BEATI FLACCI ALBINI
SEV
ALCVINI
OPERVM
TOMVS SECVNDVS.

BEATI FLACCI ALBINI
SEV
ALCVINI
ABBATIS,
CAROLI MAGNI
REGIS AC IMPERATORIS,
MAGISTRI
OPERA.

POST PRIMAM EDITIONEM,

A

VIRO CLARISSIMO D. ANDREA QVERCETANO

CVRATAM,

DE NOVO COLLECTA, MVLTIS LOCIS EMENDATA, ET OPVSCVLIS PRIMVM REPERTIS PLVRIMVM AVCTA, VARIISQVE MODIS ILLVSTRATA

CVRA AC STVDIO

FROBENII, S. R. I. PRINCIPIS ET ABBATIS AD S. EMMERAMVM RATISBONAE.

TOMI SECVNDI VOLVMEN PRIMVM.

LITERIS IOANNIS MICHAELIS ENGLERTH,
AVLICO-EPISCOPALIS, ET MONASTERII S. EMMERAMI TYPOGRAPHI.
M. DCC. LXXVII.

CONTENTA VOLUMINIS PRIMI TOMI II.

G. Klauber Cath. Sculp. A. V.

OPERUM
BEATI PATRIS FLACCI ALBINI
SEU
ALCUINI
CAROLI MAGNI MAGISTRI
TOMI SECUNDI
PARS PRIMA.
OPUSCULA,
Quæ ad Liturgiam pertinent, variasque precandi formulas, ac documenta moralia continens.
MONITUM PRÆVIUM.

INtentio quidem noſtra primum fuit, hæc Liturgica atque Moralia Opuſcula primo Operum iſtorum volumini connectere, conſilium tamen mutare neceſſe fuit, cum advertimus, volumen iſthoc adeo jamjam ſua mole excreviſſe, ut abſque Lectorum moleſtia haud augeri amplius poſſet. Ab his igitur Tomum hujus Editionis alterum inchoamus; nempe ab iis, quæ ad Liturgica, ad varias precandi formulas, & ad doctrinam moralem pertinent. Enimvero B. Alcuinus non ad ſolam

ſacræ Scripturæ notitiam, aut ſolam ſacrorum dogmatum explanationem ac defenſionem, aut profanam liberalium artium ſcientiam ſtudia ſua contulit; verum etiam ad cultum DEI; ad exercitia pietatis ac devotionis, ad mores optimos formandos magno flagrabat ardore ac deſiderio; ut nimirum tanquam Magiſter integræ nationis non doctos modo, ſed & pios beneque moratos homines formaret, atque omnem barbariem, quæ ſuo tempore omnium animos menteſque occupabat, expugnaret. Plenæ ſunt Viri religioſiſſimi ac piiſſimi Epiſtolæ documentis ejuſmodi, quibus ipſum Imperatorem, Reges, Reginas, ſummos Proceres, Epiſcopos, Monachos, Moniales inſtruit, illiſque cultum Dei, pietatem, fidem, religionem, virtutes omnes inſtillare ſummo ſtudio contendit, quæ hic repetere inopportunum foret, & ex ipſis epiſtolis facile peti poſſunt.

Pauca vero ſunt, quæ præter ea de hujus generis ſcriptis ſingulari ac doctrinali methodo diſpoſitis B. ALCUINI ſuperſunt, quæ hic eo ordine exhibemus, ut primum locum habeant, quæ ad Liturgiam pertinent; alterum, quæ morum chriſtianorum illuſtrant doctrinam.

Ad Liturgiam, ſeu ordinem divini officii pertinere cenſemus primo *Librum Sacramentorum;* ſecundo *Librum de Pſalmorum uſu.* Tertio *Officia per ferias.* Quarto Epiſtolam *ad Oudinum Presbyterum de Cæremoniis Baptiſmi.* Epiſtolam enim alteram ſimilis argumenti, atque Librum de divino officio cum aliis quibuſdam fragmentis, ſub nomine ALCUINI in Cod. MS. Bibliothecæ Vat. extantibus inter dubia & ſuppoſititia ablegamus ex rationibus ibi proferendis.

Inter Moralia numeramus 1º *Libellum de virtutibus & vitiis ad Widonem Comitem.* 2º *Epiſtolam ad Pueros S. Martini de Confeſſione peccatorum.* 3º *Epiſtolam ad Eulaliam de ratione animæ.* Equidem hic locum ſibi merito expoſcerent nonnullæ Homiliæ & morales exhortationes, ſiquidem conſtaret illas e penna fluxiſſe B. ALCUINI; id vero cum minime probari poſſit, partim eas penitus rejiciendas, partim dubiis Opuſculis inſerendas exiſtimamus.

Inter Liturgica igitur primum ſibi locum vendicat *Liber Sacramentorum*, qui componitur ex Orationibus Miſſalibus per dies hebdomadæ diſtributis; Collectis, Secretis, Præfationibus ac Poſtcommunionibus, cum initio Epiſtolarum & Evangeliorum convenientium.

De hoc aut plane ſimili Sacramentario ipſemet B. ALCUINUS loquitur in Epiſt. XLVI. ad Monachos Vedaſtinos Tom. I. pag. 59, & in Epiſt. CXCII. ad Fuldenſes ibid. pag. 355. In priori quidem ita ſcribit: *Miſſas quoque aliquas de noſtro tuli Miſſali, ad quotidiana & eccleſiaſticæ conſuetudinis officia. Primo in honore ſummæ Trinitatis; deinde ad Sanctorum interceſſiones deprecandas; etiam & Angelorum ſuffragia poſtulanda, quæ multum neceſſaria ſunt in hac peregrinatione laborantibus: poſtea ſanctæ Dei Genitricis ſemperque Virginis Mariæ Miſſam ſuperaddidimus per dies aliquot, ſi cui placuerit, decantandam, nec non & S. Vedaſti.... dictavimus Miſſam.... Pro peccatis quoque & eleemoſynam facientibus adjunximus orationes.* In altera Epiſtola ad Fuldenſes nuper e Cod. MS. Bibl. Harlejanæ in Anglia eruta, ſimili modo ſcribit: *Miſi cartulam miſſalem vobis... ut habeatis ſingulis diebus, quibus preces Deo dirigere cuilibet placeat; quando in honorem ſanctæ Trinitatis; quando de amore ſapientiæ; quando de pœnitentiæ lacrymis; quando de caritate perfecta; vel quando ad ſuffragia angelica poſtulanda, vel omnium Sanctorum cuilibet poſtulare placet: vel etiam ſi quis pro peccatis ſuis, vel pro quolibet amico vivente, vel etiam pro amicis plurimis; vel etiam fratribus de hoc ſeculo recedentibus facere velit orationes; vel quando ſpecialiter B. Mariæ Genitricis Dei Virginis perpetuæ deprecari velit interceſſiones; vel etiam ſanctiſſimi Patris veſtri Bonifacii cantare quis velit, & præſentiam illius piiſſimam advocare precibus.* Miſſæ S. VEDASTI & S. BONIFACII in hoc noſtro Opuſculo deficiunt, omiſſæ ſcilicet a ſcriptoribus, qui Sacramentarium ALCUINI pro uſu aliarum Eccleſiarum, quarum alii eſſent Patroni, deſcripſerunt. Deficiunt quoque ibidem orationes pro facientibus eleemoſynam, cujus meminit B. ALCUINUS in Epiſtola ad Vedaſtinos: Econtrario reperiuntur in hocce Libro Sacramentorum aliæ Miſſæ & Orationes, quarum B. ALCUINUS nullam in præcitatis Epiſtolis mentionem facit; ut Miſſa de gratia Spiritus S. poſtulanda; Miſſa pro tentationibus cogitationum; Miſſa ad poſtulandam humilitatem; Miſſa contra tentationes carnis; Miſſa de S. Cruce, & alia de tribulatione & neceſſitate; Miſſæ in honorem SS. Apoſtolorum, Martyrum, Sanctorum, qui in Eccleſia requieſcunt, vel quorum Reliquiæ ibi ſunt reconditæ, Miſſa pro inimicis, pro confitente peccata ſua, ac demum Benedictiones, quæ hic adduntur, cum variis aliis orationibus.

B. ALCUINUM Miſſas non de novo compoſuiſſe, ſed ex Miſſali ſui Monaſterii, Turonenſis credo, tuliſſe; atque in ſingulos hebdomadæ dies diſtribuiſſe, ex verbis epiſtolæ ad Vedaſtinos colligitur. An vero eo ordine, quo nunc in hoc noſtro Sacramentario comparent, illas diſpoſuerit, haud ita conſtat. Auctor MICROLOGI in Obſervationibus eccleſiaſticis Cap. LX. exemplar hujus Alcuiniani Sacramentarii recenſet a noſtro ſicut numero, ita & ordine diverſum. Ita enim ibi loquitur: *Sciendum autem quemdam Alboinum Magiſtrum Caroli Imp. rogatu Bonifacii Archiepiſcopi, ut ajunt, Miſſales orationes de S. Trinitate compoſuiſſe; & in ſecunda feria de Sapientia; in tertia de Spiritu ſancto; in quarta de Caritate; in quinta de Angelis, in ſexta de Cruce; in Sabbato de S. Maria.* Suſpicor hunc librum poſt B. ALCUINI ætatem a variis varie fuiſſe transmutatum & auctum. Certe ex aliena induſtria additæ ſunt ſingulis diebus Miſſæ ſub nomine S. AUGUSTINI huic

huic S. Patri abs dubio suppositæ. Humani enim aliquid passi sunt Viri Celeberrimi, Author scilicet Hist. Lit. de la France Tom. IV. pag. 314. Num. XVIII, & D. CEILLER Hist. des Auteurs Sacrés Tom. XVIII. pag. 313, asserentes, Missas illas a B. ALCUINO compositas fuisse *in honorem S. Augustini;* cui assertioni nec textus illarum orationum favet, nec inscriptio.

Magis a veritate abiit citatus Auctor MICROLOGI ALCUINO multo recentior l. cit. scribens, B. ALCUINUM librum illum composuisse *rogatu S. Bonifacii Archiepiscopi*, sc. Moguntini, *ut*, inquit, *Presbyteri illius temporis, nuper ad fidem conversi, nondum ecclesiasticis officiis instructi; nondum etiam librorum copia præditi, vel aliquid haberent, cum quo officium suum qualibet die possent explere.* Quam hæc a veritate aliena sint, Eruditorum ignorat nemo. Beatum enim ALCUINUM cum S. BONIFACIO ullam unquam consuetudinem habuisse nullibi legitur; qui etiam anno DCCLIV, quo sanctus ille Archiepiscopus Martyrio coronatus est, necdum ea ætate & celebritate nominis florebat, ut eidem Vir apostolicus ejusmodi provinciam deferre vel potuisset, vel voluisset. Et ex Epistola ad Fuldenses paulo ante excitata patet, ALCUINUM quidem Missam composuisse in honorem S. BONIFACII; non vero rogatu illius. Errorem hunc ex aliorum relatione tractum, alio cumulat præfatus Auctor MICROLOGI, rationem hujus scriptionis addens, *ut*, inquit, *Presbyteri illius temporis* (quo nimirum S. BONIFACIUS apostolico muneri insudavit) *nuper ad fidem conversi &c. vel aliquid haberent, cum quo officium suum qualibet die possent explere.* Non enim ad usum ejusmodi publicum vel ad Presbyterorum neo-conversorum commoditatem beatus ALCUINUS Librum hunc Sacramentorum collegit, sed ad usum privatum ac devotionem Presbyterorum, Monachorum, & Ecclesiarum, quæ in rebus ecclesiasticis haud amplius erant novitiæ.

Aliud postea idem Scriptor, rursus ex fide aliorum, *Albini in S. Ecclesia haud contemnendum opus* recenset. *Nam*, inquit, *Gregorianas orationes in Libro Sacramentorum collegisse asseritur, paucis aliis interjectis, quas tamen sub obelo notandas esse indicavit. Deinde alias orationes, sive præfationes, etsi non Gregorianas, ecclesiasticæ tamen celebritati idoneas collegit, sicut Prologus testatur, quem post Gregorianas orationes in medio ejusdem libri collocavit. Quæ verba*, inquit HUGO MENARDUS in præfat. ad Libr. Sacrament. S. GREG. Operum hujus S. Pont. Tom. III. pag. 12, *indicant, Albinum scripsisse Librum Sacramentorum similem Rodradi & Grimoldi Codicibus.* In quibus nimirum similis præfatio habetur media inter Gregorianas & additas ab aliis orationes. Nec potest, inquit laudatus MENARDUS, esse error librarii, ut vult PAMELIUS, qui scripserit ALBINUS, pro GRIMOLDUS &c. ibid. In Bibl. Monasterii Centulensis extabat anno DCCCXXXI Liber hocce titulo inscriptus: *Missalis Gregorianus & Gelasianus, modernis temporibus ab Albino ordinatus.* Librum hunc D. d'ACHERY luci publicæ committere voluit; postea vero eundem cum D. de VOISIN, qui inde Tractatum suum de Missa locupletare voluit, communicavit: Ab hoc tempore iterum ubi delitescat, ignoratur, ut scribit Auctor de l'Histoire Literaire de la France Tom. IV. pag. 338. Num. VI.

Vid. Spicil. D. LUCÆ d'ACHERY Tom. II. pag. 311. Edit. Paris. anni 1723. vel Tom. XIII. vet. Edit. pr. pag. 13.

Liber Sacramentorum, quem hic procudi fecimus ex Editione QUERCETANI, primo prodiit cura JACOBI PAMELII inter Opera Liturgica a se collecta, Coloniæ annis MDLXI. MDLXXI. & MDCIX. Tom. II. Quam Editionem apud nos rarissimam & nullibi obviam consulere haud potuimus.

Alterum locum inter Opuscula Liturgica B. ALCUINI damus Libro: *de Psalmorum usu;* quem D. QUERCETANUS pag. 123 recudi fecit juxta editionem, ut ait, Duacensem anni MDLXXI. quam quidem non vidimus; aliam vero editionem ejusdem anni, Coloniæ ab HADRIANO Ærntspergio curatam, nostrisque usibus ex instructissima Bibliotheca electorali Monacensi, benevolentia Viri illustris ac omnigena eruditione clarissimi D. FELICIS OEFELII concessam, ad manus habuimus, cui titulus est: *ALCUINUS de Psalmorum usu hominum necessitatibus quotidie emergentibus accomodato; una cum variis precandi formulis: nunc recens per Hadrianum Ærntspergium in lucem productus.* Dedicatur Opusculum honoribus Illustrissimi Principis D. GEORGII Baronis a Graveneck Imperialis Cœnobii Campidonensis Abbati; atque in commendationem hujus libelli, laudemque B. ALCUINI ita præfatur: *Quod autem*, inquit, *sit hic idem Alcuinus* (*qui nimirum Caroli M. in liberalibus artibus præceptor, atque ita ob singulare cum artium, tum virtutis studium in publicis scholis & asceteriis erigendis auctor extitit*) *& non alius suppostitius, uti ex unguibus leonem; ita facile ex hoc libello, simplicem puritatem cum sincera pietate conjunctam passim spirante, hujusque genium plane redolente, dinoscere licet. Est namque ubique pius, ubique doctus, succinctus, maturus, gravis & ante alios dignus, qui semper manibus feratur, quo vanitas rerum dilucescat, & corda mortalium ab instabilium curis ad amorem cœlestem ardentius inflammentur.* Posthac narrat ÆRNTSPERGIUS, quæ sibi in eodem libello luci reddendo & emaculando devorandæ fuerint difficultates, ob Codicis MS., quo usus est, male conservati conditionem, characterum obscuritatem, con- & disjunctionem. Huic igitur, abs dubio, Codicis MS. depravationi quoque tribuendum est, quod nonnullæ precationum formulæ extra debitum ordinem collocatæ; & dehinc, cum ex dispositione Auctoris ad primam partem pertinerent, Scriptoris oscitantia in alteram rejectæ sint. Quod ipsemet Editor vel ipse fortassis scriptor Codicis animadvertit, dum ordinem, etsi admodum obscure, cyphris notare voluit; & ubi prima pars finiri deberet, iterum satis confuse innuit; ob quam causam nobis libertatem relictam credidimus, omnia debito ordini, ut videbatur, restituendi.

tuendi. Formulas igitur, quæ vere de Pſalmorum uſu in variis circumſtantiis inſtruunt, a ſecunda parte prioris editionis exemptas ad primam reduximus; partemque alteram ab *oratione ad canendos Pſalmos pro ſeipſo* inchoavimus. Quod Viri eruditi haud improbabunt.

Ex eadem Codicis MS. depravatione, vel quovis alio errore factum exiſtimamus, ut illa præfatio huic libello præfigeretur, quam potius ad alterum, cui titulus: *Officia per ferias*, pertinere ipſe illius textus inſinuat. Hic enim alter libellus continet pſalmos illos, quorum uſum pro variis neceſſitatibus in hoc Proloquio præſcribit Auctor: ut ſane huic poſteriori libello magis, quam priori convenire videatur titulus: *De uſu Pſalmorum;* quem tamen haud mutandum cenſuimus, adminiculo Codd. MSs. deſtituti.

Præfationi præponitur carmen duorum verſuum, in quibus ALCUINUS ſignificat ſe hoc opus honori *Domini ſui*, CAROLI M. utique? dedicaſſe: poſtea tamen a variis deſcriptoribus aliæ precationes pro cujusque devotione, vel pro Monachorum maxime uſu additæ fuere, quales in hac Editione apparent. Ob hanc cauſam eruditus Scriptor Hiſtoriæ Literariæ Galliæ cenſuit, hunc libellum non in uſum ſingularis alicujus perſonæ, ſed ad communem utilitatem fuiſſe conſcriptum. D. CAVE tamen Hiſt. Literariæ vol. I. pag. 638. noviſs. Edit. refert, librum ſcriptum *ad Fredegiſum diſcipulum:* quod quidem nullo veſtigio ibi proditur: hinc ignoratur, unde id CAVE didicerit.

Hiſt. Lit. de France Tom. IV. pag. 304.

Tertium inter Liturgica locum aſſignamus libello, qui apud D. QUERCETANUM inſcribitur: *Officia per ferias*, quem laudatus Editor primus in lucem protulit ex Cod. MS. Viri Illuſtriſſimi D. JACOBI AUG. THUANI in ſupremo Regis Conſiſtorio Conſiliarii; ubi abs dubio tribuitur ALCUINO noſtro; ad quem etiam revera pertinere communis Eruditorum vox eſt & ſententia. Et, niſi vehementer fallamur, hic ille Libellus eſt, quem *de ratione orationis* ab ALCUINO pro uſu CAROLI M. ſcriptum fuiſſe, Auctor vitæ illius teſtatur his verbis: *Docuit eum* (CAROLUM) *per omne vitæ ſuæ tempus, quos Pſalmos pœnitentiæ cum Letania & orationibus precibusque: quos ad orationem ſpecialem faciendam: quos in laude Dei: quos quoque pro quacunque tribulatione: quemque etiam ut ſe in divinis exerceret laudibus, decantaret; quod qui noſſe vult, legat libellum ejus de ratione orationis:* Hæc enim omnia reperiuntur in hoc noſtro Opuſculo. JOANNES quoque BALÆUS Anglus Cent. II. Script. Britanniæ inter Scripta ALCUINI recenſet: *Librum unum ad Caroli orationem* (legendum puto: *ad Carolum de oratione*) illiusque hoc refert initium: *Dominus & Magiſter noſter:* quod quidem initium nunc intercidit, ex quo defectus, quo Codex Thuanæus, ut notavit QUERCETANUS, laborabat, ſuppleri fortaſſis potuiſſet. Extat vero ejusmodi Libellus MS. de variis diurnarum precum temporibus ſub nomine ALBINI Magiſtri in Bibliotheca Regia Pariſienſi ſub Num. 2731. Lit. A. multum quidem a noſtro diverſus, cujus hoc eſt initium: *In nomine Dei ſummi incipit ſcriptum Albini Magiſtri ad Carolum Imperatorem. Beatus igitur David* &c. Cujus notitiam debeo Viro Doctiſſimo ac Religioſiſſimo D. LIEBLE Bibliothecario S. GERMANI a Pratis, qui magna cum benevolentia hanc ad CAROLUM præfationem cum quibusdam lectionibus variantibus ad nos curavit, quæ omnia ſuis locis inſeruimus. Hic libellus poſthac in varias formas fuſus eſt, pro Regum & Imperatorum CAROLO ſuccedentium uſu ac utilitate: cujusmodi exemplum extat in celeberrima Bibliotheca Electorali Monacenſi, ubi ſervatur libellus precatorius in uſum CAROLI CALVI juvenis primo aureis literis deſcriptus; deinde anno MDLXXXIII. Ingolſtadii in Bavaria, cura F. FELICIANI Epiſcopi Scalenſis typis excuſus & honoribus Sereniſſimi Principis MAXIMILIANI, Sereniſſimi D. GUILHELMI filii primogeniti dicatus, quæ editio ſane rariſſima, in noſtris manibus eſt (*). Proloquium hujus libelli idem eſt cum illo ALCUINI, ex præfato Codice Regio Pariſienſi deſcripto, in fine tamen deficit. Pſalmi ac preces pro variis neceſſitatibus ibi non per ferias; ſed pro occaſione aut devotione ordinantur; & orationes, ac confeſſiones, quæ ipſe ALCUINUS compoſuit, ſub ejus nomine referuntur, prout ſuis locis notavimus.

Quarto demum loco exhibemus *Epiſtolam ad Oudinum Presbyterum de cæremoniis Baptiſmi:* quam quidem inter ceteras Epiſtolas B. ALCUINI locum obtinere mallebat doctiſſimus Scriptor de l'Hiſt. Liter. de la France Tom. IV. pag. 313. N. 16. Quoniam vero data opera inſtruit novellum Presbyterum de adminiſtratione Baptiſmi, & mere ritus in illo adhibendos deſcribat, merito quoque ad Liturgica relata cenſeri poteſt. Hac epiſtola uſus eſt ſcriptor brevis Tractatus de Baptiſmo, quem edidit D. MARTENE de Ritibus Eccleſ. Tom. I. pag. 161. & 162. Et inſerta quoque legitur libr. de divinis officiis, ALCUINO ſuppoſito, cap. XIX. Nos illam cum aliquot Codd. MSs. optimæ notæ contulimus, adnotatis variantibus lectionibus.

Opuſculis Liturgicis adjungimus *Moralia*, quia pauca ſunt, nec partis alicujus ſeparatæ magnitudinem adæquant. Doctrinis quidem, ad bonos ac chriſtianos mores pertinentibus alia B. ALCUINI ſcripta, præſertim Epiſtolica, ut diximus, plena ſunt, ſed nonniſi per occaſionem inſperſa: quæ vero in præſens exhibemus, ita comparata ſunt, ut primum opuſculum integer ſit tractatus de virtutibus ac vitiis; binæ vero Epiſtolæ de induſtria inſtruant, una de facienda con-

(*) De hoc libello videantur Mabillonius Annal. Libr. 34. Num. 97. Balluzius Capitul. Tom. II. pag. 1276. & pag. 1486 - 88. Hiſtoire Liter. de la France Tom. V. pag. 514.

confessione peccatorum; altera de necessitate Deum amandi ex ipsa animæ natura demonstrata; de moderandis passionibus, de studio veræ sapientiæ. Quamvis vero has quoque epistolas inter alias aptius collocari potuisse eruditi quidam forte judicent; illas tamen, etiam a CL. QUERCETANO e numero reliquarum epistolarum exemptas, congruum locum hic obtinere haud difficulter largientur.

Primum ergo locum inter Moralia tribuimus Libro *de Virtutibus & Vitiis ad Widonem Comitem.* Hic abs dubio ille Comes est, *qui*, ut narrant Annales LOISELIANI ad Annum DCCXCIX, *in Marca Britanniæ* (cismarinæ, in qua sita civitas & monasterium Turonense) *præsidebat, & una cum sociis Comitibus Britanniam ingressus, totamque perlustrans, in deditionem accepit:* & hic ipse est, ni vehementer fallimur, ad cujus testimonium tanquam *Viri perfecti, ac Judicis incorrupti, atque Missi fidelis* provocat ALCUINUS in causa dissidii inter Episcopum Aurelianensem & Fratres Turonenses in Epistola CXCV. Hic ab ALCUINO postulabat, ut doctrinas vitæ christianæ, suæque conditioni ac statui convenientes brevi libello comprehenderet; ut inter secularia negotia haberet libellum manualem, ad quem assidue suos actus examinare, seque ad æternæ beatitudinis studium excitare posset; prout loquitur ALCUINUS in dedicatoria epistola ad eundem Comitem. Prodiit hic Tractatus primo, quantum scire potuimus, in appendice Bibliothecæ PP. editionis Bignæanæ, sine tamen mutilus, quem deinde CANSIUS Tom. VI. Antiq. Lect. e Cod. MS. S. Galli supplevit. QUERCETANUS vero eundem Tractatum antehac in duos divisum ope MS. Cod. Viri Illustris JAC. AUG. THUANI restituit, emendavit, & variis locis auxit. Non ita tamen integra atque emaculata est hæc Cl. QUERCETANI editio, ut non alicubi immo multis in locis melior lectio restitui, varia annotari, atque aliqua etiam sphalmata impleri possint, quod nos hic fecimus ope aliquot Codd. MSs. magnæ vetustatis ac optimæ notæ; quorum præcipui sunt duo nostræ Bibl. S. EMMERAMI, & unus Inclyti Monasterii S. JACOBI Scotorum urbis nostræ Ratisbonensis, qui ultimus quædam supplementa haud vulgaria subministravit; prout suis locis adnotamus. Tanti quoque hic liber habitus est a Viris Ecclesiasticis, ut multi inde sermones morales deprompti fuerint, qui deinceps ab aliquibus, verum auctorem, forte sola litera initiali *A* (quod Scriptoribus medii ævi haud infrequens fuit) designatum, ignorantibus, ob eorum præstantiam S. AUGUSTINO fuere attributi: a novissimis vero editoribus operum S. AUGUSTINI in appendicem rejecti, atque ALCUINO vindicati; quos hic in suis capitulis designavimus.

Sequitur hunc Tractatum Epistola *ad Eulaliam virginem de ratione animæ.* Quæ sit hæc Virgo, deteximus ex Epistola CLXXXIV noviter eruta e Bibl. Harlejana, quam habes priori Tomo pag. 247. Est nimirum vero nomine GUNDRADA, soror S. ADALHARDI Abbatis Corbejensis, cognomento vero EULALIA, ut jam ibidem notavimus. Vitæ quoque ALCUINI scriptor GUNDRADAM vocat virginem, ad quam ALCUINUS hanc scripsit epistolam: *scripsit*, inquit, *ad Gundradam de animæ ratione.* QUERCETANUS hanc epistolam descripsit ex editione Coloniensi Anni MDXCVIII. Nos emendavimus e Codd. MSs. & ex uno Bibliothecæ celeberrimi Monasterii Tegernseensis, addimus carmen; *quid mystice significent palmæ in manibus gestari solitæ*, quod ad eandem Virginem scriptum nobis videtur. Ex hac epistola aliqua inserta sunt Tractatui *de spiritu & anima*, S. AUGUSTINO aliquando tributo Tom. VI. Oper. Append. pag. 39. n. 13.

Partem hanc denique claudit *Epistola ad Pueros S. Martini de confessione peccatorum;* in qua utilitatem necessitatemque docet pœnitendi, atque confitendi peccata sua sacerdotibus. Hanc epistolam postea etiam misit ad Salisburgenses rogatu & instantia ARNONIS: vid. Epist. 116. & 117. De qua necessitate confessionis multo plura legas in Epistola XCVI ad Fratres in Provincia Gothorum Tom. I. pag. 143. Confessionis vero formulas præscribit infra in Libello *de usu Psalmorum* Num. IX. Inde discimus adversus nostros Novatores, legis & modi confessionis auricularis vetustatem & constantem in Ecclesia observantiam. Vid. Mabill. Præfat. ad Part. I. Sec. III. Bened. pag. 9. Canisius hanc epistolam primus e Cod. MS. S. GALLI eruit, atque in lucem dedit Tom. VI. pag. 323. 328, unde illam QUERCETANUS descripsit. Nos hic ope Codd. MSs. quosdam defectus supplemus, & variantes lectiones adjicimus.

OPUSCULUM PRIMUM, LIBER SACRAMENTORUM.

HUJUS LIBRI CAPITULA.

CAPUT I.

Die Dominico, Missa de sancta Trinitate.

S. GREGOR. in Octava Pentecostes.

OMnipotens sempiterne Deus, qui dedisti famulis tuis in confessione veræ fidei, æternæ Trinitatis gloriam agnoscere, & in potentia majestatis adorare unitatem; quæsumus, ut ejusdem fidei firmitate, ab omnibus semper muniamur adversis. Per.

Secreta. Sanctifica quæsumus, Domine Deus, per tui nominis invocationem*, hujus oblationis hostiam, & cooperante Spiritu sancto per eam nosmetipsos tibi perfice munus æternum. Per.

* *Idem* per unigeniti tui virtutem

Præfatio. Dignum & justum est, *usque:* æterne Deus. Qui cum unigenito Filio tuo & Spiritu sancto, unus es Deus, unus es Dominus, non in unius singularitate personæ, sed in unius Trinitate substantiæ. Quod enim de tua gloria revelante te credimus, hoc de Filio tuo, hoc de Spiritu sancto sine differentia discretionis * sentimus; ut in confessione sempiternæ * Deitatis, & in personis proprietas, & in essentia unitas, & in majestate adoretur æqualitas. Quem laudant.

* *Idem* sine differentiæ discretione
* *Idem* veræ, sempiternæque

Post-

Postcommun. Proficiat nobis ad salutem corporis & animæ, Domine Deus, hujus sacramenti susceptio & sempiternæ Trinitatis confessio *. Per.

Alia. Domine Deus Pater omnipotens, famulos tuæ majestati subjectos per unicum Filium tuum in virtute S. Spiritus benedic & protege, ut ab omni hoste securi in tua jugiter laude lætemur. Per eundem.

Lectio Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Corinth. Fratres, Gratia Domini nostri Jesu Christi & caritas Dei, & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus nobis.

Sequentia S. Evangelii secundum Joannem. In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis.

* Idem sempiterna sanctæ Trinitatis, ejusdemque individuæ Unitatis confessio.

Missa de gratia sancti Spiritus postulanda.

Deus cui omne cor patet, & omnis voluntas loquitur, & quem nullum latet secretum, purifica per infusionem sancti Spiritus cogitationes cordis nostri, ut perfecte te diligere, te digne laudare mereamur. Per.

Secreta. Hæc oblatio, Domine Deus, cordis nostri maculas emundet, ut sancti Spiritus digna efficiatur habitatio. Per. in unitate ejusdem Spiritus sancti.

Præfatio. Dignum & justum est, *usque:* æterne Deus. Qui inspicis cogitationum secreta, & cui omnis nostræ mentis intentio providentiæ tuæ patescit intuitu, respice propitius arcana cordis nostri cubilia, & sancti Spiritus rore nostras purifica cogitationes, ut tuæ majestati digna cogitemus & agamus. Per Christum.

Postcommun. Sacrificium salutis nostræ tibi offerentes, concede nobis Domine Deus purificatis mentibus sæpius tuæ pietatis celebrare mysterium. Per.

Alia. Concede, quæsumus, omnipotens Deus, sanctum nobis spiritum votis promerere sedulis, quatenus ejus gratia ab omnibus liberemur tentationibus, & peccatorum nostrorum indulgentiam consequamur. Per. in unitate ejusdem Spiritus sancti.

Item Missa S. Augustini.

Da mihi Domine peccatori confessionem, quæ tibi sit placita; parturi in corde meo enarrationis gemitus, qui aures possint pulsare tuas. Da mentis intentionem, qua suscipiam profundam bonitatem tuam in humilitate cordis. Ipsum mihi Domine da precari, quod te audire delectet, ut præstes. Ipsum animæ meæ insere, ut jugis delectatio mea ipse sis. Da mihi lacrymas, ex tuo affectu internas, quæ peccatorum meorum possunt exolvere vincula. Audi Deus meus, audi lumen oculorum meorum, audi, quæ peto, & da, quæ petam, ut audias. Si enim dispexeris, pereo; si respexeris, vivo. Si juste me intenderis, mortuus fœteo. Si misericordiam respexeris, fœtentem suscitas de sepulchro. Si mala respexeris mea, tartarea tormenta vix sufficiunt. Si pietate intendas solita, poteris commutare in melius. Quid non mali ego? Aut quid non boni tu? Quid non mali ego corruptibilis creatura? Quid non boni tu Creator & creaturæ Author? Cecidi de manu tua vitio meo: potens es artifex tibi iterum placitum figurare. Corripe me in misericordia, ne deseras, neque in ira corripias. Quod odis in me, procul fac a me, & in tua voluntate intende in me. Hostem libidinis repelle a me, & castitatis spiritum insere in me. Vitium omne mortifica in me, & animam meam vivifica in me. Per Dominum.

Secreta. Hæc tibi Domine Pater sancte, licet manibus meis indignis offerantur munera, qui nec invocatione tui nominis dignus sum; tamen quia per sanctum atque sanctificatum Filii tui nomen oblationes offeruntur, sicut incensum in conspectu tuo cum odore suavitatis ascendant. Per.

Præfatio. Dignum & justum est, *usque:* æterne Deus. Sed quid tibi dignum offerat minister indignus, nisi hoc ipsum, quod tanto indignus habetur * officio fidei pœnitentiam * fateatur? Sed tu multæ misericordiæ Deus, ne nos, quæsumus, oris proprii testimonio damnes, sed paternæ indulgentiæ consolatione corrobores, atque a peccatorum præcipitio tuis semper manibus renoves & reformes. Invocat te anima mea, qui fecisti me, ut non obliviscaris oblitum tui, & exquirentem te ne deseras, vita, quæ nunquam morieris. Qui novit te, novit æter-

* *f.* haberi
* *f.* per pœnitentiam

æternitatem. Caritas novit te. O æterna veritas, & vera caritas! Deus une, Deus Trinitas, in cujus valde confido misericordia: salus esto infirmitati meæ, & verus resuscitator animæ meæ. Doce me patientiam ad sustinendum adversa. Doce me scientiam scripturarum; ut sic loquar, ne superbiam; sic taceam, ne torpescam. Sic contine, ut non cadam. Sic stringe, ut non dimittam. Tu es enim honor meus, & laus mea, & fiducia mea. Deus meus, gratias ago tibi de donis tuis, sed tu mihi ea serva. Ita enim servabis me, & augebuntur & perficientur, quæ dedisti mihi. Et eris mecum in omnibus; quia & ut sim, & quod sum, tu dedisti mihi. Per Christum Dominum nostrum.

Postcommun. Vota nostra Dominus clementer intendat, & peccata dimittat. Quæ optamus, tribuat; & quæ pavemus, procul repellat; ut cum universitate fidelium vovendo, & reddendo Deo sacrificium laudis, ad fructum justitiæ pervenire possimus, concedente clementia divinitatis ejus. Per Dominum nostrum Jesum Christum ejus unigenitum Filium, cum quo in unitate Spiritus sancti vivit & regnat Deus. Per omnia secula seculorum.

Caput II.

Feria II. Missa pro peccatis.

EXaudi Domine, quæsumus, supplicum preces, & confitentium tibi parce peccatis, ut pariter nobis indulgentiam tribuas benignus & pacem. Per.

Lectio Hieremiæ Prophetæ. Si iniquitates nostræ contenderint contra nos, Domine, libera nos, quæsumus, fac propter nomen tuum.

Lectio S. Evangelii secundum Lucam. In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Petite, & dabitur vobis: quærite, & invenietis: pulsate, & aperietur vobis.

Super Oblata. Hostias tibi Domine placationis offerimus, ut & delicta nostra miseratus absolvas, & nutantia corda tu dirigas. Per.

Præfatio. Dignum & justum est, *usque:* æterne Deus. Salva nos ex ore leonis sævissimi, qui rugiens circuit, quærens de unitate Ecclesiæ tuæ, quem rapiat atque devoret. Sed tu, fortissime Domine, de tribu Juda contere contrariam virtutis suæ nequitiam, nos ab ignitis ejus impugnationibus liberatos, corpore nos conserva, & corde purifica. Per Dominum.

Infra actionem. Hanc igitur oblationem, Domine, quam tibi offerimus pro peccatis atque offensionibus nostris, ut omnium delictorum nostrorum remissionem consequi mereatur, quæsumus Domine, Ut.

Ad Complendum. Præsta nobis æterne Salvator, ut percipientes hoc munere veniam peccatorum, deinceps peccata vitemus. Per.

Alia. Deus, cui proprium est semper misereri & parcere, suscipe deprecationem nostram, ut quos delictorum catena constringit, miseratio tuæ pietatis absolvat. Per.

Item pro petitione lachrymarum.

Omnipotens mitissime Deus, qui sitienti populo fontem viventis aquæ de petra produxisti, educ de cordis nostri duritia compunctionis lachrymas, ut peccata nostra plangere valeamus, remissionemque te miserante mereamur accipere. Per.

Infra actionem. Hanc oblationem, quæsumus Domine Deus, quam tuæ majestati pro peccatis nostris offerimus, propitius respice, & produc de oculis nostris flumina, quibus debita flammarum incendia valeant extingui. Per.

Præfatio. Dignum & justum est, *usque:* per Christum Dominum nostrum. Qui beatum Petrum Apostolum pietatis respexit intuitu, ut trinæ negationis peccatum amarissimis dilueret lachrymis, per infusionem sancti Spiritus pro peccatorum nostrorum pondere lachrymas nobis elice pœnitentiæ, ut amare defleamus, quæ inique gessimus: quatenus fructuosus in conspectu pietatis tuæ nostræ petitionis perveniat effectus, atque per eum nobis veniam sperare liceat, qui traditus est pro delictis nostris, ut redimeret nos in sanguine suo, Christus Salvator noster, Quem laudant Angeli.

Ad

Ad Complendum. Sacrificium quod tuæ, Domine, obtulimus majeſtati, nobis ad veniam noſtrorum proficiat peccatorum, & tuæ miſerationis tribuat ſolatium. Per.

Alia. Gratiam ſancti Spiritus, Domine Deus, cordibus noſtris clementer infunde, quæ nos gemitibus efficiat lachrymarum maculas noſtrorum diluere peccatorum, atque optatæ nobis, te largiente, indulgentiæ præſtet effectum. Per Dominum &c. in unitate ejusdem.

Item Miſſa S. Auguſtini.

Ignoſce mihi, quæſumus Domine, quem maculatæ vitæ conſcientia trepidum, & criminum meorum confuſio facit captivum. Et qui pro me veniam obtinere non valeo, pro aliis rogaturus aſſiſto; profero ad te, ſi audire digneris, Domine! captivorum gemitus, tribulationes plebium, pericula populorum, neceſſitates peregrinorum, inopiam debilium, deſperationes languentium, defectus ſenum, ſuſpiria juvenum, vota virginum, lamenta viduarum. Sed quoniam me eadem, quæ populi peccati catena conſtringit, ideo communes lugeo paſſiones. Non obſit Domine populo tuo oratio conjugata * peccatis. Per me tibi offertur votum, per te meum compleatur officium. Per.

* al. ſubjugata

Super Oblata. Memores ſumus, æterne Deus Pater omnipotens, glorioſiſſimæ paſſionis Filii tui, reſurrectionis etiam, aſcenſionisque in cælum. Petimus ergo majeſtatem Deus, ut aſcendant preces humilitatis noſtræ in conſpectum tuæ clementiæ, & deſcendat ſuper hunc panem, & ſuper hunc calicem plenitudo tuæ divinitatis. Deſcendat etiam Domine illa ſancti Spiritus tui incomprehenſibilis inviſibilisque majeſtas, ſicut quondam in patrum hoſtias deſcendebat. Per eundem Dominum.

Ad Complendum. Gratias tibi Domine referentes oramus, ut mundes propitius cor noſtrum a vitiis, & repleas jugiter ſpiritalibus donis. Per Dominum noſtrum.

CAPUT III.

Feria III. Miſſa ad poſtulanda angelica ſuffragia.

PErpetuum nobis Domine tuæ miſerationis præſta ſubſidium, quibus & angelica præſtitiſti ſuffragia non deeſſe. Per Dominum noſtrum.

Secreta. Hoſtias tibi Domine laudis offerimus, ſuppliciter deprecantes, ut easdem angelico pro nobis interveniente ſuffragio, & placatus accipias, & ad ſalutem noſtram provenire concedas. Per Dominum.

Poſtcommun. Repleti Domine benedictione cæleſti ſuppliciter imploramus, ut quod fragili celebramus officio, ſanctorum Archangelorum nobis prodeſſe ſentiamus auxilio. Per Dominum noſtrum.

Super populum. Plebem tuam, quæſumus, Domine perpetua pietate cuſtodi, ut ſecura ſemper & neceſſariis adjuta ſubſidiis, ſpirituum tibimet placitorum pia ſemper veneratione lætetur. Per Dominum noſtrum Jeſum.

Lectio Apocal. B. Joannis Apoſtoli. In diebus illis, dixit mihi Angelus: Scribe, Beati qui ad cœnam nuptiarum.

Sequentia S. Evangelii ſecundum Joannem. In illo tempore, adſcendit Jeſus Hieroſolymam. Eſt autem Hieroſolymis probatica piſcina.

Item alia pro tentationibus cogitationum.

Omnipotens mitiſſime Deus, reſpice propitius preces noſtras, & libera corda noſtra de malarum tentatione cogitationum, ut ſancti Spiritus dignum fieri habitaculum mereamur. Per Dominum.

Secreta. Has tibi Domine Deus offerimus oblationes pro ſalute noſtra, quatenus animas noſtras ſancti Spiritus gratia illuminare digneris. Per Dominum noſtrum.

Præfatio. Dignum & juſtum eſt, *usque:* æterne Deus. Humiliter tuam deprecantes clementiam, ut gratiam ſancti Spiritus animis noſtris clementer infundere digneris, ut te perfecte diligere, & te digne laudare mereamur. Per Chriſtum.

Ad Complendum. Per hoc, quæſumus, Domine ſacrificium, tuæ quod obtulimus pietati, ab omnibus corda noſtra emundes tentationibus. Per Dominum noſtrum.

Alia. Deus, qui illuminas omnem hominem venientem in hunc mundum; illumina, quæſumus, corda noſtra gratiæ tuæ ſplendore, ut digna majeſtati tuæ cogitare & diligere valeamus. Per Dominum noſtrum.

Item Miſſa S Auguſtini.

Offerentes tibi Domine hoſtiam jubilationis pro delictis noſtris, pietatem tuam expoſcimus, ut placabili pietate petitionibus noſtris aurem accomodes, votum noſtrum pia dignatione acceptes, tribulationes cordis noſtri multiplici miſeratione lætifices, & quod in oratione lingua noſtra enarrare non ſufficit, tu qui cordis cogitationes agnoſcis, & renum ſcrutator es, quæ deſiderat mens devota, per tuam miſericordiam conſequatur. Per Dominum.

Secreta. Acceptare digneris terribilis & piiſſime Deus hoc ſacrificium, quod tibi pro remiſſione peccatorum noſtrorum, vel pro requie defunctorum fratrum offerimus, quia vota noſtra, dona ſunt tua. Nec tibi quicquam melius, niſi quod dederis, offerimus: hoc eſt imprimis in commemoratione, ut juſtum eſt, dominicæ inſtitutionis offerre, in honore & gloria Domini noſtri Jeſu Chriſti Filii tui, Regis Judicisque venturi. Per eundem Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.

Poſtcommun. Omnipotens Deus vota noſtra dignanter ſuſcipiat, & nos famulos ſuos propitiatus intendat, deſideria noſtra in bonis operibus compleat, & ab inſidiis inimicorum nos defendat. Per Dominum.

CAPUT IV.

Feria IV. Miſſa de S. Sapientia.

DEus qui per coæternam tibi ſapientiam hominem, cum non eſſet, condidiſti, perditumque miſericorditer reformaſti; præſta, quæſumus, ut eadem pectora noſtra, inſpirante te, tota mente amemus, & ad te toto corde curramus. Per Dominum.

Lectio Epiſtolæ B. Pauli Apoſtoli. Fratres, ſcientes quod fidei veſtræ patientiam probatio operatur.

Sequentia S. Evangelii ſecundum Matthæum. In illo tempore, reſpondens Jeſus dixit; Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ, quia abſcondiſti.

Secreta. Sanctificetur, quæſumus, Domine Deus, hujus noſtræ oblationis munus, tua cooperante ſapientia, ut tibi placere poſſit ad laudem, & nobis proficere ad ſalutem. Per Dominum.

Ad Complendum. Infunde, quæſumus, Domine, per hæc ſancta, quæ ſumpſimus, tuæ cordibus noſtris lumen ſapientiæ, ut te veraciter agnoſcamus, & fideliter diligamus. Per eundem.

Super populum. Deus qui miſiſti filium tuum, & oſtendiſti creaturæ Creatorem; reſpice propitius ſuper nos famulos tuos, & præpara agiæ Sophiæ dignam in cordibus noſtris habitationem. Per eundem.

Miſſa ad poſtulandam humilitatem.

Deus qui ſuperbis reſiſtis, & gratiam præſtas humilibus, auge in nobis veræ humilitatis virtutem, cujus in ſe formam fidelibus unigenitus Filius tuus exhibuit, ut nunquam indignationem tuam provocemus elati, ſed potius ſemper pietatis tuæ capiamus dona ſubjecti. Per eundem.

Secreta. Hæc oblatio, Domine, quæſumus, nobis remiſſionem omnium peccatorum & veræ humilitatis obtineat gratiam, ſimulque a cordibus noſtris concupiſcentiam carnis & oculorum, atque ambitionem ſeculi auferas, quatenus coram te ſobrie, juſte pieque viventes, præmia conſequamur æterna. Per Dominum.

Poſtcommun. Hujus Domine ſacramenti perceptio, peccatorum noſtrorum maculas tergat, & nos ad cæleſtia regna perducat. Per Dominum.

Item

Item Missa S. Augustini.

Domine Deus incomprehensibilis, æterne, perpetue, benedicte, qui dixisti: Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam; & cum profectu nostro non egeas, gaudes tamen super uno peccatore pœnitentiam agente magis, quam supra nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia. Quia tu es Deus solus, & præter te non est alius; qui non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat: Converte nos Domine ad te, & convertemur. Converte nos Deus salutaris noster, & averte iram tuam a nobis. Ne perdas nos cum peccatis nostris, ne tradas bestiis animas confitentes tibi, ne derelinquas nos in finem. Ne intres in judicium cum servis tuis, neque in ira furoris tui corripias. Miserere nobis, Domine, miserere nobis. Opera manuum tuarum sumus, ne pereamus. Memento congregationis tuæ, quam creasti ab initio. Dirige nos in via recta, doce nos facere voluntatem tuam, quia tu es Deus noster. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Secreta. Hanc quoque oblationem Domine digneris, quæsumus, misericorditer benedicere, & clementer sanctificare, quam tibi pro remissione peccatorum nostrorum, vel pro requie defunctorum fratrum offerimus, ut tua sanctificatio salus sit & defensio omnium animarum. Per.

Præfatio. Dignum & justum est, *usque:* æterne Deus, Rex cælorum, Rex Regum, Deus Deorum, Dominus Dominorum, tibi gratias agere & laudis hostias immolare. Exaudi orationem & deprecationem famulorum famularumque tuarum, omnium orthodoxorum; auribus percipe lachrymas eorum. Abba Pater, imple nominis tui officium super hanc congregationem tuam, atque super universam Ecclesiam tuam catholicam, quæ est super universum orbem terrarum in pace diffusa. Tu eos rege omnipotens Pater, tu protege, tu conserva, tu sanctifica, tu guberna, tu castiga, tu consolare. Sicut non es dedignatus congregare, & vocare eos, ita tuo inflammentur amore, ut a te non despiciantur clementissime & piissime Pater. Oramus te Domine, non pereat a nobis factura redemptionis & vocationis tuæ. Sicut vocare dignatus es errantes, ita custodire digneris in hoc ovili habitantes atque convenientes. Per Christum Dominum.

Ad Complendum. Quos cælesti Domine dono satiasti, præsta, quæsumus, ut sicut piissima misericordia tua dedisti nobis voluntatem veniendi ad te, ita nobis servis tuis donare digneris sapientiæ intellectum, virtutem, & possibilitatem, ut tibi secundum voluntatem tuam servire mereamur. Per Dominum.

CAPUT V.

Feria V. de Caritate.

OMnipotens sempiterne Deus, qui justitiam tuæ legis in cordibus credentium digito tuo scribis, da nobis fidei, spei, & caritatis augmentum, & ut mereamur assequi quod promittis, fac nos amare quæ præcipis. Per.

Alia. Deus qui diligentibus te facis cuncta prodesse, da cordibus nostris inviolabilem caritatis affectum, ut desideria de tua inspiratione concepta, nulla possint tentatione mutari. Per Dominum.

Lectio libri Epistolæ B. Pauli Apostoli ad Corinthios. Fratres, Caritas patiens est, benigna est: caritas non æmulatur.

Sequentia S. Evangelii secundum Matthæum. In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Filioli, adhuc modicum vobiscum sum, quæritis me.

Secreta. Mitte Domine, quæsumus, Spiritum sanctum, qui & hæc munera præsentia nostra tuum nobis efficiat sacramentum, & ad hoc percipiendum, nostra corda purificet. Per. in unitate ejusdem Spiritus sancti.

Deus qui nos ad imaginem tuam sacramentis renovas & præceptis, perfice gressus nostros in semitis tuis, & caritatis donum, quod fecisti a nobis sperari, per hæc quæ offerimus, facias sacrificia adprehendi. Per Dominum nostrum.

Præfatio. Dignum & justum est, *usque:* æterne Deus. Qui fideles tuos mutua faciens lege concordes, pacem tuam * tali fœdere nexuisti, ut nec alteri quis-

* *f.* per pacem tuam

quisquam moliretur infligere, quid sibi nollet inferri, & bona quæ suis utilitatibus cuperet a consorte natura, hæc idem ipse quoque præstaret; quatenus dum per alterutram pietatem se reperiunt*, communis in singulis fuerit* semetipsam diligens, essetque mens una cunctorum. Per Christum.

*f. deperiunt
* foret

Postcommun. Spiritum nobis Domine tuæ caritatis infunde; ut quos uno cælesti pane satiasti, una* facias pietate concordes. Per Dominum. ejusdem.

* tua

Sancti spiritus gratia, quæsumus, Domine corda nostra illuminet, & perfectæ caritatis dulcedine abundanter reficiat. Per Dominum. in unitate ejusdem Spiritus sancti.

Deus vita fidelium, gloria humilium, beatitudo justorum, propitius accipe supplicum preces, ut animæ, quæ promissiones tuas sitiunt, de tuæ semper caritatis abundantia repleantur. Per Dominum.

Item alia contra tentationes carnis.

Ure igne sancti Spiritus renes nostros, & cor nostrum Domine, ut tibi caste & corpore serviamus, & corde* placeamus. Per.

* suppl. & mundo corde

Secreta. Disrumpe Domine vincula peccatorum nostrorum, ut sacrificare tibi hostiam laudis absoluta libertate possimus; retribue quæ ante tribuisti; & salva nos per indulgentiam, quos dignatus es salvare per gratiam. Per Dominum.

Ad Complendum. Domine adjutor & protector noster, quæsumus, refloreat caro nostra vigore pudicitiæ, & sanctimoniæ novitate, ereptamque de manu tartari, in resurrectionis gaudio jubeas præsentari. Per Dominum.

Item Missa S. Augustini.

Domine Deus omnipotens, qui salvos facis sperantes in te; tu clementissime, qui revocas errantes; tu misericors qui non despicis confitentes; tu Domine Pater, cum ceciderit justus, manum apponis; tu excelsus in cælis, habitatorem te promisisti in terris, ubi fuerint congregati in tuo nomine duo vel tres, esse in medio eorum, te Domine tenemus promissorem, ut des veniam pœnitentibus, te inveniant omnes; qui quærunt te. Te enim perscrutatorem conscientiarum nostrarum scimus, ideo veniam petimus delictorum. Tu magnus Dominus & laudabilis valde. Te deprecamur, & petimus, ut sis nobis propitius. Tibi confitemur mala nostra, ut mereamur consequi bona tua. Per.

Secreta. Unde nos Domine de tua pietate confisi, & tua laude devoti, hanc hostiam immaculatam singularis sacrificii tibi deferimus, ut servis tuis nobis viventibus, peccatorum nostrorum veniam concedas, & defunctis fratribus nostris requiem sempiternam tribuas. Per Dominum nostrum.

Præfatio. Dignum & justum est, *usque:* æterne Deus. Implorantes clementiam tuam, ut qui te authore subsistimus, de dispensante dirigamur. Non nostris sensibus relinquamur, sed ad tuæ adducti semper tramitem veritatis, hæc studeamus exercere, quæ præcipis, ut possimus dona percipere, quæ promittis. Per Christum.

Postcommun. Gratias tibi Domine referentes oramus, ut mundes propitius cor nostrum a vitiis, & repleas jugiter spiritalibus donis. Per Dominum.

CAPUT VI.

Feria VI. Missa de S. Cruce.

DEus qui unigeniti Filii tui pretioso sanguine vivificæ crucis vexillum sanctificari voluisti, concede, quæsumus, eos qui ejusdem sanctæ crucis gaudent honore, tua quoque ubique protectione gaudere. Per.

Lectio Epistolæ B. Pauli Apostoli ad Philippenses. Fratres, Christus factus est pro nobis obediens Patri usque ad mortem.

Sequentia S. Evangelii secundum Matthæum. In illo tempore, Ascendens Jesus Hierosolymam, assumpsit.

Secreta. Hæc oblatio Domine ab omnibus nos purget offensis, quæ in ara crucis etiam totius mundi tulit offensas. Per Dominum nostrum.

Præ-

Præfatio. Dignum & justum est, *usque*: æterne Deus. Qui salutem humani generis in ligno crucis constituisti, ut unde mors oriebatur, inde vita resurgeret, & qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur. Per Christum.

Ad Commun. Adesto nobis Domine Deus noster, & quos sanctæ crucis lætari honore fecisti, ejus quoque perpetuis defende subsidiis. Per.

Item Missa de Tribulatione & necessitate, eodem die.

Omnipotens sempiterne Deus, respice propitius preces nostras, & da capiti nostro abundantiam aquæ, & oculis nostris fontem lachrymarum, ut peccati macula abluti, ultrices pœnarum flammas fletus ubertate vincamus. Per Dominum nostrum.

Secreta. Per has oblationes, quæsumus Domine, ut non tantum oculis nostris lachrymas infundas, sed & cordi nostro nimium peccatorum luctum tribuas. Per.

Præfatio. Dignum & justum est, *usque:* æterne Deus. Audientes divini sermonis sonum dicentis: Beati qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur, multum nostra flere peccata desideramus; sed non possunt oculi nostri lapidei, & propter cordis duritiam lachrymare non valemus. Ideo rogamus te Domine, ut fontem duritiæ cordis nostri primum per nostram pœnitentiam emollias, & postmodum per donum gratiæ tuæ nostris flumina lachrymarum oculis largiter infundas. Per Christum Dominum.

Postcommun. Corpore & sanguine tuo, quæsumus Domine, satiati, ut pro nostris semper peccatis nobis compunctionem cordis & luctum fluminaque lachrymarum largiaris, quatenus cælestem in futuro consolationem mereamur. Per.

Missa S. Augustini.

Omnipotens sempiterne Deus, respice propitius ad preces Ecclesiæ tuæ; da nobis fidem rectam, caritatem perfectam, humilitatem veram. Concede Domine, ut sit in nobis simplex affectus, patientia fortis, obedientia perseverans, pax perpetua, mens pura, rectum & mundum cor, voluntas bona, conscientia sancta, compunctio spiritalis, virtus animæ, vita immaculata, consummatio irreprehensibilis, ut viriliter currentes, in tuum feliciter mereamur introire regnum. Per.

Secreta. Oblatis tibi Domine libaminibus sacrificiorum, respice humilitatis nostræ confessionem, ut hæc oblata sanctifices, quæ tibi offerimus pro remissione peccatorum nostrorum, vel defunctorum fratrum requie, & ut sumentium ariditatem tuæ benedictionis ubertas sustentet. Per Dominum.

Postcommun. Deus, apud quem est misericordia copiosa, efficiat nos sibi vasa mundissima, & spiritalibus deliciis reficiat infirmitatem nostram, ut corda nostra eum semper esuriant atque sitiant, & vota nostræ humilitatis clament. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Caput VII.

Sabbato Missa de S. Maria.

Concede nobis famulis tuis, quæsumus Domine Deus, perpetua mentis & corporis prosperitate gaudere, & gloriosa B. Mariæ semper Virginis intercessione a præsenti liberari tristitia, & futura perfrui lætitia. Per Dominum nostrum.

Lectio Libri Sapientiæ. Ab initio & ante secula creata sum, & usque in.

Sequentia S. Evangelii secundum Lucam. In illo tempore, intravit Jesus in quoddam castellum, & mulier.

Secreta. Tua Domine propitiatione, & B. Mariæ semper Virginis intercessione, ad perpetuam atque præsentem hæc oblatio nobis proficiat prosperitatem. Per Dominum nostrum.

Postcommun. Sumptis Domine salutis nostræ subsidiis, da, quæsumus, ejus patrociniis nos ubique protegi, in cujus veneratione hæc tuæ obtulimus majestati. Per.

Super populum. Omnipotens Deus, famulos tuos dextera potentiæ tuæ a cunctis protege periculis, & B. Maria semper Virgine intercedente, fac nos præsenti gaudere prosperitate & æterna. Per.

Item Missa in Commemoratione S. Mariæ.

Famulorum tuorum, quæsumus, delictis ignosce, & qui placere de actibus nostris non valemus, Genetricis Filii tui Domini nostri Jesu Christi intercessione, quæ tibi sunt placita semper meditantes, mundo corde jugiter & dictis exequamur & factis.

Secreta. Oblationibus nostris, quæsumus Domine, precibusque susceptis, intercedente B. Maria semper Virgine, peccata nostra mundentur, & ad te nostras etiam rebelles compelle propitius voluntates, vitamque nobis largire æternam. Per.

Ad Commun. Quæsumus Domine Deus noster, ut sacrosancta mysteria, quæ pro reparationis nostræ munimine contulisti, & præsens nobis remedium esse facias & futurum.

Item ad Commun. Fideles tuos, quæsumus Domine, intercedente B. Maria semper Virgine, corpore pariter & mente purifica, ut tua inspiratione compuncti noxias delectationes vitare valeant; & ut earum non capiamur illecebris, tua jugiter pascamur dulcedine. Per.

Item Missa S. Augustini.

Domine Deus noster, magne & omnipotens, qui sanas contritos corde, eorumque alligas contritiones; tua te pietas nobis efficiat placabilem, quos conditio fragilitatis humanæ constituit in mœrore. Exaudi Domine preces nostras, & dimitte nobis cunctas offensiones. Manus tuæ fortitudine a cunctis angustiis liberemur, ut cum tuis Sanctis hic & in æternum lætemur. Per Dominum nostrum.

Secreta. Hanc quoque oblationem Domine dignare, quæsumus, misericorditer benedicere, & clementer sanctificare, quam tibi obtulimus pro vivorum salute & mortuorum requie; ut tua sanctificatio sit salus & defensio animarum. Per Dominum.

Præfatio. Dignum & justum est, *usque:* per Christum Dominum nostrum. Per ipsum te omnipotens Deus Pater supplices exoramus, ut hoc sacrificium acceptes, quod tibi offerimus, & nobis famulis tuis pietatis tuæ solatium concedas propitius. Tuum est, Domine, sanare contritos corde, tuum est consolari mœrentes. Placeat jam tuæ pietati, eripere oppressos, revocare captivos, lætificare in angustiis constitutos. Per ipsum te oramus, summe Pater, quem tecum & cum sancto Spiritu collaudant cœlestia pariter ac terrena, & hunc hymnum dulci modulatione proclamant, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus Domine Deus Sabaoth.

Postcommun. Omnipotens Deus propitius cordis nostri adspiciat gemitus, & petitionibus nostris suæ pietatis aurem inclinet, atque ab omni defensos mœrore nos lætificet; mentem nostram miserationis suæ subsidio muniat, & remedia gaudii sempiterna nobis clementer attribuat. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

CAPUT VIII.

Missa in Veneratione unius Apostoli.

DEus qui fidelium mentes unius efficis voluntatis, intercessione B. Apostoli tui, da nobis id amare quod præcipis, id desiderare quod promittis, ut inter mundanas varietates ibi nostra sint fixa corda, ubi vera sunt gaudia. Per Dominum.

Lectio Epistolæ B. Pauli Apostoli, ad Ephesios. Fratres, jam non estis hospites & advenæ, sed estis cives Sanctorum, & domestici Dei.

Sequentia S. Evangelii secundum Joannem. In illo tempore, dixit Simon Petrus ad Jesum: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.

Secreta.

Secreta. His nobis, Domine, mysteriis supplicatione B. Apostoli tui conferatur, quo terrena desideria mitigantes, discamus amare cœlestia, & de die in diem ad cœlestis vitæ transferamur, purificatis mentibus, actionem. Per Dominum.

Postcommun. Tribue nobis Domine, intercedente B. Apostolo tuo, cœlestis mensæ virtutis societatem, & desiderare quæ recta sunt, & desiderata percipere. Per Dominum.

CAPUT IX.

Missa in veneratione plurimorum Apostolorum.

BEatorum Apostolorum nos Domine, quæsumus, continua oratione custodi, ut iisdem suffragatoribus dirigatur Ecclesia, quibus principibus gloriatur. Per.

Lectio Epistolæ B. Pauli Apostoli ad Romanos. Fratres, corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Sequentia S. Evangelii secundum Joannem. In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Majorem.

Secreta. Respice Domine, quæsumus, munera, quæ in sanctorum tuorum Apostolorum N. commemoratione deferimus, ut quorum tibi grata sunt honore, eorum nobis intercessione sint salubria. Per Dominum.

Præfatio. Dignum & justum est, *usque:* æterne Deus. Suppliciter exorantes, ut gregem tuum pastor æterne non deseras, sed per beatos Apostolos tuos N. continua protectione custodias, ut iisdem rectoribus dirigatur, quos operis tui vicarios, eidem contulisti præesse pastores. Per Christum Dominum.

Postcommun. Pignus vitæ æternæ capientes humiliter imploramus, apostolicis ut fulti patrociniis, quod in imagine contingimus, sacramenti manifesta perceptione sumamus. Per.

Super populum. Protector in te sperantium Deus, familiam tuam propitius respice, & per beatos Apostolos N. a cunctis etiam adversitatibus potentiæ tuæ nos brachio defendas. Per Dominum nostrum.

CAPUT X.

Missa in veneratione unius Martyris.

DEus in te sperantium fortitudo, Martyris tui intercessione præclara adesto propitius invocationibus nostris, & quia sine te nihil potest mortalis infirmitas, præsta nobis auxilium gratiæ tuæ, ut exequendis mandatis tuis, & voluntate tibi & actione placeamus. Per Dominum nostrum.

Super oblata. Suscipe Domine fidelium preces cum oblationibus hostiarum, ut orationibus gloriosi Martyris tui per hæc piæ devotionis officia remissionem omnium peccatorum percipiamus, & ad cœlestem gloriam transeamus. Per Dominum nostrum.

Postcommun. Sumptis Domine muneribus, quæsumus, ut beato Martyre tuo intercedente, sancti nominis tui timorem pariter & amorem facias nos habere perpetuum, ut cum frequentatione mysterii, crescat nostræ salutis effectus. Per Dominum.

CAPUT XI.

Missa unius Apostoli sive Martyris vel Confessoris.

IN Vigilia. Concede nobis quæsumus, omnipotens Deus, venturam beati N. Apostoli, Confessoris vel Martyris solennitatem congruo prævenire honore, & venientem digna celebrare devotione. Per Dominum.

Secreta. Accepta tibi sit, Domine, nostræ devotionis oblatio, & ad apostolicam puriores faciat nos venire festivitatem. Per.

Postcommun. Benedictionis tuæ Domine gratiam, intercedente beato Apostolo tuo, Confessore, vel Martyre N. suscipiamus; ut cujus præveniendo gloriam celebramus, ejus supplicando auxilium sentiamus. Per.

Item Missa in die.

Deus, qui es omnium Sanctorum tuorum splendor mirabilis, quique hunc diem Apostoli tui N. martyrio consecrasti, da Ecclesiæ tuæ de natalitia tanti Pontificis festivitate lætari, ut apud misericordiam tuam exemplis ejus protegamur & meritis. Per Dominum.

Lectio libri Sapientiæ. Beatus vir qui inventus est sine macula, & qui post aurum non abiit.

Sequentia S. Evangelii secundum Matthæum. In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Amen, amen, dico vobis: Nisi granum frumenti.

Secreta. Beati Apostoli tui N. Domine solennia recensentes*, ut ejus auxilio tua beneficia capiamus, pro quo tibi hostias laudis offerimus. Per Dominum.

Postcommun. Perceptis Domine sacramentis suppliciter exoramus, intercedente beato N. Apostolo tuo, ut quæ pro illius veneranda gerimus passione, nobis proficiant ad medelam. Per Dominum nostrum.

Alia. Da nobis Domine, quæsumus, Deus noster, beati Apostoli tui N. intercessionibus sublevari, ut per quos Ecclesiæ tuæ superni muneris rudimenta donasti, per eos subsidia perpetuæ salutis impendas. Per Dominum nostrum.

* *f.* recensentes quæsumus

Caput XII.

Missa Plurimorum Martyrum.

DEus qui sanctis Martyribus ad sempiternam gloriam veniendi copiosum munus gratiæ contulisti, da nobis famulis tuis nostrorum veniam peccatorum, ut Sanctorum tuorum intercedentibus meritis, ab omnibus mereamur adversitatibus liberari, quatenus ad eorum nos facias gaudia æterna pertingere, de quorum nos virtute tribuis quotidiana solennitate gaudere. Per.

Lectio libri Apocalyp. B. Joannis Apost. In diebus illis, vidi turbam magnam, quam dinumerare.

Sequentia S. Evangelii secundum Matthæum. In illo tempore, videns Jesus turbas, ascendit in montem. Et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus; & aperiens os suum, docebat eos, dicens: Beati pauperes spiritu, quoniam.

Super Oblata. Suscipe Domine munera, quæ tibi in honore sanctorum Martyrum tuorum de tua largitate deferimus, ut eorum intercessionibus hæc sacrosancta mysteria, gratiæ tuæ operante virtute, præsentis vitæ nos conversatione sanctificent, & ad gaudia sempiterna perducant. Per.

Postcommun. Sit nobis Domine reparatio mentis & corporis cæleste mysterium, cujus operatione precamur, ut vitia nostra purgentur, & intercedentibus sanctis Martyribus tuis, justa desideria compleantur. Per.

Alia. Omnipotens sempiterne Deus, qui abundantia pietatis tuæ & merita supplicum excedis & vota, effunde super nos misericordiam tuam, ut meritis Martyrum tuorum dimittas nobis omnia, quæ conscientia metuit, & adjicias, quæ oratio non præsumit. Per.

Caput XIII.

Missa in Ecclesia Sanctorum Martyrum.

PRopitiare Domine nobis famulis tuis per horum Martyrum tuorum, qui in præsenti requiescunt Ecclesia, merita gloriosa, ut eorum pia intercessione ab omnibus protegamur adversis. Per Dominum.

Lectio libri Sapientiæ. Lingua sapientium ornat scientiam, os fatuorum ebullit stultitiam.

Sequentia S. Evangelii secundum Lucam. In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis, sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes.

Secreta. Suscipiat Ecclesia * tua Domine, quæsumus, de manibus vestris * munus oblatum, & per horum beatorum Martyrum tuorum orationem, ab omnibus nos emundet peccatis. Per.

* clementia
* nostris

Ad

Ad Complendum. Divina libantes myſteria, quæ pro ſanctorum Martyrum tuorum veneratione tuæ obtulimus majeſtati, præſta, quæſumus Domine, ut per ea veniam mereamur peccatorum, & cœleſtis gratiæ donis reficiamur. Per Domin.

Alia. Da æternæ conſolationis Pater, per beatorum Martyrum tuorum preces populo tuo pacem & ſalutem, ut tuis tota dilectione inhæreant præceptis, & quæ tibi placita ſint, tota perficiant voluntate. Per Dominum noſtrum.

CAPUT XIV.

In Natal. Sanctorum, quorum reliquiæ in una domo ſunt.

CONcede, quæſumus, omnipotens Deus, ut ſancta Dei Genitrix, ſanctique tui Apoſtoli, Martyres, Confeſſores, Virgines atque omnes Sancti, quorum reliquiæ in iſta continentur Eccleſia, patrocinia* nos ubique adjuvent, quatenus hic illorum præſenti ſuffragio tranquilla pace in tua laude lætemur. Per.

*ſ. patrociniis

Item alia. Auxilium tuum nobis, Domine, quæſumus, placatus impende, & intercedentibus Sanctis tuis, quorum in hac præſenti Eccleſia patrocinia colligere curavimus, fac nos ab omni adverſitate liberari, & in æterna lætitia gaudere cum illis. Per.

Munera tuæ miſericors Deus majeſtati oblata benigno, quæſumus, ſuſcipe intuitu, ut eorum nobis precibus fiant ſalutaria, quorum ſacratiſſimæ in hac Baſilica reliquiæ ſunt reconditæ. Per Dominum.

Poſtcommun. Divina libantes myſteria, quæſumus Domine, ut eorum nos ubique interceſſio protegat, quorum hic ſacra gaudemus præſentia. Per Domin.

Super populum. Exaudi, Domine Deus, clementer in hac domo tua preces ſervorum tuorum, quatenus illorum meritis tuam conſequamur gratiam, quorum hic patrocinia veneramur. Per.

CAPUT XV.

Miſſa quotidiana Sanctorum.

DEus, qui nos beatæ Mariæ ſemper Virginis, & beatorum Apoſtolorum, Martyrum, Confeſſorum, Virginum atque omnium ſimul Sanctorum continua lætificas ſolennitate, præſta, quæſumus, ut quos quotidiano veneramur officio, etiam piæ converſationis ſequamur exemplo. Per.

Secreta. Munera tibi, Domine, noſtræ devotionis offerimus, quæ & pro tuorum tibi grata ſint honore Sanctorum, & nobis ſalutaria, te miſerante, reddantur.

Poſtcommun. Præſta, quæſumus, Domine nobis, intercedentibus omnium Sanctorum tuorum meritis, ut quæ ore contingimus, puro corde capiamus. Per Dominum noſtrum.

Super populum. Fac nos, Domine Deus, ſanctæ Mariæ ſemper Virginis ſubſidiis attolli, & glorioſa beatorum Apoſtolorum, Martyrum, Confeſſorum, Virginum, omniumque ſimul Sanctorum protectione defendi, ut dum eorum pariter quotidie feſta celebramus, eorum pariter quotidie ab omnibus adverſis protegamur auxilio. Per.

CAPUT XVI.

Miſſa pro Inimicis.

DEus pacis caritatisque amator & cuſtos, da omnibus inimicis noſtris pacem caritatemque veram, cunctorumque eis remiſſionem tribue peccatorum, noſque ab eorum inſidiis potenter eripe. Per.

Secreta. Oblatis Domine, quæſumus, placare muneribus: & nos ab inimicis noſtris clementer eripe, eiſque indulgentiam tribue delictorum. Per Dominum noſtrum.

Ad Complendum. Deus qui famulos tuos, Moyſen, Samuel, & Stephanum protomartyrem virtute patientiæ donaſti, ut pro ſuorum delictis inimicorum æquanimiter exorarent; da nobis quæſumus, omnium meritis Sanctorum, ut inimicos noſtros veræ dilectionis amore diligamus, eorumque pro exceſſibus tota mentis intentione preces aſſiduas in conſpectu majeſtatis tuæ fundamus. Per.

CAPUT XVII.

Missa pro confitente peccata sua.

OMnipotens sempiterne Deus, qui es verus, sanctus, & Sanctorum omnium protector, tibi pio Domino devotis mentibus hostias laudis offerimus, suppliciterque pro famulo tuo N. deprecamur, ut ei indulgentiam tribuas omnium delictorum suorum, & ne iterum ad voluntatem peccati redeat, propitius eum custodire digneris. Per Dominum nostrum.

Secreta. Suscipe, clementissime pater, hostiam placationis & laudis, quas ego indignus & peccator famulus tuus tibi offerre præsumo ad honorem gloriæ nominis tui, & pro incolumitate famuli tui N. ut omnium delictorum suorum veniam consequi mereatur. Per Dominum nostrum.

Postcommun. Precamur Domine, ut intercedentibus Sanctis tuis pro famulo tuo N. indulgentiam ei tribuas omnium peccatorum; opus ejus in bonum perficias; nam & gratiam tuam ei concedas; fide, spe & caritate eum repleas; mentem ejus ad cœlestia desideria erigas, & ab omni diversitate eum defendas, & ad bonam perseverantiam perducas. Per Dominum.

CAPUT XVIII.

Missa pro salute vivorum, & requie mortuorum.

OMnipotens sempiterne Deus, qui vivorum dominaris simul & mortuorum, omniumque* quos tuos fide & opere futuros esse prænoscis, te suppliciter exoro, ut pro quibus effundere preces decrevi; quosque vel præsens seculum adhuc in carne retinet, vel futurum jam exutos corpore suscepit, pietatis tuæ clementia, delictorum suorum veniam consequantur. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

* *adde* misereris

Secreta. Deus, cui soli cognitus est numerus electorum in superna felicitate locandorum: tribue quæso, ut universorum, quos in oratione commendatos suscepi, vel omnium fidelium nomina, beatæ prædestinationis liber adscripta retineat. Per Dominum.

Postcommun. Divinæ* largitor, & humanæ salutis amator, quæsumus clementiam tuam, ut nomina famulorum famularumque tuarum, quæ hic pio dilectionis officio pariter conscripsimus, in libro vitæ, miserationis tuæ gratia, jubeas conscribi. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

* *f.* DEUS veniæ largitor

NOT. Quæ sequuntur, in Codice, quo QUERCETANUS usus est, Appendicis loco subjecta sunt.

Benedictiones diversæ.

BEnedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram, in sapientia sua benedictione æterna, qui benedixit omnes sanctos Patres nostros & Patriarchas nostros, Abraham, Isaac & Jacob, & multiplicet in te gratiam suam spiritalem, sicut multiplicavit semen eorum tanquam stellas cœli, & velut arenam, quæ est in littore maris, ipse protegat atque defendat omnibus diebus vitæ tuæ, & perducat te in regnum gloriæ suæ. Amen.

Adspiciat in te Creator æternus, conservet in te gratiam suam, quam super te infudit, mentem tuam regat, vias tuas dirigat, cogitationes tuas in bono illustret, roboret ac confirmet, præterita peccata indulgeat, præsentia ac futura protegat ac defendat: sit manus Domini auxiliatrix tui, & brachium sanctum ejus tibi auxilium concedat omnibus diebus vitæ tuæ. Amen.

Benedicat Dominus corda & corpora nostra, & det super nos benedictionem, sicut Isaac benedixit Jacob. Manus Domini super nos, mittat angelum suum custodem, qui custodiat nos in omnibus viis nostris, perficiatque gressus nostros, ut non moveantur vestigia nostra; foris nos protegat atque defendat, intus corroboret & confirmet in omni bono & felicitate. Amen.

Collecta super judicium dicenda.

Omnipotens sempiterne Deus, qui tua judicia incommutabili dispositione justus ubique judex decernis, tu clemens in hoc tuo judicio, ad invocationem sancti

sancti tui nominis, quod a te fidelium intentio implorat, tua justissima examinatione declara. Per.

Item alia. Deus judex justus, fortis & patiens, qui author pacis es, & judicas æquitatem. Tu judica, quod justum est, Domine, & rectum judicium tuum: qui respicis super terram, & facis eam tremere. Tu Deus omnipotens, qui per adventum filii tui Domini nostri Jesu Christi mundum salvasti, & per sanctissimam ejus passionem genus humanum redemisti. Tu hanc aquam igne ferventem, sive ferrum calidum sanctifica, qui tres pueros, id est, Sidrac, Misac & Abdenego, jubente Rege Nabuchodonosor, in camino ignis, accensa fornace, salvasti illæsos, & per angelum tuum eduxisti. Tu clemens sanctissime dominator præsta, ut si innocens de hoc furto vel de stupro, in aquam hanc igne ferventem, sive ferrum calidum manum suam miserit, sicut tres pueros supra dictos in camino ignis solvisti, & Susannam de falso crimine liberasti, ita de hac aqua igne fervente, sive ferro calido, manum salvam & illæsam educat. Si vero culpam ingravante diabolo, cor induratum præsumpserit in hanc aquam igne ferventem, sive ferrum calidum, manum suam mittere, tua justissima veritas hoc declaret, & in hujus corpore tuam veritatem manifesta; ut anima per pœnitentiam salvetur. Et si culpabilis per aliqua maleficia, aut per herbas, peccata sua contueri voluerit, tua dextera hoc evacuare dignetur. Per unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum vivit & regnat Deus, in unitate Spiritus sancti, per omnia secula seculorum. Amen.

Concordat in aliquibus cum benedictione aquæ, quam ex veteri Codice Uticensis Monasterii exhibet MARTENE de antiquis Ecclesiæ ritibus Tom. III. pag. 467. & cum altera p. 474. & pag. 482.

Orationes ad horas Canonicas. (a)

Oratio ad Primam. Deus, qui ad principium istius diei per tuam gratiam nos pervenire fecisti, tua nos salva virtute; ut in hac die ad nullum declinemus peccatum, sed semper ad tuam justitiam faciendam nostra procedant eloquia. Per Dominum.

Oratio ad Tertiam. Domine Deus Jesu Christe, qui hora diei tertia ad crucem passionis pro mundi salute ductus es; te supplices deprecamur, ut nostra deleas peccata, & ut de præteritis malis nostris semper inveniamus veniam, & de futuris jugiter habeamus custodiam. Qui vivis.

Oratio ad Sextam. Domine Deus Jesu Christe, qui hora sexta pro redemptione mundi crucis lignum ascendisti, ut universus mundus, qui in tenebris erat, illuminaretur; te supplices deprecamur, ut illam lucem nobis in animo & corpore nostro semper tribuas, per quam ad vitam æternam pervenire mereamur. Qui vivis.

Oratio ad Nonam. Domine Deus Christe Jesu, qui hora nona de crucis patibulo confitentem latronem ad gloriam paradisi transire fecisti, te supplices deprecamur, ut post obitum nostrum in paradisi portas nos facias introire gaudentes. Qui vivis & regnas.

Orationes de S. Cruce.

Adesto familiæ tuæ clemens & misericors Deus, ut in adversis & prosperis preces exaudias, & per auxilium S. Crucis nefas adversariorum digneris conterere, ut portum salutis tuæ valeant apprehendere. Per Dominum nostrum Jesum.

Deus cui cunctæ obediunt creaturæ, & omnia verbi tui fecisti sapientia, supplices quæsumus ineffabilem clementiam tuam, ut quos per lignum sanctæ crucis Filii tui pio cruore dignatus es redimere, tu qui es lignum vitæ paradisique reparator, omnibus in te credentibus dira serpentis venena extingue, & per gratiam sancti Spiritus poculum salutis semper infunde. Per.

Orationes ad Crucem dicendæ.

A cunctis nos, quæsumus, Domine reatibus & periculis clementer absolve, quos per lignum sanctæ crucis redimere dignatus es. Qui vivis & regnas.

Tueatur, quæsumus Domine, dextera tua populum supplicantem, & gloriosa Filii tui passione ab omnibus peccatis absolvat. Per Dominum nostrum.

(a) Istæ orationes ad horas canonicas insertæ quoque sunt Libello precatorio CAROLI CALVI pag. 24. & 25.

Tua nos misericordia, Deus, per virtutem sanctæ crucis, ab omnibus tueatur adversis, & remediis sempiternis instauret. Per Dominum.

Adesto supplicationibus nostris omnipotens Deus, & quos triumpho crucis redemisti, ab omnibus adversitatibus & peccatis ubique defende. Qui.

Præsta, quæsumus, omnipotens & misericors Deus, ut virtute sanctæ crucis, ab omni adversitate mentis & corporis liberemur. Per Dominum nostrum Jesum.

Quæsumus, omnipotens Deus, ut ab omni tribulatione liberemur, quos Filii tui passione redemisti. Qui tecum.

Absolve, quæsumus, Domine nostrorum vincula peccatorum, & virtute sanctæ crucis nos ubique custodi. Per.

Peccata nostra Domine, quibus impugnamur, virtute sanctæ crucis expelle, & tua miseratione nos ab omni adversitate defende. Per Dominum.

Tua nos, quæsumus Domine, protectione custodi, & vivificæ crucis vexillo ab omnibus peccatis absolve, per te Jesu Christe, qui per trophæum sanctæ crucis mundum redimere dignatus es. Concede propitius, ut qui redemptione lætamur, æternis gaudiis, te donante, perfrui mereamur. Qui vivis.

Orationes de S. Maria.

Concede nos famulos tuos, quæsumus Domine Deus, perpetua mentis & corporis sanitate gaudere, & gloriosa beatæ Mariæ semper Virginis intercessione, a præsenti liberari tristitia, & futura perfrui lætitia. Per Dominum.

Omnipotens Deus, famulos tuos dextera potentiæ tuæ a cunctis protegat periculis, & beata Maria semper Virgine intercedente, fac eos præsenti gaudere prosperitate & futura. Per.

Porrige nobis dexteram tuam, & per intercessionem beatæ & gloriosæ semperque Virginis Dei Genitricis Mariæ, auxilium nobis supernæ virtutis impende. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Protege Domine famulos tuos subsidiis pacis, & beatæ Mariæ patrociniis confitentes a cunctis hostibus redde securos. Per Dominum.

Beatæ & gloriosæ semperque Virginis Dei Genitricis Mariæ nos Domine, quæsumus, merita prosequantur, & tuam nobis indulgentiam semper implorent. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui.

Benedictio Canonicorum.

Præsta Domine, quæsumus, famulis tuis, renunciantibus secularibus pompis, gratiæ tuæ januas aperiri, qui despecto diabolo confugiunt sub titulo Christi. Jube venientes ad te sereno vultu suscipi, ne de eis inimicus valeat triumphare. Tribue eis brachium infatigabile auxilii tui, mentes eorum fidei lorica circumda, & * felici muro vallati, mundum se gaudeant evasisse. Per Dominum nostrum.

* *f.* ut

Oratio super Hebdomadarios.

Deus, cui semper humilium accepta sunt vota animarum, respice propitius super horum servorum tuorum fratrum nostrorum obsequia, & ad tuam fac eos pertingere gratiam: ut quia nunc hujus hebdomadæ servitia devota mente compleverunt, plenissimam atque largissimam veniam consequantur. Per Dominum nostrum Jesum.

Misericors ac piissime Deus, qui ubique famulos tuos tueris ac juvas, horum servorum tuorum fratrum nostrorum accumula votum, auge desiderium, ut recte fratribus suis impendant servitia. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Orationes ad Mandatum.

Adesto, Domine, officio nostræ servitutis, quia tu pedes lavare dignatus es tuis discipulis, ne despicias opera manuum tuarum, quæ nobis retinenda mandasti, ut sicut hic exteriora abluuntur inquinamenta, sic a te omnium nostrorum interiora laventur peccata. Quod ipse præstare.

Deus qui discipulorum tuorum pedes abluens, pio affectu eis exemplum præbuisti, mandatumque dedisti: concede propitius, ut per obsequium mandatorum tuorum, eorum obtentu de tuo sine fine lætemur adspectu. Qui vivis & regnas.

TOMI II.

TOMI II. PARTIS I.
OPUSCULUM SECUNDUM.
DE PSALMORUM USU
LIBER
CUM VARIIS FORMULIS AD RES QUOTIDIANAS ACCOMMODATIS.

LIBRI PARS PRIMA.

Hoc opus, hoc carmen, quod cernis tramite Lector,
ALCHUINUS Domini fecit honore sui.

PRÆFATIO.

Hæc Præfatio non cohæret cum Libello sequenti, sed cum altero: *Officia per Ferias.*

PRophetiæ ſpiritus non ſemper Prophetarum mentibus præſto eſt, quatenus cum ſemper hunc non habent, ſe hunc agnoſcant ex dono habere, cum habent. Unde Propheta Heliſæus, cum de futuris eſſet requiſitus, ut prophetiæ ſpiritum ſibi deeſſe agnovit, pſaltem fecit applicari; ut prophetiæ ad hunc ſpiritus per laudem pſalmodiæ * deſcenderet, atque ejus animum de futuris repleret. Vox enim pſalmodiæ cum per intentionem cordis agitur, per hanc omnipotenti Deo ad cor iter paratur, ut intentæ menti vel prophetiæ myſteria, vel compunctionis gratiam infundat. Unde ſcriptum eſt: *Sacrificium laudis honorificabit me, & illuc iter quod oſtendam illi ſalutare Dei.* In ſacrificio igitur divinæ laudis fit ad Jeſum iter oſtenſionis, quia dum per pſalmodiam compunctio effunditur, via nobis in corde fit, per quam ad Jeſum veniamus. Dignum quippe eſt, ut mens a præſentibus univerſis, in quantum valet, ſe mundet, & divinis laudibus atque ſpiritualibus inhæreat, ut cœleſtia ei revelentur. Nihil eſt in hac mortali vita, in quo poſſimus Deo familiarius inhærere, quam ipſius in laudibus. Nullus itaque mortalium poteſt nec verbo, nec mente, virtutem Pſalmorum, ſi non * ſuperficie labiorum tantum, ſed intenta mente in omnipotentis Dei laudem canuntur, explicare.

IV. Reg. III. 15.

*apud Querc. ſpalmodiæ Spalmis. *ita ſemper*

Pſal. XLIX. 23.

* *al.* qui non

In Pſalmis itaque invenies, ſi intenta mente perſcruteris, & ad ſpiritualem intellectum perveneris, Domini Verbi Incarnationem, Paſſionemque, & Reſurrectionem, atque Aſcenſionem. In Pſalmis invenies tam intimam orationem, ſi intenta mente perſcruteris, quantum non potes per teipſum ullatenus excogitare. In Pſalmis invenies intimam confeſſionem peccatorum tuorum, & integram deprecationem divinæ atque dominicæ miſericordiæ. In Pſalmis quoque invenies omnium rerum, quæ tibi accidunt, intimam gratiarum actionem. In Pſalmis confiteris infirmitatem tuam atque miſeriam, & per id ipſum miſericordiam Dei ad te provocas. Omnes enim virtutes in Pſalmis invenies, ſi a Deo merueris, ut tibi revelet ſecreta Pſalmorum.

1mus Uſus Pſalmorum.

Si vis pro peccatis tuis pœnitentiam agere, & confeſſione peccatorum tuorum veniam rogare delictis, quantum vales intente, non celebritate verborum, ſed mente cogitando ac ſcrutando, decanta ſeptenos Pſalmos Davidicos, quorum initium duo: *Domine ne in furore:* & duo; *Domine exaudi: Beati quorum remiſſæ ſunt:* & *Miſerere mei Deus ſecundum magnam;* & *De profundis.* Et celerrime invenies clementiam Dei.

2dus Uſus.

Si vis mentem tuam ſpirituali gaudio & lætitia illuminare, & magnam ſpem de Dei indulgentia tibi promittere; & ſi vis orare, mitte mentem tuam ad virtutem Pſalmorum, quorum initium eſt: *Exaudi Domine juſtitiam meam. Ad te Domine levavi. Deus in nomine tuo. Deus miſereatur noſtri. Deus in adjutorium. In te Domine ſperavi**. *Inclina Domine.* Et nullatenus poteris tua propria lingua, nec humano ſenſu tam perfecte miſeriam tuam ac tribulationem, anguſtiamque diver-

* Edit. Col. addit. LXX.

diversarum tentationum explicare, & illius misericordiam implorare, quam in his Psalmis, & ceteris his similibus.

3tius Usus. Si vis omnipotentem Deum laudare, & ipsius majestatem, omniumque beneficiorum suorum, quibus humano generi ab initio mundi in veteri Testamento Patriarchas ac Prophetas; in novo quoque per incarnationem sempiterni Filii sui misertus est gratias agere: decanta illos Psalmos, quorum titulus est *Alleluja*; & quorum initium est, *Vel.* * Et super omne mel & favum omnipotenti Deo dulce munus offeres, si in his Psalmis continuo illum laudes ac magnifices. Vel Psalmus LXXI. LXXII. LXXIII. *Dixit Dominus* &c. usque: *Ad Dominum cum tribularer. Confitemini Domino. Lauda anima mea Dominum. Laudate Dominum quoniam bonus est. Lauda Hierusalem. Laudate Dominum de cœlis*: usque ad: *omnis spiritus laudet Dominum.*

* הללד

4tus Usus. Si diversis tentationibus afflictus sis, & vel humanis vel spiritualibus tentationibus undique astrictus, & tibi videris a Deo derelictus, qui plerumque sanctos suos ad tempus derelinquit probandos, & per id tibi videatur tentatio major esse, quam tolerare possis, intima mente decanta illos Psalmos, quorum caput est: *Deus, Deus meus respice in me. Exaudi, Deus, orationem meam, cum deprecor. Salvum me fac Deus.* Et clemens Deus statim te adjuvabit: & tentationem, quam pateris, tolerare te posse efficiet.

5tus Usus. Si tibi vita præsens fastidiosa sit, & animum tuum delectet supernam patriam contemplari, & omnipotentem Deum ardenti desiderio quærere, intenta mente hos Psalmos decanta: *Quemadmodum. Quam dilecta. Deus, Deus meus.* Et clemens Deus citius mentem tuam consolabitur.

6tus Usus. Si te in tribulationibus a Deo derelictum intelligas, compuncto corde decanta hos Psalmos: *Usquequo Domine. Deus auribus nostris. Miserere mei Deus. Exaudi Deus orationem meam, & ne despexeris. In te Domine speravi.* Et Deus statim lætificabit te in omnibus angustiis tuis.

7musUsus. Post acceptam quietem, & prosperitatis tempore, hos Psalmos decanta in laudem: *Benedicam Domino. Benedic anima mea Domino.* Et: *Exaltabo te Deus meus Rex.* Et in omni tempore sive prosperitatis, sive adversitatis, semper *Hymnum trium Puerorum* decanta. Nullus itaque virtutem hujus nominis explicare potest, in quo omnis creatura ad laudandum Creatorem invocatur.

8vus Usus. Si volueris intima mente exercere te in divinis laudibus ac præceptis, & mandatis cœlestibus, Psalmum, *Beati immaculati in via*, decanta. Et licet usque ad obitum vitæ tuæ hujus Psalmi virtutem contempleris atque scruteris, numquam perfecte illum, ut puto, intelligere poteris. In quo nullus versus est, quin insit vel via Dei, vel lex, vel mandatum, seu præceptum Dei, vel verba, aut justificationes, vel judicia, aut sermones. Et ideo non est tibi opus, ut per diversos libros animum diffundas.

9nus Usus. In Psalterio usque ad obitum vitæ tuæ habes materiam legendi, scrutandi, docendi: in quo invenies propheticos, evangelicos, atque apostolicos, atque omnes divinos libros spiritualiter, ad quem intelligitur * ex parte tractatos atque descriptos, & priorem atque secundum adventum Domini ibi reperies prophetatos. Incarnationem quoque & Passionem, Resurrectionemque, atque Ascensionem dominicam, & omnem virtutem divinorum dictorum in Psalmis invenies, si intima mente perscruteris, & ad medullam intimi intellectus per Dei gratiam perveneris.

* f. atque intelligibiliter

I.

Oratio matutina.

Abbreviatio furtivæ orationis, quid sit satis congruum orare.

Cant. III. 1. Psal. LXII. 7.

IMitemur sanctam Ecclesiam, cujus & membra sumus. Ipsa enim est, quæ dicit: *In lectulo meo per noctes quæsivi, quem diligit anima mea.* Et illud ad Dominum: *Memor fui tui super stratum meum.* Ergo cum a somno evigilas, & crucis signum depingis in labiis, tertio repete: *Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.* Huic continuo adjunge Psalmum tertium: *Domine quid multiplicati sunt.* Et vicesimumquartum: *Ad te Domine levavi.* Et octo versus Psalmi centesimi

tesimi octavi decimi, quorum caput est: *Adhæsit pavimento. Kyrie eleyson,* Orationem dominicam, *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram,* Symbolum Apostolorum, &, *Benedicite omnia opera Domini Domino. Te Deum laudamus. Te decet laus,* in hoc versu surges. *Propter nomen tuum Domine. Firmamentum meum, & refugium meum, & dux meus esto Domine Deus meus.* In his verbis, mox ut Ecclesiam ingredieris, sanctam adorare poteris Trinitatem.

Item Oratio.

DOmine Deus omnipotens, æterne & ineffabilis, sine fine atque initio, quem unum in Trinitate, & trinum in unitate confitemur: te solum adoro, te laudo, te benedico, teque glorifico. Tibi, o misericors & clemens, gratias refero, qui me exutum nocte perfidiæ & erroris, participem fieri tribuisti gratiæ tuæ. Perfice, quæso, Domine, cœptum in me opus misericordiæ tuæ. Dona mihi semper cogitare, loqui & agere, quæ placita sunt tibi; & gratuita me ubique pietate custodiens, fac me indignum & miserum ad tuam pervenire visionem, Amen.

II.

Quod bonum sit homini in quatuor subscriptis Psalmis, & tribus Hymnis laudare Dominum singulis diebus.

HOrtatur nos scriptura divinitus inspirata, dicens: *Qui timetis Dominum, benedicite Domino.* Nec nos terret, quod scriptum est: *Non est speciosa laus in ore peccatoris,* silere enim a laude Creatoris multo deterius. Et licet sint multi ad hoc opus congrui Psalmi; in his tamen Deo sedulo poteris reddere laudem, hoc modo: Præmisso versu, *Deus in adjutorium meum intende,* sequatur Psalmus: *Laudate nomen Domini, laudate servi Dominum;* in quo despectis nominibus multorum falsorumque deorum, unus Deus magnus & verus laudatur. *Benedic anima mea Domino, & omnia* &c. numerosis virtutibus & laudibus plenus. *Exaltabo te Deus meus Rex,* jucundissima ac suavissima Domino laudatio David. *Laudate Dominum de cœlis,* in quo invitantur omnes creaturæ, ut laudent omnium Creatorem. *Hymnus trium Puerorum* omni laude Deo amabilior, in quo omnes creaturæ simul & singulatim ad Creatoris laudem hortantur. *Te Deum laudamus,* nulla laude inferior: *Te decet hymnus.*

Psalm. CXXXIV. 20. Eccli. XV. 9.

Post Dominicam Orationem Versus:

BEnedicat nos omnipotens & misericors Deus, qui fecit cœlum & terram. Benedicimus Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum: laudamus & superexaltamus eum in secula. Benedictus es Domine Deus Patrum nostrorum, & laudabile & gloriosum nomen tuum in secula. Qui timetis Dominum, benedicite Domino: benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem. Cantate Domino, & benedicite nomen ejus: bene nunciate de die in diem Salutare ejus. Nos qui vivimus, benedicimus Domino; ex hoc nunc & usque in seculum. Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit mirabilia magna solus: Et benedictum nomen majestatis ejus in æternum, & in seculum seculi. Benedicam Domino in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Laudabo nomen Dei mei cum cantico, & magnificabo eum in laude. Laudent eum cœli & terra, mare, & omnia quæ in eis sunt. Cantabo Domino in vita mea, psallam Deo meo, quamdiu ero. Suavis sit ei laudatio mea, ego vero delectabor in Domino. Sit gloria Domini in seculum seculi, lætabitur Dominus in operibus suis. Laudem Domini loquitur os meum, & benedicat omnis caro nomen sanctum ejus in æternum, & in seculum seculi. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc, & usque in seculum.

Gratiarum actio.

GRatias tibi ago infinita misericordia, Domine Deus omnipotens, qui me per aquam sacri baptismatis, & renovationem sancti Spiritus ab originalibus vinculis expedisti. Gratias tibi ago, qui me in te credere recte fecisti, & tuorum me fidelium numero sociare dignatus es. Te laudo & glorifico, misericordissime Domine, qui me per universa crimina percurrenten non es passus perire; sed

benigne revocans de profundo me iniquitatis ereptum, ad pœnitentiam perduxiſti. Te laudo, & glorifico, qui me de æternæ mortis interitu, de pœnis & hujus carnis cruciatibus, in qua affligi dignus ſum, hactenus liberaſti. Tibi ago laudes & gratias, qui me de multis mortibus, de multis opprobriis, calamitatibus & miſeriis, de immaniſſimis diaboli laqueis, de immundis deſideriis exemptum, diruptis vinculis, quibus tenebar aſtrictus, perducere dignatus es ad ſervitium tuum. Tibi ago laudes & gratias: qui me eripiens a jurgiorum procellis, des mihi ſervorum tuorum perfrui caritate, qui mihi ſalutem corporis, & animi largiris quietem. Tibi laudes, tibi Domine decanto honorem & gloriam, qui quotidie me & ſine intermiſſione delinquentem, & tua præcepta poſtponentem, tanta adhuc patientia quotidie [ad] emendationem expectas. Quæſo, Domine Deus meus, qui mihi usque ad præſentem horam tuam miſericordiam impendere dignatus es, perfice opus miſericordiæ tuæ; libera me a malis omnibus, quæ premunt me, ſicuti cœpiſti; ſalva me usque in finem per Jeſum Chriſtum Servatorem & Recuperatorem noſtrum, qui tecum & cum Spiritu ſancto vivit & regnat in ſecula ſeculorum, Amen. Deo gratias, Deo gratias, Deo gratias. Benedicta gloria Domini de loco ſuo.

III.

Pœnitentia, & publicæ pœnitentiæ gemitus.

Luc. VI. v. 12.

LEgimus de Domino Chriſto, quia *erat pernoctans in orationibus.* Quid ergo in iniquitatibus concepti & in delictis, lectulo confoventes nos delicate palpamus; ſi ille pernoctabat in orationibus, qui omni prorſus contagione carebat peccati? Scrutemur ergo vias noſtras, & duplicem in pœnitentia gemitum habeamus in ſeculo. Nimirum, quia & bona, quæ oportuit, non fecimus, & mala, quæ non oportuit, operati ſumus. Canamus prætera ſedula reciprocatione hos ſeptem Davidicos Pſalmos, quos pene omnes ſpirituales viri congruentiſſimos pœnitentiæ tradiderunt, id eſt: *Miſerere mei Deus. Domine ne in ira tua arguas me. Beati quorum. Domine ne in ira tua... quoniam ſagittæ tuæ*, &c. *Domine exaudi orationem meam, & clamor. De profundis. Domine exaudi orationem meam, auribus.*

Poſt Dominicam orationem verſus:

EGo dixi, Domine miſerere mei: quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum: multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei. Quo ibo a ſpiritu tuo? Eripe me de inimicis meis Deus meus. Suſcipe me ſecundum eloquium tuum. Ab occultis meis munda me Domine. Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo. Quoniam iniquitatem ego agnoſco. Delictum meum cognitum *. Adjutor meus eſto, ne derelinquas me. Quoniam tu es patientia mea. Adjutor meus tu es. Sit nomen Domini benedictum.

* *ſuppl.* tibi feci

* *Confeſſio peccatorum.*

* *al.* Sequitur Pro Monachis.

TIbi, Domine Deus; confiteor crimina & delicta. Tu propter ineffabilem pietatem & miſericordiam tuam ſuſcipe quæſo confeſſionem meam: immo ipſe largire, ut toto corde confitear. Tu enim, clementiſſime Domine, dignatus es dicere: *Nolo mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat.* Gulæ, ebrietatis, & crapulæ vitiis infelix ſine intermiſſione deſervio, ac propter hoc gravatur anima mea, & corpus meum: unde ſomniculoſus ac torpens, tarde ad orationes & officia accurro, & ſemper alienatus & negligens adſiſto. Fornicationibus & libidinis ſtercoribus putrefactus ſum, & intus exteriusque totus inquinatus. Pollutum eſt os meum, & labia mea, oculi mei, & aures meæ, guſtus meus, pariter odoratus & tactus, & usque ad hanc horam cogitationibus vanis & ſpurciſſimis ſordidatur cor meum. Triſtitia demerſus ſum, acedia diſſolutus, iræ facibus inflammatus ſum, cupiditatis igne peruſtus, invidiæ venenis infectus ſum, fraterno odio toxicatus, detractione convulſus ſum, omni malitia tabefactus, oblivione & deſidia hebetatus ſum; fraude & hypocriſi obrutus, fragilitate & negligentia languidus, perjuriis, falſitate, & mendaciis

Ezech. XXXIII. 11.

macu-

maculatus sum; vanæ gloriæ levitate turgidus. Sæpe majorum jussa contempsi. Sæpe rebellans & murmurans extiti. Sæpe corde tumido excusationes falsas objeci. Promisi de his & hujuscemodi malis emendationem, & semper in eisdem relabor. Propter hæc delenda cœnobium petii, sed semper in deterius eo. Præcepta tua sine intermissione contemno. Promissiones meas, quibus me sanctam Regulam scrutaturum * spopondi, momentis singulis violo. Semper infelix ad scurrilitates, ad vaniloquia, ad otiositatem festino. Heu me! quantæ impietates, quantæ blasphemiæ, quantæ diversæ tenebræ lacerant mentem meam! Quæ universa, nisi ineffabili bonitatis tuæ misericordia repellas ac deleas; mortua est in peccatis anima mea. Plura sunt mala mea, in quibus per ignorantiam lapsus sum: plura, quæ animo meo exciderunt. Innumera sunt omnino mala, quæ miser commisi, & quanta enarrare non sufficio: pro quibus omnibus mihi perdito tormenta pariter, & vermes, & ignis paratur æternus. Succurre Domine Jesu Christe, mihi miserrimo & captivo; & ne me perire patiaris, quem dignatus es redimere pretioso sanguine tuo. Ne perdas me cum peccatis meis, neque in æternum reserves mala mea. Ne projicias me a facie tua, ne despicias me, neque confundas me peccantem in te. Reminiscere miserationum tuarum. Qui facis magna & mirabilia absque numero, serva me gratuito munere tuo. Qui non sprevisti publicanum, ne spernas me. Qui latroni in cruce posito subvenisti, subveni mihi. Qui mulieri peccatrici flenti ad vestigia tua misertus es, miserere mei. Cui est cum Deo Patre & sancto Spiritu in Deitate substantia *, æquus honor, & par gloria in secula seculorum. Amen.

* *al.* servaturum

* *forte deest:* una

Alia Oratio de Confessione peccatorum.

OMnipotens & misericors Deus, solus essentialiter bonus: velit nolit, *cogitatio hominis confitebitur tibi.* Sed & ego voluntarie confiteor me peccasse, & impie egisse in conspectu tuo juxta omnes abominationes, quas iniquus facere consuevit; sed misericordiæ tuæ magnitudine peccatorum meorum vincitur magnitudo. Major est enim misericordia tua totius mundi peccatis, & ideo manet mihi de indulgentia spes, quia manet mihi omnibus* de misericordia certitudo. Ablutis ergo sordibus præteritorum meorum, da mihi & velle, & posse præsentium malorum causas excidere, nec eorum suggestionibus in reliquo aditum adhibere, sed congruum locum & spatium, & dignos pœnitentiæ fructus peto mihi non deneges. Certum est eum* in salutem mortalium gaudium tuum perficere, qui non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat apud te, qui in tribus personis vivis & regnas Deus in secula seculorum. Amen.

Psalm. LXXV. 11.

* *vox* omnibus *redundat*

* *f.* certum est enim

IV.

Supplicatio pro gratia virtutes omnes consequendi & vitia contraria emendandi (a).

POllicetur nobis Veritas, quæ utique nescit mentiri: *Pulsate, & aperietur vobis.* Pulsemus ergo januam Psalmorum, ut aperiat nobis, qui in Psalmis habitat. Ipse est enim ostium, & ipse est ostiarius. Scrutemur præterea hos septem decantandos sedulo Psalmos, & videbimus plus eos posse in oratione, quam humanus sufficit sermo. In his divinæ Legis dulcissimus amor, de perceptione alterius vitæ fidissima spes, contra spiritualia bella, fortia arma, in tribulatione singulare præsidium: temporalem timorem, tristitiamque expellunt, spirituali jucunditate atque lætitia mentes exhilarant: *Exaudi Domine justitiam meam. Ad te Domine levavi. Dominus illuminatio mea. In te Domine speravi. Deus in te speravi Domine. Inclina Domine aurem tuam**.

Matth. VII. 7.

* Septimus Psalmus hic deest

Post Dominicam Orationem Versus:

CUstodi animam meam, & eripe me Domine; non confundar, quoniam invocavi te. Confundantur & deficiant, detrahentes animæ meæ: operiantur confusione & pudore, qui quærunt mala mihi. Exurge Domine, præveni eos,

(a) In prioribus Editionibus omissa esse videtur rubrica seu titulus, qui hic a nobis suppletus est.

& subverte eos, eripe animam meam ab impio, frameam inimicorum de manu tua. Deus meus, eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis & iniqui. Intende animæ meæ, & libera eam, propter inimicos meos eripe me. Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, ut salvum me facias. Exaudi Domine vocem meam, qua clamavi ad te, miserere mei & exaudi me. Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, & dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum. Intret oratio mea in conspectu tuo: inclina aurem tuam ad deprecationem meam Domine. Intret postulatio mea in conspectu tuo Domine, secundum eloquium tuum eripe me. Eripe me, Domine, ab homine malo; a viro iniquo libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinum salva me. Convertantur inimici mei retrorsum, in quacunque die invocavero te, ecce cognovi, quoniam Deus meus es tu. Fac mecum, Domine, signum in bonum, ut videant, qui me oderunt, & confundantur. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc & usque in seculum.

*al. Sequitur

* *Postulatio.*

PRæsta mihi Domine, spiritum, ut te tota cordis intentione exquiram; deinde ut digna petam; postremo ut petitionum mearum effectum consequar. Exue me a peccatis præteritis, custodi me ab iminentibus, muni me a futuris. Dona mihi cibi potusque congruentem abstinentiam, castitatis cingulum, cordis labiorumque munditiam, largire mihi patientiam, longanimitatem, benignitatem, modestiam, spirituale gaudium, & perfectum mundi contemptum. Tribue mihi [nulli] occasionem scandali præbere, simplicitatem puritatemque diligere, instanter ea, quæ pacis sunt, sequi. Longe fac a me hypocrisim, tribue mihi veram humilitatem, plenam confessionem, perfectam emendationem. Aufer a lingua mea jurandi consuetudinem, mendaciorum nebulam, detractionis pestem, murmurationis ingluviem, scurrilitatis ac stultiloquii vanitatem. Pone custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis. Concede mihi, quæso, majorum subdi imperiis, & alacri corde ad obedientiam, ad compassionem, ad concordiam sine mora concurrere. Da mihi in omnibus discretionem, ut possim inter bona malaque discernere, ut bonos valeam ad meliora exhortari, & eos qui adverse gradiuntur, ad tuæ rectitudinis lineam revocare. Excita torporem meum, & desidiam meam tuis stimulis, & fac me strenue perseverare in præceptis, & laudibus tuis. Dona mihi prudentiam, justitiam, fortitudinem, sive temperantiam. Largire mihi fidem rectam, spem inconcussam, caritatem perfectam. Infunde cordi meo spiritum sapientiæ & intellectus, consilii & fortitudinis, scientiæ & pietatis, atque timoris tui. Dona mihi, Domine, benedictionem de rore cœli, & de pinguedine terræ: da irriguum superius, & irriguum inferius. Concede miseræ animæ meæ liquefieri igne caritatis tuæ, fac me tuo desiderio, mundo funditus extingui. Concede mihi cor habere contritum & humiliatum coram te semper. Largire, me in conspectu tuo per ignem compunctionis hostiam vivam fieri. Summa æterna lux, illumina me. Summa æterna virtus, libera me. Summa æterna fortitudo conforta me. Summa æterna sapientia, depelle tenebras ignorantiæ meæ. Summa æterna misericordia, miserere mei. Dona mihi toto corde meo, tota anima mea, totis viribus meis, exquirere faciem tuam semper. Et perduc me misericors ad tuam sanctissimam visionem. Adsit, quæso, mihi beatorum Angelorum tuorum pia custodia, & præsta, ut apud te pro me felicissima Sanctorum tuorum agmina intercedant. Concede mihi fragilissimo dilecti tui, Patris mei BENEDICTI sequi & imitari vestigia, ut merear consequi misericordiam tuam, & ad gaudia pervenire promissa. Per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, qui tecum in unitate Spiritus sancti vivit & regnat per infinita secula, Amen.

*al. Sequitur

* *Alia Oratio ad Patrem in nomine Filii.*

DEus ineffabilis & incircumscriptæ naturæ, institutor omnium rerum, & Domini nostri Jesu Christi Pater, qui eundem dilectum filium de sinu tuo misisti ad publicum nostrum, suscipere nostram vitam, ut nobis donaret suam,

esset-

essetque perfectus Deus ex Patre, & perfectus homo ex matre, totus Deus, & totus homo; unus idemque Christus, æternus & temporalis, immortalis & moriturus, creator & creatus, fortis & infirmus, nutritor & nutritus, Pastor & ovis, temporaliter mortuus, tecum in æternum vivens, suis dilectoribus vitæ municipatum promittens dedit, eisque dixit: *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Obsecro te, ut des mihi cum eodem Filio tuo te in omnibus benedicere & glorificare, quia quorum una est substantia, unum & datum. Des etiam mihi per illum, & cum illo peccatorum omnium veniam, & mandatorum tuorum custodiam: dilectionem tuam, & fraternum amorem, contra diabolum fortia arma, & erga fratres caritatem perfectam; temperantiam cibi & potus, & libidinis continentiam: auditum castum, & simplicem visum; puritatem cordis, & munditiam corporis; cogitationem mundam, & oris & cordis custodiam, ut nec cor intus iniquitatem concipiat, nec lingua foras parturiat; ut nec falsa loquar, nec vera taceam, nec salutifera abscondam, nec mortifera proferam. Precor ergo, ut des mihi assiduitatem orationis, frequentiam lectionis, ut præcepta tua infatigabiliter legam, & inexplebiliter diligam, & efficaciter compleam, & quicquid in me pravum deprehendero, corrigam: quod rectum est teneam, quod deforme componam, quod pulchrum excolam, quod sanum servem, quod infirmum corroborem. Des insuper mihi despicere temporalia, & æterna diligere, ut mortuum mihi deputem mundum. Nec gaudens, nec lugens de temporalibus, ut nec metuam aliquid temporale nec diligam, nec blandis corrumpar, nec adversis concutiar. Et quia ipse tuus unice natus dixit: *Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum*, obsecro Domine, & suppliciter rogo, trahe me tu ad ipsum, & ipse me perducat ad te illuc, ubi est sempiterna vita, & sempiterne beata: æterna securitas, & secura tranquillitas: felix æternitas, & æterna felicitas: ubi est amor perfectus, & nullus timor: ubi est dies æternus, & unus omnium spiritus: ubi tu cum illo, & ille tecum in communione sancti Spiritus æternaliter ac sempiternaliter vivis & regnas Deus. Per omnia secula seculorum. Amen.

Joan. XIV. v. 13.

Joan. VI. v. 44.

V.

Pro contemplatione & amore cœlestis patriæ, quæ nonnisi a mundi contemptoribus percipitur.

ADmonet nos beatus Apostolus, dicens: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens.* Et iterum: *Nostra autem conversatio in cœlis est.* Si ergo nostra conversatio in cœlis est, lugeamus nos in hoc calamitoso itinere, quamdiu exulamus in hoc a patria. Transcendamus contemplationis pennulis cuncta, quæ cœperunt ex tempore, & cum tempore finiuntur; & ad illam totis desideriis patriam mente volitemus, ad quam in tempore pergitur, sed sine tempore vivitur. Ad accendenda ergo nostra desideria, hos quinque canamus spiritu & mente quotidie Psalmos: *Sicut cervus. Judica me Deus, & discerne. Te decet hymnus Deus. Quam amabilia sunt. Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum.* Hi etiam in tribulatione mentes consolantur & sublevant.

Coloss. III. v. 1. Philip. III. v. 20.

Post Orationem Dominicam Versus:

TE decet Hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Hierusalem. Illic enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israel, ad confitendum nomini tuo. Domine exaudi orationem meam, ad te omnis oratio veniat. Beatus, quem elegisti & assumpsisti, inhabitabit in atriis tuis. Heu me! quod incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea. Negavit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum. Defecit cor meum, & caro mea: Deus cordis mei, & pars mea Deus in secula. Quid enim mihi restat in cœlo, & a te quid volui super terram? Quoniam incola ego sum apud te in terra, & peregrinus sicut omnes Patres mei. Sitivit in te anima mea, quam multipliciter & caro mea. Domine, dilexi de-

decorem domus tuæ, & locum tabernaculi gloriæ tuæ. Tene manum dexteram meam, & in voluntate tua deduc me, & cum gloria aſſume me. Ut videam voluntatem Domini, & protegar a templo ſancto ejus. Ut audiam vocem laudationis tuæ, & enarrem univerſa mirabilia tua. Et ut inhabitem in domo Domini in longitudine dierum. Ego autem cum juſtitia apparebo in conſpectu tuo, ſatiabor dum manifeſtabitur gloria tua. Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc & usque in ſeculum.

Confeſſio Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.

COnfitebor tibi Domine Rex cœli & terræ, & honorifico te ſacrificio laudis: & quia exteriora mihi munera deſunt, quæ ſunt in me vota laudationis reddam tibi. Credo te toto corde, & ore confiteor Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, in perſonis ternionem, in ſubſtantia unionem: non corpus, aut in corpore poſitum, neque ex diverſis ſpeciebus aut mixtum, aut membrorum compagibus effigiatum, ſed unius, ſimplicis, incorporeæ, atque inviſibilis naturæ: nihil in te majus aut inferius habentem; ſed per omnem modum, ex omni parte ſine deformitate perfectum, ſine quantitate magnum, ſine qualitate bonum, ſine tempore ſempiternum, ſine morte vitam, ſine infirmitate fortem, ſine mendacio veritatem, ſine loco ubique totum, ſine ſitu ubique præſentem, ſine extenſione omnia implentem, ſine contractione ubique occurrentem, ſine motu omnia tranſcendentem, ſine ſtatu infra omnia manentem, ſine indigentia omnia creantem, ſine labore omnia regentem, ſine ſui initio omnibus initium dantem, ſine ſui * mutatione omnia mutabilia facientem: in magnitudine infinitum, in virtute omnipotentem, in bonitate ſummum, in ſapientia inæſtimabilem, in conſiliis terribilem, in juſtitiis juſtum, in cogitationibus ſecretiſſimum, in verbis veracem, in operibus ſanctum, in miſericordiis copioſum, erga delinquentes patientiſſimum, erga patientes pium: ſemper idem ipſum æternum ac ſempiternum, immortalem atque incommutabilem. Quem nec ſpatia dilatant, nec brevitas locorum anguſtat, nec receptacula ulla coarctant, nec voluntas variat, nec neceſſitudo corrumpit, nec mœſta perturbant, nec læta demulcent. Cui nec oblivio tollit, nec memoria reddit; nec præterita tranſeunt, nec futura ſuccedunt. Cui nec origo initium, nec tempora incrementum, nec caſus finem dabit: ſed ante ſecula, & in ſeculis, & per ſecula in æternum vivis. Et eſt tibi perennis laus, & æterna gloria, ſumma poteſtas, & ſingularis honor, perpetuum regnum, & ſine fine imperium: per indefeſſa & immortalia ſecula ſeculorum, Amen.

* al. tui

VI.

Pro cuſtodienda humilitate, & cognitione humanæ fragilitatis.

REvocat nos ad humilitatis regulam Scriptura præcipiens: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus.* Quam bene humilitatis regulam Abraham noverat, qui cum ex dominica confabulatione extolli potuiſſet, abjectum & deſpicabilem ſe pronunciavit, dicens: *Loquar ad Dominum meum, cum ſim pulvis & cinis?* Ergo ut de nobis ſemper humilia ſentiamus, ventilemus quotidie hos coram Domino Pſalmos: *Dixi, cuſtodiam. Nonne Domine**. *Domine non eſt exaltatum cor meum.*

Eccli. III. v. 20.

Gen. XVIII. v. 27.

* Id eſt, nonne Deo ſubjecta erit.

Poſt Dominicam Orationem Verſus:

MEmento Domine, quoniam pulvis ſumus, homo ſicut [fœnum] dies ejus, & ſicut flos agri, ita efflorebit. Quia ſpiritus pertranſibit ab eo, & non erit, & non cognoſcet amplius locum ſuum. Exibit ſpiritus ejus, & revertetur in terram ſuam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Ego dixi in exceſſu mentis meæ, omnis homo mendax. Memorare, Domine, quæ eſt mea ſubſtantia: non enim vane conſtituiſti filios hominum. Domine, quid eſt homo, quod innotuiſti ei: aut filius hominis, quoniam reputas eum? Humiliatus ſum usquequaque Domine, vivifica me ſecundum verbum tuum. Vide humilitatem meam, & eripe me: quia legem tuam non ſum oblitus. Cuſtodiens parvulos Dominus, humiliatus ſum, & liberavit me. Ego vero egenus & pauper ſum,

fum, Dominus curam habet mei. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc & usque in seculum.*

Oratio.

DOmine Jesu Christe, qui in hunc mundum propter peccatores de sinu Patris advenisti, ut nos de eodem peccato redimeres, quia scio & credo; non propter justos, sed propter peccatores in terra habitare voluisti. Exaudi me, Domine Deus, peccatorem & culpabilem, & indignum & negligentem, & obnoxium. Tibi confiteor omnia peccata mea, omnia mala mea, quicquid in hoc seculo gessi, delicto meo, actu, sive iniquis cogitationibus, de omnibus veniam peto. Peccavi, juravi: tamen te non abnegavi, quia scio & credo, quia tu Pater es. Indulge mihi Christe. Te laudo, te magnifico, te glorifico, Trinitas sancta. Tibi gratias ago in omnibus infirmitatibus meis, quia non habeo spem in alium, nisi in te Deus meus. Ad portum Ecclesiæ tuæ, Christe, confugio, & ante pignora Sanctorum tuorum prostratus indulgentiam peto. Precor & supplico tibi Deus, ut mihi concedere digneris pro tua misericordia misericordiam, & pietatem usque in finem meum, & in illa hora tremenda, quando anima mea migratura erit de corpore meo. Præsta mihi sensum rectum, fidem rectam, & credulitatem. Omnipotens Deus, Deus meus exaudi me, ut animam meam liberare digneris de inferno inferiori. Deus omnipotens, libera me de pœna infernali. Deus omnipotens, libera me de igne inextinguibili. Deus omnipotens, libera me de protoplasto sathana. Deus omnipotens, libera me de vermibus immortalibus. Deus omnipotens, libera me de mansione impiorum. Deus omnipotens, libera me de angustia æterna. Deus omnipotens, libera me de omnibus malis. Deus omnipotens, liberare digneris animam meam de tenebris exterioribus. Quia in te confido, quia opus manuum tuarum sum ego, ne me despicias Christe. Rogo sanctam ac beatissimam Matrem nostram MARIAM, rogo viginti quatuor Seniores, omnes sanctos Angelos tuos deprecor, omnibus sanctis Patriarchis ac Prophetis supplico, omnes Apostolos & Martyres, & Confessores tuos, atque Virgines rogo: similiter omnes Sanctos tuos, & Electos Dei invoco in auxilium meum. Et in illa tremenda hora, qua anima mea egressura erit de corpore meo, sancte Archangele deprecor, qui animarum accipiendarum accepisti potestatem, ut animam meam suscipere digneris, quando de corpore meo erit egressura: & libera eam de potestate inimici, ut pertransire possim portas inferorum, & vias tenebrarum; ut non se ponat* leo vel draco, qui consuetus est animas inferorum recipere, & ad æterna tormenta pertrahere. Te deprecor sancte PETRE, Princeps Apostolorum, qui tenes claves regni cœlorum, & accipiendarum animarum accepisti potestatem, ut portam paradisi mihi aperire digneris. Domine Jesu Christe Fili Mariæ, processum do tibi, ut agas de anima mea pietatem & misericordiam; quia in te speravi. Christe Redemptor mundi, quando occursurus sum, ne sim expulsus a facie tua, quia non mereor coronam vel veniam, nisi mihi concedere digneris. Auxiliatrix sit mihi sancta Trinitas, exaudi me Domine, qui es Deus meus vivus, & virtus mea, judex justus. Tu Medicus potentissimus. Tu es Sacerdos in æternum. Tu dux ad patriam. Tu lux mea vera. Tu dulcedo mea sancta. Tu sapientia mea clara. Tu simplicitas mea pura. Tu anima mea catholica. Tu concordia mea pacifica. Tu custodia mea tota. Tu perfectio mea tota. Tu salus mea sempiterna. Tu misericordia mea magna. Tu vita mea immaculata. Tu patientia robustissima. Tu redemptio mea facta. Tu resurrectio mea sancta. Tu vita perpetua. Te rogo, te deprecor, ut per te ambulem, ad te perveniam, in te requiescam, & ad te resurgam. Exaudi me, Domine. Memento, Domine, David, sicut jurasti Patribus nostris, ut avertas iram tuam a famulo tuo. Angelus MICHAEL, Angelus GABRIEL, Angelus RAPHAEL, omnes Angeli, omnes Archangeli, omnes Throni, omnes Dominationes, omnes Principatus & Potestates, omnes Patriarchæ & Prophetæ, omnes Apostoli & Martyres, omnes Confessores & Virgines, in adjutorium & auxilium adsistant mihi, per Dominum nostrum Jesum Christum. MATTHÆUS, MARCUS, LUCAS, JOANNES. Sancte

* f. opponat

GEORGI famule mi *, intercede pro me famulo tuo. Sancte CHRISTOPHORE, intercede pro me. Domine, de limo terræ formasti me, ossibus & venis compegisti me. Domine pro tua pietate salvum me fac. Pax hic, Deus hic. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Quia tibi soli peccavi, & malum coram te feci: quia peccata mea innumerabilia sunt valde. Veniam pro his peto, Domine, peccatis & negligentiis meis, pro vana gloria, pro concupiscentia carnali, pro delectatione, pro pollutione, pro murmuratione, pro invidia, pro superbia, pro somnolentia, pro visionibus, pro cogitationibus meis iniquis, pro adulterio, pro fornicatione, pro hoc, quod ego ad opus Dei tarde venio. Peccata mea nec dicere, nec nominare possum. Reus sum, iniquitates meas, & malitias meas non abscondi, quia scio & credo, quod tu pius Pater es. Ne * me derelinquas, Pater misericors, sed dignare indulgere, quod malum egi. Succurre mihi pius, invisibilis, dulcis, & amabilis, antequam porta inferorum absorbeat me, antequam veniat pars inimici mei. Tu mihi manus porrige, & lumen ostende, ut nulla potestas inferni invadat me in illa hora, quando anima mea assumptura * erit de corpore meo. Piissime Deus, misericors Deus, clementissime Deus, te laudo, te magnifico, tibi gratias ago: qui me salvasti per noctem, jubeas me servari per diem. Fac me, Domine, tuam gratiam invenire, te amare, te laudare & timere, tibi servire, & diligere omnibus diebus vitæ meæ. Deus, tibi commendo vitam meam. Miserere mei, Domine gloriæ, qui es unus & verus, & solus & justus, & in quo omnia, & per quem omnia facta sunt. Exaudi me, Domine, orantem; sicut exaudisti tres pueros de camino ignis ardentis, Sidrac, Misac, & Abdenago. Exaudi me, Domine, orantem, sicut exaudisti PETRUM in mari, PAULUM in vinculis. Parce animæ meæ, parce malis meis, & cunctis criminibus meis. Christe Deus meus, pone te ante me, si exultat inimicus meus contra me. Ego dormiam, & cor meum vigilet. Angeli tui, Domine, me custodiant tam per diem, quam per noctem. Deus omnipotens, emitte spiritum tuum bonum & rectum, qui animam meam & corpus meum custodiat. Peccavi, Domine, peccavi in lege Dei, verbis, factis, & cogitationibus. Multa sunt peccata mea. Negligens fui de opere Dei, & de ordine meo. Precor te beata Virgo MARIA, & omnes Sancti Dei, orate pro me peccatore. Misereatur mei omnipotens Deus, & donet Dominus Deus verus, veram humilitatem, veram pœnitentiam, veram indulgentiam, sobrietatem, tolerantiam, bonam fidem, bonam perseverantiam. Illuminet me Spiritus sanctus, indulgeat mihi Dominus omnia peccata mea hic & in futuro. Amen.

* f. famule Christi

* al. Nec

* f. assumenda

VII.

In tentationibus immundorum spirituum.

CONsolatur nos in tentationibus dæmoniacis egregius Prædicator, dicens: *Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra quam potestis; sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere.* Quocirca sciendum est, quia judicii occulti mensura est, & quando tentationis procella prosiliat, & quando conquiescat. Certe Evangelio attestante describitur, quod nec manere in obsesso homine potuit, nec rursus invadere bruta animalia nisi jussus præsumpsit, dicens: *Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum.* Quando ergo iste sua sponte nocere factis ad Dei imaginem hominibus auderet, cui si potestas summa licentiam non præberet, grassari nec in porcos valeret? Nullo ergo modo ambigendum est, permissu æquissimi judicis, in electos ad tempus diabolum tentandi accipere potestatem: sed misericorditer judex concedit, quod crudeliter hostis capit. Hinc est, quod fideli famulo de eodem Dominus dicit: *Non quasi crudelis suscitabo eum.* Hinc fidelem animam tentationibus fatigatam blandis consolationibus refovet, dicens: *Dixit Dominus Deus tuus ad punctum, in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te.* Item ibi: *Abscondi faciem meam parumper a te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui.* Cum ergo in tentatoris voluntatem ad tempus incidimus, priusquam in delectationis aut pravi consensus

I. Cor. X. v. 13.

Matth. VIII. v. 31.

Job. XLI. v. 1.

Isaiæ LIV. v. 7. & v. 8.

sensus labamur voraginem; clamemus medulliter, clamemus valenter, hos decantando Psalmos: *Deus, Deus meus respice in me. Deus in nomine tuo. Miserere mei Domine, quoniam conculcaverunt. Deus in adjutorium meum. Domine Deus salutis meæ. Eripe me Domine ab homine malo.*

Post Orationem Dominicam Versus:

EXaudi, Deus, orationem meam, cum tribulor, a timore inimici eripe animam meam. Tribulationes cordis mei dilatatæ sunt, de necessitatibus meis eripe me. Statuisti in loco spatioso pedes meos, miserere mei Domine, quoniam tribulor. Exurge, quare obdormis Domine? exurge, & ne repellas usque in finem. Ne tradas me a desiderio meo peccatori, cogitaverunt adversum me, ne derelinquas me, ne unquam exaltemur. Exurge Domine, non prævaleat homo, judicentur gentes in conspectu tuo. Exurge Domine Deus meus, exaltetur manus tua, ne obliviscaris pauperis in finem. Tu autem Domine, ne longe facias auxilium tuum a me, ad defensionem meam aspice. Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum. Quoniam alieni insurrexerunt in me, & fortes quæsierunt animam meam: & non proposuerunt Dominum ante conspectum suum. Et tu, Domine, fac mecum misericordiam propter nomen tuum, quoniam suavis est misericordia tua. Libera me, quoniam egenus sum, & pauper sum ego, & cor meum conturbatum est in me. Ne tradideris me in animas persequentium me, quoniam insurrexerunt in me testes iniqui. Disperge illos in virtute tua, & destrue eos protector meus Domine. Adjutor meus & liberator meus esto Domine, ne tardaveris. Sed & lingua mea meditabitur justitiam tuam, dum confusi & reveriti fuerint, qui quærunt mala mihi. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc & usque in seculum. Domine Deus virtutum converte nos, & ostende faciem tuam, & salvi erimus. Exurge Domine, adjuva nos, & libera nos propter nomen tuum.

Oratio.

PRæsta mihi, Domine, profectum quærendi legem tuam, & peccatorum omnium remissionem, ut qui desiderio magno ad lumen scripturarum tuarum pervenire cupio, nullis peccatorum caligationibus oculi mei obscurentur. Attrahe me ad te virtute omnipotentiæ tuæ. Non me derelinquas in propria voluntate vagari, quem pretioso sanguine redemisti. Imaginem tuam in me non sinas obscurari; quæ si te præstante defendatur, semper egregia est. Non diabolo liceat tua dona subvertere, quia totum fragile est, quicquid tibi nititur obviare. Audi me, pie Rex, clamantem pro peccatis meis, & prius illa a me remove, quam pro eisdem in tua examinatione condemner. Quid mihi mea insidiatur iniquitas? quid contra me delicta mea confligunt? Creaturam tuam evertere cupiunt, quæ nulla substantiæ firmitate subsistunt. Dicat certe diabolus, cur me insaturabili dolore prosequitur? Numquid ego illi dedi, ut tibi Domine superbus existeret, & de beatitudine collocata caderet, cum tantæ virtutis insignia possideret? Sufficiat illi, quod me in Adam perdidit: quare me quotidianis deceptionibus impius calumniator insequitur; & sicut ille a gratia tua per culpam suam cecidit, me quoque, ut ab eadem separet, exquirit? Concede mihi, Domine, contra hostem crudelissimum, pium tuæ defensionis auxilium; ut sicut ille fragilitatem meam non desinit impugnare, ita tuis cogatur viribus confusus abscedere. Non permittas, bone Rex, in me sævissimum hostem sua vota complere, qui te graviter elegit offendere. Quid me sicut leo rugiens circuit: quid me devorare contendit? Semel illi in baptismate sacro renunciavi, semel tibi Domino credere professus sum. Talem me perpetua defensione concede servari, qualem me fieri per aquam regenerationis, Creator altissime, præstitisti. Et quia tuus esse cœpi, alium dominum nesciam; ut quia tua gloria redemptus sum, tua mandata te donante faciam. Quod si me relinquis, statim ille tergiversator invadit, qui indefessus* atque impudens semper adsistit, lucra sua computans humanas ruinas. Qui ideo blanditur, ut de-

* al. indefectus

decipiat, ideo instigat, ut perimat. Maxime per corpus nostrum animas nostras decipit, & ita per desideria humana diffunditur, ut nulla pene providentia, nullo prorsus consilio sentiantur. Longum est per cuncta discurrere: tali quis posset obsistere, nisi tu, Domine, decreveris obviare? Quid enim mihi non potest facere, qui te in meo corpore ausus fuit per subdola machinamenta tentare? Exaudi me, o custos hominum; & me ab illo indulgentia tua libera, qui me trahere nititur ad gehennam. Cum illo partem non habeam, ut tecum Domine possim habere. Vindica fabricam tuam ab illo, qui destruit. Damnari alios non faciat, qui seipsum damnavit: sed potius ille cum suis pereat, qui perdere cuncta festinat. Me vero omnipotens libera, & eripe ab hoste generis humani, & perduc me ad gaudia æterna, ubi sine fine lætari merear. Amen.

VIII.

In tribulationibus variis, quæ ab hominibus inferuntur.

Psal. XLIX. v. 15. * l. tuæ

INvoca me, ait Dominus per Prophetam, *in die tribulationis meæ* * *& eripiam te.* Dulcior lacte & melle ori nostro hæc Domini promissio. Cum ergo tribulationes a falsis fratribus patimur, invocemus eum, qui nos, ut invocemus, hortatur. Certum est enim, quia vult exaudire, qui vult invocari. In his ergo quinis congruis Psalmis clamemus ad Dominum a facie tribulantis: *Salvum me fac Domine, quoniam defecit sanctus. Judica Domine nocentes me. Exaudi Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam. Eripe me de inimicis meis Deus meus. Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam:* usque *Dederunt in esca mea fel.* Cetera vero quæ sequuntur, quia spiritualiter Christi interfectores feriunt, nolumus contra christianos tam perniciosa maledicta jactari.

Versus ut supra. Sequitur Oratio.

CHriste Fili Dei vivi, virtus & una indiscreta majestas, orationis meæ tota substantia; invoco nomen tuum sanctum: exaudi me cum corde luctantem, & agnoscentem peccata facinorum, & cogitationum crimina confitentem. Frange Domine artes diaboli, obrepentibus aliis aliud suggerendo. Ipsa enim orationem in alienationem captivat. Respice, Domine, lachrymas meas; & cum lachrymæ non sunt, indulgentia tuæ pietatis infunde. Custodi in me immaculatam fidem, meque cum proximis meis semper in pace reconcilia; fructus tuos, panis ac vini, propria largitate distribue. Tibi inclino cervicem, tibi genua flecto. Te Dominum meum, cum sis unus *, in sancta Trinitate confiteor. Frange Domine, contra me omnium potestatem, erue me jacentem; & ea, quæ explere non possum, quasi sint postulata, concede. Amen.

* al. vivus

IX.

Optimum recitatione quinque Psalmorum post tribulationem de percepto gaudio gratias agere.

Psalm. cit. — Psalm. LV. v. 12. — Psal. LVIII. v. 18.

IGitur cum pius Dominus dixisset, *Invoca me in die tribulationis tuæ, eripiam te:* pro ipsa ereptione quærens a nobis laudis debitum, subjunxit statim: *& honorificabis me.* Hinc David ait: *In me sunt Deus vota, quæ reddam laudationis tibi. Quoniam eripuisti animam meam de morte.* Hinc iterum dicit: *Quia factus es adjutor meus & refugium meum; in die tribulationis meæ susceptor meus tibi psallam.* Ergo cum in tentationibus variis, vel falsorum fratrum, vel sævientium dæmonum inciderimus: contra hos & illos divini verbi jacula intorquentes, cum illos defecisse, & nos convaluisse viderimus, mox puram cordis nostri intentionem, oculosque & manus ad cœlum levantes, in voce laudis & confessionis benedicamus illi, qui misit de cœlo, & liberavit nos, & dedit in opprobrium conculcantes nos. Dicamus illi concordanti corde: *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me; nec delectasti inimicos meos super me.* Et consequenti conscientiam * ejus usque in finem continuemus ei: *Benedicam Domino in omni tempore. Jubilate Deo*

* Locus corruptus

Deo omnis terra: Psalmum dicite nomini ejus. Nisi quod Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel. Confitebor tibi Domine in toto corde meo; quoniam exaudisti omnia verba oris mei. Considera tamen, qui legis, & perspicue videbis in nullo Psalmorum, quam in his quinque, melius post tribulationem de percepto gaudio, aptiusve posse gratias Domino compensari.

Post Dominicam Orationem Versus:

CUm invocarem te, exaudisti me Deus justitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi. Confitebor tibi Domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. Lætabor & exultabo in te, & psallam nomini tuo Altissime. Exultavit cor meum in salutari tuo: cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, & psallam nomini Domini Altissimi. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. Quoniam respexisti humilitatem meam, servasti de necessitatibus animam meam; nec conclusisti me in manus inimici. Confitebor tibi, Domine, in secula, quia fecisti: & expectabo nomen tuum, quoniam bonum est ante conspectum Sanctorum tuorum. Protexisti me a conventu malignantium, & a multitudine operantium iniquitatem. Propterea confitebor tibi in populis Domine, & nomini tuo Psalmum dicam. Deus in sancto via tua, quis Deus magnus sicut Deus noster? Tu es Deus, qui facis mirabilia solus. Ego autem semper in te speravi Domine, & adjiciam super omnem laudem tuam. Mihi autem adhærere Domino bonum est, ponere in Domino Deo spem meam. Per singulos dies benedicam te, & laudabo nomen tuum in æternum, & in seculum seculi. Quoniam tu, Domine, adjuvisti me, & consolatus es me. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc & usque in seculum.

Oratio.

BEnedictum nomen tuum, Domine Deus Patrum nostrorum; qui cum iratus fueris misericordiam facis, & in tempore tribulationis peccata dimittis his, qui invocant nomen tuum. Ad te Domine faciem meam converto, tibi omnia peccata mea confiteor. Tu nosti omnia, antequam fiant. Tu scis, quia post baptismum præcepta tua contempsi, & mandata tua non custodivi; & bonum, quod potui facere, per negligentiam non feci: & malum, quod non debui facere, per audaciam perpetravi. Et per concupiscentiam multa mala feci in visu, in auditu, in gustu, in odoratu, & tactu: in cogitatione, & in locutione, & in opere. Et quod in sacrosancto baptismate coram Angelis & Sanctis tuis promisi, non custodivi, sicut debui; nec adimplevi, sed consumpsi *, & præceptis tuis non obedivi, sicut debui (a): sed superbiendo, irascendo, contemnendo, negligendo, proprias voluntates faciendo, murmurando, detrahendo, dijudicando culpas incurri. Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt abscondita. Aspice in me confitentem peccata mea coram te, & miserere mei. Concede mihi in hoc seculo agere veram pœnitentiam; & in futuro da mihi indulgentiam, quia tu dignatus es dicere: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat.* Effunde super me misericordiam tuam, & dimitte omnia peccata mea, quæ conscientia mea metuit, & adjice, quod oratio non præsumit. Et da mihi perseverantiam in bonis operibus, ut te miserante pervenire merear ad gloriam regni tui, Salvator mundi, qui vivis & regnas in secula seculorum. Amen.

* f. contempsi

Ezech. XXXIII. 11.

X.

Quod satis sit utile prævenire Dominum orationibus in ipso diei initio.

DOcent nos sancti Prophetæ suis imitabilibus exemplis, prævenire faciem Domini mane orationibus nostris. Et David quidem, *Mane*, inquit ad Dominum, *oratio mea præveniet te.* Esaias autem sic: *Anima mea desideravit te in nocte: sed in spiritu meo, in præcordiis meis de mane vigilabo ad te.* Cum his ergo tribus congruentissimis Psalmis vigilet ad Dominum mane spiritus meus, oremusque in ortu surgentis auroræ; ut a luce prima in vesperam sint oculi ejus super

Psalm. LXXXVII. v. 14.
Isaiæ XXVI v. 9.

(a) *In Edit. Colon.* Et quod ante sacrosanctum altare coram te & coram Angelis promisi ..... & præcepto Prioris non obedivi sicut debui &c.

ſuper nos, & aures ejus ad preces noſtras: noſtroſque dirigat greſſus in viam pacis, ut abſque omni errorum ſcandalo gradientes, non dominetur noſtri omnis injuſtitia. Hos ergo canamus in ipſo diei initio Pſalmos: *Verba mea. Clamavi in toto corde meo, exaudi me Domine,* usque: *In æternum fundaſti eam. Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obſecrationem meam.*

Poſt Dominicam Orationem Verſus:

COnſerva me, Domine, quoniam in te ſperavi: dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum non eges. Auditam fac mihi mane miſericordiam tuam, quia in te ſperavi Domine. Notam mihi fac viam, in qua ambulem, quia ad te Domine levavi animam meam. Dirige me in veritate tua, & doce me: quia tu es Deus ſalutaris meus, & te ſuſtinui tota die. Deduc me, Domine, in via tua; & ambulabo in veritate tua. Averte oculos meos, ne videant vanitatem: in via tua vivifica me. Legem mihi conſtitue in via tua, & dirige me in ſemitam rectam propter inimicos meos. Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum, quia ipſam volui. Et miſericordia tua ſubſequatur me, omnibus diebus vitæ meæ. Sed & lingua mea meditabitur juſtitiam tuam, tota die laudem tuam. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc & usque in ſeculum.

Oratio.

GRatias tibi ago omnipotens Pater, qui me dignatus es in hac nocte cuſtodire. Deprecor clementiam tuam, piiſſime Domine, ut concedas mihi diem venturum ſic peragere in tuo ſancto ſervitio, cum humilitate & diſcretione, qualiter tibi complaceat ſervitus noſtra: & præſta mihi hodie cum ſumma patientia tibi gratum exhibere ſervitium. Immitte, quæſo Domine, Angelum tuum in circuitu noſtro, & eripe nos ab impiis, qui in circuitu ambulant; ut viam mandatorum tuorum abſque omni errorum ſcandalo inoffenſo pede currere valeamus, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Amen.

XI.

*Laus Pſalmi CXVIII. & quid a nobis frequentandum ſit *.*

* l. & quod a nobis frequentandus ſit.

LEgi præterea in cujusdam Monachi viſione, quod ab Angelo lucis ſollicite ſit admonitus, ut Pſalmum centeſimum octavum decimum, id eſt, *Beati immaculati*, in quo moralis virtus deſcribitur, ſæpe in oratione repeteret. Et revera idem diverſis ſpiritualibus confertur virtutibus, ut ſi nullus adeſſet alius, in oratione ſolus ſufficeret. Abſque enim prophetiæ myſteriis, omnia humanæ vitæ neceſſaria, quæ in ceteris Pſalmis latius deſcribuntur, in iſto velut in quodam ferculo congeſta nobis offeruntur. Ergo juxta angelici numinis ſalubre præceptum, quousque huic mortali vitæ terminum demus, hunc ſingularis beneficii Pſalmum diebus ſingulis decantemus.

Poſt Kyrie eleiſon, *& Orationem Dominicam, dicantur Verſus ſupradicti.*

ORATIO.

PIe exaudibilis Domine Jeſu Chriſte, exaudi me indigniſſimum peccatorem ſupplicantem, per interventum & meritum beatæ & glorioſæ ſemper Virginis Mariæ Genitricis tuæ, & omnium civium ſupernorum. Eccleſiæ tuæ ſanctæ catholicæ fidem auge, pacem tribue Papæ noſtro il. Epiſcopoque noſtro il. Abbati noſtro il. & omni huic congregationi: Principibus quoque noſtris, conſanguineis, parentibus, & tua mihi caritate conjunctis; etiam ſua nobis munera largientibus, perſequentibus & calumniantibus nos; omnibus, qui pro nobis implorant ſanctum nomen tuum, vel qui pro ſe nos miſeros apud tuam clementiam ſupplicare voluerunt. Nobis quoque peccatoribus remiſſionem & indulgentiam tribue omnium peccatorum, infirmis ſalutem, lapſis reparationem, aeris commoditatem, navigantibus & itinerantibus iter proſperum, ac ſalutis portum: tribulatis gaudium, oppreſſis relevationem, captivis, vinctis, & peregrinis remiſſionem, abſolutionem, ad patriam reverſionem propitius concede, Amen. Angelum tuum ſanctum nobis hic & ubique largire cuſtodem & defenſorem, mutuam diſcordantibus caritatem, infidelibus veram fidem, de-

functis

functis parentibus nostris, patribus, fratribus, seu omnibus in tua fide quiescentibus indulgentiam tribue delictorum. Amen. (b)

XII.

Laus Hymni trium puerorum, & quod in Dei laude frequentanda sit.*

* l. frequentandus

OPortet nos sanctum imitari Prophetam dicentem: *Benedicam Domino in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Et illud: *In omni loco dominationis ejus benedic anima mea Dominum.* Et si Deus ubique recte creditur esse, omnibus eum locis dominari rectissime confitemur. Benedicamus ergo ei in omni tempore, qui nos in omni loco, & in omni tempore regit: qui nos creavit & recreavit, custodit & nutrit: in quo vivimus, & movemur, & sumus. Quapropter una parva & magna laus semper in ore nostro versetur: in qua omnis creatura per genus & speciem ad laudem Creatoris hortatur. Et non solum diebus singulis, sed & vespere, mane & meridie, immo singulis quibusque horis diei, tota cordis intentione eam Domino offeramus. Hæc namque omnibus laudibus laudabilior, & Deo præ omnibus amabilior. Hæc namque est illa singularis laus, qua nos laudamus, melle & favo dulcior: Hymnus videlicet, quem tres Deo dilecti pueri, inter medias edaces flammas tripudiantes luserunt, id est: *Benedicite omnia opera Domini Domino.* De quo fidenter dico, quia sicut dicimus, *Sancta Sanctorum*, & *Cantica Canticorum:* ita & iste dici potest *Hymnus Hymnorum.* In quo succincte & affatim melius quam in omnibus laudatur Deus deorum, qui personaliter trinus, & consubstantialiter unus vivit & regnat ubique per omnia secula seculorum. Amen.

Psalm. XXXIII. 2. Psalm. CII. 22.

Post Dominicam Orationem Versus:

BEnedictus es, Domine Deus Patrum nostrorum, & laudabilis, & gloriosus, & superexaltatus in secula. Et benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum, & laudabile, & superexaltatum in omnibus seculis. Benedictus es in templo gloriæ tuæ, & superlaudabilis, & supergloriosus in secula. Benedictus es in throno regni tui, & superlaudabilis, & superexaltatus in secula. Benedictus es, qui intueris abyssos, & sedes super Cherubim; & laudabilis, & superexaltatus in secula. Benedictus es Domine, doce me justificationes tuas.

Confessio, & laus sanctæ Trinitatis.

LAudo, & benedico te, juste & bone Deus, totius creaturæ parentem, in personis trinum, in substantia unum, verum Patrem unigenitæ majestatis, ex nullo ducentem initium, omnibus initium dantem; non corporali progenie, neque extrinsecus: non necessitate, neque voluntate, sed natura Filium generantem. Verum Filium ex Patre sine spatio temporis, ineffabiliter ante tempora natum. Verum Spiritum sanctum ex Patre & Filio inenarrabiliter procedentem, in Patre & Filio substantialiter permanentem. Æternum Patrem sine nativitate, æternum Spiritum sanctum cum processione sine nativitate. Totum Patrem in Filio & Spiritu sancto. Totum Filium in Patre & Spiritu sancto. Totum Spiritum sanctum in Patre & Filio manentem, una potestate unoque regno, una potentia, & una æternitate. Et tunc, & nunc ubique regnantem. Per omnia secula seculorum. Amen.

XIII.

Quod orandum nobis sit quotidie cum lachrymis pro diversis plagis, quas patimur.

QUia videmus nos in illud Hieremiæ incidisse lamentum, quod dicit: *Si egressus fuero ad agros, ecce occisi gladio: & si introivero in civitatem, ecce attenuati fame:* nec non & illam Domini terribilem comminationem in nobis completam, qua

Jerem. XIV. v. 18.

(b) Hic finis statuitur primæ partis apud QUERCETANUM & in Editione Coloniensi; sed male. Ipse enim Scriptor Codicis, quo usus est primus Editor, monet laudem hymni trium puerorum pertinere ad priorem partem, & finem hujus statuendum esse post orationem: *Pro servanda silendi loquendique discretione;* ut infra §. XVII.

qua Dominus gladio, & fame, & peste consumat eos: petamus & cum eodem Propheta capiti nostro aquam, & oculis nostris fontem lachrymarum, & ploremus die ac nocte interfectos populi nostri. Quod numquam melius possumus deplorare, quam si contrito & humiliato corde hos quinque Psalmos coram Domino frequentemus: *Deus auribus nostris. Deus repulisti nos. Ut quid repulisti nos Deus in finem? Deus, venerunt gentes. Qui regis Israel intende.*

Post Dominicam Orationem Versus:

EGo dixi, Domine miserere mei; sana animam meam, quia peccavi tibi. Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus. Ne memineris iniquitates nostras antiquas, cito nos anticipet misericordia tua Domine. Adjuva nos Deus salutaris noster, & propter honorem nominis tui, Domine, libera nos. Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui, & visita nos in salutari tuo. Converte nos Deus salutaris noster, & averte iram tuam a nobis. Eripe nos de inimicis nostris Deus noster, & ab insurgentibus in nos libera nos. Domine, ne longe eas a nobis; Deus in auxilium nostrum respice. Convertere, Domine, aliquantulum, & deprecare super servos tuos. Salvos fac nos Domine, Deus noster, & congrega nos de nationibus: ut confiteantur nomini tuo sancto, & gloriemur in laude tua. Exurge, Domine adjuva nos, & libera nos propter nomen tuum.

Oratio.

ORamus te, pie exaudibilis Domine Jesu Christe Deus noster, & cum omni supplicatione rogamus, ut per interventum beatæ & gloriosæ semper Virginis Mariæ, omniumque sanctorum Angelorum, Archangelorum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum, Monachorum, & omnium civium supernorum, Ecclesiæ tuæ catholicæ fidem augeas, pacem tribuas, indulgentiam nobis & remissionem peccatorum concedas, Amen. Infirmis salutem, lapsis reparationem, aeris commoditatem, navigantibus, & itinerantibus fidelibus iter prosperum, ac salutis portum: tribulantibus * gaudium, oppressis relevationem; captivis, vinctis, & peregrinis, remissionem, absolutionem & ad patriam reversionem, Amen. Angelum tuum sanctum hic & ubique custodem, mutuam discordantibus caritatem, infidelibus, veram fidem, & defunctis fidelibus requiem propitius donare digneris æternam.

* *f.* tribulatis

XIV.

Quod secundum præceptum Apostoli orandum sit ab omnibus pro omnibus.

PRæcepit nobis sermo apostolicus: *Orate*, dicens, *pro invicem, ut salvemini.* (Jac. V. 16.) Cui nos necesse est in saluberrimis præceptis obedire, & orare omnes pro omnibus, ut salventur omnes cum omnibus. Septem sunt præterea Psalmi, ex quibus, si unum corpus efficimur, pro omni prorsus corpore oramus Ecclesiæ. Considerato tamen, qui legis, & proba, quod dicimus. In his namque memoria Sacerdotum, Regumque, & Potentatuum, populi quoque & plebis simul. Psalmorum ergo, quos diximus, ista sunt capita: *Memento, Domine, David. Domine in virtute tua. Ad te, Domine, clamavi Deus meus. Deus misereatur nobis. Benedixisti Domine. Domine refugium. Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, quoniam exaudisti omnia verba oris mei.* Sane, ne quis nos reprehendat, quod prius posuimus Psalmum, *Memento, Domine, David*, qui posterior est ordine; dabimus responsum, quia non est pensandus ordo in Psalmis, sed virtus. Et quia primus est intra Ecclesiam ordo sacerdotalis, hunc primum posuimus in precibus.

Post Dominicam Orationem Versus:

EGo dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi. Sacerdotes tui induant justitiam, & sancti tui exultent. Domine, salvum fac Regem, & exaudi nos in die, qua invocaverimus te. Salvum fac populum tuum

tuum Domine, & benedic hæreditatem tuam, & rege eos, & extolle eos usque in seculum. Memento congregationis tuæ, quam creasti ab initio. Liberasti virgam hæreditatis tuæ. Ne tradas bestiis animas confitentium tibi: animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem. Domine Deus virtutum converte nos, & ostende faciem tuam, & salvi erimus. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Domine Deus virtutum, exaudi preces nostras, auribus percipe Deus Jacob. Et tu Domine, Domine, fac nobiscum misericordiam propter nomen tuum, quia suavis est misericordia tua. Protege nos a conventu malignantium, & a multitudine operantium iniquitatem. Mitte nobis auxilium de sancto, & de Sion tuere nos. Exaudi nos Domine, quoniam benigna est misericordia tua: secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. Prætende, Domine, misericordiam tuam scientibus te, & justitiam tuam his, qui recto sunt corde. Complaceat tibi, Domine, ut eripias me: Domine in auxilium nostrum respice. Exurge, Domine, adjuva nos; & libera nos propter nomen tuum.

Oratio.

PRopitiare Domine, quæso, universæ Ecclesiæ tuæ catholicæ, toto orbe terrarum diffusæ. Largire illi fidem rectam, opus præcipuum, pacem perpetuam. Propitiare omnibus fidelibus tuis sub jugo ethnicorum laborantibus. Propitiare famulo tuo N. * Papæ, & omnibus Sacerdotibus atque ministris, cunctoque Clero eorum. Propitiare famulo tuo N. Abbati, & universæ huic Congregationi tuæ, omnibusque per totum orbem in tuo nomine congregatis. Propitiare famulo tuo N. Regi, cunctisque christianis Principibus, & universo exercitui eorum. Propitiare universis Fratribus meis, sive eis, qui tua caritate, vel etiam consanguinitate conjuncti sunt. Propitiare omnibus, qui pro me implorant nomen sanctum tuum, vel qui me miserum apud tuam clementiam supplicare voluerunt. Propitiare virginibus, conjugatis, ac viduis, orphanis, captivis, pœnitentibus, infirmis, afflictis, navigantibus, itinerantibus, incarceratis, & in quibuscumque necessitatibus atque miseriis constitutis, & universo populo tuo christiano, quem pretioso sanguine redemisti. Propitiare etiam miseris paganis, Judæis atque hereticis, sive lapsis, ut credant in te Dominum Deumque verum, & revertantur ad te in toto corde suo. Tribue, quæso Domine, omni sexui, & universæ ætati, atque conditioni ordinis christiani, mandatorum tuorum custodiam, & suorum omnium veniam delictorum, & nobis miserere. Amen.

* *al.* II.

XV.

Quod bonum sit orare pro defunctis fidelibus.

ARguit sanctus Apostolus quosdam Corinthios infidelitatis, quia de resurrectionis gloria titubabant: *Si Christus*, inquit, *prædicatur*, *quod resurrexit a mortuis; quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio bonorum * non est?* Nos ergo, qui absque omni scrupulo resurrectionem veraciter credimus & expectamus; oremus quotidie pro resurrecturis dormientibus fratribus nostris. In his namque quinque Psalmis, possumus aliquo modo eorum memoriam facere, quia prædicatur in eis quodammodo resurrectio mortuorum. *Miserere mei, Deus, secundum magnam. Dilexi, quoniam exaudivit Dominus. Credidi, propter quod locutus sum. Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus. Dicat nunc Israel. Laudate Dominum in sanctis ejus.*

I. Cor. XV. v. 12.
* *al.* mortuorum

Post Dominicam Orationem Versus:

ANimæ morientium Fratrum nostrorum in bonis demorentur, & semen eorum hæreditate possideat terram. Non veniat eis pes superbiæ, & manus peccatorum non moveant eos. Accipiant benedictionem a Domino, & misericordiam a Deo salutari suo. Exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia. Tu autem Domine, ne longe facias misericordias tuas a me: misericordia tua & veritas tua suscipiat eos. Da eis, Domine, protectionem salutis tuæ, & dextera tua suscipiat eos. Emitte lucem tuam & veritatem tuam: ipsa eos de-

ducat in montem ſanctum tuum, in tabernacula tua. Et inhabitent in tabernacula tua in ſecula; protegantur in velamento alarum tuarum. Tu autem, Domine, miſerere eis, & reſuſcita eos, & confirma eos in conſpectu tuo in æternum: ut inhabitent in domo tua, in longitudine dierum.

Oratio.

NE reputes, piiſſime Domine, peccata quieſcentium Fratrum meorum, vel eorum, qui mihi conjuncti tua caritate extiterunt; ut his, atque omnibus in tua fide defunctis digneris æternam concedere requiem.

Alia Oratio.

DA, quæſo Domine, requiem omnibus Fratribus noſtris, qui de hac luce in confeſſione tui nominis migraverunt, & nobis miſerere. Amen.

XVI.

Quod orandum ſit in dormitorii cellula, priusquam corpuſculum detur quieti.

POſt decurſum vero totius diei ſpatium, cum ad lectulos accedimus dormitum, votis omnibus rogemus Dominum, cum Propheta dicentes: *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.* Neque enim melior eſt mortuo dormiens, qui a veſpere usque ad mane obdurato* ore laude Creatoris, non tam ſomno, quam lythargia depreſſus reſupinus ſtertit in lectulo. Verum quia contra naturam eſt, inſomnem vivere hominem, illum rogemus dormituri, qui non dormitabit neque dormiet; ut ſatisfaciamus dormientes non voluntati, ſed neceſſitati. Canamus præterea coram lectulo Pſalmum ſextum, id eſt, *Domine ne in ira tua arguas me;* congruit enim & rei & tempori. Poſſunt tamen, ſicut* placet, & non cedit pigritiæ, continuari huic Pſalmus duodecimus: *Usquequo Domine;* & centeſimus & vigeſimus; *Levavi oculos meos ad montes.*

Pſalm. XII. v. 4.

* ſ. obturato

* ſ. ſi cui

Poſt Dominicam Orationem Verſus:

MItte nobis Domine, auxilium de ſancto, & de Sion tuere nos. Protege nos a conventu malignantium, & a multitudine operantium iniquitatem. Illumina faciem tuam ſuper ſervum tuum, & ſalvum me fac in tua miſericordia. Domine non confundar, quoniam invocavi te. Faciem tuam illumina ſuper ſervum tuum, & doce me juſtificationes tuas. Quoniam tu illuminas lucernas meas, Domine Deus meus illumina tenebras meas.

Oratio in dormitorii cellula.

PRIMA.

BEnedic Domine, quæſo, cellulam* iſtam, ut qui in umbra alarum tuarum ſperamus, ab omnibus inſidiis dæmonum, virtutis tuæ potentia tueamur. Per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui vivit & regnat in ſecula ſeculorum. Amen.

* al. cellam

Alia.

HUic cellulæ, quæſo Domine, præſens adeſto; ut caterva dæmonum contrita effugetur.

Item Oratio.

DOmine, quem neque ſpatia dilatant, nec brevitas locorum anguſtat, hanc cellulam, quæſo, præſentiæ tuæ luce perfunde, ut tenebrarum auctor confuſus abſcedat, Per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.

Alia.

A Facie impiorum, quæſo Domine, ſub umbra alarum tuarum nos protege, ut ad laudem tui nominis ſurrecturi, te ſuper nos vigilante ſecuri dormiamus, Per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Amen.

Alia.

GRatias tibi ago, Domine ſancte Pater, omnipotens æterne Deus, qui me dignatus es in hac die cuſtodire per tuam ſanctam miſericordiam; concede mihi hanc noctem tranquillo & mundo corde & corpore ſic pertranſire, ut pure ad vigilias ſurgens gratum tibi ſervitium exolvere poſſim.

Oratio

Oratio S. HIERONYMI pro custodia diei sequentis.

MEcum esto, Domine Sabaoth; mane cum surrexero, intende ad me, & guberna omnes actus meos, & verba mea, & cogitationes meas vel opera mea, ut totum diem transigam in tua voluntate. Da mihi, Domine, timorem tuum, cordis compunctionem, mentis humilitatem, conscientiæ puritatem, ut terram despiciam, cœlum suspiciam, peccata oderim, & justitiam diligam. Abscinde a me, Domine, gulæ appetitum, concupiscentiam fornicationis, amorem pecuniæ, pestem iracundiæ, tristitiam seculi, mentis accidiam, vanam lætitiam, tyrannidem superbiæ. Planta in me, Domine, virtutem abstinentiæ, & continentiam carnis, & castitatem mentis, voluntariam paupertatem, veram patientiam, lætitiam spiritualem, animi stabilitatem, cordis contritionem, humilitatem non fictam, fraternam caritatem. Custodi os meum ne loquar vana, ne fabuler secularia, ne detraham absentibus, ne maledicam præsentibus parentibus*; ne respondeam maledictum pro maledicto; sed econtrario benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Custodi oculos meos, ne videant mulierem ad concupiscendam eam, ne desiderem rem proximi, nec delicias hujus seculi; sed dicam cum spiritu David; *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus: Prævalui adversus eum.* Et dicam; *Oculi mei semper ad Dominum*, & reliqua. Et iterum dicam; *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis.* Custodi aures meas, ne audiant linguam detrahentem, nec audiant mendacium, nec verbum otiosum: sed semper apertæ sint quotidie ad audiendum verbum Dei. Custodi pedes meos, ne circumeant domum otiosi, sed stent in oratione Dei. Custodi manus meas, ne porrigantur sæpe ad accipienda munera, sed potius eleventur in precibus Domini mundæ & puræ, sine ira & disceptatione, quo possim dicere illum propheticum sermonem: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Fiat. *Amen.*

Martene antiqua Ecclesiæ disciplina p. 621. in Libello Caroli Calvi pag. 6. cum quadam differentia.

*parentibus. *redundat*

Psalm. XII. v. 4.

XVII.

Pro servanda silendi loquendique discretione.

SCriptum est, affirmante Apostolo, *Quia vita & mors in manu linguæ est.* Et iterum: *Linguam nullus hominum domare potest.* Quod ergo non potest domare purus homo, rogemus, ut domet Deus & homo. Ergo ad obtinendam virtutem discreti silentii, supplici devotione hos canamus Domino Psalmos: *Verba mea. Dixi, custodiam vias meas. Domine clamavi ad te, exaudi me.*

Prov. XVIII. v. 21. Jac. III. v. 8.

Post Dominicam Orationem Versus:

DOmine exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei. Custodi me, Domine, ut pupillam oculi: sub umbra alarum tuarum protege me. Pone, Domine, custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis. Ut non declinet cor meum in verbum malum, sed repleatur os meum laude tua; ut possim cantare gloriam tuam; tota die magnitudinem tuam. Et erunt, ut complaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Sed & lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te perveniat.

Oratio.

DOmine Deus noster, credimus te Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum. Neque enim diceret Veritas: *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, nisi Trinitas esset. Nec baptizare nos juberes, Domine Deus, in ejus nomine, qui non esset Deus; nec diceretur voce ejus: *Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est*, nisi Trinitas unus Deus esset. Et nisi tu Deus Pater ipse esses, & Filius Verbum tuum Jesus Christus ipse esset, & donum vestrum Spiritus sancti*; non legeremus in literis Veritatis: *Misit Deus Filium suum.* Nec tu unigenite diceres de Spiritu sancto: *Quem mittet Pater in nomine meo; & quem ego mittam vobis a Patre.* Ad hanc regulam fidei dirigens intentionem meam, quantum me posse fecisti, quæsivi te, & desideravi intellectu

Matth. XXVIII. 19. Deut. VI. 4. Gal. IV. 4. *f. sanctus Joan. XIV. 26. & XV. v. 26.

videre, quod credidi, & mecum disputavi & laboravi. Domine Deus meus una spes mea, exaudi me, ne fatigatus nolim te quærere, sed quæram faciem tuam semper ardentem. Tu da quærendi vires, qui invenire te fecisti, & magis magisque inveniendi te spem dedisti*. Coram te est scientia & ignorantia mea. Ubi mihi aperuisti, suscipe intrantem: ubi clausisti, aperi pulsanti, ut meminerim tui, intelligam te, diligam te. Auge in me ista, donec me reformes ad integrum. Scio scriptum esse: *In multiloquio non effugies peccatum.* Sed utinam prædicando verbum tuum, & laudando te, tantummodo loquerer: & non solum fugerem peccatum, sed meritum adquirerem, quamlibet multum sic loquerer. Neque enim hoc modo de te beatus Paulus præciperet Timotheo filio suo, cui scripsit, dicens: *Prædica verbum, insta opportune, importune:* Verbum tuum, Domine, numquid dicendum est, istum non multum locutum, quoniam non solum opportune, verum etiam importune Verbum tuum, Domine, non tacebat? Sed ideo non erat multum, quia tantum erat necessarium. Libera me, Deus meus, a multiloquio, quod patior intus in anima mea, misera in conspectu tuo, & confugiente ad misericordiam tuam: non enim cogitationibus taceo, etiam tacens vocibus. Et quidem si non cogitarem, nisi quod placeret tibi; non utique rogarem, ut me ab hoc multiloquio liberares. Sed multæ sunt cogitationes meæ tales, quales nosti cogitationes hominum, quæ vanæ sunt. Dona mihi non eis consentire; & si quando me delectant, eas nihilominus improbare, nec in eis velut dormitando immorari: nec tamen valeant apud me, ut aliquid in opera mea procedat ex illis; sed ab eis mea saltem* sit tota sententia, tota conscientia, te tuente. Sapiens quidam, cum de te loqueretur in libro suo, qui Ecclesiasticus proprio nomine vocatur: *Multa*, inquit, *dicimus, & deficimus verbis. Consummatio autem sermonum universorum ipse est.* Cum ergo pervenerimus ad te, cessabunt multa ista, quæ dicimus, & non permanebunt: sed tu manebis solus omnia in omnibus. Et nos sine fine dicemus, unum; laudantes te, unum; & in te facti, etiam nos unum. Domine Deus une, Deus Trinitas, quæcumque dixi in his Libris de tuo, agnoscant & tui: si qua de meo, & tu agnosce*, & tui. Amen.

*Ex Edit. Colon. [coram te est firmitas & infirmitas mea; illam serva, istam sana].

Prov. X. 19.

Tim. IV. 2.

* f. salva

Eccli. XLIII. v. 29.

* f. ignosce

ALTERA PARS LIBRI
ORATIONUM PER ORDINEM.

I.

*Oratio ad * canendos Psalmos pro seipso.*

Liberator animarum & mundi Redemptor, Jesu Christe, Domine Deus æterne, Rex immortalis, supplico ego peccator immensam & magnam clementiam tuam, ut per modulationem Psalmorum, quos ego miser indignus cantavi, liberes animam meam de peccato, & abducas cor meum de malis & pravis perfidisque cogitationibus, & abstrahas corpus meum a servitute peccati, & repellas a me carnales concupiscentias, & eripias me de omni impedimento sathanæ, atque ministrorum ejus visibilium atque invisibilium, & infidelium tuorum, qui quærunt impedire animam meam.

* *post cantatos.*

II.

*Oratio quando pro aliis Psalmi decantantur *.*

Domine Deus omnipotens, Creator cœli & terræ, exaudi propitius orationem meam, in qua ego peccator magnificentiam tuam exoro pro famulo tuo N. Suscipe, obsecro, per magnam misericordiam tuam, & pro modulatione Psalmorum, quos infelix cantavi, petitionem meam; & concede ei in præsenti seculo vitam & sanitatem, & spatium in ista vita ad pœnitentiam agendam, & in futuro seculo da ei veniam, & indulgentiam vel remissionem omnium peccatorum, & cum omnibus sanctis tuis, vitam percipere sempiternam. Amen.

* *decantati sunt.*

III.

III.

Oratio pro Patre, & Matre, & omni parentela.

DOminator Domine Deus omnipotens, qui mirabiliter cuncta condidisti, & tua dispositione omnia creasti, quique jussisti conditionem propagandæ sobolis ex viro & femina esse, & præcepisti dilectionem & amorem circa patrem matremque exhibere; exaudi me misericors Deus clamantem ad te pro genitore meo N. & pro genitrice mea N. quorum utrumque ex tua providentia mihi humillimo præparare dignatus es; seu & fratribus meis atque sororibus, omnique parentela, qui mihi peccatori ex carnis consanguinitate conjuncti sunt, tam vivis quam & defunctis, quorum nomina & merita tibi Domino Deo universorum cognita sunt, ut protegas eos, atque ab omni malo defendas, & in via salutis eos disponas; & ne dies eorum ante finiri sinas, quam per veram confessionem, veramque emendationem suorum omnium delictorum, peccata dimittas, ut carne exutos cœlesti participatione dignos efficias. Exaudi me etiam miserrimum, clementissime Deus, supplicantem ad te pro animabus famulorum famularumque tuarum, illorum & illarum, qui nobis suas largiti sunt eleemosynas, & quorum nomina scripta sunt apud nos, & qui se in nostris commendaverunt orationibus, ut eis tua misericordia beneficia impendas, & in loco tibi placentium collocare digneris, Servator mundi, qui cum Deo Patre, & Spiritu sancto vivis & regnas in secula seculorum. Amen.

Pro benefactoribus.

IV.

Oratio pro Abbate vel Congregatione.

DOmine Deus æterne & incomprehensibilis, tu solus nosti corda filiorum hominum. Tu scis, quod innumerabilis est iniquitas mea: & quo modo pro aliis rogare valeo, qui pro me ipso idoneus non sum? Tamen clementissime Pater, secundum multitudinem misericordiæ tuæ suscipe preces servi tui, quas in conspectu Majestatis tuæ effundo pro famulo tuo N. Abbate, vel cunctis Fratribus, qui sub regimine ipsius esse videmur, ut des nobis omnibus caritatem veram adinvicem, & concordiam, quæ tibi sit placita. Aufer a nobis, Domine, omnia mala, & mitte nobis omnia bona, quæ sine te nemo habere potest: & da nobis perseverantiam in bonis operibus, ut te miserante pervenire mereamur ad gloriam regni tui, Servator mundi, qui vivis & regnas in secula seculorum. Amen.

Alia Oratio.

DOminator Domine Deus omnipotens, in voluntate tua universa sunt posita, tu nosti omnia, antequam fiant. Aspice in nos, & miserere nostri. Tu clementissime Deus, qui hanc Congregationem ad glorificandum nomen tuum sanctum in hunc locum adunare permisisti, da adjutorium tuum sanctum de cœlis nobis servis tuis, ne patiamur detrimentum animæ nostræ; & ne des hanc Congregationem in dispersionem, sed conserva eam propter nomen sanctum tuum, & reple corda nostra fide, spe, & caritate, obedientia, & humilitate, atque patientia; & fac nostrum Rectorem atque Patrem secundum cor tuum, ut faciat voluntatem tuam ad salutem suam & nostram: qualiter te, Domine, semper mereamur habere Pastorem, & in omnibus protectorem. Fiat, Domine, voluntas tua in omnibus nobis, ut te miserante pervenire mereamur ad gloriam regni tui, Servator mundi, qui vivis & regnas in secula seculorum. Amen.

V.

Oratio pro familiaribus, & omnibus christianis, omnibus commendatis.

DOmine Deus omnipotens, qui Ecclesiam tuam toto orbe terrarum in cunctis gentibus dilatare dignatus es, & ab omnibus gradibus, qui in ea fideliter continentur, tibi serviri jussisti, & cui singulorum merita cognita sunt, miserere universis familiaribus nostris, & omnibus orthodoxis Episcopis, Abbatibus, Pres-

Pro omni gradu Ecclesiæ.

Presbyteris, Diaconis & Subdiaconis, Acolytis, Exorcistis, Lectoribus; Janitoribus, Monachis, Clericis, Virginibus, Viduis, Conjugatis, Continentibus, Pœnitentibus; Regibus, Principibus, Ducibus, Judicibus, Tribunis, Centurionibus, Quinquagenariis & Decanis, universis gradibus, qui in fide sanctæ Trinitatis in Ecclesia tua catholica communiter continentur. Miserere & omnibus, qui in fide & amore sancti nominis tui nobis eleemosynas suas dederunt, seu in orationibus nostris se commendaverunt, & his quos admisceri in orationibus nostris promisimus, tam vivis, quam defunctis, incolumibus atque infirmis, quorum nomina & merita tibi Domino Deo universorum sunt cognita, quia sapientiæ tuæ non est numerus. Exaudi me piissime & misericors Deus, & miserere omnibus Catholicis adhuc in corpore commorantibus; & aversos a via veritatis dignare ad te convertere, ut te toto corde requirant: & æterna protectione omnes conserva, ut nullis tentationibus a te separentur; & præsta, ut mortuis prosit hæc oratio servi tui ad emendationem delictorum, seu alienationem * pœnarum. Tu Deus magne & terribilis, misericors & amator hominum, tu scis, quid singulis expediat. Obsecramus clementiam tuam, ut juxta voluntatem tuam fiat nobis omnibus, tam vivis quam defunctis fidelibus, Servator mundi, qui vivis & regnas in secula seculorum. Amen.

* al. alleviationem

VI.

Oratio pro eleemosyna.

DOmine Deus omnipotens, magne & æterne Medice, qui remedium animarum in eleemosynarum distributione fidelibus tuis indulgentiam & remissionem peccatorum misericorditer promisisti: exaudi me clemens & benigne, pro universis fidelibus tuis, qui nobis eleemosynas suas dederunt, vel in fide tuæ majestatis in orationibus nostris se commendaverunt, tam vivis quam defunctis, incolumibus atque infirmis: & perveniant ad aures misericordiæ tuæ preces meæ, quas pro salute illorum coram te effundo. Ne adspicias, Domine, peccata mea, sed fidem illorum atque illarum, qui nobis in fide tui nominis largiti sunt bona temporalia, ut tu Deus remunerator omnium bonorum retribuere illis digneris pro parvis magna, & pro terrenis præmia sempiterna, Servator mundi, qui vivis & regnas in secula seculorum. Amen.

VII.

Confessio Majestatis, & postulatio veniæ.

DOmine exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei. Deus intret in conspectu tuo oratio mea. Inclina aurem tuam ad preces meas Dómine. Deus qui justa postulantes exaudis, ne sis inexorabilis propter nimia peccata & crimina mea, sed propter immensam pietatem tuam exaudi orationem meam, & auribus percipe lachrymas meas, & remitte mihi, ut refrigerer prius, quam abeam, & amplius non ero. Deus, qui omnes homines vis servare, & neminem vis perire, serva me a laqueo mortis, & a pœnis inferni, & ab omnibus insidiis inimici mentis & corporis. Deus, qui non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat; adjuva me, ut toto corde convertar ad te, & tuis merear inhærere mandatis. Deus, qui mortificas & vivificas, deducis ad inferos ac reducis, da mihi mortificationem carnis, & vivificationem spiritus. Deus, qui suscitas de pulvere egenum, & de stercore elevas pauperem; erige me de lacu miseriæ, & de luto fæcis ad te clamantem, & statue supra petram pedes meos; & immitte in eos, & in os meum canticum novum, hymnum gloriæ tuæ. Deus, qui solus habes immortalitatem, & lucem habitas inaccessibilem, libera me a morte perpetua, & ostende mihi lucem miserationum tuarum, & dele iniquitates meas, & doce me facere voluntatem tuam cunctis diebus vitæ meæ. Deus, qui nosti præterita & futura, da mihi veniam delictorum meorum præteritorum, & de præsentibus & futuris dona mihi continentiam, ut ad tuam merear misericordiam pervenire. Deus, qui magis nos

vis

vis esse correctos, quam perire neglectos, noli me perdere in delictis meis multis & maximis; sed secundum tuam misericordiam & miserationem corripe me, & a tua misericordia ne repellas me, nec corruam in conspectu adversariorum meorum; & ne dicat inimicus meus, Prævalui adversus eum. Deus, cujus oculi respiciunt vias filiorum hominum, respice in me, & miserere mei, & repelle a me quod odisti, & misericors impende, quod diligis. Repelle a me, Domine, omnes cogitationes noxias, & omne os pravum, & opus perversum; & dimitte, quæ conscientia mea misera metuit, & adjice quod oratio non præsumit. Deus, quia tibi de omnibus cura est, noli me derelinquere in manu consilii mei, & in arbitrio meo sine adjutorio, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens: & quia sine te labitur humana mortalitas, tuis semper auxiliis, & abstrahatur a noxiis omnibus fragilitas mea, & ad salutaria dirigatur. Deus, qui es cordium inspector, da mihi cor, quod te timeat, sensum, qui te intelligat, opus, quod tibi placeat; ut timendo semper declinem a malo, & te diligendo semper a te custodiar in bono: & da mihi virtutem resistendi contra vitia, & insidiatores omnium virtutum. Deus, qui es largitor omnium bonorum, largire mihi fidem, & opus scientiæ & continentiam, caritatem & castitatem, veram patientiam & humilitatem, & voluntariam paupertatem, & perseverantiam bonam in tuo famulatu. Deus, qui es via, veritas, & vita; deduc me in viam tuam, ut ingrediar in veritate tua, lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum, & perduc me ad vitam æternam.

Deus, qui es lux vera illuminans corda fidelium, illumina cor meum lumine intelligentiæ tuæ, & da mihi scientiam veram, & repelle a me omnes tenebras ignorantiæ, & tenebras peccatorum meorum expelle a me Domine, ut in splendore luminis tui semper ambulare merear. Deus, qui facis mirabilia magna solus, fac mecum signum in bonum, ut videant, qui me oderunt, & confundantur; quoniam tu Domine adjuvisti me, & consolatus es me, & dicant: Hæc mutatio dexteræ Excelsi, esto. Domine, fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, & justificationes tuas doce me. Servus tuus sum ego, da mihi intellectum, ut discam mandata tua, & custodiam illa in toto corde meo, quia in custodiendis illis retributio multa est. Domine fac mecum secundum misericordiam tuam, quia suavis est misericordia tua. Libera me, quia egenus & pauper ego sum, & cor meum conturbatum est intra me. Libera me a persequentibus me, quia confortati sunt super me. Libera me, Deus Israel, ex omnibus iniquitatibus meis. Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ, & exaltabit lingua mea justitiam tuam. Libera me de ore leonis, & a cornibus unicornium*, ut enarrem nomen tuum fratribus meis. Liberator meus de inimicis meis iracundis, ab insurgentibus in me exaltabis me, a viro iniquo eripies me, nec me patiaris tentari supra id, quod possum, quia tu scis figmentum meum, tu scis fragilitatem corporis & mentis meæ. Tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt abscondita. Deus meus eripe me de manibus inimicorum meorum, & a persequentibus me, & deduc me de laqueo, quem absconderunt mihi, quia tu es protector meus: & illumina faciem tuam super servum tuum, & salvum me fac in tua misericordia. Domine non confundar, quoniam invocavi te.

* *al.* unicorniorum

VIII.

Oratio pro agnitione Dei, & pro indulgentia delictorum, & peremptione diversarum tribulationum.

Miserere Domine, miserere Christe, tu misericordia mea miserere mei. Miserere Domine, miserere Christe, ut bene rogem te. Miserere Domine, miserere Christe, ut dignum me facias exaudiri. Miserere Domine, miserere Christe. Exaudias me, ut sciam voluntatem tuam; doceas me, ut in caritate tua enutrias me. Miserere Domine, miserere Christe, ut credam in te, ut cognoscam te, ut diligam te. Miserere Domine, miserere Christe, ut sperem in te,

Miſerere Domine, quia coinquinatum ſenſum habeo in omnibus concupiſcentiis illicitis, & ex omni elatione & ira, & ſuſpicione & hypocriſi. Miſerere Domine Deus omnipotens, ut cognoſcam & diligam vinculum caritatis perſeveranter. Miſerere Deus, ut a morte perpetua eripias me. Miſerere Deus, ut de omnibus peccatis & criminibus meis veram pœnitentiam & indulgentiam tribuas mihi. Miſerere Deus, ut remiſſionem omnium peccatorum meorum concedas mihi, ut ab omni tribulatione eripias me, & ab omni immunditia cordis & corporis liberes me, totumque fomitem libidinis extinguas in me, ac ab omnibus inſidiis diaboli & omni malo liberes me. Miſerere Domine Deus, miſerere, ut anima mea vivat in te, & vita mea proficiat in te. Miſerere Domine Deus Pater, gloria mea, vita mea, ſalus ac fortitudo mea. Miſerere Spiritus paraclete, conſolatio & illuminatio mea. Miſerere, miſerere Trinitas & Unitas. Te laudo, te adoro, te confiteor, pax mea, ſpes mea, laus, vita, pulchritudo, & beatitudo mea, confidentia & fiducia mea, remiſſio facinorum & flagitiorum meorum: amor ac firmamentum meum, refugium, liberator, [protector] & ſuſceptor Deus meus: doctor, medicina, gubernator ac redemptor meus, requies mea, ſanitas & delectatio mea, teſtis & judex meus, ſancta Trinitas, inſeparabilis Unitas. Deus omnipotens, me ab omni malo liberare digneris, & tua ſempiterna benedictione benedicere, qui es Deus benedictus, ineffabilis, & incorruptibilis in ſecula ſeculorum. Amen.

IX.

Confeſſio peccatorum.

Modus ad confeſſionem ſe præparandi.

SUb confeſſionem tuam futuram viriliter age, teque in Domino confortare, & noli erubeſcere, & quia inde venit indulgentia, cum in ſpe miſericordiæ Dei humiliter confeſſus fueris peccata tua, & reliqueris ea; quia ſine confeſſione non eſt indulgentia. In primis proſterne te humiliter in conſpectu Dei in terra ad orationem, & roga beatam Dei Genitricem Mariam, ut ipſa intercedat pro te ad Dominum, cum omnibus ſanctis Apoſtolis, Martyribus, Confeſſoribus, & Virginibus; ut Deus omnipotens dignetur tibi dare ſapientiam perfectam, & indulgentiam veram, & virtutem animi conſtantem ad confitendum veraciter ex intimo corde peccata tua, & poſtea ſurge, & cum fiducia & vera credulitate dic ei, cui confiteri vis peccata tua: Mea culpa, quia peccavi nimis in cogitatione, locutione, & opere.

Alia.

COnfiteor coram Deo omnipotenti, Creatore cœli & terræ, & coram hoc altari ſancto, & ſanctis reliquiis, quæ in hoc loco ſancto ſunt; quia nimis peccavi in cogitationibus nefandiſſimis, delectando & conſentiendo illis, & meditando, diſponendo in ſenſu, & memoria, ac voluntate mea, qualiter explere potuiſſem opere, quæ male cogitabam.

Alia.

COnfiteor, quia peccavi nimis in ſermonibus vanis & immundis & turpibus, otioſis & nocuis. Confiteor odia cordis mei, & doloſitates, & invidias, detractiones, impatientiam, convitia, contentiones, dijudicationes, blaſphemias, turpiloquia, ſcurrilitates, mendacia, maledicta, perjuria, conſilia iniqua, excuſationes peccatorum meorum, irriſiones, diſſimulationes, adulationes, improperationes, inflationes, tumultuationes, malevolentias, ſeductiones, furores, indignationes, ambitiones, concupiſcentias carnis & oculorum, & ſuperbias, triſtitias, timiditates, mollities animi, tædia multa, negligentias, ſecuritates, vigilias inutiles, & Deo diſplicentes edacitates, & bibitiones, & locutiones, & dormitiones ſuperfluas, & inordinatas carnales concupiſcentias, & tyrannides cordis mei iniquas, & amaras atque impiiſſimas.

Alia.

COnfiteor, quia propter corporis mei ſuavitatem & delectationem, Dei præcepta poſtpoſui, & ſæpe vigilias ſanctas dimiſi, & ſomnolentiam meam explevi: deſidiam, mollitiem, pigritiam, torporem, ignaviam, plenus faſtidio ſpiritali

ſpiritali ſecutus ſum. Per ſuperbiam & elationem Dei præcepta transgreſſus ſum, & me meliorem ceteris putavi: de multis rebus voluptates carnales, & immunditias, pollutiones, ebrietates, commeſſationes, convivia, crapulas, manifeſte & occulte, perperam * & in his totis ſenſibus meis, tanquam in deliciis delectans male ſuaviterque requievi. Dominicorum dies, & ſanctas Dei ſolemnitates, & Sanctorum feſtivitates indigne, & ſine Dei timore deduxi, & nihil ſpiritale in his meditatus ſum, ſed totum carnaliter egi, intentus ad ſaturitatem ventris, & ad diſſolutionem riſus, & joci vani diſcurſus: religioſum ſtatum cum timore Dei reverenter, prout debui, non cuſtodivi. In ſancta Eccleſia, dum ad opus Dei acceſſi & interfui, multa vana & mala cogitavi, perpetravi, & locutus ſum; & ſæpe nimio ſomno gravatus multas perdidi orationes, lectiones, & pſalmodias cum officiis. Nam & vigilans frequenter alienata memoria diſcurrit viſus meus interior per multas rerum terrenarum diſpoſitiones, & per illicitas oblectationes, vanas ac turpes meditationes, varioſque errores; unde occupatus ſenſus meus ſine fructu ſpiritali efficitur.

* ſ. perpetravi

Alia Confeſſio.

CONſecrata Dei miniſteria, & ſanctas reliquias, & ſanctos codices, & ſancta vaſa indignus & pollutus tetigi, & ſordide atque negligenter contrectavi. Corpus & ſanguinem Domini polluto corde & corpore, ſine confeſſione & pœnitentia, ſcienter indigne accepi; nec judicium Dei ſuper me venturum exterritus timui, ut timere debui. Officia canonica, & orationes atque pſalmodias vel lectiones negligenter atque irreverenter in conſpectu Dei effudi, & multa dimiſi, quæ non ſolvi. Patrem meum & matrem, fratres meos & ſorores, & omnes propinquos meos & chriſtianos non, ſicut præcepit Deus, dilexi propter Deum, & nec eis honoris obſequium exhibui; ſed ſemper omnibus carnaliter placere volui, quia, quæ mea ſunt, quæſivi potius, quam quæ Dei. Adverſantes & calumniantes me non ſolum ſecundum Dei præceptum non dilexi, nec patienter ſuſtinui; ſed inſuper malum pro malo ampliatum eis reddidi, & ſæpe malum pro bono reddere decertavi. Epiſcopos, Presbyteros, Abbates, Monachos, Canonicos, & omnem Clerum Eccleſiæ Dei, necnon & Priores meos, ſeu in ſublimitate poſitos non amavi, nec dilexi, neque honoris obſequium præbui eis, ſicut Deus præcepit, ſed inſuper vituperavi eos, & detraxi atque dijudicavi. Decimas vel primitias bonorum meorum non reddidi, hoſpitalitatem non dilexi, veram fraternitatem puro corde non cuſtodivi, latrocinium & furtum abſcondi & comedi, latrocinantibusque & abſcondentibus conſenſi. Infirmos & incarceratos non viſitavi, nudoſve operui, ut debebam. Hoſpites & peregrinos propter Deum non ſuſcepi. Eſurientes & ſitientes non refeci. Dolentes & flentes non ſum conſolatus. Diſcordantes inter ſe plus ad iram, quam ad pacem provocavi. Malum & credere & audire malui, quam bonum; & mendacium prius, quam veritatem: & quod maxime credere debui, non credidi, & quod non debui credere, credidi. Sæpe ad malum conſenſi, detrahentes libenter audivi; meipſum per carnalia deſideria, & malas cogitationes ac voluntates, & mala opera, contaminavi & perdidi, & cui nocere potui, nocui, & diabolo conſenſi, & voluptati illius peccando me ſubdidi. Confiteor, quia multum peccavi in viſu, auditu, guſtu, odoratu, & tactu; in pedibus & in manibus meis, & in lingua mea, atque in genitalibus membris meis, & in omnibus meis ſenſibus multa mala perpetravi. Repletus omni iniquitate, malitia & nequitia, feci ſacrilegium, homicidium, adulterium, falſum teſtimonium, furtum, rapinam, perjurium: uſuras tenui longo tempore, reddidi malum pro bonis; & non ſolum iſta, ſed & alia mala feci multa, & facientibus conſenſi. Ego miſer peccavi nimis, quia eleemoſynas, & primitias, atque decimas, quas ſub obtentu ſacerdotii ſuſcepi, male expendi, & in propriis uſibus meis ea conſumpſi, & illud, quod inde debui facere, non feci. Peccavi, quod negligens fui de meo curſu, quem per horas canonicas exſolvere debui; & de mea pſalmodia, & de meis orationibus, & de meo miniſterio, quod non cuſtodivi ſecundum ordinem. Peccavi de illis pœnitentibus, qui ad me propter con-

confessionem venerunt, quos ego nec secundum canonicum judicium judicavi, nec sollicitus fui de illis, sicut debui. Peccavi erga subditos mihi, quia circa negligentes zelum rectitudinis justo moderamine non tenui, ut debui; & sæpe per inutilem remissionem eis condescendi, quando non debui. Peccavi postquam confessus fui crimina mea, quæ perpetravi. Peccavi in desiderio alienarum rerum, & per curiositatem multa vidi oculis meis, & multa audivi auribus meis, quæ nec videre nec audire oportuerat. Sæpe volui publica increpatione eum, qui mihi non placuit, confundere, & proximi famam mordaciter carpere, & passim vituperare. Sæpe occulta cordis alieni male dijudicavi. Peccavi, quia injurias mihi factas in mente retinui, & peccantibus in me puro corde non indulsi, & modo dimitto ex toto corde omnibus, qui in me peccaverunt. Peccavi, quia ipsas iniquitates, quas feci in alios, jure dijudicavi & condemnavi; & aliter me, aliter alios judicavi. Multa dixi, quæ dicere non debui. Multa cogitavi, quæ non debui, & multa, quæ cogitare debui bona, non cogitavi. Oscula illicita, & amplexus nefandos feci. Sæpe palpavi, quæ non debui, sæpe consensi, quæ non oportuit; dimisi opera bona, quæ non debui, & feci mala, quæ non debui: horrui, quod diligere debui, & dilexi, quod non debui. Pro quibus omnibus atque aliis innumeris sceleribus meis, quæ contra legem Dei commisi, ut possem apud Deum invenire indulgentiam, cœnobium petii, vitam monasticam suscepi: sed miser ego sæpe involvor variis modis in levitatibus, vanitate, negligentia, inquietudine animi, in amaritudine, & stimulis malarum cogitationum, in contumaci eversione, in negligentia boni operis, in prævaricatione religionis, in loquacitate, scurrilitate, duritia mentis, in accidia, in indignatione, inobedientia, dijudicatione, murmuratione & detractione, superbia & rancore animi. Quæ omnia mala coram Deo omnipotente, & sancto hoc altari, & sanctis reliquiis, quæ in hoc loco sunt, confiteor pura & vera confessione; & bona voluntate emendare *, in quantum Dei misericordia dignatur me adjuvare. Ipse enim Deus omnipotens, qui dixit per Prophetam: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat:* Et iterum: *In quacumque die ingemueris, salvus eris:* Et qui me dignatus est ad confessionem peccatorum meorum misericorditer trahere, & mihi virtutem continendi me a malis operibus *, & misereatur animæ meæ, & parcat & remittat ac deleat omnia peccata mea præterita, præsentia, & futura, & perducat me & introducat in vitam æternam. Amen.

* *supple:* propono *vel simile*

Ezech. XXXIII. v. 11. & 12.

* *supple:* tribuat *vel simile*

Alia Confessio.

SUscipe confessionem meam Domine Deus, unica spes salutis meæ. Gula, ebrietate, fornicatione, libidine, tristitia, accidia, somnolentia, negligentia, ira, cupiditate, invidia, odio, detractione, perjurio, falsitate, mendacio, vana gloria, levitate, ac superbia, perditus sum omnino. Cogitatione, locutione, actione, atque omnibus sensibus meis executus sum; sed tu, qui justificas impios, & vivificas mortuos, vivifica me, & justifica me Domine Deus meus. Amen.

X.

Alia Confessio *.

* *fidei nempe non peccatorum*

DOmine Deus, credo omnipotentem, invisibilem, incircumscriptum, omnia regentem, omnia continentem, omnium Creatorem, Trinitatem, Unitatem. Credo te misisse Filium tuum Jesum Christum Dominum nostrum in terram pro salute generis humani. Hæc est fides, qua in te credo. Si recte credo, bene; sin autem minus quam oportet, obsecro, ut non adspicias ad verba, quæ dixi, sed ad id, quod volui. Domine Jesu Christe, credo, te per Angelum Mariæ Virgini annuntiatum, credo te secundum carnem natum, Pastoribus demonstratum. Credo te octavo die circumcisum, credo te a Magis adoratum, a Joanne baptizatum in Jordane, præsentatum in templo. Credo te a Juda traditore traditum, consputum, flagellatum, spinis coronatum, crucifixum, sepultum, tertia die resurrexisse, & quadraginta diebus cum discipulis manducasse & bibisse:

deinde

deinde quadragesimo die in cœlos adstantibus discipulis ascendisse, inde credo te venturum judicare vivos & mortuos. Certus sum, Domine, te dixisse: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat.* Et iterum: *Gaudium erit super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia.*

Ezech. XXXIII. 11. Luc. XV. 7.

XI.

Oratio Monachorum.

DOmine, quicquid errans, sciens, atque contemnens; quicquid voluntate, vel infirmitate, seu studio; quicquid surreptione, vel meditatione, cogitatu, dicto, vel facto, occulte seu manifeste peccavi; quicquid etiam horum aut latet animo, aut patet, aut mordet sensum, aut deludendo quibuscumque modis per securitatem decipit, gratuita pietate tua placatus clementer indulge; nec sine spe veniæ animam meam deseras, quam post perpetrata crimina multa & gravia, ac mortalia, ad immensam tuæ pietatis clementiam festinare miseratus inspiras; & cum eam de futuris pœnarum tormentis suspectam esse pateris, de mansuris quoque vitæ æternæ gaudiis, indulta venia peccatorum, semper respirare concedas; & emundatam animi conscientiam a prævaricationum seu omnium vitiorum cogitatione iterum apostatari eam a te, vel irrecuperabiliter inquinari non permittas. Domine, omnem stultitiam cordis mei misericorditer munda, & quæ in me sunt vitiorum secreta purifica, & cor meum, ad expugnandas passiones, tua sancta unctione dilata, sensusque meos ad impugnationum certamina superanda conforta; & fac me digne vitiis meis irasci, ut omnium peccatorum meorum indulgentiam consequar. Domine fac nos incessanter ante mentis oculos habere timorem tuum, ut in omni loco peccata nostra, & futurum pro eis judicium cogitare ac timere, simulque præcepta tua, & gloriam cœlestem a te datam his, qui ea servant, considerare, & semper in mente retinere; quia incessanter tu Deus, qui nos judicaturus es, de cœlo respicis omnes actus & cogitationes nostras, & locutiones nostras, & quod omni hora Angelus nobis deputatus in cœlo annuntiat facta nostra: & idcirco timentes numquam recedamus a bonis meditationibus & actibus, sed semper in cordibus nostris tibi placita cogitemus, & disponamus. Domine, tribue nobis, ut nullo actu delectemus nostram voluntatem propriam implere; sed omnia secundum tramitem præceptorum tuorum tibi, & Prioribus nostris obediendo faciamus. Domine, largire nobis, ut sine murmuratione oris & cordis, omnibus diebus vitæ nostræ simus veraciter subjecti & obedientes tibi, & senioribus nostris. Domine, tribue nobis, ut omnia dura & aspera, & nostræ voluntati contraria, etiam super vires & scientiam nostram nobis injuncta, vel etiam hæc ipsa cum injuriis & contumeliis imperata, simpliciter & humiliter in spe misericordiæ tuæ, absque ulla simulatione patienter & gaudentes suscipiamus, & cum magno desiderio impleamus, etsi impossibilia fuerint nobis, humiliter & patienter suggeramus imperanti impossibilitatem nostram: & si ille suam sententiam nullatenus mutare voluerit, tu operare in cordibus nostris, ut nos confidentes in auxilio tuo, datis nobis divinitus animi viribus & scientia, ex caritate obediamus devote, quia sine te nihil boni possumus. Da nobis Domine, ut nulla correptione contendere præsumamus, neque ullis sermonibus justos nos conemur ostendere, nec erubescendo deformes aliis apparere, aliquem culpare velimus; sed terra consternati tam diu nos culpabiles & reos confiteamur, quousque commotio animi nos corripientis nostra humilitate sanetur. Domine da nobis, ut omnes nostras malas cogitationes, & mala opera a nobis absconsa humiliter nostro confiteamur Abbati, & alii cuilibet spiritali fratri; ut per correptionem & admonitionem eorum, diaboli laqueos te auxiliante evadamus, sed & cor nostrum semper sit confitens omnia; cui nihil est absconditum. Domine, tribue nobis, ut semper simus contenti omni vilitate cibi, & potus, ac vestium; ut quæcumque sint vilia ista, in tantum, ut per ea possit corpus nostrum subsistere ad serviendum tibi, non nobis sit cura de meliori-

Ex Regula S. Benedicti.

melioribus, sed his simus sufficientes absque dolo & hypocrisi. Domine, da nobis, ut omnis extremitas placeat nobis, quantocumque fuerimus minimi, & posteriores omnibus in sedendo, in stando, & ascendendo, & loquendo, & in omnibus, quæ dici possunt, gaudeamus de hoc: & tunc nos vere a te misericorditer respectos æstimemus, & in cordibus nostris gratias tibi agamus. Domine, da nobis, ut ad omnia, quæ nobis injunguntur, quantocumque sint vilia & abjecta, & omnium ministeriorum minima, indignos nos ad tam honesta faciendum, & corde credamus ac sentiamus, ac perficiamus ea cum magna devotione. Domine, da nobis fructum caritatis & humilitatis, & obedientiæ, & patientiæ, cum vero amore fraternitatis. Domine, tribue nobis, ut nos semper ex intimo corde credamus viliores omnibus atque inferiores, & sic haberi nos ab aliis, & constitui cupiamus, atque ab omnibus dici, quamvis alii nos sic non æstiment, nec ordinent, neque dicant; & nos non sinas esse hypocritas, ut quasi nos ore nostro fateamur nos esse indignos, & viliores atque inferiores omnibus esse debere, & sub hac professione humili velimus videri, & haberi ab aliis tamquam justi & religiosi, interius hujus seculi altitudines, & laudes atque honores appetentes. Neque de illis nos permittas esse, quibus si alter eis dixerit, quod ipsi de se fatentur ore proprio, vel si ita eos viles aut extremos posuerit, ut illis esse debere dicunt, aut statim in contumelias, aut nimiam iram irrumpunt, ut ad hoc usque perveniant, quod instigante diabolo a congregatione, cui se sociaverunt, recedant; aut certe dolum in corde celantes, iracundiæ tempus reservent: vel eos, qui recte vivere decertant, detrahere & dilacerare injuriis, atque impedire non desistant. Ab his, Domine, & hujusmodi nævis* corda nostra munda. Domine adjuva nos, & libera nos, & custodi nos; ut nihil agamus nostra præsumptione, nisi quod agendum in Monasterio sancta præcipit regula. Domine, tribue nobis virtutem discrete tacendi, & discrete loquendi, ut interrogati cum humilitate & reverentia respondeamus; & cum interrogamus, cum omni subjectione & reverentia interrogemus, caventes, ne plus aut aliter videamur loqui, quam expedit nostræ religioni vel causæ, seu necessitati, unde loquimur; & muni corda nostra, ut numquam delectemur vana vel superflua gloria, neque inutilia cogitemus, audiamus, loquamur, seu videamus. Domine, miserere nobis, & fac, ut non simus faciles ac prompti in risu, sed te tribuente, sit in nobis salutaris contritio & cordis humiliatio, & compunctio, & affluentia lachrymarum, & utilis tristitia. Risus otiosus, carnalis lætitia, dissolutio & oblectatio, tua virtute procul pellatur a nobis. Domine, da nobis, ut cum loquimur, leviter, cum gravitate, pauca verba salutaria, sine vocis clamore, & absque concitatione loquamur. Domine, tribue nobis miseris & indignis, ut in omni loco omnique tempore, & omni opere sedentes, stantes, ambulantes, operantes inclinatum & humiliatum habeamus [cor] coram te, & reos nos omni hora de nostris actibus æstimemus, & repleti spiritu timoris & amoris tui, dicamus singuli in secreto cordis nostri: Domine, non sum dignus ego peccator levare oculos meos in cœlum. *Deus, propitius esto mihi peccatori* semper, hic & in æternum, qui vivis & regnas in secula seculorum. Amen.

* *Quercet.* nervis

Luc. XVIII. v. 13.

XII.

Alia Oratio.

MAgnus es Domine, & laudabilis valde, magna virtus tua, & sapientiæ tuæ non est numerus. Tu excitas cor nostrum, ut te laudet & glorificet, quia fecisti nos ad laudandum te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Quæram te, Domine, invocans te, & invocem te credens in te: quærens enim te, inveniam te, & inveniens laudem te. Invocat te, Domine, fides mea, quam dedisti mihi, quam inspirasti mihi per humanitatem Filii tui, per ministerium prædicatoris tui: & quis locus est in me, quo venias in me, Domine Deus meus, quo veniens invenias in me Deus, qui fecisti cœlum & terram. An vero cœlum & terra, quæ fecisti, & in quibus me fecisti, capiunt te?

An

An quia ſine te non eſt quicquid eſt, fit, ut quicquid eſt, capiat te? Quoniam itaque & ego ſum, quid peto, ut venias in me; qui non eſſem, niſi eſſes in me? Non ergo eſſem, Deus meus, non omnino eſſem, niſi eſſes in me. Summe, optime, potentiſſime, miſericordiſſime, & juſtiſſime, ſacratiſſime, fortiſſime, ſtabilis & incomprehenſibilis, immutabilis mutans omnia, numquam novus, numquam vetus, innovans omnia, & in vetuſtatem perducens ſuperbos, etiam neſcientes. Semper agens, ſemper quietus; colligens & non egens, portans & implens, & protegens, creans & nutriens, & perficiens & quærens, cum nihil deſit tibi. Amas, nec æſtuas, & zelas, & ſecurus es. Pœnitet te, & non dolet: iraſceris, & tranquillus es: opera mutas, nec mutas conſilium: recipis quod invenis, & numquam amiſiſti: numquam inops, & gaudes lucris: numquam avarus, & uſuras exigis: ſupererogatur tibi, ut debeas, & quis habet quicquam? Nonne tu reddis debita nulli debens, donas debita nihil perdens? Et quid dixi*, Deus meus, vita mea, dulcedo mea ſancta? Aut quid dicit aliquis, cum de te dicit? Et væ tacentibus de te, quoniam loquaces muti ſunt. Quis mihi dabit acquieſcere in te? Quis dabit mihi, ut venias in cor meum, & inebries illud, ut obliviſcar mala mea, & unum bonum meum amplectar te? Quid mihi es? Miſerere ut loquar. Quid tibi ſum ipſe, ut amari te jubeas a me, & niſi faciam, iraſceris mihi, & minaris ingentes miſerias? Parvane ipſa eſt miſeria, ſi non amem te? Hei mihi! Dic mihi per miſerationes tuas, Domine Deus, quid ſis mihi. *Dic animæ meæ: Salus tua ego ſum*; ſed dic ut audiam. Ecce aures cordis mei ante te Domine, aperi eas, & dic animæ meæ: *Salus tua ego ſum.* Curram poſt vocem hanc, & apprehendam te. Noli abſcondere a me faciem tuam, ne moriar, ſed fac, ut eam videam. Anguſta eſt domus animæ meæ, quo venias ad eam, dilatetur a te: ruinoſa eſt, refice eam. Habet immunditias peccatorum multas, quæ offendant oculos tuos: fateor, & ſcio. Sed quis alius mundabit eam, aut cui alii præter te acclamans dicam: *Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce ſervo tuo?* Nonne tibi prolocutus ſum adverſum me delicta mea, Deus meus? Et tu dimitte, obſecro, impietatem cordis mei. Non judicio contendo tecum, quia veritas es; & ego nolo fallere meipſum, ne mentiatur iniquitas mea ſibi. Non ego judicio contendo tecum, quia *ſi iniquitates obſervaveris Domine, Domine quis ſuſtinebit?* Dic mihi ſupplici, Deus miſericors, dic miſero: *Salus tua ego ſum.* Peccavi, Domine Deus meus, ordinator & creator rerum omnium naturalium; peccatorum tantum non ordinator unquam. Domine Deus meus, peccavi faciendo contra præcepta tua. Non enim meliora eligens inobediens extiti; ſed amore faciendi voluntatem propriam, & adimplendi ſuperbas victorias. Libera me, Domine, jam invocantem te. Libera etiam eos, qui nondum te invocant, ut invocent te, & liberes eos. Obſecro te, Domine Deus meus, ut intus in anima mea clames, quid ſit amare te, & ego audiam, & veritas tua dicat mihi: *Salus tua ego ſum;* & conſolationes tuæ lætificent animam meam. Non clament adverſus me iniqui appetitus mei, nec timeant, quod timendum non eſt: ſed confitear tibi Deus meus, & acquieſcam in reprehenſionem malarum viarum mearum, ut diligam bonas vias tuas: fluxum vitioſitatis meæ reſtringant leges, & miſerationes tuæ, Domine. Miſce ſalubres amaritudines, revocantes nos ad te a jucunditate peſtifera, qua receſſimus a te. Exaudi, Domine, deprecationem meam, ne deficiat anima mea ſub diſciplina tua: neque deficiam in confitendo miſerationes tuas, quibus eruas me ab omnibus vitiis meis peſſimis, ut dulceſcas mihi ſuper omnes ſeductiones, quas ſecutus ſum, & amplexer manum tuam totis præcordiis meis, ut eruas me ab omni tentatione uſque in finem, & omnia peccata delectationum mearum malarum dimittas mihi. Erue me, Domine, de immaniſſimo profundo delectationum iniquarum, & libera me quærentem te, & ſitientem delectationes tuas: & dicat tibi cor meum: *Quæſivi vultum tuum, vultum tuum Domine requiram.* Nam longe a vultu tuo in affectu tenebroſo, non pedibus, aut ſpatiis locorum itur abs te, aut reditur ad te: aut vero Filius tuus ille minor equos, vel currus, vel naves quæſivit, aut avolavit penna viſibili, aut moto poplite iter egit, ut in longinqua regione vivens

* al. qui dixit

Pſalm. XXXIV. 3.

Pſal. XVIII. 13.

Pſalm. CXXIX. 3.

Pſal. XXVI. 8.

* al. egeno
* f. itur

prodige dissiparet, quod dederas proficiscenti, dulcis Pater, & regno * redeunti dulcior. In affectu ergo libidinoso & tenebroso, ut * longe a vultu tuo. Bonus enim es Domine, quia tu es bonum nostrum. Peccavi quod non in te, sed in creaturis tuis voluptates meas dilatavi, & ideo irrui in dolores, confusiones, & errores. Tu autem, Domine, qui semper es, & non mutaris, qui semper vivis, & nihil moritur in te: dic mihi misero servo tuo: *Salus tua ego sum.* Gratias tibi, dulcedo mea, & honor meus, & fiducia mea, Deus meus: gratias tibi de universis donis tuis, quæ largitus es mihi; sed tu mihi ea serva: ita enim servabis me, & augebuntur & perficientur, quæ dedisti mihi, & ero ipse tecum, si tu servaveris me, & dona tua, quæ dedisti mihi, quia [&] ut sim, tu dedisti mihi, qui vivis & regnas in secula seculorum. Amen.

XIII.

Oratio ad Crucem.

CHriste, qui pro nobis Crucis & mortis patibulum subiisti, ut mortis a nobis expelleres potestatem, & sanguinis tui nos pretio liberares: miserere mei, qui sum humillimus servus tuus, & veniam mihi omnium meorum tribue peccatorum, meque coram adoranda cruce tua prostratum ab omnibus malis eripe, bonis tuis misericorditer refice.

Alia Oratio.

DOmine Jesu Christe, qui es, & qui eras cum Patre ante secula genitus, Deus ex Deo vero, conceptus ex Spiritu sancto, & natus homo in fine seculorum de Maria Virgine semper; qui obediens Patri usque ad mortem, mortem autem Crucis, liberasti nos tuo sancto & pretioso sanguine, destructo mortis imperio, omnibus in te credentibus cœlestis gloriæ aditum reserasti: te Deum verum, & Dominum nostrum suppliciter exoro, sedentem ad dexteram Dei Patris omnipotentis; deprecando infinitam & ineffabilem misericordiam tuam, ut per virtutem hujus salutaris signi Crucis & redemptionis tuæ, redimas me miserum, & dignum morte peccatorem ab omnibus criminibus & facinoribus meis, & libera me ab omnibus malis præteritis, præsentibus, & futuris, & mortifica in me omnia vitia spiritalium & carnalium nequitiarum, & fac me resurgere tecum in virtute gloriæ tuæ, & quæ sursum sunt, cœlestia desiderare & quærere, & ad æternæ beatitudinis gloriam feliciter pervenire, præstante tua immensa clementia, Domine Jesu Christe Deus, & Dominus noster, qui cum Deo Patre & Spiritu sancto in unitate essentiæ deitatis omnia creando regis, vivificas, & gubernas, per immortalia secula seculorum. Amen.

XIV.

Sequentia habentur etiam in libello Caroli Calvi.

Prima hora hac Oratione orandum est.

DOmine Deus, qui ad principium hujus diei nos pervenire fecisti, tua nos serva virtute, ut in die hac ad nullum declinemus peccatum: sed semper ad tuam justitiam faciendam nostra procedant eloquia, Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Oratio ad secundam horam.

DOmine Deus omnipotens, qui nos in hanc horam secundam post nocturnas caligines pervenire fecisti, conserva nos hodie per omnium horarum spatia & momenta temporis, & perpetua * nos semper fac misericordia permanere illæsos, per Dominum nostrum Jesum Christum.

* al. per tuam... misericordiam

Oratio ad Tertiam.

DOmine Deus, Jesu Christe, qui hora tertia diei ad Crucis pœnam pro mundi salute ductus es, te suppliciter deprecamur, ut nostra deleas peccata: ut & de præteritis malis nostris semper apud te inveniamus veniam, & de futuris jugiter habeamus custodiam. Qui vivis & regnas per omnia secula seculorum. Amen.

Oratio ad Sextam.

DOmine Jesu Christe, qui dum hora sexta pro redemptione mundi in Crucis ascendisti lignum, universus mundus in tenebris * conversus est, illam nobis

* al. in tenebras

nobis lucem in anima & corpore nostro semper tribue, per quam ad æternam vitam pervenire mereamur. Qui cum Patre & Spiritu sancto regnas in æterna secula.

Oratio ad Nonam.

DOmine Jesu Christe, qui nona hora in Crucis patibulo confitentem latronem intra mœnia Paradisi transire jussisti, te suppliciter [confitentes peccata] deprecamur, ut post obitum nostrum Paradisi nos gaudia introire gaudentes concedas. Qui vivis & regnas per omnia secula seculorum. Amen.

Oratio ad Vesperas.

GRatias tibi agimus, Domine Deus omnipotens, qui nos per hujus diei cursum in hanc horam vespertinam pervenire tribuisti, te supplices deprecamur, ut ad te elevatio manuum nostrarum sit in conspectu tuo acceptabile sacrificium vespertinum. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Oratio horæ duodecimæ.*

DOmine Deus, dominator omnium & protector, qui separasti lucem de tenebris, te subnixe precibus exoramus, ut per hanc superventuræ noctis caliginem tua nos protegat dextera, ut in lucis aurora cuncti surgamus gaudentes. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

* *nempe diei naturalis*

Oratio ad Completorium.

PAcem tuam, Domine, da nobis de cœlo, & pax tua Christe semper maneat in visceribus nostris, ut non timeamus a timore nocturno.

Alia.

PAcem tuam, Domine, da nobis de cœlo, & pax tua, Christe, semper maneat in visceribus nostris, ut dormiamus cum pace, & vigilemus cum Christo, Qui cum Patre & Spiritu sancto regnat in æterna secula.

XV.

Oratio ante Communionem.

DOmine Jesu Christe, Fili Dei unigenite, qui es, & qui eras cum Patre & Spiritu sancto unius essentiæ Deus; in quo solo est vera omnium peccatorum remissio, & per quem vita & salus præstatur æterna: qui Publicanum confitentem peccata sua justificasti, & Chananæam humilem te invocantem exaudisti, & Petrum negantem respexisti, flentem quoque amare recepisti, & latroni in cruce te confitenti veniam cum gloria Paradisi donasti. Da mihi miserrimo & infelicissimo peccatori, cum timore & tremore confitenti peccata mea, veniam & indulgentiam scelerum meorum, ut sacrosancti communionem corporis & sanguinis tui non ad judicium damnationis, sed ad remedium perpetuæ mihi concedas esse salutis. Per Dominum nostrum Jesum Christum. Amen.

Alia Oratio.

DOmine Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui ex voluntate Patris, cooperante Spiritu sancto, per mortem tuam mundum vivificasti, libera me per hoc sacrum corpus & sanguinem tuum a cunctis iniquitatibus, & pravis ac perfidis cogitationibus, & universis malis; & fac me tuis obedire præceptis, & permitte me a te numquam in perpetuum separari, Per Dominum.

Oratio post Communionem.

DOmine Jesu Christe, Fili Dei vivi, creator & restaurator generis humani, qui ex voluntate æterni Patris, cooperante sancto Spiritu, & carnem nostram suscipere, & mortem pro nobis subire dignatus es; qui jugiter pro nostra salute immolaris, & integer permanes: te glorifico & superexalto, clementissime, hymnum gloriæ concino, qui me miserum tantis criminibus irretitum, in numero servorum tuorum advocare dignatus es, & sacri corporis ac sanguinis tui participem fieri tribuisti, rogo æternam misericordiam tuam, Domine Deus meus, ut per hanc Sacramentorum tuorum perceptionem & a peccatorum sordibus me mundes, & a vitiis cunctis & insidiis inimici custodias, & tuam me facere voluntatem doceas, & ad supernæ patriæ gaudia perducas. Deo gratias, Amen.

TOMI II. PARTIS I.
OPUSCULUM TERTIUM.
OFFICIA PER FERIAS,

SEU

Psalmi secundum dies Hebdomadæ singulos, quibus in Ecclesia cantantur, dispositi,

Cum

Orationibus, Hymnis, Confeſſionibus, & Letaniis.

In nomine Dei ſummi incipit ſcriptum ALBINI Magiſtri ad KAROLUM Imperatorem.*

* Ex Codice Regio Parifienfi, & Libello precat. Caroli Calvi.

Psalm. CXVIII. 164.

BEatus igitur David Rex magnus & ſervus Dei Altiſſimi nobis pſallendi regulam dedit, qualiter per dinumeratas horas quaslibet homo ad Deum preces fundere debeat, ita dicens: *Septies in die laudem dicam tibi.* Hoc eſt prima hora, Secunda, Tertia, Sexta, Nona, Veſpertina & Duodecima. Per has itaque ſeptem horas David Rex laudem dicebat Deo, ſed & ſanctus Danihel Propheta tertia & ſexta & nona hora diei ad deprecandum Dominum aſcendens in ſolarium ſuum expanſis manibus ad cœlum deprecabatur Deum pro ſe & pro populo Iſrael. Sed & idem Rex David adhuc dixit: *Et adjiciam ſuper omnem laudem tuam.* Proinde rurſus ait: *Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi.* Id eſt, nocturna hora. Et iterum ait: *Memor fui in nocte nominis tui Domine*, quod eſt Gallorum cantus. Sic *memor fui tui ſuper ſtratum meum, in matutinis meditabor in te.* Hi ſunt per noctes tres officii curſus, & per diem ſeptem: quibus aptis* ſimul efficiuntur decem, quos nos ſecundum decem verba legis Moyſi ſectantes cantamus*. Sed quia vos rogaſtis, ut ſcriberemus vobis breviarium commatico ſermone, qualiter homo laicus, qui adhuc in activa vita conſiſtit, per dinumeratas horas has Deo ſupplicare debeat: & licet vos, qui chriſtiano ordine vivitis, chriſtiana opera facere deſideratis, non ignoratis, qualiter Domino ſupplicetur: ſed quia rogaſtis, dicemus breviter, quod ſentimus. Cum enim de lectulo ſtratus veſtri ſurrexiſtis, dicendum vobis eſt: dic primum: *Domine Jeſu Chriſte Fili Dei vivi, in nomine tuo levabo manus meas.* Dicitur* *in adjutorium meum*, tres* vicibus cum Pſalmo: *Verba mea,* usque: *Mane adſtabo tibi.* Deinde, *Pater noſter*, & preces: *Dignare Domine die iſto: perfice greſſus meos: Benedictus Dominus die quotidie: dirigere & ſanctificare digneris: Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos.* Et ſurgens incipiat verſum: *Domine labia mea aperies.* Ipſo expleto cum *gloria* incipiat Pſalmum: *Domine quid multiplicati ſunt.* Deinde ſequitur. *Miſerere mei Deus.* Deinde: *Venite exultemus Domino.* Deinde Pſalmos quantos voluerit.

Pſal. LXX. 14. Pſalm. CXVIII. 62. — ỳ. 55. Pſalm. LXII. v. 7.
* *f.* junctis
* Hucusque in libr. precatorio Caroli Calvi.
* *f.* Deus
* ita MS.

FERIA I.

(Deeſſe videtur aliquid.)

Psalmus.

CONfitemini Domino, & invocate nomen ejus: annuntiate inter gentes opera ejus. Cantate ei, & pſallite ei: narrate omnia mirabilia ejus. Laudamini in nomine ſancto ejus: lætetur cor quærentium Dominum. Quærite Dominum & confirmamini: quærite faciem ejus ſemper. Mementote mirabilium ejus, quæ fecit: prodigia ejus, judicia oris ejus. Semen Abraham, ſervi ejus: filii Jacob, electi ejus. Ipſe Dominus Deus noſter, in univerſa terra judicia ejus. Memor fuit in ſeculum teſtamenti ſui: verbi quod mandavit in mille generationes. Quod diſpoſuit ad Abraham: & juramenti ſui ad Iſaac. Et ſtatuit illud Jacob in præceptum: & Iſrael in teſtamentum æternum. Dicent, Tibi dabo terram

Pſalm. CIV. De uſu Pſalmorum. Pro uſu 3tio ſupra pag. 22.

Cha-

Chanaam: funiculum hæreditatis vestræ. Cum essent numero brevi: paucissimi & incolæ ejus. Et pertransierunt de gente in gentem: & de regno ad populum alterum. Non reliquit hominem nocere eis, & corripuit pro eis reges. Nolite tangere Christos meos: & in Prophetis meis nolite malignari. Et vocavit famem super terram: & omne firmamentum panis contrivit. Misit ante eos virum: in servum venundatus est Joseph. Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, ferrum pertransivit animam ejus: donec veniret verbum ejus. Eloquium Domini inflammavit eum, misit rex & solvit eum: princeps populorum, & dimisit eum. Constituit eum Dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ. Ut erudiret principes ejus sicut semetipsum, & senes ejus prudentiam doceret. Et intravit Israel in Ægyptum: & Jacob accola fuit in terra Cham. Et auxit populum suum vehementer: & firmavit eum super inimicos ejus. Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus: & dolum facerent in servos ejus. Misit Moysen servum suum: Aaron quem elegit ipsum. Posuit in eis verba signorum suorum: & prodigiorum in terra Chan. Misit tenebras & obscuravit: & non exacerbavit sermones suos. Convertit aquas eorum in sanguinem: & occidit pisces eorum. Edidit terra eorum ranas: in penetralibus regum ipsorum. Dixit, & venit cynomia, & sciniphes in omnibus finibus ipsorum. Posuit pluvias eorum grandinem: ignem comburentem in terra ipsorum. Et percussit vineas eorum & ficulneas eorum: & contrivit lignum finium eorum. Dixit, & venit locusta, & bruchus: cujus non erat numerus. Et comedit omne fœnum in terra eorum: & comedit omnem fructum terræ eorum. Et percussit omne primogenitum in terra eorum: primitias omnis laboris eorum. Et eduxit eos cum argento & auro: & non erat in tribubus eorum infirmus. Lætata est Ægyptus in profectione eorum: quia incubuit timor eorum super eos. Expandit nubem in protectionem eorum: & ignem ut luceret eis per noctem. Petierunt, & venit coturnix: & pane cœli saturavit eos. Disrupit petram, & fluxerunt aquæ: abierunt in sicco flumina. Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Et eduxit populum suum in exultatione: & electos suos in lætitia. Et dedit illis regiones gentium: & labores populorum possederunt. Ut custodiant justificationes ejus: & legem ejus requirant.

Ut supra.

Domine in cœlo misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes. Invocantes nomen tuum, Domine, exaudire digneris.

Oratio.

Invocantes nomen tuum, Domine, deprecamur, ut qui patres nostros, virtute tui nominis præeunte, angelicis pastibus refecisti; nos quoque mysticis dapibus foveas, ac reformes, Per.

PSALMUS.

CONfitemini Domino quoniam bonus: quoniam in seculum misericordia ejus. Quis loquetur potentias Domini: auditas faciet omnes laudes ejus? Beati qui custodiunt judicium: & faciunt justitiam in omni tempore. Memento nostri Domine in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo. Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ: ut lauderis cum hæreditate tua. Peccavimus cum patribus nostris: injuste egimus, iniquitatem fecimus. Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua: non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ. Et irritaverunt ascendentes in mare: mare rubrum. Et salvavit eos propter nomen suum: ut notam faceret potentiam suam. Et increpuit mare rubrum, & exsiccatum est: & deduxit eos in abyssis sicut in deserto. Et salvavit eos de manu odientium: & redemit eos de manu inimici. Et operuit aqua tribulantes eos: unus ex eis non remansit. Et crediderunt verbis ejus: & laudaverunt laudem ejus. Cito fecerunt, obliti sunt operum ejus: & non sustinuerunt consilium ejus. Et concupierunt concupiscentiam in deserto: & tentaverunt Deum in inaquoso. Et dedit eis petitionem ipsorum: & misit saturitatem in animas eorum. Et irritaverunt

Psalm. CV.

verunt Moyſen in caſtris: Aaron ſanctum Domini. Aperta eſt terra, & deglutivit Dathan, & operuit ſuper congregationem Abiron. Et exarſit ignis in ſynagogam eorum: flamma combuſſit peccatores. Et fecerunt vitulum in Horeb: & adoraverunt ſculptile. Et mutaverunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum. Obliti ſunt Deum, qui ſalvavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham: terribilia in mari rubro. Et dixit ut diſperderet eos: ſi non Moyſes electus ejus ſtetiſſet in confractione in conſpectu ejus. Ut averteret iram ejus, ne diſperderet eos: & pro nihilo habuerunt terram deſiderabilem. Non crediderunt verbo ejus, & murmuraverunt in tabernaculis ſuis: non exaudierunt vocem Domini. Et elevavit manum ſuam ſuper eos: ut proſterneret eos in deſerto. Et ut dejiceret ſemen eorum in nationibus, & diſperderet eos in regionibus. Et initiati ſunt Beelphegor: & comederunt ſacrificia mortuorum. Et irritaverunt eum in adinventionibus ſuis: multiplicata eſt in eis ruina. Et ſtetit Phinees, & placavit: & ceſſavit quaſſatio. Et reputatum eſt ei in juſtitiam in generatione & generationem, usque in ſempiternum. Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis: & vexatus eſt Moyſes propter eos, quia exacerbaverunt ſpiritum ejus. Et diſtinxit in labiis ſuis: non diſperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis. Et commixti ſunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & ſervierunt ſculptilibus eorum: & factum eſt illis in ſcandalum. Et immolaverunt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis. Et effuderunt ſanguinem innocentem: ſanguinem filiorum ſuorum, & filiarum ſuarum: quas ſacrificaverunt ſculptilibus Chanaan. Et infecta eſt terra in ſanguinibus, & contaminata eſt in operibus eorum: & fornicati ſunt in adinventionibus ſuis. Et iratus eſt furore Dominus in populum ſuum: & abominatus eſt hæreditatem ſuam. Et tradidit eos in manus gentium: & dominati ſunt eorum, qui oderunt eos. Et tribulaverunt eos inimici eorum, & humiliati ſunt ſub manibus eorum, ſæpe liberavit eos. Ipſi autem exacerbaverunt eum in conſilio ſuo: & humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis. Et vidit cum tribularentur: & audivit orationem eorum. Et memor fuit teſtamenti ſui: & pœnituit eum ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ. Et dedit eos in miſericordias: in conſpectu omnium qui cœperant eos. Salvos fac nos Domine Deus noſter: & congrega nos de nationibus. Ut confiteamur nomini ſancto tuo: & gloriemur in laude tua. Benedictus Dominus Deus Iſrael, a ſeculo & usque in ſeculum: & dicet omnis populus, Fiat, fiat.

Ut ſupra.

Deus in ſancto via tua, quis Deus magnus ſicut Deus noſter? tu es Deus qui facis mirabilia.

Oratio.

Memento noſtri Domine in beneplacito populi tui, & a peccati nos ſervitute diſcuſſos, Salutaris tui viſitatione ſalvifica. Per Dominum.

Psalmus.

Pſalm. CVI. Confitemini Domino quoniam bonus: quoniam in ſeculum miſericordia ejus. Dicant qui redempti ſunt a Domino, quos redemit de manu inimici: & de regionibus congregavit eos. A ſolis ortu & occaſu, ab aquilone & mari. Erraverunt in ſolitudine in inaquoſo: vias civitatis habitaculi non invenerunt. Eſurientes & ſitientes: anima eorum in ipſis defecit. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur: & de neceſſitatibus eorum eripuit eos. Et deduxit eos in viam rectam: ut irent in civitatem habitationis. Confiteantur Domino miſericordiæ ejus: & mirabilia ejus filiis hominum. Quia ſatiavit animam inanem: & animam eſurientem ſatiavit bonis. Sedentes in tenebris & umbra mortis: vinctos in mendicitate & ferro. Quia exacerbaverunt eloquia Dei: & conſilium Altiſſimi irritaverunt. Et humiliatum eſt in laboribus cor eorum: infirmati ſunt, nec fuit qui adjuvaret. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur: & de neceſſitatibus eorum liberavit eos. Et eduxit eos in tenebris & umbra mortis: & vincula eorum diſrupit. Confiteantur Domino miſericordiæ ejus:

&

& mirabilia ejus filiis hominum. Quia contrivit portas æreas: & vectes ferreos confregit. Suſcepit eos de via iniquitatis eorum: propter injuſtitias enim ſuas humiliati ſunt. Omnem eſcam abominata eſt anima eorum, & appropinquaverunt usque ad portas mortis. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur: & de neceſſitatibus eorum liberavit eos. Miſit verbum ſuum & ſanavit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum. Confiteantur Domino miſericordiæ ejus: & mirabilia ejus filiis hominum. Et ſacrificent ſacrificium laudis, & annuntient opera ejus in exultatione. Qui deſcendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis. Ipſi viderunt opera Domini, & mirabilia ejus in profundo. Dixit, & ſtetit ſpiritus procellæ: & exaltati ſunt fluctus ejus. Aſcendunt usque ad cœlos, & deſcendunt usque ad abyſſos: anima eorum in malis tabeſcebat. Turbati ſunt & moti ſunt ſicut ebrius: & omnis ſapientia eorum devorata eſt. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur: & de neceſſitatibus eorum eduxit eos. Et ſtatuit procellam ejus in auram: & ſiluerunt fluctus ejus. Et lætati ſunt quia ſiluerunt: & deduxit eos in portum voluntatis eorum. Confiteantur Domino miſericordiæ ejus: & mirabilia ejus filiis hominum. Et exaltent eum in Eccleſia plebis: & in cathedra ſeniorum laudent eum. Poſuit flumina in deſertum: & exitus aquarum in ſitim. Terram fructiferam in ſalſuginem, a malitia inhabitantium in ea. Poſuit deſertum in ſtagna aquarum: & terram ſine aqua in exitus aquarum. Et collocavit illic eſurientes: & conſtituerunt civitatem habitationis. Et ſeminaverunt agros, & plantaverunt vineas: & fecerunt fructum nativitatis. Et benedixit eis, & multiplicati ſunt nimis: & jumenta eorum non minoravit. Et pauci facti ſunt: & vexati ſunt a tribulatione malorum & dolore. Effuſa eſt contentio ſuper principes: & errare fecit eos in invio, & non in via. Et adjuvit pauperem de inopia: & poſuit ſicut oves familias. Videbunt recti, & lætabuntur: & omnis iniquitas oppilavit os ſuum. Quis ſapiens, & cuſtodiet hæc? & intelliget miſericordias Domini.

Ut ſupra.

Miſericordias Domini in æternum cantabo. In generatione & generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo.

Oratio.

Confitemur, Domine, miſericordias tuas, quas jugiter circa noſtras exerces inopias: precantes, ut qui exaltatus in Eccleſiis * reſides ad dexteram Patris in throno, nobis tantæ miſerationis & intelligere & cuſtodire concedas arcanum. Per.

* *f.* in excelſis

PSALMUS.

Psalm. CX.

CONfitebor tibi Domine in toto corde meo: in concilio juſtorum & congregatione. Magna opera Domini: exquiſita in omnes voluntates ejus. Confeſſio & magnificentia opus ejus: juſtitia ejus manet in ſeculum ſeculi. Memoriam fecit mirabilium ſuorum, miſericors & miſerator Dominus eſcam dedit timentibus ſe. Memor erit in ſeculum teſtamenti ſui, virtutem operum ſuorum annuntiabit populo ſuo. Ut det illis hæreditatem gentium: opera manuum ejus, veritas & judicium. Fidelia omnia mandata ejus, confirmata in ſeculum ſeculi, facta in veritate & æquitate. Redemptionem miſit populo ſuo, mandavit in æternum teſtamentum ſuum. Sanctum & terribile nomen ejus: initium ſapientiæ, timor Domini. Intellectus bonus omnibus facientibus eum: laudatio ejus manet in ſeculum ſeculi.

Ut ſupra.

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua.

Oratio.

Sanctorum omnium glorioſa confeſſio, Deus, tribue nobis timorem nominis tui, quod eſſe initium ſapientiæ prædixiſti, ut tuorum commiſſi conciliis miſericordiæ tuæ dapibus ſaginemur. Per.

Psalmus.

Pfalm. CXI. BEatus vir qui timet Dominum: in mandatis ejus volet nimis. Potens in terra erit ſemen ejus: generatio rectorum benedicetur. Gloria & divitiæ in domo ejus: & juſtitia ejus manet in ſeculum ſeculi. Exortum eſt in tenebris lumen rectis: miſericors & miſerator & juſtus. Jucundus homo qui miſeretur & commodat, diſponit ſermones ſuos in judicio: quia in æternum non commovebitur. In memoria æterna erit juſtus: ab auditione mala non timebit. Paratum cor ejus ſperare in Domino: confirmatum eſt cor ejus, non commovebitur, donec deſpiciat inimicos ejus. Diſperſit, dedit pauperibus, juſtitia ejus manet in ſeculum ſeculi: cornu ejus exaltabitur in gloria. Peccator videbit & iraſcetur, dentibus ſuis fremet & tabeſcet: deſiderium peccatorum peribit.

Ut ſupra.

Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine: etenim veritatem tuam in Eccleſia Sanctorum.

Oratio.

Lumen perpetuum rectorum cordium Deus, concede nobis te diligere, tua gloria jucundari, & ſic deſpicere hoc ſeculum in præſenti, ut caveamus auditum aſperum in futuro. Per.

Psalmus.

Pſal. CXII. LAudate pueri Dominum: laudate nomen Domini. Sit nomen Domini benedictum: ex hoc nunc & usque in ſeculum. A ſolis ortu usque ad occaſum: laudabile nomen Domini. Excelſus ſuper omnes gentes Dominus: & ſuper cœlos gloria ejus. Quis ſicut Dominus Deus noſter, qui in altis habitat: & humilia reſpicit in cœlo & in terra? Suſcitans a terra inopem: & de ſtercore erigens pauperem. Ut collocet eum cum principibus: cum principibus populi ſui. Qui habitare facit ſterilem in domo: matrem filiorum lætantem.

Ut ſupra.

Sit nomen ejus benedictum in ſecula, ante ſolem permaneat nomen ejus. Et benedictum nomen majeſtatis ejus in æternum, & replebitur majeſtate ejus omnis terra: Fiat, fiat.

Oratio.

Laudantes benedictum nomen tuum omnipotens Deus, rogamus, ut nos in ſinu matris Eccleſiæ collocatos, caritatis tuæ facias ſtabilitate connecti. Per.

Psalmus.

Pſal. CXIII. IN exitu Iſrael de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro. Facta eſt Judæa ſanctificatio ejus, Iſrael poteſtas ejus. Mare vidit & fugit: Jordanis converſus eſt retrorſum. Montes exultaverunt ut arietes: & colles ſicut agni ovium. Quid eſt tibi mare quod fugiſti? Et tu Jordanis quia converſus es retrorſum? Montes exultaſtis ſicut arietes: & colles ſicut agni ovium. A facie Domini mota eſt terra: a facie Dei Jacob. Qui convertit petram in ſtagna aquarum, & rupem in fontes aquarum. Non nobis Domine, non nobis: ſed nomini tuo da gloriam. Super miſericordia tua & veritate tua: nequando dicant gentes, ubi eſt Deus eorum? Deus autem noſter in cœlo: omnia quæcumque voluit, fecit. Simulacra gentium argentum & aurum: opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt. Aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt. Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture ſuo. Similes illis fiant, qui faciunt ea: & omnes qui confidunt in eis. Domus Iſrael ſperavit in Domino: adjutor eorum & protector eorum eſt. Domus Aaron ſperavit in Domino: adjutor eorum & protector eorum eſt. Qui timent Dominum, ſperaverunt in Domino: adjutor eorum & protector eorum eſt. Dominus memor fuit noſtri: & benedixit nobis. Benedixit domui Iſrael: benedixit domui Aaron. Benedixit omnibus qui timent Dominum: puſillis cum majoribus.

Ad-

Adjiciat Dominus ſuper vos: ſuper vos & ſuper filios veſtros. Benedicti vos a Domino: qui fecit cœlum & terram. Cœlum cœli Domino: terram autem dedit filiis hominum. Non mortui laudabunt te Domine: neque omnes qui deſcendunt in infernum. Sed nos, qui vivimus, benedicimus Domino: ex hoc nunc & usque in ſeculum.

Ut ſupra.

Adjutorium noſtrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram.

Oratio.

Ineffabile nomen Trinitatis Deus, qui fluenta Jordanis aſpectu tui luminis terruiſti, præſta, ut quos ablutos ſacro baptiſmate renovaſti, numquam patiaris a vetitis ſimulacrorum idolis maculari. Per.

PSALMUS.

DIlexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ. Quia inclinavit aurem ſuam mihi: & in diebus meis invocabo. Circumdederunt me dolores mortis: & pericula inferni invenerunt me. Tribulationem & dolorem inveni: & nomen Domini invocavi. O Domine libera animam meam: miſericors Dominus & juſtus, & Deus noſter miſeretur. Cuſtodiens parvulos Dominus: humiliatus ſum, & liberavit me. Convertere anima mea in requiem tuam: quia Dominus benefecit tibi. Quia eripuit animam meam de morte: oculos meos a lachrymis, pedes meos a lapſu. Placebo Domino in regione vivorum. Pſal. CXIV.

Ut ſupra.

In me ſunt, Deus, vota tua, quæ reddam laudationes tibi. Quoniam eripuiſti animam meam de morte, & pedes meos de lapſu: ut placeam coram Deo in lumine viventium.

Oratio.

Ablutor peccaminum Domine, qui animam te fideliter invocantem velociter conſolaris; rogamus, ut nos a periculis inferni erutos in regione vivorum, ablata peccati morte, reſtituas, Per.

PSALMUS.

CRedidi, propter quod locutus ſum: ego autem humiliatus ſum nimis. Ego dixi in exceſſu meo: omnis homo mendax. Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam: & nomen Domini invocabo. Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus: pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum ejus. O Domine quia ego ſervus tuus: ego ſervus tuus, & filius ancillæ tuæ. Dirupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis, & nomen Domini invocabo. Vota mea Domino reddam in conſpectu omnis populi ejus: in atriis domus Domini in medio tui Hieruſalem. Pſal. CXV.

Ut ſupra.

Lætamini in Domino, & confiteamini memoriæ ſanctificationis ejus.

Oratio.

Talis ſit, quæſumus Domine, vita ſupplicum, ſicut eſt in conſpectu tuo mors pretioſa Sanctorum; ut a vinculis peccati liberi mereamur futuræ Hieruſalem gaudiis prælibari. Per Dominum.

PSALMUS.

LAudate Dominum omnes gentes: laudate eum omnes populi. Quoniam confirmata eſt ſuper nos miſericordia ejus: & veritas Domini manet in æternum. Pſal. CXVI.

Ut ſupra.

Omnis terra adoret te Deus, & pſallat tibi: Pſalmum dicam nomini tuo.

Oratio.

Omnipotentiſſime dominator, qui ab omnium gentium ore laudaris, precamur ut dilates veritatem tuam in mente noſtra, & confirmes ſuper nos miſericordiam tuam. Per.

PSALMUS.

Pfalm. CXVII.

CONfitemini Domino quoniam bonus: quoniam in feculum mifericordia ejus. Dicat nunc Ifrael quoniam bonus: quoniam in feculum mifericordia ejus. Dicat nunc domus Aaron: quoniam in feculum mifericordia ejus. Dicant nunc, qui timent Dominum: quoniam in feculum mifericordia ejus: De tribulatione invocavi Dominum: & exaudivit me in latitudine Dominus. Dominus mihi adjutor: non timebo, quid faciat mihi homo. Dominus mihi adjutor: & ego defpiciam inimicos meos. Bonum eft confidere in Domino, quam confidere in homine. Bonum eft fperare in Domino, quam fperare in principibus. Omnes gentes circuierunt me: & in nomine Domini, quia ultus fum in eos. Circumdantes circumdederunt me: & in nomine Domini, quia ultus fum in eos. Circumdederunt me ficut apes, & exarferunt ficut ignis in fpinis: & in nomine Domini, quia ultus fum in eos. Impulfus everfus fum, ut caderem: & Dominus fufcepit me. Fortitudo mea & laus mea Dominus: & factus eft mihi in falutem. Vox exultationis & falutis in tabernaculis juftorum. Dextera Domini fecit virtutem: dextera Domini exaltavit me: dextera Domini fecit virtutem. Non moriar, fed vivam: & narrabo opera Domini. Caftigans caftigavit me Dominus: & morti non tradidit me. Aperite mihi portas juftitiæ, ingreffus in eas confitebor Domino: hæc porta Domini, jufti intrabunt in eam. Confitebor tibi, quoniam exaudifti me: & factus es mihi in falutem. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes: hic factus eft caput anguli. A Domino factum eft iftud: & eft mirabile in oculis noftris. Hæc eft dies, quam fecit Dominus: exultemus & lætemur in ea. O Domine falvum me fac, o Domine bene profperare: benedictus qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis de domo Domini: Deus Dominus & illuxit nobis. Conftituite diem folennem in condenfis: usque ad cornu altaris. Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te. Confitebor tibi quoniam exaudifti me: & factus es mihi in falutem. Confitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in feculum mifericordia ejus.

Ut fupra.

Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.

Oratio.

Confolatio tribulationum noftrarum, piiffime Domine, qui juftorum tabernacula lætitia & exultatione perfundis, exalta Ecclefiam tuam virtute potentis dexteræ, qua fiat porta juftitiæ; & ita fe angulari ftabilitate connectat, ut tua refurrectione clarificata fulgeat. Per

PSALMUS.

Pfalm. CXXXIV.

LAudate nomen Domini: laudate fervi Dominum. Qui ftatis in domo Domini: in atriis domus Dei noftri. Laudate Dominum, quia bonus Dominus: pfallite nomini ejus, quoniam fuave. Quoniam Jacob elegit fibi Dominus, Ifrael in poffeffionem fibi. Quia ego cognovi, quod magnus eft Dominus: & Deus nofter præ omnibus diis. Omnia quæcunque voluit Dominus, fecit in cœlo & in terra: in mari & in omnibus abyffis. Educens nubes ab extremo terræ: fulgura in pluviam fecit. Qui producit ventos de thefauris fuis: qui percuffit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus. Et mifit figna & prodigia in medio tui Ægypte: in Pharaonem & in omnes fervos ejus. Qui percuffit gentes multas, & occidit reges fortes. Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Bafan, & omnia regna Chanaan. Et dedit terram eorum hæreditatem: hæreditatem Ifrael populo fuo. Domine nomen tuum in æternum: Domine memoriale tuum in generatione & generationem. Quia judicabit Dominus populum fuum: & in fervis tuis deprecabitur. Simulacra gentium argentum & aurum: opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt. Aures habent, & non audient: neque enim eft fpiritus in ore ipforum. Similes illis fiant, qui faciunt ea: & omnes, qui confidunt in eis. Domus Ifrael benedicite Domino: domus Aaron benedicite

Do-

Domino. Domus Levi benedicite Domino: qui timetis Dominum, benedicite Domino. Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem.

Ut supra.

Benedictus Dominus Deus Israel a seculo, & usque in seculum, & dicet omnis populus: Fiat, fiat.

Oratio.

Suavitas eximia Deus, quem omnis terra pro dulcedinis benignitate collaudat; rogamus, ut ablato a nobis vanæ superstitionis errore, tuis voluntatibus connectamur. Per.

PSALMUS.

Psalm. CXXXV.

COnfitemini Domino quoniam bonus: quoniam in æternum misericordia ejus. Confitemini Deo deorum: quoniam in æternum misericordia ejus. Confitemini Domino dominorum: quoniam in æternum misericordia ejus. Qui facit mirabilia magna solus: quoniam in æternum misericordia ejus. Qui fecit cœlos in intellectu: quoniam in æternum misericordia ejus. Qui firmavit terram super aquas: quoniam in æternum misericordia ejus. Qui fecit luminaria magna: quoniam in æternum misericordia ejus. Solem in potestatem diei: quoniam in æternum misericordia ejus. Lunam & stellas in potestatem noctis: quoniam in æternum misericordia ejus. Qui percussit Ægyptum, cum primogenitis eorum: quoniam in æternum misericordia ejus. Qui eduxit Israel in medio eorum: quoniam in æternum misericordia ejus. In manu potenti & brachio excelso, quoniam in æternum misericordia ejus. Qui divisit mare rubrum in divisiones: quoniam in æternum misericordia ejus. Et eduxit Israel per medium ejus: quoniam in æternum misericordia ejus. Et excussit Pharaonem & virtutem ejus in mari rubro: quoniam in æternum misericordia ejus. Qui traduxit populum suum per desertum: quoniam in seculum misericordia ejus. Qui percussit reges magnos: quoniam in æternum misericordia ejus. Et occidit reges fortes: quoniam in æternum misericordia ejus. Seon regem Amorrheorum: quoniam in æternum misericordia ejus. Et Og regem Basan: quoniam in æternum misericordia ejus. Et dedit terram eorum hæreditatem: quoniam in æternum misericordia ejus. Hæreditatem Israel servo suo: quoniam in æternum misericordia ejus. Qui in humilitate nostra memor fuit nostri: quoniam in æternum misericordia ejus. Et redemit nos ab inimicis nostris: quoniam in æternum misericordia ejus. Qui dat escam omni carni: quoniam in æternum misericordia ejus. Confitemini Deo cœli: quoniam in æternum misericordia ejus. Confitemini Domino dominorum: quoniam in æternum misericordia ejus.

Ut supra.

Domine refugium factus es nobis, a generatione & generatione.

Oratio.

Memor humilitatis nostræ, miserere nobis omnipotens Deus, & qui quondam patribus nostris terram adversariorum in hæreditate donasti; nos a peccati macula liberatos in tua hæreditate constitue. Per.

PSALMUS.

Psalm. CXLV.

LAuda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea: psallam Deo meo, quamdiu fuero. Nolite confidere in principibus: in filiis hominum, in quibus non est salus. Exibit spiritus ejus, & revertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus, spes ejus in Domino Deo ipsius: qui fecit cœlum & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt. Qui custodit veritatem in seculum, facit judicium injuriam patientibus: dat escam esurientibus. Dominus solvit compeditos: Dominus illuminat cœcos. Dominus erigit elisos: Dominus diligit justos. Dominus custodit advenas, pupillum & viduam suscipiet: & vias peccatorum disperdet. Regnabit Dominus in secula, Deus tuus Sion, in generatione & generationem.

P 2 Ut

Ut supra.

Exaltate Dominum nostrum, & adorate in monte sancto ejus, quoniam sanctus Dominus Deus noster.

Oratio.

Gloriose omnipotens Deus, in quem beatorum animæ totam spei confidentiam ponunt; concede nobis, ut adjutorio tuo illuminati valeamus te jugiter mente pura diligere. Per.

PSALMUS.

Psalm. CXLVI.

LAudate Dominum quoniam bonus est Psalmus: Deo nostro sit jucunda decoraque laudatio. Ædificans Hierusalem Dominus, dispersiones Israelis congregabit. Qui sanat contritos corde: & alligat contritiones eorum. Qui numerat multitudinem stellarum: & omnibus eis nomina vocat. Magnus Dominus noster, & magna virtus ejus: & sapientiæ ejus non est numerus. Suscipiens mansuetos Dominus: humilians autem peccatores usque ad terram. Præcinite Domino in confessione: psallite Deo nostro in cithara. Qui operit cœlum nubibus: & parat terræ pluviam. Qui producit in montibus fœnum, & herbam servituti hominum. Qui dat jumentis escam ipsorum: & pullis corvorum invocantibus eum. Non in fortitudine equi voluntatem habebit: nec in tibiis viri beneplacitum erit ei. Beneplacitum est Domino super timentes eum: & in eis qui sperant super misericordia ejus.

Ut supra.

Fiat misericordia tua, Domine, super nos, quemadmodum speravimus in te.

Oratio.

Ædificator cœlestis Hierusalem Deus, qui multitudinem stellarum & concludis numero, & nominatim singulas vocas: sana, quæsumus, contritos corde, dispersos congrega, atque nos in innumerabili sapientia tua locupletare. Per.

PSALMUS.

Psalm. CXLVII.

LAuda Hierusalem Dominum: lauda Deum tuum Sion. Quoniam confortavit seras portarum tuarum: benedixit filiis tuis in te. Qui posuit fines tuos pacem: & adipe frumenti satiat te. Qui emittit eloquium suum terræ: velociter currit sermo ejus. Qui dat nivem sicut lanam: nebulam sicut cinerem spargit. Mittit crystallum suum sicut buccellas: ante faciem frigoris ejus quis sustinebit? Emittet verbum suum, & liquefaciet ea: flabit spiritus ejus, & fluent aquæ. Qui annuntiat verbum suum Jacob: justitias & judicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi: & judicia sua non manifestavit eis.

Ut supra.

Confitebor Domino secundum justitiam ejus, & psallam nomini Domini Altissimi.

Oratio.

Conforta, Domine, portas Ecclesiæ tuæ, & pone terminis ejus pacem; eique adipem spiritalis tritici dignanter attribue. Per.

PSALMUS.

Psalm. CXLVIII.

LAudate Dominum de cœlis: laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes Angeli ejus: laudate eum omnes virtutes ejus. Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stellæ & lumen. Laudate eum cœli cœlorum: & aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini. Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandavit & creata sunt. Statuit ea in æternum & in seculum seculi: præceptum posuit, & non præteribit. Laudate Dominum de terra: dracones & omnes abyssi. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum: quæ faciunt verbum ejus. Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri. Bestiæ, & universa pecora, serpentes & volucres pennatæ. Reges terræ & omnes populi, principes & omnes judices terræ. Juvenes & virgines, senes cum

cum junioribus laudent nomen Domini: quia exaltatum est nomen ejus solius. Confessio ejus super cœlum & terram: & exaltavit cornu populi sui. Hymnus omnibus Sanctis ejus: filiis Israel populo appropinquanti sibi.

Ut supra.

Mirabilis Deus in Sanctis suis, Deus Israel, ipse dabit virtutem, & fortitudinem plebi suæ benedictus Deus.

Oratio.

Excelsorum sedium supereminens & excelsa potestas Deus, concede famulis tuis; ut sicut cuncta, quæ cernimus, te jubente creata sunt; ita quæ præcepisti, te custode serventur. Per.

PSALMUS.

Psalm. CXLIX.

CAntate Domino canticum novum: laus ejus in Ecclesia sanctorum. Lætetur Israel in eo, qui fecit eum: & filiæ Sion exultent in rege suo. Laudent nomen ejus in choro: in tympano & psalterio psallant ei. Quia beneplacitum est Domino in populo suo: & exaltavit mansuetos in salutem. Exultabunt Sancti in gloria: lætabuntur in cubilibus suis. Exultationes Dei in gutture eorum: & gladii ancipites in manibus eorum. Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Ut faciant in eis judicium conscriptum: gloria hæc est omnibus Sanctis ejus.

Ut supra.

Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo, Altissime. Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem.

Oratio.

Auctor totius bonitatis Deus, qui omnem mansuetudinem te humiliter confitentem exaltas; præsta, ut sicut Sanctos tuos exultare facis in gloria, ita præsentem Ecclesiam custodire digneris perpetuis temporibus ab hujus seculi delectationibus impollutam. Per Dominum.

PSALMUS.

Psalm. CL.

LAudate Dominum in Sanctis ejus: laudate eum in firmamento virtutis ejus. Laudate eum in virtutibus ejus: laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus. Laudate eum in sono tubæ: laudate eum in psalterio & cithara. Laudate eum in tympano & choro: laudate eum in chordis & organo. Laudate eum in cymbalis benesonantibus, laudate eum in cymbalis jubilationis: omnis spiritus laudet Dominum.

Ut supra.

Laudate nomen ejus, quoniam suavis est Dominus, in æternum misericordia ejus, & usque in generationem & generationem veritas ejus.

Sic psalmum dicam nomini tuo in seculum seculi, ut reddam vota mea de die in diem.

Oratio.

Armoniæ nostræ, Deus, suavissimum melos, qui nostri pectoris modulamina nunc flatibus, nunc fletibus præcipis exercere; præsta, ut dum illa spiritali affectu concinimus, perpetualibus choris inserti, te cum omnibus Sanctis collaudemus. Per.

Hymnus trium Puerorum.

Dan. III.

BEnedicite omnia opera Domini Domino: laudate & superexaltate eum in secula. Benedicite Angeli Domini Domino: benedicite cœli Domino. Benedicite aquæ omnes, quæ super cœlos sunt, Domino: benedicite omnes virtutes Domini Domino. Benedicite sol & luna Domino: benedicite stellæ cœli Domino. Benedicite imber & ros Domino: benedicite omnis spiritus Dei Domino. Benedicite ignis & æstus Domino: benedicite frigus & æstus Domino. Benedicite rores & pruina Domino: benedicite gelu & frigus Domino. Benedicite glacies &

& nives Domino: benedicite noctes & dies Domino. Benedicite lux & tenebræ Domino: benedicite fulgura & nubes Domino. Benedicat terra Dominum: laudet & superexaltet eum in secula. Benedicite montes & colles Domino: benedicite universa germinantia in terra Domino. Benedicite fontes Domino: benedicite maria & flumina Domino. Benedicite cetæ & omnia, quæ moventur in aquis, Domino: benedicite omnes volucres cœli Domino. Benedicite omnes bestiæ & pecora Domino: benedicite filii hominum Domino. Benedicat Israel Domino: laudet & superexaltet eum in secula. Benedicite Sacerdotes Domini Domino: benedicite servi Domini Domino. Benedicite spiritus & animæ justorum Domino: benedicite sancti & humiles corde Domino. Benedicite Anania, Azaria, Misael Domino: laudate & superexaltate eum in secula. Benedicamus Patrem & Filium, cum sancto Spiritu: laudemus & superexaltemus eum in secula. Benedictus es Domine in firmamento cœli: laudabilis & gloriosus & superexaltatus in secula.

Oratio.

Deus, per quem fides ignem non sentit, & infidelitas sine igne exuritur; qui beatissimos tres pueros fide armatos, conjectos in camino ignis, læto vultu omni ex parte illæsos hymnum tibi canere fecisti: obsecramus, ut pari dignatione, fide & devotione nos armare, & timoris tui vigore implere digneris, ut a camino vitiorum liberati hymnum dicere, & exaltare nomen tuum in perpetuum mereamur.

LETANIA.

Parce Domine, parce populo tuo, quem redemisti, Christe, sanguine tuo: ne in æternum irascaris nobis.
Christe audi nos.
Præsta mihi, Deus, ut te primum bene rogem.
Deinde ut me dignum facias exaudiri.
Deinde ut exaudias.
Sancta Maria, ora pro nobis.
Sancta Maria, intercede pro me peccatore.
Sancta Maria, adjuva me in die exitus mei ex hac præsenti vita.
Sancte Joannes, ora pro nobis.
Sancte Petre, ora pro nobis.
Sancte Paule, ora pro nobis.
Sancte Andrea, ora pro nobis.
Sancte Jacobe, ora pro nobis.
Sancte Joannes, ora pro nobis.
Sancte Thoma, ora pro nobis.
Sancte Jacobe, ora pro nobis.
Sancte Philippe, ora pro nobis.
Sancte Bartholomæe, ora pro nobis.
Sancte Mathæe, ora pro nobis.
Sancte Tathæe, ora pro nobis.
Omnes sancti Apostoli, orate pro nobis.
Sancte Stephane, ora pro nobis.
Sancte Line, ora pro nobis.
Sancte Clete, ora pro nobis.
Sancte Clemens, ora pro nobis.
Sancte Sixte, ora pro nobis.
Sancte Corneli, ora pro nobis.
Sancte Cypriane, ora pro nobis.
Sancte Dionysi cum sociis tuis, ora pro nobis.
Sancte Laurenti, ora pro nobis.
Sancte Maurici cum sociis tuis, ora pro nobis.
Sancte Cosme, ora pro nobis.
Sancte Damiane, ora pro nobis.
Omnes sancti Martyres, orate pro nobis.
Sancte Hilari, ora pro nobis.
Sancte Martine, ora pro nobis.
Sancte Silvester, ora pro nobis.
Sancte Leo, ora pro nobis.
Sancte Ambrosi, ora pro nobis.
Sancte Gregori, ora pro nobis.
Sancte Germane, ora pro nobis.
Sancte Remigi, ora pro nobis.
Sancte Amande, ora pro nobis.
Sancte Chrodoberte, ora pro nobis.
Sancte Hieronyme, ora pro nobis.
Sancte Benedicte, ora pro nobis.
Sancte Maure, ora pro nobis.
Sancte Babolene, ora pro nobis.
Omnes sancti Confessores, orate pro nobis.
Sancta Felicitas, ora pro nobis.
Sancta Perpetua, ora pro nobis.
Sancta Agatha, ora pro nobis.
Sancta Lucia, ora pro nobis.
Sancta Cæcilia, ora pro nobis.
Sancta Agnes, ora pro nobis.
Sancta Anastasia, ora pro nobis.
Sancta Euphemia, ora pro nobis.
Sancta Petronilla, ora pro nobis.
Sancta Susanna, ora pro nobis.
Sancta Brigida, ora pro nobis.

Omnes

Omnes ſanctæ Virgines, orate pro nobis.
Propitius eſto, parce nobis Domine.
Propitius eſto, libera nos Domine.
Ab omni malo, libera nos Domine.
Ab omni tentatione, libera nos Domine.
Ab omni cogitatione mala, libera nos Domine.
Ab omni iniquitate, libera nos Domine.
Ab omni immunditia cordis & corporis, libera nos Domine.
Per Crucem tuam, libera nos Domine.
Peccatores, te rogamus audi nos.
Ut pacem nobis donare digneris Domine Jeſu, te rogamus audi nos.
Ut indulgentiam delictorum noſtrorum nobis donare digneris Domine Jeſu, te rogamus audi nos.
Ut remiſſionem peccatorum noſtrorum nobis donare digneris Domine Jeſu, te rogamus audi nos.
Ut gratiam ſancti Spiritus cordibus noſtris clementer infundere digneris Domine Jeſu, te rogamus audi nos.
Ut interceſſionem ſanctorum tuorum nobis donare digneris Domine Jeſu, te rogamus audi nos.
Ut ſanctam caritatem tuam nobis donare digneris Domine Jeſu, te rogamus audi nos.
Ut fidem rectam nobis donare digneris Domine Jeſu, te rogamus audi nos.
Ut ſpem firmam in tua bonitate nobis donare digneris Domine Jeſu, te rogamus audi nos.
Ut vitam æternam nobis donare digneris Domine Jeſu, te rogamus audi nos.
Ut laudem ſancto nomini tuo nobis donare digneris Domine Jeſu, te rogamus audi nos.
Fili Dei, te rogamus audi nos.
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miſerere nobis.
Chriſte audi nos. Kyrie eleiſon, Kyrie eleiſon, Kyrie eleiſon. Pater noſter.

Miſerere mei Deus, miſerere mei: quoniam in te confidit anima mea. Exaltare ſuper cœlos Deus, & ſuper omnem terram gloriam tuam, ut liberentur dilecti tui. Adjutor meus tibi pſallam, quia Deus ſuſceptor meus: Deus meus, miſericordia mea. Benedicam Dominum in omni tempore: ſemper laus ejus in ore meo. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.

Oratio.

Armoniæ noſtræ ſuaviſſimum melos, Deus, qui noſtri pectoris modulamina nunc facibus*, nunc fletibus præcipis exercere: præſta quæſumus, Domine, ut qui illa ſpiritali [affectu] concinimus, perpetualibus choris inſerti cum Sanctis omnibus gloriari mereamur. Per.

* *al.* flatibus.

FERIA II.

Confeſſio peccatorum pura ALCHUINI. (a)

DEus inæſtimabilis miſericordiæ, Deus immenſæ pietatis, Deus conditor & reparator humani generis, qui confitentium tibi corda purificas, & accuſantes ſe ante conſpectum divinæ clementiæ tuæ ab omni vinculo iniquitatis abſolvis; virtutem tuam totis exoro gemitibus, ut ſecundum multitudinem miſerationum tuarum, de omnibus peccatis meis, de quibus me mea conſcientia accuſat, puram mihi coram te concedas agere confeſſionem; veramque ex his omnibus & condignam mihi tribuas pœnitentiam, quæcumque peccavi in cogitationibus peſſimis, in meditationibus pravis, in conſenſu malo, in conſilio iniquo, in concupiſcentia atque delectatione immunda, in verbis otioſis, in factis malitioſis, in viſu, in auditu, in guſtu, in odoratu & tactu. Tu enim, miſericors Deus, ad operandum mihi animæ meæ ſalutem membra ſingula humanis uſibus apta dediſti; ſed ego miſerrimus omnium & peccator, te æternæ ſalutis auctorem contempſi, & æterna mihi inimico incendia præparanti ſuadente conſenſi*. Lapſus ſum in peccatis, corrui in deliciis*. In membris ſingulis naturæ modum exceſſi, & impiis me laboribus obnoxium feci. Pedes mei ad currendum in malum, ſequendo libidinem, ſupra modum veloces fuerunt, & in obedientia mandatorum tuorum imbecilles. Crura mea ad me ſuſtinendum in malum fortes*. Genua mea ad fornicationem potius quam ad ora-

Pro uſu imo ſupra pag. 21. Apud Martene de Antiq. Eccl. diſcipl. pag. 647.

* *Cod. Reg.* Et æterna mihi incendia præparanti conſenſi.
* *al.* deliciis
* *Cod. Reg.* fortia

(a) Extat in libello precationum CAROLI CALVI pag. 11. ſub hoc titulo: *Confeſſio quam Alchuinus compoſuit Carolo Imperatori.*

orationem flexi. In femoribus & in genitalibus meis supra modum in omnibus me immunditiis contaminare * non metui, & reum me omni hora peregi. Venter meus & viscera omnia crapula sunt jugiter & ebrietate distenta. In renibus & lumbis, illusione diabolica ac flamma libidinis, turpissimo ardeo desiderio. Latera enim mea luxuriæ malitiam * non formidant perpetrare. Dorsum meum ad iniqua roboravi opera, & collum meum in carnali erexi superbia. Humera * mea ad portanda nequitiæ onera subdidi, & brachia illecebrosis jugiter amplexibus præbui. Manus meæ plenæ sunt sanguine, omnibusque sordibus sunt pollutæ; promptæ ad omne opus pravum, pigræ ad aliquid operandum bonum. Os meum nefario pollutum est osculo, & iniqua est concupiscentia maculatum, verbisque luxuriosis, ac fabulis otiosis superabundanter me & mendacio coinquinavi. Gulæ semper & ebrietati deditus, carnalibus numquam desideriis satiatus. Sed & lingua mea omni est fallacia profanata. Guttur meum insatiabili semper ardet ingluvie. Aures meæ dolosis sunt obtusæ * loquelis, promptæ ad omne malum, surdæ ad omne bonum. In naribus namque sæpius iniquis delectatus sum odoribus, in quibus etiam putredinem delictorum minime horrui. Quid igitur dicam de oculis, qui omnibus me fecerunt obnoxium, omnemque sensum cordis mei averterunt, quibus in omni consensi libidine? Qui & me, quamvis raro in Sanctuario tuo, Domine, te adorantem intuitu perverterunt iniquo, omnemque motum corporis mei ad immunda pertraxerunt desideria. Caput vero meum omnibus supereminens membris, raro umquam ad te Deum Creatorem meum incurvavi; sed etiam ceteris membris * in omni malitia consentaneum feci. Cor meum plenum dolo & malitia, numquam pura purgavi pœnitentia: semperque diabolica pollui illusione, nunquam vera ablui confessione. Non enim hæc narrans tuam, Domine, in me blasphemo creaturam: sed meam a te, piissime Deus, exposco medicinam, qui etiam in omnibus membris meis me reum intelligo super mensuram: quia ut astra cœli, atque arenam maris; mea ita innumerabilia cognosco delicta. Insuper etiam ira, tristitia, accidia, jactantia, atque desidia, omnibusque octo principalibus vitiis obnoxium me esse profiteor. Sed tu, Domine occultorum cognitor, qui dixisti pœnitentiam te malle peccatorum quam mortem, tibi omnia cordis mei revelabo arcana. Respice in me, & miserere mei, fontemque lachrymarum & remissionem omnium peccatorum, intimam mihi cordis confessionem tribue poscenti. Renova, innova *, piissime Pater, quicquid actione, quod verbo, quod ipsa denique cogitatione diabolica fraude vitiatum est; & unitati corporis Ecclesiæ membrum tuæ redemptionis annecte; & non habentem fiduciam nisi in tua misericordia, ad sacramentum tuæ reconciliationis admitte, Per Jesum Christum unigenitum Filium tuum Dominum & Salvatorem nostrum, qui tecum una cum sancto Spiritu unus est Dominus, per immortalia regnans secula seculorum, Amen.

* Cod. Reg. in omnibus immunditiis contaminari

* Cod. Reg. luxuriam malitiæ

* Nove dictum

* al. obtunsæ

* Vox: membris in Cod. Reg. omitt.

* Cod. Reg. innova in me

PSALMI POENITENTIALES. (b)

PSALMUS I.

VI. Extant in libello Caroli Calvi pag. 16. & seqq. absque orationibus.

DOmine ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me. Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. Et anima mea turbata est valde: sed tu Domine usquequo? Convertere Domine, & eripe animam meam, salvum me fac propter misericordiam tuam. Quoniam non est in morte, qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi? Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum: lachrymis meis stratum meum rigabo. Turbatus est a furore oculus meus: inveteravi inter omnes inimicos meos. Discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem: quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei. Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam

(b) *In Cod. Reg.* Titulus: Incipiunt Psalmi Pœnitentiales numero VII. quæ unaquæque anima, quæ Deo placere desiderat, pro remissione peccatorum suorum canere debet.

meam suscepit. Erubescant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei: convertantur & erubescant valde velociter.

Ut supra.

Domine convertere, & eripe animam meam, salvum me fac propter misericordiam tuam. Respice, & exaudi me, Domine Deus meus, illumina oculos meos: ne umquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus: Prævalui adversus eum. Ab occultis meis munda me, Domine, & ab alienis parce servo tuo.

Oratio.

Exauditor omnium Deus, exaudi nostrorum fletuum supplicem vocem, & tribue infirmitatibus nostris perpetuam firmitatem *: ut dum dignanter gemitum nostri laboris suscipis, tua nos semper misericordia consoleris. Per Dominum.

* *Cod. Reg.* perpetuam sospitatem

Psalmus II.

Psal. XXXI.

Beati quorum remissæ sunt iniquitates: & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum: nec est in spiritu ejus dolus. Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea: dum clamarem tota die. Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua: conversus sum in ærumna, dum configitur spina. Delictum meum cognitum tibi feci: & injustitiam meam non abscondi. Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam Domino: & tu remisisti impietatem peccati mei. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Veruntamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt. Tu es refugium meum a tribulatione, quæ circumdedit me: exultatio mea erue me a circumdantibus me. Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac, qua gradieris: firmabo super te oculos meos. Nolite fieri sicut equus & mulus: quibus non est intellectus. In chamo & freno maxillas eorum constringe: qui non approximant ad te. Multa flagella peccatoris: sperantem autem in Domino, misericordia circumdabit. Lætamini in Domino & exultate justi:* & gloriamini omnes recti corde.

* *Quercet.* injusti *mendose*

Ut supra.

Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris Domine. Secundum magnam misericordiam tuam memento mei tu: propter bonitatem tuam Domine. Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo: multum est enim. Delictum meum cognitum tibi feci, & injustitiam meam non abscondi.

Oratio.

Sancte Domine, qui remissis delictis beatitudinem te confessis attribuis, exaudi vota præsentis familiæ *, & contractis peccati aculeis spiritali nos exultatione perfunde. Per Dominum nostrum.

* *al.* Ecclesiæ

Psalmus III.

Psalm. XXXVII.

Domine ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi: & confirmasti super me manum tuam. Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ: non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum: & sicut onus grave gravatæ sunt super me. Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ: a facie insipientiæ meæ. Miser factus sum & curvatus sum usque in finem: tota die contristatus ingrediebar. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus: & non est sanitas in carne mea. Afflictus sum & humiliatus sum nimis: rugiebam a gemitu cordis mei. Domine, ante te omne desiderium meum: & gemitus meus a te non est absconditus. Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea: & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum. Amici mei & proximi mei adversum me appropinquaverunt & steterunt. Et qui juxta me erant de longe steterunt: & vim faciebant, qui quærebant animam meam. Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates: & dolos tota die meditabantur. Ego autem tanquam surdus non audiebam: & sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo

non audiens: & non habens in ore suo redargutiones. Quoniam in te Domine speravi, tu exaudies me Domine Deus meus. Quia dixi: nequando supergaudeant mihi inimici mei: & dum commoventur pedes mei, super me magna locuti sunt. Quoniam ego in flagella paratus sum: & dolor meus in conspectu meo semper. Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo. Inimici autem mei vivunt, & confirmati sunt super me: & multiplicati sunt, qui oderunt me inique. Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi: quoniam sequebar bonitatem. Ne derelinquas me Domine Deus meus: ne discesseris a me. Intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis meæ.

Preces ut supra.

Domine, ante te omne desiderium meum, & gemitus meus a te non est absconditus. Exaudi orationem meam, Domine, & deprecationem meam: auribus percipe lachrymas meas. Complaceat tibi, Domine, ut eruas me: Domine ad adjuvandum me respice.

Oratio.

Emitte, Domine, salutare tuum infirmitatibus nostris, vulnerum cicatricumque mortalium potentissime medicator; ut omnem gemitum doloremque nostrum coram te deplorantes, valeamus evincere insultationes adversantium vitiorum. Per Dominum nostrum.

PSALMUS IV.

Psalm. L.

MIserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum: dele iniquitatem meam. Amplius lava me ab iniquitate mea: & a peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco: & peccatum meum contra me est semper. Tibi soli peccavi, & malum coram te feci: ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas cum judicaris. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: & in peccatis concepit me mater mea. Ecce enim veritatem dilexisti: incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Asperges me Domine hyssopo, & mundabor: lavabis me, & super nivem dealbabor. Auditui meo dabis gaudium & lætitiam: & exultabunt ossa humiliata. Averte faciem tuam a peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus: & spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua: & Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi lætitiam salutaris tui: & spiritu principali confirma me. Docebo iniquos vias tuas: & impii ad te convertentur. Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ: & exultabit lingua mea justitiam tuam. Domine labia mea aperies: & os meum annuntiabit laudem tuam. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique: holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion: ut ædificentur muri Hierusalem. Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes & holocausta: tunc imponent super altare tuum vitulos.

Ut supra.

Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi. Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea. Domine, averte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Ne memineris, Domine, iniquitatum nostrarum antiquarum: cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. Adjuva nos, Deus, salutaris noster: propter gloriam nominis tui, Domine, libera nos; & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

Oratio.

Profluæ miserationis ineffabile nomen Trinitatis Deus*, qui humani pectoris antrum emundans vitiis, super candorem efficis nivis; innova, quæsumus, in visceribus nostris Spiritum sanctum tuum, quo laudem tuam annuntiare possimus: ut recto principalique spiritu confirmati, mereamur æternis sedibus in Hierusalem cœlestem componi. Per.

* *Cod. Reg.* Persolve miserationes tuas nobis ineffabile nomen tuum Trinitas Deus

PSAL-

Psalmus. V.

Domine exaudi orationem meam: & clamor meus ad te veniat. Non avertas faciem tuam a me: in quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. In quacunque die invocavero te: velociter exaudi me. Quia defecerunt ſicut fumus dies mei: & oſſa mea ſicut cremium aruerunt. Percuſſus ſum ut fœnum, & aruit cor meum: quia oblitus ſum comedere panem meum. A voce gemitus mei adhæſit os meum carni meæ. Similis factus ſum pellicano ſolitudinis: factus ſum ſicut nycticorax in domicilio. Vigilavi, & factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto. Tota die exprobrabant mihi inimici mei: & qui laudabant me, adverſum me jurabant. Quia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miſcebam. A facie iræ indignationis tuæ: quia elevans alliſiſti me. Dies mei ſicut umbra declinaverunt: & ego ſicut fœnum arui. Tu autem Domine in æternum permanes: & memoriale tuum in generatione & generationem. Tu exurgens miſereberis Sion: quia tempus miſerendi ejus, quia venit tempus. Quoniam placuerunt ſervis tuis lapides ejus: & terræ ejus miſerebuntur. Et timebunt gentes nomen tuum Domine, & omnes reges terræ gloriam tuam. Quia ædificavit Dominus Sion: & videbitur in gloria ſua. Reſpexit in orationem humilium: & non ſprevit precem eorum. Scribantur hæc in generatione altera: & populus, qui creabitur, laudabit Dominum. Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo, Dominus de cœlo in terram aſpexit. Ut audiret gemitus compeditorum, ut ſolveret filios interemptorum. Ut annuntient in Sion nomen Domini: & laudem ejus in Hieruſalem. In conveniendo populos in unum & reges terræ: ut ſerviant Domino. Reſpondit ei in via virtutis ſuæ: paucitatem dierum meorum nuntia mihi. Ne revoces me in dimidio dierum meorum: in generatione & generationem anni tui. Initio tu Domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli. Ipſi peribunt, tu autem permanes: & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent. Et ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. Filii ſervorum tuorum habitabunt: & ſemen eorum in ſeculum dirigetur.

Pſalm. CI.

Ut ſupra.

Deus tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea a te non ſunt abſcondita. In multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me, in veritate ſalutis tuæ. Exaudi me Domine, quoniam benigna eſt miſericordia tua: ſecundum multitudinem miſerationum tuarum reſpice in me. Et ne avertas faciem tuam a puero tuo; quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animæ meæ, & libera eam: propter inimicos meos eripe me.

Oratio.

Exorabilis Domine, intende in orationem ſupplicum tuorum, ut, qui in peccatis detenti tanquam fœnum aruimus, reſpectu cœleſtis miſericordiæ ſublevemur. Per.

Psalmus VI.

De profundis clamavi ad te Domine: Domine exaudi vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ. Si iniquitates obſervaveris Domine: Domine quis ſuſtinebit? Quia apud te propitiatio eſt: & propter legem tuam ſuſtinui te Domine. Suſtinuit anima mea in verbo ejus: ſperavit anima mea in Domino. A cuſtodia matutina uſque ad noctem ſperet Iſrael in Domino. Quia apud Dominum miſericordia: & copioſa apud eum redemptio. Et ipſe redimet Iſrael, ex omnibus iniquitatibus ejus.

Pſalm. CXXIX.

Ut ſupra.

Domine, vide humilitatem meam & laborem meum: & dimitte univerſa delicta mea. Ne perdas, Domine, cum impiis animam meam; & cum viris ſanguinum vitam meam. Redime me, Domine, & miſerere mei.

Oratio.

Intendant *, quæsumus Domine, pietatis tuæ aures in oratione * supplicum, quia apud te est propitiatio peccatorum: ut non observes iniquitates nostras, sed impertias nobis misericordias tuas. Per Dominum.

* *Cod. Reg.* Intende

* *Ibid.* in orationem

PSALMUS VII.

Psal. CXLII.

DOmine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua: exaudi me in tua justitia. Et non intres in judicium cum servo tuo: quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Quia persecutus est inimicus animam meam: humiliavit in terra vitam meam. Collocavit me in obscuris sicut mortuos seculi, & anxiatus est super me spiritus meus: in me turbatum est cor meum. Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis: in factis manuum tuarum meditabar. Expandi manus meas ad te: anima mea sicut terra sine aqua tibi. Velociter exaudi me Domine: defecit spiritus meus. Non avertas faciem tuam a me: & similis ero descendentibus in lacum. Auditam fac mihi mane misericordiam tuam: quia in te speravi. Notam fac mihi viam, in qua ambulem: quia ad te levavi animam meam. Eripe me de inimicis meis, Domine ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: propter nomen tuum, Domine, vivificabis me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua disperdes omnes inimicos meos. Et perdes omnes, qui tribulant animam meam: quoniam ego servus tuus sum.

Ut supra.

Clamavi ad te, Domine, dixi: Tu es spes mea, portio mea in terra viventium. Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me a persequentibus me, quia confortati sunt super me. Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo: me expectant justi, donec retribuas mihi.

Oratio.

Deus qui matutinam sacræ resurrectionis tuæ auditam fecisti jucunditatem; cum ex inferno rediens replesti terram gaudiis, quam reliqueras in obscuris: rogamus potentiæ tuæ ineffabilem majestatem, ut sicut tunc catervam apostolicam gaudere fecisti sacra in Anastasi *: ita hanc Ecclesiam, tuam misericordiam expansis manibus flagitantem, splendore cœlestis jubaris illustrare digneris. Per Dominum.

* *Cod. Reg.* sacra Anastasi

Letania ut supra. Et Preces.

Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi. Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum. Ego autem sum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abjectio plebis. Quoniam tu es, Domine, qui extraxisti me de ventre, spes mea ab uberibus matris meæ: in te projectus sum ex utero. Salva me ex ore leonis: & a cornibus unicornium humilitatem meam. Ne avertas faciem tuam a me, ne declines in ira a servo tuo. Adjutor meus esto, ne derelinquas me: neque despicias me, Deus salutaris meus. Ne simul tradas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Amplius lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Asperges me hysopo, & mundabor: lavabis me, & super nivem dealbabor. Exsurge, Domine, adjuva nos: & libera nos propter nomen tuum. Domine Deus virtutum converte nos, & ostende faciem tuam: & salvi erimus. Converte nos, Deus salutaris noster, & averte iram tuam a nobis. Deus tu conversus vivificabis nos, & plebs tua lætabitur in te. Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam.

Oratio.

Oratio.

Quæsumus omnipotens Deus, afflicti populi lachrymas respice, & iram tuæ indignationis averte, ut qui reatum nostræ infirmitatis agnoscimus, tua consolatione liberemur. Per.

Alia. Deus, qui conspicis omni nos virtute destitui, interius exteriusque custodi: ut & ab omnibus adversitatibus muniamur in corpore, & a pravis cogitationibus mundemur in mente. Per.

Item Oratio. Propitiare, Domine, iniquitatibus nostris, & exorabilis tuis esto supplicibus, ut concessa venia, quam precamur, perpetuo misericordiæ tuæ munere gloriemur. Per.

Oratio Feria II. Si quis se in tribulationibus derelictum intelligat, decantanda. (a)

DEus, qui contritorum non despicis gemitum, & mœrentium non aspernaris affectum, adesto precibus nostris, quas pietati tuæ pro tribulatione nostra fundere præsumimus: implorantes, ut eas clementer suscipere digneris, tribuasque, ut quicquid contra nos diabolicæ atque humanæ moliuntur adversitates, ad nihilum redigas, & consilio pietatis tuæ allidas, ut nullis adversitatibus læsi, sed erepti de omni tribulatione & angustia, læti tibi in Ecclesia tua sancta gratias referamus, per Christum Dominum nostrum: Per quem te, summe Deus, rogamus, ut preces has attendas propitiabili dignatione, & ad hanc nostram orationem respicias, quam tibi pro ereptione & relevatione nostra a pressura nostræ infirmitatis offerimus. Jam Domine respice super nos vultu placabili, & misericordia singulari a nobis amove, quod sævitia malorum permittit, quod inimicorum pravitas infert, quod pravorum in consiliis adversitas alligat, quod ex judicio imminet, quod ex sententia pendet, quod conspiratione machinatur, quod accusatione confingitur, quod propriæ merentur iniquitates, quod alienis fictionibus alligatur: quod pressuris dejicimur, quod cruciatibus premimur, quod angustiis angustiamur. Non justitia tua Domine quæsumus, injustitias nostras exerceas: sed potius pietatem tuam in nostris iniquitatibus manifesta. Non nos in persecutione dejicias: non per intolerantiam perdas, sed per tribulationem exerce, per pietatem attolle, per misericordiam rege: quo per te ab inimicorum jaculis tuti, a præsenti tribulatione exempti, te Deum unum in Trinitate consona collaudemus voce. Qui cum eo unigenito Filio tuo Domino nostro Jesu Christo, sanctoque paracleto Spiritu vivis & regnas, Domine Deus omnipotens, per omnia secula seculorum, Amen.

Pro usu 6to supra pag. 22.

PSALMUS.

USquequo Domine oblivisceris me in finem: usquequo avertis faciem tuam a me? Quamdiu ponam consilia in anima mea: dolorem in corde meo per diem? Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? respice & exaudi me Domine Deus meus. Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte: nequando dicat inimicus meus, prævalui adversus eum. Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero: ego autem in misericordia tua speravi. Exultabit cor meum in salutari tuo: cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, & psallam nomini Domini altissimi.

Psalm. XII.

Ut supra. Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Domine deduc me in justitia tua propter inimicos meos, dirige in conspectu tuo viam meam.

Oratio. Ne avertas faciem tuam a nobis omnipotens Deus, ne inimici nostri exaltentur adversus nos: sed ita cor nostrum salutaris tui exultatione perfunde, ut faciat nos somnum secundæ mortis evadere. Per.

(a) Oratio Fer. II. & quæ sequuntur usque ad Orat. Fer. III. desunt in Cod. MS. Regio.

Psalmus.

Psal. LXX. IN te Domine ſperavi, non confundar in æternum: in juſtitia tua libera me & eripe me. Inclina ad me aurem tuam: & ſalva me. Eſto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum: ut ſalvum me facias. Quoniam firmamentum meum & refugium meum es tu. Deus meus eripe me de manu peccatoris: & de manu contra legem agentis & iniqui. Quoniam tu es patientia mea Domine; Domine ſpes mea a juventute mea. In te confirmatus ſum ex utero: de ventre matris meæ tu es protector meus. In te cantatio mea ſemper: tanquam prodigium factus ſum multis, & tu adjutor fortis. Repleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam: tota die magnitudinem tuam. Ne projicias me in tempore ſenectutis: cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me. Quia dixerunt inimici mei mihi: & qui cuſtodiebant animam meam, conſilium fecerunt in unum, dicentes: Deus dereliquit eum, perſequimini, & comprehendite eum: quia non eſt, qui eripiat. Deus ne elongeris a me: Deus meus in auxilium meum reſpice. Confundantur & deficiant detrahentes animæ meæ: operiantur confuſione & pudore, qui quærunt mala mihi. Ego autem ſemper ſperabo: & adjiciam ſuper omnem laudem tuam. Os meum annuntiabit juſtitiam tuam: tota die ſalutare tuum. Quoniam non cognovi literaturam, introibo in potentias Domini: Domine memorabor juſtitiæ tuæ ſolius. Deus docuiſti me a juventute mea: & usque nunc pronunciabo mirabilia tua. Et usque in ſenectam & ſenium: Deus ne derelinquas me. Donec annuntiem brachium tuum generationi omni, quæ ventura eſt. Potentiam tuam & juſtitiam tuam Deus usque in altiſſima, quæ feciſti, magnalia: Deus quis ſimilis tibi? Quantas oſtendiſti mihi tribulationes multas & malas? & converſus vivificaſti me: & de abyſſis terræ iterum reduxiſti me. Multiplicaſti magnificentiam tuam: & converſus conſolatus es me. Nam & ego confitebor tibi in vaſis Pſalmi veritatem tuam Deus: pſallam tibi in cithara ſanctus Iſrael. Exultabunt labia mea, cum cantavero tibi: & anima mea, quam redemiſti. Sed & lingua mea tota die meditabitur juſtitiam tuam, cum confuſi & reveriti fuerint, qui quærunt mala mihi.

Ut ſupra. Tu es, Domine, refugium meum; a tribulatione, quæ circumdedit me, exultatio mea erue me a circumdantibus me. Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne diſceſſeris a me. Intende in adjutorium meum, Domine ſalutis meæ.

Oratio. Immenſam multitudinem dulcedinis tuæ, piiſſime Domine, ſuppliciter exoramus; ut dum veritatem tuam requirimus, tumorem execrabilis ſuperbiæ conteramus. Per.

Alia. Excelſi ſolii regnator æterne Deus, qui ſperantes in te damnari æternis confuſionibus non pateris, reple, quæſumus, labia noſtra laude tua, & his nos ſemper meditationibus bonorum inſinuator exerce. Per.

Psalmus.

Psal. XLIII. DEus auribus noſtris audivimus, patres noſtri annuntiaverunt nobis. Opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis. Manus tua gentes diſperdidit, & plantaſti eos: afflixiſti populos, & expuliſti eos. Nec enim in gladio ſuo poſſederunt terram: & brachium eorum non ſalvavit eos. Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui: quoniam complacuiſti in eis. Tu es ipſe Rex meus & Deus meus: qui mandas ſalutes Jacob. In te inimicos noſtros ventilabimus cornu: & in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nos. Non enim in arcu meo ſperabo: & gladius meus non ſalvabit me. Salvaſti enim nos de affligentibus nos: & odientes nos confudiſti. In Deo laudabimur tota die: & in nomine tuo confitebimur in ſecula. Nunc autem repuliſti & confudiſti nos: & non egredieris Deus in virtutibus noſtris. Avertiſti nos retrorſum poſt inimicos noſtros: & qui oderunt nos, diripiebant ſibi. Dediſti nos tanquam oves eſcarum: & in gentibus diſperſiſti nos. Vendidiſti

didisti populum tuum sine pretio: & non fuit multitudo in commutationibus eorum. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem & derisum his, qui sunt in circuitu nostro. Posuisti nos in similitudinem gentibus: commotionem capitis in populis. Tota die verecundia mea contra me est: & confusio faciei meæ cooperuit me. A voce exprobrantis & obloquentis, a facie inimici & persequentis. Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te, & inique non egimus in testamento tuo. Et non recessit retro cor nostrum: & declinasti semitas nostras a via tua. Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis: & cooperuit nos umbra mortis. Si obliti sumus nomen Dei nostri: & si extendimus manus nostras ad Deum alienum. Nonne Deus requiret ista? ipse enim novit abscondita cordis. Quoniam propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oves occisionis. Exurge, quare obdormis Domine? exurge, & ne repellas in finem. Quare faciem tuam avertis: oblivisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ? Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra: conglutinatus est in terra venter noster. Exurge Domine, adjuva nos: & redime nos propter nomen tuum.

Ut supra. Deus in nomine tuo salvum me fac. Deus exaudi orationem meam; auribus percipe verba oris mei.

Oratio. Exurge, Domine, in auxilium nostrum; & erue nos ab opprobriis vitiorum: & qui coram patribus nostris inimicarum gentium regna vicisti, a persequentibus inimicis vultus tui illuminatione nos eripe. Per Dominum.

PSALMUS.

EXaudi Deus, orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam, intende mihi, & exaudi me. Contristatus sum in exercitatione mea: & conturbatus sum a voce inimici, & a tribulatione peccatoris. Quoniam declinaverunt in me iniquitates: & in ira molesti erant mihi. Cor meum conturbatum est in me: & formido mortis cecidit super me. Timor & tremor venerunt super me: & contexerunt me tenebræ. Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut columbæ: & volabo, & requiescam? Ecce elongavi fugiens, & mansi in solitudine. Expectabam eum, qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus & tempestate. Præcipita, Domine, divide linguas eorum: quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in civitate. Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas, & labor in medio ejus, & justitia*. Et non defecit de plateis ejus usura & dolus. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi: sustinuissem utique. Et si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset: abscondissem me forsitan ab eo. Tu vero homo unanimis, dux meus & notus meus. Qui simul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulavimus cum consensu. Veniat mors super illos: & descendant in infernum viventes. Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum in medio eorum. Ego autem ad Deum clamavi: & Dominus salvabit me. Vespere & mane, & meridie narrabo & annuntiabo: & exaudiet vocem meam. Redimet in pace animam meam ab his, qui appropinquant mihi: quoniam inter multos erant mecum. Exaudiet Deus, & humiliabit illos, qui est ante secula. Non enim est illis commutatio, & non timuerunt Deum: extendit manum suam in tribuendo. Contaminaverunt testamentum ejus, divisi sunt ab ira vultus ejus: & appropinquavit cor illius. Molliti sunt sermones ejus super oleum: & ipsi sunt jacula. Jacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet: non dabit in æternum fluctuationem justo. Tu vero Deus deduces eos in puteum interitus. Viri sanguinum & dolosi, non dimidiabunt dies suos, ego autem sperabo in te Domine.

Psalm. LIV.

* l. injustitia

Ut supra. Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exaltabo mane misericordiam tuam. Quia factus es susceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ. Adjutor meus, tibi psallam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus misericordia mea.

Oratio. Bellorum invisibilium optime propugnator Deus, qui in te confitentes ab inimicis obrui non permittis; exterge, precamur, ab oculis nostris

peccata lachrymarum, ut dum carnalia bella comprimimus, placere tibi in lumine viventium mereamur. Per.

Alia. Jesu Domine, qui ante secula cum Patre & Spiritu sancto manens, conditionemque humanam suscipiens, ab unianimo discipulo proditus mortem subiisti pro perditis: exaudi orationem supplicum, ut te & vespere & mane, meridieque laudantes, mereamur ab hujus seculi tempestatibus defensari. Per.

Psalmus.

Psalm. LV. Miserere mei Deus, quoniam conculvavit me homo: tota die impugnans tribulavit me. Conculcaverunt me inimici mei tota die: quoniam multi bellantes adversum me. Ab altitudine diei timebo: ego vero in te sperabo. In Deo laudabo sermones meos, in Deo speravi: non timebo, quid faciat mihi caro. Tota die verba mea execrabantur: adversum me omnes cogitationes eorum in malum. Inhabitabunt & abscondent: ipsi calcaneum meum observabunt. Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo salvos facies illos: in ira populos confringes. Deus vitam meam annuntiavi tibi: posuisti lachrymas meas in conspectu tuo. Sicut & in promissione tua: tunc convertentur inimici mei retrorsum. In quacunque die invocavero te: ecce cognovi quoniam Deus meus es. In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo sermonem: in Deo speravi, non timebo, quid faciat mihi homo. In me sunt Deus vota tua: quæ reddam laudationes tibi. Quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu, ut placeam coram Deo in lumine viventium.

Ut supra. Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro: imposuisti homines super capita nostra. Da nobis, Domine, auxilium de tribulatione; & vana salus hominis.

Oratio. Transfer, Domine, iniquitatem familiæ hujus sub tuarum alarum umbra sperantis, ut missam de cœlo misericordiam tuam, a nequissimis, quibus insidiamur, foveis eruamur. Per.

Letania ut supra.

IN die tribulationis meæ Deum exquisivi manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. Domine Deus virtutum converte nos, & ostende faciem tuam, & salvi erimus. Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam, auribus percipe Deus Jacob. Protector noster aspice Deus, & respice in faciem Christi tui. Numquid in æternum irasceris nobis, aut extendes iram tuam a generatione in generationem? Deus tu conversus vivificabis nos, & plebs tua lætabitur in te. Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Respice in me, & miserere mei; quia unicus & pauper sum ego. Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt, de necessitatibus meis erue me. Adjutor meus esto, ne derelinquas me, neque dispicias me Deus salutaris meus. Ego autem in te speravi, Domine, dixi: Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ. Eripe me de manu inimicorum meorum, & a persequentibus me. Illustra faciem tuam super servum tuum, salvum me fac in misericordia tua, Domine non confundar, quoniam invocavi te. Ne memineris, Domine, iniquitatum nostrarum antiquarum, cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis.

Oratio. Adjuva nos Deus salutaris noster, propter gloriam nominis tui Domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum. Dimitte, Deus, peccata nostra, & tribue nobis misericordiam tuam oris nostri deprecatus alloquio, ac humilitatem attende, vincula solve, delicta dele, tribulationem inspice, adversitatem repelle, effectumque petitionis nostræ largiens & benignus clementer exaudi. Per.

Omnipotens sempiterne Deus, qui subvenis in periculis & necessitatibus laborantibus, majestatem tuam suppliciter exoramus, ut mittere digneris sanctum Angelum tuum, qui nos in angustiis & necessitatibus nostris laborantes, consolationibus foveat tuis, quibus & de præsenti tribulatione consequamur auxilium, & æterna remedia comprehendere valeamus. Per.

FERIA III.

FERIA III.

Ad speciales Orationes faciendas.

MIserere Domine, miserere Christe: tu misericordia mea miserere mihi *. Miserere Domine, miserere Christe; ut credam in te. Miserere Domine, miserere Christe; ut diligam te. Miserere Domine, miserere Christe; ut cognoscam te. Miserere Domine, miserere Christe; ut sperem in te. Miserere Domine, miserere Christe; ut anima mea vivat in te. Miserere Domine, miserere Christe; ut caro mea exultet in te. Miserere Domine, miserere Christe; ut vita mea * proficiat in te *. Miserere Domine Deus Pater, gloria mea, vita mea. Miserere Christe Salvator, salus mea, fortitudo mea. Miserere Spiritus paraclitus, consolatio mea, illuminatio mea. Miserere Domine Deus, Trinitas & unitas. Te laudo, te adoro, te confiteor. Pax mea, spes mea, laus mea, lux mea, pulchritudo mea, beatitudo mea. Tibi laus; tibi gloria, tibi gratiarum actio semper & ubique in secula sempiterna.

Pro usu 2do supra pag. 21. Apud Martene de antiq. Eccl. discipl. pag. 653.
* Cod. Reg. miserere mei
* Cod. Reg. ut anima mea
* Martene perficiatur in te

Deus adjutorium, *ter*.

PSALMUS.

EXaudi Domine justitiam meam: intende deprecationem meam. Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis. De vultu tuo judicium meum prodeat: oculi tui videant æquitatem. Probasti cor meum, & visitasti nocte: igne me examinasti, & non est inventa in me iniquitas. Ut non loquatur os meum opera hominum: propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras. Perfice gressus meos in semitis tuis: ut non moveantur vestigia mea. Ego clamavi, quoniam exaudisti me Deus: inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea. Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in te. A resistentibus dexteræ tuæ custodi me ut pupillam oculi. Sub umbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum, qui me afflixerunt. Inimici mei animam meam circumdederunt: adipem suum concluserunt, os eorum locutum est superbiam. Projicientes me, nunc circumdederunt me: oculos suos statuerunt declinare in terram. Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam, & sicut catulus leonis habitans in abditis. Exurge, Domine, præveni eum, & supplanta eum: eripe animam meam ab impio, phrameam tuam ab inimicis manus tuæ. Domine a paucis de terra divide eos in vita eorum: de absconditis tuis adimpletus est venter eorum. Saturati sunt filiis: & dimiserunt reliquias suas parvulis suis. Ego autem in justitia apparebo conspectui tuo: satiabor, cum apparuerit gloria tua.

Psalm. XVI. In Libello Caroli Calvi pag. 32. absque orationibus.

Ut supra. Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam. Miserere mei Domine, & exaudi orationem meam. Intende voci orationis meæ, Rex meus, & Deus meus. Quoniam ad te orabo Domine, mane exaudies vocem meam.

Oratio. Converte, Domine, oculos cordis nostri, ad cernendam tui judicii veritatem; ut, dum hic igne spiritali probamur, de tuis in æternum conspectibus cum fructu justitiæ satiemur.

PSALMUS.

AD te Domine levavi animam meam: Deus meus in te confido, non erubescam. Neque irrideant me inimici mei: etenim universi, qui sustinent te, non confundentur. Confundantur omnes iniqua agentes supervacue. Vias tuas, Domine, demonstra mihi: & semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua, & doce me: quia tu es Deus Salvator meus, & te sustinui tota die. Reminiscere miserationum tuarum, Domine, & misericordiarum tuarum, quæ a seculo sunt. Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Secundum misericordiam tuam memento mei tu, propter bonitatem tuam Domine. Dulcis & rectus Dominus: propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Diriget mansuetos in judicio: docebit mites vias suas. Universæ viæ Domini, misericordia & veritas: requirentibus testamentum ejus, & testimonia ejus.

Psal. XXIV. Ibid. pag. 34. absque orationibus.

Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum eſt enim. Quis eſt homo, qui timet Dominum? legem ſtatuit ei in via, quam elegit. Anima ejus in bonis demorabitur: & ſemen ejus hæreditabit terram. Firmamentum eſt Dominus timentibus eum: & teſtamentum ipſius ut manifeſtetur illis. Oculi mei ſemper ad Dominum: quoniam ipſe evellet de laqueo pedes meos. Reſpice in me, & miſerere mei: quia unicus & pauper ſum ego. Tribulationes cordis mei multiplicatæ ſunt: de neceſſitatibus meis erue me. Vide humilitatem meam & laborem meum: & dimitte univerſa delicta mea. Reſpice inimicos meos, quoniam multiplicati ſunt: & odio iniquo oderunt me. Cuſtodi animam meam & erue me: non erubeſcam, quoniam ſperavi in te. Innocentes & recti adhæſerunt mihi, quia ſuſtinui te. Libera Deus Iſrael ex omnibus iniquitatibus ſuis.

Ut ſupra. Ego dixi, Domine miſerere mei: ſana animam meam, quoniam peccavit tibi. Exaudi, Domine, vocem meam, qua clamavi: miſerere mei, & exaudi me. Tibi dixit cor meum, exquiſivit te facies mea: faciem tuam, Domine, requiram.

Oratio. Libera nos ab omnibus anguſtiis noſtris, mitiſſime Deus, qui ad te animas noſtras erigimus: obliviſcere, quæſumus, delicta juventutis, & ignorantiæ prioris; & ſi quid negligenter deliquimus, clementer ignoſce. Per (a).

PSALMUS.

Pſalm. LIII. In Libello Caroli Calvi pag. 41. abſque orationibus.

DEus in nomine tuo ſalvum me fac: & in virtute tua judica me. Deus exaudi orationem meam: auribus percipe verba oris mei. Quoniam alieni inſurrexerunt adverſum me, & fortes quæſierunt animam meam: & non propoſuerunt Deum ante conſpectum ſuum. Ecce enim Deus adjuvat me: & Dominus ſuſceptor eſt animæ meæ. Averte mala inimicis meis: & in veritate tua diſperde illos. Voluntarie ſacrificabo tibi: & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum eſt. Quoniam ex omni tribulatione eripuiſti me: & ſuper inimicos meos deſpexit oculus meus.

Ut ſupra. Ego dixi, Domine miſerere mei. Ad te, Domine, clamabo, Deus meus, ne ſileas a me: nequando taceas a me, & aſſimilabor deſcendentibus in lacum. Exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ, dum oro ad te; dum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum. Illuſtra faciem tuam ſuper ſervum tuum, ſalvum me fac in miſericordia tua: Domine non confundar, quoniam invocavi te.

Oratio. Jeſu Domine, qui ante ſecula manens, conditionemque humanam ſuſcipiens ab unianimo diſcipulo proditus mortem ſubiiſti pro perditis: exaudi orationem ſupplicum, & præſta, ut te veſpere meridieque laudantes mereamur ab hujus ſeculi tempeſtatibus defenſari, per te Deus noſter, qui cum æterno Patre vivis & regnas in ſecula ſeculorum. Amen (b).

PSALMUS.

Pſal. LXVI. l. cit. p. 42.

DEus miſereatur noſtri, & benedicat nobis: illuminet vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur noſtri. Ut cognoſcamus in terra viam tuam: in omnibus gentibus ſalutare tuum. Confiteantur tibi populi Deus: confiteantur tibi populi omnes. Lætentur & exultent gentes, quoniam judicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis. Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes, terra dedit fructum ſuum. Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos Deus: & metuant eum omnes fines terræ.

Ut ſupra. Ego dixi, Domine miſerere mei. Adjuva nos Deus ſalutaris noſter: propter gloriam nominis tui, Domine, libera nos. Et propitius eſto peccatis

(a) *In Cod. MS. Regio loco hujus orationis legitur ſequens:* Vide, quæſumus, Domine humilitatem noſtram, & propitiare peccatis noſtris, quia multa ſunt: & præſta, ut ita defleamus præterita, ut præſentia caveamus. Per.

(b) *In Cod. Reg. oratione priori omiſſa hæc habetur:* Salvifica, Domine, Eccleſiam in tui nominis protectione fidentem, ut deſpectis inimicis voluntaria te confeſſione magnificet. Per.

peccatis nostris propter nomen tuum. Fiat, Domine, misericordia tua super nos: quemadmodum speravimus in te. Exaudi nos Deus salutaris noster, spes omnium finium terræ & in mari longe.

Oratio. Illumina Domine, vultum tuum super nos, & misericordiam nobis uberem, benedictionemque largire. Per (c).

PSALMUS.

Psal. LXIX. l. cit. p. 43.

DEus in adjutorium meum intende: Domine ad adjuvandum me festina. Confundantur & revereantur, qui quærunt animam meam. Avertantur retrorsum & erubescant, qui volunt mihi mala. Avertantur statim erubescentes: qui dicunt mihi: Euge, euge. Exultent & lætentur in te omnes, qui quærunt te: & dicant semper: magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum. Ego vero egenus & pauper sum: Deus adjuva me. Adjutor meus & liberator meus es tu: Domine ne moreris.

Ut supra. Ego dixi, Domine miserere mei. Deus ne elongeris a me: Deus meus in auxilium meum respice. Ego autem in te, Domine, semper sperabo: & adjiciam super omnem laudem tuam. Adjuva me, Domine Deus meus: salvum me fac secundum misericordiam tuam.

Oratio. Inexhausti adjutorii Deus æterne, ad adjuvandum familiæ tuæ supplicanti * festinus occurre: ut evictis macularum * opprobriis, tuis semper auxiliis muniamur.

* *Cod. Reg.* familiæ supplici

* *Cod. Reg.* ut evictis malorum

PSALMUS.

Psal. XXX. l. cit. p. 37.

IN te Domine speravi, non confundar in æternum: in justitia tua libera me. Inclina ad me autem tuam: accelera ut eruas me. Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugii: ut salvum me facias. Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu: & propter nomen tuum deduces me, & enutries me. Educes me de laqueo hoc, quem absconderunt mihi: quoniam tu es protector meus. In manus tuas commendo spiritum meum: redemisti me Domine Deus veritatis. Odisti observantes vanitates supervacue. Ego autem in Domino speravi: exultabo & lætabor in misericordia tua. Quoniam respexisti humilitatem meam, salvasti de necessitatibus animam meam. Nec conclusisti me in manibus inimici: statuisti in loco spatioso pedes meos. Miserere mei Domine, quoniam tribulor: conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, & venter meus. Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus. Infirmata est in paupertate virtus mea, & ossa mea conturbata sunt. Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium: vicinis meis valde & timor notis meis. Qui videbant me, foras fugerunt a me: oblivioni datus sum tanquam mortuus a corde. Factus sum tanquam vas perditum: quoniam audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu. In eo dum convenirent simul adversum me: accipere animam meam conciliati sunt. Ego autem in te speravi Domine: dixi, Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ. Eripe me de manu inimicorum meorum, & a persequentibus me. Illustra faciem tuam super servum tuum, salvum me fac in misericordia tua Domine: non confundar, quoniam invocavi te. Erubescant impii, & deducantur in infernum: muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum iniquitatem in superbia, & in abusione. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te! Perfecisti eis, qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ, a conturbatione hominum. Proteges eos in tabernaculo tuo, a contradictione linguarum. Benedictus Dominus: quoniam mirificavit misericordiam suam mihi in civitate munita. Ego autem dixi in excessu mentis meæ: projectus sum a facie oculorum tuorum. Ideo exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.

(c) *In eod. Codice loco prioris:* Illumina, Domine, vultum tuum super nos, benedictionemque nobis perpetuam largire; ut confitentes tibi in timore sancto fructum justitiæ coram facie Majestatis tuæ reportare mereamur. Per.

Diligite Dominum omnes Sancti ejus: quoniam veritatem requiret Dominus, & retribuet abundanter facientibus superbiam. Viriliter agite, & confortetur cor vestrum: omnes qui speratis in Domino.

Ut supra. Ego dixi, Domine, miserere mei. Exaudi, Deus, orationem meam, & ne dispexeris deprecationem meam: intende mihi, & exaudi me. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. In quacumque die invocavero te, velociter exaudi me.

Oratio. Excelsi solii regnator immense *, qui sperantes in te damnari æterna confusione non pateris: reple, quæsumus, labia nostra [laude tua] & in his nos semper meditationibus bonorum insinuator exerce *. Per.

* *Cod. Reg.* regnator æterne

* *Cod. Reg.* exercere digneris.

PSALMUS.

Psalm. LXXXV. l. cit. p. 44.

INclina Domine aurem tuam, & exaudi me: quoniam inops & pauper sum ego. Custodi animam meam, quoniam sanctus sum: salvum fac servum tuum Deus meus sperantem in te. Miserere mei Domine quoniam ad te clamavi tota die: lætifica animam servi tui, quoniam ad te Domine animam meam levavi. Quoniam tu Domine suavis & mitis: & multæ misericordiæ omnibus invocantibus te. Auribus percipe Domine orationem meam: intende voci deprecationis meæ. In die tribulationis meæ clamavi ad te: quia exaudisti me. Non est similis tui in diis Domine: & non est secundum opera tua. Omnes gentes, quascunque fecisti, venient & adorabunt coram te Domine: & glorificabunt nomen tuum. Quoniam magnus es tu, faciens mirabilia: tu es Deus solus. Deduc me Domine in via tua, & ingrediar in veritate tua: lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum. Confitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo: & glorificabo nomen tuum in æternum. Quia misericordia tua magna est super me: & eruisti animam meam ex inferno inferiori. Deus iniqui insurrexerunt super me: & synagoga potentium quæsierunt animam meam: & non proposuerunt te in conspectu suo. Et tu Domine Deus miserator & misericors, patiens & multæ misericordiæ, & verax. Respice in me, & miserere mei, da imperium tuum puero tuo: & salvum fac filium ancillæ tuæ. Fac mecum signum in bonum, ut videant qui oderunt me, & confundantur: quoniam tu Domine adjuvisti me & consolatus es me.

Ut supra. Ego dixi, Domine miserere mei. Ne derelinquas me, Domine, Deus meus: ne discesseris a me. Intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis meæ. Adjutor meus, & protector meus, tu es Deus meus, ne tardaveris.

Oratio. Lætifica, Domine, vultum familiæ tuæ *, & erue animas nostras ex inferno inferiori, ut tui vultus contemplatione protecti, desideria carnis spiritali dominatione calcemus. Per.

* *Cod. Reg.* vultum tuum super familiam tuam.

Letania ut supra.

EGo dixi, Domine Deus meus, in te speravi. Salvum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me. Ne quando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat. Tu autem Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me: ad defensionem meam conspice. Judica, Domine, nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende arma & scutum, & exurge in adjutorium mihi. Effunde frameam, & conclude adversus eos, qui persequuntur me: dic animæ meæ, Salus tua ego sum. Domine averte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua, & Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Eripe me, Domine, ab homine malo, a viro iniquo eripe me. Non tradas, Domine, desiderio meo peccatori, cogitaverunt contra me: ne derelinquas me, ne forte exaltentur. Domine clamavi ad te, exaudi me, intende voci meæ, cum clamavero ad te. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Pone, Domine, custodiam ori meo; & ostium circumstantiæ labiis meis. Non declines cor meum in verba malitiæ,

malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis. Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obſecrationem meam in veritate tua, exaudi me in tua juſtitia. Et non intres in judicio cum ſervo tuo: quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens. Auditam fac mihi mane miſericordiam tuam, quia in te ſperavi. Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te levavi animam meam. Eripe me de inimicis meis, Domine, ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Spiritus tuus bonus deducet me in terra recta, propter nomen tuum Domine: vivificabis me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam, & miſericordia tua diſperdes inimicos meos. Et perdes omnes, qui tribulant animam meam, quoniam ego ſervus tuus ſum. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Miſerere mei Deus ſecundum magnam &c. (a)

Oratio S. Auguſtini.

Tibi ſoli Domine, peccavi, quia nullus hominum ſine peccato: & ideo tibi ſoli peccavi, quia tu ſolus es ſine peccato. Da, Domine, miſericordiam miſero, qui tamdiu pepercisti criminoſo. Aſpice ad infelicem pietas immenſa. Reſpice crudelem miſericordia publica. Pene deſperatus ad omnipotentem venio, vulneratus ad medicum curro. Serva, Domine, pietatem manſuetudinis, qui tamdiu ſuſpendiſti gladium ultionis. Dele numeroſitatem criminum multitudine miſericordiarum *** *hic nonnulla deſunt.*

Et ego ad te, Domine, clamavi, & mane oratio mea præveniet te. Ut quid, Domine, repellis orationem meam, avertis faciem tuam a me? Pauper ſum ego, & in laboribus a juventute mea: exaltatus autem, humiliatus, & conturbatus. In me tranſierunt iræ tuæ: & terrores tui conturbaverunt me. Circumdederunt me ſicut aqua tota die, circumdederunt me ſimul. Elongaſti a me amicum & proximum, & notos meos a miſeria.

Oratio. Redemptor omnium, ineffabiliſque Salvator Deus, qui pro nobis inferna penetrans, factus es inter mortuos liber: exaudi matutinam precem: miſerere, Domine, familiæ, & erue nos ab inimici inſidiantis peſſima ſervitute. Per.

Alia oratio. Palma totius beatitudinis Deus, qui fideles tuos, ut in lege tua ambulent, teſtimonia tua ſcrutentur, mandata cuſtodiant, ſalubris proviſor informas: concede nobis juſtificationes tuas toto corde quærere, eloquia intelligere, mirabilia prædicare: ut qui hactenus quaſi perditæ oves erravimus, tuis piis humeris reſtitui Paradiſo gloriemur. Per.

Letania ut ſupra.

Deus, propitius eſto mihi peccatori. Domine, miſerere mei, ſana animam meam, quia peccavi tibi. Quoniam lumbi mei impleti ſunt illuſionibus, & non eſt ſanitas in carne mea. Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo: multum eſt enim. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me: & ab alienis parce ſervo tuo. Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Secundum miſericordiam tuam memento mei tu, propter bonitatem tuam Domine. Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam, dele iniquitatem meam.

Oratio Aurelii Prudentii Clementis per Metrum.

O Dee cunctipotens animæ dator, o Dee Chriſte,
Cujus ab ore Deus ſubſiſtit ſpiritus unus,
Te moderante regor, te vitam principe duco:
Judice te pallens trepido, te judice eodem
Spem capio fore, quicquid ago, veniabile apud te,
Quamlibet indignum venia, faciamque loquarque,
Confiteor, dimitte libens, & parce fatenti.
Omne malum merui, ſed tu bonus arbiter aufer
Quod merui; meliora favens largire precanti.
Dona animæ quandoque meæ, cum corporis hujus

(a) Hic deficit Cod. MS. Reg.

Liquerit hoſpitium, nervis, cute, ſanguine, felle
Os ſibi extructum corrupta quod incola luxu
Heu nimium complexa fovet, cum flebilis hora
Clauſerit hos orbes, & conclamata jacebit
Materies, oculisque ſuis mens nuda fruetur,
Ne cernat truculentum aliquem de gente latronum
Immitem, rabidum, vultuque & voce minacem,
Terribilem, qui me maculoſum aſpergine morum
In præceps ut prædo trahat, nigrisque ruentem
Immergat ſpecubus cuncta exacturus ad usque
Quadrantem minimum damnoſæ debita vitæ.
Multa in theſauris patris eſt habitatio, Chriſte,
Diſparibus ſecreta locis. Non poſco beata
In regione domum, ſint illic caſtra virorum.
Agmina, pulvereum quæ dedignantia cenſum
Divitias petiere tuas, ſit flore perenni
Candida virginitas animum caſtrata reciſum.
At mihi tartarei ſatis eſt ſi nulla miniſtri
Occurrat facies, avidæ nec flamma gehennæ
Devoret hanc animam, merſam fornacibus imis.
Eſto, cavernoſo, quia ſic pro labe neceſſe eſt
Corporea, triſtis me ſorbeat ignis Averno.
Statim mitificos incendia lenta vapores
Exhalent, æſtuque calor languente tepeſcat.
Lux immenſa alios, & tempora juncta coronis
Glorificet, me pœna levis clementer adurat.

Item Preces de Caritatis dono.

Diligam te, Domine, fortitudo mea.

De laude Dei.

Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus ejus in ore meo.

Pro fide.

Domine auge nobis fidem.

Pro ſpe.

Exaudi nos Deus ſalutaris noſter, ſpes omnium finium terræ.

Pro cuſtodia Dei.

Cuſtodi me, Domine, ut pupillam oculi: ſub umbra alarum tuarum protege nos.

Pro Converſione.

Domine, dimitte me, ut refrigerer priusquam abeam, & amplius non ero.

Pro fortitudine.

Fortitudinem meam ad te cuſtodiam, quia Deus ſuſceptor meus: Deus meus, miſericordia ejus præveniet me.

Pro gratia Dei.

Miſericordia tua præveniet me, & miſericordia tua ſubſequatur me omnibus diebus vitæ meæ.

Pro extremo die.

Quoniam tu es protector meus Domine, in manus tuas commendabo ſpiritum meum.

Pro tentatione.

Erue, Domine, a framea animam meam: & de manu canis unicam meam. O Domine libera animam meam, miſericors Dominus, & juſtus, & Deus noſter miſeretur.

Pro viſione Dei.

Unam petii a Domino, hanc requiram; ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Ut videam voluntatem* Domini, & viſitem templum ejus. Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te.

* l. voluptatem

Oratio Alchuini de agnitione Dei, & indulgentia delictorum, & de ereptione diverſarum tributationum.

Martene l. cit. pag. 653.

Miſerere Domine, miſerere Chriſte: tu miſericordia mea, miſerere mihi. Miſerere Domine, miſerere Chriſte: ut bene rogem te. Miſerere Domine, miſerere Chriſte: ut dignum me facias exaudiri. Miſerere Domine, miſerere Chriſte: ut exaudias me. Miſerere Domine, miſerere Chriſte; ut ſanctam voluntatem tuam doceas me. Miſerere Domine, miſerere Chriſte: ut in caritate tua enutrias me. Miſerere Domine, miſerere Chriſte, ut Spiritu ſancto tuo illu-

illumines me. Miserere Domine, miserere Christe; ut credam in te. Miserere Domine, miserere Christe; ut cognoscam te. Miserere Domine, miserere Christe, ut diligam te. Miserere Domine, miserere Christe: ut sperem in te. Miserere Domine, miserere Christe, ut a morte perpetua eripias me. Miserere Domine, miserere Christe: ut de omnibus peccatis meis veram pœnitentiam tribuas mihi. Miserere Domine, miserere Christe: ut remissionem omnium peccatorum tribuas mihi. Miserere Domine, miserere Christe, ut ab omni tribulatione eripias me. Miserere Domine, miserere Christe; ut ab omni immunditia cordis & corporis liberes me. Miserere Domine, miserere Christe: ut fontem libidinis extinguas in me. Miserere Domine, miserere Christe: ut ab insidiis diaboli liberes me. Miserere Domine, miserere Christe: ut ab omni malo liberes me. Miserere Domine, miserere Christe: ut ab immunda cogitatione liberes me. Miserere Domine, miserere Christe: ut anima mea vivat in te. Miserere Domine, miserere Christe: ut caro mea exultet in te. Miserere Domine, miserere Christe: ut vita mea proficiat in te. Miserere Domine Deus Pater, gloria mea, vita mea. Miserere Christe Salvator, salus mea, fortitudo mea. Miserere Spiritus paraclitus, consolatio mea, illuminatio mea. Miserere Domine Deus, Trinitas & unitas. Te laudo, te adoro, te confiteor, pax mea, spes mea, laus mea, lux mea, pulchritudo mea, beatitudo mea. Tibi laus, tibi gloria, tibi gratiarum actio semper ubique in secula sempiterna.

FERIA IV.

Oratio beati Ambrosii, in qua pro suis peccatis veniam postulat.

MIserator & misericors, patiens, & multum misericors, magne & terribilis Deus: tibi confiteor delicta mea, tibi patefacio vulnera mea. Tu propter ineffabilem bonitatem tuam confer mihi misero medicinam. Tu enim mitissime, dignatus es dicere: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat. Confiteor, inique egi: perversa est in conspectu tuo via mea. Lapsa est in lacum miseriæ vita mea, extincta est in iniquitatibus anima mea. Superbia, libido, ira, impatientia, malitia, invidia, gula, ebrietas, concupiscentia, rapina, mendacium, perjurium, scurilitas, stultiloquium, ignorantia, negligentia, seu ceteræ pestes occiderunt animam meam. Pollutum est cor meum, & labia mea; visus meus & auditus, gustus, odoratus, & tactus: & omnimodis cogitatione, locutione, sive actione perditus sum. Quæso te, Domine Deus, cujus miseratio nullum habet finem, attrahe me sicut attraxisti mulierem peccatricem. Dona mihi, sicut donasti illi, non cessare osculari pedes tuos, rigare lacrymis, extergere capillis. Concede mihi, ut secundum magnitudinem iniquitatum mearum sit magna dilectio mea in te: ut propter immensam pietatem tuam omnia dimittas mihi. Largire mihi de præteritis veniam, de præsentibus malis continentiam, de futuris cautelam. Fac me, priusquam moriar, consequi plenissime misericordiam tuam, & ne dies meos ante finiri sinas, quam peccata dimittas: sed sicut vis, & sicut scis, miserere mei.

Martene antiq. Eccl. discipl. pag. 622.

Psalmi pro quacumque tribulatione cantandi.

PSALMUS.

DEus Deus meus respice in me: quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum. Deus meus clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad insipientiam mihi. Tu autem in sancto habitas, laus Israel. In te speraverunt patres nostri: speraverunt, & liberasti eos. Ad te clamaverunt, & salvi facti sunt: in te speraverunt, & non sunt confusi. Ego autem sum vermis, & non homo: opprobrium hominum & abjectio plebis. Omnes videntes me, deriserunt me: locuti sunt labiis, & moverunt caput. Speravit in Domino, eripiat eum: salvum faciat eum, quoniam vult eum. Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris meæ. In te projectus sum ex utero: de ventre matris meæ Deus meus es tu: ne di-

Pro usu 4to supra pag. 22.
Psalm. XXI.

discesseris a me. Quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adjuvet. Circumdederunt me vituli multi: tauri pingues obsederunt me. Aperuerunt super me os suum: sicut leo rapiens & rugiens. Sicut aqua effusus sum: & dispersa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tamquam cera liquescens, in medio ventris mei. Aruit tamquam testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis: & in pulverem mortis deduxisti me. Quoniam circumdederunt me canes multi: consilium malignantium obsedit me. Foderunt manus meas & pedes meos, & dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt & inspexerunt me: diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Tu autem Domine ne elongaveris auxilium tuum a me: ad defensionem meam conspice. Erue a phramea animam meam: & de manu canis unicam meam. Salva me ex ore leonis, & a cornibus unicornium humilitatem meam. Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te. Qui timetis Dominum, laudate eum: universum semen Jacob glorificate eum. Timeat eum omne semen Israel: quoniam non sprevit, neque despexit deprecationem pauperis. Nec avertit faciem suam a me: & cum clamarem ad eum, exaudivit me. Apud te laus mea in Ecclesia magna: vota mea reddam in conspectu timentium eum. Edent pauperes, & saturabuntur: & laudabunt Dominum, qui requirunt eum: vivent corda eorum in seculum seculi. Reminiscentur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ. Et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium. Quoniam Domini est regnum: & ipse dominabitur gentium. Manducaverunt & adoraverunt omnes pingues terræ: in conspectu ejus cadent omnes, qui descendunt in terram. Et anima mea illi vivet: & semen meum serviet ipsi. Annuntiabitur Domino generatio ventura: & annuntiabunt cœli justitiam ejus populo, qui nascetur, quem fecit Dominus.

Ut supra. Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me? multi insurgunt adversum me. Multi dicunt animæ meæ, non est fœdus* ipsi in Deo ejus. Tu autem, Domine, susceptor meus es: gloria mea, & exaltans caput meum.

* al. salus

Oratio. Caput misericordiæ Deus, qui propter nos descendens in uterum, addictus ligno, perfossus clavo, vestimentis insuper sorte divisis, surrexisti liber ab infernis: precamur, ut hujus sancti commercii non immemor sis, populi ab hoste leonis ereptor, qui fuisti quondam patribus in te sperantibus liberator. Per Dominum.

PSALMUS.

Psal. LXIII.

EXaudi Deus orationem meam cum deprecor: a timore inimici eripe animam meam. Protexisti me a conventu malignantium: a multitudine operantium iniquitatem. Quia exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram: ut sagittent in occultis immaculatum. Subito sagittabunt eum, & non timebunt: firmaverunt sibi sermonem nequam. Narraverunt ut absconderent laqueos: dixerunt: Quis videbit eos? Scrutati sunt iniquitates: defecerunt scrutantes scrutinio. Accedet homo ad cor altum: & exaltabitur Deus. Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum, & infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum. Conturbati sunt omnes qui videbant eos: & timuit omnis homo. Et annuntiaverunt opera Dei, & facta ejus intellexerunt. Lætabitur in Domino, & sperabit in eo: & laudabuntur omnes recti corde.

Ut supra. Adjutor in opportunitatibus, in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis. Sperent in te omnes, qui noverunt nomen tuum Domine; quoniam non dereliquisti quærentes te Domine. Deus qui sedes super thronum, & judicas æquitatem, esto refugium pauperum, quia tu solus laborem & dolorem consideras.

Oratio. Tutela omnium credentium, Deus, custodi Ecclesiam tuam a conventu malignantium, qui eam occultis jaculis oppugnare nituntur: ut te salubri rectoque retinens intellectu, justorum meritis perpetualiter collætetur.

PSAL-

Psalmus.

Psalm. LXVIII.

SAlvum me fac Deus: quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus ſum in limo profundi: & non eſt ſubſtantia. Veni in altitudinem maris: & tempeſtas demerſit me. Laboravi clamans, raucæ factæ ſunt fauces meæ: defecerunt oculi mei, dum ſpero in Deum meum. Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Confortati ſunt, qui perſecuti ſunt me inimici mei injuſte: quæ non rapui, tunc exolvebam. Deus tu ſcis inſipientiam meam: & delicta mea a te non ſunt abſcondita. Non erubeſcant in me, qui expectant te Domine virtutum. Non confundantur ſuper me, qui quærunt te, Deus Iſrael. Quoniam propter te ſuſtinui opprobrium: operuit confuſio faciem meam. Extraneus factus ſum fratribus meis: & peregrinus filiis matris meæ. Quoniam zelus domus tuæ comedit me: & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me. Et operui in jejunio animam meam, & factum eſt in opprobrium mihi. Et poſui veſtimentum meum in cilicium: & factus ſum illis in parabolam. Adverſum me loquebantur, qui ſedebant in porta, & in me pſallebant, qui bibebant vinum. Ego vero orationem meam ad te Domine: tempus beneplaciti Deus. In multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me: in veritate ſalutis tuæ. Eripe me de luto, ut non infigar: libera me ab his, qui oderunt me, & de profundis aquarum. Non me demergat tempeſtas aquæ, neque abſorbeat me profundum: neque urgeat ſuper me puteus os ſuum. Exaudi me, Domine, quoniam benigna eſt miſericordia tua: ſecundum multitudinem miſerationum tuarum reſpice in me. Et ne avertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animæ meæ & libera eam: propter inimicos meos eripe me. Tu ſcis improperium meum: & confuſionem meam, & reverentiam meam. In conſpectu tuo ſunt omnes, qui tribulant me: improperium expectavit cor meum & miſeriam. Et ſuſtinui, qui ſimul contriſtaretur, & non fuit: & qui conſolaretur, & non inveni. Et dederunt in eſcam meam fel: & in ſiti mea potaverunt me aceto. Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum: & in retributiones & in ſcandalum. Obſcurentur oculi eorum, ne videant, & dorſum eorum ſemper incurva. Effunde ſuper eos iram tuam: & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deſerta: & in tabernaculis eorum non ſit, qui inhabitet. Quoniam quem tu percuſſiſti, perſecuti ſunt: & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum: & non intrent in juſtitiam tuam. Deleantur de libro viventium: & cum juſtis non ſcribantur. Ego ſum pauper & dolens: ſalus tua Deus ſuſcepit me. Laudabo nomen Dei cum cantico: & magnificabo eum in laude. Et placebit Deo ſuper vitulum novellum, cornua producentem & ungulas. Videant pauperes & lætentur: quærite Deum, & vivet anima veſtra. Quoniam exaudivit pauperes Dominus: & vinctos ſuos non deſpexit. Laudent illum cœli & terra: mare, & omnia reptilia in eis. Quoniam Deus ſalvam faciet Sion: & ædificabuntur civitates Judæ. Et inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eam. Et ſemen ſervorum ejus poſſidebit eam, & qui diligunt nomen ejus, habitabunt in ea.

Ut ſupra. In tribulatione invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi. Et exaudivit de templo ſancto ſuo vocem meam, & clamor meus in conſpectu ejus introibit in aures ejus. Deus noſter refugium & virtus: adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis.

Oratio. Benigniſſime Domine exaudi nos in veritate ſalutis tuæ, ut eruti ab ſqualore peccati mereamur in libro vitæ digito cœleſti conſcribi. Per.

Educes de tribulatione animam meam. Et perdes omnes, qui tribulant animam meam. Exaudi Deus orationem meam, cum deprecor.

Oratio Sancti Ambroſii.

CHriſte ſumma Dei virtus, una & indiſcreta Majeſtas, orationis meæ tota ſubſtantia, invoco nomen ſanctum tuum: exaudi me meo mecum corde luctantem, agnoſcentem peccata facinorum, & cogitationum crimina confitentem.

Frange, Domine, artes diaboli; fingit enim labiis aliud ſuggerendo, ipſamque orationem captivat. Reſpice, Domine, mei ſupplicis lacrymas; & cum lachrymæ non ſint, indulgentiæ tuæ pietatem infunde. Cuſtodi in me immaculatam fidem, meque cum proximis ſemper in pace reconcilia. Fructuos* tuos panis..... propria largitate diſtribue. Tibi inclino cervicem. Tibi genua flecto. Te Dominum Deum, cum ſis unus, in ſancta Trinitate confiteor. Frange, Domine, contra me inimicorum poteſtates, erue me de periculis, tuere me in omnibus cauſis, & in criminatione defende. Ægro me jacente, & ea, quæ explere non poſſum, quaſi ſint expleta concede.

* f. os fructus

Oratio pro familiaribus noſtris, & cunctis fidelibus defunctis.

TE, Domine ſancte Pater omnipotens æterne Deus, ſupplices deprecamur pro ſpiritibus famulorum & famularum tuarum, quos ab origine ſeculi hujus ad te accerſire præcepiſti; ut digneris, Domine, dare eis locum lucidum, locum refrigerii & quietis; & ut liceat eis tranſire portas infernorum, & vias tenebrarum, maneantque in manſionibus Sanctorum, & in luce ſancta, quam olim Abrahæ promiſiſti & ſemini ejus. Nullam læſionem ſuſtineant animæ eorum, ſed cum magnus ille dies reſurrectionis ac remunerationis advenerit, reſuſcitare eos digneris Domine, una cum Sanctis & electis tuis: & ut deleas eorum delicta atque peccata, usque ad noviſſimum quadrantem, tecumque immortalitatis vitam & regnum conſequantur æternum.

Ut ſupra. Ne tradas beſtiis. Requiem æternam. Juſtorum animæ.

PSALMUS.

Pſalm. V.

VErba mea auribus percipe Domine: intellige clamorem meum. Intende voci orationis meæ, Rex meus & Deus meus. Quoniam ad te adorabo Domine: mane exaudies vocem meam. Mane aſtabo tibi & videbo: quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Neque habitabit juxta te malignus: neque permanebunt injuſti ante oculos tuos. Odiſti omnes qui operantur iniquitatem: perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virum ſanguinum & doloſum abominabitur Dominus. Ego autem in multitudine miſericordiæ tuæ introibo in domum tuam: adorabo ad templum ſanctum tuum in timore tuo. Domine deduc me in juſtitia tua: propter inimicos meos dirige in conſpectu tuo viam meam. Quoniam non eſt in ore eorum veritas: cor eorum vanum eſt. Sepuchrum patens eſt guttur eorum: linguis ſuis doloſe agebant, judica illos Deus. Decidant a cogitationibus ſuis, ſecundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritaverunt te Domine. Et lætentur omnes, qui ſperant in te: in æternum exultabunt & habitabis in eis. Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum: quoniam tu benedices juſtc. Domine ut ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos.

Ut ſupra. A porta inferi. Pretioſa eſt in conſpectu Domini.

Oratio. Pie Domine, qui attriti cordis gemitum, priusquam proferatur, intelligis, effice nos, quæſo, templum Paracliti, ut mereamur ſcuto cœleſtis benevolentiæ coronari. Per.

Alia Oratio. Supplicationibus clamoris noſtri, quæſumus Domine, aures tuæ pietatis clementer accommoda: ut animæ famulorum famularumque tuarum, omnium chriſtianorum, ab omni mortis exutæ contagio, cœleſti perfrui regno mereantur. Per te Chriſte Jeſu qui vivis & regnas.

PSALMUS.

Pſalm. VI.

DOmine ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me. Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum: ſana me Domine, quoniam conturbata ſunt oſſa mea. Et anima mea turbata eſt valde: ſed tu Domine usquequo? Convertere Domine, & eripe animam meam, ſalvum me fac propter miſericordiam tuam. Quoniam non eſt in morte, qui memor ſit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi? Laboravi in gemitu meo, lavabo per ſingulas noctes

lectum

lectum meum: lachrymis meis ſtratum meum rigabo. Turbatus eſt a furore oculus meus: inveteravi inter omnes inimicos meos. Diſcedite a me omnes, qui operamini iniquitatem: quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei. Exaudivit Dominus deprecationem meam: Dominus orationem meam ſuſcepit. Erubeſcant, & conturbentur vehementer omnes inimici mei: convertantur & erubeſcant valde velociter.

Ut ſupra. In memoria æterna erit juſtus. Animæ eorum in bonis demorabuntur.

Oratio. Ut ne in furore & ira tua animas famulorum tuorum, Domine, arguas, deprecamur: ſed cuncta peccaminum labe mundatos, tuæ pietatis dono refrigerii locum concede. Per Dominum.

PSALMUS.

Pſalm. XXXIX.

EXpectans expectavi Dominum: & intendit mihi. Et exaudivit preces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis. Et ſtatuit ſupra petram pedes meos, & direxit greſſus meos. Et immiſit in os meum canticum novum, carmen Deo noſtro. Videbunt multi & timebunt: & ſperabunt in Domino. Beatus vir, cujus eſt nomen Domini ſpes ejus: & non reſpexit in vanitates, & inſanias falſas. Multa feciſti tu Domine Deus meus mirabilia tua, & cogitationibus tuis non eſt, qui ſimilis ſit tibi. Annuntiavi & locutus ſum: multiplicati ſunt ſuper numerum. Sacrificium & oblationem noluiſti: aures autem perfeciſti mihi. Holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti: tunc dixi, ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me, ut facerem voluntatem tuam, Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. Annuntiavi juſtitiam tuam in Eccleſia magna: ecce labia mea non prohibebo, Domine tu ſciſti. Juſtitiam tuam non abſcondi in corde meo: veritatem tuam & ſalutare tuum dixi. Non abſcondi miſericordiam tuam & veritatem tuam a conſilio multo. Tu autem Domine ne longe facias miſerationes tuas a me, miſericordia tua & veritas tua ſemper ſuſceperunt me. Quoniam circumdederunt me mala, quorum non eſt numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut viderem. Multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei: & cor meum dereliquit me. Complaceat tibi Domine ut eruas me: Domine ad adjuvandum me reſpice. Confundantur & revereantur ſimul: qui quærunt animam meam, ut auferant eam. Convertantur retrorſum & revereantur, qui volunt mihi mala. Ferant confeſtim confuſionem ſuam, qui dicunt mihi: Euge, euge. Exultent & lætentur ſuper te omnes quærentes te, & dicant ſemper: Magnificetur Dominus, qui diligunt ſalutare tuum. Ego autem mendicus ſum & pauper: Dominus ſollicitus eſt mei. Adjutor meus & protector meus tu es: Deus meus ne tardaveris.

Ut ſupra. Exurge, Domine, in requiem tuam. Juſti in perpetuum vivent.

Oratio. Partem beatæ reſurrectionis obtineant, Domine, animæ ſervorum tuorum, vitamque æternam habere mereantur in cœlis, per te Chriſte Jeſu, qui vivis & regnas cum Deo Patre in unitate Spiritus ſancti, per immortalia ſecula ſeculorum. Amen.

Alia oratio. Expectatio tuorum unica famulorum, Deus, quem venturum in mundum caput Libri principalis edocuit: inſere, precamur, legem tuam in medio cordis noſtri, ut tuas..... nunciantes ab imminentibus periculis eruamur. Per.

Oratio pro qualicumque homine defuncto. Omnipotens & miſericors Deus, tuam deprecamur clementiam, quia judicio tuo & naſcimur & finimur: ut animam fratris noſtri, quem tua pietas de incolatu hujus mundi tranſire præcepit, in requiem æternam ſuſcipias, & in conſortio electorum tuorum in reſurrectione ſociari permittas, ut in æterna beatitudine una cum illis ſine fine permaneat. Per.

Animam, quam redemiſti, ſuſcipe Domine, cum ſervis tuis; & qui te confeſſus eſt in vita communi, conſtituas eum in vita perenni.

Alia oratio. Libera, Domine, animam ſervi tui de periculis infernorum, & de periculis tenebrarum, & de perſecutionibus multis, & de flammarum gehennæ ignibus. Libera, Domine animam ſervi tui, ſicut liberaſti Abraham

de Ur Chaldæorum. Libera, Domine, animam ſervi tui, ſicut liberaſti Loth de civitate Sodomorum. Libera, Domine, animam ſervi tui, ſicut liberaſti populum Iſrael de manu Ægyptiorum. Libera, Domine animam ſervi tui, ſicut liberaſti Moyſem de manu Pharaonis, qui antecedebat populum Iſrael in deſerto. Libera, Domine, animam ſervi tui, ſicut liberaſti David de manu Saulis, & de manu Goliæ gigantis. Libera, Domine, animam ſervi tui, ſicut liberaſti Eliam & Enoch de hoc mundo. Libera, Domine, animam ſervi tui, ſicut liberaſti tres pueros de camino ignis ardentis. Libera, Domine, animam ſervi tui, ſicut liberaſti Suſannam de manu Principum. Libera Domine, animam ſervi tui, ſicut liberaſti Danihel de lacu leonum. Sicut liberaſti, Domine, Jonam de ventre ceti, ſic animam fratris noſtri ab omnibus periculis pœnarum liberare digneris, & bonis æternis cum electis tuis eam perfrui jubeas. Per.

In memoria æterna. Requiem æternam. Requieſcant in pace.

FERIA V.

Confeſſio peccatorum poſt acceptam quietem.

Pro uſu ſeptimo ſupra pag. 22. Initium in Libello Caroli Calvi pag. 113.

CONfiteor tibi, Domine, omnia peccata mea, quæcumque feci, & egi, & geſſi omnibus diebus vitæ meæ. Deus qui creaſti omnia, tu noſti peccata mea: indulge & miſerere mei, quia nimium peccavi tibi Domine, miſerere mei. Per interceſſionem omnium Angelorum atque Archangelorum, miſerere mei. Per interceſſionem Patriarcharum & Prophetarum miſerere mei. Per interceſſionem Apoſtolorum, Martyrum, Confeſſorum, & Virginum te deprecor, miſerere mei. Domine, ſi in te peccavi, tamen te non dereliqui, deos alienos non adoravi: miſerere mei Domine, veniam peto a te pro omnibus culpis meis. Pius Deus, tibi confiteor peccata mea, quia crimina agnoſco in me. Deus propitius eſto mihi peccatori ſervo tuo: non me deſeras, non me derelinquas Deus meus. Pius Deus, ſanctus fortis, ſanctus & immortalis: miſericors Deus clementiſſime, adjuva me peccatorem famulum tuum. Da mihi cor, quod timeat te, ſenſum qui te intelligat, oculos qui te videant, aures quæ te audiant, nares qui te odorem ſuſcipiant. Domine, mollifica cor meum durum & lapideum, qui ſum cinis mortuus. Salva me, Domine, vigilantem, cuſtodi me dormientem; ut dormiam in pace, & vigilem in Chriſto, Amen. Deprecor te, Domine, ut omnes, qui mihi bona volunt aut faciunt, redde illis in æternum: & ſi qui mihi mala volunt aut faciunt, da illis indulgentiam. Miſericors Deus, da mihi famulo tuo remiſſionem peccatorum, & finem perfectum; perduc me ad viam ſalutis.

Alia Oratio. Fiat mihi quæſo, Domine, fides firma in corde, galea ſalutis in capite, ſignum Chriſti in fronte, verbum veritatis in ore, voluntas bona in mente, dilectio Dei in pectore, præcinctio caſtitatis in circuitu, honeſtas in actione, ſobrietas in conſcientia, humilitas in proſperitate, patientia in tribulatione, ſpes in Creatore, perſeverantia usque in finem, amor vitæ æternæ. Præſtante Domino.

Oratio ſancti Benedicti.

Digneris mihi donare, Pater pie & ſancte, intellectum, qui te intelligat, ſenſum qui te ſentiat, animum qui te ſapiat, diligentiam quæ te quærat, ſapientiam quæ te inveniat, animum qui te cognoſcat, viſcera quæ te ament, cor quod te cogitet, actum qui te augeat, auditum qui te audiat, oculos qui te videant, linguam quæ te prædicet, converſationem quæ tibi placeat, patientiam quæ te ſuſtineat, perſeverantiam quæ te expectet, finem perfectum, præſentiam tuam ſanctam, reſurrectionem bonam, retributionem, vitam æternam. Amen.

PSALMUS.

Pſalm. XXXIII.

BEnedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus ejus in ore meo. In Domino laudabitur anima mea: audiant manſueti & lætentur. Magnificate Dominum mecum: & exaltemus nomen ejus in idipſum. Exquiſivi Dominum,

&

& exaudivit me: & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. Accedite ad eum, & illuminamini: & facies vestræ non confundentur. Iste pauper clamavit, & Dominus exaudivit eum: & ex omnibus tribulationibus ejus salvavit eum. Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum: & eripiet eos. Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo. Timete Dominum omnes sancti ejus: quoniam non est inopia timentibus eum. Divites eguerunt & esurierunt: inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Venite filii, audite me: timorem Domini docebo vos. Quis est homo, qui vult vitam: diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam a malo, & labia tua, ne loquantur dolum. Diverte a malo & fac bonum, inquire pacem, & persequere eam. Oculi Domini super justos: & aures ejus in preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala: ut perdat de terra memoriam eorum. Clamaverunt justi, & Dominus exaudivit eos: & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Juxta est Dominus his, qui tribulato sunt corde: & humiles spiritu salvabit. Multæ tribulationes justorum: & de omnibus his liberavit eos Dominus. Custodit Dominus omnia ossa eorum: unum ex his non conteretur. Mors peccatorum pessima: & qui oderunt justum, delinquent. Redimet Dominus animas servorum suorum: & non delinquent omnes, qui sperant in eo.

Ut supra. Protexisti me a conventu malignantium.

Oratio. Angelorum & totius creaturæ dispensator Deus, emitte Angelum tuum in circuitu nostro, cujus ambitione muniti, mereamur a peccatorum morte pessima liberari. Per Dominum.

Alia Oratio. Inquirentes te, Domine, dignanter exaudi, & ut benedicamur tam in adversis, quam & in prosperis, benignus indulge: atque ut in te laudetur anima nostra, propitius indultor imperti. Et quia juxta es his, qui tribulato sunt corde, aurem tuam ad contritionis nostræ spiritus aperi; & pacem tuam, quæ exuperat omnem sensum *, & corpora nostra & corda purificet. Per.

* *adde:* concede, *vel simile*

PSALMUS.

Psalm. CXLIV.

EXaltabo te Deus meus Rex: & benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi. Per singulos dies benedicam tibi: & laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi. Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non est finis. Generatio & generatio laudabit opera tua: & potentiam tuam pronuntiabunt. Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur: & mirabilia tua narrabunt. Et virtutem terribilium tuorum dicent: & magnitudinem tuam narrabunt. Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt: & in justitia tua exultabunt. Miserator & misericors Dominus, patiens & multum misericors. Suavis Dominus universis: & miserationes ejus super omnia opera ejus. Confiteantur tibi Domine omnia opera tua: & sancti tui benedicant tibi. Gloriam regni tui dicent: & potentiam tuam loquentur. Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnum tuum regnum omnium seculorum: & dominatio tua in omni generatione & generationem. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis: & sanctus in omnibus operibus suis. Allevat Dominus omnes, qui corruunt, & erigit omnes elisos. Oculi omnium in te sperant Domine: & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam: & imples omne animal benedictione. Justus Dominus in omnibus viis suis: & sanctus in omnibus operibus suis. Prope est Dominus omnibus invocantibus eum: omnibus invocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet: & salvos faciet eos. Custodit Dominus omnes diligentes se: & omnes peccatores disperdet. Laudationem Domini loquetur os meum: & benedicat omnis caro nomini sancto ejus in seculum, & in seculum seculi.

Ut supra. Misit de summo, & accepit me: assumpsit me de aquis multis. Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me, quoniam con-

confortati sunt super me. Prævenerunt me in die afflictionis meæ, & factus est Dominus protector meus.

Oratio. Regnator omnium seculorum Domine, qui spiritualem cibum omni animæ opportuno ministras in tempore: concede nobis te perpetualiter benedicere, tuamque potentiam cum electis tuis fiducialiter exaltare. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Capitulum. Liberasti nos, Domine, ex affligentibus nos, & eos, qui nos oderunt, confudisti. Laus tibi Domine Rex æternæ gloriæ.

Gratiarum actio.

TIbi ago laudes & gratias Deus meus, misericordia mea, qui me ad tuam cognitionem perducere, & per sacri me baptismatis ablutionem inter adoptionis tuæ filios aggregare dignatus es. Tibi ago laudes & gratias, qui me ab ipsis rudimentis infantiæ usque ad hanc horam per multa defluentem vitia, immensæ bonitatis tuæ patientia ad emendationem expectas. Te laudo & glorifico, qui me sæpissime de multis tribulationibus & angustiis, calamitatibus & miseriis liberasti, qui me hactenus de æternis suppliciis, de corporis hujus cruciatibus exemisti. Te laudo & glorifico, qui mihi sospitatem membrorum, tranquillitatem temporum, & honorem, affectum & caritatem: si qua etiam dona sunt in me tuæ pietatis, conferre dignatus es. Quæso, Domine Deus, inæstimabilem suavitatis tuæ clementiam; ut inchoata in me bona perficias. Quicquid in me tibi displicet, repellas; a cunctis me, quæ superfunt, tribulationibus, iniquitatibus ac diversis malis eripias. Cogitationes meas, locutiones pariter & actus in tua voluntate dirigas; & ne auferas animam meam de hoc mundo, priusquam emendari studeat in tua voluntate. Inter adversa me & prospera gradientem semper & ubique custodias: & ad tuæ me visionis iterata gaudia quandoque perducas. Amen.

Oratio Isidori pro omnibus Christianis.

PIe exaudibilis Domine Deus noster Jesu Christe, clementiam tuam cum omni supplicatione deposcimus, ut per interventum & meritum beatæ & gloriosæ semper Virginis Mariæ, omniumque sanctorum Angelorum, Archangelorum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Virginum, Confessorum, Monachorum, & omnium civium supernorum, Ecclesiæ tuæ sanctæ catholicæ fidem augeas, pacem tribuas rectoribus nostris, & nobis indulgentiam & remissionem peccatorum concedas: infirmis salutem, lapsis reparationem, aerum commoditatem, navigantibus atque itinerantibus fidelibus prosperum iter ac salutis portum, tribulantibus* gaudium, oppressis relevationem, captivis, vinctis, & peregrinis remissionem, absolutionem, ad patriam reversionem, mutuam discordantibus caritatem, infidelibus veram fidem, & defunctis fidelibus requiem. Angelum tuum sanctum nobis hic & ubique custodem & defensorem propitius donare digneris, qui cum Patre & Spiritu sancto vivis & regnas Deus per omnia secula seculorum. Amen.

* *l.* tribulatis

Hymnus S. Ambrosii pro infirmis.

Martene l. cit. pag. 624.

CHriste cœlestis, medicina Patris,
Verus humanæ Medicus salutis:
Providæ plebi precibus potenter
Pande favorem.

En ob infirmos tuæ *1 supplicamus,
Quos nocens pestis valetudo quassat:
Ut pius morbum releves jacentem,
Quo patiuntur.

Qui potestate manifestus extans,
Mox Petri socrum febribus jacentem,
Reguli prolem, puerumque salvas
Centurionis.

Ferto *2 languenti populo vigorem,
Effl ue largam populo salutem:
Pristinis more solito reformans
Viribus ægros.

Corporum morbos, animumque *3 sana,
Vulnerum causis adhibe medelam,
Ne sine fructu cruciatus urat
Corpora nostra.

Omnis impulsus perimens recedat,
Omnis incursus crucians liquescat,
Vigor optatæ foveat salutis
Membra dolentis.

*1 *Martene* tibi
*2 *Martene* Festo
*3 *Martene* animæque

Jam

Jam Deus noſter miſerate fletus,
Sic quibus te nunc petimus medere,
Ut tuam omnis recubans medelam
Sentiat æger.

Quo per illata mala dum teruntur,
Eruditorum numero decori,
Compotes intrent ſociante fructu
Regna polorum.

Gloria Patri, genitæque Proli,
Et ibi compar utriusque ſemper
Spiritus alme, Deus unus omni
Tempore ſecli.

Gloria pſallat chorus, & reſultet,
Gloriam dicat, canat & reſolvat*,
Spiritus alme, Deus unus omni
Tempore ſecli.

* *Marten* revolat

Pro familiaribus Oratio.

LIbera nos, quæſumus Domine ſancte Pater omnipotens, æterne Deus, ab omnibus vitiis, & de inſidiis inimici. Protege nos ab omni tribulatione & poteſtate iniqua, ut magnificetur nomen tuum & majeſtas tua: ne dicant gentes, Ubi eſt Deus eorum? Deus autem noſter in cœlo, omnia quæcumque voluit, fecit. Cuſtodi nos Domine, ut pupillam oculi, ſub umbra alarum tuarum protege nos: ne ulla poteſtas humana iniqua nobis nocere valeat in anima, in corpore, in mente, in ambulando, in dormiendo, in ſtando, in ſedendo, in viſu, in auditu, in tactu, in odoratu, in guſtu, in potu, in uſu, in greſſu, in lectione, in oratione, in ſenſu, in locutione, in cogitatione, in ſeparatione, in congregatione, in itinere, in navigatione. Libera nos, clemens Trinitas, ab omni malo præterito, præſenti, & futuro: ſicut liberaſti ſervos tuos ab initio mundi, Noe a diluvio, Abraham de Ur Chaldæorum, Loth de civitate Sodomorum, Moyſen & populum Iſrael de mari rubro & de manibus Pharaonis, David de manu Saulis & Goliæ, Heliam & Enoch de hoc mundo, Tobiam de dolore oculorum, tres pueros de camino ignis ardentis, Suſannam de manu Principum, Danihel de lacu leonum, Jonam de ventre ceti, Ezechiam de infirmitate, Naaman Syrum de ægritudine, & Jeſum filium Nun de præliis Chananæorum, Ninivem de morte minante, Iſaac de gladio patris ſui, Job de tribulationibus ſuis, Gedeon de barbaris, Petrum de fluctibus maris & de carcere, Paulum de multis tribulationibus & periculis. Sic ſancta Trinitas æterne Deus, nos famulos tuos ab omnibus in hoc ſeculo inſidiis diaboli liberare, & in tuo ſancto conſervare digneris illæſos ſervitio: ut in futuro tecum præmia conſequi mereamur æterna, qui vivis & regnas in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMUS.

EXaudiat te Dominus in die tribulationis: protegat te nomen Dei Jacob. Mittat tibi auxilium de ſancto: & de Sion tueatur te. Memor ſit omnis ſacrificii tui: & holocauſtum tuum pingue fiat. Tribuat tibi ſecundum cor tuum: & omne conſilium tuum confirmet. Lætabimur in ſalutari tuo: & in nomine Dei noſtri magnificabimur. Impleat Dominus omnes petitiones tuas: nunc cognovi quoniam ſalvum fecit Dominus Chriſtum ſuum. Exaudiet illum de cœlo ſancto ſuo: in potentatibus ſalus dexteræ ejus. Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei noſtri invocabimus. Ipſi obligati ſunt & ceciderunt: nos autem ſurreximus & erecti ſumus. Domine ſalvum fac regem: & exaudi nos in die, qua invocaverimus te.

Pſalm. XIX.

Ut ſupra. Fiat miſericordia tua, Domine, ſuper nos.

Oratio. Imple, Domine, petitiones noſtras, & tanquam pinguiſſimum nos holocauſtum adſume, ut inimicorum curribus obligatis, ſalutaris tui opitulatione lætemur. Per.

Alia Oratio. Imple, Domine, petitiones noſtras, & mitte nobis auxilium de ſancto: memor eſto ſacrificii noſtri, quod tibi non ſolum oblatione & oratione offertur, ac preces noſtras, quas in quacumque die tibi tam manu linguæ, quam genu cordis offerimus, propitius audire dignare. Per.

PSALMUS.

Psalm. XL. BEatus vir, qui intelligit ſuper egenum & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus. Dominus conſervet eum, & vivificet eum, & beatum faciat eum in terra: & non tradat eum in animam inimicorum ejus. Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris ejus: univerſum ſtratum ejus verſaſti in infirmitate ejus. Ego dixi: Domine miſerere mei: ſana animam meam, quia peccavi tibi. Inimici mei dixerunt mala mihi: Quando morietur & peribit nomen ejus? Et ſi ingrediebatur, ut videret, vana loquebatur: cor ejus congregavit iniquitatem ſibi. Egrediebatur foras: & loquebatur in idipſum. Adverſum me ſuſurrabant omnes inimici mei: adverſum me cogitabant mala mihi. Verbum inquum conſtituerunt adverſum me: Nunquid qui dormit, non adjiciet ut reſurgat? Etenim homo pacis meæ in quo ſperavi: qui edebat panes meos, magnificavit ſuper me ſupplantationem. Tu autem Domine miſerere mei, & reſuſcita me: & retribuam eis. In hoc cognovi, quoniam voluiſti me: quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me. Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti: & confirmaſti me in conſpectu tuo in æternum. Benedictus Dominus Deus Iſrael a ſeculo & uſque in ſeculum: Fiat, fiat.

Ut ſupra. Diſperſit, dedit pauperibus.

Oratio. Noſtrorum peccaminum mitis indultor æterne Deus, qui das effugere diem malum, ſi miſericordia ſubſequatur egenum: fer opem, quæſumus, doloribus noſtris, ut dum carnalia delicta clementer arguis, medicamentum animæ placabiliter largiaris. Per Dominum.

Alia. Confirma nos in conſpectu tuo, Domine, in æternum; ut defixum iter noſtrum nullo alieno ſollicitetur aſpectu. Per.

PSALMUS.

Pſal. LXVI. DEus miſereatur noſtri: & benedicat nobis: illuminet vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur noſtri. Ut cognoſcamus in terra viam tuam: in omnibus gentibus ſalutare tuum. Confiteantur tibi populi Deus: confiteantur tibi populi omnes. Lætentur & exultent gentes, quoniam judicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis. Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes, terra dedit fructum ſuum. Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ.

Ut ſupra. Adjutorium noſtrum in nomine Domini.

Oratio. Illumina, Domine, vultum tuum ſuper nos, & miſericordiam nobis uberem, benedictionemque largire. Per.

Alia Oratio. Cognoſcentes in terra viam tuam, Domine, in omnibus gentibus ſalutare tuum, Chriſtum Dominum, & viam eſſe confitemur & patriam, per quem in directum gradimur, & ad profectum pleniſſimum pervenimus. Per.

PSALMUS.

Pſalm. CXXXI MEmento Domine David, & omnis manſuetudinis ejus. Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob. Si introiero in tabernaculum domus meæ, ſi aſcendero in lectum ſtrati mei. Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. Et requiem temporibus meis: donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Ecce audivimus eam in Ephrata: invenimus eam in campis ſilvæ. Introibimus in tabernaculum ejus: adorabimus in loco, ubi ſteterunt pedes ejus. Surge Domine in requiem tuam: tu & arca ſanctificationis tuæ. Sacerdotes tui induantur juſtitiam: & ſancti tui exultent. Propter David ſervum tuum, non avertas faciem Chriſti tui. Juravit Dominus David veritatem, & non fruſtrabitur eam: de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Si cuſtodierint filii tui teſtamentum meum: & teſtimonia mea hæc, quæ docebo eos. Et filii eorum uſque in ſeculum, ſedebunt ſuper ſedem tuam. Quoniam elegit Dominus Sion: elegit eam in habitationem ſibi. Hæc requies mea in ſeculum ſeculi: hic habitabo, quoniam elegi eam.

Vi-

Viduam ejus benedicens benedicam: pauperes ejus ſaturabo panibus. Sacerdotes ejus induam ſalutari: & ſancti tui exultatione exultabunt. Illuc producam cornu David, paravi lucernam Chriſto meo. Inimicos ejus induam confuſione: ſuper ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea.

Ut ſupra. Salvos fac nos, Domine Deus noſter.

Oratio. In omni ingreſſu noſtro memor eſto nobis omnipotens æterne Deus; indue nos ſacerdotali juſtitia, ut induci mereamur in tabernacula ſempiterna. Per.

Alia. Exurge, Domine, & corda noſtra tibi præparentur in requiem; ſitque in ſingulis archæ tuæ ſanctificatio, meditatioque ſanctitatis, & operum noſtrorum lucerna, Chriſtus Dominus noſter; ut hæc eo præparante, fructu juſtitiæ repleamur ad gratiam, & verbo vitæ contineamur ad gloriam. Per.

PSALMUS.

Pſalm. CXXXII.

ECce quam bonum & quam jucundum, habitare fratres in unum. Sicut unguentum in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron. Quod deſcendit in oram veſtimenti ejus: ſicut ros Hermon, qui deſcendit in montem Sion. Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, & vitam usque in ſeculum.

Ut ſupra. Non mortui laudabunt te, Domine.

Oratio. Infunde Domine in Eccleſiam tuam caritatem fraternitatis & pacis, ut rore ſpiritalis unguenti aſperſi, benedictionis tuæ gratia jucundemur. Per.

Alia. Chriſte Domine, cujus ſacrum nomen, unguento effuſo, ſapientiæ comparavit odorem; da, quæſumus, unguentum verticis tui in barbam decoris populi tui, te profundente, deſcendere, ac in ipſa veſtimenti ora, quæ præſentis vitæ induitur, pervenire. Per Dominum.

PSALMUS.

Pſalm. CXXXIII.

ECce nunc benedicite Dominum: omnes ſervi Domini. Qui ſtatis in domo Domini, in atriis domus Dei noſtri. In noctibus extollite manus veſtras in ſancta: & benedicite Dominum. Benedicat te Dominus ex Sion: qui fecit cœlum & terram.

Ut ſupra. Propter fratres meos & proximos meos.

Oratio. Benedicentes te omnes ſervi tui, Domine, deprecamur; ut nos mundi hujus nocte contectos illuminare digneris, quatenus dum manus noſtras in bonis operibus elevamus, benedictionem a te largiſſimam conſequamur. Per.

Alia Oratio. Præſta, Domine, ut cunctis gradibus perfectionis aſcenſis in virtutum culmine, te laudemus; & ſtantes in domo tua atque in atriis tuis, manus noſtras ad te benedicendum diebus ac noctibus extendamus, benedictione a te percepta, cœli ac terræ Domino & Salvatore.

Deprecatio, quam Papa Gelaſius pro univerſali Eccleſia conſtituit canendam eſſe.

DIcamus omnes, Domine exaudi & miſerere.

Patrem unigeniti, & Dei Filium genitoris ingeniti, & ſanctum Deum Spiritum fidelibus animis invocamus.

Pro immaculata Dei vivi Eccleſia, Sacerdotibus ac miniſtris, divinam bonitatis opulentiam deprecamur.

Pro ſanctis Dei magni Sacerdotibus & miniſtris, cunctisque Deum verum colentibus populis, Chriſtum Dominum ſupplicamus.

Pro univerſis recte tractantibus verbum veritatis, multiformem Verbi Dei ſapientiam peculiariter obſecramus.

Pro his, qui ſe mente & corpore propter cœlorum regna caſtificant, & ſpiritualium labore deſudant, largitorem ſpiritalium munerum obſecramus.

Pro religioſis Principibus, omnique militia eorum, qui judicium & juſtitiam diligunt, Domini potentiam obſecramus.

Pro jucunditate & ſerenitate pluviæ, atque aurarum vitalium blandimentis, ac proſpero diverſorum operum curſu, rectorem mundi Dominum deprecamur.

Pro his, quos prima chriſtiani nominis initiavit agnitio, quos jam deſiderium gratiæ

gratiæ cœleſtis accendit, omnipotentis Dei miſericordiam obſecramus.

Pro his, quos humanæ infirmitatis fragilitas, & quos nequitiæ ſpiritalis invidia, vel varius ſeculi horror involvit, Redemptoris noſtri miſericordiam imploramus.

Pro his, quos peregrinationis neceſſitas, aut iniquæ poteſtatis impietas, vel hoſtilis vexat ærumna, Salvatorem Dominum ſupplicamus.

Pro judaica falſitate, aut hæretica pravitate deceptis, vel gentilium ſuperſtitione perfuſis, veritatis Dominum deprecamur.

Pro operariis pietatis, & his qui neceſſitatibus laborantum fraterna caritate ſubveniunt, miſericordiarum Dominum deprecamur.

Pro omnibus intrantibus in hæc ſanctæ domus Dei atria religioſo corde, & ſupplici devotione convenienter Dominum gloriæ deprecamur.

Pro emundatione animarum corporumque noſtrorum omnium, ac venia peccatorum, clementiſſimum Dominum ſupplicamus.

Pro refrigerio fidelium animarum, præcipue ſanctorum Domini ſacerdotum, qui huic Eccleſiæ præfuerunt catholicæ, Dominum ſpirituum, & univerſæ carnis judicem deprecamur.

Mortificatam vitiis carnem, & viventem fide animam præſta, Domine, præſta.

Caſtum timorem, & veram dilectionem præſta, Domine, præſta.

Gratum vitæ ordinem, & probabilem exitum præſta, Domine, præſta.

Angelum pacis, & ſolatia Sanctorum præſta, Domine, præſta.

Noſmetipſos, & omnia noſtra, quæ orta, quæ acta, per Dominum ipſo auctore ſuſcepimus, ipſo cuſtode retinemus, ipſiusque miſericordiæ & arbitrio providentiæ commendamus. Domine miſerere.

Quotidie pro familiaribus.

DIcamus omnes, Domine exaudi & miſerere, Domine miſerere. Hanc noſtram auribus tuæ pietatis, clementiſſime Pater orationem exaudire digneris, quam tibi, fraternæ caritatis affectu ſtimulante, pro fratribus & ſororibus noſtris ſupplici voce fundimus, qui & quæ pro nobis quotidie indefeſſa oratione intercedere ſtudentes noſtris ſe commendaverunt orationibus; nec non pro omnibus tua præſtante clementia, propter nomen tuum bene nobis facientibus. Et pro his, qui ſpiritali ſtimulo compuncti ſua nobis confeſſi ſunt peccata.

Hos ergo, omnipotens Deus, omnes, quorum hic nomina ſcripta habentur, ab omnibus in hoc ſeculo inſidiis diaboli in tuo ſancto conſervare digneris illæſos ſervitio, ut in futuro tecum præmia conſequi mereantur æterna.

Salvos fac ſervos tuos. Mitte eis, Domine, auxilium de ſancto. Nihil proficiat inimicus in eis. Per merita, Domine, & orationes Sanctorum omnium libera, cuſtodi, confirma, pacifica, purifica, & dimitte eis delicta eorum, & conſerva eos in nomine tuo, ſicut vis & ſicut ſcis, Domine. Benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, & honor, & virtus, & fortitudo Deo noſtro in ſecula ſeculorum. Amen.

FERIA VI.

In memoriam Incarnationis, Paſſionis, & Reſurrectionis, ſive Aſcenſionis Domini.

Hymnus Fortunati * *de Nativitate & Cruce Chriſti.*

Pro uſu 9no ſupra pag. 22.

* Potius *Mammerti Claudiani.* vid. Sirmond. in notis ad Epiſt. [illegible] Sidon. pag. 9[illegible]

PAnge lingua glorioſi
Prælium certaminis,
Et ſuper Crucis trophæo
Da triumphum nobilem;
Qualiter Redemptor orbis
Immolatus vicerit.

De parentis protoplaſti
Fraude factor condolens,
Quando pomi noxialis
Morte morſu corruit:
Ipſe ligno tunc notavit,
Damna ligni ut ſolveret.

Hoc opus noſtræ ſalutis
Ordo depopoſcerat,
Multiformis perditoris
Arte ut artem falleret;
Et medelam ferret inde
Hoſtis unde læſerat.

Quando

Quando venit ergo ſacri
Plenitudo temporis,
Miſſus eſt ab Arce Patris
Natus orbis Conditor,
Atque ventre virginali
Caro factus prodiit.
Vagit Infans inter arcta
Conditus præſepia,
Membra pannis involuta
Virgo Mater alligat,
Et pedes, manuſque, crura
Stricta pangit * 1 faſcia.
Luſtra ſex qui jam peracta
Tempus implens corporis,
Se volente, natus ad hoc
Paſſioni deditus,
Agnus in crucis levatur
Immolandus ſtipite.
Hic acetum, fel, arundo,
Sputa, clavi, lancea,
Mite corpus perforatur,
Sanguis unda profluit:
Terra, pontus, aſtra, mundus,
Quo lavantur flumine.
Crux fidelis inter omnes
Arbor una nobilis,
Nulla talem ſilva profert
Fronde, flore, germine;
Dulce lignum, dulcem clavum, * 2
Dulce pondus ſuſtinens.
Flecte ramos arbor alta,
Tenſa laxa viſcera,
Et rigor lenteſcat ille,
Quem dedit nativitas,
Ut ſuperni membra Regis
Mittenda * ſtipite.
Sola digna tu fuiſti
Ferre pretium ſeculi,
Atque portum præparare
Nauta mundo naufrago:
Quam ſacer cruor perunxit
Fuſus agni ſtipite *.

* 1 *al.* cingit
* 2 *al.* dulces clavos

* *l.* mitti tendas

* *l.* agni corpore

EJUSDEM.

Crux benedicta nitet, Dominus qua carne pependit,
Atque cruore ſuo vulnera noſtra lavit.
Mitis amore pio pro nobis victima factus,
Traxit ab ore lupi qua ſacer agnus oves.
Tranfixis palmis ubi mundum clade redemit,
Atque ſuo clauſit funere mortis iter.
Hic manus illa fuit clavis confixa cruentis,
Quæ eripuit Paulum crimine, morte Petrum.
Fertilitate potens, o dulce & nobile lignum!
Quando tuis ramis tam nova poma geris.
Cujus odore novo defuncta cadavera ſurgunt,
Et redeunt vitæ qui caruere die.
Nullum uret æſtus ſub frondibus arboris hujus,
Luna nec in noctem, ſol neque meridie.
Tu plantata micas, ſecus eſt ubi curſus aquarum,
Spargis & ornatas flore recente comas.
Appenſa eſt vitis inter tua brachia, de qua
Dulcia ſanguineo vina rubore fluunt.

Psalmus de Incarnatione.

Quare fremuerunt gentes: & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus. Dirumpamus vincula eorum, & projiciamus a nobis jugum ipſorum. Qui habitat in cœlis, irridebit eos: & Dominus ſubſannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira ſua: & in furore ſuo conturbabit eos. Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus, prædicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Et nunc reges intelligite: erudimini qui judicatis terram. Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite diſciplinam, nequando iraſcatur Dominus, & pereatis de via juſta. Cum exarſerit in brevi ira ejus, beati omnes, qui confidunt in eo.

Pſalm. II.

Ut supra. Exortum est in tenebris. Suscepimus Deus misericordiam tuam.

Oratio. Effice nos, Domine, tanquam fructuosissimum lignum ante conspectum tuum, ut tuis imbribus mitigati, mereamur tibi suavium fructuum ubertate placere. Per.

Alia. Servientes tibi, Domine, ob metum in timore judicii, exultantes cum tremore propter fiduciam spei, doce nos apprehendere disciplinam, qui judicas terram, ut te propitiante veteris hominis figulum confringentes exterioris terræ purgamenta calcemus.

Psalmus de Passione Domini.

Psalm. XXXIV.

JUdica, Domine, nocentes me: expugna impugnantes me. Apprehende arma & scutum, & exurge in adjutorium mihi. Effunde frameam, & conclude adversus eos, qui persequuntur me: dic animæ meæ, salus tua ego sum. Confundantur & revereantur; quærentes animam meam. Avertantur retrorsum, & confundantur: cogitantes mihi mala. Fiant tanquam pulvis ante faciem venti, & Angelus Domini coartans eos. Fiat via illorum tenebræ & lubricum, & Angelus Domini persequens eos. Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui: supervacue exprobaverunt animam meam. Veniat illi laqueus, quem ignorat, & captio quam abscondit, apprehendat eum, & in laqueum cadat in ipsum. Anima autem mea exultabit in Domino: & delectabitur super salutari suo. Omnia ossa mea dicent: Domine, quis similis tibi? Eripies inopem de manu fortiorum ejus: egenum & pauperem a diripientibus eum. Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam, interrogabant me. Retribuebant mihi mala pro bonis: sterilitatem animæ meæ. Ego autem cum mihi molesti essent, induebar cilicio. Humiliabam in jejunio animam meam, & oratio mea in sinu meo convertetur. Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum, sic complacebam: quasi lugens & contristatus sic humiliabar. Et adversum me lætati sunt, & convenerunt: congregata sunt super me flagella, & ignoravi. Dissipati sunt nec conpuncti; tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione: frenduerunt super me dentibus suis. Domine quando respicies? restitue animam meam a malignitate eorum, a leonibus unicam meam. Confitebor tibi in Ecclesia magna: in populo gravi laudabo te. Non supergaudeant mihi, qui adversantur mihi inique, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur: & in iracundia terræ loquentes, dolos cogitabant. Et dilataverunt super me os suum, dixerunt: Euge, euge, viderunt oculi nostri. Vidisti Domine, ne sileas: Domine ne discedas a me. Exurge & intende judicio meo: Deus meus, & Dominus meus in causam meam. Judica me secundum justitiam tuam Domine Deus meus: & non supergaudeant mihi. Non dicant in cordibus suis: Euge, euge animæ nostræ, nec dicant: devorabimus eum. Erubescant & revereantur simul, qui gratulantur malis meis. Induantur confusione & reverentia, qui maligna loquuntur super me. Exultent & lætentur qui volunt justitiam meam, & dicant semper: magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus. Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam.

Ut supra. Adjutor & liberator meus esto, Domine, ne moreris.

Oratio. Protectio salusque animæ nostræ, operi nos galea spei, & scuto inexpugnabilis munimenti; ut a te in causis nostræ necessitatis adjuti, mereamur cum te diligentibus lætitia & exultatione perfundi. Per.

Alia Oratio. Domine, quando respicies, dicesque nobis: salus vestra ego sum? Et ad solitudinem atque implorationem nostram quando propitius convertes? Ad quam jam convertere, Domine, & intende judicium nostrum, & ipse judicantes nos fortis propugnator expugna; ut oratio nostra, quæ nunc in sinum nostrum pro secretorum suorum compunctione convertitur, ante conspectum tuum purgata, cordis gemitu dirigatur.

Psal-

PSALMUS DE RESURRECTIONE.

DOmine quid multiplicati ſunt, qui tribulant me? multum ſurgunt* adverſum me. Multi dicunt animæ meæ, non eſt ſalus ipſi in Deo ejus. Tu autem Domine, ſuſceptor meus: gloria mea, & exaltans caput meum. Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte ſancto ſuo. Ego dormivi, & ſoporatus ſum, & exſurrexi: quia Dominus ſuſcepit me. Non timebo millia populi circumdantis me, exurge Domine, ſalvum me fac Deus meus. Quoniam tu percuſſiſti omnes adverſantes mihi ſine cauſa, dentes peccatorum contriviſti. Domini eſt ſalus, & ſuper populum tuum benedictio tua.

Pſalm. III. * al. multi inſurgunt

Ut ſupra. Tenuiſti manum dexteram meam.

Oratio. Effunde, Domine, benedictionem tuam ſuper populum tuum, ut tua reſurrectione muniti, non timeamus ab adverſantium vitiorum malitia circumdari. Per.

Alia. Domine, contra multiplicationem tribulationum nobis fortis propugnator accurre, & adverſus multitudinem inſurgentium in nos pius defenſor aſſiſte, ſitque benedictio tua ſuper populum tuum: ut qui ſalutem animæ noſtræ in te eſſe negant, te ſalvatorem noſtrum ipſa ſua expugnatione cognoſcant.

ITEM PSALMUS DE EADEM.

EXaltabo te Domine, quoniam ſuſcepiſti me: nec delectaſti inimicos meos ſuper me. Domine Deus meus clamavi ad te: & ſanaſti me. Domine eduxiſti ab inferno animam meam: ſalvaſti me a deſcendentibus in lacum. Pſallite Domino ſancti ejus: & confitemini memoriæ ſanctitatis ejus. Quoniam ira in indignatione ejus: & vita in voluntate ejus. Ad veſperum demorabitur fletus: & ad matutinum lætitia. Ego autem dixi in abundantia mea: non movebor in æternum. Domine in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem. Avertiſti faciem tuam a me: & factus ſum conturbatus. Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor. Quæ utilitas in ſanguine meo, dum deſcendero in corruptionem? Nunquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam? Audivit Dominus, & miſertus eſt mei: Dominus factus eſt adjutor meus. Convertiſti planctum meum in gaudium mihi: conciditi ſaccum meum, & circumdediſti me lætitia. Ut cantet tibi gloria mea & non compungar: Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.

Pſalm. XXIX

Ut ſupra. Ego dormivi.

Oratio. Suſceptor omnium clementiſſime Deus, ne permittas delectari inimicos noſtros ſuper nos; ſed ita nos tua virtute corrobora, ut converſum planctum noſtrum in ſanctitatis tuæ gaudium, memoria jugiter excolamus. Per.

Alia. Audi, Domine, & miſerere noſtri, & confitentes memoriæ ſanctitatis tuæ, lætitia confeſſionis accinge: & quia in voluntate tua vita eſt noſtra, voluntatis ipſius munus impertire; ut dum nobis vita ex voluntate tua tribuitur, voluntas tua vitæ ipſius munere impleatur. Per.

PSALMUS DE ASCENSIONE.

DOmine Dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum in univerſa terra! Quoniam elevata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem propter inimicos tuos, ut deſtruas inimicum & ultorem. Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum: lunam & ſtellas, quæ tu fundaſti. Quid eſt homo, quod memor es ejus: aut filius hominis, quoniam viſitas eum? Minuiſti eum paulominus ab angelis: gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus: oves & boves univerſas, inſuper & pecora campi. Volucres cœli, & piſces maris, qui perambulant ſemitas maris. Domine dominus noſter: quam admirabile eſt nomen tuum in univerſa terra.

Pſalm. VIII.

Ut ſupra. Aſcendit Deus in jubilo. Regnabit Deus ſuper gentes.

Oratio. Quid eſt homo, Domine, quod memor es ejus? aut cur es tu filius hominis, niſi ut eum, ne in perpetuum periret, redimeres? Da ergo nobis auxilium neceſſarium, qui dediſti pro nobis ſanguinem pretioſum; & præſta, ut quos mors tua redimit, eorum te vita glorificet.

Secundum nomen tuum Deus. Exaudivit de templo ſancto ſuo vocem meam. Pſallite Deo noſtro, quoniam Rex omnis terræ Deus.

Oratio. Admirabile nomen tuum, omnipotens Domine, ſupplices exoramus, ut qui omnem creaturam mundi ad uſus hominum ſubjeciſti, nos ad tuæ ſervitutis officium dignos digneris efficere. Per.

Item Oratio. Exaudi, Domine, ſancte Pater omnipotens æterne Deus, orationes noſtras, quas pietati tuæ fundimus in memoriam ſacræ Incarnationis, Nativitatis, Paſſionis, Reſurrectionis, Aſcenſionis Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui pro nobis incarnari, naſci, mori, reſurgere, cœloſque aſcendere, noſtram ſua virtute captivitatem ducens captivam, dignatus eſt; ejus gubernatione, protectione, miſericordia, a cunctis muniamur diabolicæ fraudis inſidiis, qui tecum vivit in unitate Spiritus ſancti per immortalia ſecula ſeculorum.

Feria item VI. Oratio S. Cypriani Martyris.

DOmine ſancte Pater Agios, ad te levavi animam meam. Deus meus, quis enim major te? Tibi gratias & laudem refero. Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Jacob, Deus Patrum noſtrorum, Deus Apoſtolorum, Deus Prophetarum, Deus Martyrum; qui es, & qui fuiſti ante mundi conſtitutionem. Deus vivorum, venturus judicare vivos & mortuos, qui es Deus verax, qui ſedes ſuper Cherubim, & proſpicis abyſſos: qui vides cuncta, priuſquam naſcantur, qui habes poteſtatem occidere, & rurſum reſtituere; qui habes poteſtatem de arido viridem facere. Tu omnium Deus dominator, libera me ab hoc ſeculo. Exaudi me orantem, ſicut exaudiſti filios Iſrael de terra Ægypti, & non tibi crediderunt, nec famulo tuo Moyſi. Væ peccatis meis! cum te levaveris confringere terram, ſub quam fiſſuram petrarum me abſconſurus ſum ante virtutem tuam? Cui monti dicturus ſum, cade ſuper me: & cui colli, tege me ante metum Domini, cum te levaveris confringere terram? Rogo, Domine, ſubveni mihi, & noli ſecundum actum meum me judicare: nihil enim in præceptis tuis paravi. Exaudi me rogantem. Sicut exaudiſti Jonam de ventre cœti, ſic exaudias me & ejicias me de morte ad vitam. Sicut Ninivitæ induerunt cinerem & cilicium, & pœnitentiam egerunt, ita & ego exhomogeſin faciens ante conſpectum tuum pro univerſis peccatis meis, qui es amator pœnitentiæ, miſerere mei. Sed & David dicit: Domine propter nomen tuum dele peccatum meum; & ego deprecans majeſtatem tuam: dele univerſa peccata mea. Exaudi me orantem ſicut exaudiſti tres pueros de camino ignis, Ananiam, Azariam, Miſahel: & miſiſti Angelum tuum cum nimbo roris. Confuſus eſt Nabuchodonoſor præpoſitus regni, quoniam tu es Rex regnantium, & Dominus dominantium, qui ſolus habes immortalitatem, & lucem inacceſſibilem, quem nemo hominum videt, nec videre poteſt. Exaudi me orantem, ſicut exaudiſti Danihelem de lacu leonum, & miſiſti Abbacuc Prophetam, & attulit ei prandium, & dixit: *Prande prandium quod tibi miſit Dominus*, Et dixit Danihel: *Non relinquit Dominus quærentes ſe.* Exaudi me orantem, ſicut exaudiſti Tobiam & Saram, dum orarent in atrio domus ſuæ: tunc obtulit pro eis Raphael Angelus orationem eorum; ſic exaudias preces meas, & admittas ad aulam ſanctam tuam orationes meas: & continenter mittas Angelum tuum, qui deleat univerſa commiſſa mea, ſicut deleſti ſpiritum immundum a Sara, filia Raguel. Illumines cor meum, ſicut illuminaſti oculos Tobiæ. Exaudi me orantem, ſicut exaudiſti Suſannam, & liberaſti eam de manibus Seniorum, ſic & me liberes ab hoc ſeculo, quia tu es amator puræ conſcientiæ. Exaudi me orantem, ſicut exaudiſti Ezechiam Regem Judæ, & deleſti ab eo infirmitatem carnis; ſic & a me auferas infirmitatem corporis & animæ, & augeas mihi fidem, ſicut auxiſti illi annos XV ad vitam. Liberes me de medio ſeculi hujus, ſicut liberaſti Theclam de medio

Amphi-

Amphitheatro; sic liberes me de omni infirmitate carnis. Te deprecor, Pater, qui in fine temporum commemoratus es nostri, mittens nobis Jesum Christum Filium tuum Dominum Salvatorem nostrum, natum ex Maria Virgine de Spiritu sancto, annuntiante Gabrihel Angelo, per quem nos liberasti de periculo mortis imminentis. Et te deprecor Fili Dei viventis, qui fecisti magnalia in Cana Galilææ, de aqua vinum fecisti propter Israel: qui cæcis oculos aperuisti, qui surdum audire fecisti, qui paralyticos ad sua membra revocasti, linguas blesorum dæmonio vexante sanasti, claudos currere fecisti velut cervos, mulierem profluxu sanguinis liberasti, mortuos suscitasti, super aquam pedibus ambulasti: qui mare fundasti, & terminos ei imposuisti in tua virtute. Te deprecor, Fili Dei vivi, propter universa commissa mea, qui es in cœlis Filius in Patre, Pater in te sempiterno; qui sedes super Cherubim & Seraphim, sedem honoris tui. Tibi assistunt Angeli, numerus inæstimabilis, timentes & paventes honorem & virtutem tuam, clamantes voce magna, & dicentes: *Sanctus sanctus sanctus Dominus Deus Sabaoth.* Tu ipse nobiscum testamentum fecisti, & paulo post dixisti: *Petite & accipietis, quærite & invenietis, pulsate & aperietur vobis. Quodcumque a Patre meo petieritis in nomine meo, accipietis.* Ego Patrem peto, ut accipiam; ego quæro, ut inveniam; ego pulso, ut aperiatur mihi. Ego in tuo nomine peto, ut tu Patrem petas, & detur mihi venia. Paratus sum propter nomen tuum victimam sanguinis fundere, & quodcumque tormentum sustinere. Tu es adjutor meus, defensor meus, defende ab adversario animam meam. Angelus tuus lucis protegat me, quoniam tu dixisti: *Quod credentes petieritis per orationem, dabitur vobis.* Omnis homo mendax; tu solus verax. Sicut tu repromisisti, potestatem habes dare. Domine, revela mihi sacramentum tuum cœleste, ut dignus sim faciem Sanctorum tuorum videre. Spiritus sanctus in me operetur voluntatem tuam, quam tibi spopondi omnibus diebus vitæ meæ. Qui passus es sub Pontio Pilato bonam confessionem. Crucifixus es, descendisti, & conculcasti aculeum mortis. Qui dixisti, ubi es mors, quæ regnabas? Ubi es, aculeus mortis? Victa es mors, devictus inimicus diabolus. Tu resurrexisti a mortuis, & apparuisti Apostolis tuis. Ascendisti ad cœlos, sedes ad dexteram Patris, venturus judicare vivos & mortuos. Qui nostri dominaris, libera me de manu quærentis animam meam. Per nomen sanctum tuum deprecor, libera me ab adversarii parte, ut operam des vincendi inimicum meum; quoniam tu es potens assertor, & advocatus precum; & ad petitionem nostram die & nocte, Domine, interpellans pro peccatis meis, orationem meam perferas ad Patrem tuum. Digneris respicere super preces meas, sicut respexisti super munera Abel justi tui. Digneris me liberare ab igne perenni pœnarum, & ab omni tormento, quod parasti iniquis, per bonum & benedictum Jesum Christum Salvatorem nostrum, per quem tibi est honor, virtus, gloria in secula seculorum. Amen.

Alia Oratio.

Largire mihi, Domine, munditiam labiorum, puritatem & innocentiam cordis, rectitudinem operis. Dona mihi humilitatem, patientiam, abstinentiam, castitatem, sobrietatem, prudentiam, justitiam, fortitudinem, sive temperantiam. Largire mihi spiritum sapientiæ & intellectus, consilii & fortitudinis, scientiæ & pietatis arque timoris tui. Da mihi irriguum inferius, & irriguum superius. Præbe mihi geminum caritatis effectum, fidem rectam, spem inconcussam. Da mihi benedictionem de rore cœli, & pinguedine terræ. Fac me toto corde meo, tota anima mea exquirere faciem tuam. Concede mihi in tuo conspectu cor habere contritum & humiliatum, tuæ caritati nihil præponere, tuo quandoque amore mundo funditus extingui. Fac me in tuo sacrificio hostiam vivam fieri, tuæ clementiæ holocausta medullata offerre. Summa, æterna, & ineffabilis sapientia, depelle a me cæcitatis & ignorantiæ tenebras. Summa æterna virtus, libera me. Summa æterna fortitudo adjuva me. Summa & incomprehensibilis lux illumina me. Summa & infinita misericordia, miserere mei. Amen.

COLLECTIO PSALTERII BEDÆ. (a)

Psal. i. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra derisorum non sedit. Sed in lege Domini voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte. Et erit tanquam lignum transplantatum juxta rivulos aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium ejus non defluet, & omne, quod fecerit, prosperabitur.

ii. Nunc ergo Reges intelligite, erudimini Judices terræ. Servite Domino in timore, & exultate ei in tremore. Adorate pure, ne forte irascatur, & pereatis de via.

iii. Tu autem, Domine, clypeus circa me; gloria mea, & exaltans caput meum. Surge Domine, salvum me fac Deus meus.

iv. Miserere mei, & exaudi orationem meam.

v. Verba mea audi, Domine, intellige murmur meum. Rex meus, & Deus meus: quoniam ad te deprecor. Domine, deduc me in justitia tua, propter insidiatores meos: dirige ante faciem meam viam tuam.

vi. Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me. Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. Et anima mea turbata est valde, & tu Domine usquequo? Revertere Domine, & erue animam meam: salva me propter misericordiam tuam.

vii. Domine Deus meus, in te speravi: salva me ab omnibus persequentibus me, & libera me. Ne forte rapiat, ut leo animam meam laceret, & non sit qui eruat.

viii. Domine dominator noster, grande est nomen tuum in universa terra.

ix. Lætabor, & gaudebo in te, canam nomini tuo, Altissime. Exurge Domine Deus, leva manum tuam, noli oblivisci pauperum.

x. Dominus justum probat.

xi. Salva nos Domine.

xii. Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? Convertere, & exaudi me Domine Deus meus: ne quando dicat inimicus meus: Prævalui adversus eum.

xiii. Exultabit Jacob, & lætabitur Israel.

xiv. Timentes autem Dominum glorificat.

xv. Custodi me Deus, quoniam speravi in te dicens Deo: Dominus meus es tu, bene mihi non est sine te.

xvi. Intende deprecationem meam, sustenta gressus meos in callibus tuis, & non labentur vestigia mea. Inclina aurem tuam mihi: audi eloquium meum. Mirabilem fac misericordiam tuam Salvator sperantium in te. Custodi me quasi pupillam intus in oculo, in umbra alarum tuarum protege me. Ego autem in justitia videbo faciem tuam.

xvii. Diligam te, Domine, fortitudo mea.

xviii. Ab occultis meis munda me, a superbis quoque libera servum tuum. Sint placentes sermones oris mei, Domine fortitudo mea, & redemptor meus.

xix. Nos autem nominis Domini recordabimur.

xx. Exaltare, Domine, in fortitudine tua, cantabimus & psallemus fortitudines tuas.

xxi. Tu autem Domine, ne longe fias fortitudo mea: in auxilium meum festina. Erue a gladio animam meam, salva me ex ore leonis.

xxii. Et benignitas & misericordia tua subsequatur me omnibus diebus vitæ.

xxiii. Et accipiam benedictionem a Domino.

xxiv. Ad te, Domine, animam meam levo. Vias tuas, Domine, ostende mihi: & semitas tuas doce me. Deduc me in veritate tua, doce me, quia tu es Deus Salvator meus. Peccatorum adolescentiæ meæ & scelerum meorum ne memineris. Secundum misericordiam tuam recordare mei. Propter nomen tuum propitiare iniquitati meæ, quoniam grandis est. Respice in me, & miserere mei: de angustiis meis educ me. Vide afflictionem meam, & porta omnia peccata mea. Custodi animam meam, & libera me.

xxv.

(a) Hujus Psalterii meminit Alcuinus in Epist. CXVII. ad Arnonem.

xxv. Domine, dilexi habitaculum domus tuæ. Ne auferas cum peccatoribus animam meam: redime me, & miserere mei.

xxvi. Dominus lux mea, & salutare meum, quem timebo? Audi, Domine, vocem meam invocantis: miserere mei, & exaudi me. Ne abscondas faciem tuam a me, ne declines in furore a servo tuo. Auxilium meum fuisti, ne derelinquas me, & ne dimittas me Deus Salvator meus. Ostende mihi, Domine, viam tuam, & deduc me in semita recta, propter insidiatores meos. Ne tradas me, Domine, animæ tribulantium me. Ego autem credo, quod videam bona Domini in terra viventium.

xxvii. Audi, Domine, deprecationem meam, cum clamavero ad te. Ne tradas me cum impiis, & cum operantibus iniquitatem.

xxviii. Dominus fortitudo mea, & scutum meum. Adorate Dominum in decore sancto.

xxix. Audi Domine, & miserere mei. Domine, esto adjutor, ut laudet te gloria, & non taceat. Domine Deus meus, in sempiternum confitebor tibi.

xxx. In te, Domine, speravi, non confundar in æternum: in justitia tua salva me. Inclina ad me aurem tuam, velociter libera me: quia petra mea, & munitio mea tu es. In manu tua commendo spiritum meum. In manu tua tempora mea. Libera me de manu inimicorum meorum, & persequentium me. Ostende faciem tuam super servum tuum, salva me in misericordia tua.

xxxi. Beatus, cui dimissa est iniquitas, & absconditum est peccatum. Peccatum meum notum facio tibi, & iniquitatem meam non abscondo. Tu es protectio mea, ab hoste custodies me.

xxxii. Ecce oculus Domini super timentes eum, & expectantes misericordiam ejus. Sit misericordia tua, Domine, super nos, sicut expectavimus te.

xxxiii. Benedicam Domino in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen ejus pariter. Quæsivi Dominum, & exaudivit me; & de omnibus angustiis meis liberavit me. Gustate, & videte, quoniam bonus est Dominus: beatus vir qui sperat in eo. Timete Dominum sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum. Quærentibus autem Dominum non deerit omne bonum. Dominus custodit omnia ossa eorum, unum ex eis non confringetur. Redimet Dominus animas servorum suorum.

xxxiv. Judica, Domine, adversarios meos; pugna contra impugnantes me. Apprehende scutum & hastam, & consurge in auxilium meum. Dic animæ meæ, salus tua ego sum. Anima autem mea exultabit in Domino, & lætabitur in salute sua. Confitebor tibi in Ecclesia grandi, & lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam.

xxxv. Domine in cœlo misericordia tua. Quam pretiosa est misericordia tua, Domine! Quoniam tecum est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Attrahe misericordiam tuam scientibus te, & justitiam tuam rectis corde. Non veniat mihi pes superbiæ, & manus impiorum non me commoveat.

xxxvi. Puer fui, siquidem senui: & non vidi justum derelictum. Quia Dominus diligit judicium, & non derelinquet sanctos suos. In æternum custoditi sunt, & auxiliabitur eis Dominus.

xxxvii. Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Te enim, Domine, expectabam: tu exaudies Domine Deus meus. Quia sequebar bonum, ne derelinquas me. Domine Deus meus ne elongeris a me: festina in auxilium meum, Domine salutis meæ.

xxxviii. Præstolatio mea tu es, ab omnibus iniquitatibus meis libera me. Opprobrium stulto ne ponas me, tolle a me plagas tuas.

xxxix. Expectans expectavi Dominum, & inclinatus est ad me. Et audivit clamorem meum, Domine ad adjuvandum me festina. Gaudeant & lætentur, qui quærunt te, auxilium meum & salutare meum tu es Deus meus, ne moreris.

XL. Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccavi tibi. Tu autem Domine miserere mei.

XLI. Sicut areola præparata ad irrigationes aquarum: sic anima mea præparata est ad te Deus.

XLII. Judica me, Deus, & discerne causam meam a gente non sancta: a viro doloso & iniquo libera me. Tu enim es fortitudo mea, quare projecisti me?

XLIII. Surge, auxiliare nobis: & redime nos propter misericordiam tuam.

XLIV. Thronus tuus Deus, in seculum: & in æternum. Propterea populi confitebuntur tibi in seculum, & in æternum.

XLV. Deus misericors, spes & fortitudo: auxilium in tribulationibus inventus es validum.

XLVI. Rex magnus super omnem terram. Canite Deo, canite: canite Regi nostro, canite.

XLVII. Quia ipse est Deus, Deus noster, in seculum & in perpetuum. Ipse erit dux noster in morte.

XLVIII. Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferiori, cum adsumpserit me.

XLIX. Fortis Deus Dominus locutus est: non propter victimas tuas arguam te: & holocaustomata tua coram me sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulum, neque de gregibus hircos: mea sunt enim omnia animalia silvarum. Scio omnes aves montium, & universitas agri mecum est. Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis, & plenitudo ejus. Immola Deo laudes, & redde Altissimo vota tua. Et invoca me in die tribulationis: liberabo te, & glorificabis me. Qui immolat confessionem, glorificat me: & qui ordinate ambulat, ostendam ei salutare meum.

L. Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Juxta multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitates meas. Multum lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me. Quoniam iniquitates meas cognovi: & peccatum meum contra me est semper. Tibi soli peccavi, & malum coram te feci. Absconde faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum stabilem renova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua, & Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi lætitiam Jesu tui, & spiritu potenti confirma me. Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ: laudabit lingua mea justitiam tuam. Domine, labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies.

LI. Misericordia Dei tota est die. Ego autem sicut oliva virens in domo Dei, speravi in misericordia Dei in seculum sempiternum.

LII. Exultabit Jacob, & lætabitur Israel.

LIII. Deus in nomine tuo salva me, & in fortitudine tua ulciscere me. Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei.

LIV. Exaudi Deus orationem meam, & ne despicias deprecationem meam: attende mihi, & exaudi me. Ego autem fiduciam habeo tui.

LV. In quacumque die territus fuero, ego in te confidam. Non timebo, quid faciat mihi caro, hoc scio, quia Deus meus es.

LVI. Miserere mei Deus, miserere mei: quoniam in te sperat anima mea. In umbra alarum tuarum sperabo, donec transeant insidiæ. Invocabo Deum Altissimum, Deum ultorem meum. Mittet de cœlo, & salvabit me.

LVII. Vere est Deus judicans in terra.

LVIII. Erue me de inimicis Deus meus, & a resistentibus mihi protege me. Fortitudinem meam ad te servabo. Quoniam tu Deus elevator meus, Dei mei misericordia præveniet me. Quoniam factus es fortitudo mea, & refugium meum in die tribulationis meæ. Tibi cantabo quoniam Deus adjutor meus, fortitudo mea, Deus misericordia mea.

LIX. Da nobis auxilium in tribulatione, vana est enim salus ab homine. In Deo faciemus virtutem, & ipse conculcabit tribulantes nos.

LX. Exaudi, Deus, laudationem meam: intende orationi meæ. De novissimo terræ ad te clamabo, cum triste fuerit cor meum. Cum fortis elevabitur adversum me, tu eris ductor meus.

Fuisti

Fuiſti ſpes mea, turris munitiſſima a facie inimici. Habitabo in tabernaculo tuo, jugiter ſperabo in protectione alarum tuarum. Tu enim, Deus, exaudiſti orationem meam: dediſti hæreditatem timentibus nomen tuum. Miſericordia & veritas ſervabunt eum.

LXI. Ab ipſo enim præſtolatio mea, ipſe eſt fortitudo mea & ſalus mea: ſuſceptor meus, non timebo.

LXII. Deus fortitudo mea tu es, de luce conſurgam ad te. Sitivit te anima mea: deſideravit te caro mea. Sic in ſancto apparui tibi, ut videam fortitudinem tuam & gloriam tuam. Melior miſericordia tua quam vita: labia mea laudabunt te. Sic benedicam tibi in vita mea, in nomine tuo levabo manus meas. Quia fuiſti auxilium meum, in umbra alarum tuarum laudabo te.

LXIII. Audi Deus vocem meam loquentis, a timore inimici ſerva vitam meam.

LXIV. Exaudi nos Deus Salvator noſter.

LXV. Omnis terra adoret & canet tibi, canet nomini tuo. Benedicite populi Deo noſtro, & auditam facite vocem laudis ejus. Qui poſuit animam noſtram in vita. Benedictus, qui non abſtulit orationem meam, & miſericordiam tuam a me.

LXVI. Deus miſereatur noſtri, & benedicat nobis, illuſtret faciem ſuam ſuper nos. Benedicat nobis Deus, Deus noſter, benedicat nobis Deus.

LXVII. Exſurgat Deus, & diſpergantur inimici ejus, & fugiant qui oderunt eum a facie ejus. Juſti autem lætentur & exultent in conſpectu Dei, gaudeant in lætitia.

LXVIII. Exaudi me Domine, quoniam bona eſt miſericordia tua; ſecundum multitudinem miſerationum tuarum reſpice ad me. Et ne abſcondas faciem tuam a ſervo tuo, quoniam tribulor, cito exaudi me. Accede ad animam meam, & redime eam: propter inimicos meos libera me. Salus tua Deus ſuſcepit me.

LXIX. Deus ut liberes me, Domine ut auxilieris mihi feſtina. Gaudeant & lætentur in te omnes, qui quærunt te. Ego autem egenus & pauper; Deus feſtina pro me. Auxilium meum & ſalvator meus, tu Domine, ne moreris.

LXX. In te, Domine, ſperavi, non confundar in æternum: in juſtitia tua erue me, & libera me. Inclina ad me aurem tuam, & ſalva me. Deus meus, ſalva me de manu impii, de manu iniqui & nocentis; quia tu es expectatio mea Domine. Deus ne elongeris a me: Deus, ad auxiliandum mihi feſtina.

LXXI. Erit nomen tuum in æternum, ultra ſolem perſeverabit nomen tuum.

LXXII. Mihi autem appropinquare Deo bonum eſt, poſui in Domino Deo ſpem meam.

LXXIII. Deus autem Rex meus ab initio. Ne tradas beſtiis animam eruditam lege tua: vitæ pauperum tuorum ne obliviſcaris in perpetuum.

LXXIV. Ego autem annuntiabo in ſempiternum, cantabo Deo Jacob.

LXXV. Cum ſurrexerit ad judicandum Deus, ut ſalvos faciat omnes mites terræ.

LXXVI. Voce mea ad Dominum clamavi; voce mea ad Dominum, & exaudivit me. In die tribulationis meæ Deum requiſivi.

LXXVII. Ipſe vero miſericors propitiatur iniquitati, & non diſperdet.

LXXVIII. Ne recorderis iniquitatum noſtrarum veterum. Cito anticipent nos miſericordiæ tuæ, quia attenuati ſumus nimis. Auxiliare nobis Deus Jeſus noſter propter gloriam nominis tui, & libera nos. Et propitiare peccatis noſtris propter nomen tuum.

LXXIX. Suſcita fortitudinem tuam, & veni: ut ſalvos facias nos. Domine Deus exercituum converte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus.

LXXX. Laudate Dominum, fortitudinem noſtram.

LXXXI. Judicate pauperi & pupillo, egeno & inopi juſte facite. Salvate inopem; & pauperem de manu impiorum liberate.

LXXXII. Deus ne taceas, ne ſileas, & non quieſcas Deus. Et ſciunt*, quia nomen tuum eſt Domine, ſolus tu excelſus ſuper omnem terram.

*ſ. ſciant

LXXXIII. Domine Deus exercituum, exaudi orationem meam: Domine exercituum, beatus homo, qui confidit in te.

LXXXIV. Converte nos Jesus noster, & solve iram tuam adversum nos. Noli in æternum irasci nobis. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.

LXXXV. Inclina, Domine, aurem tuam, & exaudi me: quia egenus & pauper ego sum. Miserere mei Domine, quoniam ad te clamabo tota die. Lætifica animam servi tui, quia ad te animam meam levo. Tu enim es, Domine, bonus & propitiabilis: & multus misericordia omnibus, qui invocant te. Exaudi, Domine, orationem meam: & ausculta vocem deprecationum mearum. In die tribulationis meæ invocabo te, quia exaudies me. Doce me, Domine viam tuam: ut ambulem in veritate tua. Unicum fac cor meum, ut timeat nomen tuum. Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo: & glorificabo nomen tuum in sempiternum. Tu autem Domine, Deus misericors & clemens, respice ad me, & miserere mei: da fortitudinem servo tuo, & salva filiam ancillæ tuæ. Fac mecum signum in bonitate, & audiant, qui oderunt me, & confundantur. Quia tu, Domine, auxiliatus es mihi, & consolatus es me.

LXXXVI. Et cantabunt, quasi in choris, omnes fortes mei in te.

LXXXVII. Ingrediatur ante te oratio mea: inclina aurem tuam ad laudationem meam. Ego autem ad te Domine, clamavi: & mane oratio mea præveniet te.

LXXXVIII. Confitebuntur cœli mirabilia tua Domine: misericordia & veritas præcedent faciem tuam.

LXXXIX. Appareat apud servos tuos opus tuum, & gloria tua super filios eorum. Et sit decor Domini Dei nostri super nos, & opus manuum nostrarum confirma.

XC. Tu enim es, Domine, spes mea.

XCI. Quoniam lætificasti me, Domine, in opere tuo.

XCII. Testimonia tua fidelia facta sunt nimis.

XCIII. Misericordia tua sustentabat me.

XCIV. Venite, adoremus & curvemur. Flectamus genua ante faciem Domini factoris nostri: quia ipse est Dominus Deus noster.

XCV. Gloria & decor ante vultum ejus.

XCVI. Qui diligitis Dominum, odite malum, custodit animas sanctorum suorum: de manu impiorum eruet eos.

XCVII. Recordatus est misericordiæ suæ. Et exaltate Dominum Deum nostrum.

XCVIII. Servite Domino in lætitia. Ingredimini coram eo in laude.

XCIX. Scitote, quoniam Dominus ipse est Deus: ipse fecit nos, & ipsius sumus.

C. Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine: psallam & erudiar in via perfecta, quando venias ad me.

CI. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Ne abscondas faciem tuam a me. In die tribulationis meæ inclina ad me aurem tuam. In quacumque die invocavero te, velociter exaudi me.

CII. Benedic anima mea Domino, & noli oblivisci omnium retributionum ejus. Qui propitiatur in cunctis iniquitatibus: & sanat omnes infirmitates tuas. Qui redimet de corruptione vitam tuam, & coronat te in misericordia & miserationibus.

CIII. Benedic anima mea Domino: Domine Deus meus, magnificatus es nimis. Gloria & decore indutus es. Sit gloria Domini in sempiternum: lætabitur Dominus in operibus suis.

CIV. Quærite Dominum, & virtutem ejus: quærite faciem ejus jugiter. Recordamini mirabilium ejus, quæ fecit.

CV. Beati, qui custodiunt judicium, & faciunt justitiam in omni tempore. Salva nos, Domine Deus noster, ut confiteamur nomini sancto tuo: & canamus laudantes: benedictus Dominus Deus Israel.

CVI. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus. Confitemini Domino misericordiæ ejus, & mirabilia ejus in filios hominum. Quia saturavit animam vacuam, & animam esurientem implevit bonis.

CVII. Da nobis auxilium in tribulatione: vana est enim salus ab homine. In Deo erimus fortes, & ipse conculcabit hostes nostros.

CVIII. Tu autem Deus Domine, fac meum propter nomen tuum: quoniam bona est misericordia tua. Libera me, quoniam egenus & pauper sum ego: adjuva me Domine Deus meus. Salva me secundum misericordiam tuam.

CIX. Dominare in medio inimicorum tuorum.

CX. Confitebor Domino in toto corde meo. Gloria & decor opus ejus: opus manuum ejus veritas & judicium.

CXI. Beatus vir, qui timet Dominum: in mandatis ejus volet nimis. In memoria sempiterna erit justus, ab auditu malo non timebit. Sit nomen Domini benedictum, modo usque in æternum.

CXII. Non nobis, Domine, non nobis: sed nomini tuo da gloriam. Propter misericordiam tuam, & veritatem tuam.

CXIII. Obsecro, Domine, salva animam meam.

CXIV. Et nomen Domini invocabo. Gloriosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.

CXV. Et veritas Domini in æternum.

CXVI. Dominus Dominus meus es, non timebo quid faciat mihi homo. Dominus mihi auxiliator, & ego despiciam odientes me. Melius est sperare in Domino, quam sperare in homine. Melius est sperare in Domino, quam sperare in Principibus. Confitebor tibi Domine, quoniam exaudisti me: & factus es mihi in salutem.

CXVII. Confitebor tibi, Domine, in directione cordis: cum didicero judicia justitiæ tuæ. Ne errare facias me a mandatis tuis. Revela oculos meos, & videbo mirabilia in lege tua. Viam mendacii aufer a me, & legem tuam dona mihi. Inclina cor meum ad testimonia tua & non ad avaritiam. Et veniant mihi misericordiæ tuæ Domine, & salus tua juxta eloquium tuum. Hæc est consolatio mea in afflictione mea, quia eloquium tuum vivificavit me. Misericordia tua completa est terra, præcepta tua doce me. Antequam audirem ego ignoravi. Bonus tu & beneficus, doce me præcepta tua. Sit, obsecro, misericordia tua in consolatione mea, sicut locutus es servo tuo. Secundum misericordiam tuam vivifica me, & custodiam testimonium oris tui. Nisi quod lex tua meditatio mea est, forte periissem in pressura mea. Quam dulce gutturi meo eloquium tuum; super mel ori meo. Voluntaria oris mei complaceant tibi Domine, & secundum judicia tua doce me. Confirma me secundum verbum tuum, & vivam: auxiliare mihi, & salvus ero. Fac cum servo tuo juxta misericordiam tuam, & præcepta tua doce me. Respice ad me, & miserere mei, & doce me præcepta tua. Justus es Domine, & rectum judicium tuum. Vocem meam audi juxta misericordiam tuam Domine: secundum judicium tuum vivifica me. Vide afflictionem meam, & eripe me: juxta misericordiam tuam vivifica me. Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Ingrediatur laus mea coram te Domine secundum verbum tuum. Veniat deprecatio mea ante vultum tuum: secundum eloquium tuum libera me.

CXVIII. Domine libera animam meam a labio mendacii, a lingua dolosa.

CXIX. Levabo oculos meos in montes, unde veniat auxilium mihi.

CXX. Sit bene his, qui diligunt te.

CXXI. Miserere nostri, Domine, miserere nostri.

CXXII. Auxilium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram.

CXXIII. Benefac, Domine, bonis & rectis corde.

CXXIV. Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut rivum in austro.

CXXV. Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam.

CXXVI. Beatus omnis, qui timet Dominum, qui ambulat in viis ejus.

CXXVII. Benedictio Domini sit super nos.

CXXVIII. Domine exaudi vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes ad vocem deprecationis meæ.

CXXIX. Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.

CXXX. Hæc est requies mea in sempiternum.

CXXXI. Quoniam ibi mandavit Dominus benedictionem, & vitam usque in æternum.

CXXXII. Qui ſtatis in domo Domini.
CXXXIII. Laudate Dominum quoniam bonus eſt.
CXXXIV. Confitemini Deo cœli, quoniam in æternum miſericordia ejus.
CXXXV. Beatus homo, qui amat Dominum.
CXXXVI. Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo. Domine miſericordia tua in æternum, opera manuum tuarum ne dimittas.
CXXXVII. Si aſcendero in cœlum, ibi es tu: ſi jacuero in infernum, ibi ades.
CXXXVIII. Erue me, Domine, ab homine malo: a viris iniquis ſalva me.
CXXXIX. Exaudi vocem meam clamantis ad te. Dirigatur oratio mea, ſicut incenſum in conſpectu tuo.
CXL. Pone, Domine, cuſtodiam ori meo: ſerva paupertatem labiorum meorum. Educ de carcere animam meam, ut confitear nomini tuo.
CXLI. Domine exaudi orationem meam, exaudi me in juſtitia tua. Et non venias ad judicandum cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens. Fac me audire mane miſericordiam tuam, quoniam in te confido. Notam fac mihi viam, in qua ambulo, quoniam ad te levabo animam meam. Libera me de inimicis meis, Domine, a te protectus. Doce me, ut faciam voluntatem tuam, quia tu Deus meus. Spiritus tuus bonus deducet me in terra recta, propter nomen tuum Domine, vivificabis me in juſtitia tua. Ego enim ſum ſervus tuus.
CXLII. Benedictus Dominus fortis meus, miſericordia mea, & fortitudo mea: auxiliator meus, & ſalvator meus.
CXLIII. In omni die benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in ſempiternum jugiter.
CXLIV. Laudem Domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomini ſancto ejus: in æternum & jugiter.
CXLV. Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea: cantabo Deo meo, quandiu ſum.
CXLVI. Laudate Dominum, quoniam bonus eſt: placetur Domino in his, qui timent eum, & expectant miſericordiam ejus.
CXLVII. Flabit ſpiritu ſuo, & fluent aquæ.
CXLVIII. Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelſis. Laudate eum omnes Angeli ejus. Laudate eum omnes exercitus ejus. Laudate eum ſol & luna: laudate eum ſtellæ luminis. Laudate eum cœli cœlorum, & aquæ, quæ ſuper cœlos ſunt, laudent nomen Domini. Quoniam ipſe mandavit, & creata ſunt. Laudate Dominum Reges terræ, & omnes populi: Principes, & univerſi Judices terræ. Juvenes & virgines, ſenes cum pueris laudent nomen Domini. Quoniam ſublime nomen ejus ſolius, gloria ejus in cœlo & in terra. Exaltavit cornu populi, laus omnibus Sanctis ejus.
CXLIX. Cantate Domino canticum novum, laus ejus in congregatione Sanctorum. Exaltabit manſuetos in Jeſu. Exultabunt Sancti in gloria, laudabunt in cubilibus ſuis. Exultatione Dei in gutture eorum.
CL. Omne quod ſpirat laudet Dominum.

Letania ut ſupra, & Preces.

VIvit anima mea, & laudabit te. Judica, Domine, nocentes me. Repleatur os meum laude. Domine, averte faciem tuam a peccatis meis. Cor mundum crea in me Deus. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui. Domine, ne ſimul tradas me cum peccatoribus. Domine, non ſecundum peccata noſtra facies nobis. Domine, ne memineris iniquitatum noſtrarum. Adjuva nos Deus ſalutaris noſter. Eſto nobis, Domine, turris fortitudinis. Adjutor & liberator meus eſto Domine. Benedictus Dominus die quotidie. Ne intres in judicio cum ſervo tuo. Delicta juventutis meæ. Eripe me, Domine, ab homine malo. Eripe me de inimicis meis Deus meus. Eripe me de operantibus iniquitatem. Sic Pſalmum dicam nomini tuo in ſeculum ſeculi. Exaudi nos Deus ſalutaris noſter. Deus in adjutorium meum intende. Sanctus Deus, ſanctus fortis. Benedicat nos Deus Pater. O Domine ſalvum me fac. Domine, ſalvum fac Regem. Salvum fac populum tuum. Salvos fac ſervos tuos. Memento congregationis tuæ. Exaudi Domine vocem meam. Miſerere mei Deus, *totum.* Domine exaudi.

Oratio.

Oratio Eugenii Toletani Episcopi. (a)

REx Deus, immensi quo constat machina mundi,
Quod miser imploro*, tu Christe perfice clemens.
Sit mihi recta fides, & falsis obvia sectis.
Sit mihi præcipue morum correctio præsens.
Sim carus, humilis, verax*, cum tempore prudens,
Secreti tacitus, & linguæ famine cautus.
Da fidum socium, da fixum semper amicum.
Da blandum, sobrium, parcum, castumque ministrum.
Non me pauperies cruciet, nec languor obuncet.
Sit comes alma salus, & sufficientia victus.
Absint divitiæ, fastus, & jurgia, lites,
Invidiæ*, luxus, & ventris pensio turpis.
Crimine nec lædam quemquam, nec crimine lædar.
Sic bene velle queam, quo pravum posse recedat.
Nil turpe cupiam, faciam, vel proloquar umquam.
Te mens desideret, lingua canat, actio promat.
Da, Pater altitonans, undosum fletibus imbrem;
Quo valeam lachrymis culparum solvere moles.
Da precor auxilium, possim quo vincere mundum,
Et vitæ stadium placido percurrere passu.
Cumque suprema dies mortis patefecerit urnam,
Concede veniam, cui tollit culpa coronam.

* *Eugen.* Quod miser Eugenius

* *Eugen.* verax humilis

* *Il.* Invidia &

SABBATO.

Si cui vita præsens fastidio sit, ei superna contemplari juvat.

Oratio sancti Augustini.

DEus universitatis conditor, præsta mihi primum, ut te bene rogem: deinde, ut me agam dignum, quem liberes; postremo, ut liberes. Deus, per quem omnia, quæ per se non essent, tendunt esse. Deus, qui ne id quidem, quod se invicem perdit, perire permittis. Deus, qui de nihilo mundum istum creasti, omnium quem sentiunt oculi pulcherrimum. Deus, qui malum non facis, & facis esse, ne pessimum fiat. Deus, qui paucis ad id, quod vere est, refugientibus, ostendis malum nihil esse. Deus, per quem universitas, etiam cum sinistra parte, perfecta est. Deus, a quo dissonantia usque in extremum nulla est, cum deteriora melioribus concinant. Deus, quem amat omne, quod potest amare, sive sciens, sive nesciens. Deus, in quo sunt omnia, cujus tamen universæ creaturæ nec turpitudo turpis est, nec malitia nocet, nec error errat. Deus, qui nisi mundos, verum te scire noluisti Deus Pater veritatis, pater sapientiæ, pater veræ summæque vitæ, pater beatitudinis, pater boni & pulchri, pater intelligibilis lucis, pater evigilationis atque illuminationis nostræ, pater pignoris, quo admonemur redire ad te, te invoco. Deus veritas, in quo, & a quo, & per quem vera sunt, quæ vera sunt omnia. Deus sapientia, in quo, & a quo, & per quem sapiunt, quæ sapiunt omnia. Deus vera & summa vita, in quo, & a quo, & per quem vivunt, quæ vere summeque vivunt omnia. Deus beatitudo, in quo, & a quo, & per quem beata sunt, quæ beata sunt omnia. Deus bonum & pulchrum, in quo, & a quo, & per quem bona & pulchra sunt, quæ bona & pulchra sunt omnia. Deus intelligibilis lux, in quo, & a quo, & per quem intelligibiliter lucent, quæ intelligibiliter lucent omnia. Deus, cujus regnum est totus mundus, quem sensus mortalis corporis ignorat. Deus, de cujus regno lex etiam in ista regna describitur. Deus, a quo averti cadere, in quem converti resurgere, in quo manere consistere est. Deus, a quo exire mori, in quem redire reviviscere, in quo habitare vivere est. Deus,

Pro usu sto supra pag. 22.

(a) Extat hæc oratio primo loco inter alias orationes & carmina B. EUGENII Tom. XII. Bibl. PP. Edit. Lugd. An. MDCLXXVII. pag. 345.

quem nemo amittit nisi deceptus, quem nemo quærit nisi admonitus, quem nemo invenit nisi purgatus. Deus, quem relinquere hoc est, quod perire, quem attendere hoc est, quod amare, quem videre hoc est, quod habere. Deus, cujus nos fides excitat, spes erigit, caritas jungit. Deus, per quem vincimus inimicum, te deprecor. Deus, quem accepimus, ne omnino pereremus. Deus, a quo admonemur, ut vigilemus. Deus, per quem a malis bona separamus. Deus, per quem mala fugimus, & bona sequimur. Deus, per quem non cedimus adversitatibus. Deus, per quem bene servimus, & bene dominamur. Deus, per quem discimus aliena esse, quæ aliquando nostra; & nostra esse, quæ aliquando aliena putavimus. Deus, per quem malorum escis atque illecebris non inhæremus. Deus, per quem nos res minutæ non minuunt. Deus, per quem melius nostrum deteriori subjectum non est. Deus, per quem mors absorbetur in victoria. Deus qui nos convertis. Deus, qui nos eo, quod non est, exuis, & eo, quod est, induis. Deus, qui nos exaudibiles facis. Deus, qui nos munis. Deus, qui nos in omnem veritatem inducis. Deus, qui nobis omnia bona loqueris, nec insanos facis, nec a quoquam fieri sinis. Deus, qui nos revocas in viam. Deus, qui facis ut pulsantibus aperiatur. Deus, qui nos deducis ad januam. Deus, qui das nobis panem vitæ. Deus, per quem sitimus potum, quo hausto numquam sitiamus. Deus, qui arguis seculum de peccato, de justitia, de judicio. Deus, per quem nos non movent, qui minime credunt. Deus, per quem improbamus eorum errorem, qui animarum merita nulla esse apud te putant. Deus, per quem non servimus infirmis & egenis elementis. Deus, qui nos purgas, & ad divina præparas præmia. Adveni mihi in auxilium propitius: tu quicquid a me dictum est, unus Deus: tu, tu veni, veni in auxilium mihi una, æterna, vera substantia, ubi nulla discrepantia, nulla confusio, nulla transitio, nulla indigentia, nulla mors: ubi summa concordia, summa evidentia, summa constantia, summa plenitudo, summa vita: ubi nihil deest, ubi redundat, ubi qui gignit, & quem gignit, unum sunt: cui serviunt, quæ serviunt omnia, cui obtemperat omnis bona anima, cujus legibus rotantur poli, cursus suos sidera peragunt, sol exercet diem, luna temperat noctem: omnisque mundus per dies, vicissitudine lucis & noctis, & per menses crementis decrementisque lunaribus, per annos veris, æstatis, autumni, hiemis successionibus perlustrat, perfectione cursus solaris per magnos orbis recursus in ortus suos siderum magnam rerum continentiam, quantum sensibilis materia patitur, temporum ordinibus replicationibusque custodit. Cujus legibus in ævo stantibus motus instabilis rerum mutabilium perturbatus esse non sinitur, frenisque circumeuntium seculorum semper ad similitudinem stabilitatis renovatur. Cujus legibus arbitrium animæ liberum est, bonisque præmia, & malis pœnæ, fixis per omnia necessitatibus, distributæ sunt. A quo manant omnia bona usque ad nos, a quo coercentur usque a nobis omnia mala: supra quem nihil, extra quem nihil, sine quo nihil: sub quo totum, in quo totum, cum quo totum est: qui fecisti hominem ad imaginem & similitudinem tuam, quod qui se novit, agnoscit. Exaudi, exaudi, exaudi me Deus meus, Domine meus, Rex meus, Pater meus, causa mea, spes mea, res mea, honor meus, domus mea, patria mea, salus mea, lux mea, vita mea. Exaudi, exaudi, exaudi me more illo tuo, paucis notissimo. Nam te solum amo, te solum sequor, te solum quæro, tibi soli servire paratus sum, quia tu solus juste dominaris. Tui juris esse cupio, jube, quæso, atque impera, quicquid vis: sed sana & aperi aures meas, quibus voces tuas audiam: Sana & aperi oculos meos, quibus nutus tuos videam: expelle a me insaniam, ut recognoscam te. Dic mihi, qua attendam, ut aspiciam te: & omnia me spero, quæ jusseris, esse facturum. Respice, oro, fugitivum tuum, Domine clementissime: jamjam satis pœnas dederim: satis inimicis tuis, quos sub pedibus habes, servierim: satis fuerim fallaciarum ludibrium. Accipe me ab istis fugientem famulum tuum, quia & ista me, quando a te fugiebam, acceperunt alienum. Ad te mihi redeundum esse sentio, pateat mihi pulsanti janua tua, sed quomodo ad te perveniatur, doce me. Nihil aliud habeo,

habeo, quam voluntatem. Nihil aliud ſcio, niſi fluxa & caduca ſpernenda eſſe, certa & æterna requirenda. Hoc facio Pater, quia hoc ſolum novi: ſed unde ad te perveniatur, ignoro. Tu mihi ſuggere, tu oſtende, tu viaticum præbe. Si fide te inveniunt, qui ad te reſugiunt, fidem da: ſi virtute, virtutem: ſi ſcientia, ſcientiam. Auge in me ſpem. Auge caritatem. O admiranda & ſingularis bonitas tua! ad te ambio, & quibus rebus a te ambiatur, ad te rurſum peto. Tu enim ſi deſeris, peritur hic: ſed non deſeris, quia tu es ſummum bonum, quod nemo recte quæſivit, & minime invenit. Omnis autem recte quæſivit, quem tu recte quærere feciſti, fac & me Pater; vindica me ab errore. Quærenti te mihi nihil aliud pro te occurrat: ſi nihil aliud deſidero quam te, inveniam te jam, quæſo, Pater. Si autem eſt in me ſuperflui alicujus appetitio, tu ipſe me munda, & fac idoneum ad videndum te. Ceterum, de ſalute hujus mortalis corporis mei, quamdiu in hoc habitem, neſcio, quid mihi ex eo utile ſit, vel eis, quos diligo. Tibi illud committo, Pater ſapientiſſime atque optime, & pro eo, quod admonueris ad tempus, deprecabor. Tantum oro excellentiſſimam clementiam tuam, ut me penitus ad te convertas, nihil mihi repugnare facias tendenti ad te, jubeasque me, dum hoc ipſum corpus ago atque porto, purum, magnanimum, juſtum, prudentemque eſſe, perfectumque amatorem, perceptoremque ſapientiæ tuæ, & dignum habitatione, atque habitatorem beatiſſimum regni tui. Amen.

Deus in adjutorium meum intende, *ter.*

PSALMUS.

QUemadmodum deſiderat cervus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum: quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte: dum dicitur mihi quotidie, ubi eſt Deus tuus? Hæc recordatus ſum, & effudi in me animam meam: quoniam tranſibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei. In voce exultationis & confeſſionis ſonus epulantis. Quare triſtis es anima mea; & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: ſalutare vultus mei, & Deus meus. Ad meipſum anima mea conturbata eſt: propterea memor ero tui de terra Jordanis, & Hermoniim a monte modico. Abyſſus abyſſum invocat in voce cataractarum tuarum. Omnia excelſa tua & fluctus tui ſuper me tranſierunt. In die mandavit Dominus miſericordiam ſuam, & nocte canticum ejus. Apud me oratio Deo vitæ meæ: dicam Deo, ſuſceptor meus es. Quare oblitus es mei, & quare contriſtatus incedo, dum affligit me inimicus? Dum confringuntur oſſa mea: exprobraverunt mihi, qui tribulant me, inimici mei. Dum dicunt mihi per ſingulos dies, ubi eſt Deus tuus? quare triſtis es anima mea; & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: ſalutare vultus mei & Deus meus. Pſalm. XLI.

Ut ſupra. Diligam te, Domine, fortitudo mea. Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. Deus meus adjutor meus, & ſperabo in eum.

Oratio. Vultus noſtri mirificum ſalutare, quem animæ fidelium ardenter ſitiunt ſervulorum; tribue, quæſumus, ut dum te viſibili lachrymarum imbre paſti requirimus, inviſibiliter te intra pectoris noſtri tabernaculum collocemus. Per.

PSALMUS.

DEus Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea. In terra deſerta, invia, & inaquoſa: ſic in ſancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam & gloriam tuam. Quoniam melior eſt miſericordia tua ſuper vitas: labia mea laudabunt te. Sic benedicam te in vita mea: & in nomine tuo levabo manus meas. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: & labiis exultationis laudabit os meum. Sic memor fui tui ſuper ſtratum meum, in matutinis meditabor in te: quia fuiſti adjutor meus. Et in velamento alarum tuarum exultabo, adhæſit anima mea poſt te: Pſal. LXII.

me fuſcepit dextera tua. Ipſi vero in vanum quæſierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt. Rex vero lætabitur in Deo, laudabuntur omnes, qui jurant in eo: quia obſtructum eſt os loquentium iniqua.

Ut ſupra. Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti, habitabit in atriis tuis.

Oratio. Ad te diluculo vigilantibus lumen largire perpetuum, auctor lucis æternæ; ut te labia noſtra laudent, te vita benedicat, te meditatio matutina glorificet. Per.

Psalmus.

Pſalm. LXXXIII.

QUam dilecta tabernacula tua Domine virtutum: concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini. Cor meum & caro mea exultaverunt in Deum vivum. Etenim paſſer invenit ſibi domum: & turtur nidum ſibi, ubi reponat pullos ſuos. Altaria tua Domine virtutum: Rex meus & Deus meus. Beati, qui habitant in domo tua, Domine: in ſecula ſeculorum laudabunt te. Beatus vir, cujus eſt auxilium abs te, aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit in valle lachrymarum: in loco, quem poſuit. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion. Domine Deus virtutum exaudi orationem meam: auribus percipe Deus Jacob. Protector noſter aſpice Deus, & reſpice in faciem Chriſti tui. Quia melior eſt dies una in atriis tuis ſuper millia. Elegi abjectus eſſe in domo Dei mei: magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Quia miſericordiam & veritatem diligit Deus: gratiam & gloriam dabit Dominus. Non privabit bonis eos, qui ambulant in innocentia: Domine virtutum beatus homo, qui ſperat in te.

Letania ut ſupra.

Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis: a templo tuo in Hieruſalem tibi offerunt Reges munera. Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ. Sit gloria Domini in ſeculum, lætabitur Dominus in operibus ſuis. Jucundum ſit ei eloquium meum, ego vero delectabor in Domino. Lætetur cor quærentium Dominum, & confirmamini: quærite faciem ejus ſemper.

Oratio. Tabernaculorum cœleſtium fundator æterne Deus, diſpone, quæſumus, aſcenſus in cordibus noſtris, quibus ad tua tabernacula mereamur ſine lapſu peccati conſcendere. Per.

Oratio ſancti Iſidori.

Luc. XII. 37.

BEatiſſimi ſervi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes. Beata vigilia, qua ad Dominum univerſitatis amatorem vigilatur. Utinam me quoque vilem, licet tuum tamen ſervulum, ita digneris, Domine, de ſomno inertiæ excitare; ita illo divinæ caritatis igne accendere, quo de meo corde ſupra ſidera exardeſceret tuæ caritatis flamma, tuæ nimiæ dilectionis deſiderium, ſemperque divinus ignis intra me arderet! Utinam illa ligna haberem, quibus ille ignis jugiter aleretur, paſceretur, ſuccenderetur, & illa flamma nutriretur, quæ extingui neſciret, ſed augeri ſciret! Utinam talis eſſem meriti, ut mea lucerna ſemper tota nocte in templo Domini Dei mei arderet, ut omnibus domum Dei intrantibus luceret! Da mihi, Domine, rogo te, in nomine Jeſu Chriſti Filii tui Dei mei, illam, quæ neſcit cadere, caritatem: ut mea lucerna accendi ſciat, extingui neſciat; mihi ardeat, aliis luceat. Tu ipſe Chriſte, lucernas noſtras accendere digneris, ac lucidiſſime Salvator noſter, quo perpetue luceant in templo tuo, ac perenne lumen a te perenni lumine accipiant, ut tenebræ noſtræ illuminentur, mundi autem tenebræ fugentur: ſic lumen meæ largiaris lucernæ, rogo te Domine Jeſu, ut illius luminis claritate, illa ita mihi Sancta Sanctorum appareant, quæ te æternum Pontificem æternorum in interioribus magni illius tui Templi illo intrantem habeant, quo te jugiter tantummodo aſpiciam, deſiderem, expectem. Tantum te amans concupiſcam. Tuum ſit, quæſo, ita te nobis pulſantibus demonſtrare, amantiſſime Salvator noſter, ut te amplius intelligentes te tantum amemus, te ſolum die ac nocte meditemur,

ſemper

ſemper de te cogitemus: & in tantum nobis tuam inſpirare digneris dilectionem, quantum amari Deum decet ac diligi, ut omnia interiora noſtra tua impleat dilectio, totoſque nos tuus poſſideat amor, tua impleat caritas, ut tua igniti caritate præter te aliud amare neſciamus, quo tanta caritas aquis multis hujus aeris, hujus terræ, hujuſque maris extingui in nobis nequeat: juxta illud, *Aquæ multæ non poterunt extinguere caritatem:* quod in nobis quoque compleri vel ex parte Deus faciat, donante Domino noſtro Jeſu Chriſto. Cant. VIII. 7.

Ejusdem alia Oratio.

Apud nos fias, quæſumus Domine, ut nos defendas in gloria: intra nos fias, ut nos recipias: circa nos fias, ut nos conſerves: ante nos fias, ut nos deducas: pro nobis fias, ut pro nobis intercedas: ſuper omnia fias, ut nos benedicas, & provoces ad tuum regnum, qui vivis & regnas.

ITEM SABBATO IN HONORE OMNIUM SANCTORUM.

Oratio ſancti Gregorii Papæ.

DEus omnipotens Pater & Filius & Spiritus ſanctus, unica Trinitas in tribus perſonis, qui es idem & qui eras, & qui venturus es. Libera me, Domine, ab omnibus peccatis meis & iſta mortalitate, & a morte pœnæ, a planta usque ad verticem, intus & foris. Intercedite pro me ſancta Cherubim, ſancta Seraphim, ſancti Throni, ſanctæ Dominationes, ſancti Principatus, ſanctæ Poteſtates, ſanctæ Virtutes, ſancti Angeli, ſancti Archangeli. Sancte Gabriel, ſancte Michael, ſancte Raphael orate pro me. Intercedite pro me, ſancti Patriarchæ, ſancti Duces, ſancti Judices, ſancti Sacerdotes, ſancti Prophetæ, ſancti Reges, ſancti Machabæi, ſancti Infantes. Intercedite pro me Nativitas Chriſti, Chriſti circumciſio, Chriſti baptisma, Chriſti operatio, Chriſti virtutes, Chriſti doctrina, Chriſti crux, Chriſti anima, Chriſti caro, Chriſti reſurrectio, Chriſti deſcenſio, Chriſti aſcenſio. Sancta Maria, ſancti Apoſtoli, ſancti Diſcipuli, ſancti Succeſſores, ſancti Baptiſtæ, ſancti Principes, ſancti Epiſcopi, ſancti Presbyteri, ſancti Diaconi, ſancti Subdiaconi, ſancti Lectores, ſancti Exorciſtæ, ſancti Martyres, ſancti Confeſſores, ſancti Anachoritæ, ſancti Monachi, ſancti Clerici, ſancti Laici, ſanctæ Virgines, ſanctæ Uxores, ſancti Domini, ſancti Servi, ſancti Divites, ſancti Pauperes, ſancti Doctores, ſancti Fratres, ſanctæ Sorores. Horum omnium generaliter nomina, & memoriæ, & ſpiritus, & animæ, & ſanctæ cogitationes, & ſancta verba, & ſancta opera, & merita in cœlis, & reliquiæ in terris, & divitiæ bonitatis Dei, & longanimitatis, & patientiæ, & miſericordiæ: hæc omnia in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, ſint ſcuta, ſint galeæ, ſint ſanitates, ſint ſuffragia, ſint loricæ animæ meæ, & ſpiritus mei, & corporis mei cum omnibus perſonis meis intus & foris, a planta usque ad verticem: viſui, auditui, odoratui, guſtui, tactui, carni & ſanguini cum omnibus oſſibus, & nervis, & viſceribus meis, venis, medullis, compagibus, artubus meis, cuti, meatibus meis. Per te enim Jeſu Chriſte omnia vivificantur, & inſpirantur, & mutantur, & ſana ſunt. Protege me, Domine, a dextris & a ſiniſtris, ante & retro, ſubtus & ſupra, in aere, in terra, in aquis, in mari, in flexu, in erectione, in greſſu, in ſede, in ſtando, in ambulando, in vigilando, in dormiendo, in loco, in omni hora, in omni die, in omni nocte, in omni vita. Adjuva me, cuſtodi me, Trinitas ſancta, omnipotens Deus. Libera me, Domine, ab omni malo præterito, præſenti, & futuro: de periculis terræ, & maris, & omnium beſtiarum, & phantasmatum, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Defende me ab igne & fulgure, a tonitruo, a grandine, a nive, a pluvia, a ventis, a hiatu terræ, a turbine, a terræ motu, ab omnibus hominibus malis, a veneficiis, ab invidis oculis. Ego confiteor impietatem peccati mei: peccator enim ſum, & de peccato natus. Tu autem verus Deus omnipotens ſine peccato. Rogo Patrem per Filium. Rogo Filium per Patrem. Rogo Spiritum ſanctum per Patrem & Filium, ut & omnia vitia elongentur a me, & omnes ſanctæ virtutes plantentur in me. Deus immenſe,

a quo omnia, per quem omnia ſunt: in quo omnia facta ſunt, viſibilia & inviſibilia, ſupra tegens, & infra ferens, opera tua extra circumdans, intra replens. Cuſtodi me, Domine, creaturam tuam usque in ſempiternum. Hos omnes invoco in auxilium meum. Per.

Psalmus in Honore S. Mariæ.

Pſal. XLIV. ERuctavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea Regi. Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis. Speciosus forma præ filiis hominum, diffuſa eſt gratia in labiis tuis: proptera benedixit te Deus in æternum. Accingere gladio tuo ſuper femur tuum, potentiſſime. Specie tua & pulchritudine tua: intende, proſpere procede & regna. Propter veritatem & manſuetudinem & juſtitiam: & deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent in corda inimicorum regis. Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi: virga directionis, virga regni tui. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Myrrha & gutta & caſia a veſtimentis tuis a domibus eburneis: ex quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo. Aſtitit Regina a dextris tuis in veſtitu deaurato: circumdata varietate. Audi filia & vide, & inclina aurem tuam: & obliviſcere populum tuum, & domum patris tui. Et concupiſcet Rex decorem tuum, quoniam ipſe eſt Dominus Deus tuus, & adorabunt eum. Et filiæ Tyri in muneribus: vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. Omnis gloria filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis, circumamicta varietatibus. Adducentur regi virgines poſt eam: proximæ ejus afferentur tibi. Afferentur in lætitia & exultatione: adducentur in templum regis. Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii: conſtitues eos principes ſuper omnem terram. Memor ero nominis tui in omni generatione & generationem. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in ſeculum ſeculi.

Oratio. Chriſte Domine verbum Patris, per quem cuncta creata ſunt & creantur: cuſtodi, quæſumus, Eccleſiam tuam varietate gentium congregatam, ut dum te ex ipſa credulitatis juſtitia corde puro diligimus, principatum æterni ſeculi cum Patribus mereamur. Per.

Alia oratio. Domine Deus noſter, cujus ſedes in ſeculum ſeculi manet: præſta, ut tibi, Rex noſter, opera noſtra pandamus, cui antequam fiant nota, & per te præſentes poteſtates ſcimus. Per.

Psalmus Apostolorum.

Pſal. XVIII. COeli enarrant gloriam Dei: & opera manuum ejus annuntiat firmamentum. Dies diei eructat verbum: & nox nocti indicat ſcientiam. Non ſunt loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exivit ſonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum. In ſole poſuit tabernaculum ſuum: & ipſe tamquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Exultavit ut gigas ad currendam viam: a ſummo cœlo egreſſio ejus. Et occurſus ejus usque ad ſummum ejus, nec eſt, qui ſe abſcondat a calore ejus. Lex Domini immaculata convertens animas: teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans parvulis. Juſtitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Timor Domini ſanctus permanet in ſeculum ſeculi: judicia Domini vera, juſtificata in ſemetipſa. Deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum multum: & dulciora ſuper mel & favum. Etenim ſervus tuus cuſtodit ea: in cuſtodiendis illis retributio multa. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſervo tuo. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero: & emundabor a delicto maximo. Et erunt, ut complaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper. Domine adjutor meus, & redemptor meus.

Ut ſupra. Sanctis, qui ſunt; in omnem terram exivit ſonus eorum. Conſtitues eos. Nimis honorati ſunt amici tui Deus.

Oratio.

Oratio. Domine, ante quem nullus abſconditur, a cujus inquiſitione quod latitat, non celatur; ab occultis noſtris munda nos, & ab alienis parce ſervis tuis, & præſta, ut examinationis tuæ calore puritas a te conceſſa non æſtuet.

Psalmus Martyrum.

EXultate juſti in Domino: rectos decet collaudatio. Confitemini Domino in cithara: in pſalterio decem chordarum pſallite illi. Cantate ei canticum novum: bene pſallite ei in vociferatione. Quia rectum eſt verbum Domini, & omnia opera ejus in fide. Diligit miſericordiam & judicium: miſericordia Domini plena eſt terra. Verbo Domini cœli firmati ſunt: & ſpiritu oris ejus omnis virtus eorum. Congregans ſicut in utre aquas maris: ponens in theſauris abyſſos. Timeat Dominum omnis terra: ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem. Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandavit, & creata ſunt. Dominus diſſipat conſilia gentium: reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat conſilia principum. Conſilium autem Domini in æternum manet: cogitationes cordis ejus in generatione & generationem. Beata gens, cujus eſt Dominus Deus ejus: populus quem elegit in hæreditatem ſibi. De cœlo reſpexit Dominus, vidit omnes filios hominum. De præparato habitaculo ſuo reſpexit ſuper omnes, qui habitant terram. Qui finxit ſingillatim corda eorum: qui intelligit omnia opera eorum. Non ſalvatur Rex per multam virtutem: & gigas non ſalvabitur in multitudine virtutis ſuæ. Fallax equus ad ſalutem in abundantia autem virtutis ſuæ non ſalvabitur. Ecce oculi Domini ſuper metuentes eum, & in eis, qui ſperant ſuper miſericordia ejus. Ut eruat a morte animas eorum, & alat eos in fame. Anima noſtra ſuſtinet Dominum: quoniam adjutor & protector noſter eſt. Quia in eo lætabitur cor noſtrum: & in nomine ſancto ejus ſperavimus. Fiat miſericordia tua, Domine, ſuper nos, quemadmodum ſperavimus in te. Pſal. XXXII.

Ut ſupra. Sanctis, qui ſunt in terra ejus. Gloria & honore coronaſti eos. Poſuiſti Domine.

Oratio. Fiat miſericordia tua, Domine, ſuper nos, & animabus noſtris patientiam ad omnia toleranda adjutorio tuæ protectionis inſinua; & qui ſingillatim corda hominum fingis, ſpe tua ſanctifices, & quia oculi tui ſuper eos ſunt, qui te.....* timoris tui da nobis plenitudinem, ut etiam aſpectui conferas dignitatem.

* *forte ſuppl.* metuunt,

Psalmus item Martyrum.

DEus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum ſanctum tuum: poſuerunt Hieruſalem in pomorum cuſtodiam. Poſuerunt morticina ſervorum tuorum eſcas volatilibus cœli: carnes ſanctorum tuorum beſtiis terræ. Effuderunt ſanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Hieruſalem: & non erat, qui ſepeliret. Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris, ſubſannatio & illuſio his, qui in circuitu noſtro ſunt. Uſquequo Domine iraſceris in finem: accendetur velut ignis zelus tuus? Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt: & in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt. Quia comederunt Jacob, & locum ejus deſolaverunt. Ne memineris iniquitatum noſtrarum antiquarum: cito anticipent nos miſericordiæ tuæ, quia pauperes facti ſumus nimis. Adjuva nos Deus ſalutaris noſter: & propter gloriam nominis tui Domine libera nos, & propitius eſto peccatis noſtris propter nomen tuum. Ne forte dicant in gentibus: ubi eſt Deus eorum? & innoteſcant in nationibus coram oculis noſtris. Ultio ſanguinis ſervorum tuorum, qui effuſus eſt, introeat in conſpectu tuo gemitus compeditorum. Secundum magnitudinem brachii tui poſſide filios mortificatorum. Et redde vicinis noſtris ſeptuplum in ſinu eorum: improperium ipſorum, quod exprobraverunt tibi Domine. Nos autem populus tuus & oves paſcuæ tuæ confitebimur tibi in ſeculum. In generatione & generationem annuntiabimus laudem tuam. Pſalm. LXXVIII.

Ut supra. Oculi Domini super justos. Pretiosa in conspectu Domini. Justorum animæ.

Oratio. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, Domine, neque nos originalis culpa contristet, quos secunda nativitas in Christo regenerat. Apprehendat nos itaque misericordia tua Domine, quia Creator hominis in homine nascitur, & homo in Deo glorificando * assumitur.

* *f.* glorificandus

Psalmus Confessorum.

Psalm. CXXIII.

NIsi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel: nisi quia Dominus erat in nobis. Cum exurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos. Cum irasceretur furor eorum in nos: forsitan aqua absorbuisset nos. Torrentem pertransivit anima nostra: forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem. Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Laqueus contritus est: & nos liberati sumus. Adjutorium nostrum in nomine Domini: qui fecit cœlum & terram.

Ut supra. Inimici defecerunt framea * in finem. Destruxisti omnes sepes ejus. Laudem Domini loquetur os meum.

* *Vulgata* frameæ

Oratio. Converte, Domine, laqueos, quos nobis hi, qui animas nostras venari conantur, opponunt; & adversantium atque captivantium nos insidias adjutorii tui opitulatione conturba, quia nisi tu in nobis fueris, tam nos potest contraria virtus deglutire, quam absorbere. Esto servorum tuorum & custos & prævius, ut spiritalium nequitiarum muscipulas non incurrat; ut volatus, quibus ad te venire nituntur, tota alacritate exerceant.

Laudate Dominum de cœlis. *Require retro in Feria prima.*

Letaniæ ut supra.

Justi in perpetuo vivent. Gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum. Exultabunt Sancti in gloria. Exultent in conspectu Dei; apud te est, Domine, fons vitæ. Mirabilis Deus in Sanctis suis. In conspectu Angelorum psallam tibi. Exaudi, Domine, vocem meam, qua clamavi.

Oratio Sancti Gregorii.

DOminator Domine Deus omnipotens, qui es Trinitas una, Pater in Filio, Filius in Patre, cum Spiritu sancto: qui es semper in omnibus, & eras ante omnia, & eris super omnia Deus benedictus in secula. Commendo animam meam in manus potentiæ tuæ, ut custodias eam diebus ac noctibus, horis atque momentis. Miserere mei, Deus Angelorum. Dirige me Rex Archangelorum. Custodi me per Orationes Patriarcharum, per merita Prophetarum, per suffragia Apostolorum, per victorias Martyrum, per fidem Confessorum, per intercessionem omnium Sanctorum, qui tibi placuerunt ab origine mundi usque ad consummationem seculi. Oret pro me sanctus Abel, qui primus coronatus est martyrio. Oret pro me sanctus Seth, qui primus cœpit invocare nomen Domini. Oret pro me sanctus Enoch, qui ambulavit cum Deo, & translatus est de mundo. Oret pro me sanctus Noe, quem Deus servavit in diluvio propter justitiam. Oret pro me Melchisedech Rex justus, qui obviavit Abrahæ, & benedixit ei. Roget pro me fidelis Abraham, qui primus credidit, cui reputata est fides ad justitiam. Intercedat pro me justus Isaac, qui fuit obediens patri usque ad mortem, in exemplum Domini nostri Jesu Christi, qui oblatus est Deo Patri pro salute mundi. Postulet pro me felix Jacob, qui vidit Angelos Dei & Domini venientes in auxilium sibi. Oret pro me beatus Joseph, qui solvit somnia Regis, & interpretatus est, & liberatus est de carcere. Oret pro me sanctus Job, magnus & patiens, qui nihil peccavit in labiis suis, in omnibus quæ acciderunt illi. Oret pro me beatus Moyses, cum quo locutus est Deus facie ad faciem. Oret pro me Hiesus filius Nun, quem elegisti, Domine, post Moysen famulum tuum. Oret pro me sanctus Samuhel Propheta, qui benedixit & unxit duos Reges super Israhel. Subveniat mihi sanctus David, quem elegisti secundum cor tuum Domine. Deprecetur pro me sanctus Helias Pro-

Propheta, quem elevasti in curru igneo usque ad cœlum. Oret pro me beatus Esaias, cujus mundata sunt labia igne cœlesti. Adsit mihi beatus Hieremias, quem sanctificasti in utero matris suæ. Oret pro me sanctus Ezechiel Propheta, qui vidit visiones mirabiles Dei, & prophetavit resurrectionem mortuorum. Deprecetur pro me electus Danihel, desiderabilis Dei, qui solvit somnia Regis, & interpretatus est, & libaratus est de lacu leonum: & tres pueri Ananias, Azarias, Misahel, liberati ab igne. Duodecim Prophetæ, Osee, Amos, Micheas, Johel, Abdias, Abacuc, Jonas, Naum, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias: Esras, Tobias, & Machabæi. Hos, & omnes Sanctos veteris Testamenti invoco in auxilium meum. Oret pro me sancta Virgo Maria Mater Salvatoris, & sanctus Johannes Baptista præcursor Domini, & omnes sancti Apostoli Domini nostri Jesu Christi, Petrus & Paulus, Andreas & Johannes, tres Jacobi, Philippus & Bartholomæus, Thomas & Mathæus, Tathæus Simon, Barnabas & Mathias, Marcus, Lucas, Stephanus. Per horum ergo & ceterorum omnium Sanctorum novi Testamenti merita depelle a me, Domine, concupiscentiam gulæ, & da mihi virtutem abstinentiæ: fuga a me spiritum fornicationis, & da mihi ardorem castitatis: extingue in me cupiditatem, & da mihi voluntariam paupertatem. Cohibe a me iracundiam meam, & accende in me nimiam suavitatem & caritatem Dei & proximi. Abscinde a me, Domine, tristitiam seculi, auge mihi gaudium spiritale, expelle a me jactantiam mentis, timorem tuum & amorem, compunctionem cordis, minue superbiam meam, & perfice in me humilitatem veram. Indignus ego sum & infelix homo: quis me liberabit de corpore mortis hujus, peccati, nisi gratia tua Domine Jesu Christe; quia ego peccator sum & innumerabilia delicta mea, & non sum dignus vocari servus tuus? Suscita in me fletum, mollifica cor meum durum & lapideum, & accende in me ignem timoris tui, quia sum cinis mortuus. Libera animam meam ab insidiis inimici, & conserva me in tua voluntate. Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Tibi honor & gloria per omnia secula seculorum. Amen.

LITANIA

Beatorum Apostolorum, Martyrum quoque, Confessorum atque Virginum.

Ex Libro (a), *quem beatus Hieronymus de Sanctorum per anni circulum Natalitiis conscripsit, collecta.*

PRIMA FERIA.

Miserere nobis miseris misericors Trinitas sancta, & dimitte universa delicta nostra, quæ commisimus coram Angelis tuis in conspectu tuo, per merita, & orationes, & intercessiones, & invocationes omnium Sanctorum tuorum, quorum festivitas celebratur N. & quorum nomina nunc recitamus. Libera nos clemens Trinitas, cum omnibus fratribus & sororibus nostris * ab omni malo præterito, præsenti, & futuro: de morte ad vitam, de tenebris ad lucem, de inferno ad Paradisum, de malo ad bonum: de ignorantia ad scientiam, de peccatis ad veram pœnitentiam, de omnibus vitiis ad perfectas virtutes: de cunctis insidiis inimici ad medicinam cœlestem & divinam protectionem: per invocationem trini nominis tui, Patris, & Filii, & Spiritus sancti; quia qui fideliter & humiliter nomen tuum invocaverit, salvus erit*. Humiliter ergo & fideliter te postulamus, ut deleas & obliviscaris cuncta scelera nostra per suffragia & merita Sanctorum tuorum: quorum meritis precibusque con-

Extat cum variationibus in libello precatorio Caroli Calvi pag. 94.

* *Lib. Carol. Calvi addit:* una cum conjuge nostra Yrmindrudi ac liberis nostris & omni populo christiano.

* Hucusque in libello Caroli Calvi: sequentia differunt.

(a) *Ex Libro* &c.] Martyrologium abs dubio intelligit, quod S. HIERONYMO suppositum esse Eruditi censent; quamquam non desint Scriptores iique viri graves & optimæ notæ, qui S. HIERONYMUM conscripsisse Martyrologium, aut interpretem fuisse EUSEBII, fidem faciant. *Lege Admonitionem ad hoc Martyrologium Tom. XI. Oper. S. Hier. Edit. Veron. pag.* 471.

concede, ut in omnibus protectionis tuæ muniamur auxilio, atque ab æterna damnatione nos facias eripi, & in eorum numero jubeas aggregari. Fac nos, captivitatis nostræ redemptor, bene rogare, dignos exaudiri, & cum misericordia exaudi nos.

Omnes sancti Spiritus orate pro nobis.

Angeli,
Archangeli,
Virtutes,
Potestates,
Principes,
Dominationes,
Throni,
Cherubim,
Seraphim,
Patriarchæ,
Prophetæ,
Apostoli,
Martyres,
Confessores,
Episcopi,
Presbyteri,
Diaconi,
Et omnes sancti,
Et Ecclesiastici,
Et Anachoritæ,
Et Monachi,
Et sanctæ Virgines,
Sanctæ Viduæ,
Et sancti sapientes,
Et omnes sancti, qui nos præcesserunt ab Adam usque in hodiernum diem, orent pro nobis.
Michael,
Gabriel,
Raphael, orate pro nobis.

PATRIARCHÆ

Abel,
Seth,
Enoch,
Noe,
Melchisedech,
Abraham,
Isaac,
Jacob,
Joseph,
Job,
Moyses,
Jesus,
Samuhel,
David.

PROPHETÆ

Helia,
Helisæus,
Esaias,
Hieremias,
Ezechiel,
Daniel,
Hesdras
Osee,
Joel,
Amos,
Abdias,
Jonas,
Micheas,
Naum,
Abacuc,
Sophonias,
Aggæus,
Zacharias,
Malachais,
Tobias,
Ananias,
Azarias,
Mizahel,
Johannes Baptista, orate pro nobis.

SANCTA MARIA,

Sancte Petre,
Sancte Paule,
Sancte Andreas,
Sancte Jacobe,
Sancte Johannes,
Sancte Thomas,
Sancte Mathæe,
Sancte Philippe,
Sancte Bartholomæe,
Sancte Tathæe,
Sancte Simon,
Sancte Jacobe,
Sancte Mathias,
Sancte Barnabas,
Sancte Lucas,
Sancte Marce, orate pro nobis.

SANCTE STEPHANE,

Sancte Line,
Sancte Clete,
Sancte Clemens,
Sancte Xiste,
Sancte Silvester,
Sancte Corneli,
Sancte Cypriane,
Sancte Hermes,
Sancte Hippolyte,
Sancte Sebastiane,
Sancte Tranquiline,
Sancte Marcelle,
Sancte Marce,
Sancte Chromaci,
Sancte Tiburti,
Sancte Valeriane,
Sancte Neree,
Sancte Achilee,
Sancte Panchrati,
Sancte Valentine,
Sancte Polycarpe,
Sancte Ignati,
Sancte Apollinaris,
Sancte Babillas,
Sancte Grisogone,
Sancte Gervasi,
Sancte Prothasi,
Sancte Montane,
Sancte Celse,
Sancte Joannes,
Sancte Paule,
Sancte Cosmas,
Sancte Damiane,
Sancte Anastasi,
Sancte Flaviane,
Sancte Georgi,
Sancte Cirici,
Sancte Felix,
Sancte Adriane,
Sancte Symphoriane,
Sancte Juliane,
Sancte Valeri,

SANCTE DIONYSI,

Sancte Rustice,
Sancte Eleutheri,
Sancte Vincenti,
Sancte Candide,
Sancte Maurici,
Sancte Exsuperi,
Sancte Genesi,
Sancte Crispine,
Sancte Luciane,
Sancte Venanti,
Sancte Theodare,
Sancte Gereon,
Sancte Ferruci,
Sancte Pastor,
Sancte Victor,
Sancte Alexander,
Sancte Gordiane,
Sancte Marcelline,
Sancte Beatricis,

Sancte

Sancte Simplici,
Sancte Saturnine,
Sancte Albine,
Sancte Marcelle,
Sancte Martialis,
Sancte Firmine,
Sancte Cassiane,
Sancte Crispine,
Sancte Crispiniane,
Sancte Pantaleon,
Sancte Galle,
Sancte Innocenti,
Sancte Cilliane,
Sancte Columbane,
Sancte Romane,
Sancte Vitalis,
Sancte Eventi,
Sancte Urbane,
Sancte Processi,
Sancte Abdo,
Sancte Cyriace,
Sancte Nicomedis,
Sancte Nicostrate,
Sancte Theodore,
Sancte Marcelle,
Sancte Quintine,
Sancte Prisce,
Sancte Benigne,
Sancte Saturnine,
Sancte Maximine,
Sancte Christophore,
Sancte Albane,
Sancte Juste,
Sancte Januari,
Sancte Martine,
Sancte Faustine,
Sancte Senes,
Sancte Agapite.

SECUNDA FERIA.

SAncte Cesari,
Sancte Faviane,
Sancte Juvenalis,
Sancte Niceti,
Sancte Felicule,
Sancte Lantberte,
Sancte Bonefaci,
Sancte Prote,
Sancte Jacinte,
Sancte Ammoni,
Sancte Juliane,
Sancte Celse,
Sancte Antoni,
Sancte Bassiane,
Sancte Romane,
Sancte Cirione,
Sancte Agatore,
Sancte Ammone,
Sancte Petre,
Sancte Rogate,
Sancte Rogatiane,
Sancte Viane,
Sancte Fortunate,
Sancte Petre,
Sancte Paule,
Sancte Urbane,
Sancte Donate,
Sancte Felix,
Sancte Valentone,
Sancte Januari,
Sancte Luce,
Sancte Hiriane,
Sancte Ganduliane,
Sancte Modiane,
Sancte Juste,
Sancte Quintine,
Sancte Dionysi,
Sancte Saturnine,
Sancte Martialis,
Sancte Cature,
Sancte Victoriane,
Sancte Evasse,
Sancte Terh,
Sancte Fussee,
Sancte Marcelline,
Sancte Orate,
Sancte Tanate,
Sancte Honorate,
Sancte Profire,
Sancte Erasmi,
Sancte Lugodoni,
Sancte Vite,
Sancte Macari,
Sancte Silbe,
Sancte Vitalis,
Sancte Comme,
Sancte Gemine,
Sancta Eulalia,
Sancta Emelia,
Sancta Potamia,
Sancta Rodana,
Sancta Cantia,
Sancte Amasse,
Sancte Mutiriane,
Sancte Tabule,
Sancte Alexander,
Sancte Pontice,
Sancte Histee,
Sancte Sosine,
Sancte Tite,
Sancte Juli,
Sancte Sotice,
Sancte Gemiane,
Sancte Babille,
Sancte Vincenti,
Sancte Prisce,
Sancte Hilari,
Sancte Felix,
Sancte Agapite,
Sancte Honorate,
Sancte Phurphire,
Sancte Pamphile,
Sancti VII Fratres,
Sancte Anastasi,
Sancte Basse,
Sancte Felix,
Sancte Silvane,
Sancte Cassare,
Sancte Sebastiane,
Sancte Vincenti,
Sancte Alexander,
Sancte Rufine,
Sancte Eugeni,
Sancte Secundine,
Sancte Donate,
Sancte Longine,
Sancte Fructuose,
Sancte Eucine,
Sancte Eppepoli,
Sancte Victorine,
Sancte Victor,
Sancte Peregrine,
Sancte Severiane,
Sancte Sanctule,
Sancte Emerite,
Sancte Justine,
Sancte Apolinaris,
Sancte Crissoni,
Sancte Polychroni,
Sancte Helene,
Sancte Parmene,
Sancte Theodole,
Sancte Eventi,
Sancte Felicissime,
Sancte Hermes,
Sancte Gallicane,
Sancti XL Milites,
Sancte Argee,
Sancte Martialis,
Sancte Martiane,
Sancte Theodole,
Sancte Quintine,
Sancte Aquiline,

Sanċte Candide,
Sanċte Secundine,
Sanċte Luciane,
Sanċte Jucunde,
Sanċte Caliſte,
Sanċte Revocate,
Sanċte Abſalme,
Sanċte Repenſe,
Sanċte Eudbrichthe,
Sanċte Muſcenti,
Sanċte Chriſtifere,
Sanċte Senonis,
Sanċte Mucce,
Sanċte Sabiane,
Sanċte Fructuoſe,
Sanċte Eulogi,
Sanċte Minuce,
Sanċte Severiane,
Sanċte Caſtule,
Sanċte Rodonis,
Sanċte Putiolis,
Sanċte Arthemate,
Sanċte Juliane,
Sanċte Meſſoriane,
Sanċte Celiane,
Sanċte Date,
Sanċte Commeſſoriane,
Sanċte Feliane,
Sanċte Conſtane,
Sanċte Taſſice,
Sanċte Sotice,
Sanċte Dionyſſe,
Sanċte Marine,
Sanċte Symphoriane,
Sanċte Celeris,
Sanċte Gelaſſe;
Sanċte Sulpici,
Sanċte Soterice,
Sanċte Amane,
Sanċte Silvane,
Sanċte Pœne,
Sanċte Eubraxe,
Sanċte Baſſili,
Sanċte Caſtarte,
Sanċte Deſideri,
Sanċte Damiane,
Sanċte Modeſte,
Sanċte Cyriace,
Sanċte Fauſtiniane,
Sanċte Criſſantis,
Sanċte Secundiane,
Sanċte Ritule,
Sanċte Claſſice,
Sanċte Pupule,
Sanċte Marcelle,
Sanċte Gae,
Sanċte Potamine,
Sanċte Nemiſſe,
Sanċte Viruli,
Sanċte Felix,
Sanċte Jucunde,
Sanċte Servule,
Sanċte Sirice,
Sanċte Floriane,
Sanċte Paule,
Sanċte Primitive,
Sanċte Carfore,
Sanċte Herenee,
Sanċte Cerere,
Sanċte Neſtoris,
Sanċte Thetolis,
Sanċte Anteginis.

TERTIA FERIA.

SAnċte Popule,
Sanċte Serapion,
Sanċte Leo,
Sanċte Donate,
Sanċte Floriare,
Sanċte Caſte,
Sanċte Vocator,
Sanċte Ruſtice,
Sanċte Firmine,
Sanċte Mirdane,
Sanċte Macedone,
Sanċte Palatine,
Sanċte Innocens,
Sanċti Infantes omnes occiſi pro Chriſto in toto mundo.
Sanċte Gorgone,
Sanċte Macidane,
Sanċte Palatine,
Sanċte Candide,
Sanċte Valere,
Sanċte Petre,
Sanċte Marciane,
Sanċte Paule,
Sanċte Silue,
Sanċte Petroſe,
Sanċte Ingeune,
Sanċte Regule,
Sanċte Longine,
Sanċte Hilari,
Sanċte Tatiane,
Sanċte Caſtor,
Sanċte Dionyſſe,
Sanċte Januari,
Sanċte Colleċte,
Sanċte Aprelis,
Sanċte Quintine,
Sanċte Servule,
Sanċte Theothole,
Sanċte Baſſe,
Sanċte Originis,
Sanċte Filocale,
Sanċte Fidelis,
Sanċte Albine,
Sanċte Seluce,
Sanċte Ambroſi,
Sanċte Caſtule,
Sanċte Montane,
Sanċte Paſtor,
Sanċte Rogate,
Sanċte Succeſſe,
Sanċte Dorothee,
Sanċte Domine,
Sanċte Amiſſe,
Sanċte Quintiane,
Sanċte Viċtor,
Sanċte Procule,
Sanċte Miltiades,
Sanċte Euagre,
Sanċte Benigne,
Sanċte Agathe,
Sanċte Meri,
Sanċte Creſte,
Sanċte Thetole,
Sanċte Agatho,
Sanċte Phi,
Sanċte Mature,
Sanċte Claudiane,
Sanċte Plante,
Sanċte Marciane,
Sanċte Nicandre,
Sanċte Herenee,
Sanċte Seleuſe,
Sanċte Cyriaces,
Sanċte Apolone,
Sanċte Repenſe,
Sanċte Gaiane,
Sanċte Oſuualde,
Omnes ſanċti Martyres, orate pro nobis.
Sanċte Hilari,
Sanċte Martine,
Sanċte Silveſter,
Sanċte Remei,
Sanċte Euſebi,
Sanċte Germane,
Sanċte Ambroſi,

Sanċte

Sancte Hieronyme,
Sancte Augustine,
Sancte Gregori,
Sancte Isidore,
Sancte Severine,
Sancte Pauline,
Sancte Avite,
Sancte Servasi,
Sancte Medarde,
Sancte Vedaste,
Sancte Amande,
Sancte Audomare,
Sancte Richari,
Sancte Bertine,
Sancte Arnulfi,
Sancte Leudegari,
Sancte Bauo,
Sancte Goar,
Sancte Gaurici,
Sancte Valeriane,
Sancte Theodore,
Sancte Audate,
Sancte Tiburti,
Sancte Anniane,
Sancte Calliste,
Sancte Candide,
Sancte Rumolde,
Sancte Piato,
Sancte Suplici,
Sancte Brici,
Sancte Flodolde,
Sancte Marcelle,
Sancte Cubrethe,
Sancte Egbreth,
Sancte Benedicte,
Sancte Patrici,
Omnes sancti Confessores.
Sancte Paule,
Sancte Antoni,
Sancte Hilarion,
Sancte Machari,
Sancte Pocomi,
Sancte Nestorion,
Sancte Amate,
Sancte Joseph,
Sancte Zacharias,
Sancte Pastor,
Sancte Pambo,
Sancte Sasas,
Sancte Chame,
Sancte Arseni,
Sancte Methoen,
Sancte Euagri,
Sancte Moyses,
Sancte Nile,
Sancte Abraham,
Sancte Anastasi,
Sancte Felix,
Sancte Epiphani,
Sancte Isidore,
Sancte Speriti,
Sancte Theodore,
Sancte Serapion,
Sancte Sperici,
Sancte Daniel,
Sancte Mathois,
Sancte Johannes,
Sancte Passion,
Sancte Petre,
Sancte Loth,
Sancte Ammon,
Sancte Theophile,
Sancte Helias,
Sancte Bisarion,
Sancte Pior,
Sancte Marce,
Sancte Agiahen,
Sancte Sarion,
Sancte Jacob,
Sancte Ammai,
Sancte Zelon,
Sancte Theodote,
Sancte Silvane,
Sancte Zacharias,
Sancte Apollo,
Sancte Milido,
Sancte Euolog,
Sancte Johannes,
Sancte Zenon,
Sancte Nisteron,
Sancte Ammonas,
Sancte Natira,
Sancte Luci,
Sancte Mistero,
Sancte Anubab,
Sancte Passis,
Sancte Effrem,
Sancte Pesteris,
Sancte Johannes,
Sancte Or,
Sancte Ammon,
Sancte Beree,
Sancte Theon,
Sancte Apollon,
Sancte Ammon,
Sancte Cepres,
Sancte Pater,
Sancte Mot,
Sancte Sire,
Sancte Esaias,
Sancte Paule,
Sancte Helene,
Omnes sancti Monachorum Ordines.

QUARTA FERIA.

Sancta Maria,
Sancta Tecla,
Sancta Felicitas,
Sancta Perpetua,
Sancta Agatha,
Sancta Agnes,
Sancta Cecilia,
Sancta Petronilla,
Sancta Eugenia,
Sancta Sabina,
Sancta Anastasia,
Sancta Genovefa,
Sancta Gertrudis,
Sancta Afra,
Sancta Columba,
Sancta Sinclita,
Sancta Eulalia,
Sancta Christiana,
Sancta Euphemia,
Sancta Basilissa,
Sancta Scolastica,
Sancta Aldegundis,
Sancta Radagundis,
Sancta Prisca,
Sancta Lucia,
Sancta Theodosia,
Sancta Candida,
Sancta Julitta,
Sancta Transilla,
Sancta Fulgenia,
Sancta Cirilla,
Sancta Lucina,
Sancta Theodora,
Sancta Chorona,
Sancta Leonilla,
Sancta Emerentiana,
Sancta Constantia,
Sancta Agappa,
Sancta Balbina,
Sancta Severentia,
Sancta Claudia,
Sancta Basilissa,
Sancta Helena cum tribus filiis.
Sancta Palladia,
Sancta Ciriaca,
Sancta Concordia,
Sancta Triphonia,
Sancta Anna,

Sancta

Sancta Babilla,
Sancta Lustra,
Sancta Justina,
Sancta Ambicula,
Sancta Felicissima,
Sancta Justa,
Sancta Flabia,
Sancta Marciosa,
Sancta Valeria,
Sancta Megitia,
Sancta Basilia,
Sancta Italica,
Sancta Eulogia,
Sancta Sabathia,
Sancta Helia,
Sancta Philagia,
Sancta Trophima,
Sancta Papia,
Sancta Donata,
Sancta Daraclita,
Sancta Julia,
Sancta Augusta,
Sancta Maxima,
Sancta Donatilla,
Sancta Veneria,
Sancta Philenta,
Sancta Martina,
Sancta Susanna,
Sancta Theodota,
Sancta Fustimatha,
Sancta Chasia,
Sancta Valentina,
Sancta Manna,
Sancta Martyria,
Sancta Paulina,
Sancta Candida,
Sancta Crispina,
Sancta Leochudia,
*** *Videntur aliqua deesse.*

Oratio, quam beati Patres post recitata Sanctorum nomina in quotidianis Orationibus cantare solebant. (*)

PEr Sanctorum Angelorum, Archangelorum, & Patriarcharum, & Prophetarum, & beatorum Apostolorum, & omnium Sanctorum Martyrum & Confessorum, & beatarum Virginum merita & orationes, & intercessiones, & passiones & suffragia, Trinitas clemens exaudi me, libera me, defende me, redime me, protege me, adjuva me, & salva me, conserva me, illustra me, visita me. Da mihi, Domine, cor contritum & purum, quod te videat, & cogitet, & credat,: & pedes castos, qui præceptis tuis obedienter ministrent; & manus continentes, sine ira & vanitate ad te elevatas, quæ utilitatem proximorum & misericordiam laborent. Largire Domine Christe labia discreta, quæ te benedicant, & magnificent, & prædicent, & cum timore, & tremore, & exultatione te semper adorent: & aures intentas, quæ nomen tuum, & legem tuam, & verba tua audiant: & oculos humiles, qui te videant, sensum, qui te sentiat, intellectum, qui te intelligat, & animum, qui te semper cogitet & diligat: & non veniat mihi pes superbiæ, & munus peccatoris non moveat me. Non hebetet me gastrimargia, & non coinquinet me fornicatio. Non gubernet me vana gloria, non obducat me filargiria, non dilaniet me ira, non mortificet me tristitia. Non vacuet me accedia, non humiliet me cenodoxia, & non destruat me superbia. Sed largire mihi, clemens Trinitas, abstinentiam & castitatem, voluntariam paupertatem & mansuetudinem: largitatem, pietatem, & quietem: misericordiam, lenitatem, indulgentiam, humilitatem, benignitatem, hilaritatem, patientiam, modestiam, sinceritatem, sapientiam, concordiam, pacem & caritatem. Miserere mihi, Domine, miserere mihi. De præteritis veniam, de præsentibus emendationem, de futuris largire custodiam. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

HYMNUM DOMINICALE.

TE Deum laudamus, te Dominum confitemur. Te æternum Patrem omnis terra veneratur. Tibi omnes Angeli, tibi cœli & universæ potestates. Tibi Cherubim & Seraphim incessabili voce proclamant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt cœli & terra majestatis gloriæ tuæ. Te gloriosus Apostolorum chorus. Te Prophetarum laudabilis numerus. Te Martyrum candidatus laudat exercitus. Te per orbem terrarum sancta confitetur Ecclesia. Patrem immensæ majestatis. Venerandum tuum verum unicum Filium. Sanctum quoque paraclitum Spiritum. Tu Rex gloriæ Christus. Tu Patris sempiternus es Filius. Tu ad liberandum suscepturus hominem non horruisti Virginis uterum. Tu devicto mortis aculeo aperuisti credentibus regna cœlorum. Tu ad dexteram Dei sedes in gloria Patris. Judex crederis esse

(*) Orationes, quæ post hæc sub nominibus SS. Hilarii, Hieronymi, Gregorii Papæ, Augustini, Columbani, Ephrem referuntur, non reperiuntur in illorum operibus; fortassis vero ideo his nominibus insignitæ sunt, quod haustæ sint ex illorum scriptis.

esse venturus. Te ergo quæsumus, tuis famulis subveni, quos pretioso sanguine redemisti. Æterna fac cum Sanctis tuis gloria numerari. Salvum fac populum tuum Domine, & benedic hæreditati tuæ. Et rege eos & extolle illos usque in æternum. Per singulos dies benedicimus te. Et laudamus nomen tuum in seculum, & in seculum seculi. Dignare, Domine, die isto sine peccato nos custodire. Miserere nostri Domine, miserere nostri. Fiat misericordia tua, Domine, super nos: quemadmodum speravimus in te. In te, Domine, speravi: non confundar in æternum.

Oratio.

Deus rerum omnium Conditor atque Creator, qui unus in Trinitate, & trinus in unitate cognosceris, cujus magnitudinem deficiens est lingua humana narrare; quem sine cessatione proclamant Angeli: *sanctus.* Ideo nos minimi famuli tui ore quidem indigno non tres sanctos, sed ter *sanctus,* præconio vocis attollimus, ut consona modulamina proclamant terræ petita laudatio: ob hoc pietatem tuam, Domine clementissime Pater exoramus, optata tribuas, commissa indulgeas, ut detersa a nobis peccamina, pura & libera conscientia, tua mereamur opulentia gratulari. Per.

Fides edita apud Niceam a CCCXVIII. Episcopis.

CRedimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium factorem, & in unum Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei de Patre natum unigenitum, hoc est, de substantia Patris. Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum de Deo vero. Natum, non factum Omousion Patri, hoc est, ejusdem cum Patre substantiæ, per quem omnia facta sunt in cœlo & in terra. Qui propter nos, & propter nostram salutem descendit & carnem assumpsit, & homo factus est. Passus est, & resurrexit tertia die. Ascendit ad cœlos, sedet in dexteram Dei Patris omnipotentis. Inde venturus judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem, qui dicunt, aliquando erat tempus, quando non erat, & priusquam nasceretur, non erat; & quia ex nullis subsistentibus factus est; aut ex alia substantia vel essentia, aut mutabilem dicunt esse, vel convertibilem Filium Dei, anathematizat catholica & apostolica Ecclesia.

Oratio S. Hilarii, quam XII. Libris, quos de sancta conscripsit Trinitate, subjunxit.*

SAncta Trinitas, conserva, oro, fidei meæ incontaminatam Religionem, usque ad excessum spiritus mei. Dona mihi hanc conscientiæ meæ vocem, ut quod in regenerationis meæ symbolo, baptizatus in Patre & Filio & Spiritu sancto, professus sum, semper obtineam: Patrem scilicet te nostrum, Filium tuum una tecum adorem, & sanctum Spiritum tuum, qui ex te per unigenitum tuum est, promerear; quia mihi idoneus ad fidem testis est, dicens: *Pater*, omnia mea tua sunt, & tua mea.* [Deus meus omnia mea tua sunt, & tua mea]. Deus meus Jesus Christus manens in te, & ex te, & apud te semper Deus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

* Tomi II. Operum pag. 444. Edit. Veron.

*[ ] uncinis inclusa desunt in Hilario.

Oratio S. Augustini Episcopi.

DEus justitiæ, te deprecor, Deus misericordiæ, Deus invisibilis, Deus incomprehensibilis, Deus inenarrabilis, æterne, perpetue, benedicte: Deus, cujus omnia, in quo omnia, sub quo omnia, per quem omnia sunt: parce animæ meæ, parce malis meis, parce peccatis meis atque criminibus: visita infirmum, cura ægrum, sana languentem. Da cor, quod te timeat, sensum, qui te intelligat, oculos cordis, qui te videant. Da mihi scintillam sapientiæ tuæ, quæ mihi justificationum tuarum iter ostendat, & foveas inimici declinare me doceat. Miserere mei, quia peccavi, & propter duritiam cordis mei, in ipsa peccatorum meorum morte perduro: ego ore, ego corde, ego opere, ego omnibus vitiis inquinatus sum, omnibus sceleribus coopertus sum. Veniam peto, quia crimen agnosco: scelera mea tibi fateor, quæ etsi non confiterer, tamen te latere non possunt. Tu enim scrutator cordis & renium es: tibi occulta manifestantur, & secreta patefiunt. Miserere mei Domine, ne me perire

patiaris: ne me permittas æternis tenebris, & perpetua morte consumi. Aufer a corde meo alienum sensum, cura in me stuporem mentis: extirpa a visceribus meis consilia iniquitatis, erade a lingua mea detrahendi consuetudinem, mentiendi facilitatem, loquendi scurilitatem, & omnes actus meos arte & medicina tua sana. Circumcide in me, Domine, vitia cordis & corporis. Miserere mei Deus, quia tu nosti facta mea. Si tu transgressiones meas judicio tuo persequi ac punire voluisses, olim me terra vivum absorbuisset. Sed quia tanta est clementia majestatis tuæ, ut nullum perire patiaris; sed omnes expectas ad pœnitentiam reverti, qui das spatium pœnitendi; da possibilitatem operanti, ut non sit hoc vanum indulgentiæ tuæ tempus, quod mihi largiri pro tua pietate dignaris. Miserere mei Deus, ne me despicias, neque avertas faciem tuam a me, quia non pro justitia mea peto misericordiam tuam, sed propter clementiam tuam respice ad me de sede majestatis tuæ, & tenebras cordis mei radio splendoris tui illumina. Protege me, Domine, scuto veritatis ac fidei, ut me diaboli jacula ignita non penetrent, & quicquid illud est, quod infelicitas mea a te petere aut non præsumit, aut non intelligit, id tu pro tua virtute tribue, & hoc largire, quod animam meam salvet a morte; & exeunti mihi de hac clausura tenebrarum manum porrige, & lumen ostende. Miserere mei Domine, & redintegra confractum, sana corruptum, emenda vitiatum, & illud indulge, quod feci, & hoc, præsta, ne iterum faciam. Misericors & miserator Deus, qui & barbaros salvare vis, & ad veritatis agnitionem venire, ad te confugi fidelium Salvatorem. Miserere mei, quia te plurimum exacerbavi, & inimicum gaudere feci, & ecce mortuus sum obediens ei. Tu Domine & impiis, & his, qui sunt sine misericordia, misereris: miserere humilitati meæ: apud te enim impossibile nihil est, quoniam secus infernum dissipata est anima mea. Fac misericordiam, quia benignus es & misericors, figmento tuo; qui & corpora, quæ non sunt, in die resurrectionis suscitaturus es. Exaudi me, Domine, quia defecit spiritus meus, & infelix anima mea. Tabefactum est etiam corpus meum, quod coinquinavi: etiam vivere non valeo pro eo, quod non credidi. Ignosce peccatum meum per pœnitentiam, vivifica me contritum, & igne splendoris tui illumina, & accende cor meum: ut ego accipiens fiduciam misericordiæ & indulgentiæ tuæ, residuum tempus vitæ, quod mihi donaveris, mandata tua custodiam, & a timore tuo non recedam; sed devote serviam tibi amplius, quam modo. Parce ergo mihi, & vivifica me omnipotens Deus, Domine Jesu Christe universitatis conditor, spes unica mundi. Præsta mihi primum, ut te bene rogem, & ut me agam dignum, quod me exaudias. Auge in me, Domine, munera tua, ut anima mea diligat te, & fiat expedita ab omni vitio concupiscentiæ. Rogo te Pater, deprecor te Fili, obsecro tu Spiritus sancte, ut evadam de mundi miseria, & dones mihi æterni regni perpetua gaudia. Revertere jam Deus meus, & ne obliviscaris mei usque in finem, non in perpetuum deseras, nec me cadere in potestate dæmonum permittas. Licet in offensa jaceam, tu tamen clemens, tu pius, tu patiens, tu multum misericors, nullum derelinquis, nullum spernis ad sanitatem venientem, sed ultro offerens misericordiarum clementias peccatores expectas, ut redeant. Quanti enim scelerati, & multis flagitiis involuti, per bonitatis tuæ gratiam ad indulgentiam pervenerunt? Sicut multis non merentibus gratis veniam donasti: sic & mihi indigno indulgentiam largiri digneris propter tuam ineffabilem misericordiam, omnipotens Deus, qui vivis & regnas per omnia secula seculorum. Amen.

Oratio sancti Gregorii.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, qui sedes in septimo throno: sub cujus pedibus omnia contremiscunt; miserere mei, qui fecisti cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt. Miserere mei, qui altitudinem cœli, & latitudinem terræ, & profundum abyssi metitus es: qui perpetua sapientia tua cœlos camerasti & stellis ornasti, & terram floribus depinxisti; quem mundus non capit, & requiescis in corde mundo. Fac, Domine, cor meum imma-

immaculatum, qui diem a nocte separas, & mutas linguas ferarum, & das eis sapientiam: quem diversa volatilia garrula agnoscunt voce suavitatis, laudantes suum Creatorem. Gloriosus es tu Domine, & gloriosa opera tua, qui fecisti, quæ non erant. Justus es, Domine, & justum judicium tuum: magna & mira sunt opera tua. Benedictus es super omnes benedictiones. Trinitas Deus inseparabilis, qui es unus & non solus: una divinitas, trina majestas, coæqualis gloria, Alpha & Omega, initium & finis. Deus noster Rex ante secula, qui operatus es salutem in medio terræ. Deus qui seculum senectute concludis, & tamen ipse cum seculo non senescis. Ad te expando manus meas in similitudinem crucis: ad te humilior, ad te resurgam. Erigat me dextera tua Jesu Christe, qui manes in Patre, & Pater in te in sempiternum. Credimus, Domine, adventum tuum & resurrectionem tuam. Tu nostri dominaris. Domine antequam discutias me, miserere mei; sana peccatorum meorum vulnera, quia peccavi in te. Ab occultis meis munda me Domine. Illumina cor & sensum meum lumine serenitatis tuæ. Te ante omnia sensus meus sapiat. Da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua, & custodiam ea in corde meo. Da mihi gratiam tuam, quia non est, qui convalescat...... Pater orphanorum, venerator viduarum, indultor egentium, confessor pœnitentium; præsta mihi veniam, quem plasmasti de limo; & cogitationes, quæ fidem non frangant. Doce me facere voluntatem tuam. Quæcumque præcipis, ipse adjuva, ut implere possim, ut non peccem tibi amplius; sed da mihi desiderium ad omne opus bonum. Domine, in tua justitia libera me de peccatis meis, ab omni malo, ab omni periculo, ab omni hæresi, ab omnibus iniquis desideriis: & constitue me in omni opere bono, & visita dolores meos, & sana, quæ tibi apta non sunt; & quod in me obscurum est, nomen luminis accipiat. Ante te, Domine, omne desiderium meum, & gemitus meus a te non est absconditus. Da mihi, Domine, fortitudinem adversus insidias diaboli, & instiganti obsistere satanæ. Da mihi arma virtutis, & loricam fortitudinis tuæ. Nulla mihi nimia oblectatio subripiat, nullus antiquæ putredinis suæ me fœtor corrumpat. Aufer a me lubricos & inutiles cogitatus, suggestionesque furtivas. Deus, qui plus potes dare, quam nos petamus aut intelligamus; moveat vox mea misericordiam tuam, qui es unus in Trinitate, & trinus in unitate. Ne perdas me cum peccatis meis; quia non venisti justos salvare, sed peccatores ad pœnitentiam revocare: qui es amator pœnitentiæ miserere mei.

Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, fortitudo mea, firmamentum meum, liberator & protector magnus & patiens, refugium & virtus, adjutor & liberator, lux lucis, fons luminis, sol justitiæ, stella diei, qui inhabitas seculum, cujus alta & superna terra, cujus thronus inæstimabilis, & gloria imcomprehensibilis, cui assistunt militiæ cum pavore, cujus vultus excitat abyssos, & tabescere facit montes: exaudi orationem servi tui Deus meus, per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui est spendor veræ lucis, janua vitæ, via salutis, lucerna ardens, cibus cœlestis, panis vivus, potus ex fonte perenni, Verbum in principio apud Deum cum Spiritu sancto, qui a Patre procedens circumit girum cœli. Quid ergo Deus meus, quid rogo, nisi Dominus Deus? Summe optime, potentissime, & misericordissime, & justissime & sacratissime & præsentissime, & pulcherrime, stabilis & incomprehensibilis, immortalis; mutans omnia, numquam novus, numquam vetus; innovans omnia sine vetustate, perdens superbos & nesciunt, semper agens, semper quietus, colligens & non egens, portans & implens, & protegens, creans, & nutriens, & perficiens; quærens, cum nihil tibi desit. Amas nec æstuas; zelas & securus es: pœnitet te, & non doles: irasceris & tranquillus es: opera mutas, nec mutas consilium: recipis quod invenis, & nunquam amisisti: nunquam inops, & gaudes lucris: nunquam avarus, & usuras exigis: supererogas ut debeas, nec quis habet quicquam non tuum. Reddis perdita debita, nihil perdens: sine qualitate bonus, sine quantitate magnus, sine indigentia Creator, sine situ

omnia tenens, ſine loco ubique totus, ſine tempore ſempiternus, ſine ulla mutatione mutabilia faciens, nihilque patiens. Exaudi, exaudi me Domine. Tu es enim Deus meus vivus & verus, Pater meus ſanctus, Dominus meus pius, Rex meus magnus, Judex meus juſtus, magiſter meus unus, adjutor meus opportunus, medicus meus potentiſſimus, dilectus meus pulcherrimus, panis meus vivus, ſacerdos meus in æternum. Deus meus ad patriam lux mea vera. Dulcedo mea ſancta, via mea recta, ſapientia mea præclara, ſimplicitas mea pura, concordia mea pacifica, cuſtodia mea tuta, portio mea bona, ſalus mea ſempiterna, miſericordia mea magna, patientia mea robuſtiſſima, victima mea immaculata, redemptio mea facta, ſpes mea futura, caritas mea perfecta, reſurrectio mea ſancta, vita mea æterna. Te deprecor, ſupplico, & rogo, ut per te ambulem, ad te perveniam, in te requieſcam. Exaudi, exaudi, exaudi me Chriſte, qui cum Patre & Spiritu ſancto vivis & regnas.

Oratio ſancti Gregorii Papæ.

PEccavi, Domine, coram te, peccavi & coram Angelis tuis. Fac mecum ſervulo tuo ſecundum miſericordiam tuam. Tibi, Domine, miſericordia, tibi Domine juſtitia. Sana me, Domine, & ſanabor: ſalva me, & ſalvabor, quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te. Vivens, vivens ipſe confitebitur tibi, ſicut & ego hodie. Intercede pro me ſancta Maria Mater Domini noſtri Jeſu Chriſti. Beatiſſima & glorioſa Genitrix adjuva me. Intercede pro me ſancte Petre, Apoſtolorum Princeps, & ſolve me a vinculis peccatorum meorum. Intercede pro me peccatore ſancte Paule, Apoſtole Chriſti, vas electionis. Intercede pro me indigno & reo atque torpente, ſancte Andreas. Intercede pro malis meis, ſancte Jacobe. Intercede pro malefactis meis, ſancte Joannes dilecte Dei. Intercede pro peccatis meis, ſancte Philippe. Intercede pro peccatis meis, ſancte Bartholomæe. Intercede pro infirmitatibus meis, ſancte Thoma. Intercede pro delictis meis, ſancte Mathæe. Intercede pro iniquitatibus meis, ſancte Jacobe. Intercede pro ſceleribus meis, ſancte Tathæe. Intercede pro transgreſſionibus meis, ſancte Simon. Intercede pro vanitatibus meis, ſancte Mathias. Obſecro vos Apoſtoli Chriſti per commemorationem veſtram, ut mihi ſervulo veſtro miſereamini, & me in omni adjutorio adjuvetis. Obſecro vos, novem Ordines Angelorum, Angelos, Archangelos, Virtutes, Poteſtates, Principatus, Dominationes, Thronos, Cherubim & Seraphim, ut intercedatis pro me, ut ſit mihi propitius Chriſtus Filius Dei vivi. Obſecro divitias bonitatis & longanimitatis & patientiæ tuæ, Jeſu Chriſte Fili Dei Salvator noſter: miſerere mei, & propitius eſto mihi peccatori; quia non vis mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat: nec extinguis linum fumigans, & arundinem quaſſatam non confringis. Fac me ſicut unum de mercenariis tuis, & efficiar a te de ſervo amicus: & fiat voluntas tua, ſicut in cœlo & in terra.

Oratio ſancti Hieronymi Presbyteri.

DOmine Jeſu Chriſte, qui me dignatus fuiſti creare ad imaginem tuam, & redimere de tuo pretioſo ſanguine: qui intra matris viſcera, mea membra compaginaſti, & ad iſtius vitæ lucem perduxiſti. Precor dulciſſimam pietatem tuam, ut me tuo cœleſti lumine illuminare digneris, & vias paradiſi mihi oſtendas, & ad portum ſalutis æternæ perducas. Domine miſericordiſſime, dignare in me accendere ignem amoris tui, qui peccata mea conſumat, & ad tuum deſiderium ſemper accendat; & habitet Spiritus ſanctus in corde meo, qui me doceat facere voluntates tuas. Domine piiſſime Pater, mollifica cor meum durum & lapideum. Largire mihi compunctionem cordis, ut de reatu peccatorum meorum profuſas lachrymas ante clementiam tuam fundam. Concede mihi, Domine, lachrymas Mariæ, quæ pedes tuos unguento unxit, lachrymis rigavit, & crine terſit. Concede mihi fidem latronis, qui in cruce poſitus te confeſſus eſt, dicens: *Memento mei Domine, cum veneris in regnum tuum,* & audire meruit: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiſo.* Præſta mihi, omnipotens Deus, ut in illa die, qua juſſeris animam meam a corpore ſeparari,

Luc. XXIII. 42. & 43.

piam

piam ſententiam merear audire, & Angeli ſancti perducant animam meam ad gaudia juſtorum. Angeli vero iniqui triſtes abſcedant a me. Dirigatur ad te, Domine, oratio mea, ſicut incenſum in conſpectu tuo. Exaudi, Domine, vocem meam, qua clamavi ad te, miſerere mei, & exaudi me. Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.

Item ejusdem.

DA mihi, Domine, compunctionem cordis, & lachrymas oculis meis; ut defleam diebus ac noctibus omnes dies negligentiæ meæ cum humilitate & puritate cordis & caritate. Appropiat oratio mea in conſpectu tuo. Si iratus fueris, Domine, adverſum me; quem adjutorem quæram, aut quis miſerebitur infirmitatibus meis? Memento, Domine, quod Chananæam & Publicanum vocaſti ad pœnitentiam, & Petrum lachrymantem ſuſcepiſti; ſic & meas ſuſcipere digneris preces miſericors Deus, ſalva me Salvator mundi, qui regnas.

Oratio ſancti Hieronymi.

EGo te, Domine Jeſu Chriſte, vere credo, verum fateor; quia vere redemiſti nos: vere, quia vivificaſti nos; verum, quia ſalvaſti nos. Tu fortior forte, victor in prælio, præparator vitæ. Tu reſurrectio mortuorum. Tua ſumus vaſa, tu noſter figulus. Rogamus te, Domine, ut vacua ſpiritu tuo impleas, plena conſerves. Te in Patre credimus: Patrem ſimiliter in te confitemur, Spiritum quoque ſanctum in utroque veneramur. Trinum Deum colimus in perſonis, unum in ſubſtantia deitatis. Munda me, Domine, vas tuum, & ſanctifica, quod feciſti: de malitia evacua, & imple de gratia. Præſta mihi, ut fraternam ſemper teneam caritatem: mala oblivisſcar, aliena non requiram. Te ſolum creaturarum omnium, qui unus & verus es, ſemper diligam Creatorem, qui mortificas & vivificas, deducis ad inferos & reducis, in Trinitate ſemper permanens in ſecula ſeculorum.

Oratio ſancti Martini.

DEus gloriæ, qui unus & verus, qui ſolus & juſtus es, in quo omnia, ſub quo omnia, per quem omnia facta ſunt. Exaudi me orantem, ſicut exaudiſti tres pueros de camino ignis ardentis. Exaudi me orantem, ſicut exaudiſti Jonam de ventre cœti. Exaudi me orantem, ſicut exaudiſti Suſannam, & liberaſti eam de manu iniquorum teſtium. Exaudi me orantem, ſicut exaudiſti Petrum in mari, & Paulum in vinculis. Parce animæ meæ: parce factis meis: parce cunctis criminibus noſtris, qui regnas cum Patre & Filio in ſecula.

Oratio ſancti Columbani.

DOmine Deus, deſtrue, & quicquid in me plantat adverſarius, eradica; ut deſtructis iniquitatibus, in os & cor meum intellectum & opus bonum inſeras: ut opere & voluntate tibi ſoli deſerviam, & intelligam mandata tua, & teipſum requiram. Da memoriam. Da caritatem. Da caſtitatem. Da fidem. Da omne, quod ſcis ad utilitatem animæ meæ pertinere. Domine, fac in me bonum, & præſta mihi, quod ſcis oportere, qui regnas.

Oratio ſancti Iſidori.

TU, Domine, verus doctor & præſtitor, advocatus & judex, largitor & munitor: terribilis & clemens, adjutor & conſolator, qui cæcis mentibus donas aſpectum, qui facis infirmis poſſibile, quod præcipis, qui ſic pius es, ut aſſidue rogari velis; ſic munificus, ut neminem deſperare permittas. Dona quod te præſtante bene quærimus, parce, & perduc nos ad illam contemplationem, ubi jam non poſſimus errare. Dona facere, quæ te inſpirante loqui præſumpſi. Dona complere, quæ alios commonui, ut qui præſtitiſti pium ſermonem, probabilem quoque conferas tuis famulis actionem. Libera nos, amator hominum benigniſſime, ab illo periculo; ne ſicut dicit Apoſtolus, dum aliis prædico, ipſe reprobus inveniar. Quam infirmi ſimus, tu veraciter noſti; quali hoſte deprimamur, agnoſcis: Te quærit certamen impar. Te expetit mortalis infirmitas; quia majeſtatis tuæ gloria eſt, ſi leo rugiens ab infirma ove ſuperetur; ſi ſpiritus vio-

violentissimus a debilissima carne vincatur. Ille qui de cœlo cecidit, & hic te pugnante subdatur; ut si potestatem ipsius ad tempus tua permissione patimur, nequaquam ejus insatiabilibus faucibus sorbeamur. Fac illum tristem de humana lætitia, qui de offensione nostra exultat, Christe Jesu Salvator mundi.

Item ejusdem.

Ex Libris Synonimorum.

QUo fletu mala mea flere incipiam, quibus lachrymis facinora mea lugeam, quibus fletibus angustias meas plangam? Peccata mea mihi sensum doloris tulerunt. O lachrymæ! ubi vos subduxistis? ubi estis fontes lachrymarum? ubi es mœroris unda? ubi estis lamenta? quo fugistis fletus? quo abiistis ploratus? Redite, obsecro vos, in nomine Domini nostri Jesu Christi; redite, progredimini, & oculos meos replete lachrymis. Novemini fontes lachrymarum, aspergite me fletibus, fluite super faciem meam, humectate maxillas meas, genas meas irrigate. Date mihi planctum anxium & amarum. Ego enim infelix & miser flendus ac miserandus, infelicissimus omnium atque miserrimus fœditatem meam conspicio, meumque reatum agnosco. Scio me esse peccatorem, & quam turpis sum video. Iniquum me esse reprehendo, impium me esse accuso. Rogo te, Domine, ut ignoscas mihi; ego agnosco iniquitatem meam. Inter omnes enim gravius corrui, inter omnes deterius cecidi, inter omnes plus peccato subjacui, plus ceteris carnali delectationi succubui. Cunctos carnales squalore luxuriæ superavi, omniumque impiorum mala scelere meo vici: ita ut tormenta tartarea vix malis meis sufficiant. Non est enim peccatum super peccatum meum, non est iniquitas super iniquitatem meam. Et nunc summæ clementiæ Deus, quoniam delicta mea cognita tibi facio, & in justitiam meam non abscondo; misericordiam tuam deprecor, misericordiam tuam imploro. Tuam imploro miserationem, tuam quæso clementiam; dele mea peccata, ablue facinora mea. Peccatorum meorum maculas munda, labem criminum meorum purga, sordes delictorum meorum absterge, sordes iniquitatum mearum ablue. Non differas mundationem meam Deus. Totum me tibi sanandum offero, recipiat salutem anima mea. Da vulneri meo salutem. Deus languoribus meis medelam tribue, post plagas vulnerum redde incolumem. Vulneratus sum, medicum quæro. Languidus sum, medelam posco. Consumpta est caro mea, contabuit species mea. Ossa mea exaruerunt, membra mea contabuerunt. Appropinquavi corruptioni, umbra mortis comprehendit me. Tenebræ operuerunt me, caligo inferni involvit me. Oppressit me tenebrarum horror. Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Tibi honor, & gloria, & virtus, & potestas in secula seculorum. Amen.

Oratio sancti Isidori.

SUccurre mihi, Deus meus, antequam mors veniat, antequam mors me perimat, antequam tartarus rapiat, antequam flamma comburat, antequam tenebræ me involvant, antequam sine fine deficiam. Subveni mihi Deus meus, priusquam gehenna ignis devorer, priusquam sine termino crucier. Væ mihi misero homini, omni poluto contagio! Væ mihi peccatori omnium pessimo! Væ mihi, qui factus sum sentina omnium criminum! Heu mihi, qui superavi omnem magnitudinem peccatorum! Heu mihi, cujus iniquitas excrevit omnem magnitudinem delictorum! Obsecro vos omnes Sancti, miseriis meis subvenite, perditionem meam plangite. Flete me miserum & projectum. Flete me mortuum & abominatum. Flete me cœlum & terra. Plorate me omnia elementa. Ingemisce me omne genus humanum. Sumite super me lamentum, veniam pro me lachrymis impetrate, & preces pro me impio fundite, terram lachrymis irrigate. Plenus sum sceleribus, plenus sum vitiis omnibus: vas iniquitatis ego sum. Per omnia membra mea scelerum insignia agnoscuntur. Nihil est, quod justitiæ reservaverim, totum impietati me tradidi. Omne vitium, quod destinavi in carne, perfeci in opere. Omne crimen, quod cogitavi, complevi. Omnem pravam cogitationem ad studium perficiendi deduxi. Hinc est, quod inter homines confusus, in cœlum oculos erigere non valeo. In vultu enim meo ignominiam porto. In omnibus actibus meis erubesco. Faciem meam con-

scientiæ

ſcientiæ reatus inclinat. Confuſio operis mei ante oculos verſatur. Corde meo deprehenſus ubique confundor: non audeo quempiam fiducialiter intueri. Fidem enim perdidi, pietatem contaminavi, ſanctitatem pollui, religionem vitiis impiavi. Divina omnia atque humana jura violavi. In omne fas nefasque properavi. Miſerere mei Domine, miſerere mei, qui regnas.

Oratio ſancti Effrem Diaconi.

DOmine Deus & Salvator meus, quare me dereliquiſti? Miſerere mei, quoniam tu es amator omnium ſolus. Salva me peccatorem, quoniam tu es ſine peccato ſolus. Erue me de cœno iniquitatum mearum, ut non infigar in æternum. Libera me de ore inimici mei: ecce enim ut leo rugiens devorare me cupit. Excita potentiam tuam, & veni, ut ſalvum me facias; coruſca coruſcationes tuas. Diſperge virtutem inimici, amator hominum benigniſſime. Deus, adjuro te per miſerationes tuas, ne me cum hœdis a ſiniſtris tuis ſtatuas, cum his, qui te exacerbaverunt. Ne dicas mihi, *Neſcio te:* ſed tribue mihi propter multam miſericordiam tuam indeſinenter cordis compunctionem & fletum: & ſanctifica me, ut fiam templum gratiæ tuæ, per te Chriſte Jeſu.

Oratio, ut in Regum continetur hiſtoria, pro omni populo.

PArce Domine, parce populo tuo, quem redemiſti, Chriſte, ſanguine tuo; ut non in æternum iraſcaris nobis. Deprecamur, Domine, in omni miſericordia tua, ut auferatur furor tuus & ira tua a loco iſto, & a domo ſancta tua, quoniam peccavimus. Peccavimus tibi, Domine, & tu iratus es nobis, & non eſt, qui effugiat manus tuas: ſed ſupplicamus, ut veniat miſericordia tua ſuper nos, qui Ninivæ pepercisti. Invocantes Dominum exclamemus, ut reſpiciat populum conculcatum & dolentem: protegat templum ſanctum ſuum, ne ab impiis contaminetur, ſed miſereatur nobis. Exclamemus omnes ad Dominum dicentes: Peccavimus tibi, Domine, patientiam habe in nobis, & erue nos a malis iſtis, quæ quotidie accreſcunt ſuper nos. Dimitte Domine, peccata populi tui, ſecundum multitudinem miſericordiæ tuæ, ſicut propitius fuiſti Patribus noſtris. Propitius eſto nobis, & impleatur gloria tua univerſa terra. Recordare, Domine, dic Angelo percutienti: Sufficit, contine manum tuam, & ceſſet interfectio, quæ graſſatur in populo, & ne perdas omnem animam viventem. Exurge, Domine, adjuva nos, & libera nos propter nomen tuum.

Oratio Effrem Diaconi.

POne, Domine, lachrymas meas in conſpectu tuo, ſicut in promiſſione tua, ut avertatur inimicus meus retrorſum, & expaveſcens conturbet, cum viderit me in loco, quem præparavit miſericordia tua. Expectans autem inimicus videre in loco, quem mihi propter delicta mea præparavit, videat me in loco lucis & vitæ æternæ, & converſus in tenebris conturbetur, quia nequaquam voluntas ejus effecta eſt. Ita benigniſſime, ita amator hominum, ita qui ſolus ſine peccato es, effunde ſuper me inæſtimabilem & immenſam miſericordiam tuam, & præſta mihi, ut & ego & hi, qui te diligunt, regni tui efficiamur hæredes; & videntes gloriam tuam, adoremus bonitatem tuam: & dicamus pariter, qui digni fuerimus videre inſatiabilem pulchritudinem majeſtatis tuæ: Gloria Patri, qui fecit nos, gloria Filio, qui ſanavit nos, gloria Spiritui ſancto, qui renovavit nos: Trinitas ſancta, une Deus, ſub umbra alarum tuarum nos protege, qui es benedictus in ſecula.

Oratio pro itineris & navigii proſperitate.

DEI Patris feſtinare maximum mihi cito peto adjutorium. Jeſu Chriſti imploro ſuffragia, qui natus eſt ex Virgine Maria. Sancti quoque Spiritus præſidio fungar ſemper hic vel in exilio. Chriſtus a me auferat pericula cuncta, quæque dæmonum jacula. Ne me captent hoſtes atque latrones, ne fures, neque mundi prædones. Ne me undæ maris, neque flumina, neque aquæ, nulla noceant numina. Ne tenebris, vel venti, vel flumine, velis plenis*, ventis quoque proſperis maris, cunctis ſolvar a periculis. Chriſtus mecum duras ac peſtiferas vincat terræ & aquarum beſtias: vincat tela aeris vitalia*, vincat

* Locus corruptus

* f. lethalia?

cuncta tonitrui fulgura. Vincat quæque venena serpentina, vincat sæva mundi veneficia: ut hæc cuncta non mihi quæ diximus, neque meis noceant comitibus. Sanus ego, sani mei comites, sine damno pergamus incolumes. Sana nave in pelagi fluctibus, sanis equis velis in terrestribus: sana nostra vehatur pecunia, ut sit apta ad nostra utilia. Inimici ne sint nobis nociva, quamvis mala prorumpant consilia. Christi mihi in æterno nomine viæ cunctæ pateant magnopere, si ascendam ardua in montium, si descendam convexa in vallium si... vias per vastissimas silvarum, rubo per densissimas: via plana pergam atque lucida usque loci destinati ***.

Domine Jesu Christe, te obsecro per misericordiam & clementiam tuam, ut præstes mihi veniam delictorum meorum. Aperi mihi januam vitæ, & princeps tenebrarum non occurrat mihi. Non veniat mihi pes superbiæ, & manus extranea non contingat mihi: sed suscipe me secundum verbum tuum, & perduc me ad convivium epularum tuarum, ubi epulantur omnes amici tui tecum. Tu es Jesus Christus Filius Dei vivi, cum Patre & Spiritu sancto regnans in secula seculorum.

S. Aug. Libr. XV. de Trinitate. Cap. XXVIII.

Oratio sancti Augustini, quam XV. Libris, quos de sancta conscripsit Trinitate subjunxit.

Matth. XXVIII. 20.

DOmine Deus, credimus in te Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum. Neque enim diceret Veritas: *Ite, baptizate gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*, nisi Trinitas esses. Nec baptizari nos juberes, Domine Deus, in ejus nomine, qui non est Dominus Deus. Nec diceretur voce divina: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est*, nisi Trinitas ita esses, ut unus Dominus Deus esses. Et si tu Deus Pater ipse esses, & Filius Verbum tuum Jesus Christus ipse esses, & donum vestrum Spiritus sanctus: non legeremus in literis Veritatis: *Misit Deus Filium suum:* nec tu unigenite diceres de Spiritu sancto: *Quem mittet Pater in nomine meo, & quem ego mittam vobis a Patre.* Ad hanc regulam fidei dirigens intentionem meam, quantum potui, quantum me posse fecisti; quæsivi te, & desideravi intellectu videre, quod credidi, & multum disputavi & laboravi. Domine Deus meus, una spes mea, exaudi me, ne fatigatus nolim te quærere; sed quæram faciem tuam semper ardenter. Tu da quærendi vires, qui te inveniri fecisti, & magis magisque inveniendi te spem dedisti. Coram te est firmitas & infirmitas mea: illam serva, istam sana. Coram te est scientia & ignorantia mea: ubi mihi aperuisti, suscipe intrantem; ubi clausisti, aperi pulsanti. Meminerim tui, intelligam te, diligam te. Auge in me ista, donec me formes ad integrum. Scio, scriptum est*: *In multiloquio non effugies peccatum.* Sed utinam prædicando verbum tuum, & laudando te, tantummodo loquerer: non solum fugerem peccatum, sed meritum bonum adquirerem; quantumlibet meruisses, loquerer*. Neque enim homo de te beatus peccatum præciperet germano in fide filio suo, cui scripsit, dicens: *Prædica verbum, insta opportune, importune.* Numquid dicendum est istum non multum locutum, qui non solum opportune, verum etiam importune verbum tuum, Domine, non tacebat? sed ideo non erat multum, quia tantum erat necessarium. Libera me, Deus meus, a multiloquio, quod patior intus in anima mea misera in conspectu tuo, & confugientem ad misericordiam tuam. Non enim cogitationibus taceo, etiam tacens voce*. Et si quidem non cogitarem, nisi quod placeret tibi, non utique rogarem, ut me ab hoc multiloquio liberares. Sed multæ sunt cogitationes meæ tales, quales nosti cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Dona mihi non eis consentire, & si quando me delectantur*, eas nihilominus improbare, nec in eis velut dormitando immorari: nec in tantum valeant apud me, ut aliquid in opera mea procedat ex illis, sed ab eis mea statim sit tuta sententia, tuta conscientia te tuente. Sapiens quidam cum de te loqueretur in Libro suo, qui Ecclesiasticus proprio nomine jam vocatur: *Multa*, inquit, *dicimus, & non pervenimus; & consummatio sermonum universa ipse est.* Cum ergo pervenerimus ad te, cessabunt multa ista, quæ dici-

Deut. VI. 4. — Gal. V. 4. — Joan. III. 17. — * *Aug.* scriptum esse — Prov. X. 19. — * *Aug.* quamlibet multum sic loquerer — II. Tim. IV. 2. — * *Aug.* vocibus — Psal. XCIII. 11. — * *Aug.* delectant — Eccli. XLIII. 29.

dicimus, *& non pervenimus*; & manebis unus omnia in omnibus; & sine fine dicemus unum, laudantes te in unum, & in te etiam facti nos unum, Domine Deus une (*1). Deus Trinitas, ignosce mihi omnia peccata mea, & in hac integritate fidei, & bonorum operum perfectione custodi me, & ab omnibus insidiis diaboli & hominum libera me, & sub umbra alarum tuarum protege me, qui es benedictus in secula.

HYMNUS BEATI EPISCOPI SEDULII, (*2)

De nativitate, & baptismo, & virtute, & traditione, & passione, resurrectione & ascensione Domini nostri Jesu Christi.

A Solis ortus cardine
Ad usque terræ limitem,
Christum canamus Principem
Natum Maria Virgine.

Beatus auctor seculi
Servile corpus induit,
Ut carne carnem liberans
Ne perderet quos* condidit. (* al. quod)

Clausæ* parentis viscera (* al. Clausa)
Cœlestis intrat gratia:
Venter puellæ bajulat
Secreta quæ non noverat.

Domus pudici corporis* (* al. pectoris)
Templum repente fit Dei:
Intacta nesciens virum
Verbo concepit Filium.

Enixa est puerpera* (* al. Enixa jam puerpera est)
Quem Gabriel prædixerat:
Quem matris alvo gestiens
Clausus Joannes senserat.

Fœno jacere pertulit,
Præsepe non abhorruit:
Parvoque lacte pastus est,
Per quem nec ales esurit.

Gaudet chorus cœlestium,
Et Angeli canunt Deo:
Palamque fit Pastoribus
Pastor Creator omnium.

Hostis Herodes impie,
Christum venire quid times?
Non eripit* mortalia (* al. non abripit)
Qui regna dat cœlestia.

Ibant Magi, qua venerant* (* al. quam viderant)
Stellam sequentes præviam:
Lumen requirunt munere*, (* al. lumine)
Deum fatentur munere.

Katerva matrum personat
Collisa deflens pignora:
Quorum tyrannus millia
Christo sacravit victima*. (* al. victimam)

Lavacra puri gurgitis
Cœlestis Agnus attigit:
Peccata quæ non detulit
Nos obluendo sustulit.

Miraculis dedit fidem
Habere secundum Patrem*: (* al. Habere se Deum Patrem)
Infirma sanans corpora,
Et suscitans* cadavera. (* al. resuscitans)

Novum genus potentiæ
Aqua* rubescunt hydriæ: (* al. aquæ)
Vinumque jussa fundere
Mutavit unda originem.

Orat salutem servulo
Nixus* genu Centurio: (* al. Flexus)
Credentis ardor plurimus
Extinxit ignes febrium.

Petrus per undas ambulat* (* al. ambulans - - levatur)
Christi levatus dextera:
Natura quam negaverat,
Fides paravit semitam.

Quarta die jam fœtidus
Vitam recepit Lazarus:
Mortisque liber* vinculis (* al. cunctisque liber)
Factus est superstes sibi.

Rivos cruoris torridi* (* al. horridi)
Contacta vestis obstruit:
Fletu rigantis* supplicis (* al. rigante)
Clausit fluenta* sanguinis. (* al. arent fluenta)

Solutus omni languore* (* al. omni corpore)
Jussus repente surgere,
Suis vicissim gressibus
Æger vehebat lectulum.

Tunc ille Judas carnifex
Ausus Magistrum tradere,
Pacem ferebat osculo
Quam non habebat pectore.

Verax datur fallacibus,
Pium flagellat impius:
Crucique fixus innocens
Conjunctus est* latronibus. (* al. conjungitur)

(*1) *Apud Aug. ita hæc oratio clauditur:* Deus Trinitas, quæcumque dixi in his libris de tuo, agnoscant & tui: si qua de meo, & tu ignosce & tui.

(*2) Extat hic Hymnus editus Tom. VI. Bibl. PP. Edit. Lugdun. pag. 471. sub hoc titulo: *Cœlii Sedulii Presbyteri Hymnus acrostichis, totam vitam Christi continens.* Inde differentes lectiones accepimus. Notabit Lector, primas literas stropharum hujus carminis, totum Alphabetum referre.

* al. Xero f. leg. Xro, id est, Christo
* al. corpori
* al. vivum sepulcro non tegi.
* al. qui vos

Xyro* myrrham post sabbatum
Quædam vehebant compares*,
Quas allocutus Angelus:
Vivum sepulchrum non tegit*.
Ymnis venite dulcibus
Omnes canamus subditum
Christi triumpho tartarum,
Qui nos* redemit venditos.

Zelum draconis invidi
Et os leonis pessimi
Calcavit unicus Dei,
Sese qui* cœlis reddidit.
Gloria Patri ingenito,
Gloria Unigenito,
Una cum sancto Spiritu
In sempiterna secula.

* al. sesequæ

Oratio.

PRæsta, Domine, legentibus profectum, quærentibus legem tuam, peccatorum omnium remissionem: ut qui desiderio magno ad lumen scripturarum tuarum pervenire cupimus, nullis peccatis caligantibus obscuremur. Attrahe nos ad te virtute omnipotentiæ tuæ. Ne relinquas sua voluntate vagari, quos pretioso sanguine redemisti. Imaginem tuam in nobis non sinas obscurari, quæ si te præstante defendatur, non diabolo, non nobis liceat tua dona subvertere; quia totum fragile, quidquid tibi nititur obviare. Audi nos, pie Rex, contra peccata nostra; & prius illa a nobis remove, antequam nos per ea juste possis in tua examinatione damnare. Quid nobis nostra insidiatur iniquitas? Quid contra nos delicta confligunt? Creaturam tuam evertere cupiunt, qui nulla substantia firmitate consistunt---- diabolus, cur nos insaturabili dolore prosequitur? Nunquid illi consilium dedimus, ut tibi Domino superbus existeret, & de beatitudine collata caderet, cum tantæ per te virtutis insignia possideret? Sufficiat, quod nos in Adam perculit; quare quotidianis deceptionibus impius calumniator insequitur? Et sicut ille fragilitatem nostram non desinit impetere, ita tuis possit viribus confusus abscedere. Non permittas, bone Rex, in nobis sævissimum hostem sua vota complere, qui te graviter eligit offendere. Quid nos sicut leo rugiens circuit? Quid devorare contendit? Semel illi in Baptismate sacro renuntiavimus; semel tibi Domino credere professi sumus. Tales nos per tuam defensionem concede servari, quales nos fieri per aquam regenerationis, Creator Altissime, præstitisti. Qui tui esse cœpimus, alium Deum nesciamus. Tua gratia redempti sumus, tua mandata, te donante, faciamus. Si nos relinquis, tergiversator invadit. Indefessus atque impudens semper adsistit, lucra sua computans humanas ruinas. Blanditur, ut decipiat; instigat, ut perimat. Maxime per corpus nostrum animas decipit, & ita labilis per desideria humana diffunditur, ut nulla pene providentia, nullo prius consilio sentiatur. Longum est per singula discurrere. Tali quis possit obsistere, nisi tu, Domine, illi decreveris obviare? Quid enim de nobis possit facere, qui te in nostro corpore ausus fuit per subdola machiamenta tentare? Exaudi nos, o custos hominum. Hic nos ab illo indulgentia tua libera, qui nos trahere nititur ad gehennam. Cum illo sortem non habeamus, ut tecum, Domine, habere possimus. Vindica fabricam tuam ab illo, qui destruit. Dominari alios si faciunt*, qui se ipse damnavit: sed potius ille cum suis pereat, qui perdere cuncta festinat..... *Cetera desunt.*

* f. sic facit

Oratio divi Alcuini in nocte *.

* Ex libello precum Caroli Calvi pag. 128.

QUi placido in pupi carpebat pectore somnum,
Exurgens ventis imperat & pelago.
Fessa labore gravi quamvis hic membra quiescant
Ad se concedat cor vigilare meum.
Agne Dei, mundi qui crimina cuncta tulisti,
Conserva requiem mitis ab hoste meam.

TOMI II.

TOMI II. PARTIS I.
OPUSCULUM QUARTUM
DE BAPTISMI CÆREMONIIS
Ad ODVINUM Presbyterum
EPISTOLA.

ALBINUS Magister filio carissimo ODUINO Presbytero * *salutem.*

QUia divina donante gratia ad id diutino te perduxi labore, ut sacerdotali honore * dignus habearis (Et [utinam] tam eleganter illud in domo Dei ministres officium, quam te diligenter per donum Dei erudire curavi) ad cognoscendum rationabilem sacri Baptismatis ordinem, de ministeriis* totius officii tibi breviter scribere volui; ut cognoscas, quam necessarium sit, nihil prætermittere, quod a sanctis Patribus sumptum est* in illo officio.

(a) Primo paganus catechumenus fit; accedens ad Baptismum maligno renuntiat* spiritui, & omnibus damnosis ejus &* pompis. Exsufflatur etiam, ut fugato diabolo, Christo Domino* paretur introitus. Exorcisatur, id est, conjuratur malignus spiritus, ut exeat & recedat dans locum Deo vero. Accipit Catechumenorum* salem, ut putrida & fluxa ejus peccata sapientiæ sale, divino munere, mundentur. Deinde Symboli apostolici traditur ei fides, ut vacua domus, & a prisco habitatore derelicta, fide ornetur, & ut præparetur habitatio Deo*. Tunc fiunt scrutinia, ut exploretur servus, an* post renuntiationem sathanæ sacra verba datæ fidei radicitus corde defixerit. Tanguntur & nares, ut quamdiu spiritum naribus trahat, in fide accepta perduret. Pectus quoque eidem* perungitur oleo, ut signo sanctæ Crucis diabolo claudatur ingressus. Signantur & scapulæ, ut undique muniatur. Item in pectoris & scapulæ unctione signatur fidei firmitas, & operum bonorum perseverantia. Et sic in nomine sanctæ Trinitatis trina submersione baptizatur. Et recte homo, qui ad imaginem sanctæ Trinitatis conditus est, per invocationem sanctæ Trinitatis ad eandem renovatur imaginem. Et quia tertio* gradu peccati, id est, consensu cecidit in mortem, tertio elevatus de fonte per gratiam resurgat * ad vitam. Tunc albis induitur vestimentis, propter gaudium regenerationis, ac castitatem vitæ, & angelici splendoris decorem. Tunc sacro Chrismate caput ungitur*, & mystico tegitur velamine; ut intelligat se diadema regni & sacerdotii dignitatem portaturum*, juxta Apostolum: *Vos estis genus regale & sacerdotale, offerentes vosmet Domino* hostiam sanctam & Deo placentem.* Sic corpore & sanguine dominico confirmatur, ut illius sit capitis membrum, qui pro eo* passus est, & resurrexit. Novissime per impositionem manuum a summo Sacerdote septiformis gratiæ spiritum accipit; ut roboretur per Spiritum sanctum ad prædicandum aliis, qui fuit in Baptismo per gratiam vitæ donatus æternæ*.

*MS. Einsidl. ODUUINO MS. Reg. Paris. ADOINO.
*MS. Einsidl. sacerdotalis honoris
*MS. Einsidl. mysteriis
*MSs. statutum. al. constitutum est.
*MSs. renuntiet
*al. & omitt.
*al. Deo
*MS Fris. Catechumenus
*MS. Reg. Dei
*MSs. Exploretur sæpius, quam firmiter
*MS. Fris. eodem
*al. qui terno
*MS. Reg. resurget
*MSs. perungitur
*MSs. portare
I. Petr. II. 9. Rom. XII. 1.
*MSs. Deo vivo
*al. pro ipso. al. pro nobis
*al. vita... æterna.

(a) Vid. inter supposita Libr. de divinis officiis Cap. XIX. & Epist. LXXV. pag. 109. circa finem.

TOMI II. PARTIS I.
OPUSCULUM QUINTUM
DE VIRTUTIBUS ET VITIIS LIBER
Ad WIDONEM Comitem. (a)

CAPITULA LIBRI.

* al. Deum.

EPISTOLA.

Dilectissimo filio WIDONI * *Comiti, humilis Levita ALCHWINUS salutem.*

* al. Huitoni

MEmor sum petitionis tuæ & promissionis meæ, qua me obnixe flagitasti, aliqua tuæ occupationi, quam te in bellicis rebus habere novimus, exhortamenta* brevi sermone conscribere, ut habeas* jugiter inter manus manuales paternæ* admonitionis sententias, in quibus teipsum considerare debuisses*, atque ad æternæ beatitudinis excitare studium: cui tam honestæ petitioni libenter me annuere fateor, optans, meæ devotionis apices tibi ad perpetuam proficere salutem. Quos etiam, quamvis minus eloquenter videas esse compositos*, tamen certissime scito, sanctæ caritatis vigore eosdem esse dictatos. Singulis siquidem hujus sermonis seriem distinxi capitulis, quatenus facilius vestræ* devotionis memoriæ hæc mea dicta inhærere potuissent; sciens te in multis secularium rerum cogitationibus occupatum. Unde precor sanctum salutis vestræ* desiderium, ad harum sæpius, quasi ad quoddam recurrere solatium, literarum lectionem; ut animus exterioribus fatigatus molestiis, ad seipsum reversus habeat, in quo gaudeat; & quo maxime festinare debeat, intelligat. Sicut meas* diligenter flagitasti piæ exhortationis literulas; ita te humiliter deposco, ut easdem sæpius relegere digneris. Ob hoc tuam, dilectissime fili, dilectionem obnixe deprecor, ut plurima tibi ipse* eleemosynarum largitione, & judicum ac judiciorum æquitate, & misericordiæ sedulitate, cœlestis gloriæ habitationem indefessa voluntate præparare studeas. In quo opere & desiderio te divina clementia semper ubique adjuvare dignetur [dilectissime fili!]

* al. aliquod ... exhortamentum
* al. haberes
* al. in manibus paternæ
* al. potuisses
* al. videantur esse compositi.
* al. tuæ
* al. sanctæ salutis tuæ
* al. sicut ergo a me has
* al. ut optima tibi ipsi

CAPUT I.

(a) Videantur, quæ de hoc Opusculo prænotavimus *in Monito Prævio.* Ea quæ hic uncinis conclusa exhibentur, ex variis Codd. MSs. deprompsimus.

CAPUT I. (b)
De Sapientia.

PRimum * omnium quærendum homini eſt, quæ ſit vera ſcientia, veraque ſapientia: quia *ſapientia hujus mundi ſtultitia eſt apud Deum.* Scientia vera eſt, a diaboli ſervitio, quod ſunt peccata, recedere: & ſapientia perfecta eſt, Deum colere ſecundum mandatorum illius veritatem: quia in his duobus * vita beata acquiritur, ſicut Pſalmiſta ait: *Diverte a malo & fac bonum.* Non enim ſufficit cuiquam, mala non facere, niſi etiam & bona faciat: nec bona facere, niſi etiam & mala non committat *. Omnis ergo, qui ſic ſapiens eſt, procul dubio beatus erit in æternum; beata ſiquidem [vita] eſt cognitio divinitatis; cognitio [vero] divinitatis virtus boni operis eſt: virtus boni operis fructus eſt æternæ beatitudinis.

* al. Primo
I. Cor. III. 19.
* al. in his duobus mandatis
Pſalm. XXXIII. 15.
* al. & mala amittat

CAPUT II.
De Fide.

Sed hæc cognitio divinitatis & ſcientia veritatis, per fidem catholicam diſcenda eſt; *quia ſine fide impoſſibile eſt placere Deo.* Vere beatus eſt, qui & recte credendo bene vivit, & bene vivendo fidem rectam cuſtodit. Igitur ſicut otioſa eſt fides ſine operibus [bonis], ita nihil proficiunt opera bona ſine fide recta. Unde & beatus Jacobus Apoſtolus dixit: *Quid proderit, fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non faciat *? Nunquid poterit fides ſalvare eum? Fides ſine operibus mortua eſt *. Sicut enim corpus ſine ſpiritu mortuum eſt, ita & fides ſine operibus mortua eſt:* de cujus excellentiâ eſt alterius temporis diſputare; quia breviarium, quod de mandatis Dei tibi petiſti diſtricto ſermone fieri (c), profundiſſimas de fide catholica rationes * explicare non poterit.

Hebr. XI. 6.
Jac. II. 14. &c.
* Codd. MSſ. habeat.
* Codd. MSſ. otioſa eſt.
* Edit. orationes, mendoſe

CAPUT III.
De Caritate.

IN præceptis vero Dei caritas obtinet principatum, ſine cujus perfectione nihil Deo placere poſſe Paulus teſtatur Apoſtolus, qui nec martyrium nec ſeculi contemptum, nec eleemoſynarum largitionem, ſine caritatis officio quicquam proficere poſſe * oſtendit. Inde & ipſe Dominus a quodam ſcriba interrogatus, quod eſſet mandatum maximum, reſpondit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.* Addidit quoque: *Secundum autem ſimile eſt huic: diliges proximum tuum, ſicut teipſum; in his duobus mandatis tota Lex pendet & Prophetæ.* Quod vero ait: *Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente*, id eſt, toto intellectu, tota voluntate, & ex omni memoria Deum eſſe diligendum. Dei vero dilectio in obſervatione mandatorum ejus tota conſiſtit, ſicut alibi ait: *Si quis diligit me, ſermones meos ſervat.* Unde ipſa Veritas alibi ait: *In hoc cognoſcent omnes, quia mei diſcipuli eſtis, ſi dilectionem habueritis ad invicem.* Item Apoſtolus: *Plenitudo legis eſt dilectio.* Item Joannes Evangeliſta: *Hoc mandatum habemus a Domino *, ut qui diligit Dominum *, diligat & proximum.* Si forte quislibet quærat, quis ſit proximus; ſciat omnem chriſtianum recte proximum dici, quia omnes in Baptiſmo filii Dei ſanctificamur, ut fratres ſimus ſpiritualiter in caritate perfecta. Nobilior eſt generatio ſpiritualis, quam carnalis, de qua in Evangelio ipſa Veritas ait: *Niſi quis renatus * fuerit ex aqua & Spiritu [ſancto], non poteſt introire in regnum Dei.* Diſcat homo, quæ ſunt præcepta Dei, & ea cuſtodiat, quantum valeat: & ſic ſe cognoſcat caritatem Dei habere. Quorum aliqua tuæ oſtendere, dilectiſſime fili, devotioni nominatim curabo, ut paucis intellectis * facilius aliorum virtutes intelligere valeas (d).

I. Cor. XIII.
* al. quicquam prodeſſe
Matth. XXII. 36. &c.
Joan. XIV. 23.
— XIII. 35.
Rom. XIII. 10.
I. Joan. IV. 21.
* * al. Deo -- Deum
Joan. III. 5.
* al. niſi quis natus
* al. perſpectis

(b) Hoc caput pars eſt Sermonis CCCIII. S. Auguſtini Tom. V. Op. Append. pag. 359.

(c) *MS. S. Jacobi Scotorum:* Quia breviarium, quod de mandatis Dei ſcribere decrevimus, profundiſſimas &c.

(d) *In Cod. MS. S. Jacobi ultima ſententia ſic exprimitur:* Quorum aliqua dignum eſt breviter demonſtrare, ut facilius virtutes aliæ poſſint intelligi.

Caput IV.

De Spe.

* *al.* quædam

I. Cor. XIII. 13.

* *MS.* certa

Psalm. LXI. 8.

TRia quidem * proposuit animæ nostræ necessaria egregius Gentium doctor, dicens: *Spes, Fides, Caritas, tria hæc: major autem his est Caritas.* Nemo igitur, quamvis ingenti peccatorum pondere prematur, de bonitate divinæ pietatis desperare debet: sed spe certæ * misericordiæ illius indulgentiam sibi quotidianis deprecari lachrymis; quam recte sperare possunt, si ab actione pravi operis cessabunt. Ideo nec propter spem veniæ perseveranter peccare debemus: neque quia Deus juste peccata punit, veniam desperare debemus: sed utroque periculo evitato, & a malo declinemus, & de pietate Dei veniam speremus. Similiter & in omni tribulationum angustia, spe ad solatium supernæ pietatis currendum est, quia in illo solo omnis spes & salus sine dubio consistit, dicente Propheta: *In Deo salutare meum & gloria mea: Deus auxilii mei, & spes mea in Deo est.*

Caput V.

De lectionis studio. (e)

Psalm. CXVIII. 103.

SAnctarum lectio Scripturarum divinæ est cognitio beatitudinis. In his enim quasi in quodam speculo homo seipsum considerare potest, qualis sit, vel quo tendat. Lectio assidua purificat animam, timorem incutit gehennæ, ad gaudia superna cor instigat legentis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare, [frequenter] & legere. Nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur: cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur. Geminum confert donum lectio sanctarum Scripturarum, sive quia intellectum mentis erudit, seu quod a mundi vanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit. Labor honestus est lectionis [studium], & multum ad emundationem animæ proficit. Sicut enim ex carnalibus escis alitur caro, ita ex divinis eloquiis interior homo nutritur & pascitur, sicut Psalmista ait: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua Domine! super mel & favum ori meo.* Sed ille beatissimus est, qui divinas Scripturas legens, verba vertit in opera. Omnis plane Scriptura sancta ad nostram scripta est salutem, ut proficiamus in eis in veritatis cognitione. Sæpius cæcus offendit quam videns: sic ignorans legem Dei sæpius ignoranter peccat, quam ille qui scit. Sicut cæcus sine ductore, sic homo sine doctore viam rectam vix graditur.

Caput VI.

De Pace.

Joan. XIV. 27.

Matth. V. 9.

* *al.* ducit

* *al.* in bonis

Zach. VIII. 19.

SAlvator ad Patrem rediens, quasi speciale munus discipulis pacis dedit præcepta, dicens: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* In pace vos dimitto, in pace vos inveniam. Proficiscens voluit dare, quæ desiderabat rediens in omnibus invenire. Cujus pacis ornamenta mirabiliter alio ostendit loco, dicens: *Beati pacifici, quoniam Filii Dei vocabuntur.* En Filius Dei incipit vocari, qui pacificus esse jam cœpit. Non vult Filius Dei dici, qui pacem noluerit amplecti. Negat sibi Patrem Deum, qui pacificus esse contemnit. Sed hæc pax cum bonis & Dei præcepta servantibus custodienda est, non cum iniquis & sceleratis, qui pacem inter se habent in peccatis suis. Pax Christi ad salutem proficit sempiternam. Pax quæ in diabolo est, ad perpetuam pervenit* perditionem. Pax cum bonis, & bellum cum vitiis, semper habenda est. Mala siquidem hominum impiorum odio habenda sunt, non homines ipsi, quamvis mali sunt, quia creatura Dei sunt. Pax vero, quæ in nobis* est, concordiam fratrum, & caritatem copulat proximorum. Pax spiritum Dei specialiter promeretur. Pax dilectionis mater est. Pax indicium est sanctitatis, de qua Deus per Prophetam ait: *Pacem & veritatem diligite.* Pax plebis est sanitas, gloria sacerdotis, & patriæ lætitia, & terror hostium sive visibilium, sive invisibilium. Omni-

(e) Hoc Cap. V. Pars est Sermonis CCCII. S. Aug. loc. cit. pag. 359.

Omnibus viribus pax eſt cuſtodienda, quia ſemper in Deo manet. Qui in pace ſancta manet, cum Sanctis Dei manet. Sacerdotis eſt, in pace populum Dei admonere, quid debeat agere: populi eſt in humilitate audire, quæ monet ſacerdos. Quicquid non licet, Paſtoris eſt prohibere ne fiat: plebis eſt audire, ne faciat.

CAPUT VII. (f)

De Miſericordia.

PRæcipuum eſt miſericordiæ bonum, de qua ipſe Salvator ait: *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* (Matth. V. 7.) Non poteſt peccator a Deo miſericordiam ſperare, qui miſericordiam non facit peccantibus in ſe. Ergo dimittat homo temporale debitum, ut mereatur recipere æternale bonum. Si animas noſtras cupimus peccatorum ſordibus emundari, miſericordiam in nos peccantibus non negemus, ut in die retributionis ad promerendam Dei miſericordiam miſericordiæ operibus adjuvemur. Quomodo a Deo miſericordiam expectat*, qui crudelis eſt in conſervos ſuos? Sicut quis cupit Deum ſibi miſereri, ita & miſereatur debitoribus ſuis. Certiſſime indulgentiam expectare* poterit, qui aliis indulgere novit. Ad miſericordiæ opus optimo nos in Evangelio Dominus exemplo roboravit, ubi ait: *Eſtote miſericordes, ſicut & Pater veſter cœleſtis miſericors eſt. Qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos.* (Luc. VI. 36.) Omnis miſericordia faciet locum unicuique ſecundum meritum operum ſuorum. Qui facit miſericordiam, Deo offert ſacrificium ſalutis placabile*. In Judice miſericordia & diſciplina debet eſſe: quia una ſine altera bene eſſe non poſſit*. Nam miſericordia ſola ſi fuerit, ſecuritatem facit peccandi ſubjectis. Iterum, ſi diſciplina ſola ſemper aderit, vertitur animus delinquentis in deſperationem, & Judex non merebitur a Deo miſericordiam: ſed hanc miſericordiam a ſeipſo debet homo incipere. Quomodo in aliis eſt miſericors, qui in ſeipſo crudelis eſt? In ſeipſo crudelis eſt, qui ſibi perpetuas peccatis ſuis parat flammas. Bene miſericors eſt, qui a ſeipſo incipit, & ſe diligenter cuſtodit, ne puniatur cum diabolo, & ſic aliis præſtet, quod ſibi bonum eſſe perſpicit.

* MS. ſperat

* MS. ſperare

* MS. ſatis placabile

* MS. poterit

CAPUT VIII. (g)

De Indulgentia.

DOminus in Evangelio ait: *Dimittite, & dimittetur vobis.* Item: *Si dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater veſter cœleſtis peccata veſtra.* (Matth. VI. 14. & 15.) *Si non dimiſeritis hominibus, nec Pater veſter cœleſtis dimittet vobis peccata veſtra.* (Luc. VI. 37.) Hæc vero Domini ſententia magnam ſuper nos miſericordiam* ſonat his, qui eam recte intelligere poſſunt. Igitur ex noſtro judicio judicat nos Deus, & quodammodo in poteſtate noſtra eſt, quomodo judicemur a Judice Deo. Si miſericorditer judicamus de in nos delinquentibus, miſericorditer judicabit Deus de nobis in ſe peccantibus. Intendamus exemplum illius, ſicut doctor Gentium ait: *Donate in vobiſmetipſis, ſi quis adverſus aliquem habet querelam. Sicut Deus donat* vobis in Chriſto, ita & vos facite.* (Coloſs. III. 13.) Quomodo Deus in Chriſto nobis noſtra peccata donavit: ſic etiam nos his, qui in nos peccant, dimittamus. Item: *Nulli malum pro malo reddentes.* Et alio loco: *Noli vinci a malo, ſed vince in bono malum.* (Rom. XII. 17. & 21.) Sciendum eſt certiſſime, quod unuſquiſque talem indulgentiam accepturus eſt a Deo, qualem & ipſe dederit proximo ſuo. Illa oratio pro peccatis noſtris ad aures omnipotentis Dei cito perveniet, ſi delinquentium [in nos] preces in noſtris auribus acceptabiles ſunt. Qui clementer peccantibus ignoſcere novit, clementiam divinæ pietatis certiſſime accipiet. Sic enim remittetur nobis, ut nos remiſerimus eis, qui nobis quacumque malignitate nocuerunt.

* MS. clementiam

* MS. donavit

(f) Hoc Cap. VII. Pars eſt Sermonis CCCIV. S. Aug. ibid. pag. 362.

(g) Hoc Cap. VIII. altera Pars eſt Sermonis CCCIV. S. Aug. ibid. pag. 362.

CAPUT IX.

De Patientia.

Luc. XXI. 19.

IN *patientia vestra*, dicitur in Evangelio, *possidebitis animas vestras*. In omni enim vita humana patientia necessaria est. Sicut itaque patienter sufferre debemus injurias ab aliis in nos delatas; ita & patienter tribulationes, quæ nobis evenient, sufferre necesse est. Sæpissime in hoc seculo boni a reprobis tribulationes patiuntur. Ideo si quislibet post bona opera tribulationes patitur, non debet in cogitatione dicere: perdidi opera mea bona, quæ faciebam. Qui enim hoc dixerit, non pro amore Dei, sed pro mercede felicitatis hujus vitæ, aut pro laude humana opus bonum fecisse cognoscitur. Probabitur enim homo flagellis Dei, quo animo benefaciat, vel qua fortitudine sufferat tentationes sibi supervenientes. Tentat enim vos Deus, dicit Apostolus, ut sciat, si diligitis eum. Prorsus, *tribulatio patientiam operatur, patientia autem opus est perfectum. Beatus enim vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.* Nemo bene sapiens est, qui patientiam non habet. *Fortior est dominator* * *animi sui expugnatore urbium.* In patientia vero quærenda est ignoscendi facultas, non vindicandi opportunitas. Tales sunt quidam, qui tempore injuriarum patienter sufferunt, ut subsequenter facilius vindicare valeant. Hi veram non habent patientiam. Patientia vera est, in faciem fortiter sustinere injurias, & in futuro vindictam non quærere, sed ex corde ignoscere. Sine ferro vel flammis martyres esse possumus, si patientiam veraciter in animo servamus cum proximis nostris. Laudabilius est injuriam tacendo declinare, quam respondendo superare. Qui patienter tolerat mala, in futuro coronam merebitur sempiternam.

Jacob. I. 3. 4.

Prov. XVI. 32.

* *MS.* domitor

CAPUT X. (h)

De Humilitate.

QUanta sit veræ humilitatis virtus, facile ex verbis Domini cognoscitur, qui ut superbiam Pharisæorum damnaret, dixit: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.* Humilitatis passibus ad cœli culmina conscenditur; quia Deus excelsus non superbia, sed humilitate attingitur. De quo dictum est: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Unde & in Psalmis dicitur: *Excelsus Dominus & humilia respicit, & alta a longe cognoscit.* Alta posuit pro superbis, humilia vero pro humilibus *. Humilia respicit, ut attollat: alta, id est, superba cognoscit, ut dejiciat. Discamus igitur humilitatem, per quam Deo propinquare poterimus, sicut ipse in Evangelio ait: *Discite a me, quia mitis sum & humilis corde: & invenietis requiem animabus vestris.* Per superbiam mirabilis Angelorum creatura cecidit de cœlo: per humilitatem [Dei] fragilitas humanæ naturæ ascendit ad cœlum. Honesta est enim inter homines humilitatis consuetudo, sicut Salomon ait: *Ubi fuerit superbia, ibi erit & contumelia. Ubi autem humilitas, ibi & sapientia.* Item alius [quidam] Sapiens: *Quanto major es, humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam.* Item Dominus dicit per Prophetam: *Ad quem autem respiciam nisi ad humilem, & quietum, & trementem verba mea?* Quicumque humilis & quietus non erit, non potest in eo habitare gratia Spiritus sancti. Deus humilis factus est nostræ salutis causa, ut erubescat homo superbus esse. Quantum humilitate inclinatur cor ad ima, tantum proficit in excelso. Qui enim humilis erit, exaltabitur in gloria *. Primus humilitatis gradus est, veritatis sermonem humiliter audire, memoriter retinere, voluntarie perficere. Eam quippe, quam non invenit humilem [veritas] fugit mentem. Quantum quis humilior erit de seipso, tanto major erit in conspectu Dei. Superbus vero quanto gloriosior apparet inter homines, tanto dejectior erit ante Deum. Qui enim sine humilitate bona opera agit, in ventum pul-

Matth. XXIII. 12.

Jac. IV. 6.

Psalm. CXXXVII. 6.

* *al.* pro mansuetis

Matth. XI. 29.

Prov. XI. 2.

Eccli. III. 20.

Esai. LXVI. 2.

* *al.* qui hic humilis fuerit in terra.... in gloria futura

(h) Hoc Caput X. Pars est Sermonis CCXCVII. S. Aug. ibid. pag. 353.

pulverem portat. Quid superbit terra & cinis, dum vento superbiæ dispergitur, quod jejuniis & eleemosynis congregare videtur? Noli o homo, in virtutibus tuis gloriari; quia alterum habiturus es judicem, non teipsum; in cujus conspectu teipsum in corde tuo humiliare oportet, quatenus ille te exaltet in tempore retributionis tuæ. Descende ut ascendas, humiliare ut exalteris, ne exaltatus humilieris. Qui enim sibi vilis est, ante Deum magnus est*; & qui sibi displicet, Deo placet*. Esto igitur parvus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis Domini. Tanto enim eris apud Deum pretiosior, quanto fueris ante oculos tuos despectior. In summo honore summa tibi sit humilitas. Honoris laus est, humilitatis virtus.

* al. pulcher est

* al. & qui sibi placent, Deo displicent.

CAPUT XI.

De Compunctione cordis.

COmpunctio cordis ex humilitatis virtute nascitur; de compunctione confessio peccatorum; de confessione pœnitentia; de pœnitentia vera proveniet delictorum indulgentia. Compunctio cordis est humilitas mentis, cum lachrymis & recordatione peccatorum, & timore judicii. Ex gemino fonte compunctionis solent profluere lachrymæ; id est, dum merita operum suorum diligentius* considerat; altera dum desiderio æternæ vitæ suspirat. Unde Propheta ait: *Sitivit anima mea ad Deum vivum: quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Fuerunt mihi lachrymæ meæ panis die ac nocte.* Item: *Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini.* Et: *Cor meum, & caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Quatuor sunt qualitates affectionum*, quibus cogitatio justi tædio salubri compungitur, hoc est, memoria præteritorum facinorum, recordatio futurarum pœnarum; consideratio peregrinationis suæ in hujus vitæ miseria; desiderium supernæ patriæ, quatenus ad eam quantocius valeat pervenire. Quando ergo ista in corde hominis fiunt, sciendum est, tunc esse Deum per gratiam suam cordi humano præsentem. Unde & in Psalmo dicitur: *Deus vitam meam nuntiavi tibi; posui* lachrymas meas in conspectu tuo, sicut & in promissione tua.* Promissio indulgentiæ, quam habemus a Deo, lachrymas pœnitentiæ excitat cordi nostro. Thesaurus desiderabilis in corde hominis, compunctionis dulcedo. Anima hominis, quæ in oratione compungitur, valde illi proficit ad salutem. Cum per orationem compunctio effunditur, Spiritus sancti præsentiam adesse cordibus nostris non dubium est.

* MS. dum mens... diligentius mala

Psalm. XLI. 3. & 4.

Psalm. LXXXIII. 3.

* MS. afflictionum

Psal. LV. 9.

* MS. posuisti

CAPUT XII.

De Confessione.

HOrtatur nos sæpius Scriptura ad medicamentum fugere confessionis: non quod Deus indigeat confessione nostra, cui omnia præsto sunt, quæ cogitamus, loquimur, aut agimus: sed nos aliter salvi fieri non possumus, nisi confiteamur pœnitentes, quod inique gessimus negligentes. Qui seipsum accusat in peccatis suis, hunc diabolus non habet iterum accusare in die judicii: si tamen confitens pœnitendo diluit, quæ fecit, nec iterum renovat, quæ egit*. *Confitemini*, dicit Jacobus Apostolus, *alterutrum peccata vestra, & orate pro invicem, ut salvemini.* Item beatus Paulus Apostolus: *Ore autem confessio fit ad salutem.* Sed & Salomon de confessione peccatorum dixit: *Qui abscondit peccata* sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur.* Magnum est salutis medicamentum non iterare, quæ prave* gessimus, nec priorum cicatrices vulnerum resauciare. Sic autem dixit Joannes Evangelista: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est Deus & justus, ut remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate.* Similiter & Psalmista ait: *Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam Domino: & tu remisisti iniquitatem* peccati mei.* Vivens confiteatur peccator, quæ fecit, quia non est fructuosa confessio apud inferos, nec pœnitentia ad salutem proficiens. Ecce nunc tempus salutis, ecce nunc tempus acceptabile Deo. Tempus est nunc remissionis pœnitentibus; sed tem-

* MS. revocat, quæ gemit.

Jac. V. 16.

Rom. X. 10.

Prov. XXVIII. 13.

* MS. scelera

* MS. impie

I. Joan. I. 9.

Psal. XXXI. 5.

* MS. inpietatem

II. Cor. VI. 2.

pus erit post mortem vindictæ negligentibus confiteri scelera sua. Omnes enim impii amaram habent in tormentis pœnitentiam, sed non proficit eis pœnitentia ad salutem *: sed conscientia torquet eos ad augmentum pœnarum, quas patiuntur. Potuerunt enim sibi per confessionem præcavere tormentorum immanitatem; & neglexerunt. Ita sicut foras flammis, ita intus in conscientia propria torquentur. Quomodo potest medicus vulnus sanare, quod ægrotus ostendere erubescit? Deus enim confessionem nostram desiderat, ut justam habeat causam ignoscendi. Qui peccata sua occultat, & erubescit salubriter confiteri, Deum testem habet nunc, & iterum habebit eum ultorem. Optime se judicat homo in hac vita, ne judicetur a Deo damnatione perpetua. Duplicem habere debet fletum in pœnitentia omnis peccator, sive quia per negligentiam bonum non fecit, seu quia malum per audaciam perpetravit. Quod enim oportuit, non gessit, & quod non oportuit, egit. Confessio justificat, confessio veniam peccatis donat. Omnis spes veniæ in confessione consistit. Confessio opus est misericordiæ: salus ægroti unicum est viribus * nostris medicamentum cum pœnitentia.

* MS. remissionem

* f. vitiis

Caput XIII. (i)

De Pœnitentia.

Cujus ipse Salvator in Evangelio virtutem ostendit, dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.* Et Joannes Baptista ait: *Facite fructus dignos pœnitentiæ.* Fructus est dignus pœnitentiæ, transacta flere peccata, & eadem iterum non agere, sicut Scriptura ait: *Non adjicies peccatum super peccatum. Lavamini*, dicit Dominus per Isaiam Prophetam, *& mundi estote.* Lavatur itaque & mundus est, qui præterita plangit, & iterum flenda non admittit *. Lavatur & non est mundus, qui plangit quod gessit, nec deserit: & post lachrymas hæc, quæ fleverat, repetit. De his, qui post lachrymas ad delicta revertuntur pejora *, beatus Petrus terribiliter ait: *Canis revertitur ad vomitum suum. Fili, peccasti*, dicitur in Scriptura sancta, *non adjicias iterum, sed de pristinis deprecare, & remittentur tibi.* Pœnitentia vera non annorum numero censetur, sed amaritudine animi. Unde beatus Petrus mox a Domino indulgentiam recepit, quia amarissime flevit trinæ negationis culpam. Pœnitentia, quamvis sit exigui temporis; si intima cordis amaritudine agitur, non despicitur apud Judicem justum Deum, qui cordis secreta considerat. Non enim longitudinem temporis tantum requirit Deus, quantum affectum sinceritatis [pœnitentis] pensat. Qui enim in Christum tota mente confidit, etiamsi in multis moriatur peccatis, fide sua vivit in æternum, sicut ipse Dominus in Evangelio ait: *Ego sum resurrectio & vita. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet: & omnis qui vivit & credit in me, non morietur in æternum.* De morte animæ dixit, quia propter peccatorum ægritudinem * eveniet illi. Deus autem natura misericors est, paratus est salvare per misericordiam, quos non veniet * salvare per justitiam, *qui vult omnes salvos fieri, & neminem perire:* qui per Prophetam ait: *In quacumque die conversus fuerit peccator, vita vivet, & non morietur.* Quamvis quisque sit peccator & impius, si ad pœnitentiam convertatur, consequi posse veniam se per Dei misericordiam non dubitet. In hoc seculo pœnitentiam facientibus Dei misericordia subvenit. In futuro autem pœnitentia non proficit, sed rationem nostrorum [operum] reddituri sumus. In hac vita tantum pœnitenti * patet libertas, post mortem vero nulla correctionis est licentia.

Matth. III. 2. Luc. III. 8. Eccli. V. 5. Esaiæ I. 16. * al. non committit. * al. priora. II. Petr. II. 22. Eccli. XXI. 1. Joan. XI. 25. * al. quæ pro ægritudine. * MS. invenit. I. Tim. II. 4. Ezech. XVIII. 21. * MS. pœnitentiæ

Caput XIV.

*De non tardando converti ad Deum *.*

Legitur in literis divinitus inspiratis dictum: *Fili! ne tardes converti ad Deum *, quia nescis, quid futura pariat dies.* Qui tardat converti, periculum facit animæ suæ, quia *mors non tardat.* Quæ si tardantem converti inveniet, ad tormenta deducit eum. Dissoluta & paralytica * cogitatio est, de crastina cogitare conversione, & hodiernam negligere. Quid tu peccator [converti] dissimulas, &

* al. De conversione ad Dominum. Eccli. V. 8. * MS. Dominum. Eccli. XIV. 12. * MS. periculosa

(i) Ex Capitulis XII. & XIII. constat Sermo CCLIV. S. Aug. loc. cit. pag. 295.

& non metuis, ne tibi mors repentina subripiat diem conversionis? Nonne homines subito moriuntur? Si bonum est peccata dimittere, & ad Deum converti, cito fiat. Deus tibi promittit remissionem convertenti a peccatis, securitatem tibi non promisit diu vivendi. [Lege Prophetas, lege Apostolum, & vide, si tibi promissa sit hora aut dies.] Ideo convertat se citius unusquisque ad Deum, & cum invenerit eum, derelinquat impius viam suam. Si subito intrat dies extremus, perit dilatio, & restat damnatio. Perire non vis, redi ad Deum, & vives. Noli desperare* de venia peccatorum, nec de vita longiori confidere. Convertere ergo, & pœnitentiam age. Cras, inquies, convertam. Quare non hodie? Quid mali, dicis, si cras dicam? Quid mali, si hodie? Forte dicis: longa erit vita mea. Dicam, si longa sit*, bona sit; si brevis, & ipsa bona sit. Quis ferat malum longum? Prandium longum non vis habere malum, & vitam longam vis habere malam? Villam emis: bonam desideras. Uxorem vis ducere: bonam quæris. Filios tibi nasci vis: bonos optas. Et ut etiam de rebus vilissimis loquar, caligas emis, & non vis malas: & vitam amas malam? Quid te offendit vita tua, quam solam vis malam, ut inter omnia bona [tua] solus sis malus? *Neque tardes converti ad Dominum, & ne differas de die in diem.* Verba Dei sunt, non mea. Non a me hæc audisti, sed ego tecum audio a Domino. Forte respondes: Cras, cras. O vox corvina! Corvus non redit ad arcam, columba redit. Si enim tunc vis pœnitentiam agere, quando peccare non potes: peccata te dimiserunt, non tu illa. Satis alienus a fide est, qui ad agendam pœnitentiam tempus senectutis expectat. Metuendum est, ne dum sperat misericordiam, incidat in judicium. Neque enim tunc veniam inveniet, qui modo aptum veniæ tempus perdidit. Ibi jam a Deo non potest mereri quod petit, qui hic noluit audire quod jussit. Qui tempus pœnitentiæ datum [sibi] negligit, frustra ante tribunal Christi preces effundit. Festinare debet ad Deum convertendo unusquisque, dum potest: ne si, dum potest, noluerit, omnino cum tarde voluerit, non possit.

* MS. peccando sperare

* MS. erit

Eccli. V. 8.

CAPUT XV. (k)

De Timore Domini.

INitium sapientiæ timor Domini. Magna est cautela peccati Deum semper præsentem* timere. Qui perfecte Deum timet, diligenter se a peccatis custodit. *Timenti Deum in novissimo die bene erit, & merces ejus in æternum permanet.* Qui erubescit in conspectu hominis peccare, quanto magis debet erubescere in conspectu Dei iniquitatem agere, qui non solum opera, sed & corda considerat. Qui timore sancto Deum metuunt, inquirunt, quæ bona placita sunt illi. Alius est timor filiorum, alius est timor servorum. Servi enim propter tormenta dominos timent, filii vero propter amorem patres timent. Si filii Dei sumus, timeamus eum ex caritatis dulcedine, non de timoris amaritudine. Homo sapiens in omnibus operibus suis metuit Dominum, sciens se nunquam ejus præsentiam fugere posse, sicut Psalmista Deo dicit: *Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam?* Iterum: *Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente*, subauditur, patet locus fugiendi Deum. *Qui timet Deum, accipiet doctrinam ejus, & qui vigilaverint in mandatis illius, invenient benedictionem* sempiternam. *Timentis Deum beata est anima*, & a tentatione diabolica tuta remanet. *Beatus homo, qui semper est pavidus*, & cui donatum est Dei timorem semper ante oculos habere. Qui timet Dominum, recedit ab itinere pravo, & ad virtutis semitam vias suas dirigit. Timor Domini repellit peccata, & adjicit virtutes. Timor cautum facit hominem & sollicitum, ne peccet. Ubi vero timor Domini non est, ibi dissolutio vitæ est. Quisquis Deum in prosperis non timet, vel* in adversis refugiat ad illum, qui flagellat, ut sanet. *Beatus vir, qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis.* Timor Dei timorem gehennæ expellit. Sic [ergo] timeamus Deum, ut diligamus eum; quia *perfecta caritas foras mittit timorem* servilem.

Psalm. CX. 10.

* MS. Dei præsentiam

Eccli. I. 13.

Psalm. CXXXVIII. 7.

Psalm. LXXIV. 7.

Eccli. XXXII. 18.

Eccli. XXXIV. 17.

Prov. XXVIII. 14.

* MS. saltem

Psal. CXI. 1.

I. Joan. IV. 18.

(k) Hoc Capit. XV. Pars est Sermonis XCVII. S. Aug. Append. Op. Tom. V. pag. 353.

CAPUT XVI.

De Jejunio.

*al. orationibus in cœlum

PErfectum est jejunium, quod in eleemosynis & oratione fit. Cœlum * transit, & ad thronum Altissimi Dei pervenit. Tunc enim homo spiritualis effectus Angelis conjungitur, Deoque liberius copulatur, si abstinentia carnis orationibus exaltatur. Per jejunia & orationes occulta mysteriorum cœlestium revelantur, divinique Sacramenti arcana panduntur. Quamdiu Adam abstinuit, mansit in Paradiso: manducavit, & expulsus est. Jejunia fortia tela sunt adversus tentamenta dæmoniorum; cito enim per abstinentiam vincuntur. Unde etiam Dominus & Salvator noster eorum incursus jejuniis & orationibus præmonet superare dicens: *Hoc genus non ejicitur, nisi in oratione & jejunio.* Immundi enim spiritus ibi se fiducialibus immittunt, ubi videbunt frequenter commessationes & ebrietates exerceri. Abstinentia corpus macerat, sed cor impinguescit *. Carnem debilitat, sed animam confortat. Sed sciendum est, quod jejunia cum bonis operibus Deo optime sunt acceptabilia. Qui autem a cibis abstinent, & prave agunt; dæmones imitantur, quibus esca carnalis non est, & nequitia spiritualis semper inest. Ille enim bene abstinet a cibis, qui & a malitiæ actibus, & a mundi jejunat ambitionibus. Melius est prædicationis sanctæ convivio [& verbi Dei pabulo] victuram in perpetuo mentem reficere, quam ventrem mortiferæ carnis [terreno pane &] deliciosis saturare epulis.

Matth. XVII. 20. Marc. IX. 28.

* MS. impinguat.

CAPUT XVII.

De Eleemosynis.

SCiendum est enim, esse pietatis opus, ut de his, quæ nobis cœlestis Pater misericorditer contulit, nos quoque alios adjuvemus. Sunt enim plurimi, qui nullam in agris, nullam in vineis, nullam habent in seculi divitiis portionem. Quorum inopiæ de ea, quam Dominus nobis dedit, copia consulere debemus, ut & ipsi nobiscum Deo pro terræ fœcunditate benedicant, & gaudeant possidentibus fuisse donata, quæ etiam pauperibus ac peregrinis facta fuerunt communia. Felix est illud horreum, & omnium fructuum multiplacatione dignissimum, unde egentium, & debilium, & peregrinorum saturatur esuries. Quos ideo sub diversis molestiis justitia Dei laborare permisit, ut & miseros pro patientia, & misericordes pro benevolentia coronaret. Efficacissima enim pro peccatis deprecatio est in eleemosynis atque jejuniis; & velociter ad divinas conscendit aures talibus oratio elevata suffragiis, quoniam scriptum est, *Animæ suæ benefacit vir misericors.* Pars enim corporalium facultatum, quæ indigentibus ministratur, in divitias largienti transit æternas. Ita misericordiam Dei & indulgentiam peccatorum nostrorum, pauperum miseratione & eleemosynis meremur: quoniam qui suum ab inope non avertit animum, cito ad se Domini convertit auditum, dicente Domino: *Estote misericordes, sicut Pater vester misericors est.* Quod reddituram se promittit Veritas, secura expendat [& tribuat] humanitas. Constans esto, christiane largitor, da quod accipias, sere quod metas, sparge quod colligas. Noli metuere dispendium, noli de dubio suspirare proventu. Substantia tua cum bene erogatur, augetur. Remunerator tuus vult te esse munificum. Et qui dat ut habeas, mandat ut tribuas, dicens: *Date, & dabitur vobis.* O avare! si aurum diligis, vel divitias seculi; da, ne perdas. Si servaveris, sine dubio perdes: si erogaveris, omnino habebis eas æternaliter, dicente ipsa Veritate: *Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi nec ærugo, nec tinea demolitur: neque fures effodiunt, & furantur. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Utique bene dispensantes temporalia adquiretis æterna. Noli timidus esse in largiendo, ne sis egenus in retributione: quia *qui parce seminat, parce & metet. Qui autem miseretur pauperi, beatus erit. Redemptio itaque animæ viri, divitiæ ejus. Honorat Deum, qui miseretur pauperis. Absconde eleemosynam in sinu pauperis*, dicit Scriptura sancta, *& ipsa orabit pro te. Sicut aqua* ex-

Prov. XI. 17.

Luc. VI. 36.

Matth. VI. 20.

II. Cor. XVIII. 6.

Prov. XIV. 21.

Prov. XIII. 8.

Eccli. XXIX. 15.

extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Animam esurientem ne despexeris, & ne exasperes pauperem in clamore suo. Qui avertit aurem suam a clamore pauperis, illius oratio clementiam Dei non merebitur *. In vita tua benefac animæ tuæ, eleemosynas dans miseris, quia post mortem non habes potestatem bene faciendi. In conviviis tuis pauperes vescantur, & Christus in illis. Tria sunt genera eleemosynarum: una corporalis, egenti dare quicquid potueris: altera spiritualis, dimittere ei, a quo læsus fueris: tertia delinquentem corrigere, & errantes in viam reducere veritatis.

Eccli. IV. 2.

* MS. meretur

CAPUT XVIII. (1)

De Castitate.

Castitas angelica est vita. Castitas cum humilitate, Spiritus sancti merebitur habitationem, quem expellit immunditia libidinum, dicente Scriptura: Corpus peccatis subditum Spiritus sanctus effugiet. Membra nostra Deo debent esse dicata, non fornicationi. Opponat homo desiderio carnis suæ æternorum flammas tormentorum. Adsuescat juvenis castitati, ut sit dignus sapientia Dei. Ubi immunditia est corporis, ibi habitatio diabolici spiritus; qui maxime gaudet in inquinatione carnis nostræ. Omnes immunditiæ Deo displicent, & maxime quæ non sunt naturales. Admonet itaque nos Scriptura sancta, dicens: *Post concupiscentias tuas non eas, & a voluntate tua avertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis* venire. Ejus quoque modi Salomon sapientissimus proferebat sententias de cavenda immunditia carnis, dicens: *Favus distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur ejus. Novissima autem illius amara quasi absinthium, & acuta quasi gladius biceps. Pedes ejus descendunt ad mortem, & ad inferos gressus illius penetrant. Per semitam vitæ non ambulant, vagi sunt gressus ejus, & investigabiles. Nunc ergo, fili mi! audi me, & ne recedas a verbis oris mei. Longe fac ab ea vias tuas, & ne appropinques foribus domus ejus.* Hoc siquidem non solum de meretricum immunditia dixit: sed etiam de omni carnis concupiscentia, quæ sollicitat animam suis consentire desideriis. Sed ratio mentis prohibere debet impetus carnis, & refrenare voluptates ejus iniquas. Item ille qui supra, prohibens cohabitationem feminarum, juvenibus dicit: *Numquid abscondere potest homo ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant? Aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantæ ejus. Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mundus, cum tetigerit eam.* Similiter & beatus Paulus admonet nos Apostolus, inquiens: *Bonum est mulierem non tangere*, quasi statim in tactu periculum esset. Pulchra est casta juvenum pudicitia, & Deo amabilis, & ad omne bonum utilis. Qui filios habet spirituales, vel carnales; nutriat illos in castitate Deo, non in fornicatione diabolo. Quid prodest homini filium habere, nutrire, amare; si æternis eum nutriet tormentis? Qui in castitate vivunt, angelicam habent in terris conversationem. Castitas hominem cœlo conjungit, Angelis facit concivem. Qui mulierem habet legitimam, legitime utatur ea temporibus opportunis, ut benedictionem mereatur filiorum a Deo recipere. Nemo dicat, a fornicatione se custodire non posse; *Fidelis est* enim *Deus*, dicit B. Apostolus, *qui non permittit nos tentari supra id, quod portare non possumus *: sed faciet etiam cum tentatione proventum.* Talis unicuique homini tentatio datur, sive in carnis desiderio, sive in ambitione seculi, vel etiam in quacumque tentationis molestia, qualem aut cum laude vincere, aut cum opprobrio succumbere poterit. Omnibus enim castitas semper necessaria est, sed maxime ministris Christi altaris, quorum vita aliorum debet esse eruditio, & assidua salutis prædicatio. Tales enim decet Dominum habere ministros, qui nulla carnis contagione * corrumpantur; sed potius continentia castitatis splendeant, & totius honestatis fulgeant in populo exemplis.

Sap. I. 5.

Eccl. XVIII. 30. 31.

Prov. V. 3 — 8.

Prov. VI. 27 — 29.

I. Cor. VII. 1.

I. Cor. X. 13.

* MSs. quod portare possumus.

* MSs. nullo contagio

(1) Ex hoc Capite XVIII. formatus est Sermo XCI. S. Aug. loc. cit. pag. 343.

CAPUT XIX.

De fraude cavenda.

DOminus ipſe, qui nos benignos admonet de noſtra ſubſtantia pauperibus & miſeris eſſe, prohibet nos ab omni avaritia & injuſta pecuniæ adquiſitione. Qui vero ait: *De juſtis laboribus tuis fac eleemoſynam*, ipſe per Apoſtolum ſuum hortatur nos, dicens: *Nolite fraudem facere* * *invicem.* Qui fraude qualibet aliquid adquiſierit, perdit juſtitiam & æquitatem *. Dic avare, dic cupide, dic ſcelerate, quid adquiſiſti? Forte dicis, aurum adquiſivi? & verum dicis. Ecce aurum adquiſiſti per fraudem, & fidem perdidiſti per injuſtitiam. Si in mercato fidem invenires venalem: ſi bonus eſſes, quomodo comparaſſes * eam? Quare non times perdere ea, quæ * te Deus voluit habere in corde? Aurum habes vel argentum, vel aliud quid pretioſius in arca; ſed damnum in corde. His omnibus meliores divitias perdidiſti, id eſt, fidem, & juſtitiam, & dilectionem Dei & proximi. Lucrum tuum cogitas, damnum tuum non conſideras. Si huic lucro gaudes, quare illa perdita non plangis? Plus ergo perdidiſti, quam adquiſiſti. O dives, rapis per potentiam, quod tibi placet habere: & perdis per injuſtitiam, quod te Deus vult habere, id eſt, beatitudinem ſempiternam. Si omnis fur, vel raptor lumen oculorum perdidiſſet in furto vel rapina; nunquid poſtea furtum feciſſet vel rapinam? Et neſcit, quod in ejusmodi peccato lumen perdit cordis, quod melius eſt omni lumine corporis. Magis, avare, da pauperibus, quod habes, ut invenias in cœlo, quod dediſti in terra. Quid times pecuniam tuam perdere, & non times, ut totus pereas? Pro adquiſitione pecuniæ falſum teſtimonium dicis, mentiris, rapis aliena. Juras, perjuras, quæ lex vetat. Cum hæc omnia facis, quare non times, ne totus ardeas in æternum? Cur, avare, plus amas aurum, quam animam? *Quid* enim *proderit tibi, ſi mundum univerſum lucreris, animæ autem tuæ detrimentum patiaris?* Et ipſe Dominus dicit in Evangelio: *Cavete ab omni avaritia, quia non in abundantia cujusquam vita ejus, quæ poſſidet.* Numquid non divites ſimiliter moriuntur, ſicut & pauperes? Non prodeſſe poſſunt divitiæ in die ultionis, nec liberabunt male utentes * eis a pœnis ſempiternis. Nihil eſt avaro ſceleſtius, qui animam ſuam habet venalem pro cupiditate divitiarum. Avaritia modum ignorat, & cum omnia devoret, neſcit penitus ſatiari *. Eſuriens ſemper & inops eſt. Avarus vir inferno eſt ſimilis, qui nunquam impletur.

Tob. IV. 7. Marc. X. 19. * MS. nolite fraudare * MS. juſtitiæ æquitatem * MS. compararcs * MS. eam, quam Matth. XVI. 26. Luc. XII. 15. * al. viventes * MS. ſaturari

CAPUT XX.

De Judicibus.

OMnis qui recte judicat, ſtateram in manu geſtat. In utroque ſenſu * juſtitiam & miſericordiam portat: ut pro juſtitia reddat peccatis ſententiam, pro miſericordia peccati temperet pœnam. Quædam vero ſunt a judice bono per æquitatem corrigenda, quædam per miſericordiam indulgenda. Sine perſonarum acceptione debent eſſe judicia. Nihil enim iniquius eſt, quam munera accipere in judiciis: quia *munera excæcant corda* * *prudentium, & ſubvertunt corda* * *juſtorum. In quo enim judicio*, dicit Dominus, *judicabitis; judicabitur* [*de*] *vobis.* Quapropter Judex Deum judicem timeat, ne forte Deo judicante damnetur. Qui innocentes damnat, vel impios juſtificat pro muneribus; vel cujuslibet perſonæ amore vel odio [inique judicat, in Dei judicio vindictam ſuſtinebit]. Nemo Principum ſtultos vel improbos judices ponere debet. Nam ſtultus per ignaviam ignorat juſtitiam, improbus autem per cupiditatem ſubvertit ipſam, quam didicit, veritatem. Pene gravius lacerantur pauperes a pravis judicibus, quam a cruentiſſimis hoſtibus. Nullus enim prædo tam cupidus in alienis, quam judex iniquus in ſuis. Pejores ſunt hoſtibus judices iniqui. Hoſtes ſæpe fuga vitantur: Judices [vero] propter potentiam effugi non poſſunt, qui divitias ex civium oppreſſione congregare ſtudent. Aliquoties judices boni miniſtros

* MS. penſu Deut. XVI. 19. * MS. oculos * MS. verba Matth. VII. 2.

ftros habent rapaces, quorum ſcelere coinquinantur, ſi non prohibent rapacitatem illorum. Hi in alienis pereunt peccatis, quia *non ſolum*, ut egregius mundi Doctor ait, *qui faciunt, ſed qui conſentiunt facientibus, digni efficiuntur morte perpetua.* Sæpe judices pravi cupiditatis cauſa aut differunt, aut pervertunt judicia. Nec finiunt cauſas, quousque ſacculi eorum impleantur. Quando enim judicant, non cauſas, ſed dona conſiderant. *Judices pravi*, juxta Prophetæ verbum, *quaſi lupi veſpere: non relinquunt in mane*, hoc eſt, de præſentis vitæ commodo tantum cogitant, de futuro autem nihil: luporum more cuncta rapientes, & vix pauperibus pauca relinquentes. Iracundus judex judicii examen plene contueri non valet, quia caligine furoris non videt claritatem juſtitiæ. Non eſt perſona in judicio conſideranda, ſed cauſa. Scriptum eſt enim: *Non accipies perſonam in judicio.* Iniqui judices errant in veritatis ſententia, dum intendunt qualitatem perſonæ: & nocent ſæpe juſtis, dum improbe defendunt impios. Acceptio munerum in judiciis, prævaricatio eſt veritatis. Qui Deum timentes juſte judicant, æterna a Domino accepturi ſunt præmia.

Rom. I. 32.
Sophon. III. 3.
Deut. I. 17.

CAPUT XXI.

De falſis teſtibus.

Falſus teſtis, dicit Salomon, *non erit impunitus.* Qui falſum teſtimonium profert contra proximum ſuum, extinguetur lucerna ejus in die ultimo. Qui metu cujuslibet poteſtatis veritatem occultat, iracundiam Dei ſuper ſe provocat, quia magis timet hominem, quam Deum. Falſidicus teſtis tribus eſt perſonis obnoxius; primum Deo, cujus præſentiam contemnit: deinde judici, quem mentiendo fallit: poſtremo innocenti, quem falſo teſtimonio lædit. Si falſi teſtes ſeparantur, mox mendaces inveniuntur. Uterque * reus eſt, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit: quia & ille prodeſſe non vult, & iſte nocere deſiderat. Beatus, cujus teſtimonium in conſpectu Dei probabile invenietur. Quatuor modis juſtitia in judiciis ſubvertitur: timore, cupiditate, odio, amore. Timore, dum metu poteſtatis alicujus veritatem [dicere vel] judicare quislibet paveſcit: cupiditate, dum præmio muneris alicujus corrumpitur judex: odio, dum cujuslibet inimicitiæ cauſa nocere alteri deſiderat: amore, dum amicos vel propinquos contra juſtitiam defendit potentior. His quatuor modis ſæpe æquitas judicii ſubvertitur, & innocentia læditur. Magis dolendi ſunt, qui opprimunt pauperes, quam qui patiuntur injuriam. Illi enim, qui opprimuntur, temporalem miſeriam cito finiunt *: illi vero, qui opprimunt eos per injuſtitiam, æternis flammis deputabuntur *. Hic vero ſæpe a malis boni judicantur: in futura ſiquidem vita mali judicabuntur a bonis. Sæpe etiam & hic boni infelices ſunt & miſeri coram hominibus, & mali felices. In illa itaque æterna retributione ſemper boni felices erunt, & mali ſemper miſeri erunt. Hi, quibus bona ſunt * in hoc ſeculo, contendant maxime, ne bona perdant perpetua: & qui moleſtias patiuntur, fortiter eas ſufferant, ut æterna beatitudine digni inveniantur.

Prov. XIX. 9.
* Æque
* al. tranſeunt
* MS. deputantur
* MS. quibus bene ſit

CAPUT XXII.

De Invidia.

Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum. Dum invidebat homini terreno cœlum, quærebat, quomodo eum perderet per transgreſſionem illius mandati, quod Creator homini ſtatuit. Nihil nequius poteſt eſſe invidia, quæ alienis torquetur bonis: & quod ipſa non habet, alios invidet habere. Omnibus inimica eſt bonis invidia. Ubi eſt invidia, caritas eſſe non poteſt. Et ubi caritas non eſt, ibi nihil boni eſſe poterit. Qui invidet, diabolo ſimilis eſt, qui per invidiam hominem de paradiſi felicitate dejecit. Magnus vir eſt, qui invidiam humilitate ſuperat, diſcordiam caritate deſtruit. Quid infelicius eſt homini, quam alterius bonum ſuum egiſſe ſupplicium? Omnis enim invidus animo torquetur. Unde igitur bonus proficit, inde invidus contabeſcit. Melius eſt bono-

Sap. II. 24.

bonorum imitari exempla, quam eos invidiæ ſtimulo agitare. Invidia ſenſum mordet, pectus urit, mentem affligit. Nullus de alterius cujuslibet doleat bono, vel felicitate aliena contriſtetur. Poteſt itaque homo alterius bonum ſuum facere, dum amat in altero, quod in ſe* non facit.

* MS. quod ipſe

CAPUT XXIII.

De Superbia.

Jac. IV. 6. I. Petr. V. 4.

SUperbis Deus reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Maximum diaboli peccatum fuit ſuperbia. Quapropter omni vitio deterior* eſt ſuperbia, quæ ſæpe & de bonis naſcitur actibus, dum homo in ſuis bonis operibus ſuperbit: & hoc perdit per ſuperbiam, quod habuit per caritatem. Omnium vitiorum noviſſimum eſt ſuperbia, dum homo virtutibus ornatur, & in his ſuperbire cœpit*. *Omnis* quoque *peccati initium ſuperbia eſt*, dum anima præcepta contemnit Creatoris, mox in cujuslibet peccati corruit foveam. Omnis ſuperbia tanto in imo jacet, quanto ſe erigit in alto. Tantoque profundius labitur, quanto excelſius elevatur. Qui enim per propriam ſuperbiam attollitur, per Dei juſtitiam damnatur. Ante ruinam hominis exaltatur ſpiritus ejus. Nihil magis chriſtiano vitandum eſt, quam ſuperbia, quæ iram Dei provocat. Nam ſuperbia ex Angelis dæmones fecit: humilitas autem homines ſanctis Angelis ſimiles reddit. Superbi cupiunt in ſe prædicari, quod non faciunt: humiles refugiunt, quidquid boni operantur, agnoſci. Non elevetur homo in bono ſuo, nec laudem ſibi quærat, quamvis aliquid boni faciat: ſed Deum laudare* cupiat in donis ſuis, quia nihil boni facit*, niſi quod Deus donavit ei facere.

* MS. omnium malorum pejor
* MS. cœperit. al. cupit
Eccleſ. X. 15.
* MS. laudari
* MS. fecit

CAPUT XXIV.

De Iracundia.

Ephes. IV. 31. Jac. I. 20.

EGregius mundi Prædicator dicit: *Omnis enim amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor & blaſphemia tollatur a vobis.* Nec enim ira viri juſtitiam Dei operari poterit. Ira ſine temperamento expers eſt rationis. Reſponſio mollis mitigat iram, ſermo durus ſuſcitat furorem. *Vir iracundus*, ut ait Salomon, *provocat rixas: qui patiens eſt, mitigat ſuſcitatas. Spiritum* vero *ad iraſcendum facilem quis ſuſtinere poterit? Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor* finem vindictæ novit. Si te, o homo! præoccupaverit ira, mitiga eam. Illa ira mala eſt, quæ mentem turbat, ut rectum conſilium perdat. Illa ira eſt juſta & neceſſaria, quando homo contra propria iraſcitur peccata, & contra ſeipſum indignatur, dum male agit. Dicit enim Propheta: *Iraſcimini, & nolite peccare.* Conceſſit quod naturæ eſt, tulit quod culpæ eſt. Ira alterius tua liniatur patientia. *Noli vinci a malo, ſed vince in bono malum.* Alterius peccatum, tuum ſit præmium. Diſplicet tibi alterius ira? Quod tibi in altero diſplicet, in teipſo quoque diſpliceat. Noli tranquillitatem mentis tuæ alterius perturbatione maculare. Noli te æqualem ſtulto facere, quia *ira in ſinu ſtulti requieſcit.* Si tu iraſceris contra eum, erunt* duo mali, tu & ille. Melius eſt* te eſſe bonum, quamquam ille ſit malus. Cur tu ex alterius malitia malus efficeris?

Prov. XV. 18.
Prov. XVIII. 14.
Prov. XXVII. 4.
Pſal. IV. 5.
Rom. XII. 21.
Eccleſ. VII. 10.
* al. eritis
* MS. eſſet

CAPUT XXV.

De humana laude non quærenda.

Matth. VI. 1.

DOminus dicit in Evangelio: *Attendite, ne juſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis*, id eſt, ut ea intentione non faciatis bona, ut ab hominibus vanam laudem habeatis; ſed quidquid homo facit boni, pro Dei amore & ſalute animæ ſuæ, & fraterna caritate faciat. Ideo ipſe Dominus dixit de quibusdam, qui eleemoſynas faciunt, vel orationes & jejunia, ut ab hominibus laudem accipiant: *Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam.* Qui pro eo bonum quodlibet facit, ut ab hominibus laudetur: hæc eſt merces illius, quam quæſivit, & nullam a Deo ſperare habet retributionem; quia pro ejus amore non

Matth. VI. 2.

non fecit, ſed pro vana humanæ laudis jactantia, ſicut hypocritæ facere ſolent. Quod vitium hominibus placendi in bonis operibus, Dominus Jeſus Chriſtus multum deteſtatur, & ſæpius Phariſæos, qui tales fuerunt in Judæa, terribili* percutit maledictione, dicens: *Væ vobis hypocritæ!* [Nos autem non eos imitemur], ſed ſecundum Apoſtolum: *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Qui laudem non appetit, nec pro contumelia conturbatur. Nec ideo ſe bonum exiſtimet homo, quamvis ab alio laudetur, quia Deus inſpector eſt cordis. Quid enim prodeſt malo homini, ſi bonus prædicetur? Tunc veraciter hoc, quod agit homo, bonum eſt, quando Deo placere deſiderat, a quo habet, quicquid boni habet vel facit. Qui bona agere videtur, & per hæc non Deo, ſed hominibus placere cupit, in vanum laborat, & in ventum ſeminat. Magnum ſe unusquisque eſſe ſtudeat in ſuis operibus; ſed de magnitudine ſua humanum non quærat favorem, ne perdat quod habuit, & ſit parvus factus*. Quicquid enim homo boni faciat, hoc ſe ſciat habere non a ſe, ſed a Deo. Increpat eos beatus Paulus Apoſtolus, qui in ſuis gloriantur benefactis, dicens: *Quid habes, quod non accepiſti, quaſi non receperis? Si autem accepiſti, quid gloriaris?* Qui aliquod donum Dei, quod meruit, in ſuam laudem convertit, procul dubio virtutem in vitium transfert, & bonum, quod fecit, in peccatum. Cum enim cauſa jactantiæ paſcitur pauper, etiam ipſum miſericordiæ opus in peccatum convertitur. Quicquid homo boni agit, Deo quærat laudem, non ſibi, ſicut ipſe Dominus in Evangelio ait: *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.*

* al. tali

Matth. XXIII. 13.

I. Cor. I. 31.

* MS. & parvus efficiatur

I. Cor. IV. 7.

Matth. V. 16.

CAPUT XXVI.

De perſeverantia in bonis operibus.*

NOn quæritur in chriſtiano initium boni operis, ſed finis: quia de fine ſuo unusquisque judicabitur. Sunt enim, qui bene incipiunt, & male finiunt converſationem ſuam; ſicut Judas primo Apoſtolus, & poſtea proditor Domini, & facti ſui conſcius laqueo ſe ſuſpendit. Saulus* male cœpit, ſed bene finivit: primo perſecutor, poſtea prædicator. Virtus boni operis eſt perſeverantia, ipſo Domino dicente: *Qui perſeveraverit usque in finem, hic ſalvus erit.* Non igitur qui cœperit bonum, ſed qui perſeveraverit in bono, hic ſalvus erit. Tunc enim placet Deo noſtra converſatio, quando bonum, quod inchoamus, perſeveranti fine complebimus*. Bonum ergo non cœpiſſe, ſed perfeciſſe, virtus eſt. Non inchoantibus præmium promittitur, ſed perſeverantibus datur. Semper in vita hominis finis quæritur, qualis ſit extremo tempore vitæ ſuæ: quia de fine ſuo unusquisque aut juſtificatur, aut condemnatur. Ideo unusquisque inſtantiſſime bona, quæ cœpit, perficere contendat, ut perpetuam a Domino mereatur mercedem accipere.

* MS. boni operis

Act. I.

* al. Paulus

Matth. X. 22.

* MS. complemus

CAPUT XXVII. (m)

De octo vitiis principalibus, & primo de Superbia.

OCto ſunt vitia principalia vel originalia omnium vitiorum, ex quibus quaſi radicibus, omnia corruptæ mentis, vel incaſti corporis diverſarum vitia pullulant iniquitatum. De quibus pauca dicere ratum duximus; vel ex quibus radicibus qui rami vitioſæ germinationis creſcere videantur; ut ſciat unusquisque radicibus extirpatis, facilius ramos præcidere poſſe. Primum vitium eſt ſpirituale, ſuperbia, de qua dicitur: *Initium omnis peccati ſuperbia*, quæ regina eſt omnium malorum, per quam angeli ceciderunt de cœlo, quæ fit ex contemptu mandatorum Dei. Fit etiam, quando attollitur mens de bonis operibus, &

Eccl. X. 15.

(m) Sunt, qui libellum alterum ex Capp. ſeqq. conficiunt, & a præcedenti ſeparant. Verum ſeries ac materia ipſorum Capitulorum hoc revincit, & MSs. Codd. fides una cum Authoris intentione manifeſte reclamat. *Quercetanus.* In Codice Vaticano 650 in 4. Sec. XI. ſequentia Capita in duos tractatus dividuntur, quorum primus inſcribitur: *Dictatus Alchwini de octo vitiis principalibus:* alter: *de quatuor virtutibus.*

& se meliorem æstimat aliis, dum in eo ipse pejor aliis est, quo se meliorem putat. Fit etiam per contumaciam superbia, quando despiciunt homines Senioribus obedire suis. Ex ipsa vero nascitur omnis inobedientia, & omnis præsumptio, & omnis pertinacia, contentiones, hæreses, arrogantia. [In loquela clamor, in taciturnitate amaritudo, excelsus & effusus in lætitia risus, irrationabilis in serenitate tristitia, in responsione rancor, falsitas in sermone. Verba passim sine ulla cordis gravitate erumpentia, audacia ad contumelias irrogandas, ad tollerandas pusillanimitas]. Quæ omnia mala vera humilitas famuli Dei perfacile vincere* poterit. [Humilitas vera est, ut diximus, veritatis sermonem humiliter audire, memoriter retinere, voluntarie perficere].

*MS. curare

CAPUT XXVIII.

De Gula.

PRimum est corporale peccatum gula, id est, intemperans cibi vel potus voluptas, per quam primi parentes humani generis paradisi felicitatem perdiderunt, & in hanc ærumnosam hujus vitæ [miseriam] dejecti sunt; ubi omnis homo per peccatum nascitur, per laborem vivit, per dolorem moritur. Quæ tribus modis regnare videtur in homine; id est, dum homo horam canonicam & statutam gulæ causa anticipare cupit, aut exquisitiores cibos sibi præparare jubet, quam necessitas corporis, vel suæ qualitas personæ exigat, vel si plus accipiet in edendo vel bibendo propter desiderium intemperantiæ suæ, quam suæ proficiat saluti. De qua gula nascitur inepta lætitia, scurrilitas, levitas, vaniloquium, immunditia corporis, instabilitas mentis, ebrietas, libido: quia ex saturitate ventris libido corporis congeritur, quæ per jejunia & abstinentiam, & operis cujuslibet assiduitatem optime vincitur. [Communis enim est regula omnibus Religiosis sanis & infirmis, ut de qualicunque cibo nunquam impleant ventrem].

CAPUT XXIX.

De Fornicatione.

FOrnicatio est omnis corporalis immundita, quæ solet fieri ex incontinentia libidinis, & mollitia animæ, quæ consentit suæ carni peccare. Nam anima domina debet esse, & imperare carni; & caro famula, & obedire dominæ suæ, id est, rationali animæ. Quæ fornicatio fit per commixtionem carnis cum fœmina qualibet, vel etiam alia quacunque immunditia ad explendum libidinis ardorem. De qua [fornicatione] nascitur cæcitas mentis, inconstantia oculorum vel totius corporis amor immoderatus: sæpe periculum vitæ, lascivia, joca, petulantia, & omnis incontinentia: odium mandatorum Dei, mentis enervatio, & injustæ cupiditates: negligentia vitæ futuræ, & præsentis delectatio*. Quæ vincitur per castitatem & continentiam consuetam, & recordationem ignis æterni, & timorem præsentiæ sempiterni Dei [nos ubique & opera nostra inspicientis].

*MS. dilectio

CAPUT XXX.

De Avaritia.

AVaritia est nimia divitiarum adquirendi, habendi, vel tenendi cupiditas, quæ pestis inexplebilis est. Sicut hydropicus, qui quanto plus bibit, tanto plus illi sitis adcrescit*: sic avaritia quanto magis habet, tanto plus [habere] desiderat. Et dum modus non est illi in habendo, modus illi non erit in desiderando. Cujus genera* sunt invidia, furta, latrocinia, homicidia, mendacia, perjuria, rapinæ, violentiæ, inquietudo, injusta judicia, contemptus veritatis, futuræ beatitudinis oblivio, obduratio cordis. Quæ fit* contraria misericordiæ, eleemosynis in pauperes, & toti pietati in miseros. Quæ vincitur per timorem Dei, & per fraternam caritatem, & per opera misericordiæ, & per eleemosynas in pauperes, & per spem futuræ beatitudinis, dum falsæ hujus seculi divitiæ futuræ beatitudinis veris divitiis vincuntur.

*MS. fitis addita crescit.
*MS. germina
*MS. quæ est

CAPUT XXXI.

De Ira.

IRa una eſt de octo vitiis principalibus, quæ ſi ratione non regitur, in furorem vertitur: ita ut homo ſui animi impotens erit* faciens, quæ non convenit. Hæc enim ſi cordi inſidit*, omnem eximit ab eo providentiam facti, nec judicium rectæ directionis* inquirere, nec honeſtæ contemplationis virtutem, nec maturitatem conſilii habere poterit, ſed omnia per præcipitium quoddam facere videtur. De qua, id eſt, ira, pullulat tumor mentis, rixæ & contumeliæ, clamor, indignatio, præſumptio, blaſphemiæ, ſanguinis effuſio, homicidia, ulciſcendi cupiditas, injuriarum memoria. Quæ vincitur per patientiam & longanimitatem, & per rationem intellectualem, quam Deus inſerit mentibus humanis, & per recordationem [injuriarum & paſſionum, quas pro nobis injuſte pertulit Chriſtus; & per memoriam] Orationis dominicæ, ubi Deo dicitur: *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.*

* MS. fiat
* MS. inſidet
* MS. diſcretionis

Matth. VI. 12.

CAPUT XXXII.

De Acedia.

ACedia eſt peſtis, quæ Deo famulantibus multum nocere probatur, dum otioſus homo torpeſcit in deſideriis carnalibus, nec in opere gaudet ſpirituali, nec in deſiderio* animæ ſuæ lætatur, nec in adjutorio fraterni laboris hilareſcit: ſed tantum concupiſcit & deſiderat, & otioſa mens per omnia diſcurrit. Hæc eſt, quæ maxime monachos excutit de cella in ſeculum, & de regulari converſatione ejicit eos in abrupta vitiorum. Quæ cum miſerabilem obſidet mentem, multis eam inficit miſeriis, quæ multa docet mala. De qua naſcitur ſomnolentia, pigritia operis boni, inſtabilitas loci, pervagatio de loco in locum, tepiditas laborandi, tædium cordis, murmuratio & inaniloquia*. Quæ vincitur per ſtudium lectionis, per aſſiduitatem operis boni, per deſiderium futuræ præmiorum beatitudinis, per confeſſionem tentationis, quam in mente habet, per ſtabilitatem loci & propoſiti ſui, atque exercitium cujuslibet artis & laboris, vel orationum & vigiliarum inſtantiam, ut nunquam otioſus inveniatur ſervus Dei. Difficilius invenit diabolus tentandi locum in homine, quem in opere invenit bono; quam in eo, quem otioſum reperit, & nihil boni agentem.

* MS. in ſalute
* al. magniloquia

CAPUT XXXIII.

De Triſtitia.

TRiſtitiæ duo ſunt genera; unum ſalutiferum, alterum peſtiferum. Triſtitia ſalutaris eſt, quando de peccatis ſuis animus contriſtatur peccatoris, & ita contriſtatur, ut confeſſionem & pœnitentiam agere quærat, & converti ſe ad Deum deſideret. Alia eſt triſtitia hujus ſeculi, quæ mortem operatur animæ, quæ nihil in bono opere proficere valet, quæ animum perturbat, & ſæpe in deſperationem mittit, ut futurorum ſpem abſtollat* bonorum. Ex ipſa naſcitur malitia, rancor, animi puſillanimitas, amaritudo, deſperatio. Sæpe etiam & præſentis vitæ nulla delectatio. Quæ vincitur per lætitiam ſpiritualem, & ſpem futurorum, & conſolationem Scripturarum, & fraternum [in ſpirituali jucunditate] colloquium.

* MS. auferat

CAPUT XXXIV.

De Cenodoxia, id eſt, vana gloria.

VAna gloria eſt, dum homo appetit in bonis ſuis laudari, & non dat Deo honorem [ſed ſibi: nec] divinæ imputat gratiæ, quicquid boni facit, ſed [quaſi] ex ſe habeat vel ſecularis dignitatem honoris, vel ſpiritualis decorem ſapientiæ, dum homo nihil abſque Dei gratia vel adjutorio habere poſſit boni, ſicut ipſa Veritas in Evangelio diſcipulis ſuis ait: *Sine me nihil poteſtis facere.* Quapropter qui gloriatur, in Domino glorietur: quia nihil ſine Deo donante boni

Joan. XV. 5.

boni habere poterit. Ex cujus vitii radice multi malitiæ germinare videntur ramusculi: inde jactantia, arrogantia, indignatio, discordia, inanis gloriæ cupido, & hypocrisis, id est, simulatio boni operis, cum de se homo vult laudari, quod se agere nescit. Immo pene omnia, quæ facit, eo tenore agit, ut ab hominibus laudetur, de quibus ipse Dominus ait: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* [Ista pestis, id est, vana gloria, multiformis avaritia est, & undique bellatori contra vitia pugnanti, & ex omni parte victori etiam vitiorum occurrit. Nam & in habitu & in forma corporis, in incessu, in voce, & in opere, in vigiliis, in jejuniis, in oratione, in remotione, in lectione, in scientia, in taciturnitate, in obedientia, in humilitate, in patientiæ longanimitate militem Christi vulnerare conatur, & velut perniciosissimus scopulus tumentibus undis obtectus improvisum ac miserabile naufragium prospere navigantibus, dum non cavetur, importat. Nam cui sub specie pulchræ vestis ac nitidæ cenodoxiam non potuit generare, pro squallida & inculta ac viliori conatur inserere; quem non potuit per honorem dejicere, humilitate supplantat; quem scientiæ & elocutionis ornatu nequivit extollere, gravitate taciturnitatis elidit. Si jejunat palam, gloria vanitatis pulsatur; si illud contemnendæ gloriæ causa contexerit, eodem vitio elationis intus in seipso homo subtunditur. Ne vanæ gloriæ contagione maculetur, orationes prolixius sub fratrum vitat celebrare conspectu; & quod eas latenter exerceat, non effugit aculeos vanitatis. Alium quod patientissimus sit operum ac laboris; alium quod ad obediendum promptissimus; alium quod humilitate ceteros præcellit, conatur extollere. Alius scientiæ, alius lectionis studio, alius vigiliarum prolixitate tentatur. Non solum ergo secularibus operibus, sed etiam suis virtutibus hominem hic morbus nititur sauciare]. Cujus morbi medicina est recordatio divinæ bonitatis, per quam omnia bona nobis collata sunt, quæ habere videmur; etiam & perpetua ipsius Dei caritas, in cujus laude omnia agere debemus, quicquid boni in hoc seculo operemur, & magis desiderare a Deo laudari in die retributionis æternæ, quam ab homine quolibet in hujus transitoriæ vitæ conversatione. [Ita etiam hanc bestiam poterimus evadere, ut cogitantes illum Davidicum versum: *Dominus dissipabit ossa eorum, qui hominibus placent.* Primitus nihil inanis gloriæ gratia faciamus, deinde quæ bono initio fecerimus, observatione simili custodiamus. Ne omnis laborum nostrorum fructus post irrepens vanæ gloriæ morbus evacuet. Quicquid etiam in conversatione fratrum minime communis usus recipit, execremus omni studio, & veluti jactantiæ deditum declinemus, & ea, quæ nos possunt inter ceteros notabiles reddere, ac veluti solis facientibus laus apud homines sit conquirenda, vitemus].

Math. VI. 2.

[ ] Quæ his uncinis inclusa sunt, in solo Cod. MS. S. Jacobi habentur.

Psal. LII. 6.

Hi sunt octo totius impietatis duces cum exercitibus suis, & fortissimi contra humanum genus diabolicæ fraudis bellatores. [Qui ergo unum vitium de istis habens sine confessione & pœnitentia moritur, æterna pœna damnatur. Unde dicit Joannes in Epistola sua: *Est peccatum ad mortem, non pro illo, dico, ut quis roget.* Isti vero bellatores] Deo auxiliante facillime vincuntur a bellatoribus Christi per virtutes sanctas. Prima superbia per humilitatem: gula per abstinentiam: fornicatio per castitatem: avaritia per abstinentiam*: ira per patientiam: accidia per instantiam boni operis: tristitia mala per lætitiam spiritualem: vana gloria per caritatem Dei* [vincitur]. Igitur ex his christianæ religionis ductoribus, quos opposuimus diabolicæ impietatis bellatoribus, quatuor præsunt duces gloriosissimi, [quorum nomina hæc sunt]: Prudentia, Justitia, Fortitudo, Temperantia.

Joan. V. 15.

* *MS S. Jac.* largitatem & contemptum mundi

* *al.* per sapientiam

CAPUT XXXV.

De Virtutibus quatuor.

PRimo sciendum est, quid sit virtus. Virtus est animi habitus, naturæ decus, vitæ ratio, morum pietas, cultus divinitatis, honor hominis, æternæ beatitudinis meritum. Cujus partes sunt, ut diximus, quatuor principales: Prudentia, Justitia, Fortitudo, Temperantia. Prudentia est rerum divinarum humanarumque, prout homini datum est, scientia; in qua intelligendum est, quid cavendum sit homini, vel quid faciendum: & hoc est, quod in Psalmo legitur: Di-

Diverte a malo, & fac bonum. Justitia est animi nobilitas, unicuique rei propriam tribuens dignitatem. In hac divinitatis cultus, & humanitatis jura, & justa judicia, & æquitas totius vitæ conservatur. Fortitudo est magna animi patientia & longanimitas, & perseverantia in bonis operibus, & victoria contra omnium* vitiorum genera. Temperantia est totius vitæ modus, ne quid nimis homo vel amet, vel odio habeat; sed omnes vitæ hujus varietates considerata temperet diligentia. Hæc vero in fide & caritate observantibus æternæ gloriæ ab ipsa Veritate Christo Jesu præmia pollicentur. Nulla melior est sapientia, quam ea, qua Deus secundum modulum humanæ mentis intelligitur & timetur*, & futurum ejus creditur judicium. Nam quid est justius, quam Deum diligere, ejusque mandata custodire, per quem, dum non fuimus, creati sumus, [dum perditi fuimus, recreati sumus], & a servitute diabolica liberati, qui nobis omnia bona, quæ habemus, perdonavit? Et quid hac fortitudine melius est, quam diabolum vincere, & ejus omnes superare suggestiones, & omnia adversa mundi pro Dei nomine fortiter tolerare? Nobilis virtus est valde temperantia, per quam omnis honor vitæ hujus inter homines constat; ut omnia in quacumque causa homo temperanter cogitet, loquatur, & agat cum consilio salutis suæ. Hæc enim sunt levia & suavia Deum diligenti, qui ait: *Discite a me, quia mitis sum & humilis corde: & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.* Nonne melius est & beatius Deum diligere, qui est æterna pulchritudo, æterna fragrantia, æterna jucunditas, æterna dulcedo, æterna suavitas, perpetuus honor, indeficiens felicitas; quam hujus seculi amare *vanitates & insanias falsas*, species pulchras*, dulces sapores, sonos suaves, odores fragrantes, tactus jucundos, honores & felicitates seculi transitorias, quæ omnia velut volatilis umbra recedunt & transeunt, & decipiunt amantem se, & in æternam mittunt eum miseriam? Qui vero Deum & Dominum fideliter amat, & indesinenter colit, & ejus mandata perseveranter implet, æternam cum Angelis Dei gloriam perpetualiter possidere dignus efficietur.

Psalm. XXXIII. 15.
* MS. omnia
* MS. & amatur
Matth. XI. 29.
Psalm. XXXIX. 5.
* al. pulchritudinem supervacuam

CAPUT XXXVI.

*Peroratio operis**.

HÆc tibi, dulcissime fili [Wido], brevi sermone, sicut petisti, dictavi; ut habeas ea quotidie quasi manualem in conspectu tuo libellum, & in quo possis teipsum considerare, quid cavere, vel quid agere debeas: atque per singulas vitæ hujus prosperitates vel adversitates exhortari, quomodo ad culmen perfectionis ascendere debeas. Nec te laici habitus vel conversationis secularis terreat qualitas; quasi in eo habitu vitæ cœlestis januas intrare non valeas. Igitur sicut omnibus æqualiter regni Dei prædicata est beatitudo, ita omni sexui, ætati, & personæ æqualiter secundum meritorum dignitatem regni Dei patet introitus. Ubi non est distinctio, quis esset in seculo laicus vel clericus, dives vel pauper, junior vel senior, servus vel dominus: sed unusquisque secundum meritum boni operis perpetua coronabitur gloria. Amen.

* Superscriptio, in MS. S. Galli. In aliis deest; nec caput numeratur.

Salomon dixit: Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos: & lingua eucharis in bono homine abundabit. Multi pacifici sint tibi, & consiliarii tibi sint unus de mille. Si possides amicum, in tentatione posside eum, & non facile credas illi. Est enim amicus secundum tempus suum, & non permanebit in die tribulationis. Est amicus, qui egreditur ad amicitiam*. Est autem amicus socius mensæ, & non permanet in die necessitatis. Amicus si permanserit fixus, erit tibi coæqualis, & in domesticis tuis attende*. Amicus fidelis, protectio fortis: qui autem invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio, & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius. Amicus fidelis medicamentum vitæ & immortalitatis; & qui metuunt Dominum, inveniunt illum. Qui timet Dominum, æque habebit amicitiam bonam, quoniam secundum illum erit amicus illius. Fili a juventute tua excipe doctrinam, & usque ad canos invenies sapientiam: & quasi is, qui arat & seminat, accede ad illam, & sustine bonos fructus illius; in opere enim ipsius exiguum laborabis.

Eccli. VI. Hæc desunt in Codd. MSs. addita a Querceta-no ex Tom. VI. Antiq. Lect. Canisii.
* Vulg. qui convertitur ad inimicitiam...
* Vulg. fiducialiter aget...

TOMI II. PARTIS I.
OPUSCULUM SEXTUM
DE ANIMÆ RATIONE LIBER
Ad EULALIAM Virginem.

Vid. S. Aug. Tom. VI. Append. pag. 39. num. 13.

Cariſſimæ in Chriſti caritate ſorori Eulaliæ (a) *virgini ALBINUS in Domino ſalutem.*

I. SAnctæ ſollicitudini veſtræ & laudabili in Deo ſtudio placuit deprecari, *de ratione animæ* aliquid noſtram ſcribere devotionem; propter quasdam inquiſitiones, ut ais, anno transacto inter vos ventilatas. Quod libenter feciſſem, ſi me tanto flagrari * ingenio noſſem, ut tam arduas rationes * digne exponere poſſe conſiderem. Sed ex parte indignum eſſe videtur dicere, meipſum me neſcire. Quid ſum, ego niſi anima & caro? Caro quid ſit, omnibus notum eſt, qui ſe ſciunt homines eſſe: animæ vero rationem vix paucorum eſt pleniter noſſe. Nec aliquid magis homini in hac mortalitate viventi neceſſarium eſt noſſe, quam Deum & animam. Quantum enim quisque Deum agnoſcit, in tantum diligit, qui minus agnoſcit, minus diligit: ergo naturale eſt omni homini Deum amare. Si naturale eſt omni homini bonum amare, naturale eſt etiam Deum amare, quia Deus ſummum bonum eſt, ſine quo bono, nil * boni quisquam habere poterit. Ille eſt indeficiens bonum, plena pulchritudo, totius felicitatis abundantia. Amor vero hujus boni, non niſi in anima eſſe poterit; & hoc animæ excellens bonum eſt, illud amare bonum, in quo ſolo, & a quo, & per quem, quicquid boni eſt in ulla creatura, bonum eſt.

* al. tantum flagrare
* al. relationes

Animæ rationem pauci norunt.

Naturale eſt omni homini Deum amare.

* al. nihil

II. Et hæc ſola anima nobilis eſt, ſi illum amat, a quo eſt, quod eſt; qui illam talem creavit, ut in ſe ſui ipſius imaginem, & ſimilitudinem haberet impreſſam, & digna Dei eſſet habitatione, ſecundum modum, quem * quælibet creatura in ſe Creatorem habere poſſit; ſic ordinata, ut id, quod ſibi excellentius eſt, id eſt Deus *, tota amaret intentione: & id quod ſibi inferius eſt, id eſt carnem, toto regeret ſtudio. Proinde igitur, quia melior pars eſt hominis anima, decet eam dominam eſſe, & quaſi de ſede regalis culminis imperare, quid, per quæ, vel quando, vel ubi, vel quomodo faciat membra, & conſiderare diligenter, quid cuique * membro imperet faciendum; quid cuique * conſentiat in deſiderio ſuæ naturæ; & hæc omnia rationabili mentis intuitu oportet eam diſcernere, ne quid indecens fiat in officio ſuæ carnis alicubi.

Animæ dignitas.
* al. quo
* al. Deum

Anima carnem regere debet.
* al. quid cui

III. Triplex eſt enim animæ, ut Philoſophi volunt, natura: eſt in ea quædam pars concupiſcibilis, alia rationalis *, tertia iraſcibilis. Duas enim habent harum partes nobiscum beſtiæ & animalia communes, id eſt, concupiſcentiam, & iram. Homo ſolus inter mortales ratione viget, conſilio valet, intelligentia antecellit. Sed his duobus, id eſt, concupiſcentiæ & iræ, ratio, quæ mentis propria eſt, imperare debet. Cujus excellentiores virtutes, quatuor eſſe manifeſtum eſt, id eſt, prudentia, qua * agenda vel non agenda diſcernit: & juſtitia, qua Deus colitur, & amatur, & recte vivitur inter conſocias animas; temperantia, quæ concupiſcentiam vel iram gubernat, ne definitos honeſtatis terminos transgrediantur: fortitudo, qua adverſa hujus vitæ quæcunque contingant, conſtanti animo tolerat.

Triplex animæ natura.
* al. rationabilis

Quatuor virtutes cardinales.
* al. quæ

IV. Et hæc quatuor, ſi caritate perfecta in anima fiunt, efficiunt eam Deo proximam. Quia nihil [aliud] eſt optimum hominis, cui hærere beatiſſimum ſit, niſi Deus: cui hærere certe non valemus, niſi dilectione. Proinde hæ quatuor virtutes uno caritatis diademate ornantur. Quæ eſt vera ſapientia, niſi Deum intelligere amandum? Quæ eſt juſtitia, niſi eum colere, a quo eſt, & quicquid habet boni, ab eo habet? Quid temperantia, niſi integrum ſe præbeat in perfectione vitæ ei, quem amat? Quid fortitudo, niſi pro amore Dei fortiter omnia

Illarum virtutum perfectio caritas eſt.

(a) *Eulaliæ*] ſeu *Gundradæ*. Vide Monitum prævium ſupra pag. 5. & Epiſtolas ibi citatas.

omnia tolerare adversa? Si enim Deus est summum hominis bonum, quod negari non potest, sequitur quoniam summum bonum appetere est bene vivere, ut nihil sit aliud bene vivere, quam toto corde, tota anima, tota mente diligere Deum, a quo existit. Ita tandem ordinate vivit, qui seipsum considerat, quid sit, & quo festinet: si affectus animi, vel carnales motus, provida gubernat ratione. Si enim vel concupiscentia, vel ira rationem vincit, & dominatur quælibet illorum in anima; ordo perversus præcipitabit consentientem in pejus; & tenebit * solium rationis ira, si immoderata erit, vel concupiscentia effrenata. Ex his tribus quasi radicibus, si corruptæ erunt, omnes pene pullulant pestes. Concupiscentia data est homini ad concupiscenda, quæ sunt utilia, & quæ sibi ad salutem proficiant sempiternam. Si vero corrumpitur, nascitur ex ea gastrimargia, fornicatio, & phylargiria *. Ira data est ad vitia cohibenda, ne impiis, id est, peccatis, homo serviat dominis, quia juxta Domini vocem: *Qui facit peccatum, servus est peccati;* ex qua corrupta, procedit tristitia, & accidia. Ratio data est, ut diximus, omnem hominis vitam regere, & gubernare, ex qua si corrumpitur, oritur superbia, & cenodoxia. Ex his quasi arboribus, plurimi vitiorum ramusculi in perniciem animæ succrescunt, de quibus in hujus epistolæ angustia disputare longum est, & non nimis necessarium.

Bene vivere est Deum amare.

Ira & concupiscentia ratione regendæ.

* *al.* tenet

* *al.* philargeria

Joan. VIII. 34.

Ex corrupta ratione omnia vitia nascuntur.

V. Est quoque anima imagine, & similitudine sui Conditoris in principali sui parte, quæ mens dicitur, excellenter nobilitata. Quæ imago tandem in ea clara & pulchra est, si toto Deo Conditori desiderio vincta est *. Quamvis vero vilis & deformis a Deo recedens efficiatur, tamen si ratione viget, vel intellectu sentit, manet in ea quædam naturæ dignitas suæ. Unde de tali anima, a sui Conditoris recedente dilectione, divina dicit Scriptura: *Quamquam in imagine Dei ambulet homo, tamen vane conturbatur; thesaurizat, & ignorat, cui congregat ea.* Nec hanc vanitatem auferre posse ostendit ab ea imaginem Dei: quamquam scilicet magna sit natura anima humana, tamen vitiari potest, quia summa non est: tamen quia summæ naturæ imago est, id est, divinæ, magna est natura, & nobilis. Nobilis a Conditore creata, sed ignobilis vitio proprio facta, id est, dum a Dei declinat servitio, sua volens uti potestate, quod est primum malum omni rationali creaturæ. Ita tandem ordinate vivit anima, si eum diligit, qui supra se est, id est, Deum; & prudenter ea regat, quæ regere debet, id est, carnales sensus. Ergo quatuor quidem animæ diligenda sunt, id est, quod supra se est, & id quod juxta se est [& id quod ipsa est, & id quod sub se est]. De duabus horum, præceptum in sacris legitur literis, id est, de dilectione Dei & proximi: de sua vero dilectione, & carnis suæ, non sunt præcepta statuta, quia duobus prioribus hæc duo inesse dinoscuntur: quia qui Deum vel proximum perfecte diligit, seipsum negligere non poterit: quia hæc est animæ summa beatitudo, eum diligere, a quo est, & socias suæ beatitudinis diligere animas, & illis prodesse, vel carnis officio, vel mentis beneficio, ut bona illis optet, & quantum valeat, faciat.

Imago Conditoris in mente.

* *al.* juncta est

Psalm. XXXVIII. 7.

Vitiari potest proprio vitio.

Quatuor ab anima sunt diligenda.

VI. Habet igitur anima in sua natura, ut diximus, imaginem sanctæ Trinitatis in eo, quod intelligentiam, voluntatem, & memoriam habet. Una est enim anima, quæ mens dicitur, una vita, & una substantia, quæ hæc tria habet in se: sed hæc tria non sunt tres vitæ, sed una vita; nec tres mentes, sed una mens: consequenter utique, nec tres substantiæ sunt, sed una substantia. Quod vero anima vel mens, vel vita, vel substantia dicitur, ad seipsam dicitur: quod vero memoria, vel intelligentia, vel voluntas dicitur, ad aliquid relative dicitur. Proinde hæc tria eo sunt unum, quo una vita, una mens una est substantia: & quicquid aliud ad seipsa singula dicuntur, etiam simul non pluraliter, sed singulariter dicuntur: eo vero tria, quo ad se invicem referuntur. Nam memoria alicujus est memoria, & intelligentia alicujus est intelligentia, & voluntas alicujus est voluntas: & hæc ad se invicem referuntur. Sed in his tribus unitas quædam est: Intelligo me intelligere, velle & meminisse; & volo me intelligere & meminisse & velle: & memini me intelligere & velle & meminisse. Et sic in singulis singula capiuntur. Sed de his alias.

Imago S. Trinitatis in anima.

Animæ potentiæ relative dicuntur.

VII. Animæ velocitas in formandis & rememorandis ideis.

*f. Romam etiam

Nunc autem consideremus miram velocitatem animæ in formandis rebus, quæ percipit per carnales sensus, a quibus quasi per quosdam nuntios, quicquid rerum sensibilium cognitarum vel incognitarum percipit, mox in seipsa earum ineffabili celeritate format figuras, informatasque in suæ thesauro memoriæ recondit. Sicut enim qui Romam vidit, Romam enim* fingit in animo suo, & format, qualis sit. Et dum nomen audierit, vel rememorat Romæ statim recurrit animus illius ad memoriam, ubi conditam habet formam illius, & ibi recognoscit [eam ad memoriam], ubi recondidit illam. Et adhuc mirabilius est, quod incognitarum rerum, si lectæ vel auditæ erunt in auribus, anima statim format figuram ignotæ rei. Sicut forte Jerusalem quisquam nostrum habet in anima sua formatam, qualis sit: quamvis longe aliter sit, quam sibi anima fingit, dum videtur. Similiter de homine, sicut forte de Abraham, fingit enim* homo in anima sua, qualis esset Abraham. Ex eo, quod alios homines vidit, sic sibi fingit membra omnia, sicut in aliis, vel in seipso cognoscit. Muros & domos & plateas non fingit in eo, sicut in Jerusalem facit, [sed] quicquid in aliis civitatibus vidit sibi cognitis, hoc fingit in Jerusalem esse posse; ex notis enim speciebus fingit ignota: nec enim in civitate Jerusalem fingit hominis membra, sed ædificia civitatibus consueta. Sic de omni re facit animus hominis, ex cognitis fingit incognita, habens has omnes species in se. Quamvis eo puncto, quo vult de quolibet una cogitare, cogitet, non quod anima exeat de sede sua ad cognoscendum aliquid, sed in seipsa manet, & in seipsa illam formam recognoscit, quam pridem mira velocitate formavit. Inde est, quod anima, si quidlibet repente obliviscitur, & iterum rememorat; non enim tunc temporis, quo obliviscitur aliquid, inveniet loculum*, in quo id, quod quærit, reconditum habet, quod iterum rememorat, sive curando, sive non curando.

*f. etiam

*al. locum

VIII.

*al. efficientia

Anima non cogitat uno momento de pluribus. Deo omnia simul sunt præsentia. Quid sit, Deum ubique totum esse? Animæ mobilitas & celeritas.

Ex qua volocitate animæ, quo in se sic omnia fingit audita vel visa, aut sensa, aut odorata, aut gustata, iterumque inventa recognoscit, mira Dei potentia & naturæ efficacia*, utcunque cognosci poterit. Dum de Jerusalem cogito, non eo momento de Roma possum cogitare; vel cum de qualibet una re cogito, non possum eo momento de pluribus cogitare, sed hoc unum mihi tunc præsens est in anima, quod tunc cogito, donec vel citius, vel tardius hæc cogitatio recedat, & alia superveniat. Nam Dei omnipotentis naturæ, & ineffabili cognitioni omnia simul sunt præsentia, & semper præsentia, & nunquam recedentia. Et hoc est quod dicitur, quod Deus ubique totus est, quia omnia, quæ sunt, vel quæ fuerunt, vel quæ futura sunt, simul omnia, non semel, sed semper præsentia habet. Nec etiam aliquis potest satis admirari, quod sensus ille vivus atque cœlestis, qui mens, vel animus nuncupatur, tantæ mobilitatis est, ut ne tum quidem, cum sopitus est, conquiescat: tantæ celeritatis, ut uno temporis puncto cœlum collustret, [&] si velit, maria pervolet, terras & urbes peragret: omnia denique, quæ libuerit, quamvis longe lateque submota sint, in conspectu sibi ipse cogitando constituat. Et miratur aliquis, si divina mens Dei, universas mundi partes simul, & semper præsentes habeat, quæ omnia regit ubique præsens, ubique tota; cum tanta sit vis ac potestas mentis humanæ intra mortale corpus inclusæ, ut ne septis quidem gravis hujus ac pigri corporis, quo illigata est, coerceri ullo modo possit, quominus liberam cogitandi facultatem, quietis impatiens habeat.

IX.

Animæ vita Deus est.

Anima moritur, dum illi Dei gratia subtrahitur.

Sciendum est certissime, animam, si in ea nobilitate permansisset, qua condita est a Creatore, omnimodis immortalem esse, sicut Sanctorum animæ sunt; sed dum libero arbitrio, spiritu instigante maligno, depravata est, partim mortalis ex immortali facta est, sed non tota. Sicut corporis vita anima est; ita animæ vita Deus est. Dum anima deserit corpus, moritur corpus, & mortuum recte dicitur, quia insensibile est: est tamen corpus corruptio quædam ex carnis natura, quamvis non vivificetur ab anima. Animæ vero mors est, dum eam Deus deserit dono suæ gratiæ, ob magnitudinem scelerum, moritur meliore sui parte. Duabus vero dignitatibus a Creatore anima in sua natura glorificata est, id est, æternitate, & beatitudine. Beatitudo scilicet animæ est, Deum habere in se. Quo-

Quomodo habere? id eſt, juſtam eſſe, quia Deus juſtus eſt; & miſericordem eſſe, quia Deus miſericors eſt; & bonam eſſe, quia Deus bonus eſt; & ſanctam eſſe, quia Deus ſanctus eſt; & caritatem habere, quia *Deus caritas eſt.* Qui plurimum hæc in ſe habet, majorem in ſe ſimilitudinem Dei habet & imaginem: quicunque vero hæc in anima non habet, & alia his ſimilia, quæ Apoſtolus fructus nominavit ſpiritus, Dei habitatione indignus efficietur, & erit ſemivivus: ſicut latrones hominem deſcendentem ab Jeruſalem in Jericho ſpoliaverunt, vulneraverunt, & ſemivivum reliquerunt. Semiviva erit anima, ſi propter vitia & iniquitates, beatitudinem viſionis & habitationis Dei perdiderit; ad quam autem* creata eſt, æternitatem perdere non poteſt. Mutabitur enim propter peccata ſua beatitudo in miſeriam; & hoc erit, ſi concupiſcentia vel ira plus dominabitur in homine, quam ratio, in qua ſola præcellit animantibus. Ideo de tali dictum eſt in Pſalmo: *Et homo cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Sicut enim loquela præcellit in carne ceteris animantibus, ita & anima ratione ſola nobilior eſt eis, quæ omnes carnales concupiſcentias & animi motus quaſi domina & regina de ſublimi æquitatis ſede regere & temperare debet.

Joan. IV. 8. | Gal. V. 22. | Luc. X. 30. | Anima beatitudinem perdere poteſt, non vero æternitatem. | * MS. ſed tamen ad quam | Pſalm. XLVIII. 13.

X. Animæ definitio ſeu deſcriptio. Liberum arbitrium

Hoc modo anima definiri poteſt juxta ſuæ proprietatem naturæ: Anima ſeu animus eſt ſpiritus intellectualis, rationalis, ſemper in motu, ſemper vivens, bonæ malæque voluntatis capax; ſecundum benignitatem Creatoris libero arbitrio nobilitatus, ſua voluntate vitiatus. Dei gratia liberatus [in quibus Deus ipſe voluit]: ad regendum carnis motus creatus, inviſibilis, incorporalis, ſine pondere, ſine colore, circumſcriptus, in ſingulis ſuæ carnis membris totus: in quo eſt imago Conditoris ſpiritaliter primitiva creatione impreſſa, ſicut ſuperius oſtendimus. Quamvis ſit miſera, dum a Conditore in ſeipſam delabitur; tamen æternitatem, imaginemque dignitatis ſuæ perdere non poterit: non habens in ſe poteſtatem exeundi de carne, & redeundi iterum in eam, ſed ejus arbitrio, qui fecit eam, carnique immiſit. Exiet enim quamvis nolens præſentandus judicio Dei; Deoque judicante locum intrabit ſuis meritis condignum, ſpectare* ultimi diei judicium, ut accipiat carnem, in qua in hoc ſeculo vivebat. Qui Spiritus modo curis angitur, modo corporis doloribus condolet, modo lætitia hilareſcit, modo cognita recogitat, modo incognita ſcire quærit. Alia vult, alia non vult. In quo eſt amor naturaliter, quia amor intellectu diſcernendus eſt, & ratione ab illicitis delectationibus [cohibendus], ut ea amet, quæ amanda ſunt.

* al. expectare.

XI. Animæ varia nomina ſecundum varia officia. Animæ unitas

Atque ſecundum officium operis ſui variis nuncupatur nominibus: anima eſt, dum vivificat: dum contemplatur, ſpiritus eſt; dum ſentit, ſenſus eſt; dum ſapit, animus eſt; dum intelligit, mens eſt; dum diſcernit, ratio eſt; dum conſentit, voluntas eſt; dum recordatur, memoria eſt. Non tamen hæc ita dividentur in ſubſtantia, ſicut in nominibus; quia hæc omnia, una eſt anima. Inter ſpiritum & animam ejusmodi poteſt differentia eſſe, quod omnis anima ſpiritus eſt, non tamen omnis ſpiritus anima. Sed & beatus Apoſtolus Paulus mirabiliter diſcernit inter ſpiritum, & mentem dicens: *Pſallam ſpiritu, pſallam & mente.* Spiritu pſallit, qui rerum [obſcuras] ſignificationes non intelligens, ore profert; pſallit mente, qui easdem ſignificationes mentis efficacia intelligit. Nam ſpiritus Nabuchodonoſor regis informatus erat, ut videret futura, ſed non erat mens illuminata, ut intelligeret, quæ videbat. Acceſſit Propheta, divino illuminatus ſpiritu, qui utrumque & intellexit, quæ Rex videbat, & expoſuit, quid ſignificarent.

I. Cor. XIV. 15. | Quid ſit ſpiritu & mente pſallere? | Dan. II.

XII. Animæ pulchritudo virtus eſt

Hoc itaque abſque dubitatione ſciendum eſt, quod animæ pulchritudo virtus eſt, & ejus deformitas vitium. Si enim vel Deum, vel ſeipſam, vel ſpiritale aliquid conſiderare geſtit, avertit ſe a ſenſibus carnis, ne fiant ei impedimento, ſpiritalia rimanti. Sæpe etiam in tantum affectata erit qualibet cogitatione, ut, quamvis apertos habeat oculos, quæ præſto ſunt, non videat; nec ſonantem vocem intelligat, nec tangentem corpus ſentiat*. Regit enim corpus per quinque ſenſus, quæ horum nihil eſt. Dum de ea cogitamus, nihil corporeum cogitare debemus. Sicut enim Deus omnem [creaturam, ſic anima om-

* al. non vidit, non intelligit, non ſentit.

omnem] corpoream creaturam naturæ dignitate præcellit. Quæ etiam per lucem & aerem, quæ ſunt excellentiora mundi corpora, corpus adminiſtrat ſuum. Omnium rerum ſpecies lux animæ annuntiat, quas ipſa in ſe acceptas ſpecificat, ſpecificatasque recondit; & cum afflictiones aliquæ corpori eveniunt, offenditur anima, dum temperamentum faciendi, quod vult, deerit; & hæc offenſio dolor vocatur. Si autem in tantum fraudatur membrorum miniſtratione, ut non habeat, quid operetur in eis, recedit, quaſi indignata habitationi ſuæ. Quid ſit anima, nil melius occurrit dicere, quam ſpiritus vitæ; ſed non ejus vitæ, quæ in pecoribus eſt, ſine rationali mente: ſed vita nunc minor, quam angelorum, & futura quidem angelorum, ſi ex præcepto ſui Creatoris hic vixerit.

XIII. Animarum origo.

Origo vero animarum unde ſit, ſolius Dei cognitioni relinquendum eſt. Quam multa exinde Philoſophi vana finxerunt, & plurimas chriſtiani Doctores opiniones inde poſuerunt, & nihil pene certum reliquerunt. Ergo & beatus Augustinus de orgine animæ beato Hieronymo ſcripſit & miſit, volens ſcire, quid affirmaret tantus Doctor de origine animæ. Si ille liber vobiscum inveniatur, lege & intellige, quid ille acutiſſimus rerum naturalium inquiſitor de origine dixerit animæ. Quatuor quasdam in ea diſputatione poſuit opiniones, ut arbitror, cui beatus Hieronymus una breviſſima *, ſed acutiſſima reſpondit epiſtola: quem libellum in patria legimus, ſed hic nobiscum non reperitur; nec etiam epiſtola reſponſionis ad eum. Fecit quoque idem Doctor, ut in libris retractationum ejus legitur, alia de ratione animæ opuſcula, id eſt, *De quantitate animæ librum unum. De immortalitate animæ lib. unum. De duabus animabus librum unum; De immortalitate animæ, & ejus origine libros quatuor*, qui necdum inventi ſunt a nobis. Si forte in armario imperiali inveniantur, quærite, legite, & communione caritatis nobis dirigite ad legendos. In hoc enim omnes conſentiunt catholici ſcriptores, quod anima a Deo ſit condita; nec partem eam eſſe Dei naturæ, quia ſi ex Dei eſſet natura aſſumpta, peccare non poſſet. Nec eam corpus eſſe palpabile vel viſibile; nec mori eam poſſe, ita ut non ſit; nec a reatu primæ prævaricationis liberari poſſe, niſi per gratiam & myſterium mediatoris Dei, & hominum Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui plenam humanitatis noſtræ naturam, absque omni peccato, in ſuæ divinitatis aſſumpſit perſonam: quia totus homo peccavit, & totus homo liberandus erat, ſecundum diſpenſationem æternæ pietatis in Deo. Totus homo aſſumendus erat, id eſt, anima & caro, cujus anima, id eſt, Redemptoris noſtri, tantæ ſanctitatis & juſtificationis eſt, ut omnes in ſe credentium animæ per eum * ſanctificari & juſtificari poſſint *, & caro tantæ munditiæ & libertatis a peccato, ut omnium in ſe confidentium carnes, divina in ea operante gratia, purgari & liberari poſſint *. Quia ſanguis, qui de eadem carne, lancea militis vulnerata, fluxerat, pretium eſt ſalutis humanæ, per cujus effuſionem extincta eſt flammea illa paradiſi cuſtodia, & via fidelibus aperta eſt ad lignum vitæ, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum viventium. Cujus ligni ſapientiſſimus Salomon, dum de laude ſapientiæ multa dixiſſet, recordatus eſt, ita dicens: *Beatus homo, qui invenit ſapientiam, & qui affluit prudentia.* Et paulo poſt: *Viæ ejus viæ pulchræ, & omnes ſemitæ ejus pacificæ. Lignum vitæ eſt his, qui apprehenderint eam, & qui tenuerit eam, beatus.*

S. Aug. ſententia de origine animæ. Epiſt. CLXVI. Tom. II. Op. pag. 585.
* al. parviſſima
Tom. VIII. Op. pag. 75. Tom. X. pag. 337.
Animæ natura non eſt pars naturæ Dei: nec corporea eſt.
Chriſtus totam naturam humanam aſſumpſit absque peccato.
* al. per eam
* al. queunt
Caro Chriſti mundiſſima.
* al. poſſunt
Pſalm. I. 3.
Prov. III. 13. & 17.

XIV. Animæ pulchritudo eſt veræ ſapientiæ ſtudium.

Humanæ vero animæ pulchritudo eſt & decus, ſapientiæ ſtudium, non illa, quæ in terrenis ſolet occupari negotiis, ſed illa magis, qua Deus colitur & amatur. Cui teipſam ſtudeas, Virgo nobiliſſima! tota mentis intentione mancipare; quia in hac eſt vita omni tranquillitate beatiſſima: in hac eſt illius ſummæ Trinitatis imago feliciter perfecta. Hic eſt theſaurus deſiderabilis, qui requieſcit in ore prudentis, & abundat in corde ſapientis. Hæc in virgiliacis non invenietur mendaciis, ſed in evangelica affluenter reperietur veritate. De vera ſcilicet ſapientia dicitur: *Omnis ſapientia a Domino Deo eſt.* Quicquid enim recte per ſapientiam intelligitur & amatur, Dei donum eſt. Proinde omnis, qui ſecundum Deum ſapiens eſt, beatus eſt. Unde in Job dicitur: *Sapientia hominis eſt pietas, recedere autem a malo ſcientia:* uno vero nomine pietatis, cultum totius divinæ religionis deſignare volens. Quid beatius eſt animæ, quam ſummum dili-

Sapientia quæ vera?
Eccli. I. 1.
Job. XXVIII. 28.

diligere bonum, quod Deus est? Quid felicius, quam se dignum* æterna præparare beatitudine, dum immortalem se esse verissime novit? Nec æstimes tibi tantum sufficere, nosse quid facere debeas, nisi etiam opere impleas, quæ nosti. Quam plurimi se sapientes æstimant, & viam se veritatis nosse gloriantur, sed nequaquam vere sunt sapientes, qui non habent fortitudinem animi ad proficiendum* opere, quod sapiunt. Ergo vera est sapientia, nosse, quæ debeas, & nota perficere. Proinde nullam quatuor animæ virtutum, de quibus supra diximus, perfecte habet anima, si totas non habet, quia hæc omnia ad unum caritatis intendunt præceptum, quæ sola in catholicæ fidei veritate, dignam efficiet animam habitatione sanctæ Trinitatis, ad cujus imaginem conditam esse superius ostendimus, de cujus ratione & natura, sicut flagitasti, hæc pauca perstrinximus, prout epistolaris angustia concessit. Mirumque quodammodo a scholasticis videri poterit, quomodo te plus mihi cognitam esse putare voluisses, quam tibi ipsi. Unde vivis vel ratione viges, nisi in animæ substantia? dum te perraro oculis vidi meis, per quos animæ naturam tuæ cernere non potui. Quamvis juxta commune præceptum Domini diligam; nec non pro optima tuorum fama studiorum, quæ aliis narrantibus de te sæpius audivi, in quibus velim te semper proficere, & Deo placere, ut digna efficiaris animæ rationem & naturam nosse, & quod nunc in ænigmate vides, perfecta scientia in futura perspicias beatitudine. Proinde opto te, Filia carissima! æternæ patriæ felicitatem, quam tuam desiderare optime novi sapientiam, integra prosequi voluntate. Nec te ab ejus desiderio ulla hujus seculi avertat ambitio; nec cujuslibet temporalis rei delectatio. Pauci sunt hujus vitæ dies; & meritorum retributio nullo terminatur fine. Vera est scilicet sapientia, veram toto corde diligere vitam; & totis viribus intendere, ut ad eam pervenire mereatur, qui eam diligere, verbis se verissime profiteri videatur*, quia non est in sermone tantummodo regnum Dei, sed in virtute sancti Spiritus, & Sanctorum perfecta meritorum claritate.

* al. se dignam

* al. perficiendum.

Virtutes ad caritatem ordinantur.

Eulalia optimis studiis dedita.

* al. videtur

Elegiacum Carmen. (b)

QUi mare, qui terram, cœlum qui condidit altum;
 Qui regit imperio cuncta creata suo;
Jusserat hic hominem rebus dominare sub astris,
 Qui sensu solus, & ratione viget:
Qui valet inter enim viventia, noscere mundi
 Jamque Creatorem mentis in arce suum.
Factus ab æterno, felixque æternus ut esset,
 Mira quidem magni solus imago Dei;
Nobilis exinde est animæ natura sagacis,
 Atque potens sensu cernere cuncta suo:
Quæ mare, quæ terras, cœlum quæ pervolat altum,
 Quamvis sit carnis carcere clausa suæ:
Corporis utque oculus, visus ad sydera tendit,
 Uno stet quamvis carnis in arce loco,
Immortale decus, hujus lux aurea vitæ,
 In se digna Deum semper habere suum.
Si bona, si sapiens, Christi si se ornat amore,
 Ut felix valeat vivere in arce poli,
Et post hujus enim vitæ, per secla, labores,
 Cœlesti in regno cernere semper eum.
Lux æterna Deus, cui laus & gloria, merces,
 Si bene, si digne vixerit ipsa Deo.
Sit modo sancta, piis meritis sit casta, pudica,
 Floreat in studiis semper ubique sacris.
Se regat, atque suæ carnis vivaciter actus,
 Ut regina potens, legibus æthereis.

(b) In Cod. MS. Tegernseensi Titulus: *Carmen de nobili & sagaci natura animæ.*

In se nil cupiat pravi, nil optet iniqui,
Nil cuiquam noceat, optet, agat, vel amet.
Ne maculis sibimet fuscet data tempora vitæ,
Sit pia servire, sancta, quieta, Deo.
Moribus egregiis in se jam vivat honeste,
Ut placeat sponso sic moderata* pio.
Spiritus est anima, in membris jam totus ubique
Quippe suis vivax, factus amare Deum.
Atque Creatorem laudet sine fine benignum,
Qui se concessit scire patenter eum.
Et cultu prudens illum venerarier almo,
Est quod sola salus, gloria, vita animæ:
Scilicet æthereis quapropter se actibus ornet,
Ante oculos Domini, nocte dieque, sui,
Omnia qui cernit cordis secreta superno
Lumine, quem nullum velle latere potest.
Quocirca incubuit* magnum nos namque necesse,
Ut pia pertractet mens bene digna Deo:
Quatenus inspiciat tantum tractare superna,
Jam plenum sancto pectus amore Dei.
Hæc vera est animæ vere super omnia nostræ
Gloria, nobilitas, atque beata quies.
In hoc te studio nunc exercere memento
Femina, quod placeas, inclyta sponsa, Deo.

* al. mens moderata

* al. incumbit

Aliud Carmen Adonicum.

Te homo laudet
Alme Creator
Pectore, mente,
Pacis amore:
Non modo parva
Pars quia mundi est.
Sed tibi sancte
Solus imago
Magna Creator
Mentis in arce
Pectore puro
Dum pie vivit.

O Deus & lux,
Laus tua semper
Pectora & ora
Compleat; ut te
Semper amemus
Sanctus ubique.
Hæc pia verba
Virgo fidelis
Ore caveto,
Ut tua mitis
Tempora Christus
Tota gubernet.

Te cui castum
Corpore, mente,
Dirige templum,
Dulcis amica,
Et sine semper
Fine valeto.
Qui tibi solus
Sit rogo semper
Lux, amor, atque
Forma salutis,
Vita perennis,
Gloria perpes.

Hoc carmen tibi cecini senario numero nobile, qui numerus perfectissimus* est in suis partibus, te optans esse perfectam in sensibus tuis. Cujus numeri rationem, sicut & aliorum, sapientissimus Imperator tuæ perfacile ostendere potest sagacitati; cujus mentis miranda est nobilitas; dum inter tantas Palatii curas & Regni occupationes Philosophorum pleniter arcana curavit scire mysteria, quod vix otio torpens alius quis modo cognoscere studet. Nec tibi a nobis necesse est causas quærere rerum, vel rationes Physicæ occultas scientiæ, dum illius clarissima quotidie uteris sapientia, ac venerandam intueris faciem. Nec tibi longo laboriosoque itinere de Æthiopia Hierosolyma visitanda est, ut videas Salomonem de rerum disputantem naturis. Ecce juxta te est, quem per tantas terrarum difficultates Regina quæsivit Austri. Sed cum eadem celebri laude tibi dicendum est: *Beati viri tui, & beati servi tui, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuisti, & posuit te super thronum populi tui, eo quod dilexerit Dominus populum suum in sempiternum.*

* al. perfectus

Imp. Caroli laus & Philosophiæ cognitio.

Comparatur Salomoni.

III. Reg. X. 1. & seqq.

O Filiæ Hierusalem! cernite Salomonem nostrum in diademate fulgentem sapientiæ; imitamini mores illius nobilissimos; aversamini vitia, colite virtutes. Magna vobis incumbit, si dissimulare non vultis, optime vivendi necessitas, dum

dum apud eum quotidie versamini*, in quo totius honestatis habetis exemplar, quatenus per præsentes* illius sacratissimos mores ad ejus cum eodem pervenire mereamini præsentiam, de quo ipsa cecinit Sapientia: *Ferculum sibi fecit Rex Salomon de lignis Libani; columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum media caritate constravit propter filias Hierusalem.*

*al. conversamini
*al. per præsentis
Cant. III. 9. & 10.

LITANIA SEU PRECATIO AD CHRISTUM.

Miserere Domine, miserere Christe. Tu misericordia mea, miserere mihi.
Miserere Domine, miserere Christe, ut credam in te.
Miserere Domine, miserere Christe, ut cognoscam te.
Miserere Domine, miserere Christe, ut diligam te.
Miserere Domine, miserere Christe, ut sperem in te.
Miserere Domine, miserere Christe, ut anima mea vivat in te.
Miserere Domine, miserere Christe, ut caro mea exultet in te.
Miserere Domine, miserere Christe, ut vita mea proficiat in te.
Miserere Domine Deus Pater, gloria mea, vita mea.
Miserere Christe Salvator, salus mea, fortitudo mea.
Miserere Spiritus Paracletus, consolatio mea, illuminatio mea.
Miserere Domine, Deus Trinitas & Unitas.
Te laudo, te adoro, te confiteor.
Pax mea, spes mea, laus mea, lux mea.
Pulchritudo mea, beatitudo mea.
Tibi laus, tibi gloria, tibi gratiarum actio semper ubique in secula sempiterna.

CARMEN

Quid mystice significent palmæ in manibus gestari solitæ.

Ex Cod. MS. Tegernseensi.

Candida florigeris lucent ceu lilia campis
Fulgeat in meritis sic pia virgo sacris. (c)
Versibus exponam breviter, quid palma amice*
Significet, manibus quas nos portabimus omnes.
Palma tui signum, magne est Rex Christe, triumphi.
Palma docet nostram ipsos nos vincere carnem,
Palma est mercedis signum cœleste futuræ.
Hæc palma hortatur vitam sperare futuram.
In cruce pendentis Christi est victoria prima.
Vincere nos ipsos non est victoria parva.
Tu te vince, precor, semper te vince amica,
Sitque tui Christus merces finisque laboris.

*f. amicæ scil. exponam

(c) In Codice MS. Sanct-Gallensi, quo Canisius usus est, post præcedens Distichon alii sequebantur versus, qui an ad Eulaliam vel ad epistolam illi scriptam pertineant, cum potius variorum locorum inscriptiones sint, merito dubitatur. Ita vero sonant:

Canis. Tom. II. Thes. monument. Edit. Basnagii p. 377.

Dum sedeas lætus pulchra possessor in aula,
Tum miseros stantes esse memento foras.
Ut ... tibi perpetuam qui tradidit istam
Jamque domum clemens Christus in arce poli.
Frigora qui fugiat, veniat sua membra fovere,
Ad me prægelidus nempe viator ovans.
Crux sacrata Dei fulgescit sanguine summi,
Nos nostramque simul protegat alma domum.
Hæc pateat caris jam janua semper amicis,
Qui læto quærant pectore namque patrem.
Hic requiescit ovans Abbas, sanusque resurgat
Quem tua conservet dextera, Christe potens.
Sit tibi Christus amor, potus, cibus, omnia Christus,
Lux, via, vita, salus, laus, venerande Pater.

TOMI II. PARTIS I.
OPUSCULUM SEPTIMUM
DE CONFESSIONE PECCATORUM
Ad Pueros sancti Martini
EPISTOLA. (a)

Dilectissimis in Christo filiis, bonæque spei adolescentulis, qui in Ecclesia summi Pontificis protectorisque magni beati Martini Domino Jesu deservire videntur, atque ab ecclesiasticis erudiuntur magistris in Domino Deo* ego Albinus* bene cupiens salutis vestræ, æternæ prosperitatis* in Christo Domino salutem.*

*al. Deo Jesu
*MSs. in domo Dei
*Cod. S. Em. Alchuuinus
*al. salutis vestræ prosperitatem

I. DEsiderans vos, filii carissimi, in salutem animarum proficere vestrarum, ideo aliquas paterno affectu vobis admonitiones dulci sermone dirigere studui, ut per eas præsentis vitæ prosperitatem & futuræ, Deo miserante, beatitudinem habere mereamini, & fragiles vestræ ætatis annos in Dei servitio edocti ad perfectum senectutis diem adducere. Vos quoque sancti Patres, lumina hujus fraternæ congregationis, doctores & ductores in omni bonitate juventutis, deprecor, ut admoneatis eos, id est, discipulos vestros, ut studiose discant, quæ Deo placent*, & ad salutem animarum pertinent suarum: quatenus ex illorum profectu & prosperitate vos perpetuam apud Dominum* habeatis mercedem. Exhortamini illos, sobrie, caste, pudice, cum omni humilitate & obedientia Deo servire in bonis moribus, & sancta conversatione, & religiosa castitate, & maxime de confessione peccatorum suorum: quia multæ sunt contra adolescentulos diabolicæ fraudis insidiæ in desiderio carnali & ceteris adolescentiæ vitiis.

*al. placeant
*al. apud Deum

II. Sed nihil, Deo donante, proficit in sua diabolus malitia, si puram volunt juvenes facere confessionem, & fructus dignos pœnitentiæ agere, id est, ut vulneribus vulnera non superadjiciant, & sanata non resaucient. [Salutare] siquidem pœnitentiæ est remedium, pœnitenda iterum non perficere. Scriptum est enim: *Pœnitentibus Deus dedit partem justitiæ**. Age igitur pœnitens, propria scelera confitere*, pande per confessionem tuæ iniquitatis secretum. Nota sunt Deo, quæ in occulto fecisti; quæ si non dixerit lingua, non poterit celare conscientia. Frustra intra parietes tua æstimes* crimina abscondi. Patet* Deo omne, quod absconditum putas: & si hominis oculos in peccatis effugere valeas, nullatenus tamen Dei adspectum latere poterit, quidquid in occulto gesseris. Dic per confessionem peccata, antequam judicis iracundiam sentias. Crede mihi, totum veniale erit, quod peccasti, si confiteri non erubesces: & per pœnitentiam purgare curaberis*, dicente Psalmographo: *Dixi adversum me injustitias meas Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* Exspectat Dominus a nobis confessionis sacrificium, ut præstet nobis delectabile indulgentiæ munus, *qui vult omnes homines salvos fieri* & neminem perire: eo dicente & in alio Scripturæ loco: *In quacunque die peccator conversus fuerit, vita vivet, & non morietur.* O singulare clementissimi judicis beneficium! o magnificum divinæ pietatis thesaurum! Propter hoc a peccantibus vult confessionis munus accipere, ut non inveniat, quod ulcisci debeat. Non simus ingrati tantæ benevolentiæ Redemptoris nostri: qui magis vult* ignoscere, quam punire; magis salvare, quam perdere. Adquiritur Domino, quod non punitur in servo: & multum confertur auctori, si deputatus pœnæ veniæ condonetur. Nec optat ulcisci, qui para-

Confitens peccata sua securus est a diaboli malitia.
Eccli. XVII. 20.
*Vulg. viam justitiæ.
*Cod. Vat. confiteri
*MSs. æstimas
*Cod. Vat. Pate
*Cod. S. Em. curaveris. al. per pœnitentiam curare non cessaveris.
Psalm. XXXI. 5. Dixi confitebor adversum me.
Confessio impetrat veniam peccatorum.
Ezech. XXXIII. 12. 15.
*Cod. Vat. mavult

(a) In Cod. MS. S. Emmerami Titulus est: *Epistola & admonitio Albini ad pueros & adolescentules, id est, de confessione.* Conjicit Canisius Epistolam hanc eandem esse, ac librum *de auriculari confessione*, quem inter Opera Alcuini recenset Balæus; & forsan merito. Constanter tamen titulum hic præfixum præferunt Codd. MSs. *Basnage.* De Pueris, eorum oblatione in Monasteriis, studiis ac disciplina consule D. Edmundi Martene Comment. in Cap. LIX. Reg. S. Ben.

paratus est misereri: ipso de se per Prophetam dicente: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat.* Ecce verus vitæ auctor, qui non vult peccantis mortem, sed convertentis* vitam! Unde & in Evangelio ipsa ait Veritas: *Sic erit gaudium in cœlo coram Patre vestro & Angelis ejus super uno peccatore* pœnitentiam agente:* & in Propheta: *Dic tu injustitias tuas prior, ut justificeris.* Ecce benignus est largitor veniæ, qui præbet pro lucro* temporali æternitatis gaudium, ipso dicente: *Beati qui lugent nunc, quoniam ipsi consolabuntur:* & alio loco: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Ait enim, ut diximus: *Dic tu prior injustitias tuas, ut justificeris*, & non condemneris: ut maneat in te præmium pœnitentiæ, non vindicta peccatorum.

— v. 11. *al. conversi. Luc. XV. 7. *MSs. super unum peccatorem. Esai. XLIII. 26. *MS. pro luctu. *Vulg. Narra si quid habes, ut justificeris. Matth. V. 5. Matth. XI. 28.

Nunquid quasi nescius Deus nos confiteri hortatur peccata, qui priusquam gesta essent, præsciebat: cujus providentiæ omnia patescunt occulta? Tunc enim poteris perfectum consequi beneficium medicinæ, si non celes medico tuæ vulnera conscientiæ. Opinor enim, nisi interpelletur medicus, non curatur ægrotus. Confessio tua medicina est vulnerum tuorum, & salutis tuæ certissimum subsidium. Homo ægrotus a medico quærit medicinam, qui sæpe incerto [labore] desudat in ægroto. Deus vero sine labore sanat: sine tarditate medicamenta veniæ præstat, si devota lachrymis scripta in auribus pietatis suæ legatur pœnitentiæ*. Nemo te, homo, melius reficit, quam qui fecit: nec alius sanat, nisi qui flagellat & curat; solus enim novit operis sui fragilitatem, qui hoc tantum expectat, ut fatearis; mora non erit, ut saneris: qui per Prophetam Ezechielem ait: Cum conversus fueris & ingemueris, tunc salvaberis.

III. Nisi interpelletur medicus, non curatur ægrotus. *MS. pœnitentia. Ezech. XXXIII. IV.

Datur nobis a benignissimo judice locus accusandi nosmetipsos in peccatis nostris coram Sacerdote Dei, ne iterum accuset nos in eis diabolus coram judice Christo. Vult ut ignoscantur [in hoc seculo], ne puniantur in futuro. Igitur pius Pater, dum videt per pœnitentiam peccata nostra a nobis damnari, gaudet misereri, & proprium exercere munus misericordiæ in pœnitentes optat, sicut per Isaiam testatur Prophetam: *Ego sum, qui deleo iniquitates tuas;* & iterum: *Convertimini ad Dominum Deum vestrum, quoniam* misericors & pius est, patiens & multæ misericordiæ.* Hoc sciens beatus David ait: *Peccatum meum cognitum tibi feci, & injustitias meas non operui:* e contra si peccatum, quod fecerit homo, negatur*, pœna reatus accumulatur; quia punitur contumacia in sceleris negatione. Sed dicis forsan: Me terret meorum magnitudo peccatorum. Quinimmo tanto magis insistendum est tibi, o peccator, in medicina confessionis, ne pereas in putredine vulnerum, si medico erubescis aperire multiplices ulcerum dolores. Nullatenus divinæ abundantiam clementiæ numerositas tuorum superare poterit peccatorum. *Ne tardes de die in diem,* dicit Scriptura, *converti, quia nescis, quid superventura pariat* dies.* Quia qualem te ultimus invenerit dies, talis judicaris*. Nec te voluit Deus diem illum præscire, ut semper paratus esses: qualem optas ante judicem te stare, talem te præpara, dum habes tempus operandi. Esto negotiator devotus. Eme tibi regnum Dei pœnitentiæ lucris, memor Dominum dicentem: *Pœnitentiam agite, &* appropinquabit vobis regnum Dei.*

Esai. XLIII. 25. Joel. II. 13. *Cod. S. Em. quia. Psalm. XXXI. 5. *tegatur. Peccatum tectum pœnam accumulat. Eccli. V. 8. *Cod. S. Em. pariet. *MSs. judicaberis. *al. ecce. Matth. II. 3.

Pro te igitur, o juvenis, Deus homo factus est, ut te redimeret, & seipsum tradidit in mortem, ut te salvaret in vitam: quid tu jaces in morte scelerum? Surge & dic: *Pater peccavi in cœlum.* Adduc tibi tuæ pœnitentiæ testem fidelem. Munda vis habere vestimenta; quare non multo magis quæris mundam te habere animam? Sordidus procedere non vis in conspectu hominum; quare non multo magis times sordidum peccatis* te procedere in conspectu Dei? Lava te lachrymarum fonte; ne quid in te ejus oculos majestatis offendat. Quis, rogo, cadens non quærit surgere? Quis infirmatur, & non desiderat convalescere? Quis periclitatur, & non optat evadere? Pœnitebit te postmodum tarditatis, si non cogitaveris, quid animæ tuæ proficiat ad salutem. Exsurge fili, exsurge, placare Patrem pœnitentia, quem offendisti scelere. Confitere culpam, ut saneris a medico. Esto in tua sollicitus salute. Si tu ipse tui ipsius non habes curam, quis tibi ad salutem prodesse poterit; vel quis tibi fidelis erit, si tu ipse tibimet infidelis esse probaberis*? Infidelitas est magna, [te] non

V. Luc. XV. *al. sordidus peccatis procedere. *Cod. S. Em. probaris

curare de salute tua; te morientem in peccatis, non resuscitare per pœnitentiam. Quanto longius recessisti pro scelerum magnitudine a Deo, tanto fortius per pœnitentiam appropinquare studeas. Clemens Pater paratus est te accipere, si tu non tardaveris reverti. Aspera tibi videtur conversio, carnalia relinquere desideria; sed multo durior conditio æternis te ardere flammis, & pro modica* temporis luxuria pœnis tradi perpetuis. Quanti modo infernalibus deputati tormentis converti voluissent, si spatium illis daretur convertendi! Omnia quidem hujus seculi dura, in comparatione tormentorum infernalium levia & quodammodo jucunda videntnr. Servisti diabolo in luxuria, servire* Christo in castitate; utriusque rei finem attende. Illa siquidem, id est, luxuria hominem mittit in flammas. Castitas caritati conjuncta nos deducit in regnum Dei. Revertere in viam, de qua aberrasti. Jejuniis corpus afficitur*, sed pulchritudo animæ paritur*. Vilis sit corporis cultus; sed ipse præcipuus est sanctitatis ornatus. Vigiliarum assiduitas in orationibus & in laude Dei, angelicæ est imitatio vitæ. Parcus cibus, pastus est animæ. Si habes unde, pauperibus porrige manum*, quia manus pauperis gazophylacium est Christi. Nec de opere misericordiæ te juste excusare poteris, dum calix aquæ frigidæ mercede remunerabitur perpetua: visitare infirmos, mœrentes consolari, hospitibus occurrere, fame vel siti laborantes reficere, possessio est regni Dei in cœlis: sicut in Evangelio legitur. In talium, o fili, operum executione*, peccatorum remissio adhibetur; insuper & perpetuæ beatitudinis præstat ingressum.

Pœnitentia gravis reputari non non debet.

* Cod. Vat. pro modici

* MSs. servi

* MSs. afficiatur.

* MSs. reparetur.

Pœnitentiæ opera.

* Cod. S. Em. unde pauperibus porrigere manum possis.

Matth. XXV.

* Cod. Vat. excusatione: male

VI.

Noli degeneris animi esse. Dei Filius in baptismo consecratus es: sed tam excellens nobilitas, non nisi [magna] morum dignitate conservari poterit. Cœlestis Pater, immo omnium Dominus peccatis subditos dedignatur habere filios. Excute de collo tuo jugum captivitatis diabolicæ. Recurre ad pietatem paternæ dilectionis. Revertere ad Dominum*, fili, revertere, & ex mortuo reviviſce, & ex perdito reparare. Quærit ovem bonus pastor errantem, & amplius de inventa, quam non perdita gratulatur, humeris suis inter angelicos revehit cœtus. Animadverte clementissimam dominicæ pietatis sententiam dicentis: *Non enim veni vocare justos, sed peccatores*, in pœnitentiam. Vocat ergo Dominus ad pœnitentiam peccatores, quia magis optat salvare, quam damnare, & plus cum Sanctis nos gaudere, quam cum diabolo punire. Vocat nos per seipsum: vocat per Scripturas sanctas: vocat etiam per doctores catholicos, ut revertamur ad eum, qui paratus est nos accipere, si nos non erimus pigri ad eum venire. Audiamus B. Joannem Evangelistam ad pœnitentiam nos exhortantem. Dicit enim in Epistola sua: *Si dixerimus, quia peccata* non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est: si autem confessi fuerimus peccata nostra; fidelis & justus est Deus, ut nobis peccata nostra dimittat, & mundet ab omni iniquitate.* Si nullus est sine peccato, quis est, qui pœnitentia non indigeat, quæ sine confessione vix fructuosa fieri valet? Consideremus beati Jacobi Apostoli præceptum dicentis: *Confitemini alterutrum peccata vestra.* Recordemur, quod Redemptor noster publicanum peccatorem se confitentem, Pharisæo se in sua laudanti justitia prætulerit. Scit enim Conditor noster fragilitatem naturæ nostræ; ideo medicamenta pœnitentiæ vulneribus nostris perdonavit. Dicamus cum Propheta: *Sana me Domine, & sanabor.* Item: *Domine sana animam meam, quia peccavi tibi.*

* al. Deum

Luc. XV. Dei pietas erga pœnitentem.

Matth. IX. 13.

I. Joan. I. 8.

* al. peccatum

Pœnitentia sine confessione vix fructuosa est.

Jac. V. 16.

Jer. XVII.

• Idcirco carissimi filii, festinate ad confessionis medicamentum. Aperite vulnera in confessione, ut medicamenta salutis proficere valeant in vobis. Transeunt hujus vitæ dies, & incerta est hora unicuique nostrum, qua* revertatur pulvis in pulverem, & spiritus redeat ad Dominum, qui dedit illum, ut judicetur secundum opera sua. Auditura erit tunc anima, quidquid hic copulata carne gessit in occulto. Si nunc erubescit confiteri peccata sua, & per pœnitentiam emundari*, stabit accusator malignus contra eam, qui quondam suggessit illi, ut peccaret, si nos neglexerimus prævenire faciem judicis in confessionibus*. Quæcunque enim humiliter confitemur in nostris peccatis, nihil horum diabolus habet potestatem nobis objicere in illo tremendo judicio nostræ vitæ. Agite nunc juvenes, adolescentes & pueri, liberate vosmetipsos de diabolica servitute. Concurrite per pœnitentiam ad clementissimam omnipotentis Dei pietatem. Nolite per desideria carnis vestræ perdere gaudia cœlestia, & æterni regni inter angelicos cœtus beatitudinem, sed confortate vosmetipsos, & viriliter [agite &] pugnate cum adversario vestro, ut fideliter* mereamini coronari cum Sanctis Dei, & perpetuam cum illis possidere gloriam. Et vos sanctissimi hujus familiæ magistri & patres, docete filios vestros pie, sobrie, & caste vivere, coram Deo in omni humilitate, obedientia & sanctitate, & puram facere sacerdotibus Christi confessionem peccatorum suorum, & pœnitentiæ lachrymis abluere sordes luxuriæ carnis, nec eas iterum repetere, quia posteriora vulnera pejora sunt prioribus: scientes vosmetipsos salutis filiorum vestrorum æternam habere apud Dominum remunerationem, quatenus quorum ministeriis utimini in terris, eorum prosperitatis mercedem habeatis perpetuam in cœlis.

Adhortatio ad juvenes.

VII.

* Cod Vat. quia

* MSs. emendari

* MSs. in confessione

* MS. feliciter

Ad Magistros & Patres familiæ.

OPERUM

OPERUM
BEATI PATRIS FLACCI ALBINI
SEU
ALCUINI
CAROLI MAGNI MAGISTRI
TOMI SECUNDI
PARS SECUNDA

Continens vitas Sanctorum: 1mo MARTINI Episcopi Turonensis; 2do VEDASTI Episcopi Atrebatensis; 3^{tio} RICHARII Presbyteri, Abbatis Centulensis; & 4to WILLIBRORDI Episcopi Trajectensis.

MONITUM PRÆVIUM.

SIcut B. ALCUINUS se cultui Sanctorum, in cœlis meritorum suorum gloria coronatorum, atque intuitiva Dei visione æternum lætantium, apprime semper addictum fuisse multis in locis, variisque, quæ in hisce operibus legere est, monumentis testatum facit; ita etiam nullum studium detrectavit, quod per amicos ab ipso exactum fuit, ut vitas quorumdam sanctorum virorum, vel de novo compilaret, vel incultas emendaret, vel prolixiores, ob usum faciliorem in compendium contraheret: aut demum in formam sermonis, qui populo ad ædificationem proponi posset, redigeret. Et quidem quæ illi occasio fuerit vitas SS. VEDASTI, RICHARII, & WILLIBRORDI scribendi vel exornandi, ipsemet in Epistolis ceu Præfationibus satis edocet: Breve vero scriptum de vita S. MARTINI, quod in duas partes veluti duos sermones divisum est, Præfatione destituitur, &

prima quidem pars a QUERCETANO edita fuit ex priori quadam editione Parisiensi anni MDCX*: & duobus Codd. MSs. Altera vero ex MS. Cod. Puteanorum fratrum. Utraque eodem epilogo, ac iisdem pene verbis terminatur; hinc suspicamur cum clar. Scriptore de l'Histoire Literaire de la France, Tom. IV. pag. 318. num. 24. scriptum utrumque primitus unum *fuisse Opusculum*, posthæc vero in duos sermones divisum, & epilogum totius Opusculi priori etiam parti adjectum. Sanctus ODILO Abbas testatur*, ALCUINUM vitam S. MARTINI a Severo Sulpitio scriptam *dictis plenioribus elucidasse*. Verum cum vita hujusmodi *plenior* nullibi compareat; neque vitæ ALCUINI scriptor illius mentionem faciat, credam, apud S. ODILONEM pro *plenioribus*, legendum esse *planioribus dictis*; quod de hisce duobus scriptis, breviori ac planiori, quam apud Sev. Sulpitium legitur, stilo exaratis, & ex illo mutuatis, apte intelligitur.

* In fine hist. S. Greg. Turon.

* Bibl. Cluniac. pag. 204.

Vitæ S. VEDASTI ALCUINUS non primus auctor, sed emendator fuit, prout ipse præfatur initio Epistolæ dedicatoriæ ad RADONEM Abbatem. Quæ autem fuerit vita illa ante conscripta, non satis constat. ANDREAS du CHESNE Tom. I. Script. hist. Francorum illam esse censet, ex qua is nonnulla pro exornandis gestis CHLODOVEI I. Regis excerpsit; & quam deinceps GODEFR. HENSCHENIUS Tom. I. Febr. sub nomine vitæ brevioris ex MSs. VEDASTINIS vulgavit. Verum adeo hæc vita differt ab hac ab ALCUINO scripta, ut illa non emendata, sed penitus in aliam mutata censeri possit; hinc HENSCHENIO non improbabile videtur, aliquam aliam vitam uberiorem extitisse, quam ALCUINUS emendaverit. LAMBECIUS Bibl. Vindob. Tom. II. pag. 409—415. credebat, vitam, quam ALCUINUS emendavit, addendo simul illa, quæ de translatione corporis S. VEDASTI per AUTBERTUM & S. AUDOMARUM in impressis leguntur, illam esse, quæ in Codic. cævo ALCUINI exarato Bibliothecæ Augustæ Vindobonensis habetur; ubi etiam deest Epistola ad RADONEM Abb. nihilque de prædicta translatione habetur. Utut sit, nos hoc loco exhibemus vitam, quæ sub ALCUINI nomine tam in impressis, quam in MSs. Codicibus habetur, & qualis, ad MSs. Codices collata, edita extat Tom. I. Febr. Act. SS. BOLLANDI, cum lectionibus variantibus & Notis ab HENSCHENIO additis. Accedit etiam ex eadem Editione *Exhortatio ad imitandas virtutes S. Vedasti in actis descripta, auctore eodem Alcuino*, quæ illa haud dubie est, quam Is promiserat in Epist. XLVI. ad Monachos Vedastinos.

Subsequitur *vita beatissimi Patris Richarii;* quo titulo illam ipsemet ALCUINUS in Præfatione seu Epistola ad CAROLUM Augustum insigniri voluit. Antequam vero ALCUINUS hujus beati viri gesta describeret, jam alia vita illius *simpliciori stilo digesta*, cum alio *grandioris quantitatis* libro miraculorum, extabat; quam vitam ALCUINUS petente B. ANGILBERTO Centulensi Abbate, accedente etiam CAROLI M. auctoritate, expolivit intacto miraculorum libro, qui una cum primaria illa scriptione seu vita intercidisse creditur. Scripsit insuper ALCUINUS, teste HARIULFO in Chron. Centul. Libr. II. Cap. XI. *Antiphonas & Responsoria vel Hymnos de eodem Sancto, ut magni Patris festivitas nihil minus congrui officii habere videretur. Ubi notandum est, quod quodam in Hymno ipsum Richarium laudando alloquens dicit:*

Tom. IV. Spicil. d'Acherii.

Tu struxisti cœnobium, loco prope ARGUBIUM,
Et aliud in Centulo, ambo perenni merito.

Quid sit ARGUBIUM, ignoratur, ait MABILLONIUS in observ. præv. ad hanc vitam. Locus erat sine dubio prope silvam Crisciacensem, in qua monasterium, quod *Forestis Cella (Forest-Monstier)* appellatur, a S. RICHARDO exstructum esse infra Cap. II. N. XII. narratur. In literis GUIDONIS Ambianensis Episcopi Libr. IV. Chron. Centul. Cap. XXII. *altaria villarum Argubii & Montis-Elisii* exprimuntur. Antiphonæ, Responsoria, ac Hymni ab ALCUINO in honorem S. RICHARII compositi nullibi comparent: Epitaphium vero, quod ibidem recenset laudatus Auctor Chronici Centulensis ALCUINUM auctorem non habere, inde haud temere judicamus, quod in illis Versibus S. RICHARIUS *præcelso stemmate* prognatus, amplisque mundi honoribus fulsisse, atque multas divitias possedisse prædicetur; quem tamen ALCUINUS initio vitæ non admodum nobilibus parentibus ortum, atque in vita rustica sanctitatis futuræ præsagia gessisse commemorat; quæ vix combinari possunt. Illud ergo carmen ad dubia saltem rejicimus. Hic vero vitam S. RICHARII exhibemus in capita tria divisam, atque ad editionem Virorum Clarissimorum MABILLONII & HENSCHENII emendatam, additis notis, queis iidem celeberrimi Scriptores hanc vitam illustrarunt.

Mabill. Act. Ben. Sec. II. Part. I. pag. 189. Act. Ss. Bolland. Tom. III. April. pag. 441. Edit. Venet. Mabill. Annal. Libr. XXVI. N. LI.

Ultimo demum loco exhibemus vitam S. WILLIBRORDI Episcopi Trajectensis ad RHENUM, duobus Libris, uno scilicet prosa, altero metro comprehensam. Huic conscribendæ ALCUINUS sese impendit circa annum DCCXCVI. annis amplius quinquaginta post sancti Viri obitum, rogatus a BEORNREDO seu BEORNRADO ex Abbate Epternacensi, ut tradunt, Archiepiscopo Senonensi. In fine vitæ prosaicæ additur Homilia, populo in Natali S. WILLIBRORDI prædicanda; in fine vitæ metricæ Elegia addita est de S. WILGISO, Patre S. WILLIBRORDI. Hæc omnia descripsimus ex Editione QUERCETANI, quam tamen contulimus cum aliis Editionibus CANISII*1 & MABILLONII*2, notis quoque ab iisdem mutuatis. Vitam quoque metricam cum Elegia annexa Christianus Daumius suæ collectioni aliorum carminum, quæ ZWICHAVII 1662 & 1672 prodiit, inseruit, ut refert Scriptor Historiæ Lit. Galliæ Tom. IV. pag. 321, quam nunquam vidimus.

TOMI II.

*1 *Canisius* Edit. Basnagii Tom. II. Part. I. pag. 458-471. *2 *Mabill.* Act. Bened. Sec. III. Part. I. pag. 603.

TOMI II. PARTIS II.
OPUSCULUM PRIMUM
SCRIPTUM DE VITA S. MARTINI
EPISCOPI TURONENSIS, (a)
IN QUO
MIRIFICE VIRTUTES IPSIUS COMMENTATUS EST BREVITER.

POstquam Dominus noster Jesus Christus triumphator ad alta cœlorum ascendit, & in majestate paterna Deus consedit, multa seculis Doctorum lumina concessit; quatenus ignorantiæ tenebris effugatis, ad verum lumen agnoscendum gentes ubique converteret*: ut sicut stellæ diversis in cœli partibus clarescunt, ita & Doctores sancti per varias mundi partes lucescerent, ut omnibus via patesceret salutis, & veritatis lux claresceret. Unde & beatissimum MARTINUM Galliæ deduxit* in partes, ut populos, tetra caligine torpentes, luce veritatis irradiaret, & plurimas de antiqui hostis faucibus extraheret gentes, & sacratissimo Christi insereret corpori.

I. — * al. converterent — * al. direxit

*Igitur beatissimus Vir, paganis parentibus in regione *Pannoniæ*, *Sabariæ* oppido, genitus est; sed intra *Ticinum Italiæ* nutritus, militiæque cingulo, a Præside* *Juliano*, juxta parentum suorum nobilitatem, est addictus. Sed Vir sanctus magis elegit Deo cœlesti servire, quam sub Imperatore militare terreno; qui specialiter electus est, ut vexillum sanctæ Crucis occiduas orbis portaret in partes; & militiæ sacramenta evangelicis mutaret edictis: non pro Regno armis secularibus certare Romano, sed specialibus doctrinis christianum dilatare Imperium: nec dura Romanorum lege populos subjicere feroces, sed leve Christi jugum plurimarum collo injicere gentium. Qui post sacri Baptismatis mysterium magnis in mundo claruit miraculis; & doctrinis longe lateque resplenduit in orbe; cujus hæc prima leguntur insignia. *Cum adhuc catechumenus esset, hyemali frigore, media suæ chlamydis pauperem parte vestivit. Qua etiam parte chlamydis suæ, inter angelicos exercitus Dominum Jesum, divinitus illuminatus, nocte sequente, vestitum aspexit; ut verum intelligeret, quod ipse Dominus Jesus evangelicis intonat paginis: *Quamdiu fecistis uni ex his minimis meis, mihi fecistis.*

II. S. Viri Patria & militia. — * Ex Sever. Sulpit. in vita Cap. I. — * al. a perfido — Christi militiam sequi amat. — Catechumenus pauperem vestit. — * Id. Cap. II. — Matth. XXV. 40.

Hic vir florem adolescentiæ suæ Mediolana transegit in Urbe, quam tunc temporis Arriana, favente *Auxentio*, multum maculavit perfidia; cui sanctus MARTINUS ut fortis athleta Christi viriliter restitit, intrepidusque veram sanctæ Trinitatis fidem docebat. Sed inde* Arrianorum sævitia Principum depulsus Gallicanas secessit in partes, venerabilique Pictaviensis Urbis Antistiti HILARIO junctus, qui tunc temporis quasi firmissima fidei columna omnibus laudabilis extitit: & quasi *Lucifer in cœlo stellis clarior ceteris clarescit; ita ille sanctus vir in Ecclesia Christi, omnibus famæ magnitudine, & sanctitate vitæ, & doctrinarum veritate sanctarum excellentior effulsit: cujus disciplinis se sanctus MARTINUS, post relictum militiæ cingulum, sociavit, ut tanti viri eruditus exemplis christianam fortior processisset ad pugnam, fidei armatus galea, & lorica justitiæ accinctus, gladio verbi Dei armatus, intrepidus contra omnia tela maligni bellator muniretur.

III. Adolescens Mediolani moratus Arrianis restitit. — *Sev. Sulpit. Cap. IV.* — * al. exinde. — In Galliam secedit & S. Hilario jungitur. — * f. & sicut

Idem quoque sanctus vir divino admonitus oraculo, parentes suos (b) ad sacræ fidei convertit professionem; & matrem, quæ se mundo genuit, ipse regeneravit Christo. Hoc quoque itinere latronum perpessus insidias, dum uni traditur ad custodiendum, evangelica prædicatione latronem convertit ad Christum; & qui* traditus fuit ad pœnam, factus est ei in salutem.

IV. Parentes invisens matrem convertit ad fidem. — *Id. Cap. IV.* similiter latronem. — * al. & cui

(a) In Cod. Vaticano 6074. Sec. XI. pag. 233. iste præfigitur Titulus: *Homilia in Natalem sancti Martini, Albini Magistri.* In aliis Codicibus Vaticanis Sec. XI. XII. & XIII. ad marginem notatur, quod legebatur in Octava Festi S. MARTINI.

(b) *Parentes suos* &c.] Solam Matrem, ait Severus Sulpit. Cap. IV. Patre in malis perseverante.

V. Inde regressus obviam habuit malignum spiritum, qui sancto viro, quocunque pergeret, comitem se esse spopondit; cui intrepidus respondit: Dominus mihi adjutor est, non timebo minas tuas. Sed multas Arrianorum tribulationes sustinens, iterum Gallias repedavit, sanctoque HILARIO Pictaviensi junctus, prope civitatem sibi cellulam construxit, in qua liberius contemplativos carperet fructus. * Cui quidam catechumenus adhærens subita, sancto absente viro, morte præreptus est: quem vir Dei precibus profusis resuscitavit, vitæ redditum baptizavit, qui multis postea annis vixit. * Alterum quoque, in cujusdam *Lupicini* (c) agro laqueo suspensum, sacris orationibus vitæ restituit. * Tertium ab eodem sancto viro, in Carnoteno oppido, cujusdam mulieris flentem filium sola oratione in conspectu populi resuscitavit. Quo miraculo viso, plurimi ex populo crediderunt Christo. * Succedente itidem tempore, in eodem oppido, mutam ab infantia puellam, benedicti olei inunctione sanavit.

In Gallias redit. Cellam construit. * *Sev. Sulpit. Cap. V.* Tres mortuos resuscitat. * *Id. Cap. VI.* * *Id. Dial. II. Cap. V.* * *Id. in Dial. III. Cap. II.* puellam mutam sanat.

VI. Sed ne lucerna Domini modio tecta lateret, dulcissimis abstractus est sedibus, multorumque precibus alligatus, * electus est in Episcopum Turonicæ Civitatis; ubi plurima sanctarum insignia gessit virtutum, & multa cœlestis vitæ dogmata sparsit, tamen privatæ vitæ continentiam in turbis populorum non amisit. Humilis in habitu, jucundus in sermone, devotus in prædicatione, verax in judicio, venerabilis in moribus, pervigil in orationibus, assiduus in lectione, constans in vultu, pius in affectu, honorabilis in ministerio sacerdotali, infatigabilis verbi Dei seminator, impiger acceptam Domini sui pecuniam multiplicare: cum gaudentibus gaudens, cum lugentibus lugens, omnibus omnia factus, ut omnes lucrifaceret Christo: virtutibus insignis, bonitate laudabilis, pietate amabilis, multis in Episcopatu fulgens virtutibus.

Eligitur Episcopus Turonensis. * *Sev. Sulpit. in vita Cap. VII.* Omnibus virtutibus præluxit.

VII. * Nam turbam paganorum ritu tumultuantem in obsequio cujusdam corporis, verbo orationis, uno ligavit in loco; iterumque resolvens suis permisit dominari vestigiis. * Ruentem pinum super se, signo crucis opposito avertit, mirantemque turbam Christo credere fecit. * Seipsum in tecto cujusdam domus flammis opposuit, ne innocua læderet ignis tecta, qui fanum incendit idololatriæ. * Aliud quoque templum antiquo errore dœmonibus dedicatum, dum manu non potuit humana, angelico fultus auxilio subvertit. * Nec non alio loco gentilium sacra subvertens, a quodam pagano gladio appetitus, ille nudum ferientis ictui collum opposuit; sed impius retro cadens, suam intelligens impietatem, veniam postulavit a Sancto; alteroque librante ictum in sanctum caput, ferrum effugit de manibus. * Treveris paraliticam puellam, totisque resolutam membris, sacra benedicti olei infusione, astante populo, pristinæ reddidit sanitati. * *Tetradii* Proconsularis viri servum manus impositione a dœmonio liberavit. Unde & ille *Tetradius* cum tota domo sua ad christianam conversus est professionem. * Cujusdam quoque patrisfamilias puerum a dœmone arreptum atrocissimo, digitos in os mittens, spiritum malignum per pudenda patientis exire compulit. * Leprosum in porta Parisiacæ Civitatis a deformitate sui corporis solo salvavit osculo; sed & fimbrias vestimenti ejus, & fila cilicii multos sanare morbos compertum est. * Filia *Arborii* Præfecti per impositionem epistolæ sancti MARTINI a gravissimis liberata est febribus. * *Paulini* (d) oculum peniculo superposito sanavit a dolore atque caligine.

Miracula. * *Ib. Cap. IX.* * *Ib. Cap. X.* * *Ib. Cap. XI.* * *Ibid. Cap. XII.* * *Ibid. Cap. XIII.* * *Ibid. Cap. XV.* * *Ibid. Cap. XVI.* * *Idem Cap. XVII.* * *Idem Cap. XIX.* * *Idem Cap. XX.* * *Idem Cap. XXI.*

VIII. * Idem quoque sanctus MARTINUS cadens per gradus, graviter pene totus attritus membris, nocte ab Angelo ad integram recreatus est sanitatem: sæpiusque angelicis visitationibus & familiari locutione fruebatur. * Quodam vero die beatissimæ Genitricis Dei & Domini nostri Jesu Christi, & sanctorum Apostolorum Petri & Pauli; nec non sanctarum Virginum Theclæ & Agnetis visitatione vir Dei honoratus & confortatus est. * Nam dœmonum phantasmata, & in diversis figuris horribiles aspectus nihil metuens, nec ullis eorum fallaciis illudi potuit. Spiritu vero Prophetarum ita claruit, ut multis multa prædixerit fu-

* *Idem Cap. XXII.* Ab Angelis, B. V. & aliis Sanctis visitatur. * *Id. Dial. II. Cap. XIV.* * *Sev. Sulpit. in vita Cap. XXIV.* Spiritu Prophetiæ claruit.

(c) *Lupicini*] Hunc, honoratum secundum seculum virum Sulpitius nominat. l. cit.

(d) *Paulini*] Episcopi Nolani. vid. Baron. Annal. Tom. V. pag. 23. Num. XVII.

futura: * veluti *Maximo* Imperatori victoriam in Italia, & in Aquileja interitum prædixit. * Et eodem beato viro celebrante sanctum mysterium ad altare, globus igneus subito de vertice fulsit illius. * *Evantius* quidam ægrotus, properante ad se beato viro, prius sanitatem recepit, quam S. Martinus domum intraret. In eadem quoque domo puerum a serpente percussum, sanctorum tactu digitorum a periculo mortis eruit.

* Idem Cap. XXIII. * Idem Dial. II. Cap. II. * Ibid. Cap. III.

*Nam tantæ fuit vir Dei patientiæ, ut convitia non doluerit, opprobria non senserit: immo & quorumdam rusticorum flagella placido sustinuit animo, eorumque fixa terris animalia solo solvebat sermone. Nemini adulando blandiebatur; Principi nulli veritatis verba tacuit, ad nota semper orationum subsidia recurrens. Unde si quid ei potestas renuit secularis, mox divina præstitit pietas. * Quædam puella dœmoniaco arrepta spiritu, stramine, ubi sanctus MARTINUS sedebat, a potestate erepta est inimica. Non solum homines, sed etiam animalia a dœmonum liberans potestate, & mansueta in suum redire gregem mandavit. * Etiam fuit tantæ misericordiæ, ut canibus sequentibus lepusculum imperaverit stare; & miseram bestiolam a præsenti morte eripuit. * Villa quædam in Senonico, grandinea sæpius vastata tempestate, ad preces S. Martini multis liberata est annis. Mulier a sanguinis fluxu, vestimentorum illius tactu sanata est.

IX. Sancti viri patientia. * Ib. Cap. IV. * Ibid. Cap. VIII. & IX. Dæmones pellit &c. * Ibid. Cap. X. * Ex Dial. III. Cap. VII. & XI.

Talibus etiam electus Dei Sacerdos mundo claruit miraculis; & in omni vita & conversatione perfectus, in omni pietate & religione præclarus, in omni bonitate & benignitate jucundus, anno ætatis suæ LXXXI, & Episcopatus sui XXVI, annis maturus & meritis, in cœlestia advocatus est regna; quatenus cum multiplici sui laboris mercede, perpetuam a Christo Domino reciperet coronam. Sed diem obitus sui multo ante pernoscens, & quibusdam suis prædicens Fratribus, appropinquanteque hora, febrium dolore tactus, lætus in laude Dei, inter divina prædicationis verba, inter angelicas cœlestium hymnorum voces, suis astantibus discipulis, sanctam Deo Christo reddidit animam.

X. Obiit.

Cujus sanctum corpus a Clericis civitatum, & populorum turbis, cum laudibus & hymnis ad Turonicam portatur Civitatem, ibique in Polyandro publico sepultus est, ubi postmodum beatus Antistes PERPETUUS (e) laudabili opere, & venerabili cultu construxit ecclesiam tanti Patris condignam meritis: in qua etiam usque hodie multa miraculorum signa, plurimæ sanitatum virtutes, consolationes mœrentium, pietates lætantium, præstante Domino nostro Jesu Christo, fieri solent, qui vivit & regnat cum Deo Patre [& Spiritu sancto in unitate majestatis divinæ, per omnia secula].

XI. Turonis sepelitur. [ ] ex MS. Rhemensi Sec. XII.

EJUSDEM ALCUINI SERMO
De transitu S. Martini *.

* Ex MS. Cod. Puteanorum fratrum.

OPortet nos omnes unanimiter gaudere, Fratres carissimi, & præclarum diem obitus S. Martini fideliter venerari; sed præcipue qui in occidentalibus mundi partibus sunt fideles Christi, qui & doctrinis ejus similiter & exemplis illuminati sunt: quia quodcunque prædicabat verbis, demonstrabat operibus. In omni enim vita sua & conversatione sua perfectus, in omni pietate & religione præclarus, in omni bonitate & benignitate jucundus erat, ab omnibus laudabilis, omnibus amabilis; virgo inter choros virginum, egregius sacerdotum, imitator Apostolorum, & Christi prædicator. Quem Dominus in gratia apostolica est dignatus eligere, sicut de illo scriptum est: "Hic est Martinus, electus Dei Pontifex, cui Dominus post Apostolos tantam gratiam conferre dignatus est, ut in virtute sanctæ Trinitatis deificæ mereretur fieri trium mortuorum suscitator magnificus.„ Ad exemplum Domini tres mortuos suscitavit: multa etiam spiritu prophetiæ, antequam fierent, præsciebat. Spiritu enim prophetiæ plenus erat, & ideo suum obitum divina inspiratione præscivit, & quibusdam ex Fratribus dissolutionem sui corporis appropinquasse revelavit.

XII. S. Martini sanctitas. Miracula & Prophetiæ donum.

(e) *Antistes Perpetuus*] Episcopus Turonensis Quintus post S. MARTINUM; qui ad sepulchrum hujus sancti Pontificis construxit Basilicam, cujus figuram describit S. GREG. Turon. Hist. Franc. Libr. II. Cap. XIV.

XIII. Ex Epist. Severi ad Basulam, paucis mutatis. Inter Clericos discordantes pacem reformat. Avibus imperat.

Tunc autem causa illi evenerat, qua necesse habuit Condatensem diœcesis suæ vicum adire, ut Clericis inter se Ecclesiæ illius discordantibus pacem reformaret. Et licet finem dierum suorum adfuisse non ignoraret, proficisci tamen ob istiusmodi causam non recusavit, memorans illud evangelicum: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur:* volensque pacem omnibus relinquere, exemplo Domini in die Ascensionis suæ Apostolis dicentis: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. In pace vos dimisi, in pace vos inveniam.* Cumque hac causa, cum familiari discipulorum comitatu, iter peragerет, mergos in flumine videt piscium multitudinem captantes, & dixit: Forma hæc dœmonum est. Tunc illis potenti virtute verborum imperavit, ut eum gurgitem relinquentes arida desertaque appeterent loca. Statimque mirum in modum omnes in una turba congregatæ relicto flumine montes silvasque petierunt. Et admirati sunt, qui simul aderant, talem in MARTINO esse virtutem, ut etiam avibus sive dœmonibus imperaret per gratiam Dei.

XIV. Ægrotat,

Cumque in illo vico, ad quem ierat, paucis diebus commoratus, pace inter Clericos restituta, jam regredi ad Monasterium cogitaret, viribus corporis cæpit repente destitui; convocatisque discipulis, indicavit eis, jam adesse tempus resolvendi spiritum ejus a corpore. Tunc vero luctus & mœror omnium, vox una plangentium & dicentium: *Cur nos Pater deseris, aut cui nos desolatos relinquis? Invadent enim gregem tuum lupi rapaces. Et quis nos a rapacitatibus eorum, te recedente, defendet? Scimus quidem te desiderare Christum, sed salva tibi præmia tua, nec dilata minuentur; nostri potius miserere.* Tunc ille motus eorum fletibus lachrymasse perhibetur; conversusque ad Dominum supplici voce dixit: *Domine! si adbuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem; fiat voluntas tua.* Nimirum nesciebat, quid potius mallet: quia nec hos deserere, nec a Christo volebat diutius separari. Nihil enim in voto suo ponens omnia hæc in Dei arbitrio dimisit dicens: *Domine! si adbuc me vis in corpore manere, non recuso laborem: & si parcis ætati, bonum est mihi: fiat voluntas tua. Hos autem, de quibus timeo, tu ipse custodi.* O virum ineffabilem, nec labore victum, nec morte vincendum; qui nec mori timuit, nec vivere recusavit. Sed cum a discipulis rogaretur, ut stramenta sub se faceret poni, vi febrium per aliquot dies laborans, *Non decet,* inquit, *filii! non decet Christianum, nisi in cinere & cilicio mori; ego enim, si aliud vobis reliqui exemplum, ipse peccavi.* Et cum iterum a Presbyteris, qui ad ejus infirmitatem venerant, rogaretur, ut corpusculum lateris mutatione relevaret, *Sinite*, inquit, *sinite me, Fratres! potius cœlum quam terram videre, ut in suo itinere jam iturus ad Dominum meus spiritus dirigatur.*

molliorem lectum sibi sterni recusat.

XV. Inter angelicos hymnos animam agit.

Anno igitur ætatis suæ LXXXI, & Episcopatus sui XXVI, maturus annis & moribus apud Condatensem diœcesis suæ vicum, ut diximus, feliciter recessit a seculo. Sed inter divina sacræ prædicationis verba, cum angelicis cœlestium hymnorum vocibus, circumstantibus suis discipulis, gratia plenus & sanctitate, sanctam Jesu Christo tradidit animam. Multi enim in ejus transitu voces audierunt Angelorum, S. MARTINUM laudantium. Quanta autem multitudo ad ejus obsequium convenerit, narrari non potest. Multi enim ex vicinis urbibus & monasteriis atque vicis cum lachrymis venerunt, una voce S. MARTINUM lugentes. O quantus erat luctus omnium! quanta præcipue lamenta monachorum & virginum dicentium, quia pium est gaudere MARTINO, & pium est flere MARTINUM. Pium enim erat eum vivere, pium erat & mori; quia in vita sua placuerat Deo.

XVI. *Clausula hæc eadem ac præcedentis scripti supra Num. XI. Turonis sepelitur.

*Cujus quidem corpus a Clericis civitatum, & populorum turbis, cum laudibus & hymnis ad Turonicam portatum est civitatem, ibique cum magna veneratione sepultum est, assequente eum cœlesti turba, cum cœlestibus hymnis usque ad locum sepulchri. In quo postea loco beatus Antistes PERPETUUS novam laudabili opere construxit ecclesiam, tanti patroni talisque viri condignam meritis. In qua etiam usque hodie multa miraculorum signa, plurimæ sanitatum virtutes, consolationes mœrentium, & pietates lætantium, præstante Domino nostro Jesu Christo, fieri solent: qui vivit & regnat in unitate majestatis, per omnia secula seculorum. Amen.

TOMI II.

TOMI II. PARTIS II.
OPUSCULUM SECUNDUM
VITA S. VEDASTI EPISCOPI
ATREBATENSIS.

Dulcissimo dilectionis filio RADONI* (a) *Abbati humilis Levita ALBINUS salutem.

Dilectionis vestræ venerabile præceptum secutus, vitam sancti VEDASTI Patris vestri, & intercessoris nostri, emendare studui (b): non quod aliquid illius excellentissimis meritis dignum valuissem, sed quod nihil tuæ Reverentiæ jussis denegare ratum putavi. Idcirco ad te maxima* pertinent harum laus vel vituperatio literarum. Utinam tibi & fratribus, qualescunque sint, placeant. Deprecor autem, ut meum laborem orationum vestrarum solatio remunerare dignemini; & unus merear esse vestrum in caritatis communione: illius semper memores mandati, qui dixit: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem.* In hoc enim mandato omnium salus consistit: hoc cunctis pernecessarium esse constat, & maxime iis, qui gregem Christi regendum accipiunt. Quapropter tu, carissime, gregem, quem accepisti regendum, fraterno amore diligenter erudire studeto, & sanctis admonitionibus eum per pascua vitæ deducere satage. Habes in omni opere bono Christum adjutorem, sanctum quoque VEDASTUM intercessorem. Sicut magno labore domum Dei optime habes ornatam, & largissimis donis decoratam; ita sibi* subjectos bonis moribus ornari contende, & eos in divina laude fac consistere; & quod Angeli semper agunt in cœlis, hoc fratres jugiter faciant in ecclesiis. Tuum est præcipere, illorum obedire. Tuum est præire, illorum subsequi. Omnium itaque in servitio Dei una debet esse voluntas, ut una fiat in regno Dei remuneratio.

Circa An. DCCC. I.

* Boll. maxime

Joan. XV. 12.

Abbati in caritate regendi subditi,

* Bolland. tibi

Nullus horis canonicis se divinis subtrahat laudibus, ne propter aliquam negligentiam cujuslibet locus in conspectu Dei vacuus inveniatur: & verba Dei in ecclesiis intimo cordis affectu proferantur, & cum magna reverentia Dei omnipotentis officia celebrentur, [omne vero ministerium Christi humiliter & devote impleatur]. Omnes ubique obedientiam in seculi necessitatibus fideliter & strenue peragant (c). Fiat equidem inter omnes concordissima pax, & sanctissima caritas [& devotio vitæ regularis]. Seniores bonis exemplis & sedula admonitione erudiant juniores, illosque diligant ut filios: & illi quasi patres eos honorificent, illorum cum omni alacritate obediant præceptis. Tua vero, venerande Fili, conversatio omnibus sit exemplum salutis. Cave, ut nec minimus quis in tua scandalizetur vita, sed ædificetur & roboretur in via veritatis: quia tibi ex illorum salute merces judicabitur æterna. Cani capilli extremum denuntiant properare diem. Quapropter paratus esto omni hora in occursum Domini Dei tui. Dilectio fraterna, & eleemosynæ miserorum, & vitæ castitas præparent tibi gradus in cœlum. Diligenter elabora tibi æternos dies felices. Honor secularis, quem habes, spiritualem tibi abundet in gloriam.

II. Cura habenda divini officii,

Caritatis fraternæ,

Festivis diebus veniente ad ecclesiam populo, fac eis prædicari verbum Dei (d); & quocumque vadis, Clerici servitium Dei pleniter peragant: tecum eant, sobrietate ornati, non ebrietati assueti; quorum honestas vitæ aliis sit

III. Prædicationis verbi Dei, servitii Clericorum, eleemosynarum,

(a) *Radoni*] Surius *Rodani*. Is Abbas factus Monasterii VEDASTINI anno DCCXCV Monasterium, templum & cultum S. VEDASTI maximis sumptibus instauravit; & anno DCCCXV obiit, prout legitur in Chron. VEDASTINO apud Locrium & Franc. le Bar in monumentis MSs.

(b) *Emendare studui*] De hoc diximus in Monito prævio.

(c) *Bolland.*] Omnis itaque obedientia in seculi necessitatibus fideliter & strenue peragatur.

(d) *Fac eis prædicari Verbum Dei*] Quod argumento est, jam eo tempore concionandi officium in ecclesiis monasticis viguisse. *Mabill.* Tom. II. Annal. pag. 322.

sit doctrina salutis: curamque ubique habeas maxime pauperum, viduarum, orphanorum, ut audias in die tremendo a Domino Christo cum aliis eleemosynam facientibus: *Quamdiu uni ex his minimis fecistis, mihi fecistis.* Esto miseris ut pater, & causam ad te clamantium diligenter discute, & parce in te peccantibus, ut Deus tuis parcat peccatis. Esto justus in judiciis, & misericors in debitis. Magister virtutum, moribus honestus, verbis jucundus, vita laudabilis, in omni opere Dei devotus. Fratres quoque hortare, ut sanctas diligentissime legant scripturas. Non confidant in linguæ notitia, sed in veritatis intelligentia, ut possint contradicentibus veritati resistere. Sunt tempora periculosa, ut Apostoli prædixerunt, quia multi pseudodoctores surgent, novas introducentes sectas, qui catholicæ fidei puritatem impiis assertionibus maculare nituntur. Ideo necesse est Ecclesiam plurimos habere defensores, qui non solum vitæ sanctitate, sed etiam doctrina veritatis castra Dei viriliter defendere valeant.

Matth. XV. 40. — & studii Scripturarum. — II. Tim. III. 1. — II. Petr. II. 1.

IV. Has vero piæ admonitions literulas non quasi nescienti direxi, sed ut veræ caritatis in meo pectore fidem ostenderem. Quid facit amicus, si seipsum verbis non ostendit? Si divites pauperum munuscula non spernunt, cur & vestræ sapientiæ flumina nostræ rivulos intelligentiæ respuere debent? Nam & majores amnes rivulis augentur influentibus, & ipse Dominus viduæ laudavit duo minuta, quæ ex inopia suæ paupertatis larga manu Deo, quod habuit, obtulit. Et ego quamvis scientia inops, tamen fideli amore* vestræ hæc munuscula direxi pietati, obsecrans, ut tam humili fraternitatis ea intuitu respicere digneris, quam nos pia devotionis caritate illa vobis dirigere studuimus. Omnipotens Deus te, tuosque [carissimos] fratres in omni bono proficere faciat, & ad beatitudinem æternæ gloriæ pervenire concedat.

Luc. XXI. 2. — * *Bolland.* fraterno fidelis amore

Caput I.

Doctrina christiana Regi Chlodoveo explicata a S. Vedasto.

V. Postquam Deus & Dominus noster Jesus Christus ovem quærere perditam de cœlis in hunc mundum per virginalem venerat uterum, & tota suæ dispensationis & nostræ salutis peracta plenitudine, cum triumpho gloriæ ad sedem paternæ majestatis reversus [est], ut tetricas* ignorantiæ tenebras toto depelleret orbe, multa sanctorum lumina Doctorum, evangelicæ prædicationis luce fulgentia, toto diviserat mundo: ut sicut cœlum fulgentibus ornatur stellis, quæ tamen omnes ab uno illustrantur sole; sic & lata terrarum spatia sanctis splendescerent doctoribus, qui tamen ab æterno sole illuminati, divina præeunte gratia, cæcas ignorantiæ tenebras veræ fidei fulgore [&] glorioso Christi nomine illustrarent, ut eis ministrantibus, longa ab initio seculi esuries, æternæ vitæ epulis satiaretur. De quorum numero sanctus Dei Sacerdos Vedastus, & Prædicator egregius, temporibus fortissimi Regis tunc temporis Francorum Clodovei (e), in has divina dirigente gratia ob multorum salutem pervenit regiones; quatenus supernæ pietatis suffultus auxilio, populum diabolica fraude deceptum, & errorum laqueis captivum in viam dirigeret salutis æternæ, & veræ, quæ in Christo est, libertati restitueret. Sed ut hoc acceptabili, secundum Apostolum, fieret tempore, qui ait: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis:* Dominus Jesus, qui vult omnes homines salvos fieri, competentem suo famulo prævidebat causam, quomodo opportune ad ministerium verbi Dei pervenire valuisset.

Luc. XV. 4. — * *al.* tetras — Inter Doctores Ecclesiæ claret S. Vedastus, — II. Cor. VI. 2. — I. Tim. II. 4. — Finis veteris præfationis.

VI. Contigit vero, præfatum Francorum Regem Clodoveum Alemannis bella* inferre (f), qui tunc temporis regno suo per se potiti sunt: sed non eos ita offendit imparatos, ut voluit. Nam fortissima collecta manu, Regi circa ripas Rheni flu-

* *Boll.* bellum — Clodoveum potitum in Christi nomine victoria, instruit.

(e) *Clodovei*] Qui imperavit a fine anni CCCCLXXXIX. ad DIX. quo obiit 27 Nov. *Bollandus.*

(f) *Alemannis bella inferre*] De hoc Clodovei cum Alemannis bello agunt Greg. Turon. Libr. II. Cap. XXX. Aimoinus Libr. I. Cap. XV. Hincmarus aliique Scriptores: Gestum id est anno regni ejus XIII. Christi CCCCXCIV. Recentiores Scriptores prælium hoc assignant Tulpiaco, vulgo, *Zullich*, sed verius alii credunt, Alemannos victos fuisse circa Argentoratum. *Vid. Bollandum in hunc locum.*

fluminis obviaverunt unanimes, bellica virtute patriam defendere, vel libera manu pro patria mori: & fortissime utrinque decertatum est: hi, ne triumphi gloriam; illi, ne patriæ perderent* libertatem, in mutuam corruentes cædem. Igitur Rex nimio turbatus terrore, dum inimicos vidit fortiter pugnare, & suos pene ad internecionem vinci, magis cæpit de salute desperare, quam de victoria sperare. Etsi autem necdum voluntate renatus esset in Christo, tamen necessitate cogente, ad Christi confugit auxilium. Et quia Reginam habuit religiosam, baptismique sacramentis initiatam, nomine CLOTILDEN (g), oculos cum hac voce ad cœlum levavit: O Deus unicæ potestatis, & summæ majestatis, quem Regina CLOTILDIS colit, confitetur, & adorat: concede mihi hodie de inimicis meis victoriam. Nam ex hac die tu solus mihi eris Deus, & veneranda potestas. Tu mihi triumphum præsta, & ego tibi servitium promitto sempiternum. Mox divina operante pietate, terga verterunt Alemanni, victoria cessit Regi & Francis. O mira omnipotentis Dei clementia! o ineffabilis bonitas! qui sic exaudit, & nunquam derelinquit sperantes in se. Quanta fide christiani illius misericordiam invocare debent, dum paganus Rex ad unius precis effectum tantam promeruit victoriam. Cui ex antiquis hujus divinæ pietatis adæquare auxilium debemus, qui ob unius momenti lachrymas tam celebrem venturo suo servo contulit triumphum; nisi Ezechiæ Regi, qui in angustia tribulationis una tantummodo petitione promeruit, non solum a præsenti vastatione civitatem superna protectione defendi, sed etiam in eadem nocte, qua preces in divinas effuderat aures, centum octoginta quinque millia hostium lætus & liberatus occidi viderat?

* al. proderent

IV. Reg. XIX.

VII. Hæc vero victoria, de qua ante diximus, Regi populoque suo causa fuit salutis æternæ: & ne lucerna, sanctus videlicet VEDASTUS, sub modio lateret absconditus, sed supra candelabrum positus, exemplis vel prædicationibus in domo Dei lucens, ab errore idololatriæ, & caligine ignorantiæ in viam plurimos educeret veritatis. Igitur superatis hostibus, & rebus in pace compositis, & Alemannis suæ subjectis ditioni, Rex ovans cum laude triumphi ad patriam rediit. Et ut fidelis tantæ sibi gloriæ largitori sponsor appareret, festinavit servorum Christi sacra imbui prædicatione, & sancti baptismatis ablui sacramentis. Venit autem ad *Tullum* oppidum (h), ubi sanctum agnovit VEDASTUM laudabili religione soli servire Deo, & dulcissimos contemplativæ vitæ carpere fructus. Hunc vero ad sanctum REMIGIUM Christi clarissimum Sacerdotem, ad Rhemorum properans civitatem, sibi socium assumpsit: quatenus per singulos itineris sui gressus saluberrimis ab eo imbueretur doctrinis, & catholicæ fidei firmis initiaretur fundamentis: ut paratus fide & virtutum scientia, a tanto Pontifice spirituali ablueretur lavacro, & ab illo donis cœlestibus confirmaretur, quod ab isto, divina prius præveniente gratia*, evangelicis cæptum fuerat prædicationibus. Hic ad fontem vitæ festinantem deducebat Regem; ille in fonte salutis æternæ venientem abluebat. Ambo propemodum pari pietate patris*: hic doctrina fidei, ille baptismatis unda: utrique æterno Regi Regem temporalem munus obtulerunt acceptabile. Hi sunt duæ olivæ, & duo candelabra lucentia, a quibus Rex præfatus in via Dei eruditus, miserante Deo, portam perpetuæ lucis ingressus, cum fortissima gente Francorum credidit Christo: & facta est gens sancta, populus acquisitionis, ut annuntientur in eo virtutes illius, qui eos de tenebris vocavit in admirabile lumen suum.

Et ad S. Remigium deducit baptizandum.

* al. clementia

* f. Patres

Zach. IV. 3.

I. Petr. II. 9.

CAPUT II.

Miracula & virtutes S. VEDASTI. Baptismus CHLODOVEI Regis.

VIII. SAcra igitur evangelicæ auctoritatis narrat historia, Dominum Jesum Hiericho pergentem ad confirmanda fide suæ majestatis corda populi præsentis, cuidam cæco ad se clamanti lumen reddidisse oculorum, ut per corporale unius illius

Luc. XVIII. S. Vedastus cæcum obvium, signo crucis illuminat,

(g) *Clotilden*] S. Clotildis, *aliis* Chlotildis, Crotildis, Hlotild, Rothilt, Rothildis, colitur 3. Junii.

(h) *Venit ad Tullum oppidum*] *Tullum* urbs est Episcopalis ad Mosellam, ubi Rex S. VEDASTUM agnovit, comitemque sui adscivit itineris, inquit Aimoinus Libr. I. Cap. 16.

cæci lumen, ſpiritualiter multorum illuminarentur pectora. Ita & ſanctus VEDASTUS, Deo Chriſto donante, per cujuſdam illuminationem cæci, fidem, quam verbo prædicavit, in corde Regis miraculo confirmavit: ut Rex ipſe intelligeret, tam ſibi eſſe neceſſarium cordis lumen, quam cæco oculorum illuſtrationem: & quod divina operata eſt gratia per preces famuli ſui in oculis cæca nocte caſtigatis; hoc per ſermones ejuſdem famuli, eadem operante potentia, per ſpiritualis intelligentiam lucis in ſuo pectore perficeretur. Nam [dum] regia excellentia condigno comitatu cum multitudine maxima [iret] populi, iter agentibus illis, venerunt in quemdam pagum, qui incolarum terræ illius conſuetudine *Vungiſe* pagus (i) dicitur, prope Reguliacam villam (k), quæ ſita eſt ſuper florigeras *Axonæ* fluminis ripas. Et ecce ejuſdem fluminis pontem Rege tranſeunte cum multitudine populi, obviavit illi cæcus quidam hujus diutiſſime ſolaris expers luminis: forte nec ſua cæcatus culpa, ſed ut manifeſtarentur opera Dei in illo, & per illius illuminationem præſentem plurimorum illuminarentur corda ſpiritualiter. Qui cum intellexiſſet a prætereuntibus, ſanctum Vedaſtum Chriſti ſervum in eodem iter agere comitatu, clamavit: Sancte & electe Deo Vedaſte! miſerere mei, & ſupernam pio pectore diligentius depoſce potentiam, ut meæ ſubveniat miſeriæ. Non aurum poſco, nec argentum, ſed ut mihi lumen per ſanctitatis tuæ preces reſtituat oculorum. Senſit itaque vir Dei virtutem ſibi adeſſe ſupernam: non ob illius cæci tantummodo, ſed plus propter præſentis populi* ſalutem, totum ſe in ſacras effudit preces, in divina fidens pietate, & dexteram cum ſigno crucis poſuit ſuper oculos cæci, dicens: Domine Jeſu, qui es lumen verum, qui apperuiſti oculos cæci [nati] ad te clamantis; aperi oculos & iſtius, ut intelligat populus iſte præſens, quia tu es Deus ſolus, faciens mirabilia in cælo & in terra. Mox ille cæcus lumine recepto, gaudens perrexit viam ſuam. In quo loco tempore ſequenti a religioſis viris ædificata eſt eccleſia in teſtimonium miraculi iſtius, in qua orantibus & credentibus usque hodie (l) beneficia præſtantur divina.

Rege præſente.

* *al.* præſentis ſeculi

IX. Igitur Rex a viro Dei evangelicis apprime imbutus doctrinis, & hoc præſenti miraculo in fide firmiter confortatus, nil moratus in via, nil dubitans in fide; ſed magna alacritate animi, magna feſtinatione itineris, ſanctiſſimum Pontificem REMIGIUM videre properavit, ut illius ſacratiſſimo miniſterio, Spiritu ſancto operante, in remiſſionem peccatorum & ſpem vitæ æternæ, catholici baptiſmatis vivo ablueretur fonte. Cum quo aliquantis moratus eſt diebus, ut eccleſiaſticis ſatisfaceret ſanctionibus, & pœnitentiæ ſecundum apoſtolicum præceptum prius ablueretur lacrymis, dicente beato Petro Principe Apoſtolorum: *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquiſque veſtrum in nomine Jeſu Chriſti:* & [ſic] in nomine ſanctæ Trinitatis cœleſtis myſterii baptiſma ſuſciperet. Sciens vero beatus Pontifex, Apoſtolum dicere Paulum: *Omnia veſtra honeſte cum ordine fiant:* ſtatuit* diem (m), quo Rex Eccleſiam intraret ad ſuſcipienda divinæ pietatis ſacramenta. Quale fuit tunc Sanctis Dei gaudium, qualis in Eccleſia Chriſti lætitia, cum viderent Regem Ninive ad prædicationem Jonæ de ſolio majeſtatis ſuæ deſcendiſſe, & in cinere ſediſſe pœnitentiæ, & ſub pia Dei Sacerdotis dextera ſuæ excellentiæ caput humiliare. Baptizatus itaque Rex cum Optimatibus ſuis & populo, qui divina præveniente gratia ſalutaris lavacri gaudebant ſuſcipere ſacramentum. Utrius-

Clodoveus a S. Remigio baptizatur.

Act. II. 38.

I. Cor. XIV. 40.

* *al.* conſtituit

Jon. III.

(i) *Vungiſe pagus*] Alibi legitur *Vongiſe*, *Vungiſus* pagus. In itinerario Antonini *Vongus vicus*. In Capitulari Caroli Calvi ad annum DCCCLIII. dum pagi per Miſſaticos ordinati deſcribuntur, *Vonziſo*. In præcepto Ludovici pro Eccleſia Remenſi, *caſtrum Vonzenſe*; & apud Flodoardum *Municipium Vongum*; vulgo *Vouzy*, quod pago, ſeu ditioni ſubjectæ nomen dedit. *Bolland.*

(k) *Prope Reguliacam villam*] Alibi Rilugiaco. Vicus eſt ad Axonam (*Aiſne*) *Rilly* dictus, inter Attiniacum & Vongum.

(l) *Usque hodie*] Baldericus teſtatur, adhuc ſuo tempore, id eſt, ſeculo Chriſti undecimo extitiſſe *eam eccleſiam in teſtimonium virtutis hujus conſtructam*. Bolland.

(m) *Statuit diem*] *Quo natum redemptionis ſuæ cœli Dominum mundus accepit, & quo Chriſtus ortus eſt mundo*, inquit S. AVITUS in Epiſt. ad CHLODOVEUM Regem. *Unde*, addit, *nos jam ſecuros veſtri ſacra nox reperit*, qua videtur baptizatus. *Bollandus.*

Utriusque & victoriæ ex hostibus, & suæ salutis voti compos, ad sceptra regni gubernanda reversus est, sanctumque VEDASTUM beato Pontifici commendavit Remigio. Qui ibi moratus, vitæ meritis & virtutum claruit exemplis, omnibus amabilis & venerabilis factus est. Fuit enim morum dignitate religiosus, caritate præcipuus, fraterna dilectione jucundus, humili pietate eximius, orationum vigilantia assiduus, sermone modestus, corpore castus; jejunio sobrius, miserorum consolator: non de crastino cogitans, sed semper de Dei confidens clementia, omnes ad se venientes æternæ vitæ pascebat alimento. Nullum in sua despiciebat angustia, sed pie consolationis verbo reficiebat mœstos. Nemini vel verbo nocuit, sed fraterno amore cunctis prodesse satagebat. Unde & a quam plurimis illustribus frequentabatur viris, ut illius sacratissimo alloquio, vel in tristitia cujuslibet sollicitudinis susciperent consolationem, vel in religione ecclesiasticæ exercitationis puram ab eo audirent veritatem. Unde & illius pia devotione * multi a diaboli laqueis liberati sunt, & vias vitæ perpetuæ, superna adjuvante pietate, ingressi sunt. Scilicet multi, ut supra diximus, ob celeberrimam sanctitatis famam nobilium vel plebejorum, virum Dei visitare solebant, ut consolarentur per gratiam, quæ abundabat in labiis illius: & quia ex abundantia cordis os loquitur, & quia fraterno amore omnes diligebat, omnibus se affabilem præstabat. Aliorum salutem suum reputans lucrum, nec dominicæ talentum pecuniæ pigritiæ obruit humo, sed quotidiano caritatis sudore multiplicare studebat, ne vacuus reveniente Domino suo in conspectu illius appareret *.

X. S. Vedastus S. Remigio a Rege commendatus omni virtute excellit.

Omnes, etiam illustres homines instruit.

* al. admonitione

Matth. XII. 34.

* al. inveniretur.

Igitur quidam vir nobilis & religiosus inter alios famulum venit visitare Christi, ut per eum cœlestis doctrinæ reficeretur melle. Et dum sermo dulcissimæ allocutionis in longum traheretur, & sol medium cœli transiens centrum, crescentes duplicaret umbras, nolebat vir Dei hospitem suum absque caritatis dimittere viatico. Mandavit autem puero *, ut si quid illi remansisset vini, caro pocula portaret amico, quatenus in utroque & anima refectus, & corpore confortatus domum rediret. Sed propter hospitum frequentiam, & viri Dei largam erga omnes munificentiam, non arida Patris caritate, aridum invenit vasculum, in quo vinum servari solebat. Mox tristis, tacito murmure, hoc ipsum puer paternis intimavit auribus. Qui verecundiæ rubore perfusus, caritatis tamen dulcedine abundans corde, in divina confisus suffragia, tacitus paulisper Deo preces effudit: nil de divino dubitans auxilio, nil de suæ petitionis hæsitans effectu, totus in ejus credens clementia, qui de arida petra sitienti populo fontem aquæ vivæ produxit; vel in Cana Galileæ aquam in mirabilis vini convertit saporem *; dixit puero: Vade, in Dei confidens bonitate, & quodcunque inveneris in vasculo, non cuncteris nobis adferre. Qui celer, paterno obediens præcepto, cucurrit, & vas vino optimo superaffluens invenit: gratias Deo agens, alacri animo venienti & ejus sociis, propinavit amico, qui duplici roboratus caritate, remeavit in propria. Sed famulus Christi, ne vanis jactantiæ verbis vel rumigero populi celebraretur favore, sub magna attestatione præcepit puero, omnibus vitæ suæ diebus hoc tacere miraculum, plus Deo soli cognitus esse cupiens, quam hominibus; certo sciens, omnium esse virtutum veram in humilitate custodiam, & hanc esse, quæ caritatis gradibus altissima cœli regna conscendat *, ipsa dicente Veritate: *Omnis qui se humiliat, exaltabitur.*

XI.

* Boll. sed mandavit puero

Exod. XVII. Num. XX. Joan. II.

* al. vertit in vinum. Vinum precibus obtinet.

* Boll. conscendit

Matth. XXIII. 12.

CAPUT III.

S. VEDASTI Episcopatus Atrebatensis.

CUmque viri Dei celeberrima vulgaretur fama, & caritatis in eo munificentia, & religio vitæ, & verbi Dei instantia longe lateque ab omnibus celebraretur *, visum est beatissimo Pontifici REMIGIO, tam præclaram Christi lucernam melius esse supra candelabrum ponere, ut splendidissimo suæ sanctitatis fulgore latius ad salutem luceret multorum, quam sub unius loci lateribus * propemodum abscondita lateret. Divina igitur dispensatione, & salubri sacerdotum consilio, ordinavit eum Episcopum, & ad prædicandum verbum vitæ

XII.

* al. magis magisque excresceret

* Boll. latebris

S. Vedastus ordina-

tus Episcopus in Atrebatum.

Atrebatensi eum direxit urbi, quatenus populus diu in antiquis malæ consuetudinis erroribus jacens, Deo auxiliante, per assiduam sacræ prædicationis instantiam, per illum in viam veritatis & agnitionem Filii Dei deduceretur. Qui Pontificatus gradu, & prædicationis officio suscepto, concitus ad præfatam ire perrexit urbem: sed in auspicium futuræ prosperitatis & salutis, Deus cujusdam miraculi testificatione ejus patefecit civibus introitum.

XIII. Precibus cæcum & claudum sanat.

* *Boll.* stipendia Act. III. 6.

* *al.* pietatis orationem

Igitur in ipsa civitatis porta duos habuit obviam sibi egenos & infirmos, cæcum scilicet & claudum, miserabili a viro Dei voce stipem * postulantes. Mox Sacerdos Christi illorum condolens miseriæ secum tractabat, quid illis solatii præstare posset. Et cum apostolicus prædicator pecuniam in sacculis se non habuisse sciret, in divina confidens clementia, & sanctorum Apostolorum Petri & Joannis confortatus exemplo, ait: Aurum & argentum non est mecum; quod autem habeo, id est, caritatis officia, & pietatem orationis* ad Deum, hoc vobis præstare non differo. Et post hæc verba vir Dei ex intimo cordis affectu pro illorum miseria fudit lacrymas, & cum fidei puritate opem illis poscebat divinam, vel pro illorum corporali, vel pro populi præsentis salute spirituali. Nec tam piæ & tam necessariæ preces inefficaces esse potuerunt, sed ab illo, qui per Esaiam inquit Prophetam: *Tempore opportuno exaudivi te, & in die salutis adjuvi te:* mox ambo in conspectu multitudinis optatam receperunt sanitatem: hic luminis claritate ditatus, ille pedum velocitate lætatus. Ambo supernæ gratias agentes pietati, majora, quam speraverant, munera reportantes, domum reversi sunt. Sed & hoc miraculum sanitatis in illis, plurimis causa fuit salutis æternæ. Videntes enim cœlestem virtutem verba consequi sacerdotis Dei, relictis idololatriæ sordibus, in Christum credentes, vivo sacri baptismatis fonte purgati sunt.

Esai. XLIX. 8.

Multi conversi.

XIV. Templi antiqui, ab Attila vastati reperit vestigia.

IV. Reg. XXV.

Præfati vero miraculi testificatione vir Dei favore populi suffultus, singula civitatis loca peragrans, quæsivit inter ruinas ædificiorum, si quod Ecclesiæ signum inveniri valuisset. Nam antiquis ferme temporibus, sacræ in illis locis fidei floruisse religionem agnovit; sed propter peccata habitatorum terræ illius, occulto Dei judicio, sed justissimo, tradita est, cum ceteris Galliæ vel Germaniæ civitatibus, pagano & perfido Hunnorum Regi Attilæ (n) urbs quoque illa deprædanda: qui propter animi sui sævitiam, nec Sacerdotibus Dei honorem, nec Ecclesiis Christi reverentiam impendere sciebat, sed omnia, quasi tempestas immanissima, ferro vastavit & igne. Tunc in similitudine Hierosolymitanæ vastationis, quæ ab impio Babyloniæ Rege facta est, venerunt gentes in hæreditatem Dei, & pollutis manibus prophanaverunt sacraria Christi, effundentes servorum Dei sanguinem circa altaria altissimi Regis. Non hæc paganorum fecit fortitudo, sed populi christiani promeruerunt peccata. Invenit vero famulus Christi antiquæ ruinas Ecclesiæ, inter murorumque fragmenta veprium crescere densitates: ubi quondam psallentium chori, ibi lustra & latibula ferarum visa sunt, stercoribus & immunditiis omnia plena, ita ut vix vestigium aliquod remansisset murorum. Hæc cernens, intimo cordis dolore ingemuit, dicens: O Domine! hæc omnia venerunt super nos, quia *peccavimus cum Patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus. Sed tu Domine memor esto misericordiæ tuæ, & nostris parce peccatis, & ne obliviscaris pauperum tuorum in finem.*

Psal. CV. 6.

XV. Urso abitum imperat & reditum interdicit.

Dum hæc itaque lachrymosis murmuraret querelis, ecce subito ex ruinosis speluncis ursus prosiluit. Cui vir Dei cum indignatione præcepit, ut in deserta secederet loca, & sibi commoda inter condensa silvarum quæreret habitacula, nec ultra illius fluminis ripas transiret. Qui mox tali territus minatione fugit, nec umquam postea illis visus est in partibus. O mira omnipotentis Dei in Sanctis suis potentia, quibus bestiæ ferocissimæ obedire sciunt! O miserabilis hominum audacia, qui salutiferæ prædicationis verba, a sanctis prolata Doctoribus, contemnere

(n) *Attilæ*] Anno Christi CCCCL. & sequenti. De Attila Sidonius Appollinaris in Panegyrico Aviti Carm. VII. vers. 327. ita canit:

Et jam terrificis diffuderat Attila turmis
In campos se, Belga, tuos. *Boll.*

temnere non metuunt. Irrationabilis bestia, in obtemperando Sanctorum præceptis quodammodo ratione utitur humana: homo vero ad imaginem Dei conditus, ratione præditus, honorem suum non intelligens, *comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.*

Psalm. XLVIII. 13.

XVI. Populum docet & sacras ædes struit.

Dum vero comperisset vir Dei Ecclesias Christi desertas, cor populi idololatriæ erroribus infectum, ignorantiæ tenebris obcæcatum, gemino se pietatis subdidit labori. Populum sedula intentione ad agnitionem veri luminis perduxit, Ecclesias ad culmen summi honoris erexit, Presbyteros & Diaconos sibi in adjutorium per diversa Ecclesiarum disposuit loca; & ubi prius speluncæ fuerunt latronum, ibi orationum domos construxit, magisque divinis intendit eas ornare laudibus, quam pompaticis seculi divitiis comere. Fuit vero pauperibus largus, divitibus affabilis, quatenus omnes vel largitate munerum, vel jucunditate verborum in viam deduceret veritatis. Sciens itaque nullatenus superba potentiæ colla ad christianæ religionis humilitatem inclinare * posse, nisi per suavissimas pietatis admonitiones, apostolico instructus exemplo, omnibus omnia factus, ut omnes lucrifaceret, seniores honoribus præveniens, juniores paterna dilectione admonens, ubique per officia caritatis non sua quærens, sed quæ Dei sunt, Christi secutus vestigia, potentium convivia non contempsit; non luxuriæ causa, sed prædicationis obtentu, ut familiaritate concordiæ *, facilius verbum Dei convivantium infunderet cordibus.

* Boll. converti vel inclinari

I. Cor. IX. 12. Omnibus omnia factus.

* Boll. familiaritatis concordia

XVII. Signo crucis frangit vascula maleficorum incantationibus infecta.

* Boll. regebat sceptrum

Igitur quidam nobilis Francus, potentia clarus, OCINUS nomine, Regem CLOTARIUM (o) prædicti Regis CLODOVEI filium, qui tunc temporis regni nobiliter rexerat sceptra *, vocavit ad prandium, quod magno apparatu in domo sua Regi & suis paraverat Optimatibus (p). Rogatus quoque est sanctus ad convivium VEDASTUS. Qui domum intrans, more sibi solito, dextera extenta, omnia sanctæ crucis vexillo signavit. Quædam vera vascula ibi cervisia adstabant plena, sed male gentili errore dæmoniacis incantationibus infecta. Quæ mox ob potentiam sanctæ crucis destructa crepuerunt, & quicquid liquoris habuerunt, in terram effuderunt. Territus vero Rex & Optimates illius hujus visione miraculi, sciscitabatur Pontificem causam repentini prodigii. Cui sanctus respondit Episcopus: per quasdam maleficorum incantationes, ad decipiendas convivarum animas, diabolica in his latuit liquoribus potentia: sed virtute crucis Christi territa, sic invisibiliter de domo effugit ista, sicut visibiliter considerastis, liquorem effundi in terram. Hæc vero res multis proficiebat in salutem. Nam plurimi, occultis diabolicæ fraudis catenis absoluti, auguriorum vanitate spreta, incantationum consuetudine relicta, ad veræ religionis convaluerunt * puritatem, intelligentes divinæ potentiæ efficacia in suo famulo jacere signa *, nihilque contra ejus sanctitatem antiqui serpentis valere machinamenta. Et quod ille ad perditionem paraverat aliquorum, hoc Christi gratia ad redemptionem convertit plurimorum.

* Boll. convolaverunt

* Boll. efficaciam . . . facere signa

CAPUT IV.

S. VEDASTI obitus, sepultura.

XVIII. * Bolland. Rexerat S. Vedastus 40 annis excolit suam diœcesin uberrimo fructu.

REXIT * igitur præfatus Dei sacerdos Ecclesiam Christi, divina auxiliante gratia, annis circiter quadraginta (q), sub magna evangelicæ prædicationis devotione, sub magno pietatis amore: ac per id temporis multitudinem populi catholico dogmate ad christianæ fidei convertit sanctitatem. Claruit ubique divinæ cognitio legis, sanctissimum Christi nomen cunctorum audiebatur in ore, floruit in moribus castissimæ vitæ honestas, ardebat in pectoribus singulorum cœle-

(o) *Regem Clotarium*] Clodoveo Anno DIX. die 27. Novembr. defuncto successerunt quatuor filii, inter quos primus Clotarius, apud Suessionas sede posita, præfuit Atrebatibus. *Boll.*

(p) *Optimatibus*] Plures ex his paganos fuisse, eisque pocula gentili superstitione sacrata fuisse, indicat alia prior vita S. VEDASTI. *Boll.*

(q) *Annis circiter* 40] Ab anno circiter D. ad DXL. vid. Bollandus in Comment. præv. §. III.

cœlestis patriæ amor, populus statutis diebus ad Ecclesiam concurrebat, festa cum magno gaudio nostri Salvatoris opportunis celebrabantur diebus, eleemosynæ circa domos uberrime pauperibus dispertiebantur, verbum Dei quotidie per loca singula populis prædicabatur, hymnidicas laudes Deo horis canonicis chorus cantabat in Ecclesiis. *Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt: beatus populus, cujus Dominus Deus ejus.* Omnes enim in pulchritudine pacis quiescebant, in agnitione veritatis gaudebant, in sanctitate christianæ Religionis lætabantur.

Psalm. CXLIII. 15.

XIX. Ægrotans, columna lucida apparente, obitum suum præsagit,

Postquam vero pius Prædicator & sanctus Dei sacerdos, meritis maturus & annis, præmia sui laboris accipere debuit, Deo dispensante, in eadem *Atrebata* civitate validæ infirmitatis febre correptus est, divina prævidente misericordia, ut ubi plurimum in Dei sudavit servitio, inde ad palmam æternæ beatitudinis perveniret, & inter carissimorum manus filiorum animam suo redderet Creatori. Ut vero sui famuli obitum Deus designaret, visa est nocte quadam clarissimæ columna lucis, a culmine domus, in qua sanctus jacebat Sacerdos, usque ad summum cœli, horarum ferme spatio duarum, stare fastigium. Quod cum viro Dei diceretur, intellexit statim, hoc signum suum demonstrare obitum. Vocavit igitur suos ad se filios, ut eorum precibus suam fideli Conditori commendaret animam. Et post dulces paternæ pietatis admonitiones, & extrema caritatis verba sacrosancto corporis & sanguinis Christi confirmatus viatico inter manus lachrymantium spiritum emisit. O dies sancto lætissima Sacerdoti, sed cuncto mœstissima populo, quem tantus subito corporali vita deseruit pastor, quem tamen spirituali numquam deserit intercessione, si sacræ illius admonitionis verba, & probatissimæ vitæ vestigia sequi non desistat.

Sumpta Eucharistia obit.

XX. Convenerunt itaque ad ultimas venerandi viri exequias Clerus & populus copiosus, aliarumque Ecclesiarum Sacerdotes, Presbyteri, & Diaconi. Sed mirum, inter lachrymantium voces in terra, psallentium, ut fertur, a quibusdam religiosis viris cœtus audiebantur in cœlo: & dum digno honoris officio feretrum, in quo jacebat corpus, paratum staret in medio, accedentes movere illud non valebant. Quid vero agerent, ambigebant; quo se verterent, nesciebant. Sciscitabantur a *Scopilione** Archipresbytero, viro equidem religioso, qui secretarius fuerat sermonum Sancti Dei, si aliquid de sua eum testari sepultura memoraret: timentes, ne forte illis hoc ideo accidisset, quia intra murum ejusdem civitatis illum sepelire disponebant. Quibus ille respondit, sæpius eum se audisse dicentem, quod nullus intra muros* civitatis sepeliri debuisset: quia omnis civitas locus debet esse vivorum, non mortuorum (r). Volebant siquidem illum in Ecclesia B. semper Virginis Mariæ, ubi Sedi Pontificali præsederat, tumulari. Ipse vero sepulturæ suæ locum in Oratorio, quod paupere sumptu, id est,

Sepeliendus nequit moveri.

* al. a S. Phyleone

* al. infra muros

(r) In MSs. Marchianensi & S. Maximini apud Bollandistas hic ita pergitur & vita reliquis omissis concluditur: "Consilioque ab eo accepto foras civitatem in Oratorio, quod sibi ipse paraverat, sepelirent Patrem. Qui mox facillime levantes feretrum portabant sanctum corpus cum luminibus, laudibus & hymnis, ad locum sibi placitum, sepelientes eum cum magno honore juxta altare ejusdem Oratorii, nobilem terræ condentes thesaurum. In quo loco, divina præstante pietate usque hodie solent miracula fieri, quæ magis cernentium ore narrantur, quam dictantis stylo scribantur. Superveniente itaque tempore domus, in qua Deo dilectus diem obiit, flammis arrepta ardere cœpit. Sed vidente religiosa femina, *Abita* nomine, sanctus adveniens *Vedastus*, flammas a domo discussit, & ita incolumis remansit cum lectulo, in quo vir venerabilis sanctam ad cœlestia regna animam emisit; ut omnes agnoscerent, quanta illius esset beatitudo in cœlis, cujus lectuli domus in terris ardere non potuit: pro cujus meritorum quoque sanctitate, divina operante pietate, quotidie vel vetera narrantur miracula, vel nova videntur*. Felix quidem Atrebata civitas, tam excellenti munita Patrono; etsi ruinis murorum vilescat, illius tamen meritorum nobilitate clarescit. Totus itaque populus pro ejus sanctitatis intercessione gaudeat, & omnipotenti Deo æternas deferat laudes, qui tam clarum illis perdonavit Doctorem: cujus prædicatione viam veritatis agnovit; cujus precibus, si in firmitate fidei & vitæ sanctitate consistit, ab omni adversitate secura permanebit, & usque ad perfectam beatitudinis gloriam perveniet, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat per omnia secula seculorum, Amen. „

An S. Vedastus initio sepultus sit in Oratorio suburbano?

* Hanc, quæ sequitur, clausulam vid. infra N. XXIV. in fine.

id est, ligneis tabulis, prope litus Crientionis fluvioli (s) ædificaverat, fieri dispoſuiſſe cognoſcitur. Quod licet ipſe pro humilitate, qua ſemper uſus eſt, fieri voluiſſet; omnes tamen, qui aderant, attendentes meritorum ejus inſignia, indignum ducebant tanti viri corpus in loco humili debere ſepeliri: præſertim cum nec locus ipſe habilis eſſet tanto monumento, nec, palude obſitus, foret acceſſibilis populo.

XXI. Facta oratione movetur.

Dum talia inter ſe quererentur, venerabilis vir SCOPILIO, doctus virtute precum, ad ſolita ſibi credidit arma currendum: ut videlicet oratio fidei obtineret, quod multa hominum manus viribus nequiviſſet. Unde cunctos hortans ad precem, ipſe prior illachrymans, ſuper corpus ſacratiſſimum incumbens orationi, in hanc vocem, mœrore cordis affectus, erupit: Heu mihi, inquit, o beatiſſime Pater! quid vis, ut faciam, quoniam & dies in veſperum declinat, & omnes, qui ad tuas exequias convenerunt, ad propria jam remeare feſtinant? Permitte, obſecro, te perferri ad locum, qui tibi filiorum cura præparatus exiſtit. Et his dictis, accipientes capulum, in quo ſancti Viri corpus jacebat exanime, nullum onus ſentientes, portaverunt eum ſubjectis humeris cum alacritate animi ad ſepulturæ locum. Sepelieruntque eum in Eccleſia jam dicta beatæ Dei Genitricis ſemper Virginis Mariæ, in dextera parte altaris, ubi quondam Pontificalis cathedræ fungebatur officio, nobilem terræ abſcondentes theſaurum. In quo loco per aliquod jacuit tempus, quouſque Domino revelante ad locum, ubi nunc fulget ejus memoria, eſt a viris ſanctis Autberto & Audomaro Epiſcopis felici mutatione translatus.

Sepelitur in æde B. Virg.

XXII. Apparens incendium diſcutit.

Nunc autem, quid in eodem Epiſcopio poſt ejus exceſſum viſum eſt dignum memoriæ, referatur. Superveniente igitur tempore, domuncula, in qua Deo dilectus diem obiit, flammis arrepta ardere cœpit. Sed vidente quadam religioſa femina ABITA nomine, ſanctus adveniens VEDASTUS, flammas a domo diſcuſſit, & ita incolumis remanſit cum lectulo, in quo vir Domini ſanctam ad cœleſtia regna animam emiſit: ut omnes agnoſcerent, quanta illius eſſet beatitudo in cœlis, cujus lectuli domicilium in terris ardere non potuit.

CAPUT V.

Translatio corporis S. VEDASTI.

XXIII. S. Autbertus in viſione admonitus transfert ejus reliquias.

JAcuit autem in loco eodem uſque ad tempus beati AUTBERTI, qui ſeptimus ei in ſede Pontificali ſucceſſit Epiſcopus. Is autem, ut majorum relatione cognovimus, & ut innumerabilium hominum ore verſatur, & quod oculis etiam factum probamus, dum quadam die poſt hymnos matutinos in humanis * conſiſtens, rubente aurora, Orientem verſus intenderet; vidit eminus trans fluviolum, qui CRIENTIO vocatur, virum præfulgidum virgam manu tenentem, baſilicæ locum metiri. Quod ille cernens, revelante Deo, viſionem cognovit angelicam: oſtenſumque eſt illi, beatum illuc VEDASTUM, annuente Chriſto, ſine dubio transferendum. Qua revelatione certior factus, invitavit ad tantum opus beatum AUDOMARUM, qui ea tempeſtate Tarvennæ Morinorum urbis Epiſcopus, in Dei rebus magnificus habebatur. Qui licet jam ſenio preſſus, & amiſſione luminum videretur debilior factus, animum tamen ut arcum habens ſpiritali ſtudio intentum, illico promptus, Chriſto greſſus tegente, feſtinus ad venerabilem pervenit AUTBERTUM. At ille quid animo gereret, & quid ſibi divinitus eſſet oſtenſum, referens, pari voto communique conſilio cum magno populorum gaudio, qui undique confluxerant, ad locum deſignatum beatiſſimum tranſtulerunt VEDASTUM. In qua translatione perhibetur B. AUDOMARUS lumen receпiſſe oculorum, ſed illico precibus eandem, quam ultroneus ferebat, reimpetraſſe cæcitatem. Parvipendebat quippe lumen carnalium oculorum, qui lumen meruit civium ſupernorum (t).

* *Bolland.* in mœnianis. *Fulbertus in vita S. Autberti* ſtans in mœnibus.

B. Audomarus recepto viſu, denuo precibus impetrat cæcitatem.

Uu 2 Porrò

(s) *Crientionis fluvioli*] Aliis *Trientionis* nunc vulgo le *Crinchon*.

(t) Bollandus Comment. prævio num. 36. ſuſpicatur, ea, quæ ſequenti numero XXIV. referuntur, addita fuiſſe poſt obitum ALCUINI, ob hæc verba, quæ ibi leguntur: "Porro & miracula, quæ & tunc (*in translatione*) geſta ſunt, & quæ jam (*ab eo tempore*) per annos

XXIV. Porro autem miracula, quæ & tunc gesta perhibentur, & quæ jam per annos ferme centum sexaginta per merita beati VEDASTI patrata sunt, nullo sunt stylo memoriæ tradita, excepto quod vocibus cantorum hujusmodi canitur Antiphona: *Hic est beatus Vedastus, cui templum fieri ab Angelis jussum est hominibus.* Est autem locus ipse non longe ab eadem urbe, qui pro nobilitate sui *Nobiliacus* (u) primo est appellatus: sed procedente tempore tam insignis effectus, ut urbis nomine, quæ jam ruinis crebrioribus pene obsoleverat, vocitetur. Est namque & largitione fidelium sublimatus, & agmine Monachorum, & aliorum Deo devotorum grege (x) refertus: ubi incessanter quotidie divina celebrantur præconia, & frequenter cœlestia facta sunt & fiunt miraculorum signa, quæ jam magis cernentium ore narrantur, quam dictantis stylo scribantur. Felix equidem ATREBATUM civitas, tam excellenti munita patrono, etsi murorum ruinis vilescat, illius tamen meritorum nobilitate clarescit. Totusque pro ejus sanctitatis intercessione gaudeat populus, omnipotentique Deo æternas referat laudes, qui tam clarum illi perdonavit Doctorem, cujus prædicatione viam agnovit veritatis. Cujus precibus, si in fidei firmitate & vitæ sanctitate consistit, ab omni adversitate secura permanebit, & usque ad perfectam beatitudinis gloriam perveniet, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat Deus, per omnia secula seculorum, Amen (y).

ADHORTATIO
Ad imitandas virtutes S. VEDASTI (z)
IN ACTIS DESCRIPTAS
AUCTORE EODEM ALCUINO.

Ex MSs. Vedastino & Antwerpiensi.

I. *Ad fidem a S. Vedasto conversi*

GAudete, dilectissimi Fratres in Domino, qui ad sanctissimi Patris & Protectoris nostri, sancti scilicet VEDASTI, solennia convenistis, & spiritali jucunditate lætamini, & ex intimo cordis affectu clementiam Domini nostri Jesu Christi collaudate, qui nos ab idololatriæ erroribus ad agnitionem sui sancti Nominis per hujus sancti Sacerdotis prædicationem perducere dignatus est. Sequamur unanimiter tam sancti Doctoris vestigia: non simus tanti Patris degeneres filii; sed sanctitatem vitæ illius morum nobilitate imitemur. Abjiciamus a nobis opera tenebrarum, & induamus nos arma lucis, sicut in die honeste ambulemus: quia nox ignorantiæ recessit, & veræ scientiæ nobis lumen illuxit: ut filii lucis in omni castitate & pietate ambulemus. Non sint alicujus nequitiæ vel malitiæ occulta in cordibus nostris semina: quia homo videt in faciem, Deus autem corda considerat, nec aliquid illius omnipotentiæ oculis occultari potest. Præparemus nos in omni bonitate, ut præclarus Pontifex & pius Prædicator noster VEDASTUS gaudens nos ante tribunal summi Judicis in die ultimo deducat, qua-

Imitari debent virtutes illius.

ferme centum sexaginta per merita B. VEDASTI patrata sunt,, &c. Qui anni, ait Bollandus, ab ea translatione, anno DCLXVII. facta, ad annum DCCCIV, quo obiit ALCUINUS, non intercedunt. Neque etiam ab obitu S. VEDASTI iidem anni numerari possunt, quod ab anno DXL. elapsi sint ducenti sexaginta anni, ut annus octingentesimus habeatur, circa quem vita hæc videtur emendata fuisse.

(u) *Nobiliacus*] Hoc Nobiliacense Monasterium postea nomine S. VEDASTI fuit insignitum, ac etiamnum celeberrimum: cujus Inscriptiones dabimus inter alia B. ALCUINI Poemata.

(x) *Et aliorum devotorum grege*] Nimirum præter Monachos. Notanda sunt hæc ALCUINI verba, prout monet Mabill. Tom. I. Annal. Libr. XV. N. XLIX. quo nomine secundi ordinis religiosos viros intelligit, quales postea fuere fratres *oblati* seu *donati*, qui monachorum nomine nequaquam censebantur.

(y) *Apud Bollandum ita hæc vita clauditur:* Perveniet. Obiit autem idem Sacerdos Christi VEDASTUS VIII. Idus Februarii, regnante Domino nostro Jesu Christo &c. *ut supra.*

(z) In Cod. Vindob. apud Lambecium nov. Edit. Tom. I. Annal. pag. 634. Titulus: *Homilia in die Natali sancti Vedasti Pontificis ad populum dicenda.*

quatenus ex numerositate filiorum illius cumulemur gloria, & nos cum illo desiderabilem audire mereamur sententiam: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Ille de cœlesti Patria piis orationibus nostrum quotidie agonem adjuvare non desistit, desiderans nos* carissimos filios, quos paterna pietate genuit in Christo, ad gloriam perpetuæ venire beatitudinis. Quapropter, carissimi Fratres, unusquisque in suo ordine secundum virium facultatem, fortiter diabolicis resistat suggestionibus, ut æternam triumphi coronam cum pio Parente nostro accipere dignus efficiatur. *Non sunt enim condignæ*, ut ait Apostolus, *passiones hujus temporis ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Igitur breve laboris tempus divina nobis voluit esse pietas, & agonis nostri retributionem esse perpetuam, & pro temporali tribulatione, permanentis gloriæ mercede gaudere.

Matth. XXV. 34. Æterno præmio dignas. *MS. Vedast. desiderans suos. Rom. VIII. 18.

Audivimus itaque, cum Deo dilecti Sacerdotis vita legeretur, quantam in omni bonitate habuit devotionem, quomodo per abstinentiæ rigorem suum castigavit corpus, qualiter per caritatis officia omnibus prodesse contendit. Incedamus cum omni alacritate mentis, & tota virium facultate illius vitæ vestigia, ut beatitudinis, in qua regnat cum Christo, consortes effici mereamur. Nulla carnalis concupiscentia, nulla secularis ambitio impediat iter nostrum. Curramus per opera pietatis ad cœlestis patriæ portas. Expectant nos cives æternæ civitatis, & Rex ipse, qui vult omnes homines salvos fieri, nostram cum Sanctis suis vehementer desiderat salutem. Decet enim nos illius esse cooperatores in salute nostra, qui nos in tantum dilexit, ut proprio Filio suo non parceret, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Diligamus eum, quia ille prior dilexit nos: faciamus illius voluntatem, quia voluntas illius felicitas est nostra. Habeamus semper in mente, quod ipsa Veritas cuidam diviti respondit in Evangelio: *Si vis vitam ingredi, serva mandata.* Quæ sunt mandata, nisi caritas Dei & dilectio proximi? in his duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ. Dilectio itaque proximi in operibus misericordiæ comprobatur: qui seculi habet substantiam, auxilietur non habenti. Qui doctrinæ habet scientiam, corrigat errantem, dicente Apostolo Jacobo: *Qui converterit peccatorem ab errore viæ suæ, cooperuit multitudinem peccatorum suorum.* Scire debemus, carissimi Fratres, quod quantas animas quisque lucratus fuerit Deo, tantas accepturus erit mercedes a Deo. Quantam gloriam habere putatis S. VEDASTUM in cœlesti regno cum Christo, qui tam innumerabilem populum sedula prædicatione Christo in terris adquisivit? Vel quanta sit gloria animæ illius speratis inter Angelos, dum tantum honorem habet corpus illius inter homines? Vel quid non potest pietatis precibus impetrare in cœlis, qui tantis in mundo claruit miraculis? Sed omnibus miraculis major est evangelicæ prædicationis instantia, & sanctæ caritatis in corde fragrantia. Valde enim viriliter accepta dominicæ pecuniæ talenta multiplicare studuit; ideo feliciter sibi Dominum audiet dicentem: *Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.* Parva sunt præsentis vitæ bona in comparatione futurorum bonorum. Sed qui in his fideliter laborat, in illis fideliter requiescet.

II. in vita illius descriptas maxime caritatem Dei. Matth. XIX. 17. Jac. V. 20. & zelum salutis proximorum Matth. XXV. 23.

Iste Sanctus, ad cujus concurrere festa voluistis, pro multorum laboravit salute, ideo plurimorum præmia in die judicii suscepturus erit. Seipsum per abstinentiæ maceravit rigorem, aliis prædicationis profuit sedulitate, ideo laudabilis omnibus extat, juxta vocem sapientissimi Salomonis: *Memoria justi cum laudibus, & nomen impiorum putrescet.* Dum vita justorum laudatur, iniquitas impiorum quasi stercus detestatur ab omnibus. Quid est felicius, quam in bona conversatione a Deo perpetuæ promereri beatitudinis gloriam, & omnium ore laudari? Cogitemus quotidie, qua fiducia veniamus ante tribunal summi Judicis, quid boni operis nobiscum deferamus. Æquitas illius nullius accipiet personam; sed unicuique reddet secundum opera sua: & qui plus laborat in opere Dei, plus mercedis accipiet in regno Dei. Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea viriliter suam operetur salutem. Omnibus cœlestis regni janua patescit,

III. præmium cœleste cum illo accepturi. Prov. X. 7.

ſed meritorum qualitas alium introducit, alium expellit. Quam miſerum eſt hominem a gloria excludi Sanctorum, & æternis cum diabolo deputari flammis! Peccatorum ſarcina animam ſubmergit in tartara: Juſtitiæ abundantia ad cœleſtem evehit gloriam. Frequentemus ſæpius Eccleſiam Chriſti; audiamus in ea diligentius verba Dei; & quod aure percipimus, hoc corde retineamus, ut fructum boni operis feramus in patientia, & fraterno amore unusquisque alium adjuvare ſtudeat. Habemus præclara ſanctiſſimi Patris noſtri abundanter exempla in omni caritatis officio, in fidei fervore, in ſpei longanimitate, in perſeverantia totius bonitatis illius. Quem tanta celebramus laude, & tanto diligimus amore, tota mentis intentione in omni converſatione ſancta ſequamur veſtigia ejus, quatenus viam vitæ illius currentes æternæ beatitudinis cum illo gloriam accipere mereamur, auxiliante nos Rege æterno Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui cum Patre & Spiritu ſancto vivit & regnat Deus per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

VERSUS
Ad Radonem Abbatem.

Noli, quæſo, Pater, munuſcula ſpernere noſtra,
Parvula ſi videas, magna hæc dilectio mittit.

ALCUINI
Hymnus de S. Vedaſto.

Ex Lambecio l. cit. pag. 413.

Chriſte Salvator hominis ab ore
Hoſtis antiqui ſuperantis Adam,
Noſtra clementer, Domine, precamur,
Suſcipe vota.

Multa feciſti meritis tuorum
Dona, VEDASTO propria dediſti,
Nos tui ſervi tua larga, Chriſte,
Corde rogamus.

Terra Francorum tenebras habebat
Horridas; dempſit radios ſalutis
Viſcera noſtra(*) pietate Patris;
Chriſte refulge.

Vultibus cæcis pietate motus
Lumina clara dedit ipſe Sanctus,
Lucida fecit tenebroſa corda
Ignifer ille.

Debiles turbas, ſolita ſalute,
Reddidit ſanas populo vidente;
Multa præclara, Domino favente,
Fortiter egit.

Mortifer urſus timidus receſſit,
Voce VEDASTI prohibentis, ultra
Terminum ſcriptum penetrare dirum
Omne per ævum.

Pectore puro pia verba vera
Auribus fudit populi fidelis:
Auxerat inde numerum piorum
Sedibus altis.

Obvia venit radians columna,
Splendida cœli comitata plebe,
Spiritum purum Domino vocante,
Fine beato.

*1 Zabulo victo fide cum labore
Belliger miles penetravit aſtra;
Præmia digno obtinet honore
Regis in aula.

Gloria laudis reſonet in ore
Omnium Patris, genitæque Prolis,
Spiritus ſancti pariter reſultet
Laude perenni. Amen.

*1 pro diabolo apud veteres. *vid. Lambec. hic.*

(*) Ita quidem in Codice ſcriptum eſt, ſed de genuina hujus loci lectione nondum mihi ſatis conſtat. *Lambec.* Forte legendum: *Miſerans noſtri.*

TOMI II.

TOMI II. PARTIS II.
OPUSCULUM TERTIUM
VITA BEATISSIMI
RICHARII PRESBYTERI
ET ALMI PATRIS.

PRÆFATIO
AD KAROLUM IMPERATOREM.

Domino semper venerabili, semperque desiderabili, piissimo sanctæ Ecclesiæ tutori, gratia Dei semper Augusto KAROLO, vestræ salutis perpes amicus ALBINUS.

REmorante vestræ excellentiæ pietate in loco sancto & merito venerabili Centula (a), cum & ego vestræ gloriæ servus, vestræ pietatis vestigia ibidem prosecutus, aliquantisper commorarer; oraverat meam parvitatem vir magnus in Christo Dominus & venerabilis Abbas ANGILBERTUS (b), quo in laudem Conditoris, qui mirabilis semper apparet in electis suis, quemdam libellum stilo simpliciori digestum, de vita sanctissimi ac vere magnifici Confessoris RICHARII cultius adnotarem. Dumque exauditis continuo precibus ejus, quæ ipsi divinæ majestati exaudibiles & caræ noscuntur, eundem mihi exhiberi libellum petiissem; non parum miratus sum, cur tanti nominis Confessor, quem tantarum virtutum operatorem esse constabat, quemque prisca fama miraculorum patratione post ipsos Apostolos nulli ferebat secundum, tam modico gestorum volumine potiretur. Idque mihi stupescenti innotuit jam dictus memorabilis vir ANGILBERTUS, ac spirituales fratres ejusdem sancti loci, haberi apud se, quin etiam apud diversas Ecclesias, codicem alium (c) grandioris quantitatis, in quo scilicet illa miracula legebantur, quibus non immerito sanctum Christi Confessorem omnis Gallia attollebat. Cujus simplex & minus polita locutio quia fratribus ad recitandum in populo aptior * videbatur, sufficere sibi eandem descriptionem consenserunt. Dumque in iis, quæ rogabant, prænotandis jamjamque animos applicarem, repente vestræ pietatis nuntio sum conventus, uti ea, quæ tractabam, sic notarem, sicut revera sapientiæ vestræ auribus inferenda. Hinc ego vocato Notario, & fixo præ oculis jam dicto libello, ea quæ referre videbatur de conversione, de moribus, de continentia, & sanctitate vere incomparabili; necnon de glorioso transitu ejus ad Christum, seu de relatione pretiosi corporis in locum priorem, dictatu admodum compendioso, titulo Vitæ beatissimi RICHARII almi Patris * aptavimus: & nisi propria decipior imperitia, veluti pretiosum aurum * vestræ prudentissimæ sapientiæ, ad ornandum diadema christianæ Philosophiæ; fide humili devotissime commendamus. Et quia in vestri pectoris cubili gloriam Christi, & Sanctorum ejus honorem regnare cognoscimus, hanc nostri tam beati opusculi præfationem vestræ in Domino beatæ honorificentiæ dedicamus.

Petente Angilberto imo & Carolo Magno expolit vitam sancti Richarii.

* al. in populum apertior

* al. beatissimi Patris Richarii

* al. obrizum

(a) Accessum Caroli Magni ad Monasterium Centulense, ibique ab eo Pascha celebratum An. DCCC. testantur Annales Eginhardi, Tiliani, Loiseliani, & passim alii Scriptores. Sed potuit postea ibidem fuisse, cum jam esset in Augustum Cæsarem coronatus.

(b) *Abbas Angilbertus*] Cujus vitam illustrarunt Bollandus ad diem 18. Febr. & Mabillonius in Actis SS. O. S. Ben. Sec. IV. Angilbertus coronationi Caroli Magni adfuit Anno DCCC. in Natalitiis Christi, & ad superos transiit Anno DCCCXIV.

(c) *Codicem alium*] Excidit Codex iste, qui gesta S. RICHARII, rudiori stilo digesta, cum libro miraculorum continebat. *Bolland. Mabill.*

VITÆ HISTORIA.

Gesta Sacerdotis (d) *magni tenet iste Libellus*
Richarii, cujus Centula corpus habet.

CAPUT I.

Ortus, conversio ad vitam piam, sacerdotium, Proximi adjuti, etiam Britanni.

I. TEmporibus* gloriosissimi Regis Francorum Dagoberti, qui & seculari potestate præclarus, & christiana religione nobilis effulsit, (nam & Optimates suos dignitatibus exaltavit, & servos Dei honoribus excoluit*) in illis, inquam, diebus plurima ubique monasteria a sanctis Patribus cœperunt construi, nec non & multi ex laico habitu viri religiosi inventi sunt. Ex quibus RICHARIUS quidam, natus in villa Centula (e) provinciæ Pontivæ*, velut lucifer inter umbras oriens emicuit, non tam nobilibus (f) juxta seculum parentibus ortus, quam moribus honestus, & omni probitate devotissimus: ita ut* in rustica vita, quædam præsagia futuræ sanctitatis gerebat. Contigit autem illo tempore, duos Sacerdotes sanctitate florentes, & virtutum meritis fulgentes, quorum prior CAIDOCUS vocabatur [alter vero FRICHORIUS (g)], de Hiberniæ partibus in Pontivas pervenisse regiones; sed a rusticis & popularibus illius loci, propter insolentiam morum, non sunt suscepti, nec digno eorum sanctitate honore tractati: sed magis injuriis afflictos, & opprobriis castigatos, a finibus suis cæperunt eos expellere. Quorum violentiæ & sceleratis præsumptionibus futurus Dei famulus RICHARIUS obviavit, Christique servos de manibus impiorum eripuit, & cum omni benignitate eos deducens* in domum suam, Deo providente, ut illi protegerentur, & ipse salvaretur, obtinuit. Nec lucerna gratiæ Dei accensa diutius abscondi potuit, sed patefactum lumen sanctitatis & prædicationis, longe lateque ad salutem multorum fulsit*. Nam introductos hospites suos cum magnæ caritatis honore curavit, eosque sibi verbum Dei prædicantes, cum tota humilitate & intentione audivit. Nec frustra in terram bonam semen verbi Dei sparsum est: sed quod aure audiebat, hoc radicitus corde retinebat, & centenos in horrea Christi, ut postea luce clarius, & sanctitate & miraculorum ostensione, claruit, fructus germinavit.

*al. tempore. Richarius Pontivensis *al. sublimavit *le Ponthieu

*Quercet. Hic ut duos Sacerdotes excipit.

*al. deduxit Mab. deducere

*al. sed ut patefacta est, lumen sanctitatis.. sparsit.

II. Igitur ex prædicatione famulorum Dei & adspiratione gratiæ divinæ compunctus, ad lachrymas conversus, confessionem suorum fecit peccatorum; & in conspectu omnipotentis Dei ardenter veniam petens, lachrymis absolvit, quod ignoranter ab adolescentiæ illecebris peccavit; & qui Dominum suscepit in famulis suis hospitalitatis gratia, susceptus est a Domino in misericordia & pie-

Ad meliorem frugem se convertit.

(d) *Gesta Sacerdotis*] Hoc distichon non esse ALCUINI asserit Mabillonius; Bollandistis tamen dubium est.

(e) *In villa Centula*] Pontivensium regio, vulgo *le Ponthieu*, tractus est Picardiæ intra fines Ambiensium, Morinorum & Neustrianorum; cujus tractus caput *Abbavilla*, (*Abbeville*), a qua duabus leucis orientem versus distat *Centula* seu Centulum oppidum, ubi Centulense Monasterium, utrumque nunc S. Richarii (*S. Riquier*) nomine insignitum, ad Scarduonem (*la riviere aux Cardons*). *Mabill. observ. præv. num. 6.*

(f) *Non tam nobilibus*] Non itaque probandi sunt, qui B. Richarii stemma gentilitium ex Raganario Clodovei Magni fratre deducunt. Hanc genealogiam fabulosam appellat, & rejicit Mabillonius hic Not. (a). Hinc & Epitaphium S. Richarii, in quo *præcelso stemmate* ortus dicitur vir sanctus, ALCUINUM auctorem non habere credam, quamvis auctor Chron. Centul. illud ei tribuere videatur.

(g) *Alter vero Frichorius*] Hæc omissa a Quercetano, & nomen Frichorii, teste Mabillonio, desideratur in plerisque Codicibus. Caidoci & Frichorii epitaphia scripsit sanctus Angilbertus, quæ extant in Chron. Centulensi Libr. I. Cap. XI. & apud Mabillonium in fine hujus vitæ S. Richarii. Gervinus Abbas sancti Confessoris *Caidoci* sociique illius corpora e terra levavit, & eorum reliquias decentius collocans, fidelibus populis honorandas censuit, inquit Hariulfus in Chron. cit. Libr. IV. Cap. XXXIII. Utriusque acta vid. apud Bollandistas ad diem 30. Maji.

pietate*. Nam ex eo tempore initium sacræ Religionis (h) sumpsit, & ad altiora pietatis fastigia gradibus quotidie humilitatis scandere nitebatur: & arreptum semel vitæ iter fidei passibus peragere conatus est, atque posteriora obliviscens, se in anteriora cum Apostolo extendit, illius versiculi per singulos gradus memor: *Ibunt sancti de virtute in virtutem*, quatenus perveniant* ad id quod sequitur: *Videbitur Deus deorum in Sion.* Itaque mox ab initio conversionis suæ tam dura se castigatione constrinxit, ut post longa & diuturna jejunia, pane hordeaceo cinere commixto, & aqua lachrymis temperata, fessum jejuniis corpusculum refocillaret: [omni deinceps vitæ suæ tempore nihil admittens lautioris edulii] & hujus cibi sustentaculo [bis tantum in hebdomada sumpto, die scilicet dominica & quinta feria] devotus Christi athleta vigiliis & orationibus die noctuque Domino militabat; non aerem verberans, sed corpus suum castigans, ne futurus Christi Prædicator in aliquo reprobus inveniretur.

* al. in misericordia pœnitentiæ aut misericordiæ pietate

Philip. III. 13.

* al. perveniret

Psalm. LXXXIII. 8.

cum magna vitæ austeritate

III. Fit sacerdos & concionator

Sed his atque hujusmodi virtutum gradibus, & sanctissimæ vitæ moribus Deo acceptabilis, dignis successibus ad sacerdotalem pervenit honorem; ut cui prædicationis devotio inerat, honoris dignitas non deesset. Quem honorem, ut famulus Dei, magna humilitate ornavit, & vera caritate excoluit, & verbi Dei prædicatione ampliavit, atque velut bonus agricola, spinas peccatorum de agro Domini evangelico vomere eradicavit, & arida corda superno perpetuæ salutis rore irrigavit. Sed & divina clementia, post ejus irrigationem, in isto populo plurima fidei dedit incrementa. Unde & omnibus prædictus vir Dei RICHARIUS honorabilis factus est & carus: quia quod ore prædicavit, exemplo ostendit, & viam vitæ, quam aliis sermone monstravit, ipse prior actu præcucurrit.

IV. In pauperes misericors

Quicquid vero ei populus in stipendia prædicationis sponte obtulit, omnia pauperibus dividere festinavit: indignumque ei visum fuit de crastino præsentis vitæ cogitare, qui divitias æternæ vitæ accipere anhelabat. Ideo oblata ab omnibus distribuit, ut promissa a Deo acciperet. Felix commercium, ut qui parva ac transitoria hilariter distribuerat, magna & æterna feliciter esset accepturus. Nam studiosissimus fuit pauperum consolator, peregrinorum susceptor, viduarum defensor, pupillorum & orphanorum pater, ita ut verissime de eo sanctissimi Job testimonium dici potuerit: *Oculus fui cæco, pes claudo, & pater orphano: & causam, quam nesciebam, diligentissime perscrutabar.* Quapropter undique ad eum infirmi confluebant: quos læto suscipiens animo, medelam eis consolationis per sanctas orationes præbebat. Nec leprosos vel elephanticos exhorruit, sed quasi fratres amplexabatur, balneisque eorum membra saucia fovebat: eademque post ipsos ingressus est, magis ea pietate illos emundans, quam se commaculans; Prophetici sermonis non surdus auditor, dicentis: *Egenos vagosque induc in domum tuam, & nudum vestimentis tuis cooperi, & carnem tuam ne despexeris.*

Job. XXIX. 15.

Et leprosos.

Esai. LVIII. 7.

V. Omnibus verbum vitæ distribuit

Nec solum carnali refectione ad se venientes fovebat, sed etiam spiritali sanctæ prædicationis solatio reficere eos non cessavit. Et sicut miserorum idoneus ubique fuit consolator, ita superborum durus castigator esse non timuit. Illos pietatis clementia elevabat, hos severæ invectionis censura deprimebat. Nec terrenæ potestatis iram furoris* metuebat, quem timor interius divinæ potentiæ totum corroborabat: parvipendens divitum minas, ut præco veritatis existeret. Nec fuit arundo vento agitata, ut eum aura humanæ vel laudis vel detractionis commoveret: sed in arce solidæ veritatis consistens, ab humano ore*, secundum Apostolum, judicari contempsit, viamque regiam incedens, nec a dextris propter terrores potentium, nec a sinistris propter blanditias adulantium declinabat. Quapropter magnam plebem Domino Deo suo in hac præsenti provincia acquisivit, & sibi honorem perpetuum promeruit. Unde populus ejus cernens in Christo devotionem religiosam, cæpit eum attentius honorare, & multa ei pro eleemosynarum largitione afferre: quæ ille, ut erat Dei & proximorum dilectione plenus, omnia in pauperum elargitus est solatia, maxi-

* al. foris

I. Cor. IV. 3.

* al. die

Pecunia oblata captivos liberat

(h) *Initium S. religionis*] Auctor Chron. Centul. scribit: *habitum religionis.* Libr. I. Cap. VI.

maximeque in captivorum expendit redemptionem. Nam alios occultis diabolica fraude peccatorum vinculis obligatos, per sedulæ prædicationis hortamenta solvebat; alios seculari captivitate oppressos, pecuniæ largitione redemit: ut illi spiritaliter absoluti jucundarentur in Domino; & isti carnali servitute liberati converterentur ad Deum.

VI. Britannos transmarinos adit & excolit.

Et non solum in his regionibus per pietatis opera, vel per prædicationis lumina prædictus vir Domini clarus effulsit: sed ut Lucifer æquoreos Oceani campos transiliens, præco diurni luminis nocturnas suo exortu discutit umbras: sic ille in ultramarinas Britanniæ regiones, ad expellendas ignorantiæ tenebras, lumen veritatis suo sparsit adventu: scilicet, ut sicut in istis regionibus, sic & in illis alios a servitute diabolica, alios a captivitate carnali liberaret. Illis verbum Dei infudit, istis caritatis pretium impendit, ut pro temporali redemptione æternam reciperent libertatem. Sic ergo bonus dominicæ pecuniæ negotiator, duo simplicis * caritatis Dei & proximi talenta multiplicare studuit: quatenus cum multiplici laboris sui fructu Domino suo obviare posset, & hanc vocem audire jucundissimam: *Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui.*

* al. duplicis

Matth. XXV. 21.

VII. Servos suos manumittit

Fertur vero, dum causa prædicationis in Britannia diutius moraretur, subito illi venisse in mentem, aliquos sui juris sub servitute se reliquisse in Gallia. Itaque dolore percussus, dixit ad suos: Heu! nostros sub servitute dimisimus in patria, dum huc aliquos liberaturi venimus, maximeque scio, eos cito esse morituros. Sed ite festinanter, navemque conscendite, & eos facite ingenuos, priusquam moriantur. Illi haud segniter præceptum secuti paternum, in patriam venerunt; prædictosque servos viri Dei salvos & incolumes invenerunt, eosque veluti jussi erant, manumittentes, fecerunt ingenuos: qui non post multum temporis, sicuti sanctus vir Dei prædixerat, defuncti sunt. O quanta clementia est Dei Christi, qui famulo suo pietatis affectum inseruit, & servorum ejus mortem futuram ostendit: quatenus illi misericordiæ merces de suis non periret, & illos morientes servitutis jugum non gravaret; qui & ob alienos liberandos tanti itineris periculum subire non timuit, & ex eo tempore neminem sui juris sub servitutis jugo retinere voluit; sed ubique omnes ad se pertinentes libertate propria perdonavit; ne in proprios durior esse videretur, qui in alienos mitissimus apparere gestiebat; & mercedem, quam ex aliis congregavit, de suis accumularet.

CAPUT II.

Gesta cum S. Richtrude & Rege Dagoberto: secessus in silvam Crisciacensem.

VIII. Reversus sanctis exercitiis vacat:

IGitur prædicationis officio in Britannia peracto, cum multiplici verbi Dei fructu reversus est in patriam: ne, dum in aliena messe quæreret mercedem, in propria perderet. Et tanto se ardentius servituti Dei subegit, quanto viciniorem sibi diem remunerationis esse præsensit. Nam seipsum quotidianis jejuniis maceravit, mortificatione carnis constrinxit, vigiliis afflixit, orationibus munivit, caritate confirmavit, spe roboravit, fide armavit; nulli malum pro malo reddens, nullius adulator, neminem contemnens; ut viam veritatis prior ipse incederet, quam ceteris prædicando monstraverat. Sic vir Dei galea salutis induitur *, & gladio verbi Dei accinctus, & lorica justitiæ undique circumdatus, atque scuto fidei armatus, calceatusque in præparationem Evangelii pacis, processit in prælium publicum contra antiquum hostem, omnia tela ejus ignea fortissimo fidei umbone repellens: quotidianisque triumphis spolia multa victo hoste reportavit, in Ecclesia * Christi, tam metuendus humani generis inimico, quam humano generi pernecessarius; utpote qui non suam tantum, sed multorum quæsivit salutem. Ideo justum est, ut multorum ore in Christo laudetur, multorum pro Christo * redemptor: cujus non tanti est miracula narrare, quæ ab eo gesta sunt, quanti miraculorum cognoscere virtutem, qua cœlesti Regi in diebus suis multum

Ephes. VI.

* al. indutus

* al. ecclesiam

* al. per Christum.

tum acquisivit populum. Nam officium prædicationis omnium signorum ostensione majus esse non dubium est; licet non defuerit pro temporum, vel rerum convenientia, signorum perpetratio, quæ per eum divina peregit clementia.

Multos Christo acquirit:

IX. S. Richtrudem invisit,

Quodam namque tempore maligni spiritus tentatio ad verecundiam accidit viri Dei, quam Dei misericordia ad laudem ei concessit evenire. Visitavit enim equitando quandam Deo devotam feminam, RICTRUDEM nomine (i): & cum jam post dulces vitæ epulas, & post colloquia salubria, ipse vir Dei, ascenso equo, ad propria remeare disposuisset: femina prædicta, juxta morem, equitantis vestigia Patris secuta est, habens in ulnis filium * suum (k), ut parvulus quoque benedictione hominis Dei roboraretur, quem ipse ante sacro baptismate regeneraverat. Accipiente itaque infantem equite venerando, seu ad benedicendum, seu ad osculandum, antiquus hostis, omnibus bonis inimicus, immisit equo ferocitatem: qui huc illucque dentibus frendens, pedibusque calcitrans, & toto corpore insaniens, inconsueto impetu per campum discurrere cæpit. Quod pavida cernens mater, oculos avertit, ne morientem videret filium, quem servus Dei, sæviente æquo, manu tenebat. Familia vero pro morte pueri, vel casu viri Dei, strepere, plangere, ejulare non destitit. Sed dextera Christi, quæ Petrum trepidantem levavit, ne mergeretur in undis, puerum cadentem sublevabat, ne allideretur in terris. Nam oratione a famulo Dei facta, puer incolumis quasi avicula pervenit ad terram, & equus redditus est mansuetudini suæ. Et mater quidem filium suum super terram sanum & ridentem suscepit in ulnas suas. Ipse tamen Sacerdos Dei non equo iter agere, sed asello mansuetissimo ex eo tempore voluit. Sic ergo miserante Deo, tentatio maligni hostis illi versa est in laudis honorem: & superbia equi facta est humilitatis gratia & magistra. Nam non erat immemor, Dominum Christum, dum ad redemptionem properaret humani generis, asello iter egisse, non equo: sic & ipse, propter salutiferam prædicationem, dum per multa quotidie festinaret loca, asellum sibi portitorem sufficere judicavit. Quocumque autem iter agebat, aut Psalmi in ore ejus resonabant, aut salutis ex ore ejus prædicatio audiebatur. Nec mirum, si Christum semper prædicaret lingua, quem semper gerebat in corde, per quem pius consolator miseris fuit, & durus invector potentibus: illorum inopiam clementi miseratione relevans, istorum superbiam severa castigatione reprimens.

* al. filiolum

Ejusque filium in equo periclitantem servat,

Matth. XIV.

Et deinceps asello uti statuit:

Matth. XXI.

X. Dagoberto salutaria dat monita

Nam quodam tempore Rex potentissimus DAGOBERTUS, rogante viro illustri GISLEMARO, easdem venire * in partes, & virum Dei, ut se sacrosanctis ejus orationibus commendaret, invisere contigit. Quem ipse famulus Dei & sanctitatis suæ benedictione roboravit, & sacerdotali auctoritate libera voce castigavit, denuntians ei, ne in seculari superbiret potentia, ne in fugitivis speraret divitiis, ne vanis adulantium extolleretur rumoribus, ne caducis gauderet honoribus; sed magis Dei timeret potentiam, illiusque immensam laudaret gloriam; humanam vero potentiam vel gloriam nullam putaret, quæ subito velut volatilis umbra recedat, & tanquam spuma super aquam, tentationis flante vento, evanescat: atque hoc potius timendo cogitaret, quia *potentes potenter tormenta patientur*, &, *cui plus datur, plus exigitur ab eo.* Qui autem vix sufficit pro se solo rationem reddere Deo in die judicii, quid faciet pro tot hominum millibus ipsi * commissis? Idcirco, quisque magis timere potest præesse, quam subesse: quia qui subest, pro se solo rationem reddet Deo: qui autem præsunt, pro omnibus reddituri sunt, qui sub eorum sunt potestate constituti. Qua castigatione Rex, ut fuit sapientissimus, benigne suscepta, gaudens ejus libera veritatis fiducia,

* al. venit

Sap. VI. 7. Luc. XII. 48.

* al. quomodo poterit supportare rationem reddere pro tantis millibus populi sibi commissi?

(i) *Rictrudem nomine*] Colitur XII. Maji. *Bolland.* Quæ an eadem sit cum S. Rictrude Abbatissa Marcianensi in ipsius Rictrudis vita discutit Mabill. Act. Sec. II. Part. I. pag. 946. Not. (a).

(k) *Habens in ulnis filium suum*] Hic est S. Maurontus, qui colitur V. Maji: quem a sancto RICHARIO per sacrum baptisma fuisse regeneratum scribit Hucbaldus monachus Elnonensis in vita S. Rictrudis. Est autem alius a Maronto silvarum Regis tunc servatore, de quo mox infra N. XI. agitur. *Bolland.* Vide etiam Mabill. loco in priori Not. citato.

prandet cum eo: Sacerdotem Christi secum ad convivium venire rogavit. Qui Christi confortatus exemplo, secularium non respuentis convivia, ut prædicationis sumeret occasionem, venit cum Rege ad mensam ejus, totaque die illa & nocte, inter epulas lætitiæ, verbum Dei dapes salutiferas convivis suis ministravit. Cujus constantia morum & instantia prædicationis præfatus Rex delectatus, cæpit eum ex animo amare, & honore prosequi in tantum, ut ea ipsa die aliquid de censu suo ad luminaria domus Dei (l) condonaret, ratum æstimans, ut sicut ipse invisibili prædicationis lumine ab eo illuminatus esset, sic visibili luce per eum domus Domini illustraretur: & quod intus ei fulgebat in fide, hoc foris fulgesceret in Ecclesia; memor præcepti dominici, quo dicitur: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est.* Itemque in Psalmo: *In lumine tuo videbimus lumen;* id est, in lumine fidei, quod fulget in mente, lumen foris scintillat, quod splendescit in opere.

Censum ad luminaria a Rege accipit:

Matth. V. 16.

Psalm. XXXV. 10.

XI.

Eremum petit:

Exinde autem famulus Dei, quia ab hominibus honorabatur, homines fugere meditabatur, ut honores temporales declinando, honores acciperet perpetuos: eremumque concupivit, quatenus liberius soli Deo vacaret, & contemplativos carperet fructus, qui ad id usque temporis in actuosis haud segniter desudarat: sciens a Domino dictum de Maria sedente secus pedes ejus, & verbum vitæ attentius audiente: *Optimam partem elegit sibi Maria, quæ non auferetur ab ea.* Hujusque memor sententiæ, monasticam * vitam petit, quo secretius sola cœlestia mente rimaretur, Ecclesiæ regimen alteri (m) tradens, quam ipse in Centula vico Christo fundaverat. Porro Gislemarus, vir illustris, & christianæ religionis devotus amator, simul & Maurontus, nobilis quidam vir, & terrarum vel silvarum ad Regem pertinentium servator, præbuerunt ei locum manendi in silva *Crisciacensi** (n). Qui & ipse Maurontus postea seculari habitu deposito, Monachus factus est in eodem loco: cumque viro Dei mansionem solitariam præparasset, Christo Monasterium (o) construere inchoavit.

Luc. X. 42.

* *id est*, ereniticam

* *Edit.* Tristiacensi

XII.

Vir igitur Dei habitationem illam cum uno solo commilitone (p) ingressus est, parvo tantum tuguriunculo, vilissimo opere facto, contentus, ut habitatio vitæ conveniret; superfluum æstimans, seculi contemptorem aliquid seculi deliciarum habere & videre*. At inibi tanta se mortificatione carnis castigavit, tanta jejuniorum & vigiliarum assiduitate maceravit, ut vix ossa arentia dissipatis juncturis sibi adhærerent, & trementia baculo regente vestigia difficile moveret. Jam mente seculo major, sola cœlestia semper cogitabat, quantumque mundo alienus, tantum Deo proximus erat, illum quotidie vincens in eremo, a quo Adam olim victus est in paradiso: super aspidem & basiliscum ambulans, caput quotidie antiqui conterens serpentis, temporalia contemnens, æterna sola suspirans, scalam somniantis Jacob omni hora ascendens, atque per angustam viam, quæ ducit ad vitam, incedens, iter suum assiduis munivit orationibus. Nec clausa tamen eremi angustia, lucis columna latere potuit; quin potius sui ful-

* *al.* habere velle *fort.* vel velle.

in qua vitam cœlestem agit:

(l) *Ad luminaria domus Dei*] Nempe Ecclesiæ, quam in vico Centula fundaverat, ut dicitur Num. seq. In Chron. Centul. Libr. IV. Cap. XXI. dicitur Dagobertum donasse *terram vocabulo Campaniam.*

(m) *Alteri*] *Ocialdo* videlicet, de quo infra Num. XIV., quem Hariulfus Libr. I. Cap. XIX. virum perfectæ & probatæ sanctitatis vocat.

(n) *In silva Crisciacensi*] Decem millibus passuum occidentem versus, a Centula distat hæc silva. In Editis corrupte legebatur *silva Tristiacensis;* prior enim lectio, teste Mabill. habetur in omnibus apographis. Hinc corrigendus Malbrancus, qui Libr. III. de Morinis Cap. XXXIX. ex illa corrupta lectione hic sibi imaginatus est sivam Nepiensem ad Lisiam fluvium, ubi Richarius cœnobium Broilense, hortante viro illustri Mauronto, ædificaverit, tandemque vitam ibi finierit. *Mabill.*

(o) *Monasterium construere inchoavit*] Nunc *Foreste Monasterium*, vernacule *Forest-Montier*, etsi censu exiguo præditum, multumque detritum, proprium habet Abbatem, Monachos. Ord. S. Ben. perpaucos. *Mabill.*

(p) *Cum uno solo commilitone*] Sigobardus is est, cui post obitum Vir sanctus apparuit, & qui ejus exequias curavit. Vid. infra Num. XIII. & XIV. Hariulfus Chronographus Centulensis hunc *Sygobardum apice nobilitatis fulgidum* vocat.

fulgoris radiis longe lateque magis innotuit. Quapropter undique ad hominem Dei diversis fatigati infirmitatibus confluxerunt, quos sanctarum medicinis orationum sanavit; omnesque ad se quocumque morbo afflictos venientes, vel tristitiæ cujuslibet rancore angustiatos, sanos & hilares domum remeare fecit: nec in domo salutis diu morbus manere valuit, sed quanto propius accessit, tanto velocius recessit. Mihi vero non singulas virtutum ejus species nominatim enarrare propositum est, sed vitæ sanctitatem paucis perstringere verbis, ne eloquii mei tarditate multiplex signorum per eum gestorum fama magis obscuretur, quam laudetur.

multos infirmos curat

CAPUT III.

Pius obitus. Corporis translatio Centulam. Miracula.

XIII.

DOctoribus ergo illa relinquenti *, quo fine præsens hoc seculum sancta illa anima deseruerit, solum mihi dicere sufficiat. Itaque [auctore Spiritu sancto, quo semper vegetatus est] præscius diei evocationis suæ, qua felicitatem diu desideratam accepturus erat, ut esset semper conjunctus * Christo, quem semper amaverat: vocavit ad se SIGOBARDUM commilitonem suum, dixitque ei: Scio, fili mi! scio, quod finis meus non tardat, & Regem meum, quem diu concupivi, citius videbo: & utinam tam propitium mihi servo suo videam, quam desiderabilem Sanctis suis. Sed tu, fili mi! præpara vasculum corpori * meo, quo condatur, non superfluo studio, sed necessario usu: ut illic servetur in illum diem, quo corruptela hæc vertatur in incorruptionem, & mortale hoc induatur immortalitate. Et para te cum omni diligentia, dulcissime fili! ut ubi dies illa, quæ mihi modo appropinquat, tibi advenerit, te paratum inveniat. Ego vero ingredior viam universæ carnis: tantum mihi misericors sit Salvator mundi; & me modo defendat ab hoste, qui me olim redemit ab hoste; & quem præsentis vitæ habui consolatorem, æternæ vitæ mihi inveniam largitorem. Hæc discipulus a Patre audiens, lachrymis perfusus, tamen præcepta secutus, lignum inveniens fidit, cavavit, & corpori Patris coaptavit, piisque fletibus rigavit quod fecit, pene prius lachrymis implens amaris, quam paternis membris: aptatumque, ut potuit, sarcofagum in loco præfinito a Patre composuit. Interim dum cum tristitia Patri filius pararet obsequium *, validior Patrem coquebat infirmitas, & in frigido corpusculo vix halitus remansit extremus; nec tamen ab orationis cessavit officio, vel divinæ laudis obsequio. Et dum salutifero corporis & sanguinis Christi viatico suum iter munivit, inter gratiarum actiones, & verba orationis VI. Kalend. Maji spiritum emisit (q); positusque est in sepulchro a discipulo in loco, ubi ipse præceperat.

* al. relinquens

* al. adjungendus

Sepulturæ suæ providet.

* al. corpusculo

I. Cor. XV. 53.

* al. dum tristia ... obsequia.

Sumpto sacro viatico moritur 26. April.

XIV.

Sed mirum dictu, inter exequias paternas subito discipulus sopore oppressus, vidit in visu, quasi raptus esset in aulam splendidissimam omnique decore pulcherrimam, immo solis luce clariorem: in qua beatum RICHARIUM præclaro & hilari vultu vidit habitantem, sibique loquentem: Ecce, frater SIGOBARDE, qualem mansionem præparavit mihi Deus; pro vili, quam habui in terra, pulcherrimam in cœlo, pro contemptibili gloriosam, pro obscura lucidissimam, & pro fumosa omni suavitate renidentem. Evigilans autem SIGOBARDUS, lætior opus exequiarum perfecit, Deo providente, ut filius consolaretur, & Patris ei gloria ostenderetur. Conditus est ergo, ut prædixi, miles Christi, ubi suo Regi maxime militaverat. Sed non multo post (r) fratres a Centula Monasterio, cum suo Abbate OCIALDO, viro religioso, & Sancti successore, venerunt, & corpus S. RICHARII (s) tulerunt, posueruntque in loco, in quo etiamnum cum magna meritorum gloria requiescit. Ibi enim, præstante Deo, per servi sui

Sigobardo gloriosus apparet:

Corpus ejus Centulam transfertur.

(q) *Spiritum emisit*] Anno videlicet æræ christianæ DCXLV. uti probat Mabillonius l. cit. Not. (a) pag. 196.

(r) *Non multo post*] Spatio V. mensium & XII. dierum, id est, a VI. Kal. Maji, usque ad VII. Idus Octobris. *Bollandus ex aliis actis interpolatis.*

(s) *Corpus S. Richarii*] ab omni corruptione liberum, sicut ab omni dilectione seculi cor possederat liberum. *Ita ibidem.*

* al. geri

sui reliquias nova sæpius audiuntur miracula edi*, ut fides precantium patefiat, merita sancti viri ostendantur, & in servo suo Christi laus celebretur, sicuti dictum est: *Laudate Dominum in Sanctis ejus.*

Psal. CL. 1.

XV. Contractus membris, aliique sanantur

Quidam contractus, corpore debilis, sed fide robustus, frequentabat orando Sancti Dei sepulchrum: qui optata sanitate subito recepta, dedit gloriam Deo, quod infirmus venisset, & sanus recederet. In cujus miraculi memoriam usque hodie sustentacula infirmitatis illius pendent in Ecclesia S. RICHARII. Sed & multoties dæmoniaci ad corpus Sancti Dei suorum obsequio deducti, divina concedente clementia, a vexatione maligni spiritus liberantur. Quodam tempore vinculis & catenis constricti quidam per publicam ducebantur plateam, quæ est juxta beati RICHARII Ecclesiam: qui cum eminus ad viri Dei properarent* templum, voce magna clamare cæperunt: S. RICHARI salva nos! Et statim, ruptis vinculis, absoluti sunt.

Catenati solvuntur:

* al. propinquarent

XVI. Peste infecti curantur

Item clades magna, quam venenosam lacertam vocant, longe lateque morte amara habitatores terræ interfecit: & vix ab ea tactus vivus evasit. Percussusque est ea peste quidam e fratribus S. RICHARII, qui licet mortem timeret propter cladem, vitam tamen non desperavit propter Patronum. Ergo quasi ad certa suffragia comitantibus fratribus, cucurrit ad sepulchrum viri Dei: ibique communiter oratione facta, & ipse liberatus est a morte, & omnes defensi sunt a plaga, nec aliquis ex illis fratribus mortifera cladis ejus vastatione percussus est. Nec solum illi liberati sunt, sed & si quis a longe veniens, plaga tactus pestifera, ad S. RICHARII cum fide fugiat solatium, etiam cum clade mortis evadit periculum.

XVII.

Unde intelligi datur, quantam habeat apud Deum potestatem pro nostris intercedendi peccatis, si cum fide clamemus ad illum, qui tanta est virtute præditus depellendi morbos ab illis, qui cum fide veniunt ad eum. Nam patet ex miraculis, qualis sit ex meritis, & anteacta vita fulgescit in opere subsequenti; ita ut non sit opus dubitare de sanctitate, dum tantus est in virtute. Intelligite hinc, fratres carissimi, qui pauper voluit esse pro Christo, quales modo habeat divitias cum Christo: & qui appetit esse contemptibilis inter homines, quam gloriosus regnet inter Angelos, honorem, quem fugit in terris, nunc possidens felicissime in cœlis. Quapropter dignum est, ut ab omnibus honorificetur, qui omnium Dominum semper amavit: propensius tamen a nobis, qui ejus corpori assistimus*: quatenus quos filios genuit in doctrinis, dignos possideat hæredes in meritis. Nec illi tantum prodest nostra laudatio, quantum nobis ejus imitatio. Magis illi placet imitator devotus, quam laudator otiosus. Unde, fratres carissimi, & sanctissimi Patres, & filii jucundissimi, totiusque sanctæ congregationis populus, qui ad tanti Patroni festa convenistis, dignos vos facite, ut Deus omnipotens per ejus intercessiones, vestras exaudiat orationes. Ornate vosmetipsos spiritali pulchritudine, supereminentis caritatis gloria, victrici fidei fortitudine, & spe suavissima de Christi bonitate; sequentes semper sanctorum Patrum vestigia, ut per eorum gradientes exempla, illorum societate digni efficiamini: & secundum Apostolum *abnegantes impietatem & secularia desideria, sobrie, & juste, & pie vivamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum:* cui est gloria in secula seculorum. Amen.

Conclusio ad auditores in ejus festivitate præsentes

* Alcuinus hæc dicit ex persona Monachorum Centulensium.

Tit. II. 12.

TOMI II.

TOMI II. PARTIS II.
OPUSCULUM QUARTUM
DE VITA SANCTI WILLIBRORDI
TRAJECTENSIS EPISCOPI,
LIBRI II.

PROLOGUS.

Domino eximio, venerabili, atque laudabili Beornrado* (a) *Archiepiscopo, humilis Levita ALCUINUS salutem.

DElatis ad nos vestræ excellentiæ literis, in quibus vestrum agnoscens in Domino studium, & diuturnam in lege ejus meditationem, magno me gaudio affectum esse fateor: sed tamen longe imparem me petitioni vestræ consideravi, utpote nullo prærogativæ munere eloquentiæ suffultus, ad implendum, quod jussistis*: ac nisi me caritas urgeret, quæ nulla* negare solet, non auderem ultra meæ paupertatis* vires negotium attingere. Tamen vestris orationibus divina donante gratia, & sanctissimo Patre WILLIBRORDO intercedente, cujus me vitam, mores, & miracula scribere sic studiose rogas*, tuis parui, Pater sancte, præceptis, & duos digessi libellos, unum prosaico sermone gradientem, qui publice fratribus in Ecclesia, si dignum tuæ videatur sapientiæ, legi potuisset: alterum Pierio pede currentem, qui in secreto cubili inter scholasticos tuos tantummodo ruminari debuisset. Uterque tamen, propter occupationes diurnas, furtivis noctium lucubratiunculis dictatus est, & eo magis vestræ indigent defensionis, quo minus ab auctore proprio expoliti sunt. Meum* fuit, præcipientis non spernere auctoritatem: tuum est, obedientis defendere imperitiam. Unam quoque priori libello superaddidi Homiliam, quæ utinam digna esset tuo venerando ore populo prædicari. Item secundo adjeci sermoni Elegiacum carmen* de viro venerabili WILGISO, patre scilicet sanctissimi Pontificis WILLIBRORDI, cujus corpus requiescit in cellula quadam maritima (b), cui ego, indignus licet, legitima, Deo donante, successione deservio. Sed & omnia, quæ vel prosa gradiente, vel versu currente dictavi, tuæ sanctitatis spectant judicium, utrum digna memoriæ, an pumice radenda feroci*: nec nisi tuo roborata examine, procedent in publicum.

* *Mab.* quod jussisti
* *Id.* nulli
* *Id.* parvitatis
* *Id.* pio studio rogasti
* *Id.* meum vero
* *Id.* sermonem elegiaco carmine
* *Id.* addit: sint

LIBER PRIMUS.
INCIPIUNT CAPITULA.

FUit in Britannia Insula, Provincia Nordanhumbrana, quidam paterfamilias genere Saxo, & nomine WILGIS, religiosam in Christo cum conjuge & omni domo sua, sicut post signis patefactum est, agens vitam. Nam relicto habitu secu-

CAP. I. Wilgisus monasticam primo, postea solitariam vitam amplectitur.

(a) *Beornrado*] Aliis Beornredo, Bernerado. Hunc in Indice Abbatum Efternacensium tertio loco, post Willibrordum scilicet & Albertum, numerant Joannes Bertelius ejusdem loci Abbas, & Gabriel Bucelinus, eumque Senonensium Archiepiscopum fuisse adserunt. Fuerit proinde is ipse, qui a Sancta-Marthanis vocatur *Berardus*, & an. DCCXCV. dicitur decessisse; tametsi Beornradi obitum anno DCCXCVI. Bertelius reponit.

(b) *In cellula quadam maritima*] Duæ cellæ fuere maritimæ, quibus ALCUINUS præfuit; altera sita est *in promontoriis mari Oceano & Humbri fluvio* proximis, & quidem *in provincia Northumbrana*, ergo in Eboracensi ducatu hodierno. Ibique sepultus fuit S. Wilgisus pater S. WILLIBRORDI, ut dicitur Cap. I. sequenti. Altera *sancti Jodoci* appellatur, & sita est in Morinis ad litus Oceani Gallici longe a priori remota; quæ alio nomine *Wicus* appellatur, hodie vero *S. Josse sur Mere*. Vid. Epist. XXXIX. LXXXI. & CLXXIV. De priori cella ALCUINUM hic loqui observat Mabillonius contra Sancta-Marthanos. Hæc fortassis prima fuit, quam ALCUINUS per legitimam successionem gubernandam accepit, ut ipse loquitur hic, & infra Cap. I. vitæ, & in Epist. CCXXIII.

* *Mab.* ſolitariæ diſtrictioni.

Oratorium conſtruit.

Miraculis claret.

* *Mab.* ita ut ... clareret.

Eccleſiam ex donationibus Regis & Optimatum ædificat.

Alcuinus ex legitima hæreditate ſucceſſor.

ſeculari, monachicam converſationem elegit, ac non multo poſt, creſcente in eo fervore vitæ ſpiritualis, arctiori animi ſtudio ſolitaria ſeipſum mancipavit diſtrictione * in promontoriis, quæ mari Oceano, & Humbri flumine cinguntur. Ibi etiam multo tempore in quodam parvo Oratorio, ſancti ANDREÆ Apoſtoli Chriſti nomine dicato, in jejuniis & orationibus atque vigiliis Deo ſerviens, etiam miraculorum ſignis claruit *, & nomen ejus celebre factum eſt. Nec confluentes ceſſabat ad ſe turbas ſuaviſſima verbi Dei admonitione cohortari. Sed & illius gentis Regi & Optimatibus honorabilis effectus eſt, in tantum, ut ei aliquas terrarum poſſeſſiunculas, illis promontoriis adjacentes, ad ædificandam Deo Eccleſiam, dono perpetuo contulerint; in qua pius Pater modicam quidem, ſed honeſtam Deo ſervientium adunavit Congregationem, in qua & poſt multiplices ſancti laboris agones, a Deo coronatus corpore requieſcit, & poſteri ejus usque hodie ex ſanctitatis ejus traditione poſſident. Quorum ego meritis & ordine extremus, eandem cellulam per ſucceſſiones legitimas ſuſcepi gubernandam, qui hanc hiſtoriam ſanctiſſimi Patris, & ſummi Sacerdotis WILLIBRORDI, te jubente, beatiſſime Pontifex Beornrade, conſcripſi: qui tanto Patri, & ſummi ſacerdotii dignitate, & generis poſteritate, & ſanctorum locorum obſervatione, quæ ab eo in Dei honorem conſtructa eſſe noſcuntur, ſecundum datam tibi a Deo gratiam, hæres digniſſimus extitiſti.

CAP. II.

S. Willbrordi mira conceptio.

Luc. I.

* *Mab.* in plurimarum gentium ſalutem

Viſio matris S. Willibrordi.

* ὅραμα, i. e. viſum.

Viſionis interpretatio.

* *Mab.* ex modico --- in magnum

Et ut ejusdem ſancti Patris WILLIBRORDI altius nativitatis originem, & mox in utero matris divinæ electionis repetam præſagia, revertar, unde egreſſus ſum. Nam ſicut ſanctiſſimus Præcurſor Domini noſtri Jeſu Chriſti B. Joannes Baptiſta, ex utero matris Deo ſanctificatus, religioſis parentibus, ut evangelica narrat hiſtoria, Chriſtum ceu ſolem præcedens lucifer, multis in ſalutem profuturus, natus eſt: ita & ſanctus WILLIBRORDUS in plurimorum genitus ſalutem *, religioſis parentibus natus eſſe dinoſcitur. Nam vir venerabilis WILGIS, de quo nobis paulo ante ſermo fuit, ad hoc tantum, Deo prædeſtinante, matrimonio junctus eſt, ut talis ad profectum multorum populorum ex eo ederetur proles. Igitur uxor ejus, mater ſcilicet beati WILLIBRORDI Patris, intempeſta noctis quiete, cœleſte in ſomnis vidit orama *. Viſum eſt ei, quaſi novam in cœlo videret lunam, creſcente illa, usque dum plena videbatur eſſe. Quam diligentius intuens, repentino curſu lapſa ruit in os ejus. Qua devorata, ejus intima ſplendore perfuſa ſunt. Evigilans vero, timore perterrita, cuidam hoc religioſo Presbytero retulit ſomnium; illoque interrogante, ſi ea nocte, qua ei viſio facta eſt, ſuo more ſolito jungeretur viro, acceptaque ab ea ejus rei confeſſione, ita reſpondit: Luna, quam ex modica vidiſti in magnam * creviſſe, filius eſt, quem in ea nocte concepiſti: qui luce veritatis caliginoſos tenebrarum errores diſcutiet, & quocumque perrexerit, comitante ſuperni luminis ſplendore, plenum ſuæ perfectionis oſtendet globum: coruſcanteque rumoris ejus candore & morum pulchritudine, multorum in ſe alliciet adſpectum. Hujus ergo ſomnii interpretationem rerum veritas ſubſecuta eſt.

CAP. III.

Nativitas & Baptiſmus.

ſtudiis adhibetur in Monaſterio.

I. Reg. II. 26.

fit Clericus & Monachus.

Factum eſt poſt circulum dierum, & mulier peperit filium, ſacroque fonte baptiſmatis regenerato impoſuit ei mater nomen WILLIBRORD, & ſtatim ablactatum infantulum tradidit eum pater Ripenſis Eccleſiæ fratribus (c), religioſis ſtudiis, & ſacris literis erudiendum: ut fragilior ætas validioribus invaleſceret diſciplinis, ubi nihil videret niſi honeſta, nihil audiret niſi ſancta. Quem divina mox gratia ab ineunte pueritia & ſenſu proficere, & moribus pollere, quantum ad tales congruit annos, conceſſit: ita ut noſtris temporibus novum Samuel naſci putares, de quo dictum eſt: *Puer autem Samuel proficiebat, atque creſcebat, & placebat tam Deo quam hominibus.* Ibique in prædicto Monaſterio multis profuturus puer, Clericatus accepit tonſuram, & pia profeſſione Monachum ſe fecit eſſe, & inter ceteros ejusdem ſanctiſſimi Monaſterii adoleſcentes enutritus eſt; ſed nulli alacritate minor, nulli humilitatis officio ſecundus, nulli lectionis ſtudio

(c) *Ripenſis (al. HRipenſis) Eccleſiæ fratribus*] Hoc Monaſterium ab Alcfrido Northanhumbrorum Rege conditum fuiſſe anno DCLI. docet Mabill. Sec. II. Bened. in vita S. Cuthberti ad Cap. VII.

ſtudio inferior: ſed ſic quotidie bonæ indolis puer proficiebat, ut teneros pueritiæ annos morum gravitate tranſcenderet: factusque eſt grandævus ſenſu, qui corpuſculo modicus fuit & fragilis.

CAP. IV.

Igitur in ſacris eruditionibus, & in omni ſobrietate, morumque honeſtate, beatiſſimo, usque ad viceſimum ætatis ſuæ annum, adoleſcente proficiente, arctioris vitæ ardore ſuccenſus eſt, & peregrinationis amore inſtigatus. Et quia in Hibernia ſcholaſticam eruditionem viguiſſe audivit, etiam quorumdam ſanctorum virorum, fama narrante, converſatione incitatus, & præcipue beatiſſimi Patris & Epiſcopi EGBERTI* (d), qui cognomento SANCTUS vocabatur; nec non & WICBERTI venerabilis viri & Sacerdotis Dei, quorum uterque ob cœleſtis patriæ amorem, domo, patria, cognationeque relicta, Hiberniam ſeceſſit, ibique dulciſſimos ſupernæ contemplationis fructus, ſeculo nudus, Deo plenus, ſolitaria quotidie hauriebat converſatione. Horum beatus adoleſcens æmulari cupiens religionem, cum conniventia ſui Abbatis & fratrum, in Hiberniam veloci curſu conſcendit*, prædictorum Patrum ſe familiaritati conjungens; quatenus, ceu prudentiſſima apis, ex eorum propinquitate mellifluos pietatis carperet flores, & in ſui pectoris alveario dulciſſimos virtutum favos conſtrueret; ibique duodecim annis, inter eximios ſimul piæ religionis & ſacræ lectionis magiſtros, futurus multorum populorum prædicator erudiebatur, donec occurreret in virum perfectum, & in ætatem plenitudinis Chriſti.

* Mab. Egberti

In Hiberniam proficiſcitur.

* Mab. contendit

CAP. V.

Fervet deſiderio paganos convertendi.

Triceſimo itaque & tertio ætatis ſuæ anno, major egregio viro fidei flamma creſcebat in pectore, ita ut parum ei videretur ſibi ſoli tantummodo in religionis ſanctitate ſudaſſe, ſi non & aliis quoque in prædicationis veritate prodeſſet. Audivit* in borealibus mundi partibus meſſem quidem multam eſſe, ſed operarios paucos. Sed ut ſomnii, Deo diſpenſante, impleretur veritas, quod mater olim de eo ſe vidiſſe teſtatur*: ſuæ conſcius voluntatis, licet adhuc divinæ diſpenſationis ignarus, illas in partes navigare cogitavit, & clariſſima evangelicæ prædicationis luce, torpentes longa infidelitate populos, ſi Dei eſſet voluntas, illuſtrare. Aſſumptisque ſecum duodecim* fratribus, eo fidei fervore armatis, quo & ipſe, navim conſcendit: quorum aliqui poſtea, ob prædicationis evangelicæ inſtantiam, martyrio coronati ſunt: aliqui vero Epiſcopatus ordinem accipientes, poſt ſanctæ prædicationis labores, in pace quieverunt.

* Mab. Audiens itaque

* Mab. teſtabatur

* Mab. undecim

CAP. VI.

Cum duodecim ſociis Trajectum venit.

Igitur vir Dei cum ſociis, ſicut prædiximus, Freſiam navigavit (e), donec proſpero curſu ad oſtia Rheni fluminis vela depoſuit; ibique optata telluris ſtatione refocillati ſunt, & mox ad caſtellum *Trajectum*, quod in ipſa fluminis ripa ſitum eſt, pervenerunt; in quo etiam poſt aliquod tempus, Deo donante, & verbo fidei creſcente, idem ſanctus WILLIBRORDUS ſedem Epiſcopatus ſui habuit. Sed quia eadem gens Friſonum, in quo idem ædificatum eſt caſtellum, cum Rege ſuo RADBODO paganis adhuc ritibus ſorduit*, viſum eſt viro Dei Franciam contendere, ac Ducem illorum adire PIPINUM, virum ſtrenuum, triumphis clarum, & moribus probum: qui eum cum omni honore ſuſcipiens, ſed nolens tanto Doctore ſe vel ſuam privare gentem, loca ei opportuna intra terminos regni ſui prævidit, quo potuiſſet idololatriæ ſpinas extirpare, & puriſſima verbi Dei ſemina per munda novalia abundantius ſpargere, ut impleret Pro-

* Mab. ſordebat.

Inde abiens Franciam petit, & a Pippino honorifice excipitur.

(d) *Epiſcopi Egberti*] Hunc Epiſcopum vel Archiepiſcopum fuiſſe ſubdubitat Mabill. Sec. III. Ben. Part. I. in ejus Elogio Num. VI. pag. 490. ob ſilentium Ven. Bedæ, qui illum nusquam Antiſtitem vel Epiſcopum, ſed tantum Sacerdotem nominat. Hinc non audiendus pſeudo-Marcellinus in S. Suidberti actis fabuloſis, qui Egbertum Eboracenſem Archiepiſcopum dicit, confundens eum videlicet cum *Ecgberto* illius ſedis Antiſtite, qui poſt hujus Egberti obitum anno tertio in locum Wilfridi junioris Eboracenſis Archiepiſcopi ſuffectus eſt.

(e) *Freſiam navigavit*] Anno ætatis ſuæ 33.tio, ut paulo ante narravit ALCUINUS; anno vero Incarn. DCXC. prout cum omnibus aliis teſtatur Jo. de Beka Canon. Traject. in Chronico; immo ipſemet S. WILLIBRORDUS verbis, in vetuſto Calendario, quod in Monaſterio Epternacenſi ſervatur, ad marginem ab ipſomet, ut videtur, viro ſancto adſcriptis: *In nomine Domini Clemens Willibrordus anno DCXC. ab Incarnatione Chriſti veniebat ultra mare in Franciam* &c. vid. Calmet. Hiſt. de Lorraine Tom. III. Liſtes Chronolog. pag. 99.

Jerem. IV. 3. propheticum præceptum: *Novate vobis novalia, & nolite serere super spinas.* Cumque studiosissime vir Dei per loca singula discurrendo, optatum evangelizandi opus exercuisset, & semina vitæ, supernæ gratiæ rore irrigante, longe lateque in agris multorum cordium ad ejus prædicationem uberrime pullulassent; congaudens prædictus Francorum Dux ejus sanctissimæ devotioni *, & verbi Dei clarissimæ multiplicationi, majoris profectus occasione, prudenti cogitabat consilio, eum Romam mittere, ut a Domno apostolico SERGIO, viro sanctissimo tunc temporis, in summi sacerdotii honorem ordinaretur: quatenus apostolica benedictione & jussione suscepta, majori ab eo missus fiducia roboratus, in opus Evangelii reverteretur, juxta apostolicum illud: *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* Quod cum viro Dei persuadere tentaret, renuit primum, nec se tantæ auctoritatis honore dignum esse referebat: enumeratisque apostolicæ sanctionis præceptis, longe se inferiorem huic virtutum catalogo asserebat, quem egregius mundi prædicator, filium suum Timotheum erudiens, opportere Episcopum habere censuit. Dux vero contra religiose suasit, quod vir Dei verecunde negavit. Tandem omnium unanimitate victus, & quod majus est, Dei dispensatione coactus, consensit; magis volens plurimorum humiliter obedire consilio, quam suam pertinaciter defendere voluntatem. Et sic cum honorifica legatione, & muneribus, auctoritati apostolicæ condignis, Romam directus est (f).

Verbum Dei ibi prædicat

* *Mab.* ejus sanctissima devotione

Rom. X. 15.

I. Tim. III.

Suasu Pippini Romam petit, a Sergio Papa in Episcopum ordinandus.

CAP. VII. Visio Angelica.

Sed die quarta, priusquam illo veniret, beatissimus apostolicus angelica in somnis responsione admonitus est, ut illum cum summo honore susciperet *, & quod multarum animarum esset illuminator futurus, a Deoque electus, & ad hoc venisset, ut summi ab eo sacerdotii honorem susciperet *; nihilque ei negandum esse, quicquid petiisset. Qua factus Apostolicus admonitione certus, cum magno gaudio, & summo eum suscepit honore: & ut in eo fidei agnovit fervorem, religionis devotionem, sapientiæ plenitudinem, die competenti populo adveniente, advocatis venerabilibus ad societatem ministerii Sacerdotibus, publice in Ecclesia beatissimi Petri (g) Principis Apostolorum cum magna dignitate, more apostolico, eum ordinavit Archiepiscopum; ac ordinato nomen imposuit CLEMENS, vestimentisque suis sacerdotalibus induit eum, & sancto, quasi superhumerali Aaron, pallio dignitatis, & indumenti confirmavit gloria *: & quicquid voluit vel potuit *, aut in patrociniis Sanctorum, aut in rebus ecclesiasticis, cum tota mentis alacritate tradidit illi, firmatumque benedictione, donis ditatum, cum salutaribus præceptis iterum eum in opus Evangelii remisit.

* *Mab.* susceptisset

* *Mab.* susceptisset

Ordinatur Archiepiscopus & Clemens appellatur.

* *Mab.* indumento gloriæ

* *Mab.* petivit

CAP. VIII. In Franciam rediit & cum plurimo fructu in opus Evangelii incumbit.

Accepta ergo apostolicæ auctoritatis benedictione, cum majori fiducia devotus verbi Dei prædicator, ad præfatum Francorum Ducem regressus est. Qui eum cum summa honoris magnificentia receptum, cum suæ potestatis jussione in opus Evangelii direxit: maxime tamen in borealibus regni sui partibus, quo eatenus, ob raritatem Doctorum vel duritiam habitatorum, fidei flamma minus relucebat. Eo vir Dei instantius illis in regionibus semina vitæ sparserat, quo plus necessarium, antiquam ignorantiæ famem depellere, perspexerat. Qualem, divina gratia adjuvante, illis incolis fructum fecisset, testes sunt usque hodie populi per civitates, vicos, & castella, quos ad veritatis agnitionem, & ad unius omnipotentis Dei cultum pia admonitione perduxerat. Testes quoque Ecclesiæ, quas per loca singula construxerat: testes & Deo famulantium congregationes, quas aliquibus adunavit * in locis.

* *Mab.* congregavit

Ten-

(f) *Romam directus est*] Ven. Beda Libr. V. Cap. XII. duo S. WILLIBRORDI Romana itinera distinguit; unum *primis temporibus adventus illius in Frisiam*, quando a Sergio Papa licentiam & benedictionem evangelizandi gentibus, simul & reliquias Ecclesiarum dedicationi adhibendas accepit, anno Incarn. DCXCII. uti probat Mabill. hoc loco Not. (a). Alterum, postquam per annos aliquot in Frisia populum docuit; Romam a Pippino missus, ut ibi ab eodem Sergio Papa Frisonum genti Archiepiscopus ordinaretur, quod factum esse Beda asserit anno DCCXCVI.

(g) *In Ecclesia B. Petri*] Ven. Beda tamen l. cit. S. WILLIBRORDUM ordinatum esse ait in Ecclesia S. Martyris Cæciliæ die Natalis ejus.

Cap. IX. Christum prædicat in Frisia.

Tentavit quoque idem vir Dei ultra Francorum regni fines cœlestis doctrinæ flumina derivare. Nam tunc temporis Regem Frisonum RADBODUM cum gente sua paganum non timuit adire, & quocumque perrexerat, verbum Dei cum omni fiducia loquebatur. Sed præfatus Frisonum Rex licet virum Dei humilitatis gratia benigne susciperet, nullis tamen vitæ fomentis saxeum ejus cor emolliri potuit. Cum ergo apud eum vir Dei fructificare se non posse sentiret* (h), ad ferocissimos *Danorum* populos iter evangelizandi convertit. Ibi tum, ut fertur, regnabat UNGENDUS* (i), homo omni fera crudelior, & omni lapide durior: qui tamen, jubente Deo, veritatis præconem honorifice tractabat. Quem dum obduratum moribus, & idololatriæ deditum, & nullam melioris vitæ spem habentem offendit; acceptis tunc triginta ejusdem patriæ pueris, ad electos a Deo populos regni Francorum reverti festinavit. Sed in eo ipso itinere catechizatos eosdem pueros vitæ fonte * abluit, ne aliquod propter pericula longissimi navigii*, vel ex insidiis ferocissimorum terræ illius habitatorum damnum pateretur in illis, volens antiqui hostis prævenire astutias, & Domini sacramentis animas munire acquisitas.

* Mab. agnovit

Item in Dania.

* Surius Ongendus

Inde 30. pueros in Franciam ducit.

* Mab. pueros fonte salubri

* Mab longioris viæ

Cap X.

Et dum pius* verbi Dei prædicator iter agebat, pervenit in confinio Frisonum, & Danorum ad quandam insulam, quæ a quodam Deo suo FOSITE, ab accolis terræ FOSITESLAND (k) dicebatur: quia in ea ejusdem Dei fana fuere constructa. Qui locus a paganis in tanta veneratione habebatur, ut nihil in ea vel animalium ibi pascentium, vel aliarum quarumlibet rerum, quisquam gentilium tangere auderet; nec etiam a fonte, qui ibi ebulliebat, aquam haurire, nisi tacens, præsumeret. Quo cum vir Dei tempestate jactatus est, mansit ibidem aliquot dies, quousque sepositis tempestatibus opportunum navigandi tempus adveniret. Sed parvipendens stultam loci illius religionem, vel ferocissimum Regis animum, qui violatores sacrorum illius atrocissima morte damnare solebat, tres homines in eo fonte cum invocatione sanctæ Trinitatis baptizavit: sed & animalia, in ea terra pascentia, in cibaria suis mactare præcepit. Quod Pagani intuentes, arbitrabantur eos vel in furorem verti, vel etiam veloci morte perire. Quos cum nihil mali cernebant pati, furore perciti, Regi tum* RADBODO, quod viderant factum, retulerunt. *Qui nimio furore succensus, in sacerdotem Dei vivi, suorum injurias deorum ulcisci cogitabat: & per dies* semper tribus vicibus, suo more, mittebat sortes, & nunquam damnatorum sors, Deo vero defendente suos, super servum Dei, vel aliquem ex suis cadere potuit: nec nisi unus tantum ex sociis sorte monstratus, & martyrio coronatus est. Vocabatur vero vir sanctus ad Regem, & multum ab eo est increpatus, quare sua sacra violasset, & injuriam Deo suo fecisset. Cui præco veritatis constanti animo respondit: "Non est Deus, quem colis, sed diabolus, qui te pessimo errore deceptum habet, o Rex, [ut animam tuam æternis tradat flammis]. Non est enim Deus, nisi unus, qui creavit cœlum, & terram, & omnia quæ in eis sunt: quem qui vera fide colit, vitam habebit sempiternam: cujus ego servus, hodie tibi testificor, ut ab antiqui erroris vanitate, quam coluerunt patres tui, tandem aliquando resipiscas, & credens in unum Deum omnipotentem [Dominum nostrum Jesum Christum], & vitæ fonte baptizatus, abluas omnia peccata tua, & projecta omni iniquitate & injustitia, deinceps novus homo vivas in omni sobrietate, justitia, & sanctitate. Hoc faciens,

* Mab. cum ergo pius &c.

Barbaræ gentis superstitionem contemnit.

* Mab. Regi tamen

* apud Mab. Cap. XI.

* Mab. per tres dies.

Unus sociorum suorum perimitur, Martyr effectus.

Regi Christum magna fiducia annuntiat.

[] hæc desunt in Mab.

[] desunt ibid.

Aaa 2

(h) *Sentiret*] Compendiensis Codex, ut testatur Mabillonius, hoc loco ista inserit: "Erat enim tunc in ejus comitatu venerabilis vita & nomine dignus *Vulframnus*, qui venerat a Senonum civitate Pontifex eodem desiderii fervens amore, scilicet ut aliquas Domino lucraret animas." Vide vitam S. Vulframni ad annum DCCXX. Act. SS. Ord. Ben. Sec. III. Part. I. pag. 355. &c.

(i) *Ungendus*] Hic Rex Danis ipsis notus non est, nec illius meminit *Ericus* Daniæ Rex in historia gentis Danorum a se conscripta. *Mabill.*

(k) *Fositesland*] Adamus Bremensis Libr. IV. Hist. Fositeslandiam eandem esse ait cum *Farria insula, quæ in ostio fluminis Albiæ longo recessu latet* &c. *& sita est in confinio Danorum & Fresonum.* Eadem insula ab Archiepiscopo habitabilis facta dicitur, & Monasterio Heiloensi illustrata. *Mabill.*

faciens, cum Deo & Sanctis ejus gloriam* possidebis sempiternam. Si vero me contemnis viam salutis tibi ostendentem, scito certissime, quod æterna supplicia, & infernales flammas tu cum diabolo, cui obtemperas, sustinebis.„ Ad hæc Rex miratus respondit: “Video te minas nostras non metuisse, & verba tua esse, sicut & opera.„ Etsi autem nollet veritatis prædicatori credere, tamen ad PIPINUM Ducem Francorum eum cum honore remisit.

*Mab. vitam

a Rege ad Pippinum remittitur.

CAP. XI. Mab. Cap. XII.

In Francia Evangelium ardentius prædicat.

Qui in ejus lætatus adventu rogavit eum, destinato verbi Dei operi insistere; eradicatisque idololatriæ spinis, verbum Dei instanter per loca singula serere. Quod etiam pius prædicator haud segniter implere satagebat, circumiens omnes illius terræ regiones, per urbes, vicos, castella, ubi prius evangelizaverat*, exhortans omnes, quatenus bono animi proposito in veræ fidei permanerent firmitate. Et dum per singulos dies numerus crescebat fidelium, & major credentium turba ad verbi Dei agnitionem confluebat, cæperunt plurimi, fidei fervore incitati, patrimonia sua viro Dei offerre. Quibus ille acceptis, mox Ecclesias in eis ædificare jussit, statuitque per eas singulos Presbyteros, & verbi Dei sibi cooperatores, quatenus novus Dei populus haberet, quo se diebus festis congregaret, vel salutares audiret admonitiones, vel a quibus sacri baptismatis munera acciperet, & christianæ religionis literas* edisceret. Et ita vir Dei magis ac magis de die in diem, divina donante gratia, proficiebat.

*Mab. evangelizabat.

Ex oblatis donis Ecclesias, ubique ordinatis Presbyteris, ædificat.

* Surius & Mabill. regulas

CAP. XII. Mab. Cap. XIII.

Carolus Martellus multas gentes devicit.

S. Willibrordus fit Episcopus Trajectensis

* Surius nec tenebras.

Mab. vetusti erroris tenebrarum & ignorantiæ.

Oseæ I. 10.

Contigit autem, PIPINUM Ducem Francorum diem obire, & filium ejus CAROLUM Regno patris potiri: qui multas gentes sceptris adjecit Francorum: inter quas etiam cum triumphi gloria Frisiam, devicto RADBODO, paterno superaddidit imperio. In qua tunc gente sanctus WILLIBRORDUS positus est prædicator, sedique Episcopali in *Trajecto* castello delegatus est (l). Qui majori evangelizandi occasione accepta, nuper gladio acquisitam gentem sacro baptismate abluere conatus est. Nec quicquam in ea vetusti erroris, nec tenebris* ignorantiæ latere sinebat, sed totam evangelica luce sine dilatione perfundebat, ita ut in eo populo subito propheticum illud impleretur testimonium: *Et erit, in loco, ubi dicetur eis, non populus vos: dicetur eis, Filii Dei viventis.* Plurima quoque divina virtus fecit per servum suum miracula. Licet omni miraculorum operationi & signorum ostensioni ministerium evangelicæ prædicationis præferendum sit; tamen quæ gesta narrantur, ad gloriam donantis Dei non tacenda esse censeo, sed magis stilo alliganda, ne pereant posteris seculis, quæ priscis temporibus acta esse noscuntur.

CAP. XIII. Mab. Cap. XIV.

Idolum confringit.

Gladio percussus nil læditur.

* Mab. incurrit

Ultio divina in percussorem.

Rom. XII. 19.

Quodam igitur tempore, dum venerabilis vir iter evangelizandi more solito ageret, venit ad quandam villam WALACHRUM nomine (m), in qua antiqui erroris idolum remansit: [ad quod statuto tempore omnis congregabatur populus, illud colens summa veneratione]. Quod cum vir Dei zelo fervens confringere [niteretur, ac nomen delere de sub cœlo], præsente ejusdem idoli custode, nimio furore succensus ille, quasi Dei sui injuriam vindicaret, in impetu animi insanientis, gladio caput Sacerdotis Christi percussit: sed Deo defendente servum suum, nullam ex ictu ferientis læsuram sustinuit*. Socii vero illius hoc videntes, pessimam præsumptionem impii hominis [morte] vindicare concurrerunt. Sed a viro Dei pio animo de manibus illorum liberatus est reus, ac dimissus: qui tamen eodem die dæmoniaco spiritu arreptus est, & die tertia infeliciter miseram vitam finivit. Et quia vir Dei, juxta præceptum Domini, suas injurias ulcisci noluit, citius [tamen] a Domino vindicatus est, juxta illud: *Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus.*

Alio

(l) *In Trajecto castello delegatus est*] Bedæ potius accedendum existimat Mabillonius, qui WILLIBRORDUM Episcopum Trajecto præfectum a Pippino fuisse affirmat Libr. V. Cap. XII. Lege ipsum Mabill. hic in Not. (b).

(m) *Ad quamdam villam Walachrum nomine*] *Mabill. Ad quamdam insulam. Walacra* seu *Walacria* ex quinque Zelandiæ insulis una, Basilicam habet nobilem Efternacensi monasterio subjectam. *Browerus Libr. XII. Annal. Trevir.*

Alio quoque tempore iter beato viro faciente ad quandam suæ ditionis cellulam, quæ ex nomine præterfluentis aquæ *Sueſtra* (n) dicitur, propter compendium propioris viæ per segetes cujusdam divitis angustam subintravit semitam. Quod earumdem segetum custos cernens, nimio inflatus furore, virum Dei blasphemare cæpit. Quem convitia viro Dei inferentem cum socii, qui cum eo erant, vindicare vellent *, miti animo. Dei famulus eos compescuit, nolens aliquem sua causa perire, qui salutem sitiebat omnium. Sed cum * insanientis animum nullo modo lenire posset, dans locum iræ ejus, via qua venit, reversus est. Sed die postera idem infelix, qui famulo Dei convitia dicere * non abhorruit, [multis cernentibus, in eodem loco] repentina morte periit.

CAP. XIV. *Mab.* Cap. XV.
* *Mab.* vindicare voluerunt. Quos prohibuit vir Dei, nolens &c.
* *Mab.* & dum
* *Mab.* viro Dei convitia facere

Cum vir Deo plenus propter evangelicæ prædicationis instantiam loca circumiret maritima [in eisdem] aquæ dulcis penuriam patiebatur. Quod dum cernebat, suos commilitones, propter ardorem sitis, graviter sustinere: vocato uno ex illis, præcepit ei intra tentorium suum fossam aperire parvam, ubi secreto fixis genibus orabat Deum, ut qui populo suo aquam in deserto produxit de petra, servis suis eadem misericordia de arenosa terra aquam produceret. Qui mox exauditus est, nam subito fons dulcissimi saporis fossam (o) implebat. Quod sui cernentes, gratias agebant * omnipotenti Deo, qui sanctum suum magnificavit, & eum exaudire dignatus est: bibebantque usque ad satietatem, secumque ad prædestinati itineris necessitatem, quantum sufficere videbatur, portare curabant.

CAP. XV. *Mab.* Cap. XVI.
Aquam dulcem e petra elicit.
Exod XVII.
Num. XX.
* *Mab.* egerunt

Iterum sanctus Dei Sacerdos, in quodam loco iter agens, vidit mendicantes inopes duodecim, pariter postulantes sibi aliquid a prætereuntibus solatii [dari]. Quos, ut erat mitissimus, benigno adspexit animo, unique ex suis mandavit specialem suum flasconem sumere, ac pauperibus miscere * Christi. Ex quo omnes illi duodecim usque ad satietatem bibebant: & mirum in modum, illis abeuntibus, ex optimo vino flasco, de quo tanti biberant homines, [a ministro] inventus est plenus, ut ante. Hoc comperto, benedicebant omnes Dominum Deum nostrum *, dicentes: Vere impletum est in nobis, quod in Evangelio dicitur: *Date, & dabitur vobis.*

CAP. XVI. *Mab.* Cap. XVII.
* *Miscere* pro *fundere.*
Vinum multiplicat.
* *Mab.* Dominum Jesum
Luc. VI. 38.

Venit quoque vir sanctus ad suum visitandi gratia Monasterium, & post orationes ad Deum, & salutationes fratrum, & admonitiones pacificas, circumiens singula fratrum habitacula, si quid in illis emendandum fuisset, pius Pastor explorare voluit. Intravit quoque * in cellarium, in quo modicum vini reperit in vase *, in quod suum benedictionis gratia cum oratione immisit baculum, & exivit. Sed eadem nocte in eo ipso vasculo vinum crescere cæpit, & supereffundi vasis margine *. Hoc cellarius cernens, insperata abundantia obstupefactus est, nec celare audebat, quod divina misericordia per servi sui benedictionem geri cognoscebat. Crastino mane cucurrit, & ante pedes sancti Patris se prosternens confitebatur, quid vidisset. Qui more solito Deo gratias agens, memorque dominicæ jussionis, discipulis suis præcipientis, ne cui transfigurationis gloriam ante diem resurrectionis suæ dicerent, præcepit eidem cellario, ne cui miraculum, quod viderat *, ante diem obitus sui ediceret.

CAP. XVII. *Mab.* Cap. XVIII.
* *Mab.* tunc accidit, ut intraret
* *Id.* in uno dolio
* *Id.* ita ut superfunderet vasis marginem.
Rursus vinum multiplicat.
* *Mab.* quod cernebat

Sed & aliud huic simile per ejus benedictionem Deus Christus operatus est miraculum. Perveniens servus Dei cum sociis ad domum cujusdam amici sui, & paulisper cupiens in domo dilecti longi laborem itineris refectione allevare, patremfamilias nihil vini habere comperit. Quatuor ergo modicos flascones (p), quos tantum in itineris solatium secum ejus socii ferebant, jussit afferri: eosque in ejus nomine benedixit, qui in convivio nuptiali aquas convertit

CAP. XVIII. *Mab.* Cap. XIX.
Simile miraculum.
Joan. II.

(n) *Sueſtra*] *Susterense Monasterium* olim Monachorum nunc nobilium Canonicarum celebre collegium, in Pago Mosano, in ducatu Juliacensi, a præterfluente rivo cognominata.

(o) *Dulcissimi saporis fossam*] *Eadem cisterna*, inquit Joan. Beka in Chron. *nunc in territorio de Heylingelo patenter ostenditur, quæ ab inquilinis illic habitantibus moderno tempore* PUTEUS S. WILLIBRORDI *dicitur. Mabill.*

(p) *Modicos flascones*] Apud Mabillonium: *modicas*, genere feminino, quo vox *flasco* ibidem semper sumitur, an ab ipso ALCUINO, an ex incuria scriptoris? Codices certe differunt, prout patet ex hac Edit. Quercetani. Vid. hanc vocem in Glossario D. du Cange.

vertit in vinum*. Et mirum in modum post benedictionem* quasi quadraginta viri ex illis lagunculis usque ad satietatem bibebant, & cum magna gratiarum actione sibi lætis invicem animis dicebant: Vere Dominus Jesus hic implevit, quod in Evangelio promisit, dicens: *Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet.*

* Mab. qui in Cana Galileæ aquas in vini saporem mutavit
* Id. post benedictionis gratiam
Joan. XIV. 12.

CAP. XIX. Mab. Cap. XX.

Perrexit idem sanctus Prædicator quodam tempore, more solito, ob evangelizandi gratiam, cum festinatione in Frisiam: & propter laborem viæ in pratis cujusdam divitis paululum lassos refocillare equos volebat. Quos dives ille in pratis suis pasci cernens, superbiæ spiritu equos cædere cæpit, & e pascuis abigere. Quem vir Dei placidissimis verbis alloquitur, dicens: "Desine nobis [frater] injuriam facere: non enim propter læsionem tui, sed propter necessitatem nostri, ad horam in his pascuis quiescere voluimus. Instat nobis opus Dei peragendum, cujus tu quoque mercedem habere poteris, si nos, quantum ad te pertinet, [benigno] adjuveris animo: memor illius Domini nostri Jesu Christi dulcissimæ promissionis: *Qui vos recipit, me recipit: & qui me recipit, recipit eum, qui me misit.* Sed magis mente pacifica nobiscum quasi amicus teipsum reficiens, aliquantulum bibe, nobisque cæpto itinere pergentibus, tu a Deo benedictus, revertere in domum tuam." Ille autem in malitia pertinax, nolens pacificis viri Dei verbis acquiescere, sed convitia ingeminans, opprobria jaculans: "Tu me, inquit, hortaris bibere, & pacem tecum inire: scito certissime, quod tecum bibere pro nihilo habeo." Rapiensque ex ejus ore verbum hoc vir Dei: "Si non velis, ait, mecum bibere, non bibe." Et statim paratis sociis, perrexit viam suam. Ille quoque contumax, domum suam festinabat adire, sed totus subito siti ardebat; cupiensque ardentem stomachum vino refrigerare, os, quod viro Dei convitia ingessit, vini potionem recipere non valebat*: [& qui pacem cum servo Dei voluntarie noluit], pœnam in seipso necessarie sustinuit. Vocati sunt medici, qui sitim sedarent, aut facultatem ægroto bibendi præstarent. Anhelabant viscera, sed non fuit, qui guttam vini fervescenti pulmoni infundere valuisset. Tandem aliquando* pœnitentia ductus ille, in seipsum reversus est, & agnoscebat sanctum WILLIBRORDUM esse, quem offenderat; illiusque, anhelante spiritu, optabat reditum. Qui sequenti anno eadem reversus est via, præcognitoque adventu ejus, obvius ei homo ægrotus venire festinabat*, culpam confitens suam, & quam patiebatur pœnam aperiens, & pro amore Christi se solvi deprecabatur. Quem vir Dei misericordia motus absolvit, deditque illi cum benedictione de suo bibere calice. Qui mox absolutus bibebat, & sanus in suam reversus est domum.

Matth. X. 40.

Contumeliosus in virum Dei divinitus punitur.

* Mab. recipere noluit
[] desunt in Mabill.
* Mab. Sero tandem
* Mab. ægrotus pervenit
Pœnitens vero liberatur.

CAP. XX. Mab. Cap. XXI.

Est in Treverensi civitate Monasterium Puellarum (q), quod temporibus beati WILLIBRORDI Episcopi pestis acerrima invasit. Cujus acerbitate multæ ex ancillis Dei moriebantur*: quædam vero longo infirmitatis dolore jacebant in lectulo: ceteræ vero nimio terrore turbatæ, quasi præsentem mortem metuebant. Et quia prope est prædictæ civitati sancti viri Monasterium, quod appellatur Esternaco (r), in quo usque hodie Sanctus ille requiescit corpore, & ejus posteri ex legitima traditione Patris, & piissimorum pietate Regum tenere noscuntur: ideo antedicti feminæ Monasterii, audientes sanctum virum illuc venire, statim miserunt legationes, postulantes eum non tardare venire. Qui beati Petri Principis Apostolorum mitissimo doctus exemplo, de Joppe ob viduarum Christi petitionem venientis Lyddam, ut sanctam suscitaret Tabitham, festinus venit*, audito desiderio ancillarum Christi, ad illas. Et veniens, mox in

* Mab. mortuæ sunt
Moniales a peste liberat
Actor. IX.
* Mab. non piguit venire ad illas

(q) *Monasterium puellarum*] Browerus hunc locum de Monasterio *Horreensi*, in ipsa urbe Trevirensi sito, interpretatur Annal. Trevir. Libr. VII. Subdubitat Mabillonius, an non intelligendum sit de *Palatiolo* Monasterio olim Virginum, nunc Collegiata. At vero *Palatiolum* (hodie Pfaltzel) una hora ab urbe ad sinistrum Mosellæ litus, non in ipsa civitate situm est; ut testatur Illustr. D. de Hontheim Hist. Trevir. Tom. I. pag. 23. verosimilior ergo est interpretatio Broweri.

(r) *Quod appellatur Esternaco*] Hodie *Epternacense Monasterium*, de cujus origine, juribus & acquisitionibus; secularisatione, ac restitutione ad Benedictinos consule Illustr. D. ab Hontheim Hist. Trev. Tom. I.

in eodem Monasterio Missa pro infirmis celebrata, aquam benedixit, qua & domos illarum adspergi jussit, & ægrotantibus potandam transmisit. Quæ cito, divina donante misericordia, convaluere, nec ullæ in eo Monasterio prædicta peste exinde moriebantur.

Virtus Missæ & aquæ benedictæ.

Contigit cuidam patrifamilias & domui suæ dira dæmoniacæ illusionis tentatio, ita ut aperte malignus in ejus domo spiritus, ex horrore & maleficiis habitare agnosceretur. Nam subito cibos, vel vestimenta, vel alia domui necessaria, rapere solebat, & in ignem mittere *. Quin etiam parvulum, inter amplexus parentum pausantem, illis dormientibus, tulit, & in ignem projecit. Sed vagitu infantis parentes excitati *, vix parvulum de incendio eruerunt, & multa atrocia eadem familia a nefando spiritu perpessa est: nec a quolibet Presbyterorum expelli * potuit, donec vir sanctus WILLIBRORDUS, a patrefamilias postulatus, aquam illis benedictam direxit præcipiens omnem domus illius supellectilem foras efferre, & aqua illa adspergi, prævidens in spiritu domum flammis consumendam esse. Quibus ita gestis, vacuam domum a loco lectuli ignis invasit, totamque consumpsit. Altera vero in eo loco cum sanctificatione aquæ benedictæ ædificata, nihil exinde pristinæ tentationis passi sunt in ea: sed cum omni tranquillitate & quiete degentes, & Domino gratias agentes erant, qui illos per servum suum redimere dignatus est.

CAP. XXI. *Mab.* Cap. XXII. Malignus spiritus per aquam benedictam a domo pellitur

* *Mab.* mittebat * *Mab.* suscitati * *Mab.* depelli

Idem quoque vir Deo amabilis quædam prophetico prædixerat spiritu, quæ post rerum eventus vera probavit. Baptizavit enim PIPPINUM filium Francorum fortissimi Ducis Caroli, Patrem hujus nobilissimi Caroli, qui modo cum triumphis maximis & omni dignitate gloriosissime Francorum regit imperium. De quo PIPPINO Patre ejus idem sanctus vir præsaga voce coram discipulis suis prædixit hoc vaticinium: "Scitote, inquiens, quod iste infans sublimis erit valde & gloriosus, & omnium præcedentium Francorum ducibus major." Hujus itaque vaticinii veritas nostris probata est temporibus, nec opus est testimoniis assequi, quod totius regni agnoscit auctoritas. Scit namque omnis populus, quibus nobilissimus victor celebratur triumphis, vel quantum terminos nostri * dilatavit Imperii, (s), vel quam devote christianam in regno suo præparavit religionem, vel quid pro defensione sanctæ Ecclesiæ Dei apud extraneas exercuit gentes. Quæ omnia melius oculis probari, quam verbis explicari queunt.

CAP. XXII. *Mab.* Cap. XXIII. Pippinum baptizat, & illius futuram sublimitatem prædicit.

* *Mab.* termini nostri imperium

Fuit vero iste vir sanctus, omni dignitate præclarus, statura decens, vultu honorabilis, facie venustus, corde lætus, consilio sapiens, ore jucundus, moribus compositus, & in omni opere Dei strenuus. Cujus autem patientiæ esset, ex ante dictis ejus gestis ostenditur. Quantam vero habuerit * industriam in Evangelio Christi prædicando, vel qualiter illum in opere prædicandi divina adjuverit gratia, non necesse est nostro prosequi stilo, quod totius populi testimonio comprobatur. Porro ejus secreta conversatio in vigiliis & orationibus, in jejuniis & psalmodiis, ex vitæ sanctitate & signorum ostensione intelligi datur. Caritatem scilicet assiduus labor ostendit, quem quotidie pro Christi nomine sustinuit. Denique vir sanctus omnibus diebus vitæ suæ in divino proficiens opere, Deo amabilis & omni populo gratus *, temporibus Caroli antiqui, fortissimi Francorum Ducis, senex & plenus in omni perfectione dierum (t), appositus est ad Patres suos, multiplicem laboris sui fructum accepturus a Deo, seculum hoc relinquens *, ut cœlum possideret, Christum sine

CAP. XXIII. *Mab.* Cap. XXIV. Dotes ejus & virtutes.

* *Mab.* vel quantam habuisset

Obiit.

* *Mab.* placabilis

* *Mab.* hominem exuit cum seculo

(s) *Nostri Imperii*] Ex his verbis intelligi posse videtur, ALCUINUM hanc vitam scripsisse, dum moraretur in Francia.

(t) *Plenus dierum*] Nempe annos octoginta & unum prætergressus, prout ipse ALCUINUS scribit infra Libro II. seu in vita metrica Cap. XXIV. ubi ita canit:

Bis octena pius complevit lustra Sacerdos
Ter quater & menses; mensis jamjamque Novembris
Idibus octenis cœli migravit ad aulam.

Mabillonius ob hæc verba hujus ultimi versus: *Idibus octenis*, corrigendum esse censet hunc locum editionis Quercetani, ubi legitur: *Die septima mensis Novembr. id est, VII. Idus.* Ac potius ad fidem librorum MSs. legendum: *Die sexto mensis Novembris, id est, VIII. Idus.*

fine fine in æterna gloria visurus: in cujus dilectione, quamdiu nobiscum vixerat, laborare non cessabat. Die septima mensis Novembris, id est, VII. Idus*, ex hac peregrinatione ad perpetuam migravit patriam (u), & sepultus est in Monasterio Epternaco, quod ipse Deo, ut præfati sumus, construxerat: Ibi usque hodie, divina operante misericordia, signa & sanitates ad sancti Dei Sacerdotis reliquias fieri non cessant. Ex quibus aliqua huic nostræ de eo historiæ subjicienda esse æstimavimus, in gloriam & laudem Domini nostri Jesu Christi, qui hæc per servi sui patrocinia sæpius operari dignatus est*. Conditum est venerabile corpus in sarcofago marmoreo, qui primum toti Dei famuli corpori quasi dimidio pedis brevior inventus est, fratribus ob hoc valde contristatis, & sæpius tractantibus* ubi aptum sancto corpori invenirent locellum. Sed miro modo, divina donante pietate, inventus est subito sarcofagus tanto viri Dei corpori longior, quanto brevior ante apparuit. Et in eo viri Dei corpus cum hymnis, psalmodiis, & omni honore condentes, sepelierunt illud in Ecclesia præfati Monasterii, quod ille summus Dei sacerdos in honore sanctæ Trinitatis ædificavit, & dedicavit. Sed & miri odoris fragrantia omnium perfuderat nares, ut perspicue intelligeretur, ad exequias viri sancti angelicum venisse ministerium.

* *Mab.* die sexto Nov. i. e. VIII. Idus.

Sepultus Epternaci

* *Mab.* Cap. XXV.

* *Id.* sæpius suspensis. Illustre miraculum

CAP. XXIV. *Mab.* Cap. XXVI. Anima ab angelis in cœlum portatur.

Sed & cuidam religioso sancti viri discipulo longius posito, in oratione vigilanti, obitus illius revelatus est. Nam vidisse se testabatur animam sanctissimi Patris sui cum magna luminis claritate, cum consona canentium laude, ab angelicis exercitibus ad cœlorum regna portari. Multi quoque fratrum testati sunt, crebro se super lectulum, in quo beatam animam suo Creatori reddidit, mirabile vidisse lumen, suavissimamque odoris dulcissimi sensisse fragrantiam: ut omnino his signis crederetur, cœlestes locum frequentasse* cives, in quo sancta anima migravit ad Dominum*. Per* unctionem quoque olei, quod supra corpus Sancti lucere solebat, multi infirmi, Deo donante, & fide illorum cooperante, curati sunt. Pœnitentes quoque sæpius ad eandem venientes ecclesiam, circulis ferreis more solito circumdati, ruptis circulis subito vincula sua resoluta senserunt*. Cujus rei, adhuc in ecclesia circuli pendentes, testes sunt.

* *Mab* frequentare

* *Mab.* ad Christum

* *Mab.* Cap. XXVII. Miracula ad viri sancti corpus.

* *Mab.* Pœnitentibus &c. vincula resoluta sunt.

Quædam

Cui lectioni suffragatur Hrabanus in Martyrologio; quamvis alii Martyrologi, Wandelbertus, Usuardus, Ado & Martyrologia Romanum & Benedictinum, nec non Kalendaria ecclesiastica S. WILLIBRORDI natalem diem VII. Idus Novembres consignent.

(u) *Ad perpetuam migravit Patriam*] S. WILLIBRORDUS anno ætatis tricesimo tertio, Christi vero DCXC. in Frisiam trajecit, ut supra Not. (e) dictum est. In Frisia per annos quinquaginta prædicationi operam dedisse certum est ex Epist. XCVII. S. Bonifacii ad Stephanum Papam, ibi: *Qui per L. annos prædicans, præfatam gentem Fresonum maxima ex parte convertit ad fidem.* Quinquaginta si sexcentis nonaginta adjiciantur, prodit annus DCCXL., quo proinde annus obitus S. WILLIBRORDI collocandus est. Mabillonius quidem in notis ad hanc vitam S. WILLIBRORDI obitum statuit anno DCCXXXIX. secutus Theofridum Abbatem Epternacensem, qui vixit Sec. XI.; hanc tamen suam sententiam correxit Tom. II. Annal. Ben. Libr. XXI. Num. LXIV. ubi obitum viri sancti refert ad annum DCCXLI. vel antecedentem. Credit vero vir celeberrimus, ALCUINUM cum sancto Bonifacio non bene convenire; ALCUINI enim calculo admisso, ait, non nisi 48. anni ad prædicationem S. WILLIBRORDI restant; Nam si ab annis ætatis - - 81.
subtrahantur anni ætatis, qua venit in Frisiam, sc. - - - - 33.
ad prædicationem non restant, nisi - - - - - - - 48.

Verum nullam hic esse discrepantiam censeo, si ad mentem ALCUINI *annus trigesimus tertius ætatis, quo in Frisiam venit, computetur cum annis prædicationis; & annus obitus statuatur annus octuagesimus secundus inceptus aut nondum completus. Sint ergo anni ætatis, quando S.* WILLIBRORDUS *in Frisia prædicare cœpit triginta duo completi: annus ætatis, quo completis omnino octoginta uno annis obiit, octuagesimus secundus.*
Subtractis ergo ab anno obitus - - - - - - - 82.
annis adventus - - - - - - - - - 32.
restant anni prædicationis - - - - - - - 50.
Optime ergo concordat calculus ALCUINI *cum assertione S. Bonifacii.*

Quædam vero mulier paralytica, ſeptem annis* magnis cruciata doloribus, in tantum graſſante eadem quotidiana infirmitate afflicta eſt, ut omni membrorum officio deſtituta, alieno uteretur miniſterio, & in ſolo tantummodo pectuſculo vix anhelans ſpiritus ſuſpiria feſſa retraheret. Hæc a propinquis ad eccleſiam, ubi Sanctus Dei requieſcit, ferebatur, prope locellum reliquiarum ejus poſita. Quæ* in eodem loco fuſis lachrymis, deprecata eſt per interceſſionem ſancti ſui Famuli, divinam ei miſereri clementiam*: atque a Domino Deo exaudita, moxque ab omni infirmitate liberata, ſoſpes cum gaudio gratias agens Deo, propriis pedibus, quæ prius ab alienis portabatur, cucurrit ad domum.

CAP. XXV. *Mab.* Cap. XXVIII. * *Mab.* pluribus annis. Paralytica ſanatur. * *Mab.* poſitaque * *Mab.* ut divina ei ſuffragaretur clementia

Item adoleſcens quidam infirmus ad corpus beati Pontificis manibus deductus eſt amicorum, qui totis intremuit membris. Nec enim caput per ſe levare potuit, ſed quaſi collo fixum non eſſet, huc atque illuc cadens volvebatur. Nam aliquoties ita exanimis factus eſt, ut omnino mortuus videretur. Quem, ut prædiximus, ſui prope corpus ſancti viri poſuerunt. Sed miſericordia Dei donante, omnibus, qui aderant, cernentibus, ita ſubito ſanus effectus eſt, ut nihil in eo priſtinæ infirmitatis, vel doloris antiqui ultra remanſerit.

CAP. XXVI. *Mab.* Cap. XXIX. Infirmus ſanitati reſtituitur.

Quidam etiam officio Diaconus, & non merito, in eccleſia ſancti viri crucem auream, quam vir ſanctus ſecum in itinere portare ſolebat, cum aliis denariis eccleſiæ, infeliciſſimo non horruit ſubtrahere * furto. Turbati ſunt hac re fratres*, utpote factorem impii ſceleris ignorantes, tunc precibus quidem Sancti Dei confidentes, illud tam nefarium ſcelus occultari non poſſe; fraterna tamen pietate hominem ad pœnitentiam revocare niſi ſunt, non perdere cupientes. Ille vero, qui hoc crimen commiſit, obdurato corde ſalutem ſuam contempſit, ſicut impius, dicente Salomone, *cum in profunditatem malorum venerit, contemnit.* Cogitavit infelix latere [poſſe, quod clam absque oculis aliorum ſe feciſſe ſciebat: ſed Dei oculum, cui omnia aperta ſunt, latere] non potuit, qui ſervorum ſuorum injurias ſæpius vindicare non tardat. Nam miſer ille, qui hoc perpetrare crimen non abhorruit, miſera ſubito morte arreptus interiit, & in ipſo vitæ exitu aliquibus fratrum reatus ſui crimen oſtendit; & ubi oſtendiſſet, quod furto rapuit, indicavit. Videtis, fratres, quam terribili damnatus judicio eſt, qui ſancti Dei Eccleſiam furto violare non timuit. Idcirco obſecro, ut caſtam in hac habeatis converſationem, quatenus divina clementia per ſancti CLEMENTIS viri apoſtolici preces in omni petitione honeſta vos exaudire dignetur, ſicut ante diximus illam exaudire preces infirmantum in eadem [hac] eccleſia: eosque cum diu deſiderata ſanitate domum redire [conceſſit]. Nec ſcilicet dubitandum eſt, quod veluti viſibiliter corporeas illorum dignatus eſt Chriſtus ſanare infirmitates; ita & occultas animarum noſtrarum ægrotationes, intercedente pro nobis Sancto ſuo, qui hic corporaliter requieſcit (x), & quem ſpiritaliter præſentem eſſe credimus, quotidie ſanare non ceſſat; ſi firma fide, & confeſſione vera cum lachrymis effundimus in loco iſto ante conſpectum pietatis illius corda noſtra, qui pro ſua divina clementia paratus eſt* ad ignoſcendum, ſi nos tardi non fuerimus ad deprecandum. Cui laus ſit & gloria in ſempiterna ſecula.

CAP. XXVII. *Mab.* Cap. XXX. Fur ſacrilegus detegitur. * *Mab.* rapere * *Mab.* turbatis hac de re fratribus Prov. XVIII. 3. * *Mab.* præſtabilis eſt

Reſtat nunc de beato WILGISO, qui fuit hujus ſancti viri, ut ante diximus, Pater; ut a quo hujus hiſtoriæ primum Capitulum incipit, de eo noviſſimum finiatur. Rediit igitur anniverſarius ejusdem beati WILGISI ſanctæ migrationis dies, in qua pius Abba ALBERTUS (y), ſucceſſor venerandi Archiepiſcopi, poſt ſacratiſſima Miſſarum ſolemnia, & honorem Deo debitum, cum fratribus epulari & gaudere aggreſſus eſt. Sed in eo Monaſterio nil plus vini inventum eſt,

CAPUT XXVIII.

(x) *Qui hic corporaliter requieſcit*] Diceres ALCUINUM in Monaſterio Eſternacenſi tum vixiſſe quaſi domeſticum. At hæc ſimiliaque verba ſcribit nomine Monachorum Eſternacenſium, qui ea in divinis officiis recitaturi erant. Idem dicendum de Homilia in hujus Sancti Natali, Auctore ALCUINO, recitanda. *Mabill.*

(y) *Abbas Albertus*] al. Alcbertus, S. WILLIBRORDI in regimine Monaſterii Eſternacenſis ſucceſſor, ad quem extat diploma Pippini Regis apud Browerum Annal. Trevir. Libr. VII. *Mabill.*

quam duo tantummodo flascones, quorum unus prandii hora exhaustus est*, alter in horam cœnæ reservatus. Igitur post vespertinam melodiam, pro reverentia ejus diei, fratres ad refectorium reversi sunt, & post sacras lectiones præfatus Abbas fratres allocutus est, dicens: Decet nos, o venerandi Patres, cum gaudio spiritali venerabilium Patrum nostrorum festivos dies celebrare, & aliquanto laxius, solito* rigore, nostris indulgere corporibus, non luxuriæ, sed caritatis causa. Nequaquam vero vos* celassem, si aliquid plus habuissem in hoc Monasterio, quam hunc solum flasconem, qui nobis hora prandii restabat. Potens est tamen Deus per preces Sanctorum suorum hunc eundem nobis abundare facere, illos honorificare, & nos lætificare, & ostendere nobis, licet indignis, suæ pietatis miracula; qui per benedictionem quondam sancti WILLIBRORDI Patris nostri, ex quatuor flasconibus quadraginta viros satiare dignatus est. Tantum cum gratiarum actione* in spe bibamus, quod habemus. Primo & secundo de eodem flascone omnes biberunt fratres, & inventus est a ministro ita plenus, ut ante. Hoc audito, Abbas cum fratribus Deo agere gratias satagebat: biberuntque, laudantes divinam clementiam* illa nocte cum sobrietate & lætitia, quantum voluerunt. O felicem Patrem, qui talem generavit Filium, qui tali hærede a Deo dignus habitus est. In quo benedictio illa impletur, quæ in Deuteronomio legitur: *Benedictus tu, & benedictus fructus ventris tui.* Amen.

*Mab. epotatus est

*f. soluto

*Mab. vobis

Miraculo vinum augetur inter bibendum.

*Mab. cum gratulatione

*Mab. congratulantes divinæ clementiæ

Deut. XVIII. 3. & 4.

EJUSDEM ALCHWINI HOMILIA,

De Natali S. Willibrordi Archiepiscopi. (z)

I. Licet per totius orbis Ecclesias conveniat omni populo christiano Sanctorum festa celebrare, victorias laudare, [vitam imitari]: & quia in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, in omni terra consona cunctorum viventium voce laudandi sunt; tamen locis in singulis propter familiaritatem cohabitationis cujuslibet illorum, & propter præsentiam sanctarum reliquiarum, quæ in solatium illis vel illis condonatæ sunt habitatoribus, speciali quadam veneratione apud cives suos familiarius honorantur. Igitur Roma urbs, orbis caput, beatorum Apostolorum PETRI & PAULI specialius quodammodo gloriosissimis lætatur triumphis. Unde ad eandem & gentes & populi, cum devoto pectoris officio, quotidie concurrunt, ut majori quique apud beatos Apostolos fidei compunctione, vel sua defleant crimina, vel cœlestis vitæ abundantiori spe, sibi aditum aperiri deposcant. Mediolana olim civitas imperialis S. AMBROSIO gaudet defensore. Alpes Acunumiæ* (a) sanctorum Thebæorum felicius sanguine, quam [nivali] proceritate exaltantur. Beatius fœcunda Pictavia B. HILARII Pontificis reliquiis exultat, quam venditionum & emptionum alteratione, in quibus sæpe versatur iniquitas. Quid te Turonica civitas loquar, muris quidem parvula & despectibilis, sed S. MARTINI patrociniis magna & laudabilis? Quis propter te, adierit te? Nonne propter illius certissima suffragia, turbæ ad te confluunt christianorum? Omnia Parisiacæ civitatis suburbana, S. DIONYSII (b), vel S. GERMANI magnificis jucundantur auxiliis, & festivos illorum dies majori populorum celebrant frequentia. Tota Campania cum populis suis propter REMIGIUM venerabilem prædicatorem, ad Rhemensem festinat urbem, apud eam quasi præsenti Patrono sua vota ferentes. Sic divina clementia toti consuluit mundo, dans singulis provinciis vel populis, quo speciali gauderent Patrono.

Celebriora Sanctorum Patrocinia enumerantur.

*al. Agauniæ

II. Nobis vero sanctissimi WILLIBRORDI non infima perdonavit auxilia, sed præclara & gloriosa contulit suffragia. Gaudeamus, dilectissimi fratres, in Domino, & spirituali jucunditate lætemur, qui nobis talem vitæ perdonavit Doctorem,

(z) *Apud Mabill.* Incipit Sermo in Natali ejusdem, convenienti populo recitandus.

(a) *Alpes Acunumiæ*] i. e. Penninæ, proximæ Sedunis, in quibus Agaunum Monasterium, SS. MM. Thebæorum reliquiis decoratum. *Mabill.*

(b) Hunc locum notavit Hadrianus Valesius, in disceptione de Basilicis Cap. VIII. adversus Joan. Launoium, qui Basilicam S. Dionysii tumulo illustrem intra muros urbis Parisiacæ primitus conditam fuisse affirmabat. *Mabill.*

rem, justitiæ præceptorem, unanimitatis nostræ auctorem; qui nos in hoc sacratissimum ovile congregavit, & pietatis magisterio erudivit. Gaudeat & nobiscum omnis populus, qui ad natalitia sanctissimi Patris hodie concurrit, & vigiliis apostolici viri pia devotione interesse studuit, & in præsentia Domini nostri Jesu Christi, & sanctorum Angelorum, & beatissimi Pontificis stare satagebant. Nullus, obsecro, dubitet in fide, nec de veniæ largitione hæsitet, nec de piæ petitionis fructu & effectu, qui nobis talem concessit patronum. Illius nos precibus concedit exaudiri, quia quanto fiducialius deprecamur, tanto citius exaudiemur. Fide enim omnia impetrantur, sicuti hujus viri sanctissimi, cujus hodie festivum celebramus diem, certissima ante oculos habemus exempla, qui mox ab infantia sua, per fidem Deo placere contendit. Nam patriam, cognationem & amicos, fervente fide, pro amore Dei dereliquit, terrena contempsit, ut cœlestia adquireret. Idcirco magnum laboris sui fructum invenit, & multas populorum turbas ad Christum convertit: & plurimos paganorum, ab erroris iniquitate avertit, & divina cooperante gratia, filios iræ, filios fecit esse misericordiæ. Inferna conclusit, cœlum aperit, plurimas peragravit gentes, ut omnes in viam veritatis adduceret: nec sibi ipsi pepercit; populos adivit feroces, si forte purpureas martyrii coronas inveniret: quem Deus ob multorum servavit salutem, quatenus majori prædicationis gloria honoraretur, quam si solus martyrio coronaretur. In pace quievit, quia in spe laboravit. Vitam invenit æternam, quia temporalem reliquit; nobis ablatus, angelis sociatus.

Fide omnia impetrantur

S. WILLIBRORDI labores apostolici.

III. Patrocinium

O beatissime Christi Sacerdos! ne nos derelinquas laborantes in terris, sed precibus tuis de cœlis adjuvare non cesses. Vita tua apud homines semper probata fuit pro Deo: sint preces tuæ apud Deum semper intentæ pro hominibus. Meditatio tua fuit in lege Domini die ac nocte: ideo sicut palma floruisti in domo Domini. Sicut cedrus Libani multiplicasti filios tuos, qui ad te tota mentis intentione clamant: tu illos pia intercessione adjuvare digneris. Sentiamus tuum nobis clementissime [adesse] auxilium, qui tuis devotissime instamus officiis. O felix anima! quæ seculi labores dereliquisti, & cœlestem cum multiplicis sudoris tui fructu requiem intrasti: talenta tibi commissa multiplicasti, præmia promissa accepisti. In pauca fidelis fuisti in terris, supra multa constitutus gloriaris in cœlis. Gaudia Domini Dei tui, quæ semper optasti, semper habere cæpisti. Te continuis, o pater! prosequimur laudibus, tu nobis assiduis auxiliare precibus. Credimus te in præsentia Domini Dei tui omnia posse impetrare, quæ poscis; dum tanta potuisti in præsentia nostra per ejus gratiam efficere miracula. Tu modo civis Angelorum, tu socius Sanctorum, tu lætus cum illis canticum novum cantabis: *Sicut audivimus, ita & vidimus: Beati qui habitant in domo tua Domine, in seculum seculi laudabunt te.* Et, *Videbitur Deus deorum in Sion.* Cujus beata visio plena est felicitas, sicut ipsa Veritas in Evangelio testatur dicens: *Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* In cujus dulcissima dilectione iste sanctus vixit in mundo, ideo in ejus aspectu lætatur in cœlo.

Gloria

Psalm. XLVII. 9. Psalm. LXXXIII. 5. — 8. Joan. XIV. 21.

IV.

Videte, fratres carissimi! quanta gloria est Deum sequi. Iste pro amore Christi patriam contempsit, peregrinationem elegit, divitias seculi parvi pendebat, paupertatem voluntarie amavit. Et cognovimus, qualem honorem postea habuit inter homines, sed melior est gloria, quam æternaliter possidet inter Angelos. Hujus sanctissimi Doctoris nos exempla de ignaviæ torpore suscitent, ut quod in illo prædicamus, impleamus in nobis. Agones illius laboris laudamus, vias nostras in vestigia ejus corrigamus: quatenus qui sanctitatis ejus sequimur exempla, beatitudinis sortiamur & præmia, per eum, qui illum coronavit, & nos adjuvabit, Jesum Christum Dominum nostrum, qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat in gloria sempiterna. Amen.

Imitandus a nobis.

Explicit Liber primus, prosaico gradiens sermone, de Vita, ac Virtutibus, obituque sancti Willibrordi Archiepiscopi.

INCIPIT LIBER SECUNDUS,

QUEM ALCUINUS METRO STUDENS COMPOSUIT.

CAPITULA LIBRI.

* *Mab.* quod confringens famulus Dei

* *Mab.* liberasset

PRÆ-

PRÆFATIO.

ECce tuis parvi votis, venerande Sacerdos,
Cor quia de vero fervet amore mihi.
Pontificis magni Willibrordi & Præsulis almi
[Percurrens titulis inclyta gesta citis.]
Sit licet inferior, strepitans cum murmure rauco,
Illius egregiis sermo meus meritis:
Protulit ad templum Christi, Willibrorde Sacerdos,
Nostra fides vestrum parva minuta tamen.
Quæ rogo suscipias clementer, mente benigna,
Criminibusque meis posce, precor, veniam.
Non sunt digna tuis meritis mea munera, Præsul,
Qui regnas summi dives in arce poli:
Ni pius in templo Deus æra minuta ferentem
Laudasset viduam, quæ sua vota dedit.
Æra minuta duo diversi ponderis ista,
Sancte Pater supplex in tua templa fero.
Sed prius hæc *1 retinet planis nummisma figuris,
Posterius sed jam Pierium rutilat.
Sunt qui in lege sacra pilos pellesque caprarum
Ad pia tecta Dei ferre jubentur onus.
Non tamen hos sperni jussit lex sancta tonantis,
Sed grate accipere mens pia quæ tulerit.
Sic non magniloquas quæris Pater optime gazas, *2
Sed vero calidum pectus amore meum.

INCIPIT NARRATIO.

CAPUT I.

VEnerat occiduis quidam de finibus orbis,
Vir virtute potens, divino plenus amore,
Ore sagax, & mente vigil, & fervidus actu,
Ad te, temporibus PIPPINI, Francia felix;
Quem tibi jam genuit fœcunda Britannia mater,
Doctaque nutrivit studiis sed Hibernia sacris,
Nomine WILLBRORDUS, meritis vivacibus almus:
Qui peregrina petens Domini deductus amore,
Semina perpetuæ cupiens cœlestia vitæ
Spargere, qua rarus fuerat prius accola verbi.
Quem mox PIPPINUS Francorum rector honestus
Suscipit, atque illum sitientia rura rigare
Per loca mandavit jam singula, rore superno,
Auxiliisque Dei famulum firmavit honestis.

CAPUT II.

Ille Deo plenus, lumen de lumine Christo,
Jam quascunque piis peragravit gressibus urbes,
Vel castella, casas, vel compita, semper ubique
Sparsit evangelicæ radios per pectora lucis.
Multorum donec fidei pia flamma reluxit,
Et nox cæca procul illa decessit ab urbe, *3
Quotidieque ruunt idolorum fana profana,
Et populi Christus resonabat in ore fidelis.

CAPUT III.

Crescere PIPPINUS dum viderat inclytus auctor
Ecclesiam Christi, fidei & venerabile donum,
Congaudens nimium tali doctore salutis,
Ac melius ratus, citius se mittere Romam
Præcipuum fidei præconem, quatenus illum
Pastor apostolicus firmaret in ordine primo,
Esset ut Ecclesiæ Præsul, summusque Sacerdos.

CAPUT IV.

Pontificalis apex, Petro dignissimus hæres,
Sanctus apostolicam tenuit tunc SERGIUS aulam,
Vir bonus & prudens, nulli pietate secundus,
Ante diem quartam facta est cui visio nocte,
Quam vir venisset Romam præclarus ad illum.
Angelus e cœlo veniens prædixerat illi:
Ecce Deo carus, properat hanc hospes ad urbem
A duce Francorum missus sub munere largo.
Hunc tu mente pia saltem tractare memento,
Et mox Pontificem summo sacrabis honore.
A te quæ cupiet, capiat quoque dona Sacerdos.
Iste Deo sociat populorum millia multa.
Angelus his dictis cœli remeavit ad aulam.

CAPUT V.

Annuit angelicis monitis mox Papa beatus,
Atque Dei famulum tractavit mente benigna:
Ut fuerat jussus, compleverat omnia promptus,
Pontificemque illum magno sacravit honore,
Nomine CLEMENTEM patria *4 jussitque vocari,
Et quæcumque petit sanctus sibi, tradidit illi,
Plurima sanctorum præstans ei dona piorum.

CAPUT VI.

His actis Domini famulus remeavit ad orbem
Francorum, veniens firmatus munere summo
Et totus gaudens, populus tunc accipit illum,
Flumina mellіflua cupiens haurire salutis:
Quæ Pater egregius cunctis impenderat ultro,
Rore rigrans supero cunctorum pectora Christi,
Et quocumque pius veniebat forte Sacerdos,
Auxiliante Deo fructus carpebat amœnos.
[Catholicæ fidei donec impleverat urbes
Agnitione Dei, villas, atque oppida, rura].

CAPUT VII.

Nec his contentus Francorum finibus, ultra
Spargere sed temptans divini semina verbi,
Gentibus antiquo captis errore Fresonum,
Vel Danis, multum populo per secla feroci,
Quos tunc haud potuit (reges quia forte scelestos
Illi habuere quidem) ad fidei convertere donum.

CAPUT VIII.

Sed Deus omnipotens animas donaverat illi,
Gentibus ex ipsis aliquas, & mira peregit
Perque suum servum quædam: qui in pace reversus
Ad populum Domini spectans regionibus istis,
Janua perpetuæ, Christo pandente, salutis
Dum esset aperta piis monitis, sed semper ubique
Firmabat cunctos; PIPPINUS tempora vitæ
Præsentis complens, CAROLO sua regna relinquit.

CAPUT IX.

Qui mox nobiliter regales rexit habenas,
Amplificans fines, gentes superando triumphis
Externas, etiam bello vicitque Fresones,
Et ferrata super illos carpenta subegit,
De manibus tulerat horum quoque frena tributi.

CAPUT X.

Tunc vir evangelicus remeans Willibrordus & illis
Verba ferens vitæ, sacro & baptismate tinxit,
Quos fidei donis primo sacer imbuit almis,
Et lux orta fuit residenti mortis in umbra
Jamque diu populo; verus sol Christus ubique
Eluxit, subito tenebris cedentibus atris.

CAPUT XI.

Tunc data Pontifici est *Trajecto* sedes in urbe,
Et gens tota simul Fresonum subditur illi,
Disceret ut magno fidei documenta ministro.
Mox constructa Deo viguerunt templa perenni,
Per loca sunt positi & doctores multa fideles,
Qui regerent populum, vitæ qui verba docerent,
Qui baptisma darent, cœli qui pane cibarent;
Ne plebs esuriens a se jejuna rediret,
Sed cunctis Christus potus, cibus esset abundans.

*1 *al.* sed prius æs. *2 *al.* grates. *3 *Mab.* illo discessit ab orbe. *4 *Mab.* patrio.

CAPUT XII.

Hoc opus hoc fuerat præclaro Præsule semper,
Plurima quod ferret animarum lucra Tonanti,
Et Domino ad servos remeanti occurreret ultro,
Multiplicata ferens manibus utrisque talenta.
Circuit idcirco vigil hoc tutamine mandras, *1
Nominibus meritis ut Christi augeret ovile,
Et quocumque pius perrexit Præco salutis,
Gratia celsithroni semper prævenit euntem,
Effectum tribuens factis verbisque docentis.

CAPUT XIII.

Plurima perque suum fecit miracula servum,
Quæ nunc non libuit versu percurrere cuncta:
Sed strictim quædam properanti tangere plectro,
Et gestis titulos paucis præfigere musis,
Ad prosamque meum lectorem mittere primam,
Illic inveniet jam plenius omnia gesta,
Pontificis magni studium, documenta magistri,
Progeniem, vitam, mores, mentesque benignas. *2
Devotumque Deo semper cor omnibus horis,
Legibus in sacris meditans noctesque diesque.

CAPUT XIV.

Ecce Deo carus Præsul jam tempore quodam
Temptabat per se quoddam confringere fanum,
Hoc cernens idoli custos (c), succensus in ira,
Pontificisque caput gladio percussit acuto.
Sed vir præcipuus nec sensit, nec leve vulnus.
Quem voluere sui comites occidere statim:
Hunc tamen eripuit mittis de morte Sacerdos.
Qui luit arreptus miseras mox denuo pœnas,
Postque dies ternas vitam finivit amaram.
Sicque suos Sanctos Christus ulciscitur ultro.

CAPUT XV.

Egit iter quondam venerandus forte viator,
Qua se per segetes propior jam semita duxit
Cum sociis etiam, tenuit quas dives avarus:
Cui segetum custos callem prohibere volebat,
Plurima conclamans sancto convitia verbis,
Nec non augebat factis opprobria diris.
Qui divertit iter, qua se via publica monstrat:
Mox perit infelix elusor luce secunda,
Tam quia non timuit servo maledicere Christi.

CAPUT XVI.

Dum divina pius cœlestis semina vitæ
Spargere per multas properaverat accola terras,
Pervenit qua nil steriles nisi gignit arenas.
Infœcunda soli species prope littora ponti,
Qua nec dulcis aquæ inventa est sitientibus unda.
Vir cupiens sanctus sociis succurrere fessis,
Jusserat ut facerent intra tectoria *3 fossam.
Quo facto, Præsul solum se clauserat intus,
Et genibus fixis lachrymas fundebat amaras
Ante Deum, dulcem quo mox meruere sed undam,
Produxit subito fontem prius arida tellus,
De quo potabant socii secumque ferebant,
Indiguit quantum steriles via cæpta per agros.

CAPUT XVII.

Occurrere Dei famulo ter forte quaterni
Panniculis miseri vestiti, & panis egeni,
Quos pius ut vidit, motus pietate Sacerdos;
Ferte meam, dixit, flasconem, ferte ministri,
Et miscete viris illam: benedictio Christi
Sufficere in totos faciat largissime *4 credo.
Turba bibebat ovans quantum sibi quisque volebat,
Flasco tamen fuerat meliori plena falerno.

CAPUT XVIII.

Venerat ad quandam cellam venerabilis hospes.
Omnibus Ecclesiæ rebus jam rite peractis,
Fratribus & solito mandata more salute,
Omnia perspiciens sacræ sedilia cellæ.
Ingrediens etiam sociis cellaria paucis,
In qua sola parum vini vix tunna tenebat,
Quam Christi famulus baculo benedixit honesto,
Quem manibus semper sanctus portare solebat.
Nocte sequente merum sed mox, mirabile dictu!
Solus in æde manens servator crescere vidit,
Donec mellifluo completa est nectare tunna.
Hoc lætus retulit venerando Patre silente, *5
Cui pius Antistes dederat præcepta tacendi,
Usque diem mortis, nolens sibi quærere laudem.

CAPUT XIX.

Vir fuit in populo largus pro gentibus hospes,
Sæpius hospitium cujus intrare solebat
Egregius Præsul, partes dum venit in illas.
Ecce die quadam veniens, nil præscius ejus
Vir fuit adventus; qua propter pocula vini
Non habuit caro veniente repente magistro.
Hoc Pater agnoscens, jussit sibi ferre quaternas,
Per loca quas pueri secum portare solebant,
Flascones pariter modicas, benedixit & inquit:
Nunc miscete quidem nobis, benedictio Christi
Augebit vinum, credo, pietate benigna.
Sic fuit & factum, jam bis simul ecce viceni
Namque fuere viri convivæ, vina bibentes.
Sufficit his Christi per donum potio cunctis.

CAPUT XX.

Lassus iter Domini famulus faciebat amatum,
Imbribus æthereis cupiens sata lata rigare.
Prata pius Præsul cujusdam divitis intrat
Cum sociis modicum lassis requiescere tempus.
Cædere cæpit equos virgis, & abigere pratis.
Quem pius alloquitur blando sermone Sacerdos:
Desine, quæso, tuis nos nunc depellere pratis,
Sed magis ad nostras epulas conviva venito,
Et bibe nobiscum, simus quoque semper amici.
Respondit dives furiosa mente superbus:
Nolo tuas epulas, tecum potare recuso.
Mox rapuit Præsul verbum de voce loquentis:
Si potare negas mecum modo, non bibe, quæso.
His dictis Domini famulus perrexerat ultro,
Atque domum dives propriam repedavit iniquus:
Quem sitis inflammat nimio fervore repente;
Qui miscere furens famulos sibi vina rogabat,
Accipiens calicem, sed nil sorbere valebat.
Ardebat sitiens stomachus, sed pocula Bacchi
Respuit, & totus flammis ardebat anhelis.
Nec valuit quisquam medicus relevare laborem,
Donec ipse miser culpam cognovit iniquam,
Atque Dei famuli ex dicto tormenta luisset.
Optabat reditum quapropter præsulis almi.
Venerat ipse senex, alter dum venerat annus.
Cui miser occurrit, pœnam confessus amaram,
Cui pius indulsit quidquid commiserat in se,

*1 *id est*, Monasteria, *Mabill.* & *du Cange Gloss. infim. latin.* *2 *Mab.* mentemque benignam. *3 *Mab.* tentoria. *4 *Mab.* largissima. *5 *Mab.* silenter.

(c) *Idoli custos*] Licentia poetica mediæ latinitatis duæ syllabæ priores in voce *Idoli* corripiuntur, cum produci debeant: sicut etiam Prudentius & Walafridus Strabo correpta secunda *idola* dixerunt. Sed & alia multa in ALCUINI, aliorumque illius ævi scriptorum carminibus occurrunt castigatione digna, si ad severioris Prosodiæ leges omnia revocare velis. Huc spectat observatio Scaligeri in Lib. II. Ausonii Cap. XXI. *Habebant*, inquit, *peculiare Latini Poetæ, ut non solum græcas declinationes in græcis negligerent, sed & quantitatem ita everterent, ut accentu illam tantum metirentur.*

Atque manu propria potum porrexerat ipse.
Qui mox sanatus, fastidia longa relinquens,
Accipiens calicem pleno se proluit ore.

CAPUT XXI.

Est antiqua, potens muris & turribus ampla
Urbs *Treveris*, nec non sacris circumdata cellis,
In quibus unatim populorum turba piorum
Laudibus invigilant Domini, nocteque dieque.
Has inter fuerat sacrarum cella sororum,
Quas subito nimium quassavit pestis acerba,
Ex vita hac rapuit per quam mors ultima multas;
Semineces quædam longo jacuere dolore;
Terror mortis erat nimius, sed & omnibus idem.
Spes fuit in famulo Christi, vocatus & ille
Cum lachrymis citius fessis succurrere rebus.
At pius ille Pater complevit vota Sororum
Adveniens, illas jam nec spes alma fefellit,
Sed precibus Sancti mox pestis acerba recessit,
Et Domino laudem reddunt pro sospite vita.

CAPUT XXII.

Tecta domus patris cujusdam tempore multo
Sæpius incursu vexantur dæmonis atri,
Spiritus & variis dirus terroribus illam
Torquebat, vano nec jam phantasmate tantum;
Sed nocuit multum manifestis publice gestis,
Multoties manibus raptas vestesque, cibosque
Injiciens flammis; infantem nocte jacentem
Amplexus inter tulerat vis dira parentum,
Visus in ardentem plorantem mittere pyram,
Sed vix ereptus manibus de morte suorum.
Hanc pestem nullus potuit sanare Sacerdos,
Donec ipse Dei Famulus a patre rogatus
Hanc precibus pestem sanctis purgavit, & illi
Nomine sub Christi benedictam miserat undam.
Præscius & rerum Præsul prædixerat illi,
Quod domus illa vetus flammis ab hoste fuisset
Consumenda prius: ne te, rogo, terreat ignis,
Construis optatæ melius tibi tecta salutis,
Quæ munire cito benedicto fonte memento.
Post donante Deo serpentis peste carebis,
Et tua tota domus tecum gaudebit amata.
Omnia mox patris complentur in ordine dicta,
Ex hinc nulla domum tetigit temptatio talis,
Sed bene securus mansit habitator in illa.

CAPUT XXIII.

Iste Dei Sanctus prædixerat ante futura,
Quæ post eventus rerum modo vera probabat.
Namque ducis CAROLI PIPPINUM nomine natum
Ut Pater optavit sacro baptismate tinxit,
De quo discipulis prædixit talia vates:
Omnibus iste aliis fuerit sublimior infans
Francorum Ducibus, quos secula longa tulerunt.
Hic reget imperium felix feliciter istud,
Dilatans fines magnis hinc inde triumphis.
Non opus est nostris illud monstrare camœnis,
Quod toto veris celebratur in orbe loquelis.

CAPUT XXIV.

Vir fuit iste Dei, patiens, moderatus, honestus,
Moribus egregius, & in omni strenuus actu,
Corde pius, humili mitis, rigidusque superbo,
Solator miseris, & inops sibi, dives egenis.
Qui postquam vitæ meritis perfectus in annis,
Bis octena pius complevit lustra sacerdos,
Ter quater & menses, mensis jam jamque Novembris
Idibus octenis, cœli migravit ad aulam,
Cœtibus angelicis junctus, cœlestibus hymnis
Collaudans Christum semper sine fine beatus.

CAPUT XXV.

Quem fratres studio curarunt condere sancto
Psalmodiis, hymnis, magno cum laudis honore.
Sarcophagum brevius fuerat sed corpore Patris,
In quo tunc fratres voluerunt condere corpus.
Effecti nimium tristes, mirabile dictu!
Ecce repente lapis se protelare locelli
Cæpit, & ad formam se aptavit corporis almi.

CAPUT XXVI.

Inter & exequias miri fragrantia odoris
Ambrosio Ecclesiam perfundit nectare totam,
Perspicue angelicam monstrans venisse catervam
Ad Patris officium lætis concentibus almi.

CAPUT XXVII.

Iste Pater sanctus, Pastor, Patriarcha, Sacerdos
In propria pausat felix *Asternaco* cella,
In laudem Domini, quam jam construxerat ipse,
In qua signa Deus faciet nunc usque salutis.
Ex olei tactu multi sanantur ægroti,
Quod solet ad corpus magni lucere Patroni.
Vincula rumpuntur per se properantibus illuc,
Qui sua cum lachrymis veniunt mala crimina flere,
Et læti redeunt, Christo donante, soluti.

CAPUT XXVIII.

Inque loco sancti, quo stant sacra lectula, Patris,
Sæpius ætherium lumen venisse videtur,
Hic quia Pontificis linquens ergastula carnis
Spiritus astra petit meritis vivacibus alta,
Cum Christo & Sanctis fruiturus luce perenni,
Quod lux demonstrat, crebro quoque cernitur istic.

CAPUT XXIX.

In quo multoties cœlesti nectare dulcis
Fragrat odor, vere pigmento dulcior omni.
Testibus a multis fieri quæ vera probantur,
Quorum vita fidem certabat casta relatu.
Quam requiem speras animam habuisse beatam,
Talia dum terris per sanctas signa geruntur
Reliquias, tanti meritis dignissima patris?
Qui nostris poterit precibus relevare dolores,
Si jam corde pio lachrymas effundimus illic,
Quo Pater egregius sacrato corpore pausat.

CAPUT XXX.

Interea mulier totis paralytica membris,
Continuis semper septenis languit annis,
Talia nec valuit quicquam sibi membra movere.
Ultima vix moriens suspiria corde trahebat,
Ante Dei Sancti corpus portata jacebat,
Effundens lachrymas fessa cum voce tepentes.
Sola fides viguit, posse sperare salutem
Per Famulum Christi: nec se spes ipsa fefellit.
Ecce repente salus leviter per membra cucurrit,
Igneus atque color venas afflavit apertas,
Ossibus & nervis virtus redit inclyta cunctis.
Surrexit mulier toto mox corpore sospes,
Atque domum propriis gaudens se currere plantis,
Quæ prius alterius languens portatur ab ulnis.

CAPUT XXXI.

Et quidam juvenis valido languore per annos
Heu! multos doluit: nervi vix ossibus hærent,
Intremuere simul vexati corporis artus.
Ceu caput avulsum vidisses vertice summo,
Sic huc, sic illuc dextra lævaque rotatum:
Sæpe etiam jacuit multam moriturus in horam.
Iste miser talis fidei cum pectore firmo
Venit in Ecclesiam, manibus deductus amicis,
In qua Pontificis magni pia membra quiescunt,
Proque salute sua lachrymas fundebat amaras.
Quem mox audivit miserantis gratia Christi,
Et rediviva salus per membra recurrit ubique,
Convaluitque viro nervorum flexilis ordo,

Inrepit *1 ossa vigor totis virtusque medullis.
Astanti populo cunctis cernentibus ille est
Incolumis subito factus, ac robore fortis
Perrexit sanus, quo se sua vota ferebant:
Omnipotenti Deo grates ob dona salutis
Semper agens Christo, Christo laus, gloria semper.

CAPUT XXXII.

Altaris juvenis corrupta mente minister,
Clam rapuit quædam sancti donaria templi.
Tollitur ac sævo quædam crux aurea furto,
Quam Christi famulus secum portare solebat,
Dum pius egit iter, Christo comitante, viator,
Reliquias propter multas quas condit in illa.
Mox tormenta luit sceleris præsumptor iniquus:
Ultio consequitur peccatum justa nefandum,
Et perit infelix crudeli peste peremptus.
Mortis in articulo pandit tamen impia furta,
Et quo, quæ tulerat, latuissent omnia monstrat.
Quo pereunte tremor crevit cum laudibus ingens
Fratribus & populo, cernentes omnia, Christo,
Quæque sui servi fuerant, servante tueri.

EJUSDEM ALCHWINI ELEGIA,

De sancto Wilgiso parente S. Willibrordi.

CAPUT XXXIII.

Nobilis iste fuit magna de gente Sacerdos,
Sed magnis multo nobilior meritis.
Ut dudum cecini, fœcunda Britannia mater,
Patria Scottorum, clara magistra fuit.
Francia sed felix rapuit, veneratur, habebat,
Illius atque hodie membra sepulta tenet.
Hunc WILGILS genuit proprio pater inclytus ævo:
Vir sanctus, sapiens, ac pietate probus
De quo versifico liceat me ludere plectro,
Lector, ut agnoscas qualis & ipse fuit;
Et de qua sancta generis radice parentum
Iste Dei famulus progenitus fuerit.
Vir fuit in populo dignus cognomine WILGILS
In Trans-Humbrana nobile gente degens. (d)
Moribus egregiis populo peramabilis omni,
Vita fuit cui cum conjuge casta satis;
Quæ jam mente pia fuerat subjecta marito,
Ut quondam proprio Sara viro fuerat.

CAPUT XXXIV.

Hæc, revelante *2 Deo, cernebat mente futura
In stratis recubans, somnia vera videns.
Namque novam sese Lunam vidisse putabat,
Cornibus erectis, ut solet esse nova.
Crescere, paulatimque implere & cornua cœpit,
Donec ei pleno lumen in orbe micat.
Illius hæc subito sorbentis in ore ruebat,
Viscera perradians luce micante sibi.
Evigilans somno mulier hæc mente retractat,
Quid sibi quod cernit significare queat:
Atque Sacerdoti cuidam hæc omnia pandit,
Cujus in Ecclesia vita probata fuit.
Hæc ubi pensabat prædictus corde Sacerdos,
Conjicit ex rebus visa superna novis.
Respondit tandem mulieri talia vates,
Inspirante Deo, famine veridico:
Tu mulier Lunam vidisti crescere parvam,
Et tota impleri cornua luce nova.
Illa nocte viro forsan commixta fuisti,
Quæ generas toto lumen in orbe novum.
Parvulus ex utero, mulier, tibi nascitur infans,
Qui meritis magnus crescit honorificis.
Iste erit eximius Doctor, Præsulque futurus,
Splendescet nostro lucifer orbe novus.
Et quos cæca prius populos caligo tenebat,
Irradiat summi luce poli supera.
Omnia vatidici complentur in ordine dicta,
Et rerum eventus somnia vera probat.
Nascitur atque puer matri, & baptismate loto
Imposuit WILLBRORD nomen habere pater.
Cujus vita, fides, mores, doctrina, camœnis
Olim quippe fuit prætitulatus eis.
Mox pater egregius linquens mala gaudia mundi,
Et servire Deo, mente, manu, cupiens:
Cœlestem rapiens tota dulcedine vitam,
Et se cœnobio tradidit ipse sacro.
Fratribus adjunctus vixit sine crimine frater,
Jam patiens, humilis, promptus in omne bonum.
Posthæc mente sacer famulus majora sequutus,
Theoricam cupiens solus adire viam
Incipit, undisoni inter promontoria ponti,
Qua loca reperiens congrua corde suo:
In quibus ætherios possit decerpere flores
Et mundi curis liber abesse malis:
Totius hic solus transegit tempora vitæ,
Nocte die magnis proficiens meritis.
Plurima perpessus serpentis bella nefandi,
Qui solet in Sanctos arma movere sua.
Sed Deus omnipotens sanctos qui jure triumphat,
Trophea concessit clara suo Famulo. *3
Efficit & quædam miserantis gratia Christi
Per Famulum vere signa stupenda suum.
Nec decuit modio abscondi tam clara lucerna,
Nec thalamos subter subjicienda fuit.
Sed ponenda magis super vestigia tecti,
Spargeret ut lucem altius illa piam.
Quæ tamen haud libuit currenti tangere plectro,
Inclyta vel musis signa aperire meis.
Sufficit hocque tamen [vitam] cognoscere patris,
Quod placet altithrono semper ubique magis.
Vita Dei Famuli multis exempla salutis
Præbuit, & testis pectoris omnis erat.
Huic Famulo Christi Reges famulantur, & illum
Per patriam populus totus amore colit.
Vir fuit iste Dei patiens, moderatus, honestus,
Moribus egregius, mitis & ore pius.
Plurima qui postquam perfecto dona labore
Commeruit, Christo perficiente sibi:
Mox meritis, annis, tota & pietate repletus,
Tranquilla tandem in pace quievit ovans.
Spiritus ætheriam lætus migravit ad aulam,
Gaudia cum Sanctis jam sine fine tenens.
Corpus in Ecclesia curarunt condere fratres,
Quæ constructa maris stat prope littoribus;
Atque sacrata Dei genitrix clarissima Christi
Nomine fulgescit virgo MARIA tuo:
In quo te nostris bene credimus esse futuram
Auxilio precibus, semper honore potens.
Tu mundi vitam, totis tu gaudia seclis,
Tu Regem cœli, tu Dominum atque Deum
Ventris in hospitio genuisti, virgo perennis:
Tu nobis precibus auxiliare tuis.
Carmiger indoctus cecinit hos ALCHUINE versus,
Cui, rogo, quisque legas, dic, miserere Deus.

*1 *al.* repit. *2 *Mab.* referante. *3 *Mab.* Concessit famulo clara trophæa suo.

(d) Sic corrigit Mabill. priores editiones, in quibus corruptissime legebatur: *Intrans Humbrana nobis de gente degens.* Uticensis Codex: *In Trans-Humbrana gente degens valida.*

OPERUM
BEATI PATRIS FLACCI ALBINI
SEU
ALCUINI
CAROLI MAGNI MAGISTRI
TOMI SECUNDI
PARS TERTIA
CONTINENS CARMINA.

MONITUM PRÆVIUM.

QUæ hic exhibemus B. ALCUINI Carmina, varii generis ſunt, nimirum Inſcriptiones, Epigrammata, Epitaphia, Ænigmata, Salutationes & his ſimilia. “ Non canit quidem Poeta noſter (ita præfabatur hoc loco CL.^{mus} D. CATELINOT in ſuo MS.) Trojæ incendia, non Argonautas, non aprinum caput: non celebrem Herculem aut Uliſſem, uti Homerus; non Æneam, uti Virgilius; non bella geſtaque fortia antiquorum Heroum, uti Lucanus; non quomodo aptiſſima compage terra cum mari cohæreat, uti Lucretius; non gemmarum ſplendorem; non cœleſtium orbium curſus, uti Manilius; non furioſos amores, uti Seneca; non eximiam juvenum, lyram prioribus digitis molliter pulſantium, formam, prout de ſemetipſo dicebat Gregorius Nazianzenus: non carpit mores ſatyricis verſibus, uti Plautus, Perſius, & Juvenalis: Sed Deum illum magnum, Trinitatisque lumen cecinit, atque Angelorum choros. Sanctorum canit laudes, Martyrum paſſiones, virorum pietate illuſtrium facta, & immortalem gloriam; quæ ſi cum Epicis cumque Pindari Epiciniis, quæ ille inſcripſit Olympiaca, Nemeonica, Pithionica, conferantur, nemo non viderit, quam iſta meras nugas & ineptias ſapiant, præ divinis illis & jucundiſſimis laudibus, quibus imbuendi eſſent adoleſcentium animi (inquit POSSEVINUS in Bibl.

Selecta Libr. XVII. pag. 411.) priusquam falsis Poetarum fabulis ac somniis oppleti locum deinde aut angustissimum aut nullum cœlestibus, quæ altissime animum attollunt, & pascunt, mysteriis linquerent. „

Hæc quidem Vir optimus cum celeberrimo POSSEVINO præclare, pie, vereque, si objecti, quod in plerisque carminibus hisce pertractatur, conditionem attendere velimus: fatendum nihilominus, Poesin B. ALCUINI, si illam cum Poesi Veterum ex stili elegantia, ex ingenii æstu, nobilitate, nativove lepore compares, multo hac esse inferiorem; quod quidem ævi illius conditioni magis (ubi artium liberalium potius incunabula quæras, quam adultam, qua apud Romanos ævo illo aureo floruere, ætatem) tribuendum, quam Auctoris ingenio, nemo est, qui non censeat. Enimvero B. ALCUINUM poeticæ elegantiæ non omnino rudem fuisse, nonnulla illius carmina, in quibus variæ nonnunquam poetici ignis scintillæ sparguntur, plane demonstrant. Ceterum si quis conditionem artis poeticæ, qualis Sec. VIII. fuerit, nosse desiderat, legat, quæ de ea doctissime commentatur Eruditus Scriptor de l'Histoire Liter. de la France Tom. IV. pag. 21. Num. XXXIV. & seq. Ubi inter alia etiam ait, nec ALCUINUM, nec alium aliquem illius ætatis de ipsa arte Poetica præcepta dedisse vel regulas. Anne vero vir doctissimus non meminit saltem Libri *de Arte Metrica* Ven. Bedæ, qui extat Tom. I. Operum? Extant quoque in Bibliothecæ Regiæ Vaticanæ Codice MS. 1587. *Versus Albini Magistri de laude metricæ artis*; in quibus regulæ quædam Prosodiæ traduntur, & nomina aliqua, quorum syllabæ vel produci vel corripi debeant, recensentur. Videtur vero, hos versus ab aliquo prolixiori opere fuisse avulsos, & admodum corruptos: nec inde certa ratio erui potest, cuinam ALBINO, nostro cui Trithemius Libr. II. de Vir. Illustr. O. S. B. Cap. XXVI. tribuit duo Opuscula: unum de arte Poetica; alterum de metris; an antiquiori cuidam, qui *artem scripsit de pedibus versuum sive centum metris*, illi versus sint tribuendi? Lubet eosdem huc adscribere, ut Lector inde, quod æquum videbitur, censeat.

Vid. Eliæ Putschii Grammat. Libr. IV. Cap. VII.

VERSUS ALBINI MAGISTRI

De laude metricæ artis.

Lux est orbis honor, majestas fervida cœli.
Quæ caret his cuncti *1 brevitatur syllaba jure.
Nauta brevis resonat gnarus de litore Xerses.
Pax xis semper, sed regna, calumnia longe.
Musa, monile, decus, consul, vir, doctor, origo,
Cornu, vigil, tectum, carmen, mel occupat album,
In casu currunt raptim hæc nominativo.
Sol, allectanaquil, fruginam, longa facultas.
Sal, animal, cesar, far, murmur, fur, pater, & ver,
Lis, fortis, simplex, longa est dissillaba; sed non
Longa dies, ædes, paries, pes, syllaba, merces,
Miles, & alba seges crescens breviatur in ore.
Os oris, longum est, os & ossis sed brevis exstat,
Compotis & *2 compos brevis est, sed longa nepotis.
Virtus virtutis longa est, præter palus una
Est *a* brevis; at pectus, vulgus, cum pectore vulgi.
Verba sonant quædam præsenti in tempore raptim;
Sed faciunt morulas transacto *3 in tempora longas,
Quæ subter collecta quidem notantur in unum.
Nunc lego, nunc video, jacio, faveo, voveoque,
Sic juvo, sic fodeo, caveo, foveo, sero currit.
Mox emo, mox sino, moxque cavo, lavo mox odioque
Sed egi, vidi, feci, cum fecero favi.
Et sedi, juvi, fodi, cum fodero, cavi,
Hoc emi, sevi, sivi, cum sivero, cevi,
Hoc odi, fovi, lavi, cum lavero junxi.

Explicit Deo gratias.

*1 *f.* junctis
*2 *f.* ex
*3 *id est:* præterito

Poemata ALCUINI Quercetanus primo collegit, & per 272. numeros distributa edidit ex antiquo Codice MS. Bibliothecæ S. BERTINI, quo frui ipsi licuit ope & benevolentia V. C. D. JACOBI SIRMONDI. Inter illa quædam supposita sunt, quædam dubiæ fidei; quædam etiam a se diversa in unum confunduntur; quædam, quæ cohærere deberent, separantur. Nullus quoque in illa editione Poematum ordo, sed ita omnia inter se commixta sunt, prout illa vetus Scriptor forte fortuito in cartam congessit absque titulis, absque nexu. Nos haud improbanda, remur, licentia, omnia pro argumentorum diversitate ad generales titulos revocavimus, ad Inscriptiones nimirum sacrorum Bibliorum, Ecclesiarum, Altarium aliorumque locorum: ad Epitaphia, ad Ænigmata, ad Salutationes amicorum, addito ad quodvis carmen singulari quoque titulo, subjectisque, ubi aptum quidpiam occurrebat aut necesse videbatur, brevibus adnotationibus. Confusa separavimus, distracta junximus: illa denique de quibus cum ratione dubitari potuit, num B. ALCUINUM habeant auctorem, ad dubia; quæ vero certissime alios auctores præseferunt, ad supposita ablegavimus: Quædam denique ex aliis editionibus deprompta, aut noviter a nobismet reperta suis locis inseruimus, de quibus omnibus ubique in notis subjectis, aut in præviis monitis rationem reddimus. In commodum denique Lectorum in fine veterem & novum ordinem mutuo e regione posuimus, ut Lector Eruditus carmen alicubi ex veteri editione citatum in hac reperire, aut ex nova priorem consulere facile possit.

PRECES

PRECES NOCTURNÆ.

I.

LUminis fons, lux & origo lucis,
Tu pius nostris precibus faveto;
Luxque, peccati tenebris fugatis,
Nos petat alma
Sancta vis cujus hominem creavit,
Jusque damnavit, pietas redemit:
Sis ut in cunctis pius atque justus
Omnipotensque.
Excitat cur nos fidei potestas
Erigit spei decus in futura:
Caritas jungit habitura finem
Tempore nullo.
Et pius vitæ moderator hujus,
Et labor tempus habeat, quiesque:
Dumque succedunt sibimet vicissim,
Nos vegetemur.
Ecce transactus labor est diei,
Nosque te tuti sumus annuente;
En tibi grates agimus perennes
Tempus in omne.
Solis abscessus tenebras reduxit,
Ille sol nos inradiat *1 coruscus,
Luce qui fulva fovet Angelorum
Agmina sancta.
Cœlitus lumen rutilum refunde,
Et fuga mentis tepidæ tenebras:
Simus accensi, ut face spiritalis
Vascula lucis.
Quas dies culpas hodierna texit,
Christe deleto pius atque mitis:
Pectus & puro rutilet nitore
Tempore noctis.
Sit procul luxus, procul omnis honor,
Atque phantasma speciesque pulchra,
Mens sed inermis valeat supernos
Cernere cives.
Te Deum semper vigilans requirat,
Cogitet cunctis resoluta curis,
Actibus cunctis queat ut placere
Rex tibi summe.
Muniat frontem, loca, sive cordis *2
Sermo divinus, crucis & trophæum
Dæmonum vafros abigat meandros,
Sive rapinas.
Membra, quæ casta dabimus cubili,
Prompta consurgant opus ad diurnum,
Quæ suum mundum venit esse templum,
Spiritus almus.
Quod pius totum habitet per ævum:
Hunc nec offendat vitium luesque:
Sed vocet vitæ probitas, fiatque
Mansio grata.
Sed via prodens *3, via fortis, arcta
Justa, seu solers, bene temperata
Hujus ut cursus peragamus ævi
Tramite recto.
Sex dies justos operamur actus,
Septimo captent animo quietem:
Sint in octavo rediviva nobis
Gaudia vitæ.
Gloriæ laudem pia plenitudo
Sit Patri soli *4, tibi Spiritusque
Sancte, qui trino vehis alma sceptra
Nomine solus.

INSCRIPTIONES SACRI CODICIS.

II.

Inscriptio sacri Codicis Vallicellani ex Baronii Tom. IX. Annal. Eccles. ad annum DCCLXXVIII. (a)

NOmine Pandecten proprio vocitare memento
Hoc corpus sacrum, Lector, in ore tuo.
Quod nunc a multis constat Bibliotheca dicta:
Nomine non proprio, ut lingua pelasga docet.
Inque hoc dicta Dei conduntur mystica summi,
De quibus egregius vates in ore canit: *5
Est mihi lex Domini dulcis super omnia mella,
Carior atque auri millia multa super.
Strenuus hanc Domini famulus custodiet arcem,
Cui merces cœli perpes in arce manet.
Codicis illius quot sunt in corpore sancto
Depictæ formis literulæ variis;
Mercedes habeat, Christo donante, per ævum
Tot CAROLUS Rex, qui scribere jussit eum.

Aliud carmen ibidem.

Hæc divina tibi *6 placeat scriptura, precamur,
Sensibus atque oculis, Lector honeste, tuis.
Spiritus hanc cœli sanctus dictavit ab arce,
In qua vera fides fulget, & alma salus

Aliud.

Pro me, quisque legas versus, orare memento,
ALCUIN dicor ego. Tu sine fine vale!

Aliud.

Magni magna Deo portantes munera templo,
Quos laudavit ovans ore pio populus;
Parvula sed viduæ Dominus duo nummula præfert,
Nobilium donis, famine veridico.
Non ego parva tuis, Rector, munuscula gazis
Infero, persona sit mea parva licet.
Munera sed Domini cœlestibus inclyta regnis
Porto tibi plenis, optime Rex, manibus.
Nempe novæ ac veteris pariter pia famina legis
In *7 hoc clauduntur corpore quippe sacro.
Hæc ego porto libens ad sancta sacraria templi,
Quod tua mens noviter condidit alma Deo.
Laudibus ut præsto Christi sit semper in illo
Iste liber, resonans verba superna Dei.

Aliud.

*1 *f.* inradiet. *2 *f.* corda. *3 *f.* prudens. *4 *f.* filio. *5 Psalm. CXVIII. *6 *Edit.* divina Dei. *7 Inque.

NOTA.

(a) Extant hi versus ad calcem Codicis SS. Bibliorum Bibliothecæ Vallicellanæ, qui universam divinam Scripturam e vetustioribus ac verioribus fontibus ab ALCUINO descriptam, recognitam & emendatam, deinceps ab eodem oblatam Carolo M. continet. *Vid. Baronium l. cit.*

Aliud.

Nauta rudis pelagi fævis ereptus ab undis
In portum veniens pectora læta tenet.
Sic fcriptor feffus, calamum fub calce laboris
Deponens, habeat pectora læta fatis.
Ille Deo dicat grates pro fofpite vita,
Proque laboris agat fructibus, & requie.

Aliud.

Perge libelle facer, cunctis præclarior Odis,
Profpere, pacifice nunc, miferante Deo:
Et pete præclari præclara palatia Regis,
Ut maneas Chrifti femper in æde facra.
Atque Dei Famulis pacis fer munera cunctis,
Dextera quos Domini protegat, atque regat.
Quos colo corde, fide, fancto quoque femper amore,
Cum lachrymis optans, ut vigeant, valeant.

III.

In X. Canones Eufebii feu concordantiam quatuor Evangeliftarum.

Quam imprimis fpeciofa quadriga! homo, leo, vitulus & aquila,

Septuaginta unum per capitula, colloquuntur de Domino paria.

In fecunda fubfequuntur protinus, homo, leo, loquitur & vitulus,

Quibus ineft ordinate pofitus, decimus atque novem numerus.

Tunc deinde tertius in ordine, homo, pecus, bos loquitur cum volucre;

In numero quo *1 confiftunt antiquæ Alphabeti Hebræorum literæ.

Quarto loco fantur æqualia, una homo, leo, atque aquila.

Uno ore loquentes capitula verbi fummi fena atque vicina.

Quinta vice concordant in loquela, homo prudens atque mitis hoftia.

Jefu Chrifti imitantes agmina Juda fine Salvatoris credula *2.

Ecce fexto patri fonat clamore natus Adam cum clamofo leone.

Computatis traditis pro munere facerdotum oppidis in honore.

En loquuntur fepties in feptimo, homo, avis, confona de Domino.

In octavo nunc leonius catulus, quorum verborum comparatur numerus adjecto Paulo Apoftolo.

Nonus ordo in quo duo pariter colloquuntur vitulus & volucer,

Infpirati fenfu fpiritaliter proloquuntur ternum fimpliciter.

Homo nempe verbum profert proprium XL. & per duo numerum.

Rugientemquem leonem audaciter folum fane decies & novies.

Bovem *3 folum fantem invenies, verbi divis *4 & feptuagies.

Subvolantem ad aftra reperies, nonagies loqui atque fepties.

IV.

In Codicem juffu Gerfridi Epifcopi fcriptum.

Continet hic fanctus uno fub corpore Codex,
Omnia namque novæ ac veteris myfteria legis.
Hic eft fons vitæ, hic funt præcepta falutis,
Hunc dictante Deo fcripfere in fecula Sancti.
Hæc eft fancta fides, hinc eft cœleftis origo.
Legifer ille pius quicquid jam fcripferat olim
Venturum, quicquid fancti cecinere Prophetæ
Hebraici populi, & quicquid hiftoria geffit,
Hymnidica aut quicquid cecinit laus myftica David,
Vel quicquid Apoftolicus docuit per fecula cœtus,
Vel quicquid Salvator veniens jam fecit in orbe,
Continet hic folus pariter hæc omnia Codex.
Jufferat hunc tomum GERFRIDUS (b) fcribere Præful
In laudem Chrifti, Genitricis & illius almæ;
Effet in Ecclefia ut præfto legentibus ille.
In quo quisque legat Domini dulciffima verba,
Sit memor auctoris, illum qui fcribere juffit.
Dicat & ore pio: GERFRIDUM Chrifte tuere,
Semper in æternum vivat feliciter ille.
Tuque valeto legens, tibi maxima cura legenti *5
Sit, precor, ut recto refones cœleftia fenfu
Verba Dei Chrifti, merces tibi magna manebit.
Hæc (c) domus alma Dei, Chrifti & venerabilis aula
Tempore prælongo viluit diruta ruinis.
Sed dum GERFRIDUS Præfulisque *6 Sacerdos
Ecclefiæ regimen fufceperat iftius almæ
Ductus amore Cleri totam renovaverat illam (d)
Parietibus, tectis, picturis atque columnis,
Veftibus & vafis, Cleri fimul ordine facro,
Non parcens propriis opibus. Nam quicquid habebat,
Diftribuit larga mente in donaria Chrifti,
Viribus intentis ornaret ut undique templum.
Ut decus egregium Domini fulfiffet honore,
Divinis refonaffet nec non laudibus aula,
Fecerat, ut dicunt, feptenas tota per horas.
Sufcipe Chrifte Deus clemens hæc omnia grate,
Deque tui famuli manibus hæc vota precatur.
Tuque Dei Genitrix fanctiffima Virgo Maria
Auxiliare preces famulorum Virgo tuorum.
Hæc facrata tuo quoniam funt nomine templa,
Hic laus, cultus, honor maneant per fecula Chrifto.
Dic rogo tu lector, ALBINUM Chrifte tuere.

V.

*1 *Edit.* in numeroque. *2 locus corruptus. *3 *Edit.* bonum. *4 locus corruptus, f. leg. *Verbi Dei bis & feptuagies.* *5 *f.* legendi. *6 locus corruptus, *forte leg.* Præful fimul atque Sacerdos.

NOTÆ.

(b) Cl. Cathelinot in MS. fuo exiftimat, hunc GERFRIDUM fuiffe S. LIUDGERI, qui anno DCCCIX. obiit, ex forore nepotem, ac poftea tam in Epifcopatu Monafterienfi, quam in Abbatia Werthinenfi fucceflorem. At enim ALCUINUS jam quinque annis antequam GERFRIDUS S. LIUDGERO fuccedere potuit, mortuus eft, & tamen in hoc carmine GERFRIDUS Præfulis nomine infignitur. An is vivente etiamnum ALCUINO alterius cujusdam Ecclefiæ feu Epifcopus, feu Abbas fuit?

(c) Verfus, qui fequuntur, non ad Codicis, fed ad Ecclefiæ a GERFRIDO reftauratæ infcriptiones pertinent; quos tamen hinc divellere noluimus, quod ad eundem GERFRIDUM pertineant.

(d) Hæc prælaudatus D. Cathelinot interpretatur de Bafilica Salvatoris in Monafterio Werthinenfi (vulgo Werden ad Ruram fluvium) fed hæc Ecclefia ALCUINO vivente vetuftate dirui haud potuit, quam S. LIUDGERUS ejus difcipulus primo conftruxit. Vid. Obfervationes prævias Mabillonii in vitam S. LIUDGERI Part. I. Sec. IV. pag. 15. N. VI. & VII. Annal. Bened. Tom. II. pag. 323. N. LII. & pag. 385. N. LXIX.

V.

In sacrum Codicem jussu Avæ scriptum.

Hunc ancilla Dei jam jusserat Ava (e) libellum
Scribere præ magno Domini deducta timore *1
Ad decus Ecclesiæ, propriam simul inque salutem.
Omnia florigeri *2 pandit primordia mundi,
Eventusque simul seculi per tempora longa:
Quæ dedit omnipotens homini & præcepta salutis,
Omnia cellithroni nec non miracula Christi,
Et spem perpetuæ post hæc quoque secula vitæ;
Continet iste etiam Codex hæc omnia solus:
Idcirco in magno semper habeatur honore.
Da, rogo, Christe potens æternæ præmia vitæ,
Daque tuæ famulæ, quæ scribere jusserat istum,
Ut requiem, post hanc vitam, mereatur habere
Perpetuam, numero Sanctorum juncta per ævum.

VI.

In sacrum Codicem cura Radonis Abbatis Monasterii S. Vedasti scriptum (f).

In hoc quinque libri retinentur Codice *Mosis*
Bella ducis *Josue*, Seniorum & tempora Patrum.
Ruth, *Job*, & *Regum* bis bini namque libelli;
Atque *Prophetarum* sancti bis octo libelli;
Carmina præclari Christi patris hymnica *David*,
Et tria pacifici *Salomonis* opuscula Regis.
Jungitur his *Sophiæ Jesu* simul atque libellus,
Et *Paralipomenonis* enim duo nempe libelli.
Hinc *Ezræ*, *Nehemiæ*, *Hester*, *Judith* atque libelli,
Et duo namque libri *Machabæa* bella tenentes.
Matthæi & *Marci*, *Lucæ* liber, atque *Johannis*
Inclyta gesta tenens salvantis secula Christi.
Sanctus *apostolicos* Lucas conscripserat *Actus*;
Bis septem Sancti per *chartas* dogmata *Pauli*,
Jacobi, *Petri*, *Judæ* & pia dicta *Johannis*:
Scribitur extremo *Johannis* in ordine *Tomus*.
Hos lege tu lector felix feliciter omnes,
Ad laudem Christi propriamque in secla salutem.

Alterum ejusdem Alcuini poema, quod præcedenti sine ullo novo titulo ibidem subjungitur, hoc est:

Dum primus pulchro fuerat homo pulsus ab horto,
  In hanc, prô miseram! morte, dolore diem:
Infandi & gemuit condigna piacula facti,
  Cum tota pariter prole salutis inops.
Non tamen omnipotens bonitas dimiserat omne
  In miseros magnæ jam pietatis opus;
Plurima sed mitis lachrymis solatia nostris
  Attulit e cœlis, in bonitate sua;
Illius ut semper pietas laudetur, ametur,
  Cunctorum pariter pectore, mente, manu.
Quicquid habere boni poterit mens conscia recti,
  Illius hoc totum gratia summa dedit.
Inter quæ siquidem sunt maxima dona librorum,
  Qui series rerum & tempora cuncta canunt,
Et dictante Deo retinent primordia mundi,
  Et Christum seclis præcecinere pium;
In quibus & homini ratio est data certa colendi
  Ipsa Deum, vera est quæ via, vita, salus.
Hos legat & teneat, placeat cui pectore puro
  Vivere cum Christo, perpes in arce poli.
Sunt numero pariter deni duo septies *3 atque
  De quibus & nulli jam dubitare licet.
In Christi nobis numerus venerabilis iste
  Mystice discipulis namque sacratus adest.
His etiam libris inest cœlestis origo,
  Hos quia dictavit Spiritus ipse Deus.
Continet iste uno sancto sub corpore Codex
  Hic simul hos totos, munera magna Dei.
Omnia namque novæ ac veteris pia famina Legis
  Hicce non dubites Lector habere pius.
Hic vitæ fons est, hæc est sapientia vera,
  Hæ sunt perpetuæ namque salutis opes.
Qui cupit inveniet Scripturas dicere sacras,
  Sanctorum dicta hic veneranda Patrum.
Legifer ille pius quicquid jam scripserat olim,
  De mundi ac rerum principio siquidem:
Qualiter Omnipotens naturas conderet omnes,
  Ingenio quantum scire licet hominis.
Hic etiam legitur hominis factura creati,
  Qualiter aut fugerit exul ab ore sacro;
Impius aut frater sceleratam sanguine dextram
  fraterno impleret cur pietatis inops.
Post etiam retinet numeros & nomina Patrum,
  Seclorum per quos ordo cucurrit ovans.
Inde Noe requies mundi jam nascitur almi,
  Tempore sub cujus jam cataclysmus erat,
Dum natat arca Dei pelago, spes altera mundi
  Totius & secli prole repleta simul.
Extruit immensam damnanda superbia turrem,
  Pro qua dividitur consona vox hominum.
Tum Pater Abraam cœli bene doctus in astris,
  Cui promissus erat Filius ipse Dei.
Exilia hinc Isaac, Jacob quoque longa leguntur,
  Perque Patres bis sex gentis origo sacræ.
Venditur hinc fratrum scelere & puer-tatur *4 atro
  Joseph in Ægyptum, patre dolente pio,
Qui regni est subito factus de carcere rector,
  Et cum prole patrem duxit in arva senem.
Continet hæc *Genesis* pariter liber omnia *primus*,
  Usque fuit Joseph mortis amara dies.
Post cujus mortem Pharao Rex impius alter
  Imposuit famulis vincula dura Dei.
Post *Exodus* habet præclari tempora Mosis,
  Qui mandante Deo dux fuit in populo,
Fortiter educens Ægypti de gente maligna,
  Perque decem plagas, agmina sancta Dei,
Egit iter populus siccis per æquora plantis,
  Cantantes Domino carmina lætitiæ.

*1 *Edit.* deductus amore. *2 *Edit. simul geri* nullo sensu. *3 *i. e.* septuaginta duo. *4 locus corruptus, f. *puer & datur*.

NOTÆ.

(e) In editis loco *Ava* legebatur *Aula* utique mendose. Nos veram lectionem, quam etiam celeb. Mabillonius deprehenderat, restituimus ex vetusto Cod. MS. Salisburg. *Ava* non alia esse videtur, quam soror illa Gislæ, cujus ALCUINUS meminit in Epist. XCIX. Vid. Mabill. Annal. Tom. II. pag. 327.

(f) Hoc carmen ex Codice MS. pervetusto ad ævum Caroli M. atque adeo ipsius etiam ALCUINI pertinente, qui extat in Bibliotheca Cæsarea Vindobonensi, exhibet celeberrimus Lambecius Tom. II. Comment. Bibl. Cæsar. pag. 403. vet. Edit. Novæ vero Tom. I. pag. 618. In quo carmini præfigitur titulus: *In capite Bibliothecæ ab Alcuino editi*, subintelligendum abs dubio substantivum plurale: *Versus*. Nomine vero Bibliothecæ hic significatur integrum corpus totius Scripturæ sacræ cum veteris, tum novi Testamenti.

Hinc data lex fuerat Sinai de vertice celso,
In tabulis sancto scripta Dei digito;
Quam turbis retulit, descendens vertice montis,
Cornuta facie legifer ipse pius.
Longa quidem populis *1 vix per deserta vagantem
Condere præcipiens atria sancta Deo.
Cum mensis, vasis, tabulis simul atque lucernis,
Sanctaque Sanctorum, quo fuit arca Dei.
Inde Sacerdotum describit in ordine cultus,
Ac *Levitarum tertius* ipse liber,
Tempora Sanctorum currentia festa dierum,
Et vestes Aaron progeniemque sacram.
Scribitur in *quarto Numerorum* mysticus ordo,
Per tribus & turmas summa Dei populo.
Mystica sed Balaam senioris verba Prophetæ
Vera canens quinam plurima præcecinit.
Quatuor hinc decies per vasta silentia mundi,
Erravit sitiens plebs malefida Deo.
Dux renovat legem *2 dictis mordacibus almam,
Dumque diem mortis sensit adesse sibi.
Hoc tenet egregio *quintus* sermone libellus,
In mentem revocans dona Dei populo.
Per deserta negans Dominum perit improba turba,
Ac mandante Deo legifer almus *3 obit.
Josue surrexit, turbas dux inclytus armis
Inducens patriam, quam Deus ipse dedit:
Plurima qui gessit præclaris bella triumphis,
Dispergens Gentes Cananeas gladio;
Per tribus & sortes, per nomina clara parentum
Inclyta distribuens regna Dei populo;
Cujus gesta tenet jam *sextus* in ordine tomus,
Prætitulatus enim nomine namque suo.
Post mortem cujus populus cum tempore multo,
Usque dies Sauli, *Judicibus* regitur,
Quorum gesta, genus, tempus, loca, bella, triumphos,
Nomina namque refert *septimus* ille liber;
Et paticus (g) enim librum decurrit in istum:
Quem *Ruth* consequitur fœmina clara satis.
Hinc *Job* intrepidus fidei bellator in armis,
Præsignans Christi tempora sacra Dei.
Hinc scribuntur enim *Samuelis* gesta Prophetæ,
Saulque Philistæo qui perit ense fero:
Israelita potens primis electus ab annis,
Post quem detinuit regna beata David,
Hymnica qui cecinit Psalmorum carmina Vates,
Prætitulans Christi tempora, gesta, diem:
Semine de cujus regali stemmate felix
Alma Dei Genitrix Virgo Maria fuit.
Pacificus post quem Salomon regna regebat,
Qui construxit ovans templa sacrata Deo:
In nato cujus finduntur viscera regni,
Et Judam tantum Rex Roboam tenuit.
Induit Hieroboam Samariæ stemmate parvus *4
Qui Regum primus excoluit vitulos.
Hinc sibi regna duo fuerunt contraria semper,
Et fratres inter bella fuere rea.
Sic Regum series per tempora longa cucurrit,
Præ multis scelerum noxia criminibus:
Donec in externas populus cum Principe gentes
Ductus erat, pœnas jamque luere suas.
Quatuor hæc libris clauduntur tempora *Regum.*
Urbs perit usque sacra, Rex simul & populus.
Inde *Prophetarum* præclara volumina constant,
Venturos Christi, quæ cecinere dies;
Nominibus propriis qui sunt bis octo libelli,
Hieremiæ hinc gemitus pro Josua & populo.
Hymnica *Psalterium* constat per carmina tomus,
Quæ cecinit Christi Rex pater ipse David.
Tres *Salomon* libros mirabilis edidit auctor,
His duo junguntur per paradigma libri;
Quorum quippe prior *Sapientia* dicitur alma,
Notatur *Jesu* nomine posterior.
Hinc *Paralipomenonis* adest sacer ille libellus,
Qui veteris Legis dicitur epitome.
Hinc *Ezræ*, *Nehemiæ*, *Judith*, *Hesterque* libelli;
Tunc *Tobiæ* pietas, angelus, actus, iter.
Inclyta nam binis *Machabæa* bella libellis
Scribuntur, victis gentibus & populis.
Hæc est sancta quidem Legis scriptura vetustæ,
Divinis tota quæ titulis redolet.
Tempora Baptistæ decurrens usque Johannis,
Sanctus *Evangelii* hinc celebratur honor;
In quo tecta diu sacrorum gesta librorum,
In Christi adventu jam reserata patent,
Et, veniente Deo præclaræ lucis in orbem,
Umbrarum tenebræ mox abiere procul:
Hinc quadriga Dei, Cherubin comitante, refulget,
Quæ Christi in mundum tempora sacra sonat;
Matthæus, *Marcus*, *Lucas* simul atque *Johannes*,
Scribentes Christi gesta sacrata Dei.
Sanctus *apostolicos* Lucas descripserat *Actus*,
Dogmata, sudores atque laboris iter.
Bis septem *Paulus* rescripsit in ordine *chartas*
Discipulis, nec non urbibus & populis:
A Domino electus specialis in orbe magister,
Gentibus innumeris dogmata sacra ferens.
Hinc *Jacobus*, *Petrus*, *Judas* simul atque *Johannes*
Scripsere titulis mystica verba sacris.
Hic etiam recubus divini pectoris almus,
Exul ab humano expellitur orbe pius;
Plurimaque cernens seclis ventura futuris,
Quæ sit pœna malis, gloria quæve bonis.
Hic liber extremus Scripturæ inscribitur almæ,
Divinis totus mysteriis redolens *5.
Hæc sunt dona Dei cœlestibus inclyta gazis,
In his vita, salus, gloria, divitiæ.
His sine nemo Deum poterit cognoscere sensu,
Vel præcepta Dei, aut regna beata poli.
In his vera quidem fulget sapientia tantum,
In his laus, merces, vita, salus hominum.
His sine seducit male falsa scientia mentem,
Discere non curans verba sacrata Dei:
In quibus æternæ vera est sapientia vitæ,
Gloria, lux, pietas, notus & ipse Deus.
Quisque legat hujus sacrato in corpore libri,
Lector in ecclesia, verba superna Dei,
Distin-

1 * *f.* populum. *2 Deuteronomium. * 3 *i. e.* Moyses. *4 *f.* pravus. *5 Apocalypsis.

NOTA.

(g) *Et-paticus*] Lambecio prælaudato hujus mendi emendatio ignota fuit. Abs dubio tamen legendum est *Eptaticus* seu *Heptaticus*, quod idem sonat ac *Heptateuchus*, seu tomus primus sacrorum Bibliorum continens Pentateuchum seu quinque libros Moysis duosque sequentes, Josue & Judicum. *Vid. Glossarium D. du Cange voce: Heptaticus.*

Distinguat sensus, titulos, cola, commata voce,
Dicat *1, ut accentus ore sonare sciat.
Auribus ecclesiæ resonet vox vinula (h) longe,
Omnis ut auditor laudet ab ore Deum.
Regnorum Regi Christo, & Domino dominorum
Gloria, lux, virtus, laus honor atque salus:
Qui regit imperio terram, pelagusque polumque,
Qui voluit scire nomen in orbe suum.
Et genus humanum clementer ab hoste maligno,
In cruce jam moriens carne, redemit ovans;
Qui solita CAROLUM Regem pietate gubernet,
Semper in æternum protegat atque regat.
Dicat & omnis amen populorum turba per orbem:
Hoc tribuat cœli Christus ab arce pius.
Ut multis vivat felix feliciter annis,
Post hæc & teneat Regna beata Dei.
Codicibus sacris hostili clade perustis,
Et RADO (i) fervens hoc reparavit opus;
Hoc opus, hoc etenim flammis te subtrahit atris,
O Lector! si tu pacis amore legis.

HISTORIÆ VARIÆ VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

VII.

De Christo Salvatore.

Nascitur humana celsus de carne Creator,
Ut homo per hominem scandat ad astra Deum.
Ecce Leo, Judæ natus de germine, mundum
Liberat, & lætis *2 sceptra triumphat ovans.
Hostia summa Patris pretioso sanguine Christus,
Permundans orbem, regna sub alta vocat.
Adsumptis aquilæ Christus petit æthera pennis,
Conregnatque poli perpes in arce Patri.

VIII.

Apparitio Angeli facta S. Josepho.

Angelus illæsum Mariæ per somnia Joseph
Conjugium servare monet; hic docte *3 repleta
Spiritus hoc, quod sit flagrans, Salvator honore *4.

IX.

De S. Joanne Baptista.

Ostendis Christum populis Baptista Joannes,
Hic ecce Agnus, & hic, qui tollit crimina mundi.

X.

Fides Centurionis.

Est mihi Salvator, salvari servus anhelat;
Non ego sum dignus, cujus tu tecta capessas:
Sed verbo sanare potes, nam sufficis absens.

XI.

Versio aquæ in vinum ad nuptias.

Insipidi quondam laticis elementa saporem
Flagrantis sumpsere meri; nam providus auctor
Munera lætitiæ, virtutum exordia fecit.

XII.

Refectio Populi in deserto.

Hic panibus septem, populorum millia pascit
Quatuor, & pauci saturant *5 convivia pisces:
Nam septem reliquas sportas fragmenta replevit *6.

XIII.

Sanatio miraculosa ægrorum.

Dat dextram miseris; miseransque attollit ab humo,
Quam longinqua sui curvarant vitia morbo,
Surgite recta fide, mundat mens pia credentem.

XIV.

De Maria & Martha sororibus.

Arguit immeritis consortem Martha querelis,
Quod vacat officio; cui verax arbiter inquit:
Utilis cura domus, melior quæ semper habetur.

XV.

De Zachæi vocatione.

Dulcis honor Domini Zachæo fulsit amico,
Majestate sonans, hodie mihi proficis hospes
Ad majora, de his ramis descende relictis.

XVI.

De Juda proditore.

Nummi dira fames compellit vendere Judam,
In pœnam regale caput, commercia tanti
Sanguinis exiguo peragit mens impia lucro.

XVII.

Ad Cruce pendentem.

Gestat onerandum cunctis ... indita Regum *7
Quos escant *8 sint pendere victima mundi,
Perditam ut miseris reddat mors una salutem.

XVIII.

De bono latrone.

Sacrati nemoris Domini *9 per amœna vireta,
Felix latro duce hospitium vitale meretur.
Gratificata fides vincit tot crimina vitæ.

XIX.

De peccato Evæ.

Evam viperea vetitum decerpere pomum
Invidus arte parat, tentataque nescia fraudis,
Credidit infelix sacro *10 peritura marito.

XX.

De pœna primorum parentum.

Pellibus accinctis peccati signa ferentes,
Pœnarum famuli, linquunt felicia regna:
Semper amica piis, peccantes respuit, aula.

XXI.

De arca Noe & visione S. Petri in Joppe.

Hic volucres, armenta, viros, genus omne ferarum,
Cuncta ne diluvium perdat violentia *11 Noe
Colligit, atque unam creaturam condit in arca.

*1 *f.* discat. *2 *f.* lethi. *3 *f.* dote. *4 *f.* prægnans, salvatur honore. *5 satiant. *6 *f.* replerunt. *7 *f.* honorandum cunctis crux inclyta Regem. *8 locus corruptus. *9 *f.* Domino ... duce. *10 *f.* socio. *11 *f.* diluvii violentia.

NOTÆ.

(h) *Vox vinula]* *Vinnolata vox est levis & mollis, atque flexibilis. Et vinnolata dicta a vinno, hoc est, cincinno, moliter flexo.* Ita Isidorus Libr III. Originum Cap. XIX.

(i) *Rado]* Abbas celeberrimi Monasterii Benedictini S. VEDASTI apud Atrebates, qui anno Christi DCCXCV. Abbatiam obtinuit, atque inter alia damna, quæ Monasterium ex hostili incendio in ædibus, templo, libris &c. passum est, etiam Biblia sacra, opera ALCUINI, resarciri fecit; qui idem sacrorum Bibliorum Codex judicio Lambecii l. cit. in augustissima Bibliotheca Cæsarea Vindobonensi etiamnum adservatur. Vide quæ de Radone adnotavimus ad vitam S. Vedasti supra pag. 163.

Reptilium, pecudumque... cunctasque volucres
Discus habet, quæ cuncta jubet Pater edere Petrum,
Nil commune putans, quod mundi Auctore creatur.

XXII.

Confusio & donum linguarum.

Extruit immensis opibus superbia turrem,
Sed populi summa *1 is turbat colloquia summi*
Ne quid stulta manus ultra sua jura pararet.
Consona diversas fundat *2 prædicatio linguas,
Barbara quæque suam cognoscit natio vocem,
Quam sacer humano præfatur Spiritus ore.

XXIII.

Venditio Joseph.

Hic conjuratos germanum vendere fratres,
Cogit livor edax, prosunt contraria justis.
Hoc opus est gratiæ ut qui vendidit *3 adoret.

XXIV.

De Manna in deserto.

Hic avidos carnis missa ortigometra pascunt,
Immeritosque replet cœlestis copia mensas *4;
Nam dignis, quemcunque velit, dat manna saporem.

XXV.

De Lege Moysi tradita.

Veridicæ Moses pandit penetralia legis,
Quod summus cunctis unus sit Lector *5 & idem;
Nec divisa regat mundum, sed sola potestas.

XXVI.

De eadem (k).

Monte valle sedens*6 grande & immutabile verum*7,
Et pia justitiæ populis præcepta profatur,
Quæque intra sese pergat *8 sapientia monstrat.

XXVII.

De immolatione Isaac.

Cædis inexpertas propria *9 fert hostia lignum,
Nam carum obediens pignus mactare paratur.
Ducit Abram fidei meritum, non parcere nato.

INSCRIPTIONES VARIÆ ECCLESIARUM, ALTARIUM, SEPULCHRORUM &c.

In Ecclesia cujusdam Monasterii fortassis Elnonensis (l).

XXVIII.

Ad Ecclesiam & sepulchrum S. Amandi.

Hæc est aula Dei, veniæ domus, aula salutis,
Hic cultus Christi, hic pietatis honor.
Hic populus veniens veniam rogitare suescit;
Creditur hic præsens semper adesse Deus.
Hic Deus exaudit famulorum vota suorum;
Largiter hic lachrymas tergit ab ore suas.
Hic pater & pastor, Præsul requiescit *Amandus*,
Vir virtute potens, & pietate bonus.
Adjuvat iste preces populi clamantis ad astra,
Qui Domino assistit semper in arce poli.

XXIX.

Ad templum S. Michaelis ab Arnone reparatum.

Dum sacra præsentis pervasit limina templi,
Sæpius accrescens cumulatur*10 gurgite flumen (m),
Non tulit *Arnonus* fœdari templa Sacerdos (n);
Jusserat in melius renovari hæc omnia Præsul,
Latior ut fieret cripta, & sublimior ista,
Supponens tectis firmatos ter quater arcus:
Mysticus ut totam firmaret calculus aulam:
Parvula præcelso consecrans tecta ministro
Michaelo, cœli Christo qui adsistit in arce;
Atque preces offert sanctorum Rege polorum.
Hic quoque nostra ferat, rogitamus, vota tonanti,
Auxilioque pio nosmet defendat ubique.
Hlotharius custos fecit mandante magistro;
Semper in æternum Christus conservet utrosque.
Qui legit hos versus dicat, rogo, pectore puro,
Alcuino (o) veniam scelerum da, Christe, precamur.

XXX.

Oratio ad S. Amandum.

Præsul *Amande* Deo, tali tu nomine dignus;
Auxiliare, Pater, famulorum *11 vota tuorum,
Et defende, piis precibus, famulosque domumque.

XXXI.

Ad aram S. Stephani Protomartyris.

Hæc *Stephani* fulget meritis Protomartyris ara,
Qui lapides inter vidit in arce Deum.
Qui veniam rogitans inimicis, morte sub ipsa,
Pro famulis veniam poscere, certe valet.
Inclytus & Christi præclarus amatus *Amandus*,
Et decus & pastor, dulcis amorque suis.

XXXII.

Ad portam Ecclesiæ.

Hæc porta est cœli, æternæ hæc est janua vitæ,
Ista viatorem ducit ad astra suum.
Ingrediens istam, portam penetravit *12 Olympi;
Sic *13 comitetur eum, spesque fidesque simul.
Hæ petitur veniæ *14; devoto hanc corde, viator
Sæpius o! pedibus transeat ipse suis.

Hic

*1 *f.* stulta & stulti. *2 *f.* fundit. *3 *Vendidit*, media producta. *4 *f.* mensæ. *5 *f.* Rector. *6 *f.* vale dicens. *7 *f.* Verbum. *8 *f.* peragat. *9 *f.* inexperta propriæ. *10 *f.* cumulatum. *11 *alias:* tam bonorum. *mendose.* *12 *f.* penetrabit. *13 *f.* Si. *14 locus corruptus. *f.* Hic petitur venia.

NOTÆ.

(k) Forte hæc intelligenda de Christi sermone in monte.

(l) Sequentes Inscriptiones, usque ad XL. ad Monasterium Elnonense S. Amandi pertinere censet Mabillonius.

(m) *Flumen*] Hæc Mabillonius Annal. Bened. Tom. II. pag. 306. Num. LXXI. interpretatur de exundatione alvei *Scarpi* amnis Monasterio Elnonensi proximi.

(n) *Arnonus*] Ex Elnonensi Abbate Salisburg. Antistes, qui ejus loci providentiam quamdam retinebat. *Mabill. l. cit.*

(o) *Alcuino*] Laudatus Mabillonius hoc Epigramma ALCUINI interpretatur de secunda elevatione corporis sancti Amandi, quam anno DCCCIX. factam fuisse Milo Monachus & Annales Elnonenses fidem faciunt; Hinc verosimilius esse censet, hos versus non esse ALCUINI, sed alterius Poetæ ejus discipuli, qui animæ ALCUINI bene precatus sit amore Arnonis Episcopi. Non assentior Viro celeberrimo, ob ultimos quatuor versus, in quibus Poeta & Arnoni & Hlothario bona precatur; sibi vero ut veniam a Christo precetur Lector, exoptat. Quo modo scribendi vix alius, quam ipse auctor usus fuisset. Nec securus est calculus Milonis, qui, ipso Mabillonio in notis in vitam S. Amandi censore, sæpius aberrat.

Hic quoque peccator ſceleratos abluat actus,
Et lachrymis lavet limina ſacra ſuis.
Purgatus lachrymis, humili decore, profuſis,
Ad loca ſancta Dei dignior ut veniat,
Credo pius Jeſus culpas ignoſcit & illi,
Si veniat triſtis, lætior ut redeat.

XXXIII.

Ad aram S. Laurentii.

Hanc Levita Dei totam *Laurentius* aulam
Conſervet, quoniam hæc ara dicata ſibi eſt.
Vir virtute, fide, flammarum incendia vicit,
Omnia tormenta & vicit amore Dei.
Pauperibus tribuens, in mundo quidquid habebat,
In cœlo ut Chriſti divitias caperet.

XXXIV.

Ad Eccleſiam S. Martini (p).

Martinus meritis Domini condignus amore,
Qui ſibi ſacratam hanc regit eccleſiam:
Egregius Præſul toto præclarus in orbe,
Turona pauſans Paſtor in urbe *1 pius.
Hæc domus alma Deo prima eſt fundata tonanti,
Ante alia & ſacri ſepta monaſterii.
Crevit honor horum, Domino donante, locorum,
Et major Domino eſt ædificata domus.
Dum ſanctus Præſul hic inhabitavit *Amandus*,
Crevit honor Patris, crevit & iſte locus.

XXXV.

Ad Oratorium S. Andreæ Apoſtoli.

Primus apoſtolicos Chriſtum qui agnoverat inter
Andreas, fratrem convocat atque ſuum.
Ita ſuis meritis jam tecta ſacrata tuetur,
Ut procul effugiat hoſtis ab æde ſua.

XXXVI.

Ad Oratorium S. Petri Apoſtoli.

Petrus apoſtolicus Princeps, paſtorque fidelis,
Jam gregis ætherei, jam decus Eccleſiæ.
Qui tenet æterni claves per ſecula regni,
Solvere vel ſola voce ligare potens.
Cujus honore ſacro præſens hæc aula dicata eſt,
Protegat, atque regat paſtor ovile ſuum.
Digneturque ſuis portas aperire, precamur,
Æthereas ovibus, munere perpetuo.

XXXVII.

Ad aram S. Michaelis Archangeli.

Michael æthereus Princeps, primusque magiſter,
Æterni regni, ſummus in arce poli,
Conſervet donis iſtam vivacibus aram,
Quæ ſacrata micat nomine namque ſuo.
Ante oculosque Dei ſummi in ſecreta polorum
Officio noſtro *2 offerat, atque preces.

XXXVIII.

Ad aram SS. Hilarii & Victoris.

Hoc altare pater Præſul *Hilarius* ornat,
Notus in orbe procul doctor ubique pius,
Hac magnis *Victor* meritis memoratur in ara,
Inclyta præclarus miles in arma potens.

XXXIX.

Ad tumbam S. Amandi ab Arnone renovatam.

Antiſtes humilis Domini, & devotus honore
Arnonus (q), ſancti tumbam renovavit *Amandi*,
Non parcens opibus; miſeris nam quicquid habebat
Sparſerat, & Chriſti compſit ſacra templa ſacerdos:
Pro quo, quisque legas verſus, orare memento.

XL.

De S. Amando Epiſcopo Trajectenſi.

Hic pater & paſtor magnus, Chriſtique ſacerdos
Sanctus Amandus obit, Chriſtum qui ſemper amavit:
Plurima qui veniens *3 meritis miracula geſſit,
Cujus vita fuit doctrina, ſalusque ſuorum.
Qui jam divitias ſecli contempſit habere,
Æternas Chriſti ut cœli lucraret in aula.
Multiplicavit opes animarum doctor ubique,
Exemplis formans, & *4 doctore magiſter.
Hic pater egregius Chriſto hoc fundavit ovile,
Et poſt perpetui quæ ſparſit ſemina regni
In populos, noſtrum longe lateque per orbem.
Poſt fructus verbi, ſæva & poſt prælia mundi,
Contemplativos placuit hic carpere fructus.
Atque Deo ſoli tantum ſervire quietus,
Perfectus meritis paſtor, plenusque dierum,
Cœtibus angelicis Chriſti ſubvectus in aulam,
Corpore nobiscum ſancto requieſcit humatus;
Pro cujus meritis nosmet hic Chriſte tuere:
Semper in æternum tibi ſit laus, gloria, virtus,
Qui talem dederas nobis Rex piiſſime Patrem.

INSCRIPTIONES IN ECCLESIA S. VEDASTI (r).

XLI.

De Eccleſia S. Vedaſti a Radone Abbate renovata (s).

Hæc domus alma *5 Dei flammis crepitantibus olim
Arſit, & in cineres tota redacta fuit *6;
Sed, miſerante Deo, *Radon* (t) venerabilis *7 Abba
Conſtruxit melius, ac renovavit eam.
Plurima præſenti domui ornamenta miniſtrans,
Exornans totam muneribusque ſacris.
Cancellis *8 aras voluit veſtire metallis,
Vedaſti fabricans ſarcophagumque Patris.
Pallia ſuſpendit parietibus atque lucernas,
Addidit *9, ut fieret lumen in æde ſacrum.

*1 *Edit.* orbe. *2 *f.* officia noſtra. *3 *f.* vivens. *4 *f.* Chriſto doctore. *5 *Henſchen.* alta. *6 *Lambec.* ruit. *7 *Quercet.* miſerabilis. *8 *Lambec.* Cancellos *9 *Quercet.* lucernis addit, *mendoſe.*

NOTÆ.

(p) Hoc carmen Clar. Carhelinot interpretatur de Baſilica Turonenſi, ubi S. Amandus, ut in vita ipſius legitur, comam capitis poſuit, adeptus clericatus honorem. Mihi veroſimilius videtur, intelligendum eſſe de prima Eccleſia Elnonæ honoribus S. Martini conſtructa; poſtea a S. Amando amplificata: Nunc paræcialis Oppidi S. Amandi, ſub Patrocinio S Martini, Mabillonio teſte; Act. SS Sec. IV. Part. I. pag. 65.

(q) Vid. ſuperius N. XXVIII. & XXIX. (r) Cur carmina ſequentia usque ad N. LXV. ad Eccleſiam S. Vedaſti pertinere cenſeamus, cauſa eſt, quod non initio ſolum, ſed & in medio occurrat mentio de Radone Abbate illius Monaſterii.

(s) Hoc carmen emendavimus ex Edit. celeberrimi Lambecii Tom. II. Comment. Bibl. Cæſar. pag. 414. Novæ Edit. Tom. I. pag. 643. In Cod. Vindobonenſi his verſibus præfigitur titulus: *In Eccleſia S. Vedaſti in pariete ſcribendum.* Ubi notari vult idem Lambecius, non hic legi *ſcriptum* ſed *ſcribendum*; nempe quod pervetuſtus ille Codex Cæſareus prius eſt exaratus, quam Epigramma hoc parieti Eccleſiæ S. Vedaſti inſcriptum eſt. (t) *Radon*] Vid. Not. (f) ad Carmen VI.

Officiis Domini fecit quoque vasa sacrata
Argento, nec non aurea tota quidem.
Induit altaris speciosa veste ministros,
Ut foret egregium semper ubique decus.
Omnia, mellifluo Christi devotus amore
Restaurans opera *1, Vir pius, in melius.
Pro quo quisque legas titulos, rogitare *2 memento,
Adjuvet utque illum gratia summa Dei.

XLII.

Ad corpus S. Vedasti.

Hic Pater egregius *Vedastus* corpore pausat,
Cujus honore sacro hæc domus alma micat.
Fulcitur tanti meritis per secla Patroni,
Per quem multa Deus signa salutis agit.
Qui sacra celsithroni vivens vestigia Christi,
Lingua, mente, manu namque secutus erat.
Multiplicavit opes bis quinis forte talentis,
Nec data marsupii lucra ligavit iners (u)
Audiet idcirco vocem mox Judicis almi:
Intra nunc Domini gaudia sancta tui.

XLIII.

Ad aram S. Vedasti.

Pontificalis apex, meritis vivacibus, aram
Vedastus sanctus hanc regit ipse Pater.
Hanc Abbas humilis vestivit *Rado* metallis,
In Domini laudem ductus amore Patris.

XLIV.

Ad aram S. Martini.

Hoc altare Dei, præclarus in orbe sacerdos,
Martinus meritis servat ubique suis.
Abluat & lachrymas plangentis crimina plebis,
Deposcens veniam, voce potente, piam.

XLV.

Ad aram S. Dionysii.

Sanguine martyrii Præsul *Dionysius* aram
Hanc ornet, pariter cum sociisque suis
Magnificus Doctor, verbi qui semina sparsit,
Imbribus æthereis arida rura rigans.

XLVI.

Ad aram SS. Landiberti M. & Richarii Abbatis.

Landibertus (x) habet hanc atque *Richarius* aram,
Hic confessor erat, Martyr & ille pius.
Ambo Deo cari, meritorum pondere patres,
Plurima portantes lucra suo Domino.

XLVII.

Ad aram SS. Remedii & Audoini.

Francorum doctor *Remedius* inclytus aram
Hanc tenet, almivolus *Audoinusque* simul.
Horum nam meritis currens te ferto viator
Per loca sancta pius, fit tibi certa salus.

XLVIII.

Ad SS. Gregorium & Hieronymum.

Gregorius Præsul, doctorque *Hieronymus* almus,
Ecclesiæ ille pater, iste magister erat.
Nostra ferant precibus pariter quoque vota tonanti;
Ut nos conservet semper ubique Deus.

XLIX.

Ad aram SS. Benedicti & Scholasticæ.

Hac Pater egregius colitur *Benedictus* in ara,
Qui vitam Monachis scripserat ipse piam.
Ipsius atque soror præclara *Scholastica* virgo
Jungitur hic fratri nobilis ipsa suo.

L.

Ad aram SS. Cosmæ & Damiani.

Hac duo Germani *Cosmas* & *Damianus* in ara
Scribuntur pariter, versificante manu.
Quamque bonum est fratres semper habitare in unum,
Ut Psalmista canit, ecce jucundus amor!

LI.

Ad aram SS. Cæciliæ, Agathæ, Agnetis & Luciæ.

Cæcilia, *Agathes*, *Agnes* & *Lucia* Virgo;
Hæc istis pariter ara sacrata micat.
Lilia cum rosis fulgent in vertice quarum,
Et lampas rutilat luce perenne simul.

LII.

Ad aram S. Crucis & SS. Crispini & Crispiniani.

Hæc est ara Crucis sanctæ sacrata triumphis,
In qua jam mundi vita salus patitur.
Martyris egregii *Crispini* & *Crispiniani*,
Nominibus quorum fulget & illa sacris.

LIII.

Ad aram B. Virginis & S. Clementis.

Hoc altare Dei Genitrix pia Virgo *Maria*
Aspiciat, solita cum pietate potens.
Pontificalis apex, Petri successor & almi,
Præclaris *Clemens* augeat & meritis.

LIV.

Ad aram SS. Joannis & Matthæi.

Hoc sinistra Dei teneat altare *Joannes*.
Mattheus o! meritis ornet & ipse suis.
Hi scripsere quidem Christi sacra gesta tonantis,
Quapropter pariter hæc tenet ara duos.

LV.

Ad aram SS. Platonii & Georgii.

Platonius Martyr, Victorque *Georgius* aram
Præsentem teneant, ambo piis meritis.
Qui pro pace Dei vicerunt prælia mundi,
Et meruere sacrum, rore rubente, polum.

LVI.

Ad aram SS. Joannis, Pauli, Laurentii.

Johannes, *Paulus* pariter, *Laurentius* atque
Conservent aram hanc, miserante Deo.
Hic Levita fuit, illi sed sanguine fuso,
Martyrio toti *3 regna beata tenent.

LVII.

Ad templum S. Petri Apostoli.

Claviger æthereus, servat qui regmina cœli,
Solvere quæque placet, atque ligare potens.
Piscator quondam, cœli nunc janitor almus,
Ecclesiæ Princeps, Pastor & ipse bonus.
Cui Christusque suum servandum tradit ovile,
Dum redit ad Patris regna beata sui.

O

*1 *Quercet.* opere. *2 *Quercet.* cogitare. *3 *f.* forti.

NOTÆ.

(u) *Ligavit iners*] Vera hæc est, ait Lambecius loc. cit. & genuina hujus loci lectio; non autem ut in editione Quercetani: *lucra ligavit opes*. Vel ut in Codicibus MSs., quibus RR. PP. Bolandus & Henschenius usi sunt: *lucra migravit opes*. (x) De S. Landisberto M. vid. Mabill. Tom. II. Annal. Ben. pag. 18.

O nimium felix, totus quem diligit orbis!
Huic Christus nomen *Petrus* habere dedit.
Hoc pietate sua templum, precor, undique cingat,
Adventuque suo protegat, atque regat.
Auxiliumque suis famulis protector in illo
Perferat, & precibus adsit ubique suis.
Dirutum flammis renovaverat hoc quoque *Rado* (y),
Cui rogo mercedem reddat & ipse Petrus.

LVIII.

Ad aram ejusdem S. Petri.

Hanc quoque Servator templi tutabitur aram
Ecclesiæ princeps, totus & ipse Dei.
Adjuvet atque Deo Christo hic vota ferentes,
Lætemur semper illius ut meritis.

LIX.

Ad aram S. Pauli Apostoli.

Ara quidem præsens sacrata est nomine *Pauli*,
Qui populos mundi duxit ad astra poli,
Gentibus & populis, regnis atque urbibus iste
A Domino electus Doctor ubique fuit.

LX.

Ad aram S. Andreæ Apostoli.

Doctor apostolicus (hunc hæc vox alma *Joannes* *1,
Ecce Dei veniens *agnus* ab arce Patris,
Miserat ad Christum, semper sequeretur ut illum)
Andreas aram servet ab hoste suam.

LXI.

Ad aram S. Joannis Baptistæ.

Hoc altare tenet sanctus *Baptista Joannes*,
Præcursor Christi, magnus in orbe, Dei.
Qui solus digito Christum monstravit adesse,
Iste preces nostras adjuvet, opto, suis.

LXII.

Ad aram S. Germani.

Præsulis *2 *Germani* magna est ara dicata,
Quam modo jam cernis, ecce viator ovans!

LXIII.

Ad aram S. Amandi.

Hanc aram Christi præclarus amator *Amandus*
Defendat meritis semper ab hoste suis.

LXIV.

Ad aram S. Quintini & S. Michaelis Archangeli.

Martyris egregii *Quintini* altare triumphis
Hoc fulget, populo hic qui ferat auxilium.
Alligeros inter socios, summosque ministros
Michael princeps, primus in arce poli,
Hæc hoca conservet magna pietate tonantis,
Et veniens veniam poscat & ipse suam.

LXV.

Ad S. Genovefam.

Virgo sacrata Deo cœlestibus inclyta donis,
Lætetur votis hic *Genovefa* tuis.

INSCRIPTIONES IN QUODAM MONASTERIO, FORTE TURONENSI.

LXVI.

De Schola & Scholasticis.

Hic pueri discant senioris ab ore Magistri,
Hymnidicas laudes ut resonare queant.
Hauriat os tenerum lymphas devote salutis,
Forsan in Ecclesia ne sileat senior.
Sunt anni juvenum habiles addiscere quicquam:
Usus in antiquis postulat Ecclesiæ,
Instruat in studiis juvenum bona tempora doctor;
Nam fugiunt anni more fluentis aquæ.
Annosus *3 sylvis, quercus vix flectitur unquam,
Sed frangit hominis dextra potentis eam.
Nam *4 nec senior multis adsueta rapinis
Sub juga nullatenus fortia colla dabit.
Nec bene namque senex poterit ediscere, per quem
Tondentem in gremium candida barba cadit.
Esto pius, pueris studiosus & esto magister,
Vos vestros, pueri, semper amate patres.
Ut maneat nobis dulcis benedictio Patris,
Et ne nam natus *5 mente tenente duos.

LXVII.

Ad Musæum libros scribentium.

Hic sedeant sacræ scribentes famina legis,
Nec non sanctorum dicta sacrata Patrum.
Hæc interserere caveant sua frivola verbis,
Frivola nec propter *6 erret & ipsa manus:
Correctosque sibi quærant studiose libellos,
Tramite quo recto penna volantis eat.
Per cola distinguant proprios, & commata sensus,
Et punctos ponant ordine quosque suo.
Ne vel falsa legat, taceat vel forte repente,
Ante pios fratres, lector in Ecclesia.
Est opus egregium sacros jam scribere libros,
Nec mercede sua scriptor & ipse caret.
Fodere quam vites, melius est scribere libros,
Ille suo ventri serviet, iste animæ.
Vel nova, vel vetera poterit proferre Magister
Plurima, quisque legit dicta sacrata Patrum.

LXVIII.

Elevatio mentis a terrenis palatiis ad cœlestem habitationem.

Quisque legens versus per celsa palatia curris,
Semper habeto Dei nomen in ore tuo.
Et dum lingua pias resonat per carmina laudes,
Ferveat illius pectus amore tuum.
Dum tu pulchra domus pedibus solaria scandes,
Immemor haud esto, scandere mente polum.
Sol rutilans radiis domibus splendescit in altis;
Lumine perpetuo Christus in arce poli.
Ut sol illustrat totus præfulgidus orbem,
Sic fulgent Sancti semper in arce Patris.
Sunt a sole domus celsæ solaria dicta,
A Christo sanctum nomen habemus item.
Si te delectet manibus habitatio facta;
Non manibus factam plus tibi quære domum.
Quicquid in urbe manus hominis construxerat unquam,
Omnia nam pereunt, in cineresque ruunt.
Quicquid honoris habent Sancti per gaudia cœli,
Cum Christo pariter semper habere queunt.
Quo te ducat amor, rapiat, trahat omnibus horis,
Et rape me tecum, quæso, tuis precibus.
Sit tibi, sitque mihi Christus currentibus illuc
Protector, Rector, lux, via, vita, salus.

LXIX.

*1 *f.* Joannis. *2 post *Præsulis* f. suppl. *hæc.* *3 *f.* Annosa in sylvis. *4 locus corruptus. *5 locus corruptus. *6 *f.* properans.

NOTA.

(y) Vide superius Carmen XLI.

LXIX. (z)

Ad Dormitoriam.

Qui vim ventorum, pelagi qui mitigat undas,
Israel qui servat, nullo qui dormiat ævo;
Fratribus hac requiem dulcem concedat in aula,
Et quos immittit somno vis nigra timores,
Compescat clemens Domini, rogo, dextra potentis.
Quique diem statuit homini sub luce labore,
Noctibus & requiem concessit corpore fesso,
Ad laudemque suam faciet consurgere sanos.

LXX.

Ad Latrinium *1.

Luxuriam *2 ventris lector cognosce vorantis,
Putrida qui sentis stercora nare tuo.
Ingluviem fugito ventris, quapropter in ore,
Tempore sit certo sobria vita tibi.

LXXI.

Admonitio Juvenum religiosorum ad excutiendum somnum.

Res est mira quidem, vult quam tibi dicere vates:
Lethæus juvenum percussit tempora ramus,
Ut hospes clauso patuisset limine templi:
Quisque potest cæco melius hunc cernere visu,
Sensibus & sopitis melius proferre loquelas,
Ignotas siquidem varias & fingere formas.
Cernitur, auditur, fuerat qui tempore nullo:
Noctibus hunc, juvenis, toto tibi corde caveto.
Subruit hic sensus, binos *3 & claudit ocellos
Splendida stelligeri videas ne lumina cœli.
Aut tua jam voces doctoris hauriat auris,
Vel pes ecclesiam nocturno tempore currat.
Hujus, quæso, caput valido percutere pugno,
Ne tibi cernentes hospes excæcet ocellos,
Aut torpere malo sensus tibi subruat omnes;
Sed tibi Collyrium visus infunde salutis:
Ut valeas figni voces audire sonantis
Quod te quippe vocat, laudes cantare tonantis.
Confere quippe manus, modico dormire memento,
Neve repente tibi veniat præfortis egestas,
Ut monet egregio Salomon sermone legentes.

LXXII.

In via ad Chorum.

Non rogo dura tibi videatur semita fratrum,
Hæc te currentem ducit ad Ecclesiam.
Non hic turba sonat populi, non forte tumultus;
Vos inter nullus hic alienus eat.
Hæc via vos pariter concordi pectore ducat,
Laudibus intentos ad pia laude *4 Dei.
Unus amor Christus nobis fiat, atque iter unum,
Ille est certa salus, spes, decus & caritas.
Non tu somnigere vadas torpore per istum,
Sed laus alma Dei semper in ore sonet.
Angelus ut tecum cœlesti currat ab arce,
Dum videat laudes te resonare Dei.
Te quoque consociat Sanctorum, pectore læto,
Gaudentem Christi cœtus in Ecclesia,
Reliquiæ quorum multæ conduntur in illa,
Hæc superans munus mille talenta pium.
Spesque, fidesque simul pariter quapropter, in istis
Porticibus, tecum certa salutis erat.
Quot tu nam currens pedibus vestigia ponis,
Totam mercedem frater habere vales.
Non idcirco tibi videatur hæc via longa,
Per hanc cœlorum pervia porta patet.
Felix quippe dies tibi, qua te suscipit illa,
Illic cum Christo regna beata tenes.
Currite vos juvenes Christi properanter in aulam,
Ad laudem Christi currite, vos juvenes.
Unanimesque simul Regem laudate supernum,
Semper amate Deum unanimesque simul.
Si nequeas pedibus senior, rogo, pectore curre,
Mente polum scande, si nequeas pedibus.

LXXIII.

Adhortatio ad laudem Dei.

Discute torpentes frater tibi pollice somnos,
Et contende prior mente *5 subire Dei.
Intra quippe prior templum, sed tardior exi,
Te Christi ducat atque reducat amor.
Septies inque die Dominum laudare memento,
Ut Psalmista canit David ab ore Dei.

INSCRIPTIONES IN QUODAM MONASTERIO, FORTE NOBILIACENSI.

LXXIV.

Ad Ecclesiam SS. Lamberti & Cæciliæ, in Monasterio Nobiliacensi.

Egregius Martyr, Præsul Christique fidelis
Hæc loca *Lambertus* inclyta sanctus habet.
Jungitur huic Patri pariter *Cæcilia* Virgo,
Virginitate potens Martyrioque simul.
Ecclesiæ fuerat magnus nam pastor & ille;
Hæc Christi Regis sponsa perennis erat.
Hanc humilis Abbas *Ato* (a) construxerat ædem,
Dona cui Christus donet in arce poli.

LXXV.

Ad aram SS. Quintini & Dionysii MM.

Quintinus Martyr, Pater & *Dionysius* aram
Hanc servent precibus semper ab hoste suis.
Doctores vitæ meritis vivacibus ambo,
Sanguine qui roseo regna beata tenent.

LXXVI.

Ad aram SS. Filiberti & Agathæ.

Hanc Pater egregius aram *Filibertus* (b) habebit,
Plurima construxit qui loca sancta Deo.
Huic quoque conjuncta est clarissima Martyr *Agatha*,
Venerat in thalamum sanguine virgo poli.

LXXVII.

Ad aram S. Michaelis Archangeli.

Magnus ab arce *Michael* Archangelus aulam
Hanc precibus semper servet ab hoste piis.
Quisque legas versus, pro quo exorare memento,
Pro sudore brevi, ut præmia longa legat.

LXXVIII.

*1 latrinam. *2 *MS.* luxorium. *3 *ita lego, loco* bonos. *4 mendum *5 *f.* templa.

NOTÆ.

(z) Prævie hic notes velim, duo sequentia carmina ex Codice MS. Salisburgensi esse emendata; & titulos additos.

(a) *Ato* fuit Abbas & instaurator Monasterii Nobiliacensis apud Pictones anno DCCXCIII. De eo vid. Mabill. Tom. II. Annal. Bened. pag. 307.

(b) *Filibertus* Abbas Gemetici Sec. VII. qui construxit Monasteria Gemeticense S. Mariæ seu S. Petri, *Jumieges* in Diœcesis Rotomagensi, & Herense, *Nermoutier* apud Pictones.

LXXVIII.

Ad aram SS. Sulpitii & Columbæ.

Sulpitius Præſul, Paſtor, Patriarcha fidelis,
Auxilium nobis hic ferat iſte pium.
Inclyta martyrio pariter hic virgo *Columba*
Defendat precibus, tecta ſacrata Deo.

LXXIX.

Ad aram SS. Amandi & Agathæ.

Hac honor ecce tuus Præſul *Amandus* in ara
Jam colitur, nobis tu auxiliare Pater.
Virgo ſacrata Deo nec non veneratur *Agatha*,
Defendat precibus tecta ſacrata Deo.

LXXX.

Deſiderium habitandi in domo Dei.

Quam dilecta Deus tua ſunt mihi templa Sabaoth,
Virtutum Dominus, Rex meus atque Deus!
Te Pater alme meum cor, te caro quærit ubique,
Tuque Deus vivus gaudia magna mihi.
Quique tuis tectis habitant, ſunt valde beati,
Et reſonant laudes hi tibi perpetuas.
Hic mihi, quæſo, domum tribue, mitiſſime Paſtor!
Utque tuas laudes hic ſine fine canam.

LXXXI.

Ad Oratorium S. Laurentii M.

Hanc Levita Dei meritis *Laurentius* ædem
Inclitus exornet, Domini jam plenus amore;
Quem nec flamma vorax vicit, nec vincula, ferrum,
Per gladios, ignes, cœlum conſcendit in altum.
Ecce Dei Famulis faciens ſuffragia ſemper,
Adjuvat atque ſuos cultores, credimus, inde.

LXXXII.

Ad templum SS. Elidii Epiſcopi & Leonii.

Hic quoque ſanctorum pauſant duo corpora Patrum,
Elidius Præſul Pictenſis gloria plebis.
Inclauſusque Pater meritis *Leonius* almis.
Arnulfus frater templum renovaverat iſtud;
Præmia cui Chriſtus tribuat per ſecla ſalutis.

LXXXIII.

Ad Eccleſiam S. Petro Apoſtolo ſacram.

Petrus apoſtolicus Princeps pius adjuvet hic nos,
Cujus honore ſacro conſtant hæc tecta dicata.
Qui ſibi commiſſum Paſtor conſervet ovile,
Protegat atque regat donis cœleſtibus illud,
Perpetuas nobis & portas pandat Olympi.

LXXXIV.

Ad cellam hoſpitum.

Hic locus hoſpitibus pateat veniat *1 ultro,
Semper erit quoniam ſuſceptus in hoſpite Chriſtus.
Sitque miniſter ovans feſſo ſervire vianti,
Et lavare pedes peregrinis gaudeat ille.
Hæc exempla dedit Chriſtus pietatis amator:
Ille prior plantas lavavit diſcipulorum,
Hæc faciens frater ſperet ſibi præmia magna
In cœlis tribui, Chriſti præcepta ſecutus.
Semper amate Deum fratres, & voſmet amate,
Diligit ille Deum, verus qui eſt fratris amator.

LXXXV.

Ad Oratorium SS. Martini & Gelaſii.

Pontificalis apex præclarus in orbe ſacerdos,
Virtutum meritis *Martinus* maximus auctor,
Hæc ſacrata ſibi defendat tecta patronus:
Adjuvet atque preces noſtras pietatis amore,
Ut Deus omnipotens famulorum vota ſuorum
Impleat, & donis cœleſtibus augeat illos.
Sit pius & clemens nobis Rex optimus ille.
Hoc quoque jam pauſat Præſul *Gelaſius* almus,
Clarus in urbe pater præſente, & doctor honeſtus,
Præcipuus meritis, vivax ſermone ſalutis.
Hanc renovavit enim jam *Gundun* (c) me prius *2 aulam
Ductus amore Patrum, tribuat cui præmia Chriſtus
Mitis in æternum felici in ſede polorum.

LXXXVI.

Ad Eccleſiam B. Virginis Mariæ Nobiliaci.

Hæc loca, quæ cernis lector, venerabilis aulæ
Partibus Eccleſiæ, fuerant Eccleſia quondam.
Sed Pater & Paſtor ſupplex *Ato* (d) ſuſtulit iſta,
Et terris quoniam nimio dilexit amore.
Virgo Maria, Dei Genitrix, tu intacta tonantis,
Tu Regina poli, vitæ ſpes maxima noſtræ:
Ut tibi cultus, honor fieret memorabilis iſthic.
Tu quoque reſpiceres ſolita pietate precantes:
Hic famulas famuloſque Dei, mitiſſima Virgo,
Tu precibus noſtris ſemper clementer adeſto,
Atque dies noſtros precibus rege ſemper ubique,
Ut nos conſervet Jeſu pia gratia Chriſti.

LXXXVII.

Ad Refectorium.

Chriſte Deus noſtræ benedic convivia menſæ,
Quæque tuis ſervis mitiſſime dona dediſti,
Per te ſint benedicta quidem. Tu largitor almus,
Omnia tu dederas nobis; jam quicquid habemus,
Sunt bona quippe tua, quia tu bonus omnia condis.
Vos quoque convivæ laudes, rogo, dicite Chriſto:
Semper in ore ſonent pacis vel verba ſalutis.
Semper amat pacem Chriſtus, qui dixerat ipſe:
Do vobiſque pacem, vobis pacemque relinquo.
Sit quoque noſtra manus miſeris largiſſima ſemper,
Accipit hoc Chriſtus, dederis tu paupere quicquid,
Et tibi non tardat mercedem reddere magnam.

LXXXVIII.

Ad Dormitorium.

Et requiem nocti dederas, lucemque labori,
Proſpera conſervans famulis nocteſque, dieſque.
Ad te cor vigilet, ſomnus ſi claudat ocellos,
Te labor & requies collaudent omnibus horis.

LXXXIX.

Ad Hypocauſtum.

Frigidus hibernus veniens de monte viator,
Non mea diſpliceat hoſpita tecta, rogo.
Si mea dona tibi cupias, nimboſe viator,
Da prior ecce tua, ſic tibi prende mea.

*1 *f.* venientibus. *2 *Edit.* Gununmepribus, *mendoſe.*

NOTÆ.

(c) *Gundun*] vid. infra Carmen CI. (d) *Ato*] vid. ſupra Carmen LXXIV. Hoc Epigramma de Baſilica Nobiliacenſi explicari poſſe cenſet quoque Mabillonius Annal. Tom. II. pag. 307. quæ beatiſſimæ Virginis Deiparæ titulo quondam inſignita fuit, ut patet ex variis chartis, in quibus *Monaſterium ſanctæ Mariæ & S. Juniani* appellatur, tametſi modo unum *ſancti Juniani* nomen paſſim retinet. *Plura vide apud eundem Mabill. loc. cit.*

XC.

Ad Cœnaculum.

Hæc est sancta domus, pacis locus, aula salutis,
Quam super hic semper maneat benedictio Christi:
In qua multiplicet *1 fratrum convivia largus,
Qui quondam populi, cœlesti munere dives,
Panibus ex quinque satiavit millia quinque.

XCI.

Ad aram SS. Cosmæ & Damiani.

Hac duo Germani *Cosmas*, *Damianus* in ara
Junguntur siquidem, semper honore pari.
Quos terris genuit, uno de viscere, mater
Par genuit fratres Martyriumque polo.

XCII.

Ad sepulchra SS. Joannis Episcopi & Apri Abb. (e)

Hujus hic pausat præclarus Episcopus urbis
Nomine *Joannes*, vir pius atque bonus.
Hic requiescit *Aper*, hujus venerabilis Abbas
Ecclesiæ pastor, promptus in omne bonum.
Sed pedibus populi fuerant *2 calcata sepulchra,
Nec paries cinxit, ut decuit patribus.
Hoc *Ato* non suffert *3 *Aperi* successor honoris,
Corpora calcari sacra patrum pedibus:
Sed monumenta *4 brevi placuit concingere muro,
Pervia ne populi busta forent pedibus.
Addidit & nostræ statim pia signa salutis,
In quo Salvator Victor ab hoste redit.
Insuper altare statuit venerabile Christo,
In quo pro patribus hostia sacra foret.
Ut Deus omnipotens requiem concederet illis,
Cum Sanctis pariter, semper in arce poli.

XCIII.

Ad aram SS. Gervasii & Protasii MM.

Gervasius Martyr simul atque *Protasius* almus
Hac duo Germani pariter venerantur in ara:
Quos tulit una dies terris, simul unaque cœlo,
Martyrio similes, similes fervore fidei.

XCIV.

Ad portam Basilicæ Nobiliacensis (f).

Porta domus Domini hæc est, & regia cœli,
Hæc tibi pandit iter sancti & sacraria templi:
Quam *5 mox invenies magnos requiescere Patres.
Sit tibi spes precibus horum præclara salutis,
Si tu corde pio, prostrato & corpore poscis,
A Christo scelerum veniam, peccator, habebis.
Nullatenus dubius sacri tere limina templi:
Omnia credenti præstat pia gratia Christi.
Fecerat has valvas aræ pius Abba minister,
Ut mandavit *Ato* fratrum venerabilis Abbas.
Ingrediens templum pro quo intercede Viator,
Ut Deus omnipotens illum conservet ubique.

XCV.

Ad Oratorium S. Andreæ Apostoli.

Discipulus Christi verus primusque secutor
Hæc regat *Andreas* tecta sacrata sibi.
Adferat auxilium nobis habitator Olympi,
Ut nostræ ad Christum perveniant lachrymæ.
Exaudire pius, cœlesti Christus ab arce,
Dignetur famulos semper ut ille suos.

XCVI.

Epitaphium Fortunati Poetæ Christiani.

Hac quoque præsenti Præsul requiescit in aula
Fortunatus enim Vir, decus Ecclesiæ,
Plurima qui fecit Sanctorum carmina metro,
Concelebrans sanctos laudibus hymnidicis.
Qui sermone fuit nitidus sensuque fidelis,
Ingenio calidus, promptus & ore suo.

XCVII.

Ad aram S. Stephani Protomartyris.

Nobilis hac *Stephanus* colitur Protomartyr in ara,
Vim faciens cœlo, dum prior astra petit.
A terra ad cœlum lapidum sibi grandine scala
Hæc erat, ut Christum cerneret arce poli.

XCVIII.

Ad aram S. Joannis Evangelistæ.

Hoc altare tenet Christo sinistra *Joannes*,
Qui super in cœna pectora sancta cubat.
Qui secreta poli de sacro fonte bibebat,
Hanc totam precibus protegat ille domum.

XCIX.

Ad aram SS. Virginum MM.

Virginibus sacris est hoc altare dicatum,
Corpora nam quarum templa fuere Dei.
Sanguine vel roseo cœli qui regna tenebunt,
In fragili sexu fortia bella gerunt.

C.

Ad aram sanctorum Martyrum.

Martyribus, mundum quinam vicere triumphis,
Omnibus hæc præsens ara dicata nitet.
Per gladios, ignes, & per tormenta, flagella,
Mentibus intrepidis, regna beata petunt.

CI.

Epitaphium Gunvini Sacerdotis.

Hæc diruta quidem renovavit templa Sacerdos
Gunvinus (g) magno ductus amore Dei.
Justitiæ cultor, vitæ melioris amator,
Providus ingenio, cautus in eloquio,
Reddat in æternum amori cui præmia Christus.
Illius hic corpus pausat in hoc tumulo.

IN-

*1 *Edit.* multiplici &. *2 *Edit.* fuerunt. *3 *Edit.* ocato-sufferat. *4 *Edit.* monumento. *5 *f.* quo.

NOTÆ.

(e) Hoc carmen ita emendatum dedit Mabillonius Tom. II. Annal. Libr. XXVI. pag. 307. Est id, eodem interprete, Epitaphium *Joannis* Episcopi Pictaviensis & *Apri* Abbatis, quorum sepulchra, ne a pertranseuntibus conculcarentur, *Ato* Abbas Apri Successor, & Monasterii Nobiliacensis restaurator muro cinxit, apposita cruce simul cum altari, in quo victima sacra Deo pro Patribus defunctis immolaretur; quod egregium testimonium est pro doctrina catholica de sacrificio pro mortuis.

(f) De varia restauratione Monasterii Nobiliacensis facta ab Atone Abbate anno DCCXCIII. vide superius carmina LXXIV. LXXXVI. & XCII.

(g) *Gunvinus*, an idem qui supra carm. LXXXV. vocatur *Gundun*: De utroque nobis ignota omnia.

INSCRIPTIONES IN MONASTERIO FLORIACENSI.

Ex MS. Salisburgensi emendatæ.

CII.

De Magnulfo Abbate (h).

Hanc *Magnulf* *1 humilis cameram construxerat Abbas,
Ut dulcis patribus fieret habitatio sanctis:
Quos servire [daret *Benedicto* *2] Christus in ævum,
Ut locus iste foret jam [jamque] legentibus aptus.
Ut lux, prævidit, fulgens radiaret in illam,
Et domus orandi fieret quam proxima Christi,
In qua secreto potuisset tempore solus,
Ante altare jacens, lachrymas effundere dulces.
Tunc *3 te sancte precor hujus tu pastor ovilis (i)
Utque *4 inter memores *Magnulfum* verba precandi
Illius atque animam commendes [maxime] Christo.
[Qui] tibi jam talem [habitare instruxerat *5] ædem
Tu quoque vive Deo felix per tempora longa,
Ad normam regulæ, fratrum quoque corrige vitam,
Ut tibi celsithronus tribuat pia præmia Christus,
Cum sancto pariter [*Benedicto* *6] Patre per ævum.

CIII.

De eodem Magnulfo Abbate.

Emperat hanc mensam *7 (k) *Magnulf* venerabilis Abbas,
Atque emptam Patri *Benedicto* tradidit illam,
Ut foret emptori cum Patre in secula merces.
Hanc tamen Ecclesiam sacrari jusserat ille
Clavigero cœli *Petro* jam Principe magno,
Atque pii pariter *Benedicti* nomine Patris,
Illius ut regerent precibus per secula vitam,
Atque animæ requiem [rogitassent *8] ambo perennem
Tu quoque, qui titulum recitas, rogitare memento,
Obsecro *9 pro Patre *Magnulfo*, lector amice.
Te quoque conservet Christi clementia semper,
Protegat atque regat clementer hæc loca Christus.
Laus honor & virtus *10 istic sit semper & illic.

INSCRIPTIONES IN MONASTERIO S. NABORIS.

CIV.

De sepulchro S. Naboris ab Angilramno Episcopo ornari cœpto, & a Vascone Abbate perfecto.

Pontificalis apex Pastor, Patriarcha, Sacerdos,
Angilramnus (l) ovans, fretus pietate magistra,
Martyris egregii NABORIS deductus amore,
Cœperat, intentus sacro *11 vestire sepulchrum,
Auxiliante pio *Carolo*, per munera, Rege.
Ne compleret opus, rapuit mors improba Patrem (m).
Post Levita humilis Vas *12 compleverat illud.
Qui legitis versus ambos, commendite Christo,
Ut, quicunque sua venerit hic solvere vota,
Cum Patre discipulum verbis memorare benignis.
Incipit ille prior, sed jam perfecerat iste.
Unum opus amborum: Christus conservet utrosque.
Et tu, sancte Dei Martyr, invicte triumphis,
Auxiliare tuis, Pastor, Pater optime, servis.

CV.

Carmen priori additum ad Vasconem.

Bis septena tibi direxi carmina *Vasco* (n)
Tu quia misisti butristas (o) ut quoque binas:
Bis puto septena caliges *13 jam forte tenentes,
Et bis septenas habeas per carmina grates.
Sed rogo nos memora precibus, nostrosque parentes,
Quorum namque vides & scripta hinc nomina sedis
Semper in æternum valeas .... carmina vasa *14
Fel *15 venit ad *Flaccum* hunc me benedicat bucca Maronis
Hodie, si placet, Virgiliace puer.

INSCRIPTIO IN MONASTERIO CORMARICENSI.

CVI.

De cellæ Cormaricensis præstantia præ magnis urbibus (p).

Urbibus egregiis, quarum nova culmina surgunt,
Famigeræ laudes & super astra volant;
Vatiferem *16 veterum celebrant quas carmine libri,
Multiplices auri nec numerantur opes.
Hæc est, quam cernis, silvestri rustica tecto,
Constructa in heremo cellula nobilior.

*1 *MS. Sal.* Magulf. *2 *Edit.* duret benedictio. *3 *f.* Nunc. *4 *Edit.* ut quæ. *5 *Edit.* quæ . . . . ad habitandum struxerat. *6 *Edit.* benedicat. *7 *MS. Sal.* mansam. *8 *Edit.* cogitassent. *9 *MS. Sal.* obsecra. *10 *Cod. Sal.* & cultus. *11 *f.* sacrum. *12 *leg.* Vasco. *13 *f.* septenos calices. *14 *f.* Vasco. *15 locus corruptus. *16 *f.* vatiferum. *i. e.* vatum.

NOTÆ.

(h) Hoc & subsequens Epigramma, quod nunc ex Cod. MS. Salisburgensi emendatius prodit, Mabillonius Tom. II. Annal. pag. 243. intelligit de *Magulfo*, seu ut alias vocatur, *Magnulfo* Abbate Floriacensi; qui hic laudatur ob cameram ad usum fratrum legentium extructam, & Oratorium illi adjunctum, in quo ipse secreto orationi vacaret.

(i) *Hujus tu pastor ovilis*] Cl. Mabillonius ex his & aliis versibus patere existimat, Magnulfum adhuc in vivis fuisse, cum ALCUINUS hæc carmina conderet. Sed ex hoc loco clarissime patet, ALCUINUM hortari quemdam *Magulfi* successorem, ut illius in precibus suis sit memor. Igitur ALCUINUS hoc & sequens carmen condidit post obitum Magnulfi, qui contigit anno DCCXCIV. directum vel ad *Fulradum*, qui non nisi per sesquiannum Abbatiæ præfuit; vel ad *Theodulfum* simul Episcopum Aurelianensem. Vid. eundem Mabill. loc. cit. pag. 314.

(k) *Hanc mensam*] in MS. Salisburg. loco *mensam*, habetur *mansam*. Rectius forte legendum: *hunc mansum*.

(l) Angilramnus Episcopus fuit Metensis, qui obiit anno DCCXCI. & sepultus est in Monasterio S. Naboris, alio nomine *Nova-Cella*.

(m) *Rapuit mors improba Patrem*] Ex his confutatur calculus Meurissii, qui Angilramni pontificatum ac vitam prorogat ad annum DCCCVIII. longe post obitum ALCUINI hujus Epitaphii Auctoris. *Mabill. l. cit. pag.* 303.

(n) *Bis septena* &c.] Id est, quatuordecim versus prioris carminis CIV.

(o) *Butristas*] Legendum fortassis *Butristas* & significare videntur vasa vinaria, septenos calices seu septem certas mensuras capientes. Vid. Glofs. Wachteri voce *Butte*. Du Cange voce *Butro* & *Butristas*.

(p) Sequimur celeberrimum Mabillonium, qui & ipse hoc Epigramma de Cormaricensi cella intelligi debere existimat. Act. SS. Sec. IV. Part. I. pag. 176.

Hæc ſtudiis floret ſacris & Sophica *1 jura
Perlegit, & tractat clancula dicta Senum.
Venditor atque Senum volvunt *2 mendacia mille
Illic; ut capiat fraude mala ſocium:
Quæritur hic verum per Syllogiſtica *3 ſacrum,
Clauſtra modis variis famine pacifico.
Sæpius ebrietas ſenſum mala ſubruit illic;
Ducitur & famuli vix Dominus manibus.
Aſpicit hic veſter *4 jejunia longa legentum,
Atque epulis paſcit ſobria corda ſacris.
Ad te, Chriſte, preces veniant mitiſſime noſtræ,
Ad nos adveniat gratia Chriſte tua (q).

INSCRIPTIONES

In Monaſterio quodam, cui ALCUINUS præfuit.

CVII.

Ubi Libri cuſtodiuntur (r).

Parvula tecta tenent cœleſtis dona Sophiæ,
Quæ tu, lector ovans, pectore diſce pio.
Omnibus eſt gazis melior ſapientia donis,
Quam modo qui ſequitur lucis habebit iter.

CVIII.

Ad Campanam.

Semper in æternum faciat hæc clocula tantum
Carmina; ſed reſonet nobis bona clocca cocorum.

CIX.

Ad locum, e quo ad menſam legitur.

Fratribus ex alta reſonet bona *5 lectio ſede,
Exhortans animos ſemper meditare ſuperna.
Eſuriens dapibus corpus dum paſcitur illud,
Mens pia paſcatur verbis cœleſtibus illa.
Et laus alma Deo tota capitatur *6 in aula,
Plena ſuis famulis dapibus quæ *7 fercula præſtat.
Atque animum pariter cœleſti pane cibavit.

CX.

Ad menſam (s)

Fercula noſtra pius Chriſtus benedicat in aula,
Et ſua multiplicet clementer munera ſervis (t).
Qui mannam populo cœleſti miſit in imbre,
Rupibus & ſic ei ſitienti flumina fudit:
Panibus & quinis ſatiavit millia quinque:
Qui convertit aquas mirandi in vina ſaporis,
Nos & noſtra ſimul benedicat fercula mitis,
Conſervetque ſuos famulos in pace ſerena,
Laudibus atque ſuis faciat conſiſtere ſanos.
Pacificos mores fratres vos ſemper amate,
Semper amat quoniam pacem Rex ipſe polorum.
Pacis amatores nati ſunt ecce tonantis.

Hic (u) pariter fratres Domini cum laudibus intrent,
Semper in ore ſonat quorum laus gloria Chriſto.
Hæc eſt ſacra via, pedibus hæc pervia fratrum,
Solus amicus ovans plantis pertranſeat illam.
Non alienus eam pedibus percurrat iniquis,
Non fur, falſiloquus quiſquam, non mente maligna:
Sed fraternus amor pariter comitetur euntes.
Et pax atque fides, pietas, concordia ſacra,
Et divina ſimul reſonet laus ſemper in ore.

Currite [vos] juvenes Chriſti properanter ad aulam,
Intentiſque animis voces audite ſupernas.
Non vos decipiat fallax dulcedo jocorum,
Non carnalis amor, ludus, petulantia, riſus.
Dum viget *8 atque valet calido [de] ſanguine corpus,
Diſcite florigera ſacratam ætate ſophiam,
More fluentis aquæ fugiunt quia tempora ſemper.

CXI.

Ad aram S. Joannis Baptiſtæ.

Præcurſor Domini magnus *Baptiſta Joannes*,
Hanc ornat ſanctam meritis ſublimibus aulam.
Qui fuit humanæ venerandus præco ſalutis,
Hic ferat auxilium nobis virtute ſuperna.

CXII.

Ad aram S. Salvii M.

Salvius hic Præſul meritis & Martyr honeſtus,
Præſenti ſacris votis memoratur in ara.

CXIII.

Ad aram S. Bavonis.

Hæc loca ſanctificet venerandus *Bavo* Sacerdos,
Diſcipulus vita Patris condignus *Amandi*.

CXIV.

Ad Eccleſiam S. Stephani Protomartyris (x).

Hac magnus colitur *Stephanus* Protomartyr in aula,
Qui fuit egregius meritis, & nomine clarus.
Qui lapides inter Chriſtum cernebat in arce,
Ad dextramque Dei ſtantem ſuper ardua cœli
Culmina, ferre ſuo ſuffragia Martyre magna.
Cujus honore pio fecit *Ambroſius* ædem,
Jam precibus veniam mereretur *9 ut illius almis.
Pro quo quiſque legas titulum exorare memento,
Utque ſuum famulum Chriſtus conſervet in ævum.

CXV.

Ad aram S. Petri Apoſtoli.

Rex *Carolus* Chriſti magno devotus amore,
Juſſerat hanc aram ſacris veſtire metallis
Ad decus Eccleſiæ, propriam ſibimetque ſalutem.
Petrus apoſtolico Princeps in agmine primus
Hoc altare regat, ſimul & hæc templa tuetur;
Adjuvet & precibus famulorum vota ſuorum.
Hoc opus Antiſtes Rege mandante peregit,
Hildilbaldus (y) ovans *Agripina* Præſul in urbe.

Hic

*1 *Edit.* eſophica. *Mabill.* theoſophica. *2 *f.* voivit. *3 *Edit.* Singulogiſtica. *4 *f.* veſper. *5 *MS.* ſacra. *6 *MS.* cantetur. *7 *MS.* qui. *8 *Edit.* vivet &. *9 *Cod. Sal.* meretur.

NOTÆ.

(q) Hic abrumpendum cenſui carmen CXCVIII. in Edit. Quercetani; quod ſequentia cum prioribus plane non cohæreant, & hic ſolita clauſula carminis poſita ſit. Carmen vero ſubnexum ibi, Ænigma eſt de Fornace, quod vide inferius inter alia Ænigmata N. CCXXI. & CCXXII.

(r) Hic eſt titulus hujus carminis in Cod. MS. Salisburgenſi, quo uſi ſumus. Sequentia duo carmina in eodem Cod. carent titulis, a priori tamen diviſa ſunt, quæ in Edit. Quercet. N. CCIII. indiviſe currunt.

(s) Ita hoc carmen inſcribitur in Cod. MS. Salisb. (t) Sic finitur carmen in eodem Cod. MS. continuatur vero in Editione Quercetani. (u) Quæ hic ſequuntur, non ad menſam, ſed ad locum, quo fratres ad Chorum, ad colloquia, ad ſcholam ire conſueverunt, pertinere videntur. (x) Hoc pariter & ſubſequens carmen contulimus cum MS. Salisb. (y) *Hildilbaldus*] Hildebaldus, Hildeboldus Colonienſis Archiepiſcopus & Archicapellanus Palatii obiit anno DCCCXIX.

Hic pro Rege, Patres, Christo pia munera ferte,
Ut conservet eum cœlestis gratia semper.
Hæc est alma domus donis solidata supernis.
Hanc regat Omnipotens, magno cum Principe *Petro*,
Sit tibi certa salus, veniæ spes, janua vitæ,
Quisquis corde pio lachrymas hac fundis in aula.

CXVI.

Ad conditorium SS. Reliquiarum.

Hæc, tu quam cernis, præparata domuncula, Lector,
Reliquias propter sacras jam condita constat,
Ut locus hic mundus suffragia sancta teneret:
Servulus ut Christi veniens oraret in isto,
Jusserat ALBINUS vates hæc tecta parare,
Pro quo, qui titulum videas, orare memento.

CXVII.

De ruriculis castigandis.

Venerat infelix rurensis turba timore,
Quam premit Opifices *1 illis inamatus Amandus.
Quid faciunt miseri? rumpantur dorsa flagellis,
Sit rea ruriculis tantum substantia salva.

CXVIII.

De ædibus sacris ab Alcuino refectis.

ALBINUS veniens peregrino vatis ab orbe,
His quem direxit præclara *Britannia* terris.
Suscipit hunc *Carolus*, hujus Rex inclytus orbis,
Cum pietate sacræ Sophiæ tum propter amorem.
Hic diruta diu camerarum culmina jussit,
Ut cernis Lector, totam renovare per
aulam (z).
Hic loca Reliquiis statuens aptissima sacris,
Sanctorum requies certos ut haberet honores,
Ut decet in terris venerari sancta piorum,
Quos Deus in cœlis voluit regnare per ævum.

INSCRIPTIONES

In Monasteriis S. Petri Salisburgensi, & S. Amandi Elnonensi.

CXIX.

De via duplici ad scholam & cauponam (a).

Hic tu per stratum pergens subsiste viator,
Versiculos paucos studiosa perlege mente.
Invia, quam cernis, duplici ditatur honore:
Hæc ad cauponem ducit potare *2 volentem
Elige, quod placeat tibi nunc iter, ecce viator,
Aut potare mecum, sacros aut discere libros.
Si potare velis, nummos præstare debebis:
Discere si cupias, gratis, quod quæris, habebis.

CXX.

Ad Ecclesiam S. Petri (b).

Claviger ætherius, portas qui pandit Olympi,
Petrus, apostolico præclarus in agmine *3 princeps,
Protegat hanc aulam Christo donante per ævum,
Quam Pater egregius *Hrodbertus* (c) fecerat olim,
Ut foret altithrono laus, gloria semper in illa,
Septies inque die laudes ubi dicere Christo
Conveniunt pariter, devoto pectore, fratres.
Vos, dum signa sonent, prompti *4 concurrite cuncti,
Vertice submisso, devota mente venite.
Angelicus quoniam cœtus vos spectat in aula,
Et Deus auxilium humilis fert *5 corde precantis.
Ante altare Dei lachrymas quapropter amaras
Fundite, dulcisona pariter cum laude tonanti,
Ut vos conservet pariter pietate paterna.

CXXI.

Ad aram B. V. Mariæ.

Auxiliare tuis precibus, pia Virgo *Maria*,
Æterni Regis famulos Regina polorum.
Nomine namque tuo quoniam hæc est ara dicata,
Tristia depellens, nobis & prospera donans *6.

CXXII.

Ad sanctum Andream.

Hoc altare suis meritis, defendat ab hoste
Andreas Christi famulus, qui retia mundi
Contempsit, Christum tota virtute sequutus,
De cruce qui sacra felix conscendit *7 olympum.

CXXIII.

Ad sanctum Paulum.

Hæc loca sancta tenet præclarus in orbe Magister
Paulus, apostolico numeratus in ordine doctor.
Vas Sophiæ electum, cœlestis præco salutis,
Sanguine qui roseo cœli penetravit in arcem *8.

CXXIV.

In Cymiterio (d).

Hæc æquata solo viluit domus inclyta quondam,
Non tulit hanc speciem, Christi devotus honore
Arnonus Præsul humilis; renovare jacentem
Incipit, & melius totam construxerat ædem;
Consecrans summis intercessoribus illam.
Principis egregii primo *Michaelis* honore,
Principis Ecclesiæ nec non sub nomine *Petri;*
Principis & fratrum præclari, & Patris *Amandi;*
Ut sanctum, voluit, polyandrum fratribus esset.
Vos in pace Dei cari requiescite fratres,
Donec ab ætheria clamet pius Angelus arce:
Surgite nunc prompti *9 terræ de pulvere fratres:
Vos vocat adveniens Judex de culmine cœli:
Cum meritis animas propriis adsumite vestras:
Ante Dei Christi magnum modo state tribunal,
Ut condigna suis capiat quis præmia factis.
Vosque timete diem horis, precor, omnibus illum.

*1 sensus obscurus. *2 *Edit.* portare, videtur deesse alterum versum de via ad scholam. *3 *Edit.* maxime. *4 *MS.* prumptim. *5 *MS.* humilis est. *6 *Edit.* donis. *7 *Edit.* concessit. *8 *Edit.* in arce. *9 *MS.* prumptim.

NOTÆ.

(z) Hæc de cameratis Basilicæ Turonensis Oratoriis intelligit Mabillonius Tom. II. Annal. Libr. XXVII. pag. 361.

(a) Hoc carmen in Edit. Quercetani cum sequenti connexum habetur; a quo tamen illud ob argumenti diversitatem separavimus, secuti Codicem Salisburgensem, qui hosce versus non habet. (b) Extat hoc carmen cum decem sequentibus in Cod. MS. Salisburgensi, ex quo illa alicubi emendavimus & singulis titulos adjecimus.

(c) *Hrodbertus*] Sanctus scilicet Rupertus Primus Episcopus Salisburgensis & conditor Monasterii S. Petri ibidem.

(d) Hoc carmen, judice Mabill. Act. Sanct. Ben. Sec. IV. Part. I. pag. 63. intelligendum est de Oratorio S. Petri Elnonæ, quod Arnonus instauravit, fratrumque polyandrum, id est, cœmeterium esse voluit, adjuncto S. Michaelis & S. Amandi Patrocinio. Vid. supra Carmen XXIX.

Qui legitis versus operis dum tempus habetis,
Ut vos inveniat veniens lux illa paratos *1.
Atque mei memores, supplex rogo, semper in ore
Dicite: Christe tuo *2 famulo pius æsto per ævum.
ALCUIN *3 dicor ego, jam vos sine fine valete.

CXXV.

Ad sanctam Mariam.

Hæc domus Ecclesiis aliis ut mater habetur,
Virgo Dei Christi Mater quapropter in ista
Cum Christo colitur, precibus quæ servet ovile
Istud ab hoste piis, flagitamus, semper ubique.

CXXVI.

Ad S. Joannem Baptistam.

Hoc *Baptista* potens teneat altare *Joannes*,
Martyr & egregius simul *Anastasius* almus.
Hoc *Maximilianus* item confessor habebit,
Nos precibus horum Christi pia dextra tuetur.

CXXVII.

Ad sanctum Paulum.

Hac *Paulus* Doctor mundi & *Benedictus* in ara,
Atque *Columba* Pater (e) magno veneratur honore *4.
Nos pietas quorum precibus simul adjuvet istic,
Ut nobis tribuat Christus bona *5 dona salutis.

CXXVIII.

Ad sanctum Florianum.

Florianus magnis [præclarus *6] in orbe triumphis,
*Cyriacus*que puer, propria cum Matre *Julitta*
Præsenti pariter Christi celebrantur in aula.
Hic tibi sit petitor veniæ, spes certa salutis.

CXXIX.

Item ad sanctum Joannem Baptistam.

Præcursor Domini magnus *Baptista Joannes*
Atque pius Præsul pariter *Martinus*, & ipse
Nominibus sacris ista junguntur in ara,
Ante pedes quorum lachrymas hic funde viator (f).

CXXX.

De sancto Virgilio Episcopo Salisburgensi.

Quæ cernis veniens, Lector ... inclyta tecta (g)
Virgilius fecit, Domini deductus amore,
Egregius Præsul meritis, & moribus almus,
Protulit in lucem, quem mater *Hibernia* primum,
Instituit, docuit, nutrivit ...... amavit.
Sed peregrina petens Christi jam propter amorem,
Delicias mundi & patriam contempsit amatam.
Per mare, per terras partes pervenit in istas,
Multiplicare studens tota virtute talentum,
Doctrinæ populis & spargere semina vitæ.
Vir pius & prudens nulli pietate secundus.
Maximus Ecclesiæ Princeps, & claviger aulæ
Cœlestis, Christus proprios huic *7 tradidit agnos,
Hanc regat ætherio clementer nomine *Petrus*,
Cum Sanctis pariter, quorum hic corpora pausant;
Qui precibus populum Christi tueantur amicis:
Tempora deposcant nobis & prospera vitæ
Præsentis, nec non æterni & gaudia regni.

INSCRIPTIONES ALIÆ LOCORUM SACRORUM.

CXXXI.

Ad aram SS. Andreæ, Laurentii & Hippolyti.

Hanc pius *Andreas* meritis tutabitur aram,
Et Levita simul victor *Laurentius* ignis.
Tertius *Hippolytus*, gladio qui colla subegit,
Qui sua concedant preces *8 suffragia nobis.

CXXXII.

Ad aram SS. Pauli, Silvestri & Leonis.

Hanc aram *Paulus* meritis vivacibus ornet,
*Silvester*que simul romanæ gloria gentis:
Eloquio prudens carissimus *9 & *Leo* Papa,
Qui nobis faveant regni cœlestis ab arce.

CXXXIII.

Ad aram S. Jacobi Apostoli &c.

Filius hac Zebedei *Jacobus* congaudet in ara;
Namque *Dionysio* sociis simul illius almis:
Gregorio fuerat Roma qui Doctor in orbe *10,
Deprecor hos Patres nostram defendere vitam.

CXXXIV.

Ad aram B. Virginis & aliorum SS.

Hic Regina Dei Genitrix pia Virgo MARIA;
Hic quoque Virgo sacra tecum veneratur *Agathes*,
Nomine magnifico votis adesto precantum.
Et *Petronilla* patris præclari filia *Petri*:
Sulpitius Præsul præclarus in urbe Biturca,
Tuque *Leutgarius* Martyr simul atque Sacerdos;
Presbyter egregius nec non *Gislarius* urnam
Defendant precibus semper præsentibus istam.

CXXXV.

Ad aram SS. Joan. Evang. Hieronymi & Mauritii.

Hoc altare tenet Christi sinistra *Joannes*,
Presbyter *Hieronymus* doctor clarissimus orbis,
*Mauritius*que simul Martyr mirabilis ille,
Hic, rogo, vota ferant cœlesti nostra tonanti.

CXXXVI.

Ad aram SS. Thomæ Apostoli, Aniani & Athanasii.

Hic *Thomas* colitur, tetigit qui vulnera Christi;
Urbis & *Anianus* Præsul pius Aurelianæ,
Miles & Ecclesiæ simul *Athanasius* almus,
Qui pariter plebem Christi tueantur ab hoste.

CXXXVII.

Ad aram SS. Jacobi, Germani & Vedasti.

Hac Domini frater *Jacobus* veneratur in ara,
Ut Christi pariter Præsul *Germanus* amatus.
Tertius est junctus *Vedastus* Episcopus almus,
Adjuvet hic horum nos intercessio semper.

CXXXVIII.

Ad aram SS. Hrodberoti, Berti & Ansfridi.

Tres Patres summi, meritorum pondere magno,
Hæc tenet ara simul, *Hrodberotum* nomine clarum,
Pontificemque præclarum *Bertum* nomine dictum,
Jungitur *Ansfridus* istis & tertius almus.

CXXXIX.

*1 *Edit.* pacatos. *2 *Edit.* dicite perpetuo. *3 *MS.* ALCHUINE. *4 *Edit.* in ore. *5 *Edit.* vera. *6 ex MS. Salisburgensi. *7 *f.* cui. *8 *f.* precor ut. *9 *f.* clarissimus. *10. *f.* urbe.

NOTÆ.

(e) In MS. Salisb. omisso *Pater* scribitur: *Columbanus.* (f) Hic est finis hujus Epigrammatis in Codice Salisburgensi: Versus reliqui, qui in editis connectuntur, ibi desunt, atque etiam alterius sunt argumenti, ut sequitur.

(g) Hæc de Basilica Cathedrali Salisburgensi a Virgilio erecta intelligenda videntur, quamvis idem & alia templa pulchro molimine erexerit. Vid. Illius Epitaphium Analect. Mabill. Tom. IV. pag. 527.

CXXXIX.

Ad aram SS. Philippi, Marcelli & Medardi.

Discipulum Christi teneat hæc ara *Philippum*,
Nec non *Marcellum* sanctum simul atque *Medardum*,
Pontifices claros sanctis virtutibus ambo:
Auxilio duplici sint hic nobis dona salutis.

CXL.

Ad aram SS. Bartholomæi, Gervasii & Protasii.

Qui ad lucem fidei nigros converterat Indos
Bartholomæus habet præsens hoc Apostolus altar.
Martyrio fratres, nec nonque parentibus, illi
Gervasius, illi *1 atque *Protasius* almus.

CXLI.

Ad aram SS. Matthæi, Cornelii & Cypriani.

Scriptor Evangelicus servet hanc *Mattheus* aram:
Cornelius Præsul romana & Martyr in urbe:
Et decus Afrorum *Cyprianus*, Martyr & ille,
Ante pedes quorum lachrymas spei fundite fratres.

CXLII.

Ad aram SS. Simonis, Hilarii & Remedii.

Hanc *Jacobi* frater, hanc *Simon* Apostolus aram
Exornat, meritis & Præsul *Hilarius* almus;
*Remedius*que simul, Francorum doctor amatus.
Hi pietatis ope nobis suffragia laudant.

CXLIII.

Ad aram SS. Thaddæi, Felicis & Samsonis.

Thaddeus egregius ... doctorque minister;
Presbyter &, vero dictus cognomine, *Felix*,
Et *Samson* fidei decus præfortis honestæ,
Hanc aram pariter meritis, & tecta tuentur.

CXLIV.

Ad aram SS. Apollinaris, Gregorii & Pancratii.

Prælia qui mundi vicerunt pace tonantis,
Martyres & magni mensa junguntur in ista.
Doctor *Apollinaris* Martyrque *Gregorius* almus
Romanæque puer ... *Pancratius* urbis.

CXLV.

Ad aram SS. Patritii & aliorum Scotorum.

Patritius Cheranus Scotorum gloria gentis,
Atque *Columbanus*, *Congallus*, *Adomnanus* atque,
Præclari Patres, morum vitæque magistri,
Hic precibus pietas horum nos adjuvet omnes.

CXLVI.

Ad aram SS. Virginum Scotiæ.

Virginibus sacris præsens hæc ara dicata est,
Quarum clara fuit Scotorum vita per urbes.
Brigida sancta femina, Christo simul ita fidelis;
Hæc nobis salutem per suffragia sancta ministrat.

CXLVII.

Ad aram S. Crucis.

Aspice tu Lector nostræ pia signa salutis,
Ecclesiæ in medio ..... mirabile donum;
Pro mundi vita, mundi jam vita pependit:
Pro servis moritur Dominus, quem sancta voluntas,
Viveret ut servus, semper sit cum sanguine servum.
Hoc memor esto crucem videasque in lumine *2
stantem,
Et mox ante Dei faciem feliciter ora.
Corpore sterne solum, scande sed pectore cœlum,
Proque tuis culpis lachrymas effunde calentes *3.
Sit tibi certa salus spei *4 pietate perenni,
Qui redimit mundum, immaculato sanguine, totum;
Quique suis famulis clemens peccata remittit.
Hic quoque sit nobis sacræ spes magna salutis,
Agmine apostolico quoniam hæc ara refulsit,
Et simul *Helenæ* meritis vivacibus almæ;
Quæ invenisse crucis fertur mirabile lignum,
In quo Christus honor mundi, laus, vita pependit.
Dum fuit altithronus pro nobis talia passus,
Quid nos nunc famuli debemus ob ejus amorem
Jam, nisi nunc illi nosmet quoque tradere totos?
Sit Deus ille nobis caritas & tota voluntas *5,
Laus, honor & virtus, potus, cibus, omnia Christus.

CXLVIII.

Ad templum S. Martini, Brictii & Christophori.

Martinus Præsul toto venerabilis orbe,
Brictius & famulus Christi, pius atque Sacerdos,
*Christophorus*que ..... colitur hac Martyr in aula,
Hi templi ingressum precibus tueantur ab hoste.

CXLIX.

In limine templi B. V. S. Michaelis & S. Stephani.

Hic fessus veniens primo subsiste, viator,
Et Regem cœli mox corpore pronus adora,
Auxiliumque tibi Sanctorum adsiste precando,
Ut te suscipiant gremio pietatis in urbe.
Virgo Dei Genitrix clemens & sancta, benigna:
Michael, ante Deum cœli qui adsistit in arce;
Levita *Stephanus* magnus Protomartyr in orbe:
Qui te majoris ducant ad limina templi,
Et tua vota ferant tecum, pete, semper ubique,
Prospere deducant, reducant & prospere portis.
Tuque viator ovans Christum laudare memento,
Ut te conservet pergentem Christus ubique.

CL.

Ad templum Christi Salvatoris.

Hac colitur *Christus*, mundi Salvator, in aula,
Qui regit imperio pelagum, terramque polumque,
Ipse Monasterii hujus loca tota gubernet,
Protegat, amplificet, conservet & omnibus horis.

CLI.

In Ecclesiam & in laudem B. V. Mariæ (h).

Hanc aulam Domini servat tutela MARIÆ,
Cui veneranda rudis sacrantur culmina templi,
Et nova consurgunt sacris vexilla triumphis.
Hac celebratur honor sacræ Genitricis in aula,
Quæ verum genuit lumen de lumine Patris,
Quem clamant Titan almo spiramine vates.
Femina præpollens, tu sacra puerpera virgo,
Audi clementer populorum vota precantum,
Marcida qui riguis humectant imbribus ora,
Ac genibus tundunt curvato poplite terram:
Dum veniam fuso lachrymarum fonte merentur,
Et crebris precibus delent peccamina vitæ.
Hæc, inquam, virgo, cœlesti pignore fœta,
Edidit ex alvo salvantem secula Regem,
Imperium mundi solus qui jure gubernat,
Ut dudum angelico discit virguncula fatu,
Cum Pater altisonus *Gabriel* misisset ab astris.
Hæc fuit, egregius quam promit carmine vates,
Qui Solymis qnondam dives regnavit in arvis:

*1 *f.* illic. *2 locus corruptus. *3 *Edit.* Kalendas, *mendose.* *4 *f.* salutis spes. *5 *f.* voluptas.

NOTA.

(h) Carmen hoc inter Walafridi Strabi poemata editum est, ut alia pleraque ALCUINI. *Quercetanus Carmine II.*

Hortus conclusus florenti in vertice vernans,
Fons quoque *signatus* cœlesti gurgite pollens;
Nec non & turtur tremulus. Cui præscius infit
Angelus: En sobolem generabis Virgo perennem,
Atque puerperium paritura puerpera gignens,
Filius altithroni faustus vocitetur in ævum:
Spiritus e cœlo veniet sanctissimus in te,
Virtus ecce tuo confert umbracula cordi.
Patris obumbrabit te Virgo celsa potestas.
Quo dictu Matri turgescunt viscera fœtu,
Qui genitus mundum miseranda labe resolvit,
Atque crucifixus polluta piacula tersit.

CLII.

Versus Alchuini de Ecclesia S. Liutgeri (i).

Hic Pater egregius meritis *Bonifacius* almis,
Cum sociis pariter fundebat sanguinis undam,
Inclyta Martyrii sumentes stemmata sacri.
Terra beata nimis Sanctorum sanguine dives!
Transvolat hinc victor miles ad præmia cœli,
Ultima cespitibus istis vestigia linquens.
Suadeo quapropter, curvato poplite, supplex,
Tu, quicunque legis, terris his oscula fige.
Spes tibi magna fiat, lachrymas adscendere cœlum
Hinc potuisse tuas, fultas patronibus *1 istis.
Hic manet ille cruor cuncto pretiosior auro,
Membraque cœlesti rore hic perfusa quiescunt.
Adjuvat hinc *Paulus* Doctor, *Bonifacius* inde,
Hæc illis quando constat simul aula dicata.

CLIII.

De Basilicis SS. Apostolorum S. Petri (k).

Hanc *Petrus* absidam (l) Sanctorum forte coronat,
Claviger æthereus, qui portam pandit in æthra,
Janitor æternæ recludens limina vitæ.
Omnibus hic geminum digessit dogma per orbem,
Quod binis constat descriptum rite libellis (m),
Pectore qui patulo Christi præcepta capessant.
Ut prius æquoreas captabat recte catervas,
Linea squamigeris extendens vincula turmis:
Sic hominum cuneos, mundi de gurgite raptos,
Ducit ad æternum cœlesti remige regnum;
Ut tibi Salvator, vera cum voce, spopondit,
Quando piscantem panda de puppe vocabat *2.
Qui ponti pedibus calcavit cærula glauci,
Sed mare mergentem tumidis non sorbuit undis:
Dextera dum Christi turgentia marmora pressit,
Cujus præstabat defunctis umbra medelam *3:
Dum sani rursus redeunt ad lumina vitæ,
Quamvis ante nigræ lustrassent limina mortis.
Hic quoque poplitibus, nec non & crure gemello,
Claudum restaurat fretus virtute tonantis;
Et cito sanatis præcepit pergere plantis *4,
Quem prius ad templum gestabat forte propinquus.
Hic etiam binos mulctavit morte malignos *5,
Qui pretium fundi celarunt fraude nefandum.
Insuper & magicum falsi phantasma Symonis,
Funditus evacuans, tetras detrusit in umbras *6:
Romanum vulgus solvens errore vetusto:
Qui præcelsa rudis scandit fastigia turris,
Atque coronatus lauri de fronde volavit,
Sed mox æthereas demittens fructifer auras,
Cernuus ad terram, confractis ossibus ambo,
Corruit, & *Petro* cessit victoria belli.
Qui cruce confixus gaudens tormenta luebat,
Horrida crudelis passurus vulnera ferri.
Quem Deus, æternis ornatum jure triumphis,
Arbiter omnipotens ad cœli culmina vexit.

CLIV.

Sancti Pauli Apostoli.

Saulus, qui sanctas mulctavit carcere turbas,
Credulus efficitur, mutato nomine *Paulus* *7:
Plurima frugiferis dispergens semina verbis,
De quo sacra seges mundi succrevit in occa.
Quem Deus infidum cœli clamavit ab arce,
Quid me persequeris dura cum calce refragans?
Ergo diem ac noctem ponti sub gurgite mersus *8
Magna supernarum meruit spectacula rerum.
Tertia cœlorum raptus fastigia scandit *9,
Atque poli proceres vidit cum mente maniplos.
Quem Pythonissa procax clamavit voce proterva *10,
Spiritus abscessit, *Paulo* purgante puellam,
In vacuasque procul fugiens evanuit auras.
Effebum puerum, lustrantem tartara mortis *11
Suscitat, in proprias anima penetrante medullas.
Nonne magum merito geminis fraudavit ocellis *12,
Cerneret ut nunquam splendentem lumine Phœbum?
Cruribus atque suris claudum restaurat ægrotum *13,
Quem fortuna prius gressu privavit egentem.
Sicque Patrem populi *14, quem febris torsit anhela *15,
Torridus atque calor, frigidus *16 brumale coquebat.
Nec non extales multa.. pœna pudenda *17.
Curavit citius, Domino tribuente, medelam.
Dum sarmenta prius glomeraret Paulus ad ignem,
Torribus ut pellat brumosis frigida nimis,
Vipera dira manum lethali dente momordit *18,
Sed Paulus gelidum non sensit vulnere virus,
Lædere nec sanctum valuit crudele venenum.
Denique squamosa contectum pelle celidrum *19
Protinus in flammas torrendum tradidit atras.
Postquam complevit labentis tempora vitæ

Mar-

*1 *Patronibus*] a *Patron* vel *Patrones*. Vid. Gloss. du Cange hac voce. *2 Matth. XIV. 29. *3 Act. V. 15. *4 Act. III. 2. & seq. *5 Act. V. 1. & seq. *6 Act. VIII. 9. & seq. *7 Act. VIII. 3. & XXII. 4. *8 II. Cor. XI. 25. *9 II. Cor. XII. 2. *10 Act. XVI. 16. *11 Act. XX. 10. *12. Act. XIII. 11. *13 Act. XIV. 7. *14 *l.* Publii. *15 Act. XXVIII. 9. *16 *f.* frigus &. *17 locus corruptus. *18 Act. XXVIII. 3. *19 *f.* colubrum.

NOTÆ.

(i) *S. Liutgeri*] Id est, de Ecclesia S. Bonifacii a S. Liudgero constructa. Hoc carmen recenset Altfridus Scriptor vitæ S. Liudgeri Episcopi Mimigardefordensis apud Westfalos primi. *Mabill. Act. SS. Bened. Sec. IV. Part. I. pag.* 24.

(k) Editum est hoc carmen cum sequentibus XI. inter Strabi poemata. *Quercetanus Carmine IV.*

(l) *Hanc Petrus absidam*] Forte ecclesiam Tanetensem in Anglia, quam *Eadburga* Abbatissa eodem pene tempore ædificavit in honorem Principis Apostolorum. *Catelinot* in MS. Non assentior Viro alias doctissimo, cum nulla hujus conjecturæ ratio appareat; & carmina sequentia de reliquis Apostolis, quæ ejusdem profecto sunt Auctoris, ad illum locum pertinere haud videantur.

(m) *Rite libellis*] Duas intelligit epistolas Petri Apostoli canonicas, quæ Christi præcepta & fidei dogmata continent.

Martyrium rubro quæsivit sanguine sacrum,
Purpureusque cruor (n) venarum fonte cucurrit.
Ossa tegat tellus quamvis modo mole sepulchri,
Attamen in proceras ascendit Spiritus arces,
Cœtibus angelicis, nimbosa per æthera, ductus.

CLV.

S. Andreæ Apostoli.

Hic simul *Andreas* templi tutabitur aram,
Petri Germanus, qui quondam funera lethi
Horrida perpessus, sacrata carne pependit:
Quem Deus Oceani lustrantem frustra (o) phasello*1
Cœlitus adscivit gradiens per litora ponti:
Protinus Andreas compunctus voce tonantis
Credidit æternum salvantem secula Regem,
Pendula capturæ contemnens retia spretæ,
Et dicto citius Christi præcepta facessit.
Quis numerare valet, populosis oppida turbis,
Illius eloquio quæ fana profana fricabant,
Credula pandentes Regi præcordia Christo?
Nempe vicem Domino solvebat calce cruenta,
Dum crucis in patulo suspensus stipite Martyr,
Ultima mortalis clausit spiracula vitæ,
Purpureas sumens Christo regnante coronas.

CLVI.

Sancti Jacobi Apostoli.

Hic quoque *Jacobus*, cretus genitore vetusto
Dilubrum sancto defendit tegmine celsum.
Qui clamante pio, ponti de margine, Christo *2
Linquebat proprium panda cum puppe parentem.
Primitus hispanas *3 convertit dogmate gentes,
Barbara divinis convertens agmina dictis,
Quæ priscos dudum ritus, & lurida fana,
Dæmonis horrendi decepta fraude, colebant.
Plurima hic Præsul patravit signa stupendus,
Quæ nunc in cartis scribuntur rite quadratis.
Hunc trux Herodes, regnat tetrarcha tyrannus,
Percussum machæra crudeli morte necavit:
Quem pater excelsus, qui sanctos jure triumphat,
Venit in æthereas meritis fulgentibus arces.

CLVII.

Sancti Joannis Apostoli & Evangelistæ.

Nec minus interea glomeretur virgo *Joannes*,
Quem germana simul junxit concordia Christo,
Dum pandam vetulo linquit cum patre carinam,
Retibus æquoreas claudentem marmore prædas,
Qui prius algosis verrebat cærula remis,
Piscibus insidias nectens sub gurgite ponti:
Sed clamante Deo luctantes litore lymphas,
Retiferamque navem caro cum fratre relinquit*4,
Et Dominum sequitur, cœli qui regnat in arce.
Hic fuit egregius Christi regnantis alumnus
Omnibus anterior, magno dilectus amore,
Quem Rex extorrem, Romæ qui regna regebat,
Trusit in exilium, cymba trans cærula vectum;
Exul qua positus rerum spectacula plura
Crevit *5 in extasi, cœlesti numine fretus,
Quæ modo membranis per mundum scripta leguntur.
Pausatque Epheso *6 præfatus corpore Præsul,
Præmia sumpturus, cum clanget classica salpix (p)
Ultima dum priscis labuntur tempora seclis.

CLVIII.

Sancti Thomæ Apostoli.

Hic *Thomas Didymus*, nomen sortitus Achivum*7,
Servat sacratum sarta testudine templum;
Vulnera qui tangens crudeli cuspide gesta,
Credidit extemplo salvantem secla Monarchum*8:
Quamvis ante foret sociis incredulus almis,
Atque fidem dubio gestaret corde sinistram,
Dum chaos inferni, surgens de morte Redemptor,
Linqueret obstrusum, vasta comitante caterva.
Sed mox ambiguum convertit rubra cicatrix,
Discipulo palpanti trucis vulnuscula ferri,
Dum foribus clausis, trepidans qua turba latebat,
Pacifer intraret Christus Salvator in aulam.
Hunc igitur Soboles misit veneranda tonantis
Eoas gentes almis convertere Biblis *9.
Plurima magnificis patrantem signa triumphis.
India tum sacris coluit simulacra nefandis,
Doctrinis veterum stolidis instructa parentum;
Sed confusa fide in Thoma lucrante salutem
Credidit in Christum, cœli qui sceptra gubernat.
Denique transacto præsentis tempore vitæ
Protinus æthereum *Thomas* lustravit Olympum,
Quem fani flamen veteris cultorque sacelli
Sanguine rorantem rigido transverberat ense,
Præmia sumpturum, cum tellus sponte dehiscet,
Omnia de priscis, & surgent corpora tumbis.

CLIX.

Sancti Jacobi Apostoli.

Nec non *Jacobus*, Christi matertera (q) cretus,
Et consobrini felici nomine fretus,
Hanc ædem Domini de summo servat Olympo,
Quem plebs judæa sævo bacchante tumultu
Pulsum de pinna fullonis fuste necavit.
Quod Christum populis, scandens fastigia templi,
Concionaretur crebro sermone sacerdos.
In cujus genibus pellis callosa refertur,
Dum crebis vicibus oraret voce tonantem,
Poplitibus flexis tundens pavimenta sacelli.
Lanea villosi sprevit velamina pepli,
Linea brumosi sumens mantilia flabris.
Sic quoque flagrantem contemnens corpore nardum,
Thermarum penitus neglexit pectore pompam,
Non cirros capitis, ferrata forcipe, dempsit,

*1 Matth. IV. 18. *2 Matth. IV. 21. *3 *Edit.* spanas. *4 loc. cit. *5 *f. crevit* a cerno. *6 *Edit.* effœto.
*7 Joan. XXI. 2. *8 Joan. XX. 27. 28. *9 *Edit.* Billis.

NOTÆ.

(n) *Purpureusque cruor*] Auctor Sermonis XI. in Edit. Paris. Oper. S. Ambrosii pag. 141. Et Auct. Serm. XXX. Tom. VI. Oper. S. Chrysostomi pag. 267. scribunt, truncum S. Pauli caput lacte pro sanguine manasse. sed hæc nullo antiquo auctore probantur; Et ALCUINUS, ut ex hoc loco probatur, factum ignoravit. *Vid. Tillemont. Memoires Tom. I. Not. LXXX.* sur S. Paul pag. 538. Edit. Paris. Anno MDCCI.

(o) *Frustra*] Legendum *flustra*, ut infra Carmine CLXIII. Flustrum vero est aqua vel unda crispans, & dicitur a Fluo, Fluis. Du Cange Gloss. voce *Flustrum.*

(p) *Salpix*] Tuba. Vid. hanc vocem sæpius apud du Cange. *Gloss.*

(q) *Matertera*] Sequitur hic ALCUINUS S. Hieronymum, Ven. Bedam & alios, qui Mariam Cleophæ, Jacobi Minoris Matrem, veram B. V. sororem fuisse credebant, textum S. Joannis Cap. XIX. 25. accipientes secundum literam. Vide de hac re Criticos fusius tractantes, nominatim Tillemont. loc. cit. Not. II. sur la S. Vierge pag. 458.

Nec culter malas vestis lanugine rasit:
Cujus virtutum tanta præconia constant,
Ut vindicta necis, quam dira morte luebat,
Interitus fieret Solyme, populique ruina *1.
Dum Titus cæsar, densa comitante caterva,
Urbem ferriferis vallaret millibus amplam,
Cum Genitore simul, romanis arcibus orto:
Donec dira fames consumpsit strage catervas,
Mœnibus obstructas, & muri carcere septas.
Tempore, quo tenerum mactavit fæmina natum,
Insuper assandum verubus transfixit acutis:
Quem coctum laribus crudelis mater edebat,
Humanæ penitus naturæ jura resolvens;
Horresco referrens, Effebi funus acerbum.
Sic vindicta crucis mulctavit clade nefandos:
Sic quoque *Jacobi* multavit passio fontes.
Undecies centena simul cecidisse leguntur
Millia, per miseram, moribundis civibus, urbem:
Insuper & centum venduntur millia passim,
Quos rigidus ferri neglectus mucro reliquit,
Et famis exigua perierunt funera stipe.

CLX.

Sancti Philippi Apostoli.

Hic quoque commemorat metrorum coma *Philippum*,
Quem pius æthrali ditavit gratia Christus;
Barbara qui docuit doctrinis agmina sacris,
Credere per Scythiam salvantem secula Christum:
Qui dudum tetra torpebant mortis in umbra
Auctorem lucis tenebroso corde negantes,
Atque creaturæ famulantes ordine verso.
Donec apostolicam hauserunt aure loquelam,
Limpida perpetui cernentes lumina Phœbi.
Omnes certatim merguntur gurgite sacro,
Flagitium sceleris purgantes fonte lavacri.
Inde Asiam properat, sanctis convertere biblis,
Idola quæ dudum decepta fraude colebat.
Sedula *2 sed citius pandit præcordia Christo,
Splendida discipuli dum fantis verba capessit.
Sed felix Asiæ convertit dogmate regnum,
In qua post obitum fatali sorte quiescit,
Cujus hoc templum sacrata tuebitur ara *3.

CLXI.

Sancti Bartholomæi Apostoli.

Ultima terrarum præpollens India constat,
Quam in tres partes librorum scripta sequestrant,
Idola quæ coluit paganis dedita sacris.
Sed *Bartholomæus* destruxit lurida fana,
Effigies veterum confringens jure deorum,
Hebrea quem clamat peregrinis lingua loquelis.
Proles suspendentis aquas in nubibus atris,
Humida nimbosis dum stillant æthera guttis,
Quot *4 signat procerum cœlestis dona profundi,
Ut quondam cecinit Psalmorum carmine vates:
Ecce latex rorat tenebrosis nubibus aëris.
Post hæc Martyrii mercatur serta cruenta
Et sequitur Dominum pictus cum *5 stigmate Christi
Cujus hoc templum veneranda tuebitur ara.

CLXII.

Sancti Matthæi Apostoli & Evangelistæ.

Mattheus egregium describens dogma salutis,
Hebrea per simplum digessit dicta libellum,
Plurima sanctificis *6 narrans miracula seclis,
Quæ modo per mundum divulgant scripta triquadrum.
Quem *Fison* fluvius, Paradisi fonte redundans,
Tropica portendit pandens mysteria rerum.
Fontis designat Salvator jure figuram,
De quo quadrifluis decurrunt flumina rivis.
Quatuor ut quondam, nascentis origine secli,
Limpida per latum fluxerunt flumina mundum;
Quo rubros flores, & prata virentia glebis,
Gurgitibus puris, & glauco rore rigabant:
Sic doctrina Dei fluxit, de fonte quaterno,
Arida divinis irrorans corda scatebris.
Hanc scriptor verax expressit *Mattheus* olim,
Quemque Propheta Dei, sacro spiramine plenus,
Humana specie vidit signarier olim;
Quod Christi patres, & avos numeraret avorum,
E queis Salvator noster cunabula sacri
Sumpserat, in mundo sacrata *7 piacula demens *8.

CLXIII.

Sancti Simonis Apostoli.

Simon Zelotes, nec non cananeus idem,
Inter apostolicos *Petri* cognomine functus *9;
Cœtus qui docuit gentiles dogma supernum,
Ut celsum peterent cœlesti tramite regnum.
Cujus in hac aula sacra servabitur ara,
Cum polus & tellus, ac ponti *flustra* fatiscant,
Donec supremis scintillent secla favillis,
Et mundi moles, montes, collesque liquescant,
Atque creaturæ, cerarum fluxus ad instar,
Machina succumbat, flamma crepitante, per orbem.

CLXIV.

Sancti Judæ Thaddæi Apostoli.

Supremus numerum concludat *Tatdeus* almus,
Cui cognomen erat præclarum *Bibleus* *10 olim,
Quem duxisse ferunt (r), Christi cum grammate seclum *11
Abagaro, quondam qui regni sceptra regebat:
Postquam tartareum damnavit morte tyrannum,
Et tetris erebi gaudens emersit ab antris,
Exin sidereum Christus ascendit Olympum.
Dicitur hic etiam vulgato nomine *Judas*,
Cujus præsenti laudes celebrantur in aula:
Qui nobis binum facundo famine biblum (s)
Edidit, antiquas promulgans ore loquelas,

Quas

*1 Descriptio Excidii Jerosolymitani, quam legas apud Josephum de bello judaico. *2 *al.* credula. *3 *al.* arca. *4 Quem. *5 *al.* in. *6 *al.* mirificis. *7 *al.* scelerata. *8 *Edit.* clemens. *9 *al.* fretus. *10 Libbeus. *11 scedam.

NOTÆ.

(r) *Quem duxisse ferunt*] Judam Thaddæum, post Christi ascensionem, Edessam ad Regem *Abagarum* missum fuisse, sanctus quoque Hieronymus credidit *in Matth. Cap.* X. *v.* 4. Alii vero Scriptores existimant S. Hieronymum non bene distinxisse inter Thaddæum Apostolum & alium Thaddæum unum ex 70 discipulis, quem Eusebius Histor. Eccles. Libr. I. c. 13. Libr. II. c. 1., a S. Thoma Apostolo missum, paulo post Ascensionem Christi in cœlum, venisse Edessam memorat ad Regem *Abagarum*. Tillemont. l. cit. Not. V. sur saint Thomas pag. 613.

(s) *Binum . . . Biblum*] i. e. binum librum, unum tantum extat Apostoli Judæ scriptum, Epistola nempe Canonica omnibus fidelibus, *in Deo Patre dilectis & a Christo Jesu vocatis*, inscripta: aliud scriptum ab Ecclesia receptum ignoratur. Nam Pseudo-Evangelium, divi Judæ nomine personatum, Gelasius Pontifex improbavit. Mirum si id ALCUINUM latuit.

Quas *Enoch* prisco descripsit tempore vates,
Ante rapax mundum quam pontus plecteret undis *1,
Dicens: Ecce venit Dominus cum millibus almis,
Ponere judicium cunctis habitantibus orbem,
Quos nubes appellat, aqua stillante carentes *2
Frigida quas rapidis dispergunt flamina ventis:
Nec non arboribus sterili de stipite natis
Comparat, autumni quæ fructum tempore perdunt.
Sic quoque spumiferis undarum fluctibus æquat *3,
Errabunda vocans cœlorum sidera fontes,
Queis servata restat tenebrosis pœna procellis.
Nempe feras gentes, & ponti barbara regna,
Judas ad Dominum doctrinis flexerat almis;
Cujus in Armenia sopitum morte cadaver,
Exsurrecturum fatali fine, quiescit:
Sed tamen æthereas lustravit spiritus arces.

CLXV.

Poetæ oratio ad XII. Apostolos supra laudatos.

Jam bis sena simul digessi nomina Patrum,
E quibus altithrono conversus credidit orbis.
Hos precibus verna *4 crebris, & pectore fulvo,
Ut mihi clementer noxarum pondera laxent;
Et veniam dantes commissa piacula solvant:
Quatenus in requiem divina gratia *5 fretus,
Ultimus ingrediar, Christo pugnante, per æthra.

CLXVI.

Sancti Mathiæ Apostoli.

Hoc sacer observat dilubrum *Mathias* almum,
Unus qui fertur de septuaginta fuisse
Discipulis Domini, qui sacrum dogma docebant.
Quem Deus electum signavit sorte superna,
Dum *Judas Scarioth*, stropha deceptus iniqua,
Culmen apostolici celsum perdebat honoris *6,
Atque fibras olidas tetro cum viscere fundit:
Cum crepuit medius laqueo suspensus ab alto:
Qui Dominum lucis, redimentem sanguine secla,
Vendidit, ut cupidus fulvum numisma capessat.
Mathias idcirco, spreto latrone nefando *7,
In Domino fretus numerum supplevit eundem,
Junctus apostolicis gratatur jure triumphis.

CLXVII.

Ad sanctam Crucem.

Vexillum sublime crucis venerare fidelis,
 Qua qui se munit, tristia non metuit,
Crux benedicta nitet, Dominus qua carne pependit,
 Atque suo clausit funere mentis *8 iter.
Hic auctor vitæ mortem moriendo peremit,
 Vulneribus sanans vulnera nostra suis.

CLXVIII.

Ad templum S. Michaelis Archangeli.

Ante thronum æterni felix qui Regis in ævum,
 Michael summa in arce minister ades;
Aligerosque inter socios per secla manentis
 Luminis, & pacis regna beata canis:
Protege, quam terris tibi jure dicavimus aulam,
 Optantes precibus scandere ad astra tuis.
Igneaque infesti noceant ne tela draconis,
 Continuam infirmis pande benignus opem.
Quatenus expleto belli præsentis agone,
 Ad palmam vitæ nos tua dextra levet.

CLXIX.

De catenis S. Petri Apostoli.

His solidata fides, his est tibi, Roma, catenis,
Simplicio nunc ipse dedit sacra jure tenere.
Libera semper eris: quid enim non vincula præstent,
Quæ tetigit, qui cuncta potest absolvere? cujus
Hæc invicta manus, vel relligiosa triumpho
Mœnia non ullo penitus quatientur ab hoste.
Claudit iter bellis, qui portam pandit in astris.

CLXX.

Sancti Pauli Apostoli intercessio.

Omnipotens genitor, cunctis qui gentibus almum
 Egregio *Pauli* fundis ab ore jubar.
Illius nobis precibus da gaudia, regna
 Nos cujus monitis poscere celsa jubes.

CLXXI.

Ad templum S. Pauli Apostoli.

Qui cruce munitus superas fera prælia mundi,
 Felicesque trahis victor ad astra choros.
Serva *9, *Paule*, tui veneranda sacraria templi,
 Ne latro depopulans vastet ovile tuum.

CLXXII.

Ad templum SS. Stephani & Laurentii MM.

En! *Stephanus* lapides suffert, *Laurentius* ignes,
 Perque iter angustum regna beata petunt.
Jure micat rutilo Levitarum aula colore,
 Quos vitæ ad palmam mors pretiosa vocat.

CLXXIII.

Ad aram B. Virginis Mariæ.

Virgo Dei Genitrix, nostræ regina salutis,
 Hic precibus famulis auxiliare tuis.
Hoc altare tuis quoniam est venerabile votis,
 Virginibus sacris laus, decus, atque salus.

CLXXIV.

Ad Ecclesiam & aram B. Virginis.

Hæc tibi sancta domus sancta est, sanctissima Virgo,
Virgo MARIA, Dei ac Genitrix intacta tonantis.
Perpetuam mundo genuisti Virgo salutem,
Quapropter mundus totus te laudat ubique.
En ego quippe tuus famulus te laudo camœnis;
Tu mihi dulcis amor, decus, & spes magna salutis.
Auxiliare tuum servum, clarissima Virgo;
Vox mea te lachrymis pulsat, mens ardet amore:
Nec non cunctorum precibus hic annue fratrum,
Ad te qui clamant: Virgo tu *gratia plena*,
Per te conservet semper nos gratia Christi.
Quisque legas versus dic: Christe tuere Poetam,
Hæc quoque mensa tuo sacrata est nomine Virgo,
Tu Regina poli, campi flos, lilia mundi,
Hortus conclusus, vitæ fons, vena salutis.
Accipe clementer famulorum vota tuorum,
Atque Deo Christo humili rogo redde precatu.

CLXXV.

Ad aram S. Martini.

Hoc altare tibi constat *Martine* dicatum,
 Confessor meritis magnus in orbe piis.

CLXXVI.

Ad S. Joannem Baptistam.

O Baptista potens tinxisti in Jordane Christum,
 Hic precibus lava crimina nostra tuis.

*1 Jud. v. 14. & seq. *2 — v. 12. *3 — v. 13. *4 *f.* veneror. *5 divino munere. *6 Act. I. 18. *7 — v. 15. & seq. *8 *f.* mortis. *9 *Edit.* Sæva.

CLXXVII.

Ad aram ſancti Aniani.

Hac pius *Anianus* ſacra memoratur in ara,
Confeſſor Chriſti ſanctus in ore ſui.

CLXXVIII.

Ad templum & altare S. Medardi.

Hæc eſt aula quidem ſancti veneranda *Medardi;*
Haud minus altare hoc illius eſſe liquet.
Huc quicunque fide veniat, ſua crimina flere,
Ob meritum Sancti, hic accipiet veniam.

CLXXIX.

Ad aram SS. Quintini & Dionyſii.

Hac duo præclari Patres venerantur in ara,
Quintinus ſiquidem, ſanctus *Dionyſius* atque,
Hic Confeſſor erat Chriſti, ſed Martyr & ille;
Ad Dominum proſit quorum interceſſio nobis.

CLXXX.

Ad aram SS. Salvii & Amandi.

Salvius hanc aram, magno quoque ... *Amando* *1
Amplectuntur enim mentibus ambobus *2
Ambo florentes virtutibus, ambo perenni
Cœlorum regno, credimus, ut maneant.

CLXXXI.

Ad Eccleſiam & aram S. Mauritii.

Victor ab hoſte redit, divino munere clarus,
Dum *3 legione ſacra, victor ab hoſte redit.
Prælia pace Dei *Mauritius* ardua vicit,
Exſuperans mundi prælia, pace Dei.
Hæc domus, ecce, ſuo titulata eſt nomine ſancta,
Fulgeat & meritis, hæc domus ecce ſuis;
Cujus honore ſacrum & micat hoc altare dicatum,
Gaudeat & populus cujus honore ſacro.

CLXXXII.

Ad aram S. Joannis Baptiſtæ.

Ara dicata tibi micat hæc, *Baptiſta Joannes;*
Laudibus hanc dignis ſemper memor eſto colendam.
Qui Dominum ſacris meruiſti tingere in undis,
O felix! precibus noſtras hic ablue culpas.

CLXXXIII.

Ad ſacellum S. Martini.

Hoc defende tuis precibus *Martine* ſacellum
Sancte piis, ſimul & noſtras dignare rogatus
Exaudire Pater, varios ac deprime fluctus
Cordis, ut æternam valeamus carpere vitam.

CLXXXIV.

Ad Eccleſiam S. Stephani M.

Hæc (domus) æterna micat *Stephano* Protomartyre magno,
Qui veniam inter veniam *4 lapidantibus illum
Depoſcit; Chriſti ſacra eſt exempla ſecutus.
Adjuvat ecce ſuis precibus plus Martyr amicos.

CLXXXV.

Ad templum S. Petri Apoſtoli.

Petrus apoſtolico conſervet nomine ſemper,
Præclarus Princeps, tecta ſacrata ſibi.
Qui clavem cœli manibus deportat honeſtis,
Clementem nobis pandat ad aſtra viam.

CLXXXVI.

Ad aram SS. Archangelorum.

Hanc regat omnipotens *Michael* Angelus aram,
Per quem victus erat perfidus ille draco,
Et procul ejectus celſo de culmine cœli
Qui culpare cupit, ſemper in ore pios.
Jungitur huic *Gabriel,* ſocius venerabilis, aræ,
Qui virtute pia fulget in arce poli.
Cujus ab ore ſacro mundi generare ſalutem
Didicit æternum, Virgo Maria, Deum.
Additur his *Raphael,* oculos qui forte Tobiæ
Sanavit, natum duxit & ille ſuum.
Hos tres hic precibus noſtris adſtare precamur,
Audiat ut famulos Chriſtus ab arce ſuos.

CLXXXVII.

Ad aram S. Joannis Baptiſtæ.

Hanc *Baptiſta* potens meritis tutabitur aram,
Qui Dominum Chriſtum tinxit in amne ſacro.
Hic electus erat matris de ventre; tonantis
Vox verbi, & noſtræ præco ſalutis erat.
Hic fuit egregius Chriſti Paranymphus in orbe,
Iſte Dei digitis agnum monſtravit adeſſe,
Sanguine qui mundi crimina cuncta tulit.

CLXXXVIII.

Ad aram SS. Stephani & Pauli Apoſtoli.

Hac *Stephanus* colitur magnus Protomartyr in ara,
Grandine qui lapidum regna beata petit.
Et precibus cujus, nimium mirabile dictu,
Saulus erat ſubito *Paulus* in orbe piis.
Beſtia mane rapax, ſpolia quæ veſpere tractat,
Iſte preces noſtras adjuvet ipſe ſuis.

CLXXXIX.

Ad aram S. Laurentii M.

Quem nec flamma vorax vicit, *Laurentius* aram
Sanguine conſervet hanc, rogo, Martyrii.
Iſte Dei Chriſti mandata implevit amore,
Pauperibus tribuens, quidquid habebat inops.
Divitias ſecli contempſit habere caducas,
Perpetuas Chriſti ut poſſit habere polo.

CXC.

Ad aram SS. Quintini & Sociorum Mart.

Hoc altare pius ſervet *Quintinus* ab hoſte,
Sanguine qui ſacro regna beata petit.
Huic quoque junguntur laicorum turba piorum,
Qui petiere polum, ſanguine Martyrii.

CXCI.

Ad SS. Mauritium & Socios Mart.

Hæc loca *Mauritius* meritis vivacibus ornet,
Egregius Martyr cum Legione ſua:
Quorum mira fides animi, & conſtantia mira,
Commeruit laudes ſemper in orbe pias.

CXCII.

Ad aram SS. Dionyſii & Soc. Mart.

Pontificalis apex ſervet *Dionyſius* aram
Hanc, rogo, cum ſociis Martyribusque aliis.
Quorum ſcriba tenet cœleſti in arce libellos,
Ante Dei faciem nomine perpetuo.

CXCIII.

Ad aram SS. Germani & aliorum.

Confeſſor fidei meritis & nomine clarus
Germanus Præſul, paſtor & ipſe pius:
Cui Confeſſorum hac jungitur agmen in ara,
Nos precibus quorum ſervet ubique Deus.

CXCIV.

Ad aram SS. Martini & aliorum.

Hac ſacratus amor *5 *Martini* fulget in ara,
Quem colit Europa, quem ſimul orbis amat.
Agmina ſacra cui magna junguntur honore
Sanctorum pariter, per pia vota fidei.

CXCV.

*1 *f.* magnus quoque ſanctus Amandus. *2 *f.* ambo ſuis vel piis. *3 *f.* Cum. *4 *f.* indignis venia. *5 *f.* honor.

CXCV.

Ad aram SS. Remedii & aliorum.

Hanc Pater egregius, doctorque *Remedius* aram,
Cum sociis vitæ, servat ubique suis.
Quos pia cura simul mensa satiavit in ista,
Qui erexit illam, quique dicavit eam.

CXCVI.

Ad Ecclesiam S. Benedicti Abbatis.

Hæc *Benedicte* tibi, pius Abba Monachus *1,
Confessor vester, tecta dicata manent.
Turba Monachorum celebrat te sancta per orbem,
Quorum vita fuit famine scripta tuo.
Te quoque sancta cohors fratrum specialiter istic,
Assiduis precibus, laudat, honorat, amat;
Hæc quibus aula patet nocturno tempore semper,
Hic orare docet, fundere & hic lachrymas.
Horum, sancte Pater, precibus hic semper adesto.

CXCVII.

Ad aram SS. Hieronymi & aliorum.

Totius *Hieronymus* doctor mirabilis orbis,
Cum sociisque suis, hæc loca sancta tenet.
Nomina quisque legas, titulis perscripta piorum,
Hos rogito precibus pronus adesse tuis.

CXCVIII.

Ad aram S. Gregorii Papæ.

Gregorius Doctor, Pastor, Patriarcha, Sacerdos,
Romana quondam Præsul in urbe pius:
Hic precor ore ferat fratrum pia vota tonanti,
Cum patribus, quorum hic nomina scripta vides.

CXCIX.

Ad Ecclesiam, ubi SS. Reliquiæ coluntur.

Qui cœli cupiet portas intrare patentes,
Sæpius hanc pedibus intret & ipse suis.
Hæc est perpetuæ venienti porta salutis,
Hoc est lucis iter, & via jam veniæ.
Hæc domus alma Dei, hic sunt thesaura tonantis,
Sanctorum multæ reliquiæque Patrum.
Idcirco ingrediens, devota mente, viator,
Sterne solo membra, pectore carpe polum.
Hic Deus, hic Sancti, tibi spes, hic terra salutis;
Sit conjuncta tuo pectore firma fides.

CC.

Ad S. Michaelem Archangelum.

Hic precibus nostris *Michael* Archangelus adsit,
Magnus in arce poli princeps, Christique minister *2.
Adjuvet ille preces Sanctorum semper ubique,
Ille suis precibus nos hic conservet ab hoste,
Invigilare Dei faciet & laudibus istic.

CCI.

Ad aram quandam.

Hac sedet arce Deus Judex, Genitoris imago:
Hic Seraphim fulgent Domini sub amore calentes;
Hic inter Cherubim volitant arcana tonantis;
Hic pariter fulgent sapientes quinque puellæ,
Æterna in manibus portantes luce lucernas.

CCII.

Ad aram S. Petri Apostoli.

Claviger æthereus, portas qui servat Olympi
Petrus apostolicus, Princeps & Pastor ovilis.
Perpetui Regis, sibimet hæc contecta *3 dicata est,
Assiduis precibus totum conservet in ævum.

CCIII.

Ad aram B. Virginis.

Virgo *Maria* Dei Genitrix, castissima Virgo,
Lux & stella maris, nostræ Regina salutis:
Hanc aram meritis semper vivacibus ornet,
Quæ sacrata suo condigno constat honore.

CCIV.

Ad aram S. Pauli Apostoli.

Nomine namque tuo, doctor clarissime mundi,
Paule Deo Christo cœlo vocatus ab alto:
Hæc præsens titulis vitæ sacrabitur ara,
In qua magna salus venit, spes certa salutis.

CCV.

De dedicatione Ecclesiæ Gorziensis.

Ista domus Domino Christo, Sanctisque dicata est,
Ardentis Juli, quinis & Idibus *4 olim.
Hanc pius archipater, Metensis gloria plebis,
Hrogandus (t) Præsul, magno sacravit honore.

CCVI.

Oratio ad Christum.

Da tua celsithronus nobis suffragia semper,
Exaudire preces famulorum *Christe* tuorum,
Qui tibi vota ferant devoto pectore laudis,
Perpetuam tribuens clementi munere vitam.
Quisque Deo lachrymas .... hanc fundis ad aram,
Esto memor nostri, cecini qui carmina Christo,
Exaudire preces famulorum *Christe* tuorum,
Qui tibi vota ferant præsenti laudis in ara,
Et da cœlestis nobis pia dona salutis.
Sis memor *Alchuini* lector, rogo, carminis hujus.

Tu mihi dulcis amor semper soror inclita salve,
In precibus fratris sis memor ipsa tui.
Delicias secli, pompas, gazasque caducas,
Mente, manu, lingua spernere disce tua.
Sit tibi Christus amor, virtus, laus, omnia Christus,
Permaneat .... & semper in ore sonet.

CCVII.

Ad aram ab Hildebaldo ornatam.

Ductus amore tuo magno, mitissime Christe,
Atque tuo pariter, sanctissima Virgo *Maria*,
Atque tuo, meritis præclare *Medarde* Sacerdos,
Jusserat hanc aram pulchris ornare metallis
Hildebaldus (u) ovans, humilis Pater atque Sacerdos,
Pro quo lectores tituli exorare rogamus.

CCVIII.

Ad picturas Patriarcharum Adam, Noe & Abraham (x).

Hic Deus omnipotens *Adam* de pulvere plasmat,
Accola hic factus paradisi primitus *Adam*.

*1 *f.* Dux Monachorum. *2 *Edit.* Magister. *3 ara *4 *Edit.* Indibus.

NOTÆ.

(t) *Hrogandus*] i. e. Grodegangus Metensis Episcopus, qui Ecclesiam Monasterii Gorziensis dedicavit, & Reliquias S. Nazarii ibidem collocavit V. Id. Jul. anno DCCLXV. Vid. Mabill. Annal. Ben. Tom. II. pag. 208. N. VI.

(u) *Hildebaldus*] Ille abs dubio Coloniensis Episcopus, a quo Carolus M. sacramentum dominici corporis & sanguinis petiit, ut exitum suum confirmaret jamjam moriturus & postera die obiit. *Mabill. Annal. Bened. Tom. II. pag* 407. *N. XIV.* Vid. supra Carmen CXV. (x) Hanc inscriptionem decerpsimus ex longiori Epigrammate CXCIX. editionis Quercetani, cum nec cum antecedentibus, nec cum consequentibus versibus ibidem ullam habeat connexionem; & cum illis non fuerit conjuncta, nisi ex incuria scriptoris.

Nomina pone Pater cunctis animantibus *Adam*.
Costa viri matrem pausante protulit *Adam*.
Hic seducta fuit mulier, seductus & *Adam*.
Has Cherubim portas flammis defende beatas.
Perge foras *Adam* & felicia regna relinque.
Terra tibi tribulos pro crimine germinet *Adam*.
Livor edax fratris *qui* justum perculit *Abel* * 1
Hic *Noe* dilectus Domino sibi fabricat arcam:
En natat in liquidis, mundi cum civibus, arca.
Ecce columba pia pacis tibi portat olivam:
Alba columba redit corvo pereunte nigello.
Perge foras & educ & cuncta animalia tecum.
Est Pater hic *Abram* patriam dimittere jussus,
Hic *Sarri* latitans casulæ post ostia risit.

CCIX.

De quadam Ecclesia.

Qui regit imperio pelagum terramque polumque,
Hanc regat ipse suis donis cœlestibus aulam:
In qua cultus, honor, laudes & gloria Christi,
Semper in æternum maneat pietatis amore.

CCX.

De Christo Salvatore mundi (y).

Virgo *Maria* nitet, nullo temerante pudorem,
Post partum Pueri, Virgo *Maria* nitet.
Filius hic hominis fit maxima quæstio mundi,
Nobiscum Deus est, Filius hic hominis.
Hic homo, qui Deus est, spes est antiqua priorum,
Spes in fine piis, hic homo, qui Deus est.
Aspera mors populi ligno deducta cucurrit,
Aufertur ligno aspera mors populi.
Lumen adesse Dei persensit tartarus ingens,
Nec credunt homines, lumen adesse Dei.
Mors fera per hominem miserum sibi subdidit orbem,
Subdita congemuit mors fera per hominem.
Suscitat ecce genus morti, pater ille profanus,
Ad vitam Christus suscitat ecce genus.

ADHORTATIONES SEU VERSUS MORALES.

CCXI.

Adhortatio ad nocturnas laudes.

Surgite vos fratres, laudes & dicite Christo,
Hæc est apta domus nocturno tempore vobis.
Pervigiles precibus jam vos insistite sacris,
Credimus auxilium præstare petentibus istic.
Angelicos cœtus, noctis qui tempora servant,
Quique ferant Christo fratrum pia vota benigne,
Hic vos inveniant vigilantes semper honeste,
Atque pia mente Regem laudare supernum.

CCXII.

Adhortatio ad excutiendum somnum.

Surge precor juvenis, vigeas dum corpore sano,
Et tibi pande viam precibus ad regna polorum:
Nec dederis sensus tota, rogo, nocte sopore.
Assiduus gelidæ somnus est mortis imago:
Longa quiescenti facient tibi fata sepulchrum:
Artes nam hostis habet antiquus mille nocendi.
Pervigil idcirco magnum tibi conde triumphum,
Ut pia te Christi conservet dextera semper.

CCXIII.

Memoria mortis.

O mortalis homo, mortis reminiscere casus.
Nil pecude distas, si tantum prospera captas.
Omnia, quæ cernis, variarum gaudia rerum,
Umbra velut tenuis veloci fine recedunt.
Præcave non felix ne te, dum nescis & audis,
Quassans præcipiti dissolvat turbine finis.
Porrige poscenti victum, vel contege nudum,
Et te post obitum sic talia facta beabunt.

CCXIV.

De contemptu divitiarum.

Dilige pauperiem, mordaces effuge gazas,
Nam reddunt cupidis, post carnis dulcia, flammas.
Quamvis perspicuus auro gemmisque nitescas,
Pauper & exiguus ibis, & nudus ad umbras.
Id solum tecum post mortis fata manebit,
Quod bene, quod juste, quod recte feceris ipse.

CCXV.

De exoranda divina clementia (z).

Non est quippe Deus pœnis culpandus in istis,
Sed nostra in melius vita ferenda cito:
Et pia flectenda est precibus clementia nostris,
Quatenus a nobis transferat ipse plagas:
Atque suis clemens præstet solatia servis,
Tempora concedens prospera cuncta quibus.
Hymnidicas læta laudes ut mente canamus,
Celsithroni cuncti semper ubique simul.
Laus cui, cultus, honor, virtus, benedictio, carmen,
Semper in æternum gloria magna Deo!

INSCRIPTIONES VARIORUM LOCORUM.

CCXVI.

In Refectorio fratrum.

Hic Patriarcha pius sedeat summusque Sacerdos,
Sit cui larga manus, placidum cor, verba serena:
Per cujus dextram benedicat dextera Christi,
Fratribus adpositum quicquid defertur edendum.

CCXVII.

Ibidem.

Hæc est sancta domus, pacis locus, aula salutis,
Quam super o! semper maneat benedictio Christi.
In qua multiplicet fratrum convivia large,
Qui quondam populi, cœlesti munere dives,
Panibus ex quinque satiavit millia quinque.

CCXVIII.

Ibidem.

Sit germanus amor, fratres, vos inter ubique,
Sit pax, pura fides Christi, concordia dulcis.
Christus in ore sonet, habitetque in pectore Christus,
Sit cibus & potus Christus, sit vita salusque.

CCXIX.

Ibidem.

Hic Patres, fratres, Domini cum laudibus intrent,
Quos pariter Dominus totum conservet in ævum:
Et pariter pascat nitido cum pane salutis,
Et pariter donet cœlestis fercula vitæ.

CCXX.

* 1 *Edit.* id justum perculit Adam.

NOTÆ.

(y) Ex Cod. MS. Salisb. (z) Hoc quoque carmen ex Codice MS. pervetusto Salisburgensi descripsimus, ubi cum priori ALCUINO tribuitur.

CCXX.

Ibidem.

Qui de rore dapes dedit, & de petra bibendum,
Qui convertit aquas liquidas in vina falerna;
Qui ſiccis pelagi pedibus ſuperambulat undas
Augeat ipſe ſuis famulis ſua dona benignus.

CCXXI.

Ad fornacem (a).

Si mea dona tibi cupias nimboſe viator,
Da prior ecce tua, ſic tibi prende mea.
Eſt mihi venter edax, calido qui paſcitur igne,
Vertice ſub quadro fumidus exit odor.
Ad me mox *1 hoſpes gelido fugit imbre Decembri,
A me qui Auguſto *2 florida in arva fugit.

CCXXII.

Ad fornacem iterum (b).

En! ego pulchra foras ſum, ſed magis utilis intus,
Eſt calidus venter, feritur dum frigore vertex.
Avidus hoſpes amat gelidæ me tempore brumæ,
Qui calida æſtate ſpernit adeſſe mihi.
Os in ventre mihi eſt, quadrato in gutture nares,
Qui ſpirat fumum, dum calet ille foco.

VERSUS AD VARIOS.

CCXXIII.

Ad Leonem III. Papam.

Semper in æternum valeas ſanctiſſime Papa,
Tu *Leo*, tu Victor proles amata Dei.
Doctor in orbe pius, Chriſti clariſſima ſalpix *3,
Et caput Eccleſiæ, lux, decus atque pater.
Juſtitiæ cultor, veræ & pietatis amator,
Pauperibus . . . . . . clarus honore pio.
Notus in orbe procul, meritorum laude venuſtus,
Virtutum titulis nomen amoris habens.
Sis pius & mitis, Chriſti pro, Paſtor, amore;
Angelicis opibus *4, quos tua dextra regit.
Te Deus æternus longævo tempore ſanum
Protegat, exaltet proſperitate bona.
Et tibi perpetuum concedat in arce polorum,
Cum Sanctis regnum: jam ſine fine vale!

CCXXIV.

Pia vota pro urbe Roma & Leone Papa (c).

Salve *Roma* potens, mundi decus, inclita mater,
Atque tui tecum valeant in ſecula nati.
Et caput orbis honor magne *5 *Leo* Papa valeto:
Tu quoque juſtitiæ ſceptrum, lux *6 ſedis, honoris
Perpetuus *7 valeas Chriſto donante triumphis.
Claviger ætherius, doctor ſimul inclitus orbis,
Te precibus pariter conſervet ſemper ubique:
Et, quos *Roma* tenet circum ſua mœnia, Sancti
Vos precibus pariter ſanctis tueantur ubique.
O Patres, populus, romanæ gloria gentis,
Semper in æternum, Domino miſerante valete!

CCXXV.

Ad Leonem Sedis apoſtolicum *8.

Pontificalis apex, Princeps, Patriarcha, Sacerdos,
Præſul amate Deo, ſanctorum ſancte Magiſter,
Paſtor apoſtolicus magnus *Leo* Papa valeto.
Lux, decus Eccleſiæ, romanæ gloria gentis,
Et patrio patriæ populo ſpes magna ſalutis:
Egregius doctor, meritis & nomine clarus,
Virtutum titulis toto præclarus in orbe.
Te Deus æternus, mundi mitiſſimus auctor,
Salvator generis humani, maximus hæres,
Protegat atque regat longævo tempore ſanum:
Atque tibi tribuat felicia tempora clemens:
Augeat & numerum populi, per dogmata verbi,
Ut multiplicia lætus mercede laboris,
Celſithroni videas faciem ſine fine beatam,
Principi apoſtolico Petro conjunctus in ævum,
Arce poli Chriſto lætus in laudibus almis.
Tu rege doctrinis munla laus *9 regna per orbem.
Carta tua currat, ſignata in nomine ſacro,
Per terram, pelagus, regiones, regna, per urbes,
Exhortans ſancto cunctos ſermone legentes.
Semina ne vitæ maculent zizania mortis,
Creſcat ab ore tuo cœlorum candida meſſis,
Unde Dei populus vivat feliciter omnis:
Gaudeat & teneat tecum cœleſtia regna
Semper in æternum, ſummo donante tonante.
Vive Deo felix, felix & vive per ævum,
Aurea lux mundi, terræ ſal, porta ſalutis,
Et decus Eccleſiæ, gemmiſque corona refulgens.
Sis memor ALBINI, memoret te gratia Chriſti,
Quæ te conſervet, Præſul ſanctiſſime, ſemper.

CCXXVI.

Ad Leonem apoſtolicum urbis Romæ.

Pontificalis apex, & primus in orbe Sacerdos,
Paſtor apoſtolicus, Papa valeto *Leo*.
Sancte Pater, patriæ præclari & culmen honoris,
Dignus in urbe ſacra, doctus in orbe procul.
Juſtitiæ cultor, ſanctæ & pietatis amator,
Firmus in officiis, verus in eloquiis.
Tu decus Eccleſiæ, mundi laus, gloria Cleri,
Exemplum vitæ, forma ſalutis ope.
Te Deus æternus, multis feliciter annis,
Concedat ſacrum multiplicare gregem.
Ut laus & merces maneat tibi, ſancte Sacerdos,
Tempore perpetuo pacis in orbe ſacro.
Dogmata divinæ legis renoventur ubique
Per te, perque tuum, ſancte Pater, ſtudium
Hoc opus antiqui Patres fecere per orbem,
Quorum dicta modo pagina ſacra canit,
Et virtutis honos lato celebratur in orbe;
Cœleſtis quorum nomina charta tenet,
Et laus perpetuo decantat carmine mundus,
Principibus ſtructa eſt talibus Eccleſia.
Hoc opus, hoc ſtudium, magni eſt paſtoris in orbe,
Nempe talenta ſibi multiplicare data.

*1 *Edit.* vox. *2 *Edit.* Aguſto. *3 *i. e.* tuba. *4 *f.* ovibus quas. *5 *MS. Sal.* magnus. *6 *MS. Sal.* lex. *7 *MS. Sal.* Perpetuis. *8 ita Quercetanus. *9 locus corruptus. *f.* mundana.

NOTÆ.

(a) Hoc carmen in Edit. Quercetani finem facit carminis CXCVIII. ad quod tamen minime pertinet. Quapropter illud hoc loco ſub ſingulari titulo dedimus. Vid. ſupra carmen CVI.

(b) Hoc carmen in Edit. Quercetani initium eſt Carm. CXCIX., quod cum ſequentibus verſibus nullam connexionem habet; atque hinc inde detractum ſub hoc titulo poſuimus. Vid. ſupra carmen CCVIII. & infra carmen CCLX.

(c) Lectiones differentes ex Cod. MS. Saliſburgenſi adnotavimus.

Totus hora quidem properat mundi..... *1
Ut quondam vates præcinuere sacri.
Et judex vigilat hominum super acta supernus,
Ut cunctos propriis judicet ex meritis.
Tunc famulus sumet meritorum dona fidelis,
Lætus & intrabit gaudia summa Dei.
Tu quoque sancte Pater, laudem inter hos habebis
Sanctorum cives, clarus in orbe poli.
Ut tunc esse bonis felix merearis in.....
Nunc durus tibi sit nullus in orbe labor.
Pœnarum genera spreverunt omnia Sancti,
Cum Christo ut caperent regna beata poli.
Horum sancta sequens felix vestigia pastor,
Doctrinis mentis cum pietate sacris:
Ut te perpetuis cœlorum gloria donis
Cum Christo & Sanctis accipiat, teneat.
Miserat hunc puerum vestræ pietatis amator,
Præsul Eantbaldus (d) munera parva gerens.
Quem tua suscipiat bonitas, obsecro, benigne,
Et *2 famulus vester, filius atque meus.
Ecclesiæ magno Papæ & Pastore *Leoni*
ALBINUS cartam miserat hanc famulus.

CCXXVII.

Ad Carolum Magnum.

Ad nos quippe tuus famulus veniebat *Homerus* *3,
Nuntia læta ferens *David* ab ore tuo.
Fecerat & FLACCUM gaudentem in pectore vestrum,
Deque salute tua, de sobolisque tuæ.
O mihi dulcis amor, dulcis præsentia Christi,
Dulce tuum studium, & dulcis ab ore sonus.
Tuque tuique simul per secula semper amici
Pervaleant, vigeant, *David* ubique vale.
Hunc iterum puerum vestræ pietate remisi,
Serviat ut nobis *4 carmine, corde, manu.

CCXXVIII.

Ad Eundem.

De studiis in aula Regia.

Venerunt apices vestræ pietatis ab aula,
O dilecte Deo, *David* dulcissime, FLACCO;
Portantes vestræ nobis pia dona salutis,
Quam Deus Omnipotens semper superaugeat, opto.
Tu laus, spesque tuis, toto tu gaudia regno:
Tu decus Ecclesiæ, rector, defensor, amator:
Tu dignos equidem misisti forte ministros
Ordinibus sacris, jam per loca nota capellæ.
Ecce sacerdotes Christi sua jura tenebunt:
Officiale decus servent *5 sibi rite ministri,
Nathancique suo gaudent sub Principe certo.
Accurrunt Medici mox Hippocratica tecta,
Hic venas fundit, herbas hic miscet in olla:
Ille coquit pultes, alter sed pocula præfert:
Et tamen, o Medici! cunctis impendite grates *6,
Ut manibus vestris adsit benedictio Christi:
Hæc mihi cuncta placent, iste est laudabilis ordo.
Quid *Maro* versificus solus peccavit in aula?
Non fuit ille Pater jam dignus habere Magistrum,
Qui daret egregias pueris per tecta camænas.
Quid faciet *Beleel* hiliacis doctus in odis?
Cur rogo non tenuit scolam sub nomine patris?
Quid faciet tardus canuto vertice *Drances*,
Consilio validus, gelida est ceu dextera bello?
Zacheus arborem conscendit parvus in altam,
Ut videat turbam scriptorum currere circum,
Literulis, cartis, miseris solatia præstat.
Non tangat, caveat, puerorum sportula dextras.
Jam tenet ordo suum proprie nunc quisque
Magistrum.
Presbyter egregius toto sub pectore plenus,
Iste sacerdotes factis & voce gubernat,
Ante illos gradiens, clarissima forma salutis:
Ordo ministrorum sequitur te *Jesse* magistrum.
Vox tibi forte sonat Christi taurina per aulam,
Ut decet ex alto populis pia verba legenti.
Candida *Sulpicius* post te trahit agmina lector,
Hos regat, & doceat, certis ne accentibus errent.
Instituit pueros *Idithun* modulamine sacro,
Utque sonos dulces decantent, voce sonora.
Quot pedibus, numeris, rithmo stat Musica, discat.
Noctibus inspiciat cœli mea filia stellas,
Adsuescatque Deum semper laudare potentem,
Qui cœlum stellis ornavit, gramine terras,
Omnia qui verbo mundi miracula fecit.
Fistula tunc FLACCI proprium tibi carmen *Homere*
Jam faciet, tu dum sacram redieris in aulam.
Perpetuum valeat *Thyrsis* simul atque *Menalca*,
Ipse *Menalca* coquos nigra castiget in aula,
Ut calidos habeat FLACCUS per fercula pultes.
Et *Nemias* Groco infundat sua pocula Baccho,
Qui secum tunnam (e) semper portare suescit.

CCXXIX.

Ad Eundem (f).

Omnibus alma salus pueris sit atque puellis,
Regia progenies valeas per secula longa:
Vivere quam Christus multis feliciter annis
Concedat, tribuens æterni & gaudia regni.
Christe salus mundi, laus, gloria, vita, Redemptor,
Temporibus cunctis, annis, atque omnibus horis,
Dilectum *David* conserva in secula multa;
Ut gaudens vivat felix, & prospere regnet.
Omnis ubique simul populus respondeat: Amen!
Clementer mitis populo miserere misello:
Grex est quippe tuus, tu pastor amabilis illi,
Mercedem tribuet tibimet per secula Christus.
Nunc valeas iterum & semper in secla valeto!

CCXXX.

Ad Eundem.

Splendida dum rutilat roseis auriga quadrigis,
Perfundens pelagus luce nova liquidum;
Discutit ex oculis nocturnos pollice somnos,
Mox senior strato prosilit ipse suo:
In campos veterum procurrens, carpere flores
Rectilocos, ludo spargeret ut pueris:
Quos tibi, dulcis amor, *David*, clarissime Consul,
Obtulit, ut pietas vestra probaret eos.

Tra-

*1 versus corruptus. *2 Est. *3 *i. e.* Angilbertus. *4 *f.* vobis. *5 *f.* servant. *6 *f.* gratis.

NOTÆ.

(d) *Præsul Eantbaldus*] An *Eanbaldus* Episcopus Eboracensis? de quo alibi sæpius.

(e) *Tunnam*] *tunna* vas aquæ, vini, cerevisiæ & alterius liquoris capax.... His verbis ALCUINUS innuit pincernam regium. *Du Cange Glossarium V. tunna.*

(f) In Edit. Quercetani prioribus hisce versibus, qui fortassis pars sunt carminis CCXXVIII. antecedentis, nectitur carmen alterius metri & longe alterius argumenti, nempe *descriptio solitudinis & scholæ Cormaricensis*; quod num sit Alcuini, merito dubitatur; propterea illud ab hoc loco separatum inter carmina dubiæ auctoritatis rejecimus.

Tradere jam pueris fierent si judice digni
Te, decus o Sophiæ, condere corde, tuis.
Tu defende, precor, solita pietate poëtam,
Qui direxit ovans munera pauca tibi.
Sunt equidem plures, cupiunt qui carpere dicta
Sæpius alterius, quam sua ferre foras:
In hoc se studio sapientes esse putantes,
Natorum valeant si maculare melos.
Talibus occurrat tua, Rex! sapientia dives,
Defendens FLACCI paucula dicta senis.
Sint Patris entelli memores, juvenisque *Daretis*,
Ne laus, quam quærant, detrahat ipsa magis.
Impleat æternis Christi te gratia donis,
O laus atque decus, Rex sine fine vale!

CCXXXI.

Ad Eundem, & Angilbertum.

Dulcis *Homere* vale, valeat tua vita per ævum,
Semper in æternum dulcis *Homere* vale!
Pectoribus valeat dulcis dilectio nostris,
In nostris Christus pectoribus valeat.
Lux, via, vita, salus cunctorum Christus ametur,
Sit nobis Christus lux, via, vita, salus.
Semper ubique vale, dic dic, dulcissime *David*,
David amor FLACCI, semper ubique vale!
O mihi dulcis amor *David*, per secla valeto,
Quam te præsentem semper habere velim.
Pierio ut tecum liceat mihi ludere versu,
Scandere vel summi sidera celsa poli:
Vel pulchras tecum numerorum discere formas,
Inrepere aut veterum dicta stupenda Patrum:
Aut tractare sacra æternæ præcepta salutis,
Quæ via te mecum pervehat astra super.
Hæc est sola salus, hæc est sapientia vera,
Hanc qui .... amat, hunc amat ipsa salus.
Qui terrena dedit, tribuat cœlestia regna,
Ut felix vivas semper in arce poli.
Ipse pius nobis placuit *1 super omnia Christus,
Utque dies nostros protegat atque regat.

CCXXXII.

Ad eundem Carolum (g).

Carmina dilecto faciat mea fistula *David*,
Laurigero *David* carmine dignus erit.
David amor populi, *David* laus, gloria plebis,
Atque decus regni, spesque corona suis.
Ite per Hespericas, musæ, concentibus urbes
Clamantes: *David* semper ubique vale!
Terra, polus, pelagus resonent hoc voce sonora,
Dicat & orbis: honor sit cui vita, salus.
Hoc optent precibus simul agmina sancta polorum,
Hoc tribuat clemens Christus ab arce poli.
Ut vivat, regnet multis feliciter annis,
Ad laudem populi, *David* in orbe pius.
Transacto & felix præsentis tempore vitæ
Cum Christo teneat regna beata poli.
Ad te nunc, *David*, referat mea fistula voces,
Quas, precor, ut solita jam pietate legas.
Te mea mens sequitur, sequitur quoque carmen amoris;
Decantat, laudat, nocte dieque simul:
Atque pie Patris *Martini* pronus ad aram,
En poscit lachrymis prospera cuncta mihi *2
Tecum sancte Pater, pergat miseratio semper,
Justitiæque decus, & pietatis amor.
Gaudeat ut populus, te jam veniente, per urbes,
Totus ubique simul, cum senibus juvenes.
Hoc *3 tua perveniat bonitas, pater optime regni,
Ut tua permaneat laus, honor atque decus.
Tu Pater es patriæ, præclari & pastor ovilis,
Te timeat pravus, te pius omnis amet.
Nec tibi subripiat quorumdam prava voluntas,
Qui sua forte volunt, nec tua, nec Domini.
Roma caput mundi, primi quoque culmen honoris,
In qua gazarum munera sancta latent.
Quæ modo disrupto plangit sua viscera fœtu,
Per te *4 sanet saucia membra cito:
Ut Pater & populus concordi pace regantur,
Ut mens una fiat, quos habet una fides:
Quos genuit Christo, Christi confessus amorem,
Claviger ætherius *Petrus* in orbe pius:
Ne turbata fluat per mundum fluminis unda,
Unde solebat aqua pura manare prius.
Plurima nempe tibi sunt emendanda per orbem,
O Rex, o Rector, o decus Ecclesiæ!
Simoniaca quidem pululat male pestis in orbe,
Muneribus dantur mystica dona Dei.
Quæ Deus æternus cunctis impendere gratis
Jusserat, ut gratis accipit ipse dator.
Stat quoque judicium causæ sub munere dantis,
Sportula justitiam vertit in ore lenis:
Muneribusque datis veniunt ad pocula testes,
Impia jam purgat ebrietasque reum:
Opprimit & miseros quorumdam sæva potestas,
Impleat ut saccos dives ab ore suos.
Impune discurrunt facientes furta latrones,
Ultores scelerum sunt etiam socii.
Talia compescat tua, Rex! veneranda potestas;
Rectorem regni te Deus instituit.
Grex est quippe tuus populus, tu pastor ovilis
Nobilis, egregii, magnus in orbe pater.
Ut tua nobilitas, sic & sapientia cunctis
Præcellat, virtus, laus, honor atque decus.
Ad te respiciunt famulorum vota tuorum,
Quid tua exspectantes mens pia præcipiat.
Ipsa caput mundi spectat te *Roma* Patronum,
Cum Patre et populo, pacis amore pio:
Quos revocare quidem studeat tua sancta voluntas
Ad pacis donum, per pia verba Dei.
Erige subjectos, & jam depone superbos,
Ut pax & pietas regnet ubique sacra.
Pastor apostolicus, jam primus in orbe sacerdos,
Per te cum populo gaudeat ipse Pater:
Rector & Ecclesiæ per te, Rex, rite regatur,
Et te magnipotens dextra regat Domini;
Ut felix vivas, lato regnator in orbe,
Proficiens facias cuncta Deo placita.
Angelus ætheria veniens cœlestis ab arce,
Qui tecum maneat, nocte dieque simul.
Prospere qui semper te, Rex, deducat euntem,
Et redeuntis iter protegat atque regat.

*1 placeat. *2 *f.* tibi. *3 *f.* Huc. *4 *f.* sanentur.

NOTA.

(g) Hoc carmen ALCUINUS, dum jam aula relicta in Monasterio suo Turonis moraretur, ad Carolum Romam, ad dissidia ibidem componenda, abiturum scripsit, prout contextus docet; nempe Anno DCCC.

Ut te fuscipiat victorem *Francia* gaudens,
Obvia palmatis & manibus veniat.
Hoc tribuat Christus mundi mitiffimus auctor,
Ut veniens venias, *David* amate, cito.
Hoc mihi cunctipotens donet clementia Christi,
Ut videam faciem lætus in orbe tuam.
O Pater, o Paftor, Rector, fpes alma tuorum
Sit tibi vita, falus, fit fine fine, vale!

CCXXXIII.

Querelæ ob negatum hofpitium ad Eundem.

Nix ruit e cœlo, gelidus fimul irruit imber,
Non fuit ALBINO, fpecta *1 paulifper in urbe
Qui cum dixiffet, donec pertranfeat imber,
Et calido pectus paradi fronte *2 refirma.
Triftis abit fenior jejuno ventre Poeta;
Et pueri triftes planxerunt carmine FLACCUM.
Frigida quapropter taceat fibi fiftula carmen;
Has tantum paucas balbutiat ore camœnas:
Carmina non curat *David*, nec *Delia* (h) curat.
Dum redeunt iterum calidi bona tempora Phœbi,
Mox priftina redit virtus in Carmine FLACCO,
Tunc ruet in *David* Mufarum lætior Odis:
Nunc pax, vita falus *David*, tunc prælia Mufis.

CCXXXIV.

Ad filiam forte Caroli M.

Nec tu quippe tuum curafti filia FLACCUM;
Vefter abit toto tremulus, en! corpore vates,
Virgilii refonans tacito vix carmine verfum:
Me circum validus ventus, nix, undique nimbus.
Hanc tamen injuriam poteris purgare precando.
Si *Regenberctum* (i) poffit fervire *3 Magiftrum,
Serva, fic veftro patrono & Præfule magno
Viribus & manibus, fecuri, trulaque, palaque
Cetera turba fui populum *4 mox pergat in hoftem,
Ille operi infiftat canuto vertice tantum,
Hæc rogo perficiens valeas, mea *Delia*, femper.

CCXXXV.

Ad Eandem.

Quæ cupis, ut veniat, venias nec carta caveto,
Ne Mufas mergat fofpita dira tuas.
Dum Mofes pelagus virgæ divifit in ictu,
Dic femel aut bis fi percutit ipfe finum.
Munera muneribus *David* fuperaddidit ALBIN
Munera muneribus Chriftus fuperaddat & illi:
Carmina carminibus binas fuperaddat & illi:
Omnia dona bonus femper Deus augeat illi;
Et te florentem faciat, mea filia, donis:
Atque mei *David* fobolis cariffima donis
Floreat æternis: cuncti florete fideles.
Jam falvete, valete, vigete & avete, valete!

CCXXXVI.

Vota pro famila regia.

Delia doctifono fe *5 Grammatica plectro
Floreat ut ftudiis pectus ubique tuum.
Vita falus cunctis, Domino donante, puellis,
Perpetuumque *6 in tempora longa fiat.
Felix quippe Pater, flores qui germine tales,
Egregiis mundi progenuit titulis.
Dextra Patris fummi natas natosque, Patremque
Confervet pariter, protegat atque regat.

CCXXXVII.

Allocutio ad Mufas in gratiam Regalis pueri *7.

Pergite Pierides, mufali pollice flores
Carpere, qui liquidis crefcunt prope fontibus amnis:
Regali ut inveni faciatis ferta falutis.
Ut variis totus fulget virtutibus ille,
Nobilitate cluens, laudabilis orbe, paterna;
Sic vos florigeri decurrite prata decoris:
Vertice Caftalidum juvenali & pangite ftemma,
Fulgeat in rofeo vertex virtutis honore.
Illic et fophiæ clarefcat lilia condens.
Juftitiæ violis variet per tempora fulgor,
Et crocea rutilet verecunda modeftia vultu.
Talibus his juvenem fertis ornate camœnæ.
Ecce tuas aures, juvenum clariffime, donis,
Verfifico volui pauxillum tangere plectro,
Et tibi perpetuam Mufis mandare falutem.
Florigeris utinam vigeas per fecula fceptris,
Atque Deo junctus teneas cœleftia regna.

CCXXXVIII.

De Richbodone ad Angilbertum.

Obtulit altithrono parvus munufcula fervus
Richbodo (k), quæ cernis, lector, in æde facra,
Ob fcelerum veniam, ob vitæ cœleftis amorem;
Pro quo quisque legas, funde preces Domino:
Pro te, proque tuis quas fundes, frater amate,
Ad hæc, dum venias, limina facra domus,
Chriftus ab ætherea clemens exaudiat arce,
Te faciens, Lector, corde redire domum.
Te rogo, fancte Pater, fupplex per carmina noftra
Sis memor & noftri, te, rogo, fancte Pater:
Dulcis *Homere* precor FLACCI memor efto Poëtæ,
Sis memor ut *Samuel*, dulcis *Homere* precor.
Auxiliare fenem noftros, rogo, tu per amicos,
Eft locus infenos *8 auxiliare fenem.
Eft mihi certa fides de te, cariffime frater,
Cum Chrifto & Sanctis fit tibi certa falus.
Pro mundo moriens hic mundi vita pependit,
Abluit omne hujus fanguinis unda nefas:
Dum caput inclines mundum fuper erigit aftra,
Et mirum feclis, mors tua vita fuit.
Agnus ab hofte facer, populum qui per mare duxit,
Nunc melius mundum falvat ab hofte fuum.
Æneus en! ferpens, populi qui vulnera fanat,
Nunc tu peccator afpice mente pia.

CCXXXIX.

Ad Paulinum Patriarcham Aquileenfem.

Tinge tuos calamos, caritas, in gurgite Chrifti,
Atque meum pectus imple *9 cœleftibus odis,
Ut dignas *10 valeam *Paulino* dicere grates,
Mellifluis noftras Mufis qui impleverat aures,
Et memor unanimi *11 longum poft tempus amici

Car-

*1 fenfus eft: qui dixiffet: *exfpecta paulifper* &c. *2 locus corruptus. *3 *f.* poffis fervare. *4 *f.* populi. *5 hiat fenfus. *6 deeft aliquid. *7 *f.* Pippini aut alterius filii Caroli M. *8 vox corrupta, *f.* *infenes* feu non fenes. *9 *MS. Sal.* comple. *10 *MS. Sal.* dignus. *11 *MS. Sal.* una mimi.

NOTÆ.

(h) *Delia*] Hoc nomine compellat filiam, ut videtur, Caroli in fequenti Carmine.

(i) *Regenberctum*] *Regimbertum* hujus nominis Magiftrum extitiffe fub initium Sec. IX. in Monafterio Sanct-Gallenfi Mabillonius refert Tom. II. Annal. pag. 284.

(k) *Richbodo*] Cognomento Macarius, ad quem ALCUINUS fcripfit Epiftolas CXXIX. CXXX. CXCIII. & CXCIV. Alias etiam jam monuimus nomine *Homeri* compellari *Angilbertum*.

Carminibus sacris repetens: ALBINE valeto.
Quam festiva dies fuerat, cum pagina nobis
Læta *1 fuit titulis optatæ inscripta salutis!
Omnia dicta mihi caritatis melle manabant.
Quo se divertit lætus relegentis ocellus,
Cernit ubique suæ semper nova gaudia mentis;
Maxime jam gaudens in prosperitate paterna,
Quem Deus æterno conservet tempore sanum.
O lux *Ausoniæ*, patriæ decus, inclitus auctor,
Justitiæ cultor, sacræ pietatis amator:
Te mea mens ardet sacris constricta catenis,
Diligit, exquirit, complectitur, attrahit, ambit;
Pectoris æterna secumque recondet in arca (l).

CCXL.

Ad Eundem Paulinum (m).

Hic *Paulinus* ovans toto requiescat *2 in ævo,
Hocque cubile pater dignus dignetur habere.
Invidus hoc templum nunquam pertranseat hostis,
Ne caros animis subito disjungat amicos,
Quos Christi caritas caros conjunxit amicos.

CCXLI.

Ad Eundem.

O *Pauline* Pater, pastor, Patriarcha, Sacerdos,
Vitæ pars melior, nostræ pars inclita vitæ:
Sis memor ALBINI sacris altaribus adstans,
Et dulces inter lachrymas, super ora fluentes,
Dic: miserere Deus nostro clementer amico;
Criminibusque suis veniam largire benignus,
Ut te cum Sanctis liceat laudare per ævum.
Omnipotens Patris virtus, sapientia Christus,
Obsecro te supplex toto de pectore pauper;
Ut tua conservet *Paulinum* dextera semper,
Protegat, atque regat, virtutum floribus ornet.
Tuque *Maria*, Dei Genitrix, sanctissima Virgo,
Prospera cuncta meo *Paulino* posce, precamur,
Ut vigeat, valeat Christi repletus amore.
Vos quoque, cara simul Sanctorum turba tonanti *3
Qui bibulas proni monitis cœlestibus aures,
Ecclesiæ Patres, habuistis semper apertas,
Et nunc cum Christo cœlestia regna tenetis;
Fundite proque mei *Paulini*, posco, salute
Cum pietate preces summo super omnia Regi.
Ut vigeat, valeat Christi præcepta secutus.
Et vos Ecclesiæ [sanctæ] sanctissima proles
In commune precor prostrato corpore terris *4
[Utque mei curam *Paulini* habeatis in ævum (n)],
Illius & vitam precibus commendite Christo,
Ut vigeat, valeat longævo tempore sanus.
Angelici faciem cætus qui cernitis almam
Perpetui Patris cœlesti in culmine semper,
Expansis manibus humili sed pectore posco,
Vos quoque *Paulinum* precibus defendite vestris,
Ut gaudens regnet, vestro sociatus honori,
Æternisque Dei vobiscum laudibus adsit,
Regna beata tenens, felix sine fine, polorum.
Hos rogo versiculos habeas, Pater optime, tecum,
Ut tua mens memoret læto pro carmine natum *5
Sit tibi Christus amor, virtus, decus, omnia Christus,
Sit via, vita, salus, spes & laus, gloria perpes,
Semper in ore sonet, maneatque in pectore semper,
Ut tibi cum Sanctis tribuat cœlestia regna:
Qua memor esto tui nati, te posco per illum,
Qui te perpetuam cœli deducat in aulam.
Et nunc & semper, mi mi *Pauline* valeto.
Carminis hic finem lachrymis faciemus obortis *6
Sed nunquam sacri finem faciemus amoris.

CCXLII.

Ad Eundem.

Fer festina Patri *Paulino* carta salutem,
  Dic, *Pauline* Pater, dulcis amice vale (o).
Janua parva quidem, & parvus habitator in æde est,
Non spernas nardum, Lector, in corpore parvum,
Jam redolet nardus spicato gramine multum.
Me lapis egregium portat tibi corpore parvo.
Parva quidem res est oculorum, cerne, pupilla;
Sed regit imperio vivacis corporis actus:
Sic regit ipse domum totam sibi Nardulus istam,
Nardulo *7, dic lector pergens, tu parvule salve.

CCXLIII.

Ad Theophylactum (p)

Theophylacte Pater, Sophiæ tu doctor honestus,
  Laudibus egregiis clarus in orbe procul.
In regno magnus, *clarus in orbe videris* *8:
  Dona tui cordis sunt nova, vel vetera.
Urbs, caput orbis, habet te maxima *Roma* Magistrum,
  Verba salutis habes semper in ore tuo.
Omnibus es mitis sancta pietate magistra,
  Quæ solet egregium cor habitare tuum.

*1 *MS. Sal.* Lecta. *2 *Edit.* requiescit. *3 *MS. Sal.* tonantem. *4 *Edit.* prostrata corpore sanus. *5 *Edit.* nutum. *6 *Edit.* amatis. *7 *f.* Nardule. *8 *MS. Sal.* cœlorum scriba videris.

NOTÆ.

(l) Sequentia duo Carmina in Cod. MS. Salisb. ex quo etiam nonnulla menda correximus, cum præcedenti absque divisione connectuntur.

(m) Cl. Catelinot hoc Carmen censuit esse Epitaphium Paulini. Aliud dicendum, si versus isti pars sunt prioris Carminis, prout sunt in cit. Codice Salisburgensi; quapropter voces *Hic*, ... *hocque cubile* ... *hoc templum* interpretor de *pectoris arca*, qua se Paulinum recondidisse ait in versu ultimo Carminis prioris. Cl. Madrisius Op. S. Paulini, in ejus vita Cap. XIII. N. XI. pag. XXXVIII. hos versus ita interpretatur, ut sensus sit: *Utinam Paulinus hic (id est, in Ecclesia Martiniana) requiescat, ibique sepulturam eligere dignetur; ut in eadem tumulatus basilica cum Alcuino resurrectionem exspectet.* Somnia!

(n) Hunc versum ex Cod. MS. Salisb. ita restituimus; in editis enim ita mendose sonabat:

Angelici faciem caram Paulini habeatis in ævum.

(o) Cl. Madrisius loc. cit. Append. I. Poemat. IV. pag. 243. ait, in hoc poemate Ænigma aliquod solvendum Paulino proponi.

(p) Extat hoc Carmen in Cod. Salisburgensi, cujus lectiones variantes annotavimus. Duos, qui tempore ALCUINI vixerunt, reperio Theophylactos, unum Episcopum Tuderti, Legatum Hadriani I. Papæ, qui Concilio Calchutensi Anno DCCLXXXVIII. præfuit, & ad Concilium quoque Francofordiense Anno DCCXCIV. missus fuit. Alterum Sedis Apostolicæ Notarium, qui scripsit literas Paschalis I. Papæ pallium Barnardo Viennensi Antistiti concedentis Anno DCCCXVII. de quo Mabillonius *Annal. Tom. II. pag.* 441. *N. LXXI. & Append. Sec. IV. Bened. pag.* 566. Huic posteriori, quem *scribæ docto, per quem cartula vitæ scribatur prætitulata nomine apostolico*, comparat ALCUINUS, præsens carmen maxime convenire videtur.

In qua meque, precor, gremio caritatis amicum *1,
Sim licet ignotus, suscipe sancte, tibi.
Nam Scriptura canit vero paradigmata *2 sancta
Carmine, quæ laudes concelebrat Sophiæ.
Sic [novus *3] ut mustum tecum veterascet amicus,
Sic hodie dulce bibis, dulcis amicus erit.
Dixerat & *Paulus*, doctor clarissimus orbis,
Cuncta probate prius, quæque tenete bona.
Obsecro te supplex animo me spernere noli,
Sed solita fratrem me pietate proba.
Larga quidem caritas Christi solet esse per orbem,
In gremium multos congregat illa suum.
Qui in caritate manet, portat in pectore Christum,
Vera quidem caritas est Deus omnipotens.
Qui prodesse potest, non est spernendus amicus;
Vel prodesse valet, alter amicus ei.
Profuit ut Christus jam vulnera dira gementi,
In curam nummos protulit atque duos.
Hac pietate, precor, me tu tibi suscipe fratrem,
In Christro fratres gratia nos genuit.
[Inclita nos fratres una fides genuit].
Suadeo quippe tibi, doctor clarissime mundi,
Ut doctrina sacro currat ab ore tuo.
Cartula scribatur vitæ, mittatur *4 ubique,
Prætitulata pio nomine apostolico.
Sic tua laus crescit; merces sic magna manebit
Pastori summo Sedis apostolicæ.
Cujus amore pio *commenda me, rogo, frater* *5
Commendet Christo ut me pater ore suo.
Vos pariter patres semper sine fine valete,
Dextera vos Christi protegat atque regat.

CCXLIV.

Ad Aquilam (Arnonem) Episcopum Salisburgensem (q).

Per montes, campos *Aquilam* mea cartula quære,
Pontificem magni nominis & meriti;
Inventum ut valeat, milleno Carmine canta,
ALBINI officio dic: vale perpetuum.
Dic: memor esto tui semper, Pater alme, Magistri,
In precibus sacris, per loca sancta Patrum.
Dic quoque, dic suplex, dic, quæso, sancte sacerdos
Justitiam sequere semper in ore tuo.
Non tibi blanditiæ secli non vana voluptas *6,
Non timor aut terror cordis in antra cadat:
Plena salutiferi sed jam fiducia verbi
Possideat plenum pectus amore Dei.
Judicium promat justum tua lingua, sacerdos,
Ut Christo placeat, quidquid in ore sonas.
Spiritus e cœlo veniens tua pectora, Præsul,
Lætificet, habitet, sanctificet, repleat.
Plus æterna Dei Christi est metuenda potestas,
Quam terrena quidem, quæ velut umbra volat.
Omnipotens judex, justis qui præmia præstat,
Det tibi verba piæ pacis in ore tuo.
Tempora sunt nimium variis nunc plena periclis,
Quæ quondam sancti præcecinere Patres.
Ætates hominum, mores mutantur & actus,
Utque momenta quidem, vita cito fugiet.
Nec redit ipsa dies, mensis, nox, hora vel annus,
Sed fugiens fugiet, fontis ut unda fluens.
Tristia se lætis immiscent tempora nostris;
Utque vices faciunt noxque diesque suas,
Gaudia jam veniunt, veniunt & tristia statim:
Non est qui fuerat, transiet omnis homo.
O Pater idcirco facies, dum tempus habebis,
Mente, manu, lingua, quæque Deo placeant.
Ore sonet Christi laudes & vera loquatur,
Et totum redolet pectus amore Dei.
Totius atque bonis instent jam corporis actus,
Membra simul placitis nocte dieque Deo.
Ut totus placeas magno tu Judice Christo,
Ut te conservet semper ubique Deus.
Posco, memento tui, Præsul præclare, Magistri (r),
In precibus, lachrymis per loca sancta sacris.
Ut veniam mitis præstet cui Christus ab arce,
Quæ gessit scelerum vita nefanda, precor.
Tu sine fine vale Pastor, Patriarcha, Sacerdos,
Sit tibi Christus amor, lux, via, vita, salus!

CCXLV.

Ad quemdam Episcopum.

Incolumem Christus, carissime te mihi, Præsul,
Conservet mitis semper ubique, precor.
Tu mihi dulcis amor, cordis tu Carmen in ore,
Tu memor esto mei, tu sine fine vale!

CCXLVI.

Ad quemdam Episcopum.

Nulla manus discingui.... *7 ni tua Præsul
Salve *8 pater sancte, & lege tu feliciter illam
Succinctum (s) solvat, cupiat qui abscondita scire,
Nulla tamen dextra ni tua, sancte Pater.

CCXLVII.

Ad Macarium Episcopum (t).

Hæc tibi *Macari* devovi munera Pastor,
Cum Christo & Sanctis tu sine fine vale!
Sis memor ALBINI, memoret te gratia Christi,
Et tu *nigre meus* (u), candidus esto Dei.
Cur mi nigre taces, de te nunc nescio quid.. *9
Aut tamen ecce tibi sit Deus omnis amor *10
Sit tibi & potus dippeus rex *11, vita salusque,
Laus cujus resonet semper in ore tuo.
Ut tibi mandavi, *Bergenses* (x) instrue nostros,
Et tecum discat, qui tibi perplaceat.

Hæc

*1 *MS. Sal.* amictum. *2 *MS. Sal.* paradigmate. *3 *Edit.* nobis..... veterascat. *4 *MS. Sal.* mittetur. *5 *MS. Sal.* me tu commende rogamus. *6 *MS.* voluntas. *7 *f.* discingat cartam. 8 * *f.* Solve. *9 *f.* quidquam. *10 *Edit.* amator. *11 sensus corruptus.

NOTÆ.

(q) Carmen isthoc ad Arnonem Salisburgensem Archiepiscopum, quem ALCUINUS Aquilam cognominare solet, prout in Epistolis vidimus, exhibemus ex Cod. MS. Bibliothecæ nostræ S. Emmerami: unde illud etiam Cl. Mabillonius descripsit, & inter Analecta Vetera retulit pag. 348. Edit. recentioris.

(r) *Tui ... Magistri*] Inde suspicare licet, Arnonem ALCUINI fuisse discipulum.

(s) *Succinctum*] id est, epistolam. Huc, puto, pertinet, quod B. ALCUINUS in Epist. CXLIII. de *Cincto* ex Epicteto attulit.

(t) Hic Macarius est *Richbodus* Episcopus Trevirensis, de quo vide supra Not. (k).

(u) *Nigre meus*] Nigrum quoque sed Magum simul ALCUINUS appellat Adalbertum Epist. LXXVI.

(x) *Bergenses*] Extat in pago Mosao ad *Roram* fluvium, ad *Roræmundam Mosæ* aquis sese immiscentem cœnobium, quod *Berg* appellatur apud Browerum in libro Trevir. Antiq. octavo; ubi *Lotharius* Rex hunc locum *Hungero* Episcopo Trajecti inferioris donasse perhibetur anno regni sui tertio. De hoc Monasterio ALCUINUM hic agere conjicit Mabillonius Annal. Bened. Tom. II. Libr. XXVI. pag. 323. Num. LII.

Hæc præcepta decem, vobis quæ cartula (y) cantat,
Nocte dieque pio corde tenete, precor.
Sæpius & nosmet memorantes dicite, quæso;
Pauperis ALBINI Christe memento tui.

CCXLVIII.

Ad quemdam Episcopum.

Præsul amate, precor, hac tu diverte viator,
Sis memor ALBINI ut, Præsul amate, precor.
O mea cara domus, habitatio dulcis, amata,
Sis felix semper, o mea cara domus.
Sophia sancta Patrum tectis servatur in istis,
In te discatur Sophia sancta Patrum.
Tu valeas, vigeas donis [his] inclita semper,
In Sophiæ cultu tu valeas, vigeas.
Rustica turba tuo habitet sub tegmine nunquam;
Sit procul e tecto rustica turba tuo.
Protegat atque regat Christi te gratia semper,
Cum sociis pariter, protegat atque regat.

CCXLIX.

Ad eundem fortassis.

Præsul amate, precor, pergat hæc cartula tecum,
Sis memor ut Patris, Præsul amate, precor.
Tu mihi dulcis amor, fili! per secula salve,
Christus in æternum sit tibi dulcis amor.
Semper in ore tuo resonent pia verba salutis,
Laus Christo resonet semper in ore tuo.
Pectore, mente, manu miseris solatia præsta,
Semper ama Christum, pectore, mente, manu.
Omnibus esto Pater, Pastor Patriarcha, Sacerdos,
Pauperibus, miseris, omnibus esto Pater.
Sis decus Ecclesiæ, cunctis & forma salutis,
Et caput & custos, sis decus Ecclesiæ.
Gratia summa Dei tecum comitetur ubique,
Augeat & meritis gratia summa Dei.
Dic rogo perpetuum pueris, puer inclite, salve!
ALBINE quoque *1 vale dic, rogo, perpetuum.
Læta dies veniat nobis, sub nomine nostro,
Æterna & vobis læta dies veniat.
Sit tibi cura mei, curet te Christus ubique,
Est mihi cura tui, sit tibi cura mei.

CCL.

Ad Maurum.

Has tibi, sancte puer Benedicti (z) *Maure* camœnas
ALBINUS vates versiculis cecinit:
Valde optans animo tibi prospera cuncta fideli,
Ut felix vivas semper ubique Deo.
Pro quo funde preces solita pietate tonanti
Conservet famulum ut Christus ab hoste suum.

CCLI.

Ad quemdam amicum.

Tu quoque non meritis, crispis sed calve capillis,
Ut valeas, vigeas tempus in omne, precor.
Dum lachrymas Domino *Benedicti* fundis in aula,
Sis memor ALBINI, dulcis amice, tui.

CCLII.

Ad alterum amicum.

Tu quoque, Nave*2, vale, major tibi mente fideli,
Inter sacra precor, verba memento mei.
Parvula nilque nocent librorum membra ministra,
Si mens alta petit grandis amore Dei.

CCLIII.

Ad plures amicos.

Vosque valete, Viri Fratres, Patresque fideles,
Vos Deus omnipotens protegat atque regat.
Vos mandata Patrum tota virtute priorum
Conservate, precor, pectore, mente, manu.
Obsecro meque piis precibus commendate*3 Christo
Ut scelerum veniam donet ubique mihi.

CCLIV.

Ad sanctum Benedictum.

O *Benedicte* vale, Monachorum maxime pastor,
Quos generas verbis, hos rege jam precibus.
Judicis ante thronum doctorum quisque cohortes
Deducet proprias, quas genuit Domino:
Tunc quoque tu Monachos deduxeris ante tribunal
Celsithroni Regis, Almipater, proprios.
Auxiliare tuis precibus quapropter ubique:
Grex numero crescat, Pastor amate! tuus.
Jam gregis ex numero pastoris gloria crescit,
Conserva meritis, ecce, tuos famulos.

CCLV.

Ad quemdam amicum.

Pectus amor nostrum penetravit flamma*.....
Atque calore novo semper inardet amor.
Nec mare, nec tellus, montes nec silva vel alpes
Huic obstare queunt, aut inhibere viam:
Quo minus, alme Pater, semper tua viscera lingat,
Vel lachrymis lavet pectus, amate, tuum.
Cur tu dulcis amor fletus generabis amaros,
Et de melle pio pocula *4 amara fluunt?
Sic tua jam, mundus, miscentur dulcia amaris,
Adversis variant prospera cuncta cito.
Omnia tristifico mutantur gaudia luctu,
Nil est perpetuum, cuncta perire queunt.
Te modo quapropter fugiamus pectore toto *5
Tu quoque nos, mundus jam periture, fugis:
Deliciasque poli, semperque manentia regna
Quæramus, toto pectore, mente, manu.
Felix aula poli nunquam disjungit amicum;
Semper habet, quod amat, pectus amore calens.
Huc properare Pater, precibus rape me, rogo, tecum,
Qua noster nunquam dissociatur amor.
Aspice lætifico gratanter corde, precamur,
Parvula, quæ magnus munera misit amor.
Nam duo præmitis laudaverat æra Magister,
Quæ injecit templi vidua nuda gazis.
Omnibus est donis melior dilectio sacra,
Aque fides firma, quæ viget atque manet.
Te divina, Pater carissime, dona sequantur,
Præveniantque simul semper ubique. Vale!

CCLVI.

Ad Julium & Luciam.

Te Deus omnipotens conservet semper ubique,
Julius o! juvenis, spes amor atque decus.
Lucia vive Deo felix clarissima virgo,
Semper in æternum *Lucia* virgo vale.

*1 *f.* Albinoque. *2 *f.* Nate. *3 *sæpius alibi:* commendite. *4 *Edit.* copula. *5 *Edit.* pectori. *corrupte.*

NOTÆ.

(y) *Cartula*] Hæc intercidit: nisi sit illa *De decem Verbis Legis* supra Tom. I. Part. II. pag. 340.
(z) *Puer Benedicti*] Sic etiam inscripta est ALCUINI Epistola CXI. *Benedicto sancti Benedicti puero Mauro.* Ita semetipsum Rabanus Maurus nominat in suo ad S. Martinum carmine, quod est 3tium inter ejus poëmata Tom. VI. pag. 202.

Et mea per versus valeat *Mathematica* dulces,
Femina verbipotens, tu sine fine vale.

CCLVII.

Ad amicum abeuntem.

Angelus e cœlo veniens comitetur euntes *1
Semper, abito tuas, dulcis amice, vias.
Te mea mens sequitur, magno cum cordis amore,
Exoptans animo prospera cuncta tibi.
Qui mihi te, frater, Christus concessit amicum,
Conservet sanum Christus ubique mihi:
Efficiens citius pariter natumque, parentem
Congaudere simul prosperitate bona.
Quod modo non vidi te te, dulcissime frater,
Contestor vere, cor dolet hoc nimium.
Quam prope, nescivi, te nos spectando maneres,
Nunc nisi gaudens non mihi dixit homo *2.
Me tamen ecce, precor, præsentem semper habeto,
Ut te præsentem semper habebo Pater.
Sit tibi, sitque mihi præsens Deus omnibus horis,
Sit pius & clemens, gloria, vita, salus.
Quos caritate pia terris conjunxit amicos,
Gaudentes pariter jungat in arce poli.
Hos, rogo, versiculos tecum fer, frater amice,
Sis memor ALBINI ut semper, amice, tui.
Per campos, colles, silvas & flumina pergens,
Semper iter Christus protegat ecce tuum,
Sanctorum precibus semper sine fine valeto,
Et nunc & semper, dulcis amice, vale!

CCLVIII.

Ad eundem fortassis.

Curre viam, frater, angustam, tramite pulchram,
Quæ te sub tectis Domini deducat in aulam.
Nec tibi forte pedes cœno sordente respargit,
Nec tibi cæruleus crines insuderit imber.
Nec vis ventorum turbat, nec grando procellis:
Nec timor, ut tollant vestes, nec fauce latrones,
Nec leo, nec tygris, ... aper ambo visuntur;
Vel coluber, regulus, serpens prosternit euntem.
Sed bene securus poteris percurrere stratam.
Laus divina tibi resonet quapropter in ore,
Utque pium placido Christum tu pectore porta:
Ille tuos gressus, sensus, & verba gubernet,
Dux, via, rector, amor tibi sit, protector ubique
Incolumem ducat te, teque reducat euntem.

CCLIX.

Ad amicum absentem suspiria (a).

Dulcis amor lachrymis absentem plangit amicum,
Quem longingua negat terra videre oculis.
Rara fides hominum caros effecit amicos,
Millia multa cient pectore, solus erit.
Argento melior, fulvo pretiosior auro,
Omnibus & gazis clarior iste nitet.
Quem cupit & quærit mentis sibi tota voluntas,
Ut habeat, teneat, diligat atque colat.
Iste eris ecce mihi magno conjunctus amore,
Tu requies mentis, tu mihi dulcis amor.
Te Deus æterno conservet tempore semper,
Tu memor ALBINI semper ubique vale.

CCLX.

Ad Eboracenses Fratres (b).

Nunc cuculus ramis etiam resonavit in altis;
Florea versicolor pariet nunc germina tellus.
Vinea bacchiferas tradit de palmite gemmas,
Suscitat & vario nostras modulamine mentes
Indefessa satis rutilis luscinia ruscis.
Et sol signiferi medium transcendit in orbem,
Et Phœbus vicit tenebrarum regna refulgens;
Atque natans ad vos pelagi trans æquora magni,
ALBINI Patris deportat carta salutem;
Mœnibus *Euboricæ* habitans tu sacra juventus.
Fas idcirco, reor, comprendere plectra Maronis,
Somnigeras subito te nunc ex ore *3 camœnas,
Carminibusque sacris naves implere frenosum.
Talia namque placent vestro quia munera Patri,
Qui nunc egregias Regalibus insonat artes
Auribus, & Patrum ducit per prata sequentem,
Præpulchro Sophiæ regnantem stemmate celsæ.
Tu quoque, tu Patri nimium dilecta juventus,
Tu soboles vitæ, patriæ laus & decus omne,
Ætheriis Sophiæ feliciter utere donis;
Ut tibi permaneat merces & gloria semper.
Ebrius injiciat vobis neu vincula Bacchus,
Mentibus inscriptas deleat neu noxius artes:
Nec vos Cretensis depellat ab arce salutis
Improbus ille puer, stimulis armatus acutis.
Nec vos luxivagus raptet per inania mundus,
Vortice submergens vitalia pectora nigro:
Sed præcepta sacræ memores retinete salutis,
Dulcisono Christum resonantes semper in ore.
Ille cibus, potus, carmen, laus, gloria vobis
Sit, rogo, qui vobis tribuat felicia regna,
Atque suis Sanctis jungat per æthera semper.

CCLXI.

Ad gentem Gothorum (c).

Gens sacra *4 Gothorum, sanctus sine fine valeto;
Electus Domino populus, plebs inclita salve.
Victricibus *5 gentes vicisti maxime bellis
Quam multas quondam, hostes modo vincite Christi
Per clypeum fidei, per fortia tela salutis.
Auxiliator erit vobis Deus almus ubique,
Si jam firma fides habitat sub pectore vestro,
Atque opus egregium sequitur bona dona fidei.
Has, rogo, litterulas placido percurrite sensu,
Quas modo direxit vobis dilectio sancta.
Prospera cuncta Deus *Gothis* concedat Olympi,
Omnibus æterni tribuens bona gaudia regni:
Inque piis precibus memores estote, rogamus,
ALBINI semper, scripsit qui talia vobis.

Vos

*1 *f.* euntem. *2 locus corruptus. *3 *f.* exoro. *4 *MS. Sal.* Gens bona. *5 *MS. Sal.* Præclaras.

NOTÆ.

(a) Ex Cod. MS. Salisburgensi. (b) Versus, hoc carmen in Editione Quercetani præcedentes, separatim dedimus supra N.° CCVIII. & CCXXII. ubi videas nostram adnotationem. Pertinere vero videtur ad annum DCCLXXXI. quo scholæ Palatinæ præfectus fuit? Vid. Epist. CXXIV. Not. (c).

(c) Differentes Lectiones addidimus ex Cod. Salisb. De Saxonibus, absoluto post XXXIII. annorum spatium bello, ad fidem conversis ista intelligi vult, nulla quidem adducta ratione, Cl. Catelinot in MS. Mihi vero quam simillimum est, ALCUINUM ad populos provinciæ Gothiæ, Saracenis conterminæ, & a Carolo M. devictæ scripsisse, atque eos adversus hostes sibi vicinos animasse.

Vos Deus Omnipotens totum conservet in ævum,
Æternum tribuens *1 vobis per secula regnum.

CCLXII.

Ad Filium profugum (d).

Cur, rogo, nate, tuo Patri irasceris amate;
Longius optatum mox modo carpis iter?
Et tu tristis abis, Patrem tristemque relinguis
Ut sceleratus: ego judicor ecce reus.
Iratus calido quicquam nec pectore dixi;
Mandavi placida dicere verba tibi.
Utere ceu propriis rebus feliciter illis,
Sunt mea quippe tua, sint tua quæso mea.

CCLXIII.

Ad Discipulum.

En tuus ALBINUS, sævis ereptus ab undis,
Venerat, altithrono nunc miserante Deo,
Te cupiens apel-peregrinus-lare camœnis
O Corion, Corion! dulcis amice satis.
Quicquid tu volitas per magna palatia Regum,
Ut ludens pelago aliger undisono:
Qui Sophiæ libros primis lac ore sub annis
Suxisti, & labris ubera sacra tuis.
Dum tibi dum major per tempora creverat ætas,
Tunc solidos sueveras *2 sumere corde cibos.
Fortia de gazis veterum & potare falerna;
Sensibus & fuerant pervia cuncta tuis.
Quicquid ab antiquo invenerunt tempore Patres,
Nobile cuncta tibi pandit & ingenium:
Ac divina tuis patuit scriptura loquelis,
Ædibus in sacris dum tua vox resonat.
Quid tua nunc memorem scholastica carmina vatis,
Qui cunctos poteras tu superare senes.
Viscera tota tibi cecinerunt, atque capilli;
Nunc tua lingua tacet; cur tua lingua tacet?
Nec tua lingua valet forsan cantare camœnas?
Atque, reor, dormit lingua tibi Corion.
Dormit & ipse meus, Corydon, Scholasticus olim,
Sopitus Baccho. Væ tibi, Bacche Pater!
Tu quia tu quæris sensus subvertere sacros,
Atque meum Corydon ore tacere facis.
Ebrius in tectis Corydon aulensibus errat,
Nec memor ALBINI, nec memor ipse sui.
Obvia non misit venienti carmina Patri,
Ut canerent salve: Tu tamen, ecce, vale!
Rusticus est Corydon, dixit hoc forte propheta
Virgilius quondam, rusticus est Corydon.
Dixerat ast alter melius sed Naso *3 Poëta,
Presbyter est Corydon, sit cui semper ave!

CCLXIV.

Ad alium Discipulum (e).

Nunc bipedali
Carmine laudes
Credule dulces
Mi tibi nate
Care canemus.
Certo valeto!
Semper ubique
Sit tibi Christus
Pax via virtus:
Plenus amore
Illius esto,
Ecce precamur.
Te quoque semper
Protegat ille
Omnibus horis,
Atque momentis;
Ut tibi nullus
Lædere possit.
Curva senectus
Certe propinquat,
Signaque vertex
Candida monstrat,
Ultima fata
Forsan adesse:
Esto paratus,
Ecce precamur,
Obvius ire
Omnipotenti,
Pectore gaudens.
Pax tibi semper,
Care fidelis,
Credule nate
Primus amore,
Atque paterno
Discipulatus
Dulcis amore.
Tuque Sophiæ
Scrinea sacra,
Arca fidei,
Et tuba vitæ,
Præco salutis,
Primus in aula.
Vox tua plebi
Pandat Olympi
Ostia summa,
Lucisque templum,
Laus ubi Christo
Personet alma.
Hoc, rogo, carmen
Ore caneto,
Mente teneto,
Et memor esto
Obsecro Patris;
Sisque beatus
Semper in ævum.
Te comitetur
Gratia Christi,
Gloria cœli,
Perpete vita,
Pax tibi semper.

EPITAPHIA.

CCLXV.

Epitaphium Gisleberti Episcopi (f).

Hic *Gislebertus* Præsul requiescit humatus.
Corpus terra tegit, spiritus astra petit.
Vir pietate potens, humilisque, modestus, honestus,
Devotus nimium pastor, honore Dei.
Hic pius Ecclesiam sancti construxit *Amandi*,
Cunctaque jam renovans claustra Monasterii.

CCLXVI.

Epitaphium Fuldradi Abbatis (g).

Presbyter egregius valde, & venerabilis Abba,
Strenuus actu, opere, pectore, mente pius.
Corpore *Fulradus* tumulo requiescit in isto,
Notus in orbe procul, noster in orbe Pater.
Inclitus iste sacræ fuerat pastorque (h) capellæ,
Hic decus Ecclesiæ, promptus in omne bonum.

 Hæc

*1 *Edit.* tribuet. *2 *Edit.* sueras, *nullo sensu.* *3 *Edit.* Nassa.

NOTÆ.

(d) Forte ad *Osulfum*, cujus infelicem lapsum luget in Epistolis CLVII. CLVIII. & CLIX.

(e) Ex Cod. MS. Salisburgensi. (f) *Gislebertus* Abbas Elnonensis seu S. Amandi, factus Episcopus Tornacensis & Noviomensis, regimen quoque præfati monasterii (quod tum vere Abbatibus, ad Episcopatum assumptis, in more positum erat) retinuisse videtur, ut notat Mabillonius Tom. II. Annal Bened. Libr. XXV. N. XXXI. obiit Anno DCCLXXXII. X. Kal. Junii sepultus in Ecclesia S. Petri ad dexteram Presbyterii partem. *Bouquet Script. Rer. Franc Tom. V. pag.* 410.

(g) *Fulradus* Abbas S. Dionysii prope Parisios obiit Anno DCCLXXXIV. Ejus corpus sepultum est in Ecclesia Dionysiana; deinde translatum in cellam Lebrahensem, *de Lievre.* Bouquet Script. Rer. Gall. Tom. V. pag. 410.

(h) *Pastorque*] Mabillonius Tom. II. Annal. Libr. XXV. N. XLIII. legit: *Custosque*; & melius, nam Fulradus fuit Capellanus Pippini Regis & filiorum ejus. Plura de eodem lege apud eundem.

Hæc domus alma Dei magno eſt renovata decore,
Ut cernis lector, tempore quippe ſuo.
Iſte pios Patres magno dilexit amore,
Reliquias quorum hæc domus alma tenet.
Credimus idcirco cœlo ſocietur ut illis,
In terris quoniam ſemper amavit eos.

CCLXVII.

Epitaphium Maginarii Abbatis.

Hic ſit ſub pedibus tibi *Maginare*, Magiſtri (i)
Jam ſacra mundanis temporibus requies.
Te pius ille Pater teneris nutrivit ab annis,
Tu quoque Succeſſor ejus honoris eras.
Hoc, heu! per parvum rexiſti tempus ovile,
Floribus in mediis mors mala te tulerat.
Sed quem Chriſtus amat, illi mors nulla nocebit;
Poſt mortem melius vivit in arce poli.
Moribus in ſuis * 1 quapropter vivite Chriſto,
Qui legere vultis carmina noſtra, precor.
Obſecro meque piis precibus commendite Chriſto,
Ut merear cives * 2 urbis adeſſe Dei.

CCLXVIII.

Epitaphium Pauli Monachi S. Martini Turonis (k).

Tu quicunque cupis requies cognoſcere fratrum,
Et loca, quo quisque ſpectat ab arce Deum:
Nomina curre legens lachrymoſis ſcripta camœnis,
Perlectisque ſimul funde preces Domino.
Ut pius omnipotens animas defendat ab hoſte,
Felicem tribuens pacis in arce diem.
Et cum pervenies ad hæc mea carmina, quæſo,
Dic ſupplex: *Paulo* jam miſerere Deus!
Et *Martine*, decus mundi, Pater optime noſter,
Auxiliare piis, te precor, & precibus.
Cujus eram vivus ſemper devotus amore,
Inque Deo Chriſto ſpes mihi ſacra fuit.
Paulus eram dictus *Martini* famulus * 3 almi,
Tranſcurſi modicum tempus in orbe meum.
Me primum felix *Burgundia* matris in alvo
Viderat effuſum, & fletibus irriguum.
Mox *Martinus* amor rapuit me inclitus auctor
Poſt teneros annos in famulum ſibimet.
Perque ſuos ſervos venerandos, atque Magiſtros,
Scripturis memet imbuit atque ſacris.
Septenas vixi decadas novus hoſpes in orbe,
Fraterno junctus ſemper amore fui.
Languidus, ægrotus ſolvebam debita donec,
Atque artus anima liquerat ipſa ſuos.
Fraternis fueram manibus mox conditus iſta,
Hic mihi perpetua eſt domus & requies;
Omnipotens animas jubeat remeare quousque
Ad cineres iterum, tunc ero *Paulus* ego.
Nunc fratres animam precibus commendite Chriſto,
Vosque valete mei ſemper ubique Deo.

CCLXIX.

Epitaphium Cujusdam.

Hoc rogo pauxillum veniens ſubſiſte viator,
Et mea ſcrutare pectore dicta tuo.
Ut tua deque meis cognoſcas fata figuris;
Vertitur o! ſpecies ut mea ſicque tua.
Nunc quod es, fueram, famoſus in orbe viator,
Et quod nunc ego ſum, tuque futurus eris.
Delitias mundi caſſo ſequebar amore,
Nunc cinis & pulvis, vermibus atque cibus.
Quapropter potius animam curare memento
Quam carnem, quoniam hæc manet, illa perit.
Cur tibi rura paras, quem parvo cernis in antro
Me ſopitum, requies ſic tua parva fiet.
Cur tyrio corpus linas * 4 veſtirier oſtro,
Quod mox eſuriens pulvere vermis alet.
Aſpice, qui quondam gemmis fulgebat & auro,
Hic jacet in tumulo ſtercore ſordidior.
Ut flores pereunt, vento veniente minaci,
Sic tua namque caro gloria tota fuit * 5.
Tu mihi redde vicem lector, rogo, carminis hujus,
Et dic: da veniam, Chriſte! tuo miſero.

CCLXX.

De magni quondam meriti Epiſcopo (l)

Nobilis iſte fuit magna de gente Sacerdos,
Sed magnis multo nobilior meritis.
Vir fuit in populo dictus cognomine.....
Moribus egregius... peramabilis omni.
Vir fuit iſte Dei patiens, moderatus, honeſtus,
Moribus egregius & in omni ſtrenuus actu:
Corde pius, humilis, mitis, rigidusque ſuperbo,
Solator miſeris, & inops ſibi, dives egenis:
Qui poſtquam vitæ, meritis perfectus, in annis
Bis octena ſcius complevit luſtra Sacerdos,
Ter quater & menſes, menſis jamjamque Novembris
Idibus octonis cœli migravit ad aulam,
Cœtibus angelicis junctus, cœleſtibus hymnis
Conlaudans Chriſtum, ſemper ſine fine beatus.
Qui meritis magnus creſcebat honorificusque.
Iſte erat eximius Doctor, Præſulque præclarus
Splendeſcens noſtro lucifer ore novus.
Et quos cæca prius populos caligo tenebat,
Inradiat ſummi luce poli ſupera.
Vir fuit iſte Dei, patiens, moderatus, honeſtus,
Moribus egregius, mitis, & ore pius.
Plurima qui poſtquam perfecto dona labore
Commeruit, Chriſto perficiente, ſibi,
Mox meritis, annis, tota & pietate repletus,
Tranquilla multum in pace quievit ovans.
Spiritus ætheriam lætus migravit ad aulam,
Gaudia cum Sanctis jam ſine fine tenens.

EPIGRAM-

* 1 *f.* veſtris. * 2 *loco* civis. * 3 *Edit.* frimbibus. * 4 *f.* ſinas. * 5 *f.* fugit.

NOTÆ.

(i) *Magiſtri*] Senſus eſt: Hic tibi, Maginare, ſub pedibus tui Magiſtri Fulradi ſit requies. Maginarius nimirum Fulradi fuit diſcipulus, poſtea eidem in regimine Monaſterii Sanct-Dionyſiani ſuffectus; & poſt breve tempus octo annorum Anno DCCXCIII. e vivis ſublatus ſub pedibus ſui Magiſtri requiem ſeu tumulum adeptus eſt. *Mabill. Tom. II. Annal. Libr. XXV. N. XLIII. pag.* 270.

(k) Mabill. Annal. Libr. XXVI. pag. 321. Epitaphium hoc valde ſcabroſum appellat. De hoc Paulo Monacho præter ea, quæ hic narrantur, nihil innotuit.

(l) Forte Epiſcopo quodam Salisburgenſi. An de S. Ruperto?

EPIGRAMMATA ET ÆNIGMATA.

CCLXXI.

Vates vivens post mortem.

Vivere post mortem vates vis nosse viator?
Quod legis ecce loquor, vox tua nempe mea est.

CCLXXII.

Balneum aquæ calidæ.

Nudus erat hospes, placeat cui ludere mecum *1,
Atque fovere meo corpora fonte sua.
Qui piscis quondam gelidis generavit in undis,
Nunc calidus homini forte minister erit.
Nunc ligno vehitur, quondam qui ligna vehebat,
In pratis currens, stat piger in domibus.
Dum nudus veniat calidam pius hospes in aulam,
Fontibus ut lavet hic sua membra meis;
Obsecro, ne videat, proprios avertat ocellos,
Contexit primi quod rea dextra patris.
Hoc natura docet, hoc & persuasit honestas,
Ut tibi sit facies semper honesta puer.

CCLXXIII.

Ænigmata.

Causa necis fueram, tamen & nil nuncupor esse *2,
Ordine quisque legat recto me, comedet & me *3,
Me super ille equitet *4, transverso qui legat ore.
Sex mihi litterulæ sunt, & præclara potestas *5,
Disrumpis nomen medio de tramite totum,
Pars colet una Deum *6, hominem pars altera signat *7.
Littera tollatur faciet mox quarta venenum *8.
Est vir jam totus canuto vertice sanus *9,
Materna effectus prima pereunte *10 figura.
Post primam binæ pereunt, erit horrida scrofa *11.

CCLXXIV.

Ænigma aliud.

Presbyter integro celebravit nomine *12 Missam.
Littera tollatur, præstat convivia Paschæ *13.
Atque minister erit, tollatur tertia, mensæ *14.
Quartaque tollatur, miscet mala verba venenis *15.
Fur erit, addatur extremis prima duabus *16.
Tertia cum prima tollatur littera, mirum!
Decrepita *17 adcurrit nixa dolrada *18 per ædes.

CCLXXV.

Aliud Ænigma (m).

Tu, qui pergis iter per sacra palatia, Lector,
Dic, duo quæ moveant totas monosyllaba lites?
Dic, duo quæ sanctam rumpant pronomina pacem?
Dic, duo quæ faciant pronomina nomina cunctis?
Omnia dic quæ sunt verbi, quæ syllaba finget?
Qualiter & *19 tecum loquitur, qui non fuit unquam?
Hæc lege, solve cito, aut taurum persolve Poëtæ *20.

CCLXXVI.

De Luscinia.

Quæ te detraxeris *21 luscinia ruscis,
Illa meæ fuerat invida lætitiæ.
Tu mea dulcisonis implesti pectora Musis,
Atque animum mœstum carmine mellifluo.
Quapropter veniant volucrum simul undique cœtus,
Carmine te mecum plangere Pierio.
Spreta colore, tamen fueras non spreta canendo,
Lata sub angusto pectore vox sonuit.
Dulce melos iterans vario modulamine Musæ,
Atque Creatorem semper in ore canens.
Noctibus in furvis nusquam cessavit ab Odis
Vox veneranda sacris, o decus atque decor!
Quid mirum, Cherubim, Seraphim si voce tonantem
Perpetua laudent, dum tua sic potuit?
Felix o! nimium, Dominum nocteque dieque
Qui studio tali semper in ore canit!
Non cibus atque potus (somnus *22) fuerat tibi dulcior Odis,
Alterius volucrum nec sociale jugum.
Hoc natura dedit, naturæ & Conditor almus,
Quem tu laudasti vocibus assiduis:
Ut nos instrueres *23 vino somnoque sepultos,
Somnigeram mentis rumpere segnitiem;
Quod tu fecisti, rationis & inscia sensus,
Indice natura nobiliore satis:
Sensibus hoc omnes, magna & ratione vigentes
Gessissent aliquod tempus in ore suo!
Maxima laudanti merces in secla manebit
Æternum Regem perpes in arce poli.

CCLXXVII.

De Cuculo (n).

Plangamus *cuculum*, *Daphnin* dulcissime, nostrum,
Quem subito rapuit sæva noverca suis.
Plangamus pariter querelosis vocibus illum,
Incipe tu senior, quæso, *Menalca* prior.
Heu! cuculus nobis fuerat cantare suetus,
Quæ te nunc rapuit hora nefanda tuis?
Heu! cuculus, cuculus, qua te regione reliqui,
Infelix nobis illa dies fuerat:
Omne genus hominum cuculum cum plangat ubique,
Perditus est; cuculus, heu! perit ecce meus!
Non pereat cuculus, veniet sub tempore veris,
Et nobis veniens carmina læta ciet.
Quis scit, si veniat, timeo est submersus in undis,
Vorticibus raptus, atque necatus aquis.
Heu mihi! si cuculum *Bacchus* demersit in undis
Qui rapiet juvenes vortice pestifero.

*1 *Edit.* ludus remetum. *2 Malum *peccatum.* *3 Malum *fructus.* *4 Mulam *animal.* *5 Virtus. *6 Tus seu Thus. *7 Vir. *8 Virus. *9 Sanus. *10 Anus. *11 Sus. *12 Magnus. *13 Agnus. *14 Menus. *15 Magus. *16 Mus. *17 *Edit.* Darepita Anus. *18 *f.* dolabra. *19 *Edit.* Qualitas ut. *20 *Edit.* Portæ. *21 locus corruptus. *22 vox *somnus* redundat. *23 *Edit.* inlustraveras.

NOTÆ.

(m) Quod solvendum aliis relinquimus.

(n) Hos versus Mabillonius eruit ex Codice MS. Elnonensi in Belgio, atque edidit in Analectis pag. 409. novæ editionis, ubi hæc adnotavit: " *Cuculus*, *Menalca*, *Daphnin* seu *Daphnis* nomina sunt supposita pro veris, qualia de more usurpat ALCUINUS; & Theodulphus Episcopus Aurelianensis, qui in Libr. III. Carm. III. Menalcam Poëtam laudat. Et Carm. I. regiæ mensæ præfuisse innuit. *Daphnis* discipulus fuit ALCUINI, is cui ipse expositionem in vers. Cant. Cant. *Sexaginta Reginæ* &c. dedicavit. " De cuculo nihil aliud succurit, nisi quod existimo eum esse filium prodigum, cujus intemperantiam & casum etiam plangit in Epistolis CLVII. CLVIII. & CLIX.

Si vivat, redeat, nidosque recurrat ad almos,
Nec corvus cuculum dissecet ungue fero.
Heu! quis te, cuculus nido rapit ecce paterno?
Heu! rapuit, rapuit, nescio si veniat.
Carmina si curas, cuculus, dum currere possis,
Te *Daphnin* juvenis optat habere tuus.
Tempus adest veris, cuculus, modo rumpe soporem,
Te cupit & senior atque *Menalca* Pater.
En tandem *1 nostri librorum prata juvenci,
Solus abest cuculus, quis, rogo, pascit eum?
Heu! male pascit eum Bacchus, reor, impius ille,
Qui sub cuncta cupit vertere corda male.
Plangite nunc cuculum, cuculum nunc plangite cuncti,
Ille recessit ovans, flens redit ille puto.
Opto tamen flentem cuculum habeamus ut illum,
Et nos plangamus cum cuculo pariter.
Plange tuos casus lachrymis, puer inclyte, plange:
Et casus plangunt viscera tota tuos.

CCLXXVIII.

De Gallo Fabula (o).

Dicta vocatur avis proprio cognomine gallus,
Nuntiat hæc lucem, terrarum decutit umbras:
Tempora discernit, lumbis succingitur, hujus
Subditus imperio gallinarum regitur grex;
Hunc laudans Deus intellectum dicit habere,
Quippe sub obscuro dirimat qui tempora peplo.
Prô dolor! hunc, longe properantem, septa viarum
Arctarant quondam, dum tentat pabula rostro:
Ergo cibos, solus dum quærens competa lustrat,
Heu jactans, audaxque nimis, multumque superbus
Insidiante lupo excipitur; quo pondere pressus
Protinus hanc evadendi sibi repperit artem:
Sæpe meas tua fama, lupe præfortis, ad aures
Venit & ignoto monuit rumore, quod altum
Vox tibi magna sonum claris concentibus edat;
Nec tantum doleo, inviso quod devoror ore,
Quantum, quod fraudor, liceat ne discere de te,
Credere quod licuit. Cujus fera credula vocis,
Oblatæque lupus laudis tumefactus amore,
Infernale aperit guttur, faucesque voraces
Pandit, & immensæ reserat penetrale cavernæ:
Sed celer eripitur lucis prænuntius ales,
Ac saltu volat & ramo citus arboris hæret.
Mox igitur subita jam libertate potitus,
Excelsusque sedens his cantus vocibus edit:
Decipitur merito, frustra quicunque superbit,
Et capitur falsis cariturus laudibus escis,
Ante cibos voces dum spargere tentat inanes.
Respicit hæc illos, qui cum sint fabula, nacti
Jure salutis opus, privantur fraudibus atris
Attendendo cavis falsas rumoribus auras.

CCLXXIX.

Commendatitia cujusdam Fratris.

Qui legat, ALCHUINUM, dicat rogo, Christe tuere.
Vos dilecta cohors patris generosa propago,
Accipite hunc fratrem, misi quem mente benigna.

CCLXXX.

De rerum humanarum vicissitudine & clade Lindisfarnensis Monasterii (p)

Postquam primus homo paradisi liquerat hortos,
Et miseras terræ miser adibat opes:
Exilioque gravi pœnas cum prole luebat,
Perfidiæ quoniam furta *2 maligna gerit:
Per varios casus mortalis vita cucurrit,
Diversosque dies omnis habebat homo:
Fatali cursu miscentur tristia lætis;
Nulli firma fuit regula lætitiæ.
Nemo dies cunctos felices semper habebit,
Nemo sibi semper gaudia certa tenet.
Nil manet æternum celso sub cardine cœli,
Omnia vertuntur temporibus variis.
Una dies ridet, casus cras altera planget,
Nil fixum faciet tessera læta tibi.
Prospera conturbat sors tristibus impia semper,
Alternis vicibus ut redit unda maris.
Nunc micat alma dies, veniet nox atra tenebris,
Ver floret gemmis, hiems ferit hocque decus.
Sidereum stellis culmen depingitur almis,
Quas nubes rapiunt imbriferæ subito.
Et sol ipse die media subducitur ardens,
Cum tonat undosi auster de vertice poli.
Sæpius excelsos feriunt ut fulgura montes,
Summaque silvarum flamma ferire solet;
Sic major magnis subito sæpissime rebus
Eveniet casu forte ruina malo.
Hæc exempla dedit periturus & undique mundus,
Divitiis florens, qui perit in pelago.
Voce Prophetarum pariter per quatuor orbes,
Jam prædicta vides subruta regna modo.
Nobilis urbs regni & prima potentia Regum
Perdidit, o Babylon! Chaldea regna potens.
Egregium bello & magnis te, *Persa*, triumphis
Obruit, heu! jaculis femina sola suis.
Victorem mundi medio sors, ecce! secundis
Rebus Alexandrum India *3 flore tulit.
Roma caput mundi, mundi decus, aurea Roma,
Nunc remanet tantum sæva ruina tibi.
Gloria Castrensis gladiis æquata remansit,
Lutea pars digitum sola videtur iners.
Quid te sancta canam *David* (urbs) inclita Regis
In mundo nullis æquiparanda locis?
In te templa Dei, cultus, laus, gloria, virtus,
In te mansit ovans sancta propago Patrum.

Dum

*1 *f.* tondent. *2 *f.* fata. *3 *f.* invida, *sors nempe.*

NOTÆ.

(o) Hoc carmen ex Cod. MS. S. Emmerami edidit Mabillonius Vet. Analect. novæ Edit. pag. 409.

(p) Scripsit ALCUINUS hoc carmen, prout ex contextu elucescit, ad Higbaldum Episcopum & Fratres Ecclesiæ ac Monasterii Lindisfarnensis occasione diræ cladis a Danis paganis, anno DCCXCIII. e Germaniæ Aquilonaris plaga in Britanniam effusis, illatæ; " Illi enim hac illac discurrentes cuncta vastant, rapiunt, aut incendunt, atque loca sacra violantes, Sacerdotes & Clericos, chorosque Monachorum ac sanctimonialium immani feritate conficiunt; tum in Lindisfarnensem Insulam invecti, Ecclesiam invadunt, sacra omnia pollutis calcant vestigiis, altaria suffodiunt, pretiosa quæque rapiunt & auferunt. Quin etiam e fratribus alii interfecti, alii in altum demersi, quidam captivi abducti aut nudi projecti. " *Ita Mabillonius Libr. XXVI. Annal. Bened. pag.* 308. *Num. XXVI. ex Turgoto in Libro secundo de Historia Dunelmensi.* Vide etiam Epist. VIII. ad Lindisfarnenses Not. (c).

Dum tua, quis teneat lachrymas, nunc ultima cernit;
Gens inimica Deo jam tua tecta tenet.
Heu! *Judea* tuis habitator in urbibus errat
Rarus, in antiquis laus tua tota perit.
Nobile jam templum, toto & venerabile in orbe,
Quod *Salomon* fecit, Chaldea famma vorat.
Dejicit hoc iterum Romana potentia bellis,
In cineres solvens mœnia tecta diu.
Ecce! relicta domus *Siloe* per secla remansit,
In qua sancta Dei arca potentis erat.
Sic fugit omne decus, hominis quod dextera fecit,
Gloria seclorum sic velut umbra volat.
Ut sitiens liquidas frustra sibi somniat undas,
Sic gazas mundi dives *1 habebit inops.
Tempora cur tantum lucta longinqua retexam,
Et veterum miseros carmine plango dies?
Dum præsens dies patitur pejora per orbem,
Et misera mundus nunc ditione dolet.
Asia, lata gemit paganis pressa catenis,
Quam premit & spoliat gens inimica Deo.
Africa jam servit pars magni tertia mundi
Prô dolor! heu! tota pestiferis dominis.
Hesperiæ populus, quondam gens inclita bellis,
Invisis sceptris servit & ipsa modo.
Quicquid habent pulchri, Domini vel templa decoris,
Vastavit, rapuit æthnica dextra sibi.
Hoc generale malum relevet speciale per orbem,
Quod patitur solus quisque, ferat levius.
Jam domus alma Dei, princeps qua corpore pausat
Petrus, apostolica primus in arce Pater;
Perfidiæ manibus fertur vastata fuisse,
Dum pretiosa domus impia dextra tulit.
Planxerat *Italia Gothorum* tempore tuto *2
Vastavit templa hostis ubique Dei:
Et natat effusus Sanctorum sanguis in aula,
Qua prius almus honor omnipotentis erat.
Hunorum gladios ter ternis senserat annis
Gallia tota, suis expoliata bonis.
Ecclesias, urbes, vicos, castella, sacratus
Cum populis pariter, ignis edax rapuit.
Talia cur JESUS fieri permittis in orbe,
Judicio occulto, non ego scire queo.
Alia *3 vita tuis servatur in arce polorum,
Qua pax alma viget, prælia nulla fiunt.
Aurum flamma probat, justos tentatio mundat,
Purior utque anima sidera celsa petat.
Hæc est vita viro justo, tentatio tota,
Auribus ut cecinit pagina sacra tuis.
Quemque Pater natum puro complectit amore,
Sæpius huic tristi dura flagella dabit:
Sic Deus Omnipotens Sanctos per sæva probavit
Verbera, post reddens præmia læta polo.
Non vos conturbet, sancti, inconstantia, fratres,
Hæc mundana quidem gurgitibus variis.
Sic fuit atque fiet secli versatilis ordo,
Lætitiæ nunquam sit cui certa fides.
Qui jacet in lecto, quondam certabat in agris
Cum cervis, quoniam fessa senectus adest.
Qui olim Sirano lætus recubabat in ostro
Vix panno veteri frigida membra tegit.
Longa dies oculos atra caligine claudit,
Solivagos atomos quæ numerare solet.
Dextera, quæ gladios, quæ fortia tela vibrabat,
Nunc tremit, atque ori porrigit ægre cibum.
Clarior ecce tuba subito vox faucibus hæsit,
Auribus appositis murmura lausa *4 ciet.
Quid jam plura canam? marcescit tota juventus,
Jam perit atque cadit corporis omne decus:
Et pellis tantum vacua vix ossibus hæret,
Nec cognoscit homo propria membra senex.
Quod fuit, alter erit; nec erit ipse, quod ipse:
Fur erit ipse suus temporibus variis.
Sic ventura dies mentes mutabit & artus,
Atque utinam! melior proficiat meritis.
Quapropter potius cœlestia semper amemus,
Et mansura polo, quam peritura solo.
Hic variat tempus, nil non mutabile cernis;
Illic una dies semper erit, quod erit.
Quo tu, quæso, meus mentem, rogo, dirige Lector;
Illic invenies quod cupiet tibi cor.
Qua tua te nunquam fallit spes, advena mundi,
Aspicies patriam, quam tuus optat amor.
Invenies veniens illic bona gaudia vitæ
Perpetuæ, quæ tu semper habere potes.
Lætus in æternum Christo sociabere civeîs,
Ille manet semper, tu quoque semper eris.
Quid tu pertristis aurum te perdere plangis?
Est auro melius lucrificare *5 Deum.
Quid species vanas lachrymosis, nate, querelis
Persequeris; hæc tu cur peritura cupis?
Talia jam mundi, non Christi luget amator,
Sit, rogo, non aurum, sit tibi Christus amor.
Ad vos, o Fratres! vertam, mea cura, camœnas,
Alloquar & paucis vos modo versiculis.
Vos regale genus, soboles veneranda parentum
Sanctorum, qui vos jam genuere Deo.
Illorum bibulas meritis *6 cœlestibus aures
Nunc adhibete pio pectore, mente, manu.
Ut sanctum precibus conservet semper ovile,
Pectore concordi quod statuere Deo.
Horrida non frangat vestras tentatio mentes,
Impia quam vobis gessit iniqua manus.
Sed magis ad studium vitæ melioris abundet,
Incitet & mentes semper adesse Deo,
Erigit allisos, qui vulnerat atque medetur:
Qui ferit atque sanat, conterit atque levat.
Nocte dieque simul precibus insistite sanctis,
Ut vos conservet JESUS ubique pius.
Et si quæ placeant concordi addiscite corde,
Atque implete manu, quod pia mens cupiat.
Sic tandem vobis clypeus descendit ab alto,
Et Domini dextra proteget atque reget.
Vos estote Patrum memores, queis semper ab alto
Venerat auxilium, dante tonante, pium.
Jam *Moyses* melius precibus quam exercitus armis,
Extendens palmas prælia sacra regit *7.
Plurima pro lachrymis sternuntur millia morte
Ezechiæ Regis. pestiferi populi *8,
Huic quoque ter quinos clemens Deus addidit annos,
Pro prece, quam moriens fundit ab ore Deo;

 Vobis

*1 ditea. *2 *f.* tota. *3 Altera. *4 vox theodisca, *Leise, murmura tenuia.* *5 *Edit.* lucrifacere. *6 *f.* monitis.
*7 Exod. XVII. 8. & seqq. *8 IV. Reg. XIX. 14. & seqq. & Cap. XX. 6.

Vobis nota canam, fratres, quæ fecerat olim
Ecclesiæ nostræ Pontificalis apex:
Præsulis egregii precibus se flamma retorsit
Ledani (q) quondam, *Bebban* ab urbe procul.
Composuit precibus *Eadbert* (r), minitantia mortem
Flabra, pius Præsul vester & ipse Pater.
Magnus & ipse Pater, Præsul, Pastorque Sacerdos
Cudbertus, vestræ jam decus Ecclesiæ
Quanta piis precibus, Domino donante, peregit,
Non opus est nostris dicere versiculis;
Dum prius heroicis præclarus *Beda* Magister
Versibus explicuit inclita gesta Patris:
Laudibus ac celebrat quem tota *Britannia* crebris,
Et precibus rogitat se auxiliare piis.
Hii simul atque alii, si si præcepta tenetis,
Illorum [&] fixum est semper amare Deum (s),
Instanter precibus vestrum tueantur ovile,
Hostibus expulsis mœnia vestra fovent.
Posteriora vobis meliora prioribus esse
Legistis fratres: sic quoque vestra fient,
Si vos in Dominum speratis pectore, qui post
Jam majora solet verbera dona dare.
At tu, sanctorum Præsul (t) successor avorum
Qui pascis populum, qui loca sancta tenes:
Es magno, ut video, curarum pondere pressus;
Quod tam dira fuit tempore plaga tuo;
Tecum plango tuos casus, carissime frater;
Ora fluunt lachrymis, pectora mœsta dolent.
Sæpius ingeminans tanto *1 sub murmure mecum,
Omnibus, heu! quam sit illa dolenda dies,
Qua pagana manus, veniens a finibus orbis,
Navigio subito littora nostra petit;
Expoliansque Patrum veneranda sepulchra duo-
Nec non fœdavit templa dicata Dei. (rum*2;
Atque Dei Christi mundissima vinea *Sorech*
Vulpinis subito dentibus esca fuit:
Et lapides subito pereunt altaria circum
Quapropter cithara plus gemit ecce! mea.
Victima facta fuit, Domino quæ ferre solebat
Munera; credo, pium munus & ipsa fuit.
Felix ipsa dies illis, si tristia nobis
Pectora fecisset; sic petiere polum;
Et sanctis socii facti sic sanguine sacro,
Qui se sub Christo subjiciunt gladiis.
Hos puto quapropter nobis non esse gemendos,
Quos melior cœlo vita sibi rapuit.
Desine quapropter lachrymis hos plangere, Præsul,
Quos sibi perpetuo Christus habet socios:
Teque magis facias tota virtute paratum,
Ut quo pervenias tristia nulla fiant.
Inclita perpetuam præstat patientia vitam,
Ut vox veridica promiserat ipsa Dei.
Fer patienter onus Christi tu triste Sacerdos,
Job exempla dabit motor & ipse sibi.
Miles & Ecclesiæ *Paulus* per mille triumphos,
Qui sua non doluit vulnera, mente potens.
Quis sine vel miles capiat certamine palmam,
Bella nefanda dabunt præmia magna suis.
Per gladios, mortes, pestes, per tela, per ignes,
Martyrio Sancti regna beata petunt.
Stemmate jam gaudet belli, qui stemmate vincit,
Prælia post terræ, regnat in arce poli.
Si quid displicuit Christo jam cuncta videnti,
Moribus in vestris corrigite hoc citius.
Ut pius egregium conservet Pastor ovile,
Ne rapidis capiat hoc lupus insidiis.
Non est quippe Deus pœnis culpandus in istis,
Sed nostra in melius vita ferenda cito.
Et pia flectenda est precibus clementia nostris,
Quatenus a nobis transferat ipse plagas:
Atque suis clemens præstet solatia servis,
Tempora concedens prospera cuncta quibus.
Hymnidicas læta laudes & mente canamus
Celsithroni cuncti semper ubique simul.
Laus cui, cultus, honor, virtus, benedictio, carmen,
Semper in æternum, gloria magna Deo.

*1 tacito. *2 *f.* tuorum.

CCLXXXI.

NOTÆ.

(q) *Ledani*] Legendum *Aidani*, seu *Edani* (quo nomine vocatur carmine seq. vers. DCXCII.) Episcopi Lindisfarnensis, de quo idem, cujus hic mentio sit, miraculum refert Ven. Beda Libr. III. Historiæ Cap. XVI. hoc modo: « Tempore Episcopatus ejus hostilis Merciorum exercitus, Penda duce, Nord-Humbrorum regiones impia clade longe lateque devastans, pervenit ad urbem usque regiam, quæ ex *Bebbæ* quondam reginæ vocabulo cognominatur, eamque ..... flammis absumere conatus est .... *S. Aidanus*, cum ventis furentibus globos igneos ac fumum supra muros urbis exhalare (ex Insula Farne) conspiceret, fertur elevatis oculis manibusque cum lachrymis dixisse: *Vide Domine, quanta mala fecit Penda.* Quo dicto statim mutati ab urbe venti in eos, qui accenderant, flammarum incendia retorserunt, ita ut aliqui læsi, omnes territi impugnare ultra urbem cessarent, quam divinitus juvari cognoverant. „ Porro *Bebban* hodie est *Bamborrow* latine *Canborra* in Northumbria, sita e regione Insulæ Lindisfarnensis, quæ hodie nomen obtinet *Holy-Iland* seu *Insula sancta.* Martiniere le grand Dictionaire Verb. *Bamborrow* & *Lindisfarne.*

(r) *Eadbert*] Qui anno DCLXXXVIII. factus Episcopus Lindisfarnensis, mortuus est anno DCXCVIII. sexto Maji. De eo Ven. Beda agit variis locis nempe Libr. IV. Hist. Gentis Anglorum Cap. XXIX. & in vita S. Cuthberti Cap. XI. & XII. Item in altera vita carmine scripta, quam Canisius edidit Lect. Antiquarum Edit. D. Basnage Tom. II. pag 5. & seqq. Ad S. Eadbertum pertinere sequentes illius carminis versus credidit Henschenius in vita S. Eadberti Act. SS. Tom. II. Martii pag. 108. Edit. Venet.

N. XL. Morborum fugiunt labes, furor impius atri
Dæmonis absistit.

Certe hæc cum præsenti ALCUINI testimonio bene conveniunt. Desunt vero S. Eadberti Actus, quos olim S. Beda de eodem versu scripsisse memorat, loco citato, his verbis:

.... Versu memorabar ut olim
Illius egregios referens Antistitis actus.

(s) Ita hunc versum emendari posse credidimus, cum in Editione Quercetani mendose legeretur:

Illorum fixos est semper amore Dei.

(t) *At tu sanctorum Præsul* &c.] *Hugibaldum* abs dubio compellat, qui tempore illius cladis rexit Ecclesiam Lindisfarnensem, uti constat ex Epistola VIII. ad Eundem & omnem Congregationem Lindisfarnensis Ecclesiæ scripta. Vide etiam Epistolam X. ad Ædilredum Regem &c.

CCLXXXI.

POEMA
DE
PONTIFICIBUS ET SANCTIS ECCLESIÆ EBORACENSIS.

Ex Cod. MS. Monasterii S. Theodorici prope Remos.

MONITUM PRÆVIUM.

AUctorem hujus Poematis Anonymum vocat celeberrimus MABILLONIUS, qui illud e Cod. MS. Monasterii S. THEODORICI ope D. CHRISTOPHORI DAUBIN Sodalis sui eruit, atque illius fragmentum, omissis iis, quæ a Ven. Beda mutuata sunt, inseruit Act. SS. Bened. Sec. III. Part. II. pag. 558. & seqq. Inscriptio enim Poematis, omisso auctoris nomine, in præfato Codice hæc erat: *Historia Anglica carmine heroico a quodam sapiente facta.*

Integrum vero Poema postea a MABILLONIO acceptum, de auctore nihil dubitans, sub nomine FLACCI ALCWINI edidit Oxoniæ MDCXCI *Thomas Gale* Hist. Britannicæ, Saxonicæ, Anglo-Danicæ Script. pag. 703. & seqq. *Quamvis enim hujus opusculi vel auctoris illius apud Biographos nulla mentio fiat, nesciri tamen auctor ipse se noluit*, inquit laudatus editor in præfatione; *nam versibus* 1515. 1530. 1552 *bene perpensis elicies, Alcwinum fuisse patrem hujus libelli, ne quid de stylo & temporis consonantia, aliisque indiciis prolixius dissertare necesse habeam.*

Eadem pene sententia est Viri doctissimi D. RIVET ex Congregatione S. MAURI Tom. IV. de l'Histoire Literaire de la France pag. 333, ubi opinionem OUDINI, qui Tom. I. de Script. Eccles. pag. 1923 auctorem hujus carminis FRIDEGODUM ex ea solum ratione facit, quod præsens Poema duriori, quam alia genuina ALCUINI, stylo exaratum videatur, ita solide refutat: " Sola styli, inquit, durities haud sufficit, ut libellum istum ALCUINO deberi quispiam inficietur, nisi eidem plura Poemata multo duriora, quæ tamen illius esse nemo dubitat, eripere voluerit: nonnullæ enim in illo occurrunt elegantiæ, quas in aliis nostri Poëtæ carminibus vix reperias. Nihil quoque in hoc opere circa historiam occurrit, quod non conveniat ætati ALCUINI; plura vero ibi auctor de se narrat, quæ plus quam quinquaginta annis prius evenerunt, quam Fridegodus ille, qui primum post medium seculi sequentis seu IX. scripsit, mereri potuerit nomen Poetæ: quod facile demonstratur ex iis, quæ noster narrat a versu 1515, usque ad versum 1595." Ita solide D. RIVETUS.

Et certe postquam ibi Poëta noster narrasset, duos fuisse ÆLBERTI Episcopi Eboracensis discipulos, qui ædificium, illius mandato ceptum, curarunt, unum EANBALDUM & alterum ALCUINUM, ulterius refert, quod priori, nimirum EANBALDO, tradiderit Pontificale decus; alteri vero, utique ALCUINO, caras super omnia gazas Librorum, seu curam Bibliothecæ: atque hunc ipsum semet esse, qui proprium suum nomen, utpote veri auctoris, fronti hujus Poematis præfixerit. *Cujus*, inquit, versu 1529. (discipuli nimirum, cui cura Librorum ab ÆLBERTO commendata fuerat)

> Cujus si curas proprium cognoscere nomen,
> Fronte sua statim præsentia carmina prodent.

Et hæc quidem sola adeo perspicua sunt, ut iisdem bene perpensis nullus dubitandi locus supersit, Poema præsens ad B. ALCUINUM tanquam verum auctorem pertinere: quæ nihilominus hoc quoque ratiocinio, ex aliis hujus Poematis narrationibus, ex ALCUINI Epistolis & ejusdem vita deducto, confirmari possunt. Etenim auctor Poematis se Eboraci natum, nutritum & educatum profitetur *Vers.* 16. *& seqq.*

> --- Patriæ quoniam mens dicere laudes,
> Et veteres cunas properat proferre parumper,
> *Euboricæ* gratis præclaræ versibus urbis.

Vers. 1648. *& seqq.*

> Hæc ego nauta rudis teneris congesta carinis,
> Per pelagi fluctus & per vada cæca gubernans,
> *Euboricæ* ad portum commercia jure reduxi,
> Utpote quæ proprium sibi me nutrivit alumnum,
> Imbuit & primis utcunque verenter ab annis &c.

Id ipsum de se profitetur ALCUINUS in Epistola V. quæ est ad Fratres Eboracensis Ecclesiæ, ubi ita scribit: *Vos fragiles infantiæ meæ annos materno fovistis affectu, & lascivum pueritiæ tempus pia sustinuistis patientia, & paternæ castigationis disciplinis ad perfectam viri edocuistis ætatem, & sacrarum eruditione disciplinarum roborastis.*

Præterea Auctor Poematis discipulus fuit ÆLBERTI Episcopi Eboracensis, qui eidem tradidit *Vers.* 1525.

.... Caras super omnia gazas
Librorum. & *Vers.* 1532.
Huic Sophiæ specimen, studium, sedemque, librosque
Undique quos clarus collegerat ante Magister.

Has Librorum gazas sibi ab eodem ÆLBERTO commissas fuisse ALCUINUS apertis verbis declarat in Epist. L. ad EANBALDUM: *Laus, ait, & gloria Domino Deo omnipotenti, qui dies meos in prosperitate bona conservavit, ut in filii mei carissimi exaltatione gauderem .... qui dignus haberetur dispensator esse mysteriorum Christi, & laborare vice mea in Ecclesia, ubi ego nutritus & eruditus fueram; & præesse thesauris sapientiæ, in quibus me Magister meus dilectus Helbrechtus* (ÆLBERTUS) *Archiepiscopus hæredem reliquit.* Concordant, quæ narrat auctor vitæ Cap. IV, ubi scribit, ALCUINUM post obitum HECHBERTI seu EGBERTI, alium Patrem & Magistrum ELCBERTUM, seu ÆLBERTUM accepisse, sub quo ita eruditione profecit, ut reliquos discipulos sapientia ac virtute præcelleret; quorum tamen propterea in se concitatam invidiam humilitate ac mansuetudine ita fregit, ut eum postea etiam *secundum ab Ælberto Magistrum* habere gauderent.

Ex his igitur argumentis adeo mihi perspicuum esse videtur, Poema præsens ALCUINI genuinum partum esse, ut etiam neminem futurum esse confidam, cui de ea re dubium relinquatur.

Celeberrimus MABILLONIUS hanc de Pontificibus Eboracensibus historiam scriptam fuisse circa annum DCCLXXXV existimabat: D. RIVET vero Hist. Liter. de la France Tom. IV. pag. 333 illam differri vult ad annum DCCXCVI, quo nempe obiit EANBALDUS Episcopus Eboracensis, de quo ultimo hic agitur; & quatuor annis, postquam anno DCCXCII. ex Anglia in Galliam rediit ALCUINUS: quod ipsum is Viro docto insinuare videtur illis verbis vers. 1592. & seq. *dum quatuor annus dividitur vicibus.* Sed fallitur vir optimus, neque enim ALCUINUS ibi quidpiam scribit de obitu EANBALDI, sed solum de obitu & sepultura ÆLBERTI Magistri sui, quem ibi deplorat, & cujus memoria nunquam excidet, inquit,

Dum sol noxque sibi cedunt: *dum quatuor annus*
Dividitur vicibus, crescunt dum germina terris &c.

POEMA.

CHRISTE Deus, summi virtus, sapientia Patris
Vita, salus, hominum factor, renovator, amator,
Unica lingua Dei, donorum tu dator alme;
Munera da mentis, fragili da verba poëtæ;
5 Irrorans stolidum vivaci flumine pectus,
Ut mea lingua queat de te tua dicere dona.
Te sine nulla valet dignum quid dicere lingua.
Vos quoque suppliciter cives contestor olympi,
O Sancti! populus fortis, gens diva Tonantis,
10 Victrices aquilas cœli qui fertis in arcem,
Æthereo Regi regalia dona ferentes,
Qui vestri causa sacratum sponte cruorem
Funderat in terris, ut vos salvaret ab umbris,
Inque Dei Patris secum deduceret aulam;
15 Mecum ferte pedes *1, vestris componite carmen
Hoc precibus: Patriæ quoniam mens dicere laudes,
Et veteres cunas properat proferre parumper,
Euboricæ gratis præclaræ versibus urbis.
Hanc *Romana* manus muris & turribus altam
20 Fundavit primo, comites sociosque laborum
Indigenas tantum gentes adhibendo *Britannas*.
(Nam tunc *Romanos* fœcunda *Britannia* Reges
Sustinuit merito, mundi qui sceptra regebant)
Ut foret emporium terræ commune marisque;
25 Et foret ducibus secura potentia regni,
Et decus imperii, terrorque hostilibus armis:
Esset ab extremo venientibus hospita portus
Navibus oceano, longo sua prora remulco
Navita qua properans, ut sistat ab æquore fessus.
Hanc piscosa suis undis interluit *Usa* *2, 30
Florigeros ripis prætendens undique campos.
Collibus & silvis tellus hinc inde decora,
Nobilibusque locis habitatio pulchra, salubris,
Fertilitate sui multos habitura colonos.
Quo variis populis & regnis undique lecti 35
Spe lucri *3 veniunt, quærentes divite terra
Divitias, sedem sibimet, lucrumque, laremque.
Hinc *Romana* manus, turbatis undique sceptris,
Postquam secessit, cupiens depellere sævos
Hostes, *Hesperiæ* regnum sedemque tueri; 40
Urbis tunc tenuit sceptrum gens pigra *Britonum*.
Quæ fere continuis *Pictorum* pressa duellis,
Servitii pondus tandem vastata subivit;
Nec valuit propriis patriam defendere scutis,
Vel libertatem gladiis revocare paternam. 45
Est antiqua, potens, bellis & corpore præstans,
Germaniæ populos gens inter & extera regna,
Duritiam propter dicti cognomine *Saxi*.
Hanc placuit ducibus regni conducere donis,
Ut foret auxilio patriæ, pavor hostibus atque. 50
Ore favet vulgus clamoso mobile statim,
Et bona collaudat patrum consulta suorum.
Atria gazarum rumpunt regalia, genti
Mittere dona parant ignotæ, quo magis illa
Annuat, ut placitæ feriant sibi fœdera pacis. 55
Ast indigna vident tantis exenia votis.

Le-

*1 *f.* preces. *2 Angl. *Owse.* *3 *Mabill.* certatim veniunt.

Legatos exire jubent, vada salsa carinis
Jam sulcare citis, dulci formidine vota
Ingeminant lachrymis: quoniam sic ipse monebat
60 Libertatis amor, patriæ spes ac redimendæ.
Quid jam *1 plura canam? properans exercitus, ecce!
Venerat undosi vectus trans æquora ponti,
Subsidium sociis referens, hostemque nefandum
Expulit, & vicit multis per bella triumphis,
65 Donec *Picto* ferox timido simul agmine fugit,
Contentus propriis sese defendere in oris;
Hæc inter majora dari stipendia poscit
Externus sibimet miles: hæc causa duelli
In sociam fuerat gentem convertere ferrum,
70 Et segnem populum patrio depellere regno.
Hoc pietate Dei visum, quod gens scelerata
Ob sua de terris patrum peccata periret,
Intraretque suas populus felicior urbes;
Qui servaturus Domini præcepta fuisset.
75 Quod fuit affatim factum, donante Tonante.
Jam nova dum crebris viguerunt sceptra triumphis,
Et reges ex se jam cœpit habere potentes
Gens ventura Dei. Rexit tunc temporis almus
Gregorius Præsul, toto venerabilis orbi,
80 Ecclesiæ sedem *Romanæ*, maximus atque
Agrorum Christi cultor, devotus ubique,
Plurima perpetuæ dispersit semina vitæ.
Vomere nec solum Latios confregerat agros;
Sed bonus atque pius peregrini cultor agelli,
85 Oceani tumidos ultra sulcavit aratro,
Pectora divini fluctu gentilia verbi
Arida mellifluis perfundens arva fluentis:
De quibus æquorei potus hausere *Britanni*
Jam sibi perpetuæ, Christo donante, salutis.
90 *Eduin* (a) interea veterum de germine regum,
Euborica genitus, dominus per cuncta futurus,
Pulsus in exilium (b) fugit puer invida regna.
Orama (c) gentilis qua viderat ipse supernum,
Nocte soporata, solus dum tempore quodam
95 Anxia corda gerens curis, loca congrua adivit,
Et tacitus sedit sublustri lumine lunæ:
Vir stetit ignotus habitu, vultuque repente
Ante oculos juvenis, verbisque affatur amicis:
Quæ te dura coquit juvenum fortissime cura?
100 *Rex Deus æternus cœli qui sydera fecit*
Quæ tu pulchra vides solatia dat tibi certa.
Ecce! tuam vitam quærenti servat ab hoste;
Insuper Imperium latum tibi terminat undis.
Rex Deus ille tibi totum sit semper in ævum:
105 *Imponensque tuo capiti pro fœdere dextram*
Hæc tibi, dixit, erunt nostri signacula pacti.
Nuntius his dictis subito discessit ab illo,
Cui vigor affatim venas decurrit in omnes,
Pulsa procul fugiens & desperatio fibras
110 Liquerat. Eventus venientis dicta probavit
Hospitis: occubuit statim Rex ense nefando
Invidus imperii vitæ simul illius atque.
Tunc juvenis rediens intravit amabilis urbes
Jam patrias, populi procerumque favore receptus.
Qui mox accipiens sceptri regalis honorem, 115
Quæsivit propriæ genti bona, largus in omnes;
Nec per sceptra ferox, sed de pietate benignus,
Factus amor populi, patriæ Pater, & decus aulæ.
Assiduis superans hostilia castra triumphis,
Imperioque suo gentes superaddidit omnes, 120
Finibus atque plagis, qua tenditur insula longe.
Jamque jugum regis prona cervice subibant
Saxonum populus, *Pictus*, *Scotusque*, *Britannus*.
Interea placida regni dum pace tribunal
Rexerat armipotens, sopitis undique bellis, 125
Justitiæ validis populos frænabat habenis,
Nec rapit arma furor, legum sub pondere pressus,
Ultrices timuit capitis quia quisque secures,
Provida ni toto servaret pectore scita,
Quæ posuit populis Rector servanda subactis. 130
Accipit uxorem *australi* de parte fidelem (d),
Moribus egregiam, patrumque ab origine claram,
Omnibus & sanctæ fidei virtutibus almam.
Cui datur antistes vitæ servator honestæ,
Nomine *Paulinus*, civis clarissimus urbis 135
Romanæ, magno meritorum fretus honore,
Qui fuit ore simul verax & pectore prudens,
Justitiæ cultor, verus pietatis amator,
Catholicus Doctor, cœlestia dona ministrans
Gentibus æquoreis, solis ceu lucifer ortum 140
Præcurrens, tetras tenebrarum discutit umbras,
Atque diem monstrat mundo venisse serenum.
Sic pater ille pius, divino lumine verbi,
Expulit humanis tetricas de cordibus umbras.
Quique die quadam constanti pectore Regem 145
Aggressus retulit signum, quod diximus olim* 2
Nocte sub obscura juvenem vidisse paternis
Finibus expulsum, posuitque in vertice dextram.
Territus agnoscens prædictæ signa salutis
Rex, solio supplex statim descendit ab alto, 150
Et ruit ante pedes venerandi Antistitis, atque
Omnia nunc faciam, dixit, quæcunque spopondi,
Atque Deum cœli credens venerabor ubique,
Qui mihi concessit vitam, Regnique coronam;
Namque erit ille mihi solus Deus omne per ævum. 155
Sed modo dic nobis sit qualiter ille colendus?
Cui prompto gaudens respondit Episcopus ore:
Fœda procul fugiat primum cultura deorum,
Nec pecorum sanguis falsis plus fumet in aris,
Nec calidis omen fibris perquirat Aruspex, 160
Nec cantus volucrum servet vanissimus Augur,
Omnia sternantur fundo simulachra deorum.
Hinc pius Antistes fidei mysteria cœpit

*1 *Cod. Remensis.* Quid tibi. *2 supra v. 94. & seq.

NOTÆ.

(a) Eduin alias Edwinus Allæ filius Rex Northumbriæ. Alford. Anno DCXVII. N. VII. & seq.
(b) *Pulsus in exilium*] ab Ethelfrido Rege. Ven. Beda Hist. Eccl. Gentis Angl. Libr. II. Cap. XII.
(c) ὅραμα, id est, visum, ut in vita S. Willibrordi Cap. II.
(d) *Edelburgam* Ethelberti Regis Cantii filiam. Alford. Anno DCXVI. N. IX. & alibi. Beda Libr. II. Cap. IX.

Testificare palam constanter in ordine cunctis,
165 Donec ipse fidem concepit pectore toto
Rex pius, & populo persuasit credere Christum.
Ecce! sacerdotum *Cæfi* *1 tunc temporis auctor,
Errorumque caput fuerat, cui Rex ait: *Eja*
Arripe tela tibi prius inconsueta sacerdos
170 *Et jaculo celsum primus tu pollue fanum;*
Qui fueras scelerum Doctor, nunc esto salutis.
Annuit his dictis senior, paucisque respondit:
Hactenus incerto mea stamine vita pependit,
Obruit & dubiis animum caligo tenebris,
175 *Exhinc certa sequar, cupiens agnoscere verum,*
Æternumque Deum; vel sistit vita futura;
An tormenta malis, maneant an præmia justis.
His rapuit dextra dictis hastile minaci,
Atque marem conscendit equum non more sueto,
180 Cui per colla jubæ volitant, tumet ardua cervix;
Pectore sublato velox fodit ungula terram,
Impatiensque moræ quatiebat morsibus aurum,
Terribilis qualis curvo fit *Parthus* in arcu,
Vel si longa leves vibrat hastilia in auras,
185 Talis & ipse petit jaculo fastigia fani;
O nimium tanti felix audacia facti!
Polluit ante alios, *quas ipse sacraverat aras.*
Plena fides patuit, nec adhuc in fonte lavatus,
Explevit virtutis opus pietate fideli.
190 Turba salutiferum sequitur mox tota Magistrum;
Viribus unanimis sternunt cæduntque sacellum:
Tunc erecta ruit fani structura profani,
Funditus in cineres etiam distructa fatiscit.
Adfuit interea tempus Paschale per orbem,
195 Quo Rex cum populo statuit baptisma subire,
Euboricæ celsis etiam sub mœnibus urbis;
In qua tecta Deo jussit cito parva locari,
Sumeret ut sub eis sacram baptismatis undam.
Dum festiva dies inluxit temporis almi,
200 Cum natis, ducibusque simul, cum plebe sequenti,
Undecimo Regni (e) Christo sacratus in anno est
Fonte salutifero, præfatæ in mœnibus urbis,
Cujus abhinc culmen sublimius extulit ille,
Metropolimque sui statuit consistere regni.
205 Sic quoque *Gregorius* Præsul decreverat olim,
Semina dum vitæ *Romana* misit ab arce
Gentibus *Anglorum*, confestim præcipit urbem
Hanc caput Ecclesiis & culmen honoris haberi,
Pallia Pontificesque in ea vestire sacratos.
210 Sic pius Antistis primum *Paulinus* habebat,
Qui Domini legem meditans in nocte dieque,
Sedulus in populos sparsit præcepta salutis:
Plurima quapropter convertit millia Christo;
Et fidei flammis virtutis & igne coruscans,
215 Frigora bis ternis borealea depulit annis,
Rex quibus egregius regnaverat *Edwinus* idem,
Dispofuitque suas justo moderamine leges,
Inlicitans *2 servare fidem donisque minisque,
Ecclesiasque suis fundavit in urbibus amplas:
220 Ex quibus *Euborica* solidis suffulta columnis
Nobilis illa manet celso speciosa decore,
Qua statione sacra fuit ille lavatus in unda,
Quamque diu vixit, *Christi* præcepta tenebat.
Illi quapropter clemens meliora parabat
Tradere regna Deus, luci sociata perenni; 225
Nam sibi præscriptæ mortis dum venerat hora,
Belliger occubuit subito socialibus armis,
O Res cæca nimis terreno fidere regno,
Quod præceps fortuna rotat, fatisque malignis
Vertitur, & variis semper motatur in horis. 230
Ecce decem & septem postquam regnaverat annis,
Edwinus occubuit (f) regum clarissimus ille,
Post quem non hahuit præclara *Britannia* talem.
Hoc tamen omnipotens fieri non passus inultum est,
Sed dedit *Oswaldum* Regis regnare nepotem (g). 235
Qui subito veniens externis exul ab oris,
Firmiter invictæ fidei confisus in armis,
Agmina parva trahit properans & pergit in hostem
Vastantem patriam, ferro flammisque cremantem,
Millibus innumeris, spoliis nimiumque superbum. 240
Sed pius *Oswaldus* numero non territus ullo,
Alloquitur propriam constanti pectore turmam:
O quibus est semper bellorum vivida virtus,
Nunc, precor, invictas animis adsumite vires,
Auxiliumque Dei cunctis præstantius armis 245
Poscite corde pio, precibus, substernite vestros
Vultus ante crucem, quam vertice montis in isto
Erexi, rutilat Christi quæ clara trophæo,
Quæ quoque nunc nobis præstabit ab hoste triumphum.
Tunc clamor populi fertur super astra precantis. 250
Et Cruce sic coram, Dominumque Deumque potentem,
Poplitibus flexis, exercitus omnis adorat,
His etiam gestis promptus processit in hostem,
Cædibus inrumpens hostilia castra cruentis.
Ut leo cum catulis crudelis ovilia vastat, 255
Et pecus omne ferus mactat, manditque trahitque;
Haud secus *Oswaldus* Rex stravit ubique phalanges
Barbaricas victor gradiens per tela, per hostes,
Cædit & inculcat, fugientes atterit alas.
Prævenit *Oswaldi* sternendo exercitus hostes, 260
Sanguineos campis rivos post terga relinquens,
Donec ipse luens cecidit *Cadwala* nefandus
Perfidiæ pœnas, moriens in strage suorum,
Claraque magnifico cessit victoria Regi.
Hostibus occisis regnum sanctissimus *Oswald* 265
Ingreditur, heros veterum condignus avorum.
Vir virtute potens patriæ tutator, amator
Moribus egregius *Christi* mandata secutus,
Pauperibus largus, parcus sibi, dives in omnes,
Judiciis verax, animi pietate benignus, 270
Ex-

*1 apud Bedam *Coifi* vocatur, l. cit. Cap. XIII. *2 f. inculcans.

NOTÆ.

(e) *Anno XI. Regni*] Ita etiam Beda Cap. XIV. ubi addit fuisse annum DCXXVII. Ergo regnum capessivit anno DCXVI. (f) *Edwinus occubuit*] IV. Id. Oct. DCXXXIII. Beda l. cit. Cap. XX. (g) Beda Libr. III. Cap. I. seqq.

Excelsus meritis, submissus mente sed ipsa,
Hostibus horribilis, cunctis jucundus amicis,
Ut bello indomitus, sic pacta in pace fidelis.
Invaluit postquam sceptris & culmine Regni,
275 Extruit Ecclesias donisque exornat opimis,
Vasa ministeriis præstans pretiosa sacratis
Argento, gemmis aras vestivit & auro,
Serica parietibus tendens velamina sacris,
Auri blateolis pulchre distincta coronis,
280 Sanctaque suspendit varias per tecta lucernas,
Esset ut in templis cœli stellantis imago,
Christicolasque greges duxit devotus in illas,
Ut fierent Domino laudes sine fine canentum.
O pietas, o celsa fides! nam quidquid habebat,
285 Prodigus in Domini gazarum sparsit honorem:
Quapropter titulis virtutum claruit, atque
Signorum celebri fama est vulgatus ubique,
Quæ modo per mundum chartis inscripta leguntur:
Quarum pauca libet lyrico nunc tangere plectro,
290 Et partes cantus calamo currente referre.
Tempore nam quodam Præsul sanctissimus *Ædan* (h)
Cum Rege & populo Paschalia festa peregit,
(Ejus Rex monitis nam omni servivit in actu)
Plurima per plateas inopum tunc turba jacebat,
295 A Rege stipem rogitans clamore frequenti.
Ingrediens recubat jam & Rex simul atque Sacerdos,
Argentique prius pensantem plurima discum
Pondera, cum dapibus statim direxit egenis;
Vidit ut hoc Præsul, dextram comprehendit, & infit:
300 Incorrupta, precor, maneat manus ista per ævum.
Quod fuit & factum; sancto nam Rege perempto,
Gentili gladio præcisam a corpore dextram
Stipite suspendunt: veniens Rex illius hæres
Oswi (i) germanus, germani & sanguinis ultor,
305 Arripuit dextram, *Bebbamque* ferebat in urbem,
Argenti condens loculo sub culmine templi,
Quod prius ipse Deo statuit sub nomine Petri.
Hactenus integram fore signo est ungula crescens,
Flexilis & nervus, viridis caro, forma venusta.
310 Cujus quanta fides fuerat vel vis meritorum,
Post mortem nituit magis ac magis undique signis.
Namque ubi pro Patria pugnans a gente peremptus
Pagana cecidit, fiunt de pulvere multa
Signa salutifero (k). Quidam dum forte viator
315 Egit iter juxta fuerat qua scamma (l) duelli,
Cujus equus subito totis lassescere membris
Cœperat & frendens ore spumare cruento,
Atque ruens campo volvi moriturus in illo,
Inque locum versans venit, qua Rex pius *Oswald*
320 Occubit quondam, tunc statim corpore sano
Exsurgens avide carpebat amœna vireta.
Intellexit Eques quicquam præstantius illo
Esse loco, titulum ponens equitabat ab inde
Hospitium veniens quo tenderat; Ecce! puella
325 Tabida paralysis gelido languore jacebat,
Ultima congeminans miseræ suspiria vitæ;
Cumque domus neptim patris turbata gemebat,
Suggerit hospes eam duci quo forte caballus
Sanatus fuerat; carroque imposta puella
330 Ducitur, ut jussit, monstrans loca sancta viator,
Et sita corpus humi paulum dormivit ibidem,
Evigilansque suam persensit adesse salutem.
Inde petivit aquam, faciem sibi lavit, & ipsos
Composuit crines, caput & velamine texit,
335 Ductoresque suos alacris deinde secuta est.
(m) Alter iter faciens præfatæ per loca pugnæ,
Ecce loci spatium campo jucundius omni
Unius inspexit, viridique venustius herba.
Hæc reputat secum: cecidit vir sanctior istic,
340 Arbitror idcirco prodest hæc terra saluti.
Atque ligans panno tulerat de pulvere secum,
Venit & ad quandam lascescens vespere villam
Plebs epulare; casam villæ tunc venit in unam,
Qua quoque susceptus veniens intraverat hospes,
345 Pulveris ac pannum posta suspendit in alta.
Contigit ut subito flammis volitantibus altum
Ignis edax culmen raperet, nec viribus ullis
Extingui valuit, donec incendia totam
Consumpsere domum, nimium res mira sed acta est.
350 Pulvere sacratam postam timet igneus ardor
Tangere, sed penitus flammis intacta remansit.
Qua virtute quidem visa stupor omnibus ingens
Incubuit statim, tunc cognovere, quod ille
Pulvis erat sacro Regis cum sanguine mixtus
355 *Oswaldi*, multis fuerat qui causa salutis.
(n) Claruit his signis postquam locus iste peractis,
Ecclesiis Christi jucunda & reddita pace,
Regis *Edelredi* regina *Osthfrida* fidelis,
Quæ fuit *Oswaldi* sancti jam filia fratris,
360 Curavit sancti sacris inducere tectis
Relliquias Patrui, dignoque recondere honore.
Ossibus allatis, stupuit miracula late
Accola *Lindissæ*, cernens super illa columnam
Ossa viri sancti summi ad fastigia cœli
365 Luminis ætherei tota fulgescere nocte.
Major Relliquias quas tunc aulea tegebat;
Nam priscis odiis assumere primitus ossa
Inque Monasterium sævi deferre negantes,
Nocte manere foras illa fecere coloni;
370 Sed dum divini viderunt luminis ignem,
Quæ prius abnuerant, secum retinere rogabant;
Maneque sarcofago condentes lota parato,
Ecclesiæ tulerant magno sub culmen honore,

NOTÆ.

(h) Edanus seu Aidanus, de quo plura Beda l. cit. Cap. V. & VI.

(i) *Oswi* seu *Oswinus* Successor Oswaldi. Vide carmen antecedens ad Lindisfarnenses. Beda Cap. IV.

(k) Beda Cap. IX. (l) *Scamma*] Græce σκάμμα, arena, ubi athletæ luctantur. *Isidorus*. Vid. Gloss. du Cange, sub hac voce. (m) Beda Cap. X. (n) Beda Cap. XI.

Divitias terris curantes condere vivas.
375 In quo multa loco fiunt nunc usque Patroni
Ob meritum tanti in languentes dona salutis,
Sanctæ si fidei virtus comitatur eosdem.
E quibus hoc unum properanti tangere plectro
Sufficit, ut credas devotus cetera Lector;
380 (o) Febre puer quidam jacuit per tempora longa,
Cœnobio languens citius moriturus in illo:
Ecce die quadam miser ad loca sancta sepulchri
Ducitur, *Oswaldi* meritis ne tangeret illum
Febris acerba, fides nam præcipit omne quod orat:
385 Credidit ut languens citus ad sua tecta cucurrit
Corpore sanato properans & pectore læto,
Morbida nec audet plus illum tangere febris.
Postea Rex felix ornaverat *Offa* sepulchrum
Argento, gemmis, auro, multoque decore,
390 Ut decus & specimen tumbæ per secla maneret,
Præmia pro modico sumpturus magna labore.
Nec non terra micat cœlestibus inclyta signis,
Corporis, ut dixi, quæ sancti lota lavacro est,
Sumpsit & effectum vincendi tela maligni
395 Dæmonis & sanos vexatis reddere sensus.
(p) Abbatissa quidem quædam loca sancta videre
Advenit, sese & meritis committere Sancti.
Jamque domum rediens tulerat de pulvere terræ,
Ablutis sacram quæ ex ossibus hauserat undam;
400 Tempore transacto veniebat hospes ad illam,
Dæmone qui fuerat nocturnis sæpius horis
Vexari solitus: clamoribus, ecce! repente
Cœperat horrendis frendens loca lata replere,
Morsibus & furens semet lacerare nefandis.
405 Et cum nullus eum potuit constringere vinclis,
Vel miseri sævos flagris compescere motus:
Hæc Abbatissæ quidam narrare cucurrit.
Illa videns miseros motus, vocesque furentis,
Jusserat adferri sacro cum pulvere capsam.
410 Et cum virgo ferens veniebat, & atria tecti
Intraret, subito tacuit furiosus, & omnes
Composuit motus, somno quasi membra dedisset.
Quisque rei astantes spectabant exitus esset.
Post horæ spatium vexatus, & ipse resedit,
415 Suspirans graviter, sanus tum sensibus, inquit,
Redditus, & vacuas fugit vagus hostis in auras.
Mirantur cuncti stupidis hinc inde loquelis,
Incolumem subito cernentes corpore toto,
Ossibus & nervis, nec non & mente vigentem;
420 Inquirunt subitæ causam mirando salutis,
Qui respondit ovans: ut venit virgo locellum
Portans & pedibus tetigit hæc atria, statim
Discessere procul, qui me torquere solebant
Dæmones, ut fugiunt veniente luce tenebræ.
425 Cui portanda data est secum pars pulveris almi;
Ac post talis ei fuerat vexatio numquam.
(q) Te quoque sancta, potens virtutibus, inclyta multis
Crux veneranda canam, nequeam si promere dignos
Laude tua versus. Reparasti perdita pridem,
Nunc iterum per te cedit victoria Regi 430
Oswaldo, ut quondam paucæ cecinere camœnæ.
Exin mirificis fulsit tua gloria signis;
Ad te tota fide famosa *Britannia* currit,
Quærere pro variis sibimet medicamina morbis.
Et spe ad te etiam venientem fallere nescis; 435
Namque salutis opes redeuntes sæpe reportant.
Non ego ruricula possum percurrere plectro
Omnia, multoties quæ per te signa geruntur,
Et pecora atque homines, etiam juvenesque senesque,
Denique præcisæ de te ducuntur ubique 440
Particulæ, per quas fiunt pia dona salutis.
Sufficit e cunctis hoc solum dicere signum:
Frater erat quidam casu confractus acerbo,
Infractique dolens penitus gemit ossa lacerti,
Cumque dolor nimius succreverat & tumor ardens, 445
Pectoris ingeminat lachrymans suspiria fessi,
De cruce cui quidam veteres jam vespere muscos
Attulit, in gremium sibimet quos projicit æger:
Cumque iret cubitum oblitus deponere muscum,
Nescius in gremio somno præventus habebat; 450
Evigilans medio morbosus tempore noctis,
Ecce aliquid gelidi lateri sibi sensit adesse,
Admotaque manu sanum se forte fuisse
Reperit, atque nihil fractura sensit ab illa.
(r) Inclyta fama viri, nec solum jure *Britannos* 455
Illustrat populos, trans insuper æquora Ponti
Aspersit radios, quibus & *Germania* fulsit:
E quibus & quædam populosa *Hibernia* sensit.
Sed nobis signum vero inter multa relatu
Hoc narrare placet; diræ dum tempore pestis, 460
Æquoreos populos lata quæ clade peremit,
Scotorum genere Scholasticus acer in arte,
Hoc fuerat morbo patria percussus in illa,
Librorum studio doctus, sed nulla futuræ
Cura fuit misero vitæ, sibi cumque videret 465
Mortis adesse diem, magno trepidare timore
Cœperat, ob merita scelerum, ne ad tartara dira
Mortuus inferni raperetur, voce gementi
Alloquitur socium: *Frater, mihi mortis amaræ*
Articulus properat, citiusque ad tartara ducar, 470
Perpetuæ mortis, quia, jam non tempore parvo,
Criminibus tantum penitus servire solebam.
Proh dolor! hæc propter novi feralia flammis
Tartara parta mihi. Totis mihi sensibus est hinc,
Si velit Omnipotens misero concedere vitam, 475
Viribus annisis mores mutare malignos.
Nec tamen esse mei meriti scio vivere tantum,
Ni mihi concedat vitæ modo munus amatæ
Sanctorum meritis miserantis gratia Christi.
Audivi quondam celebri rumore referri 480
OSWALDI *Regis laudes virtutibus amplas.*
Tu quia de genere es Saxonum collega natus,
Forsan habes ejus quicquam modo Relliquiarum?
Cui socius statim fidam profatur in aurem:

Pars

NOTÆ.

(o) Beda Cap. XII. (p) Beda Cap. XI. (q) Beda Cap. II. Libr. III. (r) Beda Cap. XIII.

485 *Pars inventa sacri est mecum de stipite ligni,*
Infixum fuerat caput occisi illius in quo;
Et si firma tenes fidei tu pectora, credens
Per tanti pietas meritum divina Patroni
Hujus adhuc vitæ donat tibi tempora longa;
490 *Insuper æternæ præstabit gaudia forsan.*
Nec mora, quin toto dixit se credere corde.
Tum benedixit aquam socius, partemque sacrati
Roboris immittens ægro dedit atque bibendam.
Qui mox convaluit, mortique ereptus ab illa est.
495 Ex hinc incolumis multo jam tempore vixit,
Ad Dominumque suam vitam converterat omnem,
Magnificasque Deo laudes referebat ubique,
Et Domini famulum magno celebrabat honore.
(s) Sanctus ter ternis *Oswald* feliciter annis
500 Imperio postquam regnorum rexit habenas,
Ipse quas retinet famosa *Britannia* gentes,
Divisis linguis, populis per nomina patrum;
Atque annos postquam ter denos vixit & octo,
Augustas sacra Nonas jam morte dicavit;
505 Ascendit meritis cœlestia regna coruscis,
Oswi Germano terrestria regna relinquens.
(t) Interea obtinuit multo jam sceptra labore
Principio, propriæ rector novus *Osui* gentis;
Impugnatus enim fuerat hinc inde vicissim,
510 Sæpius externis prædantibus undique fines.
Insuper a propriis perpessus bella propinquis,
Qui crudele manu lacerabant viscera regni,
Cognato implentes sceleratas sanguine dextras;
Nec metuunt patrias gentilia castra per urbes,
515 Invidia cogente fera, deducere; vel sic
Viribus externis conantes sternere Regem.
(u) Cui fuit ante alios primis infestus ab annis
Hostis Rex *Pendan*, fortis virtute doloque,
Occisor fratris, regni & vastator acerbus;
520 Qui ter dena sibi conduxit millia bella,
Ter denosque Duces totidem deducere turmas
Disposuit, quorum certus fuit usus in armis.
Hac vastare manu veniensque evertere Regnum,
Mœnia destruxit, homines mucrone peremit.
525 Imbribus exundans torrens ceu montibus altis
Sternit agros, segetesque rapit sylvasque recidit;
Sic dux ipse ferox devastans omnia pressit,
Dans simul in pessum pueros, juvenesque senesque.
Nullus eum sexus, vel nulla retraxerat ætas
530 Ad pietatis opus; nullo quia jure pepercit.
Sed rector, cui cura fuit defendere gentem,
Seque suosque simul Christi tutarier armis,
Legit & ipse viros fortes, atque agmina tanta
Venerat haud trepido contra Rex pectore promptus,
535 Milite cum raro, primo sed nomen olympi
Fletibus & votis constanti corde poposcit.
His actis etiam hostiles ut vidit ubique
Innumeras acies latis discurrere campis,
Has contra opposuit parvum licet impiger agmen,
Millia trina ciens tantum, sed prompta duello. 540
Nec mora, quin mediis se immiserat hostibus audax,
Proturbans acies, *Christi* testudine fretus.
Mox timor inpactas populorum dispulit alas,
Qui pugnæ immemores, armis telisque relictis,
Tuta fugæ petiere loca, & sua signa revellunt. 545
Pallantum cuneos victor Rex cædit ubique,
Horrisona increpitans fugientes voce phalangas.
Arma cruore natant, mutantur sanguine fontes;
Fugit & ipse simul, tanta vix clade coactus
Dux *Pendan*, cernens cædes stragesque suorum: 550
Nec tamen evaluit fugiens evadere mortem,
Sed gladio cecidit victrici occisus & ille.
Curritur ad prædam passim, & laus digna Tonanti
Redditur æterno, semper qui liberat omnes
In se sperantes clemens, & salvat ubique. 555
Hoc erat hoc etiam multis satis utile bellum:
Namque suam gentem Rex hostibus eruit acris,
Merciorum fidei sceptris & subdidit almis,
Sacrato faciens Baptismatis amne lavari;
Perque illum, donante Deo, ditatur uterque 560
Magnifico populus cœlestis munere doni;
Ille hæres patriæ factus, hic civis olympi.
Ambo gentiles gemino micuere triumpho,
Dæmonis ille jugo, terreno hic hoste solutus.
Plurima continuis domuit post regna triumphis 565
Oswi, nobiliter patrias & rexit habenas,
Æquoreasque sibi gentes hinc inde subegit,
Has terrore premes, illas mucrone coërcens,
Victrices aquilas per regna ferebat ubique.
Legibus ille etiam fuerat justissimus æquis, 570
Invictus bellis, nec non in pace fidelis.
Donorum largus miseris, pius, omnibus æquus;
(x) Imperium retinens septenos nam quater annos,
Compositis rebus felix in pace quievit,
Egfredo tradens proprio diademata nato, 575
Egfredo moriens regalia sceptra relinquens.
Tempore nam micuit *Wilfridus* Episcopus (y) illo,
Quem Deus omnipotens infudit luce superna,
Errorum tetricas terris ut pelleret umbras,
Per loca perpetuæ quapropter multa salutis 580
Gentibus & populis doctrinæ lumina sparsit.
Illius australis studio *Saxonia* Christum
Credidit, & claro perfusa est lampade vitæ.
Nec solum populos animæ de morte maligna
Illos *Antistes* doctrinis eruit almis, 585
Sed nece de præsente simul salvavit eosdem.
Tempore contiguis illo nam sub tribus annis
Non ros, non imber sitientes irrigat agros.
Arida flammigeris tabescit terra sub astris,
(z) Et victum pariter hominique feræque negabat. 590
Atque famem sequitur morientum cladis acervus,

NOTÆ.

(s) Beda Libr. III. Cap. IX. (t) Beda l. cit. Cap. XIV. (u) Beda l. cit. Cap. XXIV. (x) Beda Libr. IV. Cap. V.
(y) *Wilfridus Ep.]* Cujus vitam vide apud Mabill. Act. SS. Bened. Sec. III. Part. I. Vid. Beda l. cit. Cap. III.
(z) Beda Libr. IV. Cap. XII.

Præcipitesque ruunt multi de rupibus altis.
Ast alii rapidis sese mersere sub undis,
Ut sibi præriperet longum cita mors cruciatum.
595 Ipsa namque die, quo gens susceperat illa,
Doctrinis imbuta sacris, Baptismatis undam,
Descendit pluvia, & telluribus aura serena,
Et terræ rediit specimen viridantibus arvis,
Florigero campi montesque ornantur amictu:
600 Frugifer agricolis lætantibus inditur annus,
InqueDeum carnes cunctorum cordaque vivum
Exultaverunt, (cecinit sicut antea David)
Certius æternis inhiantes pectore donis,
Quo sumpsere prius sibimet terrena per illum.
605 Hic quoque compulsus *Romam* properabat adire,
Sed prius est ventis *Fresonum* vectus in oras,
(a) Atque ibi mox populi convertit millia *Christo*,
Plurima perpetuæ demonstrans dona salutis.
Et quocunque pedem movit, pia semina sevit,
610 Pectora perfundens arentia rore superno,
Inclyta cœlesti complevit & horrea fructu,
Et celebri fama læto laudatur in orbe.
Dum pius illud iter gestit complere Sacerdos,
Ecce repente fuit morbo perculsus acerbo,
615 Perque dies multos valido crescente dolore,
Venit ad extremum confecto corpore finem,
Bis binosque dies sensu sine corporis omni
Exanimis jacuit pene, & spiraminis extors,
Voce carens, membrisque stupens, in pectore tantum
620 Frigida vix tenui duxit suspiria flatu.
Discipuli socii stabant hinc inde gementes,
Lugentesque sui funus lachrymabile Patris.
Ecce! die quinta subito Pater ipse resedit,
Atque levans oculos, socios conspexit & infit:
625 *Quid juvat atroci tantum indulgere dolori;*
Cui vult omnipotens poterit mitescere Judex,
Extremamque novum vitam convertere in ortum.
Namque suum clemens legatum misit ab astris,
Qui steterat niveo nimium præclarus amictu,
630 *Et mihi flammigero prædixit talia vultu:*
Me pius Altithronus Michaelem *misit olympo,*
Dicere, quod morbo nunc confortaberis isto,
Pro meritis sanctæ Matris precibusque MARIÆ,
Quæ gemitus, lachrymas, sociorum & vota tuorum
635 *Auribus e solio cœlesti audivit apertis,*
Deposcens tibimet vitam simul atque salutem.
Esto tamen quarto veniente paratus in anno,
Ipse ego tunc iterum veniam te visere, nam tu
Tempore tranquillo patriæ morieris in oris.
640 Angelicos sequitur monitus mox vita salusque,
Nec non expletos post quatuor exitus annos,
Præsulis egregii prædicto est fine secutus.
Sic & in Ecclesia, quam *Petri* erexit honore,
Hripensi est positus, felix in pace sepultus.
645 Vir quoque temporibus sanctus fulgebat in illis,
Angelicam *Cuthbertus* (b) agens in corpore vitam,
Qui fuit a puero signis insignis apertis,
Moribus, & meritis statim succrevit honestis;
Atque manens Monachus primævo tempore clarus
650 Doctor apostolicus fuit, hinc & Presbyter almus,
Et loca fructiferis replens inculta virectis,
Fontibus æternis sitientia prata rigabat;
Divina & cunctos formans virtute sequaces,
Dogmatis ætherei radios spargebat ubique,
655 Discutiens tenebras errorum, luce serena.
Est locus Oceano dictus cognomine *Farne*,
Insula fontis inops, frugis & arboris expers;
Hanc petit intrepidus *Christi* bellator opimus,
Contemplativos cupiens & carpere flores;
660 Ipse Deo soli solus servire fategit,
Ne mundanus honor mentem mutaret alacrem.
Hic Heremita sacer non parvo tempore vixit,
Sæpius angelicis felix affatibus usus,
Toxica mortiferi vincebat tela draconis.
665 Attamen abstractus multis rogitantibus inde,
Tandem consensit secretam linquere sedem,
Pontificisque gradum, populis & Rege coactus,
Quandoque suscepit cunctis orantibus illum;
Nobiliter binis digne quem rexit in annis,
670 Plurima conquirens animarum lucra Tonanti,
Et bene commissum sibimet servavit ovile,
Ne lupus insidians *Christi* deroderet agnos.
Sed mox mundani culmen vitavit honoris,
Ipse petens iterum soliti secreta cubilis;
675 Atque ibi præsentis spectaverat ultima vitæ,
Quæque Dei famuli sacrata est Insula morte.
Nam locus ille nitet signis hucusque coruscis,
Ex quo Pontificis linquens ergastula carnis
Spiritus alta petens scandit super astra polorum.
680 Nec non & claris fiunt miracula rebus,
Facta loco sacrum pausat quo corpus humatum,
Cujus tota fuit cœlestibus inclyta signis,
Usque diem mortis, primævo tempore vita.
Omnia quæ dudum præclarus *Beda* Sacerdos
685 Prosaice primum scripsit sermone Magister,
Et post Heroico cecinit miracula versu (c).
Qualiter angelicos monitus medicina secuta est,
Dum tumor in tenero succrevit corpore fervens.
Aut quomodo ipse puer ventis per cærula puppes
690 Jactatas precibus revocabat ab æquore quinas.
Qualiter aut animam ferri super astra videbat
Præsulis *Ædani*, teneros dum pasceret agnos.
Cœlicolam quomodo terreno pane fovere
Dum cuperet, meruit cœlestes sumere ab illo.
695 Ut belluæ gelidum villo flatuque fovebant,
Cernentem fratrem morbo culpaque relaxat.
Utque precando famem projectus ab æquore nautis
Abstulit, & certum prædixit adesse serenum.
Aut quomodo ex aquila delato pisce cibandum
700 Se sociumque suum prædixit, & est ita factum.
Aut

NOTÆ.

(a) Beda Libr. V. Cap. XX. (b) *Cuthbertus Ep.*] Vita & Miracula Illius ex Ven. Beda Tom. III. Oper. a pag. 209. & seqq. Mabill. Sec. II. Bened. Part. I.

(c) Ven. Beda Tom. III. Edit. Basil. 1563. pag. 209. & seqq. Mabill. Sec. II. Bened. Part. I.

Aut quomodo ardentes avertit ab ædibus ignes,
Incumbens precibus, juvenum quos dextra nequibat.
Dæmoniaca quidem vel qualiter uxor ab illo
Sit ſanata, prius quam tecta rogantis iniſſet.
705 Dæmones aut quomodo Sanctus de *Farne* malignos
Expulerit, juxta faciens ſibi tecta manendi.
Ex ſicco ut liquidam produxit ceſpite lympham,
Quæ ad votum Patris præſtabat in ore ſaporem.
Qualiter ipſe ſibi meſſem ſeviſſet in agro,
710 Et volucres verbo tantum pepuliſſet ab illa.
Ut mare cum belvis ſancto ſervire ſolebat.
Plurima veridico prædixit & ore futura,
De ſe, deque aliis, quæ præſcius ante videbat.
Qualiter uxori comitis, cui miſerat undam
715 Sacram, reſtituit depulſa peſte ſalutem.
Chriſmate ſic quandam ſanaverat ipſe perunctam
A morbo lateris capitiſque dolore puellam.
Ut benedictus item delatus panis ab illo
Inmiſſis lymphis quendam ſanaverat ægrum.
720 Qualiter aut juvenem moriturum forte viator
Repperit, orando cui reddidit ipſe ſalutem.
Ut pius atque Pater, morbo vaſtante Britannos,
Prædixit matri natique domuſque ſalutem.
Qualiter aut animam paſtoris ab arbore lapſi
725 Angelicos cœlo cœtus inferre videret.
Atque ſuum ægrotans curaverat ipſe miniſtrum,
Profluvii ventris fuerat qui tabe gravatus.
Qualiter undecimo poſt mortem corpus in anno
Integrum fuerat tota cum veſte repertum.
730 Dæmoniacus homo, ſupra quem funditur unda,
Sanatur, ſacros Patris quæ laverat artus.
Ægra trahens quidam ſuſpiria qualiter orans
Illius ad tumulum morbo ſanatus ab illo eſt.
Languidus utque oculis tangens oraria vaſis,
735 Illius ex viſu dolor & caligo receſſit.
Calciamenta Patris reſoluto corpore quidam
Induit, & ſanis perrexit greſſibus inde.
Qualiter infirmi curentur tegmine, ſub quo
Spiritus aſtra petit Sancti terrena relinquens.
740 Hæc breviter tetigi, ne tota tacere viderer
Inclyta rurali perſtringens carmine geſta.
Hæc quoniam cecinit plenis cum verſibus olim
Præclarus nitido *Beda* ſermone Magiſter;
Ni præveniſſet noſtras prius ipſe camœnas,
745 Inciperem lyricas omnes extendere fibras.
Non Pana rogitans, Phœbi nec numen inane,
Sed tua cum toto ſuffragia corde precarer,
Ut mihi rorifluam donares *Chriſte* loquelam,
Ad narranda pii digne præconia Patris.
750 Belliger *Egfridus* poſtquam hinc inde triumphos
Geſſerat, & gentes domuit ſub marte feroces,
Accepit ſponſam *Adiltrudam* (d) nomine dictam,
Nobilium genitam regali ſtirpe Parentum,
Nobilior longe caſta quæ mente manebat.
755 Nam licet illa foret thalamo conjuncta ſuperbo,
Regia biſſenos pariter jam ſponſa per annos,
Intemerata tamen permanſit virgo per ævum,
Inter jura thori vincens incendia carnis.
Virginis alma fides, Regis patientia mira!
760 Vincitur hic precibus, ſed amore Tonantis & illa;
Ambo ſacris fidei ferventes ignibus intus,
Permanſere ſimul conjux cum conjuge caſti.
Quamque integra foret vivens in corpore virgo,
Poſt mortem Dominus ſignis patefecit apertis;
765 Nam caro ſex denos etiam tumulata per annos,
Incorrupta quidem tota cum veſte reperta eſt.
Corpus erat vegetum nervis & flexile totum,
Et facies rutilo fulgebat ſancta decore.
Et quod jure magis multum mirabile dictu eſt,
770 Ante dies mortis binos in corpore vulnus,
Quod medicus fecit nimio cogente timore,
Apparet ſanum, tenuiſſima viſa cicatrix,
Ulceris obtendens veteris veſtigia tantum.
Veſtis item, ſacros quæ texit virginis artus,
775 Expulit atrocem de obſeſſis ſæpe chelydrum.
Necnon tumba prior, tenuit quæ virginis almæ
Sacroſancta ſinu ſub terris membra recepta,
Extiterat multis optatæ cauſa ſalutis,
Atque ægris oculis præſtaverat ipſa medelam.
780 Iſtius ergo ſacræ prædictus *Beda* puellæ
In laudem fecit præclaris verſibus hymnum (e),
Quapropter tetigi parcis hæc pauca libellis,
Utpote commemorans veteris proverbia dicti,
Tu ne forte feras in ſilvam ligna viator.
785 Tunc quoque forte fuit quiddam memorabile geſtum,
Æſtimo quod multis prodeſſe legentibus iſta,
Si tamen hæc quiſquam reputabit digna legendo.
Extinctus Regis frater fuit *Ælfwine* (f) bello,
In quo miles item quidam proſtratus in armis
790 Nobilis (g) occubuit crudeli ſtrage peremptus,
Exanimiſque diem duxit cum nocte ſequenti;
Qui tamen, extinctos anima redeunte per artus,
Redditus eſt vitæ, & ſumpta virtute valeſcens,
Atque ligans ſibimet refluentia vulnera, feſſo
795 Cœpit abire gradu, ſed captus ab hoſtibus, atque
Ad comitem quendam (h) reflexo eſt calle reductus;
Cui comes inſtituit de ſe narrare quis eſſet,
Ille tamen metuit clara ſe ſtirpe fateri
Progenitum, dicens pauper ſum & ruſticus unus,
800 Atque mari tali vivebam jure ligatus.
Quem comes accipiens primo curare ſategit;
Ne tamen aufugeret, vinciri juſſit, at ille
Vinciri nunquam potuit, nam cuncta reſolvi
Vincula ſponte ſua mirando more ſolebant.
805 Hæc dum cernebant ſtupefactis mentibus hoſtes,
Artibus ex magicis ſeu ſcriptis eſſe putantes,
Sæpius addebant priſcis nova vincula vinclis.
Hoc comes admirans ſecrete convocat illum,
Et cur non poſſet vinciri, inquirit ab illo;
810 An prius aut magicas didiciſſet forſitan artes?
Noſſe nihil ſtudiis ſe ex talibus ille fatetur.

NOTÆ.

(d) *Adiltruda* apud Bedam *Edilkrida*. Cap. XIX. Libr. IV. Hiſt. Eccleſ. (e) *Hymnum*] Beda ibid. Cap. XX. cujus ALCUINUS etiam mentionem facit in Epiſt. CXVII. (f) *Ælfwine*] Apud Bedam Libr. IV. Cap. XXII. (g) Nomine *Imma*. *Beda ibidem*. (h) *Ad comitem*] Regis Edilredi. *Beda*.

Est mihi sed frater (i) devoti pectoris, inquit,
Quem scio, quod *Christo* pro me solemnia cantat
Missarum, quoniam me putat esse peremptum.
815 Et si forte animam nunc altera vita teneret,
Illius illa preces propter Missasque frequentes
Libera, credo, foret, pœnasque evaderet omnes.
Tunc cognovit eum responsis ille receptis
Dux fore præclara genitum de stirpe parentum;
820 Et quamvis sibimet visus sit jure necandus,
Eripit hunc morti, cuidam sed vendidit illum,
Qui quoque tentat eum diris vincire catenis,
Nec potuit, quoniam prædicto more solutus,
Liber ab impositis remanebat corpore vinclis.
825 Sæpius hæc equidem sed præstitit hora diei
Tertia, qua frater Missarum dona solebat
Corde offerre pio; Dominus dum talia cernit
Mira, facultatem dat ei sese redimendi.
Liber & ille redit pretii sub jure redemptus,
830 Atque domum repetens narraverat omnia fratri,
Sed referente illo cognovit tempora frater
Illa, quibus vinclis resolutum se referebat,
Hæc eadem fieri, quibus & solemnia semper
Missarum celebrasse Deo sese recolebat.
835 Præfuit *Egfridus* (k) regno feliciter annis
Ter quinis faciens victricia bella, quousque
Agminibus missis animo trans æquora sævo,
Præcipiens gentes *Scotorum* cæde cruenta
Vastare innocuas, *Anglis* & semper amicas,
840 Mox adversus eum *Pictis* bellantibus, ipse
Occubuit victus misera cum clade suorum,
Imperii linquens *Altfrido* (l) regmina fratri,
Qui sacris fuerat studiis imbutus ab annis
Ætatis primæ, valido sermone Sophista,
845 Acer & ingenio, idem Rex simul atque Magister.
Præfuit Ecclesiæ venerandus *Bosa* (m) sacerdos,
Condignis gradui meritis tunc temporis alto,
Vir Monachus, Præsul, Doctor moderatus, honestus,
Quem divina sacris virtutum gratia sertis
850 Compserat, & multis fecit fulgescere donis.
Plurima quapropter congessit lucra Tonanti,
Retia mundanas immittens sacra per undas,
Æquoreas Christo prædas ad littora traxit.
Vir sine fraude bonus, dives pietate superna,
855 Inque domo Domini fulsit ceu lucifer ardens.
Hic Pater Ecclesiæ cultum decoravit, & illam
Moribus a plebis penitus secernit; & uni
Deservire Deo statuit, simul omnibus horis.
Ut lyra continuo resonaret mystica plectro,
860 Æthereas Domini decantans laudibus odas.
Vox humana quidem superum pulsaret olympum,
Omnia dispensans alternis tempora causis,
Lectio nunc fieret, sed nunc oratio sacra,
Quisque Dei laudes præferret corporis usu.
865 Jusserat hunc raptim complere negotia carnis,
Omnibus ut fieret parvus sopor, esca sub actu.
Non terras, victusque, domus, nummismata, vestes,
Nec quicquam proprium sibimet jam vindicet ullus;
Omnia sed cunctis fierent communia semper.
Qui terrena sibi, † cœlorum vel petit hæres, 870
Gaudia, † qui cunctis fieret communia regni.
Hic pius Antistes magnis virtutibus hujus
Implevit postquam præsentis tempora vitæ,
Transit in æthereum lætus feliciter aulam.
Visio temporibus memorabilis acta sub isdem, 875
Ut reor in nostro sic erit si carmine scripta,
Proderit æterna multis de morte vocandis,
Posset ut ergo animas vitiis sanare peremptas.
Mortuus, ecce! diu surrexit corpore quidam (n),
Multaque quæ vidit memoratu digna ferebat, 880
E quibus hic nostris addemus pauca camœnis.
Ergo domum propriam communi in plebe maritus,
Atque suam rexit justo moderamine vitam,
Qui post tactus erat morbo jam carnis acerbo,
Perque dies multos, valido crescente dolore, 885
Infirmus recubans extrema pericula duxit;
Mortuus ac tandem primo sub tempore noctis,
Ejus in extrema respirans parte revixit,
Atque resurgendo cunctos simul inde fugavit
Funeris exequias peragentes nocte sub ipsa. 890
Plus sed amore vigens conjux ibi sola remansit,
Quam nimium pavidam rediens a morte maritus
Cœperat hortari, reliquis fugientibus illinc:
Quæ mihi fida satis remanes ex omnibus, inquit,
Te rogo, ne metuas nunc me, dulcissima conjux, 895
Vivo equidem, vere surrexi a morte remissus,
Sed mihi longe aliter nunc altera vita sequenda est,
Gaudia vel luxus meme damnare necesse est.
Nec mora, divitiis mox omnibus ille relictis,
Jura Monasterii devoto est corde secutus, 900
Atque ibi tam duro domuit sub pondere corpus,
Ut facile ex vita possent cognoscere cuncti,
Quæ vel quanta prius ductus de corpore crevit.
Isto namque modo quæ vidit ferre solebat.
Splendidus, inquit, erat, qui me de corpore duxit, 905
Et contra æstivum solis processimus ortum,
Quo ad latam vallem devenimus atque profundam,
Cujus in oblongum extensa est sine fine vorago,
Quæ latus horrendum flammis ferventibus urunt,
Atque aliud habuit glaciali grandine plenum; 910
Hæc animabus erat hominum hinc inde repleta,
Quæ nimis exustæ dum flammas ferre nequibant,
Frigoris in medium misere mox prosiliebant,

Cumque

NOTÆ.

(i) Cui nomen erat *Tunna*, Presbyter & Abbas. *Beda* (k) Egfridus Rex Northumbriæ obiit anno DCLXXXV. *Beda Libr. IV. Cap. XXVI.* (l) Altfridus successit fratri suo Egfrido anno DCLXXXV.

(m) *Bosa* Episcopus Eboracensis. *Vide Flores Hist. per Matthæum West Monasteriensem collectos de Wilfrido & Bosa Episcopis.* Ven. Beda Libr. IV. Hist. Angl. Cap. XII. & XXIII. (n) Drithelmus nomine *Beda Libr. V. Cap. XIII.*

Cumque ibi nec poterant requiem reperire, vicissim
915 Flammivomum flentes iterum ferebantur in ignem.
Hæc cernens mecum meditabar, forte quod esset
Pœna infernalis, quam sæpe audire solebam.
Ductor & ille mihi meditanti talia dixit:
Non, ut ipse putas, isthic infernus habetur.
920 Cumque hæc aspicerem, pavidum me duxit in ante,
Tunc subito vidi tenebris loca cuncta repleri,
Intrantesque illas densatæ noctis imago
Nos circa incubuit, nec quicquam cernere præter
Ductoris speciem potui vestesque nitentes.
925 Et sic ingressi sola sub nocte per umbras,
Ecce repente globi flammarum valde tetrarum
Sicuti de puteo surgunt iterumque residunt;
Tunc aberat subito Ductor solusque remansi,
In mediis positus trepidus stupidusque tenebris.
930 Cumque globi flammæ peterent alta, atque vicissim,
Motibus alternis repetebant ima barathri,
Omnia flammarum fastigia cerno repleri
Spiritibus hominum miseris, qui more favillæ
Cum flammis pariter scandebant, atque cadebant,
935 Sed nimius fœtor late loca cuncta replebat.
Longius hæc cernens circumstetit undique terror,
Utpote quid facerem, possem quo vertere gressum
Inscius, aut misero qui finis forte maneret.
Audio tum subito sonitum post terga gementum,
940 Necnon ceu vulgi capto super hoste cachinnum;
Qui prope dum veniunt hostes agnosco malignos,
Ad pœnas animas ululantes quinque trahentes,
Cum quibus in medii descendunt ima barathri.
Flammivomo e puteo quidam deinde maligni
945 Dæmones ascendunt, oculis flammantibus, atque
Me circumsteterant, putidum de naribus ignem
Oreque spirantes ignitis, meque minantur
Prendere forcipibus; nec me contingere tantum
Jam poterant, quamvis multum terrere valerent.
950 Tunc ego conclusus tenebris & ab hoste coactus,
Circumspexi oculis, aliquid si forte veniret
Auxilii, quo jam salvarer ab hoste cruento.
Tunc mihi post tergum fulsit quasi stella per umbras,
Quæ magis accrescens properansque fugaverat hostes,
955 Dux erat ille meus veniens cum luce repente,
Cujus in adventu fugerunt Dæmones atri.
Hinc convertit iter brumalem solis ad ortum,
Noctique ereptum nitidas me duxit in auras.
Ante ubi nos murus subito comparuit ingens,
960 Qui sine fine fui sic visus longus & altus,
Nullus ut extenso videretur terminus illi.
Sed prope dum venimus, quo, quali nescio certe
Ordine, nos fuimus stantes in culmine muri.
Ecce ibi campus erat magnus pulcherrimus atque,
965 Cujus tantus erat fragrantis nitor odoris,
A me fœtorem mox ut depelleret omnem:
Et lux tanta sacrum perfuderat undique campum,
Vinceret ut lucem solis simul atque diei.
In his ergo locis lætas habitare videbam
970 Sanctorum turmas, sedesque tenere beatas.
Hæc ego conspiciens mecum meditabar, an essent
Regna superna Poli cunctis promissa Beatis.
Hæc mihi volventi respondit Ductor, & infit:
Non, sicut ipse putas, isthic sunt regna polorum.
975 Fulget in ante novæ major mihi gratia lucis,
Quæ nimio superat lucem fulgore priorem,
Nam tunc illa prior vere tenuissima visa est.
Vox quoque cantantum resonat dulcissima ibidem,
Et cum luce fuit miri fragrantia odoris,
980 Ut mihi propter eam parvissima prima putata est.
Quo nos dum lætus sperarem intrare, repente
Substitit ipse meus Ductor gressumque retorquet,
Meque via, per quam nos venimus, inde reduxit,
Intrantesque iterum campi loca pulchra prioris,
985 Omnia quæ vidi, si scirem forte, requirit:
Nescio cui dixi, statimque hæc addidit ille:
Vidisti vallem flammis & frigore plenam,
In qua nunc animæ pœnis purgantur acerbis,
Ac redeunt iterum purgatæ ad præmia vitæ.
990 At vero puteus putidum qui eructuat ignem,
Est os inferni, ruerit nam quisquis in illum
Forte semet, nunquam post hæc salvabitur inde.
Floriger iste locus, quem possidet alba juventus,
Est requies in qua spectant cœlestia regna,
995 Qui bona gesserunt, quamvis ex parte minus, quam
Postulat alma fides: Nam qui perfectus ubique est,
Ut moritur, statim cœli penetrabit in aulam.
Pertinet ad cujus vicinia fulgidus ille
Luce locus nimia, miri quoque plenus odoris,
1000 De quo cantantum suavissima vox resonabat.
Tu quia nunc iterum debes assumere corpus,
Atque homines inter, moritura vivere vita,
Corrige, quæso, tuos mores & verba vel actus,
Ut tua in his sancta reputetur mansio turmis.
1005 Hæc ubi dicebat, quomodo sed scire nequivi,
Indutum proprio statim me corpore vidi.
Nec gens clarorum genitrix hæc nostra virorum,
Quos genuit, soli sibimet tunc ipsa tenebat
Intra forte sui concludens viscera regni,
1010 Sed procul ex illis multos trans æquora misit,
Gentibus ut reliquis præferrent semina vitæ.
E quibus ille fuit dictus cognomine *Sanctus*

Egberct (o) Antiftes, primis ætatis in annis
Qui liquerat patriam Patriæ cœleftis amore,
1015 Et peregrina petens *Scotis* jam maxima vitæ
Tunc exempla dabat doctrinæ lampade fulgens,
Actibus inftituens, verbis quoscunque docebat.
Pauperibus largus, fibimet fed femper egenus.
Sic bonus egregiæ duxit moderamina vitæ,
1020 Usque diem mortis clara pietate corufcans.
Cui fuerat focius meritis & moribus aptus,
Et comes exilii *Wibert* (p) præclarus in omni
Religione fatis, fed poft divifus ab illo
Theoricam folus vitam diftrictus agebat.
1025 Inde fuæ gentis monachis conftruxit ovile
Egregium, vitæ meritis & moribus illud
Exornans ovibus Chrifti ftudiofus alendis,
Ipfe per anguftam quas recto tramite callem
Duxit ad ætherei devotus pafcua regni.
1030 Claruit idcirco fignis, & more prophetæ,
Multa futura videns manfit præclarus ubique,
Poftea cœleftis penetravit gaudia vitæ.
Aft alii ratibus vecti trans æquor Eoum
Paganum petiere folum, qua verba falutis
1035 Spargere tentabant in agreftia corda ferendo.
Ut fuit egregius *Willbrordus* Epifcopus (q) ille,
Plurima qui populi *Frefonum* millia *Chrifto*
(r) Lucratus monitis fuerat cœleftibus, atque
Pontificale decus multis ornavit in annis,
1040 Ecclefiasque Deo plures conftruxit ibidem,
Presbyteros in eis ftatuens, verbique miniftros,
Omnia perficiens felix in pace quievit.
Illius ecce! duo fuerant exempla fecuti
Presbyteri, nimio accenfi fervore fidei;
1045 Nominis unius *Herwaldus* (s) uterque vocatus.
Par opus ambobus vitæ fed & exitus unus.
Albus hic, ille niger, diftantia fola capillis;
At niger in libris fuerat ftudiofior albo.
Ergo hi *Saxonum* paganæ compita plebis
1050 Intrabant, aliquos fi *Chrifto* adquirere poffent;
Sed dum forte novos mores habitusque fidei
Agnofcunt miferi, metuunt ne funditus omnis
Jam caderet citius veterum cultura deorum.
Hos fubito raptos crudeli morte necarunt:
1055 *Album* fed trucidant ftatim mucrone cruento,
Longa fed exquirunt duro tormenta *Nigello*,
Atque peremptorum *Rheni* fub fluminis undas
Corpora projiciunt, quæ fed mox ordine miro
Contra prævalidos ferebantur fluminis ictus,
1060 Millia & usque fuos focios undana natabant.
Aft quocunque loco veniebant corpora nocte,
Maximus hinc lucis radius fuper aftra refulfit.
Lumen & hoc illi, qui Sanctos ante necabant,
Afpiciunt omni femper fulgefcere nocte.
1065 Alter ab his noctu fociorum vifus at uni eft,
Corpora, cui dixit, ftatim reperire poteftis
Noftra, ubi de cœlis lucem radiare videtis.
Vifio tunc focios talis nec illa fefellit,
Corpora namque locis fic funt inventa fub ifdem,
Martyribusque piis digno conduntur honore. 1070
Aft alii atque alii præfata ex gente miniftri
Sermonis fuerant illis in partibus orbis.
E quibus egregii *Suidbert Vira*que Sacerdos
Temporibus fulfere fuis, qui culmine clari
Virtutum fuerant, noftro quos carmine cunctos 1075
Tangere non libuit. Nunc namque revertere Mufam
Urbis ad *Euboricæ* fas eft, procul unde receffit,
Pontifices fummos; feriemque relinquere Regum,
Qui poft *Aldfridum* (t) variarunt tempora regni,
Imperio functum denis fimul atque novenis 1080
Orbibus annorum, qui poft fub tempore pacis
Appofitus patribus fuprema forte quievit.
Interea *Bofa* felicia regna petente
Accipit Ecclefiæ regimen clariffimus ille
Vir pietate, fide, meritis & mente *Johannes*, 1085
Pontificalis apex, prifcorum formula patrum,
Flumina doctrinæ fundens e pectore puro,
E quibus intente vivacia prata rigavit;
Quem virtutis honor fignis comitatur apertis,
Quorum pauca libet noftris memorare camœnis. 1090
(u) Dum Pater ipfe pius jejunia fancta gerebat,
Parvula fepta viris repetit comitatus honeftis;
Poffet ut æthereos animo decerpere flores,
Et Domino propriæ decimas perfolvere vitæ,
E queis divitias cœlo reperiret opimas. 1095
Intrans ergo locum diftrictis ufibus aptum,
Tunc inopes juffit per proxima compita quæri,
Per fe pauperibus victum ut deferret egenis.
Tunc æger juvenis mutusque adducitur illi,
Promere qui nullis poterat jam verba loquelis, 1100
Cui caput horribili fuerat fcabrigine tectum,
Et pro crine cutis maculis veftita remanfit.
Huic pius Antiftes cafulam congeffit egeno,
In qua fufciperet ftipem mifer ille fuetam.
Poftque dies feptem transacti temporis illum 1105
Jufferat adduci, mutamque oftendere linguam;
Cui Crucis impreffit fanctæ fignando figuram,
Atque diu tacitam juffit proferre loquelam.
Qui dicto citius Patris præcepta fecutus,
Ore loquens prompto taciturna filentia rupit, 1110
Et pleno eft penitus mutus fermone locutus.
Atque die tota, pariter cum nocte fequenti,
Non ceffavit ovans varias proferre loquelas,
Atque fuæ mentis fecretas pandere caufas;
Et cum voce cutis pariter jam fana reverfa eft; 1115
Redduntur que novi crifpato crine capilli;
Pulcherque eft juvenis factus, promptusque loquela.
Sicque domum propriam gaudens fanatus adibat.

Nec

NOTÆ.

(o) S. Egbertus Ep. Beda Libr. V. Cap. X. & Cap. XXIII. Vid. etiam Mabillonium Act. SS. Sec. III. Part. I. pag. 487. & feqq. De S. Egberto & Wicberto mentionem quoque facit ALCUINUS in vita S. Willibrordi Cap. IV.

(p) Wibert *f.* Wicbert. Vid. Beda Libr. V. Hift. Cap. X. & Mabill. vita S. Wigberti Act. Sec. III. Part. I. pag. 671. Obfervat. præv. Num. I.

(q) Wilbrordus Ep. ALCUINUS in vita fupra. (r) Beda Libr. V. Cap. XI. (s) Herwaldi feu Heuwaldi duo, albus & niger Martyres. Vid. Beda Libr. V. Hift. Angl. Cap. XI.

(t) Vide Alfort. ad annum DCCV. N. V. (u) Beda Libr. V. Hift. Angl. Cap. II.

(x) Nec meminisse aliud tædet, laudabile
signum,
1120 Dum lustrat pastor vigili tutamine mandras (y),
Sanctarum venit famularum visere cellam,
De quarum numero recubat virguncula
quædam,
Vena cui nuper medio est incisa lacerto,
Et manus obstipuit nimio crassante tumore.
1125 Ergo videbatur citius moritura puella;
Hanc sed restituit Domini virtute saluti
Antistes sanctus, qui tecta, a matre rogatus,
Virginis intrabat, recubamque ex more salutat,
Atque preces fundens manui benedixerat ægræ.
1130 Invaluit statim fugiente dolore puella,
Inque modum mirum toto de corpore tota
Cum redeunte foras secessit Præsule pestis.
Protinus Altithrono magnis erepta periclis,
Virgo canit laudes multos victura per annos.
1135 (z) Huic aliud simili successit in ordine
signum:
Ecce! comes quidam venerandum jure *Johannem*
Advocat, Ecclesiæ Domino qui tecta dicaret.
Uxor erat cujus multis infirma diebus,
Quadraginta jacens noctes depressa dolore,
1140 Algida, nec valuit sese relevare cubili:
Lurida cui gelidus pallor prætexerat ora,
Naribus alternis tenuis vix flabat anhelus.
Huic pius Antistes benedictam miserat undam,
Qua prius Ecclesiam Domino sacraverat illam,
1145 Ut potaret eam, atque dolentia membra liniret.
Quod dum fecisset, sequitur medicina per artus,
Atque salutifero morbi periere sub haustu,
Venit & optatæ virtus concessa salutis,
Surgit & e strato statim tunc femina sospes,
1150 Atque Sacerdoti renovatis viribus almo
Pocula deportat, cunctisque impigra ministrat.
Reddidit atque Deo proprio cum conjuge
grates.
(a) At comes hunc alius diverso tempore
scisci
Fecit ad Ecclesiam Domini de more dicandam,
1155 Cujus forte puer mortali peste subactus,
Mortuus ex omni membrorum parte ramansit
Spiritus, excepto quod pectora fessa movebat,
Frigida vix tenui geminans suspiria flatu,
Funeris exequias cui tunc comes ipse parabat,
1160 Et loculus juxta stabat, quo corpus humandum
Mox fuerat, vitæ quoniam spes nulla manebat:
Pro quo Pontificem lachrymans Dux ipse rogabat,
Ut dignaretur puero benedicere præsto,
Atque preces Domino pro hujus fundere vita.
1165 Nec quod plena fidei rogitabat, jure negabat,
Vir pius & clemens, statim sed visitat ægrum,
Et benedixit eum rediens ex more salutat:
Mox revalesce puer, dicens, viresque resume.
Post hæc cum Præsul vel Dux prandere sedebant,
1170 Postulat infirmus sitiens sibi pocula ferri,
Cui Dominus gaudens quod jam potare valeret,
Mox calicem vini benedictum a Præsule misit;
Ut bibit hunc, statim sanus surrexit, & ibat,
Intravitque domum quo Dux & Præsul edebant.
Cumque illis bibere & vesci se velle profatur, 1175
Potat editque sedens lætus lætantibus illis,
Post hæc & multis vivebat sospes in annis.
(b) At quoque Præsul iter per quamdam
cursibus aptam
Planiciem campi, cum Clero gessit equester;
Tunc juvenes ardent cursu contendere equorum, 1180
Sed pius Antistes vetuit specialiter unum
Ex sociis, ludo ne se misceret inani.
Ille tamen contra vetitum petulanter habenas
Solvit, equo fidens, mediumque erumpit in
æquor;
Ergo cavum quoddam dum fervidus ille caballus 1185
Transilit, & valido juvenis conamine lapsus
In lapidem cecidit, qui forte æqualis harenæ
In medio campi latuit sub cespite tectus,
Nec lapis alter erat campo repertus in illo;
Huic caput atque manum casu conlisit acerbo, 1190
Verticis & solvit juncturas, atque cerebro
Quassato, cunctis jacuit jam sensibus expers:
Et moribundus erat motu sine corporis ullo.
Septima nempe fuit tunc circiter hora diei,
Semianimisque domum sociis defertur ab ipsis. 1195
At vigil in precibus perstabat nocte Sacerdos;
Venit ad infirmum primo sed mane reversus,
Impositaque manu capiti benedixit eundem,
Atque illum proprio compellans nomine clamat;
Ergo gravi veluti de somno surgeret ille, 1200
Recludens oculos Patri respondit amato,
Convaluitque cito, recreatis viribus, atque
Cras equitavit ovans caro cum Præsule pergens.
Multa alia, ut referunt, hic fecit signa *Johannes*,
Quæ modo non libuit brevitatis jure referri. 1205
Diximus hic tantum, posuit quæ *Beda Magister*
Indubitante fide, texens ab origine prima
Historico *Anglorum* gentes & gesta relatu.
Consenuit postquam præfatus Episcopus ille,
Tunc alii vivens sedem concessit honoris, 1210
Atque Monasterium devoto corde petivit,
Condignamque Deo vitam complevit ibidem.
Juraque tunc tandem terræ peregrina relinquens,
Est patriæ proprius cœlesti redditus hæres (c).
(d) Presbyter egregius successit jure *Johanni* 1215
Wilfridus, hæres Patri dignissimus almo.
Qui prius *Euboricæ* fuerat Vice-Domnus &
Abbas:
Postea sed magno meritorum culmine fretus,
Pontificis summi condignus sumpsit honorem,
Ornavitque gradum meritis & moribus almis. 1220
Plurima nam titulis sanctæ ornamenta venustis
Addidit Ecclesiæ, rutilo qui vasa decore
Apta ministeriis argentea jure sacratis
Fecit,

NOTÆ.

(x) Idem ibid. Cap. III. (y) *Mandras]* i. e. Monasteria. *Vid. du Cange.* (z) Ibid. Cap. IV. (a) Ibid. Cap. V. (b) Ibid. Cap. VI. (c) Anno DCCXXI. (d) Beda Hist. Angl. Cap. III. Mabill. Libr. XX. Annal. Num. XXII. & Sec. III. Bened. Part. II. pag. 560. Inde discimus, in Ecclesia Eboracensi præter Episcopum extitisse Abbatem, qui Monachis eam occupantibus præerat. *Mabill.*

Fecit, & argenti laminis altare, crucesque
1225 Texerat auratis: nolensque abscondere gazas,
Prudens Præsul eas divino impendit honori.
Hæc pius *Euborica* faciens Antistes in urbe,
Ecclesias alias donis ornavit opimis,
Nec minus ille pio curam de corde gerebat,
1230 Multiplicare greges, Domini præcepta secutus,
Doctrinæ monitis, exemplis atque coruscis.
Hos mentis dapibus, illos sed carnis alebat:
Hos fovet ætheriis, illos carnalibus auget,
Ore manuque simul, donorum largus utrisque,
1235 Rem pietatis agens duplici moderamine Rector;
Omnibus acceptus, venerandus, honestus, amatus.
(e) At sua facta bonus postquam compleverat ille
Pastor in Ecclesiis, specialia septa petivit,
Quo servire Deo tota jam mente vacaret:
1240 Contemplativæ sefeque per omnia vitæ
Dans, mundi varias curasque reliquit inanes.
Et quamvis ipso resideret corpore terris,
Attamen ex omni jam mente manebat olympo,
Pervigil expectans cœlestis præmia vitæ,
1245 Tempore quæ certo, vita præsente peracta,
Sumpserat angelicis cœlo transvectus in ulnis.
Hic pastoralis posuit dum pondera curæ,
Tradidit *Ecgberto* venerandæ jura cathedræ,
Quem sibi Pontificem fecit succedere summum.
1250 Hic fuit *Ecgbertus* regali stirpe creatus (f);
Nobilium, coram seclo, radice parentum,
Sed Domino coram meritis præclarior almis.
Dives opum terræ, miseris quas spargit egenis,
Ditior ut fieret, cœlo dum colligit illas.
1255 Qui curas inopum devotus semper agebat,
Pauperibus tribuens devoto pectore gazas,
Quas terris perdens, sibimet condebat olympo.
Hic erat Ecclesiæ rector clarissimus, atque
Egregius Doctor, populo venerabilis omni,
1260 Moribus electus, justis affabilis, atque
Efferus in pravos, mitis simul atque severus.
Sacris divisit vicibus noctesque diesque,
Impiger assidue spatiosis noctibus orans,
Missarum celebrans solemnia sancta diebus,
1265 Inque Dei domibus multa ornamenta paravit.
Illas argento, gemmis vestivit & auro,
Serica suspendens peregrinis vela figuris.
Sacravitque probos altaribus ipse ministros,
Ordinibus variis celebrent qui festa Tonantis,
1270 Davidisque alios fecit concinere canna.
Qui Domino resonent modulatis vicibus hymnos.
Cujus frater idem Tyrio nutritus in ostro,
Sumpserat *Ædbertus* gentis regalia sceptra.
Qui dilatavit proprii confinia regni,
Sæpius hostiles subigens terrore phalangas. 1275
Tempora tunc hujus fuerant felicia gentis,
Quam Rex & Præsul concordi jure regebant;
Hic jura Ecclesiæ, Rex ille negotia Regni:
Hic ab *apostolico* humeris fert pallia missa;
Ille levat capiti veterum diademata Patrum: 1280
Fortis hic, ille pius: hic strenuus, ille benignus,
Germanæ pacis servantes jura vicissim,
Ex alio frater felix adjutus uterque.
Rexit hic Ecclesiam triginta & quatuor annis (g),
Ille annis tenuit ter septem sceptra parentum. 1285
Ambo felices meritis in pace sepulti.
(h) Temporibus primis præfati Præsulis hujus,
Presbyter eximius meritis, cognomine *Beda*,
Astra petens, clausit præsentis lumina vitæ.
Qui mox a puero libris intentus adhæsit, 1290
Et toto studiis servivit pectore sacris.
Utpote septennem quem fecit cura parentum
Arcta Monasterii *Girvensis* claustra subire,
Cui jam præclarus *Ceolfridus* (i) præfuit Abbas;
Qui peregrina petens Christi deductus amore, 1295
Mortuus est exsul *Linguonæ* in finibus urbis,
Atque ibi condigno felix tumulatus honore est.
Cujus corpus erat post tempora multa repertum,
Integrum penitus, patriamque exinde reductum.
Ergo Monasterio *Beda* nutritus in illo, 1300
Ornavit teneros præclaris moribus annos.
Discere namque sagax juvenis, seu scribere semper
Fervidus instabat, non segni mente laborans:
Et sic proficiens, est factus jure *Magister*.
Plurima quapropter præclarus opuscula Doctor 1305
Edidit, explanans obscura volumina *sanctæ Scripturæ*, nec non *Metrorum* condidit artem;
De quoque *Temporibus* mira ratione volumen,
Quod tenet astrorum cursus, loca, tempora, leges.
Scripsit & *Historicos* claro sermone *libellos*, 1310
Plurima versifico cecinit quoque *carmina* plectro.
Actu, mente, fide veterum vestigia Patrum,
Semper dum vixit, directo est calle secutus.
(k) Hujus vita quidem qualis fuit ante *Magistri*,
Claro post obitum signo est patefacta salutis. 1315
Æger enim quidam Patris dum cingitur almi
Reliquiis, penitus peste est sanatus ab illa.
Te quoque Pierio tangentes, *Balthere* (l), plectro,
Et tibi, Sancte, locum nostris in versibus istum
Signantes

NOTÆ.

(e) Mabill. Libr. XXI. Annal. Num. XVII. (f) Hic *Ecgbertus*, *Ædberti*, quem alii *Eadbertum* nominant, Northanumbrorum frater Wilfrido dignitatem abdicanti in sede Eboracensi successit anno DCCXXXII. *Mabill. Annal. Libr. XXI. Num. XVII. Alfort ad Aonum DCCXXXVIII.*

(g) Obiit Anno DCCLXVI. Mabill. Libr. XXIV. Annal. Num. XI. (h) Anno DCCXXXV. Mabill. Libr. XXI. Annal. Num. XXIX. pag. 99. in fine & Sec. III. Bened. Part. II. pag. 562.

(i) Beda de sex ætatibus mundi ad annum 4671. " His temporibus, ait, multi Anglorum gentis nobiles & ignobiles . . . de Britannia Romam venire consueverant, inter quos etiam Reverendissimus Abbas meus Ceolfridus annos natus septuaginta quatuor, cum esset Presbyter annis quadraginta septem; Abbas autem triginta quinque. Ubi Lingonas pervenit, ibi defunctus, atque in Ecclesia beatorum Geminorum Martyrum sepultus est. " *Hucusque Ven. beda.* Vide Mabill. Act. SS. Ben. Sec. II. Part. I. pag. 1009. & seq. Annal. Libr. XX. Num. XI.

(k) Mabill. l. cit. pag. 100. (l) Cunewlfi Lindisfarnensis Episcopi anno XVII. Pontificatus; Regni vero Eadberti Northumbrorum Regis XX. *Vir Domini & Presbyter* BALTHERUS, *qui vitam anachoreticam in Tiningaham duxerat, viam SS. Patrum ingressus est, migrando ad eum, qui se reformavit ad imaginem filii sui pridie Nonas Martias*, inquit Turgotus

1320 Signantes petimus, placida tu mente teneto,
Et rege nunc noſtram pelagi per cærula cymbam
Inter monſtra maris, ſcopuloſas inter & undas,
Ut poſſit portum portans attingere tutum.
Eſt locus undoſo circumdatus undique ponto,
1325 Rupibus horrendis prærupto & margine ſeptus,
In quo bellipotens terreno in corpore miles
Sæpius aerias vincebat *Balthere* turmas,
Quæ ſibi multimodis variabant bella figuris.
Qui tamen intrepidus hoſtilia caſtra reſiſit,
1330 Tela malignorum, ſemper crucis arma beatus
Belliger opponens, galeam ſcutumque fidei.
Vir pius ille quidem quodam dum tempore ſolus
Incubuit precibus, meditans cœleſtia tantum:
Horribilem ſubito ſtrepitum ſimul atque fragorem
1335 Audivit, veluti vulgi erumpentis in hoſtes.
Tunc anima ex ſuperis cujuſdam nubibus ejus
Ante pedes cecidit, nimio tremefacta timore;
Quam mox turba minax ingenti horrore ſecuta eſt,
Cum variis miſeram pœnis torquere volentum:
1340 At Pater ille pius placidis amplexibus illam
Arripuit gremio, ſtatimque inquirit ab illa,
Quæ eſſet, cur fugeret, faceret vel quæ mala? cui tunc
Reſpondit: *Levita fui, ſed mente maligna*
Feminea amplexus manibus ſum pectora tantum,
1345 *Et culpam erubui vivens in carne fateri.*
Nunc idcirco feri duris incurſibus hoſtes
Per triginta dies meme torquere ſequuntur.
Nec captata fui, ſed nec ſecura remanſi.
Tunc terrebat eum clamans ex hoſtibus unus:
1350 *Non hodie effugies, nec ſi tenearis in ulnis*
Petri, ſed meritas patieris, peſſime, pœnas.
Sanctus at iraſcens *Petri* convicia propter,
Hæc ait: *Ecce! minor meritis ſum centies illo*
Principe apoſtolico; ſed de pietate Tonantis
1355 *Confidens, dico tibi, trux & ſæve tyranne,*
Non hodie portabis eam ſub tartara tecum.
Tunc pius interventor humo proſternitur, atque
Cum lachrymis Domino pro culpa ſupplicat illa.
Nec prius ille preces deſiſtit fundere ſacras,
1360 Quam propriis animam ferri vidiſſet ocellis
Altius angelicas cœli ſuper aſtra per ulnas.
Par quoque jam veteri ſignumque æquabile ſigno
Hoc de Patre pio geſſit clementia *Chriſti.*
Nam velut æquoreas *Petrus* calcaverat undas,
1365 Sic huic evenit; gradiens nam tempore quodam
Rupis in excelſæ prærupto margine, caſu
Contigit, ut caderet: ſed fluctibus ille marinis
Suffultus, graditur ſiccis ſuper æquora plantis.
Et ceu rura ſoli premeret, ſic ambulat undis:
1370 Jam niſi quod levius ſuſceperat unda ruentem,
Quam ſi dura virum accepiſſent arva cadentem.
Dum ruit, unda fluit, caſus ne læderet illum.
Greſſibus arva manent, illum ne mergeret æquor.
Ambulat ergo freto ſolido, ceu tramite terræ,
1375 Donec ad undivagam pervenerat ipſe carinam:
Quam mox aſcendit ſecuro calle pedeſter.
Non in veſte liquor, non ſoccis hæſerat humor.
Quod natura negat, hoc dat tua dextera *Chriſte,*
Unda tuo juſſu pelagi fit pervia juſtis:
1380 Terra ſed econtra vindex fit gurges iniquis.
Suffert iſta humiles, dum devorat illa ſuperbos.
Nunc te ſed petimus devoti, *Balthere* ſancte,
Ut ſicut unda tuum portabat ab æquore corpus,
Te ſanum penitus revehens ad litora nota:
1385 Sic precibus noſtras animas evadere fluctus
Mundanos facias, portumque intrare ſalutis.
Claruit his etiam venerabilis *Ecba* (m) diebus
Anachoreta ſacer, eremi ſecreta ſecutus,
Terrenos fugiens jam corpore caſtus honores,
1390 Ut cum Rege Deo cœleſtes poſſet habere.
Angelicam terris vitam devotus agendo,
Multa prophetali prædixit mente futura.
De quo plura vetat narrari Muſa recurrens
Carminis ad finem, propriique ad geſta Magiſtri;
1395 Qui poſt *Ecgbertum* venerandæ inſignia ſedis
Suſcepit, ſapiens *Ælbertus* (n) nomine dictus.
Vir bonus & juſtus, largus, pius, atque benignus;
Catholicæ fidei fautor, præceptor, amator;
Eccleſiæ rector, doctor, defenſor, alumnus,
1400 Juſtitiæ cultor, legis tuba, præco ſalutis,
Spes inopum, orphaniſque pater, ſolator egentum.
Trux rigidis, blanduſque bonis, duruſque ſuperbis:
Fortis in adverſis, humilis fuit inque ſecundis.
Mente ſagax, non ore loquax: ſed ſtrenuus actu,
1405 Cui quantum crevit cumulati culmen honoris,
Tantum mens humili ſeſe pietate ſubegit.
De quo verſifico paulo plus pergere greſſu
Euboricæ mecum libeat tibi, quæſo, juventus.
Hic, quia ſæpe tuos perfudit nectare ſenſus,
1410 Mellifluo dulces eructans pectore ſuccos.
Quem mox a primis ratio pulcherrima cunis
Corripuit, rerum ſummamque vehebat in arcem,
Doctrinæ pandens illi ſecreta Sophiæ.
Hic fuit ergo ſatis claris Genitoribus ortus,
Ex quorum cura ſtudiis mox traditur almis,
1415 Atque Monaſterio puerilibus inditur annis,
Senſibus ut fragilis ſacris adoleſceret ætas.
De puero nec caſſa fuit ſpes tanta parentum.
Jam puer egregius creſcebat corpore quantum,
1420 Ingenio tantum librorum proficiebat.
Sic meritis creſcens annis & mente ſagaci,
Jam Levita ſacer condigno eſt ordine factus.
Hunc bene dum felix adoleſcens geſſit honorem,
Jura ſacerdotii juvenis ſuſcepit honeſtus:
1425 Creſceret ut gradibus, meritis qui creverat almis.

NOTÆ.

in Libro de Eccleſia Dunelmenſi: & quidem anno DCCLVI. ex Hovedeno. Colitur in Faſtis Benedictinis die 27. Nov. Reliquiæ Dunelmum tranſlatæ Sec. XI. Lege Bollandum ad diem VI. Martii, ubi ſitus Monaſterii ſeu eremi S. Baltheri in Scotia reponitur. *Mabill.*

(m) De iſto *Ecba* anachoreta nihil alibi reperire potui. *Mabill.* (n) *Ælbertus Epiſcopus.* ſucceſſit anno DCCLXVI. Hoveden Annal. Part. priori p. 403. Mabill. Annal. Libr. XXIV, N. XI. & XII. obiit anno DCCLXXX. Idem Libr. XXV. N. XI. Vide etiam Alfortum ad annum DCCLXVI & DCCLXVII.

Tunc pius & prudens doctor simul atque Sacerdos,
Pontificique comes *Ecgbert* conjunctus adhæsit,
Cui quoque sanguineo fuerat jam jure propinquus.
A quo defensor Clero decernitur omni,
1430 Et simul *Euborica* præfertur in urbe *Magister*.
Ille ubi diversis sitientia corda fluentis
Doctrinæ & vario studiorum rore rigabat:
His dans *Grammaticæ* rationis gnaviter artes,
Illis *Rhetoricæ* infundens refluamina linguæ.
1435 Illos juridica curavit cote polire,
Illos *Aonio* docuit concinnere cantu;
Castalida instituens alios resonare *cicuta*,
Et juga *Parnassi* lyricis percurrere plantis.
Ast alios fecit præfatus nosse *Magister*
1440 Harmoniam cœli, solis lunæque labores,
Quinque poli zonas, errantia sydera septem,
Astrorum leges, ortus, simul atque recessus.
Aerios motus pelagi, terræque tremorem,
Naturas hominum, pecudum, volucrumque ferarum,
1445 Diversas *Numeri* species, variasque figuras.
Paschalique dedit solemnia certa *recursu*,
Maxime *Scripturæ* pandens mysteria *sacræ*.
Nam rudis & veteris legis patefecit abyssum.
Indolis egregiæ juvenes quoscunque videbat,
1450 Hos sibi conjunxit, docuit, nutrivit, amavit;
Quapropter plures per sacra volumina Doctor
Discipulos habuit, diversis artibus auctos.
Non semel externas peregrino tramite terras
Jam peragravit ovans, Sophiæ deductus amore:
1455 Si quid forte novi librorum seu studiorum,
Quod secum ferret terris reperiret in illis.
Hic quoque *Romuleam* venit devotus ad *urbem*,
Dives amore Dei, late loca sancta peragrans.
Inde domum rediens, a Regibus atque Tribunis
1460 Doctor honorifice summus susceptus ubique est.
Utpote quem magni Reges retinere volebant,
Qui sua rura fluens divino rore rigaret.
Ad sibi sed properans præfinita facta Magister,
Dispensante Deo, patriæ prodesse, redibat.
1465 Nam proprias postquam fuerat delatus in oras,
Mox pastoralem compulsus sumere curam,
Efficitur summus, populo rogitante, Sacerdos
Officiumque suis meritis decoraverat almis,
Ordinis atque bonus Pastorque repertus ubique est.
1470 Namque tuebatur divinum cautus ovile,
Ulla ex parte lupus Christi ne læderet agnos,
Ille quibus sacri præstabat pabula verbi;
Ne sitis atque fames ullo vexaret acerbo.
De gregeque errantes eremi per devia vastæ
Ad Domini caulas humeris revehebat amicis: 1475
Nolentesque sequi placido sermone vocantem
Insequitur juris terroribus atque flagellis.
Nec Regi aut Ducibus justus parcebat iniquis.
Sed neque decrevit, curarum pondera propter,
Scripturas fervens industria prisca legendi: 1480
Factus utrumque, sagax Doctor, pius atque Sacerdos;
Sensibus hos augens, illos & moribus ornans.
Nec Pater adveniens in tantum culmen honoris,
Vestibus atque cibis veterem mutaverat usum:
Deliciosa nimis fugiens, nec vilia valde 1485
Sectatus fuerat, medio moderamine gaudens.
Nec minus interea vario ornamenta decore,
Addidit Ecclesiis, fidei fervore repletus.
Namque ut bellipotens sumpsit baptismatis undam
Edvin Rex (o), Præsul grandem construxerat aram, 1490
Texit & argento, gemmis simul undique & auro,
Atque dicavit eam sancti sub nomine *Pauli*
Doctoris mundi, nimium quem Doctor amabat.
Hoc altare farum *1 supra suspenderat altum,
Qui tenet ordinibus tria grandia vasa novenis: 1495
Et sublime Crucis vexillum erexit ad aram,
Et totum texit pretiosis valde metallis.
Omnia magna satis, pulchro molimine structa,
Argentique meri compensant pondera multa.
Ast altare aliud fecit, vestivit & illud 1500
Argento puro, pretiosis atque lapillis:
Martyribusque Crucique simul dedicaverat ipsum.
Jussit ut obrizo non parvi ponderis auro
Ampulla major fieret, qua vina Sacerdos
Funderet in calicem, solemnia sacra celebrans. 1505
Ast nova Basilicæ miræ structura diebus
Præsulis hujus erat jam cœpta, peracta, sacrata.
Hæc nimis alta domus solidis suffulta columnis,
Suppositæ quæ stant curvatis arcubus, intus
Emicat egregiis laquearibus atque fenestris, 1510
Pulchraque porticibus fulget circumdata multis,
Plurima diversis retinens solaria tectis,
Quæ triginta tenet variis ornatibus aras.
Hoc duo discipuli templum, Doctore jubente,
Ædificaverunt *Eanbaldus* & *Alcuinus*, ambo 1515
Concordes operi devota mente studentes.
Hoc tamen ipse Pater *socio cum Præsule* (p) templum,
Ante die decima quam clauderet ultima vitæ
Lumina præsentis, Sophiæ sacraverat almæ.
Ergo ministrator clarissimus ordine sacro 1520
Præsul perfectus; meritis plenusque dierum,
Tradidit *Eanbaldo* (q) dilecto lætus alumno
Ponti-

*1 *Farum*, i. e. candelabrum.

NOTÆ.

(o) *Edvin Rex*] De Edvino hæc intelligas Rege Northanumbrorum, de quo Ven. Beda Libr. II. Hist. Eccles. Angl. Cap. XIV. hæc narrat: " Baptizatus est autem (Eduinus Rex) Eboraci die sancto Paschæ pridie Iduum Aprilium (627) in Ecclesia S. Petri Apostoli, quam ibidem ipse de ligno, cum catechizaretur, atque ad percipiendum baptisma imbueretur, citato opere construxit. " Hæc Bedæ narratio difficulter cum ista nostri Poëtæ combinatur, nisi transpositis verbis ita intelligas, quod Eduvin Rex grandem e ligno construxerit aram, quam Præsul Ælbertus post integrum demum seculum texit argento, auro gemmisque, atque ob amorem S. Pauli, mutato titulo S. Petri, illam illius honori dedicaverit. Vide de hoc Rege plura supra Vers. 194. seqq.

(p) *Eanbaldo*, qui viventi & resignanti successit anno DCCLXXVIII. Mensis Sept. initio. Vid. infra Vers. 1564. & 1582.

(q) Primus hic est hujus nominis Eboracensis Episcopus; cui anno DCCXCVI. successit alter Eanbaldus, ad quem scripsit ALCUINUS Epist. L.

Pontificale decus, ſibimet ſecreta petivit
Septa, Deo ſoli quo jam ſervire vacaret.
1525 Tradidit aſt alio*1 caras ſuper omnia gazas
Librorum nato, Patri qui ſemper adhæſit,
Doctrinæ ſitiens haurire fluenta ſuetus:
Cujus ſi curas proprium cognoſcere nomen,
Fronte ſua ſtatim præſentia carmina prodent(r).
1530 His diviſit opes diverſis ſortibus; illi
Eccleſiæ regimen, theſauros, rura, talenta:
Huic Sophiæ ſpecimen, ſtudium, ſedemque, libroſque,
Undique quos clarus collegerat ante Magiſter,
Egregias condens uno ſub culmine gazas.
1535 Illic invenies veterum veſtigia Patrum,
Quidquid habet pro ſe *latio Romanus* in orbe,
Græcia vel quidquid tranſmiſit clara *Latinis:*
Hebraicus vel quod populus bibit imbre ſuperno,
Africa luciſluo vel quidquid lumine ſparſit.
1540 Quod Pater *Hieronymus*, quod ſenſit *Hilarius*, atque
Ambroſius Præſul, ſimul *Auguſtinus*, & ipſe
Sanctus *Athanaſius*, quod *Oroſius* edit avitus*2:
Quidquid *Gregorius* ſummus docet, & *Leo* Papa;
Baſilius quidquid, *Fulgentius* atque coruſcant.
1545 *Caſſiodorus* item, *Chryſoſtomus* atque *Johannes.*
Quidquid & *Althelmus* docuit, quid *Beda* Magiſter,
Quæ *Victorinus* ſcripſere, *Boëtius:* atque
Hiſtorici veteres, *Pompejus*, *Plinius*, ipſe
Acer *Ariſtoteles*, Rhetor quoque *Tullius* ingens.
1550 Quid quoque *Sedulius*, vel quid canit ipſe *Juvencus*,
Alcuinus (s) & *Clemens*, *Proſper*, *Paulinus*, *Arator*,
Quid *Fortunatus*, vel quid *Lactantius* edunt.
Quod *Maro Virgilius*, *Statius*, *Lucanus* & *Auctor:*
Artis Grammaticæ vel quid ſcripſere Magiſtri;
1555 Quid *Probus* atque *Focas*, *Donatus*, *Priſcianusve*,
Servius, *Euticius*, *Pompejus*, *Comminianus.*
Invenies alios perplures, Lector, ibidem
Egregios ſtudiis, arte, & ſermone Magiſtros,
Plurima qui claro ſcripſere volumina ſenſu:
1560 Nomina ſed quorum præſenti in carmine ſcribi
Longius eſt viſum, quam plectri poſtulet uſus.
His ita diſpoſitis complens ſua tempora ſummus
Antiſtes, totus meritis maturus & annis,
Poſt annos binos, menſes ſimul atque quot annos,
1565 Ex quo ſepta ſacer Præſul ſecreta petivit;
Diſcipulis coram Paſtor, Patriarcha, Magiſter,
Tranſit ad æthercam lætus feliciter aulam.
Hanc tamen hanc citius lugubris, mea fiſtula, partem
Deſere, ne pereas lachrymarum gurgite merſa,
1570 Dum properas portum velis hucuſque ſecundis,
Quid memorare ſtudes nobis mœſtiſſima fata?
Cum ſubito ante oculos cunctis mors invida noſtros
Lumina ſupremo clauſit veneranda ſopore
Pontificis ſummi, noſtri Patris atque Magiſtri.
1575 O nobis! o nigra dies! o clara ſed illi!
Nos ſine Patre dies orphanos ille reliquit,
Fletibus, exilio, duroque labore gravatos.
Reddidit aſt illum patriæ Patrique ſuperno,
Fletibus, exilio, duroque labore ſolutum.
1580 Jam cui *Chriſtus* amor, potus, cibus, omnia *Chriſtus;*
Vita, fides, ſenſus, ſpes, lux, via, gloria, virtus.
Qui decimo & quarto ſummi dormivit in anno
Ordinis accepti, octavo ſub ſole Novembris(t),
Dum gravis illa dies ſexta fulgebat in hora.
1585 Ejus ad exequias magnum concurrerat agmen,
Cum Clero Præſul, populus, juveneſque, ſeneſque,
Patris honorifice curantes condere corpus.
O Pater, o Paſtor, vitæ ſpes maxima noſtræ:
Te ſine nos ferimur turbata per æquora mundi,
1590 Te duce deſerti variis involvimur undis,
Incerti qualem mereamur tangere portum.
Dum ſol noxque ſibi cedunt, dum quatuor annus
Dividitur vicibus, creſcunt dum germina terris;
Sydera dum lucent, trudit dum nubila ventus;
1595 Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt.
Hic ego dum volui certo te ſine, *Thalia*,
Claudere, res noſtris occurrit geſta diebus.
Feſſa licet paucos quapropter adhuc cane verſus,
Atque mei pueri cauſam ſuccinge parumper,
1600 Cui quoque præſentem teſtem me contigit eſſe.
Ergo fuit quidam juvenis nutritus in urbe
Euboriaca, ſimplex animo, ſed fervidus actu:
Quique meæ rexit puerilis tempora vitæ
Conſilio, ſolus quadam qui nocte ſuetis
1605 Inſiſtit precibus Chriſti Genitricis in aula.
Tunc lux alma domum ſubito repleverat illam,
Et cum luce ſimul venit vir veſtibus albis,
Fulgidus aſpectu, ſtatu ſublimis honeſto,
Et blandis juvenem nimio terrore cadentem
1610 Elevat alloquiis, librumque oſtendit apertum.
Perlegit hunc juvenis, dixit cui codice clauſo
Candidus ille: *ſciens iterum majora videbis.*
His dictis, ſubito nitidus diſparuit hoſpes.

*1 *l.* alii — nempe ALCUINO. *2 *al.* acutus.

NOTÆ.

(r) Poetæ quidem nomen haud apparet in MS. Cod. Monaſterii S. Theodorici, ait Mabillonius; ALCUINI vero nomen huic carmini fuiſſe præſixum vel ex hoc ſolo loco ſatis erui poteſt.

(s) *Alcuinus]* Hinc Oudinus conjicit, ALCUINUM non eſſe hujus Poematis auctorem, qui utique ſe viventem ſanctis Doctoribus non accenſuiſſet. Aſt ego loco Alcuinus, Alcimus vel Alcinous legendum exiſtimo.

(t) Hovedenus ad annum DCCLXXX Alberti ſeu Ælberti Epiſcopi Eboracenſis obitum ad hunc annum memorat, quod quidem ex hoc loco confirmatur. Superius enim ad Vers. 1396 ex eodem Hovedeno, Mabillonio & Alforto notavimus, Ælbertum ſedem illam Epiſcopalem adiiſſe anno DCCLXVI. Huic vero anno ſi quatuordecim, quibus poſt adeptam dignitatem, teſte Poeta noſtro, ſupervixit, addantur, prodit annus DCCLXXX. Superius quoque Vers. 1563 & ſeqq. dicitur, B. Ælbertum, poſtquam relicto Epiſcopatu in ſolitudinem ſeceſſit, & Eanbaldo diſcipulo ſuo Pontificale decus tradidit, duobus adhuc annis ac totidem menſibus vixiſſe. Hinc igitur colliges, hunc Ælberti ſeceſſum & Eanbaldi ordinationem contigiſſe anno DCCLXXVIII. Menſe Septembri. Vid. Mabill. Libr. XXV. Annal. pag. 255. N. XI.

Hinc quoque post aliquos non longo tempore menses
1615 Percutitur juvenis currenti peste per artus,
Ægrotusque diu dubia sub morte jacebat,
Angustis retrahens perituram naribus auram;
Inque meis recubans manibus, tunc spiritus ejus
Est raptus subito, corpusque remansit inane.
1620 Post spatium rediens, iterum sed membra movebat,
Et mihi narrabat, quidam quod duxerat illum
Ad loca pulchra nimis, multos ubi vidit ovantes,
Ignotos notosque simul, sed maxime sanctæ
Illius Ecclesiæ lætos agnovit alumnos.
1625 Qui mox suscipiunt placidis amplexibus illum,
Et secum penitus semper retinere volebant,
Sed cito ductor eum converso calle reduxit
Ad proprium corpus, dicens, quod solis ad ortum
Jam melius habiturus eris; de Fratribus alter
1630 Sed hodie moriturus erit, cujusque paratam
Vidisti sedem. Juvenem nec sermo fefellit.
Nam cito convaluit, dum sol rutilabat ad ortum;
Ante diem medium fuerat sed mortuus alter.
Ille tamen juvenis parvum post tempus, eodem
1635 Anno percutitur populantis peste doloris,
Atque mihi statim morbo prædixit in illo:
Hac lue jam moriar, cito carnis claustra relinquam.
Nec secus evenit, quoniam vis magna doloris
Crevit, & extremam juvenem deduxit in horam.
Qui tenui moriens animam traducere flatu 1640
Dum cæpit, fuerat vigilans e fratribus unus,
Vir probus & verax, vidit qui culmine ab alto
Descendisse virum facie seu veste coruscum,
Et posuisse suum mox os morientis ad ora,
Blandius amplexus manibus quoque membra cubantis: 1645
Regressusque animam solvens de carcere carnis
Evexit volitans secum super astra polorum.
Hæc ego nauta rudis teneris congesta carinis,
Per pelagi fluctus & per vada cæca gubernans,
Euboricæ ad portum commercia jure reduxi; 1650
Utpote quæ proprium sibi me nutrivit alumnum,
Imbuit & primis utcunque verenter ab annis.
Hæc idcirco cui propriis de *Patribus*, atque
Regibus & Sanctis ruralia carmina scripsi.
Hos pariter sanctos, tetigi quos versibus istis, 1655
Deprecor, ut nostram mundi de gurgite cymbam
Ad portum vitæ meritis precibusque gubernent.

CARMEN CCLXXXII.

AD FRIDUCINUM. (u)

Cartula percurrens *Friducino* (x) fer mea salve
Perpetuum nato, pacis in ore tuo.
Dulcis amor Patris, valeas dic semper ubique
Cum pietate sacra & prosperitate bona.
Per loca sancta tui sanctorum, Nate, fidelis
Sis memor *Albini* semper in ore pacis.
Esto pius, mitis, cauto moderamine pergens,
Consilio prudens, & pietate potens.
In sermone quidem verax, & corde fidelis,
Conlaudans Christum oris in officio.
Sedulus in precibus, Sanctorum maxime templis,
Ne te prætereat ullius auxilium.
Sobria cum sociis faciens convivia justis,
Pauperibus largus ceu miserisque pater.
Prohibeas propria sceleratis castra rapinis,
Ne cuiquam tulerint vi sua forte tui.
Sanctus ait: Justum non vidi nempe relictum,
Ejus egens semen non ego pane sacro.
Pauperis ad thronum clamor conscendit Olimpi,
Audiet & Christus illius ipse preces.
Non tua mensa precor furtis vel forte rapinis,
Vel miserum spoliis ipsa domus redolet.
Sæpius Altithroni tibi sit conviva sacerdos,
Et Christi famulus, vel miser atque vagus;
Quam verbosa malis persona adsueta loquellis,
Auribus ingeminans verba nefanda tuis.

Aliud Carmen ad Quemdam.

Musa volans veniat *Moni* * 1 magno ferre salutem
Cui Deus æternum tribuat per sæcula salve:
Quem precibus Christo Sanctorum turba per orbem
Assiduis Domino commendet sancta precamur.
Ut sanus veniat, veniente tempore, Natus
Albini Patris, præclaram lætus ad urbem,
Qua sanctus sancto *Martinus* corpore pausat.
Quod præstare precor nobis, pia gratia Christi.
Sed tu, Nate, Deo placidis servire memento
Moribus, ut mitis semper te protegat ille;
Prospere per terras ignotas ducat euntem,
Gaudentem nobis clemens iterumque reducat.
Quo pergas, vel quid facias circumspice cautus,
Sis memor atque tuam propriam servare salutem.
Noli, Nate, precor, multo te perdere vino,
Non escis, ille est quoniam sat pestifer orbis.
Ex esca & potu morbi generantur amari.
Noxius & nimium jam pendet in arbore fructus,
Incautus quorum mox infirmabitur esu.
Sit quoque lingua tibi verax & sermo salubris;
Sit cibus atque potus multum moderatus in ore.
Sit vigil in precibus pectus & pura voluntas,
Laudibus in Domini Sanctorum per loca Patrum.

ORDO

* 1 *f.* Monna ad quem est Epist. CXXXIX.

NOTÆ.

(u) Vide Epist. CCXX. ad Friduinum; nec puto hunc diversum esse ab eo, qui hic appellatur Friducinus.

(x) Hoc Carmen descriptum ex Cod. MS. Harlejano, de quo plura diximus in *Monito prævio* ad Mantissam Epistolarum Tom. I. pag. 222. Inde quoque extraximus Epistolam CCXX ad Friduinum Abbatem Gerwicensem, qui idem videri possit cum isto Friducino, nisi quod hunc natum fidelem vocet, illum vero ut Patrem veneretur.

ORDO CARMINUM
novæ Editionis comparatus cum veteri.

Edit. nov.	Edit. vet.	Edit. nov.	Edit. vet.	Edit. nov.	Edit. vet.
1	1	45 }	70	89 }	148
2	*Ex Baronio extra ord. pag.* 686	46 }		90 }	
3	49	47	71	91	149
4	50	48	72	92	150
5	202	49	73	93	151
6	*Ex Lambecio.*	50	74	94	152
7	24	51	75	95	153
8	25	52	76	96	154
9	26	53	77	97	155
10	27	54	78	98	156
11	28	55	79	99	157
12	29	56	80	100	158
13	30	57	81	101	159
14	31	58	82	102	162
15	32	59	83	103	163
16	33	60	84	104	164
17	34	61	85	105	165
18	35	62	86	106	198
19	36	63	87	107 }	203
20	37	64	88	108 }	
21	38 & 39	65	89	109 }	
22	40 & 41	66	125	110 }	
23	42	67	126	111	204
24	43	68	127	112	205
25	44	69	128	113	206
26	45	70	129	114	207
27	47	71	130	115	208
28	53	72	131	116	209
29	54	73	132	117	210
30	55	74	133	118	211
31	56	75	134	119 }	224
32	57	76	135	120 }	
33	58	77	136	121	225
34	59	78	137	122	226
35	60	79	138	123	227
36	61	80	139	124	228
37	62	81	140	125 }	229
38	63	82	141	126 }	
39	64	83	142	127 }	230
40	65	84	143	128 }	
41	66	85	144	129 }	231
42	67	86	145	130 }	
43	68	87	146	131	232
44	69	88	147	132	233

Edit. nov.	Edit. vet.	Edit. nov.	Edit. vet.	Edit. nov.	Edit. vet.
133	234	183	99	233	261
134	235	184	100	234	264
135	236	185	101	235	265
136	237	186	102	236	183
137	238	187	103	237	188
138	239	188	104	238	201
139	240	189	105	239	212
140	241	190	106	240	213
141	242	191	107	241	214
142	243	192	108	242	256
143	244	193	109	243	215
144	245	194	110	244	ex MS. S. Emm.
145	246	195	111	245	254
146	247	196	112	246	255
147	248	197	113	247	258
148	249	198	114	248	262
149	250	199	115	249	263
150	251	200	121	250	167
151	2	201	172	251	168
152	ex vita S. Liudg.	202	173	252	169
153	4	203	174	253	170
154	5	204	175	254	171
155	6	205	176	255	181
156	7	206	260	256	182
157	8	207	266	257	160
158	9	208	199	258	161
159	10	209	118	259	ex MS. Sal.
160	11	210	ex MS. Sal.	260	199
161	12	211	119	261	223
162	13	212	120	262	220
163	14	213	190	263	259
164	15	214	191	264	ex MS. Sal.
165	16	215	ex MS. Sal.	265	51
166	17	216	193	266	132
167	18	217	194	267	124
168	19	218	195	268	267
169	20	219	196	269	269
170	21	220	197	270	ex MS. Sal.
171	22	221	198	271	46
172	23	222	199	272	122
173	52	223	189	273	220
174	90	224	216	274	253
175	91	225	252	275	257
176	92	226	272	276	192
177	93	227	184	277	Mabill.
178	94	228	221	278	Mabill.
179	95	229	222	279	166
180	96	230	268	280	178
181	97	231	270	281	ex Editione Thomæ Gale
182	98	232	271	282	ex MS. Harlei.

ORDO CARMINUM
veteris Editionis comparatus cum nova.

Edit. vet.	Edit. nov.
1	1
2	151
3 *suppositum Tom. II. p.* 549.	
4	153
5	154
6	155
7	156
8	157
9	158
10	159
11	160
12	161
13	162
14	163
15	164
16	165
17	166
18	167
19	168
20	169
21	170
22	171
23	172
24	7
25	8
26	9
27	10
28	11
29	12
30	13
31	14
32	15
33	16
34	17
35	18
36	19
37	20
38, 39	21
40, 41	22
42	23
43	24
44	25
45	26
46	271
47	27
48 *suppositum Tom. II.* 548.	
49	3
50	4
51	265
52	173
53	28
54	29
55	30
56	31
57	32
58	33
59	34
60	35
61	36
62	37
63	38
64	39
65	40
66	41
67	42
68	43
69	44
70	45 & 46
71	47
72	48
73	49
74	50
75	51
76	52
77	53
78	54
79	55
80	56
81	57
82	58
83	59
84	60
85	61
86	62
87	63
88	64
89	65
90	174
91	175
92	176
93	177
94	178
95	179
96	180
97	181
98	182
99	183
100	184
101	185
102	186
103	187
104	188
105	189
106	190
107	191
108	192
109	193
110	194
111	195
112	196
113	197
114	198
115	199
116 *suppositum Tom. II.* 552.	
117 *suppositum Tom. II.* 552.	
118	209
119	211
120	212
121	200
122	272
123	266
124	267
125	66
126	67
127	68
128	69
129	70
130	71
131	72

Edit. vet.	Edit. nov.
132	73
133	74
134	75
135	76
136	77
137	78
138	79
139	80
140	81
141	82
142	83
143	84
144	85
145	86
146	87
147	88
148	89 & 90
149	91
150	92
151	93
152	94
153	95
154	96
155	97
156	98
157	99
158	100
159	101
160	257
161	258
162	102
163	103
164	104
165	105
166	279
167	250
168	251
169	252
170	253
171	254
172	201
173	202
174	203
175	204
176	205
177 *suppositum Tom. II.* 552.	
178	280
179 *suppositum Tom. II.* 546.	
180 *editum post Ep. IX. T. I. p.* 16.	

Edit. vet.	Edit. nov.
181	255
182	256
183	236
184	227
185 *suppositum Tom. II.* 551.	
186 *suppositum Tom. II.* —	
187 *suppositum Tom. II.* —	
188	237
189	223
190	213
191	214
192	276
193	216
194	217
195	218
196	219
197	220
198	106 & 221
199	222
—	208
—	260
200	273
201	238
202	5
203	107
—	108
—	109
—	110
204	111
205	112
206	113
207	114
208	115
209	116
210	117
211	118
212	239
213	240
214	241
215	243
216	224
217, 218 } *suppositum Tom. II.* 550.	
219 *post Epist. XLI. Tom. I. p.* 57.	
220	262
221	228
222 *omissa parte dubia* (*haec pars T. II.* 456. *a.*)	229
223	261

Edit. vet.	Edit. nov.
224	119 & 120
225	121
226	122
227	123
228	124
229	125 & 126
230	127 & 128
231	129 & 130
232	131
233	132
234	133
235	134
236	135
237	136
238	137
239	138
240	139
241	140
242	141
243	142
244	143
245	144
246	145
247	146
248	147
249	148
250	149
251	150
252	225
253	274
254	245
255	246
256	242
257	275
258	247
259	263
260	206
261	233
262	248
263	249
264	234
265	235
266	207
267	268
268	230
269	269
270	231
271	232
272	226

OPERUM
BEATI PATRIS FLACCI ALBINI
SEU
ALCUINI
CAROLI MAGNI MAGISTRI
TOMI SECUNDI
PARS QUARTA,

CONTINENS OPUSCULA
1.mo de Grammatica. 2.do de Orthographia. 3.tio de Rhetorica. 4.to de Dialectica. 5.to Disputationem PIPPINI cum ALBINO Scholastico. 6.to quædam fragmenta de saltu Lunæ & Bissexto &c.

PRÆFATIO.

HAud, puto, ægre ferent Viri Eruditi, quod inter hæc genuina B. ALCUINI Opuscula non reperiant *Librum illum incompletum de septem Artibus*, quem tamen CL. QUERCETANUS Scriptori nostro ex fide veteris Codicis JAC. SIRMONDI attribuit, & suæ Editioni a pag. 1246 & seqq. inseruit. Enimvero adeo perspicuum mihi videtur, nihil hujus libri ad ALCUINUM nostrum pertinere, ut in ipsa statim Præfatione illi præfixa verus se auctor manifestet prodatque, is ipse nimirum, qui scripsit *Librum divinarum Institutionum: Superior Liber*, inquit, *Domino præstante completus, Institutionum videlicet divinarum continet Lectionum; hic triginta tribus titulis noscitur comprehensus .... Nunc tempus est, ut*

aliis septem titulis secularium Lectionum præsentis Libri textum percurrere debeamus; Est vero omnium Eruditorum consensu, & omnium Codd. MSs. fide, verus *divinarum Institutionum & simul secularium Lectionum*, septem titulis, nimirum de Grammatica, de Rhetorica, de Dialectica, de Arithmetica, de Musica, de Geometria, de Astronomia, comprehensarum, Auctor M. *Aurelius Cassiodorius Senator*, quod pluribus argumentis demonstratum dedit doctissimus Congr. S. MAURI Monachus D. GARETIUS Oper. Aurel. Cassiodorii, in Præfatione pag. 10. Edit. Venet. anni 1729. Cum igitur hic Liber *de septem artibus* inscriptus (cujus quidem non nisi duo priora capita, eaque admodum mutilata exhibet QUERCETANI Editio) partus sit B. ALCUINO certissime suppositus, & apud Cassiodorium Tom. II. a pag. 528 integer extet suo vero parenti assertus, illum, non invitis, reor, Viris Eruditis, a genuinis ALCUINI Opusculis rescindendum censuimus.

Initium igitur hujus partis capimus a Dialogo de arte Grammatica, quem excipiet libellus de Orthographia noviter repertus; Hunc sequitur Dialogus de arte Rhetorica, & alius de Dialectica; cui subjungitur Disputatio PIPPINI cum ALBINO Scholastico: quibus demum addimus quasdam lucubrationes, & fragmenta de cursu & saltu Lunæ ac Bissexto, quæ ex Codd. MSs. eruimus, & ALCUINO tanquam vero Auctori, ob rationes in Monitis prævîis proferendas, tribuimus. Dolendum profecto reliqua, quæ ALCUINUS de Arithmetica, Geometria, Musica, Arte metrica & Astronomia certissime scripsit, ut plurimum periisse. Certe ALCUINUM, postulante Imperatore CAROLO, non tantum de Grammatica & Dialectica, sed etiam de Musica scripsisse, vitæ illius Scriptor testatur. Institutiones quoque Artis Arithmeticæ ac Astronomiæ eidem Imperatori non ore tantum tradidisse, sed etiam calamo exarasse, ex initio Dial. de Rhetorica colligi posse videtur, ubi ALCUINUS CAROLUM ita loquentem inducit: *Ex quo mihi paucis tuis responsionibus januas Rhetoricæ artis vel Dialecticæ subtilitatis claustra aperuisti, valde me in ejus rationes fecisti intentum; maxime, quia me in cellaria* **Arithmeticæ** *disciplinæ pridie sagaciter induxisti, vel* **Astrologiæ** *splendore illuminasti.* Quæ verba sane innuunt, ALCUINUM, antequam hunc de Rhetorica dialogum scripsisset, similem quoque de Arithmetica & Astronomia confecisse. Demum inter scripta ALCUINI a Trithemio Libr. II. de Viris illustribus Ord. S. Ben. Cap. XXVI. recensetur liber *de Arte Metrica*; & sane ipse ALCUINUS discipulis suis Franconi & Saxoni promittit, pleniorem se de Metrica Ratione informationem daturum. *Plenius hæc*, respondet ad quæstionem de communibus syllabis, *vita comite* **in metrica ratione** *vobis, filii monstravero.* Et paulo post: *Aptius hæc in* **illa metrorum subtilitate** *intelligetis; quia pedes & accentus nisi ex brevibus longisque syllabis nequeunt intelligi.* Verum hæc omnia vel rerum edax tempus consumpsit; vel in necdum perquisitis forulis etiamnum forte delitescunt, a feliciore manu aliquando reperienda.

Interim ex his, quæ nunc ex Codd. variis MSs. in lucem proferimus multo emendatiora, quam unquam prodiere, attentus Lector intelliget, B. ALCUINUM non in Exegeticis solum, Dogmaticisque scientiis; sed in profanis quoque literis, & liberalibus Artibus apprime versatum, immo inter ævi sui Doctores facile primum fuisse: *Omnibus enim*, ait Canisius, *omnia factus est, Theologis Theologus, Dialecticis Dialecticus, Musicis Musicus, Rhetor Rhetoribus, Grammaticis Grammaticus, atque adeo puer pueris, ut omnes lucrifaceret.* Quod ipsum de semet prædicat in Epist. XXXVIII ad CAROLUM, pag. 53 ita scribens: *Ego Flaccus vester... aliis per tecta S. Martini sanctarum mella Scripturarum ministrare satago; alios vetere antiquarum disciplinarum mero inebriare studeo; alios Grammaticæ subtilitatis enutrire pomis incipiam; quosdam stellarum ordine, ceu picto cujuslibet magnæ domus culmine, illuminare gestio; plurima pluribus factus, ut plurimos ad profectum sanctæ Dei Ecclesiæ & ad decorem imperialis regni vestri erudiam.*

TOMI II. PARTIS IV.
OPUSCULUM PRIMUM
GRAMMATICA.
MONITUM PRÆVIUM.

PRæsens Opusculum ex bino dialogo constat; primus inter Magistrum & discipulos, qui quasi præliminaris instructio est ad veram sapientiam acquirendam, ad quam per Grammaticam, Rhetoricam, Dialecticam, Arithmeticam, Geometriam, Musicam, & Astrologiam veluti per gradus ascendendum esse Magister docet; atque ideo huic primo dialogo in Cod. MS. Frisingensi singularis hæc præmittitur inscriptio: Disputatio de vera Philosophia.

Alter dialogus, qui proprie de Arte Grammatica est, tres habet interlocutores, Magistrum nempe, duosque pueros, unum Saxonem, alterum Franconem. Quanti hanc B. Alcuini Grammaticam fecerit celebris ille Notkerus Balbulus, ex illius ad Salomonem suum discipulum, postea Constantiensis Ecclesiæ Episcopum, verbis æstimari potest: ALBINUS, *inquit*, talem Grammaticam condidit, ut Donatus, Nicomachus, Dositheus, & noster Priscianus in ejus comparatione nihil esse videantur. *Sed hoc quidem elogium nimium est; videri tamen possit, hanc Grammaticam ratione methodi, qua tractatur, multis aliis utilitate præstare; quod judicium est D. Riveti Hist. Lit. de la France Tom. IV. pag.* 317. *Num. XXI. De eadem Grammatica, de egregiis doctrinis in illa repertis, deque duobus pueris Saxone & Francone copiose & erudite commentatus est Illustris D. Jo. Guilielmus de Berger Eloquentiæ Professor Publicus, bina dissertatione* de Eruditione Saxonis Carolini *Vitembergæ habita Anno MDCCXLI. Cujus copiam mihi fecit vir celeberrimus atque ob singularem eruditionis copiam clarissimus D. Christ. Adolphus Klotzius Regi Borussiæ a consiliis aulicis.* (Pezius Tom. I. Thes. Anecdot. pag. 8.)

Primus hoc Opusculum in publicum produxit Canisius Tom. V. Lect. Antiq. pag. 988 *& seqq. & apud Basnage Tom. II. Part. I. pag.* 506. *Posthac illud Collectioni veterum Grammaticorum Putschii, quæ Anno MDCV. Hanoviæ prodiit, insertum fuit.*

Hic vero hanc B. Alcuini Grammaticam ad Codd. MSs. vetustissimos & optimæ notæ Frisingensem & S. Emmerami diligenter emendatam exhibemus, sublatis plurimis mendis, expletisque lacunis in Editione D. Quercetani extantibus, quæ omnia more nostro, his [ ] signis conclusa significamus.

DISCIPULI. MAGISTER.

DISCIP. AUdivimus, o doctissime Magister! sæpius te dicentem, quod Philosophia esset omnium virtutum magistra, & hæc sola fuisset, quæ inter omnes seculi divitias nunquam miserum se possidentem reliquisset. Incitasti nos, ut vere fatemur, his dictis ad tam excellentis felicitatis indagationem, scire cupientes, quæ esset hujus magisterii summa, vel quibus gradibus ascendi potuisset ad eam. Ætas [enim*] nostra tenera est, & te non dante dexteram sola surgere satis infirma est. Animi vero nostri naturam esse intelligimus in corde, ceu oculorum in capite. Oculi itaque si splendore solis, vel alia qualibet lucis præsentia asperguntur, perspicacissime, quidquid obtutibus occurrit, discernere valent: ceterum sine lucis accessu in tenebris manere notissimum est. Sic animi vigor acceptabilis est sapientiæ, si erit, qui eum illustrare incipiat.

* Edit. [igitur]

MAGISTER. Bene siquidem, filii! comparationem oculorum & animi protulistis. Sed *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, illuminet mentes vestras, ut in ea proficere valeatis Philosophia, quæ nunquam, ut dixistis, deserit possidentem. (Joan. I. 9.)

D. Scimus, Magister! scimus certissime, quod ab eo postulandum est, qui dat affluenter, & nulli improperat. Nos tamen morulis quibusdam instruendi sumus, & quasi infirmi tardiore gressu ducendi, quousque aliquid fortitudinis adcrescat in nobis. Ignem siquidem silex naturaliter habet in se, qui solet exire ad ictus. Naturale itaque est mentibus humanis scientiæ lumen, sed nisi crebra doctoris intentione excutiatur, in se quasi scintilla in silice latet. M. Est equidem facile viam vobis demonstrare sapientiæ, si eam tantummodo propter Deum [propter rerum scientiam], propter puritatem animæ, propter veritatem cognoscendam, etiam & propter seipsam diligatis; & non propter humanam laudem, vel honores seculi, vel etiam divitiarum fallaces voluptates, quæ omnia

quanto plus amantur, tanto longius aberrare faciunt a vero ſcientiæ lumine iſta quærentes: velut ebrius domum, quo tramite revertatur, ignorat.

D. Fatemur ſcilicet nos beatitudinem amaſſe: ſed ſiqua poſſit in hoc ſeculo eſſe, ignoramus. M. Eſt enim mentibus hominum veri boni naturaliter inſerta cupiditas: ſed ad falſa quædam plurimos eorum devius error abducit. Quorum quidem alii maximam felicitatem divitiis abundare credunt*, alii honoribus gaudent, alii potentia congratulantur, alii voluptatibus delectantur, alii laudibus inhiant. Quæ diligentius conſiderata tantis implicantur calamitatibus, ut vix aliquid beatitudinis habere videantur. Hæc enim ſibi ſomniantes veram aliqui felicitatem fore exiſtimant, & dum eos ad verum bonum naturalis intentio ducit, multiplex tamen error propter ignorantiam abducit.

* al. credentes

D. Quis ſanum ſapiens hæc eſſe tranſitoria ignorat? tamen hujus vitæ viatorem horum abundantia adjuvari quis neſciat? M. Moderatus eorum uſus adjuvat, nimius gravat. Unde philoſophicum illud valet elogium: *Ne quid nimis.*

D. Notum eſt, omnia nimia nocere. Sed uſque ad quem finem eorum eſt, quæ paulo ante numeraſti, abundantia petenda? M. Quantum neceſſitas corporis exigit: & quantum ſapientiæ expoſtulat ſtudium.

D. Perfectorum eſſe arbitramur hujusmodi rationis frenis animarum curſus coercere. M. Ad hanc ſcilicet perfectionem, dum ætas floret, dum animus viget, vos, filii, cohortor.

D. Duc, age, & reduc per divinæ vias rationis, & ad hujus cacumen perfectionis transfer. Nam, licet impari greſſu, te ductorem ſequimur. M. Quid homo, rationale animal, meliore parte immortalis, tui Conditoris imago, quid propria perdis? quid aliena petis? cur infima quæris, & ſumma relinquis?

D. Quæ ſunt propria, vel quæ aliena? M. Aliena ſunt, quæ extra quæruntur, ut divitiarum congregatio: Intra, ſapientiæ decus. Igitur tu, o homo! ſi tuiipſius compos eris, poſſidebis, quod nec unquam amittere dolebis, nec ulla tibi fortuna auferre valebit. Quid igitur, o mortales, extra petitis, dum intra habetis, quod quæritis?

D. Felicitatem quærimus. M. Bene quæritis, ſi manentem quæritis, & non fugientem. Videtis, quam multis amaritudinibus terrena felicitas adſperſa eſt, quæ nulli vel tota proveniet, vel fida permanet, quia nil non mutabile præſentis vitæ inveniri poteſt. Quid pulchrius luce? & hæc tenebris ſuccedentibus obfuſcatur. Quid floribus venuſtius æſtatis? qui tamen hiemalibus frigoribus pereunt. Quid ſalute corporis ſuavius? & quis hanc perpetuam habere confidit? Quid tranquilla pace jucundius? & tamen ſæpe hæc triſti discordiarum fomite irritatur.

D. Hæc omnia ſic ſe habere, ſicut dicis, non dubitamus. Sed quorſum iſta? M. Ut ex majoribus minora cognoſcatis.

D. Quonam modo? M. Si cœlum terraque ſuis ſemper viciſſitudinibus mutantur, generalis omnium [mortalium] pulchritudo & utilitas; quanto magis cujuslibet rei ſpecialis delectatio tranſitoria eſſe neceſſe eſt? Et cur ea amari debent, quæ permanere nequeunt? Quid vos homines de [nominis*] laude, de honoris dignitate, de divitiarum congregatione cogitatis? Legiſtis Crœſi divitias, Alexandri famam, Pompeji honorem? Et quid hæc perituris proderunt? dum quisque illorum immatura morte cum magno quæſitam labore cito perdidit gloriam, minuitque quodammodo propriæ integritatem ſcientiæ*, qui ex alienis ſibi ſermunculis laudem quærit. Quid de divitiis congregandis ſtudetis, quæ vel deſerunt, vel deſeruntur? quæ effundendo quam ſervando melius ditant*? Siquidem avaritia odioſos, claros largitas facit. Quarum abundantia nonniſi ex aliorum indigentia* congeritur. Quid honores fomenta ſuperbiæ quæritis? Nonne unus eſt omnium Pater? Et cur injuriam facitis Conditori veſtro pejora amando, & meliora amittendo? Ille genus humanum terrenis omnibus præſtare voluit, vos dignitatem veſtram infra infima quæque detruditis. Quanto melius eſt interius ornari, quam exterius, animam perpetuam ſplendore polire.

* Edit. [hominis]

* MS. juſtitiæ

* MS. nitent

* MS. indulgentia

D.

D. Quæ ſunt animæ ornamenta [perpetua?] M. Primo omnium ſapientia, cui vos maxime ſtudere cohortor*. *MS. ſuadeo

D. Unde ſcimus ſapientiam eſſe perpetuam? Et ſi hæc omnia, quæ ante numeraſti, tranſitoria ſunt, cur non & horum ſcientia pertranſit? M. Animam putatis eſſe perpetuam?

D. Non ſolum putamus, ſed etiam certiſſime ſcimus. M. Eſtne ſapientia decus & dignitas animæ?

D. Eſt vere. [M. Quomodo abſque ſapientia, decore ſuo, anima feliciter poterit eſſe perpetua? Nonne abſque ratione eſt, animam abſque decore & dignitate ſua eſſe perpetuam?] Conſequens videtur utramque eſſe perpetuam, animam ſcilicet & ſapientiam. Videtiſne quolibet caſu ſæpiſſime divitias habentem deſerere, & omnes ſeculi honores multoties minui? Hæc reſtituta ſunt ex Cod. MS. Friſing.

D. Videmus itaque, ut ne regni quidem potentia perduret*. M. Quid divitiæ ſine ſapientia? *MS. uti... perdurat.

D. Quod corpus ſine anima, Salomone dicente: *Quid proſunt divitiæ ſtulto, cum ſapientiam emere non poſſit?* M. Nonne hæc eſt, quæ humilem exaltat, & erigit de ſtercore pauperem, ut ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat? Prov. XVII. 16.

D. Eſt quidem, ſed quam ſpecioſa in habendo, tam laborioſa in adquirendo. M. Quis miles ſine certamine coronabitur? Quis agricola ſine labore abundat panibus? Nonne vetus proverbium, radices literarum eſſe amaras, fructus autem dulces? Igitur & noſter Orator in Epiſt. ad Heb. idem probat. Omnis quidem diſciplina in præſenti non videtur eſſe gaudii ſed mœroris; poſtea [vero] pacatiſſimum fructum exercitatis in ea adfert juſtitiæ.

D. Duc, age, quo libeat, ſequimur libenter, quia ſpes præmii ſolet laborem relevare. Omnis quippe, qui arat, in ſpe arat percipiendi fructus. Fertur itaque, dum Diogenes magnus ille Philoſophus omnes ſuos a ſe expulit diſcipulos dicens: Ite, quærite vobis magiſtrum, ego vero [inveni] mihi, ei ſolus Plato adhæſit, & quadam die lutulentis pedibus ſuper exſtructum magiſtri lectulum cucurrit adſidere doctori, quem Diogenes baculo ferire minitabatur; cui puer inclinato capite reſpondit: Nullus eſt tam durus baculus, qui me a tuo ſegregare poſſit latere. At ſi* ille amore ſecularis ſapientiæ flagrans; cœleſtis vero, quæ ad vitam ducit perpetuam, ignarus ſic ardenter magiſtrum ſequi perſiſtebat, quanto magis nos tua, Magiſter, ingredientem vel egredientem veſtigia ſequi debemus, qui non ſolum literario* nos liberalium ſtudiorum itinere ducere noſti, ſed etiam meliores Sophiæ vias, quæ ad vitam ducit æternam [pandere] poteris? M. Divina nos præcedat gratia, & in theſauros ſpiritalis deducat ſapientiæ, in qua divinæ ubertatis fonte inebriari [poſſitis], ut ſit in vobis fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Sed quia Apoſtolo præcipiente legimus: Omnia veſtra honeſta cum ordine fiant, vos per quoſdam eruditionis gradus ab inferioribus ad ſuperiora eſſe ducendos reor, donec pennæ virtutum paulatim adcreſcant, quibus ad altiora puri ætheris ſpectamina volantes dicere valeatis: *Introduxit nos rex in cellaria ſua, exultabimus & lætabimur in eis.* *MS. Si ergo* *MS. literatorio* Cant. I. 3.

D. Da dexteram, Magiſter, & nos ab humo imperitiæ eleva, & in gradus Sophiæ nos tecum conſtitue, in quibus te ex morum dignitate, ex verborum veritate ſæpius conſiſtere agnovimus, quo te rerum ratio pulcherrima ab ineunte, ut audivimus, ætate perduxit; & ſi poëticis licet aures accommodare fabulis, nobis non incongruum videtur, quod aſſerunt, epulas Deorum eſſe rationes. M. Verius, o filii! dicere poteſtis, rationes eſſe Angelorum cibum, animarum decorem, quam epulas Deorum.

D. Quoquo modo hæc dici debeant, primos precamur nobis ſapientiæ oſtendi gradus, ut Deo donante & te edocente ab inferioribus ad ſuperiora pervenire valeamus. M. Legimus, Salomone dicente, per quem ipſa ſe cecinit [Sapientia]: *Sapientia ædificavit ſibi domum, excidit columnas ſeptem.* Quæ ſententia licet ad divinam pertineat ſapientiam, quæ ſibi in utero virginali domum, id eſt, corpus ædificavit, hanc & ſeptem donis ſancti Spiritus confirmavit: vel Eccleſiam, quæ eſt domus Dei, eiſdem donis illuminavit; tamen ſapientia Prov. IX. 1.

 libera-

liberalium literarum septem columnis confirmatur; nec aliter ad perfectam quemlibet deducit scientiam, nisi his septem columnis vel etiam gradibus exaltetur.

D. Tandem aliquando pande, quod promisisti, & propter fragilitatem nostræ ætatis nos mollioribus incipe lactare, ut ad solidiora, crescente ætate, facilius perveniamus. M. Divina præveniente, etiam & perficiente gratia faciam, quod rogastis, vobisque ad videndum ostendam* septem Philosophiæ gradus, per eosdemque Deo donante & vita comite pro nostrarum portione virium penes temporis & ætatis opportunitatem ad sublimiora speculativæ scientiæ deduxero.

* MS. ostendero

D. Duc etiam, duc & tandem aliquando de nidulo ignaviæ in ramos tibi a Deo datæ sapientiæ compone; unde aliquod veritatis lumen cernere valeamus: & quos toties promisisti, septenos theorasticæ* disciplinæ gradus nobis ostende. M. Sunt igitur gradus, quos quæritis, & utinam tam ardentes sitis semper ad [ascendendum*], quam curiosi modo estis ad videndum: Grammatica, Rhetorica, [Dialectica], Arithmetica, Geometrica, Musica, & Astrologia. Per hos enim Philosophi sua contriverunt otia atque negotia. Iis namque Consulibus clariores effecti: iis Regibus celebriores: iis videlicet æterna memoria laudabiles: iis quoque sancti & catholici nostræ fidei Doctores & Defensores omnibus hæresiarchis in contentionibus publicis semper superiores extiterunt.

* MS. forastice

* Edit. discendum

Per has vero, filii carissimi, semitas vestra quotidie currat adolescentia, donec perfectior ætas & animus sensu robustior ad culmina sanctarum Scripturarum perveniat. Quatenus hinc inde armati veræ fidei defensores & veritatis assertores omnimodis invincibiles efficiamini (a).

SAXO, FRANCO DISCIPULI; MAGISTER.

FUerunt in schola ALBINI Magistri duo pueri, unus Franco, alter Saxo, qui nuperrime spineta grammaticæ densitatis irruperunt. Quapropter placuit illis paucas literalis* scientiæ regulas memoriæ causa per interrogationes & responsiones excerpere.

* MS. paucis literulis

At prior illorum Franco dixit Saxoni: Eja Saxo me interrogante responde, quia tu majoris es ætatis. Ego XIV. annorum; tu ut reor XV. Ad hæc Saxo respondit: Faciam; ita tamen, ut siquid altius sit interrogandum, vel ex philosophica disciplina proferendum, liceat Magistrum interrogare.

Ad hæc Magister: Placet, filii, propositio vestra: & libens annuo vestræ sagacitati. Et primum dicite, unde [primum] vestram convenientius disputationem esse arbitramini incipiendam?

D. Unde, Domine Magister, nisi a litera? M. Bene arbitramini, si non Philosophiæ memoriam paulo prius fecissetis*. Unde a voce, cujus causa literæ sunt inventæ, inchoandam disputationem constat*: vel magis primo omnium interrogandum est, quibus modis constet disputatio?

* MS. fecissemus

* MS. censeo

D. Et a te, Magister, suppliciter rogamus exponi. Nam nos nescire confitemur, quibus modis constet disputatio. M. Tria sunt, quibus omnis collocutio disputatioque perficitur, res, intellectus, voces. Res sunt, quæ animi ratione percipimus. Intellectus, quibus res ipsas addiscimus. Voces, quibus res intellectas proferimus; cujus causa ut* diximus, literæ inventæ sunt.

* MS. ut prius dixi

D. Sed quia disputationis modos dixisti; vocis differentias, ut exponas, precamur. M. Quatuor sunt differentiæ vocis: articulata, inarticulata; literata illiterata. Articulata est, quæ copulata atque coarctata cum sensu profertur, ut: *Arma virumque cano*... Inarticulata, quæ a nullo sensu proficiscitur, ut crepitus, mugitus. Literata, quæ scribi potest; illiterata, quæ scribi non potest.

* Virg. I. Æn. 5.

D. Unde dicta vox? M. A vocando. Ecce habetis, quæ interrogastis. Nunc a litera incipite filii.

FRANCO. Dic SAXO prior, unde litera sit dicta? SAXO. Ut reor, litera est quasi legitera, quia legentibus iter præbet.

F.

(a) In Cod. MS. Reg. Parisiensi sequenti Dialogo hic præfigitur titulus: *Alcuini Opusculum, quod vocatur Enchiridium, feliciter incipit.*

F. Da definitionem quoque. S. Litera eſt pars minima vocis articulatæ.

D. Habet &, Magiſter, alteram definitionem litera? M. Habet, ſed in eundem cadentem ſenſum. Litera eſt individua, quia ſententias in partes; partes in ſyllabas; ſyllabas in literas dividimus. Literæ vero indiviſibiles ſunt.

D. Unde literæ elementa dicuntur? M. Quia ſicut elementa coeuntia corpus perficiunt; ſic hæ conglutinatæ literalem vocem componunt.

F. Da Collega diviſionem literarum. S. Sunt aut vocales aut conſonantes. Item conſonantes dividuntur in ſemivocales & mutas.

F. Rationem pone ſingulis diviſionibus. S. Vocales per ſe proferuntur & per ſe ſyllabam faciunt. Conſonantes nec per ſe edici poſſunt, nec per ſe ſyllabam facere.

D. Habentne, Magiſter, alteram rationem cur dividantur? M. Habent. Vocales ſunt ſicut animæ: conſonantes ſicut corpora. Anima vero & ſe movet & corpus. Corpus vero immobile eſt ſine anima. Sic ſunt conſonantes ſine vocalibus. Nam ſcribi poſſunt per ſe; edici vero vel poteſtatem habere ſine vocalibus nequeunt.

F. Unde dictæ ſunt vocales & conſonantes? S. Vocales dictæ ſunt, quia per ſe vocem impleant nulla adhærente conſonante. Conſonantes vocatæ ſunt, quia per ſe non ſonant, ſed vocalibus conſonant.

F. Quæ eſt differentia inter ſemivocales & mutas? S. Quantum enim a vocalibus ſuperantur ſemivocales; tantum ſemivocales ſuperant mutas. Nam a vocalibus incipiunt & in ſe deſinunt: & majori euphonia ſonant, & ſæpius dictiones ſemivocalibus quam mutis, propter euphoniam, id eſt, ſonoritatem, finiuntur. Mutæ vero a ſe incipiunt & in vocales deſinunt & deformius ſonant.

F. Ut reor, in Donato legimus, tria accidiſſe literis: Nomen, figuram, poteſtatem. De nominibus & figuris non eſt opus dicere, ſed de poteſtate velim dicas, & primo vocalium. S. Vocales ſunt apud Latinos quinque. Nam *y* literam ſextam vocalem, cauſa Græcorum nominum, aſſumpſere Latini, ſicut & *z* conſonantem. Itaque vocales & per ſe, ut dictum eſt, faciunt ſyllabas; plenas quoque ſolæ poſitæ explent partes:

A. ut: *A mihi non teneras glacies ſecet aſpera plantas.* (Virg. X. Ecl. 49. *Ah tibi ne teneras &c.*)
E. ut: ..... *ſitiens ſimul ebibit amnem.*
O. ut: *O ſi Gallorum victor remeaſſet in urbem!*

I. quoque verbum eſt: *I, decus, i noſtrum melioribus utere fatis.* (Virg. VI. Æn. 546.) Sed I. & U. tranſeunt in conſonantium poteſtatem, cum in principio ſyllabæ aliis vocalibus junguntur. Ut: *janua, vates, jecur, veritas, Jonas, votum.* Vel ſi ſibi ipſis anteponuntur, ut: *Juno, virgo.* Fiunt quoque hæ ipſæ mediæ, quando *y* græcæ vocalis ſonum habent, [ut I] quando poſt U loco conſonantis poſita* ſequente *d* vel *m* vel *r* vel *t* vel *x*: *video, vim, virtus, vitium, vix.* *U* eundem habet ſonum, id eſt *y*, cum inter *q* & aliam vocalem, vel poſt *g* & aliam vocalem in eadem ſyllaba [conſtituitur], ut: *quiſque, pingue, lingua.* Eſt quoque ubi *i* pro duabus ponitur conſonantibus, ubi inter duas vocales ponitur, ut: *Troja, Maja.* U quoque loco duplicis digammæ in quibusdam locis accipitur, ut *cupii*, brevis i. *Cupivi*, longa i. Et ubicunque *v* loco conſonantis ponitur, ſemper pro digamma habenda eſt.

* Ed. poſitæ

F. Habentne aliquæ ex conſonantibus aliquas ſingulares poteſtates? S. Habent. Primo quod unaquæque ſuam habet poteſtatem, ſicut & nomen & figuram; ſunt aliquæ ex illis liquidæ, quæ & vim conſonantium amittunt. Accentus quoque ſæpe in proſa mutant.

F. Quæ ſunt illæ? SAXO. L. R. M. N. Sed & S. quoque ſingularis eſt poteſtatis. H. quoque aſpirationis nota. X. vero & Z. duplices ſunt. Sed has rationes metricæ ſubtilitatis eſſe reor, in quibus necdum eruditi ſumus. Ideo noli me de illis plus interrogare, ſed feſtinemus ad Syllabas.

DE SYLLABA.

F. Syllaba quid? S. Vox literalis ſub uno accentu, & uno ſpiritu prolata.

F. Quot literis fiunt syllabæ? S. Ab una incipiens usque ad sex: *a. ab, abs, Mars, stans, stirps.*

F. Habet syllaba sensum per se? S. Non habet, nisi plena dictio per unam syllabam constet, ut *ars, do, dic*, & alia.

F. Syllabæ quot accidunt*? S. Quatuor: tenor, spiritus, tempus, numerus. *Accentus;* acutus, gravis, circumflexus; in dictione certus, absque dictione incertus; non potest tamen sine eo esse. *Spiritus;* asper vel lenis. *Tempus* I. vel II.* *Numerus* literarum.

* al. accedunt

* MS. unum vel duo

F. Quomodo habet syllaba unum tempus vel duo? S. Brevis syllaba unum habet, longa duo.

F. Quomodo fiunt breves vel longæ? S. Breves fiunt natura & potestate (b). [longæ natura & positione]. Brevis est natura, dum raptim vocalis enuntiatur, ut: *pater.* Longa, dum moratur vox, ut: *mater.* Vel dum duæ vocales in unam concurrunt syllabam, quod diphtongon vocant: & sunt tales compositiones quinque: *æ, œ, au, eu, ei.*

F. Unde dicitur diphtongos? S. Quasi dualis vox. Nam quoties duarum vocalium voces in unam syllabam & in unam vocem coeunt, diphtongos dicitur.

F. Quot modis fiunt syllabæ positione longæ? S. Sex. Cum correpta vocalis in duas desinit consonantes, ut: *ast.* Aut in unam duplicem, ut: *dux.* Aut in unam desinit consonantem & excipitur ab altera, ut: *arca.* Aut excipitur ab *x* duplici, ut: *axis.* Aut *j* loco consonantis posita, ut: *Troja.* Aut desinit in consonantem [&] excipitur ab *i.* vel *u.* loco consonantis posita, ut: *advena, adjutor.*

F. Si* necesse est unamquamque syllabam longam esse vel brevem? S. Sunt syllabæ [quæ dicuntur] communes. Quæ ad votum Poëtarum possunt vel breves vel longæ esse. Sed hæc; quia ad metricos pertinent, relinquamus.

* pro an

F. Magis interrogemus Magistrum, ne ignari simus hujus quoque rationis.

D. Dic nobis, Magister, qua ratione vel quibus modis communes possunt esse syllabæ? M. Novem modis fiunt syllabæ communes. Communes sunt, cum correpta vocalis in medio verbo excipitur a duabus consonantibus, quarum prior muta quælibet est, vel *f.* semivocalis: posterior liquida, ut: *Tenebræ, pharetra, refluit.* Aut, cum correpta vocalis in consonantem desinit, excipitur ab *h.* ut: *vir humilis.* Aut cum aliqua syllaba in brevem desinit vocalem, & excipitur a duabus consonantibus, quarum prior est *s*, ut: *alba smaragdus.* Aut cum post [pedem * quemlibet] una brevis remanserit syllaba de verbo, ut: *Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.* Aut cum pars aliqua in diphtongon desinit, & excipitur a vocali sequentis verbi, ut: *Insulæ Jonio - - -* Aut cum productam vocalem in eodem verbo mox alterius syllabæ sequitur vocalis, ut: *fidei.* Aut cum pronomen litera *c* terminatum est, & a vocali sequentis verbi excipitur, ut: *hoc est.* Aut cum correptam vocalem in una parte *z* duplex sequitur, ut: *gaza.* Item novissima syllaba in metro semper indifferens est, & voluntati Poëtæ subjecta est. Est quoque, quando in tribus consonantibus fit, communis syllaba, dum in brevem vocalem desinit syllaba & excipitur ab *s* sequente muta & liquida, ut Horat: *Linquimus insani ridentes præmia scribæ.* Plenius hæc, vita comite, in metrica ratione vobis, filii, monstravero.

* MS. [pedes duos]. Virg. X. Ecl. 69. Æn. III. 211.

Horat. I. Serm. 5. 35.

D. Quid vis, Magister, an de pedibus & accentibus ordinem Donati Magistri sequentes interrogemus? M. Amplius* hæc quoque in illa metrorum subtilitate intelligetis. Quia pedes vel accentus, nisi ex brevibus longisque syllabis nequeunt intelligi. Unde ad partes vos [convertite*].

* MS. Aptius

* Edit. convenite

D. Prius, si placeat, Magister, unde Grammatica sit dicta vel quod sit ejus officium, pande nobis. M. Grammatica est literalis scientia, & est custos recte loquendi & scribendi; quæ constat natura, ratione, auctoritate, consuetudine.

D. In quot species dividitur Grammatica? M. In XXVI. In vocem, in literas, in syllabas, partes, dictiones, orationes, definitiones, pedes, accentus, posituras, notas, orthographiæ, analogiæ, etymologiæ*, glossas, differentias, bar-

* MS. orthographiam &c.

(b) *Cod. MS.* [Breves fiunt natura vocalium].

barbarismum, solœcismum, vitia*, metaplasmum, schemata, tropos, prosam, metra, fabulas, historias.

* MS. vitium

D. De istis singulis, antequam ad partium tendamus disputationem, aliquam cognitionem edissere nobis, Magister, per singula currens. M. Jam de *voce*, *litera*, & *syllaba* in superioribus habuistis. *Dictio* est pars minima vocis constructæ, plenumque sensum habentis. *Oratio* est ordinatio dictionum, congruam sententiam perfectamque demonstrans: & est oratio dicta quasi oris ratio. *Definitio* est brevis oratio, unamquamque rem propria significatione concludens, ut: *homo est animal mortale, rationale, risus capax*. Scire igitur debetis, quod definitio ad omnes disciplinas & res pertinet. *Pes* est syllabarum compositio & temporum certa dimensio*. Pedes dicti, eo quod ipsis* metra ambulent. *Accentus* est certa lex & regula ad levandam & comprimendam syllabam. *Positura* sunt puncti ad distinguendos sensus. *Notæ* sunt figuræ quædam, vel ad breviandа verba, vel sensus exprimendos: vel ob diversas causas constitutæ, ut in Scriptura sacra obelus ÷, vel asteriscus ✳. *Orthographia* est recta scriptura, ut puta *ad* præpositio *d* accipiat; [*at* conjunctio *t*.] *Analogia* est similium comparatio, ut incerta certis probentur. *Etymologia* est origo & ratio vocabulorum, ut: a regendo Rex, & ab humo homo dicitur. *Glossa* est unius verbi vel nominis interpretatio, ut: *catus*, id est, doctus. *Differentia* est distinctio duarum rerum cum interpretatione, ut: Rex dicitur, quia modestus est; tyrannus, quia crudelis est. *Barbarismus* est una pars vitiose dicta, ut vulgare proverbium est: malæ arboris nodo malus cuneus quærendus est. *Solœcismus* est oratio vitiose composita. *Vitia* sunt, quæ in eloquiis cavere debemus & sunt VII. *Metaplasmus* est metrica licentia, vel necessitate immutata regula locutionis. *Schemata* sunt ornamenta eloquii & habitus, quibus sententiæ vestiuntur. *Tropus* est dictio translata a propria significatione ad non propriam similitudinem, ornatus necessitatisve causa. *Prosa* est recta locutio absque metro & versu composita. *Metra* vocata sunt, quia certis pedum mensuris terminantur. *Fabulæ* res sunt fictæ ludendi causa vel cujuslibet significationis. *Historia* est narratio rei gestæ. Ecce habetis definitiones breves singularum specierum. Nunc ad partes convertite vos.

* MS. dinumeratio
* MS. per ipsos

D. Faciemus ut jubes. Attamen singularum partium proprietates prius breviter ut pandas nobis, flagitamus. M. Vestra curiositas modum non habet. Ideoque modum manualis libelli excedere vultis. *Proprium Nominis* est substantiam vel qualitatem vel quantitatem significare: & *proprium* est *Pronominis* pro nomine poni proprio & certas significare personas. *Verbi* vero *proprium* est actionem vel passionem sive utrumque cum modis & temporibus significare. *Proprium Adverbii* est cum verbo poni, & sine eo perfectam significationem non habere, ut: *bene* lego. *Participii proprium* est tempus habere & casus; ideo a quibusdam verbum casuale dicitur. *Proprium conjunctionis* est cum omnibus partibus modo præposita, modo postposita jungi & conjungere partes. *Proprium Præpositionis* est anteponi casualibus semper separatim.

DE NOMINE.

F. Eja age, Saxo, ingrediamur disputationem Nominis per ordinem, & primum dic, quid sit Nomen? S. Nomen est pars orationis, secundum grammaticos, quæ unicuique corpori vel rei communem vel propriam qualitatem distribuit; & est nomen dictum quasi notamen, eoquod hoc notamus singulas substantias vel res, communes, ut: *Homo*, *disciplina*; vel proprias, ut: *Virgilius*, *Arithmetica*. Interrogemus tamen, o Franco, Magistrum philosophicam definitionem Nominis.

M. Nomen est vox significativa secundum placitum, sine tempore, definitum aliquid significans in nominativo, cum *est* aut *non est*, ut: *homo est*, *homo non est*. In [aliis] casibus licet addas *est* vel *non est*, nihil tamen certum significat, si non apponas quid sit vel quid non sit. Ut: *hominis est*, *hominis non est*. *Secundum placitum*, id est, compositionem singularum gentium sunt nomina

composita, ut quod latine dicis aurum, hoc græce Χρυσος dicitur. Una est substantia, sed diversa nomina.

F. Quot accidunt Nomini? S. Sex secundum Donatum. *Qualitas*, *Comparatio*, *Genus*, *Numerus*, *Figura*, *Casus*. Secundum Priscianum quinque; quia ille qualitatem & comparationem simul, *species* nominavit, quia sunt omnia nomina *propriæ* speciei, vel *appellativæ: principalis* vel *derivativæ*. Propriæ, ut: *Julius*. Appellativæ, ut: *Mons*. Principalis, ut: *Julius*, *Mons*. Derivativæ, ut: *Julianus*, *Montanus*. In quibus, id est*, derivativis comparationes Nominum imposuit.

* MS. idem

F. Propriorum Nominum species quot sunt? S. Quatuor. *Prænomen*, *Nomen*, *Cognomen*, *Agnomen*. *Prænomina* sunt, quæ dignitatis vel differentiæ causa propriis nominibus præponuntur, ut: *Anicius* Boëtius: *Anicius* a nobilitate & libertate generis dicitur. Differentiæ, ut *Lucius* Cornelius & *Publius* Cornelius. Notanturque prænomina vel singulis literis vel binis vel ternis. Singulis, ut: *M.* Marcus. Binis, ut: *Cn.* Cneus. Ternis, ut: *Sex:* Sextus. *Nomen* est unius cujusque proprium, ut: *Paulus*. *Cognomen* est cognationis vel familiæ commune nomen, ut *Scipio*. Nam ab ejus nomine omnis cognatio illa sic dicebatur. *Agnomen*, quod ab aliquo eventu sic dicitur, ut: *Africanus*, quia Africam vincebat*.

* f. vicerat

F. *Appellativorum* species quot sunt? S. Multæ sunt: Alia corporalia, ut: homo, terra, mare. Alia incorporalia, ut: pietas, dignitas, justitia. Alia principalia, ut mons, schola. Alia derivativa, ut montanus, scholasticus. Alia comparativa, ut fortior, fortissimus. Alia denominativa, ut sanctus, sanctitas; sapiens, sapientia. Alia diminutiva, ut Rex, Regulus. Alia homonyma, ut nepos, acies. Alia synonyma, ut gladius, ensis, mucro. Alia adjectiva, quæ possunt in laude vel vituperatione poni, ut justus homo, injustus homo. Alia in medio posita, ut magnus. Dicimus magnus Imperator, & magnus latro. Hæc & accidentia sæpe fiunt, ut niger corvus, altum mare. Alia ad [aliquid dicta*] ut filius servus. Dicendo [enim] filium & servum, Patrem significamus & dominum. Alia quasi ad aliquid, ut dies, nox; dextera, sinistra. Nam quamvis unum horum intereat, potest tamen alterum manere. Non sic de filio & de servo. Alia sunt gentem significativa, ut Græcus, Hispanus: Alia patriam, ut Romanus, Thebanus. Alia interrogativa, ut qualis, quantus, quot? cum suos servant accentus. Alia relativa, ut tantus, talis, tot. Alia collectiva, quæ in singulari numero multa significant, ut populus, plebs. Alia dividua, ut bini, terni, centeni. Alia factitia, id est, de sono facta, ut tintinabulum, turtur, clangor. Alia sunt generalia, quæ in diversas species possunt dividi, ut animal, arbor. Alia specialia, ut homo, vitis. Alia ordinalia, ut primus, secundus. Alia numeralia, ut unum, duo, tres. Alia absoluta, ut Deus, ratio. Alia temporalia, ut mensis, annus. Alia localia, ut propinquus, longinquus. Alia patronimica*, ut Scipiades a Scipione, Thesides a Theseo. Hæc sæpe ab avis fiunt & a conditoribus, ut Illiades, Æneades. Sunt alia possessiva, quæ aliquid ex his significant, quæ possidentur, ut Evandrius ensis, & regius honor. Hæc cum Genitivo principali interpretantur*, ut Evandri ensis & regis honor. Sunt & aliæ species, quas DONATUS ponit, sed illæ in his reperiuntur, ut qualitas & quantitas. In adjectivis & accidentibus inveniuntur bonus, magnus, [&] mediæ sunt significationis.

* Edit. ad aliud

* MS. patrimonica

* MS. Hæc Genitivo principali deserviunt

F. Comparationes nomium unde veniunt? S. A nominibus adjectivis & accidentibus alicujus sustantiæ, qualitatem vel quantitatem animi significantibus vel corporis, quæ possunt vel incrementa vel detrimenta sumere. Homo vel lapis, substantia est. Homo prudens & prudentior; lapis magnus & major dicitur. Et semper comparativus communis est generis, ut hic & hæc prudentior. Et neutrum in *ius*, ut, hoc prudentius, facit. Invenitur & comparativus pro positivo poni, ut Virgil. --- *Comites senioris Acestæ*, pro *senis*. Est quando minus positivo singulari* significat, & nulli comparatur, ut Virgil. *Tristior atque oculos lacbrymis suffusa nitentes**. Tristior hic ex parte significat tristem. Fiunt & a comparativis diminutiva, ut majusculus, minusculus; sed non absolute

Virg. V. Æn. 301.

* MS. positivum singularem

* al. nitentis Æn. I. 232.

solute* ut ceteræ diminutiones, sed ad aliquid respiciunt, ut Terent. *Thais paulo, quam ego sum, majuscula est.*

F. Cujus generis superlativus fit*? S. Superlativus mobilis est per tria genera. Prudentissimus, a, um.

F. Superlativorum quot sunt species? S. Octo: *simus, rimus*, in quas pleraque desinunt superlativa: *limus, ximus, timus, tremus, imus, nimus*, ut: sanctissimus, pulcherrimus, simillimus, maximus, ultimus, extremus, [primus] minimus; *e* longam, dum ubique *i* penultima corripitur, præter, primus & imus.

F. Comparativus & superlativus quibus junguntur casibus? S. Ablativo utriusque numeri jungitur comparativus, ut *Hector fortior Diomede fuit, & audacior Trojanis.* Superlativus Genitivo plurali. Ut, *Hector fortissimus Trojanorum fuit.* Invenitur & [in] singulari jungi [Genitivo*] cum ipsum singulare nômen multitudinem significat, ut, *Hector fortissimus est Trojanæ gentis.* Est, quando superlativus per se ponitur & nulli comparatur; sed tum pro *valde* adverbio accipiendus est; ut: *fortissimus fuit Hercules*, id est, *valde* fortis.

F. Memini te, Saxo, dixisse, quod aliqua nomina appellativa essent diminutiva. Num a propriis nominibus possint fieri diminutiva? S. Possunt, ut a Sergio *Sergiolus:* ab Antonio, *Antoniaster.*

F. Quot modis diminutiva fiunt? S. Tribus modis. Aut necessitatis causa, ut a Rege *Regulus*, hoc est, parvus rex, ut Salust. *Postquam reguli coire* in unum.* Aut urbanitatis causa, ut Juvenalis ..... *malim fraterculus esse gigantum.* Aut adulationis causa, ut [in puerulis dicitur Sergiolus*].

F. Formæ igitur diminutivorum quot sunt? S. Masculini generis XI. *culus, ulus*, olus, ellus, xillus, illus, ulus, cio, aster,* [*leus, tulus*]. Ut: Agniculus, tantulus*, capreolus, agnellus, pauxillus, codicillus, homulus, homuncio, parasitaster, aculeus, nepotulus.

Feminini generis VII. *cula, ula, ola, ella, xilla, illa, ulla.* Ut: *Agnicula, sylvula, unciola, capella, maxilla, anguilla, ulla.*

Neutrorum VII. sunt formæ. *Culum, ulum, olum, ellum, illum, xillum, ullum.* Ut: Corpusculum, capitulum, laureolum, lucellum, villum, vexillum, ullum.

Fiunt & diminutivorum diminutiva tertio & quarto gradu, ut: Paulus, Paululus; & pauxillus, & pauxillulus; homo homuncio, homunculus, homulus, homullulus.

Ecce, France, de Appellativis speciebus habes abunde, ut reor, licet nullus tuæ aviditati possit satisfacere.

F. Non sum tam avidus, quam tu invidus: qui nulla vis aperire, nisi interrogatione coactus. S. Interroga quæ vis: ego non ero segnis respondere.

DE GENERIBUS.

F. Nunc, ut æstimo, ordo accidentium nominis poscit a generibus inquirere. Unde genera dicta sint, primo velim scire. S. Genera dicta sunt a generando. Quapropter proprie genera sunt, quæ generare possunt: id est, masculinum, femininum. Nam neutrum & commune magis vocis qualitate, quam natura dinoscuntur. Epicœna promiscua sunt, & sub una voce profertur* masculinum & femininum.

F. Quid est inter commune & epicœnum? S. Quod commune modo masculino, modo feminino articulo, prout constructio orationis eget, jungitur. Epicœnon semper uno articulo profertur, & utriusque naturæ animalia una voce & uno articulo significat.

F. Num omnia nomina certi sunt generis? S. Nequaquam. [Multa enim dubii generis].

F. Unde sunt dubii generis nomina? forte differentiæ causa? S. Non differentiæ, nec aliqua necessitatis causa, sed sola auctoritate veterum, ut: hic & hæc finis, cortex, silex, margo, cardo, fornax, [cinis] frutex, frons, vesper, humus, artus, limes*, latex. Hic & hoc sal. Cato: *Ex sale, qui apud Carthaginenses fit.* Africanus: *quidquid loquitur, sal merum* est.*

* MS. absolutæ Terent. Eun. 3. 3. 21.
* MS. fit
* Ed. generi
* MS. convenere Juven. IV. Sat. 98.
* Edit. pueris Sergiolis
* MS. illus
* MS. tantillus
* MS. proferunt
* Edit. arcus, limus,
* Ed. verum

F. Quæ ſunt fixa nomina? S. quæ in alterum genus tranſire non poſſunt, ut, pater, & mater.

F. Quæ ſunt mobilia? S. Quæ moveri poſſunt & in aliud tranſire genus. Alia ex propriis nominibus, ut: Marcius, Marcia. Alia ex appellativis, ut: Bonus, bona, bonum.

F. Quot literis maſculina finiuntur nomina? S. Septem. a. o. l. n. r. s. x. ut: Scriba, Cicero, ſol, flumen *, Cæſar, bonus, Rex.

* MS. flamen

F. Feminina quot? S. Eisdem, ut: Roma, Virgo, Tanaquil, Siren, mater, civitas, pax.

F. Neutra quot? S. Duodecim, a. e. i. u. l. m. n. r. s. c. t. d. ut: Poema, mare, gummi, cornu, mel, regnum, numen, tuber, ſidus, lac, caput, aliquid. [Communia, uti trium generum, deſinunt in i. m. r. s. x. ut: hic & hæc & hoc frugi, nequam, par, prudens, audax].

F. Quomodo poſſum ſcire cujus generis ſit nomen quodlibet. S. Singulæ vero terminationes habent regulas præfixas, quot genera poſſint in eis eſſe. Sed longum eſt hoc & huic noſtræ puerili diſputationi oneroſum edicere.

F. Hoc eſt, quod pridem dixi. S. Quidnam?

F. Quid? niſi quod invides meæ peritiæ. S. Nequaquam frater; ſed tuæ avaritiæ modum imponere volui.

F. Modum meæ avartiæ & non tuæ tenacitati imponere vis. S. Eja perge, quo velis ſequar te.

F. Pergam interrogando, tu ſequere reſpondendo. Et primum dic, in quo ſit maxima nominis difficultas? S. In generibus & declinationibus.

F. Declinatio in quo agnoſcitur? S. In terminatione Genitivi caſus.

F. Quot ſunt terminationes Genitivi caſus? S. Quinque. Atque ideo quinque ſunt nominum declinationes.

F. Dic ſingulas. S. Prima in *æ*. ut: hic poëta, hujus poëtæ. Secunda in *i* ut: hic doctus, hujus docti. Tertia in *is* brevem, ut: hic pater, hujus patris. Quarta in *us* productam, ut: hic ſenatus, hujus ſenatus. Quinta in *ei*. diviſas, ut: hic dies, hujus diei.

F. Nomina in *a* [finita] cujus generis vel declinationis ſunt? S. Omnia [nomina], ſi latina ſunt, primæ [declinationis ſunt] & trium generum, maſculini, feminini, communis.

F. Diſcerne, quæ pertineant ad hoc vel illud genus. S. Hominum nomina in *a* deſinentia maſculini ſunt generis, ut: Sylla, Seneca. Aliarum vero rerum propria feminina ſunt, ut: Roma, Ilia *, curia. Et omnia appellativa feminini ſiunt * generis, ut: Regina, juſtitia: niſi hæc, quæ ad officia virorum pertinent, ut: lixa, ſcriba, collega, & quæ a Græcis ſumpſimus mutatione *s* finalis in *a*, ut: Poëtes, cithariſtes; nos poëta & cithariſta dicimus: & quæ a verbis compoſita ſunt, vel derivativa ſunt, communia ſunt, ut: hic & hæc agricola, rurigena, advena, patricida, conviva & his ſimilia.

* MS. Italia

* MS. ſunt

F. Aliarum proſequere vocalium regulas. S. Faciam. In *e* omnia tertiæ declinationis & neutri generis, ut: hoc monile. In *i*. neutrum; hoc gummi. In *o* finita omnia tertiæ ſunt declinationis, ſed diverſi generis. *E* antecedente *o* maſculina propria ſunt, ut: Labeo, ganeo, aleo. *I.* antecedente *o*, quando ſunt verbalia, feminina ſunt, ut: oratio, actio, conjugatio &c. *G* vel *d* præpoſitis *o*, ſi mutatur *o* in *i* in obliquis caſibus, feminina ſunt, ut: virgo, uligo, dulcedo, cupido, quod & maſculinum eſt, quando proprium eſt. Excipiuntur: hic ordo, cardo, mango, margo, prædo, cudo, ſpado: & communia, ut: homo, latro. Item: duo, ambo, octo, pondo communia [ſunt]. Et Juno & caro feminina [ſunt]. Alia omnia maſculina ſunt, ut: Stellio, Cicero, carbo, ſermo. In *u* neutra ſunt & quartæ declinationis, ut: cornu, genu, gelu. Et ſunt aptota in ſingulari numero.

F. Placet quod dicis, licet III *. dicas. Sed conſonantium regulas pande per te, me tacente & probante. S. Fiat. In *c* neutra duo, ut: Lac, alec. In *d* neutra, ut: quid, quod, aliud, quæ nomina eſſe multis modis ratio probat. In *al*, ſi

* al. VI. ſeu vi *id eſt*, *violenter*

ſi latina, neutra ſunt, ut: Tribunal, vectigal & ſal, quod maſculinum & neutrum invenitur. Si barbara fiunt, maſculina ſunt, ut Hannibal &c. In *el* neutra. Mel, fel. In *il* unum maſculinum, pugil: Unum femininum, tanaquil. Unum commune, vigil. Unum neutrum indeclinabile, nihil. In *ol* unum maſculinum, ſol. In *ul* finita duo maſculina, conſul, præſul. Unum commune, ut: exul. In *am* unum commune, ut hic & hæc & hoc nequam. Et hæc omnia juxta tertium flectuntur ordinem*. In *um* omnia neutra ſunt & ſecundæ declinationis, ut templum, templi. In *en* novem ſunt maſculina: lien, rien, flamen, pecten, tibicen, fidicen, liticen, tubicen, cornicen; cetera omnia neutra ſunt, ut carmen, flumen; & omnia tertiæ declinationis. In *ar* finita ſunt tertiæ declinationis & neutralia, ut torcular, pulvinar. Exceptis, hic* Cæſar, Jar, & Nar fluvii nomen: & communis generis, ut hic & hæc & hoc par, & quæ ex eo compoſita ſunt: impar, diſpar, compar. In *er* finita, exceptis hæc mater, hæc mulier: & his neutris, ſuber, papaver, [tuber] cadaver, laſer, ſiler, iter, cicer, ſiſer; & communibus his [pauper*] uber, celer, alia omnia maſculini ſunt generis; alia ſecundæ, alia tertiæ declinationis, quorum declinatio facile ex obliquis caſibus intelligi poteſt. Et ideo de declinationum diverſitate minime laborandum cenſeo.

* al. tertiam ... declinationem.

* al. his

* Ed. paucis

F. Fac, ut placet. Ex me enim poſſum declinationes, ut dixiſti, experiri.
S. In *ir* unum maſculinum, hic vir; & ex eo compoſita, ut, ſemivir, duumvir, levir*. Et unum neutrum, ut hoc ir [medietas palmæ] indeclinabile: & ſunt ſecundæ declinationis. In *or* deſinentia ſequuntur formam tertiæ declinationis & ſunt maſculina, propria vel appellativa, ut: Hector, orator, furor, doctor: exceptis tribus femininis, ſoror, uxor, arbor: & neutris his: Ador, marmor, æquor, ebor, olor, femor, cor: & commune, hic & hæc auctor, diſcolor, concolor; hic & hæc memor & immemor; & omnia comparativa *or* finita communis ſunt generis, ut hic & hæc doctior, melior; excepto uno, hic ſenior. In *ur* unum ſecundæ [declinationis] invenitur: hic ſatur & facit ſatura feminino. Maſculina vero, hic aſtur, turtur, vultur. Communia, ut hic & hæc augur & fur. Alia omnia neutra ſunt, ut guttur, ſulphur, murmur, jecur; & tertiæ declinationis. In *as* terminata feminini ſunt generis, ut hæc dignitas, pietas, exceptis, hic as, aſſis, mas maris, vas vadis; & hoc vas vaſis: & hoc fas & nefas & omnis generis nugas*; & omnia tertiæ declinationis. Sed inveniuntur propria primæ declinationis, ut hic Æneas, Lyſias. Et tertiæ quoque [declinationis] patriæ nomina, hic Mycenas, Capenas, Arpinas. In *es* correptam terminata, ſi naturaliter de mare & femina ſignificatio poteſt eſſe, communia fiant*, ut hic & hæc hebes, id eſt, tardus. Sic teres, comes, dives, ſoſpes, hoſpes, præſes, deſes, obſes, ſuperſtes, quadrupes, ſonipes. Alia vero omnia, id eſt, quæ nullam naturalem communionem* cum feminis habent, maſculina ſunt, ut ſtipes, limes, fomes, ceſpes, [meridies]. Exceptis in *ges* ſyllabam deſinentibus, *e* in Genetivo ſervantibus, ut hæc ſeges ſegetis, teges & abies: & omnia tertiæ ſunt declinationis. Alia in *es* productam deſinentia, ſi propria fiunt, maſculina erunt, ut Hercules, Ulixes, & verres appellativum, cum porcum ſignificat: & communia, ut hæres, locuples. Alia vero omnia feminina ſunt: quædam tertiæ, ut cædes, ſtrages, vulpes, apes; quædam vero quintæ [declinationis], ut facies, effigies, ſpes, res, fides: & omnia in *es* purum finita quintæ ſunt declinationis, præter quies, abies, paries: & omnia conſonante præcedente tertiæ ſunt declinationis, præter, ſpes, fides, res. In *is* [terminata] omnia tertiæ declinationis ſunt: ſed in *is* terminata ſi *n* vel *c* ante *is* habent, vel ſi una ſyllaba ſupercreſcunt in Genitivo, omnia maſculina ſunt, ut hic panis, piſcis; hic lapis lapidis: exceptis: hæc bipennis, & hæc cuſpis, caſſis caſſidis, hic & hæc canis. Inveniuntur quoque pauca, licet his regulis non ſubjaceant, maſculina, ut hic fuſtis, enſis, poſtis, anguis, unguis, collis, follis, corbis, vectis, menſis, torquis, axis, orbis. Si fiunt vero adjectiva vel derivativa vel ad homines ſolos pertinentia, ſemper communia fiunt, ut hic & hæc fortis, ſuavis, dulcis, exanguis, exanimis, civis, hoſtis, ædilis: alia

* al. lævir

* al. nugax

* al. ſiunt

* al. naturam communem

 omnia

omnia feminina ſunt, ut, hæc avis, claſſis, cutis; & tertii ordinis, [id eſt, declinationis] cuncta. In *os* feminina tria, cos, dos, glos. Communia quinque, cuſtos, ſacerdos, bos, compos, impos. Neutra duo, os oris, os oſſis. Alia omnia maſculina, mos, flos, ros, nepos, lepos: & tertiæ declinationis omnia. *Us* tam multiplex eſt in generibus & declinationibus, ut nullatenus tibi, o France, ſub anguſtia hujus noſtri luſus ejus poſſim pandere diverſitates. Nam trium declinationum eſt; ſecundæ, tertiæ, & quartæ. Generis quoque maſculini, feminini & neutri, communis & omnis & epicœni.

F. Pande tamen aliquas de eo regulas. [Nam] ſæpe, dum ſolem non habemus, ad effugandas nocturnas tenebras, laternis utimur. S. Ergo in *us* maſculini generis propria vel appellativa, mobilia vel fixa, ſecundæ ſunt declinationis. Propria, ut Terentius, Terentii; Marcius, Marcii. Mobilia, ut bonus boni; ſanctus, ſancti. Fixa, campus campi, hortus horti, fumus fumi. Et tria feminina: hæc colus, alvus, humus: item feminina arborum nomina ſecundæ ſunt [declinationis], hæc pirus, prunus, pinus, fagus fagi &c. Item neutra tria: hoc vulgus, virus, pelagus. Alia neutra in *us* finita omnia tertiæ ſunt declinationis, ut jus, juris: [thus], munus, pondus, corpus, pectus. In *us* productum feminina, omnia tertiæ ſunt [declinationis] & una ſyllaba in Genitivo accreſcunt: ut ſalus ſalutis, tellus telluris; *u* producta in obliquis, excepto palus paludis, venus veneris; & uno* omnis generis, ut hic & hæc & hoc vetus veteris; & paucis communis generis, ut hic & hæc ligus liguris, grus gruis, ſus ſuis: & epicœnon, mus muris; & uno maſculino, ut lepus leporis. Igitur quartæ declinationis feminina hæc tantum ſunt: anus, manus, porticus, tribus, domus, nurus, ſocrus, quercus. Quæ vero a verbis vel nominibus participalibus* veniunt, maſculina ſunt, & quartæ declinationis: ut hic ſtatus, hujus ſtatus, a ſto; hic ductus, a duco; conſulatus, a conſule; tribunatus; a tribuno. Item *s* vel *t* vel *x* antecedentibus *us* maſculina & quartæ declinationis ſunt; ut riſus, metus, ſexus: Item penus, & ſpecus tam maſculina quam feminina, & neutra. Invenitur etiam ſecundæ, tertiæ, & quartæ declinationis. Invenitur etiam in uſu: [hic & hæc acus] & hoc acus, hujus aceris, purgamentum frumenti. Pus & virus indeclinabilia ſunt.

* *Edit.* unum
* *MS.* principalibus

In *x* literam, quacunque vocali vel conſonante antecedente eam, omnia tertiæ ſunt declinationis, ſed diverſorum generum. Ut tamen breviter dicam, omnia accidentia *x* litera finita, communia ſunt, ut hic & hæc & hoc audax, aurifex, velox. Item appellativa ad utrumque ſexum hominum pertinentia communia ſunt, ut hic & hæc conjux, dux. Quæ vero ad ſolos mares pertinent, maſculina ſunt, ut Rex: & quæ ad ſolas feminas, feminina ſunt, ut pellex. Propria maſculina ſunt, ut hic Aiax, Pollux. Item quæ una ſyllaba accreſcunt in Genitivo maſculina ſunt, ut hic vertex, apex, [varix] latex, cortex, codex, pollex, calix, fornix, & reliqua. Feminina vero ſunt hæc, fornax, ſilex, ilex, carex, ſalix, radix, cornix, filex*, meretrix, cicatrix, celox. Item omnia verbalia feminina ſunt, ut victrix, genitrix, nutrix*. Item monoſyllaba omnia feminina ſunt; ut pax, lex, pix, nox*, lux, arx, falx: excepto Rex & hic grex, & hic & hæc dux. In *t* finitum unum invenitur neutrum, ut caput: & ex eo compoſita, ſinciput, occiput.

* *Edit.* felix
* *al.* [natrix, quod & maſculinum eſt].
* *al.* nux

Quæ nomina in duas deſinunt conſonantes, ſi ſint* accidentia, trium generum omnia, ut hic & hæc & hoc expers, prudens, inops, celebs, princeps, parens. Pauca maſculina, ut Mavors, Aruns. Pauca feminina, ut hiems, cohors, adeps. Monoſyllaba in duas deſinentia conſonantes maxime feminina ſunt, ut ars, ſors, gens, mors, lens, frons, pars, ſors, ſcrobs, ſtips, trabs, urbs, puls. Exceptis: hic mons, pons, fons, dens, Mars. In *aus*, feminina: laus, fraus. In *æs*, maſculinum, ut præs prædis. Neutrum, ut æs æris. Vix tandem aliquando fœnore me ſolvebam graviſſimo.

* *al.* ſiunt

F. Sed gratiſſimo. Quapropter ad numeros tranſeamus. S. Fiat.

DE

DE NUMERO.

F. Numerus quid eſt? S. Dictionis forma, diſcretio quantitatis *.

F. Numeri Nominum quot ſunt? S. Duo. Singularis, ut homo. Pluralis, ut homines. Sed ſingularis numerus finitus eſt; pluralis infinitus eſt. Cum dico *homo*, certum eſt, unum me ſignificaſſe. Cum *homines* dico, incertum eſt, de quot, niſi addam, decem, centum, mille, vel quotlibet: nam a duobus ad innumerabiles extenditur ſignificatio.

* al. dictionis forma, quantitas diſcretionis.

F. Quæ dictiones habent numeros? S. Quæ perſonas habent: id eſt, nomina, pronomina, verba, participia. Ut, vir, viri. Ego lego, nos legimus. Hic legens, hi legentes. Ideo [autem] infinita verba & imperſonalia carent numero, quia non habent perſonas.

F. Numquid adverbia non habent numeros? S. Habent: ſed inter accidentia adverbii numerus non ponitur: & indeclinabiles ſunt numeri adverbiorum: & ad ſingularem & [ad] pluralem dictionem æque ponitur, ut: ter feci, ter fecimus.

F. Quid tum intereſt inter numerorum nomina indeclinabilia & inter adverbia? S. Quod adverbia & ſingularibus & pluralibus ſimiliter junguntur. Ut: millies dixi, & millies diximus. Nomina vero non niſi pluralibus, ut mille homines diximus.

F. Suntne aliqua nomina, quæ una literatura utroſque habent numeros? S. Sunt. Nam in prima declinatione [Genitivus & Dativus ſingulares *] una voce cum Nominativo & Vocativo plurali proferuntur: ut hujus & huic poëtæ, [ut hi & o poëtæ]. Et in omnibus hoc idem invenies declinationibus ſæpiſſime. In ſecunda, ut hujus docti & hi docti. Tertia, hæc cædes & hæ cædes. Quarta, hic fluctus & hujus fluctus: hi & hos & o fluctus, *us* producta in omnibus his caſibus. Quinta, ut hæc res & o res: hæ & has & o res. In pronominibus quoque & participiis invenies voce communia, ut illi, iſti, ipſi, Dativi ſingularis & Nominativi pluralis. In participiis mobilia omnia in eadem voce habent feminina in ſingulari Nominativo & neutralia in plurali, ut hæc victura femina, & hæc victura animalia. In verbis vero nulla vox eſt, quæ eadem poſſit eſſe in ſingulari numero & plurali.

* Ed. generis Dativi ſingularis

F. Unde aliqua nomina, ſicut in Donato legi, ſemper ſingularia ſunt, & alia ſemper pluralia? S. Natura, vel uſu. Natura, ut propria, quæ naturaliter individua ſunt, ut Hector, Achilles; ſol, luna, Italia, Sicilia. Uſu, ut ſanguis, pulvis, lux, vita. Item quæ ad pondus vel menſuram pertinent, ſingularia ſunt, ut aurum, triticum &c. Similiter natura vel uſu quædam ſunt ſemper pluralia: Natura, ut gemini, piſces in cœlo. Uſu, ut arma, mœnia, nundinæ, Kalendæ. Nam per omnia genera invenies quædam ſemper ſingularia, quædam ſemper pluralia, quæ ſtudio brevitatis nobis prætermittenda eſſe reor.

DE FIGURIS.

F. Fiat, ut vis, etſi non libens, tamen conſentio. Sed de figuris diſputemus. Et primo dic, quid ſit inter figuratas dictiones & derivativas? S. Quod figuratæ dictiones aut ſimplices ſunt, ut magnus; aut compoſitæ, ut magnanimus. Derivativæ autem a ſimplici nomine derivantur, ut a pio pietas; aut a compoſito, ut a magnanimo magnanimitas, quæ decompoſita dicuntur. Compoſita [enim] intelligibilia ſemper, [&] ſolubilia debent eſſe in integras dictiones; ſive ex integris, ſive ex corruptis componantur, ut Reſpublica: ex duobus corruptis, ut parricida, ex parente nomine, & cædere verbo. Magnanimitas * ſi dico, a magno & animitate eſſe compoſitum non poteſt eſſe, quia animitas * intelligibile non eſt: ideo neceſſe eſt, ut a compoſito, id eſt, magnanimo ſit derivatum magnanimitas.

* Edit. magnanimus
* MS. nimitas

F. Quot modis componuntur nomina? S. Quatuor. Ex duobus integris, ut jusjurandum. Ex duobus corruptis, ut parricida. Ex integro & corrupto, ut inimicus. Ex corrupto & integro, ut efferus.

F. Cum quibus partibus componuntur nomina? S. Cum omnibus præter interjectionem. Cum nomine *, ut Paterfamilias. Cum pronomine, ut illiusmodi.

* Edit. nominibus

modi. Cum verbo, ut Lucifer. Cum adverbio, ut satisfactio. Cum participio, ut plebiscitum. Cum conjunctione, ut uterque. Cum præpositione, ut perfidus.

F. A quot dictionibus componuntur nomina? S. A duabus, ut septentrio. A tribus, ut inexpugnabilis. Vel a compluribus*, ut cujuscunquemodi.

* MS. ab amplioribus

F. Quomodo declinantur composita nomina? S. Si ex Nominativo & obliquo casu componuntur, ea parte, qua Nominativus casus est, declinantur, [nam alter casus non declinatur] ut hic tribunusplebis, hujus tribuniplebis, huic tribunoplebis. Si ex duobus Nominativis, utrinque declinantur, ut hoc jusjurandum, hujus jurisjurandi, huic jurijurando. Sin ex duobus obliquis componuntur, manent indeclinabilia, ut hujusmodi, istiusmodi, ejusmodi. Componuntur quoque singularia cum pluralibus, ut orbis terræ & orbis terrarum. Possunt tamen hæc eadem composita etiam separata esse, si diversos accentus his dederis, ut Res publica, vel si conjunctionem interponas, ut tribunusque plebis.

F. Accentus compositæ figuræ quomodo fiunt? S. Per omnes casus & per omnes compositiones semper sub uno accentu proferuntur, ut jusjurandum, jurisjurandi, cujuscunquemodi. Verte te France ad casus, quia de figuris habes, quod quæsisti.

F. Vertam & lætus vertam, quia placitas mihimet rationes protulisti de figuris.

DE CASIBUS.

Primo mihi explana, unde casus dicatur. S. Casus utique a cadendo dicitur, quia ab hoc sensu cadit in illum, vel ab hac terminatione cadit in illam.

F. Scio sex esse casus; sed singulorum interpretationes velim pandere te, o Saxo. S. Bene vis. Primus Nominativus, quia per ipsum nominatio fit. Iste dicitur & Rectus, quia primus a natura nascitur, & ab eo facta inflexione nascuntur alii. Deinde Genitivus, quia per ipsum genus significamus, ut, genus est Priami Hector. Iste quoque appellatur Possessivus, eo quod possessionem semper per ipsum significamus, ut, Priami regnum. Post hunc Dativus est, qui a dando dicitur, significans aliquid nos dare, ut, do tibi illam rem; qui & mandativus* dicitur, ut, commendo homini illam rem. Quarto loco est Accusativus, qui & Causativus, ut, accuso hominem. Tum Vocativus, qui & salutativus vocatur * ut, *o Ænea*, & *salve Ænea!* Novissime Ablativus ponitur, qui & comparativus, significans aliquid absumi vel comparari: ut, aufero ab Hectore gladium; &, fortior Hectore Achilles est.

* MS. commendativus

* MS. salutatorius dicitur

F. Ordinem quoque, cur sic positi sint, profer. S. Nominativus primum sibi locum usurpat, quia primum natura hunc protulit. Genitivus secundum, quia naturale vinculum generis possedit, omnesque obliquos generat. Dativus tertium, quia magis amicis convenit. Accusativus quartum, quia ad inimicos sæpius profertur. Deinde Vocativus, quia imperfectior est aliis sensu: & ad secundam solummodo pertinet personam, dum alii casus ad omnes personas junguntur, ut, ego homo sum, tu homo es, ille homo est. Mei, tui, illius hominis est. Mihi, tibi, illi homini da. Me, te, illum hominem accuso. A me, a te, ab illo homine hoc protuli. Solus Vocativus dicit: o homo veni. Sed Ablativus, qui novissime repertus est, novissime ponitur.

F. Num omnia nomina per omnes casus declinari possunt? S. Non possunt; quia sunt nomina, quæ Nominativum solum habent & dicuntur *aptota*, ut fas, git, pus, ir. Sunt, quæ Nominativum non habent, ut, jovis, jovi, jovem, a jove. Sunt alia, in quibus tres tantum obliqui inveniuntur; frugi, frugem, a fruge. Alia, in quibus duo, ut vicem, a vice. Alia, in quibus unus, ut sponte, cœpe.

F. Quot formæ casuales sunt? S. Sex sunt nomina *monoptota*, quæ una terminatione pro omni casu funguntur, ut gummi, nequam. Sub qua regula sunt etiam nomina literarum & numerorum a quatuor usque ad centum. *Diptota* sunt, quæ duos casus diversos habent, ut fors, a forte: vel omnes duabus tantum diversitatibus discretos, ut cornu omnes casus habet in brevem *u**. Alia *triptota*, qualia sunt neutra in secunda declinatione, quæ tres diversitates casuum

* MS. habent, tres in brevem *u.* & tres in longum *u.*

casuum habent, ut templum, templi, templo, & omnia neutra pluralia per omnes declinationes, sidera, siderum, sideribus. Alia *tetraptota*, qualia sunt omnia in *r** desinentia secundæ declinationis, ut puer, pueri, puero, puerum. Alia *pentaptota*, qualia sunt masculina secundæ declinationis in *us* finita, ut doctus, docti, docto, doctum, docte. *Hexaptota* sunt, quæ sex diversos habent casus, ut est: unus, unius, uni, unum, une, ab uno.

* MS. er

F. Ne sit tibi onerosum singulorum casuum terminationes per omnes quinque declinationes mihi exponere. S. Longiorem me facis multis interrogationibus.

F. Quid si utiliorem in necessariis regulis? S. Primæ declinationis Genitivus & Dativus in *æ* diphtongon: Accusativus in *am*. Vocativus [similis Nominativo] & Ablativus in *a* [longam] desinunt. Ut hic Poëta, Genitivo, hujus Poëtæ. Dativ. huic Poëtæ. Hunc Poëtam. O Poëta, ab hoc Poëta. Nominativus & Vocativus pluralis in *æ* [diphtongon]. Genitivus in *arum*. [Accusativus in *as*]. Dativus & Ablativus in *is* (nisi sit discernendi generis causa, ut deabus, filiabus, natabus, equabus) hi Poëtæ, horum Poëtarum, his Poëtis, hos Poëtas, o Poëtæ, ab his Poëtis.

Secundæ declinationis Genitivus in *i* desinit. Dativus & Ablativus in *o* productam. Accusativus in *um*, nisi sint neutra, quorum Accusativus ubique sequitur suum Nominativum seu in singulari numero, seu in plurali. Vocativus similis est Nominativo in illis omnibus*, quæ in *m* vel *r* desinunt: si vero in *ius* nomina desinunt propria, Vocativus in *i*. ut Virgilius, Virgili [finit]. Si [autem] Nominativus in *us*, Vocativus in *e* definit: ut hic magnus, magni, magno, magnum, o magne, a magno. Nominativus & Vocativus plurales nisi in neutro, per *i* finiuntur. Genitivus in *orum**. Dativus & Ablativus in *is*. Accusativus in *os*. Hi magni, magnorum, magnis, magnos, o magni, a magnis.

* MS. nominibus

* MS. in rum

Tertiæ declinationis Genitivus in *is*. Dativus in *i*. Accusativus in *em*: in paucis in *im*. ut, turrim, sitim, [restim, puppim]: Vocativus similis est Nominativo. Ablativus in quibusdam per *e* correptam, ut: a patre: In quibusdam per *i*; ut, Tiberi*. In quibusdam per *e* & *i*. ut, a felice & felici. Hic Rex, Regis, Regi, Regem, Rex, a Rege. Nominativus & Accusativus [& Vocativus] plurales in *es* productam. In paucis Accusativus in *is*, ut, turris. Genitivus in *um*, in quibusdam in *ium*, ut turrium. Dativus & Ablativus in *bus*. Ut, hi Reges, Regum, Regibus, Reges, o Reges, a Regibus.

* Ed. Liberi

Quartæ declinationis Genitivus singularis in *us* productam. Dativus in *ui*. Accusativus in *um*. Vocativus similis est Nominativo. Ablativus in *u* productam. Ut, hic senatus, hujus senatus, huic senatui, hunc senatum, o senatus, ab hoc senatu. Nominativus & Accusativus, & Vocativus [plurales] in *us* productam. Genitivus in *uum*. Dativus & Ablativus in *bus*. Ut, hi senatus, horum senatuum, senatibus, senatus, o senatus, a senatibus.

Quintæ declinationis Genitivus & Dativus singularis in *ei* divisas. Accusativus in *em*. Vocativus similis est Nominativo. Ablativus in *e* profertur*. Ut, hæc res, hujus rei, rei, rem, res, a re. Nominativus & Accusativus & Vocativus plurales in *es*. Genitivus in *um**. Dativus & Ablativus in *bus*. Ut hæ res, rerum, rebus, res, o res, a rebus. Num, France, adhuc sat habes de Nomine?

* MS. in e productam

* MS. in rum

F. Sat habuissem, Saxo, si non ciniphes, quæ sunt in domo Magistri, aures mihi quæstiunculis suis implessent. Tamen si placet transeamus ad alia. Illas quoquo modo excutiam. Tu transi quo velis, sequar te quo vadis.

DE PRONOMINE.

F. Pronomen quid est? S. Pars orationis cum casu positum* Nominis vice, ne sæpius iteratum nomen fastidium faciat* audienti vel legenti: & finitas recipit personas.

* MS. posita

* MS. faceret

F. Pronomini quot accidunt*? S. Sex. Species, Persona, Genus, Numerus, Figura, Casus.

* MS. accedunt.

F. Species Pronominum quot ſunt? S. Duæ. Quia ſunt Pronomina aut privativa, aut derivativa.

F. Primitiva quot ſunt? S. Octo. Ego, tu, ſui, ille, ipſe, iſte, hic, is.

F. Derivativa quot ſunt? S. Septem. Meus, tuus, ſuus, noſter, veſter, noſtras, veſtras.

F. Unde hæc [Pronomina] derivantur? S. A Genitivis Primitivorum. A mei meus: a tui tuus: a ſui ſuus: a noſtrum noſter & noſtras: a veſtrum veſter & veſtras. Hæc ſunt quindecim Pronomina, in quibus nulla dubitatio eſt.

F. Perſonæ pronominum quot ſunt? S. Tres. Sed prima perſona & ſecunda ſingulas habent voces, quia præſentes ſemper ſunt inter ſe, ut: ego, tu. Tertia vero ſex habet voces, quia tertiarum perſonarum plurimæ ſunt diverſitates, ut, ſui, ille, ipſe, iſte, hic, is. Et tertia perſona modo præſens eſt, ut iſte: modo abſens, ut ille.

DE GENERIBUS PRONOMINUM.

F. Genera Pronominum quot ſunt? S. Quinque. Maſculinum, ut, hic: Femininum, ut, hæc: Neutrum, ut, hoc: Commune, ut, noſtras, veſtras: trium Generum, ut, ego, tu. Et omnia Pronomina neceſſe eſt tria genera habere, vel in una voce confuſa, ut, ego, tu: vel in diverſis diſtincta terminationibus, ut meus, mea, meum. Quia pro uniuscujusque rei propriis accipiuntur nominibus [Pronomina].

DE FIGURIS.

F. Figuram Pronominum dic. S. Sunt Pronomina ſimplicia, ut iſte, hic. Sunt compoſita, ut iſtic, quod ex iſte & hic componitur. *Idem* componitur ex *is* pronomine & *demum* proverbio; & eſt numero commune, ut idem vir & idem viri: in maſculino *i* producta, in neutro *i* correpta: & ejus Femininum *eadem*. Geminatur quoque ejus compoſitio in neutro & dicitur *idem idem**, id eſt, idem & idem.

* *MS.* identidem

Componuntur Pronomina cum Adverbiis, ut eccum, id eſt, ecce eum! ellum, ecce illum. Et cum præpoſitione ſed per anaſtrophen, ut mecum, tecum, ſecum: & cum nomine, ut hujusmodi, iſtiusmodi.

F. Unde eſt illa compoſitio: egomet et hujusce? S. Non eſt compoſitio, ſed paragoge, id eſt, adjectio ſyllabæ. Et ſunt quatuor ejusmodi adjectiones, *met*, *ce*, *te*, *pte*, ut, egomet, tute, meapte, hujusce, *illice*, quod per apocopen profertur *illic*, ultima [ſyllaba] circumflexa.

DE NUMERO.

F. Numeri Pronominum quot ſunt? S. Duo. Singularis, ut iſte. Pluralis, ut iſti.

Sunt et numero communia, ut, ſui, ſibi, ſe, a ſe, quæ Nominativo carent, quia ſi eſſet *bi* vel *ſi* Nominativus, dubitationem feciſſet inter *bi* aliud pronomen, & *ſi* conjunctionem (c). Vel quia tranſitio vel reciprocatio perſonæ in nomine non poteſt eſſe, quod *ſui* ſemper habet: Reciprocatio, ut, ſui meminit. Tranſitio, ut, ſuo ſervo loquitur.

DE CASIBUS.

F. Caſus Pronominum profer. S. Caſus Pronominum ſunt ut Nominum. Niſi quod prima perſona & tertia plus quinque caſibus habere non poſſunt, quia Vocativus in eis fieri non poteſt, qui proprius eſt ſecundæ perſonæ, ex-

(c) *Cod. MS. S. Emmerami hic ita pergit, & finit hunc articulum:* Ideo, quia quoties hoc pronomen ponitur, oſtendit tertiam perſonam vel ipſam agere ſimul & pati a ſe, ut: pœnitet illum ſui: invidet ſibi: accuſat ſe. Vel & ipſam agere & aliam extrinſecus in eam, ut: rogat ut ſui cauſa facias; petit ut ſibi concedas: precatur, ut ſe cuſtodias. Quod cum ſit, id eſt, quando eadem perſona & agit, & patitur, vel a ſe vel ab alia non indiget Nominativo caſu, ſed eo, cui ſolet jungi verbum, quod actum demonſtrat, id eſt, Genitivo, vel Dativo, vel Accuſativo vel Ablativo, quos & habet hoc pronomen. Ipſum enim verbum agentis perſonæ in ſe Nominativum habet. Si enim dico: rogat te, ut ad ſe venias, ſine dubio intelligis in eo, quod dixi *rogat*, ſimul & *ille*, qui eſt Nominativus.

excepto *meus* possessivum *, quod *mi* facit vocativum, duas breves *e e* in [unam] *i* longam euphoniæ causa convertens. Cujus pluralis quoque Vocativum habet: *o noster*.

* *MS.* possessivo

F. Quot formæ casuales fiunt in Pronominibus? S. Sunt Pronomina monoptota, ut eccum, ellum, mecum, tecum. Alia triptota, ut sui, sibi, se, meum, tuum, suum *. Alia tetraptota, tuus, suus, illud, istud. Alia pentaptota, ille, ipse, iste. Nam sextaptota non inveniuntur pronomina.

* *Edit.* mecum, tecum, secum.

F. Dum pronomina casus habent & numeros, necesse est eos habere & declinationes, quarum regulas ut edisseras flagito. S. Improbus es scrutator.

F. Quin * tu tenax es largitor. S. Quatuor sunt declinationes Pronominum. Prima est, quæ in tribus Primitivorum personis cernitur, cujus Genitivus & Dativus in *i*, Accusativus & Ablativus in *e* productam, ut, ego, mei, mihi, me, a me. Tu, tui, tibi, te, a te. Sui, sibi, se, a se. Primæ & secundæ personæ plurales, Nominativum & Accusativum in *os:* Genitivum in *um* vel in *i:* Dativum & Ablativum in *is:* ut nos, nostrum vel nostri, nobis, nos, a nobis. Similiter & vos. Tertia persona non habet Nominativum, & per ceteros casus communis est numeri, id est, sui.

* *MS.* quia

F. Unde personæ intelliguntur Pronominum? S. In primis syllabis: in extremis casus & numeri. Secunda declinatio est in reliquis quinque primitivis, quorum Genitivus in *ius*, Dativus in *i* desinit per tria genera: præter *huic* solum, ne *hui* interjectio putetur. Accusativus autem & Ablativus singularis, & omnes casus plurales in masculino & neutro secundæ declinationis, Nominum terminationes servat, in feminino [vero] primæ. Ut ille, illius, illi, illum, ab illo. Et pluraliter: Illi, illorum, illis, illos, ab illis. Illa, illius, illi, illam, ab illa. [Et pluraliter] Illæ, illarum, illis, illas, ab illis. Illud, illius, illi, illud, ab illo. [Et pluraliter] Illa, illorum, illis, illa, ab illis. Sic & reliqua quatuor declinantur; nisi hic & hæc & hoc, [quod] *c* per omnes singulares casus assumit, præter Genitivum.

Tertia declinatio est pronominum in quinque derivativis, quæ secundum regulam nominum mobilium in utroque numero declinantur: In masculino & neutro secundam: in feminino primam sequens declinationem. Et sunt hæc: meus, tuus, suus, noster, vester.

Quarta declinatio est communium: & declinantur sicut in duobus reliquis, quæ sequuntur tertiæ declinationis Nomina. Ut, hic & hæc nostras, vestras: & hoc nostrate, vestrate; nostratis, vestratis (d).

[F. Quare non declinantur hæc pronomina: Eccum, eccam: ellum, ellam? S. Quia ex obliquo & indeclinabili parte componuntur]. Ecce habes, quæ vi extorsisti.

[ ] ex MS.

F. Melius est vi extorquere, quam non habere. Dic tamen de *o*, qui Vocativo casui in nominibus & pronominibus & participiis jungitur, est pronomen, an non? S. Non est pronomen, sed adverbium vocandi vel optandi; ejusdem significationis dum dicis, heus juvenis, & o juvenis. Et nulli alii personæ potest jungi, nisi secundæ.

F. Memor esto, dixisse te quindecim Pronomina esse. Sed quid est, quod Donatus inter Pronomina posuit, quis, qualis, talis, quot, tot, quotus, totus, [quantus, tantus]? S. Memini me dixisse quindecim esse Pronomina, in quibus nulla dubitatio esset. De istis enim, quæ ponis, dubitatio est, an sint pronomina, an nomina. Priscianus latinæ eloquentiæ decus nomina interrogativa vel relativa vel redditiva ea omnino * dicit, & pronomina negat esse posse, quia finitas personas non habent, quod proprium est pronominis cum casu juncti: sicut & alia novem nomina mobilia quidam errore seducti pronomina dicunt esse, quia pronominum declinationem habent, id est; Unus, ullus, nullus, solus, totus, alius, alter, uter, neuter: quos multæ lectionis ratio revincit.

* *MS.* nomina

(d) *Cod. MS.* Quarta declinatio est in duobus reliquis, quæ sequuntur & declinantur, sicut communia nomina tertiæ declinationis; ut, hic & hæc nostras, & hoc nostrate, nostratis. Similiter & vestras.

An meus, tuus, ſuus Nomina dicenda ſunt; quia per omnes caſus Nominum ſequuntur declinationem? Quantum ad puerilem noſtram diſputationem pertinere viſum eſt, de Pronomine habes ſufficienter. Sed totum te transfer ad verbum.

F. Placet quod habeo, licet plus indiguiſſem*. Attamen totum me, ut ſuades, transferam ad inquiſitiones verbi. Tu te ad reſponſiones para. S. Faciam.

* Edit. indigiſſem

DE VERBO.

F. Primo omnium verbi definitionem dic mihi. S. Magis interrogemus Magiſtrum, quæ ſit verbi definitio ſecundum Philoſophiam.

Disc. An habet, Magiſter, juxta Philoſophiæ rationem hæc tam principalis pars definitionem propriam, veluti nomen [habet]? Mag. Habet ſubtilem definitionem & nobilem, & eſt hujusmodi: Verbum eſt vox ſignificativa ſecundum placitum, cum tempore, definitum aliquid ſignificans & accidens*.

* Edit. accedens

D. Expone, Pater, hanc nobis definitionem. M. Dum dico, *lego*, actum ſignifico legentis: quem actum alia Græcus ſignificat voce; & ideo verbum *ſecundum placitum* eſt: *tempusque* attrahit. *Definitum*, id eſt, certum aliquid ſignificat: *& accidens*; accidit enim actio vel paſſio homini. Sed veſtram vos intrate diſputationem; hæc alias. D. Fiat ut jubes.

F. Profer, Saxo, proptietatem verbi. S. Verbum eſt pars orationis cum temporibus, & modis, ſine caſu, agendi vel patiendi ſignificativum.

F. Si verba actum vel paſſionem ſignificant, unde dicuntur neutra? S. Non ideo, quod actum vel paſſionem [non] ſignificent*; ſed ideo, quia unum horum ſignificant. Nam activa in noſtro actu alterius paſſionem ſignificant, [ſicut & paſſiva in noſtra paſſione actum alterius ſignificant]. Nam dum dico: amo te, patiaris* actum meum, id eſt, quod amo te. Et dum dico: amor a te, patior ego actum tuum, id eſt, quod tu amas me. Neutra vero uniformiter ſignificant, vel agentem; ut ambulo, curro, prandeo; vel patientem, ut ardeo, veneo, vapulo. Sed & caſibus non egent, quibus activa vel paſſiva egent. Nam activa Accuſativo caſui junguntur, ut amo te: ſæpe & Genitivo, ut memor ſum tui; & Dativo, ut dico tibi. Paſſiva Ablativo junguntur, ut amor a te. Neutra abſoluta ſunt & per ſe [plenum] ſenſum ſignificant, ut vivo, ſpiro, pergo.

* Edit. ne ſignificent

* MS. pateris

F. Verbo quot accidunt? S. Septem. Significatio, quæ & genus dicitur, tempus, modus, ſpecies, figura, perſona, numerus.

Significatio verborum proprie in actione vel in paſſione eſt, quæ ſecundum analogiam duabus terminantur literis, *o* & *r*. In *o* activa & neutralia. In *r* paſſiva, deponentia & communia. Et hæc ſunt genera verborum quinque.

Activa ſunt, quæ ſemper actum ſignificant, ut, amo te. [Paſſiva ſunt, quæ ſemper paſſionem ſignificant, ut, amor a te]: tamen ſi quis altius conſideret & in activis verbis paſſionem, & in paſſivis actionem, ſicut ſupra diximus, inveniet. Neutra uniformiter ſemper proferuntur, id eſt, aut actum ſolum, aut paſſionem ſolum ſignificant. Actum, ut, manduco, curro*: Paſſionem, ut, vapulo a te, [veneo a te]. Sunt quoque neutralia intrinſecus in ſeipſis habentia paſſionem, & non ab alio extrinſecus, ut, rubeo, ferveo, caleo, ægroto, ruo. Deponentia quoque unam ſemper habent ſignificationem, aut activam, ut, ſequor te, præſtolor te: vel ſine adjectione caſus, ut, luctor, loquor: aut paſſivam, ut, naſcor a te, patior a te, mereor a te. Communia duas habent in una voce ſignificationes agentis & patientis, ut, oſculor te, oſculor a te.

* MS. ambulo

F. Quot modis declinantur verba. S. Duobus modis. Nam Neutra Activorum; Deponentia & Communia Paſſivorum regulam in declinatione maxime ſequuntur. Sunt præterea Neutra paſſiva, quæ in Præterito perfecto & plusquamperfecto Paſſivi declinationem habent. Et ſunt hæc ſola: Audeo, auſus ſum. [Gaudeo, gaviſus ſum. Soleo, ſolitus ſum]. Fido, fiſus ſum. Fio, factus ſum: & ſi qua ex his componuntur. Sunt alia Paſſivo neutra ſuperioribus contraria: Compereor, mereor, divertor; faciunt enim præteritum, comperii, merui, diverti.

F.

F. Nunquid certas habent ſemper verba ſignificationes? S. Nequaquam ſemper certas. Sed alia ſunt, quæ una voce vel conjugatione diverſas habent ſignificationes, ut colo, pro diligo, & habito, & aro accipitur. Committo, pro credo & commendo. Condo, pro ædifico, & celo. Gratulor pro gaudeo, & gratias ago ponitur. Sunt alia, quæ cum conjugatione mutant ſignificationem. Hæc in ſecunda perſona diſcernitur: ut mando mandas a mandando: Mando mandis a manduco*. Fundo fundas, a fundando. Fundo fundis, a fundendo. Volo volas, a volando. Volo vis, a voluntate*. Sero, ſeras, ſeravi. Sero, ſeris, ſevi. Lego legas; & lego legis. Dico dicas, brevis *di.* Dico dicis longa *di.* Appello & compello compellas, id eſt clamo, acclamo. Appello appellis, id eſt, applico. Repello, compello, id eſt, cogo. Hæc, France, de varia verborum ſignificatione dicta ſufficiant; nunc ad tempora curro*.

F. Fiat. Primo dic mihi, unde dictum ſit tempus? S. A temperamento. Quia omnia mortalia tempus habent.

F. Tempora quot ſunt? S. Tria ſecundum naturam: præteritum, ut legi. Præſens, ut lego, & futurum, ut legam. Quadam tamen neceſſitate præteritum tempus in tres dividitur diſtantias; quia quædam ſunt, quæ multo ante dicimus transacta, ut legeram. Aliquando quædam, quæ paulo ante, ut legi heri. Quædam inchoata* ſunt, ſed nondum perfecta, ut legebam. Et ideo quinque tempora adnumerabimus in verbis.

F. Quod horum tempus* in verbis principalem inter cetera tenet locum? S. Præſens, quia in ipſo ſumus, dum loquimur de præterito & futuro. Et a præſenti ducuntur præteritum & futurum. Quamvis itaque præſens tempus inſtabili motu naturaliter exolvatur*, & pars ejus jam prætereat, parsque ſequatur, tamen ad ordinationem* diverſorum geſtorum tempora dividimus.

F. Num in omnibus modis omnia tempora inveniuntur? S. Nequaquam. Nam Imperativus naturali neceſſitate non habet præteritum. Quia ea ſola imperamus, quæ in præſenti ſunt vel in futuro. Ceterum indicativus & ſubjunctivus per omnia tempora currunt. Optativus quoque & Infinitivus, licet confuſa voce, in quibusdam tamen omnia habent tempora, ut utinam legerem nunc & heri; & utinam legiſſem ante, ante, & ante quinquaginta annos. Item legere me volo & volebam: & legiſſe me volui & volueram.

F. An in omnibus verbis hæc quinaria temporum diviſio invenitur? S. Non. Quia ſunt verba, quæ rationem temporum non ſervant, ut inchoativa verba in omni præterito perfecto & plusquamperfecto deficiunt. Item omnia imperſonalia, quæ a ſe naſcuntur, in futuro Infinitivi deficiunt, ut pœnitere; pœnituiſſe: & pleraque neutra in futuro Infinitivi deficiunt, ut horreo, horrere, horruiſſe. Nam pœnitum ire non dicimus &c.

Sunt quoque verba, quæ præteritum tempus non habent, niſi ex aliis ſumantur* verbis, ut percutio, percuſſi: Ferio non habet præteritum, niſi dicas, percuſſi. Sic ſtatuo, ſtatui: Siſto, ſtatui: Suſtollo, ſuſtuli: & ſuffero, ſuſtuli: Tollo, tuli; & fero, fers, fert, tuli facit. Inſanio, inſanivi, & fureo inſanivi. Cerno crevi, & creſco crevi facit. Item quoque inchoativa & meditativa non ſolum in præterito, ſed etiam in futuro Infinitivi deficiunt: tepeſcere, parturire. Item verbis in *or* deſinentibus deſunt tempora præterita perfecta [& plusquamperfectum] & futurum conjunctivi*, ſed per participia* [præteriti temporis] & verbum ſubſtantivum *ſum* declinantur, ut amatus ſum, amatus fueram, amatus ero &c.

DE MODIS VERBORUM.

F. Modi verborum quid* ſunt? S. Modi ſunt diverſæ inclinationes* animi, varios ejus affectus demonſtrantes. Et ſunt quinque; *Indicativus*, qui & definitivus, quo indicamus vel definimus, quid agatur vel patiatur a nobis*; qui ideo primus ponitur, quia perfectus eſt perſonis & temporibus: & alii modi ex eo regulam ſumunt. Vel quod ex eo participia vel nomina vel verba derivantur; ut a duco, ducens: a duxi ductus, & dux: a ferveo, fervens, ferveſco, fervor.

* *MS.* mandendo

* *MS.* volendo

* *MS.* curre

* *al.* inchoativa

* *MS.* temporum

* *MS.* volvatur

* *Edit.* ornationem

* *MS.* ſumatur

* *MS.* ſubjunctivi

* *MS.* participium

* *al.* qui & quot

* *MS.* declinationes

* Solœcophanes indulgenda ſeculi illi. *Basnage.*

Imperativus est, quo imperamus aliis, ut faciant vel patiantur. Et est per se absolutus, nec [per se] alterius indiget partis ad significandum: & ideo secundum tenet locum in modis. Et hoc orantes sæpissime utimur; ut: *Musa mibi causas memora.* - - - Deinde *Optativus*, per quem optamus. Qui ideo tertius in ordine ponitur, quia inferior est, qui optat, quam qui imperat: & adverbio optandi indiget ad complendum sensum; ut, utinam legerem.

Virg. Æn. I. 12.

Quarto loco *subjunctivus* ponitur: & jure. Eget enim non modo Adverbio vel Conjunctione, verum etiam altero verbo, ut perfectum significet sensum. Unde & subjunctivus dicitur; ut Virgilius: *Cum faciam vitula**, *pro frugibus ipse venito.* Et omnibus aliis modis sociari potest; ut, dum legerem, scripsi: &, dum legam, scribe: &, dum legerem, utinam scriberem.

Id. Ecl. III. 77.
* MS. vitulam

Infinitivus est, qui & personis & numeris deficit, & eget uno ex supradictis quatuor modis, ut plenum aliquid significet, ut, legere propero: legere propera: utinam legere properarem: cum legere properarem.

Impersonale verbum a Neutris activæ significationis vel ab Activis nascitur: ut, curritur, vivitur, legitur, amatur. Et per omnes modos & personas & tempora & numeros, junctis Pronominibus rite declinantur*: curritur a me, a te, ab illo: curritur a nobis, a vobis, ab illis. Præterito imperfecto, legebatur [a me]. Præterito perfecto, lectum est [vel lectum fuit a me]. Præterito plusquamperfecto, lectum erat. Futurum, legetur [a me]. Sic & per alios modos.

* MS. declinatur

F. Quid est inter Impersonale & Infinitivum? S. [Quod] Infinitiva [voluntariis] verbis junguntur; ut: legere volo. Impersonalia Pronominibus; ut, legitur a me.

F. Quot formæ sunt Impersonalium? S. Quatuor. Aut in *tur*, aut in *at*, aut in *it*, aut in *et* exeunt: ut, statur, restat, contingit, pudet. Sed quæ in *et* exeunt, alia a verbis veniunt, ut miseret. Alia a se oriuntur, ut pudet, pœnitet, decet.

F. Quæ sunt Supina & Participialia? S. Quinque sunt ejusmodi voces; ut: legendi, legendo, legendum, lectum, lectu. Quas *Priscianus* omnino nomina vult esse, quia temporibus carent, & personas non discernunt, & præpositionibus separatis junguntur; ut, ad legendum vado, vel legendo venio.

F. Intentus sum de specierum ratione audire maxime, quia hoc accidens verbi *Donatus* dimisit. S. Non dimisit, sed in formis attigit. Nam species verborum duæ sunt: una principalis, quam *Donatus* perfectam formam nominat; ut, lego. Altera derivativa, quam ille meditativam, frequentativam vel* inchoativam dicere voluit; ut, a lego, lecturio & lectito. Et a ferveo, fervesco. Et hæc, id est, *inchoativa* semper in *sco* desinunt & tertiæ sunt conjugationis; ut, calesco, calescis: vesperasco, vesperascis. Et præteritum non habent tempus; nec participia futuri temporis.

* MS. &

Frequentativa primæ sunt conjugationis: ut & in *tito*, vel *to*, vel *so*, vel *xo* desinunt; ut, lectito, as: dicto, as: merso, as: nexo, as: & fiunt* semper neutra [sicut &] inchoativa.

* MS. sunt

Meditativa in *urio* desinunt & quartæ [tantum*] conjugationis sunt; ut, lecturio, is: esurio, is, quod ab *edo* derivatur.

* MS. omitt.

Sunt aliæ quoque species derivativorum; ut, a video, viso, id est, cupio videre: a facio, facesso: a capio, capesso: a lacero, lacesso: ab arceo, arcesso: ab acceo, accesso. Quæ frequentativa non esse conjugatio ostendit. Sunt quoque alia per diminutionem derivativa*, ut, a sorbeo, sorbillo: a garrio, garrulo: a calvo, calvillo. Item a nominibus derivativa fiunt; ut, a patre, patrisso: a græco, græcisso. Impersonalia quoque pene omnia ab activis* vel neutralibus derivativa sunt; ut, a lego, legitur: a sto, statur. Inveniuntur quoque & ab adverbiis verba derivari; ut, a perendie, perendino: & a cras, procrastino: & ab intus, intro, intras, [intravi].

* MS. derivata
* Edit. adjectivis

DE

DE FIGURIS VERBORUM.

F. Figuratas verborum compositiones, precor, expone. S. Sunt verba simplicia, ut: cupio, taceo. Et [sunt] composita, [ut]: concupio, conticeo. Sunt & decomposita, id est, a compositis derivata*, ut: concupisco, conticesco. Sunt & ex tribus partibus composita, ut: perterrifico. Sunt & quæ mutant in compositione conjugationem, ut: do das facit reddo reddis: facio facis, amplifico, amplificas. Sunt composita, quorum simplicia in usu non sunt, ut: offendo, aspicio, aperio, refragor. Fendo [enim] & spicio, & perio, & fragor non reperi. Sunt, quæ genus mutant in compositione: Sperno spernis, activum: aspernor aspernaris, deponens. [Sentio neutrum; assentior deponens]. Sedeo sedes, neutrum; insidior insidiaris, deponens. Obsideo vero & adsideo activa sunt. Eo & facio neutra sunt; Adeo, subeo, perficio, conficio & ex eis composita activa sunt; faciunt [enim] adeor, subeor, perficior, conficior. Ex facio quoque neutro, versificor, versificaris, & gratificor gratificaris deponentia nascuntur. Complecto activum, amplector deponens. Componuntur verba cum nominibus, ut ab amplo & facio, amplifico, ex quo participium amplificans: & cum altero verbo, ut: calefacio, id est, calere facio: vel cum Adverbio, ut, benedico: vel cum præpositione, ut, indico, subeo. Sed præpositionibus per compositionem junguntur semper sicut Nominativo casu*, cujus vim ubique obtinent verba per omnes personas; ut, facio ego, facis tu, facit ille: nisi imperativa secundæ personæ, [quæ] vocativum* adsciscunt, ut, scribe Virgili, lege Terenti.

* *Edit.* derivativa

* *Edit.* casui

* *Ed.* vocem

DE CONJUGATIONE VERBORUM.

F. Ecce de figuris habeo. Sed conjugationum distantias dic mihi. Et primum, unde dicta sit conjugatio, expone. S. Conjugatio dicta est, quod in unam declinationis rationem plurima conjungit verba.

F. Conjugationes quot sunt? S. Apud Græcos decem *. Apud Latinos quatuor. Et eorum, quæ in *o* prima persona desinit, sed secunda in *as* finitur, ut amo amas, sto stas, hæc prima dicitur. Et secunda in *es*, ut moneo mones. Tertia in *is* brevem, ut lego legis. Quarta in *is* longum*, ut munio munis. Eorum verborum, quæ in *or* prima persona finitur, & in *aris* secunda, prima est conjugatio, ut amor amaris, criminor criminaris, luctor luctaris. Secunda in *eris* producta penultima*, ut doceor doceris, reor reris. Tertia in *eris* correpta penultima, legor legeris, sequor sequeris. Quarta in *iris* producta penultima, munior muniris, molior moliris.

* MSs. *decim*, non male, sed antique. Unde *undecim* & porro.

* *MS.* longam

* *al.* pene ultima

F. Num singula verba certas habent conjugationes? S. Sunt verba in prima persona confusa: in secunda vero sensu & [certa] conjugatione discernuntur, ut dico dicis, &, dico dicas. Volo vis, & volo volas. Fundo fundas, fundo fundis. Mando * mandas, mando mandis. Sunt quædam e contrario unius significationis, sed diversæ conjugationis, ut denso densas & denseo denses. Strideo strides, strido stridis. Ferveo ferves ([inde] fervesco, cis). Fervo fervis. Cieo cies, cio cis. Dureo dures, unde duresco & duro duras. Tueor tueris, tuor tueris penultima correpta. Fulgeo fulges, fulgo fulgis. Excelleo excelles, excello excellis. Sono sonas, sono sonis. Uno unas, unio unis.

* *MS.* Mundo mundas mundo mundis.

F. Quot modis declinantur verba? S. Quorum rationabiliter prima persona in *o* desinit, tribus modis declinantur, abque præterito perfecto Indicativi, & Imperativo & Infinitivo. Nam juxta præsens tempus trium conjugationum per omnes modos & tempora declinari solent verba, nisi præscripta. Præteritum vero imperfectum & plusquamperfectum primæ conjugationis: Item secundæ & tertiæ & quartæ Optativi, futurum & præsens subjunctivi * secundum primæ præsens tempus in ultimis literis semper declinantur, ut amo, amas, amat; amamus, amatis, amant. Amabam, amabas, amabat; amabamus, amabatis, amabant. Amaveram, amaveras, amaverat; amaveramus, amaveratis, amaverant. Optativi, futurum & præsens subjunctivi: Doceam, doceas, doceat; doceamus, atis, ant. Secundum præsens tempus secundæ conjugationis

* *MS.* subjunctativi

futuri indicativi*. In tertia & quarta omne præsens & præteritum optativi, & subjunctativum præteritum imperfectum longæ* in penultima: & plusquamperfectum in omni conjugatione: Primæ quoque Optativus, futurum & subjunctivum præsens, (ut legam, leges, leget: emus, etis, ent. Doceo, ces, cet: cemus, cetis, cent*), sic declinanda sunt: Amarem, amares, amaret: amaremus, retis, rent. Amavissem, ses, set: emus, etis, sent, quæ sunt subjunctativo & optativo communia. Item Optativi, futurum & subjunctativi* præsens: Amem, es, et: emus, etis, ent. Secundum tertiæ conjugationis præsens & indicativi futurum, primæ & secundæ & quartæ in *eo* desinentis, & subjunctativi præteritum perfectum & futurum, nisi in tertia persona plurali, *u* mutant in *i*, ut lego, legis, legit: legimus, legitis, legunt. Amabo, is, it: imus, itis, unt. Docebo, bis, bit: bimus, bitis, bunt. Subjunctativi præteritum perfectum; Amaverim, is, it: imus, itis, int. Item: Amavero, is, it: imus, itis, int. Et quartæ: ibo, ibis, ibit: ibimus, ibitis, ibunt. Horum autem omnium verborum, quæ bina* distinctione a secunda persona declinantur, prima persona aut in *o*, aut in *am*, aut in *em*, aut in *im* desinit.

F. Quomodo præteritum perfectum & imperativus declinanda sunt? Saxo. Omne præteritum perfectum, si juxta rationem declinatur, in *i* mittit primam personam: in secunda in *sti*, syllabam: tertiam in *it*, & pluralem numerum in *imus*, in *istis*, in *erunt* vel *ere*, longa *e*, mittit.

F. Imperativi finales literas deprome. S. Omne imperativum singulare primam, natura abdicante, personam non habet, & Vocativo casui jungitur, quia præsenti imperat in secunda persona, quæ in prima conjugatione *a* longa finitur, ut, ama: in secunda *e* quoque longa, ut ave*: in tertia *e* brevis, ut, lege: in quarta *i* longa, ut, audi. Quæ ubique, in verbis vel nominibus, *i* in fine posita producitur. Tertia persona in prima conjugatione in *et*: in ceteris conjugationibus in *at*, ut, amet, habeat, legat, audiat. Prima persona in numero plurali in *mus*; in secunda in *te*; tertia in *ent*, in prima conjugatione; in ceteris *ant*; ut, amemus, amate, ament. Deceamus, docete, doceant &c. ubique penultima primæ personæ & secundæ longa, absque tertiæ conjugationis secunda persona, quod est, legite. Futurum Imperativi in *to* secunda persona, ut, amato, habeto, legito, audito, longa penultima absque tertiæ conjugationis*. Tertia persona futuri similis est ubique præsenti: tertia persona, & prima pluralis numeri similis quoque est plurali præsentis. Secunda persona pluralis in *tote*, ut, amatote, habetote, legitote, auditote. Tertia finit in *nto*, ut, amanto, docento, legunto, audiunto.

F. De Infinitivis dic. S. Omne Infinitivum præsens in *re*; & præteritum in *se*; & futurum in *ire* vel *esse* in omni conjugatione desinit, ut, amare, amasse, amatum ire, vel amaturum esse.

F. Quid de quinque Gerundiis* sentiendum est? S. Quid aliud, nisi ut prius dixi, quod omnino secundum Priscianum nomina sunt. Nam præpositiones separatas Accusativos casus, & Ablativos* accipiunt, ut: [ad] amandum, in amando, quod verbo non potest accidere.

F. Quid tamen distat inter amandum amando: & amatum amatu? S. Quod amandum necessitatem amoris significat; amatum initium amoris. Similiter amando in ipso amore; amatu pro amatione, id est, pro ipsa re accipitur.

F. Passivi* regulas pande mihi. S. Pandam breviter, ne prolixior sim, quam huic puerili ludo* deceat. Omne passivum ex activo [suo] fit ubique per omnes conjugationes. *O* finita vel *m* in activis tempore præsenti & præterito imperfecto, & futuro assumunt *r* in passivis, ut [amo amor]: amabo amabor: amato amator: amanto amantor: amabam amabar: amarem amarer: amem amer: legam legar &c. Ceteræ personæ secundum prædictas regulas trium conjugationum præsentis temporis declinantur. Nam secunda persona in *ris* vel in *re* desinit; tertia in *tur*; & prima in plurali in *mur*, secunda in *mini*, tertia in *ntur*. Omnium modorum præteritum* perfectum & plusquamperfectum & subjunctivi futurum per participium præteriti temporis, & *sum* subjectivum verbum declinatur,

* Ed. secundam conjugationem futuri indicat.
* Ed. longam
* Ansulis inclusa alio pertinere videntur.
* MS. subjunctivum
* al. trina
* MS. habe
* MS. absque tertia declinatione
* al. Gerendivis
* MS. Accusativi casus & Ablativi
* Ed. passim
* sic MSs.
* Edit. præter

natur, ut, amatus ſum, vel fui: amatus eram, vel fueram. Optativus: amatus eſſem vel fuiſſem. Subjunctivus: amatus ſim, vel fuerim: eſſem vel fuiſſem. Futurum: amatus ero vel fuero. Paſſiva Imperativi ſecundæ perſonæ præſentis [temporis] in omni conjugatione ſimiles activis infinitivis, ut, amare, docere, legere, audire penultima longa, niſi tertia conjugatione. Tertia vero in *tur* exit, prima pluralis in *mur*, ſecunda in *mini*, [quod in Indicativo & Imperativo ſimiliter profertur *] in prima conjugatione. Tertia pluralis in prima, in *entur*: aliis in *antur*: & futuri temporis ſecunda perſona in *tor*, & tertia in *tur*: & pluralis prima in *ur*, & ſecunda in *minor*, & tertia in *ntor*, ut, amare, ametur; amemur amaminor amentor. Ametor ametur; amemur, ameminor, amentor. Infinitiva paſſiva ſemper in *i* præſentis temporis, ut amari, doceri, legi, audiri. Et præteritum per participium neutrale & *eſſe* vel *fuiſſe*, ut, doctum eſſe vel fuiſſe. Et futurum in *iri*, ut, amatum iri. Ecce habes, France, quod quæſiſti; ſed tua curioſitas te facit non amatum iri.

* *Edit.* quod Imperativus & Infinitivus ſimiliter proferuntur

F. Nec tua te invidia gratum iri. S. Caute! ne audiat, qui flagellare ſolet. Sed proſequere cetera.

F. Ut reor, ordo accidentium depoſcit perſonas verborum inveſtigare. S. Perſonæ verborum tres ſunt. Prima eſt, quæ de ſeipſa loquitur & alias oſtendit. Secunda, ad quam loquitur. Tertia, de qua loquitur. Niſi enim ſit prima, quæ profert ſermonem, aliæ eſſe non poſſunt. Et primæ quidem & ſecundæ verborum perſonæ finitæ ſunt; præſentes enim demonſtrant. Tertia vero infinita eſt, itaque eget plerumque prænomine, ut definiatur. Et prima quidem poteſt ſibi & ſecundam & tertiam conjungere, ut, ego & tu, & nos facimus: ego & ille facimus. Secunda vero non [poteſt] conjungere ſibi niſi tertiam, ut, tu & ille facitis. Tertia vero nec primam nec ſecundam, ſed alteram tertiam, ut, iſte & ille faciunt. In Imperativis prima perſona ſingularis non poteſt eſſe, quia naturaliter imperans ab eo, cui imperat, dividitur. Infinita * quoque & imperſonalia & gerundia carent naturaliter perſonis.

* *MS.* Infinitiva

DE NUMERO.

F. Numerum verbis accedentem * pande. S. Numerus ſingularis, ut, lego. Pluralis, ut, legimus, accedit verbo veluti omnibus partibus caſualibus: ſed in verbo ſub una voce nunquam ſingularis & pluralis invenitur numerus ſicut in ceteris partibus, ut dies, res Nominativus ſingularis & pluralis. Iſti, illi Dativus ſingularis & Nominativus pluralis. Sciendum quoque eſt tibi, o France, quod quæcunque verba perſonis deficiunt, ſemper & numero defectiva ſiunt, ut imperſonalia & infinitiva. Ideo Pronominibus additis adſumunt perſonas & numeros, ut, legitur a me, a nobis: legere te volo, & legere vos volo.

* *MS.* accidentem

F. Sed quia defectiva eſſe verba introduxiſti, ſubito defectiva per ſingula accidentia, opus habeo, ut pandas mihi, maxime quia Donatus Magiſter noſter hæc valde obſcure & breviter tetigit. S. Non ſum tibi debitor irrationabilium, ſed rationabilium, & eorum, quæ regulis ſubjaceant. Attamen, uti ſcias, non me invidioſum eſſe in te, ſicut nec te faſtidioſum intelligo, pandam aliqua ex illis. Tribus enim modis verba, vel * aliæ partes [fiunt] defectivæ; aut naturæ neceſſitate, aut fortunæ caſu, vel differentiæ cauſa. Naturæ neceſſitate, ut, ſi velimus maſculinum dicere ab eo, quod [eſt] nupta, nuptus: vel a puerpera, puerperus, repugnat ipſa rerum natura: vel inconſonantiæ cauſa; ut, ſi velimus a curſor curſtrix facere femininum, ſicut a victor victrix, inconſonum [eſt]. In fortunæ caſu, inuſitata & turpia vitantur, & quibus auctores non utuntur; quomodo a *do dor* ſecundum regulam dici potuit; ſed quia in auctoribus non invenitur, recuſamus dicere. Differentiæ quoque cauſa plurima vitantur, ut, fero, fers, fert per ſyncopam ſine *i* litera in ſecunda & tertia perſona profertur, ne ſi feris, ferit dicas, a ferio putetur venire. Sic edo, es, eſt, &, volo, vis, vult differentiæ cauſa anomalam habent literaturam. Et volo naturaliter imperativo modo caret, quia imperata neceſſitatis ſunt, non voluntatis. Sic fac, duc, dic, fer, placuit auctoribus per apocopam proferri differentiæ

* *MS.* velut

causa, ne si face, duce, dice, fere diceremus, aliud significare putaremus. Item multa non dicuntur, quia in auctoribus non inveniuntur, de quibus per singula accidentia aliqua tuæ pandam aviditati.

Nam *quæso* non habet alios modos nisi indicativum; personam primam in utroque numero, & [quesere] infinitivum. Item *ovat* & *infit*, non habent nisi tertiam personam; & *ovans* participium. Item *ausim*, id est, auctoritatem habeam: & *inquam*, contra morem in prima persona proferuntur. *Salve* & *salvete* imperativa tantum secundam personam habent. Item, *cede* pro da*. *Cete** pro *date*. Terentius: *Cete patri meo*, id est, date: Et *ave*, pro gaude: & *avete* pro gaudete secundæ personæ sunt. Item *faxo*, pro faciam futuri temporis est tantum indicativi modi, & facit: *faxo*, *faxis*, *faxit*; *faximus*, *faxitis*, *faxunt*, id est, facient. Item: *facesso* & *capesso*, & *viso*, desiderativa sunt, non frequentativa, quia primæ non sunt conjugationis. Facesso, id est, desidero facere. Capesso, desidero capere. Viso, id est, desidero videre. Item *sis*, id est, si vis: & *sodes*, id est, si audes, secundæ personæ sunt. Item *foret*, pro esset, & *forent* pro essent: & *fore* pro esse invenitur. Item *aio* & *meio* in multis deficiunt. Nam aio, ais, ait: & aitis, aiunt, facit; in prima plurali deficit: & *ait* præteritum perfectum: sicut *meio* infinitivum *meiere* facit. Sunt, quæ idem habent præsens & præteritum imperfectum*, hæc sola: *odi*, *novi*, *memini*, *cæpi*, *pepigi*, hæc in imperfecto* deficiunt præter *memini*, quod *memento* & *mementote* facit; & in futuro & infinitivo modo & in supinis, nec non in participiis, utrisque temporibus* deficiunt, præter *odi*, quod [in figura composita] duo participia [præteriti temporis] facit: exosus, perosus. Sunt passiva quoque & deponentia, quæ in præterito deficiunt, nisi aliunde ad supplementum declinationis adsumatur præteritum. Ut, *feror*, *ferior*, *tollor*, *poscor*, *urgeor*; faciunt enim præteritum, *latus sum*, *ictus sum*, *sublatus sum*, *postulatus sum*, *convictus sum*. Item deponentia: *vescor*, *fruor*, *medeor*, *liquor*, *reminiscor**, faciunt, pastus sum, potitus sum, medicatus sum, liquefactus sum, recordatus sum.

Sum verbum, quod inæqualem habet declinationem sive in simplici participio, sive in compositis præsentis temporis deficit: nisi in duobus ab eo compositis, id est, *absum* & *præsum*, quod facit, absens & præsens. *Possum*, potes, potest, mutant *s* in *t* euphoniæ causa. Et *prosum*, prodes, prodest, adsumit *d*, hiatus causa devitandi. *Volo*, vero & *malo* & ex eo compositum*, id est, magis volo, naturali necessitate imperativo carent, quia imperata necessitatis sunt, non voluntatis, quod tamen in alio suo composito habet, id est, *nolo*; facit enim noli & nolite.

F. Pleniorem tamen declinationem horum quatuor verborum, ut reddas mihi, deposco; id est, *sum*, *fero*, *edo*, *volo*. S. Inusitata est in multis locis illorum declinatio. Attamen ut in Magistrorum exemplis eorum reperitur ratio, pandam. *Sum* verbum neutrale est, quod declinatur sic: Sum, es, est: *Plural.* Sumus, estis, sunt. *Præteritum Imperfect.* Eram, eras, erat. *Plural.* Eramus, eratis, erant. *Præteritum Perfect.* Fui, fuistis, fuit. *Plural.* Fuimus, fuistis, fuerunt, vel fuere. *Præterit. Plusquamperfect.* Fueram, fueras, fuerat. *Plural.* Fueramus, fueratis, fuerant. *Futuro.* Ero, eris, erit. *Plural.* Erimus, eritis, erunt. Imperativo modo tempore præsenti, ad secundam & tertiam personam: Sis vel es, sit. *Plur.* Simus [estote vel] sitis, sint; & sunto & suntote. Optativo modo tempus *præsens & Præteritum Imperfect.* Utinam essem, esses, esset: *Plural.* Essemus, essetis, essent. *Præterit. Perfect. & Plusquamperfect.* Fuissem, fuisses, fuisset. *Plural.* Fuissemus, fuissetis, fuissent. *Futurum.* Sim, sis, sit: *Plural.* Simus, sitis, sint. Conjunctivo modo *tempore præsenti:* cum sim, sis, sit. *Plural.* Simus, sitis, sint. *Imperfecto:* Essem, esses, esset. *Plural.* Essemus, essetis, essent. *Perfectum.* Cum fuerim, fueris, fuerit. *Plur.* Fuerimus, fueritis, fuerint. *Plusquamperfectum:* Cum fuissem, fuisses, fuisset. *Plural.* Fuissemus, fuissetis, fuissent. *Futurum.* Cum fuero, fueris, fuerit. *Plural.* Fuerimus, fueritis, fuerint. *Infinitivo modo*, numero & personis, tempore præsenti: esse. Præterito: fuisse. Futuro; esse, & ire, & fore.

* MS. dic
* MS. Cedite
* al. perfectum
* al. imperativo
* al. utriusque temporis
* Edit. remuneror
* MS. composita

Cujus

Cujus præsens participium veteres *ens* proferebant, unde componitur *potens*. Nam futurum magis a *fio* verbo videtur nasci. Potest tamen & a *fui* esse existimari. Sic enim declinanda sunt ex eo composita: Prosum, adsum, desum, obsum, [intersum, præsum, supersum]. Et ex eis [tantum] duo participia præsentis temporis [sunt], id est: *præsens* & *absens*.

Fero verbum discretionis causa per syncopen abiicit *i* in secunda & tertia persona, propter *ferio* verbum, quod ferio, feris, ferit, facit. Fero, fers, fert. *Plural.* Ferimus, fertis, ferunt. *Imperfectum.* Ferebam, ferebas, ferebat. *Plural.* Ferebamus, ferebatis, ferebant. *Præteritum Perfect.* Tuli, tulisti, tulit. *Plural.* Tulimus, tulistis, tulerunt vel tulere. *Præteritum Plusquamperfectum.* Tuleram, tuleras, tulerat. *Plur.* Tuleramus, tuleratis, tulerant. *Futurum.* Feram, feres, feret. *Plur.* Feremus, feretis, ferent. *Imperativus.* Fer [vel] feras, ferat. *Plur.* Feramus, ferte, ferant. *Futurum:* Ferto [vel feras], ferat. Et *Plur.* Feramus, fertote, ferant. *Optativus.* [Utinam] ferrem, ferres, ferret. *Plural.* Ferremus, ferretis, ferrent. *Plusquamperfect.* Tulissem, tulisses, tulisset. *Plural.* Tulissemus, tulissetis, tulissent. *Futurum.* Feram, feras, ferat. *Plural.* Feramus, feratis, ferant. *Conjunctivi* [modi *temp. præs.* cum] feram, feras, ferat. *Plural.* Feramus, feratis, ferant. *Imperfectum.* Ferrem, ferres, ferret. *Plural.* Ferremus, ferretis, ferrent. *Perfect.* Tulerim, tuleris, tulerit. *Plur.* Tulerimus, tuleritis, tulerint. *Plusquamperfect.* Tulissem, tulisses, tulisset. *Plur.* Tulissemus, tulissetis, tulissent. *Futurum.* Tulero, tuleris, tulerit. *Plur.* Tulerimus, tuleritis, tulerint.

* *Edo* verbum inæquale, cujus secunda & tertia persona, causa differentiæ, per concisionem proferuntur. Edo, es, est. *Plural.* Edimus, estis, edunt. *Præteritum Imperfect.* Edebam, edebas, edebat. *Plur.* Edebamus, edebatis, edebant. *Præteritum Perfect.* Edi, edisti, edit. *Plur.* Edimus, edistis, ederunt vel edere. *Plusquamperfect.* Ederam, ederas, ederat. *Plural.* Ederamus, ederatis, ederant. *Futurum.* Edam, edes, edet. *Plur.* Edemus, edetis, edent. *Imperativus.* Es, edat. *Plur.* Edamus, este, edant. *Futurum.* Esto, edat. *Plural.* Edamus, estote, edant, vel edunto, eduntote. *Optativus.* Essem, esses, esset. *Plural.* Essemus, essetis, essent. [*Præterito Perfecto & Plusquamperfecto*]. Edissem, edisses, edisset. *Plural.* Edissemus, edissetis, edissent. [*Futuro*]. Edam, edas, edat. *Plural.* Edamus, edatis, edant. *Conjunctivo* [modo] Edam, edas, edat. *Plural.* Edamus, edatis, edant. Essem, esses, esset. *Plural.* Essemus, essetis, essent. Ederim, ederis, ederit. *Plural.* Ederimus, ederitis, ederint. Edissem, edisses, edisset. *Plural.* Edissemus, edissetis, edissent. Edero, ederis, ederit. *Plur.* Ederimus, ederitis, ederint. *Infinitivi modi* tempus præsens: *Esse.* similiter præteritum, *esse.* Futurum: Esum iri, vel esurum esse. Impersonale: Estur*. [Præterito imperfect.] edebatur. [Præterito perfect.] esum est, vel fuit. [Præterito plusquamperfect.] esum erat vel fuerat. Futurum: edetur. Supina: Edendi, edendo, edendum. Esum, esu*.

* Infinitivus desideratur.

* *MS.* editur

* *al.* Essum, essu.

Volo quoque verbum neutrale per syncopen prolatum in secunda & in tertia persona, & in imperfecto* deficit. Volo, vis, vult. *Plur.* Volumus, vultis, volunt. Volebam, volebas, volebat. *Plur.* Volebamus, volebatis, volebant. Volui, voluisti, voluit. *Plur.* Voluimus, voluistis, voluerunt, vel voluere. Volueram, volueras, voluerat. *Plural.* Volueramus, volueratis, voluerant. Volam, voles, volet. *Plur.* Volemus, voletis, volent. [*Optativo*]. Vellem, velles, vellet. *Plural.* Vellemus, velletis, vellent. Voluissem, voluisses, voluisset. *Plural.* Voluissemus, voluissetis, voluissent. Velim, velis, velit. *Plural.* Velimus, velitis, velint. Vellem, velles, vellet. *Plural.* Vellemus, velletis, vellent. Voluerim, volueris, voluerit. *Plur.* Voluerimus, volueritis, voluerint. Voluissem, voluisses, voluisset. *Plural.* Voluissemus, voluissetis, voluissent. Voluero, volueris, voluerit. *Plur.* Voluerimus, volueritis, voluerint. *Infin.* [*modo*], præsens: Velle. *Præteritum;* voluisse. *Participium* præsens: volens.

* *MS.* Imperativo

Sic declinanda sunt: Nolo, non vis, non vult; nisi quod *nolo* imperativum habet, ut, noli, nolite. Malo, mavis, mavult, & reliqua. Immitis es in me,

France. Ecce quale onus imposuisti mihi, ducens me per aspera & spinosa. Dimitte me tandem aliquando respirare.

Virg. IX. Ecl. 65. F. Dimittam, & juxta Virgilium: *Ego hoc te fasce levabo.* S. Etsi hoc levas; timeo ne aliud imponas.

Virg. I. Georg. 145. F. Noli timidus esse - - - - - *Labor omnia vincit improbus.* S. Vincit: quapropter eamus viæ quod* restat.

* MS. viam, quæ

DE ADVERBIO.

F. Tandem, Saxo, diu obserata ora reclude, & hucusque clausas Adverbiorum regulas enuclea mihi. S. Faciam, France. Adverbium est pars orationis semper verbo cohærens: & hoc agit verbis additum, quod adjectiva nomina appellativis adjuncta: ut, prudens homo prudenter agit: felix vir, feliciter vivit.

F. Adverbio quot accidunt? S. Tria: Species, significatio, figura.

F. Speciem pande. S. Quia sunt primitiva, aut derivativa. *Primitiva* quidem sunt, quæ a se [ipsis] nascuntur, ut; *non, ita, ceu. Derivativa*, quæ ab aliis adverbiis nascuntur, ut, a clam, *clanculum:* & a prope, *propius.* Et ab aliis partibus orationis, ut a nomine latinus, *latine:* Tullius, *Tuliane.* A verbo: a parco, *parcius.* A nomine & verbo: a pede & tento, *pedetentim.* A pronomine, ut a me, *mecum**. Ab ille & hic, *illic.* A præpositione, ut ab ex, *extra.*

* MS. meatim

F. Nunquid adverbium per se positum plenum potest habere sensum? S. Non potest, nisi verbo vel participio jungatur*, ut, bene lego, bene legens.

* Edit. legatur

F. Possuntne aliæ partes pro adverbiis poni? S. Possunt. Nam nomina per diversos casus pro adverbiis ponuntur.

F. Da exemplum. S. Genitivus pro adverbio ponitur, ut *Romæ*, ut Cicero: *Romæ ne sit.* Dativus: *vesperi, sorti.* Virgilius: *Sunt quibus ad portam* cecidit custodia sorti.* Accusativus: Romam pergo [vel] Athenas. Terentius: *Quid tu indocte Athenas?* Ablativus. [Unde] Virgilius: *Forte sub arguta consederat ilice Daphnis.*

Virg. IV. Georg. 165. * al. portas. Virg. VII. Ecl. 1.

F. Quomodo discerni potest, utrum nomina sint sic composita, an adverbia? S. Cum nomina loco adverbiorum accipiuntur, manent indeclinabilia, licet diversis jungantur casibus, ut, sublime volans, sublime volantis, sublime volanti &c. Si vero nomina sunt, declinantur, ut, hoc sublime volans, hujus sublimis volantis, huic sublimi volanti &c.

F. Num aliæ partes pro adverbiis ponuntur? S. Ponuntur. Nam *vel* conjunctio, &, *per*, & *ex* præpositiones, pro *valde* accipiuntur, ut Cicero: *Vel magnum bellum*, pro valde magnum. *Excelsus*, pro valde celsus.

DE FIGURIS.

F. Figuræ adverbiorum quot sunt? S. Tres. Simplex, ut, *diu.* Composita, ut, *interdiu.* Decomposita, id est, quæ a compositis derivantur, ut, ab indocto, *indocte*, a misericorde, *misericorditer.*

F. Significatio adverbiorum quæ est*? S. Significatio adverbiorum diversas species habet. Sunt enim* temporalia, ut *pridem*, nuper, nudiustertius*. Sunt quæ præsens tantum tempus significant, ut, *nunc, præsto.* Sunt, quæ præteritum, ut, *heri, hesterno.* Sunt, quæ futurum, ut, *cras, perendie.* Sunt alia communia diversorum temporum, ut, *olim, dudum,* [*quondam*] Præteriti, ut Horat. *Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum**1. Præsentis, ut [Virgilius]: *Ac jam olim feras* posuit cum vinea frondes* *2. Futurum idem: *Forsan & hæc olim meminisse juvabit**3. *Dudum.* Præteritum, [ut Terentius]: *Ego dudum nonnihil veritus sum**4. Præsentis. [Virgilius]: *Idque audire sat est jam dudum; sumite pœnas**5. *Quondam;* præteritum: *Quondam fuit ista in hac republica virtus* *6. Præsens. Virgilius: *Quondam etiam victis redit in præcordia virtus**7. Futurum: *Tempus erit quondam**8. Similiter ex eo composita; *aliquando, nequando*, quæ in penultimo* accentum habent, ne duæ partes putentur. Sed *quando*, & *quomodo*, *ubi*,

* MS. quot species habet?
* Ed. autem
* al. nudius. &, nudiustertius
* al. feras
* MS. antepenultima

*1 Horat. I. Serm. 8. princ. *2 Virg. II. Georg. 403. *3 Idem I. Æn. 207. *4 Terent. And. 3. 4. 3. *5 Virg. II. Æn. 103. *6 Cic. I. Catil. 3. *7 Virg. II. Æn. 367. *8 Virg. apud Priscianum.

ubi, *unde* *, *qua*, *quo*, interrogativa acuuntur; relativa gravantur per omnes ſyllabas: & ſunt [eorum] differentiæ quatuor. *Quo* ad locum. *Ubi*, in loco. *Unde*, de loco. *Qua*, per locum. *Quando* quoque pro cauſali conjunctione accipitur; Virgil. *Hic tibi, fabor enim, quando hæc te cura remordet* *. *Quando* pro *quoniam* poſuit. Sed & alia ſunt *localia* quatuor differentias habentia. Ad locum: *huc*, *illuc*. In loco: *hic*, *illic*. De loco: *hinc*, *illinc*, *inde*, & ex eo compoſita: *ſubinde*, *perinde*, *exinde*, *proinde*, quæ omnia penultimam * acuunt. Per locum: *hac*, *illac*. Sunt quoque a *verſum* & nomine & pronomine compoſita *. Ad locum: *Horſum*, *deorſum*, *ſurſum*, *ſiniſtrorſum*, *dextrorſum*. Italiam verſum. Et *quorſum*, id eſt, quo verſum. Alia *dehortativa*, ut, *ne*, quod pro neque, & pro non, & pro valde accipitur. Cicero: *Ne dici quidem opus eſt*, pro, *neque dici*. Terent. *Ne dicam dolo*, pro, *non dicam*. Idem: *Ne illa illum haud movit*, pro, *valde* illa. Alia *confirmativa*: *profecto*, *ſcilicet*, *quippe*, *videlicet*, *nempe*. Inveniuntur quoque duæ partes pro his poni, ut, *quidni*, *cur ne*, *ſic eſt*, *quid iſtic*. Alia *jurativa*, ut, ædepol, æcaſtor, [ercle], medius fidius. *Per* quoque præpoſitio pro his accipitur, ut Virgilius: *Per te, per qui te talem genuere, parentes*. Eſt quoque *per* confirmativum. Terentius: *Tu quoque perparce. Sic* quoque jurativum eſt. Virgilius: *Sic quoque Cyrneas* * *fugiant examina taxos*. Alia *optativa*, ut, *utinam*, quod compoſitum eſt ex uti & enim *. *O* & *ſi*. Virgilius: *Adſis o tandem*. Idem: *Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus oſtendat*. Alia *hortativa*, ut, eia, aie *. Alia *remiſſiva*: *pedetentim*, *paulatim*, *ſenſim*. Alia *congregativa*, loci & temporis communia, ut, *ſimul*, *una*; in eodem loco & eodem tempore. Alia *diſcretiva*, ut, *ſeorſum*, *ſecus*, *ſeparatim*, *ſecreto*, *utrimque*, [*diviſe*] *ſingillatim*, *bifariam*, *omnifariam*. Alia *ſimilitudinis*, ut, *ceu*, *quaſi velut*, *veluti*, *ſic*, *ſicuti*, *ut*, *uti*. Alia *ordinalia*, ut, *deinde*, *continuo*, *protinus*, *præterea*. Alia *intenſiva*, ut, *valde*, *nimium*, *prorſus*, *penitus*, *omnino*. Alia *comparativa*, ut, *magis*, *minus*, *ocius*, quod a græco derivatur ὠκύς.

* al. inde
Virg. I. Æn. 265.
* MS. momordit
* MS. antepenultimam
* MS. Sunt quædam unam loci ſignificationem habentia. Ad locum &c.
Virg. X. Æn. 597.
Virg. IX. Ecl. 30.
* al. grineas
* al. nam
Virg. VI. Æn. 187.
* al. age

F. Nunquid, quæ ab aliis derivantur, primitivorum ſignificationem vel qualitatem ſervant? S. Servant utique, ut a Tullio, *Tulliane*. A corpore, *corporaliter*; ab alio, *aliter*; a græco, *græce*; a viro, *viriliter*.

F. Proſequere. S. Alia ſunt *numeralia*, ut, ab uno *ſemel*; a duobus *bis*, quæ ſola inæqualiter proferuntur. Ceteri vero numeri a vocibus ſuis faciunt adverbia, ut, a tres, *ter*; a quatuor, *quater*; & ſic *decies* [*millies*]. Alia *demonſtrativa*, ut, *en*, *ecce*. Alia *interrogativa*, ut, *cur*, *quare*, *quamobrem*. Alia *negativa*, ut, *non*, *haud*, *nunquam*, *minime* eſt, quando duæ partes pro his accipiuntur, ut, nullo modo, nullatenus.

F. Nunquid adverbia, ſynonyma vel polyonyma poſſunt eſſe? S. Poſſunt. Sunt *ſynonyma*, id eſt, dum multæ voces unam rem ſignificant; ut, *en*, *ecce*. Et pene in omnibus ſignificationibus invenies. *Polyonyma*, ut, *ubi*, *quo*, *qua*, *quomodo*, quæ ſunt infinitiva, & interrogativa & relativa. O, quoque diverſas habet ſignificationes. Eſt adverbium vocandi. Virgilius: *O Regina novam cui condere Jupiter urbem*. Eſt admirandi. Juvenalis: *O qualis facies* ...... Eſt indignandi, ut, O tempora! o mores! Eſt & optandi. Virgilius: *Adſis o tandem* *. In aliis quoque multis adverbiis invenies multas ſignificationes in una eademque voce; quomodo etiam a contrario in diverſis vocibus unam ſignificationem, ut, *aliquando*, *olim*, *dudum*, *cito*, *propere* *, *celeriter*, *actutum*.

Virg. I. Æn. 528.
Juven. X. Sat. 157.
* MS. tantum
* Ed. prope

F. An convenientius præponuntur adverbia, vel ſubponuntur? S. Manifeſte aptius præponuntur, quomodo adjectiva nomina, ut, *bonus homo bene agit*; *fortis Imperator fortiter pugnat*. Tamen præpoſtere inveniuntur poni multa, præter monoſyllaba, ut, *non*, *dum*, *en*, *cur*. Demonſtrativa quoque & interrogativa & hortativa, & ſimilitudinis, vocativa & optativa adverbia præponuntur, ut, *en*, *ecce*, *cur*, *quare*, *eia*, *age*, *ceu*, *quaſi*, *heus*, *utinam*. En habes, France, de adverbio ſatis.

F. Non ſatis; pauſemus tamen ad horam. S. Pauſemus.

DE PARTICIPIO.

F. Surge, Saxo. S. Quid vis, France?

F. Ut regulas Participiorum pandas mihi velim. S. Pandam. Sed illa pars parum quid habet obſcuritatis. Tamen ſi quid opus habes, interroga.

F. Primo interrogandum reor, unde Participium dictum ſit. S. Participium dictum eſt, quia partem nominis partemque verbi tenet, & medium inter ea locum habet, & ſemper in derivatione eſt; quod nulla alia pars orationis habet, dum aliæ partes primitivas habent ſpecies, unde derivantur, ut, a Rege, regalis: a mei, meus: a ferveo, ferveſco; a prope, propius: ab ex, extra. Participia vero ſemper a verbis derivantur, & comparationem non poſſunt habere. Si comparantur, tranſeunt in nomina: ut, *amans* ab amo verbo veniens. Si facis amans, amantior, amantiſſimus, nomen eſt, carens tempore.

F. Sed unde agnoſco, an Nomen ſit, vel Participium talis dictio? S. Ex caſuum circumſtantia. Nam Participium caſum ſui verbi ſequitur, ut, amo illum, amans illum. Nomen vero ſi fiet, caſum verbalis* nominis ſequitur, ut, amator illius, ſic dicimus: amans illius. Vides quod Participium Accuſativo; Nomen Genitivo jungitur. Sed & Participia tempus ſignificant.

* *al.* verbialis

F. Nunquid non quædam Nomina quoque tempus ſignificant, ut annus, menſis, dies, hora, & alia multa? S. Significant. Sed intereſt, quod nomina illa nihil aliud ſignificant, niſi ipſum tempus per ſe: Participia itaque actionem vel paſſionem in quolibet tempore fieri demonſtrant, non ipſum tempus: Et quod Participium exſequitur caſus, quos & verba, ex quibus naſcuntur: & quod verborum ſignificationes habent, & quod pro verbo ponuntur. Unde quidam Participium verbum caſuale nominant; quia quod verbo per ſe deeſt, id eſt, caſus, poſſidet in Participio. Ideo in conſtructione per obliquos caſus, ubi verbum jungi non poteſt, participium loco verbi ſubit; ut bonus [homo] loquebatur: boni hominis loquentis orationem audivi: bono homini loquenti reſpondi: bonum hominem loquentem audivi: tu bone homo loquere: a bono homine loquente didici. [Et] ex eo Nominativus & Vocativus recti caſus nominantur, quia per ſe verbis jungi poſſunt.

F. Quam utilitatem habet Participium in Nominativo & Vocativo, ſi ſic verbi loco obliquis jungatur? S. Quod verba ſine conjunctione in Nominativo & Vocativo conjungere potes. Nam diverſa verba ſine conjunctione recti* jungi non poſſunt, ut, lego ſcribo; vel doceo diſcis, non eſt dicendum; ſed, lego & ſcribo: doceo & diſcis. Si Participium loco prioris verbi ponas, bene ſine conjunctione profertur, ut, legens ſcribo, docens diſcis. Igitur Participium inventum eſt, ut in Nominativo & Vocativo ſine conjunctione proferatur cum alio verbo, ut, legens doceo, pro, lego & doceo: &, legens fac, pro, lege & fac, quæ poſitio intranſitiva eſt, hoc eſt, ipſam oſtendit in ſe manere perſonam. Obliqui vero caſus Participiorum ad hoc ſunt utiles, quod non ſolum ſine conjunctione proferuntur, ſed etiam ad alias tranſeant perſonas; ut, docentis potior, docenti reſpondeo, docentem audio, illo docente didici.

* *MS.* recte

F. Quot accidunt participio*? S. Sex. *Genus, caſus* ex nomine: *Significatio, tempus* ex verbo; *numerus, figura* ex utroque.

* *al.* accedunt participiis

F. Quot genera habet? S. Quatuor. Maſculinum, ut, amatus. Femininum, ut, amata. Neutrum, ut, amatum. Omnis generis, ut, hic & hæc & hoc amans. Nam commune duum generum & epicœnomena* in Participio inveniri, natura ipſa prohibet. Cum enim verba, ex quibus naſcuntur Participia, pariter omnibus jungantur generibus, ut, legit vir, legit femina, legit mancipium: neceſſario Participium, quod ex eo proficiſcitur, eisdem generibus aſſociatur. Et omne participium in *ans* vel in *ens*, præſens & præteritum imperfectum ſive trium generum eſt; ut, hic & hæc & hoc laudans, docens, legens, audiens. Si vero in *us* finiuntur, præterita vel futura, mobilia ſunt per tria genera, ut, amatus, amata, amatum. Amaturus, amatura, amaturum.

* *al.* epicenon

F. Caſus Participiorum expone mihi. S. Caſus Participiorum ſex ſunt, ſicut & nominum. Nec ſunt inventa participia in aliquo caſu deficientia, ſicut nec

nec nomina mobilia vel in duas deſinentes conſonantes. Quæ enim deficiunt, fixa ſunt; ut, *fas* [*ditione*] *tabo*.

F. Quomodo declinantur participia? S. Ad ſimilitudinem nominum in *ens* deſinentium; vel in *us* mobilium.

F. Tempora participiorum qualiter currunt? S. Participia conjuncta habent, ſicut verba infinitiva, id eſt, præſens tempus* & præteritum imperfectum. Item præterit. perfect. & plusquamperfect. pariter, ut: legens ſcribo, legens ſcribebam; lectus fui, lectus fueram.

* *Edit.* præſentis temporis

F. An ex omni ſignificatione verborum omnia tempora inveniuntur in participiis? S. Nequaquam. Nam cum quinque ſint verborum ſignificationes, activa, paſſiva, neutra, communia, deponentia; participia ab activis quidem & neutris præſentis temporis inveniuntur & futuri; ut, amans, amaturus: ſtans, ſtaturus: Sed præſentis participium & ſubſtantivum verbum *ſum*, præteritum perfectum proferimus; ut, amans fui, fuiſti, fuit; pro, amavi, amaviſti, amavit; & ſic per omnes modos in tempore præterito perfecto & plusquamperfecto. Itaque, quod deeſt naturaliter ſimplici dictione, impletur juncturæ ratione. Inveniuntur tamen in quibusdam neutris participia præterita, ut, a cœno cœnatus: a prandeo pranſus: a placeo placitus: a nubo nupta: a pateo paſſus. Virgilius: *Crinibus Iliades paſſis*, id eſt, diſperſis. Fit quoque a patior paſſus: a juro juratus: ab adſueſco adſuetus: a titubo titubatus & talia multa; ut, diſceſſus, interitus, obitus, occaſus, potus, enectus*. Neutra quoque paſſiva, quæ quinque ſunt, trium temporum habent participia; ut, gaudeo, gaudens, gaviſus, gaviſurus: audeo, audens, auſus, auſurus: ſoleo, ſolens, ſolitus, ſoliturus: fio, fiens, factus, *futurus*; differentiæ cauſa, ne ſi *facturus* diceretur, a facio verbo putaretur, quod vim activam habet, cujus paſſivum *fio* eſt. Fido quoque, fidens, fiſus, fiſurus facit. A paſſiva ſignificatione duo quoque veniunt participia, præteritum & futurum; ut, amatus, amandus; pro cujus præſenti ſæpe neceſſitatis cauſa auctores præterito uti inveniuntur. A communi verbo quatuor naſcuntur participia; & non mirum, quia activam habet ſignificationem & paſſivam commune verbum. Et ideo utriusque ſignificationis habet participia; *active*, ut, criminans & criminaturus: *paſſive*, ut, criminatus, & criminandus. Sed criminatus in utraque invenitur ſignificatione. Sciendum eſt tibi, o France! quod omnia participia in *dus* deſinentia eadem poſſunt eſſe & nomina.

Virg. I. Æn. 484.

* *Edit.* ſenectus

F. Et quomodo poſſum, o Saxo! ſcire, an ſint nomina vel participia? S. Dum nomina ſunt, amittunt tempora, ut olim tibi dixi: ut, *docendus ſum* participium eſt: *ad docendam Rhetoricam veni*, nomen eſt. A deponenti trium temporum veniunt participia; præſentis & præteriti imperfect. *ſequens*: præteriti perfect. & plusquamperfect. *ſecutus*: futuri, *ſecuturus*. Sed apud antiquos ex hujusmodi verbis participia præteriti temporis tam activam quam paſſivam ſignificationem habentia inveniuntur, ut, meditatus, auxiliatus, amplexatus, adminiculatus, utriusque ſignificationis poſſunt eſſe.

F. Numeros participiorum profer. S. Numeri participiorum duo ſunt. Singularis, ut, *currens*. Pluralis, ut, *currentes*. Et ſicut non deficiunt caſibus, ſic nec numeris defectiva invenies participia.

F. Figuræ participiorum unde veniunt? S. A verbis ſemper, ut ab efficio, efficiens: ab intelligo, intelligens. Nam per ſe nunquam componitur participium, niſi prius componatur ejus verbum. Si enim ipſa componuntur per ſe, tranſeunt in Nominum vim; ut, noceo, nocens; innocens nomen eſt, *innocentior* faciens: ſapio ſapiens; inſipiens [inſipientior] nomen eſt. Simplicia enim eorum poſſunt & nomina & participia eſſe: compoſita verò tantum Nomina eſſe.

F. Memini te dixiſſe, omnia participia eſſe derivativa a verbis. Velim ſcire, a quibus temporibus, vel modis ſint derivata? S. Ab indicativo modo præſentis temporis fiunt participia præſentia & ſemper in *ans* vel in *ens* deſinunt, ut ab amo amas, amans: habeo, habes, habens, interpoſita *n* ſecundæ perſonæ ultimis literis. In tertia & quarta conjugatione *o* converſa in *ens* fiunt participia,

ut, lego, legens: audio, audiens. Præteriti temporis participia & futuri veniunt a ſupino verbo *u* finito, addita *s* in Præterito; *rus* in futuro: ut, amatu, amatus, amaturus: cœnatu, cœnatus, cœnaturus: criminatu, criminatus, criminaturus: locutu, locutus, locuturus. Mortuus ſolum a morior duo *uu* habet. Paſſiva* vero futura veniunt a Genitivo Participii præſentis temporis, *tis* in *dus* converſa, ut, amans amantis, amandus.

* al. Participia

F. O ſi voluiſſes colligere difficiliora verba cum præterito perfecto &* ſupino & participio, quam neceſſarium eſſet. S. Neceſſarium eſſet, ſed modum noſtri ludi excederet.

* MS. a ſupino

F. Tamen aliqua profer [difficiliora verba]: cetera facilius conjicio. SAXO. Faciam. Amo, amas, amavi, amatum, amatus. Necto, nectis, nexui, nexum, nexus, & ex eo frequentativum nexo. Et do, dedi, datum, daturus, *a* brevi ubique. Oro, oravi, oratum, oraturus. Seco, ſecui, ſectum, ſecturus. Neco, necui, nectum, necturus: a neco quoque necatum invenitur, ſed necatus, ferro occiſus, dicitur; nectus vero alio quolibet modo. Plico & plicavi, & plicui facit: ideo & plicatum & plicitum invenitur; ita & ex eo compoſita: explico, duplico, implico dupliciter proferuntur. Nam lavi & cavi & favi differentiæ cauſa *a* longam in *au* mutant, ut, lautu & lautus; cautu & cautus; fautu & fautus faciunt, quia latum, & catum & fatum alias habent ſignificationes. Sto, ſtas, ſtatum, ſtaturum, longa *a* cum in nominibus* ab eo derivatis ubique brevietur, ut ſtatus, ſtabilis: ut Lucanus: *Quorum ſtata tempora flatus.* Juvo, juvi, jutum, longa *u.* Unde adjutus. Sterno, ſtravi, ſtratum, ſtraturus. Edo, edi, eſum, eſurus; ex quo eſurio, [eſuris]. Eruo, eruis, erutum, eruturus. Cio, civi, citum, citurus. Moveo, movi, motum, moturus. Sedeo, ſedi, ſeſſum, ſeſſurus; quod geminat *s*, ne duæ partes putentur. Foveo, fovi, fotum, foturus. Facio, feci, factum, facturus.

* al. omnibus
Lucanus X. 240.

Et obſervandum eſt tibi, o France, quod pene in omnibus verbis, quæ minuunt ſyllabas in præterito perfecto, ſemper penultimas producunt, licet in præſenti correptæ eſſent.

F. Unde hoc fit? S. Ut compenſent temporibus, quod deeſt in ſyllabis, ut, ſero, ſevi, ſatum, ſaturus, unde ſertus. Sino, ſivi, ſitum, ſiturus. Pono, poſui, poſitum, poſiturus. Lino livi, litum, liturus. Eo, ivi, itum, iturus. Rideo, riſi, riſum, riſurus. Video, vidi, viſum, viſurus. Ardeo, arſi, arſum, arſurus. Mordeo, momordi, morſum, morſurus. Pendeo, pependi, penſum, [penſu] penſurus. Tondeo, totondi, tonſum, [tonſu] tonſurus. Spondeo, ſpopondi, ſponſum, ſponſurus: quod *s* in ſecunda amittit ſyllaba. Candeo, ſtudeo, frondeo*, ſplendeo, faciunt ſupina: canditum, ſtuditum, fronditum, ſplenditum, licet rariſſime a neutris ſecundæ conjugationis ſupina vel participia invenias; ut caleo, tepeo, horreo, rubeo, palleo, & cetera talia. Sed non eſt opus tibi, ut quadriformi tramite per ſingula verba curram. Poteris ex ſupinis participia intelligere vel ex participiis ſupina.

* Ed. fundo

F. Fac, ut placeat tamen, ut obſcuriora ſemper pandas. S. A pateo, patui, paſſum naſcitur. Meio, mixi, mictum &: mingo, minxi, mictum*, *m* euphoniæ cauſa amittens: & inde micturus. Flecto* [flexis] flexi, flexus, flexurus. Fluo, fluxi, [fluxum], fluxurus. Obſoleo, obſolevi, obſoletum: ab *obs* & *oleo* compoſitum, [non] a ſoleo. A careo, caſſus, cariturus invenitur. Habeo [habui] habitum, habiturus. Cado, cecidi, caſum, caſurus. Cedo, ceſſi, ceſſum, ceſſurus. [Fodio], fodi, foſſum, [foſſurus]. Dedi, datum: Credidi creditum: Capio cepi, captum. Cœpi, cœptum, cujus præſens cœpio in uſu non eſt. Sapivi ſapitum: Peperi, partum, pariturus, & ex eo parturio. Orior, ortus, orturus*: & morior, mortuus: hoc ſolum per duo *uu* profertur; [moriturus]. Quatior, quaſſum: unde frequentativum, quaſſo, quaſſas. Percutio, percuſſi, percuſſurus, per duo *ss*. Uro, uſſi, uſſurus. Farçio, farſi, farſum, farſurus. Sarcio, ſarſi, ſarſum, ſarſurus. Potior, [potitus], potiturus. [Arguo] argui, argutum, id eſt, convictum, arguturus. Ruo, [ruis], ruitum*, ruiturus. Loquor, locutum, locuturus. Fruor, fructum facit; ſicut, ſtruo, ſtructum, ſtructu-

* al. minctum
* MSs. flexo
* al. oriturus
* MSs. rutum

ſtructurus. Caluo, id eſt, decipio, calui, caluitum* ſecundum regulam debet facere: ex eo derivatur calumnia. Neo, nevi, netum, neturus*.

Sciendum quoque tibi eſt, quod ſæpe ea verba, quæ in præterito perfecto *v* conſonantem aſſumunt, in ſecunda & tertia perſona ſyncopam patiantur, ut, neo, nevi, neviſti vel neſti. Amo, amaviſti, vel amaſti: & in plurali: [amaviſtis], vel amaſtis; [amaverunt] vel amarunt. Illa vero, quæ in præſenti *v* habent conſonantem, non poſſunt in præterito ſyncopam pati; ut, lavo lavaſti; nemo dicit, laſti vel laſtis, vel larunt. Ico, ici, ictum, icturus; [vel] brevis *i* in præſenti & præterito; [vel] longa, ut, quievi, quieturus. [Linguo] liqui, lictu, licturus; & ex eo, reliqui, [relictum] relicturus. Vinco, vici, victurus. Creſco, crevi, cretum, creturus. Scio, ſcivi, ſcitum, ſciturus; & ex eo ſciſco. Noſco, novi, notum, noturus. Ignoſo, ignoturus. Paſco, pavi, paſtum, paſturus. Diſco, diſcitum, diſciturus. Parco, parſu, parſurus. Paciſcor, pactum, pacturus. Proficiſcor, profectum, profecturus. Expergiſcor, præterito, experrectus*, experrectu, experrecturus. Nanciſcor, nactus ſum, nactum, nacturus abſque *n*. Pangor, pactus, pacturus. Fingor, fictus, ficturus. Tangor, tactus, tacturus. Jungor, junctus, juncturus. Fungor, functus, functurus. Plangor, planctus. Angor, anctus; præteriti Participium faciunt. Sic & ulciſcor, ultus: Iraſcor, iratus: Defatiſcor*, defeſſus, id eſt, fatigatus; nam a deficio, defectus fit Participium. Comminiſcor commentum: Adipiſcor adeptum. Tundo, tutudi, tunſurus. Rado, raſi, [raſum], raſurus. Credo, creditum, crediturus. Cado caſum *a* producta. In omni enim Supino & Participio præteriti temporis *a* producitur in penultima, exceptis datum, & ſtatum, & ſatum. Findo, fidi, fiſſum, fiſſurus. A comedo quoque comeſum & comeſtum invenitur. Oſtendo, oſtentum vel oſtenſum, oſtenſurus. Mergo, merſi, merſum, merſurus. Tergo, terſi, terſum, terſurus. Pungo, pupugi vel punxi, punctum. Ago, egi, actum, acturus. Pango, pepigi, pactum, & ex eo impingo [impegi]. Fingo, finxi, fictum. Stinguo, ſtinxi, ſtinctum; & ex eo extinguo. Ango, [anxi] anctum, anxurus. Cogo, coegi, coactum. Veho, vexi, vectum. Pſallo pſalli facit, cujus nec Supinum nec Participium legi. Vello, vulſi, vulſum. Pello, pepuli, pulſum. Alo, alui, alitus vel altus. Tollo, ſuſtuli, ſublatum, ſublaturus. Como, compſi, comptum, compturus. Demo, dempſi, demptum, [dempturus]. Sciendum eſt tibi, quod hujusmodi poſitionibus literarum ubique inter *m* & *tum p* ponendum eſt.

Vomo, vomui, vomitum. Premo, preſſi, preſſum, preſſurus. Cano, cecini; ex eo, occino, occinui, occentum: ſuccino, ſuccentum. Temno, tempſi, temptum*. Creo, crevi, cretum; ex eo & *do* verbo, *credo* componitur, quaſi certum do. Lino, [lini &] livi; vel linio, litum, liturus. Sciendum eſt, quod tam* litum & itum, & ex eo compoſita, obitus, præteritus, & ſitum, & queo quitum, & a cio citum, a nequeo nequitus corripiunt penultimas, quod in aliis Supinis & Participiis, quæ a Præteritis in *vi* terminantibus non invenies; ut, amavi, amatus; movi motus; cupivi cupitum; nevi, netum. Rumpo, rupi, ruptum. Verro, [verſi vel] verri, verſum, verſurus. Quæro, quæſivi, quæſitum. Reor, ratus; Exſero, exſerui, exſertum, exſerturus*. Meto, meſſui, meſſum, meſſurus. Mitto, miſi, miſſum, miſſurus per duo *ss*, cum *miſi* per unam debeat ſcribi. Peto, petivi, petitum, longa penultima. Texo, texui, textum. Nexo, nexui, nexum. Fartio, farſi, fartum; unde fartores: ſicut a farcio, farſi, ſartum, ſartores. Sentio, ſenſi, ſenſum. Raucio, rauſi, rauſum. Sepio, ſepſi, ſeptum. Venio, veni, ventum, venturus. Pario, peperi, partum, parturus. Scio, ſcivi, ſcitum penultima ubique longa, ut auditus, munitus, arceſſitus; niſi in prænominatis*. Sepelio, ſepelivi, ſepultus, ſepulturus. Salio, ſalui*, ſaltum. Salio a ſale, ſalivi, ſalſum, ſalſurus; Participium quoque ex eo præteritum eſt, ſalitus & ſalſus [vel ſallus]. Ambio, ambivi, ambitum; & ex eo *ambitus* nomen correpta penultima.

* *MSs.* calutum

* *al.* neutum, neuturus.

* *Edit.* expergitus ſum

* *MSs.* Defiſciſcor

* *al.* contempno, contempſi, contemptum.

* *MSs.* tamen

* *MSs.* Exero, exerui, exertum &c.

* *MSs.* prænotatis

* *MSs.* ſalivi

F. Cur hoc? S. Quia ambio ab *Eo* verbo compositum est. Nam verbalia nomina a secunda venientia conjugatione penultimam habent brevem; ut, habitus, monitus. Memorandum quoque tibi est, impersonalia Supinis & Participiis defecisse, nisi raris; ut a pœnitet pœnitens, unde & pœnitentia; & a licet licentia & licitus: & a libet, libens.

DE CONJUNCTIONE.

F. Nunc ordo partium flagitat, ut de conjunctione dicas. S. Conjunctio est pars orationis indeclinabis, conjunctiva & significativa*, aliarum partium vim & ordinationem demonstrans.

* MS. consignificativa

F. Quomodo vim & ordinationem demonstrans? S. Vim; quando aliquas res simul significat; ut, *& pius & fortis fuit Æneas.* Ordinationem, quando consequentiam aliquarum demonstrat rerum; ut, si ambulat, movetur; sequitur enim ambulationem motus.

F. Quot accidunt conjunctioni? S. Tria: figura, & species, & ordo. Figura simplex, ut: *at*, *&*, *sed.* Composita, ut: *atque*, *etenim*, *sedenim.* Hæc enim ex accentu composita esse noscuntur.

F. Da specierum quoque rationem. S. Species, quas Donatus potestatem nominat, secundum eum quinque sunt: copulativa, expletiva, causalis, disjunctiva, rationalis. Secundum Priscianum plures. Sed hæ quinque species principales sunt, aliasque in se continentes species.

F. Pande singularum exempla specierum. S. *Copulativæ* sunt, quæ copulant tam verba, quam sensus, ut: *&*, *que*, *at*, *atque*, *ac*, *ast.* *Disjunctivæ* sunt, quæ quamvis dictiones jungant, sensus* tamen disjungunt, & unum e duobus esse significant, ut: *vel*, *ve*, *ne*, *nec*, *neque*, [*aut*]. *Expletivæ* sunt, quæ vel bonum vel malum explent sensum, ut: *quidem*, *equidem*, *saltem**, *videlicet*, *quamquam*, *quamvis*, *quoque*, *autem*, *porro*, *scilicet*, *tamen.* *Causales* sunt, quæ causam antecedentem significant, ut: doctus sum, nam legi: si sol est, jam lucet. Causa enim luminis sol est. Et sunt hæc: *Si*, *etsi*, *etiamsi*, *siquidem*, *quando*, *quandoquidem*, *quinetiam*, *quatenus*, *sin*, *seu*, *sive*, [*neve*], *namque*, *ni*, *nisi*, [*nisi si*], *enim*, *etenim*, *ne*, *sedenim*, *interea*, *quamobrem*, *præsertim*, *item*, *itemque*, *ceterum*, *alioquin*, *præterea.* *Rationales* sunt, quæ rationem rei reddunt, ut: *ita*, *itaque*, *quoniam*, *enim*, *etenim*, *enimvero*, *quia*, *quare*, *quapropter*, *quoniam*, *quidem*, *quippe*, *ergo*, *ideo*, [*igitur*], *scilicet*, *propterea*, [*videlicet*].

* al. sensu

* al. saltim

F. Ordo conjunctionum in quo est? S. Quia aliæ sunt, quæ semper præponuntur, ut: *at*, *ast*, *aut*, *ac*, *vel*, *nec*, *neque*, *si*, *quia*, *quatenus*, *sin*, *seu*, *sive*, *ni*, [*nam*]. Aliæ supponuntur, ut: *quidem*, *quoque*, *autem.* Aliæ pene omnes indifferenter & præponi & supponi possunt, ut: *ergo*, *igitur.* Inveniuntur quoque sæpe conjunctiones in aliarum conjunctionum potestatem transire, ut: *vel* distinctiva conjunctio pro copulativa ponitur, ut Terentius - - - - *Vel Rex*, pro, *etiam Rex.* Inveniuntur quoque aliæ partes pro conjunctione poni; Nomina, ut: *qua causa? qua gratia? quam ob rem?* Verbum, ut; *quamvis*, & *licet* pro *quamquam* Virgilius. *1 *Dicam equidem, licet arma mihi, mortemque minetur**. Sunt quoque conjunctiones *dubitativæ*, ut: *ne*, *nec*, *anne.* Virgilius: *Eloquar an sileam**2? *Justitiæ ne prius mirer, belline labores**3? Sunt* eædem *interrogativæ*, ut: *Tantone me crimine dignum duxisti**4? Fiunt & *electivæ*, quando ex diversis rebus aliquid eligitur, ut: Dives esse volo, quam pauper. Fiunt & *adjunctivæ*, cum verbis subjunctivis adjunguntur, ut: *si*, *cum*, *ut*, *dum*, *quatenus**. Ut: *Si venias, facio: Cum faciam vitula, pro frugibus ipsa venito**5: *Ut prosit tibi, facio: Multa quoque & bello passus, dum conderet urbem**6: *Quatenus id libenter facio.* Possunt & hæ ipsæ causales esse.

* al. minaris

* MS. sunt

* al. quatinus

F. Sed unde sciam, ad quam speciem pertineant? S. Adjunctivæ cum dubitatione proferuntur: causales cum affirmatione, ut: Eris doctus, si legas.

Sunt,

*1 Virg. XI. Æn. 348. *2 Virg. III. Æn. 39. *3 Virg. XI. Æn. 126. *4 *Id.* X. Æn. 668. *5 *Id.* III. Ecl. 77. *6 *Id.* I. Æn. 9.

Sunt, quæ diminutionem ſignificant, ut; *ſaltem**, *ſi qua mihi* (ſoboles) *de te ſuſcepa fuiſſet.* Fiunt & *continuatæ**; ut: ſi ambulat, movetur; continuat enim ambulationem motus. Hæ & aliæ ſpecies in PRISCIANO reperiuntur, quæ tamen incidere poſſunt in prædictas quinque. Sed nunc hæc habeto de conjunctionibus.

* MSs. ſaltim.... ſobolis Virg. IV. Æn. 327.
* MS. continuativæ

DE PRÆPOSITIONE.

F. Præpoſitio quid eſt? S. Pars orationis indeclinabilis.

F. Quid habet officii? S. Ut aliis præponatur partibus vel appoſitione, vel compoſitione.

F. Appoſitione quomodo? S. Quando foris apponitur dictioni; & hoc, nomine vel pronomine; caſu Accuſativo vel Ablativo, ut: ad hominem; vel, ab homine: ad illum, ab illo.

F. Quomodo per compoſitionem? S. Quando cum aliis partibus [componitur] in unam dictionem, ut nomine*, per omnes caſus: ut, indoctus, indocti, indocto, indoctum, indocte, ab indocto. Pronomini non componitur. Verbo componitur, ut, induco, expleo. Participio per derivationem vel conſequentiam compoſitorum verborum, ut, inducens, explens. Adverbio quoque per compoſitionem jungitur, ut, perinde, abhinc, deinceps. Nam & [in] ſeipſa* per compoſitionem nectitur, ut, imperitus*. Loco etiam conjunctionis cauſalis* ſolet accipi, ut, per deſidiam malitiæ naſcuntur, id eſt, cauſa deſidiæ; ſimiliter *propter* & *ob* poni poſſunt.

* MS. nomini
* MS. in ſemetipſum
* MS. inperterritus
* Edit. caſualis

F. Si unquam ſupponuntur Præpoſitiones? S. Etiam, ſed raro. Et hoc euphoniæ cauſa, id eſt, [bonæ] ſonoritatis, ut in Pronominibus, *mecum, tecum, ſecum, nobiſcum, vobiſcum.* Sed & Poetica auctoritate in metris præpoſtere poni eas invenies, ut: *Maria omnia circum,* & ibi finalis ſyllaba acuitur, ne nomen putetur.

Virg. I. Æn. 36.

F. Habent præpoſitiones accentus per ſe? S. Habent acutum accentum in fine, tam apud Græcos, quam apud Latinos; qui tamen in gravem ſemper vertitur, quia Præpoſitio ubique ſequenti dictioni ſeu per appoſitionem, ſeu per compoſitionem adnectitur, & quaſi una pars cum ea profertur. Inveniuntur quoque Præpoſitiones in media poni dictione, ut, *qua de re, quam ob rem, qua in parte.*

F. An omnes Præpoſitiones componuntur? S. Quædam ſunt, ut nunquam componantur, ut, *apud, erga, citra, circa, extra, infra, juxta, pene**, *prope, ſecundum, ultra, ſupra, circiter.* Quædam ſunt, quæ nunquam ſeparantur, ut, *con, di, dis, re, ſe, an**. Aliæ pene omnes componuntur, & ſeparantur. Et aliæ ſunt, quæ in compoſitione colliſionem patiuntur a conſequenti vocali, ut, *coago, coarguo, coarto, coæquo.* Aliæ ſunt, quæ conſonantem *d* pro ſequenti vocali adſumunt, ut, emo, redimo: ago, redigo: prodes, prodeſt. Quædam ſyncopam patiuntur, ut, ſupra pro ſupera: extra pro extera: infra pro infera. Sed & diverſis modis Præpoſitiones in compoſitionibus alias partes corrumpunt, & ipſæ corrumpuntur, quod ſæpius eſt, quam exemplis indigeat.

* al. pone
* MSs. am

F. Poſſuntne Præpoſitiones in alias tranſire partes? S. Poſſunt.

F. Da exempla. S. *Poſt,* Præpoſitio eſt. Virgilius: *Poſt montem oppoſitum:* tranſit in Adverbium. Idem: *Poſt mihi, non ſimili pœna, commiſſa luetis. Ante* Præpoſitio. Virg. *Ante jovem nulli ſubigebant arva coloni;* tranſit in Adverbium: *Ante, & Trinacria tentandus** *remus in unda.* Sic ſupra, contra, prope, tranſeunt in Adverbia.

Virg. III. Georg. 213.
Virg. I. Æn. 14c.
Virg. I. Georg. 125.
* al. lentandus

F. Si aliæ partes in præpoſitiones tranſire poſſunt? S. Poſſunt. Nam Adverbia ſæpe tranſeunt in Præpoſitiones, ut: pridie Kalendas. *Pridie* hoc loco Præpoſitio eſt. Subtractæ quoque nominibus quibusdam loco Adverbiorum faciunt nomina accipi, ut, domo venio, pro, a domo. Et: domum eo, pro, ad domum.

F. Separatæ Præpoſitiones quibus caſibus junguntur? S. Accuſativo & Ablativo.

F. Accusativi Præpositiones quæ sunt? S. *Monosyllabæ* hæ: Ad, ob, per, post, cis, trans. Dissyllabæ: Apud, ante, citra, circa, erga, extra, inter, intra, juxta, prope, pone, præter, propter, ultra, usque, penes. *Trisyllabæ:* circiter, adversum, secundum.

F. Num singulæ certas habent significationes? S. Non certas, sed diversas. Sed longum est earum significationes explanare.

F. Dic tamen, & quanta brevitate possis, succinge te*. S. Dicam. *Ad juxta* significat in compositione, vel appositione, ut, ad currum, pro, juxta currum. Ad Trojam, pro, juxta Trojam. Significat quoque *contra; ad illum mihi pugna est*, hoc est, contra illum. Accipitur & pro *usque:* ad bellum Persicum, hoc est, usque bellum. *Ob* & pro & contra & circum significat; ut: haudquaquam ob meritum, id est, pro merito. Ob unius, contra unius: obambulo, circumambulo. *Per* est & localis, ut: Per medium forum. Est & temporalis, ut: Per medium diem. Est & jurandi, ut: *Per te, per qui te talem genuere parentes.* Adverbii quoque *valde* vim obtinet*. Terentius: *Perscitus puer*, id est, valde scitus. Abnegationem quoque significat in compositione, ut, perfidus. *Post* componitur & separatur; & locum significat. Virgilius: *Post montem oppositum.* Significat & tempus, ut, *post multum tempus. Cis*, localem habet significationem, ut, cis Alpinam Galliam. Et pro *ultra* accipitur, ut, cis definitum tempus, hoc est, ultra. Et ex eo, citra. *Trans* componitur & separatur, ut, transfero, & trans Padum. Et in compositione sæpe *n* & *s* amittit, ut, traduco, trado, trano. Et pro *super* ponitur; ut, transgressus, id est, supergressus. *Apud* locum significat, ut, apud Numantiam. *Ante* locum & tempus significat, ut, ante januam, ante annum. Derivantur ex eo antiquus, antiquarius nomina. *Citra* pene eandem significationem habet, quam *cis*, nisi quod propriis nominibus *cis;* & appellativis *citra* sæpius præponi solet: cis Rhenum; cis alpes: citra forum. Et a cis, citra derivatur; a citra, citer, citerior, citissimus. *Circa*, loci & temporis, pro *juxta* ponitur*, ut circa templum, & circa viginti annos. *Circum* componitur & apponitur, ut, circumfero, circum mare. *Circiter* ad tempus solum pertinet, ut, circiter Kalendas Januarias. *Erga* non componitur, & affectum significat, ut, bonus est erga propinquos. *Contra* separatur & componitur: contra adulterium, & contradico. *Extra* apponitur, ut, extra me. *Inter*, utrumque, ut, inter amicos, intervallum, interpres, cujus simplex in usu non est. Et ab *in* inter & intra nascuntur; a *sub* subter: a *pro* propter: a *cis* citra: ab *ex* extra: a *præ* præter. *Juxta* pro *prope* ponitur, ut, juxta te, id est, prope te. *Secundum* duas habet significationes: proximitatem & æmulationem: secundum eum sedeo, & secundum mores ejus vivo. Hæc de Præpositionibus Accusativi casus, quæ difficiliores videbantur, dicta tibi sufficiant.

F. Sufficiunt. Sed ad Ablativum te totum fer. S. Ablativi Præpositiones *Monosyllabæ* hæ sunt: *A, ab, abs, e, ex, de, pro, præ, cum.*

F. Quare non addidisti *clam?* S. Quia magis Adverbium est, qualitatem significans, [&] diminuitur contra Præpositionum naturam; *clam, clanculum.* Et sine casu proferri potest, ut, bona aperte facit, mala* clam.

F. Sequere ceteras. S. *Dissylabæ: coram, palam, sine, absque, tenus.*

F. Potestates singularum expone. S. *A* & *ab* & *abs* & *e* & *ex* eandem fere significationis vim habent. Nam & locales, & temporales & ordinales similiter inveniuntur, ut, est a domo, a die, a te; sic & cetera. Sed *a* & *e* sæpius consonantibus præponuntur, ut, a templo, e culmine. Alia utrumque & vocalibus & consonantibus, appositione & compositione junguntur, ut, abito, ab illo, abduco, ab hora. Et sæpe *b* euphoniæ causa in aliam mutabitur literam; in *r*, ut: arripio. In *u*, ut, aufero. In *s*, ut, asporto. *Ex* quoque pro *extra* poni invenitur, ut, excludo pro extracludo: Exul, [id est], extra solum. Modo pro *valde* [adverbio] ut, excelsus, id est, valde celsus. Modo privativum est vel intensivum vel perfectivum, ut, exstirpo, extendo, expleo. *E* in compositione privativum est vel intensivum & pro *extra* accipitur, ut, enodes trunci, enarro, educo. Derivatur ab *abs*, absque. Nam *que*, quando vim

* al. succingere
Virg. Æn. X. 597.
* MS. continet
Virg. Georg. III. 213.
* MSs. positum invenitur
* MS. malum

vim & ſignificationem conjunctionis non habet, ſyllaba eſt, non pars orationis, quomodo in *ubique*, *undique*, *denique*, *itaque*, *utique*, *uterque*, *plerumque*, & ideo accentum non mutant. *De* prima ſyllaba additio ſyllabica eſt, non conjunctio, ut in pronomine *ce* & *met*, & *te*. *De* memorativum eſt, & intenſivum, & privativum: de homine, detraho, deſum. *Pro* in appoſitione & compoſitione localis [eſt] & temporalis: pro templo, provideo. Et loco *e* & *ſuper*, vel *ante*, vel *ad* vel *in* accipitur: Prominet, [pro eminet, vel pro] ſupereminet. Pro curia ſigna ſociis dare, id eſt, ante curiam. Virgil. *Summis* incurvant viribus arcus pro ſe quisque viri*, id eſt, ad ſuas vires. Pro teſtimonio, id eſt, in teſtimonium. Et pro interjectione accipitur, ut, prô dolor, & circumflectitur. *Præ* in appoſitione vel compoſitione invenitur, &, *ad* vel *ob* vel *ſuper*, vel *valde* vel *ante* ſignificat. Terent. *Contempſi illum hic præ me*, hoc eſt, ad comparationem mei. Item: fit miſera præ amore, i. e. ob amorem. Præſideo, [id eſt] ſuperſedeo. Prævalidus, valde validus. Prædico, ante dico. *Cum* Præpoſitio eſt copulativa, ut, cum Ducibus vado. Et nunquam componitur, quia *con* in ejus loco in compoſitione ponitur; ut, concurro, contraho. Et ſciendum eſt, quod *con* & *in* tunc mutant *n* in *m*, quando *b* vel *m* vel *p* ſequitur, ut, comburo, imbuo, comminus, immunis, compello, impello. Tunc *n* convertunt in ſequentes conſonantes, quando *l* vel *r* ſequitur, ut, collido, illido, corripio, irruo. *Cum* quoque poſtponitur quibusdam pronominibus euphoniæ cauſa, ut, mecum, tecum, ſecum, nobiscum, vobiscum, & antepenultima in his elevatur; aliis poſtpoſita acuitur, ut, quocum, quacum, quicum, quibuscum. *Coram* ad perſonas pertinet, ut, coram me, te, ſe. *Palam* ad omnia accipitur, ut, palam omnibus. *Sine* & *absque* negativa ſunt, ut, ſine homine, &, absque homine. Et *ſinè* antepoſita gravatur, ut, *ſine timore*. Poſtpoſita acuitur, Virgil. *Si ſine pace tua*. *Tenus* poſtponitur, ut, hactenus; & Genitivo quoque jungitur, ut, *crurum tenus a mento* palearia pendent*. Ecce habes Præpoſitiones.

F. Habeo utcunque: ſed non habeo utriusque caſus quatuor communes. S. Quid de illis quæris, niſi quod Donatus dixit, quod Accuſativa ſunt *in* & *ſub*, dum ad locum ire aliquem: tum Ablativum, cum in loco eſſe aliquem ſignificant*, ut, in urbem vado, in urbe ſum. Sub culmen eo, ſub culmine ſum.

F. Hoc placet, ſed plus quæro. S. Quid a me quæris, ſi tibi Donatus non ſufficit?

F. Non a te tanta quæſiſſem, ſi Donatus mihi ſuffeciſſet*. S. Nam *in*, ſi pro *contra* vel *ad*: Et *ſub*, ſi pro *ante* vel pro *per* ponitur, Accuſativo jungitur, ut, in hoſtem, hoc eſt, contra hoſtem. Et, *in puppim redire rates*, pro; ad puppim. *Sub lucem exornant* calathis*, pro, ante lucem. Et: *ſub noctem cura recurſat*, pro, per noctem. *In* modo in compoſitione privativum eſt, ut, injuſtus, improbus: modo intenſivum, ut, imprimo, incuſo. *Sub* eſt & localis, ut, ſubeo, ſubpono. Eſt & diminutivum, ut, ſubrideo, id eſt, paululum rideo; ſubtriſtis. Et in ſequentem mutat *b* conſonantem, ſi *c*, vel *f*, *g*, *m*, vel *p* ſequitur, ut ſuccumbo, ſuffero, ſuggero, ſubmitto* ſuppono. *Super*, ſi pro *ſupra* ponitur, Accuſativum eſt, ut, *ſæva ſedens ſuper arma*, id eſt, ſupra. Si *de* vel *in* ſignificat, Ablativum eſt, ut: *Multa ſuper Priamo rogitans*, hoc eſt, de Priamo. Item ---- *Fronde ſuper viridi*, id eſt, in viridi. Item *ſubter* Accuſativum eſt, ut ſubter terram. Item Ablativum; ſubter denſa teſtudine.

F. Unde dicuntur quædam Præpoſitiones loquelares? S. Quia ſemper in compoſitione loquelis, id eſt, dictionibus componuntur, & ſunt ſex: *di*, *dis*, *re*, *ſe*, *an**, *con*, ut, diduco, diſtraho, recurro, recubo, amplector, congero*, *Di* quidem & *dis* ſeparativa ſunt, & eandem ſignificationem habent, quomodo *ab* & *abs*. Ut, divido, diſtraho. Et *dis* componitur, quando ſequitur *c*, *f*, *p*, *s*, *t*, & *i* loco conſonantis, ut, diſcurro, differo, diffundo, *s* in *f* mutata euphoniæ cauſa; diſputo, diſſero, diſtraho, disjungo. In aliis conſonantibus *di* præponitur: diduco, digero, diluo, dimitto, diruo; & ubique *di* producitur, præter dirimo, diſertus. *Re* videtur a retro per apocopam factum, ſicut ipſe ſenſus probat. Quid eſt reſpicio, niſi retro ſpicio: revertor, retro vertor?

Virg. V. Æn. 500. * *al.* Validis

Virg. Æn. X. 31.

Virg. III. Georg. 53. * *Edit.* armento

* *MS.* ſignificamus

* *MS.* ſufficeret

Virg. III. Georg. 402. * *al.* exportans

Id. I. Æn. 666.

* *f.* ſummitto

Æneid. I. 299.

Virg. I. Æn. 754.

Virg. I. Ecl. 81.

* *MS.* am

* *MS.* congredior

Se separativa est, ut, separo, sejungo. Est & abnegativum, ut, secus. Et a se, seorsum; sicut a *de* deorsum, & a *super* sursum Adverbium venit. *Am* circum vel circa significat, ut, amplector, amputo, ambio: In quo etiam additio *b* consonantis* fit, propter *m*. *Con* pariter significat, ut, [coneo], & loco *cum* præpositionis ponitur, ut, concurro, conjungo. Ecce habes de Præpositione, quantum brevitas disputationis sinebat.

* *MSs.* addito *b* consonante

F. Habeo quod placet. Sed parvum* viæ, quod restat, peragamus*. S. Pergamus. Et tu more tuo præcede interrogando; sequar ego respondendo.

* *al.* parum
* *MSs.* pergamus

DE INTERJECTIONE.

F. Interjectio quid est? S. [Est pars orationis...] Heu! quid interrogas de Interjectione? Quantas me audisti incondita voce proferre, dum ante pedes Magistri jacui?

F. Audivi & timui, motumque animi in exclamatione vocis intellexi. Attamen reor diversas esse Interjectionum significationes, sicut diversi sunt motus animi. S. Sunt, ut dicis. Et aliæ sunt gaudii, ut, *Evax*. Aliæ risus: *Ha ha, he*. Aliæ respuendi, ut, *Phy, ehoë*. Aliæ hortandi, ut, *Eja*. Aliæ illudendi, ut, *Euge*. Aliæ doloris, ut, *Væ, heu, ei*. Ut: *Hei* mihi, qualis erat!* Aliæ execrandi, ut, *Ah!* [Virgilius]: *Ah silice in nuda connixa reliquit*. Aliæ timoris, ut, *atat*. Terent. *At at mihi homo formidolosus es*. Aliæ admirandi, ut, *Papæ**. Terent. *Papæ! hæc super ipsam Thaidem?*

* *al.* ei
Virg. I. Ecl. 15.
Terent. Eun. 4. 6. 18.
Idem. Eun. 2. 2. 48.
* *MS.* Pape

F. Quid de accentibus earum dicis? S. Quid aliud, nisi quod incerti [sunt] & pro affectus qualitate longius & brevius, acutius & gravius incondita voce proferuntur (e).

(e) Paucula reliqua in suo MS. desiderari existimabant Canisius & Quercetanus, quæ ex aliis MSs. essent restituenda. At enim eodem modo & iisdem verbis terminantur uterque, quo usus sum, Codex, Frisingensis & Sanct-Emmeramianus.

TOMI II.

TOMI II. PARTIS IV.
OPUSCULUM SECUNDUM
DE
ORTHOGRAPHIA.
MONITUM PRÆVIUM.

BEatum ALCUINUM de Orthographia ſcripſiſſe diſerte teſtatur vitæ illius Scriptor. Similiter TRITHEMIUS Libr. XI. de Viris illuſtribus O. S. Ben. Cap. XXVI. & JOANNES BALEUS Anglus Cent. XI. Script. Brit. inter Opera ALCUINI recenſent *Librum unum de Orthographia.* Latuit vero hoc ſcriptum omnes etiam ſolertiſſimos Bibliothecarum veterum ſcrutatores ad hoc usque tempus; nec quæ illius forma, methodus aut conditio eſſet, quisquam novit vel prodidit; adeo, ut celeberrimus CAVE illud inter deperdita recenſere non dubitaverit. Nos, cum vetuſtiſſimum Codicem MS. Bibliothecæ Illuſtriſſimi Metropolitani Capituli Salisburgenſis, numero 71. ſubnotatum, & circa initium Sec. IX. exaratum evolventes incideremus in Opuſculum Orthographicum, inter genuinas Epiſtolas ALCUINI ibi deſcriptas comprehenſum, opinari cepimus, idipſum eſſe Opuſculum B. ALCUINI hucusque deſideratum. Nec opinio, ut confidimus, nos fefellit; idem namque Opuſculum æque vetuſta manu ſcriptum ſub nomine *Albini Magiſtri* ab amicis ac ſodalibus noſtris San-Maurianis repertum fuit in Bibliotheca Regia Pariſienſi, in Cod. numero 4841 notato, cui cur fides non adhibeatur, nulla plane cauſa aut ratio ſuccurrit. Enimvero cum certum ſit ex vitæ Scriptore pene coævo, ALCUINUM de Orthographia ſcripſiſſe; de hac vero arte extet in laudato Codice MS. Regio ejusdem pene ætatis Opuſculum de Orthographia, *Albino Magiſtro* ſeu ALCUINO inſcriptum, quis jam vel leviter hærere poſſit, quin idem huic Scriptori tanquam vero parenti ſit attribuendum? Accedit, quod nihil ibi reperiatur, quod ſtylo ALCUINI aut ævo illius repugnet: quinimo multa hic inſerta ſunt, quæ ALCUINUS etiam alibi aſſeruit. Sic in Expoſitione Pſalm. 118. Tom. I. pag. 373. v. 147. ait: *Immaturitas nocturnum tempus eſt, quod non eſt maturum, id eſt, opportunum, ut agant aliquid vigilando; quod etiam a vulgo dici ſolet hora importuna;* quæ verba etiam infra habentur ſub Lit. I. Similiter in Expoſitione Pſalmorum Gradualium ibid. pag. 377. v. 5. *Incola,* inquit, *eſt, qui terram alienam colit;* quod nomen eodem modo infra ſub eadem Lit. I. exponit: *Indigena,* inquit, *inde natus; incola aliunde veniens.*

His ergo rationibus perſuaſi, hoc de Orthographia Opuſculum tanquam genuinum ALCUINI fœtum primo vulgamus ex binis Codd. MSs. uno Regio Pariſienſi, qui tamen in fine mutilus eſt, ut infra ſub Lit. R. adnotamus; altero Salisburgenſi, additis lectionibus nonnunquam differentibus. Cumque Ven. Beda ſimiliter librum de Orthographia ſcripſerit Tom. I. Operum pag. 73. Edit. Baſil. & ALCUINUS inde nonnulla mutuaverit, non omittemus ea, quæ Ven. Bedæ ſunt, his [ ] notis diſtinguere. Credam Librum de Orthographia, qui extat in Anglia Cantabrigiæ in Collegio Corporis Chriſti, relatum a THOMA TANNERO Bibl. Britannico-Hibernica pag. 21. non eſſe alium, quam quem hic vulgamus, cum idem habeat cum noſtro initium, ſc. *Æternus, ætas per æ diphtongon* &c. Sed illius videndi nulla nobis via patuit.

DE ORTHOGRAPHIA.
LITERA A.

Me legat antiquas vult qui proferre loquelas (*),
Me qui non ſequitur, vult ſine lege loqui.

ÆTernus, ætas, [per *æ* diphtongon] *æquitas, ævum, æquus,* id eſt, juſtus per duo *u.* Sed tamen hæc omnia per *æ* diphtongon ſcribenda ſunt. *Equus* ſi animal ſignificat per ſimplicem *e* ſcribi debet. [*Aula* latine domus regia eſt, & per *a* ſcribitur. *Aule* per ſimplicem *e,* grece atrium dicitur. Ideo in Pſalmo, ubi legimus: *Adorate Dominum in aula ſancta ejus,* non palatium aulæ nomine, ſed atrium greco vocabulo debet intelligi]. *Aulea* per *e* ſi tentoria ſignificat. Unde & in Eſaia juxta LXX. interpretes: *Dilata locum tabernaculi tui, & auleas tuas confige. Actuarii* cum *u,* id eſt, diverſis actibus occupati dicuntur. *Actarii* vero Scriptores actorum appellantur*.

BEDA. Pſalm. XXVIII. 2.

*MS. Reg. Actuarius. dicitur

(*) *MS. Reg.* .... cupiat qui ſcire loquelas,
Me ſpernens loquitur mox ſine lege Patrum.

Joan. XIII. 1. Pſalm. XCVII. 2. Gen. XLVIII. 20. Joan. XV. 27.

[*Ante* præpoſitio multa ſignificat; nam & tempus ſignificat, cum dicitur: *Ante diem feſtum Paſchæ.* Et præſentiam ſignificat, ut: *Ante conſpectum gentium revelabit juſtitiam ſuam*, id eſt, coram gentibus. Et dignitatem, ut: *Poſuit Effraim ante Manaſſen.* Et: *qui poſt me venit, ante me factus eſt*, id eſt, mihi prælatus].

Arguo, argui & *argutum*, id eſt, convictum, faciunt *arguturus*. *Amo, amavi, amaſti* faciunt, & ſæpe illa verba, quæ in præterito perfecto *v* conſonantem adſumunt, in ſecunda & tertia perſona ſyncopam patiuntur, ut, neo, nevi, neviſti vel neſti. Illa vero, quæ in præſenti *v* habent conſonantem, non poſſunt in præterito ſyncopam pati, ut, lavo lavaſti*, nemo dicit: laſti, vel laſti ſunt. *Adipiſcor* adeptus ſum facit. *Accuſſo* per duo *c* & per duo *s* ſcribi debet. *Accedo* per duo *c*. Sæpe *ab* euffoniæ* causâ in ſequentem mutabimus* conſonantem, ut, afficio, affluo, allido, ammoneo, annuo, appono, arripio, aſſumo. *Alligo* per duo *l*. *Annuo* per duo *n*. *Apparo* * per duo *p*. *Attuli* per duo *t* ſcribi debent. *At* ſi conjunctio eſt per *t* ſcribendum eſt; ſi præpoſitio per *d*. *Atque* item conjunctio compoſita per *t* ſimiliter ſcribendum. *Apud* præpoſitio in *d* finiatur. Ab *artu* artubus; ab *arte* artibus. Similiter ab *arcu* arcubus; ab *arce* arcibus dicendum eſt. [*Æger* animo; *Ægrotus* corpore: utrumque per diphtongon ſcribitur]. *Alibi*, alio loco. *Alias*, alio tempore ſignificat. *Aer* diſſyllabum eſt, & non habet pluralem numerum, niſi *aera* tantum. *Æs* monoſyllabum eſt. *Aufero*, id eſt, *abfero* *b* in *u* mutata.

* MS. Reg. laviſti

* MS. Reg. euphonie

* MS. Reg. mutabitur

* MS. Reg. Appareo

BEDA.

Ad præpoſitio corrumpitur, ſi ſequens verbum a conſonante incipit, ut: apponit, ammittit. *Allium* & *Dolium* per *i* ſcribenda, ut, Virgilius: *Allia ſerpellumque.* *Acer* facit pluraliter *acria**. *Acris* facit pluraliter *acres*.

Virg. II. Ecl. 11.

* MS. Reg. acri

BEDA.

[*Audacter* latinum eſt; ſed *audaciter* melius, quia nomina *x* litera terminata in adverbiis *r* & *i* adſumunt, ut, atrox, atrociter; ferox, ferociter. *Accerſit*, qui evocat. *Arceſſit*, qui accuſſat].

Acervus, per *u* cujuslibet rei congeries eſt, forte lapidum vel frugum. *Acerbus* per *b* inmaturus aut aſper. Alia ſunt, quæ per duo *u* ſcribuntur, quibus numerus quoque ſyllabarum creſcit. Similiter enim* vocali vocalis adjuncta non ſolum non cohæret, ſed etiam ſyllabam auget, ut, ingenuus, arduus, exiguus, & vacuus, quod per *c* non per *q* ſcribendum eſt. Eadem diviſio in verbis quoque eſt, ut, metuunt, ſtatuunt, tribuunt, acuunt, quod per *c* quoque non per *q* ſcribendum eſt.

* MS. Reg. Simili enim

Aſpiro, aſpicio, ſine *d* ſcribenda ſunt per ſimplicem* *s*, licet cum *ad* præpoſitione compoſita ſint, quia perit ibi *d*. *Apparet*, quod videtur, per *p*. *Adparet*, quod obſequitur per *d*, non regulæ ratione, ſed diſcretionis cauſa. *Arbor*, omne lignum dicitur. *Arbuſta*, non niſi fructifera.

* MS. Reg. Aſſpiro, aſſpicio per duplicem *s*

Avena, ſi ad germen, ſine *b* per *u* ſcribendum eſt. *Habena*, ſi ad retinacula jumentorum, per *b* & *b* ſcribitur. [*Advocatur* daturus patrocinium. *Evocatur* præbiturus obſequium. *Invocatur* præſtaturus auxilium. *Adportare* eſt aliquid adferre*. *Aſportare*, auferre aliquid. *Conportare* ſimul portare in unum locum. *Deportare* deponere. *Exportare* tollere].

BEDA.

* MS. Reg. afferre

Album natura; candidum cura facit. [*Armarium*, ubi quarumcunque artium inſtrumenta ſervantur. *Armamentarium*, ubi tantum tela armorum. *Accedit*, per *e* ab ambulando. *Accidit* per *i* ab eventu].

BEDA.

Ante præpoſitio interdum integrum * manet, ut, antecedit, antevenit. Interdum mutatione *e* in *i* literam corrumpitur, ut anticipat.

* MS. Reg. integra

A & *ab* & *abs* præpoſitiones unius ſignificationis ſunt, ut a me, ab homine, abſtuli. Sed *ab* ſæpiſſime ſcribitur, cum ſequens verbum a vocali incipit, ne dictio multis conſonantibus honeretur*, ut, ab uno. Si vero a conſonante pars orationis incipit, *a* ſolum ponatur, ut, a fratre. *Abs* tamen in compoſitione ſæpius propter euffoniam* integra manet, ut abs te, abſcondo, melius ſonat, quam ab te, vel abcondo; ſicut melius ſonat ab urbe, quam abs urbe.

* MS. Reg. oneretur

* MS. Reg. euphoniam

Avun-

Avunculus per duo *u*, quia ab *avo* diminutivum eſt, *uo* ſyllaba in *uun* converſa. *Alvus*, cum ventrem ſignificat, per *u** digammon, cum vero colorem*, per *b* ſcribitur. *Ara* cum altare ſignificat, ſine *b* aſpiratione; cum vero cubile porcorum, cum aſpiratione ſcribitur. *Æmulus* & *ædituus* & *ærumna* omnia per diphtongon ſcribuntur. *Æquimanus* per *æ* quoque, id eſt, ambidexter, qui utraque manu utatur pro dextera. *Avarus*, ſi vitium ſignificat per *u*. Si gentem* per *b* ſcribatur. *Acclamo* per duo *c*, id eſt, cum falſo aliquem accuſſo. Reclamo, aliquem exeuntem vocitans. Inclamo, & ſucclamo, murmurandi eſt; perclamo*, laudandi vel deprecandi exaltatio; declamo* rethorizandi. Exclamo, quando pro viribus vocem exalto. *Alea* ſi ludum ſignificat per *e*; ſi ab *alius alia* venit, per *i* legitur.

Amittit per unum *m*, id eſt, relinquit. Ammittit per duo *m*, id eſt, aſſumit. Ideo inmiſſa dicendum eſt, ammitte te, vel admitte*. *Affatim* per duo *f*, id eſt, ſtatim, vel ſatis. *Agger* per duo *g* ſcribendum eſt, quando ſtratam ſignificat; ſi autem campum, ubi ſeminari poteſt, per unum *g*.

Accentus per duo *c*, ubi vox levatur* in verbo. *Angor*, id eſt, anguſtiam patior, per *n* & *g* ſcribendum eſt. *Æripedem*, id eſt, velocem per *a* & *e* diviſas dicendum eſt. *Allecti* per duo *l*, id eſt, electi, inde *allegit* dicitur. *Allicit*, id eſt, invitat, ſimiliter. *Altilia*, quaſi alatilia, id eſt, aves ſaginatæ. *Attonitus* per duo *t*, id eſt, intentus vel ſtupore diffuſus. *Attingit* per duo *t* ſcribatur.

* MS. Reg. per *uu*
* MS. Reg. *addit*: quod eſt albus
* MS. Reg. *addit*; quod eſt *Abari*
* MS. Reg. proclamat
* MS. Reg. proclamo
* MS. Reg. inmiſſa dicimus ammiti, ut admitte.
* MS. Reg. elevatur

LITERA B.

Benedictio & *oratio t* debent habere in pene ultima ſyllaba, non *c* & alia ſimilia. *B* in *s* mutatur ſequentibus *t* & *c*, ut, ſuſtulit, ſuſcipit. *Benificus* ab adverbio *bene* compoſitum per *b* ſcribatur, *veneficus* a veneno per *u*. *Bis* adverbium per *b*, *vis* nomen per *u* ſcribendum eſt*. *Bile* ſi fel ſignificat per *b*, ſi abjectum aliquid, quod eſt *vile*, per *u* ſcribendum eſt. *Berna* ſi domi genitum ſignificat, id eſt, ΟΙΚΟΓΕΝΗΣ per *b* ſcribendum eſt; ſi tempus, ut *verna* tempora per *u* ſcribi auctores voluerunt. *Berbena* utraque ſyllaba a *b* incipiat.

[*Belzebub*, non *Belzebul*. *Belial*, non *Beliar** dici debet. *Baptiſmus* baptiſmi genere maſculino, & *baptiſma* baptiſmatis, & *baptiſmum* baptiſmi* invenitur]. BEDA.

B litera contra *f* non ſonat, ſed in eam tranſit in compoſitione, ut *offui*, non *obfui*; *ſuffero* pro *ſubfero*. *B* quoque in *s* tranſire ſolet multis in locis, ut, ſuſtuli, ſuſcipio, ſuſteneo*, ſuſpendo; pro ſubtuli, & ſubcipio, & ſubteneo*, & ſubpendo. *Bes* ſive *biſſe*, quod ſignificat VIII uncias per *b* ſcribendum eſt. *Bimus*, quaſi bihiemis, & inde bimatus derivatur, a *b* incipit; & *biennis* quaſi duorum annorum. *Benivolus* & benignus, & benificus, licet a *bene* adverbio ſit compoſitum, tamen per *i* non per *e* in ſecunda ſyllaba ſcribitur: ſimiliter & *malivolus*, *malificus*; ſicut a pace *pacificus*.

Bibo a potu per duo *b* & facit præteritum *bibi*. *Vivo* a vita per duo *v* & ambo conſonantes, & facit præteritum *vixi*. *Bivium* iter duplex, prima ſyllaba a *b* incipit, ſecunda ab *u* conſonante. *Brevis*, ſecunda ſyllaba per *v*, inde breviter. *Balteum* cingulum per *e* ſcribatur. *Beo*, *beas*; inde *beatus*: ſicut *meo*, *meas*, inde meatus; & *creo*, *creas*, inde *creatus*.

* MS. Reg. ſcribitur, ut hæc vis, hujus vis, huic vi.
* MS. Reg. Belias
* MS. Sal. baptiſmus, baptiſma &c.
* ita MS. Sal. loco ſuſtineo
* al. ſubtineo

LITERA C.

Cauſa per unum *s* ſcribatur. *Circum* præpoſitio quibuſdam in locis *m* amittit, ut *circuire*; in quibuſdam ſervat, ut *circumvenit*: in quibuſdam poſtponitur, ut Virgilius: *Maria omnia circum*. *Caverna* per *u*; *taberna* per *b* ſcribatur.

Cana, ſi locum ſignificat per unum *n*, ſi germen, id eſt, *canna* per duo *n* ſcribatur. *Cynomia*, ſi per *y* ſcribatur, caninam muſcam ſignificat. *Cynos*, grece canis dicitur. *Cœnomia* per diphtongon *œ* communem muſcam, id eſt, omnis generis muſcam ſignat*, quia *cœnon* grece commune dicitur; unde *cœnobium** communis habitatio appellatur. *Carduus* trium ſyllabarum eſt, ſicut *arduus*, *fatuus*, *mortuus*. *Cuſpis* cuſpidis, non cuſpes. *Commodamus* quæ recipimus, per duo *m* ſcribatur. Mutuamus, dum æqualia recipimus. *Comminus* per duo *m*, *eminus* per unum *m*. *Comminus* cum gladiis pugnamus; *eminus* cum lanceis; quia illud a manu non recedit; hoc e manibus emittitur. *Collocat* per duo *l* ſcribitur.

Circum, vid. Grammaticam de Præpoſitionibus
* MS. Reg. ſignificat
* MS. Sal. cœnubium

Cerno, & *cresco* & *glisco* in unum præteritum perfectum veniunt, quod est *crevi*. *Cupio* cupivi facit & cupii. *Casses* retia dicuntur, per duo *s* scribitur. *Comedia* carmina sunt, quæ in conviviis canuntur, per *e* simplicem scribitur.

Comburo, *comparo*, *compono* per *m* & non per *n* scribuntur: sic *complaceo*, *commoratus*, *comprehendo*, *commodat*, *computrescit*, *commendat*, *commune*, *complures* & talia*. *Camelus* per unum *l*. *Celo* celas, id est, abscondo per simplicem *e*. [*Cælo* cælas cum picturam significat, per *æ* diphtongon scribendum est. Unde melius intelligitur. *Cælum* a pictura syderum, quam a *celando* mortalibus arcana dictum. *Circa* ad visibilem materiam vel locum pertinet. *Erga* ad animum spectat, maxime cum aliquem propensiorem affectum generat proximorum]. *Circum* ad tempus refertur.

* MS. Reg. addit: per m scribenda sunt. Beda.

Cis localem habet significationem, ut: *cis Alpinam Galliam:* & pro ultrá accipitur; ut: *cis præfinitum tempus*, hoc est, *ultra;* ex eo *citra*. *Citra* eandem pene significationem habet, quod *cis*. Nisi quod propriis nominibus *cis;* & appellativis *citra* sæpius præponi solet. *Cis Renum; cis Alpes; citra forum*, & a *cis*, *citra:* a *citra*, *citer*, *citerior*, *citissimus*.

Circiter ad numerum solum pertinet, ut: *circiter trea milia*, vel *circiter horarum decem*. *Carcer* ubi homines clauduntur. *Carceres* unde quadrigæ exeunt. *Cepit* per simplicem *e* a capiendo. *Cœpit* per diphtongon *œ* de incipiendo. *Cœpta* per diphtongon *œ;* incepta per simplicem *e*. *Con* præpositio si ad verba a vocalibus incipientia accedat, *n* consonantem perdit, ut, *æquo coæquo*; *eo coeo* & reliqua. Si autem ad verba a digammon incipientia, non perdit *n* literam, ut, volo, convolo; vinco, convinco. *Coquus* coqui prima syllaba per *c;* secunda per *q*. Non enim dicimus *quoquere* *, sed coquere. *Conjunx* * secundum analogiam per *n* scribendum est, ut *conjunx;* sed euphoniæ causa *n* tollitur & dicimus *conjux*. *C* sequente, nullus vocalis* aspiratur, ut *acies*, *ecce*, *oculus*.

* MS. Reg. cocere
* MS. Reg. conjux
* MS. Reg. nulla vocalis

Cælebs, qui sibi iter facit ad cælum; & *cælebs* cælestium ducens vitam; & *cælicola*, qui cælum colit, ut Angelus. Hæc per *æ* diphtongon scribenda sunt. *Coætaneus*, quasi compar ætatis, & per *æ* diphtongon scribitur. *Cado cecidi*, a cadendo per *e*. *Cædo cæcidi*, a percutiendo per *æ* diphtongon scribitur. *Cedo cessi*, a declinando, per *e* scribitur. *Caluo*, id est, decipio per *u* scribitur; *Calui* secundum regulam debet facere, & exinde *calumnia* derivatur.

LITERA D.

Dilectum ab electione per *di*. Nam diligi affectionis est, inde dilectio & diligo*. *Deligi* per *de; deligi* judicii est. *Delictum*, id est, peccatum in prima syllaba per *e*, in secunda per *i* scribendum est. *Dilectus*, id est, carus mutato ordine *i* in prima syllaba, & *e* in secunda debet scribi. *Delectatio* & *delector*, & quæ declinantur ex eis, per *e* scribenda sunt, & in prima & in secunda syllaba.

* MS. Reg. Nam *diligi* affectionis est; *deligi* judicii

Deus per solam *e*. *Dæmon* per *æ* diphtongon scribitur. *Decus* honoris est; *decor* formæ. *Descendo* per *e* dicitur. *Desperatus* per *e*. *Dispersus* per *i*. *Deficiscor* defectus sum facit. *De* memorativum est, & intentivum, & privativum; de homine; detraho; desum. *De* præpositio aut plena in compositionibus ponitur; ut deducere, demonstrare, detrudere. Aut correptione *e* litera corrumpitur, ut deorsum. Nam quando *e* litera in *i* transit; ut, *aera dimovit tenebrosum & dispulit umbras*; non est a præpositione *de*, sed a *dis*, ut, *distrabo*, *disperio* *.

Virg. V. Æn. 839.
* MS. Reg. dispertior

Dissertus, id est, eloquens per *di* scribitur. *Desertus*, id est, derelictus per *de*. *Delator*, qui defert ad accussandum per *de* præpositionem. *Dilator*, cum tardare significat, per *di* præpositionem scribatur. *Deluit*, id est, purgavit per *de*. *Diluit*, id est, temperat per *di* scribitur. *Deduco* de amico producendo per *de*. *Diduco* autem, id est, distraho, per *di*. *Didymus* prima syllaba per *i*, secunda per *y*. *Discedo* per *i* scribendum est.

Di quidem, & *dis* separativa sunt, & eandem significationem habent, quomodo *ab* & *abs*, ut: divido, distraho. Et *dis* componitur, quando sequitur *c*. *f*. *p*. *s*. *t*. & *i* loco consonantis, ut discutio, differo, diffundo, *s* in *f* mutata euphoniæ causa, ut disputo, dissipero*, distraho, disjungo. In aliis consonantibus *di* præponitur, ut diduco, digero, diluo, dimitto, diruo; & ubique *di* producitur, præter dirimo, disertus.

* MS. Reg. differo

LITERA

LITERA E.

E in compositione privativum est, vel intentivum, ut, enodes trunci; enarro. *Ecquid* in prima syllaba per *c* scribatur, quoniam significat *enquid*, *n* in *c* conversa. *Edo* ab edendo facit *es*, *est*. *Esto*, *ecce*, consentio. *Expergiscor* & *experior* faciunt præteritum *expertus sum*. *Exsilium s* debet habere. Item *x* transit in *f* literam, ut effluo, effodio, effero, efficio. *Exuviæ* per *u*. *Excubiæ* per *b* scribantur. *Exsequie* per *q* scribendum est. *Emporium* sine *b*, latine mercatus interpretatur. *Emolamentum** per *e* scribitur. *Æmulatio* per *æ* scribendum est. *Exsul* addita *s* debet scribi, quia extra solum est. *Exultat* melius sine *s* scribitur, quia *x* ex *c* & *s* constat. *Æquor* æquora per *æ* diphtongon scribi debet, quia ab aqua est nomen factum.

* MS. Reg. Emolumentum

[*Exprobrat*, qui commemorat, quæ præstat. *Obprobrat*, qui obprobrium* objectat, hoc est vitium]. *Exspectat* per *s* scribatur. *Exspectatur*, id est, venturus: *spectatur*, qui videtur vel probatur [per *s*]. [*Exercitus* laboribus; *exercitatus* studiis [sine *s*]. *Exstruere* est in altum struere*: *Instruere* aciem vel actionem: *adstruere*, adfirmare: *construere* in struendo conjungere: *substruere* aliqua suprapofita subterstruere. *Eorundem* & earundem euphoniæ causa per *n* non per *m* scribenda sunt]. *Ex* præpositio ad *f* literam formatur, ut effluo, effodio, efficio reliqua; & hæc ideo per duo *f* scribenda. *Ex* præpositio sequentibus *b*, *d*, *g*, *l*, *m*, *n* literis & *u* & *i* loco consonantium, *x* literam amittit, ut: ebibit, edidit, egessit, elusit, emicuit, enervavit. Sequente vero *f* in eandem *x* mutat, ut effundo. *Expecto*, quod est pectino, sine *s* scribendum est. *Exire* sine *s*, ire enim est simplex, & quæcunque ex hoc formantur, ut exitus, exitium, exitiale. *Exscindo*, *exsculpo*, *exstruo* per *s* scribenda. *Exsisto* similiter: sistere enim per *s* dicimus. *Examen* sine *s*. *Exiguæ* similiter scribendum sine *s*. *Ex* pro *extra* invenitur poni, ut *excludo*, extracludo. *Exsul*, extra solum. Modo pro valde, ut, excelsus pro valde celsus. Modo privativum vel intentivum vel perfectivum, ut exstirpo, extendo, expleo.

BEDA. * MS. Reg. opprobrat, opprobrium BEDA. * MS Reg. Exstruere est intellectum statuere. mendose.

LITERA F.

Formosus sine *n* in secunda syllaba scribendum est, ut harenosus, frondosus, aquosus, herbosus. Participia vero habent *n*, ut, tonsus, tunsus, pransus, pensus. *Feriæ* quoque non *fereæ* scribendum est. *Flavus*, prior syllaba ab *f*; sequens ab *u* incipiat. *Fides* fidei prima syllaba brevis. *Fides* fidis de corda utraque longa. [*Fidus* de amico dicitur. *Fidelis* de servo. *Fidus* fidissimus comparativum non habet, sed pro eo dicendum est: magis fidus, minus fidus. *Fastus* de superbia, facit *fastuum* Genitivum pluralem. *Fastus* de libris, fastorum facit. *Fungi* agere est; *defungi*, peragere. *Fremor* est murmur hominum: *Fremitus* ferarum est. *Furvum* nigrum dicimus. *Flavum* rubeum dicitur. *Fulvum* certe aurum, cui ad decorem splendoris sui nigelli aliquid addatur*. *Foros* masculinum, tabula navium est, ubi remiges sedent, & semper pluralis est]. *Fedus*, quod est deformis, per simplicem *e* scribitur. *Fœdus*, quod est pactum, per *œ* diphtongon. *Falso* nomen Ablativi casus; & verbum primæ conjugationis, & adverbium est. [*Flagitia*, quæ in Deum peccamus: *Facinora*, quæ in hominem. *Fimus* & *fumus*; *fames* & *fœnum*, & *fel* pluralem numerum non habent].

BEDA. BEDA. * MS. Reg. additur. BEDA.

Fulcio & *fulgeo* eundem habent perfectum *fulsi*. *F* litera in speciem figurata est cujusdam literæ, quæ digamma* nominatur, quia duos apices ex gamma litera habere videatur. Ad hujus soni similitudinem *v* consonantem loco ejus nostri posuerunt, ut votum, virgo; pro fotum, firgo.

* MS. Reg. dygamma

Festucam, non fistucam dicito. *Forfices* secundum æthymologiam* si a filo dicuntur, *f* ponitur, ut *forfices*, quæ sunt sartorum. Si a pilo per *p*, ut *forpices*, quæ sunt tonsorum. Si ab accipiendo per *c*, ut *forcipes*, eo quod formum capiunt, quæ sunt fabrorum. *Formum* enim antiqui dixerunt *qualidum**; unde & formosus. [*Faris*, *fatur*, a fando; & non habet primam personam]. *Filex* dicitur, qui felicitatem dat. *Felix*, qui felicitatem accipit. *Filex*, per quem datur felicitas. *Fingo* finxi, fictum, ficturus facit. *Findo* fidi, fissurus facit. *Figo* fixi facit.

* MS. Reg. etimologiam * MS. Reg. calidum

Fundo fundas, a fundando. *Fundo* fundis, a fundendo. *Ferio* & *percutio* unum habent præteritum, id eſt, *percuſſi*, & hoc per duo *s* ſcribendum, ſicut *uro, uſſi*. *Fero, fers, fert* facit, differentiæ cauſa, in ſecunda & tertia perſona, ne ſi *feris, ferit* diceretur, quod a *ferio, feris, ferit* putaretur venire. *Fero* & *tollo* faciunt præteritum *tuli*. *Furio* & *inſanio* unum habent præteritum, *inſanivi*. *Facio* imperativum facit *fac*, differentiæ cauſa, ne ſi *face* diceres, quod a nomine putaretur venire, quod eſt *fax*. Similiter *dic*, *duc* & *fer* [differentiæ cauſa] per apocopam proferuntur; nam ſi *dice*, *duce*, *fere* diceremus, aliud ſignificare putaremur.

LITERA G.

BEDA. [*Gaudium* animi eſt lætitia; exultatio etiam verborum atque membrorum]. *Gnatus* per *g* & *n* ſcribendum, ſicut *gnavus*, quia & in compoſitione ipſam retinet *g* *, ut *agnatus*, *ignavus*. [*Gremium* interius; *ſinus* exterius eſt. *Gith* monoptoton & pluralem numerum non habet; eſt autem neutri generis, & per omnes caſus declinatur]. BEDA. *Gnarus*, id eſt, doctus, perfectus, ſciens. *Gnavus*, fortis, agilis. *Garrit*, ſubtiliter murmurat. *Garrulus*, verboſus, loquax. *Geſtit*, vult, cupit, optat, deſiderat. *Geſtat*, id eſt, portat. *Glorioſus* a frequentia claritatis dicitur: pro *c*, *g*, litera commutata eſt. *Grandævus*, quaſi grandis ævo, ideo per duo *u* ſcribitur. *Gratulor* pro gaudeo, & gratias ago.

* MS. Reg. ipſa retinetur *g*.

LITERA H.

Habeo a tenendo cum aſſpiratione ſcribitur; *abeo* a recedendo ſine aſſpiratione, & eſt compoſitum a duobus integris *ab* & *eo*. *Hiatus*, oris apertio cum aſſpiratione. BEDA. *Chiatus* per *c* & *h* vas ſignificat. *Hymnus* per *h* ſcribendum eſt. [*Hi* & *his* pronomina per unum *i* ſcribuntur]. *Haud*, quod * adverbium eſt negandi, *d* litera terminatur, & aſſpiratur in capite; quando autem conjunctio disjunctiva eſt, ut *aut* per *t* literam ſine aſſpiratione ſcribatur. *Hujusce* per *c* literam ſcribendum eſt; antiqui enim Pronominibus *ce* addebant, ut *hicce*, *illicce*, *iſticce*. Unde ſubtracta eadem noviſſima ſyllaba *ce* relictum eſt *hic*, *illic*, *iſtic*. Accentu tamen remanente in noviſſima ſyllaba. *Hiems* ſine *p* ſcribi debet, licet ſumpſi per *p* ſcribatur, propter *pſi* grecam literam, cujus poteſtatem *p* & *s* in latino habent.

* MS. Reg. quando

BEDA. *Haurit* per *h* ſcribi debet; *audit* ſine *h*. [*Herbeſcit* ager, cum herbam generat; ſicut adoleſcit, & pubeſcit, cum ſpicæ proximat *]. *H* aſſpiratio ante vocales omnes poni poteſt; poſt conſonantes autem quatuor tantummodo ponitur, *c. t. p. r*, ut habeo, heres, hiems, homo, humus, Chremens *, Tharſo, Philippus, Rhodus. *H* ideo vocalibus extrinſecus adſcribitur, ut minus ſonet; conſonantibus autem intrinſecus, ut plurimum ſonent. *Habena*, quæ regit per *b* cum aſſpiratione; *avena*, quæ ſignificat tibiam vel ſtipulam per *v* ſine aſſpiratione. *Hiſcit*, id eſt, os aperit. *Hippochrita* * grece, in latino ſimulator. *Hippo* enim grece falſum; *Chriſis* judicium interpretatur.

* MS. Reg. proximant
* MS. Reg. Chremes
* MS. Reg. hypocrita

LITERA I.

Inclytus grecum nomen eſt; nam *clyton* quod Greci, Latini glorioſum dicunt. *Idiota* grecum eſt, latine imperitus. *Intervallum* per duo *l* dicitur. *Interpretor* per ſimplicem *e* & omnia, quæ ab eo ſunt, ſcribuntur. *Inter* præpoſitio in una voce ſequente [lego] mutatur in *l*, ut intellego *; in aliis integrum manet, ut interitus. *Id* pronomen ab eo, quod eſt, *is*, *ea*, *id*, per *d* ſcribitur. *It*, quod fit ab *eo*, *is*, *it*, per *t* ſcribatur. *Jacet*, qui cadit. *Jecit*, qui mittit quodlibet miſſile. *Impar* per *m* ſcribendum eſt. *Impleo* per *m* non per *n*. *Ipſum* neutri generis dicendum eſt, non *ipſud*, ut illud, iſtud, quomodo * veteres Nominativum maſculini generis non ipſud, ſed ipſus dicebant. Unde in Evangelio: *Omnia per ipſum facta ſunt*, id eſt, Verbum. *Identidem* per *n* in priori loco ſcribendum, licet ſit ab *idem* & *itidem* conpoſitum *.

* MS. Reg. intelligo
* MS. Reg. quoniam
* MS. Reg. compoſitum

Inlexit * ſi per *e*, ſeduxit ſignificat; ſi per *u* inluſtrationem *. *Inceſtum* ſcribendum eſt, licet veniat ab *incaſto*. *Innixus*, procumbens. *Innexus* ligatus dicitur. *Indegena* *, inde natus; *Incola* aliunde veniens. *Intempeſtivum* veteres dixerunt inoportunum. *Tempeſtivum* oportunum: *Oportunum* a tempore dicitur.

* MS. Reg. illexit
* MS Reg. illuſtrationem
* MS. Reg. indigena

Sic

Sic *Inmaturitas** *nocturnum tempus est, quod non est maturum, id est, oportunum, ut agatur aliquid vigilando; quod etiam vulgo dici solet, hora inportuna**. (a) *Juvenis*, juvenior, superlativum non habet, ut senex, senior. Solent autem juvenis & senior ad se invicem dici major & minor. *Inpingo* facit præteritum perfectum inpinxi, & inpegi*. *Ira* repentino animi motu nascitur. *Iracundia* perpes est vitium. *Invidus*, qui invidet dicitur. *Invidiosus*, qui invidiam sustinet. *In* præpositio si composita sit, & *p* aut *b* vel *m* sequatur, *n* in *m* convertit, ut improbus, imbuit, immutat, impius. Quoties vero *g* sequitur, illam *m* amittit, ut ignarus, ignotus, nam gnarus & notus simplices sunt.

* MS. Reg. immaturitas
* MS. Reg. importunum
* MS. Reg. impinxi, impegi

LITERA K.

Kartago & *Kalendæ* per *k* scribenda sunt. Cetera per *c* melius.

LITERA L.

Liber sive Codicem, sive libertatem, sive corticem significet, omnia per *b* scribuntur. *Largitas* humanitatis est; *largitio* ambitionis. *Libidinosus* a libidine per *b*. *Lividus* a livore per *v* scribendum est. [*Lepus* animal est; *lepos* jucunditas voluptatis. Unde & gratum aliquid lepidum dicimus]. *Limen* ædium est; *limes* regionum. *Loqui* hominis est; *obloqui* obtrectatoris, sicut objecit, obponit*. *Adloqui** persuadentis est hortantisque vel jubentis. *Eloqui* oratoris est.

BEDA.
* MS. Reg. obicit, oponit
* Id. Alloqui

Laurentius & alia nomina, quæ Nominativum casum singularem in *ius* mittunt, Genitivum singularem, & Nominativum pluralem in duplicem *ii* habent; Vocativum singularem in simplicem *i* aut *ie*, ut hic impius, hujus impii, o impie. *Luceo* & *lugeo* in unum perfectum deveniunt, ut *luxi*. *Lino* facit perfectum linui & linivi. *Lætus* per *æ* diphtongon scribitur, quia lætitia a latitudine vocata est. *Leprosi* a pruritu nimio ipsius scabiei dicti sunt, ideo per *p* scribi debent. *Lego* legas ab elegendo. *Lego* legis a legendo. *Loquor*, loqueris, loquitur per *q* scribenda sunt; *locutus* vero euphoniæ causa per *c* & simplex *u* scribatur.

LITERA M.

Munimentum a muniendo: [*monumentum*] ad sepulchrum pertinet. *Mille* per duo *l*, licet *milia* per unum *l* scribatur. *Malum* si fructum significat longa *a**; si nequitiam, brevem dicito. *Malus* quoque, id est, arbor navis longam *a* dicito. *Malus* homo brevem *a* debet habere*. *Machina* per *c* & *h* scribendum, id est, argumentum. *Macte*, id est, magis aucte. *Mollis* si a mollitia per duo *l*. *Molis** si ad pondus, per unum *l* scribatur. *Manes*, dii infernales dicuntur. *Mane* sine *s*, diei initium. *Marsuppium* per duo *p* scribendum est. *Mas* primitivum est; *Mares** diminutivum. *Machera* per *c* & *h*, id est, gladius. *Maceria*, id est, murus per simplicem *c*. *Mando* mandas a mandando. *Mando* mandis a manducando. *Metalla* per duo *l* scribitur. *Mulceo* & *mulgeo* unum habent perfectum* *mulsi*. *Menda* deceptio vel fraus, inde *mendax* vel *mendacium*.

* MS. Reg. longa est ma
* MS. Reg. brevem habet a lit.
* MS. Reg. Moles
* MS. Reg. Masculinum forr. Masculus
* MS. Reg. in unum perfectum veniunt

Mars & *Mavors* unum est, unde & *Mavortia* [quidam dici volunt]. *Manuviæ*, oblivium, diluvium, suavium, lividum, [favius] flavius, avidus, fluvius, civitas, exuviæ per *v* consonantem & *i* brevem proferuntur. *Mattheus* & *Matthias* per duo *t*, quod greci per τ & ϑ scribunt. *Malo*, id est, magis volo; & nolo, id est, ne volo per unum *l*. *Malle* & velle & nolle per duo *l*. *Mitto* per duo *t* & ideo in præterito perfecto per duo *s* scribatur, id est, *missi*. *Magnus*, *g* sequenti syllaba jungitur*. *Magister*, major in statione; nam *isteron* grece statio dicitur.

* MS. Reg. sequenti syllabæ societur.

LITERA N.

Nobilis, mobilis, debilis, habilis per *b* scribenda sunt. *Nanctus*, id est, inventus vel adeptus, per *n* & *c* scribi debet. *Nacturus* participium futuri temporis per *c* solum. *Navita* & *Nauta* utrumque recte dicitur. *Nummularius** per duo *m*, quod est nummorum largitor. *Nummisma* similiter per duo *m*, quod est nummi percussura. *Navus*, quod est strenuus, vel efficax, per duo *u* scribendum

* MS. Reg. Nummolarius

(a) Verba lineis subducta habentur supra Tom. I. in Expositione Psalmi 118. pag. 373. v. 147.

BEDA. bendum est. [*Nimis* dicitur, quicquid plus fuerit, quam oportet. Nam parvum est, quod minus est, quam oportet. Horum in medio modus est, quod dicitur, *satis est*. Sed aliquando latina lingua hoc verbo sic abutitur, ut *nimis* pro eo, quod est *valde*, ponatur, veluti positum invenimus in literis sacris. Nam & in Psalmo: *Tu præcepisti mandata custodiri nimis*, id est, valde]. Psalm. CXVIII. 4.

[*Nullus* est tam in re, quam in persona. *Nemo* in persona dicitur, ut ne homo*]. *Novi* declinatur sicut odi & memini. [*Nubit* femina viro; vir autem ducit uxorem. Mulier nubit, quia pallio obnubit caput, genasque]. *Nubo* cum vocalis sequitur, *b* debet esse; cum consonans, *p*, ut *nupsi*. [*Nihil* adverbium est; *Nihili* nomen est; homo enim nullius momenti, *nihili* dicitur]. *Navigium* omnis classica profectio dicitur. *Nauta* est omnis, qui laborem facit navigandi. *Navis*, Ablativus in *i* & in *e* mittitur*. *Nequam* non malum significat, sed inutilem. *Neglegens* per *g* scribendum est, quasi *nec legens*, *c* in *g* conversum. *Narro*, narratio per duo *r* scribitur. *Nihil* & *nil* utrumque dici potest.

BEDA. * MS. Reg. ut nemo homo. IDEM. * MS. Reg. Ablativum in *i* & in *e* mittit

LITERA O.

BEDA. [*Olea* ipsa arbor est, fructus *oliva*, succus *oleum*]. *Obaudiens* ab aure, eo quod audiat imperantem; ideo per *au* scribendum est. *Ob* præpositio interdum ponitur plena, ut est, *obire*, *oberrare*. Interdum in eandem literam transit, a qua sequens sermo incipit; ut *offulsit*, *ommutuit*, *opposuit*. Sequente vero *v* loco consonantis integra manet, ut *obversus*, *obvius*. *Onus* si de onere venit, per *o* solum; si de honore per *h* scribitur. *Oblatrat* per *b* scribendum est. *Obstat* per *b*; *optat* per *p* scribitur. *Obstupui*, *obstupeo*, *obsum*, *obstrepo*, *b* ad priorem syllabam, *s* ad secundam pertinet. *Obitus* nomen, & *subito* atque *obiter* adverbia ab *ob* & *sub* præpositionibus incipiunt. *Obsolevit* *s* quidem habet, sed non ipsius verbi, sed præpositionis, quæ est *obs*, sicut *ab* & *abs*. *Obsolevit*, id est, inveteravit. *Obnixus*, id est, conabundus per *i*. *Obnexus*, id est, obligatus per *e* scribendum est. *Occasus* per duo *c* & per unum *s*.

LITERA P.

Pascha & *Phase* unum est. *Parasceve* per *u* debet in novissima syllaba scribi. *Patriarcha* *h* debet habere, id est, Princeps Patrum. [*Patrium* a Patria dicitur. *Paternum* a Patre dictum est. *Papaver* per *v* scribendum est]. *Pandectes*, id est, omnia ferentes. Ideo vetus & novum testamentum, si in simul scribitur, vetus & novum in simul *Pandecten* dicitur. *Pangor* pactus sum facit præteritum. *Parumper*, id est, parum præposterata præpositione *per*; sicut *pubetenus* ablata *s* per apocopam. *Pario*, peperi, partum facit supinum verbum, inde *pariturus*. *Parco* facit præteritum *parsi* [& peperci]. *Patiens* sum laboris. *Plenus* sum bonorum & bonis. *Pavidus* & *avidus* per *v* scribenda. *Pavus* Pavi, & *Pavo* Pavonis. [*Pænitet* me muneris. *Piget* me perfectionis. *Pudet* me amoris. *Pecto* caput, non *pectino*. *Pexum*, non pectinatum]. *Pene* præpositio; & *Penes* adverbium per simplicem *e* scribantur. *Pennas* avium. *Pinnas* murorum. *Peto*, *expeto* sine *s* scribi debet. *Peteredium* abjecta *b* in compositione a petendis hereditatibus dicitur. [*Pertinacia* malæ rei dicitur, & constantia bonæ].

BEDA. (margin) BEDA.

Percussum corpore: *Perculsum* animo dicimus. *Percutio* percussi per duo *s*, inde percussurus. *Perjurus* est, qui male jurat. *Pejurus*, quasi pejus jurat, in verbo *r* non habet*. *Phœbus*, id est, Apollo, ita scribitur, ut post *p* sequatur *h*. *Phœbus* sol dicitur, *Phœbe* vel *Phœba* luna, utrumque per *p* & *h* scribenda sunt. *Pignora* filiorum & affectionum. *Pignera* rerum. *Plagiarius*, id est, seductor. *Plaustrum*, *capistrum*, *claustrum*, *vestrum*, *rastrum*, & talia tres consonantes, vocale sequente, in unam syllabam jungenda sunt. *Pluris* dicimus, quod majore summa taxatur. *Plures* vero de multitudine. *Plures* comparativus gradus est, cujus positivus *multi*. *Poderis* per *o* & *e*, id est, tunica talaris, qua sacerdotes in veteri lege utebantur. *Pœna*, quod est subplicium per *o* & *e* scribitur. [*Pono* aliquid simpliciter statuens. Dispono aliquid [operis] impensioris vel consilii facturus. Est autem* disponere fœderis ineundi]. *Potior*,

* MS. Reg. Pejuro enim verbum *r* non debet habere; est enim quasi pejus juro.

* MS. Reg. Est etiam

potitus

potitus sum, & *perfruor* perfructus sum. *Potius* per *o* scribendum est, non per *u*, quia a potes* venit. [*Potior* fructus & fructu dicitur apud antiquos: *Potior hanc rem. Potior potissimus* [facit]. *Potamus* eum, cui potum porregimus*. *Pometa* dicimus, ubi poma nascuntur; *Pomaria* ubi servantur. *Postulatur* aliquid honeste; *Poscitur* improbe]. *Postumus* abjecta* *b* in compositione, est enim post humatum, id est, post sepultum patrem natus.

P in temporibus verborum per *b* commutatur; ut scribo scripsi: labo lapsi: nubo nupsi. *Praeo* illi & alios. *Praedico*, ante dico. *Prae* in appositione vel compositione invenitur, & *ad* vel *ob* vel *super* vel *valde* vel *ante* significat. TERRENTIUS: *Contempsi illum hic prae me*, hoc est, ad comparationem mei. Item: *Fit misera prae amore*, id est, ob amorem. *Praesideo*, supersideo. *Praevalidus*, valde validus. *Prae* praepositio & praeterea per *ae* diphtongon scribenda. *Presto* per o scribendum, non per *u*: unde *prestolari* dicimus, non *prestulari*. *Prehendo* & *Prendo* utrumque dici potest. *Pretium* per *e* simplicem. *Precari* est rogari*, *deprecari* excussare*, vel purgare, utrumque per *e* simplicem; ut Virgilius: *Equidem merui, nec deprecor inquit*. *Praemium* cum diphtongo *ae*. Aliter *Prooemium* praefatio dicitur. *Praegnantem* cum scribis, adnectis* *g* secundae syllabae, aut scripto divides & alia hujusmodi, ut magnus, dignus, pignus. *Primitiae* pluraliter tantum dicuntur, sed aliquoties singulariter intellegendae. *Privignus* per detractionem *e* literae dici potest, integrum enim ejus *Privigenum* reor.

Probo verbum duplicem significationem habet; probamus enim, quae elegimus, id est, adprobamus. Probamus, quae qualia sunt temptamus, ut, *proba me Deus*. *Pro* praepositio, cum sit naturaliter longa, interdum in compositione corrumpitur*; partim correptione, ut *Proavus*; partim assumptione literae *d*, ut *Prodest*, *proditus*, *prodigus*. Interdum integra est & ipsa pars, cui conjungitur, ut *procuro*. Sequentibus *i* & *v* loco consonantium numquam literam perdit; aut mutat; ut *providens*; aut assumit aut corrumpitur, ut *projectus*. *Protinus* per *i* temporale est, id est statim: *Protinus Aeneas coepit celeri certare sagitta*. *Protenus* per *e* adverbium locale est, id est, porro tenus, ut: *cum protenus utraque tellus una foret*. *Pro* in appositione vel compositione localis & temporalis*. *Pro templo*, *provideo*; & loco *e* & *super*, vel *ante*, vel *ad* vel *in* accipitur, ut *prominet*; id est, supereminet. *Pro curia sociis signa dare*, id est, ante curiam. Virgilius: *Summis incurvant* viribus arcus pro se quisque viri*, [*id est*, *ad suas vires*]. *Pro testimonio*, hoc est, in testimonio. Et pro interjectione accipitur, ut *pro dolor*! & circumflectitur. *Pulmentum* & *pulmentarium* dicitur. *Pudoris* per *u* & *o* scribendum est: [poderis per *o* & *e*, id est, tonica* talaris, qua sacerdotes in vetere lege utebantur].

* MS. Reg. a potis BEDA.
* MS. Reg. porrigimus
* MS. Reg. Posthumus abjecta *b* f. l. adjecta
* MS. Reg. est rogare
* MS. excufare
Virg. XII. Æn. 931.
* MS. Reg. annecte
* MS. Reg. corripitur
Virg. V. Æn. 485.
* MS. Reg. vel temporalis est.
Virg. V. Æn. 500.
* MS. Reg. incussant
* l. tunica

LITERA Q.

Quaestor a quaerendo, quasi quaesitor per *ae* diphtongon scribatur. *Quaestus* lucri, per *ae* diphtongon. *Questus** lachrymarum per *e*. *Quanquam* prior syllaba *n* habere debet, non *m*. *Quantus* & *tantus* per *n* euphoniae causa, venit enim a *quamtus* & *tamtus*. *Quantus*, quam magnus dicitur. *Querela* per unum *l*, sicut suadela, tutela, candela, corruptela. *Quatenus* adverbium loci, id est, quousque, per *e*. [*Quatinus* conjunctio causalis, id est, *ut*, per *i* scribatur. *Quaeritur*, de inquirendo per *ae* diphtongon. *Queritur*, de plorando, per *e*. *Queremonia*, per duo *e*. *Queror* de te, tibi de illo. Item conqueror].

Qui syllaba per *q* & *u* & *i* scribitur. Si dividitur, per *c* & *u* & *i* scribenda est. *Quid* pronomen per *d* scribendum est. [*Quicquam* & *quicquid* in medio per *c* non per *d* scribenda]. In compositione plerumque *d* in *c* commutatur*, ut in praepositionibus, *accedo*, *accumulo*. *Quit* verbum, quod fit a *queo*, *quis*, *quit* per *t*. *Quot*, quando numerus est, per *t*; quando pronomen per *d* scribendum est. [*Quoties* & *toties* sine *n* [scribi debet]. *Quorundam*, sicut eorundem per *n* non per *m* scribendum est. *Quo vadis*, ad quem locum significat. *Qua* vadis, qua via dicitur. *Quo* aliquando pro ubi ponitur. AUGUSTINUS: *Invenis domum famosam*, *quo boni habitant*, id est, ubi habitant. *Quotus* cujus aetatis, unde & *quota*

* MS. Reg. Querimonia
BEDA.
BEDA.
* MS. Reg. conversa mutatur
BEDA.

*MS. Reg. Quotus quis

luna dicitur. AUGUSTINUS: *Quotusquisque* * *in hac vita existere potest, qui non convincatur esse peccator.* Id est, in qua ætate; quo dierum vel annorum numero]. *Quotidie* adverbium numeri per *q* & *u* scribendum est, non per *c*, ut quot diebus. *Cotidie* [adverbium continuationis] per *c* & simplicem *o* dicitur & scribitur, non per *q*, quia non a quota die, sed a continenti die dictum est. *Q* litera tunc recte ponitur, cum illi statim *u* sequitur, & aliæ quælibet pluresve vocales literæ conjunctæ fuerint, ita, ut una syllaba sit. Cetera per *c* scribuntur.

LITERA R.

BEDA. *Bed. Rege

[*Radius* masculini generis est; non *radium* neutri. *Regium*, quod Regis fuit, dicitur. *Regale*, quod Regi* dignum est. *Recens feci* dicimus, non *recenter*, utentes nomine pro adverbio]. *Re* præpositio non tantum plena præponitur quibusdam partibus orationis; ut *removet*, *refricat*, *respirat*; sed & *d* literam assumit, ut *redolere*, *redire*. Sed interdum litera *d* geminatur, quoties ab ea sequens incipit syllaba, & una pars orationis* expletur; ut *reddere* dicimus geminata *d*; reducere autem simplici. *Redoleo*, ungentum dicitur. *Re* præpositio sæpe cum ad consonantes accedit, geminat illas, quod plerumque apud antiquos est; ut *cado reccido*, *tuli rettuli*, *pello repello*, *do reddo*, *lego rellego*. *Reliquiæ* per *q* scribendum est, & per unum *l*, licet Virgilius poëtica licentia dixisset: *Relliquiæ danaum.*

*MS. Reg. & una syllaba

BEDA.

Virg. I. Æn. 34.

Re præpositio *d* literam extrinsecus accipit, cum ad vocalem incipientem verbi alicujus accedit; quam *d* non accipit, si ad *u* consonantem accedat; ut *ulcero redulcero*, *ago redigo*, *eo redeo*; *voco revoco*, *vinco revinco*. [*Robor* arbor est; *Robur* virtutis. *Rubor* coloris]. *Roseum* per *e*. *Roseaceum* mixtum. *R* sequentibus *a*. *u* vocalibus non aspiratur; ut *arcus*, *urtica*, *urna*; notatis aspiratur, ut *hara*, *harena*, *harundo*. *R* sequente *e* vocalem leviter effertur, ut *Erus Eruum*, *Ergon*. Si post *r* sequatur *b* vel *n* vel *s* vel *e* longa, tunc graviter profertur; ut *herba*, *herbidus*, *herbilis*, *herbosus*; proprium *hernæ*, unde est: *hernica saxa colunt.* *Hersilia*, *heredes*, *heredium*, *Herenius* proprium, & *Hercules*.

BEDA.

Virg. VII. Æn. 684.

R sequente *i* vocalem semper aspiratur, ut: *hircus*, *hirquittallus*, *hirpinus*, *hirsutus*, *hirtus*, *hirtuleius*, *Hirrus* proprium *, nisi aut monosyllabum sit, ut *ir*; aut ex motu verbi, ut *eo*, *is*, *irem*: *Iris*, id est, arcus; aut nisi *a* post *r* sequatur; tunc enim non aspiratur, ut ira, iratus, iracundus, irascor, & quicquid ab eis fit. *R* sequente *o* vocali non aspiratur, ut *orbus*, si vero alia *r* sequatur, aut *t* tunc aspiratur, ut horreo, horror, hortus, holerum, hortentius. Notatur *hordeum*. *Rythmus* grece, latine modulatio dicitur.

*Hic finitur Cod. MS. Regius Parisiensis. Cetera ibi deficiunt.

LITERA S.

BEDA. * *l.* retia

[*Salutare* consilium est: ita *salubre* non nocet; *salutare* prodest. *Salubre* ad locum refertur & ad cibum. *Sævus*, sævio, sævi, sævisti per *æ* diphtongon. *Sagena* per *e* cum retiam* significat. *Sagina* per *i* cum pastum & pinguedinem]. *Sal* & masculini generis & neutri dici potest. *Sartrix* vel *sertrix*, qui sarcit dicitur. *Sarcinator*, qui sarcinas servat. *Sat* per *t* scribitur, quia per apocopum a satisfit. *Saturitas* in cibo; in ceteris vero *satietas* dicitur. [*Sanguis* dicitur dum manat; effusus vero cruor dicitur]. *Scio*, scivi, scitum, sciturus facit, & ex eo scisco. *Scribo* per *b*. *Scripsi* per *p* scribendum, quia *b* transit in *p* in præterito tempore. [*Sectturus* non *sectaturus** a verbo *seco*]. *Sed* antiqui *sedum* dicebant, ideo sed per *d* scribendum est. *Sedeo* sedi, inde *sessurus* per duo *s*. [*Segnities* vitii est; *segnitia* frigoris]. *Sensus* nomen est quartæ declinationis, & participium est præteriti temporis a verbo passivo, quod est sentior, cujus etiam perfectum est; *sensus sum*, *sensus es*, *sensus est*; non *sentitus*.

*l. secaturus BEDA.

Sæpe *b* in præpositione *sub* euphoniæ causa in sequentem mutabitur consonantem, ut suffero, suggero, summitto, suppono; sæpe integra manet, si sequens syllaba a vocali incipit, ut: subaudio, subesse, subire, subsistere, subala. *Sanies*, *soccordia*, *sitis*; & in neutro *sulphur*, *scrupulum*, *sinape*, *siler* singulariter tantum dicuntur. Sed Virgilius: *Sulphura viva*; & Terrentius masculini *scrupulus*

Virg. III. Georg. 449.

pulus retulit. *Sero, feras, feravi* a claudendo, quæ veniunt a *fera*, id est, vespera; & quia fero, id est, vespere civitatum obclauduntur portæ, & inde feræ, id est, vectes, quibus portæ vel hostiæ* urbium obfirmantur, ut in Psalmo: *Quoniam confortavit feras portarum tuarum.* *l. ostia Psalm. CXLVII. 13.

Sero, feris, fevi, a feminando. *Sero rumores*, id est, devulgo. *Servile, civile*, & *olive* per *v* scribenda sunt, *i* longa ante *l*. *Servus* & *sævus* per duo *u*, ita, ut prior digammon sit, sequens vocalis. Similiter parvus, pravus, & corvus. [*Servitium* multitudinis servorum est. *Servitus* condicio serviendi. Sed veteres indifferenter servitium pro serviendo posuerunt. *Similis* sum tui moribus. *Similis* sum tibi facie]. Sicut *primus* e multis; & *prior* ex duobus; ita postremus de multis, & posterior e duobus. *Solemne*, eo quod solet in anno per unum *l*. Sed & *m* sequenti syllaba secundum Priscianum jungi debet. [*Sol* in utroque numero declinatur; sed singulariter sol ipsum luminare significat; at soles ipsos dies nominamus, in quibus sol totum inluminat polum. Nonnulli tamen veterum ipsa carmina soles nominavere, sicut *Oratius* exorsus est; *soles meos omni ecclesiæ vestræ commendo.* Et Maro: *Sæpe ego longos cantando puerum memini me condere soles*]. *Solium* proprie sedis regalis est, unde grece Basilicos thronus vocatur. *Somnio*, non somnior; somniavi, non somniatus sum. BEDA. BEDA. Virg. IX. Ecl. 52.

[*Sors sortis*; & *sors sordis* dicitur. Unde Ambrosius: *Mundet vassa, ne sors aliqua vini gratiam decoloret.* Tametsi negant quidem *sordem* Nominativum singularem habere]. *Spondeo, spopondi* in secunda syllaba *s* amittit, velut Prisciano placet. [*Sterceratos* agros non *stercoratos* dicas, quibus stercus ad fecundandum infertur]. *Studio* tibi feci, id est, dum studeo tibi. *Studio* tuo feci id, te studente. [*Sumimus*, cum ipsi accipimus ab alio. Sic cum damus, dicendum *accipe*; cum permittimus ipsi tollere, dicendum est *sume*]. *Sumpsi* per *p* scribendum; similiter & *sumpturus*. *Supervus*, qui super vult videri, quam est. *Supter* per *p* non per *b* scribitur. [*Supter* est, quod re aliqua superiore premitur. *Suptus*, quod demissum altius non tangitur. *Super* est, quod eminet; *supra*, quod substratum aliquid habet]. *Supplico* divinæ pietati, per duo *p*. *Suppellex* per duo *p* scribitur. *Syriam, Syracusas, symbolum*, sicut & in veteris libris, sic in nostris per *y* scribi oportet. BEDA. BEDA. BEDA. IDEM.

LITERA T.

Totidem per *t* scribitur, quia a *tot* numero adverbiali venit. *Trans* præpositio interdum plena est, ut *transtulit, transeo, transactum.* In quibusdam *n* & *s* amittit, ut *traducit, traicit.* *Tabula* & *fabula* per *b* scribantur. [*Testor*, aliquid confirmans sententia. *Contestor* cum quadam auctoritate affirmans. *Protestor* manifesta cavenda denuntians. *Obtestor* aliquem jurare compellens. *Attestor* aliquem ad testimonium vocans, qui sit dignitate vel auctoritate eminus*. *Detestor* aliquid execrandum respuens. *Triumphat* hostem, qui superat. *Triumphat* nos Deus, cum superandi hostes auxilium tribuit. BEDA. *l. eminens

Transmigro verbum duplicem significationem habet; transmigro enim, cum de loco ad locum iter facio. Item *transmigro* dicitur, cum additamento Accusativi casus, id est, cum aliquem de loco ad locum tranfero, ut *Nabuchodonosor* transmigravit Judeos ab Hierusalem in Babiloniam. *Transmigrans* participium æque dupliciter, & de loco ad locum transiens aliquis; & alium de loco ad locum transferens intellegitur]. *Tunc* temporis adverbium est; *tum* ordinis. [*Terga* hominum sunt tantum, singulariter *tergum*. *Tergus* quadripedum, pluraliter facit *tergora*, id est, coria]. Ideo in exemplo, quod Grammaticus posuit, vitiosa compositio est: *Versaque juvencum terga fatigamus hasta.* Quia quod hominum fuit, animalibus inposuit, & est cacosintheton. IDEM. IDEM.

[*Tinguere* dicendum est, non *tingere*. *Temeritas* sine consilio; audacia post consilium. *Temperantia* animorum; *temperatio* rerum; *temperies* aurarum. *Turbo* si sit proprium, *turbonis* facit; si appellativum *turbinis*; nam sive ventus, sive quo ludunt pueri, hic turbo dicitur. Virgilius: *Torto sub verbere turbo*]. BEDA. Virg. VII. Æn. 379.

BEDA. [*Teloneum* non *theloneum*, id eſt, per *t* ſimplicem: non aſſpiratione addita. Eſt autem grece *telon*, latine vectigal]. *Trabo*, *vebo* in præterito aſſpirationem in *x* convertunt, ut *traxi*, *vexi*. Alia projiciunt aſſpirationem; dicimus enim *prebendo*, & *prendo*; *vebemens* & *vemens*; *nibil*, *nil*, & *nibili*. *Hercule*, & *ercle*, quod eſt adverbium jurandi.

LITERA V.

Vinea, ſi arborem ſignificat, in prima ſyllaba *i* debet habere; & in ſecunda *e*, ſi ad indulgentiam pertinet, prima ſyllaba *e*, & ſecunda *i* habeat, ut eſt *venia*. *Urgere* debemus dicere, non urguere. Virgilius: *Urgentur pœnis*. Item: *Urgere tela manu*. *Vaccas*, ſi animalia ſignificat, per *v*; ſi flores lauri, id eſt, baccas per *b* ſcribatur. *Vallis* & *vallum* per *v* ſcribendum eſt. *Balliſtra* & *ballena* per *b*. *Valva*, quod eſt oſtium, per *v*. *Balba* mobile nomen, *balbus*, *balba*, *balbum*. Quod eſt tardiloqua, per *b* ſcribatur. *Valde* adverbium a *valido* nomine veniens, unde *valde* corrupte dicitur, per *v* ſcribendum eſt.

Virg. VI. Æn. 561.

Vellus, ſi lanam ſignificat, per *v*; ſi *bellus*, id eſt, pulcher, per *b* ſcribatur. *Ver* & *vir* per *v* ſcribenda ſunt. *Vel*, ſi conjunctio eſt, per *v*; ſi humorem ſignificat, per *f*, ſi idolum, per *b* ſcribendum eſt. *Verbera*, prior ſyllaba ab *v*; poſterior a *b* incipiat. *Ulciſcor*, *ultus* ſum facit. *Volo*, *volas* a volando. *Volo*, *vis* a voluntate, quod imperativum naturaliter non habet; quia imperata neceſſitatis ſunt, non voluntatis. [*Vis* duplicem ſignificationem habet, & virtutis videlicet, quod grece ΔΥΝΑΜΙC dicitur; & violentiæ, quod grece ΒΙΑΝ vocatur. *Verbex* ovis, ab *v* incipiendum eſt, & facit Genetivum *verbeces*, longam *e* in ſecunda ſyllaba. Dum vertex, cordex, codex *i* brevem habent in obliquis caſibus, ut verticis, corticis, codicis & cetera talia.

BEDA.

[*Ulterior* & *ultimus* poſitivum gradum non habent]. *Veniunt*, qui vendunt; *veneunt*, qui venduntur. *Velocitas* pedum & corporum; celeritas animorum & factorum. *Ulcus*, quod naſcitur. [*Vulnus*, quod per alium fit. *Urgeo*, non *urguo*. Virgilius: *Quibusve urgentur pœnæ*. *Ungo*, *unxi*; quomodo pingo pinxi, uterque ſine *u*; attamen ad nomen derivativum addit; ut pinguis unguine]. *Vulva*, *malva*, *ſtiva* per *v* loco conſonantis ſcribentur. *Valde*, per detractionem *i* literæ hoc adverbium dictum eſt, quaſi *valide*. Valide enim integra dictio. *Villus* eſt veſtimentum; *villa* poſſeſſio.

BEDA.

[*Vas*, *vadis*, de fenore, genere maſculino. *Vas*, *vaſſis* de vaſculo neutrum], utraque per *v*; *fas* per *f* indeclinabile; unde faſti dies, quibus jus fatur. *Veſper* incerti generis eſt, ut Priſciano placet; ideo Evangeliſta dixit: *Veſpere*, *quæ luceſcit in prima Sabbati*.

TOMI II. PARTIS IV.
OPUSCULUM TERTIUM.
DIALOGUS
DE
RHETORICA ET VIRTUTIBUS. (a)

MONITUM PRÆVIUM.

DIalogus seu Disputatio CAROLI M. & ALBINI, de Rhetorica & Virtutibus, primo, quantum scimus, prodiit Hagenoæ, cum altero Dialogo inter eosdem de Dialectica, opera MENRADI MOLTHERI, typis JOANNIS SECER, Anno MDXXIX. in 8vo, quem libellum habui ex Bibliotheca Hanoverana beneficio Viri Illustris & magni, post fata etiam, inter Eruditos Nominis D. LUDOVICI SCHEID; quo olim usus est Celeberrimus BALUZIUS, prout colligere est ex his propriæ manus, primæ paginæ inscriptis verbis: *Stephanus Baluzius Tutelensis.* In Bibliotheca Thuana Tom. II. pag. 255 recensetur alia Editio Anni MDLXIV. in 4to Duaci per MATTHEUM GALLENUM sub hoc titulo: *Institutiones Rhetoricæ.* Porro rursus aliam Editionem Parisiensem anni MDXCIX. adducunt Caveus & magna Biblitotheca Ecclesiastica verb. *Alcuinus.* Deinceps idem Opusculum insertum est Collectioni veterum Rhetorum, impressæ Parisiis apud DROUART & PERIER in 4to, quam tamen collectionem non vidimus. CL. QUERCETANUS cum uno Cod. MS. & cum his Editionibus suam contulit, plurima tamen menda reliquit, quæ nos sustulimus ope meliorum MSs. Bibliothecarum S. Emmerami, Frisingensis, Gymnasii civitatis Ratisbonensis & aliarum; quorum fide Carmina quoque illi adjuncta in suum ordinem restituimus.

ALCUINUS in hoc libello eo unice respicit, ut tradat præcepta agendi causas civiles in foro contentioso. Unde nobis innotescit, quænam sit ars illa, in qua sapientissimus tot populorum Rector CAROLUS Magnus a Magistro suo ALCUINO potissimum instrui voluerit; nempe ars causas varias partium litigantium recte justeque componendi, atque omnibus ad Legum apices justitiam administrandi. Paulo ante finem tractat de virtutibus, brevissime quidem, sed nervose, ostendens studia profana dirigi oportere ad virtutis studium, & hoc ab illis impediri non debere.

Qui rogo civiles cupiat cognoscere mores
Hæc præcepta legat, quæ liber iste tenet.
Scripserat hæc inter curas Rex KAROLUS aulæ,
ALBINUSque simul; hic dedit, ille probat.
Unum opus amborum, dispar sed* causa duorum;
Ille Pater mundi, hic habitator inops.
Neu temnas modico, Lector, pro corpore librum,
Corpore præmodico mel tibi portat apis*.

* *Edit.* dispersi

* *MSs.* apes

KAROLUS Rex & ALBINUS Magister.

KAROLUS.

QUia te, venerande Magister ALBINE, Deus adduxit & reduxit (b), quæso, [ut] liceat mihi te de Rhetoricæ rationis præceptis parumper interrogare. Nam te olim memini dixisse, totam ejus artis vim in civilibus versari quæstionibus. Sed, ut optime nosti, propter occupationes Regni & curas Palatii in hujuscemodi quæstionibus assidue nos versari solere; & ridiculum videtur ejus artis præcepta nescisse, cujus quotidie occupatione involvi necesse est. Verum ex quo mihi paucis tuis* responsionibus januas Rhetoricæ artis vel Dialecticæ subtilitatis claustra partim aperuisti; valde me in eas rationes fecisti intentum. Maxime, quia me in cellaria Arithmeticæ disciplinæ pridie sagaciter induxisti; vel Astrologiæ splendore illuminasti.

* *Edit.* paucissimis

(a) Codd. MSs. hunc titulum habent: *Disputatio de Rhetorica & de Virtutibus sapientissimi Regis Karoli, & Albini Magistri.* Iidem Codices præmittunt carmen, cujus initium: *Qui rogo civiles* &c. omissis versibus a QUERCETANO hic ex MS. quodam additis, qui ad Categorias pertinent, & a nobis exhibentur infra in Monito prævio ad Dialecticam ALCUINI.

(b) *Adduxit & reduxit*] Ex Anglia nimirum circa annum DCCLXXXI. post legationem Romanam, & reportatum inde Pallium pro EANBALDO Archiep. Tunc enim in aula CAROLI Magni, has artes docere cœpit.

* MSs. Karle

ALB. Deus te, Domine mi Rex KAROLE*, [omni] ſapientiæ lumine illuminavit & ſcientiæ claritate ornavit, ut non ſolum Magiſtrorum ingenia prompte ſubſequi, ſed etiam in multis velociter præcurrere poſſis; & licet flammivomo tuæ ſapientiæ lumini ſcintilla ingenioli mei nil addere poſſit, tamen, ne me aliqui inobedientem notent, tuis promptulus * reſpondebo quæſtionibus; & utinam tam ſagaciter, quam obedienter.

* Ed. promptis

K. Primum mihi, Magiſter, hujus artis [vel ſtudii] initium pande.

* MSs. penes

Origo & vis Artis Rhetoricæ

* MSs. divinæ Religionis

A. Pandam juxta* auctoritatem veterum. Nam fuit, ut fertur, quoddam tempus, cum in agris homines paſſim beſtiarum more vagabantur, nec ratione animi quicquam, ſed pleraque viribus corporis adminiſtrabant. Nondum divina Religio*; nondum humani officii ratio colebatur, ſed cæca & temeraria [dominatrix] cupiditas ad ſe explendam viribus corporis abutebatur. Quo tempore quidam vir magnus & ſapiens cognovit, quæ materia, & quanta ad maximas res opportunitas animis ineſſet hominum, ſi quis eam poſſet elicere & præcipiendo meliorem reddere. Qui diſperſos homines in agris & in tectis ſylveſtribus abditos ratione quadam compulit in unum locum, & congregavit eos in unum, aliquam quietem* inducens utilem atque honeſtam; primo propter inſolentiam reclamantes, deinde propter rationem atque orationem ſtudioſius audientes, ex feris & immanibus mites reddidit & manſuetos. Ac mihi quidem videtur, Domine mi Rex, hoc nec tacita*, nec inops dicendi ſapientia perficere potuiſſe, ut homines a conſuetudine ſubito converteret, & ad diverſas vitæ rationes traduceret.

* MSs. in unam quamque rem

* Edit. tanta

[*Quid ſit Rhetorica?*]

K. Unde dicta eſt Rhetorica? *A.* ἀπὸ τȣ̃ ῥητορέυω, quod eſt, declamo, oro, dico*. *K.* Ad quem finem ſpectat? *A.* Ad bene dicendi ſcientiam.

* MSs. id eſt, copia lucutionis

K. In quibus verſatur rebus? *A.* In civilibus [id eſt, doctis] quæſtionibus, quæ naturali animi ingenio concipi poſſunt. Nam ſicut naturale eſt omnibus ſe tueri & alium ferire, etiamſi armis & exercitatione hoc non didicerint; ita naturale fere eſt omnibus, alios accuſare & ſeipſos purgare*, etiamſi exercitatione hoc non didicerint. Sed utilius & promptius utuntur oratione, qui diſciplinis inſtruuntur, & uſu exercentur. Nam omnibus naturale eſt loqui, attamen multum excellit alios, qui per Grammaticam loquitur.

* MS. defendere

K. Bene dicis, Magiſter; etiam omnis vita noſtra diſciplinis proficit, & uſu valet. Quapropter [hujus] Rhetoricæ diſciplinæ regulas nobis pande. Nam quotidiana occupationum neceſſitas cogit nos exerceri in illis. Et primum, quæ* ſint illius artis partes dicito.

* MSs. quot

DE PARTIBUS EJUS.

A. Artis Rhetoricæ partes quinque ſunt: Inventio, Diſpoſitio, Elocutio, Memoria, Pronuntiatio. *Inventio* eſt excogitatio rerum verarum ac veriſimilium, quæ cauſam probabilem reddant. *Diſpoſitio* eſt rerum inventarum in ordinem diſtributio. *Elocutio* eſt idoneorum verborum ad inventionem accomodatio. *Memoria* eſt firma animi rerum ac verborum ad inventionem perceptio. *Pronuntiatio* eſt ex rerum & verborum dignitate vocis & corporis moderatio.

Primum eſt enim invenire, quod dicas; deinde quod inveneris, diſponere; tum quod diſpoſueris, verbis explicare; quarto quod inveneris & diſpoſueris, & oratione veſtieris, memoria comprehendere; ultimum ac ſummum, quod memoria comprehenderis, pronuntiare.

K. Si Rhetorica in cauſis & quæſtionibus civilibus verſatur, neceſſe eſt, ut mihi videtur, cauſas ipſas certa habere genera, quæ voluiſſem ſcire, & exemplis mihi monſtrari. *A.* Ars quidem Rhetoricæ* in tribus verſatur generibus, id eſt, Demonſtrativo, Deliberativo, Judiciali. *Demonſtrativum* genus eſt, quod tribuitur in alicujus certæ perſonæ laudem vel vituperium*, ut in Geneſi de Abel & Cain legitur: *Reſpexit Dominus ad Abel & ad munera ejus; ad Cain autem & ad munera ejus non reſpexit.* *Deliberativum* eſt in ſuaſione & diſſuaſione, ut

* MS. Rhetorica

* MSs. vituperationem

Gen. IV. 4. 5.

ut in secundo Regum libro legimus, qualiter* suasit Absaloni Achitophel, ut David patrem perderet; [& quomodo] Chusai dissuasit [consilium ejus], ut Regem salvaret. *Judiciale* est, in quo est accusatio & defensio, ut in Actibus legimus Apostolorum, quomodo Judæi cum Tertullo quodam Oratore Paulum accusabant apud Præsidem Felicem; & quomodo Paulus se defendebat apud eundem [Præsidem]. Nam in judiciis sæpius, quid æquum sit, quæritur: In demonstratione, quid honestum sit, intelligitur. In deliberatione, quid honestum sit & utile, consideratur.

* MSs. legitur, quomodo

Act. xxiv.

DE PERIOCHIS.

K. Quot habet causa circumstantias? *A.* Plenaria causa septem habet circumstantias, videlicet, personam, factum, tempus, locum, modum, occasionem, facultatem. In persona quæritur, quis fecerit. In facto, quid fecerit. In tempore, quando fecerit. In loco, ubi factum sit. In modo, quomodo fieri potuisset. In occasione, cur facere voluisset. In facultate, si ei suppeditaret potestas faciendi. Per has enim circumstantias & confirmari potest causa & infirmari. Frustra enim in controversia quæris, quid factum sit, si persona facientis deerit. Et iterum personam frustra ostendis, si factum non aderit personæ. Item tali in loco [vel tali] tempore talis res fieri non potuit, [item non eo modo fieri potuit], ut asseris, nec ideo facere voluit, nec talis homo talem habuit potestatem, ut hoc facere potuisset.

K. Loci controversiarum quot sunt? *A.* Loci controversiarum, quos Rhetores status causarum appellant, id est, ubi quæstio consistit & primum non convenerit inter partes, sunt rationales, aut legales.

K. Quot sunt rationales? *A.* Quatuor, videlicet Facti, aut Nominis, aut Qualitatis, aut Translationis.

K. Singulorum exempla profer. *A.* Prima est Facti ipsius controversia; ut est: Fecisti, non feci. Et hæc prima controversia, quæ in facto constat, dicitur conjecturalis constitutio, quia conjecturis res exploranda est, si fecisset, an non. At cum de facto convenit inter litigatores, tunc sæpe nominis controversiam introducunt, quia accusator augere crimen ex nomine nititur, & defensor minuere; ut, si quis sacrum e loco privato subripuerit, utrum fur sit nominandus, an sacrilegus? Defensor ait, furem esse, quia fur quadruplum solvit: Accusator sacrilegum, quia sacrilegus capite plectitur. Et [hæc] constitutio diffinitiva dicitur; quia quid sit fur, & quid sit sacrilegus, diffiniendum est ratione; & videndum, in cujus diffinitionem cadat, qui sacrum de privato loco subripuerit. Si vero inter accusatorem & defensorem convenit de facto & de nomine facti, tunc quærenda est æstimatio facti, id est, quale sit factum, justum an injustum; utile an inutile. Et hæc constitutio generalis dicitur, cujus hoc sit exemplum: Quidam Dux Romanus, cum obsideretur ab inimicis, nec ullo modo evadere potuisset*, pactus est cum hostibus, ut arma daret. Armis [vero] datis salvum eduxit exercitum. Accusatur a quibusdam reus esse Majestatis. Hic de facto & de facti nomine convenit inter ambas partes; sed quale sit factum quæritur, hoc modo; utrum satius esset amittere milites, an ad hanc conditionem turpissimam venire? Cujus constitutionis plures sunt partes, de quibus dicemus infra. In quarta constitutione, quam translationem* nominamus, quæritur, an facere rem debeat, qui fecit, aut eo tempore, aut eo modo, aut loco, aut cum illis, cum quibus fecit? Ut si Orestes accusetur Clytemnestram* matrem suam occidisse: non juste filium occidisse matrem, licet illa occiderit Agamemnonem patrem suum Regem Græcorum. Hic quæri debet per translationem, juste fecerit*, an non?

* MSs. potuit

* MSs. translativam

* MSs. Clemestram

* MSs. fecisset

K. Statu causæ invento, quomodo tunc status ipse considerandus est?

A. Constitutione causæ reperta statim placet considerare, utrum quæstio causæ simplex sit, an conjuncta. *Simplex* est, quæ unam in se continet quæstionem, hoc modo: Corinthiis bellum indicam*, an non? *Conjuncta* est quæstio, quæ ex pluribus quæstionibus constat, hoc pacto: Utrum Carthago diruatur, an Carthaginensibus reddatur, an eo Colonia deducatur?

* MSs. indicamus

K. Sed legales nunc constitutiones exemplis confirma. *A.* Considerandum est, [sicut jam dixi], in ratione, an in scripto sit controversia? Nam scripti controversia est ea, quæ ex scripta lege nascitur, hoc modo; LEX: *Qui in adversa tempestate navem reliquerint, omnia amittant, & eorum sint onera & navis, qui in ea remanserint.* Duo quidam, dum in alto navigarent; cum alterius navis, [&] alterius onus esset, naufragum quemdam natantem misericordia moti in navem sustulerunt. Postea, cum aliquanto plus ipsos quoque tempestas vehementius jactare cœpisset*, usque adeo, ut Dominus navis, cum idem Gubernator esset, in scapham conscenderet*, quæ religata navi cohærebat, & inde, quantum potuit, navi opitulabatur. Ille autem, cujus merces erant, in gladium ibidem in navi incumbit*: Naufragus vero ad gubernacula accessit, navem regebat. Sedata tempestate, navis in portum pervenit*. Ille, qui in gladium incubuerat, leviter saucius, ex vulnere recreatus est. Navem cum onere, [horum trium] juxta scriptam Legem quisque suam dixit. Et hic ex scripto quæstio nascitur, cujus sit navis, diffinitionibus adhibitis, quid sit relinquere navem, & quid remanere in navi?

* MSs. cœpit
* MSs. confugeret
* MSs. occumberet
* MSs. pervehitur

Item ambiguitas sæpe in scripta Lege facit quæstionem, hoc modo: *Meretrix coronam non habeat; si habeat, publicetur.* Hic ambiguitas in scripto est, an meretrix, vel corona publicanda sit.

Ex contrariis quoque Legibus sæpe quæstio nascitur, dum de una re aliter alia Lex cavet, aliter altera. LEX: *Qui tyrannum occiderit, rem, quam volet, præmii loco a Magistratu roget, & accipiat.* Altera LEX: *Tyranno occiso [quinque] etiam proximi cognatione occidantur.* Alexandrum, qui in Thessalia tyrannidem occuparat, Thebe uxor sua noctu occidit. Hæc filium suum, quem ex tyranno habebat, sibi in præmii loco deposcit. Sunt, qui ex Lege occidi puerum dicant oportere: Sunt, qui dicant, reddi oportere matri loco præmii. Res in judicio est. Et hic considerandum, quæ Lex ad majorem utilitatem pertineat; & quæ prius sit* scripta; & quos quæque habuerit legislatores.

* MSs. esset

Ex scripto & sententia controversia consistit, cum alter verbis ipsis, quæ scripta sunt, utitur; alter ad id, quod Scriptorem sensisse dicit*, omnem adjungit dictionem. Ut Lex est, *quæ vetat noctu portas aperiri.* Quidam aperit, & amicos in oppidum suscipit*, ne ab hostibus opprimerentur, si foris mansissent. Accusator solam attendit literam; defensor sententiam: Scriptorem Legis pro inimicis claudi portas oppidi, non pro amicis jussisse. Fiunt per ratiocinationem vel diffinitionem Legis quæstiones, dum alia ratione alter scriptum interpretari nititur, alia alter: vel si diverso modo Scriptoris sententiam conantur definire. Et ejusmodi, ut dixi, ex scripto fiunt quæstiones.

* MSs. dicet
* MS. accipit

K. Perspecto controversiæ loco, secundum quod dixisti, an in ratione sit, vel in scripto, quo tunc animus ferendus est? *A.* Videndum est, quæ quæstio, quæ ratio, quæ judicatio, & quod firmamentum causæ sit.

K. De singulis dicito. *A. Quæstio* est constitutio, in qua causæ disceptatio constat, hoc modo: Non jure fecisti; jure feci. *Ratio* est, qua utitur Reus, quare jure fecerit*. Ut, Orestes, si accusaretur matricidii, non habet defensionem, nisi [*hoc*], dicat, *jure feci; illa enim patrem meum occiderat. Judicatio* est ex ratione deducta. Summa* hujusmodi: rectumne fuerit, ab Oreste matrem occidi, cum illa Orestis patrem occiderit? *Firmamentum* est firmissima argumentatio defensoris, ut, si velit Orestes dicere, ejusmodi animum matris* [suæ] fuisse in patrem, in seipsum, in Regnum, in omne genus suum, ut ab ea pœnas liberi sui potissimum expetere debuissent.

* MSs. fecisset
* Edit. Summam
* Edit. matri

K. De generali constitutione prius dixisti, quod plures partes haberet*. Illas rogo, ut pandas mihi, Magister, exemplisque confirmes per singulas, me tacente & probante. *A.* [Faciam]. Illa controversia, quæ [demonstrat] quale sit illud factum, quod Reo objicitur, constitutio generalis vocatur, & habet partes duas, *Judicialem* & *Negotialem. Negotialis* est, in qua, quid juris sit, ex civili more & æquitate consideratur. Cui diligentiæ præsunt Judices, & habet in se implicatam* controversiam civilis juris, hoc modo: Quidam, dum filium

* Edit. quæ pluribus partibus constat.
* MS. implicitam

non

non habuit, pupillum sibi fecit hæredem: sed pupillus ante mortuus est, quam hæreditas in potestatem ejus venisset. Fit *controversia* a secundis hæredibus patris: nostra est possessio. *Intentio* est propinquorum pupilli: nostra est pecunia, de qua testatus non est propinquus noster. *Depulsio* est: immo nostra est, qui hæredes testamento patris sumus. *Quæstio est ratio**: pupillo enim pater testamentum scripsit, quare, quæ ejus sunt, nostra fiant necesse est. *Infirmatio rationis:* immo pater sibi scripsit secundum hæredem, non pupillo; quare testamento illius vestra esse hæreditas non potest. *Judicatio:* possitne quisquam de filii pupilli re testari*; an hæredes secundi ipsius patrisfamilias, non filii quoque ejus pupilli hæredes sint?

Judicialis est, in qua æqui & iniqui; [&] præmii aut pœnæ ratio quæritur. Hujus partes duæ sunt, absoluta, & assumptiva. Absoluta est, quæ in se continet juris & injuriæ quæstionem, hoc modo: Cum Thebani Lacedæmones bello superassent, & fere mos Græcis* est, ut bello inter se gesto*, hi qui vicissent, trophæum aliquod in finibus statuerent, victoriæ modo in præsentia* declarandæ causa, non ut in perpetuum belli memoria maneret, æneum statuerunt trophæum. Accusantur apud commune Græciæ concilium. *Intentio* est: Non oportuit. *Depulsio* est: Oportuit. *Quæstio* est: Oportueritne? *Ratio* est: Eam enim ex bello gloriam virtute peperimus, ut ejus æterna insignia posteris nostris relinquerentur; statuimus trophæum. *Infirmatio* est: Attamen æternum inimicitiarum Græcos de Græcis* monumentum statuere non oportet. *Judicatio* est: Cum summæ virtutis celebrandæ causa Græci de Græcis* æternum inimicitiarum monumentum statuerunt, recte an non fecerint?

Assumptiva est, cum ipsum factum probari non potest, sed aliquo foris assumpto argumento defenditur; cujus partes sunt quatuor. Comparatio, Relatio criminis; Remotio criminis, Confessio*.

Comparatio est, cum aliud aliquod factum, rectum aut utile ostenditur*, quod ut fieret, illud quod arguitur, dicitur esse commissum, ut in exemplo, quod paulo ante positum est*. Cum Dux Romanus ab hostibus obsideretur, nec ullo pacto evadere potuit, nisi [pacaret, ut] hostibus arma daret; armis datis milites conservavit; sed [post] accusatur reus Majestatis. *Intentio* est: Non oportuit arma relinquere. *Depulsio* est: Oportuit. *Quæstio* est: Oportueritne? *Ratio* est: Milites enim omnes periissent, si hoc non fecissem. *Infirmatio* est: Non ideo fecisti. Ex quibus *Judicatio* est: periissentne? Et, ideone fecisti? *Comparatio:* An melius esset ad hanc turpissimam conditionem venire, vel milites perire?

Relatio criminis est, cum Reus id, quod arguitur, confessus alterius se inductum peccato, jure fecisse demonstrat. Ea est hujusmodi: Horatius occisis tribus Curatiis*, & duobus amissis fratribus, domum se victor recepit. [Is] animadvertit sororem suam de fratrum morte non dolentem*; sponsi autem nomen Curiatii [identidem] appellantem cum gemitu & lamentatione, indigne passus*, virginem occidit. Accusatur. *Intentio* est: injuria sororem occidisti. *Depulsio*: Jure occidi. *Quæstio*: Jurene occiderit? *Ratio:* Illa enim hostium mortem lugebat, fratrum negligebat, me & Populum Romanum vicisse moleste ferebat. *Infirmatio*: Tamen a fratre indemnatam sororem necari non oportuit. Ex quo *Judicatio* fit: cum Horatia fratrum mortem negligeret, hostium lugeret, fratris & Reipublicæ victoria non gauderet, oportueritne eam a fratre indemnatam occidi?

Remotio criminis est, cum ejus intentio facti, quod ab adversario infertur, in alium aut in aliud crimen dimovetur. Id fit bifariam*. Nam tum causa; tum res ipsa removetur. *Causa* * *remotionis* hoc nobis exemplo fit: Rhodii quosdam legarunt Athenas. Legatis quæstores sumptum, quem oportebat dari, non dederant; legati profecti non sunt; accusantur. *Intentio:* proficisci oportuit. *Depulsio:* non oportuit. *Quæstio:* Oportueritne? *Ratio est:* Sumptus enim, qui de publico dari solet, his a quæstore non est datus. *Infirmatio:* Vos tamen id, quod publici vobis erat negotii datum, conficere oportebat. *Judicatio* est: cum iis,

* MSs. rationis
* Edit. filiis pupilli retestari
* MSs. Grais
* MSs. cum inter se bellum gessissent ut
* MSs. præsentiam
* MSs. Graios de Grais
* MSs. Grai de Grais
* MSs. Concessio
* MSs. contenditur
* MSs. posuimus
* MSs. Curiatibus
* MSs non laborantem
* Edit. vidit hoc indigne ferens
* MSs. bipertito
* f. causæ

iis, qui legati erant, sumptus, qui debebatur ex publico non daretur, oportueritne eos conficere nihilominus negotium legationis?

Ipsius autem *rei* fit *remotio*, cum id, quod datur crimini, negat, neque ad se, neque ad officium suum reus pertinuisse: nec si quod in eo sit delictum, sibi attribui oportere. Porro id causæ genus est ejusmodi: In eo fœdere, quod factum est quondam cum Samnitibus, quidam adolescens nobilis porcum sustinuit jussu Imperatoris; fœdere autem hoc in Senatu improbato, & Imperatore Samnitibus dedito, quidam in Senatu eum quoque dicit, qui porcum tenuit, dedi oportere. *Intentio* est: Dedi oportere. *Depulsio* est: Non oportet. *Quæstio* est; Oporteatne? *Ratio*: Non enim meum fuit officium, nec mea potestas, cum & id ætatis non habui, & privatus essem, & summa cum auctoritate & potestate Imperator mandavit, qui videret, ut satis honestum fœdus feriretur. *Infirmatio* est: Quoniam particeps factus es in turpissimo fœdere; summæ Religionis dedi te convenit. *Judicatio* est: cum is, qui potestatis nihil habuerit, jussu Imperatoris in fœdere & in tanta Religione interfuerit, dedendusne sit hostibus, [nec ne]? Hoc genus causæ cum superiori differt, quod in illo concedit se Reus, oportuisse facere id, quod fieri dicat accusator oportuisse; sed alicui rei aut homini eam causam attribuit, quæ voluntati suæ fuerit impedimento: In hoc autem non accusare alterum, nec culpam in alium transferre debet, sed monstrare eam rem nihil ad se, nec ad suam potestatem, neque ad officium suum pertinuisse, aut pertinere.

Concessio est, per quam non factum ipsum probatur ab Reo, sed ut ignoscatur id petitur; cujus partes sunt [duæ]. *Purgatio* & *deprecatio*.

Purgatio est, per quam ejus, qui accusatur, non factum ipsum, sed voluntas defenditur: Et habet partes tres; *Imprudentiam*, *casum*, *necessitudinem*. *Imprudentia* est, cum scisse se aliquid is, qui arguitur, negat. Exempli gratia: Apud quosdam Lex erat, ne quis Dianæ vitulum immolaret. Nautæ quidam cum adversa tempestate in alto jactarentur, vovebant, si eo portu, quem conspiciebant, potiti essent, vitulum [ei Deo], qui ibi esset, se immolaturos. Casu erat in eo portu Phanum Dianæ, cui vitulum immolare non licebat. Imprudentes Legis, cum exissent, vitulum immolaverunt. Accusantur. *Intentio* est: Vitulum immolastis ei Deæ*, cui non licebat. *Impulsio* est in concessione deposita. *Ratio est:* Nescivi, non licere. *Infirmatio:* tamen, quoniam fecisti, quod non licebat ex Lege, supplicio dignus es. *Judicatio* est: cum id fecerit, quod non oportuerit, & id non oportere nescierit, sitne supplicio dignus?

Casus autem infertur in concessionem, cum demonstratur aliqua fortunæ vis* voluntati obstitisse, ut in hac re: Cum Lacedæmoniis lex esset, ut hostias, nisi ad sacrificium quoddam redemptor præbuisset, capitale esset; is qui redemerat, cum sacrificii dies instaret, in urbem ex agro agere hostias cœpit: cum subito magnis commotus tempestatibus fluvius *Eurotas*, is, qui Lacedæmoniam præterfluit, ita magnus & vehemens factus est, ut eo traduci victimæ nullo modo possent. Redemptor, suæ voluntatis ostendendæ causa, hostias omnes in litore constituit, ut, qui trans flumen essent, videre possent. Cum omnes studio [ejus], subitam fluminis magnitudinem scirent fuisse impedimento, tamen quidam eum capitis damnabant*. *Intentio* est: Hostiæ, quas ad sacrificium afferre debuisti, non præsto fuerunt. *Depulsio:* Concessio. *Ratio:* Flumen enim subito accrevit, & ea re traduci non potuerunt. *Infirmatio:* Tamen, quia quod Lex jubet, factum non est, supplicio dignus es. *Judicatio* est: Cum in ea re contra Legem Redemptor aliquid fecerit, qua in re studio ejus subita fluminis magnitudo obstiterit, supplicio dignusne sit?

Necessitudo autem infertur, cum vi quadam reus id, quod fecerit, fecisse defenditur, hoc modo: Lex est apud Rhodios, ut si qua rostrata navis in portu deprehensa sit, publicetur. Cum magna in alto tempestas esset, vis ventorum, invitis nautis in Rhodiorum portum navem coegit. Quæstor navem populi esse dicit*. Navis dominus negat, publicari debere. *Intentio* est, rostrata navis in portu deprehensa est. *Depulsio:* Concessio. *Ratio:* Vi & necessitate sumus in portum

* *MSs.* Deo

* *Edit.* fortuna ejus

* *MSs.* arcesserunt

* *MSs.* populi vocat

portum redacti*. *Infirmatio* est: Navem ex Lege tamen populi esse oportere*. *Judicatio* est: cum rostratam navem in portu deprehensam Lex publicavit; cumque hæc navis, invitis nautis, vi tempestatis in portum conjecta sit, oporteatne eam publicari?

* MSs. coacti
* MSs. oportet

Deprecatio est, cum & peccasse & consulto peccasse reus se confitetur; tamen, ut sibi ignoscatur, postulat, quod genus perraro potest accidere, in quo non defensio facti, sed ignoscendi postulatio continetur. Hoc genus vix in judicio probari potest. Ideo concesso peccato difficile est ab eo, qui peccatorum vindex esse debet, ut ignoscat, impetrare.

Ecce habes de locis quæstionum & de statu causarum, & de partibus institutionum: quæ omnia quotidiano usu, natura pandente, agnoscis.

K. Agnoscam, si naturarum Conditor me adjuverit*: & tamen habeo, quod abs te quæram. *A.* Quære quod placeat; pergam quo me ducis.

* Edit. adjuvet

DE PERSONIS.

K. Quot personæ solent in judiciis esse? *A.* Quatuor. Accusator causæ, Defensor causæ, Testes*, Judex.

* Edit. testis

K. Quo quisque utitur officio? *A.* Judex æquitate, testis veritate; Accusator intentione ad amplificandam causam; Defensor extenuatione ad minuendam causam. Nisi forte in laude vel præmii petitione sit causa posita. Tunc converso* [ordine] Accusatori extenuatione, & Defensori amplificatione utendum est.

* Edit. econverso

K. Quot modis fit amplificatio vel extenuatio causæ? *A.* Duobus. Ex Impulsione vel Ratiocinatione. *Impulsio* est, quæ sine cogitatione per quandam affectionem animi facere aliquid hortatur, ut amor, iracundia, ægritudo, vinolentia, & omnino omnia, in quibus animus ita videtur affectus fuisse, ut rem perspicere cum consilio & cura non potuerit; & id, quod facit, impetu quodam animi fecerit potius, quam cogitatione. *Ratiocinatio* autem est diligens & considerata faciendi aliquid aut non faciendi excogitatio. Ea dicetur interfuisse tunc, cum faciendi aliquid aut non faciendi certa de causa vitasse, aut secutus esse animus videbitur: si amicitiæ causa quid factum dicitur: si inimici ulciscendi: si metus, si gloriæ, si pecuniæ, denique, ut omnia generatim amplectamur, alicujus retinendi, augendi, adipiscendive commodi; aut contra rejiciendi, diminuendi, devitandive incommodi causa.

K. Qualiter Accusator vel Defensor impulsione seu ratiocinatione uti debet? *A.* Ergo Accusator, cum impulsione aliquid factum esse dicet, illum impetum & commotionem animi, affectionemque verbis & sententiis amplificare debebit, & ostendere, quanta vis sit amoris; quanta animi perturbatio ex iracundia fiat, aut ex aliqua causa earum, quæ* impulsum aliquem (ad) id fecisse dicet, ut non mirum videatur, si quod* ad facinus, tali perturbatione commotus animus accesserit; & exemplis confirmare ante actis, qui simili impulsu aliquid simile commisere.

* Edit. qua ..... dicit
* Edit. quis .... animi

Cum autem non impulsione, verum ratiocinatione aliquem commisisse quid dicet; quid commodi sit secutus, aut quid incommodi fugerit, demonstrabit, & id augebit quam maxime. Ut si gloriæ causa, quantam gloriam se consecuturum existimarit. Item si dominationis, si pecuniæ, si amicitiæ, si inimicitiarum, & omnino quicquid erit, quod causæ prodesse dicet, id summe augere debebit.

Defensor autem ex contrario. Primum, impulsionem aut nullam fuisse dicet; aut si fuisse concedet, extenuabit, & parvulam quandam fuisse demonstrabit; aut non ex ea solere hujusmodi facta nasci docebit. Ratiocinationis autem suspiciones infirmabit, si aut commodum nullum fuisse, aut parvum, aut aliis magis esse, aut nihilo sibi magis* quam aliis: aut incommodum sibi majus quam commodum dicet, ut nequaquam fuerit illius commodi, quod expetitum dicatur, magnitudo; aut cum eo incommodo, quod acciderit; aut cum eo periculo, quod subeatur, comparandum: qui omnes loci similiter incommodi quoque vitatione tractabuntur.

* MSs. majus

DE OFFICIO PERSONARUM.

K. Quia personas causarum dixisti, dic obsecro & loca singularum personarum. A. Dicam, licet hoc* non tantum ad artis præcepta pertineat, quantum ad officii decorem. Judex in tribunali, causa in medio ante eum ad laudem vel ad pœnam posita, ut forte Patriæ defensio vel proditio. Accusator ad sinistram. Causæ defensor ad dextram. Testes retro*.

* Edit. hæc .... pertineant

* Edit. quoque

K. An insignia [sua] singuli ex illis habent? A. Habent. Judex sceptro æquitatis armandus est. Accusator pugione malitiæ. Defensor clypeo pietatis. Testes tuba veritatis.

DE PARTIBUS ORATIONIS.

K. Etiam ex his omnibus causæ adjacentibus circumstantiis repertis, quid tunc quærendum est, Magister? A. Quid, nisi singulæ totius causæ partes.

K. Quæ & quot illæ sint, audire desidero. A. Sex [enim] sunt partes, per quas ab Oratore ordinanda est oratio. Causæ exordium, Narratio, Confirmatio, Partitio, Reprehensio, Conclusio.

K. Quid est Exordium? A. Oratio animum Auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem.

K. Quomodo [hoc] efficitur? A. Primo, ut benevolum, attentum, docilem efficias auditorem.

K. Ut mihi videtur, hoc summe curandum est, ut benevolus, attentus, docilis efficiatur auditor. Sed quonam modo hoc [idem] effici possit, velim scire. A. Quatuor ex locis benevolentia comparatur. A nostra, ab adversariorum, a judicum persona, a causa. A nostra: si de nostris factis & officiis sine arrogantia dicemus: si crimina illata & aliquas minus honestas suspiciones injectas diluemus: si quæ incommoda acciderint, aut quæ instent difficultates proferemus: si prece & obsecratione humili & supplici utemur. Ab adversariorum autem persona: si eos aut in odium, aut in invidiam, aut in contemptum adducemus. In odium adducemus*, si quid eorum spurce, superbe, crudeliter, malitiose factum proferetur. In invidiam; si vis eorum, potentia, pecuniæ, divitiæ, cognatio proferentur; atque eorum usus arrogans, & intolerabilis; & quod his rebus magis videantur quam causæ suæ confidere. In contemptum adducentur, si eorum inertia, negligentia, ignavia, desidiosum studium & luxuriosum otium proferetur. Ab Auditorum persona benevolentia captabitur, si res ab iis fortiter, mansuete, sapienter gestæ proferentur; nequaquam autem assentationis esse hoc significetur, si de iis, quam honesta existimatio, quantaque eorum judicii & auctoritatis exspectatio sit, ostenditur. A rebus; si nostram causam laudando extollimus, aliorum causam per contemptum deprimemus.

* MSs. adducentur

Attentos autem faciemus, si demonstrabimus, ea, quæ dicturi sumus, magna, nova, incredibilia esse; aut ad omnes, aut ad eos, qui audient; aut ad aliquos illustres homines; aut ad deos immortales, aut ad summam Reipublicæ pertinere: Et si pollicemur nos brevi causam nostram demonstraturos, atque exponemus judicationem aut judicationes, si plures fuerint.

Dociles Auditores faciemus, si aperte & breviter summam causæ exponemus; hoc est, in quo consistat controversia? Sed qui bene exordiri volet, primo necesse est, ut suæ causæ genus diligenter agnoscat.

K. Quot sunt causarum genera? A. Quinque. Honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum. Honestum causæ genus est, cui statim, sine oratione nostra, favet auditoris animus. Admirabile, a quo est alienatus animus eorum, qui audituri sunt. Humile, quod negligitur ab auditore, & non magnopere attendendum videtur. Anceps, in quo aut judicatio dubia est, aut causa & honestatis & turpitudinis particeps, ut benevolentiam pariat & offensionem. Obscurum, in quo aut tardi sunt auditores, aut difficilioribus ad cognoscendum negotiis causa est implicata.

K.

K. An semper perſpicue exordiri debet Orator? *A.* Aliquando perſpicue, aliquando per circuitionem. Perſpicua oratio eſt, cui mox animus auditoris favet, ut in honeſto genere cauſæ * eſt. Illa vero, quæ per circuitionem * fit, clam ſubit animum auditoris, ut in humili, ancipiti, vel obſcuro cauſæ genere faciendum eſt. Sed & hoc ſciendum eſt, quod Exordium ſententiarum & gravitatis plurimum debet habere, & omnino omnia, quæ ad dignitatem pertinent; oſtentationis vero & concinnitatis * minimum, propterea, quod ex his ſuſpicio quædam artificioſæ diligentiæ naſcitur, quæ maxime orationi fidem, & Oratori adimit auctoritatem.

K. Ecce habeo, quo modo exordiri debeat cauſa. Nunc narrationis textum expone. *A.* *Narratio* eſt rerum geſtarum [aut ut geſtarum] expoſitio, quæ tria debet habere, id eſt, ut brevis, ut aperta, ut probabilis ſit. *Brevis* erit, ſi unde neceſſe eſt, inde initium ſumat, & non ab ultimo repetetur; & ſi, cujus rei ſatis erit ſummam dixiſſe, ejus partes non dicentur. Nam ſæpe ſatis eſt, quid factum ſit, dicere, ut ne narres, quemadmodum ſit factum; & ſi non longius, quam opus eſt, in narrando procedetur; & ſi nullam in rem aliam tranſeat * oratio; & ſi ita dicetur, ut nonnunquam ex eo, quod dictum ſit, id, quod non ſit dictum, intelligatur; & ſi non modo id, quod obeſt, verum etiam id, quod nec obeſt, nec adjuvat, præteribitur; & non minus rerum non neceſſariarum, quam verborum multitudine ſuperſedendum eſt. *Aperta* autem narratio poterit eſſe, ſi ut quidque primum geſtum eſt *, ita primum exponetur, & rerum ac temporum ordo ſervabitur, ut ita narrentur res, ut geſtæ ſunt *, aut [ut] potuiſſe geri videbantur. Hic erit conſiderandum, ne quid perturbate, ne quid contorte dicatur; ne [quam] in aliam rem tranſeatur. *Probabilis* erit narratio, ſi in ea videbuntur ineſſe, quæ ſolent apparere in veritate; ſi perſonarum dignitates ſervabuntur; ſi cauſæ factorum extabunt; ſi fuiſſe facultates faciendi * videbuntur; ſi tempus idoneum; ſi ſpatii ſatis; ſi locus opportunus ad eandem rem, qua de re narratur *, fuiſſe oſtendetur; ſi res [&] ad eorum, qui agent, naturam, [&] ad vulgi rumorem, & ad eorum, qui audiunt *, opinionem, accommodabitur.

K. Ordo depoſcit, ut de *partitione* dicas. *A.* Dicam. *Partitio* eſt rerum ad cauſam ipſam pertinentium diviſio, quæ recte habita perſpicuam & illuſtrem totam orationem efficit, quæ duas habet partes. Una pars eſt, quæ, quid cum adverſariis conveniat, & quid in controverſia relinquatur, oſtendit: ex qua certum quiddam deſtinatur auditori, in quo animum debeat habere occupatum. Altera eſt, in qua rerum earum, de quibus [erimus] dicturi, breviter expoſitio ponitur & diſtributio, ex qua conficitur, ut certas animo res teneat auditor. Nam & hæc pars habere debet brevitatem, abſolutionem, paucitatem. Brevitas eſt, cum, niſi neceſſarium, nullum aſſumitur verbum. Abſolutio eſt, per quam omnia, quæ incidunt in cauſam, genera, de quibus dicendum eſt, amplectimur in partitione. Paucitas eſt, quæ eas res tantum ponit in partitione, quæ neceſſariæ ſunt dicendæ iterum; & ne plura, quam ſatis eſt, demonſtraturos nos dicamus. Hoc modo oſtendam, adverſarios, quod arguimus * & potuiſſe facere, & voluiſſe, & feciſſe, cum feciſſe ſatis ſit oſtendere.

K. Nunc ad *Confirmationis* præcepta te verte, Magiſter, quæ maxime omnibus, reor, neceſſaria, ut ſuam quisque ſciat confirmare cauſam; & licet voluntarie faciat, tamen non ſatis digne, niſi præceptis & uſu, agi poteſt. *A.* Ita eſt, Domine mi Rex, ut dicis. Nam omnes argumentationes ad confirmationum tendunt rationes. Sed tam grandis eſt argumentorum ſylva, ut vix ſub brevitate hujus Dialogi noſtri aliquid aperiri poſſit.

K. Tamen ſtringe paucis plura. Nam ſæpe una clave multæ theſaurorum gazæ aperiuntur. *A.* Faciam quod * poſſum. *Confirmatio* eſt argumentatio, qua tuæ cauſæ fidem & auctoritatem comparas, quæ duobus modis fit; aut *ex perſonis*, aut *ex negotiis*. Ex perſonis quidem has res attributas putemus: Nomen, naturam, victum, fortunam, habitum, effectum *, ſtudia, conſilia, facta, caſus, orationes. Nam ex iis ſingulis argumenta poſſunt fieri, prout ſe commoditas cauſæ adfert *.

* *Edit.* cauſa
* *MSs.* circuitum
* *MS.* concinnitudinis
* *MSs.* tranſiet
* *MS.* erit
* *MSs.* erunt
* *MSs.* faciundi
* *MSs.* narrabitur
* *MSs.* audient
* *MSs.* arguamus
* *MSs.* prout
* *MSs.* affectionem
* *MS.* offert

* MS. plenius

K. Etsi brevitati studes, tamen hæc plene* desidero. *A. Ex nomine* fit argumentum hoc modo; ut si dicamus, idcirco aliquem callidum vocari, quod sit temerario & repentino consilio; ut sacræ Scripturæ [quoque] utamur exemplo. Nam Esau de fratre suo [Jacob] dicit: *Recte vocatur nomen ejus Jacob* (id est, supplantator); *en altera vice supplantavit me.*

Gen. XXVII. 36.

In natura, sexus, natio, patria, cognatio, ætas considerantur. In sexu vir an mulier? In natione, Græcus an Barbarus? In patria, Atheniensis an Romanus? In cognatione, quibus majoribus, quibus consanguineis sit editus? In ætate, puer an adolescens; natu grandior, an senex? Item sæpe ex commodis vel incommodis naturæ conjectura sumenda est, hoc modo: valens an imbecillis? Longus an brevis? Formosus an deformis? Velox an tardus? Acutus an hebes? Memor an obliviosus? Dolosus an simplex?

* MSs. victu

Et *ex convictu* * multæ trahuntur suspiciones, cum, quemadmodum & apud quos, & a quibus educatus & eruditus sit, quæritur; & quibus convivat, & qua ratione vitæ, & quo more domestico [vivat].

* MSs. sæpe

Ex fortuna sæpius* argumentatio nascitur, cum servus an liber, pecuniosus an pauper, nobilis an ignobilis, felix an infelix, privatus an in potestate sit, aut fuerit, aut futurus sit, consideratur; aut denique aliquid eorum quæritur, quæ fortunæ esse attributa intelliguntur.

Habitus autem in aliqua perfecta & constanti animi aut corporis absolutione consistit. Quo in genere est virtus, scientia, & quæ contraria sunt; res ipsa & causa posita docebit, & quid hic quoque locus suspicionis ostendat.

Nam *Affectionis* quidem ratio perspicuam solet præseferre conjecturam; ut amor, iracundia, molestia, propterea, quod & ipsorum vis intelligitur, & quæ res harum aliquid* consequantur, faciles cognitu sunt.

* MSs. aliquam rem

Studium autem, quod est assidua & vehemens aliqua ad rem applicata magna cum voluptate occupatio, facile ex eo ducitur argumentatio, prout res ipsa in causa desiderabit*. Item *ex consilio* sumitur aliquid suspicionis; nam consilium est aliquid faciendi* vel non faciendi excogitata ratio.

* Edit. desiderabitur
* MSs. faciundi

Facta autem & *casus* & *orationes* ex tribus temporibus considerabuntur; quid fecerit, aut quid ipsi acciderit, aut quid dixerit; & quid faciat, quid ipsi accidat, quid dicat, aut quid facturus sit; quid ipsi casurum sit; qua oratione usurus sit. Ex quibus facile erit videndum, quid afferant ad confirmandam conjecturam suspicionis.

K. Sunt hæc loca Accusatori seu Defensori communia? *A.* Fiunt secundum utriusque causæ commodum.

K. Quomodo? *A.* Nam Accusator ejus vitam anteactam, quam arguit, vel protervam ejus naturam; seu studia malitiosa, vel mores improbos, vel facta cruenta improbare debebit, & ostendere, si potuerit, si in simili* ante peccato convictus sit; & quam turpis, aut cupidus, aut petulans, aut cruentus esset, ut mirandum non sit, talem hominem ad tale facinus proruisse. Quantum enim de honestate & auctoritate ejus, qui arguitur, detractum erit, tantum erit de facultate totius ejus defensionis diminutum. Si nullo ante acto peccato reus infamari poterit, orandi* sunt judices, non veterem famam hominis, sed novum facinus hominis judicent*. Nam ante celatum esse, qualis esset; nunc autem manifestum esse; quare hanc rem ex superiori vita non deberi considerari; sed superiorem vitam ex hac turpitudine improbandam*.

* MSs. si in quo pari

* MSs. hortandi
* MSs. esse judicandum
* MSs. debere considerare .... improbare.

K. Si hæc omnia Accusator reo ingerit, quis locus defensionis relinquitur ei? *A.* Relinquitur defensionis idoneus locus ei. Sæpe enim uno protegente scuto multa nocentis repelluntur spicula. Defensor primo, si poterit, debebit ejus vitam esse honestissimam, fidelissimam demonstrare, aut in rempublicam, aut in parentes, cognatos, amicos; & ejus bene gesta fideliter ac fortiter, si qua* sunt, proferenda; & miserum esse, tam insignia bona tam parvo reatu obscurari. Nec hoc ipsum aliqua cupiditate vel malitia, seu infidelitate perpetrasse, sed casu & ignorantia, aut alterius suggestione fecisse, nullumque

* MSs. quæ

patriæ

patriæ profectibus vel pietate parentum, vel dignitate * morum ſtudere velle *, ſi quolibet parvo [vel levi] reatu priora bona annullanda ſunt; præterea [&] hoc optimis viris eſſe perniciofum, ut malitioſus quislibet bonos audeat inſimulare. Si autem & in ante acta vita aliquæ turpitudines erunt, has [eum] aut imprudentiæ [neceſſitudine], aut adoleſcentiæ perſuaſione perpetraſſe; aut aliquorum invidia fictas, aut falſa opinione illatas eſſe dicendum erit. Si autem nullo modo vitæ turpitudo, aut infamia leniri poteſt oratione, negare oportebit, de vita ejus aut moribus quærendum *, ſed de uno crimine, de quo arguatur. Quare anteactis omiſſis illud, quod inſtat, agi oportere.

* Edit. pietati - - - dignitati
* Edit. poſſe
* MSs. quærere

K. Dixiſti, quod alia argumenta *a perſonis*, alia *a negotiis* ſint. Hæc enim, quæ modo dixiſti, a perſonis ſunt. Supereſt, ut ea, quæ a negotiis ſunt, dicas. Et primum, quid negotium nomines *, dicito. *A. Negotium* eſt ipſum factum, in quo inter accuſatorem & defenſorem controverſia eſt. Cum vero ex negotiis argumenta ſumenda ſunt, tria conſideranda ſunt. Primo, quid ſit ante rem; quid in re, quid poſt rem? Ut in facto cauponis *. *Ante rem* fuit, quod in itinere illi duo familiariter ibant; quod ſimul diverterent ad hoſpitium; quod ſimul cœnarent. *In re:* nox, ſomnus *, occiſio. *Poſt rem:* quod ſolus ierit, quod ſocium reliquerit, quod cruentum gladium habuerit. Eſt quoque quartum, quod ad negotium pertinet, id eſt, quæ lex ſit ejus rei; vel qui ſint auctores ejus; vel quo id nomine, quod factum eſt, appellari debeat. Ante enim rem cauſa facti conſideranda eſt, id eſt, an ſpe lucri, vel cauſa inimicitiarum, vel metus, vel amici * occiderit hominem? Nam fruſtra hominem occidere velle incredibile eſt. Omnino in geſtione rei * locus, tempus, occaſio, modus, facultas conſiderari ſolet, id eſt, in quo loco, [vel in quo] tempore, vel per quem modum, vel qua occaſione, aut facultate occiderit hominem, quærendum eſt. Poſt geſtam rem conſiderabuntur ſigna quædam rei geſtæ; ut cruor cædis ſignum eſt; & fuga reatus ſæpe ſignum eſſe ſolet.

* MSs. negotia nominas
* Edit. cauſæ ponis
* Edit. ſomnium
* Edit. amicitiæ
* Edit. re geſta

K. Commemoratis locis argumentorum & confirmationum, ipſa argumentatio, ut reor, nequaquam uniformis eſſe poteſt. *A.* Non uniformis; ſed omnis argumentatio, quæ ex his locis, quos commemoravimus, conficitur, aut probabilis aut neceſſaria debet eſſe. Neceſſaria eſt, quæ aliter fieri non poteſt, ut: ſi peperit, concubuit cum viro. Hæ * vero per complexionem, ſeu per enumerationem ſeu per ſimplicem concluſionem fiunt. Per complexionem, in qua, utrum conceſſeris, reprehenditur in hunc modum: ſi improbus eſt, cur tueris? Si probus, cur accuſas? Per enumerationem, in qua pluribus rebus inductis una neceſſario confirmatur, hoc pacto: Neceſſe, aut inimicitiarum cauſa ab hoc eſſe hunc occiſum, aut metus, aut ſpe lucri, aut alicujus amici cauſa; & ſi horum nihil eſt, relinquitur, ab eo hunc non eſſe occiſum; nam fruſtra homo occidi non poteſt. Per ſimplicem concluſionem, hoc modo: Si vos me iſthuc eo tempore dicitis [hoc] feciſſe, ego eo tempore * trans mare fui. Ideo id, quod dicitis, non modo non feci, ſed ne facere potui quidem *.

* MS. Hæc
* Edit. tum
* MSs. ne potuerim quidem facere

K. Hæc omnino, ut intelligo, neceſſaria ſunt; ſed [&] ut video, diligenter videndum eſt, ne quo pacto hoc genus argumentationis refelli poſſit. *A.* Eſt, ut intelligis, CAROLE *!

* MSs. omittunt v. *Carole*

K. Hæc argumenta, quæ dixiſti, neceſſaria ſunt: jam probabilia quoque dicito *. *A. Probabilia* ſunt, quæ vere fieri ſolent, ut: ſi mater eſt, diligit filium: ſi avarus eſt, negligit jusjurandum.

* MSs. dic

K. Num probabilia ſemper vera ſunt? *A.* Alia vera * in opinione; alia in ſimilitudine. In opinione, ut, inferna eſſe ſub terra. Similitudo in contrariis & in paribus ſpectatur.

* MSs. vero

K. Quomodo in contrariis & in paribus? *A.* In contrariis hoc modo: Nam ſi iis, qui imprudenter læſerunt, ignoſci convenit, illis, qui neceſſario profuerunt, haberi gratiam non oportet? Ex pari [ſic]: Nam ut locus ſine portu navibus eſſe non poteſt tutus; ſic animus ſine fide ſtabilis amicis non poteſt eſſe.

K. An omnis argumentatio ex his tantum locis confirmatur, ornatur & consideratur? *A.* Sunt quoque argumentationes, quæ per inductionem vel ratiocinationem tractantur, sed hæ magis ad Philosophos pertinent.

K. Dic tamen de illis. *A. Inductio* est oratio, quæ per certas res quædam incerta probat, & nolentem ducit in assensionem.

K. Hoc mirum videtur, si facere potest, ut nolens consentiat. *A.* Audies & forte exemplo credes. Nam Philosophus quidam cum Xenophonte [quondam] & [ejus] uxore iniit disputationem*, & primum cum uxore ejus sermonem instituit: Dic mihi quæso Xenophontis uxor, si vicina tua melius habeat aurum, quam tu habes, utrum, illudne, an tuum malis? Illud, inquit. Quid si vestem & ceterum ornamentum muliebre majoris pretii habeat, quam tu habes, tuumne an illius malles*? Respondit, illius. Age, inquit, [quid] si virum meliorem habeat, quam tu habeas, utrumne, tuum virum malis, an illius? Hic mulier erubuit. Philosophus autem sermonem cum Xenophonte instituit. Quæso, inquit, Xenophon, si vicinus tuus equum meliorem habeat, quam tuus est, tuumne malis equum, an illius? Illius, inquit. Quid si fundum meliorem habeat, quam tu habes, tuumne malis, an meliorem? Meliorem, inquit*. Quid si uxorem meliorem habeat, quam tu habes, nunquid & illam malis*? Atque hic Xenophon quoque ipse tacuit. Post Philosophus, quoniam uterque vestrum, inquit, id mihi solum non respondit, quod ego solum audire volueram, egomet dicam, quid uterque vestrum cogitet. [Nam &] tu mulier, optimum virum vis habere; & tu Xenophon uxorem electissimam* maxime vis. Quare nisi hoc perfeceritis, ut neque vir melior, neque femina electior in terris sit, profecto id, quod semper optimum* putabitis esse, maxime requiretis, ut tu maritus sis optimæ feminæ, & hæc quam optimo marito* nupta sit. Hic rebus non dubiis dubia probavit per similitudinem inductionis. Quod si quis separatim quæreret, forte non concederetur.

* Edit. inita disputatione

* MSs. malis

* MSs. utrum tandem fundum habere malis? Illum, inquit, meliorem scilicet.

* MSs. utram malis?

* MSs. lectissimam

* MS. optumum

* MSs. viro

K. Iste Philosophus non fuit Evangelicus. *A.* Non [fuit Evangelicus], sed Rhetoricus. *K.* Cur credimus ei? *A.* Ille secutus [est] suam artem.

K. Quid ad hæc? Sequamur & nos nostram. *A.* Sequere, quæ velis, sequar te sequentem.

K. Qualis debet esse illa inductio? *A.* Similis semper ei rei, cujus causa inducitur. *K.* An lucida, an obscura? *A.* Videndum est diligenti cura, ut non intelligat Adversarius, quo spectent illæ primæ inductiones, & ad quem finem sint perventuræ; nam qui viderit*, [aut] tacendo, [aut] negando non finit longius ire interrogationem. *K.* Si negat? *A.* Ostendenda est similitudo earum, quæ ante concessæ sunt. *K.* Si tacet? *A.* Jam elicienda est responsio; aut, quia taciturnitas imitatur confessionem, concludenda est argumentatio, sicut in concessis.

* MSs. videt

K. Quomodo per *ratiocinationem* confirmanda est argumentatio? *A.* Illa [enim] fit propositione, probatione, [vel] assumptione, [&] conclusione.

K. Planiora hæc exemplo quolibet facito. *A. Propositio* est, ut: Melius accurantur*, quæ consilio geruntur, quam quæ sine consilio administrantur. *Approbatio* est: Domus ea, quæ ratione & consilio regitur, omnibus rebus est instructior, quam [ea] quæ sine consilio, rationeque administratur. *Assumptio* est sic: Nil omnium rerum* melius, quam mundus administratur. Hic altera probatio inducitur: Nam signorum ortus & occasus, & annuæ frugum, temporum, & dierum mutationes satis mirabili ordine & certa vicissitudine disponuntur, quæ signa sunt, magno consilio mundum regi. Tum autem exspectata *conclusio* proferenda est, hoc modo: Quod si melius geruntur ea, quæ consilio, quam quæ sine consilio administrantur; [nil autem omnium rerum melius administratur, quam totus mundus]; consilio igitur mundus administratur*. Hoc argumentum adversus eos valet, qui dicunt, mundum casu agi, non consilio regi.

* al. accurentur

* al. in omnibus rebus

* al. mundus sane optime regitur.

K. Quid stultius est, quam hoc putare? *A.* Stultus stulta æstimat, cui tamen juxta Salomonem respondendum est, ne sibi sapiens videatur.

K. Recolo te, Magister, inter orationis partes *reprehensionem* nominasse; sed tantam confirmationum seriem audivi, ut vix videatur reprehensori aliquis

locus

locus relictus, quo possit infirmare confirmatam iis argumentis causam. *A.* Relinquitur ei locus infirmandi; sed non nos de ea debemus laborare. Pene omnis causa in seipsa habet loca confirmandi & loca reprehendendi.

K. Suspensus sum tamen, quid de ea velis dicere. *A.* Dicam & breviter dicam. *Reprehensio* est, per quam argumentando adversariorum confirmatio aut infirmatur, aut tollitur. Hæc autem iisdem * ex locis sumitur, quibus & confirmatio; quia omnis res [pene] unde confirmari potest, inde & infirmari potest; quod sic evenit, si *aut falsum* est, unde componitur confirmatio hoc modo: Non potest sapiens esse, qui pecuniam neglexerit; multi sapientes pecuniam neglexerunt. *Aut commune*, quod nihilominus ab adversariis potest dici, hoc modo: Idcirco, judices, quia veram causam habebam, breviter peroravi. *Aut leve est:* Si in mentem non venisset, non commisisset. *Aut remotum* & longius incipit, quam satis est: Si Scipio Tiberio Graccho filiam suam Corneliam non dedisset, hæc seditio a filiis eorum in populo non accidisset: quare Scipioni hoc malum imputandum * est. Aut *offensum* [est, id est], quod eorum, qui audiunt, lædit voluntatem, ut, si ante avarum forte accuses pecuniæ amorem. Aut *adversarium*, [id est] quod tuæ causæ officit, ut, si milites tuos hortari debeas, copias hostium & fortitudinem laudes. Item, complexio reprehenditur, si converti potest, hoc modo: si veretur, non est accusandus, quia probus est; si [vero] non veretur, scit se innocentem esse, & ideo non est accusandus. Hic, vereri eum sive non vereri dicas, hoc putat concedendum, ut neget se esse accusandum *; quod conversione sic reprehenditur: Imo accusandus est; si veretur, testatur se innocentem non esse: si vero non veretur, probus non est, & ideo accusandus est. Item, enumeratio reprehenditur, si præteritur quiddam in enumeratione, hoc modo: Quia habes equum istum, aut emisti eum, aut hæreditate tibi evenit, aut munere datus tibi est, [aut domi natus est]. Aut, si horum nihil est, subripueris eum necesse est. Quod hoc modo reprehenditur, si dici potest, ex hostibus esse captum. His & aliis multis modis reprehendi possunt argumentationes, qui summo studio cavendi sunt Oratori magis, quam mihi, propter brevitatem explanandi.

* MS. hisdem

* MS. deputandum

* MS. neges esse accusandum

K. Restat *Conclusio* sola, quam sex partium orationis posuisti extremam, de qua ordo postulat, ut dicas. *A. Conclusio* est exitus & determinatio totius causæ. *K.* Quot habet partes? *A.* Tres. Enumerationem, indignationem, conquæstionem. *K.* Enumeratio conclusionis quæ est? *A. Enumeratio* conclusionis est, per quam res dispersæ in unum locum coguntur, & reminiscendi causa unum sub aspectum simul subjiciuntur, hoc modo: Quidnam amplius desideratis, o Judices! cum vobis hoc & hoc dixi; hoc & hoc planum feci?

K. Quid efficit *indignatio? A.* Odium in adversarium & * offensionem in ejus causam. *K.* Hoc maxime velim scire, quomodo id effici possit. *A.* Ejus præcepta plurima sunt. [Alia], si demonstramus, illam rem, quam adversarius defendit, diis immortalibus, sapientissimis hominibus, Senatui, omni populo indignam videri. Item, si demonstramus adversarii alia facta crudelia, injusta, avara, inhonesta, contumacia. Item, si transactam ejus vitam moresque improbamus. Item, quid mali sit futurum, si non puniatur. Item, voluntario maleficio vel inconsueto veniam non debere dari *. Item, si superbiam ejus vel arrogantiam ostendimus. Item, ut de se ipso Judex cogitet, vel de suis charis, si quid tale eis accidisset. Item, multos alacres expectare, quid statuatur hac de re, ut ex eo, quod huic concessum sit, sibi quoque tali de re quid liceat, intelligere possint. Item, indignamur tetrum, crudele, nepharium, tyrannicum scelus non ulcisci; quod remotum sit ab omni Lege & æquitate, tale factum non vindicari. Item, in eum, qui læderet * alios, nec se defendere potuerunt, crudeliter facta dicemus, ut in pueros, mulieres, senes, infirmos. Item, in peregrinos, in hospites, in vicinos, in amicos atrocia gesta. Item, ut Judex videat, si ipse interfuerit ac præsens viderit. Item, si ostendi potest ab eo factum, a quo minime oportuerit, & a quo, si alius fecerit, prohiberi conveniret. His & aliis pluri-

* MSs. vel

* al. non deberi

* MSs. in eos, qui lædere

pluribus modis, prout se causa, locus, tempus personæque afferunt, indignationem vel offensionem in adversarium concitare debes. *K.* Bene intelligo de ejusmodi oratione posse animos audientium ad indignationem instigari. *A.* Nam ut dixi, ex his argumentationibus, quæ ex personis & ex negotiis eveniunt, amplificationes & indignationes nasci possunt.

K. Possunt, ut certum teneo. Sed quid sit conquestio, & quid efficiat, & quomodo sit perficienda, edicito. *A.* *Conquestio* est oratio auditorum misericordiam captans. In hac primum animum auditoris mitem ac misericordem conficere oportet, quæ multis modis fit, ut, quæ commoda perdiderit, & in quibus incommodis sit: ut in morte filii amor, spes, solatium, educatio. Item; quanta bona fecisset ei, qui tanta mala fecit* sibi. Item; quam turpes res & illiberales adversarius profert. Item; quam miserum vobis videretur o judices! si adfuissetis. Item: dum bona speravi, venerunt mihi mala. Item inopia, infirmitas, infelicitas* conqueritur. Item, disjunctio parentis, filii, amici, fratris, uxoris & suavium personarum. Item, quod male tractetur ab eis, a quibus non conveniat, amicis, servis. Item, quam misericors essem in illum. Nam gravitas & auctoritas sermonis plus provocat* sæpe ad misericordiam, quam humilitas & obsecratio. Sed nunc [habes] de prima & maxima parte Rhetoricæ artis, id est, *Inventione*. Jam transeamus ad alias partes.

K. Transeamus. Sed primum dic, quæ* sit sophistica locutio? *A.* Si me alius quis de schola Palatii tui interrogasset, forsitan* ostendissem ei.

K. Cur alteri & non mihi? An invides, ut hoc sciam*? *A.* Non invideo, sed parco & honoro. *K.* Non video honorem mihi esse, dum interrogata negas. *A.* Licet mihi interrogare te? *K.* Cur non? Nam interrogare sapienter est docere: & si alter sit, qui interrogat; alter qui docet, ex uno tamen, [hoc est] sapientiæ fonte utriusque sensus procedit. *A.* Etiam procedit. Et si alter est, qui interrogat, alter qui respondeat*, tunc tu quidem non es idem, qui interogas, quod ego, qui respondeo. *K.* Nequaquam idem. *A.* Quid tu? *K.* Ego homo. *A.* Vides quomodo tu me concludere potes? *K.* Quomodo? *A.* Si dicis; non idem ego & tu; & ego homo, consequens es, ut tu homo non sis. *K.* Consequens. *A.* Sed quot syllabas habet homo? *K.* Duas. *A.* Nunquid tu duæ illæ syllabæ es? *K.* Nequaquam. Sed quorsum ista? *A.* Ut sophisticam intelligas versutiam, & videas, quomodo concludi potes*. *K.* Video & intelligo, ex prioribus concessis, dum concessi, ut & ego homo essem, & homo duo syllabæ sunt, concludi me posse, ut ego hæ duæ syllabæ sim. Et miror, quam latenter induxisti me prius, ut concluderem te, quod homo non esses; post & meipsum, quod duæ syllabæ essem.

* MSs. fecisset
* MSs. infirmitatis infelicitas
* MSs. proficit
* MSs. quid
* MSs. forsan
* MSs. invides me scire
* MSs. respondet
* al. potest

DE DISPOSITIONE.

Memini te, Magister, post inventionem posuisse *dispositionem*; in qua præcepisti*, inventas res Oratorem ordinate distribuere. Si hæc quoque alia* habeat præcepta, pande.

A. Non multa per se habet hæc pars ad se [solam] pertinentia præcepta, quæ non inveniantur in inventionis præceptis vel elocutionis. Nam & hæc rebus & verbis maxime prodest, & ornamentum fidemque argumentationibus præstat, & laudem orationi tribuit, cum omnia non solum ordine, sed etiam momento quodam atque judicio dispensanda & componenda sunt, prout præsens ratio utilitatis aut decoris aut necessitatis exegerit. Sed quod ad verborum dispositionem pertinet, satis plene docetur, cum de elocutione tractabitur*. De rerum vero dispositione, per singula membra orationis, in inventionis præceptis traditum est.

* Edit. præcipitur
* MSs. aliqua
* MS. tractatur

DE ELOCUTIONE.

K. Jam nunc nos ordo disputationis ad *elocutionis* deduxit inquisitionem, quæ magnam causæ adfert venustatem & Rhetori dignitatem. Nec te ab hujus tam facile excusas responsis, quam* ex dispositionis præceptis [te] eruisti. *A.* Non [me] excuso, sed tuas, Domine mi Rex, licet tardo pede, non tamen

tarda

* al. quæ

tarda voluntate, ſequar interrogationes. *K.* Primo, qualis eſſe debeat *Elocutio,* aperi. *A.* Facunda debet eſſe & aperta. *K.* Quomodo aperta? *A.* Aperta erit, ſi utaris ſignificantibus & propriis verbis, & uſitatis ſine ambiguo, non nimis procul ductis translationibus, nec interpoſito hyperbato *.

* MSs. hyperbaton

K. Quomodo facunda? *A.* Facunda erit, ſi Grammaticæ regulas ſervet, & auctoritate veterum fulciatur. *K.* Qualiter ad auctoritatem Priſcorum poteſt oratio noſtra pervenire? *A.* Legendi ſunt Auctorum libri, eorumque bene dicta memoriæ commendanda [quorum ſermone adſuefacti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui, niſi ornate]. Neque tamen * utendum erit priſcis verbis, quibus jam conſuetudo noſtra non utitur, niſi raro, ornandi cauſa & parce; ſed tamen uſitatis plus ornatur eloquentia.

* al. enim

K. An magis ornatur in ſingulis verbis, vel in conjunctione verborum eloquentia? *A.* Utrumque. Nam in ſingulis verbis, & in conjunctione verborum decus orationis conſtat.

K. Si in utriſque conſtat, de utriſque dic. *A.* In ſingulis verbis duo ſunt, quæ orationem illuſtrant; aut ſi ſit proprium verbum; aut ſi ſit translatum. In propriis illa laus eſt, ut abjecta & inconſueta fugiamus; electis & illuſtribus utamur, in quibus plenum quiddam & conſonans ineſſe videatur, in quo conſuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. In translatis patet ornatus, quem genuit neceſſitas, inopia coacta & anguſta, poſt [autem] delectatio & jucunditas celebravit. Num ut veſtis repellendi frigoris cauſa primo reperta eſt; poſt adhiberi coacta eſt ad ornatum etiam corporis & dignitatem; ſic verbis translativis inſtituta eſt inopiæ * cauſa, deinde frequentata eſt delectatione & ornatu. Nam gemmare vites, luxuriari meſſem, fluctuare ſegetes etiam ruſtici dicunt; quod enim declarari vix poteſt verbo proprio, id translato illuſtratur. Ea tamen transferri oportet, quæ faciunt rem clariorem; ut eſt: horreſcit mare, [& fervet æſtu pelagus]. Nonnunquam etiam brevitas translatione conficitur, ut, telum manu fugit; imprudentia enim teli miſſi propriis verbis exprimi brevius non poſſet; & quoniam ſumma hæc laus eſt verborum translatorum, ut ſenſum aperiant *.

* al. inopia &

* MSs. verbi translati --- aperiat.

K. An undecunque licet ducere translationem? *A.* Nequaquam, ſed tantum de honeſtis rebus. Nam ſummopere fugienda eſt omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui audiunt, trahet ſimilitudo; ut, dictum eſt: Morte Africani caſtratam rempublicam & ſtercus curiæ. In utroque deformis cogitatio ſimilitudinis. Item non ſit major translatio, quam res poſtulet, ut, tempeſtas litis. Aut contra minor, ut: [aer tonat], ceu aperto nare dormiens ſtertit. Eſt quoque pulchra translatio per *Metonymiam,* cum res per auctorem rei ſignificatur, ut, pro bello Martem, pro frugibus Cererem. Aut cum virtutes & vitia pro ipſis, in quibus ſunt, appellamus, ut: in quam domum luxuries irrupit, aut avaritia penetravit. Eſt & *Synecdochica* translatio pulchra, cum ex parte totum aut ex toto partem ſignificamus, ut pro tota domo tectum dicamus, aut pro undis mare.

K. Qualis oportet ſit verborum conjunctio? *A.* Decens & compoſita & compacta; ut nec ſit hiulca vocalibus, ut: Placida aura adeſt. Nec aſpera conſonantibus, ut: Multum ille luget. Nec ab ultima ſyllaba prioris verbi ſequens verbum incipiat, ut: Prima mater. Nec prima cum ultima faciat obſcœnitatem; ut: Numerum nunquam intellexi. Cavendum quoque eſt, ne inania verba non rei gerendæ *, ſed ſtructuræ tantummodo implendæ cauſa proferantur. Et ut ad ſummum veniam, ſicut reliquarum rerum fundamentum eſt ſapientia, ita & in eloquentia quoque. Ut enim in vita ita & in oratione nihil clarius [eſt], quam omnia ſapienter fieri. Quapropter Oratori ſummopere prævidendum eſt, quid ſibi deceat, & ſuæ conveniat cauſæ, non in ſententiis ſolum, ſed etiam in verbis. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas; nec vero locus, [aut] tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus eſt, aut ſententiarum, ſemperque in omni parte orationis, ut vitæ, quid deceat, eſt conſiderandum.

* MSs. agendæ

DE MEMORIA.

K. Quid dicis de nobilissima, ut reor, Rhetoricæ parte, *Memoria? A.* Quid aliud, quam* quod Marcus Tullius dicit, quod thesaurus est omnium rerum Memoria, quæ nisi custos cogitatis inventisque rebus & verbis adhibeatur*, intelligimus, omnia, etiamsi præclara fuerint, in Oratore peritura.

* MSs. nisi
* al. adhiberetur

K. Suntne aliqua ejus præcepta, quomodo vel illa adhibenda vel augenda sit? *A.* Non habemus ejus alia præcepta, nisi dicendi* exercitationem & scribendi usum, & cogitandi studium; & ebrietatem cavendam, quæ omnibus bonis studiis nocet maxime; quæ non solum corporis aufert sanitatem, sed etiam mentis* adimit integritatem.

* MS. discendi
* MS. menti

K. Sufficiunt hæc præcepta, si quis idoneus est ad hæc implenda. Nam, ut video, tam ardua sunt sensu, quam rara verbis. *A.* Etiam ardua & utilia.

DE PRONUNTIATIONE.

K. Sed ordo meæ interrogationis postulat, ut tua responsio ad pronuntiationem procedat, quam quintam partem artis Rhetoricæ [esse] in principio nostræ disputationis memini te dixisse, Magister. *A. Pronuntiatio* est verborum dignitas, vocis sensibus accommodatio*, & corporis moderatio. Hæc enim in tantum excellit, ut etiam secundum sententiam maximi Tullii indocta oratio laudem [tamen] consequatur, si optime pronuntietur*. Et quantumvis expolita, si indecenter pronuntietur, contemptum irrisionemque meretur, nisi forte tibi, Domine mi Rex, aliter videatur.

* al. accommodata
* MSs. proferatur

K. Mihi nequaquam aliter. Sed hujus quoque partis præcepta sequenda vel vitia cavenda velim ut indices*. *A.* Primo exerceri debet vocis & spiritus moderatio, & corporis & linguæ motus, quæ non tam artis sunt, quam laboris. Vitia quoque, si quæ* sunt, oris diligenti cura sunt emendanda. Nec verba sint inflata vel anhelata, vel in faucibus frendentia, nec oris inanitate resonantia, non aspera frendentibus dentibus, non hiantibus labris prolata, sed pressim & æquabiliter* & leniter & clare pronuntiata, ut suis quæque literæ sonis enunc ientur, & unumquodque verbum legitimo accentu decoretur, nec immoderato clamore vociferetur, vel ostentationis causa frangatur oratio; verum pro locis, rebus, personis, causis & temporibus dispensanda est. Nam alia simplicitate narranda sunt, alia auctoritate suadenda, alia cum indignatione depromenda, alia miseratione flectenda, ut semper vox & oratio suæ causæ conveniat. Hæc te præcepta ad pronuntiationis laudem deducunt, & tibi honestatem & tuæ causæ fidem efficiunt*.

* MSs. dicas
* MSs. qua
* MS. æqualiter
* MS. efficient

K. Quid est, quod paulo ante corporis moderationem dixisti esse observandam? *A.* Dixi; quia necessarie observandum est, ut recta sit facies, ne labra detorqueantur; ne immodicus hiatus distendat rictum, ne supinus vultus, ne dejecti in terram oculi, ne inclinata cervix, neque elata aut depressa supercilia. Infinitum enim in his quoque rebus momentum est, quia nihil, quod non decet, placere potest. Et ut ait M. Tul. *Caput artis est, decere quod facias.* Labra lambere vel mordere deforme est, cum etiam in efficiendis verbis modicus esse debeat eorum motus. Ore enim magis quam labris loquendum est.

K. Hæc, venerande Magister, jucunda esse & honesta fateor, mihique multum placabilia: sed, ut video & intelligo, jugem exercitationem & quotidianum usum postulant, & ad plenam consummationem, nisi continua meditatione & instanti exercitatione, non possunt pervenire, sine qua nullam disciplinam esse illustrem puto. *A.* Ita est, Domine mi Rex, ut dicis. Nam exercitatio ingenium & naturam sæpe vincit, & usus omnium Magistrorum præcepta superabit. Quamobrem Inventio & Dispositio, & Elocutio, & Memoria & Pronuntiatio usu acri & exercitatione intentissima convalescunt*. Naturæ enim vicem pene obtinet consuetudo. Nam in arte qualibet exercitata consuetudo confidentiam constantiamque procreat, sine qua nil ars proficit. Quid enim timidis arma? Amet laudem juvenis, magnumque sciat esse, multis tacentibus, solum audiri. Nam licet ipsa vitium sit ambitio, frequenter tamen

* al. convalescente

causa

causa virtutum est. Discat ab adolescentia non reformidare ante multos loqui, ut eum nec metus [frangat], nec ultra modum reverentia retardet, ut cum omnibus oratoris sit opibus instructus, animi quoque præstantia & fiducia oris illi non desit.

K. Quapropter, ut mihi videtur, illis sermocinandi ratio, qui causis civilibus & negotiis secularibus interesse æstimandi sunt, mox a pueritia multo studio habenda est. Vocis quoque [&' verborum] exercitatio, ut ab ineunte ætate assuescat, vocis fiducia & verborum copia, & decenti corporis motu, ut sine formidine faciat in publicis quæstionibus, quod cum consuetudine gessit in privatis. *A.* Vere intelligis & optime prosequeris. Nam ut in castris miles, sic in domo Orator debet erudiri; ut quod solus exercuerat, inter multos facere ne* formidet.

K. Jam quoque necesse esse video, ut domesticus usus cavere incipiat, quod publicus conventus detrahere possit. Nec enim inhonestis verbis inter suos uti debet, qui honestis inter alienos loqui desiderat. Cum enim in omni parte vitæ honestas pernecessaria sit, maxime in sermonibus, quia fere cujusque mores sermo probat, nisi tibi, Magister, aliter videatur. *A.* Mihi vero de hac re nil aliud videri potest; ac ideo consuetudinaria sermocinatione verba sint lecta, honesta, lucida, simplicia, plano ore, vultu quieto, facie composita, sine immoderato cachinno, clamore nullo prolata. Nam bonus modus est in loquendo, tanquam in ambulando, clementer ire, sine saltu, sine mora, quatenus omnia medii moderaminis temperantia fulgeant, quæ est una de quatuor virtutibus, de quibus ceteræ tanquam radicibus procedunt virtutes, in quibus est animæ nobilitas, vitæ dignitas, morum honestas, & laus disciplinæ.

K. Intelligo, comicum* illud proverbium non solum in moribus, sed etiam in verbis esse necessarium. *A.* Quodnam? *K.* *Ne quid nimis.*

* MSs. non

* MSs. philosophicum

DE VIRTUTIBUS.

A. Est, & vere est in omni re necessarium, quia quidquid modum excedit, in vitio est. Ideo virtutes in medio positæ sunt, de quibus tuæ venerandæ auctoritati plura dicere potuissem, si disputatio nostra ad finem non festinaret; & si non superfluum videretur tecum de virtutibus agere, quem virtutum non tantum scientia, sed etiam ornat efficientia.

K. Non tamen te, Magister, prius dimittam calamum responsionis claudere, quam mihi nomina & partes quatuor virtutum exponas, quas radices aliarum esse virtutum dixisti. Paulo ante inter nos constitit, sermocinationis exercitationem esse necessariam. In quo melius est habendum sermonis studium, quam in virtutum excellentia, quæ utrimque, & scribentibus & legentibus multum prodesse valet? *A.* Prodest, ut dicis Domine mi Rex, sed inter utrumque coarctor. Nam succincta brevitas pauca postulat, & res ardua plura desiderat.

K. Tempera te inter utrumque, ne aut prolixitas fastidium, aut brevitas ignorantiam generet. *A.* Primo sciendum est, quod quædam res tam claræ & tam nobiles sunt, ut non propter aliud emolumentum expetendæ sint, sed propter suam solummodo dignitatem amandæ sunt & exequendæ.

K. Has ipsas res magnopere velim agnoscere*. *A.* Eæ sunt virtus, scientia, veritas, amor bonus. *K.* Nunquid [non] has christiana Religio apprime laudat? *A.* Laudat & colit. *K.* Quid Philosophis cum iis? *A.* Has intellexerunt in natura humana, & summo studio coluerunt. *K.* Quid tunc distat inter Philosophum talem & Christianum? *A.* Fides & Baptisma.

* MSs. cognoscere

K. Prosequere tamen philosophicas definitiones de virtutibus; & primum dic, quid sit ipsa virtus? *A.* Virtus est animi habitus, naturæ decus, vitæ ratio, morum nobilitas. *K.* Quot habet partes? *A.* Quatuor: Prudentiam, Justitiam, Fortitudinem, Temperantiam. *K.* Quæ est *Prudentia?* *A.* Rerum & naturarum scientia. *K.* Quot habet partes? *A.* Tres. Memoriam, Intelligentiam, Providentiam. *K.* Harum quoque definitiones dicito. *A.* Memoria est, per quam animus repetit illa, quæ fuerunt. Intelligentia, per quam ea perspicit, quæ sunt. Providentia, per quam futurum aliquid prævidetur, antequam fiat.

K. Justitiæ rationem expone. A. *Justitia* est habitus animi unicuique rei propriam tribuens dignitatem. In hac divinitatis cultus & humanitatis jura, & æquitas totius vitæ conservatur. K. Ejus quoque partes pande. A. Partim illa est ex naturæ jure, partim ex consuetudinis usu. K. Quomodo ex naturæ jure? A. Quia partes illius quædam naturæ vis* inserit, ut, Religionem, pietatem, [gratiam], vindicationem, observantiam, veritatem. K. De his singulis lucidius aperi. A. *Religio* est, quæ superioris cujusdam naturæ, quam divinam vocant, curam ceremoniasque affert. *Pietas*, per quam sanguine conjunctis, Patriæque benevolis officium, diligensque tribuitur cultus. *Gratia*, in qua amicitiarum* & officiorum alterius memoria & remunerandi voluntas continetur. *Vindicatio*, per quam jus aut injuria & omnino omne, quod obfuturum est, defendendo aut ulciscendo propulsatur. *Observantia*, qua homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam & honore dignamur. *Veritas*, per quam ea, quæ sunt, aut quæ fuerunt, aut quæ futura sunt, indicantur*. K. Quomodo ex consuetudinis usu justitia servatur? A. Ex pacto, pari, judicato [&] ex Lege. K. Plus quæro & de his quoque. A. *Pactum* est, quod inter aliquos convenit. *Par* in omnes æquabile est. *Judicatum*, quod alicujus magni viri, aut aliquorum sententiis constitutum est. *Lex* est omni populo scriptum jus, quid cavere vel quid observare debeat.

* al. quasdam natura
* MSs. inimicitiarum
* MS. dicuntur

K. Nunc Fortitudinem cum suis partibus ut depromas efflagito. A. *Fortitudo* est magnanima periculorum & laborum perpessio. Ejus partes sunt Magnificentia, Fidentia, Patientia, Perseverantia. K. Harum rationes patefac. A. *Magnificentia* est rerum magnarum & excelsarum cum animi ampla quadam & splendida propositione cogitatio, atque administratio*. *Fidentia* est, per quam magnis & honestis in rebus multum animus in se fiduciæ certa cum spe collocavit. *Patientia* est honestatis aut utilitatis causa rerum arduarum aut difficilium voluntaria ac diuturna perpessio. *Perseverantia* est in ratione bene considerata stabilis & perpetua permansio.

* Edit. animi invitatio

° K. Restat [tibi] ut de temperantia dicas, a qua orta est nobis de virtutibus inquisitio: cujus proprietatem & partium illius audire expecto. A. *Temperantia* est rationalis* in libidinem atque in alios non rectos impetus [animi firma & moderata] dominatio*. Ejus partes sunt: Continentia, Clementia, Modestia. *Continentia* est, per quam omnis mala cupiditas magna consilii gubernatione regitur & deprimitur. *Clementia* est, per quam injuria & odia miti animo retinentur. *Modestia* est, per quam totius vitæ modus seu animi seu corporis motibus* ubique honesti cura servatur.

* MSs. rationabilis
* Edit. impetus moderatio
* Edit. moribus

K. Honor eximius est coram hominibus hanc servanti, & laus apud Dominum*. Sed miror nos christianos, si [illi] Philosophi has virtutes ob illarum tantum dignitatem vel laudem vitæ servaverunt, cur nos ab iis in multis devio errore declinamus, cum hæc nunc in fide & caritate servantibus* æternæ gloriæ ab ipsa veritate Christo Jesu præmia pollicentur? A. Plus miserandi, quam mirandi sumus, quia plurimi ex nostris sunt, quos nec terror pœnarum, nec gloria præmiorum ad virtutum dignitatem revocat.

* MSs. Deum
* MSs. observantibus

K. Agnosco & sine lachrymis non dico, multos esse tales. Attamen rogo, ut, quam breviter possis, edisseras, quomodo hæ excellentes virtutes in nostra Religione christiana intelligendæ atque observandæ sint? A. Nonne tibi videtur sapientia esse, qua Deus secundum modulum humanæ mentis intelligitur & timetur, & futurum ejus creditur judicium?

K. Intelligo [& assentio], nihil esse hac sapientia* excellentius. Et in Job recolo scriptum: Ecce hominis sapientia, pietas. [Et quid pietas, nisi Dei cultus, qui] græce dicitur Θεοσεβεια*. A. Bene intelligis & vere. Sed quid tibi justitia videtur esse, nisi caritas Dei, ejusque mandatorum observatio?

* MSs. huic sapientiæ
* MSs. theosebion

K. Et hoc agnosco. Nihil hac justitia justius, immo nullam aliam esse nisi istam. A. Nunquid non fortitudinem esse cernis, qua hostis antiquus vincitur, & adversa mundi fortiter tolerantur?

K.

K. Cerno equidem, nec aliquid hac victoria laudabilius æstimo. *A.* An temperantia non est, quæ libidinem refrenat, avaritiam reprimit, omnes animi impetus sedat & temperat? *K.* Est & vere [est, &] omni homini valde necessaria. Sed adhuc quæro, ad quem finem harum virtutum observatio spectet? *A.* Ut diligatur Deus & proximus. An aliud æstimas?

K. Nil equidem aliud. Sed quam breve auditu est, tam difficile factu est & arduum. *A.* Quid facilius est, quam amare species pulchras, & dulces sapores, sonos suaves, odores fragrantes, tactus jucundos, honores & felicitates seculi? Hæc ne amare facile est animæ, quæ velut volatilis umbra recedunt; & Deum non amare, qui est æterna pulchritudo, æterna suavitas, æterna dulcedo, æterna fragrantia, æterna jucunditas, perpetuus honor, indeficiens felicitas? Maxime cum divinæ Scripturæ nil aliud nobiscum agant, nisi ut diligamus Deum & Dominum nostrum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: & proximum nostrum tanquam nosmetipsos. Nam promissum habemus ab illo, qui fallere ignorat: Jugum, inquit, meum suave est & onus meum leve. Laboriosior est enim amor hujus mundi quam Christi. Quod enim in illo anima quærit, non invenit, id est, felicitatem & æternitatem; quoniam hæc infima pulchritudo transit & recedit, vel amantem deserit, vel ab amante deseritur. Teneat ergo anima ordinem suum.

K. Quis est ordo animæ? *A.* Ut diligat, quod superius est, id est, Deum; & regat, quod inferius est, id est, corpus; & socias animas dilectione nutriat & foveat. His enim sacrificiis purgata atque exonerata anima ab hac laboriosa & ærumnosa vita revolabit [ad quietem] & intrabit* in gaudium Domini sui.

* al. emigrabit

K. Magnum quendam virum & vere beatum prædicas, Magister. *A.* Magnum te faciat Deus & vere beatum, Domine mi Rex! & in hac virtutum quadriga, de qua paulo ante egimus, ad cœlestis Regni arcem geminis dilectionis pennis seculum hoc nequam transvolare concedat.

K. Fiat, fiat, Gratia divina donante. *A.* Sermo iste noster, qui de volubili civilium quæstionum ingenio* initium habuit, hunc æternæ stabilitatis habeat finem, ne aliquis nos incassum tantum disputando itineris peregisse contendat.

* al. gestio

K. Quis est, qui frustra sermocinari audeat dicere, si aut honestarum [est seculi] scrutator [curiosus] artium; aut excellentium sectator virtutum? Nam me, ut fateor, ad has inquisitiones scientiæ amor adduxit: & tibi gratiam habeo, quod inquisita non negasti. Ac ideo hanc tuarum responsionum benevolentiam probo, & studiosis profuturam esse arbitror; si modo macula livoris legentem non corrumpit.

Schemmata, quæ sequuntur, in Codd. MSs. S. Emmerami, Frisingensi, aliis; atque in editione Duacensi anni MDLXIV. figuris repræsentantur.

I.

Oratoris specialis diffinitio:
- Vir bonus: Natura; Moribus; Artibus
- Dicendi peritus esse debet: Natura; Doctrina; Usu

II.

Partes Rhetoricæ sunt quinque:
- Inventio
- Dispositio
- Elocutio
- Memoria
- Pronuntiatio

III.

Genera causarum Rhetoricæ sunt tria principalia:
- Demonstrativum: In laude; In vituperatione
- Deliberativum: In suasione; In dissuasione
- Judiciale: In actione & defensione; In præmii petitione & negatione

IV.

Status causarum sunt aut
- Rationales
  - Conjectura
  - Finis
  - Qualitas
    - Judicialis
      - Absoluta
      - Assumptiva
        - Concessio
          - Purgatio
          - Deprecatio
        - Remotio
        - Relatio
        - Comparatio
    - Negotialis
  - Translatio
- Legales
  - Scriptum & voluntas.
  - Leges contrariæ.
  - Ambiguitas.
  - Collectio.
  - Diffinitio.

V.

Omnis Controversia
- Aut simplex est aut juncta.
- Aut si juncta fuerit, ex pluribus.

VI.

Genera causarum sunt quinque
- Honestum
- Admirabile
- Humile
- Anceps
- Obscurum.

VII.

Partes orationis* sunt sex
- Exordium
- Narratio
- Partitio
- Confirmatio
- Reprehensio
- Conclusio

* al. Rhetoricæ artis

VIII.

Rhetorica argumentatio tractatur
- Aut per Inductionem,
  - Propositio
  - Adsumptio
  - Conclusio
- aut per Ratiocinationem.
  - Tripartita
  - Quinquepartita.

Porro sapientiam veteres Philosophiam vocaverunt, id est, omnium rerum humanarum atque divinarum scientiam. Hujus Philosophiæ tres esse partes veteres dixerunt; Physicam, Ethicam, Logicam.

IX.

Philosophia
- Physica
- Ethica
- Logica.

Physis *natura;* Physica *naturalis, quæ de natura omnium rerum ex contemplatione disputat.* Ethis, *id est, mos;* Ethica *græce, moralis latine, quæ in actione & in causa recte vivendi versatur.* Logos *græce, ratio latine.* Logica *rationalis; quæ ad discernendum verum a falsis disponitur.*

X.

De Physica
- Arithmetica
- Astronomia
- Astrologia
- Mechanicia*
- Medicina
- Geometria
- Musica

* al. Mechanica

Arithmetica *est numerorum scientia.* Astronomia *lex astrorum, qua oriuntur & occidunt astra.* Astrologia *est astrorum ratio & natura & potestas, cœlique conversio.* Mechanica *est peritia fabricæ artis in metallis & in lignis & in lapidibus.* Medicina *est scientia curationum ad temperamentum & salutem corporis inventa [& locorum].* Geometria *est disciplina mensurandi spatia & magnitudines corporum.* Musica *est divisio sonorum, & vocum varietas, & modulatio canendi.*

XI.

Logica dividitur
- In Dialecticam
- & Rhetoricam.

Dialectica *est disputatio acuta verum distinguens a falso.* Rhetoricæ *disciplina ad persuadendum quodque idonea.*

XII.

Dialectica dividitur
- In Isagogas
- In Categorias
- Topica
- In Periermenias
- In Diffinitiones.

Isagogæ

Isagogæ *sunt introductiones; & sunt earum species quinque.* Categoriæ *sunt prædicamenta, quæ in decem verbis constant.* Topica *sunt sedes & fontes argumentorum, & sunt numero sedecim.* Periermeniæ *sunt interpretationes specierum orationis.* Diffinitiones *sunt circumpositiones sensuum, & sunt quindecim.*

XIII.

Ethica dividitur in
- Prudentiam
- Justitiam
- Fortitudinem
- Temperantiam.

Prudentia *in agnitionem veritatis inducit hominem.* Justitia *dilectionem Dei & [amorem] proximi servat.* Fortitudo *vincit adversa, mortemque contemnit.* Temperantia *vitiosas voluptates reprimit, & omnia moderatur. Hæ sunt quatuor virtutes principales, quæ mores ornant, merita præbent, diabolum vincunt, cœlum aperiunt. Prima intelligit; secunda diligit; tertia victoriam dat; quarta modum imponit.*

XIV.

Prudentia dividitur in
- Memoriam
- Intelligentiam
- Providentiam.

XV.

Justitia
- Naturalis
  - Religio
  - Pietas
  - Gratia
  - Vindicatio
  - Observantia
  - Veritas
- Consuetudinaria
  - Pactum
  - Par
  - Judicatum
  - Lex.

XVI.

Fortitudo
- Magnificentia
- Fidentia
- Patientia
- Perseverantia.

XVII.

Temperantia
- Continentia
- Clementia
- Modestia.

O vos est ætas, juvenes, quibus apta loquendi
Discite: eunt anni, more fluentis aquæ.
Atque dies, dociles, vacuis ne perdite rebus.
Nec redit unda fluens, nec redit hora ruens.
Floreat in studiis virtutum prima juventus,
Fulgeat ut magno laudis honore senex.
Utere, quisque legas librum, feliciter annis*
Auctorisque* memor dic, miserere Deus.
Si nostram, Lector, festucam tollere quæras,
Robora de proprio lumine tolle prius.
Disce tuas, juvenis, ut agat facundia causas,
Ut sis defensor, cura, salusque tuis.
Disce, precor, juvenis, motus moresque venustos.
Laudetur toto ut nomen in orbe tuum (a).

*MS. feliciter istum
*MSs. Auctorumque

(a) Hos versus QUERCETANUS retulit ad Dialecticam; sed male. Versus enim: *Disce tuas, juvenis* &c. aperte significant, carmen hoc esse exhortatorium ad discendam Rhetoricam ac colendas virtutes; faventque omnes, quos consuluimus, Codd. MSs. Canisius quoque illos reperit ad finem Rhetoricæ in Cod. S. Gallensi, cum appositis literis L & K, quas interpretatur de CAROLO & ALCUINO. Ast nescio an Vir celeberrimus recte viderit; suspicor enim ibi easdem notas extare, quas vidi in Codd. MSs. supra laudatis, prout hic cum ipsis versibus exhibentur.

TOMI II. PARTIS IV.
OPUSCULUM QUARTUM
DE
DIALECTICA.

MONITUM PRÆVIUM.

Dialecticam ALCUINI una cum Rhetorica jam anno MDXXIX. publicis typis Hagenoæ per MENRADUM MOLTHERUM prodiisse supra meminimus; quod non advertit Clmus Scriptor Historiæ Literariæ Franciæ, qui Tom. IV. pag. 317. N. XXIII. primam illius Editionem Canisio attribuit. In magna Bibliotheca Ecclesiastica recensetur similis utriusque Opusculi Editio Ingolstadiensis facta anno MDCIV. in 4to, quæ eadem est, cum Canisiana. Separatim vero & absque Rhetorica ex quodam Cod. MS. typis impressa est hæc eadem ALCUINI Dialectica Salisburgi cura Viri Clmi P. MATTHÆI WEISS SS. Theologiæ Doctoris & Universitatis Rectoris, una cum *Introductione ad Logicam sive Organum Aristotelis* Anno MDCXXIX. ex Typographia Christophori Kazenbergeri. In fine Clmus P. WEISS hanc addidit censuram: " Animadvertis, „ credo, Lector, ALCUINUM enumeratione potius & definitionibus atque exemplis passim „ usum, eo quod non tam subtilem & accuratam Dialecticam (quo nomine extra Lyceum „ quidquid ad disserendi rationem pertinet, intelligitur) artem seu methodum scribere insti- „ tuerit, quam ejusdem Dialecticæ elementorum qualemqualem tradere cognitionem. „ Hæc ille. Mihi haud dubium est, hanc ALCUINI Dialecticam, etsi fortassis minus subtilis videatur, quam Logica Vulgaris Peripateticorum proximi temporis, multo tamen ista esse utiliorem.

Nos eam hoc loco exhibemus plurimis locis emendatam ex Codd. MSs. Vindobonensi, Frisingensi & S. Emmerami; & Lectiones variantes in margine; suppleta vero in textu, inter ansulas conclusa more nostro collocavimus.

Juvat huc transscribere, quæ ad hunc librum notavit celeberrimus Basnagius Tom. II. Lect. antiquarum pag. 488. not. (a). " Alia Dialectica, inquit, sive alius est de Categoriis „ liber ex Aristotele ab ALBINO translatus (a) apud me MS. quem CAROLO Magno hoc „ titulo & carmine inscribit: „

Alcuinus Magister e partibus Scythiæ deveniens has Categorias ab Aristotele Græcorum sermone editas, & post ab Augustino latinis literis elucidatas Karolo Regi Francorum cum his versibus destinavit.

Continet iste decem naturæ verba libellus,
Quæ jam verba tenent, rerum ratione stupenda,
Omne quod in nostrum poterit decurrere sensum.
Qui legit, ingenium veterum mirabile laudet,
Atque suum studeat tali exercere labore,
Exornans titulis vitæ data tempora honestis.
Hunc Augustino placuit transferre Magistro
De veterum gazis Græcorum clave latina:
Quem tibi Rex, magnus Sophiæ sectator, amator,
Munere qui tali gaudes, modo mitto legendum.

.... " Sed Categoriæ illæ decem Augustino tribui non debent. Et revera Benedictini acu- „ tissimæ naris in distinguendis genuinis Augustini operibus in ea præstantissima, quam cura- „ runt, editione, non modo Dialecticam & Categorias ex Aristotele desumptas, sed & Gram- „ maticam ut & Rhetoricam Augustino abjudicarunt, & in Appendicem Tom. I. cum ceteris „ operibus spuriis rejecerunt. *Basnage.*

Nec de versibus hic descriptis certum omnino est, num habeant ALCUINUM Auctorem, quamvis illius nomen in fronte præferat Codex quidam pervetustus Sanct-Germanensis his verbis: *Prologus Alchuini ad Karolum Augustum super Categorias S. Augustini.* Vid. Tom. I. S. Aug. cit. pag. 619.

(a) *Ab Alcuino translatus*] Fallitur ex inadvertentia Vir doctus. Dicere enim debebat; " ab Augustino „ translatus, quem ALCUINUS CAROLO M. . . . inscribit. „

VERSUS.

VERSUS.

ME lege, qui veterum cupias cognoſcere ſenſus,
Me quicunque capit, ruſticitate caret.
Nolo meus Lector ſegnis ſit, nolo ſuperbus,
Devoti & humilis pectoris antra colo.
Has rogo divitias Sophiæ non temnat amator,
Navita quas pelagi portat ab orbe ſuo.

CAPUT I.

DE PHILOSOPHIA ET PARTIBUS EJUS.

KAROLUS.

QUia mentionem Philoſophiæ in priore diſputationis noſtræ ſermone fecimus*, videtur condignum, Magiſter, ut aliquanto latiore indagatione de ea diſputare incipiamus. *ALBINUS.* Faciamus, ſicuti tuæ videtur* ſapientiæ condignum. *K.* Primo omnium dic, unde dicta ſit Philoſophia? *A.* Ab amore ſapientiæ. [Nam Philoſophia amor eſt ſapientiæ]. Græci *philon* (φίλον) amorem; *ſophiam* (σοφίαν) ſapientiam vocant.

K. Dic ejus quoque definitionem. *A.* Philoſophia eſt naturarum inquiſitio, rerum humanarum divinarumque cognitio, quantum homini poſſibile eſt æſtimare. Eſt quoque Philoſophia honeſtas* vitæ, ſtudium bene vivendi, meditatio mortis, contemptus ſeculi; quod magis convenit Chriſtianis, qui ſeculi ambitione calcata diſciplinabili ſimilitudine futuræ Patriæ vivunt.

K. Ex qua materia conſtat? *A.* Scientia & opinione*. *K.* Scientia quid eſt? *A.* Scientia eſt, cum res aliqua certa ratione percipitur, ut, Eclypſis Solis Lunaris corporis objectu eſt. *K.* Opinio quid eſt? *A.* Opinio eſt, cum incerta res latet & nulla firma ratione diffiniri poteſt, ut, magnitudo cœli, vel profunditas terræ. *K.* In quot* partes dividitur Philoſophia? *A.* In tres: Phyſicam, Ethicam, Logicam. *K.* Hæc quoque latino ore exprome*. *A.* Phyſica eſt naturalis; Ethica moralis; Logica rationalis. *K.* Officia ſingularum ſpecierum pande. *A.* In Phyſica igitur cauſa quærendi; in Ethica ordo vivendi; in Logica ratio intelligendi verſatur.

K. In quot ſpecies Phyſica dividitur? *A.* In quatuor. Arithmeticam, Geometriam, Muſicam, Aſtronomiam. *K.* In quot partes dividitur Ethica? *A.* In quatuor quoque. Prudentiam, Juſtitiam, Fortitudinem, Temperantiam, *K.* Logica in quot ſpecies dividitur? *A.* In duas, in Dialecticam & Rhetoricam. In his quippe generibus tribus Philoſophiæ etiam Eloquia divina conſiſtunt.

K. Quomodo? *A.* Nam aut de natura diſputare ſolent; ut in Geneſi & in Eccleſiaſte. Aut de moribus, ut in Proverbiis & in omnibus ſparſim libris. Aut de Logica, pro qua noſtri Theologicam ſibi vindicant, ut in Canticis Canticorum & ſancto Evangelio.

K. Theologica quid eſt? *A.* Theologica eſt, quæ latine inſpectiva dicitur, qua ſupergreſſi viſibilia de divinis & cœleſtibus aliquid mente ſolum contemplamur. Nam & in has quoque duas partes Philoſophia vera dividitur, id eſt, in inſpectivam & actualem.

K. Actualis quæ eſt? *A.* Actualis eſt, quæ in operationibus huic vitæ mortali neceſſariis conſiſtit. Per hanc igitur modus* honeſtus vivendi appetitur & inſtituta ad virtutes tendentia exercentur; per illam vero Deus amatur, ſpe & fide colitur. *K.* Quis eſt, qui Philoſophiæ* detrahere audeat? *A.* Nullus ſapiens. *K.* Vere nullus ſapiens. Sed pergamus ad Dialecticæ artis inquiſitionem*. Et primum dic, quid ſit Dialectica? *A.* Dialectica eſt diſciplina rationalis quærendi, diffiniendi, & diſſerendi, etiam & vera a falſis diſcernendi potens. *K.* Unde dicta eſt Dialectica? *A.* Dicta eſt Dialectica, quia in ea de dictis diſputatur. Nam *lecton** dictio dicitur.

* *Edit. Moltheri.* quia mentionem in priori diſputatione de Philoſophia ſermone noſtro fecimus.
* *MS.* videatur
* *Edit.* honeſtitas
* *MSs.* opinatione. & *infra*: opinatio
* *MS.* in quas
* *al.* expone
* *MSs.* mos
* *Edit.* Philoſophiam
* *al.* quæſtionem
* λέξις

K. Quid est inter Dialecticam & Rhetoricam? A. Dialectica & Rhetorica est, quod in manu hominis pugnus adstrictus & palma distenta*. Illa brevi oratione argumenta* concludit; ista per facundiæ campos copioso sermone discurrit. Illa verba contrahit; ista distendit. Dialectica siquidem ad inveniendas res acutior; Rhetorica ad inventas dicendas facundior. Illa raros & studiosos requirit; hæc frequenter procedit in turbas. K. Quot sunt species Dialecticæ? A. Quinque principales. Isagogæ, Categoriæ, Syllogismorum formulæ [&] Diffinitiones, Topica, Periermeniæ.

Edit. distensa
* al. & argumento

Caput II.
De Isagogis.

K. Quæ sunt Isagogæ? A. Isagoga quippe latine introductio dicitur. K. Quid significat introductio? A. Introductio est, quæ sensum nostrum per varias divisiones rerum communium ad proprietatem cujuslibet rei introducit.

K. Quæ sunt partes ejus? A. [Quinque], videlicet Genus, Species, Differentia, Accidens, Proprium. K. *Genus* quid est? A. Genus est proprie, quod speciebus differt. Et quid sit ea substantia, de qua quæris, communi vocabulo ostendit. Ut, *animal.* Per singulas enim species, id est, hominis, equi, bovis, leonis & ceterorum, genus est animal, & æqualiter de omnibus prædicatur.

K. Quid est *species*? A. Species est, quod* de pluribus & differentibus numero, non specie, in eo quod quid sit, prædicatur. Nam de Socrate, Platone & Cicerone æqualiter homo prædicatur. Una [enim] species hominum est secundum naturam; sed multi secundum numerum.

* al. quæ

K. Quid est *Differentia*? A. Differentia est, quæ quale sit hoc vel illud animal, ostendit. Ut si quæratur, qualis sit homo, dicimus; animal rationale & mortale. In his enim duobus ab omnibus aliis animantibus secernitur. In eo [enim] quod dicitur rationale, segregatur ab omnibus ratione non utentibus. Dum dicitur, mortale, in eo ab Angelis differt. Angeli enim rationales & immortales sunt; animalia vero cetera mortalia sunt, sed non rationalia. Homo autem solus ex utrisque constat; hoc habens cum Angelis commune, illud cum ceteris animantibus. O mirum animal! una parte cœleste, & altera terrenum!

K. Quid est *Proprium*? A. Proprium est, quando unaquælibet species naturaliter aliquo certo additamento designari potest, & ab omni aliarum specierum communione separari. Ut, solius hominis proprietas est, risibilis* esse. Et sciendum est, quod singulare proprium semper circumverti posse necesse est; ut puta: Quidquid homo est, risibile est. Et: quidquid risibile est, homo est. Et hæc circumversio necessaria dicitur. Nec ita rationale circumverti potest. Dicere vero possumus; quidquid homo est, rationale est; nec tamen converso ordine; quidquid rationale est, homo est; quia Angeli rationales sunt, non tamen homines sunt.

* f. risibilem al. proprium est risus.

K. Quid est *Accidens*? A. Accidens est, quicquid accidit vel recedit præter substantiæ corruptionem, ut color candidus vel niger: stare vel jacere: esurire vel satiari & cetera talia. Sunt quoque Accidentia, quæ sic accidunt*, ut penitus non recedant, ut proceritas vel brevitas in corpore, & cetera, quæ in singulis quoque membris inseparabiliter aliquoties accidunt, ut curvitas nasi*: latitudo vel angustia oris: rotunditas* oculorum: æqualitas superciliorum & alia multa.

* MSs. accedunt
* MSs. naris
* Edit. jocunditas

K. Has quinque partes uno quolibet exemplo conjunge*. A. *Genus* est, ut: *animal*; est enim vocabulum generale, commune omnium animam habentium. *Species* est, ut, *Homo.* Sua enim quadam specie separatur a ceteris animantibus. Et genus est totum, ut puta, tota viventia, animalia dicimus; species quidem pars est; ut, pars quædam animalium homo est. *Differentia* est; *Rationalis mortalis*; his enim duobus, ut superius diximus, differt homo a ceteris animantibus. *Proprium* est: [*Ridere*]. Quia ridere præter hominem nullius naturaliter animalis est*. *Accidens* est, ut color in corpore, doctrina in animo. Hæc enim temporum varietate & accidunt, & mutantur.

* al. declara
* al. nullum ... animal potest

K.

K. Quomodo ex his quinque partibus oratio plenæ* ſententiæ conjungi debet? *A.* Ita: Homo eſt animal rationale, mortale, riſibile, boni malique capax. Sic etiam in omni oratione ſubſtantiali tamdiu interponere debemus ſpecies & differentias, quamdiu ſecluſis omnibus, quæ idem eſſe poſſunt, quod inquiris, & ad id perveniatur*, ut proprietas ejus ſubſtantiæ certa teneatur, quam definire cæpiſti. Hæc commentario* ſermone de Iſagogis Porphyrii dicta ſufficiant. Nunc ordo poſtulat ad Ariſtotelis Categorias nos tranſire.

* MSs. plena

* al. ad id, quod inquiris, perveniatur

* MS. commentitio. al. commentatitio

CAPUT III.

DE CATEGORIIS.

K. Sequamur ordinem: & ejus nobis nominis primo pande Etymologiam. *A.* Categoriæ græce, latine Prædicamenta [dicuntur]. *K.* Quid ſignificas, dum dicis *Prædicamenta*? *A.* Dum de qualibet re loquor, tum de ea prædico, ſicut Philoſophi voluerunt intelligi. *K.* Quot modis fit illa prædicatio, quam locutionem, ut mihi videtur, nominare poſſumus. *A.* Recte tibi videtur. Duobus modis fit locutio noſtra; aut de ſubſtantia, aut de Accidentibus. *K.* Unde dicitur ſubſtantia? *A.* *Subſtantia* dicitur, quia ſubſiſtit, ut* eſt unaquæque natura in ſua proprietate. *K.* Quot ſunt accidentia? *A.* Corporalibus naturis novem. *K.* Quæ? *A.* Quantitas, Ad aliquid, Qualitas, Facere, Pati, ſitus, Ubi, Quando, Habere*. His novem junctis ad ſubſtantiam, quam Græci *Uſian* vocant, fiunt decem Categoriæ. Et inter hæc decem verba, quicquid homo loquitur, inevitabiliter invenitur. Sed priusquam de his ſingulis diſputare incipiamus, Omonymorum legem, quæ Categoriarum ſunt inſtrumenta, videamus.

* MSs. &

* al. habitus

K. Fiat! Et primum pande interpretationes nominum de illis tribus ſpeciebus, quas in Grammatica legebamus, id eſt, Omonyma, Synonyma, Polyonyma. *A.* Omonyma æquivoca: Syonyma univoca: Polyonyma plurivoca latine dici poſſunt. *K.* Eorum quoque differentiam audire expecto. *A.* *Omonyma* ſunt, cum duæ res commune accipiunt nomen; rei vero interpretatione ſeparantur; ut, homo pictus & homo verus. In his namque unum nomen eſt, ratio vero vel interpretatio diverſa. Cum enim dixeris, verum hominem animal eſſe, quod movetur & cibum capiat, & ratione vigeat; cum nihil horum de picto potes dicere, neceſſario videantur diſparia. *Synonyma* vero ſunt, quæ & nomine & ſui interpretatione junguntur; ut animal eſt, quod cibum capit, ſpirat, movetur & mortale eſt. Hæc enim omnia de homine, equo, & bove ſimiliter dici poſſunt. *Polyonyma* ſunt, quando multa nomina unam rem ſignificant, neque ulla differentia vel ratio redditur nominum, cur unam rem tot nomina ſignificent, ut, enſis, mucro, gladius.

His quoque junguntur *Heteronyma** [multis] æque nominibus res ſingulas ſignificantia, ſed in his ratio diverſitatem nominum diſcernit, velut, homo, mortalis, terrenus. Homo ab humanitate; mortalis a neceſſitate mortis; terrenus a terra, in* qua omnia gignuntur [dicitur].

* al. Homionyma

* al. ex

K. Ad quam ſpeciem propria nomina pertinent? *A.* Regulariter ſcire debemus, omnia propria nomina communia eſſe poſſe, & *Omonyma* vocari, ut, Cicero non unus ſed plures: ſed ſignis & proprietate quadam diſcernendi ſunt; quis ſit ille & quis alius & quis tertius Cicero, ut alium craſſum dicas, alterum tenuem: vel longus dicatur alius, alter brevis: candido colore quis, alter nigro.

K. Omonyma quot modis fiunt? *A.* Duobus. Aut enim fortuito fiunt, aut hominum voluntate naſcuntur. *K.* Fortuito quomodo? *A.* Cum quodam caſu ſimile quis alteri accipiat* nomen. *K.* Quomodo voluntate? *A.* Cum ſimilitudo nominis ex induſtria imponentis adfigitur*. *K.* Si hæ partes plus poſſunt dividi? *A.* Horum autem, quæ ex induſtria vel voluntate naſcuntur, quatuor ſunt genera: *Icon, cata analogiam, apenos, proſena**1.

* al. alterius accipit

* al. effingitur

*1 εἰκών, κατ' ἀναλογίαν, ἀφ' ἑνός, πρὸς ἕν.

K. Latino ore hæc aperi. *A.* Similitudo, pro parte, ab uno, ad unum. *K.* Exemplis confirma. *A.* *Similitudo*, ut homo pictus & verus sola in similitudine copulantur. *Pro parte*, ut, quo pacto principium animalis cor dicimus, ita principium aquæ fontem dicimus; pro parte quadam utrique rei similitudo nominis videtur adjuncta. *Ab uno*, cum dicimus, medicinale ferrum; medicinale præceptum, medicinalis scientia, medicinalis usus; ab uno in cuncta descendunt. *Ad unum* est, ut, illa potio salubris est: ille medicus salubris est; illa herba salubris est. Hæc enim cuncta* unum, id est, salutem, videntur attingere.

* al. juncta. &: conjuncta

K. Quia mihi perspicue nominum varietatem dixisti, superest, ut quæstionum rationem exponas; quas non nisi nominibus & verbis constare posse æstimo. Ideo has duas partes principales esse natura nos docet. Nomen namque substantiam ostendit; verbum, quid quisque faciat, quidve patiatur.

A. Tribus ex fontibus omnes profluunt quæstiones; aut ab his, quæ sunt; aut ab his, quæ percipiuntur; aut de* his, quæ dicuntur. Una est substantiarum, quia* sunt omnes res, quas natura peperit. Altera sensuum; quia sensu percipi non possunt, nisi hæ res, quæ sunt & quarum imagines animo formamus & condimus. Tertia dictionum; id namque, quod quis concipit* animo, lingua prosequenti demonstrat. Ergo quanquam separatim hæc tria nominentur, mixtam tamen de tribus disputationem debemus accipere. Nam de præceptis* qui loquitur, & originem rerum trahit, & præsidia orationis implorat. Sunt igitur illa, quæ aut percipimus sensibus corporis; aut mente & cogitatione colligimus. Sensibus tenemus, quæ aut videndo, aut contrectando, aut audiendo, aut gustando, aut odorando percipimus. Mente cognoscimus, dum quodlibet corpus, ut puta hominis vel animalis multis constare ex partibus intelligimus; etiam vel crescere vel senescere; modo angi curis, modo securo pectore conquiescere; sanitate alias frui, alias dolores perpeti; peritum ex imperito, ex indocto doctum.

* al. ab
* al. & sunt
* al. concepit
* al. perceptis

K. Forte hæc sapientes propriis nominibus discernere voluerunt? *A.* Etiam. Nam id, quod corporali sensu discernitur, *Usian*, id est, substantiam dici jusserunt. Illud autem, quod animi tractatu solum colligitur, aut* sæpe mutatur *Symbebicos*, id est, accidens nominari* maluerunt. *Usian* quoque *Ypocimenon*, id est, subjacens appellare voluerunt. Illa vero quæ accidunt, *Enypocimenon*, id est, in subjacenti [accidentia] dixerunt. Necesse est vero accidentia in qualibet esse substantia. Ideo illa substantia subjacens dicitur; illa vero accidentia in subjacenti substantia: utpote, disciplina in animo, color in corpore, aut de illis novem accidentibus quodlibet, quæ superius nominavimus.

* MS. ac
* MSs. nominare

K. Debemus tamen ipsa accidentia vel in ipsa *Usia*, vel extra *Usiam* dicere esse? *A.* Alia in ipsa, alia extra. Intra *Usiam* sunt qualitas, quantitas & situs. Hæc enim sine ipsa esse non possunt. Mox enim, ut hominem vel equum dixeris, adverti necesse est bipedalem aut quadrupedalem; album aut nigrum, stantem aut jacentem. Extra *Usian* vero sunt locus, tempus & habitus. Nam in loco vel tempore esse aliquem; vestiri vel armari, ab *Usia* separata sunt. Alia sunt communia, id est, intra & extra *Usian*, ut, relatio, facere & pati. Majus vero & minus, unum *in se* habent, aliud *extra se*. Item *facere* & extra & intra, ut, cædere quisque dici non potest, nisi alterum cædat; similiter *pati*: cædi enim vel uri nullus potest, nisi ab altero patiatur*.

* MS. patietur

K. Estne alia horum accidentium differentia? *A.* Est. Ea enim, quæ insunt cuique, aut in solo, & in omni; aut in solo & non in omni; aut in omni & non in solo; aut nec in solo, nec in omni esse necesse est. Et has quatuor species Græci vocant: *Enmocepanti*, *Enmonoceupanti*, *expanti*, *enmono** *ceute*, *enmono utipanti*.

* MSs. Enmonocepanti. - - enpanti, ceunomo

K. Hæc exemplis planiora facias velim. *A.* Ut si hominem quis definire volens dicat, risus esse capacem; hoc & in solo homine est, & in omni: Solus namque homo ridet, & cunctis ridere naturale est. In solo & non in omni, ut si quis diffiniens hominem capacem disciplinæ dicat esse; hoc in solo quidem homine inveniri potest, non tamen in omni; neque enim omnes, disciplinas didi-

didicerunt aliquas. In omni & non in solo; ut si quis hominem diffiniens dicat, id esse hominem, quod spirat, quod cibum capiat, hoc in omni quidem est homine, non tamen in solo; nam & pecudes cibum capiunt & feræ spirant. Nec in solo, nec in omni; ut si quis in hominis diffinitione id esse dicat hominem, quod album est; nec in solo nec in omni est, neque enim aut homo solus candidus invenitur & non bos aut equus; aut omnis homo albus est.

K. Quæ ex istis speciebus certiorem in *Usia* faciunt diffinitionem? *A.* Duæ. In solo & in omni; altera, quæ in solo, non in omni; ut, hominem esse risibilem, disciplinæque capacem. Hæ duæ species ad investigandam *Usian*, de qua inquiris, viam monstrant. Et duæ aliæ certum aliquid significare non possunt.

CAPUT IV.

DE QUANTITATE.

K. Decursis igitur breviter partibus, quibus *Usia* possit intelligi, restat nunc sermo de singulis *Usiæ* accidentibus inquirere; & *Quantitatem*, quam primam* posuisti, primum expone. *A.* Nec sine causa illa prima posita est; nam cum aliquod corpus viderimus, id, quantum sit, æstimare licebit.

* *al.* primo

K. Quomodo Quantitas æstimari solet? *A.* In mensura longitudinis, latitudinis & altitudinis; quia hæc tria corpus quodlibet habere necesse est. Hisque singulis duæ species adjacent. Longitudini, ante & retro: latitudini, dextrum & sinistrum: Altitudini, sursum & deorsum. His enim sex partibus omne corpus circumscribitur.

K. Quid si aliquis solam longitudinem metitur? *A.* Longitudo sola sine latitudine mensurata *Gramme* dicitur, id est, linealis mensura. *K.* Quid si longitudini latitudinem metiendo quis adjecerit? *A.* Cum emensa erit latitudo cum longitudine, *Epifania* dicitur, id est, superficialis mensura. *K.* Quid si his duobus altitudinem adjungit? *A.* Cuncta hæc tria mensuræ sociata solidum corpus perficiunt cum sex suis partibus præscriptis, hisque adscribitur secundum positionem [loci], longe vel juxta. Nam aliud, quod mihi a dextris vel sinistris, ante vel retro *juxta* est; aliud quod *longe;* v. g. Hic paries prope est; & ille vel ille mons longe.

K. Potest ita de infra & supra intelligi? *A.* Potest. [Sed] sciendum [est] aliud esse naturale super & subter: aliud vero, quod circa nos est. *K.* Quod est naturale, & quod circa nos est? *A.* Naturaliter enim cœlum [semper] supra est & terra infra, quod migratione nostra mutari* non potest. Nostrum autem super & subter migratione commutatur; ut si quis cum in inferioribus fuerit, ad superiora conscendat; aut e superioribus ad inferiora descendat.

* *Edit.* punctari. *MSs.* migratio - immutare

K. Num omnia ad Quantitatem pertinentia his sex partibus includuntur? *A.* Non omnia has circumpositiones habent. Tempus vero & numerus & oratio, licet ad Quantitatem pertineant, his tamen non subjacent claustris. Unum vero &* decem &* centum cum dicimus, ipsum numerum solum dicentes, non aliquid corporaliter numerantes, non reperimus in illis dextrum aliquid vel sinistrum. Similiter & in tempore aut* sermone maxime cum hæc citissime labuntur. Nam tempus instabili motu semper decurrit, in tantum, ut diligentius considerantibus pene nihil præsens esse videatur. Ita & sermo, cum nondum dictus fuerit, non apparet. Manifestum est igitur, hæc tria positionem diversarum partium non habere.

* *MSs.* vel

* *MSs.* atque

K. Si magis aut minus, quod Græci *Malon Ceuton** dicunt, quantitas habere potest? *A.* Non potest. [Nam] magis bipedale vel minus dici non potest; nec magis tres aut minus tres nominare licet. Similiter tempus & oratio magis aut minus non habent; sed omnia quantitatis paria aut imparia nuncupanda sunt. *K.* Quid si magis longum aut minus dicamus? *A.* Tunc *ad aliquid* Categoria erit. Nam magis simile & minus simile solemus dicere; simile vero cuilibet simili simile est.

* *MSs.* cetoton. *al.* μᾶλλον & ἔλαττον

CAPUT V.

DE AD ALIQUID.

K. Verum quia mentionem Categoriæ *ad aliquid* fecisti, illius proprietates pande. *A.* Faciam, licet extraordinarie*. Nam post quantitatem qualitas ponebatur in ordine. *Ad aliquid* ergo Categoriam vocamus, qua* id, quod est, dicitur ex altero, & sine cujus societate esse non possit; & cujus vis omnis ex alterius conjunctione descendit; ut duplum, simpli dicitur duplum; & majus, minori dicitur majus; & simile, simili dicitur simile. *K.* Et hoc claret, *ad aliquid* non sua vi, sed alterius conjunctione consistere. Sed si alio modo possit diffiniri profer. *A.* Tunc ergo & vere & proprie *ad aliquid* dicitur, cum sub uno ortu atque occasu & id, quod jungitur [& id, cui jungitur], invenitur; ut puta, servus & dominus, utrumque vel simul est, vel simul non est. Etenim cum dominum dixeris, necessario existet & servus; cum vero dominum tuleris, nec servus apparet. Similiter duplum & simplum alterutrum se vel interimunt vel ostendunt. Apparente enim duplo nascitur simplum; duplo pereunte nec simplum* poterit permanere: similiter si simplum non sit, nec duplum est. At si simplum fuerit, & duplum necessario apparebit.

* al. extra ordinem
* MSs. quæ
* Edit. semi-plum

K. Quo numero vel quibus casibus hæ conjunctiones nominum solent esse? *A.* Sæpius singulari numero; ut simplum dupli; Pater filii. Sed & alia hujusmodi Genitivo casui; alia* Dativo; pleraque* Ablativo copulari solent. Genitivo quidem, ut servus domini; duplum simpli. Dativo: Simile simili; Par pari. Ablativo vero: sensibile sensu sensibile.

* al. nunc

K. Si huic Categoriæ alterna conversio accidere potest? *A.* Etiam. Nam utrumque rationabiliter dici potest; & servus domini, & dominus servi: & simplum dupli & duplum simpli. Et sciendum est, quod semper relativa vel simul nasci vel simul extingui oportet, ut subtracto servo dominus non est; remoto domino nec servus apparet. Ita de Patre & Filio. Ac ideo secundum hanc Categoriæ regulam miranda est ARII, vel magis miseranda; & ejus quoque sociorum stulta cæcitas; asserentes Filium secundum tempus Patri esse posteriorem; dum omnino constat secundum Dialecticam simul consempiternum esse Filium cum Patre*. Et si Deus Pater (quod nec illorum impietas audebat negare) æternus est, utique & Filius æternus est secundum Dialecticæ rationis necessitatem.

* MSs. Filium Patri

CAPUT VI.

DE QUALITATE.

K. Nunc qualitatis rationem expone; & primum dic, quid sit inter qualitatem & quale? *A.* Qualitatem namque dicimus, dulcedinem, austeritatem, albediem, nigredinem. Quale vero intelligitur, quoties album aliquid dicimus, dulce vel austerum. *K.* Videtur enim, qualitatem magnam habere communionem cum ceteris Categoriis. *A.* Incurrit namque in ceteras omnes, & ideo difficilior est; ut puta *in Usia* invenitur, cum dicimus, homo Grammaticus. *In quanto:* Alba & nigra Episania*. *In ad aliquid:* Prudens pater; optimus filius. *In facere:* dure saltat. *In pati:* fert fortiter vulnera. *In loco:* obscurus locus. *In tempore:* Calidus mensis aut frigidus. *In jacere:* pronus aut supinus jacet. *In habere:* decenter armatus.

* al. mensura

K. Quot habet hæc Categoria species? *A.* Quatuor, quas Aristoteles genera vocat. Primum genus est habitus & affectio: secundum potentia naturalis. Tertium passivæ qualitates sive passiones. Quartum formæ ac figuræ. *K.* Habitus vel affectio quid est? *A.* Habitus est, quod animus longo habet tempore; ut virtus & disciplina. Affectio est mutabilis mentis impulsio; ut repentina cupiditas vel iracundia. *K.* Quid est inter virtutem & disciplinam? *A.* Hoc profecto, quod disciplina in ea parte animæ, quæ rationabilis dicitur, tantummodo versatur. Virtus vero omnes animæ partes amplectitur, omnemque* animam suo imperio gubernat & regit; ut & iracundiam domet, & cupiditates amo-

* al. totamque

amoveat, quod disciplina haud facere potest. *K.* Quot sunt partes animæ? *A.* Tres. Rationabilis, irascibilis, concupiscibilis. Sed hæc alias. Nunc cæptum iter pergamus*.

* al. carpam

K. Potentia naturalis quid est? *A.* Quoties quis videtur vel posse vel non posse se aliquid facere per naturam, ut v. g. visis corporibus puerorum, dicamus eos in futuro vel cursores vel pugillatores* fore; non quod adhuc hac arte teneantur, sed videntur per naturalem potentiam eam posse habere. Similiter de sanitate & infirmitate ex corporis qualitate sæpe solent Medici prædicere.

* al. pugiles

K. Passivæ qualitates vel passiones quæ sunt? *A.* Passivæ autem qualitates sunt aut albedo aut nigredo & eorum media, rubor & pallor. Hæc enim non nisi vel animæ vel corporis passione nascuntur. Ut enim nigrescat aliquid, corporis passio est; ut pallescat vel rubescat, animæ, quæ cum turpitudinis verecundiam ferre nequiverit, quasi ad defensionem sui, copiam sanguinis in exteriores partes corporis fundit; eoque fit, ut pudore nimio rubescamus. Pallor quoque simili animæ passione consistit, cum perculsa* metu nimio ad cordis ulteriora confugit, eam sanguis insequitur, [adeo], ut desertum sanguine, quod est in conspectu corpus albescat. Hæ igitur qualitates, si diu perseverant [in corpore], passivæ qualitates dicendæ sunt; si vero ad breve tempus extiterint ita, ut cito discedant, passiones eas potius nominamus.

* al. perculsi

K. Nunc quartam edissere speciem; & primo quid sit inter formas & figuras explana*. *A.* Figuræ inanimalibus* tribuuntur, ut puta, trigonus vel tetragonus. Formæ autem animalibus, in quibus formosos aliquos vel deformes* asserimus. In eodem quoque qualitatis genere curvitas & rectitudo: asperitas & lenitudo: raritas & densitas inveniuntur.

* al. dicito
* al. animalibus. *mendose*
* al. formosa aliqua vel deformia

K. Si qualitas contrarietatem recipit? *A.* Quædam recipit & quædam non recipit. Quis enim dubitat saluti* contrarium esse languorem, justitiæ justitiam, Malo bonum? Econtra vero fusco vel pallido; triangulo vel tetrangulo, vel tetragono contrarium nihil est. *K.* Si magis ac minus recipit? *A.* Recipit omnino, sed non omnis. Nam magis album vel magis nigrum dicere possumus; sed magis trigonum, vel magis tetragonum* dici non potest.

* Edit. salvo
* MSs. vel minus trigonum

K. Si etiam hæ quatuor prædictæ Categoriæ proprium aliquid per se singulæ habeant, velim exponas. *A.* Habent. Nam *Usiæ* proprium est, ut sit singularis atque una numero, & contraria in se suscipiat, ut puta, homo singularis *Usia* est atque unius numeri & susceptibilis contrarietatis. Itaque modo sanitatem modo ægritudinem suscipere potest. *Quantitati* vero proprium est, ut ejus omnia paria vel imparia dicantur; ut, iste homo illi homini par vel impar est magnitudine. *Ad aliquid* vero proprietatem habet, ut in se convertantur, sicuti est servus domini & dominus servi. *Qualitatis* vero singulare est, ut cuncta ejus secundum qualitatem similia aut dissimilia nominentur, ut dulce omni dulci, albo album, calido calidum aut simile aut dissimile nuncupatur.

CAPUT VII.

DE FACERE ET PATI.

K. Superest ut de facere & pati, in quibus maxime verborum ratio constat, quia pariter esse necesse est, pariter respondeas. *A.* Hæc duo ex qualitatis fonte videntur descendere. Id namque, quod calidum facit, calidum sit necesse est. Calidum vero *quale** esse cognoscimus. Similiter quod calidum fit, a passione qualitatis accipit calorem; & qui docet, cum docet Doctor est, & discipulum facit: uterque* autem sive Doctor sive Discipulus *qualis* est: & cetera his similia.

* Edit. quod
* Ed. utrumque

K. Num in his Categoriis contraria inveniuntur? *A.* Solent enim genere esse similia; contraria qualitate. Etenim calidum, quod frigido præstat calorem sui*, sub eodem genere est. Similiter quod dulce est, dulce non facit nisi id, quod dulce non fuerit. Nam si id, quod patitur, dulce fuerit per naturam sui, alterius

* al. quod frigido obstat caloris vi

alterius dulcedinem, quam* recipiat, non habet. Necesse est ergo dulce non esse id, quod patitur, ut dulcedinem recipiat alienam: & contraria sunt in qualitate dulce & amarum.

*MSs. quo recipiat

K. Quid est, quod dixisti, genere esse similia? *A.* Ignis non potest a melle accipere dulcedinem; aqua vero potest; quia quamdam similitudinem habent in genere. *K.* An magis an minus admittunt? *A.* Etiam. Possumus enim dicere, magis vel minus docet Magister; & magis vel minus doctus est discipulus.

CAPUT VIII.

DE JACERE.

K. Quid de *Jacere* habemus intelligere? *A.* Quid aliud, nisi situm & positionem corporis, si jaceat, stet, vel sedeat quislibet? Necesse est enim, omne corpus, quod sex* partibus, ut prædiximus, includitur, in quolibet esse loco & quolibet modo in loco esse; ut aut per longitudinem extendatur; aut per latitudinem diffundatur; ut per altitudinem erigatur. Et hæc omnia ad situm pertinent corporis, situs vero ipse localis* esse necesse est.

*Edit. in
*f. situm... localem

CAPUT IX.

DE UBI ET QUANDO.

K. Quid habes de *Ubi* & *Quando* dicere? *A.* Quid aliud, nisi quod *Ubi* in loco & *Quando* in tempore significant? Nam omne corpus necesse est locum aliquem, in quolibet tempore occupare. Ut, Romæ in Senatu fui, ante horam tertiam, post Martium mensem. Hæc in loco & tempore esse debent; non locus & tempus.

CAPUT X.

DE HABERE.

K. Restat, ut de *habere* incipias dicere, & quot modis habere dicamur aliquid? *A.* Octo habendi sunt species. Prima est, quoties animo aliquid habemus; ut justitiam, disciplinas, virtutes vel vitia. Secunda, quoties in corpore habere aliquid dicimur, ut albedinem, nigredinem, varietatem vel cetera, quæ per qualitatem corpori insunt*. Tertia de quantitate descendit, quoties quatuor vel quinque pedum habere dicimur* longitudinem. Quarta, cum non in toto corpore, sed in parte corporis aliquid habere firmamur, ut, digito annulum, in pede calceos vel coturnos. Quinta species est, cum non in corpore, sed circa corpus habere aliquid dicimur, ut vestis atque indumenta omnia. Sexta, quoties ipsas corporis partes habere narramur, ut manus, pedes, caput, aut reliqua, quæ sunt in compage membrorum. Septimus vero locus est*, quoties far vel vinum vas aliquod habere dicitur. Octavus habendi gradus* est, qui possessionem nostram vel dominium videtur ostendere, cum ædes vel rus quis habere dicitur.

*Edit. insidunt
*al. quid habere dicitur
*al. septima in locum pertinet
*al. octava ... species

K. Nunquid non licet nobis dicere, mulierem habere maritum; vel vir uxorem habet, pater filium, & filius genitorem? *A.* Sane ita dici* Doctores respuunt, atque improprie proferri* confirmant. Propterea, quod asserunt non haberi posse, quod habet habentem; sed rectius dici autumant; esse mulieri virum, vel uxorem viro esse, patrem filio esse, famulis dominum esse; siquidem verbi hujus vim in hoc esse contendunt, ut significare non possit, & habere aliquem, & haberi.

*al. dicere
*Edit. conferre

K. Ex his omnibus decem Prædicamentis unam mihi conjunge orationem. *A.* Plena* enim oratio de his ita conjungi potest: Augustinus magnus orator, filius illius, stans, in templo, hodie infolatur*, disputando fatigatur. Augustinus *Usia* est; magnus, *Quantitas*, Orator, *Qualitas*; filius illius, *ad aliquid*; stans, *situs*; in templo, *locus*; hodie, *tempus*; infolatus, *habitus*; disputando, *agere*; fatigatur, *pati*.

*al. perfecta
*MSs. infulatus

K.

K. Et eſt prima *Uſia* his novem accidentibus ſubjacens? *A.* Nam neceſſe eſt, magnitudinem vel qualitatem in quolibet corpore inveniri; & patrem & filium inter duas *Uſias* verſari; ſimiliter & in loco & in tempore eſſe cujuslibet corporis eſt; veſtiri vero & ſtare; & aliquid agere vel pati quis non agnoſcit in quolibet corpore eſſe conſideranda? Et hæc accidentia non niſi in qualibet ſubjecta ſubſtantia inveniuntur.

CAPUT XI.

DE CONTRARIIS VEL OPPOSITIS*.

K. Dum ſæpius in noſtra diſputatione de contrariis introduxiſti*, contrariorum vel oppoſitorum velim rationem exponas. *A.* Contrariorum vero genera quatuor ſunt, quæ Ariſtoteles *Anticimena**, id eſt, oppoſita vocat. Primum genus eſt, quod diverſum vocatur, ut ſapientia, ſtultitia: quod genus in tres dividitur ſpecies. Nam ſunt quædam ex eis*, quæ medium habent, ut candidum & nigrum medium habent colorem pallidum & fuſcum. Sunt quædam, quæ ſine medio ſunt, ut ſalus, ægritudo: horum nihil medium eſt, quia neceſſe eſt unum e duobus ineſſe corpori. Et ſunt quædam, quæ medium habent, ſed ſine nomine eſt medietas eorum, niſi huic, oppoſitorum negatione, formetur nomen; ut juſtum & injuſtum habent quiddam medium, ut eſt ſputa ſcreare, aures purgare, quæ vocabulum non habent, niſi dicamus, nec juſtum, nec injuſtum.

* *Edit.* vel officiis. *mendoſe.*
* *al.* mentionem feciſti
* ἀντικείμενα
* *MSs.* ſunt quædam ejus

Secundum genus contrarietatis eſt relativorum, quæ ita ſibi opponuntur, ut ad ſe conferantur, ſicut duplum & ſimplum, magis & minus. Et hoc ſolum genus oppoſitorum conferatur.

Tertium genus eſt, quæ per habitum & privationem fiunt; in his namque obſervari oportet, ut ſint utraque in eodem negotio, in eodem loco, in opportuno tempore. In eodem negotio ſunt cæcitas & viſus; in videndo enim & non videndo conſiſtunt. Hæc in eodem loco ſunt; utrique namque, cæcitati & viſioni, in oculis locus [eſt]. In tempore congruo, ut calvum non dicere, niſi ſi eo tempore, quo capillos habere debuerat, non habeat: capillos vero habere, vel non habere ſibi oppoſitum eſt.

Quartum vero genus contrarietatis ex adfirmatione & negatione; ut Homerus diſputat; Homerus non diſputat. Macharius currit; Macharius non currit; quod genus apud Dialecticos, omnes quæſtiones pene generare ſolet.

K. Si aliquando mala malis opponuntur? *A.* Etiam ſecundum Philoſophos, qui virtutes ſemper medias eſſe dixerunt, & ex utraque parte habere vitia. Et hoc reor Apoſtolum ſignificaſſe, dum dicit: Via regia nobis gradiendum, neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram declinandum: ut plus juſtum, & minus juſtum. *K.* Quomodo plus juſtum? *A.* Plus juſtum* eſt ſeveritas; minus juſto adulatio. Inter quæ duo mala mediam juſtitiam locaverunt. Similiter inter verſutiam, hebetudinemque, Prudentiam poſuerunt. Inter libidinem inſenſibilitatemque temperantia conſtituta eſt. Inter timiditatem & audaciam fortitudo regnat.

* II. Cor. VI.
* *MSs.* juſto

K. Quot modis *prius* dicimus? *A.* Quinque modis aliud* altero prius dicitur. Primus eſt, cum aliquem dicimus *tempore* priorem, id eſt, ſeniorem. Secundus modus eſt *numero*, dum dicimus, unum eſſe prius quam duo, quia duo ex uno naſcuntur, non unum ex duobus; & uno pereunte duo eſſe non poſſunt; duobus autem pereuntibus, unum tamen permanet. Tertius modus eſt *Ordinis*, ut in diſciplinis prius eſt ſingularium* diſcere formas, & nomina literarum; dehinc ſyllabarum conjunctiones cognoſcere; tunc verborum ſumere notitiam; poſtremus nobis eſt orationis* uſus adſumendus, propter quem cuncta quaſi præcurrentia membra prius diſcimus. Quartus modus eſt, dum feliciores & meliores, priores vulgus adſolet dicere. Quintum genus eſt, quando illud prius eſt, quod ex* ſe* alterum facit, ut exempli gratia, ſi homo eſt, recte eum dicimus animal rationale, mortale, riſus capax. Sed hoc genus prioris, in ſe converti poteſt. *K.* Quomodo? *A.* Nam quidquid homo eſt, ani-

* *Edit.* alius
* *MSs.* ſingulorum
* *Edit.* rationis
* *MSs.* eſſe

animal eſt mortale, rationale, riſus capax: Item, quidquid animal eſt mortale, rationale, riſus capax, hominem eſſe neceſſe eſt. Sed tamen hominem neceſſe eſt prius eſſe; & ſic tandem iſta definitio vel converſio vera eſſe poterit.

K. Modos quoque, quibus aliquid ſimul eſſe dicamus, voluiſſem audire. *A.* Tribus modis aliquid ſimul eſſe dicimus, aut tempore, aut natura, aut genere. *K.* Da exempla. *A. Tempore;* ut duos homines uno tempore ſimul eſſe dicimus, v. g. ALBINUS & HOMERUS. *Natura*, ut ſimplum & duplum. *Genere*, ut animalia, quæ ſpecie diſcernuntur; aliud pedeſtre, aliud volatile, aliud aquatile, quibus omnibus æqualiter animal genus eſt. *K.* Quot modis fit differentia? *A.* Materia, aut opere, aut in utroque. *K.* Pone exemplum. *A. Materia;* ſi ſint annuli ſimiles duo, unus aureus, alter argenteus. *Opere;* ſi ex auro diſſimiles annuli fabricentur. *Utroque* ut ſi annulus ſit aureus, & ſtilus argenteus.

CAPUT XII.

DE ARGUMENTIS.

K. Argumentorum rationem diverſitatemque voluiſſem, ut enotares* mihi. Et primum, ut dicas, quid ſit argumentum, flagito. *A.* Argumentum eſt rei dubiæ affirmatio. Et conſtat ex annuntiatione*. *K.* Annuntiatio quid eſt? *A.* Oratio verum aut falſum ſignificans, in Nominativo caſu cum* eſt & non eſt; ut: homo eſt, homo non eſt.

* *MSs.* enucleares
* *f.* enuntiatione
* h. e. addito

K. Quid in aliis caſibus? *A.* Nihil verum ſignificat addito eſt [vel] non eſt, niſi addantur aliæ partes, ut, hominis eſt, ut mortalis ſit & rationalis. Item, homini eſt riſus proprium* accidens. Ita & [in] ceteris caſibus. *K.* Scio cum dico: Homo eſt, vel, homo non eſt, verum eſſe vel falſum. Sed cum dico: Homo vel non homo; *homo* enim nomen eſt; ſed quid ſit *non homo* velim ut dicas. *A. Homo* nomen eſt, ut dicis. *Non homo* infinitum nomen eſt; hominem enim negas, nec tamen, quid ſit, oſtendis.

* *Edit.* proprietas

K. Argumentorum rationes* proſequere, & quomodo proponantur ediſſere. *A.* Aliæ igitur ſunt propoſitiones argumentorum univerſales; aliæ particulares, aliæ ſigulares, aliæ indiffinitæ. *K.* Harum ſingularum exempla profer. *A.* Univerſales ſunt, ut, omnis homo juſtus eſt; vel: omnis homo injuſtus eſt. Particulares, ut, quidam homo juſtus eſt, vel: quidam homo injuſtus eſt. Singulares, ut, Homerus juſtus eſt, vel: Homerus injuſtus. Indiffinitæ, ut, homo juſtus eſt, vel: homo injuſtus eſt.

* *al.* enumerationes

K. Quomodo hæ appellantur propoſitiones argumentorum? *A.* Hæ enim ſunt ſimplices, & appellantur Categoricæ, id eſt, prædicativæ. *K.* Unde dicuntur prædicativæ? *A.* Quia homo ſubſtantia eſt, juſtitia accidens; & prædicatur de homine. *K.* Quid eſt inter hominem & juſtum; nonne ſunt duo nomina, [& duo termini]? *A.* Sunt enim duo nomina & duo termini; & terminus major de termino minori prædicatur. *K.* Quomodo? *A.* Juſtitia enim de homine prædicatur, & homo eſt minor terminus. Non enim de ſolo homine, ſed de Deo & Angelis juſtitia prædicatur; & ideo major terminus juſtitia eſt, quam homo, quia latius patet*; & homo ſubjectus eſt juſtitiæ; & minor terminus ſubjectus dicitur; major, quia* latius vadit, prædicatus terminus dicitur. *K.* Mirum mihi eſt, quomodo accidens major ſit quam ſubſtantia. *A.* Quid enim, candela vel lux, quæ de candela emicat, major vel melior? *K.* Utique lux. *A.* Nonne lux accidens eſt candelæ, & candela ſubſtantia eſt? *K.* Eſt, & agnoſco in eo accidens poſſe eſſe ſubſtantia melius & majus. Sed proſequere cetera.

* *MSs.* vadit
* *MS.* qui

A. Sunt enim aliæ propoſitiones argumentorum hypotheticæ, id eſt, conditionales. *K.* Quomodo conditionales? *A.* Quibus conditio aliqua ſupponitur; & ſunt duplices, hoc modo, ut, omnis homo, ſi bonus eſt, juſtus eſt; ita tandem juſtus eſt homo, ſi bonitatem habet. Item: cœlum, ſi rotundum eſt, volubile eſt; ita tandem [cœlum] volubile eſt, ſi rotundum eſt.

K.

K. An necesse est, ut priora repetam, unum terminum majorem esse, alterum minorem? *A.* Non, quia sæpe accidit æquales esse terminos, ut, homo risibilis est. Nam alia natura risibilis non est, nisi homo; nec latius risibilis vadit*, nisi ad hominem solum.

K. Quomodo discerni possunt, quæ sint æquales vel inæquales? *A.* Quod æquales æqualiter circumverti possunt, hoc modo: quicquid homo est, risibile est; & quicquid risibile est, homo est. Nec sic inæquales circumverti possunt, ut quicquid homo sit, justum sit; vel quicquid justum sit, homo sit.

K. Quomodo quælibet res his argumentis confirmari potest aut destrui? *A.* Hoc modo: Si omni homini recte loqui bonum est, tum Grammatica bona est: Nulli dubium est, quin recte loqui bonum est; utique Grammatica bona est; quia rectiloquium sine Grammatica esse non potest. Item: si rusticitas mala est, utique Grammaticam non legere malum est, quia omnis homo absque Grammatica rusticus est. Item: si omnis sapientia bona est, utique Philosophia bona est, quia Philosophia summa sapientia est. Et hi sunt Syllogismi conditionales.

K. Et qui sunt prædicativi? *A.* Qui simpliciter vadunt*, hoc modo, ut: omne justum honestum; omne honestum bonum; omne igitur justum bonum. Hæc [enim] universalia confirmativa dicuntur; quia universaliter concluditur, omne justum bonum esse. Item: omne justum honestum; nullum honestum turpe; nullum igitur justum turpe. Hic enim ex universali adfirmatione transit ad universalem negationem, & confirmat, nullum justum esse turpe. Item: quoddam justum honestum; omne honestum utile; quoddam igitur justum utile. Hic particulariter adfirmat, quoddam justum utile esse. Item: quoddam justum honestum; nullum honestum turpe; quoddam igitur justum non est turpe. Hic quoque particulariter per negationem adfirmat, quoddam justum non esse turpe. Horum enim Syllogismorum multæ sunt species. Sed hæc* ad præsens sufficiant ad cognoscendum universales & particulares conclusiones in adfirmando & negando.

K. Qualiter Syllogismus confici debet? *A.* Ex tribus sæpissime membris; ita, ut ex duabus primis propositionibus tertia conficiatur conclusio. Ut si quæratur, an castitas utilis sit, dicamus: omnis virtus utilis est; castitas autem virtus est, castitas igitur utilis est. Ex utilitate igitur & virtute quoddam tertium colligitur & necessario concluditur, ut castitas utilis sit.

CAPUT XIII.

DE MODIS DIFFINITIONUM.

K. Modo enim velim, ut diffinitionum modos & divisiones enuclees mihi. Et primum dicito, quid sit diffinitio? *A.* Diffinitio est oratio brevis & lucida ejus rei, de qua quæritur, naturam ab aliis rebus divisam propria significatione concludens. *K.* Quomodo hæc incipere debet [vel] finiri*. *A.* Primum enim hanc per inmensum tendi oportet, incipientem a genere; dehinc paulatim currendo per partes devenire debet ad id, in quo solum est id, quod diffinitum est: ut hi, qui signa formant, primo inmensum sibi deligunt lapidem, dehinc paulatim minuendo & abscindendo superflua ad formandos vultus & membra perveniunt. Sic diffinitio a genere incipiens, depulsa paulatim generalitate verborum ad proprium demonstrandæ rei cubile tendit accedere.

K. Da exemplum. *A.* Homo est substantia animata, rationalis, mortalis, risus capax. A latitudine substantiæ primo hæc incipit diffinitio; quia quicquid naturarum est, substantia dici potest. Deinde dicit hominem substantiam animatam; in eo, quod dicit animatam, secernit eam ab his, quæ animam, id est, vitam non habent. In eo, quod dicit, rationalis, segregat eam ab omnibus rationem non habentibus. In eo, quod dicit, mortalis, dividit* eum ab Angelis, qui non moriuntur. Et sic pervenit ad proprietatem hominis, id est, risus capax, quod solius est hominis.

* *al.* extenditur

* *al.* constant

* *MSs.* hæ

* *Edit.* diffiniri

* *al.* separat

CAPUT XIV.

DE SPECIEBUS DIFFINITIONUM.

K. Quot ſpecies ſunt diffinitionum? *A.* Quindecim. Sed aliæ ex his ad Dialecticos pertinent, aliæ ad Rhetores. *K.* Illas maxime velim audire, quæ magis ad Dialecticos pertinent. *A.* Eſt enim principalis diffinitio, quæ ſubſtantiam cujuslibet naturæ propriæ* demonſtrat, qua maxime Philoſophi utuntur, ut: homo eſt animal rationale, mortale, ſenſus diſciplinæque capax: hæc enim diffinitio per ſpecies & differentias deſcendens venit ad proprium, & deſignat pleniſſime, quid ſit homo.

* MSs. proprie

Item eſt ſpecies diffinitionis, quæ a notitia dicitur, & rem aliquam per actum ſignificat, non per ſubſtantiam, ut: homo eſt quid* rationale conceptione, & exercitatione naturali præeſt animalibus cunctis. Hic enim actum hominis ſignificat non ſubſtantiam. Item in Pſalmis: *Beatus vir, qui in lege Domini meditabitur die ac nocte:* hic enim per actum ſignificatur, quid agat beatus vir.

* MS. quod

Pſal. I. 1. 2.

Item eſt ſpecies diffinitionis, quæ qualitativa dicitur, quæ quamlibet perſonam per qualitatem deſignat, ut, ſi quæratur, qualis ſit homo, reſpondetur: Homo eſt, qui ingenio valet, artibus pollet, inter bonum malumque diſcernit. Item in Pſalmis Propheta oſtendit, qualis ſit Chriſtus, dicendo: *Speciosus forma præ filiis hominum, diffuſa eſt gratia in labiis tuis.*

Pſal. XLIV. 3.

Item diffinitio eſt per differentiam; ut ſi quæratur, quid inter Regem & Tyrannum ſit, adjecta differentia, quid uterque ſit, diffinitur hoc modo: Rex eſt pius & modeſtus: Tyrannus vero impius & immitis. Et in Pſalmo: *Mutuatur peccator & non ſolvit: juſtus autem miſeretur & tribuit.*

Pſalm. XXXVI. 21.

Item fit diffinitio quædam per privantiam*, ut ſi quæratur, quid ſit ſubſtantia, dicatur, quod neque qualitas eſt, neque quantitas, neque aliquod accidens; hoc enim genere diffinitionis & Deus utcunque intelligi poteſt; dum enim, quid ſit Deus, nullo modo comprehendere valeamus, id eſt, naturam ejus, ut eſt, nullus effari poteſt; ſed ex eo, quod non eſt, ſecundum Philoſophos, definiendus eſt; ut, ſi dicamus: Deus neque corpus eſt, neque animal, neque ullum elementum; neque ſenſus noſter, neque intellectus, neque aliquid, quod ex his capi poſſit.

* al. privationem

Item quædam diffinitio eſt per indigentiam pleni in eodem genere: ut, ſi quæratur, quid ſit quadrans; reſpondetur, cui dodrans deeſt, ut ſit aſſis.

Item quædam diffinitio eſt per laudem; ut Dux* eſt animus, [conſilium] & diſciplina civitatis. Et in Pſalmo: *Lex Domini irreprehenſibilis, convertens animas, teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans parvulis.*

* MSs. Lex eſt animi conſilium,

Pſal. XVIII. 8.

Item quædam diffinitio eſt quaſi juxta rationem, id eſt, cum majoris rei nomine* minor res oſtenditur; ut, homo eſt minor mundus; &: edictum eſt lex annua*.

* al. in homine

* al. animi

K. Cui enim parti Dialecticæ Artis hæ diffinitiones maxime jungendæ ſunt? *A.* Topicis.

CAPUT XV.

DE TOPICIS.

K. Quæ ſunt Topica? *A.* Argumentorum ſedes, fontes ſenſuum, origines dictionum. *K.* In quot ſpecies dividuntur Topicorum argumentationes. *A.* Topicorum, id eſt, localium argumentatio triplex eſt, quia ſunt argumenta, aut in ipſo negotio, de quo agitur; aut ex rebus aliis tracta naſcuntur; aut certe extrinſecus adſumuntur.

K. Primam expone ſpeciem. *A.* Tribus modis ab ipſo negotio, ſecundum Dialecticos, ſumuntur argumenta. A toto; a partibus; a fine. *K.* Exemplis confirma. *A.* Totum duobus modis dici ſolet: aut a genere, ut, ſi quæratur, an juſtitia utilis ſit, fiat hujusmodi Syllogiſmus: omnis virtus utilis eſt: juſtitia autem virtus [eſt]: ergo juſtitia utilis eſt. Hic autem a toto, id eſt, a genere, virtute ſcilicet, quæ juſtitiæ genus eſt, comprobatur, juſtitiam utilem eſſe.

Item

Item totum eſt, quod ex multis partibus integrum conſtat; ut, mundi integritas ex multis conficitur partibus, cujus quædam pars homines ſunt. At ſi quæratur, ſi humanæ res divina providentia regantur, fiat hujusmodi Syllogismus: ſi mundus Dei providentia regitur, homines autem pars mundi ſunt; humanæ igitur res divina providentia reguntur. Hic neceſſe eſt intelligi, id parti congruere, quod toti convenit*. Item a partibus argumenta ducuntur*; ut ſi quæſtio ſit, an ſit utilis Medicina, dicatur: ſi depelli morbos ſalutemque ſervari, mederique vulneribus utile eſt, quæ ſunt partes Medicinæ, utilis eſt ergo Medicina. Item a fine, quem quidam notam vocant, fit argumentum; ut, ſi quæratur, an juſtitia bona ſit, fiat Syllogismus talis: ſi beatum eſſe bonum eſt; & juſtitia bona eſt; hic eſt enim juſtitiæ finis, ut qui* ſecundum juſtitiam vivat, ad beatitudinem perveniat; & neceſſe eſt eam rem bonam eſſe, cujus finis bonus eſt.

* *Edit.* toto cvenit
* *Ed t.* di- cuntur
* *MSs.* quis - - - vivat, & ad -

K. Illa argumenta, quæ aliunde attrahuntur, quot ſpecies habent? *A.* Tredecim. Alia a conjugatis fiunt; alia a genere; alia a ſpecie; alia a ſimilitudine; alia a differentia; alia a contrariis; alia a conſequente; alia ab antecedentibus; alia ab adjunctis; alia a repugnantibus; alia a cauſis; alia ab effectis; alia a comparatione. *K.* Hoc quoque exemplis lucidius aperi. *A.* Faciam.

A CONJUGATIS.

Primum a conjugatis ducitur argumentum hoc modo, cum ex conjugatione, id eſt, derivatione nominis vel verbi fiat conjectura; ut, ſi ſcripſit, ſcriptor eſt: ſi compaſcuus ager eſt, jus eſt compaſcere; compaſcuus enim & compaſcere inter ſe juncta ſunt. Et *Terrentius:* Homo ſum, humani a me nihil alienum æſtimo. Et *Cicero:* Verrem dixit everriſſe* provinciam.

* *MS.* evertiſſe

A GENERE.

A genere argumentum eſt, quando a re generali ad ſpeciem aliquam deſcenditur; ut, mulierum genus avarum eſt; nam Euripila* auro vitam viri vendidit. Et item: ſi libidinoſus; & adulter: ſi avarus; & fur.

Virgil. VI. Æn 445.
* *MSs.* Erypila. *al.* Eriphyle . . . prodidit.

A SPECIE.

A ſpecie; ut cum probare crudelem volumus, quædam ab eo crudeliter facta doceamus. Item illud *Virgilii:*

An non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor*
Ledeamque Helenam Trojanas vexit ad urbes?

Virgil. VII. Æn. 363.
* *al.* At

Nam Phrygius paſtor ſpecies eſt; & ſi iſtud ille unus fecit; & illi* hoc Trojani generaliter facere poſſunt. Species enim ſemper ſubeſt generi; ut homo ſubeſt animali. Ac ideo genus totum dicitur, ſpecies pars; ut cupiditas genus eſt omnium libidinum. Pars etiam quædam cupiditatis, id eſt ſpecies, avaritia.

* *MSs.* alii

A SIMILITUDINE.

A ſimilitudine argumentum eſt, quando rebus aliquibus ſimilia proferuntur, ut ex eo, quod certum circa rem ſimilem acciderit, id quoque, quod dubium eſt, & in quæſtionem venit, comprobetur. Inſpicitur ſæpe ſimilitudo in contrariis; ut: ſi his, qui imprudentes læſerunt, ignoſci convenit, his, qui neceſſario profuerunt, gratiam habere non oportet. Hic contraria ſunt, prodeſſe & nocere: Similitudo autem animorum eſt, quod neque ille voluit obeſſe, neque hic prodeſſe. Fit & per paria, cum non ex contrariis rebus, ſed ex ſimillimis per naturam probabile colligimus argumentum. Num ut locus in mari ſine portu navibus intutus eſt; ſic animus, qui ſine fide eſt, amicis non poteſt eſſe protuoſus. Fit & in his rebus, quæ ſub eandem rationem cadunt, dum ex unius rei ratione alterius quoque ratio comprobatur; ut puta, qui filium vendidit, iniquam rem fecerit; & qui emit, inique fecerit*.

* *MSs.* fecit.

A DIFFERENTIA.

A Differentia fit* argumentum, quando per differentiam aliquæ res ſeparantur, ut Virgilius:

* *MSs.* eſt

Non Diomedis equos; non currum cernis Achillis.

Virg. X. Æn. 581.

Fit quoque differentia, cum in eodem genere species ab alia specie secernitur, ut Marcus Tullius: Qualis in urbana provincia fuerit Verres, talem in provinciali esse.

A CONTRARIIS.

A contrariis sumitur argumentum, quando res sibimet discrepantes opponuntur; ut Virgilius:

Virgil. IX. Æn. 94.

O Genitrix, quo fata vocas, aut quid petis istis?
Mortaline manu factæ immortale carinæ
Fas habeant; certusque incerta pericula lustret
Æneas?

Jovis* ad Berecynthiam fertur dixisse. Et: si desertor appellandus est, qui hostem vitat ac fugit, is certe, qui non vitavit, nec fugit, sed ultro adpetit* desertor nullo modo dici potest. Et: si honestum est aliquid, turpe non est. Et: si jure factum est aliquid, non potest pro injuria vindicari.

* Jupiter
* MS. adpetiit

A CONSEQUENTE.

A consequente: quando positam rem aliquid inevitabiliter consequitur, ut Virgilius:

Virgil. I. Æn. 531.

Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus; aut raptas ad littora vertere prædas,
Non ea vis animis. Et reliqua.

* al. animo

Et: si mulier peperit, cum viro concubuit; peperit: igitur, consequens fit, necesse est, quia concubuit cum viro.

AB ANTECEDENTIBUS.

Ab antecedentibus argumentum est, quando ex his, quæ prius gesta sunt, consequentia approbantur. Ut Marcus Tullius pro Milone: Cumque ante diem tertium prædixerit Clodius, Milonem periturum; cum ille non dubitaverit aperire, quid esset facturus, vos potestis dubitare quid fecerit? Præcessit enim prædicatio*, & secutum est factum. Et reliqua.

* f. prædictio

AB ADJUNCTIS.

Virg. VIII. Æn. 147.

Ab adjunctis argumenti fides sumitur, cum probabiliter ostenditur, quid fit ex re quaque venturum, ut Virgilius:

- - - Nos si pellant, nihil abfore credant*
Quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant.

* MSs. obfore credunt

Omnis enim res habet aliquid præcedens, aliquid simul, aliquid subsequens: & ideo ex his omnibus argumenta colligimus. In Adjunctis etiam, ut Cicero voluit, maxime quæritur, quid ante rem, quid cum re, quid post rem evenerit; qui locus maxime ad conjecturam pertinet. *Ante rem*, apparatus, colloquia. *In re*, strepitus pedum. *Post rem*, pallor, rubor, & siqua sunt similia.

Locus ab Antecedentibus, & Consequentibus & Repugnantibus in eo differt a conjunctis sive adjunctis, [quod] conjuncta non semper eveniunt; consequentia vero semper. Ea igitur sunt consequentia, quæ rem necessario consequuntur, ut: si dies est, lucet. Item, Antecedentia & Repugnantia; quicquid enim consequitur quamque rem, id cohæret cum re necessario; [& quicquid antecedit, id trahit consequentem necessario]; & quicquid repugnat, ejusmodi est, ut cohærere nunquam possit.

A REPUGNANTIBUS.

A Repugnantibus argumentum est, quando illud, quod objicitur reo, aliqua contrarietate destruitur. Ut Cicero dicit: Is igitur non modo a te periculo liberatus, sed etiam amplissimo honore ditatus arguitur, domi suæ te interficere voluisse. Item: si, qua die cædes ista Romæ facta est, ego Athenis fui, in cæde interesse non potui.

A CAUSIS.

A causis argumentum ducitur, quando ex consuetudine communi res, quæ tractatur, fieri potuisse convincitur. Ut Terentius: *Ego non nihil*1 veritus sum, dudum abs te cavere, ne faceres, quod vulgus servorum sollicitat*2, dolis ut me deluderes.*

Terent. Andr. 3. 4. 3.

*1 MSs. TO *nihil* omittunt. *2 al. solet.

Fit

Fit quoque hoc modo a causa argumentum, dum causam adulterii libidinem esse dicimus; sive parricidii, avaritiam. Sed & tum latius disputandum est de vi causæ, id est, avaritiæ sive libidinis; quatenus si causa turpis videatur, res quoque inhonesta videatur; ut: qui lucri faciendi causa venit in templum, sacrilegus est. Non enim res maleficium facit, sed causa faciendi: nec exitu, sed conatu malefacta existimantur.

AB EFFECTIS.

Ab effectis argumentum est, cum ex his, quæ facta sunt, aliquid adprobatur, ut Virgilius: *Degeneros animos timor ostendit**. Nam timor est causa, ut degener sit animus; quod timoris est effectivum.

Virg. IV. Æn. 13.
* *l.* arguit

Efficientia sunt, quæ vel vi sua aliquid conficiunt, ut ignis incendium: vel sine quibus effici non potest aliqua res, ut naves sine trabibus. Efficientia alia sunt necessaria, alia non. Huic loco efficientium causarum junctus locus est, effectus a causis, id est, eventus; ut enim causa, quid sit effectum, indicat; sic effectus, quæ fuerit causa, demonstrat, ut, fumus ignem. Et ideo Cicero loco causarum efficientiam* posuit, eventum vero loco effectorum; ut si quem* insolentem probaveris, dicas, etiam arrogantem futurum. Ita per* eventum, id est, effectum insolentiæ arrogantiam probas; arrogantiæ vero causam, id est, efficientiam, insolentiam*.

* *Edit.* loco efficientiæ
* *Edit.* siquidem
* *MSs.* τὸ per omitt.
* *al.* arrogantiæ causa est insolentia

A COMPARATIONE.

A comparatione argumentum ducitur, quando per collationem personarum sive causarum sententiæ ratio confirmatur. Et semper augendæ rei studet comparatio; fitque tribus modis; *a majore, a minore, a pari.*

A majore hoc modo; ut Virgilius:

Virg. VII. Æn. 335.

Tu potes unanimes armare in prælia fratres.

Ergo qui in fratribus hoc potes, quanto magis in aliis. Item a majore: si adulterum occidere licet, licet & loris cædere.

A minorum comparatione, ut: si furem nocturnum occidere licet, quid* latronem? Item a minore: si exiguæ pecuniæ causa peccare non dubitabit; quid cum illi majus esset propositum lucrum? Certe non abstinuit*.

* *al.* cur non
* *al.* non abstineret.

A parium comparatione, ut Virgilius:

Tu potes Æneam manibus subducere Grajum:
Nos aliquid contra Rutilos juvisse nefandum est?*

Æn. X. 81. & 84.
* Rutulos contra

Item a pari: si quis neget cædem a se esse factam, eo quod non ipse percusserit; dicitur ei, nihilum interesse, ut auctor quis fuisset cædis, an ipse percusserit, quia ex utroque in eundem exitum scelus venerit.

K. Si evangelicæ similitudines pertinent, an non, ad istas species, ubi dixisti a similitudine vel a contrario argumenta esse ducenda? *A.* Pertinent utique. *K.* Quonam modo? *A.* Quædam enim similitudines a pari dicuntur, quædam a contrario. Quæ vero a paribus, his verbis jungi possunt: *Sicut istud, sic & illud.* Sicut de servo, qui dimissus a Domino suum suffocavit conservum, dici potest: sicut Dominus huic servo nequam non dimittenti conservo suo fecit; sic pater vester cœlestis faciet vobis. Et reliqua.

Matth. XVIII.

Item de fœneratore, qui, cum duobus debitoribus donavit quod debebant, ab eo plus dilectus est, cui plus donavit. Et de homine, qui habebat duos filios, majorem in agro sibi propinquantem; minorem in longuinquo luxuriantem, & innumerabilia hujusmodi. De his enim, quantum similia sunt, ducitur intellectus ejus rei, cui adhibentur, insinuandæ.

Luc. VII. & XV.

Quæ sunt a contrario, his verbis jungi possunt: *Si istud, quanto magis & illud.* Ut ille, qui non propter amicitiam, sed ut tædio careret, jam dormiens excitatur, ut tres panes accomodet amico suo. Si enim ille molestia compulsus dedit, quanto magis Deus, qui suos servos diligens hortatur, ut petamus*, dabit bona petentibus se? Item iniquitatis villicus, qui falsatis chirographis providebat sibi, & laudatus est a domino suo; hoc argumento concludendus* est:

Luc. XI.
* *al.* petant
Luc. XVI.
* *al.* concludendum

est: si laudari potuit ille a domino suo, qui fraudem faciebat; quanto amplius placeant Domino Deo, qui præcepta [&] instituta fideliter agunt*. Sicut etiam de judice iniquitatis, qui interpellabatur a vidua, comparationem duxit ad judicem Deum, cui nulla ex parte judex iniquus conferendus est.

* al. servant

Luc. XVIII.

CAPUT XVI.

DE PERIHERMENIIS.

K. Perihermeniarum subtilitates a te audire desidero, de quibus dictum est, Aristotelem in mente tinxisse calamum, dum eas scriptitabat*. *A.* Subtilitas earum nimia est; sed angustia nostræ disputationis pauca de eis tangere habet; & tantummodo, quo illæ spectent, aperiendum videtur*.

* al. scriptitaret

* al. est

K. Illius nominis interpretationem primum expone. *A.* Perihermeniæ dicuntur, quasi de interpretatione. *K.* Quomodo de interpretatione? *A.* Omnis quippe res, quæ una est, & uno significari sermone poterit, aut per nomen, aut per verbum demonstratur. *K.* Quomodo demonstratur vel hoc, vel illud? *A.* Per nomen substantia omnium rerum significatur, ut, homo. Per verbum actio vel passio cujuslibet rei ostenditur, ut, homo currit; homo uritur. Quæ duæ partes orationis interpretantur totum, quicquid mens conceperit ad eloquendum*.

* MSs. loquendum

K. Quid est, conceperit? *A.* Conceperit, id est, intellexerit; omnis enim elocutio mentis [est] interpres; quia quod mens intelligit, elocutio interpretatur per catafasin vel apofasin.

K. Hæc duo nomina, quæ induxisti, latino ore profer. *A.* Catafasis* est affirmatio; ut, homo currit. Apofasis est negatio; ut, homo non currit.

* κατάφασις ἀπόφασις.

K. Quot species sunt Perihermeniarum? *A.* In septem species prædictus Philosophus* eas dividit, id est, nomen, verbum, orationem, enuntiationem, adfirmationem, negationem, contradictionem. *K.* Num me iterum per Grammaticam ducere disponis? *A.* Dispono, sed excelsiore gradu. Et si interrogas, videbis, quantum distat Dialectica* subtilitas a Grammatica simplicitate.

* al. ipse Aristoteles

* al. Dialecticæ

DEFINITIO NOMINIS.

K. Nomen quid est? *A.* Vox significativa secundum placitum, sine tempore, diffinitum aliquid significans, in Nominativo casu, cum *est* & *non est*, in obliquis casibus nihil, cujus nulla pars est significativa separata. Ut: Socrates. *K.* Lucidius hanc philosophicam diffinitionem explana. *A.* Nomen est *vox significativa*. Nam omne nomen aliquid significat, visibile vel invisibile: substantiale vel accidens. *K.* [Quomodo substantiale, vel accidens]? *A.* Omnis enim natura, quæ est, substantia dici potest; ut, homo. Et omni igitur naturæ, præter Dei solius, aliquid accidit; ut homini in corpore calor, in animo disciplina.

K. Nunquid non Deo accidit bonitas, justitia, & ceteræ virtutes? *A.* Non accidit ei bonitas & justitia; sed* ipse est bonitas & justitia: ita & de aliis virtutibus sentiendum est.

* al. quia

K. Quid est, *secundum placitum*? *A.* Id est, secundum compositionem singularum gentium. Nam res eædem omnibus gentibus sunt; nomina vero diversa, & secundum placitum imponentium composita, ut auri eadem natura est apud Græcos & Latinos; dum illi hoc Kryson nominant, isti aurum. *K.* Quomodo *sine tempore*? *A.* Quia nomen tempus non attrahit, sicut verba faciunt.

K. Quid est: *diffinitum aliquid significat*? *A.* Omne enim nomen in Nominativo casu cum verbo substantiali *sum* aliquid certum significat, in adfirmatione vel negatione; ut, homo sum, homo es, homo est. Arbor non sum, non es, non est. In obliquis vero casibus nihil certum significat, nisi additis aliis partibus ad plenam significationem, ut, hominis istius est liber iste; ut, huic homini da hunc librum; ut, hunc hominem legere fac librum istum; ut, ab hoc homine librum istum didici.

K. Quid est, *cujus nulla pars est significativa separata*? *A.* Nam Socrates trisyllabum nomen est, separatis vero singulis syllabis, nil per se significat, nec *so* nec *cra*, nec *tes*.

K.

K. Num non domus, si dividitur in duas syllabas, id est, *do* & *mus*, significat tamen aliquid? & talia innumera. *A.* Significat enim, sed nihil ad prioris nominis significationem pertinet secundi nominis significatio. Nam *mus* animal est per se; & *do* verbum aliquid actionis significans: sed utrorumque significatio nil ad domum significandam pertinet.

K. Qualiter in compositis nominibus, ut est *Hircocervus*, quod græce *tragelaphus* dicitur; num non ideo hircocervus videtur dici, quia quandam similitudinem habet cervi, quandam hirci? *A.* Forte fieri potest, ut ideo dicatur. Sed si hircocervum nomino, quod animal tunc intelligis me significare; vel hircum vel cervum*? *K.* Nec hircum, nec cervum; sed illud animal, quod eo solet nomine significari. *A.* Et ideo nihil illud nomen separatum significat, quod ad primam naturam pertineat, quam primo significare incipiebat.

* *MSs.* hircorum vel cervorum

DEFINITIO VERBI.

K. Verbum quid est? *A.* Vox significativa secundum placitum, cum tempore diffinitum aliquid significans, & accidens. *K.* Intelligo enim ex prioris diffinitionis interpretatione, quid est vox significativa, & quid secundum placitum. Et forte quid sit *cum tempore* video, quia verbum solet secum tempus attrahere. Sed expone, quid sit, diffinitum aliquid significans & accidens? *A.* Nam omne verbum certam significat actionem &* passionem, ut, video vel videor. Et cuilibet substantiæ illa actio vel passio solet accidere, ut, puta, homini videre vel videri.

* *al.* vel

K. Si omnia [verba] actionem* vel passionem significant, unde aliqua dicuntur neutralia? *A.* Non ideo, quod unam ex his non habeant significationem; sed quia uniformiter semper proferuntur, id est, vel actum solum, ut manduco, curro; vel passionem, ut, vapulo, veneo. Sed hæc alias.

* *MS.* actum

DEFINITIO ORATIONIS.

K. Oratio quid est? *A.* Congrua partium ordinatio, perfectam sententiam demonstrans, cujus partium aliquid separatum significativum est. *K.* Quomodo separatum significativum? *A.* Plena oratio: *Virgilius Æneadas cecinit. Virgilius* igitur & *Æneadas*, & *cecinit* hæc tria separata aliquid per se significant; Virgilius hominem; Æneadas gentem; cecinit [actum].

DEFINITIO ENUNCIATIONIS.

K. Quid est Enunciatio? *A.* Enunciatio est oratio veri vel falsi significativa. *K.* Quomodo veri vel falsi significativa? *A.* Principales sunt species orationis, secundum Dialecticos, quinque; sed hæc sola, id est, enunciativa verum aliquid vel falsum significat; ut, homo est, vel homo non est. Socrates disputat, Socrates non disputat. Horum enim unum verum esse necesse est, id est, aut Socratem disputare, aut Socratem non disputare. Et in hac sola specie Philosophi, qui de veritate rerum vel de falsitate disputaverunt, omnes suas posuerunt controversias.

K. Num & illæ aliæ species quatuor ad Dialecticos non pertinent. *A.* Non pertinent ad Dialecticos, sed ad Grammaticos.

K. Tamen illarum nomina cum exemplis dicito.

INTERROGATIVA.

A. Est enim quædam species orationis interrogativa, ut: *Quo te Mœri pedes? an qua* via ducit in urbem?*

Virg. Eccl. IX. 1.

* *MSs.* & quo

IMPERATIVA.

Est quoque quædam species orationis imperativa. *Vade age, Nate, voca Zephyros & labere pennis.*

Virg. IV. Æn. 223.

DEPRECATIVA.

Est etiam quædam orationis species deprecativa, ut: *Juppiter esto pius, precibus si flecteris ullis.*

Virg. II. Æn. 289.

VOCATIVA.

Est etiam species quædam orationis vocativa, ut: *Huc ades, o Melibæe.* Sed nulla harum specierum aliquid verum vel falsum significare potest; sed sola enunciativa aliquid veritatis vel falsitatis ostendit.

DEFINITIO ADFIRMATIONIS.

K. Adfirmatio quid est? *A.* Adfirmatio est enunciatio alicujus de aliquo, ut, Socrates est; vel alicujus de aliqua re, ut, cœlum volubile est.

ITEM DEFINITIO CONTRADICTIONIS. ET NEGATIONIS.

K. Negatio quid est? *A.* Negatio est alicujus ab aliquo, ut, Socrates non est; vel alicujus de aliqua re; ut, cœlum volubile non est. *K.* Contradictio quid est? *A.* Contradictio est adfirmationis & negationis oppositio, ut: Socrates disputat; Socrates non disputat.

- Philosophia
  - Physica
    - Arithmetica
    - Geometria
    - Musica
    - Astronomia.
  - Ethica
    - Prudentia
    - Justitia
    - Fortitudo
    - Temperantia.
  - Logica
    - Dialectica
    - Rhetorica (a).

(a) *In Cod. MS. Viennensi additur:* De Dialectica ejusque virtutibus Regis Karoli & Albini disputatio finit.

TOMI II. PARTIS IV.
OPUSCULUM QUINTUM
DISPUTATIO
REGALIS ET NOBILISSIMI JUVENIS
PIPPINI
CUM ALBINO SCHOLASTICO.

MONITUM PRÆVIUM.

Cl. Quercetanus Disputationem, quæ sequitur, edidit juxta exemplar impressum Hamburgi Anno MDCXV. In Codice MS. Salisburgensi 900. annorum eadem Disputatio extat media inter Epistolas & Carmina Alcuini, absque tamen auctoris nomine; e quo Lectiones variantes adnotavimus.

PIPPINUS. Quid est litera? *ALBINUS.* Custos historiæ.

P. Quid est verbum? *A.* Proditor animi.

P. Quis generat verbum? *A.* Lingua.

P. Quid est lingua? *A.* Flagellum aeris.

P. Quid est aer? *A.* Custodia vitæ.

P. Quid est vita? *A.* Beatorum lætitia, miserorum mœstitia, expectatio mortis.

P. Quid est mors? *A.* Inevitabilis eventus, incerta peregrinatio, lachrymæ viventium, testamenti firmamentum, latro hominis.

P. Quid est homo? *A.* Mancipium mortis, transiens viator, loci hospes.

P. Cui similis est homo? *A.* Pomo.

P. Quomodo positus est homo? *A.* Ut lucerna in vento.

P. Ubi est positus? *A.* Intra sex parietes.

P. Quos? *A.* Supra, subtus; ante, retro; dextra lævaque.

P. Quot

P. Quot modis variabilis est? A. Sex.
P. Quibus? A. Esurie & saturitate: requie & labore: vigiliis & somno.
P. Quid est somnus? A. Mortis imago.
P. Quid est libertas hominis? A. Innocentia.
P. Quid est caput? A. Culmen corporis.
P. Quid est corpus? A. Domicilium animæ.
P. Quid sunt comæ? A. Vestes capitis.
P. Quid est barba? A. Sexus discretio, honor ætatis.
P. Quid est cerebrum? A. Servator memoriæ.
P. Quid sunt oculi? A. Duces corporis, vasa luminis, animi indices.
P. Quid sunt nares? A. Adductio odorum.
P. Quid sunt aures? A. Collatores sonorum.
P. Quid est frons? A. Imago animi.
P. Quid est os? A. Nutritor corporis.
P. Quid sunt dentes? A. Mola *1 morsorum.
P. Quid sunt labia? A. Valvæ oris.
P. Quid est gula? A. Devorator cibi.
P. Quid manus? A. Operarii corporis.
P. Quid sunt digiti? A. Chordarum plectra.
P. Quid est pulmo? A. Servator aeris.
P. Quid est cor? A. Receptaculum vitæ.
P. Quid est jecur? A. Custodia caloris.
P. Quid est fel? A. Suscitatio iracundiæ.
P. Quid est splenis? A. Risus & lætitiæ capax.
P. Quid est stomachus? A. Ciborum coctor *2.
P. Quid est venter? A. Custos fragilium.
P. Quid sunt ossa? A. Fortitudo corporis.
P. Quid sunt coxæ? A. Epistylia columnarum.
P. Quid sunt crura? A. Columnæ corporis.
P. Quid sunt pedes? A. Mobile fundamentum.
P. Quid est sanguis? A. Humor venarum, vitæ alimentum.
P. Quid sunt venæ? A. Fontes carnis.
P. Quid est cœlum? A. Sphæra volubilis, [culmen immensum].
P. Quid est lux? A. Facies omnium rerum.
P. Quid est dies? A. Incitamentum laboris.
P. Quid est sol? A. Splendor orbis, cœli pulchritudo, naturæ gratia, honor diei, horarum distributor.
P. Quid est luna? A. Oculus noctis, roris larga, præsaga tempestatum.
P. Quid sunt stellæ? A. Pictura culminis, nautarum gubernatores, noctis decor.
P. Quid est pluvia? A. Conceptio terræ, frugum genitrix.
P. Quid est nebula? A. Nox in die, labor oculorum..
P. Quid est ventus? A. Aeris perturbatio, mobilitas aquarum, siccitas terræ.
P. Quid est terra? A. Mater crescentium, nutrix viventium, cellarium vitæ, devoratrix omnium.
P. Quid est mare? A. Audaciæ via *3, limes terræ, divisor regionum, hospitium fluviorum, fons imbrium, refugium in periculis, gratia in voluptatibus.
P. Quid sunt flumina? A. Cursus indeficiens, refectio solis, irrigatio terræ.
P. Quid est aqua? A. Subsidium vitæ, ablutio sordium.
P. Quid est ignis? A. Calor nimius, fotus nascentium, maturitas frugum.
P. Quid est frigus? A. Febricitas membrorum.
P. Quid est gelu? A. Persecutio *4 herbarum, perditio * foliorum, vinculum terræ, fons aquarum.
P. Quid est nix? A. Aqua sicca.
P. Quid est hiems? A. Æstatis exul.
P. Quid est ver? A. Pictor terræ.
P. Quid est æstas? A. Revestio terræ, maturitio frugum.
P. Quid est Autumnus? A. Horreum anni.
P. Quid est annus? A. Quadriga mundi.
P. Quis ducit [eam?] A. Nox & dies, frigus & calor.
P. Quis est auriga ejus? A. Sol & Luna.
P. Quot habet palatia? A. Duodecim.
P. Qui sunt Prætores Palatiorum? A. Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Arcitenens *5, Capricornus, Aquarius, Pisces.
P. Quot dies habitat *6 in unoquoque Palatio? A. Sol xxx [dies & decem semis] horas *7. Luna duos dies & octo horas, & bisse unius horæ.
P. Magister! timeo altum ire. A. Quis te duxit in altum?
P. Curiositas. A. Si times, descendam *8. Sequar quocunque ieris.
P. Si scirem, quid esset navis, præpararem tibi, ut venires ad me. A. Navis est domus erratica, ubilibet hospitium, viator sine vestigiis, vicina *9 arenæ.
P. Quid est arena? A. Murus terræ.
P. Quid est herba? A. Vestis terræ.
P. Quid sunt holera? A. Amici Medicorum, laus coquorum.
P. Quid est, quod amara dulcia facit? A. Fames.
P. Quid est, quod hominem non lassum facit? A. Lucrum.

*1 MS. Molæ. *2 MS. coquator. *3 MS. audacia vitæ. *4 MS. persecutor - - - perditor. *5 MS. Sagittarius. *6 MS. habitant. *7 Vid. Epist. Alcuini LXVIII. pag. 93. *8 MS. descendamus. *9 MS. vicinus.

P. Quid eſt vigilanti ſomnus? *A.* Spes.
P. Quid eſt ſpes? *A.* Refrigerium laboris, [dubius eventus].
P. Quid eſt amicitia? *A.* Æqualitas amicorum * 1.
P. Quid eſt fides? *A.* Ignotæ rei & mirandæ certitudo.
P. Quid eſt mirum? *A.* Nuper vidi hominem ſtantem, mortuum ambulantem * 2, qui nunquam fuit.
P. Quomodo poteſt eſſe, pande mihi. *A.* Imago in aqua.
P. Cur hoc non intellexi per me, dum toties vidi [hunc ipſum hominem]? *A.* Quia bonæ indolis es juvenis & naturalis ingenii, proponam tibi quædam alia mira; tenta, ſi per teipſum poſſis conjicere illa.
P. Faciam * 3; tamen ita, ſi ſecus, quam eſt, dicam, corrigas me. *A.* Faciam, ut vis. Quidam ignotus mecum ſine lingua & voce locutus eſt, qui nunquam ante fuit, nec poſtea erit; & quem non audiebam, nec novi.
P. Somnium te [forte] fatigavit Magiſter? *A.* Etiam Fili. Audi & aliud: Vidi mortuos generare vivum, & aura vivi conſumpti ſunt mortui.
P. De fricatione arborum ignis natus eſt, conſumens [arbores]. *A.* Verum eſt. Audivi mortuos multa loquentes.
P. Nunquam bene, niſi ſuſpendantur in aere. *A.* Vere. Vidi ignem inextinctum pauſare in aqua.
P. Silicem [in aqua ſignificare vis, reor]. *A.* Ut reris, ſic eſt. Vidi mortuum ſedentem ſuper vivum, & in riſu mortui mortuus eſt vivus * 4.
P. Hoc coci * 5 noſtri norunt. *A.* [Norunt]. Sed pone digitum ſuper os, ne pueri hoc audiant, quid ſit. Fui in venatione cum aliis, in qua ſi quid cepimus, nihil nobiscum portavimus; quem non potuimus capere, domum portavimus nobiscum.
P. Ruſticorum eſt hæc venatio. *A.* Eſt. Vidi quendam natum, antequam eſſet conceptus.
P. Vidiſti & forte manducaſti. *A.* Manducavi. Quid * 6 eſt, qui non eſt, & nomen habet & reſponſum dat ſonanti?
P. Biblos in ſilva * 7 interroga. *A.* Vidi hoſpitem currentem cum domo ſua; & ille tacebat, & domus ſonabat.
P. Para mihi rete, & pandam tibi. *A.* Quis eſt, quem * 8 videre non potes *, niſi clauſis oculis?
P. Qui ſtertit, tibi oſtendit illum. *A.* Vidi hominem octo in manu tenentem, & de octonis [ſubito] rapuit ſeptem, & remanſerunt ſex.
P. Pueri in ſcholis hoc ſciunt. *A.* Quis eſt, cui, ſi caput abſtuleris, altior ſurgit?
P. Vide * 9 ad lectum tuum & ibi invenies. *A.* Tres fuere; unus nusquam * 10 natus & ſemel mortuus. [Alter ſemel natus, nunquam mortuus]. Tertius ſemel natus & bis mortuus (a).
P. Primus æquivocus terræ * 11; Secundus Deo meo; Tertius homini pauperi. *A.* Dic tamen primas literas [nominum].
P. I. V. * 12 XXX. *A.* Vidi feminam volantem roſtrum habentem ferreum, & corpus ligneum & caudam pennatam, mortem portantem.
P. Socia militum. *A.* Quid eſt miles?
P. Murus Imperii, timor hoſtium, glorioſum ſervitium. *A.* Quid eſt quod eſt & non eſt?
P. Nihil. *A.* Quomodo poteſt eſſe & non eſt * 13?
P. Nomine eſt, & re non eſt. *A.* Quid * 14 eſt tacitus nuncius?
P. Quem manu teneo. *A.* Quid tenes manu?
P. Epiſtolam meam * 15. *A.* Lege feliciter Fili!

* 1 *MS.* animorum. * 2 *MS.* molientem ambulantem. * 3 *MS.* faciemus. * 4 *MS.* moritur vivus. * 5 *MS.* coqui. * 6 *MS.* Quis. * 7 *MS.* Bilos in ſilvis. * 8 qui - - - poteſt. * 9 *MS.* Vade. * 10 *MS.* nunquam. * 11 *MS.* meæ. * 12 *MS.* IIII. * 13 *MS.* eſſe. * 14 *MS.* Quis. * 15 *MS.* tuam.

(a) Confer Sympoſii Ænigma 94. & Bonav. Vulcanii pag. 294.

TOMI II.

TOMI II. PARTIS IV.
OPUSCULUM SEXTUM.
DE
CURSU ET SALTU LUNÆ AC BISSEXTO.
MONITUM PRÆVIUM.

Cl. Quercetanus inter Alcuini Epistolas sub numeris XXV & XXVI. duas cartas retulit, quas, cum nihil haberent formæ Epistolaris, inde eximere & in hunc locum transferre, atque illis libellis adjungere placuit, qui similis essent argumenti, nimirum Astronomici. De hisce cartis Alcuinus intelligendus videtur in Epistola LXX. ad Carolum ita scribens: *Signorum vero partitiones per horas; & quomodo convenirent novem horæ Lunares quinque diebus solaribus memini me in alia vobis dirigere epistola.*

Scripsit vero Alcuinus ad eundem sapientissimum Regem plura, quibus scientiam Astronomicam pro modulo sui temporis illustrare conatus est, quæ plurimam partem, prout jam superius* notavimus, temporum hominumque lapsu perierunt. Hanc tamen jacturam evaserunt bini libelli de Saltu Lunæ & de Bissexto, qui cum cartula Calculationis de invenienda Luna Paschali etiamnum supersunt atque custodiuntur in Bibliotheca Vaticana, quos inde accepi a Viro Eruditissimo, quem jam alibi laudavi, D. Petro Francisco Fogginio ejusdem Bibliothecæ ditissimæ solertissimo Custode. Extant hi libelli ibidem inter MSs. Reg. Suec. sub N. 226. fol. 18. & in Cod. MS. Palatino N. 1449. fol. 11. a tergo. Neque vero ullatenus dubito, libellos eosdem vere ad Alcuinum pertinere, cum quod illi tribuantur in illis codicibus perantiquis; tum, quod ipse Alcuinus illos tanquam sui laboris partus indigitare videatur in Epistolis LXVII & LXXXIV. In priori ita loquitur: *Ut ad inquisita cartulæ vestræ respondeam .... pauca de ratione multiplici saltus subjicere curabo. Primum ponam, quod in Doctorum didici libris. Secundo quod ratione suadente investigare valui. Tertio quod ex Mathematica quondam audita meminisse potui disciplina.* Et paulo inferius: *Has vero Lunaris Saltus supputationes aliquas [quas] in alterius cartulæ [paginis] distincte notavi, ut prædixi, ex lectione paternorum sensuum scripsi; alias ex rationis conjectura investigavi; alias ex Mathematicorum variis supputationibus collegi.*

* Pag. 264.

De Bissexto pariter *paucis olim se ratiunculis* tractare cæpisse Alcuinus testatur in Epist. LXXXIV. pag. 124. ubi etiam profitetur, se ab illo sapientissimo Rege *explorandas* accepisse *cartulas calculationis lunaris vel bissextilis præparationis, in quibus inveni,* inquit, *rationes diligentissime exquisitas, acutissime inventas, nobilissime prolatas: & quod mea olim devotio de Bissexto paucis inchoavit ratiunculis, vestra sagacissima indagatio copiose complevit.* Paucas hasce ratiunculas in tractatu, quem hic ex MS. Vaticano & ad fidem illius edimus, contineri eo minus dubitamus, quod a stylo Alcuini nihil abludat, & cum methodo computandi, quo in aliis usus est, apprime conveniat.

Haud displicebunt, reor, erudito Lectori, quæ quidam Sodalium nostrorum in ambas commentatiunculas Alcuini de Saltu Lunæ & Bissexto observavit, & pro utriusque illustratione & correctione adjecit: " Attentus Lector, inquit, id generatim advertet, omnes Alcuini de Saltu Lunæ calculationes ad hoc tale problema reduci posse, quomodo nempe dato incremento lunari diurno, vel menstruo, vel annuo, calculo erui possit dies integra, quæ saltus dicitur, elapso scilicet cyclo decennovenali. Vel vicissim. Id autem Alcuinus in diversis hypothesibus resolvit, nunc incrementum menstruum ponendo 4 mom. & $\frac{1}{18}$ ac $\frac{1}{564}$ id est, atomi, nunc 4 mom. & 48 atom. &c. &c. modo incrementa supponendo in temporis, modo in eccliptica partibus data. Hoc vero vel calculi variandi gratia, vel, quod magis arridet, docendi causa fecisse censendus est. Ut enim eum in schola Palatii Astronomiam docuisse certum est, ita & pro diversa discipulorum capacitate diversas inire vias coactus erat.

Non minori perspicuitate de Bissexto agit, ac problema, prout ibidem ab Alcuino proponitur, captu facillimum est. Duriores vero calculorum spinas Davidi suo hac in materie reservavit, ut videre est in *Epist. LXVIII. pag.* 92. *Tom. I. nov. Edit.* quo cum & alias sæpius fuliginosas Mathematicorum coquinas intravit, ut ipse scribit *Tom. cit. Epist. LXVII. pag.* 91.* Quamquam in priore tractatu de Bissexto non tam calculos, quam multorum de hac re opiniones pertractet, quarum multæ, ut legantur, dignissimæ sunt. Manuscripta hæc corrupta quidem sunt, ac scribarum oscitantia erroribus oppleta, at hoc ipsum est, de quo Alcuinus vivus jam conquestus est in Epistola ad Carolum *LXIX. pag.* 98.

* & colligi potest ex Epistolis in proœmio citatis.

Ceterum etsi paucos habeamus sub nomine Alcuini calculos, plurimos tamen jam editos esse, tecto nomine, vix non suspicor*. Certe ii tres tractatus, quos Bridefertus Bedæ scholiastes capiti XLmo de temp. rat. annexuit, & scribendi stylo & calculandi methodo Alcuinum sapiunt.

* idque inter Opera, Ven. Bedæ.

sapiunt. Simili fere suspicione quis duci posset, si ea, quæ in Glossa apud V. Bedam sunt Tom. II. pag. 83 contulerit cum iis, quæ Alcuinus ad Carolum Epist. 68, & ea quæ apud Bed. Tom. cit. pag. 89. cum iis, quæ Alcuinus de ratione Lunæ, & multa alia.„

Demum in alio quodam Codice MS. Vaticano sub Num. 1449 Albino Magistro tribuitur *Calculatio, quomodo reperiri possit, quo die mensis vel quota feria XIV Luna Paschæ occurrat per decem & novem annos.* Scripta est prout versus in fine additi testantur, ad quemdam Comitem, cujus dignitatis plures Alcuinus amicos habuit, atque sæpius epistolis honoravit. Extat quidem eadem Calculatio in Operibus Ven. Bedæ Tom. I. pag. 195 Edit. Basileensis Anni MDLXIII. insertum libello de argumentis Lunæ; & iterum Tom. II. pag. 345 assuta Epistolæ ad Wicrhedam Presbyterum de Æquinoctio juxta Anatholium. Verum hanc Appendicem illius epistolæ spuriam esse, atque a melioribus Codd. MSs. abesse agnoscunt ac testantur critici acutissimi Mabillonius, Franc. Chiffletius, Pagius, D. Ceillier & alii. Libellum vero de argumentis lunæ ad Ven. Bedam pertinere merito dubitatur, cum in catalogo, quem de suis operibus Vir sanctus circa finem vitæ confecit, non recenseatur. Igitur ex fide Cod. MS. hanc calculationem Alcuino nostro potius, quam Ven. Bedæ attribuimus, utpote scriptam anno DCCLXXVII. ut in contextu legitur, quando nimirum Ven. Beda diu vivere desiit.

Et ita demum finem capiunt B. Flacci Alcuini Opuscula genuina, quæ reperire potuimus, omnia, quæ partim a V. Cl. Andrea Quercetano primum collecta; & partim post illum ab aliis viris doctis detecta & vulgata, partim vero a nobis ex celeberrimis Italiæ, Galliæ, Germaniæ & Angliæ Bibliothecis comparata fuerunt.

Ratio de Luna xv.

Epist. Edit. Quercet. XXV.

Mensis Lunæ periodicus.

LUna, verbi gratia, xv Kal. April. hora noctis prima intrat in *Arietem*. xiiii Kal. manet in Ariete, & vi horis xiii Kalendarum, & bisse, hoc est, duabus partibus. vi^ta hora noctis ejusdem xiii egreditur de Ariete, & sunt horæ liiii & bisse unius horæ, quod mansit in Ariete. Quo numero horarum semper utere per singula signa. Deinde intrat tertia parte horæ septimæ noctis in *Taurum*, hoc est, xiii Kal. April. Computa inde liiii horas Tauro cum bisse suo; remanent ejusdem noctis, qua intravit in Taurum, trien & v horæ, & xii horæ sequentis diei. Junge his xxiiii horas xii Kal. April. quod sunt xli, & adde his ex xi Kalendarum horas xii noctis, & primam horam diei sequentis, & trien aliud secundæ horæ diei, ut habeat Taurus bisse suum plenum ex trien, quo intravit Luna, & ex eo, quo exivit de Tauro. Et intrat hora secunda diei, inchoante bisse illius horæ in *Geminos*, & remanent ibi xii * horæ diei xi Kalendarum. Adde his xxiiii horas de x Kalendarum, & sunt horæ xxxiiii. Junge his de nono Kalendarum xx horas, ut possis pervenire ad liiii horas. Et perveniaes * usque ad octavam plenam ipsius diei, quando exit de Geminis. Et habent hæc tria signa clxiii * horas, & alias duas, quæ ex bisse trium signorum adgregatæ sunt. Et fiunt horæ trium signorum cliiii *.

* f. X. scilicet numero rotundo

* f. pervenies

* f. CLXII.

* f. CLXIIII.

Die nono Kalendarum hora xxi^ma intrat in *Cancrum*, & habebis ipsius diei iiii horas. Has junge ad octavas & vii Kalendas, & habebis horas lii. His adde ex nocte vi Kalendarum duas horas ex principio noctis, & bisse iii^tiæ horæ: & per hos ix dies Luna percurrit iiii signa, additis duabus horis & bisse iii^tiæ horæ ex die decimo. Et intrat in *Leonem* iii^tia parte iii^tiæ horæ noctis vi Kalendarum Aprilium, & habebis ipsius diei xxi horam *. Adde his xxiiii ex v Kalendarum, & fiunt horæ xlv. Adde & his ix horas ex iiii Kalendarum die, & fiunt horæ liiii. Adde & his trien x^mæ horæ; & intrat in *Virginem* inchoante bisse horæ x noctis; & remanent xiiii horæ de iiii Kal. Junge has ad iii Kal. quæ simul ductæ fiunt xxxviii. Adde his xvi ex pridie Kalendarum, id est, iiii hora * diei plena. Et habent hæc sex signa dies xiii, & horas xvi decimæ quartæ diei: horas vero omnes cccxxviii.

* f. horas

* f. horam diei plenam vel IIII horas diei plenas

Ingreditur vero Luna *Libræ* signum v^ta hora die xiiii^to, quod est pridie Kal. April. ex qua die remanent horæ viii. Has octo junge ad horas diei Kalendarum Aprilium, & erunt xxxii. His adde horas xxii ex iiii Nonas, & fiunt horæ liiii. His adde & bisse horæ xxiii^tiæ ejusdem diei, quo egreditur de Libra intrans in *Scorpionem*, inchoante trien ejusdem xxiiii * horæ. Et remanet ibi una hora ex die iiii Nonarum. Adde hanc horam ad iii & pridie Nonas, & erunt

* f. XXIII.

erunt horæ XLIX. Tene ex Nonarum die ejusdem noctis v horas & habebis LIIII horas in Scorpione & trien VI horæ noctis. Deinde in *Sagittarium* ingreditur inchoante bisse ejusdem VI horæ noctis; & remanent ex Nonis April. XVIII horæ. Has junge ad VIII Id. & erunt horæ XLII. Junge his ex VII Idus XII horas, & habebis LIIII horas, quibus Luna versatur in Sagittarium*.

Ingreditur vero prima hora diei incipiente *Capricornum*, & remanent ibi ipsius diei, VII Idus, horæ XII. Has junge ad VI Idus; & habebis horas XXXVI. His adde horas ex V Idus XVIII, quod est ejusdem diei hora VI. Adde & bisse horæ VII^mæ, quo completo exiet de Capricorno ingrediens in *Aquarium* inchoante trien horæ VII, & remanent V horæ ejusdem diei. Has adde ad IIII & III Idus; & habebis horas LIII. Adde his unam horam ex pridie Idus, & trien secundæ horæ noctis, quo exiet de Aquario, ingrediturque in *Pisces* inchoante bisse horæ secundæ noctis pridie Id. April., & remanent de pridie Id. April. horæ XXII. Has adde ad Idus, & erunt horæ XLVI. His adde octo horas ex XVIII. Kal. Maji, & habebis horas LIIII. His vero computatis invenies a XV Kal. April., unde crepidinem construximus hujus calculationis, XXVII dies usque in XVIII Kal. Maji; in cujus diei noctem VIII horæ decurrunt. In quibus XXVII diebus & VIII horis Luna XII signa pervolat; habentur horæ XXVII dierum, quod sunt horæ DCLVI, superadditis VIII horis.

Si vero vis ad XIII signum Lunaris cursus pervenire, computa a IX hora noctis XVIII Kal., in quam horam XII signa pervenerunt. Computa inde LIIII horas & bisse; quarum habes XVI ex XVIII Kal. Adde horas sequentis diei, id est, XVII Kal. & fiunt horæ XL, & habebis dies CCXV Kal. XXIX*. Adde his XII horas XXX^mæ noctis, quæ pervenit in XVI Kal. & habebis horas XIII signi plenas. In qua hora XII noctis plena pervenit ad coitum solis, in quo duas horas, ut æstimatur, versatur. Et videbis, quod altera incensio semper erit post XII hor. Nam prima hujus supputationis regula a vespertina hora in Ariete incipiebat, & modo in matutinam horam diei pervenit secunda vice, Ariete peracto & Tauro incipiente.

Novem horas, ait Plinius, in Luna pro quinque diebus computatis, id est, tantum itineris peragit Luna in IX horis, quantum sol in quinque diebus. Signum habet unumquodque XXX partes: in unoquoque signo Luna versatur LIIII horis cum bisse suo. Partire LIIII horas in IX, & invenies sex VIIII^ies. Item sol moratur in unoquoque signo XXX dies & X semis horæ: Partire XXX per V, & invenies sex V^ies in XXX; & VI^tam partem signi cujuslibet sol peragit in V diebus, dum Luna VI^tam partem signi in IX horis peragit: novem vero diebus CXX^ti partes peragit; item IX diebus CXX, & item IX diebus CXX, quod sunt XXVII dies, per XXIIII horas, & partes CCCLX.

Videndum est, quomodo conveniant VIII horæ, quæ supersunt in Luna, V diebus, qui supersunt in sole, ut pervenire possit ad totius anni dies; non enim sol his V diebus absque zodiaco circulo currit. An aliquid addendum sit in cœlo CCCLX partibus; vel V dies dividendi sint per singulas partes; habent enim V dies CXX horas. An danda sit unicuique parti III^tia pars horæ, id est, trien unum; nec enim VIII horæ Lunaris cursus vacuæ sunt, dum computata est in XXVII diebus, si unicuique diei additur III^tia pars XIIII* partis, ut possit legitimus numerus partium impleri, hoc est, ad CCCLX partes pervenire; sicut in vestra acutissima & bene exquisita supputatione invenimus agendum esse.

*s. in Sagittario.

Mensis Lunæ synodicus.

*s. & habebis XVII Kal. dies XXIX.

Motus lunaris respectu solaris.

*s. XIIII.

*De Cursæ Lunæ**.

LUna quippe velocitate sui cursus pervolat unumquodque signum II diebus, VI horis, ac bisse unius horæ. Unumquodque vero signum habet XXX partes. Si ergo vis scire, quantum spatium Luna moretur in una qualibet de XXX partibus, sume horas duorum dierum, quæ sunt XLVIII. Adde his VI horas cum bisse, fiunt LIIII horæ, quibus Luna moratur in unoquoque signo. Has LIIII horas distribue unicuique parti per æquas portiones, dans videlicet singulis partibus singulas horas; & remanebunt tibi XXIIII horæ. Has multiplica per punctos

*Videtur esse pars scripti prioris. Quercet. Epist. XXVI. vid. Epist. LXXXIV.

ea lege, qua hora habeat quinque punctos, & fiunt puncti cxx. Hos partire per xxx, quatuor invenies; da unicuique parti punctos IIII, & remanebit bisse. Hoc partire per XL ostenta, quia plena hora L* habet ostenta, & bisse duæ partes sunt unius horæ; ideo, ut dixi, XL ostenta efficiunt bisse unius horæ. Da singula ostenta singulis partibus, & remanent x ostenta. Hæc multiplica per tria, & fiunt xxx & videbis, quod Luna in spatio unius horæ & IIII punctorum & unius ostenti, & tertiæ partis unius ostenti tantum cursus peragit, quantum sol in XXIIII horis & xxx & uno* ostentis.

*f. LX.

*f. xx & uno &c.

De Saltu Lunæ.

PROBLEMA PRIMUM.

Ex MS. Reg. Suec. Nro. 226. fol. 18.

DE Saltu Lunæ pauca dicamus. De hoc Saltu Lunæ primum interrogandum est, ubi in Scriptura de Saltu Lunæ commemoratur? aut quare saltus dicitur; & in quo loco, & in quo die datarum in anno debet fieri? Et per quot annos Saltus Lunæ præparatur? Et quomodo crescit, & quantus in unoquoque anno, & in unoquoque mense, diligentius investigandum est, & exemplis probandum.

De Saltu Lunæ Dionysius commemorat dicens (a): "Ultimus annus decennovenalis cycli Epactas*, id est, adjectiones Lunares XVIII tunc retinet*, primo anno non XI dies, ut in ceteris annis solet, sed XII dies accomodat. Et quia xxx dierum fine volvuntur, nulla Epacta in principio ipsius Cycli ponitur*." Illum ergo diem XII, quem Dionysius adjicit super Epactam XI, diem Saltus sine dubio demonstrat; & propterea dicuntur in illo anno nullæ Epactæ, quia non sunt congruæ, sed superfluæ sunt. Per X, enim & VIII annos, XI Epactæ semper additæ videntur; in illo autem anno, in quo se saltus interserit, non XI sed XII Epactæ reperiuntur, verbi gratia, de XVIII in fine Cycli decennovenalis non in XXVIIII ascendunt Epactæ, sed in xxx.

*MS. Epactas ita semper.
*MS. retinens.
*al. nullæ Epactæ --- ponuntur.

Qui sunt ergo, qui primum istum diem Saltus invenerunt & addiderunt? Ægyptii sine dubio. Inde *Dionysius* dicit: a primo anno, qui non habet Epactas Lunares, hoc est, congruas pro eo, quod cum sint numeri decimi* inferioris anni X & VIII Epactæ, addito etiam ab Ægyptiis uno die, fiunt xxx id est, Luna mensis unius integra. Illum ergo unum diem, quem dicit *Dionysius* ab Ægyptiis additum, diem saltus sine dubio demonstrat. Hic ergo Saltus Lunæ, incrementum vel augmentum dicitur Lunare, eo quod crescit per XVIII annos unus dies in Luna. De quo etiam augmento Lunari, hoc est, de die saltus *Victorius* (b) ostendit dicens: "Post XVIII annos Ægyptiorum more continuato ordine hoc augmentum Lunare adcrescit."

*l. cum sint noni decimi

Interrogandum est igitur, in quo loco hic Saltus juxta latinos ponitur? Sine dubio in XV Decembris*.

*l. XV Kal. Decembris.

Deinde scire nos convenit, quomodo hic saltus secundum Latinos in Epactis, quæ currunt in XI Kal. Aprilis, ostenditur, & eo anno* Cycli invenitur? In XVI anno videlicet Saltus secundum Latinos invenitur: verbi gratia, in illo anno secundum Græcos XV sunt Epactæ in XI Kal. Aprilis. Et si contingat, ut die Dominica fiat illa Epacta Lunaris XV in XI Kal. April. secundum rationem Græcorum, & secundum traditionem Niceni Concilii sacratissimum Pascha tunc celebratur: secundum Latinos autem non celebrant Pascha in XV Luna, sed XVI. Et sic currunt Epactæ apud illos in illo anno de quarta Luna in XVI, sicut in Victorio invenitur (c), saltus causa, quia non voluerunt Latini Pascha celebrare in illa Epacta Lunæ, in qua Christus passus est, hoc est Luna*.

*f. & quo anno

*suppl. XV.

Quo-

(a) Dionysius Exiguus Epist. ad Bonifacium & Bonum apud Petav. Tom. II. pag. 500.

(b) Victorius in Præfat. Paschalis festi apud Petav. l. cit. pag. 504.

(c) Victorius loc. cit. de more Latinorum hæc recenset: " *Si autem die Sabbati Plenilunium esse contigerit, & consequenti Dominico Luna XV reperiri, eadem hebdomada transmissa in alterum diem Dominicum, id est, Luna XXII transferri debere* [Latini] *dixerunt*." Hæc cum narratione ALCUINI non concordant. Adverte tamen, ALCUINUM hic loqui de anno 16to Cycli decennovenalis, in quo saltum ponere, ait Latinos: de quo tacet Victorius; nisi hæc exceptio a regula generali in Editis sit omissa.

Quomodo ergo secundum Græcos Saltus demonstratur, [&] in quo die datarum invenitur? Hoc est, xv Kal. Maji. Secundum Dionysium sic demonstratur: Nam quando dixit Dionysius (d): "Anno primo decennovenali Lunari xvii, a xv Kal. Maji usque ad Nonas Aprilis, quia communis annus est, fiunt dies cccliii." In illo loco & in illo die diem saltus posuit, hoc est, a xv Kal. Maji (e). Nam semper *Dionysius* a xv Luna anni Lunaris, sive communis sive Embolismus [sit], usque ad xiiii Lunam Paschalem sequentis anni sic numerat. Iste ergo *Dionysius* xv Kalendas Maji, secundum traditionem Angeli, qui Pachomio Monacho (f) divina revelatione monstravit, in termino Paschali xiiii Lunam in fine totius Cycli xv Kal. Maji posuit: sed tamen secundum rationem naturæ xv* Luna invenitur. Pro hoc *Dionysius* secundum rationem saltus a xv Kal. Maji, hoc est, a xv Luna primum annum Cycli decennovenalis incipit, & secundum traditionem Angeli in xv Kal. Maji posuit terminum, & finem totius Cycli in xv Kal. Maji xiiii Luna. Item secundum Græcos in Epactis dies saltus in xi Kal. April. demonstratur, quia tunc illo anno in principio Cycli nullæ Epactæ dicuntur, quia non sunt congruæ, pro eo, quod superfluæ sunt; tunc enim xii Epactæ additæ inveniuntur de xviii in xxxii*; addito etiam ab Ægyptiis uno die ad suas xi Epactas.

Quomodo ergo in Luna hic dies Saltus demonstratur: & quomodo crescit in unaquaque lunatione? Per iiii momenta crescit in unoquoque mense, cautius & diligentius animadvertendum est. Sic demonstratur: cum enim dicitur luna xxviiii* dies & semis, id est, xii horas in se habere, paulo minus junior in natura habetur, quam putatur; & ideo citior prævenit Lunæ incensio, ante quam xxviii dies & semis, id est, xii horæ plene finiantur. Certis enim momentis velocior est Lunæ extinctio & incensio secundum naturam, quam dicitur aut putatur secundum artem. Nam iiii momentis & xiima parte momenti, & dlxiiita parte momenti, hoc est atomo, hoc augmentum Lunare in fine uniuscujusque mensis Lunaris adcrescit, antequam finiatur xiima hora dimidii diei, qui super xxviii dies est. Sic per xviii annos, id est, per xii communes & vii Embolismos, qui habent menses Lunares ccxxxv, ille unus dies xxiiii horarum, qui dicitur Saltus, paulatim adcrescere solet, usque dum prima Luna fiat completa in illa hora, qua putatur Luna extingui, aut incendi. Aut xv Luna invenitur in illa die secundum naturam, quando dicitur xiiii Luna secundum artem & secundum rationem Epactarum, sicut diximus in xv Kal. Maji, in quo die & xiiita Luna dicitur & xvta.

Si ergo nosse vis, quantum de hoc augmento Lunari crescit in unoquoque anno per xviii annos; & quantum in unoquoque mense Lunari per ccxxxv menses, diligentius animadverte, quod in omni anno communi crescit una hora & viii momentis; x enim menses unam horam faciunt; si enim x quater vel quatuor decies multiplicaveris, xl momenta sunt, hoc est, una hora: & duo menses viii momenta efficiunt; bis enim quatuor viii momenta sunt. Sic in anno communi, qui habet xii menses Lunares, una hora ad præparationem saltus & viii momenta crescunt. Sic per x & novem annos, quasi fuissent omnes communes (vii Embolismis separatim dimissis, de quibus postea dicemus) crescunt per xviii annos, xviii horæ, hoc est, hora uniuscujusque anni: Item viii momenta uniuscujusque anni; sic per xviii annos clii momenta efficiuntur, hoc est, iii horæ & xxxii momenta: simul antem fiunt xxii horæ & xxxii momenta. Colligamus ergo momenta de vii Embolismis, quos separatim dimisimus, hoc est, iiii momenta uniuscujusque mensis Embolismi. Sic ex vii mensibus, hoc est, ex septem Embolismis xxviii* momenta colliguntur; vii enim quater, vel quatuor septies ducti xxviii momenta sunt. Mitte simul & xxxii momenta, quæ antea habuisti, fiunt simul lx momenta, hoc est, una hora & dimidia. Mitte simul &

Xxxx 2

* *L.* xiiii aut secundum Epactas Luna est xiiii. sed per saltum Dionysianum Luna fit xv.

* *leg.* xxx. Nam anno Cycli ultimo Epactæ sunt xviii & anno sequenti primo, sunt xxx. sive potius nullæ

* *MS.* xviiii.

* *MS.* xxiiii.

(d) In Epist. II. apud Petavium Tom. II. pag. 500.

(e) Petavius tamen Tom. I. pag. 310. asserit, Saltum Lunæ a Dionysio 30 Julii statutum, & sic ad Kalendarium Romanum esse translatum.

(f) Epist. B. Cyrilli apud Petavium Tom. II. pag. 503.

& prædictum numerum horarum, quas antea habuisti, hoc est, XXII, fiunt XXIII horæ & dimidia, hoc est, XX momenta. Si ergo per XVIIII annos, collectis III momentis uniuscujusque mensis, CCXXXV quater multiplicaveris, vel III^{tuor} CC^{ies} tricies quinquies ducti fuerint, DCCCCXL efficiuntur momenta. Si enim CC quater duxeris, DCCC fiunt: item XXX quater ducti CXX sunt, simul autem DCCCCXX sunt: item V quater, XX fiunt, simul autem DCCCCXL momenta. Hos ergo si partiri volueris per quadragenos, hoc est, per horas integras, quia XL momenta unam horam faciunt, sic partiri debes. De DCCCC tolle VIIII^{ies} XX^{ti}, remanent VIII octogeni, hoc est XVIII^{cim} quadrageni, qui habent horas XVIII. Item VIIII^{em} XX^{ni}, in [quibus] bis LXXX*. CLX sunt, hoc est, quatuor XL^{ai}* qui habent IIII horas; mitte simul & XVIII horas, XXII fiunt: remanent XX [momenta*.] Mitte illa simul, & XL momenta, quæ ante habuisti super DCCCC, fiunt LX momenta. Dimitte XL, hoc est, unam horam; mitte super XXII, fiunt XXIII [horæ,] & XX momenta remanent, hoc est, dimidia hora. Sic ergo per XVIIII annos, sicut antea diximus, crescunt XXIII horæ & dimidia: remanet dimidia hora, hoc est, XX momenta, quæ efficitur & completur ex XII parte momenti cujusque mensis, qui sunt CCXXXV. Et ita in XII mensibus, hoc est, in uno anno communi unum momentum colligitur, & in XVIIII annis, quasi tot fuissent communes, seorsum VII Embolismos deferentes, sic colliguntur XVIIII momenta, remanet unum momentum, quod colligitur ex VII Embolismis & atomo uniuscujusque mensis. Ex mensibus enim Embolismis VI, dimidium momentum colligitur, hoc est CCLXXXII*. Item ex VII^{mo} mense Embolismo colligitur XII^{ma} pars momenti, id est, XLVII atomi. Si enim dividas momentum in XII partes, XLVII duodecies ducti, qui faciunt atomos DLXIIII. Tene tibi ergo XLVII atomos, quos diximus, ex septimo Embolismo, id est, ex XII parte momenti; & collige atomum uniuscujusque mensis per CCXXXV; tot atomos colligis, id est, CCXXXV. Mitte simul & XLVII, fiunt CCLXXXII, hoc est, dimidium momentum. Collige & aliud dimidium momentum, quod habuisti ex VI mensibus Embolismis, id est, CCLXXXII, simul fiunt DLXIIII atomi, qui faciunt unum momentum. Mitte ergo istud unum momentum ad illa XVIIII momenta, quæ antea habuisti ex XII parte momenti uniuscujusque mensis; sic faciunt XX momenta, hoc est, dimidiam horam. Mitte istam dimidiam horam ad alteram dimidiam, quam habuisti super XXIII horas, fiunt XXIIII horæ, hoc est, unus dies lunaris, qui dicitur saltus, sive incrementum, vel augmentum. Si ergo scire volueris, quantum de hoc lunari augmento crescit in unoquoque mense? Hoc est, IIII momenta & XII^{ma} pars momenti, & XLVII^{ma} pars XII^{mæ} partis momenti, hoc est atomus crescit in unoquoque mense.

* *MS.* in bis LXXXIII. *mendose.*
* *MS.* XLIII. *rursus mendose.*
* *MS.* remanent CXX.
* *suppl.* atomi

Interrogandum est igitur, cum dicitur Luna accendi per XXVIIII dies & dimidium diei, hoc est in XII hora, sed non tota XII^{ma} finita (præcedit enim incensio ante III momenta de fine horæ XII^{mæ} quæ causa saltum efficit.) Illa ergo incensio diei quomodo intelligi potest, utrum in die, an in nocte Luna accenditur? vel qua [hora], vel quo puncto, immo etiam momento Luna accendi dicitur? & utrum subincensio, vel media incensio, vel superincensio sit (g)? Secundum æstimationem Hebræorum Luna dicitur accendi post mediam diem, hoc est, post VI horas & dimidiam horam septimæ. Proinde Hebræi a media die initium diei sumunt, quia secundum Lunam numerant, & in media die, Lunæ ætas commutatur. Inde *Anatbolius Alexandrinus* dicit: " Omnis dies in Lunæ computatione* non eodem numero, quo mane initiatur, ad vesperum finitur, quia dies, qui mane initiatur usque ad VI horam & dimidiam, XIII* adnumeratur, eadem ad vesperum XIIII invenitur." In hoc exemplo ostendit *Anatbolius,* quod Lunæ ætas commutatur omni die post VI^{tam} horam diei in dimidia horæ septimæ; & sic putatur etiam in illa hora Lunam accendi. Sed tamen hæc ratio secundum veritatem naturæ quomodo probari potest, investigandum est. Si

* *MS.* in luna computationem
* *fort. suppl.* &

(g) De subincensione &c. videri potest Bridefertus Bedæ scholiastes Oper. Tom. II. pag. 108.

Si enim Luna xxx ſemper fuiſſet, aut etiam xxviiii, fieri potuiſſet, ut in una hora, & in eodem puncto & momento, eodem diei tempore, quo primum facta eſt Luna, ſemper accenderetur finita xxx^ma^ vel etiam xxviiii^na^. Sed cum xxviiii dies & ſemis diei, hoc eſt, xii horas Luna in ſe habere monſtratur, illa diei medietas incenſionem Lunæ mutabilem facit: & ideo, ſi media die Lunæ accenſio dicatur, computa xxviiii^em^ dies a media die incenſionis Lunæ, usque ad mediam diem xxviiii^næ^ diei. Adde xii horas a media die usque ad mediam noctem, tunc in media nocte illa Luna accenditur. Non ergo unis eisdemque articulis temporum vel cœli climatibus Lunæ accenſio celebratur, & ita naturaliter in unaquaque hora & in unoquoque momento, & in omni parte cœli, ſuper terram & ſub terra, annua revolutione immo etiam menſtruo circulo Luna accenditur.

Interrogandum eſt igitur, quot nomina habet hic ſaltus? Hoc eſt, quinque. Dicitur incrementum lunare; dicitur etiam augmentum lunare; dicitur mutatio lunaris; dicitur etiam una Luna creſcens per omnes annos; dicitur etiam ſaltus. Et hic ſaltus, ſicut diximus, in quatuor locis ponitur. Juxta *Victorium* & *Latinos* in xv Kal. Decembris ponitur. Secundum *Græcos* in xi Kal. Aprilis Luna, quæ tunc debuit fieri xxviiii^na^, fit xxx^ma^ propter ſaltum. Juxta *Ægyptios* in vi Kal. Octobris. Secundum *Dionyſium* in xv Kal. Maji. In illa enim die xiiii^ta^ Luna dicitur & xv^ta^ propter ſaltum. Hucusque de Saltu Lunæ.

ARGUMENTUM DE SALTU LUNÆ. (h)
PROBLEMA SECUNDUM.

SI ſcire volueris, quomodo dies lunaris, qui dicitur ſaltus, præparatur* & creſcit per xviii annos, & quantum de hoc augmento lunari* in unaquaque lunatione, hoc eſt, in unoquoque menſe lunari per ccxxxv [menſes] (tot enim menſes ſunt lunares in cyclo xviiii^li^) multiplica ccxxxv quater; ſive iiii ducenties tricies quinquies (quia iiii momenta in unoquoque menſe creſcunt; propterea omnes menſes ccxxxv multiplicantur quater) qui faciunt dcccclxl momenta. Hunc autem totum numerum per xl ſi partitus fueris, fiunt xxiii quadrageni & xx^ti^ momenta, hoc eſt xxiii horæ & dimidia. Illa autem altera dimidia hora, quæ deeſſe videtur, ſi ſcire volueris, quomodo colligitur & quomodo creſcit, ſine dubio ita intelligitur: non ſolum enim iiii momenta in unoquoque menſe de hoc augmento lunari creſcunt, verum etiam xii^ma^ pars momenti; inſuper & atomus, id eſt, quingenteſima ſexageſima quarta pars momenti creſcit in omni menſe lunari: & ſic in xii menſibus unum momentum colligitur. Interim illos atomos dimittentes, de quibus poſtea dicemus; & item per xviiii annos, quaſi fuiſſent omnes communes, vii Emboliſmos interim deferentes, creſcunt xviiii^cim^ momenta. Unum autem momentum, quod deeſſe cernitur, colligitur ex vii menſibus Emboliſmis [& atomo] uniuscujusque menſis. Ex vi enim menſibus Emboliſmis dimidium momentum colligitur, in quo ſunt atomi cclxxxii; & aliud dimidium momenti colligitur ex vii^mo^ menſe Emboliſmo*, hoc eſt, xii pars momenti, in qua parte ſunt atomi xlvii. Collige ergo & atomos uniuscujusque menſis, qui ſunt ccxxxv. Mitte ſimul cum xlvii, fiunt cclxxxii, hoc eſt, aliud dimidium momentum. Mitte ſimul cc & cc, quatuor centeni ſunt. Item lxxx & lxxx, clx ſunt; & ii & ii, iiii^uor^ ſunt, & ita ſimul dlxiiii atomi ſunt, hoc eſt, unum momentum, quod additum ſuper xviiii, xx momenta efficit, hoc eſt, alteram dimidiam horam. Mitte illam ſuper xxiii horas & dimidiam, fiunt xxiiii horæ, hoc eſt, unus dies naturalis, qui dicitur ſaltus.

* *MS.* Saltus præparatus. *facili errore.*

* MS. *lunari* omitt.

* *MS.* Emboliſmi

(h) Hoc ſcriptum absque nomine auctoris edidit Brideſertus Bedæ ſcholiaſtes Tom. II. Oper. pag. 145. atque inde MS. Vaticanum correximus. Concordat cum iis, quæ ſuperius habentur pag. 360.

Item de Saltu Lunæ. (i)

PROBLEMA TERTIUM.

SI vis scire de Saltu Lunæ, quantum in unoquoque die & in unoquoque mense lunari, vel in uno anno communi, seu & circulo XVIIII[li], qui continet XVIIII annos, adcrescit; diligentius animadvertendum est, quod in una die adcrescunt LXXVI* atomi: verbi gratia, si nosse volueris, quomodo colliguntur LXXVI atomi, sume IIII momenta & XLVIII atomos, quia tantum crescit in unoquoque mense lunari, quasi in cyclo decennovenali CCXXXV*. Et sic illa IIII momenta, & XLVIII [atomi] colliguntur, qui simul II. CCC. IIII atomi [sunt]. Hos divide per XXX partes, ut scire possis, quantum crescit in una die; sine dubio invenies in unaquaque parte LXXVI atomos, & supersunt XXIIII, quæ non colliguntur in illa particula, quæ ..... in quinto (k). Si enim collegeris XXIIII quinque dies*, invenies CXX atomos. Iterum divide [in] XXX partes, & reperies in unaquaque parte IIII atomos, ut pleniter dicere possis, quantum crevit quinto die. Verbi gratia poni debet Saltus Lunæ in XI Kal. Aprilis, secundum Græcos...... (l) unus dies XXIIII horarum, plus quam reperis [aliis] annis: & ita X Kalendas Aprilis, hoc est, in exordio Embolismi saltus conatus* crescunt LXXVI atomi & .....* In secundo die CLII. In tertio CCXXVIII. In quarto CCCIIII, & ita in quinto CCCLXXXIIII atomi. Illi IIII atomi sunt de illa particula remanentium supradictorum, & in X dies* colliguntur DCCLXII*; & XX diebus I DXXXVI, qui faciunt II momenta, & CCCCVIII atomos, qui faciunt unum momentum & CCXIII atomos*: in XXX autem diebus colliguntur atomi II CCCIIII, qui faciunt IIII momenta & XLVIII atomos interim supportantes: & ita in quinque mensibus colliguntur XX momenta, hoc est, dimidia hora; & in X mensibus colligitur una hora; & ita in centum mensibus colliguntur X horæ, & in CC mensibus XX horæ, seu & in XXXV mensibus colliguntur III horæ & dimidia; in simul autem fiunt horæ XXIII & dimidia. Illa dimidia hora, quæ deesse videtur, si nosse vis, quomodo colligitur per XVIIII annos, computa XLVIII per CCXXXV menses (tot menses sunt in cyclo XVIIII[li]). Si enim duxeris XLVIII ducenties tricies quinquies, simul fiunt atomi XI CCLXXX, qui faciunt XX momenta, hoc est, dimidiam horam. Mitte istam dimidiam horam super XXIII & dimidiam, fiunt XXIIII horæ, hoc est, unus dies naturalis, qui dicitur saltus. [Continentur ergo in cyclo decennovenali dies, hoc est, VI DCCCCXXXVI, & horæ CLXVI CCCCLXIIII (m)].

*MS. LXXVII

*leg. quales menses in cyclo.... sunt CCXXXV.

*f. quinquies

*f. saltus causa

*fort. suppl. & quatuor particulæ.

*diebus

*fort. DCCLXVIII.

*leg. qui faciunt dimidium momentum & CXXVI atomos.

De

(i) In hoc tractatu Alcuinus Problema solvit, quo, dato incremento lunari menstruo, incrementa quæruntur singulis quinis diebus competentia; his autem inventis paulatim ascendit ad incrementum totius diei, qui dicitur saltus, capiendo nempe multiplica. MS. admodum vitiatum pro posse correximus.

(k) *Leg.* colliguntur in illa parte. Particulæ, quæ remanent poni debent in quinto die. Nimirum Alcuinus ad vitandam fractionem $\frac{4}{5}$, quæ singulis diebus obveniret, quæque singulis quinque diebus $\frac{20}{5}$ hoc est, 4 atomos efficeret, via faciliore has 4 atomos elapsis singulis quinque diebus addit.

(l) *Forte leg.* poni debet Saltus Lunæ XI Kal. April. secundum Græcos [quo die Epactis additur] unus dies &c. Alcuinum hic loqui de Epactis inde conjicitur, quod dicat: *Unus dies plus, quam aliis annis.* Hoc enim de solis Epactis dici potest atque intelligi, cum saltus potius unum diem anno detrahat; Epactis autem ob saltum non undecim sed duodecim dies accomodari soleant, ut Dionysius ait supra pag. 358.

(m) Hæc ultima verba [ ] conclusa assuta videntur, quia quod hic infertur ex præmissis minime consequitur, ut tentanti patebit.

De Saltu Lunæ. (n)

PROBLEMA QUARTUM.

SI vis intelligere Saltum Lunæ, multiplica CCXXXV quater, faciunt DCCCCXL momenta, hoc eſt, XXIII horas & dimidiam. Illam dimidiam horam, quæ deeſſe videtur, ſi vis intelligere, [multiplica] XLVIII atomos per CCXXXV menſes, fiunt ſimul XI CCLXXX, qui faciunt XX momenta, hoc eſt, dimidiam horam. Mitte ad ſupradictum numerum horarum, fiunt XXIIII horæ. Hucusque de Saltu.

De Saltu Lunæ per partes.

PROBLEMA QUINTUM.

SI vis ſcire, quomodo Saltus per partes creſcat, hoc primum intelligere debes, quod XV partes unam horam faciunt. Multiplica XV per XXIIII, fiunt CCCLX. Hos partire per XVIIII, fiunt CCCXLII, quot faciunt decies octies XVIIII, & remanent [XVIII]. Da unicuique anno circuli decennovenalis XV partes, id eſt, unam horam, & remanent tibi omni anno III partes de illis XVIII partibus. Has multiplica per XVIIII: decies novies tria fiunt LVII, & remanent XVIII partes. Has junge ad LVII, in ſimul fiunt LXXV. Partire per XV, quia XV partes unam horam faciunt, & invenies in LXXV quinquies XV, hoc eſt, V horas. Has junge ad XVIIII, fiunt XXIIII horæ, & eſt unus dies integer per XVIIII annos, qui dicitur Saltus.

De Saltu Lunæ per minuta.

PROBLEMA SEXTUM.

SI vis ſcire, per minuta quomodo Saltus creſcat, ſcire debes, quod X minuta horam faciunt. Multiplica X per XXIIII vices, fiunt CCXL. Partire per XVIIII. Duodecies X & VIIII* faciunt CCXXVIII, & remanent XII. [Deinde ſcire debes, quod unum minutum IIII facit momenta (o)]. Da unicuique anno X minuta, id eſt, horam integram, & remanent tibi minuta XXXVIII. His adde XII minuta, quæ tibi remanſerunt ex priore calculatione, fiunt L minuta. Partire per X, quia X minuta horam faciunt, & L minuta V horas. Hæc adde ad XVIII, & habebis XXIIII horas, hoc eſt, unum diem naturalem, qui dicitur ſaltus.

* ſeu duodecies novemdecim

De Saltu Lunæ per momenta.

PROBLEMA SEPTIMUM.

SI vis ſcire diem ſaltus, quomodo per XVIIII annos in momentis adcreſcat, computa momenta unius horæ, id eſt, XL. Multiplica XL per XXIIII, & fiunt DCCCCLX. [Partire] per XVIIII, & invenies in DCCCCLX, X^ies VIIII^ies L, & remanent X. Tene per ſingulos annos L momenta, & habebis unam horam & X momenta [vel] da unicuique anno per XVIIII annos XL, id eſt, unam horam, remanent tibi X momenta ſingulis annis cycli XVIIII^lis Hos multiplica per XVIIII. Decies novies X^em fiunt CXC. Adde X momenta, quæ tibi ſuperfuerunt in priore ſupputatione, fiunt CC. Hos partire per XL IIII^ter, faciunt bis LXXX, quod ſunt IIII horæ. XX & XX, quæ ſuperſunt, faciunt XL. Et eſt una hora; & has V horas adde ad XVIIII horas, fiunt XXIIII horæ; & eſt dies integer, qui in XVIIII annis per momenta adcreſcit.

(n) Ven. Beda Tom. II. pag. 53. docet: "Quod hora recipiat IIII punctos, X minuta, XV partes, XL momenta & in quibusdam lunæ computis V punctos. In hisce ergo diviſionibus temporis ALCUINUS noſter curſum lunæ ad præparationem ſaltus proſequitur, prout ſcientia illius ævi & forte patientia diſcipulorum ejus ferebat. Calculos enim, qui nunc ſequuntur de ſaltu lunæ per partes, per minuta & momenta & a facilitate & a brevitate illius ævi hominibus commendari neceſſe erat. Hinc etiam colligimus, cur veteres horam in partes, minuta, momenta & atomos diviſam eſſe voluerint, nempe ut omnis eorum præſertim de luna calculatio absque omni eſſet fractionum reſiduo.

(o) Verba [ ] concluſa videntur interpolata; non enim ſermo eſt de ſaltu per momenta inveniendo. Sed neque ad ſequens problema pertinet; ibi enim hora æqualis ſtatuitur XL momentis.

Item de Saltu Lunæ. (p)
PROBLEMA OCTAVUM.

SI vis scire, ad proprietatem lunaris saltus pervenire, ut intelligas, secundum Mathematicos, quo circulo* per x & VIIII annos subtrahatur unus dies cursus lunæ, magis tibi attendendum est ad cœli signa & partes singulorum signorum, quam ad horam alicujus diei, hoc modo:

Igitur dies est, quod sol itineris per.....* in uno die in circulo zodiaco dicuntur in divisione siderum, sicut nos dicimus dies in divisione annorum; quia diurnus per XXIIII horarum* cursus lunaris unus est dies anni, & una est pars cœli percurrentis*, & per XVIII annos una pars talis in diminutionem cursus proveniet. Et si quærere velis, quomodo vel qualiter illa diminutio unius partis per singulas solaris cursus* in cœlo partes habet, atque per x & VIII annos sol in cursu suo CCXXVIII menses habet. Divide illam unam partem solaris cursus per CCXXVIII menses, & ducentesima vigesima octava pars unius partis peragitur.

Et si velis ad septimanas* pervenire, computa septimanas XVIIIcim annorum; sunt enim LII unius anni. Multiplica L per XVIIII, fiunt DCCCCL, remanent tibi duæ ebdomadæ, quæ singulis annis supersunt ex L. Multiplica has per x & VIII annos, fiunt ebdomadæ XXXVIII. Has adde ad DCCCCL, fiunt DCCCCLXXXVIII, & adhuc remanent x & VIII dies, qui faciunt ebdomadas duas, & remanent quinque dies. Adde has duas septimanas ad priorem computum*, fiunt septimanæ DCCCCXCI, & remanent duo dies & horæ XVIII. Una ebdomada adcrescit in diminutionem saltus, DCCCCXCIma pars unius partis solaris cursus, insuper & trien nongentesimæ nonagesimæ primæ partis pars.

Si vero ad dies velis pervenire, & scire desideras, quanta sit per singulos dies unius diminutionis ratio, computa dies XVIIII annorum, qui sunt VI DCCCCXXXVII, & hujus numeri dierum decennovenalis cycli pars singulis diebus ad diminutionem illius unius partis [adcrescit].

Et si ad constellationem Mathematicorum pervenire quis curet, computet horas x & VIII annorum, & secundum numerum horarum dividat illam unam partem solaris cursus in uno die, & ibi erit tunc constellatio Mathematica falsa, siquidem ratione inventa, sed diligenti inquisitione perscrutata. Et tamen, ut dixi, illa diminutio illius unius partis in numero horarum invenitur, in quo horæ sunt per x & VIII annos. Nam XVIII anni habent horas CLXVIII & quadragies quinquagies. Quarta pars CCCLIIII. cies LXes VIIIies. Millesima pars unius partis solaris cursus in una detrahitur illa unius solaris partis, & cursus per diem in zodiaco circulo, sicut sæpe diximus, ad diminutionem unius diei plus per XVIII solet transilire in lunæ cursu, quem diem calculatores saltum nominare voluerunt.

Et ne alicui falsum videri debeat, quod in tantas divisiones partiri possit una pars zodiaci, cogitet magnitudinem solis, ut ferunt, quia major est terra; ex magnitudine enim solis conjecturam faciat latitudinum uniuscujusque partis per sidera singula, & in se reversus magis miretur opus Dei, quam suo innitatur sensu.

* *f.* quo calculo vel computo

* *fort. suppl.* peragit. Partes enim in uno die &c.

* *f.* horas

* *f.* percurrenda aut percurrendi

* *f.* per singulos solares cursus

* *MS.* septemanas *semper.*

* desunt aliqua ita forte supplenda: fiunt septimanæ 990 adde & dies 4 bissextiles & XVIII horas, fiunt &c.

Locus corruptus.

Incipit

(p) *Calculus præsentis Problematis prioribus subtilior & fortassis etiam obscurior est, atque ab ordinario stylo* ALCUINI *nonnihil recedit. Fortassis alterius Scriptoris est, quem tamen cum aliis ad Carolum mittere voluit. Hic vero Scriptor ait, quantitatem diei unius non modo in partibus temporis, sed etiam, immo magis in partibus Zodiaci & Eclipticæ (utrumque enim confundere videtur) exprimi posse. Cum igitur saltus sit una dies in ætatibus lunæ numerandis omittenda, eam per partes Eclipticæ exprimere conatur hac usus analogia: Per integrum (qui est toto cyclo decennovenali) numerum mensium vel septimanarum, vel dierum, immo etiam horarum, ad præparationem saltus peragitur spatium, quale motu proprio sol una die describit; ergo uno mense vel una septimana, vel die, immo etiam hora quota hujus spatii pars percurritur? Unde ad partes Eclipticæ admodum exiguas pervenit, quas constellationes mathematicas adpellat, & falsas esse ait, quia ratione inventæ sunt, nempe, ut ait Beda Tom. II. Oper. pag. 53, in explorandis hominum genituris.*

Incipit de Bissexto. (q)

DE Bissexto primum nobis interrogandum est, quare dicitur Bissextus? aut quid efficit Bissextum? aut de quali materia efficitur? & unde primum cœpit? & quantum de illo crescit in unoquoque anno, & quantum in unoquoque die, & in unoquoque mense? & in quo loco & in qua die datarum ponitur iste Bissextus? & quis primus invenit Bissextum?

Bissextus ergo propterea dicitur propter bis sextas Kalendas nominatas; sic enim dicitur sexto Kalendas hodie & sexto Kalendas cras. Vel propterea dicitur, id est bis sextas sexies; sextas autem duas horas significat. Duæ ergo horæ bis, quatuor sunt; item IIII sexies ducti XXIIII horæ sunt, propterea dicitur Bissextus, quia bis sextas sexies; nam sextas ideo dicitur, qui* sexta pars assis est, hoc est, duæ unciæ, si in ponderibus interpretantur, aut duas horas significat.

Quid ergo efficit Bissextum? hoc est tarditas cursus solis; inde AUGUSTINUS* dicit: " Breviore autem & vulgari ratione, Bissextum retardatio generat solis, non ad eandem lineam cœli per CCCLXV dies plene redeuntis, a qua recurrit; verbi gratia in æquinoctio vernali, quod juxta Ægyptios XI* Kal. Aprilis die pervenit* solem surgentem a medio Orientis, si diligenter adnotaveris, hunc anno sequenti, die videlicet eodem, aliquantulum inferius oriri reperies, nisi quadrantem adjicias, XI* Aprilis æquinoctium facturus. Eandem tarditatem in ceteris quoque annis servat.,,

Unde ergo Bissextus efficitur? sine dubio ex quatuor quadrantibus, sicut legitur*: Bissextus ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur, dum sol ad id signum, ex quo eggressus est, post CCCLXV dies & quarta parte diei sero adjecta revertitur.

Iste ergo bissextilis dies quot horas habet? & utrum in die tantum est, an in nocte? an etiam continet diem & noctem? & illæ quadrans, ex quo nascitur iste bissextilis dies, utrum artificialis an naturalis? Alii putant, quod iste dies bissextilis XII horas habuisset, at* ceteri dies artificialis, inde legitur*: " Bissextus est, per annos IIII unus dies adjectus; crescit enim per singulos annos quarta pars assis, ac ubi quarto anno assem compleverit, bissextilem annum facit. Dictus enim Bissextus, quia bis sexies ductus assim facit, quod est unus dies. Quando ergo dixit, quartam partem assis in uno quoque anno crescere, tres horas ostendit; scimus enim quia assis XII uncias habet, quæ significant XII horas, quarta autem pars est XII horarum tres horæ, & sic efficitur bissextilis dies artificialiter ex tribus horis uniuscujusque anni per annos quatuor; tres enim quater ducta XII horas efficiunt; & hoc volunt probare per horas totius anni divisas per VII partes, & quod superfuerit, dicunt, quod est quadrans, qui efficit bissextilem diem, & hoc dicunt, quod ex ratione græcorum provenit. Dividamus ergo horas totius anni, ut sciamus, quid remaneat super septem partes; scimus enim, quod in toto anno horæ sunt VIII DCCLX, has ergo dividamus per VII partes, quasi per numerum septem dierum, qui multiplicantur per totum annum, hoc est LII septimanæ, & unus dies; dimitte ergo VII; quia VII partes sunt, hoc est VII millies, remanent tibi in DCCLX*, dimitte DCC, quia septem partes sunt, hoc est centies septem, remanent LX: dimitte DC*, sicut antea diximus, remanent CCCLX: dimitte CCLXXX; quia bis septem vigeni sunt, remanent tibi LXXX: dimitte LXIII, quia VIIII septeni sunt, remanent XVII: dimitte XIIII, quia bis septem sunt, remanent III. Illas ergo III horas, quæ remanent super divisiones horarum totius anni, dicunt esse quadrantem artificialem, & sic ex quatuor quadrantibus per IIII annos unum diem bissextilem, qui habet XII horas; tres enim quater ducti, XII horas efficiunt. Sed tamen hæc ratio suprascripta apud auctores reprobatur. In quadrante enim non dicunt tres horas esse, sed VI & illum diem bissextilem non dicunt esse XII horarum, sed

* *f.* quia

* Potius Beda de temporibus Cap. X. Tom. II. Operum pag. 209.

* *Bed.* ait: XII Kal. Apr. Tom. II. cap. XXVIII. pag. 119.

* *Bed.* provenit

* *suppl.* Kal.

* Apud Ven. Bed. l. cit.

* *f. leg.* ut artificiales.

* Apud Bed. de Argumentis lunæ Tom. I. Op. p. 212. ante medium.

* *l.* I DCCLX

* *l.* remanent I LX: dimitte DCC.

(q) Argumentum hujus tractatus in ejus exordio perspicuum est; modus tractandi idem quem observat ALCUINUS supra de Saltu Lunæ pag. 358.

*f. subaud. fieri
*f. xxiiii.
Tom. VII. Op. Lib. IV. de Temp. N. 8. p. 578.
*Aug. ex cursu
*Aug. addit: id est.

sed xxiiii, quomodo ergo* potuisset, ut ille dies bissextilis xx* horarum esset sine nocte? Inde Augustinus dicit de hoc quadrante & de illa die bissextili; "iiii quadrantes faciunt unum diem, quem necesse est intercalari ex cursu* quadriennio, quem diem bissextilem vocant, ne temporum ordo turbetur. Ipse autem quadrans vi horas habet; totus enim dies* cum sua nocte xxiiii horæ sunt, quarum pars quarta, qui est quadrans diei, sex horæ inveniuntur."

Gen. I. 1.
Locus corruptus.

Hic ergo quadrans unde primum processit, & unde habet auctoritatem, interrogandum est. Hic ergo quadrans fuit a principio seculi, ex quo factæ sunt creaturæ. De hoc quadrante *Hieronymus* exposuit in tractatu primi testimonii Genesis, ubi legitur: In principio fecit Deus cœlum & terram. *Hieronymus* ergo dixit: de hoc principio multi tractaverunt, sed hoc principium ego exopinor, de quo *Andromachus* historiographus Judæorum aliis pervigile scribens illum quadrantem mediatum noctis xi, quia in media nocte factus est mundus, & in media nocte iterum destruetur.

Beda de Temporum ratione Cap. XXXVI. Tom. II. pag. 140.
*Beda addit: annuum
*Bed. nunc æquinoctialem.
Aliter nonnihil apud Bedam.
*f. iii.
Ven. Beda Tom. II. Op. Cap. IV. pag. 60.
*Bed. æquali lance lumen tenebrasque pandebat.

Quomodo ergo hic quadrans cognoscitur, utrum in die sit, an in nocte interrogandum est, aut variabilis sit, & per diem & per noctem? "Sol enim cœli ambitum* per xii signa circuli zodiaci non ccclxv diebus cursum suum perficit, sed superadditis vi horis adimplere cursum suum cognoscitur; unde fit, ut si verbi gratia nocte æquinoctiali* cœli locum mane Oriens sol intraverit," in principio anni, in hunc locum æquinoctialem, anno sequenti non mane Oriente sole illum annum terminat, sed sequenti meridie, & sic secundus annus finem vespere habebit; in tertio autem anno media nocte, in quarto anno iterum in exordio diei sol in loco eodem atque in eodem signo apparebit. Sic ergo fuit in principio mundi ille quadrans a media nocte æquinoctiali usque ad mane, illi autem iii dies sequentes, id est, xi Kal. Aprilis. x Kal. April. viiii Kal. Aprilis, dicunt quod æquales fuerint, sed sine numero horarum inter dies & noctes, quasi lu* dies fuissent æquinoctiales, antequam sol fuisset creatus, ante solis enim creationem primitivæ lucis circuitu agebatur, quod nunc per solem agitur. "Nam præcedens triduum, ut omnibus visum est, absque ullis horarum dimensionibus, ut puta nec dum factis syderibus, æquali lance lux* est, pallidum diem & tenebras pandebat. Hæc autem ratio ex auctoritate græcorum confirmatur. Legitur enim in Epistola *Mauriti* Episcopi Alexandrini de his tribus diebus in principio mundi, antequam essent luminaria. Hinc ipse dixit, eadem longitudo facta est ex potentia Dei tribus primis diebus, factis in principio mundi, sed sol addidit cursum dierum, quando illuxit in mundo: quarto die luna e contrario dempsit cursum noctium, sic ergo tradunt auctores, sicut etiam in Genesi legitur, quod iiii die sol & luna facta sunt, hoc est, in viii Kal. Aprilis in medio Orientis sol ortus est. Ille ergo annus ab ortu solis usque ad ortum solis cursum suum plenum non habuit usque ad vi horas additas, hoc est, unum quadrantem; & tunc habuit finem ille primus annus media die; anno sequenti vespere, additis vi horis, id est, secundus quadrans; & sic tertius media nocte, aliis vi additis, id est, tertio quadrante; & in iiii anno, iterum vi horis additis, hoc est, quarto quandrante a solis ortu habuit cursum suum finitum; & sic discurrit per totum tempus ab initio usque ad finem: aliquando enim finem totius anni media die facit; aliquando vespere; aliquando media nocte; aliquando oriente sole.

*MS. xv. mendose.
*l. cccxx.
*suppl. quinquies

Si autem scire volueris, in quo loco est iste quadrans anno præsenti, scias, quot anni sunt a principio mundi, verbi gratia, vi xxiii. Hos divide per quatuor partes, quia post iiii annos semper pervenit ille quadrans naturalis in illum locum, ubi fuit ab initio, hoc est in media die, dimitte ergo iiii, quia quatuor partes æquales sunt, remanent ii xxiii, dimitte i dc, quia xvi* centeni sunt, remanent ccccxxiii. Dimitte cccxc*, quia quatuor octogeni sunt, remanent ciii, dimitte lxxx, quia vigies quaternis sunt, remanent xxiii, dimitte xx, quia* quaterni sunt, remanent iii, tunc in media nocte ille annus finitur.

Hic

Hic ergo quadrans, quem diximus, in quo loco in anno, & in qua die mensis positus invenitur? Scire nos oportet, secundum Græcos in æquinoctio vernali, hoc est, in XII Kal. Aprilis, sed in fine illius diei positus dicitur. Sed quomodo fuit ab initio, quando dicunt, quod in illo quadrante noctis*, quando primum mundus factus est, propterea ille quadrans, de quo nascitur bissextilis dies, in illo loco naturaliter in fine anni poni debet. Principium ergo anni secundum Græcos XI Kal. Aprilis est, finis autem XII Kal. Aprilis. Secundum *Anatholium* Alexandrinum Episcopum Laudatiæ* iste quadrans in VIII Kal. Aprilis positus invenitur, quia illa die, ut tradunt auctores, sol & luna duo luminaria facta sunt, propterea VIII Kal. Aprilis initium anni, & initium cycli decennovenalis secundum *Anatholium* dicitur*: "Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est XVIIII annorum circuli principium, secundum Ægyptios quidem mensis *Famenoth* XXVI die, secundum Macedones vero XXV die, id est, VIII Kal. Aprilis (r), in qua die invenitur sol non solum conscendisse primam partem, verum etiam & quadrantem in ea die habere, id est, in prima parte ex XII partibus. Hæc prima particula ex XII partibus vernale est æquinoctium, & ipse* est initium mensium & caput circuli, & absolutio cursus stellarum, quæ planetæ, id est, vagæ dicuntur, ac finis XII particulæ & totius circuli terminus. Manifesta ergo ratione *Anatholius* demonstrat istum quadrantem in æquinoctium vernale, quod est VIII Kal. Aprilis secundum Latinos, sed tamen in fine VIIII Kal. Aprilis debet fieri, hoc est, in fine anni secundum Latinos, quia propterea latini initium anni faciunt ab VIIII Kal. Aprilis, eo quod illa die luminaria facta sunt sol & luna, & sic finis anni est VIIII Kal. Aprilis; & propterea concurrentes solis & bissextilis dies in VIIII Kal. April. positi inveniuntur.

* videntur aliqua deesse.
* f. Laodiciæ
* Verba Anatholii vid. apud Euseb. Hist. Libr. VII. cap. XXXII. pag. 369. Edit. Cantabr. 1720.
* f. ipsa

Interrogandum est ergo, iste quadrans, de quo Bissextus nascitur, in quot locis anni positus dicitur? in V locis, secundum Græcos in æquinoctio, hoc est, in XII Kal. Aprilis; secundum *Anatholium* in VIIII Kal. Aprilis, sed in fine illius diei, hoc est, inter VIIII & VIII Kal. Aprilis, sicut diximus; secundum *Isidorum* Bissextus dies dicitur in VI nonas Martii, ut propterea Bissextus diceretur, quasi bis VI nonas, id est, VI nonas hodie, & VI nonas cras. Inde *Isidorus* dicit (s): "Bissextilis dies a VI nonas Martii usque in diem pridie Kalendarum Januariarum cursui Lunæ* opponitur." Secundum *Ægyptios* autem Bissextus in IIII Kalendas semper* ponitur, hoc est, in fine anni secundum Ægyptios. Ægyptii enim principium anni III Kalendas Septembris habent; secundum *Romanos* autem, & secundum auctoritatem *Julii Cæsaris* Bissextus in VI Kal. Martii ponitur, inde in *Macrobio* legitur: "*Julius Cæsar* statuit, ut IIII anno sacerdotes, qui curabant mensibus & diebus, unum intercalarent diem, eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud veteres menses intercalabantur*, id est, ante* ultimos dies Februarii mensis, idque Bissextum censuit nominandum."

In hoc exemplo apparet, quod *Julius Cæsar* primus Bissextum diem nominavit, & propterea Bissextus in VI Kal. Martii ponitur secundum Romanos, quia Romani veteres principium anni habuerunt a Martio mense, finis autem anni est in Februario mense, id est, in VI Kal. Martii. Illi autem V dies, qui supersunt, intercalares dies apud antiquos erant, sicut modo apud Ægyptios sunt a VIIII Kal. Septembris, usque in IIII Kalendas Septembris. De hoc etiam die bissextili Chorus* Ægyptiorum tradidit dicens: "Inserendus est hic dies, antequam quintus annus incipiat." Quo exemplo manifeste colligitur, quod in fine anni, bissextilis dies poni debet, cum dixit: antequam quintus incipiat.

* Beda Tom. I. pag. 212. in lunæ cursu apponitur
* Septembris Ven. Beda Op. Tom. II. Cap. X. pag. 78.
* Beda legit: l. cit. mensis intercalabatur.
* Beda ante quinque ultimos
* f. Horus

Deinde scire nos oportet, quantum de hoc quadrante in unaquaque die per totum annum, & quantum in unoquoque mense crescit. In unoquoque die crescunt duæ partes momenti, & sic in tribus diebus duo momenta crescunt, & in VI diebus IIII momenta, in XII diebus VIII momenta, in XIIII* diebus XVI momenta, & ita in XXX diebus & in X horis crescunt XX momenta, hoc est, dimidia hora, & sic in tribus mensibus trigenis, hoc est, in XC diebus & uno die & VI horis crescit hora & dimidia. In sex autem mensibus trigenis, hoc est, in binis XCgenis, & II diebus & XII horis crescunt III horæ. Similiter & in aliis mensibus trigenis, quasi fuissent tot trigeni & duobus diebus & XII horis, crescunt aliæ tres horæ, & sic crescunt sex horæ quadrantis, hoc est, quarta pars diei naturalis crescit per XII menses, id est, per unumquemque annum de IIII annis, & sic quatuor annis completis, & quatuor quadrantibus collectis in fine quarti anni, antequam quintus incipiat, bissextilis dies pervenit. Hucusque de Bissexto.

* f. XXIV.

Item aliud Argumentum de Bissexto.

SI nosse vis, quomodo ille quadrans naturalis* horarum, qui per totum annum crescit, quantum de eo in unoquoque die & tum in unoquoque mense crescere intelligitur, ita animadvertere, & investigare diligenter debes. Si* enim dicunt & investigantur, quod duæ tertiæ partes momenti in omni die colliguntur, & ita in tribus diebus II momenta, in VI diebus IIII, in XII VIII, in XXIIII XVI, in XXX autem diebus, & in X horis XX momenta colliguntur, id est, dimidia hora. Et sic in tribus mensibus trigenis & una die & VI horis colliguntur hora una & dimidia, id est, LX momenta. In VI autem mensibus, & duobus diebus, & XI horæ* colliguntur CXX momenta, hoc est III horæ in augmento, & incremento lucis, per dies CLXXXII & XII

* suppl. VI.
* f. Sic enim dicuntur
* f. XII horis

horas;

(r) Ven. Beda *XI. Kal. April.* legendum esse contendit Tom. II. Oper. pag. 80. vid. Petavium Tom. I. Libr. VI. de doctr. temp. Cap. XI.

(s) Discrepant verba Isidori in Editione D. du Breul, ubi ita leguntur de Natura Rer. Cap. VI. p. 248; *Bissextus autem a sexto Kal. Martii usque ad diem pridie Kalendarum Juniarum in Lunæ cursu apponitur.*

horas; & ita simili ratione, & investigatione aliæ III horæ, *quadrans naturalis efficitur, &* colliguntur in augmento, & incremento noctis, & tenebrarum a solstitio æstivo usque ad solstitium hiemale per medium annum, hoc est, per VI menses, (quasi fuissent omnes æquales trigeni), & duos dies, & XII horas; & ita in unoquoque die duæ partes momenti, in XXX diebus & X horis XX momenta. In CX* diebus, & in uno die & VI horis colliguntur LX momenta, hoc est hora, & dimidia; & sic in CLXXX, & duobus diebus, & XII horis aliæ III horæ in augmento noctis colliguntur, & ita per totum annum quadrans naturalis VI horarum adcrescere videtur. Tres horæ in augmento luminis a solstitio hiemali usque ad solstitium æstivum. Et aliæ III horæ in augmento noctis a solstitio æstivo usque ad solstitium hiemale. Et ita VI horæ fiunt, quæ supersunt, & remanent de cursu solis usque dum pervenit ad eandem lineam, & ad eundem locum cœli, ex quo egressus est, & ambitum zodiaci circuli per CCCLXV dies & VI horas. Hucusque de Bissexto pauca diximus.

*f. suppl. unde
* & videtur redundare
* leg. XC.

Calculatio ALBINI Magistri (t), quomodo possit reperiri, quo die mensis vel quota feria XIIII Luna Paschæ occurrat per decem & novem annos.

Ex Cod. MS. Palatino Vat. N. 1449. fol. 11. a tergo.

Martius habet regulares XXXVI, & in finem VIIII. Aprilis habet regulares XXXV, & in finem VII.*

* Beda & minores 4.

PRimo anno circuli decennovenalis XXX est Luna in XI Kal. Aprilis; eodemque anno Luna XIIII quinto die Kalendarum Aprilis, id est, Nonas Aprilis. Junge V ad XXX, & sume pro regularibus mensis Aprilis eo anno, quo XIIII Luna in mensem Aprilem incurrit. Eo vero anno, quo mense Martio XIIII Luna incurrit, trade Martio regulares XXXVI. Ex epactis utique facillime agnoscis, utrum in Martium an Aprilem XIIII Luna eveniat. Si enim plus XV aut minus V epactis habes, Aprilio* XIIII Luna computatur, si vero plus V & minus XV epactis habes, Martio XIIII Luna deputatur. Tene ergo regulares in Aprilio XXXV, & subtrahe epactas semper ejus anni, & quod remanserit, ipsa est dies XIIII Lunæ: ut puta; tertio anno circuli decennovenalis, XII erunt epactæ; tolle XXII de XXXV, & remanent XIII: tertia decima die mensis Aprilis, id est, Idus Aprilis XIIII Luna occurrit. Si vero feriam quæras quartæ decimæ Lunæ, adde concurrentes anni illius numero, qui relictus est, ut puta istis XIII, qui in præsenti sunt: In Aprilio quoque VII regulares: hæc omnia collige, & post divide per septinarium, & quod remanserit, ipsa est feria Lunæ XIIII, & sic facillime ad diem dominicum pervenies. Mense autem Martio tene regulares XXXVI, subtrahe epactas anni illius, verbi gratia, secundo anno circuli decennovenalis XI, fiunt XXV. Vicesima quinta die mensis ejusdem XIIII Luna aderit, id est, VIII Kal. Aprilis. Si vero feriam ejusdem diei requiras, adde numero præscripto concurrentes anni illius & regulares IIII in Martio. Hisque in unum collectis, partitoque per septinarium, & quod remanserit, ipse est dies Lunæ XIIII, si nihil remanserit, VII feria est. Igitur si detractis epactis, XXX remanent, tamen quodcumque superest, ipse est dies mensis, in quo quartam decimam Lunam reperies. Ut eo anno, quo IIII epactæ fiunt, absume IIII de XXXV, & remanent XXXI; tolle XXX & remanet I. Prima die mensis XIIII Luna occurrit, id est, Kalendis Aprilis. Si vero deductis epactis, XXX tantum remanent, XXX^ma die mensis XIIII Luna evenit, quod semel intra XVIIII accidit annos, quando VI epactæ adscribuntur, & in III Kal. Aprilis XIIII Luna provenit. Ut te exemplis ad inveniendam instruam feriam, qua XIIII Luna occurrat, ut puta anno præsenti Dominicæ Incarnationis DCCLXXVI*, sume epactas hujus anni XXVI, detractisque eisdem de XXXV regularibus, & remanent VIIII, & ecce nona die mensis XIIII Luna erit, id est, V Idus Aprilis; junge etiam concurrentes anni præsentis, id est I ad VIIII & fiunt X. His adde VII, & fiunt XVII, hos partire per VII; bis septem XIIII & remanent III, tertia feria erit Luna XIIII, IIII^ta XV, V^ta XVI, VI^ta XVII, VII^ma XVIII, I^ma XVIIII, qui est dies Paschæ, videlicet * XIIII^ta Luna. IIII^to Idus XV^ta. III° Idus XVI^ta. II° Idus XVII^ma. Idus XVIII*, XVIII Kal. Majas XVIIII^na.

* apud Bedam Aprili

Ita etiam apud Bedam, qui tamen diu ante hunc annum mortuus est.
* Beda V Idus Aprilis.

Secundo anno post hunc, VII* quia plus V sunt & minus XV, ad Martium pertinet XIIII Luna, quam sic requires: sume regulares Martii mensis XXXVI, detrahe ab eis VII, & remanent XXVIIII, XXVIIII^ma die mensis Martii, id est, IIII Kal. Aprilis XIIII^ta Luna tibi occurrit. Ad inveniendam feriam sume easdem XXVIIII, & adde eis concurrentes anni illius, id est, II fiunt XXXI: in his quoque adjice regulares IIII, & erit omnis summa XXXV; partire per VII & VII: quinquies enim VII fiunt XXXV, & nihil remanet, quia septima feria erit Luna XIIII^ta, IIII^to Kal. Aprilis: & XV^ta III° Kal. Aprilis ipse est dies Dominicus Paschæ. Etiam sic per singulos circuli decennovenalis annos semper his regularibus, & hac ratione annuis epactarum detractis diebus XIIII^tam sine errore reperies Lunam, & illis regularibus cum currente numero præscripto junctis, feriam quoque XIIII^tæ Lunæ sine scrupulo investigabis, & sic computatis feriis, quæ supersint septimanæ illius, Lunæ quoque ætatem crescentis singulis adpone diebus, & tunc simul locum Lunæ & ætatem citissime* invenies.

* Beda XV.
* subint. sunt Epactæ

* Beda certissime.

Hæc dilecte Comes proprio argumenta labore
Descripsi tibimet, tu dic, quo munere mecum
Certares hodie, do talia dum tibi fessus.

Hi versus desunt apud Bedam pag. 195. habentur vero apud eundem Tom. II. pag. 345.

(t) Extat apud Bedam Tom. I. Operum pag. 195. Edit. Basileensis anni MDLXIII. insertum libello, *de Argumentis Lunæ*, & assutum Epistolæ ad Wichredam Presb. Tom. II. pag. 345.

OPERUM

BEATI FLACCI ALBINI

SEV

ALCVINI

ABBATIS,

CAROLI MAGNI

REGIS AC IMPERATORIS,

MAGISTRI

OPERA

POST PRIMAM EDITIONEM,

A

VIRO CLARISSIMO D. ANDREA QVERCETANO

CVRATAM,

DE NOVO COLLECTA, MVLTIS LOCIS EMENDATA, ET OPVSCVLIS PRIMVM REPERTIS PLVRIMVM AVCTA, VARIISQVE MODIS ILLVSTRATA

CVRA AC STVDIO

FROBENII, S. R. I. PRINCIPIS ET ABBATIS AD S. EMMERAMVM RATISBONAE.

TOMI SECVNDI VOLVMEN SECVNDVM.

LITERIS IOANNIS MICHAELIS ENGLERTH,

AVLICO-EPISCOPALIS, ET MONASTERII S. EMMERAMI TYPOGRAPHI.

M. DCC. LXXVII.

CONTENTA VOLVMINIS SECVNDI TOMI II.

OPERUM BEATI PATRIS FLACCI ALBINI SEU ALCUINI CAROLI MAGNI MAGISTRI TOMI SECUNDI PARS QUINTA,

CONTINENS OPUSCULA DUBIA.

MONITUM PRÆVIUM.

PRæter Opera, quæ certis argumentis B. Alcuino, tanquam genuini ejus partus, asseruntur, hucusque a nobis exhibita, alia nonnulla circumferuntur partim jam impressa partim in Codd. MSs. etiamnum contenta, quæ quidem eundem B. Virum auctorem habere non immerito videntur, rationes tamen, quibus illi eadem vindicari solent aut possunt, non adeo perspicuæ sunt, ut non aliquem de vero auctore dubitandi locum relinquant Criticis severioribus. Et certe nihil facilius est, quam in judicio de auctore libri cujusdam reconditæ ætatis, genuinis parentis sui characteribus destituti, falli aut hallucinari. Sunt & alia, quæ ad Alcuinum pertinere diu credita fuere, posthac tamen deprehensa sunt, partus illos aliorum esse vel Alcuino suppositos. Quapropter cum veritatis intersit, ut genuina celeberium Scriptorum Opera a dubiis ac suppositis secernantur, religioni nobis duximus, ea invicem confundere ac commiscere. In hac igitur parte dubia B. Alcuini Opuscula dabimus; in sequentem vero supposita amandamus ordine materiarum eodem, quo in genuinis usi fuimus, servato.

Inter dubia igitur recensemus primo, *confessionem fidei a viro celeberrimo D. Petro Franc. Chiffletio S. J. sub nomine Alcuini ex vetusto Codice MS. editam; cui præmittimus magni nostri Mabillonii disquisitionem pereruditam de illius antiquitate & auctore; quam in subjunctis Notis defendimus adversus crises levissimas D. Jacobi Basnagii.* Secundo *loco recensemus disputationem puerorum cum interrogationibus & responsionibus circa varias materias; veluti de opere sex dierum, de Dei Nominibus; de sex ætatibus mundi &c. descriptam ex antiquissimo Codice MS. Illustrissimi Capituli Cathedralis Salisburgensis. Ubi in Monito prævio rationes proferimus, cur idem Opusculum ad Alcuinum pertinere possit.* Tertio *recensemus Propositiones ad acuendos juvenes, ad fidem Cod. MS. Illustrissimi Monasterii Einsiedlensis.* Quarto *demum addimus versus quosdam seu carmina ex variis editionibus & quibusdam Manuscriptis.*

Exspectabant fortassis Viri Eruditi, si non inter genuina, inter dubia saltem exhiberi Breviarium *illud* fidei adversus Arianos, *quod primo absque nomine auctoris publici juris fecit Jacobus Sirmondus, & extat Tom. I. Oper. var. pag. 224, quod vero posthac sub nomine* ALCUINI Diaconi *in perantiquo Codice Carthusiæ Portarum deprehendit laudatus D. Chiffletius S. J. Et certe sunt nonnulli celebres Scriptores, qui Codici tam vetusto fidem haud denegandam censeant*. Verumtamen Editores Oper. S. Leonis I. Papæ Tom. I. p. 285 monent, Alcuino hoc Opusculum adjudicari non posse: tum quod ab ejus stylo alienissimum est; tum quod rebaptizatio ab Arianis usurpata Alcuini ætati non convenit; sicut nec convenit interpretatio vetus nonnullorum locorum sacræ Scripturæ, quæ in eodem Opusculo adhibetur. Accedit & alia ratio, quæ nos pene cogit, ne in favorem Alcuini nostri sententiam feramus: & miramur eam neminem Eruditorum hucusque observasse. Totus nimirum textus hujus Breviarii insertus est Epistolæ sancti Benedicti Abbatis Anianensis ad Guarnarium filium, cui hoc Opusculum mittit sub Titulo:* Nubis* testimoniorum ca-

* vid. Hist. Lit. de la France Tom. IV. p. 326.

* seu nubeculæ

catholicæ fidei de Incarnatione Domini & ſancta & individua Trinitate; & de iteratione Baptiſmatis devitanda. *Quod celeberrimus Baluzius ex Cod.* 4310 *Bibliothecæ Colbertinæ edidit Libr. V. Miſcell. pag.* 1. *&c. Vel ergo hoc Breviarium ad B. Benedictum Anian. pertinet, cui tamen æque obſtant rationes ſuperius ex obſervatione Editorum Operum S. Leonis allatæ; vel certe Alcuino tribui non poteſt, quocum ille familiari amicitia uſus eſt, quique auctorem ignorare non potuiſſet, ſed cum honore nominaſſet. Nobis videtur, Breviarium illud ſeu nubeculam teſtimoniorum vetuſtioris cujuſdam eſſe auctoris a B. Benedicto ad diſcipulum ſuum Guarnarium miſſum, ut illum præmuniret adverſus errores tunc in Hiſpania exortos aut gliſcentes.*

Demum etiam ab hoc loco amandamus Libellum de partibus orationis, quem ſub nomine ALBINI *habemus ex Cod. MS. Bibl. Vaticanæ* 1491; *quem ad Opuſcula dubia Alcuini aliquando referre voluimus. Codicem enim præfatum falſum auctoris nomen præferre nos docuit rara, quæ nuper ad manus noſtras delata eſt, Putſchii collectio Grammaticorum antiquorum, Edit. Hanoviæ* 1605, *ubi idem ſcriptum extat pag.* 1838 *ſub nomine Sergii commentantis in Editionem ſecundam Donati.*

Primo ergo loco damus ſolidam & eruditam Diſquiſitionem Mabillonii, quæ extat inter vetera ejuſdem Analecta Edit. MDCCXXIII. pag. 490. *Duo vero hic egit vir doctiſſimus. Primo demonſtrat Cod. MS., quo Confeſſio illa Fidei ſub nomine Albini continetur, adeo antiquum eſſe, ut ævum Caroli M. proxime attingat. Secundo oſtendit, illam Confeſſionem ad Alcuinum magis, cujus etiam nomen præfert, quam ad alium aliquem illius ævi Scriptorem pertinere; nullamque cauſam ſeu rationem proferri poſſe, ob quam vetuſta Codicis Scriptori, qui Albinum ſeu Alcuinum auctorem nominat, fides denegetur. Quæ duo momenta D. Mabillonius tam gravi argumentorum ac teſtimoniorum pondere libravit, ut mirum ſit, Virum alias doctum ac eruditum D. Basnagium adeo potuiſſe partium ſtudio abripi, ut illa Tom. II. Hiſt. Eccleſ. Libr. XV. Cap. VII. alleviare conaretur reſponſionibus certe levibus atque infirmis, quas ſuis locis diluemus.*

R. P. D. JOANNIS MABILLONII DE CONFESSIONE FIDEI, *ID EST,* DE EJUS ANTIQUITATE ET AUCTORE DISQUISITIO.

ANNO MDCLVI Petrus Franciſcus Chiffletius S. J. vir doctus, Divione typis mandavit Scriptorum veterum de Fide catholica opuſcula quinque, in quibus primum locum tenet ALCUINI CONFESSIO FIDEI SUÆ. In hoc opere Auctor ſcriptis tradit, quid ſentiat de Deo Uno & Trino, de Incarnatione, ac de Sacramentis, deque aliis Religionis noſtræ principiis, & maxime quidem de Euchariſtia, ubi fidem Eccleſiæ catholicæ clariſſime explicat.

Ex hoc opere fragmentum de Euchariſtia excerpſit, qui officium ſanctiſſimi Sacramenti adornavit anno MDCLIX, idque ALCUINI nomine prætitulavit: ſed tamen in notis ſuis varias protulit conjecturas, quibus ſincere confitetur moveri ſe, ut ne opus iſtud ALCUINO conſtanter adſcribat.

Hanc dubitationem pro vera atque indubitata ſententia exceperunt Calviniſtæ: quos inter Joannes Dallæus Diſſertatione ſingulari probare conatus eſt, hanc Confeſſionem non eſſe ALCUINI, ſed alterius Auctoris ſancto Anſelmo poſterioris, quæ Diſſertatio poſthuma hoc ipſo anno Rotomagi prodiit in lucem.

Lectis argumentis, quæ cum in Notationibus prædictis, tum in Dallæi Diſſertatione ea de re proferuntur; viſum eſt mihi ea omnia facili negotio dilui ac revinci poſſe, nimirum ſola inſpectione veteris Codicis, qui Chiffletio uſui fuit: Siquidem eum ALCUINI ætate (ut ipſe Chiffletius cenſet) manu exaratum, adeoque ipſius ALCUINI nomine primitus inſignitum fuiſſe conſtet. Quapropter, quia Confeſſio iſta magni momenti eſt ad illuſtrandas Euchariſtiæ controverſias, dedi operam, ut prædictum Codicem nanciſci & inſpicere mihi liceret: tandemque diligentia R. P. Domni Claudii *Bretagne*, in Divionenſi ſancti Benigni Cœnobio Prioris, repertus eſt in inſigni Bibliotheca Illuſtriſſimi Boërii, in ſupremo Senatu Divionenſi Præſidis, quæ præclarum hoc antiquitatis κειμήλιον nobis liberaliter commodavit.

Accepto

Accepto hoc Exemplari, ac diligenter inſpecto, quatuor adverti mihi penitus conſpicua atque probata. Primum eſt, titulum ſeu inſcriptionem operis, tum in primo folio vacuo, tum in fronte libri ſic ſe habere: Albini Confessio Fidei. Alterum, hunc titulum recentiori manu & atramento ſuppoſitum fuiſſe in locum alterius, qui minio deſcriptus erat, uti veſtigia relicta teſtantur. Tertium, hujus Codicis ſcripturam accedere ad ævum Caroli Magni, neque Seculo nono poſteriorem videri; eamque per totum opus æqualem eſſe, præter duodecim extremos verſus, qui dilutiori atramento exarati ſunt. Quartum, Chiffletii editionem optime cum Exemplari convenire, ſi minuta quædam errata excipias, quæ in typographica opera cadere neceſſe eſt. Hic ſatis mihi fuerit agere de titulo, ac de antiquitate operis, quæ duo potiſſimum in controverſiam veniunt. Antiquitatem primum expedio, de Auctoris nomine poſteriori loco dicturus.

I.

Demonſtratur Cod. MS. antiquitas I. a forma characterum.

EAm probat inprimis characterum elegantia, qualis Caroli Magni ævo recepta erat: tum ſcripturæ forma ſcribendique modus, quod utrumque Seculum nonum ſapit (a). Hoc argumentum, tametſi unum ſufficiat ad demonſtrandam iſtius operis antiquitatem; id tamen habet incommodi, quod eo non æque moveantur omnes. Cum enim non ex communi ſenſu, aut ex ratione, ſed ex oculorum judicio & librorum antiquorum uſu atque ſcientia pendeat; fit, ut ei fidem ægre accommodent ſive rei antiquariæ periti, ſi Codicem non viderint; ſive qui in ejusmodi rebus verſati non ſunt, etiamſi viderint. Cui duplici incommodo ut occurram, unis Codicem Boërianum, qui modo penes nos eſt, intuendum & examinandum offero: alteris exhibeo peritorum virorum teſtimonium, qui de ipſius Codicis antiquitate ſuffragium tulere: quatenus illi credant oculis ſuis; hi graviſſimorum virorum auctoritati acquieſcant. Nam unicuique in ſua arte credendum eſſe facile concedent æqui rerum æſtimatores, quibus ſolis hæc ſcribo. Utriſque vero inſuper hic appono quasdam conjecturas probabilesque rationes, quibus ejusdem operis antiquitas magis illuſtrari poſſit.

II. ex conjecturis.

Conjectura I.

Nimirum iſtius Opuſculi Scriptor vivebat longe ante Scholaſticorum ætatem, ut probant quædam iſtius ſententiæ non ſatis pro Scholaſticorum captu accuratæ. Qualis eſt in partis primæ Cap. 2 in hæc verba: *Rogo Patrem per Filium, rogo Filium per Patrem, rogo Spiritum ſanctum per Patrem & Filium*, quod nemo Scholaſticorum ætate dixiſſet. Tum quod ὁμούσιος vertit *coeſſentialis*; Scholaſtici dixiſſent: *Conſubſtantialis*.

Conjectura II.

Deinde ſi vixiſſet Auctor poſt exortam Berengarii hæreſin, caviſſet procul dubio ab his erroribus, quos Berengariani propugnabant: ex quibus nonnulli aſſerebant, panis & vini partem in carnem & ſanguinem Domini transmutari propter dignos (b); partem vero propter indignos immutabilem retineri, teſtantibus Guitmundo in Lib. 3 de Euchariſtiæ Sacramento, & Algero in Lib. 1. Cap. 21. Cum ergo Confeſſionis Auctor (quod etiam Calviniſtæ confitentur) eam profeſſus ſit de Euchariſtia Fidem, quam hodie nos Catholici ſequimur; multum abhorruiſſet ab ea doctrina, quæ in Berengarianis nonnullis damnata eſt: ac proinde temperaſſet hæc verba, quæ habentur in Confeſſionis Parte 4. Cap. 7: *Tanta eſt virtus hujus ſacrificii, ut ſolis juſtis*, (non) *peccatoribus, corpus ſit & ſanguis Chriſti*. Quæ verba argumento ſunt, Auctorem ante hos Berengarii errores floruiſſe, tametſi alio in loco mentem ſuam recte explicat.

Conjectura III.

Ad hæc, *Joannes Abbas* in libello precum, quem in gratiam *Agnetis Auguſtæ*, vivente *Berengario*, condidit, & ex Patrum ſententiis defloravit; quamplura multorum verſuum fragmenta refert ex Chiffletiana Confeſſione. Unum ſuperius protuli ex eo libello, quod fragmentum Johannes ex fine primæ & initio ſecundæ partis Confeſſionis iſtius defloravit, ut in conſequentibus amplius declarabo. Atqui non Confeſſionis Auctor ex Johanne, ſed Johannes ex Confeſſione hæc mutuatus eſt: tum quia Johannes omnes libelli ſui ſententias derivat ex Patribus, ſicut ipſe profitetur: tum quia Boërianus Codex ſuperat Johannis ætatem, & quidem annis bene ducentis.

Conjectura IV.

Denique antiquitatem prædictæ Confeſſionis adſtruunt ſententiæ ſeu dogmata quædam, quæ non niſi Seculo nono ventilata ſunt (c). Nimirum Auctor cenſet in Part. 3. Cap 28. Catechumenos, ſi ante Baptiſmum deceſſerint, non pervenire ad vitam æternam. Confeſſionis Chiffletianæ hæc verba ſunt: *Nullum quidem Catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere dicimus, excepto Martyrio, ubi tota Baptiſmi Sacramenta complentur. Sanguine enim, vel igne, vel pœnis aliis baptizantur Confeſſores.* Eandem vero ſententiam iisdem omnio verbis aſſeruit Hrabanus in Lib 4. de Univerſo Cap. 10. quam ex Alcuino præceptore ſuo accepiſſe non immerito videri poſſit.

Conjectura V.

Item ad ævum Caroli M. pertinet controverſia de duplici prædeſtinatione, una ad gloriam; altera ad pœnam: quo ex dogmate adverſarii conſequi affirmabant, ut homines ad malum ſeu peccatum a Deo prædeſtinarentur (d). Naſcentem hujus erroris opinionem deſignare videtur Chiffletiana Confeſſio in loco mox citato his verbis: *Aliquos vero ad malum divina poteſtate prædeſtinatos eſſe, non ſolum non credo; ſed etiam, ſi ſunt, qui tantum mali credere velint, cum omni deteſtatione anathema illis dico.* Hujus controverſiæ fomitem primus excitavit *Mingentius* quidam in Hiſpania; tum *Egila* ipſius diſcipulus, regnante Carolo Magno, Alcuino vivente. Teſtis Hadrianus Papa in duabus Epiſtolis, una *Egilæ Epiſcopo, ſeu Johanni Presbytero*; Altera

omnibus orthodoxis Episcopis per Spaniam commorantibus directa. In quarum priori hæc leguntur: *Illud autem, quod alii ex ipsis dicunt, quod prædestinatio ad vitam, sive ad mortem in Dei sit potestate. Alii iterum dicunt: ut quid rogamus Deum, ne vincamur tentatione, quod in nostra est potestate, quasi libertate arbitrii?* Eadem verba leguntur in posteriori Epistola, sed cum additamento in hunc modum: *Illud, quod alii ex ipsis dicunt, quod prædestinatio ad vitam sive ad mortem in Dei sit potestate, & non in nostra. Isti dicunt: ut quid conamur vivere, quod in Dei sit potestate! Alii iterum dicunt: ut quid rogamus Deum, ne vincamur tentatione, quod in nostra est potestate, quasi libertate arbitrii?* Hinc patet apud Hispanos tum fuisse duas factionum partes, aliis statuentibus duplicem prædestinationem, negantibus aliis: aliis item bonos & malos mores in humana libertate citra auxilium Dei reponentibus; aliis non in nostra, sed in Dei prædestinantis potestate: sive ita sentirent nonnulli; sive ita sentire crederentur. Certe Hadriano Papæ hoc persuasum fuisse, scilicet esse nonnullos, qui dicerent, homines a Deo prædestinari in malum; non solum ex superioribus verbis conficitur, sed etiam ex antidoto, quod opponit Hadrianus adducta S. Fulgentii auctoritate in hæc verba: *Adverte, quibus impietatis se nexibus ligant, si ad bonum prædestinatus sum, contra malum resistere necesse mihi non erit: si vero ad malum natus, bonum mihi exercere nihil proderit.* Eadem fere controversia quinquaginta post annis recruduit occasione *Gothescalci*: sed ab eo tempore penitus extincta est. Ergo Confessionis Chiffletianæ scriptor vivebat tempore vel Hadriani Papæ, vel certe *Gothescalci*, sane potius tempore Hadriani: cum Boërianus Codex, qui autographus non est, ad Caroli M. tempus proxime accedat.

Quæ hactenus dixi, manifeste, ni fallor, istius operis antiquitatem demonstrant: nunc jam de titulo agendum est.

II.

NOmen Auctoris vetus Codex Boërianus præfert in hunc modum: ALBINI CONFESSIO FIDEI. Qui titulus tum initio Codicis in folio vacuo, tum in fronte operis præfixus est. Posteriorem tantum expendo, eo quod prius altero scriptus videatur: alter vero ad posterioris imitationem & fidem efformatus. Hic ergo titulus in fronte operis recentiori manu & atramento, ut jam dixi, substitutus est in locum alterius, qui minio scriptus erat. At quis ejus rei Auctor, quove tempore id factum sit, non facile est divinare.

Hac de re literis pulsatus a me Chiffletius, qui in editionem suam hoc exemplari usus est, respondit, se ante annos quinquaginta inventum Codicem a Lugdunensi Bibliopola comparasse, ac bona fide & titulum & contextum operis, prout in eo Codice habebantur, in editos libros retulisse. Sane omnem doli mali aut fraudis suspicionem a religioso viro, optime de republica literaria merito, amoliri par est. Nam quod pro ALBINI substituit ALCUINI, nihil interest ad personam, quæ binominis fuit. Siquidem patrio nomine ALCHWINUS, latino & adscititio ALBINUS FLACCUS dictus est. Immo vero hoc facit ad removendam suspicionem. Si enim Editor titulum supposuisset, eandem utrobique supposuisset inscriptionem. Fuerit ergo aliquis alius, qui incerto tempore recentiorem titulum veteri libro præfixit, quod non mala fide, sed ex æquo bonoque factum existimare licet. Nam cur in hac re mentitus sit quisquam, nulla causa fingi potest. Ergo id fecisse videtur, quicumque est ille, ad fidem alicujus veteris Codicis, aut forte ipsiusmet exemplaris, cujus fugientes literas novo atramento restituerit. At sive hoc, sive alio modo id commissum sit (quod certe commissum nollem) multa sunt in ea Confessione, quæ ad opus istud ALCUINO tribuendum inducant. Supponamus enim nullum operi præfixum titulum; sane probata ejus antiquitate, nullum Caroli M. tempore Auctorem invenio, quam ALCUINUM, cui hæc Confessio merito adscribi possit. In eum siquidem apprime conveniunt indicia omnia, quæ de Auctore in ipsa Confessione leguntur.

1. In primis Auctor Deum precatur, ut *necessariis famulantium obsequiis, & impensa a fratribus reverentia* numquam extollatur. Quod quidem apprime competit ALCUINO, cui Elipandus Toletanus Episcopus exprobravit, quod *viginti millia servorum* haberet (e): nec ALCUINUS ipse diffitetur in responsione ad Elipandum.

2. Deinde pag. 130 ingemiscit, quod amiserit *locum dilectæ solitudinis, amicum mœroris, quietis & pœnitudinis*, quem ab ineunte ætate semper dilexerat. *Idcirco*, inquit, *in angustia & mœrore multo posita est anima mea, tuum super se ignorans judicium: quia secretum solitæ quietis & opportunæ ad te vacationis, quod semel incautus amisi, denuo invenire non potui. Hoc autem opto adhuc, suspiro & quæro; sed præpedientibus peccatis meis reperire non valeo* (f). Eandem animi sui agitationem exprimit ALCUINUS pluribus in locis, maxime vero in Epistola XXIII [nunc CI] in qua hæc verba: *Fere ante hoc quinquennium occupationes, Deum testor, non ficto corde declinare cogitavi, sed vestræ piæ providentiæ consilio translatus sum in servitium sancti Martini, fidei catholicæ & ecclesiasticæ sanctioni donante Deo, proficuum. Non recessit tamen de corde meo prioris voluntatis affectus, sicut transacto anno vestræ pietati jam prædixi.* Hæc ad Carolum: cui aliam scripsit Epistolam, nimirum XVII [nunc CIV] de eodem argumento. Voti compos factus, alias misit literas ad fratres in Gothiæ partibus Deo servientes [Ep. XCV]: *Ego vero*, ait, *seculi tempestatibus turbatus, casso multis in locis labore desudavi: sed modo quasi naufragus Deo miserante ad portum dejectus (sum) quietis.*

3. Postremo easdem passim sententias, eademque verba reperias in hac Confessione, quæ in genuino ipsius ALCUINI libro de Fide S. Trinitatis (g). Confessionem controversam orditur

Auctor

Auctor ab his verbis: *Adesto mihi verum lumen, Deus Pater omnipotens, adesto mihi verum lumen de lumine* &c. Eadem omnino verba habet ALCUINUS in invocatione ad sanctissimam Trinitatem in operum suorum columna 756. (in hac edit. Tom. I. pag. 737.) Mitto alia ejusmodi quamplura.

His adde antiquitatem operis superius assertam: quod cum Caroli M. tempore conditum sit, nulli potius, quam ALCUINO, ut jam dixi, assignari potest. Id vero amplius elucescet ex solutione argumentorum, quæ tum adversus operis antiquitatem, tum adversus ALCUINUM adducuntur.

III.

Primum argumentum in Notis ad officium sanctissimi Sacramenti Num. 70. proponitur in hunc fere modum: Hæc Confessio maxima ex parte desumta est ex Pelagii Confessione Fidei, & ex Libro Gennadii de Dogmatibus ecclesiasticis, tametsi loca illa, quæ Pelagianam aut Semipelagianam doctrinam sapiunt, correcta deprehenduntur. Deinde priores duæ partes præclaræ sunt & piæ; at tertia pars non cohæret cum duabus prioribus, ex quibus multa repetit ad verbum, quod in uno eodemque opere nullus Auctor fecerit. Huc fere conjecturæ illius Anonymi rediguntur, qui nihilo minus fatetur, stilum istius Confessionis accedere ad stilum ALCUINI, atque ejus conditorem vixisse ante Scholasticorum ætatem, ac proinde nihil certi ex his conjecturis confici posse.

Etsi hæc Anonymi Confessio fere sufficiat ad solvendas conjecturas, quas adduxit; nonnulla tamen reponere juvat ad ampliorem veritatis confirmationem.

Primo nullus moveri debet, quod Confessionis Auctor usus sit Confessione Pelagii (h). Siquidem tempore ALCUINI pro vero S. Hieronymi fœtu agnoscebatur. Id patet, tum ex libri tertii Carolini Cap. 1. ubi hæc Confessio sub nomine Hieronymi adducitur; tum ex Ms. Codice cæsareæ Bibliothecæ, qui Codex Psalmos & Cantica, variasque Confessiones complectens, jussu Caroli M. a Dagulfo Notario scriptus, atque Hadriano Papæ oblatus est, testante Lambecio in cæsareæ Bibliothecæ Tom. II. continetque inter alia ipsissimam Pelagii Confessionem cum hoc Titulo: *Confessio Fidei catholicæ sancti Hieronymi.* Tum subsequitur Confessio in hæc verba: *Credimus in Deum Patrem omnipotentem cunctorum visibilium & invisibilium conditorem* &c. quæ ipsissima est Pelagii Confessio. Nemini itaque mirum esse debet, si Pelagii Confessionem transcripserit in suam ALCUINUS, qui eam reputabat esse Hieronymi, quem in suis scriptis passim transcribere solet.

Neque mirum, quod etiam usus est testimonio libri de Dogmatibus ecclesiasticis, quem Gennadii Massiliensis, hominis Semipelagiani, fœtum esse nunc constat apud Eruditos; Tum, quia liber iste olim S. Augustino suppositus est, relatusque a posteris in ejus operum Appendicem: tum, quia ante annos octingentos cum honorifica Auctoris præfatione laudatus est, etiam ab his, qui ejus parentem Gennadium agnoscebant. Hujus rei luculentus testis est Hadrianus Papa primus, ALCUINI æqualis, in Epistola ad Carolum M. de cultu sanctarum imaginum: cui probando inter alias Patrum auctoritates etiam Gennadii sententiam adducit his verbis: *In sacris prædictis conciliis Prædecessorum meorum sanctissimorum Pontificum hæc oblata sunt testimonia, id est: Sancti Gennadii Massiliensis Episcopi, qualiter veneranda sint corpora vel reliquiæ sanctorum capitulo 40. "Sacrorum corpora, & præcipue beatorum Martyrum reliquias, ac si Christi membra, sincerissime honoranda,,* &c. Quæ Gennadii verba habentur in ejus vulgato libro de Dogmatibus ecclesiasticis Cap. 73. Ubi vides, non tantum Gennadium, sed etiam ejus librum de Dogmatibus ecclesiasticis ab Hadriano laudatum: nec proinde mirum esse, quod ab ALCUINO in Confessione sua & liber & Auctor itidem laudetur; neque inde sumi posse argumentum, ut hæc Confessio detrahatur ALCUINO, immo potius, ut ipsi asseratur. Nam post controversias, Gothescalci occasione exortas, jam tum demum suspectus, ac Semipelagianorum errore infectus probatus est iste Gennadii libellus, ut patet ex Flori & Ecclesiæ Lugdunensis scriptis in causa prædestinationis. Cum ergo tam Gennadii libellum, quam Gennadium ipsum magni faciat Confessionis Chiffletianæ Scriptor; inde consequens est, ut is ante Gothescalci controversias vixerit.

Vid. Part. 3. N. XXXII. quæ sane pelagiana vel semipelagiana non sunt.

Neque obstat, quod tertia Pars istius Confessionis cum duabus prioribus non satis cohærere dicatur, & ex illis nonnulla repetat. Nam in Codice Boëriano duæ posteriores partes eadem manu, qua priores duæ, descriptæ sunt: & repetitio hæc non nisi recapitulatio præmissorum est.

II. Alterum objectum, quod ex Dallæanis primum est, inde petitur, quod in Chiffletiana Confessione multa de verbo excerpuntur tum ex tractatu de Speculo, qui inter notha Augustini opera relatus est; tum ex libro Meditationum eidem Augustino perperam adscripto: quod utrumque opus recentiorum esse temporum Dallæus contendit. Et Speculi quidem tractatum Meditationibus posteriorem esse; Meditationum vero librum consarcinatum esse post sanctum Anselmum, ex cujus variis opusculis fere conflatus est.

Concedo hosce duos libros, id est, Speculi & Meditationum, sancto Anselmo posteriores esse. At inde antiquitatis prærogativam sibi vindicat Confessio Chiffletiana: cum Codex Boërianus annis minimum ducentis ante Anselmum exaratus sit, uti superius demonstravi (i).

Et quidem Meditationum librum ex Johannis Abbatis opusculis fere totum constare paulo ante probatum est. Ad Speculum quod attinet, si quis rem propius consideret, ex Chiffletiana Confessione desumtum sine dubio videbitur. Cum enim hic tractatus Confessionis christianæ specimen promittat, solamque de Trinitate Fidem complectatur; imperfectum sane opus est, si a Confessionis secunda parte, quæ de Incarnatione agit, divellatur. Hinc consequens est, ut potius Speculum ex Confessione, tanquam imperfectum opus ex perfecto, quam Confessio ex Speculo, derivatum dicatur. Ad hæc Johannes Abbas libellum precum orditur a duplici fragmento, quorum unum est in fine partis primæ Confessionis, (itidemque in fine Speculi Augustiniani) alterum initio secundæ, iterumque fusius in Cap. 10. 4tæ Partis. Posterius fragmentum decerpsit ex Confessione, ac proinde prius, non ex Speculo. Denique qui de Speculi tractatu supersunt Codices MSs. recentiores sunt omnes. Nec mirum, cum post Anselmum seorsim editus sit tractatus ipse, uti etiam Dallæus confitetur. At Confessionis Boërianum exemplar Caroli M. tempore in membranis descriptum, fontem indicat, ex quo Speculum, tanquam rivus manavit.

III. Aliud opponit Dallæus, nimirum in vulgatis ALCUINI Operum indicibus nullam fieri mentionem de Chiffletiana Confessione. Namque quos Indices Chiffletius huc adducit, de alia Confessione ALCUINI esse interpretandos, quæ ab iisdem verbis incipiat, ac Chiffletiana (k).

Ita sit vero: sed quis nesciat, quam manci & mutili sint veterum Scriptorum Catalogi, quamvis ab Auctoribus æqualibus ordinati. Opera S. Augustini in numerum retulit Possidius; Anselmi Eadmerus; Bernardi Abbatis Clarevallensis Gaufridus; omnes Auctoribus ætate pares. Et tamen indices isti, quam in multis deficiant, jam dudum eruditis viris persuasum est.

IV. At, inquit, Dallæus, Scriptor Chiffletianus ALCUINUM sæpius expilat, quod non commisisset ALCUINUS. Non enim solent Florilegi, vel defloratores ex suis ipsi libris, sed ex alienis, ea decerpere, quæ literis mandant.

Immo vero hoc maxime arguit, non alium esse Auctorem hunc, quam ALCUINUM; ut qui pressius & suis ipsius verbis & sententiis inhæreat. Nam si Dallæi argumentatio valeret, *Tertulliano* abjudicandus esset liber ad Nationes (l), qui totus ex ejusdem Apologiæ (si tamen alius) verbis & rationibus constat. Quod etiam de Augustini nonnullis, aliisque aliorum Auctorum operibus dicendum est.

Sed video Dallæum incumbere in nomen Florilegi seu defloratoris. Verum nego Confessorem (sic loqui mihi liceat) merum esse florilegum seu defloratorem, cum propria verba, propriasque sententias fusius alienis intermisceat. Opus quidem suum *Defloratiunculam* vocat; at hoc vocabulo præ modestia usus est, rationem habens non tam eorum, quos seligit, auctorum, quam argumenti, quod delibat; qui sane loquendi modus hoc in sensu hactenus familiaris est.

V. Quod subdit Dallæus, levioris est momenti, uti ipse fatetur, nimirum quæ habet vulgata Confessio in Part. 4. Cap 7 initio, de panis & calicis oblatione, desumpta esse ex libro *de divinis officiis* ALCUINO perperam adscripto. Cur enim potius hæc a prædicto libro decerpsisse dicatur Confessionis scriptor, quam libri consarcinator ex Confessione, nulla causa probabilis adduci potest.

VI. Præterea prædictam Confessionem vexat disceptator hoc argumento, quod apud Chiffletianum ALCUINUM occurrant nonnulla, quæ a veri ALCUINI sententiis discedant. Quippe ille, ubi de eo cœlo philosophatur*, quod Moses in principio creatum a Deo fuisse cum terra dicit; duas quidem profert sententias, quas verus ALCUINUS itidem adducit*: sed eam præfert, quam ALCUINUS ipse secundo tantum loco, uno atque altero verbo indicare satis habuit, alia fusius exposita.

* Num. XXXVII. & seqq. Confessionis Parc. III.
* Interrog. XXVIII. in Gen.

Verum & id argumento est, utrumque unum & eundem esse Auctorem, quod easdem uterque refert sententias. Quod vero Auctor in Confessione unam alteri præfert, cum ALCUINUS utramque reliquisset in medio; id ipsi contigit, quod aliis Auctoribus sæpenumero contingere videmus, cum aliquod argumentum retractant. Fit enim, ut cum ante accuratum rei propositæ examen in diversas fluctuassent partes; postea re maturius expensa, unam præ altera sententiam amplectantur, immo aliquando contrariam. Atqui ALCUINUS in interrogationibus super Gensin leviter tantum propositas difficultates enodat, & maxime quidem istam, quam Confessionis Auctor accuratius perpendit.

VII. Subsequens oppositum continet communem locum a Calvinistis centies recantatum. Fatetur nempe Dallæus vulgatæ confessionis verba, ubi de Eucharistia tractat, valde ad catholicam fidem accedere; *immo vix posse* (quæ Dallæi ipsissima verba sunt) *vere quidem ac sincere aliter nisi ex ea explicari.* Sed hinc validum argumentum sumere sibi videtur, hunc Chiffletianum hominem plane alium esse a vero ALCUINO, qui Christi corpus in terris toto hoc, quod decurrit, seculo præsens haberi negat. Huc ALCUINI verba torquet ex Commentario in Joannem Lib. 5. Cap. 28, ubi ALCUINUS exponens hæc verba: *Pauperes semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis*; demonstrat, non esse culpandos eos, qui ei inter homines conversanti de facultatibus suis ministrarent: *Cum tam parvo tempore ipse apud Ecclesiam* **corporaliter** *mansurus; pauperes autem, quibus eleemosyna fieri posset, in ea semper essent habendi.* Hic vim facit Dallæus in voce **corporaliter**, quam majoribus literis exhibet. Quasivero nos jam Catholici omnes idipsum, quod profert ALCUINUS, palam non profiteamur, confitentes Christum Dominum, secun-

ſecundum externam ſpeciem & converſationem in terris eſſe deſiiſſe; tametſi vere in Euchariſtia ſub panis & vini ſpecie reſidere credamus.

Quod de accidentibus ſubdit Dallæus, nimirum ex veri ALCUINI mente ea neceſſe eſſe in qualibet ſubſtantia; refellere otioſum eſt: cum iſtic agat ALCUINUS de naturali rerum ſtatu; omnia vero in Euchariſtia præter naturam ſint.

VIII. Ad hæc minutias complures congeret Dallæus. Inprimis, quod Confeſſionis ſcriptor *Patrem* Ambroſium; *Patrem* Gregorium dicat: quos ALCUINUS *ſanctos*, aut *beatos* more veterum dicit; & alia hujus momenti nonnulla, quibus ſi immorer, nimius ſim.

Miror vero, quod ex tam levi cauſa vir doctus argumentum deſumat. Si enim ex eo, quod Confeſſionis Auctor *Patrem* Ambroſium; *Patrem* Gregorium vocet, alius dicendus eſt ab ALCUINO, qui *beatos* appellat; conficiat etiam neceſſe eſt Auctorem a ſeipſo diverſum eſſe, cum initio partis quartæ *beatum* Gregorium commemoret. Sed hæc jejuna & exilia ſunt; at illud, quod longe graviſſimum putat Dallæus, videamus.

IX. Quippe objicit nonnulla in prædicta Confeſſione contineri, quæ ab ALCUINI temporibus aliena ſunt: quale eſt illud, quod ejus Auctor de ſuo ſeculo, velut infeliciſſimo, flebiliter conqueritur, ac pene tragice exclamat*: *O infelicia tempora noſtra*, inquit, *quæ nec Deum timent, nec vim ſacrorum canonum reverentur! Nullus modo ſacrilegus vel criminoſus, ne ad ſacri ordinis officium accedat, inhibetur.* Tum mox: *Heu miſer ego! qualia tempora mihi contigit videre.* Hæc, inquit Dallæus, a carolinorum temporum felicitate abhorrent, quibus ſe natum non dubito, quin ALCUINUS ſibi gratulatus ſit; nedum ut ingratus, tamque optimo Principi ac Mecænati ſuo invidioſas voces chartis ſuis unquam illeverit.

* Part. III. N. XXXVI.

En graviſſimum illud argumentum, cujus pondere preſſus ALCUINUS jure ſuo cadat neceſſe eſt, ſi Dallæo credimus. Verum hoc leviſſimum eſſe quivis facile concedet, qui naturæ humanæ corruptum ſtatum attenderit. Quantumvis enim aurea Caroli M. tempora fuerint, quam multa nihilominus vitia graſſata ſunt, quæ pio cuique juſti doloris materiam præbere poſſint. Quis enim felicior unquam morum ſtatus fuit, quam in primitiva Eccleſia? Et tamen quanta flagitia in primis illis chriſtianis carpit Paulus? Quanta alii iſtius ævi Auctores? Age vero, videamus an Germanus ALCUINUS in ſinceris ſcriptis ſuis Caroli ævum ab omni labe immune fuiſſe crediderit. Immo vero longe contrarium docet in Epiſtola VI [nunc CXXIV. pag. 184] ad ipſum Carolum ſcripta: *Vidimus*, inquit, *aliquibus in locis altaria Dei absque tecto, avium ſtercoribus, vel canum mictu fœdata. Quod facile veſtra veneranda in Deum voluntas per Epiſcopos emendare valet, ut cum bonore condigno maneat menſa Domini in loco ſuo, vel portetur in Eccleſiam majorem, ſecundum ſanctam ſacerdotum Dei providentiam. Et bonorifice tractetur ſeu altare Chriſti, ſeu conſecratio corporis & ſanguinis illius, & præcipuum noſtræ ſalutis ſacramentum omni veneratione conſecretur, habeatur, & cuſtodiatur.* Quid cenſes, Dallæe? negabisne hæc a vero ALCUINO dicta? Non ita comparatus es, ut id committas. An hæc leviora putas? Neque id tibi veniet in mentem. Tametſi enim de Euchariſtia non catholice ſentias; tamen altaria & templa religioſe tractanda eſſe ultro ipſe fateberis; & qui eo uſque proceſſerit, ut ea impluvio, ne dicam avium ſtercoribus, vel canum mictui obnoxia reliquerit, violatæ religionis reum eſſe. Atqui id perpetrabatur non uno in loco impune aureo illo ſeculo, regnante ſcilicet Carolo Magno.

Sed ne forte id unum fuiſſe reponas, quod reprehenderet ALCUINUS; audi non jam unum, ſed *plurima*, quæ aureo illo ſeculo emendanda eidem Imperatori ſignificat in carmine 271, [nunc 232.] ita Carolum affatus:

Plurima nempe Tibi ſunt emendanda per orbem,
O Rex! o Rector! o decus Eccleſiæ!
Simoniaca quidem pululat male peſtis in orbe,
Muneribus dantur myſtica dona Dei.
Quæ Deus æternus cunctis impendere gratis
Juſſerat, ut gratis accipit ipſe dator.
Stat quoque judicium cauſæ ſub munere dantis,
Sportula juſtitiam vertit in ore ſenis.
Muneribuſque datis veniunt ad pocula teſtes,
Impia tum purgat ebrietaſque reum.
Opprimit & miſeros quorumdam ſæva poteſtas,
Impleat ut ſaccos dives ab ore ſuos.
Impune diſcurrunt facientes furta latrones,
Ultores ſcelerum ſunt etiam ſocii.
Talia compeſcat tua, Rex, veneranda poteſtas,
Rectorem Regni te Deus inſtituit.

I nunc, & ingratum ALCUINUM aſſere, ſi potes, qui *optimo ſuo Principi & Mecænati tam invidioſas voces* ingerere non veritus ſit, nedum *chartis ſuis illinire;* aut ſi non audes, fatere tandem aliquando non eſſe alienum a vero ALCUINO, quod memoratæ Confeſſionis ſcriptor in Seculi ſui vitia exclamando invehitur. Plura hac de re legeſis apud Theodulfum Aurelianenſem Epiſcopum in Parænesi ad Judices.

X. Aliud ex vulgata Confessione opponit Dallæus, quod ALCUINI Seculo repugnare contendit: nempe hoc, quod de Judæis legitur in Part. 2. Cap. 3. *Quibus etiam nec advenarum jure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur.* Quæ verba sic commentatur Dallæus: "Si vel Hadriani vel Constantini & christianorum Principum, qui ei in oriente tribus, quatuorve Seculis successerunt, vel latinorum denique, qui Judæam anno MC. armis quæsitam aliquamdiu tenuerunt, temporibus vixit, veri speciem habet hæc oratio: ab ALCUINI vero Seculo aliena est, quo Saraceni in omni Judæa imperitabant.,,

Quid sibi velit hoc commentario Dallæus, non capio. Si enim Confessio per modum improperantis & corripientis hæc ingereret, speciem aliquam haberet Dallæi argumentum. Nunc vero de pœnis divinitus Judæis inflictis cum agat hoc loco; nihil continet, quod non usurpare possimus hoc tempore, quo etiam infideles sacris locis dominantur.

XI. Affine est huic argumento, quod disceptator sumit ex Confessionis Parte 4. Cap. 4. ubi scribitur: *Eucharistici mysterii veritatem*, id est realem corporis dominici præsentiam, *nonnunquam divina revelatione aliquibus manifestatam esse.* Intelligit autem, inquit Dallæus, quibusdam divinitus concessum fuisse, ut carnem & sanguinem pro pane & vino in Eucharistia corporeis oculis viderent. Quod neque anteriori, neque ALCUINI tempore accidisse Dallæus asseverat: sed hujus generis prodigia nono demum adulto Seculo, ad Paschasiani, ut putat, erroris commendationem spargi cœpta.

Si altercandi occasionem quærere esset animus, hic causari possem, non constare, an Confessionis scriptor hoc loco de sensibili Corporis Christi in Eucharistia visione agat, an de spirituali aliqua revelatione, qua vera Christi in Sacramento præsentia confirmetur: quales sane revelationes ab Auctoribus ALCUINO superioribus huc adducere non esset operosum. Verum Dallæi commentarium lubens admitto: at ejus pace dixerim, ejusmodi prodigia longe ante Paschasii tempus legebantur, nempe illud, quod de Plegislo religioso sacerdote memorat idem Paschasius; quod certe non commentus est vir religiosus, sed ex antiquo Auctore accepit. Aliud item ALCUINI tempore Paulus Diaconus, Casinensis Monachus, literis mandavit in vita Gregorii Magni, quod ei accidit in facto Matronæ Romanæ. Sed ante hoc aliud item in vita S. Basilii Cæsareæ Episcopi, Amphilochio Iconii Episcopo adscripta, legebatur de Hebræo quodam, cui communicantibus christianis *infantulus membratim incidi* in manibus Basilii visus est. Hæc, inquam, legebantur ante ALCUINI ætatem, quæ proinde præ oculis, cum Confessionem scriberet, habere potuit.

Basilii, inquis, vita latinis auribus incognita fuit ante Nicolai primi Pontificatum, cum scilicet ab Urso S. R. E. Archidiacono latinitate donata est. Immo vero ante Ursi versionem alia legebatur, quæ in vitis Patrum edita est a Surio politiori stilo reddita. Cujus rei certissimum sumo argumentum ex Æneæ Parisiensis Episcopi libro adversus Græcos, quæst. 2, ubi vita S. Basilii de Græco in latinum *a quodam Græco, vocabulo Evëimio, de verbo translata* laudatur. Ergo regnante Carolo Calvo, hoc est medio Seculo IX. apud Gallos circumferebatur hæc vita, quam ALCUINUS legisse potuit.

Ad hæc ALCUINO suppetebat insigne exemplum, quod refertur in Lib. 5. de vitis Patrum Cap. 18, ubi legitur Arsenii dictum de quodam sene in Sciti habitante, ut habet MS. Codex Corbejensis; qui cum secus, quam Ecclesia catholica tradit, de Christi corpore in Eucharistia sentiret; idque *non naturale corpus Christi*, sed tantum *figuram ejus* esse crederet; tribus Patribus ob eam causam convocatis, & pro Senis conversione orantibus, facta re sacra, tandem ad rectam fidem reductus est. Nam *quando positi sunt panes in Altari, videbatur illis tantummodo tribus tanquam puerulus jacens super Altare. Et cum extendisset Presbyter manum, ut frangeret panem, descendit Angelus Domini de cælo habens cultrum in manu, & secavit puerulum illum; sanguinem vero illius excipiebat in calice.* Tum accedente Sene, *ut acciperet sanctam communionem, data est ipsi soli caro sanguine cruentata; quod cum vidisset, pertimuit & clamavit dicens: Credo, Domine quia, panis, qui in Altari ponitur, corpus tuum est: & calix, tuus est sanguis. Et statim facta est caro illa in manu ejus panis secundum mysterium, & sumpsit illud cum honore gratias agens Deo.* Eximium hunc locum legisse potuit ALCUINUS, sive ex Codice Græco, qualem Photius laudat, sive ex versione Pelagii S. R. E. Diaconi, qui hunc quintum librum latini juris fecit.

XII. Sed jam demum post vexatam variis artibus atque modis Confessionem, veniamus ad palmare argumentum, quo Dallæus sæpe dictæ Confessionis antiquitatem penitus labefactare sibi visus est; nempe, " quod idem Confessionis Auctor de eorum sententia, qui realem dominici corporis in Eucharistia præsentiam negant, non aliter loquitur, quam de doctrina publico Ecclesiæ judicio damnata, & inter hæreses relata; atque ita cum ipsis agit, ut cum hominibus sectariis & hæreticis.,, Tum huic rei probandæ adducit hunc locum ex Confessionis Parte 4, Cap. 5. *Adverte jam tandem, o pravissimarum mentium perversa doctrina, & noli surda aure & incircumciso corde præterire quod dicitur: qui manducat me; suam nimirum, non aliam carnem demonstrat.* Mox paucis interjectis: *Verum quia longe aliter se habet veritas tanti mysterii, quam tu Hæretico deceptus spiritu arbitraris, recte dicitur mysterium fidei, &c.* " Quibus apertissime, inquit Dallæus, significat fuisse, quo ipse tempore scribebat, qui aliter, quam ipse sentiebat, de Eucharistia doce-

docebant, quique Hæreſeos ea de cauſa damnati erant.„ Cujusmodi homines ullos ante Berengarii tempus extitiſſe negat Dallæus.

Hoc argumentum colorem quidem habet præ aliis a Dallæo adductis: ſed ſi fucum detrahas, inane prorſus, uti cetera, apparebit. Quod ut aſſequare, rem propius intueri neceſſe eſt ac demonſtrare, jam dudum ante damnatum Berengarium hæreticos habitos, eoque nomine affectos, qui ſecus, quam modo catholica Eccleſia tradit, de Euchariſtia ſentirent.

Huic rei probandæ unus ſufficit Deoduinus, ſeu Theoduinus Leodienſis Epiſcopus (m), qui in Epiſtola ad Philippum Francorum Regem ſcripta contra Berengarii errorem jam tum primum exoriri cœptum, cenſet Berengarium ejusque ſequaces non eſſe audiendos, neque tam pro illis Concilium convocandum, quam de illorum ſupplicio exquirendum; propterea, *quod creberrimis SS. Patrum Conciliis, tum etiam venerabilium Doctorum clariſſimis ſententiis* proſcripti damnatique eſſent eorum errores. Ergo ante Berengarii damnatum errorem creberrima Concilia catholicam de Euchariſtia fidem definierant, ac ſecus ſentientes pro Hæreticis habendos decreverant, ut cenſet teſtaturque Deoduinus. Ex quibus Conciliis etſi unum Toletanum proferat in medium; plura tamen alia in Euchariſtiæ cauſa congregata fuiſſe manifeſte aſſeruit.

Deoduinus Leod.

Et quidem regnante apud Francos Rotberto, id eſt, Anno MXXV. Indict. VIII. Gerardus Cameracenſis atque Atrebatenſis Epiſcopus Fidem catholicam de Euchariſtia ſancivit adverſus hæreticos nonnullos, qui dominici corporis & ſanguinis ſacramentum rejiciebant, uti legitur in Synodo contra eos Atrebati habita, quam propediem typis editurus eſt noſter Acherius in Spicilegii Tom. XIII. Cum enim idem Epiſcopus in ea urbe diebus Nativitatis & Apparitionis Domini de rebus eccleſiaſticis tractaret; *relatum eſt ei, quosdam ab Italiæ finibus viros eo loci adveniſſe, qui quandam novæ hæreſeos ſectam introducentes, evangelicæ atque apoſtolicæ Sanctionis diſciplinam pervertere tentabant; & quamdam juſtitiam præferentes, hac ſola purificari homines aſſerebant, nullumque in ſancta Eccleſia aliud eſſe ſacramentum, per quod ad ſalutem pervenire potuiſſent.* Hi coram Epiſcopo adducti, *referunt ſe eſſe Auditores GANDULFI cujusdam ab Italiæ partibus viri, & ab eo evangelicis mandatis & apoſtolicis informatos: nullamque præter hanc Scripturam ſe recipere; ſed hanc verbo & opere tenere.* Tum accuratius interrogati, ſacri Baptiſmatis myſterium negant, ſimulque Euchariſtiæ, Pœnitentiæ, & Matrimonii Sacramenta. Pro erroribus ſingulis ſingula capitula condit Gerardus, primum quidem de baptiſmo, ſecundum de corpore & ſanguine Domini, in quo hæreticos compellat his verbis: *Jam nunc his omiſſis tranſitum faciamus ad illud ſacrum & inmutabile Dominici corporis & ſanguinis ſacramentum, quod vos ad veſtram confuſionem, niſi reſipueritis, adverſum divinam & apoſtolicam Traditionem impugnantes evertere tentatis.* Tum ipſius ſacramenti naturam explicans poſt aliqua hæc ſubdit: *Quod quidem ſacrificium dum de pane & vino cum aqua mixto ineffabili ſanctificatione, cruce & verbis illius in altari conſecratur, dumque Paſſionis & Reſurrectionis ejus, atque in cœlum Aſcenſionis ibidem ſalutifera memoria agitur; verum ac proprium corpus ipſius Domini JESU CHRISTI, & ſanguis verus & proprius efficitur, quamvis aliud eſſe videatur. Videtur namque panis naturalis: ſed veriſſime efficitur corpus Chriſti, ſicut ipſa eadem Veritate atteſtante didicimus.* Ex quibus intelligimus, in Synodo Atrebatenſi aſſertam fuiſſe Euchariſtiæ veritatem annis amplius XXV. ante damnatum Berengarium. Hunc locum paullo fuſius retuli, tum quia hæc Synodus antehac (ſi non fallor) incognita fuit; tum quia rebus ſubſecuentibus illuſtrandis plurimum conducit.

Gerardus Camerac.

Sub idem tempus, hoc eſt anno MXVII. teſtante Glabro Rodulfo in Hiſt. Lib. 3. Cap. 8, in urbe Aurelianorum flammis traditi ſunt ejusdem Hæreſeos aſſertores; quorum præcipui erant *Herbertus* atque *Liſoius*. Horum errores fucatæ ſanctitatis ſimulacro palliatos detexit Areſaſtus, qui præſente Rotberto Rege, ut Synodi acta probant in Spicilegii Tom. II. inter cetera conteſtatus eſt ab eis ſe didiciſſe, *panem & vinum, quod ſuper altare manibus ſacerdotum ſancti Spiritus ſanctificatione effici videtur ſacramentum, converti non poſſe in corpus & ſanguinem Chriſti.* Quod cum illi confiterentur, nec ab eo errore aliisque revocari potuiſſent, jubente Rege extra urbem cremati ſunt. Hic nullus canon, nullumve decretum conditum legitur, ſed tantum pœna hæreticis inflicta: ob eam videlicet cauſam, quod communi Eccleſiæ catholicæ præjudicio proſcriptus eſſet eorum error, qui veritatem corporis & ſanguinis Domini in Euchariſtia negaſſent; atque hujusmodi homines in hæreticorum claſſem amandati. Qua perſuaſione commoti prædicti hæretici, errorem ſuum publicis concionibus committere non audebant: ſed occultis cuniculis furtivisque colloquiis in fidos probatosque quorundam animos eum inſpirabant. Tantum apud eos prævalebat erroris ſui præconcepta damnatio.

Glaber Rodulfus.

Mitius cum aliis ejusdem farinæ hominibus egit S. Odo Cantuarienſis Epiſcopus circiter annnm DCCCCL, quo tempore *quidam Clerici maligno errore ſeducti aſſeverare conabantur, panem & vinum, quæ in altari ponuntur, poſt conſecrationem in priori ſubſtantia permanere, & figuram tantummodo eſſe corporis & ſanguinis Chriſti, non verum Chriſti corpus & ſanguinem. Quorum enormem perfidiam beatus Odo deſtruere cupiens, dum quadam die in conſpectu totius populi ſacroſanctis Miſſarum ſolemniis devotus intenderet, expreſſis lacrymis Dei Omnipotentis clementiam in ſuo miniſterio aſſore poſtulavit, quæ ad depellendos hominum errores ſubſtantivam divinorum myſteriorum declararet proprietatem. cumque ad confractionem vivifici panis ventum fuiſſet, confeſtim inter manus Pontificis, fragmenta Corporis Chriſti tenentis, ſanguis guttatim defluere cœpit.* Cujus rei conſideratione perculſi omnes, maxime

S. Odo Cantuarienſis.

maxime vero Clerici fectarii, errorem fuum incunctanter abjecere. Ipfe autem Pontifex cum fuis in magna gratiarum actione lætitiam egit, *propterea quod omnis error de dominico corpore in pectore fuorum abolitus fuiffet; nec ultra panem in altari pofitum verum Chrifti corpus effe diffiderent, qui verum fanguinem inde manare confpexiffent.* Hæc verba funt pervetuftiffimi Auctoris, qui libellum de ipfius Odonis vita nondum editum compofuit: quem locum Wilhelmus Malmesburienfis Monachus compendio retulit. Ergo eo tempore, id eft, medio Sec. X. *enormis perfidia erforque* cenfebatur, fi quis de corporis Chrifti Domini in Euchariftia veritate dubitaffet.

Paschafius Radbertus

Seculo præcedenti eadem fuit Catholicorum fententia, qui hæreticos appellabant ejusmodi erroris fectatores. Teftis inprimis Pafchafius Radbertus in Libr. de Sacramento Altaris Cap. 21: *Nos autem catholice fenfum ipfius Domini requirentes, non hæreticorum nænias fequamur, fed ejus, qui ait: Accipite & comedite ex eo omnes.* At novator erat Pafchafius? Immo vero fidei catholicæ affertor: tum quia hoc nomine eum femper honoravit catholica Ecclefia; tum quia non folent novatores eos, qui a fe diffentiunt, hæreticos appellare, fed prifcæ Fidei corruptores. Verum hic non agimus de re ipfa, fed de nomine hæretico, quod Euchariftiicæ veritatis inficiatoribus a Pafchafio diferte impactum eft ante Berengarii cenfuram.

Hincmarus Rem.

Cum Pafchafio confentit *Hincmarus* Remorum Archiepifcopus in prioris Opufculi de Prædeftinatione Cap. 31, ubi loquitur in hunc modum: *Sunt & alia, quæ vocum novitatibus delectantes, unde fibi inanes comparent rumufculos, contra Fidei catholicæ veritatem dicunt, videlicet: quod trina fit Deitas: quod facramenta altaris non verum corpus & verus fanguis fit Domini, fed tantum memoria veri corporis & fanguinis ejus.* Itaque cenfebat Hincmarus hujusmodi homines pugnare *contra Fidei catholicæ veritatem*, ac proinde hæreticos effe.

Anaftafius Bibl.

Eumdemmet errorem (ut id obiter obfervem) notaffe mihi videtur Anaftafius Bibliothecarius, cum ait Nicolaum Papam primum feciffe in Bafilica Salvatoris, quæ Cæfaræa dicta, cruces de argento puriffimo, *quæ pendent ante figuram, five* (uti apud Baronium ad Annum 858 legitur) *ante facramentum fubftantiæ carnis ejusdem Domini noftri JESU CHRISTI.* Quafi diceret, ante figuram fubftantialem carnis Domini noftri JESU CHRISTI, eum ad modum, quo Chriftus in Epiftola ad Hebr. dicitur figura fubftantiæ Patris: ad quem locum Anaftafius hic allufiffe videtur. Si vero Baronii Lectionem fequare, alia, quam præferendam exiftimo, inconfulta; non minus catholicæ Fidei favet. Cur enim, quæfo, addidit fubftantiæ vocem, nifi ut eam opponeret figuræ vocabulo, quo hæretici tunc temporis abutebantur? Nimirum hæc verba *facramentum fubftantiæ carnis Chrifti*, opponuntur iftis: *facramentum figuræ carnis Chrifti;* tantumdemque fonant, ac fi dixiffet Anaftafius, *facramentum continens fubftantiam carnis Chrifti, non figuram.* Alias inanis & abfurda effet ejusmodi vocabulorum geminatio.

Ex his omnibus liquido conficitur, tempore Hincmari, ac Pafchafii Radberti, id eft, paullo poft mortem ALCUINI, hæreticos dictos fuiffe eos, qui de veritate corporis Chrifti in Euchariftia dubitaffent: ac proinde immerito Joannem Dallæum ALCUINO abjudicare Confeffionem Chiffletianam ea ratione, quod *hæretico fpiritu deceptos* hujusmodi homines appellet.

Duplici vero ex caufa eos ab antiquis hæreticos dictos exiftimo, nimirum, quod eo nomine dignos æftimarent eos, qui a recepta catholicorum fide recederent: & quod antiquorum Patrum decretis damnati crederentur. Scilicet hæc fuit veterum quorumdam catholicorum perfuafio, in Concilio Ephefino (n) fancitam fuiffe de Euchariftia Fidem noftram, atque diris addictos, qui contrarium dogma fecuti effent. In hac fententia fuit Lanfrancus, ut patet ex Dialogo adverfus Berengarium edito: ubi notat hærefes duas antiquis temporibus ortas fuiffe, omnibus tamen tum confentientibus, *quod panis & vinum in veram Filii hominis carnem, verumque ejus fanguinem converterentur:* Sed quis effet ille Filius hominis, aliis in alios pugnantibus. *Quidam* enim, inquit, *arbitrati funt hunc oportere intelligi quemlibet hominem, five juftum five peccatorem. Alii non hunc effe de turba quemlibet hominem, fed virum juftum, fanctificatum, a communi hominum vita per fuæ vitæ celfitudinem fegregatum.* Tum fubdit Lanfrancus damnatas in ea Synodo *utrasque has letales peftes*, decretumque Neftorio in hæc verba transmiffum: *Ad benedictiones myfticas accedimus & fanctificamur, participes fancti corporis & pretiofi fanguinis Chrifti omnium noftrum Redemptoris effecti: non ut communem carnem percipientes, quod abfit, nec ut viri fanctificati, & verbo conjuncti fecundum dignitatis unitatem, aut ficut divinam poffidentis habitationem: fed vere vivificatricem, & ipfius verbi propriam factam.* Tum addit Lanfrancus Concilii canonem iis anathema dicentis, qui fecus fentirent. Ex quibus nemini dubium effe debet, Lanfrancum in ea fuiffe perfuafione, Ephefinos Patres de Euchariftiæ fide adverfus Novatianos ftatuiffe, eosque pro hæreticis habuiffe, qui ab ea definitione recederent. Hic jam non inquiro, an Lanfrancus Concilii fenfum affecutus fit. Certe Ephefini Patres hoc loco veram Chrifti corporis in Euchariftia præfentiam, fi non definiunt, faltem manifefte fupponunt. At permitto Lanfrancum in explicando Concilii decreto falfum effe, eique plus, quam verba præfeferant, tribuiffe. Hic tantum expendo, quid fenferit de mente Concilii: cujus decreto Sacramentariorum errorem fine dubio damnatum fuiffe perfuafum habuit.

Concilium Ephefinum. Lanfrancus.

Herigerus Laubienfis.

Atqui in eadem etiam perfuafione fuit *Herigerus* Laubienfis Abbas in libello de Euchariftia, qui fine Auctoris nomine a Cellotio editus eft in Appendice ad hiftoriam Gothefcalci. Cujus libelli Auctorem effe Herigerum Abbatem Laubienfem, qui Anno MVII. mortuus eft, certis

alias

alias documentis, Deo dante, demonstrabo. Is quippe inter argumenta, quæ adducit ad probandam Eucharistiæ fidem, etiam hunc locum a Lanfranco relatum profert ex Concilio Ephesino sub Cyrilli nomine, nimirum Alexandrini, cujus Epistola ad Nestorium, ex qua Herigerus testimonium adducit, inter acta Concilii Ephesini relata est. Quid si Chiffletianæ Confessionis Scriptor, eodem præjudicio affectus, eodem modo Ephesini Concilii decretum interpretatus est; atque ob id *hæretico spiritu deceptos* appellavit eos, qui de hujus sacramenti veritate dubitarent? Certe ad hunc locum manifeste alludere videtur in hæc verba*: *Adverte jam tandem, o pravissimarum mentium perversa doctrina, & noli surda aure, incircumciso corde præterire, quod dicitur: Qui manducat me, suam nimirum, & non aliam carnem demonstrat.* Cur enim dixit, *suam & non aliam carnem*, nisi, ut excluderet errorem illum, quem ab Ephesinis Patribus damnatum esse putabat? Hæc ergo causa est, cur *hæretico spiritu deceptos* appellet hujusmodi erroris Sectatores.

* Part. IV. Num. V.

Verum fac Scriptorem Chiffletianæ Confessionis non respexisse ad Ephesinum, aliudve Concilium: cur non potuit hæreticos appellare eos (o), qui contra Scripturæ sacræ seu Christi Domini manifestam assertionem, contra majorum traditionem, ac demum contra receptam sui temporis fidem corporis dominici veram in Eucharistia præsentiam negarent? Certe qui adversus Claudium Taurinensem Episcopum de cultu sacrarum imaginum scripsere noni seculi Auctores Gallicani, eum Hæretici nomine afficiunt, quamvis hunc cultum nulla Synodus eo tempore statuisset. Nam quod hac de re habitum est Conclium Nicænum II, veluti profanum tum repudiabat Gallicana Ecclesia. Sic *Batramnus* eos, qui Christum Dominum communi via ex beatissimæ Virginis utero prodiisse negabant, ut *novæ & inauditæ hæreseos* Auctores non semel sugillat, nullo suffragante Conciliorum decreto: propterea, quod adversariorum sententiam a Scripturæ sacræ & Patrum auctoritate deflectere arbitraretur. Quidni potiori jure hæreticos Chiffletiana Confessio dixerit eos, qui ab Eucharistiæ recta Fide recessissent, reclamante non solum sacra Scriptura, & Patrum Traditione, sed etiam communi Catholicorum consensu? Adde, in ista Confessione hujusmodi homines non dici hæreticos, sed tantum *hæretico spiritu*, id est, diaboli hæreseon Auctoris instinctu *deceptos*. Quo nomine notare videtur, non quidem hæreticos ullos, qui errorem suum in vulgus spargerent, sed nonnullos dubiæ fidei Catholicos, qui humanis ratiunculis & sensibus plus æquo addicti, de hoc divino sacramento non recte sentirent. Sit ergo hæc nostræ responsionis summa, nempe ante damnatum Berengarium realis, ut vocamus, in Eucharistia præsentiæ impugnatores hæreseos nota pœnisque affectos fuisse in Conciliis Cameracensi, & Aurelianensi, eosdemque pro hæreticis Sec. X. habitos ab Odone Cantuariensi; tum Sec. IX. ab Hincmaro Remensi Archiepiscopis; a Paschasio Radberto & aliis. Ad hæc visum fuisse Lanfranco, Herigero, & Confessionis Chiffletianæ Auctori, eos itidem in Concilio Ephesino diris addictos; ac denique merito in ea Confessione *hæretico spiritu deceptos* dici, quippe qui in fide Eucharistiæ a S. Scripturæ Patrumque auctoritate deflecterent, quin etiam a recepta omnium tunc temporis Catholicorum Confessione.

XIII. Immo vero, inquis, nullus, non tantum superiorum temporum Auctor, sed nec ALCUINI tempore, hanc de Eucharistiæ veritate Fidem tenuit docuitve, qualem ipsa Confessio profitetur.

At hanc objectionem manifeste refellit Paulus Diaconus in vita Gregorii Magni, qui catholicam veritatem tam diserte exponit, ut nemo clarius hoc tempore explicare possit. Sic enim occasione facti, quod Matrona Romana in Eucharistiam perpetravit, Paulus Gregorium loquentem inducit: *Disce, inquam, veritati jam modo credere contestanti. "Panis, quem ego do, caro mea est; & sanguis meus est vere potus." Sed præscius Conditor noster infirmitatis nostræ, ea potestate, qua cuncta fecit ex nihilo, & corpus sibi ex carne semper virginis operante sancto Spiritu fabricavit, panem & vinum aqua mixtum, manente propria specie, in carnem & sanguinem suum, ad catholicam precem, ob reparationem nostram sancti Spiritus sanctificatione convertit.* Tum subdit Paulus: *Indeque universos jussit divinam precari potentiam, ut in formam pristinam sacrosanctum reformaret mysterium, quatenus mulieri ad sumendum fuisset possibile; quod & factum est. Unde sæpe fata mulier plurimum in sancta Religione & Fide proficiens, participatione dominici sacramenti consecrata est, & omnes, qui viderant, in divino amore, & orthodoxa credulitate excreverunt.* Hactenus Paulus in Vita S. Gregorii Magni, quæ in Seculo I. Benedictino typis edita est: quem locum adduxit Gerardus in prælaudata Synodo Cameracensi. Ex quo intelligimus, eam fuisse tum de Eucharistia receptam fidem, panem scilicet & vinum, *manente propria specie*, in carnem & sanguinem Domini converti, atque in ea persuasione *orthodoxam credulitatem* fuisse collocatam.

Paulus Diaconus.

Eamdem adstruit Haimo Halberstadensis Episcopus, Pauli & ALCUINI suppar in Tractatu de corpore & sanguine Domini, quem recens edidit noster Acherius in Spicilegii Tom. XII. Hic enim suam, immo & Catholicorum sui temporis omnium Fidem explicat in hunc modum: *Credimus itaque & fideliter confitemur & tenemus, quod substantia illa, panis scilicet & vini, per operationem divinæ virtutis, ut jam dictum est, id est, natura panis & vini, substantialiter convertatur in aliam substantiam, id est, in carnem & sanguinem.* Et infra: *Commutat ergo invisibilis sacerdos suas visibiles creaturas in substantiam suæ carnis & sanguinis secreta potestate. In quo quidem Christi corpore & sanguine propter sumentium horrorem sapor panis & vini remanet & figura, substantiarum natura in corpus Christi & sanguinem omnino conversa: sed aliud renuntiant sensus carnis, aliud renuntiat fides*

Haimo Halberst.

mentis &c. Mitto plura hanc in rem hujusmodi testimonia, quæ jam adduxere eximii *perpetuæ de Eucharistia Fidei* Defensores. Hunc vero Haimonis locum insignem hic visum est attexere, utpote a nemine hactenus prolatum: quo luculentiorem nullum ad probandam Ecclesiæ fidem reperire fas est. Prædictum vero Haimonis tractatum inveni in Bibliothecæ nostræ sancti Germani membraneo Codice sexcentorum annorum, qui ejusdem Haimonis expositionem in Epistolas per totum annum in Missa recitari solitas complectitur. Insertus porro est in eo Codice tractatus iste post expositionem in Epistolam Cœnæ Domini, quæ Epistola de Eucharistiæ mysterio tota est: cujus Epistolæ expositionem subsequitur iste tractatus cum hoc titulo: ***Incipit tractatus Aimonis*** *de corpore & sanguine Domini.* Tum Auctor tractatum suum cum Epistolæ prædictæ expositione continuando in hunc modum orditur: *Sed quoniam hujus Epistolæ opportunitas offert, ut aliquid de tanto sacramento latius dicatur*, &c. Quod quidem hoc loco monuisse visum est operæ pretium. Itaque, ut modo dicebam, tempore ALCUINI recepta erat ea, quam profitemur, de Eucharistia Fides, qualem professus est ALCUINUS ipse in Confessione controversa.

XIV. Cur ergo, inquis, *Paschasius* in Patrum testimoniis, quæ ad sententiam suam constituendam adducit, ALCUINUM indictum & illaudatum prætermisit, siquidem hæc Confessio ALCUINI fœtus sit?

Nempe quod Paschasius ab antiquis dumtaxat Patribus auctoritatem sumit: ALCUINUS vero tum, cum librum suum conderet Paschasius, ante paucos annos defunctus erat. Deinde multa alia veterum testimonia omisit Paschasius, ex sinceris eorum operibus facile repetenda: quæ quidem opera eadem ratione negare posset Dallæus, si ipsius argumentatio quid efficeret. Denique ALCUINI Confessionem prætermisit, fortasse quod in ipsius notitiam (quæ librorum tum inopia & difficilis communicatio erat) non venisset.

Hæc fere sunt argumenta, quæ Dallæus congerit adversus Confessionis Auctorem & antiquitatem, si nonnullas exceperis minutias, quas consulto prætermisi; qualia sunt, quæ profert de stili dissimilitudine a veris ALCUINI operibus: cum alii docti Viri eamdem, cum in ipsa Confessione, tum in sinceris ALCUINI operibus, orationis æqualitatem agnoscant. Hæc, inquam, quæ *minuta, neque satis certa* ipsi Dallæo visa sunt, prudens dissimulavi, ne longius progrederentur nostræ concertationes.

Hæc pro modulo dicta sint de hujus operis Auctore & Antiquitate: quorum unum ita propugnandum suscepi, ut alterum tanquam certissimum demonstrari posse confidam. Quod si non penitus assecutus sim, vel id mihi satis erit pro fructu operis, quod hanc provinciam studiosis aperuerim, reperto exemplari, cujus sola inspectio operis antiquitatem persuadere potest. Huc eruditorum omnium oculos & judicium appello, quibus Codicem Boërianum inspicere licet, sive in Monasterio sancti Germani, quamdiu penes nos erit; sive Divione in Bibliotheca Boëriana, quo brevi remittendus est.

Quæ de Auctore protuli argumenta, si rem penitus non evincunt, saltem maxime probabilem efficiunt. Hæc si quis refutare velit, non ita mecum agat, quasi hac in re controversiæ caput constituam: sed Confessionis impugnet antiquitatem, quam potissimum defendo. Certe haud multum interest Reipublicæ christianæ, quis istius operis Auctor sit, ALCUINUS, an alius, si modo eum ALCUINI æqualem agnoscant omnes. Neque tamen ALCUINI patrocinium deserere est animus, sed justos controversiæ limites definire.

Ceterum, quod in me receperam, hoc loco apponendum duxi Virorum peritorum testimonium de Codicis Boëriani antiquitate, ut ii, quibus Codicem istum videre non licet, hominum in Republica literaria clarissimorum auctoritati acquiescant.

TESTIMONIUM
De Boëriani Codicis Antiquitate.

NOS infra scripti omnibus, quorum intererit, notum facimus, visum a nobis ac diligenter inspectum membraneum Codicem pervetustum, cui titulus est recentiori manu in primarii locum substitutus: ALBINI CONFESSIO FIDEI. Quæ ipsissima est Confessio sub nomine ALCUINI a R. P. Petro Francisco Chiffletio typis edita; testamurque istius Codicis scripturam proxime accedere ad tempus Caroli Magni, nec Seculo nono posteriorem videri. In quorum fidem huic instrumento subscripsimus Idibus Decembr. Anno Domini MDCLXXIV.

Subscripserunt in Originali

A. FAURE, *Doctor ac Socius Sorbonicus.* JOANNES GARNIER, *Societatis Jesu Presbyter, ac Theologiæ Professor.* CAROLUS LE COINTE, *Oratorii Presbyter.* DE VYON d'HEROUVAL, *Cameræ computorum Auditor.* DU FRESNE DU CANGE, *Quæstor Ambianensis.* HADRIANUS VALESIUS, *Historiographus regius.* STEPHANUS BALUZE, *Bibliothecæ Colbertinæ Præfectus.* COTELIER, *Societatis Sorbonicæ.* DE LAUNAY, *in supremo Parisiensi Senatu Advocatus.*

ANI-

ANIMADVERSIO

In Censuras Celeberrimi D. Basnagii, quas adversus præcedentem D. Mabillonii Disquisitionem tulit Tom. II. Hist. Eccles. Libr. V. Cap. VII. pag. 899. & seq.

Senserat D. Basnagius, quantum Calvinisticæ Sectæ rationibus noceret, si vetusto ac genuino Scripto insignis cujusdam Doctoris (qualem Alcuinum fuisse ipse censet) ostendi posset, fidem eandem circa Eucharistiam, quam nunc catholica profitetur Ecclesia, jam Seculo VIII viguisse. Hinc postquam breviter enarrasset diversas, circa Alcuini Confessionem Fidei a R. P. Chiffletio editam, opiniones diu ventilatas concludit: Lis tam longa de Scripto, in quo tam manifeste Traditio Ecclesiæ circa Eucharistiam firmatur, meretur, ut momento saltem illius discussioni immoremur. *Pergit deinde & ait:* Permissum nobis erit asserere, inter argumenta, quæ Mabillonius protulit, ne unum quidem esse, quod probet illam Confessionem esse ALCUINI. *Quod suum assertum quomodo probet vir doctus, inspiciamus. Citabimus loca Disquisitionis Mabillonianæ, quæ D. Basnagius refutare voluit; referemus deinde illius responsa, quæ demum breviter diluemus.*

(a) *Seculum nonum sapit*] supra pag. 371. Respondet Basnagius, "quod auctoritas unici Cod. MS. tanta non est, ut aliquid probet, cum Monachus aliquis potuerit imitari characterem: & nihil sit facilius, quam in judicio circa antiquitatem MSs. aberrare.„ Verum sola de causa sua desperatio hanc in Monachos calumniam suggesserit D. Basnagio. Et si ita ratiocinari licet, facile everti poterunt plurima antiquitatis monumenta, quorum non nisi unicum restat exemplar. D. Basnagius igitur afferre debuisset suæ suspicionis solidas rationes, antequam Monachum, nescio quem, censura notaret. Enimvero Monachus ille hanc suam Confessionem vel scripsit pro suo privato usu ac devotione: &, cur fingeret characteres suo ævo anteriores? Vel scripsit ad fucum faciendum hominibus suæ ætatis (de iis enim, qui post aliqua secula victuri essent, cogitasse quis credat?) Sed illi facile utique detexissent fraudem ex charta manuque recentioribus. Equidem homines modernos facile est aberrare in judicio circa antiquitatem MSs, homines, inquam, qui in iis tractandis minus sunt exercitati, & minus arte critica discernendi spurias scripturas a genuinis informati, & in ferendo judicio minus cauti; id, quod nemo, & ne ipse quidem D. Basnagius dixerit de Magistro illius artis magno Mabillonio, aut de Carolo Cointio, du Fresnio, Valesio, Baluzio, Cotelerio aliisque ab ipso in testimonium adductis. At enim, reponit Basnagius, Mr. Dallæus, in dijudicando stylo veterum auctorum exercitatus, & qui optime novit discernere opera vera auctorum a falsis, hujus Confessionis suppositionem detexit, & rationibus firmavit]. Atqui has rationes Mabillonius evertit, & ad antiquitatem Codicis provocavit; quam, inspecto Codice, viri artis diplomaticæ peritissimi probarunt; Dallæus vero, illo forte non viso, ex levi suspicione, quod manu Monachi falsarii forma veterum characterum effingi potuerit, impugnavit. Cui ex his magis credendum sit, videant Eruditi. Certe D. Ceillier Tom. XVIII. Hist. des Auteurs sacrés Cap. XXI. Num. XVIII. pag. 342. contestatur, se per decursum suæ historiæ deprehendisse, Dallæum in dijudicandis veterum Patrum genuinis operibus multoties fuisse deceptum; quod in Mabillonio nemo facile deprehendet.

(b) *Propter dignos*] supra pag. 371. Basnagius ait, "Auctorem Confessionis non convenire cum iis Berengarianis, qui dicebant panis & vini partem mutari, partem non mutari.„ Sit ita. Attamen si post Berengarium scripsisset hic Confessor vere Catholicus, temperasset verba, quæ citat Mabillonius, ne in suspicionem erroris Berengarianorum veniret: ergo Berengario est antiquior, quod vult Mabillonius.

(c) *Non nisi Seculo nono ventilata sunt*] supra pag. 371. Respondet Basnagius, "hanc doctrinam etiam ad sequentia secula transiisse.„ Sit ita. Verum Mabillonius non loquitur de doctrina, sed de disceptatione circa illam doctrinam, & illam non transiisse ultra nonum seculum affirmat.

(d) *Ut homines ad malum seu peccatum a Deo prædestinarentur*] supra pag. 371. "Immo, ait Basnagius, hic ipse locus sufficit ad monstrandum, quod Auctor Confessionis non potuit scribere tempore ALCUINI. *Primo* namque controversia, quæ in Hispania agitabatur anno 790, non tangebat prædestinationem ad malum.„ Atqui hanc tangebat, prout Mabillonius hic probat, & ad quod Basnagius nil respondet.

"*Secundo* ait Basnagius, hæc (opinio de prædestinatione ad malum) in Galliam non penetravit, ubi tunc circa gratiam nulla concertatio fuerat: sed primum annis 40 vel 50 post obitum ALCUINI hæc quæstio ibi agitari cepit.„

Verum hæc responsio sane infirma est. Demus vivente ALCUINO illam de prædestinatione ad malum controversiam in Gallia non fuisse agitatam; illius tamen erroris notitia cur ex Hispania in vicinam Galliam non potuit penetrare ad homines de puritate doctrinæ sollicitos, quam doctrinam ALCUINUS in sua Confessione damnaret? Deinde hæc controversia, post 50 annos in Gallia agitata, etiam tunc decisa & penitus extincta fuit, ait Mabillonius, & exinde infert, Confessionis Chiffletianæ Scriptorem vixisse vel Adriani Papæ I. vel certe Gothescalci tempore: sane potius Adriani, cum Boërianus Codex, qui autographus non est, ad Caroli M. tempus proxime accedat. Cur hæc tam leviter prætergressus est D. Basnagius?

(e) *Quod viginti millia servorum haberet*] supra pag. 372. "Quasi vero, ait Basnagius, non posset quisquam etiam ob minorem famulorum numerum superbire.„ Id profecto fieri potest; verum Mabillonius nil aliud petit, quam hanc precationem ALCUINO apprime competere, & non facile alteri illius temporis, quo libellus ex demonstratis scriptus est, scriptori.

(f) *Reperire non valeo*] supra pag. 372. "ALCUINUS ergo, respondet Basnagius, Auctor Confessionis hujus censendus est, qui similes querelas movit?„ Numquid vero ejusmodi querelæ ALCUINUM in memoriam revocant? cum non æque alteri illius ævi scriptori ac ALCUINO possint attribui, quæ mens est Mabillonii.

(g) *Libro de Fide S. Trinitatis*] supra pag. 372. "Hoc argumentum, ait D. Basnagius, adeo pro ALCUINO non pugnat, ut potius serviat Dallæo, qui ex hoc ipso, quod Scriptor Confessionis sæpius aliquas sententias ex ALCUINO proferat, colligit, hunc non esse verum illius fœtus parentem.„ Verum Mabillonius argumentum hoc Dallæi quarto loco supra pag. 374. satis diluit.

(h) *Nullus moveri debet, quod Confessionis Auctor usus sit Confessione Pelagii* &c.] supra pag. 373. Reponit huic Augumento Mabillonii D. Basnagius: "Numquid nomen Augustini vel Hieronymi Confessioni Fidei præfixum, reddit illam orthodoxam?„ Minime certe: verum tanta nomina, si debita attentio, quod humanum est, defuerit, facile quempiam in deceptionem agere possunt. Quamvis Scriptor Confessionis ipsos Pelagii aut Cassiani errores haud adoptaverit, immo, quod legentibus manifestum sit, aperte illis contradixerit.

Pergit vero Basnagius: "Scimus ALCUINUM fuisse defensorem gratiæ & discipulum S. Augustini: quod solum sufficit, ut eam Confessionem illius non esse judicetur, cui inserta est Confessio pelagiana. Immo, ait, Auctor Confessionis utitur Confessione Pelagii, ut facilius profundat errores Semipelagianorum, quod de ALCUINO æstimari minime potest.„ Ast fallitur vir eruditus; non enim Scriptor hic errores Pelagii suæ Confessioni inseruit; aut ea, quæ in illa minus orthodoxa sunt, adoptavit; de gratia enim prorsus catholice sentit Part. III. N. XXXI. & alibi passim. Quapropter calumniam infert D. Basnagius huic scriptori omnium judicio vere catholico, dum nulla reddita ratione scribit illum Confessione illa pelagiana usum fuisse, ut facilius profundat errores Semipelagianorum, quibus tamen ipse multipliciter contradicit. Neque vero etiam mirum censeri deberet, si Confessio Pelagii falso Augustini aut Hieronymi nomine insignita, ALCUINO imposuisset. Pelagius siquidem errorem suum tam scite obtegere novit, ut dum Romæ publice legeretur, omnes præsentes cum Zosimo Papa Confessionem Pelagii orthodoxam esse censerent, ut norunt Historiæ Pelagianismi non ignari.

(i) *Uti superius demonstravi*] supra pag. 373. "Immo, inquit Basnagius, ex hoc ipso, quod multa ex Speculo & libro Meditationum excerpta sint, patet, Cod. MS. Boërianum non esse tam vetustum, quam persuadere vult Mabillonius, sed Seculum XI. haud excedit.„ Mira profecto Responsio! Negat Mabillonius, quod aliqua ex Speculo & libro Meditationum excerpta sint, & probat, ea, quæ in Speculo & libro Meditationum, simulque in Confessione habentur, potius ex hac in illos libellos fuisse derivata, quam ex illis in istam: nec D. Basnagius ullo verbo probat contrarium; & tamen id quasi confessum assumit, atque quin aliquid rationibus Mabillonii opponat, inferre audet, Codicem Boërianum esse Speculo & libro Meditationum recentiorem. Quod a viro tanti nominis nemo exspectasset.

(k) *Ad III Argumentum Dallæi* quod supra pag. 374 Mabillonius refutat, D. Basnagius addit: "Si Confessio ALCUINI genuina esset, Scriptores illi, qui tam studiose inquisivere veterum testimonia pro reali præsentia, pro sua sententia illam excitassent: Et Paschasius certe hoc scuto usus fuisset contra suos adversarios, nec hujus subsidii debuisset, ut fecit, oblivisci.„ Huic argumento jam ipse Mabillonius satisfecit supra N. XIV, quod propterea D. Basnagius, præterita Mabillonii solutione, repetere non debuit.

(l)

(l) *Tertulliano abjudicandus est liber ad Nationes*] supra pag. 374. "Exemplum Tertulliani, ait Basnagius, non quadrat; nam Liber ad Nationes idem est ac Apologia, diversæ solum editionis, ita ut una sit magis expolita & auctior, quam altera: cui comparari non meretur Confessio Chiffletiana, segmentis solum quibusdam ALCUINI consperfa.„] Verum Librum ad Nationes eundem esse cum Apologia Tertulliani nondum expeditum est. Lege D. Remig. Ceiller Hist. Gen. des Auteurs sacrés &c. Tom. II. pag. 408. Num. III. Interim tamen ipsemet Mabillonius agnovit, posse utrumque eundem esse, dum ait: *si tamen alius.*

(m) *Theoduinus Leodiensis*] supra pag. 377. Ad hoc & subsequentia testimonia D. Basnagius respondet, "facta, quæ D. Mabillonius magna cum fidelitate recenset, vera esse; nihil tamen probare existimat, quia nullum eorum est, quod non sit 150 annis ALCUINO posterius. Et ex his ipsis, ait, persuademur, quod ne unus quidem reperiri possit hæreticus in hac materia ante Seculum decimum.... & qui se opposuerunt Paschasio Radberto, suamque opinionem publice propugnarunt, non fuisse habitos pro hæreticis.„ At enim numquid ignoravit D. Basnagius Paschasium Radbertum, Hincmarum, Haymonem Halberstadensem, Anastasium, quorum testimonia profert Mabillonius, vixisse ante Seculum decimum, & Paschasium quidem pene cum ipso vixisse ALCUINO, atque Magistrum habuisse B. Adalhardum Abbatem Corbejensem, in schola ALCUINI formatum: Librumque *de Sacramento Altaris*, in quo negantes præsentiam realem *sectatores hæreticorum* appellantur, prima vice anno 831 a Paschasio fuisse editum? Ergo ante Seculum decimum, & ipso tempore ALCUINI hæretici esse censebantur, qui illi dogmati contradicebant, quos propterea & ipse ALCUINUS dicere potuit *hæretico spiritu deceptos.* Cur vero contradictores Paschasii non fuerint pro hæreticis, ut ajunt, formalibus habiti, causa est, quod non errarint circa substantiam dogmatis, seu circa ipsam realem præsentiam corporis Christi in Eucharistia: solum enim reprehenderunt modum inusitatum, quo illam præsentiam exponebat Paschasius dicens, corpus Christi in Eucharistia illud idem esse, quod natum est ex Maria Virgine, passum in cruce, & resurrexit a mortuis. De qua re haud opus est diutius hoc loco differere, quod copiose præstitit Mabillonius ipse in Præfat. Act. SS. Bened. Sec. IV. Cap. I. §. IV.

(n) *In Concilio Ephesino*] supra pag. 378. Ad hæc Basnagius: "Sentiens Mabillonius, inquit, debilitatem priorum argumentorum, volensque illorum vim reparare confugit ad Concilium Ephesinum, quod præsentiam realem statuisset, & oppositum damnasset errorem. Saltem Lanfrancus & Anonymus Cellotii ita crediderunt, ait Mabillonius. Verum isdem hos fuisse deceptos agnoscit & confitetur. Duo homines isti, pergit Basnagius, nati post stabilitam transsubstantiationem, avidi probationum aliquid sibi favens reperire cupiunt in Concilio Ephesino; qui tamen, haud repugnante Mabillonio, decepti sunt... An ex similibus suppositionibus inferri potest, ALCUINUM esse auctorem Confessionis, in qua negantes realem præsentiam tractantur tanquam hæretici?„ Ast fallitur vir doctus; non enim utitur Mabillonius argumento hoc, ducto ex Concilio Ephesino, ad probandum, quod ALCUINUS sit Auctor Confessionis Chiffletianæ; sed ad infirmandum argumentum Dallæi, qui ea ratione ALCUINO abjudicat illam Confessionem, quod homines præsentiam realem corporis Christi in Eucharistia negantes *hæretico spiritu deceptos* appellet: & causam reddit Mabillonius, cur non tantum ii, qui aperte sese dogmati ab Ecclesia tunc temporis recepto opposuissent, sed etiam nonnulli dubiæ fidei Catholici, qui humanis ratiunculis & sensibus plus æquo addicti de hoc divino sacramento non recte sentirent, hæretici, vel saltem, ut Chiffletianæ Confessionis auctor sese exprimit, *hæretico spiritu decepti* potuerint dici & appellari. Quia, inquit, veterum quorumdam, Lanfranci, Anonymi Cellotii persuasio fuit, in Concilio Ephesino sancitam fuisse de Eucharistia fidem nostram, atque diris addictos, qui contrarium dogma secuti essent. Sed isti, inquis, decepti sunt: Sit ita! Demus vero viros doctos ævi Caroli M. & inter illos ALCUINUM eodem præjudicio laborasse: nulla enim causa reddi potest, cur id fieri non potuerit: Habet ergo Dallæus causam, ob quam negantes præsentiam realem hæretici, aut hæretico spiritu decepti ab ipso quoque ALCUINO dici potuerint & appellari. Inanis ergo est crisis D. Basnagii. Lege etiam, si libet, de hac definitione Concilii Ephesini, quod veram corporis Christi in Eucharistia præsentiam si non definivit, saltem manifeste supponit, Mabill. Act. SS. Sec. IV. Præfat. Cap. I. §. II. pag. 13.

(o) *Cur non potuit hæreticos appellare eos* &c.] supra pag. 379. Agnoscit D. Basnagius, quod ALCUINUS errorem circa præsentiam realem in Eucharistia potuisset arguere tanquam hæreticum, etsi antea nunquam ab aliquo Concilio damnatum. Verum, inquit, oportet prius ostendere, tempore ALCUINI fuisse hæreticos, qui id negassent; nam hoc ipsum, quod hujusmodi hæretici tunc extiterint, negatur, & quidem optimo jure, quia id ne quidem possibile est: nam de præsentia reali corporis Christi in sacramento, tunc nemo somniabat.„ Credamne D. Basnagium, Mabillonii argumenta, quibus sub Num. XIII.

ex Paulo Diacono & Haimone Halberstadensi Episcopo invicte probat, tempore ALCUINI receptam fuisse eam, quam Auctor Confessionis controversæ professus est, fidem, vel legisse vel perpendisse? Si non legit, oscitantia fuit. Si legit, cur non allata a Mabillonio testimonia elisit antequam sententiam ferret, tempore ALCUINI de præsentia reali corporis Christi in sacramento somniasse neminem?

Vides, erudite Lector, quam ineptæ atque infirmæ sint responsiones, quibus D. Basnagius argumenta D. Mabillonii pro antiquitate & auctore Confessionis Chiffletianæ infirmare voluit, & quam parum is in iis referendis fidelis fuerit.

Ejusdem farinæ est crisis laudati D. Basnagii, quam adnexuit Epistolæ VIII. Edit. Canisianæ (nunc LXXV) ad Lugdunenses, ut ALCUINUM in partes Calvinianas traheret, ubi Not. (h) hæc habet: ALCUINUS ait: *Hujus quoque Mysterii sanctificatio nostræ salutis portendit effectum: in aqua populus intelligitur credentium: in granis tritici, unde farina efficitur, ut panis fiat, adunatio totius Ecclesiæ designatur, quæ igne sancti Spiritus in unum decoquitur corpus, ut suo capiti membra compaginentur. Item in aquis, quæ vino miscentur, figura, ut diximus, gentium designatur: in vino autem sanguis dominicæ passionis ostenditur, atque ita dum in sacramentis aqua tritico vel vino miscetur, fidelis populus Christo incorporatus adjungitur.* Hæc omnia inquit Basnagius, mystice fiunt.„ Cur vero Vir eruditus ea non recensuit verba ALCUINI, quæ eodem loco paulo ante citata leguntur, ex quibus fides ALCUINI de transubstantiatione clare satis elucet: *Sic & panis*, inquit, *qui in corpus Christi consecratur*, absque fermento ullius alterius infectionis debet esse mundissimus. Et iterum: Ex aqua & farina panis fit, *qui consecratur in corpus Christi;* aqua & *vinum in sanguinem consecrabitur Christi.* Demus ergo Basnagio, per aquam & panem in sacrificio adhibendum Ecclesiæ unionem; per vinum nondum consecratum, pariter pro sacrificio præparatum, sanguinem Dominicæ Passionis, atque per aquam tritico & vino mixtam fidelem populum Christo incorporatum ex mente etiam ALCUINI in antea a se citatis verbis, non nisi mystice significari, hanc tamen interpretationem verba paulo ante a nobis citata minime admittunt. Non enim ita loqueretur, quisquis in pane & vino consecratis non nisi figuram corporis & sanguinis Christi exhiberi credit. Serpentem æneum erigas in figuram Christi crucifixi; quis dicere velit, hunc serpentem fuisse consecratum in corpus Christi crucifixi? Nugæ! De mente vero ALCUINI circa realem præsentiam corporis & sanguinis Christi seu veram transubstantiationem panis & vini, ne ullum dubium supersit, juvat afferre verba illius in Epistola XXXVI. ad Paulinum Aquileensem Patriarcham literis aureis inscribenda: *Ne quæso*, inquit, *obliviscaris in tuis sanctis orationibus nomen amici tui Albini: sed in aliqua memoriæ gazophylacio reconde illud, & profer eo tempore opportuno, quo panem & vinum in substantiam corporis & sanguinis Christi consecraveris.* Qui tam perspicuis verbis: dicam cum Mabillonio Lib. I. de Liturgia Gallicana Cap. IX. Num. XXV. in fine: detrahit fidem, is non veritatis, sed contentionis, sed erroris, sed schismatis amator est.

Manent igitur argumenta Mabillonii pro antiquitate Confessionis Chiffletianæ immota; quod primarium punctum constituit vir celeberrimus suæ disquisitionis. Manet quoque firma, summa probabilitas de Auctore prædicti operis, nimirum ALCUINO; quod nobis sufficiat, ut præfatæ Confessioni locum demus inter opera ALCUINI dubia.

ALBINI

ALBINI CONFESSIO FIDEI,

QUAM

PETRUS FRANCISCUS CHIFFLETIUS S. J.

Ex Codice Lugdunensi, *cujus tam antiqua est manus, ut Alchuino ipsi aut æqualis videatur, aut saltem suppar,* **& qui Opusculi titulum exhibuit & prodidit Auctorem; descripsit, atque inter v. Opuscula Scriptorum veterum de fide catholica primum edidit Divione Anno MDCLVI. Vid. eundem editorem in duplici Præfatione Opusculo huic præfixa.**

Pars I.

De Deo Uno & Trino.

I. ADesto mihi lumen verum, Deus Pater Omnipotens. Adesto mihi verum lumen de lumine Verbum, Filius Dei, Deus Omnipotens. Adesto mihi vera illuminatio sancte Spiritus, Patris & Filii unitas, sanctitas, & caritas, Deus Omnipotens. Adesto mihi o Trinitas, & trina Unitas, Pater, & Filius & Spiritus sanctus, unus Deus Omnipotens. Invocat te, Domine, fides mea, quam dedisti mihi propter bonitatem tuam ad salutem meam. Invocat te, Deus meus! casta scientia, & suavis amor fidei meæ, quam decussis ignorantiæ meæ tenebris ad veritatis intelligentiam perduxisti, quam tulta*1 seculi amaritudine & adhibita tuæ caritatis dulcedine saporam mihi & mellifluam reddidisti. Invocat te, Trinitas beata! vox clara & sincerus clamor fidei meæ, quam ab ipsis mihi enutriens cunabulis, illuminasti semper per inspirationem gratiæ tuæ, quam adaugens confirmasti in me per ministerium prædicationis matris Ecclesiæ. Quam dulcis facta est in ore cordis mei! quam suaviter sapit in ipso palato gaudiorum animæ meæ! quam fortiter, quam crebro pulsat mentem meam, & movet, monens omnia sensa spiritus mei, ut te laudare delectet; quia fecisti nos ad laudandum te; sed inquieta est mens nostra, donec requiescat in te, & increpitans meæ desidiæ, ac colligens a dispersione, qua frustatim discindor, dum ab uno te aversus in multa evaneo, ut reversus in me, & surgens supra me, atque cunctis transcensis perveniens ad te, exultem tibi cordis jubilo, & laudes promam oris officio; quatinus in meditatione Confessionis gloriæ tuæ incalescat cor meum, & inhiet tibi spiritus meus, atque ardeat mens mea in amore tuo, oblita vanitatis & miseriæ, dum tibi soli intendit, dumque attonita & stupens adhæret incommutabilitati gloriæ tuæ, oculisque fidei intuetur te, solem justitiæ, sicut scriptum est: *Qui adhæret Domino, unus Spiritus est**2.

II. Fugiam itaque, Domine! & libenter fugiam obstrepentes tumultus omnium vanitatum. Sed quo fugiam, ut illos declinem, illos calcem sub pedibus, & procul pellam a serenitate jucundi intuitus? Ad te, qui es solus confugium & unica spes miserorum. Ad te gloria mea, & exaltans caput meum. Ad te consurgam de lacu miseriæ & de luto fæcis: tibi inhæream, prout ipse dederis, suavitas melliflua; ut tu dulcescas mihi, dulcedo non fallax, dulcedo felix & secura. Quæram ergo te, Domine, invocans te; & invocabo te, credens in te; ut quærens te, inveniam te, & inveniens benedicam te, qui benedixisti nos omni benedictione. Deus meus, una spes mea, exaudi me, ne fatigatus nolim quærere te, sed quæram faciem tuam semper ardenter. Tu da quærendi vires, qui invenire te fecisti & magis magisque inveniendi te spem dedisti. Illumina, Domine, cordis mei oculum intimæ visionis perspicua luce: velatus enim & cæcus est tetra caligine peccatorum & ignorantiæ. Illumina eum lumine gratiæ tuæ, ut sinceris fidei oculis, & puro lumine cordis, inspiciam mysteria regni tui. Verum quia non est pulchra laus in ore peccatoris, & fides sine condignis operibus non laudatur, rogo Patrem per Filium, rogo Filium per Patrem, rogo Spiritum sanctum per Patrem & Filium*3, ut & omnia vitia elongentur a me, & omnes sanctæ virtutes plantentur in me, quatinus acceptabile tibi fiat sacrificium laudis fidei meæ, Deus meus, & ascendat ad te in odore suavitatis.

III. Obsecro, & misericordiam tuam supplex imploro, cunctarum fons & origo, largitor & conservator virtutum Deus, adauge mihi semper fidem; fidem sanctam, rectam, & immaculatam; fidem eruditam, catholicam, & prudentissimam; fidem ferventem, insuperabilem, & orthodoxam, quæ in me omne, quod tibi placet, per dilectionem & humilitatem operetur, quæ nec queat vinci inter verba altercationis in tempore persecutionis, vel in die necessitatis. Scrutans corda & renes Deus, coram te est sanitas & infirmitas mea: illam precor serva, istam sana. Coram te est scientia & ignorantia mea. Ubi mihi aperuisti, suscipe intrantem: ubi clausisti, aperi pulsanti; ut audiens intelligam te, & intelligens diligam te, & diligens laudem te, atque in toto corde meo desiderem visionem pulchritudinis tuæ semper. Audio quid nobis intimare vult Scriptura tua, quam sanctificasti & misisti in mundum. Audio & credo ei; dicit enim: *Spiritus est Deus, & eos qui colunt eum, oportet in spiritu & veritate credere & adorare**4. Sed spiritus incomprehensibilis & incorporeus, incommutabilis & incircumscriptus, ubique totus, nusquam divisus, secundum ipsius veridicum Scripturæ testimonium. Hoc enim modo discerneris Creator a creatura, in qua sunt, qui & spiritus dicuntur.

*1 *l.* sublata. *2 I. Cor. VI. *3 Hæc sapiunt stylum ætate Scholasticæ Theologiæ antiquiorem. *4 Joan. IV. 24.

IV. Si ita est, immo quia ita est*1, quomodo invocabo Deum meum, Deum & Dominum meum? quoniam utique in me ipsum invocabo eum, cum vocabo eum. Et quis locus est in me, quo veniat in me Deus meus, quo veniat Deus, qui fecit cœlum & terram? Itane, Domine Deus meus, est quicquam in me, quod capiat te? An vero cœlum & terra quæ fecisti, & in quibus me fecisti, capiunt te? An quia sine te non esset, quicquid est, fit ut quicquid est, capiat te? Cur itaque ego peto, ut venias in me, qui non essem, nisi esses in me? Non enim ego jam sum in inferis, & tamen tu ibi quoque es. Nam etsi descendero ad infernum, ades. Non ergo essem, Deus meus, non omnino essem, nisi esses in me. An potius non essem, nisi essem in te, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia? Etiam sic, Domine, etiam sic. Quo ergo te invoco cum in te sim? aut unde venies tu in me? quo enim recedam? quo ibo? extra cœlum & terram fortasse, ut inde veniat in me Deus meus, qui dixit: *Cœlum & terram ego impleo**2? Capiunt ergone te cœlum & terra, quoniam tu imples ea? an imples & restat, quoniam non te capiunt? Et quo refundis quicquid impleto cœlo & terra restat ex te? Annon opus habes, ut a quoquam continearis, qui contines omnia: Quoniam quæ imples, continendo imples? Non enim vasa, quæ te plena sunt, stabilem te faciunt; quia etsi frangantur, tu non effunderis; & cum effunderis super nos, non tu jaces, sed erigis nos: nec tu dispergeris, sed colligis nos. Sed quæ*3 imples omnia, te toto imples omnia. An quia non possunt te totum capere omnia, partem tui capiunt? Et eandem partem simul omnia capiunt? An singulas singula, & majores majora, & minores minora capiunt? Ergone est aliqua pars tui major, aliqua minor? An ubique totus es, & res nulla te totum capit?

V. *4 Quid ergo es, Domine Deus meus, quid ergo*5, nisi Dominus Deus? *Quis enim Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum nostrum**6?„ Nemo plane, nemo. Non enim est Deus alius præter te Trinum & Unum, Unum & Trinum, neque in cœlo sursum, neque in terra deorsum. Quis tui similis? quis magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis in omni virtute, sicut tu Deus noster, qui facis magna & mirabilia, & inscrutabilia, quorum non est numerus? Te cuncta magnificant, te omnis spiritus laudat. Te adorant & benedicunt cuncta illa beatorum spirituum & supernorum civium agmina. Tibi mater Ecclesia in toto orbe offert preces, & incessanter dicit laudes. Te ego ultimus servorum tuorum laudo & benedico. Tibi mens mea jubilat, tibi omnia ossa mea clamant: Quis similis tui Domine? Et merito cuncta, quæ operatus es, tibi Creatori obediunt, serviunt, & tremunt ad nutum tuum. Facis quæcumque velis. Tu es enim vere Dominus solus, Deus invisibilis, inæstimabilis, incircumscriptus, illocalis, immensus, & incomprehensibilis, ubique totus, ubique præsens, ineffabiliter omnia penetrans, omnia continens, omnia sciens, cuncta prospiciens, omnia potens, & universa gubernans. Totus in cœlo, totus in terra, totus etiam ubique, & non est alius Deus præter te Deum nostrum, in quem credit & quem adorat mater Ecclesia, apostolica & universalis. Tu es jure colendus & venerandus, timendus & amandus, cum omni semper devotione, Domine Deus noster; qui cum non essemus, potenter fecisti nos, & cum perditi fuissemus culpa nostra, pietate & bonitate tua mirabiliter recuperasti nos. Unde confiteor tibi, Rex cœli & terræ, & honorifico te sacrificio laudis: & quia exteriora munera desunt, totis medullis cordis, quæ in me sunt, vota laudationis reddo tibi.

VI. Sed quia nihil nisi de tuo acceptabile tibi offerri potest, tu Deus, in cujus lumine lumen videmus, da quæso lucem in corde, da verbum in ore, da menti cœlestem conscendere sedem, da fontem lustrare boni, da luce recepta in te conspicuos animi defigere visus. Et quoniam altera pars sumus cœli, altera terræ, unde *corpus quod corrumpitur, adgravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem**7, disjice terrenæ nebulas & pondera molis, atque tuo, quæso, splendore illumina obscuram interioris hominis faciem. Siste vagas mentes per devia multa ruentes. Subde carnem spiritui, appetitus rationi, vitia virtutibus, corpus animo, atque tuæ me intus exteriusque subde per omnia voluntati, ut universis suo bene compositis ordine per gratiam tuam & perfecte te diligere, & digne te laudare merear, labiis & corde, omnique qua valeo virtute clamans ad te atque ita dicens: summe, omnipotentissime, misericordissime, justissime, secretissime, præsentissime, pulcherrime, fortissime, suavissime, invictissime Domine Deus noster, stabilis es & incomprehensibilis, immutabilis mutans omnia, invisibilis videns omnia, immortalis, illocalis, interminus, incircumscriptus, nusquam finitus, ineffabilis, inæstimabilis, indicibilis, inscrutabilis, immotus, tangens omnia, investigabilis, metuendus atque terribilis, honorandus atque verendus*8, "nunquam novus, nunquam vetus, innovans omnia, & in vetustatem perducens superbos, & nesciunt. Semper agens, semper quietus, colligens & non egens, omnia portans sine onere, omnia implens sine inclusione, omnia creans & protegens, nutriens & perficiens, quærens, cum nihil desit tibi; amas nec æstuas, zelas & securus es, pœnitet te & non doles. Irasceris & tranquillus es, opera mutas sed consilium nunquam, recipis quod invenis, & nunquam amisisti; nunquam inops & gaudes lucris, nunquam avarus & usuras exigis: supererogatur tibi, ut debeas; & quis habet quicquam non tuum?

VII. Reddis debita nulli debens, donas debita nihil perdens:„ qui solus vivificas omnia, qui creasti omnia, qui ubique es & ubique totus, qui sentiri potes & videri non potes, qui nusquam dees, & tamen ab iniquorum cogitationibus longe es; qui nec ibi dees ubi longe es: quia ubi non es per gratiam, ades per vindictam. Qui omnia tangis, nec tamen æqualiter omnia tangis; quædam enim tangis ut sint, nec tamen ut vivant & sentiant; quædam tangis ut sint, vivant & sentiant, nec tamen

*1 Ex Aug. Confessionum Libr. I. Cap. II. *2 Jerem. XXIII. 24. & Cap. III. *3 *Aug.* qui. *4 Ibid. Cap. IV. *5 *Aug.* quid rogo. *6 Psalm. XVII. 32. *7 Sap. IX. 15. *8 Aug. l. cit. Cap. VII.

tamen ut discernant; quædam tangis ut sint, vivant, sentiant, atque discernant. Et cum tibimetipsi nunquam dissimilis sis, dissimiliter tamen tangis dissimilia. Qui ubique præsens es, & inveniri vix potes: quem stantem sequimur & apprehendere non valemus: qui tenes omnia, imples omnia, circumplecteris omnia, superexcedis omnia, sustines omnia; nec ex alia parte sustines, atque alia superexcedis; neque ex alia parte imples, atque alia circumplecteris; sed circumplectendo imples, & implendo circumplecteris, sustinendo superexcedis, & superexcedendo sustines. Qui corda fidelium doces sine strepitu verborum, *qui attingis a fine usque ad finem fortiter, & disponis omnia suaviter**1. Qui locis non distenderis, nec temporibus variaris, neque habes accessus & recessus. *Qui habitas lucem inaccessibilem**2, quam nullus vidit hominum, sed nec videre potest. In te manens quietus, ubique circuis totum. Nec enim scindi vel dividi poteris, quia vere unus es. Nec in partes efficeris, sed totus totum tenes, totum imples, totum illustras, & possides. Hoc mysterium mens humana concipere non potest, nec oratoria lingua enarrare, neque diffusi sermonis bibliothecarum volumina queunt explicare. Si totum mundum libri repleant, tua scientia inenarrabilis non potest enarrari. Quoniam vere indicibilis es, nullo modo scribi poteris, neque concludi, qui es fons lucis divinæ, & sol claritatis æternæ.

VIII. Magnus enim es sine quantitate, & ideo immensus: bonus sine qualitate, ideo vere & summe bonus, & nemo bonus nisi tu solus, cujus voluntas opus est, cui velle posse est, qui omnia quæ ex nihilo creasti, sola voluntate fecisti, qui omnem creaturam tuam absque indigentia aliqua possides, & sine labore gubernas, & absque tædio regis, & nihil est, quod perturbet ordinem imperii tui, vel in summis, vel in imis. Qui in omnibus locis sine loco haberis, & omnia contines sine habitu, & ubique præsens es sine situ & motu. Qui nec mali auctor es, quodque facere non potes, qui nihil non potes. Nec unquam te quicquam fecisse pœnituit, nec ullius commotionis animi tempestate turbaris, nec totius terræ particula regnum tuum est. Nulla flagitia vel scelera probas aut imperas. Nunquam mentiris, quia æterna veritas es, cujus unius bonitate facti sumus, & justitia pœnas luimus, & clementia liberamur. Nam nihil cœleste, nihil igneum, nihil terrenum, nihilque quod corporis sensus attingit, pro te colendum est. Qui vere es quod es, & non mutaris, cui maxime ac specialiter illud convenit, quod Græci dicunt ὤν, latini *est;* quia *semper idem ipse es, & anni tui non deficient**3. Hinc etenim patenter datur intelligi, quia tu Deus noster quem colimus, Deus verus & Omnipotens es sine dubio: invisibilis, etsi intellectu pio videaris; incomprehensibilis, etsi per gratiam repræsenteris: inæstimabilis, etsi humanis sensibus pie credaris, sancte cogiteris: ineffabilis, etsi humanæ locutionis usualibus verbis abusive utcumque dicaris; ideo verus & tantus. Ceterum quod sciri, quod comprehendi, quod cogitari, quod dici de te potest, minus est: quod vero incomprehensibile est & immensum, indicibile & infinitum, tibi soli duntaxat notum est. Hoc namque est, quod omnem superat sensum.

IX. Hoc quoque est, quod te facit æstimari, & pro certo credi Deum, dum ad perfectum usque reperiri non vales, dum totus intelligi, capive non potes. Ita te vis magnitudinis & notum nobis objicit & ignotum. Et hæc est summa delicti spernentium te scire, nolentium tibi Creatori servire. Habent quod scientes venerentur, habent quod ignorantes mirentur, habent quod timeant, habent quod diligant. Si enim totus nostræ pateres cognitioni, Deus vivus & verus minime potuisses credi. Ideo falsi reperti sunt, qui putabantur Dii, quoniam sciri per omnia potuerunt, qui & quales fuerunt. Ast tu, Deus noster, mirabilis & potens, qui totam istius mundi molem cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo quo jussisti, ratione qua disposuisti, virtute qua potuisti, ex nihilo expressisti, in ornamentum majestatis & gloriæ tuæ. Qui tempus ab ipso tunc ævo ire jubes, stabilisque manens das cuncta moveri. Qui terram multiplici germine fructuum, & cœlum pulchro decorasti lumine siderum, quorum tu solus nomina, signa, potestates, cursus & tempora nosti. Tu mitis & benigne, fortis Zelotes, & Sabaoth invictissime, visitans peccata patrum in filios usque in tertiam & quartam generationem, & faciens misericordiam in mille millia his, qui diligunt te, & timent nomen tuum. Si opera tua ita sunt magna & inscrutabilia, pulchra atque stupenda, dicant, qui volunt, quomodo capi poteris tu pulcherrimus Creator eorum. Constat enim opificem omnium longe aliter se habere, quam ea, quæ a se fieri voluit: ex pulchritudine tamen circumscriptæ naturæ, & mundialium rerum mirabili specie, pulchritudo tua, quæ tu ipse es, quia simplex es, & excellentia gloriæ tuæ, quæ circumscribi non potest, intelligi aliquatenus valet. Quanquam magnitudinem divinitatis tuæ infinitam & incomprehensibilem nullus possit sensus attingere, neque etiam illorum quoque supernorum civium; miro tamen modo essentia tua scitur, dum esse creditur.

X. Quotiescunque recolo vel audio duas breves syllabas, & quatuor literas quibus scribitur DEUS (hoc enim nomen tibi soli, omnipotens, jure debetur) atque intueor tuæ virtutis magnalia & mirabilis cosmopœiæ decorem considero, simulque mecum tacitus reputo miserationes tuas, quæ a seculo sunt, (mirentur enim, qui volunt, potentiam tuam, sed ego plus stupeo animadvertens misericordias tuas) profecto his quatuor in literis, & duabus brevibus syllabis, infinitum quid, & incomprehensibile, immensum & inenarrabile mentis intuitu, & sinceris fidei oculis pro scire & posse, quod mihi tantillo dignaris largiri, contemplor. Numquid enim duæ breves syllabæ tu Deus noster es? aut duas breves syllabas adoramus, vel ad duas breves syllabas pervenire desideramus, quæ pene ante desinunt sonare, quam cœperunt; nec in eis secundæ locus est, nisi prima ante transierit? Manet quippe magnum aliquid, & vere summeque est, quod incomparabile & omnium præcellentissimum, cunctisque dissi-

1* Sap. VIII. 1. *2 I. Tim. VI. 16. *3 Psal. CX. 28.

dissimillimum, quod dicitur Deus; quamvis non maneat sonus cum dicitur Deus. Verum quia caro nescit spiritum, & invisibilia a visibilibus non videntur (*per fidem enim ambulamus, non per speciem* *1); humanæ tu Deus noster, nimis bonus & pius, consulens infirmitati, dignaris te nobis insinuare, non tua proprietate, sed alia quadam similitudine. Unde & nostrorum qualitatem membrorum habere describeris, volens passionum indigna de te ipso ad hoc proferri, ut quia sicut es, te nequimus scire in præsenti miseria, per nostra ad tua nos trahas; & nos, dum condescendis nobis, facilius consurgamus tibi. Multis siquidem modis ad significandum te hominibus, de rebus inferioribus ad te species ducis, quem revera juxta propriam naturam, invisibilem constat esse, & incorporeum, incomprehensibilem atque incircumscriptum; ac per hoc nunquam alicui apparuisse secundum propriam essentiam, sed modis quibus voluisti per assumptam creaturarum speciem ad efficientias causarum.

XI. Falluntur itaque Anthropomorphositarum hæreseos sectatores, qui dum legunt hominem ad imaginem & similitudinem Dei factum, asserunt stulta temeritate, te speciem humanam habere; cum illo in loco credaris mentem, non carnem, ad imaginem tuam creasse. Enimvero nihil dignum humanus de te loquitur sermo, quia nec secundum qualitatem aut quantitatem, situm vel habitum, seu motum aliquid digne dicitur: & tamen latitudo, & longitudo, altitudo, & profunditas tibi quodammodo inesse legitur. Sed latitudo quidem caritatis, qua nos ab errore colligis, & contines in veritate: longitudo vero, qua nos longanimiter malos portas, donec emendatos futuræ patriæ restituas: altitudo autem, qua omnem sensum & hominum & Angelorum immensitate scientiæ superexcellis: profunditas quoque, qua damnandos inferius juxta æquitatem disponis, atque recto judicio Judex justus prærordinas. Omnem igitur supergrediatur creaturam, & mentis intuitum ultra omnia dirigat, qui aliquid voluerit de tua prælibare proprietate, summa Dei bonitas. Tunc enim homo procul positus a vanitate, plenius in veritate tenetur, quando in corde ejus quicquid est Deus, reliquis cunctis ab intuitu dimotis pacifico, & pie creditur & sancte cogitatur. Sed licet nemo sit, qui te in hac convalle lachrymarum valeat efficaciter comprehendere vel definire, magnum tamen & mirum valde nostræ ætati datum est, scire de te summo bono, tua nimirum nobis gratia revelante.

XII. Quis ante nos, in quos fines seculorum devenerunt, talia & sic manifesta audire potuit vel cognoscere de Trinitate & Unitate, de personis & substantia? de te quidem, Pater Deus, quod sis a nullo, & ideo ingenitus dicaris; de Filio autem tuo, quia genitus & a te sit, non a se; de Spiritu namque sancto, quia procedens, & a se non sit, sed a te & Filio, quorum est Spiritus. Itatenus, ut sicut tu Pater nec genitus, nec procedens dici potes; sic Filius nec ingenitus, nec procedens; sic Spiritus sanctus nec ingenitus, nec genitus dici debeant: quatinus personarum proprietas te unum Patrem simul cum uno Filio, & uno sancto Spiritu nobis patenter ostendat. Quis prioribus seculis in te unum credere Deum, & te confiteri trinum, neque substantiam separans, neque personas confundens, sic prudenter intellexit, sic palam sapuit, sicque vere cognovit? Filius sane tuus missus ad publicum nostrum de sinu tuo, hanc rectæ fidei normam evidentius huic ultimæ patefecit ætati. Priusquam creaturæ ostenderes Creatorem, in sola notus eras Judæa Deus, & in Israël magni nominis tui fama & cultus audiebatur; sed numquid sic liquido, aut tantum, quantum apud nos sub gratia constitutos? De Trinitate vero individua parum quid perpauci tunc senserunt. Legislatorum enim filii, quid de una Trinitate, vel trina Unitate scire debeant, digna perculsi cæcitate adhuc ignorant; aliud præter unum Deum confiteri miseri nolentes, & garrientes in nos verbis malignis, dum dicitur te habere Filium. Nobis autem, qui ex gentibus venimus, quam multa & vera de Trino unoque Deo datum sit sapere, probant corda, quæ credunt, nec non & ora, quæ confitentur; atque nihilominus flagella ipsa & mors, quæ pro hac ipsa Confessione illata sunt; Scriptum est enim: *Super senes intellexi* *2.

XIII. Domine Deus noster, Deus vivus & verus, nisi tu Trinus esses, non diceretur voce veritatis: *Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti* *3. Neque enim baptizari juberemur, Domine Deus, in ejus nomine, qui non esset Dominus Deus. Et rursum nisi tu Trinitas unus procul dubio Deus esses, nequaquam diceretur voce tua: *Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus unus est* *4. Ergo nisi tu Deus Pater ipse, & Filius Verbum tuum Jesus Christus ipse esset, & donum vestrum Spiritus sanctus ipse esset, non legeremus in literis veritatis: *Misit Deus Filium suum* *5. Nec tu Unigenite diceres de Spiritu sancto: *Quem mittet Pater in nomine meo* *6; &: *Quem ego mittam vobis a Patre* *7; & alibi: *Ego & Pater unum sumus* *8; &: *Qui videt me, videt & Patrem: ego in Patre & Pater in me* *9; &: *Pater in me manens, ipse facit opera.* Quid enim his verbis aliud nisi trinum & unum Deum doces nos credere, tu magister veritatis, in cujus pectore reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ? Dicis quoque: *Mea doctrina non est mea* *10; &: *Sermonem, quem audistis, non est meus* *11. Res mira! Dic rogo, Verbum Patris. Responde quæso, virtus & sapientia summi principii, sed tu ipse principium de principio; non duo principia, sed unum certe principium. Dic, Verbum semper manens, doce servum humiliter interrogantem. Quid enim tam tuum quam tu? Sed tu tuus & non tuus, quia non es a te ipso, sicut in multis sæpe locis testaris, sed a Patre, cujus es Verbum, non sonabile per syllabas & volatile, sed semper ens, vivens, atque manens; & ideo Verbum, non quod desinit prolatum, sed quod permanet natum; non transitorium, sed æternum: non factum sed genitum; nec solum genitum sed etiam unigenitum, cui ratio adest disponenti, & virtus præsto est perficienti; utpote vero Deo & summo Domino.

XIV.

*1 II. Cor. V. 7. *2 Psal. CXVIII. 100. *3 Matth. XXVIII. 19. *4 Deut. VI. 4. *5 Gal. IV. 4. *6 Joan. XIV. 26. *7 Joan. XV. 26. *8 Joan. X. 30. *9 Joan. XIV. v. 9-10. *10 Joan. VII. 16. *11. Joan. XIV. 24.

XIV. Te quippe unigenitum Verbum Pater genuit de se ipso, per quod omnia creavit ex nihilo: & idcirco indubitanter credimus, quia nisi tu, omniscium & cunctipotens Verbum, Deus esses, nullo modo per te omnia facta fuissent. Quomodo creatura creare aliquid potest? Creare certe solus Deus valet, qui creatus non est. Nihil enim, excepto Deo, non creatum est. Absit ab intellectu nostro, ut aliquid fateamur ex Patre nisi Filium; Et ideo non nisi Deus nasci potuit ex Deo. Unde mihi te Patris Verbum considerare volenti nulla sufficiunt verba, quibus te valeam explicare. Quando autem abunde vel digne loqui potero? Quis? de quo? Homo de Deo, opus de opifice, mortalis de immortali, creatura de Creatore, parvus de immenso, temporalis de æterno; cujus est venerabilis omnipotentia, qua nos gratuita bonitate fecisti: nec minus tamen inenarrabilis gratia, qua nos omnipotentissima misericordia salvasti. Qui & opus creatricis omnipotentiæ gratis fecisti, & opus gratiæ salvatricis omnipotenter implesti: habens nimirum perpetem potestatem, & condendi incondita, & perdita reparandi. Nec igitur ille præcipuus Theologorum, summa profundius ceteris aquilinis contemplatus obtutibus, scriptitans eructaret: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum*[*1]; nisi tu Deus Verbum semper apud Patrem, semper cum Patre, semper de Patre, semper esses in Patre: non sicut vas in vase, vel civitas apud urbem; sed uti sapientia in sapiente, veritas in verace, bonitas in bono, æternitas in æterno; quia nihil aliud in Patris substantia nisi Deus, æqualis, & coæternus illi, a quo genitus es, esse potes. Obmutescat itaque & cum suis auctoribus pereat omnis hæretica pravitas, qua inimica semper lite nunc substantiam dividit, nunc personas confundit. Crescat, rogo, fide, & magis magisque piis fœcundetur actibus mater Ecclesia, quæ tres Deos colere, Trinitatem in personis non distinquere, profanum & nimis impium judicat. Hæc denique cœlestibus erudita disciplinis credit, confitetur, & docet unam procul dubio substantiam & tres personas, sciens omnia, quæ ad fidei regulam pertinent.

XV. Hujus magisterio & doctrina cœlitus inspirata a puero doctus, corde credo, ore confiteor te, o summa Trinitas, virtus una, & indiscreta majestas. Confiteor te Patrem & Filium & Spiritum sanctum, in personis trinum, in substantia unum verum Deum omnipotentem, visibilium & invisibilium conditorem. Non corpus aut in corpore positum, neque ex diversis speciebus ammixtum, aut membrorum compaginibus effigiatum, sed unius simplicis & incorporeæ, invisibilis & incircumscriptæ naturæ. Te quidem verum Patrem, summæ bonitatis & totius Deitatis principium, incircumscriptæ & ingenitæ Majestatis Deum, ex nullo ducentem initium, sed omnibus initium dantem credo, & confiteor; non corporali progenie, neque extrinsecus, non necessitate, neque voluntate, sed natura Filium generantem. "Confiteor[*2] & te verum Filium, ex Patre sine initio ineffabiliter natum, verum Deum unigenitum, per quem facta sunt omnia, & verum Patris Verbum; non factum, non creatum, non adoptativum, sed genitum & unius cum Patre substantiæ, atque ita per omnia æqualem Deo Patri, ut nec tempore, nec gradu, nec potestate esse possis inferior. Tantumque esse confiteor te, qui genitus es, quantus est ille, qui te genuit. Non autem quia dico genitum a Patre Filium, divinæ & ineffabili generationi aliquod tempus adscribo: sed nec Patrem dico aliquando incœpisse, nec te ejus Filium. Non enim aliter confiteri possumus æternum Patrem, nisi confiteamur etiam te coæternum Filium. Ex Filio enim Pater dicitur, & qui semper Pater fuit, semper habuisse Filium non dubium est." Te quoque credo Spiritum sanctum, verum Deum, non factum, nec creatum, nec genitum, neque ingenitum, sed ex Patre Filioque inenarrabiliter procedentem, & in Patre, simulque Filio substantialiter permanentem: atque ita per omnia Deo Patri & Filio æqualem, coæternum, & consubstantialem, ut neque voluntate, nec potestate, neque æternitate, neque substantia differri possis ab eis, vel præcedi, a quibus procedis. Igitur æternum Patrem sine nativitate, æternum Filium cum nativitate, æternum Spiritum sanctum cum processione, sine nativitate. Totum Patrem in Filio & Spiritu sancto, totum Filium in Patre & Spiritu sancto, totum Spiritum sanctum, in Patre & Filio manentem. Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, unum Deum, omnipotentem, una potestate unoque regno, una majestate, unaque æternitate ex tunc, & nunc, & semper ubique regnantem corde credo, & ore confiteor.

XVI. Ad hanc fidei Regulam dirigens intentionem meam, quantum me posse fecisti, Deus meus, quæsivi te, & desideravi intellectu videre, quod credidi. Hujus rei gratia ingressus sum multarum apothecam deliciarum, quibus pascitur mater Ecclesia: ubi consideravi plurima, & cæpi explorare singula. Et cum huc illucque anxius avidusque discurrerem, tu bonus adjuvare cupiens desiderium quod dedisti, misisti manum pietatis tuæ, & solvisti nodum ambiguitatis meæ; & ideo delectat me jam valde de te cogitare, de te loqui, laudesque tuas pro modulo exiguitatis meæ desideranti corde depromere; ut in præsenti quidem miseria solo corpore, tecum autem mente, & omni aviditate tenear. Mi Domine, Deus trine & une, scientiæ lumen accende in me, per quod te intelligere merear trinum & unum Deum, sicut es trinus & unus Deus: & ignorantiæ tenebras magis magisque, sicut cœpisti removere a me; ut spiritualia spiritualiter videam, quantum possibile est humanæ fragilitati. Da mihi in via hac, qua te duce gradior, intellectum, atque inspira mihi & semper doce per gratiam tuam, qualiter in te irreprehensibiliter sit credendum, ut te unum Deum essentialiter sapiam, & incomprehensibiliter trinum personaliter capiam, Patrem ingenitum, de Patre unigenitum, de utroque procedentem & in utroque permanentem Spiritum sanctum. Nullum tribus anticipationis vel posteritatis intervenire momentum, nec habere indispertitum imperium. Non in creandis consilium, regendis perficiendisque creaturis auxilium, opusque divinum

[*1] Joan. I. 1. [*2] apud Pelagium initio Confessionis suæ.

Quicquid illic naturale est, indisruptum; quicquid personale est, inconfusum. O mysterium ineffabile, & præ ceteris intellectu difficile!

XVII. Reliqua vero sacramenta, quæ tenentur in Ecclesia tua Domine, stupenda sunt & veneranda; sed istud tui sacramentum præcellit universa. Hoc nempe tui individuæ Trinitatis mysterium, & illud cœlestis mensæ Sacramentum, quæ fideles & pias animas pascit carne, & potat sanguine, ne esuriant neque sitiant in æternum; fac me, Deus meus, pura & simplici conscientia præcipue inter cetera sentire & credere, sumere & retinere. Ne sinas, quæso Domine, fidem in eis meam aliquatenus vacillare, sed ita semper de illis pro tua tribuas pietate mihi credere ac intelligere, sicut veritas eorum se habet. Intret in cor meum gratia tua, quæ sonet sine sono, & sine strepitu loquatur tantorum omnem veritatem mysteriorum. Luce & dulcedine intus ubique, & foris undique perfundat animam meam illa magistra virtutum & index omnium veritatum: & sic irradiando & saporando eam, in ipso veritatis centro stabiliat atque confirmet, ut nec velim nec possim de tantis mysteriis aliter sentire, nisi sicut oportet & decet. Mirum est quod gestio dicere, sed lingua non explicat, quod mens optat. Omnipotens bonitas, cujus pietatis aures ipsis pauperum tuorum desideriis patent, intellige clamorem cordis servi tui, & fave votis meis. Præsta, Domine, ut ipso mentis palato sentiam, gustem, & sapiam hæc ineffabilia sacramenta. Magna enim sunt & mira valde: & ego parvulus in eorum consideratione deficio, quotiens ad intuenda ea fidei oculos attollo. Sed quia uno modo utraque nobis necessaria sunt ad salutem, Deus Auctor omnium, invisibilis Creator, qui es in substantia summa & una divinitas, atque in personis vera & perfecta Trinitas, te Deum Patrem exoro, ex quo omnia, & Filium tuum, per quem omnia, simulque Spiritum sanctum, in quo omnia. Te Dominum meum, quem unum & verum in Trinitate confiteor Deum, quo creati, liberati, & illuminati sumus, supplex rogo, tantorum avidus mysteriorum, lacta me, nutri me, & in mensuram ætatis usque perfecti viri meam extende exiguitatem, ut solidum hunc & perfectorum cibum capere valeam. *Imperfectum enim meum vident oculi mei*[*1].

XVIII. Dator omnium bonorum Deus Pater, cui nunquam sine spe misericordiæ supplicatur, cum Filio tuo, & Spiritu sancto, da quod desiderat, & a te postulat anima mea. Quorum enim una est substantia, unum est & datum, & adeo una operatio, unum donum, unaque potestas, ut in ipsa quoque personarum proprietate juxta profundiorem intellectum quædam unitas sentiatur. Inseparabilis nimirum naturæ tuæ unitas non potest separabiles habere personas, quia sicut Trinitas es in unitate, & unitas in Trinitate, sic separationem non potes habere personarum. Nominantur quidem illæ personæ aliquando singulæ; sed ita voluisti te, Trinitas Deus, inseparabilem ostendere in personis, ut nullum ibi nomen sit in qualibet persona, quod ad aliam personam secundum relationis regulam non referatur, sicut Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, vel Spiritus sanctus ad Patrem & Filium verissime refertur. Ea vero nomina, quæ substantiam vel potentiam, vel essentiam tuam significant, vel quicquid proprie dicitur Deus, omnibus personis æqualiter conveniunt; ut Deus magnus, bonus, æternus, omnipotens, & omnia quæ naturaliter de te Deo dicuntur. Non est igitur aliquod naturæ nomen, quod sic tibi Deo Patri possit convenire, ut aut Filio tuo, aut Spiritui sancto convenire nequeat. Dicimus te Deum Patrem naturaliter esse Deum; sed naturaliter est & Filius Deus, naturaliter est & Spiritus sanctus Deus: non tamen tres Dii, sed unus naturaliter Deus, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Idcirco inseparabilis es sancta Trinitas Deus in personis sensu intelligenda, quamvis in voce separabilia habes nomina, quia pluralem numerum in naturæ nominibus nullatenus recipis. In hoc enim ostenditur, personas non posse dividi in sancta Trinitate, quæ unus verus Deus es, quia cujuslibet personæ nomen semper ad alteram respicit personam. Si Patrem dico, Filium ostendo; si Filium nomino, Patrem prædico; si Spiritum sanctum appello, alicujus esse spiritum necesse est intelligi, id est, Patris & Filii.

XIX. Tu vero unitas Deitatis personarum pluralitate multiplex, numerabiliter es innumerabilis, ac ideiro mensurabiliter immensurabilis, & ponderabiliter inponderabilis. Non enim summæ bonitatis, quæ tu ipse es, profitemur originem, ex qua omnia, per quam omnia, in qua omnia, sed ejus participatione dicimus bona omnia. Nam tua divina substantia semper caruit ac caret materia, licet non careat forma, quam dum imprimis quasi sigillum rebus singulis, eas sine tui augmenti aut detrimenti mutabilitate procul dubio a te facis differri. Quidquid in natura creaturarum est, creatura tua est, o Trina Unitas, & una Trinitas Deus, cujus omnipotentia omnia gubernat, regit & implet, quæ creavit. Nec ideo te omnia implere dicimus, ut te te contineant, sed ut ipsa potius a te contineantur. Nec particulatim imples omnia: nec ullatenus ita putandum est, ut unaquæque res pro magnitudine portionis suæ capiat te; id est, maxima majus, & minima minus; dum sis potius ipse in omnibus, sive omnia in te. Cujus omnipotentia omnia concludit, nec evadendi potentiam tuam quis aditum invenire poterit. Qui enim te non habet placatum, nequaquam evadet iratum. Immensitas quippe divinæ magnitudinis tuæ ista est, ut intelligamus te intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusum. Et ideo interior es, ut omnia contineas; ideo exterior es, ut incircumscriptæ magnitudinis tuæ immensitate omnia concludas. Per id ergo, quod exterior es, ostenderis esse Creator. Per id vero quod interior es, omnia gubernare & regere demonstraris. Ac ne ea, quæ creata sunt, sine te essent, tu intra omnia es. Verum ne extra te essent, tu exterior es; ut omnia concludantur a te, non locali magnitudine, sed potentiali potentia, quia ubique es præsens, & omnia tibi præsentia; quamvis quidam hoc intelligant, quidam vero non intelligant.

XX.

[*1] Psalm. CXXXVIII. 16.

XX. Hæc & alia multa docuit me mater Ecclesia, mater sancta, universalis & orthodoxa, cujus me fieri membrum voluisti per gratiam tuam, & de cujus cœlesti doctrina me ita certum atque securum in omnibus pro tua reddere pietate dignatus es, Domine, per assiduam tuæ inspirationis illuminationem, ac si multa, quæ clausa mysteriis latent, non per speculum sed facie ad faciem intuerer. Docuit igitur, te solum vivum, & verum Deum, non esse corporeum, vel passibilem, aut palpabilem: nullam tui partem corporeis oculis posse sentiri: nihil de substantia tua atque natura ullo modo esse violabile, aut compositium, aut fictum. Nihil in te majus aut inferius habentem; sed per omnem modum ex omni parte sine deformitate perfectum, sine quantitate magnum, sine qualitate bonum, sine tempore sempiternum, sine morte vitam, sine infirmitate fortem, sine mendacio veritatem, sine loco ubique totum, sine situ ubique præsentem, sine extensione omnia implentem, sine contractione ubique occurrentem, sine motu omnia transcendentem, sine statu intra omnia manentem, sine indigentia omnia creantem, sine labore omnia regentem, sine tui initio omnibus initium dantem, sine tui mutatione omnia mutabilia facientem, atque semper & ubique sine fine regnantem.

XXI. Domine Deus une, Deus Trinitas, quæ incomprehensibiliter rebus omnibus antecellis, adeo es ineffabilis, infinita, & incomprehensibilis, ut parvissimum sit valde omne, quod de te dici potest. Multa enim dicimus, sed plene id, quod es, dicere non possumus, & quia universorum consummatio sermonum ipse es. Cum ergo pervenerimus ad te, cessabunt procul dubio multa ista quæ dicimus, & manebis unus omnia in omnibus, & sine fine dicemus unum, laudantes te unum, & in te facti etiam nos unum; videntes te jugiter sine fine incorruptibilem, summe inseparabilem, vereque immutabilem Trinitatem; & in te omnia scientes, & omne gaudium in te perpetualiter mansurum habentes ab omni sanati languore & in illam immortalitatis gloriam transformati, cum venerit visio hæc, quæ danda facie ad faciem promittitur, quando palam nobis de cunctis annunciabitur mysteriis, & fidei species, atque spei res succedent, tunc clarius certiusque scientes intuebimur nihil creatum aut serviens in te, Trinitas una. Nihil inæquale, nihil gratia æquale, nihil anterius, posteriusve aut minus, nihil extraneum aut officiale alteri, nihil pervasione aut subreptione insertum, nihil moribus vel voluntate diversum, nihil officio singulare, nec alteri communicabile, nihil confusum; sed totum perfectum, quia totum ex uno, & unum, non tamen solitarium, quoniam summum bonum, & summam sapientiam, & summam benignitatem te (sancte Pater) omnium principium, & veritatem tuam, per quam te intelligimus, nulla ex parte tibi dissimilem, quæ forma est omnium & quæ sola implet, quod appetunt omnia, simulque ipsum utriusque donum, quo beata sunt, quæcumque beata sunt in te, & cum te colimus & adoramus; unam scilicet & incommutabilem Trinitatem.

XXII. Cum enim tertio repetitur, quod unum est, non numerus coacervatur, sed unum illud esse asseritur. Gignens, genitus, & procedens, tres quidem personæ, sed una substantia; sicut ignis, candor, calor, tria nomina, sed res una: sicut memoria, intellectus, voluntas, quæ separabiliter demonstrantur, & inseparabiliter operantur. Si hoc in creaturis invenitur, quid de te Creatore intelligendum est? Natura quippe summæ divinitatis tuæ immobilis est omni modo & immutabilis. Personæ vero mobiles sunt secundum relationem, non juxta proprietatem; & ideo in relatione personarum Trinitas, in naturæ vero substantia unitas. Unitas siquidem propter inseparabilem Deitatis essentiam, Trinitas autem propter diversitatem nominum. Non enim nomina tantum, sed etiam nominum proprietates, hoc est, personas vel, ut Græci exprimunt, ὑποςάσεις, id est, subsistentias confitemur, hæc tamen dicimus de te, Deus noster, ut potest intelligentia humana capere. Ceterum quis in hac vita positus vel cristallino pectore sufficiat penetrare tui ipsius Trinitatis interna mysteria? Quomodo Pater, Filius & Spiritus sanctus tres personæ estis, & una natura; quomodo tu Pater diceris ingenitus, Filius genitus, Spiritus vero sanctus, nec genitus, nec ingenitus, sed procedens dicatur; quomodo Filius de te, Pater, natus est, Spiritus sanctus de te procedit & Filio; quomodo Filius nascendo non procedit, Spiritus sanctus procedendo non nascitur; quomodo Filius non de se, sed de te est, nec tamen tui est posterior, de quo est; quomodo Spiritus sanctus de te procedit & Filio, nec tamen a vobis præceditur, a quibus procedit; quomodo tria unum estis, & unum tria; quomodo invicem relative tria estis, essentialiter unum; quomodo trinus & unus Deus, non localiter sed ubique es, & non particulatim ubique, sed ubique totus, ubique præsens, sine situ, loco, & motu.

XXIII. Quis ista, rogo, consideret? quis hæc comprehendat quantalibet probitate vel scientia præditus? Hoc tamen in spe promissionis repositum est, quia videbimus te, Domine; & tanto unusquisque perspicacius, quanto hic vixerit purius; quia mundicordes, teste Scriptura, videbunt Deum*1. Aperte namque videbitur, cuncta mentis jam detersa caligine, quomodo Filius, qui oriendo est, tibi, Pater, de quo oritur, subsequens non est; & quomodo Spiritus amborum, qui per processionem producitur, a vobis proferentibus non præitur; quomodo & unum divisibiliter tria, & tria indivisibiliter unum estis. Visa enim claritas, ac in patefactam nobis tuæ majestatis speciem purum amantis mentis intuitum rapiens sublevabit. Sed ipsa claritas natura est, & ipsa natura claritas est. Quæ nimirum visio nunc fide inchoatur, sed tunc in specie perficietur, quando coæternam tibi sapientiam, quam modo per ora doctorum sumimus, in ipso fonte biberimus. Omnia autem sacramenta, & cuncta nobis tunc patebunt arcana. Non doctorum verbis, non ibi ullis indigebimus mysteriis. Facie ad faciem videbimus te, sed inde, nisi fallor, unde Angeli te vident. Quid nos tunc latere poterit, quando tu Deus noster, vita viventium, causa causarum, forma formarum, forma formosissima, forma

*1 Matth. V. 8.

forma informata, te nobis clara visione insinuabis? Non enim indignum tibi videtur, cum te formam vocamus. Nam tua essentia & species dici potest & forma. Non frustra tam speciosissimum quam formosissimum in laude tua ponitur. Sed forma quæ materia caret & motu, tempore & loco, atque ideo unum est, & est id, quod est. Reliqua vero non sunt, id quod sunt. Hæc sola verissime dicere potest; *Ego sum qui sum**1. Hæc tanta & talis est, ut de ejus pulchritudinis visione nil in hac vita usurpare sibi mens humana audeat, quod solum electis tuis præmium in subsequenti remuneratione reservas.

XXIV. Cum ergo ad te pervenerimus, fontem vitæ, & æternum lumen, & dulcissimam speciem, ex visione tua erit nobis delectabiliter impressa sitis, simulque satietas. Sed longe aberit a siti necessitas, longe a satietate fastidium, quia & sitientes satiabimur, & satiati sitiemus. Tu denique æterna nobis vita, gaudium & corona eris, tua beata visio erit nostri laboris præmium, ut post mortalitatis hujus tenebras accessa tuæ gloriæ luce gaudeamus. Videbimus itaque tuæ incommutabilitatem essentiæ, ut per hanc & nos efficiamur incommutabiles; sed non sicut vides te. In nobis enim quicquid erimus, poterimus nosse: in te autem, qui comprehendi non potes, quod es, quicquid illud est, quando possumus nosse? Et si poterimus, nondum possumus: & tamen cum poterimus, numquid sic te nosse valebimus, sicut te nosti Deus? Ipsa quoque rationabilis & electa creatura, non æqualiter visione tui potietur. Unusquisque enim pro mercede laboris sui. Sed plene sufficiet, quod singulis dabitur intueri: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine! Beati qui babitant in domo tua**2. Felices qui jam pelagus hujus mortalitatis transierunt, & ad portum perpetuæ securitatis pervenire meruerunt. Infelices nos, qui adhuc in salo hujus vitæ circumflantibus agitamur procellis, & inter pericula multa variosque casus incerti navem laborantes trahimus. Domine, da nobis te rectore, te duce, inter scyllam & charybdim sic iter tenere per medium, ut integra nave & salvis mercibus pervenire possimus ad te tutissimum portum.

XXV. Felix anima, quæ terreno resoluta carcere libera cœlum petit, quæ beatis admixta spiritibus Majestati tuæ assistit, quæ te incircumscriptum lumen cernit, quæ nullo motu vel mortis vel hostis afficitur, quæ incorruptionis perpetuæ munere lætatur. O vita vitalis, dulcis & amabilis, ubi non est hostis impugnans, ubi nulla peccati illecebra, sed summa & certa securitas, & secura tranquillitas, & tranquilla jucunditas, & jucunda felicitas, & felix æternitas, & æterna beatitudo, & beata tui sine fine visio atque laudatio Deus. Ut hæc succedat, & mortale hoc induatur immortalitate, utinam desinat & quam cito finiatur vita ista, quæ mors dicenda est, non vita; vita dubia, cæca, & ærumnosa; quam humores tumidant, dolores extenuant, ardores exsiccant, aera morbidant, escæ inflant, jejunia macerant, joci solvunt, tristitiæ consumunt, sollicitudo coarctat, securitas hebetat, divitiæ jactant, paupertas dejicit, juventus extollit, senectus incurvat, infirmitas frangit, mœror deprimit, & post hæc omnia mors interimit, universis gaudiis finem imponens, ita ut cum esse desierint, nec fuisse putentur. Jam jamque adveniat, Domine, adveniat, obsecro, regnum illud carens morte, vacans fine, cui nulla tempora succedant per ævum, ubi continuus sine nocte dies nescit habere tempus, ubi sunt illi hymnidici Angelorum chori, & societas supernorum civium; ubi dulcis solemnitas a peregrinationis hujus labore redeuntium, ubi providi Prophetarum chori, & judex numerus Apostolorum, atque innumerabilium Martyrum victor exercitus, simulque Confessorum constantia præmii sui perceptione consolata: ubi fideles viri, quos a virilitatis suæ robore voluptas hujus seculi emollire non potuit, & sanctæ pariter mulieres, quæ cum seculo sexum vicerunt: ubi pueri, qui dum essent in carne, annos suos moribus transcenderunt; atque senes, quos ætas debiles reddidit, & virtus operis non reliquit.

XXVI. Ad horum omnium sanctam frequentiam, & tuæ inspiciendæ pulchritudinis mansuram sine fine lætitiam fac me, Deus meus, toto corde tendere, viriliter currere, feliciter pervenire. Interim dum in isto maneo corpore, in his semper meditationibus mentem meam bonorum insinuator exerce. Munda, rogo, cordis intuitum, acue mentis intellectum, accende cœlesti igne animum, ut te solum cogitem, te solum amem, te solum habeam in corde, & in ore, qui es futurum nobis sine fine præmium. Et ut pondus mortalitatis meæ levius feram, da lumen in corde, da verbum in ore. Aperi sanctarum Scripturarum secreta, & profunda mysteriorum regni tui: da ex amore tui lachrymas, da fidei, virtutumque pennas, quibus indutus sursum ad te volitem, & perosus terram, cœlum petam. Hanc fidem de te, per te, in te confiteor, o beata & benedicta & gloriosa Trinitas, o vera & summa & sempiterna unitas, Pater & Filius & Spiritus sanctus. Deus, Dominus, Paraclitus, Caritas, Gratia, Communicatio. Verum lumen, verum lumen ex lumine, vera illuminatio. Vivens vita, vita a vivente, vivificator viventium. Fons, flumen, irrigatio. Unus a se, unus ab ambobus. Ab uno omnia, per unum omnia, in uno omnia; id est, a se Pater, ab altero Filius, ab utroque Spiritus sanctus, a Patre & Filio. ὤν a se, ὤν ab altero, ὤν ab utroque: Omne autem ὤν semper in tribus, & omne ὤν æqualiter in singulis. Verax genitor, veritas genitus, veritas & procedens. Una virtus, æqualis Majestas, par gloria, una eademque essentia.

XXVII. Deus trine & une, Deus Omnipotens, *apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio**3, & ideo apud te cursus temporis alternatione diei noctisque nequaquam variatur. Deus lux vera, quæ sine accessu ea, quæ eligis, illustras, & sine recessu ea, quæ respuis, deseris, & ideo in te nullus defectus mutabilitatis venit. Deus qui in temetipso manendo immutabilis, sic in se transeuntia condidisti, ut apud te nequaquam transire possint: & ideo in conspectu tuo tempus non defluit, quod apud nos foris decurrit. Deus in cujus æternitate fixa manent ea, quæ non fixa exterius secu-

*1 Exod. III. 14. *2 Psalm. XXX. 20. & Psalm. LXXXIII. 5. *3 Jacob. I. 17.

seculorum volumine emanant: & ideo æternitas tua dies est una, quæ nec fine clauditur, nec initio aperitur. Deus, qui sine mutabilitate simul cuncta respicis, sine distentione comprehendis; & bona, quæ juvas, & mala, quæ judicas, & quæ juvans remuneras, & quæ judicans damnas; in his, quæ diverso disponis ordine, diversus non es. Deus, qui opera tua extra circumdas, & intra reples, supra tegis, & infra fers: & licet sis superior per potentiam, inferior per sustentationem, exterior per magnitudinem, interior per subtilitatem; tamen superior, & inferior es sine loco, amplus sine latitudine, subtilis sine extenuatione: & ideo per molem corporis nusquam es, sed per incircumscriptam substantiam & immensitatem incommutabilis naturæ nusquam dees. Sed quia longe distas Creator a creatura, cogitare quis valet, qualiter sis in loco, qui non caperis loco? Omnino enim in loco esse non potes, quoniam ubique es, sed non in loco. Ipse tibi locus illocalis crederis esse, Spiritus circumscriptus *1. Unde difficile invenitur ubi sis, sed multo difficilius ubi non sis. Quis sine te subsistere vel esse potest? Et tamen tecum non omnes possunt esse. Omnia enim a te sunt, & per te subsistunt.

XXVIII. Deus vera & infinita beatitudo, a quo, & per quem, & in quo beata sunt omnia, quæcumque vere beata sunt. Deus vera & summa vita, a quo, & per quem, & in quo vivunt omnia, quæcumque vere summeque vivunt omnia. Deus bonum & pulchrum, a quo, per quem, & in quo bona & pulchra sunt omnia, quæcumque vere bona & pulchra sunt. Deus supra quem nihil, extra quem nihil, sine quo nihil. Deus sub quo totum, cum quo totum, in quo totum. Deus a quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Deus cujus fides nos excitat, spes erigit, caritas jungit. Deus qui petere jubes, & invenire facis, & pulsantibus aperis. Deus a quo averti cadere est, in quem converti resurgere, est, in quo manere consistere est. Deus quem nescire mori est, nosse vivere est, spernere perire est, cui servire regnare est. Deus cujus pietatis ope & bene servit subjectus, & bene dominatur prælatus, & ideo sine te neuter eorum recto incedit ordine. Deus invisibilis & immense, ineffabilis & æterne, incomprehensibilis & incorporee, immortalis & perpetue, incommutabilis & incircumscripte, mirabilis & benedicte, cui esse & vivere, sapere, & intelligere, scire & posse, pulchrescere & clarere unum & idem est, qui simplex es, & dividi non potes.

XXIX. Tu es Deus meus vivus & verus, Dominus meus pius, Rex meus magnus. Te unum Deum colo, unum omnium naturarum principium, a quo universitas & inchoatur, & perficitur, & continetur: Unum Deum, a quo sumus, per quem sumus, in quo sumus, a quo discessimus, cui dissimiles facti sumus: Principium ad quod recurrimus, & formam quam sequimur, & gratiam qua reconciliamur: Unum quo auctore conditi sumus; & similitudinem per quam ad unitatem reformamur, & pacem qua unitati adhæremus: Unum Deum, quo Creatore vivimus, per quem reformati sapienter vivimus, quem diligentes & quo fruentes beate vivimus. Te laudo, benedico, atque adoro, tuæque clementiæ & bonitati gratias refero pro universis tuis donis ac datis, & pro omnibus beneficiis misericordiæ tuæ, quæ animæ corporique meo largiris, & semper largitus es a puero, & a cunabulis meis, propter te & nomen tuum sanctum. Unde expertus didici, quia tu Deus noster, Deus es infinitæ misericordiæ, & pietatis immensæ, qui servos tuos inter adversa & prospera mirabiliter dirigis atque custodis. Sicque moderaris vitam eorum in utraque parte, ut adversa prosperis, & prospera succedant adversis. *Confiteantur ergo tibi, Domine, omnia opera tua, & Sancti tui benedicant tibi* *2: & ut confitendo resipiscant, non cessent a laudibus tuis ipsi etiam peccatores. Quorum unus ego, licet in peccatis pronior, corde tamen desideranti tuas decanto laudes: si non ea, qua debeo dignitate, facio, qua valeo facultate. Respice, quæso, sereno vultu ad hoc meæ exiguitatis obsequium, & propitiabili dignatione accipe tantillum sacrificium confessionis fidei meæ, ut ad te redeat, quod a te venit. Non respiciens tantum ad id quod devotus offero, quantum ad ea, quæ devotissime dicere volui & volo. Quicquid enim dedecet, vel te offendit, abhorret anima mea. Utinam possem talia, qualia illi hymnidici Angelorum chori! o quam libenter me in laudibus tuis totum effunderem, & luculenter in medio Ecclesiæ carmen tuæ gloriæ infatigabilis perorarem. Sed quia ut illi nequeo, nunquid prorsus tacebo: væ Domine tacentibus de te, qui ora mutorum resolvis, *& linguas infantium facis disertas* *3. Verum quia parvulis licet laudes tuas vel balbutire, suscipe sacrificium, precor, de manu linguæ meæ, de cordis amore.

XXX. Sed ignosce, rogo Domine, indignissimo & infelici, tecum de te diutius colloquenti servo. Ignosce pie, quia non temeritate præsumptionis, sed aviditate tui desiderii huic defloratiunculæ operam dedi, ut breve & manuale verbum mecum de te semper haberem, ex cujus lectione quoties tepesio, in tuum reaccendar amorem. Sumus enim in medio laqueorum positi, & ideo facile a cœlesti frigescimus desiderio. Unde indigemus assiduo monumento, quo expergefacti, ad te nostrum verum summumque bonum, cum defluimus, recurramus. Multæ denique sunt contemplationes, quibus anima devota tibi excruciatur & proficit, sed nulla earum ita me oblectat, & mens mea intendit, sicut illa quæ de tua agitur proprietate. Idcirco necessarium duxi hunc mihi solum decernere *4 sermunculum, ubi de omnipotentia Majestatis tuæ, sicut corde credo ad justitiam, ita ore confiteor ad salutem, te Deum Patrem ingenitum, te Filium unigenitum, te Spiritum sanctum Paraclitum, sanctam & individuam Trinitatem, unum Deum, in magnitudine infinitum, in virtute omnipotentem, in bonitate summum, in sapientia inæstimabilem, in consiliis terribilem, in judiciis justum, in cogitationibus secretissimum, in verbis veracem, in operibus sanctum, in misericordiis copiosum, erga delinquentes patientissimum, erga pœnitentes pium. Semper idem ipsum æternum ac sempiternum, immortalem atque incommutabilem, quem nec spatia dilatant, nec

*1 f. incircumscriptus. *2 Psal. CXLIV. 10. *3 Sap. X. 21. *4 f. decerpere.

nec brevitas locorum angustat, nec receptacula ulla coarctant, nec voluntas variat, nec necessitudo corrumpit, nec mœsta perturbant, nec læta demulcent; cui nec oblivio tollit, nec memoria reddit, nec præterita transeunt, nec futura succedunt: cui nec origo initium, nec tempora incrementum, nec casus finem dabit, sed ante secula, & in seculis, & per secula in æternum vivis, & est tibi perennis laus, & æterna gloria, summa potestas, & singularis honor, perpetuum regnum, & sine fine imperium per infinita, & indefessa & immortalia secula seculorum. Amen.

Pars II.

De Verbo Incarnato.

I. Superiori quidem sermunculo Confessionis Fidei meæ, Omnipotens Trinitas, Deus unus, cordis mei inspector & scrutator, confessus sum omnipotentiam Majestatis tuæ, & Majestatem omnipotentiæ tuæ: nunc autem qualiter humano generi in fine seculorum subvenire dignatus es, puro corde & catholico ore confiteor. Tu enim Omnipotens Pater solus, nusquam legeris missus. De Unigenito autem tuo ita scribit Apostolus: *Cum venit plenitudo temporum, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege**1. Cum autem ait: misit Deus Filium suum factum ex muliere, satis ostendit, quod in hunc mundum missus advenit, cum de Maria semper Virgine natus, verus & perfectus homo in terris apparuit. Quid igitur est, quod de illo Evangelista ait: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est**2? Illuc ergo missus est per humanitatem, ubi semper fuit per divinitatem. Quam scilicet missionem opus esse sanctæ Trinitatis corde credo ad justitiam, & ore confiteor ad salutem. Ceterum quia voluit Filius hominis fieri, neutram tamen credimus in alteram substantiam commutari, Trinitatis mysterio quartam non addi personam, uniri non confundi Verbi divini hominisque substantiam, ut in Deum, quod ex nobis susceptum fuerat, perveniret, & illud, quod nunquam non fuerat, idem semper, quod fuerat, permaneret. Ipse enim, qui factus non est, domum sibi mirabili modo, non explicabili fecit; tempore, non consilio novam, in illo deinceps permanentem, nec ullo tempore finiendam. Iste mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus, sed homo sine peccato solus manifestavit nomen tuum hominibus: his potissimum, quos tu ei dedisti de mundo, & annunciavit eis omnia, & tanto verius quanto ceteris efficacius novit. Hi enim sunt, qui constituti sunt Principes super omnem terram, quorum tuba prædicationis ad totius mundi aures pervenit. Isti namque sicut ab initio viderunt, & ministri fuerunt sermonis, tradiderunt nobis per successiones Patrum, multi regni tui mysteria, nunquam ante comperta; quæ cæperunt primitus enarrari per Dominum, te nimirum verba illorum credibilia faciente signis, & portentis, & variis virtutibus, mirisque sancti Spiritus distributionibus secundum tuam voluntatem.

II. Hæc sane causa est, qua freti, sine ulla suscipimus ambiguitate, quicquid mater Ecclesia universalis & apostolica docet; usque adeo, ut pro tantorum documentorum ejus assertione, certa firmati fide per gratiam tuam, omni tormentorum genere mori non timeamus, scientes pro certo vitam gloriosam nobis restare post mortem. Hac siquidem corroborati securitate canimus, psallimus, & scribimus alacres, avidique, nunc verbo ex verbo, nunc sensu ex sensu, secundum apostolicam traditionem mirabile salutis nostræ opus, id est, illud pietatis sacramentum, *quod manifestatum est in carne, justificatum est in Spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria**3. Sed hæc dum cogito, mirari mecum non cesso illam Judæorum impietatem, qui manum mittere in Christum Dominum non timuerunt verbis cœlestibus intonantem, tantisque miraculis coruscantem. O corda saxis duriora, & brutis feris stultiora! ubi, rogo, erat sensus & ratio miserorum, quando cœlestem videbant medicum, infinitam lanquentium turbam gratis sanare, id est, dæmones excutere, cæcos reluminare, leprosos curare, paralyticos restringere, cadavera vitæ restituere, & hæc multaque alia solius verbi potestate sine mora agere? Quid cogitabant in cordibus cæci, cum ipsa quoque elementa famulari ei cernerent, adeo ut ingressus mare ventis imperaret, procellas compesceret, ostendens se evidentibus signis tuum esse Filium, Deus Pater, & illum, qui a te olim per Vates saluti nostræ multis modis promissus est. Tandem gentis perfidæ invidia, diris consiliis diutius agitata, Christum dari sibi in crucem multis extorsit clamoribus. Prædixerat & ipse illos hæc ita acturos: parum si non & Prophetæ retro, & tamen affixus cruci, Spiritum cum verbo sponte dimisit, prævento carnificis officio.

III. Eodem vero momento dies media delitescente sole in noctem mutata est. Tunc Judæi cruce detractum sepulchroque positum, magna etiam militaris custodiæ diligentia circumsederunt, ne, quia prædixerat se tertia resurrecturum die, discipuli clam amoliti corpus suspectos fallerent. Verum ad tertiam lucem concussa repente terra, & mole revoluta, quæ obstruxerat monumentum, & custodia pavore fugata, nullis apparentibus discipulis, nihil in loco, ubi positus est, repertum est, præter exuvias sepulturæ. Nihilominus tamen primores Judæorum ab incæpta non cessantes perfidia, loquentes vera pecuniis corruperunt, ut eum a discipulis subreptum securius jactitarent. Justo judicio tuo, Domine, ut sacrum testatur vaticinium: & prius multati sunt intelligentia oculorum, auriumque fruge, & postea, sicut videmus, projecti sunt a propria sede, & nunc dispersi, palabundi, & cœli solique sui extorres vagantur per orbem sine Lege, sine Rege, sine Sacerdote, & sine oblatione. Quibus etiam nec advenarum jure terram patriam saltem vestigio salutare conceditur. Merito talia patiuntur, qui Dominum gloriæ, livore potius crucifixerunt. Igitur Christus vere resurgens, sed non solus, noluit se

*1 Gal. IV. 4. *2 Joan. I. 10. *3 I. Tim. III. 16.

ſe in vulgus educere, fortaſſe ne impii errore liberarentur, ſed, quod credibilius eſt, ut fides non mediocri præmio deſtinata difficultate conſtaret, cum diſcipulis quadraginta dies egit, teſtibus ſcilicet præordinatis, docens eos, quæ docerent. Dehinc cunctis expletis, coram ſuis in monte circumfuſa nube in cœlum aſcendit. Quem ſicut aſcendentem, ita venturum angelica atteſtatione præſtolamur. Duo enim prædicti ſunt adventus: primus quidem, qui jam expunctus eſt, in humilitate conditionis humanæ; ſecundus autem, qui concludendo ſeculo imminet, in ſublimitate divinæ poteſtatis, quando decurſo hujus ætatis tempore, judicare venerit juſtos in vitam æternam, impios & peccatores, qui theſaurizaverunt ſibi iram in die iræ, in ſupplicium æternum; ſuſcitatis omnibus ab initio defunctis, & reformatis, atque recenſitis ad utriusque meriti expunctionem.

IV. Ubi ne peccata mea multa, quæ nunc latent, appareant coram Angelis, & omnibus Sanctis, da mihi Domine, rogo, locum, ſpatium, & fructus dignæ pœnitentiæ. Da cor contritum & humiliatum; da gratiam lachrymarum, da lumen in corde, da vires in corpore, ut quæ agenda ſunt, videam, & ad ea implenda, quæ dederis videre, fortiter convaleſcam. Miſerere mei Domine, miſerere, ne perdas me, quæſo, cum peccatis, vitiis, culpis, & neglegentiis meis. Da mihi propter nomen tuum, tu qui juſtificas impios, & vivificas mortuos, & multos peccatores, & non ſunt; rogo, da gratiam tuam, & emenda vitam meam: meliora actus meos, compone mores: tolle de me, quod tibi diſplicet, & mihi nocet, & tribue pro bonitate tua, quod noſti tibi placere poſſe, & mihi prodeſſe. Fac me precor, clemens, per gratiam tuam, talem, tu cui omnia ſunt poſſibilia, & nihil difficile; ut placere valeam coram oculis tuis in veritate. Tuam pie non abhorreo medicinam; ſum enim valde infirmus. Ordine quo placet, medere multis lanquoribus meis, & excoque ſcoriam peccatorum meorum ad purum, priusquam abeam, modis, quibus tibi videtur. Sed rogavi tuam, Domine, miſericordiam, & rogare non ceſſo, quia hoc nimis deſidero. Mollifica cor meum durum & lapideum tua mirabili & potenti unctione. Mollifica, precor, & fac me per ignem compunctionis, hoſtiam vivam quotidie coram te fieri. Reſpice me, Domine, & miſerere mei: da mihi effectum petitionis & deſiderii mei: da capiti meo aquam immenſam, & oculis meis infunde verum fontem lachrymarum jugiter emanantem, ut pro vulneribus animæ meæ indeſinenter diebus ac noctibus defleam, donec tempus eſt acceptabile, donec dies ſunt ſalutis, donec vacat flere mala, quæ feci, & quotidie facio; ut per pœnitentiæ labores vita æterna perfruar cum bonis, & ultima portione, ſaltem cum illo venerabili latrone, qui per unum verbum effectus eſt hæres paradiſi in ipſo mortis articulo, propter tuam multam miſericordiam, & bonitatem.

V. Audi pie, audi preces ſervi tui, reminiſcere miſerationum tuarum, quibus mirabiliter ſubventum eſt humano generi per bonitatem tuam. Quomodo non amaſti, Paſtor bone, qui proprio Filio tuo non pepercisti, ſed pro nobis impiis eum tradidiſti? Subditus ille tibi usque ad mortem crucis, unus ille inter mortuos liber, poteſtatem habens ponendi animam ſuam, & iterum ſumendi eam. Pro nobis tibi victor & victima, & ideo victor quia victima. Pro nobis tibi Sacerdos & ſacrificium, & ideo Sacerdos, quia ſacrificium. Merito mihi ſpes valida in illo eſt, quod ſanabis omnes lanquores meos per eum, qui ſedet ad dexteram tuam, & interpellat pro nobis. Deſperare utique potuiſſem, niſi Verbum tuum caro fieret, & habitaret in nobis Si enim, cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus tibi per mortem Filii tui, quanto magis nunc ſalvi facti ab ira per ipſum? gratias tibi ago, indulgentiſſime Pater, pro ſancta incarnatione, paſſione, morte, reſurrectione, & in cœlum aſcenſione Domini noſtri Jeſu Chriſti Filii tui. Benedico Nomen tuum totis præcordiis, pro illa ſacratiſſima ſanguinis effuſione, qua ſumus redempti; implorans ineffabilem bonitatem tuam, ne permittas nos ingratos [eſſe] tantis beneficiis & indignos tam multis miſerationibus. Sumus enim tui operis pars non vilis, quos tanto tibi placuit redimere pretio. Quis digna admiratione penetrare queat immenſum pelagus illius ſummi conſilii, quo ſuſceptus homo ille dominicus unitus eſt cum Deo, & aſſumptus in Deum, non confuſione ſubſtantiæ, ſed unitate perſonæ. Mediator quippe Dei & hominum Chriſtus Jeſus, Dominus noſter, Deus Omnipotens, nequaquam alter eſt in humanitate, alter in divinitate, ſed in utraque natura unus idemque Deus homo, homo Deus. Nec igitur purus homo conceptus eſt, nec poſtea, ut Deus eſſet, accepit, ſed ipſe Filius tuus, manente incommutabili eſſentia, quæ illi tecum & cum Spiritu ſancto eſt coæterna, aſſumpſit carnem pro noſtra ſalute, in qua æternus ante ſecula poſſit oſtendi. Unde quamvis aliud ſit ex te, aliud ex Matre, non tamen alius & alius, ut duo, quod abſit, Filii dicantur; ſed ipſe æternus ex te Deus Pater, ipſe temporalis ex Matre Virgine: ipſe, qui fecit, ipſe, qui factus eſt, manens ex utroque in utraque natura unus, nec naturarum copulatione confuſus, nec naturarum geminatus diſtinctione.

VI. Quis ſufficiat mirabile opus tantæ miſericordiæ ipſo mentis intuitu conſiderare? Quis non miretur? Quis non revereatur? Quæ vox vel lingua valeat debitas rependere laudes? O facilis & immenſa pietas! O mira, ſemperque miranda divinæ propitiationis benignitas! Miror, ſtupeo; ſed lætor, & multas gratias ago. Iræ & perditionis filii fuimus, & ecce in filios Dei adoptati ſumus. *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti* *1, ait Apoſtolus. Caput Eccleſiæ Chriſtus, Chriſti corpus Eccleſia; Chriſti ergo membra ſumus; unde hoc nobis, & quid nos ad hæc? felix anima, quæ tantæ dignitatem gloriæ honeſtate vitæ & morum obtinere meruit, divino auxilio vallata in omnibus. Deus ineffabilis & incircumſcriptæ naturæ, inſtitutor omnium rerum, & Domini noſtri Jeſu Chriſti Pater, qui eundem dilectum Filium de ſinu tuo miſiſti ad publicum noſtrum, ſuſcipere noſtram vitam, ut nobis daret ſuam, eſſetque perfectus Deus ex te Patre, & perfectus homo ex Matre: totus Deus, & totus homo, unus

*1 Rom. VIII. 17.

unus idemque Christus, æternus & temporalis, immortalis & moriturus, Creator & creatus, fortis & infirmus, nutritor & nutritus, pastor & ovis, temporaliter mortuus, tecum in æternum vivens, suis dilectoribus vitæ municipatum promittens dedit, & nobis dixit: *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* * 1.

VII. Obsecro itaque, Domine, & te nimis pium rogo in nomine ejusdem Filii tui dilectissimi, ut des mihi cum eodem Filio tuo te in omnibus benedicere & glorificare: quia quorum una est substantia, unum est & datum. Des etiam mihi per illum, & cum illo peccatorum omnium veniam, & mandatorum tuorum custodiam, dilectionem tuam, & fraternum amorem. Contra diabolum fortia humilitatis arma, & erga fratres caritatem perfectam. Temperantiam cibi, potus, atque somni, & totius libidinis & vani desiderii continentiam, auditum castum, & simplicem visum. Puritatem cordis, & munditiam corporis. Cogitationem mundam, & oris cordisque custodiam; ut nec cor intus iniquitatem concipiat, nec lingua foras parturiat: ut nec falsa loquar, nec vera taceam, nec salutifera abscondam, nec mortifera proferam. Precor etiam, ut des mihi assiduitatem orandi, vires jejunandi, frequentiam legendi, ut præcepta tua infatigabiliter legam, & inexplebiliter diligam, & efficaciter compleam, & quicquid in me pravum deprehendero, per gratiam tuam corrigam; quod rectum teneam, quod deforme componam, quod pulchrum excolam, quod sanum servem, quod infirmum corroborem, & omne, quod tibi placet, custodiam perseveranter. Des insuper mihi despicere temporalia, & totis viribus æterna diligere, ut mortuum mihi deputem mundum, nec gaudens, nec lugens de temporalibus, ut nec metuam aliquid temporale, nec diligam. Nec blandis corrumpar, nec adversis concutiar. Rogo tuam, sancte Pater, clementiam, in nomine ipsius Filii tui, circumcide in me omnia vitia cordis & corporis, & da mihi augmentum perfectionemque virtutum. Inlumina sensum & animam meam, ut illud a te petam, quod te delectet audire. Doce me, quid cogitare, quid agere, quid loqui, quid tacere debeam. Da mihi prudentiam, fortitudinem, justitiam, & temperantiam. Da discretionem in omnibus, discernendi inter dexteram & sinistram. Da etiam sensum vigilem, & providum intellectum, ut possim inter bona malaque discernere. Aufer a corde meo alienationis sensum, cura in me stuporem mentis, exstirpa de visceribus meis consilia iniquitatis, eradica a lingua mea detrahendi consuetudinem, mentiendi facilitatem, loquendi scurrilitatem, & omnes actus vanitatis meæ, arte medicinæ tuæ sana.

VIII. Da mihi semper profectum in purgatissimis moribus, tene me virtute omnipotentiæ tuæ, & non finas me voluntate proprii arbitrii evagari. Juxta tuam providentiam dispone omnem vitam meam in tua voluntate. Animam hanc peccatricem, pro qua Christus mortuus est, non permittas perire. Frenum tuum in maxillis meis pone, & tanquam mansuetum animal trahe me post te. Tu enim cuncta, quæ mihi expediunt, nosti. Non diabolo, non mihi, non mundo, non alii alicui liceat tua dona subvertere, quia totum fragile est quicquid tibi nititur obviare. Fecisti enim mecum a puero misericordiam multam. Perfice, quod cœpisti. Da mihi semper & ubique contra hostem crudelissimum, pium tuæ defensionis auxilium, ut sicut fragilitatem meam ille invitus non cessat impetere, ita tuis cogatur viribus confusus abscedere. Præsta, ut sim parvulus in oculis meis, ut coram te inveniam gratiam. Da & adauge mihi semper fidem firmam, spem inconcussam, caritatem perfectam, humilitatem profundam, patientiam invictissimam, corporis animæque castitatem perpetuam. Da cordis contritionem, & fontem lacrymarum, da simplicitatem, innocentiam & puritatem cordis, stabilitatem, constantiam & integritatem mentis. Da vires invictas, ut victor mei in cunctis existam. Dominetur carni ratio, & rationi gratia tua, ut non vivam bestialiter, raptus impetu carnis, sed sit conversatio mea honesta & rationalis. Fac me providum ad omnia, & discretum in cunctis. Tribue mihi nulli occasionem scandali præbere, simplicitatem & veritatem diligere, & instanter ea, quæ pacis & caritatis sunt, sequi. Longe fac a me omnem hypocrisim, omnemque simulationem, & fac me tibi in veritate servire.

IX. Concede mihi, quæso, bono animo propter te Majorum subdi imperiis, & alacri corde ad obedientiam, ad compassionem, ad concordiam sine mora concurrere. Excita torporem meum stimulis tuis, & fac me strenue perseverare in præceptis & laudibus tuis nocte ac die. Da mihi scientiam humilem, quæ ædificet, & linguam eruditam & eloquentem, ut & bonos valeam ad meliora exhortari, & malos ad tuæ rectitudinis lineam revocare. Infunde, rogo, cordi meo per Filium tuum, & da mihi cum eo Spiritum sapientiæ & intellectus, consilii & fortitudinis, scientiæ & pietatis, & reple me sancto timore & amore tuo. Da irriguum superius & irriguum inferius. Dona mihi benedictionem de rore cœli, & pinguedine terræ. Da ut anima mea ardeat igne amoris tui. Fac me mundo penitus extingui. Concede mihi cor contritum & humiliatum habere coram te. Fac me per gratiam tuam peccata mea omnia flere, antequam moriar. Da mihi tota anima & totis viribus meis exquirere faciem tuam semper. Infunde dilectionem tuam pectori meo, & scribe dulcem memoriam tui in tabulis cordis mei. Illustra me luce cœlestis prudentiæ. Imaginem tuam in me non finas obscurari, quæ si te præstante defendatur, semper egregia est. Assit mihi, quæso, beatorum Angelorum pia & fida custodia ubique & semper, & præsta, ut apud te pro me misero, omnium Sanctorum agmina intercedant, ut eorum precibus & meritis, pro tua pietate dignus efficiar promissionibus Filii tui. Concede mihi fragillimo, beatorum Monachorum Patrum meorum imitari vestigia. Da mihi eorum mansuetudinem, modestiam, & tollerantiam, benignitatem, paupertatem, & longanimitatem, cordis contritionem, & fontem lacrymarum, cibi potusque abstinentiam, cordis labiorumque munditiam, spirituale gaudium, & perfectum mundi contemptum.

Maxi-

* 1 Joan. XV. 16.

Maxime, Domine, caritatem a te efflagito, humilitatem inquiro, patientiam postulo, individuas comites fidei meæ; simul & veram animæ corporisque pudicitiam, sicut illis dedisti.

X. Precor te per Filium tuum, respice me & miserere mei: exaudi orationem meam, & da mihi gratiam tuam propter multitudinem bonitatis tuæ, quæ mecum jugiter perseverans, doceat me incedere coram te secundum voluntatem tuam omnibus diebus vitæ meæ. Hanc peto, da mihi eam, quæ me cum amicis pacificum, & cum inimicis reddat tranquillum, quæ me a verbo aspero mitiget, & ab otioso sermone compescat, quæ me semper Deum vel quæ Dei sunt, cogitare compellat, & oculos ab isto vano seculo avertat: quæ mihi omni hora ante conspectum mortem ingerat, & hic gaudere prohibeat; quæ trabem ac molem peccatorum meorum considerare me & plangere faciat, & non aliorum delicta velut festucam levissimam perscrutari dimittat: postremo quæ omnia mundi pro nihilo habere, & te solum totis sitire visceribus Deum nostrum, usque in finem doceat me, atque potens efficiat; & sicut piissima misericordia tua dedisti mihi voluntatem veniendo ad te per illam, sic donare digneris sapientiam & intellectum, virtutem & possibilitatem corporis & animæ ad tibi semper devotissime in omnibus serviendum, per eandem benignam magistramque gratiam tuam, sine qua nec cogitare, nec loqui, nec agere aliquid boni valemus. Et quia tuus ipse Unigenitus dixit: *Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum* *1. Et: *Nemo venit ad Patrem nisi per me* *2. Obsecro, sancte Pater, & suppliciter rogo, Deus meus, trahe me tu ad ipsum, & ipse me perducat ad te, illic ubi ille est in dextera tua sedens, ubi est sempiterna vita, & sempiterne beata æterna securitas, & secura tranquillitas, felix æternitas, æterna felicitas: ubi est amor perfectus, & nullus timor, ubi est dies æternus, & unus omnium Spiritus: ubi tu cum illo, & ille tecum in communione sancti Spiritus æternaliter ac sempiternaliter vivis & regnas Deus per omnia secula seculorum. Amen.

PARS III.

Iterum de Deo Trino & Uno, de Christo, ac de aliis plerisque ecclesiasticis dogmatibus.

I. AD justitiam corde credo, & ad salutem ore confiteor sanctam & individuam Trinitatem, virtutem unam, & indiscretam Majestatem. Patrem & Filium & Spiritum sanctum, unum Deum Omnipotentem, cœli terræque factorem, visibilium & invisibilium conditorem, in personis trinum, in substantia unum. Verum quidem Patrem summæ bonitatis & totius Deitatis principium, incircumscriptæ & ingenitæ majestatis Deum, ex nullo ducentem initium, sed omnibus initium dantem, summum bonum, & omnia valde bona creantem, non corporali progenie neque extrinsecus, non necessitate neque voluntate, sed natura Filium generantem. Verum autem Filium ex Patre sine initio ineffabiliter natum, "*3 Verum Deum unigenitum, & verum Dei Verbum, non factum, non creatum, non adoptivum, sed genitum & unius cum Patre substantiæ. Atque ita per omnia æqualem Deo Patri, ut nec tempore, nec gradu, nec potestate possit esse inferior. Tantumque esse confitemur illum, qui est genitus, quantus est ille, qui genuit. Non autem quia dicimus genitum a Patre Filium, divinæ illi & ineffabili generationi aliquod tempus adscribimus, sed nec Patrem dicimus aliquando cœpisse, nec Filium. Non enim aliter confiteri possumus æternum Patrem, nisi confiteamur etiam coæternum Filium. Ex Filio enim Pater dicitur, & qui semper Pater, semper habuit Filium.„ Verum quoque Spiritum sanctum, verum Deum, non factum, non creatum, nec genitum, neque ingenitum, sed ex Patre simul & Filio inenarrabiliter procedentem, & in Patre Filioque substantialiter permanentem. Atque ita per omnia Deo Patri & Filio æqualem, coæternum, & consubstantialem, ut neque voluntate, nec potestate, non substantia neque æternitate differre possit ab eis, vel præcedi, a quibus procedit. Æternum igitur Patrem sine nativitate, æternum vero Filium cum nativitate, æternum autem Spiritum sanctum cum processione sine nativitate. Totum Patrem in Filio & Spiritu sancto, totum Filium in Patre & Spiritu sancto, totum Spiritum sanctum in Patre & Filio manentem, sanctam videlicet & individuam Trinitatem, unum Deum omnipotentem, una potestate, unoque regno, una majestate unaque æternitate ex tunc, & semper ubique regnantem.

II. "*4 Nullus igitur est in hac Trinitate gradus, nihil quod inferius, superius dici possit, sed totam Deitatem dicimus sui perfectione æqualem, ut exceptis vocabulis, quæ proprietatem personarum indicant, quicquid de una Persona dicitur, de tribus dignissime possit intelligi. Unde condemnantes *Arium*, unam eandemque dicimus esse Trinitatis substantiam, & unum in tribus personis fatemur Deum. Nec non & impietatem *Sabellii* declinantes, tres personas expressas sub propietate distinguimus, non ipsum sibi Patrem, non ipsum sibi Filium, non ipsum sibi Spiritum sanctum esse dicentes, sed aliam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus sancti personam. Non enim nomina tantum, sed etiam nominum proprietates, hoc est, personas, ut Græci exprimunt, ὑποστάσεις, id est substantias *5 confitemur. Nec Pater personam Filii, aut Spiritus sancti aliquando excludit. Nec rursus Filius aut Spiritus sanctus Patris nomen, personamque recepit: sed Pater semper Pater est, & Filius semper Filius est, & Spiritus sanctus semper Spiritus sanctus est.„ Et ideo Filius certissime non idem est in Persona, qui Pater, sed secundum divinitatem idem est, quod Pater. Non enim dicimus Patrem esse

*1 Joan. VI. 44. *2 Joan. XIV. 6. *3 Pelagius. vid. Tom. X. Oper. S. Aug. in Append. pag. 64. *4 Pelagius. *5 subsistentias.

esse de Filio, sicut Filium de Patre. Pater quidem a nullo, Filius vero a Patre, & ideo Filius dicitur Deus de Deo, lumen de lumine; non tamen duo lumina, vel duo Dii, sed unus Deus, unum lumen. Rursus idem est Pater, quod Filius, sed non idem*1, quia Personæ Patris convenit aptissime referri ad Filium. Spiritus vero sanctus absque dubio idem est, quod Pater & Filius, sed non idem*2, quia sicut Pater Filii Pater est, & Filius Patris Filius est, ita quoque Spiritus sanctus, qui est tertia in sancta Trinitate Persona, non nisi Patris & Filii Spiritus est: ac per hoc Pater & Filius unum sunt, quia quicquid habet Pater, procul dubio habet & Filius. Non enim res una duorum substantialis, posset ab ambobus procedere, & simul utrique inesse, nisi unum essent Pater & Filius, a quibus æqualiter procedit Spiritus sanctus.

III. Enim vero Spiritus sanctus est Patris & Filii vere unitas, & sanctitas, & caritas, quia quod ille solus relative dicitur, hoc isti naturaliter ambo sunt. Legitur enim *Spiritus est Deus**3. Hinc liquido patet, sanctam Trinitatem, quæ unus verus Deus est, naturaliter & secundum essentiam Spiritum esse. Ergo Pater Deus & Spiritus & sanctus est; Deus Dei Filius & Spiritus est, & sanctus est; Spiritus vero sanctus non magis Spiritus est, quam Pater & Filius. Singulus itaque horum Spiritus, & simul omnes unus Spiritus, sicut unus Deus. De Patre quidem, quia Deus est, Apostolus probat dicens: *Unus Deus & Pater omnium ex quo omnia**4. De Filio autem quia Deus est, Evangelistarum præcipuus testatur dicens: *Et Deus erat verbum**5. De Spiritu vero sancto, quia Deus est, iterum Paulus sic loquitur probans: *Divisiones operationum, idem vero Deus**6. Ecce Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus, & tamen non est triplex numerus Deitatis in sancta Trinitate credendus, ut fidelium quisquam tres dicere Deos audeat, sicut ipse in quodam de se Deus testatur loco, dicens: *Ego sum Deus & non est alius præter me**7. Cum enim tertio aliquid repetitur, non numerus coacervatur, sed proprie unum illum esse asseritur. Et idcirco Pater, & Filius, & Spiritus sanctus substantia unum sunt, personis autem ac nominibus distinguuntur. Natura quippe summæ divinitatis immobilis est omnimodo, & immutabilis. Personæ vero mobiles secundum relationem, non autem juxta proprietatem. In relatione itaque personarum Trinitas, in naturæ vero substantia unitas; sed unitas propter inseparabilem Deitatis essentiam, Trinitas autem propter personarum diversitatem, in quibus singulis quædam est proprietas, quæ ab uno ad alium transferri non potest. Est enim gignens, & genitus, & procedens, tres quidem personæ, sed una substantia, una virtus, & una omnipotentia.

IV. Hucusque confessus sum, quod sentio, locutus sum, quod credo in summa divinitate, in qua Patrem & Filium & Spiritum sanctum, trinum unumque Deum, non corpus, aut in corpore positum, aut ex diversis speciebus ammixtum, vel membrorum compaginibus effigiatum, sed unius simplicis, incorporeæ, invisibilis, & incircumscriptæ naturæ, corde credo, ore confiteor. "*8 Nihil enim creatum aut serviens in Trinitate est credendum, ut vult *Dionysius* fons *Arii*; nihil inæquale, ut *Eunomius*; nihil gratia æquale, ut *Etbius**9; nihil anterius posteriusque, aut minus, ut *Arius*; nihil extraneum aut officiale alteri ut *Macedonius*; nihil persuasione*10 aut surreptione insertum; ut *Manichæus*, nihil corporeum, ut *Melito* & *Tertullianus*; nihil corporaliter effigiatum, ut ait *Anthropomorphus*; nihil sibi invisibile, ut *Origenes*; nihil creaturis visibile, ut *Fortunatus*; nihil moribus & voluntate diversum, ut *Marcion*; nihil ex Trinitatis essentia ad creaturarum naturam deductum, ut *Plato* & *Tertullianus*, nihil officio singulare nec alteri communicabile, ut *Origenes*; nihil confusum, ut *Sabellius*: sed totum perfectum, quia totum ex uno & unum, non tamen solitarium, ut præsumit *Silvanus* & *Praxeas*, Pentapolitana damnabilis est doctrina."

V. Hactenus quidem de una Trinitate. De gratia autem, qua sumus redempti, hinc, quod credo, confiteri secundum Traditionem matris Ecclesiæ incipiam. Siquidem de mediatore Dei & hominum, vero perfectoque homine, Christo Jesu Domino Deo & salvatore nostro nihilominus recta credere, & vera sentire, ad æternam procul dubio pertinet salutem. Quanquam igitur credentes confiteamur Patrem & Filium & Spiritum sanctum, unum Deum, Patrem scilicet omnipotentem, sempiternum ingenitum; Filium vero ex ejusdem Patris substantia vel natura genitum ante omne omnino vel temporis vel cujusque initium rei, omnipotentem, æqualem, consempiternum, & consubstantialem Genitori; Spiritum quoque sanctum omnipotentem, utrique, Patri scilicet ac Filio æqualem, consempiternum, atque consubstantialem, hoc est, tres personas, sive subsistentias unius essentiæ sive naturæ, unius virtutis, operationis, beatitudinis, atque potestatis, ut trina sit Unitas, & una sit Trinitas, juxta vocis dominicæ veritatem, dicentis: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii & Spiritus sancti**11. In nomine, inquit, non in nominibus, ut & unum Deum per indistinctum divinæ substantiæ nomen ostenderet, & personarum discretionem suis demonstratam proprietatibus edoceret; quia dum tribus unum Deitatis nomen est, æqualitas ostenditur personarum, nihil extraneum, nihil accidens in eis permittit intelligi, ita ut & unusquisque eorum verus perfectusque sit Deus, videlicet ut ex plenitudine divinitatis nihil minus in singulis, nihil amplius intelligatur in tribus.

VI. Cum veritas ita se habeat, & mater Ecclesia credat, confiteatur, & doceat, omni remota ambiguitate, "*12 unum Deum esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum. Patrem eo, quod habeat Filium, Filium eo, quod habeat Patrem, Spiritum sanctum eo, quod sit ex Patre & Filio. Pater ergo Principium Deitatis, qui, sicut nunquam fuit non Deus, ita nunquam fuit non Pater: a quo Filius natus, a quo Spiritus sanctus non natus, quia non est Filius; neque ingenitus, quia non est Pater; nec factus,

*1 *f. deest:* qui Filius. *2 *f. deest:* qui Pater & Filius. *3 Joan. IV. 24. *4 Ephes. IV. 6. & I. Cor. VIII. 6. *5 Joan. I. 1. *6 I. Cor. XII. 6. *7 Deut. XXXII. 39. *8 Gennadius de Eccl. Dogmat. Cap. 14. *9 Aetius. *10 *al.* pervasione. *11 Matth. XXVIII. 19. *12 Gennadius Cap. I.

factus, quia non est ex nihilo, sed ex Patre Deo, Filioque Deus procedens. Pater æternus, eo, quod æternum habeat Filium, cujus æternus sit Pater. Filius æternus, eo, quod sit Patri coæternus. [Spiritus sanctus æternus, eo quod sit Patri & Filio coæternus]. Non autem confusa in unam personam Trinitas, neque separata, aut diversa in natura divinitas: sed alter in persona Pater, alter in persona Filius, alter in persona Spiritus sanctus, unus natura in sancta Trinitate Deus Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. „ "*1 Cum hoc ita sit, non tamen Pater carnem assumpsit, neque Spiritus sanctus, sed Filius tantum; ut qui erat in divinitate Dei Filius, ipse fieret in homine hominis Filius, ne Filii nomen ad alterum nomen transiret, qui non erat nativitate Filius Dei. Dei ergo Filius, hominis factus est Filius, natus secundum veritatem naturæ: ex Deo Dei Filius, natus secundum veritatem naturæ; ex homine hominis Filius, ut veritas geniti, non adoptione, non appellatione, sed in utraque nativitate, Filii nomen nascendo haberet, & esset verus Deus & verus homo, unus Filius. Non enim duos Christos, neque duos Filios, sed Deum & hominem unum Filium confitemur. Quem propterea & unigenitum dicimus manentem in duabus substantiis, sicut ei naturæ veritas contulit. Non confusis naturis neque immixtis, sicut quidam *2 hæretici volunt, sed societate unitis.

VII. Deus ergo hominem assumpsit, homo in Deum transivit, non naturæ versibilitate *3, sed Dei dignatione, ut nec Deus mutaretur in humanam substantiam, assumendo hominem, nec homo in divinam, glorificatus in Deo *4: quia mutatio vel versibilitas naturæ, & confusionem, & diminutionem, & abolitionem substantiæ facit. Natus est ergo Dei Filius ex homine non per hominem, id est, non ex viri coitu, sicut *Hebion* dicit, sed ex Virgine: Carnem ex virginis corpore trahens, & non de cœlo secum afferens, sicut *Marcion* *5 & *Eutyches* affirmant: neque in fantasia, id est, absque carne, sicut *Valentinus*, neque putativa imagine, sed corpus verum: neque sic verum corpus, ut tamen non sit caro ex carne, sicut *Marcianus*, sed verus Deus ex divinitate, & verus homo ex carne unus Filius: In divinitate Verbum Patris & Deus, in homine anima & caro. Anima non absque sensu & ratione, ut *Apollinaris*, neque caro absque anima ut *Anomæus* *6, sed & anima cum ratione sua, & caro cum sensibus suis, per quos sensus veros in passione, & ante passionem, carnis suæ dolores sustinuit. *7, Neque sic est natus ex Virgine, ut Deitatis initium nascendo homo acciperet, quasi antequam nasceretur ex Virgine, Deus non fuerit, sicut quidam hæreticorum *8 docuerunt, sed æternus Deus, & homo ex Virgine natus est. *9, *Omousius* ergo, id est, *coessentialis* in divinitate Patri Filius, omousius Patri & Filio Spiritus sanctus, omousius Deo & homini Filius. Manens Deus in homine suo in Gloria Patris [videtur, & desideratur videri ab Angelis, & adoratur ab omni creatura *10]. Non homo propter Deum, vel Christus cum Deo, ut *Nestorius* blasphemat, sed homo in Deo, & in homine Deus. „

VIII. Hujus namque Domini nostri Jesu Christi Mater beata Maria procul dubio & virgo genuit, & post partum virgo permansit. Nec blasphemiæ *Helvidii* adquiescendum, qui ait: *Virgo ante partum non Virgo post partum.* Sed integra fide credendum, integritatem tantæ virginitatis semper mansisse inviolatam. Sic eum Virgo permanens genuit, ut Virgo concepit. Dignum quippe fuit, & valde dignum, ut hæc sola femina, & Virgo ante partum, & Virgo in partu, & Virgo post partum esset, quæ incarnatum Verbum Dei peperit, id est, verum Deum & verum hominem. Propter quod eamdem beatam Virginem Θεοτόκον, id est, Dei Genitricem confitemur. Natus est ex ea unus atque idem Jesus Christus verus Filius Dei, & idem ipse verus Filius hominis. Consubstantialis æqualisque Patri secundum Deitatem, sed inde minor Patre, unde nobis consubstantialis, quia per omnia nobis similis absque peccato. Quamvis igitur Pater non sit natus de Virgine, neque Spiritus sanctus, sed solus Filius, nativitatem tamen Filii istam & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus operati sunt ex Virgine, nec non & passionem & resurrectionem ejus, & reliqua cuncta, quæ ad ejus pertinent humanitatem.

IX. Videamus ergo, si forte in creatura inveniamus aliquid, ubi probemus aliqua tria & separabiliter demonstrari, & inseparabiliter operari. *Invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellectu conspiciuntur* *11. Licet longe distent a summis ima, ab incommutabilibus commutabilia, a creantibus creata, a divinis humana, tamen in ipsa creatura ima & mutabili, inveniuntur aliqua, quæ possunt & separabiliter demonstrari & inseparabiliter operari, sicut sunt memoria, intellectus & voluntas. Memoria enim retinemus, quod audimus, intellectu agnoscimus, quod tenemus, voluntate proferimus, quod agnoscimus: sed quamvis hæc tria separabiliter nominentur, tamen nomen unius ex his tribus tria operantur. Non potest dici sola memoria, nisi operante voluntate, intellectu, & memoria. Non potest dici solus intellectus, nisi operante memoria; voluntate & intellectu. Non potest dici sola voluntas, nisi operante memoria; intellectu, & voluntate. Unum horum nominum tria fecerunt, sed tamen hoc unum, quod tria fecerunt, non ad tria pertinet, sed ad unum. Tria fecerunt nomen memoriæ, sed hoc non pertinet nisi ad solam memoriam. Tria fecerunt nomen intellectus, sed non pertinet nisi ad solum intellectum. Tria fecerunt nomen voluntatis, sed non pertinet nisi ad solam voluntatem. Ita Trinitas fecit carnem Christi, sed non pertinet nisi ad solum Christum. Tria fecerunt de cœlo columbam, sed non pertinet nisi ad solum Spiritum sanctum. Tria fecerunt de cœlo vocem, sed non pertinet nisi ad solum Patrem vox illa. Si igitur in nobis invenimus tria separabiliter demonstrata, inseparabiliter operata, & eorum

 trium

*1 Id. Cap. II. *2 *Gennadius* sicut Timothiani. *3 *Gennad. addit:* sicut Appollinaristæ dicunt. *4 *Gennad.* in Deum. *5 *Gennad. addit:* Origenes. *6 *Gennad.* ut Eunomius. *7 Id. Cap. III. *8 *Gennad.* sicut Artemon & Berillus & Marcellus. *9 Gennadius Cap. V. *10 [*Gennad.* Unus desiderabilis videri ab Angelis; sicut Pater & Spiritus sanctus adoratur ab Angelis & ab omni creatura]. *11 Rom. I. 20.

trium unumquodque nomen a tribus factum, quod tamen non ad tria, ſed ad trium horum unum aliquid pertineret, credamus Patrem, Filium & Spiritum ſanctum per ſigna quædam viſibilia, & per ſpecies quasdam aſſumptæ creaturæ poſſe & ſeparabiliter demonſtrari, & inſeparabiliter operari. In nobis enim, quod eſt, poſſumus noſſe; in Deo autem, qui nos fecit, quod eſt, quicquid eſt, quando poſſumus noſſe? Et ſi poterimus, nondum poſſumus, & tamen cum poterimus, nunquid ſic noſſe Deum valebimus, quomodo ſe novit Deus? Credamus jam ibi, quod non poſſumus videre, nec hic ad plenum comprehendere. Sol enim cum unus ſit, habet calorem, habet & ſplendorem, ſed calore ſiccat, ſplendore illuſtrat. Si in rebus creatis hæc & multa alia inveniuntur, ex quibus, verbi gratia, divina conſultius valeant aliquatenus animadverti, ſtultum eſt de Creatore ambigere, quia creaturas tales facere valuit.

X. Inveniuntur quoque in creaturis coæva, inveniuntur & æqualia, ſed non utraque ſimul. In Deo enim ſunt ſimul utraque, unus Deus & Pater omnium, principale nomen divinitatis per ſe quod creditur, & quod dicitur Pater, Deus ſine principio, ſine tempore, de ſeipſo genuit Filium, & ex virtute ſua protulit Spiritum ſanctum. Ideo Filius ex Patre, non ex ſe, ſed Patris. Pater Deus, & Filius Deus, ſed non idem Pater, qui Filius in perſona, ſed idem, quod Filius in natura. Spiritus ſanctus non Patri ingenitus, ſed Spiritus ingeniti Patris. Filius genitus non Spiritus Filius, ſed ipſe eſt Filius, ſuper quem a Patre miſſus eſt Spiritus ſanctus. Itaque cum ingenitus Pater ſit, cujus eſt Spiritus, incaute Spiritus ſanctus dicitur a quibuſdam ingenitus. Spiritus ſanctus Deus ex Patre & Filio, non ex ſe, ne duo ingeniti, aut duo Patres a fidelibus æſtimentur. Filius Patris, ſine initio genitus ex Patre, non poteſt alium genitum habere conſortem, ut credatur unigenitus, & duo geniti non dicantur. Pater enim unus ingenitus, Filius unus eſt genitus, Spiritus ſanctus a Patre Filioque procedens, & utrique coæternus, unus eſt Spiritus. Quoniam unum opus, & unita in Patre & Filio & Spiritu ſancto voluntatis operatio eſt. Pater ingenitus, Filius genitus, Spiritus ſanctus procedens. Sed ille naſcitur, hic procedit, ſicut in Evangelio beati Joannis legitur: *Spiritus qui a Patre procedit, ipſe vobis annunciabit omnia*[*1]. Itaque Spiritus ſanctus nec Patris eſſe ingenitus, nec Filii genitus exiſtimetur. A Filio enim accepit. Nullus ergo a ſemetipſo accipit, niſi Pater. Per Filium mittitur Spiritus, qui a Patre procedit. Alius eſt enim, qui procedit, ſed non eſt aliud, quod procedit, quam id, unde procedit. Si perſona, quæritur, Deus eſt, quia & Deus eſt quicquid in Deo aut ex Deo eſt: ac per hoc verax Fidei Confeſſio, & in perſonis excludit unionem, & in perſonarum diſtinctione obtinet unitatem.

XI. Ergo Pater Deus ex ſe ipſo ineffabiliter ſine initio genuit Filium, ſicut jam multipliciter dictum eſt, & protulit ex virtute ſua Spiritum ſanctum. Filium videlicet, per quem crearet omnia. Spiritum, per quem vivificaret univerſa; omnia autem quæ facta ſunt, Filius ex Patre genitus condidit. Univerſa vero, quæ condita ſunt, ex Patre Filioque procedens Spiritus ſanctus animavit. Sed & vivificat Filius, & creat Spiritus ſanctus, quia ſicut credimus beatiſſimam Trinitatem unius eſſe Deitatis, unius ejusdemque virtutis atque ſubſtantiæ; ita unius operationis, ne inter Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum ſentiatur ulla diverſitas, niſi quod ille Pater eſt, & hic Filius eſt, & ille Spiritus ſanctus. Trinitas enim in ſubſiſtentibus perſonis, unitas vero in natura. Et ideo unus eſt Deus, quem ita in ſancta Trinitate dividimus, ut in homine uno dicimus haberi ingenium, memoriam, & intellectum. Nam ingenio invenimus, quod didicimus; memoria retinemus, quod docemur; intellectu advertimus, quicquid nobis vel videre contigerit vel audire. Quid modo faciemus? Numquid non tria iſta una ſapientia in homine poſſidet? Si ergo homo in una ſapientia trinum poſſidet nomen, quomodo non Deus omnipotens in una divinitate ſua Trinitatis obtinet majeſtatem? Si igitur tranſitorium verbum oris noſtri, cum loquimur, pervenit ad omnes totum, & ad ſingulos totum, omnes habent, & omnes totum: Procedit ad ſingulos audientium, & non recedit ab eo, qui loquitur: Habent ceteri, & ipſe nihil perdidit: Creatura eſt, qui loquitur, creaturæ, qui audiunt, & tantum miraculum fit de verbo hominis in corde, ore, & voce, in auribus & ſenſu; quis eſt tam ſtultus, qui diffiteri malit, cum audit, quia Deus ubique eſt, & ubique totus?

XII. In hac enim vita ad talia myſteria fides plurimum valet, quia, ſicut ſcriptum eſt, *Juſtus ex fide vivit, & fides eſt ſperandarum ſubſtantia rerum argumentum non apparentium*[*2]: ac in his, quæ videntur, fides non dicenda eſt, ſed cognitio. Quantum autem ad id, quod ortum eſt, æternitas valet, tantum ad fidem veritas. Duo illa ſurſum ſunt, æternitas & veritas: Duo iſta deorſum, quod ortum eſt, & fides. Ut ergo ab imis ad ſumma revocemur, atque id, quod ortum eſt, recipiat æternitatem, per fidem veniendum eſt ad veritatem. Ut autem per fidem ad ſpeciem tendere nos doceret, venit mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus, qui dedit ſemetipſum redemptionem pro omnibus, cum ſit ipſe Chriſtus ſapientia Dei, per quem creata ſunt omnia. Cumque nullæ mentes rationales ſive Angelorum ſive hominum, niſi participatione ipſius ſapientes fiant, cui per Spiritum ſanctum, per quem caritas in cordibus noſtris diffunditur, inhæremus, quæ Trinitas unus Deus eſt, conſultum eſt divina providentia mortalibus, quorum temporalis vita in rebus orientibus & occidentibus occupata tenebatur, ut eadem ipſa Dei ſapientia, ad unitatem perſonæ ſuæ homine aſſumpto, in quo temporaliter naſceretur, viveret, & moreretur, atque reſurgeret, congrua ſaluti noſtræ dicendo & faciendo, patiendo & ſuſtinendo, fieret deorſum hominibus exemplum redeundi, qui ſurſum eſt Angelis exemplum manendi. Ac per hoc, cum rebus æternis contemplantium veritas perfruatur, rebus autem ortis fides credentium debeatur, purgatur homo per rerum temporalium fidem, ut æternarum percipiat veritatem.

XIII. Ad hæc autem docenda, quis alius tam idoneus? Dominus noſter Jeſus Chriſtus in eo, quod

[*1] Joan. c. XV. v. 26. & c. XIV. v. 26. [*2] Hebr. X. 38.

quod virtus & sapientia Dei est, de Patre ante tempora natus est, immo semper natus, quia nec cæpit nasci, nec desinit. Non autem possumus dicere, semper nascitur, ne imperfectus esse videatur. At vero ut æternus designari valeat & perfectus, & *semper* dicamus & *natus*, quatinus & *natus* ad perfectionem pertineat, & *semper* ad æternitatem, ut quocunque modo illa essentia sine tempore, temporali valeat designari sermone. Quamvis hoc ipsum, quod perfectum dicimus, multum ab illius veritatis expressione deveniamus, quia quod factum non est, non potest dici perfectum, & tamen infirmitatis nostræ verbis Dominus condescendens ait: *Estote perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est**1. In illa itaque nativitate divina ab humano genere cognosci non poterat, proinde in humilitatem venit, ut videretur: videri voluit, ut imitaretur. Quæ carnis nativitas despecta visa est sapientibus mundi. Contempserunt namque infirma humanitatis ejus, Deo hæc indigna judicantes, cui tanto magis homo debitor fuit, quanto pro illo Deus etiam indigna suscepit. *Quia enim non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes**2. Ac si diceret; cum Deum, qui est sapientia, nequaquam per sapientiam suam mundus inveniret, placuit, ut Deum hominem factum per humanitatis stulta cognosceret, quatinus ejus sapientia ad nostra stulta descenderet, & lucem supernæ prudentiæ, luto suæ carnis illuminata nostra cæcitas videret. Natus igitur ex Patre sine tempore, ex Matre nasci dignatus est in tempore, ut per hoc, quod ortum suum inter initium finemque concluderet, humanæ mentis oculis, ortum, qui nec initio sumitur, nec fine angustatur, aperiret. Ortus quippe divinitatis ejus ante & post non habet, cui dum semper esse est per æternitatem, dum omne, quod labitur, circumscribit; intra semetipsum temporum discursus claudit. Ortus vero humanitatis ejus, quia & cæpit, & desiit, & ante & post habere a tempore accepit.

XIV. "*3 In fine enim seculorum perfectum naturæ nostræ hominem ex Maria semper Virgine suscepit, & Verbum factum est caro, assumendo hominem, non permutando divinitatem," supervenienti in beata Virgine Spiritu sancto, atque obumbrante ei virtute Altissimi. "Non autem, ut quidam sceleratissimi opinantur, sanctum Spiritum dicimus fuisse pro semine, sed potentia ac virtute Creatoris operatum." Scriptum est: *Sapientia ædificavit sibi Domum**4, id est, carnem in utero Virginis creavit, anima rationali animatam. Unde merito quæritur, cum opera totius Trinitatis sint inseparabilia, cur creationem carnis solus operatus esse dicatur Spiritus sanctus? Sed quia sanctificatio fit per Spiritum, & idem Spiritus sic est Deus, ut sit etiam donum Dei, idcirco Spiritus sanctus dicitur carnem Christi in utero Virginis creasse, ut intelligamus eam sanctificatione divinæ gratiæ per donum Spiritus sancti ita creatam, ut & divinum esset opus, ut in unitate personæ unici Filii Dei absque ulla originalis peccati sorde ita sit assumpta, ut ex ipsa conceptione sanctificata, & Dei verbo substantialiter unita, nullum posset deinceps recipere peccatum. Et in tantum sanctificata est, & divina caro facta, ut non solum ipse peccatum habere non posset, verum etiam in aliis peccata purgare efficacissime valeret. Nam ceteri homines ad hoc sanctificantur, ut peccatis careant. Homo autem ille Dominicus ad hoc sanctificatus est, ut peccatum nullo modo in se recipiens, peccatores ex potentia divinitatis justificaret. Natus namque est de Spiritu sancto & ex Maria Virgine: sed de Spiritu sancto non sic natus est, tanquam eum habeat Patrem; de Virgine vero Maria sic natus est, ut eam haberet Matrem. De Spiritu sancto, secundum hominem sic natus est, ut non de Spiritu sancto substantiam habeat; de Matre vero natus, ex ejus substantia accepit carnis substantiam, hoc est, de corpore Virginis traxit proprium corpus, ut sicut in divinitate erat consubstantialis Patri, ita in humanitate fieret consubstantialis Matri, ut incomprehensibilis & invisibilis haberet, in quo videretur & comprehenderetur.

XV. "5* Ideo sic confitemur in Christo unam Filii esse personam, ut dicamus duas perfectas, atque integras esse substantias, id est, Deitatis & humanitatis, quæ ex anima continetur & corpore. Atque ut condemnamus *Fotinum*, qui solum & nudum hominem confitetur in Christo, ita anathematizamus *Apollinarem*, & ejus similes, qui dicunt Dei Filium minus aliquid de humana suscepisse natura: & vel in carne, vel in anima, vel in sensu assumptum hominem his, propter quos assumptus est, fuisse dissimilem. Quem, absque sola peccati macula, quæ naturalis non est, nobis confitemur fuisse conformem. Illorum quoque similiter abominanda est blasphemia, qui novo sensu asserere conantur, a tempore susceptæ carnis, omnia, quæ erant Deitatis, in hominem demigrasse; & rursum, quæ humanitatis erant, in Deum esse transfusa, ut quod nulla hæresis unquam dicere ausa est, videatur hac confusione utraque exinanita substantia, Deitatis scilicet & humanitatis, & a proprio statu in aliud esse mutata: ut qui tam Deum imperfectum in Filio, quam hominem confitentur, nec Deum vere nec hominem tenere credantur. Nos autem ita dicimus susceptum a Dei Filio passibile nostrum, ut Dei tamen impassibile permaneret. Passus enim Dei Filius non putative, sed vere omnia, quæ Scriptura testatur, id est, esuriem, sitim, lassitudinem, dolorem, mortem, & cetera hujusmodi. Secundum illud passus est, quod pati poterat, id est, non secundum illam substantiam, quæ assumpsit, sed secundum illam, quæ assumpta est. Ipse enim Dei Filius secundum Deitatem suam impassibilis ut Pater, invisibilis ut Pater, inconvertibilis ut Pater. Et quamvis persona Filii propria, id est, Dei Verbum, suscepit passibilem hominem, ita tamen ejus habitatione secundum suam substantiam Deitas verbi nihil passa est, ut tota Trinitas, quam impassibilem necesse est confiteri. Mortuus est Dei Filius secundum scripturas, juxta id, quod mori poterat. Resurrexit tertia die, ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris, manente ea natura carnis, in qua natus &

*1 Matth. V. 48. *2 I. Cor. I. 21. *3 Pelagius. *4 Prov. IX. 1. *5 Pelagius. Hæc videntur quibusdam dicta partim adversus Nestorianos, partim adversus Eutychianos, ideoque post Pelagium illius Confessioni adjecta.

& passus est, in qua etiam resurrexit. Non enim exinanita est in eo humanitatis substantia, sed glorificata, & in æternum cum Deitate mansura.

XVI. Accepta ergo a Patre omnium potestate, quæ in cœlo sunt, & quæ in terra, venturus est ad judicium vivorum ac mortuorum, ut & justos remuneret, & puniat peccatores. „ Sed sacramenta incarnationis, crucis, mortis, sepulturæ, & resurrectionis, & in cœlum ascensionis ejus ita sunt inexplicabilia, ut nullius linguæ laudibus, sed nec sensu cujusquam possint digne explicari. Hoc tantum convenit in crucis contemplatione nos cogitare, quia ideo Dominus inter ceteras mortes, ligni suspensionem præelegit, ut per hunc aboleret primam ligni transgressionem; ut sicut in Adam per pomi delectationem facta est dejectio, ita in Christo per ligni asperitatem fieret ejus erectio. De compositione autem ejusdem crucis, ad ædificationem pertinentia multa utiliter dicuntur. Illa enim verba Apostoli, ubi ait: *In caritate radicati & fundati: ut possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, sublimitas & profundum* *1, ad crucis compositionem mirabiliter & veraciter aptantur. Latitudo quidem crucis est in transverso ligno, ubi figuntur manus, & significantur per eam gaudium, atque hilaritas mentis; sicut per manus, operari. Longitudo vero illud rectum lignum, ubi totum corpus extenditur; & intelliguntur per eam patientia atque tolerantia, per quam perseveramus in bonis usque in finem. Sublimitas quoque est hoc, quod super transversum lignum eminet, cui caput adjungitur; & significatur per eam exspectatio retributionis de sublimi justitia Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Profundum autem est illa pars ligni, quæ terræ infixa est; & præfigurat secretum sacramenti & pertinet ad occultam gratiam, ex qua invisibiliter operamur. Igitur cum crucem Christi quis tollit, ut sequatur eum, teneat latitudinem caritatis, longitudinem perseverantiæ. Habeat etiam sublimitatem, ut ea, quæ agit & ad Deum referat, & pro Deo faciat, patienter & hilariter exspectans, quæ promisit Deus diligentibus se. Teneat quoque profundum, ut sciat, quia omnia, quæ recte agit, per occultam gratiam Deus per illum, & in illo agit. Hoc quidem senserunt de verbis Apostoli multi Doctores alii; sed Pater *Ambrosius* præstantius aliquid intelligere voluit, dicens de Deo, quod opera sua extra circumdat, & intra replet, supra tegit, & infra fert. Nam status crucis significat universitatem potestatis Christi, cujus caput cœlum, pedes infernum, dextra & sinistra omnem mundum tenent. At si eam non erectam sed planam, & æquali tenore libratam teneas, quatuor plagas mundi monstrare videtur, quia Christus cuncta gubernat: tanquam eos, quibus mundus crucifixus est, & ipsi mundo, a solis ortu & occasu, ab aquilone & mari, a Deo elegi, & vocari, & per crucem omnes, posse salvari.

XVII. Natus igitur Christus est de Virgine, ut nos renasceremur ex Ecclesiæ Virginis utero. Circumcisus est, ut nos circumcideremur vitiis carnis & spiritus, in exspoliatione veteris hominis. Repræsentatus est in templo, ut nos per ipsam reconciliaremur Deo. Baptizatus est, ut nostra lavarentur peccata. Tentatus est, ut nos a tentatione diaboli liberaret. Tentus est, ut nos dimitteremur de subjugo dæmoniacæ servitutis. Venumdatus est, ut suo nos sanguine redimeret. Ligatus est, ut nos a nodo maledictionis absolveret. Irrisus est, ut nos ab irrisione dæmonum tolleret. Humiliatus est, ut nos exaltaret. Exaltatus est in cruce, ut nos ad se traheret. Captus est, ut nos a manu diaboli captivos auferret. Expoliatus est, ut nuditatem mortalitatis nostræ beata immortalitate indueret. Spinis coronatus est, ut spinas & tribulos primæ maledictionis de nobis evelleret. Felle potatus est & aceto, ut nos faceret in terram lacte & melle manantem intrare. Postremo in altari crucis sacrificatus est, ut totius mundi peccata deleret. Mortuus est, ut mortis captivaret imperium. Sepultus est, ut sepulchra Sanctorum benediceret. Resurrexit, ut mortuis vitam redderet, & spem resurrectionis suis daret. Ascendit ad cœlos, ut homini non solum Paradisum, quem amiserat, restitueret, sed cœlorum quoque januam aperiret. Sedet nunc ad dexteram Patris, ut precibus credentium annuat. Venturus est judicare vivos ac mortuos, ut bonis bona, & malis mala reddat sine fine. Defecit itaque argumentum diaboli, qui vitulum contra vitulum, hircum contra hircum opposuit, sed agnum immaculatum invenire non potuit. Hinc miser victus jacet, & viso signo victoriæ Christi pallet, tremit, & fugit.

XVIII. Sed nemo intra se dicat, & quasi contra Deum conqueratur, quia primi parentes nostri peccaverunt, & admittentes inobedientiæ culpam ceciderunt in mortem: quid culpæ pro hoc reliquis omnibus adscribi debuit, ut pariter cuncti propter unius peccatum tenerentur sub potestate diaboli? Ipse enim solus debuit pati & meritam sentire iram præsumptor. Aut quid necesse fuit Deo hominem fieri, numquid non aliter potuit nos salvare? Potuit utique ut Deus, ut Omnipotens, si non assumeret hominem, redimere nos, sed noluit, quia conveniens erat divinæ justitiæ, ut deceptum & perditum hominem, non fortitudine & omnipotentia, sed consilio & prudentia miseros recuperaret. Filii namque ex servo & ancilla nati, quid aliud esse possunt, quam parentes eorum? Decretum autem est, & divina & humana lege, ut in servitute maneant, qui ex servis nascuntur. Ideo infantes sub originali peccato tenentur, ut nati sunt, nisi baptismi gratia liberentur. Hæc denique causa est, qua diabolus in illa nos parentis primi radice supplantans, sub captivitate sua quasi juste tenuit hominem, qui libero arbitrio conditus, ei injusta suadenti consensit. Ad vitam enim conditus in libertatem propriæ voluntatis, sponte sua factus est debitor mortis. Delenda ergo talis erat culpa, sed nisi per sacrificium deleri non poterat. Quærendum erat sacrificium, sed quale sacrificium poterat pro absolvendis hominibus inveniri? Neque etenim justum fuit, ut pro rationali homine, brutorum animalium victimæ cæderentur. Unde ait Apostolus: *Necesse est ergo exemplaria cœlestium his mundari, ipsa autem cœlestia melioribus hostiis, quam istis* *2. Ergo si bruta animalia propter rationale animal, id est, pro homine dignæ victimæ non fuerunt, requirendus erat homo, qui

pro

*1 Ephes. III. v. 17-18. *2 Hebr. IX. 23.

pro hominibus offerri debuisset, ut pro rationali peccante rationalis hostia mactaretur.

XIX. Sed quid, quod homo sine peccato inveniri non poterat; & oblata pro nobis hostia quando nos a peccato mundare potuisset, si ipsa peccati contagione non careret? Inquinata quippe inquinatos mundare non posset. Ergo ut rationabilis esset hostia, homo fuerat offerendus: ut vero a peccatis mundaret hominem, homo & sine peccato. Sed quis esset homo sine peccato, si ex peccati commixtione descenderet? Proinde venit propter nos in utero Virginis Filius Dei, ibi pro nobis factus est homo. Sumpta est ab illo natura non culpa, fecit pro nobis sacrificium corpus suum, exhibuit pro peccatoribus victimam sine peccato, quæ & humanitate mori, & justitia mundare potuisset. Hunc ergo, cum post baptisma vidit antiquus hostis, mox tentationibus impetiit, & per diversos aditus ad interiora ejus molitus inrepere, victus est, atque ipsa inexpugnabilis mentis ejus integritate prostratus. Sed quia ad interiora non valuit, ad ejus se exteriora convertit, ut quia mentis virtute victus est, eum, quem decipere tentatione non valuit, carnis saltem videretur morte superare, atque permissus est in illud, quod ex nobis mortalibus mediator acceperat. Sed ubi potuit aliquid facere, ibi ex omni parte devictus est: & unde accepit exterius potestatem dominicæ carnis occidendæ, inde interior potestas ejus, qua nos tenebat, occisa est. Ipse namque interius victus est, dum quasi vicit exterius: & qui nos jure debitores mortis tenuit, jure in nobis jus mortis amisit; quia per satellites suos ejus carnem perimendam appetiit, in quo nihil ex culpæ debito invenit. Dominus ergo noster pro nobis mortem solvit indebitam, ut nobis mors debita non noceret. Quamvis igitur simplici naturæ divinitatis non sit aliud esse, & ipsa sapientia, quæ divinitatis essentia est, tamen quantum ad faciem spectat, non virtute sed ratione diabolum superavit, quia ipse antiquus hostis per excessum præsumptionis suæ eum etiam perdidit, quem iniquæ persuasionis lege possedit: & dum audacter eum, in quo nihil sibi compererat, appetiit, jure illum, quem quasi juste tenebat, amisit. Prudentia itaque & consilio, non potestate & violentia victus est, quia dum ad tendandum solvitur, ab homine possidendo relegatur, ut inde eum, qui sub ipso erat, perderet, unde cum illo, qui super ipsum est, congredi præsumpsisset. Constat ergo, quia homo peccator per hominem Deum, in quo nulli peccati macula poterat esse, liberatus est. Et ideo omnipotens Deus, qui justus est, & cujus omnia judicia justa sunt, nihil contra suam justitiam fecit, dum hominem persuasum per hominem a potestate diaboli liberavit. Ita enim ordo nostræ salutis exigit, ut ars artem falleret, & qui decepit, deciperetur.

XX. His ita præmissis tanquam quibusdam testibus repræsentatis in assertionem fidei meæ, sicut clamo clamore magno coram Deo in toto corde meo, ita styli, orisque officio in auribus Ecclesiæ libet dicere, libet exclamare: sic coram Deo credimus, sic coram hominibus confitemur: *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem fit confessio ad salutem* *1, ait Apostolus. Credo Deum, credo Deo, credo in Deum. Hoc corde teneo, hoc ore confiteor, hoc scripto testor atque confirmo. Deum credo, quia video creaturam, & intelligo Creatorem. Ipse enim fecit nos, & non ipsi nos. Deo credo, quia de sacræ assertione Scripturæ, quam ipse sanctificavit, & misit in mundum, nihil omnino dubito, & de sanctis ejus promissionibus, quæ in spe tenentur, in aliquo non diffido, atque sacra ejus mysteria, quæ me latent, non tanquam fastidiosus aspernor, sed dovotus veneror, exspectans humiliter vel hic aliquatenus vel plene in futuro ea mihi revelari. In Deum credo, utpote creatura in Creatorem, servus in Dominum, homo in Deum, quia ipse coli solus debet & adorari, qui naturaliter Deus est, & omnipotens est, qui fecit incondita, & facta gubernat. Scriptum quippe est: *Dominum Deum adorabis, & illi soli servies* *2. Et Angelus ad Joannem: *Vide*, inquit, *ne feceris, Deum adora* *3. Neque enim beatis spiritibus, neque sanctis hominibus cultura hæc, & servitus, atque honor iste debentur, nisi uni Domino Deo. Qualiter Deum de Deo credam, superiora verba satis abundeque demonstrant: nunc qualiter in Deum credam, ore catholico dicere cupio. Scriptum est: *Credidi propter quod locutus sum: & nos credimus propter quod & loquimur* *4. Credo in Deum omnipotentem, Deum ingenitum, qui ortus a nullo est, & a nullo cæpit; Deum invisibilem, quem nullus carnis oculis videre sufficit; Deum incomprehensibilem, qui omnia comprehendit; Deum immutabilem, qui non mutatur temporibus, nec senescit ætate, sed semper idem est, qui non in tempore cæpit vivere, sed semper vivens nullum patitur successorem; Deum bonum & justum cœli & terræ Creatorem. Hunc confiteor Deum, sed eundem confiteor Patrem, Patrem Filii. Nemo enim Pater est sine Filio. Pater ergo per Filium est, habens utique Filium, cujus sit Pater. Patrem dico viventis verbi, virtutis ac sapientiæ propriæ, quod ineffabiliter ante omnia secula, immo absque initio ex se genuit, Spiritus Spiritum, Deus Deum, in quo sunt condita universa, & quæ in cœlis, & quæ in terra, visibilia & invisibilia, sicut docet Paulus, & consignat Joannes. *Omnia*, inquit, *per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil* *5. Hunc igitur unum Deum Patrem omnipotentem confiteor: in hunc credo, hunc labiis & corde, & omni, qua valeo, virtute colo & laudo, benedico atque adoro.

XXI. Credo & in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum, Deum de Deo, Lumen de Lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, qui propter nos homines & propter nostram salutem carnem humanæ naturæ, veramque animam suscepit, conceptus de Spiritu sancto, & natus ex Maria Virgine. In qua scilicet carne passum & sepultum, & resurrexisse a mortuis & credo & fateor: & in eadem carne, qua jacuit in sepulchro, post resurrectionem apparuisse discipulis, & docuisse eos, quæ docenda erant: atque coram eis, aliisque multis ascendisse in cœlum, & sedere nunc ad dexteram Patris, id est, in æterna regnare beatitudine, unde exspectamus venturum ad judicium vivorum &

*1 Rom. X. 10. *2 Matth. IV. 10. *3 Apoc. XIX. 10. *4 II. Cor. IV. 13. *5 Joan. I. 3.

& mortuorum. Hic est Christus Jesus Dominus noster, Deus & homo, factor & factus. Video fidei oculis factorem. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum, & Deus erat Verbum, omnia per ipsum facta sunt* *1. Et video factum, *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis* *2. Hunc credo & confiteor verum Deum, & perfectum hominem, ex duabus naturis existere, & in utrisque consistere in unitate personæ. In hunc Creatorem, & Redemptorem nostrum, qui, cum non essemus, fecit nos, & cum perditi fuissemus, suo nos redemit sanguine, credo, huic genua flecto, cervicem inclino; hunc colo, laudo, atque adoro, de fide non ficta, & conscientia pura. Hunc amo & ex toto corde desidero: huic soli placere cupio: hujus fieri membrum per fidem rectam & opera bona totis præcordiis opto & precor, si ipse dignetur. Verum cum fateor me & in Patrem credere, & in Filium, facta interpositione, non divido, quod absit, substantiam, sed distinguo personas, quia alia est persona Patris, & alia Filii. Una tamen est atque indifferens credulitas mentis meæ, licet separatim dicam, credo & credo; quia indivisa & inseparabilis est Patris & Filii Deitas. Idcirco quamvis solus sit missus Christus, non tamen solus operatus est mundi salutem. Missio enim ejus est personalis, operatio vero substantialis: & sicut jam supra dictum est, quod personale est, non communicat alteri personæ; quod vero substantiale est, indifferens & commune est totius Trinitatis. Hoc autem vocabulum, quod Christus dicitur, non habetur commune cum Patre & Spiritu sancto, sed solius est speciale cum Filio, & hoc propter carnem. Unctus enim interpretatur, sed in assumpta carne, non in assumentis Verbi divinitate. Sed tamen quia carnis & Verbi una est persona, Christus est etiam secundum carnem, Christus secundum animam, Christus secundum divinitatem. Sicut dicimus Christum descendisse ad inferos, Christum jacuisse in sepulchro: & ait Apostolus: *Non tentemus Christum, sicut quidam eorum* *3. Quando per Moysen educti sunt, quo tempore nondum erat Christus nisi secundum sempiternam Deitatem. "Eos igitur, qui dicunt, erat quando non erat, & priusquam nasceretur non erat: & quia ex nullis subsistentibus factus est, aut ex alia substantia vel essentia dicunt esse, aut convertibilem & commutabilem Dei Filium, anathematizo, & penitus respuo. Hos namque condemnat catholica & apostolica Ecclesia, a sua segregans societate."

XXII. Credo in Spiritum sanctum similiter ut in Patrem & Filium, quia Deus est Spiritus sanctus ut Pater & Filius. In nullum alium credere nos oportet, nisi in Deum. Sicut enim non potest aliud esse generans, & aliud genitus, sed hoc est genitus quod generans Deus; sic aliud non potest esse procedens Spiritus, & aliud ipse, a quo procedit. Sed hoc quod ipse est, hoc etiam ab eo procedit, id est, Deus de Deo nascitur, de Deo Deus procedit. Et ideo non alia, non diversa, sed una eademque fide credo & in Spiritum sanctum, Dominum & vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit, qui cum Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur, qui locutus est per prophetas; qui in columbæ specie descendit super Dominum Jesum Christum; qui in igne discipulis apparuit, tribuens eis charismatum dona & omnium linguarum scientiam. Qui vivificat omnia, qui scrutatur mysteria solus, & profunda Dei: qui tempore Baptismi animas credentium & corpora sanctificat. Hic unus quidem est, sed multiplex in operationibus. Ipse dividit gratiarum dona singulis prout vult: sine quo cor stupidum est & stultum; sine cujus virtute nulla creatura potest ad æternitatem venire: qui & universas cœlorum potestates sua Majestate sanctificat. Mirabilis Doctor, & potens artifex, qui in faciendo nullam moram agit, qui corda mollificat, & producit pœnitentibus lachrymas, qui peccatorum dat remissionem, in quem, si quis blasphemaverit, non habet remissionem, juxta Domini dictum. Hic Spiritus sanctus caritas dicitur; sicut unicum Dei Verbum sapientia nominatur, quamvis Pater & Filius & Spiritus sanctus sapientia & caritas dici possint. Vere iste est caritas & sanctitas & unitas Patris & Filii, & ideo proprie nuncupatur vocabulo caritatis. In hunc sanctum Spiritum Deum verum credo, hunc laudo, benedico, colo, & adoro, verum lumen & sanctificationem animarum, qui est pignus hæreditatis nostræ: qui illuminet semper mentes nostras, & ducat nos in omnem veritatem, & faciat cœlestibus inhærere, atque præparet dignam mansionem in cordibus nostris Deo, sicut promisit Dominus Jesus Christus Redemptor noster de ipso sancto Paraclito.

XXIII. Ex toto igitur corde meo & dulcissimo amore, quo refecta est anima mea super integritate fidei, per gratiam Dei credo, procul pulsis cunctis errorum tenebris, & semper credere me fateor. Credo certe in unum Deum Patrem omnipotentem, & in unum Dominum Jesum Christum Filium ejus Deum omnipotentem, & in unum sanctum Paraclitum, donum, & Spiritum amborum, Deum omnipotentem. In hanc sanctam & individuam Trinitatem, quæ est virtus una & indiscreta Majestas, efficaciter & desideranter credo. Hanc labiis confiteor, hanc omni, qua valeo, virtute colo & laudo, magnifico, invoco, benedico, oro atque adoro. Huic servo fidem, huic me tota devotione committo, vivo, & vero & omnipotenti Deo. Cum enim dico Deum, nomen confiteor essentiæ, quia nomen est essentiæ, totius videlicet Trinitatis naturæ, non unius tantum personæ. Cum autem adjungo, vel Patrem, vel Filium, vel Spiritum sanctum, specialem denuncio personam singulorum. Nam cum Deo loquimur, illa nomina, quæ ad substantiam ejus pertinent, æqualia sunt & communia Patri & Filio & Spiritui sancto: Illa vero, quæ personas designant, relativa dicuntur, & proprietates indicant tantum personarum. Hanc præterea veram & catholicam esse confiteor fidem. Hæc est mea, pro qua mori paratus sum. Hanc fidei regulam a Domino Apostoli acceperunt, ut in Nomine Patris & Filii & Spiritus sancti credentes baptizarent. Per hanc fidem, qui eramus filii mortis & diaboli, effecti sumus filii Dei, lucis, & resurrectionis. Per hanc eripimur de potestate tenebrarum, & transferimur in regnum Filii caritatis Dei. In hujus fidei pro-fessione

*1 Joan. I. 1. *2 Joan. I. 14. *3 I. Cor. X. 9.

fessione & virtute, de die in diem proficere opto, petens a Domino cum ipsis Apostolis: *Adauge mihi fidem* *1. Hanc christianam fidem novi ac veteris Testamenti pandit auctoritas: & quamvis nomen ipsum Christi vetus intra se continuerit instrumentum, eumque semper designaverit affuturum, quem credimus per partum virginis jam venisse, tamen in orbem terrarum ab ipsius nostri Salvatoris mirabili manasse probatur adventu.

XXIV. Hæc autem religio nostra, quæ vocatur christiana atque catholica, his fundamentis Christo, ut credimus, revelante principaliter nititur, asserens ex æterno divinam Patris & Filii & Spiritus sancti extitisse substantiam. Patrem a nullo, Filium a Patre, Spiritum sanctum a Patre & Filio procedentem. Qui sit tamen modus processionis istiusmodi, ita non possumus evidenter dicere, sicut generationem Filii non potest humanus animus æstimare. Hæc autem ut credantur, vetus ac nova informat instructio, de qua velut arce religionis nostræ multi diversa & humaniter, atque, ut ita dicam, carnaliter sentientes, adversa locuti sunt. Unde nonnulli eorum nec vetus recipiunt testamentum, neque in integro novum. Christiana fides utrumque recipit, credens Patris & Filii & Spiritus sancti unam naturam & tres personas, sed unum Deum & unum principium: in Christo Domino nostro Jesu, qui est verus Deus, & perfectus homo duas substantias & unam personam. Ergo divina ex æterno natura, & in æternum sine aliqua mutabilitate perdurans, sibi tantum conscia voluntate, sponte mundum voluit fabricare, eumque cum omnino non esset, fecit, ut esset: nec de sua substantia protulit, ne divinus natura crederetur, sed primum angelicam naturam & informem materiam creasse perhibetur, sicut scriptum est in libro Job: *Ipse est principium viarum Dei* *2, ut non esset otiosa Dei bonitas, sed haberet, in quibus per multa ante spatia bonitatem suam ostenderet. Nec enim putandum est, ut hæc aliunde molitus esset, nec tanquam extitisset aliquid, quod ejus voluntatem existentia propriæ naturæ juvaret; atque esset, & quod neque ab ipso factum esset, & tamen esset, quod absit ab intellectu fidelium, & Deus avertat.

XXV. Ex his igitur, quæ creata fuerunt, id est, ex illa informi materia hic visibilis mundus, cum omnibus, quæ in eo sunt, & factus creditur & ornatus, sed verbo cœlos produxit, & cuncta creavit, ita ut cœli cœlestia, & terræ terrena componeret, dispensans cuique, quod suum erat. Verum tales creati sunt Angeli, ut si vellent, in beatitudine persisterent. Si autem nollent etiam labi potuissent. Unde & sathan cum sequacibus legionibus cecidit: sed virtutes angelicæ, quæ in divino amore fixæ perstiterunt, lapsis superbientibus Angelis hoc in munere retributionis acceperunt, ut cadere omnino nec vellent, nec possint, habentes a Deo virtutem incommutabilitatis. Diabolus itaque non ita factus est, ut diabolus esset, quia Deus malum non fecit, sed cum esset a Deo factus Angelus bonus, per vitium superbiæ a se ipso factus est diabolus. Qui cum suis complicibus per istum vagatur aerem, insidians saluti fidelium. Internas tantum cogitationes animæ, quibusdam forinsecus deprehendere indiciis, præsertim ex ipsis consparsionibus animarum, quæ in moribus singulorum inveniuntur, non autem scire eum puto. Solus enim Deus secreta cordis novit. Malas cogitationes quidem non semper ex ejus instinctu excitari, sed interdum ex nostri arbitrii motu nasci; bonas autem semper a Deo dicimus, diabolus enim sugestor malorum est, non impulsor: substantialiter vero eum illabi animæ non credimus, sed applicatione & oppressione uniri. Solus namque Creator natura subsistens, incorporeus, capabilis est suæ facturæ. Fuit ergo refuga ille aliquando in contuitu Creatoris gloria & honore circumdatus, sed mox ut elatus, patuit ruinæ, non restituendus ulterius in illam angelicam dignitatem, ut *Origenes* delirat; sed præcipitandus cum toto suo corpore post judicium in ignem perpetuum, ut ibi in æternum male vivens moriatur sine fine. Absque sola igitur Trinitate, quam solam unum principium fateor, & credo, omne quod in cœlis, terra, marique est, agitur, vel movetur, creaturam esse dico. Malum ergo vel malitiam a Deo non esse creata, sed a diabolo inventa credo. Omnium creaturarum sive spiritualium sive corporalium bonam confiteor substantiam & mali nullam esse naturam. Ex auctore mali, concurrit malitia in ceteros. Unde nihil est natura immutabile, nisi solus Deus, qui non potest aliud quid esse nisi bonus, qui universitatis conditor nihil non bonum fecit. Bona est ergo caro nostra, utpote a bono & solo Deo condita, & non est mala, nec mali causa, nec ex bono maloque compacta, sed cum sit creatione bona, arbitrio animæ efficitur vel bona, vel mala; ipsa est, quæ stabit ante tribunal Christi.

XXVI. Credo sanctam Ecclesiam, apostolicam atque universalem, & orthodoxam, quæ nos hanc sanam docuit doctrinam. Non in illam credo tanquam in Deum, sed eam in Deo, & Deum in ea esse confiteor: Non quasi ipsa contineat Deum, sed potius ipsa continetur a Deo. Hæc domus Dei, hæc sponsa Christi. Hanc dico sanctorum omnium congregationem. In hac continentur omnes justi, & qui sunt, & qui fuerunt, & qui erunt. Adhuc dico amplius. Etiam omnes beatorum spirituum ordines in hac una confœderantur Ecclesia, Apostolo nos docente: *Quia in Christo reconciliata sunt omnia, non solum, quæ in terra sunt, verum etiam quæ in cœlis sunt* *3. Hæc omnis sacra unitas, dicitur civitas Dei. Hic locus est, in quo conflatur aurum. Hanc unam Ecclesiam catholicam & sursum & deorsum ubique diffusam in unam colligendam beatitudinem credo, id est, totam simul in cœlo regnaturam cum Christo, qui caput est ipsius Ecclesiæ, quia ipsa est corpus ejus. Hujus namque corporis factus sum per gratiam Dei membrum, licet parvulum & infirmum. Hujus consortium & fide & opere firmiter retinere usque in finem, & opto nimis & a Deo postulo, qui dator est omnium bonorum. Ergo in hac una Ecclesia sancta matre nostra catholica, quæ in toto orbe laudat Deum, me sanctorum communionem consecuturum esse credo, non in meis meritis, sed in Christi sanguine & hujus matris Ecclesiæ precibus meritisque confidens. Sunt &

*1 Luc. XVII. 5. *2 Job. XL. 14. *3 Colos. I. 20.

& aliæ pseudo-ecclesiæ dæmonicis deceptæ doctrinis non sequentes Christum, quarum & scelera & nomina pudet me ac piget inter sacra verba confessionis fidei meæ referre. Nihil mihi cum illis commune, cunctis eis anathema dico; non mihi contingat cum illis vel pacificum aliquando habere sermonem. Si locus & tempus poposcerit persequi illas & pro scire & posse, quod mihi Deus dabit & dat, sicut hostes Christi impugnare nunquam desinam. Divisæ enim sunt a corpore Christi. Illæ quidem errorum nocte tenebrosæ ultra & infra, quam ut oporteat, trahuntur a diabolo, magistro eorum. Mater vero Ecclesia medium tenet, quod veræ virtutis proprium est.

XXVII. Hæc quidem mater Ecclesia, quæ dicitur catholica, per orbem in una eademque fide diffusa, tribus modis probatur existere. Quidquid in ea tenetur, aut auctoritas est scripturarum, aut traditio universalis, aut certe propria & particularis instructio, sed auctoritate tota constringitur, universali traditione majorum nihilominus tota; privatis vero constitutionibus & propriis informationibus unaquæque vel pro locorum varietate, vel prout cuique bene visum est, subsistit & regitur. Consuetudinis quippe sunt diversæ, sed una eademque est in ea fidei orthodoxæ integritas. Intra hanc sanctam Ecclesiam, ubi unus Deus rite colitur, & una est fides. "*1 Unum tenens confiteor baptisma, quam iisdem sacramenti verbis in infantibus, quibus etiam in majoribus, esse celebrandum dico," atque dicens confirmo. Illos quidem tantummodo baptizatos assero, qui in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, juxta regulam a Domino positam tincti sunt. In qua regeneratione remissionem omnium peccatorum, & originalium & actualium dari, & animas simulque corpora baptizatorum sanctificari per Spiritum sanctum credo: quem accipimus ex tunc pignus hæreditatis nostræ, & per quem diffunditur caritas Dei in cordibus nostris. Deus sacrat aquam, & baptizat, qui talia tunc in nobis operatur, licet humana mysteria foris videantur. Baptizatos autem, si post acceptam baptismi gratiam lapsi fuerint, rebaptizari debere, nequaquam dicimus, ne invocatio vel confessio sanctæ Trinitatis annulletur; sed salvari eos posse credimus per pœnitentiam, quæ multis modis agitur in matre Ecclesia, quæ domus Dei est, extra quam nullam credere fas est remissionem, nullam justitiam: quoniam extra illam positis, & sacramenta ecclesiastica, & quicquid boni agi potest, non proveniunt ad salutem, sed potius ad perniciem. Extra hanc enim mori diversis crucibus carnis quis potest, sed Deo acceptus esse non potest. Hæc quippe est locus, in quo conflatur aurum.

XXVIII. Hoc etiam secundum fidem catholicam teneo, quod omnes veraciter baptizati Deo auxiliante & cooperante, quæ ad salutem animæ pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere. Aliquos vero ad malum divina potestate prædestinatos esse non solum non credo, sed etiam si sunt, qui tantum mali credere velint, cum omni detestatione anathema illis dico. Deus enim & bonus, & pius, & omnipotens est. Ergo si mali sumus, non illius, sed nostra est culpa, & diaboli, cujus nefandis consiliis adquiescimus. Sed illam præterea veram dico pœnitentiam, quæ admissa deflet, & pœnitenda, neque illa, neque eis similia, pro quibus pœnitudinem gerit, deinceps admittit. Pauci inveniuntur, qui taliter studeant pœnitere. Non autem dubito bene pœnitentes ad illorum perventuros consortium, qui vitam suam Domino protegente ab omni capitali crimine immunem servarunt. Dico etiam plus, quod illis excellentiores fieri possunt in gloria. Hæc est quidem de sanis; de infirmis vero hoc sentio, sperans de justissima pietate Dei, quod si quis eorum in ultimo vitæ spiritu admissorum pœniteat, & peccata sua publica satisfactione lamentationis, coram cunctis, qui ibi adstant, prodat, pœnitentia ejus recipitur procul dubio, ab illo, qui *cor contritum & humiliatum non spernit* *2, & *mortem non vult peccatorum* *3, etiam *4 continuo vita exceditur; propositum enim Dei, quo decrevit salvare, quod perierat, stat immobile. Ceterum si quem movet, quod scriptum est, quia Deus nullum crimen vel peccatum *5 abire patitur: si homo non punit, Deus certe punit. Respondemus quia est purgatorius ignis, ubi mundari poterunt, & sic purgati jungentur illis, qui ad dexteram ponendi erunt. Qualitas & quantitas pœnarum pro pœnitentia, quæ agenda fuerat in vita, in Dei est arbitrio, qui profluentes lachrymas contriti cordis suscepit. Ergo bene agentibus baptizatis iter esse salutis: nullum autem catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam habere æternam dicimus; excepto Martyrio, ubi tota baptismi sacramenta complentur. Sanguine enim, vel igne, vel pœnis aliis baptizantur confessores.

XXIX. Credo carnis resurrectionem, non animæ, quæ licet a sua vita, quæ Deus est, deseratur, hoc est ejus mori, potest enim bene ab hac morte per pœnitentiam resurgere, tamen substantialiter vivit, & non moritur unquam, & ideo substantiæ suæ non eget resurrectione. In sola itaque carne credo me resurgere, in quo procul dubio moriturus sum. Resurget certe caro, sed ita immortalis atque spiritualis, ut deinceps mori non possit. Erit ejusdem naturæ, sed alterius qualitatis, quia *seminatur* *6 *corpus animale, surget corpus spirituale.* "*7 Omnium hominum sicut & meam confiteor resurrectionem, sed unam & semel, simul omnes resurgemus. Non primam justorum & secundam impiorum, sed unam omnium." Non aliud novum corpus pro carne hac resurrecturum, sed hanc ipsam nullo omnino ei vel membro amputato, vel aliqua corporis parte defecta. "Tam justorum, quam injustorum caro incorruptibilis resurget, ut vel pœnas sufferre possit pro peccatis, vel in gloria æterna manere pro meritis." Utrius sexus formam non mutandam credo, sed virum in forma viri, & feminam in forma feminæ resurgere. Conditio cessabit, non species naturalis, sicut scriptum est: *Neque nubent, neque nubentur* *8. Non enim vera esset resurrectio, si id quod cecidit, non resurgeret. "*9 Quod autem dicimus

*1 Ex Pelagii Confessione. *2 Psal. L. 19. *3 Ezech. III. 11. *4 *f.* etiamsi. *5 *f. deest:* inultum. *6 I. Cor. XV 44. *7 Gennad. Cap. VI. *8 Matth. XXII. 30. *9 Gennad. Cap. VIII. *Ibi:* " Quod autem ..... non solum justos & peccatores significari, sicut Diodorus putat, sed & vivos eos, qui in carne inveniendi sunt credimus, qui adhuc morituri creduntur; vel immutandi sunt, ut alii volunt, ut suscitati, vel reformati cum ante mortuis judicentur."

dicimus in ſymbolo, in adventu Domini vivos ac mortuos judicandos, non juſtos ac peccatores, ut quidam volunt; ſed vivos eos, qui in carne inveniendi ſunt, ſignificari magis reor: qui ad hoc morituri creduntur, ut ſuſcitati continuo cum ante mortuis judicentur.„ Fuerunt quidam catholici, qui eos, anima in corpore manente, immutandos ad incorruptionem, & hoc eis reputari pro reſurrectione ex mortuis, quod mortalitatem deponant immutatione, non morte, crediderunt; Nos autem credimus, omnes, qui in carne vivunt, procul dubio morituros. Nulli enim hominum, a prima usque ad hanc, qua vivimus, ætatem, conceſſum eſt non mori. Enoch & Heliæ differtur mors, ſed non aufertur. Sic & illis dicimus evenire, ut mors in Adam data, omnibus ejus filiis dominetur. Omnes ergo mori, omnesque reſurgere credo, ita ut dicam, nos in eadem, qua ſumus, veritate membrorum eſſe reparandos, qualesque ſemel poſt reſurrectionem fuerimus effecti, in perpetuum permanſuros: Sed putreſcente in terra corpore, animam aut in loco lucis aut caliginis reſervari interim non dubito, eamque protinus in corpus reſuſcitatum redire, ut ſimul perfruamur vel pœna vel gloria. *1 Poſt reſurrectionem autem & judicium impios homines quaſi pœnis purgatos miſeratione judicis, & ſanctorum precibus, æternæ gloriæ ſociari, ut ſtulti putant, abſit, ut dicam, ſed credo veritati dicenti: *Ibunt impii in ſupplicium æternum* *2.

XXX. Intellectuales naturas, quæ carne carent, immortales eſſe dicimus. "*3 Animas a Deo dari credo, quas ab ipſo factas non dubito, anathematizans eos, qui animam quaſi partem Dei, divinæ dicunt eſſe ſubſtantiæ.„ Deus enim impaſſibilis eſt, anima vero diverſis ſubjacet paſſionibus, ſicut quotidianus rerum exitus docet. "*4 Eorum quoque condemno errorem, qui eas ante peccaſſe, vel in cœlis converſatas fuiſſe dicunt, quam in corpora mitterentur.„ Si autem quæritur, unde ſit facta, vel quando, vel quomodo, neſcire me fateor. Nec tamen de creatura aliqua factam eſſe dico, ne eam viliorem faciam ceteris creaturis, quibus domina conſtituta eſt, ſed corpus tantum per conjugii copulam ſeminari fateor. Creationem vero animæ ſolum Creatorem omnium, qui factor ejus & dator eſt, noſſe. Cujus potentiæ non neceſſaria eſt materia, ex qua, quod voluerit, operetur, ſed ipſa voluntas materia eſt eorum, quæ fieri aut eſſe mandaverit. "*5 Neque duas animas in uno eſſe homine credo, unam animalem, qua animetur corpus, & alteram ſpiritualem, quæ rationem miniſtret, ſicut quidam voluerunt; ſed unam eandemque animam in ſubſtantia hominis eſſe dico, quæ & corpus ſua ſocietate vivificet & ſemetipſam ſua ratione diſponat.„ Hæc & ſpiritus, & animus, & mens, & ratio, & intellectus, & memoria, & ſenſus, cum tamen una ſit, dicitur. Quanquam quæſtio ſuper animæ origine nimis ſit perplexa atque obſcura, quæ a nemine legitur abſoluta, ſicut oportet, tamen eam ad imaginem Dei creatam, libere confiteri poſſumus: Imaginem in æternitate, ſimilitudinem in moribus inveniri. Sufficit in Eccleſia credere, animam & a Deo creari, & ab ipſo dari. Sed quis alius corpus in utero matris format, & ita per membra componit? Hoc autem beatus Job ſatis exponit, qui dicit; *Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum coagulaſti, pelle & carnibus* *6 & cetera. "*7 Solum hominem dicimus habere animam ſubſtantivam, quæ & exuta corpore vivit, & ſenſus ſuos atque ingenia poſt mortem vivacius tenet. *8 Animalium vero animæ non ſunt ſubſtantivæ, quia cum carne moriuntur, & ideo nec ratione reguntur, ut quidam putaverunt, ſed ad omnia naturæ incitamento ducuntur.„ Duabus igitur ſubſtantiis conſtat homo, alter mundus in brevi, habens animam & corpus. Corpus quidem ſuos habet ſenſus, ſed non eos ſine anima movet, quia vita corporis eſt anima, vita animæ Deus.

XXXI. Anima vero ratione viget, habens in ſe libertatem arbitrii ad eligendum, quod vult. Sed liberum arbitrium vitiatum eſt per offenſam prævaricationis Adæ, & adeo infirmatum, ut nequeat reparari niſi per Chriſti gratiam. Natura ſiquidem humana etiamſi in illa integritate, in qua eſt condita, permaneret, nullo modo ſe ipſam Creatore ſuo non adjuvante ſervaret. Quomodo ergo ſine Deo poteſt recuperare, quod perdidit? Illa enim prævaricatio, & Adæ, & omnis ejus propaginis liberum arbitrium infirmavit, atque dejecit. Non ſolum mortem corporis, quæ pœna peccati eſt, ſed etiam peccatum, quod eſt mors animæ, per unum hominem in omne genus humanum tranſiſſe credo & fateor, ſicut dicit Apoſtolus: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes homines peccaverunt* *9. Propter hanc regulam fidei, etiam parvulos, qui nihil peccatorum in ſe committere potuerunt, ideo baptizari in remiſſionem peccatorum cum matre Eccleſia credo atque perhibeo, ut regeneratione mundetur, quod generatione traxerunt. Unde non otioſo contemplari intuitu volo, quod fontem vitæ prius non adeunt baptizandi, cujuscunque ſint ætatis, quam exorciſmis, & exſufflationibus Clericorum ſpiritus immundus ab eis pellatur. Tunc vero apparet quomodo prius alligatur fortis, & deinde vaſa ejus in partem victoris, qui captivam ducit captivitatem, direpta transferuntur. "*10 Sic igitur liberum confitemur arbitrium, ut dicam, nos ſemper indigere Dei auxilio *11: & tam illos errare, qui cum *Manichæo* dicunt hominem peccatum vitare non poſſe, quam illos, qui cum *Joviniano* aſſerunt hominem non poſſe peccare. Uterque enim tollit arbitrii libertatem. Nos vero dicimus hominem ſemper & peccare, & non peccare poſſe; ut ſemper nos liberi confiteamur eſſe arbitrii.„ In quo tamen Deum ita operari credo, ut ſancta cogitatio, pium conſilium, omnisque motus bonæ voluntatis ſit ex eo, qui ſumme bonus eſt, ſine quo nihil boni poſſumus. Nemo enim niſi per Chriſtum libero bene utitur arbitrio. Nemo per ſemetipſum bonus eſt, niſi participatione ſui ille donet, qui ſolus eſt bonus.

*1 Gennad. Cap. IX. cum differentia. *2 Matth. XXV. 46. *3 Pelagius. *4 Pelagius. *5 Gennad. Cap. XV. *6 Job. X. 10. *7 Gennad. Cap. XVI. *8 Idem Cap. XVII. *9 Rom. V. 12. *10 Pelagius. *11 *Pelagius loc. cit.* Ut dicamus non ſemper Dei indigere auxilio.

XXXII. Firmiſſime credendum eſt, in prævaricatione Adæ omnes homines naturalem poſſibilitatem & innocentiam perdidiſſe. Et ideo quamvis ex recta fide Deum profiteamur auctorem non ſolum omnium bonorum affectuum, atque operum, omniumque ſtudiorum & virtutum, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur; & ab ipſius gratia omnia hominis merita præveniri, & per eum quicquid eſt bonum & deſiderari incipiatur & fieri, ſed etiam initium fidei, ipſumque credulitatis affectum, quo in eum credimus, qui juſtificat impium, & ad baptiſma pervenimus, fieri per ejus non dubitemus inſpirationem, qua voluntas noſtra ab infidelitate mutatur ad fidem: non tamen liberum auferimus arbitrium, ſed tanta Dei ope & gratia liberari aſſerimus, ut de tenebroſo lucidum, de pravo rectum, de lanquido ſanum, de imprudente ſapiens & providum fiat. Si enim libertas non eſſet arbitrii, neque leges & pœnæ eſſent, neque monita ſcripturarum, & prædicamenta ſanctorum fierent. Et rurſum, niſi gratia Dei in cordibus hominum, atque in ipſo libero arbitrio omne, quod bonum eſt, operaretur, quid opus foret preces ad Deum? Nonne per ſacerdotes Domini in omni Eccleſia catholica, die Paraſceves per totum mundum poſtulatur a Deo, coorantibus populis, ſicut traditum eſt ab ipſis Apoſtolis, ut infidelibus donetur fides? ut Judæis ablato cordis velamine lux veritatis appareat? ut hæretici & ſchiſmatici ad matrem Eccleſiam per fidem & caritatem redeant? pro fidelibus autem non ſolum illo die, ſed & omni tempore oratur Deus, ut ipſe nos a malo liberet, & conſervet in bono. Veriſſime itaque credendum eſt, quod Deus in nobis ſine nobis, quod bonum eſt, incipit, ſed nobiſcum in nobis illud operari vult; requirens a nobis promptam voluntatem, & fervens ſtudium, atque quotidianos labores, ut & nos ſimus cooperatores gratiæ Dei. Laborantibus enim dare vult præmia ſua: ſed tanta eſt ejus bonitas, ut noſtra velit eſſe merita, quæ ſunt ipſius dona. Ad illum namque recurrendum eſt, ſi quid in nobis ex noſtra viderimus remiſſione lanqueſcere, qui ſanare poteſt lanquores noſtros.

XXXIII. Sed non eſt tacendum, quod ſi voluntas prompta eſt, & ſtudium fervet, ſi labor & vires vigent, Domini miſericordia hæc omnia fiunt. Satis ſtultus eſt & ſuperbus, qui per naturæ vigorem aliquid, quod ad veram ſalutem pertinet, fieri poſſe abſque Deo, confirmat vel cogitat. Omnia ſanctorum merita, & cuncta ſtudia, & opera bona, cogitatus & verba, ad Dei gloriam laudemque referenda eſſe perhibeo, dicens cum Apoſtolo pro ſingulis ſanctis: *Gratia Dei ſum id quod ſum* *1. Nemo aliunde ei placere valet niſi ex eo, quod ipſe donaverit. Gratiam tamen ejus omnes habere poſſunt, qui exercere volunt, quod credunt. Nos qui filii matris Eccleſiæ ſumus, pro certo credimus, quia Adam, niſi peccaſſet, non moreretur, ſed ſine morte corporis, cum ſuis omnibus filiis ad gloriam cœleſtis regni transfereretur. Ideo quia non ſtetit juxta Domini præceptum, non aſcendit ſupra ſe tanquam obediens, ſed cecidit ſubtus ſe ut inobediens, & traxit ſecum omnem poſteritatem ſuam in mortem, & in has multas miſerias, quas & mente & corpore quotidie patimur. Redemptio Chriſti, & baptiſmus & reliqua ſacramenta, quæ tenentur in Eccleſia, non ad præſens, ſed ad futurum ſeculum pertinent, & idcirco non liberant nos ab hac pœna peccati. Dum enim ſumus in corpore, ingemiſcimus intra nos, duramque ferimus ſervitutem; ſed certam ſpem habemus, tranferri nos in libertatem gloriæ filiorum Dei. Sanguis enim Chriſti reſeravit nobis januam vitæ æternæ. Ante aſcenſionem Domini omnes ſanctorum animæ in inferno, quamvis in tranquillitatis ſinu, tenebantur. Poſt aſcenſionem ejus exeuntes de corpore, ad Chriſtum vadunt, & cum eo ſunt in gloria, quia chirographum illud a Domino jam deletum eſt, & nos liberati ſumus de ſervili conditione.

XXXIV. Non enim per bonum naturæ, quod prius in Adam datum fuerat, ſed gratia Dei ſalvi facti ſunt per fidem etiam Patres veteris Teſtamenti. Quæ gratia facit, ut chriſtiani ſimus, & accepta fide facit nos declinare a malo, & agere bonum; quia *omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt* *2. Medicinalia quædam Chriſtus tribuit ſacramenta, ut agnoſceremus aliud nobis deberi per naturæ meritum, aliud per gratiæ donum, ut natura nihil aliud niſi pœnæ ſummitteret, gratia vero, quæ nullis meritis attributa eſt (quia nec gratia diceretur, ſi meritis tribueretur) totum, quod ſalutis eſt, afferret. Nullus ſanctus & juſtus in mortali corpore vivens caret peccato, & ideo pro certo illa verba dominicæ orationis credo, ubi dicimus: *Dimitte nobis debita noſtra* *3, veraciter dici in hac vita ab omnibus ſanctis, quia in veritate habent, quod plangant; nec tamen ex hoc deſinunt eſſe juſti, cum affectu teneant ſanctitatem. Liberantur enim a lege peccati, & juſtificantur gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Nemo certe naturæ viribus, ſed propoſiti adjumento per gratiam Dei adquirit ſanctitatem. Unde væ miſeris, qui de ſua præſumunt juſtitia, & juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti. Signa fieri etiam a malis in Domini nomine poſſe, ipſa veritate docente diſcimus: ſed abſque ſignorum virtute ſanctum & juſtum atque hominem Dei fieri poſſe non dubito, ſi temperatis & placidis moribus agat.

*4 Bonas dico nuptias, quæ auctore Deo conceſſæ ſunt cauſa filiorum: execrans eos, " vel qui primas cum *Manichæo*, aut ſecundas cum *Cataſrigis* damnant.,, Sed his meliorem eſſe continentiam aſſero, ſi cauſa vacandi Deo eligatur, ſpretis cunctis deliciis. Humilem vero virginitatem, & plenum laboribus pro Domino caſtitatem corporis & animæ magnifico atque utrique illi bono præpono, utpote egregium germen.

XXXV. *5 Creaturam Dei omnem, quæ ad uſus ciborum a Creatore conceſſa eſt, bonam eſſe confiteor, ſicut & facta eſt. Et his ad tempus abſtinere non pro ſuperſtitione religionis, neque abominatione creaturæ Dei, ſed pro continentia carnis, utile eſſe perhibeo. Atque his cum libuerit uti, & cum delectaverit abſtinere, in hominis poteſtate conſiſtere dico. Moderari enim uſum eorum pro neceſſitate &

*1 I. Cor. XV. 10. *2 Jacob. I. 17. *3 Matth. VI. 12. *4 Concordat ſequentia quoad ſenſum, non verba cum Gennad. Capp. 30-31-32. *5 Gennad. Cap. XXII. aliis verbis.

& tempore proprie christianorum est, maxime illorum, qui virginitatis bono delectantur, ut facilius vincant & naturam corporis integritate, & pugnam castimoniæ pace.

Pœnitentiam plena fide suscipio, atque honoro.

Facultates cum dispositione pauperibus erogari bonum esse confirmo, sed melius in semel donari, ut sic possit cum Christo egere.

Sanctorum corpora & præcipue Martyrum reliquias honorandas, & basilicas eorum nominibus appellatas, fideli devotione frequentandas, acsi membra & loca Christi, testor & laudo.

Mundum istum, licet multa quasi confusa & inordinata esse videntur in eo, non tamen temerariis motibus agi, sed divina providentia regi confiteor. Nihil enim fit in terra sine causa. Soli recti corde intelligunt rectorem in omnibus Deum. De minimis etiam rebus audio dictum a Domino, *unus passerum non cadit in terra sine Patre vestro* *1.

Unum principium credo, & unum summum bonum, a quo omnia bona procedunt, anathematizans illos, vel qui duo principia sibi ignota introducunt, ut *Cerdo*, & *Marcion:* vel qui contraria ut *Manichæus*, vel qui tria ut *Theodotus*, vel qui multa ut *Valentinus*.

" *2 Execror eorum quoque blasphemiam, qui dicunt impossibile aliquid homini a Deo esse præceptum: & mandata Dei non a singulis, sed ab omnibus in commune posse servari. "

" *3 Illos etiam respuo, & condemno, qui Dei Filium necessitate carnis mentitum esse dicunt, & eum propter assumptum hominem non omnia facere potuisse, quæ voluit. Eorum quoque hæresem abominor, qui nullam in futuro meritorum esse distantiam asserunt, nosque eas ibi habituros esse virtutes, quas hic neglexìmus. "

XXXVI. " *4 Novum & vetus Testamentum recipio in eo librorum numero, quem sanctæ catholicæ Ecclesiæ tradit auctoritas. Historiæ fidem non evacuans credo universa gesta esse, quæ scripta sunt, sed juxta doctrinam apostolicam sensum spiritualem in eis intelligere opto. Omnis enim divina auctoritas his modis constare videtur, ut aut *historialis* modus sit, qui nihil aliud, nisi res gestas annunciet, aut *allegoricus*, ut non illic possit ordo consistere historiæ; aut certe ex utrisque compositus, ut secundum historiam & secundum allegoriam manere videatur. Nonnunquam & *moralis* sensus de divinis trahitur scripturis, qui cum sit optimum genus docendi, ad emendationem vitæ, compositionemque morum valde proficit. Hæc autem humiliter accedentibus & pie intelligentibus, atque veraci corde tenentibus satis abundeque relucent. Hæc doctrina cœlestis & præsentem vitam bonis informat operibus, & post finem vitæ æternam pollicetur gloriam. Præterea tractatus illos, & sermones, simulque commentarios omnes, quos a catholicissimis nominatisque auctoribus novimus elaboratos, gratanter lego, & Spiritum sanctum in eis loquentem attonitus aure cordis percipio, atque ex illorum mira scientia, mea insipientia quanta sit, evidentius deprehendo. Nec non & decreta Pontificum, & concilia illa, quæ Romana Ecclesia suscipit, & laudat, (quia universalis Ecclesiæ documentum & tutamen sunt) ego veneror, & pro scire & posse meo illa contra hostes eorum defendo. Unde ego maritum duarum post baptismum matronarum, clericum non ordinandum dico; neque illum, qui unam quidem, sed concubinam, non matronam habuit; nec illum, qui viduam, vel repudiatam, vel meretricem in matrimonium sumpsit; neque illum, qui per ambitionem ad imitationem Simonis Magi pecuniam offert. O infelicia tempora nostra, quæ nec Deum timent, nec vim sacrorum canonum reverentur! Nullus modo sacrilegus vel criminosus, ne ad sacri ordinis officium accedat, inhibetur. Si marito duarum interdicitur clericatus, qua fronte ille, qui furore libidinis per diversi generis inquinamenta raptatus est, vel Diaconus, vel Presbiter, vel Episcopus fieri audet? Si usurarius non est ordinandus, & ille, qui membrum sui corporis pro qualicunque truncaverit causa, est removendus juxta decreta conciliorum, quid agendum est de symoniaco & totius turpidinus viro? Heu miser ego! qualia tempora mihi contigit videre! Decentius nunc tractantur res usui corporis necessariæ, quam sacrosancta mysteria; juste illud dici nobis potest: *Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis de panibus* *5.

XXXVII. Has igitur, quas diximus, suscipientes cum omni puritate sanctas Scripturas, peregrinis atque ignotis de Scripturarum continentia fabulis non facile accommodamus assensum. Doctrina illa, quæ tantum in secreto sibi placet, & in publicum erubescit exire, absit ut aurium nostrarum intret cavernas. Hanc talem non solum fugimus, verum etiam anathema illi dicimus; cunctos hæreticos sensus nec audire, nec videre volentes. Omnem doctrinam, quæ ecclesiastico canoni non convenit, neque consentit, non solum non suscipimus, sed & veluti alienam a fidei veritate damnamus.

Ignorantiam quidem meam confiteri non erubesco. In divinis libris, præcipue veteris Testamenti, plura me latent; pauca valde sunt, quæ mihi patere arbitror. Beatus Moyses, cui Deus & mundi originem & humani generis conditionem voluit innotescere, de his præsertim, quæ a Deo ex nihilo facta sunt, breviter nimis obscureque locutus est. Unde factum est, ut multi multa diversa exponerent. Quibus sane ex parte lectis non mihi satis elucet, fateor, quid a Deo primitus fuerit factum. Ideo diffinite non dico, sicut de reliquis nunc usque, quæ ad ecclesiastica dogmata pertinent, sed & majorum nostrorum sensus & sententias pono. Sunt namque, qui credunt, informem materiam primum factam fuisse, & postea angelicam naturam. Quorum unus, ut reor, ætate & sapientia vir magnus, incunctanter ita scriptum reliquit: *In principio creavit Deus cœlum, & terram & aquam ex nihilo, & cum adhuc tenebræ ipsam aquam occultarent, & aqua terram absconderet, facti sunt Angeli & omnes cœlestes virtutes* *6. Utinam Moyses hoc ita haberet sine ambiguitate descriptum, de cujus assertione nemo dubitare permitteretur. Sed mecum vehementer admiror, cur ille tantus vir, cum manifestè loqui potuit, ut puto, præ cunctis hominibus,

*1 Matth. X. 29. *2 Pelagius. *3 Pelagius. *4 Pelagius. *5 Joan. VI. 26. *6 Gennadius in ecclesiasticis dogmatibus cap. 10.

bus, de tam excelsis rebus ita maluit tacere. Hujus videlicet diffinitionis Pater *Gregorius* in quodam loco meminit, quam tamen non affirmando posuit, sic dicens: *Prima enim in tempore condita natura rationabilium spirituum creditur. Quod si ita est, dum terra esset invisibilis, & incomposita, dum tenebræ essent super abyssum, venturum diem subsequentis seculi per lucem sapientiæ existendo prævenerunt* *1.

XXXVIII. Sunt autem & alii, qui angelicam naturam, quæ dignior est & eminentior creatura, arbitrantur in ordine conditionis primam. Quorum intellectui suffragari videtur illud, quod a Domino dictum est de Lucifero: *Ipse est principium viarum Dei* *2. Quid enim vias Dei nisi ejus actiones accipimus, de quibus per Prophetam dicitur: *Non enim sunt viæ meæ, sicut viæ vestræ* *3. Et principium viarum dicitur Behemoth, quia in natura rerum hunc creando per substantiam conditor primum fecit. Ipse namque primatum inter Angelos tenuit cum quibus simul conditus fuerat, sicut dicit Propheta: *Cedri non fuerunt altiores illo* *4. Qui idcirco peccans sine venia damnatus est, quia magnus sine comparatione fuerat creatus. Et rursum idem, qui supra: *Tu signaculum similitudinis* *5. Quid enim boni non habuit, si signaculum Dei similitudinis fuit? *Notandum quoque est* *6, ut ait Pater GREGORIUS, *quod dum viarum Dei principium Behemoth dicitur, vesanum dogma Arii aperta ratione dissipatur. Facturam quippe Dei Filium fatetur. Et ecce Behemoth in factura rerum primus creatus ostenditur. Superest ergo, ut Arius aut* [*non*] *factum Filium prædicet, aut eum post Behemoth conditum stultus putet.* Angelos in principio esse conditos forsitan & illud, quod beato Job dicitur, demonstrat: *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ*, & paulo post, *cum me laudarent astra matutina, & jubilarent omnes Filii Dei* *7.

XXXIX. Inveniuntur præterea non spernendæ scientiæ viri, qui neutrum eorum præferunt, sed utraque simul a Deo creata esse dicunt, ita ut unumquodque eorum dici possit initium. Quæ ratio esse probabilior videtur, illis hoc modo diffinientibus: Ante omnem hujus seculi diem creavit Deus superiorem & spiritualem cum suis accolis mundum, & informem totius hujus mundi materiam, juxta hoc quod scriptum est: *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul* *8. Hoc namque per Moysen dicitur juxta historiam: *In principio fecit Deus cœlum & terram* *9. Nam ideo Moyses tam breviter fecit mentionem superioris mundi, quia de mundo hoc, in quo homo factus est, scribere decrevit, sufficere credens, si omnem creaturæ spiritualis & invisibilis statum, atque ornatum uno cœli nomine, quod in principio factum dixit, comprehenderet: corporalem vero visibilem atque corruptibilem creaturam latius ex ordine describeret; hoc est, tacitis eis, quæ altiora quæsitu, & fortiora scrutatu sunt, illa potius, quæ a Deo omnibus præcepta sive promissa sunt, cogitanda proponeret. Unde etiam consulte de casu prævaricatoris Angeli & sociorum ejus penitus reticuit, quia hoc nimirum ad statum illius invisibilis & spiritualis creaturæ pertinere arbitratus est. In principio cum cœlo factam dicit solam terram, cum quatuor constet esse elementa: & hoc cur, nisi quia ad alia, quæ magis necessaria erant, properabat? Neque enim aquas, nisi a Deo factas simul cum cœlo & terra credere fas est. Quod si ipse non palam dicit, palam tamen significat, cum has a Deo illustratas, atque ad jussum ejus ordinatas insinuat. Sed & reliqua duo, id est, ignis & aër, quamvis non dicantur, certum est tamen ea in illis, terra videlicet & aqua, quibus indita sunt, ab eo comprehendi. Ignem namque terræ interioribus insitum calidi aquarum fontes produnt. Qui etiam invenitur in ferro & lapidibus, quæ terræ viscere jam tunc condita latebant. Aer vero in ipsa terra permixtus esse cognoscitur ex eo, quod cum humectata fuerit, & temperiem solis acceperit, mox vapores exhalat largissimos. Igitur quale sit cœlum, quod in principio cum terra factum est, ipse insinuat, cum dicit: *Terra autem erat inanis & vacua* *10. Ut quid enim hæc de terra prætermisso cœlo intulit, nisi quia nihil tale de cœlo intelligi voluit? Ipsum est enim cœlum superius, quod ab omni mundi hujus volubili statu secretum, gloria divinæ præsentiæ manet semper quietum, in quo perfecte omnia disposita semper fuerunt. Nam de nostro cœlo, in quo posita sunt luminaria huic seculo necessaria, in sequentibus, quomodo vel quando sit factum, ipse legislator declarat. Non ergo credendum est, ut superius illud cœlum, quod est mortalium omnium conspectibus inaccessibile, inane creatum sit, & vacuum, ut terra, quæ talis tunc erat, qualis adhuc sub imo maris profundo ex parte remanet. Quippe cujus universam superficiem in tantam tegebant altitudinem aquæ, ut ad illos locos usque pertingerent, ubi nunc usque supra firmamentum ex parte resident: sed [cum] suis incolis mox creatum, hoc est, beatissimis Angelorum agminibus impletum est: quos in principio cum cœlo esse conditos & terra, ac mox conditionem suam, simul & totius creaturæ primordialis, ad laudem conditoris retulisse testatur ipse conditor, qui loquens ad Job dixit: *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ* *11, & post paulo: *cum me laudarent omnes Filii Dei* Merito itaque cœlum cœli non inane vel vacuum esse factum memoratur: sed nec tenebris in eo, vel abysso locus remanere ullus perhibetur, quod Dominus Deus semper ab ipso exordio illuminat, ipse, qui est lux vera, lucemque habitat inaccessibilem; cujus beatissima visione mox creati in cœlis cœlorum Angeli jam perfrui cæperant, in quo mox perfecte omnia disposita Spiritus sanctus illustrabat, non ut in inferioribus ad perfectum deducere intendebat, sicut scriptum est: *Spiritus Domini ferebatur super aquas* *12: sua videlicet virtute, habens in propria potestate, veluti Creator, quando eas in locum secerneret unum, ut terra appareret. *Superferri* enim dicitur, non positione loci sed nutu præcellere disponendis creaturis: in similitudinem scilicet fabri, cujus voluntas his, quæ fabricandæ sunt, rebus solet superferri. Illius quoque superioris & invisibilis creaturæ sanctus Basilius in libro Hexaemeron secundo ita me-

*1 Gregorius Libr. XXVIII. mor. Cap. 14. *2 Job. XL. 14. *3 Isaiæ LV. 8. *4 Ezech. XXXI. 8. *5 Ezech. XXVIII. 12. *6 Gregorius Libr. XXXII. mor. Cap. 24. *7 Job. XXXVIII. v. 4. & 7. *8 Eccli. XVIII. 1. *9 Gen. I. 1. *10 Gen. I. 2. *11 Job. XXXVIII. v. 4. & 7. *12 Gen. I. 2.

meminit dicens: *Arbitramur enim, si fuit quidpiam ante institutionem sensibilis hujus & corruptibilis mundi, profecto in luce fuit. Neque enim dignitas Angelorum nec omnium cœlestium militiæ, vel quid est nominatum aut incompellabile, aut aliqua rationabilis virtus vel ministrator spiritus degere posset in tenebris, sed in luce & lætitia decentem sibi habitum possidebat* *1. Bene ergo dictum est: *In principio Deus fecit cœlum & terram* *2. Ut aperte detur intelligi, quia utrumque simul ab eo factum est, quamvis utrumque simul ab homine dici non possit. Dicit enim Psalmographus: *Initio tu Domine terram fundasti* *3. Moyses autem: *In principio fecit Deus cœlum* *4. Unde liquido colligitur, quia factura utriusque pariter expleta est; & hoc tanta velocitate divinæ virtutis, ut necdum primum mundi nascentis momentum esset transcensum.

XL. His ita auditis, absit ut sinistrum aliquid mihi suspicari libeat de verbis Doctorum, tanta de summis rebus loquentium. Licet Moyses, cum quo Deus locutus est, hæc pene intacta reliquerit. Video enim Deo promissum esse impletum, qui dicit: *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* *5. Unde modernos laudo Doctores, & eorum scripta libenter lectito, qui dum antiquorum dicta revolvunt, ex multorum lectione radicem veritatis rimando inveniunt. Quanto enim sunt juniores, tanto perspicaciores, & eo magis florent ingenio, quo de pluribus fontibus hauserunt. Igitur ex his tribus, quæ posuimus, quid verius sit, ego non indago, neque diffinio, cum sim parvissimi homulus ingenii, sed Spiritui sancto relinquo, juxta illud: *Si quid residuum est, igne comburetis* *6. Deus namque est ignis invisibilis & incorporeus, qui nobis omnia in illa luce veræ scientiæ revelabit abscondita. Non solum autem de creaturarum causis, sed etiam (quod præstantius est) de ipso Creatore illic nobis palam annunciabitur. Conditor enim noster, cum jam nobis per speciem ostendetur, tunc Doctorum verba subtrahentur. Ipsa vivificatrix virtus, quæ spiritus format Angelorum, quomodo Deus præsit electis spiritibus, insinuabit. Quomodo aliquid nos poterit latere, cum Deus causa causarum, vita viventium, & ratio rationabilium semetipsum nobis clara visione manifestabit, jam penitus detersa mentis nostræ caligine? Hoc autem est quod Veritas dicit: *Venit hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam annunciabit vobis* *7. Palam quippe de Patre se annunciare asserit, qui per patefactam suæ Majestatis speciem, & quomodo ipse gignenti impar non sit, & quomodo utrorumque spiritus utrique coæternus procedat, ostendit. Aperte namque tunc videbimus, quomodo hoc, quod oriendo est, ei, de quo oritur, subsequens non est; quomodo is, qui per processionem producitur, a proferentibus non præitur. Aperte tunc videbimus, quomodo & unum divisibiliter tria sint, & indivisibiliter tria unum. Lingua tunc narrantis Dei est, visa claritas sublevantis. Unde eos, qui Deum dicunt, in illa quoque beatitudinis regione in claritate quidem sua conspici, sed in natura minime videri posse, minor inquisitionis subtilitas fefellit. Isti tales nec Angelos suspicantur videre Deum. Neque enim illi simplici & incommutabili essentiæ aliud est claritas, aliud natura, sed ipsa natura sua claritas, ipsa claritas natura est, sicut Veritas promittit: *Manifestabo me illi* *8. Ac si patenter dicat: Qui in vestra me cernitis, restat ut in mea me natura videatis.

XLI. Ergo cum ad ipsum fontem vitæ venerimus, erit nobis delectabiliter impressa sitis atque satietas: sed longe abest a siti necessitas, longe a satietate fastidium, quia & sitientes satiabuntur, & satiati sitiemus. Videbimus igitur Deum, ipseque erit præmium laboris nostri, ut post mortalitatis hujus tenebras, accessa ejus luce gaudeamus. Nec tamen ita, sicut videt ipse se, quia eo ipso pondere circumscribimur, quo creatura sumus. Quæ nimirum visio nunc fide inchoatur, sed tunc in specie perficitur, quando coæternam Dei sapientiam, quam modo per ora Doctorum sumimus, in ipso suo fonte bibemus. In ipsis ergo invisibilibus a Deo conditis, quæ comprehendi non possunt, discere valemus, Creatorem omnium quanta humilitate veneremur, ut in hac vita usurpare sibi de Dei omnipotentis specie mens humana nil audeat, quod solum electis suis præmium in subsequenti remuneratione servat. Hæc est procul dubio vita illa, quæ dicitur æterna, quam credimus, speramus, exspectamus, & ad quam pervenire desideramus, quia dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino. In divinis ergo promissionibus nihil terrenum vel transitorium præstolamur, non nuptiarum copulam, non quod ad cibum vel potum pertinet, non regnum Christi in terra futurum, non aliud aliquid caducum & huic vano seculo commune, sicut multi hæreticorum docuerunt, sed regnum cœlorum in promissione tenemus: quia post resurrectionem, plenissimam recipientes beatudinem, æquales Angelis effecti, cum Deo in cœlis regnaturi sumus sine fine. Revera vivent cum Christo in cœlo, qui vixerunt secundum Dei præcepta & justitias in hoc mundo. Iste enim Rex, Virginis Filius, erit nobis jugis contemplatio, ac per hoc ipse nostra delectatio, cibus, laus perpetua, & exultatio sine fine mansura. Videbimus eum sicuti est, sed tanta duntaxat contemplatione, quanta a creatura ad creaturam fieri potest. Tunc Deus erit omnia in omnibus. Tunc illa superna civitas ex Angelis & hominibus una efficietur, habens sempiternum beatitudinis præmium, solam conditoris conjunctionem, atque eis inenarrabilem visionem. Hæc est æterna & beata vita illa, quam credit & patienter exspectat mater Ecclesia, quæ hic adhuc per fidem ambulat. Hic fructus totius fidei, & bonæ conversationis. Hæc spes, propter quam nascimur, credimus, & renascimur. Propter hanc Sancti Dei tantos labores passi sunt. Hujus amore Martyres inter tormenta constantes, mortem cum gaudio susceperunt. Hujus vitæ respectus longanimes reddit Dei servos.

XLII. Hanc vitam nec gentilis habebit, nec Judæus incredulus possidebit, sed nec vitiis nec criminibus serviens christianus, quia solis est fidelibus & caste pieque viventibus præparata. Sed æternam mortem, quæ erit diabolo & Angelis ejus, ipsi corpus

*1 Basilius Hom. 2. in Hexaemeron, paulo post medium. Tom. I. Oper. pag. 17. *2 Gen. I. 1. *3 Psal. CI. 26. *4 Gen. I. 1. *5 Joan. VII. 38. *6 Exod. XII. 10. *7 Joan. XVI. 25. *8 Joan. XIV. 21.

pus ipsius effecti per malam operationem, habebunt. Sed si sunt, qui velint intelligere illam immortalitatem & perpetuam incommutabilitatem esse hanc vitam æternam, quam credimus, ego licet contendere nolim, me tamen magis delectat sentire, Deum esse hanc vitam, ex cujus contemplatione, & societate provenire nobis, quicquid boni erimus, dubium non est. Illa enim semper vivendi felicitas, summa sine dubio infelicitas esset, si visionis divinæ gloria careret. Sola itaque Dei manifesta visio illa, erit nobis præmium totius beatitudinis. Inde plena securitas, & secura tranquillitas, & tranquilla jucunditas, & jucunda felicitas, & felix æternitas, & æterna incommutabilitas, ut alterius nec velimus, nec possimus aliud esse quam boni, quam felices. Sicut igitur unam Trinitatem, unam fidem, unum baptisma, unam Ecclesiam matrem, & unam carnis resurrectionem credo & confiteor, ita & esse unam vitam sanctorum: quia illa ineffabilis Trinitas, virtus una, & indiscreta majestas, videnda erit ab omnibus Sanctis. Sed dico præmia pro labore diversa, quia alii plus, alii minus videbunt Deum. Unusquisque tanto magis intuebitur eum, quanto hic purius vixerit, vel amplius certaverit. Sed per caritatem, quæ illic perfecta erit, sancti omnes cuncta simul bona possidebunt. Dicimus & e contrario diversa pro modo delictorum supplicia. Unus est enim gehennæ ignis, sed miseros in se positos diverse cruciabit, alios quidem plus, alios autem minus: nuumquemque vero juxta meritum, quod sibi in pœnis debetur. Quid ergo mirum, si unum Deum diversi diverse videbunt: Unusquisque Sanctorum secundum mercedem proprii laboris. Plene tamen sufficiet, quod unusquisque habebit, nec amplius poterit vel cupiet desiderare. Ille unus denarius, qui cunctis in vinea laborantibus dari jussus est, hanc unam sanctorum significat vitam, quam unius Dei visionem dicimus, sanctis omnibus pro meritis dandam.

*1 Ad hanc nimirum securam & sempiternam vitam inter reliqua sacramenta Ecclesiæ, illud maxime pertinet cœleste vivificumque mysterium, quod Dominus noster Jesus Christus instituit, & ipse offerri præcepit in memoriam sui pro salute nostra. Immo ipsum sacramentum dici posse arbitror vitam æternam, quæ scilicet hic incipitur, illic perficitur. Hic enim manducamus Deum, illic facie ad faciem videbimus eum. De quo sane mysterio, quæ mea sit fides, tacere non debeo.

PARS IV.

De corpore & sanguine Domini, ac de propriis delictis.

I. Cetera quidem superius posui juxta rectam ecclesiastici dogmatis regulam. Nunc vero in extrema eorum parte, quid de hoc sentiam, confiteri opto, ut istud opusculum confessionis fidei meæ hac clausula terminetur. Sed quis ego, vel quantus, ut de tam miri, ineffabilisque mysterii profunditate loquar. Sufficit enim mihi, si fidem, quam corde teneo, verbis aliquatenus exprimere valeo, ut ipsa confessio animæ meæ proveniat ad salutem. Magis venerandum est & pavendum, quam discutiendum. Nemo certe comprehendere sufficit, nemo inde digne aliquid loquitur. Fide capiendum est, non ratione quærendum, aut inveniendum. Beatus tamen *Gregorius*, idoneus tanti sacramenti interpres, in quodam loco aliquid de illo, tanquam de re ineffabili, pene ineffabiliter loquitur: *Quis enim fidelium*, inquit, *habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio Angelorum choros adesse, summa imis sociari, terram cœlestibus jungi, unum quid ex visibilibus atque invisibilibus fieri** 2? Ergo licet ab homine offeratur, tamen sacramentum hoc res divina est. Et si res divina est, immo quia ita est, absit ut aliquid ibi aliter, nisi divine & spiritualiter intelligatur. Ideo quamvis corporeis oculis ibi ad altare Domini videam sacerdotem, panem & vinum offerentem, tamen intuitu fidei, & puro lumine cordis inspicio illum summum sacerdotem, verumque Pontificem Dominum Jesum Christum, offerentem seipsum, de cujus carne & sanguine & pascimur, & potamur, atque abluti & satiati, & sanctificati, unius summæque divinitatis participes efficimur.

II. Ipse est certe sacerdos, ipse sacrificium, & idcirco hæc salutaris victima nunquam & nusquam minuitur vel augetur, deterioratur vel mutatur, sive justus, sive criminosus sacerdos foris ad altare accedat, sed semper & ubique sacramentum hoc idem idemque manet. Christi enim virtute & verbis panis ille & calix ab initio consecratus est. Christi virtute & verbis consecratur semper, & consecrabitur. Ipse in suis sacerdotibus quotidie loquitur. Illius sermo est, qui cœlestia sacramenta sanctificat. Sacerdotes funguntur officio, sed Christus majestate divinæ potestatis operatur. Ipse est enim ille verus Melchisedech, qui sancta sacrificia, quæ ille in mysterio tunc præfiguravit, per oblationem sui corporis, suique sanguinis adimplet, & semper ab ipso initio, quo instituit, adimplevit. Ipse ea Spiritus Paracliti virtute, & cœlesti benedictione sanctum corpus & sanguinem suum esse perficit. In hac igitur sacrosancta oblatione corporis & sanguinis dominici, communis servitus exhibetur Deo, tam a sacerdotibus, quam a cuncta familia domus Dei. Hæc autem est servitus Dei, quæ nulli alii debetur, nec sanctis Angelis, nec sanctis animabus, nisi uni Deo vivo, & vero. Unde isti in cœlestibus sedibus constituti, nolunt nos sibi sacrificare, sed Deo soli, cujus & ipsi & nos sumus creatura. Cum ipsis enim sumus una civitas Dei, cujus pars in nobis peregrinatur, pars in illis opitulatur. Hanc partem, supernos videlicet cives, huic interesse mysterio non dubito, ut per angelica ministeria & supplicationes, tanquam de sublimi Altare, divinæ Majestatis conspectibus offeratur. Si enim est in domo illa sempiternæ sacrificium laudis, & sacerdos sempiternus, est & sacerdos sempiternus, est & altare sempiternum in cœlis, non corporeum, sed rationale & intelligibile, ad quod oblatio ista defertur. Unde in ipsa immolationis hora cum adstantibus sibi ministris cœlestibus Christus, ut proposita consecret, adesse

*1 Transitio ad partem seq. *2 Greg. Libr. IV. Dialog. Cap. 58.

adesse credendus est. De qua re Pater Ambrosius: *Non dubites*, inquit, *assistere Angelum, quando Christus assistit, Christus immolatur* *1. Hæc est enim vera oblatio, in qua Filius offertur, Pater reconciliatur. Hæc est vera & æterna hostia, quia vera & æterna ei est virtus, vera & æterna per eam perficitur salus. Hæc est salutaris victima, plena rationis, plena mysterii, quæ spirituali ratione celebratur, fidei puritate exhibetur. Ut enim corda fidelium fierent cœlestia, rationabili oblatione mundari debuerunt.

III. Per hoc namque mysterium Christo participantes, unum omnes sumus in illo; non est masculus neque femina, non servus neque liber. Hanc unitatem in communicatione hujus sacramenti maxime accipimus, quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnesque de uno pane participamus. Tanta enim est Ecclesiæ in Christo unitas, ut quomodo una fides, & unum baptisma, & unum altare, ita unus ubique sit panis corporis Christi, & unus calix sanguinis ejus. Illud certe quod legitur: Christus *per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo* *2, & illud: *Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam in odorem suavitatis Deo* *3, Patri, nobis hoc in sacramento corporis & sanguinis Filii Dei quotidie instauratur. Hoc corpus, & hic sanguis, non in spicis & in sarmentis colligitur, sed certa consecratione mysticus fit nobis; non nascitur, cum panis & vini creatura in sacramentum carnis & sanguinis ejus, ineffabili Spiritus sanctificatione transfertur. Totum ergo quod in hac oblatione agitur, mysterium est, quod simplicis fidei puritate capi debet, non rationis subtilitate comprehendi potest. Aliud enim videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet spiritualem, divinum scilicet. Altare Christus implet, & præparat se cibum. Mactatur non occiditur, manducatur non minuitur, reficit non deficit, manducatus vivit, quia resurrexit a mortuis. O res mira & ineffabilis! o mysterium fidei! omnes manducant ex eo, sed unusquisque totum manducat. Dividitur per partes, sed totus in partibus. Manducatus ab omni populo, sanus & integer manet. Totus in cœlo, totus in cordibus fidelium, vita manducatur, peccata purgat, mors vivificat, infirma corroborat, sana conservat.

IV. Hæc namque singulariter victima ab interitu æterno animam salvat, quæ illam nobis mortem unigeniti per mysterium reparat, qui licet surgens a mortuis, in se ipso immortaliter atque incorruptibiliter vivat, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur. Ejus quippe ibi corpus sumitur, ejus caro in populi salute partitur, ejus sanguis a fidelibus bibitur. Sed quomodo hoc fiat quis comprehendere potest, vel absolvere profunda mysteria hujus sacrificii, quod pro absolutione nostra passionem unigeniti Filii semper imitatur. Sicut enim sacramentum sanctæ Trinitatis, ita & mysterium dominicæ passionis & mortis, quod hac oblatione frequentatur, æqualiter necessarium ad salutem, æqualiter in conscientia pura est sumendum ac retinendum. Nemo quidem fidelium dubitare debet de tanti mysterii veritate, quæ tam multis testimoniis probata est, & nonnunquam divina revelatione aliquibus manifestata est. Ego autem omnium fidelium minimus, nihil de illo (gratias Deo) in aliquo dubito, sed ex toto meo corde credo, & certa oris relatione confiteor, ipsum divinæ & vivificæ virtutis sacramentum, veram Christi carnem esse, ex qua pascimur, & verum ejus sanguinem, ex quo potamur. Hæc namque hostia corpus & sanguis est, ut beatus Petrus ait, *Incontaminati agni & immaculati Christi* *4. Panis enim ille, panis est vitæ æternæ; & calix ille, calix salutis perpetuæ. Ex his sane divinis mysteriis mundamur, & sanctificamur, & unius divinitatis participes efficimur, quia Deus in nobis, & nos in Deo manemus. Audio quid de his ipsa Veritas loquitur, & sine dubio credo ei, quæ mentiri non potest. Respondit enim litigantibus Judæis, panem concordiæ ignorantibus, atque dicentibus: *Quomodo potest nobis hic carnem suam dare ad manducandum* *5? Quibus per se ipsum dixit: *Amen Amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Caro enim mea vere cibus est, & sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo: sicut me misit vivens Pater, & ego vivo propter Patrem, & qui manducat me, ipse vivit propter me. Hic est panis, qui de cœlo descendit. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.*

V. Adverte jam tandem, o pravissimarum gentium perversa doctrina, & noli surda aure, & incircumciso corde præterire, quod dicitur: *Qui manducat me*, suam nimirum & non aliam carnem demonstrat. Si enim hoc non esset, nequaquam mysterium illud tam mirabile, & ineffabile, atque incomprehensibile dici posset. Qui Deum credit omnipotentem, credit utique eum facile posse de re aliqua, quod vult, facere. Si hoc esset ita, comprehendi sensu & verbis dici certe potuisset. Verum quia longe aliter se habet veritas tanti mysterii, quam tu hæretico deceptus spiritu arbitraris, recte dicitur mysterium fidei. Non enim humano intellectu comprehendi, & subtili ratione perpendi valet, sed simplicis fidei devotissima puritate capi. Unde Dominus de hoc sacramento quibusdam discipulis non credentibus loquens, ait: *Verba, quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt, sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt* *6. Ostendit se magnum dixisse mysterium, cum ait: *Verba, quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.* Cum autem adjungit: *Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt.* Ostendit istud mysterium non esse nisi fidei, & fidelium, qui illa verba fideliter capiunt, & ideo eis spiritus & vita sunt, quia eos spiritualiter intellectu vivificant. Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Melior est fides, quam ratio, quia ad perfectionem plenam non pervenitur nisi per fidem, sicut scriptum est: *Nisi credideritis, non intelligetis* *7, & alibi: *Justus autem meus ex fide vivit* *8. Pauci sunt namque, qui firmare possunt, quod credunt. Unde multi illorum, qui putaverunt se posse, turpiter

*1 Ambrosius in Cap. I. Lucæ N. 28. *2 Hebr. IX. 14. *3 Ephes. V. 2. *4 I. Petri I. 19. *5 Joan. VI. v. 53. & seq. *6 Joan. VI. v. 64. 65. *7 Isaiæ VII. 9. secundum LXX. *8 Hebr. X. 38.

piter erraverunt, dum relinquentes humilitatem fidei, ratione supra se ascendere præsumpserunt. Cum certum sit, Christum immortaliter & incorruptibiliter vivere in se ipso, quis est, qui ratione capere valeat, quomodo carnem suam det nobis ad manducandum? Sacrificium enim istud mirabile, Christum non dandum, sed datum, non occidendum sed occisum, non redimendos nos [sed] redemptos, nobis in veritate monstrat; sicut veteris legis victimæ hæc omnia ventura prænunciabant. Sed qui verum corpus suum, quod suscitavit de sepulchro, potuit januis clausis sine corruptione, & aliqua sui læsione introducere ad discipulos, potest utique carnem suam dare nobis ad manducandum sine sua læsione & detrimento.

VI. Iste est, qui non aperto utero Virginis ingressus est mundum, qui cum vero corpore supra mare ambulavit, qui pauculas escas transitorias & visibiles sub dentibus edentium augeri fecit. Quid ergo dubitas, cum ipse dicat tibi: *Qui manducat me, & ipse vivit propter me* * 1? Deus est qui facit magna & mirabilia, & inscrutabilia, quorum non est numerus. Ne velis, quæso, hoc ratione indagare. Supra te est negotium, nimis excedit vires tuas. Nemo enim potest corporis & sanguinis Christi, pro majestate rei, sacramenta cognoscere. Præbeant fidem mirabilia mirabilibus, incomprehensibilia incomprehensibilibus. Divina operatio, si ratione comprehenditur, non est adeo admirabilis. Desiste quærere. Crede mecum tantum, quia Christus nobis quotidie ministratur. Christus est cibus & potus Ecclesiæ. Caro cibus, sanguis potus. Cujus? Christi. Audi ipsum dicentem: *Hoc est corpus meum* * 2, &: *Ego sum panis vitæ* * 3: *Hoc facite in meam commemorationem* * 4. Hoc ergo agendum, hoc frequentandum commendavit Ecclesiæ, quousque veniat in finem seculi, quando erit sanctorum requies; non adhuc in sacramento, quo in hoc tempore consociatur Ecclesia, quamdiu bibitur, quod de Christi latere manavit, sed tamen in ipsa perfectione salutis æternæ, cum tradetur regnum Deo Patri, ut in illa perspicua comtemplatione incommutabilis veritatis nullis mysteriis egeamus. Noli itaque diffidere, neque diffiteri, cum cernis creaturam panis & vini de simplicibus terræ frugibus sumptam. Intuere omnipotentiam Dei, & Domini nostri Jesu Christi, qui corpus & sanguinem suum solo nutu efficit sine aliqua mora ex eis. Sed non sine causa agi debes credere, quando vinum aqua mixtum offerri vides. De latere enim Christi, qui vitis est vera, quando transfixum est lancea, aqua cum sanguine est egressa. Ille sanguis in remissionem peccatoris fusus est. Aqua illa salutare temperat poculum. Hæc & lavacrum præstat, & potum. Hæc sunt enim sacramenta Ecclesiæ, sine quibus ad veram vitam non intratur, quia nimia pietate & amore timoreque magno agenda sunt, & accipienda. Accede fideliter ad hæc, nihil discutiens, quia mysterium est fidei. Accede pacate, quia sacramentum est unitatis: Fide & opere unitus es matri Ecclesiæ. Hoc autem signant panis ex multis granis, & vinum ex multis acinis. Accede cum gratiarum actione, quia mysterium est caritatis.

VII. Illius panis & calicis oblatio mortis Christi est commemoratio & annunciatio. Quæ non tam verbis quam mysteriis ipsis agitur, per quæ nostris mentibus mors illa pretiosa altius & fortius commendatur. Ideo hoc sacramentum discipulis ultimum tradidit, ut memoriæ tantæ caritatis, qua nos sic amavit, sic salvavit, illorum & nostris mentibus altius imprimeretur. Accede casto & mundo corde. Si cecidisti graviter, si adhuc affectum peccandi habes, age fructus dignos pœnitentiæ. Munda prius conscientiam. Gravari poteris, non sublevari, si immundus accedis. Tanta est virtus hujus sacrificii, ut solis justis [non] peccatoribus corpus sit & sanguis Christi. Mundat peccata, sine quibus hæc vita peragi non potest. O sacramentum pietatis! Quia Christus præscivit nos peccaturos post illam, qua nos redemit, salvationem, instituitur hoc ineffabile sacramentum, cujus sanctificatione sine intermissione expiaremur. Ideo quibusdam provenit ad remissionem peccatorum, & ad augmentum virtutum: quibusdam ad judicii pondus & maximam perditionem. Accede reverenter, & cum tremore multo, quia non aliud, sed Christus datur ad manducandum. Ne timeas, cum Deum manducas. Ipse præcepit. Cum Christus manducatur, quid aliud, quam vita manducatur? Si manducatur vita, hoc, quod non moritur, procul dubio manducatur. Accede credulus & mundus. Manduca vitam, bibe vitam. Tunc autem hoc erit, id est, vita unicuique erit corpus & sanguis Christi, si quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Illud bibere quid est nisi vivere? Illud manducare, refici est. Sed sic reficeris, ut non deficiat, unde reficeris. Habebis enim vitam, & integra est vita. Suscipe Dominum Jesum tuo mentis hospitio. Ubi corpus ejus, ibi Christus est vere. Hinc quidam tanti mysterii admiratione & amore plenus hos edidit versiculos:

O res mira nimis! Quis hujus cernere possit
Intima mysterii, quod Jesus instituit?
Agnus honoranda sacer hic mactatur in ara:
Cæditur in partes; partibus omnis inest.
Manditur alma caro, sanguis bibiturque sacratus,
Integer ipse tamen vivit, ubique manens.

VIII. Hæc est igitur fides mea & spes, quæ in me dono misericordiæ Dei est. Pro qua maxime paratos nos esse debere, beatus Petrus præcipit, ad respondendum omni poscenti nos rationem. Hæc est certe fides, quam corde teneo, ore profiteor, cum hac vivere me opto, cum ipsa ante tribunal Christi assistere. Per hanc a peccatis meis absolvi me credo. Hæc ut in me, quod bonum est, per humilitatem dilectionemque semper usque in finem operetur, opto vehementer, & Domini misericordiam precor. Hæc fides est baculus defensionis meæ, quo callidos & simulatores in lingua feriam falsidicos, qui nobis per viam hujus seculi transeuntibus insidiantur. Hoc est scutum meum, quo venenata animalia & pestiferas de cavernis erumpentes bestiolas repellere valeam, ac vitare, ne aliquod in me patens membrum, & de protectione fidei nudum, framea hostium, quæ ad sævienidum destinatur, inveniat. Hic noster libellus, hic fidei

* 1 Joan. VI. * 2 Matth. XXIX. 26. * 3 Joan. VI. 48. * 4 Luc. XXII. 19.

fidei meæ thesaurus, quem in catholicæ Ecclesiæ agro bene culto reperi. Hæc est fides, quam in sinu matris Ecclesiæ me Christi gratia docuit, & hanc mihi a tempore baptismi semper augere dignata est. Sic coram Deo credimus, sic coram hominibus labiis confitemur, ut & hominibus cognitio sua fidem faciat, & Deo imago sua testimonium reddat. Hanc in statuti legem tu, mi Christe, unica spes, & virtus salutis meæ, protege semper, atque custodi, ne ille dirissimus prædo & rex confusionis unquam a corde meo surripiat.

IX. In quo videlicet fidei meæ opusculo, quod pietati tuæ offero, si minus perite aut parum caute positum est aliquid, ne respicias, quæso, tantum ad id, quod dixi, tu inspector cordium, quantum ad id, quod dicere volui. Tu scis, Domine, quem nil latet, quam pure & fideliter omnia, quæ ad rectissimam orthodoxæ fidei normam pertinent, & credere coram te, & confiteri coram Ecclesia tua sancta ex toto corde desidero. Hæc quidem, quæ de mea fide digessi, si recte se habent, tibi, cui debentur, gratias reddo. Si enim nihil ex nobis boni est, nihil laudis ex nostris bonis dare nobis debemus. Quod si ex te cuncta sunt bona, qui solus es bonus, tibi certe est omne, quod esse potest, bonum referendum. Si vero aliqua re a fidei regula forte discordant ista, quæ posui, a servis tuis dominis meis paratus sum emendari. Non ita sum amator mei, ut ea, quæ dixerim, meliori sententiæ præferre contendam. Nemo est hæreticus, nisi contentione fiat hæreticus. Ast qui reprehendi non erubescit, neque corrigi dedignatur, nequaquam dici potest hæreticus. Sed te rogo, doctorum doctor Domine, ut si tibi aliquid vel in corde meo vel in dictis de fide mea displicet, tu præcipue emendes, tu doceas, virtus & sapientia Patris. Tu me secundum promissum tuum in omnem ducas veritatem, per Spiritum sanctum tuum, qui docet sine strepitu verborum servos suos. Tu nosti, pie, quia sicut veritas se habet in oculis tuis, qui falli non possunt in veri rectique intuitu, ita de omnibus & credere & confiteri cupio. Et hoc quoque parum mihi videtur, quia non solum recte credere, sed etiam bene vivere opto. Alterum pendet ex altero, & unum tibi sine alio nequaquam placere potest. O quam pulchra compago, si utraque simul sint. Ego enim quamvis peccator sim, tamen propter illa aurea scuta triginta *1, ærea facere nolo. Ille ærea pro aureis facit, qui reddit tinnitum vocis sine effectu operis, & cum devotus videatur in numero, reus invenitur ex ponderis pretio. Scutum enim fidei forma est, juxta Apostolum. Unde rogo pietatem tuam, circumcide in me omnia cordis & corporis vitia *2. Da mihi augmentum, perfectionemque virtutum. Da mihi bene vivere, & multa scire. Fac me per gratiam tuam, semper & in fide stabilem, & in opere efficacem, ut fidem tuam, quam lingua mea loquitur, & manus scripto testatur, vita piis actibus bonisque moribus fateatur, hic & ubique nunc & semper & in secula seculorum. Amen.

X. Hucusque Omnipotens Deus Trinitas, cordis mei inspector & scrutator, confessus sum omnipotentiam majestatis tuæ, & majestatem omnipotentiæ tuæ, essentiam claritatis tuæ, & claritatem essentiæ tuæ. Nunc autem qualiter humano generi in fine temporum subvenire dignatus es, sicut corde credo ad justitiam, ita ore coram te confiteor ad salutem; ut signatum super nos lumen vultus tui, tibi meæ fidei testimonium reddat. Tu quidem Pater Deus nusquam legeris missus. De Filio autem tuo ita scribit Apostolus: *Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum* *3. Cum dicit, *misit*, satis ostendit, quod in hunc mundum missus advenit. Sed quid est, quod de illo præcipuus Evangelistarum ait: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est* *4. Illuc ergo missus est per humanitatem, ubi semper fuit per divinitatem. Quam videlicet Filii missionem, mysteriis multis magnisque gravidam, opus esse totius sanctæ Trinitatis & corde credo, & ore confiteor. Dicere igitur quis potest, quomodo & quantum nos amasti, pie Pater, qui pro caritate nostra, etiam proprio Filio non pepercisti, sed pro nobis impiis tradidisti illum? Subditus ille tibi usque ad mortem crucis, pro nobis victor & victima datus est, & ideo victor, quia victima. Pro nobis tibi factus est sacerdos sacrificium, & ideo sacerdos, quia sacrificium. Merito mihi spes valida in illo est, quod sanabis omnes languores meos, per eum, qui sedet ad dexteram tuam, & interpellat pro nobis. Desperare utique potuissem, nisi Deus Verbum tuum caro fieret, & habitaret in nobis; sed desperare jam non audeo, quia cum inimici essemus, reconciliati sumus per mortem ejus tibi, quanto magis nunc salvi facti ab ira per ipsum? In ejus nomine tuam misericordiam rogo, fac me per Spiritum sanctum tuum & in fide stabilem, & in opere perseveranter efficacem, ut fidem tuam, quam lingua mea loquitur, & manus scripto testatur, etiam moribus vita (donec his fragilibus subsisto membris) in omnibus & per omnia fateatur.

XI. Clementissime & benignissime amator hominum Deus, qui per Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum, & cum perditi fuissemus culpa nostra, pietate & bonitate tua mirabiliter recuperasti nos. Gratias ago tibi, & multas gratias refero ex totis præcordiis meis, quia misisti eundem Filium tuum de sinu tuo ad publicum nostrum, salvare nos peccatores, filios tunc iræ & perditionis. Gratias tibi ago pro sancta incarnatione & nativitate ejus, ac gloriosa genitrice ejus Domina mea, de qua ipse carnem assumere dignatus est propter nostram salutem. Gratias tibi ago pro omnibus operibus & documentis ejus, quorum exemplo instruimur, & informamur ad vitam bonam agendam. Gratias tibi ago pro passione & cruce ejus, pro opprobriis & flagellis ejus, pro sputis & alapis ejus, pro morte & resurrectione ejus, pro ascensione ejus in cœlum, & sede majestatis ejus ad dexteram tuam. Gratias tibi ago pro sacratissima effusione pretiosi sanguinis ejus, quo sumus redempti, & pro sacrosancto & vivifico mysterio corporis & sanguinis ejus, quo quotidie in Ecclesia tua sancta pascimur & potamur, abluimur & sanctificamur, & unius summæque divinitatis tuæ participes efficimur. Gratias tibi refero, piissime, pro omnibus misericordiis tuis, quibus mirabiliter nobis perditis subvenire dignatus es per eundem Filium

*1 Immo trecenta ex III. Reg. X. 17. & II. Par. IX. 16. *2 Ephes. VI. 16. *3 Gal. IV. 4. *4 Joan. I. 10.

Filium tuum, Salvatorem & recuperatorem nostrum, qui mortuus est propter peccata, & resurrexit propter vivificationem nostram, & nunc sedet ad dexteram tuam, & interpellat pro nobis: & simul tecum miseretur, quia Deus est ex te Patre, coæternus tibi & consubstantialis; unde potest nos in perpetuum salvare. Sed & secundum id, quod homo est, *data* est ei a te *omnis potestas in cœlo & in terra, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus est in gloria tua* * 1, Deus Pater. Benedico ergo nomen tuum sanctum, & glorifico ex toto corde meo, pro illa mirabili & inenarrabili conjunctione divinitatis, & humanitatis in unitate personæ, ut non alter Deus, alter homo, sed unus idemque foret Deus & homo, homo & Deus, unus Filius tuus Dominus noster Jesus Christus, ex duabus existens substantiis, & in ambabus semper consistens sine confusione.

XII. O admirabile mysterium! o inenarrabile commercium! o mira semperque miranda divinæ propitiationis benignitas! Servi digni non fuimus, & ecce, filii Dei facti sumus! *Heredes quidem Dei, coheredes autem Christi* * 2. Unde hoc nobis, & quid nos ad hæc? Sed rogo te, clementissime Pater Deus, per ipsum summum sacerdotem, & verum Pontificem, qui se tibi obtulit in sacrificium, ponens animam suam pro grege suo, per ipsum te rogo, ne permittas nos esse ingratos tantis beneficiis, & indignos tam multis miserationibus. Infunde cœlitus cordibus nostris Spiritum tuum sanctum, & fac nos tantum mysterium & intelligere & revereri, sicut oportet & decet. Fac nos celsitudinem tantæ dignitatis piis actibus & bonis moribus adipisci. Da nobis perseverantem in tua voluntate famulatum: & da nobis tandem bona tua, quæ præparasti diligentibus te. Deus ineffabilis, & incircumscriptæ naturæ, institutor omnium rerum, & Domini nostri Jesu Christi Pater, qui eundum Filium tuum dilectum de sinu tuo misisti ad publicum nostrum, suscipere nostram vitam, ut nobis donaret suam, essetque perfectus Deus ex Patre, & perfectus homo ex matre, totus Deus, & totus homo, unus idemque Christus, æternus & temporalis, immortalis & moriturus, Creator & creatus, fortis & infirmus nutritor, & nutritus, pastor & ovis, temporaliter mortuus, sed tecum in æternum vivens, suis dilectoribus vitæ municipatum promittens dedit, & nobis dixit: *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis* * 3. Obsecro itaque te, Domine, in nomine ipsius dilecti Filii tui, da mihi sapientiam & intellectum, ut te unum Deum cum eodem Filio tuo, & Spiritu sancto essentialiter sapiam, trinumque personaliter capiam: Quicquid naturale, est indisruptum, quod personale, est inconfusum: Verbum autem tuum voluisse Filium hominis fieri, neutram tamen in alteram substantiam commutari: Trinitatis mysterio quartam non addi personam: uniri, non confundi Dei hominisque substantiam.

XIII. Da, Domine, per ipsum & cum ipso Filio tuo, quia quorum una est substantia, unum est & datum. Da mihi, rogo, non plus minusque sapere velle, quam sat est, non illudere nescientibus, nec sapientioribus invidere: tua tibi dona referre, mea mihi errata flebiliter increpare: quæ oderis, odire, semper amare toto corde, quæ diligis: ex fide jussa complere opera, sed fidei non præferre. Patientiam habere, non duritiam simulatione patientiæ palliare: fortitudinem temperanter non crudeliter exercere: astutum esse, non fieri fraudulentum: obedientem existere non præcipientem velle: simplicitati animum, non hebetudini accomodare: nusquam superbis cedere, sed propter te humilibus consentire: innocentem fieri, non amentem: pium existere, non injustum: malum nunquam amare meum, non arroganter arguere alienum: me magis in delictis despicere quam proximum: meorum curam gerere vulnerum, non aliorum nequiter fieri curiosum: nec suspicionibus quemquam judicare, sed rebus: sinceram pacificis servare pacem, nunquam vel fingere malis: non homines odire, sed malum; nec interire velle homines, sed animarum necatores: vitiis resistere, malorum omnium radicem amputare: flagello, cum irrogaveris, non resultare; nec dolere retributionem justitiæ, sed causam offensæ: patientibus compati, bene agentibus collætari: cum flentibus flere, cum gaudentibus gaudere: danda vitæ necessaria, arbitrio tuo committere; de temporalibus nec gaudere nec lugere: spem in te solo ponere.

XIV. Fac me Deus meus, quæso, semper & in fide stabilem, & in opere efficacem: in bonis perseverantem, non a delictis irrevocabilem. Fac me sine elatione veracem, sine fictione humilem, sine dissolutione hilarem, sine dejectione tristem, sine errore justum, sine impietate rigidum, sine crudelitate districtum, sine hebetudine bonum, sine effusione misericordem, sine jactantia mitem, sine simultate pacificum, sine insania vigilantem, sine infirmitate jejunantem, sine pertinacia constantem, sine timore obedientem, sine intemperantia ferventem, sine præcipitatione agentem, sine inquietudine sollicitum, sine procacitate liberum, sine segnitie mansuetum, sine pigritia quietum, sine indignatione taciturnum, sine tenacitate parcum, sine calliditate cautum, sine simulatione sanctum, & sine manifestis vitiis, simulatisque virtutibus tuo semper servitio deditum. Fac me providum ad omnia, discretum in cunctis. Da mihi bene vivere, & multa scire, doctum studere fieri, non arrogantem velle videri. Docilem nonnunquam ad scientiam pertinentem, pro tua me facito bonitate. Da intelligendi acumen, discendi facilitatem, retinendi tenacitatem. Tribue linquam eruditam, & verborum facundiam cum tanta & tam profunda humilitate, ut nullus in me pateat locus execrandæ superbiæ. Præsta legis tuæ geminum instrumentum capere, duo præcepta fideliter implere. Legem Evangeliis, Evangelia Legi & Prophetis, nullis controversiis diffidere; sed temporibus congruentia te ministrasse doce.

XV. Da, Domine, affectum actumque tibi placendi consimilem, atque in te perseverandi irrevocabilem destinationem, & nullam cum infidelibus portionem: Deum te verum, omnibus quæ fecisti, nobisque ipsis timendum, colendum, amandumque pro-

* 1 Philip. II. 10. seq. * 2 Rom. VIII. 17. * 3 Joan. XV. 16.

O

proponere: omnium, quæ fecisti, non te indiguisse, sed etiam futuris semper Dominum extitisse: non ad iracundiam murmuratione provocare: tibi, & tuis, in quibus tibi bene placuerit, complacere: & ubi non est timor causa tui nominis, non timere: pulchris in rebus laudandis Creatorem bonorum omnium te admirari, & amandis nunquam talibus implicari: universa in præsentibus mutabilia velut peritura despicere, futuræ beatitudinis perennibus bonis infatigabiliter inhiare: hæc prædestinatis indebita misericordia impertiri, sed incomprehensibili & irreprehensibili justitia, obstinatis non dari: neminem sine fide, qua intra matrem Ecclesiam vivimus, posse salvari, sed salvari perditionis filios non debere. Scientia spirituali augeri, non inflari. Velle animam mori salubriter mihi, & vivere tibi: pœnitudinem pro commissis efficaciter gerere, cum multa cordis contritione, & lacrymarum fonte: fugitivos honores, & perituras opes nec quærere, nec desiderare, sed utilitatem, extremitatemque semper amare: necessariis famulantium obsequiis, & impensa a fratribus reverentia nunquam extolli: omnia in caritate facienda perficere, & totum, quod expletur, tibi operatori bonorum omnium Domino, sine quo nil boni facere possumus, reputare.

XVI. Et quoniam post acceptam baptismi gratiam, & post fidem, quam tibi promisi, immo, quod pejus est, post acceptam hanc monachi vestem, multa commisi, corde, ore, & opere, & infinita perpetravi mala per superbiam & concupiscentiam, per iram & impatientiam, per fraudem & desidiam, per tumorem & arrogantiam, supplex imploro misericordiam tuam, Deus Pater, in nomine dilecti Filii tui, propitius esto mihi miserrimo peccatori, nocte & die, horis & momentis multum coram te peccanti, & peccata peccatis innumerabiliter addenti, & in ipsis turpiter mea culpa jacenti. Per ipsum summum Sacerdotem, & verum Pontificem, qui se tibi hostiam vivam, puram, & immaculatam in ara crucis obtulit pro nobis miseris peccatoribus, Filium tuum Dominum nostrum JesumChristum; te rogo, benignissime amator hominum Deus, miserere mei, miserrimi & indigni servi tui, quia non sum sicut innumeri & multiplices famuli tui, qui tibi ab ipsis cunabulis devotissime servierunt, non declinantes neque ad dexteram neque ad sinistram. Non sum sicut illi, qui post publica flagitia pœnitendo, tibi meruerunt esse devoti. Non sum sicut nonnullæ christianæ feminæ, viris conjunctæ, tibi tamen servientes pro scire suo cum summa devotione. Non sum etiam sicut multi illorum, qui in oculis hominum tanquam mali & perversi videntur. Heu mihi infelici! Quomodo me elata cervice ambulante, omnes pene dies vitæ meæ in vanitate consumpti sunt! Quomodo tempus meum præterivi in cogitationibus terrenis, & superfluis! Quid utile in omni vita mea egi! Miser ego! Væ mihi miserrimo, qui falsum nomen monachi fero, nihil dignum hujus nominis & habitus agens.

XVII. Verumtamen, Domine, si quid boni forsitan facio, vel fecero tua gratia largiente, quo fine faciam hæc, quave districtione a te pensentur, ignoro. Scis enim, quem nil latet, quid mihi acciderit propter peccata mea: quomodo in via, qua ambulabam, absconderunt mihi laqueum inimici mei. Quibus mihi per hominem, ut reor, insidiantibus, pro dolor! amisi locum dilectæ solitudinis, amicum mœroris, quietis, & pœnitudinis, quem ab ineunte ætate semper dilexi. Idcirco in angustia & mœrore multo posita est anima mea, tuum super se ignorans judicium, quia secretum solitæ quietis & opportunæ ad te vacationis, quod semel incautus amisi, denuo invenire non potui. Hoc autem opto adhuc, suspiro, & quæro; sed præpedientibus peccatis meis, reperire non valeo. Unde, Deus terribilis in consiliis super filios hominum, tuam sanctam & immensam, supplex & multum tremens, deprecor clementiam, in nomine ejusdem dilecti Filii tui, ut tu, qui neminem vis perire, sed omnes salvos facere, non me derelinquas in manu consilii mei, neque in judicio arbitrii mei, neque in potestate aut tentatione dæmonum, neque in errante judicio, aut noxio consilio hominum, sed pro pietate & bonitate tua, juxta tuam benignissimam, quæ in sui dispositione falli non potest, providentiam, dispone hic & ubique, nunc & semper, dies vitæ meæ in beneplacito tuo: & dirige per Spiritum sanctum tuum, cor, linguam, actusque meos jugiter secundum tuam voluntatem in tua misericordia, ut te rectore & te duce, te inspirante & te adjuvante, te incipiente & te perficiente, a quo procedunt, & per quem perficiuntur omnia bona, illa semper studeam cogitare, loqui, & agere, quæ tibi placeant in veritate, & me tandem ad vitam perducant æternam; te miserante, te donante, per eundem Jesum Filium tuum Salvatorem & Recuperatorem nostrum, qui mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter vivificationem nostram.

XVIII. Per ipsum summum Sacerdotem, & verum Pontificem, qui se tibi obtulit in sacrificium, te rogo, respice me, & miserere mei: exaudi orationem meam, & da mihi gratiam tuam propter multitudinem bonitatis tuæ; & de præteritis malis meis indulgentiam, de præsentibus concede mihi emendationem, de futuris culpis jugiter largire mihi custodiam atque cautelam. Da locum & spatium, & fructus dignos pœnitentiæ: da cor contritum & humiliatum: da gratiam lachrymarum: da lumen in corde: da vires in corpore: da illum ignem, quem misisti veniens in terram, & quem vis ut ardeat. Da ardere caritatis igne, da lucere obedientiæ splendore, da fervere dilectionis amore, da inter pericula interitum non habere, da de periculis feliciter exire, da ad tuam dulcedinem festinare, da ad tuam visionem tranquille venire, da tuæ visionis manifestatione pereniter satiari, da te in seculorum æternitate sine fine laudare. Jesu Fili David miserere mei, illuminans oculos meos, ut videam, quo ad te perveniam: firmans in te gressus meos, ne transgrediar viam: aperiens os meum, ut possim de te loqui, qui dedisti mihi velle tua, utcumque potuerim, loqui. Et quia dilectio proximi inhæret dilectioni tuæ, da mihi exercere utilitatem ejus, quæ formet salutem illi, & perveniat in laudem & gloriam nominis tui. Amen.

DISPUTATIO PUERORUM
PER INTERROGATIONES ET RESPONSIONES.

MONITUM PRÆVIUM.

Quod loco secundo inter dubia B. Alcuini exhibemus Opusculum in pervetusto Codice MS. Salisburgensi, 900. annorum notato Num. LXVII. deprehendimus. Quoniam vero nullum Auctoris nomen ibi præfixum esset, hæsitavimus aliquamdiu, an illud B. Alcuino, an alteri illius ævi Scriptori esset attribuendum. Necdum vero certi quidpiam de illo pronuntiare audemus, quamvis rationes haud leves sint, quæ pro Alcuino pugnant, quas Eruditis dijudicandas proponimus.

Primo *namque in eodem Codice alia indubitata Alcuini Opuscula continentur, & post præsentem Tractatum eadem manu descriptus habetur ejusdem Commentarius in Psalmos Pœnitentiales &c. cum Epistola ad Arnonem Archiepiscopum.* Secundo *stylus & methodus hujus tractatus stylo ac methodo Alcuini ita similes sunt, ut ovum ovo, quod nemo, reor, inficiabitur, qui in Scriptis Viri celeberrimi versatus fuerit: nec ullus alius illius ætatis, qua præsens Opusculum exaratum esse diximus, aut anterior aliquis Scriptor ostendi potest, cui stylus ille methodusque magis conveniat. Continetur insuper in hoc Scripto, sub forma Dialogi, brevis illa Commentatio in illud Genesis:* Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: *quam Cl. Quercetanus, detracta forma dialogica, post expositionem in Genesin edidit ex Cod. MS. Sirmondi, ubi extabat sub nomine Alcuini*[*1]. *Et verosimile nobis videtur, hanc ipsam commentatiunculam a quopiam pro singulari usu suo ex hocce Dialogo extractam fuisse, præfixo titulo:* dicta B. ALBINI Levitæ super illud Geneseos &c. *quod idem factum fuisse suspicor cum aliis Scriptis hic insertis, v. g.* de proprietatibus nominum, quæ Deo attribuuntur in Scripturis, *quod inter Scripta Alcuini recenset Trithemius Libr. II. de Viris Illustr. O. S. B. Cap. XXVI.* Explicationes Symobli & Orationis dominicæ, *quas Alcuino tribuit Yepesius Chron. O. S. B. Tom. III. pag. 426.*

At mirum videri cuipiam possit, neminem hujus Opusculi meminisse, quod tamen ætate Alcuini ac deinceps ob materiarum, quas pertractat, præstantiam & selectum magno usui esse potuit ac debuit. Verum hoc ego oscitantiæ illorum Lbirariorum attribuo, qui Opuscula beati Viri recensentes nudos titulos dederunt, nulla facta mentione initii vel finis contentorum, aut methodi.

Possevinus & alii inter Scripta Alcuini numerant: Dialogorum ad discipulos Librum unum. Speculum parvulorum de dogmate ecclesiastico. De dogmatibus ecclesiasticis Librum unum. Sententiarum Librum unum. *In Bibliotheca Laurentiana Medicea, pluteo XII. Num. XXII. teste Montefauconio Bibl. Bibl. pag. 270 extat post Alcuini Levitæ ad Carolum Imp. de Trinitate Libros tres:* Fidei catholicæ recapitulatio per Interrogationes & Responsa. *Et sub his titulis aut uno illorum nostrum hoc Opusculum seu Disputatio Puerorum per Interrogationes & Responsiones facile latere potest. Et fortassis hic tractatus est ille* Liber Sententiarum, *quem inter Scripta Alcuini recensent Trithemius, Possevinus, Helinandus & alii. Est enim hujus Tractatus titulus:* Incipit SENTENTIA PRIMA de operibus sex dierum.

Ex his, reor, Viri eruditi judicabunt, Opusculum præsens, si non certo genuinis, dubiis saltem Alcuini operibus jure a nobis accenseri potuisse. Ex illius initio haud obscurum est, deficere Prologum aut Epistolam dedicatoriam autographo abs dubio appositam. Est vero totum pene Opusculum compilatum (quod genus scribendi Alcuino nostro familiare est) ex Libris Originum seu Ethymologiarum aliisque tractatibus S. Isidori Hispalensis, quos ad inferiorem marginem notavimus; & ex illis nonnunquam ea, quæ in MS. depravata fuerant, correximus.

[*1] Vid. Tom. I. hujus Edit. pag. 339.

CAPUT I.

CAPUT I.

IN NOMINE DIVINO TRINO
INCIPIT SENTENTIA PRIMA
DE
OPERIBUS SEX DIERUM
CUM
PUERORUM INTERROGATIONIBUS ET RESPONSIONIBUS EJUS.

INTERROG. ET quia humana fragilitas nec audet, nec poteſt aliunde exordium ſumere rationis, niſi a principio operis Conditoris; idcirco ſi veſtræ dominationi audire placuerit, in quantum eo largiente, qui cuncta creavit, conceditur, volumus de diſtinctionibus ſex dierum operum in præſentia veſtra aliquid rationis deducere. Eja condiſcipule, quoniam ſicut dixi, & ipſe noſti, nec poſſumus nec audemus altius initium noſtræ protrahere diſputationis, ſi tibi videtur incipiamus ab eodem principio, & prout Dominus donare dignatur, diſputemus de diſtinctionibus præfatarum ſex dierum ſuorumque operum.

RESP. Nequaquam diſputationem noſtram alicubi melius incipere poſſe arbitror, quam ab ipſa prima creatione, & a præſcripto ſacrato & perfecto numero, ſicut adſeruiſti, qui ex omni parte perfectus eſt.

INTER. Jam quia ita judicaſti, fiat ita. Sed primum peto, ut dicas, quomodo perfectus eſſe conſtet? RESP. Ideo enim perfectus eſſe dicitur, quia partibus ſuis completur.

INTER. Qua ratione? RESP. Habet quippe unum; quod eſt ſexta pars ejus: duo, quod eſt tertia: tres, quod eſt medium; unum ergo, duo, & tres ſex faciunt, cujus perfectio ita completa eſt.

INTER. Quoniam ab illo principio incipiendam diſputationem noſtram eſſe cenſuiſti, dic mihi in quo principio ipſam creationem condidiſſet omnipotens Deus; in principio temporis, an in principio Verbi Dei, quod eſt unigenitus Filius Dei? RESP. Non in principio temporis, ſed in principio Verbi Dei, de quo & beatus Johannes Evangeliſta ait: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil* *1. Unde & ipſe Dominus in Evangelio interrogantibus: *Tu quis es?* Reſpondit: *Ego initium, qui & loquor vobis* *2. In hoc ergo principio fecit omnipotens Deus cœlum & terram, mare & omnia, quæ in eis ſunt.

INTER. Nunc volo, ut omnes diſtinctiones ſingulorum operum ſupradictorum dierum per ordinem mihi exponas. RESP. Primo die lux ex nihilo facta eſt. 2do, firmamentum in medio aquarum. 3tio, ſpecies maris & terræ cum his, quæ terræ radicitus inhærent. 4to, luminaria cœli de lumine, primo die facto. 5to, natalia & volatilia de aquis. 6to vero reliqua animalia de terra; & homo carne quidem de terra, anima autem de nihilo conſtat, de quo, cum creandus eſſet, Deus ait: *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram* *3.

CAPUT II.
De Natura Hominis.

INTER. QUoniam Creator omnium ad imaginem & ſimilitudinem ſuam hominem creare dignatus eſt, inquiramus diligenter, quomodo aut qualiter ad imaginem ejus homo creatus eſſe dicatur? RESP. Faciamus ut dicis, eo quod neceſſe eſt nobis ſcire, in quantum ab eo conceditur, qualiter ab ipſo creati ſumus, ut ejus miſericordiam magis laudare valeamus, quia, ut ita dicam, ſi omnia membra noſtra in linguas converti potuiſſent, nullatenus pro ſola creatione, qua nos creare dignatus eſt, dignas ei laudes referre valuiſſemus.

INTER. Conſentio per omnia, ut dicis, ſed peto humiliter, ut quomodo vel qualiter ab eo creati eſſe fateamur, quantum ex te eſt, mihi indicare non renuas. RESP. Secundum quod legi, faciam quod petiſti. *4 Tanta dignitas humanæ conditionis eſſe cognoſcitur, ut non ſolo jubentis ſermone, ſicut alia ſex dierum opera, ſed conſilio ſanctæ Trinitatis & opere divinæ Majeſtatis creatus eſt homo, in quo ait: *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram* *5, quod ideo ei præſtitit Conditor, ut tanto ardentius eum amaret, quanto ſe mirabilius ab eo eſſe conditum intelligeret: & ne hoc ſolum ei conceſſit, quod conſilio ſanctæ Trinitatis ſic eum condidit, ſed etiam quod ad imaginem & ſimilitudinem ſuam eum creavit, quod nulli alio *6 ex creaturis donavit.

INTER. Verum eſt, ut aſſeris, ſed quomodo ad imaginem ſuam eum creaſſet, ut mihi aperias, obſecro. RESP. Primo quidem ad imaginem ſuam eum creavit, quod in nobilitate interioris hominis conſiderare debemus, ut ſicuti Deus unus ſemper ubique totus eſt, omnia vivificans, movens, & gubernans, ſicut Apoſtolus confirmat, quod *in eo vivimus, movemur, & ſumus* *7, ſic anima in ſuo corpore ubique tota viget, vivificans eum, movens & gubernans.

INTER. Dic mihi ſi eadem anima, quam interiorem hominem eſſe dixiſti, in quibuſdam majoribus membris corporis ſui ſit major, & in minoribus mi-

*1 Joan. I. 1. *2 Joan. VIII. 25. *3 Gen. I. 26. *4 Hæc ſunt *dicta Alcuini ſuper illud Geneſis: Faciamus hominem* &c. Tom. I. Part. II. pag. 339. omiſſa forma dialogi. *5 Gen. I. 26. *6 *l.* alii. *7 Act. XVII. 28.

minor? aut etiam si singularem locum in eodem corpore teneat, an non? RESP. Nec locum ibi singularem obtinet, nec in majoribus membris major, & in minoribus minor, sed in minimis tota & in maximis tota: & hæc est imago unitatis omnipotentis Dei, quam anima habet in se.

INTER. Potest eadem anima aliquam Trinitatis habere imaginem, an non? RESP. Utique potest. INTER. Quomodo? RESP. Primo enim sicut Deus est, vivit, & sapit, ita anima secundum suum modum est, vivit & sapit.

INTER. Potest in hoc aliam habere rationem? RESP. Potest. INTER. Quomodo? RESP. Est enim alia Trinitas in ea, qua ad imaginem sui Conditoris, perfectæ quidem & summæ Trinitatis, quæ est in Patre & Filio & Spiritu sancto, condita, quæ licet unius sit naturæ, tres tamen in se dignitates habet.

INTER. Quæ sunt hæ? RESP. Id est, intellectum, voluntatem & memoriam. Unde & Dominus in Evangelio: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, id est, ex toto intellectu, & ex tota voluntate, & ex tota memoria.

INTER. Qua ratione hæc sibi conveniunt? RESP. Quia sicut ex Patre generatur Filius, ex Patre Filioque procedit Spiritus sanctus; ita ex intellectu generatur voluntas, & ex his item ambobus procedit memoria. Et hoc facile intelligi potest, quia sine his tribus perfecta anima esse non potest; nec horum trium unum aliquod, quantum ad suam pertinet beatitudinem, sine aliis duobus integrum constat.

INTER. Adhuc de eadem re a te audire desidero. RESP. Et ego tibi prout scio, adhuc dicam: sicut enim Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus est, non tamen tres dii sunt, sed unus Deus tres habens personas; ita anima intellectus, anima voluntas, anima memoria, non tamen tres animæ in uno corpore, sed una anima tres habens dignitates, atque in his tribus ejus imaginem mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo; ex quibus quasi excellentioribus animæ dignitatibus jubemur diligere Conditorem, ut quantum intelligatur, diligatur, & quantum diligatur semper in memoria habeatur; nec solus sufficit de eo intellectus, nisi fiat in amore ejus voluntas; nec etiam hæc duo sufficiunt, nisi memoria addatur, qua semper in mente intelligentis & diligentis maneat Deus; & sicut nullum potest esse momentum, quo homo non utatur vel fruatur Dei bonitate & misericordia, ita nullum debeat esse momentum, quo præsentem eum non habeat memoria.

INTER. Hæc de imagine hac vice mihi sufficiunt; sed qualiter ad similitudinem Dei creati sumus innotesce. RESP. In quantum ipso Conditore largiente valeo, faciam: sicut enim Deus Creator, qui nos ad similitudinem suam creavit, est caritas, est bonus, justus & patiens, mitis & mundus, atque misericors, & cetera virtutum sanctarum insignia, quæ de eo leguntur; ita homo creatus est, ut caritatem haberet, ut bonus esset & justus, ut patiens atque mitis, mundus & misericors foret; quas virtutes quanto plus in nobis habemus, tanto propius sumus Deo, & majorem nostri Conditoris gerimus similitudinem.

INTER. Si autem, quod absit, nostrum aliquis per devia vitiorum, & divortia criminum ab hac nobilissima sui Conditoris similitudine degener oberrat, quid ei futurum esse adseris? RESP. Absit, ut hoc fiat! Nam si forsitan evenerit, quid aliud, nisi ut impleatur in nobis, quod scriptum est: *Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis* *1. Quæ *2 major honor potuit homini esse, quam ut ad similitudinem sui factoris conderetur, & eisdem virtutum vestimentis ornaretur, quibus & Conditor, de quo legitur: *Dominus regnavit, decore indutus est* *3, id est, omnium virtutum splendore, & totius bonitatis decore ornatus. Et econtra quod majus ei potest esse dedecus, aut infelicior miseria, quam ut hac similitudinis gloria sui Conditoris amissa, ad informem & irrationabilium brutorum jumentorum delabatur similitudinem. Quapropter, o dilectissime Frater! attende diligentius primæ conditionis nostræ excellentiam, & venerandam sanctæ Trinitatis agnosce imaginem, honoremque similitudinis divinæ, ad quam creatus es, nobilitatem morum, exercitium virtutum, dignitatem morum meritorumque habere contende, ut quando appareat, qualis sit, tunc similis ei appareas, qui te mirabiliter ad similitudinem suam in primo Adam condidit, mirabiliusque in secundo reformavit *4. Hæc de imagine & similitudine habeto.

INTER. Expleta ratione imaginis ad similitudinem interioris hominis, quæ cunctis, sicut hucusque retulisti, præcedit creaturis, qualis ejus natura sit secundum rationem exterioris hominis, velut quid ipsa natura dicatur, diligenter expone. RESP. *5 Natura dicta est ab eo, quod nasci aliquod faciat, gignendi enim & faciendi potens est. Hanc quidam *6 Deum esse dixerunt, a quo omnia creata sunt & existunt.

INTER. Quid est genus? RESP. Genus est a gignendo dictum, cui derivativum nomen a terra, ex qua *7 omnia gignuntur. INTER. Quomodo? RESP. *Ge* enim græce terra dicitur. INTER. Vita unde dicitur? RESP. Vita dicta est propter vigorem, vel quod vim teneat nascendi, atque crescendi, unde & arbores vitam habere dicuntur, quia gignuntur & crescunt.

INTER. Homo unde est dictus? RESP. Ideo enim homo est appellatus, quia ex humo est factus; sicut & in Genesi dicitur: *Et creavit Deus hominem de humo* *8 *terræ* *9. Abusive autem ponitur ex utraque substantia totus homo, id est, ex societate animæ & corporis; nam proprie homo ab humo.

INTER. Homo quomodo vocatur græce? RESP. Græci autem hominem Antrophum appellaverunt, eo quod sursum spectet sublevatus ab humo ad contemplationem artificis sui, quod *Obidius* *10 Poëta, designat, cum dicit:

Pronaque conspectant *11 animalia cetera terram,
Os homini *12 sublime dedit, cœlumque videre
Jussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

INTER.

*1 Psalm. XLVIII. 13. *2 *l.* quis. *3 Psalm. XCII. 1. *4 Hic finiuntur dicta ALCUINI in Operibus illius &c. loc. cit. *5 Ex Isidor. Libr. XI. Orig. Cap. I. pag. 94. *6 *MS.* quædam. *7 *MS.* ex quo. *8 *al.* de limo. *9 Gen. II. 7. *10 l. *Ovidius* I. Met. 84. *11 *l.* cum spectent. *12 *MS.* Hos homines.

INTER. Cur homo aspicere cœlum dicitur? RESP. Ideo enim erectus ad cœlum aspicit, ut Deum quærat, non ut terram intendat, veluti pecora, quæ natura prona & ventri obedientia finxit.

INTER. Est homo simplex, an duplex? RESP. Homo autem duplex est, interior & exterior.

INTER. Quomodo? RESP. Interior homo, anima; & exterior homo, corpus.

INTER. Anima unde nomen accepit? RESP. A Gentilibus *1 enim anima nomen sumpsit, eo quod ventus sit, unde & ventus græce *Anemos* dicitur, quod ore trahentes aërem vivere *2 videamur: sed apertissime falsum est.

INTER. Qua ratione? RESP. Quia multo prius gignitur anima, quam concipi [ore] aër possit, quia jam in genetricis utero vivit, & ideo non est aër anima, quod putaverunt quidam, quia *3 non potuerunt incorpoream ejus cogitare naturam.

INTER. Dic mihi, si idem sit spiritus, quod & anima? RESP. Spiritum idem esse, quod & animam Evangelista pronuntiat dicens: *Potestatem habeo ponendi animam meam, & rursus potestatem habeo sumendi eam* *4. De hac quoque ipsa Domini anima passionis tempore memoratus Evangelista ita protulit dicens: *Et inclinato capite emisit spiritum* *5. Et idcirco nihil aliud est spiritum emittere, nisi quod & animam ponere. INTER. Quare dicta est anima? RESP. Anima est enim dicta propter quod vivit.

INTER. Quare vocatur spiritus? RESP. Spiritus autem appellatus est, vel pro spirituali natura, vel pro eo, quod inspiret in corpore.

INTER. Inter animum & animam quid interest? RESP. Animus idem est, quod & anima, sed anima vitæ est; animus consilii. Unde dicunt Philosophi, etiam sine animo vitam manere, & sine mente durare animam, unde & amentes. Nam mentem vocari [volunt] ut sciat, animam vero, ut velit.

INTER. Mens unde vocatur? RESP. Mens autem vocata, quod eminet in anima, vel quod meminit. Unde & immemores amentes. Quapropter non anima sed quod excellit in anima, mens vocatur, tanquam caput ejus vel oculus: unde & homo ipse secundum mentem imago Dei dicitur. Ita autem hæc omnia adjuncta sunt animæ, ut una res sit; pro efficientiis enim causarum diversa nomina sortita est anima. Nam & memoria mens est, unde & immemores amentes.

INTER. Qua ratione? RESP. Cum ergo vivificat corpus, anima est; dum vult, animus est; dum scit, mens est; dum recolit, memoria est; dum rectum judicat, ratio est; dum spirat, spiritus est; dum aliquid sentit, sensus est: Nam inde animus sensus dicitur pro his, quæ sentit, unde & sententia nomen accepit.

INTER. Corpus unde dictum est? RESP. Dictum est enim corpus, eo quod corruptum perit; solubile enim atque mortale est, & aliquando solvendum.

INTER. Unde dicta est caro? RESP. Caro autem a creando est appellata. INTER. Quomodo? RESP. Crementum enim semen est masculi, unde animalium & hominum corpora concipiuntur; hinc & parentes creatores vocantur.

INTER. Quibus ex causis constat caro? RESP. Caro autem ex quatuor elementis compacta est. INTER. Quibus? RESP. Nam terra in carne est; aër in halitu, humor in sanguine, ignis in calore vitali; habent enim in nobis elementa suam quæque partem, cujus *6 quid debetur compage resoluta.

INTER. Inter carnem & corpus quid interest? RESP. Caro enim & corpus diversa significant. INTER. Quomodo? RESP. In carne semper corpus est, non semper in corpore caro. INTER. Qua ratione? RESP. Nam caro est, quæ vivit, idem & corpus; corpus quod non vivit, idem non caro 7*. INTER. Quomodo? RESP. Nam corpus dicitur aut quod post vitam est mortuum; aut sine vita est conditum. Interdum & cum vita corpus & non caro, ut herba & lignum.

INTER. Sensus corporis quot sunt? RESP. Quinque. INTER. Quomodo vocantur? RESP. Visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus.

INTER. Qui ex his aperiuntur & clauduntur? qui vero sunt patentes? RESP. Oculi & os aperiuntur & clauduntur; aures vero & nares patentes existunt.

INTER. Quare sensus vocantur? RESP. Sensus sunt dicti, quia per eos anima subtilissime totum corpus agitat vigore sentiendi, unde & *præsentia* nuncupantur, quod sint *præ sensibus;* sicut præ oculis, quæ præsto sunt oculis.

INTER. Quid est visus? RESP. Visus est, qui a Philosophis humor vitreus appellatur. INTER. Visus unde fit? RESP. Visum autem fieri quidam adseverant aut extrema ætheria luce; aut interno spiritu lucido per tenues vias a cerebro venientes atque penetratis tunicis in aëre exeuntes, & tunc commixtione similis materiæ visum dantes.

INTER. Unde dicitur visus? RESP. Visus est dictus, eo quod vivacior sit ceteris sensibus ac præstantior sive velocior, ampliusque vigeat, quantum memoria inter cetera mentis officia; vicinior est enim cerebro, unde omnia manant; ex quo fit, ut ea, quæ ad alios pertinent sensus, videre dicamus: veluti cum dicimus: vide quomodo sonat: vide quomodo sapit, sic & cetera.

INTER. Auditus quare appellatur? RESP. Auditus est appellatus eo quod voces hauriat, hoc est, aëre verberato suscipiat sonos.

INTER. Quare dicitur odoratus? RESP. Dicitur enim odoratus, quasi aëris odoris attactus *8. Tacto enim aëre sentitur, sic & olfactus, quod odoribus afficiatur. INTER. Gustus unde appellatur? RESP. Gustus enim a gutture est dictus.

INTER. Tactus quare vocatur? RESP. Tactus dictus est, eo quod pertractet & tangat, & per omnia membra vigorem sensus aspergat. Nam tactu probamus quicquid ceteris sensibus judicare non possumus.

INTER. Genera tactus quot esse dicuntur? RESP. Duo. INTER. Quæ? RESP. Aut enim extrinsecus venit, quod feriat; aut intus in ipso corpore oritur, ut sentiatur.

INTER. Habet unusquisque sensus propriam naturam, an non? RESP. Habet quidem. INTER. Qua ratione? RESP. Quod enim videndum est, oculis capitur; quod audiendum, auribus; quam mollia &

*1 *Isid.* a Ventis. *2 *MS.* videre. *3 *MS.* quæ. *4 Joan. X. 18. *5 Joan. XIX. 30. *6 *Isid.* quibus. *7 *Isid.* idem & caro. *8 *Isid.* attractus.

& dura, tactu æstimantur; sapor vero gustu; odor autem naribus ducitur.

INTER. Quæ est prima pars hominis? RESP. Prima pars corporis caput. INTER. Quare ita vocatur? RESP. Ideo enim datum est illi hoc nomen, eo quod & sensus omnes & nervi inde initium capiant, atque ex eo omnis vigendi causa oriatur; ibi enim omnes sensus apparent; unde ipsius animæ, quæ consulit corpori, quodammodo gerit personam.

INTER. Quid est vertix*1? RESP. Vertix est ea pars, qua capilli capitis colliguntur, & in qua Cesaries *vertitur*, unde & nuncupatur.

INTER. Quid est calvaria? RESP. Calvaria est dicta ab ossibus calvis per defectionem, & neutraliter pronuntiatur.

INTER. Quid est opcipitium? RESP. Opcipitium est capitis pars posterior, quasi contra capitium, vel quod sit capitis retrorsum.

INTER. Unde dicuntur capilli? RESP. Capilli sunt vocati, quasi capitis pili, facti ut & decorem præstent, & cerebrum adversus frigus muniant, atque a sole defendant.

INTER. Pili quare vocantur? RESP. Dicti sunt autem pili a pelle, de qua prodeunt; sicut & pilum dicitur a pila, ubi pigmentum contunditur.

INTER. Cesaries unde appellatur? RESP. Cesaries a cedendo est vocata, ideoque tantum virorum est. INTER. Quare virorum & non feminarum? RESP. Quoniam virum decet tonsum esse, mulierem non decet.

INTER. Quid sunt comæ? RESP. Comæ sunt proprie non cæsi capilli, & est sermo græcus. INTER. Qua ratione? RESP. Comas enim græci *caimos**2 a secando nominant; unde & *Cyrin**3 tundere dicunt. Inde & cirri vocantur; quod etiam iidem græci *mallonem**4 vocant. INTER. Crines unde vocantur? RESP. Crines autem proprie mulierum sunt, & dicti crines eo quod vittis discernuntur, unde & discriminalia dicuntur, a quibus divisæ religantur.

INTER. Quid sunt tympora*5? RESP. Tympora sunt, quæ Calvariæ dextra levaque subjacent.

INTER. Quare ita vocantur? RESP. Ideo sic nuncupantur, quia moventur, ipsaque mobilitate quasi tempora a quibusdam intervallis mutantur.

INTER. Quare dicta est facies? RESP. Facies ab effigie est dicta, ubi*6 est enim tota*7 figura hominis, & uniuscujusque personæ cognitio.

INTER. Quare dicitur vultus? RESP. Vultus dictus est, eo quod per eum voluntas animi ostenditur.

INTER. Qua ratione? RESP. Secundum voluntatem enim in varios motus mutatur, unde & differunt sibi utraque; nam facies simpliciter accipitur de uniuscujusque naturali aspectu; vultus autem animorum qualitatem significat.

INTER. Frons unde nomen accepit? RESP. Frons enim ab oculorum foraminibus nominata est; hæc imago quædam animi, mentisque motum specie sua exprimit, dum vel læta vel tristis est.

Hæc tibi, Frater mi! de ratione humanæ naturæ hac vice sufficiant*8.

CAPUT III.

De Spiritibus.

INTER. Ista mihi sufficiunt, sed si placet, revertamur ad rationem spiritus, de quo paulo superius jam aliquid protulisti, & investigemus, in quantum Deo permittente valeamus, quot*9 spiritus idem Creator omnium creasset? RESP. Difficilis res est ad investigandum, sed tamen faciamus, ut dicis.

INTER. Dic ergo mihi, quot spiritus vitales esse credantur? RESP. Secundum quod legi, tres spiritus vitales creavit omnipotens Deus. INTER. Qui sunt hi? RESP. Unus est, qui carne non tegitur; alius qui carne tegitur, sed non cum carne moritur; tertius vero, qui carne tegitur, & cum carne moritur.

INTER. Nunc rogo, ut mihi aperias, qui ex his non tegitur carne; & carne tegitur, sed non cum carne moritur; qui vero carne tegitur, & cum carne moritur? seu etiam unusquisque eorum ad quam pertineat creaturam? RESP. Spiritus namque, qui carne non tegitur, Angelorum est; spiritus autem, qui carne tegitur, sed non cum carne moritur, hominum est; spiritus vero, qui carne tegitur, & cum carne moritur, jumentorum, omniumque brutorum animalium est.

INTER. Habentur plures spiritus, an non? RESP. Utique habentur. INTER. Quomodo? RESP. Dicitur etiam & pars animæ, id est, rationabilis mens, quæ oculus est animæ, spiritus, quæ capax est donorum spirituum*10, & divinæ inhabitationis gratiam obtinet participando, sicut Apostolus ait: *Renovamini spiritu mentis vestræ**11. Et iterum: *Si vivimus spiritu, spiritu & ambulemus**12. Et item: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu**13.

INTER. Est tibi aliquid amplius ad requirendum. RESP. Etiam. INTER. Quid? Resp. Dicitur quoque generaliter tota anima spiritus, sicut de Domino in Evangelio scriptum est: *Inclinato capite tradidit spiritum**14. Et Psalm. de hominibus: *Exivit spiritus eorum**15. Et Ecclesiastes: *Quis novit, si spiritus filiorum Adam ascendit sursum**16. Dicuntur, sicut superius dixi, animæ omnium animalium spiritus, de quibus idem Ecclesiastes ait: *Quis novit, si spiritus jumentorum descendat deorsum.* Et in fine Psalmorum, unde jam dictum est: *Omnis spiritus laudet Dominum**17. In Hebraico etenim legitur: *Omne quod spirat, laudet Dominum.* Et in Genesi: *Omnis caro, quæ habeat spiritum vitæ**18. Dicitur enim vocalis flatus in homine spiritus, sicut ait Apostolus: *Nam si orem lingua, spiritus quidem meus orat, mens autem mea sine fructu est**19.

INTER. Adhuc de ratione spirituum a te audire voluissem. RESP. Et ego tibi, prout scio, adhuc dicam. Dicitur quoque flatus ventorum spiritus, sicut scriptum est: *Spiritus procellarum**20. Et alibi: Spiritu

1 Ita Cod. 2 *f.* κόμας· a κόπτω seco. *3 *f.* κείρειν tundere. *4 *f.* a μαλλός Lana promissa. *5 Ita Cod. *leg.* tempora. *6 *f.* ibi. *7 *Isid.* tota facta. *8 Hucusque ex Isid. *9 *MS.* quod. *10 *f.* spiritualium. *11 Ephes. IV. 23. *12 Gal. V. 25. *13 Rom. VIII. 9. *14 Joan. XIX. 30. *15 Psal. XIV. 4. *16 Eccles. III. 21. *17 Psal. CL. 6. *18 Gen. VII. 15. *19 I. Cor. XIV. 14. *02 Psalm. X. 7. & Psal. CXLVIII. 8.

Spiritu vehementi conteres naves Tharsis *1. *Adduxit quoque Dominus spiritum super terram, & diminutæ sunt aquæ* *2. Dicuntur & adversariæ potestates spiritus, sicut scriptum est: *Spiritus Domini malus irruebat in Saul* *3. Et iterum: *Cum immundus spiritus exierit ab homine* *4. Dicitur etiam motus animi vel ad excitationem, vel ad submissionem spiritus.

INTER. Quomodo ad excitationem? RESP. Ad excitationem namque, sicut diximus *5, hominem tumentem spiritu: aut sicut dicitur, spiritus superbiæ, spiritus vanæ gloriæ.

INTER. Quomodo ad submissionem? RESP. Ad submissionem quoque, sicut in bonam partem: *In spiritu humilitatis*, &, *beati pauperes spiritu* *6. Et Apostolus de sermone Dei dicit, quod sit *pertingens usque ad divisionem animæ, ac spiritus* *7. Juxta quem talem modum dicitur & divina animadversio spiritus, sicut scriptum est: *En proferam vobis spiritum meum, & ostendam verba mea* *8. Et iterum, iniqui dicuntur flante Deo periisse, & spiritu iræ ejus esse consumpti, quod utique non proprie dicitur de Deo, sed metaphorice ab humanis motibus translatum est ad Deum.

INTER. Inveniuntur alii spiritus, an non? RESP. Scriptum est etiam de sole: *Gyrans gyrando vadit spiritus.* Vel sicut alia habet translatio: *Lustrans universa per circuitum pergit spiritus* *9. Sed de his superioribus modis patet veritas, quæ dicuntur spiritus; de hoc quoque, quod sol spiritus dicitur, non declarat, quare dicatur, teste beato Augustino, qui ait: *dicant qui possunt* & rel.

INTER. His ita expletis supplico caritatem tuam, ut mihi veraciter aperias, si in sanctis Scripturis plures spiritus sim ausus investigare? RESP. Utique. INTER. Qua ratione? RESP. Summus namque Conditor & Vivificator Spiritus omnipotens Deus propter spiritalem & incorpoream naturam spiritus dicitur, sicut Veritas in Evangelio ait: *Spiritus est Deus, & eos, qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare* *10. Dicuntur enim dona gratiarum spiritus, sicut Evangelista testatur cum verbis Domini, qui ait: *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* *11; subjungit: *Hoc autem dicebat de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Hoc modo Spiritus sanctus mentium habitator esse dicitur, sicut Apostolus ait: *Corpora vestra templum est Spiritus sancti* *12. Et post pauca: *Glorificate & portate Deum in corpore vestro.* Et alibi: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* *13. Hæc de spiritibus habeto.

CAPUT IV.

De decem Dei Nominibus. (a)

INTER. PRolata ratione spirituum, nunc volo, ut dicas mihi, quibus nominibus in Scripturis sacris *14 .... RESP. Decem nomina Deus habere legitur. INTER. Quæ sunt hæc? RESP. Primum apud Hebreos nomen Dei *El* dicitur; secundum *Eloi;* tertium *Eloe.* Quartum *Sabaoth.* Quintum *Elion;* sextum *Eiei.* Septimum *Adonai.* Octavum *Ja.* Nonum *Tetragrammaton,* quod est *Jodè Jode.* Decimum vero *Sadai.*

INTER. Nunc rogo, ut horum omnium rationem atque interpretationem, de quibus dixisti, quare vocentur, mihi exponas. RESP. Secundum quod legi, faciam, quod petisti. 15* Primum apud Hebreos Dei nomen, sicut dixi, *El* dicitur, quod alii Deum, alii æthimologiam ejus exprimentes *Chyros* *16, id est, fortem interpretati sunt, ideo, quod nulla infirmitate opprimitur, sed fortis est, & sufficiens ad omnia perpetranda. Secundum nomen, *Eloi,* tertium *Eloe,* quod utrumque in latinum *Deus* dicitur; est autem nomen in latinum ex græca appellatione translatum; nam Deus græce *Theos* dicitur, id est, timor, unde tractum est nomen Deus, quod eum colentibus sit timor; *Deus* autem proprie nomen est Trinitatis, pertinens ad Patrem, & Filium & Spiritum sanctum; ad quam Trinitatem etiam reliqua, quæ infra Deum sunt posita, vocabula referuntur. Quartum nomen Dei dicitur *Sabaoth,* quod vertitur in latinum *exercituum,* sive *virtutum,* de quo in Psalmo ab Angelis dicitur: *Quis est iste Rex gloriæ, Dominus virtutum* *17. Sunt enim in hujusmodi ordinatione virtutes multæ, ut Angeli, Archangeli, Principatus, & Potestates, cunctique cœlestis militiæ ordines, quorum tamen & ille Dominus est; omnes enim sub ipso sunt, ejusque dominatui subjacent. Quintum *Elion,* quod interpretatur in latinum excelsus, qui supra cœlos est, sicut scriptum est de eo: *Excelsus Dominus, super cœlos gloria ejus* *18. Excelsus autem dictus pro valde celsus, *ex* enim pro *valde* ponitur, quasi eximius, quasi valde eminens. Sextum *Eiei,* id est, *qui est;* Deus enim solus, qui æternus, *est,* & ob hoc qui exordium non habet essentiæ nomen vere tenet; hoc enim nomen ad sanctum Moysen per Angelum est delatum; quærenti enim, quod esset nomen ejus, qui eum pergere præcipiebat ad populum ex Ægypto liberandum, respondit: *Ego sum, qui sum, & dices filiis Israel, qui est, misit me ad vos* *19, tanquam in ejus comparatione, qui vere est, quia incommutabilis est, ea, quæ commutabilia facta sunt, quasi non sint. Quod enim dicitur, fuit; non est: & quod dicitur, erit; nondum est; Deus autem esse tantum novit, fuisse & futurum esse non novit; solus enim Pater cum Filio & Spiritu sancto veraciter est, cujus essentiæ comparatum esse nostrum, non esse est. Unde & in colloquio dicimus: vivit Deus, quia essentia vita vivit, quam mors non habet. Septimum *Adonai,* quod generaliter interpretatur *Dominus,* quod dominetur creaturæ cunctæ, vel quod

*1 Psalm. XLVII. 8. *2 Gen. VIII. 1. *3 I. Reg. XVIII. 10. *4 Matth. XII. 43. *5 *f.* dicimus. *6 Matth. V. 3. *7 Hebr. IV. 12. *8 Prov. I. 23. *9 Eccle. I. 6. *10 Joan. IV. 24. *11 Joan. VII. 38. *12 I. Cor. VI. 19. & 20. *13 Rom. V. 5. *14 *suppl.* Deus appellatur. *15 *Ex Isid.* Libr. VII. Originum Cap. I. *16 *f.* ἰσχυρός. *17 Psal. XXIII. 8. *18 Psal. CXII. 4. *19 Exod. III. 14.

(a) Trithemius Libr. II. de Viris illustribus O. S. B. Cap. XXVI. recenset inter Scripta ALCUINI: *De proprietate nominum, quæ Deo attribuuntur in Scripturis. Librum unum.*

quod creatura omnis dominatui ejus deserviat; Dominus ergo, & Deus; vel quod dominetur omnibus, vel quod timeatur a cunctis. Octavum, *Ja*, quod in Deo tantum ponitur, quod etiam in *Alleluja* in novissima syllaba sonat. Nonum *Tetragammaton*, hoc est, quatuor literarum, quod proprie apud Hebreos in Deo ponitur, *Jode*, id est, duabus *Ja*, quæ duplicata ineffabile illud & gloriosum Dei nomen efficiunt; dicitur autem ineffabilis, non quia dici non potest, sed quia finiri sensu & intellectu humano nullatenus potest, & ideo, quia de eo nihil digne dici potest, ineffabilis est. Decimum vero *Sadai*, id est, omnipotens. Vocatur autem omnipotens, eo quod omnia potest; sed a faciendo quod vult, non a patiendo, quod non vult; quod si accideret, nequaquam esset omnipotens; facit enim quicquid vult, & inde omnipotens. Item omnipotens, quia ipsius sunt omnia, quæ ubique sunt; solus enim totius mundi habet imperium.

INTER. Est licitum, plura nomina Dei inquirere, an non? RESP. Licet utique. INTER. Quomodo? RESP. Dicuntur etiam & alia quædam in Deum substantialiter, nomina, ut immortalis, incorruptibilis, incommutabilis, æternus; unde & merito cunctæ præponitur creaturæ; dicitur etiam invisibilis, inpassibilis, simplex, incorporeus, immensus & perfectus.

INTER. Quare dicitur immortalis? RESP. Dicitur etiam immortalis, sicut de eo scriptum est: *Qui solus habet immortalitatem* *1; quia in ejus natura nulla est commutatio; nam omnis mutabilitas non inconvenienter mortalitas dicitur; secundum quod & anima dicitur mori, non quia in corpus, vel in aliquam alteram substantiam mutatur & vertitur, sed in ipsa sua substantia, quicquid alio modo nunc est, aut fuit, secundum id, quod destitit esse, quod erat, mortalis utique deprehenditur; ac per hoc solus Deus dicitur immortalis, quia solus est incommutabilis.

INTER. Quare dicitur incorruptibilis? RESP. Incorruptibilis appellatur, quia corrumpi & dissolvi non potest, nec dividi; quicquid enim capit divisionem, & interitum capit; ille nec dividi potest, nec interimi, unde incorruptibilis est.

INTER. Unde dicitur incommutabilis? RESP. Incommutabilis inde est, quia semper manet, & mutari nescit; nec proficit, quia perfectus est, nec deficit, quia æternus est.

INTER. Quomodo est æternus? RESP. Quia sine tempore est, non enim habet initium, neque finem; hinc & sempiternus, eo quod sit semper æternus.

INTER. Unde dicitur æternus? RESP. A quibusdam autem æternus ab ethere creditur dictus, quoniam cœlum sedes ejus habetur; unde & illud: *Cælum cœli Domino* *2 & rel.

INTER. Quare dicitur invisibilis? RESP. Quia nunquam per substantiam suam apparuit oculis mortalium Trinitas, nisi per speciem subjectæ creaturæ eandemque *3 corporeæ; nam nemo potest ipsam manifestationem essentiæ Dei videre & vivere, sicut & dictum est Moysi. Unde & Dominus in Evangelio dicit: *Deum nemo vidit umquam* *4. Res est enim invisibilis, ideoque non oculo, sed corde quærendus est.

INTER. Quomodo est inpassibilis? RESP. Quia nullis perturbationibus afficitur, quibus fragilitas humana subcumbit; non enim attingunt eum ullæ passiones, ut libido, iracundia, cupiditas, timor *5, mœror, invidia, & cetera, quibus mens humuna turbatur. Sed cum dicitur Deus irasci, aut zelari, aut dolere, nostro usu dicitur. Apud Deum enim perturbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est.

INTER. Quare vocatur simplex? RESP. Simplex dicitur sive non amittendo, quod habet, seu quia non aliud est ipse, & aliud quod in ipso est; sicut in homine, cujus aliud est esse, & aliud sapere, nam & esse potest, & sapiens non esse; Deus autem habet essentiam, habet & sapientiam, sed quæ habet, hoc & est, & omnia unus est, ac proinde simplex est, quia non in eo aliquid accidentis est, sed & quod est, & quod in ipso est, essentialiter est, excepto, quod relative ad quamcunque personam est. Summum bonum, quia incommutabilis est; creatura vero bonum, sed non summum est, quia mutabilis est; & dum sit quidem bonum, non tamen esse potest & summum.

INTER. Quare dicitur incorporeus? RESP. Ideo incorporeus, vel incorporalis Deus dicitur, ut spiritus credatur, vel intelligatur, & non corpus. Nam dum dicitur spiritus, ejus significatur substantia.

INTER. Quare immensus appellatur? RESP. Quia ille cuncta concludit, & a nemine concluditur, sed omnia intra ejus potentiam coartantur.

INTER. Quare dicitur perfectus? RESP. Quia nihil possit ei adjici. Attamen de consummatione alicujus facti perfectio dicitur. INTER. Deus autem, qui non est factus, quomodo potest esse perfectus? RESP. Hoc vocabulum ex usu nostro sumpsit humana inopia, sicut & reliqua [verba *6, quatenus id, quod ineffabile est, utcunque dici possit].

INTER. Quare idem vocatur Creator? RESP. Dictus est enim Creator pro totius mundi rebus ab ipso creatis; nihil enim est, quod non originem a Deo traxerit. Ipse & unus, quia dividi non potest, vel quia nihil aliud esse potest, quod tantundem capiat potestatis.

Hæc igitur, quæ de Deo hucusque dicta sunt, ad totam pertinent Trinitatem propter unam & coæternam substantiam, sive in Patre, sive in Filio ejus unigenito in forma Dei, sive in Spiritu sancto, quia unus Spiritus est Dei Patris & Filii ejus unigeniti.

INTER. Nunc voluissem scire, si amplius de nominibus Dei ausus essem investigare? RESP. Es utique. INTER. Qua ratione? RESP. Sunt etiam quædam vocabula ex usu nostro ad Deum sumpta de membris nostris, sive de inferioribus. Et quia in propria natura invisibilis & incorporeus est, pro efficientiis tamen causarum in ipso rerum species adscribuntur, ut more locutionis nostræ facilius se ipsum insinuet.

INTER. Ut hoc intelligere possim, obsecro, ut mihi indicare non rennuas? RESP. Quia omnia videt recte, dicitur oculus; propter quod omnia audit recte, dicitur auris; pro eo, quod avertitur, am-

*1 I. Tim. VI. 16. *2 Psal. CXIII. 16. *3 *Isid.* ejusdemque. *4 Joan. I. 18. *5 *Isid.* dolor. *6 [ ] Ex Isid.

ambulat; pro eo, quod exspectat, stat; sic & in ceteris horum similibus ab humanis motibus *1 trahitur similitudo ad Deum, sicut est obliviscens & memorans; hinc est, quod & Propheta dicit: *Juravit Dominus exercituum per animam suam* *2.

INTER. Quomodo per animam jurasse dicitur, cum Deus animam non habet? RESP. Hoc nostro narrat effectu; sicut & facies Dei in Scripturis sanctis non caro, sed divina cognitio intelligitur, eadem ratione, quia per faciem conspectam quisque cognoscitur. Hoc enim in oratione Deo dicitur: ostende nobis faciem tuam; ac si dicatur; da nobis cognitionem tuam. Sic & *vestigia* Dei dicuntur, quia nunc Deus per speculum cognoscitur; ad perfectum vero omnipotens reperietur, dum in futuro facie ad faciem quibusque electis præsentabitur, ut ipsam speciem contemplentur, cujus nunc vestigia comprehendere conantur, hoc est, quem videre per speculum dicuntur. Nam & situs & habitus, & locus & tempus non in Deo proprie, sed per similitudinem translata dicuntur; quippe *sedere super Cherubin* dicitur, quod est ad situm; &: *Abyssum tamquam vestimentum amictus* *3, quod est ad habitum; &: *Anni tui non deficient* *4, quod ad tempus pertinet; &: *Si ascendero in cælum, tu illic es* *5, quod ad locum manet; & in Propheta, plaustri portantis fœnum species ad Deum dicitur: & hæc omnia per figuram dicitur, quia nihil est horum ad proprietatem substantiæ ejus. Hæc tibi de Dei nominibus hucusque sufficiant.

CAPUT V.

De sex ætatibus mundi, majoris videlicet & minoris.

INTER. HÆc mihi sufficiunt, sed quoniam a senario numero hæc disputatio nostra cœpit initium, inquiramus ex parte rationem sex ætatum mundi: & quæ earum ratio sit, & quot generationes, vel quot anni in unaquaque earum contineantur, ut breviter mihi exponas obsecro.

RESP. De generationibus earum, prout donante Domino possim, solvam; de annis vero, sicut nosti, diversi diversa sentiunt, attamen juxta quod ex ipsis invenire valui, tuæ fraternitati respondebo. Prima ætas fuit, nisi fallor, ab Adam usque ad Noe, continens generationes x^em annos secundum Hebreos I DC LVI. Secundum LXX. interpretes II CC XLII. Secunda a Noe usque ad Abraham, continens similiter generationes x, annos juxta Hebreos CCXLII. juxta LXX. vero CCLXXII. Tertia ab Abraham usque ad David generationes XIV. anni secundum Hebreos DCCCCXLII. Quarta a David usque ad transmigrationem Babiloniæ generationes XIV. anni juxta Hebreos CCCCLXXIV. Quinta denique usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi secundum carnem generationes XIV. anni vero juxta Hebreos DLXXXVIIII. Sexta siquidem, quæ nunc agitur nulla generationum vel temporum serie certa, sed ut ætas decrepita ipsa totius seculi morte finienda. Ecce habes in paucis, quæ de ætatibus mundi majoris quæsisti.

INTER. Ista recipio, si tamen dicere voluisses, quot sint ætates mundi minoris? RESP. Totidem sunt, ut reor, quot & majoris.

INTER. Et si totidem sunt, quomodo nominantur; vel quæ est earum ratio, aut quot annis continentur? RESP. Prima earum infantia est pueri nascentis ad lucem, septem continens annos; nam infans dicitur homo primæ ætatis, eo quod adhuc fari, id est, loqui nescit. Secunda pueritia est, pura & necdum ad generandum apta, tendens usque ad XIV. annum. Tertia adolescentia ad gignendum adulta, quæ porrigitur usque ad XXVII. annos. Quarta juventus firmissima ætatum omnium, finiens in quinquagesimo anno. Quinta ætas senior est gravitas, quæ est declinatio a juventute ad senectutem, nondum tamen senectus, sed jam nondum juventus; hæc enim ætas a quinquagesimo anno incipiens, in septuagesimo terminatur. Sexta ætas senectus, quæ nullo annorum tempore finitur, sed post quinque illas ætates, quantumcunque vitæ est, senectuti deputabitur.

INTER. Quid nobis sentiendum est de hoc, quod legitur in Psalmo: *Et usque in senectam & senium* *6? RESP. Senium enim pars est ultima senectutis dicta, quod sit terminus sextæ ætatis. Hæc de ætatibus habeto.

CAPUT VI.

De Ratione Temporum.

DOmine quoniam omnes ætates & omnia secula, sicut optime nostis, per diversa spatia temporum transeunt atque discurrunt, si placet, volumus, auxiliante Domino de eisdem temporibus, prout intelligimus in præsentia vestra aliquid habere disputationis.

INTER. Dic frater carissime! horum temporum ratio sub quot capitulis continetur, in quantum nunc ad nostram pertinet disputationem? RESP. Nisi fallor sub x. capitulis consistere cernitur. INTER. Quæ sunt hæc? RESP. Primum capitulum est de Chronicæ vocabulo. Secundum de momentis & horis. Tertium de diebus. Quartum de nocte. Quintum de ebdomadis. Sextum de mensibus. Septimum de solstitiis & æquinoctiis. Octavum de temporibus anni. Nonum de annis. Decimum de olympiadibus & lustris & jubeleis.

INTER. Ecce protulisti numerum & nomina capitulorum, nunc peto, ut mihi aperire non renuas, qua lingua Chronica appellatur? RESP. Certe frater, quia humiliter petisti ea, quæ scire cupis, ego autem quod intelligo amabiliter tibi indicare cupio. *7 *Chronica* græce dicitur, quæ latine temporum series appellatur.

*1 *Isid.* mentibus. *2 Jerem. LI. 14. *3 Psalm. CIII. 6. *4 Psalm. CI. 28. *5 Psalm. CXXXVIII. 8. *6 Psalm. LXX. 18. *7 Ex Isid. Libr. V. Originum Cap. XVIII. & seqq.

INTER. Quis eam composuit? RESP. Eusebius enim Cæsariensis Episcopus apud Græcos illam edidit, sed Hieronymus Pater in latinam linguam illam convertit. *Chronos* *1 enim græce, latine tempus interpretatur.

INTER. Tempora in quot partes dividuntur? RESP. In sex. INTER. In quibus? RESP. In momentis, horis, diebus, mensibus, annis & lustribus.

INTER. Quid est momentum? RESP. Momentum est minimum atque angustissimum tempus a motu siderum dictum; est enim extremitas horæ in brevibus intervallis, cum aliquid sibi cedit atque succedit.

INTER. Hora qua lingua dicitur? RESP. *Hora* græcum nomen est, & tamen latinum sonat. INTER. Quid est hora? RESP. Finis est temporis, sicut & hora *2 sunt finis maris, fluviorum & vestimentorum.

INTER. Quid est dies? RESP. Dies est præsentia solis, sive sol supra terras, sicut nox sol sub terris. INTER. Quomodo? RESP. Ut enim dies aut nox sit, causa est, ut supra terram sol sit, aut sub terris. INTER. Dies quot horas habet? RESP. Dies legitimus XXIV. horarum est, usque dum dies & nox spatio sui cursus ab oriente usque ad alium orientalem solem cœli volubilitate concludit; nam abusive dies unus est spatium ab oriente sole usque ad occidentem. INTER. Diei spatia quot sunt? RESP. Duo. INTER. Quæ? RESP. Interdianum, & nocturnum, & est dies quidem horarum XXIV. spatium autem horarum XII. INTER. Unde dicitur dies? RESP. Vocatus est autem dies a parte meliore, unde & in usu est, ut sine commemoratione noctis numerum dicamus dierum, sicut & in lege divina scriptum est: *Factum est vespere & mane dies unus.* INTER. Dic mihi, quibus horis secundum consuetudinem uniuscujusque gentis rationem inchoat dies? RESP. Secundum Ægyptios incipit ab occasu solis; secundum Persas ab ortu solis; secundum Athenienses a VI[ta] hora diei; secundum Romanos vero a media nocte, unde & tunc *Gallicinium* est, quorum vox diei ostendit præconium, quando & *mesonictios* afflatus sit. INTER. Unde dicti sunt dies? RESP. Dies a diis sunt dicti, quorum nomina Romani quibusdam sideribus sacraverunt. INTER. Qua ratione? RESP. Primum enim diem a Sole appellaverunt, qui princeps est omnium siderum, sicut & idem dies caput est cunctorum dierum. Secundum a Luna, quæ soli & splendore & magnitudine proxima est, & ex eo mutuat *3 lumen. Tertium ab stella Martis, quæ vesper vocatur. Quartum a stella Mercurii, quam quidam candidum circulum dicunt. Quintum ab stella Jovis, quam *fœtonem* *4 ajunt. Sextum a Veneris stella, quam Luciferum adserunt, quæ inter omnia sidera plus lucis habet. Septimum vero a stella Saturni, quæ sexto cœlo locata XX. *5 annis fertur explere cursum suum.

INTER. Quare ab his VII. stellis dies nominati sunt? RESP. Ideo enim ex his VII. stellis nomina dierum gentiles dederunt, quia per easdem aliquid sibi effici existimarunt, dicentes, habere a Sole spiritum, a Luna corpus, a Mercurio ingenium & linguam a Venere voluptatem, a Marte sanguinem, a Jove temperantiam, a Saturno humorem; talis quippe extitit gentilium stultitia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa figmenta.

INTER. Quomodo vocatur dies apud Hebreos? RESP. Apud Hebreos autem dies prima *una Sabbati* dicitur, qui apud nos dies dominicus est. INTER. Secunda Sabbati quare appellatur? RESP. Secunda Sabbati secunda feria, quem Seculares diem Lunæ vocant. INTER. Quid tertia? RESP. Tertia Sabbati tertia feria, quem diem illi Martis vocant. INTER. Quid est quarta? RESP. Quarta Sabbati quarta feria est, qui Mercurii dies est a Paganis. INTER. Quid est quinta? RESP. Quinta Sabbati quinta feria est, id est, quinta a die dominico, qui apud gentiles Jovis vocatur. INTER. Quid est sexta? RESP. Sexta Sabbati sexta feria dicitur, qui apud eosdem Paganos Veneris vocatur. INTER. Sabbatum quid est? RESP. Sabbatum aut septimus a dominico die est, quem gentiles Saturno dicaverunt, & Saturnum *6 nominaverunt.

INTER. Sabbatum quid interpretatur? RESP. Sabbatum autem ex Hebreo in latinum requies interpretatur, eo quod in eo Deus requievisset ab omnibus operibus suis. Melius autem in vocabulis dierum de ore christiano ritus loquendi ecclesiasticus procedit; tamen si quem forte consuetudo traxerit, ut illud exeat ex ore, quod improbat in corde, intelligat illos omnes, de quorum nominibus appellati sunt hi dies, homines fuisse; & pro beneficiis *7 quædam mortalia, quia plurimum potuerunt & eminuerunt in hoc seculo, delati sunt eis ab amatoribus suis divini honores, & in diebus & sideribus. Sed primum a nominibus hominum sidera nuncupata, & a sideribus dies sunt appellati.

INTER. Unde dicuntur feriæ? RESP. Feriæ autem a fando sunt nuncupatæ, quod sit in eis nobis tempus dictionis, id est, in divino vel humano officio fari. Sed ex his festis diebus hominum causa institutos feriatos divinorum sacrorum *8.

INTER. Partes diei quot sunt? RESP. Tres. INTER. Quæ sunt hæ? RESP. Mane, meridies, & suprema. INTER. Quomodo mane? RESP. Mane lux matura & plena, nec jam crepusculum. INTER. Quare dicitur mane? RESP. Mane autem a *Manu* est dictum. INTER. Qua ratione? RESP. *Manum* enim antiqui bonum dicebant (b); quid enim melius luce? Alii mane existimant vocari ab animabus *9, quarum conversatio a Luna ad terram est. Alii putant ab aëre, quia *manus*, id est, clarus atque perspicuus.

INTER. Meridies quare vocatur? RESP. Meridies dicta quasi medidies, hoc est, mediusdies, vel quia tunc purior dies est. *Merum* enim purum dicitur, in toto enim die nihil clarius meridie, quando sol in medio cœlo rutilat, & omnem orbem pari claritate illustrat.

INTER. Quid est suprema? RESP. Suprema est postrema pars diei, quando sol cursum suum in occa-

*1 χρόνος. *2 Ita Cod. *leg.* ora. *3 *MS.* mutat. *4 *Isid.* phaetontem. *5 *Isid.* XXX. *6 *Isid.* Saturni. *7 *Isid.* & propter beneficia. *8 *Isid.* Sed ex iis festi dies instituti sunt hominum causa: feriati, causa divinorum sacrorum. *9 *Isid.* a manibus, id est, diis, quorum &c.

(b) *Bonum dicebant] Mana dies*, vox familiaris veteribus Gallis, (inquit Valesius in Notitia Galliarum pag. 562.) notos mane salutantibus, qua bonam faustamque diem amicis apprecabantur. Du Cange voc. *Mana.*

occasum vertit; & dicta suprema, quod superest ad partem ultimam diei.

INTER. Serum quare dicitur? RESP. Serum vocatum est a clausis seris, quando jam nox venit, ut unusquisque somno tutior sit.

INTER. Cur dicitur hodie *1? RESP. Hodie, quasi hoc die: sic & *quottidie*, non *cotidie*, ut sit quot diebus: alicubi aliter legitur, non a quota die, sed a continenti die *cotidie* dicitur.

INTER. Cras quare appellatur? RESP. Cras, quod est postea. Hesternum est pridie, & dictum hesternum ab eo, quod jam dies ipse sit a nobis extraneus, & prætereundo alienus.

INTER. Unde dicitur pridie? RESP. Pridie autem dictum quasi priori die. Perendie, id est, per ante diem, vel in antecessum, id est, prius.

INTER. Unde dicta est nox? RESP. Nox a nocendo est dicta, eo quod oculis noceat; quæ idcirco Lunæ & siderum lucem habet, ne indecora esset, & ut consolarentur omnes nocte operantes, & ut quibusdam animantibus, quæ lucem solis ferre non possunt, ad sufficientiam temperaretur.

INTER. Alternatio diei & noctis cur facta est? RESP. Noctis autem & diei alternatio propter vicissitudinem dormiendi vigilandique effecta est, & ut operis diurni laborem noctis requies temperet.

INTER. Quare facta est nox? RESP. Aut quia longo itinere lassatur sol, & cum ad ultimum cœli spatium pervenit, elanguescit, ac tabefactus efflat suos ignes: aut quia eadem vi sub terras cogitur, qua super terras pertulit *2 lumen; & sic umbra terræ noctem facit. Unde & Virgilius:

Ruit Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque polumque *3.

INTER. Partes noctis quot sunt? RESP. Septem INTER. Quæ? RESP. Vesper, crepusculum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, & diluculum. INTER. Quid est vesper? RESP. Vesperum ab stella occidentali vocatum, quæ solem occiduum sequitur, & tenebras sequentes præcedit, de qua Virgilius:

Ante diem clauso componit vesper Olimpo *4.

INTER. Unde sunt tenebræ dictæ? RESP. Quod teneant umbras. INTER. Quid est crepusculum? RESP. Crepusculum est dubia lux. Nam creperum dubium dicimus, hoc est, inter lucem & tenebras.

INTER. Quid est conticinium? RESP. Conticinium est, quando omnes silent, conticescere enim silere est.

INTER. Quid est intempestum? RESP. Intempestum est medium & inactuosum, quod est tempus *5, quando agi nihil potest, & omnia sopore quieta sunt. Nam tempus per se non intelligitur, nisi per actus humanos. Nam medium noctis actu caret: ergo tempestas inactuosa *6, quasi sine tempore, hoc est, sine actu, per quem dinoscitur tempus. Unde est: *Intempestive venisti*. Ergo tempesta dicitur, quia caret tempora, id est, actuum *7.

INTER. Quid est gallicinium? RESP. Gallicinium propter gallos, lucis prænuntiatio *8 dictum.

INTER. Quid est matutinum? RESP. Matutinum est inter abscessum tenebrarum & auroræ adventum, & dictum matutinum, quod hoc tempus inchoante mane sit.

INTER. Quid est diluculum? RESP. Diluculum quasi incipiens parva diei lux. Hæc & aurora, quæ solem præcedit. Est autem aurora diei clarescentis exordium, & primus splendor aëris, qui græce *Eos* *9 dicitur. Nam nos per derivationem auroram vocamus, quasi *Eoruram* *10. Unde est illud:

Splendidus auctoris de vertice fulget Eous.

INTER. Quare dicitur ebdomada? RESP. Ebdomada dicta a numero septem dierum, quorum repetitione & menses & anni & seculum peraguntur. INTER. Qua ratione? RESP. *Epta* *11 enim græci septem dicunt; hanc nos septimanam vocamus, quasi septem luces. Nam *mane* lux est.

INTER. Unde appellatur dies octavus? RESP. Octavus autem dies, id est, primus ad quem reditur, & a quo rursus ebdomadis series oritur.

INTER. Mensis unde vocatus? RESP. Mensis nomen est græcum de Lunæ nomine tractum. INTER. Quomodo? RESP. Luna enim *Mene* *12 græco sermone vocatur. Unde & apud Hebreos menses legitimi non ex solis circulo, sed ex Lunæ cursu enumerantur, quod est de nova ad novam. Ægyptii autem primi propter Lunæ velociorem cursum, & ne error computationis ejus velocitati *13 accideret, ex solis cursu diem mensis adinvenerunt, quo tardior solis motus facilius poterat comprehendi.

INTER. Januarius quare vocatur? RESP. Januarius mensis a Jano est dictus, qui fuit a gentilibus ei consecratus: vel quia limes & janua sit anni. Unde & bifrons idem Janus pingitur, ut introitus anni & exitus demonstretur.

INTER. Februarius unde appellatur? RESP. Februarius nuncupatur a februa *14, id est, Plutone, cui eo mense sacrificabatur. Nam Januarium diis superis; Februarium diis Manibus Romani consecraverunt. Ergo Februarius a februa, id est, Plutone, non a febre, quod est ægritudo, nominatur.

INTER. Martius unde appellatur? RESP. Martius appellatus est propter Martem Romanæ gentis Auctorem: vel quod eo tempore cuncta animantia agantur ad marem, & ad concubendi voluptatem.

INTER. Quomodo aliter vocatur? RESP. Appellatur autem Idem & Mensis novorum, quia anni initium mensis est Martius; Idem & November ab indiciis scilicet germinum, quia in eo viridantibus fructibus novis, transactorum probatur occasus.

INTER. Aprelis *15 unde dicitur? RESP. Aprelis enim pro venere dicitur, quasi *afrondis* *16. INTER. Quomodo? RESP. Græce enim *afrondis* *17 Venus dicitur: vel quia in hoc mense omnia aperiuntur in florem, quasi aperilis.

INTER. Majus unde vocatur? RESP. Majus dictus a Maja matre Mercurii: vel a majoribus natu, qui erant Principes Reipublicæ. Nam hunc mensem majoribus; sequentem vero minoribus Romani consecraverunt,

*1 Hæc concordant cum Opusculo de Orthographia. *2 *f.* protulit. *3 Æn. II. 250. *4 Æn. I. 378. *5 *Isid.* inactuosum noctis tempus. *6 *Isid.* intempesta, inactuosa. *7 *Isid. leg.* ergo intempesta vocatur, quia caret tempore, id est, actu. *8 *Isid.* lucis prænuntios. *9 ἠώς. *10 *Isid.* eororam. *11 ἑπτά. *12 μήνη. *13 *Isid.* velocitate. *14 Februo. *15 Ita Cod. *16 *Isid.* Aphrodis. *17 *Isid.* ἀφροδίτη.

craverunt, unde & *Junius* dicitur. Antea enim populus in centurias seniorum & juniorum divisus erat.

INTER. Julius & Augustus unde sunt dicti? RESP. Julius vero & Augustus de honoribus hominum Julii & Augusti Cæsarum nuncupati sunt. INTER. Quomodo vocabantur prius? RESP. Prius enim quintilis & sextilis vocabantur. INTER. Qua ratione? RESP. Quintilis, quia quintus erat a Martio, quem principem anni testantur esse Romani; sextilis vero similiter, quod sit sextus.

INTER. September unde nomen accepit? RESP. September enim nomen habet a numero & imbre; quia septimus est a Martio, & imbres habet; sic & October, November, atque December ex numero & imbribus acceperunt vocabula, quem numerum decurrentem December finit, pro eo, quod denarius numerus præcedentes numeros claudit.

INTER. Kalendæ, Nonæ & Idus quare vocantur? RESP. Kalendas autem, Nonas, & Idus propter festos dies Romani instituerunt, vel propter officia Magistratuum. INTER. Qua ratione? RESP. In his enim diebus conveniebant in urbibus. INTER. Cur specialiter nominatæ sunt? RESP. Quidam autem Kalendas a colendo appellari existimant. Apud Veteres enim omnium Mensium principia colebantur: sic & apud Hebreos. Idus autem plerique latinorum ab edendo dictum putant, quod hi dies apud veteres epularum essent. Nonæ a Nondinis vocatæ. Nondinæ autem sunt publicæ conventiones seu mercimonia.

INTER. Solestitium quare dicitur? RESP. Solestitium dictum quasi solis statio, quod tunc sole stante crescant dies vel noctes.

INTER. Quare dicitur æquinoctium? RESP. Æquinoctium appellatum est, quod tunc dies & nox horarum spatio æquali consistunt.

INTER. Solestitia quot sunt? RESP. Duo. INTER. Quæ? RESP. Unum æstivum octavo Kalendarum Juliarum, de quo tempore remeare sol ad inferiores incipit circulos. Aliud hiemale octavo Kal. Jan. quo tempore sol altiores incipit circulos petere. Unde & hiemalis solestitii dies minimus, sicut æstivi maximus invenitur.

INTER. Æquinoctia quot sunt? RESP. Duo. INTER. Quæ? RESP. Unum vernale, & aliud autumnale, quæ græci *Isimrias* *1 vocant. INTER. Hæc æquinoctia quo tempore fiunt? RESP. Unum est die octavo Kal. Aprilium. Alterum vero octavo Kal. Octobrium, quia annus olim in duas tantum partes dividebatur, hoc est, in æstivum & in hiemale; solestitium in duo Emispheria.

INTER. Anni tempora quot sunt? RESP. Quatuor. INTER. Quæ? RESP. Primum est ver, secundum æstas, tertium autumnus, & quartum hiems. INTER. Unde dicuntur tempora? RESP. Dicta sunt autem tempora a communionis temperamento, quod invicem se humore, siccitate, calore, & frigore temperent. INTER. Quomodo aliter vocantur, RESP. Dicuntur enim curricula, quia non stant, sed currunt. INTER. Qua ratione? RESP. Constat autem post factum mundum ex qualitate cursus solis, tempora in ternos menses fuisse divisa, quorum temporum talem veteres discretionem faciunt, ut primum mensem ver novum dicitur, secundum adultum, tertium vero præceps. Sic & æstas in suis tribus mensibus nova, adulta, & præceps. Item hiems nova, adulta, & præceps, sive extrema. Unde & est illud: extreme sub casu hiems*2.

INTER. Ver unde appellatur? RESP. Ver autem dictum, quod viret. Tunc enim post hiemem vestitur tellus herbis, & in florem cuncta rumpuntur.

INTER. Æstas unde dicitur? RESP. Æstas dicitur ab æstu, id est a calore; & æstas quasi ustas, id est exusta & arida. Nam calor aridus est.

INTER. Autumnus unde appellatur? RESP. Autumnus a tempestate vocatus, quando & folia arborum cadunt, & omnia maturescunt.

INTER. Hiems quare dicitur? RESP. Hiems est ratio*3. Emisferii nuncupata. INTER. Quomodo? RESP. Quia tunc breviori solvitur*4 circulo. Unde & hoc tempus bruma dicitur, quasi braxin*5, id est brevis: vel a cibo, quod major sit tunc vescendi appetitus. INTER. Qua ratione? RESP. Edacitas enim græce *bruma* appellatur. Unde & *inbrumati* dicuntur, quibus fastidium est ciborum.

INTER. Hibernus quare ita vocatur? RESP. Hibernus autem inter hiemem & vernum, quasi hivernus*6, qui plerumque a parte totam hiemem significat. INTER. Hæc tempora cui deputantur? RESP. Adscribuntur enim singulis partibus cœli. INTER. Quomodo? RESP. Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terris omnia oriuntur. Æstas vero Meridiano, eo quod pars ejus calore flagrantior sit. Hiems septemtrioni, eo quod frigoribus & perpetuo gelu torpet. Autumnus occiduo, propter quod graves morbos habet. Unde & tunc omnia folia arborum defluunt. Ut autem autumnus abundet morbis, facit hoc confinium frigoris & caloris & conpugnantia intra se contrariorum aërum.

INTER. Annus quid est? RESP. Annus est solis anfractus, cum peractis ter centum sexaginta quinque diebus ad eadem loca siderum redit. INTER. Unde dicitur annus? RESP. Annus dictus est, quia mensibus in se recurrentibus volvitur. Unde & annulus, quasi annuus, id est, circulus, quod in se redeat. Unde & Virgilius:

> Atque in se sua per vestigia volvitur annus*7.

Sic enim apud Ægyptios indicabatur ante inventas literas, picto dracone caudam suam mordente, quia in se recurrit. Alii annum dicunt *apotilanistai* *8, id est, ab innovatione, renovatur enim semper.

INTER. Quot sunt aliter annorum tempora? RESP. Annorum tempora tria sunt. INTER. Quæ sunt hæc? RESP. Aut enim lunaris est annus, qui continet dies XXX, aut solstitialis, qui continet XII Menses, aut magnus omnibus Planetis in eundem locum recurrentibus, quod fit post annos solstitiales plurimos.

INTER. Quid est æra, vel quis ea constituit? RESP. Æra singulorum annorum est constituta a Cæsare Augusto, quando primum censu exagitato*9 Romanum orbem descripsit. INTER. Unde dicitur æra? RESP. Dicta est autem æra ex eo, quod omnis orbis æs reddere professus est Reipublicæ.

INTER.

*1 ἰσημερίας. *2 *Isid.* extremæ sub casum hyemis. *3 *Isid.* Hyemem autem ratio -- nuncupavit. *4 *Isid.* volvitur. *5 *Isid.* βραχεῖα ἡμέρα. *6 *Isid.* hyevernus. *7 Georg. II. 402. *8 ἀπὸ τοῦ ἀνανεοῦσθαι. *9 *Isid.* censum exegit, &c.

INTER. Olimpias unde dicitur? RESP. Olimpias apud Græcos est constituta apud Elidem Græciæ civitatem Eliis agentibus agonem & quinquennale certamen, IV^or^ mediis annis vacantibus; & ob hoc Elidum certaminis tempus olimpiadem vocaverunt, quadriennio in una olimpiade supputato.

INTER. Quid est lustrum? RESP. Lustrum est Pentetesis, id est, quinquennium, quod quinto anno dicitur condi propter olimpiades a Romanis. Adhuc enim consules; adhuc non erat æra. Est enim quinquennale tempus. INTER. Quare ita vocatur? RESP. Ideo enim sic vocatur, eo quod censu super quinquennium in Republica peracto urbs Roma lustrabatur.

INTER. Jubeleus quid interpretatur? RESP. Interpretatur enim remissionis annus. Est enim hebraicus & sermo & numerus, qui septenis annorum ebdomadibus, id est, XL & VIIII. annis texitur, in quibus clangebantur tubæ, & ad omnes revertebatur antiqua possessio, debita absolvebantur, & confirmabantur libertates. Hunc numerum etiam in diebus Pentecostes & ipsi celebramus post Domini Resurrectionem, remissa culpa & totius debiti cirografo *1 evacuato ab omni nexu liberi, suscipientes advenientem in nos gratiam Spiritus sancti. Hæc pauca tibi de temporum ratione prolata, quousque majora proferantur, sufficiant.

CAPUT VII.

De veteri Testamento.

QUoniam omnia per diversas temporum successiones ab initio creaturæ gesta atque conscripta, maxime in vetere testamento narrantur atque leguntur, idcirco si libet, prout nunc occurrit, disputemus inter nos, quæ diversitas atque multiplicitas in eodem testamento habeatur.

INTER. Et quia hæc ita aguntur, dic mihi, vetus testamentum quare dicatur? RESP. Vetus enim testamentum vocatur, quia veniente novo cessavit, sicut ait Apostolus: *Vetera transierunt & ecce omnia facta sunt nova* *2.

INTER. Vetus testamentum in quot libris dinumeratur? RESP. In XLV. INTER. Quomodo nominantur? RESP. Genesis, Exodus, Leviticus, Numerus, Deuteronomius, Josue, Judicum, Ruth, Libri Regum IV, Paralipomenon, Job, Psalterium, Proverbiorum, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Libri Prophetarum XVI, Tobi, Judith, Hester, & Machabeorum.

INTER. Prolatis numeris quid in unoquoque eorum principaliter contineatur, brevi sermone ut mihi aperias, obsecro. RESP. Prout Domino donante valeo, faciam.

INTER. Dic ergo mihi, quid contineatur in Genesi? RESP. *3 Continetur enim in eo fabrica mundi, conditio hominis, Cataclismus, divisio terræ, confusio linguarum, & gesta omnium Patriarcharum usque ad ingressionem Israel in Ægyptum.

INTER. Quid in Exodo? RESP. Hebreorum servitus, plaga Ægypti, egressus populi, protectio nubis, transitus maris rubri, mersus Pharaonis, gloria decantationis *4, congressus heremi, cibus mannæ, fluenta in dulcedinem versa, pugna Amalech, mandata decalogi, Archa testamenti, & dedicatio tabernaculi & oblationis.

INTER. Quid in Levitico? RESP. Lex sacrificiorum & hostiarum diversitas, indumenta Pontificum, ministeria Levitarum, ciborum discretio, diversitas populorum, purgationesque hostiarum *5.

INTER. Quid in Numero? RESP. Egressio tribuum ex Ægypto, & XL duarum per heremum mansionum sacramenta.

INTER. Quid in Deuteronomio? RESP. Recapitulatio legis, & omnia, quæ inter Faran, & Obeth, & Laban, & Asaroth usque ad Cadesbarnæ fuerunt a Moyse populo data *6 atque promissa, maledictiones peccatorum & promissiones beatitudinis; ibi canit canticum Moyses, ibi dat benedictionem filiis Israel, ibi, terra repromissionis conspecta, moritur & sepelitur.

INTER. Quid in Jesu Nave? RESP. Transitus Jordanis filiorum Israel & circumcisio secunda, subversio Chananeorum, & divisio terræ eorum, nec non & hæreditas sorte suscepta.

INTER. Quid in Libro Judicum? RESP. Peccata & servitus Israel, exclamationes populi, & miserationes Dei ad eum.

INTER. Quid in Ruth? RESP. Historia Moabitidis, de cujus stirpe descendit David.

INTER. Quid in Regum? RESP. Transitus Archæ dominicæ a Judæis ad gentes, sacerdotium Heli, & in David imperium Regis Saulis, gesta Regum Judæ & Israhelitarum, gentium transmigratio quoque ab errore idololatriæ Israhel in Assiriis, & adventus Nabugodonosor in Hierusalem, sive etiam captivitas Principum ac populi, & subversio urbis vel templi.

INTER. Quid in Paralipomenon? RESP. Ordo generationum & temporum, & sanctarum Scripturarum eruditio, nec non & quicquid in historia veteris testamenti omissa sunt, aut fortasse non plene digesta, in isto summatim ac breviter explicata sunt.

INTER. Quid in Job? RESP. Ejusdem sancti viri damna, funera, vel flagella, & contumeliosa consolantium dicta: lamenta quoque ejus, in quibus totius mundi deplorat miseriam, consolatio etiam Dei ad eum per turbinem, & duplex ejus in fine remuneratio.

INTER. Quid in Libro Psalmorum? RESP. Continentur enim in eo allegorice ac typice sacramenta signata, sed specialiter nativitas, passio, & resurrectio Christi.

INTER. Quid in Libris Salomonis? RESP. In Proverbiis enim moralia docens per communem quendam loquendi usum altiorem intelligentiam edidit, & conservationem mandatorum, vel doctrinæ cœlestis institutionem brevibus sententiis coaptavit. In Ecclesiaste vero rerum naturam discutiens & cuncta in mundo caduca & vana esse reprehendit, rerumque omnium fragilitate perspecta renuntiare mundo admonuit. In Canticis Canticorum ea, quæ sunt cœlestia vel divina sub specie sponsi & sponsæ, Christi

*1 Chirographo. *2 II. Cor. V. 17. *3 *Isid.* Libr. Prooemiorum pag. 278. a quo in multis differt. *4 *Isid.* gloriæ decantatio. *5 *Isid.* purgationisque vel hostiæ. *6 *Isid.* mandata.

Christi Ecclesiæque unitatem declarat atque animam ad amorem cœlestium excitans ad perveniendum ad consortium Dei provocat.

INTER. Quid in Prophetis? RESP. Quamquam multa obscura in eis legantur, quædam ex eis tibi proferre non denegabo. INTER. Dic ergo, quid in Esaia debeo intelligere? RESP. Occultationem alarum duorum Seraphin sedentium in throno Dei, & post visionem Judæ & Hierusalem adversus ceteras gentes, quæ in circuitu ejus sunt, [prophetiæ convertit sermonem, &] secundum qualitatem locorum & diversitatem vitæ mala, quæ eis ventura essent, denuntiat, & post captivitatem Hierusalem ruinam Babyloniæ comminatur. Deinde necem Philistiim, vastationem Moab, exterminium Damasci, Ægypti commotionem, & solitudinem maris deserti, obsidionem quoque Edom, fugam & interitum Arabiæ, excidium vallis Sion, subversionem etiam Tyri.

INTER. Quid in Hieremia? RESP. Locutio simplex, intellectus facilis, imitatio corporis, & in passionibus suis imago exprimitur Redemptoris, destructio regni diaboli, & ædificatio imperii justitiæ vel fidei.

INTER. Quid in Ezechiel? RESP. Describuntur enim in eo mysteria totius Ecclesiæ, quæ ex latere Christi formata est.

INTER. Quid in Danihele? RESP. Legitur in eo non solum ventura prædicatio, sed etiam definitio temporis Incarnationis vel Passionis ex ordine Regum: vel numerum annorum, nec non & regnum Antichristi, sive de die judicii vel regno Sanctorum, & in fine ejus Prophetiæ Susannæ* 1.

INTER. Quid in Oseæ? RESP. Legitur historialiter ultima credulitas Judæorum in Christo, & totius dominicæ Resurrectionis dies.

INTER. Quid in Johel? RESP. Ille tantum ad Judam & Hierusalem vaticinium ferens & [post] voluptuosa convivia ad luctum provocat Hierusalem, excidiumque ejus pronuntiat & vocationem gentium.

INTER. Quid in Amos? RESP. Quatuor enim scelera gentium sub totius mundi figura describens & adventum Christi omnibus adnuntians.

INTER. Quid in Abdia? RESP. Increpatio mystica superbiæ Edom, prioris videlicet populi audaciam, quod Christum occiderit; & futuram salutem Domini.

INTER. Quid in Jona? RESP. Figuram gerens passionis mortisque vel resurrectionis Christi, in naufragio videlicet suo & projectione de navi in mare: nec non & de absorbitione cœti trium dierum ac noctium, vel quod in Ninive pœnitentiam mundo prædixerit.

INTER. Quid in Michea? RESP. Comminatur Samariæ iram Domini ob causam simulacrorum: interitumque venturum populo Israhelitico denuntiat, & locum, in quo nasceretur Christus, demonstrat.

INTER. Quid in Naum? RESP. Pronuntiat simulacra gentium exterminanda, nec non & urbem sanguinum Hierusalem: post cujus interitum pedes adnuntiantis pacem, id est, Salvatoris adventum Christi proclamat.

INTER. Quid in Abacuc? RESP. In principio voluminis sui descripsit diabolum cum membris & moribus suis: in fine vero pronuntiat adventum & passionem Salvatoris.

INTER. Quid in Sophonia? RESP. Prædicat enim contritionem montis Sion, qui est collis Hierusalem: nec non & aliarum gentium eversionem, terroremque diei judicii intonat: & tertium diem resurrectionis Christi prophetat, atque in adventum Christi totum orbem sub uno jugo Domino serviturum adnuntiat.

INTER. Quid in Aggea? RESP. Restauratio templi Domini, & contritio gentium vel commotio totius mundi, & adventus Christi: seu captivitas populi.

INTER. Quid in Zacharia? RESP. Leguntur enim in eo visiones diversæ, quæ longum est numerare; in quibus etiam diversa mysteria intelligenda esse noscuntur.

INTER. Quid in Malachia? RESP. Demonstrat enim in principio voluminis sui odium Judæorum in Esau, & dilectionem minoris populi in Jacob. In sequentibus autem reprobat Judeæ victimas* 2, & sacrificium transferre adnuntiat; in finem vero adventum Domini & diem judicii, justorumque præmia & impiorum pœnas; Johannis vero adventum primum & Heliæ secundum adnuntiat.

INTER. Quid in Esdra? RESP. Renovatio murorum Hierusalem & templi, sive altaris; nec non & juris Sacerdotii restitutio, seu sanctæ Religionis culmen multis opibus gentium & Principum Persarum muneribus perornatum.

INTER. Quid in Machabeorum Libris est intelligendum? RESP. Prænotant enim prælia inter Hebreorum duces & gentes Persarum, pugnamque Sabbatorum & nobiles Machabeorum triumphos; fœdus quoque amicitiarum cum Romanorum Ducibus actaque Legationum.

INTER. Hi Libri, de quibus actenus rationem protulisti, in quot ordines secundum Hebreos dividuntur? RESP. In tres. INTER. Quomodo? RESP. In legis scilicet, Prophetarum & Agyographorum.

INTER. Primus ordo legis quomodo accipiendus est? RESP. Primus ordo legis in quinque libris accipitur. INTER. Qui sunt hi? RESP. Primus est *Bresith*, quod est Genesis, secundus *Elesmod*, quod est Exodus; tertius *Vaiecra*, quod est Leviticus; quartus *Vagedaber*, quod est Numerus; quintus *Heliadabarim*, quod est Deuteronomius. Hi sunt quinque Libri Moysi, quos Hebrei *Thorat*, latini *Legem* appellant, & hæc proprie lex appellatur, quæ per Moysen data est.

INTER. Ordo secundus qualis est? RESP. Secundus ordo est Prophetarum, in quo contineantur Libri octo. INTER. Quomodo nominantur? RESP. Primus est *Josue Bennon*, qui latine *Jesu Nave* dicitur. Secundus *Sopthim*, quod est Judicum. Tertius *Samuhel*, qui est Regum primus. Quartus *Malachim*, qui est Regum secundus. Quintus *Esaias*. Sextus *Hieremias*. Septimus *Ezechiel*. Octavus *Tharesra*, qui dicitur XII Prophetarum; qui libri, quia sibi pro brevitate adjuncti sunt, pro uno accipiuntur.

INTER. Qualis est ordo tertius? RESP. Tertius ordo est Agyographorum, id est, sancta scribentium dicta, qui sunt Libri novem. INTER. Quomodo vocantur? RESP. Primus appellatur *Job*. Secundus *Psalterium*. Tertius *Masloth*, quod est *Proverbia Salomonis*. Quartus *Cœleth*, quod est *Ecclesiast...* Quintus *Syrasirim*, quod *Canticum Canticorum*. Sextus *Danihel*.

Septimus

* 1 *suppl.* Historia. * 2 *Isid.* veteres Judæ victimas.

Septimus *Dabreiamin*, quod est verba dierum, hoc est Paralipomenon. Octavus *Hesdra.* Nonus *Hester*, qui simul omnes quinque, octo, & novem fiunt XXII, sicut superius dictum est.

INTER. Habentur plures libri veteris testamenti, an non? RESP. Habentur utique. INTER. Qui sunt hi? RESP. Quidam autem *Ruth;* & *Cynoth*, quod latine dicitur *Lamentatio Hieremiæ*, Agyographis adjiciunt, & XXIIII volumina veteris testamenti faciunt, juxta XXIIII seniores, qui ante conspectum Domini adsistunt.

INTER. Inveniuntur amplius ex libris veteris testamenti? RESP. Etiam. INTER. Quomodo? RESP. Habetur etiam ordo quartus eorum librorum, qui in canone hebraico non sunt. INTER. Quomodo vocantur illi? RESP. Primus est *Liber Sapientiæ.* Secundus *Ecclesiasticus.* Tertius *Tobi.* Quartus *Judith.* Quintus & sextus *Machabeorum*, quos licet Judæi inter Apogrifa separent; Ecclesia tamen Christi inter divinos libros honorat & prædicat (c).

INTER. Transactis nominibus & ordinibus, vel etiam quid ex parte in eisdem libris continetur, nunc obsecro, ut Scriptores eorum, qui fuissent, nec non & vocabula, quare unusquisque eorum ita vocetur, mihi aperias. RESP. Vere frater magnam & difficilem rem a me requiris, quam tamen, prout Domino volente valeo, tibi exponam.

INTER. Dic ergo mihi, veteris testamenti librorum auctores qui fuissent? RESP. *1 Veteris testamenti secundum Hebreorum traditionem hi perhibentur auctores. Primus Moyses divinæ Historiæ Cosmograficon in quinque voluminibus edidit, quod Pentateucum nominatur. INTER. Quare ita vocatur? RESP. Pentateucus autem a quinque voluminibus dicitur. INTER. Qua ratione? RESP. Penta enim græce [quinque] Theucos vero volumen vocatur: ubi & Genesis primus vocatur. INTER. Unde Genesis dicitur? RESP. Genesis liber inde appellatur, eo quod exordium mundi & generatio seculi in eo contineatur.

INTER. Exodus unde nomen accepit? RESP. Exodus vero exitum ab Ægypto vel egressum populi Israhel digerit, & ex ea causa nomen accepit.

INTER. Leviticus unde dicitur? RESP. Leviticus appellatus eo, quod Levitarum ministeria & diversitatem victimarum exsequitur, totusque in eo ordo Leviticus admutatur *2.

INTER. Numerus *3 liber quare dicitur? RESP. Numerus liber vocatur, eo quod in eo egressæ de Ægypto tribus dinumerantur, & XL ac duarum per heremum mansionum in eo descriptio continetur.

INTER. Deuteronomium cur ita appellatus est? RESP. Deuteronomium græco sermone appellatur, quod latine interpretatur secunda lex, id est, repetitio, & evangelicæ Legis præfiguratio, qui sic ea habet, quæ priora sunt, ut tamen nova sint omnia, quæ in eo replicantur.

INTER. Josue a quo nomen accepit? RESP. Josue liber nomen accepit ab Jesu filio Nave, cujus historiam continet: Scriptorem vero ejus eundem Josue Hebrei adserunt, in cujus textu post Jordanis transitum regna hostium subvertuntur, terra populo dividitur, & per singulas urbes, vicos, montes, atque confinia Ecclesiæ, cœlestisque Hierusalem spiritalia regna præfigurantur.

INTER. Judicum unde nominatur? RESP. Judicum nominatur a Principibus populi, qui præfuerunt in Israel post Moysen & Josue, antequam David & ceteri Reges existerent. Hunc librum edidisse creditur Samuhel.

INTER. Samuhelis liber, quare ita appellatur? RESP. Liber Samuhelis ejusdem Samuhel nativitatem & Sacerdotium & gesta describit, idcirco & ab eo nomen accepit: & quamvis hic liber Saul & David historiam contineat, utrique tamen ad Samuhelem referuntur, quia ipse unxit Saul in Regem; ipse David in Regem futurum. Cujus libri primam partem conscripsit idem Samuhel; sequentia vero ejus usque calcem scripsit David.

INTER. Malachim *4 cur ita nominatur? RESP. Malachim liber proinde appellatur, eo quod Reges Judæ & Israheliticæ Gentis, gestaque eorum per ordinem digerat temporum. Malachim hebraice, latine Regum interpretatur. Hunc librum Hieremias primus in unum volumen coegit. Nam antea sparsus erat per singulorum Regum Historias.

INTER. Paralipomenon qua lingua appellatur? RESP. Paralipomenon græce dicitur, quod nos prætermissorum vel reliquorum dicere possumus, quia ea, quæ in Lege nec non & in Regum libris vel omissa, vel non plena relata sunt, in isto summatim ac breviter explicantur.

INTER. Scriptor libri Job qui fuit? RESP. Librum Job quidam Moysen scripsisse arbitrantur, alii unum ex Prophetis; nonnulli vero eundem Job post plagam suæ passionis Scriptorem fuisse æstimant, arbitrantes, ut qui certamina spiritalis pugnæ sustinuit, ipse narraret, quas victorias expedivit. Principia autem & fines libri Job apud Hebreos prosa oratione texta sunt; media autem ipsius ab eo loco, qui ait: *Pereat dies, in qua natus sum* *5, usque ad eum locum: *Idcirco ipse me reprehendo & ago pœnitentiam*, omnia heroico metro discurrunt.

INTER. Liber Psalmorum qua lingua dicitur? RESP. Psalmorum liber græce Psalterium, hebraice Nabla, latine organum dicitur: vocatus autem Psalmorum liber, quia uno Propheta canente ad Psalterium chorus consonando responderet. Titulus autem in Psalmis hebraicis ita est: *Hyspysta* librum *6, qui interpretatur volumen Hymnorum. Auctores autem Psalmorum, qui ponuntur in titulis, Moyses scilicet & David, & Salomon, Asaph, Æthan & Idithun & filii Core, Eman [Eszrahelitæ *7] & reliquorum, quos Esdras uno volumine comprehendit. Omnes autem Psalmi apud Hebreos metrico carmine constant esse compositi. Nam in more Romani FLACCI, & Græci Pindari, nunc alii jambico currunt, nunc Eszrahelitæ alchaico *8 personant, nunc Saffico nitent, trimetro vel tetrametro pede incedentes.

INTER. Libri Salomonis qua ratione consistunt? RESP. Salomon filius David Rex Israhel juxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit, quorum

*1 Ex Isid. Libr. VI. Orig. Cap. II. *2 *Isid.* adnotatur. *3 *l.* Numerorum. *4 *Isid.* Melachim. *5 Job. III. 3. & seqq. *6 *Isid.* Thehilim. *7 [ ] Isid. omittit. *8 *Isid.* nunc elegiaco.

(c) Vide quæ notavimus ad Libr. I. adversus Elipandum Tom. I. pag. 983. Not. (p).

quorum primum est *Masloth** 1, quem græci *Parabolas*, latini *Proverbiorum* nominant, eo quod in ipso sub comparativa similitudine figuras verborum & imagines veritatis ostenderit; ipsam autem veritatem ad intelligendum legentibus reservavit. Secundum librum *Coeleth* vocavit, qui græce *Ecclesiastes* dicitur, latine *Concionator*, eo quod sermo ejus non specialiter ad unum, sicut in Proverbiis, sed ad universos generaliter dirigatur, docens omnia, quæ in mundo cernimus, caduca esse & brevia, & ob hoc minime appetenda. Tertium Librum *Syrasyrin** 2 prænotavit, qui in latinam linguam vertitur *Cantica Canticorum*, ubi per epitalamium carmen conjunctionem Christi & Ecclesiæ mystice canit.

INTER. Quare dicitur Cantica Canticorum? RESP. Dictum autem Canticum Canticorum, eo quod omnibus Canticis præferatur, qui in Scripturis sacris habentur; sicut quædam in Lege dicuntur sancta, quibus majora sunt sancta sanctorum. Horum autem trium Librorum carmina Exametris, & Pentametris versibus apud suos composita perhibentur, ut Josephus, Hieronymusque scribunt.

INTER. Librum Esaiæ quis composuit? RESP. Esaias Evangelista potius quam Propheta, edidit librum suum, cujus omnis textus eloquentiæ prosa incedit; Canticum vero Exametro & Pentametro cursu* 3 discurrit.

INTER. Hieremiæ quis? RESP. Hieremias similiter edidit librum suum cum Threnis ejus, quos nos lamenta vocamus, eo quod in tristioribus rebus funeribusque adhibeantur, in quibus quadruplex diverso metro composuit Alfabetum, quorum duo prima quasi Saffico metro scripta sunt, quia tres versiculos, qui sibi nexi sunt, & ab una tantum litera incipiunt, heroicum comma concludunt. Tertium Alfabetum trimetro scriptum est, & a ternis literis, id est* 4, terni versus incipiunt. Quartum Alfabetum simile primo & secundo habetur.

INTER. Ezechielis & Danihelis quis? RESP. Ezechiel & Danihel a viris quibusdam sapientibus scripti esse perhibentur, quorum Ezechiel principia & fines multis habet obscuritatibus involuta. Danihel vero claro sermone regna orbis pronuntiat, & tempus adventus Christi manifestissima prædicatione adnotat. Hi sunt quatuor Prophetæ, qui majores vocantur, quia prolixa volumina condiderunt.

INTER. Libri XII Prophetarum auctores qui fuerunt? RESP. Libri XII Prophetarum auctorum suorum nominibus prænotantur, qui propterea dicuntur minores, quia sermones eorum breves sunt. Unde & connexi sibimet invicem in uno volumine continentur, quorum nomina hæc sunt: Osee, Johel, Amos, Abdias, Jonas, Micheas, Naum, Abacuc, Sophonias, Ageus, Zacharias, & Malachias.

INTER. Esdræ Libri quis auctor extitit? RESP. Esdræ Liber auctoris sui titulo prænotatur, in cujus textu ejusdem Hesdræ Neemiæque sermones pariter continentur. Ne quemquam moveat, quod unus Esdræ dicitur Liber, quia secundus, tertius, & quartus non habentur apud Hebreos, sed inter Apocriphos deputantur.

INTER. Librum Hester quis scripsit? RESP. Hester librum ipsa creditur conscripsisse, in quo eadem Regina, sub figura Ecclesiæ, Dei populum a servitute & morte eripuisse scribitur, atque interfecto hoste Aman, qui interpretatur iniquitas, diei celebritas in posteros mittitur.

INTER. Libri Sapientiæ & Ecclesiastici, Judith, Tobiæ, atque Machabeorum Scriptores qui esse dicuntur? RESP. *Liber Sapientiæ* apud Hebreos nusquam est; unde & ipse titulus græcam magis eloquentiam redolet. Hunc Judei *Filonis* esse adfirmant: qui proinde *Sapientia* nominatur, quia in eo Christi adventus, qui est sapientia Patris, & Passio ejus evidenter exprimitur. Librum autem *Ecclesiasticum* certissime Jesus filius Sirach Jerosolimita nepus* 5 Jesu Sacerdotis magni composuit, de quo meminit Zacharias. Qui liber apud Latinos, propter eloquii similitudinem (d) Salomonis titulo prænotatur. Dictus autem Ecclesiasticus, eo quod totius Ecclesiæ disciplinæ* 6, religiosæ conversationis magna cura & ratione sit editus. Hic & apud Hebreos reperitur, sed inter Apocrifos habetur. *Judith* vero & *Tobi* sive *Machabeorum libri* quibus auctoribus scripti sunt, minime constat. Habent autem vocabula ex eorum nominibus, quorum gesta scribunt. Hæc pauca de veteri testamento hac vice tibi sufficiant.

CAPUT VIII.

De Novo Testamento.

INTER. Ea, quæ de illo dixisti, sufficiunt, sed quare novum testamentum dicatur, ut mihi aperias, obsecro. RESP. Novum testamentum ideo vocatur, quia innovat; non enim illud discunt, nisi homines renovati ex vetustate per gratiam & pertinentes jam ad testamentum novum, quod est regnum cœlorum.

INTER. Ordines Librorum novi testamenti qui sunt? RESP. Duo. INTER. Qui? RESP. Primus est Evangelicus, in quo sunt Mattheus, Marcus, Lucas & Johannes. Secundus Apostolicus, in quo sunt Paulus in XIV Epistolis, Petrus in duabus, Johannes in tribus, Jacobus & Judas in singulis, Actus Apostolorum & Apocalipsis.

INTER. Auctores hujus novi testamenti qui fuerunt? RESP. Quatuor Libros Evangeliorum quatuor supra nominati singulariter conscripserunt.

INTER. Nunc peto, ut mihi exponas, quis eorum primus, & qua lingua, vel ubi & unde Evangelium conscripsisset? Similiter de secundo, tertio, & quarto facere non renuas. RESP. * 7 Primus Mattheus conscripsit Evangelium literis hebraicis & sermonibus, in Judæa initians evangelizare ab humana Christi Nativitate dicens: *Liber generationis Jesu*

* 1 *Isid.* Misse. * 2 *Isid.* Sir hysirim. * 3 *Isid.* versu. * 4 *Isid.* iidem versus. * 5 Ita Cod. * 6 *Isid.* disciplina. * 7 Isidorus l. cit.

(d) *Propter eloquii similitudinem]* Confer versus Poœmatis VI. pag. 206. His duo junguntur *per paradigma* libri, quorum quippe prior *sapientia* dicitur alma. Notatur *Jesu* nomine posterior.

Jesu Christi Filii David, Filii Abraham *1. Significans descendisse corporaliter ex semine Patriarcharum Christum, sicut promissum erat in Prophetis per Spiritum sanctum. Secundus Marcus plenus Spiritu sancto scripsit Evangelium Christi eloquio græco in Italia sequutus Petrum ut discipulus. Is initium a spiritu prophetali fecit dicens: *Vox clamantis in deserto parate viam Domino* *2. Ut ostenderet Christum post adsumptionem carnis Evangelium prædicasse mundo. Ipse enim Christus & Propheta dictus est, sicut scriptum est: *Et Prophetam in gentibus posui te* *3. Tertius Lucas inter omnes Evangelistas græcis sermonibus *4 eruditissimus, quippe ut medicus, in Grecia Evangelium scripsit Theophilo Episcopo, initians a sacerdotali spiritu dicens: *Fuit in diebus Herodis Regis Judæ sacerdos quidam nomine Zacharias* *5. Ut manifestaret Christum post Nativitatem carnis & prædicationem Evangelii hostiam fuisse effectum pro salute mundi: Ipse est enim sacerdos, de quo dictum est in Psalmis: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* *6. Ubi enim Christus advenit, sacerdotium Judæorum obmutuit, Lex & Prophetia cessavit. Quartus Johannes scripsit Evangelium ultimus in Asia, incipiens a Verbo, ut ostenderet eundem Salvatorem, qui pro nobis dignatus est nasci & pati: ipsum ante secula Dei Verbum esse: ipsum cœlo venisse, & post mortem ad cœlum iterum remeasse.

INTER. Nunc volo, ut mihi exponas, quare quatuor sint, qui hæc gesta conscripserunt? seu etiam, qui sint hi quatuor, qui divino spiritu, adnuntiante Propheta, signati sunt? RESP. Ideo ergo conscriptores gestæ Evangeliorum quatuor esse dicuntur quia, dicente Propheta, quatuor animalia ostensa esse leguntur, quorum primum animal tenens similitudinem hominis, secundum leonis, tertium vituli, quartum vero aquilæ. Sed hi quatuor has habentes figuras Evangelistas esse, non dubium est.

INTER. Isti Evangelistæ quare quatuor animalibus assimilati sunt? RESP. Quia per quatuor mundi partes fides christianæ Religionis eorum prædicatione disseminata est.

INTER. Quare dicuntur animalia? RESP. Quia propter animam hominis prædicatur Evangelium Christi. Nam & oculis plena erant intus & foris, quoniam prævident Evangelia, quæ dicta sunt a Prophetis, & quæ promiserat in priori. Crura autem eorum recta, quia nihil pravum in Evangeliis reperitur; & alas habentes senas tegentes crura & facies suas: revelata sunt enim, quæ tegebantur in adventu Christi.

INTER. Dic mihi cur Evangelista in generatione Christi ordinem præposterum posuisset, cum ante David, & postea nominavit Abraham? RESP. Hic ordo in hoc loco necessitate est commutatus; quoniam si primum posuisset Abraham, & postea David, rursus ei repetendus erat Abraham, ut series generationis Christi texeretur.

INTER. Quare ceteris prætermissis horum filium eum nuncupavit? RESP. Ideo illum istorum filium esse dixit, quia ad hos tantum facta esse repromissio legitur. INTER. Qualiter promissio facta est ad Abraham, & qualiter ad David? RESP. Abrahæ dictum est: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* *7 terræ, quod est Christus. David vero: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* *8.

INTER. Ordine primo novi testamenti finito, dic, secundi ordinis, qui sequitur, auctores qui fuissent. RESP. Prout intelligo, dicam. INTER. Dic ergo Epistolas Pauli quis scripsit; & quot sunt, vel ubi & ubi leguntur scriptæ? RESP. *9 Paulus Apostolus suas scripsit Epistolas XIV. Ex quibus novem VII. Ecclesiis scripsit; reliquas vero discipulis suis, Timotheo, Tito, & Filimoni *10. Ad Hebreos autem Epistola plerisque e latinis, ejus esse incerta est, propter dissonantiam sermonis, eandemque alii Barnabam scripsisse; alii a Clemente scriptam fuisse suspicantur.

INTER. Petri quis, aut quot, vel quomodo nominantur? RESP. Petrus scripsit duas nominis sui Epistolas, quæ catholicæ ideo nominantur, quia non uni tantum populo vel civitati, sed universis gentibus generaliter scriptæ sunt.

INTER. Jacobi, Johannis & Judæ quis? RESP. Jacob, Johannes & Judas suas scripserunt Epistolas.

INTER. Actuum Apostolorum Scriptor quis extitit? RESP. Actus Apostolorum primordia fidei christianæ in gentibus, & nascentis Ecclesiæ historiam digerit. Actuum Apostolorum scriptorem Lucam esse Evangelistam manifestum est, in quo opere nascentis Ecclesiæ infantia texitur, & Apostolorum historia retinetur. Unde & *Actus Apostolorum* dicitur.

INTER. Apocalypsin quis, aut quo tempore, vel ubi? RESP. Apocalipsin librum Johannes Evangelista scripsit eo tempore, quo ob Evangelii prædicationem in Insula Pathmos traditur religatus *11. INTER. Apocalipsis qua lingua dicitur, vel quid interpretatur? RESP. Apocalipsis autem ex græco, in latinum revelatio interpretatur. INTER. Revelatio quid est? RESP. Revelatio est manifestatio eorum, quæ abscondita erant, juxta quod ipse Johannes dicit: *Apocalipsis Jesu Christi, quem dedit illi Deus palam facere servis suis* *12. Hi & ceteri, quos in veteri testamento paulo superius dinumeravimus, sunt Scriptores sacrorum Librorum per Spiritum sanctum loquentes ad eruditionem nostram, & præcepta vivendi, & credendi regulam conscripserunt. Præter hæc alia volumina *Apocrifa* nuncupantur.

INTER. Quare dicuntur Apocrifa? RESP. Apocrifa autem dicta, id est, secreta, quia in dubium veniunt; est enim earum occulta origo, nec patet Patribus, e quibus usque ad nos auctoritas veracium scripturarum certissima & notissima successione pervenit. In his Apocrifis, etsi invenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa, nulla est in eis canonica auctoritas, quæ recte a prudentibus judicantur, non esse eorum credenda, quibus adscribuntur *13. Nam multa & sub nominibus Prophetarum, & recentiora sub nominibus Apostolorum ab Hereticis proferuntur, quæ omnia sub nomine Apocriforum auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt.

*1 Matth. I. 1. *2 Marc. I. 3. *3 Jerem. I. 5. *4 *Isid.* Græci sermonis. *5 Luc. I. 5. *6 Psalm. CIX. 4. *7 Gen. XXII. 18. *8 Psalm. CXXXI. 11. *9 *Isid.* loc. cit. pag. 46. *10 *leg.* Philemoni. *11 *leg.* relegatus. *12 Apocal. I. 1. *13 *Cod.* adscribunt.

INTER. Ecce protulisti quadam ex parte interpretationes *1, & numeros, ordinesque atque Scriptores, nec non & vocabula librorum novi testamenti; nunc peto, ut quicquid in eis contineatur, per singula currens brevi sermone mihi exponas. RESP. Nequaquam ab his, volente Domino, lassabo. INTER. Dic ergo mihi, quid in libris novi testamenti principaliter contineatur? RESP. Prout ille concedere dignatur, a quo & vetus & novum exortum est testamentum, juxta quod nunc ratio exigit, dicam.

INTER. Jam quia Libri Evangeliorum in principio illorum, sicut dignum est, positi sunt, dic mihi, quid in eis habeatur? RESP. Prout valeo, in paucis tibi dicam. Continetur enim in illis prædicatio, quæ tamen una esse dinoscitur, quia ex uno eodemque ore divinitatis processit. Hæc sunt enim quatuor flumina de uno Paradisi fonte manantia, quæ per totum mundum cœlestes prædicationes ministrant, & de fluento *2 gratiæ ac fidei virorem infundunt.

INTER. Quid continetur in Epistolis Pauli? RESP. In illa, quam scripsit ad Romanos, fidem Romanæ Plebis conlaudat: in illis ad Corinthios geminam doctrinam castigat: ad Galatas per gratiam fidei excludit opera Legis: ad Ephesios, magnificat eos in fide, quam acceperunt: ad Colossenses laudat eos pro eo, quod in fide perstiterunt: ad Philippenses gratulatur eos Evangelium custodisse: ad Thessalonicenses fidem *3, & operibus credidisse & persecutiones tolerasse eos gloriatur: ad Timotheum vero & Titum instruit Ecclesias: ad Philimonem rogat de Onesimo servo emendato. In ultima vero, quam scripsit ad Hebreos, qui in Christo crediderant, & postmodum persecutionibus judaicis territi a fide recesserant, confortat atque ad gratiam Evangelii revocat.

INTER. Quid habetur in Epistolis Petri? RESP. Est enim ibi profunditas sensus, eo quod repleti sint sensibus, ut per eas divinæ scientiæ sensus possint perscrutari.

INTER. Quid in Jacobi? (e) RESP. Ædificatio Ecclesiæ & infusio caritatis in amore Dei & fraterna dilectione. In secunda (Joannis) dilectionis studium hortatur. In tertia laus Gagi *4 in studio veritatis & opera misericordiæ versatur.

INTER. Quid in Judæ? RESP. Increpatio blasphemantium in Christo. INTER. Quid in Actibus Apostolorum? RESP. Historia nascentis Ecclesiæ, & descriptio operis fidei.

INTER. Quid in Apocalipsi? RESP. Multa quidem & difficilia in eo leguntur, sed breviter ex eo aliqua tibi proferam. Continetur enim in ipso filii hominis sedes in throno & XXIIII seniores: nec non & quatuor animalia præcedentia ante thronum, notaturque ibi finis mundi, pugna Michaelis cum dracone, interitus Antichristi, punitio diaboli & ad ultimum Resurrectio mortuorum, & novitas cœli ac terræ vel cetera.

Hæc pauca Frater de novo testamento ad præsens libenter suscipe, donec, Deo volente, ex eo tibi majora proferam.

CAPUT IX.

De Gradibus totius Ecclesiæ dignitatis.

INTER. DIc ergo Frater, gradus ecclesiastici quot sunt? RESP. De his, quæ nunc temporis, Deo volente, nobis convenire possunt, octo sunt. INTER. Quomodo nominantur? RESP. Primus Ostiarius, secundus Psalmista, tertius Lector, quartus Exorcista, quintus Accolitus, sextus Subdiaconus, septimus Diaconus, octavus vero Presbyter.

INTER. Modo volo, ut dicas mihi, quare dicitur Ostiarius? RESP. Secundum quod legi, faciam. Ostiarii dicti sunt, eo quod præsint ostiis templi, ut sciant recipere fideles & infideles respuere. Unde & Dominus Ostiarius dignatus est fieri, cum ostia inferni aperuit, & electos suos inde abstulit, reprobos autem reliquit.

INTER. Unde vocatur Psalmista? RESP. Ab Psalmis canendis. Ipsi enim canunt, ut excitent animas ad compunctionem audientium.

INTER. Quare dicuntur Lectores? RESP. Dicti sunt Lectores a legendo. Illi enim prædicant populis, quod sequantur. Unde & Dominus Lector dicitur, quando aperuit Dominus Librum Esaiæ Prophetæ & legit in medio plebis dicens: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me* *5.

INTER. Quare dicitur Exorcista? RESP. Exorcistæ ex græco in latinum adjurantes sive increpantes vocantur. Unde & Dominus Exorcista fuit, quando septem dæmonia de Maria Magdalenæ ejecit.

INTER. Unde dicitur Acolitus, aut quale ministerium habet? RESP. Acoliti græce, latine vero Ceroferarii dicuntur a deportandis cereis, quando legendum est Evangelium, & Sacrificium offerendum.

INTER. Quare vocatur Subdiaconus? RESP. Ideo Subdiaconi appellantur, quia subjacent præceptis & officiis Levitarum. Oportet enim illis *6...... honestare altare, & aquam præparare in ministerio altaris. Unde & Dominus Subdiaconus est appellatus, quia in Cana Galileæ aquam in vinum convertit.

INTER. Dic mihi, qua lingua dicitur Diaconus, aut unde dictus est Diaconus? RESP. Diaconus enim græce, latine minister dicitur, quia sicut in Sacerdote consecratio, ita & in Diacono ministerii dispensatio habetur. Unde & Dominus Diaconus dictus est, quando lavit pedes discipulorum suorum.

INTER. Unde idem Diaconus Levita appellatur? RESP. Levitæ ex nomine auctoris vocati. De Levi enim Levitæ exorti sunt.

INTER. Jam quia de Diaconibus ac Levitis, quorum ministerium proprium est Evangelium legere *7: nunc ratio instat, volo ut dicas mihi, quid sit Evangelium, aut unde descendit, vel cujus in eo verba ponuntur? RESP. Evangelium dicitur proprie bona ad-

*1 *Cod.* intemptationes. *2 *Cod.* fluenta. *3 *f.* fide. *4 Gaii. *5 Isai. LXI. 1. & Luc. IV. 18. *6 *In MS.* Apim. *7 suppl. *dixisti* vel simile quid.

(e) Hic est defectus & omissa quæstio de Epistolis S. Joannis, ad quam hic respondetur.

adnuntiatio, quæ utique adnuntiatio eſt Domini noſtri Jeſu Chriſti: & vitam adnuntiat poſt mortem. Deſcendit autem Evangelium ab eo, quo adnuntiet & oſtendat, quod is, qui per Prophetas ſuos loquebatur, venit in carne, ſicut ſcriptum eſt: Qui loquebar, ecce adſum.

INTER. Explicaſti autem, quid ſit Evangelium, vel unde deſcendat, nunc obſecro, ut mihi aperias, quare quatuor ſint, qui hæc geſta ſcripſerunt, ſeu etiam qui ſunt hi quatuor, qui uno ſpiritu adnuntiante Propheta ſignati ſunt? RESP. Ideo ergo conſcriptores Geſtæ Evangeliorum quatuor eſſe dicuntur, quia dicente Propheta quatuor animalia oſtenſa eſſe leguntur, quorum primum animal tenens ſimilitudinem hominis, ſecundum Leonis, tertium Vituli, quartum vero Aquilæ. Sed hi quatuor has habentes figuras Evangeliſtas eſſe non dubium eſt.

INTER. Ecce dixiſti numerum & figuras ſingulorum, modo volo, ut dicas omnium illorum nomina, ſeu etiam ob quam rationem ſinguli eorum has videantur obtinere figuras? RESP. Nomina eorum hæc ſunt: Mattheus, Marcus, Lucas, Johannes. Sed ut quid has figuras obtineant, Domino miſerante, exponam. INTER. Fac. RESP. Mattheus idcirco figuram hominis in ſe habet, qui ab initio Evangelii ſui generationem & nativitatem Salvatoris enarret. Sic enim incipit: *Liber Generationis Jeſu Chriſti* *1, & cetera. Marcus Leonis gerens figuram, quia a ſolitudine incipit dicens: *Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini* *2. Lucas Vituli ſpeciem geſtat, ad cujus ſimilitudinem Salvator noſter eſt immolatus, & ideo Lucas Vitulo comparatur, quia duo cornua duo teſtamenta, & quatuor pedum ungulas quatuor Evangelia deſignantur, & quia eo tempore vituli in ſacrificio offerebantur. Sic enim a Sacerdotibus incipit: *Fuit in diebus Herodis Regis Sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia & uxor ejus de filiabus Aaron, nomen Eliſabeth* *3. Johannes habet ſimilitudinem Aquilæ, eo quod alta petiit. Ait enim: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum* *4. Et David dicit de Perſona Chriſti: *Renovabitur ſicut aquilæ juventus tua* *5, id eſt, Chriſti Jeſu Domini noſtri, quia reſurgens a mortuis aſcendit ad cœlos.

INTER. Frater, prout potui, ſolvi tibi quæſtionem tuam, rogo, ſi placet, ut dicas mihi, cur Evangeliſta in generatione Chriſti ordinem præpoſterum poſuiſſet, cum ante David, & poſtea nominavit Abraham? RESP. Vere ſecundum quod legendo didici, referam. Hic ordo in hoc loco neceſſitate eſt commutatus. Si enim primum poſuiſſet Abraham, & poſtea David, rurſus ei repetendus eſſet Abraham, ut generationis ſeries texeretur. INTER. Quare ceteris prætermiſſis horum filium eum nuncupavit? RESP. Ideo illum iſtorum filium eſſe dixerunt, quia ad hos tantum facta eſſe repromiſſio legitur.

INTER. Qualiter promiſſio facta eſt ad Abraham, & qualiter ad David? RESP. Abrahæ dictum eſt: *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes* *6 terræ, quod eſt Chriſtus. David vero: *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam* *7. Hæc pauca propter brevitatem diei de ratione Evangeliorum conſcriptorumque ſuorum, ſi placet dominationi veſtræ, hac vice ſufficere poſſunt *8. INTER. Nunc ad cetera tranſeamus. RESP. Fiat, ut dicis.

INTER. Dic mihi, Presbyter qua lingua vocatur, & unde eſt appellatus? RESP. Presbyter græce, latine ſenior interpretatur; non tamen propter ætatem, vel decrepitam ſenectutem, ſed propter honorem & dignitatem, quam acceperunt, ita vocantur.

INTER. Quare idem ſacerdos appellatur? RESP. Sacerdos enim nomen compoſitum habet ex græco & latino, quaſi ſacrum dans. Quoniam ſicut Rex a regendo, ita ſacerdos a ſanctificando vocatus eſt. Conſecrat enim & ſanctificat.

CAPUT X.

De Miſſa.

INTER. ECce, frater mi! de ratione graduum, de quibus interrogaſti, rationem tibi in paucis deduxi. Nunc peto, ut rationem Miſſæ, quæ ab illis celebratur, quare vocetur, mihi exponas. RESP. Certe, frater! difficilem rem a me requiris: ſed tamen prout nunc ratio exigit, ſecundum quod ſcio, tibi reſpondere non negabo.

INTER. Unde dicta eſt Miſſa? RESP. Ab emittendo. INTER. Qua ratione? RESP. Miſſa enim tempore ſacrificii eſt, quando Catecumini foras mittebantur clamante Levita: *Si quis Catecuminus remanſit, foras mittatur*, quia Sacramento *9 Altaris intereſſe non poſſunt, qui nondum regenerati noſcuntur.

INTER. Hoc ſacrificium, quod dixiſti, quare ita eſt appellatum? RESP. Sacrificium eſt dictum, eo quod ſit ſacrum factum, quia prece myſtica conſecratur pro nobis in memoriam dominicæ paſſionis. Unde & eo jubente hoc corpus & ſanguinem Chriſti dicimus, quod ut ſit ex fructibus terræ ſanctificatum, & ſit ſacramentum operante inviſibiliter ſpiritu Dei. Cujus panis & calicis ſacramentum græci Euchariſtiam dicunt, quod latine bona gratia interpretatur.

INTER. *10 Offertorium unde vocatur? RESP. Offertorium dicitur oblatio, eo quod altaribus fertur & ſanctificatur a ſacerdotibus.

INTER. Inter dona & munera quid intereſt? RESP. Dona proprie Dei *11 dicuntur; munera hominum ſunt. INTER. Qua ratione? RESP. Munera dicuntur obſequia, quæ pauperes loco *12 munerum divitibus ſolvunt: donum autem, quod Deo datur. Unde & in templis donaria dicimus.

INTER. Munera unde vocantur? RESP. Dicuntur munera eo quod manibus vel accipiantur, vel dantur. INTER. Quot ſunt, quæ offeruntur? RESP. Duo. INTER. Quæ? RESP. Donum & ſacrificium. INTER. Quid eſt donum? RESP. Donum eſt, quicquid auro argentoque aut qualibet alia ſpecie efficitur.

INTER. Quid eſt ſacrificium? RESP. Sacrificium eſt victima & quæcunque in ara cremantur, ſeu ponuntur.

*1 Matth. I. 1. *2 Marc. I. 3. *3 Luc. I. 5. *4 Joan. I. 1. *5 Pſal. CII. 5. *6 Gen. XXII. 18. *7 Pſal. CXXXI. 11. *8 *Cod.* poteſt. *9 *Cod.* Sacramenta. *10 Iſid. Libr. VI. Orig. Cap. XIX. *11 *Cod.* divinæ. *12 *Cod.* locum.

tur. Quia omne, quod Deo datur, aut dicatur aut consecratur. INTER. Qua ratione? RESP. Quod enim dicatur, dicendo datur, unde & appellatur. Unde errant, qui consecrationem dedicationem putant significari. INTER. Immolatio unde dicitur? RESP. Immolatio ab antiquis est dicta, eo quod in mola *1 altaris victimæ cæderentur. Unde & mactatio post immolationem. Nunc autem immolatio panis & calicis convenit.

INTER. Quid est libatio? RESP. Libatio tantummodo calicis est oblatio. Unde dicitur: *Et libavit de sanguine uvæ* *2. Nam libare fundere est.

INTER. Hostiæ unde vocantur? RESP. Hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant, antequam ad hostem pergerent.

INTER. Quid sunt victimæ, & quare ita vocantur? RESP. Victimæ dicuntur sacrificia, quæ post victoriam devictis hostibus immolabant. Et erant victimæ majora sacrificia, quam hostia. Alii victimam dictam putaverunt, quia ictu percussa cadebat: vel quia vincta ad aras ducebatur.

INTER. Holocaustum unde vocatur? RESP. Holocaustum est, ubi totum igne consumitur, quod offertur. Holo *3 enim græce totum dicitur. [καῦσις incensio] unde & holocaustum, totum incensum.

INTER. Quid sunt cærimoniæ? RESP. Cærimoniæ apud Latinos dicuntur sacra omnia, quæ apud Græcos Orgia vocantur. Proprie autem visum est Doctoribus a carendo appellari cærimonia, quasi carimonias, eo quod ea, quæ in sacris divinis offeruntur, in suo usu id carerent homines. Alii cærimonias proprie *4 in observationibus Judæorum credunt; abstinentiam scilicet quarundam escarum secundum veterem Legem, eo quod observantes careant his rebus, quibus se abstinuerint.

INTER. Ipsa Missa a quo Pontifice sumpsit initium? RESP. *5 Ordo autem Missæ vel orationum, quibus oblata Deo sacrificia consecrantur, primo a S. Petro est institutus, cujus celebrationem uno eodemque vocabulo universus peragit orbis.

INTER. Obsecro humiliter, quid in eadem Missa contineatur, ut mihi aperire non dedigneris. RESP. Prout intelligo dicam. In ordine totius Missæ septem orationes continentur. INTER. Quæ sunt hæc? RESP. Prima earundem oratio, ubi dicitur: *Dominus vobiscum*: vel *Oremus*, admonitio est erga populum, ut excitentur ad Deum adorandum. Secunda quidem Collecta, quæ posthæc sequitur, invocatio est ad Deum, ut clementer suscipiat preces fidelium & oblationes eorum. Tertia autem effunditur oratio pro offerentibus, sive pro defunctis fidelibus, in Collecta, quæ dicitur post sacrificii receptionem, ut per idem *6 sacrificium veniam consequi mereantur. Quarta, quæ posthæc infertur pro osculo pacis & caritate reconciliationis a *Sursum corda*, usque *per Christum Dominum nostrum*. Quinta deinde ponitur inlatio *7 in sanctificatione oblationis, a loco, ubi dicitur: *Per quem Majestatem tuam laudant Angeli*, usque ad eum locum, ubi *Osanna in Excelsis* canitur. In qua etiam ad laudem terrestrium creaturarum, virtutumque cœlestium universitas provocatur. Porro sexta exhinc succedit: *Te igitur clementissime Pater*, quæ est confirmatio sacramenti; ut oblatio sanctificata per Spiritum sanctum (f) corpus & sanguinem conformetur *8. Septima vero oratio est, quam Dominus noster discipulis suis instituit orare dicens: *Pater noster, qui es in cœlis*.

INTER. Dic mihi hac oratione quot petitiones habentur? RESP. Ego respondi tibi in paucis, prout novi, rationem Missæ. INTER. Nunc obsecro, ut mihi similiter, prout intelligis, quid in ista oratione contineatur, dicere non abneges. RESP. Prout intelligo, faciam. In hac oratione septem petitiones continentur. INTER. Quæ sunt hæ? RESP. Prima est: *Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum.* Secunda: *Adveniat Regnum tuum.* Tertia: *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra.* Quarta: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Quinta: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Sexta: *Et ne nos inducas in tentationem.* Septima: *Sed libera nos a malo.*

INTER. Nunc obsecro, ut dicas mihi, quid in iisdem petitionibus contineatur? RESP. *9 In tribus primis æterna poscuntur: In sequentibus quatuor temporalia, quæ tamen propter æterna adipiscenda petuntur. INTER. Quomodo? RESP. Nam cum dicimus: *Sanctificetur Nomen tuum. Adveniat Regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra.* Hic quidem ista tria inchoantur, sed in illa vita sperantur, ubi sanctificatio Dei, & voluntas & Regnum in Sanctis suis immortaliter permanebit. Jam vero *panis quotidianus*, qui vel animæ vel carni tribuitur, hic exposcitur. [Hic *10 post subsidium cibi, venia ad exemplum fraternæ indulgentiæ postulatur: hic ne in peccati tentationem incidamus, exposcimus]. Hic post omnia ut a malis liberemur, Dei auxilium imploramus. In tribus autem, quæ superius dixi, nihil horum est. Hanc itaque orationem Salvator discipulos suos docuit, in qua spes continetur fidelium, & Confessio peccatorum.

CAPUT XI.

Incipit de Fide.

INTER. Ista suscipio. Sed quoniam, sicut nosti, omnes per fidem salvari credimus, rogo, ut dicas mihi, quomodo fidem tuam intelligis, vel etiam in quem credis? RESP. Ego credo in Deum Patrem omnipotentem Creatorem cœli & terræ.

INTER. Quare dicitur Omnipotens, & quare Creator? RESP. Omnipotens dicitur, quia omnia potest. Creator, eo quod omnia creavit, cœlum, terram, mare & omnia, quæ in eis sunt.

INTER. Credis in Jesum Christum? RESP. Omnino credo

*1 *Isid.* mole. *2 Eccli. L. 16. *3 ὅλον. *4 *Cod.* propria. *5 Isid. Libr. I. de Eccles. Officiis Cap. XV. cum multa differentia. *6 *Cod.* eundem. *7 *Isid.* illatio. *8 Apud Isidorum l. cit. pag. 394. corpori & sanguini Christi confirmetur: *nullo sensu.* *9 Isid. l. cit. *10 [ ] Suppleta ex Isidoro.

(f) Non dubium, quin hic supplenda sit particula *in*, qua exprimatur, oblationem sanctificatam &c. in corpus & sanguinem Christi conformari seu transformari, quod nihil aliud est, quam *transsubstantiari*.

credo in Jesum Christum filium ejus unicum Dominum nostrum, qui est verus Deus & verus homo. INTER. Quomodo Deus, & quomodo verus est homo? RESP. Deus verus est, quia de Spiritu sancto conceptus est. Homo verus est, quia ex Maria Virgine natus est. INTER. Ecce illum natum. Quid postea factum est? RESP. Post sanctam enim ejus nativitatem ætate & sapientia crescens XXX annos implevit. In qua etiam ætate a Johanne Baptista dignatus est baptizari, & post Baptismum tribus annis & dimidio docuit & prædicavit omnia, quæ ad vitam æternam pertinent. INTER. Post hanc prædicationem quid factum est? RESP. In ipsa prædicatione comprehensus est ab iniquis & perfidis Judæis, a quibus propter invidiam illorum & propter peccata nostra multas blasphemias, multasque passiones sub Pontio Pilato, qui judex erat illo tempore in Judea, sustinuit.

INTER. Unde dicitur Pontius? RESP. A loco, ubi natus fuit, hoc nomen accepit. INTER. Quid post hæc? RESP. Sub illo enim crucifixus est, & in eadem cruce mortuus. Deinde sepultus est, &, manente corpore in sepulchro, anima ejus ad inferna descendit, de quo inferno sanctos Patriarchas, id sunt, Abraham, Isaac & Jacob, & sanctos Prophetas, Esaiam, Hieremiam, & reliquos, ac ceteros omnes, quos elegit, misericorditer liberavit, & victor tertia die a mortuis resurrexit.

INTER. Postquam resurrexit, quid fecit? RESP. Post nobilissimam enim & sanctissimam ejus Resurrectionem conversatus est XL diebus, & XL noctibus cum discipulis suis, & manducavit cum illis, multa docens & loquens de Regno Dei.

INTER. Quid postea? RESP. Post hæc vero videntibus illis ascendit in cœlum, ubi quomodo vult & qualiter vult, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.

INTER. Quid posthæc facturus erit? RESP. Finito mundi termino cum ipso corpore, cum quo ascendit in cœlum, venturus est judicare vivos & mortuos. INTER. Qui sunt vivi & qui sunt mortui? RESP. Vivi justi; mortui peccatores.

INTER. Credis in Spiritum sanctum? RESP. Credo sine dubio in Spiritum sanctum, qui idem Deus est & in Trinitate tertia Persona. Quia alia est Persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. In qua Trinitate unum Deum omnino esse credo & confiteor.

INTER. Credis in sanctam Ecclesiam catholicam & in Sanctorum communionem? RESP. Esse etenim sanctam Ecclesiam, sed in illam non credo, quia non Deus, sed convocatio seu congregatio Christianorum [est] sicut superius*1 dixi. INTER. Quid est catholica? RESP. Universalis, id est, per totum orbem diffusa. Sanctorum communionem, id est, cum Sanctis societatem & communionem habere credo, si fidem firmiter tenuero & operibus servavero. INTER. Ecclesia qua lingua dicitur? RESP. Greca. INTER. Quid interpretatur latine? RESP. Convocatio seu congregatio Christianorum, sicut superius dixi.

INTER. Credis in remissionem peccatorum? RESP. Non: sed esse remissionem peccatorum credo. Quia propter hoc dignatus est Dei Filius carnem adsumere, ut nos, qui propter peccata nostra salvi esse non poteramus, ejus misericordia salvaremur.

INTER. Credis in carnis Resurrectionem? RESP. Non credo in illam, sed carnem, quam in hac vita sub mortali conditione portamus, resurrecturam esse immortalem credo, & pro consortio animæ rationem reddituram. Vitam æternam vero sine dubio nos consequuturos credamus, si ista, quæ hucusque exposuimus, firmiter teneamus, & operibus fideliter impleamus.

Si ejusdem fidei rationem plenius nosse desideras, in ordine sequenti invenies.

INTER. Dic mihi, symbolum, in quo hæc eadem fides continetur, cujus lingua vocatur? Et quo tempore, vel a quibus auctoribus sit compositum. Vel etiam, qui illud composuerunt, quorum sint exemplum consecuti? RESP. Certe frater, cum scias me parvum non solum corpore, sed & sensu, valde difficilem rationem a me requiris, sed tamen propter ejusdem fidei dilectionem ea, quæ de illa Dominus mihi administrare dignatur, tibi pandere non denegabo. INTER. Nisi enim tuam dilectionem talem cognoscerem, nequaquam talia a te requirere debuissem. RESP. Symbolum namque nomen est græcum, quod latine conlatio pecuniæ interpretatur, quod & beati Apostoli post susceptionem Spiritus sancti, priusquam ab invicem separarentur, pro signo fidei composuerunt. Sed quorum exemplum in hoc facto fuissent imitati, secundum quod legi, breviter ostendam. Quædam Israheliticæ Tribus cum adversum se civibus*2 prælio decertarent, & propter unius populi*3 vel habitum inter bellantes discretio esse non posset, Tribus illa, cui justior erat causa pugnandi, & per Dei auxilium victoriam se habere putabat, signaculum sibi certo in sermone constituit, ut quos unius habitus & una armorum similitudo confuderat*4, secretioris verbi distingueret sacramentum. Quod & beati Apostoli, qui Ecclesiam Dei contra malitiam diabolici furoris armabant, & defensores ac propugnatores illius erant futuri, hoc sequentes exemplum mysterium symboli tradiderunt. Et quia sub uno nomine Christi credentium erat futura diversitas, signaculum symboli inter fideles, perfidosque secerneret, quis fidelis quisve hostis appareret Ecclesiæ.

INTER. Valde placent, quæ dicis, si tamen nomina illarum Tribuum, nomenque secreti sermonis, de quo dixeras, indicare voluisses. RESP. Si rite recordor, faciam, quod petisti. Cum *Jepte* Dux justioris Tribus Galaad cognovisset inimicos ejus, Tribus videlicet Effraim, adversus se advenisse, occupavit continuo vada Jordanis, per quæ illi reverti debuerant. Qui dum se superatos cognoscerent, & de prælio fugientes per eadem vada evadere volentes transeundi licentiam postulabant, interrogabantque eos: unde estis? qui respondentes de Galaad. Statimque illis dicebatur: Si de Galaad estis, dicite ergo *Seboleth*, quod interpretatur spica. Quod cum dicere non poterant, protinus capite truncabantur, ut secreti sermonis veritas probaretur. Hic est enim sermo secretus, quem Galaaditides sibi pro signo

*1 potius inferius circa finem. *2 f. civili. *3 suppl. *arma* vel simile. *4 Cod. confunderat.

ſigno conſtituerunt. Ad cujus ſimilitudinem niſi fallor, præfatum ſymbolum beati Apoſtoli conſcripſerunt, ut inter fideles & infideles Eccleſiæ, ſicut ſuperius dictum eſt, veritatem credulitatis diſcernere potuiſſent; incipiente beato Petro, qui ait: *Credo in Deum Patrem omnipotentem &c.*

INTER. Optima ſunt valde, quæ dicis. Sed obſecro, ut quomodo, aut qualiter vel in quem credere debeam, diligenter aperias. RESP. Juxta quod intelligo, faciam. Credendus eſt ſine dubio Deus Pater omnipotens, cujus ſic virtus ſentitur, ut quantitas ejus & qualitas ignoretur. Eſſe enim illius & poſſe non diſcutiendo adſequimur, ſed credendo. In quem autem credere debeamus, edocet nos Redemptoris noſtri auctoritas dicens: Qui credit in me, & in eum, qui me miſit, habet vitam æternam*1. Et alibi: Credite in Deum, & in me credite*2. Plus enim, frater! mihi eſt, quod fidei oculis videmus, quam ſenſus noſter carnalis poſſit conſpicere.

INTER. Credo omnino, ſicut dicis. Sed peto, ut dicas, quid in Deo, quid in Patre, quidve in omnipotente debeam intelligere? RESP. In Deo ſiquidem natura innaſcibilis: In Patre Unigeniti veritas: In omnipotente vero plenitudo virtutis oſtenditur.

INTER. Quomodo? RESP. Eſt namque per ingenitam Deitatem omnipotens, & per omnipotentiam Pater. Non enim inquirere debemus, qualiter ſit Pater, quia qualiter Deus ſit, aut omnipotens, non poteſt humanis mentibus comprehendi.

INTER. Ratio, quam de primo verſu protuliſti, hac vice ſufficere poteſt. Sed quis ſecundum compoſuiſſet, vel qualiter eum intelligere debeam, innoteſce. RESP. Andreas ſecundum verſum compoſuit dicens: *Et in Jeſum Chriſtum Filium ejus unicum Dominum noſtrum.* Sicut enim Patrem rerum omnium Deum, ita oportet nos & Filium ejus Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui eſt Verbum ipſius, confiteri, cujus principium ex ipſo eſt, quia Deus Verbum eſt. Quod autem Chriſtus eſt factus, qui Filius erat, diſpenſatio eſt Redemptionis humanæ. Quod vero Dominus eſt, de proprietate naturæ eſt. Unicus ſiquidem vel unigenitus adnuntiatur & creditur, quia unus ita eſt genitus, neque habet*3 in unitate conſortem. Filium audis, non ut illum aliquo ſexu editum putes, ſed ut credas incomprehenſibili majeſtate Deum prodiiſſe de Deo, ut ipſe ait: *Ego a Patre exivi, & veni in hunc mundum**4.

INTER. Tertium verſum quis compoſuit, aut quid in eo intelligitur? RESP. Jacobus ait: *Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto natus ex Maria Virgine.* Spiritum Deum eſſe Salvator ipſe nos docuit dicens in Evangelio: quia Spiritus Deus eſt*5. Et ideo natum Chriſtum de Spiritu ſancto & Maria Virgine confitemur. Spiritum ſanctum audis, ut partum illum mirabilem ſimul & inculpabilem recognoſcas. Quoniam cœleſte eſt, quod Spiritus agit, & inviolatum, quod Sanctus operatur. Nam cum unigenitum Dei hominem fieri redemptionis noſtræ neceſſitas flagitaret, hoc nativitatis ſuæ privilegium propriæ*6 divinitatis invexit, ut de Virgine naſceretur. Qui enim veniebat inveteratam peccatis hominum renovare naturam, novam legem voluit habere naſcendi. Unigenitus igitur Dei factus eſt Filius hominis, ut qui erat mundi Creator, fieret & Redemptor.

INTER. Quarti verſus compoſitorem, ſive quid in eo contineatur, expone. RESP. Beatus Johannes Apoſtolus quartum compoſuit verſum dicens: *Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & ſepultus.* Iſte Pilatus Judex erat illo tempore in Judæa a Tiberio Cæſare conſtitutus, ſub quo Dominus paſſus eſt, qui etiam Pontius a loco, unde natus eſt, appellatur. Hunc itaque Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum ſicut perfectum Deum, ita & perfectum hominem confiteri debemus. De cujus Cruce nulla ſit nobis confuſio, quia habemus de ejus Paſſione victoriam. Sicut enim Dei Filius non ſibi, ſed nobis natus eſt, ita inmaculatus Dei Agnus non ſibi, ſed nobis eſt paſſus. Quis autem non mirum advertat eſſe myſterium, ubi ipſe prædicatur, qui Deus eſt, & ubi Dominus adnuntiatur, qui adſeritur crucifixus? Nam Crucem illam, in qua confixus eſt corpore, nos geſtamus in fronte. Et ideo inluſiones & opprobria, mortemque, quam ſuſtinuit, non debemus ſuſpiriis ingemiſcere, ſed continuis laudibus celebrare. Quoniam ſatis abundeque gloriam Paſſionis ejus oſtenderunt repentina obſcuritas ſolis, tremor terrarum, ſaxorum diviſio, & reſurrectio mortuorum. Sepultus eſt autem, quia conſequens erat, ut qui mortuus fuerat, acciperet ſepulturam. Qualiter ad conſolationem ſepultorum benedictionem corporis ejus terra ſuſciperet, ut qui vere mortuus cernebatur, vere a mortuis rediſſe crederetur.

INTER. Quinti verſus compoſitorem ejusque explationem a te audire deſidero. RESP. Philippus quintum verſum expoſuit dicens: *Deſcendit ad inferna, tertia die reſurrexit a mortuis.* In hoc enim Trinitatis myſterium, & naturalis Legis oſtenditur reſolutio, ut hominem in inferno poſitum elevaret ad cœlum. Decebat enim, ut mors, quæ per hominem ſubintraverat, per hominem ſolveretur. Et ſicut credimus, quod mortis eſt; ita utique credamus, quod vitæ eſt. Et ſicut in paſſione myſterium eſt pietatis, ita in Reſurrectione operatio pietatis*7, ſicut ipſe ait: *Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam**8. Quis enim ſtultus non credat, illum reſurrexiſſe, ad cujus præceptum Lazarus ſepultus eſt emerſus de tumulo?

INTER. Sextum verſum quis compoſuit, aut quid in eo eſt intelligendum? RESP. Bartholomeus ſextum verſum ita compoſuit dicens: *Aſcendit in cœlum.* Illuc enim aſcendit, unde venerat; non tamen alicujus juſſione, ſed propria voluntate. Decebat enim talis gloria hominem, qui de Virgine naſcebatur. Nec fuit ei impoſſibile cœlum aſcendere, cui poſſibile fuit inferos triumphare. Et ideo neceſſe erat, ut qui ad mortem de regno venerat, poſt mortem rediret ad Regnum. Et ſicut terra lætata eſt Dei Filium ſe ſuſcepiſſe, ita cœlum filium hominis ſe accepiſſe gauderet, dicente Propheta: *Lætentur cœli & exultet terra**9.

INTER. Septimi verſus auctorem, ejusque intellectum ut mihi exponas, obſecro. RESP. Thomas ſeptimi

*1 Joan. III. 30. *2 Joan. XIV. 1. *3 *Cod.* libet. *4 Joan. XVI. 28. *5 Joan. IV. 24. *6 *f.* propria divinitate. *7 *f.* poteſtatis. *8 Joan. X. 18. *9 Pſalm. XCV. 11.

septimi versus auctor exstitit dicens: *Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.* Quod sedet, Christi victoriæ munus est; quod ad dexteram Patris sedet, divinitatis est privilegium & consortium indiscretæ caritatis. Ut ostenderet locum justis, & sinistram peccatoribus demonstraret. Bene enim ad dexteram Patris adnuntiatur sedere, in quo nihil voluntatis suæ diabolus, qui totus sinister est, invenit.

INTER. Octavum versum quis fecit: aut quid in eo continetur? RESP. Mattheus octavum versum componens ait: *Inde venturus est judicare vivos & mortuos.* In ipso enim corpore Dominus venturus est ad judicium, in quo ascendit ad cœlum. Necesse est quidem, ut humanum genus ille discutiat, qui creavit; & ipse judicet, qui redemit. Justum quippe est, ut omnipotens Dominus mortales suos, quos virtute divinitatis formavit, Patris pietate salvavit, Judicis examinatione discernat, ut impios gehennæ ignis tradat; pios autem in societate æternitatis adsumat. Quid namque justius potest esse apud Deum, quam ut quorum vita diversa fuit in seculo, eorum post hoc seculum merita distinguantur. Ubi autem judicandi referuntur (vivi) ac mortui, ibi omnium hominum esse apud Deum cura credatur.

INTER. Nonum versum quis composuit, aut quomodo est intelligendus? RESP. Item Jacobus nonum versum adjungens ait: *Credo in Spiritum sanctum.* Hoc ad formam fidei pertinet, ut sicut in Patrem & Filium, ita & in Spiritum sanctum absque ulla dubitatione credamus, ut quorum unum nomen est, non sit eorum diversa confessio. Et qui in cœlo apud se unum sunt, a nobis non separentur in terris. Quoniam sicut divinitati nihil de creaturis æquari potest, ita omnem divisionem & inæqualitatem natura divinitatis excludit. Itaque secundum evangelicam veritatem, sicut Filius a Patre exivit, ita & Spiritus sanctus a Patre procedit. Et sicut unigenitus Filius Dei est, ita & Spiritus sanctus Dei est. Et sicut Pater, cui vult, miseretur, & Filius, cui vult, Patrem revelat; ita etiam Spiritus & inspirare legitur, prout vult, & dona cœlestium gratiarum dividere, prout vult. Quæ cum ita se habeant, quomodo non unum esse cum Patre Filioque credendus est Spiritus, cui æqualiter adjacet posse, quod vult?

INTER. Omnino credendum est ita, ut adseris. Sed peto, ut decimi versus auctorem, ejusque intellectum mihi exponas. RESP. Simon decimi versus auctor exstitit dicens: *Sanctam Ecclesiam catholicam* &c. Esse etenim sanctam Ecclesiam, sed non in eam credere debemus, quia non Deus, sed populus & domus est Dei, per quam & sanctificatio data est mortalibus, & crescente credentium numero omnium pene linguis in Dei laudibus sanctior mundus exultat. Quæ etiam baptismi sacramento, peccatorum contaminatione detersa, terrarum incolas transmittit ad cœlum. Catholicam dicit, id est, toto orbe diffusam. *Sanctorum communionem,* quod sequitur, id est, ut cum illis Sanctis, qui in hac, quam suscepimus, fide de præsenti seculo ad Deum migraverunt, societatem & spei communionem habere credamus. Si tamen recte vivendo fidem illam teneamus, & operibus impleamus.

INTER. Undecimum versum quis composuit, aut quid in eo debeo intelligere? RESP. Thaddeus undecimum versum componens ait: *Remissionem peccatorum.* Credenda est utique peccatorum remissio, quia hoc unum est remedium, quod humanum genus a sententia perpetuæ mortis absolvit. Idcirco unigenitus Altissimi dignatus est & carnem sumere, & crucem subire, ut nos, qui propter crimina atque peccata non poteramus evadere, sua indulgentia faceret innocentes. Et ideo immaculatus occisus est Agnus, ut ejus cruore humani generis maculæ tergerentur. Ecce profunditatem mysterii! ecce altitudinem Sacramenti! ubi mors reddit vitam, & peccantium sordes sanguine sunt innocentis mundatæ. Hæc autem remissio non nos ad peccatum nutrit, sed admonet, ut jam peccare timeamus, qui nos intelligimus sine venia non posse salvari. Bonitas enim Dei munere indulgentiæ suæ non nos armat ad culpam, sed absolvit ad gloriam.

INTER. Ceteris versibus expositis, quis duodecimum composuisset, seu etiam quid miraculi in eo habeatur, ut mihi aperias, humiliter obsecro. RESP. Certe Frater! sicut in reliquis, ita & in hoc petitioni tuæ benigno animo, prout intelligo, obtemperabo. Matthias, qui ab Apostolis post Judam electus est sorte, duodecimum versum adjecit, dicens: *Carnis resurrectionem, & vitam æternam.* Carnem, quam in hac vita sub mortali conditione portamus, hanc resurrecturam esse immortalem, ac rationem reddituram pro consortio animæ credamus. Quis enim credens Deo possit de resurrectione dubitare, cum manifestum sit, hanc solam causam Christo fuisse nascendi? Quæ utilitas erat, ut Perpetuus carnem dignaretur adsumere, nisi ut perpetuitati carnem donaret? Quæ gloria esset Dei Filium crucem non refugere, mortem expetere, & perpeti sepulturam, nisi vitam mortalibus præstita resurrectione conferret? Posse hoc fieri facit divinitas fidem, cui totum, quod vult, posse subsistit. Denique ut indubitata resurgendi exempla capiamus, ipse hic mundus amissa receptaque decoris sui specie & occidit, & resurgit. Documentum nimirum futuræ resurrectionis accipimus, cum commendata sulcis frumenta in stipulam suam redeunt, & renovatis frondibus spoliata gelu nemora revirescunt. Cuncta etiam, quæ terra producit aut semine aut radice multiplicata redduntur. Quæ autem duritia cordis est non credere reformari hominem, cum omnia, quæ facta sunt, reparentur. *Vitam æternam,* quod sequitur absque ulla dubitatione nos consecuturos credamus, si hæc, quæ tibi actenus exposui, firmiter teneamus, ac bonis operibus fideliter conservemus. Quoniam, sicut nosti, fides sine operibus mortua est. Hoc omnibus patet.

Hoc est symbolum, frater mi! quod tibi exponere postulasti, cujus signaculo, sicut dictum est, in primordio fideles ab infidelibus secernuntur. Hoc est symbolum, cujus veritas unumquemque credentem efficit Christianum. Hoc est symbolum, quod & viventes sanctificat, & mortuos reducit ad vitam, ad quam ille nos dignetur perducere, qui Trinus & Unus vivit & regnat in secula seculorum. Amen.

CAPUT XII.

Incipit de Dominica Oratione.

INTER. EXposita tibi fide prout potui, nunc peto, ut dicas mihi, si scis Orationem Dominicam, quam Dominus noster Jesus Christus discipulos suos orare docuit. RESP. Scio.

INTER. Peto humiliter, ut mihi illam dicas. RESP. Prout eodem Domino miserante valeo, qui illam docuit, faciam. *Pater noster, qui es in cœlis* & rel.

INTER. In eadem oratione quot petitiones inveniuntur? RESP. Septem. INTER. Quæ est prima? RESP. *Sanctificetur nomen tuum.*

INTER. Hoc quod in capite dixisti: *Pater noster, qui es in cœlis*, quomodo intelligitur? RESP. Ibi enim invocatio dignitatis est, dum Patrem nos habere profitemur Deum, quia omnes nos fratres sumus, & Deum Patrem habemus in cœlis.

INTER. In prima petitione, quam superius dixisti, quid intelligendum est? RESP. A Christo enim Christianus derivatur, & ideo dum Christiani vocamur, Christi nomen tenemus, & supplicamus, ut opera Christi facere valeamus, & nomen suum per bona opera nostra in nobis sanctificetur.

INTER. Quæ est secunda petitio? RESP. *Adveniat Regnum tuum.* INTER. Quid ibi intelligendum est? RESP. Oramus enim, ut Christus regnet in nobis, & non diabolus: Et Ecclesia Christi semper crescat, in qua regnat Deus: & dies judicii adveniat, quia tunc diabolus in mundo regnare desistet, & Christus cum Sanctis suis regnabit in æternum.

INTER. Quæ est tertia? RESP. *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra.* INTER. Quomodo est intelligenda? RESP. Sicut Angeli in cœlo tuæ voluntati obediunt, ita & justi in terra faciant. Et sicut in Sanctis, ita & in peccatoribus tua voluntas impleatur.

INTER. Quæ est quarta? RESP. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* INTER. Quid in ea intelligitur? RESP. Hoc loco panis pro omnibus cibis accipitur, de quibus quotidie vivere debemus. Precamur etiam pro adsumptione Corporis Christi. Petimus denique, ut nobis scipsum tribuat, qui est panis vivus.

INTER. Quæ est quinta? RESP. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* INTER. Quid in illa sentiendum est? RESP. Precamur enim, ut sic dimittat nobis peccata nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

INTER. Quæ est sexta? RESP. *Et ne nos inducas in temptationem.* INTER. Quomodo hæc intelligitur? RESP. Non petimus, ut non temptemur, quia, qui non est temptatus, non est probatus. Sed precamur, ut ne nos inducat in temptationem, quam sufferre non possumus.

INTER. Quæ est septima? RESP. *Sed libera nos a malo.* INTER. Quomodo est intelligenda? RESP. Id est, a diabolo, a peccato, & ab omni malo temptamento.

INTER. *Amen*, quod in fine est, quomodo intelligitur, vel cujus lingua dicitur? RESP. Amen hebraice dicitur, quod latine vere & fideliter interpretatur.

PROPOSITIONES ALCUINI
DOCTORIS CAROLI MAGNI IMPERATORIS
AD ACUENDOS JUVENES (a).

MONITUM PRÆVIUM.

PRopositiones sequentes maximam partem editæ extant inter Opera Ven. Bedæ Tom. I. Editionis Basileensis Anni MDLXIII. pag. 135. *seq. Illud tamen Opusculum cum pluribus aliis ejusdem Tomi, Bedæ suppositum esse censent eruditi, quod illius nullam mentionem fecerit in Catalogo suorum Operum, quem ipsemet confecit.*

Extat vero sub nomine Alcuini in pervetusto Codice MS. Monasterii Augiæ Divitis, unde descriptum ad nos pervenit. De eodem fortassis intelligendus Alcuinus, dum ad Carolum M. in Epistola LXXXV. (al. XV.) ita scribit: " *Misi Excellentiæ vestræ quasdam species dictionum exemplis & versibus venerandi Patris confirmatas, &* aliquas " figuras Arithmeticæ subtilitatis, lætitiæ causa " &c. *En! rationem, quæ nos induxit, ut scripto huic inter dubia Alcuini locum daremus. Contulimus vero illud cum Editione præfata Ven. Bedæ & aliquibus locis menda Librarii emendavimus. Modicæ, fateor, utilitatis habent propositiones isthæc, & ex Arithmetica hodie culta multo facilius & clarius resolvi possent; erunt tamen fortassis, qui ad quasvis antiquitatis reliquias attenti, his quoque pretium statuant, & inde nonnulla, quæ ad calculum, mensuras ac pondera veterum cognoscenda conferunt, eruere possint. Nonnulla quæ in MS. deficiebant, supplevimus ex Ven. Beda sub his* [ ] *signis.*

(a) Iste est titulus in Cod. MS. Augiæ Divitis.

I. PRO-

I. PROPOSITIO
De Limace.

Limax fuit ab hierundine*1 invitatus ad prandium infra leucam unam. In die autem non potuit plus, quam unam unciam pedis ambulare. Dicat, qui velit, in quot [annis vel] diebus ad idem prandium ipse limax perambulabat?

Sequitur solutio de Limace.

In leuca una sunt mille quingenti passus; vii d pedes, xc unciæ. Quot unciæ, tot dies fuerunt, qui faciunt annos ccxlvi. & dies ccx.

II. PROPOSITIO
De viro ambulante in via (b).

Quidam vir ambulans per viam vidit sibi alios homines obviantes, & dixit eis: volebam, ut fuissetis*2 alii tantum, quanti estis; & medietas medietatis; & hujus numeri medietas [& rursus de medietate medietas]; tunc una mecum c. fuissetis. Dicat, qui velit, quanti fuerunt, qui in primis ab illo visi sunt?

Solutio de eadem propositione.

Qui inprimis ab illo visi sunt, fuerunt xxxvi. Alii tantum lxxii. Medietas medietatis xviii. Et hujus numeri medietas sunt viiii. Dic ergo sic: lxxii. & xviii. fiunt xc. Adde viiii. fiunt xcviiii. Adde loquentem, & habebis c.

III. PROPOSITIO
De duobus proficiscentibus (c).

Duo homines ambulantes per viam, videntesque ciconias, dixerunt inter se: quot sunt? Qui conferentes numerum dixerunt: Si essent aliæ tantæ; & ter*3 tantæ, & medietas tertii, adjectis duobus, c essent. Dicat, qui potest, quantæ fuerunt, quæ inprimis ab illis visæ sunt?

Solutio de Ciconiis.

xxviii. & xviii. & tertio sic; fiunt lxxxiiii. Et medietas tertii fiunt xiiii. Sunt in totum xcviii. Adjectis duobus c. apparent.

IIII. PROPOSITIO
De homine & equis (d).

Quidam homo vidit equos pascentes in campo, optavit dicens: utinam essetis mei, & essetis alii tantum; & medietas medietatis; certe gloriarer super equos c. Discernat, qui vult, quot equos inprimis vidit ille homo pascentes?

Solutio de equis.

xl equi erant, qui pascebant. Alii tantum fiunt lxxx. Medietas medietatis hujus, id est, xx. si addatur, fiunt c.

V. PROPOSITIO
De emptore denariorum (e).

Dixit quidam emptor*4: volo de centum denariis c. porcos emere; sic tamen, ut verres x. denariis ematur: scrofa autem v. denariis: duo vero porcelli denario uno. Dicat, qui intelligit, quot verres, quot scrofæ, quotve porcelli esse debeant, ut in neutris numerus nec supe abundet, nec minuatur?

Solutio de Emptore.

Fac viiii. scrofas & unum verrem in quinquaginta quinque denariis; & lxxx. porcellos in xl. Ecce porci xc. In residuis v denariis, fac porcellos x, & habebis centenarium numerum in utrisque.

VI. PROPOSITIO
De duobus negotiatoribus C. solidos habentibus.

Fuerunt duo negotiatores, habentes c solidos communes, quibus emerent porcos. Emerunt autem in solidis duobus porcos v, volentes eos saginare, atque iterum venumdare, & in solidis lucrum facere. Cumque vidissent, tempus non esse ad saginandos porcos, & ipsi eos non valuissent tempore hyemali pascere, tentavere venumdando, si potuissent, lucrum facere, sed non potuerunt; quia non valebant eos amplius venumdare, nisi ut empti fuerant, id est, ut de v porcis duos solidos acciperent. Cum hoc conspexissent, dixerunt ad invicem: dividamus eos. Dividentes autem & vendentes, sicut emerant, fecerunt lucrum. Dicat, qui valet, inprimis quot porci fuerunt; & dividat ac vendat & lucrum faciat, quod facere de simul venditis non valuit.

Solutio de porcis.

Inprimis ccl porci erant, qui c solidis sunt comparati, sicut supra dictum est, in duobus solidis v porcos: quia sive quinquagies quinos, sive quinquies l dixeris, ccl numerabis. Quibus divisis unus tulit cxxv, alter similiter. Unus vendidit deteriores tres semper in solido; alter meliores duos in solido. Sic evenit, ut is, qui deteriores vendidit, de cxx porcis xl solidos est consecutus. Qui vero meliores, lx solidos est consecutus; quia de inferioribus xxx semper in x solidis; de melioribus viginti autem in x solidis sunt venumdati: & remanserunt utrisque v. porci, ex quibus ad lucrum iiii solidos & duos denarios facere potuerunt.

VII. PROPOSITIO
De disco pensante libras XXX.

Est discus, qui pensat libras xxx sive solidos dc, habens in se aurum, argentum, auricalchum, & stannum. Quantum habet auri, ter tantum habet argenti. Quantum argenti, ter tantum auricalchi: Quantum auricalchi, ter tantum stanni. Dicat, qui potest, quantum in unaquaque specie*5 pensat?

Solutio.

Aurum pensat uncias novem: argentum ter uncias viiii, id est, libras duas & tres uncias. Auricalchum pensat ter libras duas & [ter] iii uncias, id est, libras vi & viiii uncias. Stannum pensat ter libras vi, & ter uncias viiii, hoc est, libras xx, & iii uncias. viiii unciæ, & ii libræ cum iii unciis: & vi libræ cum viiii unciis: & xx libræ cum iii unciis adunatæ, xxx libras efficiunt.

Item aliter ad solidum. Aurum pensat solidos argenteos xv. Argentum ter xv, id est, xlv. Auricalchum ter xlv, id est, cxxv. Stannum ter cxxxv, hoc est, cccev. Junge ccccv, & cxxxv: & xlv: & xv; & invenies dc^tos qui sunt libræ xxx.

*1 MS. harundine. *2 Bed. utinam fuissetis. *3 Bed. & etiam. *4 Bed. Mercator. *5 Bed. unaquæque species.

(b) *Apud Bedam:* De homine alios homines in via sibi obviantibus. (c) Apud Bedam additur: *Visis ciconiis.* (d) Apud Bedam additur: *In campo pascentibus.* (e) Apud Bedam: *De emptore in denariis centum.*

VIII. PROPOSITIO.

De Cupa.

Est cupa una, quæ c metretis impletur capientibus singulis modia tria; habens fistulas III. Ex numero modiorum tertia pars & VI per unam fistulam currit: per alteram tertia pars sola: per tertiam sexta tantum. Dicat nunc, qui vult, quot sextarii per unamquamque fistulam cucurrissent.

Solutio.

Per primam fistulam III DC sextarii cucurrerunt. Per secundum II CCCC. Per tertiam I CC.

IX. PROPOSITIO

De Sago.

Habeo sagum habentem in longitudine cubitos C, & in latitudine LXXX. Volo exinde per portiones sagulos facere; ita, ut unaquæque portio habeat in longitudine cubitos V, & in latitudine cubitos IIII. Dic, rogo, sapiens, quot saguli exinde fieri possint?

Solutio.

De quadringentis octogesima pars V sunt; & centesima IIII. Sive ergo octuagies V, sive centies IIII duxeris, semper CCCC invenies. Tot sagi erunt.

X. PROPOSITIO

De Linteo.

Habeo linteamen unum longum cubitorum LX, latum cubitorum XL. Volo ex eo portiones facere, ita, ut unaquæque portio habeat in longitudine cubitos senos, & in latitudine quaternos, ut sufficiat ad tunicam consuendam. Dicat, qui vult, quot tunicæ exinde fieri possint?

Solutio.

Decima pars sexagenarii VI sunt. Decima vero quadragenarii IIII sunt. Sive ergo decimam sexagenarii, sive decimam quadragenarii decies miseris, centum portiones VI cubitorum longas; & IIII cubitorum latas invenies.

XI. PROPOSITIO

De duobus hominibus sorores accipientibus (f).

Si duo homines ad invicem, alter alterius sororem in conjugium sumpserit; dic, rogo, qua propinquitate filii eorum sibi pertineant?

Solutio ejusdem (g).

Verbi gratia: Si ego accipiam sororem socii mei, & ille meam, & ex nobis procreentur filii; ego denique sum patruus filii sororis meæ; & illa amita filii mei. Et ea propinquitate sibi invicem pertinent.

XII. PROPOSITIO

De quodam Patrefamilias & tribus filiis ejus.

Quidam Paterfamilias moriens dimisit hæreditatem tribus filiis suis, XXX ampullas vitreas, quarum decem fuerunt plenæ oleo. Aliæ decem dimidiæ. Tertiæ decem vacuæ. Dividat, qui potest, oleum & ampullas, ut unicuique eorum de tribus filiis æqualiter obveniat tam de vitro, quam de oleo.

Solutio.

Tres igitur sunt filii, & XXX ampullæ. Ampullarum autem quædam X sunt plenæ; & X mediæ; & X vacuæ. Duc ter decies; fiunt XXX. Unicuique filio veniunt X ampullæ in portionem. Divide autem per tertiam partem, hoc est, da primo filio X semis ampullas, ac deinde da secundo V plenas & V vacuas. Similiter dabis tertio, & erit trium æqua germanorum divisio tam in oleo, quam in vitro.

XIII. PROPOSITIO

De Rege.

Quidam Rex jussit famulo suo colligere de XXX villis exercitum, eo modo, ut ex unaquaque villa tot homines sumeret, quotquot illuc adduxisset. Ipse tamen ad villam primam solus venit; ad secundam cum altero; jam ad tertiam tres venerunt. Dicat, qui potest, quot homines fuissent collecti de XXX villis.

Solutio.

In prima igitur mansione duo fuerunt; in secunda IIII. In tertia VIII: in quarta XVI: in quinta XXXII. In sexta LXIIII: in septima CXXVIII: in octava CCLVI: in nona DXII: in decima I XXIIII: in undecima II XLVIII: in duodecima IIII XCVI: in quarta decima XVI CCCLXXXIIII. In quinta decima XXXII DCCLXVIII. &c. (h)

XIIII. PROPOSITIO

De bove.

Bos, qui tota die arat, quot vestigia faciat in ultima riga*1?

Solutio.

Nullum omnino vestigium facit bos in ultima riga, eo quod ipse præcedit aratrum, & hunc aratrum sequitur. Quotquot enim hic præcedendo in exculta terra vestigia figit, tot ille subsequens excolendo resolvit. Propterea illius nullum reperitur vestigium in ultima riga.

XV. PROPOSITIO

De homine.

Quæro a te, ut dicas mihi, quot rigas factas habeat homo in agro suo, quando de utroque capite campi tres versuras factas habuerit?

Solutio.

Ex uno capite campi III. Ex altero III, quæ faciunt rigas versuras VI*2.

XVI. PROPOSITIO

De duobus hominibus boves ducentibus.

Duo homines ducebant boves per viam, e quibus unus alteri dixit: Da mihi boves duos; & habeo tot boves, quot & tu habes. At ille ait: Da mihi & tu duos boves, & habeo duplum, quam tu habes. Dicat, qui vult, quot boves fuerunt, quot unusquisque habuit?

Solutio.

Prior, qui dari sibi duos rogavit, boves habebat IIII. At vero, qui rogabatur, habebat VIII. Dedit quippe rogatus postulanti duos, & habuerunt uterque sex. Qui enim prius acceperat, reddidit duos danti priori, qui habebat sex, & habuit VIII, quod est duplum a quatuor, & illi remanserunt IIII, quod est simplum ab VIII.

XVII. PRO-

*1 *Riga* idem ac sulcus. *2 *Bed.* VII.

(f) *Bed.* De duobus hominibus, alter alterius sororem accipientibus. (g) Hæc solutio omissa apud Bedam.
(h) Reliquos numeros, in quibus Cod. MS. multipliciter fallit, omittendos censui, a quovis facile, si placet, duplicando semper ultimum supplendos.

XVII. PROPOSITIO

*De tribus fratribus singulas habentibus sorores** 1.

Tres fratres erant, qui singulas sorores habebant, & fluvium transire debebant. (Erat enim unicuique illorum concupiscentia in sorore proximi sui) qui venientes ad fluvium non invenerunt, nisi parvam naviculam, in qua non potuerunt amplius, nisi duo ex illis transire. Dicat, qui potest, qualiter fluvium transierunt, ne una quidem earum ex ipsis maculata sit?

Solutio.

Primo omnium ego & soror mea introissemus in navem & transfretassemus ultra; transfretatoque fluvio dimisissem sororem meam de nave, & reduxissem navem ad ripam. Tunc vero introissent sorores duorum virorum, illorum videlicet, qui ad litus remanserant. Illis igitur feminis navi egressis, soror mea [quæ prima transierat,] intraret, navemque reduceret ad nos. Illa egrediente foras, duo in navem fratres intrassent, ultraque venissent. Tunc unus ex illis una cum sorore sua navem ingressi ad nos transfretassent. Ego autem & ille, qui navigaverat, sorore mea remanente foras, ultra venissemus. Nosque ad littera vectos, una ex illis duabus quælibet mulieribus, ultra navem reduceret, sororeque mea secum recepta pariter ad nos ultra venissent. Et ille, cujus soror ultra remanserat, navem ingressus eam secum reduceret. Et fieret expleta transvectio nullo maculante contagio (i).

XVIII. PROPOSITIO

De homine & capra & lupo.

Homo quidam debebat ultra fluvium transferre lupum, capram, & fasciculum cauli. Et non potuit aliam navem invenire, nisi quæ duos tantum ex ipsis ferre valebat. Præceptum itaque ei fuerat, ut omnia hæc ultra illæsa omnino transferret. Dicat, qui potest, quomodo eis illæsis transire potuit?

Solutio.

Simili namque tenore ducerem prius capram & dimitterem foris lupum & caulum. Tum deinde venirem, lupumque transferrem: lupoque foris misso capram navi receptam ultra reducerem; capramque foris missam caulum transveherem ultra; atque iterum remigassem, capramque assumptam ultra duxissem. Sicque faciendo facta erit remigatio salubris, absque voragine lacerationis.

XVIIII. PROPOSITIO

De viro & muliere ponderantibus [plaustri pondus onusti].

De viro & muliere, quorum uterque pondus habebat plaustri onusti, duos habentes infantes inter utrosque plaustrali pondere pensantes fluvium transire debuerunt. Navem invenerunt, quæ non poterat ferre plus, nisi unum pondus plaustri. Transfretari faciat, qui se putat posse, ne navis mergatur.

Solutio.

Eodem quoque ordine, ut superius. Prius intrassent duo infantes & transissent: unusque ex illis reduceret navem. Tunc mater navem ingressa transisset. Deinde filius ejus reduceret navem. Qua transvecta frater illius navim ingressus ambo ultra transissent, rursusque unus ex illis ad patrem reduceret navem. Qua reducta, filio foris stante, pater transiret: rursusque filius, qui ante transierat, ingressus navim eamque ad fratrem reduceret: jamque reductam ingrediantur ambo & transeant. Tali subremigante ingenio erit expleta navigatio forsitan sine naufragio.

XX. PROPOSITIO

*De hirtitiis** 2.

De hirtitiis masculo & femina habentibus duos natos libram ponderantibus, flumen transire volentibus.

Solutio.

Similter, ut superius, transissent prius duo infantes, & unus ex illis navem reduceret; in quam pater ingressus ultra transisset; & ille infans, qui prius cum fratre transierat, navim ad ripam reduceret; in quam frater illius rursus ingressus ambo ultra venissent; unusque propterea ex illis foras egressus; & alter ad matrem reduceret navim: in quam mater ingressa ultra venisset: qua egrediente foras, filius ejus, qui ante cum patre transierat, navim rursus ingressus eam ad fratrem ultra reduceret; in quam ambo ingressi ultra venissent, & fieret expleta transvectio nullo formidante naufragio.

XXI. PROPOSITIO

De campo & ovibus in eo locandis.

Est campus, qui habet in longitudine pedes CC, & in latitudine pedes C. Volo ibidem mittere oves; sic tamen, ut unaquæque ovis habeat in longo pedes V, & in lato pedes IV. Dicat, rogo, qui valet, quot oves ibidem locari possint?

Solutio.

Ipse campus habet in longitudine pedes CC. Et in latitudine pedes C. Duc bis quinquenos* 3 de CC^{tis}, fiunt XL. At deinde C divide per IIII. Quarta pars centenarii XXV. Sive ergo XL vicies quinquies; sive XXV quadragies ducti, millenarium implent numerum. Tot ergo ibidem oves collocari possunt.

XXII. PROPOSITIO

*De campo fastigioso** 4.

Est campus fastigiosus, qui habet in uno latere perticas C, & in altero latere perticas C, & in fronte perticas L, & in medio perticas LX, & in altera fronte perticas L. Dicat, qui potest, quot aripennas* 5 claudere debet?

Solutio.

Longitudo hujus campi C perticis, & utriusque frontis latitudo L, medietas vero LX includitur. Junge utriusque frontis numerum cum medietate, & fiunt CLX. Ex ipsis assume tertiam partem, id est, LIII, & multiplica centies, fiunt $\widehat{V}$ CCC. Divide in XII æquas partes, & inveniuntur CCCCXLI* 6. Item eosdem divide in XII partes, & reperiuntur XXXVII. Tot sunt in hoc campo aripenni.

* 1 *MS.* coronas. * 2 *Bed.* Hiriciis. * 3 nempe dividendo per V. * 4 *Cod. MS.* fastidioso. * 5 Bed. *Aripennos*: vid. du Cange voce *Arapennis* &c. * 6 *Bed.* CCCLI.

(i) Apud Bedam: *Tali igitur sicque sollicitante studio facta est navigatio, nullo fuscante inquinationis contagio.*

XXIII. PROPOSITIO

De campo quadrangulo.

Est campus quadrangulus, qui habet in uno latere perticas XXX, & in alio perticas XXXII, & in fronte perticas XXXIIII, & in altera perticas XXXII. Dicat, qui potest, quot aripenni in eo concludi debent?

Solutio.

Duæ ejusdem campi longitudines faciunt LXII. Duc dimidiam LXII, fiunt XXXI. Ac duæ ejusdem campi latitudines junctæ fiunt LXVI. Duc vero mediam de LXVI, fiunt XXXIII. Duc vero terties* I semel, fiunt I XX. Divide per XII^mam partem bis sicut superius, hoc est, de mille viginti, duc per XII, fiunt LXXXV rursusque LXXXV divide per XII, fiunt VII. Sunt ergo in hoc aripenni numero septem.

XXIIII. PROPOSITIO

De campo triangulo.

Est campus triangulus, qui habet in uno latere perticas XXX, & in alio perticas XXX, & in fronte perticas XVIII. Dicat, qui potest, quot aripennos concludere debet?

Solutio.

Junge duas longitudines istius campi, & fiunt LX. Duc mediam de LX, fiunt XXX, & quia in fronte perticas XVIII habet, duc mediam de XVIII, fiunt VIIII. Duc vero novies triginta, fiunt CCLXX. Fac exinde bis XII, id est, divide CCLXX. per XII^mam, fiunt XXII & semis; atque iterum XXII & semis per XII^mam divide partem ...... (k) fit aripennis unus & perticæ X, & dimidia.

XXV. PROPOSITIO

De campo rotundo.

Est campus rotundus, qui habet in giro perticas CCCC. Dic, quot aripennos capere debet?

Solutio.

Quarta quidem pars hujus campi, qui CCCC^tis includitur perticis est C, hos si per semetipsos multiplicaveris, id est, si centies duxeris, X millia fiunt, hos in XII partes dividere debes; etenim de X millibus duodecima est DCCCXXXIII, quam cum item in XII partitus fueris, invenies LXVIII. Tot enim aripennis hujusmodi campus includitur.

XXVI. PROPOSITIO

De cursu CBNKS. BC. FVGB. LFPPRKS. (l)

Est campus, qui habet in longitudine pedes CL. In uno capite stabat canis, & in alio stabat lepus. Promovit namque canis ille post illum, scilicet leporem currere. Ast ubi ille canis faciebat in uno saltu pedes VIIII, lepus transmittebat VII. Dicat, qui velit, quot pedes, quotque saltus canis persequendo, & lepus fugiendo, quoadusque comprehensus est, fecerunt* 2.

Solutio.

Longitudo hujus videlicet campi habet pedes CL. Duc mediam de CL, fiunt LXXV. Canis vero faciebat in uno saltu pedes VIIII, quippe LXXV novies ducti fiunt DCLXXV, tot pedes leporem consequendo canis cucurrit, quoadusque eum comprehendit dente tenaci. At vero, quia lepus faciebat pedes VII, in uno saltu, duc ipsos LXXV septies. Tot vero pedes lepus fugiendo peregit, donec consequutus est.

XXVII. PROPOSITIO

De civitate quadrangula.

Est civitas quadrangula, quæ habet in uno latere pedes mille centum; & in alio latere pedes mille; & in fronte pedes DC, & in altera pedes DC. Volo ibidem tecta domorum ponere, sic, ut habeat unaquæque casa in longitudine pedes XL, & in latitudine pedes XXX. Dicat, qui velit, quot casas capere debet?

Solutio.

Si fuerint duæ hujus civitatis longitudines junctæ, facient II C. Similiter duæ, si fuerint latitudines junctæ, faciunt I CC. Ergo duc mediam de I CC, faciunt DC, rursusque duc mediam de II C, fiunt I L. Et quia unaquæque domus habet in longitudine pedes XL, & in lato XXX: deduc quadragesimam partem de mille L, fiunt XXVI. Atque iterum assume tricesimam de DC, fiunt XX. Vicies ergo XXVI ducti, fiunt DXX. Tot domus capiendæ sunt.

XXVIII. PROPOSITIO

De civitate triangula.

Est civitas triangula, quæ in uno habet latere pedes C, & in alio latere pedes C, & in fronte pedes XC, volo enim ibidem ædificia domorum construere, sic tamen, ut unaquæque domus habeat in longitudine pedes XX, & in latitudine pedes X. Dicat, qui potest, quot domus capi debent?

Solutio.

Duo igitur hujus civitatis latera juncta fiunt CC, atque duc mediam de CC, fiunt C. Sed quia in fronte habet pedes XC, duc mediam de XC, fiunt XLV. Et quia longitudo uniuscujusque domus habet pedes XX, & latitudo ipsarum pedes X, duc XX partem in C, fiunt V. Et pars decima quadragenarii IV sunt. Duc itaque quinquies IIII, fiunt XX. Tot domos hujusmodi captura est civitas.

XXVIIII. PROPOSITIO

De civitate rotunda.

Est civitas rotunda, quæ habet in circuitu pedum VIII millia. Dicat, qui potest, quot domos capere debet, ita, ut unaquæque habeat in longitudine pedes XXX, & in latitudine pedes XX.

Solutio.

In hujus civitatis ambitu VIII millia pedum numerantur, qui sesquialtera proportione dividuntur in IIII DCCC, & in III CC. In illis autem longitudo domorum; in istis latitudo versatur. Subtrahe itaque de utraque summa medietatem, & remanent de majori II CCCC: de minore vero I DC. Hos igitur I DC, divide in vicenos & invenies octoagies viginti, rursumque major summa, id est, II CCCC. in XXX partiti, octoagies triginta dinumerantur. Duc

*1 *Bed.* trecies. *2 *Bed.* confecerint

(k) Apud Bedam hic defectus ita suppletur: *Et fiunt 2, & remanent 3, quæ est. 3 pars 12. fiunt ergo aripenni in hoc numero 2 & 3 pars de aripenno.*

(l) Legendum: *De cursu canis ac fuga leporis.* Substituendo consonantibus quibusdam vocales immediate antecedentes. Quod frequentius occurrit in Codd. MSs.

Duc octoagies LXXX, & fiunt VI millia CCCC^d. Tot in hujusmodi civitate domus, secundum propositionem supra scriptam, construi possunt.

XXX. PROPOSITIO
De Basilica.

Est Basilica, quæ habet in longitudine pedes CCXL, & in lato pedes CXX. Laterculi vero stratæ ejusdem unus laterculus habet in longitudine uncias XXIII, hoc est, pedem unum & XI uncias. Et in latitudine uncias XII, hoc est, pedem I. Dicat, qui velit, quot laterculi eandem debent implere?

Solutio.

CXL pedes longitudinis implent CXXVI laterculi; & CXX pedes latitudinis CXX laterculi; quia unusquisque laterculus in latitudine pedis mensuram habet. Multiplica itaque centum vicies CXXVI, in XV CXX summa concrescit. Tot igitur in hujusmodi basilica laterculi pavimentum contegere possunt.

XXXI. PROPOSITIO
De Canava *1.

Est canava, quæ habet in longitudine pedes C, & in latitudine pedes LXIIII. Dicat, qui potest, quot cupas capere debet? ita tamen, ut unaquæque cupa habeat in longitudine pedes VII, & in lato, hoc est, in medio pedes IIII, & pervius *2 unus habeat pedes IIII.

Solutio.

In centum autem quaterdecies VII numerantur, in LXIIII vero sedecies quaterni continentur, ex quibus IIII ad pervium reputantur, quod in longitudinem ipsius canavæ ducitur. Quia ergo in LX quindecies quaterni sunt; & in centum quaterdecies septeni; duc quindecies XIIII, fiunt CCX. Tot cupæ juxta suprascriptam magnitudinem in hujusmodi canava contineri possunt.

XXXII. PROPOSITIO
De quodam Patrefamilias.

Quidam Paterfamilias habuit familias XX. Et jussit eis dare de annona modios XX. Sic jussit, ut viri acciperent modios ternos, & mulieres binos, & infantes singula semodia. Dicat, qui potest, quot viri, aut quot mulieres, vel quot infantes esse debent?

Solutio.

Duc semel ternos, fiunt III, hoc est, unus vir III modios accepit. Similiter & quinquies bini, fiunt X, hoc est, quinque mulieres acceperunt modia X. Duc vero septies binos, fiunt XIIII, hoc est XIIII infantes acceperunt modios VII. Junge ergo I & V & XIIII, fiunt XX. Hæ sunt familiæ XX. Ac deinde junge III & VII & X, fiunt XX, hæc sunt modia XX. Sunt ergo simul familiæ XX, & modia XX.

XXXIII. PROPOSITIO
De alio Patrefamilias erogante suæ familiæ annonam.

Quidam Paterfamilias habuit familias XXX, quibus jussit dari de annona modios XXX. Sic vero jussit, ut viri acciperent modios ternos, & mulieres binos, & infantes singula semodia. Solvat, qui potest, quot viri, aut quot mulieres, quotve infantes fuerunt?

Solutio.

Si duxeris ternos ter, fiunt VIIII. Et si duxeris quinquies binos, fiunt X, ac deinde duc vicies bis semis, fiunt XI, hoc est, viri III acceperunt modia VIIII, & quinque mulieres acceperunt X, & XXII infantes acceperunt XI modia. Simul juncti III & V, & XXII faciunt familias XXX. Rursusque VIIII & XI, & X, simul juncti faciunt modia XXX. Quod sunt simul familiæ XXX, & modii XXX.

XXXIIII. PROPOSITIO ALIA
De Patrefamilias partiente familiæ suæ annonam.

Quidam Paterfamilias habuit familias C, quibus præcepit dare de annona modios C, eo vero tenore, ut viri acciperent modios ternos, mulieres binos, & infantes singula semodia. Dicat ergo, qui valet, quot viri, quot mulieres, aut quot infantes fuerunt?

Solutio.

Undecim terni fiunt XXXIII. Et XV bis ducti fiunt XXX, id est, XI viri acceperunt XXXIII modios; & XV mulieres acceperunt XXX & LXXIIII infantes acceperunt XXXVII, qui simul juncti, id est, XI & XV, & LXXIIII fiunt C, quæ sunt familiæ C. Similiter junge XXXIII, & XXX & XXXVII faciunt C, qui sunt modii C. His ergo simul junctis habes familias C, & modios C.

XXXV. PROPOSITIO
De obitu cujusdam Patrisfamilias.

Quidam Paterfamilias moriens reliquit infantes, & in facultate sua, solidorum DCCCCLX *3, & uxorem prægnantem. Qui jussit, ut si ei masculus nasceretur, acciperet de omni massa dodrans, hoc est, uncias VIIII. Et mater ipsius acciperet quadrans, hoc est, uncias III. Si autem filia nata esset, acciperet septunx, hoc est, VII *4 uncias, & mater ipsius acciperet quincunx, hoc est, V uncias. Contigit autem, ut geminos parturiret, id est, puerum & puellam. Solvat, qui potest, quantum accepit mater, & quantum filius, quantumve filia?

Solutio.

Junge ergo VIIII & III, fiunt XII, XII namque unciæ libram faciunt. Rursusque junge similiter VII & V, fiunt iterum XII. Ideoque bis XII faciunt XXIIII, XXIIII autem faciunt duas libras, id est, solidos XL (n). Deinde ergo [duc] per vicesimam quartam partem DCCCCLX solidos, & vicesima quarta pars eorum fiunt XL. Deinde duc, quia facit dodrans sive dodras, XL in nonam partem, ideo novies XL accepit filius, hoc est, XVIII libras, quæ faciunt solidos CCCLX. Et quia mater tertiam partem contra filium accepit, & quintam contra filiam, III & V, fiunt VIII. Itaque duc, quia legitur, quod faciat bis seu bisse XL in parte octava; octies ergo XL accepit mater, hoc est, libras XVI, quæ faciunt solidos CCCXX. Deinde duc, quia legitur, quod faciat septunx, XL in VII partibus: postea duc septies XL, fiunt XIIII libræ, quæ faciunt solidos CCLXXX, hoc filia accepit. Junge ergo CCCLX & CCCXX & CCLXXX, fiunt DCCCCLX solidi & XLVIII libræ.

*1 *Bed.* cavana cella vinaria. *2 via, spatium inter cupas seu vasa vinaria. *3 *Bed.* DCCCLX. *4 *Bed.* quinque.

(n) Hucusque solutiones in Bedæ operibus; quamvis propositiones ibi absque solutionibus contineantur. Quæ sequuntur ex Cod. MS.

XXXVI. PROPOSITIO

De salutatione cujusdam senis ad puerum.

Quidam senior salutavit puerum, cui & dixit: Vivas fili, vivas, inquit, quantum vixisti, & aliud tantum, & ter tantum. Addatque tibi Deus unum de annis meis, & impleas annos centum. Solvat, qui potest, quot annorum tunc tempore puer erat?

Solutio.

In eo vero, quod dixit, vivas, quantum vixisti, vixerat ante annos VIII & menses tres: & aliud tantum fiunt anni XVI & menses VI, & alterum tantum fiunt anni XXXIII, qui ter multiplicati fiunt anni XCVIIII, unum ipsis additum fiunt C.

XXXVII. PROPOSITIO

De quodam homine volente ædificare domum.

Homo quidam volens ædificare domum locavit artifices VI, ex quibus V magistri & unus discipulus erat, & convenit inter eum, qui ædificare volebat, & artifices, ut per singulos dies XXV denarii eis in mercede darentur, sic tamen, ut discipulus medietatem de eo, quod unus ex magistris accipiebat, acciperet. Dicat, qui potest, quantum unusquisque de illis per unamquamque diem accepit?

Solutio.

Tolle primum XXII denarios & divide eos in VI partes. Sic unicuique de magistris, qui quinque sunt, IIII denarios; nam quinquies quatuor XX sunt. Duos, qui remanserunt, quæ est medietas de uno, tolle & da discipulo; & sunt adhuc III denarii residui; quos sic distribues. Fac de unoquoque denario partes XI, ter undecim fiunt XXXIII, tolle illas triginta partes, divide eas inter magistros V. Quinquies seni fiunt XXX. Accidunt ergo unicuique magistro partes VI. Tolle tres partes, quæ super XXX remanserunt, quod est medietas senarii, & da discipulo.

XXXVIII. PROPOSITIO

De quodam emptore in animalibus centum.

Voluit quidam homo emere animalia promiscua C de solidis C, ita, ut equus tribus solidis emeretur; bos vero in solido I, & XXIIII oves in sol. I. Dicat, qui valet, quot caballi, vel quot boves, quotve fuerunt oves?

Solutio.

Duc ter vicies tria*1, fiunt LXVIIII. Et duc bis vicies quatuor*2, fiunt XLVIII. Sunt ergo caballi XXIII, & solidi LXVIIII. Et oves XLVIII, & solidi II. Et boves XXVIIII, in solidis XXVIIII. Junge ergo XXIII & XLVIII & XXVIIII, fiunt animalia C. Ac deinde junge LXVIIII & II & XXVIIII, fiunt solidi C. Sunt ergo simul juncta animalia C, & solidi C.

XXXVIIII. PROPOSITIO

De quodam emptore in Oriente.

Quidam homo voluit de C solidis animalia promiscua emere C in oriente; qui jussit famulo suo, ut camelum V solidis acciperet; asinum solido I. XX oves in solido compararet. Dicat, qui vult, quot cameli, vel asini, sive oves in negotio C solidorum fuerunt?

Solutio.

Si duxeris X novies, [&] V fiunt XCV, hoc est, cameli XVIIII sunt empti in solidis XCV. Adde cum ipsis unum, hoc est, in solido I asinum I, fiunt XCVI. Ac deinde duc vicies quater, fiunt LXXX, hoc est, in quatuor solidis oves LXXX. Junge ergo XVIIII & I & LXXX, fiunt C. Hæc sunt animalia. Ac deinde junge XCV, & I & IIII, fiunt solid. C. Simul ergo juncti faciunt pecora C, & solidos C.

XL. PROPOSITIO

De homine & ovibus in monte pascentibus.

Quidam homo vidit de monte oves pascentes, & dixit, utinam haberem tantum, & aliud tantum & medietatem de medietate, & de hac medietate aliam medietatem, atque ego centesimus una cum ipsis ingrederer meam domum. Solvat, qui potest, quot oves vidit ibidem pascentes?

Solutio.

In hoc ergo, quod dixit; haberem tantum; XXXVI oves primum ab illo visæ sunt. Et aliud tantum fiunt LXXII, atque medietas de hac videlicet medietate, hoc est, de XXXVI, fiunt X & VIII. Rursusque de hac secunda scilicet medietate assumpta medietas, id est, de XVIII fiunt VIIII. Junge ergo XXXVI & XXXVI, fiunt LXXII. Adde cum ipsis XVIII, fiunt XC. Adde vero VIIII cum XC, fiunt XCVIIII. Ipse vero homo cum ipsis additus erit centesimus.

XLI. PROPOSITIO

*De Sode*3 & Scrofa.*

Quidam Paterfamilias stabilivit curtem novam [quadrangulam], in qua posuit scrofam, quæ peperit porcellos VII in media sode, qui una cum matre, quæ octava est*4, pepererunt igitur unusquisque in omni angulo VII. Et ipsa iterum in media sode cum omnibus generatis peperit VII. Dicat, qui vult, una cum matribus quot porci fuerunt?

Solutio.

In prima igitur parturitione, quæ fuit facta in media sode, fuerunt porcelli VII, & mater eorum octava. Octies igitur octo ducti fiunt LXIIII. Tot porcelli una cum matribus fuerunt in I angulo. Ac deinde sexagies quater octo ducti fiunt DXII. Tot cum matribus suis porcelli in angulo II. Rursusque DXII octies ducti fiunt IIII XCVI. Tot in tertio angulo cum matribus suis fuerunt. Qui si octies multiplicentur, fiunt XXXII DCCLXXXVIII, tot cum matribus in quarto fuerunt angulo. Multiplica quoque octies XXXII DCCLXXXVIII, fiunt CC LXII & CCCIIII. Tot enim creverunt, cum in media sode novissime partum fecerunt.

XLII. PROPOSITIO

De scala habente gradus centum.

Est scala una habens gradus C. In primo gradu sedebat columba una: in secundo duæ; in tertio tres; in quarto IIII; in quinto V. Sic in omni gradu usque ad centesimum. Dicat, qui potest, quot columbæ in totum fuerunt?

Solutio.

Numerabitur autem sic: a primo gradu, in quo una sedet, tolle illam, & junge ad illas XCVIIII, quæ nona-

*1 i. e. ter XXIII. *2 i. e. bis XXIIII. *3 i. e. Sude seu porcorum stabulo. Gloss. du Cange voce *Sudis*. *4 f. add. octo sunt.

nonagesimo [nono] gradu consistunt, & erunt c. Sic secundum ad nonagesimum octavum & invenies similiter c. Sic per singulos gradus, unum de superioribus gradibus, & alium de inferioribus, hoc ordine conjunge, & reperies semper in binis gradibus c. Quinquagesimus autem gradus solus & absolutus est, non habens parem; similiter & centesimus solus remanebit. Junge ergo omnes & invenies columbas v l.

XLIII. PROPOSITIO

De porcis.

Homo quidam habuit ccc^tos porcos, & jussit, ut tot porci numero impari in III dies occidi deberent. Similis est & de xxx sententia. Dicat, qui potest, quot porci impares sive de ccc^tis sive de xxx, inter tres dies [ter] occidendi sunt? Hæc ratio indissolubilis ad increpandum composita est.

Solutio.

Ecce fabula! quæ a nemine solvi potest, ut ccc^ti porci, sive triginta in tribus diebus impari numero occidantur. Hæc fabula est tantum ad pueros increpandos.

XLIIII. PROPOSITIO.

De salutatione pueri ad Patrem.

Quidam puer salutavit patrem; ave, inquit, pater! Cui pater: valeas fili! vivas, quantum vixisti, quos annos geminatos triplicatos*1; & sume unum de annis meis; & habebis annos c. Dicat, qui potest, quot annorum tunc tempore puer erat?

Solutio.

Erat enim puer annorum xvi, & mensium vi, qui geminati cum mensibus fiunt anni xxxiii, qui triplicati fiunt xcviiii. Addito uno patris anno c apparent.

XLV. PROPOSITIO

Columba sedens in arbore vidit alias volantes: dixit eis: utinam fuissetis aliæ tantum & ternæ tantum, tunc una mecum fuissetis c. Dicat, qui potest, quot columbæ erant in primis volantes?

Solutio.

Triginta III erant columbæ, quas prius conspexit volantes. Item aliæ tantæ fiunt lxvi. Et tertiæ tantum, fiunt xcviiii. Adde sedentem, & erunt c.

XLVI. PROPOSITIO

De sacculo ab homine invento.

Quidam homo ambulans per viam invenit sacculum cum talentis duobus. Hoc quoque alii videntes dixerunt ei: frater da nobis portionem inventionis tantum*2. Qui renuens noluit eis dare. Ipsi vero irruentes diripuerunt sacculum, & tulit sibi quisque solidos quinquaginta. Et ipse postquam vidit se resistere non posse, misit manum & rapuit solidos quinquaginta. Dicat, qui vult, quot homines fuerunt?

Solutio.

Apud quosdam talentum lxxii*3 vel pondo vel habet libras. Libra vero habet solidos aureos lxxii. Sexagies quinquies lxxii ducti fiunt v cccc, qui numerus duplicatus fiunt decies*4 dccc. In x millibus & octingentis sunt quinquagenarii ccxvi. Tot homines idcirco fuerunt.

XLVII. PROPOSITIO

De Episcopo, qui jussit XII panes dividi.

Quidam Episcopus jussit xii panes dividi in Clero. Præcepit enim sic; ut singuli Presbyteri binos acciperent panes; Diaconus dimidium, Lector quartam partem: ita tamen fiat, ut Clericorum & panum unus sit numerus. Dicat, qui vult, quot Presbyteri, vel quot Diacones, aut quot Lectores esse debent?

Solutio.

Quinquies bini fiunt x, id est, v Presbyteri decem panes receperunt: & Diaconus unus dimidium panem: & inter Lectores vi habuerunt panem & dimidium. Junge v & i & vi in simul, & fiunt xii. Rursusque junge x & semis & unum & semis, fiunt xii. Et illi sunt xii panes; qui simul juncti faciunt homines xii & panes xii. Unus est ergo numerus Clericorum & panum.

XLVIII. PROPOSITIO

De homine, qui obviavit scholaribus.

Quidam homo obviavit scholaribus, & dixit eis: quanti estis in schola? Unus ex eis respondit dicens: Nolo hoc tibi dicere, tu numera nos bis, multiplica ter; tunc divide in quatuor partes. Quarta pars numeri, si me addis cum ipsis, centenarium explet numerum. Dicat, qui potest, quanti fuerunt, qui pridem obviaverunt ambulanti per viam?

Solutio.

Tertius ter bini*5 fiunt lxvi: tanti erant, qui pridem obviaverunt ambulanti; qui numerus bis ductus cxxxii reddit. Hos multiplica ter, fiunt cccxcvi, horum quarta pars xcviiii sunt. Adde puerum respondentem & reperies c.

XLVIIII. PROPOSITIO

De carpentariis.

Septem carpentarii septenas rotas fecerunt. Dicat, qui potest, quot carræ rexerunt*6?

Solutio.

Duc septies vii fiunt xlviiii, tot rotas fecerunt. xii vero quater ducti xlviii reddunt. Super xl & viii rotas xii carra sunt erecta, & una superfuit rota.

L. PROPOSITIO

De vino in vasculis.

Centum metra vini, rogo, ut dicat, qui vult, quot sextarios capiunt? vel ipsa etiam centum metra quot meros habent?

Solutio.

Unum metrum capit sextarios xl & viii. Duc centies xlviii, fiunt quatuor millia dccc. Tot sextarii sunt. Similiter & unum metrum habet meros cclxxxviiii, duc centies cclxxxviiii fiunt xxviii dcccc. Tot sunt meri.

LI. PROPOSITIO

De vini in vasculis a quodam patre divisione.

Quidam paterfamilias moriens dimisit iiii filiis, iiii vascula vini: in primo vase erant modia xl; in secundo xxx; in tertio xx; & in quarto x; qui vocans dispensatorem domus suæ ait: Hæc quatuor vascula cum vino intrinsecus manente divide inter quatuor filios meos; sic tamen, ut unicuique eorum una sit portio tam in vino, quam in vasis. Dicat, qui intelligit, quomodo dividendum est, ut omnes æqualiter ex hoc accipere possint?

Solutio.

*1 *Bed.* triplicabis. *2 *Bed.* tuæ. *3 *f. l.* lxxv. *4 *suppl.* mille. *5 *i. e.* bis xxxiii. *6 *Bed.* quot carra fecerunt.

Solutio.

In primo ſiquidem vaſculo fuerunt modia XL; in ſecundo XXX; in tertio XX; in quarto X. Junge igitur XL & XXX & XX & X, fiunt C. Tunc deinde centenarium idcirco numerum per quartam divide partem. Quarta namque pars centenarii XXV reperitur, qui numerus bis ductus quinquagenarium de ſe reddit numerum. Eveniunt ergo unicuique filio in portione ſua XXV modia; & inter duos L. In primo XL, & in quarto ſunt modii X, hi juncti faciunt L, hoc dabis inter duos. Similiter junge XXX & XX modia, quæ fuerunt in ſecundo & tertio vaſcula, & fiunt L & hoc quoque, ſimiliter ut ſuperius, dabis inter duos, & habebunt ſinguli XXV modia; eritque id faciendo ſingulorum æqua filiorum diviſio, tam in vino, quam & in vaſis.

LII. PROPOSITIO

De homine patrefamilias.

Quidam paterfamilias juſſit XC modia frumenti de una domo ſua ad alteram deportari; quæ diſtabat leucas XXX: ea vero ratione, ut uno camelo totum illud frumentum deportaretur in tribus ſubvectionibus, & in unaquaque ſubvectione XXX modia portarentur: camelus quoque in unaquaque leuca comedat modium unum. Dicat, qui velit, quot modii reſidui fuiſſent?

Solutio.

In prima ſubvectione portavit camelus modios XXX ſuper leucas X, & comedit in unaquaque leuca modium unum, id eſt, modios XX comedit & remanſerunt X. In ſecunda ſubvectione ſimiliter deportavit modios XXX, & ex his comedit XX, & remanſerunt X, in tertia vero ſubvectione fecit ſimiliter; deportavit modios XXX, & ex his comedit XX, & remanſerunt decem. Sunt vero de his, qui remanſerunt, modia XXX, & de itinere leucæ X. Quos XXX, in quarta ſubvectione domum detulit, & ex his X in itinere comedit, & remanſerunt de tota illa ſumma modia tantum XX.

LIII. PROPOSITIO

De homine patrefamilias Monaſterii XII Monachorum.

Quidam Pater Monaſterii habuit XII Monachos, qui vocans diſpenſatorem domus ſuæ dedit illis ova CCIIII, juſſitque, ut ſingulis æqualem daret ex eis portionem. Sic tamen juſſit, ut inter V Presbyteros daret ova LXXXV [& inter quatuor Diaconos LXVIII, & inter tres Lectores LI. Dicat, rogo, qui valet, quot ova unicuique ipſorum in portionem venerunt, ita ut in nullo nec ſuperabundet numerus, nec minuatur; ſed omnis, ut ſupra diximus, æqualem in omni accipiat portionem?

Solutio.

Ducentos igitur quatuor per XII partem divide. Horum quippe pars XII in ſeptima decima reſolvitur parte; quia ſive duodecies XVII, ſive decies ſepties XII miſeris, CCIIII reperies. Sicut enim octogenarius quintus numerus ſeptimum decimum quinarium*1 reddit numerum de ſe, ita & ſexagenarius octavus quadrifarie, & quinquageſimus primus trifarie. Junge V & IIII & III, fiunt XII. Iſti ſunt homines XII. Rurſusque junge LXXXV & LXVIII & LI, fiunt CCIIII. Hæc ſunt ova CCIIII. Veniunt ergo ſingulorum ex his in partes ova XVII per duodecimam partem. Septimum decimum æqua lance dividi fiunt.....

SEQUUNTUR ALIA SCRIPTA DUBIA B. ALCUINI.

EPISTOLA AD LEONEM PAPAM III. (a)

EXimio & orthodoxo a Deo coronato magno viro, gemma ſacerdotum, *Leoni* Præſuli ſede ſumma aureaque Romana, cum gloria & omni honeſtate feliciter regente, ille viliſſimus omnium ſervorum Dei ſervus immarceſcibilis gloriæ veſtræ coronæ beatitudinis ſalutem & gloriam depoſcimus, humiliterque, quaſi coram ſanctiſſimis pedibus veſtris humano*2 gloriam & gratiam veſtram optamus, & ſervitium ſanctiſſimum veſtrum obnixe prece depoſcimus; quia in quantum nobis vires electus Dei Filius dignatus eſt, in veſtro cupimus permanere ſervitio, ſicut dignum & juſtum eſt tali vero angelico Deique ſervo. Nos enim humillimi ſervuli veſtri habemus diſpoſitum orationis cauſa, Domino adjuvante, Romam pergere, & pia oſcula*3 ejus oſtias ſalutare; & ad ſanctiſſimum *Petrum* calidis buccis oſcula in pavimento figere (b), & veniam delictorum [præteritorum] indulgentiam rogare. Nunc vero ſcit almitas veſtra, quia propter longitudinem terræ noſtræ, & impedimentum paganorum huc ita, ut diſpoſitum [habemus] die pro conſule habuimus, occurrere minime valuimus, ſicut nobis magna neceſſitas fragilitatis noſtræ expetiit*4. Propterea veſtram ſanctam poſtulamus clementiam, ut pro nobis in ejus beatiſſimam confeſſionem veniam rogare velitis*5, ut per veſtram interceſſionem a vinculis noſtrorum delictorum abſolutionem aliquantulum nobis pius Dominus largiri dignetur. Nos autem digni non ſumus veſtrum in aliquibus exercere ſervitium. Scimus a Deo & S. Petro (c) vobis retributionem & in hoc ſeculo & in futuro mercedem & gloriam adipiſci. Alma Trinitas & inſeparabilis unitas cuſtodiat Domnum *Leonem* ſummum ſacerdotem, nunc & ſemper & in æternum feliciter cum Dei gloria.

CAR-

*1 *l.* quinarie. *2 *f.* humi proſtratus. *3 *f.* pio oſculo -- oſtia. *4 *Cod. Sal.* expetit. *5 *Cod. Sal.* rogare delictis.

(a) Hujus Epiſtolæ fragmentum, quod incipit a verbis: *pavimento figere* &c. poſt alias ALCUINI Epiſtolas ex Cod. MS. Benedictoburano exhibuit CL. P. BERNARDUS PEZ Theſauri Anecdot. Tom. II. Part. I. pag. 10. Quod t[illegible] cum ſuo initio, quod ita habet: *Satis mibi placet concordia inter filium meum* &c. non cohæret. Illud enim initium eſt alterius Epiſtolæ ad ARNONEM, quæ nunc inter Alcuinianas eſt LVIII. Integram quamvis admodum corruptam hic deſcripſimus ex Cod. MS. Salisburgenſi præſtantiſſimo Sec. IX. exarato, in quo variæ aliæ Epiſtolarum formulæ, formulis Marculfi ſimiles continentur, luce publica dignæ. Inde vero conſtat, hanc Epiſtolam non ad ARNONEM, ut CL. PEZIUS autumabat, & CL. HANSIZIUS Germ. ſacræ Tom. II. pag. 114. Num. XXXV. extra dubium eſſe credebat, ſcriptam fuiſſe, ſed ad LEONEM III. ſummum Pontificem: An ab ALCUINO? Id quidem veroſimile; verum textus corruptus & truncatus certi quidpiam ſtatuere vetat. (b) *Pavimento figere]* Vide Pezium loc. cit

(c) *A Deo & ſancto Petro* &c.*]* His verbis non obſcure ARNONIS dignitatem Archiepiſcopalem, ipſi a ſumma Sede deſtinatam innui exiſtimabat CL. HANSIZIUS loc. cit. Verum hanc opinionem evertit nunc hæc Epiſtola data non ad ARNONEM, ſed ad ipſum ſummum Pontificem.

CARMEN ANONYMUM (a)
PRO AMICIS POETÆ.

Castula (b) perge cito pelagi trans æquora cursu
Ostia piscosi flatis pete fortia Rheni,
Ingrediens rapidis pontum qua volvitur undis;
Tunc tua prælongo ducatur prora remulco,
Nec cito retrorsum rapiatur flumine puppis.
Si meus *Albricus* (c) veniens occurrat in amne,
Vaccipotens *1 Præsul properans tu dicito, salve.
Nam tibi *Hadda* prior nocte non amplius unum *2
In traject. mel, compultimque buturque ministrat;
Utpote non oleum, nec vinum *Fresia* fundit.
Hinc tua vela leva, fugiens *Dorsdrada* (d) relinque,
Non tibi forte niger *Hrotberct* (e) parat hospita tecta;
Non amat ecce tuum carmen mercator avarus;
Sed diverte mei vatis tu littora *Jonæ;*
Est nam certa quies fessis venientibus illuc:
Hic olus hospitibus, piscis, hic panis abundat.
Urbs *Agripina* tibi pandit sua tecta benigne:
Hic humili Patrem *Ricuulfum* (f) voce saluta;
Dic: Tua laus mecum semper, dilecte, manebit.
Hinc *castella* (g) petes currenti nave per undas,
Donec ad optatæ pertingas flustra Mosellæ.
Remigio postquam spatium sulcaveris amnem,
Hic tunc siste ratem, puppis potiatur arena,
Et pete *Wilbrordi* (h) Patris loca sancta pedester;
Atque Sacerdotis *Samuhelis* (i) tecta require,
Castalido portas plectro pulsare memento
Constanter puero pithea dic voce ministro:
Publius Albinus me misit ab orbe Britanno,
Prædulci dulcem Patri perferre salutem.
Si tibi præsentis fuerit data copia verbi
Fusa solo supplex plantas tu lambe sacratas,
Dicque: Valeto parens *Samuhel;* dic: Vive sacerdos.
Detege jam gremium, patres & profer honestos
Priscianum, focam *3, talique munere gaudet,
Si non Neptunus pelago demerserit illos.
Si te forte velit Regis deducere ad aulam (k),
Hic Proceres, Patres, Fratres percurre, saluta.
Ante pedes Regis totas expande camænas.
Dicito multoties: Salve, Rex optime, salve:
Tu mihi protector, tutor, defensor adesto,
Invida ne valeat me carpere lingua nocendo,
Paulini, Petri, Albrici, Samuhelis, Jonæ (l),
Vel quicunque velit mea rodere viscera morsu,
Te terrente procul fugiat, discedat inanis.
Murmete dic tacito: Cathegita *Petre* valeto,
Herculeo sævus clavo ferit ille, caveto.
Paulini gaudens complectere dona Magistri,
Oscula melligeris decies da blanda labellis.
Ricuulfum, Ræfgot, Radonem rite saluta,
Auriculas horum pedetentim tange canendo.
Dic: Socii, fratres læti salvete, valete.
Egregiam forsan venies *Magensis* ad urbem
Perpetuumque vale Doctori dicito *Lullo* (m):
Ecclesiæ specimen, Sophiæ splendor habetur,
Moribus & vita tanto condignus honore.
O *Bassine* (n) bonæ Spirensis gloria plebis,
Me, rogo, commenda Paulo, Pater alme, Patrono,
Cujus & alma domus fratres nos fecerat ambos.
Quis, *Fulcrade* (o) pius, lyrico te tangere plectro
Audebit? meritis musarum carmina vincis.

NOTÆ.

*1 propter pascua Regionis. *2 *f.* noctem - - unam. *3 Phocam Grammaticum.

(a) Hoc Carmen perillustris Abbas le Beuf in Dissertationibus suis Tom. I. pag. 423 edidit, & ALCUINO tribuendum esse videtur, tum quod seipsum prodere videatur nomine PUBLIUS ALBINUS, tum etiam quod cum genio, ætate ALCUINI aliisque ejus temporis circumstantiis concordet; prout in hisce Notis apparet. Scriptum esse suspicamur post ALCUINI Roma reditum in Britanniam anno DCCLXXX. in quo itinere cum viris illustribus, quos hic nominat familiaritatem contraxerit.

(b) *Castula*] forte legendum cartula, ut illud Ovidii: *Parve nec invideo sine me liber ibis in urbem.*

(c) *Albricus*] Episcopus Trajecti ad Rhenum, qui obiit anno DCCLXXXIV. Vid. Mabill. Libr. XXV. Annal. N. XLIV. Hist. Lit. de France Tom. V. Præfat. pag. XI.

(d) *Dorsdrada*] Quis sit hic locus, illi melius expiscabuntur, qui Rheni Regiones ostiis illius propiores incolunt; fortassis est *Dortrecht?* In Diplomate Caroli M. pro Monasterio S. Germani de pratis anni DCCLXXIX Abbati Monasterii conceditur exemptio a Theloneis *in Trejecto & in Dorsdrade.*

(e) *Hrotberct*] Idem, opinor, ac *Hrobertus* Abbas S. Germani, qui mox citatum Caroli M. præceptum impetravit, & de quo ibidem dicitur, quot negotiatores aluerit, & ipse quoque mercaturam exercuerit, quem propterea ALCUINUS hic nominat mercatorem avarum. Citatum Diploma ex autographo exhibet Bouquet Tom. V. Script. pag. 742.

(f) *Ricuulfum*] Is fortasse, qui postea, anno DCCLXXXVI Lullo in Episcopatu Moguntino successit.

(g) *Castella*] De castello sito super confluentem Mosellæ & Rheni mentio fit a Wandelberto Monacho Prumiensi de Miraculis S. Goaris Conf.

(h) *Wilbrordi loca sancta*] Ubi nimirum corpus illius requiescit, in Monasterio nempe Epternacensi. Mabill. Libr. XXI. Annal. Num. LXIV. pag. 115.

(i) *Sacerdotis Samuhelis*] Mabillonius Libr. XXVII. Annal. pag. 360. Num. XIII. inter discipulos ALCUINI in schola T[illegible]onensi numerat Samuelem postea Episcopum Wormatiensem. Sed hunc illo, quo scriptum esse hoc Carmen [illegible]mus, anno DCCLXXX, non honorasset Patris nomine: & serius ALCUINUS scholam Turonis aperuit. Censemus ergo hunc Samuelem fuisse vel Abbatem Epternacensem, vel alterius loci Epternaco vicini Antistitem, aut virum aliquem celebrem sibique familiarem, sub nomine adscititio Samuhelis latentem.

(k) *Regis ad aulam*] Fortassis Aquisgrani, vel Ingelheimii aut Wormatiæ commorantem. Hoc enim anno Rex Carolus ad Rhenum fuit.

(l) *Paulini, Petri* &c.] Hos omnes tunc aulam Caroli M. secutos esse hinc colligi potest.

(m) *Lullo*] Tunc Archiepiscopo Moguntiæ, seu appellatione veteri, Urbis Magensis.

(n) *O Bassine*] Hic est Basinus Episcopus Nemeti seu Spiræ cum Lullo Archiepiscopo & Megingodo Episcopo Wirzburgi anno DCCLXVIII a Carolo missus pro consecranda Ecclesia S. Goaris ab Assuero Abbate constructa. Mabill. Libr. XXIV. A[illegible]al. pag. 216. Num. XXI.

(o) *Fulcrade*] Fo[illegible] Ful[illegible]adus Abbas S. Dionysii, qui anno DCCLXXXIV. obiit, & ab ALCUINO Epitaphium obtinuit, quod vide inter Carmina genuina supra N. CCLXVI. pag. 235. hujus Tomi. Vide etiam Mabill. Tom. II. Annal. passim.

Nunc tamen hanc hederam circum, fine, tempora ferva*1
Serpere, fumme pater, tibimet bonitatis fuetæ*2.
Vel demitte femel memet tibi dicere falve.
Eja, age, cafta*3 cito navem confcende paratam;
Occanum Rhenum fub te natet unca carina.
Materies auri non te, rogo, fulva retardet,
Accola quam feffus profert de vifcere terræ:
Non caftella, domus, urbes, nec florida rura
Detineant ftupidam fpatio nec unius horæ;
Sed fuge, rumpe moras, propera, percurre volando,
Incolumes, fanos, gaudentes atque vigentes
Invenies utinam noftros gratanter amicos.
Det Deus Omnipotens illis per fecla falutem,
Poftea cœleftem lætos deducat in aulam.
Omnibus his actis patriam tu certa reverte,
Et quot quisque tibi dicat, narrare memento;
Et cum Vere rubræ ..... de cortice gemmæ
Erumpant, noftris videant te ludere tectis,
Atque novas iterum nobis adferre camænas.
Tum tibi ferta novis de floribus aurea fingam
Et fociata mihi pratis paufabis amænis.

*1 *f.* facra. *2 *f.* bonitate fueta. *3 carta.

POEMA
DE CAROLO MAGNO, ET LEONIS PAPÆ AD EUNDEM ADVENTU.

MONITUM PRÆVIUM.

Henricus Canifius hoc Poema primus ex Codice MS. Monafterii S. Galli publici juris fecit Tom. VI. antiq. Lect. Cujus adnotationem, in qua rationes haud leves affert, ob quas Alcuinum hujus Poematis auctorem effe conjici poffit, hic defcribere operæ pretium duxi: " Quis fit auctor hujus Poematis, inquit Vir circumfpectus, definire non audeo ...... Ego magis ad ALCUINUM *inclino .... quia conftat Alcuinum de rebus geftis Caroli Magni fcripfiffe &c. Forfan autem hoc Poema vel pars vel fragmentum eft grandioris illius operis; non enim credam totum opus effe. Nec ftylus nec genus orationis abludit a vena Alcuini; ut notum illis, quibus Alcuini Carmina nota. Quid, quod aliquoties vocat Carolum Davidem? Quæ appellatio Alcuino tam familiaris fuit, ut fcribens ad Carolum, Caroli nomen fæpius omitteret, Davidemque Regem nuncuparet. Nec ratio temporum repugnat: Venit enim Leo III. Pontifex ad Carolum Anno Chrifti DCCXCIX, quo adhuc vivebat Alcuinus ,, &c.*

Canifii conjecturam refellit D. Basnagius Thef. Monument. Tom. II. pag. 473. *Primo, quod hujus Poematis auctor oculatus debuerit effe teftis, & præfens vidiffe, quæ narrat; Alcuinus vero jam fenio confectus Imperatorem in Germaniam fequi noluerit, ad eumque excufatorias ea de re fcripferit literas. Secundo, quia illud Carmen idem effe non poteft cum Alcuini libro de Geftis Caroli Magni; nihil enim aliud continent hi verfus præter venationis defcriptionem & Imperatoris cum Leone tertio congreffum. Tertio, mutilum tamen non videtur illud Opufculum, fed partibus fuis conftans. Quarto denique, non Carmine, fed profa fcripfiffe Alcuinum Gefta Caroli Magni innuit Ballæus.*

Sed hæc tanti non funt, ut conjecturam Canifii penitus evertant. Quamvis enim fortaffis hoc Carmen non fit idem, ac Scriptum illius de vita vel geftis Caroli, de quo loquitur Ballæus, & additamentum ad Annales Eginhardi ex Cod. MS. Bibl. Thuanæ, quod fortaffis Ballæus vidit; reliqua tamen omnia, ftylus, orationis argumentum, tempus Alcuino; prout Canifius affirmat, optime conveniunt: Is quoque iis, quæ præprimis Aquisgrani peracta funt, intereffe, atque illorum oculatus teftis effe potuit; cum eodem anno Aquisgranenfi Concilio interfuerit, & prius quoque illuc veniffe ex Epiftola LXXVI ad Arnonem Anno DCCXCIX fcripta colligitur; fcribit enim, quod medio Majo ad Palatium apud Regem effe cogitet. Excufatoria ergo Epiftola, quam Basnagius pro fe adducere fortaffis voluit, non eft de itinere germanico, fed de Romano, ad quod ab Imperatore invitatus fuerat, ubi ait: De illo itinere vero longo & laboriofo Romam eundi nullatenus infirmum & quotidianis fractum doloribus corpufculum meæ fragilitatis perficere poffe arbitror. *Vid. Epift. LXXXI. & XCIII. Sed neque neceffe eft, ut afferamus, Poetam, qui venationem, & Leonis Pontificis adventum hic defcribit, debuiffe teftem effe oculatum: omnia enim ifta, ficut & illa, quæ Romæ adverfus eundem Pontificem fummum perpetrata funt, ex aliorum narratione audire potuit, quæ ipfe deinceps quafi fibi præfentia more poetico defcripferit. Nihil ergo obftat, quo minus hujus Poematis auctor effe potuerit Alcuinus; quamvis etiam certa hujus rei teftimonia non habeamus.*

Ceterum Poema hocce multis in locis depravatum eft, etiam in Editione Basnagiana, in qua ut plurimum nec virgulis nec punctis fenfus debite diftinguitur. Ut loca corrupta fanarentur, opus effet aliquo bonæ notæ Cod. MS. Hic prodit ex Editione Boquetii Script. Rer. Gall. Tom. V. pag. 388.

VER-

VERSUS.

I. Caroli laudes canit Poeta.

RUrſus in ambiguos gravis admonet anchora calles
Vela dare, incertis claſſem concredere ventis:
Languida quæ geminas ſuperarunt membra procellas.
Ad nova bella jubet laſſos reparare lacertos,
Victricemque manum gravidis conſurgere remis,
Quo vocat aura levis: placidis ſuperare profundum
Flatibus, æquoreas tentando claſſibus undas:
Tendere ad ignotas celerique per æquora terras
Curſu, & præcipites ſcopulos pulſare natatu.
10) Vela movet placidus tremulis cita flatibus Eurus,
Cogens me rapido nunc tendere in ardua greſſu,
Europæ quo celſa Pharus *1 cum luce coruſcat:
Spargit ad aſtra ſuum *Carolus* Rex nomen opimum.
Sol nitet ecce ſuis radiis: ſic denique *David*
Illuſtrat magno pietatis numine terras.
Res tamen una duos variando ſeparat iſtos,
Et vice disjuncti mutata ſæpe feruntur.
Illum aliquando tegunt nimboſo nubila tractu;
Hunc ullæ nunquam poſſunt variare procellæ.
20) Ille caret proprio biſſenis lumine horis;
Iſte ſuam æterno conſervat ſidere lucem.
Pace nitet læta, pariter pietate redundans,
Neſcit habere pio lapſurum lumine caſum.
Vultu hilari, ore nitet, ſemper quoque fronte ſerena
Fulget: ab æterno pietatis lumine Phœbum
Vincit, ab occaſu diſpergens nomen in ortum.
Armipotens *Carolus*, victor, pius, atque triumphans
Rex cunctos ſuperat Reges bonitate per orbem,
Juſtior eſt cunctis, cunctiſque potentior extat.
30) Ille Duces magno & comites illuſtrat amore:
Blandus adeſt juſtis, hilarem ſe præbet ad omnes.
Juſtitiæ cultor cultores diligit omnes:
Juſtus in exemplum cunctis ſe donat habendum.
Ingreditur prior ipſe, ſequi quo cupit omnes:
Tentat iter, facile cuncti quo jure ſequantur.
Injuſtos merito duris conſtringit habenis,
Atque jugum imponit gravidum cervice ſuperbis.
Diſcere juſtitiam divinis admonet actis:
Impia colla premit rigidis conſtricta catenis,
40) Et docet altithroni præcepta implere Tonantis.
Quod mens læva vetat ſuadendo, animusque ſiniſter,
Hoc ſaltem cupiant implere timore coacti.
Quod non ſponte prius miſeri fecere rebelles,
Exercere ſtudent avide inſtimulante timore.
Qui pius *2 eſſe, fero jamdudum more, repugnat,
Fitque timore pio pius impius ille coactus.
Erigit hinc humiles, humileſque extollit in altum;
Prona colit relevans ad celſa cacumina colla;
Ora trahit ſummiſſa gradus Rex juſtus ad altos;
50) Colla ſuprema premit, ſubdens excelſa petentes:
Et quantum miſeri conantur ſurgere ad altum,
Rurſus ad ima facit merito deſcendere tantum.
Strenuus ingenio *Carolus*, ſapiensque, modeſtus,
Inſignis ſtudio, reſplendens mente ſagaci,
Nomen & hoc merito *Carolus* ſortitur in orbe:
Hæc *cara* eſt populis *lux* (a) & ſapientia terris.
Omne decus pariter famulis, ornatus, & omnis
Extat honor populi, & plebis ſpes, gloria ſumma.
Nominis hunc olim terris promiſit origo
60) Tam clarum ingenio, meritis quam clarus opimis
Fulget in orbe, potens, prudens gnarusque, modeſtus,
Illuſter, facilis, doctus, bonus, aptus, honeſtus,
Mitis, præcipuus, juſtus, pius, inclytus Heros,
Rex, rector, venerandus apex, auguſtus, opimus,
Arbiter inſignis, Judex, miſerator egenum,
Pacificus, largus, ſolers, hilarisque, venuſtus,
Grammaticæ doctor conſtat prælucidus artis,
Nullo unquam fuerat tam clarus tempore lector;
Rhetoricæ inſignis vegetat præceptor in arte.
70) Summus apex Regum, ſummus quoque in orbe *Sophiſta*,
Extat, & *Orator* facundo famine pollens;
Inclyta nam ſuperat præclari dicta *Catonis*,
Vincit & eloquii magnum dulcedine *Marcum*,
Atque ſuis dictis facundus cedit *Homerus*,
Et priſcos ſuperat *Dialectica* in arte Magiſtros.
Quatuor aſt alias artes, quæ jure ſequuntur,
Diſcernit ſimili rerum ratione magiſtra;
Doctus in his etiamque modo Rex floret eodem.
Solus iter meruit doctrinæ adipiſcier omne,
80) Occultas penetrare vias, myſteria cuncta
Noſſe, Deo ſeriem revelante, ab origine rerum.
Omnem quippe viam doctrinæ invenit, & omnem
Artis opacum *3 aditum, ſecretaque clancula verba
Omnia: ſolus enim meruit pius ille talenta
Suſcipere, & cunctis præfertur in arte Magiſtris.
Scilicet Imperii ut quantum Rex culmine Reges
Excellit, tantum cunctis præponitur arte.

II. Aquisgrani magnifica ædificia ſtruuntur.

Quis poterit tanti præconia promere Regis?
Quisve putat ſermone rudi ſe Principis acta
90) Poſſe referre? Senes cum vincant omnia vates;
Exſuperetque meum ingenium juſtiſſimus actis
Rex *Carolus*, caput orbis, amor populique decusque,
Europæ venerandus apex, Pater optimus, Heros
Auguſtus: Sed & urbe potens, ubi *Roma ſecunda* (b)
Flore novo, ingenti magna conſurgit ad alta
Mole, tholis muro præcelſis ſidera tangens.
Stat pius arce procul *Carolus* loca ſingula ſignans,
Altaque diſponens *venturæ* mœnia *Romæ*.
Hic jubet eſſe forum, ſanctum quoque jure ſenatum,
100) Jus populi & leges ubi ſacraque juſſa capeſſant.
Inſiſtitque operoſa cohors, pars alta columnis
Saxa ſecat rigidis, arcem molitur in altum.
Aſt alii rupes manibus ſubvolvere certant,
Effodiunt portus, ſtatuuntque profunda theatri
Fundamenta, tholis includunt atria celſis.
Hic alii thermas calidas reperire laborant,
Balnea ſponte ſua ferventia mole recludunt,
Marmoreis gradibus ſpecioſa ſedilia pangunt.
Fons nimio bullentis aquæ fervere calore
110) Non ceſſat; partes rivos deducit in omnes
Urbis: & æterni hic alii bene Regis amœnum

 Con-

*1 Carolus, ut infra Vers. 169. *2 *Edit.* prius. *3 *Edit.* Aros opacum.

(a) Videtur hic alludere Poeta ad nomen *Carolus*, quod interpretatur per: *cara lux*.

(b) *Roma ſecunda*] Urbem Aquenſem ſeu Aquisgranum intelligit, quam hic etiam *venturam Romam* Vers. 98 *altam Romam* Vers. 124 vocat, ornatamque dicit a Carolo M. foro, arce, id eſt, Regia, theatro, templo & balneis Ejus aquarum calentium meminere Eginhardus in vita Caroli M. Cap. XXII. & Poeta Saxonius Libr. V. Verſu 321 *Bouquet*.

Conſtruere ingenti templum molimine certant;
Scandit ad aſtra domus muris ſacrata politis.
Pars ſuper in ſummis populi procul arcibus ardens
Saxa, locat, ſolido conjungens marmora nexu:
Altera ſtat gradibus portantum ſorte receptans
Pars onera, atque avidis manibus prædura miniſtrat
Saxa: alii ſubeunt, volvunt ad ſidera rupes,
Ingentes paſſim faſces cervice reflexa
120) Deponunt humeris valido ſub pondere feſſi.
Plauſtraque dant ſonitum, vaſtus fragor æthera pulſat;
Fit ſtrepitus, magna conſurgit ſtridor in urbe.
Itque reditque operoſa cohors diffuſa per urbem,
Materiam *Romæ* certatim congregat *altæ*.
Hic alii arma parant, acuentes utile ferrum,
Marmora quo poſſint ſculpi & quo ſaxa ſecari.
Fervet opus, velutique ſolent æſtate futuræ
Pulchra hyemis non immemores alimenta ciborum
Cum, facere, ore legunt carpentes floſcula apesque (c)
130) Per latices, per thyma volant ſtridentibus alis,
Floribus inſidunt aliæ, prædaque redire
Accepta ſtudent, redolentia caſtra reviſunt;
Aut fœtus aliæ certant educere adultos,
Aut cum nectoreas componunt ordine cellas,
Roſcida ſtipantes ſinuoſo poplite mella:
Haud aliter lata Franci ſpatiantur in urbe.

III. *Aquisgranenſis terræ amænitas.*

Non procul excelſa nemus eſt & amœna virecta,
Lucus ab urbe virens, & prata recentia rivis
Obtinet in medio multis circumſita muris.
140) Hic amnem circumvolitat genus omne volucrum,
In ripis reſident, rimantes paſcua roſtris:
Non procul in medio ſummergunt flumine ſeſe,
Nunc quoque præcipiti properant ad littora curſu.
Hosque toros juxta cervorum paſcitur agmen,
Riparum in longa per amœnaque paſcua valle.
Huc illuc timido diſcurrit damula greſſu,
Fronte retecta vacat; paſſim genus omne ferarum
His latet in ſilvis. Etenim nemora inter opaca
Hic pater aſſidue *Carolus*, venerabilis Heros,
150) Exercere ſolet gratos per gramina ludos,
Atque agitare feras canibus, tremulisque ſagittis
Sternere cornigeram nigraque ſub arbore turbam.

IV. *Deſcriptio venationis.*

Exoritur radiis (d) cum primum Phœbus honeſtis,
Et jubar ignicomo perluſtrat lumine montes,
Præcipites ſcopulos & ſumma cacumina tangens;
Silvarum thalamo properat dilecta juventus
Regalis; parte ex omni collecta reſiſtit
Nobilium manus, expectans in limine primo.
Fit ſtrepitus, clamor conſurgit vaſtus in urbe;
160) Deſuper ex alto reſpondent culmine tecta
Aerea, præcipuus conſidit ſtridor in auras.
Hinnit equusque ad equum, conclamat turba pedeſtris,
Inque vicem proprio revocatur pignore quisque
Ad dominum famulusque ſuum, ſequiturque vocantem.
Hic phaleratus equus gravidis auroque metallis *1,
Terga recepturus Regem in ſua gaudet opimum;
Stans movet acre caput, montes cupit ire per altos.
Egreditur tandem circum ſtipante caterva,
Europæ veneranda *pharus* *2, ſe prodit ad auram
170) Enitet eximio vultu, facieque coruſcat.
Nobile namque caput pretioſo amplectitur auro
Rex *Carolus*, cunctos humeris ſupereminet altis.
Lata ferunt juvenes ferro venabula acuto,
Retia quadruplici injunctaque linea limbo:
Atque canes avidos ducunt per colla revinctos
Ad prædam faciles, furioſoque ore moloſſos.
Jam Pater excelſi *Carolus* ſacra limina templi
Deſeruit: mox caſtra Duces Comitesque priores
Movere; altæ urbis *3 panduntur claſſica portæ;
180) Cornua concrepitant, fragor ingens atria complet,
Præcipitique ruunt juvenes ad littora curſu.
Hinc thalamo cunctata diu Regina ſuperbo
Procedit, multa circum comitante caterva,
Luitgardis (e) *Caroli* pulcherrima nomine conjux.
Fulgida colla nitent roſeo ſimulata colore;
Cedit opimum etenim redimitis crinibus oſtrum;
Candida purpureis cinguntur tempora vittis;
Aurea fila ligant chlamydem, capitique byrillus
Inſeritur; radians claro diadema metallo
190) Enitet, & veſtis biscocco purpura biſſo;
Ornantur variis radiantia colla lapillis
Agmina ſejungit pulchris ſtipata puellis
Magnanimos inter Proceres Regina, ſuperbo
Gaudet equo, & juvenum circum manus *4 emicat ardens.
Cetera regalem pubes pulcherrima prolem
Expectat foribus. Turmis comitatus opimis
Ore patri & vultu ſimilis procedere tandem
Tentat item *Carolus* (f) genitoris nomine pollens,
Terga ferocis equi ſolito de more fatigat.
200) Hinc *Pippinus* (g) avi ſequitur de nomine dictus,
Reſtaurat proprii qui publica geſta parentis,
Bellipotens, animoſus heros, fortiſſimus armis,
Seque ſuos inter famulos fert ductor opimum:
Cœtibus innumeris circumdatus enitet alto
Vectus equo, eximio vultu facieque coruſcans,
Tempora cui rutilo cinguntur pulchra metallo.
Circumfuſa ruit comitantum turba rotatu *5.
Per patulas portas certatim exire ſenatus
Conatur. Magno cum murmuris inde tumultu
210) Cornua rauca ſonant; avido latratibus auras
Complent ore canes; fragor ignea ſidera pulſat.
Inde puellarum ſequitur mox ordo coruſcus:

Rhodrud

*1 *f.* gravidus auro atque metallis. *2 Carolus. vid. ſupra Verſu 12. *3 Aquenſis. *4 *Edit.* magna. *5 virorum.

(c) Ut ſenſus aliquis eliciatur, ſic verba conſtruenda: *Veluti cum apes, futuræ hyemis non immemores, ſolent æſtate pulchra alimenta ciborum facere, ore legunt floſcula* &c. Bouquet.

(d) Basnagius putat hic deſcribi Maji campum: verum nihil aliud deſcribitur, quam venatio, venationisque apparatus. *Bouquet.* (e) *Liutgardis]* Ex qua Carolus nullos liberos tulit, ut ait Eginhardus Cap. XVIII. mortua eſt anno 800. Turonis. *Idem.* (f) *Carolus]* Caroli & Hildegardis filius, obiit anno 811. *Bouquet.*

(g) *Pippinus]* antea Carolomanus dictus, quem Carolus ex Hildegarde ſuſceperat, mortuus eſt anno 810. Bernardum filium reliquit & quinque filias, quarum nomina videſis apud Eginhardum Cap. XIX. Bernardus regnum Italiæ, quod Pater annos fere 30. tenuerat, ab avo Carolo obtinuit anno 813. *Idem.*

Rhodrud (h) ante alias rapidoque invecta puellas
Fulget equo, & placidum prior occupat ordine gressum.
Immixta est niveis amethystina vitta capillis,
Ordinibus variis gemmarum luce coruscans.
Namque corona caput pretiosis aurea gemmis
Implicat, & pulchrum subnectit fibula amictum.
Virgineos interque choros, turbamque sequentem
220) Proxima *Berta* (i) inter, multis sociata puellis,
Voce, virili animo, habitu, vultuque corusco
Os, mores, oculos imitantia pectora Patris
Fert; caput aurato diademate cingitur almum,
Aurea se niveis commiscent fila capillis;
Lactea quippe ferunt pretiosam colla murinam (k);
Ornatur vestis variis pretiosa lapillis;
Ordine gemmarum numerosa luce coruscat;
Bractea chrysolitis ornantur tegmina gemmis.
Gisala (l) post istas sequitur candore coruscans,
230) Virgineo comitata choro, micat aurea proles:
Tecta melocineo (m) fulgescit femina amictu;
Mollia purpureis rutilant velamina filis;
Vox, facies, crines radianti luce coruscant;
Splendida colla nitent roseo inflammata rubore.
Argento stat facta manus, frons aurea fulget,
Et magnum vincunt oculorum lumina Phœbum.
Læta super rapidum conscendit virgo caballum:
Frena superbus equus spumantia dente volutat.
Hinc comitata viris, illinc stipata puellis
240) Innumeris circum, circumstrepit agmen equorum
His cumulata bonis præcelsa solaria linquens
Virgo pudica pii sequitur vestigia Regis
Rhodhaid (n) inde micat multis ornata metallis:
Agmen ovans rapido præcedit femina gressu.
Pectora, colla, comæ lucent variata lapillis;
Serica & ex humeris dependent pallia pulcris;
Inseritur capiti nitido gemmata corona;
Stringit acus chlamydem gemmatis aurea bullis.
Pulcra vehetur equo *Rhodhaidis* virgo superbo,
250) Quo latitare solent hirsuto tergore cervi.
Interea ingreditur vultu *Theodrada* (o) corusco,
Fronte venusta nitens, & cedit crinibus aurum;
Pulcra peregrinis conlucent colla smaragdis;
Res*1, manus, ora, genæ, cervix radiata nitescit;
Clara serenatis fulgescunt lumina flammis;
Pallia permixtis lucent hyacinthina talpis.
Claro sophocleoque ornatur virgo cothurno,
Turba puellarum circumstrepit agmine denso,
Atque venusta cohors Procerum nitet agmine longo:
260) Et sedet in niveo pulcherrima virgo caballo;
Acri fertur equo *Caroli* pia filia Regis;
In nemus ire parat, sacrata palatia linquens (p).
Agminis extremam partem sibi vendicat *Hildrud* (q),
Illi forti*2 datur, dehinc ultimus ordo senatus.
Ipsa autem medio fulgescit in agmine virgo,
Temperat expositum spatii moderamine gressum.
Littorei juxta ora soli plebs inclita tendit
Venandi studio, Regique exercitus omnis
Jam sociatur, adest. Mox ferrea vincta*3 rapacum
270) Cuncta cadunt resoluta canum; lustra alta ferarum.
Nare sagace petunt, quærentes rite rapinam,
Et lustrant avidi condensa fructeta molossi.
Diffusi errantes in opacis saltibus omnes,
Sanguineam silvis prædam reperire laborant.
Cingit eques saltum, fugitivis obvia turbis
Turba paratur. Aper fulvus fit valle repertus,
Mox nemus insiliunt equites & voce sequuntur.
Prædam agiles certant fugitivam agitare molossi,
Et sparsi currunt per opaca silentia silvæ.
280) Iste tacendo volat celerem post rite rapinam;
Ille autem vacuas complet latratibus auras.
Errat hic umbrosis delusus odore fructetis;
Alter in alterius hinc saltibus inde rotatur.
Ille videt, hic prædam sentit odore fugacem.
Fit strepitus, silvis consurgit stridor in imis,
Et tuba magnanimos incendit ad acra*4 molossos.
Prælia, dirus aper quo se fert dente minaci:
Arboribusque excussa cadunt folia undique in altis.
Per loca vasta fugit, rapidoque per invia cursu.
290) Tendit iter frendens, terit alta cacumina montis,
Cursibus exhaustus lasso pede constat anhelus.
Jam parat arma necis canibus, turbamque sequacem
Sternit, & horrendo rapidos rotat ore molossos.
Mox *Carolus* pater ipse volat, mediumque per agmen,
Ocior aligeris avibus, forat ense ferinum
Pectus, & intinguens gelidum in præcordia ferrum.
Corruit ille, vomens vitam cum sanguine mixto,
In flava moriens sesque volutat arena.
Regalis monte hæc proles speculatur ab alto.
300) Mox aliam *Carolus* prædam jubet inde moveri,
Et socios verbis claris ita fatur amicis:
Hanc fortuna diem nobis deducere lætam
Annuit, auguriis & nostra incœpta secundat.
Ergo favete omnes istum exercendo laborem
Venandi studio, curamque adhibete benignam.
Vix hæc dixit Heros, subito fremit agmen ab alto
Monte

*1 *f.* Pes. *2 forte. *3 *f.* vincla. *4 *pro* acria.

(h) *Rhodrud*] Rotrudis Caroli M. & Hildegardis filia Constantino Imperatori promissa & desponsata, ei tamen non nupsit: diem supremum clausit anno 810, ex illicita copula filium Ludovicum relinquens. *Idem.*

(i) *Berta*] altera Caroli ex Hildegarde filia, Angilberto nupsit, ex quo duos filios peperit, Harnidum & Nithardum. *Bouquet.* (k) *Murinam*] pellem muris pontici. *Idem.*

(l) *Gisala*] seu Gisla, tertia Caroli & Hildegardis filia, sanctimonialis fuit. *Idem.*

(m) *Melocineo*] Isidorus Libr. XIX. Orig. Cap. XXII de vestibus: Melocinia, quæ malvarum stamine conficitur. Vide Cangium. *Idem.*

(n) *Rhodhaid*] Rodaid Caroli filia erat ex Himiltrude concubina. *Idem.*

(o) *Theodrada*] Caroli filia ex Fastrada, Abbatissa fuit Argentogilensis prope Parisios. *Bouquet.*

(p) Mabillonius Libr. XXVI. Annal. N. XCV. his verbis confici posse putat, Theodradam tunc cogitasse de secessu in solitudinem & de relinquendo palatio. Verum nihil aliud vult Poeta, quam Theodradam Patrem secutam esse, qui nemus petebat venandi gratia. *Idem.*

(q) *Hildrud*] quam Carolus ex Fastrada susceperat. *Idem.*

Monte, nemus repetunt Proceres hinc inde ruentes
Præceleres agitare feras: pater inclytus ipse
Ante volans *Carolus* manibus fert missile ferrum,
310) Sternit & innumeras porcorum strage catervas:
Corpora multa cadunt passim prostrata ferarum.
Tunc *Carolus* prædam Proceres partitur in omnes,
Et spoliis onerat gravidis sociosque sequaces.
Inde reflectit iter, campum repetensque priorem,
Frondosum lucum, patulis fontesque recentes
Ramis prætextos, & opacam frigoris umbram.
Aurea hic terris passim tentoria fixa
Stant pompofa, Ducum hinc inde & castra nitescunt.
Læta parat *Carolus* sociis convivia, lætus
320) Convocat huc omnes longævos ordine patres;
Maturum populum natum melioribus annis,
Impubem pariter plebem, castasque puellas
Collocat: Inde jubet mensis donare falerna.
Sol fugit interea, lucem nox occupat umbris;
Membra sed exoptant placidum defessa soporem.

V. Visio Caroli in somnis & Legatio ad Leonem Papam.

Portentum Rex triste videt, monstrumque nefandum
In somnis, summum Romanæ astare LEONEM
Urbis Pontificem, mœstosque effundere fletus,
Squalentes oculos, maculatum sanguine vultum,
330) Truncatam linguam, horrendaque multa gerentem
Vulnera. Solicitos gelidus pavor occupat artus
Augusti. Rapidos Romana ad mœnia Missos
Tres jubet ire, foret si sanus Pastor opimus
Explorare gregis; quid tristia somnia signent
Miraturque; piam curam gerit ille fidelem.
Festinant rapidis Legati passibus; ipse
Saxoniam repetit cum multis millibus Heros.
Agmina conveniunt diversis partibus orbis,
Cognatæque acies properant super ardua Rheni
340) Littora, Saxonum populum domitare rebellem,
Et sævam gelido gentem rescindere ferro.
Culmina jam cernunt urbis procul ardua *Roma*
Optatique vident Legati a monte theatrum.

VI. Atrox in Leonem facinus describitur.

Tristior occurrit vulgataque fama, repente
Lumen Apostolicum crudeli funere plagis
Occubuisse feris. Nam serpens sævus & atrox,
Qui solet unanimes bello committere fratres,
Semina pestiferi jactare nociva veneni
Suasit in innocuum, cæcatis mentibus omnes
350) Sævire, & famulos Dominum trucidare potentem.
Dira animis inlapsa lues & sensibus hæsit:
Virus pestiferum concepit pectus anhelum.
Insidias posuere viro, mortemque parabant
Insonti, tristemque necem. Plebs impia telis
Pastorem in proprium sesque armavit iniquis.
Dum solitum transisset iter *Leo* Papa benignus,
Et sacra *Laurentî* peteret pede limina *sancti*,
Plebs demens, populusque vecors, malesana juventus,
Fustibus & gladiis, nudatis ensibus omnis
360) Inruit in summum Pastorem turba tumultu
Cæca, furens, subito diris commota procellis,
Sacra sacerdotis torquebat membra flagellis:
Unius in casum multorum sævit hiatus.
Carnifices geminas traxerunt fronte fenestras,
Et celerem abscindunt, lacerato corpore linguam.
Pontificem tantum sese extinxisse putabat
Plebs pietate carens, atrisque infecta venenis.
Sed manus alma Patris oculis medicamina ademptis
Obtulit, atque novo reparavit lumine vultum.
370) Ora peregrinos stupuerunt pallida visus;
Explicat & celerem truncataque lingua loquelam.
Cum sociis magnus paucis fugit inde Sacerdos
Clam petere auxilium; *Spolitinam**1 tendit ad urbem.
A Duce cum magno fit hic susceptus honore
Winigiso, & multis cumulatus in ordine donis.
Audit in Italiam Missos venisse fideles
Francorum, & solitam Romanis ferre salutem
Non voluisse, suum quoniam sine culpa potentem
Suppliciis Dominum cruciassent. Mox manifestos
380) Ille venire viros ad se jubet, atque ita fari
Incipit, & truncata brevi infra lingua palatum
Cursu errat, placidam depromens voce loquelam:
Vos ego per caram Caroli conjuro salutem
Regis, ut ejectum me defendatis in armis,
Finibus a propriis & sedis honore repulsum.
Me quoque vobiscum ad vestrum ducetis opimum
Regem, & præcipui liceat mihi Principis ora
Cernere, quo justo nostros examinet actus
Judicio, & vindex sævissima verbera nostra
390) *Vindicet, insignis luctûs gemitumque metumque*
Allevet, addendo nostræ solatia vitæ.
Ergo agite, & vestra si nunc mihi gratia certa est,
Eripite his terris; David me obtutibus almis
Præsentate viri, jam nos mora nulla tenendo
Impediat, gelidas superemus cursibus Alpes.
Hæc Leo Papa. Cohors Francorum mixta latinis
Obstupuit, Domino grates laudesque rependens,
Qui nova Pontifici reddebat lumina summo,
Et desperatam condebat in ore loquelam.
400) At Germar contra breviter sic vocibus usus:
Lux, decus egregium populorum, lumen amœnum,
Pastor apostolicus, venerandus in orbe Sacerdos,
Te mandare decet quodcunque in corde volutas;
Nos parere tuis fas est, Pater optime, jussis.
Inde iter incipiunt læti, rapidisque metiri
Passibus. Augusti juvat ire ad limina magni,
Difficiles tentare vias, callemque severum
Vincere: certatim diversa per oppida pergunt.
Innumeræ occurrunt passim ad spectacula turbæ,
410) Pontificis sacras gaudentes lambere plantas:
Multaque præterea cumulantes munera portant.
Et capite in veteri visus cernendo novellos
Obstupent, linguamque loqui mirantur ademptam
Jamdudum, & celerem recreantem voce loquelam.

VII. Carolus Paderborn venit cum exercitu.

Rex pius interea gelidum transnavigat amnem
David, spumosi superans vaga cærula Rheni,
Armatas acies inter primosque coruscat
Arduus, arma tenens, equitatus vertice toto
Exsuperat comites. Fulgentes ære catervæ
420) Undique collectæ properant atque agmina jungunt
Cum fremitu vario sese; & stupet inscia tellus

Loricas,

*1 Spoletanam.

Loricas, enses, galeas, tot scuta virorum,
Ac concussa tremit sub tanto pondere ferri:
Vastus ad astra frequens conscendit clamor, & echo
Rupibus e gelidis saxoso a monte resultat.
Est locus insignis (r), quo *Patra* & *Lippa* fluentant,
Altus, & in nudo campo jacet undique, largo
Vestitus spatio. Celso de colle videri
Namque potest legio omnis & hinc exercitus omnis,
430) Castra Ducum & Comitum, radiantiaque arma virorum.
Huc *Carolus* multis stipatus millibus Heros
Advenit, & tandem juvat hic succedere tectis.

VIII. Venit ad Carolum legatus Leonis Pont.

Missus apostolici regalem tendit ad Aulam
Interea, & summum manifestat quippe venire
Pontificem expulsum Romana a sede *Leonem*
Civibus a propriis & tot tolerasse recenset
Verbera, commemorans extinctum lumine vultum:
Narrat & abscissam liquido de gutture linguam;
Nunc, medicante Deo, sanatum & ab omnibus istis
440) Esse malis. Animis stupet ipse exercitus omnis
Audita: Et *Carolus* recolendo somnia retro,
Præteriti indicio agnoscens vestigia visus,
Hoc fore non dubitat, quod tristes fundere fletus
Pontificem in somnis jamdudum vidit eundem.

IX. Pippinus Papæ in occursum mittitur.

Hinc jubet extemplo *Pippinum* occurrere magno
Pastori, pacem & placidam portare salutem.
Obvius ire parat genitoris jussa facessens
Pippinus, centum lætus cum millibus ibat.
Ipse sedet solio *Carolus* Rex justus ab alto,
450) Dans leges patriis, & regni fœdera firmat.
Utque videt patulo adversum se tendere campo
Pastor apostolicus centum cum millibus altum
Pippinum, geminas extendit ad æthera palmas,
Pro populoque preces effundens pectore largas.
Ante Sacerdotem ter summum exercitus omnis
Sternitur, & supplex vulgus ter fusus adorat.
Mox *Leo Papa* solo *Pippinum* more benigno
Excipit, & sacris circumdans colla lacertis
Hæret in amplexuque diu placida oscula libans;
460) It comes, & supra se confert vertice toto
Pippinus. Varias miscent sermone loquelas,
Inque vicem diversa levant problemata verbo (s)
Rex pius interea solium conscendit, & omnem
Alloquitur populum *Carolus* venerabilis Heros:
Ergo agite, o Proceres, inquit, *quibus induite arma* (t)
Ire estis soliti ad bellum, Martemque severum
Tentare, & crudo vosmet considere pugno;
Pontifici celeri cursu occurramus opimo.

X. Carolus Pontificem cum exercitu exspectat & excipit.

Vix hæc dixit Heros, fremit undique turba tumultu,
470) Tela manus glomerat, mox loricasque trilices,
Et latos clypeos, galeasque & spicula; peltæ
Æratæ resonant; acies hinc inde videntur
Ire equitum. Sparso nigrescunt pulvere nubes,
Et tuba lugubri medio strepit agmine voce.
Classica signa sonant, campi densantur aperti,
Agmine cristatus fulgetque exercitus omnis.
Tela micant, pariter vexilla levata coruscant.
Armati incedunt juvenes, & freta juventus
Gaudet equis, siccus fervescit in ossibus ardor
480) Audendi; ac *Carolus* medio micat agmine lætus.
Aurea crista tegit frontem, & conspectus in armis
Fulget, equo ingenti portatur ductor opimus.
Ante sacerdotum porro castra agmina ternis
Stant divisa choris; in longis vestibus almæ
Sacra crucis vexilla levant; & Præsulis omnis
Adventum expectat clerusque & candida plebes.
Jam pater in campo *Carolus* videt agmina aperto,
Pippinum & summum Pastorem tendere contra.
Constat, & inque modum populum expectare coronæ
490) Præcipit, atque aciem hinc dividit urbis ad instar.
Ipse autem medio consistere in orbe beatus
Præsulis adventum expectans, & vertice toto
Altior est sociis, populum supereminet omnem.
Jam *Leo* Papa subitque externo se agmine miscet.
Quam varias habitu, lingua tam vestis & armis
Miratur gentes, diversis partibus orbis.
Extemplo properans *Carolus* veneranter adorat,
Pontificem amplectens magnum, & placida oscula libat.
Inque vicem dextras jungunt, pariterque feruntur
500) Gressibus, & multo miscentes verba favore.
Ante sacerdotem ter summum exercitus omnis
Sternitur, & supplex vulgus ter fusus adorat:
Pro populoque preces ter fundit pectore Præsul.
Rex pater Europæ & summus *Leo* Pastor in orbe
Congressi, inque vicem vario sermone fruuntur.
Exquirit *Carolus*, casus auditque laborum
Diversos, sceleris populi impia facta stupescit.
Miratur geminas jam dudum luce fenestras
Extinctas, & nunc reparatum lumine vultum.
510) Truncatamque loqui miratur forcipe linguam.
Alter in alterius configunt lumina vultus,
Et parili sedes *1 tendunt ad culmina gressu
Ante sacerdotes sacri stant ostia templi,
Alternis vicibus modulantes carmina laudum,
Atque Creatori grates laudesque frequentant,
Qui nova Pontifici reddebat lumina summo,
Et desperatam condebat in ore loquelam.
Exoritur clamor, vox ardua pulsat olympum:
Intrat Apostolicus, *Carolo* ducente beato,
520) Templa Creatoris, solito solemnia more
Concelebrare pio Missarum sacra favore.
Exhinc officiis divinis rite peractis,
Invitat *Carolus* celsa intra tecta *Leonem*.
Clara intus pictis conlucet vestibus aula;
Auro, ostro ornantur hinc inde sedilia multo.
Ad mensas resident læti, variisque fruuntur
Deliciis, medio celebrant convivia tecto:
Aurea namque tument per mensas vasa falerno.
Rex *Carolus* simul & summus *Leo* Præsul in orbe
530) Vescitur, atque bibunt pateris spumantia vina.

 Post

*1 mendum *f.* celsa.

(r) *Est locus insignis*] sc. Patrabrunna seu Paterbrunna, hodie *Paderborn*. *Bouquet*.

(s) *Problemata verbo*] Ita forte legendum loco: *Probleps innata umbo*. ut mendose habet MS. Cod. *Bouquet*.

(t) Sensus est: *Induite arma, quibus ire soliti estis &c.*

Post lætas epulas, & dulcia pocula Bacchi,
Multa pius Magno *Carolus* dat dona *Leoni.*
Hinc lætus repetens aulæ secreta revisit
Rex; & Apostolicus repetit quoque castra suorum.
Cum tali a *Carolo Leo* fit susceptus honore,
Romanos fugiens, propriis [que] repulsus ab oris.

VERSUS
DE CELLA CORMARICENSI (a)

O mea cella, mihi habitatio dulcis amata,
Semper in æternum, o mea cella vale!
Undique te cingit ramis resonantibus arbos,
Silvula florigeris semper onusta comis.
Prata salutiferis florebunt omnia & herbis,
Quas medici quærit dextra salutis ope *1.
Flumina te cingunt florentibus undique ripis,
Retia piscator qua sua tendit ovans.
Pomiferis redolent ramis tua claustra per hortos,
Lilia cum rosulis candida mixta rubris.
Omne genus volucrum matutinas personat odas,
Atque Creatorem laudat in ore Deum.
In te personuit quondam vox alma Magistri
Quæ sacro Sophiæ tradidit ore libros.
In te temporibus certis laus sancta tonantis
Pacificis *2 sonuit vocibus atque animis.
Te mea cella modo lacrymosis plango camænis,
Atque gemens casus pectore plango tuos.
Tu subito quoniam fugisti carmina vatum *3,
Atque ignota manus te modo tota tenet (b).
Te modo nec FLACCUS, nec vatis *4 Homerus habebit,
Nec pueri Musas per tua tecta canunt.
Vertitur omne decus secli sic namque repente,
Omnia mutantur ordinibus variis.
Nil manet æternum, nihil immutabile vere est,
Obscurat sacrum nox tenebrosa diem.
Decutit & flores subito hyems frigida pulcros,
Perturbat placidum & tristior aura mare.
Quæ campis cervos agitabat sacra juventus,
Incumbit fessus nunc baculo senior.
Nos miseri! cur te fugitivum, mundus, amamus?
Tu fugis a nobis semper ubique ruens.
Tu fugiens fugias, Christum nos semper amemus,
Semper amor teneat pectora nostra Dei.
Ille pius famulus *5 diro defendat ab hoste,
Ad cœlum rapiens pectora nostra suos;
Pectore quem pariter toto laudemus, amemus;
Nostra est ille pius gloria, vita, salus.

*1 *Edit.* ore. *2 *Edit.* pacificos. *3 *Edit.* fatum. *Mabill.* fato. *4 *Edit.* fatis. *5 *f.* pios famulos.

(a) Hoc Carmen apud Quercetanum connexum est alteri N. CCXXII. (nunc CCXXIX. pag. 228.) a quo a nobis separatum est ob argumenti diversitatem. Mabillonio Act. SS. Sec. IV. Part. I. pag. 176 videtur illud non esse ALCUINI ob hos versus, quibus in eo loco *Vox alma Magistri quondam sonuisse* & *ore sacro Sophiam* dictasse perhibetur: Illud tamen de cella Cormaricensi intelligendum esse idem censet, sicut & alterum Poema CVI. (alias CXCVIII.) Addit tamen Vir celeberrimus ibidem pag. 177, idem Carmen intelligi posse de cella S. Judoci. Postea vero in Libr. XXVI. Annal. pag. 346 hos versus potius Cormaricensi quam Judocensi cellæ tribuendos esse existimavit, quod id suadeat cœli & soli amœnitas, quæ magis illi, quam huic conveniat.

(b) *Ignota manus te modo tota tenet*] Forte hos versus post mortem FLACCI seu ALCUINI, & HOMERI seu ANGILBERTI scripserit Fridugisus Abbas Turonensis S. Martini, successor ALCUINI, qui cum videret Cormaricum proprio jam gaudere Abbate, nempe Jacobo, hanc cellam quasi sibi subtractam quæritur. *Mabill. Annal. l. cit.* Si vero de cella S. Jodoci hocce Epigramma interpretari malis, quærelæ occasionem præbere potuit, quod illius possessio post ALCUINI obitum translata sit in Ferrariense Monasterium; tum in manus Odulfi Comitis. Qua de re passim conqueritur Lupus Abbas Ferrariensis. *Id. Act. SS. l. cit.*

VERSUS ALCUINI (a)

In fronte Codicis isti versus scribentur, ubi imago Christi & quatuor Evangelistarum
& quatuor Prophetarum imagines continentur.

ORdine quadrato variis depicta figuris
Agmina Sanctorum gaudia magna vident.
Ex quibus Isaias præcelso dogmate fretus *1,
Jeremias pariter Domini miracula psallunt;
Jezechiel sedemque Dei describit & ista
Et Daniel *2 Christum narrat de monte recisum.
(b) [Humanum Christi describit Matheus ortum;
More boat Marcus frendentis voce Leonis.
Mugit amore pio Lucas in carmine Christi.
Scribendo penetras cœlum tu mente Johannes].

Isti in altera pagina, ubi agnus pictus & XXIIII seniores & terra & mare.

Omnia quæ præsens tellus producit alendo,
Et maris hæc facies limbo circumvenit amplo,
Agne Deum solio semper venerantur in alto,
Sanguine qui fuso tersisti crimina secli

In

*1 *MS.* fartus. *2 *MS.* Hieremia Hiezechihel Danihel.

(a) Hos versus sub nomine ALCUINI ex Codice 4167 Bibl. Colbertinæ edidit celeberrimus Baluzius Libr. IV. Miscell. pag. 550. An ad ALCUINUM pertineant, dubium movet, quod iidem versus, nonnullis mutatis, extent in Codice Aureo Evangeliorum in Ecclesia S. Emmerami Ratisbonæ custodito, & scripto non sub *Carolo Magno* sed sub *Calvo:* quamvis fieri potuerit, ut Scriptores hujus Codicis versus ALCUINI ex vetustiori exemplari, quibusdam pro circumstantiarum ratione mutatis, descripserint.

(b) Quatuor versus sequentes, apud Baluzium omissi hic ex præfato Codice Aureo supplentur.

In cruce, Tu Karoli detergas vulnera Regis.
(c) [Cana caterva cluens vatum & venerabilis ordo,
Cœtus Apostolicus sertis cœlestibus instans
Laudat, adorat, amat, devoto pectore timet.
Et Princeps Karolus vultu speculatur aperto,
Orans, ut tecum vivat longævus in ævum].

In alio loco ubi agnus solus pictus habetur.

Hunc Moyses agnum monstravit lege futurum,
Cunctis pro populis perferri vulnera mortis.

Ubi dextera Christi est picta.

Dextera quæ Patris mundum ditione gubernat,
Et natum cœlos proprium transvexit in altos.

In fine Johannis Evangelistæ.

Et Princeps Karolus, sancto qui more benignus,
Illius hic Codex enitet actus ope.

In fine libri loquuntur Scriptores.

Hactenus in sanctum sulcando movimus æquor
Littoris ad finem nostra carina venit.

(c) Quinque sequentes versus rursus addimus ex eodem Cod. MS.

AD CANDIDUM ROMAM ABEUNTEM. (d)

Te mea mens sequitur, carissime Candide, tristis;
Me tua mens secum portet ubique, precor.
Per loca cuncta Dei Christi comitetur euntem
Gratia te, nate dulcis, ab arce poli.
Et tibi per terras, silvas, & flumina, montes,
Felici rectum tramite donet iter.
Ut te optata dies jam cernat in arcibus Urbis
Egregiæ, in qua sunt limina sancta Petri,
Qui tua vota ferat Christo super ardua cœli
Culmina, clementer primus in orbe Pater,
Quæ tibi cum lachrymis, prostrato corpore terris
Ante altare Dei, cordis ab ore fluant.
Inde per aëreas ruituris mœnibus arces
Ad *Pauli* veniens tecta sacrata pii,
In crucis extensus, gememundo pectore, signum,
Qua patris & nati crimina plange simul.
Moxque per ecclesias devotus curre viator
Sanctorum, laudans semper in ore Deum;
Qui mundo tales concessit habere patronos,
Ante poli stantes Patris in arce thronum.
Sanguine qui roseo vicerunt regna per orbem,
Portantes Christi per pia colla crucem.
Hos iterum atque iterum devoto pectore posce,
Clementer precibus semper adesse tuis.
Ante pios cineres lachrimarum signa tuarum
In sacris sistant semper ubique petris.
Te quoque sacratis studiosa mente per urbem
Ordinibus, festis, inter & esse precor.
Quid cui conveniat personæ & tempore cerne,
Ut Patri valeas cuncta referre memor;
Et prodesse tuis monitis & moribus almis,
Per te sancta Dei ut floreat Ecclesia.
Si te præveniat clementis gratia Christi
Ante oculos sacros Patris Apostolici,
Posce Patrum cineres, vestes, vel forte capillos &c.

Hucusque Codex. Cetera desunt.

(d) Hoc carmen hactenus ineditum descripsi ex vetusto Codice Salisburgensi N. LXXI. ubi subjungitur tribus Epistolis Angilberti, quas in Appendice dabimus. An hujus sit, an ALCUINI non admodum liquet. Pro ALCUINO pronuntiare libet, quod Candidus, quem hic natum filiumque vocat, fuerit dilectus ejus discipulus.

ORATIO IN NOCTE. (e)

Qui placido in pupi carpebat pectore somnum,
Exurgens ventis imperat & pelago:
Fessa labore gravi quamvis hic membra quiescant,
Ad se concedat cor vigilare meum.
Agne Dei, mundi qui crimina cuncta tulisti,
Conserva requiem mitis ab hoste meam.

(e) Hoc carmen extat sub nomine ALCUINI in libello precationum Caroli Calvi, ex Cod. aureis literis scripto & pretiose quondam ornato atque in Electorali Bibliotheca Monacensi servato, quem typis mandavit F. Felicianus Episcopus Scaldensis Ingolstadii anno MDLXXXIII. in 8vo.

ALBINI ORATIONES
AD DEUM ET APOSTOLOS. (f)

Auctoris mundi maxima, deprecamur Suffragia,
Qui cum esset in gloria, carnem sumpsit ex Maria.
Qui descendens cœlitus, donator vitæ vividus,
Crucem passus pro omnibus, dedit dona hominibus,
Legislator largissimus, Deus & Dei Filius.
Qui post peractos agios victor ascendens triumphos,
Binos bisquinos candidos, mundo misit Apostolos,
Quorum immensa gloria refulgebit in secula.
Benedictus primitus hæres Christi vicarius,
Sanctus Petrus Apostolus sancti gregis primarius.
Bar-Jona alta columna, poli scandens sublimia,
Petrus de petra solida sequens Christi vestigia.
Puro perfecto labore, absque lætali merore.
Romæ pausat in honore, crucem passus sub *Nerone*.
Cujus virtutum fulgida refulsere miracula.
Cunctis claruit gentibus prædicator egregius,
Refulsit non videntibus clarus ceu fulgor Phœbus,
Sanctus Paulus Apostolus electus non hominibus.
Sancti Spiritus fructibus repletus dignabilibus.
Raptus ad cœlum tertium, dignatus Doctor gentium
Solidator inertium, consolator lugentium.
Igne probatus vario ..... triumpho.
Cujus inexplicabilem sonant secula Sophiam.
Dignus valde fulgidus, Doctor docuit gentibus,
Sanctus Andreas optimus, Christi Regis Apostolus.
Organum sancti Spiritus, ornatus charismatibus.
Frater Petri Apostoli, dictator legis Domini.
Mente & vultu herili, decus in statu virili:
Prædicans in Achaja, crucem passus sub Egea.
Modo regnat in gloria, regni habilis Helia.
Quem Deus de laboribus vitæ reddidit floribus
Electus

(f) Ex Cod. MS. Vaticano 3850. Sec. XI. fol. 43. a tergo.

Electus in cacumine honoris apostolice,
Claro illuxit lumine doctrinæ evangelicæ,
Jacobus excelsissimæ Christi ascensor gloriæ,
Summi Regis egregiæ consummator victoriæ.
Frater Johannis Agiæ, præclaræque memoriæ.
Decapitatus gladio, coronatus martyrio. (*)

(*) *Finis in Cod. MS.*

ALBINUS
DE SEPTEM SIGILLIS. (g)

PRimum sigillum, Nativitas. Secundum, Baptismum. Tertium, Crux. Quartum, Sepulcrum. Quintum, Resurrectio. Sextum, Ascensio. Septimum, Judicium. Hæc sunt VII. dona Spiritus sancti. Primum fuit sapientia, ut Christus de Virgine nasceretur sine virili semine. Secundum spiritus intellectus fuit, ut in Baptismo per illas tres undas dimitterentur peccata, ut dicitur: *Exspoliantes veterem hominem, induentes novum* *1. Tertium consilii fuit, ut Caiphas ait: *Melius est, ut unus moriatur homo, quam tota gens pereat* *2. Quartum spiritus fortitudinis fuit, quia corpus in sepulcro fuit, & Christus alligavit diabolum in inferno, & illas animas, quæ ibi injuste detinebantur, reduxit ad regnum, & Dominus momordit infernum. Quintum spiritus scientiæ fuit, quia cum resurrexisset a mortuis, nos fecit credere & resurgere, quia omnes resurgemus, ut dicitur: *Exurge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ* *3. Sextum spiritus pietatis fuit, quia cum Christus ascendit ad cœlum, & animæ justorum ascendunt ad eum, ut Paulus dicit: *Optabam dissolvi, & cum Christo esse* *4. Septimum spiritus timoris fuit, quia quando Christus venturus erit ad judicium, remuneraturus justos, grandis timor peccatoribus erit, ut dicitur: *Discedite a me maledicti in ignem æternum* *5. Et reliqua.

Ista septem dona Spiritus sancti fuerunt in septem Patriarchis. Sapientia in Adam, quia ad omnes feras, vel bestias, & volatilia cœli, & pisces maris posuit nomina, & primus Propheta fuit, ut dixit: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea* *6. Intellectus in Noë, qui arcam fabricavit in diluvio & gubernavit. Consilium in Abraham ut dicitur: *Exi de terra tua & de cognatione tua, & de domo Patris tui* *7. Fortitudo in Isaac, quia inimicos dilexit. Scientia in Jacob, quia benedixit eum Angelus Domini, & dixit ei: *Non vocaberis ultra Jacob, sed Israël erit nomen tuum* *8. Pietas in Moysen, quia dixit: *Dele me de libro viventium* *9, ubi me scripsisti. Timor in David, quia timuit Deum, quando Saul in speluncam introivit ventrem purgare, & ipse dixit: *Absit, ut mittam manum meam in unctum Domini* *10.

*1 Col. III. 9. *2 Joan. XI. 50. *3 Psalm. CXXXI. 8. *4 Phil. I. 23. *5 Matth. XXV. 41. *6 Gen. II. 23. *7 Gen. XII. 1. *8 Gen. XXXII. 28. *9 Exod. XXXII. 32. *10 I. Reg. XXVI. 11.

(g) Ex Cod. MS. Vat. Sec. XI. num. 5096. fol. 3. a tergo.

OPERUM

OPERUM
BEATI PATRIS FLACCI ALBINI
SEU
ALCUINI
CAROLI MAGNI MAGISTRI
TOMI SECUNDI
PARS SEXTA,
CONTINENS OPUSCULA SUPPOSITA.

PRÆFATIO.

NOn intendimus omnia illa Opuscula huc conferre, quæ a quibusdam Scriptoribus, ex levibus nonnunquam conjecturis B. Alcuino tanquam auctori tributa; aut quæ in quibusdam Codicibus MSs. seu ex imperitia, seu ex præcipiti judicio Librariorum illius nomine insignita fuere; nunc vero communi Eruditorum calculo ad alios Scriptores pertinere comprobantur. Inter hæc recensemus primo Homiliarium, multoties Seculis XV & XVI typis vulgatum. Illud enim a Paulo Warnefridi Diacono & Monacho Cassinensi primum compilatum fuisse ex Caroli M. Epistola, & ipsius Pauli versibus in Editione Coloniensi anni MDLVII. præfixis in aperto est. Homiliarium vero, quod B. Alcuinum pariter duobus voluminibus ex Patrum Scriptis collegisse meminit vitæ illius Scriptor, aut in pluteis etiamnum delitescit, aut omnino periit, aut nunquam, quod salva fide præfati Scriptoris opinamur, pennam B. Alcuini occupavit. Certe, *inquit D. Rivet. Tom. IV. Hist. Lit. de la France pag.* 337. industria illa post Pauli Diaconi collectionem, qui B. ALCUINO contemporaneus fuit, plane supervacua fuisset. *Neque similis extat jussio a Carolo M. facta Alcuino, qualis extat facta Paulo, cujus fragmentum ex veterrimo Codice Augiensi edidit Mabillonius Libr. XXVI. Annal. Bened. N. LXII. Fieri potuit, ut illa Pauli collectio deinceps ab Alcuino fuerit recognita, aut ad quosdam amicos directa, addita sua Epistola; quæ posthac Scriptori vitæ occasionem præbere potuit, ut immaturo judicio illam Alcuino tanquam primo compilatori adjudicaret. Quidquid vero sit, operæ pretium haud fore existimamus, hisce B. Alcuini Operibus ea quoque immiscere, quæ non nisi aliquem ordinem Alcuino debent.*

Idem dicendum de Libro, *quem vocant* Comitis *Epistolas & Evangelia per annum in singulos dies distributa continente, quem quidem a B. Alcuino, jussu Caroli M.* emendatum *fuisse, non vero primo confectum legitur in Cod. Carnutensi apud Mabillonium Libr. XXVI. Annal. Bened. Num. LXI.*

Omittendum pariter in hac Editione censemus Opus, quod sub nomine Librorum Carolinorum *Sec. XVI. primum typis innotuit, editum anno MDXLIX. absque loci ac typographi manifestatione a quodam Pseudonymo, qui præfationi ad christianum Lectorem hoc nomen:* Eli. Phili *præfixit. Convenit vero nunc inter Eruditos sub hoc nomine latere* Joannem Tilium *primo quidem Briocensem in Armorica, deinceps vero Meldensem Episcopum; de cujus nominis ænigmate, hujusque solutione consule Andream du Chesne Tom. II. Rer. Franc. pag.* 352.

Sunt enimvero non pauci eruditi viri, e choro potissimum Protestantium, qui nobis persuadere nituntur, illorum Librorum auctorem esse B. Alcuinum nostrum; quibus tamen ut assensum nostrum accommodemus, prohibent rationes istæ: Primo, *quod Scriptor vitæ B. Alcuini nullam hujus operis inter alia illius, quæ recenset, scripta, faciat mentionem; quod certe committere non debuisset, cum eo tempore vitam illam congesserit, quo hæc controversia de cultu Imaginum apud Gallos & Germanos necdum deferbuit, atque apud eos auctori illius Operis, seu Alcuino suo magnam laudem conciliare potuisset.* Secundo, *quod de hac Gallorum Germanorumque cum Græcis controversia, neque in Epistolis, neque in aliis dogmaticis scriptis, quæ genuini partus Alcuini habentur, ullum vestigium deprehendatur, ut B. Virum non tantum nihil contra Imaginum cultum scripsisse existimandum sit, sed etiam, num se illi liti seu consentiendo seu contradicendo alicui parti, commiserit, plane incertum sit.* Tertio, *quod stylus, quo auctor Librorum Carolinorum usus est, a stylo B. Alcuini plane diversus appareat, quod nemo inficiabitur, qui Operum illorum tractatione, facta utriusque styli comparatione, fuerit exercitatus. Auctor Carolinus, Fleurio judice Tom. IX. pag.* 511. *Edit. Bruxellensis* 1721, *magnas sæpius nectit difficultates de rebus levibus; ratiocinia adhibet multoties inepta &*

rei

rei haud convenientia: durioribus quandoque verbis tractat Episcopos Synodi Nicæni &c. Talem consuetudinem a stylo B. Alcuini alienam fuisse monstrant ea, quæ disputavit adversus Felicem & Elipandum, quos ab errore per epistolas & admonitiones caritate plenas in viam revocare satius judicavit, quam severius errores exprobrando conjicere in desperationem & veritatis contemptum. Neque Alcuini esse possunt illæ dictiones: Hæresei, Hæreseorum, *loco* Hæretici, Hæreticorum. *Et, ut plura alia omittamus, ubi unquam Alcuinus Paulum Apostolum, insueta prorsus & insulsa compellatione dixit* Evangelicum Stabularium, *quod facit auctor Carolinus Libr. II. cap.* 25. *num.* 228.

Verum, *inquit D. Christ. Aug. Heumannus (in Præfatione in eosdem Libros Carolinos Hanoveræ anno* 1731, *ipsius cura recusos pag.* 54.) concordantiam styli animadvertit Cassander in Epist. ad Molinæum; *& integrum quoddam caput totidem verbis in commentariis in Joannem ejusdem Alcuini positum se deprehendisse asserit. At enim sibi imputent viri docti Cassander & Heumannus, quod illis hic fidem adhibere non valeamus, cum ipsi caput illud designare noluerint. Certe id ipsum Capitulum adhucdum oculos nostros atque industriam nostram effugit.*

Pergit vero D. Heumannus, se probe meminisse, quod aliquando, comparando stylum Alcuini, quem adhibuit in Libris de Trinitate, cum opere Carolino, in loca aliquot inciderit, quæ utriusque operis eundem esse auctorem, manifestum sibi facere viderentur. *Ita satis meticulose Heumannus; sensit nimirum vir circumspectus, haud tute concludi posse ex aliquot locis aut sententiis, stylo alicujus Scriptoris concordantibus, ad tribuendum eidem Scriptori opus aliquod prolixum & integrum. Nos quidem ingenue fatemur, stylum Librorum de Trinitate nobis videre plane a stylo Librorum Carolinorum diversum. Provocamus hic, ut oportet, ad Virorum eruditorum judicium. Clarius argumentum pro Alcuino proferri posse credit D. Heumannus, ex testimonio Hovedeni in Annalibus ad annum DCCXCII, & Westmonasteriensis ad annum DCCXCIII, ubi narratur, Albinum seu Alcuinum contra Librum synodalem a Constantinopoli directum, & a Carolo M. in Britanniam missum,* scripsisse Epistolam ex auctoritate divinarum Scripturarum mirabiliter affirmatam, illamque cum eodem libro ex persona Episcoporum ac Principum Angliæ, Regi Francorum attulisse. *Quibus Alcuinum Carolini operis Scriptorem esse diserte tradi, jam observavit Vossius, ait Heumannus.*

Nos vero nihil in hoc testimonio reperimus, ex quo diserte tradi agnoscamus id, quod observavit Vossius. Quod si enim largiri velimus, Alcuinum aliquando scripsisse Epistolam adversus cultum Sanctorum a Nicæna Synodo assertum; credimus tamen, illam Epistolam censeri non posse illud ipsum opus, quod sub nomine Librorum Carolinorum innotuit; primo, *quod hoc opus scriptum sit, priusquam B. Alcuinus ex Anglia in Franciam rediit circa initium anni DCCXCIII. In Præfatione enim Carolus M. (cujus nomine illi Libri insigniuntur) scribit Libr. I. pag.* 8. *Edit. Heumanni, Synodum illam Nicænam II. gestam fuisse* ferme ante triennium. *Est vero in confesso apud omnes, Synodum istam Nicææ celebratam fuisse anno DCCLXXXVII; Libri ergo Carolini differri nequeunt ab illo anno ultra triennium seu ultra annum DCCXCI. Ergo scripti fuere ante reditum Alcuini: ergo fieri non potuit, ut is eosdem Libros, postquam iidem jam ante biennium in Francia confecti fuere, e Britannia secum adferret ad Carolum.* Secundo, *Epistola illa, cujus meminere Scriptores Angli citati, scripta fuit in Britannia, & inde, ut iidem volunt, ab Alcuino allata ad Carolum M.* nomine & ex persona Episcoporum & Principum Angliæ. *Opus vero Carolinum exaratum perhibetur nomine & ex persona Caroli Regis Francorum: igitur utrumque nequit esse idem opus. At enim, ut dicamus, quod sentimus, ipsam illam narrationem Hovedeni, Westmonasteriensis & aliorum Scriptorum, Alcuino ævo longe posteriorum suspectam nobis reddit silentium Scriptoris vitæ, atque ipsius Alcuini, ex quo validum argumentum duci posse credimus, nihil unquam a B. Alcuino de isto dogmate disputatum scriptumve fuisse, quam nostram opinionem jam paulo superius indicavimus. His addendum, quod D. Mabillonius ad idem Anglorum Scriptorum testimonium animadvertit Libr. XXVI. Annal. N. XIX, nimirum quod ipse Alcuinus in Libr. I. adversus Elipandum testetur, " se* jubente Carolo *in Franciam tunc, postquam Ratisbonæ adoptianorum secta anno DCCXCII ventilata est, ad eandem sectam, non vero ad Synodum Nicænam oppugnandam venisse. Non ergo post hunc conventum nomine & mandato Britanniæ Episcoporum Principumve, sed* jubente Rege Carolo, *denuo venit in Franciam: quippe, qui jussu ejusdem Regis in Britanniam redierat." Nutat ergo fides Hovedeni & aliorum.*

Verum hæc sufficiant ad demonstrandum B. Alcuinum non esse auctorem Operis Carolini; & propterea illud merito ab illius Operibus eliminari. Ideo argumenta reliqua, quæ D. Heumannus pro sua opinione afferre conatus est, cum levissimi sane ponderis sint, merito negligimus, facile a quovis, qui nostra consideraverit, dissolvenda.

Demum missam hoc loco facimus vitam S. Judoci editam a Mabillonio Act. SS. Ord. S. Ben. Tom. II. p. 566 *& seqq. quæ quidem nunquam sub nomine Alcuini vulgata fuit; a quibusdam tamen illi adscripta eo solum titulo, quod is cellam teneret sancto Judoco sacram. Ostendit vero doctissimus D. Rivetus Tom. IV. Script. Rei Lit. Franciæ pag.* 79, *Auctorem esse Anonymum Alcuino antiquiorem, & ab illius consueto stylo plane discrepantem. Cui judicio nostrum quoque adjicimus.*

Hic igitur inter supposititia Alcuini Opuscula ea potissimum exhibemus, quæ Cl. Quercetanus primæ Editioni Operum B. Alcuini variis locis inseruit, & quæ a Viris Eruditis etiam in hac nostra Editione possent desiderari. Primum erit, *Liber de divinis Officiis.* Alterum, *Epistola de Cæremoniis Baptismi ad Carolum M. Imperatorem, cum quibusdam connexis, noviter repertis.* Tertium, *vita Antichristi.* Quartum, *Homiliæ de Nativitate Domini. De Purificatione B. V. M. De Nativitate ejusdem; & de omnibus Sanctis.* Quintum, *Carmina quædam, quæ, ubi fieri potuit, ad suos auctores referuntur. Ad singula hæc Opuscula addemus, more nostro, Monita pro eruditione aut illorum illustratione servientia. Sit ergo initium a primo.*

DE DIVINIS OFFICIIS LIBER.

MONITUM PRÆVIUM.

Iste de divinis Officiis Liber primo sub Alcuini nomine, inter alia ejusdem generis scripta vulgatus fuit Coloniæ anno MDLXVIII cura Melchioris Hittorpii: quem deinceps D. Quercetanus inde descriptum collectis a se B. Alcuini Operibus inseruit, additis nonnullis correctionibus & integris duodecim Capitulis, ad vetusti Codicis MS. fidem. Fatetur vero Cl. Editor in Præfatione sua Num. XVII circa finem, conjecturas sibi quasdam hærere, hunc Librum ab Alcuino nunquam fuisse conscriptum; " Auctor enim illius, *inquit*, quisquis sit, Galliæ Braccatæ incolam se profitetur *(Cap. XXXVIII) exemplarque vetusto stylo exaratum, cujus ope XII Capitula integra restituimus, quæstionem de Natalitiis Sanctorum Cap. XVIII subjunctam adscribit* Elperico *Monacho, qui juxta Tritbemium floruit anno MXL. Et demum in eo, Cap. XXXII festivitatis omnium Sanctorum institutio Calendis Novembribus memoratur, quo die tamen eam longe post Alcuini obitum in Gallia & Germania celebrari cœpisse, scilicet anno DCCCXXXV ex Sigeberto & aliis discitur.,, Sed hæc ultima ratio infirma est, prout notavimus ad Epist. LXXVI ad Arnonem Not. (b).*

Convenit vero nunc inter Eruditos, Librum hunc de divinis Officiis fœtum non esse Alcuini, partim quod multa ibi reperiantur Alcuino indigna; partim quod Scripta quædam inserta habeantur Auctorum ævi posterioris. ,, Est ergo hic Tractatus, *judice D. Mabillonio Act. Ss. O. S. B. Sec. IV. Parte I. in Elog. B. Alcuini Num. XVI. pag.* 185 *farrago ex diversis ipsius Alcuini aliorumque Auctorum ipso posteriorum scriptis collecta. Nam Caput XL est Tractatus Remigii Autisiodorensis Monachi de Expositione Missæ: & in Cap. XVIII refertur Epistola Helperici Monachi, qui videtur esse Hilpericus sancti Galli Monachus Sec. XI, quod & Quercetanus jam notavit. Porro Tractatus ille inepta quædam & errata continet Alcuino indigna; quale est illud quod in Cap. I legitur, Christum Dominum natum esse* Sulpicio & Camerino consulibus, *quod falsum est. Item baptizatum* anno Tiberii XV Valeriano & Asiatico consulibus: *cum dicere debuisset,* Valerio Asiatico & Messala consulibus, *qui tamen Consules non erant anno Tiberii XV. Accedit, quod Scriptor iste Pascha græcam vocem esse dicat, contra expressam Alcuini sententiam Lib. VI in Joan. Cap. XXXII, ubi ait:* Pascha fratres, non sicut quidam existimant, græcum nomen est, sed hebræum &c.,, *Merito igitur totum Opus inter supposititia rejicitur.*

CAPITULA LIBRI.

CAPUT I.

Cur Nativitas Domini celebretur.

SAcratissima hujus diei nativitas ideo dicitur, quod in ea natus est Christus, anno videlicet juxta hebraicam veritatem, a conditione mundi ter millesimo, nongentesimo quinquagesimo secundo: secundum alios vero, anno quinquies millesimo, centesimo nonagesimo nono, qui est annus Imperii Octaviani Cæsaris Augusti quadragesimus secundus, quo compressis cunctarum per orbem terræ gentium motibus, firmissimam pacem, ordinante Deo Patre, Jesus Christus sextam mundi ætatem suo consecravit adventu. Quocirca congruum erat, ut pax per totum orbem constituta esset, & homines perduelles cessarent a bellis & inimicitiis. Viæ quoque publicæ tunc tutæ fieri sunt jussæ, quia verissima via debebat nasci: & ut ab omnibus potuisset agnosci, homo fieri dignatus est. Ut enim illos alloqueretur, Verbum caro factum est. Sed antequam ex Virgine nasceretur, portenta & signa in cœlo & in terra patuerunt. Quadam namque die cum Cæsar Augustus urbem Romam ingrederetur, hora circiter diei tertia, repente liquido ac sereno cœlo instar arcus cœlestis orbem solis ambire visus est: illum nempe præsagiens, qui ipsum solem, mundumque totum & fecisset & regeret. Ea siquidem tempestate triginta millia servorum dominis reddidit. Tria millia etiam, quorum domini non extabant, in crucem egit. Deinde ovans urbem ingressus, omnia populi romani debita donavit, abolitis litteris. Per idem tempus fons olei largissimus de taberna meritoria per totum fluxit diem, nimirum Christi gratiam significans ex eadem taberna, hoc est, larga Ecclesia, novos populos ex gentibus processuros. In multis etenim signis Augusti Cæsaris, adventus Christi designabatur. Unde bene Cæsar possessio principalis, Augustus solenniter stans interpretatur. Quinimo Christum exprimens, qui omnia solenniter possidet, omnesque principatus potentialiter obtinet. Cyrinus præses, qui hæres interpretatur, significat Petrum, cui hæreditas Ecclesiæ a Domino largita est. Itaque cum exisset edictum a præfato Cæsare, ut describeretur universus orbis, prædictus Cyrinus ad Judæam missus est, census hominum possessionesque descripturus. In qua descriptione inventa sunt civium romanorum quadragies semel centena, & sexaginta quatuor millia coloniæ deductæ. Nam antea idem Cæsar omnibus prohibuerat, ut nemo illum dominum ausus fuisset appellare ob id, quia eo imperante nasci deberet ille verissimus Dominus pariter & Imperator. Conceptus namque traditur octavo Kalend. April., a quo supputantur dies ducenti septuaginta sex, id est, menses novem; & dies septem usque ad octavum Kalend. Januarias, quando creditur natus Sulpitio & Camerino *1 cons. Aptissimum namque erat, ut eo tempore esset conceptus, quo mundus per ipsum factus est, & in quo fructus terræ significantur: & in eodem natus, quo crescit longitudo diei, & noctis tenebræ diminuuntur.

Sed quærendum est, cum in nocte dicatur natus, cur Angelus pastoribus evangelizabat, dicens: *Natus est vobis hodie Salvator* *2? hodie enim dixit, hoc est, in die novi testamenti, quando finem ignorantiæ tenebris dedit, & initium scientiæ lucis posuit. Sed & hoc conveniebat, ut circa illam horam noctis nasceretur, qua a mortuis resurrexit. Unde Salomon: *Dum medium silentium tenerent omnia*, & reliq. *3 Quærendum etiam, cur hæc festivitas non habet eandem varietatem, quam Pascha & Pentecoste; scilicet, ut mundarentur dies septimanæ, quas maculavit peccatum Adæ. Unde Augustinus (a): "Nosse oportet diem natalem Domini non in sacramento celebrari, sed tantum ad memoriam revocare quod natus sit, ac per hoc nihil opus erat, nisi revolutum diem anni, quo ipsa res facta est, festa devotione signari. Pascha vero & Pentecoste non solum quod factum est, ad memoriam revocamus, id est, quod mortuus est ac resurrexit, sed illa, quæ circa eum gesta esse testantur, ad Sacramentorum significationem intelligimus." Vigiliæ vero, quæ a pastoribus hac nocte custodiebantur, in quatuor dividuntur, scilicet leges quatuor significantes, primam naturalem, secundam Mosaicam, tertiam Prophetarum, quartam novi testamenti. In qua pastoribus, id est, ecclesiasticis doctoribus apparuit. Et nos cum pastoribus vigilare debemus, ut mereamur illud suavissimum harmonicum, quod hac nocte primo cantatum est, audire: *Gloria in excelsis Deo*, & reliqua. Unde etiam S. Telesphorus Papa pervigiles nos malens fore, Missas *4 celebrare fecit, scilicet in recordationem Nativitatis Christi, seu concentus angelici: alia vero Missa, quæ sequitur, signat novam lucem Evangelii, qua per incarnati Verbi mysterium perfundimur: seu propter visitationem pastorum ad præsepe Domini, in quo invenerunt panem vivum, qui quotidie a fidelibus manditur. Romani hanc noctem ita celebrant: Pridie, id est, vigilia natalis Domini hora nona canunt Missam ad S. Mariam. Qua expleta, canunt vespertinalem synaxin. Dehinc vadunt ad cibum. In crepusculo noctis intrat Apostolicus ad vigiliam in præfatam Ecclesiam, tamen non cantant ibi Introitum, sed expletis vigiliis & matutinis, sicut in Antiphonario continentur, ibidem cantant primam Missam in nocte: qua expleta vadunt ad sanctam Anastasiam canere aliam Missam de nocte. Dehinc pergunt ad S. Petrum, ut ibi vigilias celebrent, ab eo loco ubi invenerint eos psallere, qui ibidem excubant: Ipsi enim intrant ad vigilias solito tempore in processu noctis, & canunt invitatorium, & prosequuntur ordinem Antiphonarii: unde etiam dupla officia in Romanorum Antiphonariis hac nocte describuntur.

CAPUT II.

*1 Vid. Monitum prævium. *2 Luc. II. 11. *3 Sap. VIII. 14. *4 *f. leg.* tres Missas.

(a) Aug. Epist. LV. num. II. Tom. II. operum pag. 96.

CAPUT II.
De Circumcisione.

HÆc circumcisio nihil aliud est, nisi abscissio in in carne præputii, quod solis Judæis imperatum est: unde etiam ab Abraham sumpsit initium, quod ei a Domino præceptum est: *Circumcidetur ex vobis omne masculinum, & infans octo dierum circumcidetur in vobis* *1: Ut esset signum fœderis inter Deum, hominesque fideles. Ut purgarentur ab omni inquinamento carnis & spiritus, jussa est caro circumcidi: & quod hodie nobis in fide baptismus Christi, hoc præstabat illis circumcisio in die octava, qua resurrexit a mortuis, excepto quod circumcisis necdum regni cœlestis patebat ingressus. Sed quæritur, cum Dominus in veteri testamento jussit circumcidere, & ipse in novo circumcisus est, cur denuo cessaverit circumcisio? Ipse non venerat legem solvere, sed adimplere: neque ut dissimilis videretur Patribus sanctis & Prophetis, ex quorum prosapia secundum carnem nasci dignatus est. Idcirco voluit circumcidi, sive ut excusationem auferret Judæis dicendi: dissimilis es patribus, ideo nolumus credere in te. Sed quia vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia nova, oportet nos circumcidi, non carne, sed spiritu. Christus enim sicut pro nobis mortem suscepit, ita circumcisionem non respuit, ut nos in spiritu circumcideremur: quoniam circumcisione cordis delectatur, sicuti Propheta adstipulatur: In novissimis circumcidet Dominus corda vestra, & non corpora. Hæc est vera circumcisio cordis, *ut deponamus veterem hominem cum actibus suis, & induamus novum hominem, qui secundum Deum creatus est* *2.

CAPUT III.
De Octava Domini.

IN hac octava die circumcisus est. Iste dies octavus omnem plenitudinem in se obtinet, & est perfectus numerus. Ipse est enim dies dominicus, & dies Resurrectionis Domini. Unde vero initium sumpserit, liber Leviticus pandit: *Dies*, inquit, *octavus erit celeberrimus atque sanctissimus* *3. Et Paralipomenon: *Porro Matathias cum Levitis in citharis pro octava canebant epinicion* *4, quod epinicion significat triumphum Domini. Et tituli Psalmi sexti & undecimi, pro octava inscribuntur. Namque hæc octava dies ad æternam pertinet requiem. Unde a nobis singulari numero accipitur, qui nullo succedente mutatur. Hic vero mundus *5 non recipit hunc octavum diem, qui est singularis, sed illos quos vocamus octavos: eo quod finito septimo redit semper ad primum. Nonnulli per hanc octavam, adventum Domini secundum putant significari. Unde Amos Propheta: *Væ concupiscentibus diem Domini: ipse enim est dies tenebræ, & non lucis* *6. Et Sophonias: *Vox diei Domini amara & dura, tribulabitur ibi fortis* *7. Illi vero qui istum diem a constitutione mundi arbitrantur post sex millia annorum fore venturum, eo quod septimo die Dominus ab opere suo legitur cessasse, mille scilicet annos per dies singulos computantes, quia legitur; a conspectu ejus *mille anni sicut dies una*; non satis attendunt, quod Dominus in Evangelio hunc diem nec filium hominis nosse adstipulatur. Unde nimis importunum, illud studiose quærere, quod nobis divina providentia noluit revelare. Sane illam diem magnam & singularem amare & sperare debemus, quam Propheta David sitiens, unam vocabat dicens: *Quia melior est dies una in atriis tuis super millia* *8. Hæ vero octavæ, quas hodie colimus, ideo reverenter celebrantur, quia primis diebus concurrunt sicuti unus dies dominicus ad alterum, qui eodem ritu celebratur: hodie enim adventum hominum ad Christum celebramus, & in nativitate ejusdem, adventum illius ad homines.

CAPUT IV.
De Kalendis Januarii.

HÆ Kalendæ secundum dementiam gentilium potius dicendæ sunt cavendæ, quam calendæ. Ea siquidem tempestate (quando judices præerant filiis Israel, hoc est, ante Samsonem) fuit quidam princeps gentilium in Italia, nomine Janus, a quo Januarius mensis postea nuncupatus est. Hunc vero Janum imperiti homines, qui Deum non cognoscebant, quasi regem metuebant, & pro Deo illum colere cœperunt, duasque facies illi figuravere, propter Orientem & Occidentem: necnon & quadrifrontem appellaverunt, id est, Janum geminum, propter quatuor partes, seu elementa quatuor, atque tempora quatuor. Sed cum hoc facerent, formabant potius monstrum, quam Deum. Unde Numa post Romulum hunc esse primum mensem anni voluit, tanquam bicipitis Dei mensem, respicientem ac prospicientem transacti anni finem, futurique initium: & Januarium vocatum, eo quod sit limes & janua anni (b). Unde imperiti homines veluti Deum colentes, diem ipsum multis spurcitiis sacraverunt. Quidam mutabant se in species monstruosas, in ferarumque habitus transformabant. Alii in fœmineo gestu mutati, virilem vultum effœminabant: nec immerito virilem fortitudinem non habent, qui in mulieris habitum transierunt. Aliqui fanaticis auguriis profanabantur, perstrepebant saltando pedibus, tripudiando plausibus: nonnulli ita auguria observabant, ut focum de domo sua, vel aliud quodcunque beneficium, cuiquam petenti minime tribuerent. Diabolicas etiam strenas & ab aliis accipie-

*1 Gen. XVII. 10. & 12. *2 Coloss. III. 9. 10. *3 Lev. XXIII. 36. *4 I. Paral. XV. 21. *5 *f.* numerus. *6 Amos V. 18. *7 Soph. I. 14. *8 Psal. LXXXIII. 11.

(b) Vid. Martene de Antiqua Eccles. disciplina Cap. XIII. N. XV. pag. 103.

accipiebant, & ipsi aliis tradebant. Necnon etiam mensulas plenas ad manducandum tota nocte paratas habebant, credentes, quod Kalend. Januarii per totum annum præstare possent. Et quia his atque aliis miseriis mundus universus repletus erat, statuit universalis Ecclesia jejunium publicum in isto die fieri, quatenus his calamitatibus auctor vitæ finem imponeret. Sed quia Domino largiente, hæc a fidelibus pro nihilo habentur, licet quantulæcunque similitudines, quod absit, adhuc lateant in feris hominibus, omni tamen conamine prohibendæ sunt atque pellendæ: neque enim aliud quicquam novi in istiusmodi Kalend. præsumendum est, nisi quod & in aliis Kalend. mensium, excepto quod octavæ dominicæ cum eximio cultu celebrentur, ut supra præfixum est. Sed neque illud reticendum, quod dum quadam die hæ superstitiones diabolicæ Romæ agerentur, quidam *S. Almachius* cum diceret: Hodie octavæ diei dominicæ sunt, cessate ab his superstitionibus idolorum & sacrificiis pollutis, jubente *Alypio* urbis præfecto, hac de causa interfectus est.

CAPUT V.

De Theophania, vel Epiphania Domini.

SOlennitas hæc sacratissima, quæ a Græcis Theophania, vel Epiphania, nuncupatur, latine vero apparitio seu ostensio, vel manifestatio interpretatur, multimoda in se continet mysteria. Cum enim Christus nuper ex alvo Virginis egrederetur, Magi Chaldæi in Oriente stellam videntes nimia claritate fulgentem ita, ut solem luce superaret, ut erant edocti in cursu astrorum, animadverterunt hanc esse stellam, quam olim Balaam Madianita, cujus traditionem sequebantur, prædixerat ita adfuturam: *Orietur stella ex Jacob* *1, & reliqua. Videbatur enim sidus per diem. Istorum enim Magorum primus, Zoroastres Rex extitit, a quo originem feruntur traxisse. Hi elementa concutiebant, turbabantque mentes hominum. Ex istorum genere quondam in Ægypto restiterunt Moysi, vertentes virgas in dracones, aquasque in sanguinem. Hi Astrologi dicti, necnon Genethliaci propter natalium considerationes. Geneses enim dierum hominum per duodecim sidera cœli describebant. Siderum quoque cursu nascentium mores, eventusque pronunciabant, id est, quis quali signo fuisset natus, aut quem effectum haberet vitæ, qui nascebatur. Hi vulgo Mathematici appellabantur, cujus superstitionis genus constellationes latine vocabant, id est, notationes siderum, quomodo se haberent, cum quis nasceretur. Iidem autem stellarum interpretes nuncupabantur, sicut & de his legitur, qui in Evangelio natum Christum annuntiaverunt, postea autem solo nomine Mathematici. Cujus artis scientia usque ad Evangelium fuit concessa, ut Christo edito nemo exinde nativitatem alicujus de cœlo interpretaretur. Unde mox perturbati atque conterriti ex visione sideris, acceptis muneribus, præeunte eos stella ad Christi cunabula tertiodecimo die, quod est hodie, in Bethleem perveniunt. Quem tiaratis vultibus adorantes, lætata est sagax curiositas Chaldæorum, quia illum videbant in terris editum, quem in cœlis cognoverant astrorum facibus esse præsagitum. Cui etiam munera offerunt, hoc est, aurum, thus & myrrham. Quia a longe veniunt, gentium populos lucem fidei cognituros præsagiunt. Per aurum Rex ostenditur. In thure Deus dignoscitur. Per myrrham, homo passus atque sepultus. Hæc dona *Juvencus* Presbyter *2 mire conclusit:

Aurum, thus, mirrham, regique, Deoque, hominique.
Dona ferunt.

In hac die unum amittimus ex his, quæ in Nativitate Domini celebramus, hoc est, Invitatorium (c). Institutor autem officiorum, in quantum potuit, actionem illius temporis, quando illa agebantur, quæ recolimus, in usitato officio voluit ad memoriam nobis reducere: scilicet, quia voluit in isto distinguere nostram bonam invitationem, qua invitantur, & excitantur fideles ad Deum deprecandum, ab invitatione Herodis, qui propterea congregavit scribas & principes Judæorum, ut sciret, ubi Christus nasceretur, quem cogitabat interficere, Invitatorium præsentis officii omisit. Psalmus autem: *Deus noster refugium & virtus* *3, præpostero ordine, cantatur, quia prius adoratus est a Magis Dominus, quam a Joanne baptizatus. Et fortasse institutor istius officii magis voluit imitari ordinem venientium fidelium ad baptismum, quam sequi ordinem Psalmorum. Tunc ergo bene ad memoriam reducuntur facta præterita, cum rationes rationi conveniunt.

CAPUT VI.

De Baptismo Domini.

EXpletis Christi quasi triginta annorum curriculis, venit in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo, anno videlicet decimoquinto Imperii Tiberii Cæsaris, sub Valeriano & Asiatico Consulibus (d), necnon in Judæa quatuor Tetrarchis dominantibus, id est, Herode, Philippo & Lysania, filiis Herodis majoris: seu Pilato præside Romano, agentibus pontificatum Anna & Caipha. Peracti enim erant ab initio mundi secundum hebraicam veritatem anni quater mille *4, nongenti, octoginta duo, adnotato, quod decimo sexto anno Tiberii principium fuerit octogesimi primi Jubilæi. Juxta septuaginta interpretum vero editionem, anni sunt quinquies mille ducenti viginti novem. Pro tribus enim causis baptizatus est Dominus: primo, ut quia homo erat, omnem justitiam legis impleret: Secundo, ut

Baptismo

*1 Num. XXIV. 17. *2 metro. *3 Psal. XLV. 2. *4 *l.* ter mille ut supra Cap. I.

(c) Vid. Martene l. cit. Cap. XIV. N. VI. pag. 110.

(d) *Anno XV Imperii Tiberii Cæsaris*]. Potius Valerio Asiatico & Messala Consulibus, qui tamen Consules non erant anno Tiberii XV. ut supra notavimus in Monito prævio.

Baptismo suo Joannis Baptismum comprobaret: Tertio, uti Jordanis aquas sanctificans, per descensionem columbæ Spiritus sancti in lavacro credentium monstraret adventum. Post Baptismum illico ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo, & cœpit jejunare pro nobis quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Secundum hanc rationem cœptum est Jejunium a Baptismo Domini, & solutum est decimoquinto Kalend. Martias, quando diabolus confusus ab eo recessit. Abhinc quoque in populos Jesus Christus salutarem viam annunciat, signis atque virtutibus vera conprobans esse, quæ diceret. Miracula etiam, quæ in Evangelio scripta sunt, inchoat facere. Unde primum erat miraculum, quod post revelationem anni, quando vocatus est ad nuptias, aquas in vinum convertit, quod est tertio die post vocationem discipulorum. Vinum istud ex aqua factum, divina præcepta seu scripturas sanctas meracissimas, vigorem cœlestis sapientiæ continentes, intelligimus. Hæ nuptiæ gaudia salutis humanæ significant: sex hydriæ, sex mundi ætates designant, per quas justi figuram Domini prætulerunt. Per architriclinum, fortissimum prædicatorem Paulum intelligimus. Fecit etiam hodie magnum miraculum, quando de quinque panibus & duobus piscibus pavit quinque millia hominum. Quinque millia hominum, qui quinque panibus & duobus piscibus pasti sunt, Ecclesiæ sunt populi, qui post quinque sensus corporis, alimento legis spiritali a Christo reficiuntur, & duplici testamento quasi gemellis piscibus saturantur. Neque hoc prætereundum est, quod hæc secunda Nativitas Christi tot illustrata mysteriis honoratior est, quam prima. Tunc tantummodo natus est, & Angelus pastores affatus est: hodie vero a Magis cum muneribus adoratus est: hodie cum in Jordanicis aquis tingeretur, Filius dilectus a Patre vocatus est de cœlo, & Spiritus sanctus in specie columbæ super eum visus est, necnon post Baptismi sacramentum caput draconis contritum est: hodie ex aqua vinum factum est, eidemque cœlesti sponso Ecclesia juncta est, insuper & quinque hominum millia ab eo refecta sunt; & idcirco manifestario interpretatur, quia in his manifestare se hominibus dignatus est. Quod autem in hac festivitate nemo præsumat baptizare, *S. Leo Papa in Decretalibus* (e) prohibet ita: "Siquis autem Epiphaniæ festivitatem, quæ in suo debito honore veneranda est, ob hoc existimat habere privilegium Baptismatis, sciat illius Baptismi aliam gratiam, aliam fuisse rationem, nec ad eam pertinuisse virtutem, qua per Spiritum sanctum renascuntur. Dominus non indigens remissione peccati, nec remedio renascendi, sic voluit baptizari, quomodo & circumcidi. Sed tunc regenerationis potentiam sanxit, quando de latere illius profluxerunt sanguis redemptionis, & aqua Baptismatis: unde in baptizandis electis, qui secundum apostolicam regulam & exorcismis scrutandi, & jejuniis sanctificandi, & frequentibus prædicationibus imbuendi, duo tantum tempora, id est, Pascha & Pentecosten, esse servanda, excepto pro mortuis periculo, & in persecutionis angustiis, & in timore naufragii (f). Aptissimum namque est, ut in morte crucifixi, & in Resurrectione mortui, pœnitentia Baptismi novam naturam condat ex vetere, ut in renascentibus operetur & resurrectio & mors Christi, dicente Apostolo: *An ignoratis, quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus* *1? Per triduanam enim sepulturam imitatur trina demersio, & ab aquis levatio, resurgentis instar est de sepulcro."

CAPUT VII.

De Purificatione S. Mariæ *2.

De hac festivitate & aliis festivitatibus sanctæ Mariæ, in gestis Pontificalibus legitur (g), quod *Sergius* Papa præceperit Litanias fieri in die præsentationis Domini in templo. Ita enim scriptum est: "Ut in diebus annunciationis Domini, dormitionis ac Nativitatis S. Dei Genitricis Mariæ, & S. Simeonis, quod ὑπαπαντὴ dicitur græce, cum Litaniis exeant a S. Adriano, & ad S. Mariam populus occurrat." Ipsa ergo die aurora ascendente procedit omnis clerus seu populus cum Litaniis & Antiphonis ad Ecclesiam S. Adriani, expectantes Pontificem. Ingressus Pontifex in sacrarium, induit se vestibus nigris, & Clerus similiter. Post hoc accipiunt omnes singulos de manu Pontificis cereos. Deinde ex jussu Pontificis inchoat schola Antiphonam: *Exurge Domine.* Psalm. *Deus auribus nostris.* Et egreditur Pontifex de sacrario cum ministris, annuente eo scholæ primo, ut dicant *Gloriam*; deinceps vadit ad altare, & orat usque ad expletionem *Gloriæ.* Post orationem osculato altari, & Diacono similiter hinc inde, dicit schola Vers. *Opus quod operatus es*, absque *Kyrie eleison.* Antiphona expleta, stans Pontifex ante altare, dicit: *Dominus vobiscum*, &, *Oremus*; & Diaconus dicit: *Flectamus genua;* si tamen infra Septuagesimam evenerit. Sequitur oratio: *Exaudi quæsumus Domine plebem tuam.* Hac expleta, inchoat schola per unam Antiphonam: *Adorna thalamum.* Item: *Ave gratia.* Item: *Responsum accepit Simeon.* Cum autem appropinquaverint atrio Ecclesiæ sanctæ Mariæ, faciendæ sunt Litaniæ. His expletis ante altare, & ingresso Pontifice in sacrarium, inchoat schola ad introitum Antiphonam: *Suscepimus Deus.* Ipsa die non cantatur: *Gloria in excelsis Deo*, si intra Septuagesimam evenerit. Deinceps Missa peragitur ordine suo. De hac festivitate dicit & *Beda* (h) sacerdos & doctor eximius in libro de temporibus: "Secundum mensem dicavit Numa Februo, id est, Plutoni, qui lustrationum potens credebatur: Lustrarique eo mense civitatem necesse erat, quo statuit, ut sacrificia Diis manibus solverentur. Sed hanc lustrandi consuetudinem bene mutavit christiana religio, cum in mense eodem die S. Mariæ, plebs universa cum sacerdotibus ac ministris, hymnos modulando, devota per Ecclesias perque congrua

*1 Rom. VI. 3. *2 *In MS. est*, Hypapanti Domini.

(e) S. Leo P. Epist. XVI. ad universos Ep. Siciliæ Cap. VI. (f) Ibidem Cap. III. & V. (g) Liber Pontificalis in vita Sergii. Vid. Martene de Antiq. Eccles. Ritibus Libr. I. Cap. XV. (h) Beda de temporum ratione Cap. X.

grua urbis loca procedit, datosque a Pontifice cereos in manibus gestant ardentes, & augescente bona consuetudine, idipsum in ceteris quoque ejusdem B. Matris & perpetuæ Virginis festivitatibus agere didicit, non utique in lustrationem terrestris Imperii quinquennem, sed in perennem cœlestis regni memoriam, quando juxta parabolam virginum prudentium, omnes electi lucentibus bonorum actuum lampadibus obviam sponso ac regi suo venientes, mox cum eo ad nuptias supernæ civitatis intrabunt.„

CAPUT VIII.

De Septuagesima, Sexagesima, Quinquagesima, & Quadragesima. (i)

SEptuagesima computatur secundum titulationem Sacramentarii & Antifonarii, novem hebdomadibus ante Pascha in septimam Sabbati. Populus Dei in Babylone detentus est captivus septuaginta annis. Quibus expletis, reversus est Hierusalem. Septuagesimus numerus nobis ad memoriam reducit omne tempus præsentis seculi, quo alieni sumus a cœlesti Hierusalem. Ideo auctor officii nostri Septuagesimam posuit in officiis nostris, ut hoc tempore a deliciis abstinendo, ostenderemus in nostra conversatione, qualiter per omne tempus seculi vivere debeant, qui post baptismum peccatis se alienant a cœlesti Hierusalem. Nam quod post septuaginta annos populus de captivitate revertitur, quis non videat post evoluta tempora, quæ septenario dierum numero transcurrunt, etiam nobis, id est, Ecclesiæ Dei, ad illam cœlestem Hierusalem ex hujus seculi peregrinatione redeundum? Quapropter *Alleluja* illo tempore non cantatur apud nos, nec *Gloria in excelsis Deo*, quæ sunt cantica cœlestia. Dicit enim Psalmus: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena* *1? Sunt qui primam hebdomadam Septuagesimæ, sine aliquo articulo novellæ conversationis ducunt, excepta mutatione *Alleluja*, & in quibusdam locis Dalmaticarum, & intermissione *Gloria in excelsis Deo*. Græci proximam hebdomadam, id est, Sexagesimam, sanctificant suo jejunio. Clerici nostri, auctore Telesphoro Papa, sequentem, id est, Quinquagesimam, qui constituit septem hebdomadarum jejunium ante Pascha. Præceptor tamen officii nostri ampliorem mutationem requirit, quam nos agamus, constitutione officii sui. Ipsum enim jejunium intimavit in prima oratione Missæ, dicens: *Ut qui juste pro peccatis nostris affligimur*: hic enim afflictionem sonat. In Introitu quoque dicit: *Circumdederunt me gemitus mortis dolores inferni*. Propter hos dolores non possumus lætari & securi esse, sed præparare nos debemus ad bellum, ut Apostolus ait: *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet* *2. Dicit enim *Ambrosius*: Ab omnibus, quæ vitanda eadem tradit disciplina, cum sciant unum coronandum: quanto magis observandum est, quibus omnis promissa est salus? Unde autem abstinere debeamus, qui bellaturi sumus, docet Apostolus, dicens: *Fornicatio & omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis* *3. *Thelesphorus*(k) Papa nonus post beatum Apostolum in sede Romana constituit, ut per septem hebdomadas abstinentiam observent, quod adhuc multi faciunt. Quod tempus tunc duas ob causas Quinquagesimam placuit appellari, vel quia in ordine Quinquagesimus numerus post Quadragesimum constat: vel quia exinde quinquaginta dies sunt in sanctam Resurrectionem. Postmodum *Melchiades* Papa natione Afer, trigesimus quartus post S.Petrum, constituit, ut nemo præsumeret in prima vel quinta feria jejunare. In prima, propter Domini Resurrectionem: in quinta, quia in ea cœnavit Dominus cum discipulis suis, & in ea ascendit in cœlum. Tunc placuit fidelibus, ut octo hebdomadas consecrarent jejunio, & primam Dominicam Sexagesimam nominarent, non propter sexagenarium dierum numerum, sed propter usum locutionis nostræ, quo sicut quadragenario quinquagenarius, ita quinquagenario sexagenarius, & sexagenarius septuagenario coaptatur. A Sexagesima usque Pascha, octo sunt hebdomadæ, e quibus singulis si primam & quintam feriam de abstinentia subtrahas, ut Melchiades instituit, & ipsum diem sanctum Paschæ, quadraginta tantum dies remanent abstinentiæ, ad imitationem Domini nostri Jesu Christi. Septuagesima ideo a fidelibus fertur celebrari, ut & decimas dierum Deo reddere, & nihil ominus primam & quintam feriam, & Sabbatum possint a jejunio relaxere. A Septuagesima namque in Pascha, novem sunt hebdomadæ, quæ faciunt sexaginta quatuor dies: ex quibus si de unaquaque hebdomada tres præfatos dies subtraxeris, & sacrum diem Paschalem, triginta sex dies in decimatione anni jejunas. Ille autem qui Sabbatum constituit honorandum, non propter legalia mandata hoc fecit, sed quia requievit illa die Dominus in sepulcro. *August.* libro XV de Civitate Dei (l): "Non omnia, inquit, quæ gesta narrantur, aliquid etiam significare putanda sunt, sed propter illa, quæ aliquid significant, etiam illa quæ nihil significant, attexuntur: Non solo vomere aratur, sed ut hoc possit fieri, etiam aratri cetera membra sunt necessaria. Nec soli nervi in citharis aptantur ad cantum, sed ut aptari possint, insunt & cetera.„ *Item aliter;* Quare dicitur Septuagesima, cum ab ea die usque in Pascha non sint plus quam sexagintaquatuor dies? Consuetudo est scripturarum divinarum, ut omnis numerus, ex quo quamlibet decadem transierit, ut *4 tertiis monadiis incurrat, non deputetur idem numerus præcedenti decadi, sed ei ad quam tendit. Lege librum Genesis in Genealogia filiorum Noë. *Item aliter:* Cur dicitur Septuagesima, cum ab illa die usque in Pascha non sint septuaginta dies? Septuagesima tendit ad Sabbatum ante octavas Paschæ: baptizantur, alba vestimenta deponunt, & tunc confirmari eos oportet ab Episcopo, & per impositionem manus accipere Spiritum sanctum: & quia septem dona Spiritus sancti describuntur, recte qui hunc accepturi sunt, Septuagesimam ante celebrant.

Quod

*1 Psalm. CXXXVI. 4. *2 I. Cor. IX. 25. *3 Ephes. V. 3. *4 tertius.

(i) Idem initium apud Amalarium, Libr. I. de Eccles. Officiis Cap. I. cum quo & in aliis quibusdam convenit.
(k) Vid. Epist. LXVI. Caroli ad Alcuinum. (l) Potius Libr. XVI. Num. III. pag. 315. Tom. VII. Oper.

Quod enim septenarius numerus per se, hoc idem significat per denarium multiplicatus: Sexagesima tendit usque ad medium Paschæ, id est, quartam feriam hebdomadæ Paschalis. Quinquagesima tendit ad ipsum diem Paschæ; Quadragesima ad diem Cœnæ Domini. Computa ergo dierum numerum, qui sunt in abstinentia a Septuagesima usque ad Quadragesimam, invenies ter senos, id est, decemocto dies, exceptis dominicis diebus. Quem numerum si per duplarem proportionem dividas, invenies in una parte sex, in altera duodecim: sex autem ad duodecim, simpla: duodecim ad sex, dupla proportio est. Item inter Cœnam Domini & diem Paschæ, duo sunt dies, & inter Pascha & medium Paschæ, quod est quarta feria, duo sunt dies, quo tendit Sexagesima: & ab ipso die usque Sabbatum, quo Septuagesima pervenit, similiter duo sunt, qui sunt simul sex. Quatuor enim ad duo, duplum est ad simplum. Præcedentes ergo numeri, qui sunt in abstinentia, significant, duplam mortem nostram simpla Christi morte esse destructam. Nos enim in anima & corpore morti eramus obnoxii, Christus autem sua corporali morte, & animæ & corporis mortem exclusit. Isti autem dies, quos in Domini Resurrectione cum gaudio & lætitia celebramus, significant Resurrectionem, quam Christus duplam sua simpla contulit. Ipse enim sicut solo corpore mortuus est, ita solo corpore resurrexit; nos autem & in anima primum resuscitat peccata dimittendo, & in futuro etiam corpora resuscitaturus est.

CAPUT IX.

Item de Septuagesima *1.

QUi sacræ legis, veteris scilicet historiæ libros legunt, satis in promptu habent, Israeliticum populum sæpius contra Deum deliquisse. Unde frequenter admoniti per Prophetas, pœnitentiam agere noluerunt. Quapropter sicut legitur in libro Regum, & beati Ezechielis Prophetia, post multas correctiones, sicut diximus, in impudentia illis permanentibus tradidit illos Deus in manus diripientium. Et primum decem tribubus in captivitatem ductis ab Assyriis & rege ipsorum, tribus Juda & Benjamin, qui remanserant in Hierusalem, sæpius a B. Hieremia & ceteris Prophetis admonitæ, ut resipiscerent & a pravis operibus cessarent, ne similia paterentur, veluti illi, qui jam transducti in Babylonem fuerant, audire noluerunt, sed in sua cordis duritia & pravitate atque idololatria ceterisque offensionibus pertinaciter permanserunt. Unde regressus Rex Assyriorum Nabuchodonosor cum exercitu, regiones illorum vastavit, & civitatem Hierusalem munitionibus circumdedit, & tamdiu obsedit, quousque deficientibus alimentis, victi omnes cederent, & relicta civitate, Rex Sedechias cum filiis & paucis, qui secum remanserant, fugeret. Quem capta civitate, persequens populus Assyriorum apprehendit, & in conspectum regis sui Nabuchodonosor cum filiis & principibus populi filiorum Judæorum, qui residui fuerant, adduxit: locutusque est Rex Nabuchodonosor cum rege Sedechia: sicut legitur in libro Jeremiæ, judicia: præcepitque in conspectu regis Sedechiæ interficere filios ejus, & omnes principes Judæorum, qui remanserant. Oculos autem Sedechiæ jussit eruere, & vinctum catenis duxit in Babylonem. Nabuzardam autem principem militiæ dimisit ad destruendos muros Hierusalem. Unde sicut illic scribitur, Nabuzardam princeps coquorum destruxit muros Hierusalem. Et ita omnes ducti sunt in captivitatem in Babyloniam, paucis tantum de pauperibus populi derelictis, qui erant agricolæ & vinitores. In qua captivitate morati sunt in magna afflictione & penuria & servitute per annos septuaginta. Postea vero, miserante divina clementia, sub Cyro rege Persarum, magna illorum pars reversa est Hierusalem, id est, quinquaginta fere millia hominum. Tempore vero Darii regis, omnis plenitudo populi Judæorum sub duce Zorobabel, & Jesu filio Josedec sacerdote magno, & Esdra scriba, reversi sunt Hierusalem, & ædificaverunt muros ejus & templum, & habitaverunt in ea. Erant autem tunc Prophetæ illorum, qui ad ædificandum templum & civitatem, plurimum eos confortabant Aggæus & Zacharias.

Hanc ergo captivitatem judaici populi, quæ nostram præfiguravit peregrinationem, annuatim recolens sancta Ecclesia, & in memoriam reducens celebrat Septuagesimam: ut sicut ille populus septuaginta annos, quamvis invitus, in captivitate & peregrinatione est detentus: ita nos, id est, christianus populus, septuaginta dies nostram peregrinationem & præsentis vitæ ærumnam voluntarie recolentes, ad patriam, quæ est superna Jerusalem, redire cum omni aviditate, bonis dediti operibus, vigiliis scilicet & jejuniis & orationibus, intente studeamus. Incipit autem Septuagesima ab illo die, quo consuetudinem Ecclesia habet canere: *Circumdederunt me*, & pertendit usque ad Sabbatum Paschalis hebdomadæ, quando canimus: *Eduxit Dominus*. Nam tot dies, si computati fuerint, id est, septuaginta ibi inveniuntur. Septuagesimus autem numerus ad memoriam nobis reducit omne tempus præsentis seculi, quo alieni sumus a cœlesti Jerusalem: quia, ut ait Apostolus: *Dum sumus in corpore, peregrinamur a Deo* *2. Hanc peregrinationem, Spiritu sancto præventus, intelligebat David Propheta, qui in Psalmo dicebat: *Ne sileas, quoniam advena ego sum apud te*, &c. *3 Et iterum in alio Psalmo: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est* &c. *4 Hanc etiam peregrinationem perpendens sancta Ecclesia prima die Septuagesimæ, angustiis & afflictionibus circumdata clamat: *Circumdederunt me gemitus.* Quæ vox afflictionem præsentis seculi & tribulationem aperte demonstrat. Concordat etiam huic afflictioni oratio ipsius diei, in qua dicimus: *Preces populi tui, quæsumus Domine, clementer exaudi*, &c. Hortatur etiam nos ipsa die ad cursum bonæ operationis

*1 Quæ sequuntur Capitula de LXX. LX. L. & XL. quidam MS. Cod. habent in calce Libri. Sed nos in eodem, quo prius excusa erant ordine, relinquenda censuimus. *Quercet.* *2 II. Cor. V. 6. *3 Psal. XXXVIII. 13. *4 Ps. CXIX. 5.

tionis beatus Apostolus, dicens: *Sic currite, ut comprehendatis* *1. Responsorium etiam bene congruit, quod ipsa die cantatur: *Adjutor.* Necnon & Tractus: *De profundis.* Nam in istis diebus propter humilitatem non cantamus hymnum angelicum, scilicet: *Gloria in excelsis Deo;* neque *Alleluja,* quod est canticum lætitiæ & exultationis: Sed pro *Alleluja* cantamus humilem cantum, scilicet Tractum, qui a trahendo dicitur, eo quod tractim cantetur, & significat gemitum sanctæ Matris Ecclesiæ. In Evangelio etiam *2, quod ipsa die legitur, invitat nos paterfamilias ad operationem vineæ, ut fideliter scilicet laborantes, denarium remunerationis percipere mereamur. Post Evangelium canitur Offerenda: *Bonum est confiteri,* & Antiphona ad Complendam: *Illumina faciem.* Quæ omnia diligenter inspecta, magnis mysteriorum redolent sacramentis, & Ecclesiæ gemitus Deum invocantis ob auxilium de tribulatione, indicant, & ad spiritualis intelligentiæ doctrinam satis instruunt auditorem. In his etiam diebus, ut jam diximus, intermittimus hymnum angelicum, & *Alleluja,* quod est hebræum: & pro *Alleluja,* humiliori (id est, latina) utimur lingua, dicentes in Psalmis, hymnis, & canticis, *Laus tibi Domine, Rex æternæ gloriæ.* Nam & in persona eorum, qui in captivitate detinentur, dicitur in Psalmo: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena* *3? Et iterum dicit Scriptura: *Quia non est speciosa laus in ore peccatoris* *4. Ergo quicunque in his diebus Septuagesimæ saluberrime institutis, cursum suum, id est, vitæ hujus præsentis statum bene direxerit, ut deposita omni inepta lætitia & vanitate, in jejuniis & vigiliis & orationibus, eleemosynisque ac ceteris bonis operibus assidue insistat, & peregrinationis suæ assidue recordatus fuerit, hic sanctum Pascha feliciter celebrabit: canticum etiam lætitiæ, id est, *Alleluja,* quod est Laus Domini, sine fine cantabit. Pascha namque græce (m), latine dicitur transitus: & nos si Pascha sanctum celebrare volumus, transitum faciamus a vitiis ad virtutes, & de terrenis ad cœlestia, & de transitoriis ad semper manentia & æterna transmigrare studeamus. *Pascha enim nostrum immolatus Christus* &c. *5 Finitur autem Septuagesimæ observatio Sabbato ante octavam Paschæ, quando etiam, sicut jam supra diximus, Ecclesia sancta canere solita est; *Eduxit Dominus.* Bene autem congruit mysteriis Ecclesiæ, quod Septuagesima Sabbato finitur. Peccatis enim nostris exigentibus, in captivitatem & peregrinationem devenimus: sed per Domini gratiam & miserationem ad requiem, quæ per Sabbatum significatur, reducimur. Sabbatum enim requies interpretatur. Cantantur etiam illo die duo *Alleluja,* quæ geminam Sanctorum lætitiam designant. Nam illud *Alleluja,* quod Sabbato canitur, scilicet; *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus,* lætitiam Sanctorum designat, quam modo, quicunque fideliter finiuntur, in animabus accipiunt, & qua Sancti omnes, qui in cœlesti gloria sunt, perpetuo perfruentur. Illa autem duo, quæ in sequenti Sabbato, id est, fine Septuagesimæ canuntur, geminam Sanctorum omnium exultationem designant, quando sicut legitur in Apocalypsi, expleto judicio dabuntur eis singulis stolæ binæ, id est, immortalitas & beatitudo animarum & corporum, scilicet, & ut qui nunc singulis stolis animarum solummodo immortalitate gaudent, tunc beata & animarum & corporum immortalitate, ac perpetuæ beatitudinis gloria perfruantur: ad quam beatitudinis gloriam nos optimus Dominus sua gratuita pietate dignetur perducere, cui est honor, laus, & gloria per omnia secula seculorum, Amen.

CAPUT X.

De Sexagesima. (n)

SExagesima initium sumit sequenti Dominica post Septuagesimam, & finitur quarta feria hebdomadæ paschalis. Nam in superiori hebdomada, scilicet Septuagesimæ, circumdatam se doloribus & tribulationibus clamat Ecclesia, & ita contristatam afflictionibus & tribulationibus, ut vix spirare queat, & nullus evadendi pateat locus. Unde dicit: *Circumdederunt me.* In hoc autem, id est, Sexagesima, jam quasi resumpta fiducia invocat, & quasi omnipotentis Dei clementiam implorat dicens: *Exurge, quare obdormis Domine?* Quasi dicat, quamvis non dormites, neque dormias, qui custodis Israel: tamen quia non cito auxiliando succurris nobis, dormire videris. *Quare faciem tuam avertis?* Quamvis peccata nostra inter nos & te separent, noli oblivisci conditionis nostræ, sed respice propitius opus creationis tuæ: *Exurge, & ne repellas in finem, sed vide tribulationem nostram. Adhæsit enim in terra venter noster,* id est, consensit impietati pulveris hujus & fragilitatis sensus interior cordis nostri. Et iterum inclamat, & quasi importune auxilium petit dicens: *Exurge Domine, adjuva nos & libera nos,* id est, quatenus nos digni non sumus liberari, libera nos propter nomen tuum, id est, gratis, & non secundum meritum nostrum. Hoc idem namque sonat oratio prima ipsius diei, in qua dicitur: *Domine, qui conspicis, quia ex nulla nostra actione confidimus,* id est, ex nullo bono nostro opere fiduciam habemus, sed sola miseratione salvari speramus. Et in Epistola bonus athleta Paulus & doctor gentium nobis proponitur, cujus sapientiam & fortitudinem imitemur. Responsorium: *Sciant gentes, quoniam nomen tibi Dominus,* id est, cognoscant, qui nos tribulant & persequuntur, quia non sunt veri domini, nec nomen dominorum illis competit, sed tibi soli, qui nos condidisti, & solus juste dominaris, Altissimus super omnem terram. Sequitur Tractus: *Commovisti Domine terram tuam, & conturbasti eam.* Terram commovisti, dicit peccatorum conscientiam hominum ad pœnitentiam provocatam. Terra quippe commovetur, quando peccatoris cor ad pœnitentiam & lachrymas excitatur: post motam autem terram semen

*1 I. Cor. IX. 24. *2 Matth. XX. *3 Ps. CXXXVI. 4. *4 Eccli. XV. 9. *5 I. Cor. V. 7.

(m) *Pascha græce]* Imperite, nisi sit error Librarii. Vide Monitum prævium.

(n) Multa rursus apud Amalarium Libr. I. Cap. II.

femen inducitur, quia poſt commota corda pœnitentium ad lachrymas, ſemen verbum Dei avidius ſuſcipitur, & uberius fructum faciens, creſcit & multiplicatur. Unde convenienter Evangelium ſequitur, in quo de terra petroſa & ſpinoſa, atque de bona, quæ fructum per patientiam reddit, multa narrantur. In Septuageſima increpati ſumus, quod otioſi ſtetimus, & ad vineam colendam invitati ſumus: nunc in Sexageſima ſemen verbum Dei in cordibus noſtris veluti in bonam terram jacitur, ut creſcat, & fructificet, & per patientiam fructum plurimum afferamus. Sequitur offerenda: *Perfice greſſus meos:* deprecatur Eccleſia, ut perficiantur greſſus illius, id eſt, ut a Domino dirigantur itinera ejus in ſemitis viarum Dei, quia a Deo diriguntur greſſus hominis, non a ſeipſo, quod nemo per ſe niſi a Deo adjutus, poteſt eſſe rectus, ſicut ipſe Dominus ait diſcipulis ſuis: *Sine me nihil poteſtis facere.* Et ideo quod a ſeipſa intelligit Eccleſia non poſſe perficere, a Domino totis votis petit impleri. Dicit etiam in communione: *Introibo ad altare Dei.* Jam confiſa ſancta mater Eccleſia de miſericordia omnipotentis Dei, præſumit & dicit: *Introibo ad altare Dei,* id eſt, in conſpectu ipſius apparebo, & de miſericordia ipſius glorificabor. Pertendit autem, diximus, hæc Sexageſima usque ad Paſchalis hebdomadæ quartam feriam, quia ſexaginta dies computantur ab hodierno die, quo canimus ad introitum: *Exurge, quare obdormis Domine?* usque ad præfatum diem, in quo canimus: *Venite benedicti Patris mei.* Quod a magno myſterio non vacat. Nam ſenarius numerus perfectus eſt, & ſuis completur partibus. Eſt enim ſexta pars ejus, unum: ſecunda, tria: tertia vero, duo. Unum ergo & duo & tria, fiunt ſex. Et nec inferius manet numerus, nec ſuperabundat. Quod raro in aliis unquam numeris reperitur. Decies autem ſeni, ſive ſexies deni, ſexaginta fiunt. Et ideo Sexageſimus numerus, ſicut & ſenarius, perfectionem boni operis ſignat. Sex enim ſunt dies, in quibus oportet operari. Et in ſex diebus omnem curſum noſtræ bonæ operationis perfecimus. In ſex enim diebus opera ſua perfecit Deus, & in ſexta ætate per ſeipſum viſitare dignatus eſt mundum, & hominem lapſum a paradiſi amœnitate, & diaboli fraude deceptum, proprio cruore redimere. De hoc ſenario numero loquens beatus *Auguſtinus*, & de ejus perfectione in quodam loco dicit (o), "quod non ideo ſenarius eſt perfectus, quia in eo perfecit Deus omnia opera ſua, ſed quia ſenarius numerus erat perfectus, ideo in eo Deus opera ſua perficere dignatus eſt." Quapropter neceſſe eſt, ut in hac Sexageſima bonis operibus dediti ſimus, & cum Dei adjutorio in vigiliis, jejuniis & orationibus, ceteriſque bonis operibus noſtram ſalutem operari ſtudeamus: quia, qui per ſex dies bonæ operationis, præſentis vitæ curſum tranſierint, & fideliter in opere recto laboraverint, & usque in finem in cœptis bonis operibus perſeveraverint, ſexageſimum fructum laboris ſui & æternæ beatitudinis præmium percipient, audientes illam deſiderabilem vocem ipſius, quæ ipſa die in ſancta cantatur Eccleſia, ſcilicet: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum* *1. Quam vocem nobis audire, & quod regnum nobis percipere concedat omnipotens Deus, qui vivit & regnat per omnia ſecula ſeculorum, Amen.

CAPUT XI.

De Quinquageſima. (p)

QUinquageſima initium ſumit a ſequenti hebdomada poſt Sexageſimam, quando canitur: *Eſto mihi in Deum protectorem*, & finitur die ſancto dominico Paſchæ. In Septuageſima tribulationibus & anguſtiis circumdati ſumus, in Sexageſima Dominum invocavimus, & quaſi dormientem excitavimus. In Quinguagſima quaſi jam propinquiorem audacius & promptius invocamus, dicentes: *Eſto mihi in Deum protectorem:* & in prima oratione Miſſæ dicimus: *Preces noſtras quæſumus Domine clementer exaudi, atque a peccatorum vinculis abſolutos ab omni nos adverſitate cuſtodi.* Magnam jam hæc verba videntur habere ſecuritatem, in quibus dicimus nos ab omnibus inimicis abſolutos & peccatis; & precamur Domini munitione nos defendi. Dicit etiam in Epiſtola beatus Paulus Apoſtolus, oſtendens nobis charismata meliora: *Si linguis hominum loquar & Angelorum*, &c. *2 usque, *cymbalum tinniens.* Et quibus munitionibus in Dei protectione ſubſiſtere & muniri debeamus, in fine hujus lectionis oſtendit, dicens: *Nunc manent fides, ſpes, caritas, tria hæc, major autem his eſt caritas* *3. Sequitur Reſponſorium: *Tu es Dominus, qui facis mirabilia ſolus.* Quaſi diceret, non eſt Dominus alius præter te Domine. Simulacra gentium non ſunt dii, ſed opera manuum hominum: Tu autem vere es Deus, qui ſalvas ſperantes in te. Notam feciſti in gentibus virtutem tuam, redimendo & liberando nos de manibus eorum. Et iterum dicit in verſu: *Liberaſti in brachio tuo populum tuum.* Tractus etiam Domino nobis præcipit ſervire, qui nos fecit, non ei cui noſmetipſi peccando vivimus *4. In Septuageſima terra cordis noſtri quaſi tribulationibus eſt exarata & culta: In Sexageſima ſemina verbi Dei ſuſcepimus & ſeminavimus. In Quinquageſima ſeminis & bonæ operationis fructum colligimus. Unde in Evangelio cæcus introducitur, qui nos ſignificat, non aurum neque divitias quærens, ſed lumen, quod percipere meruit; quod nos ut æternum & verum accipere mereamur, attentius quærere debemus. Sequitur Offerenda, eundem habens tenorem, hoc eſt, in gratiarum actione manens, dicendo: *Benedictus es Domine, doce me juſtificationes tuas.* Communio autem, ad memoriam reducit antiquum populum, qui manna manducavit in deſerto, & non eſt fraudatus deſiderio ſuo. Hoc his verbis innuens, quod ſi nos in bono & ſancto deſiderio manſerimus, non eo fraudabimur, ſed æterna ſatietate donabimur, quando hoc adimplebitur in nobis, quod alibi Pſalmiſta dicit: *Satiabor dum manifeſtabitur gloria tua* *5. Pertingit autem Quin-

*1 Matth. XXV. 34. *2 I. Cor. XIII. 1. *3 — v. 13. *4 *Amal.* vendidimus. *5 Pſalm. XVI. 15.

(o) S. Aug. de Gen. ad lit. Libr. IV. Cap. VII. N. XIV. pag. 125. Tom. I. Oper. (p) Confer. Amal. l. cit. Cap. III.

Quinquagesima ad Resurrectionis dominicæ diem. Nam a die qua canimus: *Esto mihi in Deum protectorem*, usque in diem sanctum Paschæ, quinquaginta dies sunt. Qui numerus pertinet ad quinque corporis sensus, qui sunt videlicet, auditus, visus, gustus, odoratus, & tactus. Sicut enim senarius perfectionem operum demonstrat, ita quinarius omnia bona opera, quæ perficiuntur per quinque corporis sensus. Quinquies enim deni, quinquaginta fiunt. Si quis ergo per quinque corporis sensus, id est, per exteriorem administrationem decem verba legis impleverit, hic sine dubio ad consortium beatæ resurrectionis, quæ in Pascha celebratur, est perventurus. Est & aliud mysterium in hoc quinquagenario numero dierum. Nam in veteri testamento quinquagesimus annus, jubileus & annus remissionis vocabatur: in quo videlicet anno unaquæque possessio ad proprium revertebatur dominum. Et unusquisque dominus, quocunque modo esset ab ea alienatus, ad propriam gratis revertebatur possessionem. Et nos qui propriam in primo parente immortalitatis amisimus hæreditatem, si bene & juste in hoc tempore vixerimus, quod significatur per numerum quinquaginta dierum, possumus ad nostram reverti hæreditatem, id est, supernam Hierusalem & civitatem Sanctorum, ubi est vera resurrectio & beata immortalitas, auxiliante Domino nostro Jesu Christo, in cujus resurrectione nostra vera est resurrectio, & peccatorum omnium remissio.

Caput XII.

De Quadragesima. (q)

Quadragesima incipit a sequenti Dominica post Quinquagesimam, & finitur quarta *1 feria ante Pascha Domini, quando canimus: *In nomine Domini omne genu*. In Quadragesima namque jam aliqua pars pugnæ nostræ peracta est. Quem namque in Quinquagesima protectorem invocavimus, in Quadragesima dicit, quasi consolando, in Introitu: *Invocavit me*, &c. In Epistola dicit B. Paulus: *Tempore accepto exaudivi te, & in die salutis adjuvi te*. In Responsorio canitur in persona justi viri, sive S. Ecclesiæ: *Angelis suis mandavit*. In Tractu promittitur scutum divinæ protectionis. In Evangelio proponitur nobis triumphus dominicæ victoriæ, scilicet, ut ejus exemplo cum diabolo pugnare, & eum superare discamus. De hoc autem Quadragesimo numero, & de præsentis temporis observatione nihil aliud nobis est dicere, quam quod beatus *Gregorius* in fine expositionis ipsius Evangelii, quod ipsa die legitur, ita prosequitur, inquiens (r): "Sed quia diebus his lectio evangelica congruit, nam quadraginta dierum abstinentiam nostri Redemptoris audivimus, Quadragesimum tempus inchoamus: discutiendum nobis est; cur hæc ipsa abstinentia per quadraginta dierum numerum custoditur. Moyses ut legem acciperet, secundo diebus quadraginta jejunavit. Helias in deserto quadraginta diebus abstinuit. Ipse autem auctor hominum ad homines veniens, in quadraginta diebus nullum omnimodo cibum sumpsit. Nos quoque in quantum possumus, annuo Quadragesimæ tempore carnem nostram per abstinentiam affligere conemur. Cum ergo in abstinentia quadragenarius numerus custoditur, quid nisi quia virtus Decalogi per libros quatuor sancti Evangelii impletur? Denarius etenim quater ductus, in quadragenarium surgit: Quia tunc Decalogi mandata perficimus, cum profecto quatuor libros sancti Evangelii custodimus. Ex qua re sentiri & aliud potest. In hoc enim mortali corpore ex quatuor elementis subsistimus, & per voluptates ejusdem corporis præceptis dominicis contraimus: præcepta autem dominica per Decalogum sunt accepta. Qui ergo per carnis desideria Decalogi mandata contempsimus, dignum est, ut eandem carnem quater decies affligamus. Quamvis de hoc Quadragesimæ tempore est adhuc aliud, quod possit intelligi. A præsenti etenim die usque ad Paschalis solennitatis gaudia sex hebdomadæ veniunt, quarum videlicet dies quadraginta & duo sunt: Ex quibus dum sex dies dominici ab abstinentia subtrahuntur, non plus in abstinentia quam triginta & sex dies remanent. Dum vero per trecentos & sexaginta [quinque] dies annus ducitur, nos autem per triginta & sex dies affligimur, quasi anni nostri decimas [Deo] damus: ut qui nobismetipsis per acceptum annum viximus, auctori nostro nos in ejus decimis per abstinentiam mortificemus. Verum, fratres carissimi, sicut offerre in lege jubemini decimas rerum, ita Deo offerre contendite & decimas dierum. Unusquisque quantum virtus suppetit, carnem maceret, ejusque desideria affligat, concupiscentias turpes interficiat, & juxta Pauli vocem, *hostia viva* fiat. Hostia quippe & immolatur, & viva est, quando & ab hac vita homo non deficit, & tamen se a carnalibus desideriis occidit. Caro nos læta traxit ad culpam, afflicta reducat ad veniam. Auctor etenim mortis nostræ, per fructum ligni vetiti vitæ præcepta transgressus est. Qui ergo a paradisi gaudiis per cibum cecidimus, ad hæc, inquantum possumus, per abstinentiam resurgamus. Sed nemo sibi eandem abstinentiam solam credat sufficere posse; cum per Prophetam Dominus dicat: *Nonne hoc est magis jejunium quod elegi* *2. Subjiciens: *Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam: Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris*. Illud ergo jejunium approbat Dominus, quod ad ejus oculos manus eleemosynarum levat: quod cum proximi dilectione agitur, quod ex pietate conditur. Hoc ergo quod tibi subtrahis, alteri largire: & unde tua caro affligitur, inde egentis proximi caro reparetur. Hinc enim per Prophetam Dominus dicit: *Cum jejunaretis & plangeretis, nunquid jejunium jejunastis mihi* *3? *Et cum comedistis & bibistis, nunquid non vobis comedistis, & vobismetipsis bibistis?* Sibi enim comedit & bibit, qui alimenta corporis, quæ sunt communia dona conditoris, sine indigentibus percipit. Et sibi quisque jejunat, si ea quæ sibi ad tempus subtrahit, non pau-

*1 *Amal.* quinta. *2 Isaiæ LVIII. 6. & 7. *3 Zach. VII. 5. & 6.

(q) Amalarius Cap. IV. (r) S. Greg. Hom. XVI. in Evangel. N. V. & VI.

pauperibus tribuit, sed ventri postmodum offerenda custodit. Hinc per Johelem dicitur: *Sanctificate jejunium* *1. Jejunium quippe sanctificare, est adjunctis bonis aliis dignam Deo abstinentiam carnis ostendere. Cesset ira, sopiantur jurgia. Incassum enim caro atteritur, si a pravis suis voluptatibus animus non refrenatur, cum per Prophetam Dominus dicat: *Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra* *2: *Ecce ad lites & contentiones jejunatis, & percutitis pugno impie, & omnes debitores vestros repetitis.* Neque enim qui a debitore suo hoc quod dedit repetit, aliquid injustum facit: sed dignum est, ut quisquis se in pœnitentia maceret, & hoc sibi, quod juste competit, interdicat. Sic, sic nobis pœnitentibus & afflictis a Deo dimittitur quod injuste egimus, si pro amore illius & hoc quod nobis juste competit, relaxamus."

CAPUT XIII.

Ordo ad pœnitentiam dandam fer. IV. quod est Caput Jejunii.

INprimis præmonere debet sacerdos omnes Christianos ex sacris Scripturarum testimoniis, quatenus in capite jejunii, hoc est, hodie ad veram confessionem, veramque pœnitentiam festinantius accedant. De hac *Hieronymus* inquit: Utinam tam cito convertantur peccatores ad pœnitentiam, quam cito Dominus præparatus est etiam mutare præfinitam sententiam. Non enim temporis longitudinem requirit Deus, sed affectu sinceritatis plenitudo pensatur. *Gregorius:* Satis alienus a fide est, qui ad agendam pœnitentiam tempora senectutis expectat. Metuendum est enim, ne, dum sperat misericordiam, incidat judicium. *Itemque:* Si quis te de peccato forinseco correxit, tunc confitere interiora, quæ ille nescit. Denique admonendi sunt, ut in Cœna Domini redeant ad reconciliationem, sicut in consequentibus dicetur. Si vero interest causa aut itineris, aut cujuslibet occupationis, aut ita forte hebes est, ut ei hoc sacerdos suadere nequeat, injungat ei tam quadragesimalem, quam annualem pœnitentiam, & reconciliet eum statim.

Sacerdotibus vero summopere satagendum est, ut octo vitia criminalia cum eorum sequentiis atque testimoniis Scripturarum, quibus coercendi sunt homines atque ad meliora provehendi, omni studio intelligant, atque doceant, sicut hic in prima fronte annexa sunt. Quorum vitiorum octo hæc sunt nomina, in primis superbia, gloria inanis, invidia, ira, avaritia, tristitia, ventris ingluvies, atque luxuria.

De superbia, quod est caput omnium vitiorum, oriuntur suprascripta septem vitia criminalia. Superbia dicitur quasi supergrediens mentem de eo quod non est. Unde superbus quasi extra viam ambulans, de qua Scriptura: *Initium omnis peccati superbia* *3. Et ideo initium dicitur omnis peccati, quia ipsa præcessit in diabolo, & non solum peccatum est ipsa, sed etiam nullum peccatum fieri potuit, potest, aut poterit sine ipsa. Porro cupiditas atque superbia in tantum unum est malum, ut nec sine superbia possit inveniri cupiditas. Non enim primus homo ederet de ligno prohibito, nisi concupisceret: nec desereretur a Domino, nisi prius ipse desereret. De superbia dicit Augustinus: Vitanda nobis est superbia, quæ & Angelos novit decipere, & homines dissipare. *Hieronymus*: Vir superbus non decorabitur, nec voluntatem suam perficiet. *Ambrosius:* Superbia ex Angelis dæmones fecit, humilitas autem homines sanctis Angelis similes reddit.

De inani gloria, id est, vana, quæ græce dicitur κενοδοξία, nascitur inobedientia, hypocrisis, contentiones, pertinaciæ, discordiæ, & novitatum præsumptiones. Et enim vanitas inflata appetitio dignitatum, dulcis miseris, amara perfectis, cui serviunt tumidi, sub qua jacent elati, tamque eos ardor humanæ laudis inflammat, ut laboriosa opera, quæ populus admiretur, & quibus fama diffunditur, sine labore suscipiant, & libenter exerceant: unde est, quod jejunare, abstinere, vigilare, Ecclesiam frequentare, vel psallere, cum hæc omnia sine labore non faciunt, etiam cum delectatione faciunt, ut ab hominibus, quibus placere, non Deo, desiderant, videantur: unde Veritas: *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam* *4.

De invidia sive invido, qui ab invidendo alterius felicitati dicitur, nascitur odium, susurratio, detractio, exultatio in adversis proximi, afflictio autem in prosperis. De hac Apostolus comminatur, dicens: *Qui odit fratrem suum, homicida est* *5: *& qui invidet, in tenebris est, & in tenebris ambulat* *6. Unde nihil infelicius potest esse invido, qui alienis torquetur bonis: invidia enim sensum mordet, pectus urit, mentem afficit; & qui invidet, similis est diabolo, qui per invidiam hominem de paradiso ejecit.

De ira longa, quæ ab indignatione dicitur, a qua & iracundia, eo quod accenso sanguine, in furorem compellitur, nascuntur rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blasphemiæ. De ipsa enim dicit Scriptura: *Ira in sinu stulti requiescit* *7. Et alibi: *Ira enim viri justitiam Dei non operatur* *8. Et in Psalmo de quotidiana ira: *Irascimini, & nolite peccare* *9. Et Apostolus: *Sol non occidat super iracundiam vestram* *10, & alibi: *Illa enim ira mala est, quæ mentem turbat, ut rectum consilium perdat.*

De tristitia, quæ oritur ex ira, nascitur malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor circa præcepta, vagatio mentis erga illicita. Et sciendum, quia inter tristitiam & mœstitiam hoc interest: Mœstitia, cordis est: tristitia, vultus: mœstum enim vel inertem dicimus animum: tristis enim facie, ita dignoscitur, abjecto vultu, pallido adspectu, turbidis oculis, turbato vultu. De hac tristitia dicit Apostolus: *Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur: seculi autem tristitia mortem operatur* *11. Alibique: *Tristitiam non des animæ tuæ.* Isidorus: Vis nunquam esse tristis? bene vive: secreta conscientia tristitiam leniter sustinet.

*1 Joel. I. 14. *2 Isaiæ LVIII. 3. & 4. *3 Eccli. X. 15. *4 Matth. VI. 2. *5 I. Joan. III. 15. *6 — II. 11. *7 Eccl. VII. 10. *8 Jac. I. 20. *9 Psal. IV. 5. *10 Ephes. IV. 26. *11 II. Cor. VII. 10.

De avaritia (quæ græce dicitur philargyria, id est, amor pecuniæ, ab aviditate dicta, unde avarus, quasi avidus auri, qui nunquam opibus expletur) nascitur proditio, fraus, fallacia, perjurium, inquietudo, violentia, & contra misericordiam obduratio cordis. De hac dicit Apostolus: *Neque avari, neque rapaces regnum Dei possidebunt* * 1. Et Salomon: *Avarus non implebitur pecuniis* * 2. Et idem: *Avaro autem nihil est scelestius: nihilque iniquius quam amare pecuniam* * 3. Et iterum: *Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes & bestias & vermes* * 4. Hoc vero vitium vincitur in largitione pauperum, in visitatione infirmorum, in tegumento nudorum, & in reddendo quod injuste ablatum est, & in fletu ac lachrymis cum contritione cordis, sicut Dominus dicit: *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus* * 5.

De ventris ingluvie, quæ græce dicitur gastrimargia, id est, horrida voracitas atque gulositas, quæ a gula dicitur, nascitur inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, stultiloquium, multiloquium, hebetudo sensus circa intelligentiam, & est vitium spiritale. De hoc scriptum est: *Qui continet ventrem suum, minuit vitia: abundantia autem escarum, nutrit desideria mala. Multæ escæ nutriunt ventrem fornicationis* * 6. Et Apostolus: *Non in comessationibus & ebrietatibus.* Et quia primus homo vitio gulæ cecidit, necesse est, ut per abstinentiam resurgamus. Læta caro traxit nos ad peccatum, afflicta reducat ad veniam.

De luxuria, quæ a luxu nomen accepit, & est immunditia corporalis, unde & luxuriosus, quasi solutus & corruptor dicitur, nascitur cæcitas mentis, inconsideratio, inconstantia, præcipitatio, amor sui, odium Dei, afflatus præsentis seculi, horror autem vel desperatio futurorum. Est autem vitium corporale. De ipso dicit Apostolus: *Fugite fornicationem* * 7. Et idem: *Fornicatores & adulteros judicabit Dominus* * 8. Hieronymus: Væ illi qui tunc habuerit terminum luxuriæ, quando & vitæ. Diabolus per superbiam & fornicationem omni hominum generi dominatur. Omnibus peccatis fornicatio major est, melius mori quam fornicari: libido in infernum hominem mergit: & sciendum, quia fornicatores, libidinosi, Sodomitæ, adulteri, incestuosi, constupratores, raptores, molles, masculorum concubitores, immundi, pollutores, impudici, generaliter luxuriosi nominantur. Unde fornicatio dicitur amor legitimo connubio solutus, & vaga explendæ libidinis consectandæ licentia. De qua scriptum est: *Qui fornicatur, in carne sua peccat: & majoris est criminis, quia tollit membra Christi, & facit membra diaboli* * 9. Libidinosi dicuntur, qui faciunt quod eis libet, sunt enim cupidi voluptatis. Sodomitæ interpretantur exclusores ipsorum. Adulteri dicuntur, quia alterius torum violant, sive polluunt. Incestus dicitur, quasi incastus, propter illicitam commixtionem, id est, quicunque cum parente propria, aut sorore, vel vidua, sive noverca, filia, vel cognata, atque Domino sacrata, præsumpserit fornicari. Stupratores dicuntur, virginum corruptores. Raptores a rapiendo, qui rapto stupro fruuntur. Unde & inter stuprum, adulterium & incestum ita differt: stuprum in virgine, adulterium in nupta, incestus in parentibus. Molles sunt effeminati, vel qui barbas non habent, sive qui alterius fornicationem sustinent. De quibus Apostolus: *Neque molles regnum Dei possidebunt, masculorum concubitores, comites fornicantium, immundi, polluti, coinquinati* * 10, socii luxuriosis, pollutores, deformes, commaculati, vel qui propriis manibus se sordidant. Impudici a podice (s) vocantur, putorem enim fœtorem dicimus: sive impudicus, qui turpitudinem flagitio infert.

Sed & alia vitia quæ licet ex superioribus oriantur, aliis tamen locis censentur, sicut sacrilegium quod *Augustinus* inter septem vitia reputat. Sacrilegium est sacrarum rerum furtum, quæ postea in idolorum cultum cedunt. Unde sacrilegus dictus, ab eo quod sacra legit, & furatur contra leges: vel sacrilegus, sacra loca violans. Faciunt hoc Ecclesiæ prædones. Fures a furuo dicti sunt, id est, a fusco: nam noctis adeunt tempus. Unde inter furem & latronem hoc differt: qui alienum subtrahit, fur est: qui furatur & occidit, latro est, a latendo enim dicitur latro. Perjuri dicuntur, qui perperam jurant, id est, male. Falsidici, qui aliud fantur quam verum. Ebrius dicitur, qui ad tempus bibit: ebriosus, qui semper. De quo Scriptura: *Ebriosi regnum Dei non consequentur* * 11. Acediosus ab acedia dicitur, qui anxietatem sive tædium cordis patitur, qui & inconstans vel vagus dicitur: ab aliquibus enim inter octo vitia reputatur. Patricida & parricida hoc differt: patricida est, qui parentem occidit, parricida, qui parem aut socium. Fratricida, qui fratrem occidit. Homicidium, compositum ex homine & cæde, unde & homicida. Stultiloquus est, qui turpia & risum moventia narrat. Unde & stultiloquium nihil in se sapiens habet. Scurrilitas & jocularitas, quæ conveniunt ex aliqua prudentia, risum movent audientibus, quibus magis convenit lugere. Turpitudo est, cum inflammantur sensus nostri ad libidinem, & carnis titillationem. Anima ignita succenditur, & nihil Dei timore refrenatur. Idololatra dicitur, qui idolis servit: & in Propheta idololatriam sæpe fornicationem appellatam invenimus: & qui plus nummum, quam Deum diligit, sculpturam nummi colit, & idola in eis cælata veneratur. Susurro, de sono locutionis appellatur, id est, qui libenter inutilia audit. Unde Scriptura: *Non sis susurro* * 12. Malefici & Venefici dicuntur, qui causa mortis venenum parant, & artificiose multa mala componunt. Maledici, linguosi, sive litigiosi, sortilegi, & divini sive fanatici conjectores, qui sub nomen fictæ religionis, per quasdam (quas sortes Sanctorum vocant) divinationes & scientiam profitentur. Arioli sive Aruspices proprie sunt, qui circa aras idolorum nefarias preces emittunt. Augures, qui auguria & volatus atque voces avium intendunt. Auspicia enim ultro veniunt. Fatuus est, qui quod fatur non intelligit, neque quod alii dicunt, & dicitur excors. De quo in Evangelio: *Qui dixerit fatue* * 13. Genus enim convicii est. Racha, inanis

* 1 I. Cor. VI. 10. * 2 Eccl. V. 9. * 3 Eccli. X. 9. * 4 — V. 13. * 5 Matth. XIX. 21. * 6 Rom. XIII. 13. * 7 I. Cor. VI. 18. * 8 Hebr. XIII. 4. * 9 I. Cor. III. 18. * 10 I. Cor. VI. 10. * 11 — ibidem. * 12 Eccli. V. 16. * 13 Matth. V. 22.

(s) *Impudici a podice*] prorsus inepte.

inanis & vacuus, sive absque cerebro. Est enim genus despectionis sive iræ. Unde in Evangelio: *Qui dixerit fratri suo racha**1. Hoc est proverbium provinciale. Ecce vitia breviter digesta, per quæ humanum genus a diabolo quotidie impugnatur.

De cetero sciant sacerdotes Christi, quia quotiescunque ad pœnitentiam christiani accedunt, jejunandum est prius cum eis, pro eorum erratibus, ut non dicatur eis, quod sacerdotibus Judæorum dictum est a Domino: *Væ vobis legis peritis, quia aggravatis homines, imponentes super humeros eorum onera gravia, ipsi autem digito vestro non tangitis sarcinas eorum**2. Nemo enim potest jacentem sub onere sublevare, nisi inclinaverit se, & porrigat ei manum. Neque ullus medicorum vulnera infirmantium potest curare, nisi fœtoribus particeps fuerit. Ita quoque sacerdos vel Pontifex curare vulnera non potest, nisi præstante solicitudine & oratione: & quoties dederis consilium peccanti, simul quoque da illi pœnitentiam statim, quantum debeat jejunare, & redimere peccata sua, ne forte obliviscaris, quantum eum oporteat abstinere; tibi enim necesse est, ut iterum ab eo exquiras peccata, quia ille forsitan erubescit iterum peccata sua confiteri. Non enim omnes Clerici aut ullus Laicus hanc scripturam usurpare aut legere debent, nisi soli illi, quibus necesse est; hoc sunt Episcopi vel Presbyteri, quibus claves regni cœlestis traditæ sunt, si nec judicia ista alius usurpare debet. Si autem necessitas evenerit, & Presbyter non fuerit præsens, Diaconus (t) suscipiat pœnitentiam, ac det sanctam communionem.

Denique (u) sacerdos hac auctoritate imbutus sive compunctus, suscipiens pœnitentem, si Laicus est, dimisso baculo: quisquis vero ille est, sive Laicus, sive Clericus, sive Monachus, suppliciter se inclinet ante sacerdotem. Tunc sacerdos dicit hanc orationem: *Domine Deus omnipotens, propitius esto mihi peccatori, ut condigne possim tibi gratias agere,* & reliqua. Deinde jubeat eum sacerdos sedere contra se, & colloqui cum eo de supradictis vitiis, sive exhortationibus divinis, ne forte pro verecundia aut ignavia, sive oblivione aliquid putridum in corde remaneat, per quod iterum diabolus eum ad vomitum peccati reducat. Consideret etiam sexum, ætatem, conditionem, statum, personam, & secundum hoc, ut sibi visum fuerit, singula quæque dijudicet, id est, aliquos a cibis abstinendo, alios eleemosynas dando, nonnullos sæpius flectendo genua, sive in cruce stando, aut aliquid aliud hujusmodi, quod ad animæ salutem pertinet. Non omnibus vero una eademque discretio sit, unicuique horum, hoc est, inter divitem & pauperem, liberum & servum, inter infantem & puerum, juvenem & adolescentem, ætate senem, hebetem & stultum, scientem & ignarum, Laicum & Clericum, Monachum & Episcopum, Presbyterum & Diaconum, Subdiaconum & Lectorem, in gradu, in conjugio vel sine conjugio, inter virginem & feminam, inter canonicam & sanctimonialem, inter debiles & infirmos, inter sanos & ægros. De qualitate etiam peccatorum hominum, inter continentem & incontinentem, utrum voluntate vel casu, vel in abscondito: quali compunctione emendet, necessitate & voluntate; loca & tempora discernat. Attendat etiam sacerdos, ut salvi sint omnes, & non pusillanimes, quia potentes potenter tormenta patientur. Item Jesus filius Sirach: *In judicando esto misericors, pupillis ut pater, & pro viro matri illorum**3. Et Jacobus: *Judicium sine misericordia erit illi, qui non fecit misericordiam**4. Superexaltet autem misericordia judicium, ut idem consequatur, ut S. Benedictus. Qui veram pœnitentiam faciunt, agant in jejunio & fletu, in eleemosynis & orationibus, & perpetrata iterum non faciant: & si faciant, tamen non perseverent in eis, quia Dominus dixit: malum cogitastis, ignovi: malum dixistis, ignovi: malum fecistis, ignovi: perseverare in malo non ignosco. Ergo qui perseverant in malo, non ignoscet, & sic judica justum judicium secundum Canones, ut alii timorem habeant.

Neque hoc omittendum est, quia propter ista peccata affligimur flagellis temporalibus: inde suscitantur bella, incursiones paganorum, captivitates, pestilentiæ, fames, ægritudines, mortalitates hominum atque animalium, morbi, incommoditates, aëris siccitates, inundationes, pluviarum tempestates, tonitrua atque fulgura noxia, inclementia frigoris, vehementia ardoris, reges iniqui, potentes seu judices pessimi, bestiæ nocuæ, & horum similia. Propter ista etiam emendanda, promulgantur leges, decernunt justa, proponunt supplicia, vincula, torturas, flagella, exilia, amputationes membrorum, amissiones rerum, mortes diversi generis, & auferri nequeunt de mundo. Fit etiam ecclesiasticus vigor, correptio, excommunicatio, de Ecclesia exclusio, leges pœnitentiæ, anathematizatio: constituuntur judices, insistunt officia, mittuntur ultores, ut hæc corrigantur, & auferri non possunt de Ecclesia. His vero peccatis semper manentibus, heu proh dolor! tam securi pergimus ad tenebras exteriores, quasi ibi nobis cubicula extruantur, deliciæ præparentur, ministri procurentur, thesauri congerantur, ornamenta multiplicentur, cum Scriptura dicat: *Quodcunque potest manus tua facere, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia erit apud inferos, quo tu properas**5. Contra ista omnia suscipiendum est bellum, & acriter gerendum, ne ad damnabilia peccata perducamur.

Post ista omnia scrutata & pœnitentem corroboratum, interrogat eum sacerdos, dicens: *Credis in Deum Patrem & Filium & Spiritum sanctum?* Respondeat pœnitens, *Credo. Credis quia istæ tres personæ, quas modo dixi, Pater & Filius & Spiritus sanctus, unus Deus sit?* Respondeat, *Credo. Credis quia in hac ipsa carne, in qua modo es, resurgere habes, & recipere sive bonum sive malum, prout gesseris? Credo. Vis dimittere illis, qui in te peccaverunt omnia, ut & tibi Deus dimittat peccata tua, ipso dicente: Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra**6? Si vult dimittere, suscipias ejus confessionem, & indices ei pœnitentiam: si non vult, non suscipias ejus confessionem. Volens vero dimittere omnia his, qui in se peccaverunt, confiteatur omnia peccata sua, quæ recordari potest. Præcavendum est tamen sacerdoti de supradictis vitiis, ut

*1 Matth. V. 22. *2 Luc. XI. 46. *3 Eccli. IV. 10. *4 Jac. II. 13. *5 Eccle. IX. 10. *6 Matth. VI. 15.

(t) *Diaconus*] Vid. Martene Libr. I. de Antiq. Eccle. ritibus Cap. VI. Art. VI. N. VII. (u) Ibid. Art. III.

ut ei exhortationis gratia ad memoriam reducat, ne quid adversante diabolo, occultum remaneat. Quo facto, fixis genibus in terram, & super ipsa innixus stans, suppliciter tensis manibus, blando ac flebili vultu respiciens sacerdotem, dicat his verbis: multa quidem & innumerabilia sunt alia peccata mea, quæ recordari nequeo, in factis, in dictis & cogitationibus, pro quibus omnibus misera mens mea compungitur, & acri interdum pœnitentia cruciatur, ideoque consilium, immo judicium tuum, qui sequester ac medius inter Deum & peccatorem hominem ordinatus es, supplex deprecor, & ut pro eisdem peccatis meis intercessor existas, humiliter imploro. Quo perdicto totum se in terram prosternat, gemitus atque suspiria vel lachrymas, prout Deus dederit, ab intimo cordis producat. Sacerdos vero patiatur eum aliquantisper jacere prostratum, juxta quod viderit eum divina inspiratione compunctum. Deinde jubeat eum sacerdos surgere, & cum steterit super pedes suos, cum tremore & humilitate præstoletur judicium sacerdotis, & indicat ei sacerdos abstinentiam sive observantiam, perpendens subtiliter personæ qualitatem, modum culpæ, intentionem animi, & corporis valetudinem vel imbecillitatem. Percepta autem sententia sacerdotis, iterum prosternet se sacerdotis pedibus, ejus petens pro se orationem fieri, ut suggerat ei divina visitatio virtutem constanter observandi, quæ illi injuncta sunt, & ita reverenter sacerdotis judicio obtemperare, ac si ab ipso divinæ majestatis ore opportuna salutis suæ medicamenta suscepisset.

Quapropter oportet ad pœnitentiam accedere cum omni fiducia, & ex fide credere indubitanter, pœnitentia aboleri posse peccata, etiamsi in ultimo vitæ spiritu commissa pœniteat, & publica lamentatione peccata prodantur, quia non vult Deus mortem peccatoris, sed ut salvatus miseratione Dei vivat: nam secreta satisfactione solvi mortalia crimina non negamus, quotidiana vero leviaque peccata, sine quibus hominis vita non ducitur, dominica oratione purgantur, quorum est dicere: *Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus.* Nam ipsa eleemosyna est veniam homini pœnitenti ignoscere. Unde Dominus: *Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis* *1. Mensuram vero temporis in agenda pœnitentia, idcirco non satis attente præfigunt Canones pro unoquoque crimine, sed magis in arbitrio antistitis relinquunt, quia apud Deum non tantum valet mensura temporis, quam doloris: nec abstinentia ciborum, quam mortificatio vitiorum. Sed & hoc sciendum est, ut cum venerint servi vel ancillæ ad pœnitentiam, non eos cogatis tantum jejunare, quantum divites, quia non sunt in sua potestate: ideoque medietatem pœnitentiæ eis imponite. Post hæc vero dicat sacerdos super eum has orationes: *Exaudi Domine preces nostras, & tibi confitentium parce peccatis.* Alia: *Præveniat hunc famulum tuum quæsumus Domine misericordia tua.* Alia: *Adesto Domine supplicationibus nostris, nec sit ab hoc famulo tuo.* Alia: *Domine Deus noster, qui offensione nostra non vinceris.* Alia: *Adsis quæsumus Domine huic famulo tuo.* Alia: *Da quæsumus Domine huic famulo tuo.* Alia: *Precor Domine clementiam tuæ majestatis* (x), & reliqua. Quibus dictis jubeat sacerdos pœnitentem surgere de terra: sed & ipse surgat de sedili suo, & si loco vel tempori congruit, ingressi Ecclesiam, & super genua vel cubitos uterque innixus, decantent Psalmos: *Domine, ne in furore tuo, II. Benedic anima mea Dominum, I. Miserere mei Deus. Deus in nomine tuo. Quid gloriaris?* Deinde, *Kyrie eleison. Pater noster. Salvum fac servum tuum. Illustra faciem tuam. Mitte eis Domine.* Oratio. *Deus, cujus indulgentia nemo non indiget.* Missa. Antiphona: *De necessitatibus.* Orat. *Deus qui justificas impium.* Epistola: *Lavamini, mundi.* Grad. *Salvum fac servum.* Evangelium: *Duo homines.* Offertor. *Miserere mihi Domine.* Super oblat. *Hujus Domine virtute mysterii.* Com. *Deus propitius.* Ad Complend. *Purificent nos Domine.* Eodem die fit collecta ad sanctam Anastasiam. Antiphona: *Exaudi nos Domine, quoniam benigna.* Psalmus. *Salvum me fac Deus.* Interim ponendi sunt cineres super capita, sicut Antiphona testatur. Oratio. *Concede nobis Domine.* Antiphona ad processionem: *Juxta vestibulum.* Item: *Immutemur.* Alia: *Parce Domine.* His finitis, sequitur Litania. Dehinc statio ad S. Sabinam.

SAbbatum (y) ante Palmas, ita prætitulatur in Sacramentario: *Sabbatum vacat. Dominus Papa eleemosynam dat.* Cogitare oportet, qualiter eadem die potissimum eleemosyna tradenda sit. Ubi notandum, quod ea, quæ colimus circa Passionem Domini & Resurrectionem atque Ascensionem in cælum, in commemorationem illarum rerum, quæ suo in tempore peracta sunt, agimus: ut illud: *Quotiescunque feceritis*, &c. Habemus opus præcedens eleemosynæ præsentis Sabbati, quod imitemur, & ad memoriam nostri reducamus. Cur enim isto die eleemosyna specialius ab Apostolico tribuatur, cum omni tempore danda sit? Joannes Evangelista inquit: *Ante sex dies Paschæ venit Jesus in Bethaniam in domum Simonis leprosi, ibique Lazarum quatriduanum resuscitavit, feceruntque ei cœnam ibi* *2. *Maria ergo accepit libram unguenti, & unxit pedes Domini.* Indignante pro hoc Juda proditore, Jesus in laudem mulieris ita respondit: *Opus bonum operata est in me* *3: *Ubicunque enim prædicatum fuerit*, & reliqua. Qui enim bene vivit, pedes Domini unguento ungit. Unguentum enim illud justitia fuit, ideoque libra fuit. Qui superflua dat pauperibus, pedes Domini capillis suis tergit. Domus impleta est odore unguenti; & mundus repletus est fama bona mulieris. Unde Apostolicus vir in memoriam devotissimæ mulieris, membris Christi hodie facit, quod ipsa fecit capiti, & ideo a statione publica vacat, non tamen a celebratione Missæ, quia huic negotio insistit. Et quia de hac feria officium proprium non habetur, de eisdem feriis repetitur, id est, de quarta feria Antiphona: *Liberator meus.* Lectio Zachariæ Prophetæ: *Hæc dicit Dominus: Exulta satis filia Hierusalem, ecce Rex tuus veniet tibi justus & salvator, ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ*, & reliqua. Evangelium secundum Lucam: *Cum appropinquasset Jesus, & venisset Bethphage ad montem Oliveti.*

CAPUT XIV.

*1 Luc. XI. 41. *2 Joan. XII. *3 Matth. XXVI. 10 - 13.

(x) His concordat Liber Pontif. Egberti Eboracensis apud Martene l. cit. Cap. VII. pag. 41. (y) Amalarius Libr. I. de Eccles. Offic. Cap. IX. vide Martene de Antiq. Eccles. disciplina Cap. XIX. Num. XXVII. pag. 187.

CAPUT XIV.

De Dominica in Palmis.

HEsterna die Dominus in Bethania in domo Simonis recubuit, hoc est, sexto die ante passionem: hodie vero, quod est quinto die ante Pascha, exiens de Bethania, misit duos discipulos in Hierusalem, dicens eis: *Ite in castellum quod contra vos est, & invenietis asinam & pullum: solvite & adducite mihi: qui solventes adduxerunt ad Jesum, & imposuerunt vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt. Cum autem audisset turba, quæ venerat ad diem festum, quod Jesus pergeret Hierusalem, acceperunt ramos palmarum, veneruntque ei obviam, & clamabant: Osanna, benedictus qui venit*, & reliqua *1. De hac die sciendum est, quod diversis vocabulis distinguitur, id est, *dies Palmarum*, sive florum, sive ramorum, *Osanna*, *Pascha petitum*, sive competentium, & *capita lavantium*. Dies Palmarum ideo celebratur, quia in eo Dominus tendens Hierosolymam, occurrit ei turba plurima, hinc inde clamando, *Osanna*, quod interpretatur, *salvifica:* sive, *salvos nos fac*. Est enim hebræus sermo, qui apud illos dicitur *Osianna*. In ramis palmarum significatur victoria, qua erat Dominus mortem moriendo superaturus, atque per trophæum crucis de diabolo mortis principe triumphaturus. In ramis arborum intelliguntur dicta Patrum, & exempla. Turba plurima significat innumerabilem Martyrum exercitum, qui corpora sua pro Domino tradiderunt. Vestimenta Apostolorum opera sunt justitiæ. Unde in Psalmo: *Sacerdotes tui induantur justitia* *2. In asello quo sedebat, indicabat simplicia corda gentilitatis, quam præsidendo atque regendo perducebat ad visionem pacis æternæ. *Pascha petitum*, sive competentium dicitur: quia hodie Symbolum competentibus tradebatur, propter confinem dominicæ Paschæ solennitatem, ut qui jam ad Dei gratiam percipiendam festinant, fidem quam confitentur, cognoscant: Competentes enim, quasi simul petentes, dicuntur, id est, gratiam Christi petentes. *Capita lavantium* ideo hunc diem appellat vulgus, quia tunc mos est lavari capita infantium, qui ungendi sunt Sabbato sancto, ne forte observatione Quadragesimæ sordidati ad unctionem accederent.

Quanta vero reverentia hæc consuetudo a devotissimis viris excolitur, libuit hic parumper inserere. Hodie præparatur quoddam portatorium honestissime, in quo intromittitur sanctum Evangelium, quod intelligitur Christus, & statuitur in Ecclesia ante aram, unde Clerus processurus est. Deinde adunantur palmæ & flores, atque diversa genera frondium, seu olivarum, super quæ dicitur hæc oratio a sacerdote: *Omnipotens sempiterne Deus, qui antequam filium tuum Dominum nostrum pro nobis mortem perpeti sineres.* Sequitur benedictio Palmarum sive frondium: *Omnipotens Deus Christe.* His finitis, dantur a custodibus Palmæ; accipienteque populo ramos arborum, olivarum, sive florum, inchoatur Antiphona: *Pueri Hebræorum.* Deinde suscipiunt Diaconi suprascriptum portatorium cum Evangelio, bajulantes cum ingenti exultatione jugum Christi suave, & onus ejus leve, præcedente aqua benedicta cum candelabris atque thymiamateriis cum aliis ornamentis. Insuper etiam Laicorum schola cum vexillis atque fanonibus a longe præeunte. Exeunte enim Clero seu populo ab Ecclesia, inchoatur Antiphona: *Cum appropinquaret Dominus.* Qua finita inchoat schola Antiph. *Cœperunt omnes.* Item: *Cum audissent.* Item: *Appropinquante.* Cum ingressi fuerint civitatem, vel cœnobium, dicitur Responsorium: *Ingrediente Domino.* Item: *Collegerunt Pontifices. Unus autem.* His finitis, ante atrium Ecclesiæ loco competenti subsistit schola cum bajulis & reliquo ornatu, & Clerus seu populus expectant in loco atrii, inchoantes Antiphonam: *Occurrerunt.* Respondet schola cum angelis & pueris. Hac finita, inchoantur a duobus cantoribus quidam Versus: *Israel es tu Rex.* Respondet chorus adspiciens seu inclinans se ad suprascriptum sanctum Evangelium: *Gloria, laus, & honor tibi sit* (z). Eo ordine sequuntur alii versus. His finitis, incipit schola cum bajulis Antiph. *Pueri Hebræorum.* Et tunc prosternit omnis plebs hinc inde frondes seu flores decantantes Antiph. *Osanna filio David*, usque ad altare. Et sic intrant ad Missas. Ministri vero tenent palmas in manibus usque ad completionem Missæ. Intermittunt aliqui salutationem in passione, id est, *Dominus vobiscum:* quod non legitur in ordinibus, sed in Parasceve tantum, ubi reticetur officium sacerdotale. Ideo autem hæc hebdomada major dicitur, quia in ea maxima est adhibenda parsimonia: sive quod majus officium recolitur in ea.

CAPUT XV.

De Feria IV. Hebdomadæ majoris.

FEria quarta hebdomadæ majoris, hora tertia procedit Apostolicus cum omni Clero seu populo ad Ecclesiam, & dicit orationes solennes (a), sicut in sexta feria. His expletis, osculato altari, egreditur. Presbyteri vero Ecclesiarum, tam urbani, quam suburbani, revertuntur ad titulos suos, ut hoc ordine feria sexta compleant, hoc scientes, ut quod Pontifex pro se intermittit, ibi illum commemorent. Postea vero hora octava ingrediuntur ad Missas more solito. Ideo hæ orationes hodie celebrantur, quia in hac feria quarta consilium fecerunt Judæi, ut occiderent Dominum. Unde nos ad memoriam reducere debemus crudele consilium Judæorum, & mansuetudinem Christi, ut contra omnem injuriam arme-

*1 Matth. XXI. 21. &c. *2 Psalm. CXXXI. 9.

(z) Carmen hocce habes inter Opera Theodulfi Aurelianensis Tom. II. Sirmondi pag. 775. Vide etiam Martene loc. cit. Cap. XX. Num. XIII. pag. 195. & Hugonem Menardum in notis in Libr. Sacrament. S. Greg. M. Not. 234. pag. 319.

(a) *Orationes solemnes*] Vid. Libr. Sacram. cit. eadem Feria Tom. III. Oper. S. Greg. M. pag. 62. & Not. Hug. Menardi.

armemus nos armis orationis & patientiæ, ficut ipse fecit, dicens: *Pater, ignosce illis* *1. Sequitur manifesta definitio, cur primum Responsorium unum habeat versum: secundum, quinque *2. Primus homo Adam duas mortes passus est. In prima lectione, & primo responsorio mors animæ: in secunda & secundo, mors corporis signata est. Caro namque Salvatoris, pro salute corporis: sanguis vero pro anima nostra effusus est, & quia omnis homo unam habet animam, idcirco primum responsorium unus sequitur versus. Responsorium secundum quinque versus habens, quinque corporis sensus significat in Adam mortuos, quos Christus moriendo & resurgendo revivificavit, & pristino reddidit statui. Passio quæ legitur, ostendit Judæorum consilium prævaluisse ad tempus, & in mansuetudine Christum perseverasse. Quod autem sine salutatione pronunciatur, quod dominica non agitur die, significat Judæorum pravum conventum contra Christum conspirasse: & discipulorum silentium, propter tristitiam passionis illius, quæ feria sexta usque servata est, qua die primus homo conditus est & redemptus. Per tres continuos, qui sequuntur dies, id est, quinta, sexta & septima feria, triduanam sepulturam Domini celebramus. Ac per hoc, ut compaginemur humilitati sepulturæ ejus, omittimus excelsa nostra, id est, *Gloria Patri*, & campanas, id est, signa.

CAPUT XVI.

De Feria V. Cœnæ Domini.

IN hac sacra festivitate diversa gesta sunt, & geruntur. Surgendum est enim ad vigilias, hora noctis octava, & tunc omni lumine decoratur Ecclesia. Ab hac nocte usque in Sabbatum sanctum, non dicitur: *Deus in adjutorium* more solito, neque *Gloria patri* in Psalmis, neque in Responsoriis, sed neque in ullo loco. Cantor vero mox inchoat Antiph. sicut in Antiphonario continetur. Lector vero non petat benedictionem, neque a sacerdote compleatur: sed ex verbis lectionis jubetur finem facere, aut certe exterminationem. Lectiones primæ de lamentationibus Jeremiæ, secundæ de Tractatu Psalmi: *Exaudi Deus orationem meam cum deprecor*. Tertiæ de Apostolo: *Convenientibus vobis in unum*. In Parasceve vero, & in Sabbato sancto de supradictis Lamentationibus, & Tractatu Augustini in eodem Psalmo, novissime de Epistola Pauli, *Festinemus ingredi in illam* (b). Per has novem Lectiones seu Psalmos ac Responsoria, qui recoluntur in his tribus noctibus, insinuatur, quod Dominus descendens ad infernum, inde tria hominum genera rapuit, & transvexit ad cœlos, ad societatem videlicet novem ordinum Angelorum, sicuti est: *Duo in lecto, duæ molentes, duo in agro* *3. Accenduntur enim in hac nocte lumina vigintiquatuor, & extinguuntur per singulas Lectiones & Responsoria. Quæ fiunt septuaginta duæ illuminationes & extinctiones: tot enim horis jacuit Dominus in sepulcro. Lumen & cantus, gaudium & lætitiam significat: extinctio luminum, defectum septuaginta duorum discipulorum, sive mœstitiam Apostolorum, quam pertulerunt per septuaginta duas horas, quæ consecratæ sunt Christi sepulturæ. Hoc enim ordine per singulas noctes extinguuntur. In initio primi Psalmi, est custos paratus cum canna in loco dexteræ partis Ecclesiæ, & mox ut primam Antiphonam audierit, extinguit primam lucernam. In fine vero sequentis Psalmi ex parte sinistra, tutat aliam, in medio tertiam. Hoc ordine de aliis prosequitur. His omnibus extinctis, simili modo in matutinis per singulas Antiphonas extinguuntur. Dicto etiam versu ante Evangelium, subtrahitur media, & reservatur usque in Sabbatum sanctum. His finitis, vadunt per Oratoria, Psalmos canendo cum Antiphona: Omittitur etiam *Gloria Patri*, &c. ubi gloria recolitur sanctæ Trinitatis. Quia una est persona Filii Dei, & filii hominis, qui pati venerat, conformat se sancta Ecclesia capiti suo, & de glorificatione ejus reticet, usquedum exaltetur per triumphum victoriæ. Quia ordo Prædicatorum tempore Passionis siluit, reticetur sonus signorum atque campanarum. Pro hoc enim humilior sonus lignorum ad congregandum populum assumitur. A pacis osculo sine salutatione abstinetur, non quod malum sit, ubi ex caritate profertur: sed ad vitandam salutationem pestiferam, qualem Judas proditor exercuit, ut demonstretur, quam injuriam passus est Christus a suo discipulo, & nos vitemus eadem ratione injuriam fratribus facere. Signo enim doloso traditus est Dominus. Invitatorium non cantatur, ut sciamus malum conventum vitare, qualis fuit apud Judæos de nece Christi.

Sacerdotale officium Deo his diebus non agitur, quia percussus est pastor, qui est Christus, & arietes gregis dissipati sunt. Isto die pœnitentes ad remissionem peccatorum redeunt, juxta decreta *Innocentii Papæ*, qui dicit: De pœnitentibus autem, qui sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus pœnitentiam gerunt, si nulla interveniat ægritudo, feria quinta ante Pascha eis remittendum Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat. Post hæc egreditur pœnitens mane de loco, ubi pœnitentiam gessit, & in gremio Ecclesiæ præsentatur, prostrato omni corpore in terra: tunc decantantur hi Psalmi, *Miserere mei Deus*, cum Antiphona: *Cor mundum*, deinde *Kyrie eleison*, & *Pater noster*, & Capitul. & Preces: *Salvum fac servum tuum Domine. Convertere Domine. Mittat tibi Dominus: Illustra faciem tuam. Domine vide humilitatem. Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua.* Orat. *Adesto Domine supplicationibus nostris, & me, qui etiam misericordia tua primus indigeo,* & reliq. Alia oratio: *Præsta, quæsumus, Domine, huic famulo tuo dignum pœnitentiæ fructum.* Alia: *Deus humani generis benignissime conditor, & misericordissime reformator.* Alia: *Deus, sub cujus oculo omne cor trepidat, omnesque conscientiæ contremiscunt*, & reliqua. Post hoc vero admoneatur a sacerdote, ut, quod pœnitendo diluit, iterando non repetat. Missa, unde supra. Antiphona: *Ego autem in Domino speravi. Omnipotens sempiterne Deus confitentibus huic famulo.* Epistola: *Quærite Dominum dum*

*1 Luc. XXIII. 34. *2 Amalarius l. cit. Cap. XI. *3 Luc. XVII. 34.

(b) Vid. Amalarium Libr. I. de Eccl. Officiis Cap. XII. & Libr. IV. Cap. XXI. & XXII.

dum inveniri poteſt. Grad. *De neceſſitatibus.* Evangelium: *Sublevatis Jeſus oculis in cœlum.* Offertorium: *Factus eſt Dominus firmament.* Secret. *Virtutum cœleſtium Deus, de cujus gratiæ rore deſcendit.* Coll. *Illumina faciem tuam.* Orat. ad complend. *Concede quæſumus Domine, ut perceptum novi ſacramenti myſterium.*

Eodem die altaria templi & parietes ſive pavimenta Eccleſiæ lavantur, & vaſa Domino ſacrata purificantur. Quamvis*1 ornatui poſſit congruere lavatio eorum, tamen non deeſt aliquid myſticum. Parietes domus vocabulum habent Eccleſiæ, quia continent Eccleſiam, non tamen ſunt ipſi Eccleſia. Ac per hoc quia Eccleſia convocatio interpretatur, homines ſunt Eccleſia, non parietes domus. Qui tamen propterea ſanctificantur ab Epiſcopo, ut in eis invitetur adventus Angelorum, & homines in ea intrantes ab omni turpiloquio & ſcurrilitate, & exili etiam cogitatione, noverint ſe continere, ut audiant quod Moyſes audivit, quando voluit videre rubum ardentem: *Solve calceamentum de pedibus tuis: locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt**2. Calceamenta quæ ex mortuis animalibus fiunt, veteris hominis peccata ſignificant: intrantes nos in loca ſancta, ubi Dominus eſt & Angeli ejus, exuamus nos his calceamentis, & ea quæ ſunt Domini cogitemus. Pavimentum*3 Eccleſiæ, auditores magiſtrorum ſunt. Lavatio domus, quæ nuncupative Eccleſia dicitur, ſignum eſt lavationis pedum fratrum. Lavatio pedum fratrum, ſignum eſt remiſſionis peccatorum, ſive quando a Domino remittuntur, ſeu invicem a nobis ipſis.

Hodie chriſma conficitur vel conſecratur. Unde Chriſtus, id eſt, unctus, a chriſmate appellatur. Unguentum iſtud Moyſes primum in Exodo jubente Domino compoſuit, quo primi Aaron & filii ejus in teſtimonium ſacerdotii & ſanctitatis peruncti ſunt. Deinde quoque reges eodem chriſmate ſacrabantur. Unde & Chriſti nuncupantur, ut illud: *Nolite tangere Chriſtos meos**4. Eratque eo tempore tantum in regibus & ſacerdotibus myſtica unctio. Sed poſtquam Dominus noſter verus Rex & Sacerdos æternus a Deo Patre cœleſti hoc myſtico eſt delibutus unguento, jam non ſoli Reges & Pontifices, ſed omnis Eccleſia unctione chriſmatis conſecratur, pro eo, quod membrum eſt æterni regis & ſacerdotis. Conficitur enim ex oleo mundiſſimo & optimo balſamo. Quia genus regale & ſacerdotale ſumus, ideo poſt lavacrum ungimur, ut Chriſti nomine cenſeamur. Chriſmalis enim unctio ſanctificat jam viventes ex mortuis. Et ideo feria quinta conficitur, quia quinta ætate mundi ad nos Chriſtus veniſſe perhibetur, ſive quod ante biduum Paſchæ Maria caput ac pedes Domini perunxit. Benedicitur oleum infirmorum, qui paſſio Chriſti auctorem mortis deſtruxit: gratia ejus, quæ ſignificatur per olei unctionem, arma ejus, quæ ſunt peccata quotidiana, deſtruxit, Jacobo atteſtante: *Oratio fidei ſalvabit infirmum: & ſi in peccatis ſit, dimittentur ei**5, cujus ſignum eſt olei unctio.

Eadem die, hora nona ſcilicet, quando dies ſunt longiores, ſeu hora quinta, quando breviores, excutitur ignis de lapide in loco foris baſilicam, & illuminatur candela. De quo igne novo illuminatur a manſionario Eccleſiæ lampas una, & ſervatur uſque in Sabbatum ſanctum ad illuminandum cereum, qui eodem die eſt benedicendus. De quo in Sabbato ſancto dicendum eſt. Supraſcriptam vero candelam illuminatam ponit manſionarius in ſummitate cannæ, ita ut reſpiciat Eccleſiam quam ſunt ingreſſuri, proſequente eum populo cum ſummo ſilentio atque inclinatione: ipſa vero Eccleſia abſque lumine erit. Cuſtodes autem lampades ſeptem ante altare ita præparatas habeant, ut abſque ullo impedimento cujuſcunque retardationis manu manſionarii, cum eadem candela poſſint accendi. Deinceps vero a cuſtodibus omni lumine decoretur Eccleſia, & ſicut iſto die taxavimus, ita & feria ſexta atque Sabbato. Eo ordine, ut a manſionario feria quinta portetur, ſexta feria ab Archidiacono, Sabbato ab Epiſcopo juniore. In cœnobiis vero feria quinta a cuſtode Eccleſiæ, feria ſexta a Præpoſito, Sabbato ab Abbate.

Poſt illuminationem vero Eccleſiæ inchoatur ad Miſſam Antiphona: *Nos autem gloriari.* Interim egreditur Pontifex de ſacrario cum diaconibus Dalmaticis, & ſeptem cereoſtratis ante eum, ſicut in die ſolemni, cum omni ſcilicet ornatu. Dum tranſierit per medium ſcholæ, annuat illi, ut dicat *Gloriam.* Antequam vero aſcendat ad altare, dat pacem priori Epiſcopo, & priori presbytero, deinde diaconibus: veniensque ante altare inclinat ſe ad orationem, proſtratus in terra uſque ad verſum repetendum. Quo finito, dicitur *Kyrie eleiſon.* Deinde, *Dominus vobiſcum,* & peragitur Miſſa.

Ipſo die ita conficitur chriſma: in ultimo ad Miſſam antequam dicatur, *per quem hæc omnia Domine ſemper bona creas,* levatur de ampullis, quas offerunt populi, & benedicit tam Dominus Papa, quam omnes presbyteri: deinde ſequitur exorciſmus olei. His expletis, ſequitur oratio dominica. *Libera nos quæſumus Domine. Pax Domini,* & *Agnus Dei,* & communicat Pontifex ſolus, & redit ad ſedem ſuam, & ſequitur ad Commem. *Dominus Jeſus poſtquam cœnavit.* Pſalmus: *Beati immaculati,* ad repetendum, quantum neceſſe erit. Interim communicat clerus, ſeu omnis populus. Sequitur ad Compl. oratio: Hac expleta, dicit Diaconus: *Ite, Miſſa eſt.* Cui ſubſequuntur Veſperæ, ut in Antiphonario continetur. De eodem vero die legitur in ordinibus, quod reſervandum ſit de corpore Domini ad communicandum in craſtinum. *Auguſtinus**6 ad Januarium: Sunt qui quotidie Euchariſtiam volunt ſumere; & quia in Paraſceve non conficitur corpus Domini, neceſſe eſt ut hi, quibus eſt voluntas communicandi, habeant ſacrificium ex priori die, quod tamen Romani non faciunt. In iſto enim die conſumitur agnus typicus, conſummaturque modus communicationis*7, & illud vetus ſacramentum per calicem, quem porrexit diſcipulis ſuis, Deo gratias agendo, quod vetera tranſitura, & ventura nova, quæ debemus exſpectare uſque in reſurrectionem Domini. Dixit enim Dominus: *Non bibam de hoc genimine vitis, uſque in diem illum**8, & reliqua.

*1 Amalarius ibid. *2 Exod. III. 5. *3 Amalarius ibid. *4 Pſalm. CIV. 15. *5 Jac. V. 15. *6 Amal. Cap. XII. *7 *f.* communionis. *8 Marc. XIV. 25.

Dehinc transitur ad convivium, ex quo cœna Domini vocatur. Cœna enim Dominica dicitur, eo quod ipse Dominus cum discipulis suis Pascha fecerit. Hoc autem ordine factum est. Circa vesperam vero cœna facta, id est, parata & ad convivantium mensam usque perducta, non transacta, neque finita, surgit Jesus a cœna, & ponit vestimenta sua: & cum accepisset linteum, præcinxit se, deinde misit aquam in pelvim: veniensque primum ad Petrum, cœpit lavare pedes ejus, & extergere linteo, quo erat præcinctus, & discipulorum. Cui dixit Petrus: *Domine, tu mihi lavas pedes**1? & Dominus ait: *Quod ego facio, tu nescis modo: scies autem postea*, & reliqua. Postquam autem lavit pedes, recubuit iterum. Non*2 est hic intelligendum, consumptam cœnam atque transactam: adhuc enim cœnabatur, cum Dominus surrexit, & lavit pedes eorum. Nam postea recubuit, & buccellam suo traditori postea dedit: erat enim jam nox, utique nondum finita cœna, hoc est, dum adhuc panis in mensa esset. Et post pauca ait discipulis: *Si ego lavi vestros pedes*. Usque: *& vos ita faciatis*. Aliqui enim viri religiosi sumunt prius parum, & postea lavant pedes, deinde cœnant. Hoc imbuti exemplo fideles christiani, non dedignantur facere conservis suis, quod Christus fecit discipulis; hoc est, pedes omnium lavare, tam pauperum quam peregrinorum, & aliquid de copiis suis tribuere: & qui hoc non valet, debitum sibi proximis relaxet, quatenus illi remittatur in cœlo. Ipse enim nobis quotidie lavat pedes, qui interpellat pro nobis. Ipsum enim signum*3 lavatio pavimentorum Ecclesiæ. In lavatione pedum decantantur hæ Antiphonæ: *Postquam surrexit Dominus. Si ego Dominus. Dominus Jesus mandatum novum. In hoc cognoscent omnes. Diligamus nos invicem. In diebus illis. Ante diem festum Paschæ. Caritas.* His finitis, nudantur altaria jam circa noctem, & sic permanent usque ad Sabbatum sanctum. Altare Christum significat, qui tunc nudatus est a vestimentis, hoc est, a discipulis, quando relicto eo omnes fugerunt. In hac enim nocte Christus veteri legi finem dat, quæ non solvebat peccata, sed puniebat: dat initium novi testamenti, per quod peccata absolvuntur. Ab hac enim nocte usque Sabbatum, nonnulli servi Dei imitantes Apostolos, jejuni permanent: aliqui vero contenti sunt pane tantum & herbis, atque leguminibus seu sicera.

CAPUT XVIII.

*De Feria sexta, quæ est Parasceve.**4

Parasceve præparatio interpretatur, quæ & sexta Sabbati dicitur. In hoc enim die præparabant Judæi ea, quæ in Sabbato erant necessaria, juxta quod de manna præceptum est: Sexta die colligetis duplum*5: & ideo in solennitate habetur, quia eo die Christus mysterium crucis explevit, propter quod in hunc mundum venerat, ut qui ligno percussi fueramus in Adam, rursum per ligni mysterium sanaremur. Hujus enim causa triumphi humana possibilitas Christo per omnem mundum celebritatem annuam præbet, pro eo, quod dignatus est sanguine passionis suæ redimere peccatum mundi, & per crucem morte devicta absolvere.

Tripartita autem ratio dominicæ passionis ostenditur. Prima, ut Christus pro reatu mundi redemptio daretur, & hostis antiquus velut hamo crucis caperetur, scilicet ut quos absorbuerat, evomeret, non potentia victus, sed justitia. Secunda causa est, ut secutoribus hominibus vitæ magisterium præberet: ad hoc enim ascendit in crucem, ut nobis passionis & resurrectionis præberet exemplum. Tertia causa est susceptæ crucis, ut superbia seculi & inflata sapientia, per crucis stultam, ut putatur, prædicationem humiliata corrueret, ut pateret, quod stultum Dei est, quanto sit sapientius hominibus. Sed adhuc videndum est, quare Dominus tale genus mortis elegerit. Legimus enim in Evangelio, quod Pharisæi voluerunt eum præcipitare de monte: *At ille transiens, per medium illorum ibat**6. Alibi quoque legimus, quod Judæi lapides tulerunt, ut jacerent in eum: *Ipse vero abscondit se, & exivit de templo**7. Quare Dominus noluit præcipitari aut lapidari, vel in gladio truncari? utique causa nostræ salutis hoc fecit. Mors enim Christi, signum est nostræ salutis. Noluit ergo lapidari, aut in gladio truncari, quod videlicet nos semper nobiscum lapides aut ferrum ferre non possumus, quibus defendamur. Elegit vero crucem, quæ levi manus motu exprimitur, qua & contra inimici versutias munimur. Hoc enim signo Crucis consecratur corpus dominicum, sanctificatur fons baptismatis, initiantur presbyteri, & ceteri gradus ecclesiastici, & omnia quæcunque sanctificantur, hoc signo dominicæ crucis, cum invocatione Christi nominis, consecrantur. Nam ipsa Crux magnum in se mysterium continet, cujus positio talis est, ut superior pars cælos petat, inferior terræ inhæreat fixa, infernorum ima contingat: latitudo autem ejus, partes mundi appetat. Quia & Christus per passionem crucis angelis profuit in cœlo, quorum numerus, qui per apostatam angelum imminutus fuerat, ex animabus fidelium quotidie adimpletur: & nobis, qui sumus in terra, & illis qui propter originale peccatum detinebantur apud inferos: sed & ipsis, qui in diversis mundi partibus habitabant. Ipse est enim Rex cœlestium, terrestrium & infernorum, *ut omnis lingua confiteatur, quod Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris**8. Jacens vero crux, quatuor mundi partes appetit, Orientem videlicet, & Occidentem, Aquilonem & Meridiem, quia & Christus per passionem suam omnes gentes ad se trahit: & omnia sibi subjugavit, juxta quod ipse surgens a mortuis, dicit: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra**9.

(c) Cur*10 autem hodie Missa non cantatur, sed neque in Sabbato sancto, donec ad vigilias noctis, sanctus *Innocentius Papa* in Decretalibus dicit: Isto biduo

*1 Joan. XIII. 6. &c. *2 Amal. l. cit. *3 *f.* signat. *4 Amal. Cap. XIII. *5 Exod. XVI. 5. *6 Luc. IV. 30. *7 Joan. VIII. 59. *8 Phil. II. 11. *9 Matth. XXVIII. 18. *10 Amal. l. cit. Cap. XV.

(c) Leg. Mabill. Comment. in ordinem Roman. pag. LXXXIII. Edit. Paris. 1724.

biduo sacramenta penitus non celebrari, quia percussus est Pastor, & oves ejus gregis dissipatæ sunt; seu quod Apostolos, quos imitari debemus, isto biduo in tristitia & mœrore fuisse, & jejunos usque in Resurrectionem permansisse credimus. In die Parasceve ideo non cantatur, quia ipsa die Jesus Christus seipsum hostiam obtulit Deo Patri pro nobis, & ipsa oblatio sufficit ad salutem credentium.

In ipso autem die hora quinta deportatur lumen, ut supra, ab Archidiacono seu Præposito, & illuminantur lampades septem: Pontifex autem seu Clerus atque populus procedunt ad Ecclesiam. Interim vero egreditur Archidiaconus cum aliis Diaconibus de sacrario, induti scilicet planetis fuscis, & duo cereostrata ante ipsos cum cereis accensis procedentes usque ad altare cum silentio, & oratione completa, atque osculato altari, vadunt ad sedem Pontificis more solito: deinde annuit Archidiaconus Subdiacono, ut legatur lectio prima. Sequitur Responsorium, *Domine audivi.* Istud Responsorium cum IIII versibus significat Christum, qui IIII elementa in effigie hominis assumpsit. Illa pendebant in cruce inter duo animalia, hoc est, inter duos latrones. Sequitur altera lectio; deinde more romano sequitur tractus; *Qui habitat.* Iste tractus trahit nos ad longitudinem vitæ æternæ, in qua salutare Dei, hoc est Christum, quem nefandissimi Judæi in cruce positum hodie viderunt, & nos credimus visuros facie ad faciem in æternitate sua. Canunt hic aliqui tractum nuperrime compilatum: *Eripe me Domine ab homine, &c.* sequitur absque salutatione: *Passio Domini nostri.* Hac *1 expleta, statim duo Diaconi nudant altare sindone, quæ prius fuerat sub Evangelio posita, in modum furantis. Aliqui vero antequam legatur Passio, præparant sindones duas sibi invicem parumper cohærentes, & in eo versu ubi legitur: *Partiti sunt vestimenta mea sibi,* scindunt hincinde ipsas sindones desuper altari in modum furantis, & secum auferunt. Quia altare Christum significat, & Apostolos vestimenta ipsius; convenit ut subtus Evangelium aliquid jaceat ob honestatem, quo sublato, raditur *2 quod subjectum fuit: quia dedito Christo inter manus iniquorum, Apostoli fugerunt. Per sindonem vero potest intelligi Joannes, qui perseveravit cum Domino usque ad crucem, & postea se occuluit. Quod vero ipso die pannus scinditur, hoc portendere videtur, quod pictura in parietibus expressa, videlicet, ut semper recolamus Dominum pro nobis passum, & vestimenta ejus fuisse divisa. Tenebræ luminum ideo extinctione figurantur, quia tunc vera lux mundi occubuit, & tenebræ totum mundum operuerunt. Notandum est enim, quia in romana Ecclesia extinguitur totus ignis in sexta feria, & reaccenditur: in hoc facto imitamur, principalem ignem, id est, solem corporeum, qui ab humanis obtutibus se abscondit tempore Passionis a sexta hora usque ad nonam, ne suo lumine fruerentur, qui male gaudebant de ignominia Domini sui. Hac causa extinguitur in VI feria, VI hora, & renovatur circa horam nonam, inter quæ convenit, ut his horis hæc recolantur, quibus tunc gesta sunt.

Mox sequuntur orationes solemnes ad Hierusalem. Solemnes dicuntur, quia ab omnibus solemniter debent celebrari. Fit in eis mentio omnium fidelium & infidelium. Nec ab re est, quod pendente Domino in cruce, & Judæis illi insultantibus, pro ipsis oraverit. Ex hoc & nos ad memoriam reducamus, quod quando aliquid moleste patimur, aut ab inimicis persequimur, ad orationem illico confugere debeamus. Pro *3 periculis hujus vitæ, & pro hæreticis & paganis, & per omnes alias orationes genu flectimus, ut per hunc habitum corporis mentis humilitatem attendamus *4, excepto quando pro perfidis Judæis oramus: illi enim genu flectebant Domino, opus bonum male operantes, quia illudendo hæc faciebant. Nos ad demonstrandum, quia fugere debeamus opera, quæ simulando fiunt, vitamus genu flexionem pro Judæis. Denique Pontifex veniens ante altare, sive (ut in alio Ordine legitur) transiens in dexteram partem Ecclesiæ infra thronum, dicit: *Oremus,* & Diaconus: *Flectamus genua.* Item Diaconus: *Levate,* & Pontifex dat orationem, sicut in Sacramentario continetur. His finitis, omnes exeunt foras. Apostolico hoc agente, nos hora nona inchoamus.

Circa *5 vesperum, vero in omnibus Ecclesiis Presbyterorum seu Episcoporum, atque cœnobiorum præparatur crux ante altare, & sustentatur hinc inde a duobus acolytis, posito ante eam Orario (d), venit Pontifex solus, & adoratam deosculatur crucem. Deinde Presbyteri & Diaconi & ceteri per ordinem, deinde populus. Pontifex vero sedet in sede donec omnes salutent. Presbyteri *6 vero duo priores, salutata cruce, intrant in sacrarium, & deferunt corpus Domini, quod pridie remansit, ponentes illud in patena, & Subdiaconus tenet ante ipsos calicem cum vino non consecrato, & alter Subdiaconus patenam cum supradicto corpore Domini, a quibus accipiunt Presbyteri patenam & calicem, & ponunt super altare nudatum. Pontifex vero sedet, dum salutat populus crucem. Salutante enim prius Pontifice seu populo, cantatur Antiphona: *Ecce lignum crucis.* Psalm. *Beati immaculati.* Item: *Crucem tuam adoramus, &c.* Psalm. *Deus misereatur.* Alia: *Dum fabricator.* Quado hanc crucem adoramus, omne corpus nostrum hæreat terræ, & ipsum, quem adoramus, quasi pendentem in ea mente cernamus, virtutemque quam accepit ex Dei Filio, ipsam adoramus. Prosternimur *7 corpore ante crucem, mente ante Dominum: veneramur crucem, per quam redempti sumus, & illum deprecamur, qui redemit. Qui vero non possunt habere de ligno Domini, salva fide adorant illam quam habent, de quibus venerationibus, quæ conveniunt, per singulas orationes superiores, B. Joannes Chrysost. inter cetera sic dicit (e). "Crux *8 Eccle-

*1 Amal. l. cit. *2 *Amal.* rapitur. *3 Amal. l. cit. *4 *Amal.* ostendamus. *5 Amal. Cap. XIV. *6 Amal. Cap. XV. *7 Amal. l. cit. *8 Amal. l. cit.

(d) *Orario*] Orarium varia significatione accipitur, de quo vid. du Cange. Voc. *Orarium.* Hoc loco est oblongus tapes instar Orarii, qui substernitur Crucem adoraturis, pertingens a loco, ubi crux posita est, usque ad medium chorum circiter: quod etiam hoc tempore fieri solet in quibusdam Ecclesiis, & in nostra S. Emmerami. *Hugo Menard. in Not.* 288.

(e) S. Chrysost. Homil. in S. Crucem spuria. Tom. II. Oper. pag. 822.

Ecclesiæ fundamentum, atque orbis terræ cautela. Crux annuntiatio Apostolorum, gloriatio martyrum, spes Christianorum. Crux gaudium sacerdotum, virginum castitas, Monachorum abstinentia. Crux imperatorum philosophia, & regum magnificentia, & destructio superborum. Crux ægrotantium medicus, navigantium gubernatio, atque periclitantium portus. Crux insensatorum sapientia, atque libertas servorum. Crux scandalum Judæorum, atque perditio impiorum. Crux templorum destructio & repulsio idolorum.„

Qua salutata, & reposita in loco suo, venit Pontifex ante altare, & dicit: *Præceptis salutaribus moniti. Pater noster. Libera nos quæsumus Domine.* Cum vero dixerint, *Amen*, sumit de pane sancto, & ponit in calicem silendo. *Pax Domini* non dicit, quia non sequuntur oscula circumstantium. Sanctificatur autem vinum non consecratum per sanctificatum panem (f). Tunc communicant omnes cum silentio, & expleta sunt universa. De hac autem communicatione utrum debeat fieri, supra relatum est. Denique petente hodie corpus Domini Joseph sero, & adspicientibus mulieribus usque: *sepulto*, revertentes emerunt aromata & unguenta, & Sabbato sequenti propter mandatum siluerunt, parantesque aromata, mane, ut ungerent corpus Domini, venerunt.

Quæstio: quare dicatur Dominus tribus diebus & tribus noctibus fuisse in corde terræ, cum, sicut Evangelista refert, Parasceve hora sexta sit crucifixus, & circiter hora nona, inclinato capite, spiritum emiserit, Sabbato in sepulchro quieverit, & prima Sabbati valde diluculo a mortuis surrexerit? Sed hoc Synecdochicos accipiendum est, a parte videlicet totum. Nam si partem Parasceves cum præterita nocte, qua comprehensus est, accipias, itemque Sabbatum cum sua nihilominus nocte, & rursus noctem dominicam cum eodem die, quo illucescente surrexit: invenies profecto integrum triduum & tres noctes. Sciendum etiam, quod dupla erat mors nostra, in anima videlicet & in corpore. Christi vero mors simpla fuit, quia peccatum, quod est mors animæ, non admisit; sicut ejus resurrectio simpla fuit. Dominus autem triginta sex horis jacuit in sepulchro, uno videlicet die, & duabus noctibus. Duodecim vero horæ diei, ad viginti quatuor horas duarum noctium, simplum ad duplum. Et duodecim quidem horæ diurnæ, simplæ morti nostri Redemptoris conveniunt: Viginti quatuor autem nocturnæ, ad duplam nostram consentiunt mortem. Magno igitur sacramento una die & duabus noctibus jacuit in sepulchro, quia lucem simplæ mortis suæ, tenebris duplæ mortis nostræ adjunxit. Veniens enim ad nos, qui in morte carnis pressi eramus, unam suam, id est, carnis mortem detulit, & duas nostras absolvit: simplam suam duplæ nostræ contulit, & duplam nostram subegit.

Quæstio: cur natalitia Sanctorum in lætitia, Parasceve vero in tristitia celebremus, ab Elprico Monacho (g) *edita* *1.

QUæstionem a tua dilectione mihi propositam, eo difficilius aggredior elucidandam, quo hanc nec in Patrum scriptis expositam hactenus reperi, nec magistrorum traditione percepi, sed nec ab ullo quæsitam audivi. Unde toties te rogantem distuli, quia nec tibi, nec quicquam *2 aliquid dicere volui, quod non evidenti ratione, aut scripturarum auctoritate possem probare. Quid autem mihi exinde videatur, viva voce utcunque tibi nisus sum explanare, ut sic me subducerem ab hac scrupulositate. Cum enim dicat Salomon, *Altiora te ne scruteris* *3, vereor illa appetere, ad quæ tenuitas ingenioli mei non valeat assurgere. Modulum enim suum unumquemque considerare prudenter nos admonet Lyricus, dicens:

Est quoddam prodire tenus, si non datur ultra.

Cum ergo hujus rei audientiam tibi sufficere dixissem, causatus es fragilem esse humanæ mentis memoriam, nec audita diu retinere, & ob hoc literas esse repertas, quibus oblita per incuriam, possint recuperari per diligentiam, & ideo acrius institisti, ut hæc tibi qualicunque stylo literis mandata contraderem. Si quid ergo ineptum processerit, non meæ temeritati, sed tuæ justius imputabitur importunitati. Quamquam haud scio, utrumnam, quod sentio, verbis valeam explicare.

Quæris igitur, cum Sanctorum dies, quibus de hoc seculo migraverunt, solenniter & cum magna exultatione celebremus, adeo ut in ipsis, abstinentiæ aliquantulum rigore laxato, paululum remissius vivamus, cur diem passionis Christi, quo de hoc mundo per mortem transiit, sicut Evangelium testatur, in magna afflictione & carnis maceratione cordisque contritione jubeamur celebrare, quam (ut ais) oportuerat tanto sublimius, tantoque festivius, immo alacrius excolere, quanto constat Christum Sanctorum omnium meritum transcendere. Quod, ut autumo, recte diceretur, justeque dies illa cunctis festivitatibus solennior haberetur, ac jucundius celebraretur, si Christus, ut purus homo, per temporalem mortem ad eam gloriam transisset, quam antea nunquam habuisset. Jure enim ejus gloriæ congauderemus, quam eum per mortem consecutum fuisse sciremus. At vero cum sciamus, Christum Dei filium ante omnia secula semper existere gloriosum, ejusque gloriam, sicuti nec minui, ita nec augeri posse, eundem tamen pro nostra redemptione tantum se humiliasse, ut non solum nostræ carnis morticinium dignaretur assumere, verum etiam qui erat immortalis in sua natura, mori dignaretur in nostra, in qua morte plus humiliatus videtur, quam exaltatus: & nulla sui necessitate, sed benigna & spontanea voluntate, nec pro se, utpote qui morti nil debuit, sed pro nobis, qui morti eramus obnoxii, sustinuit: justum est, ut hi,

pro

*1 Titulus hic in MS habetur. *Quercet.* *2 cuiquam. *3 Eccli. III. 22.

(f) Hæc non ita accipienda, quasi vinum non consecratum per ejusmodi admixtionem transeat in sanguinem Christi; sed quod sanctificationem quamdam exteriorem in ejusmodi commixtione percipiat. Ex quo notanda est antiqua consuetudo, quæ adhuc viget, quod nimirum celebrans in sancta Parasceve sub unica duntaxat specie communicet. *Hugo Menardus Not.* 293. *in Libr. Sacram. S. Gregorii.*

(g) *Ab Elperico Monacho*] qui vixit Sec. X. Vide Monitum prævium. Mabill. Annal. Libr. XLVIII. Num. XCV. & Analect. pag. 431. Edit. Paris. anni 1723.

pro quibus passus est impassibilis, cum omni hujus seculi tempore, tum præcipue in die suæ passionis ei compatiantur, pro se dolenti condoleant, pro se tristanti tristitiæ vicem rependant, amore pro se morientis in hac potissimum die ab omni carnis delectatione semetipsos commortificent. Si enim, juxta Apostolum, uno aliquo dolente membro, condolent reliqua: quanto magis summo patiente membro, id est, capite, quo reguntur omnia membra, compati debent illa, quæ ab eo reguntur membra? Christi autem esse membra credentes in eum, ipsumque caput omnium in se credentium, nullus ignorat fidelium: Sicut econtra iniqui membra sunt diaboli, inter quæ præcipuum locum tenent Judæi persecutores Christi, quos luce clarius constat invidiose gavisos fuisse in morte Christi: Sicut econtra Apostolos, qui sunt præcipua membra Christi, admirabiliter contristatos de injusta nece Christi. Quod si nos inter membra Christi vel ultimos confidimus deputari, debemus cum sublimioribus membris illius in passione capitis nostri contristari: ne, si in hac die voluerimus corporali lætitiæ vacare, non cum Apostolis Christum amare, sed cum Judæis videamur ejus morti insultare: atque ideo quod consequens est, non inter membra Christi, quæ nolumus imitari, sed potius inter membra diaboli, quibus videmur collætari, mereamur (quod absit) jure computari. Tristemur ergo in morte Christi cum Apostolis, [ut] mereamur in resurrectione ejus gaudere cum illis. Doleamus exultantibus iniquis, ut postmodum gaudeamus lugentibus illis. Judæi namque, sicut in morte ejus gavisi, ita probantur in ejus resurrectione tristati. Ecce, ut potui, paucis enucleavi, cur die Passionis Christi in afflictione carnis, & contritione spiritus conveniat celebrari, quamvis verba non suppeditaverint, quibus, quod sentio, exprimere non valeo.

Restat nunc, prout facundia linguæ, Domino largiente, suffecerit, itidem breviter expedire, cur Sanctorum dies, quibus ab hoc seculo transierunt, summis laudibus & magna recolamus alacritate? Ubi primo recolendum censeo, omnes Christianos in Christo fratres esse, ipso Domino cunctis in se credentibus sic protestante: *Patrem nolite vobis vocare super terram. Unus est enim Pater vester, omnes vos fratres estis**1. Omnes itaque qui jam de hoc mundo recesserunt, sive qui adhuc versantur in mundo, sive qui futuri sunt usque ad finem seculi credentes in Christo, fratres esse veraciter constat, utpote una baptismatis regeneratione in Christo renatos, unius matris Ecclesiæ uberibus educatos, unius fidei vinculo tanquam dulcissimæ fraternitatis affinitate connexos, ad unam eandemque cœlestis regni hæreditatem ab eodem piissimo Patre Deo pia adoptione vocatos. Debemus itaque omnia, quæ nobis accidunt, fraterno affectu invicem communicare, id est, & in adversis pariter contristari, & in prosperis communiter congratulari. Notum autem habet omnis, qui vere Christianus est, Sanctos, cum ab hac corruptibili vita decedunt, ad meliorem, id est, incorruptibilem, & interminalem transmigrare, scilicet de tenebris ad lucem perpetuam, de mœrore ad gaudium sempiternum, de labore ad requiem perennem, de carcere ad libertatem, de servitute ad regnum. Unde & mos ecclesiasticus obtinuit, dies illos non funebres, sed natalitios appellare. Jure enim nasci dicuntur, qui de pressuris hujus mundi tanquam de angustiis cujusdam arctissimi ventris, ad illam spatiosissimam & lucidissimam cœlestis habitationis emittuntur latitudinem. Si ergo nos eorum fratres esse præsumimus, quos ita glorificatos adspicimus, dignum est eorum felicitati congratulemur, & eorum lætitiæ collætemur, fratrum nostrorum gloriæ congaudeamus, eorumque triumphis, quibus per divinum auxilium diabolum vicerunt & seculum, dignis laudibus cœlestes eorum natales debita alacritate veneremur. Nam si eos lugubriter aut cum mœrore transigamus, duplici redarguemur errore, quia videmur aut non credere, eos ad gloriam transisse, & ideo quasi mortuos lugere: aut si scimus eos felicitati donatos, & non congratulemur, gloriæ illorum invidere convincimur. Et cum antiquos natalitia sua, vel suorum affinium, quibus in hanc miseram effusi sunt vitam, tanta alacritate invenimus celebrasse, ut in his etiam omni corporeæ voluptati licenter operam darent: quanto nos spirituali hilaritate sanctorum Patrum natalitia convenit celebrare, quibus non ad miserias nascuntur, sed de miseriis ad gaudia transierunt sine fine possidenda; non nos corporalibus illecebris resolventes, ut faciebant pagani; verum canticis spiritualibus, hymnisque cœlestibus in Christo tripudiantes, ut Christiani. Quamvis non denegemus, etiam corporaliter aliquantulum remissius quam ceteris esse vivendum, propter quosdam (ut reor) hebetiores, qui nihil putant esse festivum, nisi quod viderint corporali delectatione mellitum.

Sane, quia Sanctos eosdem ad hanc, quam diximus, felicitatem, per afflictionem non ignoramus pervenisse temporalem, necesse est, ut sicut æternæ eorum congaudemus lætitiæ, sic temporali quoque illorum compatiamur angustiæ, quatenus per omnia eorum sequentes vestigia, ad eadem illis intercedentibus mereamur pertingere gaudia. Ad quod significandum præcedentibus eadem natalitia diebus, quas vulgo *Vigilias* eorum appellamus, solito parcius vescentes, eadem solemnia debitis jejuniorum obsequiis & maceratione carnis devote prævenimus, ut per pridianam purificati abstinentiam, dignius celebremus sequentis festi lætitiam. Unde & in officio Missæ earundem vigiliarum festivissimum allelujaticum melos intermittimus, sicut aliis jejuniorum diebus, nisi forte dominica dies fuerit, quam nullo tempore jejunare, sed semper festivam esse dominicæ resurrectionis auctoritas cogit. Quod utrumque, & præcedentem totius Ecclesiæ Sanctorum afflictioni compassionem, & de eorum gloria sequentem exultationem Dominus in Evangelio sub specie mulieris parabolice designat, cum eam parturientem asserit tristari: cum autem peperit, in immensum gratulari*2. Quia enim parturire dicimus, ante partum anxiari: parere autem, partum effundere: jure mulier, per quam sancta figuratur Ecclesia, cum parturit, dolere dicitur, quia cum filios suos, quos fide conceperit, antequam in æternam pariat vitam, diversis tribulationibus ab impiis impediri conspicit, tanquam difficultate pariendi angustiata, magnis doloribus

*1 Matth. XXIII. 9. *2 Joan. XVI. 21.

ribus ingemiscit: cum vero eos, quos ita parturierat, de hujus mundi angustiis ad cœleste peperit regnum, dici non potest, quantum de felicissimo filiorum partu tripudiat. Quod primitiva quidem Ecclesia persecutionis tempore historialiter agebat: sed ea, quæ nunc est Ecclesia, a Christo pace jam reddita, pia æmulatione spiritaliter repræsentat. Præteritos igitur parturitionis ejus dolores, in vigiliis Sanctorum, jejuniis & afflictione carnis imitamur: sequentem vero ejus jam enixæ alacritatem, ipsius jucunditate festivitatis æmulamur. Importunitati tuæ, dulcissime fili, etsi non [ut] debui, ut potui tamen, satisfacere institi, quamquam difficultate quæstionis cogente, verbosior forsitan extiti.

CAPUT XIX.

De Sabbato sancto Vigil. Paschæ.

SAbbati Paschalis veneratio hinc celebratur, eo quod ipso die Dominus in sepulchro quievit. Unde hebraice requies, sive quod eo die mundo perfecto requievit. Hic autem dies inter mortem Christi & Resurrectionem medius est, significans quandam requiem animarum ab omni labore post mortem, per quam fit transitus per Resurrectionem carnis ad illam vitam, quam Christus Dominus sua Resurrectione præmonstrare dignatus est. Et quia in tanta veneratione ab omnibus christianis excolitur, seu quod usque ad medium noctis vigiliæ extenduntur, *S. Hieronymus* ita docet: *1 Traditio Apostolorum vel Judæorum est, Christum media nocte venturum in similitudinem Ægyptii temporis, quando Pascha celebratum est. Unde & reor traditionem apostolicam permansisse, ut die vigiliarum Paschæ ante noctis medium populos dimittere non liceat, expectantes adventum Christi. Postquam vero illud tempus transierit, securitate præsumpta, festum cunctis agere diem. Manifestat & hoc benedictio cerei, *Hæc nox est:* & in oratione in Missa: *Deus qui hanc sacratissimam noctem.* In Romana enim Ecclesia infra Urbem, mane primo Sabbati venit Archidiaconus in Ecclesiam, & fundit ceram in vase mundo, & miscitat in ea oleum, inde benedicit ceram, & ex ea fundit similitudinem agnorum (h), & servat eos in loco mundo. In octavis vero Paschæ dantur ipsi agni ab Archidiacono post Missas in Ecclesia & communionem populo, & ex eis faciunt in domibus suis accendi incensum, & ad fumigandum in domibus suis, pro quacunque eis necessitate evenerit. Similiter in suburbanis civitatibus de oleo faciunt. Agni*2 quos Romani faciunt, agnum pro nobis factum immaculatum designant: omnibus enim rebus Christus nobis ad memoriam frequentius reducendus est. Quibus, *S. Gregorius*, oleum instituit, quando mysteria Paschalis agni reseravit. Quod*3 enim a nobis cereus benedicitur, *Zosimus* Papa (i) instituit. Significat enim Dominum, qui præcedebat filios Israel in columna ignis. Cera humanitatem Christi designat. Mel quippe in cera, est divinitas in humanitate. Concordat cereus hic in significatione cum columna ignis, qui illuminabat populum Israel in nocte, ut illud in ipsa benedictione: *Sed jam columnæ ejus præconia novimus.* Columna illa Christum significat. Illa*4 columna præcedebat filios Israel: nostra columna, id est, cereus præcedit Catechumenos nostros. Lumen ipsius Christum significat, quo & præsens nox illustratur, gratia scilicet resurrectionis, & Catechumeni ad baptismum venturi. Quod a Diacono benedicitur, morem sequimur romanum. In eo enim Archidiaconus conficit agnos. Qui cereus per septem dies Neophytorum præcedit Pontificem, qui est caput populi, quia columna ignis præcessit populum usque ad terram repromissionis.

Ipso die hora septima procedunt omnes ad Ecclesiam, & deportatur lumen ab Episcopo sive Abbate, prosequente eum populo sicut supra, & illuminantur septem lampades. Cereus vero qui benedicendus est, jam debet esse præparatus in medio Ecclesiæ, congregato hinc inde omni clero seu populo: deinde veniens Archidiaconus facit crucem in eo, & illuminat illum de novo igne, atque completur ab eo benedictio cerei. Prima quasi in modum legentis ita: *Exultet jam angelica turba cœlorum,* & reliqua. Secunda decantanda est in modum præfationis. Cereo benedicto illico illuminantur ab eodem alii cerei duo, staturam hominis habentes. Cereus, qui novo igne accenditur, novam Christi doctrinam sive gratiam in novo Testamento, novamque gratiam, qua nox dominica illustratur, designat. Duo, qui illuminantur ab eo, doctrinam Apostolorum designant, quibus dicitur: *Vos estis lux mundi**5. Quod enim Catechumenos præcedunt ad baptismum, significat hoc, quod columna ignis præcedebat filios Israel, antequam mare rubrum transirent. Ubi etiam figuraliter initium sumpsit baptismus: *Baptizavit,* inquit, *Moyses, in nube & mari*6*. Habuit ergo mare formam baptismi, nubes Spiritus sancti, Manna vero, panis vitæ. Deinde baptizavit Joannes in pœnitentia, post hunc Christus perfectum baptizavit baptismum in Spiritu sancto & igne. Tria etenim genera sunt baptismi: Primum, quo sordes peccatorum per lavacrum abluuntur. Secundum, quo quis sanguine suo per martyrium baptizatur, quo etiam Christus baptizari dignatus est. Tertium lachrymarum, quibus David & Ninivitæ misericordiam consecuti sunt. Denique in baptismo septem gradus sunt, tres in descensu, propter tria quibus renunciamus: tres alii in ascensu, propter tria quæ confitemur. Septimus vero, qui quartus similis filio hominis, extinguens fornacem ignis*7. Lectiones itaque quatuor, quæ sequuntur ante baptismum cum canticis seu orationibus, ad instructionem Catechumenorum atque Neophytorum pertinent. Quod*8 vero non pronunciantur in capite, ut aliæ lectiones, sicuti est, Lectio libri Genesis sive Exodi, & ceteræ per ordinem, hæc ratio est: dicit enim Apostolus: *Sapientibus & insipientibus*

*1 Amal. Cap. XVI. *2 Amal. Cap. XVII. *3 Amal. Cap. XVIII. *4 Amal. l. cit. *5 Matth. V. 14. *6 I. Cor. X. 2. *7 locus corruptus. *8 Amalarius Cap. XXI.

(h) Vid. Hugo. Menard. in Libr. Sacramen. S. Greg. Not. 300. in fine.

(i) *Zosimus Papa]* Vid. ibidem. Not. cit.

*pientibus debitor sum**1. Catechumeni insipientibus comparantur, ideo eis lectiones dissimiliter pronunciantur, ut reducatur ad memoriam cæcitas cordis eorum, qui nondum cognoscunt cives cœlestis Hierusalem. Frustra eis pronunciatur auctor incognitus, quibus firmissima auctoritas potest vilescere per ignorantiam.

Antequam enim legantur lectiones, accipiunt duo notarii suprascriptos cereos accensos, & tenent illos, unus in dextero cornu altaris, alter in sinistro usque ad fontes. Deinde ascendit Lector ad legendum, absque pronunciatione lectionis. Lectio prima ex Libro Geneseos ita inchoatur: *In principio creavit Deus cœlum & terram*, & reliqua. Sequitur oratio absque salutatione: *Deus qui mirabiliter creasti hominem.* Lectio secunda ex Libro Exodi: *Factum est in vigilia matutina.* Can. *Cantemus Domino.* Oratio: *Deus cui miracula antiqua.* Et lectio tertia Esaiæ Prophetæ: *Apprehendent septem mulieres.* Can. *Vinea facta est. Oremus. Deus qui nos ad celebrandum Paschæ sacramentum.* Lectio quarta Esaiæ Prophetæ: *Hæc est hæreditas.* Can. *Attende cœlum. Oremus. Deus qui Ecclesiam tuam.* De Psalm. XLI. Canticum: *Sicut cervus.* Oratio: *Concede, quæsumus.* Alia oratio, in eodem Psalm. XLI. *Omnipotens sempiterne Deus respice propitius ad devotionem populi tui.* Inter hæc duo cantica, non est lectio necessaria, quia propter convenientiam lectionis & duorum Psalmorum, sine altera lectione congrue conjunguntur. Finitis lectionibus descendendum est ad baptizandum.

Qua hora baptismus hodie debeat celebrari, sive Pentecoste, vel quid sacerdotes Neophytis prædicent, hic parumper intimandum est. "Primo (k) paganus, ut Catechumenus fiat, accedens ad baptismum, renunciet maligno spiritui, & omnibus damnosis ejus pompis: exsufflatur etiam, ut fugato diabolo, Christo Domino paretur introitus: exorcizatur, id est, conjuratur malignus spiritus, ut exeat, & recedat, dans locum vero Domino*2. Catechumenus audiens sive adjutor, salem accipit, ut putrida & fluxa ejus peccata, sapientiæ sale divino munere mundentur. Deinde Symboli apostolici traditur ei fides, ut vacua domus, & a prisco habitatore derelicta fide ornetur, & præparetur habitatio Domino. Fiunt scrutinia, ut exploretur sæpius*3, an post renunciationem Satanæ, sacra verba datæ fidei radicitus corde defixerint. Tanguntur & nares, ut quandiu spiritum naribus trahat, in fide accepta perduret: pectus quoque eodem*4 oleo perungitur, ut signo sanctæ Crucis diabolo claudatur ingressus. Signantur & scapulæ, ut undique muniatur. Item in pectoris*5 unctione signatur fidei firmitas, & operum bonorum perseverantia: deinde sanctæ Trinitatis trina submersione baptizatur. Et recte homo, qui ad imaginem sanctæ Trinitatis est conditus, per invocationem sanctæ Trinitatis ad eandem renovatur imaginem, & qui tertio gradu peccati, id est, consensu, cecidit in mortem, tertio elevatur de fonte, ut per gratiam surgat ad vitam. Deinde albis induitur vestimentis propter gratiam*6 regenerationis, & castitatem vitæ, & angelici splendoris decorem. Tunc sacro chrismate caput perungitur, & mystico tegitur velamine, ut intelligat, se diadema regni, & sacerdotii dignitatem portare, juxta Apostolum: *Vos estis genus electum, regale, sacerdotale, offerentes vosmetipsos Deo vivo, hostiam sanctam & Deo placentem**7. Sic corpore & sanguine dominico confirmatur, ut illius sit capitis membrum, qui pro eo passus est, & resurrexit. Novissime per impositionem manus a summo sacerdote, septiformis gratiæ Spiritum accipit, ut roboretur per Spiritum sanctum ad prædicandum aliis, qui fuit in baptismo per gratiam vita donatus æterna."

Hodie autem hora nona baptismus celebratur, sicut in Pentecoste, ea de causa, quia Angelus Domini venit ad Cornelium hora nona*8, annuncians ei, quod orationes ejus ac eleemosynæ ascenderint in conspectum Domini. Qui mox misit ad Petrum, & promeruit sacramentum baptismi. Sed & hoc decentissimum est, ut quia hora nona auctor vitæ emisit spiritum, eadem hora nona Ecclesia sancta percipiat sanctum baptisma. Quod vero non liceat præter hodie & Pentecosten generaliter baptismum celebrari, *S. Leo* Papa satis denegat, nisi forte infirmitas interfuerit. Neque hoc omittendum est, quod Romani infra Quadragesimam sex scrutinia celebrant, & hodie septimum. In isto septenario intelliguntur septem dona Spiritus sancti in baptismate data. Post horam denique tertiam Sabbato præparantur ad Ecclesiam, qui baptizandi sunt, simul cum patrinis & matrinis, & ordinantur ab Acolyto: masculi ad dexteram, feminæ vero ad sinistram, & tunc qui possunt, reddunt Orationem Dominicam & Symbolum, sive patrini pro ipsis atque matrinæ eorum, qui eos suscepturi sunt. Deinde facit Presbyter cum pollice in frontibus eorum signum crucis, dicendo: *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Post hæc ponit manus super capita eorum, & dicit orationem ad Catechumenum faciendum: *Omnipotens sempiterne Deus.* Hic juxta sanctum *Gregorium* reddunt Symbolum & Orationem Dominicam, aut patrini pro ipsis. Post hæc sequuntur orationes in Sabbato sancto ad catechizandum infantem. Inde vero tangit eis nares, & aures de sputo, & dicit ad aurem dexteram, *Ephata, quod est, adaperire:* ad nares, *In odorem suavitatis.* Ad sinistram, *Tu autem effugare diabole, appropinquabit enim judicium Dei.* Postea vero tangit ei pectus, & inter scapulas de oleo exorcizato crucem faciendo cum pollice, & vocato nomine ejus, dicitur: *Abrenuncias Satanæ?* Respondet: *Abrenuncio. Et omnibus operibus ejus?* Respondet: *Abrenuncio. Et omnibus pompis ejus?* Respondet: *Abrenuncio.* Inde sequitur Symbolum. Hic secundum Gregorium sequuntur lectiones & cantica.

His expletis, procedit Pontifex ad fontes benedicendos cum omni decore, prosequente eum clero seu populo, præcedit etiam benedictus cereus, sive duo illi cerei, quos tenent notarii, ab eodem scilicet illuminati, & ampulla cum oleo & balsamo in magna reverentia. Nam & illi duo cerei præcedunt ubique Pontificem usque in octavas Paschæ. Euntes ad fontes, canunt Litanias ter tantummodo repetendo.

*1 Rom. I. 14. *2 *al.* Deo vero. *3 *al.* exploretur servus. *4 *al.* eidem. *5 *al. add.* & scapulæ. *6 *al.* gaudium. *7 I. Petr. II. 9. *8 Act. X. 3. &c.

(k) Vid. Epist. LXXV. Alcuini pag. 109. circa finem, & Epist. ad Oudinum de Cæremon. Baptismi. Tom. II. pag. 127.

Quibus finitis ante fontes, & facto silentio, stante sacerdote, sequitur benedictio fontis: *Omnipotens sempiterne Deus*, & reliqua. Sequitur consecratio fontis, in modum præfationis decantanda: *Æterne Deus, qui invisibili potentia sacramentorum tuorum.* Ad invocationem vero Spiritus sancti, quem sacerdos celsa voce proclamat, id est, alto mentis affectu, deponitur cereus benedictus in aquam, sive illi, qui ab eo illuminati sunt, ad demonstrandam scilicet Spiritus sancti præsentiam, sacerdote jam dicente: *Descendat in hanc plenitudinem fontis.* Fonte benedicto, accipit Pontifex chrisma cum oleo mixto in vase ab Archidiacono, & adspergit per medium fontis in modum crucis. Tunc Pontifex adspergit cum manu de ipsa aqua super populum. Quo facto, accipit populus de ipsa aqua in vasculis ad spargendum in domibus suis, sive agris.

Deinde tenente patrino infantem, a quo suscipiendus est, interrogat eum sacerdos ita: *Quis vocaris?* Respondet ille. Et sequitur sacerdos: *Credis in Deum Patrem omnipotentem?* Et respondet: *Credo. Et in Jesum Christum Filium*, usque, *passum?* Respondet: *Credo. Credis & in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam?* Respondet: *Credo.* Deinde baptizat eum sacerdos sub trina mersione, tantum sanctam Trinitatem semel invocando, ita dicens: *Et ego te baptizo in nomine Patris*, & mergat semel: *& Filii*, & mergat iterum: *& Spiritus sancti*, & mergat tertio. Ut autem surrexerit a fonte, faciat Presbyter signum crucis de chrismate cum pollice in vertice ejus dicens, hanc orationem: *Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi.* Tunc suscipiatur ab ipso, a quo suscipiendus est: postea vestitur infans vestimentis suis. Si vero Episcopus adest, statim confirmari eum oportet chrismate, & postea communicare; & si Episcopus deest, communicetur a Presbytero dicente ita: *Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat te in vitam æternam. Amen.* Quod enim aliqui patrini solent a fonte extrahere suos filios, non legitur in ordinibus.

De hac re Apostolicus (l) apud Romanos ita agit. Postquam Pontifex baptizaverit, vel quibus jusserit ipse, levant ipsos infantes in manibus, & offerunt eos uni de Presbyteris. Ipse vero facit crucem de chrismate cum pollice in vertice eorum, dicens: *Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi*, ut supra. Qua finita, sunt parati, qui eos suscepturi sunt, cum linteis in manibus suis. Deinde accipiunt ipsos a Pontifice vel a Diaconibus, qui eos baptizaverunt. Postquam vero vestiti fuerint, deportantur ante Pontificem ad confirmandum. Quibus dat singulis stolam candidam, chrismalem, & decem siliquas (m), & sic vestiuntur. Et postquam induti fuerint, dat Pontifex super eos orationem, imposita scilicet manu super capita eorum, cum invocatione septiformis gratiæ Spiritus sancti. Oratio. *Omnipotens sempiterne Deus, qui regenerare.* Hac finita, facit crucem de chrismate cum pollice in singulorum frontibus, ita dicendo: *In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, pax tibi.* Respondeant omnes: *Et cum Spiritu tuo.* Hæc verba sunt salutationis ad novum hominem, qui regeneratur. Sane illud præcavendum est, ut hoc non negligatur. Quia in hoc omne baptismum legitimum christianitatis nomine confirmatur. Sed & hoc prævidendum est, ut nullum cibum accipiant, neque lactentur antequam communicent. Omni autem die, usque in octavas, ad Missam veniant & communicent, parentes vero oblationes pro ipsis faciant. Similiter & in Pentecoste omnia fiant. De hac vero confirmatione *S. Innocentius* Papa non ab alio quam ab Episcopo fieri licere asserit. Quamvis enim Presbyteri sint sacerdotes, Pontificatus tamen apicem non habent, & ideo solis Pontificibus debetur, ut consignent, vel paracletum Spiritum tradant, sicut lectio apostolicorum Actuum demonstrat, quæ asserit Petrum & Joannem esse directos, ut baptizatis traderent Spiritum sanctum. Presbyteris vero sive extra Episcopum, sive præsente Episcopo, cum baptizant, chrismate baptizatos ungere licet, sed quod ab Episcopo fuerit consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur Episcopis, cum tradunt Spiritum paracletum baptizatis. Quando infirmus venit ad baptizandum, non facies supra scriptum ordinem, sed tantum post: *Æternam ac justissimam pietatem*, addes orationem istam: *Medelam tuam deprecor Domine sancte Pater*, usque ad *gratiam baptismi tui. Per.* Hac finita, dicis symbolum & orationem dominicam, deinde catechizas cum his verbis: *Nec te latet Satanas*, & reliqua: & non dicas illam benedictionem majorem *ad fontes*, sed istam minorem *ad succurrendum: Exaudi nos omnipotens, & hujus aquæ substantiam immitte*, usque, *vitam mereatur æternam. Per*, &c. Postquam eum catechizaveris, benedices aquam his verbis: *Exorcizo te creatura aquæ, in nomine Patris, & Domini nostri Jesu Christi Filii Dei vivi, & Spiritus sancti, si quod phantasma*, usque, *in remissionem omnium peccatorum, in nomine Domini nostri Jesu Christi, qui venturus est judicare vivos & mortuos, & seculum per.* Baptizas eum, & linis de chrismate in cerebro, & dicis illi: *Baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Postea tangis eum de chrismate in capite, & dicis orationem hanc: *Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi.* Communicas & confirmas eum, ut supra.

Finito etiam supradicto baptismo in Sabbato sancto, fiunt Litaniæ ex jussu Pontificis ante altare: primo septenæ, quintenæ, & ternæ fiunt Litaniæ circa baptisterii consecrationem, intercessiones Sanctorum pro renascentibus: ita enim inchoantur: Stat primicerius unus in dextero choro, & dicit cum ipso, *Kyrie eleison*, & respondet secundicerius cum sinistro choro, *Kyrie eleison*, usque quater. Deinde *Christe eleison*, usque ter, id fiunt septem vices repetitæ, unde & septenæ dicuntur. Hoc ordine fiunt quintenæ & ternæ. Post hæc, *Christe audi nos*, usque septies, & sic per ordinem intervallo facto. Sequuntur Litaniæ quinæ quinquies repetitæ. His finitis, pulsantur signa ad Missam publicam. Nam ministri ita debent esse præparati ante ostium sacrarii, ut cum cantor dixerit: *Accendite*, absque mora procedant usque ad altare. Sequuntur Litaniæ trinæ, *Kyrie eleison*, & reliqua, usque, *Fili Dei, te rogamus.* Tunc egreditur Pontifex de sacrario cum ingenti decore, & prædicta cereostrata ante illum cum thymia-

(l) *De hac re Apostolicus*] Vid. Menardus Not. 334.

(m) *Et decem siliquas*] Siliqua ex Isidoro Libr. XVI. Orig. Cap. XXIV. est vigesima quarta pars solidi, ab arboris semine vocabulum tenens. *Du Cange.*

thymiamateriis, & cum dixerit schola, *Agnus Dei:* dicat cantor excelsa voce, *Accendite*. Tunc primum illuminantur omnes cerei Neophytorum, quos manibus tenent, demonstrantes hoc, quod per illum Agnum, qui tollit peccata mundi, unusquisque lumen accipere debeat. Quod vero ab imperitis extinguuntur in consecratione fontis, quando illi majores illuminati deponuntur, nil auctoritatis est. Sine lumine enim sunt usque ad hanc horam, qua ceteri cerei illuminantur Ecclesiæ, ea videlicet causa, ut prius accipiant impositionem manus Episcopi, & sic eos credamus illuminari Spiritu sancto: atque sicut gloria resurrectionis illustrata est nox, in qua celebramus Missam, ita illustretur & lumine cereorum. Sequitur, *Agnus Dei;* ea vero quæ sequuntur, tamdiu debent morose repeti, ut ministri queant procedere. Sequitur, *Christe audi nos, Kyrie eleison.* His expletis, dicit Pontifex, *Gloria in excelsis Deo.* Ex Decretalibus *Innocentii Papæ* diximus, Sabbato Missam non celebrari: quod ita esse comperimus ex Officio, quod totam noctem illustrat futuram, ut in prima oratione Missæ: *Deus qui hanc sacratissimam noctem.* Nota voce ministrorum ad Neophytos usque ad Evangelium, ut illud: *Si consurrexistis cum Christo.* Cantatur prius *Alleluja*, quod est hebræum, propter primatum hujus linguæ: hinc Tractus latine. Quod autem ante Evangelium non portatur, nisi thymiama tantum, possunt intelligi aromata illa, quæ mulieres ante lucem ad ungendum Dominum detulerunt. Quod autem post Evangelium non cantatur Offerenda, & cantores tempore sacrificii silent, ad memoriam reducitur sacrificium seu silentium mulierum: ipsæ enim tunc tantummodo unguenta detulerunt. *Sanctus, Sanctus, Sanctus,* quod est angelorum cantus, ideo cantatur, quia angeli non tacuerunt de ejus resurrectione. Iterum vice mulierum reticent cantores *Agnus Dei*, quia quando interrogavit Maria hortulanum: *Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi,* *1 magis credebat illum furto esse sublatum, quam tollere peccata mundi: ac propterea audivit, volens eum tangere, *Noli me tangere.* Sacerdos qui est vicarius Christi, implet suum officium. Sequitur ad complendam oratio. Postquam omnes communicaverint, dicit Diaconus: *Ite, Missa est.* Respondetur: *Deo gratias.* In hac nocte de vespertinali synaxi apud Romanos nil agitur, neque ante Missam, neque post Missam, quia secundum Augustinum & alios doctores, istud Sabbatum non habet vesperam.

CAPUT XX.

De die sancto Paschæ.

Die *2 sancto Paschæ, in introitu per ora Prophetarum præsentat se Christus in Ecclesia Patri suo, dicens: *Resurrexi.* Oratio prima monstrat aditum regni cœlestis apertum nobis esse, per capitis nostri resurrectionem. Epistola admonet nos separari a vitiis, contra quæ certavimus per quadragesimales dies. Responsorium monstrat, quantum lætari oporteat eos, qui purgantur a vitiis. In *Alleluja* ostenditur, in quo sit totius causa lætitiæ. Evangelium exponit perfectius causam totius lætitiæ. Eodem die ad Vesperas ad sanctum Joannem congregatur maturius universus gradus Ecclesiasticus in Ecclesia majore, in loco, qui vocatur Crucifixio: ibique inchoat Schola, *Kyrie eleison:* & eo concentu perveniunt usque ad altare. Posthæc inchoatur *Alleluja* ad Psalmum, *Dixit Dominus Domino.* Inde *Confitebor*, cum *Alleluja:* Et, *Beatus vir*, cum *Alleluja.* Quo finito, sequitur. *Alleluja. Pascha nostrum*, cum versu, *Epulemur.* Inde melodia, inde Epistola secundum Romanos. Antiph. *Cito euntes:* Vers. *Ecce præcedet vos.* Item Antiphon. *Et respiciens.*

In hac hebdomada non sequitur post Evangelium *Kyrie eleison*, sed Sacerdos dicit orationem, qua finita, descendunt ad fontes cum Antiphon. *In die resurrectionis.* Sequitur Psalmus: *Laudate pueri*, cum *Alleluja.* Inde *Alleluja, Dominus regnavit.* Vers. *Parata sedes tua.* Item Vers. *Elevaverunt.* Inde melodia, inde Evangelium. Antiph. *Venit Maria.* Sequitur Oratio. Inde vadunt ad S. Joannem ad fontes seu ad vestem, cum Antiph. *Lapidem.* Sequitur Psalmus, *In exitu*, cum *Alleluja:* Quo finito, sequitur *Alleluja. Venite exultemus.* Vers. *Præoccupemus.* Item Vers. *Hodie si vocem.* Inde melodia, in Evangelio Antiphona: *Ite, Nunciate.* Vers. *Ibi eum.* Item Antiphona, *Nolite expavescere.* Sequitur oratio. Qua finita, pergunt ad Crucem cum Antiphona, *Vidi aquam.* Ibique canunt iterum Psalmum: *In exitu Israel*, & *Alleluja. Venite exultemus.* ut supra. Inde Evangel. Antiph. *Præcedam vos.* & sequitur oratio Sacerdotis. His finitis, & eulogiis acceptis, remittitur unusquisque ad titulum suum, ut ibidem Vesperas celebret. Ipsi enim super Psalmum tantummodo *Alleluja* dicunt, & ante Evangelium dicunt Responsorium: *Hæc dies*, sine Versu. Hæc oratio per totam hebdomadam servatur usque in Dominicam post Albas, *Alleluja*, & Antiphonis mutatis tantum singulis diebus, Psalmos vero eosdem canunt.

CAPUT XXI.

De Sabbato in Albis *3.

Hodie Albati, quia in Sabbato baptizati fuerunt, vestibus albis exuuntur. Albati autem propter vestes albas vulgo appellantur *4. Sicut septem dies pertinent ad vetus Testamentum propter Sabbatum, ita octo dies ad novum propter octavum resurrectionis diem. A Sabbato usque ad Sabbatum portantur albæ vestes, quæ nobis speciem præstant, quales esse debeamus in novo testamento, & qualia corpora recepturi in octava die, in qua præsentari nos oportet ante Dominum cum ipso pignore, quod accepimus in baptismo. Alba autem vestimenta albatorum, opera sunt justorum, munda & candida omni

*1 Joan. XX. 15. *2 Amalarius Cap. XXXIV. *3 *In MS. est*, De Sabbato quando albas deponunt. *Quercetan.*
*4 Amalarius Cap. XXIX.

omni tempore. Quod vero in Sabbato exuuntur ipsa vestimenta, hoc significat, quod anima cujuscunque fidelis migrans e corpore, inveniet Sabbatum, id est, requiem: & vestimenta sua hic dimittet, id est, corpus, ut recipiat illud iterum in novissima die. Octo dies Neophytorum, cursum præsentis vitæ monstrant. Sicut enim hebraicus ille populus, transito mari rubro, columna ignis sibi præcedente noctu, per omne iter in terram repromissionis triumphans de hostibus introiit: ita nostri baptizati, extinctis peccatis præteritis, ducuntur quotidie ad Ecclesiam, columna cerei illuminata præcedente eos. Unde intelligitur, ad nullos alios usus in quibuslibet locis eam debere accendi, nisi in recordatione luminis Spiritus sancti, dum itur ad Ecclesiam. Octo dies Neophytorum distinguuntur a ceteris, id est, octavus, *Primo concinit*. Octo officia, quæ fiunt in commemorationem Neophytorum, distinguuntur a ceteris sequentibus usque in Pentecosten. Primum habet duas laudes, id est, *Alleluja, Confitemini*, & Tractum, *Laudate Dominum*. Octavum duas similiter, id est, duo *Alleluja*. *Hæc dies*, Et, *Laudate pueri*. Quod non fit in ullo alio Sabbato usque in Pentecosten. Sex media habent Responsorium & *Alleluja*. In memoriam itaque primæ vitæ, quam habuit Adam, primo canitur *Alleluja:* & quia non fuit sempiterna, Tractus sequitur humiliore lingua, ut humilitas posterioris vitæ recordetur. In recordatione vero potissimæ restaurationis, id est, ultimæ requiei, quæ redditur in septima die, & perficitur in octavo die & octavo officio, duo *Alleluja* canuntur: primum, quia vita redditur: secundum, quia sempiterna. Similiter in dominicis diebus duo *Alleluja* terminantur, usque in Pentecosten.

Duo sunt, unde anima in septima die, id est, in requie laudet Dominum: unum, de percepta gloria: alterum, de percipienda resurrectione: homo autem in resurrectione constabit ex corpore & anima: & quia resurrectio dominica præcessit in octava die, quod futurum est in resurrectione, hoc agimus per dominicos dies usque in Pentecosten, id est, ut mens & corpus laudet Dominum: & quia interim sine corpore anima laudat Dominum, per singulos dies unum *Alleluja* celebratur. At media sex officia Paschalis hebdomadæ, Responsorium tenent & *Alleluja*. Sicut septenarius numerus requiem significat, ita senarius opera: & in hac vita bonis operibus insistendum est, & a Dei laude non cessandum. In fine versuum Responsorii, *Hæc dies*, præposterus ordo est. *Benedictus qui venit*, præponitur in quinta feria versui, *Lapidem quem reprobaverunt*, qui est in ordine Psalmi prior: sed sexta feria cantatur, quia inter ceteros præcipue sonat de Passione Domini, quæ facta est sexta feria. In illa reprobaverunt Dominum Judæi ædificantes, in illa factus est in caput anguli. Quod autem semel agitur baptismus, significat, quia Christus semel pro nobis mortuus est. In quo baptismo duas pactiones fieri non dubium est, primum videlicet abrenunciare diabolo & pompis ejus; secundo credere in mysterium sanctæ & individuæ Trinitatis. Parvuli autem, alio profitente fidem illorum idcirco baptizantur, quia adhuc loqui vel credere nequeunt. Qui si, priusquam regenerentur, transierint, procul dubio a regno Christi alieni existunt. Patrini vero illorum prævidere debent, ut cum ad intelligibilem ætatem pervenerint, fide & bonis moribus instruant, Orationem Dominicam & Symbolum eos instanter erudiant. Quod si neglexerint, norint se rationem pro eis reddituros ante Dominum, quorum sponsores extiterint. Quanto autem tempore generaliter ab Ecclesia celebratur adventus Spiritus sancti super Apostolos, tanto tempore debet observari unctio chrismatis apud unumquemque, qui accipit manus impositionem, & non immerito: quoniam Spiritus sanctus in septem mulieribus, hoc est, septem virtutibus venit ad hospitem suum. Dominica post albas, id est, in octavis Paschæ, danda est cera benedicta post Missam ad suffumigandum, scilicet in domibus suis, seu ponendum in agris vel vineis propter illusiones diabolicas, sive contra fulgura vel tonitura.

CAPUT XXII.

De Litania majore.

ROmana*1 consuetudo unum diem, scilicet septimum Kalendas Maji, interponit, quem vocat in Litania majore, non in jejunio. Λιτανεία autem græce, latine deprecatio vel rogatio dicitur, inde & Rogationes. Potest enim serena mens, & aliena a voluntate mala, precari Dominum, quamvis manducet sobrie. Eo enim tempore, id est, septimo Kalendas Maji, solent inimici commovere bellum adversus vicina regna; hinc reor caute hoc esse provisum. Vel quia tunc omnia in quodam profectu sunt; messes pullulant, arborei fructus ex flore prodeunt, vineæ & olivæ suis arboribus erumpunt, animalia campos tondent. Quoniam necessaria hæc sunt nostris usibus, petendum est, ut a Domino conserventur.

CAPUT XXIII.

De diebus Rogationum*2.

TRes*3 autem dies Rogationum, qui celebrantur ante Ascensionem Domini, juxta morem Gallicanæ Ecclesiæ constituit sanctus *Mammertus*(n) Viennensis Episcopus, ob incursionem scilicet malarum bestiarum, quæ tunc temporis gravissime afficiebant populum Dei. Nam cum exigentibus peccatis Galliarum populi luporum rabie acriter interimerentur, nec hujus flagelli aliquod remedium inveniretur, con-

*1 Amalarius Cap. XXXVII. Tom. XIV. BB. PP. pag. 965. Inde defectus quidam supplendi. Adde, quæ idem refert Libr. IV. Cap. XXIV. & seqq. *2 al. De Rogationibus. *3 Amalarius ibid. pag. 964.

(n) *S. Mammertus*] Vid. Hugo Menardus in Libr. Sacram. S. Greg. Not. 393. & Martene de Antiq. Eccle. Discipl. Cap. XXVII. Num. II.

congregati traduntur Galliarum Episcopi apud Viennam præcipuam Galliæ urbem, qui in commune statuerunt, ut triduano jejunio misericordiam Domini implorarent, antiquorum Patrum vestigia sequentes. Cumque ad eorum preces oculus divinæ pietatis respiciens, flagelli hujus pestem misericorditer abstulisset, hi dies in consuetudinem annuæ celebritatis venerunt, ut per Galliarum provincias ante Ascensionis diem celebrarentur: quæ consuetudo apud nos usque hodie pro diversis calamitatibus devotissime recolitur.

CAPUT XXIV.

De Ascensione Domini.

Ascensionis dominicæ solennitas ideo celebratur, quia eodem die post mundi victoriam, post inferni regressum ascendere memoratur ad cœlos, sicut scriptum est: *Ascendit in altum, cepit captivitatem, dedit dona hominibus* *1. Quæ festivitas ideo per revolutum annorum circulum celebratur, ut unitas assumptæ carnis ascendentis ad dexteram Patris, in memoriam revocetur: cujus corpus ita in cœlo esse credimus, ut erat, quando ascendit. Quod & vox angelica protestatur, dicens: *Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum* *2, id est, in eadem carnis specie atque substantia: cui profecto carni immortalitatem donavit, naturam non abstulit. Dextera autem Patris, ad quam idem filius sedere creditur, non est corporea, quod nefas est de Deo sentire, sed dextera Patris est beatitudo perpetua, quæ Sanctis in resurrectione promittitur, id est, Ecclesiæ, quæ est corpus Christi: sicut & sinistra ejus, recte intelligitur miseria & pœna perpetua, quæ impiis dabitur.

CAPUT XXV.

De Vigilia.

In vigilia Pentecostes ita agitur, sicut in Sabbato sancto Paschæ. Antequam enim descendatur ad fontes ad baptizandum, legitur lectio prima, *Tentavit Deus Abraham.* Orat. *Deus qui Abrahæ famuli.* Lectio secunda, *Scripsit Moyses canticum.* Can. *Attende cælum.* Orat. *Deus, qui nobis per Prophetarum oracula, &c.* Lectio tertia, *Apprehendent septem mulieres.* Can. *Vinea facta est.* Orat. *Deus, qui nos ad celebrandum.* Lectio quarta, *Audi Israel præcepta vitæ: Deus incommutabilis.* Can. *Sicut cervus.* Orat. *Concede, quæsumus omnipotens Deus, ut qui festa paschalia egimus.* Finitis lectionibus, descendendum est ad fontes cum sancto chrismate & cereis, in magna reverentia decantando Litaniam. His expletis, baptizandum est, sicut in vigilia Paschæ. Post ascensum vero fontis, ingrediendum est ad Missam publicam ad S. Joannem. In primis fiunt Litaniæ *3 iter repetendo, & cum dixerint, *Agnus Dei:* dicatur excelsa voce, *Accendite.* Accensis omnibus luminibus, procedit Pontifex cum omni ornatu usque ad altare, & dicit: *Gloria in excelsis Deo*, & peragitur Missa in ordine suo.

CAPUT XXVI.

De Pentecoste.

Initium sane & causa festivitatis Pentecostes, paulo latius repetenda est. Pentecostes enim dies hinc cepit exordium, quando Dei vox in Sina monte desuper intonantis audita est, & lex data est Moysi. In novo autem testamento Pentecostes cœpit, quando adventum sancti Spiritus, quem Christus promisit, exhibuit, quem ait non esse venturum, nisi ipse ascenderet in cœlum. Denique dum portam cœli Christus intrasset, decem diebus interpositis, intremuit subito, orantibus Apostolis locus, & descendente sancto Spiritu super eos, inflammati sunt ita, ut linguis omnium gentium Dei magnalia loquerentur. Adventus itaque sancti Spiritus super Apostolos, gratia in varietate linguarum diffusa, solennitatem transmisit in posteros, eaque de causa Pentecostes celebratur, & dies ipse proprie insignis habetur. Concordat autem hæc festivitas Evangelii cum festivitate Legis. Illic enim posteaquam agnus immolatus est, interpositis quinquaginta diebus, data est lex Moysi scripta digito Dei: Hic postquam occisus est Christus, qui tanquam ovis ad immolandum ductus est, celebratur verum Pascha: & interpositis quinquaginta diebus, datur Spiritus sanctus, qui est digitus Dei, super centum viginti discipulos, Mosaicæ ætatis numero constitutos.

CAPUT XXVII.

De dominica die.

Dominicum diem Apostoli ideo religiosa solemnitate sanxerunt, quia in eodem Dominus & Redemptor noster a mortuis resurrexit: quique ideo dominicus appellatur, ut in eo a terrenis operibus vel mundi illecebris abstinentes, tantum divinis cultibus serviamus, dantes scilicet huic diei honorem & reverentiam propter spem resurrectionis nostræ, quam habemus in illa. Nam sicut ipse Dominus Jesus Christus & Salvator noster, tertia die resurrexit a mortuis: ita & nos resurrecturos in novissimo die speramus. Unde etiam in dominico die stantes oramus, quod est signum futuræ resurrectionis. Appa-

*1 Ephes. IV. 8. *2 Act. I. 11. *3 *MS.* ternæ petendo. *forte legendum*, ter repetendo.

ret autem, hunc diem etiam in sanctis Scripturis esse solemnem. Ipse est enim dies primus seculi, in ipso formata sunt elementa mundi, in ipso creati sunt Angeli, in ipso quoque a mortuis resurrexit Christus, in ipso de cœlis super Apostolos sanctus descendit Spiritus, manna eodem in eremo primum de cœlo datum est. Sic enim dicit Dominus: *Sex diebus colligetis manna, in die autem sexta duplum colligetis* *1. Sexta enim dies est Parasceve, quæ ante Sabbatum ponitur; Sabbatum autem septima dies est, quam sequitur dominicus dies, in quo primum manna de cœlo venit. Unde colligant Judæi, jam tunc prælatam esse Judaico Sabbato ipsorum, dominicam nostram: jam tunc indicatum, quod gratia Dei ad eos de cœlo nulla descenderit, sed in sancta dominica nostra, in qua primum eandem Dominus pluit.

CAPUT XXVIII.

De Jejuniis IV. Temporum.

QUatuor sunt tempora anni, id est, ver, æstas, autumnus, & hyems. Hæc tempora solent nos per delectamenta sua revocare ab amore caritatis. In quibus oportet nos jejunare, etiamsi venerit infra Pentecosten, quando celebratur festivitas septiformis Spiritus, ut illud dominicum: *Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt* *2. De his *Augustinus*: Quamvis ordinatio non fiat, necessarium tamen est nostræ religioni, quatuor temporum jejunia celebrare. De eodem jejunio dicit *Leo* Papa in Homiliis (o): Ut jejunium celebretur in largitione sacrorum ordinum, Ecclesiæ primitivæ mos obtinuit, ut illud: *Ministrantibus illis Domino & jejunantibus, dixit Spiritus sanctus: Separate mihi Saulum & Barnabam in opus ministerii*, & reliqua *3. *Tunc jejunantes & orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos.* Isto die, id est: quarta feria, leguntur duæ Lectiones: quoniam hi, qui ad sacrum ordinem transeunt, debent admoneri, ut habeant notitiam Legis & Prophetarum. Quarta enim ætate Lex & Prophetæ viguerunt, & David bellicosissimus, qui interpretatur manu fortis, in eadem ætate Goliath, id est, humilitas superbiam prostravit. Contra quem Goliath, id est, diabolum, debent in humilitate dimicare, qui ad sacros ordines provehuntur. Quinta feria deest Officium & Missa, ideo debet cantari de Dominica Pentecostes. Feria sexta una tantum legitur lectio, quia Lex & Prophetia in uno Evangelio recapitulantur, quod legitur in sexta ætate mundi.

CAPUT XXIX.

De Sabbato in XII Lectionibus.

LEctiones duodecim propter duodecim lectores dicuntur, quia ab antiquis Romanis bis legebantur, hoc est, græce & latine, (sex enim tantummodo sunt) nisi *4 fallor, duas ob causas: Una, quia aderant & græci, quibus ignota erat lingua latina: aderant & latini, quibus incognita erat græca: altera causa propter unanimitatem utriusque populi. Qui mos apud Constantinopolin ubique hodie servatur. Nec ab re est, quod in unoquoque jejunio tres dies sunt, quia unumquodque tempus tres menses habet, pro unoquoque mense singuli dies jejunio consecrantur.

Et cur in Sabbato potissimum hæc consecratio celebretur, *Augustinus* scribit ad Januarium ita (p): „Sabbatum commendatum est priori populo in otio corporaliter celebrandum, ut figura esset sanctificationis in requie Spiritus sancti. Scriptum est enim: *Sanctificavit Deus diem septimum* *5; & quia, *caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum* *6, commemoratur sanctificatio in septimo die.„ Episcopi vero consecratio, qui est vicarius Apostolorum, immo & Christi, fit in Dominica, quia eodem die per donum Spiritus sancti dignatus est illustrare corda Apostolorum. Sabbato igitur quatuor leguntur lectiones, quando benedictio largitur, quia *7 quatuor sunt ordines benedicentium Dominum, ut illud Davidis: *Domus Israel benedicite Dominum* *8, id est, Israeliticus populus: *Domus Aaron*, id est, prælati: *Domus Levi*, id est, ministri Dei: *Qui timetis Dominum*, de ceteris nationibus. In istis Lectionibus imbuuntur ordinandi ad exempla sanctorum Patrum. Proxima lectio ordinationis *de camino ignis* legitur, quia non potest rite homo ad consecrationem accedere, nisi transeat per fornacem, & ibi benedicat Deum, ut illud: *Vasa figuli probat fornax*, & reliqua *9. Quapropter debent transire per fornacem, quod sonat lectio quinta, ut sic probati, accedere ad sacrum mysterium valeant, sicut legitur in sexta lectione: *Scientes quod tribulatio patientiam operatur*, & reliqua *10. De Responsoriis non est necesse aliud dicere, quam quod singulis lectionibus Responsoria singula respondeant. Gravitatem quam debet sacratus servare, *Tractus* monstrat, ne forte in superbia elatus incidat in laqueum diaboli, *Tractus* enim semper in causa humilitatis ponitur. Per singulas orationes debemus mentis humilitatem per genuflexionem ostendere, excepto infra Pentecosten.

[*11 Quatuor temporibus annus volvitur, unumquodque tempus tres menses habet. Pro unoquoque mense singuli dies jejunio consecrantur. Per singulas orationes in XII Lectionibus genu flectimus, excepto in octava infra Pentecosten. In sola autem oratione *de camino ignis* genua non flectimus, in

*1 Exod. XVI. 4 & 5. *2 Math. IX. 15. *3 Act. XIII. 2. *4 Amalarius Libr. II. Cap. I. & III. *5 Gen. II. 3. *6 Rom. V. 5. *7 Amal. l. cit. Cap. III. *8 Psalm. CXXXIV. 19. &c. *9 Eccli XXVII. 6. *10 Rom. V. 3. *11 Quæ sequuntur his inclusa notis [ ] assuta sunt in MS. quo usus est Quercetanus; apud Amalarium omissa, ubi statim post priora verba *infra Pentecosten*, sequitur: *In sola de camino ignis* &c. ut infra.

(o) Hæc accepta videntur ex Epist. IX. nov. Edit. Venet. Cap. I.

(p) S. Aug. Libr. II. Epist. LV. Cap. X. Tom. II. Operum.

in omnibus IIII Temporibus. Si autem ipsa hebdomada Pentecostes in mense quarto evenerit, jejunium fiat IV & VI & in Sabbato. Feria IV. Antiph. *Deus dum egredereris.* Oratio sine *Flectamus. Præsta quæsumus, ut Spiritus adveniens.* Lectio Libri Sapientiæ. *In diebus illis, dixit Salomon filiis Israel, Diligite justitiam,* usque, *scientiam habet vocis.* Feria V. Antiph. *Emitte spiritum tuum. Oremus,* sine *Flectamus. Mentes nostras.* Lectio Actuum Apostolorum. *In diebus illis, stans Petrus cum XII elevavit vocem suam. Alleluja. Veni sancte Spiritus.* Evangelium secundum Joannem: *In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Oremus. Meditabor.* Super oblatam: *Accipe quæsumus Domine munus oblatum.* Com. *Pacem tuam.* Postcom. *Sancti Spiritus, Domine, corda.* Feria VI. Antiph. *Repleatur os.* Versus: *In te, Domine, speravi, non. Oremus,* sine *Flectamus genua. Da quæsumus Ecclesiæ tuæ misericors Deus, ut Spiritu sancto congregata.* Lectio Actuum Apostolorum. *In diebus illis, Aperiens Petrus os suum dixit, Viri Israelitæ. Alleluja. Spiritus Domini.* Evangelium secundum Matthæum: *In illo tempore, dixit Jesus turbis Judæorum: Si ego in Spiritu Dei ejicio dæmones,* usque, *neque in futuro. Oremus. Lauda anima.* Secreta: *Sacrificia Domine tuis oblata conspectibus.* Com. *Spiritus ubi vult.* Postcom. *Sancti Spiritus Domine corda.* Sabbato Antiph. *Caritas Dei.* Versus: *Domine Deus salutis. Oremus,* sine *Flectamus. Mentibus nostris quæsumus Domine Spiritum sanctum benignus.* Lectio Johelis Prophetæ: *Hæc dicit Dominus Deus, Effundam Spiritum meum.* Grad. *Protector noster. Oremus,* sine *Flectamus. Illo nos quæsumus Domine igne.* Lectio Libri Levitici: *In diebus illis locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israel.* Grad. *Propitius. Oremus,* sine *Flectamus. Deus qui ad animarum medelam.* Lectio Libri Deuteronomii: *Dixit Moyses, Audi Israel, quæ ego præcipio tibi.* Grad. *Converte Domine. Oremus,* sine *Flectamus. Præsta quæsumus omnipotens Deus, ut secularibus jejuniis eruditi.* Lectio Libri Levitici: *In diebus illis, Dixit Dominus ad Moysen: Si in præceptis meis ambulaver.* Grad. *Dirigatur. Oremus,* sine *Flectamus. Præsta quæsumus omnipotens Deus, sic nos ab epulis carnalibus abstinere.* Lectio Danielis Prophetæ: *In diebus illis, Angelus Domini descendit cum Azaria. Benedictus es.* Hanc benedictionem, nulla Collecta interposita, sequitur, *Gloria in excelsis Deo,* ob solemnitatem Pentecostes. Deinde dicitur: *Deus qui tribus pueris.* Lectio Epistolæ beati Pauli Apostoli ad Romanos: *Fratres, justificati ex fide. Allel. Paraclitus Spiritus.* Evangelium secundum Lucam: *In illo tempore: Surgens Jesus de Synagoga. Oremus. Domine Deus salutis.* Secreta: *Ut accepta tibi sint nostra jejunia.* Com. *Non vos relinquam.* Postcom. *Sancti Spiritus Domine corda nostra.*]

In sola *de camino ignis**1, non flectimus genua, quando Nabuchodonosor compellebat populum adorare statuam, quam fecerat; ut separata sit nostra oratio, quæ est ad unum Deum, ab errore gentilium. Oratio post communionem super populum non habetur, quia istud officium frequenter circa noctem dominicam solet fieri, in qua minime genuflectitur.

CAPUT XXX.

De sancto Joanne Baptista (q).

IDeo tres Missæ celebrantur in festivitate S. Joannis, quia tribus insignibus triumphis excellenter refulsit. Ad hoc enim venit, ut viam Domino præpararet exemplo suæ conversationis, qui triumphus celebratur in vigilia ejusdem. Per ministerium baptismi claruit in signis. Hujus ministerii triumphus in prima Missa recolitur. Nazareus permansit ex utero matris: hoc donum recolitur in die.

CAPUT XXXI.

De nominibus quatuor Coronatorum (r).

QUatuor Coronatorum nomina hæc sunt: Severus, Severianus, Victorinus, & Carpophorus. Quorum nomina, & dies natalis per incuriam neglectus, minime reperiri poterat: ideo statutum est, ut in eorum Ecclesia quinque ceterorum Sanctorum qui in Missa recitantur, natalis celebretur, id est, Claudii, Nicostrati, Simphoriani, Castorii atque Simplicii, ut cum istis eorum quoque memoria pariter fieret: postea vero eorum nomina revelata sunt. Solemnitas tamen, ut statuta fuerat, in aliorum Sanctorum nomine celebris permansit.

CAPUT XXXII.

De solennitate omnium Sanctorum (s).

SCriptum est in gestis Pontificalibus, quod *S. Bonifacius* Papa quandam domum Romæ, *Pantheon* nomine, quæ erat consecrata in honore omnium dæmoniorum, eliminatis omnibus spurcitiis, sacraverit Ecclesiam in honore sanctæ Dei Genitricis, omniumque Sanctorum. Unde constitutum est, ut plebs universa per totum orbem in Kalendis Novembribus, sicut in die natalis Domini, ad Ecclesiam in honore omnium Sanctorum, ad Missarum solemnia convenire studeat: illud attendentes, ut quicquid fragilitas humana per ignorantiam aut negligentiam in solemnitatibus Sanctorum minus plene peregisset, in hac sancta observatione solveretur.

*1 Amalarius l. cit. in fine.

(q) Hoc Capitulum citat integrum Hugo Menard. Not. 418. vid. Amal. Libr. III. Cap. 38.

(r) Vid. Menardum Not. 499. (s) Vid. eundem Not. 493. & Epist. LXXVI. Alcuini.

CAPUT XXXIII.

De Offertorio, *1 Vir erat in terra.

VErba historica continentur in Offertorio; verba Job ægroti & dolentis continentur in Versibus. Ægrotus, cujus anhelitus non est sanus, neque fortis, solet verba imperfecta sæpius repetere. Officii auctor, ut affectanter nobis ad memoriam reduceret ægrotantem Job, repetivit sæpius verba more ægroti. In Offertorio non sunt verba repetita, quia historicus, scribens historiam, non ægrotabat. In versibus prædicti Offertorii duplicantur sive triplicantur ac multiplicantur verba. Job fuit mirabiliter flagellatus, & mirabiliter ac singulariter inter antiquos Patres victoria patientiæ laudatus. Ideo non abhorret a vero, si alio modo composita sint verba sua per suos versus, in quibus ipse videtur loqui, quam ceterorum versuum. Job sicut cithara percutiebatur, id est, cita iteratione dolor dolorem sequebatur, vulnus vulnus. Præsente nugigerulo, alter intrabat. Convicto uno rege objurgante se, illico alter succedebat. Multiplex fuit ejus dolor, & secundum multitudinem doloris, anhelitus deficiens sæpius repetebat. Solet enim auctor Antiphonarii aut distinctione cantus, aut distinctione ordinis, varium affectum monstrare Sanctorum: sicut de Joanne Symmysta fecit per neumam circa intellectum verborum, *sapientiæ & intellectus*, in Responsorio, *In medio Ecclesiæ*. In quo quodammodo imitatur verbum ineffabile, de quo dicebat: *In principio erat Verbum*. Et sicut fecit in ordine officii, quod canitur de Missa Innocentium, in quo subtrahitur, *Gloria in excelsis Deo*, & *Alleluja*, propter plorationem Rachel, quæ in figura præcessit matris nostræ sanctæ Ecclesiæ: aut quia tempus erat, quo tunc ad inferni claustra descendebant passi, & expectabant antiqui Patres Christi descensum.

CAPUT XXXIV.

De dignitate ecclesiastici ordinis.

DIgnitas Ecclesiastici ordinis, ab ipso Aaron primo sacerdote causas & originem ducit. Primus autem dicitur, quantum ad ordinationem. Nam fuerunt ante eum alii sacerdotes, ut Melchisedech sacerdos Dei excelsi, qui Deo panem & vinum offerens, novi, hoc est, Evangelici sacrificii modum qualitatemque significavit. Abraham quoque, Isaac & Jacob, & multi ante, ut Abel & Noe, Deo hostias obtulisse dicuntur; sed nullus eorum ordinatus vel consecratus in sacerdotium, neque sacris & mysticis vestibus indutus fuisse invenitur, nisi Aaron, qui primus, jubente Domino, oleo sancto inunctus & sacerdotalibus vestibus decoratus. Tradunt autem Hebræi, quod ante Aaron Primogeniti essent sacerdotes. Denique Melchisedech autumant fuisse Sem primogenitum Noe, sacerdotem Dei excelsi. Ex omnibus enim tribubus Israel elegit Deus tribum Levi, & ex hac tribu elegit Aaron summum Pontificem; filios vero ejus minoris gradus vel ordinis, quos presbyteros appellamus. Ceteros in eadem tribu generali vocabulo Levitas nuncupant, diversis gradibus & ministeriis delegatos. Quidam enim ex ipsis erant Ostiarii, & hi erant in primo & in inferiori gradu: in secundo Lectores: in tertio Exorcistæ: in quarto Acolyti: in quinto Subdiaconi: in sexto Diaconi: in septimo Presbyteri: in supremo, excellentiori gradu Episcopi sive Pontifices constituti erant. Hi erant octo gradus divini ministerii, de quibus fortassis Ezechiel Propheta in mystica templi visione dicit: *Et in octo gradibus ascensus ejus* *2. Nunc dicendum est de singulis, & quid officii haberent, breviter intimandum.

Ostiarii erant, qui & ædituí vel janitores vocabantur. Hi, ut in libro Paralipomenon legitur: *Erant super exedras & thesauros domus Domini, & per gyrum morabantur in custodiis suis* *3, observantes, ut nullus immundus templum Dei intraret.

Lectorum ordo, formam & initium a Prophetis accepit. Sunt igitur Lectores, qui verbum Dei prædicant, quibus dicitur: *Clama, ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam* *4.

Exorcistæ erant, qui exorcismis, id est, adjurationibus a Salomone compositis, dæmones ab energumenis effugabant, quales leguntur in Actibus *5 Apostolorum fuisse septem filii Scevæ.

Acolyti erant, qui tabernaculo Dei lucernis accendendis præerant, juxta quod in Exodo legitur: *Præcipe filiis Israel, ut afferant tibi oleum de arboribus olivarum purissimum, piloque contusum* *6, &c. Hi obsequebantur in omnibus ceteris superioribus gradibus; Unde *Acolyti*, id est, obsequentes vocabantur. ἀκολουθεῖν enim græce, latine sequor dicitur. Nunc in Ecclesia *cereoferarii* dicuntur a ferendis cereis. Sed tunc dici hoc nomine non poterant, quod nec mel, nec cera introferebatur in sacrificio Domini.

Subdiaconi erant, quos *Nathinæos* vocabant, qui sub Levitis erant, subservientes & obsecundantes illis. Unde & *Nathinæi*, id est, humiles, vel in humilitate servientes, vocabantur. Ex istorum numero fuit *Nathanael* *7, qui a Domino in Evangelio summa laude declaratur; ipsum esse Dei filium & regem Israel confessus est.

Tres superiores gradus, Levitarum, Presbyterorum, Episcoporum sive Pontificum.

Levitarum ordo ab ipsa tribu Levi, exordium sumpsit & nomen. Interpretantur assumpti, quod pro omnibus tribubus assumpti erant, & servitio Domini deputati. Et quamvis ceteri quoque minoris ordinis de tribu Levi essent, specialiter tamen hic ordo Levitarum sub presbyteris dicebatur, qui per ordinationem Aaron & filiorum ejus consecrabantur: excubantes semper in templo Dei. Ipsi gestabant arcam, tabernaculum, & victimarum adipem sacerdotibus offerebant.

Septimus

*1 Amalarius Libr. III. Cap. 39. *2 Ezech. XL. 34 & 37. *3 Paral. IX. 26 & 27. *4 Is. LVIII. 1. *5 Act. XIX. 13 & 14. *6 Exod. XXVII. 20. *7 Joan. I. 49.

Septimus ordo *Sacerdotum* vel *Presbyterorum*, filii scilicet Aaron, quibus sacrificia & holocausta, atque omnis templi Dei cultus commissus erat & traditus, quorum erat discernere inter profanum & sanctum, inter immundum & mundum; & quicunque secundum legem mundandus, vel immunditiæ adjudicandus erat, illorum judicio mundus vel immundus discernebatur. Interpretatur autem *Presbyter* senior, qui eligebantur ætate pariter & morum gravitate perfecti, quia Deus in ordinandis mores magis & sapientiam approbat, quam ætates.

Hos sequebatur octavus ordo *Pontificum*, qui & principes vocabantur sacerdotum. Super omnes sacerdotes, vel presbyteros unus constitutus erat Pontifex, ceteris omnibus excellentior, & velut in summa religionis arce locatus, ad quem ceteri respicerent, ejusque judicium decretumque servarent. Sciendum autem, quia primo unus Pontifex jubente Domino constitutus est: quo decedente, filius ejus *Eleazar* sacerdotium suscepit, & hoc mortuo, filius ejus *Finees* sacerdotii successor extitit: sicque usque ad tempora *David* unus post unum Pontificatus hæredes extitere. *David* ergo cum cogitasset ædificare templum Domino, & divinos cultus vellet augere, convocata omni filiorum Aaron progenie, & illos scilicet, qui de Eleazar, & qui de Ithamar stirpe descenderant, divisit eos in partes viginti quatuor, ac de singulis singulos Pontifices elegit. Ceteros vero qui in partibus erant sacerdotii minoris, qui nunc *Presbyteratus* dicitur, officio presbyteratus fungi præcepit: qui Pontifices singuli cum sibi subjectis sacerdotibus, per octonos ministrarent dies, hoc est, a Sabbato usque ad Sabbatum. Cumque omnes sacerdotali gradu essent æquales, unus tamen in eis, qui dignior videretur, speciali reverentia præminens summi sacerdotis nomen haberet. Ipse quoque rex *David* primus delegavit, qui Psalmos in templo Domini modulata voce cantantes, animos populi sublimitate & suavitate vocis, qua dicebantur, oblectarent, & ad amorem divini cultus amplius accenderent.

Hæc de octo gradibus diximus, qui veteris legis tempore observantissime custodiebantur, quod in novo testamento suscepit Ecclesia tanto melius, quanto & verius: quia illis omnia in figura contingebant. Quos, quia notissimi sunt, & quid singulis conveniat, quidve eis in sua ordinatione tradatur, frequentissimo usu scitur ab omnibus, paulo inferius breviter eos commemorasse sufficiat.

CAPUT XXXV.

De tonsura Clericorum (t).

Clericorum autem tonsura a Nazareis fertur sumsisse exordium. Cum enim quis voto se obligasset, ut per jejunium atque aliarum rerum observantiam se affligeret, abstinebat se ab omni, quod inebriare & statum mentis avertere posset, eratque semper in templo, unde & Nazareus, id est, sanctus & Domino consecratus vocabatur. Impletis autem voti sui diebus, veniebat ad templum Domini, & offerebat pro se, quæ lege præcipiebantur, radebatque capillos capitis sui & barbæ, partemque pilorum in flamma altaris cremabat, sicque voti liber redibat ad propria. Fertur beatus Petrus primus hujusmodi tonsuram sibi fecisse ad similitudinem spineæ coronæ Domini: sive ut clerici a laicis non solum differant habitu, verum etiam tonsura.

CAPUT XXXVI.

De gradibus ecclesiasticis.

Cleros igitur græce, latine sors dicitur, vel hæreditas Domini. Qui ergo ad clericatus ordinem pervenit, Dei hæreditas esse debet: quia hoc debet semper prævidere, ut Dominum possideat, & ipse a Domino possideatur, ut possit dicere cum Psalmista: *Dominus pars hæreditatis meæ* *1. Legimus in veteri testamento Dominum dixisse ad Moysen: *Filiis Levi non dabis hæreditatem, ego enim ero hæreditas illorum.* *2. Inde Clerici dicti, eo quod de sorte Dei & hæreditate sint, si regulariter vivunt. Si autem non vivunt regulariter, sicut maximi Clerici, qui totum laicalem habitum sequuntur, cingentes arma, & cetera facientes, quæ ordo canonicus prohibet, illi tales non sunt clerici. Quid ergo sunt? Acephali, id est, sine capite religionis. *Canon* græce, latine regula, eo quod recto tramite ducat hominem ad cœlestem patriam, & inde *canonicus*. *Regularis*, eo quod regulariter debeat vivere, id est, recte in sancta Ecclesia.

Ostiarius ab ostio Ecclesiæ dicitur, quod ita debet prævidere, ne ullo modo paganus ingrediatur Ecclesiam, quia suo introitu polluit eam. Debet etiam custodire ea, quæ intra Ecclesiam sunt, ut salva sint: quia illi traditæ sunt claves, & commissa cura custodiendæ Ecclesiæ.

Lector dicitur a legendo, eo quod ministerium legendi habeat in Ecclesia. Illi traditus est Codex apicum divinorum, ut distincte ad intelligendum divinas lectiones pronunciando, populo placeat.

Acolytus græce, latine Cereoferarius, id est, cereum ferens. Illorum officium est, ut deportent cereos ante Diaconum, quando legitur Evangelium in Ecclesia, & non ad effugandas tenebras, præsertim cum sol in die rutilet: sed ut demonstretur, quod de tenebris infidelitatis venimus ad lucem fidei, & ut signum lætitiæ sit, quatenus sub typo corporalis luminis, lux illa in memoria habeatur, de qua dicitur: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* *3.

Exorcismus græce, latine dicitur sermo adjurationis sive increpationis; & inde *Exorcista*, adjurator. Illorum officium est, ut ponant manus super dæmoniacos,

*1 Psalm. XV. 5. *2 Deut. X. 9. *3 Joan. I. 9.

(t) Hugo Menard. Not. 660.

niacos, & per invocationem nominis Dei repellant dæmones ab eis, dicentes: *Adjuro te immunde spiritus per Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, ut recedas ab hoc famulo Dei.* Istud ministerium, ut Canones dicunt, nemo debet usurpare, nisi qui idem officium habent, aut Diaconus, aut Subdiaconus, aut Exorcista.

Subdiaconus, Subminister, eo quod sub Diacono sit, id est, sub Ministro. Illius ministerium est, ut ministret Diacono, id est, deferat ei linteum, super quod consecrandum est corpus & sanguis Domini. Deferat ei patenam cum oblatis, & calicem in quo vinum & aqua habeatur, quia de latere Domini processit sanguis & aqua. Peracto sacrificio, mysteria corporis & sanguinis Domini, quæ superfuerint, a Diacono colligenda vel deportanda suscipit.

Diaconus græce, hebraice Levita, latine, assumptus vel minister interpretatur: Assumptus quia assumitur, id est, eligitur ad servitium altaris: Minister, quia ministrat Presbytero. Ponit linteum in altare, ponit panem & calicem, quæ nec mittendi, nec auferendi habet potestatem Presbyter, si Diaconus adfuerit. Sicut Presbytero officium consecrandi competit, ita Diacono ministrandi.

Presbyter græce, latine Senior dicitur, non propter senectutem, sed propter dignitatem, honorem & sapientiam, quia quicunque Presbyter est, sapiens esse debet, ut intelligat ea, quæ legit; intelligat orationes, quas dicit & diurnis temporibus & nocturnis; intelligat ea, quæ cantat in Missa. *Vere dignum & justum est, Te igitur, Pater noster*, & cetera, id est, omnia cum Symbolo. Adam vixit annis DCCCCXXX. Noe DCCC, & nemo illorum appellatus est senex. Abraham vero qui ad comparationem illorum perpaucum vixit tempus, annis videlicet CLXV appellatus est senex. Quare? Quia sapientior illis fuit. *Sacerdos* græce (u), latine dicitur sacrum dans, id est, sanctum sacrificium offerens Deo.

Presbyteri potestatem habent catechizandi, baptizandi, infirmos benedicti olei unguine perungendi. His quoque concessum est officium prædicandi in Ecclesia. Super hos sunt Episcopi, sicut loco & dignitate, sic sanctitatis & eruditionis singularitate conspicui, quibus solis est potestas sacrum chrisma conficere, & baptizatorum frontes signare, & per manus impositionem Spiritum sanctum illis tribuere. Habent potestatem ligandi atque solvendi. Per ipsos quoque publica populi absolutio in die Cœnæ Domini solemni more peragitur. Sciendum autem, quod primis Ecclesiæ temporibus etiam Presbyteri Episcopi vocabantur: sed postmodum, utili satis provisione, constitutum est, ut hoc nomen solis Pontificibus tribuatur, quorum majoris gradus excellentia crescat, & minor ordo mensuræ suæ limitem recognoscat: sitque differentia in vocabulis, sicut præcelsior locus honoris.

Episcopus græce, latine dicitur Superintendens: ἐπὶ super, σκοπεῖν intendere, hinc Episcopus superintendens, i. e. supervidens: quia ipse debet supervidere vitam subjectorum suorum, qualiter credant, qualiter vivant, qualiter Dei præcepta custodiant. Antiquis temporibus in singulis civitatibus erant turres altissimæ constructæ: unaquæque civitas habebat suam turrim, in qua stabat speculator assidue, ut a longe posset adspicere, si exercitus veniret ex aliqua parte: si videret exercitum venientem, nunciabat statim Regi, & præparabantur omnes ad bellum contra hostem illum. Speculatoris illius similitudinem gerit modo Episcopus: quia sicut ille stabat in altitudine turris, sic Episcopus & Presbyter debet consistere in altitudine virtutum. Sicut enim illa turris ceteras domos excellebat, sic Episcoporum & Presbyterorum vita, debet excellere vitam subjectorum: & sicut ille speculator nunciabat adventum hostis, ut se prævidérent cives, sic Episcopi & Presbyteri debent annunciare populis sibi subjectis adventum nequissimi hostis diaboli, ut se prævideant, ne ejus laqueo capiantur. Speculatores animarum dedit Deus Episcopos & Presbyteros, juxta quod ipse dicit ad Ezechielem Prophetam: *Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel* * 1.

Antistes quasi ante stans, id est, ante aram. Unde quidam Antistitem dicere volunt. Melius tamen dicitur, a verbo, *antesto*, *antestas*, quod significat, emineo, excello: eo quod universum populum dignitate & honore supereemineat.

Pontifex, quasi pontem faciens, eo quod pontem, id est, viam aliis præbere debeat verbo & exemplo, unde homines transeant ad patriam cœlestem. Pons autem est tabulatum, quod fit super aquas.

CAPUT XXXVII.

Qualiter Episcopus ordinetur in Romana Ecclesia (x).

CUm Episcopus civitatis fuerit defunctus, eligitur alius a clero seu populo, fitque decretum ab illis, & veniunt ad Apostolicum cum suo electo, deferentes secum suggestionem, hoc est, rogatorias literas, ut eis consecret Episcopum. Tunc Pontifex jubet eum inquiri de quatuor capitulis canonicis, hoc est, de arsanoquita (y), pro ancilla Deo sacrata, pro quadrupedibus, aut si conjugem habuit ex alio viro, quod græce dicitur δευτερογαμία. Et si de his inculpabilis inventus fuerit, jurat Archidiacono super quatuor Evangelia, deinde confirmat super corpus B. Petri de his inculpabilem se fore. Similiter Presbyteri & Diaconi. Post hæc residente Pontifice, & adstante universo clero, interrogat eos, qui illum adduxerunt, de conversatione sua, seu quot annos in unoquoque gradu ministravit. Deinde interrogat eum, sitne de ipsa Ecclesia, aut de alia: Et si de alia est, interrogat, utrum habeat di-

* 1 Ezech. III. 17.

(u) *Sacerdos græce &c.*] Immo & ipsum origine latinum nomen. *forte leg.* Sacerdos, græce Presbyter, latine sacerdos dicitur seu sacrum dans.

(x) Ordo Rom. VIII. Mab. Cap. II. Musæi Ital. Tom. II. pag. 86. Baluz. Capitul. Tom. II. pag. 1372.

(y) *Arsanoquita*] ex græco ἀρσενοκοίτης masculorum concubitor. Apud Baluz. loc. cit. *Inquirat illum de quatuor Capitulis, id est, de Arsenoquita, quod est, cubans cum masculo &c.*

dimissoriam ab Episcopo suo. Quæ ostensa recitatur in medium. Quo facto subjungit Pontifex: *Quid vobis placuit de eo?* Respondeant: *Castitas, hospitalitas, benignitas, & omnia bona quæ Deo sunt accepta;* & Pontifex: *Videte, fratres, ne aliquam promissionem fecisset vobis: scimus quod simoniacum est, & contra Canones.* Illis respondentibus, *Absit a nobis:* introducitur electus ante Pontificem, prostrato eo in terram. Cui Apostolicus: *Protegat nos Dominus.* Et tunc interrogat de suis ordinibus, atque instruit de canonica auctoritate, & dicit: *Quoniam in te bona conveniunt, abstinebis te hodie, hodie abstinebis, & crastina Deo juvante consecraberis;* & tunc egreditur foras. Alia vero die quæ est dominica, procedit Pontifex in Ecclesiam cum omni ornatu, præstolante eum universo clero atque populo. Quia vero in Dominica ordinatur, & reliqui ministri in Sabbato, supra scriptum est. Ingrediente Apostolico in sacrarium, inchoat schola ad introitum Antiphonam in ordinatione Pontificis. Completo introitu, non dicitur tum *Kyrie eleison*, sed mox dicit Apostolicus orationem. Cantantibus egreditur Archidiaconus cum Subdiaconis & Acolytis, & induit electum dalmatica seu casula, & introducit eum, & Pontifex: *Clerus universus, & plebs consentiens civitatis cum adjacentiis suis, elegerunt sibi illum Presbyterum, vel Diaconum, Episcopum sibi consecrari: Oremus itaque nos pro eodem viro, ut Deus & Dominus noster tribuat ei cathedram episcopalem ad regendam Ecclesiam suam, & plebem universam.* Deinde inchoat schola, *Kyrie eleison* cum Litania, prostrato domno Apostolico in terram ante altare cum ipso electo, & Episcopis ac sacerdotibus. Finitis Litaniis, surgunt, & benedicit eum.

Illud vero, quod duo Episcopi tenent Codicem Evangeliorum super caput ejus; & uno fundente super eum benedictionem, reliqui, qui adsunt Episcopi, manibus suis super caput ejus tangunt, non reperitur in auctoritate veteri, neque nova; sed neque in romana traditione. Sed & hoc sciendum, quia reliqui ministri post Antiphonam ad introitum, & orationem, tunc ordinantur: Episcopi vero post Responsorium cantatum. Quod autem aliqui post Evangelium consecrant Episcopum; non dicit ullus Ordo. Ad communicandum vero Pontifex porrigit ei formatam atque sacram oblationem. Quam accipiens communicat super altare, cetera vero reservat sibi ad communicandum usque ad dies quadraginta. Postmodum ex præcepto Apostolici communicat omnem populum.

Qualis autem esset antiquitus consecratio Episcoporum, ostendit *Hieronymus* in Epistola ad Evagrium (z): " *Alexandriæ*, inquiens, *a Marco Evangelista usque ad Eraclidem & Dionysium Episcopos, Presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori gradu constitutum vel collocatum Episcopum nominabant, quomodo si exercitus Imperatorem faciat, & Diaconi eligant de se, quem industrium noverint, & Archidiaconum vocent.*„ Archidiaconus eandem consecrationem habet quam ceteri Diaconi, sed electione fratrum præponitur. Item *Hieronymus* super Epistolam ad Titum (a): " *Antequam schismata in religione fierent, & diceretur in populis; Ego sum Pauli, & cetera, communi Presbyterorum consilio Ecclesia regebatur: postquam vero unusquisque, quos baptizabat, suos esse dicebat, non Christi: in toto orbe decretum est, ut unus de Presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis cura Ecclesiæ pertineret, & schismatum semina tollerentur.*„ Cur a tribus vel quatuor Episcopis Episcopus ordinetur, *Gregorius P.* docet (b): "Tales, inquit, conveniant, qui vel in profectu Episcopi ordinati gaudeant, vel pro ejus custodia omnipotenti Deo preces effundant.„ Quare prohibitum sit uni hoc facere, *Innocentius* Papa (c) monstrat in Decretalibus Cap. IX. " Ne unus Episcopum ordinare præsumat, ne furtivum beneficium præstitum videatur.„ *Augustinus* in libro de quantitate animæ (d), versum Horatii de sapiente protulit:

Fortis, & in seipso totus teres atque rotundus.

"Hinc sequitur, & recte: nam neque in animo bono quicquam invenis, quod magis sibi ex omni parte consentiat, [quam virtutem] neque in planis figuris quam circulum.„ Superiorem capitis partem rasorio renovamus, cum forti solicitudine superfluas cogitationes ab animo resecamus: in inferiori parte coronam portamus capillorum, cum ea quæ secundum mundum necessario gubernanda sunt, cum ratione concorditer coæquamus.

CAPUT XXXVIII.

De singulis vestibus quibus sacerdotes, vel reliqui Ordines in veteri Testamento utebantur.

NUnc dicendum de singulis vestibus, quibus sacerdotes vel reliqui Ordines in veteri Testamento utebantur. Erant autem octo species vestium sacerdotalium, id est, tunica linea stricta, tunica hyacinthina, superhumerale, rationale, cidaris, balteum, lamina aurea in fronte Pontificis, & feminalia linea. His omnibus Pontifex tempore sacrificii induebatur: ceteris vero minoris gradus sacerdotibus solis quatuor licebat uti, id est, tunica linea stricta, cidari, balteo & feminalibus. Reliqua vero quatuor tantum summi Pontificis erant.

Nunc de singulis explanemus. *Tunica linea*, vestis erat interior, quam camisiam dicimus vel supparum. Hæc stricta dicitur, quoniam adhærebat corpori, & ita erat strictis manicis, ut nulla ei omnino ruga inesset: sicut solent milites habere tunicas lineas, sic aptas membris, ut expediti sint dirigendo jaculo, tendendo clypeum, vibrando gladium, qualem & Joab habuisse legitur, strictam ad mensuram habitus corporis sui: pro qua nunc Sacerdotes vel Clerici albas habent.

(z) S. Hier. Epist. CXLVI. ad Evangelum, non ad Evagrium. Tom. I. Oper. Edit. Veron. pag. 1076.

(a) Id. in Cap. I. Epist. ad Tit. Tom. VII. Oper. (b) S. Greg. Libr. II. Epist. XXXI. (c) In Epist. ad Victricium Cap. I. (d) Aug. Cap. XVI. Tom. I. pag. 308.

Tunica tota hyacinthina exterior nullumque alium colorem recipiens, usque ad pedes descendens, sicut & linea, unde & utraque græce *poderis* i. e. talaris vocabatur, habens similitudinem malorum granatorum aureorum, & tintinabula aurea. Erat autem sine manicis ad colobiorum similitudinem, & ideo unde manus educerentur, aperta erat. Pro tunica hyacinthina nostri Pontifices primo colobiis utebantur. Est autem *colobium* vestis sine manicis. Hæ duæ vestes, id est, tunica byssina stricta, & tunica hyacinthina, *balteo* adstrictæ erant, quod erat cinguli genus ex bysso retorta, hyacintho, purpura ac vermiculo, opere plumari, in similitudinem pellis colubri, latitudinis quatuor digitorum. Pro balteo, nunc zonarum, quas Romanas appellant, usus receptus est.

Superhumerale quod hebraice *Ephod* dicitur, sic vocatum, quod humeros obnuberet: cujus contextus de omnibus coloribus erat magnitudinis cubitalis, id est, usque ad cingulum pertingens, amplectens omnem locum pectoris, & ad manus ejiciendas hinc inde apertum: cui vestimento locus vacuus dimittebatur in medio pectore, magnitudine palmi, ubi inserebatur rationale, quod hebraice dicitur *Essin*, & græce *logion*: habebat autem superhumerale in utroque humero singulos lapides onychinos, & in singulis lapidibus erant sculpta singula duodecim Patriarcharum nomina. Habent etiam nunc ministri Ecclesiæ Christi superhumerale, quod amictum vocamus, quando ad altare ministrant.

Rationale, opere polymito factum erat juxta texturam superhumeralis, id est, eisdem coloribus factum erat, quadrangulum, habens mensuram palmi in longitudinem & latitudinem. Erant in eo quatuor ordines lapidum, terni per singulos versus distributi: sculpti erant singulis duodecim Patriarcharum nominibus. Erant autem catenulæ aureæ, & uncini aurei: necnon & aurei annuli, tam in quatuor summitatibus rationalis, quam & in summitatibus superhumeralis, quæ & catenulæ inserebantur, jungebantque rationale & superhumerale superius, inferius vero vittis hyacinthinis sibi nectebantur. Pro rationali nunc summi Pontifices, quos Archiepiscopos dicimus, pallio utuntur, quod a sancta Romana Sede, Apostolico dante, suscipiunt.

Tiara erat vestis, pileolum videlicet rotundum, quasi sphæra media sic divisa, ut & pars una ponatur in capite, ita ut medii verticis medietatem excedat, habens vittas, quæ convolutæ, sæpius connectuntur, ne facile dilabantur: & hoc quidem minorum erat sacerdotum. Summus autem Pontifex præter pileum habebat coronam auream triplicemque, super quam a media fronte surgebat quasi calamus quidam aureus, similis herbæ, quæ hebraice *acano*, græce autem *bios*, quæ apud nos latine *cidaris* (e). Per circulum vero habebat flores, similes flori plantaginis, ab occipitio usque ad utrumque tempus. In fronte vero erat locus patens, ubi inserebatur lamina aurea, quæ quatuor literis nomen Dei habebat scriptum. Hujuscemodi vestis non habetur in Romana Ecclesia, vel in nostris regionibus. Non enim moris est, ut pileati divina mysteria celebrent. Apud Græcos autem hoc dicitur, qui pileos, id est, cuphias gestant in capite, dum assistunt altaribus. Lamina aurea in fronte Pontificis, in qua sanctum Domino sive sanctum Domini sculptum habebatur, ornamentum erat ceteris sacratius indumentis. Sanctum autem Domino, quod ibi sculptum erat nomen sanctum & venerabile Dei, quod per quatuor literas scribebatur, scilicet, Jod, He, Vau, Heth: [יהוה] & dicebatur, ineffabile, non quod dici non possit, sed quia nec definiri & comprehendi sensu ullius creaturæ, ut digne Deo aliquid dici possit. Ligabatur autem vitta hyacinthina super tiaram, ut totam Pontificalis ornatus pulchritudinem Dei vocabulum coronaret ac protegeret. Neque hanc ornamenti speciem Christi accepit ab illis Ecclesia.

Octavum, id est, novissimum ornamentum *feminalia linea*, quibus operiebant carnem turpitudinis suæ, ab renibus usque ad femina sive (ut usitatius) femora, cum ad sacrificium accedebant. Hujusmodi habitus ita notus est in nostris regionibus, ut ex eo Gallia bracata cognominata sit.

Comprehensum breviter, quibus vestibus ornarentur sacerdotes & ministri templi Dei, Mosaicæ legis temporibus, quas adinstar illorum revelata Evangelii gratia, suscepit Ecclesia. Sunt tamen alia quæ apud illos non habebantur, ut *stola*, *sandalia*, & *sudarium*, quod ad tergendum sudorem in manu gestari mos est, quod usitato nomine *fanonem* vocamus. Verum quia illo tempore figuris omnia & ænigmatibus obumbrabantur, convenit, ut quid illa vestimenta mystice significaverint, quove nomine nunc specialiter in Ecclesia venerantur, non verbatim, sed capitulatim ostendamus.

Vestimenta illa, quæ in sanctis officiis portanda erant, typus erant sanctarum virtutum, unde & sancta dicebantur. Ad hæc facienda non tam diversæ quam speciosæ species sumebantur, aurum videlicet, quod est splendor sapientiæ divinæ; cui jungebatur hyacinthus, qui est color aërius cœleste videlicet desiderium. Purpura apponebatur, quæ sanguinis imitatur colorem, ut per duo genera martyrii noverint se exercendos electi, id est, si necesse sit, non dubitent mori pro Christo, & pacis tempore in seipsis appetitus occidant, mortificantes membra sua cum vitiis & concupiscentiis. Coccus bis tinctus, Dei & proximi dilectionem indicat efficaciter tenendam. Byssus geminam castitatem, corporis scilicet & animæ significat: unde de vere vidua dicit Apostolus, *Ut sit sancta corpore & spiritu* * 1. His ornamentis debet Christi Pontifex refulgere, his coloribus exornari.

Tunica linea, & byssina stricta, mortificationem carnis prætendit. Byssum enim vel linum, multiplici elaboratum contusione, & naturæ subtilitate deductum ac textum, in vestem proficit. Sic nullus Christo ornari poterit, nisi castigatis & mortificatis omnibus carnis passionibus: unde & bene stricta dicitur; strictum enim, castum dicimus: econtra lascivum, dissolutum vocamus.

Tunica tota hyacinthina, quæ aërio refulgebat colore, cœlestem designat conversationem: quæ tota erat hyacinthina, quia sacerdos nihil debet curare

* 1 I. Cor. VII. 34.

(e) *Similis herbæ ... latine cidaris*] Nihil sani. *Sirmond. in MS.*

curare terrenum: *Nemo enim*, ait Apostolus, *militans Deo, implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit* *1.

Balteus sive cingulum, quo tunica hæc cum interiore, id est, linea, cingebatur, continentiam insinuat, quæ mater est & custos pudicitiæ, qua maxime ornari Pontifices condecet: hanc, qui ingratus est Deo, perdit, sicut Job de talibus dicit: *Balteum regum dissolvit, & præcingit fune renes eorum* *2. Regum enim, i. e. sanctorum sacerdotum balteum, hoc est, pudicam continentiam dissolvit, id est, dissolvi permittit, cum de suis virtutibus extolli cœperint: & præcingit fune asperæ pœnitentiæ renes eorum, ut incipiant suis casibus ingemiscere, qui aliorum lapsibus debuerant auxilio subvenire.

Superhumerale, quod hebraice *Ephod* dicitur, obedientiam mandatorum Dei significat, quo induebatur sacerdos, ut meminerit præcepta Dei strenue, quasi onus humeris impositum, debere portare. Quod vero nomina Patriarcharum inter sacrificia & in humeris, sicut & in pectore portabat, monetur per hoc sacerdos, ut priorum Patrum fidem & exempla sequatur, ut fidelium, qui sunt filii Apostolorum, in suis orationibus meminerit, & ut ipsis eadem exempla sequenda proponat.

Rationale, quod erat in fronte Pontificis, designat, quia pastor sapientia & doctrina debet præditus esse. Nam & ideo rationale judicii dicitur, quia debet rector Ecclesiæ subtili semper examinatione bona malaque discernere, & quid vel quibus, quando & qualiter conveniat, studiose cogitare. Hoc enim quod dicitur: *Pones in rationale judicii doctrinam & veritatem* *3, ut videlicet habeat scientiam Scripturarum, quo possit alios docere, & contradicentes arguere. Quadrangulum erat, propter quatuor Evangeliorum doctrinam: duplex, propter scientiæ & operis firmitatem. Mensura palmi, quod est digitorum extensio, designat discretionem in perseverantia bonorum operum. Quatuor ordines lapidum, qui erant in rationali nominibus Patriarcharum insculpi, quatuor exprimunt principales virtutes, prudentiam, temperantiam, fortitudinem, justitiam. Terni in unoquoque lapides, fidem sanctæ Trinitatis, sive fidem, spem & caritatem demonstrant. Quæ omnia in pectore Pontificis necessario esse debere, hujus ornamenti, id est, rationalis specie præmonetur.

Tiara, quæ & cidaris & mitra vocatur, & contegebat & ornabat caput Pontificis, admonet eum omnes sensus capitis Deo consecrare debere, ne vel oculi pateant ad videndum vanitatem, vel ceteri sensus, qui in capite vigent, iniquitati consentiant, & per illos intromissa delectatio incestet animi sanctitatem. Lamina aurea, divinæ majestatis atque potentiæ figura est, quæ in fronte Pontificis deportabatur, quia illa ineffabilis Deitatis potentia cunctis quæ creavit, supereminet: & idcirco, quasi cuncta sanctificans, eximiam sibi sedem in fronte, hoc est, in mentis principalitate constituit. Quatuor literæ in lamina scriptæ, quatuor sunt cornua crucis, totum mundum complectentis, cruci enim Christi in omni creatura apex conceditur, qua omnium fidelium frontes signantur. Quod lamina semper in fronte Pontificis esse videbatur, ostendit, quia dignitatem, quam prætendit in habitu, exercere semper debet in opere, ut Domini placitum semper habere, & subditorum vota Domino idoneus sit semper offerre.

Feminalia, quibus pudenda loca corporis tegebantur, continentiam a concubitu designant, quæ magnopere omnibus gradibus observanda præcipitur. Unde dicitur, ad velandam turpitudinem. Turpe est enim, sacerdotem nota lasciviæ ætatis infamari, quem convenit velut in arce castimoniæ, ab omnibus suspici & venerari. Quod vero feminalia ipsi sibi imponant, cetera, Moyses designat, unumque *4 se a carnali concupiscentia refrenare debere; deinde virtutibus sibi subditos, quasi Moysen ministrum templi, vestibus exornare.

CAPUT XXXIX.

Quid significent vestimenta Ecclesiæ.

S*andaliæ* dicuntur soleæ. Est autem genus calceamenti, quo induuntur ministri Ecclesiæ, subterius quidem solea muniens pedes a terra; superius vero, nil operimenti habens, patet: quo jussi sunt Apostoli a Domino indui. Significat autem, ministrum verbi Dei non debere terrenis incumbere, sed potius cœlestibus inhiare, & prædicationem suam nulli occultare.

Post sandalias in Ecclesiæ vestimentis, sequitur *superhumerale*, quod fit ex lino purissimo. Per linum quod ex terra sumitur, & per multos labores ad candorem ducitur, designatur corpus humanum, quod ex terra constat. Sicut ergo linum per multos labores ad candorem perducitur, ita corpus humanum multis calamitatibus attritum, candidum & purum esse debet ab omni sorde peccatorum.

Postea sequitur poderis, quæ vulgo *Alba* dicitur. Significat autem perseverantiam in bona actione. Hinc Joseph inter fratres suos, talarem tunicam habuisse describitur.

Tunica usque ad talum, est opus bonum usque ad consummationem; in talo enim finis est corporis. Ille ergo bene inchoat, qui rectitudinem boni operis usque ad finem debitæ perducit actionis. *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* *5.

Deinde sequitur *zona*, quæ cingulum dicitur, qua restringitur poderis, ne laxe per pedes diffluat. Per quam designatur discretio omnium virtutum: virtutes enim sine discretione, non virtutes, sed vitia sunt: nam virtutes in quodam meditullio sunt constitutæ.

Sequitur orarium. *Orarium.* i. e. stola, dicitur eo quod oratoribus, id est, prædicatoribus concedatur. Admonet illum, qui illo induitur, ut memor sit, sub jugo Christi, quod leve & suave est, esse se constitutum.

*1 II. Tim. II. 4. *2 Job. XII. 18. *3 Exod. XXVIII. 36. *4 f. unumquemque. *5 Matth. X. 22.

Dalmatica quæ sequitur, ob hoc dicitur, eo quod in Dalmatia sit reperta. Usus autem Dalmaticarum a B. Silvestro Papa (f) institutus est: nam antea colobiis utebantur. *Colobium* vero est vestis sine manicis. Significat autem in eo, quod est sine manicis, unumquemque fidelem exercitatum esse debere ad bona opera exercenda. Cum ergo nuditas brachiorum culparetur, ut diximus, a B. Silvestro Dalmaticarum repertus est usus. Est autem vestimentum in modum crucis, monens indutorem suum crucifixum esse debere mundo, juxta Apostolum: *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo**1. Habet etiam in sinistra parte sui fimbrias. Per sinistram partem præsens vita figuratur, quæ diversis curis abundat: quæ curæ significantur per fimbrias sinistræ partis: per dexteram, quæ fimbriis caret, futura vita exprimitur, in qua nullæ curæ solicitant animas Sanctorum. Inconsutilis etiam est, quia in Ecclesia vel in corde uniuscujusque fidelis, nulla debet esse scissura, sed indiscissa fidei integritas. Sinistrum latus habet fimbrias, quia actualis vita solicita est, & turbatur erga plurima: at dexterum latus non habet, quia contemplativa vita nihil in se habet sinistrum. Largitas brachiorum, largitatem & hilaritatem datoris significat. Diaconus, qui non est indutus Dalmatica, Casula circumcinctus legit, ut expedite possit ministrare; vel quia ipsius est ire ad comitatum propter instantes necessitates.

Mappula quæ in sinistra parte gestatur, qua pituitam oculorum & narium detergimus, præsentem vitam designat, in qua superfluos humores patimur. *Casula* quæ super omnia indumenta ponitur, significat caritatem, quæ alias virtutes excellit. De qua Apostolus, commemoratis quibusdam virtutibus, ait: *Major autem horum est caritas**2.

*Pallium**3 Archiepiscoporum super omnia indumenta est, ut lamina in fronte Pontificis. Pallium nihil est aliud, nisi discretio inter Archiepiscopum & ejus Suffraganeos. Pallium significat torquem, quem solebant legitime certantes accipere. Hoc etiam erat lamina illa, ut dixi, quam summus Pontifex circa tempora ferebat, in qua scriptum erat nomen Dei Tetragrammaton, id est, quatuor literarum, *Jod*, *He*, *Vau*, & *Heth*. Est autem interpretatio, *Jod*, principium, *He*, iste, *Vau* vita, & *Heth* passio, id est, Iste est principium passionis vitæ. Passi igitur sunt multi ante Christum, sed nemo eorum per suam passionem hominibus vitam attulit: Christus vero, cujus sanguis in cruce fusus est pro totius mundi redemptione, humano generi attulit vitam. Secundum alium doctorem, *Jod* principium, *He* iste, *Vau* & *Heth* vita interpretatur: Quod ita potest conjungi: iste est principium & vita Christus. Vocabatur autem hoc nomen sanctum Domini, ut est: *Fecerunt laminam**4, id est, sacraverunt, *scripseruntque in ea sanctum Domini*, quod interpretatur ineffabile, non quod non fari, sed quod diffiniri, ut est, minime possit. *Stephanus* natione Romanus ex patre Jobio, ut legitur in gestis Pontificialibus, constituit sacerdotibus, Levitisque vestes sacras in usu quotidiano non uti, nisi in Ecclesia. Hinc *Hieronymus* in libro XIV. super Ezechielem (g). "Porro religio alterum habitum habet in ministerio, alterum in usu vitaque communi." *Sudario* solemus tergere pituitam oculorum & narium, atque superfluam salivam decurrentem per labia: significat studium mundanæ cogitationis: in manu sinistra portatur, ut ostendatur, in temporali vita tædium nos pati superflui humoris.

Varietas *5 sandaliorum, varietatem significat ministeriorum. Episcopi & sacerdotis pene unum officium est: at quia nomine & honore discernuntur, etiam & varietate sandaliorum, ut visibus nostris error auferatur. Episcopus habet ligaturam in suis sandaliis, quam non habet Presbyter. Episcopi est huc illucque discurrere per parochiam: ne forte cadant sandalia de pedibus, ligata sunt. Presbyter, qui domi hostias immolat, sublimius *6 incedit. Diaconus quia dissimilis est Episcopo in suo officio, non est necesse, ut habeat dissimilia sandalia: & ipse ligaturam habet, quia suum est ire ad comitatum. Subdiaconus, qui in adjutorio Diaconi est, & pene in eodem officio, necesse est, ut habeat dissimilia sandalia, ne forte Diaconus æstimetur. *Sandalia* significant, quia prædicator neque cœlestia debet abscondere, neque terrenis inhiare.

Signorum usus, a veteri testamento sumptus est. In libro Numerorum dixit Dominus Mosi: *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare possis multitudinem** 7.

Ceremoniarum Missæ mystica expositio (h).

*8 Officium Missæ addidit *Cælestinus* Papa, & constituit, ut Psalmi CL. ante sacrificium psallerentur antiphonatim ex omnibus, quod antea non fiebat, nisi tantum Epistola Pauli recitabatur, & sanctum Evangelium, & sic Missa celebrabatur. Quod nos ita intelligimus, quia ex omnibus Psalmis excerperet Antiphonas, quæ psallerentur in officio Missæ: nam antea inchoabatur Missa a lectione. Qui mos adhuc retinetur in vigilia Paschæ & Pentecostes. Procedens Pontifex in persona Christi, ducit secum Prophetas, id est, diaconos, qui annunciant ex Evangelio futuram vitam: & sapientes, id est, subdiaconos, qui sciunt vasa Domini disponere, & quid primo ferendum sit, quid posterius: & scribas, id est, acolytos, qui accendunt corda fidelium ex scriptura. Procedit in thuribulo thymiama, quod significat corpus plenum odore bono. *9 Postquam præsentatus est Ecclesiæ, inclinatus stat in exemplum humilitatis Christi, in qua factus est obediens Patri usque ad mortem. In ipsa elevatione *10 dat pacem ministris, qui dextra lævaque sunt. Ipse est pax nostra, per quam reconciliamur Deo. Eandem pacem offert cantoribus, qui retro stant: ut illud, *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis**11. Præsentibus dat, absentibus relinquit: hoc est, quod solemus dicere: innuit Episcopus cantori, qui mutat laudem de veteri in novam, & incipit Trinitatem sanctam laudare, & dicit, *Gloria Patri*, & Diaconi

*1. Gal. VI. 14. *2 I. Cor. XIII. 13. *3 Amal. Libr. II. Cap. 23. *4 Exod. XXXIX. 29. *5 Amal. l. cit. Cap 25. *6 *Amal.* securius. *7 Num. X. 2. *8 Amalarius Libr. III. Cap. 5. *9 Amalarius ibid. *10 *Amal.* inclinatione. *11 Joan. XIV. 27.

(f) Vid. Hugo Menard. Not. 259. (g) S. Hier. Libr. XIII. in Ezech. Cap. XLIV. Vers. 18. (h) Quæ sequuntur huic Capiti apud Quercetanum annexa, separavimus sub novo titulo ob diversitatem argumenti.

Diaconi quasi chorus Apostolorum, stant cum eo humiliati, & dicunt: *Domine, doce nos orare* * 1. Inde vicissim duo Diaconi altrinsecus vadunt osculari latera altaris. Quo osculato * 2, demonstratur pax, quam eis commendavit Dominus, dicens: *In quamcunque domum intraveritis, dicite, Pax huic domui* * 3. Altare corda electorum significat. * 4 Deinde in memoriam Passionis Christi, dicunt cantores versum de Psalterio. *Psalterium* inferius percutitur, superius reboat: & Passio Christi ab inferiori parte habet percussuram, a superiori dulcedinem resurrectionis. Hinc osculatur Evangelium, in quo duo populi ad pacem redeunt. Deinde transit ad dexteram altaris. Liquet omnibus, quod semper Christus egit dexteram vitam postquam resurrexit. Diaconi postea stant in ordine, ut illud: *Si quis vult post me venire*, &c. * 5. Episcopo * 6 ascendente ad sedem, cereostrata mutantur de locis suis in ordinem unius lineæ usque ad altare. Per cereostrata significantur dona gratiarum, per quæ illuminatur Ecclesia. Unius lineæ positio, unitas est Spiritus sancti in singulis donis. Potest & simpliciter intelligi dispositio cereorum expeditus cursus circa altare ministrandi. * 7 *Telesphorus* natione græcus ex Anachorita, constituit, ut hymnus diceretur angelicus ante sacrificium. *Symmachus* post Telesphorum quadragesimus quintus, constituit, ut omni die dominico, & natalitiis martyrum idem hymnus cantaretur.

Ad Orientem oramus, ut admoneatur animus ad naturam excellentiorem se convertere, id est, ad Deum. * 8 Post laborem & opus ministerii Pontifex ascendit sedem, in memoriam ascensionis dominicæ, & sedent cum eo, quibus promisit: *Sedebitis super sedes duodecim* * 9. Per eos qui sedent, demonstrantur membra Christi in pace quiescentia: Per eos qui stant, in certamine posita. Cantor sine aliqua necessitate tenet tabulas propter illud: *Laudent nomen Domini in choro*, & reliqua. Hæc jubilatio, quam *Sequentiam* vocant, illud tempus significat, quando non erat necessaria locutio verborum, sed sola cogitatione mens menti monstrabit, quod retinet in se. *Anastasius* * 10 Papa instituit, ut quotiescunque Evangelium legitur, sacerdotes non sederent, sed circumstarent * 11. Diaconus portat Evangelium in sinistro brachio, per quod significatur temporalis vita, ubi prædicari Evangelium necesse est. Duo cerei, qui portantur ante Evangelium, Legem & Prophetas designant præcessisse adventum Christi: Thuribulum, opinionem virtutum de Christo procedentem. Cantores more Levitarum, qui omnia necessaria tabernaculi providebant, quærunt aquam ad fontem, & servant eam coopertam, usque ad tempus sacrificii, & sic eam mundam offerunt. *Sixtus* * 12 Papa constituit adjectionem illam primævo Hymno, id est, *Sanctus*, *Sanctus*, *Sanctus*, &c. Augustinus in libro de Civitate Dei VIII (i): "Sacrificium ergo visibile, invisibilis sacrificii sacramentum, id est, sacrum signum est.„ * 13 Ab his personis dantur oscula mutuo in Ecclesia, quæ nullius titillationem libidinosæ suggestionis cogunt excitare. *Sergius* * 14 Papa constituit, ut tempore confractionis Dominici Corporis, *Agnus Dei*, a clero & populo decantetur. Triforme est corpus Christi, eorum scilicet qui gustaverunt mortem, & morituri sunt. Primum scilicet sanctum & immaculatum, quod sumptum est ex Maria. Alterum, quod ambulat in terra. Tertium quod jacet in sepulchris. Per particulam oblatæ missæ in calicem, ostenditur corpus Christi, quod jam surrexit a mortuis. Per comestam a sacerdote vel populo, ambulans adhuc super terram. Per relictam in altari usque ad finem Missæ, jacens in sepulchris usque ad finem seculi.

CAPUT XL. (k)

De celebratione Missæ, & ejus significatione * 15.

Celebratio Missæ, in commemorationem Passionis Christi peragitur. Sic enim ipse præcepit Apostolis, tradens eis corpus & sanguinem suum: *Hoc facite in meam commemorationem* * 16, hoc est, in memoriam passionis meæ. Tanquam diceret, quod pro vestra salute passus sum, ad memoriam revocate, & pro vestra vestrorumque salute eadem proferre curate. Hanc *Petrus* Apostolus primus omnium Antiochiæ dicitur celebrasse. In qua tres tantummodo orationes in initio fidei proferebantur, incipientes ab eo loco, ubi dicitur: *Hanc igitur oblationem.* Missa autem dicitur, quasi transmissa, vel quasi transmissio, eo quod populus fidelis de suis meritis non præsumens, preces & oblationes, quas Deo omnipotenti offerre desiderat, per ministerium & orationem sacerdotis ad Deum transmittat, quem mediatorem inter se & illum esse cognoscit, confidens per ejus orationem atque intercessionem a malis omnibus liberari, atque Creatori suo reconciliari, & in omnibus corroborari. Vel Missa, ut *Isidorus* dicit (l), dicta est ab emittendo. Tempore enim quo sacerdos incipit consecrare corpus dominicum, dicendum est a Diacono post Evangelium: *Si quis catechumenus est, procedat foras.* Et quia tunc emittuntur catechumeni ab Ecclesia, qui non debent interesse sacris mysteriis, eo quod nondum sunt perfecti. Sive alio modo potest dici Missa, eo quod nos mittat ad Deum. Ideo autem non ab apostolica vel evangelica lectione, quod majus esse constat, eadem Missa inchoatur, sed potius canendo & psallendo, quatenus dulcedo suavitatis corda audientium prius demulceat, & sic post modulationem suavis cantilenæ in spiritualibus rebus populus per compunctionem mentis intentus, salutifera Evangelii verba ardenti affectu suscipiat.

Quod autem populus dominico die, sive solennitatum, ad Ecclesiam confluit, ad imitationem Israelitici populi creditur fieri, qui temporibus statutis ad

* 1 Luc. XI. 1. * 2 *f.* quo osculo. * 3 Luc. X. 5. * 4 Amalarius ibid. * 5 Luc. IX. 23. * 6 Amal. Libr. III. Cap. 7. * 7 Amal. ibid. & Hugo Menard. not. 7. * 8 Amalarius l. cit. Cap. X. * 9 Matth. XIX. 28. * 10 Amalarius l. cit. Cap. XVII. * 11 *Amal.* curvi starent. * 12 Amal. l. cit. Cap. XXI. * 13 Amalarius l. cit. Cap. XXXII in fine. * 14 Amal. l. cit. Cap. XXXIII. * 15 *al.* brevis expositio Missæ. * 16 Luc. XXI. 19.

(i) S. Aug. Libr. X de Civit. Dei Cap. V. (k) Tribuitur a Mabillonio & aliis Remigio Autissiodarensi. Tom. V. Actorum SS. Ord. Bened. pag. 185. (l) Isid. Libr. VI. Orig. Cap. XIX.

ad templum Domini confluebat, & sex diebus operans, septimo ab omni opere servili requiescere jubebatur, non tamen a meditatione legis. Sic enim ait Apostolus: *Moyses habet in singulis civitatibus, qui eum per singula Sabbata prædicent in Synagogis**1. Unde & canticum Moysis per omne Sabbatum in Ecclesia recitare mos ecclesiasticus consuevit. Et quod illi faciebant in Sabbato, qui primus apud illos in diebus hebdomadis habebatur, quoniam in ipso requievit Deus ab operibus suis: nos propter reverentiam dominicæ resurrectionis, die dominica agere curamus. Necesse est enim, ut populus Dei eo die, quo Dominus resurrexit, a ruralibus vacans operibus instruatur, quomodo per totam hebdomadam spiritaliter Deo vivere debeat: & qui per totam hebdomadam curam corporis morituri indesinenter egit, eo die curam animæ in perpetuum victuræ agere curet.

Primo omnium dicitur Antiphona ad introitum. Antiphona ex Græco interpretatur vox reciproca in latino, duobus alternatim psallentibus, ordine commutato, sive de uno ad unum. Quod genus psallendi græci invenisse traduntur: quæ ideo *ad introitum* dicitur, quia per hanc introimus ad officium divinum, sicut per introitum ostii ad secreta domus. Deinde imponitur: *Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto.* Quæ verba ad divisionem Palmorum, qui prius indifferenter canebantur, *B. Hieronymus*, *Damaso* Papa petente, composuit. Sed cum nequaquam id sufficeret, prædicto Apostolico iterum suggerente, addidit adhuc: *Sicut erat in principio*, &c. Et hoc ad nutum Diaconi ait cantor, sicut & *Kyrie eleison*, quia ad hoc in ministerium admittitur, ut officium integre peragi possit. Quoniam Presbyter sine Diacono nomen habet, officium non habet.

Induit Diaconus Dalmaticam in similitudinem crucis, ut qui minister verbi Christi, passionem illius ad memoriam revocans, sicut Christus crucifixus est pro salute mundi, ita & minister verbi ipsius semetipsum vitiis & concupiscentiis crucifigere non obliviscatur, pro amore Redemptoris. Quod eadem vestis candiditatem habet, ostendit ministrum Christi candorem castitatis mente simul & corpore habere debere, qui auctoritatem Evangelium prædicandi in Ecclesia retinet. Habet & coccineas virgulas, sanguinem Christi pro salute mundi effusum declarantes.

Præcedentibus ad altare ministris, in medio eorum propter debitum honorem Evangelium Christi defertur, tanquam persona præpotentis, præcedentibus ac sequentibus ministris, constipata, cum procedit in publicum. Cerei quoque Evangelium præcedentes, demonstrant gratia Evangelii mundum, qui erat in tenebris peccatorum, illuminatum. Quod autem eadem processio Evangelii ab australi parte fit in plagam septentrionalem, declarat Dominum Jesum Christum, qui verbum salutis mundo intulit, a parte meridiana ortum esse. Nam Hierusalem, in qua Dominus Jesus Christus primo verbum salutis annunciavit, in meridie habet Bethleem, a quo loco ipse Salvator venit, sicut scriptum est: *Deus ab Austro veniet**2.

Cantore incipiente: *Kyrie eleison*, collocantur cerei in ordine a parte australi in septentrionem ab Acolyto, ostendente hoc facto, quod misertus sit Dominus omnipotens mundo, in meridie & septentrione. Ideo autem *Kyrie eleison*, & latini græce, & græci latine proferunt, quia & illorum quædam græca honestius quam latina, & quædam latina melius quam græca sonant, & ut unum ejus populum nos esse ostendamus, unumque Deum utrumque populum credere, *Kyrie*, Domine, *eleison*, miserere. *Christe eleison*, id est, qui es unctus non oleo visibili, sed plenitudine divinitatis, miserere. Nam chrisma dicitur unctio.

Incipit deinde Sacerdos: *Gloria in excelsis Deo*, Hymnum in nativitate Salvatoris ab Angelis decantatum: sed a *B. Hilario* Pictaviensi postea (k) auctum & consummatum, & hoc ipsum ad imitationem Angelorum, ut ostendamus, nos eundem Dominum colere in terris, quem & Angeli venerantur in cœlis.

Postea dicit Sacerdos: *Dominus vobiscum*, salutans populum & orans, ut Dominus sit cum eis, sicut dignatus est dicere per Prophetam: *Inhabitabo in illis*, & reliqua*3: & quod Salvator dixit discipulis suis, & in illis, omnibus fidelibus: *Ecce ego vobiscum sum**4. Qui salutationis sermo non humano arbitrio compositus, sed ex divinæ scripturæ auctoritate probatur sumptus, ubi frequenter & singulariter & pluraliter positus legitur: singulariter, sicut Angelus ad B. Mariam: *Ave gratia plena Dominus tecum**5: & sicut ad Gedeonem similiter Angelus salutando dixit: *Dominus tecum virorum fortissime**6: Pluraliter, sicut in libro Ruth legitur Booz salutando dixisse messoribus suis: *Dominus vobiscum**7: & sicut in Paralipomenon Propheta a Deo missus, invenitur salutasse Aza Regem Juda cum exercitu suo victores de prælio revertentes: *Dominus vobiscum, quia fuistis cum Domino**8. Ecclesia ergo tam salubri salutatione sacerdotis accepta, & ipsa resalutando orat, & orando resalutat: postulans, ut sicut ille optavit Dominum esse cum ipsis, ita sit & cum ipso, dicens: *Et cum spiritu tuo*, id est, cum anima tua sit omnipotens Deus, ut digne pro nostra salute eum exores: & non dicit, *Tecum*, sed, *cum spiritu tuo*, ut officium subsecuturum spiritaliter totum fieri intelligatur. Et bene Dominus cum spiritu hominis esse optatur, quia in spiritu & mente rationali creatus est homo ad imaginem & similitudinem Dei, & ibi est capax divinæ gratiæ & illuminationis.

Sed & illa salutatio episcopalis ad populum, qua dicitur: *Pax vobiscum*, sive *Pax vobis*, similiter non humano sensu inventa, sed de scripturæ sanctæ auctoritate sumpta est. Nam & in veteri testamento invenitur dixisse Angelus Danieli Prophetæ: *Noli timere, vir desideriorum: pax tibi, confortare, & esto robustus**9. Et in novo, id est, in Evangelio, pene semper ita legitur Dominus Apostolos salutasse dicendo: *Pax vobis*, & eisdem Apostolis eandem salutationis formam commendavit, dicens: *In quamcunque civitatem aut domum intraveritis, salutate eam, dicentes: Pax huic domui**10. Merito ergo & Apostolorum

*1 Act. XV. 21. *2 Habac. III. 3. *3 II. Cor. VI. 16. *4 Matth. XXVIII. 20. *5 Luc. I. 28. *6 Judic. VI. 12. *7 Ruth. II. 4. *8 II. Paral. XV. 2. *9 Dan. X. 19. *10 Matth. X. 12.

(k) Sic Mabillonius legit in Liturgia Gallicana Tom. I. Cap. IV. pag. 29. Apud Quercetanum legebatur: *postea actum*, loco, *auctum*. De auctore hujus hymni videatur Tillemontius Tom. VII. pag. 467. & Rivetus in Gallia Literaria Tom. I. Part. II. pag. 180. Vid. Hug. Menard. Not. 7.

lorum successores, id est, Ecclesiarum præsules, hac salutatione utuntur, domum Dei salutantes, ubi omnes oportet filios esse pacis, ut salutatio pacis super eos requiescens, & salutantibus & salutatis possit esse fructuosa.

Deinde dicit, *Oremus*, invitans secum populum, ut simul orent. Quapropter aclivis debet esse populus, usquequo sacerdos incipiat dicere: *Per omnia secula seculorum.* Sequitur *Collecta*, quæ dicta est a collectione, eo quod ex auctoritate divinarum Scripturarum sint collecta, quæ in Ecclesia leguntur, sicut est illa de tribus pueris: vel quod ex multis sermonibus una colligatur oratio; sive a collectione vel societate dicitur populi, qui tunc in unum concurrens colligitur. Ideo autem in omnibus Collectis interponitur, *Per Dominum nostrum Jesum Christum*, &c. ut omne quod datur a Patre, intelligamus per Filium ejus nos accipere, cujus hæreditas sumus. Per ipsum ergo hostiam laudis atque orationis offerimus, qui per mortem ipsius reconciliati sumus, cum inimici essemus. Dicens vero sacerdos: *Qui tecum vivit & regnat*, admonet populum, ut credat Filium Dei vivere & regnare semper sine initio, & sine termino, & unam potestatem habere æqualiter cum Patre & Spiritu sancto, atque unam substantiam. *Amen* vero confirmatio est orationis a populo. Interpretatur enim, vere, sive fideliter, tanquam respondens populus dicat: vere ita fideliter credimus sicut dicis, Filium videlicet Dei ante omnia secula, & in præsenti, & in futuro regnare cum Patre & Spiritu sancto, & regnum ac potestatem ejus nullo fine concludi.

Deinde sequitur lectio apostolica ante Evangelium, non causa dignitatis, sed ad morem Apostolorum, qui ante Dominum ibant, sicut narrat Evangelium, quos mittebat Dominus ante se binos & binos. Epistola autem dicitur supermissa, eo quod super vetus Testamentum & Evangelium Missa sit, non causa dignitatis, sed ut quisque, qui Evangelium fuerit ingressus, ibi inveniat medicinam salutis. Incipiente autem Subdiacono apostolicam lectionem, verso ordine cerei transferuntur ab Oriente in Occidentem, ut demonstretur, per vocem & per prædicationem Apostolorum totum mundum gratia fidei illuminatum, non solum a Meridie in Septentrionem, sed etiam ab Oriente in Occidentem. Nomine enim Orientis & Occidentis, omnia climata mundi comprehenduntur, & quod tot diebus sol sua præsentia ea illustret, sicut ibi: *Venient ab Oriente & Occidente**1.

Postmodum cantatur Responsorium, dictum, quod a capite repetatur. Deinde cantatur *Alleluja*, quod ex hebræo in latinum interpretatum sonat, *Laudate Deum*, nam *Alleluja*, dicitur, Laudate: *Ja*, nomen Dei est, unum ex decem nominibus, quibus vocatur Deus apud Hebræos. *Alleluja* autem, primum in novo testamento additum est, dicente Joanne: *Audivi vocem in cœlo dicentium, Alleluja**2, & quia hac voce Angelos in cœlo Deum laudare cognovimus, hujusmodi voce laudationis creditum est Deum delectari. Hoc quoque ideo canimus, ut eundem Deum nos colere in terra ostendamus, qui etiam colitur ab Angelis in cœlo, & hoc ante lectionem evangelicam a cantore interponitur, ut laudetur ab omnibus, cujus gratia salvantur omnes, quasi dicat: Quia verba Evangelii salutem conferentia mox audituri estis, laudate Dominum, cujus beneficio hanc gratiam percipere meruistis.

Defertur Evangelium ad Analogium, præcedentibus cereis: ut ostendatur gratia ipsius mundum illuminatum. Verba Evangelii Levita pronunciaturus, contra Septentrionem faciem vertit: ut ostendat, Verbum Dei & annunciationem Spiritus sancti contra eum dirigi, qui semper Spiritui sancto contrarius existit, & in nullo ei communicat. Quos enim Spiritus sanctus, qui est Deus, ad fidem colligere desiderat, diabolus dispergere ab unitate Ecclesiæ, & integritate fidei laborat. Sicut enim per Austrum, qui ventus est calidus, & leniter flat, Spiritus sanctus designatur, qui corda, quæ tangit, ad amorem dilectionis inflammat: ita & per Aquilonem, qui durus & frigidus est, diabolus intelligitur, qui eos, quos possidet, ab amore caritatis atque dilectionis, torpentes & frigidos reddit. Quod enim per Aquilonem diabolus designetur, ostendit Propheta, dicens: *O Lucifer, qui dicebas in corde tuo**3: *Sedebo in lateribus Aquilonis*, & reliqua. Crucem in fronte ponit Diaconus, adnunciaturus verba vitæ, ut ostendat se discipulum illius esse, qui crucem pro totius mundi salute sustinuit. Deinde in pectore, ut omnis vana & immunda cogitatio ab ejus corde pellatur. Salutat & populum, dicens: *Dominus vobiscum*, quatenus corda illorum a mundanis cogitationibus Dominus emundet, & ad suscipienda verba salutifera aperire dignetur. Ad cujus salutationem populus crucem in frontibus ponit, ut a malis cogitationibus corda sua emundet, ut ad intelligenda verba salutis pura permaneant. Dicit Diaconus: *Sequentia sancti Evangelii secundum Matthæum*, eo quod post præcedentia Evangelii sequantur illa. Unde quando initium alicujus Evangelistæ legitur, non dicit *Sequentia*, sed *Initium*. Idcirco autem secundum Matthæum, aut Marcum, aut Lucam, vel Joannem, ut sciatur, secundum quem Evangelistam lectio illa legatur. Potest & ita intelligi, quod dicit *Sequentia*, ut ea, quæ sequuntur post salutationem, in illa lectione secundum illum Evangelistam contineantur. Hinc sequitur Evangelium, quod de græco in latinum, sonat bonum nuncium. Et quod est melius nuncium, quam istud: *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum**4; quæ in Evangelio dicuntur de incarnatione Filii Dei, & de ejus miraculis, prædicatione, & resurrectione, atque ascensione, de gloria quoque electorum, & damnatione reproborum. Perlecto Evangelio, iterum se signo crucis populus munire festinat, ut quod ex divinis eloquiis ad salutem percepit, signatum sigillo crucis, atque munitum permaneat, ne a mentibus eorum diabolica fraude evacuari valeat.

Post recitatum Evangelium iterum Sacerdos populum salutat, orans in cordibus eorum verba salutis, quæ perceperunt a Domino, confirmari, & invitat illum secum pariter ad orationem, dicens: *Oremus*. Sed licet apud nos tunc Collecta inter Evangelium & offerendam non dicatur, apud Græcos tamen dicitur. Ita autem potest intelligi secundum

*1 Luc. XIII. 29. *2 Apoc. XIX. 6. *3 Isaiæ XIV. 13. *4 Matth. III. 2.

dum quod apud nos fit, ut omnis populus oblationi insistere jubeatur, dum oblaturi intentionem suam offerunt, quatenus illorum oblatio accepta sit Domino. Sequitur deinde *Offerenda*, quæ inde hoc nomen accepit, quod tunc populus sua munera offerat. Sequuntur Versus, a vertendo dicti, quod in Offerenda revertantur, dum repetitur offerenda.

Suscipit interim Sacerdos a populo oblata, ut ipse, qui est inter Deum & ipsum populum mediator, preces eorum & vota Domino offerat. In qua oblatione aqua miscetur vino. Per vinum significatur Christus, per aquam autem populus: & si vinum offertur sine aqua, videtur significare, quod Passio Christi nihil profuerit generi humano: si autem aqua sine vino, videtur significare salvari potuisse populum sine Christi Passione. Utrumque ergo miscetur simul, ut intelligatur, Passione Christi mundum salvatum, & sine ea mundum non potuisse salvari. Quod autem sacerdote oblationem suscipiente, clerus Deo laudes interim persolvit, ad imitationem populi Israel sumptum est, qui oblationes & vota cum laude modulationis Deo offerre consueverat.

Post oblationem ponitur incensum super altare, dicente sacerdote: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo*, &c. Hoc est dicere: Sicut incensum gratum est & acceptum in conspectu populi, ita fiat oratio mea acceptabilis in conspectu tuo.

Quibus expletis, convertit se sacerdos ad populum, poscens, ut jungant preces suas precibus ejus, & mereatur exaudiri pro salute illorum. Hoc autem dicendum est a sacerdote cum silentio: *Orate pro me fratres, ut meum pariter & vestrum sacrificium acceptum sit Domino.* Adclinans ergo se populus, orare debet ita: *Sit Dominus in corde tuo, & in ore tuo, & suscipiat sacrificium sibi acceptum de ore tuo, & de manibus tuis pro nostra omniumque salute, Amen.* Vel hoc dicant omnes: *Exaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Jacob*, usque, *pingue fiat*.

Corporale cui superponitur corpus dominicum, non aliud quam lineum esse oportet, quoniam Joseph linteum mundum legitur emisse, ubi corpus dominicum involvit. Nam & linum, purum germen est terræ: & Dominus purum & verum corpus habuit, non simulatum. Et sicut linum per multos sudores pervenit ad candorem, ita Jesus Christus multis affectus passionibus migravit ab hoc seculo, & ad candorem resurrectionis, atque immortalitatis perductus est. Ita ergo, qui corpus Christi in se recipere desiderat, per multos bonornm operum labores, & per castitatem mentis & corporis debet se reddere mundum & candidum. Quod ita plicari debet, ut nec initium, nec finis appareat, sicut etiam sudarium in sepulchro Domini inventum est. Sudarium est ligamentum capitis. Per caput divinitas designatur, quia caput Christi Deus. Involutio autem hoc significat, quia Christus, qui in humanitate habuit initium nascendo, & finem moriendo, in divinitate neutrum horum, sed semper esse habuit.

Dicit sacerdos collectam super oblata, & in ejus fine: *Per omnia secula seculorum*, ut supra. Hucusque præfatio, id est, prælocutio, & allocutio populi, hinc sequitur exhortatio: *Sursum corda.* Hortatur enim sacerdos populum, tanquam dicat: jam apostolicis & evangelicis præceptis sufficienter instructi & confirmati, corda vestra a terrenis curis sursum ad Dominum dirigite, ut sacrificium, quod Deo offerendum mihi obtulistis, digne offerre valeam. Respondet populus: *Habemus ad Dominum*, quasi dicat, corda nostra, ut præcipis, erecta habemus ad Dominum, ut suscipere dignetur votum nostrum. Hortatur iterum: *Gratias agamus Domino Deo nostro*, simul ego & vos; subaudis, de omnibus bonis ab illo præstitis. Respondet populus & affirmat, dicens: *Dignum & justum est*, ut illi gratias agamus, Domino Deo nostro. Hanc exhortationem, quæ sequitur, *Gelasius* composuisse dicitur. Affirmat sacerdos populi vocem, & convertit se ad Deum patrem, dicens: *Vere dignum & justum est*, id est, sicut populus tuus respondet, tibi gratias agere dignum, justum, & æquum idipsum est: *Salutare*, id est, salute plenum, quoniam ad nostram corporis & animæ salutem pertinet, si digne illum laudemus. Post confessionem populi, dignum esse & justum, ut Deo gratiæ rependantur, intermisso populo, cui loquebatur, jam convertit se sacerdos ad Deum Patrem, & tanquam ad præsentem incipit loqui, dicens: *Nos tibi gratias agere*, & hoc non ad horam, sed *semper*, id est, omni tempore, & in prosperis & in adversis, *ubique*, id est, omni loco. *Domine sancte*, qui dominaris omnium, quæ in cœlis sunt, & quæ in terra, & qui omnia sancta tua benedictione sanctificas, ut sancta sint. *Pater* græce, latine dicitur genitor. Deus enim ineffabiliter genuit filium ante omnia secula. *Omnipotens* dicitur Deus, quia omnia potest, quæ illum decent. Mentiri non potest, quia veritas est: mori non potest, quia immortalis, immo vita est: mutari non potest, quia immutabilis est. Omnipotens enim dicitur faciendo, quod vult, non Patiendo, quod non vult. *Æternus* est Deus, quia nec initium habuit, nec terminum habebit, quia nec cœpit nec desinit. Gratiæ autem, quas debemus offerre, per Dominum nostrum Jesum Christum offerendæ sunt, qui est mediator inter Deum & nos, & qui est Pontifex Pontificum. *Christus* græce, latine dicitur *unctus*. Unctus est Dei Filius secundum humanitatem, non oleo visibili, quo ungebantur reges & sacerdotes, verum regem & sacerdotem præfigurantes Dominum nostrum Jesum Christum, sed plenitudine divinitatis & dono gratiæ, quod visibili signatur unguento, quo baptizatos jungit Ecclesia. Christus tamen non tunc est unctus Spiritu sancto, quando super eum baptizatum sicut columba descendit; tunc enim corpus suum, id est, Ecclesiam præfigurare dignatus est, in qua baptizati accipiunt Spiritum sanctum: sed mystica unctione tunc unctus est, quando veniente [Angelo] ad Mariam Virginem uterus repletus est Spiritu sancto, hoc est, quando humana natura sine ullis præcedentibus bonorum operum meritis, Deo vero in utero virginis est ita unita, ut cum illo una fieret persona: unde & ob hoc confitemur illum natum de Spiritu sancto ex Maria Virgine. Unctione autem olei designatur plenitudo Spiritus sancti, quoniam sicut oleo optimo corpus perfusum recreat illud, atque recreans jucundius reddit: sic & gratia Spiritus sancti cor, quod repleverit, in amore & dilectione Dei perfecte reparans, omnem timoris mœstitiam, quam pro peccatis primo contraxerat, ab ore repellit, & in caritatis

tatis perfectione confirmans, de spe vitæ æternæ exultationis gaudium subministrat. *Per quem* Christum *majestatem tuam laudant Angeli*, quia per illum sunt creati; & non solum Angeli per illum laudant Deum Patrem, verum etiam illæ virtutes cœlorum, quæ super alias dominationem & potestatem habent. Hi ergo tam beati & sublimes Spiritus per Christum majestatem Dei laudant, sicut ad eos congratulando dicitur in Psalmo: *Laudate Dominum omnes virtutes ejus* *1. *Adorant* quoque eandem divinam majestatem, sicut in hymno confessionis Esdræ ad ipsum Dominum dicitur: *Exercitus cœli te adorant* *2. *Tremunt* etiam, sicut per figuram de eis in libro Job dicitur: *Columnæ cœli contremiscunt, & pavent ad nutum ejus* *3. Qui tamen tremor, ne eis pœnalis sit, non timoris est, sed admirationis. Cum igitur in cœlestibus tanta sit devotio laudantium, veneratio adorantium, tremor admirantium, consideret hoc homo, cui dictum est: *Quid superbis terra & cinis* *4? Audiat Apostolum monentem: *Cum metu & timore, & tremore vestram ipsorum salutem operamini* *5. *Cœli* quoque, qui per Christum facti sunt, tunc laudant Deum Patrem, quando nos provocant ad laudem ejus. *Cœlorum quoque virtutes & Seraphim concelebrant*, id est, in commune celebrant concordi devotione, & communi gaudio laudant. Nam celebritas est conventus populi in laude: & celebrata dicimus in celebri, id est, frequentissimo conventu acta. Ideo autem dicitur, quia majestatem *socia*, id est, juncta *exultatione concelebrant*, quoniam sine intermissione laudantes, vicissim de illo & de se in illo lætantur. Hunc ergo omnium Creatorem & Rectorem laudant & concelebrant cœli, sicut eum laudant sol & luna, stellæ & lumen. Unde in Psalmo dicitur: *Laudate eum sol & luna* *6: usque, *aquæ, quæ super cælos sunt.* In hymno quoque trium puerorum, Dei ad laudem elementa omnia provocantur: non quod elementa muta habeant sensum laudandi, sed quod cuncta bene cogitata, laudem pariant, & impletur cor consideratione creaturæ ad eructandum hymnum Creatori. Et quia longum fuit in ista gratiarum actione totos angelorum ordines, qui in scripturis novem inveniuntur, ponere, sigillatum post cœlos ponuntur virtutes, quo nomine omnes cœlestes spiritus generaliter appellari solent, ut in Psalmo: *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ* *7. Et iterum: *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum* *8. Ad ultimum ponuntur Seraphim, qui est summus ordo angelicorum Spirituum, & vere beata, quæ ex singulari propinquitate Creatoris sui incomparabili ardent amore. Unde & ardentes vel incendentes interpretantur. Sciendum autem, quod Cherubim & Seraphim per *m* literam prolata, juxta proprietatem linguæ hebrææ, masculini sunt generis & pluralis numeri tantum. Si autem per *n* literam dicantur, sicut in Psalmis & hymnis, & in præsenti gratiarum actione ponitur, græca declinatione in neutrale genus mutantur. Velut cum dicimus lucida sidera, speciosa nemora, jucunda litora, sic & beata Seraphim neutro genere, & plurali numero accipiamus (m). Ut autem ad solum Patrem dirigatur oratio, cum totius sanctæ Trinitatis, sicut una est divinitas, ita æqualis honor & glorificatio, id Apostoli sancto per eos ordinante Spiritu sanxerunt, ut qui multorum deorum errores unius Dei prædicatione nitebantur evellere, sub Trinitatis sacramento uni personæ in sacrificiorum ritu esse supplicandum decernerent: ne qui unum Deum prædicabant, in pluralem divinitatis numerum incidisse arguerentur, & quia Pater & Filius & Spiritus sanctus, unius Deitatis, unius naturæ, unius substantiæ, unius denique potestatis existunt, una ex eis persona propter unitatis mysterium retinendum in sacrificio invocaretur: nec alia debuit, nisi quæ prima est, in qua duæ ceteræ naturaliter manentes existunt. *Cum quibus & nostras voces*, & reliqua. Voces angelorum sunt in laude Conditoris, ipsa admiratio intimæ contemplationis. Quales ergo oportet esse voces nostras, quas in conspectu Dei cum angelicis laudibus deprecamur admitti, id est, intromitti? utique tales voces non sunt in sono oris, sed in desiderio cordis. Voces enim apud secretissimas aures Dei non faciunt verba nostra, sed desideria: & quia superna civitas ex Angelis & hominibus constat, merito sancta Ecclesia, quæ illis socianda est in cœlo, & cum illis in Dei laudibus permansura, jam nunc ipsis vocibus Deum laudat in terris, quibus eum sancti Angeli laudant in cœlis: & hoc non superba præsumptione, sed *supplici confessione*, id est, humili laude: sic desiderans majestatem Dei credere & confiteri in mundo, sicut ab Angelis videtur & laudatur in cœlo; hæc enim confessio non est peccati, sed laudis & gratiarum actionis. Una igitur confessione, id est, laude & gratiarum actione jam nunc homines cum Angelis sociantur, laudantes de cœlestibus & terrestribus, tanquam eum, qui fecit cœlum & terram, & dicentes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, pleni sunt* *9, & reliqua. Istæ sunt voces Angelorum laudantium in cœlis. Hunc hymnum gloriæ Dei, & Esaias se audisse testatur, & Joannes in Apocalypsi *10. Ergo non humano arbitrio, sed utriusque scripturæ auctoritate conjuncta, dicimus ter *Sanctus*, & semel *Dominus*, ut ostendamus omnipotentem Deum, & Trinitatem in personis habere, & unitatem in substantia. *Sabaoth* autem unum est ex decem nominibus Dei apud Hebræos, & interpretatur, Exercituum, sive Virtutum, vel Militiarum. Dominus autem Sabaoth, Dominus omnipotens dicitur, quia omnis exercitus & militiæ virtutesque Angelorum illi serviunt. Angelicos autem spiritus, recte militiam dicimus, quia decertare eos contra aëreas potestates non ignoramus. Quæ tamen certamina non labore, sed imperio peragunt, quia quod agendum contra immundos spiritus appetunt, ex adjutorio cuncta regentis possunt. *Gloria*, id est, divinitate ejus, *pleni sunt cœli & terra*, & omnia implet, juxta quod ipse dicit: *Cœlum & terram ego impleo* *11. Adjunguntur autem huic hymno Angelorum, sumpta ex Evangelio verba turbarum laudantium Deum & Regem nostrum venientem Hierosolymam, atque dicentium: *Osanna in excelsis* *12, & reliqua. Ita enim ex scriptura prophetica

*1 Psalm. CXLVIII. 2. *2 II. Esdr. IX. 6. *3 Job. XXVI. 11. *4 Eccli. X. 9. *5 Phil. II. 12. *6 Psal. CXLVII. 3. *7 Psal. XXIII. 10. *8 Psal. XXXII. 6. *9 Isaiæ VI. 3. *10 Apoc. IV. 8. *11 Jerem. XXIII. 24. *12 Marc. XI. 10.

(m) Vid. Epistolam Amalarii ad Hettonem Monachum apud d'Acherii Spicileg. Tom. III. pag. 331.

phetica & evangelica completur plena laudatio, cum post laudem & gloriam sanctæ Trinitatis adjungitur etiam gratiarum actio de adventu Salvatoris, qui unus ex ipsa Trinitate pro salute nostra homo factus est, & eandem salutem moriendo & resurgendo perfecit. Unde merito illi gratias agentes, dicimus: *Osanna*, id est, salus, *in excelsis*. Unde in Psalmo: *Domini est salus**1. Recte quoque subjungitur: *Benedictus, qui venit in nomine Domini*, juxta quod ipse ait in Evangelio: *Ego veni in nomine Patris mei**2. Assumunt autem laudis versiculum turbæ de Psalm. CXVII, quem de Domino esse cantatum manifestum est, quod enim dicunt, *Osanna*, hoc est, quod ibi dicitur: *O Domine salvum me fac, o Domine prosperare**3; & statim eisdem verbis subjungitur: *Benedictus, qui venit in nomine Domini*. Quod vero subjungitur *Osanna*, id est, salus sive salvifica, *in excelsis*, aperte docet adventum Domini in carne, non solum humani generis in terra, sed & Angelorum in cœlis esse salutem: quia dum nos redempti ad superna perducimur, eorum numerus, qui cadente Satana erat imminutus, impletur. Recte igitur, *Osanna in excelsis*, in ejus laude canitur, cui tota incarnationis dispensatio pro implenda gloria Patriæ cœlestis apparuit. Hucusque præfatio & exhortatio, hinc obsecratio sequitur.

Post has laudes & gratiarum actiones pro tanta gratia redemptionis nostræ, quæ in illo divino mysterio agitur & commendatur, facto totius Ecclesiæ silentio, in quo cessante omni strepitu verborum, sola ad Deum dirigitur intentio, & devotio cordium, sociatis sibi omnium votis & desideriis, incipit sacerdos orationem fundere, qua ipsum mysterium Dominici corporis & sanguinis consecratur. Sic enim oportet ut in illa hora tam sacræ & divinæ actionis tota per Dei gratiam a terrenis cogitationibus mente separata & Ecclesia cum sacerdote, & sacerdos cum Ecclesia spiritali desiderio intret in sanctuarium Dei æternum & supernum: & quoniam *spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare**4, sic eundem Patrem Deum deprecetur: *Te igitur clementissime Pater*, & reliqua. Idcirco, ut ferunt, consuetudo venit in Ecclesia, ut tacite ista obsecratio atque consecratio a sacerdote cantetur, ne verba tam sacra, & ad tantum mysterium pertinentia, vilescerent, dum pene omnes per usum ea retinentes, per vicos & plateas aliisque in locis, ubi non conveniret, ea decantarent. Inde fertur, quod antequam hæc consuetudo inolevisset, cum pastores ea decantarent in agro, divinitus sunt percussi. Dicit ergo sacerdos: *Supplices rogamus & petimus*, & hoc per Jesum Christum, per quem omnis supplicatio & petitio nostra dirigi debet ad Deum, tanquam per verum mediatorem & æternum sacerdotem, qui sedet ad dexteram Patris, & interpellat pro nobis. Quid autem roget & petat, ostendit: videlicet, ut ea quæ offeruntur *dona, munera, sancta sacrificia, accepta*, id est, placita, *habeat, & benedicat*. Sacerdotum enim est offerre, & majestatem Dei invocare: Dei autem, dignanter suscipere, & ea quæ offeruntur, benedicere: Dicit ergo: *Uti accepta habeas, & benedicas*, ac si suppliciter dicat: Petimus, ut hæc spiritu tuo sanctifices, atque ore benedicas, ut quod nostræ humilitatis geritur ministerio, tuæ virtutis impleatur effectu. Quod autem subjungit: *Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia*, non aliud atque aliud dicitur, sed res una pro sui magnitudine diversa appellatione laudatur. Quæ enim divinis offeruntur altaribus, & munera appellantur, sicut Dominus: *Si offers munus tuum**5: & dona vel sacrificia, sicut Apostolus de Pontifice: *Ut offerat dona & sacrificia pro peccatis**6: sed, ut dictum est, sermonum repetitio, tanti sacramenti est commendatio, & piæ devotionis excitatio. Quia hæc sunt vere *sancta & illibata*, id est, inviolata, & incontaminata sacrificia, quæ in ministerio dominici corporis offeruntur: vel *illibata* dicuntur, id est, non prægustata, sed integra adhuc manentia. Libare enim sub uno sensu dicitur fundere. Unde legimus, quod David libavit aquam Domino*7 sibi oblatam, id est, fudit. Sub alio sensu dicitur libare, gustare: unde & prælibata res dicitur prægustata.

Reddidit autem causam sacerdos, pro qua illa offerat sacrificia, & dicit se *in primis*, id est, principaliter *pro Ecclesia catholica*, id est, universali. Sic enim dignum fuit, ut inciperet sancta oblatio, videlicet pro Ecclesia Dei toto orbe diffusa, quæ est unico sanguine Domini redempta. *Quam pacificare digneris*, ut pacem habeat ab hæreticis & paganis: *adunare*, quæ dispersa est per paganos & hæreticorum dogmata. Id ipsum autem videtur esse adunare, quod pacificare: id ipsum custodire, quod & *regere*. Pacificando namque adunat, cum omnium fidelium corda in sua pace conjungit, cum omnium fidelium mentes unius efficit voluntatis, diffusa caritate per Spiritum sanctum: custodiendo regit, cum inter omnia pericula clementer eam gubernat & regit. Quod vero post generalem Ecclesiæ commendationem adjungitur: *Una cum famulo tuo Papa nostro*, ipsius ecclesiastici corporis unitas fortius commendatur: quia religionis cultum sic Dominus instituit, ut in beatissimo Petro Apostolorum summo principaliter collocaret, atque ab ipso quasi quodam capite dona sua vellet in corpus omne manare. Unde constat, ab universi orbis communione separatos esse, sicut *B. Pelagius* docet, qui qualibet dissensione inter sacra mysteria apostolici Pontificis memoriam secundum consuetudinem non frequentant. *Papa* autem secundum quosdam dicitur Admirabilis vel Coronatus, sed quod melius est, Pater Patrum, id est, Episcoporum. Sequitur: *& Antistite nostro*. Sicut enim universalis Ecclesiæ commemoratio propter unitatem societatis & pacis conjungitur commemorationi apostolici Pontificis, ita dignum & religiosum est, ut singulæ Ecclesiæ commemorationem suorum subjungant Antistitum, probantes se per illam orationem servare cum eis unitatem spiritus in vinculo pacis. *Orthodoxi*, id est, rectæ gloriæ dicuntur, eo quod nullo errore depravati, rectæ fidei confessione Deum glorificent. Idem ergo sunt *catholicæ & apostolicæ fidei cultores*. Catholicæ, id est, universalis, quam universa ubique servat Ecclesia: ejusdemque apostolicæ, quam in toto mundo doctrina Apostolorum fundavit. Additur, *per Christum Dominum nostrum*: quia aliter nec oratio Ecclesiæ, nec oblatio Deo offerri potest, nisi per unum mediatorem Dei & hominum, quod ipse in

*1 Psalm. III. 9. *2 Joan. V. 43. *3 Psalm. CXVII. 25. *4 Joan. IV. 24. *5 Matth. V. 23. *6 Hebr. V. 1.
*7 II. Reg. XXIII. 16.

in Evangelio commendat, dicens: *Quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam* *1. Quam petitionis formam in omni oratione sua custodit Ecclesia.

Cum dicitur: *Memento Domine famulorum, famularumque tuarum:* & sic deinde subjungitur: *& omnium circumstantium*, manifestum est, quod quasi quidam locus sit, ubi aliquibus specialiter nominatis, etiam ceterorum, qui assistunt in Ecclesia, commemoratio adjungatur. In quo loco liberum est sacerdoti, quos desideraverit, peculiariter nominare, & nominatim Deo commendare: aut certe illud ab antiquis est observatum, ut ibi offerentium nomina recitarentur. Prius ergo oblationes sunt commendandæ, ac tunc eorum nomina, quorum sunt, edicenda, ut inter sacra mysteria nominentur, non inter alia, quæ præmittimus. *Quorum tibi fides cognita est, & nota devotio:* id est, quam recte credant, & quam devote diligant, tu solus vides in conscientiis eorum, qui tibi offerunt: in quibus verbis fideliter considerandum est, quod tota Ecclesia Deo offerat illud sacrificium laudis, quia de omni multitudine circumstantium dicitur: *Qui tibi offerunt.* Quod enim adimpletur proprie ministerio sacerdotum, hoc generaliter agitur fide & devotione cunctorum. *Sacrificium* dicitur *laudis*, quia in laude illius offertur. Non enim nostra illi damus, sed sua reddimus. *Pro se suisque omnibus*, id est, ad se, vel genere, vel familiaritate, vel qualibet alia conditione sub ejusdem fidei professione pertinentibus, tam viventibus quam defunctis. Et hoc, qua spe faciant, subjungitur: quia non pro aliquo terreno appetitu, non pro temporali lucro, sed solummodo *pro redemptione animarum suarum*, quia in ipso habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum. *Pro spe salutis*, id est, pro vita æterna, quæ est vera salus. *Spe enim salvi facti sumus* *2. Nec solum pro salute æterna, sed etiam pro temporali incolumitate, id est, corporali sanitate. Incolumitas enim dicitur, sanitatis integritas. Utraque autem sanitas ab illo est, & animæ scilicet, & corporis, de quo in Psalmo canitur: *Domini est salus* *3. *Reddunt vota*, id est, sacrificia, vel vota fidei & piæ devotionis.

Communicantes, &c. usque, *& omnium Sanctorum.* Se, qui offert, & omnes circumstantes, qui simul offerunt, dicit communicare: *& memoriam venerantes beatæ Dei Genitricis, & omnium Sanctorum:* quia ut sacrificium Deo possit esse acceptum, non alibi hoc offerunt, nisi in communione & societate Sanctorum, & in eorum memoriæ veneratione tanquam in vero templo Dei, quia in his voluit omnipotens Deus Ecclesiæ suæ constare fundamentum. Ideo sumus communicantes memoriæ eorum, tanquam filii patrum & sectatores præcedentium: *Communicantes*, id est, participantes fidei illorum, quia eandem fidem habemus, quam & illi habuerunt. *Memoriam venerantes*, id est, cum pietate & humilitate vestigia eorum sequentes. In hac autem commemoratione Sanctorum, beata Dei Genitrix primum ponitur, per quam & illi & nos meruimus auctorem vitæ suscipere: & jungitur commemoratio sanctorum Apostolorum & Martyrum, non solum eorum, qui hic nominatim exprimuntur, sed & omnium, quorum nec numerum, nec nomina scire possumus, & tamen per fidem, si in his præcipuis pie adhæremus, etiam illis in horum communione copulati sumus. *Quorum meritis*, &c. Propter merita namque & intercessionem justorum Dominus miseretur, ut in omnibus sive prosperis sive adversis *protectionis ejus muniamur auxilio, per Christum Dominum nostrum.* Sic & Moyses pro populo peccante intercedens, Patrum facit memoriam. Ezechiæ auxilium petenti dicitur: *Civitatem hanc protegam propter me, & propter David servum meum* *4. Nec dubitandum est, fidelium petitiones a spiritibus justorum sciri: quia qui intus Dei claritatem vident, non est credendum, quia sit aliquid foris, quod ignorent. Postulat ergo Ecclesia suffragia Martyrum, nec tamen sacrificat Martyribus, sed uni Deo & Martyrum & nostro. Ad quod sacrificium sicut homines Dei, qui mundum in ejus confessione vicerunt, suo loco nominantur, non tamen invocantur a sacerdote, quia Dei sacerdos est, non illorum. Ipsum vero sacrificium corpus est Christi, quod non offertur ipsis, quia hoc non sunt & ipsi.

Hanc igitur oblationem servitutis nostræ: quia dignum est, ut servus suo serviat Domino; *sed & cunctæ familiæ tuæ*, & reliqua. Et in his verbis unitas Ecclesiæ ostenditur, quando in illa oblatione communis servitus exhibetur Deo tam a sacerdotibus, quam a cuncta familia domus Dei. Oratur itaque Deus, ut hanc oblationem, quam illi soli debita servitute defert Ecclesia, *placatus accipiat, & sic dies nostros*, quibus inter diversa pericula vivimus, *in sua pace disponat*, finitoque hujus mortalitatis cursu, *ab æterna damnatione ereptos, in electorum suorum grege annumerare dignetur.* Hæc quidem, id est, exhortationem, obsecrationem, & consecrationem, principaliter *Gelasius* composuit. Sed beatus *Gregorius* addidit hunc Versiculum: *Atque ab æterna damnatione ereptos:* usque, *Per Christum Dominum nostrum.*

Hucusque obsecratio: hinc sequitur consecratio, ita incipiens: *Quam oblationem* &c. Oratur Deus, ut oblationem suis altaribus impositam, & tantis precibus commendatam, ipse per virtutem Spiritus sancti ita perfectam Eucharistiam accipiat, ut in omnibus sit *benedicta, ascripta*, id est, in numerum placitorum sibi recepta sit, *& rata*, id est, immobili firmitate perpetua: sit quoque *rationabilis*, ut quamvis de simplicibus terræ frugibus sumpta, benedictionis potentia efficiatur corpus & sanguis Filii Dei, ut per hunc cibum & potum impleatur in nobis, quod ipse promisit: *Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; &, Qui manducat me, & ipse vivet propter me* *5. Hoc corpus, hic sanguis non in spicis, sed in sacramentis colligitur: & consecratione mysticus fit nobis, non nascitur. Et ille quidem panis, & illud vinum per se irrationabile est: sed orat sacerdos, ut ille rationabiliter tractatus, & ab omnipotenti Deo consecratus, rationabilis fiat, transeundo in corpus Filii ejus, *nobis*, id est, ad salutem nostram.

Hoc autem, quod sequitur: *Qui pridie quam pateretur*, usque, *in memoriam facietis:* Apostoli in usu habuerunt post ascensionem Domini. Unde ergo Ecclesia jugem sui memoriam Redemptoris celebret, ipse Dominus Apostolis, & Apostoli generaliter omni Ecclesiæ tradiderunt in his verbis, sine quibus nulla

*1 Joan. XIV. 14. *2 Rom. VIII. 24. *3 Psalm. III. 9. *4 IV. Reg. XX. 6. *5 Joan. VI. 58.

nulla lingua, nulla regio, nulla civitas, id est, nulla pars Ecclesiæ potest consecrare hoc sacramentum, quod Apostolus manifestat, dicens: *Ego enim accepi a Domino, quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus, qua nocte tradebatur, accepit panem* *1, & reliqua. Christi ergo virtute & verbis iste panis & calix ab initio consecratus est, & semper consecratur, & consecrabitur. Ipse enim loquens per sacerdotes sua verba, cœlesti benedictione sanctum corpus & sanguinem suum perficit. Quod autem ait: *Sumite ex hoc omnes*: commendatio est unitatis, ut per hoc mysterium Christo participantes, unum simus omnes in illo, sicut Apostolus ait: *Unus panis, unum corpus multi sumus* *2. Tanta est autem Ecclesiæ unitas in Christo, ut unus ubique sit panis corporis Christi: & unus calix sanguinis ejus: *Accipiens*, inquit, *hunc præclarum calicem*. Ideo dicit, *hunc accepit*, quod calix, quem sacerdos catholicus sacrificat, non est alius, nisi ipse, quem Dominus Apostolis tradidit. Quia sicut Divinitas Verbi Dei una est, quæ totum implet mundum: ita licet multis locis & innumerabilibus diebus illud corpus consecretur, non sunt tamen multa corpora Christi, neque multi calices, sed unum corpus Christi, & unus sanguis cum eo, quod sumpsit in utero Virginis, & quod dedit Apostolis. Divinitas enim Verbi replet illud, quod ubique est, & conjungit, ac facit, ut sicut ipsa una est, ita conjungatur corpori Christi, & unum corpus ejus sit in veritate.

Unde animadvertendum est, quia sive plus, sive minus, quis inde percipiat, omnes æqualiter corpus Christi integerrime sumunt, & generaliter omnes, & specialiter unusquisque. Ideo autem sanguis Christi novum Testamentum est, quia nova dilectio, qua usque ad mortem in novissimis seculorum temporibus nos dilexit. Et ideo sanguis ille *novi & æterni Testamenti* est, quia quos a vetustate innovat, ad hæreditatem æternam perducit. *Mysterium fidei* est, quia credere debemus, quod ibi salus nostra consistat. Providens enim nobis dedit hoc sacramentum salutis, ut quia nos quotidie peccamus, & ille jam mori non potest, per istud sacramentum corporis sui remissionem consequamur. Quotidie enim ipse comeditur & bibitur in veritate, & integer vivusque & immaculatus manet. Mysterium est, quod aliud videtur, & aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Sed cum mysterium sit, unde corpus & sanguis Christi dicitur? Consulens omnipotens Deus infirmitati nostræ, qui non habemus usum comedere carnem crudam, & sanguinem bibere, facit, ut in pristina remaneant forma illa duo munera, & est in veritate corpus Christi & sanguis, sicut ipse dicit.

Sciendum vero, quod eundem calicem dominici sanguinis, nisi mixtum aqua offerre non licet, quia vinum fuit in redemptionis nostræ mysterio, cum ait: *Non bibam amodo de hoc genimine vitis* *3, & reliqua: & de latere ejus aqua cum sanguine, vinum de vera carnis ejus vite cum aqua expressum ostendit. Hæc enim sunt sacramenta Ecclesiæ, sine quibus ad vitam non intratur. Illius ergo panis & calicis oblatio, mortis Christi est commemoratio, quæ non tam verbis quam mysteriis peragitur, per quæ nostris mentibus mors illa pretiosa arctius commendatur. Propterea autem iturus ad passionem, & per resurrectionis atque ascensionis gloriam discessurus e mundo, hoc sacramentum ultimum discipulis tradidit, ut memoriam tantæ caritatis arctius eorum mentibus infigeret.

Unde & memores sumus, &c. idem est, quod dicit: *Hoc facite in meam commemorationem*. Quid dignius & salubrius fieri potest, quam ut hæc mysteria frequentando, memor sit Ecclesia beatæ passionis, quæ totius mundi peccata delevit: & quia non solum mortuus est pro nobis propter delicta nostra, sed etiam resurrexit propter justificationem nostram, ac sic mortem nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparavit? Memores sumus resurrectionis quoque ejus, per quam spoliavit infernum; & quando assumptus est in cœlum, & viam nobis ascendendi patefecit, simus memores etiam gloriosæ Ascensionis. Ideo enim pretium redemptionis nostræ vel sacramento dominici corporis & sanguinis celebramus, ut semper illud feliciter meditemur, quod ait Apostolus: *Empti enim estis pretio magno* *4. Memores igitur horum tam sacerdos, quam plebs fidelis offert præclaræ & præcellenti, & gloriosæ majestati Dei, non de suo, sed de ejus *donis, ac datis* vere *hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam*: quæ trina repetitio, tanti mysterii est laudatio. Quam vero hostiam offert Ecclesia? nonne quam a Deo accepit, id est, *panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ*? In hoc pane vita æterna est, sicut ipse panis vivus de seipso ait: *Ego sum panis vivus; qui manducat hunc panem, vivet in æternum* *5; & quod iste panis sit corporis sui, exponit: *Et panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita: & calix salutis perpetuæ*, quia sanguis ille effusus est pro multis in remissionem peccatorum. *Supra quæ propitio ac sereno*, id est, placabili *vultu respicere digneris*, & reliqua. Non quod vultus Dei aliquando mutetur; sed tunc super nos serenat & illuminat vultum suum, quando declarat super nos misericordiam suam. Oratur itaque Deus, ut placabilis sereno vultu, id est, declarata pietatis suæ præsentia, respiciat Ecclesiæ suæ munera: *& accepta*, id est, beneplacita habeat, sicut *munera justi pueri sui Abel*, cujus fides & justitia, & oblationis acceptio, & in lege commendatur, & in Evangelio, & in Epistolis Apostolorum: qui non ætate, sed puritate & simplicitate puer dicitur. *Et sicut sacrificium*, inquit, *Patriarchæ nostri Abrahæ*, quod sacrificavit in oblatione unigeniti sui Isaac, offerens eum in holocaustum; qui est Patriarcha non tantum Israeliticæ plebis secundum carnem, sed etiam noster secundum fidem. Adjungitur adhuc: *Et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech*, qui interpretatur Rex justitiæ, cujus sacerdotium & sacrificium tantum magnificatur, ut de eo dicat Apostolus: *Assimilatus per omnia Dei filio, manens sacerdos in æternum* *6. Quod vero subjungitur: *Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam*, ad complendam petitionem subjunctum est. Hoc autem totum oratur Deus, quia in antiquis sacrificio Abel, quod de primogenitis ovium, & sacrificio Caini, quod erat ex terræ fructibus, prælatum est, novi testamenti

fides

*1 I. Cor. XI. 23. *2 I. Cor. X. 17. *3 Matth. XXVI. 29. *4 I. Cor. VI. 20. *5 Joan. VI. 51 & 52. *6 Hebr. VII. 3.

fides præfigurabatur, quæ ex innocentiæ gratia Dominum laudans, veteris Testamenti terrenis operibus anteponitur, & immolatione unici & dilecti filii Abrahæ, immolatio ejus præfigurabatur, de quo dicit Pater: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui* *1. Et Apostolus: *Qui unico filio suo non pepercit* *2, & cetera. Sacrificium quoque Melchisedech tam vera erat significatio sacrificii Christi, ut inde prædictum sit: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* *3.

Supplices te rogamus omnipotens Deus, jube hæc perferri: & reliqua. Hæc verba tam profunda quis comprehendere sufficiat? quis inde digne aliqua loquatur? magis veneranda sunt, quam discutienda. Beatus tamen *Gregorius* idoneus tanti sacramenti interpres, quodam loco de eis tanquam de re ineffabili pene ineffabiliter loquens (n): "Quis, inquit, fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cœlestibus jungi, unum quiddam ex visibilibus atque invisibilibus fieri?" Idem quoque alibi: "Uno, inquit, eodem tempore ac momento, & in excelsis rapitur ministerium Angelorum consociandum corpori Christi, & ante oculos sacerdotis in altari videtur." Beatus quoque *Augustinus* de eodem *sublimi altari in conspectu divinæ majestatis* sic ait (o): "Est quoddam altare Dei invisibile, ad quod non accedit, qui ad istud securus accedit. Illic invenit vitam suam, qui isto decernit causam suam." Hæc ex Patrum verbis posita sunt, ne quis carnaliter æstimet in cœlis esse altare corporeum: sed potius intelligamus sublime altare Dei, rationale & intelligibile, esse in electa & rationali creatura, angelica scilicet & humana; quæ in sanctis Angelis, ex quo condita est, in contemplatione Dei sublimata, & sibi invicem per Christum unita, verum & sublime altare Dei existit, ex quo accipit sempiternum sacrificium laudis & hostiam jubilationis; ad cujus unitatam adjungitur nunc per fidem, & in futuro per divinæ contemplationis speciem omnis multitudo electorum. Fit ergo & in ista oblatione aliquid ineffabile, ut per angelica ministeria, tanquam de sublimi altari, divinæ majestati offeratur, cum adstantibus ministris cœlestibus Christus, ut oblata consecret, adesse credendus est. Unde beatus *Ambrosius:* Non dubites, inquit, assistere Angelum, quando Christus assistit, Christus immolatur. Per hæc mysteria corda fidelium omni benedictione cœlesti replet & gratia, tribuens corporibus castimoniam, mentibus fidem, cogitationibus puritatem.

Memento etiam Domine famulorum famularumque tuarum, & reliqua. Orat pia mater Ecclesia etiam pro defunctis suis, & eos sacræ oblationis intercessione commendat, certissime credens, quia sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad salutem viventium, sed etiam ad salutem valeat defunctorum. Præcedunt enim fideles de corpore exeuntes ad Deum, sed non præceduntur ab Ecclesia, qui præcedunt cum signo fidei, quia aqua & Spiritu sancto renati, quia Christi cruce signati: *dormiunt* autem, tamquam vere in resurrectione suscitandi, *in somno pacis*, quia ab unitate Christi, & Ecclesiæ, nec per hæreses, nec per mortalia crimina separati sunt, in quibus & si aliquando fuerint, tamen per pœnitentiam sanati, & per orationem Ecclesiæ, cui dictum est: *Quodcunque solveris, erit solutum* *4, reconciliati & redemptionis mysterio sociati, utique in pace obierunt, miserante illo, qui non vult mortem peccatoris, & reliqua: neque enim piorum animæ defunctorum separantur ab Ecclesia: alioquin non ad altare fieret eorum memoria in consecratione corporis Christi. Post illa ergo verba, quibus dicitur, *in somno pacis*, usus fuit antiquorum, sicut etiam usque hodie Romana agit Ecclesia, ut statim recitarentur ex diptychis, id est, tabulis, nomina defunctorum: atque ita post lectionem nominum, subjungerentur verba sequentia: *Ipsis*, videlicet quorum nomina memorantur, *& ceteris omnibus in Christo quiescentibus indulgeas locum refrigerii*, ubi non sentitur ardor pœnarum: *& lucis*, de qua Psalmista, *Placeam coram Deo* *5, & cetera: *& pacis*, in qua sanctorum animæ requiescunt, ut est: *Illi autem sunt in pace* *6.

Nobis quoque peccatoribus famulis tuis, & reliqua. Licet omni tempore peccatores nos esse ex corde cognoscere debeamus, tunc quam maxime confitendum est, cum illo sacro mysterio celebratur remissionis gratia & indulgentia peccatorum, & cum humilitate & contritione cordis dicendum Deo: *Nobis quoque peccatoribus*, non de ullis nostris meritis, sed *de multitudine miserationum suarum sperantibus, partem aliquam & societatem donare dignetur cum suis sanctis Apostolis, & Martyribus, & omnibus Sanctis*, ut pro modulo nostro, quibus nunc sociamur per communionem fidei, quorum memoriam veneramur, in quorum communione & unitate hæc mysteria agimus, cum ipsis societatem beatitudinis æternæ in futuro accipiamus. *Intra quorum consortium, ut, Dei nos pietas introducat petimus, ut non nostri meriti æstimator, sed veniæ largior*, ut quia Sanctorum societati per meritum non possumus, per indulgentiam conjungamur. In fine autem orationis, per quem hæc omnia nobis speranda & obtinenda sint, subjungitur, & statim conclusio totius consecrationis sequitur, dicendo: *Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas*, & cetera: usque, *Amen.* Per Christum Deus Pater hæc omnia non solum in exordio creavit condendo, sed etiam semper creat propagando & reparando: *bona*, quia omnia a Deo creata valde bona: creat & suis conspectibus oblata *sanctificat*, ut quæ erant simplex creatura, fiant sacramenta. *Vivificat*, ut sint mysteria vitæ. *Benedicitque* omni benedictione cœlesti & gratia accumulat. *Præstat* nobis per eundem secum sanctificantem, qui nobis de corpore ac sanguine suo tam salubrem dedit refectionem, *per ipsum* tanquam verum mediatorem Dei & hominum, *cum ipso* tanquam coæquali, *in ipso* tanquam vere consubstantiali, *omnis honor & gloria est Deo Patri in unitate Spiritus sancti*, qui ex Patre Filioque

*1 Matth. III. 17. *2 Rom. VIII. 32. *3 Psal. CIX. 4. *4 Matth. XVI. 19. *5 Psal. LV. 13. *6 Sap. III. 3.

(n) S. Greg. M. Libr. IV. Dial. Cap. LVIII. Tom. II. Oper. pag. 472.

(o) Textus corruptus. In Augustino Enarrat. in Psal. XLII. ita legitur: Est enim quoddam sublime altare invisibile, quo non accedit injustus: Ad illud altare ille solus accedit, qui ad istud securus accedit: illic inveniet vitam suam, qui in isto discernit causam suam.

que procedens, unitatem Deitatis possidet cum Patre & Filio. Insinuatur itaque nobis in Patre auctoritas, in Filio nativitas, in Spiritu sancto Patris Filiique communitas, in tribus æqualitas. *Per omnia secula seculorum.* Ita dicuntur secula seculorum, tanquam secula in sapientia Dei firma stabilitate manentia, istorum, quæ cum tempore transeunt, efficientia secula seculorum. Aut certe simpliciter accipienda sunt secula seculorum, velut consequentia præcedentium, ut continuata sibi connexione copulentur, quæ dicuntur secula seculorum, donec præsens, quod ex diversis temporum seculis contexitur, perveniat ad finem, & succedat futurum seculum, quod non habet finem, ubi Deus videbitur & laudabitur sine fine: *Amen* autem, quod ab omni Ecclesia respondetur, interpretatur, verum. Hoc ergo ad tanti mysterii consummationem, sicut & in omni legitima oratione, respondent fideles, & quasi subscribunt respondendo.

Adjungit autem adhuc sacerdos, & dicit: *Oremus*, & orat Ecclesia cum sacerdote, non voce, sed corde. Silentium est, & clamat pectus ad Deum in auribus Dei: *Præceptis salutaribus moniti.* Hoc enim præceptum nobis est salutare, id est, ad salutem nostram proficiens, quo nos unigenitus Filius per lavacrum regenerationis & spiritum adoptionis Dei filios effectos, dicere monuit, & non humana, sed *divina sua institutione*, ut Deo audeamus dicere, *Pater noster*, informavit, dicens: *Sic vos orabitis, Pater noster, qui es in cœlis**1, &c. Divina ergo institutione informati, non præsumptionis temeritate, sed obedientiæ pietate præsumimus dicere Deo Patri: *Pater noster, qui es in cœlis*, & cetera. Hæc autem obsecratio, oratio dominica vocatur, quia eam Dominus docuit, & a Domino oratio dominica. Discipuli rogaverunt Dominum, ut eos doceret, qualiter orare deberent, quibus Dominus dixit: *Non necesse est, ut multum loquamini in oratione, quia omnipotens scit quid opus sit antequam petatis eum**2. Tunc dixit illis: *Cum oratis, dicite: Pater noster.* Pater dicitur a patrando, id est, perficiendo. Qui ergo Patrem invocat Deum, talem se debet præparare, ut filius ejus dignus sit vocari. Quod si injuste eum vocat Patrem, pro ipsa invocatione injusta judicium recipiet. Sicut enim filius imitatur bonum patrem, ut Isaac imitatus est Abraham, & Jacob Isaac; sic nos qui Deum Patrem vocamus, ut boni filii sanctitatem illius imitari debemus, ut simus sancti & immaculati, juxta quod ipse dicit: *Sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester**3. Primum fuit omnipotens Pater Judæorum, juxta quod ipse dicit per Prophetam: *Filius meus primogenitus Israel**4; &, *Filios enutrivi & exaltavi, ipsi autem spreverunt me**5. Sed quid factum est? Desiit pater eorum esse propter infidelitatem: noster autem propter suam misericordiam factus est Pater per fidem & dilectionem, cui supplicamus quotidie dicentes, *Pater noster.* Pater duobus modis dicitur omnipotens, vel quia patravit nos, id est, creavit, & compegit in utero matrum nostrarum ex carne & anima, ex semine viri & feminæ, cum non essemus: vel quia fecit nos renasci ex aqua & Spiritu sancto, cum perditi essemus. Prima nativitas fecit nos filios prævaricationis: secunda reconciliationis dimittendo nobis omnia peccata, & originalia & actualia. Talis est Deus, Pater noster, *Qui es in cœlis.* Psalmista dicit Deo: *Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades**6: etiam si potuisset fieri, ut haberem pennas & volarem in extremas partes maris, illic te invenirem. Et Dominus per Prophetam: *Cœlum & terram ego impleo**7. Altior namque est cœlo, profundior abysso, latior terra, longior mari. Et si ubique per plenitudinem divinitatis suæ, & non per extensionem, quare specialiter se dicit in cœlis? quia per cœlos intelliguntur Angeli, & homines justi, in quibus maxime Deus inhabitat, juxta quod scriptum est: *Anima justi, sedes est sapientiæ. Pater noster, qui es in cœlis*, id est, qui habitas in Angelis, quorum habitaculum sunt cœli, & homines justi.

Sanctificetur nomen tuum. Nomen Dei per se sanctum est; & quare nos dicimus: *Sanctificetur nomen tuum?* Quando renati sumus ex aqua & Spiritu sancto tempore baptismatis, in nomine Dei omnipotentis sumus sanctificati, dicente Presbytero: *Baptizo te in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*: ideo precamur, ut illa sanctitas, quæ facta est in nobis tunc in baptismate per invocationem Dei, illa permaneat in nobis in æternum, ut non polluamus eam, sed semper simus sancti, ut sicut tunc sancti effecti sumus, ita in perpetuo sancti maneamus. Vel aliter: *Sanctificetur nomen tuum*, intelligatur a nobis, quantæ sanctitatis sit nomen tuum, id est, sanctum habeatur in omnibus operibus nostris, ut dum tuam sanctitatem recolimus, peccare timeamus. Vel aliter, est modo aliquis christianus bonus, facit bona opera: videt hoc aliquis paganus aut Judæus, & dicit: *Benedictus Deus, qui talem servum habet:* nomen Dei sanctificatur, id est, laudatur per illum bonum christianum. Econtra malus, videt eum paganus mala operari, & dicit: *Certe ecce malus christianus, nos sumus meliores;* nomen blasphematur per illum, juxta quod Paulus dicit: *Nomen Dei per vos blasphematur in gentibus**8. Nos autem precamur, ut sanctificetur nomen Dei, id est, laudetur & glorificetur in opere nostro. Quicquid boni agimus, ad ejus laudem refertur, quicquid mali, ad ejus contumeliam.

Adveniat regnum tuum. Deus omnipotens semper regnat in cœlo & in terra, & nos nescimus modo, qualiter regnat, idcirco precamur, ut adveniat regnum illius. Quid est istud regnum Dei? Æterna beatitudo, de qua dicturus est electis: *Venite benedicti Patris mei**9 &c. Hoc regnum precamur, ut adveniat, dies judicii valde debet esse præparatus. Vel aliter: Deus omnipotens regnat in electis suis per spem, fidem, & caritatem, & per cetera bona. Econtra diabolus regnat per luxuriam, per ebrietatem, odium, & cetera mala: idcirco precamur Dominum, ut ipse regnet in nobis per justitiam, non diabolus per peccatum.

Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra. Sicut in cœlo, id est, in Angelis, qui nunquam peccaverunt, est voluntas tua bona, & illorum officium acceptabile habes: sic fiat voluntas tua bona in hominibus in terra, ut illorum servitium placeat tibi. Vel aliter:

*1 Matth. VI. 9. *2 — V. 7. *3 I. Petr. I. 16. *4 Exod. IV. 22. *5 Isaiæ I. 2. *6 Psalm. CXXXVIII. 8. *7 Jerem. XXIII. 24. *8 Rom. II. 24. *9 Matth. XXV. 34.

ter: Per cœlum intelligitur Dominus Jesus Christus: per terram sancta Ecclesia. Scimus, quia sicut vir a muliere, sic cœlum est a terra (p). Ab ipso accipit omnem ubertatem: Sic & sancta Ecclesia quicquid boni habet, a viro suo Christo percipit, juxta quod scriptum est: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est* *1. *Fiat voluntas.* Ad Deum Patrem dicitur: Sicut est voluntas tua in cœlo, id est, in Christo, ita fiat in terra, id est, in Ecclesia, quæ est corpus ejus. Vel, sicut est voluntas tua in cœlo, id est, in hominibus justis, ita fiat in terra, id est, in peccatoribus, ut ipsi valeant tibi placere per pœnitentiam. Vel, fiat voluntas tua sicut in cœlo, hoc est, in mentibus nostris; ita fiat in terra, hoc est, in corporibus.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Pan græce, latine, totum vel omne: & ab eo quod est *pan*, derivatur panis: & ideo per panem intelligere possumus omnia necessaria tam in cibo, quam in potu, & vestimento, omnique subsidio corporali. Panis quotidianus dicitur, quod quotidie nobis est necessarius. *Panem nostrum quotidianum*, id est, omnia, quæ nobis sunt necessaria tam ad victum, quam ad vestimentum, *tribue nobis hodie*, id est, omni tempore vitæ nostræ. Vel aliter: Panem hic possumus intelligere corpus & sanguinem Domini, de quo ipse dicit alibi: *Nisi quis manducaverit* *2, & reliqua. Precamur namque, ut det nobis carnem & sanguinem suum ad sumendum, ut per illud, quod visibiliter sumimus, illud, quod non videmus, in nobis suscipere possimus, id est, Deum omnipotentem, juxta quod ipse dicit: *Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, ipse in me manet, & ego in eo* *3. Illud quod dicitur *hodie*, non possumus generaliter referre ad corpus & sanguinem Domini, quia sunt tales, qui non possunt quotidie communicare, aut aliqua discordia contra proximum commaculati, aut nocturnali coinquinati pollutione: homines sunt, non possunt esse semper parati. Econtra sunt tales, qui quotidie possunt communicare: illis evenit, quod Dominus dixit Zachæo: *Hodie in domo tua oportet me manere* *4. *At ille suscepit eum gaudens in domum suam*, quia illi tales cum gaudio debent corpus & sanguinem Domini sumere. Illi vero, qui quotidie non possunt communicare, possunt dicere cum Centurione: *Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum* hodie 5*: intrabis alia die. Sunt etiam tales, qui nolunt a sua iniquitate recedere, abstinent se a corpore & sanguine Domini causa humilitatis. Talibus prædicans *B. Augustinus* dixit: Placet, fratres, mihi humilitas vestra, quod timetis accedere ad corpus & sanguinem Domini: sed melius esset, ut ab iniquitatibus vestris recederetis, & mundi effecti per pœnitentiam, corpus & sanguinem Domini sumeretis. Quamdiu non acceditis, non mihi placet. Dicamus aliter: *Panem nostrum quotidianum.* Per panem possumus accipere divina eloquia, scientiam legis & Prophetarum, Psalmorum & Evangelii. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, id est, in omni tempore vitæ nostræ refice nos doctrina sanctarum scripturarum, quod sicut corporeo cibo reficitur corpus, sic spirituali cibo reficitur anima ad amorem & agnitionem illius.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Debita hic intelliguntur peccata. Duobus modis sumus debitores Dei: aut faciendo ea, quæ ipse prohibuit fieri, aut non faciendo, quæ jussit fieri. Ipse dicit in Evangelio: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, tota anima, tota virtute, & proximum tuum sicut teipsum* *6. Non diligimus Deum neque proximum, sicut ipse præcipit? Debitores sumus, id est, peccatores. Ipse dicit: *Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longævus super terram* *7. Non facimus hoc? Debitores sumus, id est, peccatores. Hæc sunt, quæ Dominus præcipit fieri: *Non occides, non adulterabis, non furtum facies, non perjurabis.* Nos facimus talia, quæ Dominus prohibuit fieri? Debitores sumus, id est, peccamus, qui tanta flagitia contra præcepta Dei committimus. Necessarium est ergo, ut, si volumus ea nobis a Domino dimitti, dimittamus ex corde fratri in nobis peccanti, aut mala operanti: contra quem etiam dupliciter sumus peccatores, aut faciendo, quæ Dominus prohibuit fieri, videlicet si flagellaverimus eum injuste, aut si sua abstulerimus: aut non faciendo ea, quæ Dominus mandavit fieri, id est, si non dilexerimus eum, & illud quod in nos committit, non dimiserimus. Si ergo indulserimus ei, tunc veracitur dicere poterimus Deo: *Dimitte nobis debita nostra.* Et est sensus: O Deus omnipotens, sicut nos dimittimus his, qui in nobis peccaverunt, ita dimitte. Si autem nos non dimittimus eis, nec ille dimittet nobis peccata, quæ contra illius præcepta gessimus, quia ipse dixit: *Si vos non dimiseritis, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra* *8.

Et ne nos inducas in tentationem. Una est tentatio, quæ pertinet ad probationem, de qua dicit Moyses ad populum Israeliticum: *Tentat*, id est, probat, *vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum* *9. Et Psalmista: *Proba me Domine, & tenta me* *10. Hac tentatione tentavit Deus Abraham, & inventus est fidelis. Altera est, quæ pertinet ad deceptionem & perditionem, de qua Jacobus Apostolus: *Deus neminem tentat* *11, ad hoc scilicet, ut perdat. Hac tentatione tentat diabolus, ut decipiat & perdat, & nos de hac tentatione precamur, ut non dimittat nos tentari, supra quam nostra fragilitas possit sufficere. In tentationem enim Deus inducere dicitur, quando a tentatione non liberat. Tale est, quod de Pharaone legimus: *Induravit Dominus cor Pharaonis* *12, quod nihil est aliud, nisi, non emollivit cor ejus, quod induratum erat.

Sed libera nos a malo, id est, a diabolo & pœnis inferni, & ab omni adversitate hujus seculi. *Amen*, signaculum est istius orationis, sicut sigillum confirmatio est alicujus codiculi. Quasi dicat Deo ille, qui hanc orationem decantat: Certe verum est, quod hactenus dixi. Si ergo dimisero peccanti in me, tunc dimittes ea, quæ contra præceptum tuum egi: Si non dimisero, nec tu dimittes mihi.

Septem sunt petitiones in hac oratione. Tres priores pertinent ad animam, & vitam æternam: Qua-

*1 Jac. I. 17. *2 Joan. VI. 54. *3 — V. 55. *4 Luc. XIX. 5. *5 Matth. VIII. 8. *6 Matth. XXII. 37. *7 Matth. XV. 4. *8 Matth. VI. 15. *9 Deut. XIII. 3. *10 Psal. XXV. 2. *11 Jac. I. 13. *12 Exod. IX. 12.

(p) Locus corruptus.

Quatuor posteriores, ad corpus & præsens tempus. Sanctificatio nominis Dei, & regnum, & voluntas ejus bona, in electis in futura vita perficietur. Panis autem & remissio peccatorum, & non induci in tentationem, & liberatio a diabolo, & ab omni adversitate hujus seculi, in præsenti sunt nobis necessaria, quia in futura vita non erit ulla fames, sed satietas æterna electorum de contemplatione Dei omnipotentis; in hac autem panis necessarius est, & remissio, quia hic peccamus, & hic necesse est, ut liberemur a diaboli tentatione, & hujus seculi tribulatione.

Post orationem vero dominicam ad completionem tanti mysterii tota ad Deum fundit preces Ecclesia, & sequitur in conclusione ejusdem sacerdos, & dicit: *Libera nos, quæsumus Domine*, & reliqua. *Mala præterita*, peccata transacta intelliguntur, quorum si actio jam cessavit in nobis, tamen reatus manet, nisi Dei indulgentia deleatur. *Mala* vero *præsentia*, quotidiana peccata intelliguntur in animo, & accedentes sæpe diversi languores, & afflictiones in corpore, & extrinsecus irruentes innumeræ calamitates, quæ quoties patimur, ejus debemus implorare auxilium, qui solus sua pietate & animas creat & corpora. *Futura mala*, quæcunque nobis accidere possunt, sive per tentationes diaboli, sive per miserias seculi. Orat ergo Ecclesia, ut quod in fine orationis dictum est, *libera nos a malo:* ita nobis per Dei misericordiam præstetur, ut liberemur ab omnibus malis, quæ nobis vel in præterito acciderunt, vel in præsenti accidunt, vel in futuro accidere posse formidantur. Sequitur: *& intercedente pro nobis*, &c. usque, *securi*. Præcepit Dominus populo Israel, cum teneretur Babylonica servitute, ut orarent pro pace ipsius civitatis, quod in pace, inquit, ejus, erit pax vestra; & Apostolus hortatur fieri orationes pro omnibus hominibus, pro regibus, & his, qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus. Juxta hanc formam populus fidelium in hujus seculi peregrinatione, tanquam in Babylone captivus, & supernæ patriæ inspirans, orat etiam pro pace temporali: ne impediatur a spirituali, ut remotis per Dei pietatem omnibus adversitatibus, quietam & tranquillam vitam agat Ecclesia. Hoc autem paucissimis, sed eminentissimis Sanctis nominatis exorat, *ut intercedente* in primis *Dei Genitrice*, per quam nobis salus exorta est, *& beatis Apostolis Petro & Paulo, atque Andrea* impetrare mereamur. In qua postulatione non ceterorum Sanctorum prætermittitur, sed in istorum commemoratione omnia suffragia expetuntur. Quia ita omnes sibi in Deo uniti sunt, ita unum desiderant & rogant pro salute hominum, ut in uno omnes habeantur pariter, & in uno omnes pariter negligantur. Quod autem dicit: *Da propitius pacem in diebus nostris.* Juxta exemplum Ezechiæ, qui cum audisset a Propheta mala venturæ captivitatis, respondit: *Fiat pax & veritas in diebus meis**1, futura Dei judicio reservans, de præsenti, quod ad suam & ad populi salutem pertinebat, deprecans. Ita & Ecclesia deprecatur pacem in diebus nostris, quod & post nos alii, & post ipsos alii, usque ad finem seculi similiter orabunt. Cur autem ipsam pacem postulet, subjungit, scilicet: *ut ope*, id est, auxilio, & protectione *misericordiæ Dei adjuti*, quantum ad interiorem religionis devotionem pertinet, *simus semper a peccato liberi*, quantum ad exteriorem pacem, simus *& ab omni perturbatione securi.* Sequitur, quod & in omnibus ecclesiasticis orationibus subjungi solet, *Per Dominum nostrum Jesum Christum*, & reliqua. Ut supra jam diximus.

Hac oratione expleta, commiscens sacerdos dominicam oblationem, ut calix Domini totam plenitudinem contineat sacramenti, tanquam per ejusdem mysterii copulationem imprecatur Ecclesiæ pacem, dicens; *Pax Domini sit semper vobiscum.* Cui tantum bonum etiam Ecclesia imprecatur, respondens illi: *Et cum spiritu tuo.* Pax Domini, ipsa est pax Christi, quæ finem non habet, & est omnis piæ actionis perfectio. Vera autem pax unitatem facit, quomodo *qui adhæret Domino, unus spiritus est**2. Imprecata igitur pace, incipiens a sacerdote, dat sibi mutuo omnis Ecclesia osculum pacis, ut omnibus vera pace unitis fiat in eis locus Dei, sicut dicitur: *Deus in loco sancto suo, Deus qui inhabitare facit unanimes in domo**3. Et hoc ex traditione Apostolorum servat Ecclesia, cui frequenter ab eis dicitur: *Salutate invicem in osculo sancto**4, id est, pacifico, vero, columbino, non ficto, non subdolo, quali utuntur, *qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem sunt in cordibus illorum**5. Illi ergo osculo sancto salutant invicem, *qui non diligunt verbo nec lingua, sed opere & veritate**6.

Inter hæc cantatur ab omnibus, & cantando oratur, dicentibus: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi*, & reliqua. Nullus enim tollit peccata, nisi ille solus, cui nullum bonum hominis impossibile est, nullum malum insanabile. Quomodo autem peccata mundi tollat, Joannes in Apocalypsi demonstrat, *Qui dilexit nos**7, inquiens, *& lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo*, quando ipsum sanguinem dedit pro nobis in cruce, vel quando quisque nostrum in mysterio sacræ Passionis illius, baptismi aquis ablutus est: verum etiam quotidie tollit peccata mundi, lavatque nos a peccatis nostris quotidianis in sanguine suo, cum ejusdem beatæ passionis ad altare memoria replicatur.

Post hæc sumpta Eucharistia, id est, bona gratia, (gratia enim Dei pro omnibus gustavit mortem) & celebrata gratiarum actione, respondetur ab omnibus, *Amen.* Hæc enim clara vox sanguinis Christi, quam sanguis iste exprimit ex ore fidelium, eodem sanguine redemptorum. Finitis omnibus, adstanti & observanti populo absolutio datur, inclamante Diacono: *Ite, Missa est.* Missa ergo nihil aliud intelligitur, quam dimissio, id est, absolutio, quam, celebratis omnibus, tunc Diaconus esse pronunciat, cum populus a solenni observatione dimittitur. Unde & *Missam catechumenorum* canones dicunt, quoniam post Evangelii lectionem incipiunt celebrari sacra mysteria, quibus nullum nisi baptizatum interesse licet: tunc enim clamante Diacono, iidem catechumeni mittebantur foras. Missa ergo catechumenorum fiebat ante actionem sacramentorum; Missa fidelium post confectionem & participationem eorundem sacramentorum. Vel missa est, id est, directa; sive missa est, id est, perfecta est pro nobis oblatio & oratio.

CAPUT

*1 IV. Reg. XX. 19. *2 I. Cor. VI. 17. *3 Psl. LXVII. 7. *4 I. Cor. XVI. 20. *5 Psl. XXVII. 3. *6 I. Joan. III. 18. *7 Apoc. I. 5.

CAPUT XLI.

De Symbolo. (q)

Symbolum græce, latine conlatio, sive signum, vel indicium. *Indicium*, quia ibi indicatur fides sanctæ Trinitatis, qualiter debeat credi Pater ingenitus, Filius genitus, Spiritus sanctus ab utroque procedens. *Signum*, quia quicunque hæc verba profert, ostendit se ad Deum, vel ad numerum credentium pertinere. *Conlatio* dicitur conferentia vel conductio verborum in unum facta. *B. Augustinus* (r), & Majores nostri tradunt, quia postquam Apostoli acceperunt Spiritum sanctum, profecturi in omnem terram dixerunt bonum esse, [ut,] quia unum Deum credebant, unam fidem prædicarent. Duodecim Apostoli fuerunt, duodecim verba composuerunt; & denunciaverunt non ea scripta habere in membranulis, sed in tabulis cordis retinere: *Quia corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.*

Credo in Deum. Aliud, credo Deo, aliud Deum, & aliud in Deum. Credo Deo omnia inesse, credo Deum vera dicere, credo in Deum, i. e. credendo illum diligo. *Patrem omnipotentem.* Pater relativum nomen est a filio. Pater dicitur, eo quod habeat filium. Non enim potest dici Pater, nisi habeat filium, neque filius, nisi habeat patrem. *Omnipotentem.* Omnipotens dicitur eo quod omnia potest. Et quare dicitur omnipotens, cum omnia non possit? Mentiri non potest, quia immutabilis est. Sed sciendum, quia quicquid illum decet, potest. *In Jesum Christum Filium ejus*, subaudi, credo. *Jesus* nomen est humanitatis assumptæ a Verbo. Angelus imposuit ei hoc nomen, quando ad Mariam Virginem venit, dicens: *Ecce concipies, & paries filium*, usque, *ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum**1. *Jesus* hebraice, græce *Soter*, latine Salvator dicitur. *Christus* græce, hebraice *Messias*, latine *Unctus*. Non fuit autem unctus oleo visibili, sicut Patriarchæ & Prophetæ, qui antiquis temporibus oleo ungebantur. De quibus ipse Dominus dicit: *Nolite tangere Christos meos**2, &c. sed oleo invisibili, id est, plenitudine Spiritus sancti. Unde Psalmista: *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis**3. *Unicum.* Unicus dicitur, quia unicus est Deo Patri. Et unicus est Deo Patri, quia nec habuit Pater Filium ante illum, nec post; neque mater similiter. *Dominum nostrum.* Dominus noster est, quia dominatur nostri in omnibus creaturis visibilibus & invisibilibus. *Qui conceptus est de Spiritu sancto*, id est, opere & ministerio Spiritus sancti. Et si conceptus est a Spiritu, quare non dicitur Filius Spiritus sancti? Sed sciendum, quia non omne, quod ab aliquo nascitur, ejus filius appellatur; verbi gratia, nascitur capillus ex capite, sed non dicitur filius capitis. Similiter nascitur unguis ex manu, sed non dicitur filius manus. *Natus ex Maria Virgine*, secundum carnem, quia beata Maria Virgo fuit ante partum, & in partu, & post partum. Beatus *Augustinus* dicit ibi unam comparationem. Est speculum in aliqua domo, intrat aliquis in illam, umbra ejus apparens in speculo, quando ingreditur & egreditur, non frangit illud speculum: similiter in Domino, in eundo & redeundo uterus virginalis integer permansit. *Passus sub Pontio Pilato*, secundum humanitatem, quia lapidatus est, virgis cæsus est, sputus est, & irrisus, multisque verberibus afflictus, sed divinitas illius impassibilis mansit. Demus inde comparationem. Incidit quis arborem, in qua radius solis stat: arbor inciditur, tamen radius solis nihil mali patitur. Sic Dominus Jesus secundum humanitatem passus est, secundum divinitatem impassibilis mansit. *Pontius Pilatus* proprium nomen est Pilati. In Judæa erat Princeps*4 sub Tiberio Imperatore. Qui Pontius dictus est vel a Ponto regione, vel a Ponto Insula in qua natus est, vel a familia, ut quibusdam placet. *Crucifixus*, id est, cruci affixus cum clavis. Multi dicunt, quod nullam injuriam ibi substinuerit Dominus. Sicut enim quilibet homo XXXIII, & semis annos habens injuriam sustineret, si crucifigeretur: ita Filius Dei pœnam sustinuit, quia si non fecisset, vera passio non esset. *Mortuus*, secundum carnem. Unde in Evangelio dicitur: *Inclinato capite emisit spiritum**5. Unde & Dominus nona emisit spiritum, quia sexta hora fuerat crucifixus. Et recto ordine factum est, ut qua hora homo de paradiso ejectus est, eadem illic restitueretur. *Et sepultus.* Sepultus a Joseph & a Nicodemo, sicut legimus, quia in sepulchro novo sepelivit eum, quod exciderat in petra. *Descendit ad inferna*, in anima sola. Quare? ut electos, qui ibi detinebantur injuste propter originale peccatum, liberaret, & ad cœlos reduceret. Unde dicitur per Prophetam: *Ero mors tua o mors**6. Momordit Dominus infernum, quia inde partem abstulit, & partem reliquit. *Tertia die resurrexit.* Sexta enim feria crucifixus est, Sabbato quievit in sepulchro, die dominico resurrexit a mortuis, sicut prædixerat. Unde dicit ad Patrem: *Exsurgam diluculo**7. *Ascendit ad cœlos*, quadragesimo die resurrectionis suæ. Nam per XL dies conversatus est cum discipulis suis, & manducavit cum illis, sicut legimus, partem piscis assi, & favum mellis. Bibit etiam cum illis, sicut Petrus dixit: *Nobis qui manducavimus & bibimus cum illo postquam resurrexit a mortuis**8. Quare manducavit cum illis post resurrectionem? non ut cibo corporali indigeret, sed ut demonstraret verum corpus se sumpsisse de sepulchro, non factitium. Cibus autem ille ita deficiebat a virtute divinitatis illius, ut postmodum non esset; sicut, verbi gratia, gutta aquæ deficit a nimio calore ignis. *Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.* Sedet, quia habitat in magnitudine paternæ majestatis feliciter. *Inde*, id est, de cœlis, *venturus judicare vivos & mortuos.* Vivos, qui tunc vivi reperientur, quia iste mundus plenus erit homini-

*1 Luc. I. 31. *2 Psalm CIV. 15. *3 — XLIV. 8. *4 *f.* Præses. *5 Joan. XIX. 30. *6 Oseæ XIII. 14. *7 Psalm. LVI. 9. *8 Act. X. 14.

(q) Capita VI sequentia primum a Quercetano ex MS. restituta sunt. (r) Hæc accepta videntur ex Serm. de Symbolo incerti auctoris, qui editus extat in Append. Tom. VI. Oper. S. Aug. pag. 758.

hominibus. Mortuos, qui corpore mortui erunt. Vel vivos, justos: mortuos, peccatores. *Credo in Spiritum sanctum.* Sanctum dicit ad distinctionem maligni, in quem nullus debet credere. *Sanctam Ecclesiam catholicam*, subaudis; *credo. Ecclesia* græce, latine congregatio fidelium. Hoc distat inter congregationem & convocationem, quia convocatio fit de fidelibus, congregatio vero non solum, sed etiam de infidelibus, & de animalibus, & de lapidibus. Καθολικός græce, universalis latine, quia sancta Ecclesia per universum mundum dilatata est. *Sanctorum communionem*, id est, societatem, quia unum Deum credunt, uno baptismate sunt renati, uno Spiritu sancto confirmati, & ad unam vitam æternam transire merebuntur. *Remissionem peccatorum* credo esse in Ecclesia, primum per baptismum, deinde per martyrium, demum per eleemosynam, postmodum per orationem, & cetera bona opera. *Carnis resurrectionem* credo, quia in hac carne, in qua nunc sumus, in die resurgemus. Sed quid restat? *Vitam æternam*, id est, vita sine termino. Hoc distat inter æternum, & perpetuum, & temporale. Hoc æternum, quod non habuit initium, nec finem habebit, ut Deus. Perpetuum, quod initium, sed finem non habebit; ut sunt homines, & Angeli; qui homines, licet moriantur in corpore, in anima immortales erunt. Temporale est, quod utrumque habet, & initium, & finem; ut sunt animalia, & bestiæ.

CAPUT XLII.

De Tertiæ, Sextæ, Nonæque Horæ Officiis. (s)

HOram tertiam, sextam, & nonam Daniel & tres pueri supplicationibus devoverunt; scilicet ut ab ortu diei in tempus precationis tres horæ porrectæ Trinitatis nobis reverentiam declararent: pariter a tertia ad sextam, [& inde] usque ad nonam per [paria] lucis intervalla ratis dimensionibus terminata, Trinitas ter die rogata coleretur. Illud etiam occurrit ad probationem venerabilis Trinitatis, quod Spiritus sanctus hora tertia, hoc est, suo loco & numero & tempore descendit ad terras impleturus gratiam, quam Christus promisit. Nam & sexta hora Christus passus in nonam patibuli cruciamenta porrexit. Tali enim sacramento legitimis ad precem temporibus per ternas horas Trinitatis perfectio aut laudatur celebritatibus, aut precibus impetratur. Licet & si computetur diurna celebritas per quaternarium usque in vespertinum officium, hoc est, quaterni significantur numeri, quia mundus quadrifarie divisus in Trinitate salvatur. Siquidem & in nocte stationes, & vigiliæ militares in quatuor partes divisæ ternis horarum spatiis secernuntur: ut & in ipsis nocturnis mundialibusque officiis Trinitatis mysterium veneretur.

CAPUT XLIII.

De Vespertinis Horis. (t)

VEspertinum diurni finis officium & alternæ lucis occasus est. Cujus ex veteri Testamento solemnis est celebratio. Denique hoc tempore veterum sacrificia offerri adolerique altario aromata & thura mos erat. Testis est Hymnidicus ille, regio ac sacerdotali perfunctus officio, dicens: *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo: elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* *1. In novo quoque Testamento eodem tempore Dominus & Salvator noster cœnantibus Apostolis mysterium sui corporis & sanguinis in initio tradidit: ut tempus illud sacrificii vesperum seculi ostenderet. Scilicet proinde in honore ac memoria tantorum sacramentorum his temporibus adesse nos decet Dei conspectibus, & personare in ejus cultibus, orationum nostrarum illi sacrificium offerentes, atque in ejus laudibus pariter exultantes. Vesperum autem vocatum est, a sydere, quod Vesper vocatur, & decedente sole exoritur. De quo Propheta dicit: *Et vesperum super filios hominum producere facit* *2.

CAPUT XLIV.

De Completis. (u)

DE Completis autem celebrandis, id etiam in Patrum invenitur exemplis, David Propheta dicente: *Si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum oculis, & palpebris dormitationem, aut requiem temporibus meis: donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob* *3. Quis non stupeat tantam in Dei amore animi devotionem, ut somnum sibi, sine quo utique corpora humana deficiunt, penitus interdixerit, donec locum ad templum Domino fabricandum in pectore suo Rex & Propheta reperiret? Quæ res fortiter nos debet admonere, ut si ipsi locus Domini esse volumus, & tabernaculum ejus, aut templum cupimus haberi sancti Spiritus, in quantum possumus, exempla Sanctorum imitemur, ne de nobis dicatur, quod legitur: *Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* *4.

CAPUT

*1 Psalm. CXL. 2. *2 Job. XXXVIII. 32. *3 Psalm. CXXXI. 3. & seqq. *4 — LXXV. 6.

(s) Ex Isidoro Libr. I. de Offic. Eccles. Cap. XIX. (t) Ex eod. l. cit. Cap. XX. (u) Ex eod. l. cit. Cap. XXI.

CAPUT XLV.

De Vigiliis. (x)

ANtiqua vigiliarum devotio familiare bonum omnibus Sanctis fuit. Sic Isaias denique Propheta exclamat ad Dominum, dicens: *De nocte vigilat spiritus meus ad te Deus, quia lux præcepta tua sunt super terram* *1. Item David: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super judicia justificationis tuæ* *2. Hoc namque tempore vastator angelus transiens, primogenita Ægyptiorum percussit. Unde nos vigilare oportet, ne periculo Ægyptiorum admisceamur. Iisdem etiam horis venturum se esse Dominus in Evangelio Salvator astruxit. Unde & ad vigilandum auditores suos excitans dicit: *Beati sunt servi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes* *3. *Et si vespertina*, inquit, *hora venerit, & si media nocte, & si galli cantu, & inveniat illos vigilantes, beati sunt. Itaque & vos estote parati, quia nescitis, qua hora filius hominis venturus est* *4. Si quidem nec verbis solum docuit vigilias, sed etiam confirmavit exemplis. Nam testatur Evangelium, quia *erat Jesus pernoctans in orationibus Dei* *5. Paulus & Silas in custodia publica circa medium noctis orantes hymnum cunctis audientibus dixisse vincti memorantur *6. Ubi repente terræ motu facto, & concussis carceris fundamentis, & janubus apertis, omnium vincula sunt soluta. Unde oportet his horis psallendi orandique frequentiam nos habere in sanctis officiis, finemque nostrum, vel si advenerit, sub tali actu exspectare securius.

CAPUT XLVI.

De Matutinis. (y)

DE Matutinarum antiquitate & auctoritate testis est idem David Propheta, dicens: *In matutinis meditabor in te, quia fuisti adjutor meus* *7. Et alibi: *Prævenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua* *8. *Cassianus* autem dicit, matutinæ solennitatis officium novo adhuc tempore institutum esse primitus in Bethleem Monasterio, ubi Dominus noster Jesus Christus pro redemptione humanæ salutis ex Virgine nasci dignatus est; sicque ex illo per universum mundum ejusdem celebrationis inoluit consuetudo. Diluculo autem proinde oratur, ut resurrectio Christi celebretur. Matutina enim luce Dominus & Salvator noster ab inferis resurrexit, quando cœpit oriri fidelibus lux, quæ moriente Christo occiderat peccatoribus. Siquidem & eodem tempore cunctis spes futuræ resurrectionis creditur, cum justi & omnes ab hac temporali morte, quasi a sopore somni resurgentes, evigilabunt.

CAPUT XLVII.

De ordine ad visitandum infirmum seu unguendum, ex Niceno Concilio. (z)

" JAcobus Apostolus dixit: *Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei salvabit infirmum: & si in peccatis sit, remittentur ei* *9. Quod non est dubium de fidelibus ægrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo perungi possunt, quod ab Episcopo confectum est, non solum sacerdotibus, sed omnibus uti christianis in sua aut suorum necessitate ad ungendum. Nam idcirco presbyteris concessum est, quia Episcopi occupationibus aliis impediti, ad omnes languidos ire non possunt. Ceterum si Episcopus potest, aut dignum ducit infirmum visitandum & benedicendum, & tangendum chrismate, sine cunctatione potest, cujus est ipsum chrisma conficere. Nam pœnitentibus istud fundi non potest, quia genus est sacramenti: quibus autem reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur esse concedendum?,, Hac auctoritate promulgata, quotiescunque fidelis infirmatur, ingrediuntur fratres ad ægrotum cum aqua benedicta, & cum cereis sive incenso ante oleum sanctum, & peragunt omnia, sicut in *Sacramentorum libro* continetur.

CAPUT XLVIII.

De hoc, quod non sit pœnitentia neganda in extremis, ex decreto Leonis Papæ. (a)

ITa ergo talium necessitati auxiliandum est, ut nec ratio illis pœnitentiæ, nec communionis gratia denegetur, si etiam, jam amisso vocis officio, per indicia integri sensus quærere comprobentur. Quod si ita ægritudine fuerint aggravati, ut quod paulo ante poscebant, sub præsentia *10 significare non possint, testimonia eis fidelium prodesse debebunt, simul tamen & pœnitentiæ & reconciliationis beneficium consequantur.

*1 Isaiæ XXVI. 9. *2 Psal. CXVIII. 62. *3 Luc. XII. 37. *4 Marc. XIII. 35. *5 Luc. VI. 12. *6 Act. XVI. 25. 26. *7 Psal. LXII. 7. *8 — CXVIII. 148. *9 Jac. V. 14. *10 *Edit. addit:* sacerdotis.

(x) Ex Isid. l. cit. Cap. XXII. (y) Ex eod. l. cit. Cap. XXIII. (z) Ex Epist. Innocentii Papæ ad Decentium Ep. Cap. VIII. (a) Leo P. Epist. CVIII. al. LXXXIII. ad Theodorum Ep. Cap. V.

CAPUT XLIX.

De communione non neganda. (b)

DE his, qui in exitum veniunt, etiam nunc lex antiqua regularisque servabitur, ita ut si quis egreditur de corpore, ultimo & necessario viatico minime privetur. Quod si desperatus & consecutus communionem oblationisque factus particeps, iterum convaluerit, sit inter eos, qui communicationem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni in exitu posito & poscenti sibi communionis gratiam tribui, Episcopus probabiliter ex oblatione dare debebit. Horum vero causa, qui sine communione sunt defuncti, Dei judicio reservanda est, in cujus manu fuit, ut talium obitus a communionis remedio differretur. Nos quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus.

(c) *Quomodo moriturus olim providebatur.*

VEra ergo ad Dominum conversio in ultimis positorum, mente potius est æstimanda, quam tempore: propter hoc Domino taliter asserente: *Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris* *1. Cum ergo Dominus sit cordis inspector, quovis tempore non est deneganda pœnitentia postulanti, cum illi se obliget Judici, cui occulta omnia noverint revelari. „ Post istas sacratissimas definitiones, quando aliquis christianus articulum mortis persenserit imminere, primitus renovet confessionem suam cum puritate ac omni fiducia, deinde distribuat omnia quæ possidet, post hæc dimittat omnibus, qui in se peccaverunt, & reconcilietur. Tunc postulet Missas & oblationes seu communionem sanctam. Qua percepta, etiam si ipso die comedit, mutet habitum in cilicio & cinere seu viliori indumento. Et tunc ingrediantur fratres cum omni gravitate, vel ceteri fideles cum aqua benedicta & cruce, & cum cereis seu incenso, dicentes, *Kyrie eleison, Christe eleison*, ter repetendo. Post hæc dicat sacerdos: *Ad vitam æternam resuscitet eum Dominus, & misertus sit nostri.* Tunc canendi sunt septem Psalmi pœnitentiales cum Litaniis, prout tempus permiserit. Interim vero legantur passiones dominicæ ante eum, seu aliæ Scripturæ sacræ. His finitis, sequitur Antiphona, *Antequam nascerer.* Psalmus: *Domini est terra*, cum repetitione, & dicitur ter *Kyrie eleison*, ut supra: Deinde sacerdos: *In sinu Abrabæ collocet eum Dominus, & misereatur nostri.* Sequuntur orationes ad commendandam animam.

CAPUT L.

De exequiis mortuorum, & eorum commemoratione. (d)

DE his ita *Augustinus* in libro de cura agenda pro mortuis, & in libro Civitatis Dei (e). Qui facit, inquit, exequias mortuorum, ob amorem illius facit, qui promisit corpora resurrectura: "Neque enim contemnenda sunt & abjicienda corpora defunctorum, maxime fidelium, quibus tanquam organis & vasis ad omnia opera bona usus est Spiritus sanctus. Unde & antiquorum fidelium funera officiosa pietate curata sunt, & exequiæ celebratæ, ac sepulturæ provisæ: ipsique cum viverent, de sepeliendis seu transferendis suis corporibus filiis mandaverunt, & Tobias *2 sepeliendis mortuis Deum promeruisse commendatur. Ipse Dominus die tertia resurrecturus, gloriosæ mulieris bonum opus prædicit prædicandum, & Joseph, qui eum sepelivit, mire collaudatur. „ Ac ideo pro nostris defunctis certare debemus, quatenus possint participes fieri eorum, quos Christus a claustris revocavit inferni. Simili etiam modo celebramus officia pro ipsis, quomodo celebrantur in illis diebus, quando Christus descendit ad inferna, in quibus & creditur mortuus. Denique in aliquibus locis generaliter pro omnibus defunctis omni tempore, exceptis Pentecostes & festis diebus, oratur in officio vespertinali, in aliquibus quotidie pro eis Missa celebratur. In Kalendis etiam seu diebus anniversariis per novem Psalmos, & Responsoria, seu Lectiones, simili modo officia persolvuntur: & ideo juxta *Augustinum* (f) "non prætermittendæ supplicationes pro spiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus christianis fidelibus, etiam tacitis nominibus eorum, sub generali commemoratione suscepit Ecclesia, ut quibus ista desunt, parentes, aut filii, aut qualescumque cognati, vel amici, ab una eis exhibeatur matre communi. Si autem deessent istæ supplicationes, quæ fiunt recta & pia fide pro mortuis, puto quod nihil prodesset spiritibus eorum, si quamlibet locis sanctis exanima corpora ponerentur. „

Quapropter rite celebrantur illi tres dies generaliter ab omnibus infra trigesimum, qui vocantur, *tertius, septimus*, atque *tricesimus*. De tertio enim die seu septimo ita habetur in libro Numerorum: *Qui tetigerit cadaver hominis, & propter hoc fuerit immundus, septem diebus adspergatur aqua lustrationis, die tertia & septima, & sic mundabitur* *3. Immunditia hæc pro tactu cadaveris, animam pollutam significat operibus mortuis: & quia neglexerit cultum Dei, in cogitatione, in vita, & in intellectu humiliter confitendo, offerimus sacrificium Deo tertia die, quatenus ab his peccatis purgetur. In expiatione vero diei tertii commendati defuncti, possumus ad memoriam reducere tertiam diem resurrectionis Domini, in

*1 Ezech. XVIII. 33. *2 Tob. II. 9. & XII. 12. *3 Num. XIX. 11.

(b) *Antea erat:* De his, qui in extremis sunt. *Quercet.* (c) Ex Epist. Cœlestini Papæ ad Episcopos Viennenses & Narbon. Cap. III. (d) *In Cod. MS.* Tit. De ordine defunctorum. *Quercet.* (e) S. August. Libr. de cura pro mortuis Tom. VI. Oper. Cap. III. pag. 378. & Libr. I. de Civit. Dei. Cap. XIII. Tom. VII. pag. 11. (f) Aug. ibid. de cura pro mortuis Cap. IV. pag. 379.

in qua devotius est generaliter supplicandum. De septimo vero die habemus auctoritatem in libro Geneseos *1: mortuo etenim Jacob in Ægypto, & translato a Joseph trans Jordanem cum comitatu maximo, celebraverunt ibidem exequias cum planctu magno, & fecerunt septem dies. Et alibi: *Luctus mortui septem dierum, fatui autem omnes dies vitæ ejus* *2. Quod autem apud aliquos nonus dies celebratur, & vocabatur Novendialis, *Augustinus* in libro Quæstionum (g) redarguit, maxime cum nullus Sanctorum hoc fecisse probatur, cum sit consuetudo Gentilium. Sane septimus dies in Scripturis auctoritatem habet, quia septenarius numerus propter Sabbati sacramentum præcipue quietis indicium est. Unde merito mortuis tanquam quiescentibus exhibetur. De tricesima die scriptum est in libro Numerorum *3, *Omnis autem multitudo videns occubuisse Aaron, flevit super eo triginta diebus, & Moysen fleverunt filii Israel in campestribus Moab triginta diebus* *4. David & filii Israel jejunaverunt pro Saul, & planxerunt eum planctu maximo. Et in libro Sapientiæ de tertio, septimo, atque trigesimo die: *Fili in mortuum produc lacbrymas* *5. Et post pauca: *Propter delaturam autem amare fer luctum illius.* Et iterum: *Fac luctum secundum meritum ejus uno die, vel duobus propter detractionem.* Ubi primo dixit, propter delaturam uno die fieri luctum, & postea propter detractionem, *uno vel duobus*, tres dies introduxit in luctum. Quapropter & nos pro valde carissimis jejunare seu eleemosynas facere, atque interius pro eorum reatibus flere debemus, ut quod illi in vita debuerunt facere, & non fecerunt, saltem nos pro illis cum Dei auxilio adimpleamus.

Interea dicunt aliqui, utrum pro omnibus christianis licitum sit Missas celebrare? Hinc *Augustinus* (h): Neque negandum est, defunctorum animas pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium Mediatoris offertur, vel eleemosynæ in Ecclesia fiunt. Sed eis hæc prosunt, qui cum viverent, hæc sibi ut postea prodesse possent, meruerunt. Est enim quidam vivendi modus, nec tam bonus, ut non requirat ista post mortem: nec tam malus, ut ei non prosint ista post mortem. Est vero talis in bono, ut hæc non requirat: & est rursus talis in malo, ut nec his valeat, cum ab hac vita transierit, adjuvari. Quapropter oportet pro omnibus regeneratis ista facere, ut nullus eorum prætermittatur, ad quos hæc beneficia possint & debeant pervenire.

Præsertim cum quidam ab hostibus captus, vinculisque ferreis mancipatus, a quodam servo Dei, scilicet germano suo, ut putabatur mortuus, celebratis pro eo quotidie Missis more mortuorum, sæpissime vincula solverentur, a quibus postea absolutus est.

Sed & hoc notandum, quia quod Missæ mortuorum absque *Gloria* & *Alleluja*, seu pacis osculo celebrantur, quod est indicium lætitiæ, ad imitationem agitur officiorum, quæ aguntur in morte Domini. Potest hoc addisci in Homilia *Origenis* quinta libri Levitici, ubi dicit (i): "Sacrificium pro peccato non fit in oleo, dicit enim: *Non superponet ei oleum, cum jam pro peccato est.* Quod ergo pro peccato est, nec oleum lætitiæ, nec thus suavitatis imponitur." Ac ideo absque *Gloria* & *Alleluja* celebratur, quia sine oleo & thure Romani in vespertinis seu vigiliis atque matutinis defunctorum tres tantummodo Psalmos recitant, scilicet ob sepulturam triduanam Domini: At hi, qui per novennarium numerum, sicuti est in Kalendarum diebus seu Anniversariorum, recolunt, figurant illa officia nocturnalia, quæ in passione Domini rite celebrantur. Anniversaria dies ideo repetitur defunctis, quoniam nescimus, qualiter eorum causa habeatur in alia vita.

CAPUT LI.

De tertia, septima, & tricesima die pro defunctis. (k)

Tertia dies specialiter pro animæ absolutione celebratur, quia videlicet triplicis est naturæ, irascibilis, concupiscibilis, & rationalis: & quia ingenio viget, intellectu, & memoria *6. Propter hoc igitur sacrificium die tertia peragitur, ut si quid temulentum *7 ex carnis cohabitatione contraxit, obliteretur, & sanctæ Trinitatis similitudo reparetur.

Dies septimus nihilominus officiis deputatur eisdem, ut anima suo corpori reconcilietur: septenarius namque numerus ex ternario constat & quaternario, & ternarius animæ tribuitur, quaternarius corpori deputatur, propter quatuor notissimos, quibus constat, humores. Est ergo quasi quædam rixa corporis & animæ, quæ carne illiciente, eamque suis illecebris attrahente, peccavit. Ut ergo anima suo corpori pacificetur, holocaustum septima die *8 peragitur. Ad hoc forte pertinet, quod in libro Ecclesiastici dicitur: *Luctus mortui, septem dies: luctus autem fatui, omnes dies ejus vitæ* *9. Hæc de tertia & septima die, auctoritative quidem *10 breviter diximus.

Ceterum de *trigesima die* in Dialogorum libris legimus, beatum *Gregorium* præcepisse (l) diebus triginta continuis pro quodam monacho nomine *Justo* *11, sibique necessario medico, quem ipse, ob scelus rei peculiaris, damnaverat, Missas & orationes percelebrari. Quibus expletis, divina manifestatum est revelatione, communionem Sanctorumque societatem recepisse *12. Hæc ergo salutifera inolevit consuetudo, ut trigesima dies defunctorum devotis frequententur officiis. (m) [Possumus etiam & hic auctoritatis aliquid adhibere, nam

*1 Gen. L. *2 Eccli. XXII. 13. *3 Num. XX. 30. *4 Deut. XXXIV. 8. *5 Eccli. XXXVIII. 16 17 & 18. *6 *Cod. Vat.* ingenio, memoria viget & intellectu. *7 *Idem.* cenulentum. *8 *MS.* septimi diei. *9 Eccli. XXII. 13. *10 *MS.* auctoritativa quædam. *11 *Justo.* deest in MS. Vat. *12 *MS.* societatem redditam.

(g) Aug. Quæst. in Genesin Quæst. CLXXII. (h) In Enchiridio. Cap. CX. Tom. VI. & Libr. de cura pro mortuis Cap. XVIII. (i) Origenes Hom. V. in Levit. Num. VI. pag. 209. Tom. II. Oper. Paris. 1733. (k) Extat hoc Capitulum separatim in Cod. MS. Vaticano 3850. post Orationes ALBINI ad Deum & Apostolos, quas dedimus supra pag. 457 inter dubia. (l) S. Greg. M. Libr. IV. Dial. Cap. LV. Tom. II. Oper. pag. 468. (m) [ ] omissa in Cod. Vat.

Aaron primum sacerdotum triginta diebus legitur flevisse populus* 1]. Sunt qui dicunt hoc agi pro perfectione tricenarii numeri: nam Dominus triginta annorum ætate baptizatus est. Et David triginta annorum, regni suscepit gubernaculum. Primum etiam hominem, in triginta annorum ætate creatum Doctores asserunt, & nostra corpora in mensuram ætatis plenitudinis Christi, credimus & speramus resurrectura: multaque extant alia hujus rei mysteria. Celebratur ergo dies tricesima, ut in anima incorruptionis renovetur juventus, & corpus quod in humilitate sepultum fuerat, resurgat in gloria, configuratum corpori claritatis Christi* 2.

CAPUT LII.

De Missa Innocentium. (n)

DE Missa Innocentium particulariter in Antiphonario sic: Gloria in excelsis Deo non cantatur, nec Alleluja, sed quasi in tristitia deducitur dies ille. Compositor officii præsentis Innocentium: voluerunt & planxerunt: sicut separat nos ab actu malorum Judæorum in Cœna Domini, sive in Parasceve, seu in Sabbato sancto, omittendo oscula sive cetera consueta, sic conjungit in præsenti festivitate dolori devotarum feminarum. Causa earum tristitiæ omittimus, Gloria in excelsis Deo, & Alleluja.

CAPUT LIII.

De hoc, cur Magistri Ecclesiæ Quadragesimæ tempus ante Domini passionem observandum statuerunt.

COngrua autem ratione Magistri Ecclesiæ Quadragesimæ tempus ante Domini passionem observandum esse statuerunt: ut intelligamus, quia præsentis vitæ afflictio immortalitatem futuram parit. Ad quam rem confirmandum ipse Dominus, qui quadraginta diebus ante passionem jejunavit, quadraginta etiam post resurrectionem cum discipulis conversatus est, utrumque tempus quadraginta dierum numero complens, ut ostenderet in præsenti vita tempus esse afflictionis, & in futura gaudii. Cum enim quadraginta diebus ante passionem jejunaret, quasi clamabat: *Nisi pœnitentiam egeritis, moriemini in peccatis vestris** 3. Et Petrus: *Abstinete vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam** 4. Cum vero post resurrectionem cum discipulis conversaretur, eorum corda lætificans, quasi illud gaudium ineffabile promittebat, de quo alibi ait: *Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis** 5. Et iterum: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi** 6. Jejunavit autem non solum quadraginta diebus, sed etiam noctibus; ut si prospera blandiantur, quæ significantur per dies; sive adversa terreant, quæ significantur per noctes, immobilis perseveret animus christianus, sicut faciebat ille, qui dicebat: *Per arma justitiæ a dextris & a sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam. Ut seductores & veraces, sicut qui ignoti & cogniti** 7.

CAPUT LIV.

Orationes super pœnitentem.

EXaudi, Domine, preces nostras, & confitentium tibi parce peccatis; ut quos conscientiæ reatus accusat, indulgentia tuæ miserationis absolvat. Per Dominum.

Alia. Præveniat hunc famulum tuum, quæsumus Domine, misericordia tua; & omnes iniquitates ejus celeri indulgentia deleantur.

Alia. Adesto, Domine, supplicationibus nostris, nec sit ab hoc famulo tuo clementiæ tuæ longinqua miseratio: sana vulnera, ejusque remitte peccata, ut nullis a te iniquitatibus separatus, tibi semper Domine valeat adhærere. Per Dominum.

Alia. Domine Deus noster, qui offensione nostra non vinceris, sed satisfactione placaris: respice quæsumus ad hunc famulum tuum, qui se tibi peccasse graviter confitetur: tuum est absolutionem criminum dare, & veniam præstare peccantibus, qui dixisti pœnitentiam te malle peccatorum, quam mortem. Concede ergo Domine hoc, ut & tibi pœnitentiæ excubias celebret, & correctis actibus suis conferri sibi a te sempiterna gaudia gratuletur. Per Dominum.

Alia. Precor Domine clementiam tuæ majestatis ac nominis, ut huic famulo tuo, peccata & facinora sua confitenti, veniam dare, & præteritorum criminum culpas relaxare digneris, qui humeris tuis ovem perditam reduxisti ad caulas; qui publicani precibus vel confessione placatus es: tu etiam Domine & huic famulo tuo placare, tu ejus precibus benignus adsiste, ut in confessione flebili permanens, clementiam celeriter exoret, & sanctis ac sacris altaribus restitutus spei rursus æternæ & cœlesti gloriæ reformetur. Per Dominum.

Alia. Omnipotens sempiterne Deus, confitenti tibi huic famulo tuo pro tua pietate peccata relaxa: ut non plus ei noceat conscientiæ reatus ad pœnam, quam indulgentia tuæ pietatis ad veniam. Per Dominum.

Alia. Omnipotens & misericors Deus, qui peccatorum indulgentiam in confessione celeri postulasti, succurre lapsis, miserere confessis: ut quos delictorum catena constringit, magnitudo pietatis absolvat. Per Dominum.

CAPUT

* 1 Num. XX. 30. * 2 Philip. III. 21. * 3 Joan. VIII. 24. * 4 I. Petr. II. 11. * 5 Joan. XVI. 22. * 6 Matth. XXVIII. 20. * 7 II. Cor. VI. 8.

(n) Sequentia VI Capita etiam adjecta sunt ex MS. Cod. a D. Quercetano.

CAPUT LV.

De Pœnitentibus. (o)

POenitentibus exemplum Job primus exhibuit, quando post funera vel flagella adhuc in sua redargutione etiam in cilicio & cinere lamenta pœnitudinis sumpsit, dicens: *Idcirco ago pœnitentiam in favilla & cinere**1. Post hunc nobis David pœnitentiæ magisterium præbuit, quando gravi vulnere lapsus, dum audisset a Propheta peccatum suum, confestim pœnituit, & culpam suam pœnitentiæ confessione sanavit*2. Sic Ninivitæ & alii multi peccata sua confessi sunt, & pœnitentiam egerunt. Displicuerant sibi quales fuerant, & quales per Deum facti sunt illi placuerunt*3.

Est autem pœnitentia medicamentum vulneris, spes salutis, per quam peccatores salvantur, per quam Deus ad misericordiam provocatur: quæ non tempore pensatur, sed profunditate luctus & lacrymarum. Pœnitentia autem non mensium ac temporum cursu pensatur, sed pœna, qua anima cruciatur, & mortificatur caro. Hi vero, qui pœnitentiam gerunt, proinde capillos & barbam nutriunt, unde monstrent abundantiam criminum, quibus caput peccatoris gravatur. Capilli enim pro vitiis accipiuntur. *Vir enim si comam nutriat**4, ut ait Apostolus, *ignominia est illi.* Ipsam enim ignominiam suscipiunt pœnitentes pro merito peccatorum. Quod vero in cilicio prosternuntur, per cilicium quippe recordatio est peccatorum, propter hœdos ad sinistram futuros. Inde ergo confitentes in cilicio prosternuntur, tanquam dicentes: *Et peccatum meum contra me est semper**5. Quod cinere asperguntur; vel ut sint memores, quia cinis & pulvis sunt, vel quia pulveres facti sunt, id est, impii facti sunt. Unde & illi prævaricatores primi homines recedentes a Deo, malisque factis offendentes Creatorem, in pulverem, unde facti sunt, redierunt. Bene ergo in cilicio & cinere pœnitens deplorat peccatum, quia in cilicio asperitas & compunctio peccatorum; in cinere autem pulvis ostenditur mortuorum. Et idcirco in utroque pœnitentiam agimus, ut in compunctione cilicii agnoscamus vitia, quæ per culpam commisimus; & per favillam cineris perpendamus mortis sententiam, ad quam peccando pervenimus.

Pœnitentiæ autem remedium Ecclesia catholica in spe indulgentiæ fidenter alligat exercendos homines, & post unum baptismi sacramentum, quod singulari traditione commendatum sollicite prohibet iterandum, medicinali remedio pœnitentiæ subrogat adjumentum, cujus remedio egere se cuncti agnoscere debent pro quotidianis humanæ fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse non possumus, honore duntaxat & dignitate servata, ita, ut Sacerdotibus & Levitis, Deo tantum teste, fiat; a ceteris vero, adtestante coram Deo solenniter sacerdote, ut hoc tegat fructuosa confessio, quod temerarius appetitus, aut ignorantiæ nota contraxisse negligentius videtur: ut sicut in baptismo omnes iniquitates remitti, vel per martyrium nulli peccatum credimus imputari, ita pœnitentiæ compunctione fructuosa fateamur deleri peccata. Lacrymæ enim pœnitentium apud Deum pro baptismate reputantur. Unde & quamlibet sint magna delicta, quamvis gravia; non est tamen in illis Dei misericordia desperanda. In actione enim pœnitudinis, ut supra dictum est, non tam consideranda est mensura temporis, quam doloris. Cor enim contritum & humiliatum Deus non spernit*6. Verumtamen quanto in peccando fuit ad malum promptior mentis intentio, tanto devotior debet esse in pœnitendo afflictio.

Duplicem habere debet fletum in pœnitentia omnis peccator, sive quia per negligentiam bonum non fecit, seu quia malum per audaciam perpetravit. Ille autem vere pœnitentiam agit, qui nec pœnitere perpetrata negligit, nec adhuc pœnitenda committit. Qui vero lacrymas indesinenter fundit, & tamen peccare non desinit, hic lamentum habet, sed mundationem non habet. Si qui autem per gratiam Dei ad pœnitentiam convertuntur, perturbari non debent, si rursus post emendationem, relicto vitio corda pulsentur; dum non possunt bonæ conversationi nocere, si talis cogitatio non erumpat in consensu vel in opere. Ferre enim sine perfectione vitiorum cogitationes non est ad damnationem, sed ad probationem. Nec est occasio subeundi discriminis, sed potius agendæ virtutis*7. Nam & si quis circa finem suum per pœnitentiam desinat esse malus, non ideo debet desperare, quia in termino est ultimæ vitæ: quoniam Deus non respicit quales antea fuimus, sed quales circa finem existemus. Ex fine enim suo unumquemque aut justificat, aut condemnat, sicut scriptum est: *Ipse judicat extrema terræ**8. Et alibi: *Universorum finem ipse considerat**9. Proinde non dubitamus circa finem justificari hominem per pœnitentiam & compunctionem; sed quia raro hoc fieri solet, metuendum est, ne dum ad finem differtur conversio, incerta occupet mors, antequam subveniat pœnitentia. Pro qua re etsi bona est ad extremum conversio, melior tamen est, quæ longe ante finem agitur, ut ab hac vita securius transeatur.

CAPUT LVI.

De Symbolo Nicæno. (p)

SYmbolum autem, quod tempore sacrificii populo prædicatur, CCCXVIII sanctorum Patrum collatione apud Synodum Nicænam est editum. Cujus veræ fidei regula tantis doctrinæ mysteriis præcellit, ut de omni parte fidei loquatur; nullaque pene sit hæresis, cui per singula verba, vel sententias non respondeat. Omnes enim erroris, impietatum, perfidieique blasphemias calcat, & ob hoc universis Ecclesiis pari confessione a populo proclamatur.

Oooooo 2 CAPUT

*1 Job. XLII. 6. *2 II. Reg. XII. *3 Jonæ III. 5. *4 I. Cor. II. 14. *5 Psal. L. 5. *6 Psal. L. 19. *7 Isid. augendæ perfectionis. *8 I. Reg. II. 10. *9 Job. XXVIII. 3.

(o) Ex Isidoro de officiis Eccle. Libr. II. Cap. XVI. (p) Ex eod. ibid. Libr. I. Cap. XVI.

CAPUT LVII.

De Regula fidei. (q)

HÆc est, post Apostolorum Symbolum certissima fides, quam Doctores nostri tradiderunt, ut profiteamur Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum unius essentiæ, ejusdemque potestatis & sempiternitatis. Unum Deum invisibilem, ita ut in singulis personarum proprietate servata, nec substantialiter Trinitas dividi, nec personaliter debeat omnino confundi. Patrem quoque confiteri ingenitum, Filium genitum, Spiritum sanctum nec genitum, nec ingenitum; sed ex Patre & Filio procedentem. Filium a Patre nascendo procedere, Spiritum vero sanctum procedendo non nasci. Ipsum vero Filium ex Virgine sine peccato hominem suscepisse, ut quem sola bonitate creaverat, sponte lapsum misericorditer repararet. Quem veraciter crucifixum, & tertia die resurrexisse, & cum eadem ipsa carne glorificata ascendisse in cœlum, in qua ad judicium vivorum & mortuorum expectatur venturus. Et quod divinam humanamque substantiam, in utroque perfectus, una Christus persona gestaverit; quia nec geminavit utriusque substantiæ integritas personam, nec confudit geminam unitas personæ substantiam. Altero quippe neutrum exclusit, quia utrumque unius intemerato jure servavit, quod novi & veteris Testamenti salubris commendat auctoritas: illa per Prophetiam, ista per historiam veraciter persolutam.

Et quod neque de Deo, neque de creatura seculi sit cum paganis aut cum hæreticis aliquid sentiendum in his, quibus a veritate dissentiunt: sed quod in utroque Testamento divina protestantur eloquia, hoc tantummodo sentiendum: quod sive hominem, sive universa, nulla necessitate Deus creaverit: nullam esse omnino visibilem, invisibilemque substantiam, nisi aut quæ Deus sit, aut a bono Deo bona creata sit: sed Deus summe & incommutabiliter bonus, creatura vero inferius & mutabiliter bona: & quod animæ origo incerta sit, & quod Angelorum natura vel animæ non sit pars divinæ substantiæ; sed Dei creatura ex nihilo condita. Ideo incorporea anima absque dubio, & Deo & Angelis, a quibus comprehendi & transferri potest, corporea esse evidenter ostenditur (r). Ad imaginem autem Dei creata est, pietate morum, sine qua fides divini cultus [non] perficitur. Et ut unusquisque Deum, proximumve in Deo diligens, usque ad dilectionem quoque inimicorum pertendendo proficiat; ut proficiendo perveniat.

Alterum quoque alterius pollui non posse peccato, ubi par voluntatis non tenetur consensio. Legitimas nuptias non credi damnatas, licet ex eis quoque originali peccato obnoxia credatur nasci posteritas, eisque jure fidelium virginum vel continentium præferenda doceatur integritas. Nec unum Trinitatis baptisma, quod nefas est, iteretur; neque pro diversitate tradentium ministrorum singulis putetur quibusque conferri, sed a Deo singulari potestate donari. De quo dictum legimus: *Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum; hic est, qui baptizat in Spiritu sancto; & ego vidi & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei* *1. Et ne pœnitentiæ remediis nos egere non putemus pro quotidianis humanæ fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse non possumus: ita ut pœnitentia fructuosa universa fateamur deleri peccata, sicut scriptum est: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum* *2.

Nullum quoque suis viribus, sed per divinam gratiam capiti Christo subjungi, atque indisruptæ pacis perseverantiam, in unitate Ecclesiæ ipsius solidari: nec humanæ voluntatis arbitrio boni quicquam deputandum æstimari; secundum propositum voluntatis Dei omnem numerum electorum adquiri; bona quoque temporalia bonis malisque communia a Deo creari, ejusque dispensatione singulis quibusque vel tribui vel negari: quorum bonorum in unoquoque fidelium non habitus, sed usus aut improbandus est, aut probandus: certa vero æternaque bona solos posse bonos in futuro consequi, quorum pignore Ecclesiam nunc informatam credimus detineri; hic habentem primitias spiritus, in futuro perfectionem; hic sustentari in spe, postea pasci in re: hic videre per speculum & in ænigmate, in futuro autem facie ad faciem, cum ad speciem fuerit ducta per fidem, quando perficiatur, ut summi Dei bonis fruamur æternis, fruendo [temporalibus] in Deo non oberimus & proximis: eam quoque nos spem resurrectionis habere, ut eodem ordine eademque forma, qua ipse Dominus resurrexit a mortuis, nos quoque resurrecturos esse credamus in eodem corpore, in quo sumus, vel vivimus, non naturam aut sexum mutantes, sed tantum fragilitatem & vitia deponentes; ipsum quoque satanam cum angelis suis atque cultoribus æterno incendio condemnandum, neque secundum quorumdam sacrilegam disputationem ad pristinam, id est, angelicam dignitatem, ex qua propria malignitate cecidit, reducendum.

Hæc est catholicæ traditionis fidei vera integritas, de qua si unum quodlibet respuatur, tota fidei credulitas amittitur. Lege Homeliam XXXVII *3 sancti AUGUSTINI in prima parte super Joannem Evangelistam cujus initium est: *verba Domini nostri Jesu Christi, quæ habuit cum Judæis, ita moderans loquelam suam, ut cæci non viderent* &c.

AMA-

*1 Joan. I. 33 - 34. *2 Psalm. XXXI. 1 - 2. *3 In Editis XXXIX. Tract. in Joan.

(q) Ex Isidoro l. cit. Libr. II. Cap. XXIII. (r) *Corporea esse evidenter ostenditur*] deest, opinor, particula *non*, & leg. *corporea non esse* &c. ut contradictio vitetur & error. In Isidoro tamen sic legitur: *Sed Dei creatura, ex nihilo condita, & in corpore* (f. leg. incorporea) *esse evidenter ostenditur. Quoniam igitur apprehendi & transferri potest, corporea esse nihilominus ostenditur.* Et inferius: *sine qua fides divini cultus otiosa torpescit, & cum qua integritas divini cultus perficitur.*

AMALARII ARCHIEPISCOPI TREVIRENSIS EPISTOLA AD CAROLUM M. IMPERATOREM DE CÆREMONIIS BAPTISMI MISSA

cum aliis Epiſtolis & Opuſculis ad Petrum Abbatem Nonantulæ.

MONITUM PRÆVIUM.

Celeberrimus Scriptor Henricus Caniſius Tom. VI. Antiq. Lect. typis primo vulgavit ex Cod. MS. Bibliothecæ Weingartenſis Epiſtolam de Cæremoniis Baptiſmi ad Carolum Imp. Aug. *nomine auctoris deſtitutam, quam tamen is Alcuini noſtri eſſe ſuſpicabatur, tum propter dicendi genus Alcuini non abſimile; tum propter illum, ad quem hæc Epiſtola miſſa eſt, qui ſibi videbatur fuiſſe Carolus Magnus, Alcuinum hujusmodi quæſtionibus exercere ſolitus. Judicium hoc ſeu conjecturam Caniſii ſequutus Cl. Quercetanus, ab eodem hanc Epiſtolam mutuavit, & inter Opera Alcuini pag.* 1151 *& ſeqq. edi curavit. Verum utriusque Scriptoris errorem detexit celeberrimus rerum antiquarum ſcrutator Jac. Sirmondus, poſtquam is ex Cod. Petaviano didicit, Auctorem illius Epiſtolæ nominari* Amalarium *Epiſcopum, quem non alium eſſe recte judicabat, quam Amalarium Trevirenſem Archiepiſcopum, qui eo tempore, quo quæſtiones illæ de Baptiſmi Cæremoniis, quibus in hac Epiſtola reſpondetur, a Carolo Imp. ad omnes Regni ſui Archiepiſcopos per Epiſtolam encyclicam, miſſæ fuere, hoc eſt, anno circiter DCCCXII illam cathedram tenebat. Quam ſuam ſententiam Sirmondus ex ipſo illius Reſponſoriæ Epiſtolæ contextu roboravit, in cujus fine Scriptor ſe Epiſcopum profitetur his verbis:* Dixiſti ſereniſſime Imperator, velle vos ſcire, qualiter nos & Suffraganei noſtri doceremus populum de Sacramento Baptiſmi. *Cum igitur Alcuinus non fuerit Epiſcopus vel Archiepiſcopus, habens ſub ſe Epiſcopos Suffraganeos; & ſeptem ſaltem annis ante ſcriptam Caroli Imp. Encyclicam in vivis eſſe deſierit, nemo non Eruditorum calculo Sirmondi de auctore hujus Epiſtolæ ſubſcripſit.*

Verum hisce ratiociniis deinceps non indigebimus, poſtquam hæc de Cæremoniis Baptiſmi Epiſtola, una cum Encyclica Caroli M. ad Amalarium Trevirenſem Epiſcopum nominatim directa; ſimul & altera, ejusdem Imperatoris ad illam Amalarii Reſponſoria ac Laudatoria, detecta fuit in Cod. MS. Tigurino octingentorum annorum, & mecum communicata ab Eruditiſſimo D. Martino Gerbert, celeberrimi Monaſterii S. Blaſii in Sylva Hercinia tunc Aſceta multis laboribus literariis claro, nunc ejusdem ob præclaras ſuas dotes inſignis illius Abbatiæ Præſule & S. R. I. Principe. In illa enim Caroli Epiſtola Reſponſoria diſerte Amalarius *appellatur* Treforum *ſeu Trevirorum Epiſcopus.*

Igitur jam hic absque ulla de vero auctore hæſitatione illam de Cæremoniis Baptiſmi Epiſtolam, quæ apud Quercetanum Alcuino fuit ſuppoſita, ſub nomine Amalarii *laudati Trevirorum Archiepiſcopi vulgamus. Operæ vero pretium duximus, ut ſimul illi adjungantur, quæ in præfato Codice Tigurino per modum unius faſciculi, ab Amalario ad Petrum Nonantulæ Abbatem, ſuum quondam in Legatione Conſtantinopolitana ſocium, directi, connexa habentur. Ex quibus animadvertent viri eruditi, Amalarium Epiſcopum Trevirenſem alia quædam ſcripſiſſe, & allegorice expoſuiſſe, quæ ad divinum Officium ſeu Liturgiam eccleſiaſticam pertinent, nimirum* de conſententia *ſeu convenientia, ut interpretor,* in toto noſtro, *ut ſcribit in Epiſtola ad Petrum Abbatem,* officio, quod agitur in Miſſa ſive in pſallendo, ſive in ſitu, ſive in qualitate, ſive in quantitate, cum noſtris autenticis, quos omnis Eccleſia colit. *Et:* de nocturnalibus officiis & de aliis, quæ in die aguntur; *&* de Cœna Domini & Paraſceve & Sabbato ſancto. *Quæ cauſa eſſe potuit confuſionis utriusque Amalarii, Trevirenſis nimirum Epiſcopi, & Mettenſis Diaconi, in unum, ob utriusque idem nomen, idemque ſtudium. Nolim vero hic illam de uno vel duobus Amalariis reſuſcitare controverſiam, quam optime confeciſſe videtur V. C. Jac. Sirmondus in erudita Epiſtola opinioni D. Conſtantini Caetani oppoſita, quæ extat Tom. IV. Operum ejusdem Sirmondi Edit. Venet.* 1728. *pag.* 461. *Suſpicor nihilominus Amalarium alterum Mettenſem plura e Scriptis prioribus cognominis ſui Epiſcopi mutuaſſe & in ſua transtuliſſe: multa etiam, quæ ad Amalarium Trevirenſem pertinent, in Capitulis Libri de divinis Officiis,* pariter

pariter Alcuino suppositi, ac superius a pag. 461 *& seqq. a nobis editi, contineri. Suspicionem movet, quod utrobique Cæremoniæ divini Officii, ut plurimum per rationes mysticas exponantur, qua methodo se usum fuisse, Amalarius Trevirensis profitetur in sua ad Petrum Abbatem Epistola. Verum ista eousque relinquere oportet, donec ex aliis Codicibus adhucdum forte alicubi delitescentibus major his tenebris lux effulgeat.*

Ceterum multa de Amalario hoc nostro, inquit Pagius ad annum DCCCXIV. N. XXXI. commentitia circumferuntur; saltem multa adhucdum de ejus dignitate seu auctoritate metropolitica, de anno adepti Episcopatus, de die & anno obitus in obscuro latent. Illud ex Actis illius temporis certum est, quod anno DCCCXIII incipiente verna temperie cum Petro Nonantulano Abbate in Orientem a Carolo Aug. pro pace cum Michaele Imp. confirmanda directus fuerit, prout ex concordi narratione Annalistarum contemporaneorum, & maxime ex Epistola Caroli, ad Michaelem Imp. nuper detecta & inferius in Appendice exhibenda, constat. Certo insuper asseri posse pronuntiat Pagius loc. cit. & anno DCCCXI. N. X, quod idem Amalarius Trevirensis Transalbianam Saxoniam erudierit, illuc in hunc finem anno DCCCXI. missus a Carolo M.

Initium Episcopatus Amalarii Browerus in annum DCCCX. reponit; Illustrissimus D. ab Hontheim Tom. I. Hist. Trevir. pag. 163. Not. (a) *existimat, ex præcepto Ludovici Pii de anno DCCCXXXIV, apud Lindenborgium* Script. Septentrional. pag. 125. Edit. recent. *apparere, illum jam anno DCCCIX. Archiepiscopum fuisse. De anno obitus Amalarii similiter nihil certi habemus. Masenius quidem in Annotat. XVI. ad Annales Trevirenses Browerii mortem ejus consignat anno DCCCXIV, laudatque probatissimos* Annales Trevirorum, quos ante annos trecentos Balduinus Archiepiscopus ex Archivo principali magna cura colligi jussit. *Cui sententiæ accedit Mabillonius Libr. XVII. Annal. Bened. Num. XXVI, nec contradicit Pagius ad hunc annum N. XXXI. Sunt tamen, qui credunt, illum Amalarium, qui anno DCCCXXV. cum Haltigario Episcopo Cameracensi Acta Concilii Parisiensis in causa imaginum ad Ludovicum Imp. detulit, fuisse Episcopum Trevirensem; atque adeo hunc vitam usque ad illum annum DCCCXXV produxisse.* D. Bouquet Tom. VI. Script. Rer. Gallicarum pag. 341. Not. (a). *Verum huic opinioni obstat, quod jam ante illum annum, nimirum anno saltem DCCCXVI, vel DCCCXVII Sedem Trevirensem tenuerit Amalarii successor* HETTI, *prout patet ex hujus Epistola ad Frotharium Tullensem Episcopum, quam ipse D. Bouquet ibidem pag.* 395 *exhibet, scriptamque censet anno DCCCXVII, quo Bernardus Rex Italiæ contra Ludovicum Pium turbas ciere molitus est. Vide etiam aliam Epistolam ejusdem ad eundem ibidem pag.* 397. *ad annum DCCCXIX. ab ipso D. Bouquetio consignatam. Nos Masenii calculo adhæremus, donec meliora prodeant in lucem.*

Quod metropoliticam auctoritatem Amalarii Trevirensis concernit, ipse in fine Epistolæ de Cæremoniis Baptismi Imperatori modeste insinuat, nullam sibi hucusque datam fuisse potestatem in Suffraganeos Episcopos; ad quod Imperator respondet, ut sicut hactenus cæsaream ordinationem & dispositionem de ea re exspectavit, ita ulterius eandem exspectet, donec ad illius veniat colloquium. Ex quibus colligo metropoliticam auctoritatem Trevirensis Episcopi eo tempore ex quibus causis, nescio, fuisse turbatam. Certe Episcopi aliquot Mettenses, Chrodogangus, Angilramus, & Drogo, Archiepiscopali honore & ipsi gavisi sunt. Fortassis tunc agebatur de transferenda metropolitica dignitate Treveris Mettas? Verum de hoc alii curent. Nobis sufficit, nonnulla suggessisse, quæ Eruditorum Trevirensium majore inquisitione digna censuimus.

Igitur quæ hic cum Eruditis communicamus, sequenti ordine exhibemus. Primo loco collocamus Epistolam Petri Abbatis Monasterii Nonantulæ ad Amalarium hactenus ineditam, qua flagitat ad se mitti Expositionis Codicem *in itinere maris, nimirum tempore Legationis Constantinopolitanæ, compositum; &* Expositionem de Fide & Scrutinio seu Baptismo. *Hanc sequitur Epistola Amalarii ad priorem Responsoria, designans cartas ad Petrum mittendas. Ex his præcipua est, quam subjungimus, interrogatio Caroli Imp. scire volentis, qualiter ipse Amalarius & Suffraganei sui doceant & instruant Sacerdotes & plebem sibi commissam de Baptismi Sacramento. Hanc Epistolam excipiet Responsoria Amalarii ad singula interrogata de variis Baptismi Cæremoniis, quæ illa ipsa Epistola est, quam Canisius Alcuino falsa, ut diximus, conjectura attribuit. Huic adjungimus Responsoriam Caroli M. post lectam priorem ad Amalarium missam, pariter hucusque incognitam, in qua Imperator promptam industriam, sanamque doctrinam Amalarii laudat, & illum ad majora hortatur. Ultimo demum loco damus Versus illos Marinos ad Petrum Abbatem missos, in MS. admodum corruptos, quorum ipse Amalarius in Epistola sua ad eundem meminit. His Versibus fortassis comprehenditur* HODAEPORICUM *illud Legationis, quod suo tempore extitisse Hermanus Contractus testatur, & cujus auctorem Amalarium esse censet D. Rivet. Hist. Lit. de la France Tom. IV. pag.* 419.

EPI-

EPISTOLA
Venerabilis Abbatis PETRI. (a)

*Domino & venerabili** 1 *& mihi cum summo amore nominando AMALARIO Præsuli almo. Petrus indignus Abba, in Domino salutem.*

NOtum sit venerabili Almitati tuæ, quia propitiante Deo sani sumus; & sedulo in precibus existentibus* 2 pro tua tuorumque sospitate: & humili prece tuam Beatitudinem deposcimus, ut pro nobis apud Deum intercessor existas* 3. Et obsecramus tuam amabilem & inviolabilem caritatem, ut illum *expositionis Codicem*, quem dictante Spiritu sancto corde tuo in itinere maris exposuisti, nobis dirigere digneris, ad augmentum & statum sanctæ Ecclesiæ nostræ; ut qui legerint, & ædificati fuerint, pro te, beatissime Pastor, Domino preces fundant. Iterum obsecro de illa Expositione, quam ipse *de Fide & Scrutinio seu Baptisma*, imperante piæ memoriæ Domno *Karolo*, exposuisti, ut pariter dirigas. Hæc nostra postulatio* 4 impleta magnam te apud Deum mercedem inveniri credas, & pro te plures oratores, & me indignos fratresque nostros in omnibus servientes, quidquid nobis tua veneranda Almitas jusserit; & nobis de sanitate tua qui* 5 nuntiare digneris.

RESPONSORIA AMALARII
ad præcedentem Epistolam PETRI Abbatis.

Desiderantissimo & Reverentissimo ac sanctissimo, igitur & merito laudando Patri & Fratri Petro grandævo, Venerabili Abbati [in] Monasterio Nonantulæ, Amalarius exiguus in Domino perennem salutem.

NUperrime suscepi a vestra Sanctitate directam* 6 Epistolam, plenam caritate & humilitate, in qua inter alia continebatur, ut meum, non tantum meum, sed & vestrum, quamvis parvum opusculum, quod inter equoreas comminationes cudimus, vestræ Celsitudini scriberem: in quo si quid dignum si quid honestum, si quid rationale reperitur, non meæ nempe doctrinæ, sed vestris merito* 7 sanctis precibus deputantur. Unde oro, sanctissime Pater, quicquid in eo, temeritate mea faciente ac stulta præsumtione, irrationabiliter scriptum est, per vestram prudentiam correptionem habere mereatur, & nos indulgentiam apud omnes Doctores. Scripsi enim, quicquid mihi videbatur justum & honestum; non eo animo, ceu valuerim omnem rectitudinem præsumti operis indagare; sed ut tangerem meo incepto utros* 8 industrios, qui facillime possent rei veritatem dilucidare ejus, quam vehementer desiderabam.

Scripsi, ut nostis, quod illos* 9 arbitrabar imitari, qui in choro stant & cantant intrante Episcopo in Ecclesiam, ut postea sequenti opere demonstrabitur, *quæ conscientia** 10 *esset [in] toto nostro officio, quod agitur in Missa, sive in psallendo, sive in situ, sive in qualitate, sive in quantitate cum nostris autenticis, quos omnis Ecclesia colit:* reputans apud me nihil statutum esse in Ecclesia, neque ante anticos* 11 Patres, neque apud recentiores, quod ratione careat. Si enim Gentiles argumentantur* 12 ludos aliquos suos allegorice promere (sicut alleatores, qui perhibent tribus tesseris suis tria tempora significari, præsens, præteritum & futurum; & vias eorum senario numero distinquunt propter sex ætates hominum) quanto magis christianam industriam ac rationem* 13 sibi a Deo concessam nullo modo excederet frustra aliquid statuere? Non ideo exemplum de Gentilibus posui, ut eos imitemur; sed si illi hoc vel illud argumentantur* 14 rationis, quanto magis totum, quod rationis est, Christianus sequi debet, qui summæ rationi Deo se sponsorem facit. Non ideo Dominus villicum iniquitatis laudatum esse dicit, ut illum imitaremur, sed si ille ex villicatu iniquitatis prudenter sibi in futurum providit, quanto magis oportet Christianum ex justis censibus adquirere, qui eum recipient in æterna tabernacula? Rogo, Pater, ut non ad publicas* 15 aures libellus noster mittatur, ne intret in dentes obtrectatorum, neque cachinnis* 16 superborum per auras resultans de humillima doctrina paupertatis nostræ. Quoniam non me præfero Magistrum* 17 de hac scriptione, sed discipulum inquirentem, quod diligo scire.

Addit etiam Sanctitas vestra in Epistola commemorata scedas, quas legisti missas ad Domnum Karolum Imperatorem a nostra parvitate, *de Scrutinio & Baptisterio*, prædicto operi innectere, quod non distuli, præponens illud, quoniam antea quisquis catechizatur & baptizatur, quam perveniet ad sacros ordines. Addidi etiam & ipsas Epistolas, quas gloriosissimus Imperator memoratus misit nobis; in prima nos excitans ad id faciendum: in secunda præbens auctoritatem operi facto. Similiterque vos precor, ut non pigeat Dilectionem vestram perlegere ea, quæ modo addimus, & ille non legit, ut

* 1 *MS.* venerabile. * 2 *f.* existimus. * 3 *MS.* existes. * 4 *f.* hac postulatione. * 5 *f.* quid. * 6 *MS.* directa. * 7 *MS.* meritos. * 8 *f.* viros. * 9 *MS.* quos illo. * 10 *f.* consententia. * 11 *f.* antiquos. * 12 *f.* arguntantur. * 13 *MS.* orationem. * 14 *f.* arguntantur. * 15 *MS.* puplicas. * 16 *MS.* cacinis. * 17 *MS.* magi nostrum.

NOTA.

(a) Scripta est hæc Epistola post reditum AMALARII & PETRI e Constantinopolitana Legatione Anno DCCCXIV. post obitum CAROLI Imp. PETRUS in Abbatia successit Anselmo, qui obiit V. Non. Martii DCCCIII. *Mabill. Libr. XXVII. Annal. Benedict. N. XXII.* PETRUS vero diem ultimum clausit Anno DCCCXXI. *Mabill. Libr. XXIX. Num. XV.*

ut ſicut ea, quæ ipſe legit, ſic & hæc, quæ vobis leguntur, ex veſtra ſancta auctoritate corrigantur, quæ corrigenda ſunt, & firmentur, quæ firmanda ſunt. Mihique libuit veſtram Epiſtolam operi vobis ſpecialiter directo præponere cum *Verſibus* quibusdam *Marinis*. Vos enim meum nullum latere volo. Pertractavi, poſtquam corpore ſequeſtrati ſumus, aliqua inquirere *de Nocturnalibus officiis & de aliis, quæ in die aguntur; & de Cœna Domini & Paraſceve & Sabbato ſancto.* Ad quod ſi veſtræ orationes*1 meme perduxerint, credo meis motibus adeſſe & adfuturam fore miſericordiam Domini. Valete in Chriſto!

INTERROGATIO KAROLI IMPERATORIS. (b)

In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti. KAROLUS sereniſſimus Auguſtus a Deo coronatus, Magnus, pacificus Imperator, Romanum gubernans Imperium: qui & per miſericordiam Dei Rex Francorum & Longobardorum. AMALARIO Venerabili Epiſcopo, æternam in Domino ſalutem.

SÆpius tecum, immo & cum ceteris collegis*2 familiare conloquium, de utilitate ſanctæ Dei Eccleſiæ habere voluiſſemus, ſi abſque moleſtia corporali id effici*3 potuiſſet. Sed quamvis Sanctitatem tuam in divinis rebus tota intentione vigilare non ignoremus; omittere tamen non poſſumus, quin tuam devotionem, ſancto incitante ſpiritu, noſtris apicibus compellemus, atque commoneamus, ut magis ac magis in ſancta Dei Eccleſia ſtudioſe ac vigilanti cura laborare ſtudeas in prædicatione ſancta & doctrina ſalutari; quatenus per tuam devotiſſimam ſolertiam Verbum vitæ æternæ creſcat & currat, & multiplicetur numerus populi chriſtiani in laudem & gloriam Salvatoris noſtri Dei.

Noſſe namque*4 per tua ſcripta, aut per te ipſum volumus, qualiter tu & Suffraganei tui doceatis & inſtruatis Sacerdotes Dei [&] plebem vobis commiſſam de Baptiſmi Sacramento; id eſt, cur primo infans Caticuminus*5 efficitur; vel quid ſit Caticuminus? Deinde per ordinem omnia, quæ aguntur. De Scrutinio, quid ſit Scrutinium? Et de Symbolo, quid*6 ſit ejus interpretatio, ſecundum Latinos? De credulitate, quomodo credendum ſit in Deum Patrem omnipotentem, & in Jeſum Chriſtum Filium ejus natum & paſſum; & in Spiritum ſanctum, ſanctam Eccleſiam catholicam, & cetera, quæ ſequuntur*7 in eodem Symbolo? De abrenuntiatione Satanæ & de omnibus operibus ejus atque pompis, quid ſit abrenuntiatio, vel quæ opera diaboli & pompæ? Cur exſufflatur*8, & cur exorcizatur? Cur Caticuminus accipit ſalem? Quare tangantur nares, pectus ungatur oleo? Cur ſcapulæ*9 ſignentur? Quare pectus & ſcapulæ liniantur? Cur albis induitur veſtimentis? Cur ſacro chriſmate caput perungitur, & myſtico tegitur velamine, vel corpore & ſanguine dominico confirmatur?

Hæc omnia ſubtili indagine perſcipta nobis, ſicut diximus, nuntiare ſatage: vel ſi ita teneas & prædices; aut ſi in hoc, quod prædicas, teipſum cuſtodias. Bene valete*10, & ora pro nobis.

RESPONSIO AMALARII EPISCOPI.

Glorioſiſſimo & Excellentiſſimo Auguſto, a Deo coronato, KAROLO ſereniſſimo, vita ſaluſque perpetua.

DOmine mi Chriſtianiſſime Imperator! Miſiſtis ad ſervulum veſtrum inquiſitiones, ſecundum veſtram miſericordiam, de ſacro baptiſmate, per ordinem interrogantes, cur unaquæque res agatur in baptiſterio, ut in Scrutinio: ſicut in omnibus Chriſti exemplum ſequimini, ſic & in iſto; qui ad hoc interrogavit Philippum, ut doceret, dicens: *Unde ememus panes, ut manducent hi**11? Tamen ut Evangeliſta ait: *Ipſe enim ſciebat, quid eſſet facturus.* Quamquam idoneus non ſim veſtræ interrogationi reſpondere: tamen inobedientem me non oportet eſſe, quin omnibus ſenſibus & intellectu meo veſtris ſanctis juſſionibus obtemperem. Ideoque quod conjicere poſſumus*12, ſcripſimus de his rebus, quæ veſtra Dominatio interrogavit, & quod in promptu invenimus in dictis Sanctorum Patrum, illuc magis aciem mentis direximus ex his, quæ admonitioni veſtræ congrua videbamus. Nos vero quamquam ignari ſimus, non ceſſamus pro vobis & veſtra miſericordia, quam exercetis in omnes Dei Cultores, gratias Deo agere, & ſtabilitatem atque ſapientiam imprecari veſtro regimini; quarum interrogationum prima hæc conſiſtit; cur infans Catechumenus fiat ante Baptiſmum?

De Catechumenis.

Scimus enim, excellentiſſime Imperator, omnes homines ſub peccati jugo teneri ab ipſo articulo nativitatis ejus, uſque ad ſecundam nativitatem; & veridicam eſſe ſententiam Pſalmiſtæ, qui inquit: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum & in peccatis concepit me mater mea**13. Et hoc eſt propter inobedientiam primi hominis & ejus tranſgreſſionem, a quo ducimus originem carnalem: & non poſſe nos reformari ad imaginem ejus, qui nos creavit, niſi per ſalutare Baptiſma, quod nondum accepimus; neque patet aditus Regni cœlorum, niſi renaſcamur *ex aqua & Spiritu ſancto**14. Sumus enim ante Baptiſma in tenebris ignorantiæ; in deſideriis carnis ambulantes, facimus ea, quæ non conveniunt: Vivimus ſecundum veterem hominem, qui corrumpitur ſecundum de-

*1 *MS.* orationis. *2 *Pez. addit:* tuis. *3 *MS.* efficere. *4 *al.* itaque. *5 *al.* Catechumenus. Catecuminus. *6 *al.* quæ. *7 *MS.* ſecuntur. *8 *al.* inſufflatur. *9 *MS.* ſpadule. *al.* ſcapulæ lavantur. *10 *al.* vale & valeas. *11 Joan. VI. 5. *12 *al.* potuimus. *13 Pſalm. L. 7. *14 Joan. III. 5.

(b) Hæc eſt Epiſtola ſub eodem tenore ad alios quoque Regni Archiepiſcopos anno circiter DCCCXII. miſſa; reſtant quoque aliquorum Reſponſiones apud BALUZIUM, MABILLONIUM, MARTENE, PEZIUM. Ex quibus Lectiones variantes hauſimus. Vide vero Pagium ad annum DCCCXII. Num. XII & XIII.

desideria erroris. Ideoque qui desiderat secundum novum hominem reformari, necesse est, ut instruatur a Doctoribus Ecclesiæ, qualis ante Baptismum sit; qualis post Baptismum sit futurus per Dei gratiam, ut de tenebris peccatorum in lucem veritatis convertatur; relicto nomine falsorum Deorum colat unum Deum vivum & verum. Et postquam hæc percepit a catholico Doctore, Catechumenus dicitur, [id est] *instructus* sive *auditor*.

Non possumus cognoscere veritatem, antequam sciamus, quid sit falsum. Igitur oportet nos docere illum, a quo recesserit peccando, & in quo errore permaneat: & postea in quem oporteat credere, & fidem tenere per opera caritatis. Et sicut Augustinus ait in Libro de fide & operibus (c): "Sic catechizandos eos, qui Baptismum petunt, ut non solum audiant atque suscipiant, quid credere; verum etiam qualiter debeant vivere: sic promitti fidelibus vitam æternam, ut non etiam per fidem mortuam, quæ sine operibus salvare non potest, ad eam se quisque posse pervenire arbitretur, sed per illam fidem gratiæ, quæ per dilectionem operatur." De qua instructione, si quis vult, satis reperire potest in Augustino *de Catechizandis rudibus* (d). Super parvulos orationem faciant *1, ut cæcitas cordis in eis depellatur, dirumpantur laquei Sathanæ, quibus fuerant colligati, & idonei efficiantur per incrementa & ministrationem membrorum ea cognoscere, quæ dimittenda sunt, & quæ tenenda.

De Scrutinio.

In Scrutinio quippe facimus signum crucis super pueros, sicut invenimus scriptum in Romano Ordine, & genuflexionem & adjurationem *2; & docemus orationem dominicam Patrinos & Matrinas, ut & ipsi similiter faciant, quos suscepturi sunt a sacro baptismate. Similiter docemus Symbolum, quod *signum* in nostra lingua vertitur, vel *cognitio*. Quando dividebantur Apostoli per totum orbem prædicationis causa, dederunt illud [signum] prædicationis, ut siquis talia confiteretur, qualia ibi dicuntur, cognitionem daret, se a Christi Apostolis, sive a successoribus eorum didicisse.

Cur in fronte faciamus signum?

Sedes verecundiæ in fronte solet esse. Siquidem Judæi in fronte erubescunt credere in illum, quem norunt crucifixum, ut Paulus Apostolus ait: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam* *3. Sed nos credimus per crucifixum salvari, de cujus nomine Judæi erubescunt, cujus nos nomine credimus muniri; atque ideo in fronte signum crucis facimus, ubi sedes verecundiæ est, sicut jam diximus.

Quali signo signemus nos?

Et non alio signo signamus nos, nisi signo crucis; quia Dominus in carne natus vexillum crucis, quo suorum frontes *4 signaret, afferens, ut destrueret mortis imperium; & per tale signum recognoscat contraria potestas, principatum se perdere in istis, quos Deus vocavit ad gratiam Baptismi. Illud signum faciunt in frontibus eorum Presbyteri, Acoliti, Patrini & Matrinæ. Scribitur in ædificatione templi, quam vidit Ezechiel *5 specialiter esse *fenestras* *6 *obliquas in thalamis & in frontibus eorum, qui erant intra portam undique per circuitum.* Quod sic exponit *B. Gregorius* (e); "Notandum vero, inquiens, quod intra portam undique per circuitum fenestræ obliquæ esse memorantur. Non enim contemplationis gratia summis datur, & minimis non datur, sed sæpe [hanc] summi, sæpe minimi, sæpius remoti, aliquando etiam conjugati percipiunt."

Cur septies Scrutinium agatur?

Scrutinium fit ante Pascha septies; septenario enim numero sæpe universitas designatur; sicut Joannes scribit *septem Ecclesiis* *7, quæ sunt in Asia. Per has enim septem Ecclesias omni Ecclesiæ scribit. Septies perscrutantur, [id est, perfecte perscrutantur], si ea fixa mente teneant, quæ audierunt a Magistro; & quodammodo quasi tenebræ fugantur a Catechumeno, ut in profectu scrutinii illuminentur ipsi Catechumeni; unde & in Scrutinio Acolytis plurium ministerium impenditur, qui accensores sunt luminum. Et ideo autumavimus nos in priore oratione dicere: *Omnem cæcitatem cordis ab eo expelle;* & in ista, quæ posita *8 dicitur in Scrutinio, *æternam ac justissimam pietatem tuam*, dicimus: *Ut digneris eos illuminare lumine intelligentiæ tuæ.*

De Genuflexione.

Genuflexionem pro his facimus, sicut Stephanus fecit, qui nondum baptizati erant, inquiens: *Domine mi, ne statuas illis hoc peccatum* *9, quia nesciunt, quid faciunt. Similiter pro istis oramus, ut Deus illis non imputet, quod tamdiu erraverunt, & jacuerunt in peccatis; sed secundum magnam misericordiam suam eos ad Baptismi gratiam perducat.

De Oratione Dominica.

Orationem dominicam sic docemus: Dominus docuit discipulos hanc orationem, ne superflua peterent, & ea, quæ ad eorum salutem non pertinent. Septem petitiones sunt in hac oratione Dominica. Tres pertinent ad æternitatem; quatuor ad necessaria nostra hujus temporis, quæ in isto mundo *10 continentur. *Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum.* Te Patrem Deum invocamus, qui voluisti nos facere tibi filios adoptivos, & in animabus justis sedem vis habere, ut Sanctitas nominis tui, quæ apud te est, maneat in nostro pectore. *Adveniat regnum tuum.* Deficiat quotidie regnum diaboli, crescatque tuum. Vel illo modo, sicuti clamant in Apocalypsi: *Usquequo Domine sanctus & verus non judicas & vindicas sanguinem nostrum de his, qui habitant in terra* *11. Quod ita expositum videmus in Libro Domni Bedæ (f): "Non hoc odio inimicorum, pro quibus in hoc seculo rogaverunt, orant; sed amore æquitatis, quo ipsi Judici, ut prope

*1 *MS.* facimus. *2 *Edit.* admirationem. *3 I. Cor. I. 23. *4 *Edit.* sacrum fronte. *absque sensu.* *Canis.* sacrum frontem. *5 Ezech. XL. 16. *6 *MS.* spiritaliter & fenestras. *7 Apoc. I. 4. *8 *MS.* quæ postea. *9 Act. VII. 59. *10 *MS.* quæ in isto modo. *11 Apoc. VI. 10.

(c) Aug. ibidem Cap. XXVII. Num. XLIX. Tom. VI. Operum pag. 142. (d) Tom. VI. pag. 191. & seqq.
(e) S. Greg. Libr. II. in Ezech. Hom. V. N. XIX. (f) Beda in Cap. VI. Apoc. Tom. V. Op. Edit. Basil. p. 1077.

prope positi, concordant, diem judicii, quo peccati regnum destruatur, & resurrectionem extinctorum corporum advenire precantur. Nam & nos in præsenti, cum pro inimicis orare jubemur, dicimus tamen Domino orantes: Adveniat regnum tuum.„ *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra.* Per *cœlum* spiritualem creaturam intelligimus; per *terram*, corporalem. Ita! fiat, Deus Pater, voluntas tua, ut ea, quæ animo cogitamus bona, perficere valeamus opere per corpus. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Semper quamdiu nos sumus in hoc seculo, dignare ministrare nobis omnia necessaria. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Quotidie peccamus, & ideo necesse est nobis dicere quotidie: dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Te donante, Deus, molle sit cor nostrum, ut cito ignoscamus, & tu ignoscas. *Et ne nos inducas in tentationem.* Ne permittas nos a diabolo ita tentari, ut superemur. *Sed libera nos a malo*, id est, a peccatis, quæ gessimus.

De Symbolo.

Symbolum autem sic. *Credo in Deum Patrem omnipotentem.* In Dominum vivum & verum, Patrem æternum æterni geniti. *Omnipotentem*, qui & peccatoribus reddet supplicia secundum sua merita, & justis præmia. *Creatorem cœli & terræ*, id est, spiritualis creaturæ & corporalis. *Et in Jesum Christum Filium ejus.* In Salvatorem, Unctum. *Filium ejus* [*unicum Dominum nostrum*]. Quia solus nos redemit pretioso sanguine suo, qui per Esaiam dixit: *Torcular calcavi solus & de gentibus non est vir mecum**1. *Natum* in tempore novissimo, *ex Maria Virgine. Passum* pro nostra salute *sub Pontio Pilato*; id est, sub Præside Pilato, qui de Ponti insula fuit. *Crucifixus*, in cruce suspensus. *Mortuus*, corporali morte; *& sepultus* corpore triduo. *Descendit ad inferna*, anima tantum. *Tertia die resurrexit a mortuis*; corpore resurrexit morte destructa. *Ascendit ad cœlos*, Apostolis videntibus, in forma qua venturus est ad judicium. Ascendit ad cœlos, qui nunquam defuit cœlestibus sedibus. *Sedet ad dextram Dei omnipotentis*, id est, regnat in regno Patris sui, in quo nihil sinistrum manet & manebit. *Inde venturus judicare vivos & mortuos.* Eam formam, quam Judæi crucifixerunt, impiis & justis demonstraturus: justis vero eam formam tantum, quam Judæi increduli non cognoverunt. *Judicare vivos & mortuos*, justos & peccatores, unumquemque secundum facta ejus. *Credo in Spiritum sanctum*, qui aliquo modo*2 *Donum Dei* dicitur, & amor Patris & Filii, sive communicatio; in quo dono fit remissio omnium peccatorum. Ideoque*3 *qui blasphemaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Sanctam Ecclesiam catholicam*, universalem congregationem justorum, & unitatem fidei credimus esse. *Sanctorum communionem*, in vinculo pacis unitatem Spiritus servare credo. *Remissionem peccatorum*, quæ, sicut diximus, fit in dono Spiritus sancti. *Carnis resurrectionem;* Septimam Sabbati credo justos recipere absolutos a corpore terreno, & erunt in magno gaudio secundum uniuscujusque mansionem; atque exspectare octavum diem, in quo corpora sua recipiant integra atque perfecta: impii ad supplicium, justi ad vitam æternam. [Vere & absque dubitatione ita credimus].

De Exorcizatione.

Exorcizatur, id est, adjuratur, sive increpatur diabolus, sub quo sunt omnes, qui cum peccato nascuntur, ut recedat a Dei creatura*4.

De Exsufflatione.

Exsufflatur itaque, quia tali dignus est ignominia desertor antiquus.

De Sale.

In ipso Scrutinio benedictum salem ori imponimus post primam orationem, qua dicitur: *Omnipotens sempiterne Deus, respicere dignare super hunc famulum tuum, quem ad rudimenta fidei vocare dignatus es*, & reliqua. Ut postquam instructus fuerit a Magistro ecclesiastico, recognoscat verba sua condita debere esse sale sapientiæ, sicut Paulus Apostolus scribit ad Colossenses: *Sermo vester in gratia sale sit conditus, ut sciatis, quomodo oporteat vos unicuique respondere**5.

Quomodo fiat novissimum Scrutinium?

Et illud Scrutinium finitur Sabbato ante Pascha. Ipso die facimus septimum Scrutinium, sicut in Romano ordine invenimus scriptum, & legimus super illos: *Nec te latet Sathanas.*

De tactu narium & aurium.

Post hanc lectionem tangimus eorum aures & nares, & dicimus eis: *Ephеta, in odorem suavitatis.* Nares tangimus, ut admoneantur, quamdiu spiritum hujus vitæ trahunt, semper in his perseverent, quæ jam didicerunt & adhuc discunt ab ore catholicorum virorum; & ideo sputo Presbyteri tanguntur. Similiter dicimus de auribus, quasi dicat Presbyter: fidem, quam ab isto ore didicisti, & quæ per aures intravit ad animam, quamdiu spiritum vitæ hujus naribus trahis, semper tenere memento, ut dicere possis cum Paulo Apostolo: *Christi bonus odor sumus**6. Et iterum dicat auribus: Aures istæ, Deo miserante, semper apertæ sint ad intelligenda verba disciplinæ Dei; ut dicere possit: *In obauditu auris obedivi tibi**7.

De unctione scapulæ & pectoris.

Postea tangimus de oleo sancto scapulas & pectus, & dicimus eis: *Abrenuntias Sathanæ?* & cetera, quæ sequuntur. Per oleum namque misericordiam Dei novimus signari. [Quos autem per oleum, nisi misericordes accipimus], quia græce *oleos**8, latine *misericordia* interpretatur. In scapulis, sive in humeris fortitudinem brachii terreni hominis ponimus. Brachia operantur & manus, quæ in brachiis positæ sunt; & ideo autumamus per scapulas designari fortia opera hominum; & per pectus, ubi quodammodo consistit cubiculum cogitationum, volumus designari bonas cogitationes. *Oleo sancto*, id est, misericordia Dei unguntur, ut sciant semper deprecari misericordiam Dei, ut dirigat corda & opera eorum in caritate Dei & patientia Christi, ut recognoscant se non aliter bonum operari posse, neque velle, nisi per misericordiam Dei.

De

*1 Isai. LXIII. 3. *2 *MS.* qui aliquando. *3 Matth. XII. 32. & Marc. III. 29. *4 *Edit.* a Dei natura. *5 Col. IV. 6. *6 II. Cor. II. 15. *7 Psal. XVII. 45. *8 ἔλεος.

De Abrenuntiatione.

Interrogamus illos, quos ante instruximus in fide, & quos postea scrutati sumus, si adhuc permansissent in his, quæ primitus didicerunt; & si se cæcos cognovissent, & modo prosperasse ad lumen, eo quod perfecte, id est, septies illos scrutati sumus: si abrenuntient, id est, contradicant Sathanæ contrariæ potestati, & omnibus operibus ejus & omnibus pompis ejus. Dicimus illi: Contradic Sathanæ, cum Propheta David: *Obliviscere populum tuum & domum Patris tui**1. Postea & omnibus operibus ejus, quæ sunt, fornicatio, idolorum servitus, veneficia, homicidia, ebrietates, commessationes & his similia. Quæ quamvis ad carnis voluptates pertineant, tamen opera sunt Sathanæ, quorum suasor & investigator est occultus. Hæc sunt, quæ regnant in diabolo sine carne: Superbia, invidia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ & reliqua. Quamvis ea Apostolus*2 *opera carnis* dicat, tamen sine carne regnant in diabolo; & sunt quodam modo opera carnis, quia sunt opera hominis: & homo vivendo secundum semetipsum, hoc est, secundum hominem, factus est similis diabolo, quia & ille secundum seipsum vivere voluit. Hæc opera Sathanæ dicimus, quorum aliquorum suasor & instigator est, aliquorum caput & origo. Novissime: *& omnibus pompis ejus*, quæ sunt, inanis jactantia, homines terreni, canora musica, in quibus sæpe solvitur & mollitur christianus vigor; spectacula turpia vel superflua, & reliqua. Deinde perscrutamur *Patrinos* & *Matrinas*, si possunt cantare dominicam orationem & symbolum, sicut præmonuimus: ac postea per ordinem, sicut in Romano Ordine scriptum est, sacrum officium peragimus, usque ad sacratissimum opus Baptismatis.

Recapitulatio.

Is qui baptizandus est jam *Catechumenus*, id est, *instructus**3, ut recognoscat errorem pristinum & intelligat lucem veritatis. Accepit salem sapientiæ, ut turpiloquia declinaret. Adjuratus est diabolus, qui fuit in illo, cum signo crucis, ut recedat a Dei famulo: & inde fit genuflexio ad Deum, ut Deus illum expellat a suo vocato. Orare pro semetipso jam doctus est in oratione dominica. Quomodo credere oporteat, jam audivit in Symbolo. Admonitus est per sputum Presbyteri, ut quamdiu spiritum vitæ hujus naribus trahit, fidem, quam audivit per aures, teneat. Post auditam fidem ungitur inter scapulas & pectus, ut Dei misericordia cogitationes bonæ & opera conroborentur in eo, & recedat ab omni malo, quod ad membra sathanæ pertinet; & faciat bonum; & confiteatur se credere in Deum Patrem Omnipotentem, & in Jesum Christum Filium ejus, natum ex Patre ante omnia secula; factum ex muliere in tempore novissimo: & in Spiritum sanctum & reliqua. Sicque conjungitur*4 sacro fonte Baptismatis.

De unctione capitis.

Post hoc salutare lavacrum linitur caput ejus sacro Chrismate, unde Sacerdotes & Reges unctos esse novimus in veteri testamento. Ut intelligat baptizatus Regale ac Sacerdotale ministerium se accepisse, quia illius corpori adunatus est, qui Rex summus & Sacerdos est verus: & regnum sperare debet perpetuum, & hostias immaculatæ conversationis Deo semper offerre.

De tegumento capitis.

Tegitur postea linteo. Et hoc de veteri testamento assumptum est; sic enim scriptum est in Exodo: *Filios quoque illius*, scilicet Aaron, *applicabis & indues tunicis lineis, cingesque balteo, Aaron scilicet & liberos ejus, & impones eis mitram**5. Jam percepta gratia sacri Baptismatis non reconfidat viribus suis, sed semper deprecetur, ut protectus sit cœlesti auxilio. Protectionem Domini præclaram volumus intelligere per linteum, quo caput tegitur.

De indumento.

Albis induitur vestimentis, ut sciat se inviolatum corpus possidere, & caritate Spiritus sancti illustratum cor se habere: sive recognoscat se justitiam & nuptialem vestem habere. Per vestimenta enim opera justitiæ intelliguntur, unde dicitur eis: *Sacerdotes induantur justitia**6.

De confirmatione corporis & sanguinis.

Confirmatur postea corpore & sanguine Domini, ut sciat per talia mysteria diabolum expulsum ab ejus corde, ac Christum inhabitare ita ut confidenter dicamus: *Omnes, qui in Christo baptizati estis, Christum induistis**7.

De parvulis non loquentibus. (g)

Quamvis parvuli per ætatem non possint intelligere ipsam conversionem ad Deum atque credulitatem; credimus tamen eos ad Dominum converti propter conversionis sacramentum; & fidem habere propter fidei sacramentum, sicut legimus in Augustini Epistola ad Bonifacium Episcopum, de parvulis requirentem, ubi dicit (h): "Ipsa Responsio ad celebrationem pertinet sacramenti, sicut de ipso [Baptismo] Apostolus: *Consepulti*, inquit, *sumus cum Christo per Baptismum in mortem**8. Non autem ait, sepulturam significavimus, sed prorsus ait: *consepulti sumus.* Sacramentum ergo tantæ rei non nisi ejusdem rei vocabulo nuncupavit. Itaque parvulum etsi nondum fides illa, quæ in credentium voluntate consistit, jam tamen ipsius fidei sacramentum fidelem facit. Nam sicut credere respondetur, ita etiam fidelis vocatur; non rem ipsam mente annuendo, sed ipsius rei sacramentum percipiendo. Cum autem se homo sapere cœperit, non illud sacramentum repetet, sed intelliget, ejusque voluntati consona ejus voluntate coaptabitur. Hoc quamdiu non potest, valebit sacramentum ad ejus tutelam adversus contrarias potestates; & tantum valebit, ut si ante majoris usum*9 ex hac vita emigraverit, per ipsum sacramentum, commendante Ecclesiæ caritate, ab illa condemnatione, quæ per unum hominem intravit in mundum, christiano adju-

*1 Psal. XLIV. 11. *2 Gal. V. 19. seq. *3 *f. deest:* esse debet. *4 *f. deest:* Ecclesiæ. *5 Exod. XXIX. 8 & 9. *6 Psalm. CXXXI. 9. *7 Gal. III. 27. *8 Rom. VI. 4. *9 *al.* ante majoris usum ætatis. *vel* a rationis usu.

(g) *In Cod. S. Galli Titulus:* De parvulis non intelligentibus & tunc fidem habentibus.

(h) S. Aug. Epist. XCVIII. pag. 203. Tom. II. Operum.

adjutorio liberetur." Hucusque Augustinus *de parvulis non loquentibus*. Potest fieri, ut qui alieno peccato sunt ligati, aliena professione solvantur.

Hæc, piissime Imperator, causa obedientiæ posuimus, quia dignum est vestræ voluntati omnibus viribus obedire. Tamen in omnibus his, quæ diximus, parati sumus auribus inclinatis*1 a Doctoribus corrigi & emendari. De nostra credulitate hæc dicimus & recepimus, quod Esaias dixit: *Verbum abbreviatum faciet Dominus super terram**2. Credimus unum Deum vivum & verum semper esse immutabilem, tamen mutabilia operantem, nunquam esse sine sua sapientia, hoc est, sine Filio suo; neque sine ejus voluntate, hoc est, sine Spiritu sancto. Deus Pater in bona voluntate sua omnia creavit per sapientiam. Credimus tres Personas Patris & Filii & Spiritus sancti, & recepimus versus Sedulii:

Non quia, qui summus Pater est, & Filius hic est.
Sed quia, quod summus Pater est, & Filius hoc est.

Filium solum assumpsisse carnem humanam, ut visibilis foret hominibus; hunc baptizatum, quia oportebat nos baptizari; hunc mortuum corpore mundo, ut nos moreremur peccatis; hunc resurrexisse a mortuis, ut nos speraremus resurrectionem; hunc venturum in novissimo judicio, quando segregabit oves ab hædis, & postea solos malos in inferno, hoc est, in pœnis victuros; justos solos in regno Dei beate regnaturos. Hæc est, justissime Imperator, nostra credulitas, hæc est spes firma, hunc Deum amamus, quem ardentius amare desideramus.

(i) Dixistis, Serenissime Imperator, velle vos scire, qualiter nos & Suffraganei nostri doceremus populum Dei de Baptismi sacramento. Hæc prout potuimus, prælibavimus. Suffraganeus est nomen mediæ significationis; ideo nescimus, quale fixum ei apponere debeamus, ut, Presbyterorum, aut Abbatum, aut Diaconorum, aut ceterorum graduum inferiorum. Si forte Episcoporum nomen, qui aliquando vestræ civitati subjecti erant, addere debemus, oro, ut hoc non imputet Dominus servo suo, quia usque in præsens tempus non sum ausus ea attingere, quæ nobis injuncta non sunt; sed paratus sum omnium Christi servorum vestigia sequi. Et si forte Presbyterorum; supradictum ordinem docuimus illos & admonuimus, ut sæpe doceant populum Dei, vana hujus mundi relinquere & vera cœlestia petere. Ex hoc, unde me cogit vestra jussio respondere: *si in hoc, quod prædico, me ipsum custodiam*, ita respondeo: *Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos**3. Sciat, Domine mi, sanctissima gubernatio vestra, nulli me prædicare, ut peccet. Et tamen recolo sententiam beati Jacobi, ubi ait: *In multis enim offendimus omnes**4. Cum summus Christi loqueretur Apostolus, præmisit, *in multis*, & subjunxit, *omnes*; ut tanto cautius se imperfecti quoque in loquendo, vel agendo circumspiciant, quanto certius cognoverint, quia nec perfecti quidem boni, & qui Spiritus sancti gratia duce incedunt, hujus vitæ viam sine offensione peccati alicujus transilire ullatenus possent, atque ideo docemus sic: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis & justus est, ut remittat nobis peccata nostra**5: quia sine peccato in hac vita esse non possumus. Prima salutis spes est confessio, nec quisque se justum putet & ante oculos Dei erigat cervicem; deinde, dilectio, quia *caritas* Dei *operit multitudinem peccatorum**6.

Hæc Epistola missa est post lectam responsionem. (k)

In nomine Patris & Filii & Spiritus sancti! KAROLUS serenissimus Augustus, a Deo coronatus, magnus pacificus Imperator, Romanum gubernans imperium, qui & per misericordiam Dei Rex Francorum & Longobardorum. AMALARIO venerabili Episcopo, in Domino salutem.

SCripta nobis [a] tua sanctitate directa, grata suscepimus dextera; pro quo tibi laudes & gratias*7 referimus, maxime, quia cum ipsa perlegere in præsentia nostra fecissemus, catholica, & omni laude digna*8 invenimus. Et hoc, quod nobis obediens fuisti, & nostris jussionibus accelerare curasti, gratiam agimus. Quamvis enim tuam sanctitatem in spiritualibus & christianis doctrinis sollicitam esse non ignoramus; adhuc te monemus & exhortamur, ut magis ac magis in christiana doctrina & prædicatione sancta omnes, qui sub tuo regimine consistunt, & ad tuam Diocesim pertinent, imbuere non graveris. De Episcopis Suffraganeis (l) ad Ecclesiam Treforum*9, in qua Domino annuente te præsulem esse volumus, sicut antenus*10 nostram ordinationem & dispositionem atque jussionem expectasti, volumus, ut interim, quod ad nostrum veniens*11 colloquium, ita expectes. Ceteris vero gradibus, id est, Presbyteris, Diaconibus, & omni Clero, vel plebi tuæ tibi commissæ inter*12 tuam Parochiam commorantibus cum omni devotione prædicare & docere viam veritatis studeas. Bene vale & ora pro nobis.

VER-

*1 *MS.* a doctoribus inclitis. *2 Rom. IX. 28. *3 Psal. XXIV. 15. *4 Jac. III. 2. *5 I. Joan. I. 9. *6 I. Petr. IV. 8. *7 *MS.* gracias. *8 *MS.* dignum. *9 *Ita MS. loco:* Trevirorum. *10 *f.* actenus seu hactenus. *11 veneris. *12 intra.

(i) Vide, quæ diximus in Monito prævio.

(k) *Ita in Cod. MS.* Nempe Epistola Caroli M. Responsoria ad Amalarii priorem Epistolam.

(l) Hinc jam patet clausulam illam Epistolæ superioris, quæ incipit: *Dixistis serenissime Imperator*, vere ad illam pertinere, de quo dubitabat Canisius.

VERSUS MARINI.

Amalarius venerabili Abbati Petri. *1

QUid, Pater, angustos repedas qui tempora calles,
Namque quieta tenes. Forsanque parus*2 renovare
Saccos tu nostros iterum, vel frangere dente,
Crustas & totas micas volitare per auras.
Agius inter frondentes lauros habitans fros*3
Maxime ipse vocat fratres a fercula*4 pacis.
Disjunxit labens Arton quos turpiter, Auster
Junxit. Quo properare petis sic, Abba meus, quo?
Ventorum Dominus qui vetat sine pergere fratre.
Quid mirum, si *Gregorius* jaceat, lacrymansque;
Si non est mirum, Christi chorum trepidare?
Æquoreas tangens Dominus partes, lacrymabant
Discipuli, si *Gregorius* non pertulit undans*5,
Vespere jam properante, rogat cessare procellas,
Quas dicit senior majore surgere ero*6.
Abba jubet Monachum vultus attollere sursum,
Summere de mensa fratrum saltim exiguumque.
Gregorius dixit: hinc non surgam, nisi fixa
Hæc pupis maneat, neque has tabulas relinquo.
Nocte vigil frater non dormitans, neque cessant
Salsa vada undarum jugiter turbare procellæ.
Et ratis alta profunda petens nimium cito saltat.
Triste caput, sensus mestus patitur male, eandem*7
Cum victis tenebris rutilans miratur Eous,
Sat metuenda truces agitabant flamina limphas.
Nos cursum revocat, ad dura fima*8 castra.
Forsan delectat castrum, fratres, Eginense,
Et palmas agere satis per tempora longa,
Puncta ubi *Wippo* manu plorat rapuisse aliena.
Singultu nimio pulsabat sæpe quietem
Hic nostram, pro quo sat mœsta caterva jacebat.
Ac memor esto Sacerdotis, quem sidera tollunt
Pro famulo, quem finis equi retinetque sepultum,
Funde preces, venerande Pater, cum fratribus una.
Partes *Constantinopolim* properemus & ante;
Tempora laxemus gelida utrique Attica rura.
Postquam *Constantinopolim* lustrabimus urbem,
Bisque quaterque decem hac noctes possedimus albo,
Continuo stant vigiles, qui limina claudunt,
Ne Monachus forsan per opace*9 vaderet urbis,
Sed tanti*10 potius cursus psallat *Benedicti*:
Aut fors aut potiusque forent ignota nefanda
Illius nobis Urbis, quæ sæpe beabat
Totque viros, tantos famulos per Secla beatos:
Quam legimus tenuisse caput regni omnis Eoi.
Tunc sero rediens *Basileus Leo* mandat, & ipsa
Ut veniant fratres ad summa Balatia*11 Regis.
Hic eloquitur, hic de *Karoli* orat vita per ævum,
Ac notorum ejus, sacri simul ordinis omnis,
Et populi memorans *Francorum* voce benigna.
A quo laxati pelagi profunda trahebat
Æquoreus cursusque ratem, cum ingens fera venit.
Quis ventorum avidas pennas tot dicere suffert,
Et non miretur tantum crepitantia lora?
Terribilem hinc sonitum fluctus redduntque marini:
Inde trucesque*12 ratem quatiunt . . . . vires
Ventris. His majorque metus cum est mortis amaræ.
Vatis sum tibi, sancte Pater, non effugies tu
Hinc, nisi perfundaris aquis, nimbis facieris.
Effugias Mauros, metuas Sclavos, Regidosque.
Tu cumula tela, ut Maurum jugules metuendum,
Quem nobis monstrant portus, quem famina tollunt.
Tende arcum, donec percurramus mare cursu.
Sta procul atra (m) Sclavorum littora linque, repellant.
Post vernum, sero licet, Italiamque virentem.
Nos pervadimus hanc cursim, rapidoque volatu.
Silvestri ad dignam Ecclesiam *sancti* properantes.
Obvia stat sancta cohors fratrum simul omnis
Flebilis; Egregius Pastor lacrymans lacrymantes
Suscipit, orbati gaudent de sospite Patre.
Gaudia perfundunt lacrymas quia læta caterva,
Germanis Monachis Patribus dant basia blanda.
Optamus*13 lætus maneas cum fratribus almis,
Inter quos fratris memorare tuique marini
Tu dignare, Pater, non exiliens modo tristis;
Frater egoque tuus; quoniam non tristitia*14 carpo.
Triste polum fratri! *Karoli* quia morte fatigor.
Nos utrosque Deus jungat pariter sine fine,
Cum Karolo condam*15 Rege & cum fratribus almis.

*1 *ita Cod. MS. leg.* Petro. *2 paras. *3 fors. *4 Maxima - - ad fercula. *5 undas. *6 *f.* Euro. *7 *f.* tandem. *8 *Scriptura corrupta. f. leg.* durissima castra. *9 *f.* opaca. *10 *f.* sancti. *11 Palatia. *12 *MS.* crucesque. *13 *MS.* oblamus. *14 tristia. *15 quondam.

(m) *f. leg.* Sta procul a terra, Sclavorum littora linque.

ADSONIS ABBATIS DERVENSIS LIBELLUS DE ANTICHRISTO.

MONITUM PRÆVIUM.

CL. D. Andreas Quercetanus hunc Libellum, ex Cod. MS. Viri Illustris Jacobi Augusti Thuani, Operibus B. Alcuini sub titulo: Vita Antichristi ad CAROLUM Magnum, *inseruit pag.* 1209, *nihil hæsitans, fœtum esse nostri Scriptoris genuinum. Et huic certe opinioni adstipulari videtur Codex Regius Parisiensis, notatus num.* 4411, *qui eundem libellum cum hac repræsentat inscriptione:* Incipit vita Antichristi ad CAROLUM Magnum ab ALCUINO edita; *prout testantur celeberrimi Operum S. Augustini Editores in Appendice Tom. VI. pag.* 722. *Favet quoque Joannes Baleus Anglus, qui Centuria II. Scriptorum Britanniæ inter B. Alcuini scripta recenset* Librum unum de Antichristo ad CAROLUM, *cujus initium sit:* Inprimis illud præcipue.

Verum nemo Eruditorum ferme nunc dubitat, quin ille Tractatus, sicut olim ex incuria & neglecta crisi a Librariis S. Augustino, loc. supra citato, & Rabano Mauro Tom. VI. Oper. pag. 177, *ita etiam B. Alcuino falso fuerit adscriptus; verus vero illius auctor sit Adso Monachus, & Abbas Monasterii Dervensis* (Montier-en-Der). *In hanc sententiam Eruditos traxit detecta deinceps, & ab ipso du Chesnio Tom. II. Script. Hist. Franc. pag.* 844 *edita Epistola dedicatoria ipsius Adsonis ad Gerbergam Reginam Ludovici Transmarini uxorem; quam Epistolam pleniorem posthac dederunt San-Mauriani Tom. XI. S. Aug. inter addenda & corrigenda. In hac siquidem Epistola celebris ille Abbas (vid. Tom. VI. Hist. Lit. de la France pag.* 471 *& seqq.) aliis variis scriptis clarus, sese auctorem nominat, & quæstionibus Gerbergæ Reginæ, quid de Antichristi impietate, potestate, persecutione & generatione credendum sit, respondere se profitetur. Illi ergo tanquam viro probo ac pio fides adhibenda; & credendum est, hocce Opusculum, antequam illi Adso manum admoveret, hoc est, ante Sec. X. nondum extitisse. Quo vero errore contigerit, ut idem libellus nunc S. Augustino, nunc Rabano Mauro tribueretur, non indiget multa inquisitione: norunt enim Eruditi, qui veteres Codices scrutari & elucubrare consueverunt, multoties diversorum Scriptorum Opuscula commisceri in uno volumine, quod ob primarium opus ibi descriptum, unius cujusdam celebris Scriptoris præfert nomen; reliquis inscriptione destitutis, & quasi per Appendicem adjectis; cujus rei multa exempla afferre possemus, nisi esset notissima.*

Quod vero B. Alcuinum nostrum attinet, singulare quoddam factum errori ac suppositioni occasionem dedisse putamus. Extat ille libellus in Cod. Vaticano 6444 *pergameno in* 4. *Sec. XIII nec non in altero Palatino* 345, *cartaceo in fol. Sec. XV, & in utroque attribuitur* ALBUINO, *inscriptus tamen non Regi Carolo, sed* ERIBERTO *Coloniensi Episcopo. Eidem certe, sed sub nomine* ALBINI Magistri *tribuitur in bino Codice Cartusiæ Axspacensis in Austria Sec. XV. sub hoc titulo:* ALBINUS Magister HERIBERTO Coloniensi Archiepiscopo, de Adventu Antichristi. *Vides, quomodo fieri potuerit, ut a veteribus, iisque incautis descriptoribus confunderetur ob vicinitatem, reor, nominis* ALBUINUS *cum* ALBINO Magistro, *seu* ALCUINO, *quamvis multo antiquiori, tamen notiori.*

Albuinus ille Eremitam [*1] *se nominat seu Reclusum Monasterii olim celeberrimi Gorziensis* (Gorze) *in agro Mettensi, qui etiam Textus S. Scripturæ & SS. Patrum de virtutibus instruentes collegit, illudque Opusculum eidem Erimberto Archiepiscopo Coloniensi inscripsit, quod adhuc latet in Bibliotheca Canonicorum Regularium Tongrensium; Epistolam vero illi præmissam edidit D. Martene Tom. I. Ampl. Collect. vet. Script. pag.* 360, *quæ ibi legi potest. Altera vero Epistola priori in multis similis in Codd. Vaticanis præfixa habetur Opusculo de Antichristo, quæ plane una cum eodem Opusculo deprompta est ex Adsonis Tractatu. Ita enim sonat:* Eriberto Coloniensi Episcopo ALBUINUS suorum omnium servorum ultimus, gloriam & pacem sempiternam.

Ex quo, Domine Pater, misericordiæ vestræ gratiam promerui, semper vobis in omnibus fidelis fui. Unde quamvis indignæ sint apud Deum orationes meæ, tamen pro vobis semper Dei nostri misericordiam exoro, ut vos faciat post hanc vitam secum feliciter regnare. Igitur quia pium studium habetis Scripturas audire & frequenter loqui de nostro Redemptore; sive etiam scire de Antichristi impietate & persecutione, nec non & potestate ejus & generatione, sicut mihi servo vestro dignati estis præcipere: volui vobis aliqua scribere de Antichristo, & ex parte certum reddere, quamvis apud vos habeatis satis pru-

[*1] Sanderus Bibl. MS. Part. I. pag. 156.

prudentissimos viros & valde necessarios nostro tempore. Igitur de Antichristo scire volentes primo notabitis, quare sic vocatus sit *&c. Et ita pergit, uti apud Adsonem legitur, nisi quod in nonnullis differat, quæ suo loco notamus.*

*Ne porro cuipiam ex lecta hac Epistola dubium subrepat, an non libellus hic de Antichristo Albuino potius Eremitæ, quam Adsoni sit tribuendus, tempora scriptæ utriusque Epistolæ discernenda sunt. Albuinus libellum istum misit ad Heribertum Archiepiscopum Coloniensem; ergo non ante annum DCCCCXCIX, quo is ad eandem Sedem Archiepiscopalem promotus fuit**2. *Adso vero illum misit ad Gerbergam Reginam, vivente adhuc Seniore seu Marito suo Ludovico scilicet, pro cujus & filiorum incolumitate divinam misericordiam se semper exorare profitetur. Scripsit ergo Adso hunc Tractatum ante annum DCCCCLIV, quo Ludovicus Transmarinus mortuus est die IV Idus Septembris**3. *Scripsit vivente adhuc* Roricone *Episcopo Laudunensi, quem in fine laudat, & qui Sedem illam conscendit anno DCCCCXLVIIII, obiit vero anno DCCCCLXXVI**4. *Ex quibus luce clarius apparet, Albuinum & libellum & ipsam Epistolam ab Adsone mutuasse; simul tamen occasionem erroris posterioribus Scriptoribus præbuisse, ut Albuino, Albinum seu Alcuinum substituerent; posthac vero, cum in ipso Opusculo mentio fieret cujusdam Regis Romanorum, statura grandis, aspectu decori, vultu splendidi & per singula membrorum liniamenta decenter compositi, cujus nomen a Litera C incipit, id quidam forte de Carolo Magno interpretarentur, & Opusculum ad illum missum fuisse nimis confidenter effarentur & scriberent. Ceterum Libellus iste compilatus est ex sententiis S. Augustini Libr. XX. de Civ. Dei Cap. XI. &c.; Tract. II. in Cap. II. Epist. S. Joan. ad Parthos; Rabani Mauri Libr. XXII. in Apost. Cap. II; & ex ipsius Alcuini Libr. III. de Trin. Cap. XIX. Consule, si placet, quæ scribit D. Rivet Tom. VI. de l'Hist. Lit. de la France pag. 477 & seqq. Sequimur hoc loco Editionem D. Quercetani, tanquam pleniorem, & addimus ex aliis Editionibus ac Codd. MSs. Lectiones quasdam differentes.*

*2 Rupertus Tuitiensis in vita S. Herib. Cap. I. num. 1. Act. SS. Tom. II. Martii pag. 476. *3 Frodoardus in Chron. ad h. a. *4 D. *Ceillier Hist. Gen. des Auteurs sacrés Tom. XIX. pag.* 700. Auctores de l'Hist. Lit. de la France Tom. VI. pag. 43. Num. LVIII.

ADSONIS ABBATIS MONASTERII DERVENSIS (a) LIBELLUS DE ANTICHRISTO AD GERBERGAM REGINAM. (b)

Excellentissimæ Reginæ, ac Regali dignitate pollenti, Deo dilectæ, omnibusque Sanctis famabili, Monachorum Matri & Sanctarum Duci, Dominæ GERBERGÆ, Frater ADSO suorum omnium servorum ultimus gloriam & pacem sempiternam.

Ex quo, Domina Mater, misericordiæ vestræ germen promerui, semper vobis in omnibus fidelis fui tanquam proprius servus. Unde quamvis indignæ sint apud Dominum preces orationis meæ, tamen pro vobis & pro seniore vestro Domino Rege; nec non & pro filiorum vestrorum incolumitate, Dei nostri misericordiam exoro, ut vobis & culmen Imperii in hac vita dignetur conservare, & vos faciat in cœlis post hanc vitam secum feliciter regnare. Quoniam si Dominus vobis prosperitatem dederit, & filiis vitam longiorem, scimus indubitanter & credimus, Ecclesiam Dei exaltandam, & nostræ religionis ordinem magis ac magis multiplicandum. Hoc ego fidelis vester opto, & valde desidero; qui si potuissem vobis totum regnum adquirere, libentissime fecissem: sed quia illud facere non valeo, pro salute vestra, filiorumque vestrorum Dominum exorabo, ut gratia ejus in operibus vestris semper vos præveniat, & gloria illius pie & misericorditer subsequatur, ut divinis intenta mandatis, possitis adimplere bona, quæ desideratis, unde corona vobis detur regni cœlestis. Igitur quia pium studium habetis Scripturas audire, & frequenter loqui de nostro Redemptore; sive etiam scire de Antichristi impietate & persecutione, nec non & potestate ejus & generatione, sicut mihi servo vestro dignata estis præcipere, volui aliqua vobis scribere, & de Antichristo ex parte certam reddere, quamvis non indigeatis a me hoc audire, quæ apud vos habetis prudentissimum pastorem Dominum Roriconem (c), clarissimum speculum totius sapientiæ atque eloquentiæ hac valde nostra ætate*1. Im-

*1 *f. deest:* necessarium.

(a) *Adso* Monahcus Luxoviensis; posthac ob præclara merita in Abbatia Dervensi successit Alberico circa annum DCCCCLXVIII. Scripsit vero hanc Epistolam nondum Abbas, nimirum ante annum DCCCCLIV, quo Ludovicus Transmarinus obiit mense Octobri. Vid. Hist. Lit. de la France Tom. V. pag. 471. &c.

(b) *Gerberga*, uxor Ludovici Transmarini, soror Ottonis I. Imp. *Frodoardus.*

(c) De Roricone Episcopo Laudunensi consule Galliam christianam Tom. IX. Edit. Paris. anni 1751. pag. 521.

Imprimis proferendum est nobis, quare Antichristus dicitur *1. Ideo scilicet, quia in cunctis Christo contrarius erit, id est, Christo contraria faciet. Christus venit humilis, ille venturus est superbus. Christus humiles venit erigere, peccatores justificare; ille e contrario humiles dejiciet, & peccatores magnificabit, impios exaltabit & semper vitia, quæ sunt contraria virtutibus, docebit. Legem evangelicam dissipabit, dæmonum culturam in mundum*2 revocabit, gloriam propriam quæret, & omnipotentem [Deum] se nominabit.

Hic itaque Antichristus multos habet suæ infidelitatis*3 ministros, ex quibus jam multi in mundo præcesserunt, qualis fuit Nero, Antiochus, Domitianus. Nunc quoque nostro tempore multos Antichristos novimus [esse]; quicunque enim sive Laicus, sive Canonicus, sive Monachus contra justitiam vivit, & ordinis sui regulam impugnat, &, quod bonum est, blasphemat, Antichristus & minister Sathanæ est. Sed jam de exordio Antichristi videamus. Hoc autem obtestor in Christo, quod dicturus sum, ex proprio sensu non fingo*4: sed in libris autenticis diligenter relegendo hæc omnia scripta invenio.

Sicut ergo Auctores nostri dicunt, Antichristus ex populo Judæorum nascetur de tribu Dan, secundum Prophetiam dicentem: *Fiat Dan coluber in via, & cerastes in semita, mordens ungulam equi, ut cadat ascensor ejus retro**5. Sicut enim serpens sedebit in via & in semita erit, ut eos, qui per semitam justitiæ ambulaverint*6, feriat, & veneno suæ malitiæ occidat. Nascetur autem ex patris & matris copulatione, sicut alii homines, non ut quidam fabulantur*7, de sola virgine: [nec de Episcopo & monacha, sicut alii delirando dogmatizant: sed de immundissima meretrice & crudelissimo nebulone*8.] Totus in peccato concipietur, in peccato generabitur, & in peccato nascetur. In ipso vero etiam germinationis suæ primordio*9 diabolus simul intrabit in uterum matris suæ*10, [caput superbiæ, magister erroris, plenitudo malitiæ. Qui positus in sublime, ut ait B. Gregorius, naturam potentiæ suæ non perdit vel dejectus. Cujus virtus idcirco non ostensa est, nec nunc ostenditur, quia divinæ dispositionis fortitudine incatenatus tenetur. Tunc dissolvetur & exiet, & per illud suum vas terribiliter seducet gentes. Hic erit ille, de quo dicit Joannes: *Vidi Angelum descendentem de cœlo, habentem catenam magnam & clavim abyssi in manu sua tenentem: & apprehendit draconem, qui est diabolus & sathanas, & clausit illum per mille annos: & post mille annos solvetur & exibit, & seducet gentes**11. Hic est rex super omnes filios superbiæ, cujus virtus semper cum illo erit]. Et sicut in Matrem*12 Domini nostri Jesu Christi Spiritus sanctus venit, & eam sua virtute obumbravit & divinitate replevit, ut de Spiritu sancto conciperet, & quod nasceretur, divinum esset & sanctum; ita quoque diabolus in matrem Antichristi descendet, & totam eam replebit, & totam eam circumdabit, totamque tenebit, & totam interius exteriusque possidebit eam, ut diabolo per hominem cooperante concipiat, & quod natum fuerit totum sit iniquum, totum malum, totum perditum. Unde & ille homo *filius perditionis* appellatur, quia in quantum poterit, genus humanum perdet, & ipse in novissimo perdetur.

Ecce audita nativitatis qualitate*13 locum, ubi nasci debeat, audite. Nam sicut Dominus ac Redemptor noster Bethleem sibi prævidit, ut ibi pro nobis humanitatem assumere & nasci dignaretur: sic diabolus illi homini perdito, qui Antichristus dicitur, locum novit aptum, unde radix omnium malorum oriri debeat, scilicet civitatem Babiloniæ; in hac enim civitate*14, quæ quondam fuit inclita & gloriosa [urbs Gentilium*15] & caput [totius] Regni Persarum, Antichristus nascetur; & in civitatibus Bethsaide & Corozaim nutriri [& conversari] dicitur: quibus [civitatibus] Dominus in Evangelio improperat, dicens: *Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida**16! Habebit autem Antichristus magos & ariolos & maleficos & incantatores & divinos, qui eum [diabolo inspirante] nutrient & docebunt, & imbuent in omni iniquitate & falsitate & nefaria arte: & maligni spiritus erunt duces ejus & socii semper & comites*17 indivisi. Deinde Hierosolymam veniens, omnes Christianos, quos ad se non poterit convertere, per varia tormenta jugulabit, & suam sedem in templo sancto parabit. Templum etiam destructum, quod Salomon Deo paravit, ædificabit, & in statum suum restaurabit, & circumcidet se, & Filium Dei Omnipotentis se esse mentietur.

Reges autem & Principes primum ad se convertet, & deinde per illos ceteros populos. Loca vero, per quæ Dominus Jesus Christus ambulavit, & ipse perambulabit: Sed prius*18 destruet, quæ Dominus illustravit. Deinde per universum mundum nuntios mittet & prædicatores suos. Prædicatio autem ejus & potestas tenebit a mari usque ad mare, ab Oriente usque [ad Occidentem & ab Aquilone usque*19] ad Septentrionem. Faciet quoque signa multa & miracula magna & inaudita. Faciet ignem de cœlo terribiliter descendere, arbores subito florere & crescere*20, mare turbari & subito tranquillari: naturas etiam in diversis figuris mutari, aquas*21 contra cursus & ordinem converti, aëra ventis commotionibusque multis agitari, & cetera quoque mirabilia*22 & stupenda, mortuos scilicet in conspectu hominum resuscitari, *ita, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi**23.

[Sed

*1 *Codd. MSs.* Ergo de Antichristo scire volentes primo notabitis, quare sic vocatus sit. Scilicet &c. *2 *Cod. Vat.* in mundo. *3 *Cod. Vat.* habebit suæ malignitatis. *4 *Cod. Vat.* Non autem quod dico, ex proprio sensu fingo vel excogito. *5 Gen. XLIX. 17. *6 *Cod. Vat.* per semitas . . ambulant. *7 *Cod. Vat.* ut aliqui dicunt. *8 [ ] omiss. in Codd. MSs. *9 *Cod. Vat.* conceptionis suæ initio. *10 *Cod. Vat.* introibit in uterum matris ejus, & virtute diaboli confovebitur & conturbabitur in ventre matris, & virtus diaboli semper cum illo erit. Omissis quæ his [ ] comprehenduntur in Edit. Quercet. *11 Apoc. XX. 1. &c. *12 *Cod. Vat.* in ventrem Matris. *13 *Cod. Vat.* Ecce audistis, qualiter nascetur, audite etiam locum, ubi &c. *14 *Cod. Vat.* in civitate Babilonia; in hac videlicet civitate. *15 [ ] addita ex Cod. Vat. *16 Matth. XI. 21. Luc. X. 13. *17 *Cod. Vat.* & commilitones. *18 *Cod. Vat.* & prius. *19 [ ] ex Cod. Vat. *20 *Cod. Vat.* arescere. *21 *Cod. Vat.* aquarum cursus. *22 *Cod. Vat.* & cetera quoque innumerabilia. *23 Matth. XXIV. 14.

[Sed & mendacia erunt, & a veritate aliena: quia per magicam artem & phantasiam deludet homines, sicut & Simon Magus illusit illum, qui putans occidere eum, arietem occidit pro eo*1]. Cum enim tanta & talia signa viderint etiam illi, qui perfecti & electi Dei sunt, dubitabunt, utrum ipse sit Christus, qui in fine mundi secundum Scripturas venturus est, an non. [Hæc autem omnia miracula omnibus modis per incantationes diabolicas falsa erunt, peccatoribus & incredulis videbuntur vera*2].

Excitabit persecutionem sub omni cœlo super Christianos & omnes electos. Eriget itaque se contra fideles tribus modis, id est, terrore, muneribus & miraculis. Dabit credentibus in se auri atque argenti copias: [tempore enim ejus omnes absconditi thesauri revelabuntur*3]. Quos autem muneribus corrumpere non poterit, terrore superabit; quos autem terrore non poterit [vincere], signis & miraculis seducere tentabit; quos nec signis poterit [illudere] in conspectu omnium mirabili morte cruciatos crudeliter necabit*4. Tunc erit talis tribulatio, qualis non fuit super terram ex tempore, quo gentes esse ceperunt usque ad illud tempus*5. Tunc qui in agro erunt, fugient ad montes dicentes: cadite super nos; & collibus, cooperite nos, & qui supra tectum, non descendet in domum suam, ut tollat aliquid ab ea, sed seipsum dabit præcipitem. Tunc omnis fidelis christianus, qui inventus fuerit, aut Deum negabit, aut sive per ferrum, sive per ignem fornacis, sive per serpentes, sive per bestias, sive per aliquid aliud quodlibet tormentorum genus interibit, si in fide permanserit.

Hæc autem tam terribilis & timenda tribulatio tribus annis & dimidio manebit [in toto mundo*6]. *Tunc abbreviabuntur dies propter electos**7; nisi enim Dominus abbreviasset dies, vix salva esset omnis caro*8. Tempus siquidem, quando Antichristus venerit, vel quando dies judicii apparere ceperit, Paulus Apostolus in Epistola ad Thessalonicenses*9 demonstrat dicens: *Nisi venerit discessio primum, & revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis* &c. Scimus autem, quoniam post regnum Græcorum, sive etiam post regnum Persarum, ex quibus unumquodque suo tempore magna gloria viguit, & magna potentia floruit, ad ultimum quoque post cetera regna, regnum Romanorum incepit*10, quod fortissimum omnium regnorum superiorum fuit*11, & omnia regna sub dominatione sua habuit*12: omnes quoque populorum nationes Romæ subjacebant, & serviebant ei*13 sub tributo. Inde ergo dicit Apostolus, Antichristum non antea in mundum esse venturum, *nisi venerit discessio primum*, id est, nisi omnia regna mundi discesserint a Romano Imperio, cui prius subdita erant. Hoc autem tempus nondum venit, quia licet videamus Romanorum regnum in maxima parte jam destructum, tamen quamdiu Reges Francorum duraverint, qui Romanum Imperium tenere debent, dignitas Romani Imperii ex toto non peribit, quia stabit in Regibus suis. Tradunt namque Doctores nostri (d), quod unus ex Regibus Francorum Romanum Imperium ex integro tenebit, qui in novissimo tempore erit; & ipse erit maximus omnium Regum & ultimus, qui postquam regnum suum fideliter*14 gubernaverit, ad ultimum Hierosolymam veniet, & in monte Oliveti sceptrum & coronam suam deponet. Hic erit finis & consummatio Romanorum & Christianorum Imperii, secundum prædictam Apostoli sententiam Antichristum dicunt mox adfuturum, & tunc *revelabitur ille homo peccati*, Antichristus videlicet, qui licet homo sit, fons tamen erit omnium peccatorum: & *filius perditionis*, hoc est, filius diaboli [non per naturam, sed per imitationem*15], quia per omnia adimplebit diaboli voluntatem; quia plenitudo diabolicæ potestatis & totius malitiosi ingenii in eo habitabit*16: in quo erunt omnes thesauri malitiæ & iniquitatis absconditi. *Qui adversatur*, id est, contrarius est Christo Deo, & omnibus membris ejus. *Et extollitur*, id est, erigitur in superbiam, *supra omne, quod dicitur Deus*, id est, [supra omnes Sanctos, qui secundum Psalmistam dii dicuntur: *Ego dixi, dii estis**17. Vel*18] supra omnes deos Gentium, Herculem videlicet Apollinem, Jovem, Mercurium, quos Pagani deos esse existimant. Super omnes istos deos extolletur Antichristus, quia majorem & fortiorem se omnibus faciet: & non solum super hos, sed etiam *supra omne, quod colitur*, id est, supra sanctam Trinitatem, quæ sola colenda & adoranda est, ut Creator ab omni creatura sua. Ita se extollet, *ut in templo Dei sedeat, ostendens se, tanquam sit Deus.* Nam sicut supra diximus, in civitate Babiloniæ natus, Hierusalem veniens circumcidet se dicens Judæis: Ego sum Christus vobis repromissus, qui ad salutem vestram veni, ut vos, qui dispersi estis, congregem & defendam. Tunc ad eum concurrent [omnes Judæi*19], & existimantes se recipere Christum, recipient diabolum (e), secundum quod Dominus in Evangelio ait Judæis: *Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me; si alius venerit in nomine suo, hunc recipietis**20.

Sicut in Sibyllinis versibus habemus, tempore prædicti Regis, cujus nomen erit C. Rex Romanorum totius Imperii, statura grandis, aspectu decorus, vultu

*1 [ ] omiss. in Cod. Vat. *2 [ ] ex Cod. Vat. *3 [ ] omiss. in Cod. Vat. *4 *Cod. Vat.* miserabili morte temptabit necare. *5 Matth. XXIV. 16. & seqq. *6 [ ] ex Cod. Vat. *7 Matth. XXIV. 22. *8 *Cod. Vat.* non fuisset salva omnis caro. *9 II. Thess. II. 3. *10 *MS. Reg.* incipiet. *11 *MS. Reg.* erit. *12 *Id.* habebit. *13 *Id.* Romanis subjacebunt; & servient eis. *14 *Cod. Vat.* feliciter. *15 [ ] omiss. in Aug. *16 *al. addunt:* corporaliter. *17 Psalm. LXXXI. 6. *18 [ ] omiss. in Cod. Vat. *19 [ ] ex Cod. Reg. & Aug. *20 Joan V. 43.

(d) Hanc Prophetiam famosam quidem at simul insipidam vocat D. Rivet Hist. Lit. de la France Tom. VI. pag. 480. D. le Beuf Tom. II. de Recueil de div. Ecrits pag. 41. not. observat, illam non legi in Exemplari, quod servatur in Abbatia S. Victoris Parisiis.

(e) *Recipient diabolum*] In Cod. Vat. & apud Rabanum ita pergitur: Sive etiam in templo Dei sedebit Antichristus, id est, in sancta Ecclesia, omnes christianos cupiens facere martyres; & elevabitur & magnificabitur, & in ipso erit caput omnium malorum diabolus, qui est Rex super omnes filios superbiæ: sed ne subito & improvise Antichristus veniat, & totum simul humanum genus suo errore decipiat & perdat, ante ejus exortum duo magni Prophetæ mittentur in mundum, Enoch & Elias &c. *ut infra, omissis quæ ex Sibyllinis versibus hic afferuntur.*

vultu ſplendidus, & per ſingula membrorum liniamenta compoſitus decenter, erunt divitiæ magnæ, & terra dabit fructum ſuum, ita, ut tritici modius denario uno venundetur, vini & olei ſimiliter. Tunc exurgent ab Aquilone ſpurciſſimæ gentes, quas Alexander Rex incluſit in Goch & Magoch. Hæc ſunt viginti duo *1 regna, quorum numerus eſt ſicut arena maris. Quod cum audierit Romanorum Rex, convocato exercitu debellabit eos, & proſternet eos usque ad internecionem. Hic ſemper habebit præ oculis Scripturam ita dicentem: Rex Romanorum omne ſibi vindicet regnum terrarum. Omnes ergo inſulas & civitates devaſtabit, & univerſa idolorum templa deſtruet, & omnes paganos ad Baptiſmum convocabit, & per omnia templa Crux Chriſti erigetur: Judæi etiam tunc convertentur ad Dominum. *In diebus illis ſalvabitur Juda, & Iſrael habitabit confidenter* *2. Impletis autem centum duodecim *3 regni ejus annis veniet Hieruſalem & ibi, ut dictum eſt, depoſito diademate relinquet Deo Patri & Filio ejus Chriſto Jeſu regnum Chriſtianorum, & erit ſepulchrum ejus glorioſum.

Tunc mittentur in mundum duo magni Prophetæ Helias & Henoch, qui contra impetum Antichriſti fideles divinis armis præmunient, & inſtruent eos, & confortabunt, & præparabunt [electos *4] ad bellum (f). Tunc implebitur Scriptura, quæ dicit: Si fuerit numerus filiorum Iſrael ſicut arena maris, reliquiæ ſalvæ fient *5.

Poſtquam vero impleverint prædicationem ſuam, inſurget Antichriſtus in eos, & interficiet (g), ſicut in Apocalipſi legitur: *Et cum finierint*, inquit, *teſtimonium ſuum, beſtia, quæ aſcendet de abyſſo, faciet bellum adverſus illos, & vincet eos, & occidet* &c. *6 Ipſi vero occiſi poſt tres dies a Domino ſuſcitabuntur. Poſt ceteros fideles perſequens reddet gladio, aut Apoſtatas faciet (h); & qui in eum crediderint, ſignum caracteris ejus in fronte ſuſcipient.

Sed quia de ejus principio & vita diximus, quem finem habebit, dicamus. Hic namque Antichriſtus, diaboli filius, & totius malitiæ peſſimus artifex, cum per tres annos & dimidium [magna perſecutione] totum mundum vexaverit, & Dei populum variis pœnis cruciaverit, & in fide permanentes martyrio coronaverit, ad ultimum veniet judicium Dei ſuper eum, ſicut beatus Paulus Apoſtolus ſcribit dicens *7: *Quem Dominus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione adventus ſui* (i): quia tanta erit eminentia adventus ſplendoris Chriſti, ut præ fulgore divini luminis, ſordibus ventris per exceſſum emiſſis totus coinquinatus ſic præ timore pereat. Tradunt quoque Doctores, ut ait Gregorius (k) Papa, quod Michael Archangelus perimet illum in monte Oliveti, in papilione & ſolio ſuo, in loco illo, de quo Dominus aſcendit ad cœlos: quod utrumque poteſt eſſe; quia ſi Michael Dei faciem venientis ad judicium præveniens eum interfecerit, non ſua, ſed Dei virtus erit & juſſio.

Debemus etiam firmiſſime credere, quod cum Antichriſtus occiſus fuerit, non [ſtatim veniet dies judicii, nec *8] ſtatim ad judicium Dominus veniet; ſed ſicut intelligimus ex Libro Danielis, quadraginta dies Dominus incantatis & caracteratis ad pœnitentiam concedet (l), propterea, quia ſunt ab Antichriſto ſeducti. Poſtquam vero hanc pœnitentiam expleverint, quantum temporis ſpatium poſtea fiat, quamvis arbitror, quod nullus ſit, qui ſciat, ſed in diſpenſatione Dei manet, qui judicabit ſeculum per ignem ea hora, qua præfixit eſſe judicandum ante ſecula *9. Tamen Auguſtinus in Epiſtolam: *Nolumus vos ignorare de dormientibus*, multa luculentiſſime inde declarat (m). Et Hieronymus in expoſitione ſeptem tubarum ad Evervinum (n), dat nobis inde magnæ ſcientiæ documenta.

(o) Ecce Domna Regina, ego fidelis veſter, quod præcepiſtis, fideliter implevi; paratus de ceteris obedire, quæ fueritis dignata imperare.

HOMI-

*1 *MS. Reg.* duodecim. *2 Jerem. XXXIII. 16. *3 *MS. Reg.* duodecim. *om.* centum. *4 [ ] ex Cod. Vat. *5 Rom. IX. 27. *6 Apoc. XI. 7. *7 II. Theſſ. II. 8. *8 [ ] ex Cod. Vat. *9 Hic finitur in Cod. Vat. & aliis MSs.

(f) *In Cod. Vat. & Aug. hæc inſeruntur:* Docentes & prædicantes tribus annis & dimidio; filios autem Iſrael, quicunque in tempore fuerint inventi, hi duo magni Prophetæ & Doctores ad fidei gratiam convertent, & a preſſura tanti turbinis in parte Electorum inſuperabiles reddent. Tunc implebitur Scriptura &c.

(g) *Cod. Vat.* Poſtquam ergo per tres annos & dimidium prædicationem ſuam compleverint, mox incipiet excandeſcere Antichriſti perſecutio, & contra eos primum ſua arma corripiet, eosque interficiet &c.

(h) *Cod Vat.* Poſtquam ergo iſti duo interfecti fuerunt, inde ceteros perſequens martyres eos glorioſos faciet, aut apoſtatas reddet.

(i) *Differt in ſequentibus Cod. Vat. in quo ita pergitur:* Spiritu oris ſui, ſive Dominus Jeſus interfecerit illum, potentia juſſionis ſuæ; ſive Archangelus Michael interfecerit illum, per virtutem Domini occidetur in Babilone in ſolio ſuo, in illo loco, contra quem aſcendet Dominus ad cœlos.

(k) *S. Greg. Libr. XXXII. Moral. Cap. XV. num.* 27. Sine manu quippe conteretur (Antichriſtus), quia non Angelorum bello, non Sanctorum certamine, ſed per adventum Judicis ſolo oris ſpiritu æterna morte ferietur. *S. Hieron. in Dan. Cap. XI. v.* 45. Tunc veniet, inquit, Antichriſtus usque ad ſummitatem montis ejus, hoc eſt, montanæ provinciæ, id eſt, verticem montis Oliveti, qui inclytus vocatur, quia ex eo Dominus atque Salvator aſcendit ad Patrem, & nullus Antichriſto poterit auxiliari, contra ſe Domino ſæviente. Et aſſerunt ibi Antichriſtum eſſe periturum, unde Dominus aſcendit ad cœlos. Tom. V. Oper. Edit. Veron. pag. 723.

(l) *Cod. Vat. & Aug.* Quadraginta dies Dominus concedet electis, ut agant pœnitentiam. *Apud Rabanum:* Non ſtatim veniet ad judicium, ſed exſpectabit Dominus quosdam, ſicut ex Daniele intelleximus, qui ſeducti ſunt, ut ad pœnitentiam revertantur. Poſtquam vero hanc pœnitentiam &c.

(m) S. Aug. Serm. 172 & 173. de Verbis Apoſt. II. Theſſ. IV. 12. Tom. V. Oper. pag. 575. Verum ibi de his nihil.

(n) *Ad Evervinum]* Leg. ad Minervium & Alexandrum, quæ eſt Epiſt. CXIX. Tom. I. Operum S. Hieron. Edit. Veron. pag. 793.

(o) Hæc clauſula extat in MS. unde ipſa Epiſtola ad Gerbergam Reginam accepere Editores Oper. S. Auguſtini.

HOMILIÆ QUATUOR
B. ALCUINO SUPPOSITÆ.
MONITUM PRÆVIUM.

Clarissimus D. Quercetanus pag. 1195 *tres Homilias sub nomine B. Alcuini edidit*, ex Homiliario & Concionibus Patrum, *uti scribit in Elencho operibus a se editis præfixo: nec aliam reddit rationem, cur Alcuino essent tribuendæ. Prima agit* de Silentio, in quo missum est Incarnatum Verbum. *Altera,* de Nativitate B. Mariæ Virginis. *Tertia habita* in festo omnium Sanctorum. *Homilia secunda de Nativitate B. Mariæ Virginis nihil aliud est, quam expositio literalis, allegorica, & moralis Nominum Patriarcharum ac Progenitorum Christi, in formam Homiliæ a quoquam transfusa, quam cum lectionibus variantibus ex Cod. MS. S. Emmerami inter genuina B. Alcuini dedimus Tom. I. Part. II. pag.* 450 *& seqq. cujus rei rationem dedimus ibi in monito prævio. Ista ergo Homilia hoc loco omissa, duabus reliquis alias duas addimus, unam de eadem B. Virginis Nativitate ex Cod. MS. Regio Parisiensi num.* 315, *ubi is B. Alcuini nomine insignitur; alteram in Hypapanti seu de Purificatione B. V. Mariæ dictam, ex Miscellaneis D. Baluzii Libr. I. pag.* 382 - 402, *ubi pariter Alcuino Magistro tribuitur, & dicta videbatur eidem viro celeberrimo coram Karolo Imperatore.*

Verum nemo jam est Eruditorum, qui easdem Homilias inter spurias rejiciendas esse non existimet. Ratio generalis prima est, quia quamvis vero sit simillimum, B. Alcuinum tanquam Abbatem plurium Monasteriorum multoties fratres suæ curæ commissos, pro occasione occurrentium Festivitatum, in admirationem sublimissimorum Religionis nostræ mysteriorum sermonibus incitasse; vel ad colendos mores vere christianos, disciplinæ Regularis observantiam, ad studium perfectionis &c. exhortatum fuisse; quamvis etiam ex veterum testimonio credibile sit, eundem beatum Virum vel collegisse, vel saltem recognovisse SS. Patrum se antecedentium Homilias, ut diximus supra pag. 459, *nemo tamen Scriptorum quidpiam meminit de Homiliis ab ipsomet peroratis & simul scripto commendatis. Altera generalis ratio est, quod nemo peritorum in hisce Sermonibus seu Homiliis stilum, quo B. Alcuinus in propriis suis scriptis usus est, agnoscat, nisi dicamus, ipsum in hoc orandi ac scribendi genere plurimam partem, quod sane alicubi, nunquam tamen nisi indicatis fontibus, facit, ab aliis delibasse. De Sermone in Hypapanti Domini dicto singularis ratio, cur suppostitius haberi debeat, est, quia neque in impressis, neque in ullis Codd. MSs. B. Alcuino tribuitur. Equidem vir clarissimus D. Stephanus Baluzius sermonem illum sub nomine Alcuini in Miscellaneis loc. cit. ex vetusto Cod. MS. Bibl. Colbertinæ vulgavit, non quod ibi nomen Alcuini præfixum sit, sed quod inter alias nonnullas ejusdem lucubrationes exhibeatur, & dictus sit coram Carolo M. prout ex duobus locis ejusdem Exemplaris apparet. At enim, quis nescit, in vetustis Codd. MSs. multoties reperiri ejusdem Auctoris scripta genuina spuriis commixta? Facile quoque attentus Lector advertet, compellationes illas* Caroli Augusti, gloriosissimi Regis *&c. quibus omnia alia exemplaria impressa & MS. carent, a temerario quodam librario, repugnante orationis nexu, fuisse intrusa. Pertinet vero hic sermo ad Ambrosium Autbertum, prout firmis rationibus evincit Scriptor eruditus de la Hist. Lit. de la France Tom. IV. pag.* 152 *&* 153, *& pag.* 342. *Nos igitur illum hic exhibemus ex Baluzio l. cit. ubi plenior est, collatum tamen cum aliis Editionibus & maxime cum Cod. MS. Sanct-Emmeramiano Sec. IX, ex quo nonnulla alibi omissa sub his [ ] ansulis supplevimus. Ceterum causa, quæ quosdam Librarios inducere potuit, ut nonnullis Homiliis Alcuini nomen præfigerent, fortassis fuit, quod easdem in collectione, auctoritate Caroli a Paulo Warnefrido facta & ab Alcuino recognita, reperissent, sicque illas vel veri Auctoris nomine destitutas ipsi Alcuino tribuerent, vel illius nomen præfigendo nil aliud significare vellent, quam quod in illius collectione comprehenderentur.*

Damus igitur hoc loco Homilias, quæ actu sub nomine Alcuini jam editæ extant, ut, apud Quercetanum prima & tertia; apud Baluzium illa de Purificatione B. V. Quibus addimus aliam de Nativitate B. V. Mariæ ex Cod. Regio Parisiensi. Omittendum vero censuimus sermonem illum de Assumptione ejusdem B. V. seu Responsionem ad Interrogata de Virginis & Matris Domini resolutione temporali & assumptione perenni &c., *qui extat Tom. VI. Oper. S. Aug. pag.* 729. *inter spuria, quamvis illum Alcuino asserere conetur Scriptor celeberrimus D. Petrus Lambecius in Diario sacri Itineris Cellensis Edit. Vindob.* 1666. *p.* 121 *& seqq. Rationibus enim, quibus ille conjecturam suam firmare nititur, etsi omni verisimilitudine non destituantur, assentiri non possumus, quamdiu non producitur vetus aliquod monumentum vel testimonium pro Alcuino potius, quam pro alio quodam illius temporis Scriptore. Nihilominus in gratiam Lectorum D. Lambecii argumenta integra ex libello citato hic describi curavimus, ut quisque per semetipsum de illorum valore judicare possit. "Persuasissimum, inquit, habeo, scriptum esse hunc Tractatum sub finem Seculi post Christum* octavi, *nempe eodem tempore, quo Carolus Magnus nondum Imperator,*

ſed tantum, ut ipſe loqui amat, Rex & Rector Regni Francorum, *Capitulorum ſuorum ſive legum eccleſiaſticarum atque civilium librum primum edidit. Quod enim tunc temporis* Feſtum Aſſumptionis B. Virginis *in Germania & Gallia publica auctoritate nondum confirmatum & ſancitum, ſed partim negligenter & inæqualiter cultum, partim impie & maligne a nonnullis impugnatum fuerit, ipſe indicat Carolus M. dum ceteris, quas recenſet, feſtivitatibus anni hanc ſubjungit clauſulam:* De Aſſumptione S. Mariæ interrogandum relinquimus (a). *Veriſimillimum itaque eſt, Carolum M. interrogationem hanc primo omnium ac præ ceteris Præceptori ſuo* ALBINO FLACCO ALCUINO *privatim propoſuiſſe, reſponſi autem loco hunc ab Alcuino compoſitum eſſe Tractatum, in cujus principio, tanquam ad jam citata Caroli M. verba reſpiciens ac alludens, expreſſe teſtatur ſe, quid de Virginis ac Matris Domini reſolutione temporali & Aſſumptione perenni intelligat, non ſcribere proprio inſtinctu, ſed* ad interrogata *reſpondere. Confirmant enim hanc conjecturam ſupra citata Caroli M. verba, & principium hujus Tractatus Caroli M. verbis reſpondens* (b). *Confirmant eandem ſtylus Alcuini* (c), *& Quæſtiones ſacræ a Carolo M. eidem alias propoſitæ. Confirmant eandem aſſertio de corporali B. Virginis Aſſumptione, in Scriptis Alcuini alias occurrens, & Index Scriptorum Alcuini apud Baleum Centuria II. Scriptorum Britanniæ, in quo per librum, cui Titulus:* Reſponſiones ad Interrogata (d) *hunc ipſum de Aſſumptione B. Virginis Tractatum ſignificari exiſtimo. Confirmat denique conjecturam iſtam Homiliarium ab Alcuino juſſu Caroli M. collectum, cui Tractatum illum ſive Sermonem de Aſſumptione ſine dubio inſeruiſſet Alcuinus, ſi S. Auguſtini is fuiſſet, non autem proprius. Primus enim Homiliarium Alcuini ſermone iſto auxit F. Laurentius Surius Carthuſianus in Edit. Colon.* 1576. *In omnibus enim antiquioribus ejusdem Homiliarii Editionibus non reperitur...,,* *Hucusque Lambecius; cui quid reponi poſſit ac debeat, in ſubjectis Notis aperimus.*

(a) Libr. I. Capitul. Cap. 158. apud Baluz. Tom. I. pag. 732.

(b) *Caroli M. Verbis reſpondens]* At vero id nullo adhuc argumento conſtat, hanc Reſponſionem eſſe ipſius ALCUINI ad Caroli interrogata, cum poſſit eſſe alterius viri docti illius temporis. Immo ex ipſo illius Sermonis ſeu Reſponſionis Epilogo manifeſtum eſt, auctorem non ad Caroli M., ſed ad aliorum, fraterna ſibi caritate junctorum, interrogata reſpondiſſe, ita enim ait: *Suſcipiat igitur hunc ſenſum fraterna caritas veſtra, ſecundum quod ſpiritus Chriſti inſpiravit. Oſtenſa ſunt ex parte, quæ taliter me hortata ſunt dicere.*

(c) *Confirmant eandem ſtylus Alcuini]* Hunc ego quidem in illo Tractatu non deprehendo; neque tam familiaris eſt, quali utitur in aliis Epiſtolis & Reſponſionibus ad Carolum M.

(d) *Reſponſiones ad interrogata]* Non addit Baleus, quænam illa interrogata fuerint. Cumque ipſe Lambecius agnoſcat, a Carolo M. alias quoque ſacras quæſtiones ALCUINO eſſe propoſitas, incertum manet, quasnam Reſponſiones & ad quæ interrogata intellexerit Baleus.

HOMILIA PRIMA.

De ſilentio, in quo miſſum eſt incarnatum Verbum. (e)

Dum medium ſilentium tenerent omnia. Sap. XVIII. 14.

TRia ſunt ſilentia. Primum ſilentium eſt ignorantia languoris. Secundum ſilentium eſt deſperatio curationis. Tertium ſilentium eſt adeptio ſanitatis. Primum ſilentium fuit ante legem; ſecundum inter legem & gratiam; tertium erit poſt hanc vitam. Primum ergo ſilentium fuit, quando homo non agnovit morbum ſuum, & ideo ſiluit, nec quærebat remedium. Sed poſtquam Lex ſubintravit, & oſtendit languidis vulnera ſua, ſtatim ruptum eſt ſilentium, & cœperunt mox ægri ſalutem quærere. Sed quia per opera Legis, ubi ſalus non erat, ſalvari volebant, quod quærebant invenire non potuerunt. Tandem conſiderans, homo per legem neminem juſtificari poſſe, quaſi per diuturnos clamores fatigatus, & jam deſperans, rurſus loqui ceſſavit, & ſubſecutum eſt ſecundum ſilentium. Tunc ergo Omnipotens Verbum Dei Patris in carne veniens, rupit ſilentium, locutum eſt pacem, dedit gratiam, propoſuit miſericordiam, promiſit veniam: & cœperunt ægri currere ad medicum, & quaſi magnis clamoribus ſic pura fide cordis & vera confeſſione oris flagitare remedium. Hoc itaque nunc in præſenti vita agitur, ut homo per gratiam Dei ſanitatem recipiat: ſed cum plenam ſanitatem receperit, & ad illam felicitatem immortalitatis perductus fuerit, non erit amplius, quod petat. Et tunc ſequetur tertium illud beatum ſilentium, quod nunquam habebit finem.

Inter primum & medium ſilentium multa ſonuerunt verba; inter medium & ultimum ſilentium ſonat unum verbum. Multa verba fuerunt multiplicia Legis mandata, quæ per Moyſen data eſt: unum verbum eſt gratia Dei, quæ per Jeſum Chriſtum facta eſt, vel potius Jeſus Chriſtus eſt. Moyſes famulus Dei multa verba, multos ſermones protulit: Deus Pater unum Verbum, unum ſermonem miſit. Sed ſermones Moyſi omnipotentes non fuerunt, quia quod dicebant, facere non potuerunt; & ideo tandem quando in promiſſione deficiendo ſiluerunt, tunc Omnipotens Verbum venit: ſermo Dei, qui non ſolum dixit, ſed quæcunque dixit, immo quæcunque voluit, fecit. Iſte ſermo, iſtud Verbum adhuc loquitur, quamdiu in fidelibus promiſſiones ſuas operatur. At cum promiſſa impleverit,

(e) Extat quoque hic ſermo inter Homilias ſub nomine ALCUINI impreſſas, poſt ſermones in feſto SS. Innocentum. Edit. Colon. 1530, & Lugdun. 1520. & aliis.

verit, quasi tunc loqui cessabit: cum autem promissa impleta fuerint, quia amplius, quod petatur, non erit, felix in sempiternum silentium erit.

Dum ergo *medium silentium tenerent omnia.* Bene *omnia*, hoc est, non solum illi, qui in petitione desperabant, sed & illi, qui in promissione defecerant: *& nox in suo cursu medium iter haberet.* Nox etenim in sacra Scriptura aliquando pro diabolo, aliquando pro membris ejus, id est, peccatoribus & iniquis, aliquando pro ipso peccato, aliquando pro præsenti vita accipitur. Per noctem ergo in hoc loco mortalis hujus vitæ fluxus signatur, sicut per diem alibi claritas vitæ perpetuæ. [Præsens igitur vita nox est, vita vero futura dies]. Nox ista habet vesperam, dies illa habet auroram. Vespera præsentis noctis fuit inclinatio hujus diei: aurora illius diei, inclinatio hujus*1 seculi. Vespera hujus noctis fuit, ex quo Adam peccavit, donec accepta mortis sententia a Paradiso pulsus in tenebras hujus mundi exiit. Aurora sequentis diei est a resurrectione Christi usque ad finem seculi. Ergo ista vita nox est.

Sed quis est cursus hujus vitæ? Videamus, quo currat. Per mortalitatem currit in mortem; per mortem currit in damnationem. Igitur vita mortalis deorsum currit, sicut vita immortalis sursum. Iter sursum est in cœlis; iter deorsum in inferis; iter medium stadium vitæ præsentis, quod nascendo intramus, vivendo percurrimus, moriendo eximus. Quando ergo nox in suo cursu medium iter habuit*2, nisi quando mors universos, quos in stadio vitæ præsentis reperit, secum ad inferos traxit, & nemo adhuc mortalium ad vitam immortalium ascendere potuit.

Vel per noctem accipere possumus peccatum, quæ videlicet nox ab originali peccato cœpit, & per actualia cucurrit*3. Quando ergo post originalem prævaricationem, primum prævaricatione naturalis legis, ac deinde scriptæ legis prævaricatione succedente, peccatum ad summum incrementum venerat, quasi nox in suo cursu medium iter habebat. Sed ista nox, vera luce appetente*4, mox deorsum vergere cœpit, & nunc quasi quadam alterna mutatione paulatim decrescens*5 elongatur, quousque lux crescendo ad plenum diem perveniat.

Vide ergo ordinatissimum divinæ dispensationis consilium. Quando omnis recuperandæ salutis spes perierat, mors omnia secum deorsum rapiebat, peccatum ad summum venerat: tunc omnipotens sermo liberandis mittitur, ut amplius divinæ gratiæ commendetur. *Venit*, inquit. Quis? Unde? Quo? Sermo Altissimi, Verbum Dei, unicus Patris, Rex Filius Regis. De consessu Patris ad tolerantiam passionis: de æqualitate Majestatis ad patibulum crucis: de sede regali ad officinam peccati: de lumine cœli usque ad tenebras inferni. Sed numquid ideo regnum perdidit? Immo eos, qui servi erant peccati, liberans, usque ad conregnandum sibi sublimavit. Et ideo fortassis de *regalibus Sedibus**6 venit, quia *in domo Patris ejus mansiones multæ sunt**7, & regnabunt cum illo in æternum, cum acceperint regnum, quod paratum est ab initio seculi, Unicus enim Regis erat, solus regnum habuit. Sed quia ad conregnandum sibi fratres adoptare venit, jam non a sede regali, sed *a sedibus regalibus* venire debuit; quia regnum, ad quod vocantur electi Dei, præparatum est ab initio seculi*8.

HOMILIA SECUNDA.

Sermo ALCUINI Magistri ad Karolum Imperatorem in Hypapanti Domini. (f)

Ex Miscell. Baluzii Libr. I. pag. 382; ex amplissima collect. Martenii Tom. IX. pag. 235; ex Homiliario Warnefridi, & ex Cod. MS. S. Emmerami.

I. SI subtiliter, gloriosissime Regum & imperiosæ virtutis (g), a fidelibus, quæ & quanta sit hujus diei festivitas, perpendatur, revera eo devotionis affectu hanc celebrandam suscipient, quo dominicæ nativitatis, circumcisionis atque apparitionis solemnia sunt obsecuti. Illius est enim ista solemnitas, cujus & illæ. Sed nec minor ista, quam illæ: quod utique in hoc sermone apertis monstrabimus argumentis*9.

II. Hujus quippe diei solemnitas, sicut a quibusdam Christianis ignoratur*10, sic a multis præ ceteris anni solemnitatibus honoratior habetur. Maxime autem eo loco, quo primatum Ecclesia catholica in primo Pastore sortita est; in tanta reverentia [ab illis*11] habetur, ut ea die cuncta civitatis turba in unum collecta, immensis cereorum luminibus coruscans, Missarum solemnia devotissime celebrent*12, nullusque aditum publicæ stationis intret, si lumen manu non tenuerit, tanquam scilicet Dominum in templo oblaturi, imo etiam suscepturi fidei lumen, quo interius fulgent, exterius oblationis suæ religione demonstrent.

III. Hodie namque, juxta veritatem Evangelii*13, peractis a Nativitate Christi quadraginta diebus in templo est a parentibus idem Dominus præsentatus. Hodie a sancto Simeone susceptus, Patrique Deo cum sacris muneribus oblatus est. Hodie redemptionem Israel expectantibus ab eodem Simeone & Anna publice prædicatur*14. O quam pium spectaculum, quo non nisi pii delectari probantur! Stat hinc

*1 *Homil.* præsentis. *2 Sap. XVIII. 14. *3 *Homil.* currit. *4 *Homil.* apparente. *5 *Homil.* inde crescens. *6 Sap. l. cit. *7 Joan. XIV. 2. *8 Matth. XXV. 34. *9 *MS.* documentis. *10 *Homil.* non ignoratur. *11 [ ] ex MS. *12 *Homil.* & *MS.* concelebrent. *Mart.* concelebret. *13 *MS.* juxta legem & Evangelium. *14 *al.* est prædicatus.

(f) Istum titulum huic sermoni præfixit ex conjectura Baluzius. Alium titulum exhibet Martenius l. cit. nimirum: *Sermo de Lectione evangelica, editus a D. Autberto Presbytero atque Abbate in Purificatione B. Mariæ.* In Cod. MS. Sanct-Emmeramiano titulus est: *Incipit sermo in* ΥΠΠΠΩΠΑΝΤΙ *sanctæ Mariæ. Augustinus.*

(g) Hanc compellationem Regis solus habet Baluzius.

hinc Virgo & Mater non cujuscunque, sed Dei. Suscipitur hinc parvulus *1 Virginis Filius, cujus divinitatem non capit mundus. Occurrunt hinc inde Prophetæ, atque uterque sexus de puero prophetat. Offertur oblatio pro puero, non tamen quæ delicta emundet, sed quæ sacramenta declaret.

IV. Et quia hujus diei præconium attollere cupio, libet ipsam evangelicam lectionem conloquendo transcurrere, in qua ista narrari cognosco; quatenus ad ea, quæ dico, illa respondeat, immo & ad ea, quæ illa narrat, vox exhortationis meæ respondeat. Denique Lucas Evangelista veritatis historiam de Christi incarnatione plenius atque ordinatius ceteris Evangelistis exequens, post annuntiationem ejus ab Angelo factam, post nativitatem Angelorum vocibus declaratam, post circumcisionem octavi diei in domo parentum, hæc in ordinem sequitur, dicens *2: *Postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Hierusalem, ut sisterent illum Domino, sicut scriptum est in lege Domini, quia omne masculinum adaperiens vulvam sanctum Domino vocabitur.* Cunctis fidelibus liquet *3, Redemptoris matrem ex ejus nativitate nullam maculam contraxisse, qua, illorum dierum spatio a sacris ædibus abstinens se, purgaretur, quæ sine humana concupiscentia, sine humano concubitu virgo concepit; sine aliqua carnis corruptione virgo peperit, & sine fine virgo permansit, ac per hoc nec masculus ex ea natus vulvam ejus aperuit. Sed hoc juxta ejus *4 narrationem Evangelista contexens, claudit prius *5 Sacramentum divinæ Incarnationis, matremque legem observantem introducit. Nec mirum, si mater observaret *6 legem, cum *7 ejus Filius illam non venerat solvere, sed adimplere. Sciebat enim, quo ordine conceperat, quo usu pepererat, & quis esset, quem genuerat. Sed legem communem observans, expectavit purgationis diem, celavit Filii majestatem. Hinc est, quod eum in templo duodecim annorum inter Doctores legis inveniens, filium Joseph vocat dicens *8: *Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te.* Quem procul dubio sciebat se sine concubitu Joseph concepisse, sine corruptione virginali edidisse. Sed cur abscondit conceptionis ac nativitatis illius sacramentum, quem novit Deum immensum? Num quidnam quia invidet *9 aliis, quem ad templum deferens sancti Senis tradidit manibus *10? Sed ut spiritu prophetiæ repleta, redemptionem mundi impiis non aperiat *11. Sciebat enim jam gratia plena, spiritu divinitatis afflata, quia si hunc hujus seculi Principes cognovissent, nunquam pro salute nostra crucifixissent.

V. Offer ergo, beatissima Virgo tanquam legem observans in templo, quem edidisti, ut non omnibus sed paucis reveletur, quis est, quem genuisti. Appareat interim lapis humilis abscissus de monte sine manibus, ut reprobetur ab ædificantibus, usquequo statuam in pedibus percutiens crescat in montem magnum, impleatque universum orbem terrarum. O quam parvus, ô quam magnus est, quem peperisti *12! parvus in humilitate *13, magnus in divinitate: parvus in regno Judæorum, magnus in regno Gentium. Sed non ab omnibus in regno Judæorum parvus æstimatus; nam & ipsa, quæ hunc genuisti, ex ipso populo Israel in virgam crevisti. Virga, ô beata Mater, de radice Jesse surrexisti & floruisti. Virga Aaron fronduisti, & nucem peperisti. Et quia præ omnibus immensitatem ejus agnovisti, quem tam parvissimum ex te natum vidisti, procul dubio quem infantem genuisti, Deum omnipotentem tremens adorasti, adorans tremuisti; quem tamen secundum humanitatem filium recognovisti, lactasti, fovisti, aluisti. Quis putas nobis posset indicare, inter hujuscemodi obsequia, animi tui sensum, ô beatissima Virgo, cum hinc cerneres ex te natum tantillum infantem, illinc attenderes Deum immensum; hinc creatum, illinc Creatorem; hinc infirmum, illinc fortissimum; hinc alendum, illinc alentem; hinc non loquentem, illinc Angelos docentem? Quis, inquam, tui pectoris arcana nobis reserare valeat, quibus modis cogitatum ad utraque flectebas, cum unum eundemque Dei atque hominis filium manibus tenens hinc adorares ut Dominum *14, illinc oscularereis ut parvulum? Quis ad tam ineffabile miraculum non obstupescat? Quis non pene elinguis fiat? Generat puella suum & omnium Creatorem, nutrit suum & omnium nutritorem, portat ad templum suum & omnium rectorem. O admirandum spectaculum, ad quod non solum humana, sed etiam angelica stupescit *15 natura. Ad hoc, fratres carissimi, fidei oculos erigite, ad hoc pietatis affectu convenite. Ibi Christum suscipite pro vobis in carne humiliatum, sed adorate in sua divinitate Deum excelsum. Amplectimini parvulum, sed cogitate immensum. Amate humiliatum, sed timete excelsum.

VI. Jam vero, dilectissimi, si quæritur, quid mystice significatum fuerit in eo, quod Redemptor noster a matre & parentibus ex propria civitate in Hierusalem ad templum Domini se portari voluit, invenimus ipsam gloriosam Matrem & Virginem ejusque propinquos figuram gessisse illius Ecclesiæ, quæ ex Judæa in Apostolis credidit. Quando enim Ecclesia non virgo, cujus membra Apostolus affatur dicens *16: *Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo?* Quando ipsa non mater, de qua per Psalmistam dicitur *17: *Mater Sion dicet homo.* Et Dominus in Evangelio *18: *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei, qui est in cœlis, ipse meus frater, & soror & mater est?* Quando electi non propinqui, qui fratres & sorores sunt appellati? Mater itaque & propinqui Redemptorem nostrum a Nazareth in Hierusalem in templum Domini deferunt, quia primitiva illa in primis discipulis Ecclesia a Judæis repulsa ejusdem Redemptoris dispensationem ad notitiam *19 Gentium perduxit. Ipsa enim Ecclesia non solum ex Gentibus, verum etiam ex Judæis, Hierusalem, id est, visio pacis recte vocatur, de qua per Psalmistam dicitur *20: *Hierusalem, quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum.* Ipsa & templum, sicut per Paulum fidelibus dici-

*1 *Mart.* infantulus parvus. *2 Luc. II. 21. &c. *3 *MS.* nequaquam Redemptoris Matrem - - - maculam contraxisse. *4 *Martene & MS.* juxta legis. *5 *Id. & MS.* claudit impiis. *6 *Mart.* observaverit. *7 *MS.* quam - *omiss.* illam. *8 Luc. II. 48. *9 *Mart.* invidit. *10 *al. & MS. add.* absit. *11 *al.* non aperiret. *12 *Mart.* quem genuisti. *13 *al. & MS.* in humanitate. *rectius.* *14 *MS.* ut Deum. *15 *Martene* obstupescit. *16 II. Cor. XI. 2. *17 Psalm. LXXXVI. 5. *18 Matth. XII. 50. *19 *MS.* ad cognitionem. *20 Psalm. CXXI. 3.

dicitur*1: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Ac per hoc, cum Apostoli ex Judæa Christum annuntiantes veniunt ad Gentes, nimirum Hierusalem ad Hierusalem convenit, & templum ad templum occurrit, cum hi omnes una sunt Hierusalem civitas, unum & templum. In hac itaque civitate, atque in hoc templo ab Apostolis oblatus Christus excipitur. Unde & ipsa Ecclesia Psalmistæ voce Deo Patri loquitur dicens*2: *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui*: subaudis, in medio Eccesiæ, quæ est templum tuum.

VII. Sive autem juxta historiam, sive juxta mysticum intellectum, cur Christus a parentibus ad sanctam civitatem & templum ducatur, causa manifestatur, cum subjungitur*3: *Ut darent hostiam secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum aut duos pullos columbarum.* Præceptum legis siquidem*4 fuerat, ut cui forte agnus defuisset, & unum horum, id est, aut par turturum, aut duos pullos columbarum invenisset, Deo in oblationem filii offerret, nec præjudicaretur ex altero, qui unum quodlibet horum obtulisset. Sed quia utraque Christi Ecclesiæque sacramenta significant, credendum est, utrumque ad sacrificium matrem invenisse atque obtulisse. Denique in hac oblatione avium, illa præfigurabatur oblatio, quæ pro salute mundi oblata est vespera diei, Domini scilicet passio, per quam sumus Deo reconciliati. De hac quippe hostia per Paulum fidelibus dicitur*5: *Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suavitatis.* Et rursum*6, *qui dilexit me*, inquit, *& tradidit semetipsum pro me.* Quia vero omnes electi membra sunt Christi, in turture scilicet turtures, atque in columba columbæ, designat etiam hæc avium oblatio mortificationem electorum, quibus per eundem Apostolum dicitur*7: *Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem sanctam Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Sed nulla esse potest accepta Deo mortificationis oblatio, in quibus non fuerit vera fidei castitas, veræ caritatis concordia. Proinde non sine causa sacrificium, quod pro Domino mystice oblatum perhibetur, ex turturibus & columbis fuisse narratur. In turture enim castitas invenitur, & in columba caritas commendatur. Turtur namque intemeratam servat uni viro fidem; columba vero aliarum cohabitantium non deserit unitatem. Catholicus igitur Christianus tunc vere spiritalis turtur efficitur, si veram Trinitatis fidem firma credulitate conservet, & hæreticæ pravitatis sensum, tanquam fornicationis inquinamenta repudiet. Tunc vere erit columba, si longaminiter usque ad finem in catholica societate permaneat, & contra tentationum scandala immobili firmitate persistat; ut nec hæretica corrumpat fornicatio in corde fidei castitatem, nec amara dissensio ecclesiasticæ castitatis*8 dissipet unitatem. Hæc est enim Ecclesia catholica, qui*9 fidem uni Domino, tanquam legitimo viro conservat, & congregationem multorum in fide multiplicat.

VIII. Sequitur*10: *Et ecce homo erat in Hierusalem, cui nomen Simeon, & homo iste justus & timoratus expectans consolationem Israel, & Spiritus sanctus in eo. Et responsum acceperat Simeon a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in spiritu in templum.* Nihil minus de sanctitate isti specialiter homini adscribitur, qui & in Hierusalem, id est, in visione pacis commoratur*11, & fidei operatione justus, & reverentia timoratus, & Israelis consolatione attonitus, & Spiritu sancto repletus, ejusque responsione de incarnati Verbi visione roboratus fuisse perhibetur. O quam ardenti desiderio homo iste expectabat, secundum Spiritus sancti promissionem, videre in carne Redemptorem! Quæ putamus fuerit instantia orationis ejus, qui divino responso meruit firmari de his, quæ petebat? Quæ erant ejus gemituum continuata verba in sancta deprecatione? Non enim petendo cessavit, usquequo responsum acciperet super his, quæ poscebat. Fuerunt siquidem retroactis temporibus multi simili desiderio accensi, Domino attestante, qui ad discipulos suos ait*12: *Multi Reges & Prophetæ voluerunt videre, quæ videtis, & non viderunt, & audire, quæ auditis, & non audierunt.* Sed ex illis hoc isti soli concessum est, qui in plenitudine temporis horum ultimum*13 apparuit. Sed si vigilanti studio subsequentium Sanctorum attendimus desiderium, quibus Christus vivere est, & mori lucrum, invenimus eos non minoris anxietatis ardore divinitatem ejusdem Salvatoris intueri velle, quam ille concupivit inspicere carnem. Hinc Paulus dixit*14: *Cupio dissolvi & esse cum Christo.* Multo autem melius hinc Psalmista ex persona Ecclesiæ dicit*15: *Sitivit anima mea ad Deum vivum. Quando veniam parebo*16 ante faciem ejus*17?* Quis ergo jam hinc non videat, in uno Simeone multos, per unum cunctos significari electos, qui nunc & justi ex fide atque operatione, & timorati ex futura expectatione, & attoniti inveniuntur ex ventura consolatione? In quibus etiam Spiritus sanctus inesse cognoscitur; quia & per Apostolum dicitur*18: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Et rursum fidelibus dicit*19: *Corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, quem habetis ex Deo.* Quique responsum accipiunt ab Spiritu sancto, non se visuros mortem, nisi prius videant Christum Domini: quia in hac adhuc corruptibili vita, ejusdem Spiritus sancti gratia revelante, apertis fidei oculis eum, qui se cum illis usque in finem seculi mansurum esse repromisit, aspiciunt, non jam carne parvulum, sed divinitate immensum: qui etiam cum Apostolo dicunt*20: *Etsi noveramus Christum secundum carnem, sed jam nunc non novimus.* Habitant etiam & isti in Hierusalem, atque in spiritu in templum, quo Christus introducitur, veniunt. Ipsi enim sunt Hierusalem, qui habitant in Hierusalem: ipsi & templum, qui veniunt ad templum, in quibus & a quibus Christus excipitur. Breviter, fratres, ista percurrimus, ne, dum quæ sunt hujus diei sacramenta, quodque sanctum piumque præconium, indicare studemus, cuilibet in fastidium veniamus.

 IX.

*1 I. Cor. III. 17. *2 Psal. XLVII. 10. *3 Luc. II. 24. *4 *Mart.* præceptum quidem legis. *5 Ephes. V. 2. *6 Gal. II. 20. *7 Rom. XII. 1. *8 *MS.* caritatis. *9 *MS.* quæ. *10 Luc. II. 25-27. *11 *Mart.* commoratus. *12 Matth. XIII. 17. Luc. X. 24. *13 *Mart.* & *MS.* ultimus. *14 Philip. I. 23. *15 Psal. XLI. 3. *16 *Mart.* apparebo. *17 *MS.* ante faciem Dei. *18 Rom. V. 5. *19 I. Cor. VI. 19. *20 II. Cor. V. 16.

IX. Sequitur *1: *Et cum introducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo, & ipse accepit eum in ulnas suas, & benedixit Deum & dixit: nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Hinc unius, hinc multorum, immo etiam omnium adimpletur expectatio justorum. Sed dicamus prius de uno, & sic loquamur de omnibus. Cupimus enim ad hoc studium nostrum inflectere, ut quod de uno dicitur, de omnibus veraciter sentiatur. Et ecce! dum specialiter de uno venerabili Sene cupimus loqui, occurrit prædicanda Virginis prudentia, non humana industria fulta, sed spiritu divinitatis affiata, quæ filium oblatura veniens, suæque naturæ humilitatem servans, Prophetæ tradidit manibus offerendum; non ignara utique quis esset, cujus manibus Deum hominemque tradebat sacrificio dedicandum. Offert autem Dominum Prophetarum Propheta. Offert unicum uni, immo omnibus, in unoque omnibus eundem peperit Salvatorem. Non enim desinit nunc usque offerre, quem genuit, cum suis sanctis interventionibus *2 eundem Redemptorem electis uniri facit, [& ut verum fatear, materno affectu idipsum purissima facit *3]. Omnes enim filios deputat, quos divina gratia Christo consociat. Quando non ipsa mater electorum, quæ fratrem genuit eorum? Si inquam, Christus credentium frater, cur non ipsa, quæ Christum genuit, credentium sit mater? Quamobrem obsecro, mi beatissima Virgo, offer nobis Christum piis suffragiis, quæ nescis invidere filiis. Sed nec attendas filiorum injurias, a quibus non, ut dignum est, honoraris. Tolerat enim pia mater irreverentiam filiorum, quia amore vincitur generationis. Fove ergo, etsi tantis meritis indignos, piis orationibus, quos in uno genuisti; deprecare unicum filium pro excessibus multorum filiorum.

X. Sed jam, fratres carissimi, Christum in ulnas suscipiens quid unus specialiter Simeon dicat audiamus. Ait enim: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Ac si diceret: Longa me expectatione fatigasti, diu retinuisti, sed tamen viso, quem expectavi. Nam *4 de humanæ vitæ scandalis in pace dimittis. *Dimittis;* quia secundum promissionem tuam per Incarnati Verbi mysterium, solutis inimicitiis, tibi merui reconciliari. *Dimittis in pace*, quia video pacem. *Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum* *5. Hoc denique & omnes electi dicunt, qui Christum in ulnas suscipiunt, & qui fidei oculis salutare Dei conspiciunt. Quid enim est Christum in ulnas suscipere, nisi piis hunc operibus in membris suis amplecti? Per ulnas enim, id est, brachia, virtus operationis exprimitur. Cum enim in alio esurientem Christum satiant, in alio sitienti dant potum *6, in alio hospitem suscipiunt, in alio nudum operiunt, in alio infirmum vel in carcere positum visitant, his procul dubio devotis actionibus tanquam brachiis cottidie eundem ipsum puerum amplectuntur. Et quia hæc agentes illum se in his suscipere plena fide cognoscunt, illum se in his videre non dubitant, qui dixit: *Quamdiu fecistis uni de his minimis meis, mihi fecistis* *7: atque eisdem operibus, ut ad pacem Domini *8 redeant, a peccati scandalo absolvi se credunt. Recte idem Simeon exclamat, dicens: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Ac si electi dicant: ideo nos a peccati scandalo secundum promissionem tuam absolvens, jam in carne reconciliatos, passibus amoris propinquare cœlestibus facis, quia fidei oculis salutare tuum, id est, Dominum nostrum Jesum Christum in membris ejus intueri, eumque piis operibus amplecti meruimus. De quo adhuc sive ille, sive isti Deo Patri dicunt: *Quod præparasti ante faciem omnium populorum* *9: Nisi a toto pars intelligenda sit, populorum, [quæ Salvatorem in carne viderit *10] juxta literam ratione stabit *11; quia eum nec carneis nec fidei oculis [omnes populi], conspexerunt. [Ante faciem ergo omnium populorum hoc salutare dicitur præparatum, quia ex omnibus populis in eum crediderunt, qui enim eum credentes fidei oculis aspexerunt, ante eorum faciem salutare Dei dicitur præparatum]. Nam quod Dominus Thomæ dicit *12: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti. Beati, qui non viderunt, & crediderunt;* hoc de visione corporali locutus est, de quo & subditur *13: *Lumen ad revelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.* Hoc itaque lumine de tenebris revelatæ, hoc inventæ, hoc illustratæ sunt Gentes, sicut scriptum est *14: *Gentium populus, qui ambulat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus* *15 *in regione umbræ mortis, lux orta est eis.* De hoc lumine Joannes Evangelista testatur [dicens: *Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* De hoc & in epistola sua dixit *16]: *Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ.* De hoc lumine in Evangelio ait *17: *Lumen venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem.* Et iterum *18: *Quamdiu sum in hoc mundo, lux sum mundi.* Quodque cum sit etiam gloria gentium, ideo ad gloriam Israelis dicitur præparatum: quia sive in Patriarchis, Prophetis atque Apostolis, immo etiam in ipso omnium capite Christo, sive in eloquiis Dei, amplius gens illa quam gentes gloriosa monstratur, Apostolo attestante, qui ait *19: *Quid ergo amplius est Judæo, aut quæ utilitas circumcisioni? Multum per omnem modum: primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei.* Et rursum *20: *Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem, qui est benedictus Deus in secula. Amen.*

XI. Sequitur *21: *Et erat Joseph & Maria mater Jesu mirantes super his, quæ dicebantur de illo.* Quibus mirantibus etiam nos ipsi miramur, cur ipsi sint super his, quæ de illo a Prophetis condicebantur *22, mirati. Numquid enim Joseph jam in somnis ab Angelo non audierat *23: *Joseph fili David, noli timere*

*1 Luc. II. 27-30. *2 *Mart.* intercessionibus. *3 [ ] restituta ex MS. *4 *Mart.* & *MS.* jam. absque punctuatione præcedente, quod alium & magis cohærentem sensum reddit. *5 Ephes. II. 14. *6 *MS.* sitientem potant. *7 Matth. XXV. 40. *8 *MS.* ad pacem Dei. *9 Luc. II. 31. *10 [ ] Ex Cod. MS. *11 *Mart.* & *MS.* ratio non stabit. *12 Joan. XX. 29. *13 Luc. II. 32. *14 Isaiæ IX. 2. *15 *MS.* sedentibus *16 I. Joan. I. 5. *17 Joan. III. 19. *18 Joan. IX. 5. *19 Rom. III. 1. 2. *20 Rom. IX. 4. 5. *21 Luc. II. 33. *22 *Mart.* & *MS.* a Propheta sancto dicebantur. *23 Matth. I. 20. 21.

timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum? Numquid & ipsa sacratissima Virgo, quæ salva virginitate Filium se genuisse sciebat, priusquam pareret vel conciperet, ab Angelo non audierat*1: *Ave gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Quid ergo admirantur super his, quæ de illo narrantur, nisi quia ceteris mirantibus, ut sacramentum impiis occultent, quid sibi velint talia, quæ de tantillo infantulo ab homine Sene dicuntur, & ipsi mirantur. Sed audiant adhuc de illo majora, [audiant adhuc de illo potiora*2].

XII. *Et benedixit illi**3 *Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus: Ecce positus est hic in ruinam & resurrectionem multorum in Israel, & in signum, cui contradicetur**4. In una Redemptoris nostri Dei hominisque persona perfectam Dei, perfectamque hominis inesse confitemur naturam. Ex una quidem Dominum, ex altera servum: ex una fortem, ex altera infirmum: ex una magnum, ex altera parvum: ex una creantem, ex altera creatum: ex una pascentem, ex altera esurientem: ex una recreantem, ex altera sitientem: ex una miraculis coruscantem, ex altera injuriis succumbentem: ex una vivificantem, ex altera morientem: ex una suscitantem, ex altera hunc prædicamus suscitatum. Et cum aliud sit in ea Deus*5, aliud servus; aliud fortis, aliud infirmus: aliud magnus, aliud parvus: aliud creans, aliud creatus: aliud pascens, aliud esuriens: aliud recreans, aliud sitiens: aliud miraculis coruscans, aliud injuriis succumbens: aliud vivificans, aliud moriens: aliud resuscitans, aliud resuscitatus; non tamen alius Dominus, alius servus: alius fortis, alius infirmus: alius magnus, alius parvus: alius creans, alius creatus: alius pascens, alius esuriens: alius recreans, alius sitiens: alius miraculis coruscans, alius injuriis succumbens: alius vivificans, alius moriens: alius resuscitans, alius resuscitatus; {sed unus idemque Dei, atque hominis Filius*6}. Ex uno, quod dictum est, Dominus, ex altero servus: ex uno fortis, ex altero infirmus: ex uno magnus, ex altero parvus: ex uno creans, ex altero creatus: ex uno pascens, ex altero esuriens: ex uno recreans: ex altero sitiens: ex uno miraculis coruscans, ex altero injuriis succumbens: ex uno vivificans, ex altero moriens: ex uno resuscitans, ex altero [intelligitur] resuscitatus: quique ante oculos mortalium positus ex uno venerabatur ut Deus, ex altero despiciebatur ut homo. Denique cum hunc Judæorum populus cerneret de quinque panibus tot millia hominum pascentem, infirmos curantem, leprosos mundantem, ac mortuos suscitantem, Deum esse arbitrabatur. Rursus cum eundem aspicerent esurientem, sitientem, lassescentem, dormientem atque injuriis succumbentem, purum esse hominem suspicabantur. Et hæc quidem apud incertas turbas, non apud discipulos. Neque enim [ita] in cordibus eorum variabatur, qui illius assiduis privatisque eloquiis fruebantur: quibus & ab ipso dicitur*7: *Vobis datum est nosse mysterium Regni Dei, ceteris autem in parabolis, ut videntes non videant, & audientes non intelligant.* At ubi ventum est ad passionem mortis, periit fides, ablata est omnium spes: denique, ut Evangelista testatur*8, *omnes relicto eo fugerunt.* Ex quibus dum unus vinctum a longe sequitur, ad atrium veniens, eundem se cognovisse denegat. Et quis in mortis passione, illo ruente, non rueret, cum eum præcipuus ejus amator, cum avidus ejus imitator, unius ancillæ voce perterritus non semel, sed ter abnegaverit? Sed illo in carne a mortuis resurgente, resurrexerunt in anima discipuli. Utrumque autem ante passionem ejus eadem, qua tradebatur, nocte in discipulis somno perfidiæ lapsis, ac suscitatione ejusdem Redemptoris designatum est. Mors ergo ejus facta est ruina multorum [resurrectio vero vita multorum]. Dicatur itaque: *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel.* Ac si diceretur: Eo moriente multi ex stantibus ruent: eo resurgente multi ex lapsis resurgent.

XIII. Quia vero illo quidem moriente multi ruerunt, illo resurgente multi resurrexerunt, sed in eum, qui ex mortuis resurrexit, non omnes crediderunt, recte subjungitur: *Et in signum, cui contradicetur.* Quod enim signamus, ab aliorum notitia abscondimus. Quid autem ante infidelium oculos aliud fuit caro Redemptoris, quam quoddam divinitatis ejus sigillum absconsionis? In signum itaque Redemptor noster positus fuit: sed cui nisi illi*9 contradictum fuit? Quæ causa contradixit? Quid contradixit? Cui contradixit? Ut autem tanquam interroganti cuilibet [breviter] respondeam, quæ causa contradixit, nisi mors carnis? Quid contradixit, nisi non esse Deum, qui mori potuit ab hominibus ut homo? Cui contradixit, nisi omni incredulo? Quæ videlicet contradictio quibusdam [in scandalum, quibusdam] versa est in stultitiam, Apostolo attestante, qui ait*10: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.*

XIV. Sequitur itaque venerabilis Senex, justus & Propheta, & dicit Matri Jesu*11: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.* Solet nonnunquam in Scriptura sacra gladii nomine temporalis tribulatio figurari, Psalmista attestante, qui illatas a persecutoribus passiones in ipsos exoptat reflecti dicens*12: *Gladius eorum intret in corda eorum.* Hinc idem Psalmista de Joseph loquitur, dicens*13: *Ferrum pertransiit**14 *animam ejus, donec veniret verbum ejus.* Ac si diceret: tamdiu fuit in illa servitutis vel carceris tribulatione, donec illud, quod futurum prædixerat, veniret. Sed nec aliud hoc loco per gladium intelligimus figurari. Quamquam autem multæ tribulationes animam transfoderint beatissimæ Virginis, illa tamen hic specialiter designatur, quæ Domino in cruce moriente materna viscera transfixit. Dicatur ergo eidem a sancto Propheta: *Et tuam ipsius animam*

*1 Luc. I. 28. 35. *2 [ ] desunt apud Martene. *3 *Martene & MS.* illis. *4 Luc. II. 34. *5 *MS.* Dominus. *6 [ ] ex Cod. MS. *7 Luc. VIII. 10. *8 Matth. XXVI. 56. *9 *MS.* nisi illi cui. *10 I. Cor. I. 23. *11 Luc. II. 35. *12 Psal. XXXVI. 15. *13 Psal. CIV. 18. 19. *14 *MS.* pertransibit.

animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. Ac si diceretur: maternis visceribus tribulationis gladio transverberatis, videbis in cruce pendentem, quem Angelo nuntiante Virgo concepisti, manente virginitate filium peperisti*1, quatenus per hoc factum & Judæorum insultantium cogitationes*2 & discipulorum fugientium infirmitas denudetur. Denique illo in cruce pendente Judæi præsentes insultabant, ut descenderet; Apostoli fugientes, de cruce illum descendere posse, non credebant: quæ ut fierent, necesse fuit materna piaque viscera ex ejusdem Redemptoris passione, gladio tribulationis transfigi.

XV. Sed jam ista, ut cœpimus, quid typice significent, breviter demonstremus. Quis enim intra sanctam Ecclesiam constitutus non videat, in mortem*3 Redemptoris nostri illos cadere, qui hunc aut solummodo hominem mortalem fuisse, aut veram carnem in passione vel in resurrectione non habuisse asseverant? Et quis in resurrectione ejus non consideret illos resurgere, qui a perfidia malæ credulitatis divina gratia separati & in vera hunc carne, salva divinitatis suæ impassibilitate, veraciter passum, & in vera carne veraciter a sua majestate suscitatum affirmant? An non aliis in resurrectionem, aliis vero in ruinam Christus factus fuerat, cum Paulus de se suisque sociis dixerit*4: *Christi bonus odor sumus Deo & in his, qui pereunt, & in his, qui salvi fiunt; & aliis odor mortis in mortem, aliis odor vitæ in vitam.* De illis vero, quibus humanitas carnis divinitatem abscondit Salvatoris, ita dicit*5: *Et si opertum est Evangelium nostrum, in his, qui pereunt, est adopertum*6.*

XVI. Jam vero si [ut decet] devote attendamus, ipsam beatam Virginem, cujus animam gladius transfodisse perhibetur, typum Ecclesiæ prætendisse reperimus, cujus animam pertransivit gladius, scilicet verbum*7 prædicationis. Quod enim per gladium prædicatio sancta figuretur, Paulus Apostolus testatur dicens*8: *Et gladium spiritus, quod est Verbum Dei.* Gladius etenim animam Mariæ transverberat, quia Verbum Dei electorum corda penetrat, penetrans ab errore mortificat, ab errore mortificans in veritatem vitæ commutat. *Ut revelentur*, inquit, *ex multis cordibus cogitationes.* Ac si diceret: Idcirco corda Sanctorum divini verbi gladius funditus ab errore mortificans in veritatis doctrinam commutat, ut dum quorumdam vitia virtutesque loquendo examinant, unicuique, quibus loquuntur, intima sua manifestent. Hinc Paulus dicit*9: *Si autem*10 prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus. Occulta enim cordis ejus manifesta fiunt. Et ideo cadens in terram adorabit Deum, pronuntians, quod vere Deus est in vobis.* Qui autem essent isti Prophetæ, ipse paulo inferius aperuit dicens*11: *Prophetæ duo vel tres dicant, & ceteri dijudicent.* Oremus autem, necesse est, ut idem gladius nostra corda transfigat, quatenus fidelium turbam, nobis prædicantibus, singulorum virtutes ac vitia exponentibus, unicuique interiora sua patefiant.

XVII. Sequitur*12: *Et erat Anna Prophetissa filia Phanuel de tribu Aser. Hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua. Et hæc vidua usque ad annos LXXXIV. Quæ non discedebat de templo, jejuniis & obsecrationibus serviens nocte ac die. Et hæc ipsa hora superveniens confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Hierusalem.* Hæc juxta historiam aperta sunt, nec habent aliquid obscuritatis. Commendant autem castitatem beatæ mulieris, instantiam jejuniorum atque obsecrationum die noctuque templo Dei inhærentis. Sed latent in his quædam Ecclesiæ sacramenta. Quid enim per Annam, quæ gratia Dei interpretatur, nisi electorum Ecclesia designatur, ad cujus membra Apostolus loquitur dicens*13: *Gratia salvi facti estis per fidem?* Quæ bene etiam filia Phanuel de tribu Aser fuisse perhibetur. Phanuel quippe facies Dei interpretatur; Aser vero vocatur*14 beatus. Et quid aliud per faciem Dei figuratur*15, nisi qui Spiritus sancti gratia repleti ad cognitionem Dei humana corda primi perduxerunt? Quia enim per faciem quilibet agnoscitur, jure facies Dei vocantur hi, per quos cognitio divinitatis*16 revelatur: quique non immerito Aser, id est, beati vocantur, qui ad æternam paternitatem sive per inspiratam interius naturalem, sive per datam exterius legem erudiri meruerunt. Unde scriptum est*17: *Beatus homo, quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.* In quibus verbis aperte monstratur, electorum Ecclesiam filiam esse Patriarcharum ac Prophetarum; quæ scilicet sive in spiritu, sive in verbo recte etiam Prophetissa nuncupatur, de qua adhuc subjungitur: *Et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua.* Et quis ejus alius est vir, nisi ille, de quo per Isaiam Prophetam dicitur*18: *In die illa apprehendent septem mulieres virum unum dicentes: panem nostrum comedemus & vestimentis nostris operiemur; tantummodo vocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum.* Quis alius est hominis vir*19, nisi ille, de quo in Joannis Apocalypsi dicitur*20: *Civitatem Hierusalem novam vidi, descendentem de cœlo, a Deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo.* Quæ etiam antequam Christo sociaretur, ideo virgo vocabatur, vel quia tunc idola non colebat, vel certe quia tunc non incorrupta, sed infœcunda erat. Tunc autem hanc sibi Christus univit, cum naturam humanam suscipiens Evangelium exorsus fuit. Quod itaque annis septem a virginitate sua cum viro suo vixisse describitur, tempus ejusdem prædicationis ipso septenario numero figuraliter concluditur, in quo & septiformem Spiritus sancti gratiam ab ipso accepit, & ipsa in septem mulieribus, vel septem Ecclesiis mystice eidem uniri meruit. Et quia illo ascendente ad cœlos humanitatis ejus præsentia desolata est, jure etiam vidua remansisse narratur. An non vidua recte vocatur, de qua per beatum Job, hæreticorum facta

*1 *MS.* edidisti. *2 *MS.* insultantium iniquitas. *3 *MS.* in morte. *4 II. Cor. II. 15. 16. *5 II. Cor. IV. 3. *6 *Mart.* opertum. *7 *MS.* gladius pertransit, scilicet verbo. *8 Ephes. VI. 17. *9 I. Cor. XIV. 24. 25. *10 *Mart.* & *MS.* si omnes. *11 — v. 29. *12 Luc. II. 36. & seqq. *13 Ephes. II. 8. *14 *MS. om.* vocatur. *15 *MS.* & qui alii . . . figurantur. *16 *MS.* cognitio veritatis. *17 Psalm. XCIII. 12. *18 Isaiæ IV. 1. *19 *MS.* quis alius hujus est vir. *20 Apocal. XXI. 1.

facta mentione, dicitur *1: *Pavit sterilem, & quæ non parit, & viduæ bene non fecit.* Illud itaque gaudii tempus, quo præsentia viri in carne fruebatur, illudque tristitiæ, quo ejus præsentia desolanda erat Ecclesia, idem vir ejus designans dicit *2: *Non possunt filii sponsi jejunare, quamdiu cum illis est sponsus. Veniet tempus, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt.* In numero autem annorum LXXXIV, quibus vidua esse describitur, totum tempus vitæ præsentis exprimitur. Legimus enim, filios Israel, usquequo terram promissionis ingrederentur, quadraginta & duas mansiones in itinere habuisse. Quibus scilicet quid aliud, quam peregrinatio vitæ præsentis figuratur, in qua eremi tribulationibus exercemur, usquequo ad terram viventium veniamus. Sed propter geminum testamentum, vetus scilicet & novum, idem quadragenarius & secundus numerus duplicatur, & fiunt octoginta quatuor. Sicut enim propter utraque testamenta duodenarius numerus duplicatus in viginti quatuor Senioribus Ecclesiam designat; sic etiam propter eadem duo testamenta quadragenarius ac secundus duplicatus in octogenario quarto præsens Ecclesiæ tempus figurat; & quod ibi per mansiones, hoc hic explicat per annos: utrumque enim concorditer peregrinationem ejusdem Ecclesiæ denuntiat. De qua & bene subjungitur *3: *Quæ non discedebat de templo, jejuniis & obsecrationibus serviens nocte ac die.* Ipsa est enim templum, quæ & vidua, jejuniis atque obsecrationibus serviens in templo, quæque ablata sponsi sui corporali specie, quia hunc necdum corporeis oculis intueri valet, ad nihil aliud magis, quam ad jejunium & orationem vacat. Hinc Psalmista ait *4: *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est Deus tuus.* Digne itaque præmittit jejunia, ac deinde obsecrationes adjungit. Quæ enim esse potest obsecratio, ubi regnat commessatio: [quæ esse potest deprecatio, ubi dominatur assidua potatio *5]? Sed hæc dicens, cordis etiam vult intelligi jejunium; quo nisi quis ab immundis cogitationibus jejunare studeat, obsecrationibus Deo uniri non valet. Sive autem isto, sive alio jejunio, simulque obsecrationibus fulta, die ac nocte servire describitur, subaudis: & in prosperis & in adversis ab hoc opere non cessat.

XVIII. Sequitur *6: *Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam,* id est, civitatem suam Nazareth. Hic jam figuraliter ultima Judæorum conversio designatur, quando Enoch & Helia prædicantibus Christus ad eos revertitur. Peracta scilicet omnia in Hierusalem, id est, in Ecclesia Gentium, *secundum legem Domini,* legem videlicet testamenti *7: quasi enim peracto sacrificio, ab Hierusalem in civitatem suam Christus cum parentibus revertitur cum adimpleta plenitudine gentium novissime cum prædicatoribus sanctis ad eos colligendos, ex quibus carnem suscepit, regreditur.

Puer autem crescebat & confortabatur plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo *8. Hæc secundum humanitatem de illo dicta sunt, non secundum divinitatem. Neque enim in sua natura crescit, in qua plenus est; sed in nostra, in qua pauló minus quam Angeli minoratus est. Nec in sua confortatur, in qua omnium fortitudo est; sed in nostra, in qua pro nobis infirmatus est. Nec in sua adimpletur sapientia, in qua plenitudo sapientiæ est; sed in nostra, in qua pro nobis exinanitus est. Nec in sua gratiæ indiget, in qua omnibus gratiam tribuit; sed in nostra, in qua ea, quæ cum Patre habet, accepit. Quæ scilicet omnia melius ad corpus ejus, quod est Ecclesia, quam ad ipsum caput referri possunt: Usquequo enim illud consummetur, quod Apostolus dicit *9: *Donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut jam non simus parvuli,* quotidie crescit in fide puer Jesus, quotidie confortatur virtutibus puer Jesus [quotidie verbo sapientiæ adimpletur puer Jesus *10] quotidie gratia salvationis justificatur puer Jesus.

XIX. Hæc de tanta *11 solemnitate breviter diximus; hæc de tam mysticis sacramentis succincte transcurrimus; quia & prolixitatem evangelicæ lectionis attendimus, & ad hæc agenda moras breves *12 habuimus.

De cetero dilectionem, dive Auguste Karole, novus veluti filius David pacificus, tuam exoramus, vestramque caritatem ceteri fratres carissimi Christo vero Regi & æterno Imperatori subditi, admonemus (h), si tamen hæc locutio animos vestros fecit intentos, ut attendatis, qua devotione hujus diei solemnitatem de reliquo celebrare debeatis. Non sit vile illud spectaculum, in quo Virginis filius Deus & homo complectitur, in quo Virgo & Mater ostenditur, in quo Prophetæ, immo Prophetarum omnium expectatio adimpletur, in quo multa Ecclesiæ Sacramenta declarantur. Quod ipse cordibus vestris imprimere dignetur, qui hodierna die justum *13 Simeonem Spiritus sancti illustratione interius pulsans ad templum, quo ipse deferebatur a parentibus, docuit, immo certe compulit ire, qui cum Deo Patre & Spiritu sancto æquali potestate, æquali virtute, æquali majestate, æquali æternitate vivit & regnat in secula seculorum. Amen.

*1 Job. XXIV. 21. *2 Math. IX. 15. *3 Luc. II. 37. *4 Psal. XLI. 4. *5 [ ] ex MS. *6 Luc. II. 39. *7 *MS.* novi videlicet testamenti. *8 Luc. XVI. 40. *9 Ephes. IV. 3. *10 [ ] ex MS. *11 *Mart. & MS. addit.* diei hujus. *12 *Id.* ad hæc legenda horas breves. *13 *MS.* sanctum justumque.

(h) Apud Martenium, in Homiliario & in Cod. MS., omissa rursus compellatione divi Augusti Caroli ista exhortatio ita sonat: *De ce .ro dilectionem vestram ammoneo, fratres carissimi, si tamen animos vestros hæc locutio fecit intentos &c.* Et certe attentus Lector animadvertet, illam compellationem apud Baluzium hic esse intrusam & male cohærentem cum sequentibus.

HOMILIA TERTIA.

Sermo ALCUINI de Nativitate perpetuæ Virginis Mariæ. (i)

Ex Cod. MS. Regio Num. 315.

HOdiernæ diei celebritas dilectissimi admonet: ut in laude semper Virginis Mariæ immorari debeamus. Hodie enim nata est beata Virgo perpetua ex semine Abrahæ, Dei Genitrix Maria. Unde merito lætantur Archangeli, collaudantque omnes Sancti. Omnis etiam mundus congaudet, ut per ipsam redemptus *1. Igitur tam præcelsæ tamque gloriosæ Virginis nativitatem celebrantes ejus patrocinium sedulo corde imploremus; cujus Dominus respiciens cum vera virginitate veram etiam humilitatem, ab Angelo nunciante salutare *2 detegit, ut conciperet ipsa auctorem castitatis, amatorem virginitatis, amicum humilitatis, Salvatorem mundi, qui ante principium ineffabiliter ab ipso Deo Patre genitus est. Hæc, inquam, speciosa, a Domino electa, si pio corde sanctitatis conspexerit nos suum exortum celebrare: ita profecto, ut parvitas *3 conscientiam delictorum non accuset, credendum & sperandum, quia non abnuet, quin pro nobis ad Dominum Deum nostrum intercedere dignetur: cujusque nativitatem solemni celebramus obsequio, ejusdem perpetuæ virginis veniam peccaminum obtinebit intercessio. O quam beata Dei Genitrix Virgo! cujus nativitas gaudium annunciavit in universo mundo, ex qua sol justitiæ Christus Dominus Deus noster exortus est, qui exsolvens culpæ veteris maledictionem dedit nobis benedictionem, & confundens mortem donavit nobis vitam sempiternam. Felix, inquam, Virgo Maria, quæ & Genitricis obtinuit dignitatem & pudicitiam non amisit virginalem. O quam gloriosa Virgo Maria! o dignissimus ipsius intemeratæ exortus! o felix ejus incohata virginitas, nativitas, quæ hodie clara ex progenie David Regis nata, per se ipsam salutem mundi cunctis credentibus apparere fecit. O quam benedicta & venerabilis Virgo semper MARIA Dei Genitrix, cujus hodie exortus in tenebris tabescentibus lux vera refulsit. Dignum itaque valde dilectissimi, cum devotione summa ei etiam famulari, per quam nobis virginitatis insignia pullularunt. Nec nos lateat, quod de ejus sancta nativitate Liber (k) legatur a quibusdam, ubi describitur meritum Genitoris atque Genitricis ejusdem virginis, & vocabulum utriusque HELI videlicet atque ANNA. Quod Opusculum apochrifum, sicut etiam *de transitu ejusdem Virginis* (l) alterum habetur; ne recipiatur ab Ecclesia certum pro incerto, dubium pro vero. Placet paulisper gradum sermonis nostri figi in laude hodiernæ nativitatis ipsius. Hoc profecto ab omni Ecclesia catholica firmissime tenetur, quia regali ex progenie, videlicet Regis magni David, hodie est exorta. Revera magna dignatio est, ut in exortus die tantæ Genitricis, laudes Domini non sileat lingua carnis.

Videamus itaque fratres, quæ sit hæc virgo tam sancta, ad quam Spiritus sanctus venire dignatus est. Quæ tam speciosa, quam Deus elegit sponsam; quæ tam casta, ut virgo possit esse post partum. Hæc est Dei templum, fons ille signatus, & porta in domo Domini clausa. Ad hanc itaque descendit Spiritus sanctus, huic virtus Altissimi obumbravit; ex ea potens virtutum Christus egreditur, ut sponsus de thalamo *4: *Exultavit ut gigas ad currendam viam, a summo cœlo egressio ejus.* Hæc immaculata coitu, fecunda partu, virgo castitate: hæc concepit Virgo non ex viro, sed ex Spiritu sancto: hæc peperit non in dolore, sed in gaudio: hæc nutrivit Angelorum & hominum cibum. Felix certe & omni laude dignissima, quæ sine humano semine cœlestem seculo protulit panem, & mundo genuit Salvatorem. O quam beata Mater ista, quæ sine contaminatione ulla concepit munditiam, & sine dolore peperit medicinam. Felix, inquam, Mater, per quam nostri generis reparata est vita: quæ de cœlo Dei suscepit prolem, & mundo genuit liberatorem, Redemptorem & a peccatis & morte salvantem. Hæc enim mirabili atque ineffabili modo, & omnium rerum & suum peperit Creatorem. Electa quippe est, Virgo integra, cui fœcunditas Matris daretur; & facta est fœcunda Mater, in qua Virginis integritas servaretur. Si enim cogitemus Virginem, quæ sine concupiscentia carnis concepit carnem, & sine viro peperit virum; & voluerimus facti hujus quærere rationem, in ipsa nostra inquisitione succumbimus, cum scriptum sit *5: *Generationem ejus quis enarrabit?* Quod quidem, sicut de divina Christi nativitate intelligimus recte, sic etiam de temporali ex Virgine ortu. Joannes enim præcursor & baptizator Domini, qui tantæ dignitatis & sanctitatis tantique meriti, ut Spiritum sanctum in specie columbæ super Christum requievisse viderit, nequaquam ausus est generationem ipsam ex tempore Christi, non solum dicere, verum nec cogitare. Protestatur enim idem *6: *Illum*, inquit, *oportet crescere, me autem minui, cujus non sum dignus, ut solvam ejus corrigiam calciamenti.* Quid est enim corrigia calciamenti, nisi ligatura mysterii incarnationis Christi ex Virgine immaculata? Joannes itaque solvere corrigiam calciamenti non valet, quia incarnationis Christi mysterium, nec ipse investigare sufficit,

qui

*1 Hoc sobrie intelligas, quatenus per ipsam Redemptorem accepimus. *2 *f.* Salutatæ. *3 *l.* pravitas. *4 Psalm. XVIII. 6. *5 Isaiæ LIII. 8. *6 Joan. III. 30. & I. 27.

(i) Hunc titulum habet Cod. MS. cit.

(k) Protevangelium S. Jacobi & Evangelium Apographum de Nativitate Mariæ, quod a Seleuco, Sec II. literis fuisse demandatum opinio est. Vid. S. Hieron. Tom. V. Operum pag. 441. vid. du Pin Dissert. Præliminaire &c. Tom. II. pag. 90. §. IV & V. Calmet. Dissert. sur les Evangiles Apocriphes Tom. I. Comment. Litteral. sur l'Evangile de S. Matthieu pag. CXIII. Num. 6.

(l) Evangelium de Transitu Virginis inter Apographa relatum a Gelasio Papa, reperitur in nonnullis Bibliothecis Cod. Labb. 453. Lambec. Libr. IV. Bibl. Vindob. 232. 244., & Libr. V. pag. 24. Alicubi tribuitur S. Jacobo fratri Domini; alibi S. Joan. Evangelistæ. Latet adhuc ineditum, nec Publici interest, ut prodeat. *Calmet.* l. cit. pag. [illegible] V. Num. 25.

qui hanc per prophetiæ ſpiritum agnovit. Quid ergo nos multo meriti inferiores audebimus inquirere, quod nec ipſi dæmones, Angeli etiam ſancti, non dicam penetrare, ſed etiam nullo modo valent pulſare? ſolum hoc credamus, quia Virgo ante partum, Virgo in partu, Virgo poſt partum perpetua, ſine corruptione carnis, ſine virili lege, ſine humana conſuetudine, virtute Spiritus ſancti Filium concepit, & peperit clauſo uteri clauſtro: qui verus homo & verus Deus & pro nobis moreretur ut homo, & nos redimeret ac liberaret ut Deus.

Et quid mirum eſt, fratres! ſi de Virgine natus eſt Deus? Quis tanti facti potentiam dubitat? dubitare non poteſt, tantum Deum eſſe omnipotentem. Et verum eſt fratres, quia Deus omnipotens eſt, propter quod omnia poteſt. Quomodo ergo omnipotens erit, ſi omne non potuerit? ſed omnia poteſt: & qua ratione omnia poterit, ſi de Virgine non potuit naſci? Abſit, fratres! ut concedamus infidelitati Judæorum, qui Prophetis non credunt vaticinantibus incarnationem Chriſti per Virginem: ut annumeremur hæreticis, qui hoc etiam credunt*1, negant, cogitantes, ſe eſſe ſapientiores Deo, dum blaſphemant, Deo fuiſſe indignum, ut de Virgine naſceretur. Quoniam hæc ſancta Dei Virgo, cujus nativitatem ſolemni celebramus officio, cunctas hæreſes ſola interemit, quæ Gabrihelis Archangeli dictis credidit; ideo perfecta ſunt omnia a Domino, quæ dicta ſunt ei. Ipſa, inquam, Maria cœleſtis porta, cujus gaudemus natali, nihil aliud, quam credendo concepit. O felix Maria & omni laude digniſſima, quæ talem ac tantum Redemptorem nobis protulit! O Genitrix glorioſa! o felicia oſcula lactantis labris impreſſa! cum inter crebra indicia vagientis infantiæ reptantisque, utpote verus ex te filius tibi Matri alluderet, cum verus ex Patre Dominus imperaret. Natus ex te, qui fecit te. Natus ex te, qui ex petra populo ſitienti aquam produxit. Natus eſt ex te, qui Moyſi in igne flammæ rubi apparuit, & ei legem in Syna dedit. Natus eſt, qui virgam Aaron ſine aqua germinare fecit, & ex ea fructus produxit. Ex te natus eſt, qui pedibus ſuper mare ambulavit, & ex ſepulchro ut leo ſurrexit, & in cœlos victor aſcendit. Natus eſt ex te, in cujus vultum deſiderant Angeli proſpicere. Ex te natus eſt, qui in ſe credentibus vitam tribuit ſempiternam. O felix femina! lætabilis Angelis, optabilis ſanctis, minor eſt laus tua, quam dignitas tua meretur; intendat caritas veſtra, dilectiſſimi, hæc Mater Chriſti altior eſt cœlo: abyſſo eſt profundior. Merito ergo vocata eſt Domina Angelorum, tremor inferorum, & Mater Gentium. De ipſa enim Pſalmographus inquit: *Specie tua & pulchritudine tua intende proſpere procede & regna*. Et iterum: *Aſtitit Regina a dextris Dei in veſtitu deaurato**2. Item: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, quia concupivit Rex gloriæ ſpeciem tuam*. Ita concupivit Rex gloriæ ſpeciem ſanctæ Virginis, ut in ſuo ſe clauderet ineffabiliter utero, factus homo. Ita concupivit Rex ſpeciem ejus, ut ex ea carnem aſſumeret, qui Adam creaverat. Et item quid digne dicamus, aut quid referemus in laudem tam glorioſæ Genitricis Dei? Sileat nunc lingua carnis, ut eadem ſancta Dei Genitrix demulceatur organis, plaudant nunc tympana, ſonent organa, tinniant aures amantium. *Plaudite omnes gentes manibus, jubilate Deo in voce exultationis, quoniam Dominus excelſus terribilis & Rex magnus ſuper omnes cœlos**3, & ſuper omnem terram. Ex Virgine Maria naſci dignatus eſt, & Creator ex creatura regali trabea carne indutus ex Virginis palatio viſitare dignatus eſt mundum.

O mira circa nos omnipotentis Patris & ineffabilis pietatis dilectio! Quis umquam poſſet ſperare, ut Deus ex femina naſceretur? O inæſtimabilis dilectio caritatis! ut Deus Filium ſuum pro ſalute humani generis pati permiſerit, ſicut ſcribit Apoſtolus*4: *Etiam proprio Filio ſuo non pepercit Deus, ſed pro nobis omnibus tradidit illum*. Quis tantæ pietatis divitias non obſtupeſcat? Quis ad tantam ineffabilem caritatem non contremiſcat? Quis umquam poſſet æſtimare, ut portaretur manibus feminæ is portator orbis? panis Angelorum aleretur, virtus cœlorum infirmaretur, poteſtas cœlorum humiliaretur, Creator Angelorum in præſepe poneretur & vita omnium moreretur? 5* *Mortuus eſt enim Chriſtus propter delicta noſtra, & ſurrexit propter juſtificationem noſtram*. O vera caritas, & cara æternitas! o ſumma dilectio & ſummus amor! ut ſervus redimatur, filio non parcitur. Audenter dicam, fratres! quia felix & neceſſaria fuit culpa primi hominis, quæ ipſum Dominum ſuum habere meruit Redemptorem. Anguis invidus in Paradiſo virus effudit lethale; ſic agnus placidus de veneno fecit medicinam, de terra cœlum, de arbore crucem, de fructu vitam, de terreno cœleſtem. Sicut vendito Joſeph a fratribus de invidia fecit gloriam, de captivo vendito principem venditorem externorum; ſic de femina palatium, de muliere templum ſuum, de Maria cœleſtem aditum. Concinant nunc lætantes Angeli, exexultantes Archangeli, Cherubin atque Seraphin, Throni atque Dominationes, Principatus & Poteſtates, Virtutes cœlorum cum gloria adorent & dicant: *Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus Sabaoth, pleni ſunt cœli & terra gloria. Oſanna in excelſis*. Noſtis, fratres! quia *Sabaoth* dicitur exercituum; *Oſanna* ſalvifica, vel ſalvum fac.

Denique, cum beatiſſima Virgo Maria repleta Spiritu ſancto, veniret in domum Eliſabeth*6, *Exultavit in utero ejus*. Dominus ergo exercituum jam demonſtrabat gaudio ſuo aciem, propellere triſtitiam & mundum in terra perditum in excelſis ſalvificandum. Magnum autem regem ſalvificandum*7 debuit Maria, quia in ea jam erat caſtificans ac ſanctificans eam; nam poſt admirationem Eliſabeth*8 ſancto Spiritu dixit ad Mariam: *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me**9. Tunc Mater Chriſti repleta Spiritu ſancto dixit: *Magnificat anima mea Dominum, & exultavit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo*. Quærendum nobis eſt, fratres! quid ſit Dominum magnificare; neque enim Creator fieri poteſt magnus a creatura. Cum dicatur: *Qui vivit in æternum, creavit omne ſimul**10. Et Pſalmiſta: *Fun-*

*1 *f.* credere. *2 Pſal. XLIV. 5. 10. & 11. *3 Pſal. XLVI. 2. & 3. *4 Rom. VIII. 32. *5 Rom. IV. 25. *6 Luc. I. 41. *7 *f.* ſalvificantem parere. *8 *ſuppl.* repleta. *9 Luc. I. 43. 46. 47. *10 Eccl. XVIII. 1.

Fundator exultationis *1 *universæ terræ* *2, & alibi: *Magnus Dominus noster, & magna virtus ejus, & sapientiæ ejus non est numerus* *3. Sed duobus dicitur modis Deus magnificari, vel adorari, ut Deus; aut admirari, ut magnus. Magnificatur enim Deus a nobis, cum magnificatur in nobis. Sed non sic magnificatur in nobis, sicut magnificatur in Maria, unde carnem assumpsit. Ex illa enim Dei Filius est natus. Singulariter sane Deus magnificatur in Maria, dum ipsa verbo concepit Filium, & sine dolore peperit, & lactavit regem & Salvatorem omnium seculorum. Magnificatur ergo Dominus in Maria; magnificetur & in nobis, si admiremur, gratulemur, & gratias illi agamus. Laudemus illum, adoremus illum, qui de tenebris & umbra mortis vocavit ad fidem, ad vitam de morte, ad incorruptionem de corruptione, ad patriam de exilio, ad gaudium de luctu, atque ad cœlestia de terrenis revocavit. Imitemur in aliquo, fratres, Matrem Domini, si volumus fieri filii ejus, & participes regno Domini nostri. Ipsa certe ideo est Mater Domini effecta, quia semper delectabatur ad cœlestia; & nos si cœlestibus inhiamus, voluntatem Dei facimus; si autem Dei voluntatem agimus, possumus in numero Matris & vocabulo, licet non naturaliter vel proprie, sicut ipsa, deputari. Ipse namque Virginis Filius dicit: *Si quis fecerit Patris mei voluntatem, ipse meus frater & soror & mater est* *4. Nos ergo nihil concupiscamus terrenum, nihil transitorium, &, quod ad præsens est sic ut delectemur. Omnem risum pro luctu deputemus, & gaudium pro mœrore, & mundum pro carcere. Mens, quæ solidata in Christo permanet, nullum in hoc seculo quærit gaudium, unde Salomon nullum est, inquit, gaudium nisi in Domino; hinc David: *Gaudete justi in Domino* *5. Et item: *In Domino laudabitur anima mea, & anima mea exultabit in Domino* *6. Et: *Anima mea sicut terra sine aqua tibi* *7. Nam qui de præsentibus tantum exultat, qui æterna non concupiscit, qui cum laudatur, extollitur; cum vituperatur, magnis iracundiæ stimulis exagitatur, hanc exultationem electorum habere non poterit.

In qua vero arce humilitatis eadem beata Virgo perstiterit, hinc liquido apparet, quod nuncius Incarnationis Christi, ubi jam cuncta seculis inaudita eidem Matri sanctæ Virgini retulit, ad ultimum ipsa responderit: *Ecce*, inquiens, *ancilla Domini* *8. O quanta virtus est humilitatis, super quem Dominus venire dignatur: *Super quem*, inquit Scriptura, *requiescet Dominus, nisi super humilem & quietum & trementem verba sua* *9. Hinc inter ceteras beatitudines humilitas inseritur, Salvatore testante: *Beati pauperes spiritu, quoniam regnum cœlorum est ad ipsos* *10. Hinc Psalmista: *Dominus humiles spiritu salvabit* *11. Non humiles, dixit, corpore salvabit, sed humiles spiritu; hinc Apostolus ad hoc admonet, inquiens: *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut nos exaltet in tempore visitationis* *12. Et ipse Dominus de se discipulis: *Discite a me, quia mitis sum & humilis corde* *13. Dei Genitrix hujus sanctæ humilitatis virtute pollebat, dicente ipsa: *Respexit Dominus humilitatem ancillæ suæ, ecce ex hoc beatam me dicent omnes generationes* *14. Et vere, fratres, omnis mundus eandem Matrem Domini per cunctas generationes dicit. Vere enim beata humilitas, quæ Deum hominibus genuit, vitam mortalibus protulit. Vere enim beata humilitas, quæ cœlos nunciavit, innovavit, mundum purificavit, Paradisum apperuit, & Sanctorum animas ab inferis liberavit. Beata vere humilitas, quæ porta Paradisi effici, scala cœli constituitur. Facta est Maria scala cœlestis. Scala, inquam, cœli constituitur, per quam Deus descendit ad terras. Facta est Maria palma Virginum, gloria viduarum, exultatio conjugum, victoria christianorum, gaudium Angelorum - - - animarum. Facta est Maria janua cœlorum, sublimatio Apostolorum, laus martyrum, jubilatio confessorum, continentia virginum, regula monachorum, norma principum, justitia regum. Facta est salus morum, mors criminum, vita virtutum, virtus pugnantium, palma victorum. Facta est Maria excelsa super sydera, sancta super omnes feminas, cujus vita inclita cunctas illustrat Ecclesias, languentes sanat, perditos instaurat, spemque desperatis inspirat. Hæc est Mater Christi, quæ pacificas mentes illustrat; læta in proficientibus, fructuosa in pœnitentibus, gloriosa in perseverantibus, victoriosa in transeuntibus. Hæc est, inquam, hæc est Virgo beata, quæ beatam se ab omnibus generationibus manifestat, eo quod ejus humilitatem respexerit Deus.

Age beatissima Dei Genitrix, dic, ut resonet vox tua toto terrarum orbe: eja voces emitte, quia in te Spiritus sanctus clamat, in te Ecclesia quotidie resonat. Dic ergo: *Fecit mihi Dominus magna, quia potens est* *15. Quæ tamen magna fecit iste? quale est nomen ejus? Potens est & sanctum nomen ejus. Quæ ergo in te fecit magna Creator universi orbis? Ex te, quæ eras creatura ejus, nasci dignatur. Dic ergo gloriosa, audiatur vox in excelsis: cum essem humilis puella, placui regi, qui sublimis est super astra; & cum essem desponsata viro judæo, placui Deo. Ideo placui, ut per me mundum illuminaret. O dilectissimi! quas laudes huic beatæ Virgini fragilitas nostra referre potest? per quam recuperatum est genus humanum; per quam aditum invenimus regni cœlestis. Ipsa est, quæ sine humano semine cœlestem protulit panem seculo: ipsa est, quæ dignitatem Genitricis obtinuit, & virginalem pudicitiam non amisit: ex ipsa ortus est sol justitiæ Christus Deus noster, qui mundi tenebras pepulit, & fulgore fidei nos perlustravit. Ideo fratres gloriosam Virginem supplices exoramus, ut nos meritis sanctorum impares culpas nostras orando excuset, admittat nostras preces intra sacrarium exauditionis, & reportet gratiam reconciliationis. Sit per eam excusabile, quod deliquimus; accipiat, quod offerimus; impetret, quod rogamus; excuset, quod timemus. Audeo dicere, fratres, quia nullum sanctorum tam potentem meritis invenimus ad placandam iram æterni judicis, quam eam, quæ meruit fieri Mater ejusdem Redemptoris & judicis. Succurrat ergo miseris, juvet pusillanimes, refoveat flebiles,

*1 Psalm. XLVII. 3. *2 leg. fundatur exultatione. *3 Psalm. CXLVI. 5. *4 Matth. XII. 50. *5 Psalm. XXXI. 11. *6 Psal. XXXIII. 3. *7 Psal. CXLII. 6. *8 Luc. I. 38. *9 Isaiæ LXVI. 2. *10 Matth. V. 3. *11 Psal. XXXIII. 19. *12 I. Petr. V. 6. *13 Matth. XI. 29. *14 Luc. I. 48. *15 Luc. I. 49.

flebiles, oret pro populo, interveniat pro clero, intercedat pro monachorum choro & exoret pro sexu devoto femineo hæc beata super virgines Virgo. Hoc poscamus, hoc jugiter flagitemus; sentiantque omnes suum salutiferum juvamen, quicumque celebrant suum solemne natale.

Dicamus omnes, dicamus eja devotis cordibus clamantes: o Virgo virginum! sancta sit, sancta super nos pietas tua, super afflictos & mœrentes pro quacumque causa & super peregrinos clementia tua. Et cum te super æthereos exaltatam aspicis cœlos, preces nostræ humilitatis ne despicias; sed a periculis cunctis libera nos semper Virgo benedicta. Si valemus, filioli, temptemus, prout possumus, ei laudem proferre dicentes: o quam immaculata virginitas, quæ omnes Angelos in cœlestia Regna præcellit, & virgineos glorificat choros! o quam beata Mater, quæ Christum Dominum regem sanctum gloriæ meruit generare! O quam beati pedes, qui Christum meruerunt sustinere! o quam felicia ubera, quæ auctorem & Redemptorem mundi lactaverunt! o ineffabilis Virgo! portabatur a te, qui te fecit: continebatur in gremio tuo, qui regebat universum mundum: sustinebatur a te gubernator orbis. Ideo exultans per albentia lilia confessorum, rosasque vernantes martyrum, tu quoque regnas in illo beatorum felicissimo regno, quia sequeris agnum, quocumque ierit. Inter Paradisi amœnitatem sanctis gressibus incedis, felicique palma immarcessibili cum corona gloriæ a filio tuo, Domino tuo, nostro Domino clarificaris, juncta angelicis choris & angelicis sociata catervis in cubiculo Regis filii tui Domini nostri Jesu Christi, gemmis ac margaritis ornata, & monilibus decorata persistis. Tibi thronus regius collocatus est in aula æterni Regis. Ipse Rex regum & veram Matrem & decoram sponsam specialiter præ omnibus diligens imperiali amplexu sibi associat. O quam gloriosa est sacra Virgo Maria, quæ Dominum in cœlesti regno amplecteris, & non immerito; quia ex te carnem assumpsit. Nec est mirum, ut tibi congaudeat Deus in cœlis. Quem tu parvulum natum toties osculabaris *in terris* *1. Has ergo tuas felicitates possidens *convertere* ad nostram perpetuam salutem.

Inter hæc igitur, fratres, cum toto mentis affectu beatissimæ ejusdem Virginis Mariæ nos intercessionibus committamus; omnes ejus patrocinia imploremus. Sed quid nobis prodest interpellare vocibus, nisi etiam humilitatis ejus exempla teneamus? Deprecemur ergo tantam Reginam, ut ille, qui ex ea natus est, qui mirabiliter creavit hominem, mirabiliusque redemit, solvat nostrorum vincula peccaminum, & in illam regionem perpetuæ securitatis & pacis introducere dignetur. Curemus etiam & dilectissimi fratres! ut qui hujus diei festivitati interesse cupimus, humilitatis & patientiæ vestibus induti appareamus. Tunc autem erit vera patientia, si fuerit justa. Et in eis est justa patientia, quorum mentis invicta constantia nec doloribus, nec voluptatibus cedit. Non autem in justitia gloriemur nostra; nec in fortitudine præsumamus propria, sed in eo, de quo Propheta: *Fortitudo*, inquit, *& laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem* *2. Fortitudo ergo & laudatio nostra sit Dominus, sitque nobis Deus laus tota, perfecta gloria, dilectio pura, spes certa, securitas firma, possibilitas sana, sanitas incorrupta, & quicquid de carnalibus placet, displiceat. Sitque in nobis temperantia & abstinentia cum discretione: insuper hæc omnia caritas firma, quæ totam continet legem: atque agentes gratias Creatori nostro, in quantum sufficimus, nativitatem hodiernam pretiosissimæ semper Virginis Genitricis Dei Mariæ cum gaudio celebremus, ut dum nos eam supplici frequentamus obsequio in terris, ipsa nos sedula prece commendare dignetur in cœlis. Quod patrare dignetur, qui ex ea Deus & homo nasci dignatus est, Dominus noster Jesus Christus cum Patre sanctoque Spiritu vivens & regnans per infinita secula seculorum. Amen.

*1 In Codice oblitterata illa vix leguntur: Creditur tamen aliter legi non posse. *2 Psal. CXVII. 14.

HOMILIA QUARTA.

In Festo omnium Sanctorum.

ADNOTATIO APUD S. AUGUSTINUM.

Exstat inter vulgata Opuscula & Alcuini & Bedæ. Pro Beda facit recepta Lectionum inscriptio in Breviariis ad hanc festivitatem de omnibus Sanctis. In MSs. nostris caret auctoris nomine. Ceterum auctor, quisquis est, excerpta veterum dicta hic in unum corpus, quod Alcuinus & Beda plerumque faciunt, redegit, nonnulla ab Augustino, & plura a Chrysostomo mutuatus, pleraque autem a Cypriano in Epistola IX ad Martyres, & LXXVII ad Nemesianum atque alios ad metalla damnatos, ipsiusque libris de opere ac eleemosynis & de mortalitate.

I. HOdie, dilectissimi, omnium Sanctorum sub una solemnitate lætitiæ *1 celebramus festivitatem, [quos terra editos pretiosus Christi sanguis gratuita pietate ad cœlestia revocavit *2]: quorum societate cœlum exultat, quorum patrociniis terra lætatur, quorum triumphis Ecclesia sancta coronatur: (m) quorum confessio quanto in passione fortior, tanto est clarior in honore; quia dum crevit pugna, crevit & pugnantium gloria, & Martyrum *3 triumphus multiplici passionum genere adornatur, quia per graviora tormenta grandiora *4 fuere & præmia, dum catholica Mater Ecclesia per totum orbem longe lateque diffusa in ipso capite suo Christo Jesu edocta contumelias, crucem *5 & mortem non timere magis magisque roborata sit, non resistendo, sed perferendo. Universos autem, quos [agmine in-

*1 *Aug.* sub una solemnitatis lætitia. *2 [ ] desunt in Aug. *3 *Aug.* Martyrii. *4 *Aug.* perque graviora . . . graciora. *5 *Aug.* contumelias crucis.

(m) Ex Cypriani Epist. IX. ad Martyres.

inclyto *1] carcer pœnalis inclusit, pari & simili calore virtutis ad gerendum certamen gloria triumphalis inspiravit. (n) O vere beata Mater Ecclesia, quam sic honor divinæ dignationis illuminat, quam vincentium gloriosus Martyrum sanguis exornat, quam inviolatæ confessionis candida induit virginitas. Floribus ejus nec rosæ nec lilia desunt. Certent nunc, Carissimi, singuli utriusque honoris amplissimas accipere dignitatis *2 coronas vel de virginitate candidas, vel de passione purpureas. In cœlestibus castris pax & acies habent flores suos, quibus milites Christi coronantur.

II. Dei enim ineffabilis & immensa bonitas etiam hoc providit, ut laborum quidem tempus & agonis non extenderet, nec longum faceret aut æternum; sed breve, &, ut ita dicam, momentaneum: ut in hac brevi & exigua vita agones essent & labores; in illa vero, quæ æterna est, corona & præmia meritorum: ut labores quidem cito finirentur, meritorum vero præmia sine fine durarent: ut post mundi hujus tenebras visuri essent candidissimam lucem, & accepturi majorem pro passionum cunctarum acerbitatibus beatitudinem, testante hoc idem Apostolo, qui ait *3: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* O quam læto sinu de prælio revertentes civitas cœlestis excipit, de hoste prostrato trophæa ferentibus occurrit! Cum triumphantibus viris & feminæ veniunt, quæ cum seculo sexum quoque vicerunt, & geminata gloria militiæ, virgines cum pueris teneros annos virtutibus transcendentes *4. Sed & cetera fidelium turba aulæ perpetuæ regiam intrant, qui sinceritatem fidei inconcussis præceptorum cœlestium disciplinis unita pace observaverunt. Ergo agite nunc, Fratres, aggrediamur iter vitæ, revertamur ad civitatem cœlestem, in qua scripti sumus & cives decreti *5. *Non sumus hospites & advenæ, sed sumus cives & domestici Dei*, [etiam illius hæredes, cohæredes autem Christi *6]. Hujus nobis urbis januas aperiet fortitudo, & fiducia latum præbebit ingressum.

III. (o) Consideremus ergo inclitam urbis illius felicitatem, in quantum considerare possibile est. Ut enim vere est, comprehendere nullus sermo sufficiet. Dicitur de ea in quodam loco *7 sic, quod aufugiet ibi dolor & tristitia & gemitus. Quid hac vita beatius, ubi non est paupertatis metus, non ægritudinis imbecillitas; nemo læditur, irascitur nemo, invidet nemo, cupiditas nulla exardescit, nullum cibi desiderium, nullus honoris aut potestatis pulsat ambitio *8, nullus ibi diaboli metus, insidiæ dæmonum nullæ, terror gehenæ procul. Ibi mors neque corporis erit, neque animæ, sed immortalitatis munere vita jucunda. Nulla erit tunc discordia, sed cuncta consona, cuncta convenientia; quia erit omnium Sanctorum una concordia. Pax cuncta & lætitia continet; tranquilla sunt omnia & quieta, atque jugis splendor, non iste qui nunc est, sed tanto clarior, quanto felicior: quia civitas illa, ut legitur *9, non egebit lumine solis aut lunæ; sed Deus omnipotens illuminabit eam, & lucerna ejus est agnus: ubi Sancti fulgebunt ut stellæ in perpetuas æternitates, & sicut splendor firmamenti, qui ad justitiam erudiunt multos *10. Quapropter nox ibi nulla, nullæ tenebræ, concursus nubium nullus, nec frigoris, sive ardoris asperitas ulla: sed talis quædam erit rerum temperies, *quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* *11, nisi illorum, qui ea digni perfrui inveniuntur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ; qui & laverunt stolas suas in sanguine agni & sunt ante sedem Dei, & serviunt ei die ac nocte *12. Non est senectus ibi, nec senectutis miseria, dum omnes occurrunt in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Verum super hæc omnia est, consociari Angelorum & Archangelorum cœtibus Thronis etiam & Dominationibus, Principatibus & Potestatibus, omniumque cœlestium supernarumque virtutum contuberniis perfrui, & intueri agmina Sanctorum splendidius sideribus micantia, Patriarcharum fide fulgentia, [Prophetarum spe lætantia] Apostolorum in duodecim tribubus Israel orbem judicantia, Martyrum purpureis victoriæ coronis lucentia, virginumque choros candentia serta gestantes inspicere. De Rege autem, qui horum agminum medius residet, dicere vox nulla sufficiet. Effugit enim omnem sermonem, atque omnem sensum humanæ mentis excedit decus illud, illa pulchritudo, illa virtus, illa gloria, illa magnificentia, illa majestas. Ultra enim omnem Sanctorum est gloriam, ipsius inæstimabilem adipisci conspectum, & splendore Majestatis ejus irradiari. Si enim quotidie oporteret nos tormenta perferre, si ipsam gehennam parvo tempore tollerare, ut Christum videre possemus in gloria venientem, & Sanctorum ejus numero sociari, nonne erat dignum pati omne, quod mœstum est, ut tantæ bonitatis gloriæ *13 participes haberemur?

IV. Quæ erit illa, Fratres carissimi, justorum gloria, quam magna Sanctorum lætitia, cum unaquæque facies fulgebit ut sol; cum ordinibus distinctis populum suum Dominus in regno Patris sui cœperit recensere, & meritis atque operibus singulorum præmia [promissa] restituere; pro terrenis cœlestia, pro temporalibus sempiterna, pro modicis magna præstare; adducere Sanctos in visionem paternæ gloriæ, & facere in cœlestibus considere, ut sit Deus omnia in omnibus; æternitatem suis amatoribus & immortalitatem largiri, ad quam eos sanguinis sui vivificatione reparavit; denuo ad Paradisum reducere, & regna cœlorum in fide & veritate suæ pollicitationis aperire? Hæc hæreant firmiter sensibus nostris, hæc intelligantur plena fide, hæc toto corde diligantur, hæc indesinentium operum magnanimitate acquirantur. Res posita est in potestate nostra, *quia regnum cœlorum vim patitur* *14. (p) Res ista, o homo! id est, regnum cœleste aliud non quærit pretium, nisi teipsum. Tan-

*1 [ ] ex August. *2 *Aug.* singuli ad utrosque honores . . . . dignitatum. *3 Rom. VIII. 18. *4 *Aug.* transeuntes. *5 Ephes. II. 19. *6 [ ] apud Aug. *7 Isaiæ LIII. 10. *8 *Aug.* nulla honoris pulsatio aut potestatis ambitio. *9 Apoc. XXI. 23. *10 Dan. XII. 3. *11 I. Cor. II. 9. *12 Apoc. VII. 14. 15. *13 *Aug.* ut tanti boni tantæque gloriæ. *14 Matth. XI. 12.

(n) Ex fine ejusdem Epist. (o) Confer Chrysost. de Reparat. lapsi Cap. VII. (p) S. Aug. Serm. 125. Cap. 3.

Tantum valet, quantum es. Tu te da & habebis illud. Quid turbaris de pretio? Christus semetipsum dedit, ut acquireret te regnum Deo Patri. Ita tu teipsum da, ut sis regnum ejus, ac non regnet peccatum in tuo mortali corpore, sed spiritus in acquisitionem vitæ. Ad hanc igitur operum salutarium, dilectissimi delectetur [currere] palmam, [quicunque desiderat præmia repromissa in æterna secula*1].

V. (q) Libenter igitur Fratres, ac prompte certemus, omnes in agone justitiæ, Deo & Christo spectante, curramus, & qui seculo & mundo majores esse jam cœpimus, cursum nostrum nulla seculi & mundi cupiditate tardemus. Si sic expeditos, & si sic celeres, si in hoc operis agone currentes, dies nos ultimus invenerit, nusquam Dominus meriti ac præmii*2 deerit remunerator. Qui coronam in persecutione purpuream pro passione donavit, ipse in pace viventibus pro justitiæ meritis dabit & candidam. Nam nec Abraham, nec Isaac, nec Jacob occisi sunt, & tamen fidei & justitiæ meritis honorati inter Patriarchas primi esse meruerunt: ad quorum congregatur convivium, quisquis fidelis & justus ac laudabilis invenitur. Memores esse debemus, voluntatem nos non nostram, sed Dei facere debere: quia qui fecerit ejus voluntatem, manet in æternum*3. Quapropter, carissimi, mente integra, fide firma, virtute robusta, caritate perfecta parati ad omnem voluntatem Dei simus, (r) conservantes fortiter mandata dominica, in simplicitate innocentiam, in caritate concordiam, modestiam in humilitate, diligentiam in administratione, vigilantiam in adjuvandis laborantibus, misericordiam in fovendis pauperibus, in defendenda veritate constantiam, in disciplinæ severitate censuram; ne aliquod exemplum*4 bonorum factorum desit in nobis.

VI. Hæc sunt enim vestigia, quæ nobis Sancti quique revertentes in Patriam reliquerunt, ut eorum semitis inhærentes sequamur*5 & gaudia. (s) Patriam quoque nostram Paradisum cum illis computemus. Parentes Patriarchas & Prophetas habere jam cœpimus: cur non properamus & currimus, ut ad Patriam nostram venire*6, & parentes salutare possimus? Magnus illic nos carorum numerus expectat; parentum, fratrum, filiorum frequens nos & copiosa turba desiderat, jam de sua incolumitate secura, adhuc de nostra salute sollicita. Ad eorum, Fratres, complexum & conspectum venire, quanta & illis & nobis in commune lætitia est: qualis illic cœlestium voluptas conservorum societatem expectantium: quam summa & perpetua exultatio*7? Illic Apostolorum gloriosus chorus, illic Prophetarum exultantium numerus insignis gaudet: illic populus innumerabilis Martyrum ob certaminum victoriam coronatus tripudiat: illic Confessorum fortitudo lætatur*8: illic etiam clarissima Virginum turba exultat*9. Sed & illorum remuneratio censetur, qui præcepta dominica servantes ad cœlestes thesauros terrena patrimonia transtulerunt. Ad hos, Dilectissimi, tota aviditate*10 properemus; ut cum his cito esse & cito ad Christum pervenire nos contingat, optemus, eumque hujus itineris ducem habeamus, salutis auctorem, lucis principem, lætitiæ largitorem, qui vivit & regnat in secula seculorum. Amen.

*1 [ ] restituta ex Aug. *2 *Aug.* meritis nostris ad præmium. *3 *In Aug. add.* quomodo & ille manet in æternum. *4 *Aug.* aliquid ad exemplum. *5 *Aug.* sequeremur. *6 *Aug.* ut patriam nostram videre. *7 *Aug.* felicitas. *8 *Aug.* laudatur. *9 *Aug.* lætatur. *10 *Aug.* avida cupiditate.

(q) Ex Cypriano in fine libri de opere & eleemosynis. (r) S. Cyprianus in Epist. ad Nemesianum &c.

(s) Ex Cypriano in fine Libr. de mortalitate.

CARMINA
B. ALCUINO in Editione QUERCETANI supposita.

MONITUM PRÆVIUM.

IN carminibus etiam, *ait* Mabillonius *in Elog. B. Alcuini* §. *XVI. N.* 82., quædam notha & spuria sunt, ut Carmen seu Epigramma tertium de BUGGA, quod scriptum est regnante INA Westsaxonum Rege, qui uno fere seculo ALCUINUM præcessit. Quadragesimum octavum de ETHILDRITA, quod est Bedæ venerabilis. Centesimum septuagesimum septimum, quod est Angilberti Centulensis. Denique centesimum septuagesimum octavum, si est ALCUINI, dicendum est, Basilicam S. Petri Romæ spoliatam esse ante annum DCCCXL, quo id factum a Saracenis legitur. Et quidem, cum in eo Carmine agatur de insultu paganorum in Britanniam insulam, facile crediderim esse ALCUINI, cujus tempore Dani insulam illam impetierant. Versus morales, quos ex ALCUINO citat Lupus in Epistola XX est Carmen CLXXIX. *Nos quidem carmen alias CLXXVIII geminis accensuimus sub Num.* CCLXXX. *credentes, cum eodem Mabillonio, Basilicam S. Petri Romæ priori aliquo tempore spoliari potuisse; præterquam quod ibi non certo asseratur, id contigisse, sed ita referri:* Perfidiæ manibus FERTUR vastata fuisse &c. *Versus illos Morales*, quos, *inquit Servatus Lupus in cit. Epist. ad Altuinum*, ALCUINUS DICITUR edidisse, *nemo alius eidem tribuit, sed creduntur magis esse S. Columbani. Plura alia nos hisce Suppositititiis accenseri debere, credimus; nempe Versus ad Hadrianum I. Papam, quos ex Alcuini vena fluxisse existimat Fabricius loco in not. citando. Carmina* 217 *&* 218 *Editionis prioris seu Epitaphium ejusdem Hadriani Pontificis. Carmen* 185, *quod est Caroli ad Alcuinum. Carmen* 186 *Caroli ad Paulum tunc Monachum Casinensem; cui addimus aliud ex Fabricio ejusdem ad eundem. Carmen* 177, *quod est Angilberti Abbatis Centulensis*

ad SS. Richarium & Elegium. Carmen 116 *de templo ab eodem Angilberto constructo. Carmen* 117 *de templo a Fardulfo Abbate Sancti Dionysii structo. Epitaphia Hildegardis & duarum filiarum Hildegardis & Adelheidis, quæ Quercetanus reliquis Alcuini carminibus junxit pag.* 1757. *Carmen Acephalum ibidem. Denique Carmen Rhabani Mauri, ibid. p.* 1756. *Porro extant & alia Carmina seu Epigrammata, quæ quispiam Alcuini esse existimare possit; sunt namque quidam viri eruditi, qui omnes versus sub Caroli Magni nomine alicubi repertos, aut illo ævo, suppresso auctoris nomine, scriptos, Alcuino nostro, tanquam celeberrimo illius temporis Poetæ, tribui volunt; verum cum nullibi eos sub illius nomine editos reperiamus, & ratione, ut aiunt, positiva illos eidem asserendi destituamur, illis referendis merito supersedemus. Talis generis sunt illi versus de Carolo M., qui in MS. Cod. eruditi Viri Philippi Loyauté in suprema curia Advocati dicuntur esse* Domini Magistri in aula, *& editi extant Tom. II. Hist. Franc. D. du Chesne pag.* 645. *Illos quidem idem celeberrimus Scriptor aut Pauli Diaconi, aut Alcuini esse censet; verum ob id ipsum nihil certi pro ipso Alcuino habemus.*

CARMEN I.

MONOSTICHON (a) BEATI COLUMBANI. (b)

Ex Editione Henrici Canisii, cura Basnagii vol. I. pag. 775. *in priori Edit. Alcuini. Num. CLXXIX.*

Hæc præcepta legat devotus &*1 impleat actu,
Virtutum titulis vitam qui quærit honestam,
Vel homines inter cupiat præclarus haberi,
Vel morum meritis cœlestia regna mereri,
5) Atque Deo Christo socius sine fine videri.
Impleat ipse Dei, qui vult sua vota venire.
Vive Deo fidens Christi præcepta secutus.
Sint tibi divitiæ divinæ dogmata legis.
Corporis exsuperat vires prudentia mentis.
10) Omnibus est mundi melior sapientia gazis.
Semper amanda quidem est rerum doctrina bonarum*2
Optimus est animus Christi vestitus amore.
Dæmonas adversus magna est oratio virtus.
Ut moneas carum noli desistere amicum*3
15) Morbi causa mali nimia est quæcunque voluptas
Tu dare ne claudas palmas, & prendere pandas*4
Semper in ore tuo resonent bona verba salutis.
Ne, rogo, vindictam tua mens meditetur amaram
Sint tibi pacifici magna dulcedine mores.
20) Ne tua pœniteat caveas victoria temet.
[*5 Fer patris imperium, dum verbis exit in iras]
Quisque dies vitæ est velut ultimus ecce putandus.
Quod dare non cogitas*6, noli promittere verbis.
Qui prodesse potest, non est fugiendus amicus.
25) Hoc teneas (c), studeas vitiorum vincere turmas.
Te ferat ad cœlum quadriga repleta triumphis.
Lingua suos habeat frenos in corde ligatos.
Vir bonus esse nequit, nisi qui fit*7 omnibus æquus.
Qui scelera abscondit, veniam non forte*8 meretur.
30) Qui bona dissuescit, mox hic consuescit iniqua.
Non tu, quæso, jocis lædas nec carmine quemquam.
Sæpius auditu fueris, quam voce sodalis*9.
Sit servus mentis venter; sit serva libido.
Non perdit pietas, quidquid largire videtur.
35) Non opibus bona fama datur, sed moribus almis.
Fac, ne te merito verbis derideat alter.
Pro misero miserans lacrymas effunde sodali.
Eripe, si valeas, non suggere tela furenti.
Sæpe nocet puero miseratio blanda magistri.
40) Ignotum noto nunquam præpones amico.
Omnia quæ dicunt homines, tu credere noli.
Non sibi quis vivit*10, Christo sed vivit* ubique.
Non tua, sed Christi quæras, qui diligis illum.
Non te, non mundum, Christum sed dilige solum.
45) Cum sapiente loquens præpaucis*11 utere verbis.
Nil tituli*12 prosunt, quibus est mens cæca vivendi*.
Divitis opprobrium gemitus est pauperis ingens*13.
Plurima discentis semper sapientia crescit.
Judicium restat cunctis certissime factis.
50) Adveniet Judex, cunctis qui justa rependet.

Inclyta

*1 *L.* ut. *2 Ille versus est Octaviani Libr. IV. dist. 24. *3 Vide Octavianum Libr. I. dist. 9. *4 *L.* In dare ne claudas palmas & prendere pergas. *5 [ ] om. in Cod. Leod. & Quercet. sed legitur apud Octavianum Libr. IV. dist. 1. *6 *al.* non possis. *7 *Can.* qui fiet *8 *L.* ne forte. *9 *Can.* Sæpius auditu instrueris, quam voce fruaris. *L.* Sæpius auditu frueris quam voce salutis. *utrumque mendose.* *10 *Can.* vivat . . . . vivat. *11 *Can.* perpaucis. *12 *Can.* Nil oculi . . . videndi. *13 Hic versus legitur in Octaviano Libr. III. dist. 18. sed hic paululum immutatus.

(a) Monostichon vox barbara vel potius a Græcis usurpata. Distinxit accurate *Goar* in Rituali Græc. pag. 206 inter στίχον & στιχηρὸν; prior est versiculus e Scriptura, maxime ex Psalmis Davidicis depromptus; στιχηρὸν vero est versus ex Hymnographo ecclesiastico aliquando prolixiori sententia & ad longiuscularum periodorum normam compositus. στιχηρὰ λιτῆς sunt versus in Processione recitandi. στιχηρὰ προσόμοια sunt versus æquali syllabarum numero constantes, ut eodem tono decantentur. Hæ regulæ si observarentur, Columbani carmen *Monosticheron* dici potius debuisset; quippe sententiæ, quibus constat, ad plurimos versus sæpius protrahuntur. *Basnage.*

(b) *B. Columbani*] Cui hoc Carmen, quod in Cod. MS. Leodiensi apud Martinum Delrium incerti Auctoris dicitur, tribuit Canisius auctoritate Cod. MS. Frisingensis, ubi iste est titulus: *Incipit Libellus cujusdam sapientis, &, ut fertur, beati Columbani.* An illius genuinum sit, dubitat Basnagius in Observatione huic Carmini præmissa N. III.

(c) *Hoc teneas*] Apud Canis. *Octenas.* Quæ lectio Delrium movit, ut hoc Carmen tribueret Althelmo Occid. Saxon. Episcopo, qui obiit Anno DCCIX. " Ceteri, inquit, Scriptores *septenas* potius dicerent, sancto vero Althelmo peculiare est octo vitia recensere castitati noxia, quorum pugnam cum octenis virtutibus descripsit in carmine de virginitate Sanctorum " Hanc tamen conjecturam levissimam accuratissime confutat Canisius l. cit. Lectio Quercetani, si genuina est, eandem omnino evertit.

Inclyta perpetuam præstat patientia*1 vitam
Te feritate magis faciet moderatio clarum.
Egregios faciet mentis constantia mores.
Consilio facias, rogo, sit tibi quidquid agendum.
55) Omnis quippe ætas alio*2 sub fasce laborat
Vera quidem veterum juvenis paradigmata rêre.
Felix qui causam loquitur prudentis in aurem.
Tantum verba valent, quantum mens sentiet illa.
Omnibus est locuples, qui non inhabundat amicis*3
60) [Non erit antiquo novus anteferendus amicus*4].
Difficile invenies, unquam qui fallat amicus*5
Moribus egregiis facies tibi nomen honestum.
Nemo quidem plures habuit, quam expedit*6 amicos.
Cui prodest, socio qui non prodesse probatur?
65) Sola fides fidei dono donabitur*7 almo.
Te via non animi*8 torquentis cura fatiget
Rex severa quidem semper declarat honeste.
Quid peius est, quam se jungat habitator iniquus?
Actibus aut verbis noli tu assuescere pravis.
70) Est non esse quidem satius, quam vivere prave.
Mens bona thesauris præcellit munere cunctis.
Vitam quippe tuam tota virtute tuere.
Omnia pro vita sunt amittenda tuenda.
Præmeditata quidem levius sufferre valebit;
75) Quæ subito adveniunt multo graviora videntur.
Gaudia sunt populi rector pius atque benignus.
Mors aliena monet propriæ nos mortis ubique.
Felix alterius cui sunt documenta flagella.
Præmia non capiat, ingrato qui bona præstat.
80) Sit tibi carus homo ut frater; Deus ut Pater almus.
Omnis paulatim letho nos applicat hora.
Ante diem mortis nullus laudabilis extat.
Quælibet ex fructu cognoscitur arbor in ore*9.
Doctor erit magnus, factis qui, quod docet, implet.
85) Quod tibi vis fieri, alii præstare memento.
Pauperibus justis cœlestis gloria restat.
Quod tibi non optes, alii ne feceris ulli.
Æquum pondus habe, teneas & statera justa*10
Non tibi sit modius duplex, nec statera dupla (d)
90) Corripe prudentem, reddatur*11 gratia verbis.
*12 Si tu recta facis, ne cures verba malorum.
Utile consilium Dominus ne despice servi.
Inter convivas fac sis sermone modestus.
Cum quid peccaris, castiga te ipse subinde.
95) Vulnera dum sanas, dolor est medicina doloris.
Divitias Domini faciet benedictio claras.
[(c) Æternam tribuit felix clementia vitam.
*13 Utere quæsitis opibus, fuge nomen avari.
Disce, sed a doctis: indoctos ipse doceto.
100) Contra verbosos noli contendere verbis.
Sermo datur multis, animi sapientia paucis.

Non læta extollant animum, non tristia frangant.
Proximus esto bonis, si non potes optimus esse.
Quanto major eris, tanto tu cautior esto.
105) Cumque alium censes, propriam prior inspice vitam.
Plus tua quam alterius damnabis crimina judex.
Sis bonus atque bonis; læsus nec læde nocentem.
Qui prodesse potest, non est fugiendus amicus.
Cum fueris felix, quæ sunt adversa caveto.
110) Quæ culpare soles, hæc tu ne feceris ipse.
Vita aliena tuæ tibi sit cathagita*14 vitæ.
Ira odium generat, concordia nutrit amorem.
Sit sale jam Sophiæ sermo tibi conditus omnis.
Magna quidem virtus nostræ est moderatio linguæ.
115) Crede Deo, & proprios tunc tu tibi dirige gressus.
Lux, timor est Domini, cordis: hunc dilige semper.
In Domino sperans nullus confunditur unquam.
Vir prudens animo est melior, quam fortis in armis.
Corporis excellit vires sapientia mentis.
120) Divitias animo injustas attendere noli.
Verbum dulce quidem tibi multiplicabit amicos.
Converti ad Dominum ne tardes tramite recto.
Doctrinis etiam variis non flexilis esto.
Te via nam Domini teneat firmissima semper.
125) Justitiæ & pacis placeant tibi verba loquendo.
Pax, precor, alma tuo placeat tibi semper in ore.
Semper in ore tuo resonent pia verba salutis.
Rex sapiens populum melius defendit ab hoste,
Insipiens rector populum dispersérit omnem.
130) Gloria magna quidem Regi est sapientia justa.
Injuriasque tuas in fratrem obliviscere noli.
Semper avarus amat mendacia, furta, rapinas.
Sufficiat, rerum dederat tibi quod Deus ipse.
Quid terrenus homo, pulvis & terra superbit?
135) Principium sceleris proh! dira superbia constat*15.
Sit tibi cura tuæ, tota virtute, salutis.
Una dies, quales fuerint, ostendit amicos*16.
Peccasti solus, ignoscere tu tibi noli.
Quod tacitum cupias, tacito committe sodali.
140) Invidiam nimio cultu vitare memento.
Invidiæ maculat famam mala pestis honestam.
Nil sine consilio facias, sic facta probantur.
Qui Domino credit, servat mandata salutis.
Semper enim sapiens metuit sibi judicis iram.
145) Instanter facias, sors quæ tibi tradat agenda].
Cum homine injusto noli remanere*17 frequenter.
Nec redit unda fluens, nostrum nec tempus in annis.
Omnia finis edax devastat gaudia mundi.
Qui pius & clemens, Dominus miserebitur illi.
150) Infers nullatenus benefacte mente querelis*18
Improperes nunquam, dederas munuscula si quæ.
Omnia pertractet primum mens verba loquelæ.
Corporis auxilium medico committe fideli.

*1 *L.* sapientia. *2 *Can.* aliquo. *3 *Can.* qui rebus abundat honestis. *L.* abundat amicis. *4 [ ] hic versus omitt. apud Quercetanum. *5 *Can.* verum fortassis amicum. *6 *Can.* quam perdit. *7 *Can.* ditabitur. *L.* probabitur. *8 *Can.* Levis non animam. *L.* Levia. *9 *Can.* ex fructu proprio cognoscitur arbor. *10 *Can.* justum. *11 *Can.* reddetur. *12 Vid. Octav. disticha Libr. III. dist. 21. 10. 19. 42. *13 Vid. iterum Octav. Libr. III. dist. 42. Lib. II. dist. 21. Libr. IV. dist. 24. *14 *l.* cathegita, i. e. ductrix, magistra. *15 *l.* conflat. *16 Vid. Octav. Libr. IV. dist. 29. Lib. II. dist. 22. Lib. XI. dist. 23. *17 *Can.* nolito manere. *18 *Can.* Infer nullatenus benefactis mente querelas.

(d) *Non tibi* &c.] Hunc Versum *ex Versibus Moralibus, quos Alcuinus dicitur edidisse* citat Servatus Lupus in Epist. XX. ad Alcuinum. Bibl. PP. Tom. XV. pag. 9.

(c) Qui sequuntur Versus his [ ] uncinis conclusi, omissi apud Quercetanum, supplentur ex Canisio.

Dum poteris benefac caro tu semper amico.
155) Sic novus, utque novum vinum, veterescit amicus.
Rebus in adversis nunquam dimittes amicum.
Semper amicus amor *1 duratque fidelis ubique.
Alma dies noctem sequitur; sic dona labores.
Tempora dum variant, animus sit semper honestus.
160) Consilio mentis quodque imminet, ante videto.
Dum tibi vita viget, lacrymis mala crimina purges.
Noli iterare scelus, lacrymis dum diluis illud.
Luxuriis animo noli servire malignis.
Qui modica spernit, minuit majora per horas.
165) Tollitur ex numero Sanctorum perfidus omnis.
Oderit insipiens sapientis verba magistri.
Excitat in risus fratres verbosus amaros.
Nil illo scelere pejor qui *2 gaudet iniquo.
Cui secreta quidem credas, cautissime cerne.
170) Corripe peccantem: noli & dimittere amicum.
Qui fratri ignoscit, ignoscit Christus & illi.
Corripere est melius, notum quam perdere amicum
Observat sapiens sibi tempus in ore *3 loquendi.
Insipiens loquitur spretum sine tempore verbum.
175) Multiloquam *4 animam meritis denudat honestis.
Gloria quippe Deum Dominumque est magna timere.
Radix est Sophiæ, Dominum quoque mente timere.
Aurum flamma probat; homines tentatio justos.
Sperate in Domino, & veniet miseratio vobis.
180) Dilige, qui cupias cœli bona gaudia, Christum.
Felices faciet natos benedictio Patris.
Pauperis & miseri mentem ne affixeris unquam.
Diligit omnipotens Sophiam sibi semper amantem *5.
Nec citus in lingua fueris, nec segnis in actu.
185) Non erit innocuus falsus per famina testis.
Divitias addit Domini benedictio plures.
Jam magno *6 reddes modico tu munus amico.
Semper amicus amat: amor est pretiosior auro.
Dives erit, dure semper qui operatur in agro.
190) Otia qui sequitur, veniet ei semper egestas,
Omnibus est opibus melior vir mente fidelis.
Exaltat *7 numerus justorum regna potentum.
Ecce timens Dominum vivet felicibus annis.
Exspectat lætus cœlestia gaudia justus.
195) Impius horrendas spectat pro crimine pœnas.
Corruit in præceps populus rectore nefando.
Præparat æternam mitis clementia vitam.
Qui bona sectatur, prima bene surgit in hora.
Multorum profert sapientis lingua salutem.
200) Hostibus in bello dominatur dextera fortis,
Serviet & segnis duro sub fasce laborum.
Lingua pacata sibi multos acquirit amicos.
Pone tuis verbis vectes, serrasque loquelis.
Qui præcepta Dei metuit, in pace moratur.
205) Nam bona perpetuam tribuet doctrina salutem.
Diligit is natum, virga qui corripit illum.

*1 *Can.* amicus amat. *2 *Can.* Nil illo pejus sceleri qui &c. *3 *L.* more. *4 *Can.* multiloquax. *5 *f. l.* amatam. *Can.* Diligit Sophia se semper Christus amantem. *6 *Can.* Jam magnum. *f. l.* Non magno reddes modicum tu munus amico. *7 *Can.* Exsuperat.

CARMEN II.

Hymnus Ven. Bedæ de Ediltbida Regina Virgine. (a)

ALma Deus Trinitas, quæ secula cuncta gubernas,
  Adnue jam cœptis, alma Deus Trinitas.
Bella Maro resonat *1, nos pacis dona curamus:
  Munera nos Christi, bella Maro resonat.
Carmina casta mihi, fœdæ non raptus Helenæ,
  Luxus erit lubricis, Carmina casta mihi.
Dona superna loquar *2, miseræ non prælia Trojæ,
  Terra quibus gaudet, dona superna loquar.
En Deus altus adit venerandæ Virginis alvum,
  Liberet ut homines, en Deus altus adit.
Femina virgo parit mundi devota parentem:
  Porta Maria Dei, femina virgo parit.
Gaudet amica cohors de Virgine matre Tonantis,
  Virginitate micans, gaudet amica cohors.
Hujus *3 honor genuit casta de virgine plures
  Virgineos flores, hujus honor genuit.
Ignibus usta feris virgo non cessit *Agatha* *4,
  Eulalia & præfert *5 ignibus usta feris.
Casta feras superat mentis pro culmine *Tecla* *6
  Eufemia sacras *7 casta feras superat.
Læta ridet gladios *8 ferro robustior *Agnes*,
  Cecilia infestos læta ridet gladios.
Multus in orbe viget per sobria corda triumphus,
  Sobrietatis amor multus in orbe viget.
Nostra quoque egregia jam tempora virgo beavit
  Ediltbida *9 nitet nostra quoque egregia.
Orta Patre egregio *10, regali & stemmate clara (b):
  Nobilior Domino est, orta patre eximio.
Percipit inde decus Reginæ & sceptra sub astris,
  Plus super astra manens, percipit inde decus.
Quid petis alma virum Sponso jam dedita summo,
  Sponsus adest Christus, quid petis alma virum?
Regis ut ætherei matrem jam credo sequaris,
  Tu quoque sis Mater Regis ut ætherei.
Sponsa dicata Deo bis sex regnaverat annis (c),
  Inque Monasterio est sponsa dicata Deo.

Tota

*1 *al.* resonet. *2 *al.* loquor. *3 *al.* Cujus. *4 *al.* Agathes. *5 *al.* profert. *6 *Edit.* tæda. *7 *al.* rapidas. *8 *Edit.* gaudens. *9 *al.* Etheldreda. *10 *al.* eximio.

(a) Hoc Carmen inter Alcuiniana Quercetani est XLVIII. Ex Mabill. Act. SS. Tom. II. pag. 679. lectiones differentes annotavimus. Est vero verus illius auctor Ven. Beda, prout ipsemet diserte affirmat Libr. IV. Hist. Angl. Cap. XX. Ipse quoque ALCUINUS hoc Carmen seu Hymnum cum aliis Opusculis misit ad Aquilam seu Arnonem Archiepiscopum Salisburgensem, prout legere est in Epist. CXVI.

(b) *Regali & stemmate clara*] Filia Innæ Regis Orientalium Anglorum. *Wigorniensis ad An.* DCLX.

(c) *Bis sex regnaverat annis*] Primo enim a Parentibus data conjux fuit Tomberto Girviorum Princ[illegible] mortuo, Egfrido Northumbriæ Regi, quibuscum incorruptum servavit thorum maritalem, & posthac [illegible] sacro, sanctimonialis efficitur, ut Beda loquitur de sex ætatibus, anno 4639.

Tota ſacrata polo celſis ubi floruit actis,
Reddidit atque animam tota ſacrata polo.
Virginis alma caro tumulata octo *1 Novembris,
Nec putet in tumulo (d) Virginis alma caro.
Chriſte tui eſt operis, quam *2 veſtis & ipſa ſepulcro
Inviolata nitet, Chriſte tui eſt operis.
Ydros *3 & alter abit ſacræ pro veſtis honore,
Morbi diffugiunt (e), ydros & alter *3 abit.
Zelus in hoſte furit, quondam qui vicerat Evam,
Virgo triumphat ovans, zelus in hoſte furit.
Aſpice nupta Deo, quæ ſit tibi gloria terris:
Quæ maneat cœlis, aſpice nupta Deo.
Munera læta capis feſtivis fulgida tædis:
Ecce venit ſponſus, munera læta capis.
Et nova dulciſono modulatio *4 carmina plectro,
Sponſa hymno exultas & nova dulciſono.
Nullus ab altithrono *5 comitatu ſegregat agni,
Quam effectu tulerat nullus ab altithrono.

*1 *al.* bis octo. *f.* octavo. *2 *al.* quia. *3 *al.* Hydros & ater. *4 *al.* modularis. *5 *al.* altithroni.

(d) *Nec putet in tumulo] Cum corpus ſacræ Virginis ac* ſponſæ Chriſti aperto (poſt ſexdecim annos) tumulo eſſet prolatum in lucem, ita incorruptum inventum eſt, ac ſi eodem die fuiſſet defuncta, ſive humo condita &c. Beda L. 4. C. 19.

(e) *Morbi diffugiunt] contigit autem, tactu indumentorum eorundem & dæmonia ab obſeſſis corporibus fugata, & infirmitates alias aliquoties eſſe curatas.* Beda l. cit. *Hydropici veniunt & ſanantur.* Auct. vitæ B. Ethildritæ Cap. 29. Plura de S. Edilthida ſeu Ediltrude vide apud Alford. Annal. Eccl. Anglo-Sax. ad annos DCLX & DCLXXIX.

CARMEN III.

Ad Templum Buggæ. (a)

HOc templum Buggæ (b) pulcro molimine ſtructum
Nobilis Eutuuini (c) erexit filia Regis,
Qui primum imperium Saxonum rite regebat;
Dona & præſentis contemnens culmina regni,
Divitias mundi rerumque reliquit habenas,
Plurima baſilicis impendens jura novellis.
Quam nunc ruricolæ ſervant monaſteria jura *1
Exin ſacratam perrexit quærere vitam,
Dum proprium liquit Chriſti pro nomine regnum:
Qui tamen ante tribus geſſit certamina pugnis,
Et ternis pariter confecit bella triumphis;
Seu rexit regnum plures feliciter annos,
Donec converſus cellam migravit in almam.
Inde petit ſuperas meritis ſplendentibus arces,
Angelicis turmis ad cœli culmina ductus,
Cœlicolis junctus læta ... ſorte ſuperna.
Poſt hunc ſucceſſit bello famoſus & armis
Rex Ceadualla (d) potens regni poſſeſſor & hæres,
Sed mox imperium mundi ſceptrumque relinquens,
Turgida cum ratibus ſulcabat cærula curvis,
Et maris æquoreos luſtrabat remige campos,
Algida ventoſis crepitabant æquora flabris,
Donec barca rudi pulſabat littora roſtro.
Exin nimboſas tranſcendit paſſibus alpes,
Aggeribus niveis & montis vertice ſeptas.
Cujus in adventu gaudet clementia Romæ,
Et ſimul Eccleſiæ lætatur Clerus in orbe,
Dum mergi meruit baptiſmi gurgite felix.
Poſt albas (e) igitur morbo correptus egreſcit
Donec mortalis clauſit ſpiracula vitæ,
Alta ſupernorum conquirens regna polorum,
Clarum ſtelligeri conſcendens culmen Olympi.
Sed his principibus cœlum penetrantibus altum,
(Quorum deſcripſi jam bina vocabula dudum) (f)
Tertius accepit ſceptrum Regnator opimum,
Quem clamant *In* (g) incerto cognomine gentes,
Qui nunc imperium Saxonum jure gubernat,
Quo regnante novum præcelſa mole ſacellum
Buggæ conſtruxit ſupplex vernacula Chriſti,
Qua fulgent aræ bis ſeno nomine ſacræ;
Inſuper abſidam conſecrat Virginis ara.
Præſentem ergo diem cuncti celebremus ovantes,
Et reciproca Deo modulemur carmina Chriſto.

*1 Locus corruptus.

(a) Hoc Carmen tertium eſt inter alia a Quercetano edita; ſed ALCUINO ſuppoſitum: Verus ſiquidem auctor ſe vixiſſe & ſcripſiſſe teſtatur, dum *In*, ſeu *Ina* Regnum Saxonum Occidentalium gubernabat, qui circa annum DCCXXVII, Regnum abdicaſſe memoratur. Vid. Mabill. Tom. II. Annal. Libr. XX. pag. 79. N. LXXIX. Alfordum Annal. Anglo-Saxon. Tom. II. ad An. Chriſti DCCXXV.

(b) *Buggæ]* Mabillonio videtur, hanc eandem eſſe, cujus extat Epiſtola ad Bonifacium adhucdum Presbyterum inter Bonifacianas 35ta, qua ei de fauſto ejus itinere Romano gratulatur, ubi nondum ſe dicit Abbatiſſam, ſed vilem vernaculam; quam tamen S. Bonifacius in alia ad Eandem Epiſtola Abbatiſſæ titulo honorat. Mabill. Tom. II. Annal. Libr. XIX. pag. 13. & Libr. XXIII. pag. 190. Num. XLII.

(c) *Eutuuini]* qui fuit Saxonum Occidentalium Princeps, unus forte ex illis ſubregulis, qui poſt Cenwalchium annis circiter decem regnum gentis inter ſeſe diviſum tenuerunt: non alius forte, quam Eſewinus, de quo apud Wilhelmum Malmesburienſem. Mabill. cit. Libr. XIX. pag. 9. Num. XVI.

(d) *Rex Ceadualla]* obiit Romæ poſt acceptum Baptiſmum anno DCLXXXIX. XII Kal. Majas. De eo vid. Alfordus Annal. Eccleſ. Anglo-Saxon. ad annos 688 & 89.

(e) *Poſt albas]* nimirum poſt Baptiſmum. *Baptizatus enim Rex,* inquit Alfordus l. cit. pag. 397. N. V., *veſte candida induitur, quam inde nunquam exuit .... cum enim necdum virginem veſtem poſuiſſet, languore corripitur &c.* Et in ejusdem Epitaphio apud Ven. Bedam Libr. V. Cap. 7. legitur:

Fonte renaſcentis quem Chriſti gratia purgans
Protinus albatum vexit in arce poli.

(f) Hiſce Poeta inſinuare videtur, quod alia quædam ſcripſerit de Eutwino & Ceadwala Regibus Saxonum Occidentalium. (g) *In]* INA Rex ſucceſſor Eadwalæ, qui & ipſe relicto regno Romam abiit Anno DCCXXVIII. Vid. Alfordum ad annos 689 & ſeqq.

Menſtrua volvuntur æternis tempora feſtis,
Et vicibus certis annorum luſtra rotabunt.
Dulcibus Antiphonæ pulſent concentibus aures,
Claſſibus & geminis Pſalmorum concrepet Oda.
Hymnis & crebro vox articulata reſultet,
Et celſum quatiat clamoſo carmine culmen.
Fratres cum laude laudemus voce Tonantem
Cantibus & crebris conclamet turba Sororum,
Hymnos ac Pſalmos & Reſponſoria feſtis
Congrua promamus ſubter teſtudine templi,
Pſalterii melos fantes modulamine crebro:
Atque ex fidibus nitamur tendere lyram,
Ut Pſalmiſta monet, bis quinis tendere fibris.
Unusquisque novum comat cum voce ſacellum,
Et lector lectrixve volumina ſacra reſolvat.
Iſtam nempe diem, qua templi feſta coruſcant,
Nativitate ſua ſacravit Virgo Maria,
Quam jugiter ... Auguſti tempora menſis*1
Dividitur medio dum torrens Sextilis orbe,
Qui nobis iterum reſtaurat gaudia mentis,
Dum vicibus redeunt ſolemnia feſta Mariæ,
Et veneranda piis ſtarent altaria donis.
Hæc domus interius reſplendet luce ſerena,
Quam ſol per vitreas inluſtrat forte feneſtras,
Limpida quadrato diffundens lumina templo.
Plurima Baſilicæ ſunt ornamenta recentis,
Aurea contortis flaveſcunt pallia fillis,
Quæ ſunt altaris ſacri velamina pulchra,
Aureus atque calix gemmis fulgeſcit opertus,
Ut cœlum rutilat ſtellis ardentibus aptum*2.
Sic lata argento conſtat fabricata patena,
Quæ divina gerunt noſtræ medicamina vitæ,
Corpore nam Chriſti ſacroque cruore nutrimur.
Hic crucis ex auro ſplendeſcit lamina fulvo,
Argentique ſimul gemmis ornata metalla.
Hic quoque thuribulum capitellis undique cinctum
Pendet de ſummo, fumoſa foramina pandens;
De quibus ambroſia ſpirabunt thura Sabæa,
Quando Sacerdotes Miſſas offerre jubentur.
Nunc clara ingenito dicatur Gloria Patri,
Nec minus & Genito promatur gloria Nato,
Spiritus atque ſacer conſorte laude fruatur.

*1 Locus corruptus. *2 *f.* ardentibu' apertum.

Carmen IV.

Ad Hadrianum Papam Verſus Caroli Regis. (a)

Hadriano ſummo Papæ, Papæque beato;
  Rex *Carolus* ſalve mando, valeque Pater,
Præſul apoſtolicæ munus hoc*1 ſume cathedræ,
  Vile foris viſu, ſtemma ſed intus habens.
Organa Davidico geſtant modulantia plectro,
  Continet & lyricos, ſuaviſonosque modos.
Hæc tua, Chriſte, chelys miracula concinit alma,
  Qui clavem David, ſceptra domumque*2 tenes.
Myſtica ſepteno fuerant hæc truſa ſigillo
  Carmina, ni Chriſtus panderet iſta Deus.
Hoc vobis ideo munus pie dedo ſacerdos,
  Filius ut mentem Patris adire queam.
Ac memorare mei precibus ſanctisque piisque,
  Hoc donum exiguum ſæpe tenendo manu.
Et quamquam modico niteat ſplendore libellus,
  Davidis placeat celſa camœna tibi.
Rivulus iſte meus teneatur flumine veſtro,
  Floriferumque nemus floſcula noſtra petant.
Incolumis vigeas, Rector, per tempora longa
  Eccleſiamque Dei dogmatis arte regas.

*1 *l.* iſthoc. *2 *MS.* donumque.

(a) Hoc Carmen edidit Vir celeberrimus Petrus Lambecius Bibl. Vindob. Tom. II. pag. 262. ex Codice MS. Pſalterii latini aureis literis cura & juſſu Caroli M. exarati, quem idem Carolus Hadriano I. Papæ dono obtulit, præmiſſis his verſibus dedicatoriis. Idem Lambecius cenſet, illos ab ipſo Carolo fuiſſe compoſitos. Cui opinioni haud repugnamus: Carolum enim in artibus liberalibus, conſequenter etiam in arte Poetica ſeu ſaltem verſificatione haud imperitum fuiſſe Eginhardus teſtatur. Fabricius nihilominus Libr. III. Bibl. med. & infimæ latinitatis pag. 953, verſus hosce ex vena Alcuini fluxiſſe mavult, cui Carolus ſenſus ſuos metro exponendos commiſerit. Alii veroſimilius eſſe cenſent, Verſuum iſtorum Auctorem eſſe Dagulfum illum, qui eundem aureum Codicem ſcripſit, & aliud aliquod Carmen, immediate in poſtica ejusdem folii pagina ſequens, compoſuit. Ita enim ille ibidem ad Regem:

Exigui famuli *Dagulfi* ſume laborem.

Carmen V.

EPITAPHIUM HADRIANI I. PAPÆ, (a)

quo Carolus M. ſepulcrum ipſius decoravit.

Hic Pater Eccleſiæ, Romæ decus, inclytus auctor
  Hadrianus requiem Papa beatus habet.
Vir, cui vita Deus, pietas lex, gloria Chriſtus,
  Paſtor apoſtolicus, promptus ad omne bonum.
Nobilis ex magna genitus jam gente parentum,
  Sed ſacris longe nobilior meritis.
Exornare ſtudens devoto pectore Paſtor
  Semper ubique ſuo templa ſacrata Deo.

Eccle-

(a) Hoc Epitaphium Quercetanus edidit inter alia Carmina Alcuini, Num. 217. & 218. & rurſus Tom. II. Script. Franciæ pag. 691. Auctor ſe ipſum prodit, Verſ. 17. ibi: *Poſt Patrem lacrymans Carolus hæc Carmina ſcripſi;* quamvis nonnulli Eruditi ſubolere ſibi in his Verſibus viſi ſint venam Alcuini. Sed nos contra manifeſtam literam ancipiti a ſtyli ſimilitudine accepto argumento roboris aliquid tribuere non poſſumus; præſertim quod Carolus in Poeſi, ſeu verſificatione æque ac in Grammatica & Rhetorica haud fuerit imperitus*; omnesque veteres, qui de hoc Epitaphio mentionem faciunt, illud conſtanter huic literatiſſimo Principi tribuant. Ceterum hoc Epitaphium Romæ in marmore inciſum hodieque videre eſſe nonnulli teſtantur cum hoc additamento: *Sedit beatæ memoriæ Hadrianus Papa Annos XXIII. M. X. dies XVII. Obiit VII. Kal. Jan. Bouquet.* Tom. V. pag. 410. Not. (a).

* *Vid. Hiſt. Lit. de France Tom. IV. pag.* 407.

Ecclesias donis, populos & dogmate sancto
Imbuit, & cunctis pandit ad astra viam.
Pauperibus largus, nulli pietate secundus,
Et pro plebe sacris pervigil in precibus,
Doctrinis. Opibus, muris erexerat arces,
Urbs caput orbis, honor, inclyta Roma, tuas.
Mors cui nil nocuit, Christi quæ morte perempta est,
Janua sed vitæ mors melioris erat.
Post Patrem lacrymans *1 Carolus hæc Carmina scripsi.
Tu mihi dulcis amor, te modo plango, Pater.
Tu memor esto mei, sequitur te mens mea semper.
Cum Christo teneas regna beata poli.
Te Clerus *2, populus magno dilexit amore,
Omnibus unus amor, optime Præsul, eras.
Nomina jungo simul titulis, clarissime *3, nostra,
Hadrianus, *Carolus*, Rex ego, tuque Pater.
Quisque legas versus, devoto pectore supplex,
Amborum mitis, dic, miserere Deus.
*4 Hæc tua nunc teneat requies, carissime, membra,
Cum Sanctis anima gaudeat alma Dei.
Ultima quippe tuas donec tuba clamet in aures,
Principe cum Petro surge videre Deum.
Auditurus eris vocem, scio, Judicis almam:
Intra nunc Domini gaudia magna tui.
Tum memor esto tui Nati, Pater optime, posco;
Cum Patre, dic, Natus pergat & iste meus.
O pete regna, Pater felix, cœlestia Christi,
Inde tuum precibus auxiliare gregem.
Dum sol ignicomo rutilis splendescit ab axe,
Laus tua, sancte Pater, semper in orbe manet.

*1 *Edit.* lacrymis. *2 *Edit.* clarus. *3 *Edit.* charissime. *4 Initium Carm. 218. apud Quercet.

CARMEN VI.

Versus Caroli Regis ad Alcuinum. (a)

R*Ex Carolus* gaudens de te Pater atque Magister,
Versibus his paucis æternam posco *1 salutem.
Mens mea mellifluo, fateor, congaudet amore,
Doctor amate, tui; volui quapropter in odis,
O venerande, tuam Musis solare senectam.
Te quoque te cupiens imperante agnoscere Christo,
Nos nostrosque simul sanos nunc esse fideles,
Perpetuis optans tete gaudere triumphis;
Inque Dei cultu vigeas virtutibus almis,
In meliora tenens sanctæ vestigia vitæ,
Donec & ætherei venias ad culmina Regni,
Congaudens Sanctis Christo sociatus in ævum.
Meque tuis precibus mecum rape, quæso, Magister,
Ad pia, qua tendis, miserantis culmina Regis.
Qua laus atque decus, species, pax, gloria, lumen
Semper in æternum Sanctis sine fine manebit.

*1 *Edit.* in Christo.

(a) Apud Quercet. Carmen CLXXXV. Hoc Carmen Mabillonius interpretatur de ALCUINI secessu & quiete in Monasterio Turonensi, viribus jam, ætate & laboribus fractis, electa. Vid. Act. SS. Sec. IV. Part. I. pag. 179.

CARMEN VII.

Versus Caroli ad Paulum tunc Monachum Cassinensem. (a)

PArvula Rex *Carolus* Seniori Carmina *Paulo*
Dilecto fratri mittit honore pio.
Quæ rapuit calamus subito dictantis amore
Demandans cartæ *1: fer mea verba cito.
Ad faciem Pauli venerandam perge per urbes,
Per montes, silvas, flumina, lustra pete.
Casinum montem *Benedicti* nomine clarum,
Pastoris magni, præcipuique Patris.
Illic quære meum mox per sacra culmina *Paulum*,
Ille habitat medio sub grege, credo, Dei.
Inventumque Senem devota voce saluta,
Et dic: *Rex Carolus* mandat aveto tibi.
Gaudia dicque, reor, nostræ sibi magna salutis,
Gratificam Christi per miserantis opem.
Atque pium Patrem rogito tunc semper ubique
Pro nobis preces ut ferat ille sacras.
Nec non nos fratrum precibus commendet honestis,
Sum votis quorum certus adesse Deum.
Quapropter sociis per me mandare salutem
Perpetuæ pacis omnibus his placuit.
Ecce valete simul cuncti juvenesque senesque,
Gratia vos Christi protegat atque regat.

*1 *Edit.* castæ.

(a) Inter Alcuiniana Carmina Quercetani 186. Hunc Paulum Monachum tunc Cassinensem, antehac castra secutum fuisse, ex sequenti Carmine VIII. apud Querc. 187. constat. Est is Paulus Diaconus suo tempore celebris. Volunt quidam hos Versus ab ipso Carolo compositos fuisse, missosque ad Paulum sub annum DCCLXXXVII, cum Rex e monte Cassino in Franciam rediisset. Bouquet Script. Rer. Gall. Tom. V. pag. 411. Mabill. Annal. Tom. IV. pag. 280. N. LXVII.

CARMEN VIII.

APUD QUERCETANUM CARMEN CLXXXVII.

Ad Eundem.

ECce tibi Paule Deus ter quinas augeat horas,
Addidit Ezechiæ qui tria lustra pio.
Ut mihi ter quinos, optas, superaugeat annos
Post metas vitæ, carmine Pierio.
Quid modo miles agis, cultro qui colla secare
Hostibus a nostris, Paule, paratus eras?
Nunc tibi dextra senex elanguit effeta belli,
Leva caput supra, aut scuta levare nequit.
Quid modo quod facias sis proletarius urbe,
Laurea qui belli castra videre times.
Tardus in annoso tabescit corpore sanguis,
Cor tibi frigidius laudis amore caret.

CARMEN IX.

Ad eundem Paulum. (a)

HInc celer egrediens celeri mea charta volatu,
Per silvas, colles, valles quoque perpete cursu,
Alma Deo chari Benedicti tecta require,
Est nam certa quies fessis venientibus illuc.
Hic olus hospitibus; piscis, hic panis abundat (b)
Pax pia, mens humilis, pulcra & concordia fratrum,
Laus, amor, & cultus Christi simul omnibus horis.
Dic Patri & sociis cunctis, salvete, valete.
Colla mei *Pauli* gaudendo amplecte benigne.
Dicito multoties, salve, pater optime, salve.

(a) Hoc Carmen Fabricius suæ Bibliothecæ cit. pag. 958. inseruit ex Joan. Bapt. Maro in notis ad Petrum Diaconum de Viris Illustr. Cassin. Cap. 8. pag. 169. Cujus sit, ignotum.

(b) Hunc & priorem Versum leges quoque in Carmine Anonymo, quod supra inter dubia edidimus p. 449. v. 15 & 16.

CARMEN X.

Angilberti Abbatis ad SS. Richarium & Elegium. (a)

SErvulus ecce tuus, *Richarius* inclyte Pastor,
Hæc tibi construxit parvula tecta, Pater.
Semper honoris*1 ero magno pietatis amore,
Devotus vere cultor ubique tui*2.
Tu prior in gremium mundi de fluctibus almum
Dante tuum Christo me miserum tuleras.
Nutristi & tenerum (b) sacro de lacte salutis,
Os fragile instituens cantibus egregiis.
Te quapropter amo totis, Pater optime, votis,
Exoptans, ut me tu quoque semper ames.
Perfice, quod de me cœpisti mente benigna,
Atque tuum famulum redde tuo Domino.
Tu quoque virtutum meritis mihi, sancte Sacerdos
Elegius, precibus auxiliare tuis.
Tu modo magna potes cœlesti in sede per illum,
Te bona qui in terris plurima posse dedit.
O Patres sancti, o clarissima lumina mundi,
Spes vitæ & veniæ, vos mihi certa salus.
Ante pedes vestros lacrymis perfusus amaris
Hic jaciens*3, vitæ crimina plango meæ.
Sæpius & feriens nimium rea pectora pugnis,
Et peccata pio confiteor Domino.
Vos mihi nunc misero mites estote Patroni:
Criminibus veniam poscite, quæso, meis.
Magna reor vobis restat laus, gloria, merces:
Servulus ut vester in nece non pereat
Quisque legat titulum, dicat, precor, *Angilberto*
Pauperis ac miseri, Christe, memento tui.
Sit benedicta domus hæc per te, Christe, precamur,
Ut veniant servis hic tua dona tuis.

*1 *f.* honorus. *2 *Mabill.* tuus. *3 jaceo.

(a) In Editione Quercetani CLXXVII extat quoque editum a Mabillonio Act. SS. Sec. IV. Part. I. in vita S. Angilberti pag. 101. Angilbertus in arte Poetica haud hospes fuit, ut fortassis propterea ab ALCUINO nomen *Homeri* meruerit: Igitur nulla ratio suppetit, ob quam hoc Carmen eidem non adscribatur, qui in illo loquitur.

(b) *Tenerum]* quod non intelligendum est habita ratione ætatis, sed vitæ spiritualis, quæ *sacro lacte* doctrinæ cœlestis principio fovenda est, uti Paulus Corinthiis loquitur. Mabill. l. cit. N. XI.

CARMEN XI.

Ad Templum ab Angilberto structum. (a)

Omnia, quæ cernis summo renovata*1 decore
Interius templum exteriusve sacrum,
Angilberus ovans jam fecit amore paterno
Sanctorum pariter, perpetuique Dei;
Non parcens opibus propriis. Nam quicquid habebat,
Ecclesiæ larga jam pietate dedit.
Et tu serve Dei veniens . . . inde*2 viator
Hæc loca percurre pulcra Monasterii:
Ecclesiasque Dei devoto pectore Christi
Cerne, decus varium*3 per pietatis opus.
Semper in ore tuo Christo dic maxime laudes,
Talia qui voluit posse tuum famulum.
Dicque: tuo servo requiem da Christe supernam,
Nomine qui fecit hæc speciosa tuo.
Vosque Dei famuli pro illo intercedite semper,
Ut famulum Christus servet ubique suum.
Det veniam scelerum, æternam tribuatque salutem.

*1 *Edit.* renatà. *2 *f.* aliunde. *3 *Edit.* varius.

(a) Hoc Carmen apud Quercetanum est CXVI, compositum videtur post obitum Angilberti Abbatis Centulensis, qui contigit Anno DCCCXIV; quia Poeta illi precari cupit requiem sempiternam. Igitur ALCUINO, qui ante Angilbertum e vita migravit, suppositum fuit. Vid. vitam S. Angilberti apud Mabill. Act. SS. Sec. IV. Part. I. pag. 91. seqq.

CARMEN XII.

Ad Templum a Fardulfo Abbate structum. (a)

HOc opus egregium Fardulfus fecerat Abbas,
Da cui perpetuam mercedem Christe precamur.
Hæc est alma domus, veniæ locus, alma salutis:
Hic Deus inhabitat, tribuens pia vota petenti
Sanctorum meritis, quorum hic sacra corpora pausant,
Hoc quoque ciborium Fardulfus fecerat Abbas.

CAR-

(a) Apud Quercet. N. CXVII. Fardulfus Abbas fuit S. Dionysii prope Parisios anno DCCXCIII. regnante Carolo M., quem comitatus est in expeditione adversus Saxones anno DCCXCV. Obiit vero anno DCCCVI. aut sequenti, id est, tribus annis post ALCUINUM. Vid. Mabill. Annal. Tom. II. pag. 306. Non est ergo ALCUINI ob versum: *Da cui perpetuam* &c. qui Fardulfum jam obiisse supponit.

CARMEN XIII.

Epitaphium Hildegardis Reginæ Caroli Magni uxoris.

Ex variis Editionibus, Baronii, du Chesne, Bouquet, & MS. Metensi.

MONITUM PRÆVIUM
ad tria sequentia Epitaphia.

Paulus Warnefridus in Libro de Episcopis Metensis Ecclesiæ apud du Chesne Hist. Franc. Script. Tom. II. pag. 202, *& Bouquet Tom. V. Script. Rer. Gall. pag.* 192, *se auctorem esse istorum Epitaphiorum his verbis significat: " Hildegard apud urbem Metensem in B. Arnulfi Oratorio requiescit. Pro eo denique quod a beato Arnulfo jam fati Reges originem ducerent, suorum ibi carorum defuncta corpora posuere. Nam ibi humatæ sunt duæ Regis Pippini filiæ, quarum una* Rodthaid, *altera* Adelaid *appellata est. Ibi quoque & junioris Regis* KAROLI *duæ nihilominus tumulatæ sunt natæ, scilicet* Adelaid *&* Hildigard. *Quæ* Hildigard *materno nuncupata nomine matrem morientem citius subsecuta est. Quarum omnia Epitaphia a nobis jussu Regis Karoli composita . . . subter annotare curavi." Ex quibus perspicuum est, eadem Epitaphia primum a Baronio Tom. IX. Annal. ad Annum DCCLXXXVI. pag.* 332, *deinde vero ab ipso etiam D. du Chesne, antequam eidem hic Pauli Warnefridi locus innotuisset, Alcuino Operum pag.* 1757 *fuisse supposita. Contulimus hoc Carmen cum MS. Metensi, quod ad nos misit D. Francois Ord. S. Ben. Congr. SS. Vitoni & Hildulphi, vir doctus, cujus eruditus calamus occupatur in concinnanda & continuanda Historia civitatis Metensis, ad Eruditorum vota brevi complenda.*

AUrea quæ fulvis rutilant elementa figuris,
  Quam clara extiterint membra sepulta docent.
Hic Regina jacet, Regi præcelsa potenti
  Hildegard Carolo quæ bene nupta fuit;
Quæ tantum claræ transcendit stirpis alumnos,
  Quantum, quo genita est, Indica gemma solum.
Huic tam clara fuit florentis gratia formæ,
  Qua non occiduo pulchrior ulla foret
Cujus haud tenerum possunt æquare decorem
  Sardonix pario, lilia mixta rosis.
Attamen hanc speciem superabant lumina cordis,
  Simplicitasque animæ, interiorque decor.
Tu mitis, sapiens, sollers, jucunda fuisti,
  Dapsilis & cunctis condecorata bonis.
Sed quid plura feram, cum non sit grandior ulla
  Laus tibi, quam tanto complacuisse viro.
Cumque vir armipotens sceptris junxisset avitis
  Liniferumque Padum, Romuleumque Tibrim *1:
Tu sola inventa es, fueris quæ digna tenere
  Multiplicis regni aurea sceptra manu.
[Alter ab undecimo jam te susceperat annus,
  Cum vos mellifluus consociavit amor *2]
Alter ab undecimo (a) rursum te sustulit annus,
  Heu Genitrix Regum! Heu decus atque dolor!
Te Francus, Suevus, Germanus & ipse Britannus,
  Cumque Getis duris plangit Hybera *3 cohors
Accola te Ligeris, te deflet & Itala tellus,
  Ipsaque morte tua anxia Roma gemit.
Movisti ad fletus & fortia corda virorum:
  En lacrymæ clipeos inter & arma cadunt.
Heu, quantis *4 sapiens & firmum robore semper
  Ussisti flammis pectus herile viri!
Solatur cunctos spes hæc, sed certa, dolentes,
  Pro dignis factis quod sacra regna tenes.
- - - - - - - - - - -
  Participem fieri hanc Pater alme tuis.

*1 *MS. Metense.* Tibrum. *2 [ ] hoc disticon restituimus ex MS. Metensi. *3 *al.* Ibera. *4 *MS. Met.* Heu quantum.

(a) Multi interpretantur annum decimum tertium, adeo, ut Hildegardis tredecim annos nata Carolo nupserit, & cum eo totidem annos vixerit. Obiit anno DCCLXXXIII. *Bouquet. Consule Mabill. Tom. II. Annal. Libr. XXV. pag.* 265. *Du Chesne de Script. Franc. Tom. II. pag.* 203.

CARMEN XIV.

Epitaphium Hildegardis Caroli & Hildegardis filiæ.

HIldegard! rapuit subito te funus acerbum,
  Ceu raptat Boreas vere ligustra novo.
Explevit necdum vitæ tibi circulus annum,
  Annua nec venit lux geminata tibi.
Parvula non parvum linquis virguncula luctum,
  Confodiens jaculo regia corda Patris.
Matris habens nomen renovas de morte *1 dolorem,
  Postquam vixisti vix quadraginta dies.
Pectore nos mœsto lacrymarum fundimus amnes,
  Tu nimium felix gaudia longa petis.

*1 *al.* de corde.

CARMEN XV.

Epitaphium alterius filiæ Adelheidis. (a)

HOc tumulata jacet pusilla puellula busto,
 Adeleid amne sacro quæ vocitata fuit.
Huic sator est *Karolus* gemino diademate pollens
 Mobilis*1 ingenio, fortis ad arma satis.
Sumpserat hæc ortum prope mœnia celsa *Papiæ*
 Cum caperet Genitor Itala regna petens*2:
Sed *Rhodanum* properans rapta de lumine vitæ,
 Iſtaque sunt matris corda dolore procul.
Excessit, patrios non conspectura triumphos,
 Nunc Patris æterni regna beata tenet.

*1 *MS. Met.* Nobilis. *2 Anno DCCLXXIII.

(a) Adeleidis & Hildegardis prope Matrem sepultæ sunt Metis in suburbana Basilica SS. Apostolorum seu S. Arnulfi, ex quo genus duxerunt. Ubi etiam humatæ sunt duæ Pipini Regis filiæ Rothaidis & Adelaidis; quarum quoque Epitaphia extant, a Paulo Diacono composita apud du Chesne l. cit.

CARMEN XVI.

Acephalum. (a)

. . . .
 Albinus (b) precibus postulet ipse suis.
Ut felix vivas instantis turbine mundi
 Hæc tua deposcit vernula turba Deum.
Tempora post secli Paradisi in sede locatus
 Præmia percipias, quæ sine fine manent.
Huic conjuncta viro *Ermengardis* (c) amabilis uxor
 Sis Regina valens tempus in omne bene.
Cum quo permultos vivas feliciter annos,
 Deque tua sobolem cernere prole queas.
Tu decus o! Regni, Imperii fidissima spesque,
 Sat bene, *Lothari*, pulcher ephebe vale.
Teque tuos Christi nectat dilectio fratres (d),
 Ut nosmet nullus hostis adire queat.
Sic mundi regnum mundi teneatis in arvis,
 Ut vos post mortem regna superna habeant.

(a) Apud Quercet. pag. 1759. ex Libr. VI. antiq. Lectionum Canisii pag. 411.

(b) *Albinus*] Non auctor Carminis, sed intercessor apud Deum. An hoc nomen de ALCUINO jam mortuo & in cœlos recepto intelligendum sit, an de alio ALBINO, qui tempore Lotharii Imperatoris & Hirmingardis uxoris ejus, circa annum DCCCXXIV vixerit, ignotum; quod eruendum foret ex initio Carminis, si quando detegatur.

(c) *Ermengardis*] seu Irmengardis, quæ Lothario filio Ludovici Pii Imp. nupsit Anno DCCCXXI, & tres filios genuit Ludovicum, Lotharium & Carolum. Obiit Anno DCCCLI. *Annal. Metens.*

(d) *Nectat dilectio fratres*] Quippe inter illos diuturnæ inimicitiæ exarserunt; sed pax inita est Anno DCCCXLIX.

CARMEN XVII.

Intercessio pro Mauro. (a)

SAncte Dei Præsul*1 meritis in secula vivens
 Causam, quam ferimus, suscipe mente pia.
Nempe ego*2 cum fueram custos humilisque minister
 Istius Ecclesiæ dogmata sacra legens.
Hunc puerum*3 docui divini famine verbi
 Ethicæ monitis, & Sophiæ studiis.
Ipse quidem Francus genere, atque incola sylvæ
 Batoniæ, huc missus discere verba Dei.
*4 Abbas namque suus Fuldensis rector ovilis.
 Illum huc direxit ad tua tecta*5, Pater.
Quo mecum legeret metri scholasticus artem,
 Scripturam & sacram . . . pararet ovans.
Ast ubi sex lustra implevit, jam scribere tentans,
 Ad Christi laudem hunc edidit arte librum*6;
Quo typicos numeros, tropicas & rite figuras
 Indidit, ut dona panderet alma Dei.
Passio quid Christi mundo conferret honoris,
 Qualiter antiquum vinceret & chelydrum:
Quod sic venturum sancti cecinere Prophetæ,
 Ac Libri Legis Grammate rite dabant.
Et quia se meminit nutritum in domate claro*7,
 Istius ecce loci hinc tibi dona feret.
Quæ licet indigna & sint vilia, tu tamen ipsa
 Patronus mitis, accipe quæso pie.
Altithrono & redde pignus, quod præstitit ipse,
 Instanter poscens artifici veniam;
Qui quantum potuit, non quantum debitor ipse
 Extitit, ut grates redderet ore Deo.
Crimine pro miseri largas tu funde Potenti,
 Alme, preces Domino, sicque juvato tuum;
Qui multa infanda semet egisse fatetur,
 Ætas lasciva quanta patrare solet.
Sed spes firma manet, bonitas & magna Tonantis,
 Ipsum quod salvet omnipotens Medicus,
Sanguine qui proprio, laxavit debita mundo,
 Abluet & fonte crimina multa sacro.
Tantum tu precibus ipsum meritisque sacratus
 Commenda Christo, sicque beatus erit.
Præsentem & vitam peragat sospesque, futuræ
 Servetur Patriæ. Protege sancte tuos.

*1 S. Martinus. *2 ALCUINUS nempe. *3 Maurum. *4 Ratgarius. *5 ad Monasterium Turonense. *6 de Cruce. *7 In civitate Turonensi, non Parisiis, ut scribunt nonnulli.

(a) Hi Versus exhibentur a Quercetano inter Carmina Alcuiniana ex variis collecta pag. 1756. Non sunt autem ALCUINI, sed Rabani Mauri ejus discipuli, qui opus suum de Cruce, quod extat Operum Illius Tom. VI. ad calcem S Martino nomine ALCUINI, cujus hortatu illud scripserat, nuncupavit. *Mabill. Tom. II. Annal. pag.* 367. *Vid. notas Broveri pag.* 234.

APPEN-

APPENDIX TRIPLEX OPERUM B. FLACCI ALBINI SEU ALCUINI

Complectens quasdam Epistolas & alias Cartas veteres ac recentiores ad Res & Acta B. ALCUINI pertinentes.

MONITUM PRÆVIUM.

Cum nobis in B. Alcuini Operibus colligendis, pro nova illorum Editione adornanda occupatis, quædam Epistolæ, Cartæ ac Monumenta vetera, nec non Commentationes quædam recentiores doctorum Virorum occurrerent, quæ quidem ad res & acta ejusdem beati Viri, atque ævi illius illustranda pertinent, ad genuina vero, aut ad dubia, vel supposititia ejusdem scriptoris Opera commode referri haud poterant, necesse visum est, ut illa ad finem totius collectionis triplici Appendice exhiberentur eo ordine, quem in ipsis quoque Operibus observavimus, nimirum, ut primo loco compareant Epistolæ; secundo loco quæ ad dogma, præsertim de Christi Adoptione; tertio quæ ad historiam pertinent. Igitur

Prima Appendix complectitur Epistolas illas, quas quidem Cl. Quercetanus Alcuinianis, non aliam, puto, ob causam inseruit, quam quod eas e penna B. Alcuini emanasse crederet; sed cum hæc ratio nobis minime satisfaceret, eas ex illo ordine eximendas esse, non tamen omnino omittendas existimavimus, ne viri eruditi, si propter illas forte alicubi ad Alcuini Opera amandentur, easdem in hac nova editione frustra requirant. Sunt autem istæ Epistolæ inter Quercetanas LXI^a^ Caroli ad Athilhardum Archiepiscopum. LXXXIII^tia^ Caroli ad Homerum. LXXXIV^ta^ Caroli ad Leonem Papam. LXXXV^ta^ Caroli ad Regem Offam. CXI^a^ Ejusdem ad Nicephorum Imp. Constantinopolitanum. Cui adjungimus aliam ejusdem ad Michaelem Imp. quæ hactenus latuit, nuper vero in Cod. Bibl. Harlejanæ inter Alcuini Epistolas anecdotas detecta fuit. Congruum hic locum habere etiam posse existimavimus tres Epistolas ineditas ANGILBERTI *Abbatis Centulensis B. Alcuino admodum familiaris, quas reperimus in pervetusto Cod. MS. Salisburg. Epistolis Alcuini immixtas, prout notavimus in Monito eisdem præfixo. Addimus præterea Anonymi cujusdam Epistolam de septuagesimo, sexagesimo & quinquagesimo, quæ apud Quercetanum erat CIX^na^ Demum his omnibus adnectimus tria Præcepta Caroli M. pro Monasteriis Cormaricensi & S. Martini, ad quæ per decursum & præprimis in vita B. Alcuini Lectorem nonnunquam amandare necesse fuit.*

In alteram Appendicem conjecimus quædam monumenta, ad pleniorem Historiam Adoptianismi, in qua labores Alcuini utramque paginam faciunt, pertinentia; eaque partim inedita, partim ex Codd. MSs. & aliunde emendata vel illustrata: quorum hic est ordo; 1mo Epistola Elipandi Archiepiscopi Toletani, seu potius omnium Episcoporum Hispaniæ sibi in errore consentientium, ad Carolum M., quam primo edidit vir eruditus D. Henricus Florezius Ord. S. Aug. in Libro apud nos maxime raro, cui titulus: Espanna Sagrada *Tom. V. Append. X. pag.* 558. *Unde illam descripsit & suæ Hist. Adoptianorum pag.* 154 *inseruit vir eruditus D. Christ. Guil. Franc. Walchius. 2do Epistola hucusque inedita & diu multumque desiderata* (*) *eorundem Episcoporum ad Episcopos Galliæ, Germaniæ, Aquitaniæ & Austriæ, in eadem causa dogmatis de Adoptione Christi. Illam in acceptis referri oportet Viro præclarissimo & ad juvandos labores literarios promptissimo, D. Georgio Majansio Generoso Valentino, cui illam, superata demum illorum, qui thesauris literariis præsunt, pertinacia, extrahere licuit e Cod. MS. Ecclesiæ Toletanæ. Hujus viri notitiam ac benevolentiam debeo viris humanissimis, qui in ea mihi concilianda ultro suam operam obtulerunt, nimirum D. Christiano Friderico Temlero, Potentissimo Danorum Regi ab Epistolis sanctioribus; & D. Carolo Christophoro Pluer, tunc Legationis Regiæ Danicæ in aula Regis Catholici Ecclesiaste; duumviris Literarum bono natis. Cl. D. Majansii Epistolas ad me & ad D. Pluer de sorte istius Epistolæ, & aliorum Scriptorum Elipandi, Etherii & Beati scriptas postea dabimus, ne quid desit, quod rei obscuræ lumen, aut dubiæ fidem conciliare possit. Hæ sunt duæ illæ Epistolæ, quas Christianissimus Imperator Carolus M. & Episcopi ditionis illius cum Legatis Apostolicis Francoforti anno DCCXCIV congregati præ oculis habuerunt, mature examinarunt, & multis argumentis confutarunt. Extant vero etiamum Epistolæ ad illas Responsoriæ, cum Caroli M., tum Episcoporum Galliæ, Germaniæ & Aquitaniæ, multoties quidem in Actis Conciliorum editæ, quas tamen ab hoc loco, ob utrarumque nexum & Lectorum commodum abesse noluimus. Igitur*

Tertio *huc referimus easdem Caroli M. & Episcoporum Francoforti in Concilio præsentium Epistolas priorum refutatorias, collatas cum insigni & pene coævo Cod. MS. Bibliothecæ nostræ S. Emmerami, unde quasdam Lectiones variantes deprompsimus. Omittimus vero reliqua ad idem Concilium pertinentia, scilicet Epistolam Hadriani I. P. M. & aliam Episcoporum Italiæ, seu Paulini Aquileiensis Sacrosyllabum. Quamvis enim in illis quoque errores Elipandi confutentur, & simul a Carolo Magno finito Concilio ad Episcopos Hispaniæ missæ fuerint, non sunt tamen proprie Responsoriæ ad omnia Hispanorum argumenta; unde ab hoc loco absque incommodo abesse facile possunt.*

Quarto, *ne quidpiam, quod ad Historiam Actorum ac disceptationis de Adoptione Christi, in qua B. Alcuinus tantopere inclaruit, conducere possit, in hacce Operum illius nova editione desiderari possit, ex libris Etherii & Beati adver-*

(*) Vid. D. Walchii Hist. Adoptianorum pag. 153. & seqq.

adversus Elipandum scriptis ea solum excerpsimus, ex quibus intelligi possint motus, jam ab aliquo tempore, antequam illi in Franciam aut Germaniam penetrarent, ab Elipando in Hispania excitati. Ex illis igitur huc transscripsimus, quæ initio de orta in Ecclesiis Hispaniæ dissensione, & de utriusque partis confessionibus & symbolis, eorumque diversitate narrantur ac referuntur: quibus additur Elipandi Episcopi ad Fidelem Abbatem Epistola, collata a Cl. D. Majansio cum editione Pellicerii in Annal. Hisp. Lib. IX. num. 18. *pag.* 406. *Volebat quidem Cl. D. Catelinot Congr. Bened. SS. Vanni & Hildulphi Alumnus novæ, quam meditabatur, Operum B. Alcuini Editioni integros illos Etherii & Beati libros adversus Elipandum; sicut & illa, quæ S. Benedictus Abbas Anianensis contra eundem errorem scripsit, adjungere: cujus consilium ipse etiam initio sequi cogitabam, prout in conspectu Oper. B. Alcuini ante aliquot annos edito pag.* 17 *significavi; verum mutavi consilium, ne Opusculis exoticis minus necessariis & alibi prostantibus, volumen nimium excresceret, persuasus, quod viri eruditi inter hæc Opera non omnia, quæ illo tempore adversus Elipandum & Felicem acta aut scripta sunt, desiderarent; sed illa solum, quæ ipsis Alcuini Operibus lucem atque historiæ fidem conciliare possent. Confido nihilominus, me ob eandem rationem a viris eruditis gratiam initurum, si hoc loco Epistolas prælaudati D. Majansii, ad me, occasione detectæ Epistolæ Episcoporum Hispaniæ, superius memoratæ, scriptas cum insigni ejusdem commentatione de Scriptis Elipandi, Beati & Etherii cum illis communicem.*

Nec, spero, indigne ferent viri eruditi, qui quibusvis antiquitatis reliquiis pretium statuere sciunt, si quinto ac ultimo loco huic Appendici e duobus vetustis Codd. MSs. Salisburgensi & Frisingensi adnectam scriptum & commentationem haud contemnendam, de Imagine Dei, *quam hactenus ineditam esse censeo, & quæ in Cod. Frisingensi tribuitur Candido, illi fortassis, cujus officiis Alcuinus noster usus est multoties. Est enim hæc materia una ex iis, in quibus discutiendis viri illius ævi, pro re literaria restauranda consociati, ingenia sua exercuerunt: Ipse certe B. Alcuinus noster similem commentationem edidit, quam exhibuimus Tom. I. Part. II. pag.* 339.

In tertia Appendice primo exhibemus scriptum, adhuc, ni fallimur, ineditum, quod deprehendimus in Cod. MS. 71 *Bibliothecæ Salisburgensis, sub titulo:* Notitia Ecclesiarum Urbis Romæ. *Collocatur ibidem media inter Epistolam Alcuini ad Felicem Hæreticum primo a nobis editam Tom. I. pag.* 783, *& Epistolam nostræ Editionis LV ad Arnonem. Quamvis vero ex hoc illius situ non ausimus statuere, scriptum hocce ad B. Alcuinum tanquam auctorem pertinere, licet nec ab illius pia curiositate, nec a consueto ipsius stylo sit alienum; erunt tamen, ut credimus, quibus hoc insigne antiquitatis monumentum haud erit ingratum.*

Alterum hujus tertiæ Appendicis locum occupabit Scriptum, quod prorsus videri possit exoticum, cui in veteri Cod. titulus est: Alexandri Regis Magni Macedonum, & Dindimi Bragmannorum Regis per literas pulcherrima collatio; *Illud tamen ab Operibus B. Alcuini abesse noluimus, quia is eandem collationem quondam Carolo M. pro munere misit, prout testantur versus in fine appositi. Scriptum hocce e Cod. MS. Sec. XI, qui olim fuit celeberrimi Monasterii Millestatensis O. S. B. in Carinthia, magna cum industria, additis quibusdam correctionibus, descripsit & mecum communicavit vir præclare eruditus D. Mathias Rieberer S. J. in domo Professorum Viennæ Bibliothecarius & Historicus, a quo Respublica Literaria magnis desideriis exspectat continuationem* Germaniæ sacræ, *per obitum celeberrimi P. Hansizii hactenus retardatam. Existimabat vero vir laudatus, has Epistolas ad Alcuinum pertinere posse, & hucusque esse ineditas. Quod primum attinet, quamvis ratiocinia, quæ pro B. Alcuino Cl. D. Rieberer adhibet, quamdam præseferre videantur verisimilitudinem, nobis tamen magis probatur opposita sententia, nimirum easdem Epistolas Alcuino esse vetustiores, in quibus suo ævo credebantur tegi responsa Pauli & Senecæ; quas Alcuinus alibi forte repertas Carolo M., quem sciebat ejusmodi narrationibus eruditioni servientibus delectari, pro munere mittere voluit: neque stylum ibi B. Alcuino alias familiarem deprehendere potuimus; nec, ut existimamus, deprehendent alii, quibus lectio ejusdem operum familiaris est. Quod vero alterum D. Riebereri assertum attinet, non miramur viro erudito visum fuisse Epistolas illas adhucdum ineditas esse; extant enim in libro in terris nostris rarissimo, nempe ad calcem operis* Palladii de Gentibus Indiæ & Bragmannibus *Edit. Londiniensis Anno MDCLXVIII opera Edoardi Bissæi, quocum hanc nostram editionem, notatis variantibus, contulimus. Diu, quid de ipsis hisce Epistolis earumque auctoribus sentiendum esset, hæsitavimus; cumque inter alia, quibus distinemur, negotia minime nobis liceret, rem admodum obscuram, ad præcipuum nostrum propositum haud pertinentem, longiori ac laborioso indagine perscrutari, Virum Græcæ Romanæque Historiæ scientissimum, Gymasii Urbis Ratisbonensis Rectorem ac Professorem Publicum D. Georgium Henricum Martini, ut lucem rei obscuræ subministraret, convenimus, qui votis nostris benevole annuens sententiam suam per Epistolam, multiplici eruditione refertam, nobis aperuit, quam ad calcem Opusculi adponere placuit, Eruditis, ut confidimus, haud displicituram. Ceterum haud persuaderi possumus, illas Epistolas malo animo & ad decipiendum composito fuisse confictas. Memini ex Strabone & aliis, Brachmannes quosdam cum Alexandro Macedone de sua sapientia moribusque contulisse. Inde fortassis cuiquam veterum enata occasio, has Epistolas pro exercitatione scholæ concinnandi, aut veras fortasse e Græco in Latinum transferendi. Verum nolim de re ista, post egregium conatum Eruditissimi D. Martini, plura commentari.*

APPEN

APPENDIX PRIMA
COMPLECTENS EPISTOLAS.

EPISTOLA I. (a)
KAROLI ad Regem OFFAM.

ARGUMENTUM.

Presbyterum Scottum, de violatione Legis jejunii diffamatum, ad suum Episcopum puniendum remittit.

KAROLUS gratia Dei Rex Francorum & defensor sanctæ Dei Ecclesiæ, dilecto fratri & amico OFFÆ Regi (b) *salutem.*

PResbyter iste, & Scottus, apud nos moratus est aliquanto tempore in Parochia HILDEBOLDI Colonensis Episcopi (c), sed reprehensibilis factus, ut fertur a quodam accusatore, quod carnem diebus quadragesimalibus comedisset. Nostri vero Sacerdotes judicare renuerunt, quia plenum testimonium accusantium super eum non invenerunt. Tamen nec eum loco consueto habitationis suæ, propter infamiam (d), diutius morari permiserunt: ne sacerdotalis honor apud imperitum vulgus vilesceret, vel rumigera loquela aliqui hortarentur violare sanctum jejunium. Visum est nostris Sacerdotibus illum ad sui Episcopi, ubi Deo votum fecit, dirigere judicium. Idcirco vestram deprecamur providentiam, ut jubeatis illum secundum opportunitatem temporis & provectionis in suam transponere patriam, ut ibi judicetur, unde exivit. Nam ibi quoque sanctæ Dei Ecclesiæ puritas in moribus, & firmitas in fide, & honestas in conversatione, secundum canonicam sanctionem diligenter observari debebit, ut una perfecta & immaculata columba, cujus pennæ deargentatæ & posteriora ejus in specie auri clarescere debent. Vita, salus & prosperitas tibi tuisque fidelibus a Deo Christo detur in æternum.

NOTÆ.

(a) Apud Quercetanum inter Epistolas ALCUINI LXXXV. ex MS.

(b) *Offæ Regi]* Merciorum. Vide quæ de eo notavimus ad Epist. XLII. ALCUINI Tom. I. pag. 57. & ad Epist. III. pag. 6. Alias Epistolas Carolus ad Offam scripsit, quas habes Tom. V. Script. Rer. Franc. D. Boquet. pag. 620 & 627.

(c) *Hildeboldi Coloniensis Episcopi]* Nondum ergo Colonia tempore scriptæ hujus Epistolæ Ecclesiæ Metropolitanæ prærogativam habuit, quia Hildeboldus Episcopus, non Archiepiscopus appellatur? Metropolitæ tamen dignitatem idem Hildeboldus (alio nomine Hildivaldus) obtinuisse dicitur inter annos DCCXCIV & DCCXCIX. *Vid. Pag. ad annum DCCXCIV. N. V.* Ejus obitus in brevibus Annalibus, e Cod. MS. Monasterii nostri S. Emmerami editis, recensetur Anno DCCCXIX. Mab. Tom. IV. Analect. pag. 476. novæ Edit. pag. 363.

(d) *Propter infamiam &c.]* Non tanti modo constat totius Quadragesimæ aut Jejunii per annum violatio. Quantum Quadragesimæ observatio Carolo cordi fuerit, inde constat, quod Saxonibus nuper conversis esum carnis, si ex contemptu legis fiat, sub pœna mortis interdixerit. *Capitul. de part. Saxon. Cap. IV. apud Baluz. Tom. I. Capitul. p.* 251.

EPISTOLA II. (a)
CAROLI Regis ad ATHILHARDUM Archiepiscopum & CEOLUULFUM.

KAROLUS Gratia Dei Rex Francorum & Longobardorum, ac Patritius Romanorum, ATHILHARDO Archiepiscopo & CEOLUULFO Coepiscopo illius (b), *æternæ beatitudinis salutem.*

NUllatenus vestram terræ longinquitatem, vel procellosi maris latitudinem fœderatæ in Christo amicitiæ jura disrumpere fas arbitramur; sed*1 quanto longiore spatio humana dividitur conversatio, tanto probatiore fide pietatis pactum servari debebit: quia sæpe in præsentia timor, vel erubescentia in facie foris ostendit, quod homo intus in corde non retinet. Igitur sancta fides in absentia laudabilis extat, & in præsentia venerabilis consistit.

Unde & in ejus fiducia, quam pia olim allocutione præsentes (c) pepigimus, hos miseros Patriæ suæ exules vestræ direximus pietati, deprecantes, ut pro eis intercedere dignemini apud fratrem meum carissimum *Offanum* Regem, quatenus pacifice, & absque alicujus injustitiæ oppressione in sua liceat conversare patria, & cuilibet deservire. Nam Dominus illorum *Umbrinsgstan* diem obiit, qui, ut nobis visum est, fidelis suo fuisset Domino, si in patria licuisset perseverare: sed ut mortis evaderet periculum, ut dicere solebat, fugit ad nos, semper paratus se ab omni purgare infidelitate: quem propter reconciliationem, non propter inimicitias aliquantisper retinuimus apud nos; his vero contribulibus suis si pacem precari valeatis, remaneant in patria;

*1 *Edit.* seu.

patria; sin vero durius de illis frater meus respondeat, illos ad nos remittite inlæsos: melius est peregrinari, quam perire: in aliena servire patria, quam in sua mori.

Confido de bonitate fratris mei, si obnixe pro illis intercedatis; ut benigne suscipiat eos pro nostro amore, vel magis pro Christi caritate, qui dixit: *Dimittite & dimittetur vobis.* Intercedentem pro nobis vestram Sanctitatem divina pietas incolumem custodiat in æternum.

NOTÆ.

(a) Apud Quercetanum inter Epistolas ALCUINI LXI. Scripta videtur ante vel ipso anno DCCXCVI. vivente adhuc Offa Rege Merciorum, qui hoc anno obiit IV Kal. Aug. *Alfort. ad h. a.*

(b) *Ceoluulfo Coepiscopo illius*] Cur Ceoluulfus sine sede nominatur, inquit Alfort. ad An. DCCXCII. Num. XIII. e Westmonasteriensi petenda est ratio, qui, cum eum Episcopum nominasset, dixit: *Ubi sedem haberet Cathedralem penitus ignoramus.* Nos tamen, pergit Alfortus, supra anno DCCLXIV. N. VII. ostendimus, eum Lindisfarorum Episcopum, vel Dorcestriæ, vel Sednacestriæ sedem fixisse circa annum Domini DCCLXIV, vel ut habent Fasti DCCLXVII. Corrige tamen eosdem Fastos, dum mortem ejus consignant ad annum Christi DCCLXXXIV. Corrige etiam *Godwinum* in Catalogo, qui vult eum obiisse anno DCCLXXXVII. Nam cum Ethelardo Dorovernensi sedisse, ideoque hoc tempore superstitem faciunt recitatæ Caroli Literæ. Vidit etiam elevari sancti Albani reliquias anno sequenti, ut dicemus; & nec tunc locum dare potuit *Ealdulfo*, quem omnes agnoscunt ejus successorem; nam Offæ donationi subscripsit anno DCCXCV, post cujus mortem diu vacavit sedes illa; nimirum ad sequentis seculi annum LXXII, ut dicam infra ad annum DCCXCVI. Num. X. Hæc Alfortus, quem etiam vid. ad an. DCCXCV. N. VI.

(c) *Præsentes pepigimus*] Ex hoc hoc loco quidem apparet Aedilhardum cum Ceoluulfo ad Carolum Regem venisse; quo vero id anno, obitum Offæ Regis præcedente, factum sit, incertum. De eo enim itinere, quo Aedilhardus Romam circa annum DCCXCIX. pro reparanda Sedis suæ metropolitica dignitate profectus est, de quo dictum est ad Epist. LXIV & CLXXIII. hujus Edit. hæc verba intelligi haud possunt.

EPISTOLA III. (a)

KAROLI ad HOMERUM.

ARGUMENTUM.

HOMERUM seu ANGILBERTUM Romam euntem instruit, quæ Pontifici essent suggerenda.

KAROLUS Dei Gratia Rex & Defensor [Dei] Ecclesiæ, HOMERO Auriculario (b) *salutem.*

DIvina regente misericordia [iter tuum*1] & prospere te adducente ad Domnum Apostolicum, Patrem nostrum, admoneas eum diligenter de omni honestate vitæ suæ, & præcipue de sanctorum observatione canonum; de pia sanctæ Dei Ecclesiæ gubernatione, secundum opportunitatem collationis inter vos, & animi illius convenientiam; ingerasque ei sæpius, quam paucorum honor ille, quem præsentialiter habet, annorum, quam multorum est perpetualiter merces, quæ datur bene laboranti in eo. Et de simoniaca subvertenda hæresi diligentissime suadeas illi, quæ sanctum Ecclesiæ corpus multis male maculat in locis; & quidquid mente teneas, [nos] sæpius querelis agitasse inter nos. Sed qualis mihi esset collatio cum beato ADRIANO*2 Papa prædecessore illius, de construendo Monasterio ad sanctum Paulum (c), nullatenus dimittas suggerere illi, ut volente Deo revertens certum mihi responsum habeas referre. Dominus Deus ducat te & deducat*3 cum omni prosperitate. Dominus Deus regat & dirigat in omni bonitate cor illius, ut faciens faciat, quod sanctæ suæ proficiat Ecclesiæ. [Et] ut sit nobis pius Pater & pro nobis præcipuus intercessor, ut idem Deus & Dominus noster Jesus Christus nos in sua florere faciat voluntate, & cursum, qui superest nobis, vitæ nostræ, ad perpetuæ stabilitatis quietem perducere dignetur. Vade cum prosperitate, proficiens in veritate, reversurus cum gaudio, Homeriane puer.

EPI-

NOTÆ.

*1 ex *MS. Edit.* iterum. *2 *Cod. Sal.* HADRIANO. *3 *Cod. Sal.* reducat.

(a) Est inter Epistolas ALCUINI LXXXIII. apud Quercet. Collata hic cum MSs. Salisburgensi & S. Emmerami.

(b) *Homero auriculario*] i. e. Angilberto Abbati Monasterii S. Richarii, quem Rex anno DCCXCVI Romam misit, ut defuncto Hadriano I. Papa Leoni ad sedem apostolicam evecto ea, quæ in hac Epistola commonitoria continentur, aperiret; *Populum Romanum ad suam fidem atque subjectionem per sacramenta firmaret; præterea vero magnam partem thesauri a devictis per Ericum Ducem Forojuliensem ad S. Petrum deferret*, ut narrat Eginhardus in Annal. ad hunc annum DCCXCVI. *Auricularius* dicitur, quod esset ab intimis Regis consiliis. Vid. quæ de Homero seu Angilberto notavimus ad Epistolas ALCUINI XXI, XXII, XXIII & alibi.

(c) *De construendo Monasterio ad S. Paulum*] Nempe Cormericensi, quod construere cœpit Hiterius Abbas ALCUINI Anteceſſor in Abbatia S. Martini; prout patet ex Carta ejusdem Hiterii Abbatis, data anno XXIII Caroli Regis, id est, anno DCCXCI. Fortassis Carolus cum Adriano Papa de construendo illo Monasterio agebat ac conferebat per ipsum Hiterium, dum is apud eundem Pontificem Legatione fungeretur annis DCCLXXXII, DCCLXXXIII, & DCCXXXV, prout discimus ex Epistolis Codicis Carolini LVI, LXVIII, & LXXX. In idem Monasterium posthac B. ALCUINUS introduxit Monachos ex disciplina S. Benedicti Anianensis, & a Carolo M. obtinuit præceptum libertatis ab exactionibus Telonii, quod dabimus infra.

EPISTOLA IV. (a)

KAROLI ad LEONEM Papam.

ARGUMENTUM.

Significat gaudium de nuntio electionis illius ad Pontificatum accepto &c.

KAROLUS Gratia Dei Rex Francorum & Longobardorum, ac Patritius Romanorum LEONI Papæ (b), *perpetuæ beatitudinis in Christo salutem.*

PErlectis Excellentiæ vestræ literis, & audita decretali cartula, valde, ut fateor, gavisi sumus seu in electionis unanimitate, seu in humilitatis nostræ*1 obedientia & in promissionis ad nos fidelitate. In quibus omnibus ex intimo cordis affectu multiplices divinæ pietati agentes gratias: quia nobis post lacrymabile doloris vulnus, quod animæ nostræ dilectissimi Patris (c) & fidelissimi amici obitus inflixit, tale in vobis, solita suæ clementiæ providentia, solatium perdonare dignatus est. Unde & vestræ sanctitati quasi vicario lætitiæ munere, per ejusdem Dei & Domini nostri Jesu Christi misericordiam, qui sanctæ suæ Ecclesiæ in vestræ beatitudinis exaltatione consuluit, nostram omniumque fidelium nostrorum demandamus prosperitatem; nec non & pacificam in Dei voluntate totius regni nostri innotescimus unanimitatem: ut æque in nostræ devotionis [salute] gaudeatis, sicut & nos in vestræ sanctitatis lætamur successibus.

Sed & hoc vestræ sanctissimæ benivolentiæ innotescimus, quod cum dilectionis munera Patri meo dulcissimo Prædecessori vestro dirigere paraveram, ut caritatis, quam in eo habui, munificentiæ largitate monstrarem magnitudinem, & suavissimæ inter nos familiaritatis fidelitas multorum ostenderetur oculis; ecce subito, quod sine dolore non dicam, sine lacrymis non cogito, præ tristitia obitus illius legatione consternatus [sum]; & ubi lætitiæ paraveram insignia, ibi me tristitiæ turbaverunt lugubria. Etsi Apostolus de mortuis contristari prohiberet, tamen caritas lacrymas elicere non cessat; non quasi mortuum plangentes, sed quasi melius cum Christo viventem recordantes. Si nos corporali præsentia amisisset, non tamen spiritali suffragio illum nos amittere arbitramur. Sed magnum divina nobis prævidebat gratia solatium, dum vos, Vir venerande, in locum illius subrogavit; ut esset, qui quotidie apud beatum Petrum Principem Apostolorum pro totius Ecclesiæ stabilitate; & qui pro salute mea meorumque fidelium, immo & pro totius stabilitate*2 regni nobis a Deo dati intercederet, & paterna pietate nos in filium*3 sibi adoptaret dilectionis. [Ad confirmandam vero hujus dulcissimæ dilectionis] pacificam unanimitatem ANGILBERCTUM (d) manualem vestræ*4 familiaritatis [Auricularium] vestræ direximus sanctitati, quem prius, sicut promisimus per religiosos viros CAMPOLUM*5 & ANASTASIUM (e), beatissimo Patri nostro, prædecessori vestro, dirigere curavimus. Sed, ut præfati sumus*6, dum exænia omnia parata erant, lugubri paternæ mortis nuntio repente tardatum est iter illius: sed modo lætiores de vestræ sanctitatis successione facti, quod desideravimus in illo pio Patre agere, in vobis perficere studemus: illique omnia injunximus, quæ vel nobis voluntaria, vel vobis necessaria esse videbantur, ut ex collatione mutua conferatis, quicquid ad exaltationem sanctæ Dei Ecclesiæ, vel ad stabilitatem honoris vestri, vel Patriciatus nostri firmitatem necessarium intelligeretis. Sicut enim cum beatissimo Patre Prædecessore vestro sanctæ paternitatis pactum inii, sic cum beatitudine vestra ejusdem fidei & caritatis inviolabile fœdus statuere desidero. Quatenus apostolicæ sanctitatis vestræ, divina donante gratia Sanctorum advocata precibus, me ubique apostolica benedictio consequatur, & sanctissima Romanæ Ecclesiæ sedes, Deo donante, nostra semper devotione defendatur.

Nostrum est, secundum auxilium divinæ pietatis, sanctam ubique*7 Christi Ecclesiam ab incursu paganorum & ab infidelium devastatione armis defendere foris, & intus catholicæ fidei agnitione munire. Vestrum est, sanctissime Pater, elevatis ad Deum cum Moyse manibus nostram adjuvare militiam: quatenus vobis intercedentibus, Deo ductore & datore, populus christianus super inimicos sui sancti Nominis ubique semper habeat victoriam, & Nomen Domini nostri Jesu Christi toto clarificetur in orbe. Vestræ vero auctoritatis prudentia canones sequatur*8, quatenus totius sanctitatis exempla omnibus evidenter in vestra fulgeant conversatione, & sanctæ admonitionis exhortatio audiatur ab ore, quatenus luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. Omnipotens Deus vestræ Auctoritatis beatitudinem ad sanctæ suæ Ecclesiæ exaltationem per multa annorum curricula incolumem conservare dignetur.

NOTÆ.

*1 *Cod. Sal.* vestræ. *2 *Cod. Sal.* prosperitate. *3 *Cod. Sal.* filiis. *4 *Cod. Sal.* nostræ. *5 *Cod. Sal.* CAMPOLUNE. *6 *Cod. Sal.* fuimus. *7 *Cod. Sal.* undique. *8 *Cod. Sal.* Canonicis ubique inhæreat sanctionibus & sanctorum statuta Patrum semper sequatur.

(a) Descripta ex Editione Quercetani, ubi inter Epistolas ALCUINI est LXXXIV, quam contulimus & alicubi correximus ex MSs. Codd. Salisburgensi & S. Emmerami.

(b) *Leoni Papæ*] Qui anno DCCXCV. XXVI Decembris seu festo S. Stephani M., dum pridie Hadrianus I. obierat, electus, & sequenti die in Natali S. Joannis Apostoli & Evangelistæ ordinatus est. *Anastas. in vita Hadriani.* Lege, quæ Pagius in hanc Epistolam adnotavit ad annum DCCXCVI. Num. III. & IV.

(c) *Dilectissimi Patris*] Hadriani I. scilicet, cujus obitum tanquam filius admodum planxit piissimus Carolus.

(d) *Angilbertum*] De Legatione hac Angilberti ad Leonem III. Papam hæc habent Annales Eginhardi ad annum DCCXCVI: „Romæ Adriano defuncto, Leo Pontificatum suscepit. Et mox per Legatos suos claves confessionis S. Petri ac vexillum Romanæ urbis cum aliis muneribus Regi misit: rogavitque, ut aliquem de suis Optimatibus Romam mitteret, qui populum Romanum ad suam fidem atque subjectionem per sacramenta firmaret. Missus est ad hoc Engilbertus Abbas Monasterii S. Richarii. Per quem etiam tunc ad S. Petrum magnam partem thesauri, quem Ericus Dux Forojuliensis, spoliata Hunnorum Regia, quæ *Ringus* vocabatur, eodem anno de Pannonia Regi detulerat, misit.„ Concordant his ceteri ejus ævi Annalistæ. Celeberrimus Pagius ad annum DCCXCVI. N. IV. Angilbertum binam hoc anno obiisse legationem ad Romanum Pontificem supponit; ait enim post allata Eginhardi verba: *Est hæc secunda Angilberti ad Leonem III. Legatio, uno eodemque anno ac prior obita.* Verum ex verbis Eginhardi potius intelligitur una eademque Legatione & literas hasce & munera thesauri Hunnis erepti detulisse. *Missus est*, inquit, *ad hoc Engilbertus . . . per quem etiam tunc ad S. Petrum magnam partem thesauri . . . . misit.*

(e) *Campolum & Anastasium*] Campolus seu Campulus, an Notarius, qui interfuit causæ Pothonis Abbatis, ut legitur in Epist. LXXII. Codicis Carolini? An Campolus ille sacellarius, qui postea princeps fuit factionis in Leonem III. Pont.? *Anastasius* an cubicularius ille ab Hadriano ad Carolum missus anno DCCLXXIV & DCCLXXVI. Postea ob quædam verba, Caroli utilitati minus convenientia in Francia aliquamdiu detentus Anno DCCLXXVIII? vid. Epistolas L, LIII, & LV, Codicis Carolini.

EPISTOLA V. (a)

KAROLI Regis ad NICEPHORUM (b) Imper. Constantinopolitanum.

ARGUMENTUM.

Gaudium suum significat de iterata Legatione pro constituenda pace inter utrumque Imperium.

CUm in omni humanæ actionis initio Domini sit auxilium invocandum, maxime in hoc, quod modo inter nos, Deo mediante, agitur, negotio, Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi omni modo sunt imploranda suffragia: ut qui nomine illius signati sumus, & in dispensatione passionis ejus ab æterno mortis periculo nos redemptos esse confidimus, ea, quæ ipso inspirante inchoamus, ad honestum & utilem perfectionis terminum perducere mereamur. In cujus nomine atque honore Legatum fraternitatis tuæ, quem ad bonæ recordationis filium nostrum *Pippinum* Regem misistis, *Arsatium* (c) scilicet gloriosum Spatarium, ad nos cum verbis & literis .... tuæ benigne atque honorifice suscepimus. Et quamvis ad nos missus non fuisset, veluti ad nos missum adhibita diligenti cura & audivimus, & cum eo de his, quæ detulit, quia prudentem animadvertimus, colloquutionem habuimus. Nec immerito cum tanta esset non tantum in literis, quas attulit, sed etiam in verbis, quæ ex ore illius nostris auribus insonuerunt, optatæ ac semper optandæ pacis copia, ut valde nobis & quibuscunque Deum amantibus hujuscemodi legatio placere potuisset: quæ utique tanto fuit caritatis ac pacis favo respersa, ut in palato cordis cujusque fidelis veram possent sapere dulcedinem: possetque judicari penitus insipiens, cui talia videntur insipida. Propter quod, postquam illum in fines regni nostri pervenisse comperimus, veluti præscii optimæ ac Deo complacidæ Legationis ejus, temperare nequivimus, opportune eum ad nostram præsentiam venire fecimus: maxime tamen quod is, ad quem illum missum esse constabat, dilectus filius noster Pippinus Rex jam rebus humanis excesserat (d): neque nos illum cum infecto negotio tanto, ad quod perficiendum directus erat, vacuum reverti pati potuimus.

Et non solum propter hoc, sed etiam quod ex tempore, quo primo Imperii tui anno Michaelem Metropolitanum & populum, assiduum *1 Abbatem, Calistumque gloriosum Candidatum (e) ad constituendam nobiscum pacem & fœderanda atque adunanda hæc duo in Christi caritate, longæva tua misit dilectio; veluti in specula positi longa fuimus exspectatione suspensi, præstolantes sive per Legatum, sive per epistolam, quando meritorum scriptis nostris amabilia fraternitatis tuæ responsa susciperem. Jamque, ut se habet humanæ mentis infirmitas, prope desperatio cordi nostro incipiebat oboriri. Sed fidentes sperabamus in eo, qui nunquam deserit sperantes in se, quod secundum Apostolum labor noster in ipso vacuus & inanis esse non deberet: ac desiderium nostrum, quod, ut confidimus, ipsius inspiratione concipimus, secundum divitias misericordiæ suæ complere, & quandocunque ad effectum perducere deberet.

Idcirco audito adventu memorati Legati dilectionis tuæ, Arsatii gloriosi Spatarii, magnopere gavisi sumus, confidentes, nos de rebus incertis ad optatam certitudinem perventuros; & de his, quæ prædictis Missis tuis ad te deferenda dedimus, responsum esse recepturos. Et revera ita factum est. Sensimus enim ex parte mea, quod desiderabamus ad completionem votorum nostrorum, divini favorem auxilii & in verbis ac literis, quæ per Legationem memorati Legati perlata sunt, quamvis ad filium nostrum scripta & directa essent, non minimam nos desideratæ responsionis accepisse portionem.

Proinde Omnipotenti Deo non quales debuimus, sed quales potuimus gratias agimus *2, quod cordi dilectionis tuæ, quam quæsivimus ac desiderabilem pacis voluntatem inspirare dignatus est, orantes secundum Apostolum, ut Deus, qui vobis in hac pace velle tribuit, ipse perficere tribuisset. Propter quod nihil morantes, sed omni cunctatione ac dubitatione penitus abjecta, Legatos nostros præparavimus (f) ad tuam amabilem fraternitatem dirigendos.

NOTÆ

*1 apud Pouquet. & Petrum Assiduum. *2 al. egimus.

NOTÆ.

(a) Hæc Epiſtola inter Alcuinianus apud Quercetanum CXIma eſt, apud Caniſium IXna, miſſa, prout contextus habet, ad Pippinum Italiæ Regem ipſo anno, quo is vivere deſiit, nempe Anno DCCCX. Immerito igitur Epiſtolis ALCUINI diu ante defuncti inſerta fuit.

(b) *Ad Nicephorum*] Logothetam, qui anno DCCCII dejecta Irene Imperatrice, Imperium Conſtantinopolitanum occupavit. *Ex Chronographia Teophanis & aliis apud Pagium ad h. a.* Num. II.

(c) *Arſatium*] Arſaſium, Arſaphium vocant Annaliſtæ illius temporis ad annum DCCCXI.

(d) *Pippinus .... rebus humanis exceſſerat*]. Anno DCCCX. VIII Idus Julii: ut Annaliſtæ concorditer teſtantur.

(e) Aliter nomina Legatorum recenſent Annales Tiliani, Loiſeliani, Mettenſes & alii, *Miſſi ſunt*, inquiunt, *Michael Epiſcopus, Petrus Abbas & Caliſtus candidatus.* Mettenſes vero perperam duos faciunt Caliſtum & Candidatum. Caliſtus enim candidatus appellatur ob dignitatem, quam gerebat, de qua plura videas, ſi lubet, apud Caniſium in Notis ad hanc Epiſtolam.

(f) *Legatos noſtros præparavimus &c.*] Hos abſoluto ac dimiſſo Arſatio Spatario anno ſequenti DCCCXI Carolus Conſtantinopolim miſit pacis confirmandæ gratia, nempe Haidonem ſeu Hattonem Epiſcopum Baſileenſem, & Hugonem Comitem Turonenſem & Ajonem Langobardum de Foro-Julii. *Annales varii.* Hermanus Contractus meminit Hodoeporici hujus Legationis ab Hattone ſcripti, quod vel periit, vel etiamnum alicubi deliteſcit.

EPISTOLA VI. (a)

CAROLI M. Imperatoris ad MICHAELEM Imperatorem. (b)

ARGUMENTUM.

De pace inter utrumque Imperium firmanda.

In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti, KAROLUS divina largiente Gratia Imperator & Auguſtus, idemque Rex Francorum & Langobardorum, dilecto & honorabili Fratri MICHAELI glorioſo Imperatori & Auguſto, æternam in Domino noſtro Jeſu Chriſto ſalutem.

Benedicimus Dominum Jeſum Chriſtum verum Deum noſtrum, & gratias illi, juxta virium poſſibilitatem, & intelligentiæ noſtræ quantitatem ex toto corde referimus, qui nos ineffabili dono benignitatis ſuæ in tantum divites efficere dignatus eſt, ut in diebus noſtris diu quæſitam, & ſemper deſideratam pacem inter Orientale atque Occidentale Imperium ſtabilire, & Eccleſiam ſuam catholicam ſanctam & immaculatam, quæ toto orbe diffuſa eſt, juxta quotidianas ipſius poſtulationes ſicut ſemper regere ac protegere; ita etiam nunc idem in noſtro tempore adunare atque pacificare dignatus eſt. Quod adeo *1 tanquam peractum dicimus, quia quicquid de hoc ex noſtra parte faciendum fuit, fecimus; voſque ſimiliter de veſtra parte facere velle non dubitamus, fiduciam habentes in illo, qui hoc opus, quod in manibus habemus, id eſt, pacem fieri præcepit; quia fidelis & verax eſt, & omni bene operanti cooperator exiſtit: qui etiam a nobis bene inchoata ad perfectionem, ut confidimus, deducturus eſt.

Hujus perfectionis deſiderio accenſi præſentes Legatos noſtros (c) *Amalharium* venerabilem Treverorum Epiſcopum, & *Petrum* religioſum Abbatem venerabilis Monaſterii ſanctorum Apoſtolorum ad tuæ dilectæ Fraternitatis glorioſam præſentiam direximus, ut juxta quod fideles Legati dilectæ Fraternitatis tuæ *Michahel* venerabilis Metropolita, & *Arſaſius* ac *Theognaſtus* glorioſi Protoſpatharii nobiscum fecerunt, ſuſcipiendo a nobis pacti conſcriptionem, tam noſtra propria, quam & Sacerdotum & Procerum noſtrorum ſubſcriptione firmatam; ita & memorati Legati noſtri fœderis conſcriptionem tuam & Sacerdotum, Patriciorumque ac Procerum tuorum ſubſcriptionibus roboratam, a ſacroſancto Altari tuæ manus porrectione ſuſcipiant, &, Deo iter illorum proſperante, ad nos deferant; quia & ratio poſtulabat, & talis fuit noſtra & Legatorum tuorum convenientia, ut poſt profectionem illorum, cum primum opportunum navigandi tempus adveniret, Legatos noſtros ad tuæ dilectæ Fraternitatis glorioſam præſentiam mitteremus, qui ſupradictam pacti ſui fœderis conſcriptionem, te dante, ſuſciperent, & nobis adferrent.

Quapropter rogamus dilectam & glorioſam Fraternitatem tuam, ut ſi tibi illa, quam nos fecimus & tibi miſimus, pacti deſcriptio placuerit, ſimilem illi græcis literis conſcriptam, & eo modo, quo ſuperius diximus, roboratam, miſſis noſtris memoratis dare digneris, eoſque, poſtquam ad te venerint, & a te, ſicut in tua caritate eſt, fidimus *2, benigne ſuſcepti fuerint, abſque non neceſſaria dilatione abſolvere jubeas; ut de illorum reditu, & de tuæ dilectæ fraternitatis reſcripto, Domino opitulante, gaudeamus, & tibi largitor omnium bonorum Deus digna recompenſatione reſtituat, quod pacis, quam ille ſuos inter ſe habere precepit, amator & confirmator eſſe certaſti. Bene vale!

NOTÆ.

*1 *f. leg.* ideo. *2 *l.* confidimus.

(a) Hanc Epiſtolam in acceptis ferimus induſtriæ viri præclariſſimi D. Brequigny, quem laudavimus in Monito Mantiſſæ Epiſtolarum Alcuini Tom. I. Part. I. pag. 222 præfixo, quam is ſimul cum illis eruit e Codice MS. Bibl. Harlejanæ, & nunc primo in lucem prodiit.

(b) *Ad Michaelem Imp.*] Is anno DCCCXI occiſo in Bulgaria Nicephoro, a Senatu & militaribus ordinibus Imperator ſalutatur, ut refert Theophanes ad annum, ſecundum Alex. DCCCIV, qui cum anno DCCCXI æræ noſtræ concordat, apud Pagium ad hunc annum.

(c) *Legatos nostros* &c.] Legati, quos Carolus Imp. anno DCCCXI ad Nicephorum miserat, & quorum nomina in Not. (f) ad superiorem Epistolam dedimus, primum post obitum Nicephori Constantinopoli appulerunt; illos ergo Michael Imp. interea ad solium evectus, suscepit & absolvit, ut loquitur Eginhardus in Annal. ad annum DCCCXII. Pulchre concordat narratio ejusdem Eginhardi cum hisce Caroli M. literis, quam huc ad facti hujus evidentiam majorem transcribere libet: Michael, inquit, factus Imperator Legatos Domini Imperatoris Caroli, qui ad Nicephorum missi fuerunt, & Constantinopoli suscepit & absolvit: cum quibus & Legatos suos direxit, Michaelem scilicet Episcopum, & Arsaphium atque Theognostum Protospatarios, & per eos pacem a Nicephoro inceptam confirmavit. Nam Aquisgrani, ubi ad Imperatorem venerunt, scriptum pacti ab eo in Ecclesia suscipientes more suo, id est, græca lingua laudes ei dixerunt. *Anno DCCCXIII Imperator Aquisgrani hyemavit, & incipiente verna temperie* (hoc enim tempus tanquam navigationi opportunum se exspectare velle Imperator in hac Epistola significabat) *Amalbarium Treverensem Episcopum & Petrum Abbatem Monasterii Nonantulas, propter pacem cum Michaele Imp. confirmandam Constantinopolim misit.* Vide quæ de Amalario & Petro diximus & retulimus supra pag. 517. & seq.

EPISTOLÆ TRES
ANGILBERTI ad quemdam Episcopum.

MONITUM PRÆVIUM.

Tres sequentes Epistolas descripsi ex Cod. MS. Salisb. 71, ubi subjunctæ habentur Epistolæ Alcuini LIII ad Arnonem, cui in fine Scriptor hanc notam addidit: Usque hic ALBINUS Magister; *Margini deinde sequentis Epistolæ idem Scriptor alteram notam adscripsit:* It. Angilbert. *Ob quam notam tres immediate sequentes Epistolas Angilberto Abbati Centulensi tribuendas esse, nemo dubitabit. Præsertim, quia Scriptor in Epistola III Episcopum ad Monasterium S. Richardi, cujus Angilbertus Abbas fuit, invitat. Ad quemdam Episcopum datas fuisse ex textu patet; quam vero is Sedem rexerit, ignotum. Arnonem Salisburgensem fuisse conjici potest, quod in Codice ejus Ecclesiæ serventur; & Epistolis Alcuinianis ad Eundem immixtæ habeantur: & maxime, quod in prima Epistola memoriam faciat Monasterii & Fratrum S. Amandi, quam Abbatiam, præter Episcopatum Salisburgensem tenuit* ARNO.

EPISTOLA I.

Carissimo Patri, fidelissimo amico, dilectissimo fratri, mihique cum nimio amore vel honore nominando illo *1 *Deo digno Episcopo*

Ego (ille) humilis vesterque in Christo fidelissimus filius per hos apices nostræ parvitatis in Deo Patre & Domino nostro Jesu Christo optamus vobis & cunctis sanctæ Dei Ecclesiæ filiis, vestroque sacro regimine *2 subditis præsentis vitæ salutem & æternæ gloriæ felicitatem.

PRospera nobis, carissime Pater, per misericordiam Dei, & per intercessionem omnium Sanctorum, vestraque oratione juvante, esse scito; excepto quod infirmitas mea, in qua secundum Apostolum libenter glorior, magis ac magis adcrescere videtur: pro qua etiam Domnus Rex in sua elimosina dimisit me ad Monasterium ire, ut curam haberem, Domino protegente, infirmitatis meæ. Octava die, antequam Domnus Rex pergeret partibus *Saxoniæ*, venit *Petrus* cum Epistola domni Apostolici, in qua inter cetera legebatur, qualiter per semetipsum *de Ecclesia sancti Pauli & Monasterium sancti Stephani* (a) vobis ad partem Regis vestisset. Unde Domnus Rex multum lætatus est, & nos, in quantum valuimus, laudantes bonitatem & fidem vestram gaudium Regis auximus. Scriptum est enim: *Amico fideli nulla est comparatio* *3. Et item secundum eundem scriptum est: *Amicus si permanserit firmus, erit tibi quasi coæqualis, & in domesticis tuis fideliter agit* *4. Et item: *Amicus fidelis medicamentum vitæ est* *5. Et item: *Amicus fidelis protectio fortis; qui autem invenit illum, invenit thesaurum* *6. Sed secundum sapientes talis amicus raro invenitur, & difficile servatur. Nam & *Pippiuus* nobis repromisit, ut ipse pro hac causa intercedere debuisset.

Missos præsentes quæsumus ut solita pietate suscipere dignemini. Monasterium *sancti Amandi* cum fratribus sospes habetur, orantes una nobiscum, qui te, carissime Pater, ad profectum sanctæ suæ Ecclesiæ & ad gaudium nostrum longævis temporibus regere, protegere atque custodire dignetur.

Obnixis precibus deposcimus, ut per sanctos apices vestros nos certiores de adventu vestro, & de desiderabili prosperitate vestra & amabili felicitate reddere celerius studemini. Nos enim non putamus venire obviam Domno Regi, nisi post medium Septembrium.

Quid plura dicam? Deus mihi testis est, cui fideliter laborare cupio in vestro profectu, a quo labore, Domino auxiliante, diebus vitæ meæ nunquam cessabo. Commendo me totum, carissime Pate.. & fidelissime Amice in vestris sacris ac Deo dign.. orationibus.

EPI-

NOTA.

*1 *illo* loco. *illi.* *2 *l.* regimini *3 Eccli. VI. 15. *4 Eccli. VI. 11. *5 — VI. 16. *6 — VI. 14.

(a) Quæ sit hæc Ecclesia S. Pauli, & quodnam Monasterium S. Stephani, in quibus hic Episcopus [ARNO] ab Apostolico ad intercessionem Pippini & placitum Regis Caroli investitus est, ignoramus, nec de reliquis circumstantiis, quæ in hac Epistola attinguntur, quidpiam certi habemus.

EPISTOLA II.

Cariſſimo Patri, mihique cum nimio bonore & amore nominando (Nom) Epiſcopo. Ego fideliſſimus filius veſter per bos apices in Deo Patre & Domino Jeſu Chriſto optamus veſtræ Paternitati ſempiternam ſalutem.

GRatiarum actiones veſtræ Almitati devota mente perſolvimus pro omni bonitate, quæ erga noſtram parvitatem veſtra Sanctitas inceſſanter impendere dignatur; maxime pro ſacris orationibus veſtris, quas pro nobis Domino fundere, ut confidimus, non dedignamini. Mellifluos apices veſtros & omni honore digniſſimos ſuſcepimus, quos perlectos ex parte nos lætificaverunt, & ex parte triſtes reddiderunt, eo quod eis indicantibus veſtrum intelleximus laborem de infirmitate corporis veſtri. Sed quid melius niſi ſecundum Apoſtolum*1 libenter gloriemur in infirmitatibus noſtris. Et alibi: *Quem enim diligit Dominus, corripit & quaſi Pater in Filio complacet ſibi**2.

De itinere Domni Regis nihil certi audivimus, nec ſperamus, ut ſic cito debeat ſe promovere in illis partibus. De cauſa vero veſtra, Domino volente, ſicut vobis ore proprio condiximus, certare habemus*3 ad utilitatem noſtram communem in Domino. Non oblitus ero tui, dilectiſſime Pater, nec de tuo profectu, in quantum Domino miſerante valeo, omnibus diebus vitæ meæ. Non obliviſcaris mei, ſanctiſſime Pater, & fideliſſime amice, tempus in omne tui. Sit Deus adjutor noſter & hic & in æternum. Amen! Amen!

*1 II. Cor. XII. 9. *2 Prov. III. 12. *3 *Cod.* abemus.

EPISTOLA III.

Filius fidelis (Nom) ſanctiſſimo Patri, mihique cum nimio amore vel bonore nominando (Illi) Epiſcopo ſalutem.

IMmenſas gratias omnipotenti Deo IV Idus Auguſti retulimus, cum Epiſtola veſtra indicante veſtram cognovimus deſiderabilem ſoſpitatem & laudabilem felicitatem. Teſtis mihi Deus eſt, quam indeſinenter audire & videre (vos) deſidero. De hoc vero, quod petiſtis, ut diligenter tractaremus, quomodo vos agere debuiſſetis, idcirco certam rem ſcribere vobis non valeo, quia incertus adhuc maneo de reverſione Domni Regis (a). Tamen non videtur nobis neceſſarium longius vos ire obviam ei, niſi uſque ad *Renum;* excepto ſi juſſio ejus ad vos non venerit. De colloquio autem noſtro ſcit omnipotens Deus, quia omni deſiderio deſidero faciem veſtram, & ſpero, quod utriſque proficiat, ſi ante loquimur in ſimul, quam ad Domnum Regem veniatis. Tamen ſi hoc debet eſſe ante Nativitatem ſanctæ Dei Genitricis Mariæ, quæ eſt VI Idus Septembris, tunc neceſſe eſt, ut uſque ad nos veſtra Sanctitas declinetur, ut & orationem fruatis in Domino in Eccleſia *ſancti Richarii* interceſſoris veſtri, & caritatem fraternam impleatis in nobis, quia nos valde neceſſe habemus aliquam curam corporis noſtri exigere uſque ad præfatum diem. Et ſi contigerit, quod longius moram faciatis ad ſanctum illum*1; tunc poſſumus vobis venire in obviam, ubicumque veſtra juſſio fuerit. Vale ſanctiſſime Pater, orans pro nobis feliciter in Domino, & imple deſiderium meum, ut impleat Dominus omnes petitiones veſtras, & de ſancto Sion tueatur vos.

*1 *f.* S. Amandum

(a) Forte hæc intelligenda de reverſione Caroli M. ab expeditione Saxonica; de qua etiam ALCUINUS inſtrui optabat Epiſt. LIII.

Reſponſio cujuſdam de Septuageſimo, Sexageſimo & Quinquageſimo. (a)

Fratribus felicibus fauſte viventibus & ad feliciora tendentibus ille Epiſcopus peccator & bumilis.

DIgnas Deo, in quantum valeo, gratias, qui in vobis per vos multa bona operando adſcitos ſibi plurimis ſubminiſtrat. Rogo autem illius magnitudinem, ut clementiſſime augmentare abundando gratiam ſuam in vobis uſque in finem non deſinat. Et quia me non idoneum ad hoc opus, tamen fidum eſſe, mordente conſcientia, conſidero, ad lætas*1 Chriſti vos commilitones mihi per omnia meritis prolatis, ut id rogantes obtineant, ſociosque ſecum heriles adſumant, tota intentione ſuppliciter poſco. Omnipotenti enim Deo gratias agendo, qui vos hucuſque ſua protegere dextera dignatus eſt, de veſtra alma gratiarum converſatione gratiarum actiones perſolverentur: ſi non dignas, quia non valeo debitor, plurimas tamen in quantum valeo, veſtræ ſanctitati pro piiſſimis & Deo digniſſimis precibus non omittam. Piiſſime me quidem noſſe laborem illos exercere veſtræ religionis culmen haud hæſito, qui preces pro ſe ſuas non ſolum ſacras infundunt Domino, ſed & pro aliis quibuſcumque, ut pariter Sanctorum mereantur frui conſortio. Et quamquam pro me indigno ac non reddente meritum hoc exercuiſſetis, opus tamen veſtrum in retributione juſtorum manſurum habebitis. Vos finetenus hujus curricula mundi volubilis almificus dignetur regere Chriſtus, & a tentationibus eripere inſuperabilibus.

*1 *f.* athletas.

Pura itaque caritate compellor petitam responsionis Epistolam Fraternitati vestræ venerandæ præbere, non ea videlicet æstimatione vel magis præsumptione, ut quicquam imperitiam nostram docere dicamus sagacitatem vestram: sed ut ne putetis nos spretis colloquiis jussioni vestræ nolle servire. Ut possumus, quæ petitis, ex aliorum dictis collecta pandamus. Diversas siquidem de quæstione, quam dicitis, opiniones audivimus. Sed legi, fateor, Epistolam miro de ea modo compositam, quæ modo, me sciente in nostro monasterio non habetur, cujusque auctorem penitus ignoramus. Sed a dicentibus audivimus eam ALBINI (b) Magistri fuisse. Quod nec adfirmare, nec denegare volumus. Quæ vero ex ea memoriæ commendavimus, licet aliis verbis, enarrare studemus. Prius petimus dilectionem vestram, ut non me compilatorem veterum esse dicatis; & ob id præfatam Epistolam ostendere noluisse, sed pro ambitione vanæ gloriæ, servato sensu, verba mutasse. Profiteor enim vobis aliena esse, quæ dico. Auctoritate enim canonica Quadragesimæ tempus qualiter aut quare adsumptum sit, compertum habetis. Quod utique sanctus & egregius Doctor GREGORIUS in lectione Evangelica: *Ductus est Jesus in desertum ab spiritu*, evidenter exposuit *1.

Statuistis enim interrogandum, cur vel qua ratione Quinquagesima seu Sexagesima vel etiam Septuagesima dicatur, nec non & per sanctam Ecclesiam celebraretur (c). Liquet quoque, quod VI hebdomadæ, quibus se sancta Ecclesia abstinentiæ dedicavit, XL & II. dies habent. Sed subtractis de abstinentia VI. diebus dominicis, XXX & VI quasi decimatio anni remanent jejunandi. Illæque hebdomadæ, licet habeant, ut diximus, XL & II dies, Quadragesimam tamen sanctis Patribus placuit appellare. Deinde temporibus suis TELESPERUS *2, qui nonus post PETRUM Principem Apostolorum in sancta sede Romanæ Ecclesiæ clarus habebatur, constituit suis diœcesiis per VII hebdomadas abstinentiam observare: quod adhuc multos facere non ignoramus, quæ habent æque dies quinquaginta. Quod tempus tunc fidelibus duabus ex causis Quinquagesimam placuit appellare; vel quia in ordine quinquagesimus numerus post quadragesimum in locutione vulgari constat; vel quia exinde L dies sunt, usque ad sanctam Resurrectionis diem.

Ecce habetis, unde dicta est Quinquagesima. Sed forte movetur industria vestra, cur prædictus Pater TELESPERUS L dies traderet abstinendos? Sed dicta istius manifestant eum typum Domini & Redemptoris Mundi, in quantum potest humana fragilitas, imitari voluisse, qui in corpore densam adsumpsit naturam, XL diebus continuis ab humano cibo jejunavit. A prædictis etenim L diebus, si VIII dies Dominicos de abstinentia retraxeritis, XL & II abstinentiæ deputantur. Sed illi duo, qui quadragenarium numerum excedunt, magnum in se continent sacramentum. Quorum prior Cœna Domini; alter vero sanctum Sabbatum nominatur. Quos licet canones abstinendos constituant, tamen propter sacramentum suum valde ceteris liberiores existunt.

Postmodum vero MELCHIADES Pontifex, natione Afer, qui tricesimus quartus post sanctum Petrum in Romana Ecclesia Apostolicus fuit, hic constituit, ut nemo præsumeret in prima vel in quinta feria jejunium agere; in prima, propter Dominicam Resurrectionem; in quinta, quia in ea cœnavit Dominus cum Discipulis suis; & eadem gloriosa est ascensione honoratus. Tunc placuit fidelibus, ut VIII hebdomadas jejunio dedicarent, & primam dominicam Sexagesimam nominarent: non propter sexagenarium dierum numerum, sicut supra Quinquagesimam a quinquagenario dierum numero appellari posse diximus: sed propter usum locutionis nostræ, quia sicut quadragesimo numero quinquagesimus, ita sexagesimus septuagesimo numero cooptatur congrue. A Sexagesima namque usque in secundum diem Resurrectionis Domini octo sunt, ut diximus, hebdomadæ. E quibus singulis si primam & quintam feriam, ut magnus Pontifex MELCHIADES constituit, de abstinentia subtraxeris, & ipsum diem sanctum Paschalem, quadraginta tamen dies remanent abstinendi, ad imitationem Domini nostri Jesu Christi.

Septuagesimam namque ideo a fidelibus fertur celebrari, ut decimas dierum Deo reddere, & nihilominus primam & quintam, nec non & septimam feriam jejunii possint rigore laxare. A Septuagesima quippe usque in Pascha novem hebdomadæ sunt, quæ faciunt LX & IIII dies. Ex quibus si de unaquaque hebdomada tres præfatos dies subtraxeritis, & sacram diem Paschalem XXX & III *3 dies pro decimatione, ut in Quadragesima, jejunatis. Videtis, quod hi, qui sex, & hi, qui novem hebdomadas abstinentiæ decreverunt, decimas dierum Deo pari tenore reddendo concordant. Hi vero, qui septem, & hi, qui octo hebdomadas jejunare præcipiunt, æqualiter quadraginta dies abstinendo vestigia Domini videntur adsequi. Ille autem qui Sabbatum statuit honorandum, non propter mandata legalia, quæ umbra sunt veritatis, hoc fecit, sed quia requievit die illo Dominus in sepulchro, eoque vesperascente gaudium sanctæ Resurrectionis honorifice celebratur. Auctorem vero hujus rei fraudulenta oblivione intus veniente per nomen enuntiare non possumus. In numero quippe dierum prædictorum cautos vos calculatores adhibete, & si quid reprehenditis, congregatis nobis in unum corrigatur. Ipso adjuvante, qui duobus aut tribus in suo nominis ore *4 collectis, in medio eorum se consistere dixit.

NOTÆ.

*1 S. Greg. *2 TELESPHORUS. *3 *l.* XXXVI. *4 honore.

(a) Inter Epistolas ALCUINI Editionis Quercetani CIX. (b) Vid. Epist. LXVI. Caroli Tom. I. pag. 88.

(c) Vid. Epistolam ALCUINI, quæ in hac Editione est LXV. Verum non illa est, quam Scriptor iste imitatur; sed altera quam Carolus M. de eadem quæstione scripsit Responsoriam ad ALCUINUM, Num. LXVI. ut utramque comparanti patebit.

Præ-

Præceptum CAROLI M. pro Monasterio Cormaricensi. (a)

Concedit, Monachos S. BENEDICTI ibi constitui, & confirmat donationem illius loci factam ad Monasterium S. MARTINI Turonense.

KAROLUS Dei Gratia Francorum Rex, Patricius Romanorum. Omnibus fidelibus S. Martini, qui præsenti tempore Deo serviunt in loco sancto, ubi pretiosus Confessor Christi corpore requiescit; vel etiam futuri sunt temporibus posteris: Abbatibus, Presbyteris, Diaconibus, & omnibus ecclesiasticæ dignitatis gradibus, senioribus seu junioribus, æternam in Christi caritate salutem & prosperitatem.

NOtum sit Fraternitati vestræ, quod dilectus Magister noster ALBINUS pia devotione postulavit nobis, ut licitum haberet Monachos constituere *in cella S. Pauli,* quæ rustico nomine *Cormaricus* dicitur, qui regulariter secundum S. BENEDICTI statuta in ea viverent. Quem locum *Iterius* Abbas Antecessor illius ex comparato adquisivit & construxit, & tradidit S. MARTINO.

Nos vero tam piæ devotioni illius annuere ratum duximus, eamque literis & sigillo Nominis nostri confirmari fecimus, ne ulla post dies illius unquam disruptio fieri potuisset a quoquam successorum illius. Nam si divina parentibus nostris nobisque pietas potestatem contulit totius Monasterii S. MARTINI, rerumque illius facultatem dandi, cui voluissemus, quanto magis nobis potestas tribuendi ad Dei servitium perpetualiter prædictum locum? Nec fas est cuiquam regalis benignitatis spernere donationem vel confirmationem, maxime in tam pio & salubri præcepto.

Idcirco omnino jubemus, ut hæc donatio nostra & jussio rata & inviolata temporibus perpetuis permaneat; nec locum illum auferri volumus de potestate Sancti MARTINI, sed ut ibi pleniter sub Regula S. BENEDICTI vivant degentes Monachi, & habeant protectionem & subsidium ab Abbatibus Monasterii S. MARTINI. Si hoc nostrum, quod absit, quisquam Abbatum spreverit præceptum temporibus posteris, sciat se rationem reddere præsumptionis ejus Domino nostro Jesu Christo in die magni adventus sui. Et similiter, qui aliquid minuet de rebus, quas beatæ memoriæ *Iterius* Abba acquisivit, comparavit, aut de rebus S. MARTINI, quas Ecclesiæ S. PAULI tradidit; vel si quid idem Abbas ALBINUS, ad cujus petitionem hanc confirmationem scribi fecimus, addiderit; vel si quislibet inantea addere voluerit in eleemosinam animæ suæ recto ordine perpetualiter serviat fratribus loci illius. Quicunque legerit hanc chartulam, sub timore Dei hanc rationabilem scripturam diligenter conservare studeat, ut habeat gratiam Domini nostri Jesu Christi in æternum. Et ut firmius esset hoc nostrum præceptum, manu propria subter roborare decrevimus, & de annulo nostro sigillari jussimus.

Signum KAROLI gloriosissimi Regis. Data III Nonas Junii, Anno XXXII & XXVII. Regni nostri. Actum Turonis civitate in Monasterii S. MARTINI, ubi ipse corpore requiescit, feliciter.

(a) Ex Archivo Monasterii Cormaricensis, descriptum ex Edit. D. Bouquet. Tom. V. Scriptorum Rer. Gallic. pag. 765. Anni DCCC.

Præceptum CAROLI M. pro Monasterio Cormaricensi. (a)

Concedit libertatem ab exactionibus Telonii pro navibus ad Monasterium necessaria deferentibus.

KAROLUS gratia Dei Rex Francorum & Longobardorum ac Patricius Romanorum.

OMnibus Episcopis, Comitibus, Domesticis, Vicariis, Centenariis, seu reliquis fidelibus nostris, præsentibus & futuris, notum sit, quia petitione dilectissimi fidelis nostri ALBINI venerabilis Monasterii sancti MARTINI, ubi ipse pretiosus corpore requiescit, Abbatis taliter concessimus, ut Monachi, qui sub Regula S. BENEDICTI conversari videntur in Monasterio, quod est constructum in honore sancti PAULI Apostoli, in loco, qui dicitur CORMARICUS, licentiam haberent naves duas per *Ligerim* fluvium, & *Meduanam* sive *Sartam* & *Ledum* vel *Viennam** 1 huc illucque pro necessitatibus dirigendi, ut nullum teloneum neque de sale, nec de ullis quibuslibet rebus in ullo omnino loco ipsi aut homines eorum solvere aut dare debeant.

Propterea præsentem auctoritatem fieri jussimus, per quam perpetualiter jubemus, ut neque nos, neque Juniores seu Successores nostri memorato viro venerabili ALBINO Abbati aut Successoribus suis, sive Monachis aut hominibus eorum de suprascripto Monasterio S. PAULI pro ipsis navibus inquietare, aut calumniam generare, nec teloneum aut ripaticum ab eis, nec salutaticum, nec portaticum, nec ullas redhibitiones requirere, aut exactare ullo modo præsumant: sed ad illum sanctum locum CORMARICUM, & ad fratres ipsos in eleemosyna nostra, nostris futurisque temporibus perpetualiter proficiat in augmentis. Et ut hæc auctoritas firmior habeatur, & per tempora melius conservetur, de annulo nostro subter sigillare jussimus.

GENESIUS ad vicem HERCAMBOLDI. Data IV Nonas Junii, anno XXXII & XXVII. Regni nostri. Actum Turonis in Monasterio S. MARTINI.

* 1 Vigennam.

(a) Ex Cartulario S. Martini Turonensis, descriptum ex Edit. D. Bouquet. Tom. V. Script. Rer. GalIic. pag. 764. Datum anno DCCC.

Præceptum CAROLI M. pro Monachis S. MARTINI. (a)

Concedit & confirmat Monasterio S. MARTINI, rebusque & hominibus illius Privilegia immunitatis ab omni judiciaria, etiam fisci Regii, potestate.

KAROLUS gratia Dei Rex Francorum & Longobardorum ac Patricius Romanorum. Omnibus Episcopis, Abbatibus, virisque illustribus, Ducibus, Comitibus, Domesticis, Grafionibus, Vicariis, Centenariis, Junioribusque nostris, atque Missis nostris discurrentibus, præsentibus videlicet & futuris.

DEcet enim regalis clementiæ dignitatem cuncta, quæ a Sacerdotibus rationabilia postulata fuerint, solerti cura prospicere, & opportuna vel congrua beneficia non denegare, circa anteriorum Regum acta plenius, quæ pro Dei sunt intuitu concessa, confirmare. Igitur venerabilis vir ALCHUINUS Abbas de Basilica peculiaris Patroni nostri S. MARTINI, ubi ipse pretiosus domnus corpore requiescit, immunitates gloriosorum Regum antecessorum nostrorum, manibus eorum roboratas, atque genitoris nostri PIPPINI bonæ memoriæ quondam Regis, nobis protulit ad relegendas, [ubi continebatur insertum] qualiter prædicti Reges pro reverentia beatissimi MARTINI, de rebus ipsius Sancti in regno, Deo propitio, nostro, *Austria*, *Neustria* & *Burgundia*, *Aquitania* & *Provincia*, de omnibus rebus & facultate ipsius beatissimi S. MARTINI, quiete in regna superius scripta quibuscunque locis majoribus vel minoribus, tam quod per præceptiones vel indulgentias seu immunitates Regum, vel a christianis hominibus, atque diversis contractibus, per quæcumque instrumenta cartarum ad præfatam casam S. MARTINI fuit conlatum vel delegatum, aut adhuc inantea futuris temporibus addendum vel delegandum, confirmaverunt, ut sub emunitate nostra ipsæ res, vel ipsi homines S. MARTINI vivere debeant. Idcirco suprascriptus ALCHUINUS Abba a Serenitate regni nostri petiit, ut in idipsum corroborandum bonitatis beneficium largiri deberemus. Cujus nos petitioni consentientes & patrocinia S. MARTINI venerantes, sicut prædecessores Reges singulariter expleverunt, & nos hoc indulgentiæ donum gratanter præstitisse cognoscite. Præcipientes quippe, ut omnes res ipsius beatissimi S. MARTINI quantumcunque in regno, Deo propitio, nostro, tam in villas & prædia majora vel modica, seu in omnes facultates beatissimi S. MARTINI sub emunitatis titulum consistere debeant, ut aliquis judex publicus fisci nostri in jam dictas villas vel facultates ipsius Sancti ad agendum, vel causas audiendum, seu freda vel inferendas exactandum, vel teloneum tollendum, seu mansiones faciendum, nec fidejussores tollendum, nullum ingressum nec introitum in ipsas villas S. MARTINI habere præsumat; sed quidquid exinde ab antiquis temporibus fiscus noster tam præterito, quam & præsenti tempore accipere vel exactare consueverat, omnia & omnibus ex fisco nostro cedimus, & in luminaribus ipsius S. MARTINI, vel alimenta pauperum seu stipendia Monachorum, proficiat in augmentum: & nullam potestatem judex publicus fisci nostri super prædictas villas vel facultates S. MARTINI per qualecunque ingenium ibidem habere se cognoscat; sed ab omni fiscali potestate de prædictis rebus S. MARTINI semper extraneus sit atque remotus, ut nec aliquas unquam occasiones inquirere, unde dispendium ad homines S. MARTINI facere debeat, sit ausus præsumere; sed inspectæ emunitates anteriorum Regum & præceptiones nostræ in omnibus conserventur. Et si quis fuerit Comes vel Domesticus, seu Grafio, Vicarius, vel Tribunus, seu qualicumque judiciaria potestate succinctus, qui indulgentiam & bonitatem priorum ac posteriorum Regum vel nostram præceptionem irrumpere aut violare præsumserit, sexcentorum solidorum usque ad finem auri cocti vel purissimi numerum se cognoscat mulctandum, contra ipsam casam S. MARTINI vel Abbates suos; ita ut ipse Abba vel Monachi duas partes recipiant, vel casa S. MARTINI, & alia tertia pars in fisci nostri sacellum veniat: Et non delectet, quæ pro divino intuitu indulta sunt Sacerdotibus, vel anteriorum Regum emunitates vel nostras præceptiones ab impiis hominibus lacerari: sed undecumque ad præsens ipsa casa S. MARTINI vestita esse videtur, vel antea a quibuscumque Deum timentibus vel bonis hominibus datum vel collatum fuerit, sub emunitatis titulum resideat. Et quicumque ad ipsam casam Dei res eorum dare voluerint, ex nostra auctoritate habeant licentiam faciendi, & sub emunitatis titulum absque ulla fiscali potestate quieti resideant. Quidquid fiscus consuetudinem habuit recipiendi, in luminaribus ipsius S. MARTINI in nostra eleemosyna ad præsens intercisa computetur cum ipsa subsequentia; tam & ipse Abbas, quam & successores sui omnes res ipsius S. MARTINI sub integra emunitate perpetualiter debeant habere & possidere. Et si ante actis temporibus per aliquam negligentiam vel tepiditatem Abbatum, aut præsumptionem Judicum de ipsa emunitate quicquam minutum, irruptum, convulsum, aut confractum fuerit, omnimodis ipsis auctoritatibus nostris & beneficiis restauretur: & ulterius ullus vestrum, ullusque juniorum vestrorum aut successorum infringere aut violare, quod consensimus, non præsumat; sed sicut superius dictum est, cum plenissima emunitate in pace cum Dei adjutorio vel nostra gratia valeant, quæ sibi data fuerunt, possidere.

Et ut præceptio circa ipsam casam ac venerabilem Ecclesiam S. MARTINI pro futuris temporibus valeat perdurare, manu propria eam subterfirmavimus, & annuli nostri impressione signavimus.

Signum CAROLI gloriosissimi Regis. Actum Castro Lauduno, in Dei nomine feliciter *1. Amen.

APPEN-

*1 *forte.* Anno DCCC?

(a) Ex Cartulario S. Martini descriptum ex Bouquet Tom. V. Script. Rer. Gallic. pag. 763 pertinere videtur ad annum DCCC.

APPENDIX SECUNDA.

EPISTOLA

Epiſcoporum Hiſpaniæ ad CAROLUM Magnum Imper.

In cauſa Controverſiæ de Chriſti Adoptione.

Ex Editione D. Henrici Florezii.

Domino Inclito atque glorioſo diverſarum Gentium Principi M. in Domino Patre & Domino Jeſu Chriſto Filio ejus & Spiritu ſancto æternam ſalutem. Amen!

I. CElebre ac ſolemne nomen illud glorificare, fautore Deo, veluti jubar æthereum præ cunctis Regibus terræ, cujus opinio, quaſi odor nectareus & nardi piſtici pretioſus, toto pene flagrat in mundo, noſtro redolet cordi, e pectoris arcano; cujus ut ſoſpitas, divina protegente dextera, pro ſalvatione totius Eccleſiæ catholicæ, diutino conſervetur per ævum, acclines proſtrati humo preces offerimus Regi ſempiterno.

II. His prædictis, ad notionem ſervorum tuorum pervenit, eoquod Antifraſii BEATI fœtidi nidoris ſcripto *1 quorumdam ſacerdotum parvipendentium corda, ſuo polluerit veneno; in eo, quod Dominum Dei Filium ſine tempore unigenitum & ſine adoptione, nunc in fine temporis pro humani generis ſalvatione atque redemptione plenum & perfectum hominem præter delicti contagio *2, humano generi conſimilem, conſortem, atque conformem, & cohæredem, ſecundum Patriarcharum, Prophetarum, Apoſtolorum, Evangeliſtarum atque Doctorum fidem, de quibus Dominus locutus eſt: *Vos eſtis lux mundi* &, *vos eſtis ſal terræ*, &, *qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit* . . . . . . nefandus Presbyter & Pſeudo-Propheta aſſeverat Dei Filium in forma ſervi, Deitate exinanita, nequaquam ex utero Virginis carnis adſumpſiſſe adoptionem. Contra cujus veſaniam nos indigni & exigui, juxta tenuitatem noſtri ſenſus, Sacerdotibus veſtro regimini ſubditis Epiſtolam (a) relegendam atque tractandam, & veſtris ſacris obtutibus præſentandam direximus; poſcentes vos per eum, qui pro te in Crucem manus innoxias extendit, & pro te ſanguinem pretioſum effudit, & pro te mortem pertulit & ſepulchrum, & ad liberandis electis *3 ad infernum deſcendit; & pro te reſurgens tibi viam ad cœlos revertendi, ſcilicet ad cœleſtem Patriam, demonſtravit; ut per te ipſum arbiter redeas *4, & inter FELICEM Epiſcopum, quem novimus ab ineunte ætate in Dei ſervitio proximum partis noſtræ defenſorem, & eos, qui ſacrilegum & carnis flagitio ſaginatum jam dictum Antifraſium BEATUM defendunt, caſto & ſalubri judicio dirimas, & abſque adolationis *5 oleo, æquo pondere ſententiam promas. Ita Dominus Dei Filius colla gentium barbarorum & omnium tibi ſuperborum imperio poteſtati *6 veſtræ ſubjiciat, & dentes eorum acrius conterat, & gloriam eorum, qui tibi contradicunt, in pulverem redigat.

III. Equidem erant adhuc aliqua neceſſaria, quæ culmini veſtro, Deo præſule, ſublimato, ſtylo percurrente vobis inſinuaremus; ſed temporis anguſtia præpediti, quod verbo explicare nequivimus, Epiſtolæ gerulo vobis inſinuandum in ore poſuimus. Iterum nimio dolore contriti ſententiam Domini tibi nequaquam incognitam ad memoriam reducimus, quia dicit: *Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris.* Et illud, quod mulierem in adulterio deprehenſam, & de lapidibus Judæorum liberavit, & ne deliquium *7 iteraret, admonuit.

IV. Idcirco veluti proſtrati coram tuis obtutibus cum lacrymis poſcimus, ut famulum tuum FELICEM in proprio honore reſtaures (b), & Paſtorem gregi, a lupis rapacibus diſperſo, reformes. Reminiſcens & illud (quod omnipotens Deus a vobis longe efficiat) de CONSTANTINO Imperatore, qui dum eſſet Idololatriæ cultor, per beatum SYLVESTRIUM factus eſt Chriſtianus, poſtea per ſerpentem, ſororem ſuam, Sanctorum trecentorum decem & octo ſententiam refutans, in Arriano dogmate converſus *8, & ad infernum, flenda ruina, dimerſus diem clauſit extremum. De quo beatus *Iſidorus* dicit: *Eu *9, pro dolor, bono uſus principio, & fine malo* *10. Unde itidem petimus, ut fœtidiſſimi Antifraſii BEATI doctrinam, qui Dei filium veram de Virgine, præter peccato *11, carnem noſtræ ſimilem adſumpſiſſe denegat, de Regno tuo aboleas, & catholicam fidem enucleato ſermone, populo tibi ſubdito tenendam præcipias.

V. Sed & illud pavendum eſt, piiſſime & nobis vernule *12 Domine, ne fortaſſe ubi, Deo præſule, merito veſtro viſibilis Gentilium non eſt ingreſſa poteſtas, hoſtis antiqui, quod abſit, inviſibiliter dominetur execranda calamitas, quæ & multarum animarum perditionem per Antifraſium ſæpe dictum BEATUM, carnis laſciviæ deditum, ſibi adquirat, & ad infernum ignis æterni incendio exurenda ſecum perducat. Pertractet & ruminet illud ſacri pectoris veſtri arcanum, quod vere Deo ſit placitum & in conſpectu ejus redoleat operis veſtri incenſum & thymiamatis flagret boni odoris holocauſtum. Reminiſcat *13 & illud charitas veſtra, quod *Petrus* Princeps Apoſtolorum, cum in gentibus circumciſionem fieri ordinaret, a juniore Paulo, non abſconſe, ſed publice reprehenſus eſſe dignoſcitur, dicens: *Si tu, cum ſis Judeus, gentiliter & non judaice vivis, quomodo gentes cogis judaizare* *14? Cujus ſententiam prædictus Apoſtolorum Princeps, rationi concordans & veritatis amicus, non contempſit, ſed illico acquievit, recolens quod ſcriptum eſt: *Si juniori revelatum fuerit, ſenior*

Ddddddd 2

*1 *leg.* ſcriptum. *2 *leg.* contagium. *3 *leg.* ad liberandos electos. *4 *f.* ſedeas. *5 *l.* adulationis. *6 *l.* poteſtatis *7 *l.* delictum. *8 *f.* commerſus. *Majans.* *9 *l.* Heu! *10 S. Iſidorus Chronico pag. 270. Edit. Colon. *11 præter peccatum. *12 *forte leg.* venerande, nam *Vernulus vernalis* &c. ſervum ſignificat, quod huic loco non congruit. *13 *l.* reminiſcatur. *14 Gal. II. 14.

senior taceat. Et: *Proximus ille Deo est, qui scit ratione tacere* *1. Nam & omnipotens Deus aliquando sententiam suam mutat *2, consilium vero nunquam. Sicut de Ezechia factum est. Cur ista dixerim porro doctus intelliget. Sed & illud: *Consilium multorum ne contempseris unus.* Scilicet tantorum venerabilium Patrum, de adoptione carnis Christi, sententias ne reprobes solus. Nam dicitur, quod terrore potestatis multos, non justitia convincaris *3. Doleat pietati vestræ, quod idem fœtidus BEATUS post conversionem iterum atque iterum ad thorum scorti reversus se glorietur, & in universas partes scribat, &*4 gloriosum Principem per suam doctrinam horribilem & ab errore conversum & in fide catholica confirmatum. Sed & opinio inutilis in gentibus divulgata est, quod credi nefas est, eo quod more gentilium Christum negaveris Dei Patris esse Filium. His explosis petimus, ut clam nos reciprocatus sermo vester inlustret, qui nos lætificet, & oratio servorum tuorum imperii vestri culmen exaltet. Amen.

*1 Vers. Catonis. *2 Nota errorem. *Majans.* *3 *l.* convincas. *4 forte deest *ad* Majans.

(a) *Epistolam*] sequentem, quam ex Cod. MS. Toletano exhibemus.

(b) *Restaures*] Non ergo jam anno DCCXCII. post Concilium Ratisbonense & Romanum in sedis suæ honorem restitutus est, ut canit Poeta Saxo ad illum annum.

EPISTOLA ALTERA
Episcoporum Hispaniæ ad Episcopos Galliæ, Aquitaniæ & Austriæ
In causa Controversiæ ejusdem.
Ex Cod. MS. Bibliothecæ Toletanæ.

Dominis & in Christo Reverendissimis Fratribus Galliæ & Equitaniæ *1 *atque Austriæ cunctis Sacerdotibus. Nos indigni & exigui Spaniæ Præsules & cæteri Christi fideles in Domino æternam salutem. Amen!*

I. AD notionem nostram pervenit lugubris & funesta opinio, quæ nos usquequaque contrivit in eo, quod Antifrasii BEATI, nefandi Austuriensis Presbyteri, Pseudo-Christi & Pseudo-Prophetæ pestiferi dogmatis sermo vipereus & nidor sulfureus arcana pectoris vestri usquequaque fœdaverit ob illud, quod carnis adoptio in Filio Dei secundum humanæ servitutis formam nequaquam fuisse asserit; nec veram ex Virgine visibilem formam susceperit (a).

II. Nos igitur e contrario secundum sanctorum venerabilium Patrum Hilarii, Ambrosii, Agustini *2, Hieronymi, Fulgentii, Isidori, Eugenii, Ildephonsi, Juliani & cæterorum orthodoxorum atque catholicorum dogmata confitemur & credimus, Deum Dei Filium ante omnia tempora sine initio ex Patre genitum, coæternum & consimilem & consubstantialem, non adoptione, sed genere, neque gratia, sed natura: idipsum eodem Filio attestante: *Ego & Pater unum sumus* *3, & cetera, quæ de divinitate sua idem verus Deus & verus homo nobis locutus est: pro salute vero humani generis, in fine temporis ex illa intima & ineffabili Patris substantia egrediens & a Patre non recedens, hujus mundi infima petens, ad publicum humani generis apparens, invisibilis visibile corpus adsumens de Virgine, ineffabiliter per integra virginalia Matris enixus: secundum traditionem Patrum confitemur & credimus, eum factum ex muliere, factum sub lege, non genere esse filium Dei, sed adoptione *4; neque natura, sed gratia, idipsum eodem Domino attestante, qui ait: *Pater major me est* *5. Et Evangelista de illo: *Puer autem crescebat & confortabatur plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo* *6. Et iterum: *Vidimus gloriam ejus, quasi gloriam Unigeniti a Patre plenum gratia & veritate* *7.

III. De qua adoptione carnis *Beatus Ambrosius* in Libro de Trinitate loquitur dicens: (b) " *Quomodo conversi estis ad Deum a simulacris servitis* *8, *Deo vivo & vero* *9; illi enim dii esse simulantur, natura autem Deus vivus & verus est. Nam & ipso usu nostro (c) est adoptivus filius & verus filius. Adoptivum filium non dicimus natura esse, qui verus est filius (d). Item post aliqua (e): Partus enim Virginis non naturam mutavit, sed generandi usum novavit. Denique caro de carne nata est. Habuit ergo de suo Virgo, quod traderet. Non enim alienum dedit Mater, sed proprium e visceribus suis contulit, inusitato modo, sed usitato munere. Habuit igitur carnem Virgo, quam naturæ solemnis jure transcripsit in fœtum. Eadem igitur secundum carnem generantis Mariæ Genitique natura, nec dissimilis fratribus, quia dicit Scriptura *10, ut per omnia fratribus similis fieret. Similis utique Dei Filius nostri, non secundum divinitatis plenitudinem, sed secundum animæ rationabilis, & ut expressius dicamus, humanæ *11 nostrique corporis veritatem.,,

IV.

*1 *Ita Cod. MS. leg.* Aquitaniæ. *2 *Ita Cod. MS. loco.* Augustini. *3 Joan. X. 30. *4 *MS.* adobtione. *ita semper.* *5 Joan. XIV. 28. *6 Luc. I. 80. *7 Joan. I. 14. *8 *l.* servire. *9 I. Tess. I. 9. *10 Hebr. II. 17. *11 *Ambr.* humani.

(a) Hoc falso imputatur Beato.

(b) S. Ambros. Libr. de Incarn. Cap. VIII. Num. 87. Tom. IV. Oper. Edit. Venet. Anno 1751. pag. 155.

(c) *Nam & ipso usu nostro*] Patres Concilii Francofordiensis dicunt ista Hispanos citasse ex S. Hilario; omittunt vero sequens testimonium, quod ex S. Hilario afferunt Hispani.

(d) *Locus truncatus, integer textus ita sonat:* Adoptivum filium non dicimus filium esse natura, sed eum dicimus natura esse, qui verus est filius.

(e) S. Ambr. ibid. Cap. IX. N. 104.

IV. Item beatus Hilarius Pictaviensis dicit (f): "Parit Virgo, partus adest; vagit infans, laudantes Angeli adorant; panni sordent, Deus adoratur: ita Paternitatis*1 dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoptatur."

V. Item beatus Hieronymus in Expositione Apocalypsis, ubi dicit (g): "Calculum candidum, id est, gemma alba adoptio carnis in Filio Dei*2." Item in Epistola ad Cæsarium (h): "Non istud verbum, quod in Patre & cum Patre fuisse esse credendum est, sed homo, quem in gratia salutis Deus verbum susceperat, audivit: *Ego hodie genui te**3. Hic filius hominis per Dei Filium in Dei Filio esse promeretur, nec adoptio a natura separatur, sed natura cum adoptione conjungitur."

VI. Beatus quoque Augustinus in exposito*4 Evangelii secundum Joannem, juxta formam Deitatis ita dicit (i): *Filius Dei non est adoptione sed genere, neque gratia sed natura.* Item in Homilia secundum humanæ servitutis formam ita dicit (k): *Homo adoptatur, cujus gloriam quæsivit, qui est ab illo unicus natus.* Ecce, quem Augustinus dicit adoptatum, hunc Joannes Apostolus dicit, *Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum, qui etiam interpellat pro nobis**5.

VII. Igitur beatus Isidorus in Libro Ethimologiarum ita dicit (l): *Unigenitus autem vocatur secundum Divinitatis excellentiam, quia sine fratribus: Primogenitus secundum susceptionem hominis, in qua per adoptionem gratiæ fratres habere dignatus est, de quibus esset primogenitus.*

VIII. Item Prædecessores nostri Eugenius, Ildephonsus, Julianus, Toletanæ Sedis Antistites (m) in suis dogmatibus ita dixerunt in Missam*6 de Cœna Domini: "Qui per adoptivi hominis passione*7 dum suo non indulsit corpori, nostro demum, id est, iterum non pepercit (n)." Et alibi: "Qui pietati tuæ per adoptivi hominis passione*8 quasi quasdam in præsentis populi adquisitione manubias cum non exhibuerit e cœlo, exhibuerit e triumpho: & cum non habuerit Divinitas immutabilis pugnam, habuerit fragilitas adsumpta victoriam." Item in Missa de Ascensione Domini: "Hodie Salvator noster post adoptionem carnis sedem repetit Deitatis." Item in Missam*9 defunctorum: "Quos fecisti adoptionis participes, jubeas hæreditati tuæ esse consortes." Ecce, quos fili adoptione participes esse non dubitat, consortes fieri in hæreditate exoptat.

IX. E. (o) Credimus igitur & confitemur Deum Dei Filium, lumen de lumine, Deum verum ex Deo vero, ex Patre Unigenitum sine adoptione; Primogenitum vero in fine temporis, verum hominem assumendo de Virgine in carnis adoptione: Unigenitum in natura; Primogenitum in adoptione & gratia: De quo Apostolus ait*10: *Nam quos præscivit & prædestinavit conformes fieri imaginis filii ejus, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Fratres scilicet eos, de quibus per Psalmistam dicit*11: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Unde fratres, nisi de sola carnis adoptione, per quod fratres habere dignatus est? de quibus Spiritus sanctus per David locutus est*12: *Unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Consortes ejus sunt, de quibus Joannes Apostolus ait*13: *Carissimi, nunc Filii Dei sumus, & nondum apparuit, quid erimus. Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus, cum videbimus eum, sicuti est.* Similes utique in carnis adoptione, non similes ei in Divinitate. Unctio vero illa Spiritus sancti, in qua maxime in Filio Dei secundum humanitatem, plus quam in electis ejus, facta est per septiformem spiritualium charismata*14 gratiarum; illam esse credimus, quam Esaias loquitur, dicens*15: *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini.* Hanc plenitudinem unctionis in solo filio Dei adoptivo & primogenito esse credimus; in ceteris vero Sanctis ad mensuram data est hujusmodi gratia unctionis: de Filio tamen unigenito & sine adoptione, vox Patris, inquiens*16: *Ex utero ante Luciferum genui te.* Et iterum per Psalmistam*17: *Eructavit cor meum verbum bonum.* Et iterum alibi*18: *Egredietur de ore meo justitiæ veritas**19. Item vox Filii sine adoptione ita dicit*20: *Ante omnem*

*1 *Hilar.* potestatis. *2 Apoc. II. 17. *3 Psal. II. 7. Hebr. V. 5. *4 ita MS. *5 I. Joan. II. 1. *6 in Missa. *7 *leg.* passionem. *8 *leg.* passionem. *9 in Missa. *10 Rom. VIII. 29. *11 Psalm. XXI. 23. *12 Psalm. XLIV. 8. *13 I. Joan. III. 2. *14 ita Cod. *15 Isai. XI. 2. 3. *16 Psalm. CIX. 4. *17 Psalm. XLIV. 2. *18 Isai. XLV. 23. *19 *l.* justitiæ verbum. *20 Eccli. XXIV. 5. Prov. VIII. 25. &c.

(f) S. Hilarius Libr. II. de Trin. Cap. 27. Vide, quid ad hunc locum responderit B. ALCUINUS Tom. I. pag. 842. De vera autem Lectione hujus loci consule Editionem Veron. Operum Hilarii loco ibidem a nobis citato.

(g) Aliter hunc locum legunt Patres Concil. Francof. ita nimirum: *Et dabo ei calculum candidum, id est, adoptionem filiorum Dei.* Hic B. Hieronymi Commentarius nullibi nunc comparet.

(h) *Ad Cæsarium*] Patres Conc. Francofordensis legunt *ad Cerasiam.* Hæc quoque Epistola ignoratur. Vid. ALCUINUS Tom. I. Libr. II. contra Elipandum Num. X. & seqq.

(i) S. Aug. Enchirid. Cap. XXV. Tom. VI. Oper. pag. 154. Textus genuinus hic est: *Cum enim esset unicus Dei filius, non gratia sed natura; ut esset etiam plenus gratia factus est & hominis filius.*

(k) Tract. XXIX. in Joan. Num. VIII. ibi: *Adoptatus es, sed non tuis meritis; quære ejus gloriam, a quo habes hanc gratiam homo adoptatus, cujus gloriam quæsivit, qui est ab illo unicus natus.* Mirare vafritiem hominum hæreticorum, qui, quæ de adoptione hominum redemptorum dicuntur, ad ipsum Christum inflectunt.

(l) S. Isid. Libr. VII. Ethimolog. Cap. II.

(m) Hæc testimonia quidem ex Liturgia Mozarabica deprompta esse videntur; singulariter tamen nominantur cujuslibet sententiæ auctores infra Num. XIII.

(n) Hæc, inquit ALCUINUS, sententia sensu caret, nec satis lucet, quid his verbis significari voluit, qui hæc verba ad deprecandum Deum composuit. *Lib. II. adv. Elipandum N. VII. pag.* 891. *supra Tom. I.*

(o) Hæc Litera E. quæ in Cod. MS. Tolet. hic confessioni Episcoporum Hispaniæ præmittitur, forte Elipandum illorum Antesignanum denotat.

omnem creaturam ego ex ore Altissimi processi, priusquam Lucifer oriretur, ego eram; priusquam in planitie prosterneres campos, & in altum erigeres montes, ego eram. Cui Pater congaudebat quotidie, dum lætaretur orbe perfecto. Et iterum *1: *Ante colles ego parturiebar: Adhuc terram non fecerat: Quando præparabat cœlos, aderam: dum vallaret mari terminos, & legem poneret aquis, ego eram.* Item vox Patris de Filio primogenito & adoptivo ita dicit per Moysen *2: *Prophetam suscitabit Dominus Deus de fratribus vestris, ipsum audietis, tanquam me.* Et in Evangelio *3: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, ipsum audite.* Et per David *4: *Ipse invocabit me: Pater meus es tu, Deus meus & susceptor salutis meæ; & ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ: in æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi: & ponam in secula seculorum sedem ejus, & tronum ejus sicut dies cœli.* Cui iterum ait *5: *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Cui iterum Pater per Esaiam dicit *6: *Ego anteibo, & gloriosos terræ humiliabo.* Et iterum: *Ego ante te ambulabo, & montes planos faciam, & seras ferreas confringam, & dabo tibi thesauros occultos, ut scias, quoniam Dominus Deus tuus ego sum.* Et per Micheam *7: *Numquid dabo primogenitum meum pro scelere meo; fructum ventris mei pro peccato animæ meæ.* Quod dixit *primogenitum*, secundum humanitatem; quod dixit *fructum ventris mei*, secundum divinitatem. Et iterum de filio primogenito ad David dicit *8: *Cum dormieris cum Patribus tuis, suscitabo de lumbis tuis, qui sedeat super tronum Israël. Ego ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in filium.* Et alibi in libro Jesu filii Sirach *9: *Miserere Domine plebi tuæ, super quam invocatum est nomen tuum, & Israël, quem coæquasti primogenito tuo.* Apostolus igitur Paulus de divinitate & humanitate ejus commixta loquens ita dicit *10: *Multifarie multisque modis olim Deus locutus est Patribus nostris & Prophetis, novissimis diebus locutus est nobis in filio, quem constituit hæredem universorum, per quem etiam fecit & secula: cum sit splendor gloriæ & figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram Majestatis in excelsis: tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando, filius meus es tu, ego hodie genui te? Et iterum cum introduceret in orbem terræ dixit: adorent eum omnes Angeli ejus.*

X. His præmissis sanctorum Patrum sententiis assertionibus nostris roboratis, in commune decrevimus, ab eorum decretis nullo modo deviare vestigiis, sed studiose obedire præceptis, ita ut in uno eodemque Dei & hominis filio in una persona; duabus quoque esse naturis plenis atque perfectis, Dei & hominis, Domini & servi, visibilis atque invisibilis: tribus quoque substantiis, Verbi scilicet, animæ & carnis, ut credatur in una eademque Dei & hominis persona & homo Deificus & humanatus Deus, juxta beati Augustini eloquium dicentis (p): Ex forma enim servi crucifixus est, & tamen Dominus Majestatis dicitur crucifixus. Talis enim erat illa susceptio, quæ & Deum hominem faceret, & hominem Deum. Et post aliqua interjecta: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo.* *11. Quid est, non rapinam arbitratus est? non usurpavit æqualitatem Dei, sed erat in illa, in qua natus erat. *Formam servi accipiens;* non amittens quod erat, sed accipiens, quod non erat. Item ipse: In eo etiam, quod de illo scriptum est, quod acceperit a Deo promissionem Spiritus sancti, & effuderit, utraque natura monstratus *12 est, humana scilicet & divina: accepit quippe ut homo, effudit ut Deus. Et post pauca: Ipse ergo Christus Dei filius, & Deus & homo; & dedit de cœlo ut Deus, & accepit in terra ut homo. Item ipse: Dei filius immutabiliter bonus ipse manens, quod erat, & a nobis accipiens, quod non erat, præter suæ naturæ detrimentum nostræ dignatus est inire consortium. Item ipse: quæ quidem omnia ideo ad Verbum referuntur, ut una Filii Dei persona insinuetur, ne quasi duo Christi videantur, unus Deus & alius homo. Ita sane factum, ut ibi non solum Verbum Dei, & hominis caro, sed etiam rationalis hominis anima, atque hoc totum & Deus dicatur esse propter Deum, & homo propter hominem. Unus ergo Christus, non confusione substantiæ, sed unitate personæ (q). "Diversa quidem substantia est, Deus Pater & homo *13: [scilicet ancilla & Virgo Maria] non tamen diversa substantia Deus Pater & filius *14: sicut non est diversa substantia homo mater & homo filius. Sed audi quid dicat in Prophetis iste filius *15: *De ventre*, inquit, *matris meæ Deus meus es tu:* ut ostenderet Patrem hinc esse Deum suum, quia homo factus est; homo enim de ventre matris est natus, & secundum hominem ex Virgine natus est Deus, ut non solum Pater illi esset, qui eum de seipso, [hoc est, de sua substantia *16] genuisset, verum etiam Deus ejus esset, & quod de ventre matris hominem creavit (r)." Cum legimus ergo *17: *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*, in verbo intelligimus verum Dei filium; in carne agnoscimus verum hominis filium ineffabilis gratiæ largitate conjunctum: propter quod & de illo Joannes dicit: *Vidimus gloriam ejus quasi gloriam Unigeniti a Patre.* Et post pauca: Integerrime confitemur & hominem in Deo Dei filium, & Deum in homine virginis filium. Est plenissima & fidelissima ratio, ut in uno eodemque Christo, in quo ad unitatem personæ in matris virginali divinitas humanitasque compactatur, sicut hominem Deus, ita etiam hominem Deum genuisse credatur, ita ut qui suscepit, & quod suscepit, una sit in Trinitate persona: neque enim homine assumpto quaternitas facta est, sed Trinitas mansit, assumptione illa

*1 Ibid. *2 Deut. XVIII. 15. *3 Matth. XVII. 5. *4 Psal. LXXXVIII. 27. & seqq. *5 Psal. II. 8. *6 Isai. XLV. 2. 3. *7 Mich. VI. 7. *8 II. Reg. VII. 12. *9 Eccli. XXXVI. 14. *10 Hebr. I. 1. & seqq. *11 Philip. II. 6. *12 *f.* monstrata. *13 [ ] hæc verba desunt apud Aug. *14 *Aug.* & Deus Filius. *15 Psal. XXI. 11. *16 [ ] desunt in Aug. *17 Joan. I. 14.

(p) Vide, quæ ad hanc & sequentes auctoritates respondeant Episc. Francoford. Epist. Synod. N. XIV.

(q) S. Aug. Libr. I. contra Maximinum Cap. VII. Tom. VIII. Oper. pag. 484.

(r) Aug. qui eum de seipso genuit, verum etiam Deus esset, quem de ventre Matris hominem creavit. *Hucusque Augustinus. Sequentia assuta videntur, & corruptissima sunt.*

illa ineffabiliter faciente personæ unius in Deo & homine veritatem. (s) "Proinde Christus Jesus Dei filius, est & Deus & homo. Deus ante omnia secula; homo in nostro seculo. Deus, quia Dei Verbum; homo autem, quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis & caro. Quocirca in quantum Deus est, ipse & Pater unum sunt: in quantum homo est, Pater major est illo. Cum enim esset unicus Dei filius, [non adoptione, sed genere], neque gratia, sed natura, ut esset etiam, plenus [in formam *1 servi adoptione &] gratia (t) factus est hominis filius, idem ipse *2 utrumque ex utroque unus Christus: qui *3 cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, quod natura est, idem esset *4 æqualis Deo (u) ac per hoc & minor factus est, & mansit æqualis, utrumque unus, ut dictum est: sed aliud propter Verbum, & aliud propter hominem (x). Ideoque *5 Dei filius, non duo filii *6, Deus & homo, sed unus Dei filius. Deus sine initio, homo accepto initio *7 Dominus noster Jesus Christus.„ Deus enim & homo, non duo sed unus est Christus. Unus autem non conversione Divinitatis in carnem, sed adsumptione humanitatis in Deum: quia sicut in unoquoque homine duæ sunt quidem substantiæ, sed una persona est anima & caro; ita etiam in Domino & Salvatore nostro, licet utraque substantia integritatem suam servet, ut scilicet neque in carne coaguletur divinitas, neque in divinitate resolvatur humanitas, utraque tamen unus est Christus, unus mundi redemptor & Dominus; cujus unitatis tanta ratio est, ut quæcunque humana sunt, Deo adscribantur (y). "Et ideo cum filium Dei Christum dicimus, hominem non separamus; nec rursus cum eundem Christum filium hominis dicimus, separamus Deum. Secundum hominem namque in terra erat, non in cœlo, ubi nunc est, quando dicebat *8: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis, qui est in cœlo.*„ Et iterum ipse post aliqua: Inter Deum & homines mediator apparuit, ut in unitatem personæ copulans utramque naturam & solita sublimaret insolitis, & insolita solitis temperaret.

XI. Hac igitur causa Doctorum sententias ideo in nostra defensione protulimus, ut Unigenitum Dei filium sine tempore ex Patre genitum credamus non adoptione, sed genere; neque gratia, sed natura: in finem vero temporis pro salute humani generis in formam servi carnem adsumendo de Virgine secundum Apostolum Primogenitum inter fratres *9 in una eademque Dei & hominis persona, non genere sed adoptione; neque natura, sed gratia, in ea forma, qua æqualis matri, non in ea, qua æqualis est Patri: quia in forma servi servus, ideo adoptivus; in forma autem Domini Dominus servi; de qua forma servitutis Deus Pater per Prophetam loquitur dicens *10: *Ecce intelliget servus meus.* Et iterum *11: *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, placuit sibi in illo anima mea.*

XII. Sed quare ægre suscipiat, quisquis ille est, secundum humanitatem in Filio Dei adoptionem, cum de eo Psalmista dicat *12: *Minorasti eum paulo minus ab Angelis.* Et ipse de semetipso per Psalmistam *13: *Ego autem sum vermis & non homo, opprobrium hominum & abjectio plebis.* Et Propheta de illo *14: *Vidimus eum & non erat aspectus, & nos putabimus *15 eum quasi leprosum & percussum a Deo & humiliatum*... ejus humilitate, humilitate dictus quasi..... adoptionem carnis in Filio Dei esse....... Quisquis ille est, nunquid ignominiosius &..... suis est dicere adoptionem in Filio Dei potius.... tem. *16 Cum etiam Apostolus Paulus de ejus Divinitate confirmat, dicens *17: *Christus Jesus, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens: humiliavit se usque ad mortem; mortem autem crucis.* Cur dicere, quisquis ille est, paveat adoptivum, quem sermo propheticus non formidat dicere servum? Nunquid honoratior *18 est nomen servi potius, quam filii adoptivi? Adoptivus enim adfiliatus dicitur: Et tu, quisquis ille es, paves dicere adoptivum? Propheta dicit: *Et nos putavimus eum quasi leprosum,* & tu paves dicere adoptivum? quare ista viliora in Filio Dei dicta sunt, Propheta respondeat *19: *Ipse autem humiliatus est propter iniquitates nostras, & attritus est propter scelera nostra: disciplina pacis super eum, & livore ejus sanati sumus: & Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum: oblatus est, quia ipse voluit, & tradidit semetipsum.*........ Si voluntate...... non abhorruit, qui corpus proprium flagellis impiorum subdidit, & manus proprias a delicto innoxias in cruce extendit, ut nos de dominatu antiqui hostis justitia potius, quam potestate liberaret.

XIII. Credimus igitur & confitemur Unigenitum Dei Filium sine tempore incorporeum & ineffabilem & invisibilem & sine adoptione: credimus eum in fine temporis Primogenitum e Mariæ Virginis uterum *20 ineffabiliter & corporaliter egressum Deitate inexinanita in carnis adoptione secundum David qui dicit *21: *Ipse invocavit me, Pater meus es tu, Deus meus & susceptor salutis meæ: & ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ.* Secundum Micheam *22: *Nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo.* Secundum Jesum filium Sirach, qui dicit *23: *Miserere Domine plebi tuæ, super quam invocatum est nomen tuum, & Israel, quem coæquasti primogenito tuo.* Item humano generi consortem secundum David, qui dicit *24: *Unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Secundum Apostolum con-

*1 *l.* forma. *2 *Aug.* idemque. *3 *Aug.* quia. *4 *Aug.* quod natura erat, id est, esse æqualis Deo. *5 *Aug.* idemque. *6 *Aug.* non duo Filii Dei. *7 *Aug.* a certo initio. *8 Joan. III. 13. *9 Rom. VIII. 29. *10 Isai. LII. 13. *11 Isai. XLII. 1. *12 Psal. VIII. 6. *13 Psal. XXI. 7. *14 Isai. LIII. 2. & 4. *15 *l.* putavimus. *16 *f. leg.* quam servitutem. *17 Philip. II. 6. *18 *ita Cod. l.* honoratius. *19 Isai. LIII. 5. & seq. *20 *ita Cod. l.* utero. *21 Psal. LXXXVIII. 27. 28. *22 Mich. VI. 7. *23 Eccli. XXXVI. 14. *24 Psal. XLIV. 8.

(s) Aug. Enchirid. Cap. XXXV. Tom. VI. Oper. pag. 154.

(t) Quæ his [ ] concluduntur, interpolationes sunt, nec in Augustino reperiuntur.

(u) In Aug. ita pergitur: Exinanivit autem se accipiens formam servi, non amittens vel minuens formam Dei ac per hoc &c. (x) In Aug. additur: propter Verbum æqualis Patri, propter hominem minor. Unus Dei Filius, idemque hominis filius; unus hominis filius, idemque Dei Filius &c.

(y) S. Aug. Libr. de præsentia Dei ad Dardanum seu Epist. CLXXXVII. N. 9. Tom. II. Oper.

conformem humano generi, ſicut ipſe dicit *1: *Nam quos præſcivit & prædeſtinavit conformes fieri imaginis filii ejus, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus*, ſecundum naturam adoptionis. Qui dicit (z), uſu noſtro adoptivus filius. Secundum *Auguſtinum*, qui dicit: homo adoptatus, qui eſt ab illo unius natus *2. Secundum *Hieronymum*, qui dicit: gemma alba adoptio carnis eſt in filio Dei *3. Secundum *Iſidorum*, qui dicit: Primogenitus autem vocatus ſecundum ſuſceptionem hominis, in qua per adoptionem gratiæ fratres habere dignatus eſt, quibus eſſet primogenitus *4. Unde & ſecundum beatum *Gregorium* dicimus Dei Filium primogenitum ſine peccato, Unigenitum ſine adoptione. Secundum *Eugenium*, qui dicit: qui per adoptivi hominis paſſionem dum ſuo non indulxit *5 corpori, noſtro demum, id eſt, iterum non pepercit *6. Secundum *Ildephonſum*, qui dicit: Hodie poſt adoptionem carnis ſedem repetit Deitatis *7. Secundum *Julianum*, qui dicit: quos feciſti adoptioni participes jubeas hæreditati tuæ eſſe conſortes *8.

XIV. Sed & illud operæ pretium huic operi connectendum eſſe putavimus, quod Paulus Apoſtolus ad Galatas *9 ſcribit, dicens: *Habemus ſpiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba pater:* de quo ſpiritu & Pſalmiſta ait *10: *Aſcendit in altum cæpit captivitatem, dedit dona hominibus.* De hoc & beatus Auguſtinus in ſuis dogmatibus dicit (a): Igitur ante aſcenſionem gratiam ſancti Spiritus Apoſtoli acceperunt, qua poſſunt peccata dimittere & baptizare, & credentibus ſpiritum adoptionis infundere: poſt aſcenſionem vero multo majorem ſancti Spiritus gratiam perceperunt in operatione virtutum & gratia ſanitatum & diverſarum perceptione linguarum. Item *Beatus Iſidorus* in Libro differentiarum ſic dicit (b): " Jeſus Chriſtus veniens crudelitate ..... peccata, quæ lex puniebat per ſpiritum ſervitutis, forte ſuperavit *11 per ſpiritum adoptionis: filios ex ſervis reddidit, amorem implendæ legis condonavit *12, & ſi deinceps punienda commiſerit, per eundem adoptionis ſpiritum indulſit *13: formam bene agendi præbuit, & ut poſſit agi, quod docuit *14, adjutorem ſpiritum infudit. " Nam & in Exorciſmis ita contra hoſtem dicimus: *Recede ab his famulis confuſus, & per ſpiritum adoptionis recluſus.* Ecce! ſi Spiritus ſanctus *15, qui eſt incorporeus, & inviſibilis, & ineffabilis aliquando donum, aliquando adoptivus dicere non timemus; cur Filius Dei ſecundum formam ſervi, Deitate exinanita, corporeus & viſibilis & palpabilis, adoptivus eſſe dicere dubitatur?

XV. Certe *ſi in ore duorum aut trium teſtium*, juxta ſententiam Domini, *ſtat omne verbum* *16, quanto magis tot venerabilium Patrum veridicum de adoptione carnis in Filio Dei refutatis *17 teſtimonium? His exemplis, quæ de immenſo ſcripta ſunt *18..... juxta noſtrarum virium fortitudinem *19 & ſenſus tenuitatem decerpere potuimus in *20....... oppoſuimus, & rite cuſtodienda ...... Supereſt, ut quisquis ille adoptionem ...... eſſe denegat, ſine dubio verum hominem ...... natum nequaquam fuiſſe adfirmat ..... Igitur unaquæque anima fidelis in Chriſto *21 .... caritatis affecta, ſi contrarium eſt aut blaſphemum dicere Filium Dei ſecundum formam ſervi adoptivum, procul dubio (quod dici nefas eſt) & illud blaſphemum erit, quod aliquando Leo, aliquando catulus leonis, aliquando vitulus, aliquando ovis ſive agnus, victima, hoſtia, ſacrificium, holocauſtum, pro diverſitate cauſarum Princeps & ſacerdos, homo & propheta, virga & flos & radix, judex & rex, juſtus & juſtitia, Apoſtolus & Epiſcopus, brachium, ſervus, unguentum, paſtor, puer, primogenitus, oſtium, angelus, ſagitta, aquila, vultur, lapis angularis, petra & cetera hujusmodi in Chriſto Filio Dei nomina, pro ſalvatione humani generis ab eo ſuſcepta, ſicut prædictum eſt, quod abſit, hæc omnia erunt blaſphemiæ plena. Sed abſit hoc a fidelium cordibus, ut dicere paveant, quod ſanctarum Scripturarum teſtimonia nobis adoptivum pronunciare non formidant.

XVI. Sed cui ſimilem dixerimus Antifraſium *Beatum*, os fœtidum & omni ſpurcitia ſaginatum, de cujus lateribus autina dependet: Nabuzardan principem coquorum *22 murorum Jeruſalem deſtructorem, id eſt, ſacrarum Scripturarum prævaricatorem; niſi Fauſto Manicheo, qui Patriarchas nundinarios aſſerebat, de quo B. Auguſtinus ait (c): "Pius homo Fauſtus dolet ſpiritum *23 maledictum fuiſſe a Moyſen, " eo quod dicit: *Maledictus omnis, qui pependit in ligno* *24. *Fauſtus* doluit Chriſtum maledictum; nefandus *Beatus* dolet Chriſtum ſecundum formam ſervi quempiam dicere adoptivum, contrarius Apoſtolo Joanni & Evangeliſtæ, qui Dei Filium, Deitate exinanita, dicere non pavet abvocatum *25, id eſt, adoptivum & in forma ſervi gratia plenum: & iterum contrarius Ambroſio, Hilario, Iſidoro, Hieronymo & ceteris Doctoribus, qui nobis prædicant in humanitate, non in Divinitate adoptivum.

XVII. Et iterum cui ſimilem dixerimus Antifraſium *Beatum*, niſi *Migetio* (d) Caſianorum & Salibano-

*1 Rom. VIII. 29. *2 ſupra Num. VI. *3 ſupra Num. V. *4 ſupra Num. VII. *5 *ita Cod. leg.* indulſit. *6 ſupra Num. VIII. *7 ſupra ibidem. *8 ibid. *9 potius ad Rom. VIII. 15. *10 Pſal. LXVII. 19. *11 *Iſid.* laxavit *om. voce*, forte. *12 *Iſid.* omnibus condonavit. *13 *Iſid.* indulget. *14 *Iſid.* ut poſſint agi, quæ docuit. *15 *ita Cod. leg.* Spiritum ſanctum adoptivum. *16 Matth. XVIII. 16. *17 *f.* reputetis. *18 *f.* theſauro. *Majans.* *19 *f.* in firmitudinem. *idem.* *20 *f.* veritatis teſtimonium. *21 *an deeſt* zelo? *Majans.* *22 non coquorum ſed exercitus militum Princeps fuit Nabuzardan IV. Reg. XXV. *23 *Aug.* Chriſtum. *24 Deut. XXI. 23. *25 *ita MS. l.* advocatum.

(z) *Forte addendum.* Secundum Ambroſium, qui dicit &c. *cujus teſtimonium relatum eſt ſupra Num. III.*

(a) Hæc verba non extant in Eccleſ. Dogmatibus Auguſtino perperam attributis Append. Tom. VIII. Oper. pag. 7[illegible]

(b) Iſid. Libr. de differentiis ſpirit. differ. XXVIII. p. 191. ibi: Evangelium veniens crudelitatem legis amovit, peccata &c.

(c) S. Aug. Libr. XIV. contra Fauſtum Cap. II. Tom. IV. Oper. pag. 189.

(d) *Migetio]* ab illo vocati ſunt hæretici Migetiani, qui a Catholicis diſſidebant in celebratione Paſchæ; ideoque damnati ſunt in Concilio Hiſpalenſi, cui præfuit Elipandus. *Baſnage* Theſ. Monument. Caniſii. Tom. II. pag. 3[illegible] Not. (a). De cujus erroris everſione ibidem gloriatur Elipandus Epiſt. ad Fidelem.

banorum *1 Magistrum, nostris temporibus exortum, qui dum maniæ typo in capite cauteriaretur a Medico, se similem Christo existimans, & duodecim Apostolos sibi eligens, cuidam mulierculæ cernens *2 adstanti, & super eam dolenti dixisse fertur: Amen, amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Similis est iste nefandus *Beatus* Migetii informati *3 exemplo, cum resedisset crapulatus a vino, & brutis animalibus Abbatem ordinaret, *Rufinum* nomine & merito dignum (quod ipse idem *Rufinus* ore proprio adtestatur) in persona Christi se esse existimans *Rufino* dixisse comprobatur ter vocabulo repetito: Simon Petre amas me? Pasce oves meas. Idcirco similes dixerimus *Migetium* & *Beatum*, quia æquales in honore, & pares in virtute. Nam idem *Migetius* moriturus tertia die resurrecturum se esse prædixit; & *Beatus* in vigilia Paschæ Hordonio Libanensi *4, populo nostro finem mundi esse prophetavit; unde territus & amens populus ille factus, in eadem nocte nullo cibo refectus, die dominica usque ad horam nonam dicitur fuisse jejunus. Quidam *Honorius* *5, cum se fame afflictum esse cognosceret, dixisse fertur ad populum: comedamus & bibamus, & si fuerimus mortui, saltem vel satiati. Idem vero *6...... lassitudinem simulans tertio die resurrexit.... anima vivus, sed corpore mortuus.

XVIII. Nos vero anathematizamus *Bonosum*, qui Filium Dei sine *7..... genitum, adoptivum fuisse adfirmat. Item anathematizamus *Sabelium*, qui ipsum esse Patrem, quem Filium, quem & Spiritum sanctum, & non *ipsud* delirat. Anathematizamus *Arrium*, qui Filium & Spiritum sanctum creaturam esse existimat. Anathematizamus *Manicheum*, qui Christum solum Deum & non hominem fuisse prædicat. Anathematizamus Antifrasium *Beatum*, carnis lasciviæ deditum, & onagrum *Æterium* doctorem bestialium, qui Dei Filium secundum humanæ servitutis formam, adoptionem carnis nequaquam habuisse prædicant.

XIX. Unde obsecramus vos, venerabiles in Christo Ecclesiarum Præsules, per adventum Domini & terribile judicium, ut hæc, quæ supra diximus, sine *8...... jubeatis, & omni promptitudine glorioso Principi *9 seligenda præsentetis, verum scientes illud *10: *Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat, qui illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique a Deo.* Et Dominus in Evangelio *11: *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicantes; in quo judicio judicaveritis, judicabimini; & in qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis:* poscentes almitudinem vestram, ut sicut unius Christi vexillo præsignati sumus, ita pacem illam, quam Christus commendavit Discipulis suis, intemerato jure servemus. Siquid vero aliter vestra prudentia senserit, reciprocatus vester sermo & socordiam nostram enubilet, & lux veritatis radio veri dogmatis abdita pectoris nostri perlustret, ut dilectio Christi in nobis rite perseveret; ut quos ubertas Christi fœcundat, terræ spatium nullo modo dividat.

Testimonium Cl.mi D. Majansii.

Hæc Epistola conservatur in Tabulario Ecclesiæ Toletanæ, unde fideliter descripta est.

*1 *f.* Sabellianorum, *ut infra.* Majans. *2 *f.* cernuæ. *Majans.* *3 *f.* infatuati. *Majans.* *4 h. e. ex oppido Liebana. *Majans.* *5 *f.* idem Hordonius. *Majans.* *6 *forte deest*: Migetius. *Majans.* *7 *supple*: Matre. *argumento Epistolæ Elipandi ad Fidelem.* Majans. *8 *deest.* cunctatione. *vel quid simile.* Maj. *9 Carolo M. *Maj.* *10 I. Cor. IV. 5. *11 Joan. VII. 24.

EPISTOLA SYNODICA
CONCILII FRANCOFORDIENSIS
MISSA
AD PRÆSULES HISPANIÆ (a)
Refutatoria prioris Epistolæ eorumdem.

*Sancta Synodus & venerabiles in Christo Patres, cum omnibus Episcopis Germaniæ, Galliæ & Aquitaniæ *1, & toto catholicæ pacis Clero; Præsulibus Hispaniæ, & ceteris ibidem christianitatis nomen habentibus in Domino Deo, Dei Filio vero & proprio, Jesu Christo, æternæ beatitudinis salutem.*

I. IN nomine Domini nostri JESU CHRISTI, qui dixit *2: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum*, congregatis nobis in unum caritatis conventu, præcipiente & præsidente piissimo & gloriosissimo Domino *3 nostro CAROLO Rege, ad renovandum cum consilio pacificæ unanimitatis sanctæ Dei Ecclesiæ statum, & ad prædicandum orthodoxæ fidei veritatem, in qua divina operante gratia salutis nostræ initium extat & finis, cui nihil augeri potest vel minui; quæ una debet *4 esse omnium Christianorum, dicente beato Apostolo *5: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium, qui super omnia & in omnibus nobis.* In hac omnis sanctitas vitæ, omnis spes remunerationis æternæ; sine qua nihil sanctum, nihil Deo acceptabile, nihil vivum. Justus enim ex fide vivit: quam qui diabolo decipiente perdiderit, vivens mortuus est: quia sicut per fidem justitia, ita etiam per fidem veram vita obtinetur æterna dicente Domino Salvatore *6: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.*

*1 *MS.* Equitaniæ. *2 Matth. XVIII. 20. *3 *MS.* Domno. *4 *MS.* decet esse. *5 Ephes. IV. 5. 6. *6 Joan. XVII. 3.

(a) Descripta ex Editione Conciliorum D. Mansi additis Lectionibus variantibus ex Cod. MS. Sanct-Emmeramiano coævo, & aliis.

II. Inter cetera itaque, quæ pro hujus fidei firmitate tractavimus, Domini*1 Regis nostri præcipua pietate & laudabili sapientia assidente & auxiliante, nobis præcepit subito gloriosa illius excellentia, fidei vestræ libellum afferri in medium, qui cum a Notario, nobis diligentius attendentibus, sub distinctione sententiarum & proprietate sensuum perlegeretur ad finem, audivimus in eo novas quasdam assertiones exaratas, non tam antiquis sanctorum Doctorum traditionibus convenientes, quam vestris nuper inventionibus utcunque confirmatas. Sed duæ difficiles res nostris in eo libello, quem direxistis, sensibus occurrerunt. Una, cur nobis non sufficiant, quæ in sanctorum Patrum dictis inveniuntur, & universali catholicæ sanctionis consuetudine confirmantur, dicente Scriptura*2: *Terminos Patrum tuorum ne transgrediaris.* Numquid sagaciores sumus ad inveniendam viam veritatis, quam Apostolici Doctores? Et quare aliquid confirmare audeamus*3, quod in illorum non inveniatur scriptis? Altera res est, quare generationem Filii Dei, vel æternam de Patre vel temporalem de Matre quisquam hominum audeat investigare, dicente Scriptura*4: *Altiora te non quæsieris.* Unde sanctus Augustinus dicit in Sermone de nativitate Christi (b): Merito, dilectissimi, miranda est Salvatoris nostri nativitas, non solum illa divina, de qua dictum est*5: *In principio erat verbum;* Sed etiam illa humana, de qua idem dicit Evangelista*6: *Verbum caro factum est.* Unde & Propheta*7: *Generationem ejus quis enarrabit?* Divina enim magis fide veneranda sunt, quam ratione investiganda.

III. Sed tempus est, ut ad discutiendos sensus libelli vestri veniamus, in quo sanctorum Patrum per loca testimonia invenimus posita, sed malæ*8 perfidiæ veneno corrupta, & inter flores pulcherrimos fidei catholicæ anguinos erroris vestri dentes insertos. Tacuistis nomina librorum & numerum capitulorum, ut difficilius error vester investigaretur: & ex hoc solo perspicuum est errasse vos voluntarie, dum sanctorum Patrum venerabiles sensus per intermissiones aliquorum verborum maculare nitimini. Et miramur, vel magis lugemus, quare hoc facere velitis; quare purissimos catholicæ fidei fontes hæretico pede turbare non timeatis. Invenimus enim in libelli vestri principio scriptum, quod vos posuistis (c): „ Confitemur & credimus Deum Dei Filium ante omnia tempora sine initio ex Patre genitum, coæternum, & consubstantialem, non adoptione, sed genere. „ Item post pauca in eodem loco legebatur: „ Confitemur & credimus, eum factum ex muliere, factum sub lege, non genere esse Filium Dei, sed adoptione; non natura, sed gratia. „ Ecce serpens inter pomifera paradisi latitans ligna, ut incautos quosque decipiat. Ex sermonibus sancti Augustini hæc testimonia translata sunt: sed hæretica pravitate additum invenimus in sequenti periodo: *non genere esse Filium Dei, sed adoptione;* quod etiam in sequentibus plenius, volente Deo, demonstrabimus. Nunc vero tantummodo ad*9 ostendendos & cavendos mortiferos veneni succos legentibus inseruimus. Quod autem exempli gratia posuistis*10: *Pater major me est;* non propter adoptionem, sed propter formam servi dixit, in qua minor est Patre. Simili modo & propter formam servi illud dictum est*11: *Puer autem crescebat & confortabatur spiritu.* Hoc vero, quod Joannes dixit*12: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratia & veritate,* contra adoptionem carnis facit. Si Unigenitus, quomodo tunc adoptivus? Vel si non est proprius filius, quomodo tunc plenus gratia & veritate?

IV. Igitur quod sequitur in Epistola assertionis vestræ, beatum dixisse Hilarium (d): *Nam & in ipso usu nostro est adoptivus filius & verus filius: adoptivum filium non dicimus natura esse, qui verus est filius.* Videtis, quomodo cæca mens contra suam ponit testimonia sententiam. Quis est, qui audeat dicere, Christum non esse vere*13 Filium Dei, Joanne Baptista attestante, dum vidit spiritum Dei descendentem & manentem super eum*14: *Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei?* De quo & Apostolus testatur*15: *Quorum Patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Et si verus Deus, etiam & verus filius: & si verus filius, nequaquam*16 adoptivus; quia adoptivus, sicut in testimonio sancti Hilarii*17 positum est, non vere natura est filius.

V. Item in Tractatu in Apocalypsin beati Hieronymi, ut dicunt, hoc modo positum testimonium in Epistola reperimus præfata (e): *Calculum candidum, id est, gemma alba, adoptio carnis in Filio Dei.* Quod longe aliter in eodem Tractatu invenitur: *Et dabo ei*, inquit, *calculum candidum, id est, adoptionem filiorum Dei; nam calculus gemma pretiosa est.* Et post pauca: *Sive calculum corpus baptismo candidatum, sive calculi appellatione sermo divinus significatur.* Epistola vero beati Hieronymi, quam ad Cerasiam*18 scriptam dicitis, hactenus nec apud Romanos, nec apud nos inveniri potuit. Nec sibi ipsi eum unquam contraria scribere putamus; & veris credere melius est exemplaribus, quam dubiis. Ecce pravitas omni tergiversatione deterior, quæ sic sanctorum Patrum purissimis sensibus venena suæ infundit perfidiæ.

VI. Sequitur in Epistola (f): *Item in Homilia sancti Augustini**19 *secundum humanæ servitutis formam ita dicit: Homo adoptatur, cujus gloriam quæsivit, qui est ab illo unicus natus. Ecce, quem Augustinus dicit adoptatum, hunc Joannes dicit**20, *Advocatum habemus apud Patrem.* In hoc itaque loco ignoramus, quid prius agendum sit, an pravitas repellenda, sive imperitia decidenda*21? In XXVI Homilia in Expositione ejus sententiæ legitur, ubi Dominus dixit*22: *Qui a semetipso loquitur, propriam gloriam quærit.* Ubi post con-

*1 *MS.* Domni. *2 Prov. XXII. 28. *3 *MS.* audemus. *4 Eccli. III. 22. *5 Joan. I. 1. *6 — v. 14. *7 Isai. LIII. 12. *8 *MS.* male. *9 *in MS.* ad *omit.* *10 Joan. XIV. 28. *11 Luc. II. 40. *12 Joan. I. 14. *13 *MS.* verum. *14 Joan. I. 34. *15 Rom. IX. 5. *16 *MS.* nequaquam tunc. *17 *l.* Ambrosii. *18 *in Epist. Hispan.* ad Cæsarium. *19 *l.* S. Augustinus. *20 I. Joan. II. 1. *21 *MS.* deridenda. *22 Joan. VII. 18.

(b) Forte ex Serm. CXCVI. Tom. V. Oper. pag. 627. (c) Epist. Episc. Hispaniæ Num. II. (d) Non ex Hilario, sed ex Ambrosio hæc citant Hispani in Epist. Num. III. Deest vero tam in Editis, quam in MS. nostro responsio ad textum S. Hilarii, quem iidem afferunt ibid. N. IV. (e) Hispan. l. cit. N. V. (f) In Epist. Hispan. Num. VI.

congruam expositionem infert (g): "Quid tu homo facere debes, qui quando aliquid boni facis, gloriam tuam quæris: quando autem aliquid mali facis, Deo calumnias meditaris. Intende tibi; creatura es, agnosce Creatorem: Servus es, ne contemnas Dominum: adoptatus es, sed non meritus 1*. Quære gloriam ejus, a quo habes hanc gratiam homo adoptatus, cujus gloriam quæsivit, qui est ab illo unicus natus." De Christo enim dixit: *unicus natus*: de nobis vero: *homo adoptatus*. Quam adoptionem pravissimo sensu, qui scripsit Epistolam, ad Christi voluit transferre humanitatem: in qua perversitate sensus utrumque, & imperitia scribentis patet, & mala voluntas non latet. Etiam in sequenti mox sententia, & falsitas malæ voluntatis apparet, ubi dixit: *Ecce, quem Augustinus dicit adoptatum, Joannes Apostolus dicit advocatum.* Certissimum est enim Joannem Apostolum Christum advocatum nominare, sicut ipse testatur: Apud Patrem habemus advocatum Dominum nostrum Jesum Christum. Perspicuum quoque est, sanctum Augustinum de homine quolibet per gratiam adoptato dicere, sicut ex sequentia lectionis certissime cognosci potest.

VII. Sequitur in eodem libello vestro (h). *Item Prædecessores nostri* Eugenius, Hildefonsus, Julianus *Toletanæ sedis Antistites in suis dogmatibus ita dixerunt in Missa de Cœna Domini:* **Qui per adoptivi hominis passionem dum suo non indulsit corpori.** *Item in Missa de Ascensione Domini*: **Hodie Salvator noster per adoptionem carnis sedem repetivit Deitatis:** & cetera, quæ ex parentum vestrorum dictis posuistis; ut manifestum sit, quales habeatis parentes; & ut notum sit omnibus, unde vos traditi sitis in manus infidelium. Quia hominem Christum verum Dei Patris Filium esse negastis, vobis defensor esse noluit, sed tradidit vos in manus inimicorum suorum, ut dominentur vestri, qui eum recipere noluerunt; & cui illi publice detrahunt, vos occulte illi derogetis. Nec illius Christi testimonio credere vultis de se ipso dicentis* 2: *Pater clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te.* Dum dixit *tuus*, proprietatem ostendit, veluti & Pater in baptismo testimonio comprobavit* 3: *Hic est Filius meus dilectus. Meus* dixit; addidit quoque, *dilectus;* ut intelligeretur proprius esse Filius, sicut Apostolus dixit* 4: *Proprio Filio suo non pepercit.* Et melius est testimonio Dei Patris credere de Filio suo, quam *Hildefonsi** 5 vestri, qui tales vobis composuit preces in Missarum solemniis, quales universalis & sancta Dei non habet Ecclesia; nec vos in illis exaudiri putamus. Et si *Hildefonsus* vester in orationibus suis Christum adoptivum nominavit, noster vero *Gregorius* Pontifex Romanæ sedis, & clarissimus toto orbe Doctor in suis orationibus semper eum Unigenitum nominare non dubitavit. In oratione enim, quæ est secunda feria post Palmas ita posuit: *Da quæsumus omnipotens Deus, ut qui in tot adversis ex nostra infirmitate deficimus, intercedente Unigeniti Filii tui passione respiremus.* Item quarta feria ejusdem septimanæ: *Præsta quæsumus, omnipotens Deus, ut qui nostris excessibus incessanter affligimur, per Unigeniti tui passionem liberemur.* Item in Ascensione* 6 Domini: *Concede, quæsumus, Omnipotens Deus, ut qui hodierna die Unigenitum tuum Redemptorem nostrum ad cœlos ascendisse credimus.* Item ad sanctam Crucem: *Deus, qui Unigeniti tui Domini nostri Jesu Christi pretioso sanguine humanum genus redimere dignatus es.* Ecce eum Unigenitum nominavit, cujus sanguine redempti sumus.

VIII. Quod autem dicitis in Epistola fidei vestræ (i): *Ex Patre Unigenitum sine adoptione; primogenitum vero in fine temporis, verum hominem assumendo de Virgine in carnis adoptione; Unigenitum in natura, primogenitum in adoptione & gratia.* Scimus enim Deum Dei Filium ex utraque natura & Unigenitum esse & Primogenitum; Unigenitus, quia solus sine initio ex Deo Patre genitus; & solus ex initio temporis ex Matre Virgine genitus: ideoque in utraque natura Unigenitus: etiam & Primogenitus, quia omnis Unigenitus primogenitus est; licet secundum humanam generationem non omnis primogenitus unigenitus sit. Idem ipse Dei Filius primogenitus est Virginis, ut dicitis; etiam & Unigenitus, quia non habuit sequentes carnaliter fratres. Igitur & Deo Patri Primogenitus, quia prius ex Deo Patre genitus, quam ulla esset creatura, vel aliquod esset tempus Apostolo teste, qui ait ad Colossenses scribens* 7: *Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem** 8 *sortis Sanctorum in lumine: qui eripuit nos de potestate tenebrarum & transtulit in regnum filii dilectionis claritatis suæ: in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum: qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ; quia in ipso condita sunt universa in cœlis & in terra, visibilia & invisibilia; sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates· omnia per ipsum & in ipso creata sunt: & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant: & ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens: quia in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis inhabitare corporaliter.* Item Salomon* 9: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum & ex antiquis, antequam terra fieret. Necdum erant abyssi, & ego jam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant; necdum montes gravi mole constiterant. Ante colles ego parturiebar.* Item in Libro Sapientiæ, ipsa dicente Sapientia, id est, Filio Dei* 10: *Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. Ego in cœlis feci, ut oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitavi, & thronus meus in columna nubis.* Item Beatus Hieronymus in tractatu Epistolæ ad Titum (k), ubi dicit Apostolus* 11: *Exspectantes beatam spem & adventum gloriæ magni Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis:* "Ubi est, inquit, serpens Arius? ubi Eunomius coluber? Magnus Deus Jesus Christus Salvator dicitur, non primogenitus omnis creaturæ: non Verbum Dei & Sapientia, quæ sunt appellationes divinæ generationis; sed Jesus & Christus,

* 1 *MS.* non meritis. * 2 Joan. XVII. 1. * 3 Matth. III. 17. * 4 Rom. VIII. 32. * 5 *MS.* Hildifonsi. * 6 *MS.* in Ascensa. * 7 Coloss. I. 12-19. * 8 *MS.* in parte. * 9 Prov. VIII. 22-25. * 10 Eccli. XXIV. 5-7. * 11 Tit. II. 12.

(g) Tractat. XXIX. in Joan. Num. VIII. (h) In Epist. Hispan. Num. VIII. Nihil vero respondent Francofordienses ad testimonium S. Isidori, quod illi afferunt Num. VII. Epistolæ. (i) Ibid. Num. IX. (k) S. Hieronymus Tom. VII. pag. 724. Edit. Veron.

ſtus, quæ vocabula aſſumpti hominis ſunt. Neque vero alium Jeſum Chriſtum, alium Verbum dicimus, ut nova hæreſis calumniatur: ſed eundem & ante ſecula, [& poſt ſecula,] & ante mundum, & poſt Mariam: imo ex Maria, magnum Deum appellamus Salvatorem noſtrum Jeſum Chriſtum, qui dedit ſemetipſum pro nobis.„

IX. Hæc teſtimonia ideo poſuimus, ut cognoſcatis Deum & Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum in utraque natura eſſe & Unigenitum & Primogenitum, non adoptivum, ſed magnum Deum: nec ex eo ei fratres nominari, ſicut Helvidius blaſphemat, quod Primogenitus eſt, ſed ex paternæ caritatis affectu. Nam quatuor modis in Scripturis ſanctis fratres appellari legimus, ſicut beatus Hieronymus in Libello contra eundem Helvidium teſtatur (l); " Natura, gente, cognatione, affectu. Natura, ut Eſau & Jacob, duodecim Patriarchæ, Andreas & Petrus, Jacobus & Joannes. Gente, quia omnes Judæi fratres inter ſe vocantur, ut in Deuteronomio *1: *Si autem emeris fratrem tuum, qui eſt Hebræus, vel quæ eſt hebræa, ſerviet tibi ſex annis, & in ſeptimo anno dimittes eum liberum abs te.* Et in eodem *2: *Conſtituendo conſtitues ſuper te principem, quem elegerit Dominus Deus tuus, eum, qui ex fratribus tuis ſit.* Et reliqua. Cognatione autem fratres vocantur, qui ſunt de una familia, ſicut Loth frater Abrahæ dicitur, cum ſit filius fratris ſui Aran, dicente Abraham *3: *Non ſit rixa inter me & te, & inter paſtores meos & paſtores tuos, quia omnes *4 fratres nos ſumus.*„ Qua lege & in Evangelio fratres Domini dicuntur Jacobus, Judas, & Simon. " Affectu quoque fratres dicuntur, qui in duo ſcinditur, in ſpirituale *5 & in commune. In ſpirituale, quia omnes Chriſtiani fratres vocantur, ut ibi *6: *Ecce quam bonum & quam jucundum, habitare fratres in unum.* Et Salvator *7: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Et alibi *8: *Vade dic fratribus meis.* Porro in commune, quia omnes homines ex uno patre nati, pari germanitate conjungimur.„ Hinc *9 Hieronymus dicit, affectu fratres eſſe Domini, non adoptione, ubi dicit: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Et item: *Ite, dicite fratribus meis.*

X. Sequitur in Epiſtola veſtra (m): *Cariſſimi, nunc Filii Dei ſumus, & nondum apparuit, quid erimus. Scimus, quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus, & videbimus eum, ſicuti eſt *10. Similes utique in carnis adoptione, & non ſimiles ei in Divinitate.* Hujus vero ſententiæ intellectum longe aliter catholici Patres expoſuerunt. Dicit enim S. Auguſtinus in Epiſtola ad *Italicam* Virginem (n): " In tantum ergo videbimus in quantum ſimiles erimus; quia & nunc in tantum non videmus, in quantum diſſimiles ſumus. Inde igitur videbimus, ubi *11 ſimiles erimus. Quis autem dementiſſimus dixerit corpore nos vel eſſe, vel futuros eſſe ſimiles Deo? In interiore igitur homine iſta ſimilitudo eſt, qui renovatur in agnitione Dei, ſecundum agnitionem *12 ejus, qui creavit eum: & tanto efficimur ſimiliores illi, quanto magis in ejus agnitione *13 & caritate proficimus; quia *etſi exterior homo noſter corrumpitur, interior autem renovatur de die in diem *14.* Ita ſane, ut in hac vita, quantuſcunque profectus ſit, longe abſit ab illa perfectione ſimilitudinis, quæ idonea erit ad videndum Deum.„ Quid vero David putatis dixiſſe de fratribus adoptivis *15: *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis?* Non enim beatus Hieronymus & ceteri ſanctæ Scripturæ tractatores hanc participationem unctionis de adoptivis fratribus, ſed de Regibus, qui *Chriſti* vocabantur, intelligi voluerunt, qui oleo humanæ compoſitionis uncti eſſe leguntur: ſicut idem beatus Hieronymus in tractatu ejuſdem Pſalmi expoſuit (o): " *Oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.* Alii Reges, qui typum illius prætulerunt, & regnando conſortes dicti ſunt, oleo corruptibili ſunt inuncti; hic vero Filius Dei a Deo Patre oleo exultationis, hoc eſt, reſurrectionis, aſcenſionis *16, dominationiſque eſt delibutus; quia Chriſtus natura unctus, nos per gratiam, quia in illo pleniter fuit divinitas.„

XI. Item poſt multa teſtimonia, quæ omnia exequi longum eſt, noviſſime in Michææ ſententiam offendiſtis, in qua pœnitentis populi perſonam in ſeipſo Propheta aſſumpſit: in qua & veſtræ blaſphemiæ ſtultitiam aperuiſtis dicendo (p): *Numquid dabo primogenitum meum pro ſcelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ *17? Quod dixit,* primogenitum, *ſecundum humanitatem; quod dixit,* fructum ventris mei, *ſecundum divinitatem.* Quæ aures catholicæ hanc expoſitionem audire non abhorrent? Quis fidelis illam nare contracto non reſpuit? Tam ridicuIoſa eſt, tam ſtulta hujus ſententiæ expoſitio apud vos, ut propter ſanctitatem aurium magis taceamus, quid de veſtra interpretatione ſentimus, quam exponamus: & lectoris arbitrio dimittimus de vobis in hoc loco judicare; tantum dicimus, quid beatus Hieronymus de hac intellexit *18 ſententia; dicit enim in Tractatu ejuſdem Prophetæ (q): " Deus populum ad judicium provocarat; ille ſciens peccatum ſuum non vult contendere, ſed rogare; nec tamen in ipſis precibus habet fiduciam. Nihil enim dignum eſt, quod pro peccato Deo poſſit offerri: & nulla humilitas poteſt maculas eluere delictorum: quia impoſſibile eſt, ſanguinem *19 taurorum & vitulorum, & holocauſta medullata & cruorem arietum, & hircorum pinguium ſordes animæ lavare. Numquid, ait, dabo primogenitum meum pro ſcelere meo, ſicut Rex Moab feciſſe deſcribitur. Aut fructum ventris mei pro peccato animæ meæ, quod fecit Jephte, pro temeritate voti offerens filiam.„ Item ſecundum LXX alegoricam expoſitionem ita diſſeruit: " Si dedero primogenita mea pro impietate, & fructum ventris mei pro peccato animæ meæ, dabo quidem, quidquid in me primum eſt,

ſed

*1 Deut. XV. 12. *2 *Ibid.* XVII. 15. *3 Gen. XIII. 8. *4 *MS. S. Emmer.* quia homines. *5 *MS.* in ſpiritale. *6 Pſalm. CXXXII. 1. *7 Pſalm. XXI. 23. *8 Joan. XX. 17. *9 *MS.* Hic. *10 I. Joan. III. 2. *11 *Aug.* unde. *12 *Aug.* ſecundum imaginem. *13 *Aug.* in ejus cognitione. *14 II. Cor. IV. 16. *15 Pſalm. XLIV. 8. *16 In MS. deeſt vox *aſcenſionis.* quamquam in Pſeudo - Hieronymo legitur. *17 Mich. VI. 7. *18 *MS.* intellexiſſet. *19 *MS. S. Emmer.* ſanguine . . per holocauſta . . . cruore.

(l) Tom. II. Op. pag. 220. (m) Num. IX. cit. (n) Tom. II. Op. pag. 172. Epiſt. XCII. Num. 3. (o) Breviario in Pſalterium, quod ſolet tribui S. Hieron. Tom. VII. Op. pag. 122. (p) Num. IX. cit. (q) Tom. VI. Op. p. 508.

ſed pro meo peccato & impietate nihil dignum offeram Deo. Unde & David precatur & dicit*1: *Magis magisque lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me.*„

XII. Item mentionem Epiſtolæ beati Pauli ad Hebræos facientes, nec intelligentes, omnia, quæ poſuerunt, contra ſe eſſe, & ſemper ubique Chriſtum Dominum Filium Dei nominari, non ſervum, non adoptivum, ſicut in illis teſtimoniis perſpicuum eſt, quæ ex principio Epiſtolæ illius ponere*2 voluerunt (r): *Multifarie multisque modis Deus olim locutus eſt Patribus noſtris in Prophetis, noviſſime diebus iſtis locutus eſt nobis in Filio, quem conſtituit hæredem univerſorum, per quem fecit & ſecula. Qui cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorum faciens, ſedet ad dexteram Majeſtatis in excelſis: tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rurſum: Ego ero illi in Patrem, & ipſe erit mihi in Filium.* Et iterum: *Cum introduceret primogenitum in orbem terrarum, dicit: Adorent eum omnes Angeli Dei**3. Hæc itaque teſtimonia non ſervum, non adoptivum dicunt Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ſed filium & hæredem univerſorum: ſicut & in ſequentibus ejusdem Epiſtolæ legimus*4: *Moyſes quidem tanquam famulus fidelis fuit in tota domo ejus: Chriſtus vero tanquam filius in domo**5 *ſua.* Et paulo ante*6: *Amplioris enim gloriæ iſte præ Moyſe dignus habitus eſt.* Quomodo amplioris gloriæ, ſi ſervus, ſicut & Moyſes, vel ex ſervo adoptivus? Quos & B. Auguſtinus in Homilia III. ſancti Evangelii ſecundum Joannem mirabiliter diſtinxit, dicens (s): “ Tenete ergo, fratres, ſoliditatem iſtam: *Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt**7. Per ſervum lex data eſt, & reos fecit: per Imperatorem indulgentia data eſt, & reos liberavit. *Lex per Moyſen data eſt*; non ſibi aliquid amplius ſervus aſſignet, quam quod per illum factum eſt. Electus ad magnum miniſterium tanquam fidelis in domo, ſed tamen ſervus, agere ſecundum legem poteſt, ſolvere a reatu legis non poteſt.„

XIII. Quod autem in ſequentibus Epiſtolæ veſtræ legitur (t): *His præmiſſis ſanctorum Patrum ſententiis, aſſertionibus noſtris roboratis, in commune decrevimus, ab eorum decretis nullo modo deviare veſtigiis.* Optamus, Dominumque deprecamur, hoc omnino verum eſſe, quod dicitis. Sed necdum perſpeximus ita eſſe. Faciat quandoque miſericordia divina fieri, ut terminos ſanctorum Patrum non transgrediamini.

XIV. Quod autem in ſequentibus adjunxiſtis (u), in profeſſione Nicæni Symboli non invenimus dictum, *in Chriſto duas naturas & tres ſubſtantias: & homo Deificus, & Deus humanatus.* Quid eſt natura hominis, niſi anima & corpus? Vel quid eſt inter naturam & ſubſtantiam, ut tres ſubſtantias neceſſe ſit nobis dicere, & non magis ſimpliciter, ſicut ſancti Patres dixerunt, confiteri*8 Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum Deum verum & verum hominem in una perſona? Manſit vero perſona Filii in*9 Trinitate, cui perſonæ humana acceſſit natura, ut eſſet & una perſona Deus & homo, non homo Deificus & humanatus Deus, ſed Deus homo & homo Deus: propter unitatem perſonæ unus Dei Filius & idem hominis filius, perfectus Deus, perfectus homo. Perfectus homo non eſt, niſi anima & corpore: ſicut & ſanctus Papa *Leo* in Homilia IV de natali Domini eandem nuncupat naturam, quam & ſubſtantiam, ita dicens (x): “ Tanto fœdere naturam utramque conſeruit, ut nec inferiorem conſumeret glorificatio, nec ſuperiorem minueret aſſumptio. Salva igitur proprietate utriusque ſubſtantiæ, & in unam coeunte perſonam &c.„ Nec negamus & nos Chriſto hæc tria veraciter ineſſe, divinitatem ſcilicet, animam, & corpus. Sed quia vere Deus & homo dicitur, in Dei nomine totum, quod Dei eſt, deſignatur; in hominis vero totum, quod hominis eſt, intelligitur. Ideo ſufficit in eo unam perfectam Divinitatis, & alteram perfectam humanitatis confiteri ſubſtantiam. Aliud eſt enim contra hæreticos contendere; aliud vero puram fideliter confiteri fidem. Ibi enim veritas animæ & carnis in Chriſto oſtendenda erat; hic perfecta humanitas in eodem confitenda eſt. Sic & ſanctus *Auguſtinus* in Libro, quem Enchiridion nominari placuit, evidentiſſime & catholice in undecimo Capitulo expoſuit, ita dicens de Deo Chriſto (y): “ Nempe ex quo homo eſſe cœpit, non aliud cœpit homo eſſe, quam Dei Filius, & hoc unicus: & propter Deum Verbum, quod illo ſuſcepto caro factum eſt, utique Deus: ut quemadmodum eſt una perſona quilibet homo, anima ſcilicet rationalis & caro; ita ſit Chriſtus una perſona, Verbum & homo.„

XV. Conſuetudo eccleſiaſtica ſolet in Chriſto duas ſubſtantias nominare, Dei videlicet & hominis, ſicut *Caſſiodorus* in ſecundi Pſalmi Tractatu cum ſententia ſancti Auguſtini roboravit (z). “ Et ne per hæreticas, inquit, contentiones chriſtiani animus fluctuetur, quem oportet omnia veraciter fixeque credere, nominis ipſius definitionem auctoritate Patrum brevi ſatisfactione concludimus. Audiamus ergo beatum*10 & doctiſſimum Auguſtinum in Evangeliſtæ Joannis Expoſitione dicentem (a): Agnoſcamus geminam ſubſtantiam Chriſti, divinam ſcilicet, qua æqualis eſt Patri: humanam, qua major eſt Pater. Utrumque autem ſimul non duo, ſed unus eſt Chriſtus, ne ſit quaternitas, non Trinitas Deus: ac per hoc Chriſtus eſt Deus, anima rationalis & caro: qua veritate recognita, competenter mortiferos vitamus errores. Item beatus Ambroſius in Hymno quodam de Natali Domini ita dicit (b): Geminæ gigas ſubſtantiæ alacris ut currat viam. Item ſanctus Auguſtinus in Libro Enchiridion Capitulo XIII (c). Proinde, ſicut confitemur, Dominus

*1 Pſal. L. 3. *MSs.* unde ei & David, multum inquit, lava me &c. *2 *MS.* exponere. *3 Hebr. I. 1-6. *4 Hebr. III. 5-6. *5 *MS.* in tota domu ſua. *6 Hebr. III. 3. *7 Joan. I. 17. *8 *MS.* confitemini. *9 *MS.* in ſancta Trinitate. *10 *MS.* beatiſſimum.

(r) Num. IX. in fine. (s) S. Aug. Tract. III. in Joan. Num. XV & XVI. Tom. III. Part. II. Oper. pag. 226. (t) Epiſt. Hiſpan. Num. X. (u) Num. X. cit. (x) S. Leo Papa Sermone XXI. in Edit. Veneta anni 1753. Tom. I. Oper. pag. 65. (y) S. Aug. Enchirid. Num. XI. Cap. XXXVI. Tom. VI. Oper. pag. 154. (z) Caſſiod. Tom. II. Oper. pag. 13. Edit. Venet. 1729. (a) S. Aug. Tract. LXXVIII. in Joan. (b) S. Ambr. Hymno IV. Tom. IV. Oper. Edit. Venet. 1751. pag. 309. (c) Nunc Cap. XXXVIII. Tom. VI. Oper. pag. 155.

minus noster Jesus Christus, qui de Deo Deus*1, homo autem natus est de Spiritu sancto & Maria Virgine, utraque substantia, divina scilicet & humana, filius est unicus Dei Patris Omnipotentis. Item in Expositione catholicæ fidei (d): Non ergo duos Christos neque duos filios, sed Deum & hominem unum*2 filium: quem propterea Unigenitum dicimus, manentem in duabus substantiis, sicut ei naturæ veritas contulit. Isidorus quoque in Libro Etymologiarum (e): Sic autem, inquit, Dei Filio juncta est humana natura, ut ex duabus substantiis fieret una persona.

XVI. Item sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconus *Paschasius* (f) in Libro secundo operis pulcherrimi, quod de Spiritu sancto composuit, cujus Opusculi Beatus *Gregorius* Papa Romanus in Libris Dialogorum (g) mentionem fecit, in Capitulo IV ita dicit: " Itaque in Deo & homine gemina substantia, sed non gemina persona est, quia persona personam consumere potest, substantia vero substantiam non potest; siquidem persona res juris est, substantia res naturæ. Hoc loco necessarium videtur, ut in Christo Domino pariter & homine*3 unam personam & duas substantias testimoniis asseramus. Da unam Redemptoris Dei hominisque personam*4. Apostolus dicit*5: *Si enim cognovissent sapientiam Dei, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Si requiras, quomodo potuerit inviolabilis pati, & incomprehensibilis crucifigi; personæ unitas facit, ut quod homo pertulit, Deus pertulisse credatur. Item cum Evangelista commemorat*6: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit filius hominis, qui est in cœlo:* quomodo hic filium hominis ante passionis & resurrectionis, sive ascensionis diem, & de cœlo asserit descendisse, & in cœlestibus permanere, nisi hoc per unitatem personæ ratio veritatis absolvat? Sicut alio loco capitis & corporis sociatur persona, cum legitur*7: *Esurivi enim & dedistis mihi manducare, sitivi & dedistis mihi bibere.* Quid agit*8 personæ unitas? Homo pascitur, & Deus reficitur: pes confovetur*9, & caput fomentum se sentire testatur. Dicit ergo: *Nunquam Dominum gloriæ crucifixissent;* & e diverso: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo.* Vide, quomodo per unitatem personæ humana divinis, & humanis divina miscentur. Deus crucifigitur, & homo de cœlo descendere & in cœlo permanere memoratur." Item paulo post in eodem Capitulo: " Paulus Apostolus etiam duas substantias evidenter, remota sacramenti obscuritate, digessit, ita dicens*10: *Patres nostri, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.*"

XVII. Sed & inter lucidissimas & catholicas sancti *Augustini* sententias, quas sparsim & inordinate posuistis ad defensionem, ut vos dicitis, vestram; ut nos intelligimus, accusationem erroris vestri, non metuistis intermiscere sensus adulterinos, fingentes eum dicere, quod in illius non invenimus dictis. Ex quo perspicuum est, vos vestræ non confidere causæ, quia in exemplis sanctorum Patrum non invenistis fidem vestram confirmari: ideoque adulterinos pravitatis sensus interposuistis, asserentes illos dicere, quod non dixerunt, sicut certissime cognosci potest in Capitulo XI de Libro S. *Augustini*, quem Enchiridion, ut præfati sumus, nominavit: cujus Capituli textum ponimus, ut facilius vester patescat error, & malitiæ noscatur imperitia. Dicit enim præfatus Pater (h): " Proinde Christus Jesus Dei Filius, est Deus & homo. Deus ante omnia secula, homo in nostro seculo. Deus quia Dei Verbum; *Deus* enim *erat Verbum:* homo autem, quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis & caro. Quocirca in quantum Deus est, ipse & Pater unum sunt: in quantum autem homo est, Pater major est illo. Cum enim esset unicus Dei Filius, non gratia, sed natura, ut esset etiam plenus gratia, factus est & hominis filius, idem ipse utrumque ex utroque unus Christus. Quia cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, quod natura erat, id est, esse se æqualem Deo: exinanivit autem se accipiens formam servi, non amittens vel minuens formam Dei. Ac per hoc & minor est factus & mansit æqualis: utrumque unus, sicut dictum est, sed aliud propter Verbum, aliud propter hominem: propter Verbum æqualis Patri; propter hominem minor: unus Dei Filius, idemque hominis Filius: unus hominis Filius, idemque & Dei Filius. Non duo filii Dei, Deus & homo; sed unus Dei Filius: Deus sine initio, homo a certo initio, Dominus noster Jesus Christus."

XVIII. Hisce igitur verissimis catholicæ fidei assertionibus perfidiæ venena intermiscere non metuistis. Ubi ergo ille dixit: *Cum enim esset unicus Dei Filius non gratia sed natura, ut esset etiam plenus gratia, factus est & hominis filius, idem ipse utrumque ex utroque unus Christus:* ad confirmandum errorem vestrum interposuistis, quod ille non dixit, hoc modo (i): *Cum enim esset unicus Dei Filius, non adoptione, sed genere; neque gratia, sed natura: ut esset etiam plenus in forma servi, adoptione & gratia factus est hominis Filius, idem ipse utrumque ex utraque*11 *unus Christus.* Videat, qui legit, & intelligat, quanta est hæc pravitas, & quanta est hæc tergiversatio. Quare sanctorum Patrum sensus commaculatis, & venenum erroris catholico melli immiscetis? Quid est, quod dicitis, Deum natura Dei Filium genere esse Filium Dei? Quid est, quod adoptionem gratiæ conjungitis, dum in eodem Capitulo paulo post idem mirificus Doctor eum, qui est hominis filius, unicum Dei Filium nominare non dubitaret, ita dicens, sicut & ante exposuimus (k): " Nempe ex quo homo esse cœpit, non aliud cœpit homo*12 esse, quam Dei Filius, & hoc unicus, & propter Verbum, quod illo suscepto caro factum est, utique Deus: ut quemadmodum una persona est quilibet homo, anima scilicet rationalis & caro, ita sit Christus una persona, Verbum &

*1 *MS.* Dominum nostrum Jesum Christum, quod de Deo Deus. *2 *al.* unicum. *3 *apud Paschas.* pariter & hominis. *4 *MS.* Da unam in Dei hominisque personam. *5 I. Cor. II. 8. *6 Joan. III. 13. *7 Matth. XXV. 35. *8 *apud Paschas.* quid ait. *9 *apud Paschas.* pes componitur. *10 Rom. IX. 5. *11 *MS.* ex utroque. *12 *in MS.* vox homo *deest.*

(d) Hæc verba leguntur in Libro de Ecclesiasticis Dogmatibus Tom. VIII. Oper. S. Aug. Append. pag. 71. (e) S. Isid. Libr. VII. Etymolog. Cap. II. in fine. (f) Tom. VIII. Bibl. PP. pag. 815. (g) S. Greg. Libr. IV. Dialog. Cap XL. (h) S. Aug. Enchir. Cap. XXXV. (i) Epist. Hispan. Num. X. (k) S. Aug. l. cit. Cap. XXXVI.

& homo.„ Igitur si unicus, quomodo adoptivus, dum multi sunt adoptivi filii? Unicus itaque de multis non potest dici. Item unitas personæ, quæ est in Dei Filio & Filio Virginis, adoptionis tollit injuriam. Si ergo Deus verus est, qui de Virgine natus est, quomodo tunc potest adoptivus esse & servus? Deum enim nequaquam audetis confiteri servum vel adoptivum. Et si eum Propheta servum nominasset, non tamen ex conditione servitutis, sed ex humilitatis obedientia, qua factus est Patri obediens usque ad mortem: præfato Papa *Leone* dicente in Homilia II de Nativitate Christi (l): "Assumpta est de Matre Domini natura, non culpa, creata est forma servi sine conditione servili.„ Item S. Augustinus in Homilia XXXIX*1 dicit: Dominus noster etiam in forma servi non servus, sed in forma etiam servi Dominus fuit. Nonne secundum seculi nobilitatem beata Maria Virgo ex regali & libera prosapia processit? Huic vero Virgini regiæ dignitatis Spiritus sanctus accessit, & filium ex ea procreari fecit. Mirum, si Spiritus sanctus hominem ex ea non potuit facere perfectum & ingenuum.

XIX. Sed & hoc volumus a vobis audire, an Adam primus humani generis Pater, qui de terra virgine creatus est, liber esset conditus, sive servus? si servus: quomodo tunc imago Dei? Si liber: quare & Christus quoque non ingenuus de Virgine? Meliore quidem terra, etiam animata & immaculata, Spiritu sancto operante, factus est homo, dicente Apostolo*2: *Factus est primus homo de terra terrenus, secundus de cœlo cœlestis.* Si terrenum liberum conditum confitemur, quare non multo magis cœlestem liberum esse confitemur? Unde Adam fuit servus factus, nisi ex peccato, Apostolo Petro attestante*3: *Qui enim peccatum facit, servus est peccati.* Christus autem non fecit peccatum, ideo servus non est peccati, sed magis liberator & redemptor eorum, qui servi sunt peccati, eo ipso attestante*4: *Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis.* Sed forte servum hominis eum fuisse*5 dicitis? Quid est, quod dicit Propheta*6? *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis. Et adorabunt eum omnes reges terræ; omnes gentes servient ei.* Item Apostolus*7: *Omnia subjecit sub pedibus ejus.* Et hoc sæpius repetitur*8, quam exemplis indigeat edoceri, quod sit Dominus omnium, non alicujus servus. Anne Angelorum eum servum vultis dicere, quia dictum est*9: *Minuisti eum paulo minus ab Angelis?* Utique minoratus est, propter mortalitatem carnis, non propter conditionis servitium, ideoque statim sequitur: *Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus.* Item Apostolus ad Hebræos*10: *Tanto melior effectus Angelis, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit.* Et iterum: *Cum introducit Primogenitum in orbem terrarum, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.*

XX. Quid dicitis de Deo Patre, qui eum in Baptismo, etiam & Transfiguratione, quæ facta est in monte, Filium nominavit, non servum*11: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* De qua sententia beatus Hilarius in Libr. VI de Fide ita disseruit (m): "Si proprium ac singulare est: *Hic est Filius meus;* quid calumnias Deo Patri professæ de Filio proprietatis afferimus? Anne tibi videtur in eo, quod dicitur, hoc significari: alios quidem cognominatos habeo in filios, sed hic fiilius meus est. Donavi adoptionis nomen plurimis, sed iste mihi filius est. Ne quæras alium, ne non hunc esse credas. Hunc ergo tanquam digito indice, ac verbi significatione contingo, quia dico & *meus est* & *Filius est.* Hæc quidem*12 paternæ vocis significatio ea fuit, non quod*13, qui ad implendam omnem justitiam baptizandus erat, ignoraretur, sed ut, qui ad sacramentum salutis nostræ homo cernebatur, Dei voce Dei Filius nosceretur.„ Restat igitur, ut sit Rex & Redemptor Deus & Dei Filius: de quo & Apostolus ad Romanos*14: *Qui proprio Filio suo non pepercit.* Proprium nominavit, non adoptivum. De qua sententia idem beatus Hilarius in libro præfato ita dicit (n): "Num quidnam etiam nunc adoptionis in eo erit*15 nuncupatio, in quo proprietatis est hoc nomen?„ Item post pauca (o): "Quære virtutem dicti, ut magnitudinem caritatis intelligas: quid sit proprium expende, ne ignores veritatem. Nunc enim Apostolus proprium ait filium, cum in multis vel *suum* vel *ejus* sæpe dixisset. Quamvis multi Codices, per Translatorum simplicem intelligentiam, in hoc loco pro *proprio filio*, *suo filio* conscriptum habeant; tamen græcitas, qua lingua Apostolus est locutus, proprium nunc magis, quam suum nuncupavit*16. Et licet communis intelligentiæ sensus*17 non satis inter *proprium* & *suum* differat, verum Apostolum, cum in ceteris aliis dictis *suum filium* commemorasset, hic tamen dicit: *Qui proprio Filio* non pepercit.„ Item in Libro VIII (p). "Sentisne, quid tibi desit, Christo negando quod suum est? Si per naturam Dei Christus tibi Dominus est, habes Spiritum sanctum. Si vero per adoptivum nomen hic Dominus est, Spiritu sancto carens, spiritu erroris animaris: quia nemo, nisi in Spiritu sancto Dominum Jesum potest dicere.„ Item in dogmate catholicæ fidei (q): " Ergo Dei Filius hominis factus est filius, natus secundum veritatem naturæ ex Deo Dei Filius, & secundum veritatem naturæ ex homine hominis filius: ut veritas Unigeniti*18 non adoptione, neque appellatione, sed in utraque nativitate Filii nomen nascendo haberet, ut esset verus Deus & verus homo unus Filius.„ Item sanctus Evangelista Joannes verum eum filium nos credere edocuit, dicens*19: *Et nos vidimus & testificamur, quoniam Pater misit filium suum Salvatorem mundi. Quisquis confessus fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo.* Item post pauca:

*1 *MS.* tricesima. *2 I. Cor. XV. 47. *3 Joan. Cap. VIII. 34. *4 Ibid. ℣. 36. *5 *MS.* eum esse. *6 Psal. LXXI. 1. & 11. *7 I. Cor. XV. 26. *8 *MS.* reperitur. *9 Psal. VIII. 6. & seqq. *10 Hebr. I. 4. & 6. *11 Matth. III. 17. & XVII. 5. *12 *MS.* hæc igitur. *13 *MS.* non quo. *14 Rom. VIII. 32. *15 *MS.* erat. *16 *Hilar.* nuncupat. *17 *Hilar.* sensu. *18 *Gennad.* veritas geniti. *19 I. Joan. IV. 14. & 15.

(l) S. Leo P. in Edit. Veneta anni 1753. Serm. XXII. Cap. III. Tom. I. Oper. pag 70. (m) S. Hilarius Tom. II. Num. XXIII. Edit. Veron. Col. 148. Hunc textum B. ALCUINUS Felici quoque objecit in libello adversus eundem Tom. I. pag. 761. Ubi correctior est, ut in Hilario. (n) Ibid. Num. XLV. (o) Loc. cit. (p) Num. XXVIII. (q) Extat hic textus in Libro de Eccles. Dogmat. Gennadio adscripto Tom. VIII. S. Aug. Append. pag. 71.

pauca*1: *Scimus, quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus & vita æterna.*

XXI. Tu vero, quisquis es, qui Christum prædicas adoptivum, unde tibi iste sensus venisset, voluissem scire: ubi hoc nomen didicisses, ostende. Patriarchæ nescierunt, Prophetæ non dixerunt, Apostoli non prædicaverunt, sancti Tractatores hoc nomen tacuerunt, Doctores fidei nostræ non docuerunt. Forte in tertium cœlum raptus fuisti, & ibi audisti arcana verba, quæ hucusque sanctæ Dei Ecclesiæ ignota essent, si tu in tertium cœlum raptus non esses. Aut super pectus Domini recubuisti, & ibi audisti, quæ B. Joannes audire non meruit. Aut te per choros Angelorum agnus ducens hoc tibi nomen ostendit. Aut tibi Leo de tribu Juda librum septem sigillis clausum aperuit, unde hæc mysteria intelligeres & nomina proferres, quæ quatuor animalibus incognita mansissent, immo toti mundo inaudita, nisi tu novus doctor ad declarandum tuum nomen venisses.

XXII. Dices enim: cur times adoptivum Christum Dominum nominare? Dico tibi, quia nec Apostoli eum sic nominaverunt, nec sancta Dei & catholica Ecclesia consuetudinem habuit sic eum appellare; immo nec credere eum adoptivum esse, sed proprium Filium, juxta præcedentia Apostolorum testimonia, & sanctorum Doctorum dogmata. Plurimæ vero sunt in sanctis Scripturis appellationes Domini nostri Jesu Christi, sicut *Leo*, *agnus*, *lapis*, *vermis* & multa talia, quæ omnia certas habent & mysticas significationes, cur ita dicantur. Adoptivus siquidem non habet aliam significationem, nisi ut Jesus Christus non sit proprius Filius Dei; nec ex Virgine ei in filium genitus, sed nescio ex quo servo adoptatus in filietatem, ut vos dicitis: quarum significationum allegoricas interpretationes diceremus, si huic præsenti rationi necessariæ viderentur; sicut *Leo*, propter regiam dignitatem, *Agnus* propter innocentiam, *Vermis*, propter humilitatem Incarnationis. Quod vero eum dicitis leprosum nominari (r), videtur vos minus intendisse, quomodo Propheta hoc nomen posuit*2: *Et nos putavimus eum quasi leprosum & percussum a Deo, & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras. Quasi leprosum*, dixit, non leprosum. Item *putavimus* dixit, id est, ut beatus Hieronymus in Tractatu ejusdem Prophetæ exposuit (s): Nos putavimus eum propria sustinere peccata; sed ut verius intelleximus, pro nostris vulneratus est iniquitatibus. Nullatenus morbo lepræ percussus est in corpore, nec lepra peccati vulneratus est in anima. Lupum vero & vulturem eum non legimus in Scripturis sanctis, quantum nostræ occurrit memoriæ, nuncupari, nec etiam adoptivum.

XXIII. Nonne olim eadem hæresis vestra in Nestorio ab universali sancta Ecclesia refutata est, etiam & damnata? Quapropter forte illum anathematizare noluistis, dum alios, *Bonosum* scilicet, *Arium* & *Sabellium*, *Manichæumque*, qui prava de Dei Filio senserunt, in Epistola vestra (t) anathematizastis. Numquid non ideo damnatus est, quia beatam Mariam semper Virginem non Dei, sed hominis tantummodo credidit esse genitricem? De cujus hæresi S. *Cyrillus* Eulogio Presbytero scripsit, hoc modo dicens (u): "Nestorius itaque in suis expositionibus simulat se dicere unum Filium & unum Dominum*3; sed refert filiationem ad solum Dei Verbum.„ Et paulo post: "Dicendo enim, quia propterea Deus Verbum Christus nominatur, quia habet copulationem ad Christum, quomodo non apertum est, duos dicere Christos, si Christus ad Christum habet conjunctionem, tanquam alter ad alterum?„ Videtur enim Nestorium dicere copulationem, quod vos dicitis adoptionem. Quid est adoptio, nisi caritatis copulatio, qua pater adoptione sibi copulat filium, quem proprium non habet? Et certissimum est, sicut præfati sumus, alium esse proprium filium, alium adoptivum. Nonne tunc duo filii erunt Deo Patri, unus proprius & alter adoptivus? quod nullus Catholicus audet dicere. Quid est aliud dicere, eandem Virginem adoptivum vel servum genuisse, nisi negare, Deum illam genuisse? Si Deus generatus est, nequaquam adoptivus, sed filius*4, quia alia persona est proprii filii, alia adoptivi filii servi*5. Et scimus unam esse personam in Christo Deo, Dei & hominis, sicut beatus Gregorius in Epistola ad Quirinum*6 Episcopum scripsit (x): "Non autem, inquit, prius in utero Virginis caro concepta est, & postmodum Divinitas venit in carnem: sed mox, ut Verbum venit in uterum, mox Verbum, servata propriæ virtute naturæ, factum est caro: & perfectus homo idem*7 in veritate carnis & animæ rationalis natus est per uterum Virginis Filius Dei*8.„ Si igitur mox a tempore Conceptionis verus Deus Dei Filius conceptus est, quando fuit, ut homo esset sine Deo, unde adoptaretur in filium? Sicut enim nunquam fuit, ut Deus Pater esset sine Deo Filio, de quo dictum est*9: *In principio erat Verbum:* ita nunquam fuit, ut homo Jesus esset sine Deo, de quo dictum est*10: *Verbum caro factum est*, id est, Deus homo factus est. Sicut enim Arius Filium separavit a Patre, dicendo: *Erat quando non erat Dei Filius;* ita per adoptionem vos separatis hominem Christum a Deo Filio.

XXIV. Et miramur, dum tanta sanctorum Patrum testimonia profertis, cur non intelligatis, quod contra eadem testimonia sensum ponitis vestrum, alia prave intelligentes, alia pessime interpretantes, juxta Apostolum*11, non intelligentes, quæ dicitis, nec de quibus affirmatis. Sufficiat vobis, obsecramus, dicere in confessione catholicæ fidei, quod sancti Patres dixerunt; & sic Symbolum tenere ecclesiasticæ professionis, sicut sanctissimi Doctores exposuerunt. Longe siquidem inferiores sumus illis, ad excogitanda verba convenientia fidei apostolicæ. Tantum firmiter credamus & teneamus, quod illi scripserunt, qui Spiritu Dei repleti sunt, & nobis a Deo dati sunt Doctores. Quid enim vobis displicet

in

*1 I. Joan. V. 20. *2 Isai. LIII. 4. &c. *3 *MS.* unum Deum. *4 *f. leg.* sed proprius filius? *5 *MS.* vel servi. *6 *al.* Quiricum. *7 *Greg.* homo, id est. *8 *Greg.* Unigenitus Filius Dei. *9 Joan. I. 1. *10 Ibid. v. 14. *11 I. Tim. I. 7.

(r) Hispan. Epistolæ Num. XII. (s) S. Hieronymus Tom. IV. Oper. Edit. Veron. pag. 616. (t) Num. XVIII. (u) S. Cyrillus Tom. V. Oper. pag. 134. (x) S. Greg. M. Tom. II. Oper. pag. 1169.

in Domino nostro *1 Jesu Christo, ut verus sit Deo Patri Filius, dum ille ipse & se filium nominavit & veritatem, dicendo *2: *Pater clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te.* Et iterum *3: *Ego sum via, veritas & vita.* Nisi forte cum Judæis vultis dicere *4: *Tu de teipso testimonium dicis; testimonium tuum non est verum.* Mox ille ipse pro se respondebit *5 vobis: *Si ego testimonium perbibeo de meipso, testimonium meum verum est.* Et paulo post: *In lege*, inquit, *vestra scriptum est; quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perbibet de me, qui misit me Pater.* Pater de cœlis intonuit, & eum Filium suum nominavit: Christus de terris in cœlo *6 clamavit, se Filium nominavit; & vos cum Judæis adhuc increduli estis. Latro in cruce eum Dominum nominavit: Centurio morientem eum videns clamavit *7: *Vere Filius Dei erat iste.* Sed & dæmones eum vere *8 Filium Dei summi, cum sua legione, proclamaverunt, sicut in sanctis legitur Evangeliis; & *Elipandus* *9, cum sua legione, negat adhuc, eum vere Filium Dei esse. Apostoli interrogati a Christo dicente *10: *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* De filio hominis interrogat, & de filio hominis respondit ei Petrus dicens: *Tu es Christus Filius Dei vivi:* & pro hac laudabili confessione meruit ab ipso Deo Salvatore nostro audire: *Beatus es Simon Bari-Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est.* Patrem suum dixit, qui hæc revelavit. Pater de suo Filio mysteria revelavit, seculari inaudita sapientiæ: & pro hac gloriosa confessione beatum Petrum Principem Apostolorum, cœli terræque remuneravit potestate, dicens *11: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves Regni cœlorum: & quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis.* Auditis *12, quid hæc fides apostolica meruit: videte, quid vestra mereatur adoptio. Paulus eundem, qui crucifixus est, Dei virtutem & Dei sapientiam prædicavit, scribens ad Corinthios *13: *Nos vero Christum prædicamus, & hunc crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, credentibus vero Dei virtutem & Dei sapientiam.* Ecce duo luminaria mundi quale de Christo Filio Dei testimonium proferunt; & vos eum adhuc adoptivum vultis dicere, & nobiscum spiritum adoptionis accepisse Dei Filium? Isaias eum *14 Filium appellat *15: *Filius*, inquit, *datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus; & vocabitur nomen ejus admirabilis, Deus fortis, princeps pacis, pater futuri seculi.*

XXV. Intelligite, Fratres, quæ legitis, & nolite nova & incognita nomina fingere: sed quæ in sancta Scriptura inveniuntur, tenete. Illa enim, quæ ibi inveniuntur de Christo Deo, honestas habent significationes & nostræ saluti convenientes: & nolite per humanas inventiones fluctuare, sed in soliditate sanctarum Scripturarum vosmetipsos roborate. Illas legite, illas docete, quia in illis est vita æterna. Inculcastis iterum, iterumque replicastis, . . . vos consona sanctis Patribus ponere testimonia. Sed, ut probavimus, longe aliter vos illorum intelligitis dicta, quam illi ipsi intellexerunt, qui hæc ipsa testimonia libris inserebant: & invenimus, sicut & ante præfati sumus, certissime vos illorum sanctissima scripta hæreticæ pravitatis veneno infecisse, & interseruisse verba, quæ nusquam in eorum legimus libris: nisi forte vestri Magistri (y) ita sensissent, quorum nomina sanctæ & universali Dei Ecclesiæ ignota, putamus, hucusque remansisse, si hujus erroris schisma per vos ea mundo non innotuissent. Definite, fratres, vestros per aures populi christiani diffamare parentes, & vosmetipsos a sancta Dei dividere Ecclesia: & nolite per diverticula discurrere errorum, & cisternas vobis hæretica perfidie dissipatas fodere, quæ aquas purissimas fidei non tenebunt: sed per viam regiam ad limpidissimum catholicæ puritatis fontem festinate, & ex eo potate spiritum caritatis & fidei, quatenus de ventre vestro fluant aquæ vivæ salientes in vitam æternam. Tenete vos intra terminos sanctorum Patrum, & nolite novas versare *16 quæstiunculas: ad nihilum enim valent, nisi ad subversionem audientium. Sufficit enim vobis sanctorum Patrum vestigia sequi, & illorum dicta firma tenere fide. Illi enim in Domino nostri extiterunt doctores in fide, & ductores *17 ad vitam; quorum & sapientia spiritu Dei plena libris legitur inscripta, & vita meritorum miraculis clara & sanctissima *18: quorum animæ apud Deum Dei Filium Dominum nostrum Jesum Christum pro magno pietatis labore regnant in cœlis.

XXVI. Hos ergo tota animi virtute, toto caritatis affectu sequimini, carissimi Fratres, ut horum inconcussa firmitate doctrinis adhærentes consortium æternæ beatitudinis, donante vero & proprio Dei Filio, Domino nostro Jesu Christo, cum illis habere mereamini in cœlis. Desinite fratres, illum prædicare servum, quem Regem & Redemptorem habemus, cui data est omnis potestas in cœlo & in terra *19. Cessate eum adoptivum nominare, qui est verus Deus & verus Dei Filius: *In cujus nomine omne genu flectatur cœlestium, terrestrium & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* *20. Intelligite in hac professione vestra duplices diabolicæ fraudis latuisse dolos, hoc est, ut vos, qui gratia baptismi redempti estis, ab unitate catholicæ disjungeret Ecclesiæ, & schismatici erroris laqueo a via salutis æternæ retraheret; & gentibus, inter quas habitatis, christianæ fidei initia intercluderet, dum & Dominum nostrum Jesum Christum, quem Deum colimus & adoramus, servum prædicatis & adoptivum. Hæc sunt enim argumenta diaboli, ut & vos subvertat in fide, & illos avertat a fide. Quiescite, viri fratres, quiescite ab hac nequitia, & estote vobismetipsis doctores ad vitam, & vicinis vestris ductores ad fidem. Considerate,

*1 nostro *deest in MS.* *2 Joan. XXVII. 1. *3 Joan. XIV. 6. *4 Joan. VIII. 13 14-17 & 18. *5 *MS.* respondet. *6 *MS.* in cœlos. *7 Matth. XXVII. 54. *8 *MS.* verum. *9 *MS.* Elefantus. *10 Matth. XVI. 13 16 & 17. *11 Ibid. v. 18 & 19. *12 *MS.* audistis. *13 I. Cor. I. 23 & 24. *14 Esaias autem eum. *15 Isai. IX. 6. *16 *MS.* versari. *17 *MS.* & doctores. *18 *MS.* claret sanctissima. *19 Matth. XXVIII. 18. *20 Philip. II. 10. 11.

(y) Nempe Ildephonsus, Eugenius, Julianus Hispani Scriptores, qui Episcopis Galliæ, Germaniæ & Italiæ eo tempore erant ignoti.

fiderate, quale eft hoc fcandalum inter paganas gentes, ut dicatur, Deum Chriftianorum fervum effe vel adoptivum. Nos per illum adoptati fumus*1, non ille nobifcum adoptivus. Nos per illum a fervitute liberati, non ille nobifcum fervus. Cur eum fervum nominare debemus, qui nos amicos maluit nominare, quam fervos, dicens*2: *Jam non dicam vos fervos, fed amicos: quia fervus nefcit, quid faciat Dominus ejus; vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Attendite! qua caritate nos nominavit amicos, ea caritate nominemus eum Deum Dei Filium, & diligamus ex toto corde, *quia ipfe prior dilexit nos, & tradidit femetipfum pro nobis, ut emundaret fibi populum acceptabilem, fectatorem bonorum operum*3.* Credamus eum Dominum & non fervum, ipfo dicente*4: *Vos vocatis me, Magifter & Domine, & bene dicitis, fum etenim:* & verum Deum, verumque Dei Filium confiteamur in utraque natura, divina fcilicet & humana. Credamus eum omnia velle, quæ meliora funt, & omnia poffe, quæ vult, ficut dictum eft*5: *Omnia, quæcunque voluit Dominus, fecit in cælo & in terra.* Quis negat, meliorem effe proprietatem in Filio, quam adoptionem? Et dum omnipotens Dei Filius noftræ fragilitatis naturam in unitatem fuæ perfonæ adfumere voluit, ut effet mediator Dei & hominum; cur non debuit ex meliore filiorum dignitate & multo excellentiore, noftram fibi in unitatem perfonæ affociare humanitatem, quatenus ex fua gloriofa & propria nobilitate noftræ fervitutis redimeret ignobilitatem? Venit enim medicina ad ægros, mifericordia ad miferos, Redemptor ad reos, Liber ad fervos, ut dictum eft*6: *Deus ultionum libere egit.* Et in Evangelio*7: *Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis.* Non fimus ingrati tantorum beneficiorum Domini noftri Jefu Chrifti, per quem conditi fumus, & a quo iterum redempti fumus, & in gloriam filiorum Dei adoptati. Prædicemus eum Deum verum & vivum & vere Filium Dei, ut ad ejus beatiffimam vifionem pervenire mereamur, in qua eft æterna beatitudo & beata æternitas. Cui laus & gloria in omnes æternitates. Amen.

*1 *MS.* adoptivi fumus. *2 Joan. XV. 15. *3 Tit. II. 14. *4 Joan. XIII. 13. *5 Pfal. CXIII. 3. *6 Pfal. XCIII. 1. *7 Joan. VIII. 36.

EPISTOLA
CAROLI MAGNI REGIS
Ad ELIPANDUM & ceteros Epifcopos Hifpaniæ.

Ex Editione Conciliorum Manfii & Cod. MS. S. Emmerami coævo.

*Carolus gratia Dei Rex Francorum & Longobardorum*1 ac Patricius Romanorum, Filius & Defenfor fanctæ Dei Ecclefiæ. Elipando Toletanæ civitatis Metropolitano & ceteris in partibus Hifpaniæ Confacerdotibus orthodoxæ fidei & fraternæ caritatis, in Chrifto Dei Filio proprio & vero, optamus falutem.*

I. GAudet pietas chriftiana divinæ fcilicet atque fraternæ, per lata terrarum fpatia, duplices caritatis alas extendere, ut materno foveat affectu, quos facro genuerat baptifmate. Et maxima eft fanctæ matris Ecclefiæ exultatio, fuorum adunatio filiorum, ut fint confummati in unum, qui redempti funt ab uno, dicente eodem Redemptore, Domino noftro Jefu Chrifto*2: *Pater fancte ferva eos in nomine tuo, quos dedifti mihi, ut omnes unum fint, ficut & nos unum fumus.* Unde & in Cantico Canticorum de fancta dicitur Ecclefia*3: *Terribilis ut caftrorum acies ordinata.* Conftipata exercitus ordinatio, & unanimis bellatorum fortitudo, magno folet hoftibus effe terrori*4: fic filiorum fanctæ matris Ecclefiæ intra murum catholicæ fidei pacifica adunatio, aereis poteftatibus nimium conftat terribilis, & ignitis malignæ perfidiæ fpiculis omnino impenetrabilis extat, ficut & veriffimus gentium Prædicator, & fortiffimus Ecclefiæ præliator præcipit*5 dicens*6: *In omnibus affumentes fcutum fidei, in quo poffitis omnia tela nequiffimi ignita extinguere,* & hoc feculum nequam libero ad cæleftia volatu evadere. *Sine fide enim impoffibile eft placere Deo*7.* Impoffibile eft, quod omnino ab homine fieri non poteft. Principium eft falutis noftræ fides; qua intemerata, & integra fanitate confirmata, totius vitæ curfus, per bonorum veftigia operum, feliciter fine tenus currit. Per fidem enim, ficut idem præfatus Doctor in Epiftola ad Hebræos teftatur, omnes fancti placuerunt Deo.

II. Hanc igitur fidem orthodoxam, & ab apoftolicis traditam Doctoribus, & ab univerfali fervatam Ecclefia, nos pro virium noftrarum portione ubique in omnibus fervare & prædicare profitemur: quia non eft in alia aliqua falus, nifi in illa, quam pacifica ab initio falutis noftræ unanimitate femper fervabat Ecclefia: pro qua etiam, Viri fratres, & veftra bona devotio, quam vos habere decet in Domino, his partibus fidei veftræ literas dirigere curaftis, utrumque, & generales ad facerdotales fanctiffimas aures, ad nos quoque fpeciales. In quarum utique*8 ferie literarum non fatis nobis elucebat, an quafi ex auctoritate magifterii nos veftra docere difpofuiftis; an ex humilitatis difcipulatu noftra difcere defideratis. Tamen five hoc, five illud veftris ineffet animis, petitionem veftram, caritate chriftianæ religionis cogente, non fpernendam effe cenfuimus, valde defiderantes, Deumque ex intimo cordis affectu deprecantes, quatenus in veræ fidei foliditate firmiter utrinque permaneamus, & inter fluctivagos hujus feculi æftus, Spiritu fancto navigium veftri*9 curfus regente, ad portum perpetuæ tranquillitatis pervenire mereamur. Ad hanc autem

*1 *MS.* Langobardorum. *2 Joan. XVII. 11. *3 Cant. VI. 3. *4 *MS.* terrore. *5 *MS.* præcepit. *6 Ephef. VI. 16. *7 Hebr. XI. 6. *8 *MS.* itaque. *9 *MS.* noftri.

autem tranquillitatem capiendam, oculus cordis fide purificandus est, & assiduis sanctarum orationum precibus mentis acies illustranda, ut puræ veritatis lumen, omni errorum nube expulsa, contemplari valeat, ne in opiniones noxiæ falsitatis temeritas inordinata incautius gradientes præcipitet. Nec*1 pigeat christianum, ubi hæsitet, quærere; nec pudeat, ubi nesciat, discere: quoniam pia humilitas discendi, sapientiæ intrat secreta; & melius est, discipulum esse veritatis, quam doctorem existere falsitatis. Ille ad altiora semper provehitur, iste ad inferiora semper dilabitur: & inde magister efficitur erroris, unde auditor contempsit esse veritatis.

III. Hanc igitur, fratres perniciosam devitantes elationem, sanctorum Patrum & catholicorum Doctorum sacris inhæreamus sensibus. Discamus, quæ scripserunt, credamus, quæ docuerunt, & non declinemus ad dexteram, neque ad sinistram, sed per viam regiam, ad Regem & Redemptorem, Deum & Dominum nostrum Jesum Christum concordi*2 fidei & veritatis curramus professione. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem**3. Eodem attestante Apostolo*4: *Justus autem ex fide vivit.* Si justus ex fide vivit, quomodo, qui fidem non habet rectam, se vivere æstimat? Nos nempe non sumus infidelitatis filii in perditionem, sed fidei in aquisitionem animæ. Sequamur sanctorum Patrum venerabilia in caritate præcepta. Decet enim, ut omnium Christianorum una sit fides, & unus animus, sicut est unum ovile & unus pastor. Qui vero extra ecclesiastici ovilis septa inveniuntur, lupina rabie devorabuntur, quia vocem boni pastoris non audiunt, qui ante suas oves ingredietur & egredietur, ut eos ad pascua vitæ perducat æternæ. Nobis itaque dictum intelligamus, quod egregius prædicator suis carissimis filiis præcipiebat, dicens*5: *Obsecro vos per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut unum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in uno sensu & in eadem scientia.* Hæc habentes apostolicæ auctoritatis præcepta, concordate nobiscum. Diligimus vos: hoc vobis volumus in Domino, quod & nobis: quia perfecta, quam habemus, in Christo caritas congregare gaudet, non spargere; adunare, non scindere; & inconsutilem Salvatoris nostri tunicam integram servare, non dividere: prævidentes hoc idem in pace Christi custodire, quod milites in passione ejus observabant*6.

IV. His ita prælibatis, vestris in Domino valde congaudemus profectibus, ita ut in cordibus nostris fraterno vulnerati amore vestram, quam patimini inter gentes, lacrymabili gemitu condoleamus*7 oppressionem: sed majore multo tristitia lugemus, si aliquid, diabolica fraude, interius oppressionis per infidelitatem, vel cujuslibet schismatici erroris patiamini in cordibus. Iste est continuus dolor pectoribus nostris, & pene irremedicabile*8 vulnus, nisi per ejus misericordiam, qui sanat contritos corde, & vult omnes homines salvos fieri, ad agnitionemque veritatis pervenire, illi nos lætificent, qui contristaverunt. Vestra ergo correctio, nostra est lætificatio, desiderantes vos socios habere in fide catholica, & cooperatores in prædicatione veritatis, ut gaudium, quod Christus suis promisit discipulis, habitet in nobis, & gaudium nostrum impleatur in vobis.

V. Ad impletionem vero hujus gaudii, fraterna cogente caritate, jussimus sanctorum Patrum synodale ex omnibus undique nostræ ditionis Ecclesiis congregari*9 concilium, quatenus sancta omnium unanimitas firmiter decerneret, quid credendum sit de adoptione carnis Christi, quam nuper novis assertionibus, & sanctæ Dei universali Ecclesiæ antiquis temporibus inauditis, vos ex vestris scriptis intulisse cognovimus. Imo & ad beatissimum Apostolicæ sedis Pontificem de hac nova inventione nostræ devotionis ter quaterque direximus Missos, scire cupientes, quid sancta Romana Ecclesia, apostolicis edocta traditionibus, de hac respondere voluisset inquisitione. Nec non & de Britanniæ partibus aliquos ecclesiasticæ disciplinæ viros convocavimus, ut ex multorum diligenti consideratione veritas catholicæ fidei investigaretur, & probatissimis sanctorum Patrum hinc inde roborata testimoniis absque ulla dubitatione teneatur. Idcirco vobis per singulos libellos dirigere curavimus, quid prædictorum Patrum pia unanimitas & pacifica perscrutatio auctoritate ecclesiastica inveniret, statuisset, confirmaret.

VI. Primo, quid Dominus*10 Apostolicus cum sancta Romana Ecclesia & Episcopis illis in partibus quaquaversum commorantibus, & catholicis Doctoribus sentiret, sub unius libelli tenore statuimus.

VII. Deinde secundo loco, quid ecclesiastici Doctores, & Sacerdotes Ecclesiarum Christi de propinquioribus Italiæ partibus, cum *Petro* Mediolanensi Archi-Episcopo & *Paulino* Forojulianensi Archi-Episcopo*11 vel Aquilejanensi Patriarcha, viris in Domino valde venerabilibus, intelligi vel firmiter credi voluissent, suis propriis responsionibus exaratum posuimus libellum, quia ipsi quoque præsentes nostro synodali conventui adfuerunt (a).

VIII. Post hæc tenet & tertius libellus orthodoxam sanctorum Patrum, Episcoporum & virorum venerabilium fidem, qui in Germaniæ, Galliæ, Aquitaniæ*12, & Britanniæ partibus dignis Deo deserviunt officiis; vestrisque objectionibus, sanctarum Scripturarum testimoniis roboratas obtinet responsiones.

IX. Dein quarto loco meæ propriæ unanimitatis, cum his sanctissimis prædictorum Patrum decretis & catholicis statutis, consensum subnexui, sicut vosmetipsi in vestra Epistola, quam meo specialiter assignastis nomini, rogare curastis; id est, ne paucorum subdolis assertionibus consentirem, sed plurimorum testimoniis roboratam fidem firmiter tenerem. Facio certissime, Deo Domino meo Jesu Christo donante, horum me sanctissimæ multitudini & probatissimæ auctoritati in veræ fidei professione firmiter

*1 *MS.* Ne pigeat. *2 *MS.* concorda. *3 Rom. X. 10. *4 Rom. I. 17. *5 I. Cor. I. 10. *6 *MS.* fervabant. *7 *MS.* condolemus. *8 *MS.* irremediabile. *9 *MS.* congregare. *10 *MS.* domnus. *11 in MS. omittitur vox *Archiepiscopo.* *12 *MS.* Equitaniæ.

(a) Libellum Hadriani Papæ & aliorum Episcoporum Italiæ reperies editos in collectionibus Conciliorum variis. Nominatim Tom. XIII. Edit. D. Mansii pag. 865 & 873.

ter associans, nec vestræ me paucitati in consensione *1 hujus novæ assertionis socium admitto: sed Apostolicæ Sedi, & antiquis ab initio nascentis Ecclesiæ & catholicis Traditionibus tota [me] mentis intentione, tota cordis alacritate conjungo. Quidquid in illorum legitur libris, qui divino Spiritu afflati, toti orbi a Deo Christo dati sunt Doctores, indubitanter teneo: hoc ad salutem animæ meæ sufficere credens, quod sacratissimæ evangelicæ veritatis pandit historia, quod apostolica in suis Epistolis confirmat auctoritas, quod eximii sacræ Scripturæ Tractatores, & præcipui christianæ fidei Doctores, ad perpetuam posteris scriptum reliquerunt memoriam. Cum his quoque Doctoribus & sanctæ Ecclesiæ Pastoribus veram prædico fidem, quos in præsenti tempore ille nobis dedit luminaria, qui dixit *2: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.*

X. Hi sunt propugnatores fidei nostræ; hi sunt rectores per diversas sedes civitatis Christi: cujus antemurale est fides catholica, & caritas firmissimus murus, & propugnacula divinarum testimonia Scripturarum: & divitiæ salutis in ea sunt, sapientia & scientia; & spes portarum custodia, quæ quatuor clavibus, id est, prudentia, justitia, fortitudine & temperantia piis aperiuntur animis. Hujus vero civitatis ipse Dei verus & proprius Filius, Deus verus, homo verus, Jesus Christus, Dominus noster regali præsidet potentia; & cujus gratia totam illis civitatis structuram regit, defendit & exaltat. Quisquis ad hanc civitatem, recta sibi præviante fide, manus bonorum operum habens plenissimas, pervenire festinat, apertas inveniet portas, & Regem Regum cum millibus sanctorum agminum obviare sibi gaudebit.

XI. Sed & gratias vobis agimus de instantia orationum vestrarum, quibus memoriam nostri assidue vos habere dixistis (b): Optantes, ut preces vestræ acceptabiles sint Domino Deo Salvatori nostro; & ut ipse per suam misericordiam dignos vos efficiat exaudiri; & ad unitatem sanctæ suæ Ecclesiæ revocare dignetur; & ejusdem pietatis humeris in sanctæ matris Ecclesiæ reportet ovile, qua de cœlis veniens ovem requirere perditam, inventamque cum triumpho gloriæ ad sedem paternæ Majestatis revexit.

XII. Illud quoque, quod vobis nostram pietatem flagitare placuit, quatenus in præsentia nostra libelli vestri legeretur textus (c), & perscrutante plurimorum consilio, quid in eo rectæ fidei sanctionibus consentiens inveniretur: fecimus sicut petistis, collectis undique, veluti præfati sumus, ecclesiasticis Doctoribus & populi christiani Rectoribus: nobisque omnibus pacifico unanimitatis choro consedentibus, eundem libellum a capite calce tenus per distinctiones uniuscujusque sententiæ, & per interrogationes vel responsiones, prout cuique libuit, perlegere jussimus. Quid vero de eo libello Præsules Ecclesiarum Christi, fideique catholicæ Doctores intellexissent, non opus est mihi in hac mea iterare Epistola, dum eorum libellus proprius hoc vobis evidenter ostendit.

XIII. Scriptam itaque in Epistola vestra hujusmodi obsecrationem invenimus (d): *Poscentes vos per eum, qui pro te in cruce manus innoxias extendit, & pro te sanguinem pretiosum effudit, & pro te mortem pertulit & sepulturam, ad liberandos electos ad infernum descendit, & pro te resurgens, tibi viam ad cœlos revertendi, scilicet ad cœlestem Patriam, demonstravit, ut per teipsum arbiter sedeas.* Ecce ego vestris petitionibus satisfaciens, congregationi sacerdotum auditor & arbiter assedi. Discrevimus *3, & Deo donante decrevimus, quid esset de hac inquisitione firmiter tenendum. Sed modo per eandem obsecrationem vos iterum iterumque obtestor, ut in pacifica unanimitate & catholicæ fidei professione nobiscum firmiter maneatis: nec vos doctiores æstimetis universali sancta Dei Ecclesia. Eam fidem tenete, quam orthodoxi Patres in suis nobis symbolis scriptam reliquerunt: *Et nolite plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem* *4. Nec ratiocinando humano ingenio divina vos mysteria investigare arbitremini: sed magis credendo honorate, quæ humana fragilitas temere perscrutando invenire non valet.

XIV. Exemplum mihi *Constantini* Imperatoris proposuistis (e), cujus initium B. Isidorum laudasse dicitis, & finem doluisse: quod ne mihi accidat per quemdam *Beatum*, quem Antiphrasium *5 cognominastis, benigne suadetis. Hoc etiam, divina miserante gratia, præcavere satago: non ab illo tantummodo, sed etiam ab omnibus, qui aliquid rectæ fidei contrarium docere videntur; assiduaque devotione Dominum deposco, &, quoscunque ex filiis sanctæ matris Ecclesiæ valeo, mihi in hac petitione adjutores convoco, ne me alicujus verbosa adulatio, vel fraudulenta laudatio decipiens, a via veritatis avertat, sæpius cum Propheta decantans *6: *Corripiet me justus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Vos vero vobismetipsis cavete, quod nos fraterno admonuistis amore, procurantes diligentissime; omnipotentisque Dei vobis assiduis precibus clementissimam convocate gratiam, ne callida antiqui hostis versutia sensus vestros in aliqua parte corrumpat, & pejus fiat interius diaboli servitium, quam exterius gentis inimicæ: eumque expectate Redemptorem, quem salutis vestræ habuistis auctorem. Illum glorificate in corde & portate in corpore; & dignam in vobis illi præparate habitationem in fide, quæ per dilectionem operatur, quatenus vos illius gloriosa potentia & ineffabilis misericordia ab utriusque servitutis molestia, exteriore scilicet & interiore, liberet & custodiat, & in magno die ante conspectum gloriæ suæ cum multiplicibus laboris vestri divitiis gloriosos stare concedat; & vocem optabilem cum operatoribus apostolicæ fidei audire faciat *7: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Paratum igitur vobis regnum ab origine mundi, indubitata veritatis promissione speratis, si catholicæ fidei unanimitati vosmetipsos adjungere curetis. Exteriores servitutis molestias interna fidelitatis spe

con

*1 *MS.* in confessione. *2 Matth. XXVIII. 20. *3 *MS.* discernimus. *4 Rom. XII. 3. *5 *MS.* Antifrasin. *f. l.* per Antiphrasin. *6 Psal. CXL. 5. *7 Matth. XXV. 34.

(b) Epistolæ Hispan. ad Carolum Num. I. supra pag. 567. (c) Epist. præfatæ Num. III. (d) Ibid. (e) Ibid. Num. IV.

consolamini. Oculos mentis vestræ ad eum erigite, qui vos eripuit de potestate tenebrarum & transtulit in regnum filii dilectionis suæ.

XV. Hactenus, antequam hujus adoptionis in Christo nomen a vobis exortum nostros offenderet*1 animos, vos germanitatis amore dileximus; & si nos vestrum corporale servitium contristaret, rectitudo tamen fidei catholicæ lætificavit in vobis: nunc vero duplici pro vobis affligimur mœrore, diabolica fraude deceptis in corde, & inimica servitute oppressis in corpore. Sed redite, obsecro, ad unitatem sanctæ matris Ecclesiæ, ut vos eruat de angustia servitutis terrenæ, qui vos per Baptismi gratiam a vinculo liberavit originalis peccati. Expoliastis veterem hominem, quomodo iterum, fraude decepti maligna, induamini illo? Adoptionis filii Deo Patri facti estis per eum, qui non est adoptivus, sed proprius. State per fidei inviolabilem confessionem in libertate filiorum Dei, & nolite infidelitatis jugum subire. Expellite vincula diabolicæ deceptionis de cordibus, quatenus Deus Christus, qui solvit compeditos, excutiat catenam gentis inimicæ de manibus vestris. Habetis nos, divina auxiliante gratia, cooperatores gaudii vestri, si vos nobiscum catholicæ fidei vultis esse prædicatores. Certissimum itaque ibi erit divinæ miserationis auxilium, ubi una est totius Ecclesiæ caritas, & una veræ fidei confessio. Ad multitudinem populi christiani & ad sacerdotalis Concilii unanimitatem revertimini. Si enim duorum vel trium sancto pioque consensui, secundum suam promissionem, Dominum esse præsentem non dubitamus; quanto magis ubi tot sanctissimi Patres, tot venerabiles fratres, tot filii piæ matris Ecclesiæ in nomine illius pacifica conveniunt unanimitate, eum adesse medium non est dubitandum*2, & illorum regere consilia, qui sui nominis laudem quærere dignoscuntur?

XVI. Ad confirmanda igitur corda vestra in fide & veritate, hanc nostri nominis, fraterna instigante caritate, Epistolam scribere curavimus, optantes, ut nostra, quam habemus pro fide catholica, proficiat devotio, & vos divina clementia ad fidem reducat catholicam. Ante igitur quam hujus sæpe dicti scandali a vobis oriretur offensio, duplici caritate, sicut prædiximus, dileximus vos; id est, in orationibus nostris per omnes regni nostri Ecclesias habuimus socios, & vestri memoriam quotidie facientes: itidem quoque &, Deo auxiliante, voluntatem habuimus vos liberare a servitio secularis necessitatis, secundum temporis opportunitatem & vestri consilii adhortationem. Nunc vero hac duplici caritate (quod sine dolore non dicimus) fraudastis vosmetipsos, non intelligentes, vos fraude diabolica esse deceptos, ut utroque juvamine vos denudaret*3, id est, participatione fidei & orationum nostrarum, vel solatio auxilii nostri. Videte, videte, quam grande malum adversum vosmetipsos habetis factum: quod nequaquam ausi sumus orare pro vobis, sicut pro fidelibus sanctæ Dei Eccesiæ filiis; nec vos adjuvare quomodo fratres in vestris maximis necessitatibus. Quapropter revertimini ad hanc duplicem consolationem, & abiicite a vobis hanc malignam diabolicæ fraudis versutiam, ut possitis nobiscum consortium habere in omni caritate & auxilio opportuno.

XVII. Post hanc vero correptionem sive admonitionem apostolicæ auctoritatis & synodalis unanimitatis, si non resipiscitis ab errore vestro, scitote, omnino vos pro hæreticis haberi, nec ullam vobiscum communionem pro Deo audemus habere. Currite, dum lucem habetis, ne tenebræ vos anathematis apprehendant, unde non potestis pedes vestros explicare, sed æterna damnatione irretitos esse lugebitis. Adhuc enim pia mater Ecclesia revocat*4 vos ad gremium suæ misericordiæ, volens vos Deo nutrire in filios. Tantum nolite vos abstrahere ab ejus pietate, qui vos vocavit in regnum Filii dilectionis suæ.

*1 *MS.* non offenderet. *2 *MS.* non dubitamus. *3 *MS.* denudasset. *4 *MS.* quæ revocat.

Excerpta Historica

Ex Libris Etherii & Beati adversus Elipandum.

Tom. II. Monumentorum Henr. Canisii Editionis D. Basnage pag. 297 & seqq.

Eminentissimo, nobis & Deo amabili Elipando, Toletanæ Sedis Archiepiscopo Etherius & Beatus in Domino salutem.

LEgimus literas Prudentiæ tuæ anno præsenti, & non nobis, sed *Fideli* Abbati mense Octobri in Era DCCCXXIII (a) clam sub sigillo directas, quas ex relatu advenisse audivimus: sed eas usque sexto Kalendas Decembres minime vidimus. Cumque nos ad fratrem *Fidelem* non literarum illarum compulsio: sed recens religiosæ Dominæ *Adosindæ* (b) perduceret devotio, audivimus, ipsum libellum adversum nos & fidem nostram cuncta *Asturia* publice divulgatum. Et cum fides nostra una esset indissoluta, cœpit inter scopulos fluctuare navicula; & duæ factæ erant &c.

Pag 301. Jam rumor est, jam fama est, & non solum per Asturiam, sed per totam Hispaniam & usque ad Franciam divulgatum est, quod duæ quæstiones in Asturiensi Ecclesia ortæ sunt. Et sicut duæ quæstiones; ita duo populi, & duæ Ecclesiæ, una pars cum altera pro uno Christo contendunt: cujus fides vera, an falsa sit, grandis intentio est: & hoc non in minuta plebe; sed inter Episcopos est. Una pars

(a) i. e. Anno DCCLXXXV. ab Incarnatione. Differt enim æra Hispanica a christiana annis 38. *Vid. l'Art de verifier les dates. Edit.* 1770. *Dissert. §. IX. pag. XVI.*

(b) Adosinda erat Aldefonsi Regis filia, nupta Siloni, cujus regnum Mauregatus, Aldefonsi ex concubina itidem filius invasit anno DCCLXXXIII. Ob ejus Tyrannidem Adosinda sacram vestem induta erat; cujus S. Beatus Abbas continuus pro animæ suæ remedio extitit Pædagogus. *Vid. vitam S. Beati Sec. IV. Act. Ss. Bened. Mabillonii Parte I. pag.* 737.

pars Epiſcoporum dicit, quod Jeſus Chriſtus adoptivus eſt humanitate, & nequaquam adoptivus divinitate: altera pars dicit: niſi ex utraque natura unicus eſt Dei Patris filius proprius, non adoptivus: in tantum proprius, ut ipſe ſit Dei Filius Deus verus; & ipſe adoretur, & colatur, qui ſub Pontio Pilato eſt crucifixus. Hæc pars nos ſumus, id eſt, *Etherius* & *Beatus*, cum ceteris ita credentibus.

Pag. 309. Protulimus fidem noſtram Eccleſiæ noſtræ, proferat nunc Dominus Elipandus fidem ſuam Eccleſiæ ſuæ; in qua fide nos redarguit, ut auditu credamus: aut, ſi noluerimus, a Diœceſi ſua exules habeamur. Tunc lecta eſt ipſa Epiſtola & multum fidei noſtræ contraria, quæ nec in veteri Teſtamento, nec in novo erant ſcripta: quam*1 ipſa verba fidei ſuæ nobis incognita in unum copulavimus: & quo facilius agnoſcerentur, more ſymboli, brevi compendio in pagina compegimus: & quantum diſcordaret de fide noſtra, ſymbolum Epheſini Concilii ei contrarium poſuimus.

Primus ego Etherius Oxomæ Sedis indignus nominatus Epiſcopus, qui ab Archiepiſcopo Toletano nuncupor eſſe hæreticus, profero fidem meam cunctis audientibus. Quam fidem a ſanctis Patribus accepi, credidi, & omni Eccleſiæ recitandam prædicavi. Et ſicut cum omni Eccleſia catholica corde retineo, ore patulo dico: *Credimus in unum Deum Patrem Omnipotentem, Factorem cœli & terræ, viſibilium omnium & inviſibilium conditorem. Et in unum Dominum Jeſum Filium Dei Unigenitum ex Patre natum ante omnia ſecula. Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, natum non factum homouſion Patri, hoc eſt, ejuſdem cum Patre ſubſtantiæ. Per quem omnia facta ſunt, quæ in cœlo, & quæ in terra. Qui propter nos & propter noſtram ſalutem deſcendit. Et incarnatus eſt de Spiritu ſancto, & Maria Virgine homo factus. Paſſus ſub Pontio Pilato, ſepultus; tertia die reſurrexit, aſcendit in cœlos, ſedet ad dexteram Patris. Iterum venturus eſt in gloria judicare vivos & mortuos. Cujus regni non erit finis. Credimus & in Spiritum ſanctum, Dominum & vivificatorem ex Patre & Filio procedentem; cum Patre & Filio adorandum & glorificandum. Qui locutus eſt per Prophetas. In unam catholicam atque apoſtolicam Eccleſiam. Confitemur unum Baptiſma in remiſſione peccatorum. Expectamus reſurrectionem mortuorum. Vitam futuri ſeculi. Amen.* Explicit Symbolus (c) fidei Epheſinæ.

Incipit Symbolum fidei Elipandianæ.

"Ego Elipandus, Toletanæ Sedis Archiepiſcopus, cum omnibus mihi conſentientibus, credo Trinitatem Patris & Filii & Spiritus ſancti, in una Deitatis eſſentia atque natura, hoc eſt, Deum, &*2 Principium, & Spiritum ſanctum, in una natura Deitatis Trinitatem perſonarum. Quia ſicut homo derelinquendo patrem & matrem, & adhærendo uxori [ſuæ] cum ſint duæ perſonæ, jam non ſunt duæ*3, ſed una vocatur caro*4: & ſicut multorum animæ in dilectione Dei unum eſt cor, & una efficitur anima: ita Pater & Filius & Spiritus ſanctus, opifex unius totius conditæ naturæ*5, unius glomeratio caritatis, unius ambitus dilectionis coæterna ſubſtantia. Ipſe quoque Pater per ſemetipſum deſcendit ad turrem, quam ædificabant filii Adam, & dixit Filio & Spiritui ſancto*6: Venite, deſcendamus, & confundamus ibi linguas eorum. Per ſemetipſum quoque veniens de judicio Sodomorum Loth eripuit*7. Per ſemetipſum etiam in monte Sina*8 deſcendens Moyſi legem dedit*9. Nam ſi intelligere vultis perſonas, quomodo ſit unus Deus Trinitas*10, cognoſcite comparative lapidem & ignem, qui in eo eſt, & frigore in lapide manente, unam eſſe ſubſtantiam. Attendite hujus lapidis comparationem*11, indiviſam perſonarum Trinitatem: & ſi prævaletis, conſiderate de*12 ineffabili divinitate: & videte unius Deitatis inviſibilem Trinitatem. Et ſicut alia eſt perſona frigoris manentis in lapide, atque alia ignis manentis in parente: & tamen procedens non deſinit eſſe cum generante: ita filii perſona alia eſt, & non deſinit in una ſubſtantia Deitatis eſſe cum Patre. Et ſicut lapis præcedit ignem illum in ſe manentem in viſione, ita Pater præcedit Filium, non tempore, ſed origine. Ipſe quoque Dei Filius, cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ ejus*13, Deitatem inviſibilem exinaniens apparuit ſubjectæ creaturæ ſpecie, cum Patre & Spiritu ſancto, Abrahæ*14 in ipſo fervore diei. Quia ſicut abſentia lucis tenebræ ſunt: & abſentia tenebræ lux eſſe creditur, tertium inter utroſque non obſiſtit*15: ſic in uno Verbo Dei, id eſt, unico filio ejus, fortitudinem & honorem & gloriam eſſe credimus. Et ſicut Spiritus pars animæ eſt, per quam imagines rerum corporalium imprimuntur: ſicut mens pars ejuſdem animæ eſt, per quam omnis ratio intelligentiaque percipitur: ſicut memoria, quæ meditari memoratur; ſic in Verbo Dei pro ſuis officiis diverſa meruerunt vocabula, quæ nequaquam dividuntur in ſubſtantiam. Quem ſacra Scriptura teſtatur pro ſalute humani generis, Deitate exinanita*16, hominem factum, circumciſum, baptizatum, flagellatum, crucifixum, mortuum, ſepultum, ſervum, captivum, peregrinum, leproſum, deſpectum, &, quod eſt deterius, non ſolum ab Angelis, ſed etiam ab hominibus minoratum, vermem eſſe dictum, ex perſona ejus ſcriptura dicente*17: *Ego ſum vermis & non homo; opprobrium hominum & deſpectio**18 *plebis.* Cujus gloriam ſecundum Divinitatem ſtupent cœleſtia, & magnitudinem contremiſcunt terrena. Et qui dicit: *Gloriam meam alteri non dabo*, homo interior*19 in una eademque Dei & hominis perſona adglomeratus, atque carnis veſtimento indutus. Quia non per illum, qui natus eſt de Virgine, viſibilia & inviſibilia condidit: ſed per illum, qui non eſt adoptione, ſed genere; neque gratia, ſed natura. Et per iſtum Dei ſimul & hominis filium, adoptivum humanitate, & nequaquam adoptivum Divinitate, mundum redemit. Qui eſt Deus inter Deos: qui utrum comediſſet, an bibiſſet,

*1 *f.* quæ. *2 & deeſt apud Vazquez. *3 Gen. II. 24. *4 *duo* Vazquez. *5 *Vazquez* creaturæ. *6 Gen. XI. 7. *7 Gen. XIX. 16. *8 *Vazquez* in montem Sinai. *9 Exod. XX. 1. *10 *Vazquez* Trinitatis. *11 *Vazquez* comparatione. *12 *Vazquez* conſiderate Dei. *13 Hebr. I. 3. *14 Gen. XVIII. 1. *15 *Vazquez* non ſubſiſtit. *16 Philip. II. 7. *17 Pſal. XXI. 7. *18 *Vazquez* abjectio. *19 *f.* homo inter nos.

(c) *Symbolus.* Etiam Latini Scriptores hoc vocabulum maſculino genere aliquando uſurpant. *Stew.*

bibisset, ei cognitum manet, qui nonnulla actionis suæ mysteria nescrie voluit. Quia si *conformes sunt* omnes Sancti huic Filio Dei secundum gratiam, profecto & cum adoptivo adoptivi, & cum advocato advocati, & cum Christo Christi, & cum parvulo parvuli, & cum servo servi. Credo etiam inter ipsa sancti Spiritus charismata gratiarum, Spiritum sanctum esse adoptivum, *in quo clamamus, Abba Pater:* in quo spiritu non nego hominem Christum esse adoptivum. Credimus enim, quia in resurrectione similes ei erimus non Divinitate, sed carnis humanitate, videlicet carnis assumptione, quam accepit de Virgine.„

Ecce duos Symbolos nimis inter se contrarios, & valde sibi dissimiles &c.

EPISTOLA

ELIPANDI Episcopi ad FIDELEM Abbatem (a) cum annotationibus Pellicerii & D. Majansii.

I. QUi non fuerit confessus Jesum Christum adoptivum humanitate, & nequaquam adoptivum Divinitate, & hæreticus est, & exterminetur. Auferte malum de terra vestra. Non me interrogant, sed docere quærunt, quia servi sunt Antichristi. Hanc Epistolam Domini *Ascarici* Episcopi (b) ideo fraternitati tuæ direxi, carissime Fidelis, ut cognoscas*1, quanta in Christi servis regnet humilitas; quanta in Antichristi discipulis regnet superbia; cum Dominus *Ascaricus* non docentis imperio, sed interrogantis voto ea*2 scribere voluit, sicut illum vera humilitas docuit: isti vero modo, & contraria dicendo, modo & quasi ignorantem me, quid rectum sit, noluerunt interrogare, sed docere. Unde, Deus, novit, quia licet proterve scripsissent, ... nam (c) si vera dixissent, gratus obedire debui, reminiscendo quod scriptum est: si juniori revelatum fuerit, senior taceat*3. Et iterum*4: *Proximus ille Deo est, qui scit ratione tacere.* Nam nunquam est auditum, ut Libanenses Toletanos docuissent. Notum est plebi universæ, hanc Sedem sanctis doctrinis*5, ab ipso exordio fidei, claruisse: & nunquam schismaticum aliquid*6 emanasse. Et nunc una ovis morbida doctor nobis appetis esse. Et tamen nolui ea ad aures ceterorum fratrum nostrorum perducere, antequam illic, ubi exortum est hujuscemodi malum, sit radicitus amputatum. Quia ignominia erit mihi, si in traditione Toletana (d) hoc malum fuerit auditum; ut quod ego & ceteri fratres mei in Ispalitanis tanto tempore dijudicavimus, & Deo auxiliante tam in festis Paschalium*7, quam in ceteris erroribus Migetianorum hæresim emendavimus; nunc illi e contrario inveniunt, unde nos arguant. Et tamen, si tepide fuerit actum, & non fuerit a vobis emendatum, tunc illud ad notionem reducam fratrum, & erit vobis ignominiosum, si ab illis in vobis reprehensum fuerit.

II. Adolescentiam sane fratris nostri *Eterii* lacte adhuc alitam, & nondum ad robur perfectæ intelligentiæ perductam, vestra fraternitas erudiat: quia non cum magistris optimis, sed cum ignaris & schismaticis, videlicet *Felice* (e) & *Beato* Antiphrasio, æquales in virtute & in errore (f), habuit collationem. *Bonosus & Beatus* pari errore condemnati sunt: ille credidit de Matre adoptivum, & non de Patre ante secula proprie genitum: (g) & non de Matre temporaliter adoptivum. Cui similem existimabo illum, nisi Fausto Manichæo? Faustus condemnavit Patriarchas & Prophetas: iste condemnat doctores priscos & modernos. Obsecro, ut calore fidei accensi tanta sitis intentione præcalidi, ut errorem prædictum de medio vestri auferatis: ut sicut per servos suos Dominus de finibus Beticæ eradicavit hæresim Migetianam; ita per vos de finibus Asturiensium funditus evellat hæresim Beatianam. Sed quia audivi, quod præcursor Antichristi in medio vestri apparuit, qui illum jam natum annuntiat, quæso, ut perquiras ab eo, ubi aut quomodo, aut quando natus est spiritus ille mendax Prophetarum, qui in eo loquitur, & nos solicitos reddat*8.

Pag. 345. Sed quia libelli tui, in quibus nos hæreticos esse fateris, jam per publicum in diversis terrarum vulgati sunt partibus, ut omnes, qui eos legerint secundum fidem tuam, te catholicum Toletanæ Sedis Doctorem, novellum Archiepiscopum; & nos Libanenses indoctos & hæreticos, atque Antichristi discipulos *Etherium* & *Beatum* prædicent &c.

*1 *apud Pellicerium:* ut cognoscat. *2 *Pellic. legit:* eam. *3 *Pellic.* tacet. *4 Versiculus Catonis. *5 *Pellic.* sanctitatis doctrinis. *6 aliquid. *omit. in Pellic.* *7 Paschalium *deest in Pellicerio.* *8 reddas.

NOTÆ.

(a) Descripsimus hanc Epistolam ex Libris Etherii & Beati adversus Elipandum apud Canisium Edit. Basnagii Tom. II. pag. 310. Extat quoque apud Pellicerium in Annalibus Hispaniæ Libr. IX. Num. XVIII. pag. 406. & apud Floresium Espanna Sagrada Tom. V. pag. 555. Scripta censetur Anno 785.

(b) *Ascarici]* ita omnino legendum est, non *Arcarici*, neque *Archarici*, neque *Arcarii*, ut constat ex Codice Escurialensi scripto Era MLXXXV. *Majans.* Fuit is Bracarensis Episcopus, quem etiam Hadrianus Papa, in Epistola omnibus orthodoxis Episcopis per universam Spaniam commorantibus scripta, ejusdem cum Elipando erroris arguit. Cod. Carolini Epist. XCVII. Ejusdem Ascarici Epistola ad Elipandum, inquit Basnage, legitur in Martyrolog. Hispan. Tom. I. p. 187.

(c) *Nam]* lege: *Tamen*, ut per compendium scriptum erat. *Majans.*

(d) *In Traditione Toletana]* Pellicerius legit optimo sensu: *Intra ditionem Toletanam.* Sed minore mutatione lego: *In nostra ditione.* Majans.

(e) Felicem hunc oportet distingui ab Urgelitano. Mabillonio Annal. Tom. II. pag. 273. Num. LIII videtur fuisse Abbas Obonensis Monasterii Ord. S. Bened., quod Adalgaster Silonis Regis filius condiderat apud Astures.

(f) Hispanismus est, æquales & pares, pro æqualibus & paribus. *Majans.*

(g) Hiat sensus. Deesse videntur hæc aut similia verba: *Iste (Beatus) credit, de Patre ante secula proprie genitum* &c.

Sententia ELIPANDI

Excerpta ex illius Epistola ad MIGETIUM Num. VII.

Quæ extat Tom. V. Espanna Sagrada Floresii pag. 543.

PErsonam vero Filii non eam esse, quam tu asseris Patri & Spiritui sancto æqualem esse, quæ facta est ex semine David secundum carnem in novissimo tempore; sed eam, quæ genita est a Deo Patre sine initio temporis: quæ ante assumptionem carnis dixit per Prophetam *1: *Ante colles ego parturiebar: adhuc terram non fecerat: quando parabat cœlos, aderam: dum vallaret mari terminum & legem poneret aquis, ego eram.* Et iterum: Ante omnem creaturam ego ex ore Altissimi processi: priusquam in planitie prosterneret montes, ego eram apud ipsum componens omnia. Ego eram, cui Pater congaudebat. Post assumptionem vero carnis non eam, quam tu asseris secundum carnem, de qua ipse dicit *2: *Pater major me est;* sed eam, de qua ipse dicit *3: *Ego & Pater unum sumus.* Et iterum *4: *Ego in Patre & Pater in me est.*

*1 Prov. VIII. 25. & seqq. *2 Joan. XIV. 28. *3 Joan. X. 30. *4 Joan. XIV. 11. & Cap. X. 38.

NOTA: Hoc loco sane Elipandus aperte distinguit in Christo post assumptionem carnis duas personas; illamque, quæ in tempore carnem assumpsit, negat esse illam, quæ a Patre ab æterno genita est. Hæc fortassis sententia originem dedit concertationi de adoptione Filii Dei, & Elipandum suspectum reddidit Nestorianismi. Data videtur hæc Epistola circa Annum DCCLXXXII.

VIRI CLARISSIMI D. GREGORII MAJANSII GENEROSI VALENTINI EPISTOLÆ

Acta & Scripta ELIPANDI illustrantes.

I.

ILLUSTRISSIMO DOMINO, D. FROBENIO, ABBATI EMMERAMENSI, S. R. I. PRINCIPI PRÆCLARISSIMO

***Greg. Majansius, Generosus Valentinus* (a)**

S. D.

EA est humanitas Tua, illustrissime Domine, ut me vel invitum in obsequium Tuum pertraheres: quanto magis volentem cupidumque duces? Antequam ullas literas ad me dares, cum amicis meis Toleti degentibus strenue cepi, ut Elipandi Epistolam, adhuc ineditam ob summam difficultatem (b), quæ in ejus lectione deprehenditur, omni diligentia legere satagerent, illiusque exemplum ad me mitterent: tantumque operæ ab illis impensum est, ut jam non desperent, se consequuturos, quod & mihi gratissimum sit, & Tibi valde acceptum. Cupiditas enim voluntati Tuæ satisfaciendi effecit, ut Epistolam, quæ non nisi in quibusdam particulis legi posse ante videbatur, spes jam sit fere integram describi posse. Desideratur nunc, ut illius Ecclesiæ Capitulum Epistolam illam describi patiatur: in quo non levis difficultas est; sed quam superare confidunt Cl. Viri in Tui obsequium valde propensi, & doctrina conspicui, Aurelius Beneito istius Ecclesiæ Decanus, Franciscus Perezius Thesaurarius, & Franciscus Antonius Lorenzana Canonicus. Qui si facultatem illam impetraverint, conferent etiam Beati & Etherii libros, a Cl. Stevartio editos, cum Manuscripto Toletano, a quo descripti sunt non satis accurrate (c). Reliquas Elipandi Epistolas, quas desideras, ex Henrici Florezii Monachi Augustiniani excalceati, viri laboriosi Tom. V. Hispaniæ sacræ desumsi una cum ejusdem historiola de rebus Elipandi, licet parvi momenti, ne quid desideres.

Quo-

(a) Viri istius celeberrimi encomium tale ad me scripsit, in Portugo ad aquas minerales in montibus Granatensibus tunc commoratus, D. Carolus Christophorus Pluer, in monito prævio a me laudatus sub Dato X. Jun. Anni MDCCLXV. *Non omnino desunt* (in Hispania) *viri sapientia atque eruditione præstantes; quorum dux & antesignanus celeberrimus Greg. Majansius sine dubio censendus est. Vir enim iste una cum doctissimo fratre Antonio sese unice literis consecravit. Regi cum esset a Bibliotheca Gregorius, ut invidiæ cederet, se hoc munere sponte sua abdicavit. Tantum vero abfuit, ut ista rerum mutatio virum a literarum amore revocaret, ut calcar potius ipsi addidisse videatur. Verum certe est, qui cum solida eruditionis laude æquale inserviendi studium conjungat, excepto Gregorio, in universa Hispania reperiri neminem.*

(b) De hac difficultate legendi illius Codicis pariter conquestus est Floresius Tom. V. Hispan. sacræ pag. 539, & in Epistola, quam is scripsit ad Generalem sui ordinis, qui illi, stimulante Eminentissimo Cardinali Passioneo studiis meis, dum viveret, faventissimo, in mandatis dederat, ut Epistolam illam Elipandi ad Episcopos Galliæ &c. cujus in sua historia non nisi initium & finem dedit, integre describi omnibus modis curaret.

(c) Vid. infra Epist. Majansii ad D. Pluer Num. XII.

Quoniam vero mihi has Epistolas legenti nonnulla in mentem venerunt, quæ illarum lectionem & sensum faciliores reddunt, visum est mihi ea in marginibus adnotare (d) in tui gratiam. Sine Illustrissime Domine, ut in rebus minimis me tibi obsequiosum præbeam, cum in magnis nequeam.

Optime scis, Elipandi tempore latinam linguam in vernaculam, qua nunc Hispani utimur, in magna sui parte degenerasse. Nomina latina casus habentia, eos amittebant, quos Hispani supplemus per articulos, præpositiones & interjectiones. Itaque apud nos una nominis terminatio, sive singularis sit sive pluralis, vicem præstat omnium casuum, quos latina syntaxis exigit. Exempli gratia, nominum Hispanorum radix solet esse Ablativus latinus. Itaque a *mensa* dicitur *mesa*; a *templo*, *templo*; a *sermone* per apocopen *sermon*; a *fructu* & *die* permutatis vocalibus finalibus, *fruto* & *dia*. Hoc supposito, cum in Epistola ad Felicem Elipandus dicit: *Domino Felice*, casus, qui in latina lingua incorrupta sexti casus essent, in corrupta & in Hispanam degenerante sunt quinti, deficiente interjectione, *o*, quæ in vocativis frequentissime suppleri solet. Hac unica observatione plurimas stribiligines, quæ in Elipandi Epistolis occurrunt, comperies esse Hispanismos, uti videbis in adjuncta schedula, qua Elipandi Epistolam ad Felicem dilucidavi (e); reliquas Epistolas notulis marginalibus declaravi, intentus solum facilitati lectionis.

Illud tibi, clarissimoque C. F. Temlero considerandum relinquo, an oporteat seculi barbari scripturam emendare. Nam quæ religio est scribere *nolluit* pro *noluit*, & hujusmodi sexcenta? ubi sensus obscurus est, ibi monstrosa lectio conservetur, ut facilius vera restituatur: sed ubi certus est, quid est, quod nos cogat describentium vitia repræsentare? Verum hæc & alia pro tua summa eruditione judicabis.

Restat, illustrissime Domine Abbas & Princeps mihi maxime venerande, ut Tibi gratias agam propterea, quod dignatus es exponere mihi jussa Tua, quæ omni studio & diligentia exequi curabo. Deus Opt. Max. longævam vegetamque vitam Tibi concedat, ut Ecclesiæ catholicæ utilitati consulere queas. Olivæ in Regno Valentiæ III. Cal. Augustas Anni MDCCLXIII.

II.

Illustrissimo Domino, D. FROBENIO, S. R. I. Principi & Abbati ad S. Emmeramum Ratisbonæ &c.

Gregorius Majansius Generosus Valentinus S. P. D.

NOlo tibi vendere fumos, Celsissime Princeps & Abbas meritissime atque perillustris. Sed ut scias, quanti valeat apud me auctoritas Tua, Te certiorem facio, me, licet jam desperassem de obtinenda Elipandi Epistola, per ducentos annos ab Eruditis viris desiderata, a Te tantopere expetita, & ipsa quidem difficillima lectu, summam tamen adhibuisse diligentiam, in qua constans fui, donec a Cl. Viro Aurelio Beneito Ecclesiæ Toletanæ Decano, eam obtinui, quæ, ne vota Tua essent inania, post frustra tentata sui capituli suffragia, nihil non egit, ut voti Tui compos fiat. Accipe igitur exemplum fideliter expressum cum nonnullis lacunis, quæ ob literas fugitivas a nullo mortalium expleri possunt; & per Te prodeat in conspectum Eruditorum Virorum hoc singulare monumentum. Accipies etiam cum his literis exemplum alterius Epistolæ Elipandi ad Fidelem, prout edita fuit a Cl. Viro Josepho Pellicerio in Annal. Hisp. Lib. IX. N. XVIII. pag. 406. Nam D. Temlerus Pellicerii notulas desiderat (f).

Idem vir præclarissimus videre cupit Alvari Cordubensis Epistolas ad Joannem Spalensem: & ut eas possit legere, jussi, ut ex Florezii Hispania sacra extraherentur, tradique Clarissimo Viro Carolo Christophoro Pluer, per quem illæ dirigantur ad D. Temlerum (g).

Hoc autem mihi molestum est, quod cum Cl. Viri Petri Stevartii volumen continens Libros Etherii ac Beati ad me Tuo jussu veniant, ut Libri illi conferantur cum Manuscriptis Toletanis, unde olim descripti fuerunt; tamen mihi significatum est, collationem hanc nullo modo fieri posse, quia nulla spes est, illius Ecclesiæ Capitulum hujusmodi veniam concessurum.

In quibuslibet aliis rebus, Celsissime Princeps, in quibus ego meum obsequium præstare queam, arbitratu Tuo quidvis impera mihi. Tuam enim de me opinionem expectationemque nullo modo fallam. Vale Princeps &c. & numera me inter clientes tuos. Olivæ V. Kal. Martias Anno MDCCLXV.

Post hæc scripta visum est mihi judicio tuo submittere conjecturas aliquas, quibus conatus sum implere aliqua vacua ineditæ Epistolæ Elipandi. Cetera vulnera mihi videntur immedicabilia.

III.

Illustrissimo Domino, D. FROBENIO, dignissimo Abbati Monasterii S. Emmerami Ratisbonæ & S. R. I. Principi

Gregorius Majansius, Generosus Valentinus S. D. P.

NOn fuit causa, Illustrissime Domine, cur tantum laborem caperes, ut ad me scriberes gratias propter Elipandi Epistolas ad Te transmissas: nam quidquid officii a me Tibi præstetur, jure meritissimo debetur Tibi.

Elipandi Epistola manuscripta & inedita, quam ad

(d) Has D. Majansii notatiunculas & nos suis locis inseruimus. (e) Vid. Tom. I. Part. III. pag. 915 (f) Vid. supra pag. 587. (g) Continentur illæ Epistolæ Alvari Tom. XI. Hispan. sacr. quem una cum Tom. X, in quo res Elipandi tractantur, ab eodem D. Temlero meis studiis admodum favente accepi.

ad Te misi, fuit prima, quam ille scripsit, quamque damnavit Concilium Francofurtense, & impugnarunt sanctus Beatus atque Etherius (h): ideoque in Codice Toletano CXL prima ex tribus legitur, eamque secuntur aliæ duæ, quas Henricus Florezius edidit, ex eodem Codice descriptas jussu Cl. Viri Johannis Antonii de Las Infandas, Ecclesiæ Toletanæ Decani, & dum vivebat, amici mei.

Beati atque Etherii Apologeticus adversus Elipandum est in Cod. CLXII, quocum unum corpus efficit alius Samsonis Abbatis Cordubensis. Scriptus est Codex literis Longobardicis vetustis: & quia Librarius, ob literarum inscitiam, cum eum conglutinaret, invertit quaternionem a Cap. XV. Libr. II. usque ad finem ejus, hoc ipsum erratum repetitum fuit in alio Codice recenti, qui est Codex CLXIII, descriptusque fuit ab Amanuensi Eruditissimi Viri Johannis Baptistæ Perezii Episcopi Segorbiensis; cujus incomparabilis viri nonnullæ notæ & emendationes in margine leguntur, ut credibile sit summum illum virum exemplar vetustum cum recenti contulisse. Harum notarum & emendationum testis est Vir Cl. Aurelius Beneito, ejusdem Ecclesiæ Decanus, mihique amicissimus, qui & Perezii & ejus Amanuensis manus optime novit.

Præterea animadverti ego Johannem Marianam in Historia de rebus hispaniæ a se Hispanica lingua donata, atque edita Toleti apud Didacum Rodriguez Anno MDCXXIII, usum fuisse papyris, hoc est, Manuscriptis Johannis Baptistæ Perezii, Episcopi Segorbiensis, prout ipse fatetur in fine Indicis Auctorum, ex quibus Historiam suam composuit. Itaque facile crediderim, Marianam, qui Tabularia non frequentavit, non legisse Beati & Etherii Apologeticum Originalem, sed ejus exemplum recens, quod cum Andrea Schotto communicavit, & Schottus cum Petro Stevartio.

De his rebus, quæ fortassis minutiæ videbuntur, volui Te certiorem facere, Illustrissime Domine, ut intelligas, me valde cupere de Te benemereri. Si vetustissimum illum Codicem ante oculos haberem, fortasse ejus paginas ordinarem, observans, quibus verbis singula folia incipiunt & finiuntur: cujus rei notitiam si adquirere potuero, de ea certior fies. Vale, Illustrissime humanissime atque Doctissime Domine Abbas & Princeps. Olivæ III. Nonas Majas Anni MDCCLXVI.

IV.

Clarissimo doctissimoque Viro Carolo Christophoro Pluer, Gregorius Majansius Generosus Valentinus S. D.

I. Inter maximas utilitates, quas ex commercio tuo literario percipio, hæc mihi jucundissima est, quod amicis tuis, viris Amplissimis me gratum facis, crebras occasiones mihi præbens voluntati eorum obtemperandi. Quamquam igitur ego destitutus sum ea librorum copia, quæ necessaria est ad satisfaciendum desideriis Illustrissimi Abbatis Emmeranensis, cujus consilia litteraria felicem exitum sortiri cupit Cl. Vir C. F. Temler: tamen indicabo breviter, quæ mihi veniunt in mentem, ut Illustrissimus Abbas intelligat, non mihi voluntatem, sed facultatem deesse ad ejus jussa exsequenda. Sed summus vir auctoritatem habet ad multa efficienda, quæ ego solum designare possum.

II. Res Elipandi natione Gothi (ut ejus nomen indicat) & Metropolitani Toletani adeo notæ sunt, ut de iis silere satius sit, quam pauca dicere. Ejus error fuit, Jesum Christum secundum humanitatem non esse proprium Filium Dei, sed adoptivum. Illum fuisse sequacem Urgellitani Episcopi, nomine Felicis, revera infelicis, testatur Jonas Aurelianensis initio librorum adversus Claudium Taurinensem. Sed uterque ardentem fumosumque titionem accepit ab Hæreticis Bonosianis, contra quos data opera scripsit Justinianus Ecclesiæ Valentinæ Episcopus, qui, ut refert beatus Isidorus de Viris illustribus Cap. XXXIII, floruit in Hispaniis temporibus Theudi Principis Gothorum, ab Anno scilicet DXXXIV. Regnavit annis Septendecim.

III. Solent Hæretici incorrupta veritatis testimonia interpretatione sua corrumpere & speciose incrustare, ut facilius alios decipiant. Itaque mirum non est, voluisse Elipandum errorem suum velare non solum auctoritate divinarum Scripturarum, sed Liturgiæ etiam Mustarabicæ, ut Hispanorum mentes alliceret: prout patet ex ipsius Elipandi Epistola ad ALBINUM, Num. XI. apud Henricum Florezium in Hispania sacra Tom. V. pag. 568. Sed quam absurde ille abuteretur Hispana Liturgia alterius, quam mei otii est: atque huic argumento pro dignitate tractando præmitti deberet editio undecim Tomorum continentium Liturgiam Gothicam & Mustarabicam in Bibliotheca Ecclesiæ Toletanæ, quorum descriptioni egregiam operam dedit amicus noster Andreas Marcus Burriel Societatis Jesu, cujus eximii conatus conspicui sunt in Regia Bibliotheca Madridiensi.

IV. Cum Elipandus esset Ecclesiæ Toletanæ Metropolitanus, multum eo nomine gloriabatur, ut videre est in ejus Epistola ad Fidelem scripta Anno DCCLXXXV. Cum esset igitur tanta dignitate præditus, facile traxit in errorem suum nonnullos Cordubenses, ut testatur Paulus Alvarus Cordubensis in Epistola ad Aurelium Flavium Johannem Spalensem Num. XXVII, apud Florezium in Hispania sacra Tom. XI. pag. 122. In eundem errorem traxit Ascaricum, virum Episcopi dignitate præfulgentem, utpote quem ipse *Dominum Episcopum* vocavit initio Epistolæ ad Fidelem; ejusdemque Episcopi meminit Papa Hadrianus Epistola III. alias XXXVII. Neuter vero ejus sedem designavit: licet Scriptores ficulnei Bracaraugustanæ præfecerint, ut videre est in *Epistolis Præsulum*, quas eorum nomine finxit Hieronymus Higuera, vendidavitque tanquam collectas & scholiis illustratas a Juliano Petri Archipresbytero S. Justæ, notas suas adjiciens clarissimus Vir Lau-

(h) *Quam impugnarunt Beatus & Etherius*] Non possum hic assentiri D. Majansio; diu enim ante Concilium Francofortense & scriptam ad Episcopos Galliæ Elipandi Epistolam, certamen illud Elipandi cum Beato & Etherio cepisse mihi videtur. Rationes meæ sententiæ legas in Differt. Hist. Num. VI. & VII.

Laurentius Ramirez de Prado, qui ineptissimam illam Appendicem adjunxit Luitprandi operibus a se evulgatis, ut similes gauderent simili. Vide pag. 515 - 516 & 522. Ne vero adversaria Juliani Petri ejusdem manus viderentur, illius Episcopi nomen de more suo variavit Higuera, vocans eum *Arcarium*, Adversario 409 & 410. Cujuscunque sedis ille fuerit, Elipandum consuluit, eoque nomine laudavit eum ipse Elipandus, ut constat ex ejusdem Epistola ad Fidelem in principio. Verùm ipse Elipandus non adeo liber fuit a conscientiæ morsibus, quin consuluerit Felicem Urgelitanum Episcopum, a quo perverse institutus fuit, teste Eginhardo ad Annum DCCXCII, & in errore suo tenacissime obstinavit se. Ideoque, ut ejus erroris damnationes vulgo notas omittam, ecclesiastico fulmine feriri meruit a Theudulane Episcopo, ut Alvarus Cordubensis testatur in Epistola ad Johannem Hispalensem scripta, cujus initium est (i): *Englogæ*, cujus hæc sunt verba: *Eo tempore, quo Elipandi lues nostram vastabat provinciam, & crudelior* (alii perperam *crudeliter* legunt) *barbarico gladio lethali pectora dissipabat fortiter romphæa, vester nunc requisitus* (quia scilicet jam obierat) *Episcopus Theudula post multa & varia de proprietate Christi veneranda eloquia, tali fine totius suæ dispositionis composuit Epitoma, ut diceret: Si quis carnem Christi adoptivam dixerit Patri, anathema sit. Amen.* Cum igitur hæc Epistola missa fuerit ad Johannem Hispalensem, & in ea Theudula dicatur *vester Episcopus*, sicut alibi etiam *tuus Isidorus*, procul dubio fuit Theudula Episcopus Hispalensis; nimirum idem ac ille, qui in Catalogo Episcoporum Hispalensium, qui legitur in Codice Gothico sancti Æmiliani, quem ego edidi *in vita Nicolai Antonii* §. 156. *Meudula* (ita legendum) dicitur. Sed reponi debet, *Teudula*, ob facilem permutationem literæ Gothicæ T in M, cui illa similis est. Fuit autem Teudula secundum memoratum Catalogum illius Sedis Episcopus quadragesimus primus, *Humiliani* successor, eumque secutus fuit *David*. Obiter hic in veritatis gratiam adnotabo errorem Joh. Alberti Fabricii *in Bibliotheca mediæ & infimæ Latinitatis Tom. II. Libr. VI. pag.* 482. Abbatem Fidelem credidisse, Jesum Christum fuisse Filium Dei adoptivum. Nam licet certum sit, Elipandum scripsisse illi tanquam hoc errore infecto, ut videre est apud Josephum Pellicerium in Annalibus Hispaniæ Libr. IX. Num. XVIII. pag. 406; tamen Etherius atque Beatus eum vocarunt *fratrem*, apud Sandovalium *in Notationibus* pag. 126, & fideliter se gessisse videtur, ut observari potest apud Moralem *Lib. XIII. Cap. XVI. fol.* 43. *pag.* 2, & apud Vazquium *Disput. priore de Adoptione Christi Cap. I. p.* 224, ubi ait, Fidelem ostendisse solum Epistolam Beato & Etherio, ex quo ei nulla nota inuri debet.

V. Nonnulli Hispani conatu audacissimo tentarunt Elipandum pertinaciæ absolvere, inter quos eminent Gabriel Vazquez *in Disputationibus duabus contra errores Felicis & Elipandi*, quas Compluti edidit Anno MDXCIV, & Johannes Eusebius Nierembergius *in Epistola*, quam edidit Cl. Vir Laurentius Ramirez de Prado, ficulnearum fictionum diligentissimus incrustator *in Notis* ad Luitprandum *p.* 518. Mirum igitur non est, esse quamplurimos Scriptores, qui auctoritatem eorum secuti afferant, Elipandum obiisse in Ecclesiæ catholicæ confessione. Certe constat ex Epistola, quam Elipandus mense Augusto Anni DCCXCIX ad Felicem misit eo tempore Lugduni exulem, se octuagesimum secundum annum jam natum fuisse: cumque Felix eo tempore vel jam tandem resipuisset; vel resipuisse simularet, ipse eum, qui de sui erroris retractatione ad se scripserat, acerbissime reprehendit. Neque mirum videri debet, Elipandum exemplo Felicis non fuisse dejectum de Episcopi dignitate: nam id difficile erat, cum Elipandus esset sub Cordubensis Regis imperio. Recte igitur Paulus Alvarus, post ejus mortem scribens, vocavit eum *hæreticum in Epistola IV. ad Johannem Spalensem:* idemque fecit Jonas Aurelianensis, qui decessit Anno DCCCXLII. Beati acta, quæ ex tenebricoso suo cerebro in lucem emisit Johannes Tamayo de Salazar die XIX Februarii, nihil me movent: nam descripta sunt ex Marianæ Historia, aliisque Scriptis recentibus, quorum fabulis ipse suas adjunxit (k).

VI. Sed agamus jam de Elipandi Scriptis, ex quibus solum supersunt *Epistolæ*. Ex his vulgo circumferebantur, quæ in ALCUINI & Beati Etheriique operibus leguntur. Verum Ecclesiæ Toletanæ Codex nobis conservavit tres, quarum duæ jam editæ sunt, tertia luce publica nondum fruitur. Prima Epistola ita inscribitur: *Epistola Migetio hæretico directa.* Ab eo dicti hæretici *Migetiani* & *hæresis Migetiana* in ejusdem Elipandi Epistola ad Fidelem. Migetius hic dicitur *Igetius* in aliquibus libris manu exaratis; atque ita nominatur in novissimo Catalogo MSs. Bibliothecæ Ecclesiæ Toletanæ Cod. CXL, quem Catalogum confecerunt Anno MDCCXXVII Didacus Mecolaeta & Martinus Sarmiento, Monachi Benedictini. In Hadriani Papæ Epistola III alias XCIX nominatur *Mingentius;* & a Clarissimis Viris Josepho Pellicerio in eruditissimis *Annalibus Hispaniæ Lib. VIII. Num. XIII. & XIV*, & a Johanne Gomez Bravo *in Episcopis Cordubensibus pag.* 106 *Migentius;* unde hæretici *Migentiani*, in Rescripto Saulii Episcopi Alvaro directo apud Florezium *in Hispania sacra Tom. XI. pag.* 165. Hæc Elipandi Epistola ex Manuscripto Codice Ecclesiæ Toletanæ edita est ab Henrico Florezio Tom. V. Hisp. sacræ pag. 543, unde melius quam antea intelligitur Migetii hæresis, lucemque accipiunt, quæ gloriabunde indicavit ipse Elipandus *in Epistola ad Fidelem*, quæque adversus eam scripsit Hadrianus Papa.

VII. Secunda Elipandi Epistola missa fuit ad Carolum Magnum. Edidit eam ex memorato Codice Toletano Henricus Florezius *Tom. V. Hispan. sacræ pag.* 558. Olim illam desiderarunt Ambrosius Morales, *Lib. XIII. Cap. XXV. fol.* 44. *Lit. B*, & Gabriel Vazquez *Disputatione priori contra errores Felicis & Elipandi Cap. I. fol.* 224, & novam lucem affundit Epistolæ Caroli M. ad Elipandum & ceteros Episcopos Hispaniæ, quæ legitur *Tom. IV. pag.* 111 Conciliorum Hispaniæ recentis editionis Josephi Catalani, qua utor.

(i) Tom. XI. Hispan. sacræ Floresii Num. XXVII. pag. 123. (k) Vid. Mab. Acta SS. Bened. Sec. IV. pag. 733.

VIII. Tertia Elipandi Epistola, quam continet idem Codex Toletanus Num. CXL, est inedita, propterea, quod ille Codex male conservatus est, ut refert Florezius *in Hisp. sacræ Tom. V. pag.* 557, ubi flocci facit pessimam illius Codicis constitutionem. Illius Epistolæ inscriptio sic se habet: *Dominis & in Christo Reverentissimis Fratribus Galliæ atque Aquitaniæ, atque Austriæ* (sic eo tempore vocabatur Franciæ pars jacens inter Rhenum & Mosam) *cunctis sacerdotibus, Nos indigni & exigui Spaniæ Præsules, & ceteri fideles in Domino æternam salutem Amen.* Nimirum Episcopi Elipandinæ factionis scripserunt hanc Epistolam commemoratis Episcopis, ut in examen revocarent Felicis Episcopi Urgellitani causam propterea, quod ille erat eo tempore sub Caroli Magni ditione, qui Urgellensem tractum occupabat. Hujus Epistolæ fit mentio in jam commemorata ad Carolum missa; itaque ante eam scripta fuit: atque diligens opera adhiberi debet, ut transmittatur, edaturque in lucem. Sed quis eam leget, cum Gothice scripta sit, & Codex ille male habitus? Si mihi esset auctoritas, quæ Illustrissimo Abbati Emmeranensi, minor esset difficultas. In gratiam vero tanti Principis tentabo, quid consequi possim ab amicis meis. Atque hæc indicasse sufficiat de Elipandi historia.

IX. Nunc agamus de scriptis *Beati* & *Etherii*. Hi duo Christi gloriæ defensores una pro veritate fidei catholicæ dimicarunt, & utrique palma debetur. Beatus fuit magister Etherii, ut memoriæ prodidit Elipandus in Epistola ad Abbatem Fidelem, quam nonnullis notulis illustratam edidit Cl. Josephus Pellicerius *in Annalibus Hispaniæ Lib. IX. N. XVIII.* Alvarus Cordubensis, ut animadvertit Eruditissimus Caspar Ibanez de Segovia, Marchio Mondexarensis in *prædicatione B. Jacobi in Hispania Cap.* 22. *fol.* 128. Beatum vocavit *Libanensem Presbyterum* in Epistola XVIII ad Aurelium Flavium Johannem edita a Florezio in *Hisp. sacra Tom. XI. pag.* 120. & pag. 127. non autem Monachum, neque Abbatem. ALCUINUS Lib. I. contra Elipandum honoravit eum *Abbatis* nomine, sed significatione Presbyteri, quæ ad nostrum usque tempus in Callæcia usurpatur ad Curiones designandos. Et in Regno Valentiæ *Abadia*, hoc est, *Abbatia* dicitur Curionis domus. Et licet fuisset Monachus, non fuisset sodalitii Benedictini, quod eo tempore in Hispaniam nondum introductum fuerat, quamvis hoc tentetur confirmari plurimis confictis monumentis (1). Etherius fuit Episcopus Uxamensis, & ideo Beatus vocavit eum *Patrem* in fine Commentarii ad Apocalypsin, ut videre est apud Marchionem Mondexarensem in laudato libro de prædicatione Beati Jacobi Cap. 21. fol. 128. pag. I. Ob eandem rationem Elipandus Metropolitanus Toletanus vocavit eum *Fratrem* in Epistola ad Fidelem. Alvarus Cordubensis apud Floresium in *Hispania sacra Tom. XI. in Epist. I. ad Johannem Num.* 7. *pag.* 85, *& Epistola IV. ad eundem Johannem Num.* 24. *pag.* 120. *& Num.* 34. *pag.* 127 commemoratum opus adversus Elipandum laudavit nomine solius Beati: an per compendium ita scripserit, dubitari potest: atque ego ita credo. Nam in Epistola I. ad Johannem, ubi prima Beati occurrit mentio, ita scriptum est in Nicolai Antonii exemplari, a quo ego meum descripsi: *Item ex Libro Beati Heterii contra Elipandum;* ubi recte admonuit Nicolaus Antonius ad marginem sui exemplaris & *in Biblioth. veter. Hisp. Lib. VI. Cap. II. Num. XXXVII.* legi debere: *Beati & Heterii;* atque ita legi debet apud Floresium dicto *Tom. XI. pag.* 84. *Num. V.* Epistolæ Alvari. Utut sit, Beatus illius operis fuit auctor, ideoque Hetherio præpositus citatur, qui ei adjunctus fuit ad majorem operis commendationem, quia scilicet Episcopus erat. Cujus dignitatis causa vice versa ipsi Beato præpositus fuit in Epistolæ inscriptione sive salutatione, quæ Elipando illius temporis more valde honorifica fuit: quæ, ut Prudentius Sandovalius testatur in *Notationibus ad Chronica Episcoporum pag.* 126, sic se habet: *Eminentissimo nobis & Deo amabili Elipando Toletanæ sedis Archiepiscopo Etherius & Beatus in Domino salutem.*

X. Hoc Beati & Etherii opus conservatur adhuc in Bibliotheca Ecclesiæ Toletanæ, ubi conspiciuntur duo exemplaria, alterum originale; alterum ab eo descriptum. Primum est Codex CLXII novissimi indicis. Secundum est Codex CLXIII, atque hæc exemplaria videntur esse duo illa, quæ commemoravit Nic. Antonius in *Bibliothecæ veteris Hispanæ Lib. VI. Cap. II. Num. XVI.* An inde descripserit, aut aliunde habuerit Garsias Loaisa alterum exemplum hujus operis, quod ipse habuit, cujusque meminit in margine notarum *ad decretum Gundemari* pag. 280 Collectionis Conciliorum Hispaniæ, incertum est. Ejus verba sunt hæc: *Extat apud me Liber Etherii Episcopi Oxomæ & Beati adversus Elipandum.*

XI. Primus, qui mentionem fecit superioris Codicis Ecclesiæ Toletanæ, antiquis caracteribus Gothicis exarati, fuit Ambrosius Morales, qui cum ederet *Libros XI & XII Chronici generalis Hispaniæ,* præfationem præposuit cum hac inscriptione: *De libris antiquis & aliquibus aliis auxiliis, quæ habui ad scribenda multa, quæ sequuntur.* Ibique fol. 10 sub litera A. ita scripsit: "Otro libro tambien tuve de la santa Iglesia de letra Gothica antiquissima, donde esta lo que escrivieron Eterio Obispo de Osma, i Beato Presbitero, contra el Arzobispo Elipando, i el Apologetico del Abad Sanson de Cordova." Quæ verba in latinam linguam ad literam translata sic se habent: *Alium etiam librum obtinui a Sancta Ecclesia* (Toletana) *scriptum literis Gothicis antiquissimis, ubi est, quod scripserunt Aetherius Episcopus Uxamensis, & Beatus Presbyter contra Archiepiscopum Elipandum; & Apologeticus Abbatis Samsonis Cordubensis.* Et postea idem Morales opportuno loco, id est, Lib. XIII. Cap. 26. fol. 43. Lit. F. ejusdem Codicis mentionem fecit, his verbis: "Esta obra se halla escrita de letra Gothica mui antigua en la libreria de la santa Iglesia de Toledo, donde yo la he visto, i sacedo del libro mucho." Id est, *Hoc opus scriptum literis Gothicis antiquissimis extat in Bibliotheca Sanctæ Ecclesiæ Toletanæ, ubi ego vidi illud, & multa ex* (eo) *libro desumsi.* Mentionem fecit hujus Codicis Ecclesiæ Toletanæ, eundem laudans Gabriel Vazquez, *Disputatione priori* contra

(1) Consule Cel. Mabillonium Sec. IV. Bened. pag. 733.

contra errorem Felicis & Elipandi de servitute & adoptione Christi Cap. I. fol. 224. *pag.* 1. *Et cap.* 6. *fol.* 229. *pag.* 2. Eundem Codicem laudavit Moralis, fidei innixus Cl. Vir Maurus Castella Ferrer *in Hist. Beati Jacobi Lib. III. Cap.* 19. *fol.* 302. *pag.* 2. Idem fecit Prudentius Sandovalius in *Notationibus ad Chronica Episcoporum pag.* 126, ubi eundem Codicem allegans ait: "En este tratado, o respuesta, que esta en la libreria de Toledo, se dice mui a la larga todo lo que en este caso passo, come se corrigio el Arzobispo (Elipando) conociendo que avia errado.„ Id est: *In hoc tractatu aut responso, existente in Bibliotheca Toletana longe commemorantur omnia, quæ hoc casu contigerunt, quo pacto se retractavit Archiepiscopus* (Elipandus) *agnoscens se errasse.* Verum hoc postremum non legitur in eo libro: sed Sandovalius revera contigisse credidit, quod nullo fundamento nixus opinatus fuerat Morales, Lib. XIII. Cap. XXVI. fol. 44. Lit. E, cujus Chronicon Sandovalius ante oculos habebat, ut constat ex *Notationum pagina sequenti, nimirum* 127. Hac ipsa de re agens Johannes Mariana *Lib. VII. de rebus Hispaniæ Lib. VIII.* ita scripsit: *Quid Elipando contigerit, clam est: ac credam potius sententiæ Patrum* (Francofurtensium) *obtemperasse, pravaque opinione deposita mutasse.* Et postea in eadem historia a se translata in linguam hispanam, ut vulgi auribus aliquid daret, Elipandi pœnitentiam tanquam judicio suo certam affirmavit. Cumque facile sit magnos viros pertrahere alios in errores suos, Marianæ Vazquius subscribens *Disputatione posteriore contra Felicem & Elipandum edita Compluti Anno MDXCIV Cap. XII. fol.* 271, figmentum hoc confirmavit Commentitio Eutrandi testimonio, quod a Socio suo Hieronymo Higuera (personati Eutrandi sive Luitprandi confictore) ut ipse Vazquius refert, accepit. Sic in decipulam incidunt, qui alios volunt decipere.

XII. Postea Etherii Episcopi Uxamensis & Beati Presbyteri Libanensis adversus Elipandum Archiepiscopum Toletanum Libri duo, de adoptione Christi Filii Dei, primum ex Bibliotheca Toletana in lucem depromti editi fuerunt a Petro Stevartio, *Tomo singulari insignium Auctorum Græcorum & Latinorum Ingolstadii Ederi MDCXVI* in 4. Acceperat Stevartius opus illud ab Andrea Schotto, qui licet vir esset eruditissimus, in lectione tamen literarum gothicarum non erat versatus. Itaque editio illa male se habens cum Manuscipto Toletano ab homine perito conferri debet. Prout autem eam accepit Stevartius, sæpe recusa est. Ejusdem Codicis Toletani mentionem fecit Aubertus Miræus *in Auctario de Scriptoribus ecclesiasticis Num.* 224. Anno MDCLXXXV ipsummet Codicem vidit in Bibliotheca Toletana Cardinalis Aguirrius, ut ipse refert *Tom. I. Concil. Hispan. in Dissert. Eccl. IX. Excursu* 3. §. 34. *pag.* 144; & anno sequenti, quo *Notitiam Conciliorum Hispaniæ* edidit Salmanticæ apud Lucam Perez, ejusdem Codicis a se visi mentionem fecit pag. 169. Postremo, ut alios omittam, Johannes Ferreras vir optimus de eodem Codice loquitur ad Annum Christi *DCCLXXXII. Num. II.* Præter laudatum Codicem Ecclesiæ Toletanæ Cl. Vir Garsias Loaisa, uti supra indicavi, alium possedit, ut ipse ait in *Nota marginali ad decretum Gundemari pag.* 280. Collectionis Conciliorum Hispaniæ postea repetitæ & auctæ a Cardinale Aguirrio, & novissime a Josepho Catalano. Loaisa legavit Bibliothecam suam propinquo suo Petro Carvajali Ecclesiæ Toletanæ Decano & postea Episcopo Lauriensi. Hic reliquit eam Gentilibus suis Placentinæ urbis, a quibus translata fuit in Monasterium S. Vincentii Ordinis Prædicatorum ejusdem civitatis, unde nostro tempore transportata in Bibliothecam Regiam Madridiensem.

XIII. Loquamur nunc de alio insigni opere Beati Presbyteri Libanensis, quod inscriptum est Etherio Episcopo Uxamensi: nimirum *in Apocalypsin Commentaria.* Hujus operis mentionem fecerunt Nicolaus Antonius *in Bibliotheca veteris Hispanæ Lib. VI. Cap. II. Num. XL.* & Marchio Mondexarensis *in Prædicatione beati Jacobi in Hispania Cap. XXII. fol.* 127. *pag.* 2, atque de eo magnifice locuti sunt Ambrosius Morales *Libr. XIII. Cap. XXVII. fol.* 46. *Lit. C. in Itinere sancto* Manuscripto Bibliothecæ Regiæ Madridiensis, unde ego descripsi exemplum meum; itemque Nicolaus Antonius dicto loco. Cum autem Apringius Episcopus Pacensis interpretatus fuerit sancti Johannis Apocalypsin, teste B. Isidoro *de Viris Illustribus, Cap. XXX,* nonnulli Scriptores hujus antiquioris Apringii opus confuderunt cum Beatiano. Sed Marchio Mondexarensis utrumque opus diligenter conferens, eorum diversitatem animadvertit, notavitque in Libro *de Prædicatione S. Jacobi in Hispania Cap. XXII. fol.* 124 & sequentibus. De Episcopi Pacensis *Commentario* & ejus Exemplaribus dignissimi sunt, qui legantur Ambrosius Morales *Lib. XI. Cap. XLIX.* Ludovicus Alcazar *in Apocalypsin Notat. XXVI. Sect. III.* Philippus Labbeus *in Nova Bibliotheca MS. Part. I. pag.* 25. Marchio Mondexarensis *in Prædicatione sancti Jacobi in Hispania Cap. XXII.* Nicolaus Antonius *in Bibliotheca veteris Hispanæ Lib. IV. Cap. II.* & *in Adversariis Manuscriptis,* ubi asserit, sicut etiam in Bibliotheca, se descripsisse hoc opus secundum exemplar Codicis Ludovici de sancto Laurentio, qui suum desumsit ex Codice Barcinonensi, ejusque Exemplum transiit in potestatem Cl. Viri Emanuelis Sarmiento de Mendoza Canonici Magistralis Ecclesiæ Hispalensis, a quo illud habuit eruditissimus Doctor Martinus Vazquez Siruella; postea summus Vir Johannes Lucas Cortesius, qui Nicolao Antonio permisit descriptionem, uti narrat Marchio Mondexarensis *in Prædicatione beati Jacobi Cap. XXII. fol.* 122. *pag.* 2. Qui Codex extat in Regia Bibliotheca Madridiensi, eumque cum aliis Scriptoribus cogitabat edere Johannes Ferreras, ut ipse ait in dissertatione priori de *Prædicatione in Hispania per sanctum Jacobum pag.* 8. Sed nos agamus de Beati Commentario in Apocalypsin.

XIV. Hoc Beati opus, teste Marchione Mondexarensi in libro *de sancti Jacobi prædicatione in Hispania Cap. XXII. fol* 130. *pag.* 2, divisum est in duodecim libros. Primus, qui ejus mentionem fecit, fuit Ambrosius Morales *Lib. XIII. Cap. XXVII,* ubi scripsit, se vidisse quatuor exempla, absque nomine tamen auctoris, sed quem certis conjecturis probavit fuisse Beatum. Idque liquido constat ex aliis Codicibus. Primum exemplum, quod vidit Morales,

Morales, erat membranaceum, extititque in Ecclesia vallis cavatæ (Valcavado) quod oppidum situm est prope Saldaniam. Illius Codicis mentio occurrit apud Nicolaum Antonium in *Bibliothecæ veteris Lib. VI. Cap. II. N.* 44, scriptusque fuit, teste Morale aera 1008. anno 970. Ex quo temporis caractere constat, Codicem illum fuisse, quem Eruditissimus Vir Johannes Bapt. Perezius Legionensem vocavit in *Nota ad Cap. XXX. de Viris Illustribus sancti Isidori*, refertque se illum vidisse. Nimirum insignis Vir ille, ecclesiasticæ Historiæ Hispanæ illustris instaurator, auctoritate & beneficio Philippi II quam plurimos libros vidit ad Historiam ecclesiasticam spectantes ex Ecclesiarum Hispanarum tabulariis depromptos. Existimo ego Perezium fuisse privatum illum, apud quem Higuera memorat, ut refert Nic. Antonius laudato loco, se vidisse Codicem Ecclesiæ Vallis cavatæ. Nam Higuera inter amicos suos nominavit magnum Perezium. Falso igitur Aubertus Miræus in *Notis ad Isidorum de Viris illustribus Cap. XVII* adjudicavit Notam illam Perezianam Garsiæ Loaisæ, cum certum sit, *Notas*, Beati Isidori libro de Viris Illustribus adjunctas, esse Johannis Bapt. Perezii, ut animadvertit operum Isidorianorum Editor Johan. Grial *in Præfatione* (m): idque postea confirmarunt Nic. Antonius in *Bibl. Hispan. Tom. I. pag.* 494, Josephus Rodriguezius *in Bibl. Valentina pag.* 244, & Vincentius Ximeno *in Scriptoribus Valentinis Tom. I. pag.* 203. Loaisa autem *in Conciliorum Collectione pag.* 758 edidit Librum beati Isidori absque Notis, Madridi apud Petrum Madrigal anno MDXCIII. Eodem anno Taurini apud Johannem Bapt. Bevilaquam edidit idem Loaisa Isidori Hispalensis Episcopi *Sententiarum Libros tres* a se emendatos & notis illustratos. Ibidem atque eodem anno apud eundem edidit *Chronicon* D. Isidori Archiepiscopi Hispalensis a se etiam emendatum, scholiisque illustratum in 4. Quod si Loaisa habuisset Beati *Commentarium in Apocalypsin*, procul dubio id dixisset, cum in Nota marginali ad Decretum Gundemari pag. 280 Lectores admonuit, habere se Librum Etherii Episcopi Oxomensis & Beati adversus Elipandum.

XV. Secundum Exemplum, cujus mentio fit in Moralis *Lib. XIII. Cap. XXVIII. fol.* 46. *Lit. E*, sic ab eo describitur: " Otro libro destos esta en la insigne Libreria del Real Monesterio de san Isidoro de Leon. Fue el libro, a lo que yo creo, del Rei Don Fernando el primero, o que el lo mando escrevir, segun al principio se da en alguna manera a entender. I parece bien ser joya de Rei, por las muchas, i grandes iluminaciones que tiene de mucho oro, i pintura, con algun acertamiento en ella: assi que no parece de aquellos tiempos tan antiguos. Al cabo se dice, como se acabo de escrevir el anno de nuestro Redentor mil i quarenta i siete, que es el de la Era mil i ochenta i cinco, que alli se sennala.„ Hoc est: *Alter liber ex his est in insigni Bibliotheca Monasterii sancti Isidori Legionensis. Fuit liber (prout ego credo) Regis Domini Ferdinandi primi, aut quem ille scribi jussit, prout initio aliquo modo indicatur: atque optime apparet, esse pignus regium, propter multas magnasque illuminationes aureas, picturasque, quas habet cum aliqua picturæ dexteritate. Itaque non videtur illorum temporum adeo antiquorum* (meminerat antea exempli scripti Aera 1008.) *In fine dicitur absolutam fuisse scripturam anno nostri Redemptoris* 1047, *qui est Aera* 1085, *qui* (annus) *ibi designatur.* Hoc exemplum fuit postea Marchionis Mondexarensis, ut ipse ait in libro *de Prædicatione sancti Jacobi in Hispania Cap. XXII. fol.* 126. *pag.* 1. Idemque referunt Nicolaus Antonius *in Bibliothecæ vet. Hispan. Lib. VI. Cap. II. Num. XLI, & Cardinalis Aguirrius Tom. I. Concil. Editionis Catalani pag.* 143. Cum autem anno MDCCVI nonnullorum libri in fiscum inciderint propterea, quod eorum Domini Austriacas partes secuti fuerant, & idcirco Cl. Vir Melchior Raphael Macanazius occasionem arripuerit suadendi Philippo V, ut Madridii Bibliothecam institueret instrueretque, tunc in eam translata fuit Marchionis Mondexarensis Bibliotheca, quæ ab Austriacis capta in Oppido Mondexare; quo Marchio secesserat, Barcinonem comportabatur, & in itinere a militibus Philippi V recuperata fuit, eique tanquam novo Domino jure belli adquisita: atque ideo in Bibliotheca Regia hunc Beati Librum extare asseruit Andreas *Durana* (id est, inversis literis *Arnaud*) *in defensione adventus & prædicationis in Hispaniam Jacobi Majoris pag.* 96. Qui Arnaudus scriba fuit Marchionis Mondexarensis, & postea, cum id testaretur, Bibliothecarius Regius: Idemque testatur Joannes Ferreras eidem Bibliothecæ Præfectus *Dissertatione priori de Adventu Jacobi in Hispaniam pag.* 7, cui subscripsit Emmanuel Cajetanus Sousa *in Expeditione Hispanica Apostoli S. Jacobi Majoris Tom. I. pag.* 644.

XVI. Præterea duorum Exemplarium mentio fit apud eundem Moralem *Lib. XIII. Cap.* 27. *fol.* 46. *Lit. F*, ubi ita scripsit: " Otro libro aun mos antiguo a mi creer, ai de esta Esposicion en la Libreria de la santa Iglesia de Oviedo, i otro en el Real Monasterio de nuestra sennora de Guadalupe; i todos los he visto yo. En minguno esta el nombre de Beato, que creo lo cello por humilidad.„ Hoc est: *Alius liber antiquior, uti credo, hujus Expositionis, est in Bibliotheca sanctæ Ecclesiæ Ovetensis, & alius in Monasterio Dominæ nostræ Guadalupensis; atque omnes vidi ego. In nullo eorum est nomen Beati, quod credo eum occultasse christianæ humilitatis causa.* Quod attinet ad primum Codicem Ovetensem, videtur ille ibi non diu permansisse, ut colligitur ex iis, quæ scripsit Licentiatus (hoc est Doctor designatus) Espinosa *in Epistola* scripta ad Magistrum Christophorum de Valomares, apud Nicolaum Antonium *Lib. XII. Censuræ Historiarum fabulosarum Cap. VII. pag.* 531. *col.* 1, cujus verba, quæ memorabilia sunt, latina faciam, atque huc transcribam: *Cum non esset*, inquit, *qui legere sciret characteres Gothicos, omnes immittebant manus sacrilegas in illum pretiosum thesaurum librorum, ut ex pergamenis librorum Gothicorum tegumenta conficerent puerorum abecedariorum cartulis. Ambrosius Morales cum huc advenisset, indicem memorialem scripsit eorum, qui erant, atque ille a nobis nonnullos petiit* (procul

(m) Notæ, quæ statim textui singulis libris sententiarum junguntur, sunt Loaisæ Hispani; quæ autem post omnes Libros S. Isidori collocantur in Edit. Brieulii sunt aliorum virorum doctorum, quas Joannes Grialus collegit & auxit. Vid. Indicem Librorum S. Isidori operibus illius præmissum prope finem & pag. 618. in fine.

(procul dubio Regia auctoritate) *Nobilis Petrus Pontius Legionensis alios; & Rex* (Philippus secundus) *alios extulit sancti Isidori: atque ita spoliati fuimus multis & fere optimis: omnesque pervenerunt in Monasterium Escurialense, ubi habent carcerem perpetuum.* Idcirco hujus Codicis postea nulla mentio facta est.

XVII. Alter Codex Monasterii Guadalupensis ab eodem Morale commemoratur *in Itinere sancto fol.* 43. *pag.* 2, mei Exemplaris, cujus hæc sunt verba: "Una Esposicion sobre el Apocalipsi, que es como *Catena aurea*, sacada de Geronimo, Augustino, Ambrosio, Fulgentio, Gregorio, Ticonio, Ireneo, Apringio, i Isidoro, que todos estos nombra la Prefacion. No tiene el nombre de quien lo escrivio. Mas si yo estuviera en mi estudio en Alcala, bien lo averiguara rastreando por lo que se sigue. Valcavado es un lugar pequenno en este Obispado de Leon cerca de Saldanna, i alli venerar un sancto por nombre *san Bieco*, cuyo brazo tienen. Tienen tambien un libro semejante al que yo he dicho sobre el Apocalipsis, i afirman alli, que lo escrivio a quel santo. Este Codice en la Prefacion tiene el nombre de la persona, a quien se dirige (lo qual no tiene el de san Isidoro) i es *Etherio*. Por solo esto se podra rastrear quien es el Autor, aviendo yo visto, i sacado algo de un libro Gothico, que tiene la santa Iglesia de Toledo. Este libro de Valcavado avian traido agora aqui a Leon para Cotejarlo con esotro de san Isidoro, i alli yo lo vi. Esta obra a mi pobre juicio es excelente, i dignissima de andar impressa: i sospecho es una de que el Padre Prior del Escurial tiene noticia por aver otro Codice della de Guadalupe. Ambos a elos Codices ha mas de 550 annos, que se escrivieron, como por lo, que al cabo se dice, parece.„ Id est: *Expositio in Apocalypsin, quæ est veluti Catena aurea desumta ex Hieronymo, Augustino, Ambrosio, Fulgentio, Gregorio, Tyconio, Irenæo, Apringio & Isidoro, quos omnes nominat Præfatio, non habet nomen Scriptoris. Sed si ego essem Compluti in meo Musæo, certe verum invenirem, vestigia sequens eorum, quæ sequuntur. Vallis cavata oppidulum est in hoc Episcopatu Legionensi prope Saldaniam, atque ibi venerantur Sanctum, nomine* San Bieco, *cujus brachium habent. Etiam habent librum similem ei, quem memoravi in Apocalypsin, illicque affirmant illum scripsisse eum Sanctum. Hic Codex in Præfatione habet nomen ejus, cui dicatur (quod non habet ille sancti Isidori) & est* Etherius. *Ob hoc solum investigari poterit, quis sit Auctor, cum ego viderim & desumserim aliquid ex libro Gothico, quem habet sancta Ecclesia Toletana. Liber hic Vallis cavatæ nunc allatus huc Legionem, ut conferretur cum alio sancti Isidori: atque ibi eum ego vidi. Opus hoc judicio meo pauperrimo excellens est, dignissimumque, quod impressum circumferatur, suspicorque esse idem ac illud, cujus Pater Prior Escurialensis* (Ferdinandus de civitate regali, vir doctissimus) *notitiam habet, quia ejus est alius Codex Guadalupensis. Uterque Codex plusquam quingentis quinquaginta abhinc annis scriptus est, ut apparet ex eo, quod in fine dicitur.* Scribebat Morales narrationem Itineris sui jussu Philippi Secundi anno MDLXXII.

XVIII. Horum omnium quatuor Exemplorum mentionem fecit Morales in laudato *Itinere sancto fol.* 42 & 43: *itemque* 79 & 159 Codicis a me descripti; sicut etiam alterius Codicis Monasterii Spinensis, de quo in eodem *Itinere sancto fol.* 150 ita scripsit: "Esposicion del Apocalipsi sine nomine Auctoris. Podria ser la de san Beato, de quien he dicho en otras librerias.„ Hoc est: *Expositio Apocalypsis sine nomine Auctoris. Esse poterit sancti Beati, de quo dixi agens de aliis Bibliothecis.* Sed cum postea Morales *in Chronicis* in lucem editis hujus Codicis nusquam meminerit, fortasse illud exemplum Spinense Apringii erat & non Beati.

XIX. Ex supradictis colligitur, incaute locutum fuisse Prudentium Sandovalium *in Notationibus fol.* 125 & 127, ubi Codices, qui tempore Ambrosii Moralis existebant in diversarum Ecclesiarum Bibliothecis, suo etiam tempore ibidem extare dixit, cum inde extracti jam fuissent, & bona eorum pars in Bibliothecam Escurialem translata.

XX. Præter Codices commemoratos ab Ambrosio Morale fuit alius in Ecclesia Toletana, ut refert idem Morales *in Itinere sancto fol.* 79, cujus hæc sunt verba: "Esposicion del Apocalipsi. Es la misma, que ya he sennalado en lo de san Isidoro de Leon, i por mui buena congetura entiendo que la recopilo mui pocos annos despues de la destruccion de Espanna un Clerigo bien docto Llamado Beato, que tambien escrivio otra obra contra el Arzobispo de Toledo Elipando en compannia de Etherio Obispo (a lo que parece) de Osma. Este libro esta en la Iglesia mayor de Toledo de letra Gothica.„ Id est: *Expositio Apocalypsis, quam jam indicavi agens de Ecclesia Legionensi sancti Isidori; & per optimam conjecturam intelligo, composuisse illam paucis annis post Hispaniæ ruinam Clericum bene doctum, nuncupatum Beatum; qui etiam scripsit aliud opus adversus Elipandum Archiepiscopum Toletanum, una cum Etherio Episcopo, uti videtur, Uxamensi. Hic liber extat in Ecclesia maxima Toletana Gothicis caracteribus.* Ejusdem Codicis meminit Nic. Antonius Lib. VI. Bibliothecæ veteris Hispanæ Cap. II. Num. XLI, & Johannes Ferrara *Dissertatione priore de Prædicatione Evangelii in Hispania per Apostolum Jacobum Zebedeum,* edita Anno MDCCXI, Sed Anno MDCCXXVII, quo novissime confectus fuit Index librorum Ecclesiæ Toletanæ, jam non extabat, siquidem in eo recensitus non est.

XXI. His exemplis adjungam aliud, quod habuit Cardinalis Antonius de Aragon, uti refert Nicol. Antonius *in Bibliothecæ vet. Hispanæ Lib. VI. Cap. II. Num. XLI.* Cujus Bibliotheca post ejus mortem translata fuit in illius fratrem Cardinalem Paschasium de Aragon, ut testatur Doctor Franc. Ignatius de Porres in Prologo, quem præmisit Reipublicæ literariæ Cl. Viri Didaci Saavedræ, editæ Compluti apud Mariam Fernandez Anno MDCLXX.

XXII. Cardinalis Aguirrius Tom. I. Conciliorum Hispaniæ repetitæ Editionis pag. 143. col. 2. ait, Cl. virum Joannem Lucam Cortesium habuisse aliud exemplar. Mirum est, summos ejus amicos Nicolaum Antonium & Marchionem Mondexarensem id non commemorasse. Fortasse Cardinalis deceptus fuit, confundens ideam Exemplaris operis Apringiani, quod apud Cortesium vidit Marchio Mondexarensis, cujus ipse meminit *in Prædicatione beati Jacobi in Hispania Cap. XXII. fol.* 124. *pag.* 2. Ibidem ait Aguirrius, Moralem habuisse hoc opus Beati, antiquissimis caracteribus scriptum, in quo eum etiam

 opinio

opinio fefellit; siquidem Morales diligentissimus antiquorum Codicum enarrator tam *in Chronicis*, quam *in Itinere sancto* nusquam memoravit se possedisse talem Codicem. Johannes Ferreras *in priore Dissertatione de Prædicatione Evangelii in Hispania per sanctum Jacobum Zebedeum pag.* 7. ait, Vallisoleti in Bibliotheca Collegii sancti Ambrosii Societatis Jesu extare aliud exemplum *Expositionis Beati in Apocalypsin.* Atque hæc de Beati operibus: ex cujus Scriptis res ejus & Etherii excerpendæ sunt.

XXIII. Æquum est, ut mentionem faciamus *Basilisci*, qui videtur scripsisse adversus Elipandum, ut colligitur ex Pauli Alvari Cordubensis Epistola IV ad Aurelium Flavium Johannem N. XXVIII. p. 123, apud Florezium in Hispan. sacra Tom. XI. Alvari verba subobscura sunt hæc: *Audi, quid Basiliscus Elipando dicat. Adicit, inquit, quis: Deus Pater carnem non genuit. Fateor ipse, quia carnem non genuit, sed Filium, cujus caro est, genuit.* Ubi ego legendum puto: *Adicis, inquit*: (Basiliscus videlicet cum Elipando loquens) *Deus Pater* &c. Johannes Gomez Bravo *in Episcopis* Cordubensibus Cap. II. pag. 109. ita legit: *At dicit, inquit, quis.* Si magis placet hæc lectio, per me sustineatur. Sed melius legeretur, *dicet*; & *quis* ille est aliquis Bonosianus. Idem Bravo *pag. seq.* indicavit Basiliscum hunc fortasse fuisse unum ex Legatis Alfonsi Lasti ad Carolum Magnum Anno DCCXCVIII, cujus Legationis meminere Annales incerti Auctoris ex Bibliotheca Pithæana p. 13, & Ado eodem anno, ejus nomen tacens. Sed Bravi conjecturam neque affirmare, neque negare audeo. Et Episcopi dignitas nullo modo probatur: tametsi Bravus velit, eum fuisse Episcopum. De Benedicti Anianensis Abbatis Epistola adversus Elipandum & Felicem Urgellitanum, nihil mihi venit in mentem, quod memorabile sit.

XXIV. Intellexisti jam, Vir doctissime, in quibus Bibliothecis existunt opera, quæ Illustrissimi Abbatis Emmeranensis consilio vere magnifico prodesse possunt, nimirum in Bibliothecis Regiis, Escurialensi & Madridiensi & Ecclesiæ Toletanæ. In hac ego habeo egregios amicos, a quorum liberalitate possum (nisi occupationes mihi objiciant suas) nonnihil sperare. In illis vero absque Regis permissu, vix quicquam consequemur. Itaque indicare poteris Cl. Temlero, nihil expeditius fore, quam ut Illustrissimus Abbas ipsi Regi scribat. Ita enim quidquid voluerit, obtinebit. Ego vellem ibi esse, ubi ostendere possem, quam avide cupiam Illustrissimi Abbatis jussis obtemperare, & Clar. doctissimique Temleri voluntati pro ejus dignitate satisfacere. Tu vero, vir humanissime, optime scis, facultatem mihi, non voluntatem deesse ad efficienda omnia, quæ tibi grata atque jucunda fore existimare queam. Vale atque ama me. Olivæ XI Calendas Decembres Anno MDCCLXIII.

CANDIDUS DE IMAGINE DEI.

Ex Cod. MS. Salisburgensi Sec. IX. vid. supra Monitum præv. pag. 556.

JUste mihi videtur dictum, interiorem hominem imaginem esse Dei. Anima enim nominatur totus interior homo, qua vivificatur, regitur, continetur lutea illa massa humectata succis, ne arefacta dissolvatur. Deus dicitur vis illa ineffabiliter magna, & innumerabiliter sapiens, & incomparabiliter suavis, ex qua & per quam & qua sunt omnia, quæ sunt; reguntur omnia, quæ sunt; continentur omnia, quæ sunt. Omnia dico ipsam universitatem, quæ est totum, quod aliud est, quam ipse, qui fecit & non est factus. Sed ipse est, ex quo, & qui ex eo, & quo quod. Ipse Deus *ex quo* est, Pater dicitur a nobis pauperibus sensu, pauperioribus verbis. Quod *qui ex eo* filius dicitur. *Quod quo* Spiritus sanctus. Ideo autem dicitur Deus Pater, quia ipse est, ex quo & sapientia est, qua ordinantur omnia, & dilectio, qua se volunt omnia ita manere, ut ordinata sunt. Ex quo ego & qui ex eo, & quo se diligunt ipsa duo, tria sunt, & illa tria ideo unum, quia sic sunt ex uno illa duo, ut tamen ab ipso non sint separata, & ipsum ipsa, quod ipse, & ipsum ipse, quod ipsa, & non ipsa, ipsa qui ipse, & non ipsa ipse, quæ ipsa. Vis ista Deus est, & ipse Deus tria est, & unumquodque horum trium (trium *1) Deus est, & omnia tria illa non dii, sed Deus est.

Ad imaginem ergo suam conditor fecit animam hominis, quam animam, cum *2 mentem dico; sed propter aliud animam & propter aliud mentem. Nam totum, quod vivit hominis anima est. Cum autem anima in se agit, se & ex se & per se sola mens dici solet; sensus vero ad sua ministeria implens consuetius anima dicitur. Mens ergo scire gignit, & amat scire, quod scit. Non illud scire dico, quod repente scitur res aliqua, quæ ante nesciri putabatur. Sed illud, unde & aliquid & omne, quicquid scitur vel nescitur sciri potest. Illud ergo scire mens gignit; & cum genitum est, scientia potest dici. Sunt ergo jam duo, mens & quod ipsa mens scit. Restat tertium utrisque commune. Omnis mens, quicquid scit, amat scire. Amor non minus, quam inter duos est, amantem, & quod amatur. Unus ergo amborum amor, qui & tertius est. Non autem potest hoc negari, hoc totum unam esse animam, & unam animam hæc tria esse. Sicut enim hæc tria vere una anima sunt; sic non minus vere una anima est hoc unum, & hoc alterum, & hoc tertium. Comparet igitur se hæc creatura tam eminens Creatori suo supereminenti sibi, excepto hoc, & multum supra se amoto, quod omnis bonitas, & omne bonum & omnis bonitatis & boni dulcedo creatori a se ipso est; creaturæ vero non solum quod est, sed etiam quod talis est, ab alio est, non a se. Et ipse quod est, semper est. Licet & ipsa anima quodam modo suo incommutabilis est. Nam semper anima est, & scit, & scire v[illegible]lt. comparet ergo, ut dixi, se anima eo modo, quo potest, Creatori suo. Dicatur mens pater, quia gignit scire. Dicatur scire filius, quia ex alio est, & non est aliud, quam ipsum quod ipse est, ex quo est. Dicatur amor Spiritus sanctus, quia amborum est eorum, qui se amant. Unde in nostris scripturis sæpius amor, id est, caritas, quæ in Deo est erga nos, & quæ a nobis est in Deum, spiritus ipse appellatur.

APPEN-

*1 superfluum abs dubio. *2 f. etiam.

APPENDIX TERTIA.

I.

NOTITIA ECCLESIARUM URBIS ROMÆ.

Ex MS. Salisburgensi.

PRimum in urbe Roma beatorum Martyrum corpora *Johannis* & *Pauli* tamen quiescunt in Basilica magna & valde formosa. Deinde intrabis per urbem ad Aquilonem, donec pervenies *ad portam flamineam*, ubi sanctus *Valentinus* Martyr quiescit via flaminea in Basilica magna, quam Honorius reparavit; & alii Martyres in Aquilone plaga sub terra. Deinde vadis ad orientem, donec venias ad Ecclesiam *1 Johannis Martyris *via Salinaria*, ibi requiescit *Diogenus* Martyr, & in altero cubiculo *Bonifacianus*, & *Sistus* Martyr sub terra; sub terra *Blastus* Martyr. Deinde *Johannes* Martyr. Postea *Longuinus* Martyr. Deinde vadis ad australem *via Salinaria*, donec venies ad sanctum *Ermetem*. Ibi primum pausat *Bassilissa* Virgo & Martyr; in altera & Martyr *Maximus* & sanctus *Ermes* Martyr longe sub terra; & in altera spelunca *Protus* Martyr & *Jacintus*, deinde *Victor* Martyr. Postea eadem via pervenies ad sanctum *Pamphulum* Martyrem xxiv gradibus sub terra. Deinde venies ad sanctam *Felicitatem altera via*, quæ similiter *Salaria* dicitur, ibi illa pausat in Ecclesia sursum, & *Bonifacius* Papa & Martyr in altero loco, & filii ejus sub terra deorsum. Deinde eadem via pervenies ad Ecclesiam sancti *Saturnini* Papæ & Martyris; in altera Ecclesia *Daria* Virgo & Mart. pausat & *Crisanti* Mart. Postea pervenies eadem via ad speluncam, ubi sancta *Hilaria* Mart. Deinde eadem via ad sanctum *Alexandrum* Mart. Ibi pausant *Theodulus* & *Eventus*, & longe in interiore spelunca *Alexander* Mart. requiescit. Postea ascendens eadem via ad *sancti Silvestri* Ecclesiam; ibi multitudo Sanctorum pausat. Primum Silvester sanctus Papa & Confessor, & ad pedes ejus sanctus *Syricus* Papa, & in dextera parte *Celestinus* Papa, & *Marcellus* Episcopus; *Philippus* & *Felix* Mart. & multitudo Sanctorum sub altare majore; & in spelunca *Crescentius* Mart. & in altera sancta *Prisca* Mart. & *Fimitis* pausat in cubiculo, quando exeas; & in altera sancta *Potenciana* Mart. & *Praxidis*. Et postea vadis ad orientem, quousque pervenies ad sanctam *Emerentianam* Mart. quæ pausat in Ecclesia sursum, & duo Martyres in spelunca deorsum *Victor* & *Alexander*. Deinde *via Numentana* ad Ecclesiam sanctæ *Agnæ*, quæ formosa est, in qua sola pausat, & ipsam Episcopus *Honorius* miro opere reparavit.

Postea illam viam dimittis & pervenies ad sanctum *[illegible]* Mart. qui requiescit sub terra in cubiculo & *Concordia* mulier ejus Mart. ante fores. Altero cubiculo sancta *Triphonia* Regina & Mart. & *[illegible]* filia ejus & Mart. quas Meditus *2 Decius interfecit, uxorem & filiam; & sanctus *Genisius* Martyr. Postea pervenies ad Ecclesiam sancti *Laurentii*, ibi sunt magnæ Basilicæ duæ in ..... & pausat. Et est parvum cubiculum extra Ecclesiam in hoc occidentur *3; ibi pausat sanctus *Habundius* & *Herenius* Mart. *Via Tiburtina*, & ibi est ille lapis, quem tollent digito multi homines, nescientes, quid faciunt; & in altera Ecclesia sursum multi Martyres pausant; prima est *Cyriaca* sancta Vidua & Mart. & in altero loco sanctus *Justinus*, & juxta eum sanctus *Crescentius* Mart. & multitudo Sanctorum. Longe in spelunca deorsum sanctus *Romanus* Martyr. Postea ascendes ad Ecclesiam sancti Agapiti Mart. & Diaconi sancti Syxti Papæ. Ad Helena *via Campania* multi Martyres pausant; in Aquilone parte Ecclesiæ Helenæ primus *Tiburtius* Mart. Postea intrabis in speluncam; ibi pausant sancti Martyres *Petrus* Presb. & *Marcellinus* Mart. Postea in interiore antro *Gorgonius* Mart. & multi alii. Et in uno loco in interiore spelunca XL. Martyres, & in altero xxx Martyres; & in tertio IV Coronatos & sancta *Helena* in sua rotunda. Deinde pervenies ad sanctum *Gordianum* Mart. cujus corpus requiescit sub altare magno in Ecclesia sancti *Epimahi*, & *Quintus*, & *Quartus* Martyres juxta Ecclesiæ in cubiculo pausant, & longe in antro *Trofimus* Mart. Deinde pervenies eadem via ad speluncam; hic requiescit eadem via sancta *Eugenia* Virgo & Mart. in cubiculo Ecclesiæ pausat, & in altero loco *Emisseus* Mart. Postea pervenies *via Appia* ad sanctum *Sebastianum* Mart. cujus corpus jacet in inferiore loco, & ibi sunt sepulcra Apostolorum Petri & Pauli, in quibus XL. annorum requiescebant; & in occidentali parte Ecclesiæ per gradus descendis *4, ubi sanctus *Cyrinus* Papa & Mart. pausat, & eadem via ad Aquilonem ad sanctos Martyres *Tyburtium* & *Valerianum* & *Maximum*; ibi intrabis in speluncam magnam, & ibi invenies sanctum *Urbanum* Episcopum & Confessorem, & in altero loco *Felicissimum* & *Agapitum* Mart. & Diaconus Sixti. Et in tertio loco *Cyrinum* Mart. Et in quarto *Januarium* Mart. Et in tertia Ecclesia rursum sanctus *Synon* Martyr quiescit. Eadem via ad sanctam *Ceciliam*; ibi innumerabilis multitudo Martyrum. Primus *Syxtus* Papa & Mart. *Dionisius* Papa & Mart. *Julianus* Papa & Mart. *Flavianus* Mart. Sancta *Cecilia* Virgo & Mart. LXXX Martyres ibi requiescunt deorsum. *Ceferinus* Papa & Confessor sursum quiescit. *Eusebius* Papa & Mart. longe in antro requiescit. *Cornelius* Papa & Mart. longe in antro altero requiescit. Postea pervenies ad sanctam Virginem *Soterem* & Mart. Eadem via venis ad Ecclesiam parvam, ubi decollatus est *sanctus Xistus* cum Diaconibus suis, cujus corpus jacet ad Aquilonem; & dimittas *viam Appiam* & pervenies ad sanctum Marcum Papam & Mart. Postea ad sanctum Damasum Papam & Mart. *via Ardiatina*, & ibi in altera Ecclesia invenies duos Diacones & Mart. *Marcum* & *Marcellianum* fratres germanos, cujus corpus quiescit sursum sub magno altare. Deinde descendis per gradus ad sanctos Mart. *Nereum* & *Achi-*

*1 Cod. *Ecclesin Johanni Martir.* *2 *l.* Messius Decius. *3 ita Cod. mendose. forte. *in Occidente.* *4 *MS.* discendis. *ita semper.*

Achileum, & ſic vadis ad occidentem, & invenies ſanctum *Felicem* Epiſcopum & Mart. & deſcendis per gradus ad corpus ejus, & ſic vadis ad ſanctum *Paulum via Oſtenſi*, & in auſtrali parte cerne Eccleſiam ſanctæ *Teclæ* ſupra montem poſitam, in qua corpus ejus quieſcit in ſpelunca in Aquilone parte. In occidentali parte Tiberi Eccleſia eſt beati *Felicis* Mart. in qua corpus ejus quieſcit; & *Alexandri* Mart. & ſanctæ *Sabinæ* Mart. Deinde etiam in Aquilone parte Eccleſiæ ſancti Pauli paret Eccleſia ſancti *Ariſti* & ſanctæ *Criſtinæ* & ſanctæ *Victoræ* ubi ipſi pauſant. Deinde deſcendis ad Aquilonem & invenies Eccleſiam* ſanctæ *Candidæ* Virginis & Mart. cujus corpus ibi quieſcit. Deſcendis in antrum & invenies ibi innumerabilem multitudinem Martyrum. *Pumenius* Mart. ibi quieſcit, & *Milix* Mart. in altero loco, & omnis illa ſpelunca impleta eſt oſſibus Martyrum. Tunc aſcendis & pervenies ad ſanctum *Anaſtaſium* Papam & Mart. & in alio *Polion* Mart. quieſcit. Deinde intrabis in Eccleſiam magnam, ibi ſancti Martyres *Abdo* & *Sennes* quieſcunt. Deinde exeas & intrabis, ubi ſanctus *Innocentius* Papa & Mart. quieſcit. Deinde ambulas ad ſanctum *Pancratium*, cujus corpus quieſcit in formoſa Eccleſia *via Aurelia*, quam ſanctus Honorius Papa magna ex parte ædificavit, & in illa Eccleſia intrabis longe ſub terra, & invenies *Ardbimium* Mart. & in altero loco ſanctum *Paulinum* Mart. & in altero antro ſanctam *Sobiam* Mart. & duæ filiæ ejus *Agapite* & *Piſtis* Mart. Et aſcendis ſurſum & pervenies ad Eccleſiam, ibi quieſcunt ſanctus *Proceſſus* & *Martianus* ſub terra, & ſancta *Lucina* Virgo & Mart. in inſuperiori: deinde pervenies eadem via ad ſanctos Pontifices & Mart. duos *Felices*. Poſtea eadem via pervenies ad Eccleſiam, ibi invenies ſanctum *Caliſtum* Papam & Mart. & in altero in inſuperiori domo ſanctus *Julius* Papa & Mart. Et ſic intrabis *via Vaticana*, donec pervenies ad Baſilicam beati Petri, quam Conſtantinus Imperator totius orbis condidit, eminentem ſuper omnes Eccleſias & formoſam, in cujus occidentali plaga beatum corpus ejus quieſcit.

Eſt & in alio loco juxta *Mediolanenſem urbem* Concon *1 orientalem plagam foris civitatem, ibi eſt Eccleſia ſancti Ambroſii Epiſcopi & Confeſſoris, & ſancti Martyres *Gerbaſius* & *Protaſius*, & ſanctus *Victor* Mart. Et in altera Eccleſia ſanctus *Maforius* & *Felix* Mart. Et ibi in uno angulo ſanctus *Simplicianus* Confeſſor; & in una Eccleſia in dextera parte ibi pauſat *Baleria* mater ſanctorum *Gerbaſi* & *Protaſi*; ſanctus *Diunius* Mart. ſanctus *Aurelius* Mart. ſanctus *Nazarius* Mart. in ſua pauſat Eccleſia. Et in uno angulo ſanctus *Morimonianus* Confeſſor, & in altera Eccleſia ſanctus *Celſus* Mart. & ſanctus *Maternus* Epiſcopus & Confeſſor. Sanctus *Storius* Confeſſor, & ſanctus *Magnus* Confeſſor, & ſancta *Eugenia* Conf.

Pro intrante in particum ſancti *2 Andreæ occurrit tibi in ſiniſtra manu altare ſancti *Laurenti*; deinde ſancti *Viti*; deinde ſancti *Caſſiani*; deine ipſius *Andreæ* in medio Rotundæ, & ſic ſancti *Thomæ*, & ſic ſancti *Appollinaris*; noviſſime ſancti *Syxti*. Egrediente vero accipiet ſanctus te *Martinus*, & deducet ad ſanctam *Petronellam*; ibi te primo accipiet Salvator mundi, adſignatque ſanctæ *Anaſtaſiæ*, & illa ſanctiſſime Genetrici Dei, quæ te commendat ſanctæ *Petronellæ*, ut te deducat ad filium ſuum *Salvatorem mundi* qui te per beatum *Theodorum* mittit ad ſanctum *Michaelem* Archangelum, ut ejus ſuffragatio iterum ad ſanctiſſimam ſuam Genetricem deducaris, ut illa te reddat *XII Apoſtolis*, qui per beatum Petrum Principem Apoſtolorum iterum mittunt *ad ſanctam Mariam*, ex cujus latere ſiniſtro te *Leo* Papa accipiet, redditque iterum eidem Genetrici Dei, cujus auxilio tandem pervenies per cryptam ad caput beati *Petri* Principis Apoſtolorum, & exinde pervenies ad Altare majus, ejusque Conf.*3 & exinde poſt fuſas pœnitentiæ lacrimas vadis ad locum, ubi idem beatiſſimus Apoſtolus apparuit cuidam Manſionario ſuo; tum ad ejusdem quoque ſancti Apoſtoli Altare, quod nomine *Paſtoris* nominatur, ubi ferunt lapſum Manſionarium per beatum Petrum Apoſtolum a ruina eſſe defenſum; tum etiam tibi pergendum eſt ad porticum, ubi vivificæ *crucis vexillum* ſervatur; teque ad fontem ingrediente altare eſt in muro beati *Georgii* Martyris; tum ad ſanctum *Johannem Evangeliſtam*, eoque ſalutato pervenies ad ſanctum *Johannem Babtiſtam*, eoque ducente curre *ad præſepe* ſanctæ Mariæ, eoque oſculato perge ad porticum *Petronellæ*, gaudensque aſcende ad *Gregorii* lectur*4 Patris ſancti, in quo ſpiritum reddidit Deo datori dignum munus. Et ibi habes altaria XI. Indeque deſcende atque feſtina ad horationem *5 ſanctæ Mariæ, quæ *antiqua* dicitur. Deinde ad lapides purpureos, qui in medio pavimento jacent, & in modum crucis poſiti ſunt; & exinde ad corpus ſancti *Patris Gregorii* eundum eſt, & ex eo loco ad ſanctam Mariam, quæ *nova* dicitur.

De locis ſanctis Martyrum, quæ ſunt foris civitatem Romæ.

Primum *Petrus* in parte occidentali civitatis juxta *viam Corneliam* ad miliarium primum in corpore requieſcit, & Pontificalis ordo, excepto numero pauco, in eodem loco in *tymbis* *6 propriis requieſcit. Ibi quoque juxta eandem viam *ſedis* *7 eſt Apoſtolorum, & menſa & recubitus eorum de marmore facta, usque *odie* *8 apparet. Menſa quoque, modo altare, quam Petrus manibus ſuis fecit, ibidem eſt.

Juxta eandem quoque viam ſancta *Rufina*, ſancta *Secunda*, ſancta *Maria*, ſanctus *Marius*, ſanctus *Ambacu*, ſanctus *Audafax*, & alii quamplurimi Sancti jacent.

Inde haud procul in ſiniſtra manu juxta *viam Aureliam* ſanctus *Proceſſus*, ſanctus *Martianis*, ſanctus *Pancrantius* *9, ſanctus *Paulinus*, ſanctus *Arthemius*, ſanctus *Felix*, ſanctus *Caliſtus*, ſanctus *Calopus* cum multis ſepulti jacent.

Juxta *viam* vero *Portuenſem*, quæ & ipſa in occidentali parte civitatis eſt, ſanctus *Abdon* & ſanctus *Sennis*, ſanctusque *Milex* & ſanctus *Vincentius*, ſanctus *Polion*, ſanctus *Julius*, ſanctus *Pymeon*, ſanctus *Felix*, ſanctus

*1 *forte:* contra. *2 *Cod.* ſanctæ. *3 *forte:* Confeſſionem. *4 ita Cod. *5 *l.* orationem. *6 *f.* tumbis. *7 *l.* ſedes. *8 *l.* hodie. *9 ita Cod.

sanctus *Symplicius*, sanctus *Faustinus*, sanctus *Beatricis** 1 dormiunt.

In parte hujus australi civitatis juxta *viam Ostensem*, *Paulus* Apostolus corpore pausat; & *Timotheus* Episcopus & Martyr, de quo meminit *liber Silvestri*, ibidem dormit; & ante frontem ejusdem Basilicæ oratorium est *Stefani* Martyris. Lapis ibi, quo lapidatus est Stefanus super altare est positus.

Inde haud procul in meridiem monasterium est *aquæ Salviæ*, ubi caput sancti *Anastasi* est, & locus ubi decolatus est Paulus. Prope quoque Basilicæ Pauli Ecclesia *sanctæ Teclæ* est, ubi ipsa corpore jacet; & non longe inde Ecclesia sancti *Felicis* est, ubi ipse dormit, cum quo, quando ad cœlum migravit, pariter properabat *Adauctus*, & ambo requiescunt in uno loco. Ibi quoque & *Nemeseus* Martyr cum plurimis jacet.

Juxta *viam Ardentinam* Ecclesia est sanctæ *Petronellæ*; ibi quoque sanctus *Nereus* & sanctus *Achileus* sunt, & ipsa *Petronella* sepulti.

Et prope eandem viam sanctus *Damasus* Papa depositus est, & soror ejus *Martha*; & in alia Basilica non longe *Marcus* & *Marcellianus* sunt honorati: & adhuc in alia Ecclesia alius *Marcus* cum *Marcellino* in honore habetur.

Juxta *viam Appiam* in orientali parte civitatis Ecclesia est sanctæ *Suteris* Martyris, ubi ipsa cum multis Martyribus jacet; & juxta eandem viam Ecclesia est sancti *Sixti* Papæ, ubi ipse dormit. Ibi quoque & *Cecilia* Virgo pausat; & ibi sanctus *Tarsitius* & sanctus *Geferinus* in uno tumulo jacent; & ibi sanctus *Eusebius*, & sanctus *Colocerus* & sanctus *Parthenius* per se singuli jacent; & DCCC Martyres ibidem requiescunt.

Inde haut procul in Cimiterio Calisti *Cornelius* & *Ciprianus* in Ecclesia dormit; & in altera spelunca sanctus *Calocerus* Diaconus.

Juxta eandem viam quoque Ecclesia est multorum Sanctorum, id est, *Januarii*, qui fuit de VII filiis Felicitatis major natu, *Urbani*, *Agapiti*, *Felicissimi*, *Cirini*, *Zenonis* fratris *Valentini*, *Tiburti*, *Valeriani* & *Maximi*, & multi Martyres ibi requiescunt.

Et juxta eandem viam Ecclesia est sancti *Sebastiani* Martyr. ubi ipse dormit, ubi sunt & sepulturæ Apostolorum, in quibus XL annis quieverunt. Ibi quoque & *Cyrinus* Martyr est sepultus. Per eandem vero viam pervenitur ad *Albanam civitatem*, & per eandem civitatem ad Ecclesiam sancti *Senatoris*, ubi & *Perpetua* jacet corporaliter, & innumeri Sancti, & magna mirabilia ibidem geruntur.

Juxta *viam* vero *latinam* Ecclesia est sancti *Gordiani*, ubi ipse cum fratre *Epimacho* in una sepultura. Ibi quoque *Quartus* & *Quintus*. Ibi *Sulpitius* & *Servilianus*, & sancta *Sofia* & *Trophimus* cum multis Martyribus sepulti dormiunt.

Et juxta eandem viam *Tertuliani* est Basilica, ubi ipse cum multis Martyribus jacet. Ecclesia quoque sanctæ *Eugeniæ* juxta eam viam est, ubi ipsa cum matre sua in uno tumulo jacet. Ibi sanctus *Stefanus* Papa cum toto Clero suo numero XXVIII Mart. dormit. Ibi sanctus *Nemeseus*; sanctus *Olymphius*, sanctus *Sympronius*, sanctus *Theodulus*, sanctus *Superius*, sanctus *Obloteris*, sanctus *Tiburticanus* Martyres sunt sepulti, & eadem via Ecclesia est S. *Stephani* Protomart.

Juxta *viam* vero *Lavicanam* Ecclesia est sanctæ *Elenæ*, ubi ipsa corpore jacet. Ibi sancti isti dormiunt: *Petrus*, *Marcellinus*, *Tiburtius*, *Sancti XXX Milites*, *Gorgonius*, *Genuinus*, *Maximus*, Quatuor Coronati, id est, *Claudius*, *Nicostratus*, *Simpronianus*, *Castorius*. Ibi & in Cryptis sub terra innumera Martyrum multitudo sepulta jacet. *Simplicius*.

Juxta *viam* vero *Penestrinam**2 juxta Aquæductum Ecclesia est sancti *Stratonici* Episcopi & Mart. & sancti *Castoli*, quorum corpora longe sub terra sunt sepulta.

Juxta *viam Tiburtinam* prope murum civitatis Ecclesia est sancti *Januarii* Episcopi & Mart. Eademque via Ecclesia est sancti *Agapiti*, multum honorabilis Martyrum corporibus.

Et prope eandem viam Ecclesia est sancti *Laurenti* major, in qua corpus ejus primum fuerat humatum; & ibi Basilica nova miræ pulcritudinis, ubi ipse modo requiescit. Ibi quoque sub eodem altare *Abundus* est depositus, & foris in portico lapis est, qui aliquando in collo ejusdem *Abundi* pendebat, in puteum missi. Ibi *Hereneus*, *Julianus*, *Primitivus*, *Tacteus*, *Nemeseus*, *Eugenius*, *Justi*, *Crescentianus*, *Romanus* sunt sepulti, & sancta *Cyriaca*, sancta *Simferosanus** 3, & *Justina*, cum multis, Martyres sunt.

Inde in Boream sursum in monte Basilica sancti *Hipoliti* est, ubi ipse cum familia sua tota XIX Mart. jacet. Carcer ibi est, in qua fuit Laurentius. Ibi est *Trifonia* uxor Decii Cæsaris, & *Cyrilla* filia ejus; inter utrasque *Concordia* & sanctus *Geneseus* & multi Martyres ibi sunt.

Juxta *viam Numentanam* est sanctus *Nichomedus*, & juxta eandem viam Basilica sanctæ *Agnes* miræ pulcritudinis, ubi ipsa corpore jacet. Propeque ibi soror ejus *Emerentiana*, in alia tamen Basilica, dormit. Ibi quoque singulari Ecclesia *Constantia*, Constantini filia requiescit. Sanctus quoque *Alexander*, sanctus *Felicis** 4, sancta *Papia*, sanctus *Victor*, & alii multi ibi dormiunt.

Juxta *viam Salariam* Ecclesia est sanctæ *Felicitatis*, ubi ipsa jacet corpore; ibi & *Sillanus* filius ejus, unus de VII est sepultus, & *Bonifatius* Papa cum multis Sanctis ibi dormit.

Juxta eandem viam sanctus *Saturninus* Papa cum multis Martyris*5 dormit. (In alia quoque Ecclesia sanctus *Chrisantus* & *Daria* virgo & LXII Mart.) Propeque ibi sanctus *Alexander* & sanctus *Vitalis*, sanctusque *Martialis*, qui sunt III de VII filiis *Felicitatis*, cum multis Martyribus jacent. (Ibi in interiore spelunca sanctus *Theodulus* & *Eventus*. Ibi & septem virgines, id est, sancta *Saturnina*, & sancta *Hilaria*, sancta *Dominanda*, sancta *Serotina*, sancta *Paulina*, sancta *Donata*, sancta *Rogantina* requiescunt.

Juxta eandem *viam Salariam* sanctus *Silvester* requiescit (ad pedes ejus sanctus *Syricius* Papa) & alii quam plurimi, id est, sanctus *Cœlestinus* Papa, sancta *Potentiana*, sancta *Praxidis*, sanctus *Marcellus* Episcopus, sanctus *Crescentianus*, sanctus *Maurus*, sanctus *Marcellinus*, sancta *Prisca*, sancta *Fimitis*, sanctus *Paulus*, sanctus *Felicis* unus de VII, sanctus *Philippus* unus de VII, sanctus *Semetrius*, & in una sepultura sub altare majore CCCLXV. Per eandem quoque venitur viam ad Ecclesiam sancti Michaelis, VII miliario ab urbe.

* 1 *f.* sancta Beatrix. * 2 Ita Codex. * 3 Ita Codex. * 4 Ita Codex. * 5 *l.* Martyribus.

Inde haud procul in occidentem juxta viam eandem in cryptis sub terra LXXX gradibus sanctus *Pamphilus* & sanctus *Candidus*, sanctusque *Cyrinus* cum multis Martyribus jacent.

Et inde in occidentem tendentibus apparet Basilica sancti *Hermes*, ubi ipse Martyr jacet longe in terra. Ibi est sanctus *Crispus* & sanctus *Herculanus*, & sanctus *Maximilianus*, & sancta *Basilissa*.

In altera spelunca sanctus *Jacintus* & sanctus *Protus* (sanctus *Victor*) & sanctus *Leopardus* cum multis Martyribus sepulti.

Inde non longe est in occidente Ecclesia sancti *Johannis Mart.* ubi caput ejus in alio loco sub altare ponitur; in alio corpus. Ibi sanctus *Diogenis*, & sanctus *Sistus*, & sanctus *Liberatus*, & sanctus *Blastus*, & sanctus *Maurus*, & sancta *Longina* Mater *Johannis* sunt sepulti (& alii mille CCXXII Mart.)

Inde prope juxta viam flamineam apparet Ecclesia mirifice ornata S. *Valentini* Martyris, ubi ipse corpore jacet, & multi Sancti ibi sunt sepulti in aquilonali plaga.

Istæ vero Ecclesiæ intus Romæ habentur.

Basilica Constantiniana, quæ & *Salvatoris*; ipsa quoque & sancti Johannis dicitur.

Basilica, quæ appellatur *sancta Maria Major*.

Basilica, quæ appellatur *sancta Anastasia*, ubi cruces servantur, quæ portantur per stationes.

Basilica, quæ appellatur *sancta Maria antiqua*.

Basilica, quæ appellatur *sancta Maria rotunda*.

Basilica, quæ appellatur *sancta Maria trans tyberis*. Ibi est imago sanctæ Mariæ, quæ per se facta est.

Basilica, quæ appellatur *Apostol. Jacobi & Philippi*.

Basilica, quæ appellatur *Johannis & Pauli*, ubi ipsi ambo in uno tumulo jacent.

Basilica, quæ appellatur *Cosme & Damiani*.

Basilica, quæ appellatur *sancti Laurenti*, ubi craticula ejusdem habetur Laurenti.

Basilica, quæ appellatur *vincula Petri*, ubi habetur catena, qua Petrus ligatus est.

Basilica, quæ appellatur *sancta Adriana*.

Basilica, quæ appellatur *sancti Crisogoni*.

Basilica, quæ appellatur *sancti Georgi*.

Basilica, quæ appellatur *sancti Clementis*.

Basilica, quæ appellatur *sanctæ Agatæ*.

Basilica, quæ appellatur *sancti Stefani*.

Basilica, quæ appellatur *sancti Marci*.

Basilica, quæ appellatur *sancti Marcellini*.

Basilica *sancti Michaelis Arcangeli*.

Basilica *sancti Bonifati* Mart. ubi ipse dormit.

In his omnibus Basilicis per certa tempora publica statio geritur.

II.

ALEXANDRI Regis Magni Macedonum & DINDIMI Bragmanorum Regis

Per literas pulcherrima collatio incipit. (a)

Ex MS. Millestatensi, & Editione Palladii.

SEpius ad aures meas fando pervenit, rationem vitæ vestræ *a communione, qui ubicunque sunt* *1 *hominum* discrepare: Nam nec terre, nec pelagi subsidiis vos uti, asserunt nuntiantes. Quæ res, novitate sui mirabilis, rumorum licentia videtur incredula. & recte consulere per has te, Dindyme, [literas] properavi, ut si verum est, quod audimus *2, & [si] philosophandi causa hoc facitis, incunctanter expedias; quo certior effectus, ego quoque, si fieri potest, disciplinæ sectator hujus existam. Semper enim virtutum studiis ab ineunte ætate operam dedi, traditaque mihi a sapientibus innocentiæ mandata non indiligenter, [ut arbitror,] conservavi; quibus tamen ita informamur ad bene vivendum, ut [bene] vivendi omnino causas & remedia non perdamus. Sed quia vestra excellens industria (b), preter illas philosophicas Philosophorum notas, usitatasque doctrinas cultum quendam observantiæ singularis inducit, queso, ut hanc nihil moratus aperias; nam nec vobis ex hoc aliquid jacturæ proveniet: & nos aliquid fortasse commodi sortiemur. Libera enim *res est communitas* *3, & nesciens pati dispendium, cum in alterum participata transfunditur: sicut enim face una *4, si luminaria *plura accenderis* *5, nullum damnum principali materiæ generabis; quia equidem facultatem accipis plus lucrandi, quociens causas accipis plus prestandi. Quapropter obsecro te, ut prebeas quesitis responsa.

*1 *Edit.* a communium, qui ubique sunt. *2 *Edit.* audivimus. *3 *Edit.* est res communicari. *4 *Edit.* sicut ex una lucerna. *5 *Edit.* succenderis.

(a) *In Edit. Titulus:* Alexandri Magni Regis Macedonum & Dindimi Regis Bragmanorum de Philosophia per literas collatio.

(b) *In Edit.* Sed quia vestra excellens *offertur* industria &c. ubi Bissæus legendum putat: *fertur* & infra loco *inducit*; *inducere*. Sed omisso verbo *offertur*, ut in MS. nulla alia opus est correctione.

RESPONSIO DINDIMI REGIS. (c)

DEsiderantem te scire, Alexander, quæ *sit* *1 *perfecta sapientia*, licet te non ignarum *hujus prositeri velle collaudamus* *2; quia quod solum est omni regno prestantius, id assequi maluisti: Etenim *Imperator exsors Philosophiæ, non dominari solus creditur, sed servire plurimis* *3. *Verumtamen quo* *4 satis mihi durum &

*1 *Edit.* quid sit. *2 *Edit.* licet hujus te non ignarum profiteri belle conlaudem. *3 *Edit.* Etenim Imperator ex Philosophia non dominari solum creditur, sed servire quamplurimis. *4 *Edit.* quod: *forte leg.* quoniam.

(c) *In Edit. Titulus:* Prima responsio DINDIMI Regis contra ALEXANDRUM Regem Magnum Macedonum.

& prope impossibile videtur, [nunc] te ad nostra instituta transduci, cum procul aliis, quam noster cultus exigit, disciplinis & moribus sis imbutus; statueram *1 tacere, *teque veniam super his, que postulas dare* *2, *deprecari;* maxime quia nec mihi ullum subpetit uber eloquii; & tibi necessitatibus bellicis occupato parum temporis *3 ad legendum datur: Sed ne invidiæ causa deserere me diceres, expedio *4, ut potero, quæ requiris. *Nuntios enim* *5 de nobis ad te dudum prolatos non immerito, famæ incredulus, respuisti; nam solent *6 gaudere figmentis. Nunc indubitanter *percipere rerum fidem contentus,* ad beate *vivendum quales* *7 habeamus, agnosce (d). Sit sane tui judicii, quæ proferemus, utrum sequenda censeas, an spernenda.

Gens igitur Bragmanorum pura vita & simplici vivit: *nullis rerum* *8 capitur illecebris: nihil appetit amplius, quam ratio naturæ flagitat: omnia patitur ac tolerat, illud putans necessarium, quod scit non esse superfluum: facilis nobis semper alimonia, non quam luxuriæ sagacitas, per omnia currens elementa, perquirit; sed quam *tellus ferro inviolata* *9 producit: mensam epulis oneramus innocuis (e). Hinc est, quod nulla genera morborum numeramus vel nomina; sed diuturnis gaudiis salutis intemeratæ perfruimur (f). Nullus itaque apud nos sanandis corporibus usus herbarum est, nec in alienas pernicies auxilium petimus *10: opem non precatur alter ab alio, ubi vivitur inter pares: locus non præbetur invidiæ, ubi nullus superior est: omnes divites facit paupertatis equalitas: judicia non habemus, quia corrigenda non facimus: leges nullas tenemus, quas apud vos crimina perferunt; nam dum plerumque *severis sanctionibus* *11 incognita prohibent facinora docuerunt. Una genti lex est, conta *jus non ire naturæ* *12. Misericordiam nulli tribuimus, quia nec ipsi miseranda committimus: culpas nostras aliorum remittendo peccata non abluimus; nec sparsis divitiis scelera congesta redimimus; quid enim proficiat in proximum depensa munificentia noxæ, cum sit auctori simile, quod confertur *13? Et fortassis sincerior est ille, cum quo male conscius raptim parata *14 communicat, & ita fit, ut vitiis *15 largientis par, qui accipit, habeatur; *parvitas* *16 enim, quos contingit, excequat. Laborem non exercemus, qui nutrit avaritiam: *otium turpitudinis* *17 vitamus: libidini membra debilitanda non tradimus: nocte non utimur ad tenenda flagitia: nihil facimus, *quod lex* *18 *castiget* *19. Nefas est apud nos, juga montium *vulnerare* *20 *dentibus;* vel camporum nitorem *rimare* *21 vomeribus; aut gementibus tauris stridentia plaustra subjungere: *cruentis dapibus uterum* non *torquemus: vescendi causa* secreta litorum *ritibus non rimamus* (g); non equoreas animantes *secreta* *22 *venatione* decipimus; aut aeris libertatem captu avium verberamus: silvarum incolas non vastamus indagine, neque spolia *ferina domum convehimus.* Omnia possidemus, *quecunque non cupimus;* est enim ferocissima pestis cupiditas, que solet egenos, quos capit *23, efficere, dum finem inquirendi *24 non invenit. Sed eo magis, quo fuerit locupletata, mendicat in usum labandi *25. Turrita culmina non levamus; nec auras salubres arte quadam decoquimus; nec gelidos *aquarum cursus ferventi* *26 *statione concludimus* Cur autem nos lavacra poscamus, quorum corpus immundis *contractionibus* *27 non sordescit? Sole calescimus, rore humectamur: sitim rivo *28 frangimus; thorum ministrat humus; somnum sollicitudo non rumpit; mentem cogitatio non fatigat: in homines nostri similes superbia non agitamus imperium *29; nec quenquam vel in minimam servitutem exigimus; corpus quidem solum animo famulari debere censemus (h): alioquin sevitia est in obsequium cogere, quos nobis fratres eadem natura progenuit, & quibus ab uno Deo Patre communium bonorum spondetur hereditas. In extruendis domibus igne saxa non solvimus; nec limum rursus in lapides subactum *fornacibus* *30 *reformamus;* nec admixtione *velificati pulveris* *31 cementa duriora conficimus: fundamenta non jacimus in profundo; nec vi nostra vetus oceani possessio mutilatur, ut *cubicula nobis sint aprica,* ubi fuit quondam procellosa navigatio, dum terrarum dilatare quodammodo molimur angustiora, & defectui Creatoris velut quedam supplementa prebemus (i). quin potius in defossis telluris speluncis, aut con-

*1 *Edit.* stat verum. *mendose.* *2 *Edit.* dari, *omisso verbo seq.* deprecari. *3 *Edit.* parvum temporis. *4 *Edit.* expediam. *5 fors pro *autem.* *6 *Edit.* solet. *7 *forte suppl.* leges vel vox similis. *8 *Edit.* nullus reus. *9 *MS.* involuta. *mendose.* *10 *in Edit. additur:* constituti. *11 *Edit.* severis sane timoribus. *12 Hæc sapiunt disciplinam Stoicorum. Unde Cleanthes dicebat, summum hominis finem esse ὁμολογȣμένως τῆ φύσει ζῆν, vel συμφώνως τῆ φύσει ζῆν. Quod alii dicebant, *intra naturæ fines vivere,* item, *naturam sequi.* v. Budd Hist. philos. cap. 4. pag. 261. *Martini.* *13 *Edit.* avaritiæ simile, quod fertur. *14 *Edit.* patrata. *15 *Edit.* a vitiis. *16 *Edit.* pravitas. *17 *Edit.* otium turpe. *18 *f.* lux. *P. Rieberer.* *19 *Edit.* quod castigetur. *20 *Edit.* vulnerari. *21 *Edit.* rigare. *22 *Edit.* secta. *23 *Edit.* cepit. *24 *Edit.* requirendi. *25 *Edit. melius:* in usum libidinandi. *26 *Edit.* fermenti. *27 *Edit.* contactibus. *28 *Edit.* rivis. *29 *Edit.* superba non agitamus imperia. *30 *Edit.* fornacis modo. *31 videtur notari terra Puteolana, navigiis quaquaversum auferri solita. *P. Rieberer.*

(d) *In Edit.* Nunc tamen ex me indubitanter percipe, rerum fide contentus ad beate vivendum, quales habeamus agnoscens.

(e) *In Edit.* Sed quas tellus ferro inviolata producit, mensam epulis oneramus.

(f) *In Edit.* Sed diuturnis gaudiis intemerate defruimur.

(g) *In Edit.* Vescendi causa secta litorum retibus non rimamur.

(h) *P. Rieberer legendum videbatur:* Nec quodquam vel in minimam servitutem exigimus corpus, quod solum &c. *Sed melior forte est lectio in Editis:* Nec quenquam vel minima servitute affligimus, præter corpus, quod solum animo famulari debere censemus.

(i) *In Edit.* Ne cui nostrum vetus Oceani possessio mulctetur: ibi cubicula nobis aprica, ubi fuerat quondam procellosa navigatio; dum terrarum dilatare quodammodo molimina angustiora; & defectui Creatoris &c. Hanc lectionem vix anteferendam censeo lectioni MSC. *Martini.*

cavis montium *latebris capaciter* habitamus. Nullos ibi ventorum fremitus, *nullius tempestatis* *1 turbines formidamus: tutius nos defendit ab imbre spelunca, quam tegula (k), cujus geminus usus est; mansioni, dum vivimus, proficit; dum morimur, sepulturæ. Nullus apud nos pretiosus amictus est, nullius vestis *fuscario* colore contexitur. Membra papiri tegmine, vel quod est verius, pudore velantur. Femine nostrates *2 non ornantur, ut placeant, quæ quidem ornamentorum cultum magis oneri deputant, quam decori *3; etenim nesciunt in augenda pulcritudine plus affectare, *quam natæ* *4 *sunt:* nam quis potest opus naturæ corrigere, quod cum factum fuerit, aut infructuosum est, quia vincitur; aut criminosum, quia presumitur. Nullus apud nos incestus, nullum adulterium, nulla corruptio nominatur. Ad concubitum non admonet nos libido, sed sobolis amor: non novimus amorem, nisi pium *5. Abortivis actibus procedere fœta nascentia non vetamus *6; nec intra vivum corpus mortem investigamus alterius (l): in hominibus conspiciendis *7 sterilitatis obitum *8 minime Deum suo jure privamus (m); nec in rapienda vita superstitum, [gladiis] urgemus morantia fila Parcarum. Arma non sumimus, bella non gerimus; pacem moribus, non viribus confirmamus: sola fortuna est, adversus quam sepe pugnamus, & semper *9 vincimus, quæ suam temeritatem [in] nos, experta deplorat: de fatis nihil querimus *10, quia potestatem illis contra nos, recte agendo, non damus. Mortem non patimur, nisi quam ætas affecta portaverit: nemo denique parens filii comitatur exequias. Nulla nos extruimus *11 instar templorum sepulcra defunctis, nec in gemmatis urnis funera combusta recondimus *12, quod non honori potius duxerim, sed pœnæ *13: quid enim miserabilius his ossibus, quæ, ut genitrix *14 terra complectenda recipiat, concremantur?

Apostrophe ad divitias.

Sed hæc vestra sunt argumenta, divitiæ! quæ nec satietatem viventibus concessistis, & mortuis supremam requiem sustulistis. Invenit, ut video, vester furor in homines & post fata, quod torqueat; non enim finitis gremio suo tellurem cineres fovere, quos edidit, dum munifica specie ministerii jocundam [miseris] eripitis sepulturam: discant homines, qualem vicissitudinem amatoribus vestris exhibetis *15. Vos estis malorum omnium causa mortalium *16: Vos Asiam & Libiam brevibus concludi finibus affirmatis: Vos solis meatum trepidare facitis, dum cursus ejus *17 terminos armis disquirit Alexander: vos *tartareum custodem* sopiri posse precio suggessistis: vos omnia consumentes vultum semper jejunum geritis: vos pias patrum dexteras, natorum jugulo *18 sceleraftis: vos in maternum concubitum verecundos juvenes, ipso *19 cupidine stupente, duxistis: vos in superbiam mitissimos Reges incitastis, quibus cum terrarum spacia minime sufficere suadetis, poli querere [sedes] hortamini; licet nec Deos vestros morbi *20 dimiseritis exsortes; nam & per ipsos nefanda committitis *21: testes sunt Jupiter & Proserpina; ille, quod *pudicam mulierem fefellit auratus;* illa, quod vivum corpus in tartarum non aliter nisi auro suscipit oblato *22. Vos liberos homines honestate privatis: vos servos nobilitate donatis: vos captivos triumphis extollitis: vos Reges facitis non posse, quod volunt: vos judices integritate nudatis. Omnia tenetis, & omnibus vos habentibus imperatis; sola sapientia Bragmanorum vos superat non amando. Sed his satis; nunc [reliqua *23] percurramus.

Pestilentiam Bragmani non patimur; neque enim fœdis actibus temeramus auram cœli, semper tenet apud nos cum temporibus natura concordiam, & vices suas elementa non offensa custodiunt (n). Medicinæ remedium nobis parsimonia est, quæ non solum illapsos potest curare languores, sed etiam procurare, ne veniant. Nulla nos ludicra exspectacula *24, nec *equina certamina*, nec scenicas turpitudines affectamus: voluptati non ducimus *barenam* *25: *sanguinis fluenta manantia abborremus;* quid enim *Mimus* hic faciet, ubi nullum prestigium, quod ridendum de nobis possit exhibere, reperiat? quid *tragicus* agat, nihil inveniens, quod lugeat, cum clamore (o)? Cur *juvenes bestiis obiiciantur inmanibus*, cum nullus noxam talis pœnæ *26 respiciat. Nos theatrum exspectare cum volumus, vestrorum *27 operum monimenta relegimus, quæ, cum sint maxime ridenda, deflemus. Alia porro nobis exspectacula, diversasque voluptates exhibet mundi machina, in qua videmus polum pulchre formatum signorum varietatibus, stellarumque fulgoribus rutilare; solem puniceis invectum jugalibus crines per orbem radicantes effundere, quem bissenis incumbens mensibus redivivus annus inde persequitur: tempora species ac pampinis cuncta

*1 *Edit.* tempestatum. *2 *MS.* nonstrantes. *3 *Edit.* honori. *4 *Edit.* natæ. *5 *Edit.* purum. *6 *Edit.* non novimus. *7 *f.* concipiendis. *P. Rieberer.* *8 *f.* obtentu. *Idem.* *9 *Edit.* sæpe. *10 *Edit.* querimur. *11 *Edit.* instruimus. *12 *Edit.* convehimus. *13 *Edit.* quod non honori dixerim, sed potius pœnæ. *14 *Edit.* quæ ne genitrix. *15 *Edit.* amatoribus exhibeatis vestris. *16 *Edit.* mortalibus. *17 *Edit.* cursus sui. *18 *Edit.* jugulis. *19 *Edit.* ipsa. *20 *deest forte vox:* hujus. *21 *Edit.* commisistis. *22 Horat. L. III. Ode 16. Vers. 8. Virgil. Æn. L. VI. Vers. 140. Adde Ovid. Metam. L. XIIII. Vers. 112. seq. *23 hæc vox deest in MS. *24 *Ita MS. loco:* spectacula. *25 *Ita MS. loco:* arenam. *26 *Edit.* nullius noxam talis pœna. *27 *Edit.* nostrorum.

(k) *In Edit.* Cujus geminus nobis usus est mansionis; quia dum vivimus proficit vitæ; dum morimur sepulturæ..... nulla vestis fucato colore contexitur. *P. Rieberer legendum putat:* Tutius, quam tegula nos defendit spelunca, cujus &c.

(l) *In Edit.* Nec in ira vivum corpus morti invehimus alterius.

(m) *In Edit.* In hominibus conspiciendis, sterilitatis ob causam, minime Deum suo jure privamus.

(n) *In Edit.* Pestilentiam Bragmani non patimur; neque enim fœdis actibus temeramur: Cœlum semper temperiem tenet apud nos: cum temporibus natura concordat, ut vices suas elementa non offensa custodiant.

(o) *In Edit.* Quid enim Mimus hic faciet, ubi nullum vestigium, quod ridendum de nobis possit exhibere? Quid Tragœdus agat nihil inveniens cum clamore?

cuncta redimiculis comitantur (p): dies quoque volubiles & horæ volubiliores antecedunt. *Cernimus etiam pelagus colore purpureo venustatum* *1, quod placidis & amicis excitatum *2 semper fluctibus; non ferire germanam terram creditur, sed amplecti; cujus multiformes pisces, vagique delphini per æquora madida undosaque saltatus innocentes exercent (q). *Camporum* *3 quin etiam læta virentium specie delectamur, ex quibus odor gratissimus, flores *4 suavitatis exhalans, oculos simul pascit & animum: nemorumque nobis & fontium opaca scilicet arridet amenitas, quam variæ simul alites musicis concentibus personantes melos dulces *5 componunt. Hec sunt naturæ expectacula, quæ & imitari difficile est, & refutare culpabile.

Nos mercandi gratia pontum classibus non sulcamus, nec sub alio jacentes sole provincias fastidio terræ alterius expetimus, quod tam commeantibus seva pericula, *quam solet perfectis magna miracula præbere* (r). Nunquam nos peregrina species ardore sue pulcritudinis inflammavit, quibus decentius nihil esse creditur, quam visio propriorum: nec nos famulos sibi faciet multis casibus opum devincta *6 materies, quos liberos edidit absoluta pauperies.

Nos artem bene loquendi non discimus, neque facundie Rhetorum oratorumque damus operam; cujus officium est faleratis sermonibus figmentare mendacia, & innocentiæ fidem conferre criminibus, ac *parricidii reos assignare piissimos:* qui dum putant, se alienæ laudis fructum *7 per iniquam victoriam rapuisse, nesciunt, se munimentum suæ conscientiæ perdidisse. Simplex apud nos loquentia *8 [est] communisque cum omnibus, [solum precipiens *9] non mentiri. Philosophorum scolas minime frequentamus, quorum doctrina *discors* *10 *nihil stabile certumque diffiniens*, semper sequentibus placita priora scindentibus *11: quorum una pars bonum in honestate, alia in voluptate constituit; & quod asserunt, unde ipsi scire potuerint, demonstrare non possunt, sed audent opinionibus ambiguis non comperta firmare. Nostra Philosophia expedita est, quæ juvare, nisi juste, non novit; nocere nec juste *12: nec aliis inferre dum censet merorem, generat, cum infertur (s).

In honorem divinum pecudes innocuas non mactamus; nec delubra metallis argenteis incrustata fundamus; nec altaria auro & gemmis splendentia dedicamus: quæ si, ut non habenti, Deo largiaris, superiorem te asseris; si ut habenti, parem: quod utrumvis feceris, contumelia est: nam quisquis cælestia preciis invitat, offendit *13. Non suscipit Deus sacra sanguinea, cultum diligit incruentum: *spernit funesta libamina;* verbo propitiatur ab orantibus *14, quod solum ei commercium *15 cum homine est; suaque nimis similitudine delectatur; NAM VERBUM DEUS EST: hoc mundum creavit, hoc regit, atque alit omnia: hoc nos veneramur, hoc diligimus, ex hoc spiritum trahimus; siquidem DEUS IPSE SPIRITUS ATQUE MENS EST: atque ideo non in terrenis divitiis, nec largitate munerum, sed *religiosis operibus* & *gratiarum actione placatur*. Qua propter *16 nimium vos excordes & miserabiles judicamus, *qui originem vestram non suscipitis* *17 *esse cælestem*, *magnamque cum Deo habere cognationem;* sed splendorem generis vestri rebus vilissimis obfuscatis; quippe quibus maxima voluptas in carne est: hanc fovetis, hanc colitis, hanc amatis, cujus & *contractio* *18 viventis horrenda est, & contagio morientis incesta: in cujus usibus *emolumenta* *19 vexantur & mundus exhibendis laborat obsequiis: Et quod est vehementius, audetis etiam Deum cesis carnibus expiare, cultumque religionis non uni, qui solus est, sed plurimis, qui non habentur, exsolvitis; & in hoc scilicet a carne decepti. Nam hominem mundum esse parvum dicimus *20; & sicut in eo multiplicia sunt membra disposita; ita varios Deos fingitis in cœlo consistere (t), quorum unicuique divisas partes vestri corporis *deputastis* *21, & familiares singulis victimas *immolastis* *22, & vocabula illis exquisita *tribuistis*, asserentes, *Minervam* capitis arcem, utpote sapientiam tenere: *Junonem* iracundiæ presidem *23 precordia possidere: *Martem* bellorum presulem *24 pectora vulneribus apta distinguere: *Mercurium*, repertorem facundiæ, linguæ januas obsidere *25: *Herculem* lacertos sibi, utpote pugilem, vindicasse: *Cupidinem* jecoris secretarium coercere *26: *Bachum*, ebrietatis auctorem, cellaria gutturis obtinere *27: *Cererem*, frumenti datricem, horrea ventris incolere: *Venerem*, matrem libidinis, femorum occupasse cubilia: *Jovem*, quasi aereum spiritum, in naribus habere pretoria *28: *Apollinem*, medicinæ ac musicæ preceptorem, palmarum *habitacula possidere*. Et totam hominis fabricam diis, quos dicitis, vestris donando quantum traditur, nullam partem corporei domicilii vestris sedibus reservastis (u); qui tamen nec gratiam nobis

*1 *Edit*. Certamus .... venustare. *2 *Edit*. excitatur. *3 *Edit*. Temporum. *4 *Edit*. florem. *5 Sic in MS. & Edit. *6 *Edit*. devicta. *7 *Edit*. factum. *8 *Edit*. eloquentia. *9 [ ] omissa in editis. *10 *Edit*. discordia. *11 *Edit*. rescindentibus. *12 *Edit*. nec injuste. *13 *MS. mendose:* defendit. *14 *Edit*. propitiatur orantibus. *15 vox *commercium*. omiss. in Edit. *16 *MS*. quia propter. *17 *f*. suspicitis. *18 *Edit*. contrectatio. *19 *Edit*. elementa. *20 *Edit*. dicitis. *21 *Edit*. deputatis. *22 *Edit*. familiarius .... immolatis. *23 *Edit*. præsidentem. *24 *Edit*. præsidem. *25 *Edit*. subsidere. *26 *MS*. cohercere. *27 *MS*. optinere. *28 *Edit*. prætorium.

(p) Ita mendose legitur in MS. Edita ita habent: *Temporibus septa ac pampineis cincta redimiculis comitantur*, quod Edoardus Bissæus ita corrigendum censet: Temporibus *septi* ac pampineis *cincti*. Cl. P. Rieberer MS. ita corrigit: *Tempora speciosa ac pampineis cincta* &c.

(q) *In Edit*. Vagique Delphini æquoris madidas undas atque saltus innocenter exercerent.

(r) *In Edit*. Quæ commeantibus tam sæva pericula præbeant.

(s) *In Edit*. Nec aliis inferre dulce est, quod nobis mœrorem generat, cum infertur.

(t) *In Edit*. Et sic in eo multiplicata sunt membra disposita. Item alios Deos fingitis in cœlo consistere.

(u) *In Edit*. Tantaque hominis fabrica Diis, quos dicitis, vestris dominando contradicitur, nulla parte corporei domicilii vestris sedibus reservata.

nobis debitam, ut liberis hospitibus, referunt; sed ut inquilinis obnoxiis solvendum vectigal imponunt: atque alios alia tributa profligat *1. Itaque *Marti aper* ceditur; Bacho *dicatur hircus; Junoni pavo mactatur;* Jovi taurus ducitur *2; Apollini cignus offertur; Veneri columba decernitur; Minerve noctua consecratur; Cereri farra libantur; *Mercurio mella* panduntur; *Aras Herculeas populea corona* circumdat; fanum cupidinis rosea serta decorant *3: Nec patiuntur idem *4, si *necessitas exigerit* *5, commune sibi *pulvinar offerre* *6, sed unusquisque Deus proprios *flamines* & forte sibi datum munus assequitur; si tamen dii appellandi sunt, quibus potestas, nisi in certis sibimet offerendis animalibus, non *7 est data.

Digna vota, vel potius digna tormenta vestris erroribus exhibetis; re enim vera non opitulatores deos, sed carnifices teterrimos invocatis, qui viscera vestra suppliciorum diversitate discerpant: necesse est enim, tot in corpore vestro penas constitutas esse, quot dii sunt, dum singuli suis vos cogunt inservire ludibriis. Unus trahit ad bellum; alter eundem ducit ad luxum, ille lucrandi causas *8 hortatur inquiri, hic desiderium suggerit epulandi: omnes imperant, exigunt, urgent, spacium quiescendi nullus indulget: Et hoc modo sensibus vestris, latenti *9 seductione sopitis, miserum corpus obstructum *10 in officia numerosa marcescit; atque ita fit, ut malorum vestrorum semina, dum per socordiam non valetis abiicere, colatis ut numina. Et sane miror, vos, quia *11 cum sitis cupidi opum & avaritiæ studiosi, frustra tot diis esse munificos, præsertim omnia execranda jubentibus; quia *12 si vos sacrificantes exaudierint, conscientiæ vestræ damna contrahitis *13; si non exaudierint, facultatum: ergo sive irati sive propitii fuerint, semper nocent. Hæc *14 sunt illæ furiæ scelerum vindices, hæc illa cruciamenta tartarea, *Poetarum vestrorum carminibus decantata* (x), quæ vos velut jam mortuos, propter impiam profanamque superstitionem atque *contemptum veræ religionis excruciant.* Etenim si miserias vestras volueritis intentius intueri, nihil inaniter relatum de inferis invenitis *15; omnia enim, quecunque finguntur apud eos esse simulacra, vos estis. Igitur Eumenides sunt fœdissimæ cogitationes; *Persifone* *16, prava conscientia; umbra exsanguis vescitur *17 vestra corpora mentis sanitate carentia: pene infernales *18 sunt curarum pro delicti continuitate vigiliæ: tartarus *19 est inexplebilis, semperque sitiens cupiditatis aviditas: Cerberus mala ventris edacitas, cui quia non sufficit unum, terna ora *20 collata sunt. Hydra *21 est vitiorum post satietatem renascentium feditas *22: viperina corona est actuum sordidorum squalor horribilis; Pluton est animus humani corporis rector ignavus, qui quoniam celestibus bonis caruit, merito sedibus damnatus est inferni: Pallentes *23 sunt dii, quos sine ratione colitis. O vos felicissimos, quorum & religio crimen est, & vita supplicium.

*1 *Edit.* alius alia . . . prostagitat. *P. Rieberer:* alios alia . . . propitiant. *2 *Edit.* dicatur. *3 *Edit.* condecorant. *4 *f.* iidem. *5 *loco*, exegerit. *Edit.* exigat. *6 *Edit.* offerri. *7 in Edit. vox *non* abest. *8 *Edit.* causa. *9 *Edit.* latendi. *10 *Edit.* obstrictum. *11 *Edit.* qui. *12 *Edit.* qui. *13 *Edit.* trahitis. *14 *Edit.* hæ. *15 *Edit.* invenietis. *16 Persephone, *in Edit.* Tisiphone. *17 *MS.* vox *vescitur* redundat in MS. *18 *Edit.* infernæ. *19 *Edit.* Tantalus. *20 *MS.* hora. *21 *MS.* Ydra. *22 *Edit.* Hydra sunt... fœditates. *23 *Edit.* palantes. *f.* fallentes.

(x) *In Edit.* Hi illi cruciatus tartarei . . . . decantati, qui &c.

RESPONSIO ALEXANDRI.

SI hec ita sunt, ut asseris, o Dindime, soli, quantum video, Bragmani hominum numero tenentur, solique exsortes corporeæ creduntur esse substantiæ, qui viciis *1 omnibus carere dicuntur; qui concessis a natura *2 voluptatibus non utuntur; qui scelus putant esse, quod nascimur; qui nefas existimant omne, quod agimus; qui beneficia emolumentorum depensa mortalibus molesta pro necessariis *3 judicant; qui artium diversarum ministerium scelera *4 pronuntiant; qui omnino destruunt jura vivendi, aut Deos esse se profitentur *5, aut invidere Deo, cujus tam pulcherrimam vituperant creaturam. Hæc judicio meo dementiæ potius, quam Philosophiæ *annumeranda sunt.*

*1 *Edit.* vivis. *2 *Edit.* concessis naturæ. *3 i. e. pro necessariis molesta. *P. Rieberer.* *4 *Edit.* ministeria scelerata. *5 *Edit.* aut Deos esse non profitentur.

RESPONSIO DINDIMI.

NOs, inquit Dindimus, non sumus incole hujus mundi, sed advenæ; nec ita in orbem terrarum venimus, ut in eo libeat consistere, sed transire: properamus enim ad larem patrium *1, nullis delictorum ponderibus degravati *2, nec in aliquibus illecebrarum tabernaculis commorantes, nec flagitiorum cauponibus obligati; nihil enim indecorum pene contingimus *3, nulla cupiditatum furta proventibus *4 occultamus, quippe qui nuda *5 conscientiæ fronte progredimur, ut expediti ac faciles spatium propositi decurramus *6 itineris.

Deos autem nos esse *7 nondicimus, nec immensitati cælestis operis, ut insimulas, invidiose *8 detrahimus, sed asserimus, bonitate vos Dei male uti: nec omnia licere scimus, sed *9 decere firmamus; sed ea, quæ voluntas sibi vindicat, honestate plerumque rogamus amittere. Deus enim rerum conditor varias species formavit in mundo [quia nullatenus poterat sine earum diversitate subsistere *10] quarum usum humano permisit arbitrio discernendum: quisquis ergo deterioribus omissis meliora sectatur, non ipse quidem Deus est, sed

Dei

*1 *MS.* patriam. *2 *Edit.* prægravati. *3 *Edit.* inde eorum pene contigimus. *4 *Edit.* pro vectibus. *5 *Edit.* nudi. *6 *Edit.* & expediti . . . decurrimus. *7 *Edit.* non esse. *8 *Edit.* invidia. *9 *Edit.* &. *10 [ ] hæc omiss. in Edit.

Dei amicus efficitur. Cur autem, queso, visum est tibi; nos continenter & pie viventes dicere Deos esse *1, vel certe invidere Deo? Siquidem [justius] in vos cadit ista suspicio; nam cum superbiam vestram nimiæ felicitatis tumor inflaverit, obliti, quod ex hominibus estis, *firmatis* Deum non curare de *mortalibus; vobismetipsis* templa *fundatis*, atque *aras erigitis*, & immolationibus pecudum lætamini vos invocari *2; hoc patri *videlicet*, hoc avo tuo, cunctisque parentibus certum est *fieri;* hoc etiam tibi pyramidum forsitan promittit extructio *3 Quapropter verius furiosos vos esse dixerim, qui, quod agitis, ignoratis; aut si Deum scientes contemnitis, sacrilegii reatu tenemini *4. Cur ergo cecitatis vestræ tenebras recte cernentibus applicatis, & animum nostrum tali supplicio sauciatis (y), non finitis, ut vestris miseriis lacrimas saltem, quod est extremum munus pereuntium, dependamus *5? Valde enim lamentandi estis, quibus inexpiabiles pro divinitate injuriæ *6 præparantur penæ; quarum certissimum documentum est *Salmonei justa damnatio*, qui fulgorem superni luminis emulatus, quod imitabatur, expertus est; [vel] *Enceladi sepultura* qui [dum] violentis ausibus aggredi cœlum voluit, premitur tumulo montis igniti. Talibus remunerantur honoribus, qui se non agnoscant *7 esse mortales.

*1 *Edit.* dicere Diis. *2 *Edit.* vos vocari. *3 *Edit.* instructio. *4 *Edit.* teneamini. *5 *Edit.* dependamus. *6 *Edit.* pro divinitatis injuria. Adstipulandum censeo editi lectioni. *Martini.* *7 *Edit.* cognoscunt.

(y) *In Edit.* Cum ergo cæcitatis vestræ tenebras certe ceu cernentibus applicatis & animum vestrum tali convitio sauciatis, non finitis &c. Nec MSC. nec editi lectionem, per periodorum leges, admittere possis. Forte sic scribendum: Cur ergo, cæcitatis vestræ tenebras recte cernentibus applicantes, & animum vestrum tali supplicio sauciantes, non finitis, ut vestris miseriis lacrymas saltem, quod est extremum munus pereuntium, dependamus? *Martini.*

RESPONSIO ALEXANDRI.

TU nunc ideo dicis te beatum, o Dindime, quia in ea parte mundi sedem vobis natura constituit, in qua nec accessus advenis, nec exitus indigenis aperitur; sed excubiis oppositæ difficultatis obsessi, quoniam *1 vitare non valetis vestram patriam, laudatis: & quod damnationis causa patimini, continentiæ studio meruisse vos jactatis. Itaque secundum vestram sententiam & illi beati dicendi sunt, qui perpetuis innexi vinculis, & diuturno squalore marcentes, vitam penalem sibi consenescentem producunt. Neque enim discrepat ab eis vestra Philosophia; nam vobis ita bonorum usus interdictus utilis est cruciatus. Quod criminosis (z) apud nos jura sanxerunt, vobis lex naturalis adhibuit; & præcepta, quæ vobis continentiæ vestræ necessitas dedit, illis carcer instituit. Ita fit, ut qui a vobis Philosophi vocantur, rei pronuntiantur *2 a nobis. Et sane convenit vestras potius nos miserias lugere, proque earum *3 tantis malis trahere profunda suspiria; quid enim afflictius, quid calamitosius homine, cui libere vivendi negata potestas est? Interim liquet, quid de vestris moribus Deus auctor persenserit (a), quos noluit tartareis post obitum reservare suppliciis, sed vivos perferre statuit inopiam mortuorum, quam vos Philosophiæ falso vocabulo concinnantes *4 nec tamen ex hoc aliquis vobis fructus laudis exquiritur; nullum enim virtutis meritum est, id nancisci, quod mutare non poteritis *5; sed gloria dicenda est, quam sibi quisque dederit (b). Verius ergo non beatitudinis sed castigationis esse confirmo, quod vivitis. Et si placet, institutionum vestrarum partes singulas percurramus.

Non habere Bragmanos consuetudinem semina mandere terræ *6; nec arbores vitibus decorare; nec plantariis [arborum] nuda vestire camporum, nec ædificia pulcra constituere. Harum rerum manifesta ratio est, quod ferri metallum *7 vobis indignatio naturæ non præbuit, quo cuncta, que numeravimus, excoluntur; aliunde autem assumere negotiatione navigii non poteritis, atque ideo vobis necesse est, herbis palmitibusque depastos, vitam horribilem pecorum more transigere; aut non idem lupi faciunt, quibus cum carnem preda non suggerit, terreno cibo rabiem famis coguntur explere? Quod si liceret [vos] in nostras migrare terras, profecto Philosophia vestræ penuriæ *8 nullatenus requireretur, sed in suis deserta finibus inhereret: aut si nos in vestras sedes transire possemus, sapientia inopes redderemur *9. Quem exulem non statim comitatur continentia? que si venit ex arbitrio, virtus est; si ex imperio, pena. Ergo non [in] angustiis & egestate, sed in opulentia temperate *10 vixisse, laudandum est; alioquin cecitas & paupertas sole *11 virtutum gloriam sortiuntur: ista, quia non habet, quo fruatur; illa quia non videt, ut cupiat (c).

Feminarum igitur vestrarum nullis *12, ut asseris decor augetur ornatibus: assentio *13; quippe nec ars officium, nec materies ulla suppeditat. Nemo apud vos incestus vel adulterii *inflammatus ardore*: miranda res Dei esset *14, si proprio, non necessitatis judicio viveretis; si animum vestrum ab illicitis amoribus pudicitiæ contemplatio, non deformitatis arceret aspectio; si castitas, non coactis indicta *15 jejuniis testimonium voluntatis eriperet; etenim

*1 *Edit.* quam. *2 *Edit.* pronuntientur. *3 *Edit.* pro quarum. *4 *Edit.* concinnatis. *5 *Edit.* poteris. *6 *Edit.* mandare telluri. *7 *Edit.* ferrum & metallum. *8 *Edit.* Philosophiæ vestræ penuria. *9 *Edit.* sapientes inopes redderemus. *10 *Edit.* temperanter. *11 *Edit.* sola. *leg.* solæ. *12 *Edit.* nullus. *13 *Edit.* assentior. *14 *Edit.* miranda res esset. *15 *Edit.* non coactis, sed indicatis.

(z) *In Edit.* Nam vobis item bonorum usus interdictus est, ut illis cruciatibus, quos criminosis &c. *Vera lectio, ita fortassis restituenda*: Nam vobis ita bonorum usus interdictus est, ut illis. Cruciatus, quos criminosis &c.

(a) *In Edit.* Arbiter inquam de vestris moribus Deus auctor præsens erit.

(b) *In Edit.* Sed nec gloria dicenda est, quam sibi quisque non dederit.

(c) *In Edit.* Illa, quia non videt, ista, quia non habet, ut cupiat.

nulla fevior poteft mortalibus peftis evenire, quam hec res, que quidem non defideria libidinis*1 folet de fenfibus humanis auferre, fed factum; id eft, non mentem ab fcelere prohibere, fed corpus ab opere; non reprimere jubentis imperium, fed tollere famulantis obfequium. Manet igitur caufa peccati, cum vel prefto etiam fi poffet, non fubiret (d).

Dicitis vos leges & judicia non habere; literis non ftudere, mifericordiam neque petere, neque tribuere. Omnia hec cum belluis vos conftat habere communia, quibus ut facultas fentiendi*2 non fuppetit, ita voluntas fruendi fublata eft. Rationalibus*3 nobis, id eft, rationalibus hominibus, qui nullius inediæ lege perftringimur, qui ad bene vivendum libero incitamur*4 arbitrio, ut voluntariam continentiam digna remuneratio confequatur, dedit multas natura blanditias, quas plerumque virtus fortior cohibet; impoffibile eft enim, ut tantam mundi magnitudinem non alicujus temperamenti moderatio gubernans faceret*5 triftibus læta fuccedere*6; fiquidem variis cafibus voluntas humana & mortalium mens ipfa diverfa fit*7; ac pro viciffitudine temporum motibus caufarum aptatur. Animorum*8 quin etiam fpecies cum cœli mutatione vertuntur; & liquido quidem [die] nitent, coacta vero nube fatifcunt: ipforum quoque fenfuum*9 ratio non minus inftabilis effe videtur, quam multiplex, & non folum cum rerum qualitatibus, fed etiam cum ætatibus immutatur (e). Hinc eft, quod fimplicitate gaudet infantia, temeritate juventus exultat, canicies imbecillitate tardatur; quis enim aut aftutiam*10 requirat in puero, aut in adolefcente conftantiam, aut mobilitatem pofcat in vetulo? Multa funt, quæ vifui noftro; alia, quæ auditui, nonnulla, quæ odori vel tactui vel fapori voluptuofa fuccurrunt, quibus erumnarum, quas ex labore contrahimus, mulceatur afperitas: & ita modo faltationibus, modo cantibus oblectamur; nonnunquam etiam fuavitate odoris, vel guftu dulcedinis, aut contractus*11 blanda mollitie refovemur; quorum omnium fuggerunt nobis elementa materiam, quæ etiam vitæ noftræ creduntur effe principia, quorum præmixtione*12 contraria humani generis inftructura*13 conditur, ut*14 unumquodque fuis partibus fatisfaciens, fub difpenfatione nobis tribuat familiare fubfidium, quo moles corporea fapienter fabricata confiftat. Sic ergo fructus nobis feminum miniftrantur*15 e terra, copiæ pifcium conferuntur*16 e mari; avium catervæ largiuntur ex aere: his fi tu utendo*17 volueris abftinere, aut fuperbiæ notaberis, quia donata repudias; aut invidiæ, quod a meliore præftatur*18.

Gens Bragmana quidem, miris quæ moribus extat,
Hic legitur, Lector mente fidem videat.
Hic Pauli & Senecæ breviter refponfa teguntur*19
Quæ nam notavit nomine quisque fuo.
Quæ tibi magne, decus mundi, & clariffime Cefar,
ALBINUS mifit, munera parva, tuus.

*1 *Edit.* defideria hujusmodi. *2 *Edit.* feniendi. *f.* fumendi. *Biffæus.* *3 *Edit.* Rationibus. *4 *Edit.* inftigamur. *5 *Edit.* gubernaret, & faceret. *6 *Edit.* fuadere. *7 *Edit.* fit. *8 *Edit.* raptatur animorum. Quin etiam &c. *9 *Edit* ipforum vero cafuum. *10 *Edit.* audaciam. *11 *Edit.* contactus. 12 Ita MS. *13 *Edit.* ftructura. *14 *Edit.* &. *15 *Edit.* monftratur. *16 *Edit* efferuntur. *17 *Edit.* fpernendo. *18 *Edit.* præftentur. *19 potius, quam *leguntur*, id quod per lituram MS. difcerni nequit. *Rieberer.*

(d) R P. Rieberer hunc textum mutilatum cenfet, & ita ex conjectura reftituit: *Manet igitur caufa peccati, quamdiu prefto eft cupiditas noxæ, quam is folus effugit, qui, etiam fi poffet, non fubiret.* Edita vero concordant cum MS.

(e) *In Edit.* Et non folum rebus, fed etiam ætatibus immutatur.

ANIMADVERSIONES CRITICAE
IN PRAECEDENTES EPISTOLAS.

ILLVSTRISSIMO ATQVE REVERENDISSIMO
DOMINO
D. FROBENIO FORSTERO,
S. R. I. PRINCIPI, ET AD D. EMMERAMI ABBATI,
PIETATE, ERVDITIONE, MERITIS SPLENDIDISSIMO,
MAXIMO ARTIVM OPTIMARVM PATRONO
S. D. P.

Georgius Henricus Martini, Magifter Lipfienfis et Gymnafii Ratisbonenfis P. P. atque R.

ALCVINI libros omnes, quotquot ab eo fcripti funt, aut exiftimantur, cum in vnum quafi corpus redigendi, et, quod adhuc contigit nemini, coniunctim promulgandi confilium cepiffes, PRINCEPS ET ABBAS REVERENDISSIME ATQVE INDVLGENTISSIME, impenfis quidem haud exiguis, fed tanto etiam laudabiliori ftudio et prudentia, in Dania, Britannia, Hifpania, provinciis aliis, quas quicquam a Viro ifthoc eximio fcriptum, habere verifimile erat, defcribendum, TIBIque transmittendum curafti, vt, quicquid eius in bibliothecis ibi inftructis, latebat; et ad conficiendam, quam iam dudum moliebare, plenam editionem requiri iudicabas, in ea curanda perpolienda-

liendaque ad manus haberes. Quam TVAM rationem, quod institutum, incomparabili eruditioni prudentiaeque TVAE longe accommodatissimum, et omni laude mea maius ac praestantius, tantis tollent laudibus, tantoque excipient plausu Viri harum rerum intelligentes, vt id aliis etiam, cuiuscunque auctoris libros edituris, veluti exemplar, quod imitentur, commendatum iri, animo praecipiam. Qua laude, tamquam exoptato et iucundissimo laborum vigiliarumque TVARVM fructu, cumulatus, habebis sane, quo laetere, quod TIBI gratulere: atque vt quam diutissime et laetari, et gratulari queas, vehementer opto. Interim recensenti TIBI, quos ex tot et tam distantibus prouinciis acceperas libros, summoque studio inter sese comparanti, visum est, libellum ex nonnullis ALCVINI libris MSSCC. depromtum atque transmissum, mihi examinandum tradere, et, quae singularis ac paene incredibilis TVA in me est indulgentia, qualemcunque meam super eo sententiam poscere, item animo generoso significare, animaduersiones quasdam meas critici et philologici generis, fore TIBI maxime acceptas, consilioque TVO accommodatas, vt eas, quibus opus videatur, libelli promulgandi locis aspergere possis. Cui desiderio TVO, quamquam ad exsequendum difficiliori, et exiguis ingenii mei facultatibus fere maiori, sed eidem etiam iucundo, mihique valde honorifico, quoniam per statos muneris mei labores adhuc non licuit, in praesenti, quantum possum, obtemperabo, et qualemcunque meam super hoc libello sententiam, item animaduersiones nonnullas TEcum communicabo: ea tamen quasi lege, vt si, quae ego commentatus sum, vtriusque persona digna reperias, ea veluti sempiternum aliquod cum singularis TVAE in me humanitatis, tum iustae meae in TE pietatis et obsequii monumentum, editioni TVAE pleniori adiecta, posteritati tradas; sin minus, quovis modo supprimas et exstirpes. Non enim tam prauus, neque tam ambitiosus sum rerum mearum admirator, vt alios nihil, me omnia, videre credam; aut commentationes meas perfectas, et omni numero absolutas, aliorum contra leues, errorum plenas, inficetas pronuntiem: quae multorum est temeritas, qui sibimet ipsi placentes, quicquid ab aliis scriptum vident audiuntue, extemplo vituperant, alto despiciunt supercilio, nec lectu dignum iudicant; ipsi quicquam litteris consignatum, nec promulgarunt vmquam, nec promulgare audent. A quorum hominum αὐθαδείᾳ, ridicula φιλαυτίας exsecrandae filia, quam longissime alienus, modestiaeque nunquam non studiosus, vel in his, quae TIBI trado, labi me potuisse, facile largior; idque si, quod TVI est ingenii acumen, mihi euenisse videas, summopere abs TE peto quaesoque, vt errorem meum occultare, quam promulgare malis. Quod vbi precibus meis dederis, PRINCEPS ET ABBAS REVERENDISSIME, hoc liberalis generosique animi TVI documentum reliquis adnumerabo beneficiis, quibus me saepenumero affecisti, et quorum memoriam apud me numquam intermorituram esse publice spondeo. Quibus dictis, ad rem ipsam, si lubet, progrediamur.

Intelligere poteras, PATRONE INDVLGENTISSIME, ex paucis illis, quae, cum postremum TIBI honoris caussa praesto essem, ὡς ἐν παρόδῳ disputare memini, quae fere mea super libello, de quo quaeritur, quique *Alexandri Regis magni Macedonum, & Dindimi Bragmanorum Regis, per litteras pulcherrima collatio* est inscriptus, sententia esset. Quam letsi admodum verisimilem, quin probabilem esse, non negabas, voluisti tamen, vt ipsam copiosius expositam, et argumentis necessariis confirmatam, litteris mandarem. Faciam ergo, quod iussus sum, et rem, quo decet, ordine explicare aggrediar. Ex superiorum temporum historia, maxime quidem litteraria, non ignoras, homines quondam in laudandis accipiendisque libris, quos aliquorum vel astutia, vel pia fraus, vel sordidum lucri studium, virorum olim celeberrimorum nominibus ornatos, in lucem proferebat, iusto faciliores fuisse, nec eorum γνησιότητα ante explorasse, quam ipsos comprobarent, et rei cuiusquam confirmandae caussa, veluti testes certos ac locupletes adhiberent: eaque credulitate, ne quid grauius dicam, esse factum, vt eiusmodi libri, νοθείας nomine suspecti, adeoque recte posthabendi, quasi fontes euaderent, ex quibus innumeri, eidemque grauissimi errores, singulis fere disciplinis perniciosi, profluere coeperunt. Quod malum ut coerceretur, ab hominibus eruditis atque ingeniosis inuenta et perpolita est critice, quae dicitur, et disciplina ea, quae, in aliis, leges et praeceptiones sciscit inculcatque, quas cuiuscunque libri γνησιότητα inuestigaturum, ante oculos habere, summaque cura, ne forte hoc in negotio labatur, sequi oportet. Earum prima et princeps videre iubet, num qui scriptores, eidemque fide digni, libellum, de quo quaeritur, ab auctore, cui tribuitur, reapse scriptum perhibeant: vtpote quorum testimonium illius γνησιότητα quodammodo comprobet atque stabiliat; silentium contra vehementer eleuet, dubiamque reddat, quin faciat, vt commentationem ab eo profectam esse recte dubitare, quin negare prorsus queamus: et tanto quidem magis, quanto diligentius huiusmodi scriptores fide digni, istius hominis, qui libellum confecisse dicitur, res gestas cognitas indagatasue, dicendo persequuti sint. Atque haec est libelli, de quo quaerere iussus sum, ratio. Eum ab Alexandro M. scriptum esse, veterum, quem quidem sciam, auctorum, siue aequalis fuerit, siue aliquamdiu post vixerit, testatur nullus. Curtius Rufus in ipsius historia, tantum abest, vt eum litteras ad Brachmanum Regem dedisse, et ab hoc accepisse testetur, ut Brachmanum Regisque, ipsis praefecti, ne verbo quidem mentionem fecerit. Arrianus, auctor, si quis alius, fide dignus, et, in describenda Alexandri M. expeditione bellica, Ptolemaei Lagi, qui plerisque ipsius rebus gestis interfuerat, fidem et commentarios sequutus, commemorat quidem L. VI. p. m. 409. f. ipsum, in oppido quodam, vi expugnato, τῶν Βραχμάνων, ὅσοι αἴτιοι τῆς ἀποστάσεως ἐγένοντο, ἀποκτεῖναι, h. e. Brachmanum eos, quos defectionis auctores fuisse constabat, interfecisse; et breui post addit: καὶ τοῦτον (scil.

Μεσικανὸν) κρεμᾶσαι Ἀλέξανδρος κελέυει ἐν τῇ αὐτῆ γῇ, καὶ τῶν Βραχμάνων ὅσοι αἴτιοι τῆς ἀποςάσεως κατέςησαν, h. e. et hunc quidem in crucem agi in ſua terra iubet, vnaque cum eo, quotquot Brachmani defectionis auctores fuerant: ſed adiectis verbis: οἱ δὴ σοφιςαὶ τοῖς Ινδοῖς εἰσὶν, i. e. qui quidem ſophiſtae ſiue ſapientes, apud Indos habentur, ſatis docere videtur, ipſos nec agrum aliquem ſingularem atque proprium, in quo commorarentur, nec regem, cui obtemperarent, habuiſſe, ſed in aliorum potius regum, vt, Sambae, vel Sabbae, Muſicani etc. prouinciis vixiſſe. Nullas igitur epiſtolas, nec ad eiusmodi regem, nec ab eo, ſcriptas exſtare poſſe, certum eſt. Plutarchus in vita Alexandri p. m. 239. b. ipſum quidem voluiſſe tradit, vt decem Gymnoſophiſtae, quo nomine Brachmanes comprehenduntur, in congreſſum ſuum colloquiumque venirent, et affert ſimul quaeſtiones difficiliores, quas illis ſoluendas propoſuerit; tradit etiam, ſi quas alias Macedo commentationes, epiſtolas, etc. litteris conſignauit: ſed de Gymnoſophiſtarum monarchia, de rege, res ipſorum adminiſtrante, de huius commercio litterario cum Macedonum Rege, adeo nihil refert, vt ex ipſius ſilentio recte effici cogique poſſit, quae de huiusmodi philoſophorum rege, et litteris cum ad eum, tum ab ipſo, ſcriptis aut dicantur, aut in manibus ſint, fabulis et meris commentis adnumeranda eſſe. Arriani igitur, Plutarchique auctoritate ſtare ſi licet, vt certe licet, facere non poſſum, quin epiſtolas, de quibus quaeritur, vel hoc nomine, falſas et commenticias pronuntiem.

Cauſſa altera, quae me, vt ita exiſtimem, perpellit, eſt lingua, qua in conſcribendis, de quibus diſputamus, epiſtolis vſi ſunt earum Auctores. Scriptae exſtant lingua, vt videmus, latina; quam nec Alexandrum, nec Brachmanes nouiſſe, et in ſcribendo adhibuiſſe, veriſimile eſt. Vnde eam didicerint homines, nati degentesque in prouinciis, tanto interuallo ab Latio remotis? Num eos quisquam exiſtimet, aut latinae, vti nos franco-gallicae, linguae magiſtros aluiſſe, aut iuuenes in Latium, vti noſtri homines in Galliam, miſiſſe, quo linguae latinae facultate, elegantiis, veneribusque imbuti, illius inter ciues ſuos vſum commendarent, inchoarent, ſtabilirent? Quis, quaeſo, haec feciſſe credat homines, paupertate afflictos, tam procul a Latio viuentes, tam contumaces morum alienorum oſores, ſibique ipſis tantopere placentes? Ea omnia, quae de Brachmanum moribus atque rationibus, cum alii auctores fide digni commemorant, tum in his ipſis epiſtolis ſcripta reperiuntur, eiusmodi ſententiam prorſus refellunt, in eamque pedibus ire prohibent. Iſtorum hominum, et Alexandri in primis ingenium qui vel parum indagauit, animoque expendit, is a vero prorſus alienum eſſe intelliget, alterutros linguam didiciſſe, necdum ſatis cultam et perpolitam, et in exigua ſaltem Italiae parte a populo, tum adhuc fere obſcuro, nec rerum bene proſpereque geſtarum gloria florentiſſimo, vſurpari ſolitam. Quas vtilitates, quos fructus, inde capere potuiſſet Alexander, cui in expeditione ſua bellica, linguarum, quas populi ſolem orientem ſpectantes loquebantur, ſtudium commoda longe maiora, quam linguae latinae cultura, polliceri et afferre videbatur? quos inde capere Brachmanes, ſophiſtae, vel philoſophi, inter Indiae populos verſantes, nec Latinis endituri vmquam, nec ex Latinorum libris, qui nulli tum erant, petituri, ſapientiae ſuae placita? Vtrique profecto oleum operamque perdiderint, ſi linguae latinae, ſibi prorſus inutili et infructuoſae, animum applicaſſent. Fac vero, vt eam nihilo ſecius didicerint, et in conſcribendis hisce epiſtolis vſurparint; tamen ipſorum dicendi genus, habita quidem temporis, quo viuebant, ratione, non poſſet, quin vetuſtum Latium magis ſaperet, quam ſtilus, quo epiſtolae, de quibus diſputamus, conſcriptae exſtant. Hic, veluti ſorex, aetatis ferreae barbaraeque indiciis ac ſordibus ſeſe prodit; quum epiſtolae, ab Alexandro latine ſcriptae, linguae latinae quaſi infantiam et legg. XII. tabularum rationem, prae ſe ferre deberent. Quae quum ita ſint, recte epiſtolas, de quibus quaeritur, hac etiam de cauſſa, falſas eſſe et commenticias, affirmare mihi videor. At enim vero fieri poſſit, vt eas, alia primum lingua ſcriptas, quisquam (ſiue ALCVINVS ſit, ſiue vir alius eruditus) medio, quod dicitur, aeuo latinas fecerit, atque promulgarit. Audio. Sed rei difficultas ne ſic quidem ſatis tollitur. Augetur potius. Hoc enim ſumto, teſtes dare debebis, quibus iam non vnum planum facias, ſed duo: nimirum, qua primum lingua ab auctoribus, qui dicuntur, ſcriptae ſint; et a quo poſthac, quoue tempore et loco, latine conuerſae. Donec igitur auctores, fide dignos, tamquam in medium producas, qui vtrumque verbis claris planisque doceant, eas mihi νοθέιας nomine ſuſpectas habere licebit. Quod ne temere facere videar, rem exemplo libri, qui in primis huc pertinet, veluti luce quadam colluſtrabo. Extare, et in eruditorum virorum manibus eſſe non ignoras librum, qui *Specimen ſapientiae Indorum veterum* inſcriptus, Brachmanum placita moralia complecti dicitur. Eum ante duo, amplius, annorum millia, vetuſta Indorum lingua ſcriptum perhibent: poſthac in perſicam, ſyriacam, arabicam translatum, (vnde arabice *Kelile et Dimne* vel *Kulila et Dimna*, quod alii malunt, inſcribitur) donec eum *Simeon Sethus*, circa A. O. R. MC. ex arabico idiomate graecum fecerit: quem ſic conuerſum ex Cod. MSC. Holſteniano, cum noua verſione latina, inſcriptum: *Specimen ſapientiae Indorum veterum*, *id eſt*, *liber ethico-politicus peruetuſtus*, in lucem edidit *Sebaſtianus* Gottfriedus Starkius, Berolini MDCXCVII, 8: de quo qui plura diſcere auet, is Fabric. Biblioth. Gr. Lib. V. cap. 5. p. 460. et Petr. Dan. Huetii libr. de origine fabularum romanenſium, p. 21. ſeqq. adeat neceſſe eſt: qui auctor poſterior eodem, quem indicaui, loco librum alium, lingua gallica confectum, et PILPAEI, qui vnus e Brachmanibus fuiſſe fingitur, nomine ornatum, nec multum ab illo diſcrepantem, exſtare teſtatur. Sed hunc in praeſenti non tangimus: de illo dicam nonnulla. Habemus in eo librum, quem a Starckio latine conuerſum, et vna cum graeco promulgatum, liquido conſtat. Is graece factus dicitur ex arabico, per Simeonem Sethum: verſio autem arabica, ſyriaca, item perſica, aliae com-

complures, e prisca Indorum lingua fluxisse, qua primum conscriptus sit liber, complectens atque posteritati tradens dialogum inter Absolonem, Indorum Regem, et gymnosophistam quendam, per fabulas scite confictas animi sui sensa ei pandentem, eiusque mores formantem. Hoc postremum quibus auctoribus, quibus testibus locupletibus et fide dignis, creditur? Nullis. Ex quo conficitur (vt rem breui praecidam) librum ipsum, etiamsi qui illum e graeco latinum fecerit, nouimus, iure meritoque spuriis atque commenticiis esse accensendum. Quum igitur sic iudicent viri eruditi de libro, cui non pauca γνησιότητος speciem conciliant, quanto magis eiusmodi sententia ferenda est de epistolis, quarum auctores et origines prorsus ignorantur, et quae nullius scriptoris auctoritate atque testimonio nituntur? Lateant igitur: in perpetuum lateant: certe quidem neminem amplius decipiant.

Tum viri eruditi, et critices periti, si cuius libri γνησιότητα indagare velimus, nos videre iubent et obseruare, num qui ritus, num quae instituta auctoris, dum scribebat, animo obseruata, quin veluti argumenta quaedam sententiae cuiusquam confirmandae caussa adhibita, praesidii quicquam afferant, ad quaestionem illam recte explicandam, et litem, super eo moueri coeptam, plane dirimendam. Namque si ritus, si instituta, quae respiciantur, aetati, qua degebat auctor, hominibus, quibus tribuit, prouinciis, de quibus verba facit, sollennia fuerint, rem bene sese habere aiunt, et librum satis magnum γνησιότητος signum prae se ferre: sin, contra, instituta ibi commemorata, nec aetati, nec hominibus, nec prouinciis, de quibus disputatur, sollennia fuerint atque accomodata, auctoris fidem, verique dicendi studium admodum labare, ipsumque eius librum non posse νοθείας nomine non suspectum esse. Quam criticorum praestantissimorum legem ac praeceptionem ad epistolas, de quibus quaerimus, legendas examinandasque mecum afferens, non pauca in eis animaduerti a Brachmanum rege describi, et Alexandro exprobrari, instituta, quae tum ipse, per aetatis, qua degebat, rationem, locorum distantiam, mutuique commercii defectum scire nequiit, tum Alexandro et Graecis perperam exprobrauit; vtpote quae instituta fuerint, non tam Graecis, quam Romanis, hisque non nisi extremo liberae reip. tempore, et imperatoribus rem administrantibus sollennia. Ex quo efficitur, epistolarum auctorem non posse eum, cuius dicuntur, esse regem, nisi forte hunc vatem fuisse contendas, moresque et instituta futura diu ante animo praecepisse, quam sancita fuerunt et stabilita. Quod cum nemo prudens affirmare et tueri velit, aut possit; facile intelligetur, epistolarum, de quibus quaeritur, auctores non esse Brachmanum atque Macedonum reges, sed hominem, multis post Alexandrum M. saeculis degentem, eumque prorsus ineptum, inficetum et insulsum: vtpote qui tam grauiter errare et labi, ac rotunda quadratis, quod aiunt, miscere potuerit. Quae mea sententia ne cui falsa et temeraria videatur, id quod dixi, exemplis nonnullis confirmatum eam necesse est. Prima statim epistola Dindymus, Brachmanum rex, haec de se suisque ciuibus ambitiose scribit: "Fundamenta non iacimus in profundo; „ nec vi nostra vetus oceani possessio mutilatur, „ vt cubicula nobis sint aprica, vbi fuit quondam „ procellosa nauigatio, dum terrarum dilatare quo- „ dammodo molimur angustiora, et defectui crea- „ toris velut quaedam supplementa praebemus." Haec rex ille commenticius a se suisque procul abesse iactans, et contra Alexandro Graecisque exprobrans, mirum in modum hallucinatus est, ac se rerum graecarum prorsus ignarum ostendit. Graecos enim molium fundamenta in mari iecisse, in eisque villas, hortos, balnea, deliciarum caussa, aedificasse, qui argumentis certis vincere queat, reor fore neminem. Fac vero, ipsorum nonnullos eo luxuriae progressos, tamen id ante Alexandri M. tempora fecisse, per bella numquam fere non gesta, vix verisimile videtur. Gulae potius ventrique dediti, dapes opiparas et symposiorum delicias sectati sunt, eoque nomine et saepissime et vehementissime a comicis obiurgati: conf. Homer. Od. L. II. v. 55. seqq. item Horat. Epist. L. I, 2. v. 27. seqq.

> Nos numerus sumus, et fruges consumere nati,
> Sponsi Penelopae, nebulones, Alcinoique
> In cute curanda plus aequo operata iuuentus;
> Cui pulcrum fuit in medios dormire dies, et
> Ad strepitum citharae cessatum ducere curam.

Huiusmodi igitur vituperio, quod Graecos ne minimum quidem tangebat, haud dubie turpiter sese dedit Dindymus ille spurius. Quid? quod istis verbis, mihi quidem certe, respicere videtur Horatiana variis locis vsurpata; vt Carm. L. II. Od. 15 ab initio.

> Iam pauca aratro iugera regiae
> Moles relinquent; vndique latius
> Extenta visuntur Lucrino
> Stagna lacu etc.

Item, Od. 18. v. 17. seq.

> Tu secanda marmora
> Locas sub ipsum funus, et sepulcri
> Immemor, struis domos;
> Marisque Baiis obstrepentis vrges
> Summouere littora,
> Parum locuples continente ripa.

Quin etiam Carm. L. III. Od. I. v. 33. seq.

> Contracta pisces aequora sentiunt.
> Iactis in altum molibus: huc frequens
> Caementa demittit redemtor
> Cum famulis, dominusque terrae
> Fastidiosus.

At vero Venusinus vates his, quae indicaui, locis non tam graecorum, quam ciuium suorum morem vesanum reprehendit; neque eum vetustum et maioribus sollennem,

> . . . Non ita Romuli
> Praescriptum et intonsi Catonis
> Auspiciis, veterumque norma.

(Carm. L. II. Od. 15. v. 10. seq.) sed recentem, et a postremis liberae reip. temporibus latius serpentem, ciuiumque suorum animos corrumpentem.

Quem non pauci auctores R. L. Lucullum inchoaſſe perhibent. Villarum ab hoc aedificatarum magnificentiam, malumque ex ipſius exemplo profluens, reprehendit Cicero Offic. I. 39 his verbis: L. Luculli, ſummi viri, virtutem quis? at quam multi villarum magnificentiam imitati ſunt? Chlamydum ab eo coemtarum numerum perſtringit Horatius Epiſt. L. I. 6. v. 40. ſeq.

- - - Chlamydes Lucullus, vt aiunt,
Si poſſet centum ſcenae praebere rogatus:
Qui poſſum tot? ait: tamen et quaeram, et quod habebo
Mittam: poſt paulo ſcribit, ſibi millia quinque
Eſſe domi chlamydum; partem, vel tolleret omnes.

In quo tamen Poeta rem vero maiorem finxiſſe videtur; namque Plutarchus in vit. Luculli, p. m. 177, b. haec habet: στρατηγοῦ δέ ποτε - - - αἰτουμένου πορφυρᾶς χλαμύδας, ἀπεκρίνατο, σκεψάμενος ἂν ἔχῃ, δώσειν. εἶτα μεθ' ἡμέραν ἠρώτησεν αὐτόν, ὁπόσων δέοιτο; τοῦ δὲ ἑκατὸν ἀρκέσειν φήσαντος, ἐκέλευσε λαβεῖν δὶς τοσαύτας. Ceterum ipſe hic Plutarchus, paullo ante, multo plura de eius luxuria refert, ex quibus huc pertinent, quae ſequuntur: οἱ Λουκουλλιανοὶ κῆποι τῶν βασιλικῶν ἐν τοῖς πολυτελεστάτοις ἀριθμοῦνται. τά δ' ἐν τοῖς παραλίοις, καὶ περὶ νέαν πόλιν ἔργα, λόφους ἀνακρεμαννῦντος αὐτοῦ μεγάλοις ὀρύγμασι, καὶ τροχοὺς θαλάσσης, καὶ διαδρομάς ἰχθυοτρόφους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος, καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντος, ὁ στωϊκὸς Τουβέρων θεασάμενος, ξέρξην αὐτὸν ἐκ τηβέννου, προσηγόρευσεν. ἦσαν δὲ αὐτῷ περὶ Τοῦσκλον ἐγχώριοι δίαιται, καὶ κατασκοπαὶ περιόπτων, καὶ κατασκευαὶ ἀναπεπταμένων ἀνδρώνων καὶ περιπάτων. κ. τ. λ. Eadem confirmat M. Varro de Re Ruſt. cap. 17. qui, contra ad Neapolim, inquit, L. Lucullus, poſtquam perfodiſſet montem, ac maritima flumina immiſiſſet in piſcinas, quae reciproce fluerent, ipſe Neptuno non cederet de piſcatu. conf. Plin. H. N. L. 8. 54. Vnde fit, vt Velleius Paterculus H. R. L. II, 33. recte de eo ſcribat: Lucullus, ſummus alioqui vir, profuſae huius in aedificiis conuictibusque, et apparatibus luxuriae primus auctor fuit. Quem ob iniectas moles mari, et receptum ſuffoſſis montibus in terras mare, haud infacete Magnus Pompeius Xerxem togatum vocare aſſueuerat. Cum igitur L. Lucullus A. V. C. 679 Coſ. creatus, et ad gerendum bellum Mithridaticum, in quo opes tantas et tam immenſas acquiſiuerat, Roma miſſus, poſt reditum, huiusmodi molium villarumque auctor princeps exſtiterit, qui poterat Dindymus, Alexandri M. aequalis, adeoque circa A.V.C. 430 in viuis, hoc luxuriae genus exprobrare Graecis; idque ducentos quinquaginta, amplius, annos ante, quam quisquam Romanorum ei indulſerat? Equidem nil video, quo quisquam errorem tam grauem, tam inſignem ἀναχρονισμὸν, non dicam tueri, eique veri ſpeciem conciliare; ſed excuſare ſaltem et quaſi leuiorem reddere velit, aut poſſit? Eſt is tam abſurdus, vt hominis, hasce epiſtolas commenti, ignorantiam atque ſtupiditatem plane arguat, adeoque ipſas ſpurias et commenticias eſſe demonſtret. Pari fere vaticinandi facultate, fallendique aſtutia, vel ſtupiditate potius, alia Romanorum inſtituta, ducentos, et quod excurrit, annos ante animo praecepta, vel Graecis exprobrauit, vel ſe ſuosque ſequi negauit, idem Brachmanum Rex commenticius. Cuius generis ſunt, quae tradit de *mimis*, qui homines, ſingulare hiſtrionum genus efficiebant apud Romanos, apud Graecos non item: de *tragicis*, horumque cum multo clamore lugendi ratione: de *neſando homines beſtiis immanibus obiiciendi inſtituto*, quod non niſi populo R. maxime imperatoribus rem adminiſtrantibus, aliisque gentibus, Romanorum gratiam captantibus, ſollenne fuiſſe conſtat. Quae pleraque ſunt Alexandri M. aetate recentiora: adeo, vt verus, ſi vmquam exſtitiſſet, Dindymus, ea, prorſus inaudita, in epiſtolis ſuis nec tangere, aut cuiquam exprobrare, nec a ſe ſuisque aliena eſſe, iactare potuerit. Tum de ſacris, et victimis, in Deorum honorem mactandis, nimis argute, et fere ex ſententia philoſophorum, Pythagorae diſciplinam ſectantium; de Diis vero Graecorum et Romanorum multa non ſatis accurate diſputat, quin nonnulla falſo aſſirmat. Nec minus grauiter lapſus eſt epiſtolarum auctor eo, quod Alexandro pyramidum aedificationem tribuit. Haec Aegypti monumenta, inter mundi miracula a Plinio relata, ſunt longe vetuſtiora, et minimum cIↃccc annos ante, quam Alexander Aegypto potitus eſt, multis impenſis, nec ſine aliquo artificio, exſtructa. Vnde et hic error hominis, quisquis ille ſit, ignorantiam ſatis prodit, eiusque fidem magnopere eleuat. Complura alia, ſi non prorſus falſa, certe quidem dubia, vt, quae de papyri ad velandum corpus vſu ſcribit, in praeſenti ſilentio praetermittam; ea, quae in medium attuli, iam ſatis comprobare exiſtimans, quam rerum ignarus quamque ſtupidus fuerit homo, qui epiſtolas, de quibus quaerimus, commentus, Alexandro Dindymoque, etiamſi hic vmquam in viuis, idemque Brachmanum rex fuerit, attribuere potuit.

Porro legenti mihi ipſas epiſtolas, variae dicendi formulae ſcrupulum iniecerunt nouum, eoque maiorem, quod latinam Codicis S. verſionem ſapere, ſaltem cum nonnullis huius formulis maxime conſentire videantur. Quas, nequid ſine cauſſa dicere exiſtimer, extemplo ſuppeditabo. Alio loco legitur: *Verbo propitiatur ab orantibus - - - ſuaque nimis ſimilitudine delectatur; nam verbum Deus eſt*; item, *Deus ipſe ſpiritus atque mens eſt*: alio, *ab uno Deo, patre communium bonorum ſpondetur hereditas*: aliis, *carnem fouere, carnem colere, carnem amare, a carne decipi*, etc. Literarum S. loca, quae auctoris, ea ſcribentis, animo obuerſata reor, hic indicare ſuperſedeo, propterea quod, qui hanc legat commentatiunculam, ea ignorare credam neminem. In quo ſi tantum abeſt, vt magnopere fallar et decipiar, vt potius illas loquendi formulas e latina Codicis S. verſione depromptas eſſe recte ſuſpicer: qui eas ſuis in epiſtolis uſurpare potuit homo, verae religionis expers, idemque diu ante ipſius verſionem latinam confectam promulgatamque, ſapientiae laude florentiſſimus? Ex quo alio fonte eas, ſi non omnes, certe quidem nonnullas, hauſerit, ego ſaltem non

per-

peruideo: eisdemque adhibitis facile ad credendum inducor, Epiſtolarum ipſarum auctores non fuiſſe Alexandrum et Dindymum, ſed impoſtorem aliquem recentiorem, vel certe hominem literarum, vt tum erant tempora, peritum, qui eas aut oblectandi animi, aut ſtili colendi cauſſa conſcripſerit. Exiſtimet aliter, cui lubet: id facere per me licet: ego in mea perſtabo ſententia, nec eas vmquam regibus, quorum nominibus ornantur, credam eſſe exaratas.

Vniuerſum denique dicendi genus, in his epiſtolis conſcribendis adhibitum, qualemcunque meam ſententiam prorſus confirmare videtur. Id quod eſt ita comparatum, vt homo, in auctorum Latii claſſicorum lectione multum recteque verſatus, eorumque elegantiae, concinnitati, grauitati, perſpicuitati adſuetus harum ſtilum ferre nequeat; vtpote qui nec caſtus eſt, nec elegans nec aequabilis, ſed modo humilis et frigidus, modo poetico ſimilis et turgidus, qui artificium aliquod ſophiſticum ſapit, variisque argutiis, quas vulgo dicunt, et antitheſibus, verborum ingeniique luſibus ſaepe ineptis refertus, turpiſſimis ſoloeciſmis et barbariſmis plane redundat. Ad haec ſingula, quae dixi, comprobanda tranſcribere deberem integras epiſtolas; quod moleſtum foret cum mihi, haec ſcribenti, tum cuiuis, ea legenti: vnde non niſi pauca ſoloeciſmorum et barbariſmorum plena, apponam. Quis, quaeſo, latinitatis ſatis gnarus, vmquam dixerit: *res - - - rumorum licentia videtur incredula; - - nullum damnum principali materiae generabis; - - praebeas queſitis reſponſa;* item: *ſed his ſatis: nunc reliqua percurramus; - - inſtitutorum veſtrorum partes ſingulas percurramus;* aut: *illapſos curare languores?* quis ſcripſerit: *exſpectacula*, quod ſaepe occurrit; aut, *nos theatrum exſpectare cum volumus;* item: *per aequora madida vndoſaque ſaltatus innocentes exercere; variae alites muſicis concentibus perſonantes melos dulces; - - cuius officium eſt, faleratis ſermonibus figmentare mendacia; - - ſemper ſequentibus placita priora ſcindentibus; - - vitam penalem ſibi conſeneſcentem producere;* - - et quae ſunt alia. Moleſtum enim eſt, plures huiſcemodi floſculos tranſcribere: quos conſarcinare, aliisque obtrudere potuit nemo, niſi homo omnium ignariſſimus atque inſulſiſſimus. Quam abſurda etiam, quamque frigida et ieiuna ſit, quae prima Dindymi epiſtola continetur apoſtrophe ad diuitias, dici non poteſt. Ea merum ſapit ſophiſtam, verborum lenociniis decipere cupientem.

At enim vero quorſum haec omnia, quae tam copioſe, et iuſto fere copioſius diſputas? Nimirum, vt intelligatur, haſce epiſtolas eſſe haud dubie ſpurias atque commenticias, nec earum lector vllus iſtis ſe decipi patiatur: quin potius credulitatem iſtam, ſi forte habet, exuat, qua noſtri maiores ad qualeſcunque viri cuiuscunque quondam celebris nomine ornatas, commentationes accipiendas tuendasque adducti fuere. Quae credula multorum mens quantum detrimenti literis optimis, ne quid grauius dicam, attulerit, norunt omnes, qui earum hiſtoriam paullo curioſius indagarunt. Quae ſi mihi ineſſet, aut ego aliis imponere haud dubitarem; hoc ipſo tempore poſſim ex libro aliquo MSC. duo carmina, alterum Virgilii, alterum Naſonis nomine ornatum, promulgare, iisque editis laudem in muſtaceo, quod aiunt, quaerere. Sed meum veri et videndi, et propagandi ſtudium facit, vt ea, quorum dicuntur, auctorem eſſe nec credam ipſe, nec aliis perſuadere velim. Eodemque permotus et haec, quae in manibus habes, PRINCEPS ET ABBAS REVERENDISSIME, commentatus ſum, vt, quod TVmet ipſe credis, alii itidem peruideant, nec epiſtolas, quas iterum typis excudendas prelo ſubiicere conſtituiſti, reapſe ab Alexandro M. et Dindymo, quorum nomina prae ſe ferunt, ſcriptas opinentur. Qua in cauſſa ſi deſiderio TVO, TVAEque expectationi ſatis feciſſe me intellexero, id in magna felicitatis meae parte ponam: ſin minus, hoc, quod TVAM fallere cernis opinionem, non tam ex iuſtae debitaeque meae in TE pietatis ac reuerentiae, quam eruditionis ſatis paratae et exquiſitae, defectu profectum exiſtimes, vehementer etiam atque etiam abs TE peto. Quod ſupereſt, a me omnia ſumma in TE ſtudia, officiaque nullo non tempore exſpecta. Ego profecto, quae pertinere ad TE intelligam, ſtudioſiſſime omnia, diligentiſſimeque curabo: atque incredibilis TVAE erga me humanitatis indulgentiaeque memoriam conſeruabo. Vale, rebusque meis faue. Dab. e Muſeo ipſis Kal. Iun. A. O. R. CIↃ IↃ CCLXX.

ADDENDA ET SUPPLENDA.

Paulo ante quam hoc opus integre typis absolveretur, forte fortuito ad manus meas delatus est Codex MS. pervetustus nemini adhuc memoratus; conservatus vero in hujus urbis nostræ Ratisbonensis celebri Collegio seu Episcopali Gymnasio S. Pauli. Scriptus is est, prout versus primæ paginæ adscripti testantur, jussu Liuphrammi Archiepiscopi Salisburgensis: qui versus ita sonant:

Scribere hunc librum fecit jam Archisacerdos
Liuphrammus Rector, sit cui vita salus.

Tenuit Liuphrammus illam sedem metropoliticam ab anno DCCCXXXVI, usque ad annum DCCCLIX, cui tempori scriptura Codicis apprime convenit.

Porro in hoc Codice plurima Alcuini nostri Carmina deprehendi, partim jam inter edita comprehensa; partim ibi mutila, partim vero omnino inedita. Hæc nunc hoc loco addimus, mutila supplemus, edita nonnullis locis inter corrigenda *emendamus.*

I.

In eodem Codice Carmini, quod editum est post Commentaria B. Alcuini in Ecclesiasten Tom. I. pag. 446, *subjungitur aliud Carmen; quod ad Præfationem eorundem Commentariorum pertinere videtur, quod colligo ex ultimis quatuor versiculis, qui soli extant in Cod. MS. S. Emmerami, editi ibidem pag.* 411. *Ita vero habet:*

Ad Commentaria in Ecclesiasten.

Flumina qui metuat modica sulcare carina
 Grandia, ne mergat turbidus auster, eam;
Iste suo placidas lembo pernaviget undas,
 Currentes inter florida prata pie.
Sic qui magnorum sensus rimare profundos
 Doctorum timeat pectoris ingenio,
Nostra legat felix animo commenta sereno,
 De gazis veterum quæ tulit unca manus.
Vos vivete*1 Deo &c. *cit. pag.* 411.

II.

Eodem forte pertinent Versus in Cod. præfato sequentes:

Pontifici magno hunc *Arnoni* reddite librum,
 Ut legat, *Albino* moxque remittit eum.
Pax tibi, vita, salus semper sit sancte Sacerdos,
 Atque memor nostri jam sine fine vale.

III.

Ibidem Versus ad Librum qui Comes *dicitur, quem Alcuinum pariter scripsisse quidam memorant:*

Ad Librum Comitis.

Inchoat hic *Comes* in Christo cognomine Codex
Festa ministerii sacri solemnia complens.
Annua flammivomi redeunt dum tempora Phœbi,
Catholicæ Ecclesiæ Romanæ jura retexens,
Ex ortu innitens Domini nascentis in orbe,
Atque ad eundem iterum pertingit rite recursu.

IV.

Ibidem Versus de Apocalypsi, *cujus Commentaria pariter scripsit B. Alcuinus, prout quidam Historici memorant, & olim sub forma Dialogi extabant in Bibliotheca nostra S. Emmerami, ut vetus Librorum Catalogus testatur.*

Ad Apocalypsin.

Exul ab humano dum pellitur orbe Johannes
 Et vetitus Coici est cernere regna soli.
Intrat ovans cæli Domino dilectus in aulam
 Regis & Altithroni gaudet adesse thoris.
Hinc ubi subjectum sacra lumina vertit in orbem
 Currere fluctivagas cernit ubique rotas.
Et *Babel* ac *Solymam* mixtis confligere castris,
 Hincque atque hinc vicibus tela fugamque capi.
Sed mitem sequitur miles qui candidus agnum,
 Cum duce percipiet regna beata polo.
Squammeus ast anguis per tartara cæca maniplos
 Submerget flammis, peste, fameque suos.
Hujus quæ facies, stadiumve, ordove duelli,
 Ars quæ, quæ phalanx, palma & arma forent,
Pandere dum cuperem, veterum fata lata peragrans
 Excerpsi campis germina pauca sacris,
Copia ne potior generet fastidia mensis,
 Convivam aut tenuem tanta parare vetet.
Nostra tuis ergo sapiant si fercula labris
 Donanti laudes da super astra Deo.
Sin alias, animos* tamen amplexator amicos*2
 Quæ cano, corripiens pumice frange fero.

V.

Addenda Tom. II. ad Carmen II. pag. 203. *ex eod. Codice, post Versum* 14.

Hæc dator æternus cunctorum, Christe, bonorum,
 Munera de donis accipe sancta tuis.
Quæ tibi devoto. *Carolus Rex* pectore supplex
 Nominis ad laudem obtulit ecce tui.
Quem tua perpetuis conservet dextra diebus,
 Ut felix tecum vivat in arce poli.

VI.

Ad pag. 238. *Tom. II. Carmini CCLXXVII. de Cuculo in Cod. MS. adduntur versus sequentes:*

Si non dura silex genuit te, plange precamur,
 Te memorans ipsum plangere forte potes.
Dulcis amor nati cogit deflere parentem,
 Natus ab amplexu dum rapitur subito.
Dum frater fratrem germanum perdit amatum,
 Quid nisi jam faciat semper & ipse fleat?

Tres

*1 Ita Cod. *2 *f.* animo, amico.

Tres olim fuimus, junxit quos spiritus unus,
Vix duo nunc pariter, tertius ille fugit.
Heu, fugiet, fugiet, planctus quapropter amarus
Nunc nobis restat, carus abit *Cuculus*.
Carmina post illum mittamus, carmina luctus,
Carmina deducunt*1 forte, reor, *Cuculum*.
Sis semper felix utinam, quocunque recedas,
Sis memor & nostri, semper ubique vale!

VII.

Flaccus ad Homerum.

Dum suetas soleat *Cignus* servare camænas,
Cuculus & proprios novit habere sonos.
Dum mare, dum fontes, proprium dum sidera cursum
Quæque suum servant, sub moderante Deo.
Carmina cur taceat subito sua *Flaccus Homero*,
Filius atque Patri, cur taceat subito?
Heu, cur muta silent ora jam vocis egena,
Mellifluos quondam quæ cecinere sonos?
Nos venerandus amor pacis per fœdera junxit,
Quem pax nostra Deus perficiat, vegetet.
Pacificos Deus in numerum sibi prolis adoptat,
Quisquis amat pacem, est filius ipse Dei.
Rancor amarus abi, redeas concordia dulcis,
Hic fugiens pereat, illa tenens maneat.
O tu dulcis amor, qua te nunc parte requiram,
Cum*2 natus proprium possit odisse patrem.
Sed citius redeat, odium qui pellere possit,
Jungatur Patri natus & ipse suo.
Carmina tunc poterit jam dulcia *Flaccus Homero*
Pangere versifica, qui modo pauca canet.
Christus ab alto Deus nostrum conjungat amorem,
Tu, nate, valeas, dulcis *Homere* meus.

VIII.

Conflictio Veris & Hiemis.

Conveniunt subito cuncti de montibus altis
Pastores pecudum*3 vernali luce sub umbra,
Arboreas pariter lætas celebrare camænas.
Adfuit & juvenis *Dafnin*, seniorque *Menalca*
Omnes hi *Cuculo* laudes cantare parabant.
Ver quoque florigero succinctus stemmate venit,
Frigida venit *Hiems* ritidis*4 hirsuta capillis.
His certamen erat *Cuculi* de carmine grande.
Ver prior adlusit ternos modulamine versus.

Ver.

Opto meus veniat *Cuculus* carissimus ales,
Omnibus iste solet fieri gratissimus hospes.
In tectis modulans rutilo bona carmina rostro.

Hiems.

Tum glacialis *Hiems* respondit fronte severa:
Non veniat *Cuculus*, nigris sed dormiat antris.
Iste famem secum semper portare suescit.

Ver.

Opto meus veniat *Cuculus* cum germine læto,
Frigora depellat fœbo comis almus in ævum.
Fœbus amat *Cuculum* crescenti luce serena.

Hiems.

Non veniat *Cuculus* generat quia forte labores,
Prælia congeminat, requiem disrumpit amatam.
Omnia disturbat, pelagi terræque laborant.

Ver.

Quid tu tarda Hiems *Cuculo* convitia cantas.
Qui torpore gravi tenebrosis tectus in antris,
Post epulas Veneris, post stulti pocula Bacchi.

Hiems.

Sunt mihi divitiæ, nunc sunt convivia læta.
Est requies dulcis, calidus est ignis in æde.
Hæc *Cuculus* nescit, sed perfidus ille laborat.

Ver.

Ore feret flores *Cuculus*, & mella ministrat,
Ædificatque domos, lætas & navigat undas,
Et generat soboles lætas, & vestiet agros.

Hiems.

Hæc inimica mihi sunt, quæ tibi læta videntur.
Sed placet optatas gazas numerare per arcas,
Et gaudere cibis, simul & requiescere semper.

Ver.

Quis tibi, tarda Hiems, semper dormire paratus,
Divitias cumulat .... vel congregat ullas,
Si Ver vel æstas ante tibi nulla laborant?

Hiems.

Vera refers, illi quoniam mihi multa laborant:
Sunt etiam servi, nostra ditione subacti,
Jam mihi servantes domino, quæcunque laborant.

Ver.

Non illis dominus, sed pauper, inopsque, superbus.
Nec te jam poteris per te tu pascere tantum,
Ni tibi, qui veniet, *Cuculus* alimonia præstet.

Menalca & Dafnin.

Tum respondit ovans sublimi e sede *Menalca*,
Et *Dafnin* pariter, pastorum & turba piorum:
Desine plura, *Hiems*, rerum tu prodigus atrox,
Et veniat *Cuculus*, pastorum dulcis amicus.
Collibus e nostris erumpant germina læta,
Pascua sint pecori, requies & dulcis in arvis.
Et virides rami præstant umbracula fessis.
Uberibus plenis veniuntque ad mulcra*5 capellæ,
Et volucres varia Phœbum sub voce salutant.
Quapropter citius *Cuculus* nunc ecce venito,
Tu jam dulcis amor, cunctis gratissimus hospes,
Omnia te spectant, pelagus, tellusque, polusque.
Salve dulce decus, *Cuculus* per secula salve (a).

IX.

Versus addendi Carmini ad Candidum Romam abeuntem Tom. II. pag. 457.

Posce Patrum cineres, vestes vel forte capillos
Sanctorum, sacræ aut gaudia magna Crucis.
Ut sit subsidium nostræ per sæcula vitæ,
Et nostris pariter, semper ubique pium.
Omnibus his rite, Christo miserante, peractis,
Ad Patrem rediens prospere, perge cito.
Non te pausantem videat jam Phœbus in aula,
Sed cum Lucifero surge viator ovans.

*1 *f.* reducent. *2 *f.* Num. *3 *MS.* pecodum. *4 Antiqua manus voci huic adscripsit rugosis. *5 Vas unde lac mulgetur. *ant. manus.*

(a) Sequitur absque divisione in præfato Codice Carmen, quod in nostra editione est CCLX. ad Eboracenses fratres; *Nunc Cuculus ramis* &c.

Non Sol flammivolus, ventus, non frigora, nimbi,
Ad Patrem tardet jam properantis iter.
Omnia vincit amor, pedibus velocior Euro
Festine perge, curre, vola, propera.
Ut lætus videat Jacob jam Joseph ocellis,
Ante diem diræ mortis, in urbe sua.
Quid tibi plura canam? felix feliciter omnes,
Nate, vias vade nunc, miserante Deo.
Prospera concedat mundi tibi cuncta Creator.
Dulcis amate tuo, nate, valeto Patri.

X.

Addenda ad Epitaphium Hadriani PP. Tom. II. p. 551 Col. 2.

Laus tua, sancte Pater, semper in orbe manet.
Pergitur in Cod. præfato:

Quamvis digna tuis non sint, Pater, ista sepulcris,
Nec titulis egeat clarificata fides:
Sume tamen laudes, quas Petri captus amore
Extremo veniens hospes ab orbe legat.
Sanasti Patriæ laceratum scismate corpus,
Restituens propriis membra revulsa locis.
Imperio devicta pio tibi *Græcia* cessit,
Amissam gaudens se reparasse fidem.
Africa lætatur, multos captiva per annos,
Pontifices precibus promeruisse tuis.
Hæc ego *Silverius* * 1, quamvis mihi dura, notavi
Ut possent tumulis fixa manere diu.

XI.

ALBINUS AD CAROLUM REGEM. (b)

Surge, meo Domno dulces fac fistula versus.
David amat versus, surge, & fac fistula versus.
David amat vates, vatorum est gloria David,
Quapropter vates cuncti concurrite in unum,
Atque meo David dulces cantate camænas.
David amat vates &c. *ut supra.*
Dulcis amor David inspirat corda canentum,
Cordibus in nostris faciat amor ipsius Odas.
Vatis *Homerus* amat David, fac fistula versus.
David amat vates &c. *ut supra.*
Inclita dulcisono taceas ne tibia plectro,
Nomen in ore tuo resonet per carmina David,
Illius atque tuum repleat dilectio pectus.
David amat vates &c. *ut supra.*
David amat veterum sacratos noscere sensus,
Divitiasque senum gnaro percurrere corde,
Scrutarique sacræ gestit secreta Sophiæ.
David amat vates &c. *ut supra.*
David habere cupit sapientes mente Magistros,
Ad decus, ad laudem cujuscumque artis in aula.
Ut veterum renovet studiosa mente Sophiam.
David amat vates &c. *ut supra.*
Fundamenta super petram quoque ponit in altum,
Ut domus alma Deo maneat firmissima Christo.
Felix sic lapides posuit . . dextera primum
Inclita Celsitrono fierent ut templa tonanti.
Auxilietur opus Christi clementia sanctum!
Auxilientur opus cælestes, quæso, Ministri,
Sanctorumque simul numerus, precor, adjuvet illud.
David amat Christum, Christus est gloria David.
Surge, meis caris dulces fac fistula versus.
Inclite cur taceam juvenis te *Carle* (c) camænis?
Tu quoque magnorum sobolis condigna parentum;
Tu decus es aulæ, regni spes indolis almæ.
Quapropter laudat omnis te fistula vatum.
Surge, meis caris &c. *ut supra.*
Tu quoque sacra Deo virgo, soror inclita David,
Carmine perpetuo nostro jam *Gisla* valeto.
Te, scio, sponsus amat cælorum gloria Christus,
Nam cui tu soli semper tua membra dicasti.
Surge, meis caris &c. *ut supra.*
Rottbrud carmen amat, mentis clarissima virgo.
Virgo decora satis, & moribus inclita virgo.
Curre per albentes campos, & collige flores
Ex veterum pratis pulcram tibi pande coronam.
Surge, meis caris &c. *ut supra.*
Virginis egregiæ *Bertæ* nunc dicite laudes
Pierides mecum, placeant cui carmina nostra
Carminibus Musarum . . . digna puella est.
Surge meis caris &c. *ut supra.*
Tibia vos laudet pariter nunc nostra puellæ,
Præfragiles annis, maturæ in moribus almis.
Præpulchram speciem vitæ jam vicit honestas.
Surge, meis caris &c. *ut supra.*
Cur te non memorem, magnæ *Primicerius* * 2 aulæ,
Aaron quippe prius magnus sub Mose Sacerdos
In te nunc nostrum * 3 subito revivifcit in aula.
Tu portas Effoth, sacrum altaribus ignem,
Ore poli clavem portas manibusque Capellæ.
Tu populum precibus defendis semper ab hoste.
Surge, meis caris &c. *ut supra.*
Thirsis amat versus, dicamus carmina Thirsin,
Ardua quippe fides canuto vertice fulget.
Fulget amor Thirsin quapropter pectore nostro.
Alma fides Thirsin faciet quoque Davide carum
Surge, meis caris &c. *ut supra.*
Vidus * 4 imbrifero veniet de monte *Menalce*
Ut legat hos versus aulæ condignus amore:
Dignus amor rutilat vato * 5 in corde Menalce
Surge meis caris &c. *ut supra.*
Cartula curre modo per sacra Palatia David,
Atque humili cunctis caris fer voce salutem,
Basia dans dulci molimine semper amicis,
Atque mei David pedibus prostrata camænas
Mox expande tuas, decies dic mille salutes,
Atque pedum digitis da basia dulcia sacris.
Sic te verte meis [caris] proferre salutem,
Atque puellarum cameras percurre canendo,
Et pete castra . . . primo clarissima *Juli* (d).
Et dic multimodas juveni per carmina laudes.
Et sic ad sacram citius tunc curre Capellam,
Pacificam utque feras cunctis in ore salutem.
Et quicumque tibi occurrat per strata fidelis,
Vir, Pater aut Frater forsan, juvenesque senesque,
Semper in ore feras sacratam pacis olivam.
Dic: *Homerus* amat vestram per sæcla salutem:
Vos Deus omnipotens semper conservet ubique
Te quoque Christus, David, conservet in ævum.
David amor noster, David super omnia carus

David

* 1 forte scriptor Epitaphii. * 2 An Angilbertus? * 3 *f.* nostra. * 4 madidus. * 5 *f.* vatorum, ut supra Vers. 3.

(b) Hic titulus carminis est in ipso Cod. MS. ad totam vero aulam vota sua pro illius prosperitate dirigit.

(c) *Carle*] Filius Caroli M. primogenitus: *Rotrud* & *Berta* illius filiæ.

(d) *Juli*] Ita Cod. fortassis Caroli vel Pippini. Ad Julium & Luciam directum est carm. CCLVI. Tom. II. p. 233.

David amat vates, vatorum est gloria David.
David amat Christum, Christus est gloria David.
Post hæc carta cito hortos percurris amænos,
Cum pueris quam jam habitare solebat *Homerus*.
Cerne salutiferos pulcro de gramine flores,
Si bene se eant, crescant si germine læto.
Si non hostis edax inimico pollice rumpat.
Undique cingantur firmissime sepibus illi.
Si domus, & pueri vigeant, si tecta domorum,
Læta Deo laudes facies, si prospera cuncta
Invenies, & dic pueris: servate fideles
Castra, precor, veniat ad vos dum vatis *Homerus*;
Ne vel flamma vorax, vel fur devastet in istis
Jam septis quicquam, summo miserante Tonante.
Vosque valete mei pueri, pia cara Poetæ,
Et portate meo dulci mea carmina David.
David amat vates *& reliqua ut supra.*
David amat Christum *ut supra.*

XII.

Ad Aquilam.

Tingue semel calamum caritas in gurgite Christi
Fac paucos *Aquilæ* versiculosque meo:
Cujus amore calent Patris præcordia tota,
Omnibus atque horis nomen in ore sonat.
Cui Deus æternum tribuat per sæcula salve,
Protegat, exaltet, fructificet, vegetet.
Quem mea mens ardet sacris religata catenis,
Ambit & exquirit, diligit & memorat.
Tertius *Albinus* vobis jungatur amicus,
Et lacrymas resonet inter in ore sacras.
Quippe triplex funis facile non rumpitur umquam,
Sic quoque tres inter firma viget caritas.
Tres ubi sunt pariter collecti in nomine Christi,
His adstat medius Christus & ipse pius.
Hoc memorate viri, totumque valete per ævum,
Vos videam lætos mox, miserante Deo.
Corporis & capitis omnes tunc certe capilli
Pierio plectro carmina læta canant.
Orpheus aut *Linus*, nec me *Maro* vincit in Odis
Dum manibus cingam pectora vestra meis.

XIII.

De Conversione Saxonum Carmen in eodem Cod. Collegii S. Pauli, forte Alcuini, multis tamen mendis obsitum.

Quintus erat mundi tristis ab origine limes*1
Expletus, morbo nimium tabefactus acervo*2
Quatuor horribilis metas dum torquerit orbis:
Dumque diurna rotans redeuntia sæcla redirent,
Quæ Patribus promissa darent fulgentia regna.
Post capit*3 sextus felix se volvere cardo,
Qui meruit tandem prædictum germinis alti
Adventum, antiquis multisque capessere sæclis.
Qui Genitor solio clemens prospexit ab alto
Pompiferum mundum, dura sub morte jacentem,
Et genus humanum, ex limo quod fecerat olim,
In barathri cernens foveam mersisse profundam.
Tunc Pater Omnipotens, rerum gratissimus auctor,
Ille pius sator, superam qui temperat axem,
Progeniem sanctam præcelsa mitis ab arce
Misit, & extemplo cinxit lux aurea mundum,
Horrida probrosæ dempsit qui crimina mortis,
Et facinus mundi Jordanis lavit in undis,
Signavitque pios pretiosi sanguinis ostro.
Sic quoque fellivomi prædam de fauce Celydri
Abstulit, & quoquidi*4 calidas spoliavit arenas,
Victor ovans rediit, patriam remeavit ad arcem.
Jam *Septingentos* finitos circiter annos
Et *septem decies*, ni fallor, supra relicti,
Ut tradit septem priscorum calculus index,
Adsunt præsentis defluxu temporis anni.
Quo *Carolus nono* regnat feliciter anno (e);
In quo *Saxonum* pravo de sanguine creta
Gens meruit regem summum cognoscere cæli,
Sordida pollutis quæ pridem dura sacellis,
Ponebat, rapidis bustim*5 depasta caminis
Rite cruentatas tauros mactabat ad aras.
Et demonum cultus colla inflectendo nefandos,
Suppliciter venerans proceresque Deosque Penates,
Barbarica rabie fluxas grassante medullas,
Pro rerum fortuna plebs miseranda rogabat.
Hoc genus indocile Christo famularier alto
Ignorans, Dominum nam corde credere nolens,
Ob causam nostræ in mundum venisse salutis.
Hanc Carolus Princeps gentem, fulgentibus armis
Fortiter adcinctos*6 galeis cristatus acutis,
Arbitris*7 æterni mira virtute jubatus*8,
Per varios casus domuit, per mille triumphos,
Perque cruoriferos umbos, per tela duelli,
Per vim virtutum, per spicula lita cruore
Contrivit, sibimet gladio vibrante subegit;
Traxit silviculas ad cæli regna phalanges,
Moxque lupos sævos teneros mutavit in agnos:
Raucisonos tinctos furva nigredine corvos
Vertit in albifluas subito jamjamque columbas,
Alipedes Griphes subito, arpeiasque volucres
In placidas convertit aves, dirosque molossos
Transtulit in moli tectas lanugine dammas:
Saltigerosque Tygres, fulva cervice leones,
Haud secus ut pecual propriore clausit ovili.
Postque salutiferi perfusos rore lavacri,
Sub Patris & Geniti, sancti sub flaminis almi
Nomine, quo nostræ constat spes unica vitæ,
Christicolasque rudes ad cæli sidera misit:
Chrismatibus sacro inunxit baptismate lotos,
Quo jam fumiferas valeant transcendere flammas,
Progeniemque novam Christi perduxit in aulam.
Porro Celsithronus judex cum factor Olimpi
Venerit, ultricibus mundum damnare favillis,
Et vas pestiferum cælesti fulmine fractis*9
Ad stigias raptim vinctum retruserit umbras,
Fulvereoque globo versutum coxerit anguem,
Quo sine fine dolens picea marciscat*10 in olla,
Cunctorum meritum trilibri tunc lance librando,
Lactea dona bonis, seu tristia jungit amaris,
Principis interea clemens pro munere tanto
Præstet, ut astrigeri potiatur præmia regni;
Dulcia mellifluæ degustet pascua vitæ:
Pascua, quæ noster jam dudum jure Redemptor
Cælicolisque dare proprio promisit ab ore.

 XIV,

*1 *f.* quinta ætas. *2 *l.* tabefactus acerbo. *3 cæpit. *4 Ita Cod. *5 loco *ustim* du Cange voce *Bustus*. *6 *f.* accinctus. *7 *loco* Arbitri. *8 *f.* juvatus. *9 *f.* fractum. *10 *loco* marcescat.

(e) Anno 771. Carolus solus regnum suscepit: Anno 780. multi Saxones baptizati sunt, prout Analistæ referunt.

XIV.

Versus de die Judicii. (f)

O Deus omnipotens nostra spes sola salutis,
Exaudire preces famuli super omnia clemens,
Atque mei cordis tenebras depelle malignas,
Ut lux alma queat venas intrare fatentes* 1.
Da lacrymas oculis placidos da pectore sensus,
Da veniam Christe sceleratis, da rogo, gestis;
Da spem perpetuæ famulo, mitissime, vitæ.
Tu mihi certa salus, Dominus, Rex, vita, potestas.
Ad te confugio & supplex tua numina posco,
Ut me defendas clementer ab hoste maligno,
Inspiresque tuum indurato pectore* 2 amorem,
Inque vias lætum facias me pergere rectas,
Ne me fluctivagi teneant mala gaudia mundi;
Nec scelerum rapiat memet per crimina vortex,
Sed tua dextra suum servum comitetur ubique,
Ut laudes læti tibimet dicamus ubique,
Inter florigeras fœcundi cespitis herbas,
Flamine ventorum resonantibus undique ramis.
Arboris umbriferæ mœstus sub tegmine solus
Dum sedi, subito planctu turbatus amore* 3,
Carmina prætristi cecini hæc lugubria menti,
Utpote commemorans scelerum commissa meorum,
Et maculas vitæ; mortisque inamabile tempus,
Judiciique diem, horrendo examine magnum,
Perpetuamque reis districti judicis iram,
Et genus humanum discretis sedibus omne:
Gaudia Sanctorum, nec non pœnasque malorum.
Hæc memorans mecum tacito sub murmure dixi:
Nunc rogo, nunc venæ fontes aperite calentes,
Dumque ego percutiam pugnis rea pectora, vel dum
Membra solo sternam, meritosque ciebo dolores
Vos precor effusis lacrimis non parcite, statim
Sed mœstam salsis faciem perfundite guttis,
Et reserate nefas Christo cum voce gementi.
Nec lateat quicquam culparum cordis in antro,
Omnia quin luci verbis reddantur apertis,
Pectoris & linguæ, carnis vel crimina sæva.
Hæc est sola salus animæ & spes certa dolenti,
Vulnera cum lacrimis Medico reserare superno,
Qui solet allisos sanare & solvere vinctos,
Quassatos nec vult calamos infringere dextra,
Nec lini* 4 tepidos undis extinquere fumos.
Nonne exempla tibi pendens dabit in cruce latro,
Peccati quantum valeat confessio vera,
Qui fuit usque crucem sceleratus impius actus,
Mortis in articulo sed verba precantia clamat,
Et solo meruit fidei sermone salutem,
Cum Christo & portas Paradisi intravit apertas.
Cur, rogo, mens tardas Medico te pandere totam?
Vel cur lingua taces, veniæ dum tempus habebis?
Auribus Omnipotens te nunc exaudit apertis.
Ille dies veniet, Judex dum venerit orbis,
Debebis qua tu rationem reddere de te,
Suadeo prævenias lacrimis modo judicis iram.
Quid tu in sorde jaces, scelerum caro plena piaclis?
Cur tua non purgas lacrimis peccata profusis?
Et tibi non oras placidæ fomenta medellæ,
Fletibus assiduis, est dum data gratia flendi?
Pœnituisse juvat tibi nunc, & flere salubre est,
Æternus fuerit placidus, te vindice, Judex,
Nec Rex ætherius bis crimina vindicat ulli.
Spernere tu noli veniæ tibi tempora certa.
Quanta malis maneant etiam tormenta, memento,
Vel quam Celsithronus metuendus ab arce polorum,
Adveniet Judex, rationem reddere cunctis,
Præcurrant illum vel qualia signa, repende* 5
Terra tremet, montesque ruent, collesque liquescent,
Et mare terribili confundet murmure mentes,
Tristius & cælum tenebris obducitur atris.
Astra cadent, rutilo & Titan tenebrescet in ortu.
Pallida nocturnam nec præstat luna lucernam.
De cælo venient & signa minantia mortem.
Tunc superum subito veniet commota potestas,
Cætibus angelicis Regem stipata supernum.
Ille sedens solio fulget sublimis in alto;
Ante illum rapimur collectis undique turmis,
Judicium ut capiat gestorum quisque suorum.
Sis memor illius. Quis tum pavor ante tribunal
Percutiat stupidis cunctorum corda querellis,
Dum simul innumeris Regem comitata polorum
Angelica advenient cælestibus agmina turmis,
Atque omnes pariter homines cogentur adesse,
Qui sunt, qui fuerant, fuerint vel quique futuri,
Cunctaque cunctorum cunctis arcana patebunt.
Quod cor, lingua, manus tenebrosis gessit in antris,
Et quod nunc aliquem verecundans scire verebar,
Omnibus in patulo pariter tunc scire licebit.
Insuper impletur flammis ultricibus aer:
Ignis ubique suis ruptis regnabit habenis,
Et quo nunc aer diffundit flamma feroces,
Festinans scelerum sævas ulciscere flammas,
Nec vindex ardor cuiquam tunc parcere curat,
Sordibus ablutus veniat nisi ab omnibus illuc.
Tunc tribus & populi ferient rea pectora pugnis,
Stabit uterque simul timidus pauperque, potensque,
Et miser & dives simili ditione timebunt.
Ignivomus fluvius miseros torquebit amare,
Et vermes scelerum mordebunt intima cordis.
Nullus ibi meritis confidit Judice* 6 præsens,
Singula sed nimius percurrit pectora terror,
Et stupet attonito simul impia turma timore,
Quid caro, quid facies illa, quid flebilis hora,
Quæ modo, væ! misera servire libidine gaudes,
Luxuriæque* 7 tuæ stimulis te agitabis acutis?
Ignea tu tibimet cur non tormenta timebis,
Dœmonibus dudum fuerant quæ parta malignis,
Quæ superant sensus, cunctorum & dicta virorum?
Nec vox ulla valet miseras edicere pœnas,
Ignibus æternæ nigris loca plena gehennæ,
Frigora mixta simul ferventibus algida flammis.
Nunc oculos nimio flentes ardore camini
Nunc iterum nimio stridentes frigore dentes.
His miseris vicibus miseri volvuntur in ævum,
Obscuras inter picea caligine noctes,
Vox ubi nulla sonat, dirus nisi fletus ubique;
Non nisi tortorum facies ibi cernitur ulla:
Non sentitur ibi quicquam, nisi frigora, flammæ,
Fœtor & ingenti complet putredine nares:
Os quoque flammivomo lugens implebitur igne,

Et

* 1 *f.* fatentis seu confitentis. * 2 *loco* pectori *sæpius.* * 3 *f.* amaro. * 4 *f.* Nili. * 5 *f. loco* perpende. * 6 *f. loco* Judici. * 8 *MS.* luxoriæ.

(f) Carmen hoc an sit ALCUINI non liquet.

Et vermes lacerant ignitis dentibus oſſa,
Inſuper & pectus curis torquetur amaris.
Cur caro luxurians ſibimet ſub tempore parvo
Atro perpetuas meruiſſet carcere pœnas,
Lucis ubi miſeris nulla ſcintilla relucet,
Nec pax aut pietas, immo ſpes nulla quietis
Flentibus arridet. Fugiunt ſolatia cuncta,
Auxilium nullus rebus præſtabit amaris;
Lætitiæ facies jam nulla videbitur illic,
Sed dolor & gemitus, ſtridor, pavor & timor horrens,
Tædia triſtitiæ, trux indignatio, languor,
Errantesque animæ flammis in carcere cœco,
Noxia tunc hujus ceſſabunt gaudia ſæcli,
Ebrietas, epulæ, jocus & petulantia, riſus,
Dira cupido tenax, luxus, ſcelerata libido,
Somnus iners, torporque gravis, deſidia pigra,
Inlicitat quicquid modo delectatio carnis,
Et cœco ſcelerum mergit vertigine mentem,
Tunc cœcis mergit flammis ſine fine miſellos.
Felix o! nimium ſemperque in ſecula felix,
Qui illas effugiet pœnarum proſpere clades,
Cum ſanctisque ſimul lætatus in omnia ſecla,
Conjunctus Chriſto, cæleſtia regna tenebit:
Nox ubi nulla rapit ſplendorem lucis amœnæ;
Non dolor aut gemitus veniet, nec feſſa ſenectus,
Non ſitis, eſuries, ſomnus, & non labor ullus;
Non febres, morbi, clades, non frigora, flammæ,
Tædia, triſtitiæ, curæ, tormenta, ruinæ,
Fulmina, nimbus, hyems, tonitrus, nix, grando, procellæ,
Angor, paupertas, mœror, mors, caſus, egeſtas;
Sed pax & pietas, bonitas, opulentia frugum,
Gaudia, lætitiæ, virtus, lux, vita perennis,
Gloria, laus, requies, honor & concordia dulcis;
Inſuper omne bonum cunctis Deus ipſe miniſtrat;
Semper adeſt præſens, cunctos fovet, implet, honorat,
Glorificat, ſervat, veneratur, diligit, ornat:
Collocat altithrona lætosque in ſede polorum,
Præmia perpetuis tradens cæleſtia donis,
Angelicas inter turmas, ſanctasque cohortes,
Vatidicis junctos Patriarchis atque Prophetis,
Inter apoſtolicas animis lætantibus arces,
Atque inter roſeis ſplendentia caſtra triumphis:
Candida virgineo ſimul inter & agmina flore,
Quæ trahit alma Dei Genetrix pia Virgo Maria:
Per benedicta Patris fulgenti regna paratu;
Inter & Eccleſiæ ſanctos natosque, Patresque;
Inter & ætherium cæleſti pace Senatum.
Quid, rogo, quid durum ſæclo cenſetur in iſto,
Utque illas inter liceat habitare cohortes,
Sedibus & ſuperum ſemper gaudere beatis?

XV.

EPITAPHIUM

S. RICHARII ABBATIS,

SEU

Verſus metrici juſſu Caroli M. in eadem capſa aurea, in quam repoſitum fuit corpus S. Richarii, literis aureis ſculpti.

Quos ad dubia carmina dare promiſimus, ſupra Tom. II. pag. 158. c, *lapſu vero memoriæ ibi prætermiſſi. Vide Mabill. Acta Sanctorum Sec. II. Part. I. pag.* 199 & 200. *D'Acherii Spicilegium Tom. II. novæ Edit. pag.* 307.

In fronte ſepulchri.

Aurea cæleſtem theſaurum contegit urna,
Cultorem Domini, nomine Richarium
Stemmate præcelſo quem Centula protulit iſta,
Quique loci paſtor floruit egregius.

In dextero latere.

Poſtpoſito mundi quo grandi fulſit honore
Amplas divitias ſprevit amore Dei.
Hic corpus proprium frangens certamine duro,
Vir pius & magnus ſemper in orbe cluit.

In culmine arcæ deſuper.

Hic vitam functis reparavit, lumina cæcis
Leproſisque ſalus hoc refovente redit.
Plenus apoſtolicis virtutibus atque loquelis
Cæleſtes tenuit ſemper in ore dapes.

In ſiniſtro latere.

Huic Carolus Princeps condignum mente benigna
Perficiens templum condidit, & tumulum:
Poſt ſexagenos & centum circiter annos
Cum Domini famulus integer extat adhuc.

In fronte pedum.

Ipſius ut meritis capiat cæleſtia regna,
Regnaque Francorum pace quietus agat.

XVI.

Ex Malmesburienſi Libr. I. de Geſtis Regum Anglorum Cap. IV.

EPISTOLA
CAROLI M. ad OFFAM Regem Merciorum. (g)

ARGUMENTUM.

Peregrinantibus ad limina Apoſtolorum liberum tranſitum per regnum ſuum concedit; Negotiatores vero telonea ſolvant: pro anima Adriani Papæ ad ſedes Epiſcopales dona: Offæ vero munera pro amicitia mittit.

KAROLUS gratia Dei Rex Francorum & Longobardorum, & Patritius Romanorum, Viro venerando & Fratri cariſſimo OFFÆ Regi Merciorum ſalutem.

PRimo gratias Omnipotenti Deo agimus de catholicæ fidei ſinceritate, quam in veſtris laudabiliter paginis reperimus exaratam. De peregrinis vero, qui pro amore Dei & ſalute animarum ſuarum, beatorum Apoſtolorum limina deſiderant adire, cum pace & ſine omni perturbatione vadant. Sed ſi aliqui non religioni ſervientes, ſed lucra ſectantes inter eos inveniantur, locis opportunis ſtatuta ſolvant telonia. Negotiatores quoque volumus ut ex mandato noſtro patrocinium habeant in regno noſtro legitime, & ſi in aliquo loco injuſta affligantur oppreſſione, reclament ſe ad nos, vel noſtros judices, & plenam jubebimus juſtitiam fieri.

Cognoſcat quoque dilectio veſtra, quod aliquam benignitatem de dalmaticis noſtris vel palliis ad ſingulas Sedes Epiſcopales regni veſtri & *Ethelredi* (h) direximus in eleemoſynam Domni Apoſtolici *Adriani*, deprecantes, ut pro eo intercedi jubeatis, nullam habentes dubitationem, beatam illius animam in requie eſſe; ſed ut fidem & dilectionem oſtendamus in amicum noſtrum cariſſimum. Sed & de theſauro humanarum rerum, quem Dominus Jeſus nobis gratuita pietate conceſſit, aliquid per Metropolitanas civitates direximus: veſtræ quoque dilectioni unum baltheum & unum gladium Huniſcum, & duo pallia ſerica.

(g) Erat hæc epiſtola jungenda aliis in Appendice prima *pag.* 554, prout promiſimus *Tom. I. pag.* 57. *Not.* (c). Ibi vero per incuriam omiſſam hic exhibemus.

(h) *Ethelredi*] Regis Northanumbriæ, de quo alibi quædam notavi.

Corri-

Corrigenda cum Lectionibus aliquot differentibus primum detectis.

TOMO PRIMO.

Pag. 2 *b.* Num. CLII. *leg.* Num. CXXXI.
- - 13 *a.* Part. I. *leg.* Part. IV.
- - 19 *c.* DCCXC. *leg.* DCCXCVI.
- - 25 *a.* XCVIII. *leg.* XCVII.
- - 39 *Not.* (*a*) Dictatus Paulini Patriarchæ, quem dabimus in Appendice. *leg.* quem editum reperies inter Concilia D. Mansi Tom. XIII. gag. 921.
- - 40 *Not.* (*c & d*) in Epist. LXXXVI. *leg.* in Epist. LXXXVII.
- - 57 *a. Not.* (*d*) in Epist. XXXVI. *leg.* XXXIX.
- - 60 *Not.* (*c*) infra Part. IV. hujus Tom. I. *leg.* Parte I. Tom. II.
- - 67 *Not.* (*b*) Epistola LVIII. *leg.* LX.
- - 69 *Not.* (*b*) vid. Epist. XCVII. & XCVIII. *leg.* XCVIII. & XCIX.
- - 72 *Not.* (*g*) Epist. LII. *leg.* LIII.
- - 77 *Not.* (*e*) DCCXCVII. *leg.* DCCC.
- - 78 *c.* incertiores originis, quanto minores. *leg. ex Cod. Harlejano.* incertioris-minoris.

Ibid. discite Gylbum. *in eod. Cod.* discite Giraldum.
Pag. 93 *Not.* (*e*) Epist. LXXXV. *leg.* LXXXIV.
- - 96 *in margine.* 798. *leg.* 799.
- - 99 *Not.* (*b*) CVI. *leg.* CV.
- - 100 *b.* divisione facta trecentorum. *leg. ex Cod. Vat.* divisione facta trecentarum sexaginta partium & trecentorum --

Ibid. c. quia aliter solares. *leg. ex Cod. Vat.* quia aliter horæ signorum, aliter solares --

Pag. 126 *Not.* (*d*) *in fine* Parmæ. *leg.* Papiæ.
- - 136 *a.* Remedium decurio. *leg.* de Curia.
- - 168 *in margine* Anno 803. *leg.* 802.

Ibid. c. Not. (*d*) Anno DCCCIII. *leg.* DCCCII.
Pag. 174 *Not.* (*c*) hanc notam corrige ex Epist. 193 pag. 258 Not. (c).
- - 207 *b.* subjectamque vobis FILIAM. *videtur legendum* FAMILIAM.
- - 250 *ad Not.* (*b*) *adde:* Chrodgarius forte est Rotharius (Rotherius, seu Rotgerius) dux maximus, Pythagoreæ linguæ probatus, & signifer egregius: ortus ex Francorum genere, clariorque agamemnonio germine in curia Pippini Regis altus nobiliter &c. ut legitur in vita S. Austremonii apud Bouquet Tom. V. Script. Franc. pag. 432. & 470. De eo etiam, tanquam conditore Monasterii Carolfensis Theodulfus Aurelianensis Carm. VIII. ibid. pag. 421. ita canit:

Denique Rotharius Comes ingens, inclytus heros
Conjuge cum Eufrasia condidit istud opus.

Pag. 277 *Not.* (*c*) in Epist. CXIV. *leg.* CXLIV.
- - 748 *Not.* (*a*) Commonitorium Cœlestini Papæ editum habetur Tom. I. Epist. Rom. Pont. D. Coustant. pag. 1152. & Tom. IV. Conciliorum novæ Edit. D. Mansi pag. 556.
- - 758 *lin. ultima.* proferre. *leg.* præferre.
- - 916 *c.* Accusatis. *leg.* Accusativis.

CORRIGENDA TOMO II.

Pag. 186 *Not.* (*f*) *in fine.* Anno DCCXCVI. *leg.* DCXCVI.
- - 204 *Carm. IV. Vers.* 27. ductus amore Cleri. *leg. ex MS. posthac detecto:* amore Dei.

Ibid. Vers. 35. Fecerat, ut dicunt. *MS.* Fecerat ut Domini.
Ibid. Vers. 37. hæc vota precatur. *MS.* precamur.
Pag. 205 *Col.* 2. *circa medium.* Scripturas dicere sacras. *MS.* discere sacras.
Ibid. circa finem. & puer-tatur. *MS.* & puer inclytus.
Ibid. in arva Senem. *MS.* in arva Gesen.
Pag. 206 *Col.* 1 *in medio.* dispergens gentes. *MS.* disperdens gentes.
Ibid. circa finem. Salomon regna. *MS.* Salomon Rex regna.
Pag. 207 *Col.* 1 *a.* qui voluit scire. *MS.* qui voluit scribi.
- - 211 *Carm. LXVI.* poterit ediscere, per quem tondentem. *MS.* poterit vel discere, postquam tondenti.

Pag. 212 *Carm. LXXI. Vers.* 13. percutere. *MS.* tu percute.
Ibid. Vers. 15. aut torpere malo. *leg.* aut torpore.
Ibid. Carm. LXXII. Vers. 3. turba sonat. *MS.* sonet.
Ibid. Vers. 6. ad pia laude. *MS.* ad pia templa.

Ibid.

Ibid. Verſ. 20. totam mercedem. *MS.* tot tu mercedes.

Ibid. Carm. LXXIII. *Verſ.* 2. prior mente. *MS.* prior tecta.

Pag. 213 *Carm.* LXXXVIII. *Tit.* Ad dormitorium. *in MS. Tit.* Ad caminatam, ubi Abbas dormit.

Ibid. Verſ. 1. Et requiem nocti. *MS.* Ad requiem noctem.

Ibid. Carm. LXXXIX. *Verſ.* 1. Frigidus hibernus. *MS.* Frigidus e verno.

Ibid. Verſ. 3. non mea diſpliceat. *MS.* non mea deſpiciat.

Pag. 214 *Carm. CI. Verſ.* 2. Gunvinus. *MS.* Gunduinus.

Ibid. Verſ. 5. amori cui. *MS.* mitis cui.

Pag. 216 *Carm. CX. Verſ.* 4. & ſic ei. *MS.* & ſiccis.

- - 226 *Carm. CCXIX. Verſ.* 1. Hic Patres, fratres. *MS.* Hic pariter fratres.

- - 230 *Carm.* CCXXXVII. *Verſ.* 3. inveni. *leg.* juveni.

- - 232 *Carm.* CCXLIV. *Verſ.* 4. ALBINI officio. *MS.* ALBINO filio.

Ibid. Verſ. 7. dic, quæſo. *MS.* lacrymis dic.

Ibid. Verſ. 40. ſancta ſacris. *MS.* ſancta patrum.

Pag. 234 *Carm.* CCLVIII. *Verſ.* 1. anguſtam. *MS.* anguſto.

Ibid. Carm. CCLX. *Verſ.* 3. tradit. *MS.* trudit.

Ibid. Verſ. 12. ex ore. *MS.* excire.

Ibid. Verſ. 13. Frenoſum. *MS.* Freſonum.

Ibid. Carm. CCLXI. *Verſ.* 1. Gens ſacra Gothorum, ſanctus. *MS.* Gens bona Gothorum ſemper.

Ibid. Verſ. 3. Victricibus. *MS.* Præclaris.

Pag. 236 *Carm.* CCLXVII. *Verſ.* 9. moribus in ſuis. *MS.* moribus in ſanctis.

Ibid. Verſ. 10. qui legere vultis. *MS.* qui legere hæc vultis.

Ibid. Carm. CCLXX. *Verſ.* 3. dictus cognomine - - - - *MS.* cognomine Wilbrord.

Ibid. Verſ. 4. egregius . . . *MS.* egregius populo. Compara hoc Carmen CCLXX. cum Capp. XXIV XXXIII & XXXIV. vitæ metricæ S. Willibrordi ſupra pag. 199 & 200, ex quibus hocce conſarcinatum eſt.

Pag. 237 *Carm.* CCLXXVI. *Verſ.* 1. quæ te detraxeris. *MS.* quæ te dextra mihi rapuit.

Ibid. Verſ. 8. anguſto pectore. *MS.* anguſto gutture.

Pag. 254 *Not.* (*f*) Northanumbrorum. *leg.* Regis Northanumbrorum.

- - 256 *Not.* (*p*) reſignanti ſucceſſit. *leg.* reſignanti Ælberto ſucceſſit.

- - 357 *in fine Tit.* de curſæ Lunæ. *leg.* de curſu Lunæ.

- - 457 Oratio in nocte. *deleatur totum Carmen, jam editum ſupra pag.* 126 *c.*

- - 530 *Not.* (*o*) ipſa epiſtola. *leg.* ipſam epiſtolam.

- - 548 *Carm. II. Verſ.* 3. dona curamus. *MS.* dona canamus.

Ibid. Verſ. 15. caſta de virgine. *MS.* caſto de germine.

Ibid. Verſ. 18. præfert. *MS.* perfert.

Ibid. Verſ. 19. pro culmine. *MS.* per culmina.

Ibid. Verſ. 26. Edilthida. *MS.* Ætheldryda & Edildrida.

Ibid. Verſ. 39. *pag.* 49. tumulata octo. *MS.* tumulata bis octo.

Ibid. Verſ. ult. quam effectu. *MS.* quem affectu.

Pag. 549 *Not.* (*a*) Epiſt. CXVI. *leg.* CXVII.

- - 612 *Col.* 2. *Carm. V.* Addenda ad Carnem. *leg* ad Carmen.

INDEX

INDEX RERUM & SENTENTIARUM.

In hoc Indice numeri romani I. II. significant primum, vel secundum Tomum. Nume·i arabici paginam, Lit. *a. b. c.* initium, medium vel finem paginæ. Ubi adscriptum habetur *Col. 1 vel 2;* denotatur paginarum Columnas Tomi II. primam vel secundam.

exilio

Atre-

B.

C.

Cor-

D.

raro

E.

Egber-

F.

Deum

G.

Codi-

K.

L.

N.

O.

O.

P.

Q.

T.

Vigi-

 — 185 *a*.

Y.

Z.